Digitized by Google

Digitized by Google

457

Digitized by Google

Digitized by Google

EPISTOLARUM B. PAULI APOSTOLI TRIPLEX EXPOSITIO.

ANALYSI, *Quâ textûs Apoſtolici ordo & connexio declaratur.*

PARAPHRASI, *Quâ mens Apoſtoli breviter exponitur & clarè.*

COMMENTARIO, *Ubi litterales notæ, variæ lectiones, ſenſuſque Textui conformiores afferuntur.*

Accedunt & Obſervationes Dogmaticæ, Piæ, Morales, & Aſceticæ; necnon variæ Praxes Chriſtianæ, per totum Commentarium diſperſæ, & in Corollario pietatis, poſt ſingula capita collectæ.

Liber itaque utiliſſimus, non modo Divini verbi Concionatoribus, ad ſui & ad aliorum ſalutem; ſed & omnibus quibuſque ad Divinam mentis & cordis vitam.

Authore R. P. BERNARDINO A PICONIO, Minorita Capucino, Sacræ Theologiæ emerito Profeſſore, & antiquo Provinciæ Pariſienſis Definitore.

PARISIIS,

Apud JOANNEM ANISSON, Typographiæ Regiæ Præfectum.

M. DCCIII.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

ILLUSTRISSIMO

AC REVERENDISSIMO

D. D. HENRICO

FAYDEAU DE BROU,

AMBIANENSIUM EPISCOPO,

REGI AB OMNIBUS CONSILIIS.

HANC in Sancti Pauli Epiſtolas Expoſitionem offerens Tibi, ILLUSTRISSIME ECCLESIÆ PRINCEPS, *non tam donum affero, quàm quod tuum eſt exhibeo.*

Totus enim tuus eſt Apoſtolus, quem habes in mente, in corde geris, exprimis ſermone, demonſtras in opere.

Tuus, inquam, certiſſimè totus eſt Sanctus Paulus; cujus cæleſtem doctrinam, tuâ ſublimi ſcientiâ; cujus eminentem ſanctitatem, tuâ ſingulari pietate; cujus Divinam eloquentiam, tuâ ſuavi facundiâ; cujus Apoſtolicum zelum, & inſtantem ſollicitudinem, aſſiduo &

à

Digitized by Google

vigilantiſſimo Epiſcopatûs tui regimine, ad vivum repræſentas, non uni Ambianenſium, ſed & toti Galliarum Eccleſiæ.

Addere liceat, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, *hoc noſtrum in Sancti Pauli Epiſtolas opus, tuum eſſe: quod futurum prævidiſti, & prædicens velut inſpiraſti; quod conceptum foviſti; quod formatum, benignis oculis aſpexiſti; naſcens & in lucem prodiens, adoptaſti.*

Patere tamen me Tibi tuum offerre Paulum, PRÆSUL ILLUSTISSIME, *ut ab oculis tuis, tuo præſidio munitus, tranſeat ad alios; Opuſque, quod hactenus quodam modo meum fuit, tuo clariſſimo nomine illuſtratum & approbatione firmatum, deinceps ſit omnium, ac ſpeciatim omnium Eccleſiæ tuæ Miniſtrorum.*

Notum eſt omnibus, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, *quanto ſtudio & ardore diligas Ordinis Eccleſiaſtici decorem & ſanctitatem; qualiter hujus decoris zelo preſſus, adoleſcentes ipſos, ſtatim à ſua Clericali aſcriptione, cures in omnibus doctrinæ & pietatis exercitiis inſtrui; piis, doctiſque Magiſtris ubique diſtributis, qui tuos Clericos, in tuâ Diæceſi, imò & extra Diæceſim, ſcientias doceant humanas, ac præcipuè Divinas.*

Notum eſt quantâ curâ, quantoque affectu prove-

ctiores, ſacris Ordinibus jam jam initiandos, aut recens initiatos, Tu ipſe foveas, eis incubans, velut avis pullis, quos ſibi ſimiles faciat.

Notum eſt denique quàm aſſiduâ & oculatâ ſollicitudine toti tuæ quidem Eccleſiæ, quantumlibet amplæ, invigiles; præſertim verò Sacerdotum & Paſtorum regimini, illis ſemper præſens, quaſi anima in toto corpore; ſed inprimis in corde & in capite, ut informes, vivifices, excolas, atque perficias.

In his omnibus mens tua, ſcopuſque tuus, Illustrissime Præsul, *eſt, favente Dei gratiâ, vitam mentis & cordis, veritatem & charitatem, omnibus Eccleſiæ tuæ Miniſtris inſpirare; quam ipſi deinde toti reliquo corpori, velut vaſa ſuppeditantia, ſub ſui capitis influxu communicent.*

Audeam dicere, Præsul Illustrissime, *mihi ſpem ineſſe, utinam non inanem, hanc noſtram triplicem in Sancti Pauli Epiſtolas Expoſitionem, piis hiſce conſiliis ac deſideriis tuis ad finem promovendis, aliquid utilitatis allaturam eſſe.*

Divinum ſiquidem pietatis lac in totius Operis corpore ſparſum, at in Corollariis, velut in uberibus collectum, ſugere poterunt juniores Clerici, quaſi modò geniti infantes.

Sacris recens initiati, per hujus Operis lectionem, veritatis radios, & charitatis ardores ita percipere poterunt; ut & diſcant quâ ratione ſacras Scripturas legant, ut ex illis vitam mentis, & cordis abundantiùs hauriant.

Paſtores & alii, quibus incumbit animarum cura, Deique verbo paſcendi munus, ſacrum apud ſe penarium jugiter habebunt, unde ſibi & aliis cibos aſſumant; aquarumque viventium puteum, unde ſalutis aquas hauriant, quibus repleantur ipſi, & quas aliis impartiantur.

Perfectiores denique & doctiores promptum ac facilem modum habebunt alios ſacros libros, ad ſuam & ad aliorum ſalutem, ſimiliter & perfectiùs, juxta majus donum à Deo ſibi conceſſum, evolvendi & explicandi.

Sicque, aſpirante Dei gratiâ, omnibus, juxta propoſitum tuum, utilis eſſe poterit hæc noſtra triplex Expoſitio; veritatem, mentis vitam; & charitatem, cordis vitam, inſpirando, fovendo, augendo in omnibus Eccleſiæ tuæ Miniſtris, quam deinde toti eidem ſubminiſtrabunt Eccleſiæ.

Abſit autem ut hæc cogitans & optans, quidquam mihi vel labori meo tribuam; totum à Diviná gratiá ſpero; totum à cæleſti Sancti Pauli doctriná expecto.

Paulus

Paulus ipſe, in cælo nunc cum Chriſto glorioſus; at ſemper totius terrarum orbis Doctor; per ſuas Epiſtolas, præcipuè verò per illas, quæ vulgo dicuntur Hierarchicæ, Timotheos & Titos in tuâ Diœceſi creabit, formabit, inſtruet, qui ſub Apoſtolico regimine tuo tecum collaborantes fidei, perficiant Eccleſiam, quam Chriſto exhibeas ſpecioſam gratiâ, ſine maculâ peccati, ſine rugâ vetuſtatis, ſed ſanctam & immaculatam.

Hoc oro & per totam vitam orabo, Præsul Illustrissime, *ut ſub tuo Pontificatu, Ambianenſium* charitas magis ac magis abundet in omni ſcientiâ & prudentiâ.

Paſtorum quidem charitas creſcat in ſcientiâ; ne defectu luminis, in foveam cadant ipſi, & alios ſecum præcipites ducant: Eorumdem autem ſcientia creſcat in charitate, ut ædificent, & ad Dei gloriam, fructus juſtitiæ in ſe & in aliis ferant abundanter.

Omnium pariter fidelium tuorum charitas creſcat in omni ſcientiâ & prudentiâ; hujuſque omnimodæ ſcientiæ fructibus noverint omnes, non tantummodò quod bonum & malum, ſed meliora & utiliora diſcernere & amplecti. Probent potiora, *puram & nullo errore contaminatam conſcientiam ad Deum habeant.* Sint ſynceri, *inoffenſo pede pergant & perſeverent*, repleti *copio-*

ſo bonorum operum proventu, uſque in diem Chriſti *glorioſam* ; *idque omne* per *ipſum* Jeſum-Chriſtum, ad Dei laudem & gloriam.

Hoc eſt & erit continuum cordis mei votum, Præsul Illustrissime. *Interim benignè ſuſcipe hoc, qualecumque meæ erga Te reverentiæ, fidei & obſequii ſpecimen* ; *imó ſuſcipe totius Ordinis mei, ac præſertim hujus noſtræ Pariſienſis Provinciæ, pro tuá ſingulari benevolentiá, perpetuum gratitudinis monumentum.*

DEO
OPTIMO MAXIMO.

Votum Auctoris hoc opus inchoantis.

GRATIÂ tuâ ab omnibus liber, unum te quæro, ô Deus veritas & amor ! hancque felicem mentis & cordis vitam in terris inchoare deſidero, quam in cælis per totam æternitatem, infinitâ tuâ fretus miſericordiâ, ductûrum me ſpero.

Ibi tunc eris perfecta mentis meæ vita, cum te, ô ſumma veritas, clarè videbo; ibi tunc eris plena cordis mei vita, cùm te, ô Deus charitas æterna, toto corde diligam.

Quando itaque veniam & apparebo ante faciem tuam? ô Deus ſumma mentis & cordis felicitas! quando te facie ad faciem intuebor? quando te totâ cordis plenitudine diligam? quando tibi totâ animâ adhærens, unitus, totus in te transformatus, totus in tuæ Divinitatis abyſſum immiſſus & abſorptus, unus tecum ero ſpiritus, tuâ vitâ vivam, tuâ beatitudine beatus?

Hæc eſt vita æterna.

Interim tibi, ô Deus, omne bonum, omniſque boni centrum, per fidem & charitatem adhærere, & in te ſolo, Domino & Deo meo, totam ponere ſpem meam, mihi bonum & omne bonum eſſe, tuâ gratiâ intelligo; hoc vita, hoc gloria, hoc divitiæ, hoc beatitudo, hoc omne bonum.

Hanc igitur ſacram, Divinamque adhæſionem, eâdem tuâ gratiâ, libens & gaudens eligo, tibi uni deinceps vacaturus, per aſſiduam orationem & per continuam meditationem verbi tui, quod æternæ veritatis tuæ quaſi radius eſt, & Divini amoris tui velut ſcintilla; & ideò mentis & cordis inchoata vita; vita quippe mentis veritas, vita cordis amor.

Confirma hoc Deus quod operatus es in me. Adjuva me Deus ſalutaris meus & propter gloriam nominis tui, ab omnibus obſtaculis liberum, me tuâ gratiâ, in hoc ſacro otio, quod & magnum negotium eſt, ſuſtine; vivam inpoſterum tibi, ſoli, totus, omninò, ſemper. Hoc ut ita ſit:

Illumina vultum tuum ſuper me, & miſere mei, ô Deus veritas! ure cor meum & renes meos, ô Deus charitas! luceam à te! ardeam ex te!

Hîc eloquiorum tuorum veritate nutriar donec te, veritatem ipſam, videam; & videndo, nutriar ex te.

Hîc eloquiorum tuorum ignibus ardeſcam, donec te, æternâ charitate, fruar, tuique amore beatifico, in te tranſformatus, ex te & in te vivam.

Sis nunc in terris vita mea per verbi tui irradiationem & ardorem, donec per tuam eſſentiam, quæ veritas & charitas eſt, mea ſis in cælo, æterna beataque vita.

SCOPUS AUCTORIS,

Operiſque ratio & occaſio.

HOC Opus, quod in publicum nunc prodit, multis, ſi Deo placet, profuturum; ad meam utilitatem propriam, mentis nimirùm & cordis vitam, ſcripſi.

Duplex itaque mihi fuit in aſſiduâ, per plures annos, Epiſtolarum Beati Pauli lectione & jugi meditatione ſcopus; veritatem, ſcilicet, quæ ex D. Auguſtino, vita mentis eſt, indagare; & charitatem, quæ ex eodem Doctore, vita cordis eſt, accendere, nutrire, augere; & reverà, Deo votis meis annuente, tot & tantos effectus utriuſque percepi, ut hoc opus, quandiu fuit mihi proprium, vocaverim vitam mentis & cordis.

Illius autem ſcribendi hæc ratio fuit & occaſio.

Primò, ſanctum Paulum ſemper veneratus ſum, ut totius mundi Doctorem, ab ipſo Chriſto Domino, jam glorioſo & in cælis regnante, edoctum, Dei ſpiritu afflatum; & è cælis ad nos miſſum, quaſi à ſuo latere legatum, ſuique Evangelii præconem & interpretem fideliſſimum.

Secundò hujus Apoſtoli ſcripta mihi viſa ſunt in Eccleſiâ, quaſi fontes luminis & ignis perennes & inexhauſti; unde veritas & amor indeſinenter & ubique ſcaturiunt; unde vita mentis & cordis, omnibus illa piè meditantibus, occultâ ſancti Spiritûs ſubminiſtratione tribuitur.

Hinc

Hinc animus meus, ad illa luminis & ignis ſcripta, ſemper fuit propenſiſſimus; verùm ad ea quietè legenda, penetranda & guſtanda, mihi non dabatur otium conveniens.

Divinâ tandem favente providentiâ, ab aliorum curâ fui liber, optatum mihi conceſſum eſt otium; tunc nullatenùs hæſitavi quid agerem, ubi mentis & cordis vitam quærerem; ſed Divino quaſi inſtinctu impulſus & abreptus, animum applicui totum, ad hos vitæ Divinæ fontes; ſeu ad hæc Apoſtolica luminis & ignis ſcripta legenda, ſcrutanda, die ac nocte meditanda.

Nec me ſpes mea fefellit: etenim in hac jugi & aſſiduâ meditatione, & lumen vidi, & ignem ſenſi; & mens mea, verborum Dei veritate nutrita, & cor meum, Divinis illorum ardoribus animatum, revixit.

Tunc tamen ita legebam, ita meditabar, ut nec quidquam ſcriptis mandarem; imò nec ſcribendi mens eſſet; etenim lux non ita facilè pingitur, ac videtur; nec calor exprimitur, ſicut ſentitur.

At meâ demùm experientiâ doctus, quòd ſæpè ſæpiùs tranſitoriæ ſunt & quaſi momentaneæ mentis irradiationes, cordiſque motiones; aliqua tandem decrevi ad meam doctrinam, ædificationem, & conſolationem propriam ſcribere; ut his ſcriptis in memoriam mihi revocarentur cogitationes, ſenſus & affectus, quos in lectione & meditatione perceperam, & quorum ſacrâ ruminatione nutriri exoptabam.

Scripſi itaque aliqua & primùm quidem ſine methodo, prout res, occaſio & affectus ſuggerebant.

Sed alterâ doctus experientiâ quod è memoriâ elaberentur quamplurima, & quidem ad textûs intelligentiam planè neceſſaria; & quæ mihi per meditationem fuerant elucidata, verbi gratiâ naturalis ordo textûs Apoſtolici, & eorum, quæ in textu interſeruntur, connexio; mens Apoſtoli, ſenſuſque probabilior; quæ omnia non primo ſemper intuitu patent.

Hinc, ut memoriæ deficienti opitularer, & meæ meditationis mihi perſeveraret utilitas; incepi poſt diuturnam & exactam cujuſque capitis diſcuſſionem; imò & poſt ſingulorum verſuum & verborum ſaltem obſcuriorum explicationem, in commentario factam; cùm mihi ſcilicet omnia vividiùs & clariùs erant in mente; incepi, inquam, brevem capitis Analyſim facere, in quâ, velut in ſpeculo, mihi ſtatim exhiberetur ordo & connexio textûs Apoſtolici; deinde & quamdam quaſi paraphraſim, ex ipſiſmet Apoſtoli verbis, quantùm potui, paucis tantùm ad elucidationem additis, componere; quæ mihi mentem illius fideliter exponeret.

Sic ergo triplex mihi ferè incogitanti nata eſt Apoſtolicarum Epiſtolarum Expoſitio, per Analyſim, Paraphraſim & Commentarium; cum hoc diſcrimine, ut quæ hîc ordine ſunt priores, natu

tamen ſint poſteriores. Analyſis & Paraphraſis poſt Commentarium prodierunt; illi nihilominus præponuntur, quia facem unaquæque ſuo modo præfert ad faciliorem & pleniorem totius capitis intelligentiam; Analyſis exhibens partes, ordinem & connexionem textûs; Paraphraſis mentem & ſenſum litteræ propiorem breviter exponens; donec in Commentario lux plena detur.

Porrò circa triplicem hanc expoſitionem paucis adnoto quale meum fuerit ſtudium.

In Analyſi faciendâ curavi, ut verè & merè eſſet Analyſis, ſeu reſolutio capitis in ſuas partes, earum ordinem & connexionem ſimpliciter declarans; non verò commentarius foret, aut quid commentarii vicem tenens.

In Paraphraſi texendâ vitavi, ne plura dicerem quam cogitaverit Apoſtolus; hinc illius mentem breviter & clarè aperui, ipſius Apoſtoli verbis, aut ſaltem æquivalentibus, paucis aliquando tantùm additis, ad pleniorem mentis illius intelligentiam neceſſariis.

In commentario attendi, ne tricis grammaticalibus, aut quæſtionibus merè curioſis animus diſtractus exſiccaretur; hinc eas non vitavi tantùm, ſed & ubique obſervationes pias, morales & aſceticas miſcui, cum praxibus Chriſtianis, quæ pietatem accenderent, augerent & nutrirent.

An ſucceſſus voluntati reſpondeat; penes eruditum lectorem ſit judicium; in hoc etiam laudabilis, ut puto, conatus, qui forſan aliis anſam dabit feliciùs laborandi.

At inquies, hac triplici expoſitione, ſit & triplex ejuſdem rei repetitio.

Fateor, ſed unaquæque diverſimoda, altera alteri ſuperaddens, ſicque nulla ſupetflua; imò ad plenam textûs intelligentiam, unaquæque utilis & ſuo modo neceſſaria.

Sic crepuſculum, aurora & meridies ſibi ſuccedunt invicem, nec tamen obſtant; quia lux una diſponit ad aliam, & alia perficit aliam.

Sic viatori Romam, v. g. Pariſiis proficiſcenti, non obeſt, imò prodeſt provinciarum & urbium, quas peragraturus eſt, in cartâ geographicâ inſpectio; deinde & earumdem in ſeipſis intuitus, primò in ſummâ, deinde in individuo.

Analyſis itaque quaſi crepuſculum eſt, Paraphraſis quaſi aurora, Commentarius quaſi meridies.

Rursùs Analyſis, quaſi charta geographica, breviter & in puncto deſignat provincias, urbes & oppida, per quæ iter faciendum eſt: Paraphraſis eaſdem provincias, urbes & oppida in ſeipſis exhibet itineranti; ſed quaſi ſummatim & in globo: Commentarius verò uniuſcujuſque urbis templa, palatia, omniaque viſu digna ſingillatim repræſentat.

Digitized by Google

Hæc itaque tria, Analyſis, Paraphraſis & Commentarius ſingulariter ſumpta, ita lumen ſuum legenti conferunt; ut ſimul ſumpta plenam & perfectam dent Apoſtolici textûs intelligentiam, & notitiam pariant veritatis, quæ eſt mentis vita.

Circa quam unum te moneo, Lector benevole, quòd, quia veritatem propter charitatem quæſivi, mentiſque vitam, propter vitam cordis optavi; hinc, ad veritatem indagandam, ita nihil neceſſarium prætermiſi, ut multa tamen curioſa tantùm, mentem & cor diſtrahentia & exſiccantia, potiuſquam vivificantia, lubens & volens omiſerim.

Veritatis itaque indagandæ gratiâ, prævia ſemper & identidem reïteratâ oratione, legi primùm noſtram vulgatam verſionem; legi deinde textum originalem & alias ejus verſiones; legi pleroſque antiquiores Græcos & Latinos interpretes; legi & recentiores: quibus omnibus attentè coram Deo perpenſis, ſimulque collatis, unum tantummodò, quantùm potui, &, ut reor, magis litteralem ſenſum elegi; tacitis pluribus aliis, aut minùs germanis, aut manifeſtè ab Apoſtoli mente alienis: quos taceo, non quia contemno; ſed quia charitatem ex ſimplici veritate naſcentem quæro.

Scopus fuit ædificari, non diſſipari; ardere, non torpere; amare, non otiari: hinc otioſa, curioſa, diſſipantia, non ædificantia, ſed ad ſummum eruditionem oſtentantia libens prætermitto.

Hinc & plures ſenſus in locis tantùm difficilioribus refero, ubi propter textûs obſcuritatem, lectionumque varietatem, res eſt dubia, nec apud ſacros interpretes de germano ſenſu ſatis conſtat.

Porro ſenſum, quem textui puto conformiorem, ſic eligo, ut meæ tenuitatis ſemper memor, nihil affirmem ſecurus, niſi quod Eccleſia Catholica docet; nihil in aliis damnem auſterus, niſi quod eadem Eccleſia damnat; ipſa enim mihi *veritatis* eſt *columna*; cui firmus & inconcuſſus innitor; ipſa mihi *firmamentum veritatis*, cui conſtans inhæreo & uſque ad ultimum vitæ meæ momentum inhærebo: ipſa ſola mihi verborum Dei interpres eſt irrefragabilis, cujus judicia in omnibus ſequi profiteor: ſi quid ergo præter mentem, in his à me ſcriptis, ſecùs accidit; hoc ego ipſe condemno & damnatum eſſe volo; mihi enim nomen Chriſtianus, cognomen Catholicus.

Ne circa ſanctorum interpretum citationes hæreas, Lector benevole, moneo eas in eorum Commentariis eſſe quærendas in locis, de quibus agitur. Itaque in omnibus interpretum citationibus ſubintelligendum eſt, *hic*.

D. autem Chryſoſtomus, cujus aliquando paginas noto, quærendus eſt in editione Græco-Latinâ factâ Pariſiis apud Sebaſtianum Cramoiſy, 1636.

PROLOGUS

In omnes ſancti Pauli Epiſtolas.

Quot ſint? QUatuordecim Epiſtolas D. Paulus ſcripſit, non tam atramento, quam ſpiritu Dei vivi; decem ad Eccleſias, ad Romanos ſcilicet unam, ad Corinthios duas, ad Galatas unam, ad Philippenſes unam, ad Coloſſenſes unam, ad Theſſalonicenſes duas, ad Hebræos unam: quatuor ad ſingulares perſonas, nempe duas ad Timotheum, unam ad Titum & unam ad Philemonem.

Legunt quidam, & ad Laodicenſes, ſed ab omnibus exploditur; ait D. Hieronymus lib. de vir. illuſtr.

De hac ad Laod. epiſtolâ. Vide cap. 4. epiſt. ad Coloſſ. ỷ. 16. Vide etiam Præfat. in epiſt. ad Epheſios.

Conſtat quidem apud omnes, quòd hæ quatuordecim epiſtolæ, non ſint in Bibliis collocatæ, eo quo ſcriptæ fuerunt ordine; ſicut *Quo ordine ſcriptæ?* duodecim Prophetæ non ſunt in Bibliis ordine temporum collocati, ait D. Joannes Chryſoſtomus; ſicut pſalmi Davidici temporis ordinem non habent, ait Theodoretus.

At non æquè conſtat apud omnes de ordine, quo pleræque ſcriptæ fuerunt; ſed in re dubiâ varii variè conjiciunt. Præcipuas referam opiniones in præfatione unicuique propriâ & ſingulis præpoſitâ.

Interim hîc ordinem appono, quem recentiores, re ſeriò examinatâ, putant probabiliorem.

Prima omnium ſcripta eſt, prior ad Theſſalonicenſes, Corinthi, anno Chriſti 52.

Secunda poſterior ad Theſſalonicenſes, non multò poſt priorem, ut patet ex materiæ conformitate, & ex eâdem inſcriptione, in quâ Sylvanus & Timotheus. Corinth. an. 52. vel 53.

Et de his duabus conveniunt omnes poſt D. Chryſoſtomum & Theodoretum: nec enim unius Neoterici & quidem extranei, ſingularem hîc opinionem commemoro, de quâ ſuo loco in Præfatione ſecundæ ad Theſſalonicenſes.

Tertia ad Galatas, an. Chriſti 55. vel 56. Epheſi: id tamen non ut certum aſſeritur, ſed ut rerum Paulinarum ordini conveniens: hujus, ut ſuo loco videbitur, tempus eſt omnium incertiſſimum.

Quarta ad Corinthios prior, an. 56. Epheſi.

Quinta poſterior ad Corinthios, an. 57. Philippis ſeu è Macedoniâ.

Sexta ad Romanos, an. 58: Corinthi, in portu Cenchrenſi.

Septima ad Philippenſes, an. 62. Romæ in primis vinculis.

Octava ad Coloſſenſes, an. 62. Romæ in iiſdem vinculis.

Nona

Nona ad Philemonem, an. 62. Romæ in iiſdem vinculis, ſed ſperans ab eis citò liberari.

Decima ad Hebræos, an. 63. Romæ, aut ſaltem in Italiâ, paulò poſt prima vincula.

Undecima prior ad Timotheum è Macedoniâ. an. 64.

Duodecima ad Titum. Nicopoli, an. 64. de hac tamen utrâque magna controverſia apud authores. Vide præfationem illius.

Decima-tertia ad Epheſios, Romæ in ſecundis vinculis, an. 66.

Decima-quarta poſterior ad Timotheum, Romæ in ſecundis vinculis & morti vicinus, an. 66.

Et de his duabus etiam controvertitur; multi enim volunt quòd in primis vinculis ſcriptæ fuerint: de quibus vide præfationes proprias.

Hunc ordinem ſtabilit & quantùm poteſt, probat Dominus *De Tillemont*, in ſuis in D. Paulum notis, *Mémoires*, &c.

Unicuique Epiſtolæ ſuum, in hoc opere, proprium anteponetur argumentum; interim in genere dici poteſt, quòd omnium D. Pauli Epiſtolarum triplex argumentum eſſe videatur. *Quodnam illarum omnium argumentum,*

Primum, fidei dogmata ſtabilire & explicare, mores Chriſtianos inculcare, ad perſeverantiam in fide & virtutibus animare.

Hinc plerumque prior earum pars eſt dogmatica; poſterior verò moralis.

Aliud argumenti genus eſt Judaïſmum, legiſque Moſaïcæ cæremonias, per novam Chriſti legem abrogatas, impugnare, & eradicare; præſertim in epiſtolis ad Romanos, ad Galatas, ad Philippenſes, ad Hebræos.

Tertium, hæreſes, jam tum ſubnaſcentes, ſuffocare; præcipuè in epiſtolis ad Epheſios, ad Coloſſenſes, ad Timotheum.

Hæ omnes epiſtolæ, ſi excipiatur, quæ ad Hebræos, ſcriptæ ſunt Græcè; tùm quia ad Græcos, tùm quia Græcè tunc loquebantur ferè omnes: hinc & ad Romanos etiam Græcè ſcripſit, ut dicetur in hujus epiſtolæ præfatione. *Græcè ſcriptæ.*

Porro quàm utile ſit has omnes epiſtolas legere, meditari, commentari, diſcamus à D. Joanne Chryſoſtomo, harum interprete fideliſſimo. *Quàm utiles.*

Paulinæ, inquit, Epiſtolæ, metalla ſunt ſpiritûs & fontes: metalla quidem, quia quovis auro pretioſiores nobis præbent divitias; fontes verò, quia nunquam deficiunt, ſed quantumlibet exhauris, tantumdem ac multò ampliùs rurſùs affluit: & hoc evidenter declarare poteſt totum tempus quod præteriit.

Siquidem ex quo Paulus vixit, quingenti jam elapſi ſunt anni, totoque hoc tempore, multi tùm commentatores, tùm doctores ac interpretes, multa ſæpè inde exhauſerunt, nec tamen repoſitas inibi divitias exinanire valuerunt: non eſt enim ſenſibilis hic theſaurus,

ô

& ideò non conſumitur à multis effodientium manibus, ſed augetur & multiplicatur.

Et quid dico de illis, qui ante nos fuerunt? quàm multi poſt nos dicturi ſunt; ac rurſùs poſt illos alii, nec tamen deficient fontis in modum ſcatentes divitiæ; neque metallorum hoc genus exhaurietur. D. Chryſoſtomus in dictum Apoſt. habentes unum ſpiritum, homil. tertia.

Expertus ego, mentis licèt exiliſſimæ, & Paulino pectori penetrando, infinitè imparis, hæc D. Chryſoſtomi verba quaſi prophetica, ad litteram vera reperi.

Epiſtolæ Paulinæ metalla ſunt ſpiritûs indeficientia; & fontes luminis & ignis, ut ita dicam, inexhauribiles.

Experire Lector, cujuſcumque eruditionis, ingeniique ſolidioris & acutioris, & hæc eadem verba reperies veriora; ſi præſertim indefeſſo ſtudio cor pium adjunxeris & humile; ita ut oratione fervida & humili frequenter petas à Deo, quod ſtudium ſolum ſuppeditare non potuerit.

Approbatio Clariſſimi Viri D. C. DE PRECELLES, *in Sacrâ Facultate Pariſienſi Doctoris, Socii Sorbonici, & Regii librorum Examinatoris ac Cenſoris.*

LEGI accuratè Librum hunc, cui titulus eſt: *Epiſtolarum Sancti Pauli Apoſtoli Expoſitio, per Analyſim, Paraphraſim & Commentarium*; idque ex Illuſtriſſimi Domini Franciæ Cancellarii mandato; & nihil in hoc opere reperi, quod fidei, aut bonis moribus adverſetur: quin imò dignum illud exiſtimo quòd pro utilitate publicâ typis mandetur. Datum in Sorbonâ, die 2. Oct. 1701.

C. DE PRECELLES.

Licentia admodùm Reverendi Patris Generalis Minoritanæ Capucinorum Familiæ.

NOs Frater Auguſtinus à Tiſſanâ, Ordinis Fratrum Minorum Sancti Franciſci Capucinorum Generalis Miniſter, licèt immeritus. Virtute præſentium, Reverendo Patri F. Bernardino de Picquigny, Pariſienſis Provinciæ Concionatori, Sacræ Theologiæ Lectori, ipſiuſque Provinciæ Exdeffinitori, concedimus facultatem typis mandandi Librum ab ipſo compoſitum, cui titulus eſt: *Epiſtolarum Beati Pauli Apoſtoli Expoſitio triplex, Analyſi, Paraphraſi & Commentario*: modò tamen priùs ſit à duobus Theologis noſtri Ordinis, à Reverendo Patre Provinciali ſuo aſſignatis, approbatus, ſervatiſque aliis de jure ſervandis. Datum Romæ die 13. Junii 1702.

F. AUGUSTINUS ſupradictus.

Approbationes Theologorum Ordinis.

EGo infraſcriptus, ex ſpeciali commiſſione Reverendi Patris Hugonis Pariſini, Provinciæ Pariſienſis Fratrum Minorum S. Franciſci Capucinorum Provincialis; legi Librum, cui titulus eſt: *Epiſtolarum Beati Pauli Apoſtoli triplex Expoſitio, Analyſi, Paraphraſi, & Commentario*, à Reverendo Patre Bernardino à Piconio, ejuſdem Ordinis & Provinciæ antiquo Lectore Theologo, & Diffinitore, compoſitum; in quo non ſolùm nihil niſi ſanum, & orthodoxæ fidei omninò conforme reperi: ſed & miratus ſum induſtriam Authoris, quâ ſic omnia interpretationum genera in unum collegit opus; ut & omnium ſanctorum interpretum finem, intellectum ſcilicet illuminandi, & voluntatem inflammandi perfectè ſit adeptus.

In duobus ſiquidem commendatione dignus eſt noſter hic Author. Primum eſt, quòd Sancti Pauli mentem feliciter aſſequatur, ejuſque litteralem ſenſum breviter exponat & clarè; ſicque cæleſtibus Paulinæ doctrinæ radiis mentem ſui Lectoris mirum in modum illuſtrat. Secundum, quòd Paulini pectoris arcana & penetralia velut ingreſſus, Commentarium multis repleat Religionis & charitatis affectibus; ſicque pii Lectoris voluntatem Divinis ardoribus ſuaviter inflammat & accendit. Hoc igitur præclarum opus, quod antiquum dixerim & novum; antiquum, quoad rerum ſubſtantiam; novum, quoad modum: novè etenim, novâque methodo, & quidem cum eâ, quæ optanda eſt, tùm perſpicuitate, tùm doctrinâ & pietate, Divinum Apoſtolum explicat; hoc, inquam, opus prælo dari, & publicæ fidelium utilitati exhiberi dignum cenſeo. Datum Pariſiis in noſtro majori Conventu Aſſumptionis Dei Genetricis Mariæ Virginis, die vigeſimâ menſis Februarii, anno Chriſti 1703.

F. ALEXIUS, Pariſinus Exlector Theologus.

EGo infraſcriptus, Sacræ Theologiæ in primario Conventu noſtro Profeſſor, & Superiorum juſſu deputatus ad examen Libri, cui titulus eſt: *Epiſtolarum Beati Pauli Apoſtoli triplex Expoſitio, Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario*, Authore Reverendo Patre Bernardino à Piconio, Ordinis noſtri Concionatore, Sacræ Thologiæ olim in hoc eodem primario Conventu Profeſſore, ejuſdem Conventûs poſtmodùm Guardiano, totiuſque noſtræ Pariſienſis Provinciæ primo Definitore.

Circa hoc Opus, quod accuratè, & maximâ cordis & animi voluptate legi; mentem meam meliùs exprimere non poſſum, quàm teſtificando quòd illius Author ſuâ novâ methodo Apoſtoli mentem lectorum ſuorum mentibus ſic exponit, ut & illorum corda Divinis Paulini pectoris ardoribus accendat. Etenim dum per Analyſim partes uniuſcujuſque capitis in ordinem redigit, dum per Paraphraſim ſenſum Apoſtolicum abſque ambagibus ob oculos exponit, dum per Commentarium ſenſus abſtruſiores, & magis reconditos enucleat; fit ut tenebris evaneſcentibus, Sanctus Paulus cæleſtes veritatis radios mentibus emittat, quibus excellentior quidem charitatis via demonſtratur: At dum pios affectus tam aptè, tam congruè ad mentem & cor illius Apoſtoli, quem Chriſti charitas urgebat, cordibus Lectorum immittit; fit ut qui attentæ hujus Operis lectioni incumbit, velut exultabundus cum Chriſti diſcipulis exclamet: *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum aperiret nobis Scripturas?*

Hoc igitur Opus, non ſolùm inoffenſo pede percurri poteſt, quia nihil fidei Chriſtianæ, & piis moribus contrarium continet; ſed maximâ etiam cum utilitate, tùm quia veritatem, & charitatem, mentis & cordis vitam, piè ſimul & attentè legentibus, ubique ſpirat; tùm quia mirâ hujus Authoris induſtriâ, unicuique ſedulo, & cordato Lectori clariùs patebit, quanto jure de omnibus Divi Pauli Epiſtolis dici poteſt, quod ipſe Paulus de aliis Scripturæ libris protulit; ſcilicet quòd inſtruant nos ad ſalutem, quòd utiles ſint ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in juſtitiâ; ita ut per eas perfectus ſit homo Dei, & ad omne bonum opus inſtructus. Datum Pariſiis, in ſupradicto Conventu, die 20. Martii anno 1703.

F. SEVERINUS, Pariſinus Capucinus.

Facultas Reverendi Patris Provincialis Capucinorum Provinciæ Pariſienſis.

NOs F. Hugo Pariſinus, Ordinis Fratrum Minorum Sancti Franciſci Capucinorum, Provinciæ Pariſienſis Provincialis, licèt immeritus. Cùm Librum Reverendi P. F. Bernardini de Picquigny, Provinciæ noſtræ Exdefinitoris, & ſacræ Theologiæ Lectoris, cui titulus eſt : *Epiſtolarum Beati Pauli Apoſtoli Expoſitio triplex*; duo Ordinis noſtri Theologi, quibus id commiſſum fuerat, recognoverint, & in lucem edi poſſe probaverint: Pro poteſtate nobis factâ ab admodùm Reverendo Patre Auguſtino à Tiſanâ, Ordinis noſtri Miniſtro Generali; facultatem concedimus præfatum Librum typis mandandi. Datum Pariſiis die 9. Junii 1703.

F. Hugo, Provincialis.

EPIS.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD ROMANOS
TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

HÆc Epiſtola, ordine temporum, ſexta aut ſeptima plerumque reputatur; in Bibliis tamen prima collocatur, non tantùm, quia Roma caput eſt mundi; ſed multò magis, quia hæc ad Romanos Epiſtola continet Chriſtianæ Religionis Capita; fidem, gratiam, Chriſti merita. *Cur prima in Bibliis collocatur.*

De hac Epiſtolâ, multi, non ſine cauſâ, exiſtimant dictum à D. Petro 2. Ep. c. 3. quædam eſſe difficilia intellectu: reverà, præ cæteris Epiſtolis, difficillima eſt; ut fatetur Origenes. D. Hieronymus: quin & difficultas deterruit D. Auguſtinum, ne cœptam hujus Epiſtolæ explicationem perficeret; ut ait lib. Retract. c. 25. *Difficilis eſt intellectu.*

Hujus obſcuritatis cauſa quidem communis aliis etiam Epiſtolis Paulinis, imò & aliorum Apoſtolorum ſcriptis, quia, licet ſermo ſit Græcus; phraſis tamen ſæpe eſt Hebraica, ſeu potius Syriaca. Cauſa verò D. Paulo ſpecialis, & in hac præſertim Epiſtolâ; quia ſermo ejus hiulcus, confragoſus, ſæpe abruptus & interciſus; à propoſito in aliud, quaſi quodam impetu, ruens: deinde ad ſcopum revertens; objectionibus tacitis & non evolutis reſpondens; multas Hebræorum ſententias obiter tangens, & non explicans, ſed notas ſupponens. *Quare?*

Aliæ ſunt obſcuritatum cauſæ, de quibus videatur D. Hieron. quæſt. ad Algaſiam decima. Videatur & Cornelius à lapide. Canones rerum & verborum.

At difficultatem compenſat utilitatis magnitudo, ait Eſtius: quid enim utilius in vitâ, quam id diſcere, ſine quo bene, beatè, & in æternum vivere non poſſis? *Difficultatem ſuperat utilitas.*

Hujus Epiſtolæ ſcribendæ occaſio fuit orta contentio inter eos, qui ex Ju- *Occaſio hujus Epiſt.*

dæis, & illos, qui ex Gentilibus, converſi fuerant.

Judæi hujus contentionis authores; præ nimio legis & Judaiſmi zelo, Gentiles, etiam poſt converſionem in Eccleſiâ, aſpernabantur, quaſi Dei gratiâ indignos; ſe ſe verò, ob legis Moſaicæ obſervantiam, Evangelii gratiâ dignos arbitrabantur; dignoſque qui aliis, in omnibus præferrentur. Hinc rixa, altercatio & objurgatio.

Gloriabantur Judæi, quòd Dei populus erant, cui data lex, ad quem Prophetæ miſſi, cui promiſſus & datus Chriſtus, &c. hæc autem omnia, ſuis, & majorum ſuorum meritis attribuebant: zelo ſcilicet & fidelitati, quibus Deo vero ſervierant: propter quæ fides & Evangelium ipſis, tanquam hæreditas & patrimonium erant debita: Gentilibus autem, ut pote idololatris, omnibuſque vitiis deditis, gratis data.

Gentiles verò de ſcientiâ, Philoſophiâ ſcilicet, gloriabantur; quin & extollebant quoſdam ſuorum, qui & veri Dei notitiam habuerant; multaque prudentèr, fortiter ac juſtè geſſerant: Judæis autem ſuam in Deum rebellionem; imò & ſuam quoque idololatriam improperabant; de quâ teſtis eſt Scriptura: objiciebant & ipſis perſecutiones, quas Prophetis intulerant; at præcipuè mortem, quam ipſi Chriſto Domino injuſtè & cruentè dederunt: hincque ſe digniores affirmabant, quibus Evangelii gratiam Deus exhiberet.

Sic ergo altercantibus Romanis Apoſtolus ſe ſe medium interponit; partiumque quæſtiones ita dirimit, ut aſſerat 1° utrumque populum, Judæum & Græcum graviter deliquiſſe; Gentilem, quia Deum ex creaturâ cognitum, non glorificavit; Judæum verò, quia Dei legem non obſervavit: unde concludit omnes eſſe ſub peccato; & ideò neutrum ſuâ juſtitiâ ſalutem meruiſſe; ſed omnes Dei Salvatoris egere gratiâ.

Scopus Apoſtoli. Scopus igitur Apoſtoli in hac Epiſtolâ eſt oſtendere quòd Chriſti gratia, nec Judæis data ſit, ob Moſaicæ legis obſervantiam; nec Gentilibus, ob legis naturalis cuſtodiam: ſed merè gratis & ex purâ Dei miſericordiâ.

Summarium ſeu idea totius Epiſtolæ. Hinc 1° capite horrenda Philoſophorum Gentilium ſcelera revelat: 2° cap. Judæorum tranſgreſſiones: 3° cap. concludit omnes eſſe ſub peccato, nec habere de quo glorientur: ibidem circa finem capitis ſuam de gratuitâ juſtificatione, Gentibus & Judæis oblatâ, doctrinam aperit: 4° cap. hanc ſuam doctrinam confirmat exemplo ipſius Abrahæ, gratis per fidem juſtificati: in 5° cap. hujus gratuitæ juſtificationis excellentiam declarat & utilitatem: 6° cap. hortatur ſic juſtificatos, ut ſanctis moribus juſtitiam ſervent & augeant: quia ut 7° cap. docet, poſt juſtificationem manet adhuc concupiſcentia, quam lex acuit, ſed quam gratia ſuperat & reprimit; in 8° cap. enumerat fructus ex fide Chriſti naſcentes.

In 9° 10° 11° docet Gentes ad juſtitiam electas eſſe, Judæos verò rejectos, ab illâ; quia Gentes Chriſto crediderunt; Judæi autem credere noluerunt. Ex hac Judæorum rejectione conſequentias prævenit, quæ contra Dei veritatem & juſtitiam deduci poſſent: hujus rejectionis limites notat & quoad tempus & quoad perſonas: Judæorum rejectio fuit vocationis Gentium occaſio: hanc rejectionem timeant & Gentes. A cap. 12. uſque ad finem Epiſtolæ, mores inſtruit.

Duæ igitur ſunt hujus Epiſtolæ partes; 1ª, quæ eſt dogmatica, complectitur undecim capita: 2ª, quæ eſt ethica, continetur quatuor capitibus. Caput 16um varias continet ſalutationes.

PRÆFATIO.

Scripta fuit Græcè, tùm quia è Græcia, ubi D. Paulus linguæ Græcæ aſſueverat : tùm quia lingua Græca tunc Romanis omnibus, etiam fœminis, teſte Juvenali, erat in uſu quotidiano : tùm quia advenis Romæ morantibus, (quales erant plurimi hujus Eccleſiæ Chriſtiani) lingua Græca notior erat, quam Romana, ſeu Latina : tùm denique, quia hæc Epiſtola, ut pote continens pleraque religionis capita, digna erat quæ ad omnes totius orbis Eccleſias mitteretur; Græca autem, ut ait Cicero pro Archia, leguntur in omnibus ferme Gentibus; Latina ſuis finibus ſanè exiguis continentur. Quia enim Græci, à tempore Alexandri Magni, dominati fuerant omnibus fere Gentibus, Græcè loquebantur fere omnes.

Scripta Græce. Cur?

Græca tunc lingua erat univerſalior Latinâ.

Hinc Græcè ſcripſit Apoſtolus Gentium, exceptâ ad Hebræos Epiſtolâ.

Scripta fuit Cenchreis, ſeu in portu Cenchreenſi, qui erat urbi Corintho vicinus; anno Chriſti 58. ut putat Baronius, & per Phæben Diaconiſſam lata.

Analyſis.

EGREGIO prologo, Paulus Romanos ſibi reddit attentos & dociles, eis ſtatim exponens quis ſit? Evangelii ſcilicet præco: cujus Evangelii? Dei: de quo agitur in hoc Evangelio? de filio Dei: homine Deo: à quo ſuum recepit Apoſtolatum? à Jeſu Chriſto: quare? ut obediatur Evangelio: ad quos? ad omnes gentes, & ideo ad vos, ô Romani; quibus ℣. 7. pacem & gratiam apprecatur. A

A ℣. 8. uſque ad 17. mirâ prudentiâ Romanos reddit ſibi benevolos. 1° ob illorum fidem, in toto orbe celebrem, Deo gratias agens: 2° jurans quòd in ſuis orationibus, illorum ſit ſemper memor: 3° quòd ſuum votum continuum ſit ad illos eundi: 4° aperiens hujus ſui voti motivum, & ſuam erga illos ſollicitudinem: 5° exponens illis quid propterea tentaverit, quid obſtiterit, quid tentando intenderit; denique omnibus ſe debitorem dicens, & ideò paratum & Romanis evangelizare: nec cum pudet Romæ, ſicut & alibi, evangelizare; quia Evangelium, virtus Dei eſt ad ſalutem omni credenti. B

℣. 17. Hinc delabitur ad præcipuum hujus Epiſtolæ propoſitum: juſtitiam ſcilicet eſſe ex fide, non ex lege, non ex naturæ viribus.

Evangelium, inquit, virtus Dei eſt ad ſalutem omni credenti; quia docet nos veram juſtitiam ex fide naſci, fide nutriri, fide per charitatem operante conſummari. Contra verò nos docet iram Dei immінere in omnes impios, qui non credunt, ſed Dei veritatem in injuſtitiâ detinent.

His ita ℣. 17. & 18. diſpoſitis, ℣. 19 aggreditur gentiles, eiſque oſtendit Philoſophos ſcientiâ ſuâ non fuiſſe juſtificatos: ut juſti forent, legem naturalem ſcire & ſervare debuiſſent. Equidem Deum noverunt & legem naturalem: ſed non ideò juſti, imò, quo plus docti, eò magis rei; quia ℣. 21. 22. 23. in Deum ingrati, illum non glorificaverunt; ſemetipſos, quaſi ſua ſapientia authores, venerati ſunt: idola, beſtias ipſas, quaſi Deos coluerunt. C

℣. 24. 25. 26. 27. 28. exprimit enormia ſcelera in quæ Deus ſivit Philoſophos, in eorum ingratitudinis punitionem elabi.

In reliquo Capite deſcribit ſummam eorum nequitiam, turpitudinem & probra. Unde concludendum relinquit quod, ad veram juſtitiam, nihil Philoſophia contulit: & ideò gentiles non habere unde glorientur.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

℣. 1. PAULUS, ſervus Jeſu Chriſti, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Evangelium Dei.

2. Quod ante promiſerat per Prophetas ſuos, in Scripturis ſanctis.

3. De filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine David ſecundum carnem.

Paraphraſis.

D PAULUS, Dei gratiâ Chriſtianus, Dei vocatione Apoſtolus, ſpeciali Spiritûs Sancti deſtinatione ſegregatus ad portandum coram Regibus & Gentibus Evangelium Dei.

Evangelium non novum, ſed jam olim ab ipſomet Deo promiſſum, Prophetarum ipſius oraculis; quæ nunc etiam extant in ſacris Scripturis:

Evangelium, inquam, de filio Dei, qui in tempore factus eſt Homo ex Mariâ Virgine, ſtirpis Davidicæ.

Qui idem, juxta naturam hominis, Filius David, A prædeſtinatus eſt, ut ſecundùm ſubſiſtentiam, eſſet naturalis filius Dei; & ut talis patuit, tùm per potentiam miraculorum, tùm per viſibilem Spiritus ſancti in diſcipulos ſuos miſſionem, tùm per ſuam ipſius & aliorum reſurrectionem ex mortuis.

Per hunc ipſum Jeſum Chriſtum, Filium David & Filium Dei, recepimus gratiam & Apoſtolatum, nomine & vice ipſius, inter omnes gentes exercendum, ut prædicatione noſtrâ eas inducamus ad credendum Evangelio, & Chriſto obediendum.

Inter quas gentes eſtis & vos, ô Romani, divinâ vocatione Chriſtiani, & ideò veſtri curam gerens, hanc vobis ſcribo.

Omnibus ergo vobis, qui Romæ eſtis, Deo charis, & ad ſanctitatem vocatis; gratiam & pacem opto à Deo Patre noſtro & à Domino noſtro Jeſu Chriſto.

Atque in primis quidem, omnium veſtrum nomine, gratias ago Deo meo, per Jeſum Chriſtum, (qui cùm ſit omnium beneficiorum author, ita & omnis gratiarum actionis author eſſe debet) quia fides veſtra celebris eſt, & prædicatur in univerſo mundo.

Teſtis enim eſt mihi Deus ipſe, quem colo purâ mente, non carnalibus ritibus; in Evangelio filii ejus prædicando; non legales docendo cæremonias: teſtis eſt, inquam, quod veſtri ſemper ſim memor.

Aſſiduè deprecans illum in precibus meis; ſi quomodo fieri poſſit, ut quod jam diu deſidero; tandem aliquando contingat: ſcilicet, ut, Deo ſic volente, proſpero itinere veniam feliciter ad vos.

Magno ſiquidem teneor deſiderio videndi vos, non mei gratiâ, ſed ad impertiendum vobis aliquod ſpirituale doneum, quo vos in fide jam acceptâ confirmem:

Sive, ut melius dicam, ut mutua fit utriſque noſtrûm conſolatio, per unam atque eamdem fidem; & ego de veſtrâ graruler, & vos de meâ; ſicque nos invicem in fide corroboremus.

Nolim autem vos ignorare, fratres, quia per me non ſtetit, quod meo deſiderio non ſatisfecerim; etenim ſæpe mihi fuit voluntas ad vos eundi: ſed ad hunc uſque diem, mihi per varia impedimenta non licuit; ideò autem ſæpe propoſui ad vos ire, ut inter vos aliquem reportarem fructum, ſicut & in cæteris nationibus feliciter reportavi.

D

Ex quo factus ſum omnium gentium Apoſtolus, omnibus debeo doctrinæ mioiſterium, Græcis & Barbaris, doctis & indoctis.

Itaque, quantùm ad me attinet, paratus ſum & vobis etiam, qui Romæ eſtis, Evangelium prædicare.

Paratus ſum, inquam, & vobis, Romæ, in ſplendidiſſimâ urbe, prædicare, ſicut & alibi; nec enim Jeſu Chriſti Evangelium erubeſco; quia in eo continetur virtus & potenta quædam inſtrumentalis Dei, quæ ſalutem æternam, omni & cuilibet credenti, Judæo primùm & Gentili, conferat.

Docet enim nos & clarè; unde ſit divina juſtitia, ſeu, quæ nos verè & coram Deo reddit juſtos; ſcilicet, ex fide in Jeſum Chriſtum, quæ in dies augeſcens, credentem perducit ad æternam ſalutem; quemadmodum Abacuc prædixit, juſtus ex fide vivit & viver.

E

Idem Evangelium è contra docet nos, Dei vindictam aliquando venturam de cœlo (in die judicii) in omnes impios, qui Deum verum non coluerunt, & in omnes injuſtos, qui in proximum peccaverunt; veram Dei, & legis naturalis cognitionem, quaſi captivam tenentes, ne prodeat in affectum & in opus.

4. Qui prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute, ſecundùm Spiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum, Jeſu Chriſti Domini noſtri.

5. Per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum, ad obediendum fidei, in omnibus gentibus, pro nomine ejus.

6. In quibus eſtis & vos vocati Jeſu Chriſti.

7. Omnibus qui ſunt Romæ, dilectis Dei,
B vocatis Sanctis, gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro & Domino Jeſu Chriſto.

8. Primum quidem gratias ago Deo meo, per Jeſum Chriſtum, pro omnibus vobis: quia fides veſtra annuntiatur in univerſo mundo.

9. Teſtis eſt enim mihi Deus, cui ſervio in ſpiritu meo, in Evangelio Filii ejus, quod ſine intermiſſione memoriam veſtri facio.

10. Semper in orationibus meis obſecrans, ſi quomodo tandem aliquando proſperum iter habeam, in voluntate Dei, veniendi ad
C vos.

11. Deſidero enim videre vos; ut aliquid impertiar vobis gratiæ ſpiritualis ad confirmandos vos:

12. Id eſt, ſimul conſolari in vobis, per eam quæ invicem eſt, fidem veſtram atque meam.

13. Nolo autem vos ignorare, fratres; quia ſæpe propoſui venire ad vos, (& prohibitus ſum uſque adhuc) ut aliquem fructum habeam & in vobis, ſicut & in cæteris gentibus.

14. Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum.

15. Ita (quod in me) promptum eſt & vobis, qui Romæ eſtis, evangelizare.

16. Non enim erubeſco Evangelium. Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Judæo primum & Græco.

17. Juſtitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt, juſtus autem ex fide vivit.

18. Revelatur enim ira Dei de cælo, ſuper omnem impietatem & injuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injuſtitia detinent.

19. Quia

19. Quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis; Deus enim illis manifeſtavit.

20. Inviſibilia enim ipſius, à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta, conſpiciuntur: ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas, ita ut ſint inexcuſabiles.

21. Quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum:

22. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.

23. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.

24. Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam: ut contumeliis afficiant corpora ſua, in ſemetipſis:

25. Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius quam creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Amen.

26. Propterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ: nam fœminæ eorum immutaverunt naturalem uſum, in eum qui eſt contra naturam.

27. Similiter autem & maſculi, relicto naturali uſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis in invicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris ſui, in ſemetipſis recipientes.

28. Et ſicut non probaverunt Deum habere in notitia; tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea quæ non conveniunt.

29. Repletos omni iniquitate, malitia fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate. Suſurrones,

30. Detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inventores malorum,

31. Parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia.

32. Qui cum juſtitiam Dei cognoviſſent, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte: & non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

Dixi quòd impii veram Dei cognitionem, quaſi captivam in ſuo intellectu detinent: quia quod naturaliter de Deo cognoſci poteſt, hoc illis fuit manifeſtum per philoſophiam; quamquam hoc ipſum Deo debent, qui dedit intellectum & ſcientiam.

Quamvis enim inviſibilis ſit ipſe Deus; ex quo tamen mundum tam mirificè condidit, & adminiſtrat; in operibus ſuis intellectu conſpicitur; ex opere intelligitur opificis ſemper durans omnipotentia, quin & ejus divinitas: ita ut inexcuſabiles ſint omnes impii philoſophi.

Quia Deum cum cognoverint, Deo tamen debitum honorem non exhibuerunt, nec eum adorarunt, ut ſupremam majeſtatem; nec ipſi gratias egerunt, ut omnium bonorum authori; ſed vani & inanes facti ſunt in ratiocinationibus ſuis, ſcientiâ ſuâ ad vanam gloriam abutentes; hincque obſcuratus eſt eorum intellectus, verâ ſapientiâ deſtitutus, & in varios errores, contra naturale lumen, prolapſus eſt.

Cùm enim ſemetipſos ſapientes dicerent, & ſe quaſi ſapientiæ ſuæ authores, celebrari ſinerent, reverà, deſerti à verâ ſapientiâ, ſtulti facti ſunt.

Vide quò ſtultitiæ devenerunt. Honorem ſoli Deo incorruptibili debitum, tranſtulerunt ad imaginem hominis corruptibilis: & quod ſtultitius eſt, ad imagines volucrum, quadrupedum & ſerpentium.

In cujus ſceleris punitionem, Deus eos ſuæ propriæ concupiſcentiæ tyrannidi deſeruit, ſinens eos fœdiſſima, quæ luberet, facere; quibus ipſimet, ſponte ſuâ, ſuis corporibus dedecus inferrent.

Quia Deum verum commutaverunt pro falſis & imaginariis, quibus honorem Deo debitum reddiderunt, & quibus ſervitute latriæ ſervierunt; ſicque majori honore creaturam affecerunt, quam creatorem; ſed ipſe nihil eorum injuriâ læſus, in æternum, certò & ſtabiliter eſt benedictus.

Hanc ob cauſam Deus offenſus permiſit eos prolabi in fœdas & infames cupiditates: nam eorum fœminæ, (quas pudor maximè decet) oblitæ ſexus ſui, naturalem uſum commutaverunt in nefarium.

Similiter & maſculi, relicto naturali fœminarum uſu, mutuis cupiditatibus inter ſe, unus in alterum deflagrarunt; maſculi in maſculos abominandam patrantes turpitudinem; hiſque modis mercedem ſuæ defectionis à Deo, ſeu erroris idololatrici, recipientes in tali turpitudine; ut qui in Deum contumelioſi fuerant, ſemetipſos hac nefandâ contumeliâ afficerent.

Et quemadmodum non probaverunt, non æſtimarunt, pro merito Dei beneficium, quo notitiam ejus aſſecuti ſunt; propterea Deus eos tenebris excœcatos paſſus eſt abire in mentem reprobam, juxta quam de rebus agendis perversè ſentientes, egerunt quæ homines rationales maximè dedecent.

Hinc omni ſcelerum genere ſunt repleti, malignitare, ſcortationibus, avaritiâ, nequitiâ, pleni invidiâ, homicidio, contentione, dolo, pravitate: clanculùm calumniatores:

Palam detrahentes, Deo odibiles, & Dei oſores, feroces & injurioſi, ſuperbi, faſtuoſi, ſcelerum inventores, parentibus immorigeri, rationis expertes, moribus incompoſiti & ab humanitate alieni, quibus nullus naturalis affectus, neſcii fœderis, immiſericordes.

Qui cum Deum eſſe noſſent, eumque ſummè juſtum; practicè tamen noluerunt intelligere quod morte digni ſint, qui ſcelera enumerata faciunt; nec illi ſolùm, ſed etiam, qui ea ſuo conſenſu, dum perpetrantur, approbant.

Commentarius.

℣. 1. PAULUS, ſui temporis morem ſecutus, nomen ſuum io Capite Epiſtolæ ponit, non in calce ſicut nunc noſtri moris eſt. Apoſtoli autem noſtri nomen Hebræum, Saul; Græcum Σαῦλος, Latinum Saulus. tandem Paulus.

Sive fuerit binonimis; id eſt, Saulus & Paulus in circumciſione vocatus fuerit, ut putant Origenes, S. Anſelmus, D. Thomas.

Sive Sauli nomen à Deo fuerit mutatum in Paulum, ſicut Simoo dictus eſt Cephas ſeu Petrus, ut ne hac quidem parte, aliis Apoſtolis eſſet inferior, ait D. Chryſ.

Sive hoc Pauli nomen acceperit à Paulo Sergio Proconſule, quem ad Chriſti fidem, io Inſulâ Cypro convertit. Act. 13. ℣. 12. ut opinatur Baronius poſt D. Hieronymum.

Sive ipſe Paulus, hoc nomen gentile & Romanum, parvitatem ſignificans, aſſumpſerit humilitatis graoâ, ut qui ſtaturâ puſillus erai & homunculus; & qui ſe juxta vim textus Græci, minimis minimiorem dicebat, Epheſ. 3. 8. nomine quoque ſuo, parvitatem ſuam publicè teſtaretur, & id opinatur D. Auguſtinus.

Quidquid ſit de cauſâ hujus nominis, certum eſt quod ex quo Saulus cum Barnaba miſſus eſt ad gentes, maluit Paulus, quàm Saulus appellari; nec aliud nomen aſſumpſit in omnibus ſuis Epiſtolis.

Servus Jeſu Chriſti. Divinæ ſervitutis modi ſunt plures, ait D. Chryſ. alius à creatione, alius à fide, alius à vitæ inſtituto: omnibus modis Paulus eſt ſervus Jeſu Chriſti; ait idem Chryſ. creatione, redemptione, fide, vitâ, moribus, totus Jeſu Chriſti, totuſque illi conſecratus & devotus. Hac de re vide plura epiſt. ad Titum c. 1. ℣. 1.

Vocatus Apoſtolus, Gr. κλητός. nomen, non participium; id eſt, vocatitius, ſeu vocatione, ab ipſo Chriſto factus Apoſtolus, non in hoc officium intruſus aot per ſe, aut per alios, ſed divinâ vocatione. *Apoſtolus*, id eſt, miſſus, Legatus, tanquam à Chriſti latere, ad prædicandum in toto mundo Evangelium & omnes ad ſalutem vocandos: ſicut ipſe Chriſtus à ſuo patre miſſus eſt. Juxta illud Joan. 20. 21. ſicut miſit me pater & ego mitto vos.

Segregatus, Gr. diſcretus Syr. ſeparatus. alludit ad id quod Act. 9. 15. Vas electionis eſt mihi ad portandum nomen meum coràm Regibus & gentibus. & ad id quod Act. 13. dicit Spiritus ſanctus, ſegregate mihi Saulum &c. Senſus ergo eſt, ſpeciali Spiritus ſancti delectu ſegregatus tanquam vas aptum & deſtinatum ad portandum ad omnes gentes *Evangelium Dei*; id eſt, bonum Dei nuntium: non triſte quiddam, velut Prophetæ, accuſationes, crimina, increpationes: ſed Evangelia, & Evangelia Dei, firmorum & immutabilium bonorum theſauros infinitos. D. Chryſoſtomus.

Tria nomina D. Pauli panegyrim componentia.

Obſerva hæc tria nomina, quæ ſibi tribuit D. Paulus, *Servus Jeſu Chriſti, Apoſtolus, ſegregatus*, quorum 1° Romanis ſuam exhibet religionem, 2° officii ſui dignitatem, 3° vocationis ſuæ modum. quaſi diceret, Paulus Dei gratiâ Chriſtianus, Dei vocatione Apoſtolus; ſpeciali ſancti Spiritus ſelectione, gentium, & ideò veſter Apoſtolus.

Et hanc fidei ſuæ & Apoſtolicæ miſſionis quaſi profeſſionem, meritò quidem hîc præmittit, tùm ut ſiniſtros rumores diſſipet, quos forte Romani ab Orientalibus, de Paulinæ fidei puritate receperant; tùm ut Epiſtolæ ſuæ authoritatem ſtabiliat, ſibi, ut Romanis prodeſſet, neceſſariam; ſeu, ſicut ait D. Chryſ. ut fide dignam & plauſibilem reddat Epiſtolam.

Tres ad Epiſcopatum conditiones.

Sed hinc diſce tres veri Apoſtoli & Epiſcopi condiöones, his tribus nominibus expreſſas, ſcilicet vocationem divinam, ſervitutem Chriſti, Evangelizationem, ſeu Evangelii prædicationem: ſit à Deo vocatus, noo intruſus per ſe, vel per alios; ſit Jeſu Chriſti & ejus Eccleſiæ ſervus; vitam, laborem, divitias, omnia ſua, pro illis impendat; evangelizet, doceat Evangelium Dei: Non nova, non ab hominibus inventa: ſola Dei vocatio dat jus ad Epiſcopatum; ſervire Chriſto & Eccleſiæ, pro illâ vivere, laborare, pati, mori, certa ſunt divinæ vocationis indicia: evangelizare, docere Evangelium Dei, finis Epiſcopatus, ſeu vocationis ad Epiſcopatum.

℣. 2. *Quod ante promiſerat*, &c. dixit ſe Apoſtolum & Evangelii præconem; nunc indicat cujus Evangelii ſit præco, nempe *Evangelii Dei*; Evangelii per Prophetas in ſcripturis à Deo promiſſi; Evangelii *de filio ſuo*; cujus objectum eſt filius Dei. Evangelii itaque omninò & undequaque divini.

Hujus recordetur vir Apoſtolicus, & meminerit cujus Evangelii ſit præco; illudque pro ſuâ dignitate conetur adminiſtrare dignè Deo.

℣. 3. *Qui factus eſt ei.* Nec textus Græcus, nec verſiones Syriaca, Arabica, Æthiopica, habent particulam *ei*; ſic tamen legit D. Ambroſ. ſeu ut nunc volunt, Hilarius Diaconus Romanus. ita etiam S. Auguſt.

Paucis exponit quis ſit Jeſus Chriſtus, & utramque ejus exhibet & generationem & naturam. quaſi diceret, ille, qui ab æterno erat filius Dei ex ſubſtantiâ Patris, factus eſt Filius hominis in tempore ex ſubſtantiâ Matris; ſicque verus Deus, verus homo.

Qui factus eſt, Syr. qui natus eſt; Æthiop. qui genitus eſt, & provenit. id eſt, qui ſecundùm carnem factus, ſeu incarnatus eſt. *ei*, Deo Patri, ad Dei gloriam, *ex ſemine David.* Syr. ex ſemine domûs David; id eſt, ex Maria Virgine, Davidicæ ſtirpis, ſeu genitâ ex ſemine David. Luc. 24. 44.

Diverſitas explicationis Latinorum & Græcorum.

Qui prædeſtinatus eſt filius Dei, &c. Gr. illo definito filio Dei, &c. Syr. & agnitus eſt filius Dei, &c. Arab. deſtinato, Æthiop. quem declaravit. Hæc verba aliter à Græcis, aliter à Latinis explicantur. Secundùm Latinos hic ſenſus eſt; etſi ſecundùm naturam humanam filius ſit hominis; tamen prædeſtinatus eſt ut ſecundùm hypoſtaſio ſit naturalis filius Dei; *in virtute*, ſeu cum potentiâ faciendi miracula: quam habet à Spiritu ſancto, incarnationis authore, hancque potentiam declaravit reſurrectione tum ſuâ, tum aliorum.

Secundùm Græcos hic ſenſus eſt; etſi ſecundùm humanitatem ſit filius David, tamen declaratus eſt naturalis filius Dei, tribus potiſſimùm argumenòs: nempe, per potentiam miraculorum; per ſanctificationis Spiritum; peccata remittendo, Spiritum ſanctum conferendo; per reſurrectionem mortuorum, quâ ſe & alios ſuſcitavit à mortuis. Ita D. Chryſoſtom. Theod. Theophyl.

Unde orta.

Hæc interpretationis diverſitas orta eſt ex Græcæ vocis ambiguitate ὁρίζειν. quæ ſignificat definire, deſtinare, determinare; quod Græci explicant per verbum declarare, demonſtrare; Latini verò per verbum prædeſtinare.

Digitized by Google

Patet legenti, quod Græcorum explicatio ſit valde naturalis, careatque difficultatibus, quas habemus in explicandâ Chriſti prædeſtinatione, ut ſit Filius Dei, & in explicandâ ſyntaxi & ſenſu verborum ſequentium ſcilicet in *virtute, ſecundum ſpiritum*, &c.

Audiatur unicus Theophylactus: *Qui definitus eſt filius Dei in virtute*, &c. ſupra dixit, Evangelium eſſe de filio Dei; nunc aſtruit, quanam ratione cognitus ſit filius Dei, inquiens, definitus, hoc eſt demonſtratus, confirmatus, judicatus. Definitio enim eſt ipſa judicatio, ſuffragium, ſeu calculus & ſententia.

Nam cuncti definierunt, judicaruntque ipſum eſſe filium Dei: Undenam? *in virtute*; hoc eſt ex potentiâ & efficaciâ ſignorum quæ faciebat. Præterea *ſecundum Spiritum ſanctificationis*; hoc eſt, ex Spiritu, per quem ſanctificabat credentes: Dei enim eſt donare talia. Quin etiam, ex *reſurrectione mortuorum*: nam primus ille & ſolus, ſe ipſe excitavit. Itaque ex reſurrectione definitus eſt ac declaratus filius Dei; magnum enim & hoc eſt, perinde atque ipſe ait: Cum exaltaveritis me à terrâ, tunc cognoſcetis quod ego ſum: Ita huc uſque Theophyl.

Noſtra tamen lectio eſt vetuſtiſſima; nec noſtri tantùm interpretis; ſed & omnium antiquiſſimorum, Tertulliani S. Irenei, S. Hilarii, Ambroſii, S. Auguſtini, Epiphanii, Primaſii. Sit ergo ſenſus: qui idem juxta naturam filius David, prædeſtinatus eſt ut ſecundùm ſuam ſubſiſtentiam, eſſet naturalis filius Dei, *in virtute*, &c. taliſque patuit per potentiam miraculorum: *ſecundum Spiritum*, per viſibilem miſſionem Spiritus ſancti in ſuos diſcipulos: *ex reſurrectione*, & per ſuam reſurrectionem: *Jeſu Chriſti Domini noſtri*, Ἰησοῦ Χριστοῦ. &c.

Hæc verba, in Græco, nectuntur caſu genitivo, cum verbis præcedentibus verſus ſecundi, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, *de filio ſuo*. quodque intercedit; legitur inter parentheſim. Conformis eſt Syriaca verſio, de filio ſuo (qui natus eſt... & agnitus eſt filius Dei...) nempe Jeſu Chriſto Domino noſtro. Juxta noſtram vulgatam ſignificat per ſuam ipſius J. C. Domini noſtri reſurrectionem.

℣. 5. *Per quem accepimus.* explicat à quo ſuum receperit Apoſtolatum, ad quid? & ad quos? *per quem*, Jeſum Chriſtum, filium David, & filium Dei, *recepimus gratiam*, & ſanctificantem & gratis datam, omnia dona ſupernaturalia & gratuita. *& Apoſtolatum*, & Apoſtolici, muneris functionem. *in omnibus gentibus*; id eſt, inter omnes gentes. *pro nomine ejus*; id eſt nomine & vice ipſius, pro quo legatione fungimur. *ad obediendum fidei*, Gr. ad obedientiam. Syr. ut obediant. D. Chryſ. ut obediatur. id eſt, ut prædicatione noſtra omnes gentes obediant fidei; Apoſtolici quippe muneris eſt, prædicatione gentes inducere, ut ſe Chriſto ſubmittant, ejuſque credant Evangelio.

Apoſtolatus ad obedientiam, non ad diſputationem.

Hinc merito D. Chryſ. in hoc verbum animadvertens, ait: *ad obediendum*; non dixit, ut in quæſtionem, aut vociferationem trahatur; ſed ut obediatur: neque enim miſſi ſumus, ut argumenta & ſyllogiſmos afferamus; ſed ut reddamus quod nobis concreditum eſt: cùm enim Dominus aliquid pronuntiaverit; audientes minimè oportet curioſè ſcrutari, ſciſcitarive ſuper iis, quæ dicta ſunt; ſed excipere tantùm.

Hinc ergo concludo quòd ſpiritus fidei, ſit ſpiritus obedientiæ: non eſt naturalis & ſimplex mentis operatio, aut ratiocinatio; ſed voluntatis humanæ gratiâ adjutæ ſubmiſſio & adhæſio verbo Dei.

Pro nomine ejus. Præter ſenſum jam datum, aliâ intelligunt, propter gloriam ejus dilatandam. D. Chryſ. Græco textui adhærens, ὑπὲρ, *ſuper*, ait, ut obediatur ſuper nomine ipſius; id eſt, in nomen ejus credamus. Conformis eſt Syrus, ut obediant fidei nominis ipſius.

℣. 6. *In quibus*, Syr. ex quibus, ſcilicet, Gentibus, ſeu inter quas gentes eſtis & vos, ô Romani; & ideò veſtri curam gero, & ad vos ſcribo. *vocati*, κλητοὶ. ſicut & 1. ℣. nomen, non participium, ſignificans vocatitios, ſeu divinâ vocatione ſervos & famulos Jeſu Chriſti.

Hoc ſæpe repetit, ut intelligant fideles, quod Dei gratiâ, ſunt Chriſtiani.

℣. 7. *Omnibus qui ſunt Romæ.* Poſtquam hoc prologo dixit quis ſit, à quo conſtitutus prædicator, quæ prædicare juſſus, ad quid & quibus; nunc Romanis omnibus gratiam precatur & pacem: gratiam, quæ illos uniat Deo; pacem, quæ illos uniat inter ſe.

Hincque diſce 1° ſalutationem Apoſtolicam; *gratia vobis & pax*, hæc duo nunquam ſeparat Apoſtolus in ſuis Epiſtolis.

Apoſtolica ſalutatio.

Et meritò, hæc enim duo nobis & aliis ſunt continuè & abſolutè deſideranda; gratia, quâ Deo uniamur; charitas, quâ cum proximo: gratia, per quam Deus nunc regnat in nobis; pax, quâ cum Deo regnemus in cælis. Hanc ſalutandi formulam Chriſtus ſuis diſcipulis tradidit Lucæ 10. 5.

Nobilitas chriſtiana.

2° Diſce ex ℣. 6. & 7. Chriſtiani nobilitatem, eſt Jeſu Chriſti; de ejus familiâ: eſt Dei dilectus, amicus Dei: eſt & ſanctus; per baptiſmum ſanctificatus.

Vocatis Sanctis: id eſt, qui per Baptiſmum ſanctificati fuiſtis, & ad ſanctitatem vocati eſtis. Finis vocationis noſtræ ſanctitas: vocari ad chriſtianiſmum & ad ſanctitatem vocari, ſunt unum & idem. Heu quoties contra vocationis meæ finem peccavi! quàm longè à ſanctitate diſto, miſer peccator!

Chriſtianiſmi finis.

℣. 8. *Primùm quidem gratias ago Deo meo....* Mirâ prudentiâ ab hoc ℣. uſque ad ℣. 17. captat Romanorum benevolentiam, ut illis fiat utilior; ac 1° ob illorum fidem in toto mundo celebrem, Deo gratias agit.

Apoſtolica praxis & devotio à nobis exercenda.

Ubi nota 1°, quod gratiarum actio ſit Apoſtolica devotio, & quam D. Paulus frequenter exercet. Revera totum religionis exercitium ad duo poteſt optimè reduci; in recipiendo ſcilicet & reddendo, in recipiendis à Deo beneficiis, & in reddendis Deo gratiarum actionibus.

Diſcamus hinc non minùs eſſe ſolliciti de reddendis, quàm de petendis & recipiendis.

Nota 2° de quibus in primis Apoſtolus reddat Deo gratias, de fide, de bonis ſpiritualibus & ad æternam ſalutem conducentibus: ſicut hæc ſpecialiter & inprimis petendæ, ſic de eis gratiæ primùm agendæ. Qui ſecus agit, ſeu, qui terrena præſertim petit & pro terrenis gratias tantùm agit, vetus teſtamentum ſapit.

Nota 3° quomodo gratias agit, ſcilicet, *per Jeſum Chriſtum*. quia per Chriſtum & ob Chriſtum nobis gratia datur; ideò per Chriſtum, omnis gratiarum actio à nobis reddenda Deo: & hoc utromque nos docet hîc Apoſtolus.

℣. 9. *Teſtis enim mihi eſt Deus.* Gr. teſtis eſt mei, ſeu meus.

2° Deum teſtem invocat, quòd illorum ſit in ſuis orationibus perpetuò memor. *cui ſervio in Spiritu meo*: id eſt, quem ſyncerâ mente & ſpiritu colo: non carnalibus & Judaicis ſacrificiis; ſed ſpiri-

tualibus animi virtutibus, fide, ſpe, charitate.

In Evangelio filii ejus prædicando, non legales ritus docendo, ſed cæleſtem & divinam filii Dei doctrinam: ſeu & forte melius, *cui ſervio*, ſeu miniſtro. *in ſpiritu meo;* id eſt, ſyncera mente & intimo cordis affectu, *in Evangelio filii ejus*, ſcilicet prædicando.

℣. 10. *Semper in orationibus meis, obſecrans....*

3° Exponit quod ſit continuum ſuum in orationibus votum; ſcilicet ad eos eundi.

Si quomodo tandem aliquando: hæc adverbiorum congeries, notat ardens D. Pauli deſiderium Romanos videndi: idem indicat verbum ſequens, ℣. 11. ἐπιποθῶ, vehementer deſidero.

Juramentum religioſum.

Ex duobus his verſibus diſcimus 1° quòd juramentum ritè factum, ſit actus religionis, quia Deum agnoſcit & declarat primam veritatem & bonitatem: veritatem, quæ falli non poteſt; bonitatem, quæ fallere nequit.

Paſtor aſſiduè oret pro Eccleſiâ.

2° Exemplo D. Pauli diſcat paſtor, quòd frequenter & quaſi aſſiduè orare & gemere pro Eccleſia, ſit veri Paſtoris munus; imò & boni chriſtiani.

3° Diſcamus ejuſdem exemplo, orare ſub eâ conditione, quâ oravit: Si ſit voluntas Dei; ut enim ait Theodoretus: ſi ubi de tot hominum myriadum ſalute agitur, ſic rogat Apoſtolus, quâ veniâ digni ſumus, qui non omnia noſtra divinæ voluntati permittimus, ab eaque pendemus?

Paſtoralis viſitationis deſiderium ardens.

℣. 11. *Deſidero enim videre vos, ut aliquid....* Gr. ut aliquod impertiar donum vobis ſpirituale, ad ſtabiliri vos. Syr. quandoquidem vehementer opto videre vos, & largiri vobis donum Spiritus, quo ſtabiliamini.

4° Aperit ſui deſiderii motivum: non ex curioſitate deſidero videre vos; non ex cupiditate, ut aliquid à vobis accipiam, ſicut plerique Romam vadunt; ſed ad impertiendum vobis aliquod ſpirituale donum, quo vos in fide confirmem.

℣. 12. *Id eſt ſimul conſolari....* quaſi liberius locutus ſit, emollit & modeſtè corrigit quod ℣. 11. dixit; hoc totum ad mutuam conſolationem reducendo.

Sunt horum verſ. 11. & 12. verba plena humilitatis, ait Theodoretus. Non enim dixit, ut dem; ſed ut impertiar; communico enim ex iis, quæ accepi; & quia primus eis magnus Petrus, doctrinam Evangelicam præbuit, neceſſariò intulit, *ad confirmandos vos:* non enim aliam vobis doctrinam afferre, ſed eam quæ jam oblata eſt, confirmare, & arbores jam plantatas irrigare volo.

Deinde rurſus orationem multâ replet moderatione. Hoc autem eſt, *ſimul conſolari*... Non ſolùm, non volo dare; ſed etiam à vobis accipere. Hucuſque Theodoret. Hinc ergo modeſtiam diſce & in ſenſu, & in verbis.

Paſtoralium viſitationum finis.

Ex verſ. 11. diſcat Prælatus viſitationum finem & motivum; *ut aliquid impertiar vobis gratiæ ſpiritualis.* Hic eſt viſitationum finis, gratiam ſpiritualem impertiri. Viſitator eſt Dei chariſmatum portator & collator: ipſius munus eſt confirmare in fide & in bonis operibus.

Hinc mutua oritur conſolatio, ex communi fide Paſtoris & ovium; conſolationem accipiunt oves ex fide paſtoris fructificante, conſolationem accipit Paſtor ex fide ovium per ipſum confirmatâ & auctâ.

In talibus viſitationibus nihil vanum, nihil futile, nulla lætitia ſæcularis & mundana, nulla curioſitas, nulla videndi, currendive libido, nulla dominatio, &c. omnia ſecundùm Dei ſpiritum & vo-

A luntatem ordinata ad ſubditorum ſpiritualem profectum & utilitatem.

℣. 13. *Nolo autem vos ignorare fratres.* Confirmat, quod dixit ℣. 11. *deſidero videre vos.* & propterea illis aperit quid tentaverit; deinde quid obſtiterit; denique quid conando & tentando intenderit. Sæpe volui, propoſui, ac tentavi venire ad vos, *& prohibitus ſum uſque ad hoc tempus.* quippe per alia Evangelica negotia magis urgentia; magis enim urgebat neceſſitas locorum, in quibus Chriſtus nondum erat annuntiatus. Hoc patet ex cap. 15. ℣. 20. 22. *ut aliquem fructum habeam:* ecce cur propoſui ad vos ire, ut inter vos, ſicut & inter alias gentes, fructum aliquem habeam, rigando quod D. Petrus & ejus diſcipuli apud vos verbo Dei ſeminarunt.

B Ad exemplum Apoſtoli noſtri, qui omnia ſua itinera & negotia, ordinabat, ſuſcipiebat & exequebatur, non propriâ voluntate ductus, non curioſitate tractus, ſed divinâ gratiâ directus.

Omnia noſtra ſecundùm Dei voluntatem ordinanda.

Diſcamus & nos omnia noſtra ſecundùm Dei voluntatem ordinare; hanc in omnibus inquirere, & exequi: ei ubique ſubdi, eam in omnibus adorare, ab eâ ſemper & omninò pendere.

℣. 14. *Græcis ac Barbaris.....* Volui, inquam, apud vos, ſicut & apud alias gentes, fructum aliquem habere, quia omnibus debitor ſum: ex quo factus ſum omnium gentium Doctor, omnibus debeo doctrinæ debitum; ad hoc aſtringor Apoſtolico munere, ad quod ex ſpeciali ſancti Spiritûs ſelectione ſegregatus ſum.

C Non obſtante ſuperiori verſum 11. & 12. modeſtiâ, hîc ſuæ miſſionis & Apoſtolatûs dignitatem ſuſtinet.

Græcis ac Barbaris. Humanum genus Græci diſtinguebant in Græcos & Barbaros. Barbarus autem apud Græcos erat omnis non Græcus, ſeu aliâ linguâ loquens, quam Græcâ, quo ſenſu & ipſi Romani apud Græcos erant Barbari.

Sed hîc D. Paulus per Græcos intelligit gentes ſapientiâ Græcorum excultas; quales erant Romani: per *Barbaros*, incultas & feriores intelligit.

Magna D. Pauli anima.

Sapientibus, & inſipientibus; id eſt, ingenioſis & ſtupidis; doctis & indoctis. Mirare hic magnam D D. Pauli animam, quæ univerſum orbem amplectebatur; omnes gentes, omneſque prorſus homines, quaſi diſcipulos, à ſe erudiendos ſuſcipiebat. O animam generoſam! exclamat D. Chryſ. in procem. Epiſt. ad Rom.

Et tu pro modulo tuo conſidera te debitorem omnibus; omnes, quantùm eſt in te inſtrue: at hinc intelligas præſertim paſtor, quod ſe toti ſuo gregi debet: nullam ovem, ſine crimine negligit. Itaque, quantùm eſt in illo, ſit ſemper paratus, ſemper promptus ad miniſtrandum; nec periculo, nec labore terreatur.

℣. 15. *Ita, quod in me, promptum eſt....* ſubaudi mihi; id eſt, promptus ſum *evangelizare.* Hoc debitum, hoc miniſterium *evangelizare;* lætum ac E fauſtum Dei gratiæ nuntium prædicare.

℣. 16. *Non enim erubeſco.* Paratus ſum, inquam, & vobis, in veſtrâ ſplendidiſſimâ urbe Româ, evangelizare, ſicut Antiochiæ, Athenis, Epheſi, Corinthi & alibi: *non enim erubeſco Evangelium.* Gr. Chriſti. Syr. non enim pudet me Evangelii. D. Chryſ. addit Chriſti. Licet Jeſus Chriſtus crucifixus, Judæis ſit ſcandalum, & gentibus ſtultitia reputetur; non me propterea pudet illius Evangelii.

Virtus enim Dei eſt. Gr. δύναμις, potentia: quia Evangelium Chriſti, hoc quod in Evangelio continetur

netur

nenit & quod prædicamus ; incarnatio filii Dei, paſſio, mors, &c. potens & efficax medium eſt ad æternam ſalutem conferendam *omni credenti* ; id eſt, perfectè credenti, & facienti quod fides docet eſſe faciendum. ſicut medicamentum non prodeſt, niſi hauſtum ; ita nec Evangelium vitam æternam confert, niſi creditum & cuſtoditum.

Judæo primùm, quia Judæis promiſſus fuit Meſſias. Hinc & Chriſtus ipſe illis evangelizavit, & ad eos primùm miſit Apoſtolos ſuos. *& Græco* ; id eſt, gentilibus. Ab Alexandro pleræque gentes græcè loquebantur ; hinc ſub nomine græci hîc intelligitur Gentilis.

Fides medium eſt ad ſalutem.

Nota 1° quod fides medium eſt, per quod Deus nobis vitam largitur & ſalutem ; ſeu per quod ordinavit ut omnis homo ſalutem aſſequatur. *omni credenti*, &c. ut ſupra.

Verbum autem Dei, inſtrumentum eſt quo fides datur.

Nota 2° quod Evangelicum verbum, ſit quædam inſtrumentalis Dei virtus & potentia, quâ fidem, & juſtitiam, animæ vitam, nobis confert.

Sub evangelico verbo Deus gratiæ ſuæ potentiam, & ſancti Spiritus efficaciam abſcondit.

Hinc diſce in Verbo Dei, gratiam & ſpiritum, oratione & meditatione quærere.

℣. 17. *Juſtitia enim Dei in eo* . . . . Syr. Juſtitia enim Dei per illud revelatur. Dixit, non erubeſco Evangelium ; rationem reddidit ; quia virtus Dei eſt, &c. hinc ſenſim delabitur ad præcipuam hujus Epiſtolæ materiam, quam in hoc ℣. exprimit ; ſicque cum præcedentibus connectit.

Hujus Epiſtolæ Theſis.

Evangelium verè Dei virtus eſt ad ſalutem : quare ? quia (& hoc erit principale hujus Epiſtolæ ſubjectum) vera *juſtitia*, quâ quis coram Deo juſtus eſt, nobis *in eo revelatur.*

Ex fide, illaque oritur ex fide, non ex lege, ut Judæi putant ; non ex naturæ viribus, ut opinantur Græci, ſed ex fide.

In fidem. Ex fide naſcitur, fide nutritur, & in fidem majorem & ſolidiorem quotidie creſcit. quippe ex fide informi fit fides perfecta, charitate formata, & operans per dilectionem.

Sicut ſcriptum eſt. Habac. 2. *Juſtus autem ex fide vivit.* Gr. vivet. Syr. vivet. utrumque verum eſt, & juſtus nunc vitâ gratiæ vivit ex fide ; & ex fide vivet aliquando vitâ gloriæ ; æternitatis enim vita pendet à fide. Qui crediderit . . . . ſalvus erit.

Nota 1° per *juſtitiam Dei*, hac in Epiſtolâ, intelligi, non illam, quâ Deus juſtus eſt ; ſed eam quâ homo verè & coram Deo juſtus eſt. Dicitur autem *Dei*, quia à Deo eſt ; & quia coram Deo juſtum reddit, eique placet.

Juſtitia eſt Chriſtiani vita.

Nota 2° quod hæc juſtitia ſit hominis juſti, ſeu verè pii, vita ſpiritualis. Sicut enim animalis homo ex rebus ſenſitivis & animalibus vivit ; & ſicut homo Philoſophus vivit ex ratione ; ita homo juſtus, Chriſtianus ex juſtitiâ Dei, ſeu ex juſtitiâ, quâ coram Deo juſtus eſt, vivit. Hæc autem juſtitia, juſti vita, fluit à fide, tamquam à radice, ſeu quod idem eſt, Fides, initium, radix, cor hujus vitæ ſpiritualis ; cujus doctrinæ fundamentum eſt Dei voluntas, ſapientiſſimè ordinantis, ut nullus, poſt lapſum peccati, in ſtatum gratiæ reſtitueretur, niſi crederet in ipſum, & in Chriſtum Redemptorem, Hinc ſine fide impoſſibile eſt placere Deo : hinc accedens ad Deum credere oportet, &c.

Hæc autem à fide.

Hinc neceſſaria fides ad juſtitiam.

Unde benè infert omnis Catholicus, cum Concilio Trid. Seſſ. 6. c. 8. fidem omninò neceſſariam eſſe ad juſtificationem : peſſimè autem omnis heterodoxus cum Calvino, hominem ſolâ fide juſtificari :

A nam ſicut fundamentum ad ædificium eſt neceſſarium, ſolum tamen non ſufficit ; ſicut cor ad vitam corporalem neceſſarium eſt, nec tamen ſolum ſufficit ; ſed præterea requiritur caput, pulmo, &c. ita fides omninò neceſſaria eſt ad vitam ſpiritualem, nec tamen ſola ſufficit, ſed præterea requiritur charitas & cæteræ virtutes.

Non tamen ſola.

Fides ſine charitate & operibus mortua eſt : quomodo autem per aliquid mortuum viveret & creſceret anima ?

Juſtitia accretio à fide. quomodo ?

Nota 3° quod ſicut ex fide, tamquam à radice, fluit prima juſti juſtitia, ſeu, per quam fit juſtus ; ſic à fide, tamquam à cauſâ imperante, oritur ſecunda juſti juſtitia, ſeu, quâ creſcit in juſtitiâ & B operatur juſtè. Hinc *ex fide in fidem.*

Hæc vita patet in Evangelio.

Nota denique quod hæc vita clarè revelatur in Evangelio. Tùm quia Chriſtus, hujus vitæ fons, & qui in lege erat abſconditus ; manifeſtatur in Evangelio : tùm quia ipſe Chriſtus, hanc vitam, ore proprio, nos docet in Evangelio : Pœnitemini & credite Evangelio : Marci 1. 16. Devotam fidei Chriſtianæ praxim vide in fine capitis, in Corollario.

Secunda ratio ob quam Evangelium eſt Dei virtus ad ſalutem hominum.

℣. 18. *Revelatur enim ira Dei*, &c. Puto hoc *enim* referri, ad ℣. 16. *Virtus Dei eſt ad ſalutem* ; & in hoc verſu ſecundam contineri rationem, quâ probet Evangelicum verbum eſſe inſtrumentalem virtutem, quâ Deus homines adducit ad ſalutem : bonos quidem, per amorem juſtitiæ, quam revelat, C ut ℣. 17. dictum eſt : malos verò, per terrorem vindictæ, quam impiis intentat.

Evangelium enim & juſtitiam, fidelis animæ vitam, clarè docet ; & omnem impietatem & injuſtitiam, animæ mortem, manifeſtè prohibet : ad juſtitiam pios allicit ſpe præmii ; ab impietate & injuſtitiâ malos avertit, terrore ſupplicii : hinc gloriam nunc demonſtrat ; hinc gehennam nunc intentat, utrumque autem ad hominum ſalutem.

Evangelium ergo virtus Dei eſt, &c. quia ſicut juſtitiæ vitam docet, & piis æternam vitam promittit ; ita & injuſtitiam, animæ mortem, vetat, & injuſtis omnibus mortem minatur æternam.

Revelatur enim in eodem Evangelio *ira*, & vin- D dicta Dei *de cælo* ventura, cùm Chriſtus de cælo veniet judicaturus vivos & mortuos. *ſuper omnem impietatem*, id eſt, in omnes impios, qui Deum non coluerunt, & injuſtos ; qui jus proximo non reddiderunt.

Notanda verba.

Qui veritatem Dei in injuſtitia detinent. Nota vim verborum. Qui notas de Deo veritates ; ita per malos mores opprimunt, ut illæ in talibus hominibus non magis appareant ; quam qui in atro & profundo carcere detinentur.

Hæ Evangelii minæ ad omnes quidem ſpectant impios, injuſtos, infideles, ſive Judæi fuerint, ſive Gentiles : D. tamen Paulus incipit hîc illas applicare Gentilibus, qui veram, quam aſſecuti ſunt de E Deo notitiam ; per injuſtitiam, ſeu pravitatem ſuæ voluntatis ſupprimunt & quaſi captivam detinent ; dum aliis non communicant, vel per opera pietatis non oſtendunt ; hincque probat eos nihil habere unde glorientur. His ergo verbis Apoſtolus Philoſophos perſtringit, qui licet Deum cognoverint ; Deum tamen nec coluerunt ut debebant, nec aliis colendum prædicaverunt.

Hic Apoſtolus Philoſophos ferit.

Acriùs & nos.

Sed heu ! quantò acriùs & nos perſtringit Chriſtianos ? Quis Deum, quantùm novit, glorificat ? quis per pietatis opera fidem ſuam oſtendit ? quot è contra, per malos mores ſuos fidem ſuam ſic opprimunt & occultant, ut illa veluti carcere incluſa

non appareat ? Veritatem quaſi incarcerant, quotquot ſuâ malâ voluntate, quaſi ſeris eam detinent, ne ad effectus & ad opera bona progrediantur. Quis ob hanc injuſtitiam non contremiſcat ?

℣. 19. *Quia quod notum eſt Dei....* In reliquo ergo capite in Gentiles agit, oſtendens quod ſcientia Philoſophos non-juſtificavit. Ac 1° fatetur quòd Deum cognoverunt. Sic autem nectendus eſt textus. Dixi, quòd *veritatem Dei detinent* : quia *quod notum eſt Dei*, Gr. cognoſcibile; id eſt, quod de Deo facile & naturali lumine cognoſci poteſt; *manifeſtum eſt in illis* ; id eſt in illorum intellectu; Deus enim illis manifeſtavit, intellectum dando, quo per diſcurſum ex creaturis manifeſtè cognoverunt Creatorem.

℣. 20. *Invisibilia enim ipſius* ... Gr. à creatura vel à creatione mundi; (utrumque ſignificat, *κτίσις*) factis *intellecta conſpiciuntur*. Syr. recondita enim Dei, à jactis mundi fundamentis, ab ipſius creaturis; intellectu deprehenduntur : id eſt, attributa Dei, quæ alioqui, nec videri, nec aliquo ſenſu percipi poſſunt.

A creatura mundi ; id eſt, à creatione mundi, ab initio mundi, à mundo condito. *per ea quæ facta ſunt* ; id eſt, ex contemplatione rerum ab illo creatarum cognita : *conſpiciuntur*, ſicut ſol in aquâ : *Sempiterna quoque virtus ejus, & divinitas* ; id eſt, æterna quoque ejus omnipotentia & eſſentia, principio carens & fine. *Ita ut ſint inexcuſabiles* ; ſcilicet de peccatis ſuis, ſeu ex eo quòd eum non coluerunt, ut ℣. ſeq.

Mundus liber, ſpeculum muſica. &c.

Mundus divinitatis eſt liber, ſpeculum divinorum, in quo ſe Deus expreſſit; harmonia mundi eſt quaſi Muſica Deum prædicans & laudans.

Hunc librum legerunt philoſophi, illiſque fuit quaſi Evangelium. In hoc ſpeculo quamdam Dei viderunt imaginem; hâc muſicâ Deum rerum omnium authorem agnoverunt.

At quò plus in illis fuit ſcientiæ eò minus fuit excuſationis.

Triplex philoſophorum ingratitudo.

℣. 21. *Quia cum cognoviſſent Deum* .... His tribus verſ. ſequentibus triplex deſcribitur Philoſophorum ingratitudo.

1ª Quòd Deum, quem cognoſcebant, non honorarunt; nec ipſi ut omnium bonorum authori gratias egerunt.

℣. 22. *Sed evanuerunt* ... Gr. in ratiocinationibus ſuis. 2ª Superbi & vani facti ſunt, ſe ſapientes dixerunt, ſeque quaſi ſuæ ſapientiæ authores, venerati ſunt.

℣. 23. *Et mutaverunt gloriam* ... 3ª quod ſtupendâ cordis cæcitate in idololatriam prolapſi ſunt. Non homines tantùm, ſed & volucres, beſtias, quadrupedes & ſerpentes venerati ſunt : imò & illorum imagines, ut notat D. Chryſ. Unde patet falli Calvinum negantem idololatras unquam adoraſſe imagines.

Quam terribile abuti ſcientia.

Bonus uſus ſcientia.

Abuſus.

Quàm terribilis ergo ſcientiarum abuſus ! Vanitatem parit, oblivionem Dei, ipſam idololatriam. Scientia naturaliter debet nobis de Deo, propter excellentiam ipſius & ſupremum imperium, ſummam reverentiam exhibere; debet in nobis, propter omnimodam dependentiam noſtram, humilitatem parere debet nos ad actus religionis continuos excitare : heu ! per abuſum ſcientiæ, fit vanus in ſe, qui debet humilis eſſe; obliviſcitur Dei, qui Deum ubique debet intueri; idolis ſervit, qui debet omnia Deo ſacrificare, & ad Dei cultum & honorem, creaturas alias referre.

Utinam hoc in Philoſophis gentilibus tantummodo verum eſſet; non in Chriſtianis quamplurimis, in quibus ſcientia vanitatem parit, oblivionem Dei, creaturarum amorem & præferentiam ipſi Creatori. Gentilium Philoſophorum condemnatio, ſit ergo omnium Chriſtianorum pavor.

Philoſophorum damnatio ſit Chriſtianorum inſtructio.

℣. 24. *Propter quod tradidit illos.* In ſequentibus ℣. exprimuntur enormia peccata, in quæ, in punitionem præcedentis Philoſophorum ingratitudinis, Deus ſivit illos turpiter delabi.

Juſta punitio ingratitudinis Philoſophorum. Eaque triplex.

Tria autem notantur derelictionum genera : primum, in deſideria cordis : Secundum in paſſiones pudendas & ignominiæ, quibus naturalem voluptatis uſum, in nefarium inverterunt : Tertium in reprobum ſenſum, in ſenſum depravatum, ſeu mentis inordinationem, quæ malum bonum judicat, & bonum malum, quæque beatitudinem in turpitudine & infamiâ collocat.

1°. Itaque, quia Deum, quem noverant ex creaturis, *non glorificaverunt* ; ſed honorem ipſi debitum in creaturas deflexerunt.

Propterea tradidit eos Deus in deſideria cordis. Non impellendo, ſed deſerendo illos propriæ concupiſcentiæ tyrannidi, dæmonum tentationibus, & illecebris peccati : aliunde illos ſpeciali gratiæ auxilio, non retinendo, nec roborando, nec illuminando. Hinc in omnia ſcelera proni.

Juſta punitio : Deum deſeruerunt; Deus eos deſeruit; ſivit eos facere quod luberet, etiam maximè fœda, & quibus ſemetipſos dehoneſtarent, qui Deum non honorarunt.

Similitudo.

Deus, ait Theodoretus, illos ſuâ providentiâ privavit, & tanquam cymbam, ſine ſaburrâ ferri, permiſit, detrectans eos gubernare.

℣. 25. *Qui commutaverunt veritatem* ..... 2° quia *commutaverunt* verum Deum pro falſis, ſeu quia pro Deo vero ſumpſerunt imaginarios, quibus honorem ſoli Deo vero, & ſemper laudando debitum tribuerunt.

℣. 26. *Propterea tradidit illos* .... Propterea tradidit eos cupiditatibus infamibus: non contenti voluptatibus naturalibus, *naturalem* cupiditatis *uſum, commutarunt* in nefarium. Hæc irato Deo, propter idololatriam humano generi proveniſſe teſtatur, ait Ambroſius, ſeu Ambroſiaſter. Juſtam erroris & impietatis mercedem ! merces par operæ.

27. *Similiter autem maſculi* .... ut qui in Deum fuerunt contumelioſi, ſemetipſos iſtâ nefandâ contumeliâ afficerent. Nota *turpitudinem*. Hac voce innuit quod naturam ipſam pudefecerint; ait Theophylactus.

℣. 28. *Et ſicut non probaverunt* ..... Tandem quia non placuit illis Deum noſſe & colere; ſed reprobaverunt Dei notitiam & cultum. Hinc *Deus tradidit* eos in reprobam & diſtortam mentem; juxta quam bonum à malo non diſcernentes; ſed utrumque confundentes, in omnia ſcelerum genera, præcipites ruerunt, omnique iniquitate repleti fuerunt.

Corruptio generalis.

Corruptio generalis & integra fuit; corruptio cordis, mentis, corporis proprii, corporis alieni, ipſiuſmet naturæ.

Obſcuratum eſt cor ....Rectæ rationis lumen amiſerant, & contra hoc lumen in varios inciderunt errores: Hinc contenebrati, concupiſcentiis obedierunt : hinc integra cordis corruptio, quæ à corde tranſiit ad corpus, à corpore proprio ad alienum, à naturali uſu ad brutalitatem & ad abominationem.

Proportionata punitio.

Terribilis ſanè; at juſta & proportionata punitio! Nihil ſubdatur homini, qui Deo ipſi non ſubditur : omnia per impuritatem turpentur in homine, qui Deum per impietatem & idololatriam inhonoravit : infra beſtias ipſas ſupponatur homo, qui beſtias ipſas Deo prapoſuit; ipſiſque, etiam viliſſimis, cultum

exhibuit, quem Deo, entium ſupremo, negavit.

Hæc eſt impietatis philoſophicæ juſta merces; Sed heu! quot impiorum ſe ſe chriſtianos dicentium non minùs terribilis & juſta retributio!

℣. 29. *Repletos omni iniquitate . . . .* ſubaudi: tradidit in ſenſum reprobum; repletos omni iniquitate. &c.

Malitiæ plenitudo.

His ergo verſibus deſcribitur completa eorum malitia: *in ſenſum* quippe *reprobum traditi, repleti ſunt omni iniquitate*; id eſt quâlibet improbitate, per quoſcumque reſpectus. Per reſpectum ad ſe: *omni iniquitate & malitiâ*, fœditate & corruptione pleni fuerunt. Per reſpectum ad alios; *repleti ſunt invidiâ, homicidio, contentione, dolo.*

℣. 30. 31. *Detractores, Deo odibiles.* Alii vertunt, Dei oſores: vox græca Θεοστυγεῖς utrumque ſignificat. & quos Deus horret ob ſcelera ſua, & eos, quibus Deus eſt horrori, propter juſtitiam quâ ſcelera vindicat. Itaque in Deum impii, in naturam contumelioſi, in homines injurioſi, in ſemetipſis corrupti & abominabiles fuerunt.

Quæ hic tempora deſcribuntur?

Hic eſt characteriſmus illorum temporum, præſertim Romæ, ubi ſub flagitioſis Imperatoribus, Tiberio, Caligula, Claudio, Nerone, regnarunt omnia vitia, & ſcelera maximè abominanda. Sub Neronis anno 1° creditur hæc Epiſtola ſcripta. Hæc enumerat omnia mala, ut vel ſic converſi ad naturalem intellectum, intelligerent irato Deo, hæc ſibi proveniſſe: Ambroſius. Ex hac conſummatâ gentilium malitiâ:

Hinc conſectaria.

Diſce quantum ſit malum neglectus Dei! quàm terribile ſit homini, ſibi ipſi deſeri; cùm nullum ſit barathrum, in quod non decidat præceps; de peccatis in peccata; de cognitis & ordinariis, in nova & incognita volvitur; donec in infernum, omnis malitiæ centrum detrudatur.

Malitiæ plenitudo.

Diſce & hinc quod ſit quædam malitiæ plenitudo, quædam injuſtitiæ conſummatio; talis & tanta criminum inundatio, ut nihil ipſius malignitati deſit.

Mens reproba, cùm ſemel facta fuerit, neceſſariò fit ut omnia diſtrahantur ac ſubvertantur, nimirum, aurigâ jam corrupto: D. Chryſ.

℣. 32. *Qui cum juſtitiam Dei . . .* Gr. qui jus Dei cognoſcentes (quoniam talia agentes digni morte ſunt) non ſolùm ea faciunt, ſed etiam conſentiunt facientibus. Syr. qui cum norint judicium Dei, quod eos qui talia perpetrant, ad mortem damnat, non ſolùm ea peragunt, ſed etiam participant cum iis qui ea

A faciunt. Ab hodierno textu Græco abſunt hæ voces, *non intellexerunt*; juxta quem ſenſus eſt quod Philoſophi erant maximè rei; quia contra ſuam ſcientiam, & mala hæc ſupra dicta faciebant, & aliis, ea facientibus, conſentiebant.

At juxta noſtram vulgatam, taxantur Philoſophi populorum doctores, quòd licet juſtitiam Dei, ſeu legem naturalem noverint; practicè tamen conſiderare noluerunt, quòd non ſolum qui ſcelera enumerata perpetrant, morte digni ſunt; ſed etiam qui ea diſſimulant & approbant; & conſequenter quod & ipſi Philoſophi digni ſunt morte (& ſi forte quidam eorum hæc omnia non feciſſent) quia populus, ipſis probantibus, & non arguentibus, hæc perpetrabat.

Correctioni neceſſitas.

Unde colliges, quod qui tacet, cum corrigere tene-
B tur, dignus eſt morte. Duplex eſt autem correctio: fraterna, ſcilicet, ad quam tenentur omnes pro tempore debito, loco & circumſtantiis. Alia, quæ non ſolùm eſt ad peccantis emendationem, ſed magis ad bonum commune.

Delinquenti pejoritas non diſpenſat ſuperiorem ab eâ.

Inter utramque hoc diſcrimen eſt, quod in fraternâ correctione ceſſat obligatio, ubi non eſt emendationis ſpes: quia hæc correctio ad fratris emendationem ordinatur: ſecùs eſt in aliâ, ubi ſuperior propter obſtinationem, imò pejoritatem delinquentis, non debet à correctione ceſſare; quia hæc correctio ad bonum commune ordinatur. Vide Lyranum hîc. Quàm deflendi ergo tot ſuperiores, qui ſubditos non corrigunt; quique ob correctionis defectum, ſubditorum peccatis conſentientes, ſe ſe illis coram Deo onerant: approbant enim quod non reprehendunt; permittunt
C quod correctione & punitione non impediunt; quia ex officio corrigere & punire tenentur.

Capitis Concluſio.

Ad veram juſtitiam nihil contulit philoſophia: cum & ipſi Philoſophi, qui Deum naturaliter noverunt; multa de virtutibus & vitiis præclarè diſſeruerunt, tamen in tam gravia & enormia ſcelera ceciderunt, & populum, cujus erant duces, ſecum præcipitaverunt; unde & non malè inferes, quòd neque nos theologos, ſcientia juſtificabit; niſi attentè nobis caveamus ab abuſu ſcientiæ, de quo ℣. 23. niſi & ſollicitè attendamus ad bonum ſcientiæ uſum, qui ibidem indicatur; niſi & inſuper vivamus ex fide, à quâ vera juſtitia. ℣. 17.

Corollarium Pietatis, ſeu in hoc Capite maximè obſervanda, & in praxim redigenda.

Evangelium tibi revelat vitam, ne moriaris.

1° Evangelium lux eſt, animæ vitam, & hujus vitæ fontem, tibi manifeſtans, ut vivas: at lux etiam mortem, & mortis originem declarans, ne moriaris. Hæc lux tibi revelat, quod vera juſtitia, animæ vita; ex fide naſcitur, fide nutritur, fide creſcit, fide conſummatur per charitatem operante. Hæc eadem lux, Chriſtum, hujus vitæ fontem: at in lege abſconditum, nobis clarè revelat. Ut ergo vivas; in Chriſtum crede; ut in vitâ creſcas, Chriſto vitæ fonti, frequenter unire per fidem: imò continuè; ut creſcas & continuè.

Mortem, ne moriaris.

2° Eadem Evangelii lux iram Dei tibi revelat, mortem comminantis in eos, qui Dei veritatem in injuſtitiâ detinent, ſeu qui Deum per fidem notum non glorificant, non colunt, non amant; ſed vivunt, quaſi non noverint; ita ut in ipſis fides non magis appareat, quam ſi in atro carcere detruſa eſſet. Fidem itaque ne captivam teneas; ut non moriaris:

Fuge mortem.

Qui credit
D *in filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam; ſed ira Dei manet ſuper eum.* Joan. 3. ℣. 36.

Unire Chriſto fonti vitæ.

Praxis.

Chriſtus crucifixus fons vitæ.

Ut hanc animæ vitam ordinatiùs concipias & in praxim faciliùs & frequentiùs redigas; concipe quod Chriſtus in cruce exaltatus, eſt fons vitæ, & quod fides in Chriſtum eſt medium, quo vita hæc à Chriſto communicatur omni in ipſum credenti; ſeu fides eſt
E quaſi canalis, quo è corde Chriſti, vita fluit in cor noſtrum.

Fides Canalis, quo hauriatur vita.

Chriſto itaque, vitæ fonti, frequenter, imò continuè per fidem jungere, ut vivas, ejuſque vitam haurias; & ut ab omnibus tuis langoribus & infirmitatibus ſaneris. Sicut à ſerpentibus vulnerati non ſanabantur niſi oculis corporeis Serpentem æneum, in cruce exaltatum, aſpicerent; ſic nullus hominum à ſerpentis in-

Figura ſerpentis æneï adimpleta.

fernalis percuſſione ſanabitur, ſpiritualemque vitam conſequetur, niſi oculis fidei Chriſtum in cruce exaltatum aſpiciat.

Mortuus es? oculis fidei reſpice Jeſum crucifixum; ipſius mors erit vita tua: Languidus es & infirmus? oculis fidei reſpice Jeſum crucifixum & pro te languentem; ipſius languoribus ſanaberis. Vivis? oculis fidei vivæ reſpice crucifixum, vitæ fontem, & vitam A habebis abundantiorem.

O fons vitæ, ſtilla, infunde mihi vitam! Chriſte; filii Dei vivi, credo quod vita, reſurrectio & vitæ fons es: animæ ergo meæ, tibi & in te credenti, da vitam, & vitam abundantiorem: inſpira continuè in faciem meam ſpiraculum vitæ, & per tuam gratiam fias in me fons vivus ſaliens in vitam æternam. *Oratio ad Chriſtum.*

Analyſis.

EX dictis in 1° cap. contra Philoſophos, quos oſtendit in peccatis ſuis inexcuſabiles; hìc infert & Principes, & Magiſtratus, & Judices omnes, quicumque ſint, qui judicant alios, & damnant ob mala quæ & ipſi perpetrant, inexcuſabiles eſſe. ℣. 1.

Talibus ergo judicibus oſtendit ſupremum eſſe judicem, qui ſecundùm veritatem judicabit, & cujus judicium declinare non poterunt. Itaque ne ſuâ duritiâ & impœnitentiâ, theſauros iræ, ſibi ipſi, apud eum reponant. 2. 3. 4. 5.

℣. 6. *Unicuique ſupremus ille judex reddet ſecundùm opera; bonis operibus præmium; malis verò ſupplicium; ſine ullâ perſonarum, aut dignitatum acceptione.* 7. 8. 9. 10. 11.

℣. 12. *Gentiles ſecundùm legis naturalis obſervationem judicabit, Judæos ſecundùm legis Moſaicæ obſervantiam: nullus enim homo ſine lege, aut ſcriptâ in corde, aut ſcriptâ in lapide. Neutram ſufficit audire; ſed neceſſe eſt alterutram adimplere ad juſtificationem; & ſe-* B *cundùm hanc aut illam legem judicabuntur Gentiles & Judæi.* 13. 14. 15. 16.

℣. 17. *Judæos ſpeciatim aggreditur, & oſtendit non minùs, imò magis reos, quàm Gentiles; ac 1° quidem concedis illis magnificos titulos, quibus gloriabantur, quaſi docti & ſcientiæ formam habentes. At* ℣. 21. *hos reſumit titulos, & in illos retorquet, oſtendens eò graviùs in omnibus peccaſſe. Unde concludendum relinquit & eò damnabiliores eſſe.*

℣. 25. *Nec obſtat eorum circumciſio: quæ quidem prodeſt, ſi lex ſervatur; è contra ve-* C *rò, ſi lex non ſervatur, magis reus erit Judæus, quam Gentilis, legem naturalem ſervans.*

℣. 28. *Verus Judæus, non qui ſolâ profeſſione externâ; ſed qui corde & legis obſervantiâ: Vera circumciſio, non quæ in carne; ſed quæ in corde; non quæ per litteram, ſed quæ per gratiam.*

Hinc pauci veri Judæi; pauci verè & ante Deum circumciſi: non eſt ergo quod de nomine aut circumciſione glorientur.

CAPUT SECUNDUM.

Paraphraſis.

SI Philoſophi, quia Deum & juſtitiam Dei noverunt, ſunt in peccatis ſuis inexcuſabiles, ſanè & tu, ô homo quiſquis ſis, qui aliorum delicta judicas & damnas; eadem tamen committens, omni cares excuſatione: eò enim ipſò quò alios damnas, & in temetipſum fers ſententiam; cum eadem ſcelera perpetres, quæ damnas in aliis.

Scimus enim quod Deus ſit ſummè juſtus, & ideo juſtè & ex æquo judicabit eos, qui talia peccata perpetrant, qualia tu & alii quos judicas.

Quomodo itaque in hoc verſaris errore; ut exiſtimes effugere te poſſe judicium Dei? tu, qui judicas alios, eadem tamen committens ſcelera, quæ damnas & punis in eis? ſicque ex ignorantiâ non peccas.

An exuberantem Dei benignitatem, immenſamque patientiam & longanimitatem contemnis? an ex Dei lenitate ſpem impunitatis audes concipere? an ignoras quoniam è contra hæc Dei benignitas ad pœnitentiam te invitat.

Tu verò, dum obſtinatâ mente huic Dei miſericordiæ reſiſtis; ſecundùm duritiam tuam, quam Dei bonitas non emollit; & ſecundùm impœnitentiam cordis tui, quod nec manſuetudo, nec minæ tan-

Textus.

D 1. PRopter quod inexcuſabilis es, ô homo omnis, qui judicas: in quo enim judicas, teipſum condemnas, eadem enim agis, quæ judicas.

2. Scimus enim quoniam judicium Dei eſt ſecundum veritatem in eos, qui talia agunt.

E 3. Exiſtimas autem, hoc ô homo, qui judicas eos, qui talia agunt & facis ea, quia tu effugies judicium Dei?

4. An divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?

5. Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram, in

die

die iræ, & revelationis juſti judicii Dei,

A gunt; tu, inquam tibi ipſi, iram paulatim reponis & accumulas, in die tremendo judicii; quando Deus juſtitiam ſuam manifeſtans, omnem ſuam iram effundet in impios.

6. Qui reddet unicuique ſecundum opera ejus:

Tunc reddet unicuique hominum ſecundùm opera eorum.

7. Iis quidem, qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam:

Iis quidem, qui in perſeverantiâ bonorum operum, gloriam & honorem & immortalitatem expetunt; iis, inquam, dabit vitam æternam:

8. Iis autem, qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati: ira & indignatio.

Contentioſis verò & veritati non obtemperantibus; ſed obtemperantibus iniquitati, rependet iram & furorem: id eſt, grave & proportionatum ſupplicium.

9. Tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum, & Græci:

Afflictio, animique anxietas ex æquo retribuetur B omnibus hominibus, qui peccaverint, ſive Judæi fuerint, ſive Gentiles: primùm tamen Judæis, quibus major & primùm data eſt gratia; deinde Gentilibus:

10. Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Judæo primùm & Græco:

E diverſo gloria, honor & pax rependetur omnibus, qui bene vixerint, Judæis primùm, ſi Dei gratiæ bene reſponderint; deinde Gentilibus.

11. Non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum.

Nec enim apud Deum eſt ullius perſonæ reſpectus; ſed merita reſpicit, & eſt æquus omnibus.

12. Quicumque enim ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt: & quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.

Ac proinde quicumque exleges, ſeu ſine lege ſcriptâ peccaverunt; hi exleges peribunt, & punientur, non tanquam prævaricatores legis Moſaicæ; ſed tanquam tranſgreſſores legis naturalis: & quicumque in lege Moſaicâ peccaverunt, per eamdem legem & juxta illius trangreſſionem punientur.

13. Non enim auditores legis juſti ſunt apud Deum, ſed factores legis juſtificabuntur.

C Etenim apud Deum juſti habentur, non qui legem accipiunt, audiunt & venerantur; ſed qui ſervant eam, ſive ſcriptis receperint, ut Judæi, ſive qui non ſcripto, ſed in corde receperunt, ut Gentiles.

14. Cùm enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt, ejuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex:

Cùm enim Gentiles, qui legem Moſaicam non acceperunt, naturali & libero voluntatis motu, gratiâ tamen præventæ, faciunt quæ per legem jubentur; illi, quamvis ſine Moſaicæ legis ſcripto, ſibi ipſi ſunt lex, ſeu vice legis:

15. Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus.

Ipſo facto demonſtrant, quod legem naturalem habeant inſculptam in intellectu ſuo; ſeu quod rectæ rationis dictamen ſit quaſi ſcriptura, in illorum intellectu, quaſi in tabulâ, deſcripta. Hujus rei teſtimonium reddit conſcientia ipſorum, dictans an bene, an male egerint; & contrariis cogitationibus & D inter ſe altercantibus, aut accuſans & remordens, cùm hoc dictamen violarunt; aut approbans & defendent, cùm obſervarunt.

16. In die, cùm judicabit Deus occulta hominum, ſecundum Evangelium meum, per Jeſum Chriſtum.

Quod conſcientiæ teſtimonium clarè patebit omnibus in die judicii, quâ Deus per Jeſum Chriſtum, judicabit non de factis tantùm exterioribus; ſed etiam de internis & occultis in corde hominum, ſicut ego, ut Chriſti miniſter, ubique promulgo.

17. Si autem tu Judæus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo,

Secundùm hanc ergo legem Deus Gentiles judicabit. Tu autem, ô Judæe, legem ſcriptam habens, & non ſervans, ſeveriùs judicaberis. Tu, Judæi glorioſo nomine, tibi places; inniteris in lege à Deo tibi datâ; gloriaris & quòd ſis populus Dei.

18. Et noſti voluntatem ejus, & probas utiliora, inſtructus per legem,

Cujus animum & voluntatem noſti, & legis maE giſterio edoctus, ſcis non tantùm quæ facienda, quæ fugienda; ſed & meliora & utiliora eligere.

19. Confidis te ipſum eſſe ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt,

Ejuſdem legis præſidio fretus, confidis te poſſe ducem eſſe cæcorum, & prælucere iis, qui ſunt in tenebris; hoc eſt,

20. Eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege.

Ignaros erudire, imperitos dirigere; uno verbo, habere putas modum alios informandi, & eos docendi quid facere, quid fugere debeant.

21. Qui ergo alium doces, teipſum non doces: qui prædicas non furandum, furaris:

Sed non ideò melior; imò pejor. Qui enim alium doces, temetipſum non doces: ſeu, non facis quod aliis dicis faciendum: qui prædicas non furandum, ipſe furtum committis.

Qui alios mones non mœchandum, ipſe mœcharis: qui abominaris idola, & facis ſacrilegia. A

Qui de lege à Deo tibi datâ gloriaris, & per ejuſdem legis tranſgreſſionem, Deum illius authorem afficis contumeliâ.

Non ego, ſed veſtrûm accuſator ſit Iſaias 52. 5. Nomen Dei, inquit, male audit ac probris afficitur veſtrâ culpâ, inter gentes idololatras, ſcilicet ob peccata veſtra.

Hinc inferte quodnam ſit veſtrum apud Deum meritum; nec vobis ob circumciſionem blandiamini.

Circumciſio quidem prodeſt; ſi adſit legis obſervatio: ſin autem legis prævaricator es, non tibi plus proderit circumciſio quàm præputium. B

E diverſo ſi gentilis præputiatus, mandata Dei, quibus juſtificantur homines, obſervet; ille apud Deum verè & reipſâ reputabitur ut circumciſus.

Et Gentilis ille, licet præputium habeat, cum quo natus eſt; ſi mandata Dei, ut dixi, perficit: ſui comparatione, te, ô Judæe, qui legem violas, condemnabit, licet ſcriptam legem habeas, & carnalem circumciſionem.

Etenim coram Deo verè Judæus eſt, non ille qui exterius tantùm & per publicam Judaïſmi profeſſionem talis eſt; neque vera circumciſio & Deo placens eſt illa quæ fit & paret in carne. C

Sed ille verè coram Deo Judæus eſt, qui intùs & in animo, per fidem & internas virtutes, Judæus eſt: & vera circumciſio, quam Deus inprimis intendit, eſt illa, quâ cor à vitiis & concupiſcentiis circumciditur; quæ fit per ſpiritum, non per ſæcum cultum in litteris legis expreſſum; per gratiam, non per legem. Hujus autem Judæi interni & ſpiritualis circumciſionis laus, non eſt apud homines, qui externa tantùm vident; ſed apud Deum, qui cor & animum intuetur; & ideò talem & taliter circumciſum approbat. Quot ergo de nomine Judæi, & circumciſi falſò gloriantur?

22. Qui dicis non mœchandum, mœcharis; qui abominaris idola, ſacrilegium facis:

23. Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras.

24. (Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter Gentes ſicut ſcriptum eſt.)

25. Circumciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerves: ſi autem prævaricator legis ſis, circumciſio tua præputium facta eſt.

26. Si igitur præputium juſtitias legis cuſtodiat: nónne præputium illius in circumſionem reputabitur?

27. Et judicabit id quod ex natura eſt præputium, legem conſummans, te, qui per litteram & circumciſionem prævaricator legis es?

28. Non enim qui in manifeſto, Judæus eſt: neque quæ in manifeſto, in carne, eſt circumciſio:

29. Sed qui in abſcondito, Judæus eſt: & circumciſio cordis in ſpiritu, non litteræ: cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.

Commentarius.

PROPTER *quod inexcuſabilis es*.... Valde D incertum eſt, ad quos hæc verba dirigat Apoſtolus; & circa hoc ita diviſi ſunt interpretes ſacri, ut fere quot capita, tot ſenſus; ſicut eos legenti patebit: aliter enim D. Chryſ. aliter Ambroſ. aliter D. Aug. aliter S. Anſelm. aliter D. Thomas, aliter atque aliter plerique recentiores.

D. Chryſ. & poſt eum Græci hoc de Principibus & Magiſtratibus præſertim Romanis intelligunt: ſic tamen ut cuivis mortalium etiam conveniant, ait Theophylactus. D. Auguſt. & poſt ipſum communiter Latini, de ſolis Judæis, qui lege Moſaicâ inſtructi, Gentilium ſcelera judicabant & damnabant, eadem tamen perpetrabant.

E Inhærendo litteræ, videtur quod omnes omninò judicantes Apoſtolus arguat; paulatim verò ad Judeos tranſeat.

In hac ergo ſenſuum varietate inhæreo textui Apoſtolico; & quia ℣. 1. lego: *Homo omnis judicans.* ℣. 9. *Judæi primùm & Græci.* ℣. 10. *Judæo primùm & Græco*, infero quòd Apoſtolus omnes indifferenter alloquitur homines, qui judicant; ſive Judæi ſint, ſive pagani; ſive judices fuerint publici, ſive homines privati. Publicos quidem alloquitur judices; qui eò liberius peccabant, quò majorem poteſtatem habebant, & qui ſe juſtos arbitrabantur, ſi cæteros damnabant.

Privatos etiam homines alloquitur, qui ſe ſe mutuò judicabant, Judæi paganos & pagani Judæos; ut notat D. Chryſ. & poſt eum D. Thomas. Omnes ergo judicantes taxat; paulatim tamen ſe ſe ad ſolos Judæos convertit, ut legenti patet.

Propter quod. Gr. διὸ. ideò, proinde. illatio ex dictis. cum hæc ita ſint; ideſt, cùm Philoſophi qui Deum eſſe, & quidem juſtum, noverant cap. 1. ℣. 32. ſint in ſuis peccatis inexcuſabiles, ut dixi cap. 1. ℣. 20. ideò & tu, excuſatione cares, ô homo quiſquis ſis, qui perverſè agens, alios judicas & condemnas, ſive publico judicio, ſive privato.

In quo enim judicas... id eſt, eò enim ipsò quòd, Syr. Etenim hoc ipſum quod condemnas proximum tuum, te ipſum agis reum: quandoquidem in iis etiam quæ damnas, tu ipſe occupatis. Eheu! quot hodie Doctores, Concionatores, Magiſtri, Judices & Magiſtratus, ſe ſuo ore condemnant? Quicumque docet, & non facit quod docet; quicumque agit, quod in aliis damnat; hic ſuam ipſius litem inſtruit, ſuamque obſignat ſententiam: attende tibi. *Qui docet & non facit, ſe ſuo ore condemnat.*

℣. 2. *Scimus enim:* Gr. autem. Syr. porrò ſcimus, *ſcimus omnes*; ſcilicet Gentiles, ipſâ naturali ratione; Judæi, præterea ex lege; *quoniam judicium Dei*, ſupple eſt peragendum, *ſecundùm veritatem*, ſcilicet meritorum & demeritorum, abſque reſpectu perſonarum.

Ipſa ratio docet Deum eſſe, & ſummè juſtum; Deus enim concipi non poteſt ſine juſtitiâ: ergo ipſa *Ipſa ratio docet Deum ſummè juſtum eſſe,*

Hinc tremor.

ratio docet judicium Dei fore ſecundùm veritatem, non ſecundùm apparentias exercendum: hinc tremor omni ſeriò reflectenti.

Deus me judicabit ſecundùm veritatem luminis, ſanctitatis & juſtitiæ ſuæ. O veritas! ô ſanctitas! ô juſtitia divini Judicis! Quis te non timeat? quis tremebundus non dicat? Non intres in judicium cum ſervo tuo Domine, quia nullus apud te juſtificabitur homo.

Hæc de Deo notitia nunc dormitat quidem; ſed circa mortem excitatur.

Hæc equidem de juſto Dei judicio naturalis notitia dormitat nunc in multis, ſed circa mortem ſolet excitari; tuncque moribundum peccatorem eò magis torquet, quò diutiùs & profundiùs in vitâ dormitavit. Illam ergo ſanus excita; & ſecundùm illam vive, ut minùs terreat in morte.

Quid ſecundum.

℣. 3. *Exiſtimas autem hoc:* quomodo ergo in hoc errore verſaris, ut exiſtimes, *ô homo, qui judicas* alios, & eadem tamen facis, quæ damnas in eis, ſicque ex ignorantiâ non peccas; quomodo, inquam, *exiſtimas quod tu Dei judicium effugies?*

B

Ob tria pervertuntur hominum judicia. Horum nullum cadit in Deum.

Ob tria pervertuntur hominum judicia; vel quia ignorant; vel quia punire non valent; vel quia jus in illis ſubvertitur gratiâ aut pretio: horum nihil in Deum cadit; ſcit omnia, poteſt quæ vult; judicat ex æquo, ſecundùm veritatem.

℣. 4. *An divitias bonitatis ejus?* Nota hic tria nomina, quæ ſuperaddunt aliquid. Bonitas; ſeu benignitas, ut ait Syrus, eſt virtus quâ quis libenter & ſponte aliorum utilitatibus expoſitus eſt: patientia eſt virtus, quâ Deus malos tolerat: longanimitas, quâ pœnitentiam in longum differt.

C

An divitias, id eſt, abundantiam & magnitudinem *bonitatis ejus & patientiæ & longanimitatis.* Hæc tria contemnit; qui ex eis ſpem concipit impunitatis; majoremque peccandi licentiam arripit. *Ignoras....* an ignoras quoniam hæc tria è contra te *ad pœnitentiam* invitant, & ad emendationem vitæ, quantùm eſt ex parte Dei, adducunt.

Bonitas contempta ſeverioris judicii cauſa. Theſauros pro theſauris.

Bonitas Dei peccatorem invitat ad pœnitentiam: cæcitas & malitia peccatoris abutitur Dei bonitate ad impœnitentiam. Hinc bonitas Dei à peccatore *contempta, fit* ſeverioris judicii cauſa. Qui *divitias bonitatis* contemnit: *theſauros iræ* reperiet: theſauros pro theſauris; at theſauros iræ, & iræ proportionatæ contemptui bonitatis & patientiæ & longanimitatis. attende huic veritati & tibi ipſi.

D

Cor durum, quid?

℣. 5. *Secundùm autem duritiam tuam:* quam nec emollit infinita Dei bonitas; nec juſta ejus judicii minæ frangunt. Cor durum eſt, inquit Origenes, cùm mens humana, velut cerâ ſtrigue iniquitatis obſtructa, ſignaculum imaginis divinæ non recipit. Hæc durities contrahitur longâ vitiorum conſuetudine: *& impœnitens cor tuum*, Gr. impœnitibile; id eſt, & ſecundùm impœnitentiam cordis tui, *theſaurizas*; id eſt, paulatim accumulas, recondis & aſſervas, *tibi ipſi*, non tibi Deus, *iram*, id eſt, pœnam: *in die iræ*, id eſt, in judicio; *& revelationis*, id eſt, quando Deus omnem ſuam iram revelabit, & vindictam effundet in impios.

E

Dies judicii tribus notis ſignatur; *dies iræ*, quia tunc non erit miſericordiæ locus: *revelationis*, quia omnia nuda erunt: *juſti judicii*, ex æquo quiſque pro meritis judicabitur.

Tarditatem ſupplicii Deus gravitate compenſat.

Ergo qui miſericordiam Dei nunc in vitâ contemnit, in morte & miſericordiam contemptam & juſtitiam iratam ſuſtinebit.

Similitudo.

Sicut qui paulatim arcum intendit, tempus dat alteri ut fugiat, qui ſi fugere nolit, tantò fortiùs ſagittâ emiſſâ configitur, quantò majori tempore atque ejus intenſio fuit facta: ſic Deus, qui laneos habet pedes, ſed ferreas manus, tarditatem ſupplicii gravitate compenſat. D. Hieron. à Cornelio citatus.

A

Expectat Deus, quia bonus & æternus: punit tandem, quia ſanctus & juſtus. Ergo ob Dei longanimitatem nec tepeſcat juſtus, nec inſoleſcat injuſtus. omnia tempus habent.

Quiſque ſibi theſaurizat.

℣. 6. *Qui reddet unicuique....* bonis operibus, bona, ſeu præmium: malis operibus, mala, ſeu ſupplicium.

Ergo unuſquiſque ſibi theſaurizat; virtutis amator bonorum theſaurum ſibi congerit: operarii iniquitatis malorum theſaurum ſibi pariter accumulant.

Nihil coram Deo perditum: nullum noſtrum dictum, aut factum, oblivioni datur. Hoc cogita ſemper; hacque cogitatione malum fuge; bonum operare; ſemina ſemen gloriæ, & æternitati labora; theſauriza tibi theſauros gloriæ.

℣. 7. *Iis quidem, qui ſecundùm patientiam*; id eſt, perſeverantiam..... *vitam æternam*, ſupple, reddet. D. Chryſ. qui perſeverantes in benefaciendo.

℣. 8. *Iis autem qui.... ira & indignatio.* ſupple, retribuetur. Syriaca verſio utrumque ſupplevit hoc modo, Iis quidem, qui in perſeverantiâ bonorum operum, gloriam & honorem & incorruptionem expetunt; iis, inquam, dabit vitam æternam: iis verò qui rebelles ſunt, nec acquieſcunt veritati, ſed iniquitati obtemperant, rependet iram & furorem. Intellige grave ſupplicium, quale ab irato animo retribui ſolet. Ad litteram: Contentioſis verò, veritati non obtemperantibus, ſed obtemperantibus iniquitati rependet iram.

Ambitio ſancta. Labor & dolor breves. Utriuſque merces æterna.

Licet ergo, imò bonum & ſanctum eſt ambire, ſed bonis operibus ambire gloriam æternam, quæ Deus eſt; tali ambitione promeretur Deus. Nunc ergo labora, ſuſtine, bona opera fortiter age, mala patere. Labor & dolor breves erunt; lucrum erit æternum: vita erit æterna, incorruptio æterna, gloria æterna: æternitati pingo

℣. 9. *Tribulatio & anguſtia....* ſupple, à Deo retribuetur: *Judæo primùm*, qui plus recepit gratiæ, & voluntatem Dei clarius novit ex lege; & ideò magis rea, ſi malum operetur.

℣. 10. *Gloria autem & honor....* ſcilicet retribuetur *Judæo primùm*; ſi divinæ gratiæ reſponderit, & juxta hanc gratiam ei oblatam plura bona opera fecerit quàm Gentilis. Per Græcum hîc intellige, non idolorum cultorem, ſed Gentilem Dei cultorem, naturæ legi parentem; qualis fuit Job, quales Ninivitæ: ita D. Chryſ. Theophyl. &c.

Cor hominis Deus reſpicit, non faciem.

℣. 11. *Non enim eſt acceptio......* Syr. Non enim eſt acceptio facierum. Deus in retribuendo vel præmia, vel ſupplicia, non reſpicit facies, perſonas hominum: an Judæus? an Gentilis? an dives? an doctus? an nobilis? ſed reſpicit tantùm merita. Reſpicit cor, non faciem; reſpicit charitatem, non dignitatem perſonæ: de hoc igitur ſolo & in cura: attende ad cor tuum; an charitate ferveat? in charitate & ex charitate vivat? per charitatem operetur?

℣. 12. *Quicumque enim ſine lege.* Gr. ἀνόμως: quaſi dicas illegaliter, exlegaliter; id eſt, *ſine lege ſcriptâ*, ſeu Moſaicâ: ſignificat Gentiles, qui talem legem non habuerunt: & hi punientur, non propter tranſgreſſionem legis Moſaicæ, ſed propter tranſgreſſionem legis naturalis in ſuis cordibus ſcriptæ.

Et quicumque in lege: id eſt, legem Moſaicam habentes *peccaverunt*, per eamdem legem punientur; id eſt, juxta tranſgreſſiones illius legis.

Hinc ſequitur quòd Deus non ſit perſonarum acceptor; cùm omnes peccatores, ſive Judæos, ſive Gentiles

Digitized by Google

puniat juxta reatum.

Nullus homo ſine lege.

Hinc etiam patet quod nullus homo ſit ſine lege, ſaltem in corde ſuo ſcriptâ: hæc lex accuſat, convincit, judicat, & damnat omnes male agentes. Lex ergo conſcientiæ erit omnium hominum judex: ſecundùm hanc legem, Deus omnium hominum creator, erit omnium hominum judex.

Sed ſi ſufficit illa lex, ut homines conſtituantur ante Deum rei, quid erit de nobis, qui præterea legem Evangelicam habemus?

Lex conſcientia, omnium judex.

℣. 13. *Non enim auditores legis* ... Probat quod Judæi legis tranſgreſſores punientur. Quia apud Deum juſti habentur, non qui legem accipiunt, audiunt, & venerantur: ſed qui eam ſervant. Ergo non ſola fides juſtificat; ſed fides cum operibus. Idem ex v. 6. collige.

℣. 14. *Cum enim gentes quæ legem* .... Probat quòd & Gentiles lege non carent; ſicque bonum poſſunt operari; ut v. 10. dictum eſt.

Nota tamen quod cùm hic dicitur: *gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt* .... illud *naturaliter*, ſeu naturâ; non opponitur gratiæ, ſed legi ſcriptæ: non vult ergo dicere, quod Gentes, ſine auxilio gratiæ faciant quæ legis ſunt; ſed ſine auxilio legis ſcriptæ. Senſus ergo eſt, quòd Gentiles ſine lege, ſed libero voluntatis motu, gratiâ tamen præventi, legem obſervantes, *ipſi ſibi ſunt lex*; factiſque ſuis oſtendunt quòd legem habent ſcriptam in cordibus ſuis: ut in verſ. ſeq. *qui oſtendunt* ...

℣. 15. *Teſtimonium reddente* .... id eſt, & hujus rei teſtimonium reddit ipſorum conſcientia, quæ approbat, cùm obſervant; remordet & accuſat, cùm violant. Vide paraph.

℣. 16. *In die, cùm judicabit Deus*. .. quaſi diceret, quod teſtimonium clariùs patebit in die judicii, quâ Deus, per Jeſum Chriſtum judicabit non de factis tantùm externis; ſed & de internis & occultis in corde hominum, & conſequenter de cogitationibus & motibus conſcientiæ; ſicut ego hoc omnibus populis annuntio, ſeu *ſecundum Evangelium meum*.

Aliqui hunc v. 16. jungunt cum v. 12. (*per legem judicabuntur, in die* ... voluntque cætera omnia eſſe parenthetica, ita ut tres agnoſcant parentheſes; primam v. 13. *non enim auditores*; ſecundam v. 14. *cum enim gentes*; tertiam v. 15. *qui oſtendunt*.

Sed ſimplicius puto omnia explicare ut ſuprà, & bene cohæret v. 16. cum præcedenti. Etenim conſcientiæ noſtræ teſtimonium Deus in ſuo judicio ſequetur & confirmabit.

Dei tribunal in corde noſtro.

Deus in corde noſtro Tribunal erexit, legemque ſuam digito ſuo inſculpſit in intellectu noſtro; in hoc tribunali ratio judex eſt; conſcientia quaſi actor; cogitationes teſtes, quæ vel accuſant, vel defendunt hominem reum.

Conſcientia noſtra vice Dei.

Hinc dicebat Menander: Mortalibus cunctis conſcientia Deus eſt; id eſt, inſtar & vice Dei.

Conſcientiæ lex & judicium erit quaſi regula judicii divini: conſcientiam noſtram Deus quaſi librum aperiet; in eo quæ ſcripta ſunt leget & manifeſtabit, & ſecundùm ea judicabit: hunc itaque judicem conſule, audi, time.

℣. 17. *Si autem tu Judæus* .... Judæos hîc, ex omnium conſenſu, ſpeciatim aggreditur; ut eamdem illis applicet damnationem, quam contra gentiles, in 1° cap. concluſit. Ut autem illos juſtè condemnet, duo neceſſaria ſunt. Primùm, quod legem noverint, ſecundùm quod illam non ſervaverint.

Primum hic aggreditur: ſecundum v. 22. hic itaque & tribus ſeq. v. mirâ eloquentiâ concedit illis omnes magnificos titulos, quos ſibi attribuebant; ſed ut illos v. 21. 22. &c. majori pudore ſuffundat.

Si autem. Noſter interpres legit εἰ δὲ, Gr. hodiernus habet ἴδε. Ecce tu Judæus. Omnes Iſraëlitæ cæperunt Judæi cognominari, poſt reditum ex captivitate Babylonicâ, duce Eſdra, à Tribu Juda, nomen ſumentes: glorioſum autem erat hoc nomen, quia ſignificabat veram religionem, ſcilicet, unius Dei cultum. Notus in Judæa Deus; Judas, confeſſio dicitur, Theoph. *& requieſcis in lege*: id eſt, inniteretis, tibique complaces in lege à Deo tibi datâ, & te verum Dei cultum docente, *gloriaris in Deo*, legiſlatore tuo, duce tuo; & qui te in populum elegit.

℣. 18. *Et noſti voluntatem ejus*. Non tantùm per lumen rationis; ſed etiam per legem & prophetas. *& probas utiliora*. Gr. differentia. Syr. & diſcernis res congruas quas edoctus es ex lege: id eſt, per legem noſti non tantùm licitum ab illicito diſcernere, ſed meliora & ad virtutem magis utilia eligĕre.

℣. 19. *Confidis teipſum eſſe ducem cæcorum*. Scribas & Rabbinos hîc præcipuè tangit, qui magnificos ſibi titulos tribuebant; cæteros verò, præſertim Gentiles deſpiciebant; cæcos, inſipientes, infantes vocabant. *confidis*; id eſt, tu tibi ipſi perſuades quod cæteros potes docere: quaſi *cæcorum ducem*.

℣. 20. *Eruditorem inſipientium*; id eſt, imperitorum, *habentem formam ſcientiæ & veritatis* ... Jactas te, quaſi in lege habens regulam, non tantummodò ſciendorum & agendorum; ſed & formam & rationem alios docendi, quid facere, vel fugere debeant.

℣. 21. *Qui ergo alium doces*.... Reſumit ſcientiæ & gloriæ titulos, quos ſibi tribuebant, & quos illis conceſſit; ſed reſumit, ut in eos retorqueat, illoſque in omnibus oſtendat legis violatores: reſumptionem incipit ab ultimo & perfectiori. *Qui ergo alium doces*: quid faciendum, *temetipſum non doces*: ad faciendum te non excitas, dicis & non facis. *prædicas* .... Vide paraph.

℣. 22. *Qui dicis non mœchandum*.... *Qui abominaris idola, ſacrilegium facis*: Syr. diripis ædem ſacram, *ſacrilegium facis*; id eſt, peccas contra veri Dei religionem; eumque graviter offendis: ſive res Dei conculcando, ſive res ſacras uſurpando, ſive ei non offerendo quæ & qualia lex præcipiebat, ſive alio modo templum prophanando. Falſos autem Deos colere, aut verum Deum ſpernere & enormiter offendere, quid multùm intereſt?

℣. 23. *Qui in lege gloriaris* .... Gloriaris quòd legem à Deo acceperis: & per legis tranſgreſſionem, Deum legis authorem, afficis contumeliâ. Tria ſunt hîc crimina; primùm quòd dehoneſtant: ſecundum quòd Deum à quo ſunt honeſtati, dehoneſtant: tertium, quod lege, quâ honeſtati ſunt, Deum dehoneſtant, tranſgredientes illam Theoph. poſt Chryſ.

℣. 24. *Nomen enim Dei* ... Hoc probat authoritate Iſaiæ, 52. v. 5. quem citat tanquam illorum accuſatorem. *nomen Dei per vos*; id eſt, propter vos, & peccata veſtra in legem: *blaſphematur*; id eſt, ignominiâ afficitur inter Gentes, dicentes, Qualis lex, quæ talem vitam parit; vel qualis Deus, qui talem habet populum. ſimile quid habet Ezech. cap. 36. v. 20.

Hinc ergo concludendum reſtat Judæos non minus, imò magis reos, quàm Gentiles; ideoque eamdem cum eis meruiſſe damnationem. Hæc omnia ſupradicta in Judæos quidem directè dicuntur; ſed

heu in

Digitized by Google

heu! in quot Chriſtianos indirectè? ut in fine capitis oſtendetur. Unum hîc dico: quòd vita ſancta Chriſtiani, laus eſt Dei perennis; mala autem vita quaſi continua blaſphemia. Vide qualis ſit tua.

℣. 25. *Circumciſio quidem prodeſt...* Supradictæ concluſioni contradicere poterant Judæi, ob ſignaculum fœderis à Deo cum ipſis initi, quod in ſuâ carne gerebant, & quo à Gentilibus diſcernebantur: quod prævidens Apoſtolus, reſpondet, circumciſionem ſine legis obſervantiâ, nihil prodeſſe. Itaque & illos hoc ſignaculo, quo gloriabantur, hîc ſpoliat; eoſdem & ipſo Judæi nomine ſpoliaturus.

℣. 28. *Non enim qui in manifeſto Judæus...* Ut hunc verſum & ſequentes intelligas, cum D. Chryſoſtomo diſtingue duas leges, duas circumciſiones, duo præputia.

Legem Moſaïcam litteris ſcriptam, legem naturalem in cordis tabulis inſculptam; circumciſionem carnis, circumciſionem cordis; præputium à naturâ, præputium à voluntate. Placet Deo circumciſio cordis: hanc Deus intendit, & propter eam juſſit circumciſionem carnis: hæc autem ſine circumciſione animæ ſupervacanea eſt.

Circumciſio cordis à Deo intenta, ſine quâ inutilis circumciſio corporis.

Circumciſio igitur *prodeſt*; ſi adſit animæ, ſeu cordis circumciſio, & legis obſervatio: *ſin autem, legis es prævaricator*; non tibi plus proderit circumciſio, quàm ſi præputium haberes. Cum hæc ſcribebat Apoſtolus, circumciſio erat adhuc Judæis licita; imò & ſibi neceſſariam putabant, & id in eos hîc non urget D. Paulus; ſed ex legis inobſervantiâ infert inutilem fuiſſe & eſſe circumciſionem: vel loquitur de circumciſione, prout erat in ſtatu legis.

E contra Deo placet cordis circumciſio ſine corporis circumciſione.

℣. 26. *Si igitur præputium....* A contrario infert quòd ſi homo præputiatus, id eſt, Gentilis, legem naturalem cuſtodiat, apud Deum reputabitur ut circumciſus: tantùm illi valebit ſtatus incircumciſus, quantùm alteri circumciſionis ſtatus.

℣. 27. *Et judicabit id quod ex natura eſt....* Et Gentilis ille, licet præputium habeat, cum quo natus eſt, ſi legem naturalem perficiat, ſui comparatione, te condemnabit, ô Judæe, qui legem violas, licet & ſcriptum legis habeas, & circumciſionem. Eodem ſenſu Chriſtus Matth. 12. 42. dixit: *Viri Ninivitæ ſurgent in judicio, &c. Regina Auſtri, &c.*

Gentilis legem ſervans condemnat Judæum non ſervantem.

℣. 28. *Non enim qui in manifeſto...* Syr. qui palam. id eſt, qui exterius tantùm, ſeu per publicam Judaïſmi profeſſionem, & externam obſervantiam; ſubaudi: hic verè & coram Deo Judæus eſt, Deoque placens.

Neque quæ in manifeſto, in carne.... Syr. nec etiam, quæ in carne conſpicitur circumciſio, ſupple, eſt vera circumciſio, quæ Deo placet, & quam Deus præcipuè intendit.

℣. 29. *Sed qui in abſcondito Judæus eſt.* id eſt, Sed ille verus eſt Judæus, qui in corde, & legis obſervatione, ex corde profectâ, Judæus eſt: ſeu, qui per fidem, & internas animi virtutes, & ſpiritualem legis obſervantiam, Abrahamum Patrem ſuum imitatur.

Et circumciſio cordis.... id eſt, & vera & Deo placens circumciſio eſt ea, quâ cor circumciditur à vitiis & concupiſcentiis.

In ſpiritu, non litterâ; id eſt, quæ fit per Spiritum ſanctum, non per litteram: ſeu per gratiam, non per legem.

Cujus, Gr. οὗ, vel in maſc. vel in neutro; ſi primum, *cujus* Judæi: ſi ſecundum, *cujus* Judæi & circumciſionis ſpiritualis, *laus, non ex hominibus*, qui vident exteriora; ſed apud Deum, qui intuetur cor.

Ex hucuſque dictis concludendum pleroſque Judæos nomen Judæi & circumciſi coram Deo non habere; nec majoris fuiſſe apud Deum meriti, quàm Gentiles; ſed utroſque reos fuiſſe, & neutros habere unde glorientur; ſed unde humilientur.

Corollarium pietatis ſeu in hoc Capite ad pietatem maximè notanda, & in praxim redigenda.

PRIMÒ. Ex verſ. 2. diſce excitandam & numquam dormitare ſinendam hanc, quam habemus de Dei judicio notitiam.

Incorruptum Dei judicium.

Judicium Dei eſt ſecundùm veritatem, id eſt, juſtum; nihil dans gratiæ, nihil odio, omnia æquitati; perſonam non reſpicit, ſed cauſam; bonum & malum attendit & ex æquo judicat; omnia ſcit; poteſt quæ vult; ex recto judicat.

O incorruptum, & incorruptibile Dei judicium! quàm terribile eris homini corrupto, & corde non recto? alios docenti, & non facienti? alios judicanti & damnanti, & eadem mala facienti? habenti ſpeciem boni & veritatem mali?

Quibus maximè terribile?

Omnibus quidem hominibus terribile erit judicium Dei: at præcipuè Chriſtianis legem Dei ſcientibus, & non ſervantibus; religioſis, ſacerdotibus ſanctitatem profeſſis, & ſecundùm ſtatus ſui ſanctitatem non viventibus; doctoribus, concionatoribus, alios docentibus, & quæ docent non facientibus; judicibus Eccleſiaſticis & ſæcularibus, eadem agentibus quæ judicant & damnant in aliis.

Quomodo ſeveritas illius vitanda?

Hanc Divini judicii ſeveritatem ut vites, ſtude coram Deo talem eſſe, qualem te vult Deus; nomen, profeſſionem, officium, dignitatem tuam imple.

Cave ne cum Judæis de ſolo nomine, de profeſſione ſolâ, de ſolâ ſanctitate ſtatûs tui glorieris: ſanctum ſe credere propter ſanctitatis votum, aut propter ſtatûs ſui ſanctitatem, maximus error: ille verè ſanctus eſt, qui ſecundùm ſtatûs ſui ſanctitatem vivit; qui regulas perfectionis ſervat. è contra ille prævaricator & eò damnabilior eſt, qui ſanctitatem profeſſus, longiùs à ſanctitate, moribus diſtat; Deumque per prævaricationem legis inhonorat; ita ut per eum, & propter eum, Nomen Dei blaſphemetur. A tali blaſphemiâ libera me Deus miſericors; *ab occultis meis, & ab alienis* ob ſcandalum: *parce mihi Domine*: da mihi inpoſterum, nomen Chriſtiani, profeſſionem religioſi, ſanctitatem ſacerdotii pro viribus, per tuam gratiam implere. Amen.

Oratio.

SECUNDÒ. Ex ℣. 28. 29. &c. diſce quis ſit verè Chriſtianus: non qui talis eſt externâ profeſſione, ſed qui corde & ſpiritu Chriſtianus eſt.

Quis verè Chriſtianus?

Chriſtianiſmus in charitate propriè conſiſtit, quæ cor per cupiditatum abnegationem circumcidit. Quot itaque Chriſtiano nomine gloriantur, & qui revera Chriſtiani non ſunt! charitatem non habent, cupiditatibus flagrant!

Quam pauci.

Si profeſſio exterior non ſufficiebat ad Judaiſmum, quantò minùs ad Chriſtianiſmum?

Baptiſmi caracter ſine chriſtianis moribus inutilis.

Parum ergo prodeſt Chriſtiano, per baptiſmi characterem, à cæteris Gentibus diſtingui, & ab eis per ſacramenta & Chriſtianiſmi exteriora ſeparari; ſi moribus & vitâ cum illis uniatur; ſi Chriſtianæ legis, cujus anima charitas, ſit prævaricator, & Chriſti non ſervet mandatum; ſi Gentilis, legem naturalem ſervans, Judæum legis ſcriptum habentem, ſed non obſervan-

tem, damnabit: quantò magis Gentilis ille Chriſtianum damnabit, qui Chriſti mandatum & exempla non cuſtodit?

Judaiſmus in Chriſtianiſmo cavendus.

Itaque cave Judaiſmum in Chriſtianiſmo: ne glorieris in ſolo nomine Chriſtiani; ne requieſcas in Evangelio; ne fiduciam tuam reponas in ſolâ profeſſione exteriori, imò nec in exteriori ſacramentorum perceptione: ſed Charitati ſtude ſemper; ſis in corde & ex corde Chriſtianus: ama Deum, & ex amore ſerva Dei præcepta, omneſque ejus adimple voluntates.

Deus Spiritu & veritate colendus.

Deus, ut pote, mens æterna & optima, mentem potiſſimùm ſpectat, cor intuetur; de corde judicat: mente igitur & corde potiſſimùm ſerviendus; men- A te purâ, corde mundo, ſeu in ſpiritu & veritate adorandus.

Tertio. Ex ℣. 29. diſce & recordare ſemper, quòd veri Chriſtiani laus, non ex hominibus, ſed ex Deo, qui mentem & cor intuetur.

Vera laus à Deo. Hæc quærenda, non humana.

Ergo ad hominum judicia plerumque falſa non attendendum; ſed ad Dei, cor penetrantis, judicium: æſtiment, contemnant homines: quid ad me? nec virtutem dabit eorum exiſtimatio, nec auferet contemptus: ſum id quod ſum coram Deo; cætera nihil.

Votum.

Domine Deus virtutum converte me; da mihi cor rectum, cor amore tui fervens, cor te verè & ſincerè diligens: tunc, quidquid ſit de hominum judiciis, oſtende faciem tuam, & ſalvus ero.

Analyſis Cap. 3.

PRIMO & ſecundo verſ. proponit & ſolvit objectionem contra dicta in fine cap. 2. Deinde 3° & ſequentibus verſibus, uſque ad verſ. 9. duas alias objectiones ex primâ ſubnaſcentes pariter proponit & ſolvit.

Judæos ergo, quos in cap. 2. depreſſerat, hîc primùm extollit, dicens eos Gentilibus præcellere, in eo quod Judæis concredita ſunt eloquia & promiſſa Dei, quæ Deus fideliter adimplebit, nonobſtante quorumdam Judæorum incredulitate.

At verſ. 9. Judæos rurſus humiliat, & Gentilibus æquat in negotio ſalutis, in eo quòd omnes & hi & illi ſub peccato fuerunt: quòd & multis Scripturæ teſtimoniis probat uſque ad v. 19. ubi concludit omnes coram Deo reos eſſe, B *& iræ Divinæ obnoxios; nec operibus legis juſtificatos fuiſſe.*

Verſ. 21. Suam de gratuitâ per fidem juſtificatione doctrinam aperit & explicat, uſque ad verſ. 27. quâ ſtabilitâ & explicatâ, Judæum Romanum, de ſuis operibus legalibus gloriabundum, confundit dicens, Ubi eſt ergo gloriatio tua?

Denique oſtendit hanc gratuitam, per fidem, juſtificationem Deo dignam eſſe, qui cum ſit omnium Deus, dignum eſt ut in omnes ſuam effundat miſericordiam; & ſicut omnium unus C *eſt Deus & Creator; ita omnibus unum ſit ſalutis medium, unuſque Mediator: & hoc legem ſtabilit, non deſtruit.*

Caput Tertium.

Paraphraſis.

SI verè & coram Deo ille Judæus eſt, qui corde; ſique vera & Deo grata circumciſio, quæ cordis: quid igitur eximium habet Judæus ex genere? & quam utilitatem affert illi circumciſio carnis? D

Multùm omninò prærogativæ habuit Judaïcus populus ſupra Gentilem; inprimis quidem, quia Deus ei ſua concredidit eloquia, Prophetias de Meſſia, futurorum ejus myſteriorum prædictiones.

Nec eſt quòd quis dicat; quod eis plerique non crediderunt; eſto enim quidam non crediderint, nùm propterea deſiit eſſe Dei beneficium? nùm iſtorum incredulitas inanem reddet Dei fidelitatem in ſuis promiſſis? hoc impoſſibile eſt.

Deus enim ſummè verax eſt, qui nec falli poteſt, E nec fallere; à quo longè diſtat homo, qui ut homo, & falli poteſt & fallere; Dei autem veracitatem non vinci hominum infidelitate, teſtatur David, poſt peccatum ſuum dicens; *Miſerere mei Deus*: ſic enim fiet ut juſtus & verax appareas in tuis promiſſis de regni mei ſtabilitate; de Meſſia ex me naſcituro. Merui equidem ob ſcelus meum his promiſſis fruſtrari, & revera judicant homines te propterea fidem mihi non ſervaturum; ſed parce mihi: ſic hominum judicia vinces, & illuſtrior apparebit fidelitas tua.

Sed inquis: Si Dei juſtitia ſpectatior redditur hominum injuſtitiâ, nonne hinc ſequitur, quòd Deus ſit injuſtus, cùm peccatores punit, per quos glorificatur?

Textus.

1\. QUid ergo amplius Judæo eſt? aut quæ utilitas circumciſionis?

2\. Multum per omnem modum. Primùm quidem, quia credita ſunt illis eloquia Dei.

3\. Quid enim ſi quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Abſit.

4\. Eſt autem Deus verax: omnis autem homo mendax, ſicut ſcriptum eſt: Ut juſtificeris in ſermonibus tuis: & vincas cùm judicaris.

5\. Si autem iniquitas noſtra juſtitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus eſt Deus, qui infert iram?

6. (Secundùm hominem dico.) Abſit. A alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum?

7. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipſius: quid adhuc & ego tamquam peccator judicor?

8. Et non (ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona: quorum damnatio juſta eſt.

9. Quid ergo præcellimus eos? Nequaquam. cauſati enim ſumus, Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe:

10. Sicut ſcriptum eſt: Quia non eſt juſtus quiſquam:

11. Non eſt intelligens, non *eſt* requirens Deum.

12. Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum.

13. Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſè agebant: Venenum aſpidum ſub labiis eorum:

14. Quorum os maledictione, & amaritudine plenum eſt:

15. Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem:

16. Contritio, & infelicitas in viis eorum,

17. Et viam pacis non cognoverunt:

18. Non eſt timor Dei ante oculos eorum.

19. Scimus autem, quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege ſunt, loquitur: ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo:

20. Quia ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati.

21. Nunc autem ſine lege juſtitia Dei manifeſtata eſt; teſtificata à lege & Prophetis.

22. Juſtitia autem Dei per fidem Jeſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes qui credunt in eum: non enim eſt diſtinctio:

23. Omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ Dei.

24. Juſtificati gratis per gratiam ipſius, per Redemptionem, quæ eſt in Chriſto Jeſu,

25. Quem propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſten-

(Non meis, ſed impiorum verbis hic utor:) ſed abſit hæc impia cogitatio. Si enim injuſtus eſt Deus, quomodo ſupremus erit hujus mundi Judex?

Nam ſi, inquiunt impii, veracitas Dei per meum peccatum clarior & illuſtrior apparet; cur ego, tanquam peccator judicor, condemnor, & punior.

Imò quare potius non peccemus propter hunc finem, ſcilicet, ut noſtris peccatis ſpectatior fiat Dei gloria: (ſicut aliqui per calumniam dicunt de nobis, verba noſtra ſic interpretaotes, quaſi nos ita loquamur.) Sed procul à piis animis ſint hæ impietates; & ita ſentientes, & ita calumniantes, juſtè & meritò damnabuntur.

Sed, ut ad propoſitum redeam: an nos Judæi præcellimus Ethnicos in ſalutis negotio? minimè:
B jam enim in ſuperioribus oſtendi omnes, & Judæos & Græcos eſſe ſub peccati jugo captivos: in hoc autem quæ, & ubi præcellentia?

Quod & de omnibus ſimul probo ſacræ Scripturæ authoritate, apud Judæos irrefragabili.

Scriptum eſt Pſ. 13. non eſt quiſquam juſtus: non eſt qui intelligat aut requirat Deum.

Omnes à viâ rectâ mandatorum ad vias pravas declinaverunt, pariter inutiles facti ſunt: non eſt qui bonum faciat; non eſt, inquam, vel unus.

Sepulchrum apertum eſt guttur eorum, linguis ſuis uſi ſunt ad alios decipiendos; in ore ſuo paratum habent venenum, non minùs lethale, quàm aſpides.

Et Pſ. 9. quorum os execratione & amarulentiâ
C plenum eſt.

Et Iſai 59. ℣. 7. veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem; non vadunt, ſed currunt.

Contritio & calamitas in viis eorum, quocumque vadunt, conterunt, & omnes reddunt miſeros.

Et viam pacis non cognoverunt: non eſt timor Dei ante oculos eorum: Deum Judicem non timent; hinc nec timore vindictæ abſtinent à malitiâ.

Nec eſt quod quis dicat, hæc ad Judæos non pertinere; cùm certum ſit & omnibus notum, quidquid lex loquitur, ad eos potiſſimùm attinere, qui ſunt ſub lege: ſupradicta autem ex lege ſunt deſumpta, & hæc ideò vobis exprobrat, ut omnibus omninò hominibus os obſtruatur: nullus audeat ſe abſque peccato eſſe gloriari; ſed è contra omnes omninò ſciant
D & confiteantur ſe Deo judici obnoxios eſſe.

Quandoquidem nec lex Moſaïca litteraliter obſervata, quemquam mortalium verè & coram Deo reddet unquam juſtum; quia, per legem datur quidem cognitio peccati; ſed non datur remedium peccati, niſi recurratur ad Chriſtum.

At noſtris tandem temporibus, in hoc ſanè fœliciſſimis; ſine legis adminiculo, juſtitia Dei, ſeu, quâ Deus nos reddit verè juſtos, per Evangelium manifeſtata eſt, & palàm annuntiatur, quæ olim à lege & à Prophetis fuit prænuntiata.

Juſtitia, inquam, quæ per fidem in Jeſum Chriſtum, à Deo infunditur in omnes & ſuper omnes,
E qui credunt in eum: in hoc enim nullum eſt diſcrimen.

Quia omnes peccaverunt, & nullus habet unde coram Deo glorietur; ſed omnes unde confundantur, & humiles miſericordiam implorent Salvatoris.

Juſtificantur autem gratis per gratuitam Dei miſericordiam, per Redemptionem, quam, appenſo pretio, fecit ac meruit Jeſus Chriſtus.

Quem Deus propoſuit victimam iræ ſuæ propitiatoriam, cujus propitiationis fiamus participes, per fidem, quâ credimus Chriſtum pro nobis mortuum,

& hanc propitiationem dedit ut hominibus oſtenderet divitias juſtitiæ ſuæ, tùm quâ juſtus eſt in ſe, tùm quâ juſtificat impios, ad remiſſionem peccatorum præcedentium ab origine mundi.

Quæ peccata Deus hucuſque patienter ſuſtinuit, ut hoc noſtro tempore evidentiùs, ut jam dixi, oſtenderet juſtitiam & quâ juſtus eſt in ſe & quâ juſtificat impios: ſuam enim in ſe juſtitiam oſtendit, nolens hominibus parcere, niſi in ſanguine Unigeniti filii ſui: juſtitiam autem, quâ juſtificat impios oſtendit; ex peccatoribus juſtos & ſanctos faciens omnes, quicumque verè credunt in Jeſum Chriſtum, propitiatorem noſtrum.

Dic igitur, ô Judæe, ubi, in hoc juſtificationis modo, ratio gloriandi? excluſa eſt: per quam legem? an per veterem, ſeu Moſaïcam, quæ facienda docebat? Non: ſed per legem novam, quæ dat virtutem ut faciamus.

Ex dictis enim colligimus quemlibet hominem, ſive Judæum, ſive Gentilem, juſtificari per fidem in Jeſum Chriſtum, etiamſi legis Moſaïcæ præſcripta non ſervet.

An Deus Judæorum tantùm eſt Deus? Nonne idem & æquè Gentilium Deus eſt? ita ſanè: Gentilium æquè ac Judæorum Deus eſt.

Quia ergo unus omnium eſt Deus, dignum ut unus ſit omnibus & circumciſis & incircumciſis juſtificationis modus; ſcilicet, per fidem in Jeſum Chriſtum, omnium Salvatorem.

Nec dicat Judæus, quod hâc de fide doctrinâ legem Moſaïcam deſtruo: imò legem ſtabilio; ipſa enim Chriſtum & juſtitiam ejus figuravit, prædixit, & promiſit; juſtitia ergo per fidem Chriſti, legem ſtabilit, cujus veritas, effectus & complementum eſt.

A ſionem juſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum:

26. In ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem juſtitiæ ejus in hoc tempore: ut ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum, qui eſt ex fide Jeſu Chriſti.

B 27. Ubi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? Factorum? Non: ſed per legem fidei.

28. Arbitramur enim juſtificari hominem per fidem, ſine operibus legis.

29. An Judæorum Deus tantùm? nonne & Gentium? Immò & Gentium.

C 30. Quoniam quidem unus eſt Deus, qui juſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem.

31. Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit: ſed legem ſtatuimus.

Commentarius.

QUID *ergo amplius.* Gr. præſtans, ſeu eximium. Syr. quæ eſt igitur excellentia Judæi?

Objectio. Interrogatione proponit objectionem, quæ contra proximè dicta fieri poteſt. quaſi diceret: Si ità ſe res habet, ut coram Deo ille ſit verè Judæus, qui ex corde Judæus eſt: & illa ſit vera & Deo grata circumciſio, quæ cordis, non quæ in carne: cap. 2. verſ. 28. 29. & Deus æquè remuneret Gentilem ac Judæum, legem obſervantes ℣. 10.

Quid igitur prærogativæ Judæo ex genere, ſeu Abrahæ filio? aut quam utilitatem affert ipſi circumciſio carnis? Duplex eſt quæſtio: primæ hîc reſpondet Apoſtolus: ſecundæ in 4. cap. reſpondebit.

Solutio. ℣. 2. *Multùm per omnem modum.* Reſpondet quod multùm omninò prærogativæ habuit Judæorum populus ſupra Gentilem.

Hoc intellige de tempore quod præceſſit Adventum Chriſti Domini, ſecundùm priora tempora, ait S. Anſelm. nam tempore Evangelii omnes ſunt unum: ut dicit ad Gal. 3. ℣. 28.

Multas Judæorum prærogativas recenſebit cap. 9. ℣. 4. & 5. Unam hîc referre modò ſufficit. *Primum quidem.* Syr. in primis; id eſt, præcipuè, quod Deus eis, ut amicis ſuis, concredidit eloquia ſua; prophetias de Meſſia, prædictiones futurorum ejus myſteriorum, oracula, figuras futurorum in Eccleſiâ ſcilicet Chriſtianâ.

Eccleſia ſupra Synagogam præſtantia. Et hæc eſt Judaïci ſumma privilegii. Bone Deus! Si tua de Chriſto naſcituro oracula, promiſſiones, tantum fuere bonum! quid ergo ejuſdem Meſſiæ nati, mortui, ſuſcitati, ad dexteram tuam ſedentis, ex- D hibitio? Si futurorum myſteriorum prædictiones, figuris & umbris obvelatæ, tantum fuere privilegium! quid ergo eorumdem myſteriorum jam peractorum, aut perficiendorum aperta revelatio? manifeſta explicatio?

Et hæc eſt tua in nos beneficentia! ſic nos dilexiſti, ut tuum nobis Unigenitum dederis filium; nos apertè per tuum docueris filium; nos abundanter & copioſè per tuum redemeris filium; omnia nobis in tuo donaveris filio: ob hanc immenſam miſericordiam tuam ſis in æternum benedictus, ô Deus miſericors!

Alia Objectio. ℣. 3. *Quid enim ſi quidam illorum non crediderunt?* Occurrit objectioni novæ, ex præcedenti reſponſione naſcenti, ſimulque quaſi tranſiens & aliud E agens, Judæorum pungit infidelitatem, quâ Chriſto & Evangelio credere noluerunt; & Dei propugnat fidelitatem, quæ ſua promiſſa exhibuit, nonobſtante hac Judæorum incredulitate.

Prævidens ergo Apoſtolus quod poſſet quis ei inſtare: dicens, quid profuere Judæis incredulis eloquia Dei?

Solutio. Reſpondet 1°: eſto, quidam, imò plerique non crediderint: nùm ideò deſiit eſſe beneficium ex parte Dei?

Reſpondet 2°: eſto non crediderint: an illorum incredulitas inanem reddet Dei fidelitatem in promiſſis ſuis?

Abſit; id eſt, nonobſtante illorum incredulitate, Deus ſtabit promiſſis, quæ fecit patribus eorum de Meſſia ex eis naſcituro, omneſque Gentes per fidem juſtificaturo,

operibus,

Deus mirabilis in verbis, & in operibus ſuis.

Mirabilis Deus in omnibus ſuis, non tantùm operibus; ſed & verbis! Promiſit Abrahæ, Iſaaco, Jacobo, Davidi, Meſſiam ex ipſorum poſteritate naſciturum: Deus in tempore exhibet quod promiſit Patriarchis, dat Meſſiam: Iſraëlitæ, Abrahæ, Iſaaci, Jacobi filii, Meſſiam non receperunt.

An hæc infidelitas inanem & otioſam reddet Dei fidelitatem? *abſit*. Deus de lapidibus ſuſcitat Abrahæ filios. *Ecce convertimur ad gentes*, aiunt Apoſtoli à Deo inſpirati; Gentiles Evangelio credunt, per fidem fiunt ſpirituales Abrahæ filii, verique Iſraëlitæ facti, Chriſtum Abrahæ promiſſum receperunt.

Time cordis tui perverſitatem.

Hinc obſtupeſce ob ingratam humani cordis perverſitatem, donum donorum Dei reſpuentem! Hinc & mirare omnipotentem Dei bonitatem, ex malis hominum bonum elicientem.

Spera in Dei bonitatem omnipotentem.

Odi, time cor tuum, perverſitatem ejus obſerva ſemper; ama Dei bonitatem, in eam ſpera, ei totus innitere.

℣. 4. *Abſit*. Gr. ne fiat. *Eſt autem Deus verax*. Gr. eſto autem Deus verax. fiat, ait Ambroſ. ſit, ait Chryſoſt. juxta quam lectionem ſenſus eſt; ſit & credatur; vel & appareat Deus conſtans in promiſſis ſuis, etſi vel omnes homines ſint mendaces, fidemque fallant.

Syriaca verſio: Abſit, ſi quidem Deus verax eſt. juxta quam lectionem & noſtram ſenſus eſt, *Abſit*. quaſi diceret impoſſibile eſt Dei fidelitatem hominum infidelitate aboleri.

Deus ſemper verax.

Deus enim ſummè verax eſt; ſemper & in omni caſu eſt & manet verax in dictis & promiſſis ſuis; veritas ipſa eſt: hincque nec falli, nec fallere poteſt.

Homo fallax.

Omnis autem homo mendax. In quo procul abeſt ab homine, qui naturæ ſuæ corruptione, mendax & fallax eſt: Nullus enim, qui ex intellectus ignorantiâ ſæpe non fallatur; nullus qui ex voluntatis mutabilitate, aut malitiâ non fallat aliquando, aut poſſit ſaltem fallere.

Clara Davidis explicatio.

Sicut ſcriptum eſt. Pſ. 50. Dei veracitatem non vinci hominum infidelitate, probat exemplo & verbis Davidis, poſt peccatum ſuum dicentis: *Miſerere mei Deus .... ut juſtificeris* ... id eſt, ita fiet, ſi mea peccata condones, ut juſtus & verax appareas in promiſſis tuis, de ſtabilitate ſolii mei; de Meſſia ex me naſcituro. Vide paraphraſ. *& vincas cum judicaris*. & conſequenter fiet ut vincas in judicio; ſeu vincas judicia temeraria hominum, qui præſumunt te, ob peccata mea, fidem mihi non ſervaturum. Vincit in judicio, qui juſtus apparet in lite; vinces ergo, & eò magis juſtus & fidelis apparebis, quò per peccatum meum factus ſum promiſſis tuis indignior.

Hinc D. Paulus vult dicere, quod incredulitas Judæorum, Dei fidelitatem non ſolùm non reddet inanem, ſed & illuſtriorem.

Altera objectio.

℣. 5. *Si autem iniquitas noſtra* ... Altera objectio ex ultimâ reſponſione naſcens; ſi peccatum Davidis &c. ſi incredulitas Judæorum, &c. & conſequenter *ſi iniquitas noſtra juſtitiam Dei*, ſeu fidelitatem Dei reddit illuſtriorem:

Numquid iniquus eſt Deus? nonne ſequitur quod Deus non poſſet ſine injuſtitiâ peccatores punire? punit enim per quos glorificatur.

℣. 6. *Secundùm hominem dico*. Ne quis hoc loquendi modo ſcandalizetur, monet quòd hominum, & quidem errantium more, loquatur: *Abſit: alioquin quomodo* .... quia manifeſtè abſurdum eſt quod objicitur, ſatis habet reſpondere, quod ſi Deus eſſet injuſtus, mundum non poſſet judicare: atqui credimus omnes quòd Deus eſt judex mundi: ergo & quod juſtus.

Vera autem ratio cur Deus juſtè puniat peccatorem, dabitur ℣. 8. ubi eadem objectio repetetur.

℣. 7. *Si enim veritas Dei*. Priorem objectionem ℣. 5. factam urget clarioribus verbis: *Si veritas*, id eſt, veracitas *Dei. abundavit*, id eſt, clarior & illuſtrior facta eſt per meum mendacium, ſeu per peccatum meum; cur ego *judicor*, condemnor, & punior *tanquam peccator?* Aſſumit in ſe perſonam peccatoris.

℣. 8. 9. *Et non (ſicut blaſphemamur....) faciamus mala*, imo potius facienda erunt mala, ut inde major Deo gloria proveniat. aliud inconveniens, quod infertur. *ſicut blaſphemamur*, id eſt, ſicut per calumniam, aliqui verba noſtra, non bonâ fide referentes, dicunt de nobis.

Fortaſſe quia dixerat Apoſtolus, *ubi abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia*. Quidquid ſit, hæc omnia D. Paulus tanquam nimis abſurda ſatis habet deteſtari, *abſit*, quod abominantis eſt. & hanc calumniam contemnere & pœnâ digniſſimam dicere. *quorum damnatio* .... quorum, id eſt, Sic ita ſentientium & ita calumniantium *damnatio juſta eſt*.

Solutio.

Nota quòd vera reſponſio ad hanc objectionem ℣. 5. inchoatam, ſit, quod peccatum per ſe & directè non facit ad Dei gloriam; (imò per ſe avertit à Deo:) ſed tantùm per accidens & præter intentionem peccantis, quatenus Deus per ſuam potentiam & ſapientiam ſcit ex malis elicere bona.

Vera itaque cauſa illuſtrioris Dei gloriæ, eſt omnipotentens Dei bonitas & ſapientia, peccatum contra naturam ſuam, & contra peccantis intentionem, ordinans ad ſui gloriam.

Hinc juſtè punitur peccator, Dei legem violans; hincque nunquam facienda mala, quæ Dei ſunt offenſæ.

Redit ad propoſitum.

℣. 9. *Quid ergo præcellimus eos?* Poſt digreſſionem, redit ad propoſitum: An quia dixi ℣. 2. multum omninò prærogativæ eſſe Judæis, quibus concredita ſunt eloquia Dei, ideò ne nos Judæi præcellimus Gentiles?

Reſpondet: *Nequaquam*. Gr. non omninò. & in hoc Apoſtolus non eſt ſibi contrarius: quia quod dixit de Judæorum excellentiâ, intellexit de beneficiis externis, de lege, de Scripturis, &c. quod autem negat nunc, intelligit de verâ juſtitiâ, à quâ petenda eſt vera hominis excellentia.

Cauſati enim ſumus. Gr. præcauſati ſumus enim. Syr. jam ante determinavimus de Judæis & Gentibus omnes eſſe ſub peccato.

Omnes ſub peccato.

Probat non ideò præcellere Judæos; quia cap. 1. & 2. jam oſtendimus & Judæos & Græcos, eſſe peccatores, ſeu ſub jugo peccati captivos. Si autem omnes peccatores, & ſub jugo peccati; ubi eſt præcellentia veſtra? ſicut ℣. 27. *Ubi eſt ergo gloriatio tua?*

Probatur.

℣. 10. *Sicut ſcriptum eſt: quia non eſt juſtus quiſquam*. Gr. Neque unus.

℣. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Vide paraph.

His ſacræ Script. teſtimoniis probat de omnibus prorſus hominibus, tùm Græcis, tùm Judæis; quod jam ſpeciatim, 1° de Gentilibus, deinde de Judæis probavit; nimirùm omnes fuiſſe ſub peccato. Hoc autem probat ex ſcripturis propter Judæos, ut ſuâ propriâ lege convincantur.

Circa hæc teſtimonia, notandum 1° quòd partim ex Pſalmis, partim ex Iſaia deducantur:

2° Quòd verba non ſemper referat Apoſtolus, ſed ſenſum:

3° Quòd generalitas hominum in illis expreſſa, debeat intelligi de humano genere, quale eſt ex origine ſuâ: & qualis unuſquiſque perſeverat, donec juſti-

F

Digitized by Google

tiæ Dei particeps fiat, per fidem Jeſu Chriſti:

4° Quòd enumerata in his verſibus vitia, non cenſenda ſint in ſingulis hominibus; ſed alia in aliis: ita tamen ut omnes ſint, vel fuerint ſub peccato.

Denique quòd in his verſibus bene deſcribantur peccati & concupiſcentiæ effectus humanum genus inficientes, ut infra, poſt verſ. 20.

℣. 19. *Scimus autem quoniam quæcumque lex.* Ne Judæi dicant hæc ſcripturæ teſtimonia de Gentilibus eſſe intelligenda, illos præoccupat Apoſtolus, & probat de Judæis principaliter intelligenda, quia ex Lege, ex Pſalmis & Prophetis deſumpta; qui Prophetæ & Pſalmi Judæis præcipuè loquuntur.

Ut omne os obſtruatur. Syr. ut omne os obturetur, & univerſus mundus debitor ſit Deo. Arab. fiatque univerſus orbis ſub cenſurâ Dei. id eſt, & hæc ideò vobis indicant & exprobrant Pſalmi & Prophetæ: *ut omne os* ſuperbum, & ſe ſine peccato aſſerens, *obturetur*; eique ſilentium imponatur.

Omne os, 1° Judæorum; quia omnes fuere legis Moſaïcæ violatores: 2° *omne os* Græcorum; ſi enim de ipſis Dei cultoribus ita loquuntur eloquia Dei, quid de infidelibus, qui peccatis & impietatibus erant obruti?

Omnes omninò homines rei.

Omnes ergo prorſus homines ſileant, & nemo glorietur ſe abſque peccato eſſe: ſed è contrà, omnes omninò homines ſciant ſe Deo judici obnoxios eſſe ad mortem æternam.

Primum Chriſtianæ religionis principium. Vide in corollario.

Subditus; Gr. ὑπόδικος; id eſt, reus, obnoxiuſque, ille propriè dicitur, qui ſibi ipſe ad defenſionem minimè ſufficere cum poſſit, alterius patrocinii ope indiget: ait D. Chryſ. talis erat conditio noſtra. idem.

Univerſus itaque mundus, reum ſe fateatur, ſubditum æternæ condemnationi, debitorem pœnarum; Divinæ vindictæ obnoxium; & in hac reatus ſui confeſſione, ſe ſe Deo & Chriſto ejus ſubjiciat, ejuſque gratiæ auxilium imploret, ſi juſtificari & ſalvari voluerit.

Lex non juſtificat.

℣. 20. *Quia ex operibus legis.* Syr. quandoquidem nec lex Moſaica, nec opera legis, quemquam mortalium verè & coram Deo reddet umquam juſtum. *Per legem enim cognitio peccati*; id eſt datur. Docet quid faciendum, quid fugiendum, &c. at non dat remedium peccati, ſeu gratiam, quâ tollitur peccatum: hanc ſolus Chriſtus dat; ad eum ergo neceſſariò recurrendum, ejuſque jugiter implorandum auxilium.

Sed Chriſtus.

Et hæc eſt concluſio ex hucuſque dictis deducenda; nec philoſophia, nec lex Moſaica, verè juſtum, reddidit quemquam; omnes ſub peccati jugo fuere, omnes obnoxii, omnes Chriſti ope indigentes.

Hanc veritatem edoctus, eâque penitus imbutus & tu, coram Deo, reatum tuum, humilis ac tremebundus agnoſce, & ob eum proſtratus & ſuplex frequenter adora Deum, rogans obnixè, ut per Chriſti Salvatoris tui merita largiatur, ut ad peccatorum tuorum indulgentiam, & ad gratiam valeas pervenire.

Praxis Chriſtiana.

Tνidum te, & condemnationi obnoxium agnoſce, niſi tui miſereatur Deus: hanc ergo miſericordiam ob Chriſtum & per Chriſtum frequenter implora, & eò frequentius, quò perioloſior & generalior eſt univerſi mundi per concupiſcentiam corruptio.

Peccati & concupiſcentiæ effectus.

Hujus concupiſcentiæ effectus habes in ℣. 10. 11. 12. &c. bene deſcriptos. 1° per peccatum juſtitiâ ſpoliat: *non eſt juſtus*: 2° rationem corrumpit; *non eſt intelligens*: 3° cor depravat & avertit à Deo, ut ad creaturas convertat; *non eſt requirens Deum: omnes declinaverunt*, à Deo, ſcilicet ad creaturas: 4° ad omne bonum opus reddit inutiles, *ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum*, aut ſi fa-

A ciat, illud corrumpit malâ intentione, aut circumſtantiâ reâ: 5° cor corruptum ſuum in linguam diffundit virus, quæ mundum brevì replet iniquitate, ut pote quæ eſt *iniquitatis univerſitas & mundus injuſtitiæ*, ut ait D. Jacobus: *ſepulchrum patens eſt*: 6° lingua veneno infecta fit omnis doli & fraudis inſtrumentum, per mendacia, perjuria, adulationes, & mala conſilia, *linguis ſuis doloſè agebant*: 7° fit aſpidum lingua mortem corpori procurans, falſis accuſationibus, & mortem animæ falſis doctrinis & impietatibus ſcandaloſis; *venenum aſpidum*: 8° Deo maledicit, proximo imprecatur, *quorum os maledictione*: 9° vindictam inſpirat, *veloces pedes eorum*: 10. ſtudet malo & oppreſſioni pauperum, *contritio & infelicitas*: 11. omnem Dei ti-
B morem & religionem aufert à corde, ſicque viam pacis, pœnitentiæ & reditus ad Deum occludit, *& viam pacis . . . . . non eſt timor Dei.*

Remedium.

Ad intuitum hujus corruptionis, univerſum fere mundum inundantis; time, geme; ſuſpirans & gemens Deum Liberatorem deprecare. *Convertere Domine, & eripe animam meam: ſalvum me fac ſecundum miſericordiam tuam.*

Et quia gratia Chriſti, unicum eſt huic malorum univerſitati remedium; hanc gratiam à Chriſto & per Chriſtum continuè pete, quæ pravos concupiſcentiæ reparans effectus, det & augeat veram animæ juſtitiam; rationem rectificet per fidem; cor per Charitatem à creaturis ſeparet, applicet Deo, fiatque Deum requirens; ad bona opera exercenda reddat aptum,
C & in Chriſto omnia potens; per linguam & per manus ad ſancta verba & facta undequaque diffluens.

Aperit Apoſtolus ſuam de juſtitia doctrinam.

℣. 21. *Nunc autem ſine lege.* Optimum medicum imitatus eſt Apoſtolus, ait Theodoretus: ſicut enim medicus docet prius morbi gravitatem eos qui laborant, deinde medicamentorum auxilium adhibet: ita Apoſtolus poſtquam horum & illorum iniquitatem coarguit, ipſoſque reos & ſupplicio dignos oſtendit; profert deinceps fidei medicamentum, & Divinæ diſpenſationis benignitatem docet.

Nunc autem, id eſt, noſtris tandem temporibus, in hoc ſanè fœliciſſimis. *ſine lege*; id eſt, ſine legis operibus, aut auxilio, ut pote, quæ jam eſt abrogata.
D *juſtitia Dei*; id eſt, quæ à Deo eſt, ſeu Juſtificatio quâ nos Deus à peccatis abſolvit, ſuamque nobis gratiam infundit. *manifeſtata eſt*: ſcilicet per Chriſti Evangelium: erat quidem, nec enim eſt nova, ſed erat operta; nunc autem clariùs innotuit, palam & publicè annuntiata. *teſtificata à lege & Prophetis*; ſeu ut ait Syrus, cui ſuffragatur ipſa lex & Prophetæ. Probat quòd priùs extiterit, & non ſit nova: cum ab ipſâ lege & Prophetis teſtimonium accipiat. jam in ſuperioribus citavit Abacuc, dicentem: *Juſtus ex fide vivit*; hîc citat Moyſem & Prophetas qui de Chriſto & de Chriſti fide prædixerunt. Geneſ. 49. 10. Iſai. 53.

℣. 22. *Juſtitia autem Dei*; quia hic eſt Apoſtoli ſcopus: explicat quæ ſit illa juſtitia, ſine lege,
E manifeſtata per Evangelium: juſtitia, inquio, ſeu juſtificatio, quæ per fidem in Jeſum Chriſtum, à Deo infunditur in omnes & ſuper omnes qui credunt in eum; in hoc enim nullum eſt diſcrimen.

℣. 23. *Omnes enim peccaverunt, & egent gloriâ Dei.* Judicialis ſententia, quâ utramque partem, Judæos & Gentiles condemnat: *egent gloriâ Dei.* Syr. deſtituuntur gloriâ Dei: ita & D. Chryſoſt. Arab. facti ſunt expertes gloriæ Dei. Gr. ὑστεροῦνται, ad verbum *poſterierantur*, ait Eraſmus; ſeu poſteriores ſunt gloriâ Dei: quaſi diceret non mirum eſt ſi

nullum in hoc ſit diſcrimen, cùm omnes peccaverint, & ideò careant, deſtituantur gloriâ: poſteriorentur, longe abſint à gloriâ Dei, ſeu coram Deo. tantùm abeſt, ut habeant unde glorientur coram illo: quin imò habent unde confundantur, unde proſtrati & ſupplices, reos ſe, ὑστεροῦνται fateantur, & Salvatoris opem implorent. Vide ℣. 19. puto hos verſus eſſe correlativos.

Juſtificantur gratis.

℣. 24. *Juſtificati gratis.* Syr. juſtificantur autem. Theophylactus: juſtificantur enim, vel juſtificandi gratis; ſine ullo bonorum operum merito.

Per gratiam ipſius; id eſt, per gratuitam Dei miſericordiam. *per Redemptionem, quæ eſt in Chriſto Jeſu*: ſeu, ut ait Syrus, quæ facta eſt per Jeſum Chriſtum; id eſt, per Redemptionem, quam, appenſo pretio, fecit ac meruit Jeſus Chriſtus.

Gr. διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, quæ propriè eſt Redemptio captivi perſoluto pro illius capite pretio; quod Gallicè dicitur *rançon*. Eraſmus.

Gratis ergo ex parte noſtrâ Redempti ſumus: merito & pretio magno, ex parte Chriſti; miſericorditer ex parte Dei, qui nobis Chriſtum dedit, noſtramque Redemptionem ſuſcepit.

Chriſtus propitiatorium.

℣. 25. *Quem propoſuit Deus.* Syr. præconſtituit, *propitiationem*. Gr. ἱλαστήριον, quæ vox in maſculino ſumpta ſignificat, *propitiatorem*, & ita intellexit D. Chryſ. In neutro genere, propitiatorium ſignificat: & ſic intellexerunt Theodoret. Theophyl. putantque (quod & Origeni tribuitur) D. Paulum alludere ad propitiatorium, de quo Heb. 9. ℣. 5. & 6. velleque dicere Chriſtum Dominum eſſe verum propitiatorium; ſed verba ſequentia (*in ſanguine ipſius*) indicant quod D. Paulus alludebat ad ſacrificia propitiatoria veteris legis, quæ omnia cruenta erant & figuræ ſacrificii Chriſti.

Propitiatio & propitiator.

Ideò melius interpres noſter, *propitiationem*; id eſt, victimam propitiantem, ſeu quod in re idem eſt, propitiatorem, ſeu reconciliatorem: Chriſtus enim & propitiator & propitiatio, & ſacerdos & victima.

Itaque *quem Deus propoſuit*, exhibuit, dedit nobis; ſeu ut ait S. Anſelm. in propatulo omnibus illum poſuit *propitiationem*; id eſt, victimam iræ ſuæ propitiatoriam, Deique placati cum hominibus reconciliatoriam: *per fidem in ſanguine ipſius*: id eſt, cujus propitiationis ac reconciliationis participes ſimus: *per fidem* quâ credimus Chriſtum pro nobis paſſum & mortuum, & per paſſionis ſuæ merita, noſtrum propitiatorem eſſe.

Conformis eſt Syrus, per fidem ſanguinis ipſius; D. tamen Chryſ. *quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem*, interveniente ipſius ſanguine, juxta quem ſenſus eſt: quòd Chriſtus propitiator, ſeu propitiatio noſtra facta ſit; per ſuum ipſius, ſeu proprium ſanguinem. Uterque ſenſus bonus.

Ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ; id eſt, propoſuit autem Deus filium ſuum propitiationem noſtram, ut oſtenderet divitias & excellentiam *juſtitiæ ſuæ*: tùm quâ in ſe juſtus eſt, tùm quâ juſtificat impios, ut ℣. 26.

Primam oſtendit, hominibus parcere nolens, niſi in ſanguine Unigeniti filii. Secundam verò oſtendit cõmunicando nobis juſtitiam ſuam, noſque per fidem ex peccatoribus faciens juſtos, ſibi ſimiles & ſanctos. *propter remiſſionem*; id eſt, ad remiſſionem peccatorum præcedentium, ſeu quæ fuerunt ab initio mundi; & ad præterita & ad futura peccata extenditur ſanguis Chriſti; ſed hîc de præteritis tantùm loquitur, quia poſtmodùm non eſt peccato, ſed juſtitiæ vivendum.

℣. 26. *In ſuſtentatione Dei*; id eſt, quæ peccata Deus patienter ſuſtinuit: *ad oſtenſionem juſtitiæ ejus in hoc tempore.* Gr. in nunc tempore; id eſt, ut hoc noſtro tempore evidentius oſtenderet juſtitiam ſuam; id eſt, & quâ juſtus eſt, & quâ juſtificat peccatores.

Ut ſit ipſe juſtus & juſtificans eum; id eſt ad hoc autem illam oſtendit; ut appareat ipſe juſtus & per eſſentiam ſanctus, & juſtificans alios, ſeu ſanctitatis hominum author. Juſtus in ſe & ſanctus apparet ulciſcendo, & noſtra peccata puniendo in filio ſuo: Juſtificans & miſericors apparet in condonando iis qui credunt in Chriſtum.

Vel ut ſit & appareat ipſe juſtus, & ipſa juſtitia; & omnis juſtitiæ fons; & juſtificans, ſeu juſtitiam profundens in omnem qui credit in Jeſum Chriſtum.

In his ℣. 24. 25. 26. nota breviter omnes Juſtificationis cauſas; efficiens eſt Deus miſericors: ℣. 24. meritoria, Chriſtus: inſtrumentalis, Chriſti ſanguis: formalis, (ex parte) remiſſio peccatorum; diſponens, partialis, & applicans, fides: finalis, oſtenſio juſtitiæ & gloriæ Dei.

Juſtificationis cauſa.

Appendix

Doctrina D. Pauli de verâ juſtitiâ.

1° *Juſtitia Dei*: ℣. 21. opus Dei eſt; 2° datur *per fidem* in Jeſum Criſtum: 3° *in omnes* prorſus *credentes* in eum, diffunditur: 4° gratis datur per gratuitam Dei miſericordiam: 5° datur per & propter Chriſti merita; qui nos captivos redemit: 6° hæc Redemptio facta eſt per modum ſacrificii propitiatorii: 7° hoc ſacrificium fit noſtrum, *per fidem in ſanguine ipſius*: 8° hujus ſanguinis virtus in præcedentia ſæcula extenditur: propter hunc ſanguinem præcedentia delicta Deus toleravit & per eumdem condonavit: 9° oſtendit Deus hoc juſtificandi modo, per fidem in Chriſtum pro nobis mortuum; & quod *juſtus eſt in ſe*, odio habens peccatum, quod non remittit ſine condignâ punitione: *Proprio filio ſuo non pepercit*: &c. & quod *juſtificans* & miſericors eſt author juſtificationis; nos gratis, per fidem in Chriſtum juſtificando.

Hæc autem per fidem juſtitia nova non eſt, nec noſtris inventa temporibus; ſed tantùm clarius manifeſtata; ſub figuris veteris Teſtamenti erat abſcondita; per Evangelium manifeſtatur palàm univerſo mundo. Hinc dicitur *teſtificata à Lege & Prophetis.* Sancti veteris Teſtamenti crediderunt in Chriſtum venturum: juſti novi Teſtamenti credunt in Jeſum Chriſtum, pro nobis paſſum & mortuum.

Porrò cum dicit Apoſtolus nos juſtificari per fidem, ſine operibus, excludit quidem opera fidem præcedentia, & à fide non profecta; non excludit autem opera bona, ex fide & gratiâ Chriſti facta; alias eſſet ſibi ipſi contrarius. Vide cap. 2. ℣. 6. & 13.

Juſtificamur ergo per fidem vivam, prout includit Charitatem, & opera bona in Evangelio commendata, ſeu per fidem, *quæ per dilectionem operatur.* ad Gal. 5.

Cur ſolius fidei meminit Apoſtolus?

Expreſſè tamen ſolius fidei meminit hîc D. Paulus: 1° quia fides maximè inculcanda tunc & nunc: 2° quia fides fundamentum eſt juſtificationis: fides, quaſi cor; ſicut à corde vita animalis; ſic à fide, vita ſpiritualis.

Fides veſtibulum ædificii ſpiritualis; ait D. Gregor. Mag. Homil. 50. 19. in Ezech. per eam intratur.

Fides radix, ex quâ pullulat & ſuccreſcit juſtitia; fides fundamentum juſtitiæ, quæ tota fidei innititur & ab eâ continuè ſuſtentatur.

Fides primogenita filia gratiæ Dei, quia primùm donum Dei per Chriſtum.

℣. 27. *Ubi eſt ergo, gloriatio tua?* Poſitâ præcedenti doctrinâ, Apoſtolus Judæum Romanum, qui ſe Gentilibus præferebat, interrogat; ubi eſt gloriandi ratio in toto hoc Juſtificationis negotio?

Excluſa eſt: Reſpondet abrogata eſt. Vide ℣. 23. *per quam legem?* an per legem Moſaicam, quæ opera præcipiebat? ſeu quæ præſcribebat quid faciendum; ſed gratiam faciendi non dabat. ℣. 20. nequaquam; *ſed per legem fidei*, quæ Dei donum eſt; & quæ docet ad gratiam Chriſti recurſum, quâ Dei præcepta compleamus.

℣. 28. *Arbitramur enim juſtificari.* Gr. ratione colligimus ergo fide juſtificari hominem, &c.

Omnium hactenus dictorum concluſio.

Ex dictis ergo colligimus, quemlibet hominem, Judæum & Gentilem, juſtificari per fidem; ut explicatum eſt ſupra pag. 45. etſi legis opera non afferat.

℣. 29. *An Judæorum Deus tantum?* quaſi diceret,

A & hic juſtificandi modus Deo dignus eſt, qui cùm ſit omnium Deus, in omnes debuit ſuam effundere miſericordiam; omnibus dare ſalutis medium.

℣. 30. *Quoniam quidem unus eſt Deus.* Sicut autem unus eſt Deus; ſic omnibus, ſive circumciſis, ſive incircumciſis, unum eſt ad ſalutem medium, ſcilicet fides in Chriſtum.

Mira Dei bonitas! quia unus omnium Deus, unum dat omnibus medium ad ſalutem; quia non poterant omnes homines Jeroſolymam ire ſacrificaturi, omnibus hominibus eamdem proponit propitiationis victimam, quam quiſque ſuam reddat per fidem, ſi-

Quia Deus unus & idem omnium Creator; hinc una & eadem omnibus propitiatio.

B bique propriam efficiat & Deo pro ſe offerat.

℣. 31. *Legem ergo deſtruimus per fidem?* Objicit ſibi quod Judæi ſolebant objicere: ſcilicet, quod hæc de fide doctrina legem deſtrueret. cui breviter reſpondet; quinimò ſtabilit. Lex enim figuravit, prædixit, promiſit Chriſtum & juſtitiam, quam Chriſtus attulit; hæc ergo juſtitia, per fidem Chriſti, ſtabilit legem, cujus eſt veritas, effectus, complementum: *Chriſtus enim finis legis.*

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite ad pietatem maxime notanda, & in praxim redigenda.

Chriſtianæ pietatis principia.

IN hoc cap. tertio, nota duo magna Chriſtianæ pietatis principia.

PRIMUM PRINCIPIUM.

Omnis prorſus homo, qui eſt in mundo, in ſe ſpectatus, & in ſuis factis propriis, reum ſe fateri debet coram Deo, & iræ Divinæ obnoxium. Vide ℣. 19. & 28.

Sequela.

Ex hoc principio omnis hominum ſuperbia annihilatur; *omnes peccaverunt .... & egent gloriâ Dei ... ſubditus fiat*, &c.

Quiſquis ſim, peccator natus ſum, peccator vivo, & niſi mei miſeretur Deus, peccator moriar.

Hinc time, geme, humiliare, ora, Salvatoris opem implora.

PRAXIS.

Hac veritate perſuaſus tuum pro præteritis rea-

D tum agnoſcens, tuamque in præſenti infirmitatem ſentiens, frequenter coram Deo proſternere; proſtratus & ſupplex veniam pete pro præterito; ſalutis opem implora pro præſenti & futuro.

In omnibus vitæ meæ ſtatibus & momentis egeo magnâ & glorioſâ Dei miſericordiâ: dicam ergo frequenter & continuè: *Miſerere mei ſecundum magnam* & maximam *miſericordiam tuam.*

Nullum eſt peccatum quod fecit homo, quod non poſſit facere alter homo, ſi deſit rector, à quo factus eſt homo. D. Aug.

SECUNDUM PRINCIPIUM.

Juſtificamur gratuitâ Dei Miſericordiâ; *per Re-*

C *demptionem* &c. *quem propoſuit propitiationem.* In propatulo omnibus illum poſuit, &c. S. Anſelm. Chriſtus in cruce victima propitiationis; & hanc victimam Deus miſericors nobis exhibet; ut eam nobis faciamus propriam, per fidem, illamque pro peccatis noſtris offeramus ipſi.

Quid miſericordius intelligi valet, ait D. Anſelm. quàm, cùm peccatori damnato æternis tormentis, & unde ſe redimat non habenti, Deus Pater dicit, Accipe unigenitum meum, & da pro te: & ipſe Filius, Tolle me, & redde pro te. D. Anſelm. libro. *Cur Deus homo.* cap. 19.

PRAXIS.

Hac immenſâ Dei miſericordiâ frequenter utere, frequentes actus fidei exerce in Chriſtum pro te paſſum & mortuum, per quos ipſius ſacrificium tuum facias: frequenter & hanc victimam, tuàm factam, offer Deo pro peccatis tuis.

Reſpice in faciem Chriſti tui. Ne peccata mea reſpicias ô Deus, ſed reſpice Filium tuum unigenitum pro me paſſum & mortuum; hanc pretioſam victimam offero tibi. Accipe pro ſervo inobediente, filium obedientem uſque ad mortem, mortem autem crucis.

Eccleſiæ Chriſtum crucifixum in propatulo ponit omnibus, ſicut & Deus ipſe.

Ideò ſancta Eccleſia, à Spiritu Dei ſemper directa, Crucifixum ubique in viis, in plateis, in templis exhibet, ut hanc victimam ſemper & ubique offeramus Deo, pro nobis & pro aliis. Vide & praxim in fine cap. 1.

Analyſis Cap. 4.

IPsius *Abrahæ exemplo, qui Pater circumciſionis dicitur, quia primus omnium fuit circumciſus, & circumciſionis præceptum pro ſe & ſuis poſteris accepit; illius, inquam, Patriarchæ exemplo confirmat Apoſtolus ſuam de gratuitâ per fidem juſtificatione doctrinam in cap. 3. traditam.*

1° & 2° ℣. Probat Abraham juſtificatum non fuiſſe per opera legalia, aut per circumciſionem.

℣. 3. uſque ad 19. Probat multis rationibus juſtificatum fuiſſe per fidem:

Ac 1° per hæc Geneſ. 15. verba, Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam; *& per ratiocinium in hæc verba fundatum ℣. 3. 4. 5.*

2° Authoritate Davidis Pſal. 31. gratuitam juſtificationem propheticè deſcribentis. ℣. 6. 7. 8.

3° Ex tempore, quo Abraham juſtificatus eſt, quindecim circiter annis ante circumciſionem. ℣. 9. 10.

A *4° Ex eo quod circumciſio fuit ſignaculum juſtitiæ jam adeptæ in præputio per fidem: ergo ipsâ juſtitiâ poſterior.*

5° Ex myſterio ſignificato per juſtificationem Abrahæ incircumciſi; ſcilicet, quod omnes forent per fidem in Chriſtum juſtificandi.

6° Ex promiſſione à Deo factâ Abrahæ, quòd futurus eſſet hæres mundi: hæc promiſſio abſoluta eſt, à legis operibus independens; imò redderetur irrita, ſi à legis obſervantiâ dependeret; completur autem certiſſimè per fidem. Ideò non per legem, ſed per fidem ſit juſtificatio. Hoc ita
B *ſtabilito.*

℣. 18. 19. 20. 21. 22. Magnificè deſcribit fidem Abrahæ. Denique concludit, aſſerens ideò ad nos per ſcripturas tranſmiſſam eſſe Abrahæ juſtificationem per fidem; ut nos fidei Abrahæ ſectatores, illius & juſtitiæ eſſemus participes.

Caput Quartum.

Textus.

1. Quid ergo dicemus inveniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundùm carnem?

2. Si enim Abraham ex operibus juſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum.

3. Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo: & reputatum eſt illi ad juſtitiam.

4. Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundùm gratiam, ſed ſecundùm debitum.

5. Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam ſecundum propoſitum gratiæ Dei.

6. Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert juſtitiam ſine operibus:

7. Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquita-

Paraphraſis.

C SI fide juſtificatur homo ſine operibus; quid ergo dicemus de Abraham Patre noſtro, qui Deo fuit gratiſſimus? quam igitur habuit juſtitiam? an operum? an fidei?

Certiſſimè, non operum; Si enim ex operibus externis juſtificatus eſſet Abraham, haberet quidem unde gloriaretur apud homines, qui vident externa; ſed non haberet apud Deum, qui cor & animum hominis in primis intuetur; & ideò opera externa ſine fide facta non æſtimat; ſicque politicè tantùm juſtificatus eſſet Abraham: At certiſſimè non politicè tantùm juſtificatus eſt, ſed verè, internè, & coram Deo: ergo non per opera tantùm externa, ſed per fidem.

Id apertè declarat ſacra ſcriptura, Geneſ. 15. *Cre-*
D *didit Abraham Deo*; & hæc Abrahæ fides à Deo fuit illi imputata ad juſtitiam.

Juxta quæ verba ſic ratiocinor: homini qui opus exercet, merces rependitur, non gratis, ſed ex juſtitiâ, & tanquam quid ei debitum.

E contra verò homini, qui nullum exercet opus, ſed qui tantùm credit in eum, qui peccatores juſtificat; huic, inquam homini, ſi juſtitia detur; datur non quaſi merces debita; ſed gratis & ex gratuito Dei propoſito, cui placuit hujus hominis fidem acceptare ad juſtitiam: Atqui conſtat ex jam citatâ ſcripturâ; quòd juſtitia Abrahæ fuit data, ex ſolo Dei reputantis nutu; hoc enim ſignificat, *&*
E *reputatum eſt*: ergo gratis data eſt, ergo non ex operibus; ſed ob fidem: ergo & nos pariter gratis per fidem ſine operibus juſtificamur.

Talis hominis beatitudinem, cui Deus gratis ſine operibus juſtitiam confert, David Propheta Regius deſcribebat, in Pſ. 31. dicens:

Beati illi, quibus gratuitò condonatæ ſunt iniqui-

tates, & quorum peccata ſic deleta & remiſſa, ut A ne pareant quidem:

Beatus vir ille, cui Dominus peccatum non imputat, quia ob gratuitam condonationem, nullum.

Sed à vobis quæro, hæc felicitas, de quâ David loquitur; cui contingit? an circumciſis, ſeu Judæis tantùm? an etiam incircumciſis, ſeu Gentilibus? certè Abrahæ juſtificatio evincit quòd etiam incircumciſis convenit. Conſtat ex ſcripturâ jam citatâ, quòd Deo credidit Abraham, & quòd à Deo fides Abrahæ imputata fuit ad juſtitiam.

Inſpiciamus ergo qualis & in quo ſtatu exiſtebat Abraham, quando credidit & fuit juſtificatus: An circumciſus tunc erat? an verò præputiatus? Patet ſcripturam legenti, quòd erat adhuc præputiatus. Si ergo B ipſe Abraham præputiatus, juſtificatus eſt; hæc juſtificationis felicitas non ſolùm ad circumciſos ſpectat, ſed etiam ad præputiatos: Ergo & illa non per circumciſionem obtinetur, ſed per fidem in Chriſtum, quæ Gentilibus æquè convenit ac Judæis. Adde quod

Circumciſionem accepit Abraham velut ſignum fidei, quam dederat Deo ſibi promittenti Meſſiam è ſuo ſemine naſciturum; & tanquam ſignaculum juſtitiæ, quam adhuc præputiatus acceperat per hanc fidem. Ideò autem præputiatus Abraham per fidem juſtificatus eſt; ut eſſet omnium in præputio credentium Pater; certique forent præputiati Gentiles, quòd fides ſibi ad juſtitiam imputaretur; ſicut & A- C brahæ præputiato fuit imputata.

Ideò verò fide jam juſtificatus, circumciſus eſt, & hoc circumciſionis ſigno fidem ſuam proteſtatus eſt; ut eſſet & circumciſorum Pater, non carne tantùm, nec carnali tantùm circumciſione; ſed maximè ſpiritu & religione; nimirùm, ſi ſicut ipſe, credant in Chriſtum, & fidem imitentur, quam hic Patriarcha noſter habuit præputiatus, & quam circumciſus, hoc ſuæ circumciſionis ſigno proteſtatus eſt.

Porrò, ſicut non per circumciſionem ſit juſtificatio, ſic nec per legis obſervantiam: non enim ſub conditione legem obſervandi, Deus promiſit Abrahæ, quòd per Meſſiam filium ſuum, futurus eſſet hæres & Dominus mundi, ſed per juſtitiam, & propter juſtitiam, quam fide ſuâ adeptus erat Abraham, D & cujus imitatores eſſent ejus poſteri.

Si enim, à legis obſervantiâ, pendet hæreditas, ſeu benedictio Abrahæ promiſſa, Geneſ. 22. 18. inanis: 1° facta eſt Abrahæ fides tam laudata: 2° abolita eſt, & nulla ipſa promiſſio Abrahæ facta.

Cùm enim lex ſine fide ſit obſervatu impoſſibilis, tantùm abeſt, ut benedictionem Abrahæ promiſſam obtineat; quin potius iram & vindictam Divinam operatur; dùm auget peccati gravitatem: ubi enim non eſt lex manifeſtans peccati malitiam, ibi nec eſt peccati ex ſcientiâ commiſſio.

Ideò autem ex fide obvenit hæc hæreditas promiſſa, tùm ut tanquam gratia detur, non ut debi- E tum: tùm ut firma ſit Dei promiſſio, & in omni Abrahæ poſteritate compleatur, non in Judæo tantùm, qui legem accepit; ſed etiam in Gentili, qui fidem Abrahæ ſectatur: Abrahæ, inquam, qui noſtrûm omnium, tam Gentilium quam Judæorum Pater eſt; ſi non carnali, certè ſpirituali generatione, per ſimilitudinem fidei.

(Sicut Geneſ. 17. ℣. 5. ſcriptum eſt, ubi redditur cauſa nominis Abram, in Abraham mutari, quia *Patrum multarum Gentium te conſtitui.*) Omnium, inquam, noſtrûm credentium Pater eſt, ſicut & Deus ipſe, cui credidit, fiſus promiſſis illius, qui, quos vult, ſuſcitat à mortuis; & qui æ-

tes, & quorum tecta ſunt peccata.

8. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.

9. Beatitudo ergò hæc in circumciſione tantùm manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata eſt Abrahæ fides ad juſtitiam.

10. Quomodo ergo reputata eſt? in circumciſione, an in præputio? Non in circumciſione, ſed in præputio.

11. Et ſignum accepit circumciſionis, ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio: ut ſit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad juſtitiam:

12. Et ſit pater circumciſionis, non iis tantùm qui ſunt ex circumciſione, ſed & iis qui ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ.

13. Non enim per legem promiſſio Abrahæ, aut ſemini ejus, ut hæres eſſet mundi: ſed per juſtitiam fidei.

14. Si enim qui ex lege, hæredes ſunt: exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio.

15. Lex enim iram operatur. Ubi enim non eſt lex; nec prævaricatio.

16. Ideò ex fide, ut ſecundùm gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei qui ex lege eſt ſolùm, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui pater eſt omnium noſtrûm,

17. (Sicut ſcriptum eſt: Quia patrem multarum gentium poſui te) ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt.

18. Qui contra ſpem in ſpem credidit, ut fieret pater multarum gentium, ſecundùm quod dictum eſt ei: Sic erit ſemen tuum.

19. Et non infirmatus eſt fide, nec conſideravit corpus ſuum emortuum, cùm jam ferè centum eſſet annorum, & emortuam vulvam Saræ.

20. In repromiſſione etiam Dei non hæſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo:

21. Pleniſſimè ſciens quia quæcumque promiſit, potens eſt & facere.

22. Ideò & reputatum eſt illi ad juſtitiam.

23. Non eſt autem ſcriptum tantùm propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad juſtitiam:

24. Sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum à mortuis;

25. Qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram.

A quale imperium habens in non entia, & in entia; vocat ea quæ non ſunt, quaſi jam ſint:

Tam potenti Deo pollicente fretus, ſpem certam habuit de re, de quâ nulla naturalis ſpes erat; ſcilicet, quod fieret Pater multarum Gentium, & author poſteritatis, quæ numero multitudinem ſtellarum æquaret. Juxta Dei promiſſum Geneſ. 15.

Non vacillavit fides ejus; nec diffidentium more, conſideravit ea, quæ rem hanc reddebant naturaliter impoſſibilem; corpus, ſcilicet, ſuum fere emortuum, cùm jam centum fere annorum eſſet; & Saram conceptui ineptam, ut pote quæ ſterilis & nonagenaria:

Ob hæc, inquam, & ſimilia, ne minimùm quidem diffidit de Dei promiſſo, ſed forti & firmâ fide credidit, deditque Deo gloriam: quem, hâc ſuâ inconcuſſâ fide, profeſſus eſt ſummè veracem, & omnipotentem: & qui ſua promiſſa, quæcumque ſint, & naturæ vires ſuperent, poteſt exequi. B

Et hæc heroïca fides illi à Deo imputata eſt ad juſtitiam.

Hoc autem, quod ob ſuam fidem juſtificatus eſt Abraham; ſcriptum non eſt tantùm, ut illius fides laudetur, & juſtitia declaretur:

Sed etiam ut nobis fidei detur exemplum, noſtraque fides hoc exemplo provocetur; hac fiduciâ, quòd & nobis fides ad juſtitiam reputabitur, ſi credimus in eum qui D. N. J. C. ſuſcitavit à mortuis.

Qui mortuus eſt, ut peccata noſtra, animæ noſtræ mortem occideret; & reſurrexit à mortuis, ut per illum peccatis mortui, cum illo in novitate vitæ ambulemus.

Commentarius in Cap. 4.

℣. 1. QUID *ergo dicemus inveniſſe Abraham Patrem noſtrum ſecundùm carnem?* Gr. quid ergo dicemus Abraham Patrem noſtrum inveniſſe ſecundum carnem? Syr. quid ergo dicemus de Abraham principe Patrum, eum adeptum eſſe carne?

Duplex eſt, ut legenti patet, hujus verſus conſtructio. 1ª quæ jungit *ſecundùm carnem*, cum nomine *Patrem*: 2ª quæ cum verbo *inveniſſe*: & juxta duplicem hanc conſtructionem, duplex eſt ſenſus; quem aperiam, poſtquam hujus quæſtionis connexionem cum præcedentibus obſervavero.

D. Paulus ſuam de gratuitâ juſtificatione per fidem explicuit in cap. præc. & ℣. 28. concluſit, dicens, *arbitramur hominem juſtificari fide, ſine operibus.* hanc doctrinam, ut confirmet ipſius Abrahæ Judæorum Patriarchæ exemplo, ipſos interrogat.

Quid ergo dicemus de Abraham Patre noſtro ſecundùm carnalem generationem; qualem adeptus eſt juſtitiam? an operum? an fidei? Et hic eſt ſenſus juxta noſtram vulgatam; quem etiam exprimunt & ſequuntur in ſuis commentariis D. Chryſ. & Theophyl. & etiam Origenes, juxta Eraſmum. Unde vel aliter legerunt, quam nunc legunt Græci, vel hyperbaton agnoverunt.

At ſecundùm conſtructionem Græcam, cui conformis eſt Syriaca verſio; imò quam multi Latinorum antiquorum & recentium ſequuntur. Ambroſ. D. Anſelm. D. Thomas. Eſtius, &c.

Quid Abraham Pater noſter adeptus eſt per carnalem circumciſionem? juxta quos hæc quæſtio eadem eſt ac quæ initio cap. 3. *Quæ utilitas circumciſionis?*

Quidquid ſit de hac varietate conſtructionis & explicationis, in re non eſt magna diſcrepantia.

Abraham fuit juſtus. Conſtat, & in conceſſo eſt apud omnes, maximè apud Judæos, Abraham habuiſſe veram juſtitiam, Deoque gratiſſimum fuiſſe.

Per quid? Quærit ergo Apoſtolus, qualis fuerit hæc Abrahæ juſtitia; an operum? an fidei? ſeu per quid hanc adeptus ſit: an per circumciſionem? an per fidem? etenim & fuit circumciſus, & credidit.

Reſpondebunt Judæi, quòd per circumciſionem & opera. Contrarium autem hîc D. Paulus multis rationibus probat.

Non per opera. ℣. 2. *Si enim Abraham ex operibus.* 1° Negat per circumciſionem & alia externa fuiſſe juſtificatum: hanc quidem negationem, forte ne Judæos lædat, verbis non exprimit; ſed quaſi expreſſam ratiocinatione convincit. *Si enim ex* circumciſione, aut *operibus* externis *juſtificatus eſſet Abraham*: haberet equidem *gloriam, καύχημα*, gloriationem; id eſt, unde gloriaretur apud homines, qui externa ſolùm vident; *ſed non apud Deum*, qui cor hominis inprimis intuetur: qui mentem, fidem, affectum, intentionem operantis primariò conſiderat, & qui opus externum ſine fide, affectu, pietate factum, non æſtimat; ſicque Abrahæ juſtitia vilis, exigua, humana, & politica tantùm fuiſſet: atqui conſtat quòd Abraham verè, perfectè & coram Deo juſtificatus fuit; Deo gratiſſimus fuit, & apud Deum gloriam habuit.

Ergo non politicè tantùm & per opera externa juſtificatus eſt, ſed verâ, internâ, & perfectâ juſtitiâ per fidem.

In hac ratiocinatione intelligendus eſt Apoſtolus de operibus fide deſtitutis, ſeu præcedentibus fidem, *ſine quâ impoſſibile eſt placere Deo.*

Hujus autem ratiocinationis principium inſculpe

Veritas inſculpenda menti.

menti tuæ, & ad illud adverte continuè. Deus, qui A ſpiritus eſt, ſpiritum operantis primariò conſiderat: fidem, affectum, intentionem, quaſi radices operum noſtrorum inprimis intuetur, & ex illis opera noſtra penſat & æſtimat.

Et opere exerenda.

Itaque, ut Deo placeas, cura ante omnia, de Deo magnificè ſentire; magnam de ejus majeſtate, bonitate, potentiâ, exiſtimationem habere; & taliter affectus age, & operare.

Sed per fidem.
Probat ex Geneſ. 15. 6.

℣. 3. *Quid enim dicit ſcriptura?* 2° Probat hîc & ſequentibus ℣. Abraham gratis per fidem juſtificatum fuiſſe. Id autem probat 1° authoritate ſcripturæ, Geneſ. 15. 6. inſtatque frequenter Apoſtolus in hæc verba; *credidit ..... & reputatum eſt*, &c. *quid dicit ſcriptura?* Non dicit, quod fecit: ſed B quod *credidit Abraham*, Deo promittenti, ſcilicet, ſibi & Saræ conjugibus, ſenibus, & ſterilibus innumerabilem poſteritatem, tùm carnalem per Iſaac; tùm ſpiritualem per Chriſtum.

Et reputatum eſt, id eſt, & hæc Abrahæ fides à Deo reputata fuit illi in juſtitiam: ſeu, per hanc fidem ſuam verè & coram Deo juſtificatus eſt Abraham: Deus enim non imputat alicui juſtitiam, ſeu non reputat aliquem juſtum, niſi revera, vel talis ſit, vel fiat.

Hac igitur fide ſuâ Abraham, aut primò juſtificatus eſt, ſeu, ex impio & peccatore factus eſt juſtus: aut ex juſto factus eſt juſtior, ſeu juſtitiæ augmentum accepit: ſed cùm ex Geneſ. 12. pateat quod C jam tunc juſtus erat & Deo gratus; concludendum eſt, quòd hac fide factus eſt juſtior; ſeu quod hæc ejus fides illi imputata eſt ad ſecundam juſtitiam, id eſt, juſtitiæ augmentum.

Sed eadem ſemper vis argumenti Apoſtolici. Si enim nec juſtus Abraham, & Deo jam gratus, juſtitiæ augmentum accepit niſi per fidem: multò minùs impius & peccator, per externa opera, ſine fide, primam adeptus eſt juſtitiam: ſed ſicut per fidem accepit augmentum juſtitiæ; ſic per fidem adeptus eſt primam juſtitiam.

Fides omnis omnino juſtitia radix.
Prima, ſecunda, continua.

Ad plenam itaque hujus ſcripturæ intelligentiam; recordare ejus quod dictum eſt, cap. 1. v. 17. *Juſtus ex fide vivit*. ſcilicet 1â 2â & continuâ juſtitiæ vitâ; ſeu fides eſt radix primæ, ſecundæ, & continuæ juſti- D tiæ: ita ut nulla ſint juſtorum opera, in quæ fides non influat.

Abraham igitur credidit Deo primùm illi loquenti, & eum è patrio ſolo ſub magnis promiſſionibus evocanti: quas vide Geneſ. 12. v. 2. & 3. & hac fide ſuâ primam accepit juſtitiam; ex impio, & ut volunt multi, ex idololatra, factus eſt juſtus.

Abraham deinde credidit Deo Iſaacum ſibi promittenti & per eum poſteritatem innumerabilem; & hac fide juſtior factus eſt: & de hâc loquitur hîc D. Paulus.

Poſtmodum Deo credidit & obedivit Abraham ſibi Iſaaci filii ſui, immolationem præcipienti: & hac fide juſtiſſimus factus eſt & Deo gratiſſimus. ut E videre eſt Geneſ. 22.

Nullum opus Abrahæ juſti, in quod fides non influxerit.

Eâdem ergo fide, quâ Deo placuit Abraham ab initio, eâdem & placuit in proceſſu, & uſque in finem; nec ulla fuere juſti Abrahæ opera, in quæ fides non influxerit.

Hinc concilia eumdem de diverſis ejus actionibus loquutum.

Et hinc intellige quomodo D. Jacobus de fide Abrahæ in immolatione Iſaaci dicat idem, quod hîc D. Paulus dicit de fide ejuſdem Abrahæ, circa ortum Iſaac: & quidem uterque rectè, quia parium par eſt ratio, & ut dictum eſt, fides in omnia juſti opera influit.

Fides Abrahæ non nuda, ſed operibus virtutum veſtita.

A Hinc etiam intelliges, ſi bene omnia perpendas, quòd Apoſtolus hîc non de nudâ fide loquitur: ſed de fide vivâ, operante, obediente; ſeu de fide veſtitâ operibus ſpei, charitatis, obedientiæ: qualis, ſcilicet, fuit fides Abrahæ, Deum vocantem ſecuti, relictâ patriâ; in Deum ſperantis, Deo in omnibus obedientis, etiam filium immolare parati.

Hinc conciliantur D. Paulus & D. Jacobus.

Et hinc conciliabis D. Paulum fidei juſtificationem tribuentem, cum D. Jacobo juſtificationem operibus attribuente. Jac. 2. v. 21. & uterque verè & rectè, ſi bene intelligantur: D. Paulus enim loquitur de fide bonis operibus veſtitâ; D. autem Jacobus de bonis operibus fide factis, ſeu, quorum fides ſit principium, mater & altrix.

Cur diverſo modo locuti hi duo Apoſtoli?

B Sed quare ſic diverſo modo locuti ſunt? quia contrarios oppugnabant errores.

D. Paulus agens contra eos, qui fidem negligentes, gloriabantur de juſtitiâ, quæ eſt ex operibus, commendat juſtitiam, quæ eſt ex fide, dicitque Abraham non fuiſſe juſtificatum ex operibus, fidem ſcilicet præcedentibus.

D. autem Jacobus agens contra eos, qui, perceptâ fide, torpebant otio, & putabant ſe per eamdem fidem, ut pote juſtificatos, poſſe ſalvari, & ſi bona opera non haberent, commendat opera, & dicit Abraham ex operibus eſſe juſtificatum; ſed quæ fidem ſubſecuta ſunt.

Oſtendit autem Jacobus ſe à Paulo non diſſen- C tire, ſed concordare, cum ſtatim dicat: *Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides conſummata eſt, &c. Videtis quoniam ex operibus juſtificatur homo & non fide tantum.*

Hæc ex D. Anſelmo; & ipſe ex D. Aug. lib. de fide & operib. cap. 4. qui D. Aug. putat D. Jacob. hæc ſcripſiſſe contra eos, qui D. Paulum male intelligebant, & ejus doctrinâ abutebantur.

Quam deſiderandà fides.

Fides itaque eſt omnis juſtitiæ, primæ, ſecundæ, &c. radix. Juſtitiam inchoat, conſervat, auget; omnium virtutum ſupernaturalium mater, nutrix.

Quanto itaque fervore & ſtudio cum Apoſtolis orandum! Domine adauge mihi fidem, ut in fide & ex fide vivens, in juſtitiâ continuè creſcam.

Sit mihi fides viva, operans, ut ſit mihi juſtitia D in meritis abundans.

℣. 4. *Ei autem qui operatur*. Ex eo quod ſcriptura dicit. *Credidit, & reputatum eſt*, &c: infert Apoſtolus, non ex operibus Abraham fuiſſe juſtificatum, ſed per fidem.

Diſcrimen inter opus & fidem.

Hoc enim eſt diſcrimen inter opera & fidem, quod operi debetur merces; quod autem fidei datur, gratis datur. Itaque ſenſus eſt: Ei, qui opus meritorium exercet, merces non gratis rependitur, ſed ex juſtitiâ.

℣. 5. *Ei verò qui non operatur... Credenti autem*. Id eſt, ſed qui tantùm credit in eum, qui juſtificat peccatores: *reputatur fides* .... datur juſtitia, non quaſi merces debita, ſed gratis & ex ſolo reputan- E tis nutu; ſeu *ſecundum propoſitum gratiæ ejus*, id eſt, ex gratuito Dei propoſito. quia placuit ei hanc fidem acceptare & reputare ad juſtitiam, tùm primam, tùm ſecundam.

Cur dicat ſcriptura reputandum eſt, &c.

Hæc verba, *ſecundum propoſitum* ..... non ſunt in Græco, nec in Syriaco, nec in aliis verſionibus. habet tamen ea Ambroſius, & alii antiqui; & explicant bene quid ſignificet *reputatum eſt*, &c. & cur hoc verbo uſa ſit ſcriptura. Nimirum, ut indicet quod fides, ex naturâ ſuâ non pariat juſtitiam, nec fidei detur juſtitia tanquam debitum; ſed ex gratioſo & liberali decreto Dei; quo ſtatuit ad

actum

Digitized by Google

actum fidei formatæ; ſeu ad actum contritionis gratiam juſtificantem dare.

Apoſtolici ratiocinii ſupplementum.

Ad perficiendum Apoſtoli ratiocinium, adde quod ſubintelligit. Atqui conſtat ex ſcripturâ jam citatâ, juſtitiam Abrahæ datam fuiſſe gratis, ſeu tanquam donum gratuitum: hoc enim ſignificat verbo *& reputatum*, &c. ergo non ex operibus, data enim fuiſſet ut merces; ſed per fidem juſtificatus eſt.

Illius applicatio.

Reſume totum, & juxta mentem Apoſtoli applica argumentum: Abraham Judæorum pater, ſecundùm carnem, & omnium fidelium pater ſecundùm ſpiritum, gratis & per fidem juſtificatus eſt: per fidem factus eſt amicus Dei, & fidelium omnium pater & norma: Ergo & nos gratis per fidem & gratiam Chriſti juſtificamur. Gratis, 1° quia B per merita Chriſti, non per opera noſtra. 2° quia fides, quæ hæc Chriſti merita nobis applicat, purum Dei donum eſt, Chriſtique meritorum fructus.

Fides fructus eſt meritorum Chriſti.

Observatio Moralis.

Gratis creatus ſum: gratis Redemptus ſum: gratis juſtificatus ſum: totum ergo Dei ſum, id quod ſum: gratis è nihilo naturali per potentiam illius extractus; gratis è nihilo peccati per fidem eductus: totum ergo me debeo Deo Creatori, Redemptori, Juſtificatori: ô Deus, triplici titulo cordis mei Deus, unicum cor meum poſſide ſaltem integrum.

Altera Observatio et Praxis.

Gratiâ Dei ſum, id omne quod ſum, in me nihil meum, niſi mendacium & peccatum: ubi eſt ergo gloriatio mea?

Fides mater humilitatis.

Apage præſumptio, omniſque falſa in propriis meritis confidentia aut elevatio: totus ex Deo ſum; totus ergo Deo, per Chriſtum, ſemper eſſe volo. hoc ut ita ſit: *Domine adauge fidem* meam, quæ nihilum meum mihi continuè demonſtret; tuamque erga me miſericordiam ſemper exhibeat: ſic in memetipſo jugiter confuſus, humiliatus & annihilatus ero, in te ſolo confidam & gloriabor.

Quo major fides, eo minor ſuperbia.

Quò major fides, eò minor ſuperbia, majorque D cordis humilitas. Fides humilitatis mater: ſicut quò majus luminare, eò minor illuminati orbis umbra:

Similitudo.

ſic quò major mentis fides, eò minor cordis tumor & umbra, ſeu vanitas.

Hinc ſemper orandum: *Domine adauge fidem.*

℣. 6. *Sicut & David dicit beatitudinem hominis.* Davidis authoritate, & conſequenter legis ipſius teſtimonio, confirmat juſtitiam, ſine operum merito ex Dei miſericordiâ provenire.

Confirmatur authoritate David.

Quemadmodum & David Rex ille propheticus, deſcribens hanc quæ nobis per Evangelium, contingit beatitudinem; quâ, ſcilicet, Deus homini juſtitiam gratis dat ſine operibus: dicit *Beati, &c.* temporis E beatitudinem prædicat, quo natus eſt Chriſtus, ſicut Dominus ipſe ait Math. 13. *Multi Reges & Prophetæ cupieret videre quæ videris.* Ambroſius.

Accepto fert. Gr. λογίζεται. idem verbum, quod noſter interpres vertit ſupra *reputat*, nunc *accepto fert*, mox *imputat*.

℣. 7. *Beati quorum remiſſa ſunt.* Adſunt Davidis verba, quæ citat D. Paulus, & in quibus nulla fit operum mentio: *Beati* illi, quibus *remiſſa*, ablatæ & gratis condonatæ *ſunt iniquitates: & quorum* ideò *tecta ſunt peccata*: quia verè ablata, deleta, & per gratiam remiſſa. Deo enim nihil tegitur, niſi quod non eſt.

Beati itaque illi, quibus ſic remiſſa eſt & deleta A iniquitas, ut nullum illius appareat veſtigium; ſeu, qui juxta Pſ. 50. ſic eſt à maculis peccatorum ablutus, ut ſit *& ſuper nivem dealbatus.*

℣. 8. *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.* quia ſcilicet jam plenè condonatum, deletum & ablatum: imputaret enim illud Deus, ſi adeſſet; Deus quippe ſentit, ſeu ſtatuit de rebus, ut in ſe ſunt.

Tria ſunt in peccato: primum deviatio à lege; Gr. ἀνομία. tranſgreſſio legis, iniquitas: ſecundum offenſa Dei; tertium reatus pœnæ.

Tria in peccato.

Beatus ille, cui Deus remittit offenſam; ſuâque miſericordiâ condonatum peccatum tegit, quaſi nunquam fuerit; & ideò non imputat ad pœnam.

B Tria ſunt & in juſtificatione v. g. per Baptiſmum, remiſſio peccatorum; infuſio gratiæ ſanctificantis; juſtitia quâ juſtè & ſanctè vivitur.

Tria & in juſtificatione

Beatus ille, cui Deus omnia peccata ſic remiſit, ut & omnes pœnas condonarit: Beatus ille, qui à peccatis expurgatus, charitatis ſtolâ tectus & amictus eſt; at beatior ille, qui, poſtquam à peccatis juſtificatus eſt, & ſtolâ gratiæ ſanctificantis indutus, juſtè, ſanctèque vivit; ita ut Deus ei peccatum non imputet, ut pote, qui nihil mali faciat.

Triplex juſtificationis felicitas.

℣. 9. *Beatitudo ergo hæc.* Gr. beatitudo ergo hæc in circumciſionem? an etiam in præputium? (ſupple cadit, venit) Syr. iſta igitur beatitudo C ſuper circumciſionem? an ſuper præputium (fit?) Itaque hæc duo verba *tantum manet*, addita ſunt ab interprete noſtro.

Citatam ſcripturam Apoſtolus applicat ad ſuum intentum principale; nempe omnium juſtificationem ſine operibus fieri. Hæc felicitas, de quâ David, cui contingit? an circumciſis, ſeu Judæis, tantùm? an etiam & incircumciſis, ſeu Gentilibus?

Ut convincat quod etiam Gentilibus convenit, rurſus conſiderat locum ſcripturæ de Abraham.

℣. 10. *Dicimus enim quia... Quomodo ergo...* id eſt, qualis, & in quo ſtatu, exiſtebat Abraham, quando fuit juſtificatus: an circumciſus? an præputiatus?

Probat tertio ex tempore quo juſtificatus eſt Abraham.

D Conſtat ex ſcripturâ, quod erat adhuc præputiatus, quando credidit ex ſuo ſemine naſciturum Chriſtum, per quem benedicerentur omnes Gentes; & ob hanc fidem ſuam, juſtificatus eſt Abraham.

Ergo non ſolùm ad circumciſos, ſed etiam ad præputiatos ſpectat hæc felicitas juſtificationis: ergo & illa non obtinetur per circumciſionem & opera; ſed per fidem in Chriſtum, quæ Gentibus & Judæis communis eſt.

Itaque hîc ex tempore quo juſtificatus eſt Abraham, ſcilicet 14. ſaltem annis antequam circumciſus fuerit; probat Abraham per fidem, non per circumciſionem, adeptum eſſe juſtitiam: & ideò Gentiles ſicut & Abraham per fidem juſtificari.

E ℣. 11. *Et ſignum accepit circumciſionis.* Gr. ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ in præputio (ſine eſt) Syr. ſigillum fidei ſuæ, quæ fuerat in præputio. Quarta hîc continetur probatio, juſtificationem Abrahæ non fuiſſe ex circumciſione; quandoquidem circumciſionem recepit in ſigillum juſtitiæ, quam præputiatus adeptus erat; ſicque circumciſio fuit juſtificatione poſterior.

Quarto, ex eo quod circumciſio fuit juſtitiæ ſignum.

Et ſignum. Syr. ſignum enim. *Et* idem ac *quia*, quia recepit circumciſionem, quæ ſignum erat fœderis quod Deus inierat cum eo & ejus poſteritate, ut patet Geneſ. 17. Poteſt & dici quòd ſignum erat fidei ſuæ, de Meſſia è ſuo ſemine naſcituro: & ideò in generationis membro fiebat. Hinc Ambroſius dicit;

credens ſe filium habiturum, hujus rei ſignum acceþit, quam credidit; ut quid credens, juſtificatus ſit, cerneretur. Ambroſius. Hinc utrumque in paraph.

Signaculum juſtitiæ. Accepit, inquam, circumciſionem, ut *ſignaculum juſtitiæ*, quam per fidem acceperat nondum circumciſus. Signum autem & ſigillum rem ſupponunt, cujus ſunt ſignum & ſigillum: prius erat ergo fides & fœdus & juſtitia, quàm circumciſio.

Quinta ex Myſterio ſignificato.

Ut ſit Pater omnium credentium. & hîc 5ª continetur ratio, ſumpta ex Myſterio ſignificato, ſcilicet quod per Chriſtum, ex fide forent omnes juſtificandi. Itaque, ideò Abraham adhuc præputiatus per fidem juſtificatus eſt; *ut ſit Pater omnium credentium:* Syr. ut eſſet Pater eorum omnium, qui credituri eſſent ex præputio; id eſt, ut eſſet Pater omnium, qui manente præputio, credunt; ſeu Gentilium incircumciſorum, qui credunt; *ut reputetur & illis ad juſtitiam*, id eſt, ut & illis præputiatis Gentilibus fides imputetur ad juſtitiam, ſicut & Abrahæ præputiato fuit imputata.

Tunc te Deus cogitabat fide juſtificandum.

Ex hoc incircumciſorum numero ſum, quos ex tunc videbas, ô Deus bone! & quem, per tuam ſummam miſericordiam, in baptiſmo, ex fide Chriſti juſtificari decreveras.

Gratias immortales pro tanto, tali, & tam gratuito beneficio! Da perficere, quod cœpiſti; da mihi fidem vivam, fidem operantem; da per fidem ſic in juſtitiâ vivere, ut in regno cælorum *recumbam cum Abraham, Iſaac & Jacob.*

℣. 12. *Et ſit Pater circumciſionis...* id eſt, & ut eſſet Pater Judæorum circumciſorum, ſi non tantùm circumciſi, ſed ſi etiam ſectatores fidei, quam præputiatus adhuc Abraham profeſſus eſt, & quam circumciſus proteſtatus eſt.

Plenior explicatio Myſterii.

Ad pleniorem horum verſuum intelligentiam, adverte quòd duo ſucceſſivè fuerunt in Abraham, præputium & circumciſio. Abraham præputium adhuc habens credidit Deo, & ſuâ fide juſtificatus eſt: poſt hanc autem juſtitiam ex fide adeptam, & circumciſus eſt.

Quare circoncisus; quando quidem juſtus erat? *in ſignum, & in ſignaculum. In ſignum* & proteſtationem fidei ſuæ; *& in ſignaculum juſtitiæ*, per fidem adeptæ.

Quid circumciſio ex parte Abrahæ?

Ex parte Abrahæ circumciſio ſignum erat & proteſtatio fidei, quam habuerat, & quam ſemper habebat de Meſſia, è ſuo ſemine naſcituro: & ideò hoc ſignum in generationis membro gerebat impreſſum.

Quid ex parte Dei.

Ex parte Dei, circumciſio Abrahæ erat ratificatio, obfirmatio, & declaratio juſtitiæ, ob fidem ſuam ei datæ.

Quare Abraham in præputio juſtificatus, & quare in juſtitiâ circumciſus.

Sed quare Deus hæc duo voluit in Abraham, ſcilicet, quòd præputiatus fide ſuâ juſtificaretur; & quòd jam fide juſtificatus circumcideretur; & circumciſionis ſigno, fidem ſuam de Meſſia, ex ſe naſcituro, proteſtaretur.

Ut amborum populorum Pater eſſet Abraham; Gentilium quidem, qui præputiati crederent in Chriſtum Abrahæ filium; ut illis præputiatis, ſicut Abrahæ præputiato, fides imputaretur ad juſtitiam.

Judæorum verò circumciſorum Pater eſſet, non quoad carnem tantùm, ſemen enim Abrahæ ſunt; non quoad circumciſionem tantùm; Abraham enim Pater circumciſionis, prior ipſe circumciſus eſt, & circumciſionis præceptum accepit pro ſe & poſteris ſuis; ſed & ſecundùm ſpiritum, & religionem; ſi

Fides veros facit Abrahæ filios.

credant in Chriſtum, & fidem imitentur, quam præputiatus Abraham habuit, & quam circumciſus

A proteſtatus eſt ſuæ circumciſionis ſigno.

Hoc ſignum ideò accipiebant filii Abrahæ, ut ſcirentur eſſe ejus filii, qui credens Deo, hoc ſignum acceperat, ut æmuli eſſent paternæ fidei; ut crederent in Jeſum Abrahæ promiſſum. Ambroſius, ſeu diaconus Hilarius, ut putant.

Fides, non circumciſio, germanos facit Abrahæ filios: ſicut Abraham, fide ſuâ, non circumciſione, factus eſt juſtus, Dei amicus; ita Judæi, non ſuâ carnali circumciſione, præciſè; ſed ſuâ in Chriſtum fide, fient ſpirituales Abrahæ filii & amici Dei.

Circumciſio erat ſignum & proteſtatio fidei in Chriſtum venturum: Judæorum igitur circumciſio, hac fide deſtituta, eſt quaſi crumena vacua; ait Theo-

B phylactus: œ ſignum quidem eſt, ait D. Chryſ. quia ſignum inane, nullius rei ſignum.

Ex dictis intellige, quam meritò in ſuis officiis cantet Eccleſia: *Pater fidei noſtræ Abraham ſummus:* in Domin. Quinquageſ. & Sacerdos ad altare fidelium nomine, vocet Abraham Patriarcham noſtrum.

Abraham Pater fidei noſtræ: quomodo?

Pater, ſeu Patriarcha noſter eſt, quia nobis præit exemplo, prior credidit. Pater fidei noſtræ; quia eadem credidit quæ nos: cum hoc diſcrimine, quòd credidit in Chriſtum, è ſuo ſemine naſciturum, in quo benedicendæ erant omnes Gentes: nos verò credimus in Chriſtum, Abrahæ filium, per quem nos *Deus benedixit omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus.*

Tota itaque hæc Abrahæ paternitas, & noſtra fi-

C liatio ſpiritualis eſt, & in fide fundatur: eò germaniores erimus Abrahæ filii, quò ſyncerius in Chriſtum credemus, & fideliores erimus Chriſto Dei & Abrahæ filio.

Fides nos unit cum omnibus omninò ſanctis.

Hinc concipe quantus & qualis ſit fidei Theſaurus! quæ nos in Chriſto, & per Chriſtum, unit cum omnibus qui fuerunt, & erunt in mundo ſanctis; tùm fidei Patribus, tùm ſimpliciter fidelibus.

Quam magnifaciendus hic Theſaurus! quam accuratè ſervandus, augendus, per frequentes actus fidei!

℣. 13. *Non enim per legem promiſſio.* Syr. non enim per legem extitit promiſſum ipſi Abrahæ &

D ſemini ejus, ut eſſet hæres mundi, ſed &c.

Probat Apoſtolus Abraham, omnium credentium, etiam præputiatorum eſſe Patrem; ſimul & argumento novo ex promiſſione Dei ſumpto, probat juſtitiam, nec Abrahæ, nec nobis obtingere, aut per circumciſionem, aut per legem, aut per legis opera; ſed per fidem: tale autem eſt argumentum Apoſtoli.

Promiſit Deus Abrahæ & poſteris ejus, quòd futurus eſſet totius mundi hæres per Meſſiam filium ejus: reſpicit ad illud Geneſ. 22. *Benedicentur in te omnes Gentes.*

At hæc promiſſio non facta eſt per legem, ſeu ſub conditione ſervandi legem, quæ nondum erat: & quæ, ut dicit ad Gal. 3. ℣. 17. longè fuit poſterior: ſed per,

E & propter juſtitiam fidei, ſeu propter juſtitiam quam acquiſivit Abraham credendo & obediendo Deo.

Ergo & ejus promiſſionis adimpletio independens eſt à lege, & legis operibus; ſed fit per gratiam fidei.

℣. 14. *Si enim qui ex lege, hæredes ſunt.* Si enim illi ſoli, qui legem obſervant, hæredes ſunt bonorum Abrahæ promiſſorum, *exinanita eſt*, inanis & vacua facta eſt Abrahæ *fides* tam laudata, nulluſque ejus fructus.

Abolita eſt promiſſio: imò nulla erit divina promiſſio illi facta: nulla in Abraham, quia ante le-

gem; nulla in poſteris Abrahæ, quia legis prævaricatores.

℣. 15. *Lex enim iram operatur.* Syr. ſiquidem lex eſt effectrix iræ. quia lex ſine Chriſti fide & gratiâ, quâ impleatur, eſt impoſſibilis obſervatu: hincque tantùm abeſt, ut benedictionem, juſtitiam, hæreditatem Abrahæ promiſſam cauſet; quin potius iram, indignationem & vindictam divinam operatur.

Non quidem per ſe, & ex inſtitutione ſuâ, ſed per accidens, ratione infirmitatis humanæ: quia ſic, lex eſt occaſio prævaricationis, ſeu tranſgreſſionis mandatorum; & conſequenter indignationis divinæ: *Ubi enim non eſt lex*, & præceptum, *ibi non eſt legis tranſgreſſio.*

Lex manifeſtans peccati malitiam, auget gravitatem peccati contra hanc legem commiſſi; fit enim ex ſcientiâ, & ideò gravius quàm quod ex ignorantiâ.

℣. 16. *Ideò ex fide* Gr. propter hoc ex fide. Syr. propterea ex fide quæ per gratiam eſt, juſtificabimur, ut vera ſit promiſſio toti ejus ſemini, &c. id eſt, *ideò ex fide*, obvenit hæreditas promiſſa; *ut ſecundum gratiam.* 1° ut detur tanquam donum gratuitum, non verò tanquam debitum: *firma ſit promiſſio.* Gr. ad eſſe firmam promiſſionem, ſeu, ut *firma ſit promiſſio.* Altera datur ratio, cur ex fide. 2° ut firma ſit divina promiſſio, & compleatur in omni ſemine, ſeu poſteritate Abrahæ.

Non ei qui ex lege eſt, ſolùm; id eſt, non ſolùm in Judæo qui legem recepit. *ſed & ei qui ex fide eſt*, ſed etiam in Gentili, qui Abrahæ fidem ſectatur:

Qui Pater eſt omnium noſtrùm; id eſt, qui Abraham, omnium noſtrùm, tam Gentilium, quàm Judæorum, Pater eſt, ſi non carnali generatione, certè ſpirituali, per ſimilitudinem fidei & Religionis.

Promiſſio Dei gratuita & firma. Supponit Apoſtolus duas in Dei promiſſione qualitates, quod gratuita ſit & firma. Si facta eſſet ſub conditione ſervandi legem; 1° gratuita non fuiſſet promiſſio; ſed hæreditas promiſſa obveniſſet, quaſi merces operanti debita: 2° non fuiſſet firma, quia lex neminem juſtificabat, imò damnabat; erat enim occaſio prævaricationis & conſequenter maledictionis. Ideò non ex lege.

Ideò ex fide. *Ideo autem ex fide*: 1° quia quod datur fidei, datur gratis & ſecundùm gratiam: 2° quia omnes fidei ſunt capaces, tam Gentiles, quam Judæi; ſicque promiſſio completur in omnibus; ſicque Abraham Pater ſit multarum Gentium.

℣. 17. (*Sicut ſcriptum eſt* Geneſ. 17. *quia Patrem multarum Gentium poſui te.*)

Ante Deum. citatione per parentheſim lectâ: hæc verba *ante Deum*, jungenda cum præcedentibus. *qui eſt*, inquam, *omnium noſtrùm Pater, ante Deum*: id eſt, ſi non coram hominibus, certè ante Deum & infallibili judicio Dei, cui nos fides commendat. Gr. *κατέναντι*, quod D. Chryſ. & Theod. vertunt ad exemplum Dei, adinſtar Dei: ſicut Deus omnium omninò Pater eſt per creationem; ſic Abraham omnium omninò credentium Pater eſt per exemplum fidei ſuæ:

Cui credidit. hîc Apoſtolus fidem Abrahæ commendat; qui credidit Deum, qui omnia poteſt.

Qui vivificat mortuos: id eſt, qui poteſt mortuis vitam dare; ſeu qui quos vult, ſuſcitat à mortuis. *& vocat ea quæ non ſunt*: id eſt, non exiſtentia vocat è nihilo, & ea facit exiſtere: qui æquale imperium

Vocatio Dei, creatio fuit. habet in non exiſtentia & exiſtentia: vocat, & ſunt.

A Credidit, inquam, Deum omnipotentem facile ſibi præſtiturum, quod promittebat; nempe quòd futurus eſſet Pater omnium, etſi nondum eſſet ipſi filius, eſſetque ſenex & Sara ſterilis, & ætatis provectæ.

Agitur hîc, non de oblatione Iſaac, ſed de ejus ortu promiſſo. Itaque intelligendus eſt textus de emortuo corpore Abrahæ, & Saræ; quibus dedit Deus generandi virtutem: poteſt tamen etiam Apoſtolus alludere ad Iſaaci immolationem, quem Abraham immolavit, credens Deum à mortuis illum poſſe ſuſcitare.

Heroïca fides Abrahæ deſcribitur. ℣. 18. *Qui contra ſpem in ſpem credidit.* id eſt, qui Abraham ita credidit, ut ex Dei gratiâ & divinâ promiſſione ſperaret quod ſecundùm naturæ

B vires erat impoſſibile. *contra ſpem* naturæ, ſeu naturalis potentiæ generativæ, *credidit in ſpem* gratiæ & divinæ potentiæ, *ut fieret*, id eſt, quòd fieret

Quanta fuit. Pater . . . *ſecundum quod dictum eſt ei*, Geneſ. 15. *ſic erit ſemen tuum*, nempe, *ut ſtellæ cæli.* quod ex citato loco ſubauditur.

Quàm firma. ℣. 19. *Et non infirmatus eſt in fide*: id eſt, non vacillavit fides ejus; *nec conſideravit corpus ſuum emortuum*, reſpectu virtutis generativæ, ſeu ineptum ad ſobolem habendam. *cum jam fere centum*, nonaginta novem.

Et emortuam vulvam Saræ, conceptui non aptam, ut pote nonagenariæ.

Quam robuſta. ℣. 20. *In repromiſſione etiam Dei non hæſitavit diffidentiâ.* Gr. in repromiſſionem, ſeu contra repro-

C miſſionem, &c. non diſceptavit, ſeu diſputavit; id eſt, ne minimum quidem diffidit de Dei promiſſo; *ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo*: ſed forti & firmâ fide credidit, & abſque ullâ hæſitatione, hâcque fide dedit Deo gloriam, profitens eum eſſe ſummè veracem & omnipotentem.

℣. 21. *Pleniſſime ſciens*: pleniſſimè perſuaſus quòd Deus promiſſa ſua poſſit exequi.

℣. 22. *Ideo & reputatum eſt.* quæ mirabilis perſuaſio reputata eſt illi, &c. ſeu, ob tam heroïcam virtutem juſtificatus eſt.

℣. 23. *Non eſt autem ſcriptum tantùm propter ipſum.* Conformiter ad ſuum intentum principale, concludit in gratiam ſpiritualium Abrahæ filiorum, aſſerens quod ejuſdem juſtitiæ participes erimus, ſi

D ejuſdem fidei ſimus imitatores.

Spiritus Sanctus per Moyſis calamum, hanc Abrahæ laudem; nempe, quod ob heroïcam fidem ſuam juſtificatus eſt, tranſmiſit ad poſteros, non propter Abraham tantummodo laudandum.

Ut eum & nos imitemur. ℣. 24. *Sed & propter nos.* ſed etiam propter noſtram inſtructionem, & ad noſtram fidem provocandam; ut certi & ſecuri ſimus, quod fides noſtra nobis ad juſtitiam reputabitur; ſi *credimus in eum, qui D. N. J. C. ſuſcitavit à mortuis.*

Duplex his in verbis continetur fidei noſtræ comparatio cum fide Abrahæ: prima in effectu; nobis reputabitur ad juſtitiam ſicut & illi: ſecunda

E in objecto; ſicut enim Abraham credidit in eum qui ſuſcitat à mortuis; ita nos credimus in Deum, *qui à mortuis ſuſcitavit Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.*

℣. 25. *Qui traditus eſt.* Qui Jeſus Chriſtus *traditus eſt* à Patre ſuo, in mortem, *propter peccata noſtra* expianda, abolenda.

Per antitheſim, morti Chriſti junxit peccata noſtra, quæ ſunt mors animæ: & Reſurrectioni Chriſti, noſtram juſtificationem, quæ eſt noſtra ſpiritualis reſurrectio.

Et reſurrexit propter juſtificationem noſtram. mortuus eſt, ut ſuâ morte, peccata noſtra, animæ noſtræ mortem occideret; & reſurrexit à mortuis, ut & nos, per illum, peccatis mortui, juſtitiæ vivamus, & cum illo, & per illum *in novitate vitæ ambulemus.*

Hoc tamen inter mortem & Reſurrectionem Chriſti diſcrimen eſt, quòd ſuâ morte meruit peccatorum noſtrorum remiſſionem; ſuâ verò reſurrectione non meruit noſtram juſtificationem; quia non fuit opus viatoris.

Reſurrectio itaque juſtitiæ noſtræ typus eſt, non cauſa, ſicut mors cauſa eſt. Niſi forte dicas quòd paſſio

A & Reſurrectio Chriſti ſunt quaſi unum opus redemptionis noſtræ, unaque actio Chriſti completa, quâ ſimul & ſemel meruit peccatorum noſtrorum remiſſionem & noſtram juſtificationem. Vide Cornel. à lap. Tyrin.

Hoc verſu videtur tacitè inſinuare Apoſtolus, fidem noſtram, fide Abrahæ majorem eſſe. 1° quia Abraham & Sara erant figuratè tantùm mortui, Chriſtus Jeſus verè & perfectè fuit mortuus. 2° quia præterea credimus, quòd propter delicta noſtra ſit mortuus, & propter noſtram juſtificationem ſuſcitatus à mortuis. Vide Coroll. pietatis in fine.

Corollarium pietatis ſeu in hoc Capite 4. ad pietatem maximè notanda, & in praxim accuratius redigenda.

PRIMÒ.

Quanti facienda fides.

EX hoc capite concipe, & altâ mente repone ideam, quam de fide debeas habere: quanti ſit à te facienda hæc divina virtus; quanto ardore ſit illius augmentum à te deſiderandum & precibus continuis expoſcendum; & quam frequenter exercendi ſint actus illius.

Omnium divinarum & ſupernaturalium virtutum mater, altrix & conſervatrix eſt.

Omnis omninò juſtitiæ 1æ, 2æ, 3æ, continuæ radix; juſtitiam inchoat, conſervat, auget, perficit: Juſtus ita ex fide vivit, ut nulla juſti ſint opera, in quæ fides non influat.

Sic Abraham, omnium credentium Pater & exemplar, fide, ex impio factus eſt juſtus: fide, ex juſto factus eſt juſtior; ac denique fide, factus eſt juſtiſſimus, Deo gratiſſimus, amicus Dei. Vide ℣. 2. 3. Vide & ℣. 4.

Sic ergo & tu, ſi verè fidelis es, ſi verè filius Patriarchæ fidelium, fide jugiter vive; in omnia opera tua fides influat; illa omnia vivificet, ſanctificet, Deoque grata reddat.

Recordare quòd exterior legis, etiam Evangelicæ, adimpletio, non juſtificat niſi fide, charitate, & ſpiritu Dei animetur.

Vivâ itaque fide anima, vivifica, ſanctifica quidquid agis. Hoc ut ita ſit:

Ordo in Dei cultu concipiendus.

Hunc in Dei cultu ordinem concipe, & hanc illius ordinis obſerva rationem.

Deus ſpiritus eſt, & quia ſpiritus, ſpiritu & mente vult primariò coli: *in ſpiritu & veritate oportet eum adorare.* ait Chriſtus Domini.

Deus ſpiritus, univerſorum creator & Dominus eſt; hinc & corpore & univerſis noſtris actibus & paſſionibus vult glorificari.

Debet ergo Deus interius, & exterius coli; at cum hoc ordine, quòd ab interiori ſemper incipiat omnis noſter cultus exterior, & ab interiori dirigatur. Interior ille ſit quaſi anima; exterior autem quaſi corpus. Interior ille cultus ſit noſtra vera & coram Deo juſtitia; exterior cultus ſit quaſi ſignaculum juſtitiæ. ℣. 11.

Hunc autem interiorem cultum incipit & perficit fides. ideò à fide, omnis juſtitiæ radice, oriatur omnis noſter Dei cultus. fides influat in omnia noſtra opera.

SECUNDÒ.

Qua & qualis vera fides?

Ex eodem capite, concipe quæ & qualis ſit illa fides juſtificans, de quâ hîc loquitur Apoſtolus, & cujus exemplum nobis exhibet in Abraham: & ideò qualis debet eſſe & tua.

Fides Abrahæ fuit, non mortua, ſed viva; non

B nuda, ſed omnibus virtutibus ornata; non timida, puſillanimis, & humiliter de Deo ſentiens; ſed fortis, ſublimis, altè & dignè de Dei majeſtate & omnipotentiâ ſentiens; ipſi penitùs ſubmiſſa, ad omnes ejus voluntates parata; etiam ad unigeniti filii ſui immolationem. Hæc fuit fides Patriarchæ fidelium; & hac fide Deo ſummopere placuit. Vide ℣. 17. 18. &c. Vide & v. 3.

Talis ſit & tua; ſi Deo placere velis. ſit viva, firma, ſtabilis, ſpei, obedientiæ, reverentiæ virtutibus veſtita; de Deo magnificè ſentiens, plenè perſuaſa de ſummâ ejus veracitate, omnipotentiâ, &c. mortuos vivificante, quæ non ſunt, vocante, &

C creante, &c.

In quibus exercenda?

Hac fide plenus, crede firmiter articulos fidei, etiam naturæ captum ſuperantes.

Hac fide firmus, in rebus arduis, in periculis, &c. *in ſpem, contra ſpem*, crede.

Hac fide roboratus viſibilia, & ſenſibilia ſperne; ad æterna, inviſibilia tende, aſpira, anhela; & in Dei cultu ſta, & quidquid accidat, perſevera.

TERTIÒ.

Quodnam præcipuum illius objectum.

Ex eodem capite diſce quodnam ſit præcipuum fidei noſtræ objectum.

Abraham *credidit in Deum qui vivificat mortuos,* &c. nos credimus *in Deum, qui ſuſcitavit à mor-*

D *tuis Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* ℣. 24. 25.

Mors itaque & Reſurrectio Chriſti, duo præcipua ſunt fidei noſtræ myſteria, circa quæ frequentiores à nobis exercendi ſunt actus fidei.

Hoc de reſurrectione Chriſti dicitur, quatenus una fuit actio completa cum morte Vide dicta v. 25.

Moriens Chriſtus victima fuit expiationis.

Reſurgens Chriſtus victima fuit ſanctificationis. In cruce moriens, morte ſuâ, noſtram deſtruxit mortem; in reſurrectione ſuâ vitam nobis communicavit; typum & exemplar novæ vitæ dedit.

Chriſtus ergo frequenter adorandus, & moriens & reſurgens; fide vivâ, mortis illius effectus, peccatorum noſtrorum remiſſio petenda; & reſurrectionis gratia & virtus invocanda.

E Chriſte moriens & pro me moriens, ſis peccatorum meorum mors: Chriſte reſurgens, ſis animæ meæ, ſalus, vita, reſurrectio.

In hoc noſtra fides ſuperat Abrahæ fidem.

Sed circa hoc fidei noſtræ objectum, nota quod noſtra fides ſuperet Abrahæ fidem.

Credidit Abraham in Deum qui ſuſcitat mortuos, & qui ideò poterat omnipotentiâ ſuâ, corporibus quaſi emortuis Abrahæ & Saræ, dare virtutem generandi ſobolem: corpora autem Abrahæ & Saræ non erant verè mortua, ſed tantùm figuratè.

Nos verò credimus in Deum, qui Jeſum Chriſtum verè mortuum, verè à mortuis ſuſcitavit, numquam

quam moriturum. Majus ergo quid credimus quam A quod Abraham credidit.

Adde quod credimus præterea Jeſum pro peccatis noſtris verè mortuum, & propter juſtificationem noſtram ſuſcitatum: qui duo ſunt alii articuli naturaliter incomprehenſibiles; & ob quos fides noſtra rurſus major eſt, quoad objectum, fide Abrahæ.

Nec hoc mirum eſt, ſi pro modo revelationis, creverit & fides.

Sed bene nota, quod pro modo fidei, crevit & obligatio vitæ ſanctioris. ubi enim Deus plus contulit, plus & exigit. *Pro modo fidei crevit obligatio ſanctitatis.*

Hinc Chriſtiani debent antiquioribus fidelibus, etiam ipſis Patriarchis, eſſe ſanctiores; ut pote majoribus donis præventi.

Analyſis Cap. 5.

STABILITÂ, *in ſuperioribus Capitibus, noſtrâ juſtificatione, ex fide Jeſu Chriſti; nunc diſſerit de hujus juſtificationis effectibus, ex quibus illius excellentia & celſitudo demonſtratur.*

Primus ergo noſtræ juſtificationis effectus eſt pax & tranquillitas conſcientiæ noſtræ, per Jeſu Chriſti mediatoris noſtri merita. ℣. 1.

Secundus, Adoptio filiorum Dei, & hanc ob cauſam, gloriatio & exultatio in ſpe felicitatis æternæ, filiis Dei præparata. ℣. 2.

Tertius, Gaudium & exultatio in ipſis afflictionibus, ut pote, huic æternæ felicitati affinibus; quam affinitatem pulchrâ gradatione demonſtrat Apoſtolus. ℣. 3. 4. 5.

Hanc filiorum Dei gloriam ſperandi, duo nobis firmiſſima fundamenta ſtatuit: duo ſcilicet, divini in nos amoris argumenta, nimirùm, Spiritus Sancti in cordibus noſtris diffu- B *ſionem, & Chriſti mortem, pro nobis adhuc peccatoribus: quam Chriſti charitatem mirè exaggerat.* ℣. 6. 7. 8. 9. 10.

Quartus noſtræ juſtificationis effectus, eſt quod gloriemur in ipſo Deo, ut Patre noſtro, & in Jeſu Chriſto, noſtro reconciliatore. ℣. 11.

Ut autem hujus noſtri cum Deo reconciliatoris neceſſitatem convincat; rem ab origine petit ℣. 12.

Adæ peccatum, originalem noſtræ corruptionis cauſam indicat, ut Chriſtum, noſtræ juſti- C *tiæ fontem, oſtendat.* ℣. 12. 13. 14.

Utrumque ergo Adamum & Chriſtum comparat, opponit, Chriſtum Adamo præponit. ℣. 15. 16. 17.

Ac denique ℣. 18. *concludit quod ſicut, per Adæ inobedientiam peccatores facti ſumus; ſic per Chriſti obedientiam, juſtitiam & vitam æternam adipiſcimur.*

CAPUT QUINTUM.

Textus.

1. JUſtificati ergo ex fide, pacem habea- D mus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum:

Paraphraſis.

QUANDOQUIDEM ergò ex fide, & per fidem in Chriſtum, propter delicta noſtra traditum, juſtificati, & à peccatis noſtris mundati ſumus, pacem habeamus erga Deum; pacato ac tranquillo ſimus animo, & à malæ conſcientiæ terroribus libero, ut pote Deo reconciliati, per D. N. Jeſum Chriſtum, mediatorem noſtrum:

2. Per quem & habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam, in quâ ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.

Per quem habuimus acceſſum ad hanc reconciliationis gratiam, in quâ conſtanter perſeveramus & de quâ gloriamur, ſperantes gloriam filiis Dei præparatam.

3. Non ſolùm autem, ſed & gloriamur in tribulationibus: ſcientes quòd tribulatio patientiam operatur:

4. Patientia autem probationem, proba- E tio verò ſpem,

Non ſolùm autem gloriamur in ſpe futuræ filiis Dei gloriæ; ſed etiam gloriamur & exultamus in tribulationibus, ut pote huic gloriæ affinibus: ſcimus enim quòd afflictio parit patientiam, patientia probationem, probatio ſpem;

5. Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.

Spes autem divina nos re ſperatâ non fruſtrabitur, aut fruſtratos pudore afficiet; quandoquidem Dei charitas & liberalitas effuſa & profuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis ut hæreditatis æternæ pignus: tale pignus qui dedit, quid denegabit?

6. Ut quid enim Chriſtus, cùm adhuc infirmi eſſemus, ſecundùm tempus pro impiis mortuus eſt?

Præterea, ad quid Chriſtus, pro nobis adhuc impiis, & peccatorum infirmitate languentibus, tempore præſcripto mortuus eſt; niſi ut ſuam in nos charitatem oſtenderet, ſpemque noſtram firmaret.

7. Vix enim pro juſto quis moritur: nam

Vix enim pro alio, licet juſto, quis moritur;

dixi *vix*, quia pro juſto, & ſibi benefico, forte quis ſuſtinebit mori.

In hoc autem Deus ſuam in nos charitatem demonſtrat admirabilem; quod Chriſtus pro nobis, non ſanctis, ſed peccatoribus; non amicis, ſed inimicis ſuis, tempore opportuno, mortuus eſt.

Quod ſi tantum beneficium præſtitit impiis; quantò magis nos, nunc per ipſius ſanguinem juſtificatos, Deoque reconciliatos, ſervabit ab irâ Dei in judicio?

Si enim nos, adhuc inimicos, Deo per mortem ſuam reconciliavit; multò magis reconciliatos ſalvabit, per vitam ſuam glorioſam & omnipotentem.

Non ſolùm autem gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei, aut in tribulationibus, ad hanc gloriam conducentibus; ſed & in ipſo Deo, gloriæ centro; gloriamur, inquam, in Deo, ut Patre noſtro; & gloriamur in D. N. Jeſu Chriſto, per quem Deo reconciliati ſumus, & in divinam ejus filiationem aſciti: idque mirâ noſtræ reparationis cum noſtrâ perditione convenientiâ.

Quemadmodùm enim, per unum hominem, Adamum ſcilicet, peccatum intravit in hunc mundum, & per peccatum mors: & ita omnes homines facti ſunt mortales, ſicut & peccatores; in Adamo enim, humani generis principio, peccaverunt omnes: Ita per unum hominem, Chriſtum ſcilicet; juſtitia, & per juſtitiam vita intravit in mundum.

Quòd in Adamo peccaverint omnes homines, & conſequenter quòd ab Adami temporibus peccatum fuerit in mundo, etiam ante legem datam, licet peccatum tunc non imputaretur, aut vix reputaretur ab hominibus ſuam concupiſcentiam ſequentibus, & legem nondùm habentibus, quæ peccati fœditatem ipſis oſtenderet; patet ex morte, effectu, & pœnâ peccati.

Ab Adamo enim uſque ad Moyſem, per quem lex data eſt, mors regnavit in omnes homines, etiam in infantes, qui propriâ voluntate non peccaverunt, ſicut Adam peccavit: & qui ob ſolum Adæ peccatum erant peccatores; & ideò mortales; & in hoc Adamus Chriſti venturi, & rerum ab eo gerendarum eſt typus; quòd ſicut Adam omnibus à ſe natis, author eſt mortis & peccati; ſic Chriſtus, omnibus à ſe renatis, author eſt juſtitiæ & vitæ.

Magnum tamen eſt inter Chriſti gratiam & Adæ peccatum diſcrimen; longè plura enim bona nobis confert gratia Chriſti, quàm Adæ peccatum invexit mala; ſi quidem vitam tantùm abſtulit hoc peccatum; gratia verò Chriſti, præter vitam redditam, multa Spiritûs ſancti dona confert & ipſam immortalitatem:

Eſt & aliud diſcrimen, quòd per Chriſti gratiam, à pluribus liberemur malis, quàm quæ nobis intulit Adæ peccatum: etenim ob Adæ peccatum, unius tantùm originalis peccati ſumus obnoxii; gratia autem Chriſti non ab originali tantùm juſtificat, ſed & ab omnibus aliis; ſicque major effectus Chriſti gratiæ.

Et ſanè, ſi propter unius Adæ peccatum, mors per illum unum peccatorem, in omnes homines regnavit; multò majori ratione ii, qui per fidem recipiunt abundantiam divinæ gratiæ, juſtitiæ & omnium ſupernaturalium donorum, regnabunt in vitâ æternâ, per unius Jeſu Chriſti meritum, quod infinitum eſt, & omnem omnium peccatorum malitiam ſuperat infinities.

Sicut ergo per unius Adæ peccatum, reatus ad condemnationem in omnes homines pertranſiit; ſic per unius Chriſti juſtitiam, juſtificatio tranſiit à Chri-

A pro bono forſitan quis audeat mori.

8. Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis; quoniam cùm adhuc peccatores eſſemus, ſecundùm tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt:

9. Multò igitur magis nunc juſtificati in ſanguine ipſius, ſalvi erimus ab irâ per ipſum.

10. Si enim cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filii ejus: multò magis reconciliati, ſalvi erimus in vitâ ipſius.

11. Non ſolùm autem, ſed & gloriamur
B in Deo per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

12. Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.

13. Uſque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputaba-
C tur, cùm lex non eſſet.

14. Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſem etiam in eos, qui non peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.

15. Sed non ſicut delictum, ita & donum:
D ſi enim unius delicto multi mortui ſunt: multò magis gratia Dei & donum in gratiâ unius hominis Jeſu Chriſti, in plures abundavit.

16. Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum: nam judicium quidem ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in juſtificationem.
E

17. Si enim unius delicto mors regnavit per unum: multò magis abundantiam gratiæ, & donationis, & juſtitiæ accipientes, in vitâ regnabunt per unum Jeſum Chriſtum.

18. Igitur ſicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem: ſic & per unius juſtitiam, in omnes homines in ju-

ſtificationem vitæ.

19. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi: ita & per unius obeditionem, juſti conſtituentur multi.

20. Lex autem ſubintravit ut abundaret delictum: Ubi autem abundavit delictum, ſuperabundavit gratia:

21. Ut ſicut regnavit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per juſtitiam in vitam æternam, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.

A ſto in omnes homines, qui credunt in illum.

Nam ſicut per unius Adæ inobedientiam multi facti ſunt peccatores; ſic & per unius Chriſti obedientiam, multi ab hinc uſque ad finem mundi conſtituentur juſti.

Lex equidem inter hoc peccatum, omnium peccatorum exordium, & inter hanc obedientiam, exordium novæ juſtitiæ, quaſi de tranſverſo intervenit: at tantùm abeſt ut peccatum aboleverit; imò per eam factum eſt, licet per accidens, ut magis quam ante abundarit delictum: ubi autem occaſione legis invaluit peccatum, per adventum Chriſti ſuperabun-
B dat gratia.

Ut ſicut uſque ad id tempus, per univerſum orbem, regnavit peccatum, peccatores in mortem pertrahens; ita gratia Chriſti, deſtructo peccati regno, regnet per juſtitiam, quæ in vitam ducat æternam, per Jeſu Chriſti Domini noſtri merita.

Commentarius in Cap. 5.

℣. 1. JUSTIFICATI *ergo ex fide.* Mirabiles hic noſtræ juſtificationis effectus exhibet.

Juſtificati, id eſt, à peccatis mundati, juſtitiam adepti, Deo reconciliati, ejuſque amici facti. *Ex fide.* Non per legis opera, nec per vires liberi arbitrii, ſed gratis, per fidem; quæ Dei donum eſt; & quæ primam juſtitiam de condigno non meretur.

Pacem habeamus. ἔχωμεν, Gr. habemus ἔχομεν, Syr. habeamus. D. etiam Chryſ. Theodoret. habeamus. *ad Deum.* Syr. apud Deum; id eſt, erga Deum. Senſus eſt: pacato, & tranquillo ante Deum ſimus animo, & à malæ conſcientiæ terroribus liberi, utpote Deo reconciliati, *per D. N. Jeſum Chriſtum* Mediatorem noſtrum.

Primus juſtitiæ fructus, pax.

D Primus itaque juſtificationis noſtræ, ſeu fidei juſtificantis fructus, eſt pax, tranquillitas, & fiducia conſcientiæ, ex meritis & ob merita Chriſti Salvatoris noſtri.

Hujus pacis fundamentum.

Pro me Chriſtus Dei Filius mortuus eſt: ipſius mors & mortis merita mihi per baptiſmum applicata ſunt; per pœnitentiam & alia ſacramenta quotidie applicantur; per actus fidei continuos mea, & mihi propria redduntur: hinc pax, ſerenitas, fiducia, in Chriſto & ob Chriſtum.

℣. 2. *Per quem & habemus.* Gr. habuimus. Syr. acceſſimus; id eſt, qui Dominus noſter Jeſus Chriſtus dedit nobis, per fidem, acceſſum & introïtum in hanc juſtificationis gratiam.

Fides organum ſalutis.

Deus eſt principalis noſtræ juſtificationis cauſa; Chriſtus meritoria; fides, organum, ſeu inſtrumentum, quo virtus ſanguinis Chriſti ad nos derivatur. E

Juſtificationis pars & oſtium.

Eadem fides eſt juſtificationis pars, & acceſſus ad eam, ſicut oſtium eſt pars domus.

In qua ſtamus; id eſt, in quâ juſtificationis gratiâ, ſtamus, conſiſtimus, perſeveramus. *& gloriamur in ſpe gloriæ Filiorum Dei.* Gr. & Syr. non habent *filiorum*, ſed tantùm, *gloriæ Dei*; id eſt, & de quâ gloriamur, ſperantes gloriam filiis Dei præparatam. *gloriamur in ſpe*, donec gloriemur in re.

Secundus juſtitiæ fructus adoptio divina, & exultatio in ſpe gloriæ Dei.

Secundus ergo juſtificationis noſtræ fructus eſt, adoptio filiorum Dei, & gloriatio in ſpe felicitatis æternæ, filiis Dei præparatæ.

In Chriſti ſanguine regeneratus, factus ſum filius Dei; ſanguis Chriſti mihi per baptiſmum & per alia ſacramenta applicatus, dat mihi jus certum ad futuram filiorum Dei gloriam: Spero itaque, & firmiſſimè ſpero; & in hac ſpe glorior, & exulto,

Spei noſtræ fulcrum.

C quaſi in re jam adeptâ, quia ſpes certa ut pote in Chriſti ſanguine fundata.

Tertius exultatio ſpiritualis in tribulationibus ob ſpem gloriæ.

℣. 3. *Non ſolum autem*, id eſt, nec id ſolùm, ſeu non ſolùm gloriamur in ſpe futuræ gloriæ. *ſed & gloriamur in tribulationibus*, quas ſcilicet, in hac vitâ ut chriſtiani patimur; & per quas, nos oportet ad hanc futuram gloriam pervenire.

Sicut *oportuit pati Chriſtum ... & ita intrare in gloriam*: ſic & oportet pati Chriſtianum, & per tribulationes intrare in gloriam, *per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cælorum.* Act. 14.

Gloriamur, inquam, ſecundùm ſpiritum, licet doleat & gemat infirma caro. & *gloriamur* de *tribulationibus*, ut de bono.

Pulchra gradatio quâ probat Apoſtolus tribulationum affinitatem cum gloriâ æternâ. & ideò in eis gloriandum.

Scientes, ut qui ſcimus, quod tribulatio patientiam occaſionaliter in nobis producit; tribulatione enim acquiritur patientia.

Hæc eſt Dei nos affligentis voluntas: hicque divinæ gratiæ effectus.

℣. 4. *Patientia autem probationem*, id eſt, patientia nos reddit probatos, expertos, à vitioſis affectibus purgatos, lento ſcilicet tentationis igne.

In igne probatur aurum & argentum; homines vero receptabiles in camino humiliationis. Eccleſ. 2.

Probatio verò ſpem; id eſt, ex probatione in afflictionibus, ſpes conſtantior & ſecurior redditur. *Deus probavit illos & invenit dignos ſe.* Sap. 3.

Spes autem non confundit. quia certitudinem habet, ut mox explicabitur: certitudinem ſcilicet moralem.

Syriaca verſio hos verſus ſic exprimit: Non ita tantùm, ſed etiam in oppreſſionibus noſtris gloriamur; ut qui cognoſcamus, quòd oppreſſio patientiam in nobis perficiat, patientia verò experientiam, experientia verò ſpem; ſpes autem pudore non afficit.

Ex hac egregiâ gradatione, quam D. Aug. miratus eſt, patet quòd tribulatio viam parat ad gloriam; & ideò Chriſtianus, qui gloriatur in ſpe gloriæ filiorum Dei, debet & de tribulationibus, quæ ad hanc gloriam perducunt, gloriari. Hinc

Tertius juſtitiæ Chriſtianæ fructus eſt gloria, gaudium & exultatio in afflictionibus.

Gaudet chriſtianus, ubi triſtatur alius.

Quod alios confundat & afficit triſtitiâ; chriſtianum lætificat, eique dat gloriandi cauſam.

Quare?

Quare? quia fides ei afflictionem exhibet, non ut malum, ſed ut bonum; ut pote affinem gloriæ Dei; matrem gloriæ filiorum Dei. afflictio parit pa-

Afflictio mater gloriæ.

tientiam, patientia probationem, probatio ſpem; ſpes autem divina futuræ gloriæ certitudinem habet, ut videbitur.

Hinc D. Jacobus, cap. 1. *Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis.* Hinc D. Petrus 1. Ep. 4. 13. *communicantes Chriſti paſſionibus gaudete.* Hinc D. Paulus 2. Cor. 4. 17. *momentaneum enim & leve tribulationis noſtra æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Gloria in tribulatione continetur.

Hinc D. Bernardus, Ser. 17. in Pſ. 90. ſiquidem in tribulatione ſpes gloriæ; imò & ipſa in tribulatione gloria continetur; ſicut ſpes fructûs in ſemine, ſic & ipſe fructus in ſemine eſt.

℣. 5. *Spes autem non confundit*: id eſt, ſpes divina, & in Dei promiſſis fundata, *non confundit* ſperantem, pudore non afficit.

Deus enim in ſe ſperantem non fallet unquam, nec eum te ſperatâ fruſtrabitur.

Unde hoc noſti? & unde tibi hæc certitudo?

Duo firmiſſima ſpei fundamenta.

Ex amnre Dei mihi ex duobus manifeſto.

Primò, ex eo quod nobis Spiritum ſanctum ſuum dedit; 2° ex eo quod Unigenitum filium ſuum pro nobis adhuc peccatoribus in mortem tradidit.

Et hæc duo ſunt ſpei Chriſtianæ fundamenta; & illius firmiſſimæ certitudinis argumenta, quibus hîc utitur Apoſtolus, ad firmandam ſpem noſtram. 1° quidem argumento in hoc ℣. 5. ſecundo autem à v. 6. uſq. ad 11.

Primum: Spiritus ſancti diffuſio in cordibus noſtris.

Spes non confundit. Quare? *quia Dei*, in quem ſperamus, *charitas* & liberalitas in nobis *effuſa* & profuſa *eſt per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis*, & quo divinæ naturæ conſortes facti ſumus, amici Dei, filii Dei, omnibuſque gratiis & virtutibus ditati.

Per Spiritum ſanctum qui..... Poteſt quidem intelligi viſibilis Spiritûs ſancti communicatio, facta Apoſtolis & primis Chriſtianis: ſed debet etiam intelligi inviſibilis Spiritûs ſancti communicatio facta nobis, per baptiſmum & alia ſacramenta; tunc enim datur Spiritus ſanctus, qui per charitatem ſanctificat animam, eamque virtutibus ornat, & in eâ ſanctificatâ & ornatâ habitat tanquam in templo.

Duplex nobis fit donum in juſtificatione.

Duplex itaque fit nobis donum in juſtificatione; Spiritus ſanctus, increata charitas, & charitas creata. Increata quippe Dei charitas; ſe ſe effundit, per charitatem creatam, à ſe diffuſam in cordibus noſtris. Et hæc utraque charitas, hoc utrumque donum eſt primum ſpei noſtræ fundamentum, ſeu filiorum Dei gloriam firmiſſimè ſperamus, quia Spiritum ſanctum, pignus hæreditatis æternæ recepimus.

Secundum: Mors Chriſti pro nobis peccatoribus.

℣. 6. *Ut quid enim Chriſtus*.... En ſecundum divini in nos amoris teſtimonium & ſpei noſtræ fundamentum; mors Chriſti pro nobis adhuc peccatoribus.

Ad quid enim, ſubaudi, niſi ut ſuam erga nos Deus charitatem oſtenderet; ſpeſque nos non confunderet; *Chriſtus*, ex præſcripto patris, pro nobis adhuc *impiis* & peccatorum infirmitate languentibus, tempore conſtituto, exactis Danielis hebdomadibus, *mortuus eſt.*

℣. 7. *Vix enim pro juſto quis moritur*.... Vix enim pro ealio, licet juſto, quis moritur. *Nam pro bono*, &c. dixi *vix*; quia *pro juſto*, & ſibi benefico, forte quis ſuſtineat vitam exponere. *Bonus*, hîc, eſt beneficus, benefactor.

Ineffabilis Chriſti charitas.

℣. 8. *Commendat autem charitatem*.... In hoc autem Deus ſummam ſuam in nos charitatem demonſtrat & illuſtrem reddit; *quod Chriſtus pro nobis*, non juſtis, ſed peccatoribus; & ideò ſuis inimicis *mortuus eſt.*

Perpende.

Duo perpende. Primum, quod mortuus eſt: ſecundum, quod pro inimicis.

℣. 9. *Multo igitur magis, nunc*.... *multò magis igitur* per ipſius ſanguinem, fide nobis applicatum, *juſtificati*; per ipſius merita ſervabimur *ab irâ Dei*, in judicio.

℣. 10. *Si enim cum inimici eſſemus*.... Si enim adhuc inimicos, Deo, per mortem nos reconciliavit; multò magis reconciliatos ſalvabit per vitam ſuam glorioſam.

Perpendenda.

Perpende antitheſin inter amicos & inimicos; inter mortem & vitam. Vita continet omnipotentiam Chriſti, cui *omnis poteſtas data eſt.*

Si ergo mortalis adhuc Chriſtus, pro nobis inimicis ſuis, tanta fecit & paſſus eſt; quid vivus, glorioſus, & omnipotens, non faciet pro ſuis amicis & filiis? certiſſimè perficiet quod cœpit; ſalvabit in æternùm, quos in tempore reconciliavit. *ſpes non confundit.* hanc certitudinem mihi præbet immenſus in me amor Dei.

Mirus locus ad augendum ſpem.

Mirus eſt hic locus, ad firmandam ſpem noſtram, præcipuè ob immenſitatem charitatis Dei & Chriſti pro nobis: vix D. Paulus ex illo poteſt exire; & ſibimet ipſi ſatisfacere, de hac charitate cogitans & loquens. Hæc charitas, inquit, omnem ſuperat charitatem: inter homines enim vix eſt ullus, qui mori velit pro homine ſancto, etiam benefactore; Chriſtus autem homo Deus, pro nobis peccatoribus, & inimicis ſuis, mortuus eſt; & cruentè, & ignominioſè mortuus eſt.

Tanta paſſus pro peccatoribus & inimicis; quid non faciet pro reconciliatis & amicis?

Si per mortem reconciliavit peccatores; quid vivens, glorioſus, omnipotens, non faciet, ut pretio ſanguinis ſui reconciliatos ſalvet in æternùm?

Praxis ſpei.

Hinc quis chriſtianus, in ſanguine Chriſti juſtificatus non ſperet? quis Chriſto non dicat? *Tu es Domine ſpes mea*: in te totum ſpero; & in mortem tuam, & in vitam tuam ſpero: mors tua reconciliatio mea eſt; vita tua glorioſa, ſalus mea erit; per mortem tuam Deo reconciliatus, ſpero & quod per vitam tuam ſalvabor in æternum.

℣. 11. *Non ſolùm autem: ſed & gloriamur in Deo*.... Non ſolùm autem, ſupple, *gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei*, & in tribulationibus ad hanc gloriam conducentibus, ut ℣. 3. dictum eſt: huc enim redit oratio.

4. Fructus juſtitiæ, iſque duplex.

Sed & in ipſo Deo, gloriæ fonte & centro, *gloriamur*, *in Deo*, inquam, *gloriamur per Dominum noſtrum Jeſum, per quem* ſumus cum Deo reconciliati.

Gloriatio in Deo Patre noſtro.

Gloriamur ergo quòd cum Deo reconciliati ſumus, & quia illum jam habemus patrem, amicum, ſupra modum dilectorem.

Et in Jeſu Chriſto, Filio Dei, Mediatore noſtro.

Gloriamur & quod, per Chriſtum Mediatorem noſtrum, Deo reconciliati ſumus, ſeu quia talem & tantum habemus reconciliationis authorem.

Quartus hic eſt juſtificationis effectus, gloriatio in Deo Patre noſtro; & in Jeſu Chriſto, reconciliatore noſtro: reconciliatore, inquam, nobiliſſimo, beneficentiſſimo; omnium cæleſtium benedictionum mediatore. Vide Epheſ. 1. 3.

Notandum pro ſenſu litterali.

℣. 12. *Propterea ſicut per unum hominem*.... *Propterea*, hæc particula ſermonem jungit cum eo quod proximè dixit: *per quem reconciliationem accepimus*, cauſamque reddit, cur tali & tanto reconciliatore indigebamus.

Apoſtolus

Apoſtolus itaque de noſtrâ cum Deo reconciliatione agens, rem ab altiori principio repetit: ſeu originalem corruptionis noſtræ cauſam oſtendit, Adæ ſcilicet, peccatum; ut noſtræ reparationis authorem Chriſtum, omnis juſtitiæ fontem, oſtendat.

Adam origo mortis.

Chriſtus fons vitæ.

Ac primò comparat gratiam Chriſti cum peccato Adæ; oſtenditque in hoc utrumque convenire; quod utrumque ab uno homine in omnes pertranſiit.

Propterea, id eſt, propterea quod; quia, nam, *ſicut per unum hominem*, Adamum, ſcilicet, ut ℣. 14. explicat, *peccatum* originale, & tota ſeries peccatorum actualium ex originali ſecuta, *intravit in mundum*; id eſt, in homines incolas mundi. *& per peccatum mors* corporalis, & aliæ pœnæ *in omnes homines* pertranſierunt. *in quo*, ſcilicet Adamo. Gr.
B
ἐφ' ᾧ maſculini generis; ἁμαρτία, peccatum, fœmininum. hinc in Græco nulla æquivocatio. *in quo* igitur Adamo, tanquam in fonte & principio humani generis, *omnes peccaverunt*.

Ecce primum comparationis membrum ab Apoſtolo poſitum; at impetu ſpiritûs abreptus, alterum comparationis membrum differt uſque ad ℣. 18. *Igitur ſicut per unius delictum*, &c. ibi enim abſolvitur comparatio.

Longa parentheſis, quâ primò probatur peccati originalis univerſalitas.

Agnoſcendum eſt igitur hîc hyperbaton, quo per longam parentheſim, Apoſtolus & peccati originalis univerſalitatem confirmat, & inſtitutæ comparationis diſſimilitudines recenſet.
C
1° Confirmat omnes in Adamo peccaviſſe; ſeu quod dixit in ℣. 12. *in quo omnes peccaverunt.*

Erat ante legem, licet ignotum.

℣. 13. *Uſque ad legem enim peccatum erat*; id eſt, ab Adamo *uſque ad legem* excluſivè, ſeu ante legem datam, *peccatum* tam originale, quàm actuale *fuit in mundo*.

Peccatum autem non imputabatur. Gr. non imputatur, non exiſtente lege. Juxta quam lectionem ſenſus eſt: ubi non eſt lex, ibi peccatum non imputatur.

Sed Syriaca verſ. ſicut & noſtra habet, *non imputabatur*: Æthiop. & Arabica, non reputabatur; id eſt, vix reputabatur, vix exiſtimabatur ab hominibus ſolam naturam & concupiſcentiam ſequentibus & legem nondùm habentibus, quæ peccati fœditatem ipſis oſtenderet.

Vel cum aliis, *non imputabatur* à Deo ad tantam pœnam: ita Gagnæus; ſeu *non imputabatur* tam graviter, cùm lex ſcripta non eſſet; ut ait Dionyſ. Carthuſianus.

14. *Sed regnavit mors ab Adam.* Probat ex effectu & pœnâ peccati, morte ſcilicet, quòd omnes etiam ante legem erant obnoxii peccato.

Regnavit mors, & ne forte excipias infantes à peccato, quia rationis nondum compotes, addit, *etiam in eos, qui non peccaverunt* peccato actuali, ſeu propriâ voluntate, *ſicut Adam*: ſola itaque mortis illorum cauſa fuit peccatum originale.

Erat etiam in infantibus.

Argumentum ergo Apoſtoli hoc eſt:

Mors, quæ eſt pœna, effectus & comes individua peccati, erat in mundo ante legem, & regnabat ab Adamo in omnes homines, etiam in illos qui actu non peccaverant, ſicut Adam: ergo peccatum, quod eſt cauſa mortis, erat in omnibus hominibus, etiam infantibus, ante legem; licet tunc non reputaretur ab hominibus, naturæ corruptionem & ſolam concupiſcentiam ſequentibus: ſeu licet minùs à Deo imputaretur, ut pote nondum lege poſitivâ expreſſè prohibitum.

Et ne dicatur fuiſſe peccatum actuale, addit mortem tunc regnaſſe, *etiam in eos qui actu non pecca-*
A
verunt, ſicut Adam; id eſt in infantes: ergo ob ſolum peccatum originale. Græcus textus & omnes verſiones Syr. Arab. Æthiop. habent, *qui non peccaverunt*.

In ſimilitudinem prævaricationis Adæ; id eſt, peccato aliquo actuali, ſicut Adam. *qui eſt forma futuri.* Gr. typus illius futuri. Syr. qui eſt typus ejus, qui erat futurus; id eſt, qui Adamus erat typus & figura Chriſti venturi & rerum à Chriſto gerendarum.

Similes equidem ſunt, ſed in contrarium, Adamus & Chriſtus: uterque caput & origo; ille peccati, hic gratiæ; ille mortis, hic vitæ; ille damnationis, hic ſalutis & gloriæ.

Adamus & Chriſtus ſimiles in contrarium.
B
Adamus peccando, poſteritatem ſuam perdidit: Chriſtus moriendo, genus humanum reparavit.

Adamus ergo, ſui in nos peccati transfuſione, figurabat Chriſti juſtitiæ in nos transfuſionem: quemadmodùm, inquit D. Chryſ. Adamus omnibus à ſe, (etiamſi de ligno non comediſſent) author mortis extitit, ejus, quæ ob cibum illum introducta eſt: ſic & Chriſtus omnibus à ſe quamvis juſtè non agentibus, juſtitiæ tamen conciliator extitit ejus, quam omnibus nobis per crucem largitus eſt.

℣. 15. *Sed non ſicut delictum.* Dixit verſu 14. Adamum fuiſſe typum Chriſti, quia ſicut ille omnibus à ſe natis, author eſt mortis; ita Chriſtus omnibus à ſe renatis, author eſt vitæ. Ecce ſimilitudo.
C
Nunc affert diſſimilitudines: nec enim, ut ait D. Chryſoſtomus, paria ſunt peccatum & gratia, mors & vita, diabolus & Deus; ſed horum diſcrimen infinitum.

Inter utrumque diſſimilitudines.

Sed non ſicut delictum. Gr. παράπτωμα, caſus, ruina, offenſa Adami. Syr. at non ut lapſus; *ita & donum* Gr. χάρισμα, gratia, beneficium, redemptio Chriſti.

Si enim unius, ſcilicet Adami, *delicto*, *multi*, id eſt omnes, ut ℣. 18. explicat, *mortui ſunt*, id eſt, facti ſunt mortales:

Multò magis, id eſt, multò copioſius, gratia & miſericordia Dei, *in gratiâ unius hominis*; id eſt,
D
in gratiam unius hominis. Syr. propter unum hominem Jeſum Chriſtum. *in plures*, Gr. in multos. Syr. in multos;

Abundavit. quos facit pro æternitate immortales.

Nota quod *plures*, Gr. πολλοὺς, multos, non eſt hîc comparativum πλείους: & *multò magis* non ſignificat multitudinem eorum qui Chriſti gratiæ participes ſunt, quaſi plures Chriſti gratiam habeant, quam Adæ peccatum: ſed ſignificat copiam beneficiorum Chriſti, ſcilicet Spiritûs ſancti dona, juſtitiam, perſeverantiam in gratiâ; denique vitam æternam.

Primum itaque diſcrimen inter gratiam Chriſti & Adæ peccatum, eſt quod longè abundantior ſit
E
Chriſti gratia, ſeu plura conferat bona, quam peccatum Adæ invexerit mala. Minus nocuit Adamus, quàm profuit Chriſtus: ſiquidem Adæ peccatum vitam tantùm abſtulit; gratia verò Chriſti, præter vitam redditam, multa Spiritûs ſancti dona, & immortalitatem ipſam confert. De his ruſus infra v. 17.

Prima diſſimilitudo, abundantior gratia.

℣. 16. *Et non ſicut per unius delictum.* Gr. per unum peccantem: Syr. neque ut delictum unius, id eſt, nec ita ſe habet donum Chriſti, ac peccatum Adami. Non enim, ſicut Adamus, per unum peccatum omnes infecit; ita Chriſtus ab hoc uno tantùm peccatum juſtificat, ſed à multis & à variis peccatorum generibus.

K

Altera diſſimilitudo.

Eſt altera diſſimilitudo. Præcellit gratia Chriſti, in eo quod, ab omnibus peccatis, non tantùm originali, ſed & actualibus liberat: cùm ob unius Adæ peccatum, unius tantùm originalis peccati ſimus obnoxii: ſicque Chriſti gratia potentior ad ſalvandum, quàm Adæ peccatum ad perdendum.

Potentior gratia.

Nam judicium id eſt, ſententia Dei condemnatoria, *ex uno* Adæ peccato: *gratia autem* Chriſti juſtificat non tantùm ab hoc Adæ peccato, ſed & ab omnibus aliis.

℣. 17. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum.* Syr. nam ſi propter delictum unius regnavit mors, multò magis ii, qui accipiunt multitudinem illam gratiæ, & doni, & juſtitiæ, in vitâ regnabunt per unum Jeſum Chriſtum.

Tertia Diſſimilitudo. Adam regnum mortis; Chriſtus regnum vitæ induxit.

Repetit quod ℣. 15. dixit, ſed repetit cum expreſſiori ſimilitudine & diſſimilitudine; ſimilitudine quidem regni, oppoſitione verò mortis & vitæ: ſicut enim Adamus regnum mortis invexit in mundum; ita Chriſtus regnum vitæ induxit; in quo ſumma eſt abundantia gratiæ, juſtitiæ & omnium donorum: quam abundantiſſimam gratiam qui acceperint, regnabunt in æternum.

Vitam & regnum æterna dat Chriſtus.

Duo ſunt hominibus magna & gratiſſima, ſcilicet vita & regnum: immortalitas & ſummus honor. hæc duo Chriſtus dabit omnibus juſtis; quippe *regnabunt in perpetuas æternitates.*

℣. 18. *Igitur ſicut per unius delictum.* Syr. ſicut ergo propter delictum unius extitit condemnatio in omnes homines: ita propter juſtitiam unius futura eſt juſtificatio ad vitam omnibus hominibus.

Finitâ longâ parentheſi, abſolvitur comparatio.

Hîc tandem, poſt longam parentheſim, in quâ inſtitutæ comparationis quaſdam oſtendit diſparitates, redit ad id quod inceperat, ℣. 12. ibi incepit, *propterea ſicut*, &c. hîc *igitur ſicut*, &c. id eſt, *ſicut per unius* Adami *peccatum*, reatus *ad condemnationem* pertranſiit *in omnes homines*; *ſic per unius* Chriſti *juſtitiam*, juſtificatio tranſiit à Chriſto *in omnes homines*, qui credunt in ipſum.

Sicut enim ad contrahendum Adæ peccatum, neceſſe eſt ab Adamo naſci; ſic ad juſtitiam Chriſti participandam, neceſſe eſt in Chriſto ſpiritualiter renaſci; per baptiſmum ſcilicet, in quo reſurgimus à morte peccati in Adamo contractâ, ad vitam gratiæ, juſtitiæ & gloriæ.

℣. 19. *Sicut enim per inobedientiam.* Quia hæc doctrina magni momenti eſt, & quaſi Chriſtianæ doctrinæ caput; hinc eam aliis verbis repetit. *multos* hîc dicens, quos antea dixit, *omnes*; & præſens durabile, exprimens per futurum. *conſtituentur*, ab hinc ſcilicet uſque ad finem mundi.

Inobedientia fuit Adæ peccatum.

Ex hoc ℣. colligitur quòd Adæ peccatum fuerit inobedientia. nec obſtat quod dicatur Eccleſ. 10. 15. *initium omnis peccati ſuperbia*; quia ut ibidem dicitur, *initium ſuperbiæ hominis apoſtatare à Deo*; id eſt, prima pars ſuperbiæ conſiſtit in eo, quod homo nolit Deo ſubjici, ejuſque præcepta ſervare.

Explicatur à D. Thoma.

Itaque Adæ peccatum fuit inobedientia, non ſecundùm actum exteriorem, ut ait hîc D. Thom. ſed ſecundùm interiorem motum ſuperbiæ, quo voluit præcepto divino contra ire.

Hinc ſequitur quod inobedientia ſit peccatum univerſale, & in omnibus peccatis reperiatur.

Inobedientia eſt peccatum univerſale.

Ex eodem ℣. colligitur quòd in Chriſto vera fuit obedientia, quâ ſe patris ſui, ut ſuperioris, præcepto ſubjecit: ac conſequenter datum fuit illi à patre moriendi præceptum; *factuſque eſt obediens uſque ad mortem.*

Chriſtus ex obedientiâ mortuus.

Nec obſtat quod dicatur mortuus ex charitate, quia, ut ait idem S. Thomas, hoc ipſum quod obedivit, proceſſit ex dilectione, quam habuit ad patrem & ad nos.

Cujus obedientia perpetua.

Obedientia Chriſti fuit perpetua, & per omne vitæ tempus; hinc in ſingulari numero exprimitur.

Prima Observatio Doctrinalis.

Doctrina de peccato originali exactè hic tradita.

Animadverte quomodo Catholicam fidem de peccato originali, ab omnibus hominibus etiam infantibus contracto, ita ſtabiliat Apoſtolus, ut & omnia hæreticorum ſubterfugia occludat.

Per unum hominem; Adamum, omnium hominum patrem & caput.

Peccatum, ſcilicet originale, hinc in ſingulari numero expreſſum, ait D. Thomas.

Intravit in mundum. in homines mundi incolas. & ne per peccatum, intelligas peccatum metonymicè, ſeu pœnam peccati, id eſt mortem, addit:

Et per peccatum mors. Ergo per peccatum ſupra non intellexit mortem, ſed peccatum propriè dictum, quod eſt cauſa mortis.

Ne etiam dicas peccatum intraſſe & pertranſiiſſe *in omnes homines*, per ſolam imitationem, non per propagationem naturalem: Apoſtolus multoties affirmat peccatum intraſſe in mundum per Adamum, ſicut juſtitia per Chriſtum intravit: atqui juſtitia non imitatione tantùm, ſed propriè & per ſe, & per regenerationem in Chriſto nobis communicatur: ergo pari modo *peccatum in mundum intravit* per Adamum.

In quo omnes peccaverunt; id eſt, in quo uno homine tanquam in capite *omnes homines*, ex decreto Dei, moraliter incluſi & contenti, *peccaverunt.*

Equidem, illud *in quo*, aliqui non tantùm recentiores, ut Eraſmus, Grotius, ſed & antiquiores, v. g. D. Chryſoſtomus, vertunt *quatenus, in quantum.* ſed præterquam quod hæc expoſitio non eſt æquè litteralis, non impedit quin ex hoc textu colligatur peccatum originale; quomodo enim *omnes homines*, etiam infantes, *peccaverunt*, niſi in Adam patre ſuo.

Catholica veritas.

Manet ergo Catholica veritas; quòd omnes homines etiam infantes, in Adamo, radice, parente, ac principio ſuo peccaverunt. & ita definitum eſt in concilio Arauſicano, Milevitano & tandem Trident. Seſſ. 5. c. 4.

Adamus quippe pater & princeps noſter, omnes homines continebat & repræſentabat; omniumque hominum voluntates ſic erant, ex Dei decreto, in Adami voluntatem transfuſæ, ut ipſo Adamo peccante, cenſeamur omnes peccaviſſe.

Exceptio.

Excipe Chriſtum Dominum, Redemptorem noſtrum, & propter ipſum excipe B. Deiparam Virginem, primogenitam Redemptionis filii ſui filiam, ut ait S. Bernardinus.

Secunda Observatio doctrinalis.

Adverte quomodo D. Paulus ita fidem circa peccatum Adæ doceat, ut circa illud, nihil curioſum aut incertum dixerit.

Duo tantùm nos docet Apoſtolus. Primum quod per Adamum *peccatum intravit in mundum.* Secundum quod per Adæ peccatum, *mors tranſiit in omnes homines.*

Ipſius imitanda ſobrietas.

Utinam tanti Doctoris imitemur ſobrietatem, nec in incertis & inutilibus quæſtionibus tempus teramus, iis contenti, quæ docuit Spiritûs ſanctus, & quæ Eccleſia definivit; ſcilicet:

Quòd *Deus creavit hominem inexterminabilem*;

Digitized by Google

ſeu, ut eſt in Græco, ad immortalitatem, id eſt, ut eſſet immortalis, ſi Deo paruiſſet & in rectitudine & innocentiâ, in quâ creatus fuerat, perſeveraſſet. *Invidiâ autem Diaboli peccatum intravit, & per peccatum mors regnavit in orbe terrarum.* Sap. 2. ℣. 23.

De Evâ nihil dicit. Quare?

De Evâ nihil dicit Apoſtolus, ſed de Adamo, quem ſolùm comparat & opponit Chriſto: quia licet prima peccarit Eva; Adamus tamen primaria cauſa fuit peccati originalis, ſicut & generationis. Unde quaſi certum videtur, quòd ſi non peccaſſet Adam, Eva ſuum ad nos peccatum non transfudiſſet. Illa enim non erat typus Chriſti; ut falsò dixit Ambroſiaſter; Sed Adamus.

Tertia Observatio Doctrinalis.

Adverte quomodo in præced. verſibus Apoſtolus comparet, opponat, gratiam Chriſti cum Adæ peccato; hancque illi præponat: ob id, ait D. Chryſ. voci huic, *unus, unius*, ſurſùm ac deorſùm inſiſtit.

Ex uno facto à Judæis credito, aliud illis probat, & Deo convenientius, & nobis creditu facilius.

Ex uno facto, apud Judæos noto & recepto, aliud factum probat, quod Judæi recipere recuſabant.

Nimirùm, ex omnium hominum condemnatione, ob unius Adæ peccatum, probat omnium hominum, ex unius Chriſti Domini meritis juſtificationem, ut pote Deo convenientem & creditu nobis faciliorem.

Igitur ſi factum fuit illud, multò magis & hoc; id eſt, *ſi unius delicto mortui ſunt omnes, multò magis* & convenientius, *ut unius hominis gratiâ* vivant omnes.

Similitudo inter Adam & Chriſtum.

Eſt ergo hæc ſimilitudo inter Adamum & Chriſtum; quòd ſicut Adam omnes perdidit, Chriſtus omnes reparavit.

Diſſimilitudo, ſeu præcellentia, gratiæ Chriſti.

Eſt autem diſſimulitudo multiplex. Prima, quòd Adam unicum peccatum nobis tranſmiſit; Chriſtus ab omnibus prorſus peccatis, non originali tantùm, ſed & actualibus liberat: & in hoc gratia Chriſti præcellit Adæ peccatum.

Altera diſſimilitudo & excellentia gratiæ Chriſti; quòd Adamus peccato ſuo nos originalis juſtitiæ gratiâ privavit: at Chriſtus abundantiam gratiarum, juſtitiæ & omnium donorum dedit: Dat ergo gratiam uberiorem, abundantiorem, virtutes, quæ non fuiſſent in ſtatu innocentiæ, patientiam, pœnitentiam, Martyrium, Virginitatem, Apoſtolatum, Virtutes Religioſas, &c.

Dat gratiam potentiorem: per gratiam in Adamo perditam, poterat homo perſeverare; per gratiam Chriſti datur actu perſeverare, & quidem in tantâ infirmitate, inter tot hoſtes, conſtitutis.

Dat gratiam intenſiorem, in gradu intenſiori & cum augmento continuo. De B. Virgine & de SS. Apoſtolis, & aliis inſignioribus Sanctis dubitari non poteſt.

Dat gratiam extenſiorem, ad plures ſe extendentem ad quos non ſe extendit Adæ peccatum; ad Deiparam Virginem, quæ eſt gratiarum pelagus, & quæ plus habuit gratiæ, quàm omnes alii homines. Ad Angelos, quos multi credunt per Chriſti merita, juſtificatos.

Dat gratiam ſufficientiorem. Cum Chriſti gratia ſufficiat non tantùm ad ſalvandum Adæ poſteros,

A ſed & infinitos homines & mundos producibiles.

Quarta Observatio Doctrinalis.

Ex hac Chriſti gratiæ excellentiâ collige quantùm Chriſto debeamus, & quæ nos in hoc noſtro lapsûs ſtatu ſolari poſſint, etiam per comparationem ad ſtatum innocentiæ deperditum.

Adamus equidem fuit in gratiâ creatus. Nos verò lapſi, per Chriſtum accepimus abundantiam gratiæ & donationis, & juſtitiæ, ut ait Apoſt. ℣. 17.

In Adamo, fateor, non fuit concupiſcentiæ rebellio, quæ remanet in nobis etiam renatis: at hæc ipſa per Chriſtum fit in nobis materia pugnæ, & victoriæ & triumphi.

B Ligno vitæ quidem in hoc ſtatu noſtro privamur: at Chriſtus dat nobis panem vitæ, ſacratiſſimam Eucharistiam, panem, qui de cælo deſcendit, & qui dat vitam æternam.

Temporaliter morimur ob Adæ peccatum: at per Chriſtum reſurgemus ad vitam immortalem & glorioſam, tùm animæ, tùm corporis.

Gratias itaque immortales & æternas Chriſto Jeſu, Redemptori noſtro, qui nobis perditis redemptionem dedit abundantem, & ſuperabundantem.

Vide D. Chryſ. Hom. 10. hanc gratiarum Chriſti abundantiam mirè deſcribentem: Chriſtus, inquit, non ſolùm vulneri medicamen dedit; ſed & ſanitatem & pulchritudinem, & honorem & gloriam, C & dignitatem longè naturam noſtram ſuperantem. &c. Multò plura dedit quàm quæ debebamus, & tantò plura, quantò mare immenſum ad puſillam guttam collatum.

℣. 20. *Lex autem ſubintravit* ... Ne ob dictum ℣. 13. *uſque ad legem peccatum erat in mundo*, putaret quis per legem abolitum fuiſſe peccatum; opportunè dicit hîc Apoſtolus, quod tantùm abeſt, ut per legem Moyſis ſublatum fuerit peccatum, quin potius magis invaluerit.

Itaque *lex* Moſaïca *ſubintravit*, id eſt, quaſi de tranſverſo intervenit inter exordium peccati & exordium gratiæ, ſeu novæ juſtitiæ; *ut abundaret* D *delictum*; *ut*, ſignificat effectum, non cauſam.

Lex quidem intravit, & data eſt quaſi pædagogus, ut hominibus patefaceret damna peccati, eoſque duceret ad Chriſtum, qui ſanaret illos: ſed per eam factum eſt, per accidens tamen, ut magis quam ante abundaret delictum: *ubi autem abundavit delictum:* id eſt,

Poſtquam autem, occaſione legis, invaluit peccatum & mundus ad ſummum malorum venit; tunc miſſus eſt Chriſtus, cujus adventu *ſuperabundavit gratia.*

℣. 21. *Ut ſicut regnavit peccatum in mortem.* Syr. per mortem; ita regnet gratia per juſtitiam, &c.

E *Superabundavit*, inquam, gratia, ut ſicut uſque ad id tempus, per univerſum orbem *regnavit peccatum*, peccatores in mortem pertrahens: tùm temporalem, tùm æternam; *ita gratia* Chriſti, deſtructo peccati regno, *regnet per juſtitiam*, quæ in vitam perducat æternam: *per Jeſum Chriſtum*; qui ſicut hanc juſtitiam in nobis efficit; ita & vitam dabit nobis æternam.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 5. maximè notanda ad pietatem, & in praxim accuratius redigenda.

ANNOTANDI quidem ſunt omnes hîc ℣. 1. 2. 3. 11. enumerati noſtræ juſtificationis effectus, & ob eos continuæ Deo Patri noſtro, & D. N. Jeſu Chriſto, noſtro reconciliatori, gratiæ agendæ: illos vide in ſuis locis. At præſertim imprimenda in cordibus noſtris duo ſpei noſtræ fundamenta; ℣. 5. 6.

Duo ſpei noſtra fundamenta in corde ſemper habenda.

Puderet nos homunculos Dei gloriam ſperare, niſi firmiſſimum haberemus hujus ſpei fundamentum; quodnam igitur eſt illud?

Conſtat equidem quòd Deus poſſit nobis ſuam dare gloriam: reſtaret tantummodò dubitandum an velit: at amor Dei in nos id aſſeverat. Unde verò hunc Dei in nos amorem novimus? ex duobus.

Amor Dei erga nos.

Quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis, ℣. 5. & *quia Chriſtus pro nobis* adhuc peccatoribus *mortuus eſt*. ℣. 6. 7. 8. 9. 10.

En duo divini in nos amoris argumenta infallibilia.

Deus ita me dilexit, ut filium ſuum Unigenitum, pro me miſero peccatore, tradiderit in mortem. Deus ita me dilexit, ut in meâ per Baptiſmum juſtificatione, Spiritum ſanctum ſuum mihi dederit, æternæ ſalutis pignus. Vide commentar. ℣. 5. & 10.

Quis poſt talia divini amoris teſtimonia non ſperet? *Sperent in te qui noverunt nomen tuum*. Pſal. 9. ℣. 11. *Tu es Domine ſpes mea*. Pſal. 90. ℣. 9. *Mihi adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Domino Deo meo ſpem meam*. Pſal. 72. ℣. 8.

A

ALIUD ANNOTANDUM.

Duplex & in Chriſto, ſpei noſtræ fundamentum, ſcilicet illius & mors & vita. ℣. 9. 10.

Et mors, & vita Chriſti ſpes noſtra.

Pro delictis noſtris mortuus eſt: Propter noſtram juſtificationem reſurrexit.

Pro me moriens in cruce cum lacrymis & ſanguinis effuſione deprecatus eſt.

Nunc in cælis vivens *apparet vultui Dei*, & adhuc ſtigmatizatus orat pro me.

Spero itaque in mortem, quam pro me tulit. Spero & in vitam miſericordem, quâ pro me glorioſus vivit.

B

Si pro me peccatore tanta paſſus eſt mortalis: quid pro me pœnitente non faciet glorioſus & omnipotens.

Timeat quidem Chriſtianus ob peccata ſua: at multò magis ſperet ob Chriſti morientis & viventis merita.

Time, ſed magis ſpera.

De judicio cogitans Chriſtianus cogitet & de Chriſto judice: pro me mortuus eſt Chriſtus, pro me orat à mortuis ſuſcitatus; ſpero itaque & in æternum ſperabo, & in mortem & in vitam Chriſti.

De judicio cogitans & de judice cogita.

Etiamſi me occiderit, in eum ſperabo. Spes itaque noſtra, gloriatio noſtra, tota ſit in Chriſto, & per Chriſtum in Deo. ℣. 10.

Analyſis Cap. 6.

OBJICIT & ſolvit difficultatem contra dicta in ſuperiori capite ℣. 20. multiſque probat Chriſtiano, non modò non peccandum, ſed in juſtitiâ per Chriſtum acceptâ, perſeverandum & creſcendum.

Chriſtiano non peccandum eſt; imò Chriſtianus ad omnem peccati ſuggeſtionem debet inſenſibilis eſſe: quare? quia peccato mortuus eſt in baptiſmo, qui eſt mortis Chriſti typus & participatio. ℣. 2. 3.

Chriſtianus debet in juſtitiâ perſeverare, & continuè proficere: quare? quia in baptiſmo, qui eſt typus & participatio reſurrectionis Chriſti, reſurrexit, ut in novitate ſpiritualis vitæ ambulet & proficiat. ℣. 4. Hoc ipſum confirmat pulchrâ ſimilitudine inoculationis. ℣. 5. & ex conſideratione finis baptiſmi ℣. 6. 7. 8.

℣. 9. 10. 11. Alteram indicat rationem, ob quam Chriſtianus peccare non debet; ſed Deo

C

vivere; quia ſcilicet, Chriſtus Chriſtiani exemplar, à mortuis ſuſcitatus, non moritur amplius, ſed totus Deo vivit.

℣. 12. Ex dictis concludit, quod Chriſtianus nec debeat peccati tyrannidi ſe ſe rurſus ſubdere; nec illi tyranno arma præbere; ſed Deo, ſuo Regi & benefactori, ſubdi, ſervire, ſe ſe totum dare. ℣. 13. De Cætero facile eſt Chriſtiano hanc peccati tyrannidem vitare; quia ſub dominio Chriſti eſt, ubi abundat gratia. ℣. 14.

D

15. Ex hac abundantiâ gratiæ rurſus inſtat Apoſtolus. An ideò peccabit Chriſtianus, quia ſub gratia? imò, Dei miſericordiâ, à peccati ſervitute liber, debet totus Deo ſervire, cujus per baptiſmum factus eſt ſervus ℣. 16. 17. 18.

℣. 19. 20. &c. Hanc Dei ſervitutem æquam, utilem, & glorioſam exhibet.

CAP.

Caput Sextum.

Textus.

1. Quid ergo dicemus? permanebimus A in peccato, ut gratia abundet?

2. Abſit. Qui enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?

3. An ignoratis quia quicumque baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morte ipſius baptizati ſumus? B

4. Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem: ut quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam Patris; ita & nos in novitate vitæ ambulemus.

5. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis ejus: ſimul & reſurrectionis C erimus.

6. Hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati, & ultrà non ſerviamus peccato.

7. Qui enim mortuus eſt, juſtificatus eſt à peccato.

8. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam vivemus cum D Chriſto:

9. Scientes quòd Chriſtus reſurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur.

10. Quòd enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel: quòd autem vivit, vivit Deo.

11. Ita & vos exiſtimate, vos mortuos quidem eſſe peccato, viventes autem Deo, in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

12. Non ergo regnet peccatum in veſtro E mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis ejus.

13. Sed neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato: ſed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, & membra veſtra arma juſtitiæ Deo.

14. Peccatum enim vobis non domina-

Paraphraſis.

An quia dixi, *ubi abundavit delictum, ſuperabundavit gratia*: inferet aliquis in peccato permanendum; imò accumulanda eſſe peccata, ut gratia magis abundet?

Abſit à piis mentibus hæc impia cogitatio! peccato enim mortui cùm ſimus, quomodo rurſus vivemus in illo? hæc duo, peccare, & Chriſtianum eſſe, non minùs inter ſe pugnant, quàm mors & vita.

An non recordamini, quia quicumque in nomine & virtute Jeſu Chriſti baptizati ſumus, in ſimilitudinem & repræſentationem mortis illius baptizati ſumus?

Etenim ad repræſentandam, etiam oculis, Domini mortem; per baptiſma, ter in aquis immerſi, quaſi ſepulti ſumus; ſicut Chriſtus triduo fuit in terrâ ſepultus: ut quemadmodùm Chriſtus, per Dei virtutem, à mortuis excitatus eſt, vitam acturus immortalem; ita & nos, per baptiſmum, hujus etiam Chriſti reſurrectionis repræſentatores & participes, ſurgamus ex aquis, novam exinde vitam acturi, & in hac novâ & cæleſti vitâ perſeveraturi, & in eam continuè progreſſuri.

Si enim, quaſi ſurculi, per baptiſmum Chriſto inſiti, ad ejus inſtar, mortui ſumus; ſanè & eâdem ratione, Chriſto inſiti, ad ejus inſtar reſurgemus, novâque gratiæ vitâ, glorioſam ejus reſurrectionem imitabimur.

Maximè ſi conſideremus, quòd in baptiſmo, & per baptiſmum, qui eſt repræſentatio mortis Chriſti, noſter vetus homo unà cum Chriſto crucifixus eſt; ut aboleatur tota peccatorum congeries; ita ut peccatorum tyrannidi non ſubdamur amplius.

Sicut enim ſervus mortuus non ſervit amplius; ſic & nos, per baptiſmum, peccato mortui, ab ejus tyrannide liberi ſumus.

Si autem peccato verè mortui ſumus; ſicut Chriſtus pro peccato verè mortuus eſt, confidimus & quòd cum illo vitam agemus in æternum glorioſam.

Scimus enim quòd Chriſtus à mortuis ſuſcitatus, vivit immortalis, glorioſus, beatus, ab omni mortalitate & mortalitatis ærumnâ liber.

Quantùm enim attinet ad id, quod mortuus eſt, pro peccato tollendo mortuus eſt; quòd autem nunc vivit, totus Deo vivit; totus in honorem Dei.

Ad illius igitur exemplum, reputate vos, per baptiſmum, peccato mortuos; in id autem in vitâ ſervatos, ut quidquid vitæ vobis reſtat, id totum Deo impendatis, ſicut Chriſtus Dominus vivit totus Deo.

Ne permittatis itaque peccatum in baptiſmo profligatum, ſuam rurſus tyrannidem in vobis exercere; ſed mortalitatis veſtræ, omniumque rerum mundanarum vanitatis, memores, reprimite concupiſcentias, ad peccatum inclinantes.

Neque committatis, ut membra veſtra per baptiſmum Deo conſecrata, poſt hâc militent huic tyranno iniquitatem imperanti: quin potius vos totos Deo, Regi, duci, & benefactori veſtro, cujus beneficio eſtis ex mortuis redivivi; vos, inquam, totos, & ſingula membra veſtra exhibete Deo, quibus ei militetis, ad exequenda juſtitiæ opera, quæ jubet.

Neque verò periculum eſt, ne vos, ſic ſub Deo pugnantes, peccatum retrahat ſub ſuum dominium,

& ſuam in vos tyrannidem exerceat; non enim amplius eſtis ſub lege Moſaïcâ, ubi peccatum jure quaſi hæreditario regnabat; ſed eſtis ſub dominio Chriſti, ubi abundat gratia, & ubi fideles in veram libertatem vocati ſunt.

Sed ex his, quæ dico, an ſequitur quod inimici Evangelii nos docere dicunt? peccemus, quoniam à lege liberi, ſub gratiâ ſumus; longè abſit tam impia conſequentia. Quin imò hinc ſequitur, quòd magis à peccato ſit abſtinendum; quia ſponte peccato renuntiavimus, ut juſtitiæ ſerviamus.

Vos ſcitis, quod cui vos datis ſervos ad obediendum, hujus eſtis ſervi: ſive peccati, ut pro mercede mortem habeatis æternam; ſive Chriſti, ut pro mercede juſtitiam habeatis & fructum illius, vitam æternam.

Gratias igitur Deo, quòd cum fueritis ſervi peccati, huic miſerrimæ ſervituti renuntiaſtis; obediſtis autem ſincerè Chriſto juxta modum, quem Evangelii ejus doctrina præſcribit; hâcque veſtrâ obedientiâ, vos ultrò Chriſti imperio ſubjeciſtis.

Liberati itaque à peccati ſervitute, ſervi facti eſtis juſtitiæ, quâ Deo ſervitur, cui ſervire regnare eſt.

A vobis non exigo, quod jure poſſem; ſed infirmitati veſtræ memetipſum attemperans, peto ut parem nunc Deo præſtetis ſervitutem, quam exhibuiſtis delicto; ut tanto conatu ſtudeatis juſtitiæ ad veſtram ſanctificationem augendam, quanto olim ſtuduiſtis immunditiæ & iniquitati, ut ſemper eſſetis iniquiores & inquinatiores.

Cùm enim velut mancipia peccato ſerviebatis, eratis à juſtitiâ alieni; de eâ ne cogitabatis quidem: ita ergò nunc juſtitiæ liberè ſervientes, à peccato ſitis omninò alieni; de eo ne cogitetis.

Hoc ut libentius faciatis, attendite quis ſit utriuſque ſervitutis exitus.

Quem enim fructum, aut quam utilitatem habuiſtis ex veſtris peccatis & impudicitiis? de quibus etiam nunc erubeſcitis: finis autem illorum erit mors æterna.

Nunc verò à peccato liberati, Deo autem mancipati, in præſenti; fructum habetis animarum veſtrarum ſanctificationem; in futuro, habebitis vitam æternam.

Stipendium enim & cibarium quod peccatori, ſeu peccati militi datur, eſt mors, & mors æterna: donativum verò, quod juſto, ſeu juſtitiæ militi datur, eſt immortalitas & æterna felicitas, quam nobis promeruit & promiſit Dominus Noſter Jeſus Chriſtus.

A bitur: non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratiâ.

15. Quid ergo peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratiâ? Abſit.

16. Neſcitis quoniam cui exhibetis vos
B ſervos ad obediendum, ſervi eſtis ejus, cui obeditis; ſive peccati ad mortem, ſive obeditionis ad juſtitiam?

17. Gratias autem Deo, quòd fuiſtis ſervi peccati: obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis.

18. Liberati autem à peccato, ſervi facti eſtis juſtitiæ.

19. Humanum dico, propter infirmita-
C tem carnis veſtræ: ſicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſervire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra veſtra ſervire juſtitiæ in ſanctificationem.

20. Cùm enim ſervi eſſetis peccati, liberi fuiſtis juſtitiæ.

21. Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis
D illorum mors eſt.

22. Nunc verò liberati à peccato, ſervi autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem verò vitam æternam.

23. Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna, in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

Commentarius in Cap. 6.

℣. 1. QUID *ergò dicemus? permanebimus in peccato* ..... An quia, cap. 5. ℣. 20. dixi, *ubi abundavit delictum ſuperabundavit gratia*, an hoc intelligo, ſicut calumniantur aliqui; ſcilicet in peccato permanendum, imò accumulanda peccata, ut gratia magis abundet?

Hanc eamdem calumniam tetigit cap. 3. ℣. 8. & huic fusè reſpondet in toto hoc capite.

℣. 2. *Abſit.* Reſpondet calumniæ ex doctrinâ ſuâ falsò deductæ; reſpondet autem voce ſibi conſuetâ, quando res eſt manifeſtè abſurda; *abſit*, ne fiat; vox eſt valde averſantis.

Qui enim mortui ſumus peccato, in dativo; *quomodo adhuc vivemus in illo.*

Nota quod juxta Apoſtolum, vivere legi, pec-
E cato, juſtitiæ, Deo; idem ſit ac obedire: mori autem, ſeu mortuum eſſe, idem ac ab illorum ſervitute liberum eſſe; ſenſus itaque eſt: cùm à peccati ſervitute ſimus liberi, quomodò rurſus obediemus ei? hoc quaſi incompatibile: peccare enim & Chriſtianum eſſe, ſunt duo inter ſe pugnantia, ſicut mors & vita.

Prima ratio cur Chriſtiano non ſit peccandum, peccato mortuus eſt.

Prima itaque ratio cur Chriſtiano non ſit peccandum, peccato mortuus eſt. Hinc nullum cum eo debet habere commercium, ſicut nullum eſt viventium cum mortuis, nec mortuorum cum viventibus.

Per baptiſmum.

℣. 3. *An ignoratis, quia quicumque...* Gr. in Chriſtum Jeſum. Probat Chriſtianum peccato mortuum eſſe, quia baptiſmus eſt typus mortis Chriſti.

An neſcitis quia quicumque in nomine & virtute Jeſu Chriſti baptizati ſumus ?

Tripliciter in Chriſto Jeſu baptizati ſumus, ait D. Thom. 1° ſecundùm inſtitutionem Chriſti; 2° per invocationem Jeſu Chriſti: 3° in quâdam conformitate ad Jeſum Chriſtum.

In morte ipſius : Gr. in mortem ipſius; id eſt, in ſimilitudinem & repræſentationem mortis ipſius.

Baptiſmus typus mortis Chriſti.

℣. 4. *Conſepulti enim ſumus...* Probat baptiſmi formam repræſentare mortem & ſepulturam Chriſti.

Per baptiſma enim aſſimilati ſumus Chriſto ſepulto; quia ſicut triduo Chriſtus fuit in terrâ ſepultus; ſic ter immergimur in aquâ.

In mortem ; id eſt, ad repræſentandam etiam oculis, Domini mortem: non ſepelitur enim niſi mortuus.

Ut quomodo Chriſtus per gloriam : id eſt, per potentiam Dei glorioſam, *ſurrexit*, Gr. excitatus eſt à mortuis, vitam ſcilicet immortalem acturus.

Typus & reſurrectionis Chriſti.

Ita & nos in novitate... id eſt, ita nos in baptiſmo reſurgentes, novam exinde vitam agamus, & quidem filiis Dei dignam, conſtanter in juſtitiâ perſeverando & ſemper per opera bona proficiendo.

Tunc baptiſmus plerumque per trinam corporis immerſionem conferebatur: hæc autem trina corporis immerſio, quæ fiebat in baptiſmo, ex D. Paulo repræſentabat mortem & ſepulturam Chriſti: corpus verò ex aquâ, poſt immerſionem, reſurgens, reſurrectionis Chriſti gerebat imaginem.

Baptiſmi forma Chriſti mortem, ſepulturam & reſurrectionem ita ſignificat, ut & hæc myſteria nobis applicet. Vide plura in Corollario pietatis.

Ipſa itaque baptiſmi forma mortis, ſepulturæ & reſurrectionis Chriſti eſt ſignificatio; & quia ſacramenta noſtra efficiunt id quod ſignificant, ut ait D. Thomas: Baptiſmus in nobis producit effectus mortis, ſepulturæ & reſurrectionis Chriſti: hæc nobis ſic applicat myſteria, ut illorum fiamus participes.

Per applicationem mortis & ſepulturæ Chriſti, omnia nobis peccata remittuntur, & peccato morimur.

Per applicationem reſurrectionis Chriſti, gratia nobis communicatur, & vitâ novâ ſpirituali & divinâ vivimus.

Nota 1° quod Chriſtianus ſepelitur ut moriatur.

Notandum autem 1° quod dicit Apoſtolus. *Conſepulti ſumus in mortem* ; id eſt, ut moriamur. Chriſtus poſt mortem ſepultus eſt: Chriſtianus ſepelitur, ut moriatur.

Quod Chriſti crux, hoc nobis baptiſma, ait D. Chryſ. ſicut in cruce Chriſtus fuit exaltatus, ut ſecundùm carnem moreretur; ſic baptizamur, ut peccato moriamur.

Nota 2° quod Chriſtiano continuò moriendum peccato.

Notandum 2° quòd hæc expreſſio, *in mortem*, ſignificat hanc mortem noſtram debere eſſe continuam, & toto vitæ noſtræ tempore creſcere. Mortui ſumus & ſepulti, ut ſemper moriamur peccato.

Nota 3° quod & ſemper in gratiâ proficiendũ.

Notandum denique quod dicit idem Apoſtolus: *ut in novitate vitæ ambulemus.* hoc enim indicat quòd ſicut mors noſtra à peccato, ſemper debet creſcere; ita vita gratiæ ſemper debet proficere. Non ſufficit Chriſtiano, quod ſit in gratiâ Chriſti, debet in eâ ambulare, proficere, ad ampliorem tendere perfectionem.

Poſt Origenem exiſtimo, quod Apoſtolorum tempore, Cathecumenis explicari ſolebant ante baptiſmum, hæc baptiſmatis virtus & ſignificatio; & ideò tanquam de re notâ Romanos interrogat Apoſtolus: *an ignoratis...*

Utinam ad noſtri baptiſmi formam attenderemus. tria nos doceret.

Utinam & noſtris Chriſtianis hæc nota forent, & in illorum mentibus ſemper præſentia; tres effectus hæc eis prædicarent, quos in nobis habere debet

A baptiſma, nimisùm ſimilitudinem mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Chriſti.

Sicut Chriſtus mortuus eſt huic mundo morte ſuâ corporali: ita nos Chriſtiani morte ſpirituali, debemus mori mundo, ejuſque Domino & Regi peccato, & continuè mori.

Sicut Chriſtus ſepultus, à mundo ſeparatus fuit; ita nos baptizati, nullum cum mundo & peccato debemus habere commercium.

Sicut Chriſtus reſurgens vitam egit immortalem, ita nos baptizati, vitam novam, incorruptam, & Deo dignam debemus agere.

℣. 5. *Si enim complantati facti ſumus... σύμφυτοι*, inſiti Syr. Si enim unà cum eo plantati ſumus per ſimi-
B litudinem mortis ejus: ita quoque in reſurrectione ejus erimus.

Pulchra ſimilitudo.

Hac mirâ ſimilitudine alludit Apoſtolus ad inſitiones & inoculationes plantarum: ſicut enim ſurculi, ſeu ramuſculi, ab arbore cui inſeruntur, ſuccum trahunt, & in eâ vivunt; ſic nos per baptiſmum Chriſto inſiti, in eo & ab eo vivimus.

Per baptiſmum de peccato, vel de Adamo, quaſi de malâ terrâ evellimur; & in Chriſto, quaſi in terrâ bonâ, ſeu cum Chriſto, in terrâ gratiæ plantamur. Senſus igitur eſt.

Per baptiſmum quaſi ſurculi inſerimur Chriſto.

Si quaſi ſurculi inſiti ſumus Chriſto, in ſimilitudinem mortis ejus; nempe cujus ſimilitudinem geſſimus in baptiſmo; ſicut enim mortuus eſt corpo-
C raliter; ita nos ſpiritualiter morimur: Profectò erimus etiam inſiti Chriſto, in ſimilitudinem reſurrectionis ejus; ut ſicut ipſe reſurrexit novâ & glorioſâ vitâ; ita nos reſurgamus nunc vitâ gratiæ, aliquando vitâ gloriæ.

Surculus autem inſitus arbori, cum eâ moritur & vivit.

Sicut ſurculus arbori inſitus, cum ipſâ in hyeme quaſi moritur, vere refloreſcit, quaſi reſurgens; ſic Chriſtianus per baptiſmum, Chriſto inſitus; cum ipſo moritur, cum ipſo reſurgit; ſurſùm pullulans, & quæ ſurſùm ſunt quærens.

Hac ſimilitudine confirmat quod peccato debemus eſſe mortui & gratiæ vitâ vivere; participes effecti reſurrectionis Jeſu Chriſti.

Confirmat ex fine baptiſmi.

℣. 6. *Hoc ſcientes, quia vetus homo.* Confir-
D mat hoc idem quod præcedit: debemus peccato mortuis eſſe & ſpirituali gratiæ vitâ vivere, hocque confirmat ex fine baptiſmi:

Quid vetus homo?

Hoc ſcientes, ſeu conſiderantes, *quòd vetus noſter homo :* id eſt, noſtra corrupta natura: *ſimul crucifixus eſt.* Gr. concrucifixus; id eſt, unà cum Chriſto crucifixus eſt, ſcilicet per baptiſmum & in baptiſmo, qui eſt mortis Chriſti repræſentatio. De hac enim crucifixione hîc agitur, ut ex 4. ℣. patet.

Quid corpus peccati?

Ut deſtruatur ; id eſt, aboleatur *corpus peccati :* id eſt, tota peccatorum congeries & univerſitas, cujus membra ſunt ſuperbia, avaritia, libido, &c.

Quomodo deſtruitur?

Hoc autem peccati corpus deſtruitur, cùm ejus membra mortificamus: Per baptiſmum ergo Chriſto ſu-
E mus concrucifixi, *ut deſtruatur corpus peccati ;* id eſt, ut moriamur peccato, ſicut Chriſtus mortuus eſt pro peccato. *Et ultra non ſerviamus peccato :* Ita ut amplius non ſerviamus illius imperio.

Peccatum eſt tyrannus.

Fingitur peccatum ut tyrannus, peccatoribus imperans ut ſubjectis. Servimus autem peccato, cum obedimus concupiſcentiis noſtris.

℣. 7. *Qui enim mortuus eſt, juſtificatus eſt à peccato :* Gr. nam moriens juſtificatus, &c. Syr. liberatus eſt à peccato.

A cujus tyrannide per baptiſmum liberamur.

Sicut ſervus, per mortem, fit liber à ſervitute; ſic, per baptiſmum, quaſi mortem, liberi facti ſumus à peccati tyrannide & ſervitute, & conſe-

quenter nobis amplius non peccandum.

Sequela ex noſtrâ morte ſpirituali.

Per baptiſmum mortui ſumus cum Chriſto, conſepulti, concrucifixi: ut explicatum eſt ſupra. Ergò ſicut mortui ſunt ſine actione, & affectione circa res hujus ſæculi, cui mortui ſunt. Sic Chriſtiani ment, cor & ſenſus debent eſſe ſine ullo affectu & commercio erga peccatum, cui mortui ſumus.

℣. 8. *Si autem mortui ſumus...* id eſt, ſi autem peccato verè mortui ſumus, ſicut Chriſtus carne mortuus eſt pro peccato: *Credimus*, pro certo habemus, Chriſti promiſſis confiſi, quòd etiam cum illo novam vitam agemus in æternum glorioſam, ipſius reſurrectionis glorioſè participes.

Ab unâ reſurrectione tranſit ad aliam, ut nos excitet ad hanc, alterius ſpe.

℣. 9. *Scientes quòd Chriſtus reſurgens...* Gr. ſuſcitatus à mortuis, non amplius moritur: *Mors illi ultra non dominatur.* Syr. ſcimus enim Chriſtum excitatum ex mortuis, nec ampliùs moriturum, nec mortem ei ampliùs dominaturum.

℣. 10. *Quod enim mortuus eſt peccato*, in dativo; id eſt, quantùm enim attinet ad id, quod mortuus eſt, pro peccato tollendo mortuus eſt: *quod autem vivit, vivit Deo:* ſeu apud Deum, vitam divinam, Deo dignam, beatam, immortalem, &c. Vel etiam, vivit Deo, in honorem Dei: ut Deum dignè amet, adoret, laudet, honoret.

Propter Dei gloriam mortuus eſt; vivit & propter æternam gloriam.

Secunda ratio ob quam baptizatus peccare non debet; ſed Deo vivere.

℣. 11. *Ita & vos exiſtimate...* applicat præcedentia, indicatque ſecundam in eis contentam rationem, ob quam Chriſtianus à morte peccati ſuſcitatus, non debeat amplius peccare, ſed Deo vivere; ſicut Chriſtus à mortuis ſuſcitatus, amplius non moritur; ſed vivit totus Deo.

Ita & vos cogitate de vobis ipſis: Reputate vos mortuos eſſe peccato per baptiſmum; de cætero autem viventes eſſe, ac vivere debere Deo; ſeu quidquid vobis vitæ reſtat, id Deo impendendum: *in Chriſto Jeſu D. N.* id eſt, per merita D. N. J. C. qui fons eſt omnis gratiæ: vel ad ſimilitudinem D. N. Jeſu Chriſti, qui vivit totus Deo.

Chriſtus exemplar Chriſtiani. Hinc Chriſtianus Deo totus eſſe debet.

Chriſtus eſt exemplar Chriſtiani: ſicut ergo Chriſtus à mortuis ſuſcitatus, non amplius moritur; ſed totus Deo vivit, totus in honorem Dei; nihil niſi res Dei gerens & curans: ita Chriſtianus, à morte peccati ſuſcitatus, non debet amplius peccare; ſed totus in Deo, ſecundùm Deum & pro Deo vivere; in omnibus Dei gloriam quærere. Ad hoc factus eſt Chriſtianus: ad hoc baptizatus, & hoc ei perpetuò deprædicat baptiſmus.

Peccatum eſt tyrannus.

Non regnet in nobis.

℣. 12. *Non ergo regnet peccatum...* perſeverat in metaphorâ, quâ jam finxit peccatum, ut tyrannum, vim ſuam in homines exercentem, & fideles hortatur, ut à peccati ſervitute liberati, ipſius tyrannidi ſe ſe non ſubdant amplius.

Per conſenſum noſtrû concupiſcentiæ motibus.

Ut obediatis concupiſcentiis ejus. indicat quid ſit ſervire peccato; ſcilicet concupiſcentiis obedire, ſeu mala deſideria, quæ ſunt quaſi juſſus peccati, adimplere.

Itaque ne permittatis peccatum & concupiſcentias ejus, quæ ad peccatum inclinant, regnare in vobis; id eſt, illis ne conſentiatis, nec obediatis.

Ad hoc utiliſſima mortis memoria.

In corpore veſtro mortali. prudenter nos Apoſtolus admonet mortalitatis noſtræ, quâ nos excitet ad reprimendas concupiſcentias noſtras; quaſi diceret, brevis erit pugna: quia & corpus, & mundus & concupiſcentia ejus tranſit; mortalis hæc vita momentanea eſt: res mundi vanæ, & ejus concupiſcentiæ fluxæ ſunt; victoriæ autem præmium æternum erit.

Neque per operis executionem arma illi dando.

℣. 13. *Sed neque exhibeatis.* Gr. neque ſiſtite. Syr. nec etiam paraveritis membra.... *arma iniquitatis peccato*; id eſt, arma quibus militetis peccato, iniquitatem imperanti. *Sed exhibete vos Deo*; id eſt, ſed membra veſtra exhibete Deo, quibus ei militetis, ad opera juſtitiæ patranda, quæ vobis imperat.

Tamquam ex mortuis viventes: id eſt, ſicut facere decet eos, qui ex mortuis redivivi, vitam cum Chriſto vivunt novam & ſpiritualem. Itaque Deo obedite & ſervite, qui vos à mortuis cum Chriſto ſuſcitavit.

Membra noſtra arma media.

Nota 1° quod membra noſtra ſint quaſi arma media inter virtutem & vitium; ſicut enſis militi inſtrumentum eſt pro civibus; prædoni verò contra cives. Chryſ. Thophy.

Nota 2° quod peccato reſiſtentes, juſtitiæ ſervientes; Deo militamus, & ideò Deum habemus ducem, & adjutorem: Deum, inquam, qui nos ex mortuis fecit redivivos: quaſi diceret ne paveatis, ſed alacres & generoſi & beneficii memores, ſub Deo duce & benefactore veſtro, pro juſtitiâ contra peccatum pugnate.

Facilis victoria peccati. Cur e

Vide plura in Coroll. pietatis.

℣. 14. *Peccatum enim vobis non dominabitur.* Oſtendit victoriæ facilitatem, & hujus facilitatis dat rationem; quaſi diceret, non eſt periculum ne, ſic ſub Deo pugnantes, peccatum ſuam in vos exerceat tyrannidem, & in ſuum retrahat dominium: non enim eſtis amplius ſub lege Moſaïcâ; quæ peccatum quidem oſtendebat; ſed vires non dabat ad illud vincendum; & ubi vos conſequenter peccatum, jure quaſi hæreditario regnabat: ſed eſtis ſub dominio Chriſti, ubi abundat gratia, & ubi fideles, non niſi volentes peccant.

Inſtat & reſpondet.

℣. 15. *Quid ergo peccabimus, quoniam non ſumus?...* Ex hac libertate gratiæ objicit ſibi, quod ejus adverſarii ipſum docere dicebant: peccemus, vitiis indulgeamus; à lege liberi, ſub gratiâ ſumus. *ſuperabundabit*, &c. eſt igitur inſtantia objectionis initio cap. factæ: an prætextu gratiæ, liberiùs peccabimus? *abſit*, reſpondet 1° hanc inſtantiam, ut abſurdam & impiam averſatus & rejiciens.

Nova ratio ob quam nobis non peccandum, ſed Deo ſerviendum.

℣. 16. *Neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſervos.* Reſpondet 2° novâ ratione probans Chriſtiano, non modò peccandum non eſſe; ſed Deo fideliter ſerviendum; quia Deo nos ultrò ſervos dedimus in baptiſmo: an ignoratis, quòd cui vos offertis ſervos ad obediendum, hujus vos eſtis ſervi?

Sive peccati ad mortem; id eſt, ſive ſervi peccati, ut pro mercede mortem recipiatis æternam: *ſtipendium enim peccati mors.* ℣. 23.

Sive obeditionis; id eſt, Evangelii, obedientiam præcipientis: *ad juſtitiam*; id eſt, ut pro mercede nunc juſtitiam habeatis, & aliquando vitam æternam, ut explicat in ℣. 22.

Repugnant è diametro juſtitia & & peccatum.

Nota quod odedientiam opponat peccato; quia omne peccatum eſt quædam inobedientia; eſt enim legis divinæ tranſgreſſio. Vide c. 5. ℣. 19.

Per obodinionem ergo intellige legem Evangelicam, quæ docet obedire Deo, ejus mandata ſervare & conſilia ſequi.

Duos ergo dominos hîc deſignat è diametro repugnantes, Deum & diabolum. ℣. 22. peccatum & juſtitiam, ſeu obedientiam Deo.

Ut autem eligas; exitum intuere.

Non poſſumus utrique ſervire; ſed alterutri parendum eſt: ut autem eligamus benè, paucis indicat, quis ſit utriuſque imperii exitus; hinc mors æterna; hinc vita æterna; peccatum via ad mortem; juſtitia

Digitized by Google

juſtitia ad immortalitatem ; eligite.

℣. 17. *Gratias autem Deo, quòd fuiſtis*: id eſt, eſſe deſiſtis, vel quòd cum fueritis ſervi peccati; huic miſerrimæ ſervituti renuntiantes, *obediſtis ex corde*, id eſt, non exterius tantùm, ſed ſynecrâ fide, *in eam formam*; id eſt, juxta formam, quam Evangelica doctrina, ab Apoſtolis tradita vobis præſcribit: hâcque veſtrâ obedientiâ, vos Chriſti ſervos ſponte dediſtis & publicè declaraſtis.

Evangelium typus noſter, moribus noſtris exprimendus.

℣. 18. *Liberati autem à peccato*: à durâ iniquæ peccati ſervitute liberati, *ſervi facti eſtis juſtitiæ*, quâ Deo ſervitur, cui ſervire regnare eſt.

℣. 19. *Humanum dico propter infirmitatem.* Exiguum quid & tenue vobis propono, veſtræ potiùs infirmitati congruum, quàm divinæ Majeſtati debitum: etenim longe magis Deo, quam peccato ſerviendum foret; ob veſtram tamen infirmitatem peto; ut vel parem ejus nunc Deo præſteris ſervitutem, quam delicto exhibuiſtis.

Æquum foret ut longè perfectius Deo ſerviremus, quàm peccato.

B

Iniquitati ad iniquitatem; id eſt, ita ut ex unâ ruereris in aliam, ſicque quotidie pejores fieretis.

Juſtitiæ in ſanctificationem: ita ut in dies magis ac magis ſanctificemini.

℣. 20. *Cùm enim ſervi eſſetis peccati*; id eſt, quando, velut mancipia, peccato ſerviebatis, ut tyranno.

At ſaltem non minori ſtudio ſerviamus ei.

Liberi fuiſtis juſtitiæ; id eſt, huic Reginæ non ſerviebatis, repugnant enim è diametro ut dictum eſt, ℣. 16. ſupple: ergo nunc ſervi juſtitiæ facti, ſic obedite veſtræ Reginæ, ut peccato nullatenus pareatis. Vide Paraph.

C

℣. 21. *Quem ergo fructum habuiſtis*: hoc ut faciatis libentiùs, attendite quàm oppoſiti ſint tam oppoſitorum dominorum fructus: quam utilitatem *habuiſtis tunc*, cum peccato ſerviebatis, *in illis*: reſpicit ad illorum impudicitias, quas ℣. 19. tetigit, præcipuè enim de illis erubeſcitur.

Hoc ut ita fit: attendite ad finem.

V. Coroll. pietatis.

In quibus; Syr. quorum vos hodie pudet; ſeu ad quorum ſolam memoriam, *nunc ad pœnitentiam* converſi, *erubeſcitis. Nam finis illorum mors*, ſciA licet æterna, quæ à morte corporali incipit & eam complectitur.

Finis peccati mors.

Fructus ergo peccati, rubor, confuſio, denique mors æterna.

℣. 22. *Nunc verò liberati.... ſervi autem facti Deo.* Nunc Deo mancipatos vocat, quos ſupra juſtitiæ ſervos dixit: quia qui juſtitiæ ſervit, ſervit & Deo, omnis juſtitiæ fonti & juſtitiam nobis præcipienti: ſicut & qui peccato ſervit, ſervit etiam Diabolo, qui ab initio peccat, & ad peccatum incitat.

Fructum habetis in ſanctificationem. Syr. habetis fructus ſanctos; id eſt, opera ſancta & ſanctitatem in animâ parientia. *Finem verò vitam æternam.* Syr. quorum finis eſt vita æterna; id eſt, finis verò, ad quem opera ſancta & ſanctitas ordinantur, eſt vita æterna. Fructus ergo juſtitiæ ſunt ſanctificatio, ſeu ſanctitas in tempore, vita & regnum in æternitate.

Finis juſtitiæ vita.

℣. 23. *Stipendia.* Gr. ὀψώνια, Syr. mercatura. Opſonium, ſeu obſonium vocabatur annona militaris. Primò data eſt in ſpecie, ſeu cibaria militibus data ſunt; deinde pro eâ data eſt pecunia; at idem nomen manſit. Obſonium itaque eſt ſtipendium cibarium.

Stipendium dicitur à ſtipe pendendâ: quia æs, ſeu pecunia militibus diſtribuenda ponderabatur.

Stipendium ergo, obſonium, merces peccati ſeu peccatoris, mors æterna, ipſi debetur.

Gratia autem. Gr. χάρισμα, Syr. donum Dei, ſeu donativum: præter ſtipendia ordinaria, imperatores donativa liberalia dabant militibus, ut eos animarent. His donatis comparatur æterna vita.

Equidem juſtitiæ merces dici poteſt: at maluit Apoſtolus gratiam dicere; quia & ipſa juſtitia & opera juſta procedunt à gratiâ: peccator quidem de ſuo meretur mortem; juſtus autem Dei gratiâ adjutus meretur vitam æternam. Adde quod vita æterna eſt merces quidem, quia datur pro bono opere; eſt verò gratia, quia merces eſt infinitè excedens omne bonum opus.

Cur æterna vita dicatur gratia.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 6. ad pietatem maximè notanda, & in praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA mirabilem Chriſtiani cum Chriſto per baptiſmum communionem; commortui, concrucifixi, conſepulti, complantati, conreſſuſcitati, conviventes, conglorificati ſumus. Et hæc omnia triplici modo: typo, participatione, imitatione.

Mira Chriſtiani cum Chriſto per baptiſmum communio, idque triplici modo.

1° Baptiſmus typus eſt, & repræſentatio mortis, & ſepulturæ, & reſurrectionis Jeſu Chriſti Domini noſtri. Mortis quidem, quia ſicut Chriſtus morte corporali mortuus eſt ob peccata noſtra; ſic & nos in baptiſmò morte ſpiritali morimur peccato, tùm per virtutem & efficaciam baptiſmi; tùm per noſtram ſathanæ & peccato abrenuntiationem; tùm per ſanctum novæ vitæ propoſitum.

Typo.

Sepulturæ verò, quia corpus in baptiſmo ter aquis immerſum, repræſentat Chriſti corpus in terrâ, triduo ſepultum.

Reſurrectionis autem, cujus imaginem gerit corpus poſt immerſionem, ex aquâ, in novam vitam reſurgens. Vide ℣. 4.

2° Baptiſmus eſt participatio mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Chriſti; efficit id quod ſignificat: applicat nobis Myſteria, quæ repræſentat; producit in nobis effectus mortis, ſepulturæ & reſurrectionis

Participatione.

D Chriſti.

Mortem Chriſti nobis ſic applicat, ut illa fiat quaſi noſtra; quaſi nos ipſi illam paſſi ſimus: & per hanc mortis, quam Chriſtus pro nobis paſſus eſt, applicationem; omnia noſtra delentur peccata, & quantùm ad culpam & quantùm ad pœnam.

Sepulturam Chriſti nobis applicat, ut per eam corde & affectu à mundo ſeparemur, quaſi in terrâ ſepulti.

Reſurrectionem Chriſti nobis ſic applicat, ut per hanc applicationem, gratia, quæ vita divina eſt, nobis detur, & jus habeamus ad gloriam. ℣. 4.

E

3° Baptiſmus eſt imitatio mortis, ſepulturæ, & reſurrectionis Chriſti.

Imitatione.

Baptizamur in mortem ipſius. ad illam imitandam.

Conſepulti ſumus in mortem, id eſt, ut moriamur.

Quod Chriſto crux, hoc nobis baptiſma: Chriſtus fuit in cruce fixus, ut ſecundùm carnem moreretur; nos baptizamur, ut moriamur peccato; concrucifigimur *ut aboleatur corpus peccati.*

Hæc mors debet eſſe continua, & in dies creſcere. ℣. 4.

Conſepulti ſumus in mortem. ut reverà velut mortui & ſepulti, nullum habeamus cum peccato & mundo commercium; cor, mens, ſenſus noſtri ſint ſine affectu circa res ſæculi; ab eis mente & corde ſaltem ſimus abſtracti. ℣. 7.

Ex aquis exurgimus, ut in novitate vitæ ambulemus, in gratiâ ſemper proficiamus. ℣. 4.

Hujus communionis memores, quid facere debemus.

Hoc ſcientes, & hanc mirabilem noſtram cum Chriſto communionem in mente ſemper habentes:

1° Ob eam Deo gratias agamus, *qui nos gratificavit in dilecto filio ſuo, in quo habemus redemptionem per ſanguinem ejus, remiſſionem peccatorum.* Epheſ. 1. 6.

2° Hæc tria Myſteria, mortem, ſepulturam & reſurrectionem Chriſti factis & moribus repræſentemus: verè peccato mortui ſimus; à mundo ſeparati; novam & Deo dignam vivamus vitam.

Ampliorem.

3° Noſtri baptiſmi, illiuſque finis memores, ſtudeamus, in dies, magis ac magis peccato mori; à ſæcularibus ſeparari; ad ampliorem charitatis perfectionem pervenire; in charitate ambulantes, quæ ſurſùm ſunt quærentes, quæ ſurſùm ſunt ſapientes.

SECUNDÒ.

Mira Apoſtoli idea, ſub quâ Chriſtianos hortatur ad Deo ſerviendum.

Nota & mirare divinam Apoſtoli ideam, ſub quâ nos per baptiſmum à peccati tyrannide liberatos, Deo autem mancipatos, hortatur ad obediendum & ſerviendum juſtitiæ; & ad non aſſentiendum rurſus tyrannidi peccati.

Peccatum tyrannus. Juſtitia Regina. Alterutri parendum.

Juxta Apoſtoli mentem: peccatum tyrannus eſt; Juſtitia Regina eſt: & hæc, & ille, ſuum regnum & dominium oppoſitum habent; non poteſt quis utrique ſervire, ſed alterutri parendum: Peccato, imò diabolo ſervitur, cum concupiſcentiæ obeditur: Juſtitiæ, Chriſto, Deo, ſervitur, cum deſideria mala reprimuntur; bonum opus perficitur.

Avertit à ſervitute peccati.

Ut nos à miſerâ peccati ſervitute avertat Apoſtolus.

Non regnet, inquit, *peccatum*, tyrannus ille, &c. ne conſentiatis illius tyrannidi, obediendo ſcilicet concupiſcentiis, quibus ad malum vos ſollicitat.

Sed memores & veſtræ mortalitatis brevi complendæ; & rerum ſæcularium vanitatis in inſtanti diſparituræ; has concupiſcentias fallaces reprimite. ℣. 12. eò facilior erit vobis hæc victoria; quò major vobis adeſt Chriſti gratia. ℣. 14.

Hortatur ad obediendum juſtitiæ.

Ut nos animet ad obediendum juſtitiæ; *ſed*, inquit, *exhibete vos Deo.* quaſi diceret Juſtitiæ obedientes, Deo ipſi Regi veſtro, benefactori veſtro, qui vos à mortuis ſuſcitavit, ſervietis. ℣. 13.

Et membra veſtra arma Juſtitiæ Deo. Quia regni fecit mentionem, ejus quoque armaturam congruenter oſtendit; parandæque victoriæ rationem nos docuit, ait Theodoretus. Omnes corporis partes & arma juſtitiæ ſunt, ſi mens velit; & rurſus peccati; quando illa peccati dominatum amplexa fuerit. idem Theodoretus.

Hinc nos hortatur Apoſtolus: *ſed neque exhibeatis* . . . ne membra Deo dicata, peccato, diabolo militent; ſed vos toti & omnia veſtra Deo militate. ℣. 13.

Rationes ad id urgentes.

Veſtri non eſtis, ſed Dei, cui ſponte per baptiſmum vos dediſtis; & qui vos, non in ſervos tantùm recepit, ſed & in filios & hæredes adoptavit. ℣. 18.

Tantæ charitatis memores, ipſius ſitis toti: hoc à vobis exigit gratitudo, at poſtulat æquitas; toti fuiſtis peccato, ipſi, ut mancipia, ſerviſtis, de juſtitiâ ne cogitantes quidem; quid æquius, quam ut Deo mancipati; toti Deo ſitis, de peccato non cogitantes. ℣. 19. 20. Id ergo exigit æquitas.

At idem exigit utilitas veſtra. attendite ergo ad utilitatem, quam ex peccatis veſtris percepiſtis: quid ex eis reſtat vobis? pudor, confuſio, mors, & mors æterna: hoc eſt enim ſtipendium, quod diabolus dat peccatoribus, ſuis militibus. ℣. 21. 23.

Attendite autem & ad utilitatem, quam ex Dei ſervitio percipitis; vivitis innocenter, puri, ſancti, pace divinâ fruimini; & expleto mortalis hujus vitæ tempore; vitam & regnum percipietis æternum. Immortalitas etenim & æterna felicitas eſt donativum, quod ſuis militibus promeruit & promiſit Dominus noſter Jeſus Chriſtus.

His omnibus attentis, pugnate, vincite, cum Chriſto regnabitis in æternum.

Analyſis Cap. 7.

PRIMÒ.

SEx *primis verſibus explicat & probat quod* ℣. *14. cap. præc. dixit* non eſtis ſub lege, *&c.*

Judæos ergo ad Chriſtum converſos alloquens, eis exponit quomodo per Chriſtum ſint à lege liberi: tùm quia in baptiſmo, per virtutem mortis Chriſti ipſis tunc applicatæ, & quaſi appropriatæ, mortui ſunt: unde lex in eos vim amplius non habet, ſicut maritus dominium non habet in conjugem mortuam.

Tùm quia, in baptiſmo, reſurrexerunt cum Chriſto, novam in eo vitam receperunt; ipſi uniti, copulati, & ſpirituali matrimonio conjuncti: ſicque ſub gratiâ ſunt, ut ex eâ Deo fructificent, ſeu fructus vitæ producant; ſicut ſub lege, mortis fructus pepererunt.

SECUNDÒ.

Sex aliis ſeq. ℣. *explicat quomodo lex, licet in ſe ſancta, per occaſionem tamen peccatum multiplicavit. quatenus illa peccatum, antea latens, indicavit & vetuit; hâcque tùm notitiâ, tùm prohibitione, concupiſcentiam peccandi irritavit.*

Hoc autem, modeſtiæ causâ, Paulus in ſemetipſo exponit, ſe ſe in duplici ſtatu ſupponens; ante legem ℣. *9.* Ego autem vivebam ſine lege, *&c. poſt legem:* Sed cum veniſſet mandatum, *&c. illius occaſione, exarſit concupiſcentia, & peccato me occidit.*

TERTIÒ.

Facto tranſitu à ſtatu legis ad ſtatum gratiæ, ℣. *14. explicat & in hoc ſtatu deflendos effectus concupiſcentiæ: ſicut autem prius in ſemetipſo, ut Judæo, oſtendit Judæis pravos effectus concupiſcentiæ ſub lege: ſic & in ſemetipſo, ut Chriſtiano, oſtendit Chriſtianis, invitos effectus concupiſcentiæ, etiam in ſanctis.*

℣. *24. Ingemiſcit ob hanc miſeriam, illiuſque remedium oſtendit.* ℣. *25.*

Caput Septimum.

Textus.

1. AN ignoratis fratres (ſcientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit?

Paraphraſis.

A VOs præſertim alloquor, Judæi fratres, & legis Moſaïcæ gnari, neſcire enim non poteſtis, quòd homo legi obnoxius, tantiſper lege tenetur, donec ea lex vivit, ſeu vim & vigorem habet.

2. Nam quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro alligata eſt legi: ſi autem mortuus fuerit vir ejus, ſoluta eſt à lege viri.

Hanc legis vim in hominem, liceat explicare per jus, quod lex ipſa dat marito in conjugem: ſicut mulier viro per conjugium obnoxia, illi viro per legem alligata eſt quamdiu vixerit ille; ubi verò mortuus eſt, ſoluta eſt à lege matrimonii: ita & homo legi obnoxius eſt, donec ea vivit; ab eâ autem liber eſt, ubi abrogata, ſeu mortua eſt.

3. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro: ſi autem mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt à lege viri: ut non ſit adultera ſi fuerit cum alio viro.

Sicut igitur quamdiu vixerit maritus, uxor illius adultera eſt, ſi copulata ſit cum alio viro: ſi verò mortuus ſit, ſoluta eſt à lege matrimonii; ita ut non B reputetur adultera, nec adulterii pœnis ſubjecta, ſi nupſerit cum alio: ita de homine legi obnoxio, qui quaſi adulter reputabitur, ſi adhuc vivente lege nupſerit alteri: non verò, ſi jam mortua ſit lex.

4. Itaque fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti: ut ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificemus Deo.

Itaque fratres mei, nihil vobis nunc commercii cum lege Moſaïcâ, quia & vobis ipſa mortua eſt, per mortem Chriſti; & vos illi quoque mortui eſtis, per eamdem Chriſti mortem, vobis in baptiſmo appropriatam: ſic autem mortui eſtis in baptiſmo, ut & in eo, & per eum à mortuis ſurrexeritis cum Chriſto; unumque facti ſitis cum illo, quaſi uxor & ſponſa illius, ut ex illius gratiâ, Deo pariamus opera bona, ſancta, & divina.

5. Cùm enim eſſemus in carne, paſſiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, ut fructificarent morti.

Et ſanè æquum eſt, ut tanto conjugio nobilitati, C fructum edamus Chriſto, ſponſo noſtro, dignum; cum enim ſub lege carnali, quaſi marito, viveremus; tunc affectiones & deſideria peccandi, quæ per legis occaſionem fiebant irritatiora, ita dominabantur in membris noſtris, ut per ea fructus peccatorum parerent mortis fœtus infelices.

6. Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis, in quâ detinebamur, ita ut ſerviamus in novitate ſpiritus, & non in vetuſtate litteræ.

Nunc ergo, ubi per Chriſti gratiam ſoluti ſumus ab illo cum lege conjugio, cujus vinculo vinciebamur, & quod nobis erat occaſio mortis; æquum eſt ut Chriſto, Filio Dei copulati, novo filiorum ſeu charitatis ſpiritu, Deo ſerviamus, ſcilicet, ut Unigeniti filii ſui ſponſæ; non verò ſicut anteà, velut ſervi, D ſolo pœnarum metu: hocque charitatis & ſponſæ ſpiritu pariamus opera, Deo Patre, Chriſtoque ſponſo noſtro, digna.

7. Quid ergo dicemus? lex peccatum eſt? Abſit.

Sed vereor ne quis hæc me de lege dicentem audiens, putet me legi hanc calumniam inferre; quod peccati ſit author. Abſit à piis mentibus talis interpretatio. Lex peccati nec author eſt, nec magiſtra, ſed index & accuſatrix.

Sed peccatum non cognovi, niſi per legem: nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret: Non concupiſces.

Multa ſunt enim peccata, quæ non cognovi, niſi per legem; imò, ipſam concupiſcentiam internam, quâ externi actus rationem induunt peccati, non noviſſem eſſe peccatum, niſi lex eam prohibuiſſet dicens, *non concupiſces.*

8. Occaſione autem acceptâ, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam; Sine lege enim peccatum mortuum erat.

E Lex ergo peccatum mihi indicavit & prohibuit; & quidem ut illud coerceret: ſed concupiſcentiæ vitium, in me latens, & quaſi ſopitum, hujus prohibitionis occaſione excitatum & irritatum, acrius ad peccandum me ſollicitavit, & in me excitavit omne malorum deſideriorum genus. Sicque per legis occaſionem, peccatum, quod erat quaſi mortuum, vitam ac vigorem accepit.

9. Ego autem vivebam ſine lege

Hoc, ut diſtinctius concipiatis, duplicem gentis noſtræ diſtinguite ſtatum; ante legem, & poſt le-

gem: utrumque autem in meâ perſonâ expono. Ego Judæus, aliquando, v. g. in Ægypto, vixi ſine lege Moſaïcâ, tunc peccatum non agnoſcebam, non curabam, ad illud non multùm excitabar. A

Sed poſtquam acceſſit lex, dixitque mihi, ***non concupiſces***: hâc prohibitione, concupiſcentia mea, quæ erat ſopita, & quaſi mortua; ſtatim excitata revixit.

Revixit, inquam, peccatum; at ego peccato mortuus ſum, quia mors eſt animæ.

Sicque meo, non legis vitio factum eſt, ut quod mihi datum erat ad vitam, occaſio mihi foret mortis.

Quatenùs in me inſita propenſio ad peccatum, à lege, occaſionem accepit illud avidiùs appetendi, hæcque propenſio, quaſi lena me ſeduxit, in ſuas partes doloſè attraxit; ſicque me, ad opus vetitum inducendo, occidit. B

Itaque nihil eſt, quod calumniemur legem, ſancta eſt, & unumquodque ejus mandatum ſanctum, æquum, & bonum.

Sed inquiet hîc aliquis, ſi lex bona eſt, quomodo mihi mortem peperit? an quod in ſe bonum eſt, mihi cauſa mortis erit? Abſit, quod lex dicatur cauſa mortis: lex ad ſummum eſt mortis occaſio; vera autem cauſa mortis eſt peccatum, per concupiſcentiam contra legis prohibitionem commiſſum. Hinc appareat quantum & quale malum ſit, concupiſcentia, peccati parens; cùm per legem, ſanctam & bonam, mortem in me ſit operata; ejus ſanè malitia major eſt, quàm dici poteſt, quandoquidem per legem bonam produxit rem peſſimam. C

Lex, inquam, ſancta eſt, ut quæ ſancta & ſpiritualia præcipit: unde ergo mors & peccatum? ex naturæ noſtræ corruptione, quæ ſequitur, non quæ ſpiritui, ſed quæ carni placent.

Hanc naturæ corruptionem, quæ & in ſanctis remanet, lubet in meâ perſonâ vobis exprimere: Ego igitur Paulus, licet liber à lege, licet ſub gratiâ conſtitutus, licet Apoſtolus, & multis à Deo dotatus privilegiis; carnalis tamen ſum, & carnis ſtimulos in malum ſentiens; illiuſque motus ſæpe cogor, licet invitus, & velut ſervus emptitius, ſuſtinere: D

Carnis, inquam, ſum quaſi ſervus; non enim approbo, & ut meum agnoſco, quod in parte animali operor; in quâ non opere perficio bonum, quod mente approbo & volo; ſed operor malum, quod mente odi; nollem enim concupiſcere, invitus concupiſco; vellem bonum alacriter peragere, at invaleſcente concupiſcentiâ, non perficio.

Si autem nolens concupiſco, ſanè mens & voluntas mea conſentit cum lege, &, ut bonam approbat legem, dicentem, ***non concupiſces***.

Unde ſequitur quod nunc in hoc ſtatu gratiæ, non ego, ſeu mens & voluntas mea, concupiſco, ſed meæ naturæ corruptio; ſeu inſita veteri homini concupiſcentia, quæ, me reluctante, ſuos motus excitat in me. E

Novi enim per experientiam, quod in me, ut carnali & veteri homine, & per peccatum corrupto, non ſit inclinatio ad bonum; ſed propenſio ad malum. Equidem quoad mentem & ſpiritum, velle mihi præſto eſt; ſed propter hanc inditam concupiſcentiam, exequi non valeo.

Non enim, quod mente volo bonum, hoc perficio; ſed quod nolo malum, in carne facio; invitus concupiſco.

Igitur, ſicut jam dixi, non ego, ſeu mens mea, concupiſco; ſed vetus & carnalis homo, ſeu natura corrupta.

Itaque, cum juxta divinæ legis præſcriptum, volo aliquod facere bonum, invenio legem, ſeu vim ali-

aliquando:

Sed cùm veniſſet mandatum, peccatum revixit.

10. Ego autem mortuus ſum: & inventum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem.

11. Nam peccatum occaſione acceptâ per mandatum, ſeduxit me, & per illud occidit.

12. Itaque lex quidem ſancta & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum.

13. Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem: ut fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum.

14. Scimus enim quia lex ſpiritualis eſt:

Ego autem carnalis ſum, venumdatus ſub peccato.

15. Quod enim operor, non intelligo. non enim quod volo bonum, hoc ago:

Sed quod odi malum, illud facio.

16. Si autem quod nolo, illud facio: conſentio legi, quoniam bona eſt.

17. Nunc autem jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.

18. Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt in carne meâ, bonum. Nam velle, adjacet mihi, perficere autem bonum, non invenio.

19. Non enim quod volo bonum, hoc facio: ſed quod nolo, malum, hoc ago.

20. Si autem quod nolo, illud facio: jam non ego operor illud, ſed quod habitat in me, peccatum.

21. Invenio igitur legem, volenti mihi facere

facere bonum, quoniam mihi malum adjacet:

22. Condelector enim legi Dei ſecundùm interiorem hominem:

23. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me lege peccati, quæ eſt in membris meis.

24. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?

25. Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Igitur ego ipſe mente ſervio legi Dei; carne autem, legi peccati.

quam, huic meæ bonæ voluntati contrariam; & hæc vis, ſeu lex contraria, oritur ex naturæ meæ corruptione, ſeu eſt naturæ corruptæ perverſa ad malum propenſio.

Lex enim Dei me ſecundùm mentem delectat.

Experior autem aliam in carne meâ corruptâ legem, legi Dei, in quâ mens mea delectatur, repugnantem, & hæc carnis meæ lex, ſeu rebellio, me quaſi captivum ſibi ipſi reddit, cum me cogat invitum ejus motus pati.

O me hominem infelicem! quis me liberabit ab hoc mortifero corpore, tot pravis affectibus, ad mortem pertrahentibus, obnoxio?

Gratia Dei per merita Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Igitur ego ipſe Paulus, qui ſupra ℣. 14. mente & voluntate ſervio legi Dei: quia nolo concupiſcere & concupiſcentiæ motibus non conſentio: carne autem ſeu appetitu carnali ſervio fomiti peccati, ſeu concupiſcentiæ; ipſius motus ſentiendo & contra Dei legem concupiſcendo; licet invitus.

Commentarius in Cap. 7.

℣. 1. AN *ignoratis fratres.* Dixit in cap. præc. ℣. 14. *non ſub lege eſtis, ſed ſub gratiâ:* & quia ſtatim interrogavit, an ideò liceret liberiùs peccare; ſicque digreſſus eſt, & in hac ſuâ digreſſione perſeveravit in reliquo capite; hinc ad hanc ℣. 14. propoſitionem regrediens, illam nunc probat, & explicat.

Judæos itaque ad fidem converſos hîc alloquitur, quos & fratres ſuos, etiam ſecundùm carnem, vocat; quia & ipſe Judæus; & legis non ignaros, quia à primâ ætate Judæi legis notitiâ imbuebantur.

Hos ergo docet Moſaïcæ legis vinculo non ampliùs obligari: idque explicat metaphorâ viri & mulieris.

Lex in homine dominatur. Gr. dominatur homini *quanto tempore vivit.* Quid? ille, an illa? homo, an lex? ambiguum eſt, ſi verba ſpectentur; ſi mens & ſenſus Apoſtoli ſpectetur, indifferens eſt; utrumque enim verum eſt, & de utroque mens Apoſtoli verificatur: eſt tamen probabilius quòd de lege debeat intelligi, ſitque ſenſus: Scitis fratres, quòd lex quamdiu viget, & abrogata non eſt, jus & poteſtatem habet in hominem, ſicut maritus in uxorem.

℣. 2. *Nam quæ ſub viro eſt mulier.* Gr. ὕπανδρος γυνὴ ſubviralis; id eſt nupta, ſeu viro per conjugium obnoxia, *vivente viro alligata eſt legi.* Gr. viventi viro alligata eſt lege. Syr. ut mulier quæ devincta eſt marito ſuo per legem quamdiu vivit.

Si autem mortuus fuerit, ſoluta eſt à lege viri, id eſt, à lege matrimonii, quâ viro ſubjiciebatur.

Comparatione probat Judæos à legis Moſaïcæ vinculo ſolutos.

Oſtendit igitur comparatione, hominem Judæum à jugo legis Moſaïcæ liberari, ſicut mulier nupta liberatur à lege conjugii per mortem mariti.

Lex Moſaïca, quaſi maritus; Judæus legi Moſaïcæ ſubjectus, quaſi uxor matrimonio copulata: ſicut quamdiu vivit maritus, illi, per legem matrimonii, alligata eſt uxor: ita, quamdiu lex viguit, illi Judæus fuit alligatus.

Sicut autem marito defuncto, uxor ſoluta eſt à lege matrimonii; ita ubi lex abrogata fuit, ab eâ ſolutus eſt Judæus.

℣. 3. *Igitur vivente viro, vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro.* Gr. ſi fuerit viro alteri. id eſt, ſi nupſerit, vel ſi copulata ſit alteri viro. *Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt à lege viri,* id eſt, ſoluta eſt à lege matrimonii: ita ut non cenſeatur adultera, nec adulterii pœnis ſubjecta, ſi nupſerit cum alio viro, aut alteri corporis ſui poteſtatem fecerit; licèt enim in hoc caſu peccet, ſed non in legem contra adulteras.

℣. 4. *Itaque fratres mei, & vos mortificati eſtis.* Syr. nunc igitur fratres mei, mortui eſtis legi in corpore Chriſti.

Adaptat ſimilitudinem: hæc enim vox *itaque,* indicat concluſionem, quam ex allato exemplo deducit Apoſtolus. Et quia hæc erat illius argumentatio: Uxor mortuo marito, ſoluta eſt à lege viri; atqui lex, quæ erat quaſi maritus veſter, mortua eſt per Chriſti mortem: ergo vos pariter ſoluti eſtis, nec ampliùs ſub lege, ſed ſub gratiâ.

Per Chriſti mortem lex mortua eſt.

Debuiſſet igitur Apoſtolus dicere: Mortua eſt lex &c. ſed Judæorum imbecillitati conſulens, ne eos offenderet, maluit dicere: *Vos mortui eſtis legi.*

Utrumque autem verum cùm ſit; verum enim eſt quòd per Chriſti mortem mortua ſit lex. Epheſ. 2. ℣. 15. 16. Verum quoque eſt, quòd *nos mortui ſumus, conſepulti, complantati &c.* ùt in cap. 6. dictum eſt.

Et nos Chriſtiani per Baptiſmo ſumus mortui: ſicque ſolutum ex omni parte vinculum.

Hinc in re parum referebat, quid verbis Apoſtolus exprimeret. Sive mortua eſt lex, ſive mortui eſtis legi.

Cautè tamen & prudenter Judæorum infirmitati ſeſe accommodans, legem enim plurimi faciebant; unum dixit, aliud cogitandum reliquit, ait D. Anſelmus. Vel ſecundùm D. Chryſoſtomum, mulierem mortuam apertè dicit: legem verò, maritum, clam ſignificat in propoſitione, id eſt, in argumentatione, ùt videre eſt ſuprà.

Prudentia D. Pauli.

Mortificati eſtis per corpus Chriſti, ſcilicet crucifixi, & pro vobis occiſi. Theophyl. per mortem Domini. D. Chryſ.

Alii dicunt *per corpus Chriſti,* id eſt, per hoc quòd incorporati eſtis Chriſto, ſcilicet per Baptiſmum: & his favere videtur verſio Syriaca. ſuprà.

Chriſto quaſi ſponſo unimur per Baptiſma.

Ut ſitis alterius, id eſt, ut ſitis uxor alterius viri, ſeu ut multò nobilius contrahatis conjugium, unumque ſitis cum Chriſto, Filio Dei, qui à mortuis ſurrexit, novuſque factus eſt homo.

Chriſtus Sponſo comparatur. 2. Cor. 11. ℣. 2. Eccleſia Sponſæ. Epheſ. 5. 27.

Ut fructificemus Deo, id eſt, ut in hoc noſtro cum Chriſto coojugio, ex Chriſti gratiâ, pariamus Deo opera bona & divina, fidei, ſpei, charitatis, aliarumque virtutum:

Duo matrimonia Judæi. Primum cum lege, ſecundum cum Chriſto. Diſcrimen inter utrumque.

℣. 5. *Cùm enim eſſemus in carne*... dat rationem, ob quam debeant Deo fructificare; ſimulque oſtendit diſcrimen inter hoc Judæorum cum Chriſto conjugium, & præcedens eorum cum lege matrimonium.

Cùm enim eſſemus in carne, id eſt, cum ſub lege viveremus ſecundùm carnalem hominem.

Paſſiones peccatorum, id eſt, motus concupiſcentiæ ad peccatum inchoantes, *quæ per legem erant*, id eſt, quæ occaſione legis excitabantur, *operabantur* id eſt, opus ſuum peragebant *in membris noſtris*, ſeu per membra noſtra. *ut fructificarent morti*, id eſt, ut fructus peccatorum parerent, qui nos ducerent ad mortem, noſque morti pabulum darent. *Finis peccati, mors.*

℣. 6. *Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis*, id eſt, *à lege*, quæ erat occaſio peccati, & ideò *mortis in quâ detinebamur*, id eſt, cujus vinculo vinciebamur, eramuſque captivi: *itant ſerviamus*, id eſt, ut ſerviamus Deo *in novitate ſpiritûs*, id eſt, novo ſpiritu, ſcilicet ſpiritu charitatis, quæ *diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis.* Seu ut Deum diligamus, tanquam filii adoptivi, & tanquam Unigeniti filii ſui ſponſæ; *& non in vetuſtate litteræ*, id eſt, & non ſicut ſub lege veteri, & tantùm litterali, ſeu ſpiritu gratiæ deſtitutâ, tanquam ſervi, & ſolo pœnarum metu.

Græci legunt. Nunc autem ſoluti ſumus à lege; mortui, id eſt, cùm ſimus mortui ei &c. Alii legunt, mortuo eo, in quo deonebamur. Alii à lege mortuâ. Syrus: Nunc autem ceſſamus à lege, & mortui ſumus ei qui nos detinebat &c.

Sed noſtra lectio, cujus meminit Origenes, quam ſequitur Ambroſius, & quam confirmat D. Hieron. clarior eſt.

Baptiſmus, mors.

Ex ſuprà dictis ℣. 4. diſce quòd Baptiſmus ita mors eſt, ut & matrimonium ſit.

Mors quidem, quia per Baptiſma morimur peccato, veteri homini; cum Chriſto morimur & ſepelimur, ùt in cap. 6. ſæpe dictum eſt.

Baptiſmus, matrimonium.

Matrimonium verò, quia per Baptiſmum animæ noſtræ uniuntur Chriſto, Eccleſiæ ſponſo, unumque ſimus cum illo, ut ex ipſo & per ipſum opera ſancta, & Deo digna pariamus.

Ad hoc attende, ô anima mea! & tanto honore nobilitata, Chriſti ſponſi tui zela & æmulare gloriam; ama quod amat, omnibus illius ſubdere voluntatibus; ipſius ſis tota.

hujus finis.

Diſce & ex eodem verſu, quòd hujus matrimonii finis ſit fructificare Deo, opera ſancta Deo continuè parere, tota Deo vivere.

Attende, ô anima mea, quomodò huic Dei in te voluntati reſponderis. Erubeſce, ô anima, in bono ſterilis, & in malo fœcunda; ruboriſque & doloris plena, recurre ad ſponſum tuum, veniam pro præterito precatura, & pro præſenti & futuro Spiritum ſanctum petitura.

Ad hunc finem attentio.

Deprecatio animæ ad ſponſum.

Chriſte, Fili Dei vivi, omnis autem animæ chriſtianæ ſponſe, miſerere animæ meæ, tuæ licèt indigniſſimæ & infideliſſimæ ſponſæ; omnes ei condona præteritas infidelitates, ejuſque peccatorum immemor, & tuum da ei, quæſo, ſpiritum, ſpiritum amoris, ut hoc tuo ſpiritu fœcunda, edat Deo opera vitæ; ſine hoc tuo ſpiritu, miſer paſſionum ſervus ero, & opera mortis ſemper pariam; at ſpiritu tuo repletus, Deo ſubdar, ipſique, ex gratiâ tuâ, fructus vitæ producam.

℣. 7. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt*.... Multa dixit in ſuperioribus, quibus videbatur legi calumniam inferre, v. g. ℣. 5. *Paſſiones peccatorum, quæ per legem erant.* ℣. 6. *à lege mortis.* Hæc ut explicet, interrogat:

Calumniam ſibi illatam diluit Apoſtolus.

Quid ergo dicemus? id eſt, an dicimus, ut calumniantur aliqui, quòd lex peccatum ſit, id eſt, author peccati. *Abſit. Sed peccatum non cognovi, &c.* id eſt, non ita exactè noviſſem, ait Theodoretus poſt D. Chryſ.

Nam concupiſcentiam neſciebam.... Gr. ipſam enim concupiſcentiam neſciebam &c. Syr. non enim concupiſcentiam noviſſem &c. id eſt, internum rei alienæ, v. g. uxoris, deſiderium, non noviſſem eſſe peccatum, niſi lex diceret: *Non concupiſces.* Hoc enim nullâ lege humanâ vetitum.

Judæus in ſtatu duplici, ante legem, & poſt legem.

Nota quòd D. Paulus modeſtiæ causâ, in primâ perſonâ loquitur, rem odioſam ſic in ſe volens exprimere, ut eam liberiùs aliis exponat Judæis.

Nota & quòd Hebræum in ſuâ perſonâ deſcribit in duplici ſtatu; ante legem ſcilicet, & poſt legem. In primo ſtatu, quando peccatum latebat, eratque ſopitum. In ſecundo ſtatu, quando patefactum fuit peccatum, prohibitum, & per prohibitionem excitata fuit concupiſcentia.

Lex peccati non magiſtra, ſed accuſatrix.

Abſit itaque quòd lex peccatum ſit, aut peccati magiſtra; quin imò eſt peccati accuſatrix, ait Theodoretus, quia multa ſunt peccata & per ſe mala, quæ non noviſſem mala, niſi lex me docuiſſet.

Ipſam concupiſcentiam internam, quâ actus externi rationem & malitiam peccati induunt, non noviſſem eſſe peccatum, niſi lex eam prohibuiſſet.

Non cognovi, & *neſciebam*, hîc non ignorationem omnimodam ſignificant; ſed hoc dicit, naturalis ſe diſcretionis exactiorem cognitionem accepiſſe per legem, ait Theodoretus.

Lex occaſio peccati, non cauſa; fuit cauſa cognitionis, cognitio fuit occaſio peccati.

Lex itaque eſt cognitio peccati, non cauſa peccati; producit peccati cognitionem: eſt autem per accidens & extrinſecum legi, quòd ex hac cognitione peccati irritetur concupiſcentia, & peccatum operetur.

℣. 8. *Occaſione autem acceptâ*.... Gr. occaſionem autem accipiens peccatum. Syr. proinde hoc præcepto (ſcilicet non concupiſces) invenit ſibi occaſionem peccatum, & conſummavit in me omnem concupiſcentiam.

Lex, ut ℣. 7. dictum eſt, dat cognitionem peccati, & illud prohibet. *Peccatum autem*, id eſt, concupiſcentiæ vitium, in me latens, & quod erat ſopitum, & quaſi mortuum; hujus prohibitionis occaſione excitatum & irritatum, multò vehementiùs graſſari cœpit & excitavit in me omne genus malorum deſideriorum.

Lex concupiſcentiam irritat.

Lex, ſeu prohibitio concupiſcentiam irritat, ſicut aqua calcem vivam.

Sine lege enim (concupiſcentiam vetante) *peccatum mortuum erat*, id eſt, ſopitum. Concupiſcentia interior, quia nullâ lege humanâ prohibebatur, erat quaſi mortua, ſopita, & non reputabatur peccatum: at lege Dei prohibita, exarſit in omnes pravos motus & affectus.

℣. 9. *Ego autem vivebam ſine lege*.... loquitur in perſonâ Judæi, ante legem, v. g. in Ægypto. Alii tamen id intelligunt de D. Paulo, cùm inciperet adoleſcere & peccare, legem Moſaïcam nondum edoctus. ita Cornel. Menoch. Tyrin.

Ego, Judæus ſcilicet, *aliquando*, v. g. in Ægypto, ante legem Moſaïcam, *vivebam* quaſi exlex, peccatum non agnoſcens, non curans, non æſtimans; ſicque ad illud non multùm incitatus. *Sed*

cum veniſſet mandatum, id eſt, lex dicens mihi: *Non concupiſces*; peccati dans mihi cognitionem, illudque prohibens, *peccatum revixit*, id eſt, excitatum eſt. Concupiſcentia mea, quæ erat quaſi ſopita, & mortua, per legem excitata revixit.

℣. 10. *Ego autem mortuus ſum .... Peccatum*, inquam, *revixit*; *At ego* peccato mortuus ſum.

Lex ſucceſſivè occaſio mortis & vitæ. Quomodò?

Obſerva, & mirare antitheſim inter peccatum & hominem, quibus lex ſucceſſivè mortis & vitæ eſt occaſio. Ante legem, peccatum erat quaſi mortuum; homo autem videbatur vivere: poſt legem, peccatum revixit; homo verò mortuus eſt, peccato ſcilicet, quod eſt mors animæ. Ante legem, languebat concupiſcentia, & homo non erat prævaricator: poſt legem, exarſit concupiſcentia; ipſi, non obſtante lege, obedivit homo, factuſque eſt legis prævaricator, & per legis transgreſſionem, factus eſt obnoxius morti temporali & æternæ.

Et inventum eſt mihi mandatum .... ſicque factum eſt, ut lex quæ mihi data erat ad vitam, occaſio mihi foret mortis.

℣. 11. *Nam peccatum, occaſione acceptâ.* Gr. occaſionem accipiens; id eſt, nam concupiſcentia, occaſione legis acceptâ, in ſuas partes me doloſè traxit & occidit me, ad opus vetitum inducendo. Vide paraph.

℣. 12. *Itaque lex quidem ſancta* .... Ex ſuprà dictis concludit Apoſtolus contra objectionem ℣. 7. factam; quod tantùm abeſt, ut lex peccatum ſit, quin imò ſancta eſt, & unum quodque ejus mandatum *ſanctum*, docens quomodò Deus ſanctè colatur. *juſtam*, præſcribens ut unicuique ſuum reddatur. *bonam*, præſcribens ea, quibus quiſque bonus ſit, ſi ſervetur.

Hinc D. Thomas putat dici *ſanctum*, propter præcepta cæremonialia; *juſtum*, propter judicialia; *bonum*, propter moralia.

Obſervatio Moralis.

Quàm neceſſaria nobis oratio.

Ex dictis de lege ℣. 7. & 8. quæ majoris reatûs occaſio fuit, diſce cum D. Auguſt. frequenter orare: da Domine quod jubes, & jube quod vis.

Qualiſcumque ſit noſtra, ſive per legem, ſive per rationem, cognitio; ita pravum & corruptum eſt cor hominis, ut niſi Chriſti gratiâ medicinali ſanetur, tota hæc noſtra notitia majoris peccati futura ſit occaſio.

Legis notitia ſæpe lethalis.

Legis cognitio bona quidem eſt, eſt enim Dei gratia; at gratia, quæ ex cordis noſtri corruptione, lethalis & funeſta nobis erit, niſi gratia Dei interna cordis noſtri corruptionem ſanet. Itaque: *Sana me Domine, & ſanabor; ſalvum me fac, & ſalvus ero.* Jerem. 17. 14.

Miſerandum hominis ſtatum!

Ex dictis ℣. 9. 10. diſce quàm neceſſaria nobis Dei gratia, ob miſerandum & lachrymis etiam ſanguineis deflendum ſtatum noſtrum.

Si enim legem ignoret homo, ipſius ignorantia illi cauſa mortis eſt.

Si legem novit, ipſius notitia, ob cordis ſui pravitatem, plerumque majoris criminis erit occaſio.

Sine lege, aut legis cognitione, non novit concupiſcentiam, illam putat naturalem, nec peccatum, aut offenſam Dei reputat. Hinc peccatum deglutit ut aquam.

Si noverit illam, & Dei gratiâ non præveniatur, non obſtante peccati notitiâ & prohibitione, concupiſcentiam ſequetur, fietque ob notitiam magis reus.

Itaque, ô lumen! ô vis & efficacia gratiæ! quàm
A mihi neceſſaria eſtis? ô lux æterna, illumina me! ô ſanctitas ipſa, ſanctifica me!

Implorandà continuè Dei gratia.

Chriſte, lux mundi, illumina mentem meam! Chriſte, Salvator mundi, ſalva, purga, ſanctifica cor meum. Da mihi cor novum, cor docile, & tuæ voluntati ſemper ſubditum. Da Domine quod jubes; ſis revera Magiſter & Medicus.

Lex Pædagogus, non Medicus; Chriſtus Magiſter & Medicus.

℣. 13. *Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors* .... Hic ſecundum objicit ſibi incommodum, ex dictis ſequens; hinc enim ſaltem ſequi videtur, quòd mandatum in ſe ſanctum, mihi factum ſit cauſa
B mortis.

Non lex, ſed legis abuſus cauſa peccati.

Abſit. Non enim lex, ſed legis abuſus eſt cauſa peccati. Lex tantùm occaſio; vera autem cauſa mortus, eſt tranſgreſſio legis, ſeu peccatum contra legis prohibitionem.

Nam peccatum, id eſt, concupiſcentia, quæ parit peccatum, *ut appareat peccatum*, id eſt, quantum & quale ſit malum: *per bonum*, id eſt per legem, *operatum eſt mihi mortem*, id eſt, pellexit me in mortem, inſtar lenonis vel lenæ, *ut fiat ſupra modum peccans.* Gr. ut fiat ſecundùm hyperbolem, id eſt, plus quàm dici poteſt, peccaos, peccatrix, id eſt, magna & exuberans peccatorum & malitiæ cauſa.

Concupiſcentia leno, vel lena.

Proſopopæa.

Per proſopopæam loquitur de peccato, ſeu de concupiſcentiâ, fomite peccati, quaſi de perſonâ, quæ
C excitaret voluntatem ad peccandum, & quæ major peccator, ſeu peccatrix ſit, quando ad majus peccatum excitat. *ut fiat ſupra modum*, inſigniter & exceſſivè *peccator.* ἁμαρτωλὸς, reus, peccator. ἡ ἁμαρτία. *peccatum*, idque *per* ipſum *mandatum.*

Quanta cordis noſtri corruptio?

Heu quanta cordis noſtri perverſitas & corruptio! quæ legis & intellectûs lumen corrumpit & inficit; & hac legis & intellectûs corruptione, ipſa fit infectior, ſceleratior, & inexcuſabilior.

Illam gratia Chriſti ſanat.

Adeò corrupti quæramus Medicum; humiles, tremebundi, gementes, Chriſti gratiam imploremus, quæ ſola cordis corruptionem ſanat.

℣. 14. *Scimus enim quia lex ſpiritualis eſt* .... Syr. ſcimus enim legem ſpiritûs eſſe: Ego verò carnis ſum & venditus ſum peccato.

D Probat legem ſanctam eſſe, & non cauſam mortis; ſimulque rationem reddit, ob quam ex lege ſequitur à lege non intentum, ſcilicet peccatum & mors: alia quippe eſt natura legis, alia hominis, etiam juſti, & ſub gratiâ conſtituti. Lex enim ſpiritualis eſt; ſpiritualia præcipiens, & quæ ſpiritualis ſunt hominis; virtutem amplecti, vitia fugere.

Ego autem carnalis ſum. loquitur hîc in propriâ perſonâ, & in ſtatu ſuo præſenti, ut Cornelius à lapide colligit ex omnibus Apoſtoli verbis, quæ ſunt de præſenti, & ut Eſtius fusè probat.

Homo juſtus etiam ſub peccato venumdatus.

Ego autem carnalis ſum. id eſt, vitio naturæ corruptæ, ſequor non quæ ſpiritui, ſed quæ carni placent: *venumdatus ſub peccato.* Gr. ſub peccatum. Syr. & venditus ſum peccato; id eſt, venditus
E in ſervitutem ſub jugo peccati, quaſi Domini. Hoc intellige, carne, vel ſecundùm carnem ſervus ſum, ſeu ut explicat ℣. 25. *ſervio legi peccati.*

Hincque fit quod lex in me non habet finem ſuum; ſed ego, non ipſa, ſum cauſa peccati & mortis.

Sentit quidem concupiſcentiæ motus, at iis non conſentit.

Itaque ad clariorem verſuum ſequentium intelligentiam, obſerva quod Apoſtolus, facto tranſitu à prætetito ſtatu legis & peccati, ad ſtatum gratiæ, ſed adhuc cum concupiſcentiâ luctantis, exponit in ſuâ perſonâ, quæ juſtis, etiam ſub gratiâ conſtitutis, contingunt: idque tùm ut nos inſtruat, &

ad pugnandum excitet; tùm ut Judæis oſtendat diſcrimen, quod eſt inter hunc præſentem ſub gratiâ ſtatum; & inter præteritum ſtatum ſub lege; in illo præterito ſtatu obediebatur concupiſcentiæ & peccabatur; in hoc præſenti gratiæ ſtatu, concupiſcentiæ quidem ſtimuli in malum ſentiuntur; at illis reſiſtitur, & non peccatur. A

Concupiſcentiæ quidem quaſi tyranno traditi ſunt etiam juſti; non autem peccato: inſtar ſervi empititii cogimur concupiſcentiæ motus ſentire; ſed non illis conſentire: ingemiſcimus ſub illius tyrannide, illiuſque legi carne ſervimus; ſed mente & affectu ſervimus legi Dei. B

Quod enim operor, non intelligo. Probat ſe venumdatum eſſe peccato; ſeu, ſe ſervum eſſe concupiſcentiæ; ex eo quod faciat non quæ facienda ſibi videntur, ſed quæ Dominus, nimirum concupiſcentia imperat: ſcilicet, malum concupiſcere.

Mens improbat concupiſcentiæ motus.

Senſus ergo eſt: quod operor in parte animali, non agnoſco ut meum, nec approbo; quia, ſine ullo voluntatis meæ conſenſu, id agit pars animalis: ſeu quod idem eſt, opera & motus concupiſcentiæ meæ, per rationem & voluntatem non approbo.

Non enim quòd volo bonum..., id eſt, non enim opere perficio bonum, quod mente approbo & volo; ſed carne operor malum, quod mente odi, ſeu mala carnis deſideria, quæ voluntate deteſtor; in inferiori appetitu ſentire cogor. C

Quaſi diceret: nollem concupiſcere, invitus concupiſco; vellem bonum alacriter facere, at invaleſcente concupiſcentiâ, non perficio.

Hac improbatione conſentit cum lege.

℣. 16. *Si autem quod nolo, illud facio, conſentio.* Syr. ſuffragium fero legi eam bonam eſſe.

Si autem quod nolo.... appetitu ſuperiori, ſeu voluntate; *illud facio* in appetitu inferiori: id eſt, ſi nolens ego concupiſco: *conſentio legi*, id eſt, mens & voluntas mea conſentit cum lege, adhæret legi, approbat legem dicentem, *non concupiſces.* Unde ſequitur: D

℣. 17. *Nunc autem jam non ego.* Gr. nunc autem non amplius ego. &c. Syr. nunc autem non ego quidem, &c. Hinc, inquam, ſequitur, quod nunc, in hoc ſtatu gratiæ:

Non ego, ſeu mens & voluntas mea, concupiſco; ſed mea corrupta natura, ſeu fomes peccati.

℣. 18. *Scio enim quia non habitat in me....* Novi enim, per experientiam; *quod in me*; id eſt, in carne meâ per peccatum corruptâ, *non habitat bonum*, id eſt, inclinatio ad bonum, ſed propenſio ad malum.

Nam velle adjacet mihi. Syr. nam ut velim bonum, facile quidem mihi eſt; at ut illud exequar, impotens ſum: ſeu eſt quidem in me juſtificato, prompta voluntas faciendi bonum, ſed vix illud exequi poſſum: quia caro eſt infirma, & ſpiritui ſemper rebellis: vel juxta ſpiritum eſt mihi præſto velle bonum. E

℣. 19. *Non enim quod volo bonum:* Superioris eſt repetitio ad majorem aſſertionem ℣. 15.

℣. 20. *Si autem quod nolo, illud facio.* Vide ℣. 16. & 17.

℣. 21. *Invenio igitur legem*, id eſt, vim, imperium, dictamen concupiſcentiæ ſcilicet, *legem*, inquam, contrariam *mihi volenti facere bonum;*

Quoniam mihi malum adjacet; id eſt, quia propenſio ad malum mihi intimè inſita eſt, in inferiori, ſcilicet animæ parte.

Hic verſus obſcurus eſt, hinc variæ ſunt illius & conſtructiones & expoſitiones: quas apud authores videre eſt.

Facilis & naturalis mihi videtur contextus, ſi quod ex præcedentibus intelligitur, ſubaudias, *legem* contrariantem, ſeu repugnantem *mihi volenti.* Cujus contrarietatis, ſeu repugnantiæ rationem reddit Apoſtolus, addens, *quoniam mihi malum adjacet;* id eſt, propenſio ad malum, inſita eſt.

Ex dictis igitur concludit Apoſtolus, cùm volo juxta divinæ legis præſcriptum, facere aliquod bonum, deprehendo & experior aliam legem, mihi contrariam, & huic meæ bonæ voluntati repugnantem; hæcque lex eſt perverſa naturæ meæ corruptæ ad malum inclinatio.

Et hæc intelligentia conformis eſt ſequentibus verſibus.

℣. 22. *Condelector enim legi Dei.* id eſt delectat me lex Dei ſecundùm mentem.

℣. 23. *Video autem aliam legem.* id eſt, experior autem aliam legem in carne meâ corruptâ; ſcilicet fomitem peccati; *repugnantem*, Gr. contramilitantem, ſeu rebellantem *legi mentis meæ*, ſeu legi Dei quæ dicit *non concupiſces.* Intellige rebellionem appetitûs ſenſitivi, & ſenſuum, ac præſertim earum partium quas pudor non ſinit nominare.

Legem Dei vocat legem mentis ſuæ; ob dicta ℣. 22.

Et captivantem me, id eſt, quæ rebellio me captivat motione, non conſenſione: quia ſcilicet, invitus cogor vitioſas concupiſcentiæ paſſiones ſentire.

℣. 24. *Infelix ego homo! quis me liberabit?* Talem ac tantam miſeriam deplorat Apoſtolus, & exclamans, atque gemens petit: *Quis me liberabit* de hoc mortali & moribundo *corpore:* tot miſeriis & pravis affectibus obnoxio?

℣. 25. *Gratia Dei.* &c. Reſpondet ſibi, quòd gratia Dei, ſeu gratuita Dei miſericordia, intuitu meritorum Chriſti: Gr. & Syrus habent, gratias ago per Jeſum Chriſtum, &c. quòd ſcilicet liberatus ſum, vel potius quòd ſim liberandus.

Igitur ego ipſe mente ſervio... Ego Paulus *mente*, id eſt, parte animæ ſuperiore, *ſervio legi Dei* concupiſcere vetanti: nolo enim concupiſcere: *carne autem*; id eſt, parte animæ inferiore; *ſervio legi peccati:* id eſt, concupiſcentiæ, cujus cogor motus ſentire & pati.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 7. ad pietatem maximè notanda, & in praxim accuratius redigenda.

IN hoc capite D. Paulus, ut pictor excellentiſſimus, hominem depingit Chriſtianum.

In Chriſtiano quaſi duplex eſt homo: homo interior, homo exterior: homo ſpiritualis, homo carnalis: homo vetus, homo novus.

In Chriſtiano quaſi duplex homo.

In Chriſtiano Chriſtus habitat per fidem, & in eo per fidem, ſuamque gratiam, bonum facit.

In eodem Chriſtiano habitat vetus homo; homo peccati; habitat, inquam, per concupiſcentiam, ſuâque carnali voluntate, malum agit.

Unus quidem & idem eſt homo; ſed qui dicitur interior, ſpiritualis, novus, ſpiritus, mens, pars animæ ſuperior; quando conformiter dictamini hominis interni, tùm rectæ rationis, tùm gratiæ operatur, & fertur in ea, quæ ſpiritualia & divina ſunt. Dicitur exterior, carnalis, vetus, animalis, homo

peccati,

peccati ; quando ex dictamine ſenſuum & appetitûs A ſenſitivi, operatur & fertur, ut plurimùm, in ea, quæ carni & ſanguini placent ; ut dicet cap. 8. ℣. 5.

Duo agendi principia. In hoc homine quaſi duplici, duo ſunt agendi principia, principium vitæ, principium mortis ; ſpiritus & caro, gratia & concupiſcentia.

Duæ leges. Duas ſentit leges ; legem ſpiritûs, legem carnis. Lex Spiritûs conſentit legi Dei : lex carnis inclinat ad peccatum.

Hinc perpetua pugna. Hinc in nobis perpetua pugna, perpetuumque ſchiſma, quod non finiet niſi in æternitatis pace ; caro concupiſcit contra Spiritum, Spiritus contra carnem. Hanc luctam non ſentiunt, qui carni non reſiſtunt, ſed illi cedunt ; ſentiunt autem ſancti & B ſpirituales, qui nihil concupiſcentiis permittunt, ut juxta Dei ſpiritum vivant.

Nos ergo Chriſtianos, ut Dei milites, ad hanc luctam hîc accendit Apoſtolica tuba.

Hinc vigilandum, pugnandum, vincendum. Nobis itaque vigilandum, pugnandum, vincendum ; vigilandum, quia in medio cordis noſtri eſt noſter hoſtis : pugnandum adverſus concupiſcentiam, illiuſque motus inordinati ſic cohibendi, ut neque in opus exeant, neque illis inhæreat noſtra voluntas : vincendum ; agitur de vitâ, de ſalute, de regno, non temporalibus, ſed æternis. *Qui vicerit coronabitur.*

Quod Dei gratiæ munus. Hoc Domine Jeſu, tuæ gratiæ munus eſt ; hoc tua gloria, hominem infirmum, ſui ipſius victorem reddere : hanc, miſericors Deus, mihi dona gratiam : da vires, animum, perſeverantiam, ut carne victâ, ego mente ſerviam legi tuæ. Amen.

Analyſis Cap. 8.

IN ſuperiori cap. expoſita ſunt legis infirmitas & concupiſcentiæ nocumenta : in hoc octavo capite vires ſpiritûs & gratiæ Chriſti deſcribit Apoſtolus.

Hic ſpiritus verè Chriſtianos extra dam- C *nationem conſtituit ℣. 1. quia liberat eos à dominatu peccati ; dat eis vires ad implenda Dei præcepta, 2. 3. 4. facit ut non ſecundum carnem ambulemus, quod mors eſt animæ, quia legi divinæ contrarium, Deique tollit amicitiam ; ſed ſecundùm ſpiritum, quod eſt vita & pax. 5. 6. 7. 8.*

℣. 9. Baptizatus & per Spiritum ſanctum renatus, non eſt carnalis, nec carnalia ſapit ; ſi tamen ſpiritum Dei, in quo baptizatus eſt, ſervavit : ſi non ſervavit, non eſt verè Chri- E *ſtianus ; ſi ſervavit, corpus habet quidem obnoxium morti ; at ſpiritum habet vivum vitâ gratiæ, victurum vitâ gloriæ : ſicut enim hic ſpiritus Dei Jeſum ſuſcitavit à mortuis ; ita Chriſtianos ſuſcitabit ad æternam corporis & animæ vitam. 10. 11.*

℣. 12 Hinc non debemus vivere ſecundùm carnem, quod eſt mors & mortis origo ; ſed, ſpiritu ſancto animati, debemus facta carnis mortificare, vitâ ſpirituali & Deiformi vive- D *re : ad hoc nobis datus eſt adoptionis ſpiritus, in quo & per quem audacter & liberè Deum invocamus ut Patrem ; & qui ſpiritus nobis teſtimonium reddit, quod ſumus filii Dei, & ideò hæredes Dei, cohæredes Chriſti : ſi tamen cum eo patimur. 13. 14. 15. 16. 17.*

℣. 18. Neminem noſtrûm deterreat hæc appoſita conditio. Nulla quippe proportio hujus vitæ malorum ad futuram divinæ hæreditatis gloriam : tanta eſt hæc gloria, ut & ipſæ inſenſibiles creaturæ, filiorum Dei ſerva, hanc Dominorum ſuorum gloriam anxiæ & ſollicitæ expectent ; ipſi, ſuo modo, participaturæ : à fortiori, nos Apoſtoli & fideles, primitias ſpiritûs habentes, ad hanc plenam & conſummatam adoptionem gementes anhelamus. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25.

℣. 26. Alius ejuſdem ſpiritûs effectus eſt, quod noſtram ad orandum adjuvet infirmitatem, ipſe in nobis & pro nobis ineffabili modo poſtulans : præterea facit ut omnia, quantumvis adverſa, cedant in bonum iis, qui ex gratuito Dei propoſito ita vocati ſunt ad ſanctitatem, ut & huic divinæ obediant vocationi : nam quos tales fore præſcivit Deus ; hos prædeſtinavit ad conformitatem in patientiâ cum filio ſuo ; taliter prædeſtinatos vocat ad paſſiones ; per quas eos magis ac magis juſtificat, tandem glorificat hîc, at maximè in cælis.

℣. 31. Ex ſummâ Dei in nos charitate, noſtram excitat in Deum fiduciam ; cujus motivæ vide ℣. 31. 32. 33. 34. Verſu 35. ex eâdem Dei in nos charitate, noſtram acuit in Deum charitatem, & noſtram in Dei charitate inviolabilem ſperat perſeverantiam.

Digitized by Google

Caput Octavum.

Paraphraſis.

Nihil ergo nunc damnatione dignum in iis, A
qui, per Baptiſmum, Jeſu-Chriſto ſunt inſiti; ſi concupiſcentiæ reſiſtunt, & ab eâ ſe regi non patiantur:

Quia gratia ſpiritûs vivificantis, quæ quaſi lex eſt in cordibus noſtris indita, me & quemvis verè Chriſtianum liberavit à dominatu, & à reatu concupiſcentiæ, & à morte illius comite.

Nam quod lex Moſaïca præſtare non potuit, quia infirma erat, non tam in ſeipſâ, quàm propter infirmam carnem hominum, qui legem alioquin ſanctam implere non poterant; hoc Deus præſtitit, dum Filium ſuum miſit in mundum, per aſſumptam carnem, carni peccatrici ſimilem; & dum per hanc carnem à Filio ſuo aſſumptam, & quaſi B
peccatricem in cruce ſuſpenſam; peccatum, ſeu fomitem peccati, damnavit de peccato propriè dicto, eoque multiplici, & ipſum quaſi ſceleris reum interfecit.

Ut nos Chriſtiani, mandata Dei ſervaremus; non viventes ampliùs ſecundùm corruptionem carnis, quæ legis adimpletionem impediebat; ſed ſecundùm ſpiritum Chriſti, qui nos à peccato liberavit, nobiſque dat vires legem adimplendi.

Qui enim ſecundùm carnem vivunt, carnalia tantùm cogitant & ſapiunt; qui verò ſecundùm ſpiritum vivunt, ſpiritualia cogitant & ſapiunt.

At carnalia ſapere, mors eſt animæ: ſapere verò C
ſpiritualia, vita & pax animæ.

Carnalia, inquam, ſapere, mors eſt animæ, quia talis ſapientia eſt inimicitia cum Deo; legi Dei repugnat, & ideò ipſi ſubjici non poteſt: quia ſcilicet ipſius oppoſitum, ſeu repugnantia.

Hinc qui ſecundùm carnem vivunt, Deo placere, Deique præcepta ſervare non poſſunt.

Vos autem Chriſtiani, in Baptiſmo per Spiritum ſanctum renati, non vivitis ſecundùm carnem, ſed ſecundùm ſpiritum, quem in Baptiſmo recepiſtis: ſi tamen hic ſpiritus non receſſit à vobis; ſi quis autem hunc ſpiritum, quem Chriſtus illi per Baptiſmum dedit, ampliùs non habet, hic non eſt verè Chriſtianus. D

Si verò Chriſtus in vobis eſt per Spiritum ſuum; corpus quidem habetis obnoxium morti, ob Adæ peccatum; ſpiritus verò veſter vivit vitâ gratiæ per juſtitiam Chriſti, vitâ gloriæ citò victurus.

Quia ſi Spiritus Dei Patris, qui Jeſum filium ſuum à mortuis ſuſcitavit, habitat in vobis per juſtitiam; hic ſpiritus, qui Chriſtum ſuſcitavit, & vos reſſuſcitabit, veſtraque corpora ex mortalibus reddet immortalia, ut pote ejuſdem ſpiritûs habitacula.

Hinc concludo, quòd ſpiritus, non caro, nobis debet dominari; quia ſpiritui omnia debemus, nihil autem carni. Abſit ergo ut hæc vobis dominetur. E

Si enim ſecundùm carnis deſideria vixeritis, moriemini, & morte culpæ, & morte gehennæ æternæ: ſi autem ſpiritu prava carnis deſideria extinxeritis, vivetis & vitâ gratiæ & vitâ gloriæ.

Quicumque enim Spiritu ſancto animati, carnem mortificant, vitamque ſpiritualem vivunt;

Textus.

1. Nihil ergo nunc damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Jeſu, qui non ſecundùm carnem ambulant.

2. Lex enim ſpiritûs vitæ in Chriſto Jeſu liberavit me à lege peccati & mortis.

3. Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem:

Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne,

4. Ut juſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundùm carnem ambulamus, ſed ſecundùm ſpiritum.

5. Qui enim ſecundùm carnem ſunt: quæ carnis ſunt, ſapiunt: qui verò ſecundùm ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritûs, ſentiunt.

6. Nam prudentia carnis, mors eſt: prudentia autem ſpiritûs, vita & pax.

7. Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubjecta: nec enim poteſt.

8. Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.

9. Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis.

Si quis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus.

10. Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus verò vivit propter juſtificationem.

11. Quòd ſi Spiritus ejus, qui ſuſcitavit Jeſum à mortuis, habitat in vobis: qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum à mortuis, vivificabit & mortalia corpora veſtra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.

12. Ergo fratres, debitores ſumus non carni, ut ſecundùm carnem vivamus.

13. Si enim ſecundùm carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

14. Quicumque enim ſpiritu Dei aguntur, ii ſunt filii Dei.

15. Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterùm in timore; ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba (Pater.)

16. Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filii Dei.

17. Si autem filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti: ſi tamen compatimur, ut & conglorificemur.

18. Exiſtimo enim, quòd non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

19. Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat.

20. Vanitati enim creatura ſubjecta eſt non volens, ſed propter eum, qui ſubjecit eam in ſpe:

21. Quia & ipſa creatura liberabitur à ſervitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

22. Scimus enim quòd omnis creatura ingemiſcit, & parturit uſque adhuc.

23. Non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis noſtri.

24. Spe enim ſalvi facti ſumus; Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes: nam quod videt quis, quid ſperat?

25. Si autem quod non videmus, ſperamus: per patientiam expectamus.

26. Similiter autem & Spiritus adjuvat infirmitatem noſtram: nam quid oremus, ſicut oportet, neſcimus: ſed ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

27. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret Spiritus: quia ſecundùm Deum poſtulat pro ſanctis.

28. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt ſancti.

A ii ſunt verè filii Dei, & cum eo vivent in æternum.

Ad hoc, ſeu ut ita vivamus, nobis Chriſtianis datus eſt, non ſpiritus ſervilis, ad timendum, ſicut olim Judæis; ſed ſpiritus filialis, ipſe Spiritus ſanctus, in quo, & per quem adoptati, Deum invocamus ut Patrem, liberè & altè clamantes: Abba Pater.

Et hic ipſe Spiritus Dei nobis datus, fidem facit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filii Dei.

Si autem Dei ſumus filii: ergo & hæredes illius; id eſt, hæredes Dei ſumus, ut filii; cohæredes
B Chriſti, ut fratres: ſi tamen cum eo patimur, & quo paſſus eſt animo, ut ejus gloriæ ſimus participes.

Neminem deterreat hæc appoſita conditio. Etenim tam immenſa eſt hæc filiorum hæreditas, ut ſi in unam trutinæ lancem injicias omnia hujus vitæ mala; in alteram hujus hæreditatis bona, hæc propendebit immenſum; quia nulla proportio.

Tanta futura eſt hæc filiorum Dei gloria, ut eam, ipſæ inſenſibiles creaturæ, anxiè & ſollicitè expectent, ei ſuo modo participaturæ.

Univerſa quippe mundi machina, ut hominum neceſſitatibus obſervıat, continuæ mutationi & corruptioni obnoxia eſt; non ſponte ſuâ, ſed obtempe-
C rans ei, cujus voluntate hominum ſervituti addicta eſt; non in perpetuum, ſed ad tempus, & factâ illi ſpe liberationis à ſervitute, in univerſali ſcilicet reſurrectione.

Hunc ergo diem attenta proſpectat, quia & ipſa tunc à ſervitute & à corruptione liberabitur, & ab hac ſervitute transferetur in libertatem ſimilem libertati glorioſæ filiorum Dei.

Propterea omnes creaturæ ſimul ſuſpirant, & ſimul condolent, magno quaſi fœminæ parturientis dolore; ſuam, ab initio mundi uſque nunc, liberationem expectantes cum gemitu.

Non ſolùm autem inſenſibiles creaturæ taliter gemunt; ſed & nos ipſi Apoſtoli, qui ſancti Spiritûs
D primitias recepimus tantâ cum abundantiâ, ut pleni & beati poſſemus videri; attamen gravati corpore mortis hujus, intra noſipſos gemimus, anhelantes ad plenam & conſummatam adoptionem, quâ corpore noſtro, ex mortali, immortali facto, liberabimur ab omnibus miſeriis.

Etenim ſpe tantùm, nondum re, ſalvi facti ſumus; Spes autem non eſt de re præſenti & quæ tenetur; quod enim habet & tenet homo, illud cur ſperet?

Cùm ergo ſpes ſit abſentium, non præſentium; hinc ingemiſcimus & per patientiam expectamus, donec poſſideamus.

Prætereà & Spiritus ſanctus noſtram adjuvat in-
E firmitatem, quæ tanta eſt, ut neſciamus quid aut qualiter oremus, ſicut oportet, ut exaudiamur; ſed ipſe Spiritus habitans in nobis, noſtrique curam ſingularem gerens, poſtulat pro nobis tanto fervore & vehementiâ, ut nec enarrare poſſimus.

Hæc deſideria, hoſque gemitus, quos Spiritus ſanctus excitat in nobis, novit, approbat, & exaudit cordium ſcrutator Deus, quia ſunt ſecundùm voluntatem ſuam.

Ne diffidamus ergo ob infirmitatem noſtram; ſed certiſſimum habeamus, quòd Deum diligentibus omnia cooperantur in bonum; iis dico, qui ex gratuito Dei propoſito ad ſanctitatem vocati ſunt, Deique vocationi obedierunt.

Nam quos Deus per ſuam gratiam tales fore præſcivit, prædeſtinavit ad conformitatem in patientiâ cum filio ſuo, exemplari noſtro; ut ipſe filius, qui ut Deus, eſt unigenitus; ut homo, ſit primogenitus inter multos fratres adoptivos. A

Quos autem ad hanc cum Chriſto patiente conformitatem prædeſtinavit, hos vocavit ad paſſiones; quos ſic vocavit, hos per has paſſiones magis ac magis juſtos & ſanctos effecit; & quos ita ſanctificavit, tandem glorificavit; hîc quidem in terris, at maximè in cælis.

Cùm hæc ergo ſit Deo cura de nobis, quis diffidat? ſi ſtat à nobis Deus, quid contra nos poterit ullus adverſarius? B

Qui ne proprio quidem naturali Filio pepercit, ſed pro nobis omnibus illum morti tradidit; quid nobis non impertiet? donato nobis Filio ſuo, in quo ſunt omnia, ſimul nobis omnia donavit.

Quis auſit accuſationem inſtituere adverſùs eos, quos Deus elegit, ſuoſque ducit? Deus omnium Judex, hos à peccatis abſolvit, juſtoſque pronuntiat.

Quis eſt, qui à Deo abſolutos condemnet? an Chriſtus Jeſus? ipſe qui pro nobis mortuus eſt? qui & noſtri cauſâ reſurrexit à mortuis? qui &, nunc ſedens ad dexteram Patris, noſtram apud illum cauſam agit, quaſi noſter Advocatus. C

Cùm ergo tot, tantiſque beneficiis obſtricti ſimus Deo & Chriſto; quis nos à divinâ charitate diſtrahat, faciatque ne taliter amati non redamemus? an afflictio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an naufragium? aut aliud vitæ periculum? an impiorum perſecutio? an gladius mortem intentans?

Quod piis eventurum prædixit David Pſal. 43. canens: Quoniam propter te mortificamur quotidie, & habiti ſumus ſicut oves cædi deſtinatæ.

Tantùm abeſt, ut iſta nos à Chriſti charitate ſeparent; quin potius in iſtis omnibus, & per iſta omnia, patiendo & moriendo vincimus, amore & exemplo Chriſti, qui nos ad mortem uſque dilexit. D

In quo confidens, perſuaſum habeo, quòd neque comminatio mortis, neque promiſſio vitæ, neque ulla vis ſpiritualis, ſive dæmonum, ſive angelorum, ſi id tentarent; neque præſentia, neque futura; neque fortia,

Neque ſublimia, neque profunda; uno verbo, nulla creatura, quæcumque ſit, poterit unquam nos ſeparare à charitate, quâ Deo unimur per Jeſum Chriſtum Dôminum noſtrum. E

29. Nam quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.

30. Quos autem prædeſtinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & juſtificavit: quos autem juſtificavit, illos & glorificavit.

31. Quid ergo dicemus ad hæc? ſi Deus pro nobis, quis contra nos?

32. Qui etiam proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?

33. Quis accuſabit adverſus electos Dei? Deus qui juſtificat.

34. Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Jeſus, qui mortuus eſt, imò qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

35. Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an perſecutio? an gladius?

36. (Sicut ſcriptum eſt: Quia propter te mortificamur totâ die: æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis.)

37. Sed in his omnibus ſuperamus propter eum qui dilexit nos.

38. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo,

39. Neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

Commentarius in Cap. 8.

℣. 1. NIHIL *ergo nunc damnationis*, &c. Gr. nulla nempe condemnatio &c. Syr. proinde nulla eſt condemnatio &c.

Ex dictis in cap. 7. à ℣. 15. concluſit in fine ejuſdem cap. *Ipſe ego Paulus mente* ſaltem & voluntate *ſervio legi Dei*, licèt carne ſerviam legi peccati. Nunc alteram ex ibidem dictis infert concluſionem ad fidelium conſolationem: nempe, non eſt quòd damnari timeant ob concupiſcentiæ motus, dummodo ſint involuntarii. F

Involuntarii concupiſcentiæ motus non ſunt peccata.

Nulla damnatio, id eſt, nihil damnatione dignum, ſeu nullum eſt peccatum, & conſequenter nihil quod iram Dei mereatur in iis, qui per baptiſmum Chriſto ſunt inſiti. *qui non ſecundùm carnem* &c. id eſt, qui non vivunt ſecundùm hominem animalem, ſed qui concupiſcentiæ reſiſtunt, nec ab eâ ſe regi patiuntur.

Magna ſanè infelicitas eſt Filio Dei in ſemetipſo legem peccati, motuſque concupiſcentiæ ſentire: at hanc habet in ſuâ infelicitate conſolationem, quòd omnes involuntarii concupiſcentiæ motus non ſint peccata.

Obſerva magnum diſcrimen quod D. Paulus ponit inter hæc, *eſſe in carne*; ſeu ut dixit ultimo verſu cap. 7. *carne ſervire legi peccati*; & inter, *ſecundùm carnem ambulare*, primum enim involuntarium,

luntarium eſt : ſecundum verò voluntarium.

Servire carne, ſeu *ſecundùm carnem*, *legi peccati*, eſt ſecundùm partem inferiorem, ſeu animalem, ſubdi concupiſcentiæ, ipſius motus ſenſuales & indeliberatos ſentire; *ſecundùm carnem ambulare*, eſt illis concupiſcentiæ motibus obedire, concupiſcentiam ſequi, ad illam vitæ noſtræ dominium deferre. ait D. Chryſ.

Chriſtianus eſt quidem in carne; carne, ſeu ſecundùm carnem ſæpius ſervit legi peccati : at non ambular ſecundùm carnem, quia lex ſpiritûs nos liberavit à dominatu peccati.

Virtus Spiritûs, ſeu gratia. Quomodo Gratia Chriſti liberat à dominatu concupiſcentiæ.

℣. 2. *Lex enim ſpiritûs vitæ*, id eſt, lex ſpiritûs vivificantis, ſeu gratia quam Spiritus ſanctus in cordibus noſtris imprimit, *in Chriſto Jeſu*, id eſt, B per Jeſu-Chriſti merita, *liberavit me à lege*, id eſt, à dominatu & à reatu concupiſcentiæ.

Hæc enim gratia concedit, ut licèt concupiſcentiæ motus ſentiam, eis tamen non conſentiam.

Nota quòd gratia dicitur *lex*, quia inſtigat ad bonum; ſicut fomes dicitur *lex peccati*, quia ad malum excitat.

Gratia debet in nobis regnare ſicut lex in imperiis.

Obſerva quòd hæc gratia in cordibus noſtris à Spiritu ſancto inſpiratur, ut in illis regnet, paſſiones ſubigendo; ſicut lex in imperiis regnat, omniaque in ſuo ordine ſervat.

Cave ne paſſio regnet in te.

Cave itaque ne paſſionibus obediendo, ſpiritum vitæ è corde tuo expellas; ut te rurſus concupiſcentiæ tyrannidi ſubmittas. Fruſtra Chriſtiano nomine gloriareris, Chriſti ſpiritum non habens. Carnalis fores, non Chriſtianus, ut ℣. 5. & 9.

℣. 3. *Nam quod erat impoſſibile legi*, &c. Syr. nam cùm impotens eſſet lex, propter infirmitatem carnis, miſit Deus filium ſuum in ſimilitudine carnis peccati, propter peccatum, ut reum perageret peccatum in carne ipſius.

Divus Chryſoſtomus vertit clariùs : Nam quod lex præſtare non poterat ex parte, quâ imbecillis erat propter carnem; hoc Deus proprio filio miſſo ſub ſpecie carnis peccato obnoxiæ, præſtitit : ac de peccato damnavit peccatum per carnem.

Secundò dat vires ad implenda Dei præcepta.

His itaque verbis Apoſtolus oſtendit id nobis per gratiam præſtitum eſſe, quod lex præſtare non potuit, ſcilicet liberationem à dominatu & à reatu concupiſcentiæ, legis impletionem, ſeu juſtitiam. ℣. 4.

Nam quod erat impoſſibile legi. Gr. legis, id eſt, quod lex Moſaïca præſtare non poterat, *in quo*, id eſt, ex eo quòd, ſeu in quantùm erat infirma, *per carnem*, id eſt, non in ſe-ipſâ, ſed propter infirmam hominum carnem : ne legem videatur calumniari, infirmitatem adſcribit, non legi, ſed carni. D. Chryſ. *Deus*. ſupple cum D. Chryſ. præſtitit. *filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati*. Gr. in ſimilitudine. Nota quòd non dicit in ſimilitudine carnis, quaſi Chriſtus ſimilitudinariam, & apparentem tantùm carnem habuerit; ſed *in ſimilitudine carnis peccati*, id eſt, carnis peccatricis.

Chriſtus habuit veram carnem, quæ ſimilis erat carni peccatrici aliorum hominum; licèt ſanctiſſima foret, quia Verbo unita.

Proſopopæa.

Et de peccato damnavit peccatum. Nota in his verbis proſopopæam. Loquitur enim Apoſtolus de peccato, quaſi de tyranno, quem de poſſeſſione regni, quod invaſerat, ejecit Chriſtus.

Et peccatum; id eſt, fomitem peccati, tyrannum illum, qui in omnes homines vim & tyrannidem exercebat.

Damnavit de peccato; id eſt, reum peregit, de multiplici peccato, in quod omnes carnales præci-A pitaverat, ſeu *quod fuiſſet ſupra modum peccans*, ut cap. 7. ℣. 13. ſuâque tyrannide privavit; ipſius vires ita fregit, ut ampliùs non dominetur in nobis.

In carne; id eſt, idque per carnem à filio ſuo aſſumptam, & quaſi peccatricem in cruce ſuſpenſam.

Unde infirmitas, hinc robur.

Nota hîc & mirare Dei conſilium : infirmitas legis oriebatur ex carne; vult Deus ut robur, quo lex impletur, oriatur ex carne; ex carne peccatrice omnis imbecillitas & impotentia ad ſalutem; ex carne ſanctâ Chriſti, unitâ verbo, ſeu fonti vitæ, omnis virtus & robur ad ſalutem : ſicque peccatum in carne habitans, ſuam damnationem invenit *in carne*; ſicque ſpiritus vitam ex carne trahit, qui mortem traxit ex carne.

Vita ex carne, quia mors ex carne.

Chriſtus per mortem ſuam peccatum ſuo regno privavit.

Itaque Chriſtus in carne moriens *peccatum damnavit de peccato*, ipſumque ſceleris reum peregit, non ſolùm quòd *fuiſſet ſupra modum peccans*; ut dictum eſt ſupra; ſed præterea quòd injuſtè vim intulerit filio Dei, agnumque innocentiſſimum occiderit; eò quòd videret illum carnis peccati ſimilitudinem habere.

Quia igitur peccatum injuſtè uſurpavit dominium non ſuum, Chriſtus ipſum juſtè privavit dominio ſuo; ſeu tyrannide, quam exercebat in carne noſtrâ; & qui damnatus peccato videbatur, *damnavit peccatum*, & per mortem ſuam, nobis vires dedit illud interficiendi.

Finis mortis Chriſti, legis adimpletio.

℣. 4. *Ut juſtificatio legis*; Syr. ut juſtitia le-C gis, &c. Ideò Chriſtus ſecundùm carnem in cruce moriens, nos à carnis dominio liberos fecit, ut impleamus mandata legis; nos, inquam, qui non vivimus ſecundùm corruptionem carnis, quæ legis adimpletionem impediebat; ſed *ſecundùm Spiritum* Chriſti, qui nos liberavit & ad implenda præcepta roborat.

Duo neceſſaria Chriſtiano.

Chriſtiano non ſufficit ſi ſecundùm carnem non ambulet, ſed debet præterea ſecundùm Spiritum Chriſti ambulare. Non ſufficit quòd à malis abſtineat; ſed & in bono debet floreſcere : ait D. Chryſ. vitam Deo dignam debet exhibere; ſeu debet Dei Spiritu agi, ut filius. ℣. 14. ad hoc datus eſt ei Spiritus adoptionis.

Tertiò facit ut non ſecundùm carnem ambulemus, ſed ſecundùm ſpiritum.

℣. 5. *Qui enim ſecundùm carnem ſunt*. &c. Probat D ad legis impletionem requiri ut non ſecundùm carnem quis vivat, ſed ſecundùm Spiritum Chriſti; idque probat ex diſcrimine quod eſt inter carnales & ſpirituales; *qui enim*... id eſt, nam carnales, & qui carnaliter vivunt, carnalia cogitant, curant, concupiſcunt; *qui verò ſecundùm ſpiritum*, &c. ſpirituales autem ſtudent ſpiritualibus.

Qualis amor, tale opus.

Qualis amor, tale opus; qualis cor, talis vita. Hinc collige qualis ſis, an cæleſtis? an terrenus? an ſpiritualis? an animalis?

℣. 6. *Nam prudentia carnis*. Gr. φρόνημα, ſicut in verſu præcedenti, φρονοῦσι, ſapiunt. Senſus ergo eſt : Atqui ſapere, curare, concupiſcere carnalia, mors eſt animæ, & peccatum; ſicque juſtitiæ oppoſitum. *Prudentia autem ſpiritus*, &c. ſapere autem & E amare ſpiritualia, vitam & pacem affert; & ideò juſtitiam quæ animæ vita eſt, & pacis æternæ ſemen.

Carnis cura, mors.

℣. 7. *Quoniam ſapientia carnis*. Gr. propter quod prudentia carnis, inimica in Deum. Syr. propterea quod cogitatio carnis inimicitia eſt adverſus Deum.

Rationem aſſignat ob quam ſapientia, prudentia, cura, amor, & ſtudium carnis ſit mors, ſeu mortem afferat : quippe *inimica eſt Deo*; ſeu, ut ait Syrus, inimicitia eſt in Deum : legi Dei repugnat, ipſi rebellis eſt. Hinc *legi Dei ſubjici non poteſt* : eſt enim illius repugnantia, & oppoſitum.

Quia in Deum rebellis.

℣. 8. *Qui autem in carne ſunt*.... Gr. at in car-

ne exiſtentes, Deo placere non poſſunt. Syrus, proinde ii qui in carne ſunt, &c. A

Dat rationem cur ſit inimica Deo. Deus quippe eſt Spiritus puriſſimus. Hinc impuros carnis affectus odio habet; & carnales odit. *Non permanebit ſpiritus meus in homine, quia caro eſt.* Geneſ. 6. 3. Carnis & carnalium amor eſt Deo contrarius, inimicus, repugnans. Hinc mors animæ, quam à Deo, vitâ, & vitæ fonte, ſeparat.

Hunc lethalem & funeſtum amorem in corde meo penitus extingue Deus! eſt enim animæ mors præſens, & mortis æternæ principium.

Hic amor in æternum erit Deo contrarius; & hæc contrarietas & oppoſitio cum Deo, qui eſt vitâ ipſa, erit æternæ mortis origo. B

Chriſtianus non eſt carnalis.

℣. 9. *Vos autem in carne non eſtis*... Si tamen, Gr. ſi quidem; Syr. ſi verè ſpiritus. Hoc tritico dixit, non paleæ; maſſæ latenti, non ſtipulæ apparenti, D. Anſelm. *Vos*, qui baptizati eſtis, & per Spiritum ſanctum renati, *non eſtis* carnales; nec carnalia curatis; nec ſequimini: *ſed in Spiritu*: id eſt, ſed ſpirituales, ſpiritualia diligentes, Spiritu ſancto ſic afflati, ut in ſpiritum ſuis quodam modo converſi.

Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. id eſt, ſi non receſſit à vobis: ſi habitat, ſedemque fixerit permanentem in vobis, velut templis ſuis.

Qui Spiritum Chriſti non habet, Chriſtianus non eſt.

Si quis autem Spiritum Chriſti... id eſt, ſi quis Spiritum ſanctum, quem Chriſtus, caput noſtrum, C illi per baptiſmum communicavit, amplius non habet; *hic non eſt ejus*, id eſt, non pertinet ad Deum, tanquam membrum vivum.

Ergo non ſufficit credere & baptiſatum eſſe, ut quis ſit verè Chriſtianus; ſed præterea requiritur ut Chriſti Spiritum habeat.

Attendat hîc quiſque ſibi. Triplicem invenio Spiritum, Chriſti ſcilicet, mundi, & diaboli: ſpiritus Chriſti mitis eſt & humilis & cæleſtis: ſpiritus mundi vanus, carnalis & terrenus: ſpiritus diaboli, ſuperbus, arrogans & invidus.

Hinc agnoſce cujus ſis ſpiritûs.

℣. 10. *Si autem Chriſtus in vobis eſt.* id eſt, ſi Spiritus Chriſti habitat in vobis. *corpus quidem mortuum*; id eſt, corpus quidem veſtrum morti obnoxium eſt, *propter peccatum*, Adæ ſcilicet per quod *mors intravit in mundum: Spiritus verò vivit.* Gr. vita, propter juſtitiam; id eſt anima veſtra vivit vitâ gratiæ per juſtitiam Chriſti. D

Chriſtianus ex corpore mortuo & ſpiritu vivo conſtat.

Chriſtianus conſtat ex corpore mortuo & ſpiritu vivo; corpus habet morti obnoxium, & ita certò & brevi moriturum, ut jam mortuum dicatur: ſpiritum habet vitâ gratiæ vivum, vitâ gloriæ brevi victurum.

Spiritus S. in nobis vitæ principium.

Peccatum & concupiſcentia in nobis mortis origo; Spiritus ſanctus in nobis vitæ principium: ſicut in ſe vita eſt eſſentialis; ſic in nobis eſt fons vitæ ſpiritualis, hanc nobis infundens & communicans. Ex unâ parte nobis timendum: quia mors in medio noſtri; ex alterâ gaudendum, quia vita in nobis. E

Vita noſtri ſpiritûs.

Spiritus ſanctus vita noſtra, vita cordis & ſpiritûs noſtri.

℣. 11. *Quod ſi Spiritus ejus*: id eſt Dei Patris, *qui ſuſcitavit Jeſum*, & Pater Chriſtum ſuſcitavit, & Chriſtus propriâ virtute reſurrexit; & à Spiritu ſancto ſuſcitatus eſt; quia eadem potentia Patris, Filii & Spiritus ſancti. *habitat in vobis*: ſcilicet per juſtitiam: *qui ſuſcitavit*, id eſt hic Spiritus, qui Chriſtum ſuſcitavit; & vos reſſuſcitabis: non tantùm

A

Erit & vita corporis noſtri.

ſed *vivificabit & mortalia*... id eſt ad vitam immortalem ſuſcitabit veſtra corpora, ſeu non ſuſcitabit tantùm ex mortuis; ſed & ex mortalibus reddet immortalia.

Quartò dat jus ad reſurrectionem glorioſam.

Propter inhabitantem Spiritum ejus; id eſt propter dignitatem, quam corpora veſtra habent in eo quòd fuerunt receptacula Spiritus ſancti: ait Divus Thomas.

Corporis noſtri reſurrectio eſt ſequela baptiſmi; jus adoptionis noſtræ, effectus inhabitantis ſancti Spiritûs in nobis. Spiritus ſanctus nobis in juſtificatione datur, ſicut arrhabo ſeu pars pretii, ut fidem faciat ipſum etiam pretium; id eſt, vitam æternam corporis & animæ ſecuturam.

B

Noſtra reſurrectionis erit cauſa, ſicut fuit & Chriſti.

Spiritus ergo ſanctus vitæ fons eſt in nobis, ſicut fuit in Chriſto fons vitæ: ſicut ergo Chriſtus à mortuis ſurrexit, propter inhabitantem Spiritum Dei in illo; ita & nos reſurgemus propter eumdem Spiritum in nobis habitantem.

Sicut autem Chriſtus, quia Spiritûs ſancti plenitudo habitabat in eo, reſurrexit immortalitate & gloriâ pleniſſimus; ita & quò plus anima noſtra de ſancti Spiritûs plenitudine receperit; eò plus corpus noſtrum de Chriſti gloriâ participabit.

Quid ergo frequentiùs & inſtantiùs petere debemus? Veni ſancte Spiritus! Spiritus vitæ! fons ſalutis! radix immortalitatis! poſſide cor & corpus meum.

C

Hinc & ſecundùm Spiritum vivo, non ſecundùm carnem.

℣. 12. *Ergo fratres, debitores ſumus.*... Concluſio eſt ex præcedentibus: loquitur autem Apoſtolus de carne, ſicut ſupra de peccato; id eſt, ipſi velut perſonæ, dominium & regnum affingit.

Non caro, ſed Spiritus nobis debet dominari: Spiritui enim, non carni debemus, quòd ſumus Chriſtiani; quòd anima noſtra vivit vitâ gratiæ, & in æternum victura ſit vitâ gloriæ; quòd & noſtra corpora ex mortalibus futura ſint immortalia: Ergo ſecundùm hunc Dei Spiritum vivere debemus, *non ſecundùm carnem.*

℣. 13. *Si enim ſecundùm carnem vixeritis, moriemini*, morte culpæ, in præſenti; morte damnationis æternæ, in futuro: ait D. Thom. *Si autem Spiritu facta carnis*, id eſt, prava deſideria ad peccatum inclinantia *mortificaveritis, vivetis*, ut filii Dei, vitâ gratiæ nunc, vitâ gloriæ in cælis.

D

Quintò eſt in nobis agendi principium.

℣. 14. *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur*.... Probat quod dixit, *vivetis*: quia, qui à *Spiritu* ſancto intus inhabitante, per gratiam *aguntur*: (Syrus, ducuntur, reguntur,) & huic gratiæ, ſeu ſancti Spiritûs motibus conſentientes, ſeu obedientes, opera carnis mortificant, & ſpiritualia exercent; (ſeu, ut ait Æthiopica verſio, omnes qui peragunt ea, quæ ſunt Spiritûs Dei:)

Qui ſpiritu Dei vivunt, hi filii & hæredes Dei.

Hi verè *ſunt filii Dei*, & conſequenter hæredes illius ut dicetur ℣. 17. & ideò vivent cum illo.

In hoc notanda.

E

Notat hîc D. Chryſ. quod non dixerit Apoſtolus; quicumque Spiritum acceperunt, hi ſunt filii Dei: *ſed quicumque Spiritu Dei aguntur*; ducuntur, reguntur, ut oſtendat quòd non ſufficit Spiritum ſanctum in baptiſmo recepiſſe; ſed præterea requiri, ut à Spiritu ſancto regamur, eoque duce & rectore vitâ ſpirituali & Deiformi vivamus.

Ex eodem D. Chryſ. non noſtro debemus inſtituto vivere; ſed nos, id eſt, & corpus & animam debemus ſpiritui Dei ſubjicere; ut gubernatori navigii, ut aurigæ noſtro.

Illud autem, agi, regi, gubernari, neque coactionem, neque neceſſitatem importat, ſed motio-

A nem, ſeu paſſivam noſtræ voluntatis inclinationem, quæ non excludit libertatem, quâ homo ipſe agat, & ſeipſum agat. agimur & agimus.

Vita verè Chriſtiana.

Itaque ſpiritu vivamus, regamur, ſpiritû malas inretficiamus cupiditates, non carnales tantùm; ſed & ſuperbiam, invidiam, propriam voluntatem, &c. ita vivere ſpiritu, ita ſpiritui obedire, vita verè Chriſtiana eſt; vita filiorum Dei eſt; via certa ad æternam corporis & animæ vitam, cujus arrhabo & pretium eſt Spiritus ſanctus. ℣. 11.

Ad quid nobis datus adoptionis Spiritus.

℣. 15. *Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis.* Probat eos, *qui* ſic *ſpiritu Dei aguntur*, eſſe Dei filios; quia hic ſpiritus eſt adoptionis filiorum ſpiritus, & ad hoc nobis datus, ut eodem ſpiritu cùm Chriſto filio Dei, clamemus ad Deum: *Pater noſter*. Vide parem textum ad Galat. 4. ℣. 6.

B *Non enim accepiſtis* in baptiſmo *ſpiritum* .... *in timore*. Gr. in timorem. Syr. ad timorem, ad timendum, & more ſervorum, timore pœnæ obediendum. *iterum*; id eſt, ſicut acceperunt Judæi.

Diſtrimen inter Chriſtianum & Judæum.

Sed inquies: numquid juſti in lege veteri erant Filii Dei? Reſp. quòd erant quidem, ſed minores, & quaſi ſervi, ſub lege quaſi ſub prædagogo, & à ſervis in nihilo diſſimiles. Vide Galat. c. 4. ℣. 5.

Sed accepiſtis ſpiritum adoptionis.... filialem, ſcilicet charitatem, imò & ipſum Spiritum ſanctum. Vide c. 5. ℣. 5. ſicut Verbum divinum Chriſto homini ſemetipſum dedit, ut hic homo, qui dicitur Chriſtus, fieret filius Dei; ita à proportione Spiritus ſanctus datur nobis in baptiſmo, ut ſimus filii Dei. Vide Cornel. à lap. hîc. C

Notanda.

In qua clamamus ... per quem adoptati Deum invocamus, ut Patrem amantiſſimum, non timidè & ſubmiſſè; ſed liberè & altè clamantes: *Abba, Pater*.

Nota 1° quòd Apoſtolus non ſatis habet dicere, quòd ſpiritum libertatis recepimus, ſed dicit, *ſpiritum adoptionis*. quia ex ſervis, non tantùm liberi facti ſumus, ſed & filii Dei.

Nota 2° quòd ei non ſufficit dicere, in quo dicimus orantes, ſed *in quo clamamus*, ſeu audactet & publicè *clamamus*, *Abba Pater*. Huic conforme eſt quod canit Eccleſia? Præceptis ſalutaribus moniti, & divinâ inſtitutione formati, audemus dicere: D *Pater noſter*. &c. hoc nos Chriſtus docuit Matth. 6.

Nota denique duarum vocum idem ſignificantium conjunctionem, *Abba Pater*, *Abba* Hebraïcè, ſeu Syriacè idem ſignificat ac ὁ πατήρ græcè, ſeu *Pater* Latinè: quare ergo has duas voces hîc ſimul jungit Apoſtolus?

Ut ſignificet Judæos & Gentiles pariter vocatos ad filiorum Dei adoptionem. Ita D. Auguſtinus lib. de ſpiritu & litterâ c. 32. & lib. de conſenſu Evangel. c. 4.

Forte etiam, quia ad ipſius Chriſti orationem in horto alludit Apoſtolus, ut nobis indicet quòd licet adoptivi tantùm filii, eodem tamen ſpiritu, & iiſdem vocibus, Deum patrem noſtrum alloquimur, E ac Chriſtus ipſe primogenitus & conſubſtantialis filius allocutus eſt: *Abba Pater*. Marc. 14. 36.

Forte & ut hac vocum repetitione fervorem, magnumque affectum ſignificet, quo debemus Patrem cæleſtem orare: *Abba Pater*.

Forte & ut filialem fiduciam, quâ nos Chriſtiani poſſumus ſtatim à baptiſmo Patrem divinum alloqui, eique in orationibus noſtris, quaſi parvuli infantes, blandulâ & iteratâ voce balbutientes dicere, *Pater Pater*.

Quidquid ſit de verâ hujus repetitionis cauſâ, magnus ſanè & maximus honor Chriſtiano conceſſus, & qui ante Chriſti adventum non fuit hominibus conceſſus: etſi enim juſti fuerint etiam tunc filii Dei; etſi Deum, ut patrem ſuum agnoverint; nullus tamen ante Chriſti præceptum hac formulâ oravit: *Abba Pater*. dixerunt ſe filios ratione creationis, Iſai 64. 8. Ratione providentiæ, Sap. 14. 3. non ratione adoptionis.

Nullus ante Chriſtum ſic oravit.

Vide tu, ut eodem quo Chriſtus ſpiritu dicas, filiali ſcilicet amore; fruſtra enim clamamus, *Abba Pater*, niſi clamet amor. Vide Ep. ad Gal. cap. 4. ℣. 6.

Sextò dat fiduciam Deum invocandi ut Patrem, ejuſque hæreditatem ſperandi.

℣. 16. *Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit*.... Gr. conteſtatur, ſeu conteſtificatur, id eſt, *& ipſemet ſpiritus*, *in quo* & per quem *clamamus*, hoc affectu filiali, quo nos ad talem clamorem excitat, conteſtificatur, ſeu ſimul cum ſpiritu noſtro teſtatur nos eſſe filios Dei. Suffragatur ſpiritui noſtro, ait Syrus, nos eſſe filios Dei.

Ipſe ergo affectus filialis, ſeu clamor cordis noſtri, prout eſt à ſpiritu ſancto, teſtimonium, ſuffragium eſt, quo Spiritus ſanctus teſtatur, ſubſcribit, confirmat noſtram divinam filiationem.

Spiritus S. teſtificatur nos eſſe filios Dei Quomodo verum?

Dici poteſt quòd & ipſe Spiritus ſanctus nobis à Deo datus, teſtimonium ſit nos eſſe filios Dei; quia ipſe eſt ſpiritus filii; & Deus ſpiritum filii ſui non dat niſi eis, quos vult habere filios.

Addi poſſunt alia teſtimonia interna, quibus Spiritus ſanctus, ſpiritui noſtro teſtatur nos eſſe filios Dei. v. g. horror peccati, amor Dei, promptitudo ad obediendum ei, & Spiritûs ſancti motibus obtemperandi, pax interna, & tranquillitas conſcientiæ nullis ſaltem notis & gravibus peccatis obnoxiæ.

Quomodo falſum?

Cave tamen ne cum hæreticis putes hæc teſtimonia eſſe certa certitudine fidei; ita ut per ea certi ſimus & infallibiliter credamus nos eſſe filios Dei.

Licet enim teſtimonia illa, quando & quatenus ſunt à ſpiritu ſancto, certa ſint & infallibilia; tamen quatenus nobis exhibentur, non ſunt niſi conjecturaliter & moraliter certa; quia certi non ſumus an à Spiritu ſancto procedant, an à ſpiritu malo ſe in Angelum lucis transfigurante.

℣. 17. *Si autem, filii & heredes*.... id eſt, ſi Patris cæleſtis ſumus filii: ergo & illius hæredes; quia hæreditas patris debetur filiis.

Quid hæreditas Dei.

Hîc tamen per hæreditatem non intelligitur jus ſuccedendi in bona defuncti; Deus enim Pater noſter immortalis eſt; ſed intelligitur firma, æterna & inalienabilis poſſeſſio ipſius Dei.

Ipſe Deus hæreditas noſtra eſt: *Dominus pars hereditatis meæ*. Pſ. 15. ad illius autem poſſeſſionem admittuntur filii adoptivi, per viſionem beatificam.

Haredes ergo Dei. id eſt, Deo fruituri, ſimul cum eo immortaliter victuri, & feliciter regnaturi.

Hæc hæreditas acceſſio eſt, non ſucceſſio. &, ut ait S. Anſelmus, non minuitur multitudine filiorum, nec fit anguſtior numeroſitate cohæredum: ſed tanta eſt multis, quanta paucis; tanta ſingulis, quanta omnibus.

Haredes quidem Dei, Patris noſtri. *coharedes autem Chriſti* filii Dei naturalis, tanquam fratres ejus. *primogenitus in multis fratribus*.

Si tamen compatimur, id eſt, ſi tamen conſtanter adverſa patimur, & eo animo quo Chriſtus paſſus eſt. *ut & conglorificemur*; id eſt, ut etiam ipſius gloriæ ſimus comparticipes.

Chriſtianus hæres Dei

Nota hîc duo; primum quòd ſumus *haredes Dei vivi*; ſecundum quod ſumus *coharedes Dei* hominis

vivi : cohæres Dei mortui. Quid unde ?

mortui : ut hæreditatem Dei vivi poſſideamus in cælo, debemus ſecundùm Dei ſpiritum vivere ; ſpiritu facta carnis mortificare ; ſpiritu Dei agi & ipſi obedire. ℣. 13. 14. ut cohæreditatem Dei, in cruce mortui capiamus, debemus pro Chriſto & cum Chriſto pati & mori in cruce noſtrâ.

Sine participatione crucis non eſt participatio gloria.

Sine crucis participatione, nulla eſt gloriæ participatio ; certa autem atque ſecura eſt expectatio promiſſæ beatitudinis, ubi eſt participatio Dominicæ Paſſionis, ait S. Leo ſerm. 9. de Quadrag.

Nulla paſſionum ad æternam gloriam proportio.

℣. 18. *Exiſtimo enim quod non ſunt condigna* . . . Ne quem terreat præſcripta patiendi conditio. addit perſuaſum autem habeo nullam eſſe paritatem afflictionum temporalium cum futurâ beatitudinis æternæ gloriâ.

Quæ proportio momenti ad æternitatem ? modicæ pœnæ, ad Deum remuneratorem ? nulla eſt ex naturâ : ſed ex gratuito decreto ac promiſſo Dei.

Quæ revelabitur in nobis. Nunc quidem Deus in nobis eſt : at in æternitate gloriam ſuam in nobis revelabit, ſeipſum in nobis manifeſtabit. *revelabitur* ; manifeſtabitur ; velamen auferetur, ut Deus, qui in nobis eſt, videatur in ſe, id eſt, talis qualis eſt.

Diſcrimen inter mundi & cæli gloriam.

Ubi nota diſcrimen inter mundi & cæli gloriam. Gloria mundi tota eſt externa, in aliis potius quàm in nobis ; fulgor eſt tranſiens, ſonus famæ : eſt enim clara fama cum laude. Gloria Dei erit in nobis, in animâ, in corpore inexiſtens, coexiſtens & ſuperexiſtens ; *in nobis*, inquam, ſed non à nobis aut ex nobis, ſed ex Deo & à Deo.

℣. 19. *Nam expectatio creaturæ* . . . . Tanta eſt illa gloria filiorum Dei, ut eam omnis creatura expectet anxiè & ſollicitè.

Proſopopæam amat Divus Paulus, ut ſuprà videre eſt de peccato, de lege, de morte, &c. & hic de naturâ.

Proſopopæam D. Paulus amat.

Proſopopæâ igitur fingit mundum, ſeu creaturam rationis expertem & corruptioni obnoxiam ; fingit, inquam, velut perſonam, quæ magno deſiderio expectat gloriam filiorum Dei : nempè ut unà cum eis, quaſi dominis quibus ſervit, gloriam, id eſt, renovationem, & ultimam perfectionem accipiat.

Profunda locutio.

Nam expectatio. Gr. anxia & ſollicita expectatio, *ἀποκαραδοκία*, attenta expectatio, qualis eſt eorum, qui capite arrecto aliquid ſollicitè obſervant ; ſicut v. g. ſpeculatores ſeu in ſpeculâ conſtituti faciunt.

Expectatio expectat. ut ſignificetur avidiſſimum deſiderium.

Itaque univerſa hæc ſenſibilis mundi machina attentè & erecto capite, quaſi è ſpeculâ proſpicit, & expectat hanc patefactionem filiorum Dei ; ſeu tempus illud in quo apparebit, qui verè ſunt filii Dei.

Filii Dei nunc incogniti.

Vita præſens non eſt tempus patefactionis hujus ; multi nunc apparent filii Dei, qui reverà non ſunt ; alii ſunt quidem, ſed non putantur eſſe.

Expectemus, deſideremus, ſollicitè ſpeculemur illud tempus : interim gemamus, oremus ; orantes & gementes & bonum operantes, expectemus gloriam filiorum Dei.

Eheu! cur timeat Chriſtianus, quod omnis creatura vehementiſſimè deſiderat ?

℣. 20. *Vanitati enim ſubjecta eſt*, id eſt, continuæ mutationi & corruptioni obnoxia eſt. Vanum hìc idem ac fluxum & mutabibile. *non volens*, id eſt, non ſponte ſuâ : quælibet enim res naturaliter horret & fugit corrumpi. *ſed propter eum*, id eſt, Deum, qui ſubjecit eam *in ſpe*, id eſt, non in perpetuum, ſed ad tempus, factâ illi certâ ſpe liberationis, quæ continget in univerſali reſurrectione.

℣. 21. *Quia & ipſa creatura liberabitur* . . . . tunc enim & *ipſa creatura liberabitur à ſervitute*, quâ corruptioni & mutabilitati ſubjacet ; tunc enim ceſſabit generatio, corruptio, motus cælorum.

In libertatem gloria filiorum Dei. id eſt, & ab hac ſervitute transferetur in libertatem ſimilem libertati filiorum Dei.

Novis qualitatibus dotabuntur elementa. Erit cælum novum, terra nova ; ſicut nutrix pueri regii, dum coronatur puer, etiam ipſa propter puerum participat de bonis regiis : & ſicut ſervi ad dominorum gloriam ſplendidiore veſte exornantur. Ex D. Chryſoſtomo.

℣. 22. *Scimus enim quòd omnis creatura ingemiſcit* . . . . Gr. & comparturit uſque nunc. Syr. ſcimus enim omnes creaturas ſuſpirare & parturientis pati dolores ad hunc uſque diem.

Amplificat prædictum omnis creaturæ deſiderium, metaphorâ ſumptâ à muliere parturiente, quæ gemit in partûs dolore, expectans ab onere liberari.

Omnis creatura. id eſt, omnes mundi partes ſimul ſuſpirant. *& comparturit*, &c. id eſt, ſimul condolent magno dolore, quaſi fœminæ parturientes, & liberationem ſuam cum gemitu expectant *uſque ad huc*. id eſt, ab initio mundi uſque nunc.

Finit hìc illa Apoſtoli metaphora, quâ ſic immenſitatem futurorum bonorum nobis declarat, ut & nos pudefaciat tanta bona minùs deſiderantes ; quaſi diceret : Cælum, terra, elementa & creaturæ congemiſcunt & comparturiunt ab initio mundi uſque nunc, vehementiſſimè deſiderantes regnum Dei creatoris ſui, & redemptionem ſeu libertatem filiorum Dei, quibus ipſæ ſerviunt.

Creatura nos docent regnum Dei deſiderare, & ideo mortem non timere.

Et nos filii Dei ſervitutem noſtram amamus ; liberatoris noſtri reformidamus adventum ; ad ipſius approximationem trepidamus ; adventum regni, quod quotidie rogantes petimus, cum metu refugimus.

Ne creaturâ efficiare deterior ! neu tu præſentibus rebus acquieſcas ; ſed regnum Dei deſiderans, ingemiſce ob retardationem noſtræ ab hoc orbe profectionis. D. Chryſ.

Mors Chriſtiani non deſtructio, ſed ad regnum parturitio.

Domine adauge fidem ; da mihi regnum tuum verè deſiderare, ut corde ſicut & ore dicam quotidie : *Adveniat regnum tuum*, & conſequenter mortem aſpiciam, non ut deſtructionem, ſed ut noſtram ad æterni regni gloriam, parturitionem.

℣ 23. *Non ſolùm autem illa*.... id eſt, non ſolùm creaturæ irrationales gemunt. *ſed & noſipſi*, ſive Apoſtoli, ſive fideles, *primitias ſpiritûs habentes*, id eſt, qui primos Spiritûs ſancti fructus cum abundantiâ percepimus ; fidem, ſpem, charitatem, virtutes infuſas, dotes & chariſmata, quæ tunc abundabant in primitivâ Eccleſiâ.

Et ipſi intra nos gemimus, &c. nos, inquam, his non ſatiati, ſed ad perfectiora nobis promiſſa allecti, *intra nos* ipſos *gemimus*, anhelantes ad plenam & conſummatam *adoptionem*, id eſt, ad æternam felicitatem, ad quam adoptati ſumus, *redemptionem corporis noſtri*, id eſt, in quâ liberabimur à mortalitate, concupiſcentiâ & omnibus hujus vitæ miſeriis.

Duplex adoptio filiorum Dei.

Duplex eſt adoptio filiorum Dei ; una hujus ſæculi imperfecta, quæ fit per gratiam, quâ ſecundùm mentem regeneramur, adoptamur ; altera futuri ſæculi conſummata, quâ ſecundùm totum hominem renovabimur ad gloriam : & ad hanc perfectam & conſummatam renovationem fideles ſancto Spiritu pleni anhelant.

Omnia gratiæ dona nunc ſunt primitiæ tantùm &

initia

initia plenæ & perfectæ redemptionis: & hæ primitiæ ſanctos excitant ad plenam meſſem deſiderandam. O perfecta redemptio! ô plena & integra adoptio! ô conſummata ſancti Spiritûs effuſio! quando fies in nobis?

Votum Chriſtianum.

℣. 24. *Spe enim ſalvi facti ſumus* .... rationem dat, ob quam fideles anhelent ad perfectam adoptionem, ſeu ad Dei gloriam: quia ſcilicet, *ſpe* tantùm, nondum re, *ſalvi facti ſumus*.

Spes autem quæ videtur .... id eſt, *ſpes autem* non eſt de re, *quæ videtur* & poſſidetur. *nam quod videt quis, &c.* id eſt, quod quis videt, tenet & poſſidet; cur ſperet illud, cùm jam habeat.

℣. 25. *Si autem quod non videmus* .... cùm ſpes B ſit rerum non præſentium, ſed futurarum & expectandarum per patientiam; hinc ingemiſcimus, donec poſſideamus.

Hæc vita verè fidelibus eſt expectationis, gemitûs, & patientiæ vita. *Impii ducunt vitam in bonis & in gaudio*; moriuntur autem in gemitibus. Verè fideles gemunt in vitâ, lætantur in exitu: *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus.*

Hæc vita, gemitûs vita.

Diſcrimen fidelis & impii in vitâ & in morte.

℣. 26. *Similiter autem & Spiritus adjuvat* .... Gr. ſimul recipit infirmitates noſtras. Syr. opitulatur.

Septimò noſtram ad orandum adjuvat infirmitatem.

Itidem & Spiritus Sanctus ſimul ſuſcipit, ſeu conſuſcipit infirmitates noſtras, id eſt, eas quaſi manu ſuppoſitâ, nobiſcum ſuſtentat, ne deficiamus & C labamur.

Nam quid oremus, ſicut oportet, neſcimus .... Tanta eſt infirmitas noſtra, ut nequidem ſciamus *quid* aut qualiter *oremus, ſicut oportet*, ut exaudiamur.

Sed ipſe Spiritus, ſcilicet habitans in nobis, noſtrique curam gerens ſingularem; *poſtulat pro nobis*, & loco noſtri apud Deum; interpellat quaſi Advocatus.

Poſtulat autem, non ipſe ſolus, ſed unà nobiſcum & per nos, dum mentem & cor noſtrum, quaſi ſua membra, movet, illuminat, accendit & excitat ad orandum, & aliquando tanto ardore, tantâque vehementiâ, ut nec capere, nec enarrare poſſimus: D ideò *gemitibus inenarrabilibus*.

Hunc ſancti Spiritûs effectum ut pleniùs intelligas, adverte 1° hominis miſeriam.

Miſeri, infirmi, ignari ſumus, hinc Spiritu ſancto indigemus.

Adeò miſeri ſumus, ut omnibus indigeamus.

Adeò infirmi, ut petere non valeamus.

Adeò ignari, ut nec ſciamus quid petere debeamus.

Adverte 2° ſancti Spiritûs auxilium.

Spiritus ſanctus per charitatem cordibus noſtris infuſam, facit 1° ut ſentiamus quod ſumus, ſcilicet miſeri. 2° adjuvat infirmitatem, ut orare poſſimus. 3° facit ut ſciamus, deſideremus, & petamus quod eſſe debemus: & ob id gemimus ineffabiliter; id eſt, facit ut oremus tantâ vi, tantoque fervore, ut etiam E expertiſſimi capere non poſſint, tantùm abeſt ut effari valeant.

Hinc oraturi, ait Theodoretus, date voſipſos ei, qui clavum tenet univerſi.

℣. 27. *Qui autem ſcrutatur corda* ... Gr. at ſcrutans corda, ſcit quid prudentia, φρόνημα ſpiritûs *quia ſecundùm Deum* interpellat *pro ſanctis*. Syr. qui verò ſcrutatur corda, is novit quæ ſit intentio Spiritûs, qui juxta placitum Dei deprecatur pro ſanctis. Arab. quæ ſit voluntas Spiritûs: ita enim orat pro ſanctis, in iis quæ ſpectant ad Deum. Senſus eſt:

A Nobis quidem inenarrabiles ſunt hi gemitus: at Deus cordium noſtrorum ſcrutator, optimè novit affectum. φρόνημα Spiritûs ſancti gementis in nobis, id eſt, deſideria & gemitus quos excitat in nobis: & ita novit, ut approbet & exaudiat, quia ſecundùm Dei voluntatem facit ſanctos poſtulare, id eſt, Deo grata, ſanctorum ſaluti utilia.

Sed, inquies, ſanctoſne tantùm Spiritus ſanctus facit poſtulare? nonne & peccatores movet, eorumque oratio eſt impetratoria?

Ita & Spiritus ſanctus peccatores, licèt nondum inhabitans, per ſuam tamen gratiam movet ad orandum: & eorum oratio erit impetratoria, ſi petant neceſſaria ad ſalutem, ſi piè petant & perſeveranter.

B Ex dictis ℣. 26. & 27. Apoſtolicam diſce praxim orandi. Oraturus tu te Spiritui ſancto committe; dic illi: *Paratum cor meum Deus. Domine quid me vis facere? Vias tuas Domine demonſtra mihi.*

Apoſtolica praxis orandi.

Hîc agnoſce tuam miſeriam; omnibus indiges, omnis omninò boni vacuus.

Agnoſce & infirmitatem tuam, non tantùm ad agendum & ad patiendum, ſed & ad deſideranda & ad petenda quæ tibi ſunt neceſſaria.

Agnoſce & ignorantiam; neſcis quid expediat tibi; neſcis quomodo illud oporteat poſtulare.

Triplicem hanc impotentiam tuam agnoſcens, geme, ad Spiritum ſanctum recurre; tu te illius bonitati committe; poſtula ut adjuvet, dando ſenſum, C quo tuam percipias miſeriam; dando lumen & robur, quo diſcernas & deſideres quæ tibi neceſſaria; dando gratiam, quâ ſecundùm Dei voluntatem ores: te ergo committens Spiritui ſancto, roga ut ipſe poſtulet in te, pro te, tecum, per te, *quæ ſecundùm Deum*.

℣. 28. *Scimus autem quoniam diligentibus*, &c. hoc valde appoſitè addit Apoſtolus, tùm ut modis omnibus fideles excitet ad patientiam: de hac enim agit à ℣. 17. & 18. tùm ut afflictos ſoletur, cùm eorum orationes videntur non exaudiri: de hoc enim ſpeciatim in poſterioribus verſibus.

Octavò facit ut omnia cedant in bonum.

Neſcimus quid oremus: ſcit autem Spiritus ſanctus, ideò ipſius curæ nos committere debemus.

D Unum tamen nos certò *ſcimus*, ſcilicet quòd omnia, quantumvis adverſa, concurrunt, conſpirant, & pariter cedunt in bonum iis, qui Deum diligunt. Hinc una noſtra cura ſit de Deo diligendo & illi obediendo.

De adverſis propriè loquitur hîc Apoſtolus: non malè tamen ab aliquibus extenditur ad proſpera & ad adverſa; imò & ad ipſa peccata, quæ cedunt in bonum præſens & futurum *iis, qui* &c. in præſenti quidem, quia humiliores, fortiores & cautiores reſurgunt: in futuro autem, id eſt, in gloriâ, ſicut cicatrices conferunt ad gloriam militis, qui finaliter in bello triomphavit, ait Liranus.

Iis, qui ſecundùm propoſitum, &c. Gr. ſecundùm E propoſitum vocatis exiſtentibus. in Gr. non eſt *ſancti*, nec etiam in Syriaco.

Hoc propoſitum aliqui vocant clavim totius myſterii divinæ prædeſtinationis, quaſi ex hujus propoſiti intelligentiâ pendeat apertio illius abſconditi myſterii.

Conſtat equidem, quòd diverſæ hujus propoſiti intelligentiæ reſpondeant diverſis divinæ prædeſtinationis explicationibus: an verò ex propoſiti intelligentiâ naſcatur opinio de prædeſtinatione; an ex opinione de prædeſtinatione naſcatur explicatio diverſa propoſiti, incertum.

Quidquid ſit, hîc ſimpliciter communiores alio-

Q

rum explicationes refero, humiliter tandem & cum tremore aperturus quid ſentio de re, quam ineffabilem puto.

Propoſitum, Gr. πρόθεσις in Scripturis & in Divo Paulo, ſignificat aliquando voluntatem hominum, v. g. Act. 15. 23. Act. 27. 13. 2ª. ad Tim. 3. 10. &c. aliquando ſignificat voluntatem Dei, Rom. 9. 11.

Hinc natum eſt dubium de quo propoſito hîc loquatur Apoſtolus, an hominum? an Dei? an Dei & hominum?

Quid per propoſitum intelligant Patres Græci.

Patres Græci intelligunt *propoſitum* vocatorum, ſeu prævisâm bonam voluntatem eorum, qui à Deo vocantur.

Propoſitum dicit, ut ne totum vocationi tribuatur &c. nam ſi vocatio ſolùm ſufficeret, quâ tandem cauſâ non omnes ſalvi facti ſunt? propterea, ait, non vocationem tantùm, ſed & ipſum propoſitum vocatorum, ſalutem effeciſſe: neque enim coacta aut violenter facta eſt vocatio. Omnes igitur ſunt vocati, at non omnes obediverunt. Divus Joannes Chryſoſtomus.

Valde appoſitè vocationi propoſitum adjùnxit; non enim vocat ſimpliciter, ſed eos qui habent propoſitum. Theodoretus.

Vocatus eſt autem homo ſecundùm propoſitum, hoc eſt, ſecundùm propriam voluntatem. Theophyl. Idem tribuitur Origeni.

Inter Latinos Ambroſiaſter ita explicat: hi autem ſecundùm propoſitum vocantur, quos credentes præſcivit Deus futuros ſibi idoneos, ut antequam crederent, ſcirentur. Idem & D. Hieronymo tribuitur.

Quid de hac P. Græcorum explicatione dicendum.

Circa quam explicationem, ſi intelligatur quòd bonum hominum propoſitum ſit cauſa & ratio cur vocentur; hæc explicatio planè ſapiet errorem Pelagianum, contra quem D. Auguſt. in lib. de prædeſtinatione.

Si verò intelligatur quod D. Chryſoſtomus intellexiſſe videtur: nimirum, quòd hoc propoſitum non ſit quidem ratio cur vocentur; ſed ſit conditio & determinatio quorumdam, qui vocati ſunt; ita ut ſit ſenſus: *omnia cooperantur in bonum*, non omnibus quidem vocatis, ſed iis qui ſuo propoſito, Dei vocationi conſentiunt, ſeu qui Deo vocanti obediunt. Tunc nullus eſt error: ex parte enim Dei ſtat gratuita vocatio: ex parte hominis gratiâ præveno, liber conſenſus, ſeu Dei vocationi obedire.

Quid poſt D. Auguſt. omnes Latini?

Nunc tamen poſt D. Auguſtinum omnes interpretes intelligunt Dei, non hominum, propoſitum, ſcilicet æternum, liberale & gratuitum beneplacitum ſeu decretum Dei: at cum hoc diſcrimine.

Bipertiuntur.

Primus ſenſus.

Quod aliqui intelligunt gratuitum Dei decretum dandi gloriam, juxta quos ſenſus eſt: *omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum*; iis, inquam, diligentibus Deum, qui per æternum Dei decretum gratuitò dandi ipſis gloriam, vocati ſunt ad fidem & gratiam ſanctificantem. Ita Fromondus & Eſtius.

Alii verò intelligunt gratuitum Dei conſilium & decretum, quo propoſuit ex merâ ſuâ bonitate, ſine ullo hominum merito, homines peccato perditos, per Chriſtum vocare ad gratiam & ſanctitatem. Ita Cornelius Menochius Tyrinus.

Secundus ſenſus.

Juxta quos ſenſus eſt: *diligentibus Deum*, & à Deo viciſſim dilectis, utpote vocatis à Deo ad fidem & gratiam, ex benevoli cordis ſui propoſito, *omnia*, Deo dirigente, ad dilectorum ſuorum utilitatem, *cooperantur in bonum.*

In hac ſententiâ, vocari ad ſanctitatem *ſecundùm propoſitum*, idem eſt ac vocari ſecundùm beneplacitum, benevolentiam, & bonam Dei voluntatem, ſeu ut cap. 4. ℣. 5. *ſecundum propoſitum gratiæ*, non autem ex operibus ſeu meritis.

A

Et hoc, inquiunt, Apoſtoli ſcopo convenit, qui de hac gratuitâ vocatione in hac Epiſtolâ agit: negant autem de prædeſtinatione gratuitâ ad gloriam agere.

℣. 29. *Nam quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri.* (Gr. non eſt fieri) dat cauſam cur *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, ſimulque explicat *qui ſint vocati ſecundùm propoſitum*, illi ſcilicet *quos præſcivit.*

Altera diverſitas explicationis.

B

Sed hîc iterum diverſus explicandi modus; qui per *propoſitum* intelligunt abſolutum & gratuitum decretum dandi gloriam, ſic explicant: *quos præſcivit*, id eſt, ab æterno prædilexit, curavit & amicos habere voluit, *hos prædeſtinavit conformes* ac ſimiles *fieri Filio ſuo*, &c. per gratiam in hac vitâ, per gloriam in alterâ.

Qui verò per *propoſitum* intelligunt gratuitum Dei decretum dandi gratiam; prædeſtinationem verò ad gloriam putant ex prævisis meritis, ſic explicant: *quos præſcivit* oblatæ gratiæ conſenſum præbituros, fore ſuos, ſuique dilectores &; illos tales per ſuam gratiam fore præſciens, *prædeſtinavit* ad ulteriora bona, nempe ut ſint conformes Filio ſuo, in gratiâ, in patientiâ, & in gloriâ.

C

Ut ſit ipſe primogenitus, &c. id eſt, ut Chriſtus, qui ut Deus, eſt Filius Dei unicus; ut homo, *ſit primogenitus in multis fratribus*, id eſt, in omnibus fidelibus, ſanctis, amicis & filiis Dei.

Quidquid ſit de prædeſtinationis modo, de quo infrà; nota conformitatem cum Chriſto patiente, manifeſtum eſſe & evidentem prædeſtinationis characterem.

Conformitas cum Chriſto patiente, evidentiſſimum prædeſtinationis argumentum.

Exemplar noſtrum eſt εἰκών, ad cujus imaginem effingi debemus; ſicut ergo in paſſionibus atrociſſimis obediens fuit & per paſſiones ad regnum & gloriam pervenit; ſic & nos eâdem viâ Deus ad gloriam ducere ab æterno præconſtituit. *Si compatimur, & conregnabimus. Communicantes ergo Chriſti paſſionibus, gaudete.* Cùm patimur, *aſpiciamus in auctorem & conſummatorem fidei noſtræ Jeſum*, qui ob propoſitum ſibi gaudium, ſuſtinuit crucem, ignominiamque contempſit.

D

Patiens aſpice Chriſtum in cruce.

Sicut ipſi crux via ad gloriam, ita & tibi.

Sicut Deus Filio ſuo tormenta etiam acerbiſſima cooperatus eſt, & convertit in bonum; ſic & nobis, filiis ſuis adoptivis, omnia, quantumvis dura & acerba, cooperabitur & convertet in bonum.

Græcorum explicatio.

℣. 30. *Quos autem prædeſtinavit*, &c. D. Chryſoſtomus, aliique Patres Græci, ejus ſequaces, ſic explicant: quos *vocavit*, hos *juſtificavit* per regenerationis lavacrum; quos autem *juſtificavit*, *hos & glorificavit* per dona, per adoptionem; ſeu, ut ait Theodoretus, filios nominans, & ſancti Spiritûs eis dans gratiam. Ita & Theophylactus.

E

Itaque *glorificavit* non intelligunt de gloriâ æternâ, ſed de gloriâ vitæ præſentis, ſcilicet de adoptione & filiatione divinâ: & favet illis verbum Græcum ἐδόξασε, quod verti poteſt: celebres, magnos, & glorioſos effecit. Reverà Ambroſius habet, *magnificavit* quod explicat: magnificavit illos, ut ſimiles fiant Filio Dei.

Prima Latinorum explicatio.

Abſolutæ & merè gratuitæ prædeſtinationis ad gloriam propugnatores, volunt hîc tres præcipuos hujus prædeſtinationis effectus, ex Dei propoſito procedentes, enumerari, ſicque explicant.

Quos ad gloriam gratuitò *prædeſtinavit*, *hos* & efficaciter *vocavit* ad fidem; ſic vocatos juſtificat per

gratiam & finalem in eâ perſeverantiam; tandem ſuo tempore glorificat eos, Filioque ſuo glorificato reddit conformes.

Et hi tres effectus per verba præteriti temporis ſignificantur; quia licèt non omnes electi jam ſint vocati, juſtificati & glorificati: hæc tamen in divinâ præſcientiâ quaſi tranſierunt & facta ſunt, & certiſſimè futura.

Secunda Latinorum explicatio.

Qui verò prædeſtinationem ad gloriam putant ex prævisis meritis, negantque hîc de prædeſtinatione ad gloriam agi, ſed de prædeſtinatione ad patientiam, ſeu ad conformitatem cum Chriſto patiente, qui tot & tanta pro nobis ſuſtinuit, ſic explicant:

Quos autem Deus *prædeſtinavit* ad prædictam cum Filio ſuo conformitatem in gratiâ, in patientiâ, &c. *hos vocavit* ad paſſiones: earum nempe cauſas non tantùm non impediendo, ſed & diſponendo: permittendo ſcilicet dæmoni, mundo, carni, ut illis paſſionis ac luctæ occaſionem ſubminiſtrent.

Quos autem ſic vocavit, hos & per eaſdem luctas & paſſiones *juſtificavit*, id eſt, juſtiores & ſanctiores reddidit. (Ex ℣. 28. jam vocati ſunt ſancti, & eos ut tales præſcivit Deus: itaque, inquiunt, non de primâ, ſed de ſecundâ juſtitiâ hîc agitur, ſeu de progreſſu juſtitiæ.) Juſtiores ergo fecit, & vires ad perſeverandum in juſtitiâ ſuâ eis præſtitit.

Quos autem juſtificavit, &c. tandem tot & tantis perfunctos laboribus, *illos glorificavit*, magnos, celebres & glorioſos, tùm in hac, tùm maximè in futurâ vitâ reddidit, ſeu decrevit gloriâ decorate.

Nituntur hujus explicationis Authores in eo, quòd Apoſtoli ſcopus ſit, fideles exhortari ad paſſionum tolerantiam, ex ſpe fructûs ſecuturi & gloriæ. Vide Tyrin. qui multos & antiquiores & recentiores citat.

Observatio Moralis
in ℣. 28. 29. 30.

In hac explicationum varietate; imò & in hac verſionum diverſitate; diverſæ ſunt enim, ut in polyglottâ videri poteſt: in hac ergo veritatis abſconſione, quid faciendum?

Circa prædeſtinationem Deus humiliter adorandus.

1° Deum veritatis fontem humiliter adoro.

2° Meam in divinis ignorantiam ſyncerus agnoſco.

3° Scripturarum divinarum profunditatem, cum ſancto tremore & fremitu aſpicio.

Humana ignorantia agnoſcenda.

Denique infinitam Dei ſapientiam, in eis prædeſtinationis myſterium, nobis ita manifeſtantem, ut & illud occultet, admirans revereor; huicque Dei conſilio infinitè ſapienti me ſubjiciens, ſacram & divinam prædeſtinationis caliginem, trepidus adoro; temerarius perſcrutari non præſumo.

Cavendum ne quod abſconditum voluit Deus, penetrare velimus.

Cavebo igitur maximè ne, quod Deus voluit nobis abſconditum, curioſior penetrare velim, & quod nobis manifeſtum eſſe voluit, piger & otioſus negligam.

Hodie quamplurimi de arcano prædeſtinationis myſterio acriter diſputant, quaſi tota ſalus in hujus myſterii cognitione conſiſtat; penetrare volunt, imò ſe penetraſſe putant, quod Deus voluit cunctis mortalibus impenetrabile.

Et ne noſtra negligentes, quæ Dei ſunt ſatagamus.

Sed heu! toti huic curioſæ impenetrabilis prædeſtinationis inveſtigationi dediti, nota ſibi prædeſtinatorum opera ſupini negligunt: de Dei negotio curantes, ſuum non curant.

Duo in prædeſt. unum, Dei, alterum hominis. Faciat quiſque quod ſuum eſt.

Duo ſunt in prædeſtinationis myſterio diſtinguenda; unum, quod proprium Dei negotium eſt; homines nimirùm ab æterno prædeſtinare; alterum, quod hominum eſt negotium, bona, ſcilicet, prædeſtinatorum opera facere, malum fugere, bonum operari.

Quid fit ab hominibus? ſatagunt quod Dei eſt; negligunt quod ſuum eſt: ſollicitè & anxiè ſtudent quomodo nos Deus prædeſtinet, ante? an poſt prævisa merita? & hæc ipſa meritorum opera, ſine quibus nemo prædeſtinatus eſt, peragere non curant.

Utinam ego prædeſtinati faciam opera; malum fugiam, bonum operer! cætera divinæ ſapientiæ & bonitati remitto.

Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. &c. *Diligam ergo te Domine! diligam te Deus fortitudo mea, refugium meum, ſuſceptor meus, adjutor meus, tota ſpes mea! in manibus tuis ſortes meæ:* tantùm te diligam!

Observatio Dogmatica
in ℣. 28. 29. 30.

Quid tandem ſentiendum de duplici interpretatione verborum horum (*iis qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt*) de quâ ℣. 28. An per hoc *propoſitum*, juxta primam interpretationem intelligendum eſt æternum Dei decretum de gloriâ quibuſdam gratuitò dandâ, &c. an verò juxtâ ſecundam, intelligendum eſt æternum Dei decretum de gratiâ ex merâ bonitate dandâ, ſine ullo hominum merito?

Reſpondeo quòd utraque interpretatio ſit probabilis, utraque Catholica, utraque habens ſua fundamenta, tùm in ſcripturâ, tùm in traditione; & ideò poteſt omnis Catholicus, quamlibet voluerit, amplecti.

Sed, inquies, quæ probabilior & Apoſtolicæ menti conformior, & ideò præferenda?

Hîc mihi diſputandi non eſt animus, multò minùs dijudicandi de abditiſſimâ quæſtione, quam ſancta mater Eccleſia ſinit à filiis ſuis in utramque partem agitari; ſed mentem meam ſimpliciter aperio, idque, ut reor, juxta D. Pauli doctrinam, cui adhærere volo.

Itaque quia & ex hujus Epiſtolæ ſcopo, & ex toto illius contextu perſuaſus ſum, quod in eâ ſanctus Apoſtolus agat de gratiâ, non de gloriâ. Vide corollarium doctrinale in fine cap. 9.

At maximè quia mihi clariſſimè patet in Apoſtoli noſtri doctrinâ, quòd Deus ſyncerè & ſeriò *vult omnes homines ſalvos fieri, & ad cognitionem veritatis venire*. Vide reflexionem in ℣. 4. 5. & 6. cap. 2. Ep. 1æ. ad Tim. ubi videbis; omnes diſtinctiones hujus propoſitionis reſtrictivas, non eſſe ad mentem D. Pauli.

Et quia aliunde decretum quoſdam ad gloriam eligendi ante prævisa merita, cæteris in maſſâ perditâ relictis, cùm hac ſyncerâ & ſeriâ Dei voluntate de ſalvandis omnibus hominibus, difficile poteſt conciliari; decretum verò de dandâ gratuitò gratiâ; multò faciliùs cum hac Dei voluntate conciliatur.

Hinc Apoſtolicæ menti puto conformiorem eſſe eorum explicationem, qui per *propoſitum*, intelligunt gratuitum Dei decretum de dandâ gratiâ, ſine ullo hominum merito, ſed ex purâ bonitate & benevolentiâ.

Et ſanè ſi æquitas & ratio poſtulant, ut obſcurum cujuſlibet authoris verbum explicetur & intelligatur juxta claram ejuſdem authoris propoſitionem & certam doctrinam:

Eadem æquitas & ratio exigunt ut hoc D. Pauli

verbum (*ſecundum propoſitum*) quod obſcurum eſſe patet, tùm ex ipſo textu, tùm ex variis interpretationibus allatis, recentioribus & antiquis:

Exigunt, inquam, ut hoc obſcurum D. Pauli verbum explicetur per claram ejuſdem Apoſtoli propoſitionem & conſtantem doctrinam: *Deus vult omnes homines ſalvos fieri...*

Quia ergo huic claræ & conſtanti doctrinæ conformior eſt explicatio prædicta, ſit probabilior ℣. 28. 29. & 30. interpretatio. Neſcimus quid, aut qualiter orandum; *ſcimus autem*, quoniam, dirigente Dei miſericordiâ, *omnia cooperantur in bonum, iis.....* quos Deus diligit, ut pote quos, ex benevolo cordis ſui propoſito, ad fidem & gratiam ſanctificantem vocavit; & qui Deum diligunt, ut pote, qui Deo vocanti obediunt.

Nam quos præſcivit, per gratiæ ſuæ auxilium, & per liberum voluntatis eorum conſenſum, fore conformes filio ſuo, exemplari noſtro; tales per ſuam gratiam fore præſciens, *prædeſtinavit* ad hanc cum filio ſuo conformitatem; ut Jeſus Chriſtus, qui, ut Deus, eſt unigenitus; ut homo, ſit primogenitus inter multos fratres adoptatos, & per gratiam, divinæ naturæ conſortes, & Jeſu Chriſti fratres.

Quos autem, tales futuros præſciens *prædeſtinavit, hos. & vocavit*, & *juſtificavit*, & in juſtitiâ perſeverantes *glorificavit.*

Scutum ſanctorum Deus contra quoslibet hoſtes.

℣. 31. *Quid ergo dicemus ad hæc....* cùm tanta ſit Dei cura de nobis: quid inter hujus ſæculi adverſitates conſtituti, dicemus niſi? *ſi Deus pro nobis....*

Mira Chriſtianorum vis & fortitudo contra quoſlibet noſtræ ſalutis hoſtes. *Si Deus pro nobis*, &c. quis, *ut Deus? Deus fortitudo mea, adjutor meus...* ſcutum impenetrabile patientiæ ſanctorum Deus.

℣. 32. *Qui etiam proprio filio ſuo non pepercit...* Syr. quod ſi ne proprio quidem filio pepercit, &c. id eſt qui nos ita dilexit, ut naturali filio ſuo, non pepercerit, ſed &c.

Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Gr. gratificabit. Syr. largietur: omnia ſcilicet ad ſalutem neceſſaria; ut nulli hoſtes poſſint, ſi velimus, eam impedire.

Incarnatio donum donorum.

Incarnatio donum eſt donorum; in quo nobis omnia donantur; ſine quo, nihil datur: nam omnia per & propter Chriſtum.

Si filium largitus eſt, ait D. Joan. Chryſoſtomus, nec ſimpliciter largitus, ſed cædi tradidit; quid jam ſuper aliis rebus addubitas? dominum cum acceperis? quid hæſitas ſuper poſſeſſionibus, herum cum habeas? nam qui quod majus erat, inimicis dedit, quî fiet, ut quæ minora ſunt, amicis non det.

Unde nobis fiducia in anxietatibus conſcientiæ? vide coroll.

℣. 33. *Quis accuſabit adverſus electos Dei?* Syr. quis ſe ſe opponet electis Dei? Superioribus verſibus fideles excitavit ad fiduciam in Deum, contra perſecutores exteriores, Ethnicos ſcilicet, qui bonis & vitâ Chriſtianos ſæpe ſpoliabant: fideles, hoc in caſu, armavit quaſi ſcuto, dicens, *ſi Deus pro nobis*. Nunc eoſdem fideles roborat contra timorem internum, ſcilicet, contra conſcientiæ anxietatem ob peccata commiſſa.

Quis electus?

Duplex electio.

Quis accuſabit Chriſtianos? ſeu electos ad fidem & gratiam chriſtianiſmi. Omnes Chriſtiani ad gratiam completè ſunt electi, inchoatè autem ad gloriam: de electione ad gratiam hîc agit Apoſtolus. *Deus qui juſtificat*. Gr. Deus juſtificans; id eſt Deus ipſe hos electos à peccatis abſolvit & juſtos pronuntiat.

℣. 34. *Quis eſt qui condamnet?* Gr. quis condemnans? Chriſtus mortuus magis verò, & excitatus, qui & eſt in dexterâ Dei; id eſt, quis condamnabit eos? an Chriſtus Jeſus? is ipſe eſt qui pro nobis mortuus eſt; qui noſtri cauſâ reſuſcitatus eſt: nimirùm, ut ad dexteram Dei ſedens, interpellet pro nobis, noſtramque ſalutem Deo commendet.

OBSERVATIO MORALIS
in hos verſus.

Chriſtiana fiduciæ fundamentum & in vitâ & in morte ſemper meditandum.

Heu miram Dei bonitatem! ô amorem ineffabilem! Pater *proprio filio ſuo non pepercit.... Spiritus ſanctus pro nobis poſtulat gemitibus inenarrabilibus: filius pro nobis mortuus eſt*, id eſt, propter noſtra delicta; *reſurrexit propter noſtram juſtificationem*, nobiſque reſurgendi ſpem certam dedit; noſtri cauſâ ſedet ad dexteram Dei Patris; ut regnandi cum illo ſpem nobis exhibeat; intercedit pro nobis, tanquam advocatus; cicatrices ſuas Patri exhibens, quaſi ora, quibus interpellat continuè.

Quis timeat? quis non ſperet?

Tota S. Trinitas nos amat.

Tota ſancta Trinitas nos amat, fovet, tuetur; quem vel hominem. vel diabolum timeamus? *quis accuſabit?* Deo abſolvente: Spiritu ſancto adjuvante; filio ſanguinem fundente, & per ſua vulnera pro nobis orante. *In te Domine ſperavi, non confundar in æternum.*

Cornel. à lapide multis probat Chriſtum in cælis verè & propriè pro nobis orare; oſtenditque diſcrimen Chriſti orantis in viâ, & orantis in cælo.

℣. 35. *Quis ergo nos ſeparabit à charitate....* in Gr. non eſt *ergo*. D. Paulus, oſtensâ mirâ Dei erga nos charitate, non dicit ſimpliciter, debetis & vos illum diligere: ſed quaſi numine afflatus exclamat: *quis ergo nos ſeparabit à charitate:* ſeu quâ nos Deus diligit, ſeu quâ Deum diligimus? quis efficere poterit ut Deus nos amare deſinat, ſeu ut Deum amare deſinamus? *an tribulatio*, &c. Vide paraph.

℣. 36. *Sicut ſcriptum eſt: quia propter te....* Syr. propter te quotidie morimur, & habiti ſumus quaſi oves ad mactationem.

℣. 37. *Sed in his omnibus ſuperamus....* Syr. verùm in his omnibus victoriâ potimur per eum qui dilexit nos.

Reſpondet interrogationi: tantùm abeſt, ut iſta nos à Chriſti charitate ſeparent; quin in iſtis omnibus & per iſta omnia, ſuperamus. D. Chryſ. ex Græco; pluſquam ſuperamus, ſupervincimus; pluſquam victores ſumus: quia cum omni facilitate; quia per ipſa adverſantia; quia quaſi victoriæ domini & certi. Vide D. Chryſ.

Tres rationes ſupervictoriæ.

℣. 38. 39. *Certus ſum enim*, &c. id eſt, confido, certamque ſpem habeo in Domino, quòd neque comminatio mortis, neque vitæ promiſſio, *neque angeli*, &c. id eſt, nulla vis ſpiritualis, ſive dæmonum, ſive angelorum, ſi id tentarent.

Neque inſtantia, id eſt præſentia.

Fortitudo non eſt in græco.

Neque altitudo, neque profundum, id eſt, neque glorioſa, neque humilia; nec cæli, nec inferi, vel neque altitudo proſperitatis, neque profundum miſeriæ.

Totus hic locus, à ℣. 28. uſque ad finem capitis, eſt ſenſu & grandiloquentiâ mirabilis; hinc ſanctus Auguſtinus lib. de doctrinâ chriſtianâ 4. c. 20. profert illum, velut exemplar orationis eloquentiſſimæ.

Hinc & poſt D. Auguſtinum Eraſmus ejuſdem Apoſtolici ſermonis vehementiam & ornatum demiratur, tandemque exclamat: Quid unquam Cicero dixit grandiloquentius?

Corol-

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 8. ad pietatem maximè notanda, & in praxim redigenda.

PRIMÒ.

Vita Chriſtiana ad tria reducitur.

EX hoc cap. diſce quòd tota Chriſtiani vita poſſit ad tria reduci; ſcilicet concupiſcentias carnis reprimere, ſeu malum vitare: carni enim obedire, mors eſt. Vide verſ. 5. 6. 12. 13.

Spiritu Dei agi, ſeu bonum in ſpiritu charitatis agere, ℣. 14. ad hoc nobis datus eſt Spiritus ſanctus, ſpiritus filiationis, ut tamquam filii amemus & agamus.

Pati in ſpiritu Chriſti, *ſi compatimur*, &c. hæc eſt conditio ad æternam hæreditatem neceſſaria, ℣. 17. *at non ſunt condigna*, &c. ℣. 18. &c.

SECUNDÒ.

Ex ejuſdem cap. ℣. 19. 20. 21. 22. collige, quòd omnis creatura, Dei juſſu, hominum utilitatibus mancipata, gemens & quaſi coacta, hominum vanitati ſerviat.

Creatura gemens ſervit hominum vanitati.

B Ad Dei gloriam facta eſt; hominem ad Dei notitiam & amorem naturâ ſuâ ducere debet; hominum malitiâ ſervit offenſæ Dei: homo enim fruitur utendis, utitur fruendis; *hinc ingemiſcit omnis creatura*, cupiens à ſervitute liberari.

Ut hunc gemitum & clamorem creaturarum contra te vites, cave illarum abuſum; illis utere, non fruaris; utere ad Dei gloriam, & cum gratiarum actione: aliàs contra te in Dei judicio ingemiſcentes, clamabunt quaſi contra violatorem & ſtupratorem.

TERTIÒ.

Praxis orationis.

Ex eodem cap. Apoſtolicam diſce praxim ora- A tionis, quam vide ℣. 26. 27.

Diſce & praxim circa prædeſtinationem.

Quid circa prædeſtinationem faciendum.

Credere quæ fides docet de illâ; quæ Dei ſunt adorare; quæ tua ſunt fideliter adimplere; bonis operibus vaca, de cætero confide Deo. ℣. 28. 29. 30.

Malo in manibus Dei, quàm in meis manibus ſalutem meam reponi.

Libera me Domine à meipſo: *In te Domine ſperavi.*

Confido quòd de numero ſim electorum. *Deus meus in te confido.*

QUARTÒ.

Fiducia Chriſtianæ motiva.

In hoc eodem capite habes mira fiduciæ motiva; *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* ℣. 31. 32. &c.

Tria ſunt quæ nos in tremendo Dei judicio terrere debent; crimina noſtra, accuſator, Judex.

Contra criminum terrorem, cogita quòd Deus proprio Filio ſuo non pepercit, ſed propter delicta noſtra morti tradidit illum. ℣. 32.

Contra accuſatorum terrorem, quicumque ſint, cogita quòd in ℣. 33. *quis accuſabit*, &c. Deus omnium Judex, ipſe juſtificat.

Contra Judicis ſeveritatem, cogita quod in ℣. 34. *quis eſt qui condemnet*, &c. Chriſtus Jeſus, &c.

Videatur ipſe locus Apoſtoli, qui ſanè mirabilis eſt.

Hanc in Deum fiduciam ſæpe redigas in praxim per totam vitam, ut & in morte redigas.

Analyſis Cap. 9.

EX effectibus ſancti Spiritûs, de quibus in cap. 8. & qui in Chriſtianis tantùm erant conſpicui, non autem in Judæis legem Moſaïcam obſervantibus, ſequitur manifeſtè ſolos Chriſtianos verè juſtificatos eſſe, in viâ ſalutis eſſe, & conſequenter verè populum Dei; Judæos autem nec in viâ juſtitiæ & ſalutis eſſe, nec ampliùs populum Dei.

Hanc ex doctrinâ ſuâ ſequelam evidentem ſupponens D. Paulus, illamque Judæis ipſis notam eſſe ſciens, verbis non exprimit: ſed ut triſtem hanc veritatem, quantùm eſt in ſe, leniat, initio hujus capitis ſuum erga eos affectum exhibet uſque ad ℣. 6.

PRIMÒ.

Itaque aſſerit & jurat, quòd ob hoc ipſum maximè dolet; nimirùm quod Judæi ſint extra viam ſalutis, à Deo rejecti, nec ampliùs populus Dei, nullumque ſit in ipſis veræ juſtitiæ ſignum.

SECUNDÒ.

Aſſerit ℣. 6. non ideò excidiſſe verbum Dei, nec Judæorum incredulitatem evacuaſſe promiſſiones Abrahæ factas: quia tales promiſſiones factæ ſunt Abrahæ pro ſpiritualibus ejus C *filiis, non pro omnibus carnalibus filiis.* ℣. *6. 7. 8.*

Hanc aſſertionem probat, tùm ex ipſis promiſſionis verbis, quæ ad Iſaac tantùm, promiſſionis filium limitantur, Iſmaële excluſo, ℣. 9. tùm exemplo filiorum Iſaac, quorum primogenitus Eſaü, privatur benedictione, quam recipit Jacob, ejus filius natu minor, & hoc non ob merita, ſed ob Dei voluntatem. 10. 11. 12. 13.

Talibus exemplis patet evidenter quòd non omnes carnales filii, ſed promiſſionis filii ſolùm, ſunt veri filii Abrahæ, ad quos ſpectat D *Dei promiſſio: & inde colligendum relinquit Apoſtolus, primò non omnes Judæos eſſe filios Abrahæ, ſed qui credunt. Secundò Gentiles, licèt non ex ſemine Abrahæ, per fidem tamen factos eſſe ſpirituales Abrahæ filios, & Judæis prælatos, non ob merita, ſed ob Dei bonitatem.*

TERTIÒ.

Aſſerit ℣. 14. nullam propterea eſſe in Deo injuſtitiam, ſive ob Jacobi prælationem præ Eſau; ſive ob prælationem Chriſtianorum præ Judæis: quia nempe opus utrumque, opus eſt

R

miſericordiæ; miſericordia autem ſit ei qui placet miſerenti.

℣. 15. 16. Hoc probat primò per verba Dei ad Moyſem, Exod. 33. 19. nimirùm poſtquam omnes Judæi circa vitulum aureum peccaverant; quorum tamen aliqui tantùm ſupplicio ſunt affecti; alii eorum ſupplicio correcti: quippe quia Deus eſt miſericordiæ ſuæ dominus.

Secundò exemplo Pharaonis, quem Deus in ſuâ obſtinatione reliquit, quemque tandem demerſit, dum Judæorum miſertus eſt, ipſoſque ſalvavit. ℣. 17.

His exemplis patet Deum miſericordiæ ſuæ dominum eſſe, & conſequenter nullam in Deo injuſtitiam eſſe, ſi Judæos reliquerit in ſuâ obſtinatione, Chriſtianos autem miſericorditer elegerit; ſicut Pharaonem in ſuâ juſtiſsimè reliquit obduratione propriâ, & quam ſibi ſuâ malitiâ procuraverat. ℣. 18.

QUARTÒ.

℣. 19. Objicit ſibi: ſi ita ſit quòd Deus cujus vult miſeretur, cur ergo nos accuſas & punis?

Reſpondet primò, quòd creatura, Dei figmentum, cum Deo non debeat diſputare, nec ullam ob eo rationem exigere; ſicut vas fictile
A *cum ſuo figulo non diſputat. ℣. 20. 21.*

Reſpondet ſecundò, juſtè Deum de hominibus conqueri: quia ipſi ſuâ malitiâ, contra Dei voluntatem ſeſe obdurant: Deus autem hanc illorum duritiem cum multâ patientiâ ſuſtinet; ſi autem poſtquam illos diu ſuſtinuit, ſuam in illos iram oſtendit, ſicut in Pharaonem; hinc nihil contra Deum dici poteſt: malos tolerando, ſuam oſtendit bonitatem: obduratos puniendo, ſuam oſtendit potentiam: & ex hac ipſorum punitione, ſuam clariùs manifeſtat in Chriſtianos miſericordiam; quos vocavit partim
B *ex Judæis, ſed valde paucos; partim ex Gentilibus, & quidem quamplurimos. ℣. 22. 23. 24. &c.*

QUINTÒ.

℣. 30. 31. 32. Omnem difficultatis nodum ſolvens, dicit Apoſtolus, ideò Judæos à viâ ſalutis rejectos eſſe; quia in Chriſtum non crediderunt, ſuâque incredulitate illis contigit, quòd iter facientibus, impingunt aliquando in lapides, pedes lædunt, ſicque ab itineris perſecutione impediuntur: Gentiles verò
C *ad juſtitiam & ſalutem aſcitos, quia crediderunt in Chriſtum.*

CAPUT NONUM.

Paraphraſis.

UTINAM & vos, ô Judæi, fratres mei, ita Deo per Chriſtum adhæreatis! Veritatem enim vobis dico: teſtor Chriſtum, qui eſt ipſa veritas; ſincerè loquor, non adulatoriè aut placendi gratiâ; teſtis eſt mihi conſcientia mea; imò teſtis eſt Spiritus ſanctus, conſcientiæ meæ auctor & inſpector.

Juro itaque, & omnia ſacra obteſtor, quòd ſummo, jugi & excruciante dolore conficior, ob veſtram à Chriſto alienationem, & ideò ob veſtrum à juſtitiâ caſum.

Adeò quippe vos diligo, veſtramque zelo ſalutem, ut ego ipſe, quem nec mors, nec vita poterunt à Chriſto ſeparare; optarem ab illius præſentiâ & gloriâ ſeparari, ſi hac ratione poſſem, vos fratres meos, ad Chriſtum, ad juſtitiam, ad ſalutem adducere.

Vos, inquam, qui ab illo præcellenti parente orti eſtis, qui cum Deo luctatus eſt, & ideò Iſraëlitæ vocati; vos, quos Deus in filios elegit, & quos præ cæteris omnibus glorificavit; cum quibus fœdus iniit; quibus legem dedit; quos divini obſequii rationem docuit; quibus Meſſiam, & futuram per eum juſtitiam & benedictionem promiſit.

Quorum progenitores ſunt ſancti Patriarchæ, & quod præcipuum, ex quibus Chriſtus prognatus eſt ſecundùm carnem. Quid majus? nam Chriſtus Deus eſt, per omnia, & ſuper omnia, & in omnem æternitatem benedicendus: ita ſit.

Licet autem, ut dixi, magnopere doleam & diſcrucier ob Judæorum à juſtitiâ caſum; non ideò ſentio quòd irritæ ſint Dei promiſſiones Abrahæ factæ, pro Iſraëlitis: non enim omnes, qui ex Iſraële nati ſunt, veri ſunt Iſraëlitæ, ad quos ſpectat divina promiſſio.

Textus.

1. VEritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientiâ meâ, in Spiritu ſancto:

D

2. Quoniam triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo.

3. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundùm carnem:

E 4. Qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa;

5. Quorum patres, ex quibus eſt Chriſtus ſecundùm carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula. Amen.

F 6. Non autem quòd exciderit verbum Dei; Non enim omnes qui ex Iſrael ſunt, ii ſunt Iſraelitæ:

7. Neque qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filii: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen:

A Neque omnes, qui ſunt ex Abrahæ ſemine; ideò cenſentur promiſſionis filii; ſed ut in ſcripturâ dictum eſt Abrhæ; in Iſaac, qui ex virtute divinâ, & per repromiſſionem tibi natus eſt, poſteritas tua cenſebitur.

8. Id eſt, non qui filii carnis, hi filii Dei; ſed qui filii ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine.

Quo verbo Deus ſignificavit à ſe in filios reputari; non quos caro genuit; ſed quos promiſſio & virtus ſupernaturalis generavit, ut Iſaac.

9. Promiſſionis enim verbum hoc eſt. Secundùm hoc tempus veniam; & erit Saræ filius.

Divina enim promiſſio his verbis continetur. Geneſ. 18. ℣. 10. *revertens veniam ad te tempore iſto.... & habebit filium Sara uxor tua;* ſicut autem ille præ cæteris fuit verè filius Abrahæ: ſic & veri ſunt Iſraëlitæ, quos Dei promiſſio & verba pariunt.

10. Non ſolùm autem illa: ſed & Rebecca ex uno concubitu habens, Iſaac patris noſtri.

Non ſolùm autem Saræ hiſtoria id quod dixi, nos edocet, filios à Deo cenſeri, non carnaliter genitos; ſed eos, vel qui promittuntur, vel eliguntur à
B Deo; ſed etiam & Rebeccæ hiſtoria, quæ gemellos, ex Iſaac Patre noſtro concepit, quorum junior Jacob, electus fuit à Deo & Prælatus Eſau; fratri ſuo primogenito, factuſque ſucceſſor & hæres Iſaac Patris ſui.

11. Cùm enim nondum nati fuiſſent, aut aliquid boni egiſſent, aut mali, (ut ſecundùm electionem propoſitum Dei maneret)

Cùm enim nondum nati eſſent, ſed in utero matris adhuc eſſent incluſi, (ut pateret libera Dei voluntas, quâ ab æterno decreverat Jacobum & poſteros ejus, præferre Eſau & poſteris ejus.)

12. Non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei:

Non ex operum merito, ſed ex gratuitâ Dei electione, dictum eſt Rebeccæ per Angelum:

13. Quia major ſerviet minori, ſicut ſcriptum eſt: Jacob dilexi, Eſau autem odio habui.

Major, Eſau ſcilicet, ſerviet minori, Jacobo: quod in illorum poſteris evenit; & de quo jam facto ſcribens Malachias dixit vice Dei; Jacobæos prætuli, magiſque dilexi: Idumæos neglexi.

C Quid hoc ſignificat? quod ſicut aliquando Jacob & ejus poſteros Judæos prætulit Eſau & Idumæis; ita nunc poteſt Chriſtianos Judæis præferre; Judæos rejicere; Chriſtianos in filios adoptare; ut pote per fidem, Abrahæ, Iſaac & Jacob imitatores, ſpiritualeſque filios.

14. Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Abſit.

Si verò ità ſit, quod Deus Gentiles nunc in ſpiritualibus præferat Judæis; ſicut olim Jacobum in temporalibus prætulit Eſau, idque ſine merito; ut dictum eſt: numquid erit aliqua in Deo injuſtitia? abſit omninò à piis mentibus hæc impia cogitatio.

15. Moyſi enim dicit: Miſerebor cujus miſereor: & miſericordiam præſtabo cujus miſerebor.

Non eſt iniquitas in Deo, ſi Chriſtianos nunc adoptet, & in filios recipiat: hoc enim opus eſt miſericordiæ; donorum autem ſuæ miſericordiæ domi-
D nus eſt Deus, juxta quod ipſe Dominus Moyſi dixit: miſerebor cujus miſereor, &c.

16. Igitur non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.

Hoc ergo juſtificationis negotium, de quo hîc agimus, hæc paterna Dei in Chriſtianos benedictio, non eſt in hominis arbitrio, ſicut paterna Iſaac benedictio non fuit in Eſau volentis & currentis poteſtate; ſed eſt opus meræ Dei miſericordiæ.

17. Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipſum excitavi te, ut oſtendam in te virtutem meam: & ut annuntietur nomen meum in univerſâ terrâ.

Non eſt etiam iniquitas in Deo, ſi Judæos incredulos in ſuâ relinquens obſtinatione, tandem rejiciat; ſicut olim eorum miſertus, Pharaonem in ſuâ reliquit obduratione, ac tandem punivit: ſecundùm quod Deus de eo dicit in Scripturâ: in hoc ipſum te ſervavi; & licèt contumacem, non ſtatim deſtruxi, ut variis ſignis & prodigiis meam circa te potentiam
E oſtenderem; hiſque prodigiis nomen meum in toto terrarum orbe eò glorioſius percrebreſceret, quò major foret tua pertinacia.

18. Ergo cujus vult miſeretur, & quem vult indurat.

Deus ergo ſuarum miſerationum Dominus, cujus vult miſeretur; & quem vult in ſuâ relinquit obſtinatâ duritiâ, & in neutro nulli facit injuriam.

19. Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis reſiſtit?

Sed hinc rurſus objicis mihi: hoc cùm ita ſit, cur ergo Deus de peccatoribus conqueritur? videtur enim quòd tales ſint ipſius voluntate: Dei autem voluntati quis valeat reſiſtere?

O tu, qui de humo, quis es? qui audeas tale quid A opponere Deo, & contra eum diſputare? quis ferat, ſi luteum vas cum ſuo figulo diſceptet, eique dicat: cur me ſic finxiſti? cogita ergo te lutum in manu Dei, tuumque reverere figulum.

Numquid figulus plenam non habet in lutum ſuum poteſtatem, ut ex eâdem luti maſſâ faciat vaſa quæ voluerit, aliud in uſus quidem honeſtos, aliud verò in ſordidos uſus? Longè vilior eſt homo cum Deo collatus, quàm lutum cum figulo collatum: Poſſet ergo Deus, quia omnipotens & ſupremus Dominus, citra cujuſpiam injuriam, ex hominum maſſâ facere quidquid voluerit: at quia bonus & optimus, non vult niſi quod bonum & optimum; B ſcias ergo quòd Deus vaſa non finxit immunda, ſed homines ipſi ſeſe ſuis peccatis conſpurcant.

Si autem poſtquam Deus cum multâ patientiâ diu ſuſtinuit peccatores, qui ſe ſuâ malitiâ digniſſimos iræ & vindictæ divinæ reddiderunt, & qui ſuâ obduratione exitium meruerunt; ſi, inquam, ſuam tandem in illos exercet juſtitiam, eoſque punit, ut hac eorum punitione manifeſtet ſuam potentiam; & ut ex impiorum vindictâ clariûs eluceſcat Dei in ſanctos miſericordia, quos ſuâ gratiâ præparavit ad æternam gloriam; quid inde contra Deum dici poteſt?

Sanctos intelligo, Chriſtianos, quos Deus partim ex Judæis, partim ex gentibus vocavit. C

Ex gentibus vocandos fore prædixit Dominus in Oſee, dicens: vocabo Gentiles idololatras ad fidem meam, & tunc plebs quæ non erat mea, erit mea, dilecta, & miſericordiam conſecuta.

Et in locis ubi dici poterat: vos non populus meus; tunc ibidem dicetur: vos filii Dei vivi.

Valde autem paucos ex Judæis fore ad fidem convertendos, Iſaias audacter prædixit, dicens: Etſi carnalium filiorum Iſrael ſint in maximo numero, eorum tantùm reliquiæ, id eſt, pauciſſimi ſalvabuntur.

Deus enim cum juſtitiâ faciet quod locutus eſt, D redigens Iſraëlem, quem ſalvaturus ſit, ad brevem & exiguum numerum.

Ita ut niſi Dominus exercituum ſuâ gratiâ nobis aliquod reliquiſſet ſemen, funditùs periiſſemus.

Hæc cùm ita ſe habeant, quid dicemus? id quod res eſt; nimirùm quòd gentes, quæ juſtitiam (ſecundùm Deum) non quærebant, juſtitiam tamen ſunt aſſecutæ; illam intelligo juſtitiam, ad quam Deus vult per fidem perveniri.

Iſraël autem legem juſtitiæ quærens, ad veram tamen juſtitiam non pervenit. E

Quare autem gentes juſtificatæ? quia in Chriſtum crediderunt: quare Judæi non juſtificati, ſed à juſtitiâ repulſi? quia in Chriſtum credere noluerunt: ſed in eum lapidem angularem, & Eccleſiæ fundamentalem impingentes, ceciderunt à juſtitiâ & ideò à ſalute.

20. O homo, tu quis es, qui reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic?

21. An non habet poteſtatem figulus luti, ex eâdem maſſâ facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?

22. Quòd ſi Deus volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multâ patientiâ, vaſa iræ, apta in interitum,

23. Ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam:

24. Quos & vocavit nos non ſolùm ex Judæis, ſed etiam ex Gentibus,

25. Sicut in Oſee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam.

26. Et erit: In loco, ubi dictum eſt eis: Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi.

27. Iſaias autem clamat pro Iſrael: Si fuerit numerus filiorum Iſrael tamquam arena maris, reliquiæ ſalvæ fient.

28. Verbum enim conſummans, & abbrevians in æquitate: quia verbum breviatum faciet Dominus ſuper terram:

29. Et ſicut prædixit Iſaias: Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus.

30. Quid ergo dicemus? Quòd gentes, quæ non ſectabantur juſtitiam, apprehenderunt juſtitiam: juſtitiam autem, quæ ex fide eſt.

31. Iſrael verò ſectando legem juſtitiæ, in legem juſtitiæ non pervenit.

32. Quare? Quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus: offenderunt enim in lapidem offenſionis,

33. Sicut ſcriptum eſt: Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali: & omnis, qui credit in eum, non confundetur.

Commen-

Commentarius in Cap. 9.

℣. 1. **V***Eritatem dico* . . . grave & grande capi- A tis exordium. *in Chriſto*, id eſt, ſub Chriſto, vel teſte Chriſto; quaſi diceret, teſtor Chriſtum, veritatem ipſam, quòd veritatem dico. Omnem talis ſuſpicionem à ſe amovet, etiam juramento.

Non mentior, id eſt, ſincerè loquor, & animo ſimplici, non adulatorio, urbanitatis gratiâ, aut quaſi placiturus. *teſtimonium mihi perhibente* . . . . Gr. conteſtante mihi &c. id eſt, teſtis eſt mihi conſcientia mea.

In Spiritu ſancto, id eſt, imò teſtis eſt & Spiritus ſanctus, meæ conſcientiæ inſpector & rector.

Jurat Apoſtolus: licitum ergo juramentum.

illius regulæ.

Omnes hîc juramentum agnoſcunt in re gravi, & magni momenti. Unde inferunt quòd in neceſſitate licitum ſit: veritas autem & charitas debent illius eſſe B regulæ.

℣. 2. *Quoniam triſtitia mihi magna eſt* . . . . Ecce de quo jurat, nimirùm quòd ſummè & continuè doleat. Doloris ſui cauſam hîc non exprimit, ſed verbis ſequentibus implicitè ſignificat, ſcilicet alienationem ſuæ gentis à Chriſto; quod & ex præced. cap. 8. ſubintelligi poteſt. Vide Analyſim.

Apoſtolus ergo dolet ſummo, continuo & excruciante dolore, ex eo quòd pleriquè Judæi, Chriſtum rejicientes, & in lapidem angularem impingentes, amiſerunt fidem & gratiam; ſuntque extra ſtatum veræ juſtitiæ, de quâ in cap. 8. & conſequenter extra ſtatum ſalutis æternæ.

℣. 3. *Optabam enim* . . . . Syr. optarim. Æthiop. C verſio. precarer enim ego quòd abductus eſſem à Chriſto. D. Chryſoſt. optarim: nec ſimpliciter dixit Apoſtolus velim, ſed id intendens, ait optarim. Theophyl. optarim. juxta quos ſenſus eſt, optarem vel optarim. utinam, nimirùm ſi fieri poſſet, vel ſi Deus vellet.

Juxta noſtrum interpretem, *optabam*, id eſt, jam diu optare cœpi, optavi & opto. *optabam enim.* adeò ipſos diligo. indicat viſcera, & quàm vehementi charitate erga eos affectus erat, ait Theophylactus. *Ego ipſe* . . . . quem nec mors, nec vita, &c. poſſunt à Chriſti charitate ſeparare. c. 8. ℣. 37. *anathema eſſe*, id eſt, ſeparatus, abalienatus eſſe à Chriſto; non à Chriſti charitate, ſed à gloriâ ipſius, & D gloriæ fruitu, ait Theophylactus. à Chriſti præſentiâ, & æternâ gloriâ, juxta D. Chryſoſtomum.

Pro fratribus meis, id eſt, ut illi ſervarentur. ait Theophyl. ſeu, ſi hac ratione poſſem illos ad Chryſtum, ad veram juſtitiam, ad æternam ſalutem perducere. *qui ſunt cognati mei* . . . . id eſt, qui per generationem carnalem nati ſunt ab eodem patre Iſraële, ſicut ego.

Quid anathema?

Ut incenſum & inflammatum hoc Paulini pectoris votum meliùs intelligas.

Adverte quid ſit *Anathema*, ſeparatio, abalienatio eſt; ait Theophyl. hinc & quod Deo ſacrum eſt, *anathema* dicitur; & quod ab eo alienum eſt, E eamdem habet appellationem; ait Theodoretus poſt D. Chryſoſtomum.

Res Deo ſacra, Deo in templis appenſa, dicitur *anathema*, quia ab uſibus profanis ſeparata, & quam honoris gratiâ, nemo audet attingere.

Res à Deo aliena; v. g. homo ab Eccleſiâ abſciſſus, dicitur *anathema*, quia abominabilis, à cujus aſpectu & commercio abhorrent alii. & hoc ſenſu, *anathema* hîc ſumit Apoſtolus, ſicut & 1. Cor. c. 16.

Mira charitas Apoſtoli.

Heroïco itaque charitatis exceſſu, optat hîc divus Paulus, quod oravit Moyſes Exodi 32. *aut dimitte eis hanc noxam aut dele me* . . . .

Pauli votum non fuit abſolutum, ſed conditionatum.

Hæc optatio ex parte objecti, nec fuit, nec potuit eſſe abſoluta & efficax; quia ſciebat Apoſtolus hoc eſſe contra divinam ordinationem; ex parte tamen affectûs Paulini, fuit pia, ſancta, & efficax; quia verè & effectivè ita ſentiebat heroïco ſuæ charitatis exceſſu; verèque optabat, ſi Deus vellet, à Chriſti præſentiâ, ſeu à gloriâ æternâ ſeparari; idque ut tota Gens Judaïca ſalvaretur; quod eſt majus bonum, majorque Dei gloria, quam unius tantum hominis ſalus, ideoque poteſt per charitatem optari. Vide Cornel. à lapide.

Hoc votum ſic exprimit Theophyl. opto pro gloriâ Dei excidere à gloriâ Chriſti: hoc autem non eſt excidere, ſed potius aſſequi; ait Theophylactus.

Hujus voti principium charitas ingens, ſeu ut ait D. Chryſ. amoris flamma immenſa; omni pelago latior, omni flammâ vehementior. pag. 228. Hinc idem S. Chryſ. Paulum interrogat; quî fit ut pro ceteris anathema eſſe & alienationem quæras? &c.

Cur nobis incomprehenſibilis charitas Pauli.

Quoniam, inquit Paulus, etiam atque etiam illum vehementer amo, D. Chryſ. homil. 50. 16. pag. 224. Idem Pater pag. 228. addit; ſed quoniam procul ab hoc amore abſumus, ne animi quidem cogitatione, dicta hæc complecti poſſumus.

Itaque Deum amemus, animarum ſalutem zelemus, concipiemus quomodo D. Paulus, quem nec cælum, nec infernus poſſunt à Chriſto ſeparare; optat tamen à Chriſti fruitione ſeparari, ut Judæi credant in Chriſtum, ament Chriſtum, Chriſto que fruantur.

Octo Judæorum privilegia.

℣. 4. *Qui ſunt Iſraëlitæ* . . . . Octo Iſraëlitarum enumerat privilegia, ſeu elogia, quibus ſuam pergit in eos propenſionem aperire, & omnis odii ſuſpicionem procul avertit.

Primum, *quorum adoptio* . . . . id eſt, quos Deus in filios adoptavit, juxta illud Exodi 4. 22. *filius meus primogenitus Iſraël.*

Secundum, *& gloria*, id eſt, quorum gloria præ cæteris Gentibus maxima, ob miracula propter eos facta, in tranſitu maris rubri, in deſerto; & propter inhabitationem Dei inter illos, in columnâ nubis, in arcâ, in templo.

Tertium, *& teſtamentum*; id eſt, cum quibus Deus iniit fœdus. Gr. teſtamenta, ſeu; quia in duabus tabulis ſcripta ſunt fœderis illius verba; ut volunt aliqui: ſive vetus, & novum intelliguntur teſtamenta; unum in terrâ illis datum, alterum in ſpiritu; ut D. Hieronymus loquitur.

Quartum, *& legiſlatio*; id eſt, quorum Deus legiſlator per Moyſem.

Quintum, *& obſequium*, id eſt, cultus veri Dei, vera religio.

Sextum, *& promiſſio cælitùs facta* de Meſſia, de juſtitiâ, & ſalute per Chriſtum præſtandâ. Alii intelligunt promiſſionem terræ: unde terra promiſſionis.

℣. 5. *Quorum Patres.* Septimum, quorum progenitores ſunt Abraham, Iſaac & Jacob, aliique Patriarchæ.

Octavum, & quod omnium maximum eſt: *ex quibus* Iſraëlitis progenitus *eſt Chriſtus.*

Secundùm carnem. Gr. quod ſecundùm carnem. indicans quòd aliam naturam Chriſtus habet ex Ju-

S

dæis non prognatam; quod & formaliter ſignificat addens:

Chriſti divinitatis probatio.

Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula Amen: & textus Græcus & omnes omninò verſiones in polyglotta, habent nomen *Deus*, & eodem modo punctuant hunc verſum, ac noſtra verſio.

Hinc non audiendi illi, qui ut hanc divinitatis Chriſti probationem minuant; vel tollunt nomen *Deus*, vel ponunt punctum, poſt *omnia*. ſic, qui Chriſtus eſt ſuper omnia. benedictus ſit Deus (Pater) in ſæcula. Eraſmus has quidem lectiones refert in notis: Chriſtum tamen Deum ibi profitetur, & in ſuâ paraphraſi. ſenſus ergò eſt: qui Chriſtus eſt ſuper omnia benedictus, benedicendus & laudandus Deus in ſæcula, Amen.

Reflexio Moralis
in ℣. 4. 5.

Chriſtianorum privilegia multò majora.

Magna quidem hæc Iſraelitarum privilegia: at privilegiorum Chriſtianis conceſſorum figuræ tantùm: filii Dei adoptivi; & quidem majores, facti ſumus per baptiſmum: in nobis Chriſtus & plenitudo totius divinitatis habitat corporaliter per SS. Euchariſtiam: nobiſcum Deus iniit fœdus & quidem æternum: nobis datus eſt in corde Spiritus Dei vivificus, & vivificans; non littera occidens in tabulis lapideis: nobis datus eſt Dei cultus interior & ſpiritualis; non exterior tantùm & cæremonialis: nobis promiſſa hæreditas æterna, Dei ipſius, omnis boni, fruitio: Deus denique Pater noſter, Chriſtus frater noſter. Hinc hæredes Dei ſumus, cohæredes Chriſti.

Deum, ob tot & tanta tibi collata beneficia, benedic, ama, lauda in ſæcula. Vitam duc Deo dignam, cui tot vinculis unitus es. Cave ne in mortis horâ, hæc ſint majoris tuæ damnationis occaſio.

℣. 6. *Non autem quod exciderit verbum Dei*... Gr. non fieri poteſt autem quod exciderit, &c. Syr. neque enim prorſus excidit ſermo Dei.

Objectio prævenia.

Prævenit Apoſtolus objectionem, quæ contra ipſius dolorem, ob Judæorum à ſalute repulſam fieri poteſt: nimirùm Deus promiſit Abrahæ, quòd illius ſemen multiplicaret ſicut ſtellas cæli; & quòd fœdus cum illo contractum eſſet æternum: quomodo itaque doles, ut ais, ob noſtrum à Dei gratiâ caſum? & noſtram à ſalute repulſam? an ergo putas quod exciderit Dei verbum, & irritæ factæ ſint illius promiſſiones? huic ergo objectioni reſpondet Apoſtolus.

Licet doleam & magnopere diſcrucier ob Judæorum à juſtitiâ caſum, non ideò ſentio, quòd irritæ ſint Dei promiſſiones Abrahæ factæ: quia ſcilicet, illæ Dei promiſſiones non pertinent ad omnes, qui ex Iſraële nati ſunt; ſed ad illos, qui fidem Iſraelis imitantes, veri fiunt Iſraëlitæ.

Duplices Abrahæ promiſſiones.

Nota quòd Deus Abrahæ filiis duplices promiſerit benedictiones, temporales, ſcilicet, & ſpirituales: temporales quidem de terrâ v. g. promiſſâ poſſidendâ, Deus in carnalibus etiam Abrahæ filiis adimplevit; ſpirituales verò de gratiâ, nimirùm, in ſolis ſpiritualibus, id eſt, credentibus adimplet.

Eſto itaque quòd in pleriſque carnalibus Abrahæ filiis exciderit verbum Dei, de ſpiritualibus benedictionibus: ſed non excidit in ſpiritualibus Abrahæ filiis, id eſt, fidelibus.

Non omnes qui ex Iſraële, Iſraelita.

Non enim omnes, qui ex Iſraële nati ſunt, veri *ſunt Iſraëlitæ*: ad quos ſcilicet ſpectat divina promiſſio: ad ſolos enim ſpirituales Abrahæ & Iſraëlis filios pertinet benedictio & hæreditas promiſſa.

Neque omnes qui ex

℣. 7. *Neque qui ſemen ſunt Abrahæ*... Gr. neque quia &c. Syr. neque etiam qui, &c. id eſt, *neque* omnes qui ex ſemine ſunt Abrahæ, ideò cenſentur filii promiſſionis, ad quos ſpectet hæreditas Abrahæ: alias Iſmaël & Cethuræ filii, & Eſaü promiſſionum eſſent participes: quod Judæi non admittunt.

Abraham, reputantur Abrahæ filii.

Primò probatur exemplo Iſmaelis.

Sed in Iſaac... ſed dictum eſt Abrahæ, Geneſ. 21. 12. *in Iſaac*, ſeu per Iſaac, qui promiſſione Dei natus eſt tibi ſeni & Saræ ſterili, poſteritas tua cenſebitur.

℣. 8. *Id eſt, non qui filii carnis*.... explicat latentem hac in re figuram, quaſi diceret: hoc ſignificat illos à Deo reputari filios, non qui ex carne, ſed qui ex promiſſione; ſeu quod idem eſt: hi veri ſunt Iſraelitæ, non quos caro genuit; ſed quos gratia & virtus ſupernaturalis generavit, ut Iſaac.

Quis verus Iſraelita?

Licèt ergo omnes Judæi ſint ex carne Abrahæ, non ideò omnes promiſſionis filii; licèt autem Gentiles non ſint ex carne, non ideò excluduntur è filiorum numero; quia promiſſi ſunt Abrahæ, cùm dictum eſt ei: *benedicentur in te omnes gentes*.

Chriſtiani itaque, quos gratia per fidem in Baptiſmo regeneravit, veri ſunt Abrahæ filii.

℣. 9. *Promiſſionis enim verbum hoc eſt*.... id eſt, de hac enim promiſſione ſic ſcriptum eſt Geneſ. 18. 10. anno proximo, hoc ipſo tempore, veniam rurſus ad te, & Sara conjux tua ſterilis & vetula filium pariet.

Sicut autem ille filius à Deo promiſſus, & virtute divinâ genitus, fuit præ Iſmaele & cæteris, filius Abrahæ & hæres; ſic illi veri ſunt Iſraelitæ, quos Dei promiſſio & gratia divina pariunt; & in illis adimpletur quod Abrahæ promiſſum eſt: *benedicentur &c.*

Obſervatio Moralis.

Iſaac figura Chriſtianorum.

Iſaac itaque promiſſus, & virtute divinâ genitus ex patre decrepito & matre ſterili; figura fuit Chriſtianorum, ſpiritualium Abrahæ filiorum, qui cœlitùs ipſi promiſſi ſunt, cùm dictum eſt: *benedicentur in te omnes gentes*; & qui per ſupernaturalem Dei virtutem verbo Dei generantur in aquâ frigidâ & ſterili.

D. Chryſoſt. aquam frigidam baptiſmalem comparat cum Sara ſene & ſterili. Sicut promiſſio, inquit, ſeu verbum Dei Iſaac effinxit & genuit; ſic & nos generamur per verba Dei in aquarum lavacro: in Patris enim nomen & Filii & Spiritûs ſancti baptizati, generamur. ait D. Chryſoſtomus.

Idem poſt eum dixit Theophyl. verbum Dei finxit Iſaac & genuit; conſimili ſanè ratione ſuper nos filios Dei. in lavacro Baptiſmatis, veluti in matrice, verba divina pronuntiantur, eaque nos refingunt; ſiquidem in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti baptizati, regeneramur. Theophylactus.

Itaque ſicut Iſaac verus Abrahæ filius à Deo reputatus eſt, non quia ex Abrahæ ſemine, ſed quia ex promiſſione, & quia fidei Abrahæ imitator; ſic & nunc hi veri ſunt Abrahæ filii, imò & omnipotentis Dei filii, non qui ex *ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, ſed qui ex Deo* per gratiam regenerati, fidem ſectantur Abrahæ, credunt, & obediunt Deo.

Oratio.

Domine Deus, qui per infinitam miſericordiam tuam, me filium tuum in Baptiſmo regeneraſti, da mihi fidem & obedientiam; ut verè & in vitâ, & in morte à te reputer ut filius: vivam ergo obediens ut filius, moriar obediens ut filius, in æternum te diligam ut filius.

℣. 10. *Non ſolùm autem illa*... affirmavit Apoſtolus ℣. 7. 8. non ad omnes carnales Abrahæ fi-

lios, ſed ad ſpirituales pertinere promiſſiones à Deo factas Abrahæ; idque ℣. 9. probavit ex ipſis promiſſionis verbis, quæ ſpectant ad Iſaac tantùm, non ad Iſmaëlem.

Quia autem ad hoc Judæi reſpondere poterant 1° Iſmaëlem rejectum fuiſſe, quia ex concubinâ natus erat: Iſaac autem electum fuiſſe, quia ex Sarâ liberâ, & totius familiæ dominâ procreatus erat.

Hinc Divus Paulus aliud adducit exemplum, nimirùm Jacob & Eſau, ex eodem patre, ex eâdem matre, eodem tempore genitos; quorum tamen junior electus fuit, ſenior verò rejectus.

2° Se non ex Iſmaële, ſed ex Iſaac eſſe progenitos, & conſequenter promiſſionis filios.

Secundò probatur exemplo Jacob & Eſau.

Hinc Apoſtolus hoc exemplo Jacob & Eſau oſtendit non omnes qui ex Iſaac, eſſe promiſſionis filios; cùm Eſau, primogenitus Iſaac, non ſit promiſſionis filius, id eſt, non ſit hæres promiſſionum factarum Abrahæ & Iſaac, Geneſ. 22. 16. & 26. 3. & 28. 13.

Unde colligendum relinquit, quòd licèt Judæi ſint ex Iſaac, non ideò promiſſionis filii; quia Deus illos rejicere poteſt, ſicut rejecit Eſau, primogenitum Iſaac; ſed veri filii ſunt, quos Deus ipſe per ſuam miſericordiam vocat & eligit ad Chriſtianiſmum, inſtitutum ſecundùm Dei propoſitum.

Unde & rectè concluditur quod aſſeruit & probat Apoſtolus: *non omnes qui ex Iſrael ſunt* .... ℣. 6. *neque qui ſemen ſunt Abrahæ, hi filii* ... ℣. 7.

Qui veri filii Abrahæ?

Sed hi ſunt veri Abrahæ filii, qui ut Iſaac, ſunt ex virtute ſupernaturali, quales qui gratiâ Dei regenerantur in Baptiſmo; & qui ut Jacob eliguntur, non ex eorum merito, ſed ex merâ Dei bonitate.

Quòd hæc ſit directa mens Apoſtoli, patebit omni cordato textum ſine præoccupatione legenti.

His prænotatis, clarus erit horum verſuum ſenſus.

Non ſolùm illa ... id eſt, non ſolùm Sara, ſeu Saræ hiſtoria nos id quod diximus edocet; ſcilicet, filios à Deo cenſeri, non carnaliter genitos, ſed eos, vel qui promittuntur, vel qui eliguntur à Deo.

Sed & Rebecca, id eſt, ſed & id etiam nos docet hiſtoria Rebeccæ, quæ gemellos ex Iſaac patre noſtro concepit; quorum junior Jacob, electus fuit à Deo, & prælatus Eſau fratri ſuo ſeniori, factuſque ſucceſſor & hæres Iſaac patris ſui.

℣. 11. *Cùm enim nondum nati fuiſſent* ... quippe cùm adhuc in utero matris eſſent incluſi. (hîc jungi poteſt quod in ℣. 13. dicitur, ſcilicet: *quia major. ut ſecundùm electionem* .... & hoc ideò tunc dictum eſt, ut hoc argumento pateret, & probaretur firmum & ſtabile Dei propoſitum, ſeu libera Dei voluntas, quâ ab æterno decreverat Jacobum & poſteros ejus præferre & honorare præ Eſau & poſteris ejus.

℣. 12. *Non ex operibus* ... id eſt, non ob merita ſeu opera, ſed ex gratuitâ Dei electione & vocatione, *dictum eſt* à Deo per Angelum, Rebeccæ.

℣. 13. *Quia major*. Eſau ſcilicet, *ſerviet minori*, Jacobo: non in perſonis propriis, ſed in poſteris ſuis.

Iſraëlitæ enim, ſeu Jacobæi, poſſederunt terram promiſſam; ex illis natus eſt Meſſias, & Idumæi autem, poſteri Eſau, ſervierunt Iſraëlitis, à Davide ſubjugati. Vide 2. Reg. 8. 14. ſervierunt uſque ad Joram, filium Joſaphat. Vide 4. Reg. 8. 22. numerantur ſervitutis eorum anni circiter 150.

Sicut ſcriptum eſt. Malach. c. 2. id eſt, de quo longè poſtquam completum eſt, ſcribens Malachias dixit in perſonâ Dei: *Jacob dilexi*, id eſt, Jacobo in ſuâ poſteritate majora contuli beneficia; *Eſau autem odio habui*, id eſt, neglexi, nolui tanta conferre beneficia poſteris ejus.

Sic Lia Geneſ. 29. 31. dicitur odio habita à Jacobo. id eſt, neglecta præ Rachele. Sic Lucæ 14. 26. jubemur parentes odio habere, id eſt, minùs diligere, quàm Chriſtum.

Majoris ℣. 10. 11. 12. 13. Elucidatio.

Quis ſit ſenſus literalis verſûs 13. Geneſ. 25. Major ſerviet minori?

Ad majorem horum textuum intelligentiam; obſerva quòd hæc omnia, quæ hîc ab Apoſtolo referuntur, juxta ſenſum litteralem, ſpectant ad bona temporalia. *major ſerviet minori*. ſcilicet in temporalibus, & eo quo dictum eſt modo, ſeu in ſuâ poſteritate. Vide ℣. 13.

Quando enim angelus, Geneſ. 25. ℣. 23. dicit Rebeccæ: *Duæ ſunt gentes in utero tuo & duo populi* ... *major ſerviet minori*. tunc prædictum eſt quod inter gemellos illos fratres, & inter duos populos ex illis oriundos, eventurum erat; ſcilicet quod unus frater alterum erat ſupplantaturus; unus populus alterum ſuperaturus: quod poſtea evenit, non ex operibus illorum, ſed juxta Dei propoſitum.

In illis ergo Geneſeos verbis continetur prædictio de re temporali futurâ, ſcilicet de unius prælatione, & alterius poſtpoſitione in temporalibus.

De horum autem fratrum, aut populorum ex illis oriundorum, prædeſtinatione ad gloriam æternam, aut de reprobatione, nullo modo agitur.

Longè verò poſtquam hæc prædictio completa eſt; Malachias, quem citat Apoſtolus, unius prælationem vocat amorem Dei, alterius poſtpoſitionem vocat odium Dei. *Jacob dilexi, Eſau odio habui*.

Quis ſit ſenſus litteralis Malachiæ, Jacob dilexi, &c.

Circa quod notandum 1° tempus, quo hoc dictum eſt à Malachia: non enim de fratribus illis in utero adhuc incluſis, dictum eſt: *Jacob dilexi, Eſau* .... uterque erat tunc in peccato originali, ſicque naturâ filii iræ; ſed poſt eventum rei prædictæ, multaque poſt ſæcula, Jacobi, & Jacobæorum prælatio vocatur amor; Eſau, & Idumæorum humiliatio vocatur odium.

2° Notandus effectus illius amoris aut odii: ob hoc autem conſulendus eſt Malachias, quem ideò citat D. Paulus. Ex Malachia autem amoris illius effectus eſt, terras habere fertiles, reduci è captivitate Babylonicâ, &c. effectus verò odii, ingratam habere terram, in captivitate relinqui, eorum montes & terram in ſolitudinem poni.

In ſenſu itaque litterali, etiam juxta Malachiam, unius amor, ſeu prælatio ſuper alterum, eſt in donis & commodis temporalibus; alterius odium, ſeu poſtpoſitio, eſt in donis & commodis temporalibus. in hoc ergo etiam textu, nihil de prædeſtinatione, aut de reprobatione.

Reſtat ergo examinanda mens Apoſtoli, quid intendat in horum textuum citatione, & quis ſit illorum ſenſus allegoricus, ab Apoſtolo intentus.

Quæ Mens Apoſtoli *in his verſibus.*

Et quis ſit ſenſus myſticus utriuſq; loci à D. Paulo intentus?

Meliùs agnoſci non poteſt, quàm ex ipſo ejus contextu, & ex ſcopo ſibi in hac epiſtolâ propoſito.

Ex contextu, ut jam indicavi, & ut legenti patet, probat exemplo Eſau, non omnes qui ex Iſaac, eſſe promiſſionis filios; ſed Judæos, ſicut & Eſau poſſe à Deo rejici: Gentiles verò poſſe à Deo eligi & præferri Judæis, ſicut Jacob prælatus eſt Eſau, ſicque fieri ſpirituales Abrahæ filii.

Ut hanc D. Pauli mentem, in ipſo textu patentem, pleniùs percipias; & clariùs intelligas de quâ prælatione aut poſtpoſitione intendat loqui; ſeu in quo Gentiles Judæis prælati ſunt ex merâ Dei miſericordiâ.

Recordare finis ab Apoſtolo in hac epiſtolâ intenti; de prædeſtinatione aut reprobatione non diſputabatur à Romanis, ſeu Judæis, ſeu Gentilibus; ſed de quâdam in Chriſtianiſmo prælatione erat apud eos altercatio: qui præferendi aut prælati? an Judæi? an Gentiles? ob quid prælati? an ob merita Judæorum legem Moſaïcam obſervantium? an ob merita Gentilium legem naturalem cuſtodientium?

D. Paulus utroſque in totâ hac epiſtolâ confundit & humiliat; quòd & hîc præſtare ſatagens, oſtendit Gentiles quidem, licèt poſteriores, eſſe prælatos Judæis, non ob merita ſua, ſed ob puram Dei bonitatem & miſericordiam.

Gentilium prælatio eſt Judæorum confuſio: at Gentilium ſine meritis prælatio, eſt Gentilium humiliatio.

Applicatio exempli Jacob & Eſau.

Hoc autem utrumque & Gentilium prælationem & Judæorum rejectionem probat exemplo Jacob & Eſau. Sicut Eſau, licèt patris ſui præceptum ſervaverit, non tamen benedictionem habuit; ſed Jacob, licèt junior: ſic Judæi, licèt antiquiores, & legem obſervaverint; excluſi ſunt à benedictionibus in Chriſto: Gentiles verò, qui benedictionem non quærebant, benedictionem receperunt; & ſicut Jacob fratrem ſuum ſupplantavit; ita Gentiles Judæos ſupplantaverunt; & ſicut Jacob elegit Deus, non ob merita, ſed *ut Dei propoſitum maneret*; ſic & Gentiles elegit, non ob merita, ſed ex merâ miſericordiâ.

Mens Apoſtoli.

Mens igitur Apoſtoli fuit dare nobis figuram hujus, quod futurum erat inter Judæos & Gentiles in Chriſtianiſmo; & argumento à figurâ ad rem ſignificatam, nobis colligendum relinquere, quòd ſicut Deus Jacobum, poſteriùs natum, prætulit Eſau priùs nato, non habitâ ratione ad eorum merita, quæ nulla adhuc erant; ita prætulit credentes non credentibus, ut credentes regeneret in Baptiſmo, non habitâ ratione ad opera legalia Judæorum; nec ad idololatriam, aut alia crimina Gentilium.

Juſtificatio enim per fidem eſt gratuita, ut c. 4. ℣. 4. & 5 probavit Apoſtolus.

Et ſicut Deus hac prælatione Jacobum dilexit, Eſau autem neglexit; ſic Chriſtianos, qui ſunt promiſſionis filii, quaſi filios dilexit, non ex eorum merito prævio, ſed ex liberâ ſuâ bonitate; Judæos autem, non credentes, neglexit & rejecit.

Quæ opera hic excluſa, & quæ non excluſa.

Nota quòd hîc quidem excluduntur opera legis, & opera naturæ; ad quæ Deus in juſtificatione nullam rationem habet; non verò opera ex fide & gratiâ; nec ipſum opus, quo fidelis fidem & gratiam acceptat, ſeu quo credit, ſperat, & pœnitet, ut ad juſtitiam ſe præparet, imò verò hoc requiritur, ut quis adoptetur, & fiat promiſſionis filius.

Concluſio Moralis.

Ergo nec mihi, nec parentibus meis, nec ulli creaturæ debeo, quòd ſim Chriſtianus, adoptivus Dei filius; ſicut Jacob nec ſibi, nec parentibus debuit quòd præferretur: ergo ſoli Deo me totum debeo, ſoli Dei miſericordiæ debeo gratiam adoptionis in Chriſtianiſmo. Hanc Dei miſericordiam & in tempore & in totâ æternitate cantabo.

Soli Deo me totum debeo.

Objectio.

℣. 14. *Quid ergo dicemus? numquid iniquitas*... occurrit objectioni, quæ contra Dei juſtitiam, ob hanc ſine merito electionem, fieri poteſt; quaſi diceret: ſi quemadmodùm Deus Jacobum fratri ſuo prætulit in temporalibus; ita nunc Gentiles credentes Judæis præfert in ſpiritualibus, in gratiâ ſcilicet & benedictionibus filiis Abrahæ promiſſis, & per Chriſtum obventuris.

Numquid propterea dici poteſt, quòd ſit aliqua in Deo injuſtitia, maximè cùm id fiat abſque eorum merito?

Abſit, reſpondet, averſans rem Dei naturæ planè repugnantem.

℣. 15. *Moyſi enim dicit: Miſerebor*.... &c. & miſerebor quemcumque miſeratus ſum.

Nec in prælatione Jacob præ Eſau; nec in prælatione ſpiritualium Abrahæ filiorũ præ carnalibus, ulla eſt injuſtitia.

Hoc textu utitur ad probandum nullam in Deo injuſtitiam eſſe, ſi Chriſtianos adoptet, Judæiſque præferat, ſicut Jacobum prætulit Eſau: quia ſcilicet opus utrumque, opus eſt miſericordiæ; Deus autem miſeretur cui vult.

Quaſi diceret, Deus donorum ſuorum dominus eſt, nemini quidquam debet, ſua gratis, cui vult dat; uni miſericordiam faciens, nulli facit injuriam.

Juxta illud quod ipſe dixit Moyſi, Exod. 33. 19. *Miſerebor*... hæc autem Gentilium prælatio, ſicut & Jacobi prælatio, opus eſt miſericordiæ: in neutrâ ergo facit injuriam.

Miſerebor cujus miſereor... hæc verba dicta ſunt Moyſi Exod. 33. 19. poſtquam omnes circa vitulum aureum peccaverant, quorum tamen aliqui tantùm ſupplicio ſunt affecti; alii eorum ſupplicio ſunt correcti.

Videtur etiam quòd poſſint ad litteram intelligi, vel de beneficio ipſi Moyſi ſingulariter promiſſo. Vide ℣. 19. *Ego oſtendam omne bonum tibi*.... *& miſerebor cui voluero*... vel de protectione temporali, quâ fultus populus Dei erat coram aliis populis glorificandus. Vide ℣. 16.

Hîc autem Apoſtolus hæc verba refert ad probandum quòd nulla ſit in Deo injuſtitia, ſi Gentiles credentes adoptet, præferatque Judæis non credentibus; ſicut nulla fuit in Deo injuſtitia, cùm Jacobum prætulit Eſau; quia hoc utrumque opus eſt miſericordiæ: Deus autem donorum ſuæ miſericordiæ dominus eſt.

In mente D. Pauli de gratiâ intelliguntur, non de gloriâ.

Itaque hæc verba, neque in ſenſu litterali ſpectant ad æternam prædeſtinationem; nec in ſenſu allegorico, ea de tali prædeſtinatione D. Paulus intelligit; ſed de miſericordiâ Chriſtianis præ Judæis factâ, nimirùm de verâ juſtitiâ Chriſtianis collatâ.

Quot Judæi, de quibus dictum eſt: *Miſerebor*... damnati tamen fuerunt? quot & Chriſtiani, quibus à D. Paulo hæc Dei verba applicantur, & damnati ſunt & damnabuntur? de gratiâ ergo intelligenda ſunt juxta D. Pauli mentem.

℣. 16. *Igitur non volentis*.... id eſt, hoc ergo, de quo hîc agimus; hoc juſtificationis negotium, ſeu hæc paterna Dei in Chriſtianos benedictio, non eſt in hominis arbitrio; ſicut paterna Iſaac benedictio non fuit in Eſau, eam deſiderantis, & propter eam habendam currentis, poteſtate: ſed opus eſt meræ Dei miſericordiæ.

Concluſio Moralis et Dogmatica.

Deus ſuorum donorum dominus.

Ergo in ſe ſolâ fundatur Dei miſericordia: donorum quippe ſuorum dominus eſt Deus.

Sicut Iſmaële relicto; Cethuræque filiis, elegit Iſaac: ſicut Jabobum præpoſuit Eſaü, licet uterque in eodem utero, eodemque tempore formati fuerint: ſicut ex quamplurimis, qui vitulum adoraverunt in deſerto, alii ſupplicio ſunt affecti; alii eorum ſupplicio

plicio correcti, ſapientiores evaſerunt: hæcque omnia, quia voluit: quia Dominus: quia gratiæ ſuæ dominus: ita nunc paucos ex Judæis, qui crediderunt, ſuſcepit, cæteros repulit: Gentiles quamplurimos adoptavit, benedixit; non ob eorum deſideria, aut bona opera; ſed propter Dei miſericordiam, cui placuit in fide Chriſtianâ, non in operibus legis, benedictionem Abrahæ promiſſam collocare.

℣. 17. *Dicit enim ſcriptura Pharaoni....* Syr. ait enim in ſcripturâ Pharaoni; id eſt, Deus in ſcripturâ dicit Pharaoni:

Magnâ ſapientiâ, ne invidioſam orationem reddat; ſupplicii argumentum ac probationem à Barbaro profert; ne illos iræ vaſa cogatur appellare; ait D. Chryſoſtomus.

Hoc textu utitur Apoſtolus ad probandum nullam in Deo eſſe injuſtitiam, ſi dum Chriſtianorum miſeretur, Judæos incredulos in ſuâ relinquat obſtinatione; ſicut juſtiſſimè Pharaonem in ſuâ reliquit obduratione propriâ, & quam ſuâ ſibi malitiâ procuraverat; illumque tandem cum ſuo exercitu ſubmerſit; dum Moyſem & populum Judaïcum ſalvaret.

Quaſi diceret: non eſt etiam iniquitas in Deo, ſi Judæos incredulos & obſtinatos derelinquat; ſicut olim eorum miſertus, Pharaonem in ſuâ obduratione dereliquit: juxta quod de eo dicit in Scripturâ.

In hoc ipſum excitavi te. Ambroſ. te ſervavi: alii codices, inquit, habens, ſuſcitavi: ſed ſive ſervavi, ſive ſuſcitavi habeant, idem eſt ſenſus. Ambroſius.

Igitur, te ſuſcitavi, ſeu conſtitui Regem; vel te ſervavi, & contumacem non deſtruxi. Poterat Deus Pharaonem contumacem illicò proſternere, vivum ſervavit: *ut oſtenderem in te.....* ut plura potentiæ meæ ſigna circa te facerem, quæ magnam nomini meo gloriam parerent.

Duplex intentio Dei circa Pharaonem.

Nota quod duplex fuerit intentio Dei circa Pharaonem. Prima Dei intentio Pharaonem ad thronum evehentis, erat ut juſtè regnaret, Deo obediret, populum juſtè regeret. Secundaria (ex hypotheſi quòd impiè regnaret, Deoque contumaciter reſiſteret) malitiam Pharaonis ordinavit ad ſuam gloriam, & ad oſtenſionem potentiæ ſuæ: & in hoc maxima elucet Dei ſapientia; at nulla in Deo, ob hoc, injuſtitia.

Et ut annuntietur... revera Dei nomen in toto terrarum orbe, eò glorioſius percrebuit; quò major erat Pharaonis potentia, illiuſque pertinacior obſtinatio; & major Judæorum oppreſſio.

Hinc innotuit quòd Deus verus eſſet Deus, & quòd populus Judaïcus, ejus eſſet populus. Vide Joſue 2. ℣. 9. 10. 11.

Sic & duplex intentio Dei circa omnes obduratos.

Duplicem pariter concipe intentionem Dei circa Judæos obduratos, omneſque alios peccatores obduratos. Illos conſervat, & ſuſtinet Deus, ut ſe ſe corrigant, & ſalventur: cùm autem videt eos magis ac magis indurari, eos tandem punit, ut ſuam in illis potentiam manifeſtet, aliiſque rebellibus metum ſalutarem incutiat.

Et in hoc nulla injuſtitia, quia nunquam punit, niſi ſuâ culpâ & obduratione prometitos.

℣. 18. *Ergo cujus vult miſeretur...* Recta concluſio. Cùm ſit gratiæ ſuæ dominus, ut ℣. 15. dictum eſt; & ut oſtendit in Jacobo, in Iſraëlitis Ægypti incolis; denique in Chriſtianis.

Et quem vult indurat: ut oſtendit in Pharaone; in Judæis incredulis, quos in peccatorum ſuorum punitionem, in ſuâ duritiâ deſerit.

Induratio ab homine & à Deo, ſed diverſimodè.

Nota quòd & homo ſe indurat, & quòd Deus hominem indurat. Induruit, ſeu induravit ſe cor Pharaonis, Exodi. 7. ℣. 2. 19. 32. cap. 9. ℣. 35. & Deus cor Pharaonis induravit, Exod. 10. ℣. 1. 20. 27. &c. cum hoc diſcrimine maximo,

Quòd homo ſe ſe propriè & poſitivè indurat ſuâ malitiâ & obſtinatione; Deus autem indurat permiſſivè, negativè, non dando ſpecialem gratiam, illum ſuæ malitiæ deſerendo, & ſinendo fieri duriorem: illum in patientiâ ſuſtinendo, & leniter tractando.

Sic Dei miſericordia Pharaonem indurabat. Cùm enim eum flagellabat Deus, videbatur quòd populum Dei dimiſſurus erat: cùm verò Deus auferebat flagella; Pharao fiebat ex eo contumacior: & ita de Judæis, & de omnibus obduratis intellige.

Pharao Dei patientiam exiſtimavit imbecillitatem, & ejus causâ ſuam auxit contumaciam. Theodoretus.

Concluſio.

Ex ſupradictis concluditur quòd Deus donorum ſuorum dominus eſt, ſupremus & liberrimus gratiarum ſuarum diſpenſator: gratiam, cui vult impertitur: cùm miſeretur, gratuitò & liberaliter miſeretur: cùm quempiam tandem ſibi ipſi deſerit, nulli facit injuriam, ſed juſtum exercet judicium; miſericordiæ ſuæ exempla dedit in Jacobo & poſteris ejus; dat & in credentibus, ſeu Judæis, ſeu Gentilibus; juſtitiæ exempla dedit in Pharaone & obduratis Judæis.

Hanc veritatem edoctus, ama Deum miſericordem, time juſtum; dic & repete ſemper: *Miſerere mei Deus, ſecundum magnam* & puram *miſericordiam tuam.*

Objectio.

℣. 19. *Dicis itaque mihi: quid adhuc queritur...* objectio à Judæo facta ob præcedentem concluſionem: ſi, ut dicis, *Deus cujus vult, miſeretur, & quem vult indurat:* cur ergo de peccatoribus conqueritur? cur eos accuſat & punit? voluntate enim Dei tales ſunt; *Dei autem voluntati quis reſiſtat?*

Duplex modus reſpondendi.

Huic blaſphemæ interrogationi, duplici modo reſpondet Apoſtolus. 1° Retundit blaſphemorum ſuperbiam tùm objectû propriæ ipſorum vilitatis, tùm objectû abſoluti & ſupremi dominii, quod Deus habet in omnia opera ſua: 2° Reſpondet categoricè, ℣. 22. 23. &c.

Alii poſſibiles.

Poterat igitur Apoſtolus ſtatim reſpondere Deum de peccatoribus juſtè conqueri, quia ipſi propriâ ſuâ malitiâ, contra Dei voluntatem ſeſe obdurant. Vide ℣. 18. & ℣. 21. & 22.

Poterat negare Dei voluntate tales, ſeu obduratos & impœnitentes eſſe.

Poterat addere: voluntati quidem Dei non reſiſti in iis, quæ vult abſolutè, & ſine conditione. Hîc autem aliam eſſe rem; ut patet ex dictis ℣. 17. de 1ª Dei intentione Pharaonem ad thronum evehentis: & ℣. 18. de modo quo Pharaonem rebellem obduravit, impropriè ſcilicet & indirectè, & ex dicendis ℣. 22. & 23.

Denique dicere potuiſſet quòd locum forſitan aliquem haberet hæc objectio, ſi Deus Pharaonem juſtum, ſanctum, Deo obedientem, deſeruiſſet, ad peccatum impuliſſet, propriè & directè obduraſſet. Idem intellige de Judæis obduratis: at longè aliter ſe res habet. Tantùm abeſt ut ſic obduret; imò cum multâ patientiâ talem ſuſtinet obdurationem fieri.

Aliæ non deerant Apoſtolo reſponſiones, quas in fine cap. afferet & in ſequentibus. Sed ante omnia blaſphemorum ferociam voluit edomare, dicens:

Reſpondet primo ſuperbiam objectionis retundenda.

℣. 20. *O homo, tu quis es, qui reſpondeas Deo? O homo*: id eſt, ô tu, qui de humo! *quis*; quantulus es tu? qui audeas reſpondere Deo? ſeu, ut habet D. Chryſoſtomus & Theophylactus, qui ex adverſo reſpondes Deo: hoc eſt, qui contradicis, qui reſiſtis Deo, & contra Deum diſputas.

Quia ſuperbia hujus quæſtionis eſt cauſa. Hinc Apoſtolus blaſphemum retundit, 1° propriæ ſuæ vilitatis objectû.

Numquid dicit figmentum ei qui ſe finxit? quaſi diceret hominem te cogita; illum cogita Deum: te creaturam & figmentum cogita; illum verò creatorem & figulum tuum: & hæc cogitans tu vas fictile, cum Deo creatore & figulo tuo, deſines diſputare. Numquid enim vas fictile dicit figulo, &c.

Hinc docemur Deo nec reſpondendum, nec ab eo quærenda ratio; ſed Dei dictis parendum, licet illorum rationem ignoremus: Dominus eſt, & hoc Apoſtolus intendit, hac loquelâ & ſimilitudine.

℣. 21. *An non habet poteſtatem figulus luti...* 2° retundit & blaſphemum objectû ſupremi dominii, quod Deus habet in omnia creata, & quod licet Deus exerceret abſolutè & pro libito, nulli faceret injuriam; quia Dominus omnipotens & ſupremus.

Numquid figulus jus plenum & poteſtatem abſolutam non habet in lutum ſuum: ut ex eâdem maſſâ faciat vaſa quæ velit?

Aliud quidem in honorem; id eſt, in uſus honorificos: *aliud verò in contumeliam*: id eſt, in vile & abjectum miniſterium.

Quid ſimilitudo figuli & luti ſignificat in Prophetis Iſaia & Jeremia.

Hac figuli & luti ſimilitudine, uſus eſt Iſajas, cap. 29. 16. & cap. 45. 9. ut oſtendat non debere homines, vaſa lutea, Dei opificis ſui facta reprehendere, ipſique contradicere. Vide loca citata.

Hâc eâdem ſimilitudine uſus eſt & Jeremias cap. 18. ℣. 6. ſed quod notandum, ipſe Jeremias ℣. 8. & 10. oſtendit quod hæc comparatio non reſpondet in omnibus: quandoquidem Deus ibi ſemetipſum vaſis ſuis, id eſt, hominibus accommodat; ſuaque conſilia, hominum, qui ſunt vaſa libera, conſiliis attemperat: agitque pœnitentiam de bono aut malo, quod circa illos cogitavit; juxta quod homines bonam aut malam agunt pœnitentiam. Vide Jerem. c. 18. ℣. 8. & 10.

Hinc prudenter D. Chryſ. admonet quòd hæc comparatio figuli & vaſorum luteorum non debeat in omnibus verificari; ſed tantùm valet ad hoc quòd homo non debeat contradicere Deo, ſed ejus incomprehenſibili ſapientiæ cedere, ſubdi, obedire, tacere; ſimilem eſſe rei inanimi, quæ figuli manus ſubſequitur: hæc multò fuſius D. Chryſoſtomus.

Quidquid ergo circa nos faciat Deus, opifex noſter, honoret, puniat; debemus adorare, ſilere, lutum imitari; & ſicut lutum figuli manum ſequitur, ſic & voluntati omnia gubernantis cedere.

Et hoc nos docet hæc comparatio ex Prophetis deſumpta, & in ſenſu litterali intellecta.

Cave autem ne ad opificii rationem exiſtimes hæc à Paulo dicta fuiſſe, ait D. Chryſ. alias hinc multa ſequentur abſurda; &c. & D. Paulus qui ubique ipſam voluntatem coronat, ſecum ipſe pugnaret. idem D. Chryſoſtomus.

Diſcrimen inter homines & vaſa lutea.

Hoc etenim diſcrimen eſt inter homines & vaſa lutea; quod homines vaſa ſint libera, & conſequenter ipſimet per peccatum, ſeu per ſuæ libertatis abuſum, ſe ſe faciunt vaſa in contumeliam, ſe ſe propriè & poſitivè indurant; cum poſſent, ſi vellent, adjuvante Dei gratiâ, ſe à ſuis ſordibus emundare; & ex vaſis contumeliæ, fieri vaſa in honorem. Vide D. Paulum 2æ ad Timoth. 2. ℣. 20. & 21.

Quid hac ſimilitudo ſignificat in D. Paulo.

Sed quid ex hac comparatione nobis inferendum relinquit Apoſtolus?

Hoc ex dictis in toto contextu intelligendum, ſcilicet ſi figulus jus & poteſtatem habet ex eâdem maſſâ faciendi vaſa, quæcumque voluerit:

Quantò potiori jure Deus ex eâdem maſſâ filiorum Abrahæ, aliquos, ſcilicet Iſraëlitas, poteſt bonis & honoribus cumulare? alios, Iſmaëlitas & Idumæos talibus privare? imò Iſraëlitarum ſervituti addicere?

Quanto potiori jure Deus poteſt ex eâdem maſſâ hominum Ægypti incolarum: aliquos, ſcilicet Ægyptios, & Pharaonem rebellem plagis affligere, ac denique in profundum maris ſubmergere; Iſraëlitas verò è captivitate liberare, & in terram fluentem lac & mel inducere?

Quid ultra, in ſenſu ſaltem allegorico nobis intelligendum relinquit Apoſtolus?

Quanto potiori jure Deus & ratione domini & ratione juſtitiæ, ex eâdem hominum maſſâ, ſed diverſimodè diſpoſitâ, Chriſtianos credentes, poteſt facere vaſa in honorem; id eſt (ut D. Paulus explicat 2. ad Tim. 2. ℣. 20. 21.) vaſa ſanctificata, & utilia Domino, ad omne opus bonum parata: Judæos verò incredulos & nolentes, per fidem, à ſordibus ſuis emundari, vaſa in contumeliam, ſeu prophana, inutilia Deo, malis dedita.

Cum hoc tamen diſcrimine, quòd ſicut Deus propriè, poſitivè & directè miſeretur; ſic & propriè, poſitivè & directè facit vaſa in honorem.

Sicut autem non niſi impropriè, indirectè, negativè, permiſſivè indurat, ita non niſi impropriè & indirectè facit vaſa contumeliæ; ipſi autem peccatores directè & propriè ſe ſe talia faciunt, ſicut ſe ſe propriè & poſitivè indurant.

Quid ex D. Paulo vas in honorem?

Quid eſt ergo, ex ipſo D. Paulo, vas in honorem? *Eſt vas ſanctificatum, utile Domino, ad omne bonum opus paratum?* id eſt, omnis & quilibet Chriſtianus, ſeu juſtificatus.

Quid vas in contumeliam?

Quid eſt autem vas contumeliæ? omnis non Chriſtianus, non juſtificatus.

Omnes quidem & Chriſtianus, ſeu juſtificatus; & non Chriſtianus, ſeu non juſtificatus, ſunt ex eâdem maſſâ, ſeu genere hominum:

Unde ergo habet juſtificatus quod ſit vas ſanctificatum? à Dei miſericordiâ, quæ ipſum prævenit, & cui conſenſit, ſeu ut dicetur ℣. 32. quia credidit in Chriſtum. Unde habet non juſtificatus, quòd ſit vas in contumeliam? à ſuâ duritiâ, quâ Dei miſericordiam repulit, ſeu quia in Chriſtum credere noluit, ut ℣. 32.

Hoc ut clariùs intelligas; & ob id Deo dignas poſſis agere gratias; concipe Chriſtum, ut centrum honoris.

Observatio Moralis.

Chriſtus honoris & benedictionis centrum.

Chriſtus eſt centrum honoris & divinæ benedictionis: in ipſo, ob ipſum, & per reſpectum ad ipſum, honorantur apud Deum, & benedicuntur à Deo, quicumque honorati ac benedicti fuerunt, ſunt & erunt.

Per reſpectum ad Chriſtum, benedicti fuerunt Abraham, Iſaac, Jacob, omnes quicumque fideles: *Deus benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus, in Chriſto.* D. Paul. Epheſ. 1.

In Chriſto benedictionis centro quærenda benedictio.

In hoc itaque honoris & benedictionis centro quærendus honor, quærenda benedictio; fide, charitate. &c.

Quicumque huic centro fide unitur, fit vas ho-

noris, & benedictionis; & eò majoris, quò majori fide & charitate illi unitur.

Hinc omnis verè fidelis, vas eſt honoris & omnis ſpiritualis benedictionis.

Hinc omnis incredulus vas eſt contumeliæ & dedecoris.

Hinc diſce Chriſto, benedictionis centro, uniri, non habitu tantùm fidei; ſed & frequentibus actibus fidei, ſpei, charitatis; ut in dies & in momenta fias vas majoris ac majoris honoris atque benedictionis.

In hoc centro permane, quieſce.

Altera Observatio et Praxis.

Per Chriſtum benedictionis centrum, reddenda benedictio.

Sicut Chriſtus centrum eſt in quo benedicimur à Deo; ſic & centrum eſt in quo Deum debemus benedicere: ſicut in ipſo, & propter ipſum, omnia nobis donantur à Deo; ſic in ipſo, & per ipſum de omnibus debemus gratias agere Deo. Sicut mediator eſt, per quem recipimus: ita & per quem reddimus: ſicut abſque Chriſto, nihil à Deo ſperandum; ita ſine Chriſto, nihil Deo gratum.

Itaque Chriſto nobis continuè adhærendum; ut petamus, ut reddamus; ut benedictionem divinam recipiamus; ut dignas Deo gratias agamus.

Secundò reſpondet directè objectioni.

Peccatorum durities & impœnitentia eſt ratio cur Deus illos rejicit & punit.

℣. 22. *Quod ſi Deus volens oſtendere iram & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multâ patientiâ, vaſa iræ, apta in interitum...* Gr. adaptata. Syr. conſummata ad exitium. Repreſſâ blaſphemorum ſuperbiâ, incipit Apoſtolus objectioni factæ ℣. 19. categoricè & directè reſpondere: *Si quem vult indurat: cur Deus queritur*, & punit induratos?

Reſpondet Apoſtolus: quia homines ipſi ſe ſe ſuâ propriâ malitiâ poſitivè indurant, & ſe ſuâ duritie aptant ad perditionem: Deus autem illos patienter ſuſtinet, & peccare permittit, & punire differt; ſicque ſuâ patientiâ dicitur illos obdurare.

Quod ſi, ſupple: quid tùm, *ſi*: vel quid ad te, *ſi*; vel quid eſt iniqui in Deo, *ſi*: vel, *tu quis es qui reſpondeas Deo, ſi*

Hæc autem durities eſt contra Dei voluntatem.

Suſtinuit in multâ longanimitate; nec ſtatim punivit, ſed ad reſipiſcentiam invitavit.

Vaſa iræ, id eſt homines ſuâ malitiâ digniſſimos, in quos Deus graviſſima ederet juſtitiæ exempla.

Apta, ſeu aptata, ſuâ ſcilicet obſtinatione & impœnitentiâ, ad perditionem; id eſt, qui ſuâ obſtinatâ malitiâ exitium meruerunt.

Volens oſtendere..... id eſt, *ſi*, inquam, poſtquam tales peccatores diu, *cum patientiâ ſuſtinuit Deus*, expectans eorum converſionem; ſi tandem in illos oſtendit iram ſuam, notamque facit ſuam in puniendo potentiam, ſicut in Pharaonem: quid inde contra Deum dici poteſt?

Nota 1° in his Apoſtoli verbis, rationem rejectionis & punitionis divinæ; ſcilicet duritiem, ſeu Pharaonis, ſeu Judæorum, ſeu aliorum quorumcumque peccatorum.

Nota 2° ex iiſdem verbis colligi hanc peccatorum duritiem propriè non eſſe à Deo; ſed contra Dei voluntatem: quandoquidem Deus illam cum multâ patientiâ ſuſtinet.

Nota denique in hoc & ſequenti verſu triplicem contineri rationem, ob quam Deus impios cum multâ patientiâ tolerat.

Primò ut convertantur, & per pœnitentiam ad Dei miſericordiam recurrant: Deus, quia benignus & miſericors, *omneſque vult ſalvos fieri*; hominem peccantem non ſtatim punit, ſicut punivit Angelum: ſed eum, ut pote infirmum, cum multâ patientiâ ſuſtinet; hâcque ſuâ bonitate & longanimitate ad pœnitentiam invitat. ut in cap. 2. ℣. 4. Jam dixit noſter Apoſtolus: *Ignoras quoniam Dei benignitas ad pœnitentiam te adducit.*

Secundò ut induratos & impœnitentes tandem puniat. Poſtquam enim peccatorem expectavit divina bonitas, cumque ſuâ longanimitate ad pœnitentiam diu invitavit; videns quòd hac ſuâ bonitate & patientiâ peccator ad ſuam ipſius perditionem abutitur; & ob eam fit in dies contumacior: divina tandem juſtitia ſuam in illum exercet potentem vindictam; peccatorem ergo obduratum punit juxta cordis illius duritiam, id eſt, eò ſeveriùs, quò diutiùs & obſtinatiùs divinæ benignitati reſtitit. Vide cap. 2. ℣. 5.

Tertiò ut aliquorum obduratorum punitione, plurimis aliis peccatoribus metum ſalutarem incutiens, eos convertat & ſanctificet. Quoniam *miſericordia ſuperexaltat judicium*: in ipſâ punitione elucet Dei miſericordia. 1° quia peccatorem, quantumlibet rebellem, citra condignum, etiam poſt longam patientiam, punit: 2° quia ſic punit, ſuamque in eum manifeſtat vindictam, ut & hinc in aliis ſuam oſtendat miſericordiam, quos hujus punitionis metu convertit à vitiis, ſanctificat, facitque vaſa miſericordiæ; ut in ℣. ſequenti dicitur.

℣. 23. *Ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ....* id eſt, abundantiam bonitatis ſuæ. Syr. miſerationes ſuas. Bonitas gloria Dei: ob eam enim Sancti Deum glorificant;

In vaſa miſericordiæ; id eſt, in ſanctos, juſtificatos, & verè fideles.

Quæ præparavit in gloriam: hîc incipientem per gratiam; in cælo perficiendam per beatitudinem: præparavit autem vocando eos, ut explicat in ſequentibus, & fidem dando.

Observatio Moralis
in ℣. 22. & 23.

Deus non eſt improbitatis author, ſed ex improbitate bonum elicit.

Cum multâ patientiâ Deus peccatores ſuſtinet. Deus ergo improbitatis hominum non eſt author: ſed cùm ſit infinitè bonus & ſapiens, ut bonus permittit & tolerat malum; ut ſapiens, ex malo medicamentum conficit contra malum.

Simile.

Sicut medici non creant viperas, ait Theodoretus, ſed ex eis medicamentum hominibus utile conficiunt: ita Deus malos non facit: Sed poſtquam improbos diu toleravit, ex eorum improbitate medicamentum conficit: illos quippe punit, illorumque punitione alios peccatores terret, & convertit, & ſuam miſericordiam in Sanctos manifeſtat.

Deus bonus & juſtus, ſemper miſericors.

Adoro te Deus bone! Deus juſte! Deus infinitè ſapiens! at Deus ſemper miſericors!

Quia bonus, ſuſtines cum patientiâ: quia juſtus, punis tandem quos indurat longa patientia: at quia ſemper miſericors, etiam in punitione miſereris; peccatorum quidem, quos citra condignum punis; aliorum verò, quos tali punitione inſtruis & convertis. Da mihi Domine Deus te in omnibus adorare! da mihi & tuæ juſtitiæ & tuæ miſericordiæ operibus, ad ſalutem meam, & ad gloriam tuam rectè uti.

Vaſa miſericordiæ omnes Chriſtiani.

℣. 24. *Quos & vocavit nos...* Explicat Apoſtolus quid intelligat per vaſa miſericordiæ, *nos*, ſcilicet Chriſtianos, *quos* partim ex Judæis, partim ex Gentibus *vocavit* Deus, id eſt, omnes Chriſtianos. Non ergo ſolùm ad gloriam prædeſtinatos. quot enim ad Chriſtianiſmum vocati ſunt, qui ad gloriam non ſunt prædeſtinati? Si autem omnis Chriſtianus, vas miſericordiæ: ergo omnis non Chriſtianus, vas iræ.

Hæc vaſa miſericordiæ ſunt eadem quæ dicta ſunt

Digitized by Google

vaſa in honorem : vaſa autem iræ ſunt eadem, ac *vaſa in contumeliam.*

℣. 25. *Sicut in Oſee dicit, Vocabo* . . . in Græco non eſt, miſericordiam non conſecutam, miſericordiam conſecutam.

Prædixit Oſee Gentiles fore vocandos.

Probat ex Oſea, Gentiles fore vocandos in Eccleſiam: vocabo Gentes idololatras ad fidem meam, & quæ non erat plebs mea, cùm fuerint ad me converſæ, vocabo eas plebem meam, dilectam & miſericordiam conſecutam.

℣. 26. *Et erit in loco ubi dictum eſt eis* . . . . in Græciâ, v. g. in Italiâ, in Galliâ, &c. ubi dici poterat, *vos, non populus meus;* ibidem poſtquam fuerint ad fidem converſi, dicentur *filii Dei vivi.*

Nota cum Theodoreto, quod hæc teſtimonia ex Oſee 1° & 2° cap. deſumpta, de Judæis quidem in ſenſu litterali dicta ſunt: per hæc enim prædixit Oſeas, quod futurum erat illis; nempe cùm decem tribubus per Aſſyrios abductis, non eſſent amplius populus Dei; deinde cum paucis quibuſdam in patriam redituris, rurſum forent populus Dei; at in ſenſu myſtico de Gentibus intelliguntur, per vocationem ad fidem factis populus Dei: *omnia* quippe *in figurâ contingebant illis.*

Hinc D. Paulus hæc facta & verba Oſee ut rei in Eccleſiâ futuræ prædictionem reſpexit, nempe vocationis Gentium ad illam, ut ex non plebe fierent plebs Dei.

Obſervatio Moralis.

Tria Chriſtiani elogia.

Tria in his verſibus continentur magnifica Chriſtiani elogia: eſt è plebe Dei, dilectus, divinam miſericordiam conſecutus.

Sumus populus Dei, ob Dei cultum; dilecti à Deo, ob gratiam filiationis: miſericordiam conſecuti, ob noſtram cum Deo reconciliationem.

Ut populus ejus & oves paſcuæ ejus; debemus illum colere, adorare, illi parere, omnia mandata ejus obſervare.

Ut filii, debemus eum diligere, ipſius ſpiritu agi.

Ut reconciliati, & miſericordiam conſecuti, debemus illius eſſe toti, & in vitâ & in morte; *ſive vivimus, ſive morimur, Domini ſumus.*

℣. 27. *Iſaias autem clamat pro Iſraël* . . . ſicut ex Oſee probavit Gentiles ad Chriſtianiſmum fore vocandos; ita nunc ex Iſaia probat Judæos fore quidem vocandos; ſed valde paucos fore convertendos: non niſi *reliquiæ ſalvæ fient:* ſeu, ut habet Iſaias 10. ℣. 22. *convertentur*, ſcilicet ad Dominum.

℣. 28. *Verbum enim conſummans* . . . ſupple, Dominus erit, id eſt, Deus conſummabit & abbreviabit *verbum*, id eſt rem de quâ hîc agitur, populum Judaïcum, cum juſtitiâ, id eſt juſto judicio.

Quia verbum breviatum . . . quia Dominus Judæorum numerum, ad Chriſtum converſorum, brevem faciet & exiguum; ita ut pœne conſumatur.

℣. 29. *Et ſicut prædixit Iſaias: Niſi Dominus Sabaoth* . . . & ſicut antea, cap. 10. ℣. 9. idem Iſaias prædixit, niſi Dominus exercituum, ſuâ gratiâ, modicum aliquod ex Judæis ſemen ſervaſſet, v. g. B. Virginem, Apoſtolos, & Apoſtolicos viros, & quoſdam ab eis converſos, jam funditùs periiſſemus, toto Iſraële rejecto.

Nota 1° quòd hæc Iſaiæ verba in ſenſu litterali alium habent ſenſum, de paucis ſcilicet Judæis ſub Rege Ezechia ſalvandis, & à Rege Aſſyriorum clade liberandis: ſed hîc in ſenſu myſtico accipiuntur ab Apoſtolo, de paucis ad Chriſtum convertendis; ſicque ſalvandis.

Erat apud Judæos receptum omnem liberationem veterum, figuram fuiſſe liberationis, quæ erat à Meſſia expectanda.

Nota 2° paucos Judæos ad Chriſtum converſos & ſalvatos rectè vocari *ſemen;* nam iſtæ reliquiæ Gentis Judaïcæ, ſalus mundi fuerunt per fidem, quam ubique diſſeminarunt; ſicut quod ex meſſe ſervatur ad ſementem, perexiguum eſt; ſed inde veniunt novæ meſſes; ita pauci quidem ex Judæis tempore D. Pauli, ſervati ſunt: at ex illis & per illos, facta eſt per totum terrarum orbem fidei diſſeminatio; unde ſalus mundi.

Obſervatio Moralis.

Juſtitiæ ſimul & miſericordiæ exemplum.

In ſupradictis Iſaiæ teſtimoniis elucet Dei juſtitia ſimul & miſericordia: juſtitia quidem & valde terribilis, in rejectione tot Iſraëlitarum; miſericordia verò ineffabilis in ſervatione paucorum, qui quaſi ſemen fuerunt, unde totius mundi ſalus.

Quis non timeat videndo tam paucos ex tanto populo, tantiſque beneficiis prævento, ſalvatos?

Speret Chriſtianus, gratias agat &c.

Sed quis Chriſtianus non ſperet, videndo quòd per ineffabilem Dei miſericordiam, ad Chriſtianiſmum præ tot aliis rejectis, vocatus ſit?

Gratias immortales Deo: vocationi tuæ fidelis eſto, & ſpera in Domino.

Time multitudinem: latam viam fuge; non eſt enim ſalutis via.

Contende intrare per anguſtam portam: hæc eſt quæ ducit ad ſalutem.

Quid ergo dicemus? quod Gentes . . .

Concluſio totius Quæſtionis.

Concluſio.

Ex omnibus ſupradictis quid concludemus: fatebimur *quod Gentes*, quæ ex Abrahæ ſemine non erant prognatæ; & *quæ juſtitiam*, quâ in Dei filios adoptarentur, non quærebant; imò, quæ in omnia ſcelera pronæ ruebant; juſtitiam tamen aſſecutæ ſunt: illam, inquio, juſtitiam, ad quam Deus voluit per fidem perveniri.

℣. 31. *Iſrael verò ſectando legem juſtitiæ* . . . id eſt maxima pars Iſraëlitarum, ſeu filiorum Abrahæ, ſecundùm carnem; incedens per viam legis Moſaïcæ, quæ quaſi manu ducebat ad juſtitiam & ad Chriſtum juſtitiæ fontem; tamen ad veram juſtitiam, gratiam juſtificantem non pervenit.

Difficultatis ſolutio.

℣. 32. *Quare?* Gr. *propter quid?* poſt longam diſputationem, D. Paulus ſolvit tandem difficultatis nodum; veramque aſſignat cauſam, cur Judæi rejecti ſunt à juſtitiâ & à ſalute; Gentes verò ad eam ſunt aſcitæ, eamque ſunt adeptæ; nimirùm quia Gentes in Chriſtum crediderunt, Judæi autem credere noluerunt. *ſed quaſi ex operibus* tumuerunt, ipſoque tumore ſuo cœcati, *offenderunt in lapidem offenſionis,* in Chriſtum ſcilicet, cujus humilitatem intuentes, eum ut Meſſiam noluerut agnoſcere; ſed repulerunt.

℣. 33. *Sicut ſcriptum eſt* . . . ſicut prædixit Iſaïas c. 28. ℣. 16. cap. 8. ℣. 14. ponam in Sion lapidem angularem & fundamentalem Eccleſiæ meæ, Chriſtum ſcilicet, ex Judæis naſciturum; *& omnis qui credit in eum*, ſive Judæus, ſive Gentilis; ſpe & expectatione ſuâ non fruſtrabitur; ſed ſicut credidit, juſtitiam & ſalutem conſequetur.

Quicumque verò non crediderit, confundetur; nec juſtitiam, nec ſalutem conſequetur; quin potius lapis ille, lapis erit offenſionis & ſcandali, id eſt, occaſio lapſûs & ruinæ, & tandem damnationis æter-

Itaque

næ ; non lapidis culpâ , ſed incredulatum mentium vitio ; quia nempe credere noluerunt.

Itaque ex D. Paulo rejecti ſunt à juſtitiâ Judæi, quia non crediderunt ; juſtitiam adepti ſunt Gentiles, quia crediderunt.

Non autem quia alii ad gloriam , alii ad opprobrium creati & prædeſtinati.

Hîc junge quod initio cap. ſeq. Apoſtolus orat pro Iſrael , & in fine cap. 11. ℣. 14. excitat Iſrael ut Gentiles æmulentur & ſalventur.

Hincque colliges quòd non putabat illos ab æternâ ſalute reprobatos.

Corollarium Doctrinale in Caput 9.

QUIA ex intelligentiâ hujus capitis noni magna lux oritur ad difficillimas theologiæ quæſtiones ſolvendas ; hinc, omni quo potui , ſtudio caput hoc legi & relegi : & ut illius ſenſus , divinâ aſpirante gratiâ , mihi clariùs innoteſceret , attendi ad omnia, è quibus poſſet mihi mens Apoſtolica patere.

Attendenda ad capiendam D. Pauli mentem in hoc capite.

1° Attendi ad ſcopum Apoſtuli in totâ hac epiſtolâ , ſcilicet reprimere altercationem inter Judæos & Gentiles converſos exortam de ſuis ipſorum meritis ; quinam illorum ? an Judæi ? an Gentiles Evangelicam gratiam potiſſimùm meruerint ?

Hujus igitur epiſtulæ finis eſt docere unde juſtitia Chriſtiana ? ſeu unde juſtificetur homo ?

2° Attendi & vidi quid, ad hunc finem collimans, hactenus peregit Apoſtolus.

Primo capite docuit Gentiles , legis naturalis cuſtodiâ , nec juſtificatos fuiſſe , nec Chriſtianam juſtitiam promeruiſſe ; cùm ipſi Philoſophi , Gentilium ſapientiſſimi , fuerint peſſimi , & in horrenda ruerint ſcelera.

Secundo capite docuit nec Judæos; legalium obſervatione , juſtificatos eſſe , nec juſtitiam Chriſtianam meruiſſe ; cùm & ipſi fuerint omnibus peccatis obnoxii , & eò ſceleratiores , quò in lege Dei doctiores , & de Dei mandatis inſtructiores.

Tertio cap. utrorumque ſuperbiam confundens , concluſit omnes , tùm Judæos , tùm Gentiles , ſub peccato fuiſſe ; neutros habere unde glorientur ; ſed omnes pariter egere gloriâ Dei.

Ibidem ſub finem, docuit juſtitiam gratis à Deo dari , per fidem Chriſti, omnibus quibuſcumque credentibus , Judæi ſint aut Gentiles.

Quarto cap. docuit Abraham ipſum ſic per fidem eſſe juſtificatum.

Quinto cap. hujus juſtitiæ Chriſtianæ excellentiam & utilitatem explicuit ; quam ut magis illuſtret , originem peccati prodit ; deinde opponit & præponit Chriſti gratiam Adæ peccato.

Sexto cap. fideles ſic juſtificatos hortatur, ut ſanctis moribus ſtudeant juſtitiæ per Chriſtum acceptæ , ſervandæ & augendæ : quia , ut ait

Cap. ſeptimo , poſt juſtificationem manet adhuc concupiſcentia , quam lex acuit , ſed quam gratia reprimit & ſuperat.

Octavo cap. enumeravit fructus ſancti Spiritûs in juſtificatis. Et quia hi ſancti Spiritûs effectus erant in Chriſtianis tunc manifeſti ; non in Judæis legem Moſaïcam obſervantibus : hinc rebus ipſis patebat Chriſtianos populum Dei factos eſſe, juſtificatos, & in viâ ſalutis eſſe ; Judæos verò nec in juſtitiâ , nec in viâ ſalutis, nec ampliùs populum Dei. Et ob hoc ultimum Paulus Judæus , & Judæorum ſalutis æmulator , luget & dolet initio capitis noni.

Agit de gratia juſtificante.

In hoc ergo capite , ut ex toto hoc contextu patet , ſicut & ex epiſtolæ ſcopo , agitur de juſtitiâ , ſeu de gratiâ juſtificante ; quam Gentiles per fidem adepti ſunt ; quam Judæi per ſuam incredulitatem amiſerunt.

Hoc idem inſinuant reliqua omnia, ad quæ pariter attendi. Summus & continuus Pauli dolor ℣. 2. non enim dolebat Apoſtolus ob Judæorum caſum à gloriâ , ſeu à prædeſtinatione æternâ ; tùm quia ab illâ non caditur , tùm quia ſingulatium prædeſtinatio non erat illi nota : ſed dolebat quòd Judæi incredulitate ſuâ gratiam amiſerant , & extra viam ſalutis erant.

Spirituales Abrahæ filii ℣. 7. 8. 9. &c. per Iſaac & Jacob figurati ; & in quibus complentur ſpirituales promiſſiones à Deo factæ Abrahæ ; quarum præcipua eſt benedictio , juſtitia , ſanctitas , adoptio divina per Chriſtum conſequenda. De hac ergo hîc agitur.

Concluſio totius cap. hanc juſtitiam formaliter exprimens ℣. 30. *quid ergo dicemus*... quâ concluſione clarâ & formali Apoſtolus clarè & manifeſtè indicat quòd de hac juſtitiâ egerit in toto capite.

Hoc etiam confirmant duo ſequentia capita , ad quæ ſimiliter attendi.

Caput decimum , ubi poſtquam declaravit quantùm juſtitiæ legis præcellat juſtitia fidei ; affirmat Apoſtolus quòd ad hanc fidei juſtitiam Deus Judæos & Gentiles pariter vocavit ; ſed Judæos Deo vocanti contradixiſſe , nec credere voluiſſe.

Caput undecimum , ubi dicit non omnem populum Judæum à juſtitiâ ob infidelitatem excidiſſe ℣. 1. 2. &c.

℣. 14. ubi æmulatur & provocat Judæos ad credendum , ut ſalvi fiant ; quia poſſunt fide rurſus inſeri oleæ , ſeu Eccleſiæ Chriſti , & fieri populus Dei.

℣. 18. & 20. ubi Gentiles hortatur ad humilitatem , ad timorem , ne & ipſi decidant.

D. Paulus hic agit de gratiâ juſtificante.

Quibus omnibus , ſive hoc caput nonum præcedentibus , ſive ſubſequentibus , ſive componentibus, attentè perpenſis & conſideratis , mihi quaſi manifeſtum apparet quod in hoc cap. 9. D. Paulus agat de gratiâ , non de gloriâ.

Non de gratiâ vocationis.

De gratiâ , inquam , non præveniente , nec de gratiâ vocationis , quam hîc ſupponit , & quam cap. 10. probat conceſſam ℣. 16. 17. 18. 19. ſed de gratiâ juſtificante ; ſeu de gratiâ quæ liberat à lege peccati & mortis ; quæ veram confert juſtitiam ; quæ facit filios Dei ; datque fiduciam ad Deum clamandi , *Abba pater* ; quæ facit *hæredes Dei* , &c. de quibus cap. 8.

In hoc ergo cap. D. Paulus à theſi ad hypotheſim deſcendens , oſtendit Gentiles quamplurimos , non ob merita , ſed per Dei miſericordiam , verè juſtificatos fuiſſe , populum Dei factos , ſpirituales Abrahæ filios , quia crediderunt in Chriſtum : Judæos verò pleroſque , carnales Abrahæ filios , à juſtitiâ excluſos ; quia Chriſti fidem amplecti noluerunt.

Non de gloriâ.

Quòd de gloriâ non agatur , ſeu de gratuitâ ad gloriam prædeſtinatione & reprobatione ab illâ , patebit , ſi ad ſcopum epiſtolæ attendas , totumque contextum ſine præjudicio legas : nullum enim te-

xtam reperies, qui ſive in ſenſu litterali, ſive in ſenſu allegorico, de hac agat prædeſtinatione aut reprobatione. Conſule hos textus, ſive in Analyſi, ſive in Paraph. ſive in Commentario.

Sed, inquies, Apoſtolus agit ex te de gratiâ: ergo & de gloriâ.

Niſi ex conſequenti.

Fateor quòd Apoſtolus agens de gratiâ, ex conſequenti agat de gloriâ; quatenus quos Deus vocat ad gratiam, & juſtificat, non ad alium finem deſtinat quàm ad gloriam.

A gratuitâ collatione gratiæ, malè infertur gratuita prædeſtinatio ad gloriam.

Sed ſicut neceſſe non eſt eodem modo diſponi & ordinari utrumque, ita ut ad gloriam & gratiam una ſit ratio perveniendi: ita neceſſe non eſt de uno argumentari ſicut de altero; ſeu ex gratuitâ gratiæ collatione, inferre gratuitam deſtinationem ad gloriam.

Consectaria Ex Dictis.

Colligo primùm præter mentem Apoſtoli quoſdam hujus cap. textus intelligi de gratuitâ prædeſtinatione ad gloriam, & de reprobatione ab illâ, de quibus non agit Apoſtolus. Conſule Anal. Paraph. Comment.

Hæc prædeſtinatio in nullo claro Scripturæ textu fundata; ſed in obſcuris.

Colligo ſecundò opinionem de gratuitâ prædeſtinatione ad gloriam, non ita certam eſſe ac aliquando putavi. Vide cap. 8. reſl. dogm. ℣. 28. 29. 30. utpote quæ in nullo formali & expreſſo Scripturæ textu fundata videtur; ſed ad ſummum in quibuſdam obſcuris & præter mentem Apoſtoli intellectis. ſic enim ratiocinor:

Si qua opinio indigeat in claris & expreſſis Scripturæ textibus fundari, maximè hæc de prædeſtinatione Dei ad gloriam, ante præviſa omnia merita: & tamen tantùm abeſt ut claris & expreſſis textibus hæc opinio fundetur, ut in nullo, vel ſanè in obſcuris tantùm fundata videatur.

Quod enim hîc velim animadverti.

A nemine negari poteſt, quin hi textus S. Pauli de Eſau & Jacob, de figuli ſimilitudine, & alii valde ſunt obſcuri. (Hanc obſcuritatem demonſtrat ipſa textûs lectio, & varia explicationum diverſitas.) & tamen in his textibus obſcuris præcipuè fundatur doctrina de gratuitâ prædeſtinatione & reprobatione, ſine præviſis meritis aut demeritis.

Opinio verò contraria fundatur non tantùm in multò clarioribus, ſed & expreſſioribus, v. g. *Deus vult omnes homines ſalvos fieri.* & aliis qui citabuntur infra.

Conclusio.

Quid igitur de hoc prædeſtinationis myſterio ſentiendum.

Nobis eſt impenetrabile.

Sentio primò illud eſſe cuilibet mortali abſconditum & impenetrabile.

Ratio.

Hoc idem ſentiet mecum, qui advertere voluerit quæſtionem non eſſe de poſſibili, utrum Deus potuerit aliquos eligere ante, aliquos poſt præviſa merita; conſtat enim quòd utrumque pro libito potuerit: ſed quæſtio eſt de facto, an ſcilicet Deus aliquos efficaciter elegerit ad gloriam, ante omnem meritorum præviſionem; & hoc factum ſentio nobis mortalibus abſconditum & impenetrabile.

Quia nullibi clarè revelatum.

Ratio eſt, quia factum à merâ & æternâ Dei voluntate pendens, nobis innoteſcere non poteſt, niſi per revelationem; hoc autem factum non eſt nobis clarè & expreſſè revelatum: nam revelatio Dei ad nos emanat vel per Scripturas, vel per traditionem:

Nec in Scripturâ.

Neque Scriptura, neque traditio ſeſe clarè & expreſſè explicat circa hoc factum; etenim ſi ſacra Scriptura in aliquibus locis gratuitæ prædeſtinationi favere videtur, in aliis illi videtur contradicere; ut apparebit in locis infra citandis: ſicque nihil omninò certum & conſtans ab eâ poſſumus hac in re edoceri.

Nec in traditione.

Sic etiam incerta eſt traditio, nam ſancti Patres & Concilia circa hoc factum non conſentiunt; ſed aliqui affirmant, alii negant; imò & idem Pater, v. g. ſanctus Auguſtinus, ob diverſos loquendi modos, pro utrâque opinione à theologis citatur.

Hinc ſequela.

Cùm itaque nobis facta non ſit conſtans hac de re revelatio; ſatius eſſet animum à judicio ſuſpendere, quàm judicare; ſatius eſſet hanc ſacram prædeſtinationis caliginem humiliter adorare, quàm temerariè illam ſcrutari præſumere. Vide reſl. mor. in ℣. 29. & 30. cap. 8.

Prædeſtinatio ante merita præviſa, probabilis.

Sentio ſecundò opinionem, quæ prædeſtinationis poſitivæ, & reprobationis negativæ cauſas ex ſolâ Dei voluntate repetit, probabilem & Catholicam eſſe; modò cum illâ prædeſtinatione ac reprobatione admittatur voluntas Dei antecedens, quæ conferat aut præparet media ad ſalutem ſufficientia, aliis quàm prædeſtinatis.

Sed quia nullus eſt Scripturæ locus, ex quo evidenter colligatur illa reprobatio negativa ante omne demeritum, & prædeſtinatio poſitiva ante omne meritum. (Verſus enim vigeſimus-primus hujus capitis, ex quo potiſſimùm deduci ſolet, alium ſenſum habere poteſt, ut patet ex illius explicatione à nobis allatâ; & reverà longè aliter explicatur à ſanctis Patribus, tùm Græcis, tùm Latinis, non ſolùm Sancto Auguſtino antiquioribus; ſed etiam pleriſque poſterioribus: ut videre eſt apud P. Petavium theol. dogm. l. 10. de prædeſt. cap. 10.) Hinc nulla nos divina cogit authoritas ad hanc de gratuitâ prædeſtinatione ſententiam; quin imò ab eâ poſſunt abſterrere multa alia Scripturæ loca clariora, & contrariæ ſententiæ faventia.

Prædeſtinatio poſt præviſa merita, probabilior.

Sentio tertiò ſententiam huic opinioni de gratuitâ prædeſtinatione contrariam, fundatam eſſe in multis Scripturæ locis, clarè & expreſſè aſſerentibus Deum velle omnium hominum ſalutem, nolle aliquos perire, &c. quæ quidem loca multò melius cum eâ ſententiâ concordare videntur, quàm cum alterâ; atque adeò non eſſe damnandam quaſi falſam, & Scripturis adverſam; ſed potius quaſi ſacræ Scripturæ, divinæ voluntatis teſti, conformiorem eſſe amplectendam.

Præcipua Scripturæ loca ſunt primæ ad Timoth. cap. 2. ℣. 4. *Deus vult omnes homines ſalvos fieri.* Vide ibidem dicta de hujus propoſitionis Apoſtolicæ reſtrictionibus; ſunt contra D. Pauli mentem. Ibidem cap. 4. ℣. 10. *qui eſt Salvator omnium hominum.* D. Petri ſecundæ, 3. cap. ℣. 9. & quaſi S. Paulum explicantis. *Deus vult omnes homines ſalvos fieri*, ait S. Paûl. *nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reverti*, ait D. Petrus.

D. Joan. primæ, 2. cap. ℣. 2. *Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi.*

Math. 18. ℣. 14. *Non eſt voluntas ante Patrem veſtrum, qui in cælis eſt, ut pereat unus de puſillis iſtis.* 23. ℣. 37. *quoties volui congregare filios tuos*, &c. Ezech. 18. ℣. 28. *numquid voluntatis mea eſt mors impii*, &c. *nolo mortem peccatoris*, &c. Iſai. 5. ℣. 3. *judicate inter me & vineam meam, quid eſt quod* &c.

Poſt hæc & alia Scripturæ teſtimonia; numquid qui credunt ſimpliciter Deum velle omnium homi-

Digitized by Google

num ſalutem, poſſunt tutò & ſecurè Deo dicere: ſi A decipimur, à te decepti ſumus?

Sed, inquies, ex adverſo hujus ſententiæ ſtat S. Auguſtinus, quem in his quæſtionibus ducem ſequi teſtantur Romani Pontifices & Concilia.

Quid hac in re de S. Auguſtino. Reſpondeo primò id à multis negari, & contraria huic opinioni teſtimonia, ex ſancto Auguſtino afferri.

Reſpondeo ſecundò dato, non conceſſo, quòd hæc fuerit opinio S. Auguſtini, non omnia quæ in refellendis Hæreticis à D. Auguſtino ſunt propoſita, de fide exiſtimata fuiſſe ab iis, qui doctrinam ejus maximè commendarunt, ſanctis Pontificibus & Conciliis: ſed alia tanquam de fide definierunt, alia probabiliter dicta arbitrati ſunt; de quibus libera poſteritati judicia reliquerunt.

Quod manifeſtè declarat Cæleſtinus Papa, qui poſtquam Pelagianæ Hæreſis capita damnavit, ſic concludit: Profundiores, difficilioreſque partes occurrentium quæſtionum, quas latiùs pertractarunt, qui hæreticis reſtiterunt; ſicut non audemus contemnere, ita non neceſſe habemus aſtruere.

In eo autem profundiorum quæſtionum genere, reponi ſanè poteſt hæc de prædeſtinatione controverſia.

Utraque igitur opinio probabilis, & cuivis illâ Romani Pontificis ſententiâ permittitur quam voluerit amplecti: ſed quamcumque amplectamur, trepidi & humiles amplectamur, ſcientes, & plenè perſuaſi, quoniam *inſcrutabilia ſunt judicia Dei.*

Analyſis Cap. 10.

PROSEQUITUR & urget Apoſtolus rationem, quam cap. 9. ℣. 30. dedit de Judæorum à juſtitiâ caſu, ob infidelitatem ſuam; B *ſed ne vel eos jam offenderit ob dicta, vel offendat ob dicenda,*

Initio hujus cap. ſuum rurſus in illos affectum, ſuumque in eorum ſalutem ardens deſiderium patefacit; laudat eos ob zelum, excuſat ob ignorantiam.

℣. 3. Zelant ſuam legalem juſtitiam, eique mordicùs adhærent; quia ignorant veram & internam juſtitiam, quam Deus dat per fidem: & quia ignorant Chriſtum eſſe legis ſcopum, juſtitiæque fontem, à quo haurienda omnis vera Dei juſtitia, ℣. 4.

℣. 5. Ex ipſo Moyſe probat hujus juſtitiæ fidei excellentiam, hancque juſtitiam externa factorum juſtitia anteponi debere, utpote faciliorem & utiliorem, ℣. 6. 7. 8.

℣. 9. Omnia hujus juſtitiæ Chriſtianæ officia ad duo reducit; ad fidem cordis, & ad confeſſionem oris. Hæc duo juſtitiam & ſalutem conferunt omni indiſcriminatim homini fideli, Judæus ſit vel Gentilis, ℣. 10. 11. 12. 13.

℣. 14. Ideò omnibus annuntianda: reverà fuerunt annuntiata; omnes audierunt, ſed non omnes obedierunt; plurimi Gentiles crediderunt, plerique Judæi contradixerunt: & hæc C *eſt eorum perditionis cauſa, ℣. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21.*

CAPUT DECIMUM.

Textus.

1. FRatres, voluntas quidem cordis mei, & obſecratio ad Deum, fit pro illis in ſalutem.

Paraphraſis.

FRATRES, hæc cum maximo animi mei dolore loquor; quia propenſus eſt in illos animi mei affectus, & vehemens eſt meum in illorum ſa- D lutem deſiderium: unde pro illis aſſiduè obſecro, ut reſipiſcant & ſalventur.

2. Teſtimonium enim perhibeo illis, quòd æmulationem Dei habent, ſed non ſecundùm ſcientiam.

Illorum equidem incredulitatem non excuſo: hoc tamen illis teſtimonium perhibeo, quòd aliquo Dei ſtudio & zelo ducuntur, ſed non ſecundùm ſcientiam neceſſariam ordinato.

3. Ignorantes enim juſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.

Quia enim ignorant veram juſtitiam, quam Deus dat per fidem: hinc ſuæ legali juſtitiæ mordicùs adhærent, juſtitiam verò Dei repellunt.

4. Finis enim legis, Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti.

Ignorantes quòd Chriſtus ſit legis Moſaïcæ finis, & omnis juſtitiæ fons, ex quo per fidem haurienda ſit juſtitia à quocumque fideli.

5. Moyſes enim ſcripſit, quoniam juſtitiam, quæ ex lege eſt; qui fecerit homo, vivet in eâ.

E Utramque tamen juſtitiam diſtinxit Moyſes, & juſtitiæ fidei palmam dedit: in Levitico enim 18. de juſtitiâ legali ſcribens, dixit: cuſtodite leges meas, atque judicia, quæ qui fecerit homo, vivet in eis. Quibus verbis duo ſignificat; primum quòd ad illam juſtitiam legalem habendam, multa ſint facienda, *qui fecerit*, &c. ſecundum quòd hujus juſtitiæ merces ſit tantùm temporanea, *vivet in eis.*

De juſtitiâ verò quæ per fidem datur, ſcribens A Deuteron. 30. ait: Ne dixeris in corde tuo: quis io cælum ibit, Chriſtum inde deducturus?

Aut quis ad inferos deſcendet, Chriſtum à mortuis revocaturus? non opus eſt ut de hoc ſis ſollicitus.

Sed audi quid Scriptura dicat; res tibi facilis eſt & ad manum, nec alibi quærenda, quàm in corde & ore tuo: ſufficit enim ſi credas & confiteatis, quòd reverà Chriſtus de cælo deſcendit, & à mortuis reſurrexit; ad hæc pauca revocatur Evangelium quod prædicamus.

Quia ſi corde credas, & ore confitearis Filium B Dei Dominom Jeſum, pro te incarnatum & mortuum, atque reſuſcitatum; ſalvus eris, hîc à peccatis per juſtificatiooem, aliquando ab omni miſeriâ per gloriam.

Interna enim cordis fides requiritur, ut quis ſit juſtus; externa verò fidei profeſſio neceſſaria eſt, ut quis ſit ſalvus.

Hoc ex Iſaia probari poteſt, dicit enim: quicumque credit in illum, non pudefiet.

Cùm dicat: omnis, quicumque, ſanè tollit omne diſcrimen, ſive Judæi, ſive Græci: Deus enim ex æquo omnium dominus eſt; cujus bonitas exuberat in omnes, qui verè & ſincerè illius opem C implorant, juxta illud quod ait Propheta Joel:

Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit.

Cùm autem priùs ſit credere, quàm invocare; quomodo invocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, de quo non audierunt? quomodo audient, niſi ſiot qui prædicent ignotum?

Quomodo verò prædicabunt præcones, niſi miſſi ſint ab eo cujus eſt Evangelium. Revera Chriſtus Apoſtolos ſuos in omnem terram miſit, ſicut prædictum eſt ab Iſaia, dicente: quàm gratus eſt adventus Evangelii præconum, pacem & bona nobis D à Chriſto procurata annuntiantium.

Sed, inquies, cùm ad omnes miſſi ſint Apoſtoli; cùm gratus ſit eorum adventus ob bona quæ annuntiant: cur ergo non omnes, ſed valde pauci credunt & obediunt Evangelio? Reſp. id mirum videri non debere, cùm ab Iſaia prædictum fuerit, dicente in Apoſtolorum perſonâ: Domine, quis credidit ſermonibus noſtris?

Colligamus ex dictis à ℣. 14. quòd fides ex auditu naſcatur; auditus autem per quem naſcitur fides, fit ex prædicatione verbi Dei & Chriſti.

Sed nunc à Judæis incredulis quæro, cur non credunt? an quia non audierunt? & illis prædicatio defuit? imò verò io omnem terram exivit E ſonus prædicationis Apoſtolorum; quomodo ſolos Judæos latet quod per univerſum mundum reſonat?

Sed iterum ab eis quæro: numquid non cognoverunt & Evangelium ubique prædicari, & gentes per illud ad Deum converti? quin imò viderunt, ſed illarum converſionem inviderunt; imitari verò noluerunt; utrumque à Prophetis prædictum eſt.

Primum à Moyſe Deuter. 32. 21. in perſonâ Dei in Judæos irati ſic loquente: Ego vos, ô Judæi, qui repellitis Evangelium, ad invidiam & ad iram incitabo per Gentiles, qui non fuerunt hactenus populus meus, & qui hactenus inſipienter vixerunt, idola ſtultè coleotes; ſed quos ad ſalutem

6. Quæ autem ex fide eſt juſtitia, ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo: quis aſcendet in cælum? id eſt, Chriſtum deducere:

7. Aut quis deſcendet in abyſſum? hoc eſt, Chriſtum à mortuis revocare.

8. Sed quid dicit Scriptura? Propè eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus.

9. Quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Jeſum, & in corde tuo credideris, quòd Deus illum ſuſcitavit à mortuis, ſalvus eris.

10. Corde enim creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem.

11. Dicit enim Scriptura: Omnis, qui credit in illum, non confundetur.

12. Non enim eſt diſtinctio Judæi & Græci: nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum.

13. Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit.

14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante?

15. Quomodo verò prædicabunt niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt: Quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!

16. Sed non omnes obediunt Evangelio. Iſaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui noſtro?

17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti.

18. Sed dico: Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

19. Sed dico: Numquid Iſrael non cognovit?

Primus Moyſes dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem; in gentem inſipientem, in iram vos mittam.

20. Iſaias

20. Iſaias autem audet, & dicit: Inventus ſum à non quærentibus me: palàm apparui iis, qui me non interrogabant.

21. Ad Iſrael autem dicit: Totâ die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem.

A per Apoſtolos vocabo, & ob quorum converſionem ad indignationem concitabunini.

Iſaias autem Moyſem ſecutus, Judæorum offenſam non veritus, apertè dicit in perſonâ Chriſti: Inventus ſum per fidem à Gentilibus, qui me non quærebant; palàm per Evangelii mei prædicationem apparui illis ipſis, qui non me, ſed idola ſua conſulebant.

De Iſraële autem idem Iſaias in perſonâ Chriſti dicit: Toto die expandi manus meas ad populum incredulum, & obſtinatè mihi contradicentem.

Commentarius in Cap. 10.

ỽ. 1. FRATRES, *voluntas quidem cordis mei*.... Gr. bona voluntas. Εὐδοκία. benevolentia.

Quoniam triſtia jam dixit, & triſtiora dicturus eſt; ut omnis inimicitiæ tollatur ſuſpicio, multâ utitur præparatione, ait D. Chryſoſtomus.

Bona voluntas cordis mei.... id eſt, propenſus eſt in illos animi mei affectus; & vehemens eſt mihi deſiderium erga ſalutem ipſorum.

Et obſecratio ad Deum fit (à me) *pro illis*. Gr. pro Iſrael, &c. id eſt, hinc pro eis obſecro, optans illis omnia bona, præſertim æterna.

Nota doctrinalis.

Ergo D. Paulus Judæos non putabat ab æternâ ſalute reprobatos; fruſtrà enim oraſſet pro ipſorum ſalute; ergo in cap. præc. non agebat de prædeſtinatione ad gloriam, aut de reprobatione ab illâ; ſed de eorum caſu à juſtitiâ.

Moralis.

D. Pauli charitas ſit zeli paſtoralis exemplar.

Sic paſtor oves ſuas in corde gerat; errantibus commiſereatur, pro ipſis oret, ipſas quærat.

Paterna Pauli prudentia.

ỽ. 2. *Teſtimonium enim perhibeo* ... Gr. teſtor. Prudentiâ verè paternâ reprehenſiones laudibus miſcet; ſicque arguit quod vitioſum eſt, ut laudet quod laude dignum eſt.

Zelum habent, inquit, legis divinæ, ſed non ſcientiâ neceſſariâ directum.

Frequens zelus indiſcretus.

Quàm frequens eſt etiam apud Chriſtianos ille Judæorum zelus imprudens, & quanta mala perpetrat in Eccleſiâ? quò ardentior eſt, eò periculoſior, ſi per ſcientiam non dirigatur.

Quomodo corrigendus.

Ut hæc vitemus & pericula & mala; intellectus cor moderetur; agamus cum cognitione, & juxta certa ſcientiæ & fidei principia, non ſecundùm cæcos cordis, licèt pii, ſenſus & motus.

ỽ. 3. *Ignorantes enim juſtitiam Dei* ... probat eos zelum non habere ſecundùm ſcientiam, quia enim ignorant veram & Deo probatam juſtitiam.

Juſtitiam Dei, id eſt, quâ verè & coram Deo juſti reddimur, & quam habemus per vivam fidem in Jeſum-Chriſtum: hinc *& ſuam*, id eſt, juſtitiam legis, ſeu quæ per legis & legalium obſervantiam habetur, & quæ coram hominibus juſtificat; ſtudent *ſtatuere*, id eſt, erigere, ſtabilire.

Juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. Suæ ergo juſtitiæ mordicùs adhærentes Judæi, juſtitiam Dei repulerunt; *juſtitia Dei*, cujus fundamentum eſt fides in Jeſum Chriſtum, noluerunt colla ſua humiliter ſubdere.

Observatio Moralis.

Origo Judaici erroris.

Judæi ignorantes veram, internam & Deo gratam juſtitiam, quæ oritur à fide, id eſt, à ſubmiſſione noſtrâ, Deo ſe nobis revelanti, & nos ad ſe vo- B canti; ſalutem ſuam conſtituere voluerunt in externâ & legali illâ juſtitiâ, quæ per externas obſervantias comparatur; & quia juſtitiæ Dei viam non inierunt, hinc à ſalute exciderunt.

A Chriſtianis vitetur.

Heu quot Chriſtiani, imò & religioſi judaïſant! ſuam in externis obſervantiis juſtitiam collocant; de Chriſto, ſalutis fonte, non cogitant; ad fidem, juſtitiæ principium, non attendunt; ſicque in ſuis externis actionibus, fide & ſpiritu deſtitutis, confidentes, phantaſticam, & non veram pietatem & juſtitiam habent.

Hunc timeamus, Judaïſmum, & ut illum vitemus; C ad Chriſtum ſalutis fontem, oculis fidei attendamus continuè; in ipſo ſalutem quæramus, non in nobis; ſpiritu fidei & charitatis actiones noſtras animemus.

Lex via, Chriſtus meta; lex ſagitta, Chriſtus ſcopus; lex pædagogus, Chriſtum docens.

ỽ. 4. *Finis enim legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti*: id eſt, verè ignorant juſtitiam Dei: nam *Chriſtus*, quem cæci reſpuunt, *eſt finis*, ſcopus & & terminus, ad quem tendit & quaſi manu ducit tota lex Moſaïca, ad veram juſtitiam per illum præſtandam *omni* in illum *credenti*.

Lex itaque Judæos docebat juſtitiam in Chriſto D quærere; quia lex ipſa juſtificare non poterat; hinc ad Chriſtum, Judæos, quaſi manu ducebat, ut per illum, ſeu per fidem in illum, veram, ſolidamque juſtitiam aſſequerentur.

Hoc ignorarunt Judæi, vide ne & tu.

At hoc ignorantes, in viâ remanſerunt, ad terminum non pervenerunt; externæ legis juſtitiæ mordicùs adhærentes, veram & internam juſtitiam, quam Deus in fide & obedientiâ Chriſti conſtituit rejecerunt.

Vide & tu ne alibi juſtitiam quæras, quam in Chriſto, in fide & obedientiâ Chriſti.

Chriſtus fons omnis juſtitiæ.

Chriſtus omnis omninò juſtitiæ fons eſt: nulla unquam, niſi ab ipſo, vera juſtitia fuit & in veteri & in E novæ lege.

Fides canalis.

Medium autem, ſeu canalis, quo fons ille, juſtitiam communicavit, aut communicat; fides eſt. Fides, inquam, non nuda, & ſola; ſed quæ per dilectionem operatur; ſeu quæ ſpem, pœnitentiam, bona opera, quaſi mater fœcunda producit.

Praxis.

Hoc itaque canali, te, fonti juſtitiæ, frequenter adjunge; ut ſuam juſtitiam tibi communicet. Crede in Chriſtum, ſpera in Chriſtum, dilige Chriſtum; credens, ſperans, diligens, obedi Chriſto, opera fac verè Chriſtiana.

F ỽ. 5. *Moyſes enim ſcripſit, quoniam juſtitiam*... Gr. Moyſes enim ſcribit juſtitiam, quæ eſt ex lege; faciens ea homo, vivet in eis. Syr. ſiquidem Moyſes ita deſcripſit juſtitiam, quæ eſt in lege; quod qui ea peregerit, per ipſa vivet.

X

Juſtitiam fidei Moyſes diſtinxit ab externâ operum juſtitiâ.

Duas ℣. 3. indicavit juſtitias ; externam & internam, Judaïcam & divinam ; legalem, quæ requirit opera legis Moſaïcæ ; Evangelicam, quæ fidem in Chriſtum requirit : primæ mordicùs adhærent Judæi, ſecundam ignorant.

Igitur per Moyſem ipſum Judæis probat Apoſtolus, quòd ignorarunt, nimirùm juſtitiam internam ab externâ diſtingui, & illam hâc eſſe & faciliorem & perfectiorem.

1° Per verba Moyſis oſtendit juſtitiæ legalis conditionem. Moyſes enim de juſtitiâ legali ſcribens, dixit. Levit. 18 5. Cuſtodite leges meas atque judicia, quæ faciens homo, *vivet in eis* ; id eſt, non punietur morte temporali, quam lex ſuis tranſgreſſoribus intentat : vel, *vivet in eis* ; pervivet : longævus erit : vitâ vivet longâ & proſperâ. Ecce merces juſtitiæ factorum.

Hanc dixit difficilem & parum utilem.

Duo itaque ſignificantur in his verbis. Primum quòd ad legalem juſtitiam habendam, multa facienda erant : *qui fecerit homo*. Secundum quod hujus externæ, & legalis juſtitiæ merces ſit vita tantùm temporalis, longa & proſpera.

℣. 6. & 7. *Quæ autem ex fide eſt juſtitia, ſic dicit*... 2° Per eumdem Moyſem oſtendit juſtitiæ fidei conditiones, facilitatem nempe & utilitatem : facilitatem : quia prope eſt in ore & in corde ; utilitatem, quia ſalutem confert æternam

Illam dixit facilem & utiliſſimam.

Ut facilitatem fidei probet, Evangelio applicat verba Moyſis Deuter. 30. 12. *Mandatum quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neque procul poſitum, neque in cælo ſitum, ut poſſit dicere : Quis noſtrûm valet ad cælum aſcendere, ut deferat illud ad nos?*

Quod Moyſes dixit de mandato legis, hoc Apoſtolus attribuit Chriſto, & convenienter, ait D. Thomas : quia Chriſtus eſt verbum Dei, in quo ſunt omnia Dei mandata.

Senſus accommodatus.

Senſus ergo accommodatus hîc agnoſcendus eſt, quo Apoſtolus juſtitiam fidei facilem eſſe declarat : neque enim ad illam habendam opus eſt, vel in cælum aſcendere ; vel ad inferos deſcendere.

Quia res difficiles ſignificantur ſimilitudine aſcenſûs in cælum, & deſcenſûs ad inferos : hinc Apoſtolus ut ſignificet fidem non eſſe rem difficilem, dixit, *ne dixeris in corde tuo... quis in cælum ibit*, ut Chriſtum inde faciat deſcendere ? aut quis ad inferos deſcendet, ut Chriſtum à mortuis ad vitam inde reducat ? non opus eſt, inquam, ut de hoc ſis ſollicitus, aut labores : ſufficit tibi ut credas quòd revera de cælis deſcendit, & à mortuis reſurrexit ; & hoc utrumque confitearis : ita ut corde tantùm & ore indigeas.

℣. 8. *Sed quid dicit ſcriptura, prope eſt verbum*... quod de lege dixit Moyſes, hoc D. Paulus transfert ad fidem quâ juſtificamur.

Prope eſt.... Res tibi facilis eſt & ad manum, nec alibi quærenda quam in corde tuo & in ore tuo ; ut ſcilicet corde credas, & ore confitearis Dominum Jeſum Chriſtum.

Secundùm Moyſem hæc verba ſignificant opus eſſe tantùm, ut lex legatur & corde retineatur : ſecundùm D. Pauli applicationem, ut Evangelium Chriſti corde credamus & ore confiteamur.

Ad duo reducitur Evangelium : credere, confiteri.

Hoc eſt, tale eſt, inquit, *verbum fidei* ; ad hæc pauca revocatur Evangelium, *quod* nos Apoſtoli *prædicamus*, & Judæis & Gentibus : ut ſcilicet credas & quæ per fidem cognoveris facienda, opere perficias.

Quia ſi confitearis in ore tuo... ſi corde credas & ore confitearis filium Dei pro te incarnatum, mortuum, & reſſuſcitatum ; *ſalvus eris*. Hîc à peccatis per juſtificationem, aliquando ab omni miſeriâ, per glorificationem.

Nota quòd hîc ſolius reſurrectionis fit mentio : quia articulus ille, quaſi terminus aliorum, eos ſupponit & complectitur.

Hîc completa videtur antitheſis ℣. 5. inchoata inter externam & legalem juſtitiam per opera, & internam Dei juſtitiam per fidem ; illa difficilis, hæc facilior ; illa parùm utilis, hæc utiliſſima & nunc & in æternum : unde concludit Divus Chryſ. vides quomodo Judæos omni veniâ privet ; qui acceptantes quod gravius eſt & inefficax, negligunt quod lene eſt, & illos ſalvare poteſt.

℣. 10. *Corde enim creditur ad juſtitiam*... fides enim cordis neceſſaria eſt, ut quis ſit juſtus ; interna quippe fides eſt id primum quo juſtificatur homo.

Ore autem confeſſio fit ad ſalutem, id eſt, externa autem fidei profeſſio neceſſaria eſt ut quis ſit ſalvus ; juxta quod Chriſtus ait in Evangelio : *Qui me confeſſus fuerit... & ego confitebor eum*.. Matth. 10. *Et qui me erubuerit... hunc filius hominis erubeſcet*. Luc. 9.

Observatio Moralis
in ℣. 9. & 10.

Verbum veri abbreviatum.

Omnia Religionis officia in his duobus comprehenduntur ; corde credere, ore & opere confiteri. Interiora in fide, quæ cæterorum baſis eſt, continentur ; exteriora in confeſſione, quæ fit ore & opere.

Fides cordis Deum intùs honorat ; confeſſio exteriùs : & quia intùs & exteriùs eum debemus honorare ; hinc non ſufficit credere ; ſed præterea neceſſe eſt internam fidem exhibere linguâ, manibus, vitâ.

Qui Chriſtum Dominum erubuerit, Chriſto ſervire indignus eſt, multò magis cum ipſo regnare.

Alia Observatio Moralis
in ℣. 6. 7. 8.

Neceſſariò credenda, non neceſſariò penetranda.

Incarnatio, mors, & reſurrectio Chriſti præcipua indicantur fidei noſtræ objecta ; at ibidem indicatur quòd nobis neceſſarium non ſit ea myſteria penetrare ; ſed Deo nobis illa revelanti credere.

Certus ſum & ſcio, quòd Deus poteſt facere, quod non valeo capere ; credo itaque quidquid revelavit Deus, quantumcumque meum ſuperet captum : mihi ſicut & Tertulliano, credibile, quia incredibile ; non pudendum, quia pudendum.

Sicut Abraham *in ſpem contra ſpem credidit*, ut fieret pater fidei ; ſic in fidem, contra fidem mihi credendum eſt, ut ſim ſpiritualis Abrahæ filius.

℣. 11. *Dicit enim Scriptura, omnis qui credit*... probat ex Scripturâ quòd *omnis qui*, ut explicatum eſt, *credit*, *ſalvus erit* ; & quod ℣. 4. dixit Chriſtum juſtificare omnes credentes. Hæc verba ſumuntur ex Iſaiâ 28. 16. *non confundetur*. id eſt, expectatione ſuâ non fruſtrabitur, ſed ſperatam aſſequetur ſalutem.

Fides continuò petenda.

Fides eſt ſpei noſtræ fundamentum ; omnis boni cæleſtis radix, noſtræ ſalutis baſis & ſubſtantia, hypoſtaſis : hinc à Deo continuè petenda.

℣. 12. *Non enim eſt diſtinctio*... inſtat & explicat quòd generatim Iſaias dixit : *omnis*, Græcus ſit vel Judæus, dummodo crediderit ; quia Deus jure creationis dominus eſt omnium ; & aliunde abundat bonitate & miſericordiâ in omnes ; hinc ne-

Digitized by Google

minem credentem, & in ſe confidentem repellit à ſalute.

℣. 13. *Omnis enim quicumque invocaverit....* Sumuntur hæc verba ex Joel. 2. 32. & hîc in ſenſu myſtico intelliguntur.

Notandum.

Nota quòd ſalutem hîc invocationi tribuat, quam ſuprà fidei tribuit. Sicut autem ſuprà ſub nomine fidei intellexit profeſſionem fidei, & conſequenter bono opere, ſeu credere Chriſto & ei obedire; ita ſub invocatione intelligit invocationem cum debitâ fide, ſpe, contritione & charitate: alioquin Turcæ, hæretici, & improbi Chriſtiani per ſolam Dei invocationem ſalvarentur.

Nota orationis potentiam.

Quàm potens & dives eſt oratio, in cujus manibus ſunt omnes Dei divitiæ; *Petite & accipietis... & omnis quicumque invocaverit*, &c.

Quaſi tota Religio, Deique cultus in oratione continetur, fides, ſpes, charitas. Fides orat, ait D. Auguſtinus, eſt radix orationis, & oratio quaſi primus fidei flos & fructus.

Spes orationem fulcit; charitas accendit & meritum tribuit.

Religionis eſt anima.

Omnis qui ſic cum fide, ſpe & charitate oraverit, ſalvus erit. Talis oratio eſt Religionis anima; homines Deo nectit; ut Deo cultum debitum exhibeant, & à Deo gratias neceſſarias recipiant.

Domine Jeſu doce nos orare: *Pater noſter* &c.

℣. 14. & 15. *Quomodo ergo invocabunt... quomodo verò prædicabunt &c.*

Occaſione acceptâ eorum, quæ dixit de ſalute promiſſa omnibus Deum invocantibus, Apoſtolus ſuam Gentilibus prædicationem juſtificat, ſeu reddit rationem cur gentibus prædicet.

Gradatio notanda.

Gradatim aſcendit ab invocatione, ad fidem; à fide, ad auditum; ab auditu, ad prædicationem; à prædicatione, ad miſſionem: ita ut miſſio ſit baſis & fundamentum ſalutis noſtræ.

Sine miſſione non fit prædicatio, ſine prædicatione non eſt auditus, ſine auditu non eſt fides, ſine fide non eſt invocatio, nec adoratio, nec cultus Dei.

Hinc à primo ad ultimum relinquit colligendum, quòd Deus, cùm ſit omnium dominus, dives bonitate in omnes, omniumque ſalutem volens; Apoſtolos ſuos ad omnes gentes miſerit; ut eis ſuum prædicent Evangelium, cui credant; ut invocent, juſtificentur, & ſalvæ fiant; & conſequenter ſe Dei juſſu eſſe prædicatorem gentium.

Sicut ſcriptum eſt, quàm ſpecioſi... Subaudiendum videtur: revera miſſi ſunt, & prædicaverunt, *ſicut ſcriptum eſt...* Iſai. 52. 7. *quàm ſpecioſi*, id eſt, quàm gratus & ſuavis adventus Evangelii præconum, pacem & bona per Chriſtum nobis procurata, ſuis auditoribus annuntiantium; nempe peccatorum remiſſionem, reconciliationem cum Deo, gratiam & dona Spiritûs ſancti, & infinita alia bona etiam corporalia, miraculis comprobata, quibus apparebat eos à Deo miſſos.

Notanda circa miſſionem.

Hinc neceſſaria colligitur miſſio divina, quæ duplex eſt; ordinaria quæ fit authoritate eorum, qui Dei vices gerunt, ſcilicet Chriſti Vicarius, Epiſcopi; extraordinaria, quæ fit immediatè à Deo per inſpirationem internam, qualis fuit miſſio Prophetarum. Hæc miſſio debet probari ſignis & certis argumentis.

D. Thomas ait quòd hujus miſſionis extraordinariæ ſigna ſint aliquando S. Scripturæ authoritas; ita D. Joannes interrogatus quis eſſet, dixit: *Ego vox clamantis ... ſicut dixit Iſaias*; aliquando rei veritas, quæ annuntiatur; aliquando miracula: addit tamen non ſufficere prodigia, & probat ex Deuter. 13.

Circa verbi D. miniſterium.

Hinc diſce primò quàm magnificiendum verbi divini miniſterium, à quo pendet mundi ſalus. Secundò quanto reſpectu audiendum Dei verbum, ſive à prælatis, ſive ab eis quos mittunt: cùm Deus ipſe nobis per eos loquatur, & in Dei nomine nobis illud annuntient. Tertiò quanto ſtudio, quantâque gravitate annuntiandum ſit illud verbum à prædicatoribus, qui Dei vices gerunt, ipſiuſque omnipotentia mandata declarant.

℣. 16. *Sed non omnes obediunt...* Gr. auſcultarunt. occurrit objectioni: ſi miſſi ſunt, ſi prædicaverunt, ſi *tam ſpecioſi ſunt pedes evangelizantium*; cur ergo *non omnes obediunt Evangelio?*

Reſpondet id prædictum fuiſſe ab Iſaiâ, & ideò mirum videri non debere, ſi plerique ſuis vitiis, aut Judaiſmo affixi, Evangelium reſpuant; ob ſuam duritiam non credant.

Iſaias igitur in Apoſtolorum perſonâ loquens, dicit: *Domine quis credidit* ſermonibus quos à nobis audierunt? quaſi diceret: valde pauci. *auditui noſtro?* ſermoni à nobis audito.

Idem Dei verbum emollit & indurat.

Idem Dei verbum emollit & indurat, ſanctificat & damnat; ſicut idem ſolis calor ceram emollit, lutum indurat. Emolli Domine, cor meum; adauge fidem.

℣. 17. *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti.* Gr. Dei. Syr. Dei.

Ex citatis Iſaiæ verbis infert quod jam dixerat ℣. 14. fidem eſſe ex auditu & prædicatione verbi Chriſti, ſeu Gr. verbi Dei, factâ per Apoſtolos à Chriſto miſſos quaſi legatos; ſeu potiùs ex dictis à ℣. 14. colligit quòd fides ex auditu naſcatur. Intellige primò in adultis. Secundò occaſionaliter: fides enim eſt gratuitum Dei donum, quod à ſolo Deo infunditur animæ.

℣. 18. *Sed dico: numquid non audierunt...* Ex principio proximè poſito infert, inexcuſabiles eſſe Judæos; an non audierunt? an defuit illis prædicatio? imò verò *in omnem terram &c.*

Quod de cælis in ſenſu litterali dixit Regius Propheta, hoc de Apoſtolis in ſenſu myſtico dicit Apoſtolus. quaſi diceret: quomodò ſolos Judæos latet, quod per omnem terram reſonat.

Paulatim impletum eſt hoc Davidis vaticinium, ſed ſufficienter ad Judæorum condemnationem impletum erat D. Pauli temporibus; tunc enim in illuſtrioribus urbibus Apoſtoli & prædicaverant & miracula fecerant; & inde tantarum rerum fama ad omnes terras, in quibus habitabant Judæi, pervenerat.

D. Thomas occaſione hujus vaticinii Davidis petit quid ſentiendum ſit de iis, qui de fide nihil audierunt?

D. Thomas notandus.

Reſpondet illos habere quidem excuſationem de peccato infidelitatis, damnandos tamen ob peccatum originale, & alia peccata quæ addiderunt.

Addit quòd ſi feciſſent quod in ſe eſt, Dominus eis ſecundùm ſuam miſericordiam providiſſet, eis mittendo fidei prædicatorem, ſicut D. Petrum miſit Cornelio, D. Paulum Macedonibus: hoc tamen, inquit, quòd faciant quod in ſe eſt, ex Deo eſt, ipſorum corda movente.

Observatio Moralis.

Chriſtiani ſæpe Judæis.

Judæis inexcuſabiliores ſunt Chriſtiani, apud quos continuè reſonat verbum Dei, & ei tamen vel

inexcuſabiliores.

non credunt, vel non obediunt; aure corporis audiunt, aure cordis non recipiunt.

Duplex eſt auditus verbi Dei, internus, externus; hic fit aure corporis per externam prædicationem; ille fit aure cordis per conſenſum datum gratiæ Dei, cordis noſtri aurem aperienti.

Plerique audiunt ore corporis verbum Dei; ſed non audiunt ore cordis, ei non obediunt; imò factis & moribus contradicunt. Auditus externus erit contradicentium condemnatio.

Domine Jeſu, da mihi cordis auditum, cordis docilitatem, obedientiam verbo tuo, voci gratiæ & ſanguinis tui.

℣. 19. *Sed dico: numquid Iſraël non cognovit?* ... hâc interrogatione Judæos urget, & eos inexcuſabiles oſtendere pergit, eò quòd non tantùm audierunt, ſed & gentes per verbum Dei converſas viderunt: at illorum converſionem tantùm abeſt ut imitati ſint, quin imò inviderunt, & ex invidiâ indurati ſunt in incredulitate ſuâ; & hæc invidia & induratio reddit eos inexcuſabiliores.

Oſtendit autem hanc Judæorum culpam à Moyſe prædictam Deuter. 32. ℣. 21. *Ego vos*... id eſt, Gentilium populum, qui hactenus non fuit populus meus, & qui vixit inſipienter, idola ſtultè adorando, ſic efferam Evangelii mei prædicatione, ut vobis evadant invidendi; & reverà prævideo, & vobis prædico, quòd ex illorum converſione ad æmulationem & indignationem concitabimini.

Hæc autem invidia & æmulatio notitiam præſupponit: quomodo enim qui ob Evangelium invident aliis, illud non cognoverunt.

Invidia ſemper vitanda, at præſertim in divinis.

Quot Chriſtiani Judæos in hoc imitantur, ſuâque in ſanctos invidiâ damnabiliores evadunt? verbo Dei ſuis moribus & vitâ contradicunt, & ob hoc damnandi ſunt: ſed inſuper ſanctos verbo Dei obedientes oderunt, illis invident; hincque damnabiliores fiunt.

Heu caveamus ne aliorum ſalus, ob invidiam noſtram, majoris ſit noſtræ damnationis occaſio; humiliemus nos ob infidelitatem noſtram; gratias agamus Deo ob aliorum ſanctitatem & fidelitatem; ſicque aliorum ſanctimonia noſtræ converſionis & ſanctificationis erit occaſio.

Iſaias autem audet & dicit... Tandem ex Iſaia probat quod aliquando convertendi erant Gentiles; Judæi autem indurandi.

Audacter enim & liberè, Judæorum offenſam non veritus, dicit in perſonâ Chriſti de Gentibus:

Inventus ſum, fide, ſcilicet, ex auditu Apoſtolorum conceptâ: à Gentilibus, qui ſuis idolis intenti, nec de me cogitabant, nec me quærebant.

Palàm apparui: Gr. conſpicuus factus ſum; ſcilicet, per Apoſtolorum prædicationem illis ipſis Gentilibus, qui non me, ſed idola ſua conſulere & interrogare ſolebant.

Amor Dei in nos Gentiles.

Hanc habemus Deo gratiam, nos qui de Gentilium numero ſumus; nos ipſe quæſivit, dum ab eo eramus averſi: nobis ſe ſe manifeſtavit, dum de eo ne cogitabamus quidem; ſed ad quid nos quæſivit, & apparuit nobis? ut ſalvet nos, ut ſuæ faciei manifeſtatione faciat in æternum beatos. O bonitas! ô miſericordia! æternâ gratiarum actione digna.

℣. 21 *Ad Iſraël autem dicit totâ die.* Gr. totam diem. &c. De Iſraël autem idem Iſaias in perſonâ Chriſti dicit; *omni die*, perpetuò, frequentiſſimè; toto vitæ meæ tempore, *expandi manus meas*; per meam & Apoſtolorum meorum prædicationem, per infinita miracula, à me & à meis facta.

Poteſt etiam intelligi de extenſione manuum Chriſti morientis in cruce pro populo iſto, Chriſti carnifice & occiſore.

At populus Judæus ad hæc omnia non attendens, incredibili obſtinatione noluit credere; imò contradixit & Chriſto & Diſcipulis ejus: & hæc obſtinatio illorum perditionis eſt cauſa.

Ingratitudinem caveamus.

Hæc audientes attendamus ad noſipſos; nonne Chiſti manus totâ die ſunt ad nos apertæ, ad dandum nobis, ad protegendum nos, ad recipiendum nos in ſinu miſericordiæ, ad quem vocat, cujuſque viam monſtrat? ſed heu! nonne Judæis ingratiores, Chriſto corde, moribus & vitâ contradicimus? nonne dona gratiæ contemnimus? nonne ipſius auxilium repellimus? nonne miſericordiis abutimur.

Timeamus ergo ne illorum damnationem ſentiamus, quorum ingratitudinem imitamur.

Chriſto credamus; Chriſto obediamus, Chriſto credentes & obedientes, Deo vivamus & moriamur. Amen.

Corollarium doctrinale confirmans quæ in præcedentis Capitis Corollario dicta ſunt.

MERITÒ Divus Joannes Chryſoſtomus in fine hujus capitis dicit: vide quomodo omnium quæ ſuprà poſuerat dubiorum apertiſſimam ſolutionem adduxerit; probans Judæorum perditionem ab ipſorum obſtinatâ voluntate profectam eſſe, ita ut omninò veniâ ſint indigni. D. Chryſoſtomus.

Audierunt enim verbum Dei, illud intellexerunt; illos Deus vocavit, ad illos manus extendit omni tempore, id eſt, ſedulò vocavit; tandem ut venirent zelotypiæ paſſionem excitavit.

Fit ſæpenumero, ait idem Divus Joannes Chryſoſtomus, ut puer vocatus à patre non accedat, ſed obſtinatè renuat: ubi primùm viderit alium quempiam puerum ad patrem accedere, ultro & ipſe ad paternos ſinus accurrit: ita ut efficiat æmulatio, quod non potuit ſedula advocatio.

Sic Deus Judæorum ſalutem volens, illos non advocavit ſolùm, ad ipſoſque manus extendit; ſed & zelotypiæ paſſionem in ipſis excitavit; dum Gentiles, quos ut viles aſpernabantur, ad ſe vocavit, in ſuam Eccleſiam introduxit, ſuumque populum declaravit; verùm neque ſic acceſſerunt Judæi; quâ ergo veniâ digni ſunt? nullâ ſanè.

Vera cauſa rejectionis Judæorum; infidelitas.

Ubi notabis veram rejectionis Judæorum cauſam, ipſorum eſſe obſtinatam in ſuâ incredulitate pertinaciam; non verò ipſorum ab æternâ ſalute reprobationem, de quâ non agit, & ad quam non recurrit Apoſtolus; ſed ad ipſorum incredulitatem, & contradictionem.

Econtra Gentiles crediderunt, ideò recepti.

Gentes verò vocatæ, quæſitæ, venerunt, conſenſerunt. *Apparui.* conſpicuus factus ſum. Ecce gratia præveniens & vocans. *inventus ſum.* Inventum apprehenderunt gentes; conſpicuum agnoverunt, & in ipſum adjuvante Dei gratiâ crediderunt. Ecce cooperatio & ſalus gentium.

Sicque totum hoc Caput confirmat quod in præcedenti Capite dictum eſt.

Analyſis

Analyſis Cap. 11.

QUIA in cap. 9. & 10. docuit Apoſtolus Gentiles per fidem ad juſtitiam & ſalutem aſcitos; Judæos verò ob infidelitatem ſuam à juſtitiâ & à ſalute rejectas.

Hinc in hoc undecimo Capite Judæos ſolatur, Gentilibus autem abſcindit anſam gloriandi.

Primo itaque verſu Judæorum lenit dolorem, ex eo quòd non omnis Iſrael à Deo ſit repulſus; idque primùm ſuo Paulus exemplo probat: Nam & ego Iſraëlita ſum, *& tamen fidelis; deinde & Dei teſtimonio Eliæ dicentis:* Reliqui mihi 7000: &c. *ſicut hujus Prophetæ temporibus multos ſibi Deus fideles ſervos reſervavit in Iſrael; ſic & nunc per ſuam gratiam.*

℣. 7. rem palàm aperit, ſcilicet quàd iſti multi fideles, per Dei gratiam reſervati, in minore ſint numero; cæteri autem omnes in maximo numero excæcati ſint, juxta Prophetarum vaticinia, quæ citat ℣. 8. 9. 10.

Hinc ℣. 11. rurſus Judæos ſolatur; ſic tamen ut ſimul Gentiles doceat non ſuperbire, nec Judæos ſpernere; tùm quia hic Judæorum lapſus non eſt irreparabilis; tùm quia hic eorum caſus fuit Gentilibus ſalus: ſi autem eorum lapſus fuit mundi ſalus, quid erit eorum integra converſio?

℣. 13. Paulus gentium Apoſtolus, Gentiles monet ſe ſuum ſic inter eos miniſterium implere, ut etiam Judæorum ſaluti per æmulationem procurandæ intendat; (ſuum ergo Gentiles imitentur exemplum,) quia Judæorum ad
B *fidem aſſumptio, erit quaſi mundi reſurrectio.*

℣. 16. Judæi ſunt è maſſâ ſanctâ, & in ſanctis Patriarchis Deo conſecratâ; ſunt rami è radice ſanctâ: licèt autem eorum quamplurimi ſint fracti, & Gentiles in eorum locum inſiti, ne tamen propterea Judæos ſpernant Gentiles; tùm quia ipſi in radice Judaicâ ſunt inſiti; tùm quia & ipſi poſſunt facilè frangi & excidere: ſi enim Deus naturalibus ramis non
C *pepercit, quantò minus inſititiis. Dei itaque in Judæos ſeveritatem metuant; Dei erga ſe bonitatem ament, & ſuâ fidelitate conſervent.*

℣ 23. Judæi, ſi ab infidelitate ſuâ velint recedere, ſuæ rurſus oleæ inſerentur, & eò faciliùs, quò naturales ſunt rami. Reverà inſerentur, ubi plenitudo gentium in Eccleſiam intrarit; tunc enim & tota Judæorum natio ad Chriſti fidem convertetur; Deo ob patres ſemper chara.

℣. 30. Sicut aliquando Gentiles fuerunt in-
D *creduli, & per Dei miſericordiam, occaſione incredulitatis Judæorum, ad fidem ſunt adducti; ita viciſſim Judæi, Gentilium exemplo provocati, aliquando credent in Chriſtum, Deique miſericordiam conſequentur: concluſit ergo Deus omnes ſub peccato, ut omnium miſereatur.*

℣. 33. Et hæc, id eſt, & hanc fidelitatis & infidelitatis viciſſitudinem in Judæis & Gentilibus; hancque Dei erga utroſque providentiam admirans Apoſtolus, exclamat: O altitudo! &c.

CAPUT UNDECIMUM.

Textus.

1. DIco ergo: Numquid Deus repulit populum ſuum? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham, de tribu Benjamin:

2. Non repulit Deus plebem ſuam, quam præſcivit. An neſcitis in Elia quid dicit Scriptura: quemadmodum interpellat Deum adverſum Iſrael:

3. Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua ſuffoderunt: & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam.

4. Sed quid dicit illi divinum reſponſum? Reliqui mihi ſeptem millia virorum,

Paraphraſis.

E DIxi Judæos à Deo repulſos; ſed nunc quæro: Ergone Deus populum ſuum planè repulit? non hoc dico: Ego etenim ſum ex illo populo, non aſcititius; ſed ex ſtirpe Abrahæ, de tribu Benjamin progenitus; & tamen fide Chriſtianus, imò & Apoſtolus Chriſti.

Non repulit Deus eam plebis ſuæ partem, quam prævidit gratiæ ſuæ fore fidelem, & in Chriſtum credituram. Certè vos non latet quòd in lib. 3. Regum ſcriptum eſt; ubi Elias Deum alloquens, Iſraëlem incuſat, quaſi totus à Dei cultu defecerit, & ad idololatriam delapſus ſit.

F Domine, inquit, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua ſubverterunt: & ego ſolus tui cultor relictus ſum, & quærunt auferre mihi vitam meam.

Sed quid Eliæ ſic loquenti divinitùs reſponſum eſt? non tu ſolus, ut putas, verus Dei cultor, idola non adoras: ſed per gratiam meam ſeptem mil-

Digitized by Google

lia virorum mihi reſervavi, qui non curvaverunt genua coram idolo Baal.

Sic & in hoc legis Evangelicæ tempore pauci Judæi credentes in Chriſtum, per gratuitam Dei electionem juſtificati ſunt; paucos dico & quaſi reliquias, præ multitudine incredulorum, licèt illi pauci revera ſint multi.

Si autem hæc electio gratuita eſt, ut dixi: ergo juſtificatio non fit ex operibus legis, ſed gratis ex virtute Chriſti, per fidem vivam nobis applicatâ.

Quid eſt igitur quod doceo? nimirum quòd major pars populi Iſraëlitici, quæ juſtitiam ex operibus legis quærebat; eam non eſt aſſecuta ob incredulitatem ſuam; minor autem illius populi pars, in Chriſtum credens, electa eſt ad juſtitiam: cæteri verò incredulitate ſuâ excæcati, & obdurati ſunt.

Sicut ab Iſaiâ cap. 29. 10. prædictum eſt: quia Deo rebelles Chriſtum rejecerunt; dedit illis Dominus ſpiritum ſoporis, qui omnem illis adimat ſenſum; ita ut oculos habentes, non videant, & auribus non audiant. Tales ſunt erga Chriſtum in hunc uſque diem.

Idem prædixit & David dicens pſalm. 69. 23. menſa illorum vertatur illis in laqueum, quo capiantur, & in offendiculum, in quod impingant; hocque illis eveniat in juſtam ſuæ punitionis vindictam.

Obſcurentur mentis eorum oculi, ita ut cæleſtia nec videant, nec deſiderent; ſed mente & corde curvi, & ad terram propenſi, terrena tantùm videant, & ſapiant.

Sed quæro: ergone maxima pars Judæorum ita lapſi ſunt, ut proſus conciderint, ſine ullâ ſpe reſurgendi? imò verò reſurgent. Interim eorum caſu Deus utitur tanquam occaſione ad ſalutem gentium; & aliquando Gentilium converſione utetur ad excitandam Judæorum æmulationem, ut & ipſi convertantur.

Quòd ſi lapſus Judæorum fuit occaſio divitiarum mundi, per dilatationem fidei inter gentes toto orbe diffuſas? & ſi rejectio Judæorum incredulorum fuit occaſio ſanctificandæ multitudinis infinitæ Gentilium; quantò magis plenaria omnium Judæorum converſio mundum & Gentiles ditabit?

Vobis enim Gentilibus palàm dicere non vereor, quòd quatenùs ſum gentium Apoſtolus, Apoſtolatûs mei miniſterium honorificabo.

Nihil non faciens veſtrâ quidem causâ, ſed & etiam ut veſtræ ſanctificationis exemplo, quaſi ſtimulo, excitem Judæos contribules meos ad æmulationem veſtri; ſicque provocati ſaltem eorum aliqui convertantur ad Chriſtum, & ſalventur.

Si enim eorum ob infidelitatem rejectio, fuit occaſio mundi cum Deo reconciliationis; quid erit eorum ad fidem converſio, niſi quaſi quædam mundi à mortuis reſurrectio? hanc itaque converſionem & vos mecum optate.

Hæc Judæorum ad fidem converſio, & per fidem vera ſanctificatio, eò magis ſperanda eſt; quòd hic populus ſit in ſuis patribus, & in ſuâ radice moraliter ſanctificatus; ſicut fruges per primitias ſanctificantur, & rami arboris per radicem ſanctam, quæ ſuam quaſi ſanctificationem in ramos trajicit.

Fateor quòd aliqui rami ab arbore hac ſanctâ defracti ſunt; tu autem, ô Gentilis, cùm eſſes oleæ ſylveſtris & infructuoſæ ſurculus, inſitus es inter ramos illius arboris, cujus radix ſancta; & factus es particeps ſucci pinguis, quem naturales rami ex oleæ radice ſugunt:

A qui non curvaverunt genua ante Baal.

5. Sic ergò & in hoc tempore, reliquiæ ſecundùm electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt.

6. Si autem gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non eſt gratia.

7. Quid ergo? quod quærebat Iſraël, hoc non eſt conſecutus: electio autem conſecuta eſt: cæteri verò excæcati ſunt:

B 8. Sicut ſcriptum eſt: Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis: oculos ut non videant, & aures ut non audiant, uſque in hodiernum diem.

9. Et David dicit: Fiat menſa eorum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis.

10. Obſcurentur oculi eorum ne videant: & dorſum eorum ſemper incurva.

C 11. Dico ergo: Numquid ſic offenderunt ut caderent? Abſit. Sed illorum delicto, ſalus eſt Gentibus ut illos æmulentur.

12. Quòd ſi delictum illorum divitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum divitiæ Gentium: quantò magis plenitudo eorum?

D 13. Vobis enim dico Gentibus: Quamdiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo.

14. Si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, & ſalvos faciam aliquos ex illis.

15. Si enim amiſſio eorum, reconciliatio eſt mundi: quæ aſſumptio, niſi vita ex mortuis?

16. Quòd ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa: & ſi radix ſancta, & rami.

E 17. Quòd ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu autem cùm oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis olivæ factus es.

18. Noli gloriari adverſus ramos. Quòd ſi gloriaris: non tu radicem portas, ſed radix te.

19. Dices ergo: Fracti ſunt rami ut ego inſerar.

20. Benè: propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem fide ſtas: noli altum ſapere, ſed time.

21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit: ne fortè nec tibi parcat.

22. Vide ergo bonitatem, & ſeveritatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, ſeveritatem: in te autem bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate, alioquin & tu excidêris.

23. Sed & illi, ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur: potens eſt enim Deus iterùm inſerere illos.

24. Nam ſi tu ex naturali excíſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam olivam: quantò magis ii, qui ſecundùm naturam, inſerentur ſuæ olivæ?

25. Nolo enim vos ignorare fratres myſterium hoc, (ut non ſitis vobis-ipſis ſapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret.

26. Et ſic omnis Iſrael ſalvus fieret, ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Jacob.

27. Et hoc illis à me teſtamentum: cùm abſtulero peccata eorum.

28. Secundùm Evangelium quidem inimici propter vos: ſecundùm electionem autem, chariſſimi propter patres.

29. Sine pœnitentiâ enim ſunt dona & vocatio Dei.

30. Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis Deo, nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter incredulitatem illorum:

31. Ita & iſti nunc non crediderunt in veſtram miſericordiam, ut & ipſi miſericordiam conſequantur.

32. Concluſit enim Deus omnia in incredulitate: ut omnium miſereatur.

33. O altitudo divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei: quàm incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus!

34. Quis enim cognovit ſenſum Domini? Aut quis conſiliarius ejus fuit?

A Hinc vide ne propterea glorieris adverſus ramos rejectitios; quòd ſi efferris animo, memento quod à radice Judaicâ ſuſtinearis & foveris; illa nihil à te trahit, tu verò ab eâ fidei ſpiritum habes; illa nihil tibi debet, tu multùm illi.

Fortè gloriandi anſam arripies, dicens: fracti ſunt naturales rami, ut ego Gentilis inſererer.

Concedo quod dicis; ſed memento quòd propter ſuam incredulitatem fracti ſunt: tu autem per fidem oleæ inſertus es, & in eâ nunc ſtas; ne propterea ſuperbias, ſed potius time, ne, ſicut & illi, per infidelitatem frangaris & decidas.

Si enim Deus naturales ramos ob infidelitatem rejecit; vide ne, ſi à fide deficias, & te ſimiliter frangat & rejiciat.

B Ut ergo non ſuperbias, ſed ut cum humilitate Deo gratias agas; vide & time ex unâ parte, Dei in incredulos ſeveritatem; ex alterâ verò parte, Dei erga te, qui credis, bonitatem; hancque in te Dei bonitatem fide & bonis operibus conſerva: alioquin & tu amputaberis, & rejicieris amputatus.

Sed & Judæi, ſi ſuam deſerant incredulitatem, rurſus in hanc ſanctam oleam inſerentur: id enim omnipotenti Deo non tantùm poſſibile, ſed & facillimum.

Nam ſi tu, Gentilis, præter morem ex oleaſtro excíſus es infrugifero, & frugiferæ inſertus olivæ; quantò faciliùs Judæi, qui ſunt rami naturales, ſuæ rurſus inſerentur olivæ.

C Hîc, fratres, vobis aperire volo quoddam arcanum; quod fortè ſilentio tegerem, niſi veſtrâ referret me loqui, ne de veſtrâ fide ſuperbiatis, & in Judæos incredulos inſoleſcatis; hoc ergo arcanum quod vobis aperio, eſt quia cordis cæcitas in parte Judaici populi contigit, & durabit donec in Eccleſiam introierit eorum Gentilium numerus, qui ſunt crediturı.

Et cùm completus fuerit Gentilium converſorum numerus, tunc tota Judæorum natio convertetur, & ad ſalutem veniet, ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion &c.

Et hoc eſt fœdus quod pepigi &c.

D Et quidem plerique ob Evangelium Chriſti, quod rejiciunt, Deo ſunt exoſi; quatenus autem ex ſanctis Patribus orti ſunt, & ad gentem à Deo electam pertinent, Deo ſunt chari ob ſanctos Patres.

Quia immutabilia ſunt abſoluta Dei dona & promiſſa.

Sicut enim vos, ô Gentiles, aliquando eratis increduli; nunc autem occaſione incredulitatis Judæorum, per Dei miſericordiam ad fidem adducti eſtis.

Ita viciſſim Judæi nunc Chriſti fidei & gratiæ, quam recipitis, non credunt; ut veſtræ fidei exemplo & occaſione provocati, aliquando credant, & unà vobiſcum miſericordiam aſſequantur.

E Sic itaque Deus ineffabili conſilio permiſit omnes in infidelitatem ſucceſſivè delabi; ut omnes ſentiant ſe, non ſuo merito, ſed gratuitâ Dei miſericordiâ ſalvatos.

Cujus divini conſilii rationem cùm explicare non valeam, exclamare liceat: O altitudo & profunditas divinæ miſericordiæ, & ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quàm inſcrutabilia ſunt judicia, ſeu decreta ejus; & ininveſtigabiles viæ, ſeu modi, quibus illa exequitur.

Quis enim cognovit unquam mentem Domini? aut quis illi fuit à conſiliis?

Quis prior dedit Deo, ut ei Deus vicem redde- A re debeat ? nullus ſanè.

Quandoquidem à Deo, velut Creatore, ſunt omnia; per ipſum, velut conſervatorem, ſubſiſtunt omnia; in ipſo, velut in fine, conſiſtunt & continentur omnia; ſeu ad ipſum, velut ad finem, tendunt omnia. Ipſi uni ob id debetur honor, laus & gloria in ſæcula, Amen.

35. Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei ?

36. Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia : ipſi gloria in ſæcula. Amen.

Commentarius in Cap. 11.

℣. 1. DIco *ergo : numquid Deus repulit populum.* . . . Quia ſuperius, dixit, Judæos ob incredulitatem ſuam à Deo rejectos, & à juſtitiâ excidiſſe ; gentes autem propter fidem ad juſtitiam aſcitos ; objicit ſibi per interrogationem : Ergone verum eſt quod Deus populum ſuum repulerit, ne fiat particeps benedictionum in Chriſto promiſſarum ?

Judæorum caſus non fuit univerſalis.

Abſit. Reſpondet quòd non ; idque ſuo probat exemplo : *nam & ego Iſraelita ſum*, & tamen fidelis, Chriſtianus, & Apoſtolus.

℣. 2. *Non repulit Deus plebem ſuam, quam præſcivit*, id eſt, non repulit eam plebis ſuæ partem, quam præſcivit gratiam ſibi gratis oblatam ſponte admiſſuram, fore fidelem, & in Chriſtum credituram.

An neſcitis in Eliâ, id eſt, in Eliæ perſonâ, vel de Eliâ per Hebraiſmum. An neſcitis quid Scriptura 3. Reg. 19. dicat, ubi Elias zelo Dei motus, colloquitur cum Deo contra Iſraëlem, quaſi totus à Dei cultu defecerit, & ad impietatem & idololatriam delapſus fuerit.

Deus non omnia revelat Prophetis.

℣. 3. *Domine, Prophetas tuos occiderunt* . . . Hæc dicit Elias mœrore confectus, & omnia putans deperdita, ſeque ſolum Dei cultorem exiſtimans eſſe ſuperſtitem. Nec enim Deus Prophetas ſuos de omnibus certos facit ; ſed illis ſæpe & electis ſuis manifeſtat tantùm mala quæ fiunt, & quæ Deum inhonorant ; ut illos exerceat & probet, eorumque zelum accendat.

Altaria tua ſuffoderunt, id eſt, in tui contemptum everterunt. Hæc altaria, de quibus hîc, erant illa quæ in decem tribubus Iſrael erant in excelſis exſtructa, tempore quo non permittebatur ad templum ire ; ſicque ceſſare videbatur lex Deuter. 16. 2. quæ id fieri vetabat. Hæc altaria impiè ab Achab & Zezabel everſa ſunt, quia ex odio Dei, cultuſque divini ; piè ab Ezechiâ & Joſiâ everſa ſunt, quia vetita, Deuter. 16.

De quibus altaribus Propheta loquatur ?

Eadem piè & impiè everſa.

℣. 14. *Sed quid dicit illi divinum reſponſum* . . . id eſt, non omnes, ut putas, ad idola deflexerunt, vel occiſi ſunt : ſed per gratiam meam conſervavi & à nece, & ab idolorum cultu ſeptem millia, qui genua non flexerunt *ante Baal.* Gr. τῇ Βάαλ. fœmin. id eſt, ſtatuæ Baal. *ſeptem millia*, id eſt, multa millia, finitum pro infinito.

Septenarius numerus apud Hebræos ſignificat multitudinem, propter ſabbatum, ait Cornel. à lapide, & exemplis probat.

Observatio Moralis.

Quid nos docent exempla Eliæ.

Ab exemplo Eliæ diſcamus gloriam Dei zelare, de ipſius offenſis dolere, mœrore confici ob paucitatem eorum, qui ipſum verè diligunt & colunt, qui veritatem ſectantur, juſtitiamque tuentur ; at divino edocti oraculo, ne judicemus, ne diffidamus ; B ſed Deum adorantes, ipſius nos voluntati ſubjiciamus, confiſi & perſuaſi quòd ſit omnipotens, nullumque permittat malum, quin ex eo bonum aliquod ſit elicitutus.

Quid divinum reſponſum.

Perſuaſi præterea quòd quantuſcumque videatur eſſe peccatorum numerus, multos tamen Deus à ſæculi corruptione conſervat ; multos habet ſervos ſibi fideles, & qui genua ante idola non flectunt, ſed qui ipſum piè colunt.

His ergo fidelibus Dei ſervis uniamur animo, licèt nobis ſint incogniti, & cum illis Deum verè colamus, adoremus.

Multos ſemper & ubique Deus fideles ſervos habet.

Sanctos ſuos Deus conſervat, abſcondit, cuſtodit : *Conſerva me Domine quoniam defecit ſanctus. Abſconde me ſub umbra alarum tuarum. Cuſtodi me* C *ut pupillam oculi :* quoniam, ſperavi in te & in auxilio gratiæ tuæ.

Ama neſciri & de ignotorum, abſconditorum fidelium eſſe numero. *Novit Dominus qui ſunt ejus.* Hoc tibi ſufficiat.

Ama neſciri.

Abſconde me Domine ; at abſconditum conſerva, cuſtodi, protege.

Si nos lateat divinæ providentiæ ratio, quod ſæpe fit, maximè, ubi res ſurſque deque verſæ videntur ; ignotum tamen Deum tunc adoremus, & inviſibilem cum Moyſe, tamquam videntes ſuſtineamus.

Etiam ignotum adora Deum.

℣. 5. *Sic ergo & in hoc tempore.* Promulgati ſcilicet Evangelii. *reliquiæ*, id eſt, pauci Judæi cre- D dentes in Chriſtum : pauci, inquam, præ infinitâ non credentium multitudine ; ita ut paucæ reliquiæ videantur ; licet revera illi pauci multi ſint & innumeri.

Salva facta ſunt : id eſt, juſtificatæ ſunt : juſtificatio eſt ſalus à peccato & æternæ ſalutis inchoatio.

Secundum electionem gratiæ : id eſt, per electionem gratuitam.

De juſtificatione hîc agi probatum eſt in c. 9. Vide corollarium cap. illius noni.

Juſtificatio autem eſt gratuita, nullum adhuc meritum ſupponens in juſtificando ; etiam poſitis in illo diſpoſitionibus ad juſtificationem prærequiſitis, v. g. poſitâ fide, pœnitentiâ, & aliis diſpoſitionibus ; juſtificatio eſt gratuita & *ſecundum electionem* E *gratiæ* : quia hæ omnes diſpoſitiones nullum propriè dictum jus tribuunt ad juſtitiam ; nec enim ſuâ naturali vi & efficaciâ diſponunt ad juſtitiam ; ſed quia Deo placuit ita conſtituere.

Juſtificatio eſt gratuita, poſitis etiam prærequiſitis diſpoſitionibus.

Hinc quærenti cur fidelis pœnitens fuerit à Deo juſtificatus, Reſponderi poteſt, 1° quia ſe per gratiam diſpoſuit ; 2° quia Deus gratis voluit ; utrumque enim verum eſt ſenſu explicato.

Et hinc Cornel. à lap. & poſt ipſum Tyrinus putant conciliari poſſe Sanctorum Patrum locutiones diſſidentes. v. g. D. Chryſoſtomi dicentis hunc ad juſtitiam electum ; quia gratiæ conſentiens credidit. D. Aug.

Digitized by Google

D. Aug. dicentis: quia Deus hunc gratuitò ad juſtitiam elegit.

℣. 6. *Si autem gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non eſt gratia.* additur in Græco: Si autem ex operibus, non amplius eſt gratia; alioquin opus non amplius eſt opus. Syrus habet ſimiliter, & Arab. verſio. Hanc tamen additionem ſuperfluam & non ad D. Pauli mentem arbitratur Eraſmus.

Occaſione ejus quod dixit immediatè, *ſecundùm electionem gratiæ*, iterum inculcat quod docuit ſupra, juſtificationem fieri, non ex operibus legis; ſed ex virtute Chriſti, quæ per fidem vivam nobis applicatur: alioquin juſtificatio, quam conſtat eſſe gratuitam, non eſſet gratia, ſed merces.

℣. 7. *Quid ergo? quod quærebat Iſraël, hoc...* Gr. quod inquirit Iſraël, &c.

Quid ex dictis ſequitur? quod major pars populi Iſraëlitici, qui quærebat & adhuc quærit juſtitiam, illam tamen non eſt aſſecutus: quia non quærit ubi & quomodo oportet; quærit enim ex operibus legis; cùm debeat quærere ex meritis Chriſti, per fidem ſibi applicatis.

Electio autem... id eſt, minor pars illius populi, Judæi nimirùm, qui Chriſti fidem amplexi ſunt; hi à Deo electi ad juſtitiam, illam aſſecuti ſunt.

Cæteri verò excæcati ſunt... Gr. obduruerunt Syr. corde ſuo obcæcati ſunt; id eſt, cæteri verò qui Chriſti fidem non amplexi fuerunt, excæcati ſunt & indurati. Directè & propriè à ſe ſuâque malitiâ; indirectè verò à Deo deſerente, ut dictum eſt cap. 9. ℣. 18. ac. 22.

Cæcitatis & obdurationis deſcriptio.

℣ 8. *Sicut ſcriptum eſt: Dedit illis Deus ſpiritum*... oſtendit hoc prædictum fuiſſe ab Iſaia, cap. 29. ℣. 10. cujus ſenſum exprimit Apoſtolus, non verba.

Primò in Judæos.

Spiritus compunctionis: ſeu, ut ait Iſaias, *ſoporis:* eſt ſomnus altiſſimus & profundiſſimus, qui oculorum & aurium omnem ſenſum adimat: quaſi oculi eſſent acu compuncti: excæcati.

Hunc Spiritum dedit Deus deſerendo eos ſuæ malitiæ, ut ſupra.

Oculos ut non videant... hoc ſopore lethargo ſepulti, nec Chriſti miraculis, nec prædicatione expergefacti ſunt: videntes non viderunt, audientes non audierunt. Vide etiam Iſai. cap. 6. ℣. 10.

℣. 9. *Et David dicit: fiat menſa eorum*... id eſt, menſa ſpiritualis, menſa verbi divini; ſacra ſcriptura, coram ipſis expanſa, quaſi menſa, in quâ ſpiritualiter delicientur, & eorum anima ſaginetur; vertatur ipſis in laqueum, quo capiantur; & in offendiculum in quod impinguant. Hocque contingat illis in *retributionem*, in retaliationem, ait Div. Chryſ. ſeu juſtam vindictam ſuæ punitionis; quia ex ſacris ſcripturis noluerunt Chriſtum agnoſcere.

℣. 10. *Obſcurentur oculi eorum*.... per oculos intellige mentem; per dorſum, voluntatem; quaſi diceret, cæleſtia nec videant, nec deſiderent: ſed cæleſti lumine privati, terrena tantùm ſapiant, quærant; mente & corde curvi & ad terram propenſi.

Et hoc in ſenſu myſtico ſecundùm D. Paulum. Alius eſt enim ſenſus litteralis in Davide.

Observatio Moralis.

In his Prophetarum verbis prædicitur miſerandus Judæorum ſtatus, uſque in hodiernum diem perſeverans: quaſi ipſorum oculi & aures tranſpuncta & effoſſa eſſent, nec vident, nec audiunt; imò ſacra ſcriptura fit illis in laqueum & in ſcandalum: quia ipſâ abutuntur ad ſuam perniciem; ita ut tenebras & mortem trahant; unde lucem & vitam deberent trahere.

Secundò in Chriſtianos.

Sed eheu! quam benè iiſdem verſibus exprimitur Chriſtiani, Deo infidelis, juſta punitio!

Spiritu ſoporis, ſtupiditatis, & compunctionis à Deo percutitur: videns non videt, audiens non audit; quaſi dormiat, mentem & animum ſopitum habet; & hoc à Deo & juſtè: videre & intelligere noluit; quaſi hebes, vecors & exſenſus nec videbit, nec intelliget.

Hæc ergo cæcitas, ſicut induratio, fit ab homine & à Deo: ſicut Pharao prius induravit cor ſuum, Deus poſtea cor Pharaonis induravit: ita quia Chriſtianus lumen gratiæ rejecit, dixitque *recede à nobis, viam ſcientiarum tuarum nolumus*, Job 21. hinc *Deus illum ſinit palpare quaſi in tenebris, & errare quaſi ebrium.* Job 12. 25.

In hoc miſero cæcitatis & voluntariæ ſurditatis ſtatu, lux ei lucet, non attendit: verbum illi loquitur, non audit: ſacra ſcriptura fit illi in laqueum & in ſcandalum; indeque tenebras & errorem trahit; unde lucem & veritatem habere deberet: ſacra Euchariſtia, menſa ſpiritualis, fit illi mors & venenum: panis vitæ, quo abutitur, fit illi deterioris mortis occaſio.

Hinc quid accidit? de tenebris ruit in tenebras, de ſurditate in ſurditatem, de morte in mortem; cæleſtia nec videns, nec ſapiens, terrena tantùm videt, ſapit & deſiderat: mente & animo curvus, & ad terram propenſus.

Veri Chriſtiani converſatio in cælis eſt: peccatoris verò dorſum ſemper curvum eſt; ejuſque converſatio tota in terris.

Hæc eſt peccatoris juſta retributio: avertit ſe à Deo, ut ad creata ſe converteret; averſus à Deo manebit & ad terram converſus, velut brutum incurvatus.

Attende tibi ipſi.

Num & ego ipſe ſum in hoc miſerabili ſtatu! cæleſtia non videns, ad divina ſurdus, mente & corde curvus in terram. *Ne avertas faciem tuam à me Deus! Ne projicias me à facie tua, & ſpiritum tuum,* &c. *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis.*

℣. 11. *Dico ergo: nunquid ſic offenderunt*.... quia dixit excæcatos eſſe pleroſque Judæos & de illis impleta eſſe Prophetarum vaticinia: quærit an ſic ceciderint, ut eorum caſus ſit irreparabilis, & ſine ullâ ſpe aliquando reſurgendi?

Abſit; inquit, veniet enim tempus, ſub finem mundi, quo reſipiſcant omnes; interim illorum delicto & caſu Deus uti voluit, tanquam occaſione converſionis & ſalutis Gentium: & converſione Gentilium uti voluit ad accendendam Judæorum æmulationem, ut & ipſi convertantur.

Adoranda conciliorum Dei profunditas.

Adorandam ſanè Dei conciliorum profunditatem! Judæorum caſum in incredulitatem permiſit, ut Apoſtoli ad Gentes prædicationem ſuam transferrent, & Gentiles converterentur: & ut ex Gentilium converſione ſequeretur Judæorum æmulatio, & imitatio; ſeu ut Judæi videntes bona ſibi promiſſa & à ſe neglecta, transferri ad Gentiles, illos æmularentur & imitarentur.

Itaque ex Judæorum caſu, Gentilium vocatio & ſalus: ex Gentilium ſalute aliquando Judæorum ſalus & converſio.

℣. 12. *Quod ſi delictum.* Gr. ruina, ſeu caſus. Syr. lapſus: quod ſi lapſus Judæorum fuit occaſio

diviriarum mundi; ſeu ceſſit ac redundavit in ſpiritualcs mundi divitias; ſcilicet in ſalutem copioſè præſtitam Gentibus, toto orbe diffuſis.

Et diminutio, rejectio Judæorum non credentium, ceſſit ad multitudinem Gentium convertendam: *quantò magis plenitudo eorum?* ſupple, erunt divitiæ mundi & divitiæ Gentium, id eſt:

Quanto magis univerſus Iſraël in fine mundi credens Chriſto, ditabit Gentes & ad ſe imitandum provocabit?

Aliquando convertentur Judæi.

Itaque in fine mundi convertentur Judæi credentes in Chriſtum, ſuoque exemplo trahent ad Chriſtum quotquot ſupererunt ex Gentibus infideles.

Ex omnibus Deus ſuam voluntatem facit.

Iterùm mirare & adora D. Sapientiæ profunditetem, quæ omnibus ad ſuos fines utitur; etiam ex B illis, quæ ſuæ ſunt oppoſita voluntati, ſuam perficit voluntatem; ex multitudinis Judæorum incredulitate, elicuit ſalutem multitudinis Gentium per fidem; ſicque paucitas Judæorum credentium facta eſt opulentia mundi per fidem Gentibus communicatam.

Hominum itaque malis bene Deus utitur; & ex malo bonum elicit.

Hinc in omnibus adoranda.

Hoc edoctus Dei voluntatem in omnibus adora; in omnibus, & ex omnibus gloriam Dei ſpera, & expecta: quantumcumque res videantur labefactatæ; ex illis ſuam Deus gloriam eliciet & aliquod bonum: & ob hoc bonum conſolare & Deum lauda.

Judæorum caſus non eſt irreparabilis.

℣. 13. *Vobis enim dico Gentibus*... Syr. vos autem alloquor Gentes, &c. C

Ad Gentiles, ſiu potius ad Chriſtianos, ex Gentibus converſos, ſermonem dirigit; eoſque monet Judæis incredulis compati; illos non ſpernere, imò ipſorum converſionem verbo & exemplo ſatagere; ad hocque Gentiles ſuo provocat exemplo.

Vobis itaque dico, Gentiles, quòd quamdiu veſter Apoſtolus ero, Apoſtolatûs mei miniſterium verbis, exemplis & miraculis honorificabo.

℣. 14. *Si quomodo ad æmulationem provocem*... ut hoc quaſi ſtimulo Judæos excitem ad æmulationem veſtri, ſicque veſtro provocati exemplo, ad Chriſtum convertantur ſaltem aliqui, plenitudine eorum ad aliud tempus reſervatâ.

Tribus modis ſuum miniſterium honorificavit Apoſtolus.

D. Paulus ſuum miniſterium tribus honorificavit ait D. Thomas, 1° moribus, multâ præcipuè patientiâ *in omnibus exhibeamus nos*... 2. Cor. 6. 4. D

2° gratis & ſine ſumptu ubique prædicando. 1. Cor. 9. 18.

3° maximâ omnium Eccleſiarum ſolicitudine, 2. Cor. 11. 28.

Eum imitetur vir Apoſtolicus.

His tribus miniſterium ſuum honoret Miniſter Chriſti: ſit ſanctus; gratis miniſtret; ſit ſollicitus. D. Paulus Judæos fratres & contribules ſuos in ordine ad ſalutem æternam diligit; in illis nullam niſi pro cœleſti gloriâ deſiderat æmulationem. Sic omnes Chriſti miniſtri ſuos ſive parentes, ſive amicos diligant.

℣. 15. *Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt*... E Gr. ſi enim abjectio. id eſt, ſi rejectio majoris partis eorum fuit occaſio reconciliationis Gentium, per totum terrarum orbem diffuſarum: *quæ aſſumptio*, id eſt, quid erit illorum converſio, eorumque ad fidem aſſumptio, ſeu adjunctio?

Niſi vita ex mortuis? id eſt perinde erit ac ſi mundus ex unâ ſui parte mortuus, integrè reviviſcat, illorum ergo, & vos & ego debemus optare converſionem.

℣. 16. *Quod ſi delibatio ſancta eſt & maſſa*... Gr. quod ſi primitiæ. Syr. ſed ſi primitiæ ſanctæ.

A Duabus metaphoris oſtendit non aſpernendos eſſe Judæos, nec fugiendos; imò ſperandam illorum converſionem, & ad hoc laborandum; utpote qui legalem & naturalem quamdam habent ſanctitatem, veramque ſperandi locum, in quocumque ſint ſtatu; & conſequenter poſſunt converti, Chriſtique fidem amplecti.

Ob duo Judæorum converſio ſperanda.

1° Metaphora ſumitur à primitiis, ſeu ab eâ oblatione quæ fiebat de frugibus maturis, & quæ totam maſſam ſanctificabat morali quadam æſtimatione; ita ut reliquum, v. g. frumenti coquere, & ex eo veſci liceret.

2° Sumitur à radice, quæ ramos ſanctificat; quaſi diceret, Apoſtoli & primi diſcipuli, Chriſtianorum primitiæ, ſancti ſunt, & Evangelium amplexi ſunt, ergo &c. Patriachæ, Prophetæ, Patres Judæorum ſancti ſunt: ergo, &c.

Error Calvini.

Hoc loco Calvinus abutitur ad probandum pueros Chriſtianorum baptiſmo non egere; ſed malè: non enim loquitur hîc Apoſtolus de ſanctificatione, quæ reddat amicos Dei, ſed de ſanctitate metaphoricâ, quæ Deo conſecrat & appropriat; ſicut locus, veſtis, pecunia dicitur ſancta.

Alioquin eodem argumento probaretur etiam adultos Chriſtianorum filios, imò omnes Judæos eſſe ſanctos, ut pote ſanctorum filios, & conſequenter nec baptiſmo, nec aliis ſacramentis indigere.

Hoc ergo tantùm probat Apoſtolos & Patriarchas Judæis quamdam ſuæ ſanctitatis umbram conferre, quæ dat locum ſperandi veram ſanctitatem: & ideò nec ſunt ſpernendi, nec fugiendi, ſed illorum ſalus ſperanda, & ad hoc laborandum.

De Chriſtiani ſalute numquam deſperandum.

Quis de proximi ſalute deſperet? præcipuè de ſalute Chriſtiani, in ſanguine Chriſti per baptiſmum ſanctificati? quis è contra proximi ſui, quantumcumque peccatoris, ſalutem non ſperet, & ad illum convertendum, verbo, oratione, exemplo non laboret? cùm tantùm jus ad ſanctitatem habeat in ſanguine Chriſti: in hoc ergo pretioſo ſanguine confiſi, oremus, laboremus, pro peccatorum converſione & ſalute.

Eccleſia eſt olea.

℣. 17. *Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt*.... quod ſi quidam ex ramis arboris Judaicæ fracti & revulſi ſunt ab arbore, id eſt, à fide & à juſtitiâ parentum. Patriarchæ enim in Chriſtum venturum crediderunt, poſteriores autem Judæi præſentem non receperunt.

Judæi ab eâ revulſi.

Gentiles illi inſerti.

Tu autem cum oleaſter eſſes... id eſt, Tu autem, ô Gentilis, cum eſſes olea ſylveſtris & infructuoſa; id eſt, ex radice infideli & idololatrâ, ex quâ nullum divinæ Gratiæ ſuccum poteras attrahere: *inſertus es in illis*; id eſt, inſitus es inter ramos illius arboris, cujus truncus & radix ſancta: *& ſocius radicis*... & factus es particeps radicis, & ſucci pinguis, quem naturales rami ſugunt ex radice oleæ, id eſt, per fidem inſertus corpori Eccleſiæ; unà cum fidelibus Judæis participas eumdem ſpiritum fidei, & gratiæ, quem habuerunt SS. Patriarchæ.

Ne propterea glorientur in Judæos.

℣. 18. *Noli gloriari adverſus ramos*..: fractos ſcilicet, multò minùs adverſus ramos adhærentes.

Quod ſi gloriaris... id eſt, quod ſi illis inſultare tibi ſubrepat. Dicetur tibi; quod, quod tu, qui ramus es inſitus, non ſuſtentas radicem, nec in eam ſuccum trajicis; ſed è contra radix Judaica te ſuſtentat & ob eâ ſuccum fidei Chriſtianæ; imò Chriſtum ipſum accepiſti: ideò adverſus Judæos non debes gloriari, ſed erga illos humiliter te gerere.

Abraham, Iſaac, Jacob, Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli Judæi fuerunt; illi autem ſunt radix olivæ.

Sumus enim *ſuperædificati ſuper fundamenta Apoſtolorum & Prophetarum. Hinc ſalus ex Judæis eſt.* Joan. 4.

Ne illis itaque inſultemus: radix noſtra ſunt: ab illis fides & ſalus noſtra: quin potius illis compatiamur; pro illis oremus; pro nobis timeamus; ne forte & nos cadamus.

Nihil nobis debent Patriarchæ; nos illis multùm debemus, & conſequenter eorum filiis propter illos.

Observatio Doctrin. et Moralis:

Similitudinis explicatio,

Eccleſia Dei eſt oliva, quia arbor pulchra, & fructifera: hujus olivæ radix ſunt Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli: Pinguedo hujus olivæ eſt abundantia gratiæ Spiritûs ſancti, quam habuerunt præ omnibus Apoſtoli. Unuſquiſque Judæus fidelis hujus olivæ ramus erat: plerique fracti ſunt per ſuam infidelitatem. Nos Gentiles, per fidem, in illorum locum inſerti ſumus, Patriarchis aſſociati, Apoſtolorum ſocii, participes gratiæ, &c.

Cadentibus compatiendum.

Ob hoc gratias agamus Deo: ob hoc in Domino glorIemur: at ne gloriemur adverſùs Judæos; ne deſpiciamus ramos fractos, &c.

Sic cum aliquem cadere aut cecidiſſe cernis: illi compatere; ora pro ipſo; time pro te: timens & humiliatus roga pro te, dicens: *Conſerva me Domine, quoniam defecit Sanctus.*

℣. 19. *Dices ergo, fracti ſunt...* Sed dices forte, hincque gloriandi anſam accipies: *fracti ſunt rami* naturales, *ut ego* Gentilis eorum loco insererer: ſicque me Deus prætulit illis.

℣. 20. *Bene, propter incredulitatem....* Gr. pulchrè, id eſt, rectè dicis; concedo quod dicis, fracti ſunt ut tu inſeraris. Sed memento quod *propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem fide ſtas:* ideſt, per fidem & propter fidem oleæ inſertus es, & in eâ nunc ſtas; *Noli altum ſapere.* Gr. ne efferaris animo. Syr. ne effertor mente tuâ; id eſt, ne propterea ſuperbias, ac glorieris; ſed potius time; quia fides, quâ oleæ inhæres, non te ſic agglutinat, quin poſſis excidere; time ergo ne propter infidelitatem excidas ab eâ, ſicut & illi.

Stanti metuendum ne cadat.

Illatio contra Calvinum.

Hinc bene contra Calvinum infertur, quod fides poſſit amitti; cùm Apoſtolus hujus amiſſionis timore reprimat Gentilium arrogantiam.

℣. 21. *Si enim Deus, naturalibus ramis...* Si enim Deus Judæos, naturali origine, à ſanctâ Patriarcharum radice ortos, propter infidelitatem cadere permiſit; & ob eam, ab Eccleſiâ expulit; quantò magis id timere debet Gentilis inſititius, ſi fidem humilitate non ſervet.

Humilitas eſt fidei cuſtos.

Hinc collige quòd humilitas ſit fidei cuſtos: Chriſto per fidem & gratiam adhæremus: fidei autem & gratiæ cuſtos eſt humilitas: itaquè timeamus, humiliemur, cum timore & humilitate Deo gratias agamus.

Duo ſemper attendenda.

℣. 22. *Vide ergo bonitatem & ſeveritatem Dei,* ut cum timore, & humiltate Deo gratias agas, ex unâ parte, Dei ſeveritatem in incredulos, præ oculis habe; & ex aliâ parte, Dei bonitatem in te, qui credidiſti.

Si permanſeris in bonitate, id eſt, ſi hanc Dei in te bonitatem ſtudeas retinere; non tantùm in fide perſeverando, ſed & ſecundùm fidem piè vivendo, divinæ bonitati correſpondendo; *alioquin & tu excideris*; id eſt, & tu amputaberis & decides ab oleâ, id eſt, Eccleſiâ.

De perſeverantiâ nemo certus.

A

Observatio Moralis.

Ut perſeveres, time, ama.

Fideli omnia debent in bonum cooperari & peccata & gratia: aliorum peccata nos debent humiliare; gratia nobis exhibita debet nos in Dei amorem accendere; Severitas Dei in peccatores debet nobis timorem incutere; benignitas Dei in nos, debet gratos, fideles, perſeverantes reddere.

Cùm ergo aliquem cadere videmus, timeamus caſum; compatiamur cadenti, oremus pro illo; ille hodie, ego cras. Quid de me foret in tali occaſione, in talibus circumſtantiis? gratias Deo, quod non ceciderim.

Dei bonitatem in nos attendentes tot & tantas B conferentem gratias, grato & humili ſimus animo, Deum amemus, laudemus, colamus, in ejus amore & cultu perſeveremus.

Perſeverantia, ut ex hoc textu patet, certiſſimum eſt prædeſtinationis ſignum; at de quo nemo certus, ut etiam hinc patet.

℣. 23. *Sed & illi, ſi non permanſerint...* Sed & Judæi, ſi ſuam perfidiam deſerant, velintque credere, rurſus inſerentur in hanc oleam Eccleſiæ.

Potens eſt enim Deus... & nihil ipſum præter incredulitatem impedit, quin iterum inſerat.

℣. 24. *Nam ſi tu ex naturali...* quaſi diceret hoc Deo non tantùm poſſibile, ſed & naturâ ſuâ facilius.

Duo contra naturam,

C *Nam ſi tu*, Gentilis, ex idololatrâ gentilitate, quaſi ex ſylveſtri & agreſti oleâ excîſus es, *& contra naturam*, hujus oleaſtri, *inſertus es in bonam olivam Eccleſia.*

1° *Eſt contra naturam*, quod oleaſter in oleam inſeratur, ſeu eſt contra morem agriculturæ, quòd arboris malæ ramus inſeratur in bonam; è contra ſurculus bonæ inſeritur in truncum malæ.

2° *Eſt contra naturam*, quod oleaſter inſitus ferat fructum olivæ; illud enim quod inſeritur, creſcit & fructum fert ſibi proprium.

Nos tamen Gentiles per baptiſmum in Chriſto ſumus inſiti, ut Chriſtianos fructus habeamus.

Quantò magis is, qui ſecundum naturam: id eſt, D qui ſecundùm naturalem propagationem à ſanctis & fidelibus Patriarchis prognati ſunt, & conſequenter ſunt naturaliter de populo Dei. Quantò magis, inquam, rurſus inſerentur ſuæ olivæ priſtinæ; ſi ſuam deſerant perfidiam, ut credant in Chriſtum.

Observatio Moralis.

Ex dictis collige, quod ſicut de Dei bonitate numquam præſumendum eſt; ſic de nullius hominis ſalute numquam deſperandum.

Non præſumendum,

Numquam præſumendum: quia ut ait D. Chryſoſt. abuſus gratiæ tremendus eſt: nam ob hoc ipſum, quod bonus factus eſt erga te Deus, timendum tibi: non enim immota tibi bona manebunt; E ſi torpeſcere volueris? (id eſt, ſi non feceris quæ divinæ bonitati dignè correſpondeant.) hæc addidi verba:

Numquam deſperandum.

Numquam de cujuſpiam ſalute deſperandum; quia Deus omnipotens eſt & de lapidibus poteſt ſuſcitare fideles; id eſt, de obduratis facere contritos.

Sed de Chriſtiani ſalute ſemper ſperandum,

De nullius præcipuè Chriſtiani ſalute deſperandum: quia gratia ipſi per baptiſmum collata, connaturale quoddam ſalutis eſt principium; connaturalem ei tribuens ſalutis facilitatem: per hanc gratiam factus eſt membrum Chriſti, membrum Eccleſiæ: licet autem, per peccatum, hoc membrum mortuum ſit; Chriſto tamen facile eſt illud per gratiam

Digitized by Google

ſuam reſuſcitare, illudque ſuo ſpiritu iterum animare. A Si Barbaros, Turcas & Infideles ſuâ gratiâ convertit: quantò facilius Chriſtianum peccatorem, ſed pœnitentem convertet?

Ne deſperes itaque Chriſtiane peccator; quicumque ſis; Deus omnipotens eſt, nec ullum eſt peccatorum barathrum, ex quo te non valeat extrahere.

Deus ex infideli te fidelem fecit in baptiſmo, ex paganis facit quotidie Chriſtiânos; quantò facilius ex Chriſtiano peccatore; ſed dolente & converti volente, faciet verè fidelem?

Infidelium converſio eſt Chriſtianorum converſionis quaſi pignus. Hinc itaque ad pœnitentiam animemur.

℣. 25. *Nolo enim vos ignorare, fratres, myſterium.* B Syr. hoc arcanum. Redit Apoſtolus ad futuram Judæorum reconciliationem, de quâ loqui cæpit ℣. 11. & quam interrupit ad reprimendam Gentilium ſuperbiam. Addit ergo jam dictis:

Vos, ô Chriſtiani Gentiles, ſcire velim arcanum hoc Dei conſilium. *myſterium:* apud Græcos, quidquid arcanum.

(*Ut non ſitis vobis ipſis ſapientes;*) Gr. ut non ſitis apud vos ipſos arrogantes: id eſt, hoc autem dico ad deprimendam veſtram arrogantiam, ſeu ne de veſtrâ fide ſuperbiatis, vobiſmetipſis placentes, & quod divinum eſt, vobis tribuentes.

Caſus Judæorum myſterium eſt. Vide Coroll. reſt. in v. 21.

Quia cæcitas. Gr. obduratio; Syr. obcæcatio cordis: hoc ergo Myſterium eſt, quod cæcitas & ob- C duratio, non omnium, ſed maximæ partis Judæorum, Dei permiſſione accidit.

Donec. Gr. uſque quo: Syr. uſque dum, id eſt, & durabit hæc cæcitas Iſraël, donec in Eccleſiam introierit numerus eorum, qui ex Gentibus credituri ſunt.

℣. 26. *Et ſic omnis Iſraël ſalvus fiet.* Syr. & tunc, &c. cùm completus fuerit Gentilium converſorum numerus, tota Judæorum natio convertetur ad fidem & ad ſalutem veniet.

Sicut ſcriptum eſt... Iſai 59. 20. *veniet ex Sion,* id eſt; ex Tribu Juda, & ex familiâ David, habitante in Sion, naſcetur Chriſtus, qui omnem impietatem auferat à poſteris Iſraël.

℣. 27. *Et hoc illis à me teſtamentum.* Syr. & tunc habebunt fœdus illud quod à me eſt, cum re- D miſerim ipſis peccata eorum: ſeu hoc eſt fœdus, quod cum ipſis pepigi & quod complebo, cum abſtulero peccata eorum, per baptiſmum, ſcilicet, & pœnitentiam.

In quo fundata traditio de futurâ Judæorum converſione.

Ex hoc Apoſtoli loco & ex Malach. 4. ℣. 5. & 6. ſtatuitur traditio de futurâ Judæorum converſione, in fine mundi, tuncque ex utrâque Gentium & Judæorum plenitudine conflandam unam & perfectam Eccleſiam.

℣. 28. *Secundum Evangelium quidem inimici...* Syr. cæterum in Evangelio hoſtes ſunt propter vos, in electione autem dilecti propter Patres.

Qui Judæi, quantùm attinet ad Evangelium Chriſti, quod rejiciunt; ſunt quidem hoſtes Dei, & Deo exoſi; *propter vos*, & hoc, veſtro bono: ô Genti- E les, ut ſcilicet illud Evangelium vobis annuntietur:

Alterum myſterium. Vide in fine reſt. in v. 20.

Secundùm autem electionem quantùm verò ſpectat ad electionem, quâ Deus olim Judæos in populum elegit, Deo ſunt chariſſimi *propter Patres* eorum, quibus promiſit ſe Deum fore ſeminis eorum. Geneſ. 27. ℣. 7. & Deuter. 4. 31

℣. 29. *Sine pœnitentia.* Gr. impœnitibilia. Syr. non enim revocat Deus donum ſuum.

Immutabilia enim ſunt Dei dona & promiſſa abſolutè, & ſine conditione facta; talis eſt autem promiſſio Dei Patriarchis facta, quòd numquam penitùs abjiciet eos, nec extinguet Gentem; ſed recordabitur fœderis, quod pepigit cum Abraham Iſaac & Jacob. Levit 26. 42. 45. &c.

℣. 30. *Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis...* ſicut enim, vos, ô Gentiles, aliquando eratis increduli, occaſione verò incredulitatis Judæorum, per Dei miſericordiam adducti eſtis ad fidem.

D. Chryſ. ſic habet: quemadmodum enim & vos quondam increduli fuiſtis Deo, nunc autem per illorum incredulitatem miſericordiam adepti eſtis: ſic & iſti nunc increduli facti ſunt, ob id quod vos miſericordiam conſecuti eſtis, ut & ipſi miſericordiam conſequantur.

℣. 31. *Ita & illi nunc non crediderunt...* id eſt, ita viciſſim Judæi nunc ſunt increduli.

In miſericordiam veſtram. Gr. miſericordiæ veſtræ. nolunt credere, quod Dei miſericordia per Chriſtum ad vos Gentiles pertineat, ſeu quod Deus velit Gentilium miſereri.

Vel nolunt credere miſericordiæ Dei vobis factæ per Chriſtum; id eſt, fidem & gratiam Chriſti rejecerunt. At is erit aliquando exitus; *ut & ipſi*, exemplo veſtro provocati, & occaſione veſtræ fidei, tandem in Chriſtum credant, eamdemque vobiſcum miſericordiam conſequantur.

℣. 32. *Concluſit enim Deus omnia.* Gr. omnes. Syr. omnes. Gr. in incredulitatem. Syr. in inobedientiâ. Mira concluſio; quæ omnes debet humiliare, & concordes facere, omneſque ad Dei miſericordiam magnificandam inducere.

Mira concluſio.

Omnia. id eſt, omnes homines, tam Gentiles, quam Judæos, Deus permiſit in infidelitatem ſucceſſivè dilabi; & in illâ velut in carcere, ſeu, ut ait D. Thom. ſicut in quadam erroris catenâ, concludi: unde ſine Chriſti gratiâ nullus poſſet egredi, *ut omnium Deus miſereatur;* ſuamque miſericordiam univerſo patefaciat orbi.

Infidelitatis ſucceſſio.

Ut hanc infidelitatis ſucceſſionem intelligas. Initio mundi, omnes in verâ religione vivebant; Gentiles primò in idololatriam delapſi ſunt: Deus per Abraham, deinde per Moyſem, fœdus cum Judæis iniit, ipſique verum Deum coluerunt. At poſtmodum Chriſtum & Evangelium repulerunt: illorum incredulitatis occaſione ad Gentes delatum eſt Evangelium; Gentes in Chriſtum crediderunt, verumque Deum colunt: Judæi verò rejecti ſunt à Deo. Circa finem ſæculorum gentes à fide deficient, ut Apoſtolus docet ſecundæ Theſſ. cap. 2. ℣. 3. Judæi verò tunc fidei doctrinam recipient; tandem uterque populus ad Chriſtum convertetur; ad invicem reconciliabitur, & unam conflabit Eccleſiam. Hinc exclamat Apoſtolus:

℣. 33. *O altitudo divitiarum, ſapientiæ & ſcientiæ Dei!* Gr. ô profunditas &c. ô profundum! ô abyſſalem profunditatem. βάθος, idem ac abyſſus.

Divitiarum, & *ſapientiæ*, & *ſcientiæ* Dei. Gr. & Syr. hæc tria per copulam ſic diſtinguunt.

Tria nobis impenetrabilia.

Tria itaque negat Apoſtolus poſſe penetrari.

Primò divitias bonitatis divinæ, id eſt, abundantiam ſeu magnitudinem divinæ miſericordiæ, Gentilium primò, deinde Judæorum infidelitatem patienter perferentis.

Secundò ſapientiam, quâ res ſic ordinavit, ut vicibus ageretur; Judæorum caſus eſſet Gentilium ſalus, & Judæorum in illos invidia, eſſet Judæorum ſalus.

Tertiò

Tertiò ſcientiam, quâ diſtinctiſſimè novit omnia futura; Judæorum rejectionem, gentium adoptionem; Judæorum reaſſumptionem, gentium defectionem; utriuſque populi æternam reunionem.

Quàm incomprehenſibilia ſunt judicia... ſeu decreta, *& inveſtigabiles*. Gr. impervestigabiles *viæ*, id eſt, rationes & modi quibus illa exequitur.

Hæc nullus, nec angelus, nec homo ſcrutando comprehendere poterit.

ỿ. 34. 35. *Quis enim cognovit ſenſum Domini? aut quis conſiliarius... aut quis prior dedit illi.* Hæc tria tribus ſupradictis opponit, ait Theodoretus; *Scientiæ, quis cognovit... ſapientiæ, quis conſiliarius,.. divitiis, quis prior dedit illi.*

Quis cognovit mentem Domini? νοῦ. quis ejus conſilii particeps fuit? Reges terreni conſiliarios habent, qui ipſorum ſecreta norunt: Deus autem, Rex Regum, ad ſua conſilia neminem admittit; id tantùm novimus quod nobis revelare dignatur.

Quis dedit Deo, quod ab eo priùs non acceperit, unde remunerationem debeat expectare? nullus.

ỿ. 36. *Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo*... *Ab ipſo*, tamquam authore; *per ipſum*, ut conſervatorem; *in ipſo*, ſeu ut in Græco, ad ipſum, εἰς αὐτὸν. tamquam ad finem ultimum, *ipſi gloria in ſæcula, amen.*

Unde inſtitutio ſanctiſſimæ Trinitatis doxologia. Cornelius à lapide, & poſt ipſum Tyrinus, volunt hoc D. Pauli exemplo, & communi Apoſtolorum uſu & inſtitutione, cæpiſſe in Eccleſiâ hanc ſanctiſſimæ Trinitatis doxologiam: gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto; & à Concilio Nicæno additum fuiſſe: ſicut erat in principio, & nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, amen. Citant D. Baſilium, Baron. tom. 3. an. 325.

Gloria Patri, ex quo omnia; gloria Filio, per quem omnia; gloria Spiritui ſancto, in quo omnia &c. Vide plura ap. Cornel.

Observatio *in* ỿ. *25. 28. 30. 31.*

Stupendum Dei judicium. Mirate obſtupeſcendum Dei judicium, quo decrevit contraria per contraria perficere; ex Judæorum incredulitate fidem gentium eduxit: & in fine mundi, gentium fide utetur ad Judæorum incredulitatem deſtruendam: tunc enim Gentilium exemplo provocati, fidei doctrinam ſuſcipient.

Hoc Apoſtolus vocat myſterium, ſeu mirabile arcanum, & ſtupendum judicium, ỿ. 25. & illud aperit ỿ. 30. 31.

Aliud mirandum. Alterum myſterium, & quidem bonitatis, ỿ. 28. ob ſanctos Patriarchas, Judæi, licèt increduli & obdurati, Deo tamen ſunt chari; non deſerit eos penitùs, ſed de illorum ſalute & converſione futurâ cogitat; & ſicut Judæorum infidelitate uſus eſt ad fidem Gentilibus dandam; ita fide gentibus datâ utetur in fine mundi, ad abolendam Judæorum infidelitatem: tunc enim cùm magnus venerit Elias, fidei doctrinam ſuſcipient, & in Chriſtum credent. *Elias venturus eſt, & reſtituet omnia.* Matth. 17.

Observatio Generalis
ad doctrinam ſpectans & ad mores.

Totam hanc diſputationem capite nono cæptam, concludit Apoſtolus eâdem propoſitione, quam in capite tertio ỿ. 9. poſuit quaſi concluſionem primi & ſecundi capitis, nimirum omnes; & Judæos & Græcos eſſe ſub peccato; & ỿ. 23. egere gratiâ Dei.

Reflexio in Apoſtoli concluſionem. Sic in fine hujus capitis ỿ. 32. *concluſit Deus omnia in infidelitate, ut omnium miſereatur*, id eſt, & gentes & Judæos convicit infidelitatis, ita ut excuſationem non habeant; ſicut qui criminum ſunt convicti, effugium non habent, ſuntque quaſi reatûs ſui convictione conſtricti.

Sic autem concludit Apoſtolus, ut omnes ad quos ſcribit, & Judæos & Gentiles doceat non ſuperbè de ſe ſentire, ſed humiliari; non altercari, ſed utroſque ad concordiam venire, ſcientes & convicti, quòd non ex meritis, ſed ex Dei miſericordiâ ſint ſalvandi.

Illam applica tibi. Sed nota quòd hæc eadem convictio unicuique fideli ſit ad ſalutem neceſſaria.

Peccavi; reatûs mei convictione ſum conſtrictus, ſub peccato quaſi ſub carcere ſum incluſus; peccavi ſciens & volens, excuſationem non habeo.

Egeo itaque gratiâ Dei; ſine gratiâ in æternum manebo ſub peccati catenâ.

Salus ergo mea opus eſt miſericordiæ Dei, non juſtitiæ meæ. O Deus bone! Deus miſericors, fac mecum ſecundùm miſericordiam tuam: & quandoquidem miſereri tuæ deliciæ ſunt, ideòque peccatum & infidelitatem pateris in omnibus, ut omnium miſerearis, atque nullus niſi per tuam miſericordiam ſalvetur; miſerere mei peccatoris & infidelis; ſed in tuâ miſericordiâ ſperantis, à te unico auxilium quærentis.

Altera Observatio Doctrinalis et Moralis.

Poſtquam Apoſtolus attulit rationes, quas potuit, divinæ diſpenſationis, circa Judæorum rejectionem à juſtitiâ, & Gentilium adoptionem & juſtitiam, in his tribus capitibus 9. 10. 11. quaſi omnia quæ dixit nihil ſint in comparatione eorum quæ ipſum, licèt divinitùs edoctum, latent; exclamans miratur: *O altitudo &c.* *Modeſtia D. Pauli.*

Utinam & nos humiliter & modeſtè his de rebus diſputemus! revelata quidem diſſeramus, abſcondita verò miremur & adoremus.

Neque enim promptum eſt cuiquam Dei videre mentem, aut quibus modis ordinavit res ſuas, homo animal cæcum, & ipſe ſe neſciens, ultrò poteſt rationibus conſequi: quid oporteat fieri, quando, vel quo genere ipſe cunctarum rerum pater, moderator & Dominus ſcit ſolus. Arnob. lib. 11. citatus à Grotio.

Non ideò non juſtum eſt quod divinitas agit, quia capere vim divinæ juſtitiæ homo non valet; ſicut plus Deus eſt, quàm humana ratio; ſic mihi plus debet eſſe quàm ratio, quod à Deo agi cognoſco. Salvian. ab eodem citatus.

Illam imitare. D. itaque Pauli modeſtiam & ſobrietatem imitabor; ipſum in hoc ſacro prædeſtinationis labyrintho ita ſequar, ut non ultra progrediar, ſiſtam ubi ſtetit; mirabor, & humilis adorabo quod mirans, & exclamans, adoravit: *O altitudo &c.*

Incomprehenſibilia ſunt judicia Dei. Juſta quidem & rationabilia ſunt in ſe, & infinitæ ſapientiæ plena: at & ratio nobis incomprehenſibilis, ſicut & ſapientia.

Digitized by Google

Analyſis Cap. 12.

A Doctrinâ fidei tranſit Apoſtolus ad præcepta morum. In hoc ergo Capite docemur,

Primò.

Quomodò erga Deum nos habere debemus: ſive quoad corpus, quod ipſi, ut hoſtiam vivam immolare debemus, ℣. 1. ſive quoad animam, quam à ſæcularibus abſtractam, interiùs renovare debemus; ut mente renovati, voluntati Dei in omnibus facienda ſtudeamus, ℣. 2: ſive quoad dona gratiæ, quibus quilibet Dei Miniſter, ſuo proprio dono contentus, debet ſanctè & modeſtè uti, ad Eccleſiæ, cujus membrum eſt, utilitatem, ℣. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

Secundò.

Quomodò erga proximum quoad actus in- A *ternos habere nos debemus, ſcilicet illum diligere verè, purè, honeſtè & humiliter, ℣. 9. 10.*

Tertiò.

Docemur quales in nobis eſſe debemus, diligentes, ferventes, orationi inſtantes, ℣. 11. 12. non alta ſapientes, ℣. 16.

Quartò.

Quomodò erga proximum, quoad externa officia, nos gerere debemus, à ℣. 13. uſque in finem; ubi quinquies ira in proximum nobis B *prohibetur, ℣. 14. 17. 19. 20. 21. & unica nobis permittitur vindicta, bona ſcilicet pro malis reddere, ℣. 20. 21.*

Caput Duodecimum.

Paraphraſis.

CUm ergo tanta ſit in vos Dei miſericordia; per hanc ipſam, vos fratres, obteſtor & obſecro, ut in gratitudinis monimentum, immoletis illi, non pecudes mortuas, ſed veſtra ipſa corpora, hoſtiam Deo viventem, ſanctam, & ab omni peccatorum maculâ purgatam; Deo gratam, utpote à ſpiritu puro, & ſanctificato oblatam.

Et ne ſicut amatores hujus ſæculi ſectemini voluptates & commoda, veſtriſque ſerviatis cupiditatibus; ſed per ſedulam mortificationem veſtrarum cupiditatum, ſtudete ut mente renovemini; ut ſpiritu renovati experiamini, guſtuque ſpirituali ſapiatis, quæ ſit voluntas Dei, poſſitiſque diſtinguere quod bonum eſt, vultque Deus à nobis fieri; quod melius eſt, ipſiuſque oculis gratius; quod optimum & per- D fectum eſt, ipſique gratiſſimum.

Hanc Dei in vos voluntatem, ego Dei Miniſter, omnibus vobis Romæ exiſtentibus dico, & quidem juxta officium mihi gratis indultum; edico ſcilicet, ut nullus de ſe ſupra modum ſapiat; ſed unuſquiſque ſuo dono contentus, ſobriè & modeſtè ſe gerat intra menſuram doni ſibi à Deo collati.

Sicut enim in uno & eodem corpore multa habemus membra diverſa, & hæc omnia membra corporis noſtri non habent eamdem functionem, ſed diverſam.

Ita nos omnes fideles, & Dei Miniſtri, quaſi diverſa membra, diverſas functiones habentia, unum Chriſti corpus myſticum ſumus; ſinguli autem alter E alterius invicem membra ſumus.

Cùm igitur diverſa habeamus dona, prout Deus unicuique noſtrûm per ſuam gratiam largitus eſt, iis utamur modeſtè, & unuſquiſque intra doni ſui limites ſe contineat.

Cui contigit Prophetiæ donum, ad explicandas ſacras Scripturas; eo ad bonum Eccleſiæ ſobriùs utatur, juxta regulam fidei.

Textus.

1. OBſecro itaque vos fratres, per miſericordiam Dei, ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum.

2. Et nolite conformari huic ſæculo, ſed reformamini in novitate ſenſus veſtri: ut probetis quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta.

3. Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos, Non plus ſapere quàm oportet ſapere; ſed ſapere ad ſobrietatem: & unicuique ſicut Deus diviſit menſuram fidei.

4. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent:

5. Ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra.

6. Habentes autem donationes ſecundùm gratiam, quæ data eſt nobis, differentes,

Sive prophetiam ſecundùm rationem fidei,

7. Sive miniſterium in miniſtrando,

A Cui contigit aliquod in Eccleſiâ miniſterium, ſeu Eccleſiaſticus ordo; in hujus ſui miniſterii functione incluſus, officio ſuo modeſtè fungatur.

ſive qui docet in doctrinâ,

Qui docendi talentum & officium habet; citra faſtum ſuam doctrinam, ſeu eruditionem largiatur.

8. Qui exhortatur in exhortando;

Qui munus habet ad bonos mores, & ad pietatem exhortandi; ſuo quoque munere modeſtè fungatur.

qui tribuit in ſimplicitate,

Cui incumbit officium eleemoſynas communicandi; illud bonâ fide præſtet iis quibus opus eſt, dando ſine perſonarum acceptione.

qui præeſt in ſollicitudine,

Cui commiſſâ eſt cura cæteros regendi; ſollicitus, vigilans, & ſedulus, ſubditorum ſibi curam gerat,
B Deo pro iis rationem redditurus.

qui miſeretur in hilaritate.

Qui miſeris ſuccurrit; id alacri animo, & hilari vultu faciat.

9. Dilectio ſine ſimulatione. Odientes malum, adhærentes bono.

Caveat fidelis à profanorum ſimulatione, qui verbo & ſigno tenus diligunt, non re; dilectio ſit inter vos vera, ſyncera, ex corde: ſic autem proximum amate, ut ejus vitia odio habeatis, virtutes verò diligatis.

10. Charitate fraternitatis invicem diligentes: Honore invicem prævenientes:

Non modò ſyncera ſit veſtra inter vos dilectio, ſed fraterna; vos invicem ut fratres, ejuſdem Patris Cæleſtis filios diligite; vos invicem ut filios Dei, & ut fratres Chriſti, honore prævenite.

11. Sollicitudine non pigri: Spiritu ferventes: Domino ſervientes:

Caveat & fidelis ab omni pigritiâ; ſed omnes eſtote in officio prompti & alacres, ſpiritu ferventes, utpote qui Deo, Regum Regi & Domino ſervitis.

12. Spe gaudentes: In tribulatione patientes: Orationi inſtantes:

C Propterea gaudete & ſperate: ipſe enim erit merces veſtra magna nimis; hujus mercedis intuitu, veſtras oppreſſiones patienter ſuſtinete; aſſiduis orationibus cæleſte auxilium à Domino cui ſervitis, & pro quo patimini, implorantes.

13. Neceſſitatibus ſanctorum communicantes:

Cæterùm tanta ſit erga proximum veſtra charitas, ut pauperum inopia, quaſi veſtra ſit; & veſtra copia ſit quaſi pauperum.

Hoſpitalitatem ſectantes.

Erga peregrinos autem hoſpitalitatem non tantùm exercete, quando petunt; ſed & ad illos currentes, offerte hoſpitium.

14. Benedicite perſequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere.

Eis verò qui vos, vel odio Chriſti, vel alio motivo, perſequuntur & affligunt; non modò non malè precemini; ſed è contra illis bene precemini, ſalutem & gratiam optantes.

15. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus:

D Charitas ſic inter vos omnia proſpera & mala reddat communia; ut ex charitate gaudeatis cum gaudentibus, triſtemini cum triſtibus.

16. Idipſum invicem ſentientes: Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes.

Sit vobis omnibus unus animus, ſicut & cor unum; eſtote itaque concordes inter vos; propterea cavete ne de vobiſipſis elatè ſentiatis, ſed ita demiſſè, ut & cum infimis hominibus benignè converſemini.

Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos:

Cavete & ne nimiùm veſtræ prudentiæ tribuentes, aliorum judicia ſpernatis: hæc enim duo ſunt concordiæ contraria.

17. Nulli malum pro malo reddentes:

Quòd ſi fortè vos quis offendat verbo aut facto; ne retalietis, convitium pro convitio, aut injuriam
E pro injuriâ reddentes:

providentes bona non tantùm coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus.

Sed vobis curæ ſit ita benefacere, ut non Deo tantùm, qui cor intuetur, placeatis, ſed ut etiam per bona opera veſtra omnes homines ædificentur.

18. Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes:

Si ſalvâ juſtitiâ & veritate fieri poteſt, quantùm in vobis eſt, pacem habete, non ſolùm cum fratribus, ſed etiam cum omnibus omninò hominibus.

19. Non voſmetipſos defendentes charissimi, ſed date locum iræ. ſcriptum eſt enim: Mihi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus.

Hoc ut ita ſit, fratres chariſſimi, non voſmetipſos vindicate: ſed vobis irato cedite, illumque ſuo Judici relinquite; qui in Deuteronomio dicit: mihi vindicta competit; & ego Judex juſtiſſimus retribuam.

Digitized by Google

Hoc edoctus oraculo, cave ne læſus lædas; imò pro maleficio, repone beneficium; ſi fortè eſuriat tuus inimicus, illum cibo refove; ſi ſitiat, potum illi porrige: hæc tua in eum beneficia erunt quaſi carbones ardentes, quibus eum à capite ad pedes circumdatum, inflammabis ad te redamandum.

Hæc ſola tibi vindicta permittitur, hicque tuum inimicum vincendi modus conceditur unicus, beneficiis vincere; cave itaque, ne ab eo læſus, vindictam expetas: ſic enim te tui adverſarii malitia ſuperabit; ſed bonis officiis ita ejus malitiam expugna, ut tuis beneficiis victus, ex inimico fiat amicus: & hæc eſt perfecta & Chriſtiana victoria.

20. Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput ejus.

21. Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.

Commentarius in Cap. 12.

℣. 1. OBSECRO *itaque vos fratres. Itaque*, cùm tanta ſit in vos miſericordia Dei, Gratis quippe vos vocavit, gratis & juſtificavit, tot aliis à juſtitiâ repulſis, ut tribus ultimis capitibus, nono, decimo, undecimo dictum eſt.

Obſecro. Gr. hortor. *per miſericordiam.* Gr. per miſerationes. Hoc plurale indicat magnitudinem miſericordiæ: quaſi diceret, obſecro & hortor vos per hæc viſcera miſericordiæ Dei in vos.

Chriſtiani corpus hoſtia viva.

Ut exhibeatis. Gr. παραστῆσαι. ſiſtere, id eſt, ſiſtite, offerte: quaſi diceret, alienate à vobis, & in Dei dominium transferte.

Corpora veſtra. non victimas mortuas, & cultro materiali jugulatas; ſed exhibete ei corpora veſtra, hoſtiam, ſpirituali quidem mortificationis gladio occiſam, ſed viventem fide vivâ, ſpe firmam, charitate animatam.

Sanctam. ita ut ſit ſancta, & ab omni peccatorum maculis purgata, Deoque placeat.

Rationabile obſequium veſtrum. Gr. τὴν λογικὴν λατρείαν, id eſt, cultum Dei rationalem; ſeu ſpiritualem, ſeu non brutas pecudes ut olim; ſed rationalem & ſpiritualem victimam, ſcilicet hominem ipſum, ſeu corpus à ſpiritu rationali & ſanctificato oblatum.

Syrus. acceptam Deo per miniſterium rationale, ſeu placentem Deo per cultum ſpiritualem.

Vult Apoſtolus ut exhibeamus Deo corpus noſtrum, omneſque corporis motus & actus; ſed quaſi hoſtiam rationalem & ſpiritualem, quippe à ſpiritu interno, puro & ſancto animatam & oblatam.

Sicut Deus ſpiritus eſt; ita ſpiritualem illi & internum exhibete cultum, qualis eſt ſupra dictus, ſpirituali ſcilicet mactatione Deo corpus immolando.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS.

Spirituale, & internum ſacrificium à Deo ſemper intentum.

Alludit Apoſtolus ad ſacrificia vetera, in quibus occidebantur victimæ, vituli, oves, hirci, columbæ &c. hiſque veteribus ſacrificiis opponit novum, ſcilicet ſpiritualem ſacrificandi modum; ſed à Deo per hæc externa & vetera ſacrificia ſemper intentum: ut enim ait hîc D. Thomas poſt D. Auguſtinum, viſibile ſacrificium, quod exterius offertur Deo, ſignum eſt inviſibilis ſacrificii, quo quis ſe & ſua in Dei obſequium exhibet.

Triplex hoſtia immolanda Deo.

Nos ergo D. Paulus docet & hortatur, ut in gratitudinis monimentum, nos & omnia noſtra Deo ſacrificemus. Et quia, ut ait D. Thomas, homo triplex habet bonum, animam, corpus, exteriora bona; hinc debet Chriſtianus animam Deo ſacrificare per devotionis & contritionis humilitatem; exteriora bona, per eleemoſynarum largitionem; corpus, per mortificationem. De eleemoſynâ Hebr. ultimo capite & alibi, hîc ſpeciatim de corporis hoſtiâ per ſpiritum offerendâ.

Sacrificii ſpiritualis ſacerdos, altare, ignis &c.

Hujus ſacrificii ſpiritualis & Chriſtiani, ſacerdos eſt ſpiritus; altare eſt cor noſtrum; gladius, contritio, mortificatio; ignis eſt charitas; hoſtia, corpus, peccato quidem mortuum; at Deo vivum, à mente purâ, ſanctâ animatum, quæ ſe, ſuum corpus, omneſque corporis actiones ad Dei gloriam dirigit & offert.

Judaicarum & Chriſtianarum victimarum diſcrimen.

Offerant ergo Judæi carnales, hoſtias mutas, & irrationales victimas, corpora mortua, incapacia Deum laudandi, & glorificandi, ipſique placendi.

Chriſtianus verò offerat Deo corpus ſuum vivens, & ſanctificatum in Baptiſmo per Spiritum ſanctum; Deo placens, utpote membrum Chriſti; Deum laudans & glorificans per actiones Deo conſecratas, & per mortificationem, actiones animales & ſenſuales mactantem.

PRAXIS.

Quomodo poſſ. corpus ubique ſacrificari.

Quomodo corpus fiet hoſtia? ait D. Chryſoſtomus; nihil mali reſpiciat oculus, & factus eſt hoſtia; nihil turpe loquatur lingua, & facta eſt oblatio; nihil iniqui committat manus, & facta eſt holocauſtoma: imò non ſufficiunt iſta, ſed ut bona etiam faciamus opus eſt, nimirùm ut eleemoſynam faciat manus; calumnias inferentibus benedicat os; auditus divinis continuè ſermonibus vacet: nihil enim immundi habet hæc hoſtia; aliorum primitias complectitur hæc hoſtia: & nos igitur tam manuum, quàm pedum, tam oris, quàm omnium aliorum primitias Deo reddamus.

℣. 2. *Et nolite conformari.* Gr. ne configuremini. Syr. & ne aſſimilemini huic ſæculo; *ſed reformamini.* Gr. ſed transformemini in renovatione mentis veſtræ, id eſt, ex veteri in novam tranſite formam, ſeu & ne vitam ducatis ſimilem hominibus ſectantibus hoc ſæculum, cui per Baptiſmum renuntiaſtis. Vide paraphraſ.

Obſervatio D. Chryſoſt.

Divus Chryſoſtomus, & poſt eum Theodoretus, notant quòd D. Paulus res hujus ſæculi, ſcilicet opes, potentiam, honorem vocat figuras; quia ſunt parùm durabiles. *Præterit enim figura hujus mundi*; quæ ſunt autem ſpiritûs, ſeu virtutem, vocat formam; quia ſunt res veræ, ſolidæ & permanentes.

Nota quòd ad duo revocatur Chriſtiana moralitas.

Ad duo tota revocatur moralitas Chriſtiana; primum, ut anima ſe retrahat à noxiis; ſecundum, ut ſe convertat ad ea, quibus perficitur; ſeu ut mundo

per

per cupiditatem non configuretur, ſed ut Chriſto per charitatem conformetur.

Dei voluntas eſt ſanctitatis regula.

Ut probetis quæ ſit voluntas Dei... quia Dei voluntas eſt omnis ſanctitatis regula, menſura, fons & origo: hinc Apoſtolus vult ut in omnibus illam cognoſcere, & adimplere ſtudeamus.

Quomodo poteſt cognoſci?

Hæc autem cognitio fructus eſt renovationis interioris: quò plus enim reformamur ſpiritu mentis, eò magis illuſtramur à Deo, menteque purgatâ probamus & ſapimus quid bonum, quid melius, quid optimum.

Quo triplex.

Triplex itaque gratiæ gradus in his verbis indicatur; pro incipientibus, proficientibus, & perfectis.

Incipientes faciunt quod bonum eſt, quodque Deus vult à nobis fieri, præcepta ſcilicet.

Proficientes faciunt quod melius eſt, Deique oculis gratius, conſilia.

Perfecti faciunt quod perfectum eſt, Deoque gratiſſimum; idque perfectè, ſeu amore puro, & charitate perfectâ.

℣. 3. *Dico enim per gratiam quæ data eſt....* Hoc *enim*, jungit ſequentia cum præcedentibus: quaſi diceret, dico vobis quæ ſit erga vos Dei voluntas; ſcilicet, ut nullus ſuperbè ſentiat de ſemetipſo. Vide paraphraſim.

Altercatio inter fideles Judæos & Græcos orta, hujus admonitionis occaſionem dedit; quia enim utrique modeſtiæ leges exceſſerant, & in jactantiæ vitium inciderant: hinc omnibus fidelibus Romæ exiſtentibus, D. Paulus ex officio muneris Apoſtolici præcipit, ut ſupra modum de ſe non ſentiant, ſed ſobriè, modeſtè & intra menſuram fidei, ſeu doni in fide ſibi à Spiritu ſancto collati.

Per fidem ergo hic intelligitur donum fidei Chriſtianæ & etiam dona gratuita & viſibilia, quæ tunc Spiritus ſanctus fidelibus largiebatur: & quorum fundamentum eſt fides.

Notanda prudens D. Pauli modeſtia.

Modeſtiam præcepturus, modeſtiam ſervat Apoſtolus: 1° Apoſtolatum ſuum gratiam vocans, ſeu gratis acceptum. 2° Indicans id ex officio ſe facere, & ad hoc monitum eis dandum, ex munere Apoſtolico teneri. 3° utens verbo, *dico*, non autem verbo, *præcipio*; quod modeſtius.

Ita ſuperior, prælatus, intra modeſtiæ limites ſe contineat, modeſtiam commendans.

Ita quilibet fidelis juxta doni menſuram à Deo ſibi collati agat, alieno talento, nec invideat, nec ſe ingerat.

℣. 4. *Sicut enim in uno corpore...* Probat quemlibet fidelem debere ſapere ad ſobrietatem, & intra menſuram fidei, ſeu doni accepti; hoc autem probat ſimilitudine ſumptâ à corpore humano: *ſicut enim in uno* & eodem *corpore*, multa ſunt membra diverſa; hæc autem omnia membra non eamdem habent funtionem: fruſtra enim eſſent diverſa, niſi propter actus diverſos.

℣. 5. *Ita multi unum corpus ſumus...* Syr. ita & nos qui multi ſumus; unum ſumus corpus in Chriſto, ſinguli autem ex nobis, alii aliorum ſumus membra.

Id eſt *ita* nos omnes fideles, quaſi diverſa membra, varias & diverſas gratias & functiones habentia, *unum Corpus ſumus in Chriſto*: id eſt, in Eccleſiâ; *ſinguli* autem commembra ſumus, ſeu commembres.

OBSERVATIO DOCTR. ET MORALIS.

Tria in corpore.

In corpore humano tria ſunt, ait D. Thomas, unitas corporis, membrorum pluralitas, officiorum diverſitas: adde & aptitudo cujuſque membri ad ſuum officium.

Et in Eccleſiâ.

Ità in Eccleſiâ, ſeu corpore myſtico Chriſti, eſt, 1° membrorum, ſeu fidelium multitudo: 2° eſt unitas, uniuntur enim fideles Chriſto, capiti ſuo interiùs, per fidem & gratiam: ſibi invicem exteriùs, per ſacramenta, ſeu, ut ait D. Thomas fide & affectu charitatis ſpiritualiter unimur invicem & Deo: unum corpus & unus Spiritus. 3° eſt officiorum diverſitas, ad utilitatem communem redacta: denique ſunt & diverſæ gratiæ & dotes; quarum jamjam faciet Apoſtolus enumerationem.

Hinc itaque concludendum, unuſquiſque ſobriè ſapiat; ſuâque functione contentus ſit.

Hinc etiam docemur à Chriſto capite noſtro humiliter dependere, ejus ſpiritu animari, ipſi in omnibus parere.

Docemur & cum fidelibus omnibus charitate conjungi, nulli invidere, omnes adjuvare: ſinguli enim commembra ſumus.

℣. 6. *Habentes autem donationes ſecundum....* id eſt, cum itaque diverſa dona habeamus, prout Deus unicuique per ſuam gratiam largitus eſt.

Subaudi iis utamur modeſtè ad ſobrietatem, & unuſquiſque intra doni ſui limites ſe contineat; quod & in ſequentibus, ad ſingula dona quæ enumerat, ſubaudiendum.

Sive Prophetiam: id eſt qui prophetiæ donum accepit, ſive ad futura prædicenda, ſive ad ſcripturam explicandam; *ſecundum rationem*. Gr. analogiam. Syr. pro menſurâ fidei; id eſt, eo dono modeſtè utatur, ſecundùm regulam & analogiam fidei: ita ut ipſius, ſeu prædictio, ſeu prædicatio, ſit fidei conformis.

℣. 7. *Sive miniſterium in miniſtrando*... id eſt, qui aliquod in Eccleſiâ recepit miniſterium, ſeu ordinem Eccleſiaſticum, in hujus ordinis, ſeu miniſterii functione, verſetur modeſtè & ſobriè.

Sive qui docet in doctrinâ; id eſt, qui talentum habet, & functionem recepit alios docendi, ſuo munere modeſtè fungatur & ſtudioſè.

℣. 8. *Qui exhortatur in exhortando*: id eſt, qui talentum & munus habet moralitatem Evangelicam docendi, & ad bonos mores exhortandi; ſuo quoque officio modeſtè fungatur, omni compreſſâ elatione animi, talibus functionibus inſidiante.

Qui tribuit in ſimplicitate. Syr. cum ſimplicitate. id eſt, cui ex officio incumbit eleemoſynas diſtribuere, illud bonâ fide faciat, ſine fraude, ſine dolo, ſine perſonarum acceptione.

Qui præeſt, in ſollicitudine... Gr. præfectus. Syr. qui ſtat in capite, id eſt, qui regit Eccleſiam: v. g. Epiſcopus, Paſtor, is ſit ſedulus, vigilans; ipſius enim eſt ad ſingulos attendere, ut moneat, corrigat, &c.

Qui miſeretur, in hilaritate, id eſt, qui miſeros ope, vel pecuniâ ſublevat: id faciat alacri animo & hilari vultu.

Cur hilaritas in miſericordiâ commendetur.

D. Chryſoſtomus multas hujus hilaritatis in miſericordiâ faciendâ rationes affert.

Ex parte miſeri: non tantùm egeſtatem illius, ſed & pudorem ſublevabis: quoniam, inquit, nihil adeò videtur hominibus turpe, ac ab aliis accipere; niſi excellenti hilaritate ſuſpicionem illam ſuſtuleris, oſtenderiſque quòd magis accipias, quam des; magis dejicies accipientem, quam refocillabis.

Ex parte miſerentis: quis regnum accipiens, mœſtus eſt? quis remiſſionem peccatorum accipiens, in mœrore manet? noli itaque pecuniæ reſpicere ſumptum; ſed ex illo ſumptu proventum: ſi enim, qui ſeminat, gaudet, licet in incertum ſeminet, multò

Digitized by Google

magis qui cælum, quaſi agrum colit. D. Chryſoſtomus.

In quibus hæc hilaritas conſiſtit.

Hinc Eccleſ. 35. ℣. 11. *in omni dato hilarem fac vultum tuum.* Hæc autem hilaritas in tribus conſiſtit: in animi lætitiâ; in vultûs hilaritate, in verborum affabilitate.

℣. 9. *Dilectio ſine ſimulatione*... Tranſit Apoſtolus à charismatibus Eccleſiaſticis ad laica, ſeu Chriſtianis omnibus communia: hicque fidelem conſiderat per reſpectum ad proximum, quem debet diligere.

Dilectio ſit vera, ſyncera; ſine fictione... Gr. *ἀνυπόκριτος*, non hypocritica, non tantùm in verbo, aut in exteriori apparentiâ; ſed in vero cordis affectu, & operis, efficaciâ; primæ Joan. c. 3. 18.

Odientes malum &c. ſit pura: ſic amemus proximum, ut ejus odiamus vitia, virtutes verò diligamus. Ita D. Thomas.

Niſi malu Apoſtolum hic generale Chriſtianorum omnium officium ſtatuere, quod eſt, ut abhorreant à malo; adhæreant bono.

℣. 10. *Charitate fraternitatis. φιλαδελφία.* id eſt, charitate fraternâ vos amare, ut ejuſdem Patris cæleſtis filios. *honore invicem prævenientes;* id eſt, ſtudere, ut vos invicem honore præveniatis: prævenit autem, qui primus honorat.

Tres Chriſtiano charitatis conditiones.

In his duobus verſibus tres indicantur conditiones affectûs interni, quem proximo debemus; ſyncerè illum diligere, purè diligere, interiùs honorare.

Hancque reverentiam & dilectionem ſignis, & operibus exhibere: ſit ſyncerus, purus, honeſtus & humilis.

Quomodo obtinenda.

Talis autem erit, ſi Chriſtianum conſideremus ut filium Dei; fratrem noſtrum, membrum Jeſu Chriſti; noſtrumque commembrum.

Quales in nobis eſſe debeamus.

℣. 11. *Sollicitudine non pigri*,... Syr. eſtote diligentes & non pigri, &c. D. Chryſoſtomus ſtudio non pigri.

Docet Apoſtolus quales in nobis ipſis eſſe debeamus, ſcilicet alacres & prompti in officio, *ſpiritu ferventes;* id eſt Spiritu ſancto, quaſi igne, ſuccenſi. *Domino ſervientes;* id eſt, Deo, Regi Regum & Domino dominantium, ſervientes; cujus ſervitus præſtat hominum imperiis.

Ad fervorem excitantia.

Ad alacritatem, & fervorem in nobis excitanda, vult Apoſtolus ut attendamus ad Dominum, cui ſervimus; Deo ſcilicet, Chriſtoque ſervimus.

Græcus textus in Polyglotta habet *τῷ καιρῷ δουλεύοντες*, tempori ſervientes. Ambroſius legit, tempori ſervientes, quod Eraſmo magis arridet.

Sed Syrus & omnes aliæ verſiones habent. *Domino ſervientes.* D. Chyſoſtomus *Domino ſervientes.* Theodoret. Theophyl. idem: bonum tamen ſenſum poteſt habere, tempori ſervientes; quaſi diceret, ne fervor veſter ſit imprudens, nihilque incongruo tempore aggrediatur: ſed temporis opportunitatem in omnibus captate.

℣. 12. *Spe gaudentes:* Syr. gaudete in ſpe veſtrâ; id eſt gaudete intuitu mercedis æternæ: Deus, cui ſervimus, *erit merces noſtra magna nimis:* hac ſpe gaudete.

In tribulatione patientes: Syr. ſuſtinete veſtras oppreſſiones; id eſt hæc ſpes vos fortes reddet & in omni tribulatione patientes.

Orationi inſtantes; id eſt hæc eadem ſpes faciet & gemitibus continuis, & inenarrabilibus æternam hanc felicitatem deſiderare.

Vel ut hæc obtineatis, orationi eſtote inſtantes.

Tres orationis conditiones.

Tres hoc verbo comprehenduntur orationis conditiones; ſit pia & affectuoſa; ſit de re ad ſalutem pertinente, ſit perſeverans & aſſidua.

Externa charitatis officia.

℣. 13. *Neceſſitatibus Sanctorum communicantes*... A tanguntur hic & in ſequentibus verſibus externa charitatis ad proximum officia: varia ſunt pro varietate ſtatûs.

Si ſit in neceſſitate & indigeat, ipſius indigentiæ ſubvenite, reſque veſtras illi communes facite.

Sanctorum, id eſt Chriſtianorum: ſic vocabantur, quia per baptiſmum ſancti erant effecti & Deo conſecrati.

Eleemoſyna negotiatio.

Neceſſitatibus communicate; Syr. participes eſtote indigentiæ ſanctorum: quaſi diceret, divites communicent inopiæ pauperum, & pauperes communicent divitum copiæ: ſicque fiet ut pauperes ex beneficentiâ divitum ſubſiſtant: divites verò ex pauperum patientiâ accreſcant.

Non dicit ſubvenire, inquit D. Chryſ. ſed *communicate:* oſtendens quòd plus accipiant, quàm præſtent, B & quòd res iſta negotiatio eſt; communicatio ſiquidem eſt; tu pecuniam offers, illi fiduciam tibi erga Deum afferunt.

Hoſpitalitatem ſectantes; id eſt, ſi ſit advena, hoſpitalitatem erga ipſum exercete. Nota; *ſectamini hoſpitalitatem*, inſtruens nos ut non expectemus egenos; ſed ad ipſos curramus, & ſectemur: ſic Loth, ſic Abraham: bonam expectans venationem, videatur D. Chryſoſtomus.

Venatio.

℣. 14. *Benedicite perſequentibus vos*... ſi vobis ita ſit contrarius, ut vos perſequatur, ipſi bene precemini, ſeu bonum apprecamini, & ne male precemini.

℣. 15. *Gaudere cum gaudentibus*... ſi ſit in lætitiâ, cum ipſo gaudete; ſi triſtatur, & cum ipſo triſtemini.

Charitas reddit omnia communia, proſpera & C mala.

℣. 16. *Idipſum invicem ſentientes;* id eſt, eodem eſtote animo, ſeu concordes inter vos eſtote.

Non alta ſapientes; quaſi diceret, & quia ſuperbia eſt inimica concordiæ, ideò non elatè ſentiatis de vobis, ita ut ſupra alios eminere velitis.

Sed humilibus conſentientes, id eſt, ſed ita demiſſè de vobiſipſis ſentite, ut cum pauperibus & infimis hominibus benignè converſemini.

Nolite prudentes eſſe apud voſmetipſos. quaſi diceret, & quia ſapientiæ præſumptio alierum eſt concordiæ impedimentum, ne nimium veſtræ prudentiæ & judicio tribuatis, quaſi veſtra conſilia vobis ſufficiant, & aliorum conſilio non egeatis.

D ℣. 17. *Nulli malum pro bono reddentes*... Si quis vos offendit, ne malum pro malo reddatis.

Providentes bona non tantum coram Deo... Nec Græcus textus, nec Syriaca verſio habent (non tantùm coram Deo) ſed vobis curæ ſit benefacere coram omnibus hominibus. Syr.

Id eſt, ſed bonum cum tantâ curâ & circumſpectione facite, ut non Deo tantùm probetur, ſed etiam omnibus hominibus; quaſi diceret: ſic vivite, ut non Deo tantùm, qui cor intuetur, placeatis; ſed ut etiam per bona opera externa proximus ædificetur.

Luceat ergo lux veſtra intùs per charitatem; exteriùs, per bona exempla.

E Interiùs luceamus cogitatione, affectu, intentione.

Exteriùs habitu, actione, ſermone. Vide D. Bernard. apud Cornel. à lapide.

℣. 18. *Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt*... quia non ſemper à nobis pendet pacem habere cum omnibus: ideò D. Paulus duas hic ponit clauſulas.

Si fieri poteſt, ſalvâ ſcilicet juſtitiâ & veritate, *quod ex vobis eſt*, ne præbeatur à vobis occaſio diſſenſionis; ſed è contra ſtudioſè curate quæ pacis ſunt.

℣. 19. *Non voſmetipſos defendentes.* Gr. ulciſ-

centes. Syr. nec ulciſcamini. Defendere hîc idem ac vindicare, ſeu ulciſci.

Itaque non voſmetipſos vindicate, ſed vobis iræ cedite, nec ipſi reſiſtatis jurgando, vel repercutiendo; Domini eſt ſervos punire, non conſervorum; ſicut ſcriptum eſt Deuter. 32. 15. *mihi vindicta*, ſupple competit; *& ego*, utpote juſtiſſimus Judex, *retribuam?*

Hinc Lutherus, & alii quidam hæretici putant, ne Magiſtratibus quidem licere vindictam, ſed errant; quia Magiſtratûs vindicta, eſt Dei vindicta, ut patebit in capite ſequenti.

Chriſtiana vindicta. ℣. 20. *Sed ſi eſurierit inimicus tuus*... Gr. ſi ergo... unicus nobis vindictæ locus, ſeu modus permittitur, ſcilicet benefaciendo, *Si eſurierit... ciba & pota*... His duobus notiſſimis omnia beneficiorum genera ſignificantur.

Hoc enim faciens, carbones ignis... id eſt, coacervabis ignitos amoris carbones, quibus accendatur cor ejus ad te redamandum.

Per ignem ergo intelligitur amor; quaſi diceret, tua beneficia erunt quaſi carbones ardentes, quibus eum à capite ad pedes circumdabis, ut cor ejus inflammes.

Quidam tamen ſic interpretantur, quaſi diceret Apoſtolus: hoc ſi feceris, reddes eum graviori pœnâ dignum, niſi reſipiſcat: ſed primus ſenſus melior, & magis Chriſtianus.

℣. 21. *Noli vinci à malo*... id eſt, noli vinci à malitiâ tui adverſarii, ita ut vindictam expetas: ſed malitiam ejus tuâ vince beneficentiâ.

Sicut in Deo *miſericordia ſuperexaltat judicium*; ſeu juſtitiam ſuperat; ſic in Chriſtiano bonitas malitiam debet vincere.

Quia Deus charitas eſt, hinc & Chriſtianus, Dei filius, debet eſſe charitas. Quia Chriſtianus eſt charitate filius Dei, id eſt, filius ipſiuſmet charitatis, *Deus enim charitas eſt*: hinc Dei debet imitari bonitatem, *qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos*, omnibuſque benefacit.

Ideò toties in hoc capite nobis ira prohibetur & vindicta, unuſque nobis conceditur vindictæ modus, bonum pro malo reddere.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 12. ad pietatem maximè notanda, & in praxim accuratiùs redigenda.

Primò.

Ipſam nota totius capitis ideam, ſub quâ Divus Paulus nos docet quid Deo, quid proximo, & quid nobiſipſis debeamus; ita ut hoc duodecimum caput ſit totius Chriſtianæ moralitatis quaſi ſummarium.

Quid Deo debemus.

Quomodo Deus à nobis honorandus? Chriſtianus per infinitam Dei miſericordiam in Chriſti ſanguine ſanctificatus, Deum perpetuò debet honorare.

In corpore. Corpus ſuum, ipſi in Baptiſmo conſecratum, exhibendo ut hoſtiam vivam, ſanctam, rationalem, ſpiritualem, ſeu ſpiritui, mortificationis cultro ſubmiſſam.

Hujus ſacrificii modum & praxim vide in Commentario ℣. 1.

In animâ. Mentem ſuam à ſæculi cupiditatibus abſtractam, de die in diem renovando, atque ſanctificando per frequentem, & ſi fieri poteſt, continuam ad Deum applicationem, quâ cognoſcat & faciat quod Deus vult, quod Deo gratum, quodque gratiſſimum. Vide in Commentario verſum ſecundum.

In ſtatu noſtro. In ſuo ſtatu & ordine, juxta Dei voluntatem permanendo, in eoque, juxta Dei donum ſibi collatum, ſanctè & modeſtè Deo & Eccleſiæ deſerviendo. Vide verſus 4. 5. 6. &c.

Quid proximo debemus.

Amorem. Ipſum verè, ſyncerè, purè diligere; ipſum honore prævenire, ut Filium Dei, fratrem noſtrum, *Honorem.* membrum Chriſti, commembrum noſtrum. Vide *Varia charitatis officia.* verſus 9. & 10. ipſi omnia charitatis officia, juxta ſtatum & occaſionem, exhibendo. Vide verſum decimum-tertium.

Quid nobis debemus.

Animi promptitudinem ad officium, ſpiritûs fervorem & alacritatem, ut qui Deo, Regi Regum, *Alacritatem, fervorem &c.* & Domino dominantium ſervimus: idcòque gaudere, ſperare, alacriter agere, patienter ſuſtinere, inſtanter orare. Vide verſus 11. 12.

Secundò.

Conditiones eleemoſynæ. Duas circa eleemoſynam faciendam nota conditiones hic appoſitas ab Apoſtolo: *Qui tribuit in ſimplicitate... Qui miſeretur in hilaritate.*

Sit ſimplex. Primò debet eleemoſyna tribui ſimpliciter, in paupere tantùm conſiderando quod conſiderari debet, nimirùm quòd eſt pauper, quòd eſt Chriſti membrum, Chriſtumque repræſentat.

Non attendatur an ſit amicus, utilis, gratus futurus; non etiam inquiratur curioſiùs, an bonus ſit, an dyſcolus, an fictus &c.

Ne ſcruteris curioſè pauperum vitam, atque negotia, ait D. Chryſ. nam extremæ illud inſolentiæ eſt, pro uno pane totam hominis miſeri vitam curioſè inquirere; etiamſi fuerit latro &c. homicida &c. etiamſi teipſum interempturus eſſet, neque ſic tamen fame laborantem contemnere deberes; quia diſcipulus illius es, qui in ipſâ cruce dixit pro ſe crucifigentibus; *Pater ignoſce illis &c.* Hæc & alia multa vide Hom. 21. in hoc cap. 12.

Et hilaris. Secundò debet hilariter dari. Vide Commentarium ℣. 8. Hujus hilaritatis rationes, tùm ex parte miſeri, tùm ex parte miſerentis, vide ibidem.

Tertiò.

Chriſtiana vindicta. Circa Chriſtianam vindictam nota quantùm differat ſæculum à cælo, mundus à Deo.

Putant, & falſò putant filii hujus ſæculi, quòd non ulciſci, ſit ſuccumbere: at contra ſpiritus Dei docet, quòd ulciſci, ſit ſuccumbere, & vinci.

Docet prætereà verum & divinum vincendi modum, & omni gloriâ dignum: *Vince in bono.*

Chriſtianè ulciſci & vincere, eſt malitiam bonitate ſuperare: qui enim ſic agit, ſeipſum vincit, de inimico triumphat, quem ſibi & Deo reconciliat.

Hanc unicam vindictam Deus nobis permittit, imò præcipit. *Ego autem dico vobis; diligite &c.*

O Deus bone! da quod jubes, ut ſim verè filius tuus, qui totus bonitas & charitas es.

De hoc ſancto vincendi modo multa referuntur exempla ſacra & profana à Cornel. à lap. hîc. Vide in Comment. verſus 17. 19. 20. 21.

Digitized by Google

Analyſis Cap. 13.

AB Ethicâ tranſit Apoſtolus ad politicam. A

Aſſerit ergo Chriſtianos Principibus & omnibus publicâ dignitate præditis, obedientiam debere; Primò, quia à Deo eſt inſtituta poteſtas, & poteſtatis ordinata diſtinctio; ſecundò, quia ad bonum noſtrum inſtituta & ordinata, ut ſcilicet improbitate coercitâ, tutiùs vivant boni; tertiò, quia Principes, & Magiſtratus ſunt in hoc Dei Miniſtri: hinc infert quòd eis parendum ſit, etiam in conſcientiâ, & eis tributa ſint ſolvenda, à primo verſu ad ſeptimum.

℣. 8. redit ad charitatem omnibus debitam, de quâ Capite duodecimo jam multa dixit; & ad eam omnes excitat, aſſerens quòd eſt legis plenitudo, ℣. 9. 10.

Denique ℣. 11. & ſequentibus fideles ſomnolentos excitat proſpectu ſalutis; urgetque ut abjectis tenebrarum operibus, aſſumant arma lucis, & exutis vitiis, induant Dominum Jeſum-Chriſtum.

Caput Decimum-Tertium.

Paraphraſis.

OMNIS anima Deo fidelis, & ſubdita, Principibus, & omnibus publicâ dignitate præditis, etiam ſubjiciatur: quia ſcilicet à Deo inſtituta eſt publica poteſtas, & à Deo eſt ordo, & diſtinctio poteſtatis. B

Proinde, qui legitimæ poteſtati, ſuo munere fungenti, reſiſtit; is Deo ipſi reſiſtit, à quo eſt ejus authoritas; ac conſequenter pœnas à Deo luet æternas.

Ut autem libentiùs Principibus obedias, attende ad quid inſtituta ſit illorum poteſtas, in bonorum ſcilicet favorem, ut improbitate malorum coërcitâ, tutiùs vivant boni: vis autem poteſtatem illorum non timere? age quod bonum eſt, ſicque non modò pœnas non timebis, ſed & laudem ab eis aſſequeris. C

Princeps enim à Deo inſtitutus eſt, & ſub Deo conſtitutus; ut tamquam Dei Miniſter, bono præſit publico, ideòque & tuo: ſi verò ſcelus aliquod commiſeris, eſt quòd timeas: non enim fruſtra gladium portat, ſed ut malos puniat; ſiquidem Dei Miniſter eſt, Deique vices gerit, ad ſupplicium de ſceleratis ſumendum.

Quapropter Principum juſtis legibus parendum vobis eſt; non ſolùm ne ab eis puniamini, ſed etiam ne coram Deo rei ſitis, qui Dei Miniſtro & Vicario reſiſtitis.

Propter eamdem rationem illis tributa penditis, & pendenda ſunt; quia ſcilicet Dei ſunt Miniſtri, illiuſque vices gerunt, dum in hoc incumbunt, ut malos coërceant ad bonorum tutelam. D

Unicuique igitur reddite quod ei debetur; tributum, cui debetur tributum; vectigal, cui vectigal; reverentiam & honorem, quibus reverentia & honor debetur, & unicuique juxta ordinem ſuum.

Omnibus denique debitis ita ſatisfacite, ut nihil cuiquam debeatis, niſi charitatem & amorem, cujus debitum ita ſolvitur ut ſemper maneat. Charitatem igitur mutuam amplectamini, & totam legem adimplebitis. E

Quidquid enim lex præcipit aut vetat circa proximum; v. g. ne quis adulterium committat, ne quis occidat, ne quis furtum faciat, ne falſum teſtimo-

Textus.

1. OMnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit: Non eſt enim poteſtas niſi à Deo: quæ autem ſunt, à Deo ordinatæ ſunt.

2. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt.

3. Nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali.

C Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac; & habebis laudem ex illa:

4. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim ſine causâ gladium portat. Dei enim miniſter eſt: vindex in iram ei, qui malum agit.

5. Ideò neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam.

6. Ideò enim & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſervientes.

7. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

8. Nemini quidquam debeatis: niſi ut invicem diligatis: qui enim diligit proximum, legem implevit.

9. Nam: Non adulterabis: Non occides: Non furaberis: Non falſum teſtimonium dices: Non concupiſces: & ſi quod eſt

eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtaura-tur : Diliges proximum tuum ſicut teipſum.

A nium dicat, ne rem proximi concupiſcat ; & ſi quod eſt aliud præceptum, hoc omne brevi charitatis præcepto ſummatim comprehenditur : diliges proximum tuum, ſicut teipſum.

10. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio.

Qui proximum diligit ſicut ſeipſum, nullum illi malum infert ; omne quod poteſt bonum procurat ; omnem ergo legem adimplet : charitas ergo legis eſt totalis obſervatio.

11. Et hoc, ſcientes tempus : quia hora eſt jam nos de ſomno ſurgere. Nunc enim propior eſt noſtra ſalus, quàm cum credidimus.

Omnibus, inquam, debita reddite ; & nemini quidquam, præter charitatis debitum, debeatis. Et hoc eò promptiùs & fideliùs agite, quòd ſcimus urgere tempus : ecce enim hora à ſomno peccati & torporis expergiſcendi, & ab eo ſtatim ſurgendi ; quandoquidem propior eſt noſtra ſalus, quam cùm credere cœpimus.

12. Nox præceſſit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.

B Ecce nox hujus vitæ præteriit, vitaque properat ad finem ; adeſt æternitatis dies ſemper duratura : abjiciamus ergo peccata, tenebrarum opera ; & arma lucentia, bona ſcilicet opera induamur.

13. Sicut in die honeſtè ambulemus ; non in comeſſationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione, & æmulatione.

Et quia dies adeſt ; ſicut in clarâ luce, decenter compoſiti, ambulemus : Non luxui indulgentes, in comeſſationibus, & temulentis compotationibus ; non ſpurcis libidinibus & laſciviis ſervientes ; non per contentionem & livorem mutuò certantes.

14. Sed induimini Dominum Jeſum Chriſtum,

Sed Dominum Jeſum-Chriſtum, qui per ſuam gratiam habitat in cordibus veſtris, ſic exprimite veſtris moribus ; ut ipſe ſolus, ipſiuſque ſobrietas, caſtitas, & charitas videatur in vobis, ſicut in homi-C ne veſtito ſola veſtis apparet.

& carnis curam ne feceritis in deſideriis.

Sicque Chriſtum induti, corporis quidem neceſſitati providebitis, at ejus voluptati non favebitis.

Commentarius in Cap. 13.

℣. 1. OMNIS *anima poteſtatibus ſublimioribus.* Gr. ſupereminentibus, præcellentibus, ſuperhabentibus. Syr. dignitate præditis.

Poſitivè, non comparativè.

Ratio hujus Apoſtolici decreti. Quia Deuter. 17. 15. dicitur Judæis ut Regem eligant de numero fratrum ſuorum : hinc externis non parendum inferebant ; & quia ſe liberos, ut pote populum Dei gloriabantur : hinc Publicanos horrebant, tributaque ab Imperatoribus impoſita, Judæi etiam Chriſtiani ſolvere repugnabant.

Hunc errorem ut corrigat Apoſtolus ; & ne Chriſtiani videantur de ſectâ Judæ Galilæi, qui rebellionem in Galilæâ excitarat, negans à Judæis tributum eſſe Cæſari ſolvendum : Paulus ſtatuit, & contrarium abſolutè decernit, dicens :

Omnis anima, id eſt, omnis homo, quicumque ſit, *poteſtatibus ſupereminentibus*, id eſt, Regibus, Magiſtratibus, & omnibus publicâ dignitate præditis. *ſubdita ſit*, id eſt, ſubjiciatur in iis quæ ad eo-E rum ſpectant juriſdictionem.

Non eſt enim poteſtas, niſi à Deo. Probat quod aſſeruit ; obediendum poteſtati, ac primò probat ab origine poteſtatis, ſeu quia à Deo eſt inſtituta poteſtas, & à Deo eſt ordo & diſtinctio poteſtatis, juxta verba ſequentia.

Quæ autem ſunt. Gr. quæ autem exiſtentes poteſtates. Syr. & quotquot ſunt poteſtates, à Deo ſunt ordinatæ : id eſt, non ſolùm poteſtas in genere ; ſed & variæ ſpecies poteſtatis, ſeu gradus ſuperiores & inferiores à Deo ſunt ordinata.

Quomodo poteſtas à Deo? ∴ Poteſtas Eccleſiaſtica eſt à Deo immediatè : Chriſtus enim D. Petrum & alios Apoſtolos Eccleſiæ præfecit.

Poteſtas verò ſæcularis, de quâ hîc, ut patet ex ſequentibus de gladio & de tributis, eſt à Deo ſaltem mediatè : quia natura & ratio, quæ eſt à Deo, ita dictat ; ut bono poteſtatis regimine, homines à multis ſceleribus coërceantur, juſtitiam & pacem colant ; D nec ſeſe mutuò devorent ut lupi & piſces.

Dixi poteſtatem ſæcularem eſſe à Deo, ſaltem mediatè ; tùm quia fuit aliquando à Deo immediatè : Deus enim Saülem Judæis Regem dedit ; tùm quia providentiâ ſpeciali ſæpe attemperat regna ſubditorum utilitatibus, aut pœnis juxta merita. *Deus ſæpe attemperat regna ſubditorum utilitatibus aut pœnis.*

Deus enim, ait Theodoretus, ſi propitius fuerit, dat Principes, qui juſtum colunt & obſervant : *dabo paſtores ſecundum cor meum.* Jerem. 3. Cùm autem vult eos qui peccant caſtigare, eos etiam à malis Principibus regi permittit : conſtituam adoleſcentulos Principes eorum, & illuſores dominabuntur eis. Iſai. 3. 4. Ita Theodoretus hunc locum citat, quem nos legimus : *dabo pueros Principes eorum, & effeminati dominabuntur eis.* Iſai. 3. 4.

Notandum. Nota poſt D. Chryſoſtomum, & poſt D. Thomam, quòd omnis poteſtas in ſe conſiderata, à Deo quidem eſt, & à Deo ordinata ; non tamen omnis ad poteſtatem ingreſſus, nec omnis poteſtatis uſus. *Vide D. Thomam, hic.*

Licèt autem quis ſuâ abuteretur poteſtate, dummodò legitimè creatus ſit, ſuam habet à Deo poteſtatem. Vide hac de re Divum Auguſtinum à Cornelio citatum.

℣. 2. *Itaque qui reſiſtit*... Concluſio ſequens ex præmiſſis. In hoc Deus non ſeparatur ab homine, *qui vos ſpernit, me ſpernit. Qui autem reſiſtunt*, ſcilicet poteſtati, *damnationem ſibi acquirunt* æternam à Deo, temporalem à Magiſtratu.

Obſervationes morales.

Poteſtati debetur honor etiam interior.

A Deo eſt poteſtas : ergo poteſtati debetur honor, non tantùm exterior, ſed & interior ; ut Dei Vicario, ſeu imagini : debetur obedientia, non civilis, & politica tantùm ; ſed etiam voluntaria & ex corde, per reſpectum ad Deum.

Poteſtati etiam ſubordinatæ parendum.

A Deo eſt ordo, & diſtinctio poteſtatis : ergo non ſupremæ tantùm, ſed & ſubordinatis parendum eſt.

Etiam & malo Principi.

A Deo ſunt Principes, & Superiores, etiam non boni, legitimè tamen creati : ergo & ipſis parendum; honor ipſis exhibendus ; non attendendum ad illorum perſonas aut defectus, ſed ad poteſtatem quam habent à Deo.

℣. 3. *Nam Principes non ſunt timori boni operis.* Gr. non ſunt pavor bonorum operum, ſed malorum.

Suprà ℣. 1. ab origine poteſtatis ſumpſit argumentum, quo probaret obedientiæ debitum ; hic à fine inſtitutæ poteſtatis, alterum ſumit ſubjectionis argumentum ; nimitùm in favorem bonorum inſtituta eſt poteſtas, ſcilicet ut improbitate coercitâ, tutiùs vivant boni. *Vis autem non timere*... Syr. vis igitur &c. quod bonum eſt age ; non modò pœnas non timebis, imò laudem & præmium ab illâ poteſtate conſequêris.

℣. 4. *Dei enim Miniſter eſt tibi in bonum*, id eſt, Princeps enim Dei Miniſter eſt, Deoque ſubſervit in bonum tuum, ut poſſis tranquillè & quietè vivere.

Si autem malum feceris, time, id eſt, eſt quòd timeas.

Non enim ſine cauſâ, id eſt, nec enim fruſtra gladium portat, ſed ut cum in malefactores ſtringat.

Dei enim Miniſter eſt. Syr. ſiquidem Miniſter Dei eſt ; ultor iræ iis qui malè agunt ; id eſt, ſiquidem Dei miniſter eſt, ejuſque vices gerens, ad ſupplicium de ſceleratis ſumendum.

Sub nomine gladii comprehenduntur omnia genera ſuppliciorum.

Obſervationes morales.

Meminerit ſuperior ſe Dei miniſtrum.

Meminerit Princeps, omniſque poteſtas, ſe Dei Vicarium & Miniſtrum : & conſequenter quòd ſecundùm Dei ſpiritum & voluntatem debet in omnibus agere ſapienter, juſtè, cum amore ſubditos regere.

Et in bonum.

Meminerit eadem poteſtas, ſe in bonum eſſe Dei Miniſtrum, & conſequenter ſe contra malum, non contra bonum, poteſtatem habere ; ſe, ut æquos Judices, virtutem præmiari, vitia punire debere.

Ejuſdem meminerit inferior.

Meminerit inferior ſe Deo in ſuo Miniſtro parere ; & conſequenter obedientiam Chriſtiano, Dei filio, non indignam, imò convenientiſſimam eſſe.

Toleret tamen ſuperiorem injuſtè agentem.

Meminerit idem inferior, quòd ſi à poteſtate non remuneretur, ſed contra vituperetur & puniatur ; hoc quidem contra Dei ordinem eſſe : non tamen ſine Dei voluntate ; Dei voluntas eſt, ut patienter ferat inferior, & eò majorem à Deo ſperet in cælis mercedem : *Merces veſtra magna eſt in cælis.*

Simile.

Sicut ſterilitas, imbres, & cætera naturæ mala ; ita luxus, avaritia, cæteraque dominantium vitia ſunt toleranda.

℣. 5. *Ideò neceſſitate eſtote ſubditi*... Syr. quamobrem neceſſe eſt nobis ut ſubjiciamur.

Ex dictis concludit, ideò parendum eſt illorum edictis & legibus, idque neceſſariò, neceſſitate tùm legis divinæ ; Matth. 22. 21. *Reddite Cæſari quæ ſunt Cæſaris* ; tùm legis humanæ, idem præcipientis : *non ſolùm propter iram* ; id eſt, metum punitionis, à magiſtratu ſubeundæ : *ſed etiam propter conſcientiam* ; id eſt, ne fias coram Deo reus, cujus miniſter eſt magiſtratus :

Solvenda tributa. Curt

℣. 6. *Ideò enim & tributa præſtatis*... Gr. propter hoc enim & tributa ſolvitis ; id eſt propter eamdem rationem tributa ſolvitis, non tantùm ex metu ; ſed quia etiam Chriſtus illo citato Matth. loco præcipit : quia *Dei ſunt miniſtri*, in hocque toti incumbunt ut, Dei jure, malos coërceant, & ut boni tranquillè vivant.

Loquitur hîc Apoſtolus de principibus, ut principes ſunt, non de iis, qui ſuæ poteſtatis uſum pervertunt.

℣. 7. *Reddite ergo omnibus debita*... Ex hucuſque dictis generalem elicit concluſionem. *Reddite ergo omnibus* : ſeu unicuique, quod ei debetur ; exactoribus tributi, tributum exactoribus vectigalis vectigal : principibus reverentiam & obedientiam, omnibus honorem.

Non Regibus tantùm, ſed & Regum miniſtris ſuus debetur honor in ordine ſuo.

Tributum eſt quod ſolvitur pro prædiis, & perſonis. *vectigal*, quod pro mercibus.

Nomine timoris intellige ſollicitam cautionem, ne à nobis in quopiam offendatur.

Nomine honoris, omnia reverentiæ ſigna.

Prima Observatio Moralis.

Etiam religioſè colendi Principes.

Ex ℣. 5. diſcant inferiores ſubdi non politicè, ex metu pœnæ, aut ſpe præmii ; ſed religioſè propter Deum : aſpiciant Principes & rectores ſuos, ut Dei miniſtros, ſub illoque reſpectu ipſos honorent, eiſque obediant : tunc Deum honorant & Deo obediunt.

Et ſolvenda tributa.

Ex ℣. 6. diſcant illis, eodem modo, tributa ſolvere, nempe, ut Dei miniſtris, Deoque ſervientibus in re magnâ, & ipſi Eccleſiæ utili ; nimirum aſſidui ſunt, ut Dei vice malos puniant, ad innocentium tutelam.

Tributum eſt debitum ex juſtitiâ.

D. Thomas infert hinc ſubditos teneri ex vi juſtitiæ ad ſolvenda Principibus tributa ; ut pote ſtipendia ſui miniſterii. Unuſquiſque de ſuo miniſterio vivere debet : tùm ergo principes ſuo regimine Deo miniſtrent ; à populo debent tributa, quaſi ſtipendia, ſuſcipere.

Hinc & D. Chryſ. notat quod D. Paulus non dicit, date ; ſed *reddite*, & adjicit, quod debetur. Debitum ſiquidem res eſt illa, quod ſi non feceris, perfidi pœnas dabis. Verba ſunt D. Chryſoſt.

Secunda Observatio Morals.

A Principibus notanda.

Hinc diſcant & principes quantùm Religioni debeant, quæ ipſis non corpora tantùm, ſed & corda ſubdit inferiorum.

Diſcant & quod tributis, quaſi ſtipendiis alantur, ut Reipublicæ ſerviant, illiuſque utilitati toti incumbant προσκαρτεροῦντες fortiter incumbentes, in Græco.

Quando circa tributa peccant.

Ex D. Thom. peccant principes dupliciter 1° ſi utilitatem populi non procurant ; ſed ſolùm ad eorum bona diripienda intendant. 2° Si violenter diripiunt ſupra ſtatutam legem, quæ eſt quaſi quoddam pactum inter regem & populum, & ſi ſupra populi facultatem exigunt.

℣. 8. *Nemini quidquam debeatis niſi*.... Gr. diligere alii alios. Syr. niſi alter alterum diligat.

Ab iis qui principibus debentur, redit ad ea, quæ ſunt omnibus debita ; eaque ad charitatem reducit, de quâ jam multa in cap. præc.

Itaque rurſum urget dilectionem proximi, cujus debitum eſt perpetuum ; & per quam tota lex impletur.

Nemini quidquam debeatis, … id eſt, omnibus debitis ita ſatisfacite, ut nihil cuiquam debeatis, niſi charitatem & amorem.

Charitatis debitum eſt perpetuum.

Hoc autem egregiè dictum: quia cætera debita ſolvuntur, & amplius non manent debita; charitatis verò debitum ſemper ſolvitur & manet; quia cùm proximus ſit ſemper diligendus; poſtquam hoc illi debitum perſolviſti, adhuc debes; perpetuum eſt, ſemper ſolubile & ſemper inſolubile debitum.

Hinc D. Aug. mutuam charitatem libens reddo, & gaudens recipio; quam recipio, adhuc repeto; quam reddo, adhuc debeo. Ep. 62. ad Cæleſtin.

Qui enim diligit, legem implevit; id eſt, omnia præcepta, quæ proximum ſpectant.

℣. 9. *Nam non adulterabis* … Syr. etenim id quod dictum eſt, non occides … *Et ſi quod eſt aliud mandatum*; id eſt, quodcumque eſt aliud præceptum. *In hoc verbo, inſtauratur*. Gr. recapitulatur. Syr. perficitur; id eſt, ſummatim comprehenditur. *Diliges proximum tuum, ſicut teipſum*.

Explicatio particulæ ſicut.

Sicut, non ſignificat æqualitatem dilectionis, ordine enim charitatis plus debet homo ſeipſum diligere, quam proximum: ſignificat ergo ſimilitudinem & hanc triplicem, ait D. Thomas.

1° Quantùm ad finem, ut nos & proximum diligamus, propter Deum. 2° quantùm ad formam; ut cum ſyncero amore amicitiæ, non concupiſcentiæ diligas. 3° quantùm ad effectum, ut illius neceſſitati ſubvenias, ſicut & tuæ. Uno verbo debes ex charitate proximo exhibere ea charitatis officia, & eo modo, quæ & quomodo ut tibi exhibes & cupis exhiberi.

℣. 10. *Dilectio proximi malum non operatur*; id eſt, nec malum infert, nec inferri patitur: ſed ubi poteſt eadem illi, ac ſibi bona procurat. Eſt ergo legis conſummatio, ac totalis obſervatio.

Abſtinet à malo: omne bonum efficit, vel imperat; eſt *ergo legis plenitudo*.

Brevis definitio virtutis.

Definitio brevis & vera virtutis eſt ordo amoris, ait D. Aug. lib. 15. de Civ. cap. 22.

Dilige, & fac quod vis.

Semel breve præceptum tibi præcipitur. Dilige & fac quod vis; ſive taceas, dilectione taceas; ſive clames, dilectione clames; ſive emendes, dilectione emendes; ſive parcas, dilectione parcas: radix ſit intùs dilectionis, non poteſt de iſtâ radice, niſi bonum tranſire. D. Aug. lib. 1. de Doctr. Chriſt. cap. 22.

℣. 11. *Et hoc, ſcientes tempus*: *Hoc*, non refertur ad tempus, ut patet ex Græco, ubi non conveniunt in genere: ſed refertur ad id quod dictum eſt ℣. 7. *Reddite omnibus debita*: & ℣. 8. *Nemini quidquam debeatis*.

Quaſi diceret, *& hoc*, quod dixi, eò promptius agere debemus, quòd ſciamus tempus & horam eſſe expergiſcendi à ſomno peccati, & ab eo ſurgendi per pœnitentiam: *proprior enim eſt* … quam cum credere cœpimus. Videtur Apoſtolus à re bellicâ ſimilitudinem ſumere, militia eſt vita noſtra: ideò nos paratos & expeditos oportet eſſe; ita ut dicere poſſimus: *paratum cor meum, Deus, paratum cor meum*.

Similitudo à re bellicâ.

Cohortatio ad vigilantiam.

Hinc nos, negligentiæ ſomno dormientes, Apoſtolus, quaſi buccinarum ſonitu, excitat. *hora eſt nos* … hoc eſt, ut ait D. Chryſ. prope eſt reſurrectio; prope eſt terribile judicium; prope eſt dies illa, velut clibanus accenſa: ne dormiamus, ne pigritemus, ſed vigilemus, ne nos dies illa incautos ſubripiat.

A ℣. 12. *Nox præceſſit* … Syr. jam nox præteriit: *Dies verò* … totum hujus vitæ tempus nox eſt; æternitas diei comparatur. Igitur

Nox præceſſit, præteriit. id eſt ad finem properat vita: mundus tranſit & concupiſcentia ejus. *dies autem appropinquavit*; id eſt, adeſt æternitas ſemper duratura; *Abjiciamus ergo opera tenebrarum*; id eſt, peccata; mundana, tranſitoria, & ferè tranſita, ſeu prætetita contemnamus, relinquamus.

Induamur arma lucis; id eſt, arma fulgentia; bona & ſancta opera, quæ ſunt & indumenta, quibus tegimur; & arma, quibus protegimur contra noſtræ ſalutis hoſtes.

Æterna, ſemper manentia diligamus, ſectemur.

Vel etiam poteſt dici cum Theodoreto: quod totum tempus quod Incarnationem præceſſit, nox fuit; B tempus ignorantiæ fuit: tempus verò ab Incarnatione, dies eſt: ortus eſt ſol juſtitiæ.

Hinc fideles hortatur Apoſtolus ad opera lucis; ad vitam Evangelicam. Seu ut ait in cap. 12. ℣. 2. *Reformamini in novitate ſenſus*.

℣. 13. *Sicut in die honeſte* … id eſt, & quia dies eſt, ut dixi, ſive intelligas; quia ortus eſt ſol juſtitiæ: ſive quia æternitatis dies appropinquat. *Ambulemus* decenter compoſiti, ſicut faciunt illi, qui in publicum prodeunt; id eſt, opera faciamus; quæ lucem non reformident.

Non in comeſſationibus & ebrietatibus … Tria præcipuè fugiamus opera tenebrarum. ſcilicet comeſſationes & compotationes, id eſt, epulas, quæ fiunt C tantùm voluptatis & gulæ causâ: unde ebrietates, quæ mentem alienant, & ad libidinem & alia vitia provocant.

Libinum ſpurcitias, quæ in cubilibus fiunt, & alias quaſcumque laſcivias.

Invidias atque contentiones pro honoribus aſſequendis Gr. non in lite, & æmulatione. Hîc præcipuè tria vitiorum capita tanguntur fugienda: gula, libido, ambitio. Primum abutitur bonis externis; ſecundum bonis corporis; tertium animæ bonis.

Tria vitiorum capita.

Ex ebrietate & impudicitiâ quæ mala ſequantur, vide apud D. Chryſoſtomum, hîc.

℣. 14. *Sed induimini Dominum Jeſum Chriſtum.* Hac metaphorâ frequenter utitur Apoſtolus, Gal. 8. D Eph. 4. 6. Coloſſ. 3. & 1. Theſſal. 5.

Quid ſit Chriſtum induere.

Sed ipſum Dominum Jeſum Chriſtum, omneſque ejus virtutes in animo veſtro ſic imprimite, eumque ſic imitamini moribus veſtris; ut ſolus in vobis videatur Chriſtus; ſicut in homine veſtito, ſola veſtis apparet.

Seu Chriſti Spiritus & gratia vos intùs ita repleat, ut ejus virtutes, quaſi habitus, vos exteriùs cooperiant: & videamini ipſe Chriſtus eſſe.

Et ne carnis curam … Syr. & ne ſoliciti ſitis carnis veſtræ ad concupiſcentias. Gr. in deſideria; id eſt, ne corpori veſtro proſpiciatis molliter & delicatè; ad explenda, ſcilicet, illius deſideria & voluptates.

Quid de cura carnis.

E Quaſi diceret, Chriſtum induti, carni ſeu corpori providete tantùm ad ſanitatem, non ad luxum & voluptatem; ſed totam veſtram diligentiam ad ſpiritualia curanda inſumite. Ita ferè D. Chryſ.

Non prohibet Paulus quominus corpori provideatur ad ſanitatem, ſed ne indulgeatur ad voluptatem: ſic alendum eſt ut vivat & valeat; non ut laſciviat.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 13. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim reducenda.

Primò.

Chriſtianus Principis honorandi modus.

EX primis verſibus diſce Chriſtianum modum Reges, Principes, Magiſtratus, quemcumque publicâ authoritate præditum, honorandi.

Attende à quo ſit illorum poteſtas, ob quid; & ideò quid ſint per reſpectum ad Deum.

Princeps, Rex à Deo inſtitutus, ſub Deo conſtitutus, omnibus major, ſolo Deo minor, ait Tertullianus; Dei vicarius & miniſter, ut bono præſit publico.

Hinc ipſi debetur honor, reverentia, obedientia; & qui ſub hoc reſpectu Regem honorat, Deum honorat: qui verò ſpernit, ſpernit & Deum, fitque ſimul humanæ & divinæ Majeſtatis reus. Vide verſus 1. 2. 3. 4. 5. 6.

B

Secundò.

Semper ſolubile charitatis debitum.

Ex ℣. 8. diſce charitatis debitum; perpetuum eſt & ſemper ſolubile; ſemper ſolvitur, & ſemper debetur: in quo differt à cæteris omnibus debitis.

Solventem ditat.

Attende itaque ad perpetuò ſolvendum, quod perpetuò debes; ſolve autem libenter, quod te ſolventem ditabit: & eò ampliùs ditabit, quò promptiùs, largiùs, & liberaliùs ſolveris.

Hæc virtus omnes virtutes includit, omnia vitia deſtruit; ex uno latere habet abſtinentiam à malo, ait D. Chryſoſtomus: malum enim non operatur; ex altero habet efficacem bonorum operationem:

A *plenitudo*, ſeu conſummatio, *legis dilectio.*

Tertiò.

Exhortatio ad fugam mali.

Ex ℣. 12. Ne in peccatis dormias unquam, aut in viâ ſalutis torpeſcas; recordare frequenter horum Apoſtoli verborum: *Hora eſt jam nos de ſomno ſurgere.* Ecce elabitur vita, mors inſtat, adeſt æternitas, adeſt terribile judicium, æternitatis deciſivum.

Ad operationem boni.

Iiſdem utere verbis, ut ad bonum lucis, ſeu gratiæ uſum, temetipſum excites. *Nox præceſſit*; tempus ignorantiæ, tenebrarum, idololatriæ, elapſum eſt. Ortus eſt ſol juſtitiæ, ambulamus in die; ergo ſicut in die, in mediâ luce honeſtè, ſanctè vivamus coram Deo & hominibus.

Adhuc modicum lumen... Illo ſanctè utamur, ad bene operandum: ecce nox in quâ non potero operari.

Quartò.

Quid ſit Chriſtianus.

Ex ℣. 14. diſce quid ſit Chriſtianus ex D. Paulo? homo Chriſtum indutus; intùs Chriſti gratiâ & ſpiritu animatus; exteriùs Chriſti virtutibus, ſobrietate, caſtitate, humilitate, patientiâ, charitate indutus; homo in quo ſolus apparet Chriſtus; homo qui dicere poſſit: *Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Chriſtus.*

Eheu quando Chriſtianus ero? Chriſtianus quaſi alter Chriſtus: & ego Chriſto rebellis.

Analyſis Cap. 14.

IN duobus præcedentibus Capitibus, charitatem erga proximum multoties commendavit Apoſtolus; in hoc quaſdam diſſidiorum, charitatis offenſivorum, cauſas componit.

Ex Judæis converſi, & in fide adhuc infirmi, cibos & dies juxta legem Moſaïcam obſervabant, & Gentiles converſos, ob iſtorum inobſervantiam judicabant: hi autem Judæos, ob hoc ipſum, contemnebant ut infirmos; hos & illos ſic arguit Apoſtolus, ut utroſque doceat charitatis regulas.

D

Primo ℣. docet infirmum à doctioribus cum charitate ſuſcipiendum.

Secundo ℣. breviter exponit altercationis argumentum, quod ſuprà.

Tertio ℣. ſic eam definit, ut unumquemque in ſuâ praxi relinquat; dummodò charitatem ſervent & pacem; docti non ſpernant infirmos; infirmi non judicent doctos.

A ℣. 4. ad ℣. 13. multis probat neminem à fratre ſuo judicandum; tùm quia authoritatem judicandi non habemus, ℣. 4. tùm quia

C

ſcientiam ad judicandum neceſſariam non habemus; cor fratris noſtri non novimus; Deum in corde glorificat, ℣. 6. tùm quia Chriſti ſolius eſt nos judicare: & Chriſto non debemus præripere quod emit ſanguinis ſui pretio, ℣. 9. memores itaque quòd coram Chriſto, communi omnium Domino & Judice, ſiſtemur judicandi; alios ne judicemus, ℣. 10. 11. 12.

℣. 13. & multis ſequentibus doctiores monet, ut caveant ne dent infirmioribus ſcandalum; nullus quidem cibus jam immundus eſt: caveant tamen ne propter cibum frater pereat, ℣. 15. ne dent occaſionem blaſphemiæ, ℣. 16. attendant quòd regnum Dei non ſit eſca, ſed juſtitia, pax & charitas, ℣. 17. itaque ſectentur quæ ſunt pacis & ædificationis, ℣. 19. caveant ergo quod ſcandalo deſtruit, ℣. 20. præſtaret re licitâ non uti, quàm illius uſu parere ſcandalum, ℣. 21.

Denique docet infirmos, ne quidquam contra conſcientiam agant, ℣. 22. 23. aliorum exemplo ſcilicet impulſi.

Digitized by Google

Caput Decimum-Quartum.

Textus.

1. INſirmum autem in fide aſſumite, non in diſceptationibus cogitationum.

2. Alius enim credit ſe manducare omnia: qui autem infirmus eſt, olus manducet.

3. Is qui manducat, non manducantem non ſpernat: & qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum aſſumpſit.

4. Tu quis es, qui judicas alienum ſervum?
domino ſuo ſtat, aut cadit:

ſtabit autem: potens eſt enim Deus ſtatuere illum.

5. Nam alius judicat diem inter diem: alius autem judicat omnem diem; unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.

6. Qui ſapit diem, Domino ſapit.

Et qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo.

Et qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo.

7. Nemo enim noſtrûm ſibi vivit, & nemo ſibi moritur.

8. Sive enim vivimus, Domino vivimus: ſive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, ſive morimur, Domini ſumus.

9. In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit: ut & mortuorum & vivorum dominetur.

10. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu quare ſpernis fratrem tuum?

Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti.

Paraphraſis.

A INter alia autem mutuæ charitatis officia, hoc ſpeciatim vobis commendo; ſi quis ſit inter vos in rebus fidei nondum ſatis inſtructus, hunc vos, qui doctiores eſtis, aſſumite cum charitate inſtruendum, & cum eo ne diſputationibus contendatis.

Verbi gratiâ, is qui de Evangelio bene inſtructus eſt, credit ſibi licere quibuſlibet cibis veſci: alius autem de fide minùs inſtructus, putat id non eſſe licitum, & ideò veſcitur oleribus, ne quid à lege Moſaïcâ prohibitum comedat.

Hæc tanti non ſunt momenti, ut ob ea imminutionem pati debeat fraterna charitas. Igitur qui juxta libertatem Evangelii, quibuſlibet appoſitis veſcitur, non ſpernat infirmiorem, qui ex animi ſui infirmitate à carnibus abſtinet, & oleribus veſcitur: & hic
B non damnet eum, qui promiſcuo cibo utitur; quia Deus illum ſibi adjunxit, ſuumque fecit.

Tu enim, Judæe, fratrem tuum condemnans, quis es? & quo jure ſervum judicas alienum?

Certè, & ſi condemnandus eſſet, non tamen à te, ſed à domino ſuo, cujus ſententiâ, cauſâ cadet, aut ſubſiſtet, illius arbitrio puniendus aut abſolvendus:

Ego autem dico tibi, quòd cauſâ non cadet; quia Dominum habet potentem & clementem, qui ſuâ potentiâ fulciat, ſuâ clementiâ abſolvat.

Quod de cibis dixi, idem de diebus dico: nam qui infirmus eſt, & imperfectæ adhuc fidei, diem inter diem diſtinguit; contra doctior & ſolidæ fidei, dies omnes judicat pares: ob iſta ſimiliter fraterna
C non ſcindatur concordia; ſed ſuo quiſque relinquatur judicio, præſertim ubi nullum eſt Religionis detrimentum.

Etenim qui dies obſervat & diſtinguit, id ad Dei gloriam & obſequium facit; ſicut & qui dies omnes Deo pariter dedicat, Dei quoque honorem intendit;

Item qui promiſcuè quodvis comedit, ad Domini gloriam comedit: gratias enim illi agit de cibo aſſumpto;

Et qui abſtinet à cibis, Religionis ergò abſtinet, & de cibis ſibi permiſſis, Deo pariter gratias agit.

Uterque, inquam, Deum benedicit: nemo enim noſtrûm, qui Chriſtiani ſumus, ſui cauſâ vivere debet aut mori; ſed Dei gratiâ, cujus toti ſumus.

D Sive enim vivimus, Domino vivimus, à quo eſt vita noſtra; ſive morimur, Domino morimur, quo Judice morimur: in quocumque ergo ſtatu ſimus, ſeu viventes, ſeu morientes, Domini ſumus, qui magno pretio nos redemit, ſui ſcilicet ſanguinis pretio.

In hunc quippe finem Chriſtus mortuus eſt, & morte ſuâ noſtræ redemptionis lytrum ſolvit; & à mortuis ſuſcitatus vita vivit immortali: ut in mortuos & vivos in cælo & in terrâ dominetur.

Cùm ergo Dei, Chriſtique ſimus; quare tu, Judæe, non manducans, fratrem tuum manducantem,
E judicas ut guloſum; & tu, Gentilis, quodlibet appoſitum comedens, quare fratrem tuum, hac libertate non utentem, ſpernis ut rationis inopem, & in fide imperitum.

Quo jure hanc in alterutrum exercetis authoritatem? omnes enim nos Chriſti ſumus pariter ſervi; omnes pariter ſiſtendi ſumus ante tribunal Chriſti,

& ab eo judicandi ; quid ergo illius officium præripis ? A

Recordamini ejus quod apud Iſaiam ſcriptum eſt: Vivo ego, dicit Dominus ; me mortales omnes agnoſcent, confitebuntur, & genuflexi adorabunt ut Deum, Dominum, & ſupremum Judicem ſuum.

Cùm ergo coram hoc ſupremo & æquiſſimo Judice, unuſquiſque noſtrûm pro ſemetipſo ſit rationem redditurus, non pro aliis, quorum cura nobis non eſt commiſſa :

Propriæ noſtræ ſaluti invigilantes, noſtrumque proprium negotium agentes, non amplius alios judicemus in malum.

B Sed potiùs hoc apud vos ſtatuite, nulli fratrum occaſionem dare aut remoræ in viâ ſalutis, aut caſûs à ſalute.

Quod ad me attinet, ego certiſſimè ſcio, & pleniſſimè ſum perſuaſus, Chriſti afflatu & doctrinâ, quod nullus cibus ſit ſuâ naturâ impurus, ideòque licet promiſcuè quolibet uti :

Per accidens tamen, propter ignorantiam, aliquis cibus fit immundus, ei ſcilicet, qui putat illum immundum, ſeu prohibitum : & ideò coram hoc infirmo prudenter utendum eſt Evangelicâ libertate.

C Etenim ſi hic frater tuus infirmus exiſtimat, licèt ex errore, aliquid immundum, & illud tamen coram eo comedis, ſicque eum ob tuum cibum lædis, aut ſaltem mærore afficis ;

Tunc peccas contra fraternam charitatem.

Ha ! ne frater tuus, licèt infirmus, ſit tibi tam vilis, ut eum cibo tuo perdas, quem Chriſtus tanti fecit, ut pro illo ſalvando mori non dubitaverit.

Cavete igitur ne cauſa ſitis cur blaſphemetur fides & Religio noſtra, ob veſtras de cibis edendis, aut non edendis diſſenſiones & ſchiſmata.

Etenim vera Religio, per quam Deus in nobis regnat, & ob quam nobis cæleſte regnum parat, non conſiſtit in electione cibi & potûs :

D Sed in morum innocentiâ, in pacis fraternæ ſtudio, & in ſpirituali gaudio, bonam conſcientiam ſemper comitante.

In his quiſquis Chriſto ſervit, is & Deo placet, & à piis hominibus approbatur.

Itaque ſectemur ea quæ pacem conciliant & augent, & ea faciamus quæ ad mutuam conferunt ædificationem.

Cave, Chriſtiane, in fide doctior, ne propter vilem cibum deſtruas ædificium Dei, fratrem ſcilicet infirmum, in quo Chriſtus per fidem habitat.

Scio, & illud jam dixi, nullum cibum ex ſe immundum eſſe ; imò mundi ſunt omnes, tùm naturâ ſuâ, tùm Chriſti Domini permiſſu :

E Nihilominus peccat ille, qui cibo ex ſe licito utitur cum ſui fratris ſcandalo ; tunc enim re bonâ malè utitur.

Præſtabilius eſt omninò à carnibus abſtinere, & numquam vinum bibere, quàm ſic aut cibo quopiam, aut potu, fratri tuo lapſûs occaſionem dare ; ſive te contra conſcientiam imitetur, ſive te temerè judicet : & per te ſcandalizatus, infirmior fiat in fide.

Tu in fide inſtructior credis, & bene, quòd nullus ampliùs cibus ſit immundus ; hanc fidem in animâ, & coram Deo ſerva : at ne eâ foris cum tui fratris offendiculo utaris :

Beatus autem omnis qui ſemetipſum non condemnat interiùs in eo quod probat exteriùs ; ſeu qui nihil contra conſcientiam operatur, malo impulſus exemplo, aut quovis alio motivo.

11. Scriptum eſt enim : Vivo ergo, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu : & omnis lingua confitebitur Deo.

12. Iraque unuſquiſque noſtrûm pro ſe rationem reddet Deo.

13. Non ergo ampliùs invicem judicemus :

B ſed hoc judicate magis : ne ponatis offendiculum fratri, vel ſcandalum.

14. Scio, & confido in Domino Jeſu, quia nihil commune per ipſum,

niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt.

15. Si enim propter cibum frater tuus C contriſtatur :

jam non ſecundùm charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt.

16. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum.

17. Non eſt enim regnum Dei, eſca & potus :

D ſed juſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto.

18. Qui enim in hoc ſervit Chriſto, placet Deo, & probatus eſt hominibus.

19. Iraque quæ pacis ſunt, ſectemur : & quæ ædificationis ſunt, in invicem cuſtodiamus.

20. Noli propter eſcam deſtruere opus Dei.

Omnia quidem ſunt munda :

E ſed malum eſt homini, qui per offendiculum manducat.

21. Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut ſcandalizatur, aut infirmatur.

22. Tu fidem habes ? penes temetipſum habe coram Deo :

Beatus, qui non judicat ſemetipſum in eo quod probat.

23. Qui autem diſcernit, ſi manducaverit, damnatus eſt : quia non ex fide. Omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt.

Qui verò fluctuat, & hæſitat ambiguus, an tali cibo liceat uti ; ſi ſic dubitans comedit, ille reus eſt peccati, utpote propriâ ſuâ conſcientiâ judicatus; dictabat enim ſibi non licere, quod fecit tamen ; quidquid autem eſt contra conſcientiæ dictamen, peccatum eſt.

Commentarius in Cap. 14.

℣. 1. INFIRMUM *autem in fide aſſumite.* Syr. ei verò, qui eſt infirmus in fide, date manum.

Gentiles, ſeu ex Gentilibus converſos alloquitur Apoſtolus, & hortatur ut infirmiores in fide cum charitate ſuſcipiant, nec importunis diſputationibus laceſſant.

Infirmo danda manus.

Infirmum igitur *in fide*, & nondum ſatis inſtructum, vos, qui doctiores & fortiores eſtis, *aſſumite* cum charitate inſtruendum, eumque ut fratrem fovete, juvate. Seu, ut ait Syr. ei date manum, ſicut infirmo in itinere datur manus.

Cum eo non diſputandum.

Non in diſceptationibus cogitationum. Gr. non in diſceptationes diſputationum. Syr. nec ſitis ambigentes in cogitationibus veſtris ; id eſt, cum eo ne contendatis, an bene, an male ſentiat, quia adhuc charitativè tolerandus eſt ; nec importunis diſputationibus laceſſendus, ne fortè offenſus ab incæpto reſiliat.

℣. 2. *Alius enim credit ſe manducare omnia.* Factum, ſeu altercationis argumentum breviter exponit.

Altercationis argumentum.

Alius, id eſt, qui in fide firmus, & de Evangelio bene inſtructus, credit ſibi licere quibuſlibet cibis veſci ; quia nullum in lege Evangelicâ ciborum genus immundum cenſetur.

Qui autem infirmus eſt, olus manducet. Gr. olera comedit. Syr. manducat. Divus Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, omnes in indicativo, *veſcitur*, *manducat* ; ita ut ſit propoſitio, factum ſimpliciter exponens, ſcilicet : infirmus autem, ſeu Judæus recenter converſus, & de Evangelicâ libertate non ſatis inſtructus, oleribus veſcitur.

Juxta noſtram vulgatam hic ſenſus eſt ; *infirmus autem*, & in fide parum doctus, putat id non licitum eſſe ; is itaque, ſeu infirmus, *olus* & cibos à lege Moſaïcâ permiſſos *manducet*, ne contra conſcientiam peccet.

Per *olus*, intellige quælibet legumina, quorum nullum erat Judæis vetitum : multa autem animalia, tùm ex piſcibus, tùm ex volucribus, tùm ex beſtiis erant prohibita.

Deciſio Apoſtolica.

℣. 3. *Is qui manducat, non manducantem ....* Altercationem ſic definit, ut unumquemque in ſuâ praxi relinquat, dummodò charitatem & pacem ſervent.

Qui manducat, id eſt, is qui juxta libertatem Evangelii, quibuſlibet veſcitur, eum qui juxta legem Moyſis ciborum electionem ſervat, non ſpernat tanquam rudem, imperitum, atque ſuperſtitioſum.

Vel non ſpernat, nec vilem faciat ejus animam, ſcandalum ei dando, dum exemplo ſuo illum inducit ad manducandum contra propriam conſcientiam.

Et qui non manducat, id eſt, infirmus in fide, & legis Moſaïcæ adhuc in hoc obſervator, non condemnet manducantem, id eſt, promiſcuo victu utentem, tanquam legis tranſgreſſorem : *Deus enim aſſumpſit illum.* Rationem aſſignat, ob quam non debeat quis fratrem ſuum judicare ; quia ſcilicet Deus illum in ſervum & cultorem ſuum aſſumpſit, & conſequenter ad eum pertinet.

Ratio non judicandi fratrem ſuum.

Quis ergo judicet eum, quem Deus ſuum publicè aſſumit & probat ?

Inſtantia contra judicantem.

℣. 4. *Tu quis es ? qui judicas alienum ſervum ?* Urget allatam rationem, ob quam de fratre noſtro judicare non debemus, ſcilicet autoritatem non habemus.

Tu, qui non manducas, & manducantem judicas, *quis es ?* cujus authoritatis ? non tuum eſt judicare manducantem, ſive bene, ſive male agat, nec ad te pertinet.

Domino ſuo ſtat aut cadit, id eſt, Dominum ac Judicem ſuum habet, Deum ſcilicet, à quo vel abſolvatur, vel condemnetur ; ſeu Domini judicio, aut pro ſe, aut contra ſe ſententiam feret.

Stat, qui in cauſâ victor eſt ; *cadit*, qui judicium contra ſe refert.

Stabit autem, id eſt, cauſâ non cadet, non condemnabitur, quia Deus poteſt efficere ut ſtet. Idem Deus qui cibos vetuit in lege Moſaïcâ, potuit illos in Evangelio permittere.

Nota Litteralis.

Circa verſum tertium nota quòd Apoſtolus modo valdè diverſo, pro temporum & perſonarum diverſitate, eâdem de re agit.

Galat. cap. 1. increpat durè, ob legalium obſervantiam ; Judæis Romanis velut indifferentem relinquit uniuſcujuſque conſcientiæ : unde hic diverſus agendi modus ? & quæ illius ratio ?

Galatas increpat ob legalia ; quia ipſi, cùm Gentiles eſſent, & legalia nunquam obſervaſſent, ea tamen poſt Baptiſmum aſſumpſerant ut neceſſaria : hinc, *ô ſtulti Galatæ*, &c. cap. 3.

Judæis verò permittit ad tempus legalia ſervare, nondum mortifera ; quia adhuc infirmi erant in fide. Seu, ut ait D. Chryſoſtomus, quòd novella eſſet Romanorum fides. Talia corrigendi nondum erat tempus. Adde quòd Synagoga erat cum honore ſepelienda.

OBSERVATIONES MORALES.

Primò hîc mirare cum D. Chryſoſtomo divinam Apoſtoli noſtri ſapientiam, quæ utroſque altercantes ſic ad mediocritatem reducit, ut hos & illos corrigat & inſtruat.

Hincque diſce primò charitativum corrigendi & inſtruendi modum. Secundò pacem omnibus rebus, ex ſe indifferentibus, anteponendam. Tertiò multis in occaſionibus unumquemque in ſuo ſenſu relinquendum, ne pax turbetur, charitas lædatur ; præcipuè cùm non eſt commodum & maturum corrigendi tempus.

Secundò mirare & imitare charitativum Apoſtoli monitum firmioribus datum ; *Infirmum in fide aſſumite.*

Firmior ſciat cum infirmioribus infirmari, ut in-

firmum confirmet; ſciat ſe patrem, ſe fratrem, ſicque cum charitate ſuſcipiat, foveat, inſtruat; charitativam det illi manum; non ſpernat, non arguat acriter, non altercetur, neç diſputet cum eo: diſputatio enim animum exacerbat, charitas verò cor emollit & attrahit.

Denique in tertio verſu remedium nota duobus vitiis valdè communibus congruum; docti ſpernunt ignaros; ignari judicant doctos: hi & illi ſuo vitio medicinam ſumant à D. Paulo datam.

Aliud altercationis argumentum.

℣. 5. *Nam alius judicat diem inter diem.* Gr. hic quidem judicat, &c. hic autem judicat omnem, &c. postquam de cibis egit, ad aliud legalium genus venit, ob quod erat inter Romanos altercatio, ſcilicet, dierum diſtinctionem & obſervantiam.

Alius, ſcilicet, Judæus, in fide infirmus, diem à die diſtinguit, ſeu unum alio ſanctiorem judicat. v. g. Sabbathum, Neomenias, &c. ſeu certis diebus jejunat, & à quibuſdam cibis abſtinet, v. g. à fermentato pane in hebdomadâ Paſchæ.

Alius autem, in fide firmior & in lege Evangelicâ inſtructior; ſcienſque hæc omnia legalia per Chriſtum eſſe ſublata, *judicat omnem diem* æqualem eſſe, nec unum ab alio diſtinguit, ſive jejuniis, ſive ciborum quorumdam abſtinentiâ.

Unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet: id eſt, quiſque ſuum in his rebus judicium ſequatur.

C Nota quòd errabant quidem Judæi, legalia per Chriſti mortem abrogata, ſervantes; quia tamen hæc nondùm erant mortifera, Evangelio quippe, nondùm ſatis promulgato & explicato; illos in ſuo permiſit errore, donec plenius inſtruerentur; ne ſi ab iſtis legalibus ſtatim revocarentur, turbati reſilirent à fide. Vide dicta ℣. 4.

Cum infirmis infirmatur Apoſtolus.

Itaque per charitatem infirmatur cum infirmis.

Nota 2° quod agitur hîc de Feſtis & de jejuniis in lege Moſaïcâ præſcriptis, ut patet ex textu. Lex autem illa erat per Chriſti mortem abrogata.

Perperam Hæretici hoc textu abutuntur.

Hinc male hæc Apoſtoli verba detorquent hæretici contra dies Feſtos ab Eccleſiâ inſtitutos, & jejunia, & quorumdam ciborum abſtinentiam: quorum pauca tunc erant in uſu, & quæ ſi ab Eccleſiâ tunc præcepta fuiſſent, ſervari juſſiſſet Apoſtolus, ſicut Apoſtolica decreta cuſtodiri juſſit. Act. 16. 4. D

Male etiam ultimis verbis abutuntur, quaſi Apoſtolus facultatem indulgeat & credendi & agendi pro libito: agit enim Apoſtolus de rebus ex ſe indifferentibus, non de rebus fidei, aut de præceptis Eccleſiæ, v. g. de jejuniis, aut abſtinentiâ, ab Eccleſiâ inſtitutis: cum enim omnes Chriſtiani, etiam in conſcientiâ, poteſtati Eccleſiaſticæ teneantur obedire; ut docuit cap. præcedenti, ſibiipſi contradiceret dicens. *Unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.*

℣. 6. *Qui ſapit diem, Domino ſapit.* Gr. addit, & qui ſapit diem, Domino non ſapit. Addit & Syrus, & Chryſ. Theodoret. Theophyl. Quia tamen Origenes id non habet, nec Ambroſius, nec ullus E codicum noſtrorum; hinc Eraſmus probabile putat quòd ad D. Pauli explicationem fuerit additum.

Senſus autem eſt; qui diſcernit diem abſtinentiæ, à die non abſtinendi, vel diem feſtum à die vulgari, id ad Dei gloriam & obſequium facit.

Idem intelligendum de eo, qui non diſcernit, ſed judicat omnem diem idoneum ad opera pietatis & pœnitentiæ; id ad Dei gloriam facit.

Et qui manducat; id eſt, item qui promiſcuè quidvis comedit, & quovis die, id etiam ad Dei gloriam facit: ſimiliter & qui abſtinet à cibis lege A vetitis, ad Domini gloriam abſtinet: & uterque Deo gratias agit: hic pro cibis ipſi in lege Moſaïcâ permiſſis; ille pro omnibus cibis, quibus ex Evangelicâ libertate utitur.

Non factum ſolummodò, ſed & cor Deus attendit.

Quaſi diceret: novit Dominus & comedentium & jejunantium intentionem; nec tantummodò factum, ſed & facti, propoſitum attendit. Hinc quia & comedens & jejunans Deum honorare intendit, uterque ſuo ſenſui relinquendus eſt.

Hinc nemo condemnandus.

Hinc diſce 1° neminem condemnandum, ſed potius ob intentionem excuſandum.

Hinc etiam ſimplicior ſæpe Deo placet magis quàm doctior.

2° Simpliciores aliquando in ſuis devotionibus, etſi forte non ſecundùm ſtrictam & ſeveram ſcien- B tiam, plus placere Deo, ob intentionis puritatem, quam doctiores in actionibus etiam ſecundùm ſcientiam, ab omnibus approbatis; ob defectum ſcilicet, intentionis minus puræ & devotæ.

℣. 7. *Nemo enim noſtrûm ſibi vivit....* Gr. ſibiipſi, &c. Probat &. manducantem & non manducantem Domino manducare, & non manducare

Nemo enim noſtrûm, qui Chriſtiani ſumus, propter ſe vivit aut moritur; ſed propter Deum, cujus eſt totus, & ad cujus propterea gloriam, omnia ſua referre debet.

℣. 8. *Sive enim vivimus, Domino vivimus...* id eſt, Chriſto Domino, qui nos fecit ſuos, & cui propterea debemus, & vitam, & mortem, & omnia noſtra conſecrare.

Sive ergo vivimus, ſive morimur, Domini ſumus: id eſt, Chriſti, à quo empti ſumus pretio magno, ipſius ſcilicet ſanguine.

Totum quod ſumus, Dei eſt.

Servorum nihil eſt; omnia verò ſunt Domini. Cum ergo ſervi ſimus Chriſti Domini, qui nos ſuo ſanguine redemit; ideò omnia noſtra, & vita & mors Chriſti ſunt.

Ratio.

℣. 9. *In hoc enim Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit.* Gr. addit, & revixit. Addit etiam Syrus.

Dat cauſam cur Chriſti ſumus, non noſtri. *In hoc*, id eſt, in hunc finem *Chriſtus mortuus eſt*, & *reſurrexit* à mortuis vitâ vivens immortali:

Ut & mortuorum & vivorum dominetur: id eſt ut ex morte ſuâ & ex reſurrectione ſuâ dominaretur in mortuos & vivos.

A 1° quidem conceptionis inſtanti, Chriſtus omnium Dominus fuit, hujus tamen dominii uſum & exercitium adeptus eſt per mortem & reſurrectionem ſuam. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* In totam Eccleſiam triumphantem & militantem, &c.

Judæum & Gentilem ſimul aggreditur.

℣. 10. *Tu autem; quid judicans fratrem tuum...*

Cum ſolius Dei & Chriſti ſimus: quare *tu*, Judæe non manducans, *judicas* & condemnas *fratrem* Gentilem, libertate ſibi à Chriſto Domino ſuo datâ, manducantem?

Aut tu, Gentilis manducans, & firmior in fide; *quare ſpernis fratrem tuum* Judæum, non manducantem, ex animi & conſcientiæ teneritudine; & quia jus à Chriſto ſibi datum, ſicut & tibi, nondum ſatis intelligit.

Omnes enim ſtabimus ante Tribunal Chriſti; id eſt, omnes enim ſiſtendi ſumus ante Tribunal Chriſti, eo tanquam communi omnium Domino judicandi.

Quaſi diceret, quid ergo illius officium prævenitis? illius enim ſolius eſt de nobis ſervis ſuis judicare.

Recordare de terribili judicio Dei, cui ſiſtendus es brevi; & alios non judicabis.

℣. 11. *Scriptum eſt enim.* Iſai 45. 23. *Vivo ego*, ſeu ut habet Iſaias: *in memetipſo juravi*, id eſt, per memetipſum, ſeu per vitam meam juro.

Mihi

Mihi flectetur omne genu, id eſt, omnes homines me ſupremum judicem agnoſcent, ſupplices & ſubditi adorabunt.

Et omnis lingua confitebitur Deo, id eſt, Deumque confitebuntur; boni quidem voluntariè, mali verò invitè.

℣. 12. *Itaque unuſquiſque noſtrûm pro ſe.* Gr. ſcipſo, &c. ſeu de ſeipſo, non de aliis, coram hoc ſupremo judice ac Domino rationem reddet; an tantùm reddiderit; quantùm accepit? tantùm glorificaverit, quantùm cognovit? pro menſurâ talenti accepti erit judicium.

℣. 13. *Non ergo amplius invicem judicemus:* id eſt, nec manducans abſtinentem, nec abſtinens manducantem condemnet: ſed unuſquiſque circa ea, quæ ad eum ſpectant, occupetur.

Sed hoc judicate magis, ne ponatis... id eſt, ſed hoc apud vos potius ſtatuite, ne fratri veſtro ponatis offendiculum, quod ambulantem retardet: vel ſcandalum, quod ſit ei cauſa cadendi.

Ad doctiores ſermo.

Hoc videtur ad firmiores, ſeu doctiores ſpecialiter ſpectare, ſicut & reliqua hujus capitis & initium ſequentis.

Illos ergo monet Apoſtolus ut caveant ne libertate Evangelicâ abutentes, occaſionem dent infirmioribus, vel eos judicandi, vel contra conſcientiam ſuam edendi, vel forte, quod pejus eſt, ad Judaiſmum redeundi.

Omnia quidem munda.

℣. 14. *Scio & confido in Domino Jeſu...* Gr. ſcio & perſuaſus ſum in Chriſto Jeſu. Syr. novi ſiquidem, & perſuaſum habeo per Dominum Jeſum.

Id eſt, quod ad me, indubitatè ſcio & perſuaſum habeo per doctrinam Domini Jeſu, à quo illud didici: *quia nihil commune per ipſum*, id eſt, quòd nullus cibus ſit immundus: *per ipſum*; id eſt, per Chriſtum, per legem Chriſti, per legem Evangelicam. Ita Theodoretus. in Gr. tamen hodierno eſt, per ſeipſum, Syrus habet, ex ſeipſo; Origenes per ſe & naturâ ſuâ; ita & D. Chryſoſtomus Theophylactus; accentûs mutatio hanc facit variationem. *δι' αὐτοῦ*, vel *δι' αὑτοῦ*. quæ in re, non eſt magna: quia utrumque verum.

Niſi ei qui exiſtimat quid commune... id eſt, ei tamen qui judicat in conſcientiâ, licet erroneâ, cibum aliquem immundum; illi, inquam, immundus eſt ille cibus; non ex veritate; ſed ex errore, ſeu opinione quam ſequi debet in praxi.

Omnibus ergo liceat uti.

Duo ſtatuit Apoſtolus in hoc verſu.

Primum. Nullus cibus naturâ ſuâ eſt immundus. Unde colligendum relinquit: ergo promiſcuè quolibet cibo licet uti.

Per accidens tamen aliqua aliquibus non munda.

Secundum: per accidens tamen propter ignorantiam, aliquis cibus immundus eſt, ei ſcilicet, qui exiſtimat illum immundum, ſeu prohibitum. Hic enim, ſi tali cibo, quem exiſtimat prohibitum, veſcatur, peccabit: quia debet ſecundùm conſcientiam ſuam, licet erroneam, agere.

Et hinc colligit Apoſtolus in ſequentibus, quòd debeat firmus in fide prudenter & ſecundùm charitatem uti Evangelicâ libertate ſupradictâ, & cavere ne ſit infirmo occaſio peccati.

Cautè ergo utere.

Primò ne pereat frater tuus.

℣. 15. *Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur, jam non.* Gr. non amplius...

Nam ſi frater tuus exiſtimet, licet ex errore, aliquid immundum eſſe, & illud tamen coram eo comedis, ſicque illum contriſtas & ſcandalizas; tunc contra charitatem peccas.

Noli cibo tuo... Gr. ne cibo tuo perdas, id eſt, ne fratrem tuum tam vilem habeas, ut eum perdas:

A quem Chriſtus tanti fecit, ut pro illo mortem ſubire non dubitaverit. Perdes autem, ſi edulio tuo des occaſionem illi, vel temere te judicandi; vel contra conſcientiam ſuam te imitandi; vel ad Judaiſmum ſcandalizatus redeundi.

Obſervatio moralis.

Hinc diſce quantùm ſit infirmis compatiendum & condeſcendendum, ne propter nos, & per nos, pereat ille, pro quo Chriſtus obiit.

Charitas omnium regula.

Diſce & quod charitas debeat omnium noſtrarum actionum eſſe regula: & ſcientiâ & fide ſecundùm charitatem utendum.

Chriſti autem charitas tuam accendat.

Ut tuam autem charitatem erga proximum accendas, & ex dilectione, ut te illius accommodes infirmitati; B perpende Chriſti pro eo charitatem: Chriſtus pro eo mortuus eſt; & ego nihil patiar pro quo Chriſtus obiit?

Chriſtus ſuâ propriâ morte vitam ei dedit: & ego hanc illi vitam meo ſcandalo eripiam? tantine facio Chriſti ſanguinem, ut eſcâ vili, vel verbo forte mordaci, fratrem meum velim perdere; pro quo Chriſtus Dominus pretioſum ſanguinem ſuum fudit?

Secundò ne des occaſionem blaſphemiæ.

℣. 16. *Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum.* Gr. veſtrum. Syr. noſtrum.

Ne ſitis ergo cauſa, cur malè de nobis loquantur tùm Judæi, tùm Gentiles; noſtraque Religio ac Evangelica libertas malè audiat apud eos, qui foris ſunt, propter contentiones veſtras de cibis edendis, vel non edendis.

Tertiò, quia in hoc non conſiſtit ſalus.

Nihil ergo perdes.

C ℣. 17. *Non eſt enim Regnum Dei eſca & potus....* Religio per quam Deus regnat in nobis; & per quam regnum cœleſte paratur; non conſiſtit in electione cibi & potûs; ſed in juſtitiâ, quâ lex Dei ſervatur; & in pace cum proximo; & in gaudio ſpirituali, quod ex juſtitiâ & pace naſcitur; ſeu quo Spiritus ſanctus replet verè pios, verè pacificos.

Notanda contra hæreticos.

Hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia & ciborum abſtinentiam ab Eccleſiâ præcepta.

Sed notent 1° Apoſtolum non dicere, regnum Dei non eſt abſtinentia, aut jejunium, ſed non eſt eſca.

2° Apoſtolum agere non de jejuniis, aut abſtinentiâ ab Eccleſiâ inſtitutis; ſed per legem Moſaicam præceptis, ut dictum eſt ℣. 5. Vide ibi dicta.

D 3° Apoſtoli ſenſum eſſe quòd regnum Dei non conſiſtit per ſe in eſcâ, licet per accidens, ob Eccleſiæ præceptum, vel ob votum, abſtinentia & jejunium ſint ad ſalutem neceſſaria; & patet in Adæ peccato.

Quartò, imò multum lucraris, quia Deo placebis.

℣. 18. *Qui enim in hoc ſervit Chriſto, placet Deo...* id eſt, qui in his tribus virtutibus, quas verſu præcedenti recenſui, in verâ ſcilicet pietate erga Deum; in pacis cum proximo ſervandæ ſtudio; & in gaudio ſpirituali & in curâ alios ſpiritualiter conſolandi, non autem contentionibus irritandi; qui ſic Chriſto ſervit, & Deo placet & ab hominibus piis approbatur.

E ℣. 19. *Itaque quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ...* Syr. nunc poſt pacem curramus & poſt ædificationem mutuam.

Concluſio.

Ex dictis concludit Apoſtolus, ut cum ſtudio nos applicemus ad ſectanda; quæ ad pacem & ad mutuam ædificationem pertinent; per bona ſcilicet exempla.

Observatio Doctrin. et Moralis:

Quid ædificatio

Frequens & familiare eſt Apoſtolo nomen ædificationis; & ab ipſo factum familiare Chriſtianis, quorum tamen pauci vim & originem nominis illius intelligunt: ut autem intelligas.

Nota 1° quòd ſecundùm Apoſtolum fideles ſunt

templum Dei. 1. Cor. cap. 3. ℣. 16. cap. 6. ℣. 19. 2. Cor. cap. 6. ℣. 16.

2° Paradiſus eſt Civitas, cujus Deus fundator & Architectus. Heb 11. 10. Cujus ſinguli fideles ſunt lapides vivi, ſcalpri ſalubris ictibus & tunſione plurimâ præparati, ut in ſuo reponantur loco.

Hinc illud omne quod facimus; ut proximus noſter, vel Chriſto lapidi angulari firmiùs uniatur; vel invicem alter alteri charitate jungatur. Hoc vocatur ædificatio.

Quidquid igitur ad beatitudinem confert & diſponit, ædificatio eſt.

Per quid ædificamus?

Quidquid ad ſanctitatem confert, ſeu, ut ſpiritus ſanctus in nobis, velut in templo ſuo habitet, ædificatio eſt.

Duo autem ad hoc conferunt: documenta ſcilicet & exempla.

℣. 20. *Noli propter eſcam deſtruere opus Dei...* Gr. ne propter eſcam deſtruito &c. id eſt, cave ne propter cibum, qui res eſt ex ſe indifferens, deſtruas & evertas ædificium Dei, templum Dei, domum Dei.

Perſeverat in cæptâ templi figurâ: frater, ſeu Chriſtianus, in quo Chriſtus habitat, domus eſt Dei, templum Spiritûs ſancti; cave ne, per tuum exemplum, deſtruatur hoc opus Dei.

Quanto ſtudio cavenda ſcandala.

Hinc diſcamus quanto ſtudio cavendæ ſint altercationes pacem turbantes; & mala exempla ad malum inducentia; cum per hæc deſtruatur opus Dei.

Omnia quidem ſunt munda, ſed malum... Syr. ſed mala ſunt homini, qui cum offendiculo, &c.

Fateor quidem, & illud jam dixi ſupra ℣. 14. Nullus cibus immundus eſt; ſed omnes cibi ſunt mundi, tùm naturâ ſuâ, tùm Chriſti permiſſu; peccat nihilominus homo, qui illis utitur cum offendiculo & deſtructione proximi; quia tunc homo ille re bonâ male utitur.

Malum eſt bono malè uti.

Hinc verſus diſcretè vivendum.

Hinc rurſus diſcamus, quantâ cum diſcretione ſit cum fratribus vivendum; quanto ſtudio omnia ſint obſervanda, ne ſcandalum pariatur infirmis: etiam res bonæ, ubi per charitatem non diriguntur, malæ fiunt homini, qui per eas ſcandalum præbet proximo.

℣. 21. *Bonum eſt non manducare carnem....* Gr. pulchrum, honeſtum eſt, &c. Syr. bonum eſt nos non edere carnem, nec bibere vinum, nec quicquam in quo offendatur frater noſter.

A

Senſus ad litteram bonus quidem; videtur tamen quòd poſitivum hic pro comparativo ponatur, ſeu bonum, pro melius: præſtaret numquam comedere carnem, & vinum non bibere; quam ſic fratri dare lapſûs occaſionem: ſive labatur, te contra conſcientiam imitando; ſive labatur, te temere judicando; ſive labatur in fide infirmior evadendo.

Aliquando à licitis abſtinendum.

Charitati debent omnia cedere; non tantùm ab illicitis, ſed & à licitis abſtinendum, ubi charitas proximi poſtulat.

℣. 22. *Tu fidem habes...* firmiorem alloquitur: tu credis & bene, nullum amplius cibum immundum eſſe: hanc fidem in animo ſerva & coram Deo: at noli illam in publico prodere, eâque uti cum tui fratris offendiculo.

B

Beatus qui non judicat... id eſt, beatus qui ſemetipſum interius non condemnat in eo, quod probat exterius, & de facto; uno verbo beatus qui nihil contra conſcientiam agit.

Hoc ad infirmum dirigitur, qui putans non licere carne, v. g. ſuillâ veſci; aliorum tamen excitatus exemplo, contra propriam conſcientiam edebat.

℣. 23. *Qui autem diſcernit.* Gr. at ambigens, ſeu qui dubitat, hæſitat, an ſcilicet liceat uti tali cibo, & tamen ſic dubitans comedit.

Damnatus eſt, id eſt, ille reus eſt peccati, & proprio etiam judicio; *quia non ex fide*, id eſt, quia non juxta fidem, ſeu conſcientiam ſuam egit, quæ dictabat non licere.

Omne autem quod non eſt ex fide, id eſt, quidquid eſt contra conſcientiam, *peccatum eſt*.

Contra conſcientiam agere, peccatum eſt.

C

Fides hìc idem eſt ac firma perſuaſio; ſeu dictamen conſcientiæ: patet enim textum legenti, quòd hìc non agatur de fide ſupernaturali chriſtianâ, ſed de fide morali & particulari practicâ.

Unde colliges quòd noſtra conſcientia ſit primus caſuiſta noſter; ita ut, licèt nos Doctorum turba quid faciendum doceat, ſi illud ipſum hic noſter doctor internus condemnat, & judicat non faciendum, peccaverimus illud faciendo.

Conſcientia noſtra primus Doctor & Caſuiſta.

Hinc diſce quanti refert ſcire quid faciendum; & non dubitare; quanti refert in dubio ſecuriùs amplecti; & dubium deponere.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 14. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primum.

Quanta charitas cum infirmis habenda.

QUANTÂ charitate ſit cum infirmis utendum.

Cum charitate ſuſcipiendus, inſtruendus, fovendus, ℣. 1. cum eo non altercandum, ℣. 1. maximè cavendum, ne detur ei offendiculum, ℣. 13. 15. ne pereat ille pro quo Chriſtus mortuus eſt; ne deſtruatur opus Dei, ℣. 20.

Simile.

Nam, ut ait Divus Chryſoſtomus; ſi Eccleſiam ſuffodere, grave eſt & ſceleſtum, multò magis, ſi hoc fiat ſpirituali templo: auguſtior quippe eſt homo, magiſque venerandus quàm Eccleſia: non enim propter parietes mortuus eſt Chriſtus, ſed propter iſta Spiritûs ſancti templa. Hom. 26. Morale.

Secundum.

Deterrentia à proximi judicio.

Quàm periculoſum ſit judicare proximum; quia judicandi jus non habemus, Dei eſt: Dei ergo judicio

D

ſtat; Deo itaque noſtro judicio facimus injuriam, ℣. 4.

Quia ſcientiam ad judicandum neceſſariam non habemus: cor enim non novimus; hinc ſæpe damnamus eum, qui apud Deum juſtus eſt; quique hoc ipſo opere quod damnamus, Deum honorat: illud enim ad Dei gloriam facit; itaque & noſtro judicio facimus injuriam proximo.

Quia judicando maximam Chriſto facimus injuriam, cujus mortis & reſurrectionis jura violamus: mortuus eſt enim & reſurrexit, ut omnium Dominus ſit & Judex; ipſi ergo præripimus, quod ſui ſanguinis pretio meruit & emit, judicium ſcilicet & dominium; violamus & ejus glorioſæ reſurrectionis jura, uſurpantes poteſtatem quam à Patre in ſuâ reſurrectione recepit in omnes homines: *Data eſt mihi omnis poteſtas... dedit ei poteſtatem judicium facere.*

E

Ad hæc attendamus, ut cum infirmis ſecundùm charitatem agamus; & ut judicium Deo relinquentes, de nemine judicemus.

Analyſis Cap. 15.

Primò.

*F*IRMIORES *ſpeciatim hortatur, ut exemplo Chriſti Domini, qui peccata noſtra tulit; quique ſibiipſi non vixit, ſed nobis, & noſtræ ſaluti totus; ſic & illi leniter ferant infirmorum imbecillitates; ſibiipſis non vivant, ſuiſque tantùm commodis ſerviant; ſed proximorum ædificationi & ſaluti ſtudeant, ℣. 1. 2. 3. 4.*

Secundò.

Omnibus Romanis, ſive Judæis, ſive Gentilibus, per modum benedictionis perfectam apprecatur inter ſe concordiam: & ut omnem B *inter utrumque populum diſſenſionem extinguat; rurſus ipſis omnibus exhibet exemplum Chriſti, qui utrumque populum miſericorditer ſuſcepit ſalvandum, ℣. 5. 6. 7.*

Attendant Gentiles, quòd Chriſtus Dominus, ipſe Judæus & Judæorum Miniſter fuit & Apoſtolus; attendant Judæi quòd Deus per Prophetas Judæos Gentilium aſſumptionem ad fidem prædixit, 8. 9. 10. 11. 12. Rurſus eis om- A *nibus ſimul Dei gratiam apprecatur, ſeu inchoatam abſolvit benedictionem, ℣. 13.*

Tertiò.

Epiſtolam finiturus, Romanorum laudibus emollit ea, quæ fortè dixit illis aſpera; ſuam epiſtolam humiliter inſinuat, quaſi ipſis inutilem; quia ſcientiâ & charitate ſunt pleni; eam excuſat quaſi liberiorem: at ita ſcripſit, ut ſuo inter gentes Apoſtolico muneri ſatisfaciat; breviter exponit fructum ſui inter gentes Evangelii, quod ab Jeruſalem ad Illyricum uſque primus ubique prædicavit, 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21.

Quartò.

Se ad ipſos venturum pollicetur, in Hiſpaniam Româ profecturus; ſed antea Jeroſolymam vadit, eleemoſynas perlaturus: interim eos inſtanter obſecrat, ut pro ipſo Deum orent, iterque ſuum Deo commendent, ut omnibus feliciter peractis, Romam lætus veniat, ſi ſit Dei voluntas.

Caput Decimum-Quintum.

Textus.

1. DEbemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere.

2. Unuſquiſque veſtrûm proximo ſuo placeat in bonum, ad ædificationem.

3. Etenim Chriſtus non ſibi placuit, ſed ſicut ſcriptum eſt: Improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me.

4. Quæcumque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: ut per patien- E tiam, & conſolationem Scripturarum, ſpem habeamus.

5. Deus autem patientiæ & ſolatii, det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſecundùm Jeſum Chriſtum:

6. Ut unanimes, uno ore honorificetis Deum, & Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Paraphraſis.

NON tantùm debemus ſcandalum quovis modo vitare; ſed & nos, qui vel ſcientiâ, vel virtute provectiores ſumus, debemus minùs doctorum, minùſque perfectorum, ignorantias & infir- D mitates cum charitate ſuſtinere; & non nobiſmetipſis placere, vel ob ſcientiam noſtram, vel ob virtutem.

Sed potius unuſquiſque veſtrûm, ſui contemptor, ſtudeat proximo ſuo placere, & gratificari in iis quæ ipſius bono cedunt, & per quæ poteſt effici melior.

Etenim Chriſtus, omnium noſtrûm exemplar; non ſibimet placuit, nec ſua quæſivit, ſed noſtra; ſicut Davidis ore pronuntiat: opprobria tibi, ô pater, ab hominibus illata, in me tranſtuli, & luenda ſuſcepi.

Hæc enim ita de Chriſto prædicta ſunt, ut & ad nos inſtruendos præſcripta ſint: quippe tota Scriptura ad noſtram doctrinam ordinata eſt; ut per patientiam, ad quam nos ſanctorum, & maximè Chriſti exemplis excitat; & per conſolationem quam nobis ſuggerit verbis & exemplis, ſpem habeamus æternæ beatitudinis quam promittit.

Precor autem Deum, à quo patientia, à quo & ſolatium, ut vobis omnibus det perfectam inter vos concordiam; talem, inquio, concordiam, qualem decet Chriſtianos.

Ut vos omnes Judæi & Græci, omnibus diſſenſionibus extinctis, unanimiter, uno corde, & uno ore glorificetis Deum, & Patrem D. N. J. C.

Digitized by Google

Hoc ut ita ſit, vos invicem diligite, fovete, ſuſcipite, ſicut & Chriſtus ipſe vos omnes ſuſcepit, ſibi adjunxit, & ſociavit, ad gloriam hæreditatis æternæ. A

Vos, inquam, Jeſus-Chriſtus ſalvandos ſuſcepit omnes; Judæos quidem, quorum ipſe Doctor & Evangeliſta fuit, ut oſtenderet Deum eſſe veracem, qui præſtaret poſteris ea quæ promiſerat Patribus:

Gentes autem, quibus nulla facta fuerat promiſſio; ut præter ſpem, ſolâ Dei miſericordiâ, ad ſalutem admiſſæ, maximas Deo gratias agant pro tanto beneficio, non quidem promiſſo, ſed tamen à Prophetis prædicto: ſic enim in Pſalmis Chriſtus Patri ſuo loquitur. B

Propterea gloriam tuam inter gentes, per fidem in Eccleſiâ tuâ admiſſas, celebrabo, & nomini tuo laudis hymnum cantabo.

Rurſus in Deuteronomii Cantico Scriptura dicit: Lætamini gentes unà cum populo ejus, quia ſcilicet unà cum Judæis eſtis populus Dei.

Et iterum Pſalm. 116. laudate Dominum &c. ob miſericordiam vobis factam per Chriſti gratiam.

Idem prædixit Iſai. 11. 10. Orietur Chriſtus ex ſtirpe Jeſſe; exurget ad regendas gentes; in ipſum omnes gentes ſperabunt.

Precor itaque ut Deus ipſe, ſpei, ſicut & patientiæ & ſolatii author, ℣. 5. pleno ac perfecto vos gaudio repleat, & concordiâ in eâdem fide, ut excluſo omni diſſidio, ſpes veſtra magis ac magis creſcat in vobis per gratiam & virtutem Spiritûs ſancti. C

Hæc autem vobis ſic apprecor, ut de veſtrâ tamen virtute non diffidam: ſcio enim, & certus ſum quòd eſtis charitate pleni, & omni ſcientiâ repleti; ideòque potentes ad vos invicem monendum; ſicque meis non indigeatis admonitionibus.

Sic ergo ſcripſi vobis, & forſan paulò liberiùs ſcripſi, non ut vos velut ignaros doceam; ſed ut in memoriam vobis quæ ſcitis reducam; hocque ut Apoſtolico muneri, à Deo mihi gratis impoſito, ſatisfaciam.

Hoc autem munus eſt, ut ego ſim inter gentes publicus ſacrorum Jeſu-Chriſti Miniſter; ſacrificans per Evangelicam prædicationem, non pecudes, ſed homines ad fidem converſos; ut Gentiles ſic Evangelicâ prædicatione ſpiritualiter mactati, fiant oblatio accepta Deo, & ſancti Spiritûs igne ſanctificata. D

In quo quidem miniſterio, ita mihi res feliciter ſucceſſit, ut habeam unde glorier, non apud homines, ſed apud Deum; non in memetipſo, ſed in Chriſto-Jeſu, cujus vice & cujus virtute meo munere fungor.

Vix enim, audeam eloqui quid per me Chriſtus non effecerit ad gentium obedientiam, ſeu converſionem efficiendam, & prædicationis verbo, & miraculorum operatione. E

Per potentiam, ſignis inſolitis, ſtupendiſque prodigiis inſtructam, & Spiritûs ſancti chariſmatibus munitam; ita ut longè, latèque dilataverim Evangelium Chriſti; ſcilicet ab Jeruſalem uſque ad Illyricum, & per adjacentes hinc inde regiones propagaverim.

Sic autem huic Evangelico muneri incubui, ut ſollicitè curarim prædicare, non in iis locis in quibus jam erat annuntiatus Chriſtus: ne ſuper fundamenta ab aliis jacta ædificarem, ſicque fidem non tam fundarem, quàm fundatam confirmarem.

Sed adimplevi quod ab Iſaia prædictum eſt; Gen-

7. Propter quod ſuſcipite invicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei.

8. Dico enim Chriſtum Jeſum miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones patrum:

9. Gentes autem ſuper miſericordiâ honorare Deum, ſicut ſcriptum eſt:

Propterea confitebor tibi in Gentibus Domine, & nomini tuo cantabo.

10. Et iterùm dicit: Lætamini Gentes cum plebe ejus.

11. Et iterùm: Laudate omnes Gentes Dominum: & magnificate eum omnes populi.

12. Et rurſus Iſaias ait: Erit radix Jeſſe, & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes ſperabunt.

13. Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio & pace in credendo: ut abundetis in ſpe, & virtute Spiritûs ſancti.

14. Certus ſum autem fratres mei & ego ipſe de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione, repleti omni ſcientiâ, ita ut poſſitis alterutrum monere.

15. Audaciùs autem ſcripſi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens: propter gratiam, quæ data eſt mihi à Deo,

16. Ut ſim miniſter Chriſti Jeſu in Gentibus, ſanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta, & ſanctificata in Spiritu ſancto.

17. Habeo igitur gloriam in Chriſto Jeſu ad Deum.

18. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Chriſtus in obedientiam Gentium, verbo & factis:

19. In virtute ſignorum & prodigiorum, in virtute Spiritûs ſancti: ita ut ab Jeruſalem per circuitum uſque ad Illyricum repleverim Evangelium Chriſti.

20. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem: ſed ſicut ſcriptum eſt:

21. Quibus non eſt annuntiatum de eo, vide-

Digitized by Google

videbunt : & qui non audierunt, intelligent.

A tes, quibus de Chriſto venturo nihil ante nuntiatum eſt, videbunt oculis fidei, per Apoſtolorum prædicationem, eum adveniſſe; & qui de illo nihil audierant, eum per fidem cognoſcent.

22. Propter quod & impediebar plurimùm venire ad vos, & prohibitus ſum, uſque adhuc.

Ideò, quod ſæpe volui, & ſæpe propoſui, ad vos ſcilicet ire, nondum, ob continuas hujus mei miniſterii curas & occupationes implere potui.

23. Nunc verò ulteriùs locum non habens in his egionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex multis jam præcedentibus annis.

Nunc autem cùm in his regionibus Græciæ, Achaiæ, Macedoniæ, &c. nullus ſit locus Evangelio vacuus: & cùm aliunde à multis jam annis ardenter deſiderem ad vos ire.

24. Cùm in Hiſpaniam proficiſci cœpero, ſpero quòd præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, ſi vobis primùm ex parte fruitus fuero.

Quando in Hiſpaniam iter arripiam, ſpero fore ut in itinere videam vos, & à vobis deducar illuc, poſtquam veſtrâ converſatione & præſentiâ priùs ex parte ſatiatus fuero.

B

25. Nunc igitur proficiſcar in Jeruſalem miniſtrare ſanctis.

Nunc igitur Jeroſolymam proficiſcor, aliquas eleemoſynas perlaturus, & ſanctis pauperibus miniſtraturus.

26. Probaverunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum, qui ſunt in Jeruſalem.

Placuit enim Eccleſiis Macedoniæ, & Achaiæ, pauperibus illis Jeroſolymitanis partem aliquam facere de ſuis opibus.

27. Placuit enim eis, & debitores ſunt eorum: nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt Gentiles; debent & in carnalibus miniſtrare illis.

Placuit, inquam, eis, & quidem jure merito, quippe ſunt illis debitores: ſi enim Gentiles ſpiritualibus Judæorum divitiis communicaverunt, per Apoſtolos à Jeroſolymitanis miſſos: æquum ſanè ut & ipſi Gentiles de ſuis temporalibus bonis partem

C faciant pauperibus Jeroſolymitanis.

28. Hoc igitur cùm conſummavero & aſſignavero eis fructum hunc, per vos proficiſcar in Hiſpaniam.

Hoc igitur charitatis munere ubi perfunctus fuero, huncque beneficentiæ fructum mihi conſignatum, ſanctis pauperibus depoſuero; Româ tranſiens proficiſcar in Hiſpaniam.

29. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantiâ benedictionis Evangelii Chriſti veniam.

Scio autem quòd ad vos veniam cum uberrimis gratiarum Chriſti donis, ad vos confirmandos in fide.

30. Obſecro ergo vos, fratres, per Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum, & per charitatem Spiritûs ſancti, ut adjuvetis me in orationibus veſtris pro me ad Deum.

Interim ego, vos fratres, obſecro per Domini noſtri Jeſu-Chriſti merita, & per charitatem in cordibus noſtris à Spiritu ſancto diffuſam, ut me, precibus ad Deum pro me effuſis, laborantem & certantem adjuvetis.

31. Ut liberer ab infidelibus qui ſunt in Judæâ, & obſequii mei oblatio accepta fiat in Jeruſalem ſanctis.

Rogate primò, ut cùm in Judæam venero, liberer ab incredulis Judæis; ſecundò, ut meum miniſterium in eleemoſynis perferendis & diſtribuendis,

D ſit fidelibus acceptum, ſanctiſque Jeroſolymitanis gratum.

32. Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, & refrigerer vobiſcum.

Tertiò, ut boni operis ſucceſſu lætus & hilaris ad vos veniam, ſi fuerit Dei voluntas, & apud vos aliquantiſper refocillet.

33. Deus autem pacis ſit cum omnibus vobis. Amen.

Precor autem ego pro vobis Deum, pacis & concordiæ authorem & conſervatorem, ut apud vos maneat, vobis adſit & opituletur. Amen.

Commentarius in Cap. 15.

℣. 1. DEBEMUS *autem nos firmiores.* Gr. potentes. Syr. fortes. *imbecillitates infirmorum.* Gr. impotentium. Syr. imbecillium. *ſuſtinere.* Gr. portare. Syr. ferre.

Fortiores ferant infirmos. Nota primò *debemus.* Debitum eſt fraternæ charitatis, ut firmiores, doctiores, in virtute provectiores charitativè, & leniter ferant *infirmorum,* id eſt, minùs doctorum, minùs perfectorum ignorantias, hallucinationes, & quæ ex talibus ignorantiis faciunt.

Debitum eſt charitatis. Nota ſecundò *ſuſtinere,* portare tanquam onus, inſtar bajulorum. Ad hoc quippe datur eis vis & virtus, ut poſſent compatiendo, inſtruendo, non imprudenter contradicendo, ſcandalum vitando, bonum exemplum dando.

Simile. Sicut in corpore naturali membra firmiora ferunt debiliora; ſic in Eccleſiâ firmiores debent infirmos ſuſtinere.

Sicut in ædificio materiali aliqua eliguntur firmiora, v. g. fundamenta, columnæ, &c. ad ſuſtinendum totum ædificii pondus, quod ex fragiliori materiâ ſuperponitur: ita etiam in ſpirituali Ec-

cleſiæ ædificio, fortiores aliorum debent onus ſuſtinere.

Et non nobis placere. Gr. & Syr. non nobiſipſis, id eſt, non nobiſmetipſis placere, vel in fide, vel in ſcientiâ, vel in viribus noſtris.

Poteſt etiam intelligi *& non nobis*, ſeu animo noſtro morem gerere, faciendo tantùm quæ nobis grata ſunt & utilia, ſeu noſtris tantùm commodis ſerviendo.

Paritas.

Itaque ſicut divites debent pauperibus erogare; ſic doctiores & fortiores debent ſuam, vel ſcientiam, vel fortitudinem communicare: & ſicut in ſuis divitiis ſibi placere peccatum eſt, vel eas ſibi ſoli reſervare; ſic & peccatum eſt ſibi placere in quocumque bono, quod præ aliis habere videmur, & eo bono non uti ad proximi commodum & ſalutem.

Gratificatio Chriſtiana commendatur.

℣. 2. *Unuſquiſque veſtrûm proximo...* Gr. noſtrûm; id eſt, ſed unuſquiſque proximo ſuo condeſcendat, moremque gerat ut illum ſuâ charitate ædificet, ad bonum attrahat, meliorque fiat.

Nota quòd non in omnibus proximo noſtro gratificari debemus, ſed in iis quæ ipſius bono & ædificationi cedunt: & in hoc differt complacentia, quam inſpirat charitas, ab illâ, quam inſpirat cupiditas.

In quo differt à mundanâ.

Cupiditas, & mundana dilectio complacet in malo, & ad malum; divina charitas in bono, & ad bonum; hæc placere ſtudet ut ſalvet; illa placet adulationibus, ut perdat.

Urget exemplo Chriſti.

℣. 3. *Etenim Chriſtus non ſibi placuit.* Urget exemplo Chriſti, ſeu exemplo charitatis, quam Chriſtus erga nos omnes exercuit.

Etenim Chriſtus non propriis commodis, voluntati, aut quieti ſtuduit; ſed gloriæ Dei, & humani generis ſaluti.

Sicut ſcriptum eſt. Pſ. 68. &c. ut patet ex verbis, quæ Davidis ore pronuntiat: hæc verba, duos ſenſus habent & probant quòd Chriſtus Dei gloriam & noſtram ſalutem intendebat.

Improperia improperantium tibi... id eſt peccata, contra te, Deus, facta, ita me afflixerunt, ac ſi in me facta fuiſſent. Ecce gloria Dei.

Vel; ſic ob ea dolui, ut ad placandum iram tuam in homines, qui ea committebant, ipſa in me luenda ſuſceperim. Ecce charitas proximi.

Itaque ſicut Chriſtus peccata noſtra tulit, ſic debemus fratrum infirmitates ferre.

℣. 4. *Quæcumque enim ſcripta ſunt.* Gr. ante ſcripta ſunt; ſeu præſcripta. Syr. quidquid enim quondam ſcriptum eſt, in veteri Teſtamento ſcilicet.

Tota Scriptura, noſtra doctrina.

Rationem dat cur verba in perſonâ Chriſti à Davide pronuntiata allegaverit ad noſtram inſtructionem: quia ſcilicet tota ſcriptura, *ad noſtram doctrinam* ordinata ſit: *ut per patientiam*, ad quam nos hortantur ſcripturæ exemplis Sanctorum, & maximè Chriſti, *& per conſolationem*, quam verbis & exemplis ſuggerunt; *ſpem habeamus* æternæ beatitudini, quam promittunt.

Qui ſint fructus lectionis ejus?

Patientia, conſolatio, ſpes, fructus ſunt ſacræ ſcripturæ lectionis: tota ordinata eſt ad fidei noſtræ inſtructionem, aut ad ſpei ſtabilimentum, aut ad charitatis incrementum.

Hinc collige quo ſit animo legenda.

℣. 5. *Deus autem patientia & ſolatii.....* ut oſtendat à quo ſint expectandæ patientia, conſolatio & ſpes, quas inſinuavit quærendas in ſcripturis, tribus epithetis exornat Dei nomen. *Deus patientia & conſolationis*: & ℣. 13. *Deus ſpei*: author ſcilicet & dator.

Deus charitas: ideò patientia, & conſolatio.

Deus charitas eſt, & quia charitas, & patientia eſt & conſolatio; imò fons, mare conſolationis, à quo omnis vera conſolatio.

In illo uno ſit mea conſolatio.

O Deus charitas! ô Deus conſolatio! & conſolationis oceanus! in te & à te uno ſit conſolatio mea: mundani gaudeant in mundanis; tu es, ô Deus, & eris unica conſolatio mea & nunc & ſemper.

Deus itaque *patientia... det vobis idipſum ſapere*; id eſt, idem ſentire, idem velle, in idem ſenſu & affectu conſpirare; ita ut inter vos nec ſit ſententiarum diverſitas; nec affectuum alienatio.

Secundum Jeſum Chriſtum; id eſt, ſecundum fidem, doctrinam, & exemplum Chriſti.

℣. 6. *Ut unanimes uno ore.* Gr. ut unanimiter in uno ore glorificetis; id eſt, ut uno animo, uno corde, & uno ore glorificetis Deum, &c.

Unanimes quantùm ad identitatem credulitatis, *uno ore* quantùm ad identitatem confeſſionis; *honorificetis*: quantùm ad veritatem operis; ait Lyranus.

℣. 7. *Propter quod ſuſcipite invicem...* Syr. propterea aſſumite & portate alii alios; id eſt, propterea vos invicem excipite, fovete, ſupportate; firmus infirmum, doctus ignarum; Gentilis Judæum, Judæus Gentilem.

Rurſus exemplo Chriſti urget ad mutuam charitatem.

Sicut & Chriſtus ſuſcepit vos... rurſus exemplo Chriſti urget ad mutuam charitatem: quemadmodùm Chriſtus Dominus nos omnes ſuſcepit, ſibi adjunxit, ac ſociavit ad Dei gloriam ſecum participandam.

Utrumque populum ſuſcepit.

℣. 8. *Dico enim Jeſum Chriſtum Miniſtrum...* hoc & ſequentibus verſibus explicat quomodo Chriſtus utrumque populum, Judæum & Gentilem ſuſcepit: Judæum quidem, ut promiſſiones patribus factas implere; Gentilem verò ex ſolâ miſericordiâ, licet id per Prophetas fuerit prædictum.

Igitur uterque populus ſeſe ſuſcipiat invicem.

Simul aſſignat & affert rationes & motiva utroſque ad mutuam concordiam inducentia; Gentilis ne ſpernat Judæos, quibus ipſe Chriſtus Evangelium, veritatem Dei prædicavit; Judæus ne ferat ægrè Gentiles, de quibus vaticinatum fuit, quòd in Dei populum aſſumerentur.

Ut ergo tollat Apoſtolus diſſentiones inter Judæos & Gentiles ortas; & ne alii adverſùs alios inſurgant, oſtendit utrumque populum & à Deo prilegiis affectum, & à Chriſto ſuſceptum.

Judæorum prærogativa.

Dico enim Jeſum Chriſtum... Judæorum prærogativa hæc eſt, quod Chriſtus ex eis natus, eos docuit, eiſque Evangelium miniſtravit. Idque *propter veritatem Dei*; id eſt, ut oſtenderet Deum eſſe veracem in promiſſis Abrahæ factis. Itaque *Miniſter circumciſionis*, idem eſt, ac doctor, prædicator Judæorum, Apoſtolus eorum, & Evangeliſta.

℣. 9. *Gentes autem ſuper miſericordiâ honorare.* Gr. glorificare. &c.

Gentium gratia.

Gentium privilegium, ſeu gratia eſt, quod ex miſericordiâ, à Prophetis prædictâ, ſunt aſſumptæ: Dico *autem* quòd, *Gentes*, quibus nulla facta fuit promiſſio, debent Deum glorificare, pro miſericordiâ ſibi præſtitâ; *ſicut ſcriptum eſt.* Pſ. 17. 50.

Propterea confitebor tibi... id eſt, propter Gentium vocationem, nomen tuum inter Gentes celebrabo. Ubique miſericordia quidem; at Judæis promiſſa, Gentibus non promiſſa; ſed à Prophetis prædicta.

℣. 10. *Et iterum dicit.* Scriptura. Deuter. 32. 4. 3.

℣. 11. *Et iterum.* Pſal. 116. *Laudate Dominum...*

Prædictiones de gentium vocatione.

℣. 12. *Et rurſus Iſaias ait.* 11. 10. His quatuor teſtimoniis D. Paulus oſtendit Gentibus, quid Deo debeant propter hanc ſibi præſtitam miſericordiam;

ſimul & Judæis oſtendit quòd injuſtè Gentibus invideant, quod Deus illis ſe daturum toties prædixerat.

Primum teſtimonium Davidi quidem convenit, & ad Myſticum Davidem, Chriſtum ſcilicet, aptatur; qui dicit quòd patris ſui laudes inter Gentiles ad fidem converſos decantabit.

Secundum invitat Gentes ad Deum cum populo Iſraël laudandum.

Tertium omnes ſimul Gentes ad Dei laudes invitat.

Quartum prædicit quòd Gentes in Chriſtum ſperabunt: ſeu quòd Chriſtus oriundus ſit ſecundùm carnem, *ex radice*; id eſt, ſtirpe Jeſſe, patris David: quòd ipſe Chriſtus *exurget*, ut Gentibus imperet; ſitque earum Princeps; in eumque, tanquam ſuum Redemptorem & Salvatorem ſperabunt.

Precatio.

Chriſte, Rex meus, ſalvator meus, Deus meus. In te tota ſpes mea, rege me, ſalva me; ſpem meam, ô Deus Redemptor, imple.

Deus ſpei noſtræ principium, medium & finis.

℣. 13. *Deus autem ſpei*... author, imò principium, medium & finis. Illam enim ipſe producit in nobis; illam ipſe ſuſtinet & conſervat; illam ipſe replebit per ſui fruitionem in cælis.

Deus igitur ſpei repleat vos omni gaudio; id eſt pleno & totali gaudio ſpirituali. *Et pace in credendo.* Gr. in credere. Syr. per fidem; id eſt, & concordiâ in eâdem fide; per quam omnis inter vos extinguatur diſſenſio. *ut abundetis;* id eſt ut læti, hilares, *abundetis in ſpe:* Ita ut magis ac magis creſcat in vobis per potentiam Spiritûs ſancti, id eſt, per potentiam à Spiritûs ſancti gratiâ acceptam.

Et virtute. Gr. in virtute. Syr. per virtutem, id eſt, ope Spiritûs ſancti, ſeu per potentiam, &c. ut dictum eſt. Aliqui tamen interpretantur, & virtute Spiritûs ſancti, id eſt, in charitate, quæ eſt virtus Spiritûs ſancti. Ita ut D. Paulus, fidem, ſpem & charitatem illis apprecetur.

Prudens Apoſtoli modeſtia.

℣. 14. *Certus ſum autem, fratres mei*... Apoſtolicâ modeſtiâ ſimul & prudentiâ Paulus emollit ſua monita, ſicque ſe ſe inſinuat intimiùs in lectorum animos; quaſi diceret:

Quantùm ad me, licet vos doceam, ô Romani; ſcio tamen & certus ſum quod meâ non indigetis inſtructione, ot pote, qui pleni eſtis dilectione, & omni ſcientiâ repleti; ita ut poſſitis alter alterum monere.

Duo ad docendum neceſſaria.

Duo ad alios docendum neceſſaria ſunt; ſcientia & charitas; ſcientia reddit idoneum, charitas urget capacem; perſuaſus ſum autem quod & charitate *pleni eſtis, & omni ſcientiâ repleti.*

Paulus Epiſtolam finit eo quo cœpit modo, ſcilicet, Romanorum laudibus, ut emolliat quæ in medio dixit illis aſpera.

℣. 15. *Audacius autem ſcripſi vobis*... Suam epiſtolam quaſi ſuperfluam inſinuavit in ℣. 14. Hîc eam excuſat quaſi audaciorem.

Audaciùs ex parte; id eſt, paulò liberiùs forſan ſcripſi vobis. *tamquam in memoriam*... id eſt, non tam ut vos doceam, quam ut in memoriam vobis revocem quæ ſcitis.

Propter gratiam; Gr. per gratiam. Syr. per; id eſt, idque ut Apoſtolico muneri mihi à Deo impoſito ſatisfaciam.

Apoſtoli libertas ſimul & honeſtas.

Nota & mirare Apoſtoli libertatem & honeſtatem: ſcribit audacter, demulcet honeſtè; ſic veritas liberè dicenda; ſic honeſtas ubique apud omnes obſervanda.

Eam ſuperior imitetur.

Hinc diſcat omnis ſuperior ſubditis non ſuperbè, ſed humiliter loqui, ſcribere, imperare; monitionibus & correctionibus miram gratiam & efficaciam dabit humilitas.

Metaphora, ſeu allegoria de prædicatione, quaſi de ſacrificio.

℣. 16. *Ut ſim miniſter Jeſu Chriſti*... Explicat gratiam ſeu munus ſibi divinitùs impoſitum; explicat autem egregiâ metaphorâ, quâ de Evangelii prædicatione loquitur, quaſi de ſacrificio.

Ut inter Gentes ſim λειτουργός. Publicus ſacrorum miniſter & Sacerdos Jeſu Chriſti.

ſanctificans. Gr. ſacrificans *Evangelium Dei*, ſeu conſecrans per prædicationem Evangelii.

Ut fiat oblatio Gentium... id eſt, ut Gentiliſmus ſic ſpiritualiter Evangelicâ prædicatione mactatus, fiat oblatio Deo accepta, ſancti Spiritûs igne ſanctificata & incenſa.

Itaque D. Paulus hîc Gentium converſionem exhibet velut ſacrificium metaphoricum; in quo quidem ſacrificio, ipſe Paulus ſacerdos eſt; victima Gentes, conſecratio victimæ, prædicatio Evangelii; ignis quo victima comburitur, Spiritus ſanctus.

Obſervatio Moralis.

Prædicare eſt ſacrificare.

Ergo evangelizare, prædicare, eſt ſacrificare. Concionator eſt ſacerdos, labor concionandi quaſi conſecratio; victimæ ſunt auditorum animæ; ipſarum converſio ſacrificium eſt.

Sequela.

Videat itaque Concionator quâ puritate, & Religione & quo ſtudio ſuum peragat miniſterium, ſe ſe ad illud præparet quaſi ſacrificaturus: & quia animarum conſecratio, ſeu ſanctificatio eſt prædicationis finis; Spiritum ſanctum ardenter & aſſiduè concionator invocet ſuper ſe miniſtrum, & ſuper auditorum corda, tanquam victimam Deo immolandam.

Obſervatio Doctrinalis.

D. Paulus prædicationem metaphoricè vocat ſacrificium, ſicut cap. 12. corpora noſtra vocavit hoſtiam; alibi eleemoſinam vocat ſacrificium, ſicut etiam contritio dicitur ſacrificium.

Metaphorica ſacrificia verum ſupponunt & ſtabiliunt.

At tantùm abeſt ut hæc metaphorica ſacrificia negent, quin imò ſtabiliunt & confirmant veri ſacrificii in Eccleſiâ veritatem: ſicut metaphora non minuit, ſed confirmat & auget rei, unde ſumitur, veritatem.

Eſt igitur in Eccleſiâ vera liturgia, vera oblatio, verum ſacrificium, vera hoſtia; unde D. Paulus has traxit metaphoras.

Ineptia Calvini.

Inepiè igitur Calvinus hinc occaſionem ſumpſit verum in Eccleſiâ negandi ſacrificium; & unicum prædicationis ſacrificium ſtabiliendi; quaſi verò myſtica juſtitiæ, miſericordiæ, & cordis contriti ſacrificia, quæ paſſim leguntur in ſcripturis, ſacrificia veteris legis ſuſtulerint.

℣. 17. *Habeo igitur gloriam*... Gr. gloriationem, id eſt, unde glorier, *in Chriſto apud Deum;* vel in iis quæ ſunt ad Deum. Gr. τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Scilicet ob ſucceſſum Evangelii per me Chriſti miniſtrum inter Gentes annuntiati.

℣. 18. *Non enim audeo aliquid*.... id eſt, vix enim audeam dicere quid per me non effecerit Chriſtus ad Gentium obedientiam, ſeu converſionem efficiendam verbo prædicationis & miraculorum perpetratione.

Alii communiter, ut glorier, non eſt neceſſe quòd loquar quid per me non effecit Chriſtus: ſeu non audeo aliorum facta mihi arrogare, laudemque capere ex eis, quæ Chriſtus per me non effecit, ut Gentes reduceret in obedientiam Evangelii.

℣. 19. *In virtute ſignorum*... id eſt, per potentiam A operandi prodigia, v. g. dæmones ejiciendi, morbos curandi, mortuos reſſuſcitandi.

In virtute Spiritûs ſancti... id eſt, per chariſmata Spiritui ſancto peculiariter attributa, v. g. dona linguarum, Prophetiæ de quibus ad Cor. 1. cap. 12.

Ita ut ab Jeruſalem ... uſque ad Illyricum, non rectâ viâ; ſed in orbem circumiens, Orientales & Ponticas regiones, Aſiam & Thraciam doctrinâ Evangelicâ repleverim.

Illyricus nunc Sclavonia, ſeu Boſnia.

℣. 20. *Sic autem prædicavi.* Gr. φιλοτιμούμενος. id eſt, amanter contendens, ſollicitè curans & ambiens prædicare, ubi Chriſtus non erat cognitus, ne, &c.

℣. 21. *Sed ſicut ſcriptum eſt*... Iſai 52. 15. id eſt, B ſed feci quod ab Iſaia ſcriptum eſt: Gentes Deum & Chriſtum ignorantes audient de eo & illum cognoſcent.

Obſervatio Moralis.

Quid poſſit unicus homo per Dei gratiam.

Quid non poteſt unicus homo Spiritûs ſancti virtute plenus? D. Paulus ab Jeruſalem uſque ad Illyricum, omnes medias & circumjacentes regiones, fide Chriſti illuſtraverat anno Chriſti 58. quo creditur hæc Epiſtola fuiſſe ſcripta: anno autem Chriſti 69. mortuus eſt; & creditur ante mortem Italiam, Galliam, Hiſpaniam peragraſſe.

Vix enumerari poſſunt Urbes, Gentes, Populi, C quos Apoſtolus, velut fulmen, illuminavit, & inflammavit. Quemadmodùm acervos miraculorum hoc uno verbo, *in virtute ſignorum*, alligavit; ita, ait D. Chryſ. infinitas urbes & Gentes, hoc uno verbo, *per circuitum*, comprehendit.

Sanè in D. Paulo *gratia Dei vacua non fuit.*

Quid debeant inutiliores?

Hæc, ego miſer homuncio, inutiliſſimus Dei ſervus; qui nihil boni, plurimùm mali & facio & feci; hæc, inquam, videns & ob ea obſtupeſcens, quid agam?

Mirabor ſaltem & laudabo Deum in Sanctis ſuis: Sanctos & fideles Dei ſervos venerabor; gaudebo & exultabo quòd Deus ab aliis dignè & laudabiliter ſerviatur; ſanctos rogabo, ut ſuâ ſuperabundantiâ meam adjuvent inopiam: Sancte Paule, digne Dei D Apoſtole, ora pro indigno & inutiliſſimo Dei ſervo.

℣. 22. *Propter quod & impediebar plurimùm.* Gr. τὰ πολλά. quod verti poteſt etiam ſæpe; id eſt ideò ſæpe cum vellem ad vos venire, impeditus fui uſque modò, ſcilicet, curâ populorum, ad quos nondum, ut jam ad vos, Evangelii notitia venerat, me retrahente. In Græco non eſt, *& prohibitus ſum uſque adhuc*, nec in Syro.

℣. 23. *Nunc verò ulterius*... id eſt, nunc autem cùm nullum amplius locum Evangelio vacuum habeam in his Græciæ, Achaiæ, Macedoniæ, &c. regionibus, &c. Nota finem Epiſtolæ principio conformem, ait D. Chryſ. nam in principio dixit: *Sæpe numero propoſui*... hîc cauſam ponit propter quam impeditus E fuit, deſiderium utrobique exprimit.

℣. 24. *Cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero*; id eſt, cùm in Hiſpaniam iter arripuero, ſpero fore ut videam vos. è Græciâ per Italiam, in Hiſpaniam iter carpere volebat. *& à vobis deducar illuc:* ſcilicet in Hiſpaniam per Galliam. *Si vobis primùm ex parte*... id eſt, poſtquam veſtrâ converſatione & præſentiâ ad aliquod ſaltem tempus recreatus fuero. Gr. expletus fuero. *Ex parte*, dicens, ſignificat deſiderii ſui magnitudinem: quaſi diceret, non quantùm vellem, ſed quantùm licebit.

An D. Paulus in Hiſpaniam ierit?

Patet ex Act. 21. Divum Paulum, hoc iter quod animo conceperat, tunc quidem non perfeciſſe; quia ut venit Jeroſolymam, comprehenſus fuit à Judæis, & Romam captivus miſſus, ibique biennio detentus.

An verò poſt liberationem ierit in Hiſpaniam: Baronius tom. 1. Annal. ad an. Dom. 61. teſtes & rationes affert in utramque partem.

Cornelius à lapide & Tyrinus putant quod ierit & citant authores.

℣. 25. *Nunc igitur proficiſcar.* Gr. nunc autem proficiſcor, id eſt, nunc iter inſtituo Jeroſolymam, aliquas perlaturus eleemoſynas, quas collegi in Macedoniâ & Achaiâ; & illas miniſtraturus, ſeu diſtributurus Chriſtianis Jeroſolymitanis: illis, ſcilicet, qui pauperes erant, tùm quia ſuis omnibus divenditis, pretium ad Apoſtolorum pedes abjecerant; tùm quia, ob fidem, reliquorum bonorum rapinam paſſi fuerant, ut Heb. 10. dicitur.

℣. 26. *Probaverunt enim Macedonia*... id eſt, placuit & viſum eſt Eccleſiis Macedoniæ, & Achaiæ facultatum ſuarum communicationem facere in ſanctos pauperes; ſeu pauperibus qui ſunt inter ſanctos, id eſt, Chriſtianos Jeroſolymitanos.

℣. 27. *Placuit enim eis & debitores ſunt*; id eſt, voluerunt, inquam, & ipſis placuit, & jure merito; quippe ſunt eis debitores: ſcilicet, ex gratitudine.

Nam ſi ſpiritualium participes... id eſt, ſi enim Gentiles ſpiritualibus Judæorum divitiis, id eſt fidei, communicaverunt per Apoſtolos, à Judæis Jeroſolymitanis miſſos ad eos.

Debent & in carnalibus miniſtrare. Gr. ſacrificare eis. id eſt, æquum eſt ut & ipſi Gentiles de ſuis bonis temporalibus, quæ ad carnem alendam ſpectant, non ad ſpiritum, & ideò ſpiritualibus longè ſunt inferiora, partem aliquam Judæis faciant.

Notanda:

Duo hîc notanda. Primum quòd eleemoſynam dare, ſit ſacrificare, λειτουργῆσαι. eleemoſyna quaſi lyturgia, ſeu ſacrificium; eleemoſynarii ſunt quaſi ſacrifici: revera bona ſua Deo offerentes, illa quaſi ſacrificant.

Eleemoſyna ſacrificium.

Quanti fecerit illud D. Paulus.

Hoc ſacrificium tanti fecit Apoſtolus, orbis terrarum Doctor; ut illud quaſi Apoſtolatûs ſui partem conſideret; imò illud tot aliis negotiis & curis præferat, quibus pro ſalute Gentium erat implicatus; præferat etiam & vehementi ſuo Romanos videndi deſiderio.

Non dedignentur Apoſtolici.

Tanti Apoſtoli & Doctoris exemplo doceantur omnes, etiam ſublimiores prælati, hoc munus multis aliis anteponere; eleemoſynas etiam propriis manibus diſtribuere.

Eleemoſyna debita.

Secundum, quòd eleemoſyna ſit Chriſti pauperibus debita: tùm quia orationibus, tùm quia concionibus & aliis functionibus ſpiritualia largiuntur populo Chriſtiano.

Obſervatio D. Thomæ.

Et bene notat hîc D. Thomas & poſt ipſum Eſtius, quòd ſicut Gentiles converſi non tantùm Divo Paulo, Sylæ & Barnabæ concionatoribus debitores erant; ſed & ſocietati Sanctorum pauperum, à quibus illi Apoſtoli fuerant miſſi; ſic non uni tantùm aut alteri Evangeliſtæ debetur à populo ſuſtentatio; ſed & fratribus conventûs, ſeu congregationis, à quibus illi mittuntur.

℣. 28. *Hoc igitur cùm conſummavero & aſſignavero.* Gr. & Syr. conſignavero; id eſt hoc charitatis munere ubi perfunctus fuero: hunceque beneficentiæ fructum, ſeu eleemoſynam obſignatam ſanctis tradidero: *per vos proficiſcar*; id eſt, Româ tranſiens *proficiſcar in Hiſpaniam.*

De

Digitized by Google

Obſervanda.

De hoc itinere & tranſitu intento, vide dicta ℣. 24.

Juxta verbum Græcum σφραγισάμενος, cum ſignatum conſignavero; videtur quòd D. Paulus hanc pecuniam noluerit niſi obſignatam ferre, ne quis ſuſpicaretur eum aliquid uſurpaſſe ſibi.

Cautela D. Pauli imitanda.

Hoc Apoſtoli exemplo caveat omnis Chriſti miniſter à minimâ ſuſpicione avaritiæ: provideat bona non tantùm coram Deo, ſed & coram hominibus.

Eleemoſyna fructus.

Fructum vocat Apoſtolus eleemoſynam: quia verbi divini fructus eſt; pietatis fidelium fructus eſt; fructus & orationum, gemituum & lacrymarum pauperum: at fructus danti utilior quam recipienti. Hinc fructus dicitur, ait D. Chryſ. ut innuat Apoſtolus contributores lucrum facere: juxta illud Chriſti Domini: *Beatius eſt magis dare quam accipere.*

℣. 29. *Scio autem quoniam veniens ad vos...* id eſt, ſcio quòd meus ad vos adventus erit cum ubertimis gratiarum donis; ſcilicet, ad confirmandos vos, ut dictum eſt cap. 1. D. Chryſ. aliter exponit: ſcio me, cum venero, vos inventurum repletos omnibus ſpiritualibus donis.

℣. 30. *Obſecro vos ergo, fratres*; id eſt, ego vos obteſtor per Domini noſtri Jeſu Chriſti merita, *& per charitatem* à Spiritu ſancto in cordibus noſtris infuſam; quâ in unum corpus colligamur.

Ut adjuvetis me. Gr. ſimul mecum certetis, *orationibus...* Præſentiebat Paulus, magnum ſibi certamen inſtare: Act. 20. ℣. 23. ſciebat & quòd preces ſint quaſi certamen cum Deo, cujus figuram habemus in luctâ Jacobi cum Angelo.

Sanctorum invocatio exemplo D. Pauli probata.

Hinc collige quòd licet Sanctos invocare. Si enim D. Paulo licuit Romanorum adhuc viventium preces non ſimpliciter, ſed etiam per ſanctiſſima quæque obſecrare: quidni liceat D. Pauli, cum Chriſto nunc regnantis, auxilium & ſuffragia invocare? hoc etiam alibi fecit D. Paulus. Eph. 6. Col. 4. 1. Theſſ. 5. 2. Theſſ. 3. Heb. 13.

℣. 31. *Ut liberer ab infidelibus...* ab incredulis Judæis, *& obſequii mei oblatio.* Gr. & miniſterium meum, ſcilicet in eleemoſynis & colligendis & perferendis, ſit acceptum fidelibus, ipſiſque gratum.

Ipſis etiam Judæis converſis erat ſuſpectus Paulus, quaſi Judaiſmi hoſtis & Gentium patronus.

℣. 32. *Ut veniam ad vos...* ut boni operis ſucceſſu lætus veniam ad vos. *Per voluntatem Dei.* Si fuerit Dei voluntas. *Et refrigerer.* Gr. & ſimul recreer vobis. Syr. & vobis cum requieſcam; id eſt, apud vos reficiller & mutuâ conſuetudine recreemur.

℣. 33. *Deus autem pacis.* Supple author; ſicut verſ. 5. *Deus patientiæ & ſolatii.* ℣. 13. *Deus ſpei.*

Rogat pro ipſis, ſicut & ipſorum orationes petiit; rogat autem quòd jam bis in hoc Capite rogavit, ut amputatâ omni diſcordiâ, concordes ſint in veritate, idque à Deo pacis efflagitat.

Corollarium pietatis, ſeu quæ in hoc Capite 15. ad pietatem maximè ſunt notanda, & in praxim redigenda.

PRIMÒ.

Infirmis compati debitum eſt.

Ex hoc Capite diſce fraternæ charitatis debitum eſſe, infirmis compati, ipſorumque infirmitates leniter & charitativè portare, ipſos inſtruere, juvare, fovere; ſicut fraternæ charitatis debitum eſt pauperibus compati, ipſis erogare, illorumque miſeriam ſublevare.

Ad hoc datur ſcientia & virtus, ut inſtruatur ignarus, & portetur infirmus; ſicut ad hoc datæ ſunt divitibus opes, ut ſublevent pauperes.

Non compati, peccatum eſt.

Et ſicut dives in ſuis divitiis ſibi complacens, eaſque ſibi reſervans, peccat avaritiâ; ſic vel in ſuâ ſcientiâ vel virtute ſibi placere, eiſque ad proximi bonum & ſalutem non uti, amor quidam eſt concupiſcentiæ charitati contrarius.

Dolor de præterito.

O Deus charitas! parce mihi, & ne recordetis concupiſcentias, complacentias, & avaritias meas! quoties mihi complacui? quoties in fratrem meum indignans excandui? quoties ejus ignorantias & hallucinationes ægrè tuli? leniter non inſtruxi? charitativè non correxi? quot ergo peccata contra te commiſi? ô Deus charitas! ô Deus patientia!

Sed qui me peccantem patienter ſuſtinuiſti; de peccato nunc dolentem & pœnitentem ſuſcipe propitius, & refove tuo miſeratus auxilio:

Votum de futuro.

Da cordi meo diligere, compati, ſuſtinere; da proximo complacere ad Dei gloriam, ſicut *Chriſtus* nos *ſuſcepit in honorem Dei.*

SECUNDÒ.

Ex eodem Capite diſce fundamentalem charitatis, & miſericordiæ noſtræ erga proximum rationem; nimirùm ineffabilem Filii Dei erga nos humanitatem ac benignitatem, & admirabilem propter nos condeſcenſum.

Chriſtus ſuſcepit nos in honorem Dei; nos ſibi ſociavit omnes; in Incarnatione ſuâ noſtras omnes ſuſcepit infirmitates; in paſſione ſuâ tulit omnia noſtra peccata; toto ſuæ vitæ tempore non ſibi placuit; propriis commodis, aut quieti non ſtuduit, ſed noſtræ ſaluti, & gloriæ Dei.

Ergo & nos debemus fratrum infirmitates ferre, ipſis compati, illorum commodis & ſaluti ſtudere, illis complacere, & favere, ad illorum bonum, & gloriam Dei.

TERTIÒ.

Ad exemplum Chriſti chriſtianè fac quod mundani mundanè.

Et hinc ſimul diſce Chriſtianè & meritoriè facere, quod in uſu frequentiori fit civiliter tantùm, & aliquando, imò ſæpe, cum peccato; ſcilicet proximo complacere, ſalutationes, amicitias, & alia hujuſmodi ſigna honeſtatis exhibere; hoc fiat ex charitate, ad exemplum charitatis Chriſti, in bonum & ad ædificationem proximi: & tunc erit actio meritoria, utpote divinæ charitatis actio: ſecùs, cùm fit ex complacentiâ humanâ, cum adulatione, cum mendacio. Vide diſcrimen complacentiæ Chriſtianæ, & mundanæ, ℣. 2.

Hanc Chriſtianam complacentiam Divus Paulus ſuo nos docet exemplo, ℣. 14. & 15.

QUARTÙ.

Denique ex hoc capite diſce & nota quòd prædicatio ſit ſacrificium: & ideò debet Concionator ad eam magnâ pietate, puritate & ſtudio ſe præparare; ad Dei gloriam, & ad animarum ſalutem omnia referre, hæcque duo tantùm intendere;

Debet auditorum corda, quaſi victimam, precibus, lachrymis, pœnitentiâ ad ſanctificationem præparare; Spiritum ſanctum ſuper illa aſſiduè invocare. Vide refl. mor. ℣. 16.

Analyſis Cap. 16.

Primò.

COMMENDAT *Phæben, Eccleſiæ Cenchreenſis Diaconiſſam, ſuam & aliorum multorum benefactricem, hujuſque ad Romanos epiſtolæ latricem, ℣. 1. 2.*

Secundò.

A ℣. 3. ad 16. ſalutat quamplurimos ſanctos, quos nominat, & quorum unumquemque ſingulari & propriâ laude exornat.

Tertiò.

℣. 17. Hortatur Romanos ut notent eos, qui diſſenſionum & ſcandalorum ſunt authores, ut B

A *ab eis fugiant: idque ſuadet duplici ratione; unâ, ex pſeudo-Apoſtolorum parte deſumptâ; ſuo ventri deſerviunt, non Jeſu-Chriſto; alterâ ex Romanorum parte: illorum fides toto orbe celebris eſt, & illam Paulus non vult errorum permixtione obſcurari: ideò vult eos ita prudentes, ut non decipiantur; ita bonos, ut non decipiant. ℣. 20. auxilium divinum optat & promittit contra hujuſmodi deceptores.*

Quartò.

℣. 21. 22. 23. Romanorum ſalutatores nominat.

Denique illis ſuo more benedicit, totamque epiſtolam claudit precatione & glorificatione.

Caput Decimum-Sextum.

Paraphraſis.

CÆTERUM commendo vobis ſororem noſtram Phæben, hujus Cenchreenſis Eccleſiæ Diaconiſſam, & quæ hinc ad vos proficiſcitur, haſque noſtras litteras defert.

Vos itaque rogo, ut eam, ob Chriſtum, excipiatis, ſicut decet à ſanctis excipi mulierem ſanctam, & ei adſitis, in quocumque negotio, veſtrâ indigue- C rit operâ: æquum eſt ſanè ut illi adſitis, quandoquidem ipſa frequenter aliis quampluribus ſanctis adfuit, & mihiipſi.

Salutate Priſcillam, ejuſque maritum Aquilam, meos in Evangelio promovendo cooperarios.

Laborum inſuper & periculorum meorum conſortes; qui ſemetipſos pro vitâ meâ tuendâ objecerunt periculo vitæ; ob quæ merita non ego ſolus illis gratias ago, ſed & omnes gentium Eccleſiæ.

Salutate etiam cum illis totam eorum familiam Chriſtianam. Salutate Epænetum, mihi chariſſi- D mum, qui, me in Aſiâ prædicante, primus in Chriſtum credidit; eſtque meus in Chriſto primogenitus ex hac provinciâ.

Salutate Mariam, quæ pro vobis multùm laboravit.

Salutate Andronicum & Juniam, mecum ſanguinis vinculo ligatos, & quod majus eſt, paſſionum, ob Chriſtum, in carcere mecum participes; qui ſunt illuſtres inter Evangelii præcones; & in hoc me præcellunt, quòd priores me Chriſto crediderunt.

Salutate Ampliam, mihi ob pietatem chariſſimum.

Salutate Urbanum, meum in promovendâ Chriſti E gloriâ cooperarium, hujuſque conſortem Stachyn, mihi magnopere charum.

Salutate Apellen, multis pro Chriſto toleratis paſſionibus probatum.

Salutate eos qui ſunt ex Ariſtobuli familiâ. Salutate Herodionem cognatum meum; ſalutate Chriſtianos Narciſſi domeſticos.

Textus.

1. COmmendo autem vobis Phæben ſororem noſtram; quæ eſt in miniſterio Eccleſiæ, quæ eſt in Cenchris.

2. Ut eam ſuſcipiatis in Domino, dignè ſanctis; & aſſiſtatis ei, in quocumque ne- C gotio veſtri indiguerit: etenim ipſa quoque aſtitit multis, & mihi-ipſi.

Salutate Priſcam & Aquilam adjutores meos in Chriſto Jeſu.

4. Qui pro animâ meâ ſuas cervices ſuppoſuerunt; quibus non ſolus ego gratias ago, ſed & cunctæ Eccleſiæ gentium.

5. Et domeſticam Eccleſiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi, qui eſt D primitivus Aſiæ in Chriſto.

6. Salutate Mariam, quæ multùm laboravit in vobis.

7. Salutate Andronicum & Juniam cognatos & concaptivos meos, qui ſunt nobiles in Apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto.

8. Salutate Ampliatum, dilectiſſimum mihi in Domino.

9. Salutate Urbanum adjutorem noſtrum E in Chriſto Jeſu, & Stachyn dilectum meum.

10. Salutate Apellen, probum in Chriſto.

11. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in Domino.

Digitized by Google

12. Salutate Tryphænam, & Tryphoſam, quæ laborant in Domino. Salutate Perſidem chariſſimam, quæ multùm laboravit in Domino.

13. Salutate Rufum, electum in Domino, & matrem ejus & meam.

14. Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermem, & qui cum eis ſunt fratres.

15. Salutate Philologum & Juliam, Nereum, & ſororem ejus, & Olympiadem, & omnes qui cum eis ſunt, ſanctos.

16. Salutate invicem in oſculo ſancto.

Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti.

17. Rogo autem vos, fratres, ut obſervetis eos, qui diſſentiones & offendicula præter doctrinam, quam vos didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis.

18. Hujuſcemodi enim Chriſto Domino noſtro non ſerviunt, ſed ſuo ventri; & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium.

19. Veſtra enim obedientia in omnem locum divulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis: ſed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.

20. Deus autem pacis conterat ſathanam ſub pedibus veſtris velociter. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti vobiſcum.

21. Salutat vos Timotheus, adjutor meus, & Lucius, & Jaſon, & Soſipater, cognati mei.

22. Saluto vos ergo Tertius, qui ſcripſi epiſtolam in Domino.

23. Salutat vos Cajus, hoſpes meus, & univerſa Eccleſia. Salutat vos Eraſtus, arcarius civitatis, & Quartus frater.

24. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti cum omnibus vobis. Amen

25. Ei autem, qui potens eſt vos confirmare juxta Evangelium meum, & prædicationem Jeſu-Chriſti, ſecundùm revelationem myſterii temporibus æternis taciti;

26. Quod nunc patefactum eſt per ſcripturas Prophetarum, ſecundùm præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti.

A Salutate Tryphænam & Tryphoſam, quæ ſuo modo promotioni Evangelii collaborant. Salutate Perſidem mihi chariſſimam, quæ multùm pro Domino laboravit.

Salutate Rufum, pietate Chriſtianâ eximium, illiuſque matrem, quam ut meam veneror & diligo.

Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermem, & cæteros fratres, qui cum eis ſunt conjuncti.

Salutate Philologum, & Juliam, Nereum, & ſororem ejus; & Olympam, & omnes Chriſtianos, qui ſunt cum eis, & in illorum vivunt contubernio.

Salutate vos omnes invicem oſculo ſancto, &
B quod ſancti ſit ſignum amoris.

Salutant vos omnes Chriſti Eccleſiæ, quarum in vos novi propenſionem.

Hoc autem vos rogo, fratres, ut obſervetis eos, qui diſſenſiones & ſcandala gignunt inter vos, falſas opiniones docentes; contra doctrinam vobis traditam, & à vobis acceptam; hos, inquam, obſervate, ut ab eis fugiatis.

Cognitos ergo fugite; etenim iſti Chriſto Domino non ſerviunt, nec ejus Evangelii profectum quærunt; ſed ſuis propriis ſtudent commodis, ſuoque ventri, Deo ſuo, ſerviunt; dum verbis ſuavibus, blandis, & adulatoriis ſeducunt corda ſimplicium, & ſibi non præcaventium: ideò ab illis cavete, eoſque vitate.

Aliunde veſtra per fidem Chriſto obedientia ad
C omnes permanavit; & ob hanc veſtram fidem, ego de vobis gaudeo: ſed ne hæc veſtræ fidei puritas obſcuretur, volo vos prudentes & circumſpectos eſſe in amplectendo quod bonum eſt, ne decipiamini à ſeductoribus; volo autem vos ita ſimplices & imperitos in malo, ut nemini nocere valeatis.

Deus autem pacis author & amator citò conterat ſub pedibus veſtris ſathanam, hoſque ejus miniſtros.

Ad hoc vobiſcum ſit favor & gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

Salutat vos Timotheus, in Evangelio prædicando meus coadjutor, & Lucius & Jaſon, & Soſipater, conſanguinei mei.

D Et ego, nomine Tertius, qui hanc epiſtolam, dictante Paulo, ſcripſi, vos in Domino ſaluto.

Salutat vos Caius, apud quem hîc hoſpitor, & univerſa Eccleſia, quæ mecum in ejus ædibus diverſatur; ſalutat vos Eraſtus, Corinthiorum urbis quæſtor ærarius, & etiam Quartus frater.

Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen.

Æterna gloria ſit omnipotenti Deo, qui vos gratiâ ſuâ confirmare, & ſtabilire poteſt in eâ doctrinâ, quam vos doceo, & quam ubique prædico; imò & quam prædicavit ipſe Dominus Jeſus-Chriſtus; ut reveletur arcanum omnibus retroactis ſæculis abſconditum, ſcilicet Redemptionis & Salvationis omnium gentium per Jeſum-Chriſtum Salvatorem to-
E tius mundi.

Sed quod nunc, hoc ſcilicet tempore luminis, & gratiæ manifeſtatum eſt per ſcripturas Prophetarum, expoſitas per Apoſtolos, ab ipſo Chriſto Domino edoctos, & ab æterno Deo delegatos; manifeſtatum, inquam in cunctis gentibus, ut illud gentes omnes fide ſuſcipiant, eique vitâ & moribus obediant.

Deo, inquam, omnipotenti, ſolique ſapienti, honor ſit & æterna gloria, per Jeſum-Chriſtum, divinæ gloriæ ſplendorem. Amen.

27. Soli ſapienti Deo, per Jeſum-Chriſtum, cui honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Commentarius in Cap. 16.

℣. 1. COMMENDO *autem vobis Phœben.* Per hanc delata creditur hæc ad Romanos epiſtola.

Sororem noſtram. fide ſcilicet & religione, *quæ eſt in miniſterio.* Gr. quæ eſt Diaconiſſa, ſeu Miniſtra Eccleſiæ.

Diaconiſſarum officia. Baronius ad annum Chriſti 34. recenſet officia, ſeu miniſterium Diaconarum, ſeu Diaconiſſarum iſtarum; ſcilicet cuſtodire fores Eccleſiæ, per quas fœminæ intrabant: ſicut enim in templo locum à viris ſeparatum habebant, ita & fores diſtinctas; docere fœminas non inſtructas, earum mores formare, eaſque juvare in ſuſceptione Baptiſmi & Confirmationis.

Grotius hîc notat quòd in Judæâ Diaconi viri etiam mulieribus miniſtrare poterant: in Græciâ autem, ubi non erat tam liber acceſſus ad fœminas, Eccleſiæ duplici fœminarum auxilio opus habebant; alteræ enim erant, quæ fœminarum mores formabant; aliæ, quæ fœminas pauperes aut ægrotas pecuniâ atque operâ ſublevabant.

Ex harum numero erat Phæbe, quam D. Paulus Romanis commendat, ejuſque commendationis argumenta ſumit à meritis, & à perſonâ Chriſti, cui ſerviebat; à ſanctitate Chriſtianiſmi, cujus & ipſa, & Romani profeſſionem faciebant; ab officiis Eccleſiæ præſtitis à Phæbe; à gratitudine ob beneficia, quæ ab eâ receperat ipſe Paulus.

Quæ eſt in Cenchris. Cenchreæ portus erat & pagus, ſeu quaſi ſuburbium Corinthi, in quo erat quædam Eccleſia ſeu Parochia, in quâ tunc erat Paulus, verſùs Jeroſolymam navigare paratus.

℣. 2. *Ut eam ſuſcipiatis in Domino*, id eſt, ut eam excipiatis hoſpitio ob Chriſtum, cui fideliter illa ſervit.

Dignè ſanctis, id eſt, ſicut decet ſanctos à ſanctis excipi, *& aſſiſtatis*, id eſt, adſitis. opitulemini, eique manus porrigatis, ubicumque vobis opus habuerit.

Etenim ipſa quoque aſtitit. Gr. nam & ipſa aſſiſtrix multis facta eſt, ſcilicet hoſpitio excipiens illos, occultans, & protegens adverſùs perſecutores, ſeu Judæos, ſeu Paganos.

Et mihiipſi. In eum hoſpitalis fuerat, ejuſque curam geſſerat, ait Theodoretus.

Hæc Diaconiſſa è Cenchrenſi portu Romam negotiorum cauſâ proficiſcebatur, eâdemque operâ hanc D. Pauli epiſtolam ad Romanos deferebat.

℣. 3. *Salutate Priſcam.* Gr. Priſcillam. Syr. Priſkelam & Akulam.

Priſca ſeu Priſcilla, & Aquila maritus ejus, Judæi erant ſcenopegi, ſeu tentoriorum opifices, nuper Româ à Claudio ejecti, ſed illuc erant reverſi.

Hincque colligitur quòd Edictum Claudii contra Judæos non duraverit.

Priſca uxor nominatur ante maritum, quia, ait Lyranus, priùs credidit, & ordo gratiæ præponitur ordini naturæ.

Primæ tamen Cor. cap. 16. ℣. 19. Aquila prior nominatur: itaque hujus rei cauſa ſatis incerta, nec eam opus eſt quærere. *Adjutores meos.* Gr. ſimul operantes, ſeu coadjutores meos: *in Chriſto*; id eſt, in negotio fidei promovendo.

℣. 4. *Qui pro animâ meâ ſuas cervices.* Gr. ſuam ipſorum cervicem ſuppoſuerunt; id eſt, qui pro meâ vitâ tuendâ, ſe ſe mortis periculo objecerunt, ſive in ſeditione Corinthiacâ, de qua Act. 18. 12. ſive in Epheſinâ Act. 19. 24.

Quibus non ſolus ego gratias ago... tùm ob Doctoris Gentium conſervationem, tùm, quòd probabilius eſt, propter illorum ſedulam in converſione Gentium operam. Conjugium ab hoc opere non retardabat.

℣. 5. *Et domeſticam Eccleſiam eorum*; id eſt, familiam eorum Chriſtianam; ſeu fideles qui ſunt in eorum domo.

Nota Grotii obſervanda contra hæreticos. Quia recens ab exilio redibant Chriſtiani, inquit Grotius, credibile eſt, cum hæc Paulus ſcriberet, nullos fuiſſe Romæ communes Chriſtianorum conventus, neque Preſbyteros, quos alioqui ſalutaret Paulus: tali autem tempore quæque domus Eccleſia eſt, ſicut Tertulianus ait: ubi tres, Eccleſia eſt, licet laïci. hucuſque Grotius.

Hanc autem Grotii notam obſervo contra Hæreticos, qui negant D. Petrum Romæ unquam fuiſſe; quia ipſum in hac Epiſtolâ D. Paulus non ſalutat. Vide plura ℣. 16.

Salutate Epænetum... latinè idem ac laudatum, ſeu honoratum.

Qui eſt primitivus Aſiæ. Gr. primitiæ; id eſt, qui primus in Aſiâ, minore ſcilicet, cujus caput eſt Epheſus, Chriſti fidem amplexus eſt.

Græcus & Syrus hodie habent: primitiæ Achaiæ: ſed male; cum ex 1. Cor. cap. 16. ℣. 15. primitiæ Achaiæ ſit Stephanas, non Epænetus.

℣. 6. *Salutate Mariam quæ multùm laboravit in vobis*: id eſt, pro vobis, erga vos. Gr. erga nos. utrumque forſan verum.

℣. 7. *Salutate Andronicum & Juniam cognatos*... Junia putatur uxor Andronici. Ab aliis putatur vir: quia dicuntur nobiles in Apoſtolis. Vide Eſtium: Judæi erant, forte Benjamitæ, ſicut & Paulus, vel alio ſanguinis vinculo cum eo ligati. Hinc vocat illos *cognatos* ſuos.

Concaptivos meos; id eſt, & quod majus eſt: mecum paſſionum ob Chriſtum participes.

Paulus ſæpe fuit ob Chriſtum incarceratus; ut ait 2. ad Cor. 6. ℣. 5. & cap. 11. ℣. 23. incertum autem ubi hi cum ipſo fuerint captivi.

Qui ſunt nobiles in Apoſtolis. Syr. ſuntque percelebres inter Apoſtolos; id eſt, illuſtres inter Evangelii præcones. *Et ante me fuerunt in Chriſto*; id eſt, ante me crediderunt Chriſto.

℣. 8. *Salutate Ampliatum.* Gr. Ampliam. Syr. Amplæum.

℣. 9. *Salutate Urbanum: adjutorem.* Gr. coadjutorem. Syr. cooperarium.... & Stachyn.

℣. 10. *Salutate Apellen probum Syr.* electum &c. *Probum*; id eſt, multis experimentis probatum bonâ & ſyncerâ fide Chriſtianum.

℣. 11. *Salutate eos, qui ſunt ex Ariſtobuli domo.*

Salutate

Digitized by Google

Salutate Herodionem cognatum meum: ſive quia ejuſdem Gentis; ſive quia ejuſdem tribûs; ſive alio ſanguinis vinculo: nihil certi.

Salutate eos qui ſunt ex Narciſſi domo: qui ſunt... id eſt, qui credunt Domino, ſeu ſunt Chriſtiani.

Hic Narciſſus putatur Claudii Imperatoris libertus famoſus, vir Ethnicus & ambitioſus; ſed in cujus domo multi erant Chriſtiani.

Hunc Narciſſum fuiſſe probat Fromondus contra Baronium, qui putat alium fuiſſe Narciſſum.

℣. 12. *Salutate Thryphenam* &c. mulieres ſunt quæ pro ratione ſui ſexûs collaborarunt promotioni Evangelii, ſive hoſpitaluate, ſive aliâ virtute.

℣. 13. *Salutate Rufum electum in Domino*, id eſt, eximium inter Chriſtianos. *& matrem ejus & meam* id eſt, naturâ Rufi matrem, affectu meam. Aliqui putant hunc Rufum eſſe filium Simeonis Cyrenæi; alii, ut Eſtius, negant, & probabilius.

℣. 14. *Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Herman* &c. hunc Origenes putat eſſe authorem libri, qui Paſtor, dicitur, & qui apud antiquos maximæ fuit authoritatis.

℣. 15. *Salutate Phylologum & Juliam...* Dubitatur an Julia, ſeu Julias ſit vir, an mulier. Origenes putat eſſe fœminam Philologi uxorem. *& Olympiadem.* Gr. Olympam Eſtius, virum putat: idem aſſerit Fromondus.

De oſculo ſancto.

℣. 16. *Salutate invicem in oſculo ſancto*, id eſt, religioſo & quod ſancti & ſynceri amoris eſt ſignum. Mos erat tunc, præſertim in ſacris conventibus, ut poſt orationem, ante ſynaxim, ſeu ſanctæ Euchariſtiæ ſumptionem, in ſignum dilectionis fraternæ, ſeſe ſanctè oſculari, dicendo, Pax tecum. hujus oſculi loco ſucceſſit oſculum tabellæ; cujus etiam nunc uſus perſeverat.

Hoc oſculo Chriſtiani oſtendebant ſe omninò inter ſe pares, ut pote, fratres.

Non tamen viri fœminas oſculabantur, cùm ut ℣. 1. dictum eſt, hæ in loco ſeparato orarent.

Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti, id eſt, quæ ſunt in Græciâ, vel, ut dicit Theodoretus, totius terrarum orbis nomine ſalutat eam civitatem, quæ univerſo terrarum orbi præſidebat.

Cur Divus Paulus S. Petrum non ſalutaverit.

Porro res eſt notatu digna, quod D. Paulus, qui erga omnes fratres Romæ exiſtentes, tam officioſum ſe ſe exhibet, de D. Petro nullam faciat mentionem: Hinc enim Hæretici ſumunt argumentum negandi Principem Apoſtolorum unquam Romanum fuiſſe Pontificem.

Sed innumeri pene totius orbis teſtes docent non tantùm quòd D. Petrus Romanus Pontifex fuerit, ſed & Romæ obierit unà cum D. Paulo.

Authores citat Tyrinus Chron. Sac. cap. ultimo, Neronis anno ultimo. Videri poteſt Baronius anno Chriſti 34.

Grotius in præfatione hujus Ep. initio: dicit apertè quod D. Petrus Romam ierit circa initia Claudiani Imperii ad reprimendam Simonis Magi impietatem, ut veteres tradidere: ait idem Grotius.

Omiſſa fuit itaque ſalutatio D. Petri à S. Paulo, quia ſciebat D. Petrum unà cum aliis Judæis edicto Claudii Imperatoris Româ pulſum, nondùm rediiſſe; ſed occupatum eſſe in Evangelio longiùs ac latiùs propagando.

Innocentius primus, alii, & poſt ipſos Baronius & Bellarminus docent D. Petrum tùm temporis in Britanniam, Hiſpaniam, & Africam excurriſſe, ad fundandas illic & firmandas Eccleſias. Vide Grotium citatum & relatum in ℣. 5. Addi poteſt quod ſi Romæ fuiſſet tunc D. Petrus, ortum diſſidium compoſuiſſet, nec D. Paulus ad Romanos hac de re ſcribendi ſumpſiſſet officium.

℣. 17. *Rogo autem vos fratres, ut obſervetis.* Gr. ſpeculemini. conſidereris.

Hoc dicit contra pſeudoapoſtolos, qui legis Moſaicæ obſervantias prædicabant, eaſque volebant Gentibus converſis imponere: hos ergo vult à Romanis obſervari, ut eos fugiant & ab illis caveant.

Præter, id eſt, contra doctrinam quam vos didiciſtis; vivâ ſcilicet voce, à D. Petro & aliis Apoſtolis veſtris. *Et declinate ab illis*, id eſt obſervate ut fugiatis.

Ex Grotio notandum.

Hinc iterum Grotius argumentum ſumit credendi quòd tunc Romæ non fuerint conventus communes, nec Preſbyterium: âlioquin, inquit, D. Paulus tales excommunicari voluiſſet. Ubi autem ſine tali regimine eſt Eccleſia, nihil aliud poſſunt ſinguli, quam declinare familiarem convictum cum iis qui non ex regulâ Chriſti vivunt. Ita Grotius.

℣. 18. *Hujuſmodi enim Chriſto D. noſtro non ſerviunt...* duabus rationibus utitur Apoſtolus, quibus Romanis ſuadeat tales falſos doctores fugere: quarum prima ſumitur ex parte pſeudoapoſtolorum, & hoc verſu exprimitur.

Iſti falſi doctores, dum ſuas vobis falſitates prædicant, non intendunt Chriſto Domino ſervire; ſed ſua lucra & commoda quærunt, ut poſſint delicioſè vivere.

Sed ſuo ventri. Gr. ſuo ipſorum ventri. Idem de iiſdem dixit ad Philip. 3. ℣. 18. & 19. *quorum Deus venter eſt:* ad eum omnia ſua referunt: *Et per dulces ſermones.* Gr. & per blandiloquentiam & benedicentiam. Amicitias quærunt hominum & maximè divitum ut inde parent utilitates: hinc, per verba blanda, ſuavia, placentia & per adulationes ſeducunt corda ſimplicium, & ſibi non præcaventium.

℣. 19. *Veſtra enim obedientia...* Gr. in omnes devenit: 2ª ratio deſumitur à Romanorum fide, quæ ut cap. 1. 8. dixit; *annunciatur in univerſo mundo.*

Gaudeo igitur in vobis: id eſt, ob hanc veſtram fidem: *ſed volo vos ſapientes eſſe in bono...*

Ne hæc fidei veſtræ puritas obſcuretur per errorum permixtionem, *volo vos* ita *ſapientes*, & illuminatos *in bono:* ita diſcretos & prudentes, ut non poſſitis decipi.

Ita *ſimplices*, innocentes *in malo*, ut non poſſitis decipere; uno verbo: ita ſapientes ut non decipiantur; ita bonos ut non decipiant.

Simplices. Gr. ἀκεραίους. ἀκέραιος, ſimplex, deducitur à κέρας. cornu, & ab α privante: quaſi ſine cornu; excornis, non valens nocere, placidus, innocens.

℣. 20. *Deus autem pacis conterat ſathanam...* promittit & optat divinum auxilium contra tales deceptores, qui ſathanæ ſunt organa.

Deus pacis amator & qui diſſenſiones iſtas odit, *conterat citò* Diabolum, qui per iſtos pſeudoapoſtolos vos conturbat & decipere conatur. *conterat*, inquam, *citò ſub pedibus veſtris*, ut eum conculcetis, & obmuteſcere faciatis.

Alludit ad verba Dei Geneſ. 3. 15. *ipſa conteret caput...*

Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum. id eſt, ad hoc, ſeu ad Sathanam conterendum; *gratia* & auxilium *Domini noſtri Jeſu Chriſti ſit vobiſcum.*

℣. 21. *Salutat vos Timotheus adjutor.* Gr. ſimul operans, ſeu cooperarius meus, in Evangelio ſcilicet.

Digitized by Google

Et Lucius : putatur eſſe D. Lucas, qui cum D. Paulo erat : *& Jaſon & Soſipater, cognati mei* : quia Judæi, vel ut ſupra dictum eſt de aliis ℣. 7. & ℣. 11.

℣. 22. *Saluto vos ego Tertius* : nomen eſt amanuenſis, qui permittente Paulo, ſuam addidit ſalutationem.

Qui ſcripſi epiſtolam, Paulo nimirùm dictante.

In Domino, id eſt, *ſaluto vos in Domino.*

℣. 23. *Salutat vos Caius, hoſpes* . . . id eſt, apud quem hoſpitor. de quo etiam 1. Cor. c. 1. ℣. 14. *& univerſa Eccleſia.* quæ ſcilicet in Caii ædibus hoſpitabatur. Gr. univerſæ Eccleſiæ : ſenſuſque eſt non tantùm meus, ſed & omnium fratrum hoſpes.

Aliqui volunt hunc eſſe Cajum, quem D. Joan. in ſuâ epiſtolâ tertiâ laudat ab hoſpitalitate. Alii dubitant, ut Eſtius.

Salutat vos Eraſtus, Arcarius. : . Gr. Procurator. Syr. œconomus, id eſt, præfectus & diſpenſator arcæ, ſeu ærarii publici *civitatis*, id eſt, Corinthi.

Et Quartus. Nomen proprium, *frater.* cujus ? an Tertii ? an Eraſti ? an Divi Pauli ? primum videtur Eſtio veroſimilius. Juxta D. Thomam *frater* idem eſt ac Chriſtianus ſeu fidelis.

℣. 24. *Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti cum omnibus vobis.* Semel & iterum valedicit : iterat enim hîc quod ℣. 20. veroſimiliter hîc propriâ manu, juxta morem ſuum finiturus, rurſus ſcribit, quod amanuenſis operâ ſcripſit ℣. 20.

Variatio circa tres ultimos verſus.

℣. 25. *Ei autem qui potens eſt* . . . Hos tres verſus ſequentes Divus Chryſoſtomus, Theodoretus, & Theophylactus legunt, & expoount in fine cap. 14. hancque epiſtolam finiunt ℣. 24. cap. 16. *Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti.*

Syrus non ponit verſum 24. ſed poſt verſum 23. jungit : *Deo autem qui potens eſt* . . . deinde epiſtolam finit per *Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti.*

Latini omnes, etiam Ambroſius, legunt ut in noſtrâ vulgatâ. Origenes etiam apud Græcos ſimiliter legit : fatetur tamen ab aliis aliter legi, hæcque verba, *Ei qui potens eſt,* in fine cap. 14. reponi.

Difficile eſt hujus variationis rationem reddere. Fortè hæc verba, *ei qui potens eſt* . . . bis poſita ſunt in Epiſtolâ ; ſemel manu Tertii, in cap. 14. ſecundò manu propriâ D. Pauli, hîc. Quidquid ſit de cap. 14. omnes Latini, etiam vetuſtiſſimi, & cum illis Origenes, conſentiunt cum noſtro interprete.

Divus ergo Paulus, poſt datam Romanis benedictionem, & iteratam divinæ gratiæ apprecationem, ſuum erga illos ſingularem affectum teſtificari volens, hanc, propriâ manu, epiſtolæ ſuæ coronidem imponit ; quâ Deum ob eorum fidem ita glorificat, ut & eorum in fide & in charitate confirmationem apprecetur.

Ei autem, id eſt, Deo (ſupple ſit gloria, ℣. 27.) *qui potens eſt vos confirmare.* Gr. ſtabilire, ſcilicet in eâ fide & doctrinâ, quæ eſt *juxta Evangelium*, quod ego prædico.

Et prædicationem Jeſu-Chriſti. id eſt, & quod Dominus ipſe Jeſus-Chriſtus prædicavit : ſicque non eſt tam mea, quàm Jeſu-Chriſti doctrina. Ita Divus Chryſoſtomus ; ita etiam Divus Thomas.

Alii tamen interpretantur : quæ eſt *juxta Evangelium*, quod ego prædico de Jeſu-Chriſto, & conformis eſt Syrus, ut videbitur infra.

Secundùm revelationem. Syr. per revelationem, ſeu ut reveletur arcanum, omnibus retroactis ſæculis abſconditum, ſcilicet magnum myſterium Incarnationis Filii Dei.

Temporibus æternis. id eſt, in totâ temporis univerſitate, ſeu omni retroacto tempore, cujus initium eſt valde remotum.

℣. 26. *Quod nunc patefactum eſt.* id eſt, hoc autem tempore gratiæ manifeſtatum *per ſcripturas Prophetarum*, ſcilicet expoſitas & explicatas per Apoſtolos ; quibus Chriſtus *aperuit ſenſum, ut intelligerent ſcripturas*, ait D. Lucas 24. Prophetæ prædixerunt futuram Verbi Divini Incarnationem ; Apoſtoli factam eſſe prædicaverunt, & prophetias adimpletas eſſe, ipſâ factorum exhibitione manifeſtarunt, ſeu eventibus ad Vaticinia reſpondentibus.

Secundùm præceptum æterni Dei, id eſt, juxta mandatum. Gr. ad ordinationem, ſeu delegationem ab æterno Deo ipſis Apoſtolis factam.

Ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti. id eſt, cunctis, inquam, gentibus manifeſtatum, ut obediant fidei, ſeu ut omnes gentes illud Evangelium audiant, fide ſuſcipiant, illique moribus obediant.

℣. 27. *Soli ſapienti Deo* . . . Deo, inquam, qui ſolus ſapiens eſt, *honor* ſit & *gloria* æterna *per Jeſum-Chriſtum.* Vide in Paraphr. clariorem expoſitionem.

Pronomen *cui* Hebraiſmo redundat ; Hebræi enim repetunt relativum cum antecedente, ait Cornelius à lapide.

Hos tres verſus ita Syrus exprimit : Deo autem qui potens eſt vos confirmare in Evangelio meo, quod prædicatum eſt de Jeſu-Chriſto per revelationem arcani, quod temporibus æternis abſconditum fuit ; revelatum autem hoc tempore per ſcripturas Prophetarum, & per mandatum Dei æterni, patefactum omnibus gentibus ad obedientiam fidei ; qui ſolus ſapiens eſt, gloria per Jeſum-Chriſtum in ſæcula ſæculorum. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen.

Digitized by Google

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite ultimo ad pietatem, & ad praxim maximè notanda.

PRIMÒ.

OBSERVA in toto hoc capite exemplum Chriſtianæ erga proximum charitatis atque neceſſitudinis; quaſi Divus Paulus voluerit hîc in praxim redigere doctrinam à ſe traditam in capitis præcedentis verſu ſecundo: *Unuſquiſque veſtrûm proximo ſuo placeat in bonum.* B noſque docere modum chriſtianè & meritoriè faciendi, quod in uſu frequentiori fit civiliter tantùm; nimirùm ſalutationes, amicitias, & alia honeſtatis ſigna exhibere, de quibus vide in Coroll. pietatis cap. 15. num. 2. 3.

SECUNDÒ.

Modus Deum dignè glorificandi per Jeſum Chriſtum.

Hîc ab Apoſtolo diſce modum dignè Deum glorificandi, ſcilicet per Jeſum-Chriſtum, Dominum noſtrum, ℣. 27. *Deo honor ſit & gloria per Jeſum-Chriſtum.*

Ut hanc Apoſtolicam, & verè Chriſtianam praxim melius intelligas, & accuratiùs obſerves;

Solus Jeſus Chriſtus Deum dignè glorificat.

Nota quòd ſolus Jeſus-Chriſtus Deum dignè glorificat; ipſe ſolus Deo infinito infinitum exhibet C honorem.

Quare?

Hujus veritatis ratio eſt; quia angeli, homines, creaturæ omnes coram Deo ſunt quaſi non ſint, quaſi nihilum & inane reputantur, ex Iſai. 40. 17.

Nihili autem laus, & glorificatio verè nihilum eſt, & nullius momenti.

At Chriſtus Jeſus, homo Deus eſt; hinc infiniti meriti, hincque Deum infinitè glorificans: & ideò dignè.

A primo inſtanti Incarnationis Deum dignè glorificavit in terris.

Deum infinitè glorificavit toto ſuæ vitæ mortalis tempore; id eſt, à primo Incarnationis inſtanti, uſque ad mortis momentum; glorificavit, inquam, per ſuum eſſe, quod omnium miraculorum eſt maximum; per omnes ſuas internas & externas actiones & paſſiones, quæ theandricæ fuerunt, & ideò valoris infiniti.

Quomodo?

Maximè verò glorificavit per mortem ſuam, quæ fuit immolatio hominis Dei, in honorem Dei, & conſequenter ſacrificium Deo dignum, honorem Deo proportionatum reddens, Deumque, quantùm fieri poteſt, glorificans.

Nunc autem glorificat in cælis & in terris.

Ex quo reſurrexit, & glorioſus in cælos aſcendit, Deum infinitè glorificat in terris & in cælis.

In terris, & quidem ubique terrarum, ſuper altare, ubi in ſanctiſſimâ Euchariſtiâ continuè & ſemper ad Dei gloriam immolatur, ubi continuè & ſemper Deum adorat, in nihilum quaſi redactus.

In cælis coram throno Dei, ubi, teſte D. Joanne Apoc. 5. 6. Agnus ſtat velut occiſus; id eſt, in paſſionis ſuæ memoriam, ſua ſacra ſtigmata Deo ſemper exhibet, *interpellans pro nobis*, & in æternum exhibebit ad æternam Dei gloriam.

Quare Filius Dei ſuam immolationem peragit in cælis & in terris?

Etenim (& hoc bene nota) quia nihil unquam Deum ita glorificavit, ac cruenta Filii Dei, ad Dei gloriam immolatio, quæ quantùm fieri poteſt, Deum glorificavit.

Hinc ipſe Filius Dei, hanc ſui immolationem ad Dei gloriam, uſque ad conſummationem ſæculorum myſticè continuat & continaabit ubique terrarum.

Hinc & Filius Dei hanc ſui immolationem ad Dei gloriam in æternum repræſentat & repræſentabit in cælis

Per Chriſtum itaque cæli & terra pleni ſunt gloriâ Dei.

Ipſe ſolus eſt gloria Dei, gloria infinita, univerſalis, Deo digna.

Quomodo poſſumus dignè glorificare Deum?

Nobis itaque Deum glorificaturis, quid faciendum?

Chriſtus, Dei gloria, Deo offerendus.

Cum Apoſtolo nobis dicendum: *Deo ſit honor & gloria per Jeſum-Chriſtum.*

Deo ſit honor & gloria in cælis *per Jeſum-Chriſtum*, ibi, propter quinque vulnerum cicatrices, quas in corpore glorioſo reſervavit, *ſtantem tanquam occiſum.*

Deo ſit honor & gloria in terris *per Jeſum-Chriſtum*, ſuper altare in ſacroſanctâ Euchariſtiâ myſticè ſemper immolatum, & in immolationis ſtatu ubique conſervatum.

Deo ſit honor & gloria & in cælis & in terris D *per Jeſum-Chriſtum*, qui in cælis & in terris ſemper & continuè Deum laudat, amat, adorat, colit dignè, infinitè, quantùm poteſt.

Deum ergo glorificaturi, Chriſto Deum glorificanti, uniamur fide, charitate, ſicque Chriſto uniti, in ipſo, cum ipſo, & per ipſum glorificemus Deum, laudemus, amemus, adoremus, & colamus.

Hæc noſtra Dei glorificatio, quæ quatenus noſtra, nihil eſt, nulliuſque momenti; quatenus Chriſti, erit pretioſiſſima, & Deo digna.

PRIMÆ

EPISTOLÆ

B. PAULI AD CORINTHIOS

TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

Cicero pro Lege Manil. CORINTHUS, quam Cicero totius Græciæ lumen appellat, Achaiæ, quæ nunc Morea dicitur, Metropolis erat; duobus inclita portubus, Ionio & Ægæo Mari imminentibus, ut ait D. Chryſoſtomus.

Actor. 18. v. 19. In hoc Nobiliſſimum Emporium D. Paulus Athenis venit, ibique à Chriſto Domino monitus, per decem & octo menſes manſit, tantoque incolarum profectu Evangelium prædicavit, ut quamplurimos ad Chriſti fidem converterit.

At poſtquam Prædicationis gratiâ in alias civitates & provincias profectus eſt omnium gentium Apoſtolus; Corinthii, quia divites erant, deliciis aſſueti, & ſæcularis ſapientiæ nimis ſtudioſi; à primo fervore ſtatim delapſi, dein à falſis Apoſtolis ſeducti, in tam varios errores, & tot abuſus provoluti ſunt, ut & de mortuorum reſurrectione dubitaverint.

Quod, ut audivit Paulus, Corinthiorum Pater: ipſe enim, ut ait, per Evangelium eos Chriſto genuerat; filiorum ſibi cariſſimorum ſalutis zelo ſuccenſus, ad eos hanc priorem epiſtolam, maximâ animi libertate ſcripſit; tùm ut monita illorum emendationi neceſſaria daret; tùm ut quæſtionibus ab eis ſibi propoſitis reſponderet: ſcripſerant enim ad eum zelantiores, ut patet ex cap. 7. ℣. 1.

Ac primò quidem, quia Corinthii de ſuorum Magiſtrorum præcellentiâ inaniter & vanè contendebant, & propterea inter eos ſchiſma natum erat; hortatur ut, his inanibus contentionibus diremptis, ſint unanimes: quia verò ex immodicâ ſapientiæ ſæcularis exiſtimatione exortum erat hoc ſchiſma; hinc quatuor primis capitibus humanam ſapientiam deprimit, crucis autem humilitatem commendat.

Capite

Capite quinto arguit eos, quòd hominem inceſtuoſum in Eccleſiâ ſuâ tolerent, quem excommunicari jubet.

Capite ſexto lites damnat, & præſertim coram infidelium Tribunalibus; & quorumdam impudicitiam redarguit.

Deinde capite ſeptimo & ſequentibus varia ſibi propoſita dubia reſolvit de matrimonio & virginitate, de Eſu Idolotythorum, de mulierum in templis velatione, de Cœnâ Euchariſticâ, de Spiritûs ſancti donis, de præcellentiâ charitatis, de uſu donorum ſancti Spiritûs in Eccleſiâ, de corporum reſurrectione, quam probat & explicat.

Denique Corinthios ad eleemoſynas Jeroſolymitanis pauperibus faciendas hortatur.

Scripta eſt hæc epiſtola Epheſi in Aſiâ, ut colligitur ex cap. 16. ℣. 8. vel ſaltem in loco ei vicino, anno Chriſti 57. Videatur *D. de Tillemont, nota 44. in S. Paulum & P. Amelotte in Præfat. Fromondus, Cornel. à lap. Eſtius.*

Analyſis Capitis Primi.

SOLEMNI *ſalutatione præmiſſâ, ℣. 1. 2. 3. D. Paulus Deo gratias agit, ob ſpiritualia dona Corinthiis ab eo collata, quæ Chriſti Evangelium in eis confirmant, ſpemque dant quòd Deus gratiam illis conferet uſque in finem ſanctè perſeverandi, ℣. 4. 5. 6. 7. 8. 9.*

Hac honorificâ præfatione Corinthios, ad ictum paratos, ferit Apoſtolus, at leniter, eos obſecrans per nomen Domini noſtri Jeſu-Chriſti, ut natum inter eos ſchiſma dirimant, ℣. 10.

Rem exponit, ut ei relata eſt, ℣. 11. 12. Hujus ſchiſmatis ſequelas abſurdas & ſacrilegas exaggerat, ℣. 13. Deo gratias agit, quòd nullam ex parte ſuâ ſchiſmati dederit occaſionem. Vix quemquam, inquit, ego baptizavi; tantummodò prædicavi, idque ſimpliciter, ne per me crux Chriſti reddatur inanis, ℣. 14. 15. 16. 17.

Prædicationis ſuæ ſimplicitatem ſic juſtificat, ut & latenter tranſeat ad ſchiſmatis cauſam, quam omninò deſtruat.

Quia igitur ex nimio humanæ ſapientiæ ſtudio & affectu, natum eſt Corinthiorum circa magiſtrorum ſuorum præcellentiam ſchiſma; ut illud radicitùs evellat, aperit eis Dei conſilium, homines per crucis ſtultitiam ſalvos faciendi, reprobatâ à Deo ſapientiâ ſæculari, ℣. 18.

Hoc Dei conſilium probat ab Iſaiâ prædictum, ℣. 19. Probat de facto adimpletum, ℣. 20. Hujus rationem reddit ℣. 21. quia per ſapientiam mundus Deum non glorificavit: hinc eâ reprobatâ, Deo placuit per crucis ſtultitiam
C *ſalvare credentes.*

Mirum quidem Dei placitum, & hominum placitis oppoſitum! nam Judæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam, ℣. 22. at nos Apoſtoli, Dei placito obedientes, hominum placita negligentes, ſimpliciter prædicamus crucifixum; Judæis, ſcandalum; gentibus, ſtultitiam; fidelibus verò, Dei virtutem & ſapientiam, omni humanâ virtute & ſapientiâ longè & infinitè ſuperiorem, ℣. 23. 24. 25.

Hoc Dei conſilium Corinthii in ſuâ ipſorum converſione videant; animadvertent quòd ſtul-
D *ta, infirma & contemptibilia Deus elegit, ut ſapientes, potentes, & in maximo pretio habitos confunderet, ℣. 26. 27. 28.*

Et hoc, ut tota noſtra gloriatio ſit, non in nobis, nec in aliis hominibus; ſed in Chriſto Jeſu, qui noſtra factus eſt ſapientia, juſtitia, ſanctitas & redemptio, ℣. 29. 30. 31.

17. Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed evangelizare: non in ſapientiâ verbi, ut non evacuetur crux Chriſti.

A Non enim me Chriſtus primariò ſeu principaliter miſit, ut baptizarem, ſed ut prædicarem, non ſermonibus eruditione multâ & eloquentiâ ornatis, ne inanis reddatur crux Chriſti (ſcilicet in hominum opinione.)

18. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem ſtultitia eſt: iis autem qui ſalvi fiunt, id eſt, nobis, Dei virtus eſt.

Simplex enim crucis, & crucifixi prædicatio, licèt incredulis, ob incredulitatem ſuam pereuntibus, ſtultitia videatur: credentibus tamen, ſeu nobis per fidem, viam ſalutis ingreſſis, Dei virtus eſt, & potentia.

19. Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.

(Quòd ſimplex crucis verbum, non verò eloquentia, aut philoſophia, ſit Dei virtus ad ſalvandos homines) prædixit Iſaias 29. 40. rejiciam ſapientiam humanam, & prudentiam ſæcularem reprobabo. B Seu his non utar ad veram beatitudinem, æternamque ſalutem hominibus procurandam.

20. Ubi ſapiens? ubi Scriba? ubi conquiſitor hujus ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam hujus mundi?

Revera. Ubi Gentilis Philoſophus? ubi Judæorum Doctor? ubi curioſus naturæ rerum indagator? (quis eorum Evangelii Miniſter?) nullus. Nonne ergo hoc ſuo contemptu Deus oſtendit fatuam, & inanem eſſe mundanam ſapientiam.

21. Nam quia in Dei ſapientiâ non cognovit mundus per ſapientiam Deum: placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes.

(Et ſane meritò) quia enim mundus ex Dei ſapientiâ, in creaturis elucente, per ſuam humanam ſapientiam Deum non cognovit, multò minùs glorificavit (ideò reprobatâ hac ſapientiâ,) placuit Deo per prædicationem crucis, quæ mundo ſtultitia videtur, ſalvos facere (non diſſerentes) ſed credentes.

22. Quoniam & Judæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt.

C Mirum ſane Dei placitum! etenim Judæi prodigia petunt; Gentiles ſapientiam & eloquentiam quærunt.

23. Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum: Judæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam;

Nos autem (Dei juſſu) prædicamus Chriſtum crucifixum; qui, quia crucifixus, Judæis ſcandalum eſt; Gentilibus autem ſtultitia videtur.

24. Ipſis autem vocatis Judæis, atque Græcis, Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam.

Prædicamus tamen, quia iis, qui divinâ gratiâ, ſunt ad fidem vocati, ſive Judæi ſint, ſive Gentiles; iis, inquam, Chriſtus crucifixus, Dei virtus eſt & ſapientia.

25. Quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus: & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus.

Quod enim ſtultum Græcis videtur in Deo crucifixo, hoc ipſum omni humanâ ſapientiâ eſt ſapientius; & quod infirmum Judæis videtur in Meſſiâ crucifixo, hoc omni potentiâ humanâ fortius eſt.

26. Videte enim vocationem veſtram, fratres, quia non multi ſapientes ſecundùm carnem, non multi potentes, non multi nobiles:

D Hoc in veſtrâ vocatione patet: videte enim ſive vocantes, ſive vocatos; certè non multos reperietis inter illos carnali ſapientiâ, potentiâ, & nobilitate præditos.

27. Sed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia:

Sed eos elegit Deus, quos velut fatuos reputat mundus, ut ſapientes confundat; & eos qui nullius in mundo ſunt potentiæ, ut potentes ſæculi confundat.

28. Et ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt deſtrueret:

Et ignobiles & deſpectos, & pro nihilo habitos in mundo, Deus elegit, ut ea quæ ſunt in magno pretio, deſtrueret, ſcilicet nobiles, potentes, ſapientes.

29. Ut non glorietur omnis caro in conſpectu ejus.

Hocque totum, ut nullus mortalium coram Deo in quoquam glorietur (niſi in Dei gratiâ.)

30. Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Jeſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, & juſtitia, & ſanctificatio & redemptio:

Ex quâ, & per quam & vos, ô Corinthii, eſtis Chriſtiani, Chriſto incorporati; qui Chriſtus à Deo E nobis datus eſt, ut noſtra ſit ſapientia, juſtitia, ſanctificatio & redemptio.

31. Ut quemadmodum ſcriptum eſt: Qui gloriatur, in Domino glorietur.

Ut ſicut ſcriptum eſt: qui gloriatur, in Domino glorietur. (Ergo non in hominibus doctoribus.)

Commentarius in Caput primum.

℣. 1. PAULUS *vocatus Apoſtolus Jeſu-Chriſti.* Ecce procœmium confeſtim increpans falſos doctores, ait Theophyl. quaſi diceret, non à memetipſo intruſus, ſed cæleſti vocatione, Deique juſſu *Apoſtolus Jeſu-Chriſti*, ſeu miſſus ad prædicandum Jeſu-Chriſti Evangelium.

Utinam hoc verè dicere poſſit omnis Eccleſiæ ſeu Prælatus, ſeu Miniſter; non meâ, ſed Dei voluntate, io miniſterium ingreſſus ſum. Miſſus ſum à Chriſto, non ſui proprio ſuffragio electus.

Utinam de nullo verè dici poſſit, non per Dei voluntatem, ſed ſecundùm ejus indignationem & iram, propter ſubditorum peccata, ut ait & explicat D. Thomas.

Dei voluntas origo dignitatis Eccleſiaſticæ.

Itaque voluntas Dei, & quidem beneplaciti, debet eſſe Apoſtolatûs, & omnis Eccleſiaſticæ dignitatis origo.

Et Soſthenes frater. de quo Act. 18. ex Archiſynagogo, ſeu Synagogæ Corinthiacæ principe, factus fuerat D. Pauli comes.

Putat Eſtius hanc Epiſtolam, D. Paulo dictante, fuiſſe à Soſthene ſcriptam; hincque Soſthenem ab Apoſtolo ſocium in ſalutatione adhibitum.

Divi Pauli modeſtia & prudentia.

Quidquid ſit, hac in re modeſtiam nos docet Apoſtolus, dum hominem ſibi longè inferiorem aſſociat; & ſuam ſimul indicat prudentiam, cùm Corinthios corrigere volens, Corinthiacum Archiſynagogum, ſibi ſocium adjungit in ſalutatione; ut ſciant Corinthii id quod in Epiſtolâ continetur, non à Paulo tantùm, ſed & à Soſthene proficiſci.

℣. 2. *Eccleſiæ Dei, quæ eſt Corinthi.* id eſt, congregationi fidelium, ſeu fidelibus Corinthi congregatis à Deo, & ad Dei cultum.

Quot modis Eccleſia Dei?

Eccleſia Dei, quia à Deo, & ad Deum, & in Deo. A Deo vocata; ad Deum colendum congregata; in Deo conſiſtens, & à Dei ſpiritu gubernata. *Ubi tres in nomine meo, ſum in medio eorum.*

Sanctificatis in Chriſto Jeſu. Explicat quæ ſit illa Eccleſia Dei. fidelibus ſcilicet, à Jeſu-Chriſto per baptiſmum à peccato ablutis, & gratiâ Dei donatis.

Chriſtiani cur ſancti vocantur.

Vocatis ſanctis. quaſi diceret; hinc meritò ſancti vocantur, quia revera jam ſanctificati ſunt, & vocatione divinâ ſunt ad ſanctitatem vocati.

Cum omnibus qui invocant... quaſi diceret, non Corinthiis tantùm, ſed & omnibus Chriſtianis, ubicumque ſint illi & nos. Supple ſcribit, vel ſalutem dicit.

Ex Apoſtoli mente Epiſtola hæc circularis, ſeu ad omnes Chriſtianos, ſpecialiter tamen ad Corinthios.

Omnes ergo Chriſtianos ſalutat *in quocumque loco ipſorum & noſtro*, ſeu nos & illi ſimus. Hoc unitatem inſinuat: licèt enim Chriſtiani ſint loco ſeparati; unum quid ſunt omnes, una Eccleſia, unum Chriſti Corpus: hinc omnis illorum locus & noſter eſt.

℣. 3. *Gratia vobis & pax.* ſcilicet multiplicetur. *à Deo Patre... à quo omne bonum* Jacobi 1. *& Domino Jeſu-Chriſto... per quem omnia*, ſeu *per quem maxima & pretioſa donavit.* 2. Petr. 1.

Tacetur Spiritus ſanctus, quia io donis intelligitur, ait D. Thomas; *gratia & pax*, quæ per Spiritum ſanctum donantur.

℣. 4. *Gratias ago Deo meo ... in gratiâ Dei.* id eſt, ob gratiam Dei, quæ data eſt vobis per Jeſum-Chriſtum, ſeu ob dona vobis cælitus collata, quæ ℣. 5. explicat.

Gratiarum actio praxis eſt Apoſtolica. Quare?

In omni ferè Epiſtolâ gratias agit Deo, ut nos doceat eſſe gratos. Omnia bona ſunt à Deo: ad Deum ergo per gratiarum actionem ſunt remittenda, ut uberiùs refluant ad nos; ſicut aquæ ad mare recurrunt, ut iterum fluant. Omnia per Chriſtum, & propter Chriſtum nobis donantur: ergo per Chriſtum noſtra gratiarum actio referenda.

Gratiarum actio per Chriſtum. Quare?

℣. 5. *Quòd in omnibus divites facti eſtis.* Gr. ditati eſtis. id eſt, gratias, inquam, ago, quòd abundatis, ſeu cumulati eſtis omnibus divitiis ſpiritualibus.

In illo. id eſt, in Chriſto, & per Chriſtum, ſeu in Eccleſiâ Chriſti, & per Chriſti merita.

In omni verbo, & in omni ſcientiâ. id eſt, in omni dono linguarum, & in omni cognitione rerum divinarum; ſeu quòd cumulati eſtis omnibus divitiis ſpiritualibus ſcientiæ & eloquentiæ divinæ.

Corinthii divites erant ob commercium. ad hoc alludens, ait, & ſpiritualiter facti eſtis divites; Deus vobis amplam facultatem dedit omnia fidei myſteria intelligendi & eloquendi. Hoc intellige de perfectioribus, quos hîc laudat, imperfectiores poſtea correcturus. Vide ℣. 10.

℣. 6. *Sicut teſtimonium Chriſti... Sicut*, ſecundùm quod, pro, per quæ. id eſt, per quæ dona, intelligentiæ ſcilicet & eloquentiæ, Evangelium Chriſti, quod prædicavi vobis, confirmatum eſt. Seu, ut ait Theophylactus, per quæ ſtabilita eſt in vobis prædicatio Chriſti. Fortè ſimplicius, quæ dona teſtimonium ſunt, Evangelium Chriſti confirmans in vobis. Vide ſecundam ad Cor. 12. ℣. 12.

Hic verſus per parentheſim legendus.

℣. 7. *Ita ut nihil vobis deſit...* Gr. in nullo gratuito dono. id eſt, ita ut nullum vobis deſit donum gratuitum.

Expectantibus revelationem... Syr. ſed expectetis &c. id eſt, donec fiat revelatio, ſeu manifeſtatio gloriæ Domini noſtri Jeſu-Chriſti, quam expectatis. Hæc revelatio fiet in ſecundo adventu, in quo omnia gratiarum dona conſummabuntur.

Laudat reſurrectionem expectantes, & obliquè ferit dubitantes, ſeu non credentes, de quibus infra cap. 15.

℣. 8. *Qui & confirmabit vos ſine crimine ...* Gr. inculpatos.

Verba ſunt bonæ fiduciæ, ſicut ad Philipp. 1. *confidens hoc ipſum, quod qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet uſque in diem Chriſti...* quaſi diceret, ſpero quòd Deus (cui ſcilicet gratias ago) *confirmabit vos*, ſeu dabit gratiam perſeverandi *uſque in finem*: ut inculpati, *ſine crimine*, id eſt, ſine gravi peccato, ſed juſti & ſancti appareatis *in die adventûs Domini noſtri Jeſu-Chriſti.*

Precatur firmitatem & perſeverantiam, & ut ſint ſine crimine; per quod oſtendit nonnihil concuſſos, & eos criminibus obſtrictos, ait Theophylactus. Idem dixerat Theodoretus.

Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in ſocietatem... id autem ſpero quia Deus, qui vos ad ſocietatem filii ſui, & conſequenter ad ſanctitatis illius imita-

imitationem vocavit; verax, fidelis & conſtans eſt in promiſſis ſuis: dabit ergo auxilia ad ſanctè perſeverandum neceſſaria, quæ jam dare cœpit, & deinceps daturum ſe promiſit.

In ſocietatem. Gr. in communionem. Syr. in conſortium. ſocietatem filii, adoptionem vocavit, Theodoretus.

Nota Moralis.

Hîc cum D. Chryſoſtomo nota & mirare Chriſtiani dignitatem! Papæ quantam donationis magnitudinem! D. Chryſ. Chriſti filii Dei ſocius, conſors, cum eo quid unum, quaſi Chriſtus alter eſt.

Nobilitas Chriſtiani notanda, & in mente indelebiliter imprimenda.

Quia per baptiſmum factus ſum Chriſti membrum, Chriſti corpus, quid unum cum Chriſto, quaſi Chriſtus ipſe. Hinc in illo ſum filius Dei, hæres Dei, cohæres, conſors, ſocius Chriſti.

Baptiſmus itaque vocatio eſt ad ſocietatem, conſortium, communicationem filiationis divinæ, hæreditatis æternæ, omnium Dei bonorum fruitionis æternæ cum Chriſto.

Ad quid obligat?

Sed quid ſecum importat hæc vocatio, & ad quid aſtringit?

Ut ſicut ſum Chriſti membrum, Chriſti corpus; ſic & de ſpiritu Chriſti vivam; ſpiritu Chriſti in meis actionibus & paſſionibus animer: Chriſti mores, vitam & exempla imiter, ſocius ſim & conſors ſanctitatis Chriſti: *Sancti eſtote*; ô Chriſtiani, conſortes mei; *quia ego ſanctus ſum*: quò plus ſancti, eò plus & conſortes mei.

Omnes baptizati de ſocietate quidem ſunt filii Dei, ſed plus aut minus, juxta majorem aut minorem ſpiritûs & gratiæ Chriſti participationem, & juxta majorem aut minorem vitæ Chriſti internæ & externæ imitationem.

Hæc itaque ſpiritûs Chriſti interna participatio, hæc Chriſti vitæ imitatio, totum debet eſſe ſtudium meum, deſiderium meum, votum meum.

Votum Chriſtianum.

O Deus miſericors, Deus clemens, qui me immeritum ad ſocietatem filii tui vocaſti; da mihi licet indigno, ejuſdem filii tui ſpiritu animari, & in omnibus vivere; ut me ſpiritu Chriſti animatum, & viventem, Chriſtoque indutum, agnoſcas pro filio, & in ſinu tuo, ut filium, recipias in æternum. Amen.

A laude pietatis tranſit ad ſchiſmatis reprehenſionem.

℣. 10. *Obſecro autem vos fratres.* Hucuſque præfatus eſt Apoſtolus & quidem honorificè; quia totam Eccleſiam Corinthiacam, in quâ ſpirituales & perfecti plures, allocutus eſt.

Oh hos ergo perfectiores totam laudavit Eccleſiam, de parte, quaſi de toto, loquens; ait D. Auguſtinus. Sicut & poſtea malos ejuſdem Eccleſiæ ita reprehendet, quaſi omnes eſſent culpabiles, ut idem D. Auguſtinus annotavit Ep. 19. q. 6.

Poſtquam ergo bonis & benignis verbis aures Corinthiorum præparavit; nunc accuſationem incipit; non eam tamen nudam inducens, ſed obſecrationem & admonitionem præmittens. *Obſecro*, Theodoretus.

Per nomen Domini Noſtri Jeſu Chriſti. Obſecrationi rectè adjungit nomen Domini Noſtri Jeſu Chriſti, ait idem Theodoretus: id enim erat quod ab ipſis ſpernebatur; quia cum oporteret eos ab ipſo appellari, à ſuis præſidentibus denominationes aſſumebant.

Ut idipſum dicatis omnes; id eſt, idem dicatis. Syr. ut ſit unus ſermo vobis omnibus & non ſint inter vos diſſidia; ſed ut ſitis perfecti unâ mente, unâque ſententiâ.

Intelligitur ergo perfectio unitatis: ſitis compacti in eâdem mente & in eâdem ſententiâ; Theophyl. quaſi diceret, omnium veſtrûm ſit idem animus, idem ſenſus, idemque dicatis.

Unum eſtis omnes in Chriſto; juxta. ℣. 9. ergo & inter vos unum in Chriſto eſtote. Unum myſticum Chriſti corpus eſtis omnes: ergo & omnium veſtrûm unus ſit animus: unanimes eſtote: idem vobis ſit intelligere, velle, dicere.

Duo Chriſtianos omnes invitant ad unitatem mentis, cordis & oris.

Duo Chriſtianos omnes ad perfectam invitant unionem; ſcilicet, unitas corporis Chriſti, quod ſumus omnes: unitas ſpiritûs Chriſti, quo vivere debemus omnes. Hinc omnium noſtrûm deberet eſſe mens una, cor unum, idem ſermo, idem ſenſus.

℣. 11. *Significatum eſt enim mihi de vobis, fratres mei, ab iis qui ſunt Chloës.* Syr. à domeſticis Chloës. Arab. familiares Chloës: ita & D. Chryſ.

Chloë itaque fœmina fuit Chriſtiana inter Corinthios illuſtris. Quaſi diceret, non ſine cauſâ, vos fratres, hortor ad unionem; didici enim à domeſticis Chloës, ſororis noſtræ, quod ſint inter vos diſſidia.

℣. 12. *Hoc autem dico quod unuſquiſque*... repeto quod, ut mihi relatum eſt, unuſquiſque veſtrûm dicit: *Ego ſum Pauli.* Vide paraphr. intellige; ego ſum diſcipulus, ſectator, filius ſpiritualis *Pauli. Ego Apollo*... *Ego autem Chriſti.* Non reprehendit quòd dicant: Ego ſum Chriſti, ſed quòd non omnes hoc dicant. Theophylactus.

Hæc D. Paulus refert ſecundùm quod illi relatum fuit à domeſticis Chloës; debent ergo verè & litteraliter intelligi de Paulo, de Apollo, de Cepha.

Non eſt ergo verum, ut putant aliqui, quod hæc nomina uſurpet Apoſtolus ad ſignificandas perſonas, ſeu philoſophorum, ſeu pſeudoapoſtolorum, à quibus Corinthiorum factiones ſua nomina trahebant.

Non dubito tamen quin Apoſtolus bonos hîc Doctores nominans, ſub eorum ſpecie, falſos percutiat Apoſtolos; ſi enim in eis, qui boni ſunt, gloriandum negat; quantò magis in malis doctoribus, quorum doctrina falſa & vita corrupta. hoc cap. 4. ℣. 6. declarat Apoſtolus dicens, *Hæc in me & Apollo propter vos transfiguravi.* Vide locum.

Litteraliter ergo textus intelligendus de Paulo & Apollo, ob quos primariò principaliter exortum fuit hoc Corinthiorum Schiſma, ut colligi poteſt ex cap. 3. ℣. 4 5. &c.

Sed quomodò à bonis & optimis Doctoribus ſchiſma?

Hæc videtur ſchiſmatis origo fuiſſe.

Schiſmatis origo, ſeu potius occaſio externa.

D. Paulus omnium primus Chriſtum Corinthi prædicavit, Corinthioſque ad fidem convertit; vide Act. 18. 11. Hinc Corinthiorum verè pater & Apoſtolus.

Poſt Paulum Apollo, *vir eloquens & potens in ſcripturis*; magno ſpiritûs fervore Corinthi Chriſtum docuit & explicuit. Vide Act. 18. ℣. 24. 25.

Hinc veroſimiliter factum, ut quibuſdam Paulus, huic Apollo comparatus, frigidior & minus eloquens viſus fuerit.

Et hinc ſchiſma; dùm alius ſe Pauli, tantæ famæ viri, diſcipulum eſſe jactat; alius verò ſe Apollo, hominis tam diſerti diſcipulum eſſe gloriatur: tertius, ſive, quia Romæ, Antiochiæ, aut alibi, à D. Petro edoctus & baptizatus; ſive, quod putat Baronius; quia vult hoc ſchiſma ob Paulum & Apollo exortum, declinare; ſe Petri omnium Apoſtolorum Principis diſcipulum & filium gloriatur.

Quartus denique altiùs aſſurgens, & ſapienter ſentiens & loquens dicit: *Ego ſum Chriſti*: cujus mi-

ſti tantùm ſunt omnes Apoſtoli: ego ſum Chriſtianus.

Cur in illud tam acriter invehitur Apoſtolus?

Hoc Corinthiorum ſchiſma non videtur magni fuiſſe momenti; omnes enim in Chriſtum credebant, omnes ſe Chriſtianos eſſe gloriabantur; at D. Paulus Chriſti Domini verè & unicè amator, ferre non poteſt, quod ſuum, vel cujuſlibet hominis nomen cum glorioſo Chriſti Jeſu nomine miſceatur: Paulus, inquam, unitatis Eccleſiæ perfectus amator, omnem horret myſtici corporis Chriſti ſciſſionem; ne minimam quidem illius diviſionem pati poteſt. Ne igitur Eccleſia Chriſti in varias dividatur ſectas, ſicut apud paganos Corinthi & alibi Philoſophorum ſectæ: hanc primam fidelium diviſionem totis hîc impugnat viribus.

Paulus Jeſu Chriſti gloriæ zelator, & Eccleſiaſticæ unitatis amator.

Mens Divi Pauli.

Inſimulans ergo & arguens Corinthios, quòd non omnes ſe Chriſtianos eſſe & dici glorientur; ſed aliqui ſe Paulianos, alii Petrianos, alii Apollonianos dici velint; obſecrat eos.

Et quidem *per nomen Domini Noſtri Jeſu Chriſti:* quod addit, ut indicet quòd non *ſit aliud nomen ſub cœlo datum, in quo oporteat nos ſalvos fieri*, aut gloriari.

Per hoc ergo ſanctum & adorabile nomen Domini Jeſu, obſecrat ut idem dicant, ſcilicet, ego ſum Jeſu Chriſti, ego ſum Chriſtianus, Deo & Chriſto totus addictus.

Et ut non ſint deinceps inter eos ſchiſmata, circa homines Chriſti miniſtros: ſed ſicut omnes in Chriſtum credunt, ſic & omnes ſe ſe Chriſtianos dicant: ſicque perfecti ſint unâ mente, unâque ſententiâ: ſicut omnium una fides; ita & unum nomen.

Ut autem aliter loquentibus horrorem incutiat, in ſequentibus verſibus oſtendit illorum loquelæ abſurditatem, quaſi blaſphemam; quia ſupponere videtur Chriſti multiplicitatem, quod ſanè blaphemum.

℣. 13. *Diviſus eſt Chriſtus?* (interrogativè) Syr. numquid diviſus eſt Chriſtus?

Quaſi diceret, an apud vos Chriſtus diviſus & multiplicatus eſt? ſeu an plures apud vos ſunt Chriſti? an Paulus Chriſtus? an Apollo? an Petrus Chriſtus? ſeu, ut ait Theodoretus, numquid dominii & poteſtatis ſocios habet Chriſtus, & propterea diviſus eſt?

Numquid Paulus crucifixus eſt pro vobis? ſcilicet, quaſi Chriſtus: an non ſolus Chriſtus pro vobis mortuus eſt? Teodoretus. Idem intellige de Petro, de Apollo: numquid Petrus, ut Chriſtus, crucifixus pro vobis?

Proprium nomen adducit, ne videatur livore ductus, aliorum nomina recordari. D. Athanaſius.

Aut in nomine Pauli baptizati eſtis? ſcilicet, quaſi Chriſti. idem intellige de Petro & Apollo.

His abſurdis & blaſphemis interrogativè enuntiatis, oſtendit abſurditatem quaſi blaphemam Corinthiorum dicentium, *Ego Pauli, Ego Petri* &c. quia videntur ſupponere multos Chriſtos.

Mens Divi Pauli.

Illiſque Corinthiis concludendum relinquit, quòd ſicut unus Chriſtus eſt, qui pro nobis crucifixus fuit, & in cujus nomine baptizati ſumus; ſic & unus tantùm Magiſter & doctor, in quo & de quo gloriandum nobis eſt, & à quo nomen nobis ducendum.

Cæteri Magiſtri & doctores, homines tantummodò ſunt, Chriſti humiles ſervi ſunt; propter Chriſtum, illorum & noſtrum Dominum, honorandi quidem ſunt; ſed nec in eis gloriari nos oportet, nec ab eis nomen ſumere licet.

Sequela.

Hac doctrinâ, hocque facto Paulus omnes in Eccleſiâ ſectas & factiones ſimul jugulat: vult omnes in Chriſtum credentes in Chriſto & de Chriſto gloriari, à Chriſto nomen ſumere & gloriam: ſicut ipſe ſolus pro nobis mortuus eſt; ita in ipſo ſolo nobis gloriandum.

Obſervatio Moralis.

Hinc ergo diſcat omnis doctor, animarumque miniſter, animas ad Chriſtum adducere, uni Deo & Chriſto devovere.

Caveat Doctor Chriſtianus, ne animas ad ſe alliciat, ut eas retineat, ſed ad Deum referat.

Caveat ne eas ſibi devotas alliciat, ut faciat ſuas: totis ſuis viribus impediat ne de ſuo nomine, aut perſonâ glorientur.

Meminerit ſe miniſtrum, non Dominum: ſe canalem, non fontem: ad Dominum, & ad fontem eas doceat oculos attollere: Dominoque & fonti gratas eſſe.

Diſcat & anima Chriſtiana quomodo Chriſti Miniſtros debeat revereri.

Hinc & diſcat omnis anima Chriſtiana Chriſti miniſtros, doctoreſque ſuos revereri, ob Chriſtum, & in Chriſto? reverentiam illis debent & honorem; ſed caveant ne quaſi Chriſtos reputent, ne illis ſuperſtitioſè adhæreant: aliàs illis meritò dicetur: *Diviſus eſt Chriſtus?* an Doctor veſter Chriſtus? an pro vobis doctor veſter crucifixus?

Meminerit quòd ſicut unus Chriſtus eſt: ſic & unus magiſter, uniſque doctor, in quo nobis eſt gloriandum.

Ideò pro nobis crucifixus eſt Chriſtus: ideò in ſanguine illius baptizati ſumus; ut illi ſimus toti devoti & addicti: *Empti eſtis pretio magno, glorificate* redemptorem, & propter redemptorem honorate redemptionis Miniſtros, Doctores, Baptiſtas, Confeſſarios, &c.

℣. 14. *Gratias ago Deo, quòd neminem*... id eſt, neminem fere, ſeu perpaucos manibus meis baptizaverim; id enim divinâ providentiâ factum agnoſco, ne huic blaſphemæ abſurditati, ultimò enuntiatæ, occaſionem darem.

Per hoc arguit & baptizantes & baptizatos, qui ad injuriam Salvatoris, baptiſmatis ejus gratiam hominibus deputabant; illis diſſimulantibus gloriæ cauſâ: Ambroſ. ſeu Hilarius diaconus, ut volunt.

Neminem veſtrûm baptizavi, niſi Criſpum. Fuit Corinthi Archiſynagogus, ſicut & Soſthenes, ſive uterque ſimul Archiſynagogi fuerint in duabus Synagogis, erant enim plures aliquando in eâdem urbe; ſive alter alteri ſucceſſerit in eâdem ſynagogâ: *& Caium*, hoſpitem, ſcilicet, meum.

℣. 15. *Ne quis dicat quòd nomine meo*... Gr. quòd in nomen meum baptizavi: ne quis calumnietur dicens, quòd in nomine meo vos baptizaverim, voluerimque vos nominari Paulianos.

℣. 16. *Baptizavi autem & Stephanæ domum;* cujus elogium vide cap. ultimo, hujus epiſtolæ ℣. 15. *Neſcio num aliquem alium* è Corinthiis baptizavi.

Unde forma baptiſmalis Græcorum?

D. Thomas arbitratur hinc Græcos hâc formâ baptizare, baptizetur ſervus Chriſti, &c. non verò, ego te baptizo, &c. ne cui daretur occaſio dicendi; *ego ſum Pauli, ego Cephæ*...

℣. 17. *Non enim miſit me Chriſtus baptizare*... non enim me primariò & principaliter miſit Chriſtus ut baptizarem, ſed ut prædicarem.

Prædicatio primarium eſt Apoſtolorum munus. Hinc Epiſcopis à Conc. Trid. præſcriptum.

Aperit latentem ſchiſmatis originem, veramque cauſam.

Non in ſapientiâ verbi: à ſchiſmatis reprehenſione tranſit latenter ad ſchiſmatis originem; & quia ex immodico eloquentiæ ſtudio & affectu exortum fuerat, ideò hîc & tribus ſequentibus capitibus ſapientiam ſæcularem deprimit; crucis verò virtutem & humilitatem ubique commendat.

Miſit, inquam, Chriſtus me prædicare, non ſermonibus multâ eruditione & eloquentiâ ornatis.

Reprehendit ergo Corinthios ſapientiæ & eloquentiæ nimium addictos.

Ut non evacuetur crux Chriſti... Syr. ne inanis reddatur crux Chriſti: in hominum ſcilicet opinione, dum putarent ſe ad fidem per eloquentiæ vim adductos, non per virtutem crucis & crucifixi gratiam.

Nimiâ eloquentiâ evacuatur crux Chriſti.

Ubi major apparatus eloquentiæ, ibi minor virtus apparet in cruce; quia tunc fides Evangelio data, artificioſis hominum verbis poteſt aſcribi, non ſoli crucis virtuti.

Quomodo.

Ut non evacuetur... ut hanc vocem bene intelligas:

Supponendum 1° quòd crux, ob Chriſtum in eâ crucifixum, ſit ſalutiferâ virtute plena, arbor eſt vitæ, lignum ſalutis, fons gratiæ,

2° Quòd hæc vita, hæc ſalus, hæc gratia è cruce, & è crucifixi corde per fidem fluat in animas credentium; *fides autem ex auditu, auditus verò per verbum.*

Hinc ſicut fides eſt ſimplex; & ſicut crux nuda fuit; ita verbum fidei ſit ſimplex: ita prædicatio crucis nuda, non ornata, non compta.

Quò ſimplicius verbum, eò clarius apparet & crucis virtus & gratia Crucifixi; quò plus ſtudii in ſermone, eò minus virtutis apparet in cruce; per ſermonis apparatum extenuatur, evacuatur virtus crucis, crux & Crucifixus defraudatur ſuæ virtutis & potentiæ laude.

Cavenda ... Evangelico viro.

Caveat ergò curioſior divini verbi præco, ne Chriſtus in judicio ſibi improperet, quòd nimio ſermonis ornatu, & variâ eruditionis oſtenſione, virtutem crucis evacuaverit, ſeu crucem ſuâ laude defraudaverit.

Caveat & Crucifixi præco, ſed ſuæ potius, quàm Crucifixi gloriæ ſtudioſus, ne ſibi improperetur, quòd crucem evacuaverit, Crucifixum ſua gloriâ ſpolians, ut eam faceret ſibi propriam.

℣. 18. *Verbum enim crucis*... Dixi ne *evacuetur virtus crucis*; & non ſine cauſâ dixi. Nam ſimplex prædicatio crucis & Crucifixi, ſeu potius de Chriſto pro nobis in cruce mortuo, licet incredulis, ſalutis viam per fidem ingredi nolentibus; & ideò *pereuntibus*, ſtultitia videatur; nobis tamen credentibus & in ſalutis viâ per fidem conſtitutis *Dei virtus eſt*, & potentia. Quid ſtultius, inquiunt infideles, quam ſalutem ab homine crucifixo ſperare? ſeipſum non ſalvavit, quomodo ſalvabit alios?

Hæc quidem blaſphemant impii; quia crucis virtutem & Crucifixi potentiam ignorant: At nos fideles novimus, quòd *etſi ex infirmitate carnis Crucifixus eſt*, virtute tamen divinitatis eſt potentiſſimus: ſcimus quòd ipſius mors vita noſtra ſit; & quia id ſcimus per fidem.

Hinc Chriſti mors nobis *Dei virtus eſt*: hinc ſimplex hujus mortis prædicatio medium & inſtrumentum eſt, quo Dei potentia ſalutem noſtram operatur.

℣. 19. *Scriptum eſt enim*... quòd ſimplex crucis verbum, non verò ſapientia & eloquentia humana, ſit Dei virtutis medium & inſtrumentum, per quod ſalutem hominum operaturus eſſet Deus.

Probat ex Iſai 29. 14. juxta LXX. prædicante; quòd Deus ſapientiam humanam eſſet reprobaturus & eâ ad opus ſalutis noſtræ non uſurus.

Perdam, id eſt, oſtendam perditione dignam, rejiciam *ſapientiam* mundi, ſive ſæcularem, *& prudentiam prudentium reprobabo.* Syr. & prudentes mente privabo; abſcondam, efficiam ne luceat: oſtendam nulli eam eſſe uſui ad homines ducendos ad Chriſtum.

℣. 20. *Ubi ſapiens*... Altero Iſaiæ loco 33. 18. id

A factum eſſe probat, quærens: *ubi ſapiens?* id eſt Gentilis Philoſophus? *ubi ſcriba?* Judæorum Doctor? *ubi Conquiſitor hujus ſæculi?* ſeu curioſus rerum naturæ indagator? Phyſicus. Syr. diſputator: quia res Phyſicæ diſputationi maximè ſubſunt. *Mundum tradidit diſputationi eorum.* quaſi diceret, quem eorum Deus aſſumpſit in Evangelii ſui miniſtrum?

Supponens quòd reſpondeatur, quia nullum: concludit: *Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam*... quaſi diceret, nonne hoc ſuo contemptu Deus oſtendit ſtultam eſſe hujus mundi ſapientiam.

Infatuavit Deus mundi ſapientiam.

Nonne infatuavit Deus ſapientiam mundi, ait Tertullianus, palam oſtendit eſſe fatuam, inanem, inutilem, nullius momenti, quam Deus ſuis rebus adhi-
B bere noluit.

Quàm fatua mundi ſapientia!

Quàm fatua! quam vana! inanis & contemptibilis illa ſapientia! quæ nec potuit veritatem invenire, nec alios ad veritatem adducere.

Quàm ſapiens crucis ſtultitia!

Quam ſapiens, & docta, & veneranda crucis ſtultitia! quæ cæleſtem Evangelii veritatem & docuit homines, & in mundo ſtabilivit, invitis omnibus mundi ſapientibus & poteſtatibus!

Hæc eſt Dei virtus! hæc gloria Chriſti! hæc ſapientiæ mundanæ confuſio!

Ubi nunc ſapientes? confuſi ſunt, depreſſi ſunt, annihilati per piſcatorum prædicationem.

Quæres.

℣. 21. *Nam quia in Dei ſapientiâ*... Gr. poſt-
C quam enim in Dei, &c. hujus rei rationem reddit Apoſtolus, idque juſtum oſtendit.

Nam quia mundus, ſeu mundi doctores & ſapientes, *ex Dei ſapientiâ*, id eſt, ex rebus à Deo ſapienter factis; ſeu creaturis, in quibus elucet mira Dei ſapientia; Deum mundi opificem, per ſuam ſapientiam & ſolertiam *non cognovit*, non reveritus eſt, nec glorificavit.

Græci, ſeu Gentiles, doctorem habebant ſapientiam Dei, nempe illam quæ in creaturis cernitur. Deum tamen non agnoverunt, Theophylactus.

Placuit Deo... ideò reprobatâ hac ſapientiâ, *placuit*, bene viſum eſt *Deo*, per prædicationem crucis, (quæ videtur mundi ſapientibus ſtultitia) *ſalvos facere*, non ſublimia ſpeculantes, aut diſceren-
D tes, ſed ſimpliciter *credentes*.

Nota quòd mutata ſit ſalutis via.

Mutata eſt itaque per peccata hominum via ſalutis. Deus creator noſter ſapientiam ſuam in hujus mundi opificio, tam ſapienter conditi, viſibiliter hominibus expoſuerat; ut ex operis admiratione raperentur in opificis cognitionem, admirationem, amorem & cultum.

Hoc non ceſſit feliciter: *evanuerunt homines in cogitationibus ſuis*.... *Deumque non glorificarunt*: hinc *placuit Deo* per crucem ſpecie contemptibilem, ſed virtute mirabilem, vanam caſtigare ſapientiam, hominesque non ſpeculantes, aut diſputantes ſalvare, ſed *credentes*.

Fides ita ſalutis medium neceſſarium, ut ſine fide
E illâ, vana ſit & inutilis ſcientia.

℣. 22. *Quoniam & Judæi ſigna petunt*... explicat præcedentia, ſcilicet, *placuit Deo per ſtultitiam*... quaſi diceret mirum ſanè Dei placitum! *quoniam &* Gr. & Syr. quandoquidem & *Judæi* miraculis aſſueti, *ſigna quærunt* quibus ad credendum moveantur.

Græci, ſeu Gentiles, ratiocinationibus dediti, *ſapientiam quærunt*, argumentis & ſyllogiſmis volunt ſuaderi;

Jeſus Crucifixus ſcandalum Judæis.

℣. 23. *Nos autem*, Dei juſſu, *prædicamus Chriſtum crucifixum: Judæis quidem ſcandalum*: quia crucifixus: expectabant enim Meſſiam ſummâ cum

potentiâ & Majeſtate venturum. Hæc infirmitas & crucifixio Judæis eſt lapis offenſionis & petra ſcandali.

Gentibus ſtultitia. Cur?

Gentibus autem ſtultitiam: quid enim ſtultius quam ab homine crucifixo ſalutem ſperare.

Quæ prædicationis utilitas?

℣. 24. *Ipſis autem vocatis Judæis & Græcis.* Objici poterat: ad quid ergo prædicas Crucifixum, Apoſtole, qui ſcandalum & ſtultitia eſt; ſicque Judæos & Græcos offendit? Cui reſpondet; ideò Crucifixum prædico; quia Crucifixus meus & infirmitas eſt & potentia; & ſtultitia & ſapientia: non credentibus quidem ſtultitia & imbecillitas: *iis autem* qui divinâ gratiâ ad fidem *vocati*, credunt, ſive Gentiles ſint, ſive Judæi, iis inquam, hic Crucifixus *Dei virtus eſt & ſapientia.* ſicut ſol cæcis tenebræ, videntibus verò lumen. Theodoretus.

℣. 25. *Quia quod ſtultum eſt Dei*... Probat hanc ultimam propoſitionem, quòd vocatis Crucifixus ſit Dei virtus & ſapientia: quia quod ſtultum Græco videtur in Deo Crucifixo, hoc ipſum omni ſapientiâ humanâ ſapientius eſt: quod infirmum Judæis videtur in Meſſia Crucifixo; hoc omni potentiâ humanâ fortius.

Hoc enim ſtultum & infirmum Dei fecit quod nec omnis humana ſapientia, nec tot prodigia fecerunt; ſive in Gentilibus, ſive in Judæis; ſcilicet homines convertit, ſalutem operatum eſt.

Hoc ſtultum Dei omni ſapientiâ humanâ ſapientius eſt; quia omnem tandem Philoſophiam devicit, ſibique ſubjecit: omnem intellectum *captivavit in obſequium Chriſti.*

Hoc infirmum Dei omni humanâ potentiâ fortius; quia omnem ſibi contradicentem potentiam ſuperavit; Crucifixus, morte quaſi victus, omnem vicit, ſibique ſubjecit mundum.

Hîc ergo repeti poteſt, quod dictum ſupra. *Ubi ſapiens? ubi ſcriba? ubi conquiſitor*... Adde ubi nobilis? ubi potens?

℣. 26. *Videte enim vocationem veſtram*... quaſi diceret, hoc omne quod dico vobis, ſcilicet & *quod per ſtultitiam prædicationis*... ℣. 20. & *quòd Chriſtus Dei ſit virtus & ſapientia* 24. & *quòd ſtultum Dei*.... 25. Hoc, inquam, patet in vocatione veſtrâ.

Attendite enim ad vocationis veſtræ rationem & modum, ſive Dei miniſtros, qui vos vocarunt, ſpectetis; ſive voſmetipſos, qui vocati eſtis; certè non multos reperietis aut inter illos, aut inter vos, qui humanâ & carnali ſapientiâ, potentiâ, & nobilitate ſint præditi.

Dicit non multos: erant enim aliqui; v. g. Dionyſius Areopagita, Paulus Proconſul, Nicodemus, ipſe Paulus, Apollo.

Videte vocationem veſtram; id eſt, & vocantes & vocatos; ſcilicet, videte quales ſint.

℣. 27. *Sed quæ ſtulta ſunt mundi*... Sed Deus eos elegit quos, ob ſimplicitatem & ignorantiam, quaſi ſtultos reputat mundus; *ut confundat ſapientes.* & eos qui nullius ſunt in mundo potentiæ, plebeïos, *ut confundat*, Gr. pudefaciat. Syr. pudore afficiat. *fortia.* hujus ſæculi potentes.

℣. 28. *Et ignobilia mundi*... & ignobiles & deſpectos, & pro nihilo habitos in mundo Deus elegit *ut deſtrueret* eos qui in magno habentur pretio, ſcilicet nobiles, potentes, ſapientes, eoſque quaſi nihil eſſe oſtenderet.

Reprobat Deus quæ mundus approbat.

Ea quæ non ſunt; id eſt quæ nihil eſſe reputantur, *ea quæ ſunt;* id eſt quæ magni æſtimantur.

Tria mundus æſtimat & miratur: ſapientiam, potentiam, nobilitatem; hæc tria Deus ſprevit in hominum vocatione ad ſalutem; è contra, inſipientiam, impotentiam, & ignobilitatem ad ſalvandos homines elegit.

Qui ex nihilo fecerat omnia; ex privationibus reparavit omnia. Per inſipientes docuit mundi ſapientes; & per infirmos & impotentes ſuperavit Reges; omnes ſæculi poteſtates; Per ignobiles omnem humiliavit nobilitatem & excellentiam mundanam.

℣. 29. *Ut non glorietur omnis caro*... homo à parte ſui viliore caro dicitur ad majorem humiliationem. quaſi diceret, mortalis. ut nulli mortalium occaſio detur jactandi ſe vocatum, ſive ad Chriſtianiſmum, ſive ad munus Apoſtolicum, vel ob ſcientiam, vel ob natalium nobilitatem, vel ob potentiam, vel ob alia præclara merita: ſed ex merâ Dei gratiâ.

Nobis in ſola Dei gratiâ gloriandum.

Hinc in omnium mortalium cordibus annihilatio coram Deo; ſive in nobilibus, potentibus, ſapientibus; quia propter arrogantiam ſuam à Deo contempti, neglecti, repudiati. Ut enim bene notat Theophylactus: id non ex primario Dei conſilio factum eſt: ſed propter arrogantiam ſuam, indigni facti ſunt prædicatione Evangelii, ejuſque ſuſceptione. ſive in plebeiis, ignobilibus, indoctis: quia ex mero Dei beneplacito aſſumpti.

Soli ergo Deo gratias referant humiles & grati.

Mundus ſpernendus; quia ſpernitur à Deo.

Hinc & diſce, quiſquis ſis, omnem ſæculi pompam, & celſitudinem ſpernere, ſi velis ſalvari.

Omnia quæ plurimi æſtimantur à mundo, Deus habet pro nihilo: ergo & tu habe pro nihilo, ſi velis à Deo æſtimari, diligi.

Cor noſtrum divino conformandum.

Cor tuum cordi divino conforma; ſperne quod ſpernit Deus; æſtima quod Deus conſiderat.

Cor tuum ô Deus imprime cordi meo! pone te ut ſignaculum ſuper cor meum!

℣. 30. *Ex ipſo autem vos eſtis*... *ex ipſo* & per ipſum, id eſt, ex ipſius dono, & per illius gratiam, *& vos*, ô Corinthii, eſtis *nova in Chriſto creatura*, Chriſtiani, Chriſto inſerti, incorporati.

Omnia nobis per Chriſtum.

Qui factus eſt nobis ſapientia à Deo. qui Chriſtus à Deo nobis datus eſt, ut author ſapientiæ, juſtitiæ, ſanctificationis & redemptionis; ſeu, per quem Chriſtum, Dei beneficio, accepiſtis veram ſapientiam, juſtitiam, &c.

Pro nobis moriens, nos à peccati ſervitute redemit: per baptiſmum nos in ſuo ſanguine lavans, fecit juſtos & ſanctos; in eodem ſanguine nos regenerans, ex ignobilibus fecit nobiles; ex filiis iræ, Dei filios; ex peccatoribus juſtos & ſanctos; ex ſtultis ſapientes, divinâ ſcilicet ſapientiâ.

Hæc omnia nobis Chriſtus per ſuam paſſionem promeruit; & per ſuam gratiam & ſacramenta produxit in nobis.

Per Chriſtum Deus nobis omnia dedit & veram ſapientiam, & juſtitiam, ſanctificationem: & aliquando à morte & à miſeriâ redimemur, ut in Domino ſolo gloriemur.

Omnia ſupernaturalia per ipſum, tota Religio in ipſo.

Per redemptionem poteſt intelligi perfecta redemptio à morte ſcilicet & miſeriis, per reſurrectionem.

Poteſt & dici quòd Chriſtus Evangelio ſuo ſit noſtra ſapientia; ſuâ gratiâ, noſtra juſtitia; ſacrificio ſuo, noſtra juſtificatio; ſuâ reſurrectione, noſtra redemptio à miſeriis.

℣. 31. *Ut quemadmodum ſcriptum eſt*.... Jerem. 9. 23. 24. non iiſdem verbis, ſed ſenſu, hinc conciſè ſumpto.

Ex Dei dono Chriſtus omnia nobis factus eſt, ut nemo noſtrûm, nec in ſeipſo, nec in alio quopiam homi-

homine glorietur; ſed *in Domino*, ſeu in Dei bonitate. quaſi diceret, quid ergo vos, ô Corinthii, gloriamini, ſive in vobiſipſis, ſive in aliis hominibus, ob ſapientiam &c. gloriamini autem in eo, qui in

A Chriſto Jeſu vos regeneravit, illuminavit, juſtificavit, Spiritu ſancto donavit, à morte aliquando vindicabit, hincque Chriſtiani denominamini.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

IN hoc primo Capite tria ad ſuam ædificationem noter omnis, & quilibet Chriſtianus.

Primum, quanti facere debeat Chriſtianiſmi gratiam.

Secundum, quantùm horrere debeat omnem in Chriſtianiſmo diviſionem.

Tertium, quantùm ſpernere debeat quæ mundus quidem æſtimat, Deus autem ſpernit, ſapientiam B humanam, potentiam, nobilitatem.

Primum colliget

Ex ℣. 9. ubi Chriſtianiſmus dicitur communio, ſocietas cum Chriſto.

Per Baptiſmum Chriſto, Filio Dei, unitus, incorporatus, factus ſum unum quid cum eo, quaſi Chriſtus ipſe.

Per Baptiſmum itaque factus ſum in Chriſto filius Dei, hæres Dei, cohæres, conſors, ſocius Filii Dei; jus habens in illo ad æternam bonorum Dei fruitionem cum eo.

Quid majus? quid nobilius poteſt excogitari? quid felicius Deus ipſe mihi dare poteſt? ob id gratias immenſas Deo.

Ibidem ℣. 9. vide ad quid adſtringat hæc nobilitas; ſcilicet ad participationem, ſeu imitationem C internæ & externæ Chriſti ſanctitatis.

Illum imitaberis intùs, ſi ſpiritu Dei agaris.

Imitaberis exteriùs, ſi ſancta quæque opereris.

Hæc utraque imitatio debet eſſe tota noſtra æmulatio; quo plus ſimiles erimus Chriſto, eò plus ſocii, conſortes, cohæredes erimus Chriſti. Vide ibid.

Secundum colliget

Primò ex dictis ad ℣. 10. Duo Chriſtianos omnes ad perfectam unionem invitant, nimirum unitas corporis, & unitas ſpiritûs.

Unum corpus ſumus omnes.

Unus ſpiritus, quo vivere debemus omnes.

Omnes ergo mens una, cor unum debemus eſſe; qui ſecùs facit, Chriſti corpus, Chriſtique ſpiritum quaſi dividit, quod horrendum.

Secundò ex dictis ad ℣. 12. & 13. de horrore quem ipſe D. Paulus habuit de minimâ corporis Chriſti ſciſſione.

Tertiò ex ejus interrogatione; *nunquid diviſus eſt Chriſtus?* quæ interrogatio poteſt Chriſtianorum diviſionibus applicari.

Tertium colliget

Ex dictis ℣. 27. 28. 29. Tria mundus æſtimat, ſapientiam ſeu ſcientiam, potentiam, nobilitatem; & hæc tria Deus ſprevit in hominum ſalute procurandâ. Stulta, infirma, ignobilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt; ut ea quæ ſunt, ſcilicet nobiles, potentes, ſapientes deſtrueret.

In his ergo non gloriandum, imò ob hæc tremendum, quia à Deo contempta, & reprobata.

In Deo ſolo gloriandum.

Deus unicè diligendus.

Cor noſtrum cordi Divino penitùs conformandum.

Speciatim notanda ab Eccleſia Miniſtris.

In hoc eodem capite, præter tria jam notata, & omnibus Chriſtianis communia; Eccleſiæ Miniſtri habent quædam ſibi ſpeciatim annotanda.

Omnes ergo primum verſum notent: *Paulus vocatus Apoſtolus Jeſu-Chriſti, per voluntatem Dei:* & hinc ad ſuam vocationem attendentes; videant, an per Dei voluntatem in miniſterium ſint ingreſſi; timeant ne ſecundùm ejus indignationem & iram. Videant ibi dicta.

Paſtores, Directores, omneſque animarum curam habentes; notent dicta ad ℣. 14. videantque num animas ad Chriſtum Dominum ducant; an verò ſibi ipſis devotas alliciant, reddantque ſuas?

Concionatores, verbi Dei Miniſtri, notent dicta ad ℣. 17. *Non in ſapientiâ verbi, ne evacuetur crux Chriſti:* & ad ſemetipſos reflexi, videant quâ ſimplicitate, tùm animi, tùm verborum, prædicent verbum crucis, ſeu Crucifixum. Videant ibi dicta; videant & dicta ad ℣. 20. 21. 22. 23. 25. 26.

Analyſis Cap. 2.

IN *hoc Capite applicat ſibi quæ in primo dixit; quia ergo Deus, ſapientiâ ſæculari reprobatâ, elegit ſtultitiam prædicationis crucis, ad ſalvandos credentes; ſtultaque & infirma Deus elegit, ut confunderet ſapientes & potentes.*

Hinc aſſerit primò ſe ideo ad eos veniſſe, non in ſublimitate ſermonis & ſapientiæ; ſed in ſimplicitate, & in infirmitate, ut Evangelium annuntiaret, ℣. 1. 2. 3. 4. 5.

Aſſerit ſecundò ſe tamen veram non ignora- D *re ſapientiam; hanc enim, ut ait, loquimur inter perfectos; ſapientiam non hominum, ſed Dei; quam nemo, nec hominum, nec dæmonum novit; ſed quam ſolus Dei ſpiritus, omnia ſcrutans, & omniſcius, revelat, ℣. 6. 7. 8. 9. 10. 11.*

Hanc ſapientiam nos, inquit, docuit Spiritus ſanctus, ℣. 12. hanc & nos loquimur inter perfectos, ſeu ſpirituales, ℣. 13. quia animalis homo non percipit eam, ſed ei ſtultitia videtur, 14. 15. 16.

Caput Secundum.

Paraphraſis.

HINC & ego veniens, Evangelium Chriſti vobis annuntiaturus, veni ad vos, non per ſublimitatem ſermonis, neque per ſubtilitatem ſapientiæ ſæcularis, (ſed illud vobis ſimpliciter prædicavi.)

Ita enim me geſſi apud vos, quaſi nihil aliud ſcirem, niſi Jeſum-Chriſtum, huncque pro nobis crucifixum.

Hinc etiam & ego apud vos converſatus ſum magnâ cum humilitate & cum timore & tremore, (humilitatis comitibus.)

Propterea & mei ſermones privati, & meæ conciones publicæ, non conſtiterunt verbis, quibus humana ſapientia uti ſolet ad perſuadendum; ſed Dei ſpiritum & virtutem præ ſe tulerunt.

Ut veſtra fides non naſceretur ex humanâ ſcientiâ & eloquentiâ, ſed ex Dei potentiâ.

(Veram tamen non ignoro ſapientiam;) ſiquidem eam loquor inter perfectos: ſapientiam verò non ſæcularem, ſeu mundanam; neque ſuperſtitioſam, dæmonum adminiculo inventam, quorum poteſtas per Chriſtum deſtruitur.

Sed loquimur Dei ſapientiam, in myſterio & per myſterium (Incarnationis) abſconditam, quam ab æterno Deus prædeſtinavit ad gloriam noſtram (& temporalem & æternam.)

Quam nullus ex Principibus hujus ſæculi cognovit: ſi enim cognoviſſent eam, nequaquam Dominum gloriæ cruci affixiſſent.

Sed in hoc myſterio impletum eſt quod prædixerat Iſaias 64. 4. nec oculus vidit, nec auris audivit, nec mens cujuſquam hominis concepit quæ Deus præparavit iis, qui diligunt ipſum.

(Quod autem hactenus fuit abſconditum) hoc Deus nobis Apoſtolis ſuis revelavit per Spiritum ſuum: hic enim ſpiritus omnia etiam abditiſſima Dei penetrat.

Quis enim hominum novit quæ in hujus, vel illius hominis animo ſunt occultata; ſanè ſolus iſtiuſmet hominis ſpiritus qui unum cum ipſo eſt? ita & ſolus Spiritus ſanctus, qui ex Dei ſubſtantiâ eſt, & unum cum Deo, novit quæ Dei ſunt.

Nos autem Apoſtoli recepimus, non ſpiritum hujus mundi, ſed ſpiritum Deo coeſſentialem, ut per illum cognoſcamus ea beneficia, quæ nobis à Deo conceſſa ſunt in Chriſto.

(Quæ nobis à Spiritu ſancto revelata) loquimur, alioſque docemus, non doctis humanæ ſapientiæ verbis; ſed eloquiis Spiritûs ſancti, ſpiritualibus ſpiritualia conferentes. (ſeu ut dixi, ſapientiam loquentes inter perfectos,) non indiſcriminatim omnibus omnia tradentes.

Animalis enim homo (ſeu qui ſolius animæ lumine naturali ducitur) non percipit ſpiritualia: ſtulta ei videntur, & ea non poteſt intelligere, quia ſpiritualiter ſunt examinanda.

Spiritualis autem (ſeu perfectus, & à ſancto Spiritu illuſtratus) omnia etiam ſpiritualiora diſcernit

Textus.

A 1. ET ego cùm veniſſem ad vos, fratres, veni, non in ſublimitate ſermonis, aut ſapientiæ, annuntians vobis teſtimonium Chriſti.

2. Non enim judicavi me ſcire aliquid inter vos, niſi Jeſum-Chriſtum, & hunc crucifixum.

3. Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud vos:

4. Et ſermo meus, & prædicatio mea, non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritûs & virtutis:

B 5. Ut fides veſtra non ſit in ſapientiâ hominum, ſed in virtute Dei.

6. Sapientiam autem loquimur inter perfectos: ſapientiam verò non hujus ſæculi, neque Principum hujus ſæculi qui deſtruuntur.

7. Sed loquimur Dei ſapientiam, in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinavit Deus ante ſæcula in gloriam noſtram.

8. Quam nemo Principum hujus ſæculi cognovit: ſi enim cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.

C 9. Sed ſicut ſcriptum eſt: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum:

10. Nobis autem revelavit Deus per ſpiritum ſuum: Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei.

11. Quis enim hominum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? ita & quæ Dei ſunt, nemo cognovit, niſi Spiritus Dei.

12. Nos autem non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt;
D ut ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis:

13. Quæ & loquimur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis; ſed in doctrinâ ſpiritûs, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes.

14. Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritûs Dei: ſtultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere: quia ſpiritualiter examinatur.

15. Spiritualis autem judicat omnia: & ipſe à nemine judicatur.

Digitized by Google

16. Quis enim cognovit ſenſum Domini, qui inſtruat eum? Nos autem ſenſum Chriſti habemus.

& judicat: ipſe verò à nemine non ſpirituali dijudicatur.

Nam quis hominum naturali lumine cognoſcit conſilia Domini? qui doceat eum? nos autem Apoſtoli ex Spiritûs ſancti revelatione, tenemus Chriſti mentem & ſenſum.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1. ET *ego cùm veniſſem ad vos*... Ut horum verborum connexionem cum præcedentibus advertas, eorumque ſenſum meliùs percipias;

Nota quòd cap. 1. ℣. 21. dixerit Apoſtolus quòd Deus, rejectâ ſæculari ſapientiâ, decreverit *per prædicationis ſtultitiam*, ſeu ſimplicitatem, *ſalvos facere credentes.*

Ideò, addit Apoſtolus ℣. 27. rudes & ſimplices Apoſtolos elegit Deus. *quæ ſtulta ſunt mundi... & infirma...*

Ab hac theſi ad hypotheſim nunc deſcendens, hæcque ſuprà dicta generaliter, ſibi ipſi applicans, ait: *Et ego cùm veniſſem ad vos.*

Quaſi diceret; quia Deus, rejectâ ſæculari ſapientiâ, decrevit per ſimplicitatem prædicationis, hominum ſalutem reparare:

Hinc & ego veniens, Evangelium Chriſti vobis annuntiaturus, veni ad vos, non per ſermonis ſublimitatem, ſeu per eloquentiam; neque per ſubtilitatem ſapientiæ ſæcularis, ſeu per philoſophiam; ſed Evangelium Chriſti vobis prædicavi ſimpliciter ſine adminiculo eloquentiæ, aut philoſophiæ.

Paulus per Dei voluntatem Apoſtolus, Apoſtolatum geſſit juxta voluntatem Dei.

In cap. 1. ℣. 1. Apoſtolum ſe dixit Paulus *per voluntatem Dei*; hîc autem inſinuat Apoſtolatum ſe geſſiſſe juxta voluntatem Dei; quia ergo Deus ſimplicitatem ornamentis humanæ ſapientiæ prætulit in in noſtræ ſalutis opere; ideò Paulus *ſecundùm Dei voluntatem Apoſtolus*, Evangelium Chriſti ſimpliciter prædicat, non ornato & ſublimi ſermone, quia tale eſt placitum Dei.

In ſe reflectat vir Evangelicus; an per, & juxta voluntatem Dei, miniſterium impleat?

Caveat ergo ſibi prædicator concinnatus, & de verborum elegantiâ nimis ſollicitus, advertatque tandem ſe à Dei voluntate, & ab Apoſtolorum imitatione prorſus alienum.

In ſublimitate. Gr. κατὰ. ſecundùm ſublimitatem, ſeu per eminentiam ſermonis. Syr. non ſermone grandiloquo, neque ſapientiavi vobis arcanum Dei.

Teſtimonium Chriſti. id eſt, Evangelium, quod eſt *teſtimonium Chriſti*, ſeu de Chriſto. Gr. teſtimonium Dei, id eſt, miſericordiæ Dei. Utrumque verum eſt: Evangelium enim teſtis eſt divinæ in nos miſericordiæ, & infinitæ Chriſti charitatis.

℣. 2. *Non enim judicavi me ſcire*... id eſt, non declaravi, diſſimulavi me aliud ſcire &c. ſeu ita me geſſi apud vos, quaſi nihil aliud ſcirem, quàm Jeſum-Chriſtum, huncque pro nobis crucifixum.

Huic autem ſcientiæ conformis fuit mea loquendi & agendi ratio. Qualis ſcientia, talis & loquela; ſeu meus prædicandi modus fuit prædicationis meæ ſubjecto conformis, ſimplex & humilis.

Secundam ergo dat rationem, ob quam ſimpliciter eis ſit locutus. Prima quidem fuit, quia tale eſt Dei placitum, qui ſimplicitatem prætulit eloquentiæ. Secunda verò, quia Corinthiis Jeſum-Chriſtum, huncque crucifixum, quaſi nihil aliud ſciret, prædicabat.

Notanda ad intelligentiam.

Ut D. Pauli mentem pleniùs habeas, hæcque verba profundiùs intelligas;

Attende ad ℣. 6. ubi ait ſapientiam ſe *loqui inter perfectos*: & ad ℣. 13. ubi *ſpiritualibus ſpiritualia* confert, & ad initium tertii cap. ubi dicit quod Corinthiis non potuit, *quaſi ſpiritualibus loqui; ſed lac, tanquam parvulis in Chriſto*, potum dedit, non eſcam, cujus nondum erant capaces.

Et hinc intelliges 1° hunc potum, hocque pietatis Chriſtianæ lac, eſſe Jeſum Chriſtum, huncque crucifixum.

Lac Chriſtianum, ſeu elementa fidei Chriſtianæ.

Intelliges 2° Paulum ſe gerere apud Corinthios, quaſi nihil aliud niſi Jeſum Chriſtum, huncque crucifixum, ſciret; idem eſſe ac ſimpliciter & nudè Corinthiis exponere fidei chriſtianæ myſteria; ac præſertim Incarnationem Dominicam; quòd Deus pro nobis factus ſit homo; pro nobis paſſus, crucifixus & mortuus, ſurrexit à mortuis; aſcendit ad cælos; ſedetque ad dexteram Majeſtatis.

Hæc ſunt elementa fidei, hocque lac quod Corinthiis, ut pote infantibus in Chriſto, ſimpliciter exponebat & potum dabat.

Mens Divi Pauli.

Quando ergo dicit; *non enim judicavi*... idem eſt ac ſi diceret; non putavi expedire, hinc & decrevi apud vos non uti aliâ ſcientiâ, quam quæ eſt de Chriſto crucifixo: illum vos docui, quaſi nihil aliud ſcirem: fidei Chriſtianæ rudimenta, quaſi catechiſta, vobis ſimpliciter expoſui. Hinc ſimplex, non ſublimis, fuit mea loquendi ratio.

Potuiſſet Apoſtolus Corinthiis, ſicut & Athenienſibus, de Divinitate ſublimia dicere; at de Incarnatione Dominicâ, de paſſione & de morte Jeſu Chriſti ſimpliciter agebat apud eos.

Potuiſſet de ipſâ Incarnatione apud Corinthios, ſicut inter perfectos, altè & profundè loqui; id eſt, multa ſublimia & profunda diſſerere; at illis ſimpliciter exponebat elementa hujus myſterii, communiora & ab omnibus neceſſariò ad ſalutem credenda.

Omnes quidem articulos fidei docebat Corinthios, at præſertim illis inculcabat articulum de Jeſu Chriſto, paſſo, & crucifixo, & pro nobis mortuo: quia cæterorum eſt baſis.

Mors quippe Chriſti, vita noſtra; in ejus morte baptizati ſumus, vitamque Divinam in ejus ſanguine reperimus. ſanguis Chriſti, lac noſtrum.

Obſervatio Moralis.

Sanguis Chriſti lac noſtrum.

Nota & animadverte quòd ex mente D. Pauli, Jeſus Chriſtus, hicque crucifixus, ſit Chriſtianæ pietatis lac: at lac Divinum; lac ab omnibus Chriſtianis, quaſi modò genitis infantibus, ſemper optandum, ſemperque potandum: quia vim habet omnium vitiorum ardores in noſtris cordibus extinguendi;

Bene digeſtus omnia

extinguit vitia; omnes efformat & nutrit virtutes.

vim habet omnium virtutum Chriſtianarum pulchritudinem in animabus noſtris efformandi.

1° Extinguit omnium vitiorum ardores peccaminoſos. Jeſus Chriſtus enim crucifixus bene potatus, bene meditatus & digeſtus, docet nos ſuis doloribus, omnem carnis concupiſcentiam crucifigere; ſuâ nuditate ac ſummâ paupertate docet nos omnem oculorum concupiſcentiam crucifigere: ſuâ ignominiâ, ſuiſque opprobriis docet omnem vitæ ſuperbiam crucifigere.

2° Efformat ac nutrit omnes in nobis virtutes Chriſtianas; quia extinctis ardoribus vitioſis, omniumque peccatorum crucifixis capitibus; Jeſus Chriſtus crucifixus bene potatus, meditatus, atque digeſtus, docet nos cordis ſui humilitatem, Spiritûs paupertatem, corporis abnegationem, atque mortificationem; hiſque virtutibus ſe ſe efformat in nobis ipſe Jeſus-Chriſtus crucifixus; parvi ſimus in eo & cum eo crucifixi; ut aliquandò ſimus in eo & cum eo glorioſi. ſimiles evadimus crucifixo, ut regnanti & ſummè beato ſimus in æternum ſimiles.

Quàm felix ergo ſcientia Jeſu-Chriſti crucifixi, ſeu de Jeſu-Chriſto crucifixo.

Felicem ergo, ô terque, quaterque felicem illum! qui Jeſum Chriſtum crucifixum bene ſciverit! qui hoc pietatis lac bene potaverit, bene digeſſerit; quique hac digeſtione Jeſum Chriſtum crucifixum in ſe efformaverit!

Votum.

Hanc ſacram ſcientiam, ô Deus miſericors, da mihi ſervo tuo! omnia neſciam, cæterorum obliviſcar! unum ſciam Jeſum Chriſtum, huncque crucifixum.

Chriſte Jeſu crucifixe, tu te cordi meo pone, nobile ſignaculum! da mihi tuam humilitatem, paupertatem, mortificationem imitari.

℣. 3. *Et ego in infirmitate*... dixit ſupra ℣. 27. *infirma elegit Deus*... hoc ſibi ipſi nunc applicans ait, *& ego* quoque *in infirmitate*; id eſt, magnâ cum humilitate, & animi demiſſione converſatus ſum apud vos, laborans meis manibus, victumque mihi labore meo comparans.

Fui & multo cum timore & tremore; humilitatis comitibus; multa mala Corinthi paſſus eſt Paulus, & pejora timuit; adeò ut per Chriſtum in viſu roborari indiguerit. Vide Act. 18. 12.

Senſus itaque eſt quòd non ſermone tantùm imperitus fuerit; ſed & perſonâ & converſatione humilis, ſeu ſimplex & infirmus, quia *ſtulta & infirma Deus elegit*.

℣. 4. *Et ſermo meus & prædicatio mea*... hinc, ut jam dixi, & mei privati, ſeu familiares ſermones, & meæ conciones publicæ, *non in perſuaſibilibus*... id eſt, perſuaſoriis, ſeu aptis ad perſuadendum. Syr. non fuit in perſuaſione verborum ſapientiæ: id eſt, non in verbis & argumentis, quibus utitur humana ſapientia ad demulcendum & ad perſuadendum.

Sed in oſtenſione... ſed ſi ſermonibus meis defuit ars humana; ſanè non defuit eis virtus Divina: verbis quidem & argumentis ad demulcendum & perſuadendum ab humanâ ſapientiâ exquiſitis, non uſus ſum in Evangelio prædicando; ſed ſignis & miraculis, Spiritûs ſancti virtute patratis.

Dei Spiritum, & virtutem Spiritûs ſancti demonſtrarunt & præ ſe tulerunt ſermones mei.

Apoſtolorum demonſtrationes, quæ?

Habent Mathematici ſuas demonſtrationes, habent & Phyſici ſuas. Apoſtolorum demonſtrationes fuerunt, magno Spiritûs impetu & charitatis ardore, res altas & Divinas eructare; ſignis & prodigiis eas confirmare.

Tales ſint veri Apoſtolici demonſtrationes.

Qui voluerit ergo Apoſtolicus fieri, ſtudeat ejus eſſe eloquentiæ, quæ res Divinas decet; non concinnatæ & de verbis ſollicitæ; ſed quæ res altas, veritates ſublimes, profunda myſteria, ingenti dicat animo, prout Spiritûs ſancti tulerit impetus.

Quæ eloquentia Apoſtolica.

Tunc verba ejus exeunt *quaſi ignis*, aut ignitæ ſagittæ corda audientium penetrantes, *& quaſi malleus conterens petram*.

℣. 5. *Ut fides veſtra non ſit*... id eſt, non naſcatur, &c. ut in Paraph. ſeu ut veſtra ad Chriſtum converſio non aſcribatur humanæ ſapientiæ; ſed virtuti Divinæ: non humanum credatur opus, ſed Divinum.

℣. 6. *Sapientiam autem loquimur*... ſuam tuetur apud Corinthios authoritatem, & quia eorum aliqui Paulum, ut ineloquentem & imperitum, minus exiſtimabant, aſſerit quòd veram non ignoret ſapientiam.

Quaſi diceret, licet apud vos, ut dixi, juxta Dei placitum, neglexerim ſæculi ſapientiam; veram tamen non ignoro; ſiquidem ſapientiam loquor *inter perfectos*; id eſt, ſpirituales, provectiores: quos infra ℣. 14. & cap. 3. ℣. 2. carnalibus & animalibus opponit.

Sapientiam verò non hujus ſæculi... explicat quæ ſit illa ſapientia, quam ſcit & cum perfectioribus loquitur.

Ac 1° explicat quid non ſit: *non hujus ſæculi*; id eſt, non ſæcularis, mundana, humana, ſeu philoſophia humanâ ratione comparata: ſapientia hominum: hæc enim vana eſt.

Neque Principum hujus ſæculi; id eſt, neque dæmonum. diabolus in ſcripturis ſæpe vocatur, *princeps hujus ſæculi*. Joan. 12. 31.

Neque ſapientia dæmonum adminiculo inventa, ſeu philoſophia diabolica, v. g. ars divinandi magia, cultus dæmonum. Sapientia ſuperſtitioſa, quæ tunc erat frequens. Iſta enim vaniſſima.

Qui deſtruuntur: ſcilicet quantùm ad potentiam, ſeu quorum dæmonum poteſtas per Chriſti regnum deſtruitur. *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*. Joan. 12. 31.

Si cum aliis, *per Principes hujus ſæculi*, intelligas magnates, qui ſapientiâ, opibus & potentiâ præſtant inter homines; & quorum ſcientia, eſt politica, Juriſprudentia, cognitio Hiſtoriarum: intellige etiam qui per mortem abolentur, & evaneſcunt.

Sed loquimur Dei ſapientiam. 2° explicat quid ſit: *ſapientiam Dei*, & conſequenter veram, ſicut Deus ipſe verus eſt.

Sapientiam in myſterio abſconditam: ſeu quæ abſcondita eſt in myſterio, & per myſterium Incarnationis; quæ Incarnatio eſt per excellentiam, *myſterium Dei, Sacramentum Dei*: ut ipſe Paulus loquitur.

Quænam eſt ergo illa Dei ſapientia quam D. Paulus loquitur cum perfectis?

Ipſe Dei filius Incarnatus; ſeu Chriſtus Dominus, *in quo ſunt abſconditi omnes theſauri ſapientiæ*...

Notanda ad intelligentiam.

Ut hanc Dei ſapientiam intelligas abſconditam in myſterio.

Recordare quòd Filius Dei, Verbum Patris, ab æterno, in ſinu Patris, eſt ſplendor gloriæ, ipſaque Dei ſapientia: Ubi verò filius Dei factus eſt filius hominis; ubi Verbum caro factum eſt; hic Dei filius fuit ſplendor abſconditus in carne; ſapientia Dei fuit abſcondita ſub tegumento humanitatis noſtræ.

Chriſtus

Chriſtus itaque eſt verè ſapientia Dei in myſterio abſ-condita.

Chriſtus ſapientia Dei in myſterio abſcondita.

Ut autem intelligas Paulum dicentem: *Sapientiam Dei in myſterio abſconditam loquor, inter perfectos.*

Nota & adverte quòd D. Paulus Chriſtum, filium Dei, Verbum carnem factum, omnibus quidem loquebatur & prædicabat; ſed diverſimodè, ſcilicet, unicuique pro ſuo captu; parvulis & adhuc infantibus in Chriſto, Chriſtum ut lac, potum dabat; id eſt, eos rudimenta Chriſtianæ fidei & ab omnibus neceſſariò credenda ſimpliciter docebat: ut jam dictum eſt, ℣. 2. perfectis verò, ſpiritualibus & provectioribus, Chriſtum, ut ſolidum cibum, porrigebat; id eſt, eos altiora & ſublimiora fidei Chriſtianæ myſteria docebat: & hoc vocat *ſapientiam loqui inter perfectos:* ſeu ut eſt in Gr. *in perfectis.*

Itaque in Chriſto, ſapientiâ Dei, ſeu in Incarnationis myſterio duo ſunt diſtinguenda juxta mentem D. Pauli.

In Chriſto, ſeu Incarnationis myſterio duo diſtinguenda.

Alia communia, ab omnibus ad ſalutem neceſſariò credenda, v. g. quòd Deus factus ſit homo, pro nobis paſſus, mortuus, &c. & hæc quia creditu neceſſaria & intellectu faciliora Paulus loquebatur omnibus.

Alia verò ſecretiora, altiora, ſublimia, v. g. quæ ſpectant ad modum & finem Incarnationis, paſſionis & Redemptionis Chriſti: quæ ad adoptionem filiorum, ad prædeſtinationem, &c. quæ ad moralem ſignificationem paſſionis, crucifixionis, mortis & ſepulturæ, reſurrectionis & aſcenſionis Chriſti: Et hæc D. Paulus loquebatur & explicabat, non omnibus, ſed capacioribus tantùm & in fide jam provectis.

Hoc autem vocat *ſapientiam inter perfectos loqui,* ſublimiora ſcilicet & profundiora de Chriſto, ſapientiâ Dei, diſſerere; ſecretiora Dei conſilia & fidei myſteria exponere.

Mens Divi Pauli.

Senſus igitur eſt, & ſi vobis, ô Corinthii, ut pote, in Chriſto parvulis, & in fide infantibus, communia tantùm fidei myſteria, ſeu quaſi Chriſtianæ religonis rudimenta, ſimpliciter expoſuerim; Chriſtumque, Dei ſapientiam, vobis, velut lac, potum dederim; non ignoro tamen ſublimiora de Chriſto myſteria; hanc enim *Dei ſapientiam, in myſterio abſconditam,* altè & profundè loquor cum perfectioribus & in fide provectioribus.

Recordandum hîc, quòd D. Paulus Corinthi Chriſtianæ religionis fundamentum jecerit, Chriſtumque pro nobis crucifixum ſimpliciter prædicaverit: Apollo autem iiſdem Corinthiis Chriſtum ſublimiter & eloquenter explicuerit, hincque inter Corinthios ſchiſmatis origo; dum aliqui dicunt ſe eſſe Pauli, primi illorum Apoſtoli; alii verò ſe eſſe Apollo, viri Paulo ſublimioris & eloquentioris.

D. Paulus hîc Apollo ſublimiter & eloquenter prædicantem non damnat; ſed ſuæ ſimplicis apud Corinthios prædicationis rationem ita reddit, ut ſuam tueatur apud eos authoritatem &. famam, & nolit ab ipſis ut minus ſapiens & imperitus haberi. Hinc, ait, *ſapientiam loquimur,* non cum parvulis, ut pote illius incapacibus, ut dicet cap. 3. ſed cum perfectis.

In myſterio. Multi & plerique recentiores, Eſtius, Cornel. Menoch. Tyrin. &c. volunt, *in myſterio,* referri ad *loquimur*: quaſi diceret Apoſtolus, loquimur ſecretò & apud pauciores.

Nota litteralis.

Contrarium tamen aſſerit Theodoretus; ſenſus non eſt, in myſterio loquimur, ſed ſapientiam, quæ eſt in myſterio abſconſa, hominibus proferimus. Verba ſunt Theodoreti: Idem poſt ipſum cenſent alii multi.

Sed ad hanc conſtructionem præferendam duo me movent: primum, quia ſenſus multò planior & plenior eſt, ſi jungatur, *in myſterio,* cum, *quæ abſcondita eſt.* & intelligas, ut ſupra explicui, ſapientiam Dei, ſeu filium Dei, per Incarnationis myſterium abſconditam; quæ Incarnatio hîc & alibi eſt antonomaſticè *ſacramentum & myſterium Dei. & Sacramentum abſconditum.*

Secundum quia inutile eſt addere quòd loquatur ſecretò & apud paucos, cum dixerit, *inter perfectos,* qui ſanè pauci ſunt.

Quæ abſcondita eſt. Hæc enim Dei ſapientia, Incarnatio Verbi huc uſque abſcondita fuit, mundo prorſus ignota, ipſis fidelibus, ſanctiſque viris, Dei amicis, velata figuris & umbris.

Quam prædeſtinavit Deus.... hanc tamen ab æterno Deus decrevit ad noſtram ſanctificationem & gloriam; ſeu ad gloriam noſtræ adoptionis in terris; & ad gloriam noſtræ beatitudinis in cælis.

Obſervatio Moralis.

Hîc ſiſte Lector, verba perpende, & mirare mecum: ſapientiam ſuam, filium ſuum, in myſterio abſconditam, Deus prædeſtinavit ad gloriam tuam.

Concipe 1° ſi potes, ſapientiam æternam Dei, Deum ipſum, in myſterio & per myſterium Incarnationis abſconditam, & quaſi annihilatam.

Concipe 2° ſi potes, hanc ſapientiam Dei, ſub humanitate noſtrâ ſic abſconſam, ex ineffabili Dei bonitate, prædeſtinatam ab æterno, ad tuam gloriam & temporalem & æternam.

Deus ad hominum gloriam prædeſtinatus! Creator ad creaturæ bonum! Filius Dei factus eſt filius hominis, ut tu hominis fili fieres filius Dei, nunc per gratiam, aliquando per gloriam.

Hanc æternam charitatem, nimiam & incomprehenſibilem mirare, adora, ama, redama.

℣. 8. *Quam nemo principum hujus ſeculi...* hanc Dei ſapientiam, Chriſtum filium Dei incarnatum, ad noſtram gloriam deſtinatum, peccatorum noſtrorum purificationem in ſuo ſanguine facturum, & æternæ vitæ gloriam nobis per mortem ſuam promeriturum, nemo nec dæmonum, hujus ſæculi principum; nec hominum quorumcumque poteſtatem in hoc ſæculo habentium, cognovit.

Nemo dæmonum: numquam enim id attentaſſent, unde ſuum imperium erat evertendum; numquam per ſuos miniſtros eum crucifixiſſent, qui per ſuam mortem nobis æternam daturus erat vitam, & per ſuam ignominiam nos ad ſempiternam adducturus erat gloriam.

Nemo hominum, poteſtatem in ſæculo habentium, nec Pilatus, nec Herodes, nec Annas & Caiphas &c. aliàs enim Chriſtum, authorem gratiæ, & gloriæ diſtributorem, nequaquam crucifigi juſſiſſent. Idem dixit D. Petr. in Act. Apoſt. *Scio quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & principes veſtri,* &c.

Non ideò tamen excuſati, poſt tot & tanta miracula à Chriſto in Divinitatis ſuæ teſtimonium patrata.

Nota & mirare.

Abſcondit ſe Deus homo, ſapientia Dei, ut morti tradatur, & morte ſuâ vitam nobis mereatur. O bonitas! quorumdam hominum peccato uſus eſt Deus, ad ſalutem omnium procurandam. O ſapientia!

℣. 9. *Sed ſicut ſcriptum eſt* … ſed evenit per hoc myſterium, quod *ſcriptum eſt.* ſeu in hoc myſterio impletum eſt, quod de eo prædixerat Iſaias 64. 4.

Prophetæ ſenſum exprimit Apoſtolus, verba non ſcrupuloſè refert:

In cor hominis aſcendit. id eſt, in mentem venit.

Iſaiæ verba ſunt hæc: *A ſæculo non audierunt, neque auribus perceperunt, oculus non vidit, Deus abſque te, quæ præparaſti expectantibus te.* Iſai. 64. 4.

Quæ præparaſti. ſcilicet Incarnationis myſterium, Chriſtum Filium tuum, Salvatorem noſtrum, noſtramque per eum adoptionem, ac denique gloriam æternam.

Siquidem ut ℣. 7. dictum eſt, Sapientiam ſuam, Filium ſuum, prædeſtinavit Deus ad gloriam noſtram, & temporalem in terris, & æternam in cælis.

Tria omnem intellectum ſuperantia.

Superat autem omnem ſenſum & intellectum & cognitio Incarnationis Filii Dei, Salvatoris noſtri, & cognitio noſtræ per eum adoptionis, & cognitio noſtræ per eum glorificationis æternæ.

Hic itaque Iſaiæ textus intelligi poteſt & de Salvatore, quem nobis præparavit Deus, & de ſalute noſtrâ, per gratiam in terris inchoatâ, & per gloriam in cælis conſummandâ.

Quæ ſalus eſt Incarnationis fructus & finis, juxta illud. *quam prædeſtinavit* …

De his tribus, *abſque te, Deus*, nec rectè cogitare, nec loqui poſſumus.

℣. 10. *Nobis autem revelavit Deus* …

Conſequenter ad præcedentia poterat objici:

Si nec ſenſibus attingi, nec mente percipi poteſt hæc ſapientia Dei in myſterio abſcondita, noſtraque ſalus ab eâ manans: unde ergo, tu Apoſtole, eam noſti, eamque loqueris?

Huic objectioni occurrens, eamque ſolvens dicit: *Nobis* Apoſtolis ſuis Deus illam *revelavit per Spiritum ſanctum ſuum*, quem in nos effudit abundè.

Spiritus enim omnia ſcrutatur.

Hic enim Dei Spiritus, utpote Deus ipſe, intimè penetrat, & perfectè cognoſcit omnia quæ in Deo ſunt, etiam abditiſſima & ſecretiſſima. abſque ullâ inquiſitione, aut perſcrutatione, Deus, uno æterno mentis intuitu, omnia videt & intimè penetrat: hunc autem intuitum Dei omnia penetrantem, Scriptura, humano more loquens, exprimit per verbum *ſcrutatur*, quia nos ſcrutari ſolemus, quæ planè & perfectè cognoſcere volumus. Hinc dicit: *ſcrutans corda & renes Deus.*

℣. 11. *Quis enim hominum ſcit quæ* … Per ſimilitudinem probat quòd Spiritus Dei omnia novit quæ ſunt in Deo, & quòd ſolus novit.

Sicut enim nullus hominum novit quæ ſunt occultata in animo hujus, vel illius hominis, niſi ſpiritus, ſeu mens & intellectus iſtiuſmet hominis, qui ſpiritus eſt unum quid cum illo homine.

Sic & ſolus Spiritus ſanctus, qui eamdem cum Deo naturam ac ſubſtantiam habet, omnia quæ Dei ſunt, & in Deo, novit.

℣. 12. *Nos autem non ſpiritum* … id eſt, non humanâ ac ſæculari ſapientiâ donati ſumus, ut terrena & ſecularia ſciamus & loquamur.

Apoſtoli Deodidacti.

Sed ſpiritum qui ex Deo eſt. id eſt, qui ex Dei ipſius ſubſtantiâ eſt, ſeu ſpiritum coeſſentialem & conſubſtantialem Deo, hunc præceptorem & inſtructorem habuimus. Ita D. Athanaſius, Theophylactus.

Ut ſciamus …. Et quia lux eſt ille ſpiritus Dei, per illum ſumus illuminati, ut per fidem cognoſcamus ea myſteria, quæ in noſtri gratiam facta ſunt, & ingentia beneficia, quæ ex ſummâ Dei miſericordiâ nobis ſunt præparata, & jam in Chriſto conceſſa.

Agit D. Paulus, ut patet, de beneficiis toti humano generi, totique Eccleſiæ collatis, per Chriſti myſteria; fruſtra ergo hæc verba contorquent hæretici, ut ſuam ſtabiliant ſpecialem fidem ac ſcientiam de ſuâ v. g. juſtificatione in individuo: de hoc enim non agitur.

Nota contra hæreticos.

℣. 13. *Quæ & loquimur* … id eſt, quæ myſteria, & dona Dei, nobis per Spiritum ſanctum revelata, loquimur, alioſque docemus; non verbis artificio rhetorico conſtructis, nec argumentis & rationibus ex philoſophiâ deductis: ſed eloquiis Spiritûs ſancti, ſeu quæ nobis ſuggerit Spiritus ſanctus.

Gr. *ἐν διδακτοῖς. in doctis Spiritûs ſancti.* ſupple verbis. Noſter interpres legit *ἐν διδακτῷ. in doctrinâ.* Syr. legit idem.

Spiritualibus ſpiritualia comparantes. Gr. conferentes. *συγκρίνοντες.*

Hoc nomen *(ſpiritualibus)* duplici modo poteſt ſumi, vel in neutro genere, vel in maſculino, & hinc duplicem ſenſum habet.

Si in neutro genere ſumatur; ſenſus eſt quòd Divus Paulus ſpiritualiter; ſeu eloquentiâ ſpirituali tradat res ſpirituales.

Si in maſculino ſumitur; ſenſus eſt, quòd viris ſpiritualibus res ſpirituales tradat Apoſtolus.

In primo ſenſu, ſermo accommodatur materiæ.

In ſecundo, materia accommodatur auditoribus.

Primum ſenſum ſequitur D. Chryſoſtomus, & poſt eum multi antiqui & recentiores.

Secundum affert Theophylactus; cumque ſequitur D. Thomas, & alii multi.

Sed quis ſenſus litteralior eſt, & Paulinæ menti conformior?

Mens Apoſtoli.

Attentè conſideratis & præcedentibus & ſequentibus, puto quòd ſecundus: hic enim locus relationem habet ad id, quod ℣. 6. præceſſit. *Loquimur ſapientiam inter perfectos.* & ad id quod ſequitur ℣. 14. 15. &c. & maximè initio cap. 3. *Non potui vobis quaſi ſpiritualibus* loqui, *ſed tanquam parvulis in Chriſto, lac vobis potum dedi.*

Spirituales hîc vocat, quos ſupra vocavit perfectos; per ſpiritualia hîc intelligit, quod ſupra ſapientiam appellavit, ſcilicet ſublimiora & ſecretiora fidei. Vide dicta ℣. 7.

Vult ergo dicere Paulus, quòd myſteria ſibi revelata doceat quidem alios, non indiſcriminatim, omnia omnibus tradens: ſed accommodatè, & proportionatè, pro ſuorum auditorum captu, ea conferens & explicans; ſpiritualia ſcilicet & ſublimiora tradens viris ſpiritualibus & perfectis: communia verò, & ab omnibus neceſſariò credenda, dans potum ſicut lac parvulis, quos hîc animales vocat. Vide dicta ℣. 2. & ℣. 7.

Itaque *συγκρίνοντες.* conſulto & adhibito judicio tradentes, conferentes.

Comparatio eſt, ubi diſtinctio ac ſeparatio.

℣. 14. *Animalis autem homo* … Dat rationem cur agat cum diſtinctione ſupradictâ.

Ut autem textum intelligas; nota quòd *animalis*, ſeu qui animâ vivit, tripliciter ſumitur in Scripturis. Primò qui creſcit, nutritur & alimentis indiget, ut vivat, ſicut alia animalia indigent alimentis; & hoc ſenſu Adam dicitur *animalis*, 1. Cor. 15. 45.

Secundò qui ſequitur animæ ſenſitivæ concupiſcentias, ſeu carnis deſideria; ſic Judas in ſuâ Canonicâ quoſdam vocat animales, ſpiritum non habentes.

Tertiò qui ſolius animæ lumine naturali ducitur, A & ſic etiam fidelis, qui tamen ſenſus, & naturale rationis lumen plerumque ſequitur, & vix aſſurgit ad ea, quæ ſunt ſenſibus & rationi ſuperiora, dicitur animalis.

Quo ſenſu animalis, parvulus in Chriſto, carnalis, & ſecundùm hominem, hîc idem ſunt.

Itaque parvulus in Chriſto, & adhuc animalis homo, fide licèt inſtructus, & myſteria credat, præ imbecillitate tamen ſpiritûs, non intelligit ea, quæ ſunt ſpiritûs Dei; id eſt, magis ſpiritualia, ſublimiora, ac diviniora in myſteriis fidei.

Stultitia enim eſt illi. Hæc, quia altiora, videntur illi abſurda & rationi contraria, & ea non poteſt intelligere, *quia ſpiritualiter*, ſunt diſcutienda, B examinanda, judicanda. Biblia Romana habent, examinantur. hoc autem ipſius captum ſuperat, ut pote, qui naturali tantùm rationis lumini eſt aſſuetus.

Sicut ſupra; cap. 1. 18. dixit quòd *Verbum Crucis pereuntibus*, id eſt, infidelibus, *eſt ſtultitia.* Sic nunc dicit quod ſpiritualiora fidei ſunt ipſis fidelibus, ſed in fide parvulis, ſtultitia.

Hincque probat quòd hæc ſpiritualiora non ſint illis parvulis & infirmis exponenda; ut enim bene D. Thomas explicat: his in verbis hæc includitur ratiocinatio.

Nulli ſunt tradenda documenta, quæ capere non poteſt, ſed homo animalis non poteſt capere ſpiritualia documenta: ergo non ſunt ei tradenda. C

℣. 15. *Spiritualis autem . . . ſpiritualis* tripliciter etiam ſumitur. 1° qui cibo non eget: ut Chriſtus nunc. 2° qui Spiritûs dictamen ſequitur. 3° qui ſublimiora fidei myſteria intelligit.

Itaque *ſpiritualis*, perfectus, ac ſolidus Chriſtianus, qui Spiritum ſanctum doctorem habet; diſcernit, diſcutit & judicat omnia, etiam ſublimiora.

Et ipſe à nemine judicatur . . . quia aliorum examine & judicio ſuperior eſt, ut pote Dei Spiritu illuminatus. Hoc ergo intelligendum de homine verè ſpirituali, & ut ſpirituali, ſeu ut ſpiritualiter judicante: aliàs errare & argui poteſt; ſicut D. Petrus à D. Paulo reprehenſus fuit.

℣. 16. *Quis enim cognovit . . .* rationem dat, ob quam ſpiritualis non poteſt judicari ab animali: quia ſcilicet animalis caret ſenſu & intellectu rerum divinarum & ſpiritualium.

Quaſi diceret, ut animalis homo ſpiritualem judicare poſſet, deberet Dei mentem & ſecreta melius noſſe, quam norit homo ſpiritualis: at non cognoſcit ea; vel enim illa naturaliter & vi luminis naturalis noſſet; quod eſt impoſſibile; vel ſupernaturaliter, Deo ſcilicet revelante; ſed ſupponitur contrarium, cùm ſupponatur animalis, ſeu ſolius animæ naturali lumine ductus. Quis enim hominum humano lumine mentem Dei melius novit, ut doceat eum?

Nos autem ſenſum Chriſti habemus. Syr. mentem, Arab. intellectum; Æthiop. cogitationes tenemus ac novimus ex revelatione Spiritûs ſancti; ut dictum eſt ℣. 10.

Apoſtoli mens his in verbis eſt Corinthiis inſinuare, 1° quòd Apoſtoli per Spiritum ſanctum, ſpiritualem ac Divinam receperunt ſapientiam, ad cæleſtia fidei myſteria homines edocenda. 2° quòd hæc Divina ſapientia Apoſtolorum ſit ſine comparatione ſublimior ac præſtantior humanâ ac ſæculari ſapientiâ, quam tantopere mirantur Corinthii; quia adhuc animales & nondum ſpirituales. *Mens Divi Pauli.*

Mundanæ ſapientiæ contemptum ingerit; cæleſtis & Divinæ ſapientiæ amorem inſpirat; abſtrahit ab illâ, ut ad hanc transferat: juxta D. Pauli ſcopum, iſtam & m contemne, hanc ama & deſidera.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 2. maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò

VIR Apoſtolicus in Apoſtolo Paulo obſervet Apoſtolicum vitæ, ſcientiæ, converſationis & prædicationis modum. D

Paulus juſſu Dei, Apoſtolus Jeſu-Chriſti, ut Apoſtolatum juxta Dei beneplacitum exerceat, humilis eſt in ſe, humiliter, & cum omnibus ſynceræ humilitatis indiciis, inter homines converſatur, ℣. 3. quaſi ſolum Jeſum-Chriſtum, huncque crucifixum ſciat ℣. 2. Hunc unum prædicat ſimpliciter, abjectis humanæ ſcientiæ ornamentis, ℣. 1. 4. at magno ſpiritûs ardore, Dei ſpiritum præ ſe ferente, ℣. 4.

Hæc eſt veri Apoſtoli idæa, hîc à Spiritu ſancto nobis in D. Paulo deſcripta; ad quam quò propiùs quis acceſſerit, eò juſtiùs Apoſtoli titulum merebitur.

Videat Concionator Evangelicus dicta ℣. 1. 2. 3. 4. E

Videat ſpeciatim quæ ſint Apoſtolicæ demonſtrationes, ut illis utatur. Vide ℣. 4.

Secundò.

Omnis anima Chriſtiana diſcat ex ℣. 2. quod ſit lac Chriſtianæ pietatis, ſanguis nimirùm Domini noſtri Jeſu-Chriſti, Filii Dei, pro nobis paſſi, crucifixi, mortui.

Hoc lacte nutriatur per continuam meditationem:

Hoc divinum lac bene potatum & digeſtum, omnium vitiorum ardores extinguit in piis cordibus.

Hoc idem lac omnium Chriſtianarum virtutum pulchritudinem efformat in animabus ſanctis.

Vide fuſiùs dicta ad verſum ſecundum.

Tertiò.

Vir ſpiritualis & perfectus diſcat ex ℣. 7. quæ ſit vera ſapientia, cui debeat perpetuò ſtudere, ſcilicet Jeſus-Chriſtus, Deus homo, ſeu æterna Dei ſapientia, ſub humanitatis noſtræ tegumento abſcondita; *in ipſo habitat plenitudo Divinitatis:* hinc in eo *abſconditi ſunt omnes ſcientiæ & ſapientiæ theſauri.* Quò intimiùs illum penetraveris, eò profundiores ſcientiæ & ſapientiæ theſauros invenies.

Hanc ſapientiam miraberis pro te in myſterio abſconditam, & quaſi annihilatam, ℣. 7. initio.

Hanc ſapientiam amabis ab æterno prædeſtinatam ad tuam temporalem & æternam gloriam, ℣. 7. in fine.

Analyſis Cap. 3.

A PAULUS, *qui in Capite 2. ℣. 13. ſpiritualibus ſpiritualia confert, Corinthiis, utpote carnalibus, ſpiritualia conferre non potuit: ſed lac, quaſi parvulis, potandum dedit, ℣. 1.*

Etiam & nunc carnales ſunt & parvuli; quia de magiſtrorum ſuorum præcellentiâ pueriliter inter ſe contendunt, ℣. 2. 3. 4.

Ut hanc Corinthiorum infantiam erudiat, ſimul & illorum ſchiſma funditùs evertat, quærit: quid ergo ſunt illi magiſtri veſtri, ob quos inaniter contenditis? ℣. 4.

Nonne Miniſtri Dei, qui vobis fidem dedit; & quidem Miniſtri tales, quales illos effecit? B *℣. 5.*

Hinc eis concludendum relinquit: ut quid ergo de Miniſtris gloriamini, & non potiùs de Domino, à quo & fides veſtra, & veſtrorum præceptorum omnis excellentia?

Rem duabus illuſtrat ſimilitudinibus.

Prima. Agricultura eſtis, ô Corinthii; Deus agricola; veſtri præcones ſunt ejus Miniſtri; unus eorum vos Dei juſſu plantavit, alter rigavit: at Deus ſolus effecit, ut plantati & rigati, germinaretis, creſceretis & fructificaretis, ℣. 6.

Concludendum relinquit: ergo Deo agenda C *gratiæ, & in Deo gloriandum: non in Miniſtris, qui ſuam à Domino mercedem pro labore recipient, ℣. 8.*

Secunda. Vos ædificium; Deus Architectus; Apoſtoli ſunt ejus cooperarii; unus, Dei juſſu, fundamentum poſuit, alii ſuperædificant, ℣. 9.

Hic relicto tantiſper ædificio, deflectit ad operarios. Ego, inquit, inter vos fundamentum poſui; videat quiſvis alius operarius quid fundamento ſuperædificet.

Equidem non poteſt aliud poni fundamentum, quam quod à me poſitum eſt, ſcilicet Chriſtus Jeſus, ℣. 10. 11. Poteſt autem diverſimodè huic fundamento inædificari, ſcilicet vel aurum, vel argentum, vel lapides pretioſi; vel ligna, vel fœnum, vel ſtipula, ℣. 12.

Quale autem fuerit cujuſque opus; ignis probabit in die judicii: ille, cujus tunc opus in igne illæſum permanſerit, ℣. 13. Bonus operarius reputabitur, & remunerabitur, ℣. 14. Ille vero, cujus opus arſerit, operam laboris ſui perdet, & operis ſui diſpendium patietur; & ipſe ſalvabitur ſicut homo, incensâ domo, tranſiens per ignem, ℣. 15.

Redit ad ædificium. Templum Dei vos eſtis, ℣. 16. deinde malos operarios alloquitur: Væ eis qui templum Dei violaverint, diſperdet illos Deus, ℣. 17.

Hic illos omnes alloquitur, & eos præſertim, qui ob ſapientiam humanam efferebantur. Et ſicut ſuprà ℣. 10. dixit: Videat unuſquiſque *&c. ſic nunc:* Nemo ſe ſeducat, humanâ ſapientiâ deceptus: *ſed qui hac ſapientiâ ſapiens eſt, ſimplicitati, & humilitati Evangelicæ ſtudeat, ut verè ſapiat, ℣. 18.*

Corinthios omnes alloquens, ex ſupradictis concludit: nemo glorietur in hominibus, quicumque ſint illi, ſed in Domino: omnia quippe per Chriſtum noſtra ſunt; nos Chriſti; Chriſtus Dei. Itaque in Chriſto Domino gloriemur, per quem, & in quo, nobis omnia donata ſunt; & in Deo, qui nobis Chriſtum ipſum, & omnia in ipſo nobis donavit, ℣. 21. &c.

CAPUT TERTIUM.

Paraphraſis.

ET ego fratres, cum eſſem apud vos, non potui convenienter vobiſcum loqui quaſi cum ſpiritualibus; ſed veluti cum carnalibus, ſeu adhuc in Chriſto parvulis.

Lac vobis potandum dedi; non eſcam ſolidam E præbui: nondum enim eam ferre poteratis; imò ne nunc quidem poteſtis; quia carnales & infantes adhuc eſtis.

Cum enim inter vos, quaſi inter parvulos, ſit æmulatio; & ex æmulatione contentio; nonne carnales eſtis, ſecundùm humanum & carnalem affectum ambulatis?

Cum enim unus veſtrum dicat, ego ſum Pauli; & alter dicat, ego ſum Apollo; nonne humanis & carnalibus affectibus eſtis obnoxii?

Quid ſunt igitur ſive Apollo, ſive Paulus, ſive alii?

Textus.

1. ET ego, fratres, non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Tamquam parvulis in Chriſto,

2. Lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis: ſed nec nunc quidem poteſtis: adhuc enim carnales eſtis.

3. Cùm enim ſit inter vos zelus, & contentio: nònne carnales eſtis, & ſecundùm hominem ambulatis?

4. Cùm enim quis dicat: Ego quidem ſum Pauli; alius autem: Ego Apollo: nònne homines eſtis Quid igitur eſt Apollo? quid verò Paulus?

5. Mini-

Digitized by Google

5. Miniſtri ejus, cui credidiſtis; & unicuique ſicut Dominus dedit.

A Miniſtri ſunt ejus, cui credidiſtis: & illorum unuſquiſque miniſtrat, ſicut illi dedit Dominus.

6. Ego plantavi, Apollo rigavit: ſed Deus incrementum dedit.

Ego Paulus Dei miniſter, Eccleſiam veſtram plantavi per fidem; Apollo, alter Dei miniſter, vos quaſi plantam novellam rigavit uberiori doctrinâ; ſed Deus vobis à me plantatis, ab Apollo rigatis, dedit vitam gratiæ & incrementum fidei.

7. Itaque neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat: ſed qui incrementum dat, Deus.

Itaque nec plantator, nec rigator debent à vobis ut aliquid conſiderari; ſed Deus ſolus, qui vitam vobis & incrementum dedit.

8. Qui autem plantat, & qui rigat, unum ſunt. Unuſquiſque autem propriam mercedem accipiet ſecundùm ſuum laborem.

Uterque autem & plantator & rigator, æquè ſunt miniſtri ejuſdem Domini, à quo unuſquiſque illorum, propriam mercedem recipiet, ſecundùm laborem ſuum.

9. Dei enim ſumus adjutores: Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis.

B Dei enim ſumus cooperarii, in vobis colendis, qui Dei eſtis agricultura; & in vobis ædificandis, qui eſtis ædificium Dei. (hinc unum ſumus, hincque à Domino merces noſtra.)

10. Secundùm gratiam Dei, quæ data eſt mihi, ut ſapiens architectus fundamentum poſui: alius autem ſuperædificat. Unuſquiſque autem videat quomodò ſuperædificet.

Ego Paulus; ſecundùm gratiam à Deo mihi datam, Eccleſiæ veſtræ fundamentum poſui ut Architectus ſapiens: alius autem ſuper illud ædificat: porrò videat quiſque quomodo ſuperædificet.

11. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus.

Nam quòd ad fundamentum ſpectat, nemo poteſt aliud ponere, quam quod ego poſui, ſcilicet, Chriſtum Jeſum; (cujus fidem vos primus docui.)

12. Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam,

Si quis autem ſuper hoc fundamentum ædificat C aurum, vel argentum, vel lapides pretioſos, vel ligna, vel fœnum, vel ſtipulas.

13. Uniuſcujuſque opus manifeſtum erit: Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur: & uniuſcujuſque opus quale ſit, ignis probabit.

Quale ſit uniuſcujuſque opus aliquando manifeſtum erit: hoc enim dies Domini declarabit; quia in igne & cum igne fiet & declarabitur dies illa: & tunc ignis uniuſcujuſque opus non manifeſtabit tantùm, ſed & probabit.

14. Si cujus opus manſerit quod ſuperædificavit, mercedem accipiet.

Ille, cujus opus, quod ſuperædificavit, illæſum manſerit in igne, laboris ſui juſtam recipiet mercedem.

15. Si cujus opus arſerit, detrimentum patietur: ipſe autem ſalvus erit; ſic tamen quaſi per ignem.

Ille verò, cujus opus exuſtum fuerit ab igne, & laboris operam perdet & operis ſui diſpendium patietur; ipſe tamen ſalvus erit, ſed ſicut homo, qui D incenſâ domo, tranſit per ignem.

16. Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?

Neſcitis vos Dei templum eſſe, & Spiritum Dei in vobis habitare?

17. Si quis autem templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.

Si quis autem templum Dei deſtruxerit, eum Deus male perdet: ſiquidem templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.

18. Nemo ſe ſeducat: ſi quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſæculo, ſtultus fiat, ut ſit ſapiens.

Nemo ſemetipſum ſeducat: ſi quis inter vos ſapiens eſſe videtur (ſapientiâ ſæculari) ſtultus evadat, ſimplexque fiat, ut ſit verè & coram Deo ſapiens.

19. Sapientia enim hujus mundi, ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim: Comprehendam ſapientes in aſtutiâ eorum.

Sapientia enim mundana non pluris æſtimatur à Deo quam ſtultitia. Scriptum eſt Job. 5. 13. Capiam ſapientes in calliditate ipſorum.

E

20. Et iterum: Dominus novit cogitationes ſapientium, quoniam vanæ ſunt.

Et Pſ. 93. 11. ſcriptum eſt: Novit Dominus cogitationes hominum, qui ſapientes ſibi eſſe videntur, vanas & ſtultas eſſe.

21. Nemo itaque glorietur in hominibus.

Quapropter nemo glorietur in hominibus.

22. Omnia enim veſtra ſunt, ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Cephas, ſive mundus, ſive vita, ſive mors, ſive præſentia, ſive futura: omnia enim veſtra ſunt:

(Sed in Deo, per cujus miſericordiam) omnia veſtra ſunt, ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Petrus (aliique Dei miniſtri.) Sive mundus, ſive vita, ſive mors, (& proſpera, & adverſa.) ſive præſentia,

Digitized by Google

ſive futura, omnia, inquam veſtra ſunt, (per Dei gratiam.)

Vos autem eſtis Chriſti: Chriſtus autem Dei: Ergo in Chriſto gloriamini, cujus eſtis, & in Deo, qui vobis Chriſtum & in Chriſto omnia dedit.

23. Vos autem Chriſti: Chriſtus autem Dei.

Commentarius in Caput tertium.

℣. 1. ET *Ego fratres* ... ſicut hic locus ad præcedentium intelligentiam confert, ſic ex præcedentibus ipſe clariùs intelligitur.

Notanda ad intelligentiam.

Quis ſit ſpiritualis; intelligitur ex cap. 2. ℣. 15. quis ſit carnalis, parvulus in Chriſto, ſeu animalis, ex ℣. 14. cum hoc diſcrimine, quod animalitas hîc imbecillitatem mentis ac judicii denotet; carnalitas autem vitium affectûs indicet.

Quid ſit lac, ſeu facilior & ſuavior Chriſtianæ religionis doctrina, ex ℣. 2. & 7. de humanitate & paſſione Chriſti. quid eſca, ſeu ſolidus cibus, ſublimior doctrina, ſapientia. ℣. 7.

Horum autem cum præcedentibus connexio clara eſt.

Paulus ſupra dixit quòd ſapientiam loquatur inter perfectos, ℣. 6. & quòd ſpiritualia ſpiritualibus conferat, ſeu ſublimiora perfectis, ℣. 13.

Nunc Corinthiis rationem reddit, cur hanc apud illos ſapientiam non ſit locutus; nimirùm quia illius incapaces erant.

Et ego fratres, cum apud vos eſſem, non potui convenienter, ſeu non judicavi expedire vobis, quaſi ſpiritualibus ſpiritualia conferre, & ſapientiam inter vos loqui; (non propter ſuam egeſtatem, ſed propter illorum imbecillitatem,) ſed neceſſe duxi vobis, *quaſi carnalibus*, id eſt, adhuc in Chriſto parvulis.

℣. 2. *Lac vobis* ... date potandum; ſeu clementa fidei ſimpliciter tradere: non eſcam, ſeu ſolidum cibum præbere, quem nondùm ferre & concoquere poteratis.

Quaſi diceret, temperanda & vobis accommodanda fuit Chriſti doctrina: quia ergo parvuli eratis in Chriſto, & quaſi modò geniti, *lac vobis dedi*, non cibum; ut parvulis locutus ſum, ſimplicem fidei doctrinam ſimpliciter vobis tradidi; ſapientiam verò, ſeu ſublimiorem ejuſdem fidei doctrinam non ſum locutus: non quia neſciebam, ſed quia non vobis expediebat: illius enim eratis incapaces: *animalis homo non percipit* ... ut dixit ſupra. cap. 2. ℣. 14.

Notanda ad intelligentiam.

Nota & adverte quòd poſtquam Apoſtolus in præcedentibus ſuam in prædicando ſimplicitatem apud Corinthios tutus eſt; 1° quia talis fuit Dei voluntas, qui ſimplicitatem prætulit humanæ ſapientiæ; cap. 1. ℣. 21. 27. 2° quia prædicationis ſuæ materia, ſcilicet, Jeſus Chriſtus, hicque crucifixus, ſimplicem prædicandi modum poſtulat, cap. 2. ℣. 2.

Tertiam nunc rationem addit, quæ Paulinæ prædicationis ſimplicitatem ita juſtificat, ut & Corinthiorum ſupercilium, ob ſapientiam ſæcularem ſuperbientium, deprimat.

Affirmat enim quòd ob eorum in religione Chriſtianâ ruditatem & infantiam, neceſſe habuerit eis ſimpliciter loqui, utpote, altioris doctrinæ, ſeu ſapientiæ incapacibus:

Doctrina auditoribus accommodanda.

Hinc diſcat omnis doctor, quòd doctrina ſit auditoribus accommodanda; parvulis lac ſit dandum, provectioribus eſca ſolidior præbenda.

Contra quod multi peccant Concionatores.

Omnium quippe eſt fides; at paucorum intelligentia: hujus prudentiæ defectu, quot conciones inutiles?

Doctrinam auditoribus accommodabat doctor gentium; quia ſemetipſum non prædicabat, nec ſuam in prædicando gloriam quærebat; ſed auditorum ſalutem.

Quot è contra concionatores, quia ſemetipſos quærunt, ſublimia prædicant, non utilia; cibum ſolidiorem apponunt, ubi lac præbendum foret?

Directores.

Caveant & ſibi directores animarum, qui antequam à vitiis purgaverint, vanis & curioſis ſpiritualitatibus animas occupant.

Sed nec nunc quidem poteſtis ... Imò ne nunc quidem poteſtis, tanto poſt fidem acceptam tempore; quia ſcilicet carnales adhuc & infantes eſtis.

Confundit, ut proficiat: pungit, ut ulcus aperiat & ſanet.

℣. 3. *Cùm enim ſit inter vos zelus* ... id eſt æmulatio, invidia, quaſi inter parvulos, *& contentio*, id eſt, & ex invidiâ pueriliter contendatis de veſtrorum præceptorum dignitate. Gr. addit, & diſſidia, id eſt, & ideò inter vos ſcindamini: Syrus addit idem quod in Græco.

Zelus pater eſt contentionis; contentio mater diſſidiorum.

Gradationem obſerva; invidia contentionem parit, contentio diviſionem: ſeu ut ait Theodoretus, zelus eſt pater contentionis; hæc autem gignit diſſidia.

Nonne carnales eſtis: ad Gal. 5. 20. inter opera carnis enumerat contentiones, &c. *& ſecundùm hominem ambulatis*, id eſt, ſecundùm affectum humanum & carnalem.

℣. 4. *Cùm enim quis dicat, ego quidem* ... id eſt, cùm enim unus veſtrûm dicat, *ego ſum Pauli*, & alter dicat, *ego ſum Apollo* ... nonne hinc ſequitur quòd ſecundùm carnem adhuc vivitis, & non ſecundùm ſpiritum; & ideò carnales eſtis, non ſpirituales.

In formâ: ille carnalis eſt qui invidiæ, contentioni & ſciſſuræ ſubjacet: tales eſtis, cùm unus veſtrûm contentioſè dicat, *ego* &c. ergo carnales eſtis.

Multos hîc ferit Apoſtolus.

Quot Chriſtianos ferit hæc ratiocinatio? quot enim invident, contendunt, ſcinduntur, & toto tempore vitæ ſunt carnales?

Hinc diſcamus charitati, paci, & unitati ſtudere, qui fructus ſunt ſpiritûs, & veræ ſpiritualitatis characteres.

Corinthiaci ſchiſmatis curatio.

℣. 5. *Quid igitur eſt Apollo?* Ecce tandem ſecurim ad ſchiſmatis radicem apponit. Quid ſunt igitur ſive Paulus, ſive Apollo, ſive omnes illi magiſtri, ob quos inaniter contenditis?

Miniſtri ejus cui credidiſtis. Gr. per quos credidiſtis. Syr. idem; id eſt, miniſtri ſunt, quorum operâ externâ uſus eſt Deus ad vobis prædicandum verbum, per quod fides vobis eſt data.

Et unicuique ſicut Dominus dedit, id eſt, & ſicut unicuique dedit Dominus. Seu unuſquiſque illorum miniſtrat & ſecundùm talentum à Domino acceptum; & ſecundùm miniſterii officia illis à Domino diſtributa.

Concludendum relinquit: ergo vobis in Domino gloriandum, cujus ſunt miniſtri, in illo, inquam, à

quo & fides veſtra, & à quo omnis miniſtrorum A mentorum miniſtros; at à Deo ſolo pendet ſpiritualis & divina animæ meæ vita; ipſe ſolus dat gratiam, & incrementum gratiæ.

Obſervatio moralis.

Hinc diſce quo loco Doctor ſit habendus: miniſter eſt, non dominus; canalis eſt, non fons: à Deo habet quidquid eſt & quidquid habet; & miniſterium & talentum & ſapientiam.

Deus itaque in illo conſiderandus, audiendus, reverendus. Vide dicta in cap. 1°. ỳ. 13.

Idem de libro ſapiente dicendum; ita legendus eſt, ut per eum, quaſi per canalem, ad ſapientiæ fontem aſcendamus.

Praxis ſervanda.

Bibens de rivulo, gratias age fonti.

Fons ſapientiæ verbum in excelſis: hinc omnis ſapientia creata fluit. Ad hunc itaque fontem recurre, attende, quotieſcumque videris aliquem ſapientiæ rivulum. Bibe de rivulo, gratias age fonti: lauda Deum omnis ſapientiæ fontem; ama, cole, re- B verere Verbum æternum, ipſam Sapientiam: ipſi omnis honor & gloria.

ỳ. 6. *Ego plantavi, Apollo rigavit.* Similitudine rem illuſtrat.

Similitudo.

Eccleſia veſtra Agricolatio eſt, Deus Agricola, Apoſtoli veſtri ſunt agricolæ ſervi, quorum unuſquiſque diverſum officium accepit à Domino, & talentum ad illud aptum.

Ego Paulus, Dei miniſter, Apoſtolus juxta Dei voluntatem, Dei juſſu, Eccleſiam veſtram *plantavi* per fidem, quam vobis prædicavi primus: ſeu vos, ô Corinthii, in Eccleſiæ agro plantavi, prima Chriſtianæ religionis elementa docens.

Apollo, alter Dei miniſter, ſuperveniens, vos C quaſi plantam novellam fovit, excoluit, *rigavit*, uberiori & ampliori doctrinâ Chriſtum & Chriſtianam Religionem vos docuit.

Sed Deus incrementum dedit: at Deus ſolus, Agricola primarius, vobis à me plantatis, & ab Apollo rigatis, vitam gratiæ, & incrementum fidei & virtutum dedit. Ipſe ſolus per ſuam gratiam internam fecit ut vos, plantati, rigati, viveretis, germinaretis, creſceretis & fructificaretis.

ỳ. 7. *Itaque neque qui plantat*... itaque nec plantator, nec rigator debent à vobis, ut aliquid, conſiderari, ſed Deus ſolus, à quo veſtra gratiæ vita & incrementum fidei.

In animarum culturâ quid faciat Miniſter?

Illi quidem extrinſecum ſuum dederunt vobis miniſterium, ſecundùm quod illis à Domino datum D & præceptum eſt: at actione ſuâ non attigerunt interiorem effectum converſionis & ſanctificationis veſtræ; ſed illam ſolus Deus, ut auctor gratiæ effecit; ſicut Deus ſolus, ut auctor naturæ, vegetationem dat plantis naturalibus, non autem illarum plantator & rigator.

Quid Deus?

Et plantator & rigator nihil.

Quare?

Itaque plantator & rigator, ſi ad Deum comparentur, non ſunt aliquid, nihil ſunt; 1° quia à ſe non ſunt, ſeu nihil ſunt; 2° quia quod ſunt & quod habent, ſeu quòd plantant & rigant, hoc habent à Deo; 3° quia per ſuam operam externam non attingunt internum gratiæ effectum, non ſunt authores, aut converſionis ad fidem, aut majoris ſanctificationis per incrementa fidei, ſpei & charitatis.

Concludendum relinquit.

Soli Deo gratias.

Ut quid ergo gloriamini in hominibus, qui nihil ſunt, nihil habent, nihil poſſunt?

Deo ſoli gratias agite, qui vobis per ſuos miniſtros vitam gratiæ dedit: in Deo ſolo gloriamini, à quo & vita veſtra, & omnis miniſtrorum ſuorum opera & excellentia.

Praxis notanda.

Hoc ſciat & ad hoc attendat omnis anima fidelis. Arbor ſeu planta ſum in Eccleſiæ agro per baptiſmi miniſtrum plantata; rigata per verbi divini & ſacramentorum miniſtros; at à Deo ſolo pendet ſpiritualis & divina animæ meæ vita; ipſe ſolus dat gratiam, & incrementum gratiæ.

Hinc ſub Dei manu omnipotenti frequenter & aſſiduè humilietur; in manibus tuis ſors & æterna vita mea: ſic humiliata, annihilata oret, inſtet, gemat, ſperet.

Et de hoc perſuaſus ſit omnis operarius in agro Dei laborans: nihil ſum; nihil poſſum; à Deo ſolo ſalus: Domini eſt movere, tangere, convertere, incrementum dare. De hoc perſuaſus laboret, omnia expectans à Deo, & laboris ſui fructum & mercedem.

ỳ. 8. *Qui autem plantat & rigat, unum ſunt*: id eſt, æquè ſunt miniſtri unius & ejuſdem Domini, à quo quiſque illorum propriam mercedem recipiet ſecundùm laborem ſuum.

Mens Divi Pauli.

Quaſi diceret, aut nihil ſunt, aut idem ſunt: nihil in ſe & à ſe; ut quid ergo in illis gloriamini, quaſi magni ſint aliquid? Idem ſunt, Dei miniſtri, & cooperarii ſecundùm talentum unicuique datum. ut quid ergo eos diſcernitis & unum alteri præfertis, & ob eos, qui ſunt unum & idem, ſcindimini?

Bonorum operariorum conſolatio.

Quòd ſi labore & merito ſunt diſpares: hoc nihil ad vos, ſed ad Dominum ſpectat, qui reddet unicuique ſecundùm proprium laborem & meritum.

Nota pro magnitudine laboris erit merces: hoc ſolari debet operarios; qui non ſecundùm fructum, qui non pendet ab illis; ſed ſecundùm laborem ſuum, remunerabuntur.

ỳ. 9. *Dei enim ſumus adjutores.* Dat rationem cur dixerit: *qui plantat & qui rigat, unum ſunt.* Scilicet, Dei cooperarii; Domino ut primario Agricolæ ſubſervientes, ut vos plantas ejus excolamus Domino, ut ſummo Architecto ſubſervientes, ut vos ædificium ejus ſpirituale extruamus.

Nota quòd Apoſtoli Deo cooperantur, hîc, & Dominus Apoſtolis cooperatur, Marci 16. 20. ſed ubique Deus Dominus eſt, ubique Apoſtoli, miniſtri.

Magna tamen & divina eſt hæc dignitas, Dei cooperatorem eſſe in reductione rationalis animæ ad ſuum principium; id eſt in converſione animarum, ut ex D. Dyoniſio citant Eſtius & Cornelius.

Miniſtri Dei & nihil & multùm.

Licet itaque Apoſtoli & Apoſtolici viri, ad Deum comparati, nihil ſint, ut ſupra dictum eſt ỳ. 7. & 8. ad nos tamen comparati, in Deo & ob Deum maximè reverendi ſunt; quia Dei cooperarii, Deique adjutores.

Intellige adjutores, non ex indigentiâ, aut infirmitate, ſed ex miſericordiâ & bonitate: nullius operâ indiget Deus.

Altera ſimilitudo.

Dei ædificatio eſtis. hîc altera incipit metaphora, quâ rem eamdem illuſtrat: ſcilicet, quòd Apoſtoli ſunt miniſtri Dei.

Vos, ô Corinthii, ſpirituale & divinum eſtis ædificium, cujus ipſe Deus Architectus eſt; nos Apoſtoli, ſumus Dei cooperarii & adjutores; quorum alii, jubente Deo, ponunt fundamentum; alii ſuper jactum fundamentum ædificant.

E ỳ. 10. *Secundùm gratiam Dei*... *Ego* Paulus, *per voluntatem Dei Apoſtolus*, Deique cooperarius, veſtri ſpiritualis ædificii *fundamentum poſui, ſecundùm gratiam: quæ data eſt mihi*: à Deo ſcilicet.

Hoc addit expreſſè, ut Corinthiorum nullus ob id in Paulo glorietur, quaſi Paulus ex ſe & ſuâ virtute, hoc illis beneficium præſtiterit; ſed ut omnes ipſi Deo, bonorum omnium largitori & fonti, gratias agant, quòd per Paulum, ſuum ſervum & cooperarium, eos in fide fundaverit.

Alius autem ſuperædificat. Apollo, & omnes alii, qui poſt me ſupervenerunt, ut vos erudiant in fide, ſuper fundamenta per me poſita ædificant.

Notandum ad intelligentiam litteralem.

Nota quòd ſicut ex D. Paulo hîc plantare & fundare ſunt unum & idem, ſcilicet, prima fidei elementa docere; ita & in ejus mente rigare & ſuperædificare ſunt idem; nimirùm, doctrinam fidei traditam perfectiùs docere & fuſiùs explicare.

In ſenſu itaque litterali, per *ſuperædificantes*, hîc & in ſequentibus verbis, Paulus intelligit doctores omnes, qui poſt ipſum Corinthios in fide docturi ſupervenerunt.

Mens Divi Pauli.

Unuſquiſque autem videat... relicto igitur ad tempus ædificio, deflectit ad ædificantes, & doctores alloquitur præſertim eloquentes, quibus à vanitate periculum eſt, eoſque monet ut ab eâ ſibi caveant.

Corinthi enim fuiſſe doctores vanos & inflatos patet ex cap. 4. ℣. 18. & 19. illos ergo alloquens ait: videat quiſquis ad vos prædicaturus ſupervenit; qualem doctrinam principiis fidei à me poſitis ſuper addat; ſeu videat quid, quomodo, quo fine, quâ charitate, ac animi puritate vos doceat.

Attendenda à Concionatore.

Obſervatio Moralis

Hic quidem ſenſus eſt litteralis; ut ex contextu patet: ſed non propterea contemnendam puto D. Joan. Chryſoſtomi interpretationem, quæ per ſuper ædificantes intelligit omnes & ſingulos fideles: imò tanti Doctoris revereor ſententiam; quia ſi non eſt ipſiſſima mens D. Pauli, ſaltem ipſi eſt conformiſſima, & hæc in illâ includitur.

Ut hanc ergo tanti viri ſententiam, quæ valde inſtructoria & ædificatoria eſt, intelligas.

D. Chryſoſtomi interpretatio inſtruens & ædificans.

Omnis & quælibet anima fidelis, ſicut & Eccleſia, ſive particularis, ſive univerſalis, ædificium eſt ſpirituale & divinum, cujus Architectus ipſe Deus: ejus autem cooperarii Apoſtoli, ſeu Epiſcopi, ſeu Sacerdotes; fundamentum eſt fides in Chriſtum per baptiſmum data: operarius autem ſuperædificans eſt omnis & quicumque fidelis.

Hoc noſtrum ædidificium ſpirituale debet uſque ad finem vitæ creſcere; id eſt, ſupra fidei fundamentum in animâ per baptiſmi miniſtros poſitum, debet unuſquiſque fidelis continuè ſuperædificare, ſeu bona opera omnium virtutum ſuperaddere.

Putat ergo D. Chryſoſtomus, & alii interpretes Græci, illius ſequaces, quòd D. Paulus tranſiens à doctrinâ ad mores, Corinthios fideles & nos in eorum perſonâ alloquatur dicens.

Videat unuſquiſque fidelis, quid ſupra fidem ſibi datam ædificet.

Superædificatio debet eſſe fundamento congrua: videte ergo quid Chriſto Domino, per fidem in animabus veſtris poſito, quaſi fundamento, inædificetis; qualia opera fidei in Chriſtum ſuperaddatis.

Hoc, tu Chriſtiane, tanquam tibi ipſi dictum aſſume tuumque redde. Cogita quòd per baptiſmum factus es templum Dei. Tunc inceptum eſt in te & quaſi fundatum hoc Dei templum. Cogita & quòd in eo ſuperædificando, ſis Dei cooperarius & adjutor; toto vitæ tuæ tempore huic fundamento per baptiſmum jacto, debes inædificare templum Dei.

Vide ergo quid ædifices. Cave ne quid Chriſto Domino, indignum & incongruum inædifices.

Templum Dei ſanctum ſumus; templum in Chriſto Domino fundatum, templum in quo habitat Spiritus ſanctus: ad hæc tria attende, & vide ne quid eis indignum facias.

℣. 11. *Fundamentum enim aliud* .... dat rationem, ob quam ſuperædificantes moneat & diſcrimen affert inter ſe fundatorem & alios doctores ſuperædificantes.

Nam quod ſpectat ad fundamentum, nemo poteſt aliud ponere, quàm quod ego poſui, ſcilicet, Jeſum Chriſtum, cujus fidem & doctrinam ego vos docui primus.

Chriſtus primarium eſt Eccleſiæ fundamentum, ſeu fundamentum fundamentorum, & habens à ſe ſuam ſoliditatem, ſicut rupes aliqua, ut ait D. Thomas.

Hoc tamen non impedit quominus Apoſtoli ſint ejuſdem Eccleſiæ fundamenta ſecundaria, in Chriſto ipſo proximè fundata, & ab ipſo ſuam ſoliditatem, habentia: ait idem Angelicus Doctor.

Idem intellige de animâ fideli, templo Dei; illius fundamentum non poteſt aliud poni, quam fides in Chriſtum Jeſum: *Nec enim aliud eſt nomen ſub cælo datum in quo nos oporteat ſalvos fieri*: domus Dei credendo fundatur, ſperando erigitur, amando perficitur. D. Auguſtinus.

Praxis veræ Chriſtianæ.

Huic ergo primario & propriè unico totius religionis fundamento, unire, & innitere. O anima Chriſtiana! unire, inquam, fide, charitate, ipſique unita & totaliter innixa, omnes religionis actus exerce; adora, gratias age, veniam pete, ora pro te & aliis: in Chriſto, cum Chriſto & per Chriſtum age, patere, offer, ora, ut jam dictum eſt Ep. ad Rom. cap. 16. in Corollario: omnia cum Chriſto nihil ſine Chriſto.

℣. 12. *Si quis autem ſuperædificat*... unica quidem eſt fundandi ratio, ut jam dixi; at diverſimoda poteſt eſſe ſuperædificatio.

Poteſt enim ſuper fidei fundamenta jam poſita, ſuperædificari, vel aurum, vel argentum, val lapides pretioſi; v. g. marmorei & porphyretici, vel poteſt ſuperaddi lignum, ſænum & ſtipula.

Mens Apoſtoli ad litteram.

Quandoquidem doctores ſuperædificantes alloquitur ut ℣. 10. notatum eſt; conſequens eſt ut de doctrinâ intelligatur, quod metaphoricè vocat *aurum* &c. *vel lignum*, *fænum* &c.

Per tria, quæ præclara ſunt in mundo, bonam doctrinam ſignificat: ait Ambroſius.

Per tria frivola, vana & corrupta dignoſcitur doctrina, ait idem: per corruptam intellige minus puram. Agit enim Apoſtolus de ſuperædificantibus, non de corrumpentibus, ſeu deſtruentibus, de quibus ℣. 17.

Itaque per *aurum*, *argentum*, *lapides pretioſos*, quæ, ut ait D. Thom. inclytam habent claritatem, inconſumptibilitatem & prætioſitatem, intelligit doctrinam ſolidam, puram, lucentem pariter & ornantem, ſeu ædificantem; quæ ax ſacris ſcripturis ſit hauſta, vel ex ipſis fidei principiis, vel myſteriis educta.

Per *lignum*, *fænum*, *ſtipulam*: quæ vilia ſunt obſcura, & facile conſumptibilia, intelligit doctrinam; equidem in ſe bonam, (alias deſtrueret fidem, non ſuper fidem ædificaret) ſed minus ſolidam, minuſque utilem, nimis curioſam, phaleratam, pompoſam, quæ philoſophiæ ac ſæcularis ſapientiæ ornamentis ſit permixta, & ideò ad applauſus ſit aptior quam ad ædificationem.

Videat ergo unuſquiſque Doctor quid *ſuper* fidei fundamenta per me poſita *ædificet*, an doctrina

ejus

Digitized by Google

ejus ſit ſolida, pura, lucens, ornans & ædificans Eccleſiam; an verò vana, minus ſolida, nimis humana & ornata.

Ratio Apoſtoli ad mores,

Et hoc quidem puto litteraliter intelligi: bene tamen & in ſenſu Apoſtoli, ſi non primario, ſaltem ſecundario, hoc de fidelibus omnibus intelligere potes, Fidei fudamento proprias ſuas actiones ſuperextruentibus; vel bonas, per aurum, argentum & lapides pretioſos ſignificatas; vel minus bonas, & peccatis venialibus infectas, per lignum, fænum & ſtipulam figuratas.

Videat ergo unuſquiſque fidelis, quid fidei in baptiſmo acceptæ inædificet; an charitatis aurum, ſapientiæ & contemplationis argentum, & omnium virtutum lapides pretioſos? An verò opera bona quidem, ſed vanitate, vel aliis peccatis venialibus infecta?

Notandum pro intelligentiâ.

Nota quòd cùm de ſuperædificantibus hîc agat Apoſtolus, & non de deſtructoribus, de quibus ℣. 17. conſequenter hæc ejus doctrina non poteſt intelligi de Doctoribus hæreticis, eorumque doctrinis impuris; etenim fidem evertunt, noo ſuper fidem ædificant. Nec etiam de peccatis mortalibus, quia qui talia agunt, non ſalvantur; hi autem de quibus agit Apoſtolus, ſalvabuntur. ℣. 15.

Videat ergo quid, quomodo, & quo animo quiſque fidelis ſuperædificet.

℣. 13. *Uniuſcujuſque opus...* quia uniuſcujuſque opus aliquando tandem erit omnibus manifeſtum: materiæ differentiam patefaciet dies judicii. Theodoretus. *Dies enim Domini*... Gr. nam dies, Syr. dies enim ille. Dies judicii dicitur antonomaſticè, *dies* vel *dies illa*, vel *dies Domini*.

Nunc noſtra dies eſt.

Quare?

Jam noſtra dies eſt, dies hominis, tempus noſtrum, quando noſtram implemus voluntatem, etiam contra Deum: ait D. Thomas, poſt D. Anſelmum.

Dies judicii, dies erit Domini.

Dies autem judicii erit dies Domini; quia voluntas Domini complebitur de hominibus, qui per juſtitiam, vel præmiabuntur, vel damnabuntur.

Quare?

Dies ergo judicii declarabit quale fuerit opus cujuſcumque; *quia in igne revelabitur.*

Alludit ad id quod ſcriptum eſt. Pſal. 96. *ignis ante ipſum præcedet.* Ignis nempe conflagratorius mundi, quaſi Divinæ juſtitiæ lictor, judicem mundi præcedet & per illum *revelabitur*, id eſt, declarabitur, ſeu apparebit quòd dies illa ſit dies judicii.

Fiet dies in igne & cum igne.

Quia ergo in igne & cum igne fiet dies illa.

Hinc, ait D. Paulus, *uniuſcujuſque opus*, non tantùm erit manifeſtum; ſed & probatum, ignis quippe ſuâ luce manifeſtabit, & ſuo calore probabit uniuſcujuſque opus

Sicut ignis noſter nunc aurum purum probat, impurum purgat, ſtipulas & ligna comburit.

Quia probabit, purgabit, comburet.

Ita ignis conflagratorius omnes juſtos, qui tunc erunt ſuper terram, probabit quidem, ſed quos puros, ut aurum, invenerit, illæſos & doloris immunes ſervabit; quos autem bonos quidem, ſed culpis venialibus impuros repererit, purgabit plus aut minus, pro cujuſque meritis torquendo; malos autem & impios ſecum tandem in infernum convolvens inflammabit & torquebit in æternum.

Erit ergo ignis ille probatorius, purgatorius, & vindicatorius, ſed diverſorum reſpectu.

Quis ignis ille?

Sufficit itaque ad explicandos effectus hîc ab Apoſtolo deſignatos, ſcilicet probare, purgare, perdere, ſeu punire; nihil ergo melius intelligi poteſt per ignem hîc ab Apoſtolo allegatum, quam ignis conflagratorius mundi: quâ de re vide fuſius Eſtium, & Cornelium à lapide.

Notanda ad intelligentiam.

Ad hunc omnem locum breviter & clarè explicandum.

Nota 1° quòd per diem Domini deſignetur dies judicii univerſalis, in quo, ut canit Eccleſia, Chriſtus venturus eſt judicare ſæculum per ignem.

De hoc die loquitur Apoſtolus hic & alibi, tanquam inſtet, & ſuo tempore ſit futurus; ut ad eum, velut incertum & vicinum, aſſiduè ſe præparent omnes fideles.

Sed ſub hac die judicii univerſalis comprehenditur & dies judicii particularis, ſeu dies mortis, in quo unuſquiſque judicatur: idem enim utriuſque diei judicium erit, & eadem utriuſque judicii ſententia.

Nota 2° quòd per ignem, de quo hîc Apoſtolus, intelligitur ignis conflagrationis, qui prævius, comes & lictor Chriſti judicis erit; quique probabit & purgabit eos, qui tunc vivent; impuris mortem & pœnam, plus aut minus acerbam, pro cujuſque meritis afferent.

Sed ſub hoc igne intellige purgatorium ignem, quo ſtatim poſt mortem purgantur animæ juſtæ, & ita intellexerunt Patres Latini in Concilio Florentino: uterque ignis purgatorius eſt: ille conflagrationis, ſcilicet, purgatorius erit univerſorum tunc viventium; hic tantum, ignis purgatorii, eſt ſingulorum nunc decedentium, purgatorius.

Hic ergo ſe habet ad illum tanquam pars ad totum, & unus in altero debet intelligi.

Hac de re vide plura apud Cornel. à lapide, qui exiſtimat non improbabiliter, quòd unus & idem ignis futurus ſit; ita ut deſinente purgatorio in fine mundi, ignis illius loci fiat conflagrationis ignis.

℣. 14. *Si cujus opus manſerit*... operarius ille, *cujus opus*, ut pote, ſolidum, vim ignis toleraverit & in illo *permanſerit* illæſum, bonus reputabitur operarius, & à Domino ſupremo Architecto remunerabitur: ſeu juſtam laboris ſui *mercedem recipiet:*

Perſeverat in metaphorâ ædificii à v. 9. cœptâ: Domus ex auro, argento, marmore non læditur ab igne: ita doctrina pura & ſana; (vel opera ſancta) nihil patientur in Dei judicio, ſive univerſali, ſive particulari, ut dictum eſt ℣. 13.

Sed ſive Doctor, ſive Chriſtianus quicumque ſit, laudabitur & præmiabitur æternitatis coronâ.

℣. 15. *Si cujus opus arſerit*... ille verò, *cujus opus* exuſtum fuerit ab igne, ſicut fœnum & ſtipula comburi ſolet, is & laboris ſui perdet operam, & operis ſui diſpendium patietur: idem Doctori vano (idem & omni Chriſtiano vano) continget, quod Architecto, cujus ædificium, quia ex materiâ combuſtibili conſtructum, ab igne conſumeretur.

Domus ex ligno, fœno & ſtipulâ facile comburitur & in pulverem reducitur; ita & doctrina vana, pompoſa, nimis ornata, minuſque utilis & ſolida; ita & opera vana, ex amore rerum temporalium facta.

Ipſe autem ſalvus erit... talis, ſive Doctoris, ſive Chriſtiani vanitas in igne, vel conflagrationis, vel purgatorii, cremabitur; id eſt Doctor ille, vel Chriſtianus mulctabitur quidem & vanitatis ſuæ luet pœnas: *Ipſe* tamen *ſalvus erit*; ſed ſicut homo, qui incenſâ domo, elabitur & tranſit per ignem, combuſtus.

Cùm ex D. Paulo ſalvandus ſit hic operarius;

conſequens eſt, ut hic locus non intelligatur de operario abſolutè malo, id eſt nec de Doctore hæretico, nec de Chriſtiano mortaliter peccante: hi enim non ſalvabuntur; ſed in æternum torquebuntur.

Notanda ad intelligen-

His ergo verſibus agit de ſanctis & ſalvandis; ſive Doctoribus, ſive ſimpliciter Chriſtianis: verſu 14. quidem, de ſanctis omninò puris, ut aurum; verſu autem 15. de Sanctis, qui aliquibus culpis venialibus reperientur impuri, & hi punientur, ſed puniti ſalvabuntur.

Verſu 17. de Doctore hæretico, & pernicioſo, ſeu fidei everſore loquetur. idem intellige de omni, qui in peccato mortali repertus fuerit, ſeu qui peccato templum Dei violaverit, ſanctumque Spiritum ex corde ſuo exulaverit.

Obſervatio Moralis.

Ad hæc omnia ſupra dicta attende, & ſæpe reflecte, ô anima Chriſtiana! Templum Dei facta es per baptiſmum; Per fidem tunc tibi datam, inchoatum eſt in te hoc Dei templum: Toto autem vitæ hujus tempore creſcere & continuè perfici debet.

Dei in hoc ædificando cooperarius es Chriſtiane: Vide ergo & attende ſeriò quid & quomodo ſuperædifices: qualia opera fidei fundamento ſuperaddas: an pura, ſancta, & ſolida; an frivola & vana?

Siſte coram Deo, qui lux & ignis.

Hoc Deus, qui totus lux & ignis eſt, in ſuo ſevero examine & judicio probabit.

Ante hunc Judicem, corda & animos ſcrutantem, illa ſola opera ſubſiſtent, & erunt ſolida, quæ in charitate, & ex charitate facta fuèrint.

Coram illo ſola opera in & ex charitate facta, ſubſiſtunt.

Quidquid vel vanitate, vel quâvis cordis impuritate, ſeu affectu inordinato vitiatum & infectum erit; hoc omne coram Deo lignum erit putridum, fænum aridum, palea combuſtibilis, & in favillam reducenda.

Hoc igitur omne comburetur: hujus igitur operam & mercedem perdes, imò ob hoc omne mulctaberis.

Et quia nihil impurum intrabit in regnum cælorum; hinc ob minimam cordis impuritatem, pœnas lues in igne purgatorio, & non niſi per ignem purgatus, ſalutem conſequêris à Domino.

Quòd ſi autem de bonis etiam actibus tunc eris reus; quid ergo de malis? Ad hoc attende ſeriò; hoc ſeverum Dei judicium fidei nunc lumine præveni;

Tua ergo opera examina.

examina tu-ipſe, & proba opera tua; an aurum? an lignum? an argentum? an fænum? &c.

Heu quæ convenientia fidei tuæ cum operibus tuis? quæ convenientia Chriſti tecum, ô Chriſtiane!

Dole de præterito.

Itaque dole de præterito, & per pœnitentiæ dolorem redime tempus, repara præteritum.

Sanctifica præſens.

Per charitatis ardorem ſanctifica præſens, vivifica omnia opera tua, Chriſtoque digna redde & congrua.

Ora pro futuro.

Per aſſiduum orationis ſtudium, præpara futurum, vide, vigila, ora, ſicque tuum Judicem propitium habebis.

℣. 16. *Neſcitis quia templum Dei eſtis* ... Redit ad fideles Corinthios, à quibus deflexerat ad eorum Doctores.

Quos ergo priùs vocavit *ædificium Dei*, nunc vocat *templum Dei*, ob inhabitantem Dei ſpiritum in vobis, ſcilicet per gratiam, fidem, ſpem, charitatem, aliaque dona ſua.

Et Eccleſia, & anima ſancta, templum Dei.

Et Eccleſia, & quælibet anima ſancta, eſt *templum Dei*, in quâ Spiritus ſanctus inhabitat auguſtiùs quàm in arcâ, quæ Eccleſiæ & animæ ſanctæ erat tantùm figura.

A ℣. 17. *Si quis autem templum Dei violaverit* ... Malos hîc Doctores, falſoſque Apoſtolos alloquitur, qui ſuis perverſis doctrinis fidem, domûs Dei fundamentum, evertebant.

Illi non ſalvabuntur quaſi per ignem, ſed in igne peribunt, & per ignem cruciabuntur in æternum: Templi ſui deſtructorem *Deus perdet*, ſeu damnabit in æternum.

Templum enim Dei ſanctum eſt ...

Hujus æternæ punitionis aſſignat rationem:

Nec enim impunè violantur ſacra Deo, ut patere poteſt in Athaliâ & Balthaſare, quos perdidit Deus; hunc, quia ſacra Templi vaſa, Danielis 5. ℣. 3. illam, quia Dei Templum profanavit. 2° Paral.
B 24. 6. 7.

Si autem materialis Templi profanatores perdidit Deus, quantò magis diſperdet eos, qui ſpirituale Dei Templum, quod eſtis vos, ſuis erroribus evertere conantur.

Hoc idem cum Patribus Græcis intellige de iis Chriſtianis, qui ſordidis moribus profanant, aut violant in ſemetipſis templum Dei.

℣. 18. *Nemo ſe ſeducat: ſi quis videtur* ...

Aſſignatis diverſis eventibus, qui unicuique operario, in die judicii, contingent; in quâ boni & optimi præmiabuntur; boni, ſed aliquo affectu inordinato vitiati, per ignem priùs purgati, ſalvabuntur: perverſi autem damnabuntur.

Rurſus ad eos, qui ob externam ſapientiam efferebantur, ſermonem habet: & ſicut ℣. 10. dixit eis:
C *Unuſquiſque videat quomodo ſuperædificet*. ita nunc eiſdem ait:

Nemo ſe ſeducat, humanâ ſapientiâ deceptus; nemo de ſe, & de ſuo opere præſumat, ob ſæcularem ſapientiam.

Quin imò, *ſi quis videtur* hac ſapientiâ præditus, (tremens, ne ut palea comburatur) hanc reprobet ſapientiam, *ſtultuſque fiat*; id eſt, ſimplicitati & humilitati Evangelicæ ſtudeat, ut verè & coram Deo fiat ſapiens, & quaſi aurum purum reputetur in die illâ.

℣. 19. *Sapientia enim hujus mundi* ... Dat rationem, ob quam reprobanda ſit à nobis ſapientia ſæcularis; nempe quia à Deo reprobata & contempta, ut dictum eſt 1. cap. ℣. 19. &c.

Sapientia enim mundana non pluris æſtimatur à Deo quàm *ſtultitia*, quia nihil confert ad ſalutem, imò ſæpe obeſt ſaluti; quia à verâ & divinâ diſtrahit
D ſapientiâ, inflat, ſeducit.

Scriptum eſt enim ... Job 5. 13. Verba ſunt Eliphaz: *comprehendam*, capiam ſapientes in calliditate eorum; detegam omnem eorum aſtutiam, & detectam evertam, ſtultamque monſtrabo.

℣. 20. *Et iterum* Pſalm. 93. 11. *Novit Dominus cogitationes hominum*, qui ſibi ſapientes eſſe videntur, vanas & ſtultas eſſe, & ad ſalutem inutiles: verum putant quod falſum; falſum quod verum.

℣. 21. *Nemo itaque glorietur in hominibus* .... *Concluſio.*

Omnes hîc Corinthios alloquitur, ex ſupradictis concludens, nemini gloriandum eſſe in hominibus, quicumque ſint illi, & quantâlibet ſapientiâ ſint præ-
E diti; quaſi diceret: cùm ita ſit *quòd Miniſtri nihil ſint*, ℣. 7. & quòd *ſapientia ſit ſtultitia apud Deum*, ℣. 19.

Nemo ergo glorietur in hominibus propter eorum humanam ſapientiam; nemo ob illos contendat, & eis nemo ſeſe addicat.

℣. 22. *Omnia enim veſtra ſunt* ... Dat rationem, cur in hominibus, quamvis ſapientibus, non ſit nobis gloriandum; ſed in Deo ſolo, qui nobis per

Chriſtum & ob Chriſtum dedit & Miniſtros ſalutis, & omnia ad fidem neceſſaria.

Quaſi diceret, per Dei miſericordiam & liberalitatem, *omnia veſtra ſunt, ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Petrus*, ſive quicumque alius Dei Miniſter; Dei juſſu & voluntate ſaluti veſtræ famulamur omnes.

Sive mundus, omneſque in eo contentæ creaturæ, quæ etiam ſuo modu ſaluti veſtræ procurandæ, Dei juſſu ſubſerviunt.

Sive vita, quæ vobis à Deo data eſt, ut in eâ beatitudinis æternæ merita colligatis.

Sive mors, quam quidem non fecit Deus, ſed quam juſtè ordinavit, ut peccati ſupplicium; ſed & miſericorditer ut pœnitentibus eſſet meritum, illiſque tranſitus, & quaſi porta ad æternam vitam; & proſpera & adverſa, & vita & mors veſtræ ſaluti cooperantur, Dei providentiâ.

Sive præſentia, id eſt, omnia bona, tùm naturæ, tùm gratiæ, quæ vobis in præſenti vitâ dantur ad æternitatem promerendam.

A *Sive futura* gloriæ bona, quæ vobis per Chriſtum, & ob Chriſtum promittuntur in cælis:

Omnia enim veſtra ſunt, tùm naturæ, tùm gratiæ, tùm gloriæ bona, *omnia propter electos.*

℣. 23. *Vos autem Chriſti*, ſupple eſtis, qui pretio magno, ſui ſcilicet ſanguinis, vos redemit; cujuſque membra, peculium, & poſſeſſio eſtis.

Chriſtus autem Dei, quia ſecundùm Divinitatem eſt Dei Filius; ſecundùm humanitatem Dei ſervus & poſſeſſio.

Ergo in Chriſto & in Deo vobis gloriandum;

In Chriſto quidem, cujus eſtis, in quo, & ob quem *omnia veſtra ſunt.*

In Deo autem, qui & Chriſtum & omnia in Chri-
B ſto donavit vobis. *Quomodò non omnia nobis in illo donavit.*

Gloriamini igitur in Chriſto, omnis gratiæ fonte.

Gloriamini in Deo, omnium bonorum fonte & principio.

Lætamini in Domino, & exultate juſti, & gloriamini omnes recti corde.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Cap. 3. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

EX verſu 2. diſcat omnis Doctor, Concionator, animarum director, doctrinam, conciones, directionem, animarum ſibi ſubditarum capacitati, proportionare. Vide in Commentario.

Ex ℣. 5. diſcat omnis Chriſtianus quid debeat in ſuo Doctore, Concionatore, Directore conſiderare, audire, revereri. Vide in Commentario.

Ex ℣. 7. 9. diſcamus omnes quid in Eccleſiâ ſimus.

Primò.

Plantæ in agro Dei, quas Deus, ut agricola, per ſuos Miniſtros plantavit & rigat: at quibus ipſe ſolus, per ſuam gratiam interiorem, dat vitam & incrementum.

Hinc Dei Miniſtros ita revereamur, ut à Deo ſolo pendeamus, in ipſo confidamus, humiles vitam & incrementum expectemus ab eo. Vide ℣. 6. & 7.

Secundò.

Ædificium, domus, palatium, templum, in Chri-
C ſto, angulari lapide, fundatum; in Baptiſmo inceptum eſt hoc ædificium: per totam autem vitam debet creſcere, & perfici, ℣. 10.

Perficitur à Sacerdotibus per doctrinam; perficitur & ab unoquoque noſtrûm per opera bona.

Videant Sacerdotes quid doceant, & ſuperædificent; at noſipſi videamus quid ſuper Chriſtum, in Baptiſmo datum, ſuperædificemus, an aurum, argentum, lapides pretioſos. Vide ℣. 10. 11. 12.

Praxis.

Ut hoc meliùs dignoſcas, ſiſtere frequenter coram Deo Judice, qui totus lux & ignis eſt; & ante ipſum examina opera tua; an in charitate, & ex charitate ſunt facta? an alicujus inordinati affectûs
D impuritate vitiata? hæc in favillam redigentur, illa ſola coram Deo ſubſiſtent. Vide ℣. 15.

Hinc treme, dole, pœnitentiam age, ora, attentus vive.

Analyſis Capitis Quarti.

P*ERGIT Apoſtolus in evellendo radicitus Corinthiorum ſchiſmate; & quia tùm ex Doctorum, tùm ex Diſcipulorum culpâ fuerat exortum;*

Hinc in hac concluſione, in quâ rem tandem conficit, modò hos, modò illos, modò utroſque ſimul alloquitur, arguit & docet.

In ℣. 1. Magiſtros docet & Diſcipulos; Magiſtros, quid ſint, miniſtri ſcilicet, non domini: ſpecialiùs tamen docet Diſcipulos quomodò debeant ſuos honorare Doctores, ſcilicet ut Chriſti Miniſtros.

In ℣. 2. Magiſtros monet officii ſui, Domino ſuo ſint fideles.

In ℣. 3. & 4. eoſdem exemplo ſuo docet, hominum judicia ſpernere, non laudem ab eis quærere.

In ℣. 5. Diſcipulos docet de ſuis Magiſtris non judicare, ſed eorum judicium Domino relinquere.

In ℣. 6. utroſque alloquitur, & monet quòd
E *& cur eos, ſub ſuo & Apollo nomine docuerit: at quia multò magis peccavêre Doctores, quàm diſcipuli; hinc relictis ad tempus diſcipulis,*

℣. 7. Doctores vanos, & de Dei donis inaniter gloriabundos redarguit. Eoſdem præſumptores poſtquam ℣. 8. gravi ſuggillavit ironiâ; ſuo & aliorum Apoſtolorum exemplo, vitam Apoſtolicam à quâ longè diſtabant, ſeriò docet ℣. 9. 10. 11. 12. 13.

℣. 14. Redit ad Diſcipulos, & pudefactos ob ſuam in talibus Magiſtris gloriationem, ſolatur, dicens quòd non exprobrans, ſed diligens hæc dixerit.

℣. 15. Suum in eos paternum teſtatur affectum, eoſque ad ſui imitationem hortatur, ℣. A *16. & 17. ℣. 18. ſuum promittit ad eos adventum.*

In ſequentibus minatur ſe glorioſos & inflatos Doctores puniturum, ſeque eorum non verba, ſed opera examinaturum.

Caput Quartum.

Paraphraſis.

Unusquisque nos Apoſtolos & Evangelii prædicatores exiſtimet, quales reverà ſumus, nimirùm Chriſti Miniſtros & diſpenſatores myſteriorum Dei.

Cæterùm id præcipuè requiritur in diſpenſatoribus, ut quis inveniatur fidelis.

Quod ad me, parùm mea refert quid vos, aut quivis alius hominum, de me dijudicetis: quid enim aliorum judicia curem, ne quidem ego memetipſum judico.

Nullius equidem rei mihi conſcius ſum, ſed non ideò apud Deum juſtificatus ſum: qui verò de me certò judicat, Dominus eſt.

Nolite igitur, ô Corinthii, de veſtris Magiſtris judicare: ſed expectate diem illum, quo veniat Chriſtus Dominus, omnium Judex; occultas ipſe tunc hominum actiones proferet in lucem, & omnibus manifeſtas faciet latentes in corde voluntates, ſicque tunc patebit quid laudis quiſque mereatur apud Deum.

Hæc quæ hactenus dixi vobis, fratres, propoſui in meâ & in Apollo perſonâ; nec ullum Doctorum veſtrorum nominavi, ne quemquam offenderem; & hoc propter vos, ut in noſtro duorum exemplo diſcatis, ſicut ſcripſi, Doctores veſtros, Chriſti omnes Miniſtros eſſe, ſicque nullus veſtrùm ampliùs inflетur adverſùs alium pro ſuo Magiſtro.

Quis enim te, ô Doctor, diſcernit ab aliis? quid habes quod à Deo non acceperis? ſi autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis?

Jam dudum ſaturati eſtis & ditati; independenter à nobis regnatis; & utinam regnum adepti ſitis, ut & nos vobiſcum regnemus.

Tantùm abeſt enim ut nos regnemus; quin imò arbitror quòd Deus nos Apoſtolos in infimo loco conſtituerit, tamquam homines ad mortem damnatos; quippe qui (quaſi in theatro collocati) ſpectamur undique à mundo, id eſt, ab angelis & hominibus.

Nos propter Evangelium Chriſti irridemur ut ſtulti; vos verò in Eccleſiâ, ſapientum nomine gloriamini; nos ſumus imbecilles, vos autem potentes; vos clari, nos obſcuri.

A prædicationis initio, ad hanc uſque horam omnia patimur incommoda vitæ, & eſuriem, & ſitim, & nuditatem, & opprobria, nec certam habemus ſedem, undique à malevolis profligati.

(Supple hîc dicta ℣. 9. vos autem ſaturati eſtis, ditati, regnum adepti.)

Manuum noſtrarum labore victum nobis comparamus; maledicimur, nos autem bene precamur; perſecutionem patimur, & patienti ſuſtinemus animo.

Textus.

B 1. Sic nos exiſtimet homo, ut miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.

2. Hic jam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inveniatur.

3. Mihi autem pro minimo eſt ut à vobis judicer, aut ab humano die: ſed neque meipſum judico.

4. Nihil enim mihi conſcius ſum: ſed non in hoc juſtificatus ſum: qui autem judicat me, Dominus eſt.

5. Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus: qui & illu-
C minabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit unicuique à Deo.

6. Hæc autem, fratres, transfiguravi in me & Apollo, propter vos: ut in nobis diſcatis, ne ſupra quàm ſcriptum eſt, unus adverſùs alterum infletur pro alio.

7. Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?

8. Jam ſaturati eſtis, jam divites facti
D eſtis: ſine nobis regnatis: & utinam regnetis, ut & nos vobiſcum regnemus.

9. Puto enim quòd Deus nos Apoſtolos noviſſimos oſtendit, tanquam morti deſtinatos: quia ſpectaculum facti ſumus mundo, & angelis & hominibus.

10. Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.

11. Uſque in hanc horam & eſurimus &
E ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & inſtabiles ſumus.

12. Et laboramus operantes manibus noſtris: maledicimur, & benedicimus: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus:

13. Bla-

13. Blaſphemamur, & obſecramus: tan- A
quam purgamenta hujus mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc.

14. Non ut confundam vos, hæc ſcribo, ſed ut filios meos chariſſimos moneo.

15. Nam ſi decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres. Nam in Chriſto Jeſu per Evangelium ego vos genui.

16. Rogo ergo vos, imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.

17. Ideò miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus chariſſimus, & fidelis in Domino: qui vos commonefaciet vias meas, quæ ſunt in Chriſto Jeſu, ſicut ubique in omni Eccleſiâ doceo.

18. Tanquam non venturus ſim ad vos, ſic inflati ſunt quidam.

19. Veniam autem ad vos citò, ſi Dominus voluerit: & cognoſcam non ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed virtutem.

20. Non enim in ſermone eſt regnum C
Dei, ſed in virtute.

21. Quid vultis? in virgâ veniam ad vos? an in charitate & ſpiritu manſuetudinis?

Conviciis afficimur, & nos Deum pro ipſis obſecramus; uſque nunc facti ſumus quaſi ſordes hujus mundi, omnium rejectamenta; (adeò abjecti ſumus, quaſi hominum viliſſimi & abjectiſſimi.)

Hæc ſcribo (Apoſtolicam vitam cum Doctorum veſtrorum vitâ conferens,) non ut vos pudefaciam; ſed ut vos, tanquam chariſſimos filios meos, moneam, ſicque emendemini.

Si enim decem millia pædagogorum habeatis; ſed non multos patres habetis: ſiquidem ego ſolus vos per Evangelium in Chriſto Jeſu genui.

Hinc rogo vos, ut me (veſtrum in Chriſto Pa-
B trem) imitemini, ſicut & ego Chriſtum imitor.

Hâc de cauſâ miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus dilectus & fidelis in Domino; ipſe vobis in memoriam reducet quomodò vivam juxta præcepta Jeſu-Chriſti, & quomodò vivendum eſſe doceam ubique in omnibus Eccleſiis.

Ideò quidam ex vobis ita ſuperbè ſe geſſerunt, quia crediderunt quòd non ſim venturus ad vos.

Sed ſi Domino placuerit, citò veniam ad vos, & explorabo, non ſermonem eorum qui ſuperbiunt, ſed opera (Non quàm disertè loquantur, ſed quàm potenter operentur.)

Etenim regnum Dei in facundiâ non conſiſtit, ſed in virtute operibus exhibitâ.

Quid è duobus eligitis? an ut veniam ad vos cum virgâ ſeveræ correptionis; an in ſpiritu charitatis & manſuetudinis?

Commentarius in Cap. 4.

Mens Apoſtoli.

℣. 1. SIc *nos exiſtimet homo ut Miniſtros Chriſti....*

Hæc pars connectenda cum præcedenti cap. 3. ℣. 21. Pergit enim Apoſtolus in concluſione ibi cœptâ; *nemo itaque glorietur in hominibus...* ſed quicumque nos honorare voluerit, honoret ut miniſtros Chriſti.

In priori parte vetuit honorem indebitum, ne quis glorietur in hominibus: hîc verò docet modum, quo Doctores ſalutis ſint honorandi, ſcilicet ut miniſtri Salvatoris.

Sic nos exiſtimet homo, id eſt, quilibet. Hebraiſmus eſt. *ut miniſtros* & legatos à Chriſto miſſos, *& diſpenſatores*. Gr. œconomus.

Myſteriorum. Syr. arcanorum Dei, id eſt, myſticæ & divinæ doctrinæ, ſimul & Sacramentorum & omnium cæleſtium bonorum, à Deo per Chriſtum Eccleſiæ conceſſorum: agitur enim in hac epiſtolâ & de Doctoribus & de Baptiſtis.

Eccleſia eſt familia Dei; Apoſtoli, Epiſcopi, &c. ſunt ejuſdem familiæ œconomi, diſpenſatores, theſaurorum arcarii.

Docentur hic Doctores quid ſint.

His verbis edocentur ſimul Doctores & diſcipuli; quaſi diceret, Doctores, Prælati, mementote vos tantùm miniſtros eſſe, non dominos: ne ergo quæ Domini ſunt, arrogate vobis; ne ſinatis à vobis diſcipulos cognominari, & in vobis & de vobis gloriari.

Servi, Miniſtri, œconomi eſtis, & de veſtrâ œconomiâ rationem reddituri: ergo voſipſi humiliamini ſub potenti manu Dei, & timete.

Docentur fideles quomodò revereantur Doctores ſuos.

Fideles, Chriſtiani, ſcitote veſtros Doctores & Prælatos eſſe miniſtros tantùm; ne ergo nimiùm extollatis eos: at ſcitote Chriſti Salvatoris miniſtros eſſe; ne ergo contemnatis unquam, quin imò illos honorate & reveremini; quia Miniſtri Salvatoris; & quia cæleſtium bonorum diſpenſatores, à quibus pendet ſalus, & ſpiritualis abundantia veſtra.

D ℣. 2. *Hîc jam quæritur inter diſpenſatores*... Gr. ὁ δὲ λοιπὸν, cæterùm, de cætero, id præcipuè in diſpenſatoribus requiritur, ut quis inveniatur fidelis. Syr. hîc jam requiritur &c.

Doctores ſui monet officii.

Laus præcipua diſpenſatoris eſt fidelitas.

Hæc fidelitas Corinthiorum Doctoribus deerat: ipſi enim non Domini gloriam, ſed ſuam apud homines quærebant, & de Dei bonis, quaſi de ſuis gloriabantur.

Modeſtè & indirectè.

Illos ergo monet officii ſui, ſed modeſtè & indirectè, & eorum tacito ſemper nomine, ut in totâ hac epiſtolâ, de quo redditur ratio ℣. 6.

Notandum ad litteram.

Hic interim nota, quòd, quia ſchiſma hoc Corinthiorum, partim ex Doctorum, partim ex diſci-
E pulorum culpâ erat exortum: Doctores enim inanis gloriæ cupidi, & diſcipulos ad ſe attrahere volentes, ſtudebant eis eloquentiâ, & ſæculari ſapientiâ placere;

Diſcipuli verò nimiâ hujus eloquentiæ, & ſæcularis ſapientiæ opinione ducti, de Magiſtrorum merito ex eloquentiâ dijudicabant; unum alteri præferebant; huic ſeſe addicebant, & de eo gloriabantur.

Hinc Apoſtolus in hac concluſione, ubi totam

hanc de ſchiſmate rem conficit, modò Magiſtros, modò diſcipulos, modò utroſque ſimul alloquitur, arguit, & docet.

Doctorum officia.

In 1. ℣. diſcipulos & Magiſtros quaſi promiſcuè docuit, ſpecialius tamen diſcipulos; in hoc 2. ℣. Magiſtros principaliter officii ſui monet; ſtudeant Domino fideles eſſe, Dei gloriam quærere, non ſuam; animarum ſalutem quærere, non ſua lucra; Chriſtianos ſibi ſubditos ad Deum adducere, non ſibi addicere; Dei theſauros, quibus, quomodo, & quantùm opus eſt, diſtribuere; non prodigere, & temerè indignis erogare.

℣. 3. *Mihi autem pro minimo eſt...*

Gr. in minimum eſt, Syr. mihi verò minima res eſt à vobis judicari.

Corinthii de ſuis Doctoribus dijudicabant; viros ſanctos & pios, propter ſimplicitatem irridebant; malos & vitiis plenos, propter eloquentiam magni exiſtimabant, ait D. Chryſoſtomus.

Hæc judicia in diſcipulis coercet Apoſtolus, & exemplo ſuo docet à Doctoribus ſperni debere.

Mihi minima res eſt, parum mea refert quid vus de me dijudiceris, qualis aut quantus à vobis judicer.

Aut ab humano die. Syr. aut à quovis homine. Alludit Apoſtolus ad Jerem. 17. ℣. 16. Laus mea tu es, & diem hominis non deſideravi; id eſt, laudem & approbationem humanam: quia dies pro proſperitate, nox pro adverſitate ſumitur. Hinc, inquit Gagnæus, dies humanus dicitur, approbatio, favor & commendatio hominum.

Dies hominis, judicium eſt hominis, Ambroſius; ſive quia dies Domini in Scripturis frequenter eſt judicium Dei; ſive quia reis dicitur dies, cùm citantur ut ſe judicio ſiſtant; ſive quia judicium lumen eſt ſicut & dies.

Sed neque meipſum judico...

Quaſi diceret; quid aliorum judicia curem, ne quidem ego memetipſum certò poſſum judicare, quia ſæpe neſcio quo fine, quo motivo, quâ conſcientiâ agam.

℣. 4. *Nihil enim mihi conſcius ſum...*

Quamquam enim non mihi veniat in mentem, me in meo miniſterio infidelem fuiſſe; non ideò tamen apud Deum ab omni culpâ ſum liber.

Timoris & humilitatis materia.

Delicta quis intelligit? Pſalm. 18. *in angelis reperit pravitatem.* Job. 4. 18. quot ergo nævus Deus in me videt, quos ego non video?

Majorem offenſarum partem ne intelligimus quidem, ait D. Baſilius in Conſtitut. monach. c. 1.

Qui autem judicat me... Qui verò de me, & omnibus aliis certum & exactum poteſt ferre judicium, *Dominus eſt*; ipſe enim actus, non tantùm externos videt, ſed & omnes affectus internos: illi ergo relinquendum eſt omne judicium.

℣. 5. *Itaque nolite ante tempus*, ſcilicet judicii, *judicare*, id eſt, de Magiſtris veſtris:

Quoadusque veniat Dominus; id eſt, ſed expectate diem illum, quo veniat Chriſtus Dominus, omnium Judex.

Qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, id eſt, tenebris; occultas ſcilicet hominum actiones, ſeu bonas, ſeu malas, proferet in lucem.

Et manifeſtabit conſilia cordium, id eſt, latentes in corde voluntates; ſeu tunc manifeſtum faciet omnibus, quo conſilio, quo fine, & quâ intentione, quiſque ſua fecerit opera.

Tunc laus erit unicuique, juſto ſcilicet; ſeu tunc parebit omnibus, quid laudis quiſque mereatur à

A Deo, ſeu quis ſit laude dignus, aut alio dignior.

Quot in tenebris nunc latent actiones, ſive bonæ, ſive malæ? quot in cordibus latent voluntates & conſilia?

Dies Domini, dies lucis, has omnes diſſipabit tenebras; perſpicua reddet omnium corda, conſcientiaſque apertas manifeſtabit omnibus.

Tunc laus erit vera, quia à Deo; ſolida, quia æterna.

Interim vanam, & citò diffluentem hominum laudem ſperne; conſcientiæ dictamen ſequere; Dei voluntatem in omnibus adimple.

℣. 6. *Hæc autem, fratres, transfiguravi....*

Apoſtoli prudentia.

Mirâ prudentiâ, & charitate D. Paulus ſub ſuo B & Apollo nomine, Corinthiorum Doctores correxit & inſtruxit; quos ne nominavit quidem.

Nun nominavit, ait D. Thomas, ne videretur ex odio vel invidiâ contra eos loqui. Poteſt & dici quòd non nominavit, ut eos ſub ſuo & Apollo nomine modeſtiùs corrigeret, & eorum diſcipulos non offenderet; ſicque majorem diſſenſionum occaſionem non præberet. Vide etiam ℣. 18.

At nunc tandem veritatis doctor cenſet utriſque aperiendum eſſe, quo id animo præſtiterit, ſcilicet propter majorem eorum utilitatem, & modeſtiorem inſtructionem.

Hæc quæ hactenus dixi, fratres, de Magiſtris, in C quibus gloriamini, & ob quos contenditis,

Transfiguravi in memetipſum & Apollo. Syr. poſui ſuper perſonam meam & Apollo; ſeu propoſui in meâ & Apollo perſonâ.

Transfiguravi. μετεσχημάτισα, μετασχηματίζειν propriè ſignificat habitum mutare; per metaphoram transfertur ad orationem, & ſignificat locutionem figuratam, quæ ſic unum dicit, ut aliud innuat.

Vult ergo dicere Paulus, quòd ubi in ſuperioribus retulit quòd unuſquiſque Corinthiorum dicebat, *ſcilicet, ego ſum Pauli, ego Apollo; quid igitur eſt Paulus? quid Apollo?* ſub ſuo & Apollo nomine alios etiam intellexerit Magiſtros, ob quos inter ſe contendebant Corinthii.

Equidem ob Paulum & Apollo quidam contende-D bant: ſed & propter alios multos diſſidebant plurimi.

Oſtendit, ait Divus Chryſoſtomus, perſonas alias, quæ erant abſconſæ in Pauli & Apollo appellatione.

Propter vos; quaſi diceret, hoc feci, ſeu memetipſum & Apollo nominavi, non verò Doctores veſtros, propter veſtram utiliorem inſtructionem.

Propter vos. In Gr. refertur ad Magiſtros & ad Diſcipulos ſimul; ſeu omnes fideles Corinthios comprehendit, ut ex ſequentibus patebit.

Ut in nobis diſcatis... Gr. ut in nobis diſcatis, non ſupra quàm ſcriptum eſt ſapere. Syr. ut per nos diſcatis non ampliùs de vobis ſentire quàm ſcriptum eſt. Similiter Arab. D. Chryſoſtomus, Theodore-E tus Theophylactus.

Et hæc pars pertinet ad Magiſtros, eſtque ſenſus: ideò memetipſum & Apollo nominavi, ut vos, ô Magiſtri, ut in noſtrâ perſonâ diſcatis modeſtè de vobis ſentire; nec alium de vobis ſenſum & affectum habere, quàm quem ſuprà de nobis ſcripſi; ſcilicet vos eſſe ſicut & nos, Chriſti miniſtros, utilitati fidelium ſubſervientes. cap. 3. ℣. 5. ℣. 22. & cap. 4. ℣. 1.

Unus adverſus alterum... Gr. ut ne unus ſuper unum inflemini adverſùs alterum. Syr. & ne quis ſupra proximum ſuum efferatur propter aliquem. D. Chryſ. ne unus pro uno inflетur adverſùs alterum;

& hoc, ait idem D. Chryſoſtomus, increpat diſcipulos, eſtque ſenſus:

Et ut vos, ô diſcipuli, diſcatis, non ampliùs unus, diſcipulus ſcilicet, adverſùs alterum diſcipulum inflari, ſuperbire, & inſolenter gloriari pro alio, ſcilicet Magiſtro, quaſi ſapientiore & eloquentiore; quandoquidem ex ſupraſcriptis videtis, quòd nec nos Apoſtoli patimur noſtros diſcipulos pro nobis adverſùs alios efferri, nec in nobis gloriari.

Juxta vulgatam noſtram hæc verba *propter vos*, videntur ad diſcipulos potiùs pertinere; ſic tamen ut in eis & per eos corrigat & inſtruat Doctores.

Propter vos, ſeu propter veſtram inſtructionem, ſcilicet, ut, ubi dixi cap. 3. ℣. 4. *Quid igitur eſt Apollo, quid Paulus? miniſtri ... & ℣. 21. Omnia veſtra ſunt, ſive Paulus, ſive Apollo ...* in noſtro duorum exemplo diſcatis Doctores veſtros Chriſti miniſtros eſſe, veſtræ ſaluti ſub ipſo ſervientes; ideòque nullus ſuum extollens Magiſtrum, infletur adverſùs alium: etenim ut ſcripſi cap. 3. ℣. 8. *omnes unum ſunt*, æquè ſunt miniſtri Chriſti; nulluſque hujus vel illius hominis ſeſe diſcipulum eſſe glorietur, ſed quòd Chriſti ſitis diſcipuli.

Nemo itaque glorietur in hominibus, ſed ſic nos exiſtimet homo ...

℣. 7. *Quis enim te diſcernit?*

Equidem, ut dixit ℣. 2. Magiſtri ſimul & diſcipuli ſimul ſchiſmatis cauſa fuerunt; Doctores tamen multò magis rei, quàm diſcipuli: qui enim in Deum humiles, & grati, ob dona ab eo ſibi collata debebant eſſe; vani & inflati de acceptis à Deo, quaſi ſuis, gloriabantur. Qui humilitatis exemplar aliis hominibus eſſe debuerant; diſcipulorum applauſus quærentes, eos vanitatem ſuo docuerant exemplo: & Doctor unus alium ſuperbè ſpernens, idem faciendi author fuerat plebi; ſicque major & præcipua ſchiſmatis & contentionis cauſa.

Hinc Apoſtolus hos Doctores vanos, & de Dei donis inaniter gloriabundos, alloquens, tacito tamen nomine, ob rationem ℣. 6. & 18. datam, ait:

Quis te, ô Doctor, *diſcernit*, quaſi cæteris excellentiorem? quis te fecit aliis præſtantiorem, & velut ab illis diſcretum? Loquitur de diſcretione donorum naturalium, ſapientiæ, eloquentiæ &c. ſed par ratio de diſcretione gratiæ, ſeu per gratiam.

Quòd ſi dicas, labor & induſtria mea; inſto:

Omnia à Deo.

Quid autem habes, quod non accepiſti? à Deo ſcilicet? ſi autem accepiſti & ingenium & induſtriam, *quid gloriaris ...* honor eſt penes dantem, non penes accipientem: *quid ergo gloriaris?* Deo, qui omnia tibi dedit quæcumque habes, gratias age, honorem redde. Deus hæc tibi chariſmata dedit ad ſuam gloriam, non ad tuam; in ſuos uſus, non ad tuos, aut ad tua lucra: quid ergo tu tibi ea arrogas? & facis propria; ſunt gloriæ & bonorum Dei.

Hæc Doctoribus vanis dicens, corrigit & diſcipulos eximia doctorum talenta vanè mirantes, in magiſtris ſuis gloriantes, hominique non Deo, gloriam de ſuis donis reddentes.

Deo itaque pro omnibus gloria.

Omnes ergo docet Deum omnium bonorum authorem & largitorem laudare; in Deo gloriari, qui omne bonum eſt; non in hominibus, qui ex ſe nihil ſunt, nihil habent, nihil poſſunt.

Hanc generalem Apoſtoli ſententiam, D. Aug. & Conc. Arauſic. 2. can. 6. accipiunt in particulari de diſcretione per gratiam & electionem Divinam: negantque contra Pelagianos & Semipelagianos, poſſe quemquam à maſſâ perditionis & peccatorum ſe diſcernere; & ſalutis ſuæ initium ordiri per ſe, ſeu ſolis naturæ viribus: ſed ſtatuunt ad hoc neceſſariò requiri gratiam Dei excitantem, cooperantem, quâ liberum adjuvetur arbitrium.

Doctores vanos pungit Apoſtolus, ut ſanet.

℣. 8. *Jam ſaturati eſtis ...* Eoſdem Doctores altè de ſe ſentientes & vanè præſumentes, gravi & longâ ſuggillat ironiâ. eorum tumorem pungit, ut ſanet; ulcus aperit, ut curet.

Jam dudùm, jam, tam citò. ut oſtendat ex tempore hoc impoſſibile eſſe: ait D. Chryſ.

Jam ergo ad ſatietatem uſque repleti eſtis omnibus bonis & in omni munere Divino opulenti.

Quaſi diceret, nihil vobis exoptandum deeſt.

Ita de ſe ſentiebant.

Sine nobis; id eſt, noſtro non indigentes auxilio & independenter à nobis; *regnatis*, ſcilicet inter Corinthios, apud quos dominabantur.

Et utinam! ... non invideo, quinimò exopto: dummodo verè ad veſtram; & ad veſtrorum ſubditorum ſalutem regnetis.

Ut & nos per charitatem veſtri boni participes effecti *vobiſcum regnemus*.

℣. 9. *Puto enim quod ...* Opponit ſuam & verorum Apoſtolorum vitam, vanæ & molli horum Doctorum vitæ: ut eos pudefactos, ad vitam Apoſtolicam, à quâ longè diſtabant, alliciat, impellat.

Vita Apoſtolica vita deſcripta à pſeudo-Apoſtolicâ longè diſtantis.

Tantùm enim abeſt, ut nos regnemus: quin imò, arbitror, ſeu videtur, quòd Deus *nos Apoſtolos*, in infimo conſtituerit loco, tanquam homines ad mortem deſtinatos.

Oſtendit: conſtituit, ait Syr. fecit ultimos tanquam reos & damnatos. D. Chryſoſtomus.

Noviſſimos elegit velut beſtiarios: ait Tertull. id eſt, damnatos ad beſtias. ſpeciem pro genere. ſors horum hominum erat omnium infima, & regno maximè oppoſita.

Hinc Apoſtolus, poſtquam hos doctores in throno collocavit, ſe & alios Apoſtolos, in infimo conſtituit loco.

Regnatis: & nos Apoſtoli, omnium mortalium viliſſimi & abjectiſſimi ſumus; quaſi ad beſtias, aut ignes damnati. valde dolentis & eos pudore afficientis verba ſunt hæc, ait D. Chryſoſtomus. pudorem inducentis verba ſunt, ait Theophylactus.

Quia ſpectaculum ... Gi. Θέατρον pro iis qui ſpectantur. damnati, ſeu ad beſtias, ſeu ad ignes, in theatro collocati, supernè ſpectabantur ab omnibus, eorum ludibriis expoſiti.

In hac ergo ſimilitudine pergens Apoſtolus; ait quippe qui, tanquam in theatro collocati, ab omnibus ſpectamur & omnium nos ſpectantium ludibriis exponimur.

Mundo: id eſt, Angelis & hominibus, qui ſunt noſtri certaminis ſpectatores.

℣. 10. *Nos ſtulti propter Chriſtum*: id eſt, propter Evangelium Chriſti, nos irridemur, ut ſtulti. *Vos autem prudentes in Chriſto*; id eſt, vos verò in eodem Evangelio prædicando ſapientiæ & eloquentiæ gloriam acquiritis: pſeudoapoſtolorum vanitatem pungit.

Dum irridemur ut ſtulti, vos in Eccleſiâ ſapientum & prudentum nomine gloriamini.

Nos infirmi, imbecilles; *vos fortes*, ſeu potentes. *vos nobiles*; clari; nos obſcuri & inglorii.

℣. 11. *Uſque in hanc horam ...* hîc eorum mollitiem percutit; hæc enim opponit dictis ℣. 9. de doctorum horum ſatietate & abundantiâ. *Jam ſaturati*, &c. Nos ab initio noſtræ prædicationis uſque in hanc horam indigentes patimur omnia vitæ incommoda; famem, ſitim, nuditatem, opprobria; va-

gi & inſtabiles, nullum certum locum ſtabilem habentes.

℣. 12. *Laboramus* ... ut victum nobis comparemus.

Maledicimur. Syr. ignominiâ nos afficiunt, nos autem bene precamur. *Perſecutionem* .... inſectantur nos, Syr. patienti ſuſtinemus animo.

℣. 13. *Blaſphemamur*, id eſt, conviciis afficimur. *Obſecramus* Deum pro ipſis, vel obſecrantium more blandè & humiliter cum eis loquimur & agimus.

Tamquam purgamenta ... id eſt, excrementa, ſordes, fæces.

Peripſema, vox græca ἀπὸ τοῦ περιψᾶν, radere; abſtergere. *peripſema*, id eſt, ramentum, res viliſſima, quæ abjicitur, pedibus calcatur; quiſquiliæ, B ait D. Hieronymus. quo nomine metaphoricè uſus eſt Apoſtolus ad ſignificandum hominem abjectiſſimum, contemptiſſimum.

Tamquam purgamenta. Gr. περικαθάρματα. Ambroſ. Gagneus. (Grotius.) & alii volunt περικαθάρμα idem ſignificare, ac κάθαρμα luſtramen, ſeu luſtramenta, piacula; ſeu hoſtias piaculares.

Viles, ſceleſti & exitiales ad id adhibebantur homines, quos quaſi totius civitatis ſceleribus onuſtos, diis ſacrificabant, vel in mare projiciebant, dicentes: eſto noſtrum peripſema, id eſt, noſtra piacularis hoſtia. apud Hæbræos, caper emiſſarius, de quo Levit. 16. 21. fuit tale piaculum.

℣. 14. *Non ut confundam vos* ... Viva hæc Apoſtolicæ vitæ Idæa cum molli Corinthiorum do- C ctorum vitâ comparata, non hos tantùm doctores pudefacere debebat; ſed & ipſorum diſcipulos, utpote, qui poſtpoſitis Apoſtolis, tanta & talia pro ipſorum ſalute paſſis, tales prætulerant magiſtros; & eorum ſe ſe diſcipulos eſſe gloriati fuerant, ab eiſque cognominari voluerant.

Pudefactos ſolatur. Hinc Apoſtolus, relictis Doctoribus, quibus in totâ hâc epiſtolâ non niſi indirectè loquitur, ſermonem dirigit ad fideles Corinthios, ut vulnus curet, quod inflixit.

Non vos pudore afficiens hæc ſcribo: ſed &c. quod per verba fecit, id dicit ſe non feciſſe; vel potius ſe feciſſe quidem dicit, ſed non malâ mente, ait D. Chryſoſt. Non exprobrans; ſed diligens hæc dico.

Mihi, inquit, ignoſcite, ſi quid gravius dictum D eſt; hæc fiunt ex dilectione, idem D. Chryſoſt. *ut filios meos chariſſimos admoneo*, non ut pudefaciam, ſed ut emendemini.

Paternum teſtatur affectum. ℣. 15. *Nam ſi decem millia pædagogorum*.... ad veſtros mores efformandos.

Ego ſolus ſum veſter ſpiritualis pater, qui vos per Evangelium Chriſto genui; cæteri ſunt veſtri pædagogi, qui vos à me genitos, inſtruunt.

℣. 16. *Rogo ergo vos* ... ut mei ſimiles ſitis. Syr. in Græc. & Syr. non eſt, ſicut & ego Chriſti.

℣. 17. *Ideò miſi ad vos Timotheum* ... propterea, ut me patrem veſtrum, imò Chriſtum ipſum imitemini, & pædagogorum vitia non contrahatis.

Hâc de cauſâ *miſi ad vos Timotheum; qui eſt filius meus chariſſimus*; & qui, in Chriſto prædi- A cando, ejuſque Evangelio propagando, eſt mihi comes & coadjutor fideliſſimus. Is itaque, cujus fides in iis quæ Dei ſunt, mihi perſpecta eſt, in memoriam vobis reducet, *vias meas*: id eſt quomodo vivam ſecundùm præcepta Chriſti, & vivendum eſſe doceam ubique.

Tria paucis dicit his verbis. Primum, quòd nihil ſingulare docuerat Corinthios; ſed id quod ubique docet omnes. Doctrina Chriſtiana eſt Catholica, omnibus, ubique, ſemper eadem.

Secundum. quòd Timotheum præmittat, non ut doctorem, ſed ut monitorem. Ne id ferrent moleſtiùs; quia Timotheus nondum erat ætate provectior.

Tertium. vias ſuas, vias eſſe Chriſti; ſive per vias intelligas converſationem, & inſtitutum vitæ; ſive intelligas doctrinam & prædicationem; eadem eſt Pauli ac Chriſti converſatio, eadem prædicatio.

℣. 18. *Tanquam non venturus ſim* ... Syr. quaſi verò ipſe venturus non ſim ad vos, ſuperbierunt quidam ex vobis.

Quidam, ſcilicet ex pædagogis, ſeu magiſtris, quos in totâ hac epiſtolâ nuſquam nominat; ne eos irritet & inſanabiles reddat, & ut modeſtè & tacito nomine moniti, libentiùs corrigerentur; ſed quos in 2ª Ep. quia contumaces & falſæ doctrinæ convictos acriùs arguet, ut pſeudoapoſtolos.

Quidam ergo ſic *inflati ſunt*, ita ſuperbè ſe geſſerunt: quia crediderunt quòd *non ſim venturus ad vos*, tangit cauſam illorum elationis & inſolentiæ, ut eam reprimat & curet.

Sicut mali diſcipuli abſentiâ magiſtri facti ſunt arrogantiores, ſocordiores.

℣. 19. *Veniam autem ad vos cito*, &c. promittit, non prædicit. nec enim tam citò ad eos ivit; hinc ſecundam epiſtolam poſt aliquod intervallum ſcripſit, antequam Corinthum rediret.

Et cognoſcam; obſervabo, attentè perſpiciam, non eorum facundiam; ſed energiam, efficaciam.

Explorabo non an diſerti ſint, ſed quam potenter operati ſint illi, qui ſic ſuperbiunt. Quam chriſtiane vixerint ipſi, & quantùm apud vos profecerint in veſtris efformandis moribus.

Loquitur enim de pædagogis, quorum munus eſt puerorum mores efformare.

Aliqui intelligunt de virtute faciendi miracula, quanta per eos Deus operatus ſit.

℣. 20. *Non enim in ſermone* ... regnum Dei, Chriſtianiſmus, per quem Deus regnat in nobis: non conſiſtit in facundo ſermone, ſeu in facundiâ; ſed in virtute operibus exhibitâ, & præcipuè in tolerantiâ, de quâ ℣. 10. 11. &c. qui per virtutem intelligunt potentiam miracula faciendi, explicant: non enim verbis excultis & tumidis; ſed miraculis Spiritûs ſancti virtute editis, ſtabilitum eſt regnum Dei. *Regnum Dei in nobis; non per facundiam ſed per opera & patientiam.*

℣. 21. *Quid vultis* ... utrum è duobus eligitis? an ut veniam ad vos cum virgâ? id eſt, ſeveritate, ſeu cum poteſtate puniendi filios dyſcolos.

An potius in ſpiritu dilectionis & manſuetudinis? an ut pater ſeverus? an ut pater benignus?

Corolla-

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite quarto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRÆLATI, Doctores, Chriſti ſunt miniſtri & œconomi; qui de ſuâ œconomiâ rationem Deo ſunt reddituri.

Quia Chriſti ſunt œconomi; à Chriſtianis ſunt quidem honorandi; non verò judicandi; ſed domini ſui judicio, relinquendi.

Quia autem Chriſto ſunt de ſuâ æconomiâ rationem reddituri; ſtudeant ipſi fideliter miniſtrare, hominumque judicia parum curantes, Domini judicium timeant, qui & abditiſſima manifeſtabit. Vide ỽ. 1. 2. 3. 4. 5.

Verſum ſeptimum penetra, & de nullâ re vanè gloriaberis, ſed de omni gloriam Deo dabis.

Apoſtolorum vitam ỽ. 9. 10. 11. 12. deſcriptam qui bene conceperit; hunc ſuæ mollis, vanæ & inutilis vitæ pigebit & pudebit.

Non in ſermone eſt regnum Dei, ỽ. 20. Hujus veritatis recordare tu, qui de ſermone pluſquam de vitâ ſanctâ cogitas & curas.

Analyſis Cap. 5.

CORINTHIOS graviter increpat, quòd hominem notoriè inceſtuoſum, in ſuo cœtu, taciti ferant; hincque ỽ. 2. novam occaſionem ſumit eorum faſtum deprimendi.

ỽ. 3. 4. & 5. ſceleratum hunc jubet à fidelium cœtu præſcindi, ut humiliatus reſipiſcat.

Rurſus ỽ. 6. inſanam eorum gloriationem redarguit.

ỽ. 7. & 8. Jubet, non hunc tantùm, ſed & omnes publicè facinoroſos vitari à fidelibus; ut puri, & ſine fermento nequitiæ, Chriſtum, perenne paſcha noſtrum, comedant.

ỽ. 9. 10. 11. Explicat de quibus vitandis loquatur facinoroſis, ſcilicet non de gentilibus, quibus plenus erat mundus, & quos vitare non poſſent; ſed de eis qui Chriſto nomen dederunt.

ỽ. 12. De Paganis non judicat, ſed eos tremendo Dei judicio relinquit. De cætero ipſi inceſtuoſum hunc à ſe projiciant.

CAPUT QUINTUM.

Textus.

1. OMninò auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes; ita ut uxorem patris ſui aliquis habeat.

2. Et vos inflati eſtis: & non magis luctum habuiſtis, ut tollatur de medio veſtrûm qui hoc opus fecit.

3. Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, jam judicavi ut præſens, eum qui ſic operatus eſt,

4. In nomine Domini noſtri Jeſu-Chriſti, congregatis vobis & meo ſpiritu, cum virtute Domini noſtri Jeſu,

5. Tradere hujuſmodi ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus ſit in die Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

6. Non eſt bona gloriatio veſtra. Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit?

7. Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, ſicut eſtis azymi: Etenim

Paraphraſis.

NON ſine cauſâ dixi: *Quid vultis? in virgâ...* Etenim non levi & vago rumore, ſed certâ & publicâ famâ, auditur inter vos impudicitia talis, qualis nec inter gentes audiri ſolet: itaut novercam ſuam aliquis habeat in concubinam.

Et vos, hoc ſcientes, ſuperbitis & vanis contentionibus occupamini, ubi humiliari & lugere debebatis, & curare, ut de veſtro cœtu præſcindatur ille facinoroſus.

Ego à vobis abſens quidem corpore, vobis autem animo & affectu præſens, decrevi, quaſi de facto præſens vobis eſſem.

Decrevi, inquam, in nomine & authoritate Domini noſtri Jeſu-Chriſti, quâ fungor, ut (vobis in unum congregatis, quibus & ego ſpiritu præſens ero, unà cum poteſtate mihi à Domino noſtro Jeſu-Chriſto traditâ,)

Inceſtuoſus ille per excommunicationem permittatur poteſtati dæmonis; ad carnis illius vexationem, ut ejus anima reſipiſcens, ſalva fiat in die judicii.

Sanè non eſt bona, imò mala & intempeſtiva eſt veſtra de ſapientiâ ſæculari gloriatio: ſcire enim debetis, quòd ſicut modicum fermentum totam farinæ maſſam, cui immiſcetur, imbuit: ita hoc unius hominis ſcelus totam veſtram Eccleſiam poteſt inficere.

Accuratè igitur & perfectè purgate vos ab hoc, & ab omni flagitioſo, (ſeu ab omni quod vos cor-

Digitized by Google

rumpere poteſt) ut nova & pura maſſa ſitis, ſicut puri & ſancti eſſe debetis; etenim Chriſtus, Agnus noſter paſchalis, immolatus eſt.

Feſtum igitur agamus epulis de more ſolemnibus; non cum pane fermentato veteris hominis, neque cum pane fermentato actionum malarum & nequam; ſed cum moribus puris & ſanctitate verâ.

Scripſi vobis in epiſtolâ, ut cum fornicariis non converſemini.

Id autem intelligi volo, non de Paganis ſcortatoribus, aut oppreſſoribus, aut raptoribus, aut idolorum cultoribus; alioquin cogeremini etiam ex hoc mundo exire; quia talibus eſt plenus.

Sed quod ſcripſi vobis, *ne commiſceamini*; intelligo de Chriſtianis: ita ut ſi quis Chriſtianus ſit ſcortator, aut oppreſſor, aut idolorum cultor, aut conviciator, aut ebrioſus, aut raptor, cum talibus nec cibum quidem ſumatis.

Quid enim ad me attinet judicare de iis, qui ſunt extra Eccleſiam? nonne vos de iis, qui intra veſtram ſunt Eccleſiam, judicatis?

Cæterùm eos qui ſunt extra Eccleſiam, Deus judicabit. Quod ad vos attinet, hunc inceſtuoſum de cœtu veſtrô projicite.

Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.

8. Itaque epulemur, non in fermento veteri; neque in fermento malitiæ & nequitiæ: ſed in azymis ſynceritatis & veritatis.

9. Scripſi vobis in epiſtolâ: Ne commiſceamini fornicariis.

10. Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis ſervientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiſſe.

11. Nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri; ſi is qui frater nominatur, eſt fornicator, aut avarus, aut idolis ſerviens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax: cum ejuſmodi nec cibum ſumere.

12. Quid enim mihi de iis, qui foris ſunt, judicare? Nonne de iis qui intus ſunt, vos judicatis?

13. Nam eos, qui foris ſunt, Deus judicabit. Auferte malum ex vobiſipſis.

Commentarius in Cap. 5.

℣. 1. OMNINÒ *auditur inter vos fornicatio...* Explicat cur dixerit in ultimo præcedentis capitis verſu, *quid vultis? in virgâ veniam ad vos...*

Multâ igitur cum emphaſi exponit facinus, tam enorme quàm ſingulare, publicum tamen & certum, & nihilominùs à Corinthiis toleratum; quaſi diceret:

Non ſine cauſâ dixi, *Quid vultis? in virgâ veniam ad vos.* Etenim *auditur omninò*, id eſt, non levi, vago & incerto rumore; ſed conſtanti, certâ, & publicâ famâ. ab omnibus jam paſſim auditur ex publicâ famâ, D. Chryſoſtomus. nihil vulgatius, ait Photius à Gagnæo citatus.

Inter vos, fideles ſcilicet, qui tanta percepiſtis myſteria, qui arcanorum fuiſtis participes, qui ad cælum vocati eſtis. D. Chryſoſtomus.

Fornicatio. Gr. πορνεία, quo nomine ſignificatur omnis illicita conjunctio, ſive ſcortatio ſit, ſive adulterium.

Et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, id eſt, qualis nec inter Ethnicos, à verâ Dei notitiâ alienos, auditur; id eſt, vix auditur, non ſine horrore auditur, non ſolet audiri.

Gr. & Syr. addunt, nominatur: ſed meliùs cum interprete noſtro ſubaudies, auditur, ut jam explicatum eſt.

Ita ut uxorem patris ſui, id eſt, novercam.

Non dixit tamen novercam, ſed uxorem patris ſui, ut eò acriùs feriat, dum patris meminit. ait Theophylactus poſt D. Chryſoſtomum.

Habeat, nimirùm in concubinam, non in conjugem: etenim ne Gentiles quidem id ferrent.

Ex ſecundæ Cor. cap. 7. ℣. 12. ubi dicitur: *nec propter eum qui paſſus eſt injuriam*, communiter colligitur quòd pater ille viveret adhuc, ſicque inceſtus erat & adulterium.

Tanta fuit, etiam in primis ſanctimoniæ ſæculis, humana fragilitas! Inter Chriſti Domini diſcipulos, unus fuit fur & proditor; inter Apoſtolorum diſcipulos, fuit unus inceſtuoſus & adulter:

Reflexio moralis circa fragilitatem humanam.

Hinc collige quòd nec tempus, nec locus, nec ſocietas nos eximunt à fragilitate: ſemper & ubique timendum, vigilandum, orandum. *Et ne nos inducas in tentationem.*

℣. 2. *Et vos inflati eſtis... Et vos*, ô Corinthii, hoc ſcientes, tantæque turpitudinis apud vos commiſſæ conſcii, nihilominus ſuperbitis, & præ ſuperbiâ vanis contentionibus occupamini.

Unius crimen, ab aliis toleratum, omnium eſt pudor & confuſio.

Et Magiſtros hîc & diſcipulos alloquitur, & ob unius publicum crimen, pudore ſuffundit omnes.

Et non magis luctum habuiſtis. Gr. luxiſtis, id eſt, cùm potius humiliari & lugere debuiſſetis; humiliati, & lugentes curare, ut de veſtro cœtu præſcinderetur ille facinoroſus.

Unius crimen communem exigit luctum.

Hinc diſce quòd unius crimen, ſi publicum fuerit & ſcandaloſum, publicas omnium exigit lacrymas; quia noxa eſt publica: communem omnium poſtulat ſollicitudinem, ut procul pellatur; quia peſtis eſt publica.

Quia peſtis publica.

Conveniebat ut oraretis & ploraretis, tanquam ſuper morbo & peſte, ut tolleretur è vobis, ceu publica noxa. Theophyl.

℣. 3. *Ego quidem abſens....* poſtquam unius enorme facinus expoſuit, & omnibus illud exprobravit, eorum negligentiam ſupplet, & remedium præſcribit & inceſtuoſo profuturum, & toti Corinthiorum cœtui; ſcilicet, jubet ut excommunicetur, ne alios inficiat, & ut ipſe humiliatus reſipiſcat.

Ego à vobis *abſens quidem corpore:* vobis autem affectu & ſollicitudine *præſens*, ſtatui & decrevi, quaſi de facto & corpore vobis præſens eſſem.

Jam judicavi: id eſt, decrevi hujuſmodi inceſtuoſum tradere, ſeu ut tradatis; vel condemnavi eum tradendum eſſe ſathanæ.

Uno verbo inceſtuoſum Apoſtolus ipſe non ex-

communicat, ſed excommooicandum eſſe ſtatuit.

℣. 4. *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti...* decrevi, inquam, & ſtatui *in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti*, id eſt, illius auctoritate & vice, quâ fungor.

D. Chryſ. hæc verba, *in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti*; jungit cum ſequentibus, *congregratis vobis*, &c. quia fideles in Chriſti nomine conveniunt.

D. Thomas hæc eadem verba jungit cum præcedente, *judicavi*, ſeu decrevi: quia non niſi, ut Chriſti vicarius & miniſter, judicandi poteſtatem habebat Apoſtolus.

Et hanc conſtructionem puto magis Apoſtoli ſcopo congruam. vult enim ſignificare quòd rem tantam, non aggrediatur ut perſona privata; ſed in perſonâ Chriſti, ut Chriſti vicarius & miniſter.

Decrevi igitur, *in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti* ut, *vobis* in unum *congregatis*, quibus & *Ego ſpiritu præſens ero*, unà *cum virtute* & poteſtate à Domioo noſtro Jeſu Chriſto, mihi data.

℣. 5. *Tradere hujuſmodi ſathanæ...* ut inceſtuoſus ille tradatur ſathanæ, id eſt, excommunicetur & per excommunicationem ejiciatur ab Eccleſiâ, regno, domo, & corpore Chriſti: & ſic cum ignominiâ ejectus, permittatur poteſtati dæmonis, cujus regnum eſt extra Eccleſiam, ſeu regnum Chriſti. *in interitum carnis*; id eſt, ad carnis illius vexatiooem, ſeu ut corpore vexetur & maceretur à dæmone. tunc excommunicatos Dæmon etiam viſibiliter vexabat. *ut Spiritus ſalvus...* ut ejus anima, hac confuſione & vexatione reſipiſcens, ſalva fiat in die judicii.

Circa excommunicationem notanda.

Ex his tribus verſibus collige excommunicationis, 1° antiquitatem: incepit ab Apoſtolis: ideòque ita antiqua eſt ac ipſa Eccleſia. *Antiquitas.*

2° Miniſtrum: ſcilicet, Apoſtolos, Epiſcopos &c. *Ego quidem....* *Miniſter.*

3° Aothoritatem principalem. *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti*; id eſt, io nomine, authoritate & in perſonâ Domioi noſtri Jeſu Chriſti: à quo Apoſtolorum & Epiſcoporum authoritas. *Autoritas primaria.*

Chriſtus igitur ipſe principalis eſt excommunicans, Epiſcopus non niſi ut Chriſti vicarius, Chriſtique vicem & perſonam ſupplens.

Et conſequenter in Spiritu Chriſti, excommunicare debet, eodem animo ac fine, quo Chriſtus ipſe, hominum ſalvator, excommunicaret; nimirum, ut ſalvet animas. *Quo animo & fine fiat excommunicatio.*

Chriſti, peccatorum ſalvatoris, vicarius eſt; peccatorum ergo ſalutem, in ipſâ excommunicatione intendat; ſecet, ut medeatur; ſeparet, ut fortius uniat; puniat in tempore, ut ſalvet in æternum.

Recordetur ſe Paſtorem, ſe Patrem, ſe Salvatorem eſſe.

Caveat ſibi ab omni dominationis animo, ab omni vindictæ, vel iræ affectu, & commotione: *Cavenda ab omni excommunicante.*

Nec enim Dei poteſtas, Chriſtique authoritas miniſtrorum ſuorum paſſiones confirmabit unquam.

Homo poteſt & debet Dei miniſter eſſe: Deus hominis iniqui miniſter eſſe nequit.

4° Modum *congregatis vobis*; id eſt, in publico cætu fidelium: ad aliorum terrorem. *& meo Spiritu: cum virtute Domini noſtri Jeſu Chriſti*; Epiſcopus quidem cum plebe ſuâ; ſed in Epiſcopo, non in plebe, reſidet authoritas Chriſti, ſeu poteſtas excommunicandi. *Modus.*

Equidem Eccleſiæ corpori data eſt, & ad Eccleſiæ bonum; ſed ab ejus viſibili capite exercenda, vice & in virtute Chriſti Domini, viſibilis ejus capitis.

Hinc, ait Apoſtolus: *vobis congregatis*, quibus & *Spiritu præſens* ero, unà *cum virtute Domini noſtri Jeſu Chriſti*, mihi datâ.

Quaſi prævideret novantes hæreticos, qui docturi erant penes plebem eſſe poteſtatem excommunicandi, eoſque voluerit refellere. *Nota in hæreticos.*

Ego, inquit, unà cum poteſtate Chriſti, veſtro cætui adero, & per eum, qui meâ vice vobis præeſt, ſententiam pronuntiabo.

5° Formalitatem *tradere ſathanæ*, id eſt ejicere extra Eccleſiam, ejicere à Chriſti corpore, ſeparare ab omni cum Chriſto unione, privare omnibus Eccleſiæ Sacramentis, orationibus & ſuffragiis; *Formalitas.*

Sicque ſpoliatum omnibus bonis, omni auxilio & protectione deſtitutum, permittere diabolicæ poteſtati; ſicut ovis errans & derelicta exponitur lupo: noo traditur directè, ſed indirectè.

6° Effectum: *in interitum carnis*, id eſt, ut peccatoris hujus caro affligatur à dæmone, morbis, vulneribus, & plagis. *Effectus.*

Hoc miraculorum tempore, excommunicati ſolebant à dæmone vexari, etiam viſibiliter, in corpore.

Hoc refert Gagnæus, qui citat Theodorum. Hoc Cornel. à lap. qui multos citat. Hoc Tyrinus, qui citat Orig. Hilar. Hyero. Ambroſ. Auguſt. Hoc & affirmare videtur D. Chryſ. qui ſic explicat, eum tradens diabolo, tanquam pædagogo: hoc & Theophylactus.

Hoc tamen non improbabiliter refutat Eſtius, qui vult tradi ſathanæ, nihil ſit aliud, quam excommunicari, quamquam nulla corporalis infeſtatio, quæ fiat à dæmone, excommunicationi conjuncta fuerit.

1° Finem, ſcilicet, animæ ſalutem, ut vexatus & humilians reſipiſcat, & in die judicii ſalvus fiat: *Finis.*

Punitur ut melior fiat, attrahat gratiam & in æternum ſalvetur: ſicque lucrum pœnâ majus: pœna enim temporalis; lucrum eſt æternum D. Chryſoſt.

℣. 6. *Non eſt bona....* rurſus veſanam eorum redarguit gloriationem, ſcilicet, ob ſapientiam ſæcularem, de quâ in præcedentibus capitibus dictum eſt.

Patres tamen Græci intelligunt hanc gloriationem Corinthiorum, ob ſapientiam hujus inceſtuoſi: putant enim quòd fuerit unus è primis eorum magiſtris, factioniſque dux: hinc, inquit D. Chryſ. à ſchiſmate tranſiit Apoſtolus ad hunc ſchiſmatis ducem.

Hoc poſt D. Chryſoſtomum aſſerunt Theodoretus, & Theophylactus: ſed cum non appareat quo fundamento, id ab eis dicatur; & aliunde Eſtius multis probabilibus id rationibus refutet; priorem explicationem puto veriorem, ſcilicet.

Non eſt bona jactantia veſtra de ſæculari ſapientiâ nec contentio de magiſtrorum præcellentiâ: etenim vani & tumidi eſtis, ubi timidi, humiles, ſuffuſi & triſtes eſſe deberis.

Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Gr. ζυμοῖ. fermentat. ſed Pater Amelotte vult noſtrum interpretem legiſſe δολοῖ. corrumpit; & citat manuſcripta, & authores qui ſic habent, aut legerunt: vultque à D. Paulo hîc fermentum conſiderari, non ut fermentationis principium; ſed ut alterans, & acore ſuo corrumpens. ideo legendum, *corrumpit*. D. tamen Hyeronimus voluit legi, *fermentat*. quidquid ſit, ſenſus eſt.

A *Neſcitis quod ſicut fermentum*, quantumlibet modicum, totam farinæ maſſam, cui immiſcetur, acore ſuo imbuit; ita hoc unius hominis infandum ſcelus, à vobis cognitum & toleratum, totam veſtram Eccleſiam poteſt inficere. Tùm pravitate exempli: malum enim unius exemplum multos plerumque corrumpit. Tùm imputatione: Juſtum quippe eſt ut, ſcelus ab omnibus cognitum, & ab omnibus toleratum, omnibus imputetur, & in omnibus puniatur.

Quando unum peccatum omnibus imputatur.

Intellige, ſi ex conniventiâ toleretur, non ex prudentiâ: ſeu, ut ait D. Thomas, ſi peccanti conſentiunt, ſaltem non corrigendo, dum poſſunt corrigere.

℣. 7. *Expurgate vetus fermentum*; id eſt, veteris hominis fermentum, ſeu quidquid vim habet corrumpendi mores. Omne vitium, ait D. Chryſoſtomus: hunc ergo flagitioſum & omnes alios intelligit. idem Chryſ.

B

Expurgate; id eſt, accuratè & perfectè vos purgite ab omni flagitioſo; ſeu promptè & ſollicitè hunc & ſimiles à vobis ejicite.

Ut ſitis nova conſperſio Gr. nova maſſa. id eſt, nova & pura maſſa ex farinâ & aquâ, quæ barbarè paſta dicitur, & quæ nullo fermento ſit infecta, ſeu ut ſitis puri, ſancti.

Sicut eſtis azymi; id eſt, ſicut eſtis, & ſecundùm veſtram profeſſionem debetis eſſe, ſine ullo peccatorum fermento; puri & ſancti. Panes azymi, ſunt panes ſine fermento; homines azymi ſunt homines ſine peccati fermento, ſine morum corruptione; homines qui ſibi cavent ab omni morum corruptelâ.

Chriſtianus debet eſſe ſemper azymus, purus, ſanctus, quia perenne paſcha celebrat.

Tales autem ſunt & eſſe debent Chriſtiani, per baptiſmum ab omni peccato mundati & ſanctificati, toti vitæ tempore, ab omni peccato debent eſſe puri.

Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Cœptam proſequitur allegoriam, quia ergo meminit azimorum, & in Paſchate Judæi comedebant azymos.

Hinc rationen reddens cur dixerit nos debere eſſe azymos, ſeu puros, ſubjungit: Etenim Chriſtus, noſter Agnus Paſchalis, immolatus eſt.

Quaſi diceret, perenne celebramus Paſcha; Chriſtus, Agnus Dei, noſterque Paſchalis Agnus, jam immolatus eſt, & in perpetuum immolatus.

Sicut ergo Judæi Paſcha celebrantes abſtinebant à fermento: ita nos, in quibus completæ ſunt figuræ, continuum Paſcha celebrantes, continuè debemus à delictorum fermento abſtinere; ſemper debemus eſſe azymi, puri & ſancti.

℣. 8. *Itaque epulemur*; Gr. & Syr. feſtum agamus. noſter interpres dixit *epulemur*, quia in ſignum lætitiæ, epulis ſolemnibus feſtum agebatur. À feſto, dicitur *feſtin*.

Itaque epulemur; id eſt, feſtum agamus epulis de more ſolemnibus. explicat de quibus epulis loquatur.

E *Non in fermento veteri*; id eſt, non in pane fermentato veteris hominis, ſeu veteris vitæ peccatis infecto.

Quid fermentum?

Neque in fermento malitiæ & nequitiæ, id eſt: neque in pane fermentato actionum malarum & nequam, id eſt, actionibus malis & nequam

Sed in azymis ſynceritatis, id eſt, moribus puris, ſeu omnem horrentes impuritatem, *& veritatis*, id eſt, ſanctitate verâ, omnem fugientes ſimulationem & hypocriſim. permanſit in metaphorâ & oſtendit quidnam fermentum, quid azymum vocaverit. Theodoret.

Quid azymum?

Quid paſcha ſignificat?

Pro majori ſupradictorum intelligentiâ, notandum quòd Paſcha ſumitur aliquando pro feſto Paſchali; aliquando pro Agno, ſeu victimâ Paſchali; aliquando pro epulo Paſchali, ſeu comeſtione Agni Paſchalis.

Hîc autem ſumitur pro Agno Paſchali, ſed myſticè intellecto. Explico.

Quid Agnus paſchalis?

Agnus Paſchalis, ſive ille, cujus ſanguine ſuis poſtibus illito, Iſraëlitæ liberati ſunt ab Angelo Ægyptiorum primogenita percutiente, de quo Exodi 12. ℣. 3. &c. ſive ille, quem quotannis immolabant Judæi in tanti beneficii memoriam, de quo ibid. ℣. 27.

Figura Chriſti.

Ille, inquam, agnus Paſchalis figura fuit innocentis Chriſti, qui dicitur Agnus Dei, qui venit in mundum pro nobis immolari, & nos per ſuum ſanguinem ab æternâ morte liberare.

Sicut Agni Paſchalis ſanguine poſtibus illito, Judæi liberati ſunt ab Angelo devaſtatore; ſic per Chriſti ſanguinem cordibus noſtris aſperſum, per fidem & per ſacramenta, ab æternâ morte liberamur.

Agnus quotannis in Paſcha immolandus, debebat eſſe ſine maculâ; Chriſtus fuit ſemper ſine peccato, ſemper purus & innocens.

Agnus ille Paſchalis debebat die 14. lunæ immolari; Chriſtus hac ipſâ die fuit mactatus.

Paulus ergo à ſenſu allegorico argumentans, ait: Paſcha noſtrum, Chriſtus verus Agnus Paſchalis, veraque paſchalis victima, immolatus eſt, nos morte ſuâ liberavit ab Angelo devaſtante & à diabolicæ C ſervitutis jugo, &c.

Chriſtianus ſit ſemper purus ob paſcha perenne.

Ergo ſicut Judæi, ubi figuralis agnus erat immolatus, abſtinebant à fermento; ſic & nos, immolato Chriſto, vero Dei Agno & noſtro, à peccato abſtineamus, puri & ſancti ſimus; epulemur ſpiritualiter in azymis ſynceritatis & veritatis.

Tota noſtra vita eſt paſcha? quia Chriſtus ſemper immolatus.

Et quia ſemel, ſed pro ſemper immolatus eſt Chriſtus; perenne celebremus Paſcha; tota noſtra vita ſit nobis unus & continuus Paſchæ dies, quo ſpiritualiter Chriſto, Agno Dei, pro nobis immolato, veſcamur, fide, ſpe, charitate, morum puritate & innocentiâ.

Et hæc eſt mens Divi Pauli.

A fortiori ſacerdos Chriſtianus debet ſemper eſſe purus, ob epulum paſchale.

D Quòd ſi Chriſtianus omnis, ob memoriam Paſſionis Chriſti, debet eſſe purus, ſanctus, innocens, à peccatoribus ſegregatus; quantò magis ſacerdos Chriſtianus, ob epulum Paſchale, ſanctiſſimam Euchariſtiam, Agnum Dei, myſticè immolatum, quem quotidie comedit; debet eſſe ſanctus, purus, innocens, à peccatoribus ſegregatus? ejus vita continuum eſt Paſcha: ſit ergo ſpiritu purus & ſanctus, laus Dei perpetua, continuum juſtitiæ ſacrificium.

Chriſto ſemper communicat: ſit ergo purus, ſanctus, &c.

℣. 9. *Scripſi vobis in epiſtolâ.*

In hac ℣. 2. & 7. hujus cap. inquiunt Patres Græci. in aliâ præcedenti, quæ deperdita eſt, aiunt D. Thomas & alii. Vide Eſtium.

Ne cum fornicariis communionem habeatis.

E ℣. 10. *Non utique cum fornicariis...*

Explicat de quibus loquatur, ſcilicet non de Gentilibus, quos vitare vix poſſetis; quia mundus plenus eſt hujuſmodi hominibus.

℣. 11. *Nunc autem ſcripſi vobis.*

Sed quod ſcripſi, intelligi volo de Chriſtianis; ita ut ſi quis Chriſtianus ſit fornicator, aut &c. cum hujuſmodi publicis peccatoribus omnem convictum & conſuetudinem devitate.

Eheu tempora noſtra! hæc vitia non ſunt jam apud Chriſtianos minùs communia, quàm olim apud Paganos; talibus modò plenus eſt mundus: quò fugiet,

gier, qui voluerit maledicos, aut impuros vitare? A

℣. 12. *Quid enim mihi; de iis qui foris ſunt, judicare.*

Quaſi diceret, non ad me pertinet de Gentilibus judicare. qui Chriſti non eſt, nec ſunt; nec ad Eccleſiam, nec ad Eccleſiæ Miniſtros pertinet.

Nonne vos de iis, qui ſunt intra veſtram Eccleſiam, judicatis, & debitis, ſi ſcandala fecerint, pœnis punitis.

℣. 13. *Nam eos qui foris ſunt Deus judicabit,* Non Eccleſia: eos ergo Dei judicio relinquite.

Quod ad vos ſpectat, *auferte* fornicarium à vobis.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 5. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

IN hoc 5. Capite duo præcipuè ad praxim notanda. B

Prim

Quòd non de noſtris tantùm peccatis, ſed & de alienis, præſertim ubi publica ſunt & ſcandaloſa, dolere & lugere debemus, tanquam de morbo & peſte publicâ, nos omnes comminante.

Hinc & pro aliorum peccatis orare, conteri, pœnitentiam agere debemus ne & nos inficiant. Vide ℣. 2. & 6.

Secundum.

Quòd tota Chriſtiani vita debet eſſe pura, ſancta, à peccatis munda, quia paſcha continuum:

Chriſtus Agnus noſter paſchalis immolatus eſt.

Ergo ſicut Judæi, ubi figuralis Agnus paſchalis erat immolatus, abſtinebant à fermento;

Sic & nos, Chriſto vero paſchali Agno immolato, à peccati fermento debemus abſtinere, puri & ſancti vivere.

Quia ergo Chriſtus ſemper immolatus; ideò & Chriſtianus debet ſemper epulari in azymis ſynceritatis & veritatis. Tota ejus vita paſcha perenne, vita pura, vita ſancta.

Quòd ſi hoc de omni & quolibet Chriſtiano verum eſt; quantò magis de ſacerdote, ob epulum paſchale. Vide ℣. 8.

Analyſis Cap. 6.

IN hoc cap. de duabus agit; lites damnat, & impudicitiam inſectatur. C

Quad ſpectat ad lites; primò factum exponit, non ſine indignatione: deinde damnat illud ex quacumque parte conſideratum; ex parte Judicum, in primis verſibus; ex parte litigantium ℣. 6. ex parte litis ipſius, quæ peccatum eſt, ℣. 7. tùm in læſo, qui non tulit injuriam; tùm in lædente, qui fecit injuriam.

Ut hunc carrigat, & ad pœnitentiam adducat; monet injuſtas regnum Dei nan hæreditaturos: hincque ſumit occaſionem alia multa enumerandi enormia peccata, à Dei regno excludentia, ℣. 9. 10. 11. idque ideò facit, quia Corinthiorum multi tales aliquando fuerant.

℣. 12. Duplici occurrit objectioni, quæ in ſupradicta de litibus fieri poteſt. Denique ℣. 13. duas breviter affert rationes alias, ob quas Chriſtiano non expedit litigare.

In eadem ℣. 13. ſenſim ſine ſenſu tranſit ad fornicatianem, apud Paganos habitam pro re indifferenti: ſed apud Chriſtianas horrendum eſt ſacrilegium; quia per eam membrum Chriſti fit membrum meretricis; templum Spiritûs ſancti palluitur; emptitius Dei ſervus Deum, Dominum offendit per ea ipſa, quæ Domini ſunt.

D *Denique concludit Deum à nobis & in corpore & in animâ glorificandum.*

Caput Sextum.

Textus.

1\. AUdet aliquis veſtrûm habens negotium adverſùs alterum, judicari apud iniquos, & non apud ſanctos.

2\. An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo judicabunt? & ſi in vobis judicabitur mundus, indigni eſtis qui de minimis judicetis?

3\. Neſcitis quoniam angelos judicabimus? quantò magis ſæcularia?

4\. Sæcularia igitur judicia ſi habueritis: contemptibiles qui ſunt in Eccleſiâ, illos conſtituite ad judicandum.

Paraphraſis.

FIERINE poteſt ut quis Chriſtianus, controverſiam habens adverſùs alterum Chriſtianum, audeat apud infideles Judices litigare, potiùs quàm apud aliquos è Chriſtianis arbitros?

An ignoratis quòd ſancti hunc mundum judicabunt? quòd ſi per vos mundus ipſe judicandus eſt; an eſtis indigni, qui judicetis de minimis & frivolis negotiis? E

An ignoratis quòd ipſos angelos (ſcilicet apoſtatas) judicabimus? quantò magis digni eſtis, qui de temporalibus judicetis?

Si ergo de rebus hujus vitæ controverſias habeatis; eos, qui in Eccleſiâ ſunt infimi, conſtituite in Judices (potiùs quàm ad Gentiles recurratis.)

Id ad erubeſcentiam veſtram dico vobis. Adeòne nemo eſt inter vos ſapiens & eruditus, qui poſſit fratrem ſuum judicare? A

5. Ad verecundiam veſtram dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, qui poſſit judicare inter fratrem ſuum?

Sed Chriſtianus in Chriſtianum litigat, & hoc apud Judices infideles.

6. Sed frater cum fratre judiciò contendit, & hoc apud Infideles.

Jam quidem procul dubio delinquitis in hoc, quòd inter vos forenſes diſceptationes habetis: quare non potiùs illatam ſuſtinetis injuriam? quare non potiùs illatum damnum patimini?

7. Jam quidem omninò delictum eſt in vobis, quòd judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?

Sed econtra voſipſi injuriam & damnum infertis, & hoc vel fratribus veſtris.

8. Sed vos injuriam facitis & fraudatis, & hoc fratribus.

An ignoratis quòd injuſti regnum Dei non hæreditabunt? ne erraveritis: neque ſcortatores, neque cultores idolorum, neque adulteri,

9. An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt. Nolite errare, neque fornicarii, neque idolis ſervientes, neque
B adulteri,

Neque qui turpia patiuntur, neque qui turpia agunt, neque qui clam rapiunt aliena, neque qui fraude, neque qui per vim rapiunt apertè, neque ebrioſi, neque maledici, regnum Dei hæreditate poſſidebunt.

10. Neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei poſſidebunt.

Et quidem tales quidam ex vobis fuerunt: ſed abluti eſtis, & ſanctificati eſtis, & juſtificati eſtis, Chriſti Domini Redemptoris noſtri merito, & Spiritûs ſancti beneficio.

11. Et hæc quidem fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Jeſu-Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri.

Omnia legibus non prohibita, mihi & vobis licent quidem; ſed non omnia quæ licent, expediunt: quaſi diceret (eſto lites liceant, non tamen expediunt. Eſto etiam liceat coram Ethnicis litigare) non expedit, ne ſub eorum redigamini ſervitute.

12. Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt: omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate.

Adde quòd eſca, res vilis, ventri ſedando deſtinata; & venter, pars ignobilis, cibis coquendis deſtinatus.

C 13. Eſca ventri, & venter eſcis:

Adde quòd Deus utraque deſtruet, ſeu eorum uſum brevi abolebit: non expedit ergo propter hæc vilia, & brevi deſitura, litigare.

Deus autem & hunc & has deſtruet.

Porro corpus non ſic fornicationi deſtinatum eſt, ſed Domino conſecratum, (cujus eſt membrum) & Dominus corpori datus eſt caput, (& hoc in æternum.)

Corpus autem non fornicationi, ſed Domino, & Dominus corpori:

Deus enim qui Dominum ſuſcitavit, & nos per ſuam omnipotentiam ſuſcitabit, ut in æternum Chriſto, capiti noſtro, uniamur.

14. Deus verò & Dominum ſuſcitavit, & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam.

Si neſcitis, ſanè ſcire debetis, corpora veſtra eſſe Chriſti Domini membra: ergone tollens membra quæ Chriſti ſunt, tradam ea meretrici? Abſit hoc ſacrilegium.

15. Neſcitis quoniam corpora veſtra
D membra ſunt Chriſti? tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit.

Illud tamen committit fornicator Chriſtianus, quia adhærens meretrici, fit unum cum eâ corpus, juxta illud quod Scriptura dicit Geneſ. 2. erunt duo per carnalem unionem, una caro.

16. An neſcitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur: erunt enim, inquit, duo in carne unâ.

qui autem Deo charitate conjungitur, fit unus cum eo ſpiritus.

17. Qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt.

Sacrilegam ergo horrete, & fugite fornicationem.

18. Fugite fornicationem.

Omne aliud peccatum, quod ordinariè committunt homines, extra ipſorum corpus eſt, (non peccant in corpus ſuum:)

Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt:

Fornicator autem in propeium corpus ſuum peccat, quod ex Chriſtiano & Divino facit meretricium & beſtiale.

E Qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat.

An ignoratis corpora veſtra eſſe templum Spiritûs ſancti, qui habitat in vobis, & quem accepiſtis à Deo.

19. An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritûs ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri?

Digitized by Google

20. Empti enim eſtis pretio magno; A glorificate, & portate Deum in corpore veſtro.

Denique ſcire debetis quòd veſtri juris non eſtis; etenim empti eſtis pretio magno, ſanguinis Jeſu-Chriſti; itaque glorificate, & portate Deum in corpore veſtro.

Commentarius in Caput ſextum.

AUDET *aliquis veſtrûm* .... Corinthios reprehendit, quòd apud Judices Paganos litigent, non ſine magno Evangelii dedecore.

Ac primò factum exponit. *Audet aliquis* . . .

Mirantis elocutio. Exprobrantis, & ex indignatione mirantis locutio. Quaſi diceret: fieri-ne poteſt ut quis Chriſtianus, controverſiam habens adverſùs alterum Chriſtianum, B audeat apud infideles Judices fratrem ſuum in jus vocare? potiùs quàm aliquem, aut aliquos è fratribus arbitros eligere, qui rem pacificè, & cum charitate componant?

Hæc reprehenſio cadit in actorem, qui fratrem ſuum ad Ethnicorum tribunalia trahebat: nec enim qui vocabatur in jus, legitimum Judicem vitare poterat.

Ethnici ſunt iniqui. Quare? *Apud iniquos.* Ethnici ſunt iniqui; tùm quia fide carent, quâ vivit juſtus; tùm quia carent verâ religione, & conſequenter Deo non reddunt quæ debent. Iniquos autem expreſſè vocat eos, ut inſinuet quòd immeritò jus ab eis quæratur.

C Quaſi diceret: iniqui ſunt; quomodò jus reddent vobis? Deo non reddunt quæ debent; quomodò quæ ſua ſunt, hominibus reddent?

Apud Deum iniquus & apud homines erit iniquus. Qui in Deum iniquus eſt, & in homines erit iniquus.

Chriſtiani econtra ſancti ſunt, quia veram fidem ac religionem habent, & quia per baptiſmum ſanctificati ſunt: hinc æqui in Deum & in homines. Hinc præſtat infimum & minùs eruditum Chriſtianum habere Judicem, quàm apud infidelem erudi-tiſſimum litigare: juſtus juſtitiam reddit.

Chriſtiano, mundi, & ipſorum angelorum Judici futuro, indignum eſt de terrenis litigare apud infideles. ℣. 2. *An neſcitis quoniam ſancti*. . . Factum ℣. 1. expoſitum damnat, quia divinæ fidelium authoritati derogat.

An neſcitis quoniam Chriſtiani, Chriſti membra, D cum Chriſto capite ſuo, mundum univerſum judicabunt?

Sancti mundum judicabunt, approbando ſententiam Judicis. Apoſtoli, eiſque ſimiles, Chriſti aſſeſſores, ſententiam proferent; non ore, ſed ſpiritu, ait & explicat D. Thomas.

Et ſi in vobis. . . id eſt; ſi per vos mundus ipſe & homines mundani quoad æterna ſunt aliquando judicandi: quomodò borum hominum judicia quæritis? quaſi voſmetipſos indignos arbitremini, qui de minimis, caducis & frivolis negotiis judicetis: qualia ſunt ea ob quæ litigatis.

Mundi Judices cùm ſitis, cura mundo judicari mavultis, quàm à fratribus veſtris, ad concordiam E charitativè reduci?

℣. 3. *Neſcitis quoniam Angelos*... Creſcit oratio; quaſi diceret: parum eſt vos hominum iniquorum Judices eſſe cum Chriſto: *Angelos* ipſos *judicabimus:* bonos quidem laudis & approbationis judicio: malos verò damnationis & exprobrationis judicio.

Una eſt Eccleſia Chriſti, ex Angelis & hominibus conflata; unum eſt omnium caput, unus Judex Chriſtus Dominus; Angelos ergo judicabit & homines.

In hoc Chriſti judicio augebitur ſanctorum Angelorum accidentale præmium, ex præmio ſanctorum hominum quos illuminarunt. Malorum autem Angelorum augebitur pœna, ex pœnâ hominum per eos ſeductorum, ait D. Thomas. hîc. Addi poteſt quòd multò magis augebitur eorum pœna, ex gloriâ ſanctorum hominum, à quibus ipſi victi ſunt; & qui tunc de ipſis triumphabunt, quaſi victores de victis.

Omnes ergo ſancti judicium Chriſti de ſanctis angelis laudabunt & glorificabunt: at præterea dæmonum victores, eis tamquam victis, vilibus, à Deo contemptis, & in æternum projectis, inſultabunt, & exprobrabunt quòd homines, fragili carne veſtiti, ſteterint in veritate, cadentibus angelis.

Hîc igitur tuam, ô Chriſtiane, dignitatem agnoſce: mundi, dæmonumque Judex futurus es: cùm ergo tanta ſit in cælis authoritas tua, ne vileſcas in terris. *Chriſtiani dignitas.*

Mundi Judex, ne mundo ſubjiciaris; ne mundanis inhies, mundo ne inhæreas, de mundanis ne litiges, mundanorum hominum opiniones & judicia ne quæras.

Dæmonum Judex, dæmoni ne obtemperes unquam; dæmones conſtanter vince, quibus in lavacro renuntiaſti; ut aliquando toto ſpectante mundo, victos traducas palam, & triumphes illos in Chriſto. Ex Coloſſ. 2. ℣. 15.

Quantò magis ſæcularia. Gr. *Βιωτικά* res hujus vitæ, res ad victum, veſtitum, &c. pertinentes, id eſt, quantò magis digni eſtis, qui de temporalibus, ſcilicet de pecuniis, de agris, &c. judicetis.

Cùm mundum & angelos ipſos ſitis judicaturi quoad æterna, quàm indignum eſt vos apud Paganos de rebus caducis litigare & judicari.

℣. 4. *Sæcularia igitur judicia* . . .

Ex ſuprà dictâ Chriſtianorum authoritate judiciariâ concludit, quòd infimus Chriſtianus ſit rebus ſæcularibus judicandis ſuperior & nimis idoneus.

Si ergo de rebus hujus vitæ controverſias aliquas habeatis, *contemptibiles.* Gr. nihili factos, id eſt, abjectos, contemptos; eos qui in Eccleſiâ infimi ſunt & minimi æſtimantur, *conſtituite* in Judices. Gr. *καθίζετε* ſedere faciatis; ſcilicet ut judicent tanquam arbitri, potiùs quàm ad Gentiles Judices recurratis.

Hujus vitæ bona, Chriſtiani contentionem non merentur, cujus ſollicitudo continua debet eſſe de æternis. *Porrò unum eſt neceſſarium.* *Terrena bona Chriſtiani contentione ſunt indigna.*

Quòd ſi tamen aliqua inter Chriſtianos oriatur controverſia, præſtat arbitros ab eis eligi, quàm apud Judices litigari.

Præſtat arbitros minùs eruditos, ſed ſanctiores & æquiores eligi; quàm ad Judices eruditiores, ſed minùs æquos recurri.

℣. 5. *Ad verecundiam veſtram dico* ... monet quòd hoc dicat, non ſtabiliens, quaſi velit tales de facto judices, contemptos & imperitos eligi: ſed ut vos, ô Corinthii, pudore ſuffundam, eò quòd ad Gentiles recurratis, quaſi non ſint apud vos ſapientes & periti, qui litigia veſtra poſſint componere.

Sic non eſt inter vos ſapiens, id eſt, adeò ne nemo eſt inter vos ſapiens & eruditus, qui poſſit fratrem ſuum judicare?

Gr. *οὐδὲ εἷς* ne unus quidem.

In fratrem litigare, malum

℣. 6. Sed frater cum fratre ... id eſt, Chriſtianus in Chriſtianum, membrum Chriſti in aliud Chriſti membrum. Ecce malum ex parte litigantium.

Et hoc apud infideles. Ecce aliud malum, ex parte Judicum, ad quos, non ſine Eccefiæ contemptu & ſcandalo, recurritur.

Poſtquam factum initio expoſitum damnavit ex parte Judicum, damnat & ex parte litigantium; illud in ſeipſo tandem damnaturus.

Quantò magis &c.

Sed quid diceret Paulus, ſi filios in parentes &c. ſi Monachos in Abbates, &c. ſi Sacerdotes in Epiſcopos cerneret litigantes, & hoc apud Laïcos & Sæculares?

℣. 7. Jam quidem omninò delictum eſt ... Litem ipſam in ſe conſideratam damnat quaſi delictum. Gr. ἥττημα. diminutio, defectus, minoratio, à verbo ἡττῶμαι. ſuccumbo, cedo, vincor, frangor.

Itaque ἥττημα ſignificat hîc quamdam animi impotentiam & imbecillitatem, quâ Corinthii iræ vel lucri cupiditati ſuccumbentes, inter ſe litigabant.

Gr. jam quidem igitur omninò minoratio in vobis eſt. Syr. jam itaque voſmetipſi culpæ obnoxii eſtis, &c. audaciam ſuperius vocavit ad infideles judices recurſum; hîc delictum vocat ipſummet Corinthiorum litigare.

Mens ſancti Pauli circa lites.

Jam quidem omninò delictum eſt. Non dico, quòd Judices Ethnicos adeatis; ſed hoc ipſum quòd judicia, ſeu lites habeatis.

Et quia pars læſa poterat dicere, injuriâ ſum affectus, hanc ejus excuſationem rejicit dicens, *Quare non magis injuriam accipitis* ...

Sic itaque litem ipſam Corinthiorum damnat, ut & litis & litigantis excuſationem non admittat

Ita D. Paulum explicuit & intellexit D. Auguſtinus in Enchirid. cap. 78.

Ita D. Thomas, ad delictum vobis imputatur, quòd poſt converſionem veſtram, judicia habetis inter vos, inter quos ſcilicet debet eſſe pax. &c.

Ita ante omnes D. Chryſoſtomus, qui quadruplum hîc crimen agnovit: Primum neſcire injuriam ferre; ſecundum injuriam facere; una pars enim alteri facit injuriam: tertium ad iniquos recurrere: quartum in fratrem litigare; ſicque fraternam charitatem cum ſcandalo lædere.

Sed, inquies, peccatumne eſt Chriſtiano litigare? ſeu in judicio ſua repetere?

Reſpondet D. Thomas, poſt gloſſam, 1° perfectis, quibus nihil eſt proprium, peccatum eſt, ſi quid in judicio repetunt, quaſi proprium: licet tamen eis in judicio repetere, ea quæ ſunt communia; hoc enim, inquit, eſt opus charitatis, defendere, vel recuperare res pauperum.

Litigare quando peccatum?

2° Omnibus peccatum eſt ob tria. 1° ob cauſam ex quâ quis judicium habet; ſi ex cupiditate & avaritiâ. 2° ob modum judicii, ſi cum contentione & detrimento pacis judicium proſequatur: 3° ob perverſitatem judicii, ſi injuſtè & fraudulenter in judicio procedat: 4° ob ſcandalum.

Quando licet?

3° Ex charitate licet ſua in judicio repetere; ſi ſic in judicio procedatur, ut nihil fiat contra juſtitiam, & contra charitatem.

Quod quia factu difficillimum; plerumque enim lites, non ex charitate, ſed ex inordinato rerum temporalium amore, ſuſcipiuntur: plerumque ex litibus naſcuntur plurima contra charitatem peccata; ſiniſtræ ſuſpiciones, odia, obtrectationes, vindictæ, &c. plurima contra juſtitiam, fraudes, doli, falſitates, calumniæ.

Adde temporis jacturam, mentis diſtractionem, ſalutis ob temporalia negligentiam, Dei oblivionem.

Quid concludendum circa lites.

Hinc concludi debet quòd lis quidem non ſit in ſe quid malum: ſed infinita propemodum mala ſecum trahit; ita ut ſit inexhauſtus malorum & criminum incautis abyſſus.

Domini Jeſu præceptum.

Itaque Chriſtianus obediat Chriſto dicenti Math. 5. 40. ei, *qui vult tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* & Lucæ, *ab eo qui aufert tibi veſtimentum, etiam tunicam noli prohibere* ... *Et qui aufert quæ tua ſunt, ne repetas.*

Quomodò intelligendum.

Hæc præcepta Domini, ait D. Thomas, non ſunt ſemper obſervanda in executione operæ, ſed ſemper ſunt habenda in præparatione animi; ut ſcilicet ſimus parati hoc facere, vel ſuſtinere, potiuſquam aliquid agere contra charitatem fraternam.

Quare non magis injuriam accipitis ... hoc Apoſtolus parti læſæ dicit. Duabus enim ex cauſis naſcuntur lites; vel quia perſonæ læditur honor; vel quia damnum aliquod in temporalibus infertur.

Injuriam non pati, crimen.

Quare non potius injurias perſonæ illatas, & damna in temporalibus facta patienter ſuſtinetis, quàm ut judicio contra inferentem, vel injuriam, vel damnum contendatis.

Si crimen eſt injuriam non ferre; quantò majus injuriam facere. ait D. Chryſ.

Quantò magis facere.

℣. 8. Sed vos injuriam facitis ... hoc parti lædenti dicit. ſed vos ipſi & injuriam & damnum infertis, & hoc fratribus. quod crimen auget.

℣. 9. An neſcitis quia iniqui. Gr. injuſti; id eſt, qui injuſtitiam aut injuriam faciunt, *regnum Dei hæreditate non poſſidebunt.*

Nota.

Nota ex D. Paulo delictorum diſcrimen; delicti quidem, non patientem injurias accuſavit, ſed de eo non dicit quod de facientibus injuriam hîc affirmat. *Regnum Dei non poſſidebunt.*

Nolite errare. præfatio Paulo ſolita in rebus majoris momenti, quas vult obſervari & retineri.

Neque fornicarii ... multa gravia enumerat peccata à Dei regno excludentia. neque ſcortatores, neque cultores idolorum, neque adulteri.

℣. 10. Neque molles. qui turpia patiuntur, ait Theophyl. ſcorta maſcula, ſeu catamiti, ait Menochius, & alii, Plerique tamen per *molles* intelligunt ſui ipſius corruptores, per voluntariam pollutionem.

Neque maſculorum concubitores: ſodomitæ, qui turpia & infanda agunt. *neque fures:* qui clam rapiunt aliena: *neque avari*, qui fraude & dolo proximum ſuum circumveniunt. *neque rapaces*, qui per vim rapiunt apertè. *neque ebrioſi, neque maledici.* Minora peccata hîc cum majoribus conjungit; quia non de ſupplicio nunc agitur; ſed de regni amiſſione, è regno autem pariter excidunt: ait Theophyl.

Obſervatio notanda circa noſtram cum Deo ſimilitudinem moralem.

Regnum Dei poſſidebunt, Gr. hæreditabunt Syr. hæreditate non poſſidebunt.

Hæreditas filiorum eſt, non ſpuriorum: hæreditas ergo Dei, ad Dei filios, Deo ſimiles, ſanctos, juſtos, caſtos, omnibus ex charitate benefacientes, attinet; non ad injuſtos impudicos, malos, & nequam, Deo in omnibus abſimiles & oppoſitos.

Noſtra temporalis cum Deo ſimilitudo porrigit æternam.

Hinc in ſcripturis tam ſæpe monemur, ut Deo ſimiles ſimus. *Sancti eſtote, quia ſanctus ſum*, &c. *Eſtote perfecti ſicut & Pater veſter cæleſtis* &c. *Eſtote imitatores Dei, ſicut filii chariſſimi* &c.

Noſtra

Noſtra cum Deo in moribus temporalis ſimilitudo pariet æternam noſtram cum Deo in gloriâ ſimilitudinem. Similitudo per gratiam producit ſimilitudinem in gloriâ; gratia ſemen gloriæ.

Dei præcepta ad hanc tendunt ſimilitudinem temporalem & æternam.

Omnia Dei præcepta ad hanc temporalem, in moribus ſimilitudinem tendunt, ſeu ut ſimus ſancti, juſti, caſti, &c. ſicut Deus ſanctus, juſtus, &c. eſt, ut ſcilicet in æternum Deo ſimiles ſimus in gloriâ, illius regni hæredes, beatitudinis ſocii, gloriæ conſortes. *Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus.* Erimus omne quod eſt, fruemur omni bono, quod eſt & quo fruitur ipſe; ô beatam hæreditatem! ô terque, quaterque felicem omnis boni fruitionem! Vide Corollarium pietatis.

Regenerationis effectus.

ỳ. 11. *Et hæc quidem*... id eſt, & quidam ex vobis tales quidem fuerunt. *Sed abluti eſtis:* ſcilicet, his peccatorum ſordibus per lavacrum regenerationis, & per pœnitentiæ lachrymas: & non abluti tantùm. *Sed ſanctificati eſtis*, id eſt, veram adepti eſtis animæ ſanctitatem, per internam Dei gratiam vobis infuſam.

Sed juſtificati eſtis, id eſt per eamdem gratiam, veram eſtis juſtitiam conſecuti.

In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, id eſt, Chriſti merito redemptoris noſtri: ipſe enim eſt cauſa meritoria noſtræ juſtificationis; & Spiritûs ſancti beneficio, ipſe eſt noſtræ ſanctificationis author.

Ob quos Deo gratias.

Gratias ergo æternas Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui nos lavit in ſanguine ſuo; peccatorumque noſtrorum purgationem fecit in eodem ſanguine.

Gratias æternas Deo, *qui prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum... qui nos gratificavit in dilecto filio ſuo: in quo habemus redemptionem per ſanguinem ejus, remiſſionem peccatorum ſecundum divitias gratiæ ejus.*

ỳ. 12. *Omnia mihi licent*... occurrit objectioni duplici, quam contra ſuperius dicta, Corinthii facere poterant.

Objectio contra ỳ. 7.

1° Contra ỳ. 7. poterant objicere: Nonne licet ſua in judicio repetere? cur ergo dicis: *Jam quidem omnino delictum eſt in vobis*, &c.

Contra ỳ. 1.

2° Contra verſum primum objicere poterant. Nonne ſua repetere licet, coram legitimis judicibus; quamquam Ethnicis? cur ergo nos accuſas audaciæ, &c. *audet aliquis veſtrûm*... Huic utrique objectioni occurrens reſpondet;

Reſpondet primæ.

Primæ quidem, fatendo quod liceat, ſeu nullâ lege ſit prohibitum; ſed non expedit, inquit. *omnia mihi licent*, id eſt, *omnia*, legibus non prohibita, *mihi*, & vobis *licent* quidem; *ſed non expediunt omnia*, quæ licent.

Quaſi diceret, non invehor in lites, quaſi per ſe malæ ſint, aut legibus prohibitæ; ſed quia non expediunt, ut hucuſque probavi.

Reſpondet ſecundæ.

Secundæ objectioni reſpondet, eadem verba repetens: *omnia mihi licent.* quaſi diceret; licet coram Ethnicis etiam judicibus ſua repetere: hoc nullâ quidem lege prohibetur.

Sed ſtatim ut ab hoc faciendo avertat, novam, ſpecialem & præcipuam rationem affert, ob quam non expedit.

Nova & præcipua ratio non litigandi coram infidelibus.

Sed ego ſub nullius redigar poteſtate: quaſi diceret; eſto, liceat, non expedit tamen vobis, ne ſub iniquorum judicum poteſtate redigamini; forte, non ſine fidei veſtræ periculo: etenim timendum ne vos avertant ab eâ, ob temporalia.

Divi Pauli prudentia.

Sed quare D. Paulus hæc ita vagè, conciſè, obſcurè, & ſub ſuo nomine dixit?

Forte, ne clarius loquens, poteſtates & magiſtratus læderet, videreturque eorum juriſdictioni obtreA ctare; & ne, ſi hæc ejus epiſtola ad eorum notitiam perveniret, Evangelio noceret.

Divi Pauli doctrina.

Quidquid ſit: conſtans eſt Apoſtoli doctrina. *Subditi eſtote omni humanæ creaturæ, ſive Regi... ſive Ducibus... ſive Magiſtratibus*... coram eis vocati, comparete; interrogati, reſpondete: ſed ſi qua ſit inter vos de ſæcularibus controverſia, infimum Chriſtianum eligite in arbitrum, potiuſquam ad Ethnicos judices recurratis, ob multas jam allatas rationes; ſed præſertim ne ſub eorum ſervitute redigamini, cum magno veſtræ ſalutis periculo.

Chriſtiano non expedit litigare ob terrena, quia vilia.

ỳ. 13. *Eſca ventri, & venter eſcis:* duas alias rationes pauciſſimis verbis affert, ob quas litigare prorſus non expediat.

Primam deſumit ex vilitate rerum, ob quas litigatur. *Eſca*, res vilis, *ventri* ſedando deſtinata; *& venter*, pars ignobilis, *eſcis* coquendis deſtinatus. quaſi diceret, vobis Chriſtianis, ad Dei regnum hæreditate poſſidendum vocatis, non expedit inter vos B lites habere; propter res, quæ ad eſcas & ad ventrem fere tendunt omnes.

Et brevi deſitura.

Secundam deſumit à brevitate durationis illarum. *Deus autem & hunc & has deſtruet.* Deus utraque & ventrem & eſcas deſtruet: id eſt, eorum uſum abolebit. uſus enim edendi ceſſabit in morte; poſt reſurrectionem erimus ſicut Angeli Dei, non comedentes, ſicut nec nubentes.

Hinc contemnenda terrena.

Hæc dicuntur, ut harum rerum contemptus ingeratur. quaſi diceret, hæc in ſe vilia, & brevi deſitura ſpernite, aliis relinquite; vos verò filii Dei, æterna, divina, æſtimate, curate, proſequimini totâ mentis ſollicitudine & toto cordis affectu.

Æterna curanda.

Deus cordis mei! ô Deus totius cordis mei! totum C cor meum ad te trahe; totum cor meum ad te ſurſum leva; nullaque pars ejus à te diffluens, trahatur in terram, inhæreat terræ!

Corpus autem non fornicationi... Gr. at corpus, &c. Syr. porrò corpus non fornicationi, &c. cum puncto præcedente; ita ut incipiat phraſis. porrò, &c.

Cap. 5. de enormi impudicitiâ egit, & quæ talis erat, *qualis nec inter Gentes*...

Hîc de ſimplici fornicatione, & quidem inter Gentiles valde frequenti; & ab ipſis etiam Philoſophis habitâ pro indifferenti.

Ne igitur Corinthii, à Gentilibus Philoſophis ſeducti, putarent idem de fornicatione, ac de litibus D eſſe; ſcilicet, licere quidem, ſed non expedire; inter utrumque diſcrimen oſtendit Apoſtolus, dicens.

Corpus autem non fornicationi. ſcilicet deſtinatum eſt, ſicut venter eſcis coquendis. quaſi diceret, non ideò formatum eſt corpus noſtrum, ut fornicationi vacet: ſed ut famuletur Domino. *Sed Domino & Dominus corpori*, id eſt,

Corpus noſtrum Domini eſt, ut membrum ejus. & Dominus noſtri corporis eſt, ut caput illius: noſtrum ergo corpus Domino capiti noſtro, caſtè & ſanctè debet famulari, non verò fornicationi vacare.

Prima ratio Chriſtianum avertens ab omni impuritate.

Hîc primam rationem nota avertentem à forniE catione. Domini eſt corpus noſtrum, & Dominus eſt noſtri corporis: membrum ſumus Chriſti Domini; Chriſtus autem Dominus corporis noſtri caput eſt: hæc relatio capitis ad membrum, & membri ad caput, infert caſtitatis obligationem.

Chriſti membrum eſt, & Chriſtus caput ejus eſt.

Sicut Chriſtus datus eſt caput corpori noſtro, ut illud ſanctificet & regat; ſic corpus noſtrum datum eſt Chriſto, ut illi caſtis & ſanctis moribus deſerviat.

ỳ. 14. *Deus verò & Dominum ſuſcitavit & nos*... ne putarent etiam hanc relationem tempora-

Digitized by Google

A ſancto, nobili & Divino facit illud meretricium, vile, ſordidum, beſtiale.

Vel eſſe verſus 19. quaſi antecedens, ita ut verſus 19. ſit bujus aſſerti probatio, ſeu ideò fornicatorem peccare in corpus ſuum, quia cùm per baptiſmum Spiritûs ſancti templum factum ſit, polluit illud per fornicationis immunditiam.

Huic conjecturæ favet quod iiſdem verbis Apoſtolus fornicationis enormitatem exaggeret per relationem corporum noſtrorum ad Spiritum ſanctum, quibus ante per relationem ad Jeſum-Chriſtum: *An neſcitis quoniam membra veſtra*...;

Horrenda fornicatio, quia Spiritûs ſancti templa ſunt corpora noſtra.

℣. 19. *An neſcitis quoniam membra veſtra*...

B Alterum argumentum fugiendæ fornicationis; Cùm per baptiſmum facti ſimus templum Spiritûs ſancti, fornicatio eſt ſacrilega atque impia templi profanatio.

Totus homo templum Dei eſt; mens hominis, quaſi adytum templi; animæ facultates, baſilica; corpus verò, quaſi porticus.

Hinc, ut ait Tertullianus lib. de cultu fœm. 2. hujus templi æditua & antiſtita pudicitia eſt.

Quem habetis à Deo.

Authorem tanti muneris recenſet, ut ingratitudinem exaggeret; quaſi diceret: injurius & ingratus eſt in Spiritum ſanctum, qui per gratiam habitat in vobis, & in Deum ipſum, qui Spiritum ſanctum miſit in vos.

Totam ſanctiſſimam Trinitatem ſpecialiter offendit Chriſtianus fornicator.

C Totam itaque ſanctiſſimam Trinitatem ſpecialiter offendit Chriſtianus fornicator. Filium, cujus eſt membrum; Spiritum ſanctum, cujus eſt templum; Patrem, qui Spiritum ſanctum nobis dedit, & per Filium nos redemit.

Et non eſtis veſtri, id eſt, veſtri juris.

Alia enormitas impuritatis.

Ultimum argumentum ductum à ſacrilego furto, quod fornicator committit.

℣. 20. *Empti enim eſtis*... ſcilicet pretio inæſtimabili, ſanguinis Jeſu-Chriſti, Filii Dei.

Servus emptitius maximam domino facit injuriam, ſi illum, per hoc ipſum quod ejus eſt, offendat.

Cavete ergo ne corpore, quod Domini eſt, Dominum offendatis, ſed econtra

Glorificate & portate...

Gr. in corpore veſtro & in ſpiritu veſtro, quæ ſunt Dei. Syr. idem.

Portate Deum in corpore, templo quod inhabitat.

Notandum ad intelligentiam.

Nemo miretur quòd Apoſtolus ad Corinthios ſcribens, tam acriter in fornicationem invehatur: Corinthus civitas erat Veneri dicata, in quâ ſcortationum & turpitudinum erat non tantùm omnis licentia, ſed & honor.

Corbys, dæmon, apud Corinthios colitur, præſes effœminatorum & impudicorum, ait Suidas verbo *corbys*.

Fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quàm mille habuerit ſacrorum famulas meretrices, quas Deæ, viri, mulieresque dedicarunt, ait Strabo lib. 9. & Herodotus in Clio

Inſuper mille quotidie ſelectiſſimæ ex totâ Græciâ & Aſiâ puellæ omnibus adventantibus proſtituebantur: quod illæ honori & pietati ducebant, putantes ſe hoc modo felix ſibi matrimonium captare.

Vide Cornelium à lapide in fine 6. cap. & in cap. 11. ℣. 3. Tyrinum in fine 6. cap. Fromondum in præfatione.

Hinc non minoribus indigebant argumentis, quibus à fornicatione arcerentur.

Corinthiari, idem ac ſcortari, laſcivire, genio & libidini indulgere.

Hinc: *Non cuivis homini contingit adire Corinthum*, quia æs magnum ab amaſiis ſuis exigebant.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Cap. 6. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

NOTA Divi Pauli mentem circa lites, octo primis verſibus expreſſam, ut omnem, quantùm poteris, litem vites. Vide etiam dicta ℣. 13.

Secundò.

Nota quod ℣. 10. dictum eſt de hæreditate Dei poſſidendâ à Dei filiis, Deoque ſimilibus, juſtis & ſanctis; non autem à ſpuriis, filiis nequam, & Deo diſſimilibus.

Hincque ſtude Deo ſimilis eſſe, ſanctus, juſtus, peccatum horrens, omne bonum cogitans, amans, faciens.

Omnia Dei præcepta tendunt ad hanc noſtram moralem cum Deo ſimilitudinem efficiendam; ſeu ut Deo ſimiles nos in moribus efficiant.

E Malum prohibent, quod Deus, ipſa ſanctitas, horret. *Mundi ſunt oculi tui, ne videas malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris.* Habac. c. 1. 13.

Bonum, ſanctitatem, juſtitiam præcipiunt, quia Deus ipſa bonitas, ipſa juſtitia, ipſa ſanctitas eſt.

Unumquodque Dei præceptum quædam Divinæ ſanctitatis eſt declaratio, quam imitemur, ut ſancti ſimus, ſicut & ipſe ſanctus eſt.

Ad hanc eamdem ſimilitudinem procurandam tendunt Dei promiſſa & minæ.

D Æternam Deus minatur exhæredationem, ſeu ſeparationem & alienationem à ſe, ſummo & æterno bono, ſi fuerimus abſimiles, *neque molles, neque fures, neque avari*... *neque rapaces, neque ebrioſi, hæreditabunt regnum Dei.*

Æternam ſuam hæreditatem, regnum ſuum, ſuæque beatitudinis conſortium nobis promittit, ſi ſancti fuerimus, ipſique ſimiles in moribus.

Huic ergo Divinæ ſimilitudini totis viribus ſtudeamus; malum horreamus; *quaſi à facie colubri fugiamus peccatum*; virtutem, ſanctitatem omnem amplectamur.

Tertiò.

Nota rationes quibus Apoſtolus in ſeptem ultimis verſibus Corinthios fideles avertit à fornicatione; & horrebis peccatum, Chriſtiano, Chriſto, imò toti ſanctiſſimæ Trinitati maximè injurioſum.

Chriſtiano, quem ex ſancto & Divino facit ſordidum & animalem, & quaſi beſtialem.

Chriſto, cujus membra facit meretricia.

Deo, quem offendit per hoc ipſum quod Dei eſt,

Digitized by Google

Analyſis Capitis Septimi.

VARIA reſolvit dubia ſibi à Corinthiis propoſita circa conjugium, viduitatem, & virginitatem.

Primum dubium. Num Chriſtiano, homini per Spiritum ſanctum renato, liceat uſus matrimonii?

Reſpondet quòd melius quidem forer ab eo abſtinere; propter vitandas tamen impuritates, conjugati cohabitare pergant, mutuum ſibi debitum reddant; nec ſeſe ſeparent niſi ex conſenſu mutuo, ad tempus, & ut orationi ferventiùs vacent & puriùs: poſt quod tempus, idem familiaritatis commercium repetant; quod tamen Paulus indulget, non jubet: cupit enim, ſi fieri commodè poſſet, ut omnes ſibi forent in continentiâ ſimiles, ℣. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Secundum dubium. An innuptis & viduis expediat nubere?

Reſpondet ſatius eſſe ut cælibes maneant: quòd ſi tamen non ſe continent, nubant: melius eſt nubere quàm uri, 8. 9.

Tertium dubium. An liceat divortium? ℣. 10.

Reſpondet ex Chriſti Domini præcepto, inſolubile eſſe conjugium: conjugati igitur non A *diſcedant ab invicem, aut maneant cælibes, quoaduſque reconcilientur, ℣. 10. 11.*

Quartum dubium. Num etiam inſolubile ſit fidelis cum infideli conjugium?

Diſtinguit Apoſtolus; ſi infidelis pacificè cohabitare conſentit cum fideli, non diſcedat fidelis: quia tunc ſpes eſt quòd convertatur infidelis, & quòd utrinſque filii ſanctificabuntur, ℣. 12. 13. 14.

Si verò infidelis prior dirimit conjugium, & non eſt pacificus; ſinatur abire, & à tali conjugio libera maneat pars fidelis: hac in re tamen conſulatur Deus, & unuſquiſque ſecundùm gratiam ſibi datam ambulet, ℣. 15. B *16. 17.*

A conjugiis etiam diſparibus non temerè ſolvendis, tranſit Apoſtolus ad alias conditiones etiam non facilè mutandas: vult ergo, ut quantùm religio ſinit, fideles ſint in ſuo ſtatu ſtabiles, ℣. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24.

Quintum dubium circa virginitatem. Illam commendat, ac matrimonio præfert, multas ob rationes; ſic tamen conſulit, ut non præcipiat: bonum quippe conjugium; melior virginitas & cælibatus, à ℣. 25. uſque in finem.

CAPUT SEPTIMUM.

Paraphraſis.

QUOD ſpectat ad quæſtiones, quas mihi per litteras veſtras propoſuiſtis; hoc meum habetote reſponſum.

Melius quidem eſt homini uxorem ſuam non tangere; tamen propter vitandas impuritates, unuſquiſque habitet cum uxore ſuâ, & unaquæque uxor cum viro ſuo.

Mutuum ſibi debitum reddant; vir uxori, & uxor viro.

Quia ſibi mutuò ſua corpora ſic dederunt, ut nec mulier ſui corporis poteſtatem habeat, ſed vir; nec vir ſui corporis jus habeat, ſed uxor:

Ne itaque fraudetis vos invicem, niſi fortè cum ambo conſenſeritis ad tempus, ut puriùs orationi vacetis; poſt quod, rurſùm ad idem commercium revertimini: ne ſathanæ occaſionem præbeatis vos ad incontinentiam tentandi; & ex infirmitate veſtrâ tentationi ſuccumbatis.

Hoc autem dico tanquam infirmis, indulgendo, non præcipiendo.

Vellem enim vos omnes eſſe ſicut meipſum in continentiâ: ſed unuſquiſque à Deo donum proprium habet; alius quidem tale donum; alius verò tale diverſum.

Textus.

1. DE quibus autem ſcripſiſtis mihi: bonum eſt homini mulierem non tangere:

D 2. Propter fornicationem autem unuſquiſque ſuam uxorem habeat, & unaquæque ſuum virum habeat.

3. Uxori vir debitum reddat: ſimiliter autem & uxor viro.

4. Mulier ſui corporis poteſtatem non haber, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier.

5. Nolite fraudare invicem, niſi fortè ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi: & iterùm revertimini in idipſum, ne E tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtram.

6. Hoc autem dico ſecundùm indulgentiam, non ſecundùm imperium.

7. Volo enim vos omnes eſſe ſicut meipſum: ſed unuſquiſque proprium donum haber ex Deo: alius quidem ſic, alius verò ſic.

8. Dico

8. Dico autem non nuptis, & viduis: bonum eſt illis, ſi ſic permaneant, ſicut & ego.

9. Quòd ſi non ſe continent, nubant. Melius eſt enim nubere quàm uri.

10. Iis autem qui matrimonio juncti ſunt, præcipio, non ego, ſed Dominus, uxorem à viro non diſcedere:

11. Quòd ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.

12. Nam cæteris ego dico, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam.

13. Et ſi qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illâ, non dimittat virum:

14. Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem; & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filii veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt.

15. Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat: non enim ſervituti ſubjectus eſt frater aut ſoror in hujuſmodi: in pace autem vocavit nos Deus.

16. Unde enim ſcis, mulier, ſi virum ſalvum facies? aut unde ſcis, vir, ſi mulierem ſalvam facies?

17. Niſi unicuique ſicut diviſit Dominus; unumquemque ſicut vocavit Deus, ita ambulet, & ſicut in omnibus Eccleſiis doceo.

18. Circumciſus aliquis vocatus eſt? non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus eſt? non circumcidatur.

19. Circumciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt: ſed obſervatio mandatorum Dei.

20. Unuſquiſque in quâ vocatione vocatus eſt, in eâ permaneat.

21. Servus vocatus es? non ſit tibi curæ: ſed & ſi potes fieri liber, magis utere.

22. Qui enim in Domino vocatus eſt ſervus, libertus eſt Domini: ſimiliter qui liber vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti.

23. Pretio empti eſtis, nolite fieri ſervi hominum.

24. Unuſquiſque in quo vocatus eſt, fratres, in hoc permaneat apud Deum.

25. De virginibus autem præceptum Domini non habeo: conſilium autem do, tamquam miſericordiam conſecutus à Domino, ut ſim fidelis.

A Non nuptis autem & viduis, dico quòd illis bonum eſt, ſi ſic innupti maneant, ſicut & ego ſum innuptus.

Quòd ſi tamen non ſe continent, matrimonio jungantur: ſatius enim eſt uxorem ducere, quàm fornicari.

Conjugatis ego, non à meipſo, ſed authoritate Chriſti Domini præcipio, ut ab invicem non ſeparentur, facto ſcilicet quoad thorum divortio:

Quòd ſi verò ob aliquam cauſam ſeparentur, maneant cælibes, aut reconcilientur.

B Quòd ſpectat ad alios, ſcilicet diſparis fidei conjugatos; Chriſtus Dominus de talibus nihil præcepit: hinc ego Domini ſpiritu motus dico. Si quis Chriſtianus uxorem habeat idololatridam, & hæc cum illo habitare conſentit, non dimittat eam.

Et ſi qua mulier Chriſtiana virum habet idololatram, qui cum eâ pacificè habitare voluerit, non dimittat eum.

Jam enim vir infidelis quaſi ſanctificatus eſt per mulierem fidelem. Spes eſt ſanctificationis. Et mulier infidelis quaſi ſanctificata eſt per virum fidelem. Spes eſt quòd ad fidem convertatur, ſi ſimul cohabitent. Secùs verò filii veſtri illegitimi habebuntur, C & in idolorum cultu educabuntur: nunc autem & legitimi & piè educati, & ſpes eſt quòd fient ſancti, id eſt, Chriſtiani.

Si verò Paganus prior diſcedit, & conjugium dirimit: ſinatur abire; in tali enim caſu non obligatur pars Chriſtiana, libera manet à tali conjugio.

Ad pacem vocavit nos Deus; Chriſti religio non cogit nos ad ſervitutem, quâ pax noſtra turbetur.

Ais, fortè, ſpes eſt converſionis. Res eſt valdè incerta. Unde enim ſcis &c. Itaque ſine abire, & tu tuâ utere libertate.

Verumtamen unuſquiſque (hoc in negotio) ſecundùm gratiam ſibi datam, ambulet, & in ſtatu, in quo erat, cùm ad fidem vocatus eſt, ſtabilis permaneat. Ita doceo in omnibus Eccleſiis.

D Aliquis ad fidem vocatus eſt, cùm jam eſſet circumciſus, ne cutem attrahi faciat: alius Gentilis in præputio fidem ſuſcepit, non curet de circumciſione.

Nullius momenti ſunt ad ſalutem circumciſio, aut præputium; ſed fidelis obſervatio mandatorum Dei maximum ad eam momentum habet.

Unuſquiſque in eo vitæ genere, ordine, & conditione maneat, in quo erat, cùm vocatus eſt ad fidem.

Si ſervus vocatus es? ne ſit tibi moleſtum: imò ſi potes in libertatem vocari, elige potius ut ſervias:

Quid enim de ſervitute aut libertate curas, cùm hæc apud Chriſtum ſint paria: qui enim ſervus vo- E catus eſt ad fidem, à Chriſto Domino liber factus eſt: & qui liber vocatus eſt, Chriſti Domini Redemptoris noſtri ſervus factus eſt.

Magno ſanguinis Chriſti pretio redempti eſtis: ne ergo ſitis paſſionum hominum ſervi, nec Deum offendatis unquam, ut hominibus placeatis.

Unuſquiſque igitur Deo ſerviens, maneat in ſtatu, in quo erat, cùm ad Chriſtianiſmum vocatus eſt.

De virginitate ſervandâ, nullum Chriſtus dedit præceptum: hinc ego de eâ vobis do tantummodò conſilium; illud autem do vobis, tanquam vir, qui gratiam à Domino conſecutus ſum, ut ſim fidelis miniſter Dei, ejuſque mentem fideliter exponam.

A Itaque exiſtimo & dico, bonum & melius hoc eſſe, ſcilicet virginem permanere; ita dico, hoc, homini, id eſt, utrique ſexui, bonum & optimum eſt, propter vitandam inexiſtentem in conjugio moleſtiam.

Itaque ſi ſis alligatus uxori, ne divortium quæras: ſed ſi liber es, conſulo, ut ſic permaneas, nec quæras uxorem.

Hoc tamen ſic conſulo, velut melius, ut nolim arbitreris quòd malè feceris nubendo. Si acceperis uxorem, non peccaſti, & ſi virgo nubat, non peccat: ſed tales, contracto conjugio, multas ſecundùm carnem tribulationes habebunt; quibus ego vos, miſeratione veſtri ductus, optem eximi.

B Hoc itaque, fratres, vobis omnibus dico, & ad hoc attentos vos velim, ſcilicet quòd tempus vitæ breve eſt: hinc fiet, ut non virgines modò de nuptiis non cogitent, ſed ut & ipſi conjugati ſint ſicut innupti;

Et qui ob adverſa triſtes ſunt, tanquam non triſtes; & qui ob proſpera læti ſunt, tanquam non læti; & qui acquirunt, fiuntque divites, tanquam nihil habentes;

Et qui utuntur hujus mundi bonis, quaſi non utantur: quia tranſitoria eſt facies hujus mundi; in quo, ſicut in ſcenis comicis, in momento vertuntur omnia.

Vos autem à conjugio dehortans, & ad cælibatum exhortans, opto vos exemptos à rerum periturarum ſollicitudine, ut Deo vacetis liberiùs. Qui cælebs eſt, curat quæ Domini ſunt, & quo modò placeat Deo; hoc agit præcipuè. C

Uxoratus autem ſollicitus eſt de rebus hujus mundi, quomodò placeat uxori; ſicque mente & curâ diviſus eſt, atque diſtractus.

Et mulier innupta & virgo unicè cogitat & meditatur quæ Domini ſunt; hocque unum curat, ut ſancta ſit & corpore & ſpiritu. Nupta verò ſtudet utilitati ac venuſtati, reique familiari promovendæ.

Cæterùm virginitatem vobis commendans, ad veſtram utilitatem aſpicio; non autem laqueum libertati veſtræ injicio, quaſi velim continendi neceſſitatem vobis imponere: ſed vos adhortor ad virginitatem, tanquam ad quid honeſtius, & quod majorem vobis præbeat facultatem Deo vacandi, & ſine diſtractione Dominum obſecrandi.

D

Si quis autem putat ſe dedecoris aliquid pati, ex eo quòd virginem ſuam pluſquam nubilem ſervet, & judicat quòd eam debeat elocare; agat prout voluerit; non peccat, ſi tradat eam nuptui.

Qui verò firmum habens in animo propoſitum, cui aliunde propoſito nihil obſtat, ſed plenam habet libertatem faciendi quod vult; is, inquam, ſi maturo judicio decrevit virginem ſuam in virginitatis ſtatu ſervare, bene & melius facit.

Igitur & qui matrimonio jungit virginem ſuam, bene facit: & qui non jungit, meliùs facit.

E Mulier vincta eſt lege conjugii, quamdiu vivit ejus maritus: ubi verò mortuus eſt, libera eſt; cui vult rurſum nubat, dummodò nubat viro Chriſtiano.

Beatior autem erit, ſi cælebs permanſerit ſecundùm conſilium meum: arbitror autem quòd Dei ſpiritum habeam; & ideò quòd à Deo ſit conſilium meum.

26. Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, quoniam bonum eſt homini ſic eſſe.

27. Alligatus es uxori? noli quærere ſolutionem. Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem.

28. Si autem acceperis uxorem, non peccaſti: Et ſi nupſerit virgo, non peccavit: tribulationem autem carnis habebunt hujuſmodi. Ego autem vobis parco.

29. Hoc itaque dico, fratres, tempus breve eſt: reliquum eſt, ut & qui habent uxores, tanquam non habentes ſint.

30. Et qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt, tanquam non poſſidentes:

31. Et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi.

32. Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodò placeat Deo.

33. Qui autem cum uxore eſt, ſollicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodò placeat uxori, & diviſus eſt.

34. Et mulier innupta, & virgo, cogitat quæ Domini ſunt; ut ſit ſancta corpore, & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodò placeat viro.

35. Porrò hoc ad utilitatem veſtram dico: non ut laqueum vobis injiciam, ſed ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat ſine impedimento Dominum obſecrandi.

36. Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſuâ, quòd ſit superadulta, & ita oportet fieri: quod vult faciat: non peccat, ſi nubat.

37. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus, non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, & hoc judicavit in corde ſuo, ſervare virginem ſuam, bene facit.

38. Igitur & qui matrimonio jungit virginem ſuam, bene facit: & qui non jungit, meliùs facit.

39. Mulier alligata eſt legi quanto tempore vir ejus vivit. Quòd ſi dormierit vir ejus, liberata eſt: cui vult nubat: tantùm in Domino.

40. Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit, ſecundùm meum conſilium: puto autem quòd & ego Spiritum Dei habeam.

Digitized by Google

Commentarius in Cap. 7.

℣. 1. **D**E *quibus autem ſcripſiſtis mihi* . . . Juxta Theodoretum hîc incipit tomus ſecundus, ubi ad varia Corinthiorum conſulta reſpondet Apoſtolus.

Primò autem rogarant Corinthii circa matrimonii uſum; an baptizatis liceat poſt baptiſmum uti conjugio, ante baptiſmum contracto? ſive pſeuſoapoſtoli, ut ſanctiores haberentur, Corinthios docuerint à re uxoriâ abſtinendum eſſe, ut ait Ambroſius, & poſt ipſum S. Anſelmus, aliique recentiores multi: ſive hoc aliqui Corinthiorum, pietatis ſtudioſiores, excogitarint, ut orationi & pietati liberiùs vacarent. Sic volunt alii, inter quos Eſtius.

Veterum ſenſus.

Quidquid ſit, juxta omnes antiquos hîc non quæritur an baptizatis liceat uxorem ducere: de hoc enim ℣. 8. ſed an illis liceat uti conjugali conſuetudine, ut loquitur Theodoretus; ſeu an illis abſtinendum eſſet à re uxoriâ, an non, ut ait D. Athanaſius; & ita explicant D. Chryſoſtomus, Theophylactus, Hieronymus adverſùs Jovinianum l. 1. citatus à Gagnæo, Cornelio &c.

Huic autem quæſtioni reſpondet Apoſtolus continentiam quidem laudans, fornicationem verò vituperans, conjugalem autem continentiam concedens, ait Theodoretus.

Senſus itaque eſt: quod ſpectat ad quæſtiones, quas mihi per veſtras litteras propoſuiſtis; hoc meum habetote reſponſum.

Primum dubium, ſeu prima quæſtio.

An Chriſtiano liceat uſus conjugii?

Ac quia primò rogaſtis, num Chriſtiano, homini quippe cæleſti, & per Spiritum ſanctum renato, liceat uſus matrimonii.

Prima reſponſio.

Reſpondeo *bonum*. Gr. pulchrum. id eſt, egregium & laudabile; ſeu melius & laudabilius eſſe quidem uxorem ſuam *non tangere*, id eſt, non cognoſcere, ſeu ab illius amplexu abſtinere, & nullum conjugii actum exercere. Syr. ad mulierem non accedere. abſtinere ab uxore, ait Eraſmus.

Hoc enim angelicum eſt, & ſummè optandum, homineque cæleſti & renato maximè dignum.

In uno ſexu, alterum intellige, ait Divus Chryſoſtomus.

℣. 2. *Propter fornicationem* . . . Gr. fornicationes, quod omnia impuritatis genera includit.

Secunda reſponſio.

Fornicationum tamen & aliarum impuritatum vitandarum gratiâ; *unuſquiſque* veſtrûm *uxorem* quam duxit, *habeat*. Syr. teneat. Æthiop. habitet cum uxore ſuâ; id eſt, habere pergat, eâque utatur.

Idem de uxore intellige, quandoquidem una eſt natura, ait Theodoretus.

Conjugalem continentiam concedit Apoſtolus, non præcipit, ut ipſemet explicat ℣. 6.

Perverſa hæreticorum interpretatio refellitur.

Multò minùs hîc conjugium præcipit omnibus, etiam ſacerdotibus & monachis, ut perverſè inferunt hæretici ex voce diſtributivâ *unuſquiſque* . . .

Primò, quia de contrahendo conjugio hîc non agitur, ſed ℣. 8.

Secundò, etſi ageretur de conjugio, illud Apoſtolus non præciperet, aliàs ſibi ipſi contradiceret, dicenti ℣. 7. *volo omnes homines eſſe ſicut meipſum.* ℣. 8. *non nuptis dico: bonum eſt illis ſi ſic permaneant.* ℣. 38. *qui matrimonio jungis virginem ſuam, bene*

A *facit; qui non jungit, melius facit.*

Adde quòd etſi conjugium præciperet, capacibus, & non impeditis hominibus illud præciperet: non autem voto obſtrictis, & conjugii incapacibus.

Sed quid mirum, ſi tam perverſè ratiocinentur hæretici, quos impuritas excæcavit.

Hæreticus vix fuit non impudicus.

Adeò verum eſt hæreticum vix fuiſſe, qui non fuerit impudicus.

℣. 3. *Uxori vir debitum.* Gr. debitam benevolentiam. Syr. dilectionem.

Duplex vitanda fornicatio, propria & aliena.

Ad utramque vitandam; maritus uxori, & uxor marito debitum amoris & honoris reddat officium.

Debitum conjugale ad utrumque conjugem æquali-
B liter pertinet.

℣. 4. *Mulier ſui corporis poteſtatem.* Gr. jus &c. Affertur ratio cur mutuum ſit debitum, & utrique parti æquale; quia ſcilicet, ſua ſibi corpora mutuò dederunt: hinc neuter plenam ſui corporis poteſtatem habet; neuter ſui juris eſt in officio conjugali: ſed alter alteri obſtrictus.

Conjugum paria jura & debita.

Quia paria ſunt jura; paria ſunt & debita: hinc nec poſſunt ſibi mutuò corpus denegare, nec alteri tradere.

℣. 5. *Nolite fraudare invicem* . . . *Defraudare* hîc eſt continere, altero invito, ait Theophylactus.

Pœnitentia & oratio comites.

Ne itaque hoc debitum vobis denegetis, *niſi ex* conſenſu, & *ad tempus, & ut orationi.* Gr. orationi & jejunio vacetis. Pœnitentia & oratio comi-
C tes. Jejunium diſponit ad orationem: oratio ſanctificat jejunium. Pœnitentia & jejunium quaſi corpus; oratio quaſi anima; utrumque ſimul, quaſi totum ſanctitatis, Deo gratum efficit.

Non dixit ſimpliciter ut oretis, ſed *ut orationi vacetis*, puriùs, ferventiùs & magis aſſiduè: ſub orationis nomine intellige & ſacrificium & Euchariſtiæ perceptionem: quæ ſunt orationes præcipuæ; & quæ majorem poſtulant & puritatem & recollectionem.

Eccleſia conſilium conjugatis.

Hinc Eccleſia conjugatis continentiam ſuadet diebus Deo ſpecialiter ſacris; myſteriorum celebrationi & per Euchariſtiam participationi dedicatis; ſimiliter & temporibus orationi & pœnitentiæ deſtinatis.

Sic tamen ſuadet ut non præcipiat: hæc enim continentia debet ex conſenſu mutuo fieri.

Et *iterum revertimini in idipſum* . . . Syr. ad idem
D negotium Æthiop. verſ. & iterum eſtote ſimul. revera ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ſignificat in unum, ſeu in eumdem locum vel thorum. Igitur ſenſus eſt, quo ſolemnitatis & orationis expleto tempore, ſolitum familiaritatis commercium repetite. Ne ſi diutius maneatis toto ſeparati, ſatanas ex hac diuturnitate ſumat occaſionem vos tentandi; & vos ob incontinentiam, ad quam proclives eſtis, tentationi ſuccumbatis.

Corinthii, ut notat Baronius An. 10. 1. erant genio ſuo ſalaciſſimi, & præ cæteris Græcis veneris ſtudio dedituſſimi. Vide dicta in fine cap. 6.

℣. 6. *Hoc autem dico* . . . hoc, ſcilicet, *revertimini.* non præcipio, ſed permitto: non jubeo, ſed indulgeo. Syr. hoc autem dico tanquam infirmis, non ex præcepto.

℣. 7. *Volo enim omnes vos* . . . Gr. omnes homines. Syr. ſiquidem ego velim omnes homines eſſe mei inſtar in puritate. (qualis fuerit Paulus, indicat ℣. 8.)

Volo, opto, vellem. optarim ſi poſſet, votum eſt

Digitized by Google

non præceptum. optarim *omnes vos eſſe ſicut meipſum* in continentiâ, ait D. Chryſoſtomus.

Virgo Paulus.

Virgo erat Paulus, ait Oecumenius. Vide apud Eſtium multas Sanctorum Patrum citationes pro D. Pauli cælibatu.

Sed unuſquiſque proprium donum... ad conjugatorum ſolatium, Dei donum appellat etiam matrimonium. Alia quippe Dei dona ſunt majora, alia minora. Caſtitas autem conjugalis, licet donum ſit virginitate minus, Dei tamen donum eſt.

℣. 8. *Dico autem non nuptis & viduis*... Secundum dubium; ſeu ſecunda quæſtio.

An Chriſtiano expediat nubere?

Quæſierant Corinthii circa nondum nuptos & viduas; num expediat nubere?

Dico non nuptis unquam, ſeu qui matrimonii jugum nondum acceperunt: *& viduis*, id eſt, iis qui acceperunt quidem, ſed morte disjuncti fuerunt. Theodoretus.

Bonum eſt illis. Syr. ſatius eſt, ſeu expedit ut cælibes maneant, ſine matrimonio, ſicut & ego cælebs ſum. idem Theodoretus.

Tantùm abeſt ut Apoſtolus conjugium præcipiat, ſicut in ℣. 2. dicunt hæretici; quinimò dehortatur ab illo; omneſque innuptos ad ſui exemplum in cælibatu imitandum hortatur. D. Ambr. & D. Anſelmus hic aſſerunt D. Paulum nunquam fuiſſe uxoratum; ſi enim uxorem duxit qui hoc dixit (*ſicut & ego*) erga omnes homines uxoratos eſſe voluit, nullamque virginem eſſe; ſibique ipſi contradiceret. D. Anſel. ex D. Ambroſio, ſeu ut volunt alii, ex Hilario Diacono.

Incontinentia remedia non nubentibus.

℣. 9. *Quod ſi non ſe continent, nubant.* id eſt, matrimonio jungantur. Hoc intellige ſicut omnes intellexere Sancti Patres, apud Eſtium citati, ſcilicet de iis quibus nubendi poteſtas eſt, non verò de obſtrictis continentiæ voto.

Hi enim ad ſanctiora incontinentiæ ſuæ remedia debent confugere, ait Eſtius, ad jejunium, orationem, vigilias, pias meditationes, lectiones ſacras, perpetuam occupationem; ad fugam otii, periculoſorum colloquiorum, aſpectuum, &c.

Melius eſt enim nubere quam uri. Gr. igniri. Æthiop. verſio; quam fornicari. eodem modo D. Hieronymus ab Eſtio citatus

Quid ſit uri?

Sicut uritur ab igne, non qui calorem ſentit, ſed qui ab igne læditur & realiter aduritur: ita à libidine uritur, non qui ſentit eam, ſed qui conſentit illi; qui ab eâ vincitur, & victus ſuccumbit tentationi: hoc eſt propriè igniri πυροῦσθαι.

Tentatio itaque non eſt uſtio, ſed ſolus tentationi conſenſus: quinimò tentatio, ſi vincatur, coronæ materia eſt.

Sanè ſi non coronatur niſi victor; ſi nulla ſine certamine victoria; tentari, contra tentationem certare, eamque vincere; ad coronam neceſſarium eſt.

℣. 10. *Iis autem qui matrimonio*... Tertium dubium, ſeu tertia quæſtio.

An inter Chriſtianos liceat divortium?

Circa matrimonii inſolubilitatem conſultum erat à Corinthiis. D. Paulus reſpiciens ad præceptum Domini de uxore non dimittendâ, ait.

Conjugatis *præcipio, non ego; ſed Dominus*, id eſt, ego non à meipſo, ſed ex Chriſti Domini authoritate & voluntate nobis traditione notâ, jubeo ut abinvicem non ſeparentur; facto ſcilicet quoad thorum divortio. Nec uxor à marito diſcedat, nec maritus uxorem dimittat. Intellige clauſulam à Chriſto Domino additam, *niſi ob fornicationem.* Quæ clauſula ad utrumque ſexum æqualiter ſpectat. Hoc Domini præceptum de matrimonii inſolubilitate, nunc quidem ſcriptum eſt Matth. 5. 32. & 19. 9. Marci 10. 9. Lucæ 16. 18. Tunc autem ſolâ traditione, ac memoriâ notum erat.

℣. 11. *Quod ſi diſceſſerit*... quòd ſi ob fornicationem, aut aliam ob cauſam uxor ſeparata fuerit à viro ſuo, aut maneat cælebs, aut cum viro ſuo reconcilietur.

Idem intellige de viro; paria enim utrinque jura. eligant, aut jure conjugii non uti; aut reconciliari.

Chriſtus verbo & facto docuit inſolubilitatem conjugii.

Chriſtus Dominus hic ſicut alibi, *fecit & docuit.* Eccleſiam enim ſponſam ſuam, in ſuo ſanguine lotam, ſibi copulavit in æternum. Nec Eccleſiam dimittit Chriſtus unquam; nec Chriſtum Eccleſia deſeret. Hocque facto docet & præcepto conjugatos inſolubiliter uniri.

In quo matrimonium eſt ſacramentum.

Sacramentum hoc, matrimonii, *magnum eſt*, ait Apoſtolus: *Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia.* Sacræ Chriſti cum Eccleſiâ unionis inſolubilis honorarium ſignum eſt matrimonium; & in hoc ſacramentum eſt.

Chriſtus & Eccleſia ſunt conjugatorum exemplar.

Conjuges igitur ſuâ inſolubili unione, ſuo amore ſyncero, & complacentiâ mutuâ, hanc imitentur & fideliter exhibeant Chriſti unionem cum Eccleſiâ ſponſâ ſuâ. Caveant ne ſint ſigna mendacia, fallacia; & ne Chriſti & Eccleſiæ ſint opprobria. De his fuſè Epheſ. cap. 5. in fine.

℣. 12. *Nam cæteris ego dico, non Dominus*..: hæc verba multi ad præcedentia in ℣. 8. referunt, voluntque hunc eſſe ſenſum. Conjugatis præcipit Dominus, non ego, &c.

Cæteris autem, ſcilicet non nuptis, ego conſulo, Dominus non præcipit; ut innupti permaneant. Fromondus ait quòd Catharinus primus hæc verba ſic intellexit contra omnes veteres.

Sed cum nihil ad hoc cogat, puto naturalius, ſi ad ſequentia referantur: ita ut per cæteros intelligantur conjugati diſparis fidei. Ita intellexit D. Aug. apud Fromondum. ita D. Anſelmus. quaſi diceret, de conjugatis fidelibus hactenus egi; ut ℣. 5. ſatis iudicavi, dicens, *ut vacetis orationi:* jam cæteris loquor, iis nimirùm qui ſunt diſparis fidei, ſeu quorum unus Chriſtianus eſt, alter paganus.

Nota.

Tunc, ad Apoſtolorum prædicationem, quotidie contingebat, ut unus conjugatorum crederet in Chriſtum, fieretque Chriſtianus; alter verò in infidelitate ſuâ remaneret. Hinc ergo difficultas oriebatur, num Chriſtianus ab infideli deberet diſcedere; an verò cum illo permanere. Et probabile eſt quòd hanc difficultatem Corinthii per litteras ſuas Apoſtolo propoſuerint.

Quartum ergo dubium, ſeu quarta quæſtio.

Num Fidelis cum Infideli conjugium ſit indiſſolubile?

Nota quòd difficultas ſit de matrimonio ante fidei ſuſceptionem contracto: nec enim fideli licuit cum infideli contrahere; ſed ut in fine Capitis dicit ipſe Paulus, *tantùm in Domino*, id eſt fideli & pio, ut explicat Theodor. Hinc D. Chryſ. & poſt eum Theod. Theoph. notant quòd non dicit Apoſtolus, ſi qui vult accipere infidelem; ſed *ſi quis habet infidelem.*

Nota.

Nota & quòd cultûs diſparitas nondùm irritabat matrimonium: hoc enim non à D. Paulo, ſed ab Eccleſiâ

cleſiâ fuit inſtitutum.

Dubium reſoluturus Apoſtolus, quaſi præfatur dicens: *Nam cæteris ego dico*. . .id eſt, de talibus conjugiis Chriſtus nihil dixit, nihil præcepit: ſed *ego* Apoſtolicâ authoritate fretus & Domini Spiritu motus *dico*:

Prima reſponſio.

Si quis Chriſtianus uxorem habet idololatridam, & hæc cum illo habitare conſentit, non illam dimittat.

℣. 13. *Et ſi qua mulier*. . . utrique ſexui paria dat monita; quia par utriuſque conditio, & par utriuſque conjunctio.

Hujus primæ reſolutionis duæ rationes.

℣. 14. *Sanctificatus eſt enim vir infidelis*. . . . Duas ſuperioris aſſertionis, ſeu reſolutionis affert rationes.

Prima ex parte conjugum.

Primam ex parte conjugum ductam, quaſi diceret: tantùm abeſt ut in allegato caſu ſit pro Chriſtiano aliquod fidei periculum; quinimò magna ſpes eſt ſanctificationis pro pagano.

Sanctificatus eſt enim. . . non dixit, ſanctus eſt; ſed ſanctificatur, D. Chryſ. id eſt, præparatur ad ſanctitatem; diſponitur ad fidem, quæ radix eſt ſanctitatis.

Etenim paganus ille cum uxore ſuâ Chriſtianâ benevolè & pacificè vivendo, eique ſua Chriſtianæ religionis exercitia permittendo, ſibi ipſi viam ſternit ad ſanctitatem; magna ſpes eſt quòd per uxorem ſuam brevi convertatur ad fidem & ſanctificetur. Candidatus eſt timoris, ait Tertull. candidatus eſt fidei, ait D. Hier. Sancta & fidelis domus virum ſanctificat infidelem, jam candidatus eſt fidei, quem filiorum & nepotum credens turba circumdat. D. Hyer. ad Lætam.

Multis exemplis confirmata fuit hæc veritas, quæ apud P. Cornel. videre licet.

Et ſanctificata eſt mulier. . . ſimiliter & uxor ad ſanctitatem præparatur per jugem converſationem cum viro fideli; cùm enim animis conſentiant, ſpes eſt quòd nec fide, nec religione diſſentient.

Hæc explicatio valde naturalis eſt, atque adeò litteralis: ſed omittendam non puto D. Joan. Chryſoſtomi & aliorum ejus ſequacium, opinionem, qui hanc ſanctificationem explicant de uſu matrimonii. Scrupuloſè timebant Corinthii, ne fidelis pollueretur per contactum infidelis: ſeu ut ante ipſum dixit Tertullianus à Grotio citatus, verebantur ne non liceret eis matrimonio ſuo uti, qui in carnem ſanctam credidiſſent.

Paulus ut hunc metum eximeret, ait; ſanctificatum eſſe uſum matrimonii propter pietatem fidelis, ſeu partis Chriſtianæ. Tanta eſt copia tuæ munditiæ.

Altera ex parte liberorum.

Alioquin filii veſtri. . . ſecundam ex parte liberorum ductam.

Alioquin, id eſt, ſi ſepararemini ab invicem, *Filii veſtri eſſent immundi*. Hocque duobus modis. 1° quia illegitimi haberentur & ex illegitimo matrimonio nati.

2° Quia profani fierent & idololatræ; quia in idolorum cultu educarentur.

Nunc autem ſancti ſunt. id eſt, & legitimi, & piè educati: hincque magna ſpes eſt quòd fient ſancti, id eſt, Chriſtiani.

Sunt quaſi deſignati ſanctitati, & per hoc etiam ſaluti, ait Tertullianus lib. de anima cap. 39.

Hoc textu Calvinus abutitur.

Hinc ergo nullum Calvino patrocinium dicenti, fidelium filios naſci ſanctos, & baptiſmo non indigere. Etenim hîc Apoſtolus non agit de internâ animæ ſanctitate, aut parentum, aut filiorum; ſed de imperfectâ, inchoatâ, ſeu de præparatione ad ſanctitatem.

A Parentum quidem infidelium, per ſanctam converſationem cum parte fideli: Filiorum verò, per ſanctam educationem, ſeu, ut ait Tertul. de animâ, per inſtitutionis diſciplinam. Hinc enim & Apoſtolus ex ſanctificato altero ſexu ſanctos procreari, ait, tam ex ſeminis prærogativâ, quàm ex inſtitutionis diſciplinâ. Tertull.

Secunda reſponſio ad quartum quæſitum.

℣. 15. *Quod ſi infidelis diſcedit*, ideſt, quod ſi pars pagana, ſive vir, ſive mulier, diſcedat, & prior conjugium dirimat, ſinatur abire; & à tali conjugio libera maneat pars Chriſtiana; ita ut alias nuptias poſſit contrahere.

Reſolutionis ratio.

Non enim ſervituti. . . Chriſtiana etenim religio non cogit nos ad ſervitutem, quâ pax noſtra turbetur: in tali ergo caſu non obligatur fidelis, ut vel cælebs maneat; aut ad priora connubia redeat:
B ut dixi ſuprà de fidelibus conjugatis loquens.

In pace autem vocavit. . . ad pacem nos vocavit Deus. Ergo ſi te perturbat paganus, ſeu quia prior diſcedit, conjugiumque dirimit; ſeu ut ait D. Chryſ. quia pugnat, bellumque movet: ſi jubet te ſacrificare, aut ſociam eſſe impietatis, melius eſt diſcedere, melius eſt divellatur matrimonium, quam pietas. D. Chryſtomus.

Major Dei cauſa eſt quàm matrimonii; nec debetur reverentia conjugii, ei qui horret authorem conjugii: nec oportet litigare cum eo qui diſcedit: quia odio Dei diſcedit, ac per hoc nec dignus habendus eſt. Ambroſ. in Paulum. Contumelia creato-
C ris ſolvit jus matrimonii. Idem.

Occurritur objectioni.

℣. 16. *Unde enim ſcis mulier*. . . Occurrit rationi, quæ poſſet in contrarium afferri; nimirùm, ſpes eſt quòd convertatur. & reſpondet quòd res ſit valde incerta. *Unde enim ſcis*, &c.

Itaque ſine abire, & tu diſcede, tuâque utere libertate.

℣. 17. *Niſi unicuique ſicut diviſit*. . . Syr. ſed unuſquiſque ut ſibi partitus eſt Deus. & unuſquiſque ut eum vocavit Dominus, ita ambulet. Æthiop. & Arab. verumtamen unuſquiſque ſicut, &c. Itaque *niſi* poſitum pro *ſed*, & ita etiam Theophylact. Senſus ergo eſt:

D Sed hoc in negotio, unuſquiſque ſecundùm gratiam à Deo ſibi datam ambulet; & in ſtatu in quo erat, cùm vocatus eſt ad fidem, ſtabilis permaneat.

Mens Apoſtoli.

His verbis indicat Apoſtolus fidelem non teneri ſub præcepto ad dimittendum paganum, etiam diſcedentem; ſed poſſe retineri, & cum eo habitare, ſi ſit ſpes eum Chriſto lucri faciendi.

Præceptum quidem eſt non diſcedendi ab infideli pacificè cohabitare volente, ſed non eſt præceptum repudiandi volentem diſcedere, niſi forte ſit propriæ ſubverſionis periculum.

Hac in re Deus conſulendus eſt, & ſecundùm ejus voluntatem & gratiam unuſquiſque debet agere: ſed nihil agendum temere.

Chriſtianiſmus non mutat, ſed ſanctificat conditiones hominum.

E Hominis conditionem fides, ſeu baptiſma non mutat.

Ita doceo in omnibus Eccleſiis. & merito ne Chriſtiana Religio Rempublicam perturbare videretur.

℣. 18. *Circumciſus aliquis vocatus eſt*. . . à conjugiis, etiam diſparibus non facile mutandis; tranſit ad alias conditiones etiam non mutandas.

Sive fuerit alia quæſtio à Corinthiis propoſita, ſcilicet an ſervi per baptiſmum fiant liberi? an Gentiles baptizati debeant circumcidi? ſive Paulus, pro ſuo more, ab unâ re, ad aliam ſimilem tranſeat ex occaſione.

Quidquid ſit, vult Apoſtolus fideles, quantùm

Digitized by Google

religio finit, in ſuo ſtatu ſtabiles eſſe.

Aliquis ad fidem vocatus eſt, cum jam à parentibus Judæis eſſet circumciſus:

Non adducat. Gr. ne attrahat, id eſt ne curem medicamentis attrahi & extendi curet. Sicut quidam Judæi, de quibus, ex D. Epiphanio Gagnæus, Eſtius, Cornelius. Emmanuel Sa.

Alius ex Gentilibus natus, in præputio fidem ſuſcepit, non curet de circumciſione.

℣. 19. *Circumciſio nihil eſt*... hæc quippe adiaphora ſunt, non pertinent ad fidem, nulliuſque momenti ſunt ad ſalutem. *Sed* fidelis *obſervatio mandatorum Dei*, maximum momentum habet.

Non enim intereſt, an quis ſit circumciſus, an non: ſed an ſit fidelis ſervus Dei.

Vera religio.

Diligere Deum ex toto corde, & ex amore ejus obſervare mandata; hac eſt vera religio; ſine quà cætera nihil.

℣. 20. *Unuſquiſque in quâ vocatione*... unuſquiſque in quocumque vitæ genere, ordine & conditione maneat, in quâ erat, cùm vocatus eſt. Intellige de ſtatu honeſto, licito, inculpato.

℣. 21. *Servus vocatus es*... Syr. ſi ſervus vocatus es, non ſit tibi curæ; quin etiam ſi potes in libertatem vocari, elige tibi ut ſervias. Arab. præſtantius eſt ut ſervitute utaris. D. Chryſ. magis ſervi. Theod. Perge ſervire. Theophyl. ſervito.

Volens oſtendere, quòd non lædit ſervitus, ſed etiam prodeſt, ait D. Chryſoſtom. qui refellit eos qui interpretantur, ſi potes liberari, liberare. quod D. Pauli ſcopo valde contrarium eſt, ait idem Chryſoſtomus.

Servitutis bonum.

Ex quo filius Dei pro nobis exinanitus formam ſervi ſuſcepit; ſervitus non eſt fugienda, quin imò propter Deum, libertati præferenda; ob majorem humilitatem & patientiam exercendam.

℣. 22. *Qui enim in Domino vocatus eſt ſervus*... pauciſſimis verbis oſtendit in Chriſto æquales eſſe ſervos & liberos. quaſi diceret: quid enim de ſervitute, aut libertate curas? apud Chriſtum hæc paria ſunt: qui enim ſervus vocatus eſt; à Chriſto liberatus eſt: & qui liber & dominus vocatus eſt, Chriſti Domini & Redemptoris omnium ſervus factus eſt.

Omnis Chriſtianus liber & ſervus.

Libertus dicitur, qui ex ſervo factus eſt liber; tales autem ſunt omnes Chriſtiani, qui à ſervitute peccati & diaboli, in libertatem filiorum Dei ſunt aſſerti.

Omnes tamem Chriſti ſumus ſervi; omnium noſtrûm Dominus ac Redemptor eſt Chriſtus.

Itaque ſi ſervitus te conturbat; ſcito te libertum Chriſti; ſi libertas attollit, ſcias te ſervum Chriſti. Theophyl.

Conſervi ſumus omnes: liberti ſumus omnes; in Chriſto itaque pares & ſervi & liberi.

℣. 23. *Pretio empti eſtis.* Omnes hîc Chriſtianos, ſive ingenuos, ſive liberos alloquitur. Magno ſanguinis Chriſti pretio redempti eſtis; & verâ filiorum Dei libertate donati: Chriſtum ergo ſupremum Dominum veſtrum agnoſcite.

Nolite fieri ſervi hominum... tanquam ſupremorum dominorum: ne ergo quiſquam veſtrûm quid ſervile faciat in gratiam hominum: ne ſitis ſervi paſſionum hominum: ne Deum offendatis, ut hominibus placeatis.

D. Paulus Deo providet & heris temporalibus.

A Chriſto redempti, Chriſto ſervite, & propter Chriſtum & juxta voluntatem Chriſti, temporalibus ſuis dominis obſequium, & miniſterium præſtent quicumque ſunt ſervi.

Duobus providet & Deo & dominis temporalibus: videlicet, ne ſub Dei prætextu diſcedant à dominis; & rurſum ne à Deo deficiant, dominis ſupra quam par eſt obſequendo. Theophyl.

℣. 24. *Unuſquiſque in quo*.... Itaque dummodò Chriſti & Dei ſalvum ſit obſequium, ne curate de ſtatu; ſed quiſque Deo ſerviens maneat in eo, in quo erat, cum Chriſtianus factus eſt.

Fides omnem ſanctificat ſtatum; non ergo de ſtatu mutando cogitandum, ſed de ſanctificando.

℣. 25. *De Virginibus autem*...

Quintum Dubium ſeu quinta quæſtio, à Corinthiis potpoſita.

An Virginitas a Christiano servanda.

Hac de re, Inquit, nullum Chriſtus dedit præceptum, quod neceſſitatem imponat; hinc nec ego quidquam jubeo; ſed *do vobis* tantummodò *conſilium*, & ne ſpernatis; quia conſilium tantummodò.

Etenim illud do vobis *tamquam vir*, qui gratiam à Deo ſum adeptus, *ut ſim fidelis* Dei miniſter, & conſequenter qui Dei mentem omnibus fideliter exponam.

Fidelis eſt miniſtri omnem Dei voluntatem ſingulis & omnibus aperire; non præcepta tantùm declarare; ſed & conſilia; ut ſciant & probent fideles, *qua ſit voluntas Dei, bona, beneplacens & perfecta.*

Reſolutio.

℣. 26. *Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe*... itaque *exiſtimo* & dico, *hoc*, ſcilicet in perpetuâ virginitate permanere, *bonum*. Gr. pulchrum, eximium, præclarum, melius *eſſe*. idque multas ob cauſas. ac

Prima reſolutionis ratio.

Primò propter inſtantem, præſentem; Gr. ἐνεστῶσαν, inexiſtentem, ſcilicet in conjugio moleſtiam, id eſt, propter vitandas urgentes & inevitabiles rei uxoriæ moleſtias.

Syr. propter neceſſitatem temporis, id eſt, propter anguſtias temporis, propter urgentem brevi morienti neceſſitatem.

Hæeque ratio ſic explicata convenit cum ℣. 29. ubi expreſſè dicitur. *Tempus breve eſt*. quaſi diceret, adeò breve & anguſtum vitæ noſtræ tempus, adeò coarctatum tempus nobis ad æternitatem promerendam conceſſum, ut nulla illius pars ſit carni tribuenda; ſed totum animæ ſaluti impertiendum.

Quoniam bonum eſt. non redditur hîc ratio, ſed fit repetitio: quaſi diceret, *bonum*, inquam & optimum eſt *homini*, id eſt, utrique ſexui, *ſic eſſe* & permanere virginem & ſine conjugio.

℣. 27. *Alligatus es uxori*... Itaque, ſi quidem ſis alligatus uxori & vinculum matrimonii contraxeris, ne divortium quæras, juxta præceptum Domini, de quo ℣. 10.

Sed ſi liber es, tuique Dominus, conſulo ut ſic permaneas; nec quæras uxorem. Hoc enim melius, & perfectius, ut jam dixi, & inferius dicam.

℣. 28. *Si autem acceperis*... hoc tamen tibi ſic conſulo, tanquam melius, ut nolim arbitreris, quòd peccaveris, ſi meo conſilio non adhæreas. Si enim *conjugem acceperis, non peccaſti*; & ſi virgo nubat, non propterea peccabit. Sed tales, matrimonio contracto, multas ſecundùm carnem, tribulationes & moleſtias habebunt.

Per tribulationem carnis, intellige, mille matrimonii incommoda, angores & curas, ait D. Athanaſius: ſeu, ut ait D. Thomas, afflictiones pro procurandis neceſſariis ſibi, & filiis ſuis & aliis.

Ego autem vobis parco. id eſt, veſtri miſereor;

ſeu, à quibus anguſtiis, ego veſtri miſeratione ductus, vos optarim eximi; ſeu vobis parco, dum vos à talibus exemptos volo.

Altera ratio.

℣. 29. *Hoc itaque dico; tempus breve eſt.* Secundò ob vitæ noſtræ brevitatem, & hujus mundi rerum vanitatem. *Hæc itaque*, fratres, vobis omnibus nuptis & innuptis habeo dicendum, & ad hoc vos attentos velim.

1° *Tempus breve eſt.* Gr. contractum, id eſt, breve & anguſtum eſt vitæ noſtræ tempus; *mors non tardat*, ſed quaſi fur ſtat in inſidiis.

2° *Præterit figura*; id eſt facies, ſpecies, diſpoſitio rerum hujus mundi tranſitoria eſt, & in continuo fluxu. Torrens rerum fluit, momentis tranſvolantibus cuncta rapiuntur. Aug.

Vel *præterit*; παράγει, quòd ſignificat etiam fallit, decipit. ſpecies, apparentia hujus mundi. Omnia igitur hujus mundi fluxa ſunt & fallacia; tranſitoria & deceptoria.

Tria bene penetranda.

Hæc ſi bene penetraveritis. 1° quòd inſtet mors. 2° quòd omnia hujus mundi ſint fluxa. 3° quòd omnia fallacia.

Reliquum eſt, ſupereſt. id eſt, hinc fiet, ut non virgines tantummodò de nuptiis contrahendis non cogitent; ſed ut & ipſi conjugati, qui nuptias jam contraxerunt, ſint ſicut innupti: vivant ut ſoluti & liberi.

Et qui flent... ob triſtia ſcilicet & mala quæ illis acciderunt; ſint quaſi non flentes, & non multùm triſtes, quia hæc mala brevia ſunt & citò finitura. Nulla vos franget adverſitas.

Et qui gaudent & læti ſunt, ob proſpera quæ iis contigerunt, non multùm gaudeant; quia hujus mundi bona inania ſunt & fallacia.

Nulla vos corrumpet, aut inflabit proſperitas.

Et qui emunt... ſeu aliquid acquirunt, fiuntque divites, ſint quaſi nihil habeant, quia tranſitoria hæc bona, & ab eis ſtatim evolatura.

℣. 31. *Et qui utuntur*... Et qui utuntur hujus mundi bonis, ſint quaſi non utantur. Gr. non abutentes.

Sine affectu & adhæſione utentur, cum moderatione propter neceſſitatem; ſcientes quòd in mundo, ſicut in ſcenis comicis, in momento vertuntur omnia. Hoc ſignificat: *præterit enim figura.* Mundi figuram dixit, non ſubſtantiam: quia omnia ejus bona ſolo terminantur aſpectu, & apparentia tantummodò ſunt, & nullo ſubſiſtunt fundamento. Divus Athanaſius. umbra boni, & umbra momentanea boni.

Figura. Gr. σχῆμα. facies, diſpoſitio. Vide dicta ℣. 29. παράγει. præterit, vel etiam decipit. Vide ibidem.

Omnia mundi levia ſunt, & brevi avolatura; illudunt & ſeducunt.

Talia cùm ſint hujus mundi bona, inania & fluxa, tranſitoria & fallacia; cùm inſuper mors omnes citò ſit adæquatura.

Mens Divi Pauli.

Hinc Apoſtolus vult ab omnibus concludi, quòd omnes, ſive nupti, ſive innupti, ſive triſtes & infelices, ſive læti & felices, ſive divites, ſive pauperes, in eâdem cordis & animi debeant eſſe diſpoſitione, nec eſſe quo ſe diſtinguant ab invicem; unumque debere curare omnes, ut Deo vacent, æternaque bona comparent: hæc quippe vera, ſolida, æterna.

℣. 32. *Volo autem vos ſine ſollicitudine eſſe.* Apertè oſtendit quis ſit ſcopus virginitatis: qui enim virgo eſt, à ſupervacaneis & inutilibus cogitationibus liberam habet animam; & futuram vitam, quantùm licet, imitatur. Theodoretus. Et hoc volunt ſequentia.

Tertia ratio.

Tertiam itaque rationem hîc affert Apoſtolus, ob quam virginitas matrimonio ſit præferenda, ſcilicet ob majorem facultatem Deum obſecrandi; quaſi diceret:

Vos à conjugio dehortans, & ad cælibatum exhortans, opto vos liberos à rerum inanium, & brevi periturarum ſollicitudine, ut Deo & rebus divinis vacetis liberiùs.

Qui ſine uxore eſt... Gr. cælebs curat quæ Domini, quomodò placeat Domino.

Hoc unum agit, nihil aliud, aut vix aliud habet quod agat, niſi ut cogitet de Domino, illique placere ſtudeat.

℣. 33. *Qui autem cum uxore eſt*.... uxoratus autem ſollicitus eſt de rebus hujus mundi, *& quomodò placeat uxori.* Cura uxoris & filiorum, cogitatio mundi eſt, ait Ambroſius.

Et diviſus eſt. Chriſto enim ſervit ad ſalutem, mundo ob uxorem; ſicque curis diviſus eſt & diſtractus.

Aliter Græcus textus hodiernus & Syrus, & ſanctus Chryſoſtomus cum ſuis: jungunt enim hoc verbum cum ſequentibus, faciuntque ſenſum: diviſæ ſunt mulier & virgo; ſeu ut ait Syrus: porrò differentia eſt inter mulierem & virginem.

Sed D. Hieronymus aſſerit hanc lectionem non eſſe Apoſtolicæ veritatis.

℣. 34. *Et mulier innupta & virgo*... Idem aſſerit de fœminino ſexu, aut cælibe, aut uxorato, quod priùs dixit de maſculino.

Mulier innupta, & maximè virgo, conjugii expers, unicè ſtudet ut placeat Deo, hocque unum curat, ut ſancta ſit corpore & ſpiritu. *Quæ autem nupta eſt*... cogitat de rebus mundi, & ſtudet placere marito; comit ſe oculis ejus, eique mores ſuos accommodat; *ſicque & diviſa eſt*, dum Chriſto ad ſalutem placere ſtudet, & mundo ob maritum.

Quàm periculoſa eſt illa diviſio, ubi Deo ſæpe tribuitur pars minima; potior, mundo.

Quàm facilius eſt Deo totum cor tribuere, quàm juſtè illud inter Deum & uxorem, aut maritum dividere!

℣. 35. *Porrò hoc ad utilitatem*...

Hoc itaque dico *ad utilitatem veſtram.* id eſt; dum virginitatem vobis commendo, ad veſtrum profectum ſpiritualem aſpicio: non autem laqueum vobis injicere volo, neceſſitatem vobis imponens, quam Chriſtus non impoſuit.

Sed ad virginitatem vos adhortor, tanquam ad quid honeſtius, & quod majorem vobis facultatem præbeat Dominum ſine diſtractione obſecrandi.

Conjugati diviſi ſunt, & curis ſæcularibus diſtracti, ſicque minùs piis meditationibus & actionibus idonei: virgines verò conjugii perturbationibus liberi, facilius, & abſque diſtractione Deo vacant.

Gr. textus habet, ſed ad decens & bene adhærens Domino indiſtractè. id eſt, ad id quod honeſtum eſt; (intellige honeſtius, nam & matrimonium honeſtum eſt,) & ad id quod facit adhærere Domino ſine diſtractione, ſeu quod majorem dat facilitatem Domino vacandi. Hoc ſignificat, bene adhærens Domino, id eſt, facilè adhærens; indiſtractè, ſine perturbatione, ſine impedimento.

Nota quòd ubi Romana Biblia habent, Domino obſecrandi; Plantiniana & alia quædam habent, Dominum obſervandi; S. Gregorius Papa, Domino obſerviendi: & hæ tres expoſitiones reſpondent

Græcæ voci (bene adhæreos:) Deo enim adhæremus per obſecrationem, per obſervationem, per ſervitutem.

Virginitas ergo, ex mente Divi Pauli, matrimonio melior eſt, non tantùm ad vitandas curas & moleſtias temporales, ut volunt Lutherus; ſed ut quis ſanctior evadat, Deoque & rebus Divinis faciliùs & perfectiùs vacet, ut ſancti Patres docuere, libris hac de re pluribus conſcriptis. D. Chryſoſtomus, Baſilius, Athanaſius, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus.

Virginitatis bona.

Bene ergo Divus Thomas in ℣. 25. hujus capitis ait: in virginitate permanere, bonum eſt; honeſtum propter puritatem; delectabile propter libertatem; utile propter mercedem; quia ei debetur aureola & fructus centeſimus, Luc. 8. Et citans Divum Auguſtinum in Gloſſ. ait: Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ; per quam homines angelis aſſimilantur. major tamen victoria virginum quàm angelorum: angeli enim ſine carne vivunt; virgines autem in carne triumphant.

Vide apud Cornelium à lapide in hunc ℣. 35. & in præcedenti 34. multa virginitatis encomia ex ſanctis Patribus ducta, ubi & probat contra hæreticos, quòd virginitas ſit virtus illuſtris, quâ Deus honoratur & colitur.

℣. 36. *Si quis autem turpem* ... Gr. ſi quis autem indecens eſſe ſuper virginem ſuam exiſtimat &c. Syr. ſi quis autem putat deridendam fore virginem ſuam, quòd prætererit tempus, nec dederit eam viro, &c. ſenſus ergo eſt:

Si quis putat ſe, virginemque ſuam aliquid dedecoris ſubire, ex eo quod illam nubilem, & pluſquam nubilem (Gr. ſuperætaneam, id eſt, ſupra ætatem, nubilem) diutiùs ſervet & non elocet.

Et ita oportet fieri. & putat quòd debeat illam locare, idque congruum & convenientius eſſe; agat prout voluerit, non peccat, ſi det illam nuptui.

A parentibus obſervanda in filiarum ſuarum collocatione.

Per illud *oportet*, intellige neceſſitates, tùm decentiæ, tùm conſcientiæ; decentiæ quidem, quia putat ſe & filiam ſuam deſpici; conſcientiæ verò, quia ipſe pater novit, ſeu ex corpore, ſeu ex animo puellæ, ſeu aliâ ex parte, quòd neceſſe ſit illam viro tradere.

Parentum quippe, ut ſapientiorum, eſt omnia hac in re prudenter conſiderare; & hoc innuit Apoſtolus: non verò ſignificat quòd poſſint pro ſuo arbitratu filiam nolentem dare nuptui.

℣. 37. *Nam qui ſtatuit*... Gr. qui verò nullam habens neceſſitatem nec decentiæ, nec conſcientiæ, de quâ ℣. præcedenti, ſed plenam habens libertatem faciendi quod voluerit, (quia filia non obſtat, ſed parentum arbitrio ſe permiſit:)

Ille, inquam, qui talibus in circumſtantiis firmum habet in animo propoſitum, & maturo decrevit ju-

A dicio virginem ſuam in virginitatis ſtatu ſervare, bene & melius facit, quia dat filiæ ſuæ quod eſt optimum.

A parentibus obſervanda in filiarum conſecratione.

Paucis verbis multa complectitur, indicatque quòd hac in re piè, prudenter, & liberè ſit agendum.

Primò piè: conſulendus enim Deus, ejuſque voluntas quærenda. Secundò prudenter: omnia conſideranda. Tertiò liberè: voluntas præſertim & propenſio filiæ attendenda.

Pater qui talibus in circumſtantiis filiam volentem Deo conſecrat; quaſi ſacerdos, Deo gratum offert ſacrificium: qui verò nolentem, & repugnantem, pro ſuo tantùm arbitrio immolat; timeo ne filiæ ſuæ, & quoad corpus, & quoad animam, fiat tortor & carnifex.

B ℣. 38. *Igitur & qui matrimonio jungit ... bene facit*, quia matrimonium bonum, ſanctum, à Deo inſtitutum.

Qui non jungit, melius facit, quia virginitas matrimonio melior ac præſtantior, ut oſtentum eſt in ſuperioribus. Virginitas eſt aurum; cælibatus argentum; conjugium eſt æramentum. Vide apud Cornelium à lapide ℣. 35.

Laudem virginitatis vide apud Divum Thomam in commentario lect. 5. de virginibus autem &c.

Mulier alligata eſt legi ...

Ultimum dubium, ſeu ſexta quæſtio.

AN VIDUIS LICEAT ITERUM NUBERE?

Mulier quamdiu vivit ejus maritus, vincta eſt per

C legem conjugii; itaut nec à viro ſuo diſcedere poſſit, nec alteri nubere.

Idem intellige de viro conjugato.

Inſolubile ergo jugum matrimonii, ſolâ morte ſolvendum.

Quod ſi dormierit, liberata eſt à tali lege; id eſt, libera eſt, & jus habet de ſe ſtatuendi.

Cui vult nubat, tantùm in Domino. id eſt, dummodò viro fideli & Chriſtiano.

Nuptiæ cum infidelibus quo jure prohibitæ.

Hinc infertur, lege Divinâ & Apoſtolicâ, nuptias fidelium cum infidelibus eſſe prohibitas.

Exempla quarumdam ſanctarum mulierum in contrarium, excuſantur vel ignorantiâ legis, vel interpretatione legis non obligantis in certis caſibus, ait Eſtius.

D ℣. 40. *Beatior autem erit ... ſi* cælebs *permanſerit, ſecundum conſilium*, quod dedi ſuprà & ob eaſdem rationes. ℣. 8. 31. 34.

Puto autem quòd & ego ſpiritum Dei habeam. Magnæ quidem humilitatis ſunt hæc verba, dum dicit, puto: ſed magnæ etiam ſunt authoritatis, dum dicit: *ſpiritum Dei habeam* ... hoc enim affirmat conſilium Pauli pro Dei ſententiâ amplectendum.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 7. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

EX ℣. 1. 5. & 6. patet uſum conjugii ab Apoſtolo concedi ſecundùm indulgentiam, propter incontinentiam, & ob vitandas impuritates.

Caveant itaque conjugati, ne remedio, ſecundùm indulgentiam, & ob infirmitatem conceſſo, abutantur ad voluptatem, & ad ipſam incontinentiam.

Remedium eſt: illo igitur utantur, ut remediis uti ſolent; in neceſſitate, non ſine quâdam repugnantiâ, cum circumſpectione & præcautione multâ, moderatè, ad ſanitatem.

Sit intentio pura, modus honeſtus, uſus moderatus. De his vide fuſius Epheſ. 5. in fine.

Ex ℣. 5. conjugati diſcant apoſtolicam praxim, & ad quam eos invitat Eccleſia.

Contineant diebus Deo ſpecialiter ſacris, orationi, jejunio, pœnitentiæ, ſacræ communioni, & myſteriorum participationi deſtinatis.

Ex ℣.

Digitized by Google

Ex ℣. 10. diſcant conjugati, ſecundùm Chriſti Domini præceptum & exemplum, indiſſolubile eſſe conjugium.

Caveant itaque ab omni divortio: caveant ne ſint ſigna fallacia, & ideò Chriſti & Eccleſiæ opprobrium. Vide epiſt. ad Epheſ. cap. 5. in fine.

Attendat omnis Chriſtianus ad ℣. 29. & ſi ibi di- A cta, bene penetraverit, omnia tranſitoria facilè contemnet.

Attendant parentes ad dicta ℣. 36. circa filiarum ſuarum collocationem, & ad dicta ℣. 37. circa earum conſecrationem; ut hæc obſervent in utrâque.

Analyſis Cap. 8.

CORINTHI *doctiores quidam idolothytha liberiùs, & cum infirmiorum ſcandalo comedebant; illos D. Paulus tribus capitibus ſequentibus corrigit & inſtruit.*

Et quia ſcientiam ſibi vendicabant, eâque freti, ſcandalizabant infirmos: hinc illorum arrogantiam mirâ prudentiâ comprimit, tribus primis verſibus hujus capitis; in quibus ſcientiam charitate deſtitutam, non tantùm inutilem, ſed & ipſi ſcienti, & aliis noxiam eſſe docet.

Deinde ℣. 4. 5. & 6. aſſumit principium, quo freti doctiores illi, liberè, & indifferenter idolothytis veſcebantur; ſcilicet, idolum nihil eſt: quia unus tantùm Deus: idolothytis ergo nihil accidit ex eorum immolatione: ergo cibi ſunt ab aliis non differentes.

Hoc tanquam verum concedit Apoſtolus: at non ideò comedenda cum ſcandalo.

Etenim ait ℣. 7. hanc ſcientiam non habent omnes: quippe ſunt inter vos multi, recenter à Paganiſmo converſi; qui, antiquâ ſuâ de idolis & de idolothytis opinione nondum planè rejectâ, veſtro exemplo ſcandalizantur; & ad B *idolothyta contra conſcientiam comedenda provocantur.*

Hinc eos doctos ℣. 9. etiam atque etiam hortatur, ut à tali ſcandalo caveant.

Re vobis quidem inutili ℣. 8. tali enim comeſtione nec ſanctiores eritis, nec abſtinentiâ, pejores; re verò fratribus veſtris maximè perniciosâ, cùm de illorum agatur ſalute, ℣. 10.

℣. 10. & 12. exaggerat hoc illorùm peccatum: in Chriſtum peccant.

℣. 13. Aſſerit quòd ipſe mallet carnem nunquam comedere, quàm ullum è fratribus ſcandalizare.

CAPUT OCTAVUM.

Textus.

1. DE iis autem, quæ idolis ſacrificantur, ſcimus, quia omnes ſcientiam habemus. Scientia inflat, charitas verò ædificat.

2. Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognovit quemadmodùm oporteat eum ſcire.

3. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo.

4. De eſcis autem quæ idolis immolantur, ſcimus, quia nihil eſt idolum in mundo, & quòd nullus eſt Deus, niſi unus.

5. Nam etſi ſunt qui dicantur dii, ſive in cælo, ſive in terrâ (ſiquidem ſunt dii multi, & domini multi:)

6. Nobis tamen unus Deus; Pater, ex quo omnia, & nos in illum: & unus Dominus Jeſus-Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum.

7. Sed non in omnibus eſt ſcientia. Quidam autem cum conſcientiâ uſque nunc idoli, quaſi idolothytum manducant: & conſcientia ipſorum cùm ſit infirma, polluitur.

Paraphraſis.

QUOD ſpectat ad cibos immolatitios, ſcimus; quòd nos omnes perfectiores, ſufficientem habeamus ſcientiam: at ſcientia ſola inflat & reddit ſuperbum; charitas verò proximum ædificat.

D Si quis autem putans ſe aliquid ſcire, hinc inflatur, ille nondum cognovit quomodò oporteat ſcire.

Si quis verò doctus Deum diligit, & ex amore Dei ſtudet proximorum ædificationi; hic à Deo cognitus, approbatus ac dilectus eſt.

Quod ſpectat igitur ad immolatitios cibos; ſcimus quòd nihil habeant ſacri, quia ſcimus quòd idolum nihil eſt, & quòd unus tantùm eſt Deus.

Licèt enim ſint qui dii dicuntur, ſive in cælo, ſive in terrâ; ſiquidem in falſâ Paganorum opinione multi ſunt dii, & multi domini.

Nobis tamen fidelibus unus tantùm eſt Deus: Pater æternus, ex quo omnia per creationem, & in, ſeu propter quem nos: & unus nobis eſt Dominus Jeſus-Chriſtus, per quem omnia (creata) & per quem E nos & creati & redempti.

Sed hæc ſcientia non eſt in omnibus: ſunt enim aliqui, qui in ſuâ conſcientiâ, quam ad hoc uſque tempus de idolis habent, idolothytum tanquam immolatum & ſacrum edunt; cùmque infirma ſit hæc eorum conſcientia, contaminatur.

A Aliunde verò hæc eſca non facit Deo gratos: neque enim ex eâ manducantes fiemus Deo gratiores, novamque gratiam acquiremus; neque ab eâ abſtinentes, habebimus minus quid virtutis & meriti.

Cavete igitur ne hæc veſtra edendi libertas fiat infirmis occaſio lapſûs & ruinæ.

Si quis enim infirmus viderit quem doctum in templo cum idololatris epulantem; nonne ejus conſcientia, jam infirma, confirmabitur in errore ſuo ad comedendum idolothytum, ut idolothytum.

Sicque per tuam hujuſmodi ſcientiam, quâ abuteris, peribit frater infirmus, propter quem ſalvandum, Chriſtus mortuus eſt.

Et ſic in fratres infirmos peccantes, infirmamque eorum conſcientiam veſtro imprudenti facto vulnerantes, in Chriſtum ipſum, eorum caput, peccatis.

B Quam ob rem, ſi eſca fratrem meum ſcandalizat, eligam potiùs carnem quamcumque nunquam manducare, quàm fratrem, manducando, ſcandalizare.

8. Eſca autem nos non commendat Deo. Neque enim ſi manducaverimus, abundabimus: neque ſi non manducaverimus, deficiemus.

9. Videte autem ne fortè hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis.

10. Si enim quis viderit eum, qui habet ſcientiam, in idolio recumbentem; nonne conſcientia ejus cùm ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta?

11. Et peribit infirmus in tuâ ſcientiâ frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt?

12. Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis.

13. Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.

Commentarius in Cap. 8.

℣. 1. DE *iis autem quæ idolis ſacrificantur*. Gr. de idolothytis, id eſt, de immolatis idolo. ἀπὸ τῶ εἰδώλων θύτων. Idolothyta ergo ſunt panis, vinum, carnes, & alii cibi idolis immolati.

Quod ſpectat ad cibos immolatitios;

Scimus, id eſt, non ignoro, de ſeipſo loquitur in plurali, ut alibi ſæpe.

C Vel doctiores alloquens, eos correcturus, illis ſeſe adjungit, ut modeſtiùs arguat.

Scimus quòd nos *omnes* perfectiores, & in fide Chriſtianâ bene inſtructi, ſufficientem *ſcientiam habeamus*. Ita Syr. Æthiop. Arab.

Et hic eſt ſenſus litteralis, ſed intentus, hic eſt qui ſequitur:

Non ignoro quòd vos ſpiritualiores, ſufficientem habeatis de idolothytis ſcientiam: ſcitis enim quòd ab aliis cibis non differant, ut ℣. 4. dicetur; ſicque neceſſarium non eſt, ut vos hac de re doceam.

Scientiam illis eſſe concedit: at quia abutebantur illâ; ſtatim adjungit: *ſcientia inflat*. Et hîc incipit correctio; eorumque animi tumorem, ex ſcientiâ conceptum, reprimit.

Divi Pauli in corrigendo prudentia.

D Illos tamen modeſtè corrigit, loquens in genere, nec eos ſpecificans, ut magis proſit correctio.

Scientia, ſola ſcilicet, & ſine charitate, *inflat*, tumet, turget; ſeu ut ait Syrus, reddit arrogantem.

Charitas verò ædificat, id eſt, aliorum ſaluti ſtudet, illam promovet; dictat videndum eſſe non tantùm quod in ſe licitum eſt, ſed quod aliis expedit.

Scientia ſine charitate, ſcienti, & aliis nociva.

Quaſi diceret: equidem ſcitis ſufficienter: at quia charitas ſcientiæ veſtræ non eſt adjuncta; ſcitis inutiliter, imò nocivè & vobis & aliis.

Vobis quidem, quia hæc ſcientia veſtra vos inflat, arrogantes reddit & ſuperbos.

E Aliis verò, ſcilicet infirmis, quibus vos, inflati ſcientiâ, quaſi ſtupidis inſultatis, & quos abuſu ſcientiæ pertrahitis in peccatum, ut dicetur infrà.

Scientia dæmonum quæ?

Scientia inflans, ſcientia in peccatum trahens, ſcientia dæmonum eſt, non paſtorum.

Væ ergo tali ſcientiæ, quia diabolica. Væ taliter ſcienti, quia ipſe duplex portabit judicium; & pro ſuis & pro alienis punietur delictis.

Benè & congruè D. Thomas hîc; Ægyptiorum, id eſt, ſapientium hujus mundi, hæc fuit plaga, ſcilicet veſicæ turgentes, de quibus Exod. 9.

Doctoribus tumidis quibus ſimiles.

At ſpeciatim Doctoribus ſcientiâ turgentibus convenit, quod de maleficis Ægyptiis dicitur ibidem ℣. 11. nec poterant malefici ſtare coram Moyſe, propter ulcera, ſeu veſicas, quæ in illis erant.

Nec ſibi, nec aliis proderant ob veſicas.

Sic Doctor turgidus ſibi & aliis inutilis, quin & noxius.

℣. 2. *Si quis autem ſe exiſtimat*... Gr. non eſt, ſe; ſed ſubauditur.

Si quis putans ſe aliquid ſcire; ideò inflatur, & in ſuâ ſibi ſcientiâ complacet; eamque ad aliorum ſalutem non refert; hic *nondum cognovit quomodo oporteat ſcire*. Scilicet cum humilitate & cum charitate. illos rurſus humiliat ut corrigat, ſed ſemper in tertiâ perſonâ loquens, ob rationem ſuperius datam.

Si quis autem... quaſi diceret, etſi rem ſciatis, quoad ſubſtantiam; modum tamen bene ſciendi neſcitis; ſicque imperfectam tantùm ſcientiam habetis.

Observatio Moralis.

Quis autem ſit bonus ſciendi modus; ſeu quid ſit ſcire quomodo oportet.

Ex D. Pauli verbis ſuperioribus colligi poteſt, ſcilicet, ſine inflatione; ſeu cum humilitate; ſine aliorum ſcandalo, ſed cum ædificatione. Itaque humilitas & charitas duo ſunt modi bene ſciendi.

Ad habendum utrumque, recordare ſemper principii & finis ſcientiæ.

Principium, Deus, Pater luminum, à quo omne lumen, hinc humilitas: *Quid habes quod non accepiſti.*

Finis, Dei gloria, ſalus proximi: hinc charitatis exercitium: non mihi, propter me, data eſt ſcientia: ſed propter ædificationem aliorum: *Luceat lux veſtra coram hominibus*.

De Doctoribus dicendum quod de divitibus: ſicut hi divitiarum non ſunt domini, ſed depoſitarii; ita docti, ſcientiæ non ſunt proprietarii, ſed depoſitarii; illis pro aliis data eſt, illam debent communicare ad aliorum ædificationem, non illam appropriare

ſibi, aut ad aliorum ſcandalum uti.

Modus bene ſciendi.

D. Thomas ex D. Bernardo, ait: modus ſciendi eſt, ut ſcias quo ordine, quo ſtudio, quo fine, ſcire quæque oportet.

Quo ordine, ut id priùs, quod maturius ad ſalutem; quo ſtudio, ut id ardentiùs, quod efficacius eſt ad amorem; quo fine, ut non ad inanem gloriam, vel curioſitatem, vel aliquid ſimile, ſed ad ædificationem tui & proximi.

Sunt namque, qui ſcire volunt eo fine tantùm, ut ſciant, & curioſitas eſt: quidam ut ſciantur; & vanitas eſt quidam ut ſcientiam vendant; & turpis quæſtus eſt: quidam ut ædificentur; & prudentia eſt: quidam ut ædificent & charitas eſt. D. Bern. Ser. 36.

Bonæ autem ſcientiæ fructum diſce, ex verſu ſequenti.

Bona ſcientiæ fructus.

℣. 3. 4. *Si quis autem diligit*... Humiliat Paulus ut erigat; corrigit ut perficiat: hinc ut hos & omnes alios excitet ad bene ſciendum, & ſcientiâ melius utendum; docet eos bonæ ſcientiæ fructum; ſcilicet, Deo gratum efficere.

Quaſi diceret, *ſi quis*, charitate junctâ ſcientiæ, *Deum* & proximum *diligit*: ita ut ſcientiâ ſuâ ad Dei gloriam & proximi ſalutem utatur; hic Deo gratus, & in hoc complacet ſibi Deus.

Quale diſcrimen inter ſcientiam & ſcientiam!

Si quis ſcientiam habet ſine charitate; hic Deum novit quidem; ſed à Deo ignotus eſt. *numquam novi vos*, ait multis malis Prophetis & Doctoribus Matth. 7. ℣. 13.

Si quis autem ſcientiam habet cum charitate, hic & Deum novit & à Deo cognitus & dilectus eſt: in hoc complacet ſibi Deus.

Sicut in Verbo Divino, Spiritûs ſancti comprincipio, complacet ſibi Pater æternus.

Sic à proportione, in Doctore, charitatis promotore, complacet ſibi Deus.

Tales igitur eſtote Doctores: charitatem ſcientiæ adjungite; & ex amore Dei proximum ædificate: ne dicatur vobis: *Non novi vos*, ſed ut audiatis: *Venite benedicti, dilecti*, &c.

℣. 4. *De eſcis autem*... Superioribus, quaſi per parenthesim, contra vanam ſcientiam dictis, redit ad propoſitum, exponitque ſcientiam, de quâ doctiores illi gloriabantur, & quâ abutebantur cum infirmiorum ſcandalo.

Quod ſpectat igitur ad immolatitios cibos;

Scimus, non vos ſoli ſcitis; ſcimus ſicut & vos, hocque ſciunt in fide bene inſtructi.

Scimus, ſcilicet quòd ab aliis cibis non differant, nihil ſacri aut religionis traxerint ex immolatione;

Quia *ſcimus quòd idolum nihil eſt*. Quidquid ſit quoad materiam; nihil eſt quoad formam, ſeu repræſentationem; nihil numinis habet & repræſentat; imago falſa, & rei falſæ eſt.

Figura, ſeu idolum Jovis, ut Dei v. g. nihil eſt, quia reverà Jupiter non eſt Deus: idolum ergo nihil eſt, non eſt quod repræſentat, non eſt Deus.

Scimus & quòd unus tantùm Deus eſt, non verò plures dii: hinc etiam *idolum nihil eſt*: non eſt Deus, quoniam idola multa: Deus autem unus.

Fraus hæreticorum vitanda.

Ad vitandam hæreticorum fraudem, qui imaginem cum idolo confundunt, ut ex Scripturis probent imagines vetari; nota quòd ex Divo Thomâ hîc ſeu imago, ſimulacrum eſt ſimilitudo alicujus rei naturalis. Idolum autem nullius rei ſimilitudo;

Vel idolum eſt ſimilitudo rei falſæ: v. g. ſimilitudo vel repræſentatio Jovis ut Dei, qui non eſt Deus.

A Imago autem eſt rei veræ, quales ſunt omnes imagines ſacræ, de quibus vide Bellarminum lib. 2. de imaginibus cap. 5.

℣. 5. *Nam etſi ſunt qui dicantur dii*, ſcilicet à gentibus idololatris, *ſive in cælo*, aſtra &c. *ſive in terrâ*, Reges.

Siquidem apud ipſos *ſunt dii multi*, in falſâ illorum opinione, & *domini multi*.

Græci deos cæleſtes appellabant Jovem, Apollinem, Junonem, &c. terrenos, Herculem, Bacchum & Æſculapium, Nymphas, &c. Theodoretus.

℣. 6. *Nobis tamen*... fidelibus & rectè ſentientibus, *unus tantum eſt Deus*.

Pater æternus, *ex quo*, tanquam primo principio, & omnis entis fonte, *omnia* per creationem;

B *Et nos in illum*, ſeu propter illum, ad illius gloriam & obſequium.

Sicut noſtrum eſt primum principium; ſic & noſter ultimus finis eſt, ad quem, per fidem tendimus; noſtrum eſt ſpecialiter ſummum bonum.

Et unus Dominus Jeſus-Christus, per quem, ut Verbum, *omnia* creata; *& nos per ipſum*, ut Deum hominem redempti.

Sicut per ipſum, Deus mundum creavit; ſic per ipſum, Deus mundum reparavit.

Hinc duplici ratione ex Deo ſumus per Filium; & quòd cùm non eſſemus, facti ſumus; & quòd redempti ſumus, reparati & facti fideles, ſeu nova creatura.

Fidem noſtram hîc non explicat Apoſtolus, ſed C eam ſummariè opponit infidelium erroribus: apud infideles, inquit, multi ſunt dii, & domini multi.

Nobis autem fidelibus eſt *unus tantùm Deus, & unus tantùm Dominus.*

Nota autem cum S. Chryſoſtomo, Theodoreto, & aliis Patribus, quòd dii & domini; Deus & Dominus, hîc æqualem vim habeant.

Cùm ergo dicit: *unus eſt Deus, Pater.*

Et unus Dominus Jeſus-Christus. Per primum non excludit Filium & Spiritum ſanctum, ſed tantùm falſos Deos.

Per ſecundum non excludit Patrem & Spiritum ſanctum, ſed falſos dominos. Excludit ſolùm deorum & dominorum apud nos multitudinem, ait D. Chryſoſtomus.

Nominatur autem in primo Pater, quia fons eſt D Divinitatis, & eſſe Divinum aliis communicat perſonis.

Hinc *ex quo omnia*, non tantùm quæ ſunt ab eo diverſa; ſed & Filius, & Spiritus ſanctus procedunt.

Solus autem Filius, Jeſus-Chriſtus, dicitur Dominus, quia jure redemptionis noſtræ, pretio ſanguinis ſui, noſter Dominus eſt.

Sed reipſâ ſicut Pater eſt Dominus; ſicut & Spiritus ſanctus eſt Dominus: ita Filius & Spiritus ſanctus eſt Deus.

Nobis tamen *eſt unus Deus, & unus Dominus* eſſentialiter.

Videatur D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theo- E phylactus, qui mirantur hîc Divi Pauli prudentiam, eò quòd Corinthiorum infirmiorum, & recenter ab errore converſorum, imbecillitati parcat.

℣. 7. *Sed non in omnibus eſt ſcientia.*

Concedit Apoſtolus, hoc quidem eſſe verum; ſcilicet, quòd idolum nihil, & quòd idolothytis nil religionis ex immolatione adveniat: & conſequenter cibi ſunt, ab aliis non differentes; hoc ſcimus, ſicut & vos; hoc ſciunt omnes ſpirituales & perfecti.

Digitized by Google

Sed non ideò licet vobis indifferenter & paſſim idolothytis veſci.

Quia non eſt in omnibus hæc ſcientia, non ſciunt omnes quod nos ſcimus, idolum nihil eſſe, & idolothytis nihil advenire:

Quidam autem cum conſcientiâ uſque nunc . . . id eſt, ſunt enim nonnulli, qui cum opinione, quam uſque nunc conſervant de idolo, nimirùm quòd aliquid numinis, ſeu vim aliquam habet: & cum hac opinione & conſcientiâ, idolothytum ut idolothytum, ſeu ut quid ſacrum comedunt; ſcilicet eâdem conſcientiâ quâ gentes.

Et conſcientia ipſorum cùm ſit infirma; id eſt, & quia infirma eſt & erronea eorum conſcientia; hoc errore ſuo polluitur per idolothytorum comeſtionem.

℣. 8. *Eſca autem nos non commendat Deo* . . . . Aliunde verò hæc eſca nos Deo gratos non facit; nihil facit ad pietatem, quâ Deo placeamus: Neque enim ex eâ manducantes, fiemus apud Deum meliores, ſeu gratiam acquiremus: neque ab eâ abſtinentes, minùs quid habebimus virtutis & meriti. *non deficiemus*.

Ut quid ergo appetitis illam, vobis quidem inutilem; fratribus verò infirmis nocivam.

Et hic cavenda fraus hæretica.

Nota quòd Paulus agat de eſcâ idolothytorum, & de hac abſtinentiâ; non autem de abſtinentiâ, quæ fit per pœnitentiam; ſicque nihil hinc contra Eccleſiæ doctrinam & praxim de jejunio. Non virtus eſcæ; ſed virtus abſtinentiæ prodeſt, ait Divus Thomas, id eſt, temperantia, obedientia, religio.

Libertatem noſtram charitas dirigat.

℣. 9. *Videte autem ne forte hæc* . . . Itaque cavete, ne hæc veſtra libertas indifferenter ex eis comedendi, ſit infirmis occaſio lapſûs & ruinæ.

Non negat, imò concedit licitum eſſe comedere: ſed videte ne veſtro jure & libertate abutamini.

℣. 10. *Si enim quis viderit eum* . . . Explicat quod in ſuperiori verſu dixit, *ſi enim quis* infirmus, recens à Paganiſmo ad Chriſtum converſus (quales tunc multi,) *viderit eum*. Gr. *te. qui habet ſcientiam*. Gr. habentem ſcientiam. id eſt, qui ſcit idolothytum non eſſe ſacrum.

Si, inquam, viderit hunc doctum in templo, vel in menſâ idolo conſecratâ, cum idololatris epulantem & de idolothytis comedentem.

Mos Gentilium, ſicut & Judæorum erat, victimas, utpote ſacras, in templo, vel in loco templis vicino comedere.

Nonne conſcientia ejus, infirmi ſcilicet, hoc tuo exemplo provocabitur ad comedendum idolothyta, hocque contra conſcientiam, quæ dictat illi hoc non licere. Supponitur erronea, ut dictum eſt. Hoc factum graviùs culpabit capite decimo ℣. 20. 21. menſam appellans dæmoniorum.

Ædificabitur ad manducandum. Syr. confirmabitur. Theophylactus, magis ſtabilietur. intellige, in errore ſuo, ſeu ad comedendum idolothytum, ut idolothytum, ſuprà.

Quid ſcandalum.

Hinc diſce quòd ſcandalum ſit inordinata conſtructio; ſeu, ut ait Tertullianus, ſcandalum, non bonæ rei, ſed malæ exemplum eſt, ædificans ad delictum. lib. de vel. virg. cap. 3.

℣. 11. *Et peribit infirmus in tuâ ſcientiâ* . . .

Sicque per tuam hujuſmodi ſcientiam, quâ contra charitatem abuteris, *peribit frater infirmus*, peccans ſcilicet & Deum offendens; *propter quem Chriſtus* Dominus *mortuus eſt*, ut illum à peccatis erueret.

Peribit etiam, quia tuo exemplo ſcandalizatus, in perſecutionis tempore ſacrificabit idolis; ſicque per tuam ſcientiam excidet à ſalute is, pro quo ſalvando Chriſtus mortuus eſt.

Peccans in fratrem, peccat in Chriſtum.

℣. 12. *Sic autem peccantes in fratres* . . . ſcilicet infirmos, quos ſcandalizatis, & quodam modo vulneratis veſtro imprudenti facto, *in Chriſtum* ipſum *peccatis*.

Tùm quia quem redemit Chriſtus, vos perditis; ſicque mortis ejus fructum deſtruitis; tùm quia Chriſtus, omnium fidelium caput, arrogat ſibi factum quidquid uni ex minimis fratribus fit: quia ejus membra. Matth. 25. 40.

Quatuor crimina in hoc ſcandalo.

Sunt itaque quatuor crimina, eaque maxima, ait D. Chryſoſtomus, quòd & frater & infirmus, & cujus Chriſtus tantam habuit rationem, ut etiam pro eo ſit mortuus; & quòd propter cibum perit.

Exaggerat etiam verbum *percutientes*, ſeu verberantes. *& infirmum*. Quid ſævius quàm infirmum & ægrotantem verberare? eſt tamen quovis vulnere gravius ſcandalizare, ſeu offenſionem dare. Vide D. Chryſoſtomum.

Exaggeratio ſcandali.

Percutis infirmum, inhumanitas eſt; percutis Chriſtum, impietas eſt; deſtruis quod ipſe proprio ædificavit ſanguine; occidis quod ſuâ morte vivificavit, immanitas eſt. Pater Georgius Ambianus.

A licitis abſtinendum, ne detur ſcandalum.

℣. 13. *Quapropter ſi eſca* . . . Quam ob rem, ne ſic in Chriſtum, & in fratres peccem, eligam potiùs totâ vitâ ab omnibus prorſus, etiam licitis carnibus abſtinere, quàm ut ſcandalum quoquo modo cuiquam objiciam.

In tantùm charitati ſtudendum docet, ut licita pro illicitis habeantur, ne obſint fratri, ait Ambroſius.

Nullius deſpicienda ſalus.

Hæc opportunè nobis dici poſſunt, qui ſalutem proximi deſpicimus, & illa ſathanica verba dicimus: quid curo an iſte offendatur, aut ille pereat? eſt illius crudelitatis & inhumanitatis. Divus Chryſoſtomus, qui hanc moralitatem egregiè proſequitur in eos, qui fratres ſuos deſpiciunt, ob conditionum vilitatem.

Pauperes Chriſto ſimiliores.

Quò quis Chriſto & Apoſtolis ſimilior; eò magis Chriſtianus & frater noſter eſt: tales autem ſunt conditione humiles & pauperes. Vide hîc D. Chryſoſtomum.

Nota quòd Apoſtolus hanc de Idolothytis quæſtionem non abſolvit, ſed illam perficiet cap. 10. ℣. 20. 21. &c.

Corolla-

Digitized by Google

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 8. ad pietatem maximè notanda, & àd praxim redigenda.

EX primis verſibus tria nota circa ſcientiam. Primum quòd ſcientia ſola, ſeu ſine charitate, inflat: & ideò inutilis, imò nociva ſcienti & aliis.

Scientia dæmonum eſt, trahens ad peccatum.

Tales docti ſimiles ſunt Ægyptiorum ſapientibus, qui ob veſicas, nec ſibi, nec aliis proderant. Vide ℣. 1.

Secundum, quòd è contra ſcientia cum charitate & ſcienti, & aliis utiliſſima; in tali Doctore, alios ad amorem Dei promovente, Deus ſibi complacet, ſicut in Verbo divino, Spiritûs ſancti comprincipio.

A Vide ℣. 2.

Tertium, quis ſit bonus ſciendi modus, ſcilicet cum humilitate & charitate. Vide ℣. 2. & ad utramque conducentia. Ibidem vide.

Ex verſibus 11. & 12. nota quàm grave ſit infirmorum ſcandalum, & quàm offenſivum Chriſti, & ideò quanto ſtudio vitandum.

Ex ℣. 13. quòd nullius ſit deſpicienda ſalus, ob conditionis vilitatem.

Quò quis pauperior, & conditione vilior, eò eſt Chriſto & Apoſtolis ſimilior: ergo eò magis Chriſtianus, noſterque in Chriſto frater.

Analyſis Cap. 9.

QUIBUSDAM à ſe factis, & quidem omni carnis abſtinentiâ multò difficilioribus, confirmat quod docuit in capite præcedenti, omninò vitanda eſſe ſcandala, & quod ultimo verſu dixit: Si eſca, *&c.*

Primum Apoſtoli factum.

Apoſtolus Corinthiorum cùm ſit, & ideò vita neceſſaria jure potuerit ab eis exigere: maluit omnia vitæ incommoda pati; quam hoc uti jure, ne offendiculum daret Evangelio apud eos.

Secundum factum.

Liber cùm ſit, & ſui juris, ſervus omnium ſponte factus eſt, ut omnes Chriſto lucrifaceret.

Concludendum eis relinquit, quòd ſi Paulus tanta paſſus eſt & fecit pro vitando infirmorum ſcandalo, & pro omnium ſalute procurandâ: Quidni & ipſi aliquid, eaſdem ob cauſas, patiantur & faciant?

Itaque primis tribus verſibus ſuum apud eos Apoſtolatum breviter ſtabilit.

℣. 4. Duo Apoſtolatûs jura, non minùs ſibi, quàm aliis Apoſtolis debita, exponit.

Jus alimenta ab ipſis exigendi, probat variis argumentis à ℣. 7. ad ℣. 14.

℣. 15. Hoc jure non eſt uſus, nec vult uti, ne, ut dixit ℣. 12. offendiculum det Evangelio.

Tacitè, ſed efficaciter hoc dicit Corinthiis. Hinc diſcite, ſaltem à re vobis inutili, ſcilicet ab idolothyto abſtinere, ne ſcandalizetis in-

C *firmos.*

℣. 19. Liber cùm ſit, omnium ſervus factus eſt. ℣. 20. 21. 22. varios aſſignat ſervitutis ſuæ modos.

℣. 23. Id facit propter Evangelium, & ut præmii ab eo promiſſi ſit particeps.

Hoc efficaciter dicit Corinthiis; & vos, eamdem ob cauſam, ſtudete omni modo proximi ſalutem procurare, & veſtram operari: & ut ad hoc eos efficaciùs excitet;

Suæ charitatis exemplo adjungit ſimilitudinem maximè appoſitam & congruentem. ℣. 24. Vita Chriſtiana ſtadium eſt, in quo cur-

D *rimus quidem omnes: non tamen omnes, ſed qui legitimè currunt, coronam reportant: ergo ſic currite, ut apprehendatis eam.*

℣. 25. Docet modum coronam reportandi per abſtinentiam, per laborem, per vim ſibi faciendam; denique ſe proponit exemplum: & exemplo ſuo docet modum bene currendi, & pugnandi.

CAPUT NONUM.

Textus.

1. NOn ſum liber? Non ſum Apoſtolus? Nonne Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum vidi? Nonne opus meum vos eſtis in Domino?

2. Et ſi aliis non ſum Apoſtolus, ſed tamen vobis ſum: nam ſignaculum Apoſtolatûs mei vos eſtis in Domino.

Paraphraſis.

AN non ego liber ſum? An non ego ſum Apoſtolus? (quid mihi deeſt ad Apoſtolatum?) Nonne Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum vidi, & ab eo miſſus ſum? Nonne per Evangelium in Chriſto vos genui?

Et ſanè licèt aliis non eſſem Apoſtolus, ſum tamen, & quidem indubitatus veſter Apoſtolus: quia vosipſi, veſtraque converſio certum & authenticum eſtis Apoſtolatûs mei teſtimonium.

Et conſequenter apologia, & defenſio mea apud eos, qui de Apoſtolatu meo dubitantes, de eo me interrogarent.

(Cùm ergo veſter ſim Apoſtolus,) numquid jus conſequenter habeo cibum, potum, aliaque neceſſaria à vobis exigendi?

Nonne & jus habeo, quod habent alii Apoſtoli & cognati Domini, & quo utitur ipſe Petrus; ſcilicet aliquam matronam Chriſtianam nobiſcum ducendi, quæ ut ſoror nobiſcum vivens, de nobis prædicantibus curet?

Aut fortè ſolus ego & Barnabas, hoc jus (ex Evangelio vivendi, & piam mulierem nobiſcum ducendi,) non habemus?

Quis miles ſtipendiis à Duce, cui militat, acceptis non vivat? quis vinitor de vineæ ſuæ fructibus non comedat? quis paſtor de ſui gregis lacte non paſcatur?

Numquid ad probandum quod dico, humana tantùm mihi ſuppetunt argumenta? nonne & lex Divina hoc etiam dicit?

Scriptum eſt in lege, Deuter. 25. Non occludes capiſtro os bovis triturantis: unde ſic ratiocinor: an in hac lege ferendâ, Deo præcipua cura eſt de bobus?

An verò debemus exiſtimare quòd propter nos præcipuè hanc legem tulerit? ita ſanè propter nos (Apoſtolos, alioſque Dei Miniſtros in areâ ſuâ triturantes,) hoc ſcriptum eſt. Quandoquidem qui arat, cum ſpe meſſis participandæ, arat; & qui triturat, cum ſpe participandæ trituræ, triturat:

Magnumne erit, ſi nos, qui ſpiritualia vobis ſeminavimus, carnalia metamus?

Si alii hoc in vos jure utuntur; quantò magis nos (Apoſtoli, & Patres veſtri, poſſumus uti?) ſed nos hac poteſtate non uſi ſumus; imò omnia inde emergentia incommoda perferimus, ne quod demus, hac libertate noſtrâ, impedimentum Evangelio apud vos promovendo.

Neſcitis quòd qui in templo, ſacra miniſteria obeuntes, operantur; de templi oblationibus comedunt; & qui altari deſerviunt, ſuas ex oblatis victimis partes accipiunt.

Hoc idem jus Chriſtus dedit Apoſtolis, & Divini Verbi miniſtris; ut ſcilicet Evangelium prædicantes, vivant de Evangelio.

Licèt autem tot ſint argumenta, hoc jus mihi concedentia; nullo tamen perſuaſus ſum, ut hacutenter poteſtate: & ne putetis quòd hæc ideò ſcribam, ut deinceps neceſſaria mihi ſuppetantur; nec uſus ſum, nec in futuro uti volo hoc jure: ego fame perire malim, quàm ut quis inanem & vacuam reddat gloriam meam.

Quæ eſt illa gloria mea? an Evangelii prædicatio? non: quia quoad rem mihi neceſſaria eſt, ob præceptum Domini; ita ut maledictionem Dei incurram, ſi non prædicavero. (Solùm mihi reſtat optio circa modum prædicandi.)

Si enim voluntarius & gratis prædico, ſingularem habeo mercedem & gloriam: ſi verò reluctans, & non gratis; tantò mihi pejus; illâ ſingulari gloriâ carebo: prædicandum mihi tamen eſt; quia verbi prædicandi diſpenſatio mihi commiſſa eſt & injuncta.

Quæ eſt ergo mea ſingularis gloria? ſi ſine impenſâ & gratis Evangelium prædicem; ſi in Evan-

A 3. Mea defenſio apud eos, qui me interrogant, hæc eſt.

4. Numquid non habemus poteſtatem manducandi & bibendi?

5. Numquid non habemus poteſtatem mulierem ſororem circumducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas?

6. Aut ego ſolus & Barnabas, non habemus poteſtatem hoc operandi?

7. Quis militat ſuis ſtipendiis umquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat?

B 8. Numquid ſecundùm hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit?

9. Scriptum eſt enim in lege Moyſi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura eſt Deo?

10. An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos ſcripta ſunt: quoniam debet in ſpe, qui arat, arare: & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi.

11. Si nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra

C metamus?

12. Si alii poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potiùs nos? ſed non uſi ſumus hac poteſtate: ſed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Chriſti.

13. Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt, edunt: & qui altari deſerviunt, cum altari participant?

14. Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vi-

D vere.

15. Ego autem nullo horum uſus ſum. Non autem ſcripſi hæc, ut ita fiant in me: bonum eſt enim mihi magis mori, quàm ut gloriam meam quis evacuet.

16. Nam ſi evangelizavero, non eſt mihi gloria: neceſſitas enim mihi incumbit: væ enim mihi eſt, ſi non evangeliza-

E vero.

17. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: ſi autem invitus, diſpenſatio mihi credita eſt.

18. Quæ eſt ergo merces mea? Ut Evangelium prædicans, ſine ſumptu ponam E-

vangelium, ut non abutar poteſtate meâ in Evangelio.

A gelin prædicando non utar poteſtate meâ, ſcilicet exigendi neceſſaria.

19. Nam cùm liber eſſem ex omnibus, omnium me ſervum feci, ut plures lucrifacerem.

Nam cùm ab omnibus eſſem liber, & mei juris, ſponte omnium me ſervum feci, ut eò plures lucrifacerem.

20. Et factus ſum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer.

Cum Judæis religione, ſeu judaïzantibus, factus ſum tanquam judaïzans, ut judaïzantes Chriſto lucrarer.

21. Iis, qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem (cùm ipſe non eſſem ſub lege) ut eos, qui ſub lege erant, lucrifacerem: iis, qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſem (cùm ſine lege Dei non eſſem: ſed in lege eſſem Chriſti) ut lucrifacerem eos, qui ſine lege erant.

Iis, qui ſub lege Moſaïcâ ſunt, ſive Judæis, ſive Proſelytis, legem ſervantibus; ſimilem me exhibui, legem obſervans (licèt ſcirem eâ me non adſtringi,) ut eos lucrifacerem. Iis, qui legem Moſaïcam non habent, & non ſervant, id eſt, Gentilibus, factus
B ſum quaſi legem non habens; (licèt coram Deo ſine lege non ſim, quippe qui Chriſti legem ſervo,) ut Gentiles lucrarer.

22. Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum, ut omnes facerem ſalvos.

Factus ſum infirmis velut infirmus, ut eos lucrifacerem Chriſto. Uno verbo, omnibus omnia factus ſum, ut omnes ſalvos facerem.

23. Omnia autem facio propter Evangelium: ut particeps ejus efficiar.

Hæc autem omnia feci, & facio propter Evangelium faciliùs promovendum, & ut præmii in Evangelio promiſſi comparticeps efficiar, ſcilicet cum aliis fidelibus.

24. Neſcitis quòd ii qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis.

(Ut autem & vos faciatis idem;) cogitate quòd ſicut ii, qui in ſtadio currunt; omnes quidem currunt: ſed non omnes bravium reportant, ſed ii ſo-
C li, qui curſum legitimè perficiunt: ita nos currimus quidem omnes, ſed non omnes Evangelii præmium accipiunt: ſic ergo vos in Evangelii ſtadio currite, ut apprehendatis palmam.

25. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam.

Cogitate & quomodò omnis, qui curſu, vel luctâ certat, abſtinet ab omnibus, vires, vel velocitatem corporis impedientibus: & illi quidem, ut coronam brevi perituram accipiant; quidni & nos Chriſtiani, à multis abſtineamus, quamquam licitis, ut æternam coronam obtineamus?

26. Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum: ſic pugno, non quaſi aërem verberans:

Ego igitur in Evangelico ſtadio ſicut ſtadiodromus rectà curro, totoque niſu tendo ad deſtinatam metam, ut palmam apprehendam: ſicut pugil in
D Evangelii paleſtrâ pugno, non inaniter aërem verberans:

27. Sed caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo: ne fortè cùm aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.

Sed certis & deſtinatis ictibus corpus meum, ſpiritûs mei adverſarium, obtundo; victumque ac edomitum, ago ut ſervum, mihique teneo ſubjectum: ne fortè, cùm aliis prædicaverim, viamque ſalutis oſtenderim; ipſe ſalute indignus inveniar, & à Deo tanquam reprobus ejiciar.

Commentarius in Caput nonum.

℣. 1. NON *ſum liber? non ſum Apoſtolus?* Gr. inverſo ordine. non ſum Apoſtolus? non ſum liber? & ita Divus Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus. Syrus tamen legit ſicut interpres noſter.

Apoſtolus in hoc capite docturus exemplis ſuis, quod in præcedente, verbis docuit; nimirùm omninò cavenda eſſe ſcandala: & factis, omni carnis abſtinentiâ multò difficilioribus, probaturus quod in ultimo verſu dixit, *ſi eſca*, &c.

Sic exorditur: an non ego ſum Apoſtolus? an non ego ſum liber? quibus interrogationibus aſſerit ſe liberum eſſe & Apoſtolum.

Quòd Paulus liber eſſet, id eſt, nulli mancipatus: hoc nullus unquam negavit, ideò probatione non indiget.

Quòd verò ſit Apoſtolus, quidam malevoli, & *Paulus verè Apoſtolus.*
E pſeudoapoſtoli negarunt: hinc contra eos breviter, ſed efficaciter Apoſtolatum ſuum probat, dicens: *Nonne Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum vidi.* Act. 9. ℣. 5.

Quaſi diceret; quid mihi deeſt ad Apoſtolatum? *Nonne Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum vidi?* non mortalem quidem, ſed glorioſum, & in cælis regnantem: nonne ab eo miſſus ſum ad evangelizandum? Vide Act. 26. ℣. 15.

Quòd ſi hæc non ſufficiant, ſed ex opere vultis Apoſtolatum meum dignoſcere?

Nonne opus meum vos eſtis in Domino? nonne per prædicationem, ad fidem Domini vos con-

verti? nonne per Evangelium in Chriſto vos genui?

℣. 2. *Et ſi aliis non ſum Apoſtolus* .... Licèt ergo aliis non eſſem Apoſtolus; ſanè ſum indubitatus Apoſtolus veſter.

Et indubitatus Corinthiorum Apoſtolus.

Nam ſignaculum Apoſtolatûs mei ... id eſt, vosipſi ſignaculum eſtis Apoſtolatûs mei, quia Apoſtolatus meus in vobis ſigillatus eſt.

Fides Chriſti, quam, me prædicante, recepiſtis; ſigna & prodigia, quæ in fidei confirmationem, apud vos perpetravi; Spiritûs ſancti chariſmata, quæ ad hoc uſque tempus apud vos emicant, ſigilla ſunt Apoſtolatûs mei, & mea apud eos, qui me Apoſtolum eſſe negarent, apologia & defenſio.

Σφραγίς, ſigillum, demonſtratio, ait Divus Chryſoſtomus, ſeu certum veritatis ſignum. Per tria hæc *ſignaculum eſtis*, &c. Quaſi diceret; ſicut per ſigillum litteris appoſitum, conſtat eas eſſe veras, ſynceras, authenticas, ſeu inſtrumentum authenticum.

Sic per ſigna & prodigia, quibus veſtram converſionem operatus ſum, & confirmavi; patet omnibus, & conſtat me verum eſſe Chriſti Apoſtolum.

Converſio ergo veſtra certum & authenticum eſt Apoſtolatûs mei teſtimonium, & evidens argumentum.

Vosipſi ſic ſigillati, quaſi patentes eſtis meæ miſſionis litteræ, & conſequenter mea defenſio &c.

℣. 3. *Mea defenſio*... Gr. mea apologia me *inquirentibus*. id eſt, ſi qui vel dubitantes, vel negantes, vel de meo Apoſtolatu volentes fieri certiores, me de eo interrogent, & examinent; *vos eſtis mea defenſio*, meà apologia; vos eis produco, quaſi certum & patens Apoſtolatûs mei argumentum: quia, ut dixi, vos eſtis quaſi patentes, authenticæ, & ſigillo munitæ, miſſionis & commiſſionis meæ litteræ. Idem ferè dicit ſecundæ Cor. cap. 12. ℣. 12.

Itaque & vobiſmetipſis, & aliis teſtimonium eſtis authenticum & demonſtratio Apoſtolatûs mei: indubitatus ergo ſum Apoſtolus, & Apoſtolus veſter.

Hoc ſtabilito, & efficaciter probato; illis exponit Apoſtolatûs ſui jura, & privilegia duo.

Jus Apoſtoli.

℣. 4. *Numquid non habemus poteſtatem*...

Primum jus, vitæ neceſſaria exigendi ab eis, quibus evangelizatur.

Quandoquidem veſter ſum Apoſtolus, voſque opus meum in Domino: jus conſequenter habeo à vobis cibum, potum, aliaque neceſſaria petendi.

Nota Moralis.

Circa quod duo notent Eccleſiæ miniſtri.

Hoc jus commune eſt omnibus Eccleſiæ miniſtris: ſed duo notent. Primum, quòd Apoſtolus jus ſuum fundat in labore, *opus meum eſtis*. Secundum, quòd Apoſtolus indicet jus neceſſaria exigendi.

Labor Apoſtoli, jus Apoſtoli; ſeu ex labore, & opere, jus edendi.

Laboranti debetur alimentum; hoc jus eſt commune omnibus in Eccleſiâ laborantibus: & id probant omnes, quæ ſequuntur, rationes.

Attendenda.

Sed non laborantibus, otioſis, nihil facientibus, quodnam jus?

Sed malè agentibus, deſtruentibus, & ſcandalizantibus, quod, & quale jus?

Heu quot in Eccleſiâ fures domeſtici, & iniqui Eccleſiæ bonorum prædones!

Laboranti debetur cibus, potus, vitæ neceſſaria; hoc jus commune eſt omnibus Eccleſiæ Miniſtris laborantibus.

Sed ſi neceſſariis non contenti, ſuperflua quærant; ſi avari congregent divitias; ſi vani in vanis & luxuoſis; ſi voluptuarii in deliciis, & voluptatibus Eccleſiæ bona conſumant:

Tremenda.

Quodnam illis jus faciendi, quod ex ſe malum eſt, & omni jure, etiam ſæcularibus, prohibitum?

Heu quantum, & quale væ; talibus Eccleſiæ Miniſtris dicet Chriſtus! qui profanis etiam dixit: *Væ vobis divitibus! væ vobis qui ridetis*....

℣. 5. *Numquid non habemus*...

Alterum jus, ſeu privilegium, quo cæteri Apoſtoli, etiam D. Petrus utebatur; imò & quo Chriſtus ipſe uſus fuerat. Luc. 8. ℣. 3.

Veſter Apoſtolus cùm ſim, jus & poteſtatem conſequenter habeo, quod habent alii Apoſtoli, & fratres, ſeu cognati Domini, Joannes, Jacobus, Judas, & Simon, & quo ipſe Apoſtolorum Princeps, Petrus, utitur:

Scilicet matronam aliquam Chriſtianam nobiſcum ducendi, quæ, ut ſoror, nobiſcum vivens; curet de nobis, ſuiſque facultatibus neceſſaria nobis prædicantibus ſubminiſtret. Ita ſancti Patres Græci & Latini.

Hæreticorum fraus.

Equidem hoc loco Novantes, contra venerandam ſanctorum Patrum authoritatem, abuſi ſunt; nomenque γυναῖκα, quod ſignificat mulierem in genere, uxorem interpretati ſunt; ut plebi perſuaderent Apoſtolos & Paulum fuiſſe conjugatos; & eorum exemplo ſacrilegis ſuis patrocinarentur conjugiis.

Sed Tertullianus lib. de Monog. c.8. D. Hieronymus epiſt. 22. & alii, quos videre eſt apud Bellarminum de cælib. ſacerd. docent expreſſè nullos Apoſtolorum, præter unum Petrum, habuiſſe uxorem, idque ante converſionem.

Quòd verò D. Paulus ſemper cælebs fuerit, conſtat ex ipſiuſmet verbis hujus Epiſt. c. 7. ℣. 7. & 8.

Hæretici unum citant ſanctum Clementem Alexandrinum: ſed quid unus contra omnes alios, qui negant abſolutè.

Præterea Clemens hæreticorum cauſæ non favet, ſed potiùs officit: quia addit Paulum, etſi uxorem habuerit ante converſionem, non ampliùs poſt converſionem habuiſſe, ut uxorem.

Citant & Epiſtolam D. Ignatii ad Philadelphios: ſed Baron. an. 57. probat nomen Divi Pauli huic exemplari inſertum eſſe à Grecis Clericis recentioribus. Vide Tyrinum.

Itaque per ἀδελφὴν γυναῖκα, intellige, Chriſtianam mulierem; ſicut alibi per ἄνδρες ἀδελφοί. intelligitur viri fratres, non verò mariti.

℣. 6. *Aut ego ſolus & Barnabas*...

Quaſi diceret; quare ſolus Barnabas & ego, qui eumdem cum illis Apoſtolatum gerimus, eamdem non haberemus poteſtatem, idemque jus, edendi ſcilicet, ſeu vivendi ex Evangelio, & mulierem circumducendi, &c. de quo in verſu ſuperiore?

Sanè, ſicut nobis omnibus par eſt conditio; ita & omnibus jura paria, licèt eis pariter non utamur.

℣. 7. *Quis militat ſuis ſtipendiis unquam?* ....

Jus mulierem Chriſtianam circumducendi, tetigiſſe contentus; multis argumentis probat jus ex Evangelio vivendi.

Primò probat illud ab exemplis conſuetudinis humanæ.

Sicut æquum eſt, ut miles ſtipendiis vivat, quæ à Duce, cui militat, accipit; ſicut æquum eſt, ut vinitor de vineæ ſuæ fructibus comedat; & paſtor de lacte gregis paſcatur: ita par & æquum eſt, ut Præcones Evangelii ex Evangelio vivant.

Observatio Moralis.

Paritas eſt æqua: ſed ſi cum Divo Chryſoſtomo Pauli verba perpendamus; ſic præconis jus probant, ut præterea ſacerdotem duo doceant.

Eccleſiæ miniſtri munus, pugnare, laborare, vigilare.

Primum, quòd debeat pugnare, laborare, vigilare.

Pugnare contra vitia; laborare in vineâ Domini; vigilare ſuper gregem ſuum.

Habeat ergo militis fortitudinem, agricolæ diligentiam, & curam paſtoris.

Jus, neceſſaria recipere. Secundum, quòd oportet Doctorem parvo ſolatio contentum eſſe, ſoloque neceſſario cibo, ait Chryſoſtomus.

Non dixit Apoſtolus, *quis militat*, & non eſt dives; *ſed quis militat ſuis ſtipendiis?*

Neque dixit, *quis plantat vineam*, & autum non colligit? aut fructum integrum non vindemiat: ſed *ex fructu ejus non comedit?*

Neque dixit, *quis paſcit gregem*, & de agnis non exercet mercaturam? ſed *ex ejus lacte non comedit?* non ex agnis, ſed *ex lacte*.

Hæc attendant, qui omnia volunt exedere, & totum fructum vindemiare. D. Chryſoſtomus.

℣. 8. *Numquid ſecundum hominem hæc dico...* id eſt, numquid ad probandum quod dico, humana tantùm mihi ſuppetunt argumenta; Divina verò mihi deſunt teſtimonia? *nonne & lex hoc* etiam *dicit*.

Probat ex lege Moyſis.

℣. 9. *Scriptum eſt enim in lege Moyſi...* Deuter. 25. *non alligabis*, capiſtrabis, infrænabis.

Orientalium mos. Mos erat in Palæſtinâ, ſicut & in aliis multis regionibus Orientis & Græciæ, grana ſegetum ungulis boum, ex ariſtis excutere.

Tenaciores autem aliqui ora boum infrænabant, ne de frugibus, quas terebant, ederent: & quia hoc erat cujuſdam inclementiæ, &, ut ita loquar, injuſtitiæ: æquum eſt enim, ut animalia laborantia comedant: hinc Deus vetuit capiſtrari, ſeu capiſtro occludi ora boum triturantium.

Ex hac lege ratiocinatur Apoſtolus ad ſcopum ſuum, dicens:

Numquid de bobus cura eſt Deo?

Non dubitat Paulus Divinæ providentiæ de omnibus omnino curam eſſe: hoc enim fides docet. Matth. 10. 29.

Sed petit an Deus ita boves diligat, ut propter eos legem hanc principaliter ferat; an verò præterea Deus hanc legem ferens, altius quid aſpiciat, ſcilicet boves myſticos, Apoſtolos, alioſque Miniſtros ſuos in areâ ſuâ triturantes?

Hoc explicat in ſequenti verſu.

℣. 10. *An non propter nos utique*. Gr. omninò, id eſt, præcipuè. Vide paraphraſim.

Reſpondet ſibi affirmativè, dicens: *nam propter nos ſcripta ſunt*. id eſt; ita ſanè propter nos Apoſtolos, alioſque Dei Miniſtros, id ſcriptum eſt principaliter.

Duo Scripturæ ſenſus. Itaque duo ſunt attendendi ſenſus in hac Dei lege, litteralis ſcilicet & myſticus.

Litteralis eſt de bobus; myſticus verò eſt de Apoſtolis, eorumque ſimilibus, qui in areâ Domini laborant.

Litteralis quidem primus ſenſus eſt: myſticus verò primarius eſt, principaliter à Deo intentus.

Legem itaque ferens Deus de bobus triturantibus, ne capiſtrarentur; voluit ſignificare eos, qui in ſuâ
A areâ laborant, non debere infrænari, id eſt poſſe ex Evangelio vivere.

Argumentatur ergo hîc Apoſtolus à minori ad majus; quaſi diceret: ſi Deus conſuluit de bobus; quantò magis ſervis ſuis, hominibus laborantibus, conſultum eſſe voluit? ſi bovem voluit de ſuâ triturâ vivere; quantò magis Evangelii Miniſtrum de Evangelio?

Hoc præterea oſtendit, multum eſſe debere Doctorum laborem, ait Divus Chryſoſtomus, utpote qui bobus triturantibus, ſeu frumentum à paleâ ſeparantibus, aſſimilantur. *Multus ſit Doctoris labor.*

Oſtendit etiam quòd quæ de brutis ſcripta ſunt, ea præcipuè propter hominum doctrinam ſcripta ſunt; v. g. hîc Judæis præcepit, etiam in jumentis miſericordiam exercere; ut eam in homines multò magis
B exercerent.

Quoniam debet in ſpe, qui arat, arare...

Nova videtur eſſe probatio, ratione ſcilicet in Scripturis, & in naturâ rei, fundatâ; quaſi diceret: quandoquidem qui arat, cum ſpe meſſis participandæ arat; & qui triturat, cum ſpe participandæ trituræ triturat. Junge quod ſequitur.

℣. 11. *Si nos vobis ſpiritualia...*

Magnumne erit, ſi nos, qui ſpiritualia vobis ſeminavimus, carnalia metamus?

Ruſus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram colentibus, & terrena curantibus, ad homines animas docentes, & cæleſtia, æternaque bona procurantes.

Hîc rurſus indicat multum Doctorum laborem, *Multus Doctorum labor.*
C ait Divus Chryſoſtomus, arant, ſerunt, triturant.

℣. 12. *Si alii poteſtatis veſtræ participes ſunt...* iterum à minori ad majus.

Si alii, qui per Evangelium in Chriſto vos non genuerunt, patreſque veſtri non ſunt; hoc tamen jure fruuntur in vos; quantò magis nos Apoſtoli, & patres veſtri?

Doctores quoſdam falſos denotat; qui impudenter, & cum authoritate accipiebant ab ipſis: hinc non dixit, ſi alii accipiunt &c. ſed *ſi poteſtatis veſtræ participes ſunt*, hoc eſt, dominantur, & imperium exercent in vos. Theophylactus Divum Chryſoſtomum ſecutus.

Sed non uſi ſumus hac poteſtate, &c.

Sed nos hoc jure non uſi ſumus: ſed omnia potiùs incommoda perferimus, ne quod demus impe-
D dimentum Evangelio promovendo; id eſt, ne demus occaſionem obloquendi, & in vulgus ſpargendi, non animas quæri à nobis, ſed divitias; hiſque rumoribus retardaretur Evangelii promotio.

Ditiores erant Corinthii quàm largiores: hinc, ne fieret eis oneroſus, hocque modo noceret Evangelio, id eſt, ne propterea retardaretur eorum catecheſis & inſtitutio, noluit ab eis quidquam accipere.

Hæc nos audiamus, ô dilecti, ne deſpiciamus eos qui offenduntur; nec aliquam afferamus offenſionem Evangelio Chriſti, ne noſtram prodamus ſalutem, ait D. Chryſoſtomus. *D. Chryſoſtomi moralitas.*

Et Paulus quidem eſurit, ne offenſionem daret Evangelio: nos autem, ne ſuperflua quidem noſtra
E audemus attingere; videntes innumerabiles animas evertendas. Vide hîc Divum Chryſoſtomum, egregiam moralitatem in immiſericordes urgentem.

℣. 13. *Neſcitis quoniam qui in ſacrario...* Probat exemplo miniſtrorum Templi Jeroſolymitani; nimirùm Pontificis, Sacerdotum & Levitarum, qui in templo deſervientes, vivebant ex victimis in templo oblatis, quas cum altari *participabant*, id eſt, par-

tiebantur; quia ignis abſumebat partem, quæ Dei erat; Miniſtri altaris edebant partes, quas illis lex concedebat. Levit. 7. 6. Deuter. 18. 1.

Neſcitis quòd qui in ſacrario. id eſt, templo, *operantur*, ſacra ſcilicet miniſteria obeuntes: *quæ de ſacrario ſunt.* id eſt, de templi oblationibus edunt.

Et qui altari aſſiſtunt, ſive ipſi ſacrificantes, ſive illorum miniſtri, ſuas ex oblatis victimis partes accipiunt.

℣. 14. *Ita & Dominus ordinavit...*

Quod Deus in lege veteri ſtatuit, hoc & Chriſtus ordinavit in novâ; jus dedit Apoſtolis ſuis & Divini verbi miniſtris, ut Evangelium prædicando, vivant de Evangelio. Matth. 10. 10. Luc. 10. 7. tunc autem id traditione notum erat.

Chriſtus miniſtris ſuis permiſit vivere.

Nota, vivere, non theſaurizare, ait Divus Chryſoſtomus, ut oſtendat nihil accipiendum præter vitæ neceſſaria.

Ordinavit autem, non præcipiendo, ut accipiant; nec enim Divus Paulus accepit, ſed jus & poteſtatem accipiendi dando.

Hîc notat Eſtius quòd Religioſi mendicantes, qui gratis evangelizant, Paulinæ perfectionis ſint imitatores.

℣. 15. *Ego autem nullo horum uſus ſum.*

In his verbis concipe quamdam omnium prædictorum recapitulationem, & ad ſuum ſcopum applicationem; quaſi diceret:

Licèt, ut hactenus oſtendi, tot ſint argumenta, hanc mihi facultatem concedentia, *nullo* tamen *horum uſus ſum.* id eſt, nullo perſuaſus ſum, ut hac poteſtate uterer.

Hinc nec alimenta, nec quidquam aliud à vobis accepi; idque, ut ℣. 12. dixi, ne darem offenſionem Evangelio. id eſt, ne vel minima per me contingeret Evangelii retardatio.

Quia autem hæc ſcribit Apoſtolus; ut exemplo ſuo Corinthios doceat, idolothyta cum fratrum ſcandalo comedentes:

Supradictorum applicatio juxta mentem D. Pauli.

Reſtat hîc Apoſtolici facti comparatio facienda cum Corinthiorum illorum facto.

Ego Paulus egens, omniaque vitæ incommoda ſuſtinens, à neceſſariis, & aliunde mihi debitis, diu & magno cum labore abſtinui; ne vel paululum retardatem Evangelii curſum:

Et vos, ne ab inutili quidem vobis idolothyto abſtinetis, ne fratres veſtros ſcandalizetis, & ne hoc cibo veſtro pereat infirmus frater.

Non autem ſcripſi hæc..

Ne verò ſuſpicentur Corinthii, quòd hæc dicat Paulus, ut ſaltem inpoſterum ipſi neceſſaria dentur.

Hanc ſuſpicionem refellit, dicens: non uſus ſum, ſed nec modò, nec in futuro uti volo.

Jus quidem meum non ignoro; jus meum vobis oſtendo: ſed nec eo ſum uſus, nec unquam uti volo.

Abraham Geneſ. 14. ℣. 23. nihil accipere voluit de prædâ bello partâ, ne dicas: *Ego ditavi Abraham.*

Paulus ne alimenta quidem vult à Corinthiis pro tot & tantis laboribus accipere.

Bonum eſt mihi magis mori, quàm ut gloriam meam... Gr. quàm gloriationem &c.

Ego fame perire malim, quàm ut quis *evacuet.* id eſt, vacuam & vanam reddat *gloriam meam.* ſcilicet ſine ſumptibus, & gratis prædicare, ut explicabit ℣. 18.

Gloriam dixit, ut gaudii exceſſum oſtendat. Theophylactus poſt D. Chryſoſtomum.

Ne quis ſuſpicetur, quòd mœrens & lugens non acceperit; tantùm, inquit, abſum à mœrore, ut gloriæ ducam. Athanaſius, idem Divus Chryſoſtomus, Theophylactus.

℣. 16. *Nam ſi evangelizavero, non eſt mihi gloria...*

Quæ ſingularis gloria Pauli.

Explicat quid, ſeu quæ ſit illa gloria.

Num eſt Evangelii prædicatio? Non, quia mihi neceſſaria eſt; gravi Domini præcepto injuncta, & taliter injuncta, ut niſi obediero, *væ mihi ſit*, maneat me pœna, tanquam gravis Dei præcepti tranſgreſſorem.

Non prædicatio præcisè, quia ipſi neceſſaria.

Itaque ſenſus eſt: Evangelii prædicatio, ob Domini præceptum, eſt mihi quoad rem neceſſaria;

Væ enim mihi eſt... Etenim maledictionem Dei incurro, ſi non prædicavero.

Recordamini Jonæ Deo reſiſtentis; mihi quid pejus imminet, ſi Domini præceptum de prædicando Evangelio, non impleo.

Solùm mihi reſtat optio circa prædicandi modum; ſcilicet, ut vel lubens & voluntarius, & gratis prædicem; vel ut invitus, reluctans, & quaſi coactus.

℣. 17. *Si enim volens hoc ago...* Si lubens, *volens.* Gr. ἑκὼν. voluntarius, gratis, & liberaliter prædico, *mercedem*, non qualemcumque, ſed ſingularem & eximiam *habebo.*

Scilicet mercedem non tantùm operis præcepti, ſed gloriam operis indebiti, ſupererogati & heroici; nimirùm gratis prædicare.

Si autem invitus. Gr. ἄκων non ultroneus, non ſponte meâ, non liberaliter & gratis prædicem; ſed reluctans, vel quaſi coactus, ſeu, Dei præcepto, ſeu metu pœnæ; mihi quidem tantò pejus: illâ enim ſingulari gloriâ & mercede eximiâ carebo.

Prædicandum tamen, quia *diſpenſatio mihi credita eſt.* Gr. diſpenſationem creditam ſuſcepi. id eſt, & mihi credita & commiſſa Evangelii diſpenſatio; & creditam diſpenſationem ſuſcepi: itaque prædicandum neceſſariò.

Si autem ſic neceſſitate compulſus prædico; diſpenſationem mihi creditam adimpleo quidem, officioque meo fungor: ſed non eſt quòd inde glorier, facio quod debeo, & quod facere juſſus ſum; ſervus ſum inutilis.

Hinc mihi nulla ſingularis gloria; præcepti tantùm operis mercedem habeo.

℣. 18. *Quæ eſt ergo merces mea?* id eſt, ſingularis gloria. *ut Evangelium prædicans ſine ſumptu...* id eſt, ſi dem gratis, quod gratis accepi: ſi Evangelium gratuitum. Gr. à ſumptibus immune, ſine impenſâ prædicem: & ſi in Evangelio prædicando *non utar poteſtate meâ*, ſcilicet jure neceſſaria exigendi.

Sed gratuita prædicatio.

Non abutar. id eſt, omninò utar. Simplicem uſum appellavit abuſum, ait Theophylactus; non utar, non penitus utar poteſtate meâ &c.

Vel non abutar; quaſi diceret: ſi propter Evangelii promotionem, hominumque ſalutem, non faciam quod licet quidem, ſed quod non expedit; tunc enim libertatis eſt abuſus.

Tangit doctiores, ſuâ ſcientiâ & poteſtate abutentes; quaſi diceret: Et vos diſcite non facere quæ licent quidem, ſed quæ non expediunt; id eſt, veſtrâ non abuti libertate ac poteſtate, cum infirmiorum ſcandalo idolothyta comedentes.

Hos doctiores Corinthios Paulus hucuſque ſuâ à neceſſariis ipſis abſtinentiâ, docuit ab inutilibus idolothytis abſtinere.

Omnia enim ſuperiùs dicta efficaciter dicunt, Ego Paulus, Apoſtolus veſter, abſtinui, non à licitis tan-

tùm, ſed & à neceſſariis; idque diu, & magno cum labore, omnia vitæ incommoda ſuſtinui, ne cujuſquam veſtrûm inſtructionem & converſionem retardarem.

Hujus rei vos teſtes eſtis, ô Corinthii, apud quos eſuriens & manibus meis laborans vixi.

Hinc ergo diſcite ſaltem à rebus vobis inutilibus abſtinere, ne ſcandalum infirmioribus præbeatis.

Sed hoc non contenti, diſcite altero exemplo non tantùm ſcandala non dare; ſed & omni modo proximorum ſalutem promovere.

℣. 19. *Nam liber cùm eſſem.* Gr. liber exiſtens. id eſt, liber cùm ſim, aut cùm eſſem.

Hic verſus refertur ad primum hujus capitis verſum, ubi dixit, *non ſum liber?* & ſenſus eſt:

Cùm mei juris eſſem, ab omnium hominum ſervitute liber; nulli mortalium, ſive Judæo, ſive Græco obnoxius, aut mancipatus.

Sponte meâ omnium hominum me ſervum feci; omnibus, & Judæis & Gentilibus memetipſum ſubjeci, quaſi mancipium, ut eò plures Chriſto lucrifacerem, faceremque ſalvos.

Aliud Paulinæ charitatis exemplum.

Ecce factum, ſeu charitatis exemplum, priori facto longè majus & difficilius.

Non ſolùm à vobis nihil accepi; non ſolùm hoc meo jure apud vos non ſum uſus, ne veſtræ inſtructioni in fide remoram ponerem: ſed omnium hominum ſalutis amore & zelo preſſus, omnium me ſervum dedi: Non uni tantùm homini ſervivi, ſed univerſo orbi; non unâ tantùm ſervitute, ſed omnimodâ. Ita ferè ſanctus Chryſoſtomus.

Omnibus ſe dedit ſervum.

℣. 20. *Et factus ſum Judæis tanquam Judæus...*

Varii Paulinæ ſervitutis modi.

Varios aſſignat ſervitutis ſuæ modos.

Cum Judæis, religione, ſeu judaïzantibus, factus ſum tanquam judaïzans, ſeu religione Judæus, ut eos Chriſto lucrarer, & ſalvos facerem. Exempla vide Act. 21. ℣. 24. 25. 26. ubi raſus eſt, purificatus, & quæ ad purificationem, obtulit.

℣. 21. *Iis qui ſub lege ſunt...*

Explicat & extendit priora verba, Proſelytos addens genere Judæis; *iis qui ſunt ſub lege* Moſaïcâ, ſive Judæis, ſive Proſelytis, id eſt, omnibus legem Moſaïcam ſervantibus, ſimilem me exhibui, legem ſervavi, quamvis probè ſcirem eâ me non adſtringi.

Legalia ſervabat, ubi prodeſſe, & expedire judicabat. Exemplum vide Act. 16. 13. ubi circumcidit Timotheum, ut everteret circumciſionem, ait Divus Chryſoſtomus.

Iis qui ſine lege ſunt... Gr. exlegibus, ut exlex, id eſt, iis qui legem Moſaïcam non habent, nec ſervant; id eſt, omnibus aliis, extra Judæos & Proſelytos, factus ſum quaſi legem non habens; iis me aſſimilavi, legem Moſaïcam non ſervavi.

Cùm ſine lege non eſſem. Gr. non exiſtens exlex Deo, ſed inlex Chriſto. Hoc addit, ne quis malè interpretetur quod dixit *ut exlex. τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος*, quaſi reverà pro libitu vixerit, ſeu ut impius. Licèt coram Deo ſine lege non ſim, quippe qui Chriſti legem ſervo. *ut exleges*, id eſt, Gentiles *lucrifacerem.*

℣. 22. *Factus ſum infirmis infirmus...* ipſis ſcilicet in animo compatiens, eorum ſcandala vitans, ac propterea legales quaſdam obſervantias exercens, ab idolothytis abſtinens &c.

Omnibus omnia factus ſum... Uno verbo omnibus me attemperavi; in omnes me formas verti, quantùm permittit Deus, & exigit ſalus proximi, omnibus me ſimilem exhibens, ut omnes ſalvos facerem.

Gr. ut omninò aliquos ſervem, quod Divus Chryſoſtomus, Theophylactus, Theodoretus vertunt, ut paucos ſaltem aliquos facerem ſalvos; mitenturque D. Pauli zelum, qui vel unius gratiâ, omnem laborem ſuſcepit. Ita disertè Theodoretus.

Sed, ut benè notat Eſtius, juxta noſtram lectionem, quam etiam ſequitur Syrus. *ut omnes ſervem.* non minor eſt Apoſtoli charitas, qui omnibus omnia factus ſit, omnium ſtudens ſaluti; id eſt, circa ſingulos quoſque, excluſo nemine, hoc agens, ut ſalvi fiant.

Observatio Moralis.

Hîc cum Divo Chryſoſtomo mirare Apoſtoli noſtri demiſſionem & accommodationem; qui tantus in ſe cùm eſſet, omnibus omnia factus eſt, etiam exlegibus & infirmis.

Cum eodem Chryſoſtomo mirare hujus Apoſtolicæ demiſſionis effectum. Paulus, inquit, ſolus deſcendit: aſcendit autem cum univerſo orbe terrarum. (quem ſcilicet ſuâ charitate lucratus eſt.)

Imitare Pauli demiſſionem, quiſquis ſis, hoc quoque fac, ait Chryſoſtomus: nec te exiſtimes dejici & decidere; cùm ſis ſummus, ſi propter fratrem ſuſtinueris aliquid humile & abjectum: ſi ſic deſcendas, aſcendes cum multo lucro.

Ut imiteris, diſce ex Divo Chryſoſtomo quomodò deſcenderit Apoſtolus, ſeu omnibus omnia factus ſit.

Sicut Divus Paulus ſit medicus, magiſter, pater.

Non ſimulans, ſimulator enim quærit exitium; ſimulat ut accipiat, non ut det: Paulus verò non ſic, ſed tanquam medicus, tanquam magiſter, tanquam pater.

Ille quidem tanquam ægroto; hic verò tanquam diſcipulo; alter verò tanquam filio ſe demittit, ad correctionem, non ad damnum; ita etiam hic quoque. D. Chryſoſtomus.

Charitas & cupiditas in quo ſimiles.

Ardens ſanctorum charitas pro ſuâ & aliorum ſalute facit, quod cupiditas & paſſio vehemens peccatorum facit pro ſuâ & aliorum perditione; charitate ſancti fiunt omnibus omnia; cupiditate mali ſimulant omnia: illi ut ſalvent: hi ut perdant; ſancti Chriſtum imitantur; peccatores diabolum.

℣. 23. *Omnia autem facio... Hæc autem omnia* feci, & *facio propter Evangelium* faciliùs, celeriùs, & latiùs promovendum; ſeu propter faciliorem, expeditiorem & diffuſiorem fidei propagationem. Hæc ratio convenit cum allatâ ℣. 12. *ne quod offendiculum.*

Ut particeps. Gr. comparticeps *ejus efficiar.* id eſt, & ut Evangelio longiùs & abundantiùs à me diſſeminato ac propagato, fructum ejus cum aliis fidelibus in æternitate percipiam; ſeu fiam cum aliis fidelibus conſocius & comparticeps præmii, quod nobis Evangelium promittit.

Divi Pauli humilitas.

Attende humilitatem; qui primas meruit in bonorum communicatione, ſe ſimpliciter fidelibus conjungit, ait Theophylactus poſt Chryſoſtomum.

Eximia hæc D. Pauli Charitas, cujus & teſtes fuerant Corinthii, ad imitationem ipſos efficaciter incitat, ſcilicet ut & ipſi proximorum ſaluti, omni modo ſerviant: ſicque laborantes, contendant præmium fidelibus ab Evangelio promiſſum obtinere.

Applicatio dictorum juxta mentem Divi Pauli.

Hoc quippe ſuæ charitatis exemplo quaſi dicit: Hinc & vos diſcite proximi ſalutem amare; eam non modò veſtris ſcandalis non retardare: ſed & omni modo, pro veſtris viribus promovere.

Sed ut preſſiùs adhuc urgeat, ſuæ charitatis exemplo jungit appoſitam & valdè congruentem ſimilitudinem.

℣. 24. *Neſcitis quòd ii qui in ſtadio. . . .* Dixi quòd hæc ideò feci & facio, ut particeps ſim præmii, quod promittit Evangelium.

Dico & tacitè quòd vos ſimiliter agere debetis: nec ſine cauſâ utrumque dico.

Hæc vita curſus. Hujus enim vitæ curſus ſtadium eſt, in quo currimus omnes, & ad præmium in Evangelio promiſſum contendimus.

Scitis autem *quòd qui in ſtadio currunt ; omnes quidem currunt*, ſed non omnes bravium accipiunt, ſed ii ſoli qui curſum ritè & legitimè perficiunt : ſic & omnes Chriſtiani currunt quidem, at non omnes præmium Evangelii reportant : ſed ii tantùm, qui benè & legitimè juxta Evangelium currunt uſque in finem.

Sic currite, ut comprehendatis. Sic ergo currite, ſic vivite, ita vitæ veſtræ curſum dirigite, (ſcandala vitantes, proximo ex charitate ſervientes, de hoc enim ſemper eſt quæſtio.) ut æternum vitæ præmium reportetis.

Vel ſic currite, ut in curſu primi ſitis, & egregium aſſequamini præmium.

Agitur enim de præmio eximio, de quo ℣. 18.

Stadium, locus in quo currendum : hinc curſores ſtadiodromi.

Bravium, ſeu brabæum, præmium victoribus deſtinatum.

Palmam unus accipit apud ſtadiodromos : apud nos, omnes illi qui legitimè currunt. Comparatio itaque fit in eo, quòd non omnes accipiunt : non in eo quòd unus.

℣. 25. *Omnis autem qui in agone . . .* Gr. omnis agonizans, per omnia temperans eſt.

Alludit ad agones Olympicos, aliaque Græcorum certamina, & maximè Iſthmia, quæ celebrabantur Corinthi.

De his vide Cornelium, Tyrinum.

Docet itaque modum quo poſſint bravium apprehendere ; omnis qui in curſu, aut pugilatu certat, per omnia temperans eſt ; *abſtinet ab omnibus*, quæ vires aut velocitatem corporis poſſent minuere, eumque in agone impedire.

Servabant temperatiſſimam victûs rationem, abſtinentes à ſuperfluis, & delicatioribus cibis, contenti certo quodam ac demenſo, ſeu neceſſario victu. Vide Cornelium à lapide.

Abſtinuit venere & vino, ait Horatius citatus à Grotio.

Et illi quidem, ut coronam corruptibilem . . . . momentaneam ac brevi perituram, ex oleaſtro, aut piceâ, aut lauro.

Nos autem incorruptam . . . Quidni & nos Chriſtiani, ut immarceſcibilem & æternam coronam habeamus ; abſtinebimus à multis, quamquam licitis, vimque nobis faciamus, ut aliqua, quamvis difficilia, operemur ad noſtram, & aliorum ſalutem.

Multùm diſpar donum eſt, ait Ambroſius ; ac per hoc vult diligentiores nos eſſe debere, quibus non terrenis & marceſcibilibus floribus ; ſed æternis conſerta gemmis, in modum regalis diadematis, ſpiritalis corona ſervatur. Ambroſius.

Modus palmam apprehendendi. Modus itaque quo poſſimus hanc apprehendere coronam, eſt ſi abſtineamus, ſi vim nobis faciamus, ſi ex charitate proximorum ſaluti ſtudeamus ; eòque libentiùs, quò glorioſior nobis corona proponitur.

℣. 26. *Ego igitur ſic curro . . .* Rurſus ſe in exemplum proponit, & exemplo ſuo modum currendi docet & pugnandi.

Stadiodromus, ſeu curſu certans in ſtadio, qui vult bravium reportare, non divertit in curſu, quaſi qui nullum ſcopum habet, ſed rectà currit ad metam deſtinatam, ut ibi coronam ex edito appenſam, & certantibus propoſitam, currendo manibus apprehendat.

Ego igitur more ſtadiodromorum *ſic curro* in Evangelico miniſterio, *non in incertum*, huc & illuc, in quamlibet partem, ſed rectà, celeriter, totoque niſu tendens ad ſcopum, ut coronam expoſitam apprehendam.

Sic pugno, non quaſi aërem verberans. Gr. πυκτεύω. pugnis ago, pugilum more decerto.

Pyctes, ſeu pugil, aërem ſæpe verberat inani ictu, & incaſſo conatu, quem vitat adverſarius.

Non ſic ego pugno in Evangelii palæſtrâ, non inaniter aërem verber ; non temerè, inconſideratè pugno, ſed certis & deſtinatis ictibus hoſtem meum ferio. Ecquis ille ? *corpus meum.*

℣. 27. *Sed caſtigo corpus meum.* Gr. obtundo, lividum facio. *Sed corpus meum*, ſpiritûs adverſarium, *caſtigo*, obtundo, ictibus lividum facio, id eſt, multis incommodis afficio, labore manuum, fame, ſiti, &c.

Et in ſervitutem redigo. ut ſervum ago, ac mihi ſubjectum teneo.

Pugil victor adverſarium victum trahebat, ut ſervum ; ita Paulus de ſuo corpore victo & edomito triumphabat.

Corpus eſſe caſtigandum, multis ſanctorum Patrum exemplis & authoritatibus probat Cornelius à lapide.

Idem notat ſolos ſanctos auſterioris vitæ miraculis claruiſſe.

Ne fortè cùm aliis prædicaverim, viamque ſalutis oſtenderim ; ipſe ſalute indignus inveniar, & à Deo tanquam reprobus ejiciar.

℣. 23. dixit, *Ut particeps efficiar Evangelii . . .* ; hîc per oppoſitionem, ne ſalute indignus efficiar.

Cohærent omnia.

Paulus metuit damnari : Calvinus credit fide ſe ſalvandum.

Hoc exemplo ſuo, hiſque ſimilitudinibus, Corinthios, etiam in idolio epulatores perſtringit, ſimul & eos ad ſui imitationem excitat.

Sic curro, rectà, celeriter, toto niſu ; utque velociùs curram, ab omnibus etiam ſæpe neceſſariis abſtineo : ſic & vos mecum currite rectà, diligenter, perſeveranter ; ſic & mecum abſtinete, non ab epulis & deliciis tantùm, ſed & in ipſo neceſſario victu temperantes eſtote. *Quomodò currendum ? Suo docet exemplo.*

Sic pugno, ſic adverſarium meum corpus certis ictibus obtundo ; ſicque variis laboribus & incommodis victum & edomitum in ſervitutem redigo. *Quomodò pugnandum.*

Ita & vos mecum decertate, ita & corpus veſtrum obtundite ; ita & deliciis privatum, laboribus fractum, agite ut ſervum, & tenete ſubjectum.

Timeo *ne reprobus efficiar.* Et vos timete ; recordamini Iſraëlitarum ; quanta bona à Deo ſunt adepti ; quanta deinde mala perpeſſi, & quot ex illis rejecti.

Hæc figura ſunt malorum vobis imminentium ; niſi Deo fideliores fueritis. Vide caput ſequens.

Corolla-

Digitized by Google

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 9. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

ALIQUA hîc ad Dei & Eccleſiæ Miniſtros ſpeciatim attinent; aliqua ad omnes in genere Chriſtianos: itaque

PRIMÒ.

Omnis Dei & Eccleſiæ Miniſter attendat ad ℣. 4. 7. 10. 11. 12. 14. hincque ab Apoſtolo tria diſcat, munus ſuum, jus ſuum, judicium ſuum.

Munus, ſcilicet laborare, pugnare, vigilare, ℣. 4. arare, ſerere, triturare, ℣. 11.

Jus, vivere, ℣. 14. vitæ neceſſaria recipere, ℣. 4.

Judicium & condemnationem ſuam, ſi otioſus, & iners, nec laboret, nec pugnet, nec vigilet: vel ſi nec aret, nec ſerat, nec trituret.

Si neceſſariis non contentus, quærat ſuperflua; ſi avarus congreget divitias; ſi vanus & voluptuoſus in vanis & deliciis Eccleſiaſtica bona conſumat. Vide dicta ad ℣. 4. 7. &c.

Idem Dei & Eccleſiæ Miniſter attendat ad ℣. 15. 16. 17. 18. hincque ab exemplo D. Pauli diſcat ſummam ſtatûs ſui perfectionem, ſcilicet gratis miniſtrare, nihilque ab hominibus accipere, ut Deus ſit illius tota merces magna nimis.

Attendat ad ℣. 19. 20. 21. 22. ut ibi ab exemplo D. Pauli diſcat alteram ſui ſtatûs perfectionem, ſcilicet ex charitate omnibus omnia fieri: ſit medicus, magiſter, pater. Vide dicta ad ℣. 22.

SECUNDÒ.

Omnis & quilibet Chriſtianus aſſumat velut ſibi dicta à verſu 24. uſque ad finem capitis, hincque diſcat.

Primò, quòd vita Chriſtiana ſit ſtadium & palæſtra.

Secundò, quòd unuſquiſque Chriſtianus ſtadiodromus ſit & pugil: hinc in baptiſmo unctus fuit oleo.

Tertiò, quòd in hoc ſtadio & agone, antagoniſta noſter ſit caro, mundus, & dæmon: ita tamen, ut primâ ſubactâ, ſubigantur & alii.

Quartò, quòd bravium ſit æterna gloria.

Quintò, quòd coliphium, ſeu panis athleticus, ſit victus ſobrius & jejunium, abſtinentia à deliciis.

Sextò, quòd pugna ſit virtutis exercitium, quod non peragitur ſine conflictu interno & externo; ſeu ſine cordis mortificatione, & corporis caſtigatione.

Nobis omnibus itaque pugnandum, nobis currendum.

Ad exemplum D. Pauli ſic curramus rectè, promptè, perſeveranter, ut palmam tandem apprehendamus. Vide dicta ad ℣. 26. 27.

In hoc curſu ſiſtere, regredi eſt, & deficere, ait D. Bernardus, epiſt. 254.

Ad exemplum Divi Pauli ſic pugnemus, ſic obtundamus corpus noſtrum; ſic ſubigamus mediâ, vigiliis, ut victores aliquando coronari mereamur.

Victo corpore, facilè de mundo, & dæmone triumphabimus.

Analyſis Capitis Decimi.

CAPUT nonum Paulus abſolvit tremens, ne reprobus efficiatur; hocque ſuo tremore, nos idem ſecum timere docuit.

In primis autem hujus capitis verſibus, ſuum & noſtrum timorem confirmat, exemplo veterum Hebræorum verè tremendo: licèt enim iiſdem omnes à Deo beneficiis, etiam ſtupendis & inauditis, præventi fuerint; plerique tamen, ob ingratitudinem ſuam, morte puniti ſunt in deſerto: ita ut è ſexcentis millibus, duo tantùm homines terram promiſſam ingreſſi fuerint.

Hæc ait Paulus ℣. 6. figura noſtri ſunt. Populus ille noſtri figura; Beneficia viatoribus illis omnibus collata, gratiarum nobis omnibus in hac peregrinatione collatarum figura; Ingratorum illorum punitio, malorum nobis impendentium rudis delineatio; ſi ſicut illi fuerimus malorum concupiſcentes, idololatræ, fornicarii, tentatores Chriſti, murmuratores.

Hæc rurſus ait ℣. 11. ſunt malorum nobis contingendorum prænuntia, & nobis erudiendis conſcripta; ut nos Chriſtiani, qui in ultimâ mundi ætate vivimus, alieno ſapiamus exemplo.

Itaque ℣. 12. ait: qui putat ſe ſtare, caveat ne cadat; ſicut ſteterunt illi, & ceciderunt.

Ne nimio tamen timore dejiciantur Corinthii, ℣. 13. precatur, ut non gravis eos invadat tentatio; eorumque animos ſpe in Deum erigit.

℣. 14. Terrore, ob ſuperiùs dicta, Corinthiis incuſſo, utitur ad eos avertendos ab idolothytis, quæ hic idololatriam apertè nominat, quia ſcilicet participationes ſunt ſacrificiorum dæmoniis oblatorum.

℣. 16. Sicut calix benedictus, ſeu Euchariſticus, communicatio eſt ſanguinis Chriſti; & panis conſecratus, communicatio corporis Domini: ita libamen, & idolothyta ſunt participationes cum dæmoniis.

℣. 18. Sicut Iſraelitæ de victimis edentes, oblati ſacrificii ſunt participes; ita vos, ô Corinthii, idolothyta comedentes, ſacrilegi ſacrificii participes eſtis.

℣. 20. &c. Nolo autem vos Chriſtianos fieri dæmonum ſocios. Non poteſt quis altaris Chriſti, & altaris dæmonum eſſe particeps. Hoc eſt Dominum irritare, & quaſi ad zelotypiam provocare.

Ubi ſuam Paulus de idolothytis mentem hic integrè aperuit, & quaſdam objectiones reſolvit.

Tandem hanc de idolothytis quæſtionem, ab octavo capite agitatam, ita componit, ut doctis aliquid concedat, & infirmorum ſaluti conſulat.

℣. 25. Permittit, ut indifferenter emant & comedant ex omni, quod in macello venale proſtat, nullâ prius interrogatione factâ, immolatumne ſit, an non?

℣. 27. Permittit, ut apud Ethnicos invi-
A *tati, ſine ſcrupulo comedant ex appoſitis.*

℣. 28. Quòd ſi quis dixerit: hoc fuit immolatum, vetat ex eo ne comedant; ne libertate ſuâ malè utentes, quempiam ſcandalizent, denque ei blaſphemandi occaſionem.

Hortatur denique, ut in omnibus honorem Dei quærant, & ſalutem proximi; & ab eis nulla oriatur cauſa ſcandali, ſive infidelibus, ſive fidelibus.

Caput Decimum.

Paraphraſis.

QUIDNI reprobari timeam? quidni & vos idem mecum timeatis? memores eſtote eorum, quæ patribus noſtris acciderunt: omnes illi poſt egreſſum ex Ægypto, ſub columnâ nubis fuerunt, & omnes mare rubrum mirabiliter tranſierunt; B

Et omnes, Moyſe duce & adminiſtro, quodammodo baptizati ſunt in hac nube, & mari, noſtri baptiſmatis figurâ.

Et omnes idem manna cælitùs datum comederunt.

Et omnes aquam divinitùs datam biberunt:

(Bibebant autem de aquâ, quam è ſaxo Moyſes elicuit ictu virgæ, cujus aquæ rivuli caſtra eorum aliquandiu ſecuti ſunt in deſerto; C

Hæc autem rupes figurabat Chriſtum, è cujus latere percuſſo, fluxit aqua ad refectionem Eccleſiæ.)

Beneficia ergo omnibus illis communia quidem fuerunt: verumtamen quamplurimos eorum Deus gratos non habuit,

Sed ob ſcelera morte punivit in deſerto, ita ut duo tantùm terram promiſſam fuerint ingreſſi.

Hæc autem omnia noſtri figura ſunt; ſicut beneficia illis omnibus collata, gratiarum nobis omnibus collatarum ſunt figura; ſic & illorum temporalis punitio, æternæ Chriſtianorum punitionis figura.

Si neceſſariis non contenti, per gulam peccemus ſicut & illi.

Si efficiamini idololatræ, ſicut quidam ex ipſis, qui Moyſe abſente, vitulum aureum conflaverunt, adoraverunt, hoſtiiſque oblatis, ſederunt ad comedendum immolatas carnes: deinde ſurrexerunt ad ſaltandum & ludendum circa vitulum. D

Si fornicarii fuerimus, ſicut quidam ex illis cum filiabus Moab fornicati ſunt, ob quod unâ die viginti tria millia occiſi ſunt.

Si Chriſtum tentemus, de ejus promiſſis diffidentes; ſicut & quidam eorum Chriſtum ut Deum, eorumque ducem, toties exacerbarunt; ob quod ab ignitis ſerpentibus interfecti ſunt.

Si muſſitaveritis, & factiones ſuſcitaveritis, ſicut illi Moyſi obmurmuraverunt, initâ conſpiratione, ob quam ab Angelo exterminati ſunt Core, Dathan & alii &c. E

Mementote, inquam, quòd hæc quæ Judæis acciderunt, ſunt nobis contingendorum prænuntia,

Et quòd nobis erudiendis & corrigendis conſcripta,

Textus.

1. NOlo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt;

2. Et omnes in Moyſe baptizati ſunt, in nube & in mari:

3. Et omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt.

4. Et omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt:

(Bibebant autem de ſpiritali, conſequente eos petrâ,

Petra autem erat Chriſtus.)

5. Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo:

Nam proſtrati ſunt in deſerto.

6. Hæc autem in figurâ facta ſunt noſtri,

Ut non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt.

7. Neque idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis: quemadmodum ſcriptum eſt: Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.

8. Neque fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt unâ die viginti tria millia.

9. Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorum tentaverunt, & à ſerpentibus perierunt.

10. Neque murmuraveritis, ſicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore.

11. Hæc autem omnia in figurâ contingebant illis:

Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram,

In quos fines ſæculorum devenerunt.

12. Itaque qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat.

13. Tentatio vos non apprehendat, niſi humana:

Fidelis autem Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis,

Sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut poſſitis ſuſtinere.

14. Propter quod chariſſimi mihi, fugite ab idolorum culturâ:

15. Ut prudentibus loquor, vos ipſi judicate quod dico.

16. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? & panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini eſt?

17. Quoniam unus panis, unum corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane participamus.

18. Videte Iſraël ſecundùm carnem:

Nonne qui edunt hoſtias: participes ſunt altaris?

19. Quid ergo dico? quòd idolis immolatum ſit aliquid? aut quòd idolum ſit aliquid?

20. Sed quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo.

Nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum:

Non poteſtis calicem Domini bibere, & dæmoniorum:

21. Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum.

22. An æmulamur Dominum? numquid fortiores illo ſumus?

23. Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt.

Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant.

24. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius.

25. Omne quod in macello vænit, manducate,

Nihil interrogantes

Propter conſcientiam.

26. Domini eſt terra, & plenitudo ejus.

27. Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire: omne quod vobis apponitur man-

A Ut nos Chriſtiani, qui in ultimâ mundi ætate vivimus, alieno ſapiamus exemplo.

Itaque nemo noſtrûm ſibi fidat, ſed qui ſtat, timeat ne cadat: ſicut ſteterunt illi, & tamen ceciderunt.

Opto, Deumque precor, ut tentatio vos non invadat, niſi levis, & ſuperatu facilis; ne, ſi gravior, vos ſuperet, & cadatis.

Confidite tamen, Deus, qui ſuis fidelis eſt, non patietur vos tentari ſupra vires veſtras,

Sed vos roborando, faciet ut tentatio felicem habeat exitum; ita ut poſſitis ſuſtinere, imò & vincere.

Quapropter, hoc ut ita ſit, ô chariſſimi mei, fugite, & procul eſtote ab omni idolorum cultu, & ab idolothytis, quæ quædam ſunt idololatria.

B Cum viris prudentibus & ſapientibus mihi res eſt: itaque voſipſi judicate an verum ſit quod dico; ſcilicet commeſtionem idolothytorum eſſe idololatriam.

Nonne calicem benedictum & conſecratum bibentes, communicamus Domino, & ejus unimur ſanguini? Nonne panem, quem conſecramus, & conſecratum frangimus, populo diſtribuendum, comedentes; communicamus, & unum ſimus cum corpore Domini?

Ita ſanè, & ita realiter, ut nos omnes unus panis, unum Chriſti corpus ſimus, quia ex uno pane comedimus, qui eſt corpus Chriſti.

Idem ergo intelligite de bibentibus libamen, &

C de comedentibus idolothyta; communicant cum dæmoniis quibus oblata ſunt.

Hoc ipſum videte ex Judaïcâ religione.

Nonne omnes apud Judæos, qui de victimis comedunt, oblati ſacrificii ſunt participes: ita ergo idolothyta comedentes, ſacrilegi dæmonum ſacrificii ſunt participes.

An propterea dico, idolum, aut idolothytum aliquid eſſe? minimè.

Sed dico, quòd illud ipſum quod Gentiles immolant, dæmoniis immolant, & non Deo: & ideò qui idolothyta comedunt, communicant cum dæmoniis:

D Nolo autem vos Chriſtianos fieri dæmonum ſocios, per comeſtionem carnium illis oblatarum:

Non poteſtis calicem Domino conſecratum bibere, & vinum dæmoniis libatum.

Non poteſtis altaris Domini, & altaris dæmoniorum eſſe participes.

An Dominum volumus ad zelotypiam provocare? Num illo fortiores ſumus?

Sed ais: numquid hoc in ſe licitum eſt? eſto liceat in ſe idolothytum comedere; ſed non expediunt omnia quæ licent:

Non expediunt, inquam, quia non ædificant; imò

E deſtruit & ad ruinam impellit hæc comeſtio in idolio, vel coram infirmo.

Charitas autem dictat, ut non noſtra quæramus cum alterius, ſcandalo aut incommodo.

Hanc tandem concludo quæſtionem, meamque vobis aperio mentem. Primò ex omni quod in macello vænale proſtat, emite & comedite promiſcuè,

Nihil interrogantes immolatum ſit an non?

Idque propter conſcientiam; quâ ſcitis idolum nihil eſſe, & idolothytum nihil impurum habere?

Quia terra & omnia Domini ſunt, & ideò bona.

Secundò, ſi quis Ethnicus vos invitat ad comedendum, & vultis ire, de omnibus appoſitis ſine

ſcrupulo comedite, non inquirentes, ſirne immola- A rum? necne? quia ſcitis nihil hinc impuritatis oriri.

Tertiò, ſi quis autem è convivis dicat, hoc fuit immolatum; ex eo ne comedatis, propter monitoris infirmam, & minùs inſtructam conſcientiam.

Conſcientiam dico, non tuam, quæ firma eſt. Sed illius monitoris, quæ ſentit hoc tibi non licere: Cur autem faciam id quod mihi quidem liberum eſt, & licitum in ſe; ſed ob quod alius in conſcientiâ ſuâ me damnat.

Quòd ſi per Dei beneficium cibis utor, cur occaſionem dabo, me quaſi idolis devotum calumniandi pro re, de quâ Deo, & non dæmoniis, gratias ago.

B Sive ergo edatis, ſive bibatis, ſive quid aliud faciatis; omnia ad Dei gloriam referatis.

Nulla autem à vobis oriatur offenſionis cauſa, ſive Judæis, ſive Gentilibus, ſive Chriſtianis fratribus.

Sicut & ego omnibus placere ſtudeo, non quærens utilitatem meam, ſed quod aliorum ſaluti maximè conducit.

ducate, nihil interrogantes propter conſcientiam.

28. Si quis autem dixerit: Hoc immolatum eſt idolis: nolite manducare, propter illum qui indicavit, & propter conſcientiam.

29. Conſcientiam autem dico, non tuam, Sed alterius.
Ut quid enim libertas mea judicatur ab alienâ conſcientiâ?

30. Si ego cum gratiâ participo, quid blaſphemor pro eo quòd gratias ago?

31. Sive ergo manducatis, ſive bibitis, ſive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite.

32. Sine offenſione eſtote Judæis, & Gentibus, & Eccleſiæ Dei:

33. Sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant.

Commentarius in Cap. 10.

℣. 1. NOLO *enim vos ignorare ...*

Ut ſequentium cohærentiam cum præcedentibus clariùs intuearis; recordare quòd capite præcedenti ℣. 23. dixit: *Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar.*

Mens Apoſtoli. Hocque dicens, Corinthios docuit æternam ſalutem ſuam omni modo ſtabilire.

℣. 24. dixit: *Omnes quidem currunt ſed unus ...* hacque ſtadiodromorum ſimilitudine, docuit ad ſalutem non ſufficere, quòd Eccleſiæ ſtadium per fidem ingreſſi fuerint; ſed totis viribus eis annitendum eſſe, ut præmium fidelibus promiſſum aſſequantur.

℣. 26. addidit: *Ego igitur ſic curro, & ſic pugno ...* hocque exemplo ſuo docuit alacriter currendum, fortiter pugnandum, ut bravium reportetur.

D Denique ℣. 27. dixit: *caſtigo ... ne fortè & ipſe reprobus efficiar.* hocque ſuo tremore docuit omnes Corinthios tremere, ne & ipſi reprobi fiant.

Hæc autem omnia, ſcilicet quòd æterna ſalus cum omni ſollicitudine ſit facienda; quòd nobis non ſufficiat fidem recepiſſe, & in Eccleſiæ ſtadium ingreſſos eſſe: ſed nobis currendum, nobis pugnandum; quòd de Dei donis acceptis, non ſit nobis blandiendum; quin imò, ob illa nobis timendum, niſi vita gratiis correſpondeat.

Exemplum juſtitiæ terribiliſſimum Hæc, inquam, omnia confirmat terribili veterum E Hebræorum exemplo, qui licèt tot & tantis à Deo præventi beneficiis, licèt in nube & mari omnes baptizati, pane cæleſti nutriti, potu miraculoſo recreati & refocillati, non omnes tamen, ſed è ſexcentis millibus duo tantùm terram promiſſam ſunt ingreſſi.

Quod ſanè apertiſſimè reſpondet allatæ ſimilitudini: *Omnes quidem currunt, ſed unus ...* & quod fideles prorſus omnes docet cum curâ, cum omni ſollicitudine & tremore ſalutem ſuam operari.

Nunc ad textum.

Nolo enim. Gr. autem. Ambroſius legit *enim*, cui conſentiunt antiqua exemplaria, ait Eraſmus; ſicque

C meliùs hæc cohærent cum ſuperioribus, quorum ratio datur.

Quaſi diceret, dixi: *ne fortè & ipſe reprobus efficiar:* quidni hoc timeam? quidni & vos idem mecum timeatis?

An propter gratias mihi & vobis à Deo datas, nobis blandiemur? quin imò, ob illas nobis maximè timendum. *Nobis ob Dei gratias valde timendum.*

Nolo enim vos ignorare ... etenim recordari vos velim, memores eſtote; *quoniam*, id eſt, quòd *patres noſtri*, id eſt, Hebræi, Judaïcæ gentis, è quâ ſum, progenitores: & Chriſtianæ Religionis, quam profitemur omnes, prodromi & anteceſſores.

Omnes ſub nube fuerunt.

D Primò recenſet beneficia, & quidem inſignia, illis omnibus à Deo mirabiliter collata. *Inſignia Dei beneficia Judæis collata.*

Poſt miraculoſum illorum ex Ægypto egreſſum, *omnes* illi *ſub nube*, id eſt, ſub columnâ *fuerunt*. in quâ, ut dicitur Exod. 13. 21. *Dominus præcedebat eos ad oſtendendam viam.* & quâ, ut dicitur num. 9. ℣. 15. 16. &c. *eos operiebat*, ubi quieſcebant; nubes expandebat ſe ſuper caſtra, ut eos ab æſtu ſolis protegeret.

Et omnes mare rubrum miraculoſè *tranſierunt*.

℣. 2. *Et omnes in Moyſe.* Gr. in Moyſen *baptizati ſunt*. Hac utitur voce, ut noſtri baptiſmatis, & aliorum Chriſtianæ Religionis Sacramentorum, E umbram & figuram clariùs exprimat.

Omnes in Moyſe, id eſt, Moyſe duce & adminiſtro, ſeu per Moyſen, Gentis Hebraïcæ ducem, & divinæ voluntatis inter eos miniſtrum & interpretem.

Quodam modo *baptizati ſunt*, ſcilicet typicè in hac nub[illegible] & mari, noſtri baptiſmatis figurâ, quatenus hæc nu[illegible] eorum capitibus impendens, erat figura aquæ eorum capitibus infundendæ; mare totum Judæorum corpus circumdans, figurabat baptizandi immerſionem in regenerationis lavacro. Ægyptii in hoc eodem mari ſubmerſi, figurabant pec-

pec-

Digitized by Google

cata noſtra, in hoc regenerationis lavacro ſubmergenda.

Omnes igitur Judæi, Moyſi, Dei Miniſtro credentes; & illo præeunte, ſub nube, & intra mare progredientes, quaſi baptizati ſunt.

Credibile eſt, ait Eſtius, quòd aliquibus maris guttis, & aliquo nubis rore fuerint aſperſi; quo Baptiſmi Sacramentum evidentius ſignificaretur.

℣. 3. *Omnes eamdem eſcam ſpiritalem.* id eſt, manna. Dicitur eſca ſpiritalis; tùm quia Angelorum manibus præparata; tùm quia varios & miros guſtus habens; tùm & maximè, quia typus & figura Chriſti, panis vivi, qui de cælo deſcendit; & ſacratiſſimæ Euchariſtiæ, panis cæleſtis, mirabiles guſtus hic dantis, & in cælo vitam æternam conferentis.

Porrò eamdem, intellige, inter ſe; ſeu bonos, ſeu malos; tam qui perierunt, quàm qui ſervati ſunt; ut patet, tùm ex eo quòd de ſolis Hebræis hactenùs actum eſt; tùm ex ſequentibus: *ſed non in pluribus eorum...* licèt omnes eamdem eſcam comederint &c. non tamen omnes Deo placuerunt. Quod de Hebræis.

℣. 4. *Et omnes eumdem potum ſpiritalem.* id eſt, aquam de petrâ percuſſâ fluentem; quæ dicitur ſpiritalis, quia miraculo producta, & quia typus & figura ſanguinis & aquæ, quæ de percuſſo Chriſti latere fluxerunt.

Hanc aquam divinitùs datam biberunt omnes Judæi, & qui perierunt in deſerto, & qui ſervati ſunt, Joſue & Caleb.

Bibebant autem de ſpiritali petrâ. Gr. enim. Rupes, ſeu petra Horeb, à Moyſe percuſſa, dicitur ſpiritalis, quia non vi naturæ, ſed divinâ virtute fundebat aquam; & quia typus & figura erat Chriſti in cruce lanceâ percutiendi.

Itaque ſpirituale hîc idem eſt ac myſticum, ſeu myſticum habens ſenſum.

Conſequente eos. Syr. quæ cum ipſis veniebat. Hæc rupes Judæos ſecuta eſt effectu, ſeu per rivos aquarum, è rupe continuè manantium, quæ caſtra Hebræorum aliquamdiu ſecutæ ſunt in deſerto. juxta quod in pſalm. 77. 16. dicitur. *Deduxit tanquam flumina aquas.* Et pſalm. 104. *Dirupit petram, & fluxerunt aquæ, abierunt in ſicco flumina.*

Petra autem erat Chriſtus. id eſt, figurabat Chriſtum, è cujus percuſſo latere fluxit aqua, ad refectionem & potationem Eccleſiæ Chriſtianæ.

Observatio Moralis.

Hucuſque Divinæ in Judæos miſericordiæ beneficia retulit, & quidem omnibus omninò communia; omnes prorſus boni, mali, baptizati, manna paſti, potu miraculoſo refocillati ſunt.

Beneficia Judæis collata, gratiarum nobis collatarum ſunt umbra.

In his modò, juxta Divi Pauli mentem, intuere gratiarum omnibus Chriſtianis collatarum umbram & figuram.

Paucis Theodoretus. Illa, inquit, noſtrorum typus erant: mare enim imitabatur lavacrum; nubes autem gratiam Spiritûs; Moyſes verò ſacerdotem; virga crucem; Iſraël tranſmittens, eos qui baptizantur; perſequentes verò Ægyptii, figuram dæmonum implebant; ipſe autem Pharao, figura erat diaboli.

Tranſitus per mare, figura fuit baptiſmatis.

Itaque tranſitus per mare rubrum, in quo Pharao & Ægyptii ſubmerſi fuerunt, figura fuit noſtri baptiſmatis in ſanguine Chriſti; in quo omnia peccata noſtra ſubmerſa fuere, & nos à diaboli ſervitute liberati, tranſlati ſumus in regnum Chriſti.

Nubes figura gratiæ.

Nubes ſub quâ fuerunt Hebræi, & quæ ipſos præcedebat, ut monſtraret viam; fuit figura Divinæ gratiæ, per Baptiſmum nobis collatæ, ut nos in hujus mundi deſerto ducat ad terram promiſſam.

Nubes illa, ſeu potiùs columna, per noctem ignis erat, ſuâ luce tenebras diſſipans, ſuo calore frigus & humorem expellens; per diem erat nubes refrigerans, diu, noctuque erat columna, juxta Exod. 13. 21. & 22. *Numquam defuit columna nubis per diem, & columna ignis per noctem coram populo.*

Sic gratia, quaſi Divinus ignis illuminat & calefacit; quaſi nubes refrigerat; quaſi columna ſuſtentat & roborat.

Suâ luce ignis ille Divinus mentis noſtræ tenebras illuminat; ſuo calore cordis noſtri teporem & frigus accendit.

Nubes illa cæleſtis ardorem & æſtum concupiſcentiæ refrigerat.

Hæc Divina columna laſſos ſuſtentat, debiles & infirmos roborat.

Nunquam deeſt nobis ignis, nubes, columna.

Manna ſacratiſſimæ Euchariſtiæ figura.

Manna, ſacratiſſimæ Euchariſtiæ, animam variis guſtibus recreantis, & in æternùm vivificantis figura fuit. Quatuordecim analogias inter utramque refert Cornelius à lapide.

Petra Horeb, figura Chriſti.

Petra Horeb figura Chriſti, lapis angularis, & Eccleſiæ fundamenti.

Percuſſio petræ, figura percuſſionis lateralis.

Aqua ſaliens è petra, figura aquæ è Chriſti latere fluentis.

Petra Horeb, per aquarum rivos ex ſe manantes, ſecuta eſt Judæos in deſerto, tanquam itineris comes.

Chriſtus per ſacramenta ſanguinis & aquæ, tanquam gratiæ rivulos à corde ſuo manantes, & per Spiritum ſuum, nobiſcum eſt uſque ad conſommationem ſæculi. *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus* &c.

Figurarum applicatio figurarum.

Adſunt ergo Divinæ miſericordiæ beneficia, nobis omnibus collata, ſicut & illorum figuræ, omnibus omninò Judæis erant communes.

Omnes baptizati ſumus in Chriſti ſanguine; omnes Divinam gratiam recepimus in Baptiſmo; omnes panem vitæ comedimus in Euchariſtia; omnes aquas de fontibus Salvatoris hauſimus, & haurimus per hæc & alia ſacramenta.

Omnes itaque gratias à Deo recepimus, & quidem beneficiis populo Judaico collatis, eò majores, quò illorum beneficia, gratiarum noſtrarum fuerunt tantùm umbræ.

Sed eheu! ne propterea nobis blandiamur; quin imò magis metuamus, niſi grati, humiles, devoti, & Deo obſequentes fuerimus.

Videte patres noſtros, memores eſtote eorum, quæ eis acciderunt.

℣. 5. *Sed non in pluribus eorum...* Quamvis omnes, nullo excepto, fuerint baptizati, divinitùs nutriti & potati; non omnes tamen, ſed ex illis duo tantùm in terram promiſſam fuerunt ingreſſi.

Omnes adulti, exceptis Joſue & Caleb, mortui ſunt in deſerto. Hoc paucis Apoſtolus.

In pluribus. id eſt, quamplurimis, pleriſque non eſt beneplacitum Deo. Gr. εὐδόκησεν.

Tremendum exemplum.

Pleroſque eorum Deus non approbavit, gratos non habuit, ſcilicet ob idololatriam, murmurationes, & alia ſcelera, propter quæ puniti corruerunt in deſerto.

Observatio Moralis.

Quis hæc attentè legens, de ſe præſumat? quis

Ingratitudo Judaïca, ingratitudinis noſtræ umbra tantùm.

è contra non contremiſcat ? & eò magis, quò Judaïcæ ingratitudinis complementum apparet expreſſiùs in Chriſtianis. A

Omnes baptizati quidem : ſed heu ! quàm pauci, quàm pauciſſimi verè Chriſtiani ! verè Chriſto credentes, verè Chriſtum imitantes, verè adimplentes quæ Deo, coram angelis, in baptiſmo promiſerunt ?

Omnes ſub nube... Spiritum ſanctum, gratiam in Baptiſmo receperunt : ſed quis ſervavit ? quis illius lumen ſequitur ? quis ejus motioni obtemperat ? quis ejus auxilio & ſuſtentaculo fretus, ambulat in Charitate, *de virtute in virtutem uſque ad montem Dei?*

Attende tibi.

Omnes panem vitæ comedunt : ſed quàm multi indignè ? hinc tot infirmi & mortui.

Omnes de fontibus Salvatoris hauriunt aquas ; alia Sacramenta percipiunt, ſed non quâ par eſt devotione : hinc mortem hauriunt ſæpe, unde vitam haurire deberent. B

Inde quid nobis timendum ?

Ne nobis eveniat quod contigit Judæis ; ex infinitâ multitudine, duo tantùm promiſſam terram ingreſſi ſunt.

Ne de nobis fiat quod prædixit Chriſtus. *Multi vocati, pauci verò electi.*

Ne ex quamplurimis currentibus, unus tantùm, id eſt, pauciſſimi beatitudinis æternæ bravium aſſequantur : cæteri omnes, ob inertiam, ob ingratitudinem reprobati, ſuppliciis addicantur æternis.

Temporalis Judæorum punitio, noſtra punitionis æternæ umbra.

Proſtratio Judæorum in deſerto, figura eſt æternæ Chriſtianorum proſtrationis in inferno.

Mors illorum temporalis, æternæ Chriſtianorum mortis eſt imago. C

Ab eo, cui plus datum eſt, plus exigitur ; & qui in majoribus fuit ingratus, graviora meretur ſupplicia.

Tot autem & tantis à Deo affecti ſumus gratiis ; ut beneficia Judæis collata, licèt inſignia & portentoſa, ad illas tamen comparata, figuræ tantùm ſint & umbræ.

In tantis & tanta eſt ingratitudo noſtra ; ut Judæorum ingratitudo, infidelitatis noſtræ ſit tantùm umbra & figura.

Ingratitudinis ergo Judaïcæ punitio ; noſtræ punitionis umbra tantùm eſt & figura, typus, rudis delineatio.

Hæc omnia ſeriò perpende, & time, & cum tremore ſalutem tuam, Deo fidelis, operare.

℣. 6. *Hæc autem in figurâ facta ſunt noſtri.* D Gr. hæc autem typi, ſeu figuræ noſtri facta ſunt ; quaſi diceret : hæc omnia quæ dixi, typi, ſeu rudis delineatio ſunt eorum, quæ circa nos facienda ſunt.

Sicut beneficia Judæis collata figura tantùm & rudis delineatio ſunt gratiarum nobis à Chriſto collatarum, ut dictum eſt ℣. præcedenti.

Sicut ingratitudo Judæorum, ingratitudinis noſtræ figura tantùm eſt & umbra, ut ibid. Sic temporalis Judæorum punitio, æternæ Chriſtianorum punitionis eſt figura. Vide ibidem.

Quantò culpa gravior, tantò pœna grandior.

Sicut in bonis longè melius eſt quod figuratur, quàm ipſa figura ; ut regnum cælorum, quàm terra promiſſionis : ita in malis longè pejus eſt quod figuratur, quàm figura ſignificans. E

Secundùm Auguſtinum illa ſupplicia quæ ſuſtinuerunt, figura fuerunt gehennæ, quæ omni pœnâ major eſt. D. Thomas hìc.

Corinthiis itaque & omnibus Chriſtianis indicat his verbis Apoſtolus, nos non modò cruciatum iri, ſed acrioribus eſſe, quàm Judæos, pœnis afficiendos.

Omnia quippe in figurâ contingebant illis ; & beneficia, & ſupplicia figuræ tantùm erant, umbra, pictura, gratiarum & pœnarum apud nos futurarum realiter & verè, ſi peccatis ſimilibus Deum offendamus.

Ut non ſimus concupiſcentes malorum.

Nos itaque illorum punitio monet, ut noſtris non obediamus concupiſcentiis ; ſeu ne neceſſariis non contenti, per gulam peccemus ſicut illi.

Corinthiis applicat dicta de Judæis.

Sic præcipua Judæorum vitia tangit, ob quæ puniti corruerunt in deſerto ; ut ea Corinthiis applicet ad illorum emendationem.

Primò itaque reſpiciens ad id quod Num. 11. ℣. 4. 33. & 34. refertur de Judæis, qui mannâ non contenti, dixerunt : *Quis dabit nobis carnes ad veſcendum?* &c.

Ob quam concupiſcentiam ita puniri fuerunt, ut vocatus ſit locus ille, *ſepulchra concupiſcentiæ.*

Licita poſſunt appeti illicitè.

Hocque guloſis & epulatoribus Corinthiis applicans, ait : Iſta eorum punitio nos admonet, ne neceſſariis non contenti, ſicut & illi, eſcas concupiſcamus illicitas, aut ſaltem illicitè, ſcilicet cum ſcandalo, ut docti Corinthii.

Poteſt etiam aliquid in ſe licitum, illicitè appeti, ſi vehementer, ardenter & guloſè.

℣. 7. *Neque idololatræ efficiamini*...

Secundò reſpiciens ad id quod Exod. 32. refertur de populo Iſraëlitico, qui Moyſe abſente, vitulum aureum conflavit, adoravit, hoſtiiſque oblatis, ſedit ad manducandum carnes immolatas ; deinde ſurrexit ad ſaltandum & ludendum circa vitulum, ob quæ plurimi fuerunt occiſi.

Hocque Corinthiis in idolio accumbentibus applicans, ait : Hæc punitio monet nos, ut non ſimus idolorum cultores, nec quid faciamus ad idoli cultum pertinens, aut ſaltem ad eum adducens.

Tale eſt idolothyta comedere, quod ſaltem gradus eſt ad idoli cultum.

Quaſi diceret ; videte ne in idolio accumbatis, ſicut illi ſederunt comeſturi idolothyta : & ne fortè circa idola ſatiati, ludatis ſicut & illi.

℣. 8. *Neque fornicemur ſicut*...

Tertiò reſpicit ad num. 25. ubi populus fornicatus eſt cum filiabus Moab, ob quod viginti tria millia occiſi ſunt.

Hocque fornicatoribus Corinthiis applicans, ait : *Neque fornicemur. Et ceciderunt una die viginti-tria millia.* in lib. Num. 25. ℣. 9. occiſi ſunt viginti-quatuor millia. Hoc variis modis conciliat Eſtius : approbat tamen magis id errore Scribæ factum eſſe, cùm Oecumenius aliquando legerit in Septuaginta, eumdem numerum, ac in D. Paulo legitur.

℣. 9. *Neque tentemus Chriſtum*... Sæpiſſimè Hebræi Deum tentaverunt in deſerto, at præcipuè reſpicit Paulus ad num. 21. ubi populus, pertæſus itineris & laboris, locutus eſt contra Dominum & Moyſem ; diffidens nempe de Dei promiſſis.

Ob quod ab ignitis ſerpentibus interfecti ſunt. Serpentes illi dicuntur igniti, quia ſuo morſu calorem & ſitim mortiferam cauſabant.

Hocque Corinthiis, de Dei promiſſis diffidentibus, & de Reſurrectione dubitantibus, ut videre eſt c. 15. 12. Deum etiam in idolio tentantibus, ut hujus capitis ℣. 22. applicans, ait :

Non tentemus Chriſtum, ſicut quidam ex ipſis Chriſtum, ut Deum, eorumque Ducem toties tentaverunt.

Vide apud Eſtium veterem traditionem, cui favet hic locus, ſcilicet quòd Angelus, Iſraëlitarum ductor, Chriſti perſonam geſſerit.

Digitized by Google

℣. 10. *Neque murmuraveritis* ...

Denique reſpiciens ad num. 11. 14. & 16. hocque applicans Corinthiis, qui adverſùs Præfectos muſſitabant, & factiones ſuſcitabant, ait: *neque murmuraveritis* ...

Exterminator dicitur Angelus, cujus miniſterio exterminati ſunt Core, Dathan & Abiron & alii &c. Num. 16.

℣. 11. *Hæc autem omnia in figurâ* ... Rurſus admonet hæc, quæ Judæis acciderunt, eſſe nobis contingendorum prænuntia, eaque nobis erudiendis & corrigendis eſſe conſcripta.

Scripta ſunt ad correptionem. Syr. ad eruditionem noſtram. id eſt, ad nos commonendos, *in quos ſæculorum fines devenerunt.*

Ut nos Chriſtiani, qui ad ultima mundi ſæcula pervenimus, ſeu qui in extremâ mundi ætate vivimus, alieno ſapiamus exemplo.

OBSERVATIO MORALIS.

Judæorum punitio, noſtra inſtructio.

Attende quòd Hebræorum punitio, Chriſtianorum ſit admonitio, eruditio. Deus Hebræos punivit ad exemplum noſtrum; ut eorum pœnâ ſapiamus, vitia fugiamus, vitam emendemus.

Attendenda multa.

Sed attende quòd Hebræorum pœnæ, noſtrarum ſint figuræ tantùm & umbræ, rudia quaſi lineamenta; ſicut eos donorum magnitudine excedimus, ſic pœnis atrocioribus afficiemur; illorum pœnæ temporariæ, noſtræ erunt æternæ: Hinc de fine ſæculorum nos monet Apoſtolus, ubi terribilis expectatio judicii.

Attende denique quòd ſecundò monet Apoſtolus, *omnia in figurâ contingebant illis.*

Deus, qui juxta Tertullianum, Adamum ipſum formans, Chriſtum cogitabat; omnia veteris legis ordinans, Chriſtum & Chriſtianiſmum ante oculos habebat.

Omnia erant figuræ, præfigurationes, rudia lineamenta Chriſti, aut Eccleſiæ Chriſtianæ: hinc diſce, Scripturam legens, veritatem in figuris intueri, novum Teſtamentum in veteri conſiderare: in veteri, omnia umbra, pictura, figuræ noſtræ; aut enim Chriſtum reſpiciunt, aut Chriſtianiſmum erudiunt.

Sed ne longiùs extra mentem Apoſtoli nobis hîc expreſſam excurras.

In Iſraële carnali attende ſpiritualem, ſeu Chriſtianum.

In Iſraële carnali, de Ægypto exeunte, & per mare rubrum tranſeunte; ſpiritualem Iſraëlem, fideles Abrahæ filios intuere, per Baptiſmum in Chriſti ſanguine, exeuntes de mundo.

In Iſraëlitici populi itinere per deſertum ad terram promiſſam, intuere noſtram, per hujus vitæ deſertum, profectionem ad hæreditatem nobis promiſſam in cælis.

In Moyſe eorum duce, intuere Chriſtum, noſtrum ducem & legiſlatorem: in nube, gratiam ſancti Spiritûs; in mannâ, ſacratiſſimam Euchariſtiam; in aquâ ſpiritali ſeu miraculoſâ, Eccleſiæ Sacramenta, Salvatoris fontes nos conſequentes.

Peccavit variis modis Iſraël; fuge peccatum.

Ob peccata ſua puniti ſunt Hebræi, plerique proſtrati ſunt in deſerto; time ſupplicium, ſi peccaveris, eò grandius erit & atrocius, quò peccatum tuum enormius; utpote qui majoribus præventus es gratiis; & qui monitus, alieno debuiſti ſapere exemplo.

Eorum temporaria proſtratio, tuæ proſtrationis æternæ præfiguratio.

Omnes illi in deſerto proſtrati, innumeris Dei beneficiis præventi fuerant; iiſdem ac illi, qui ſervati ſunt, gratiis affecti.

Ad mores notanda.

Hinc diſce, ob Dei gratias non efferri.

Diſce quòd ſi, ut populus ille, concupiſcentiis tuis obedieris, ſi guloſus & carnalis, ſi tui nimius amator & idololatra, ſi impudicus, ſi Deo non ſubditus, fidelis & obtemperans, ſi adverſùs præpoſitos rebellis, &c. tibi nec proderunt Baptiſmus in Chriſti ſanguine, nec communio cum Chriſto, &c.

Ex ſexcentis millibus, duo tantùm Joſue & Caleb, promiſſam terram ſunt ingreſſi. Hæcque propter eruditionem tuam ſcripta ſunt.

His ergo eruditus; attende tibi, vigila, ora, treme, & multo cum tremore ſalutem tuam operare.

℣. 12. *Itaque qui ſe exiſtimat ſtare* ... Recta ex præcedentibus concluſio. Cùm, ut patet ex dictis, tanta ſit ſalutis difficultas, tantum lapsûs in hac vitâ periculum.

Qui putat ſtare, attendat ſibi, & caveat ne cadat; ſteterunt Hebræi, & ceciderunt tamen; alieno ſapiens exemplo, time, cave, attende, ne cadas.

Hæc concluſio reſpondet ei, quod dictum eſt initio capitis. Quidni timeam? quidni timeatis, ne reprobi fiamus.

Diffidentia ſui ſtabilit in bono; confidentia præcipitat ad lapſum.

℣. 13. *Tentatio vos non apprehendat* ... Gr. non apprehendit. Syr. non invaſit. *niſi humana.* id eſt, vulgaris, modica, communis, & frequens inter homines.

Juxta noſtram vulgatam, Apoſtoli votum eſt, & quidem præcedentibus conforme; ſcilicet ob ſupradictam ſalutis difficultatem, & ob lapsûs periculum, opto, Deumque precor, ut tentatio vos non invadat, niſi levis, modica, vulgaris, & quæ facilè vinci poteſt; ne, ſi gravior, vos ſuperet, & ad conſentiendum inducat; ſicque ei ſuccumbentes, cadatis.

Vel conſilium eſt, quo cautiores eos, & ſibi ipſis attentiores reddat; quaſi diceret: Ne ſinatis à ſubrepente tentatione vos apprehendi & vinci; niſi fortè de his levibus peccatis, à quibus nullus homo liber eſt.

Juxta Græcum, quem ſequitur Syrus; monitio eſt humiliantis, faſtumque reprimentis, quaſi diceret:

Ne quidquam de vobis præſumatis; modica tantùm & levia hucuſque paſſi eſtis, ſicut ad Hebr. 12. 4. dixit. *Nondum ad ſanguinem uſque reſtitiſtis.* Ita D. Chryſoſtomus & ejus ſequaces.

Fidelis autem Deus eſt ... Ne nimis ob ſuperiùs dicta dejiciantur, eorum animos ſpe in Deum erigit. *Fidelis eſt Deus* in promiſſis ſuis. Cùm ergo multis in locis promiſerit, ſe ſuis auxiliaturum, & poſt tentationem coronam eis gloriæ ſe daturum. Jacob. 1.

Confidite, non ſinet vos ſupra vires veſtras tentari: ſed vos per ſuam gratiam roborando, faciet ut tentatio felicem habeat exitum.

Ἔκβασις ſignificat exitum, evaſionem glorioſam, qualis eſt evaſio militis, qui victor evadit è prælio.

Ut poſſitis ſuſtinere. ita ut poſſitis ſuſtinere, imò & vincere; non modò nullum ex tentatione detrimentum accipietis; ſed & multum lucrum reportabitis.

Fragilitatem noſtram duo ſtabiliunt & roborant.

Nota juxta hæc ultima verba; quòd de ſe ipſo diffidere, ſuam timere fragilitatem, vigilare, ſibique attendere, ſint Chriſtianæ quidem fortitudinis initiale fundamentum; at in Domino confidere, in ſolo ejus auxilio inniti, totumque ab eo ſolo ſperare, noſtræ fortitudinis eſt conſummatio, & ſtabile fragilitatis humanæ firmamentum.

Notandum.

Nota ſecundùm priora verba, quòd nullo mo-

do peccare, Angelicum eſt; per ignorantiam, & infirmitatem peccare, humanum: ſcienter & voluntariè, diabolicum.

Homines quidem fragiles & ignari nunc ſumus, at æquales Angelis aliquando futuri; ſcilicet in reſurrectione.

Quoadusque autem ad Angelorum perveniamus ſanctitatem, diabolicam ſaltem caveamus malitiam; omne quidem horreamus peccatum, at præſertim diabolicum; & ex malitiâ: *Tentatio vos non apprehandat, niſi humana*, numquam diabolica.

℣. 14. *Propter quod chariſſimi*... In ſuperioribus Corinthios exterruit Apoſtolus; indicat hîc ad quid eos exterruerit, nimirum ut ab idolothytis averteret, de quibus â cap. 8. principaliter agit.

Propter quod, id eſt, propter ea, quæ hactenus de Iſraëlitis, dixi vobis, ô chariſſimi mei. Seu quapropter, hoc ut ita ſit, ut vos adjuvet Deus, *fugite*, procul eſtote animo & corpore *ab idololatria*, id eſt, ab idolothytis, ſeu immolatarum carnium comeſtione, quæ quædam eſt idololatria; quia, ut dicet ℣. 20. participatio eſt ſacrificiorum dæmoniis oblatorum.

℣. 15. *Ut prudentibus loquor*...

Divi Pauli prudentia.

Quia idolothyta comedere, vocavit idololatriam, ne quempiam hac dictione exaſperaverit; lenit orationem, prudentes & ſapientes eos vocans.

Quia tamen dictum non modò non retractat, ſed & probare fuſiùs intendit; priùs benevolam eorum attentionem ſibi conciliat, non tantùm illos laudans ut prudentes & ſapientes: ſed & ipſos, ſontes & noxios, conſtituens judices à ſe dicendorum; quaſi diceret:

Quia cum viris prudentibus & ſapientibus mihi res eſt; hinc non alios expeto judices de iis, quæ dicturus ſum: itaque voſipſi judicate, num benè probem idolothyta cultum idolorum eſſe, & ideò vobis fugiendum eſſe ab illis.

℣. 16. *Calix benedictionis*...

Primò, ex ipſâ Religione Chriſtianâ probat aſſertum ſuum, ſcilicet immolatorum comeſtionem, cùm ſit participatio ſacrificiorum dæmoniis oblatorum, idololatriam eſſe.

Calix benedictionis, id eſt, cui Chriſtus in cœnâ benedixit; cui Sacerdotes in Miſſâ benedicunt; cujus hauſtu benedictio credentibus infunditur. D. Anſelmus.

Nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? faciens nos unum cum ipſo. D. Thomas. id eſt, nonne calicem Domini benedictum & conſecratum bibentes, communicamus Domino? unimur Domino?

Ita ſanè; quia, ut Theophylactus, poſt S. Chryſoſtomum, ait, quod in calice eſt, illud eſt quod ex Chriſti latere fluxit; & ex eo accipientes, communicamus, id eſt, unimur Chriſto.

Id quod eſt in calice, eſt id quod fluxit ex latere, & illius ſumus participes. D. Chryſoſtomus.

Subintellige: ergo ſimiliter calix maledictus idolorum, eſt communicatio cum idolis & dæmoniis.

Sicut participans calicem Domini, fit unum cum ipſo; ſic participans calicem dæmoniorum, fit unum cum eis. Dæmonis unitas eſt maximè fugienda: ergo & participatio idolothytorum in eorum veneratione. D. Thomas.

Et panis quem frangimus... id eſt, quem conſecramus, offerimus Deo, & oblatum frangimus, & populo fideli diſtribuimus; *nonne communicatio corporis Domini eſt?* faciens nos unum cum Chriſto, quia ſub ſpecie panis ſumitur corpus Chriſti, ait D. Thomas.

Notat hîc P. Cornelius ex Stukio, licèt Heterodoxo, quòd Orientales habebant panes latos & ſubtiles, inſtar placentæ, quos manibus facilè frangebant, ita ut cultro opus non haberent: hinc frangere panem.

℣. 17. *Quoniam unus panis*... Syr. quemadmodùm igitur unus eſt panis ille; ita & nos omnes unum ſumus corpus: ſiquidem nos omnes ex uno illo pane accipimus.

Ita ſanè communicatio eſt, & ita realis & vera, ut quemadmodùm unus eſt panis ille, quem ſumimus, & eſt Chriſti corpus; ſic & nos omnes, unus panis, unum Chriſti corpus ſumus: quia ex uno pane comedimus, qui eſt corpus Chriſti.

Quid dico communicationem? ſumus illud ipſum corpus: quid eſt enim panis? corpus Chriſti; quid autem fiunt, qui ſumunt? corpus Chriſti, non corpora multa, ſed unum corpus. D. Chryſoſtomus.

Sicut ex multis granis fit unus panis; ita ex multis fidelibus fit unus panis ſacer & vivus, ſcilicet unum Chriſti corpus myſticum, quod eſt Eccleſia.

℣. 18. *Videte Iſrael ſecundùm carnem*...

Secundò, hoc ipſum probat ex Religione Judaïcâ; nimirùm, quòd qui de victimis comedit, participat de ſacrificio; & conſequenter idolothyta idololatriam eſſe, quia participatio ſacrilegi ſacrificii.

Videte populum ex Iſraële ſecundùm carnem progenitum: ſic vocat Judæos, ad Chriſtianorum diſtinctionem, qui ſunt ſpirituales Iſraëlitæ, & per fidem Abrahæ filii.

Nonne omnes apud illos, qui de immolatis victimis comedunt, oblati ſacrificii ſunt participes?

Hinc ergo & contra voſmetipſos, ô Corinthii, concludite, quòd qui de idolothytis comedunt, ſacrilegi ſacrificii ſunt participes, ſuntque idololatræ: quia victimæ conſumptio, eſt ſacrificii conſummatio.

Hoc eis reliquit concludendum, quia perſpicuum, & quia ipſos ℣. 15. dicendorum à ſe conſtituit Judices.

Divi Pauli ratiocinium in formâ.

Ratiocinatio D. Pauli, in his verſibus probantis idolothytorum comeſtionem eſſe idololatriam, hæc eſt:

Omnis cum dæmonibus communicatio eſt idololatria: idolothytorum comeſtio eſt cum dæmonibus communicatio: ergo idololatria.

Probatur minor. In omni prorſus Religione, comeſtio victimarum eſt communicatio, & cum eo, cui oblata eſt victima; & cum eo qui eam obtulit.

Patet in Chriſtianiſmo, ubi potatio calicis ſacri eſt communicatio ſanguinis Chriſti; & ubi comeſtio panis conſecrati, eſt communicatio & unio cum corpore Chriſti; imò & cum omnibus illud comedentibus, quippe qui omnes fiunt unus panis, unumque Chriſti corpus hac comeſtione.

Patet in Judaïſmo, ubi participatio, ſeu comeſtio de hoſtiis oblatis, eſt participatio cum Altari, & cum ſacrificio oblato, & cum offerentibus.

Ergo pariter idolothytorum comeſtio, id eſt comeſtio victimarum dæmoniis oblatarum, eſt communicatio cum dæmoniis, & communicatio cum iis, qui colunt & adorant dæmones: ergo eſt idololatria.

Observatio Dogmatica.

In hac Apoſtoli ratiocinatione nota.

Primò Euchariſticum ſacrificium Divo Paulo ita certum eſſe & inconteſtatum, ut illud aſſumat tanquam argumentationis ſuæ principium ab omnibus notum.

Secundò,

D. Paulus realem Chriſti præſentiam ſupponit in illo.

Secundò, quòd omnia Divi Pauli verba ſupponunt & indicant realem ſanguinis & corporis Chriſti præſentiam, comeſtionem & communicationem. *Communicatio ſanguinis, ♱. 16. communicatio corporis*, ibidem.

Tertiò, quòd ipſa mens D. Pauli hanc realem corporis Chriſti comeſtionem, & ſanguinis potationem ſupponit; ſicut ſupponit realem apud Judæos & apud Ethnicos victimarum comeſtionem; aliàs ruit totum Apoſtoli argumentum.

Illius enim ſcopus eſt probare, eos qui de victimis dæmoni conſecratis comedunt, realiter cum dæmoniis communicare; ſicut apud Chriſtianos, qui calicem ſacrum bibunt, & panem conſecratum manducant, realiter communicant corpori & ſanguini Chriſti: & ſicut apud Judæos, qui de hoſtiis comedunt, participant realiter altari & ſacrificio, & omni Judaïco cultui.

Si autem tollatur realis communicatio corporis & ſanguinis Chriſti, ut figurativa ſubſtituatur; tunc nulla paritas erit, & nullum argumentum.

Quartò, hæc Divi Pauli verba, hancque ejus mentem de reali communicatione corporis & ſanguinis Domini, intellexere ſancti Patres. Audi S. Chryſoſtomum.

Ita intellexit D. Chryſoſtomus.

Calix benedictionis... Valdè fideliter dixit & terribiliter; hoc eſt autem quod dicit: id quod eſt in calice, eſt id quod fluxit ex latere, & illius ſumus participes.

Panis quem frangimus... Quod non paſſus eſt in cruce; hoc in oblatione patitur propter te, & patitur frangi, ut omnes impleat. S. Chryſoſtomus.

Idem D. Chryſoſtomus hîc ardentem in nos Chriſti charitatem miratur, quæ omnium hominum ſuperat magnificentiam: hi enim in pecuniis, in poſſeſſionibus, & veſtibus ſuam oſtendunt liberalitatem: in ſanguine autem nullus unquam: Chriſtus autem ſuum corpus dat & ſanguinem.

Ipſius nunc verbis utor: ipſum mutavit ſacrificium, & pro cæde brutorum ſe ipſum juſſit offerri.

Paulò ſuprà dixerat: ſi ſanguinem cupis, non aram idolorum, brutorum cæde, ſed meum altare, meo cruenta ſanguine.

In morali fuſiùs explicat quale ſit Chriſti corpus in Euchariſtiâ, ſcilicet idem quod in præſepi reveriti ſunt Magi, &c. quod in cruce fuit affixum, &c. quod ſol videns crucifixum, radios avertit, &c.

Sed, inquies, oratoriè hæc dicit Chryſoſtomus.

Inſulſum eſt hoc effugium; primò, quia dogmaticè loquitur, & ut Doctor, ubi litteram interpretatur in Commentario.

Secundò, in morali fuſiùs quidem explicat, ſed ut Orator Chriſtianus & verax: eſſet autem mendax; ſi diceret panem eſſe corpus in præſepi adoratum, à Judæis crucifixum, &c. & vinum eſſe ſanguinem pro nobis effuſum.

Observatio Dogmatica et Moralis.

Quid ſit Communio Euchariſtica ex Divo Paulo.

Ab ipſo Apoſtolo diſcamus hîc quid ſit Euchariſtia, & quo animo ad eam accedere debeamus.

Communicatio eſt corporis Domini pro nobis crucifixi; *communicatio eſt ſanguinis* Chriſti pro nobis effuſi; conſummatio eſt & applicatio ſacrificii in cruce peracti.

Et quomodò ad eam accedendum.

Chriſtus, Agnus Dei, in cruce pro nobis omnibus immolatus eſt.

Sacratiſſima autem Euchariſtia, hujus Agni comeſtio, ſingulis Chriſtianis applicatio, participa-

A tio, communicatio eſt corporis pro nobis immolati, & ſanguinis pro nobis effuſi.

Chriſtus in cruce fons eſt immenſus & inexhauſtus meritorum & gratiarum.

Sanctiſſima Euchariſtia, Salvatoris comeſtio, hoc meritorum pelagus applicat unicuique fideli, & applicabit uſque ad finem mundi, pro uniuſcujuſque modo.

Sicut apud Judæos, imò & apud Ethnicos, victimarum comeſtio & conſumptio, erat ſacrificii peracti participatio & conſummatio.

Sic apud nos ſanctiſſimæ Euchariſtiæ perceptio, Chriſti crucifixi Salvatoris comeſtio, eſt ſacrificii in

B cruce pro nobis peracti communicatio, & pro ſingulis conſummatio.

Itaque ad ſanctiſſimam Euchariſtiam accedens, Chriſtum in cruce mortuum cogita, eumque tu tibi pro te mortuum applica, juxta Domini præceptum. *Hæc quotieſcumque feceritis*, &c. Vide plura in corollario pietatis in fine.

♱. 19. *Quid ergo dico...*

Objicit ſibimetipſi. An propterea dico, contra id quod c. 8. ♱. 4. dixi; idolum, aut immolatum idolo, aliquid eſſe? Minimè.

♱. 20. *Sed quæ immolant gentes...* Sed dico

C quòd illud quod Gentiles immolant, non vero Deo, ſed dæmoniis immolant: & propterea qui Gentilium ſacrificiis participant, de idolothytis comedentes; cum dæmoniis habent communicationem.

Nolo autem vos Chriſtianos *fieri dæmoniorum ſocios* per participationem carnium illis oblatarum.

♱. 21. *Non poteſtis calicem Domini bibere.* id eſt, non poteſtis calicem Domino ſacrificatum bibere, & calicem dæmonis oblatum, ſeu vinum diis libatum.

Non poteſtis menſæ, ſeu altaris Domini *participes eſſe, & menſæ*, ſeu altaris *dæmoniorum.*

Altare Chriſti, ubi ſacrificatur Chriſtus; *Menſa Domini*, ubi comeditur Chriſtus, & ubi ipſe quaſi nobiſcum convivatur, ſeipſum apponens comedendum.

D In idoliis apponebantur menſæ, in quibus poſt ſacrificium peractum transferebantur ex altari carnes immolatæ, ut ex eis comederent qui obtulerant, eorumque amici & invitati.

Contingebat autem aliquando, ut quidam è Corinthiis, poſtquam idolothyta comederant, ad ſacratiſſimam Euchariſtiam accederent; hoc arguens D. Paulus, ait: *Non poteſtis calicem Domini... Non poteſtis menſæ...*

♱. 22. *An æmulamur Dominum?...* Syr. an provocando provocamus ad zelotypiam Dominum noſtrum? num fortiores illo ſumus?

E Exaggerat ut pudefaciat eos; quaſi diceret: an Dominum irritare, ad zelum & ad iram vultis provocare? dum ſic ad ejus adverſarios deficitis, & in acie cum illius hoſtibus ſtatis: quaſi illo fortiores ſitis, & pœnas irati Dei poſſetis evadere.

Maluit tamen in primâ perſonâ loqui, ut tantiſper leniret.

Eadem dictione uſus eſt, quâ Moyſes in Judæos Deuter. 32. 21. *Ipſi me æmulati ſunt in non Deo, ad iram me provocaverunt in idolis ſuis.* D. Chryſ.

Probat itaque duarum communicationum, de quibus ♱. 21. incompatibilitatem; ex eo quòd à menſâ Domini tranſire ad menſam diaboli, ſit à Domino deficere, ad ejus hoſtes transfugere, ſicque Dominum ad zelum irritare, illumque ſpernere, quaſi

vindictæ impotentem, & qui non timeatur.

Quot, heu! quot hodie Chriſtiani ſic à Domino deficiunt? ad ejus hoſtes transfugiunt, dum à menſâ Domini, ad ſpectacula, ad pompas diaboli tranſeunt?

Quot alii Dominum ad zelum provocant? dum in ipſo templo, & in ipſis oculis Domini, creaturam, non creatorem adorant.

Numquid fortiores Deo ſumus?

℣. 23. *Omnia mihi licent...*

Occurrit objectioni, dices, quòd res in ſe licita ſit & indifferens. Reſp. Eſto liceat in ſe, *ſed non expediunt omnia* quæcumque licent.

Omnia mihi licent, intellige omnia adiaphora, nullâ lege prohibita, quale eſt idolothytum comedere: *ſed non omnia ædificant*, v. g. comedere idolothytum in idolio, vel coram infirmo; imò hæc comeſtio deſtruit, quia ſcandalizat, & ad ruinam impellit.

In ſe licet, per accidens non licet; ſi ſcandalizetur frater, ſi fiat quis ob id deterior.

Idolothyta materialiter, & ut cibum comedere, licet tibi, ſi ſolus, ſi nihil aliud habeas.

Formaliter autem, ut idolothyta, & dæmoniis ſacra, non licet, quia ſic eſt idololatria.

℣. 24. *Nemo quod ſuum eſt quærat...* ſcilicet cum fratris ſui ſcandalo aut incommodo: hujus enim utilitatem ſpiritualem debemus corporali noſtræ utilitati aut voluptati præferre.

Licèt ergo non ſit illicita idolothytorum comeſtio: hoc tamen ſolùm non debetis attendere, ſed præterea conſulere proximorum infirmitati & utilitati.

Conſidera nùm id quod fit, damnum afferat, nùm everſionem? S. Chryſoſtomus.

Non jus, ſed charitas actionum noſtrarum regula.

Itaque non jus, ſed Charitas actionum noſtrarum eſt regula: non enim ſolummodò quod jure poſſumus, debemus conſiderare, ſed etiam quod Charitas poſtulat, juſque noſtrum, per charitatem, proximi bono ſæpe ſacrificandum.

Qui proximum amat, Deum amat.

Quæſtio de idolothytis reſolvitur.

℣. 25. *Omne quod in macello...*

Totam hanc de idolothytis quæſtionem, ab octavo capite agitatam, admirabili terminat temperamento; quo ſic aliquid doctis Corinthiis concedit, ut & infirmiorum ſaluti penitùs conſulat.

Temperamentum autem hoc eſt.

Primò, permittit ut emant & comedant indifferenter ex omni quod vænale proſtat, nullâ factâ priùs interrogatione, immolatimne ſit, an non?

Macellum, locus Romæ, ubi vendebatur caro; ſic dictus ab homine, cujus id fuerat ſolum, ait Grotius: itaque *macellum*, vox Græca ex Latino.

Fieri poterat, ait idem Grotius, ut macellarius antequam ad macellum carnes deferret, aliquid de iis in aram dediſſet; vel ut ſacerdotes, partes quæ ipſis cedebant, vendidiſſent.

Et de hoc non vult inquiri, ſed indifferenter emi, *propter conſcientiam*, in quâ ſcitis, & perſuaſi eſtis, idolum nihil eſſe, & idolothytum nihil impurum habere in ſe.

℣. 26. *Domini eſt terra...* Scitis enim quòd terra & omnia quæ in eâ, Domini ſunt, & ideò in ſe bona.

Nullus cibus ex ſe malus aut impurus, ſed intemperantia, infidelitas, oblivio Dei, inobedientia, contemptus Eccleſiæ, conſcientiam malè utentis reddunt impuram.

℣. 27. *Si quis vocat vos infidelium...*

A Secundò, permittit, ut apud Ethnicos invitati ad comedendum, de appoſitis ſine ſcrupulo comedant, nihil interrogantes, ut ſuprà ℣. præc. 25.

Et vultis ire. Nec jubet, nec prohibet, ait Divus Chryſoſtomus: ſed hoc addit, fortè ut innuat meliùs ſe facturos, ſi non eant.

℣. 28. *Si quis autem vobis dixerit...*

Tertiò, *Si quis* è convivis *dixerit vobis: hoc fuit immolatum*, prohibet ex eo ne comedant, idque propter monitoris conſcientiam; ne lædatur, ait Chryſoſtomus; ſeu rationem habentes illius, qui monuit, conſcientiæ infirmæ, & minùs inſtructæ.

Gr. addit hîc. Domini eſt terra, &c. ſed Syrus & Arabs non legerunt, nec interpres noſter.

B ℣. 29. *Conſcientiam dico, non tuam...* Noſti enim quòd idolum nihil eſt, & quòd omnia Dei ſunt: *ſed alterius*, ſcilicet convivæ, qui monuit hoc immolatum eſſe; & qui videtur ſentire, quòd hoc tibi non liceat: propter illum, inquam, abſtine.

Ut quid enim libertas mea... Perſonam mutat, ut ſæpe: cur enim, & cui bono utar libertate meâ, cum alterius ſcandalo; ſeu cur faciam id quod mihi quidem liberum eſt, ſed ob quod alius in ſuâ conſcientiâ me damnat.

Rationem dat ob quam in tali caſu non ſit comedendum.

Fabula eſt, inquiet, Chriſtianorum Religio; aiunt quidem idola ſeſe execrari, & interim ea quæ eis oblata ſunt, libenter comedunt. Theophylactus.

℣. 30. *Si ego cum gratiâ participo...* Si per beneficium Dei, dantis & concedentis, utor cibis; cur
C blaſphemiæ, ſeu calumniæ occaſionem dabo, pro re, de quâ Deo gratias ago, non dæmoniis?

Ut quid blaſphemor? quaſi ſim idolo devotus, & non horream quæ ſunt idoli, cùm reverâ tamen & horream idola, & uni Deo gratias agam.

Itaque nec abutar meâ libertate, nec occaſionem blaſphemandi dabo, ideò non comedam.

Duas itaque in ſupradictâ circumſtantiâ rationes dat non comedendi.

Primam quidem, quia abuterer meâ libertate, & proximo darem occaſionem de me malè judicandi, illumque ſcandalizarem.

Secundam, quia darem occaſionem etiam in me, & in Chriſtianam Religionem blaſphemandi: idque
D pro re, de quâ Deo gratias ago.

Unus è recentioribus author putat Apoſtolum hæc dicere in perſonâ doctorum, *ut quid enim libertas mea*, &c. *ſi ego*, &c. vultque eſſe eorum quærimonias, quas ut juſtas admittit Apoſtolus.

Sed conjunctio *enim* indicat quòd Apoſtolus probet id quod dixit. *Nolite manducare propter illum...* & *propter conſcientiam illius... ut quid enim*, &c.

℣. 31. *Sive ergo manducatis...*

Concluſione generali hortatur eos, ut ſive manducent, ſive bibant, ſive quid aliud faciant; omnia propter Dei gloriam faciant: & in omnibus caveant, ne lædatur honor Dei, & offendatur proximus, ſive Judæus, ſive Gentilis, ſive Chriſtianus.

E *Omnia propter ſemetipſum operatus eſt Dominus:* ergo & nos omnia propter illum facere debemus.

Omnia bona à Deo procedunt; ergo ad eum referenda; per amorem omnia nobis donat: per amorem omnia ei reddenda.

℣. 32. *Sine offenſione eſtote...* Ne quemquam offendatis; à vobis nulla oriatur cauſa offenſionis, ſcandali; ſive *Judæis*, qui dum Chriſtianos vident idolòthyta comedentes, dicunt: Ecce quomodò Chriſtiani unum Deum colunt.

Sive Græcis, id eſt, infidelibus, qui dicebant;

Digitized by Google

hoc cùm faciant Chriſtiani, ergo nihil mali putant eſſe in idololatriâ.

Sive Chriſtianis infirmis, qui ſcandalizantur, & urgentibus malis, ob hoc facilè deficiunt, idolis ſacrificantes, aut idolothyta in illorum honorem comedentes.

Quod verbis docet, confirmat exemplis.

℣. 33. *Sicut & ego per omnia*... Seipſum dat exemplum; imò exemplum Chriſti, cujus Paulus imitatorem ſe præbuit, ſtudens nullum offendere; A omnes ædificare; non quæ ſua ſunt, quærere; ſed æternam aliorum ſalutem commodis ſuis præferre.

Divus Chryſoſtomus hîc reſumit omnes cauſas, ob quas ab idolothytis abſtinendum eſſe dixit Apoſtolus.

Quia id inutile, & ſupervacaneum; propter damnum fratris; propter Judæi blaſphemiam; propter Græci maledicentiam: quia ea res ſit quidam cultus idolorum.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 10. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Ex primis hujus capitis verſibus diſcamus omnes quanto cum tremore ſalutem noſtram debeamus operari; hac in re de nullo nobis unquam blandiendum; cùm etiam ob ipſa Dei dona nobis ſit metuendum.

Quantis, & quàm portentoſis beneficiis à Deo præventi fuerunt Iſraëlitæ? & tamen in quàm pauciſſimis eorum Deo beneplacitum eſt? è ſexcentis millibus duo tantùm in terram promiſſam ſunt ingreſſi.

Hujus exempli, verè terribilis, memor freme: & eò profundiùs humiliare ſub omnipotenti manu Dei, quò majoribus ab eo præventus es gratiis.

Ut autem hoc Iſraëlitarum exemplum in te ſit efficacius; tu teipſum in ipſis intuere: quandoquidem ipſi revera erant tui figuræ.

Iſraël carnalis de Ægypto exiens, & per mare rubrum tranſiens, &c. ſpiritualis Iſraëlis erat figura, ℣. 11.

Beneficia carnali Iſraëli collata, figurabant beneficia Chriſtianis conferenda, ℣. 4.

Iſraëlitarum ingratitudo, noſtræ fuit ingratitudinis umbra, ℣. 5.

Temporalis Judæorum punitio, noſtræ punitionis æternæ typus, & rudis delineatio, ℣. 5.

Hæc omnia ſigillatim perpende: & alieno ſapiens exemplo, vitia fuge, ob quæ Iſraëlitæ terrâ promiſſâ ſunt privati, ℣. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

Secundò.

Ex ℣. 16. & 17. diſcamus ad fidei noſtræ confirB mationem, quæ fuerit Apoſtoli noſtri fides circa ſanctiſſimam Euchariſtiam.

Ita certò credebat illam eſſe ſacrificium, ut hanc veritatem aſſumat tanquam indubitatum ſui ratiocinii principium.

Apud nos Chriſtianos, inquit Apoſtolus, comeſtio Panis Euchariſtici, & potatio calicis ſacri, eſt unio & communicatio cum corpore & ſanguine Chriſti ſacrificatis.

Apud Judæos comeſtio victimarum, eſt communicatio cum oblato ſacrificio.

Ergo pariter comeſtio idolothytorum eſt communicatio cum dæmoniis, & idololatria.

In hoc ratiocinio, vel ſupponitur ubique ſacrificium, apud Chriſtianos ſcilicet, Judæos & Paganos; C vel nulla erit paritas, ſicque quòd blaſphemum cogitatu, nulla ratiocinatio.

Credamus itaque cum Apoſtolo ſanctiſſimam Euchariſtiam ſacrificium eſſe, & quidem incruentum: at ſacrificium cruentum, ſeu in cruce peractum, nobis applicans.

Praxis Apoſtolica.

Euchariſtia communicatio eſt Corporis Domini pro nobis crucifixi; communicatio eſt Sanguinis Domini pro nobis effuſi.

Ad eam itaque accedens, recordare Chriſti Domini, in cruce pro te mortui; ipſi pro tali morte gratias D age; ama tantum, & tam beneficum Redemptorem; indue copioſam Redemptionem, eamque fac tibi propriam; offer illam in peccatorum tuorum remiſſionem: ſpera, quieſce in Jeſu crucifixo, Salvatore tuo. Vide ℣. 16. 17. 18.

Analyſis Capitis Undecimi.

IN hoc capite tria reformat mala, quæ in publicis Corinthiorum Conventibus irrepſerant.

Primò, contra decorum, viri operto capite, mulieres aperto, orabant & prophetabant.

Secundò, ditiores in Eccleſiâ particulares ſibi parabant menſas, ubi epulabantur lautè, pauperibus interim eſurientibus.

Tertiò, multi indignè ad ſanctiſsimam Euchariſtiam accedebant

Horum defectuum correptioni viam parat Apoſtolus, brevi Corinthiorum laude, ℣. 2. contentâ.

B *℣. 3. Ut primam aggrediatur reformationem; ſtabilit pro fundamento, quòd ſicut Chriſtus eſt omnis viri caput & Dominus; ita vir mulieris eſt caput: Deus autem omnis ſuperioritatis fons.*

Hinc ℣. 4. infert quòd omnis vir orans publicè, vel prophetans, debet eſſe aperto capite; quod ſignum eſt libertatis & ſuperioritatis.

℣. 5. E contra omnis mulier operte capite ſit quod ſubjectionis eſt ſignum. ℣. 6. Turpe eſt mulieri aperto capite orare: quia idem eſt ac ſi eſſet raſa; hoc probroſum, ergo & alterum. C

℣. 7. Utramque propoſitionem, & de viro, & de muliere, confirmat aliis rationibus à naturâ ductis, uſque ad ℣. 16. ubi Eccleſia conſuetudine, rem conficit adverſùs contrariam ſententiam propugnantes.

℣. 17. Tranſit ad aliam, & quidem majoris momenti reformationem: hinc non laudat, ſed vituperat; quia eorum Cœtus non proficiunt in melius, ſed in deterius deficiunt.

A *Tangit vitia, quæ in his Cœtibus committunt. ℣. 18. Tangit eorum diſſentiones, quas ex parte credit: quia quod ſchiſmate pejus eſt, oportet & hæreſes eſſe.*

℣. 20. Divitum taxat ingluviem in Agapis celebrandis, & eorum in pauperes duritiem. ℣. 21. & 22. Hæc eorum crimina exaggerat.

Ut autem ea reformet, juxta Chriſti Domini exemplar; ℣. 23. 24. 25. Dominicæ Cœnæ inſtitutionem ſcribit, quam verbo docuerat eos.

℣. 26. Corinthios alloquitur Paulus, ut attendant ad relata, & videant quantùm abſint à Cœnâ Dominicâ, & quàm graviter in Chriſti Sacramentum peccent.

℣. 27. Tranſit ad indignæ Communionis enormitatem, quam ex ſuperioribus infert.

℣. 28. Oſtenſo malo, remedium præbet, prævium ſcilicet examen, & purificationem conſcientiæ.

℣. 29. Ut hoc examen fiat attentiùs; pœnam indignæ Communionis denuntiat, ſcilicet condemnationem.

℣. 30. Ut tangat ſenſibiliùs; hujus judicii executionem animadvertit in eorum pluribus infirmis & mortuis.

℣. 31. Docet modum vitandi hoc Dei judicium.

℣. 32. Solatur eos ob prædictas temporales pœnas.

℣. 33. Redit ad Agapes, à quibus ad Communionem deflexit: & earum abuſus corrigens; ſtatuit quid in eis ſit agendum, de cæteris diſpoſiturus, cùm ad eos venerit.

CAPUT UNDECIMUM.

Paraphraſis.

MEI, Apoſtoli veſtri, imitatores eſtote, ſicut & ego Chriſti Domini ſum imitator.

Laudo autem vos, fratres mei, quòd per omnia mei memores ſitis, & quæ vobis obſervanda tradidi, opere compleatis.

Sed præterea vos ſcire velim, quòd omnis viri caput ac ſuperior eſt Chriſtus; mulieris autem caput ac ſuperior eſt vir: fons verò omnis ſuperioritatis eſt Deus; qui etiam Chriſti Domini, ut hominis, Dominus ac ſuperior eſt.

Hinc omnis vir orans publicè, vel Prophetiam legens & explicans, ſeu revelationes Dei populo exponens, velato capite, quod ſignum ſubjectionis eſt; ſibimetipſi facit injuriam, quia liber & dominus eſt.

E contra omnis mulier publicè orans aut prophetans, capite non velato, ſibimetipſi facit injuriam;

Textus.

D 1. IMitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.

2. Laudo autem vos fratres, quòd per omnia mei memores eſtis: & ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.

3. Volo autem vos ſcire, quòd omnis viri caput Chriſtus eſt: caput autem mulieris, vir: caput verò Chriſti, Deus.

4. Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum.

5. Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat ca-

10. Ideò

pur ſuum : unum enim eſt ac ſi decalvetur.

A quia perinde eſt ac ſi decalvata ac raſa videretur.

6. Nam ſi non velatur mulier, tondeatur. Si verò turpe eſt mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput ſuum.

(Capillitium longius & copioſius mulieri datum eſt, quaſi naturale velamen, quod eam doceat ſeſe præ modeſtiâ velare :) ſi ergo velamen illud abjicit, quod modeſtia ſuggerit; abjiciat & illud quod natura dedit : ſi verò mulieri dedecoroſum eſt radi ac tonderi ; velamen ergo non abjiciat.

7. Vir quidem non debet velare caput ſuum : quoniam imago & gloria Dei eſt,

Præterea vir eſt glorioſa imago Dei, & ſuo in alias creaturas imperio, Divinæ Majeſtatis effulgentia : ergo velari non debet ; non tantùm, quia ſuæ præjudicaret præeminentiæ : ſed etiam quia non eſt occultanda, imò manifeſtanda gloria Dei. Mulier verò eſt viri gloria : ergo velari debet.

mulier autem gloria viri eſt.

8. Non enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro.

Quòd ſit gloria viri, patet ex Geneſi, ubi mulier ex viro facta videtur ; non autem vir factus ex muliere.

9. Etenim non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum.

B Patet & ex eo quod ibidem dicitur mulier facta, ut eſſet viro in adjutorium, ſicque propter eum ; non verò vir propter mulierem factus : mulier ergo, cùm ſit ex viro, & propter virum ; eſt gloria viri. Vide commentarium.

10. Ideò debet mulier poteſtatem habere ſupra caput propter Angelos.

Hinc debet ſupra caput ſuum habere velamen, quod ſignum eſt viri poteſtatis in illam, & ſuæ viro ſubjectionis ; maximè in Eccleſiâ propter Angelos, qui noſtris orationibus præſunt & cœtibus adſunt.

11. Verumtamen neque vir ſine muliere, neque mulier ſine viro, in Domino.

Ne tamen ob ea quæ dixi, vir efferatur, aut mulier ſibi diſpliceat : ſed pacificè, & cum amore mutuo vivant, quia, Deo ſic volente, neque vir ſine muliere naſcitur, neque mulier ſine viro, ſed unus ab altero dependet.

12. Nam ſicut mulier de viro, ita & vir per mulierem : omnia autem ex Deo.

C Sicut enim mulier olim ex viro prodiit ; ita & vir nunc ex muliere naſcitur ; & hoc à Deo, rerum vices ſic ordinante.

13. Vos ipſi judicate : decet mulierem non velatam orare Deum?

Poſt allatas à me rationes, vosipſi nunc judicate, an deceat mulierem non velatam publicis in cœtibus orare Deum.

14. Nec ipſa natura docet vos, quòd vir quidem ſi comam nutriat, ignominia eſt illi :

Nonne ipſum naturæ dictamen docet vos, quòd viro probroſum ſit, ſi, fœminarum more, comam nutriat.

15. Mulier verò ſi comam nutriat, gloria eſt illi : quoniam capilli pro velamine ei dati ſunt.

E contra verò mulieri decus accedit, ſi ſit comata ; quia capillitium longius & copioſius ei datum eſt, quaſi naturale velamen.

16. Si quis autem videtur contentioſus eſſe : nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei.

Quòd ſi quis tamen contra hæc à me dicta contendat ; nolim contra hujuſmodi virum rixari : modò ſciat, nec noſtrum eſſe morem, nec Eccleſiarum
D conſuetudinem : & hæc pro iſtis ſufficiant.

17. Hoc autem præcipio : non laudans, quòd non in melius, ſed in deterius convenitis.

In hoc autem quod nunc annuntio vobis ; non laudo vos ; non laudo, inquam, quòd non in melius, ſed in pejus procedunt cœtus veſtri.

18. Primùm quidem convenientibus vobis in Eccleſiam, audio ſciſſuras eſſe inter vos, & ex parte credo.

Primò, contra finem conventuum, qui ad majorem animorum unionem inſtituti ſunt ; audio quòd cùm in Eccleſiam convenitis, ſciſſuræ ſunt & diſſidia inter vos, & hoc ſaltem ex parte credo.

19. Nam oportet & hæreſes eſſe, ut & qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis.

Quidni enim credam inter vos eſſe circa mores diſſidia ; cùm ſciam & inter vos futuras eſſe, circa fidei dogmata hæreſes ; ut qui fideles ſunt & probi, fiant omnibus manifeſti.

20. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non eſt Dominicam Cœnam manducare.

Vos ergo, cùm ſic diſſidentes, in Eccleſiam con-
E veniatis ; ſanè Dominicam Cœnam non celebratis, ſed quid ei contrarium.

21. Unuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit ad manducandum. Et alius quidem eſurit, alius autem ebrius eſt.

Dominica enim Cœna omnibus, etiam Judæ proditori, communis fuit : unuſquiſque autem veſtrûm ſuam propriam cœnam anticipat, non expectatis aliis ; unde fit, ut alius eſuriat, dum alius pluſquam ſatis manducavit & bibit.

22. Numquid domos non habetis ad

Si ſic veſtra ſoli vultis comedere, & vos ingurgi-

DDd

tare; cur id domi non facitis? ubi minori cum peccato id ageretis:

An ergo ſanctorum Congregationem vilipenditis, hæc in eorum conſpectu, & in loco ſancto perpetrantes?

An pudore vultis ſuffundere pauperes? qui, quia nihil habent, nihil attulerunt.

Quid dicam vobis hæc facientibus? Laudabo vos? ſanè nec laudo, nec laudabo.

Laudavi ſuprà ỳ. 2. quia traditionum obſervatores: hic autem non laudo, quia traditionum ſic obliti eſtis, ut & ſcripto cogar vobis tradere, quod verbo docui.

Ego igitur accepi, non ab hominibus, ſed ab ipſo Domino, hoc ipſum quod vivâ voce tradidi vobis. Scilicet, quòd in eâ ipſâ nocte, quâ tradebatur ad mortem, Dominus Jeſus accepit panem in manibus.

Et Deo Patri gratias agens, fregit in duodecim partes, & diſtribuens dixit: Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis ad mortem tradetur: hoc ipſum, quod nunc ago, id vos & veſtri ſucceſſores, facite in mei memoriam.

Similiter & calicem accepit in manibus, poſtquam cænavit, dicens: Hic calix, ſeu contentum in hoc calice, novum teſtamentum eſt, ſeu novi fœderis inſtrumentum authenticum, in ſanguine meo, hîc incluſo, conſignatum.

Hoc quod ego feci, vos facite, idque in mei memoriam.

Ex relatâ inſtitutione, & ex fine inſtitutionis per Chriſtum indicato; videtis quòd hoc Sacramentum ſit Dominicæ paſſionis memoriale.

Quotieſcumque ergo hunc panem ſacrum comeditis, & calicem Domini bibitis, mortem Domini annuntiare debetis, donec ad judicium veniat. Heu quantùm abeſtis à Dominicâ Cœnâ!

Hinc & diſcite indignæ communionis enormitatem: cùm hæc myſteria ſint mortis Domini repræſentatio.

Ergo quicumque manducat, vel bibit ea indignè, reus eſt mortis Chriſti, parque crimen facit, ac ſi corpus Chriſti crucifigeret, ejuſque ſanguinem funderet.

Ne tanti criminis quis reus ſit; unuſquiſque ſemetipſum probet, ſuamque conſcientiam ſtudioſè ſcrutetur: & ſic probatus & præparatus, corpus Domini manducet, & ſanguinem bibat.

Etenim ille indignè edendo & bibendo, damnationem in ſe accerſit, propterea quòd corpus Domini non diſcernit à pane communi.

Propter hanc cauſam multi veſtrûm languent, & ægrotant, & immaturâ morte moriuntur.

Quòd ſi noſmetipſos probaremus, examine prævio, & peccatorum expiatione; ſanè non ſic puniremur.

Dum ſic tamen punimur, hac caſtigatione erudimur ſicut pueri; ut emendati, non damnemur cum infidelibus.

Quapropter, fratres mei, cùm ad Dominicam cœnam manducandam convenitis; ut verè ſit Dominica & communis omnibus, vos invicem expectate.

Quòd ſi quis eſuriat, nec poſſit jejunus expectare; domi ſuæ comedat, ne conventus veſtri vertantur in occaſionem damnationis, ob gulam & ebrietatem, &c.

De cæteris, ubi venero, præſcribam.

A manducandum & bibendum?

Aut Eccleſiam Dei contemnitis?

Et confunditis eos, qui non habent?

Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo.

23. Ego enim accepi à Domino quod &
B tradidi vobis, quoniam Dominus Jeſus in quâ nocte tradebatur, accepit panem,

24. Et gratias agens fregit, & dixit: Accipite, & manducate: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem.

25. Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, dicens: Hic calix novum teſtamentum eſt in meo ſanguine:

Hoc facite quotieſcumque bibetis, in meam commemorationem.

C 26. Quotieſcumque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis: mortem Domini annuntiabitis donec veniat.

27. Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè: reus erit corporis & ſanguinis Domini.

28. Probet autem ſeipſum homo: & ſic
D de pane illo edat, & de calice bibat.

29. Qui enim manducat & bibit indignè, judicium ſibi manducat & bibit: non dijudicans corpus Domini.

30. Ideò inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.

31. Quòd ſi noſmetipſos dijudicaremus, non utique judicaremur.

32. Dum judicamur autem, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.

E 33. Itaque fratres mei, cùm convenitis ad manducandum, invicem expectate.

34. Si quis eſurit, domi manducet: ut non in judicium conveniatis.

Cætera autem, cùm venero, diſponam.

Commentarius in Cap. 11.

℣. 1. **I**MITATORES *mei eſtote*... Hæc verba ſecundùm ſenſum pertinent ad præcedens caput. A

℣. 33. dixi quòd *per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile eſt*... & in hoc Chriſtum Dominum imitor, qui ſua commoda non quæſivit, ſed noſtram ſalutem.

Mei ergo, Apoſtoli veſtri, *imitatores eſtote, ſicut & ego Chriſti* Domini imitator ſum, qui ſeſe nobis infirmis, per omnia accommodavit, ut nos faceret ſalvos: ita & vos fratrum veſtrorum ſalutem, etiam cum veſtrorum utilitatum præjudicio, quærite.

Chriſtus Dominus Prælatorum exemplar.

Chriſtus Filius Dei pro noſtrâ ſalute è cælis in terram deſcendit, per triginta tres annos laboravit, ſudavit, tandem crucifigi dignatus eſt: & hoc ſit omnium Prælatorum exemplar; hunc animarum zelum imitentur, & dein ſubditis ſuis dicant: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.* B

Solidè notat D. Thomas, quòd noſter Apoſtolus non dicat ſimpliciter: *Imitatores mei eſtote*, ſed addit, *ſicut & ego Chriſti.*

Prælati verò, Chriſti imitatores, ſunt ſubditorum exemplar.

Quia ſubditi, inquit, Prælatos ſuos imitari non debent in omnibus, ſed in quibus illi Chriſtum imitantur, qui eſt indeficiens ſanctitatis exemplar.

Quod ut meliùs intelligas; ſequere Divum Thomam, qui ſublimiter & Angelicè Jeſum-Chriſtum, Filium Dei, in diverſo ſtatu conſiderat, at ſemper & ubique exemplar.

Ut Verbum Dei, & primordiale principium totius proceſſionis rerum, per quod omnia facta ſunt; eſt primordiale exemplar, quod omnes creaturæ imitantur, tanquam veram & perfectam imaginem Patris. C

Unde dicitur Coloſſ. 1. *Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ; quia in ipſo condita ſunt univerſa.*

Ut Filius Dei, in ſplendoribus ſanctorum genitus, ex utero ante Luciferum; ſeu ut genitus eſt ante omnem creaturam, per gratiam lucentem, habens exemplariter in ſe ſplendores omnium ſanctorum: ut ſic ſpeciali modo eſt exemplar ſpecialium gratiarum, quibus ſpirituales creaturæ illuſtrantur.

Et quia hoc exemplar erat à nobis valdè remotum; ideò homo fieri voluit, ut hominibus humanum exemplar præberet. D

Hoc exemplar Prælatis Eccleſiæ, ut ſuperioribus, principaliter imitandum proponitur. *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum*, &c. Joan. 15.

Secundariò verò ipſi Prælati, exemplo Chriſti informati, proponuntur exemplar vitæ ſubditis: *Forma facti gregis.* 1. Petr. ultimo. *Ut noſmetipſos formam daremus*, &c. 2. Theſſ. 3. hic. *Imitatores mei eſtote*, &c.

Felicem illum Paſtorem, qui Chriſti ſanctitatem indutus, verè dicere poteſt: *Imitatores mei eſtote*, &c.

Felicem illum gregem, cui Chriſti Domini ſanctitatem, in ſuo paſtore, exemplariter intueri licet! E

℣. 2. *Laudo autem vos*...

Tranſit ad reformationes, de quibus in Analyſi: & pro ſuo more, hac brevi laude, Corinthiorum benevolentiam priùs occupat, ut correctionis duritiem tantiſper emolliat.

Laudo vos, inquit, *quòd per omnia mei memores ſitis.* Vide Paraphraſ.

Hæc laus de bonis & perfectioribus, quales erant multi, intelligenda; ſic autem cordatiores laudat, ut & alios hac laude provocet ad traditionum obſervantiam.

Nota ſanctorum Patrum de traditione.

Hîc notant ſancti Patres, Chryſoſtomus & alii, quòd multa ſine ſcripto tradiderint Apoſtoli, & quæ tamen erant neceſſariò tenenda.

℣. 3. *Volo autem vos ſcire*...

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Primam aggreditur reformationem, ſcilicet de velandis mulieribus in publicis conventibus.

Pro quâ notandum primò, quòd valdè veroſimile ſit, quòd cordatiores Corinthii quæſierint à D. Paulo, ut ſtatueret de modo orandi publicè in templo; an aperto? an cooperto capite?

A capite enim ſeptimo agit de iis, de quibus ad eum ſcripſerunt.

Secundò, mirum non debere videri ſi contra pudorem, mulieres Corinthiæ, aperto vultu & capite loquerentur in templo.

Patrius Corinthiorum mos.

Corinthus, ut jam dictum eſt, civitas erat Veneri dicata, in quâ turpitudinum erat, non tantùm omnis licentia, ſed & honor. Vide cap. 6. in fine.

Hinc Corinthiæ erant impudentes, apertis vultu, oculis, & capite incedentes, ſuamque formam oſtentantes.

Et quia hic mos erat patrius & Corinthi decens habebatur; hinc & Chriſtianæ eum quaſi patrium, ſibi retinendum putabant.

Sed D. Paulus virgo & puritatis amator, qui Corinthiorum ſcortationes tam acriter in cap. 6. inſectatus eſt; hunc morem, impuritatis fructum & radicem, penitùs amputat; velamen imponendo mulieribus.

Varius mos virorum.

Notândum tertiò, quòd circa viros, varius fuerit mos, in variis regionibus & temporibus, & unicuique conſuetudini ſua non deerat ratio.

Apud Judæos, ſacerdotes & Levitæ in templo erant tecto capite. Vide Exod. 28. 37. Ezechiel. 44. 18. forte quia tunc omnia tecta & obſcura.

Grotius variis citationibus hîc probat, quòd Græci, aperto capite, ſacra peragebant; idque, ut indicarent quod palam, ſine metu & pudore Deo ſervirent.

Theodoretus tamen Græcus dicit, quòd Chriſtiani, græco more, & comas habebant & operta capita habentes, Deum orabant. Idem ait Theophylactus.

Æneas in Italiam intulit morem ſacra faciendi tecto & velato capite; ut Virgil. Æneid. 3. docet, ſive, ne quod malum omen oculis aut auribus obveniret; ſive, ut Plutarchus à Fromondo citatus, ait, ut ſe humiliarent & ſubjectionem ſuam ad Deum teſtarentur.

Quidquid ſit de nationum moribus; audiamus ſanctum Paulum, Apoſtolicâ authoritate, quid apud nos faciendum ſit, ſtatuentem.

Volo autem vos ſcire.... id eſt, ſed prætereà vos ſcire velim, *quod omnis viri caput*, id eſt, Dominus, ſuperior & rector *eſt Chriſtus.* Eſt etiam mulieris caput, ſed per virum.

Mulieris autem caput, Dominus, ſuperior & rector *eſt vir.* Intellige de omni muliere, ſeu de toto fœmineo ſexu, ſecundùm ordinem naturæ.

Caput verò Chriſti Deus. Quod intellige de Chri-

ſto homine. Sicut enim pater ipſo major eſt, ita & illius Dominus eſt.

Ad ſtabiliendum quod ſequitur in ℣. 4. & 5. ſupponit hic quaſi principium, quòd vir ſit omnis mulieris caput & dominus; ſicut Chriſtus Dominus eſt omnis viri caput; addit autem quòd Chriſti caput eſt Deus, ut fontem omnis ſuperioritatis oſtendat.

Apoſtolus juxta conſuetudines tunc receptas loquitur.

Ex hoc principio infert in ſequentibus quòd omnis vir orans, aut prophetans publicè, debet aperto eſſe capite, quia liber & dominus eſt. Mulier verò orans aut prophetans publicè, debet eſſe operto capite, quia naturaliter ſubdita.

Apud antiquos, nuditas & apertio capitis, ſignum erat libertatis; velamen autem erat ſymbolum ſubjectionis: & ſecundùm has opiniones tunc receptas, hîc loquitur D. Paulus: nunc enim aperto capite loqui, ſignum eſt ſubjectionis, ut notat Tyrinus.

Noſter ergo mos nudandi & aperiendi, capita in ſignum reverentiæ, erat tunc incognitus Græcis & Italis.

℣. 4. *Omnis vir orans aut prophetans.....*

Quid tunc fiebat in cœtibus?

Tunc nondum erat introductus mos decantandi pſalmos, ſed in conventibus publicis oratio ab uno publice fiebat pro omnibus; ſacra Scriptura legebatur & exponebatur. Vide cap. 14. ℣. 23. &c.

Id autem, apud Corinthios, viri velato capite præſtabant: quibus, juxta principium ſupra poſitum, ſeſe opponit Apoſtolus, dicens.

Omnis vir orans publicè, aut Prophetiam legens & explicans, vel quidvis aliud ex Scripturâ, ſi caput ſuum velet; *deturpat illud*, id eſt afficit dedecore: quia tegit illud, quaſi ſervile foret.

Caput tegere eſt poteſtatem capiti imponere; nam capitis tegumentum eſt dominatoris vice, ſignumque ſubjectionis, ait Theophilactus.

Tales ergo viri deturpant caput ſuum. id eſt ſibimetipſis faciunt injuriam, quia liberi cum ſint & domini, ſeſe tegunt quaſi ſervos & alteri ſubditos; ſicque ſuæ derogant præcellentiæ.

Aliqui volunt id intelligi de capite morali, Chriſto Domino, de quo in verſu præcedenti, quaſi Chriſtus Dominus injuriâ afficiatur hoc facto; ſed ipſe textus in verſu ſequenti, ubi de mulieribus, indicat quòd de naturali capite debeat intelligi, eo, quo dictum eſt, modo.

℣. 5. *Omnis autem mulier.....*

Erant tunc & mulieres prophetantes, ut filiæ Philippi, de quibus Act. c. 21. 9. & aliæ, de quibus prædixit Joel. 2. 28. id autem mulier aperto capite faciens, ſibimetipſi facit injuriam, ſeſe afficit ignominiâ.

Quia perinde eſt *ac ſi decalvetur*. Seu hoc illi æquè turpe eſt, ac ſi raſa & decalvata appareret, quod ſane mulieribus probroſum.

Capillitium longum mulieribus decorum, quaſi velamen.

℣. 6. *Nam ſi non velatur mulier*. Gr. etiam tondeatur. Si enim velamen illud abjicit; quod modeſtia ſuggerit, abjiciat & illud quod natura dedit.

Supponit. quod capillitium longius & copioſius datum eſt mulieri, quaſi quoddam naturale velamen, quod eam doceat, ſeſe præ modeſtiâ velare; ita ut primum capillorum velum, ſit quaſi initium ſecundi velaminis, ſcilicet, modeſtiæ: unde infert. Si hoc ergo ſecundum abjicit, abjiciat & primum.

Si vero turpe eſt..... Quod ſi dedecoroſum eſt tonderi & radi mulierem, velamen ergo non abjiciat.

Ut capitis decalvatio, ſic capitis detectio, ait D. Athanaſius. Quo fit, ut ſi capitis operimentum ſuſtulerit mulier; & ſimilis ei appareat, quæ comam detraxerit.

Modeſtia mulieris decus.

Modeſtia eſt mulieris decus. Itaque ſeſe probro afficit, ubi modeſtiam abjicit. Hanc ergo ſervet ubique, ac præſertim in Eccleſiâ, in publicis pietatis conventibus.

Animadverſio in noſtratum immodeſtiam.

Si mulierem non velatam Paulus conſideret ut decalvatam & raſam; quibus oculis intueretur ſcandaloſas quarumdam noſtratum nuditates? quibus exprimeret verbis theatrica multarum ornamenta, quæ uſque ad aras deferunt?

Eheu! quaſi ſaltatrices & comicæ Eccleſias ingrediuntur; minus ſupplicaturæ, quam Deo ipſi inſultaturæ.

℣. 7. *Vir quidem non debet velare..... quoniam.....*

Novâ ratione probat quod jam aſſeruit.

Vir eſt imago glorioſa Dei; ſeu Divinæ Majeſtatis effulgentia & irradiatio: Suo, ſcilicet in alias creaturas, etiam in mulierem imperio. Eſt quippe Dei Vicarius, & Dei Vice dominus creaturarum.

Ergo velari non debet; non tantùm quia velamen hoc ſuæ præjudicaret præeminentiæ, ſed etiam quia Dei gloria non eſt occultanda, imò manifeſtanda.

Non agitur hîc de imagine Dei ratione animæ, quia ut ſic, mulier eſt etiam imago Dei.

Mulier autem gloria viri eſt. Ergo velari debet.

℣. 8. *Non enim vir ex muliere.....*

Probat mulierem eſſe gloriam viri. 1° Quia ex Geneſ. 2. ℣. 21. mulier facta eſt ex viro. ſicque vir eſt mulieris principium ex quo.

℣. 9. *Etenim non eſt creatus vir.....* 2° Quia ibidem dicitur facta ſimilis viro; facta in adjutorium viri. ſicque propter virum, ſcilicet, in adjutorium, tum ad ſocietatem, tum ad prolis generationem.

Mulier à viro & ad virum; ſicut à proportione, vir à Deo & ad Deum.

Ratiocinare ex dictis: *Mulier ex viro* ſumpta eſt. *& propter virum* facta eſt. Ergo vir mulieris eſt principium ex quo, & mulieris finis.

Ergo cum quâdam proportione mulier eſt à viro, ſicut vir à Deo; & propter virum, ſicut ipſe propter Deum. Ergo *mulier gloria viri*, ſicut *vir gloria Dei*.

Mulier eſt quædam viri extenſio & communicatio, ejuſque gloria. Ergo velanda, tùm ut hoc ſubjectionis ſigno virum ſuum, principium & finem honoret; tum quia occultanda gloria viri, præſertim ubi Deus honorandus. Et hæc eſt D. Pauli concluſio in verſu ſequenti.

℣. 10. *Ideò debet mulier poteſtatem.....* id eſt, velum, quod ſignum eſt poteſtatis viri in uxorem.

Per metonymiam datur ſigno nomen rei ſignificatæ; velum ſignificat poteſtatem viri in uxorem. Hinc illud vocat poteſtatem.

Ideo, propter ſuperius dicta, tenetur mulier velamen, quod eſt illius ſubjectionis ſymbolum, & poteſtatis viri in illam ſignum, ſupra caput habere.

Propter Angelos, qui, ſcilicet, noſtris adſunt conventibus, ut noſtris præſint orationibus.

Et hæc Angelorum præſentia, nova ratio eſt mulierum pudoris & modeſtiæ; ne, videlicet, Angeli ſint earum impudentiæ teſtes, accuſatores, & vindices.

S. Anſelmus & D. Thomas per *Angelos* intelligunt etiam Sacerdotes & Epiſcopos; imò Clemens Alexandrinus intelligit quoſvis viros pios & probos; ne, ſcilicet, eos ad turpia provocent. Hinc vult mulieres

lieres toto vultu velari. Parcant ergo terrenorum Angelorum puritati : timeant Angelorum cæleſtium vindictam.

Verumtamen neque vir, (gignitur) *ſine muliere, neque mulier ſine viro.* Sed unus ab altero dependet *in Domino ;* ſic volente, vel per Dominum, rerum omnium authorem & ordinatorem. Vide paraph.

℣. 12. *Nam ſicut de viro mulier.* ..... Nam ſicut olim mulier ex viro prodiit ; ita & nunc vir ex muliere naſcitur : *Omnia autem à Deo,* id eſt & hæc à Deo, primâ cauſâ, rerum vices, ſic ordinante; ut mutua ſit dependentia & mutuus amor.

Deum ergo rerum authorem adorent uterque : illius ordini ſubjaceant : ſeſe diligentes adjuvent : cum affectu mulier obediat : cum charitate præſit & regat vir.

Observatio Moralis.

Ordo ducit ad Deum. Ordo Dei, ſeu à Deo præſcriptus, Deum honorat ; & ſe obſervantes ducit ad Deum.

Ordo ſervandus à viro. Vir itaque Deum honorabit, atque ſemetipſum ſanctificabit, ſi ratione mulieri præſit ; ſi religione obedientiam, à muliere ſibi præſtitam, ad Deum referat ; ſi ſit Dei fidelis imago, omnia ad prototypum referens.

A muliere. Mulier Deum honorabit & ſemetipſam ſanctificabit, ſi propter Deum, viro ſuo ſit obediens, illum revereatur, ut imaginem Dei, illum adjuvet ; illique ſerviat cum affectu.

Secus autem erit, ſi vir mulieri paſſione mancipetur, ſi ratione & religione non dominetur : Si eam, quaſi mancipium, regat imperioſè.

Si mulier viro non ſubdatur, ſed velit dominari, & Deus offendetur, & uterque culpabitur.

Ut hic ordo Dei ſervetur.

Tria notent capita, hîc à D. Paulo ℣. 2. exhibita.

Deus omnis ſuperioritatis fons, caput eſt Chriſti.

Chriſtus, hominum redemptor, caput eſt viri.

Vir, mulieris principium & finis, illius eſt caput. Sicut ergo Chriſtus Deo ſubditur, ut ſuæ vitæ & poteſtatis principio ; ſic & vir Chriſto ſubdatur, ut Domino, qui redemit, liberavit & ſalvavit. Sic & uxor marito ſubdatur ut ſuo principio, fini & capiti.

Et quia Deus omnis poteſtatis principium eſt & finis ; hanc conjugis ſuæ reverentiam & ſubmiſſionem vir referat ad Deum ; ſuaque poteſtate utatur ad Dei gloriam & ad ſuæ conjugis utilitatem temporalem & æternam ſalutem.

℣. 13. *Vos ipſi judicate.* ..... poſt allatas à me rationes, vos ipſi nunc judicate, an deceat mulierem non velatam in publicis cœtibus orare, contra ipſius naturæ dictamen.

℣. 14. *Nec ipſa natura docet vos.* ..... Gr. an nec ipſa, &c. Syr. nonne ipſa natura, &c. intellige, communis ſenſus, uſus ubique receptus, dictamen naturæ, docet vos quòd viro ſit probro, ſi feminarum more, ſit comatus. Hoc enim mollis animi argumentum eſt.

Intellige de uſu apud gentes maximè cultas recepto, v. g. Græcos, Romanos. Etenim plerique barbari tunc temporis erant comati, v. g. Galli, Germani, Hiſpani, Britanni, &c.

℣. 15. *Mulier verò ſi comam nutriat....*

E contra mulieri decus accedit, ſi comata ſit, quia coma pro velamine data eſt ei, ut eſt in Græco.

Capillitium longum & copioſum à naturâ mulieri datum eſt, quaſi naturale velamen.

℣. 16. *Si quis autem videtur eſſe contenſioſus.....*

A Syr. Cæterùm ſi quis contendat adversùm hæc, id eſt, ſi quis contrariam ſententiam contentioſiùs tueatur ; nolim contra hujuſmodi rixari ; modò ſciat nec noſtrum eſſe morem, nec Eccleſiæ conſuetudinem. quaſi diceret : oppono ſynagogæ conſuetudinem, oppono Eccleſiæ morem, ibique ſiſto.

Alii per *nos* intelligunt, Apoſtolos. quaſi diceret : Nos Apoſtoli talem conſuetudinem, mulieres ſcilicet in Eccleſiâ aperto capite tolerandi, non habemus. *neque Eccleſia Dei*, ubique terrarum diffuſa, hoc in ſuis conventibus toleret.

Hinc Grotius ait : duabus ſecuribus diſputationes amputat, Apoſtolico inſtituto & Eccleſiarum conſuetudine. Revera Apoſtolorum inſtituto & Eccleſiarum B conſuetudini obſiſtere, eſt diſputare non veritatis, ſed vanitatis & victoriæ ſtudio *φιλόνικος*, amator victoriæ, *contentioſus.*

Duabus his ſecuribus multas ab hæreticis intentatas diſputationes amputare poſſumus.

℣. 17. *Hoc autem præcipio non laudans.* ..... Gr. hoc autem annuntians non laudo, &c. Syr. hoc autem quod præcipio, non tanquam vos laudans, quia non progreſſi eſtis, ſed in detrimentum deſcendiſtis.

Aliqui *hoc* referunt ad ſuperius dicta de velandis mulieribus ; ſicque interpretantur. *Hoc,* ſcilicet mulierem velato capite orare, *virum aperto*, præcipio, interim *non laudo quòd non in melius.....*

Alii verò probabilius ad jamjam dicenda de Aga- C pis, explicantque, ut ſtatim videbitur.

Sed omnes conveniunt quòd hoc verſu tranſeat Apoſtolus ad aliud malum reformandum, & quidem priore pejus.

Quod ut meliùs intelligas.

Notandum ad intelligentiam.

Obſerva quòd primis illis Eccleſiæ temporibus, fideles, ſtatutis diebus, præſertim verò Dominicis, conveniebant in Eccleſiam, ſacroſanctum Euchariſtiæ ſacramentum percepturi.

Agapes quid ? Ibi ergo congregati, ut perfectiùs repræſentarent ultimam cœnam, poſt quam Dominus noſter Jeſus Chriſtus, proprium corpus ſuum, diſcipulis ſuis dedit manducandum, & ſanguinem potandum ; primò commune omnibus ex æquo pauperibus & divitibus faciebant convivium ; deinde ad ſanctiſſimam D Euchariſtiam accedebant.

Supponitur hîc quod infra ℣. 20. ex ipſo textu probabitur, Agapes priores fuiſſe ſacratiſſimæ Euchariſtiæ perceptione.

Hæc convivia, ob communem omnium charitatem, vocabant Agapes. ἀγάπαι, charitates.

Illarum abuſus multiplex. Has Agapes Paulus apud Corinthios inſtituerat ; at illo digreſſo, res ſancta & ſanctè inſtituta, abiit in abuſum : ditiores enim, ſpretis pauperibus, particulares ſibi cœnas parabant ; ubi ſeſe ingurgitabant, aliis interim eſurientibus.

Et hunc abuſum, alioſque duos ei connexos, quippe, quorum unus erat hujus abuſûs cauſa, nempe diſſentio ; alter verò effectus, ſcilicet indigna communio ; Paulus hîc redarguit acriter, dicens :

E In hoc autem quod nunc annuntio vobis, non laudo vos. ſcilicet.

Non laudo, quod conventus veſtri, non modò in melius non proficiunt ; ſed è contra deficiunt in deterius. Seu non in melius, ſed in pejus procedunt. Superioris abuſûs correctionem incepit à laude. ℣. 2. *Laudo autem vos, fratres ;* tùm quia multi revera traditionum Apoſtolicarum obſervatores erant ; tùm

quia res, quam aliqui tranſgrediebantur, magni momenti non erat.

Hic autem incipit expreſſè dicens, quòd eos non laudat. Intellige, quòd è contra valdè vituperat: ut ſtatim ab initio oſtendat rei, quam reprehendit, abſurditatem.

Non in melius, ſed in deterius convenitis. Bene notat hîc D. Thomas, quòd omne animal gregale naturali inſtinctu convenit, ut ſit eis bonum aliquod corporale.

Eccleſiaſticorum Cœtuum finis. Hinc, inquit, homo, animal ſociale, & ſecundùm rationem agens, convenit in unum, ut ſit ei melius aliquod temporale; v. g. in unitatem civitatis conveniunt homines, propter ſecuritatem & ſufficientiam vitæ: & ideò fideles in unum convenire debent propter aliquod melius ſpiritale.

Melius bonum. Conventus ergo fidelium inſtituti ſunt ad melius bonum ſpiritale, v. g. ad majorem inter ſe unionem, & ad melius Deo ſerviendum. Quo poſito hæc eſt mens Apoſtoli.

Mens Apoſtoli. His conventibus veſtris progredi & ad virtutem pergere debueratis; è contra retrogreſſi eſtis à virtute ad vitium.

His corporeis cœtibus, mentes & corda veſtra magis ac magis uniri debebant; è contra mente & corde diviſi eſtis.

His agapis charitas inter vos vehementer accendi debuit, è contra refriguit.

Syncerâ & ardenti charitate accenſi & uniti, debuiſtis ad ſanctiſſimam Euchariſtiam unitatis ſymbolum & veræ charitatis fornacem accedere velut igniti: è contra frigidi, diviſi, invidi, malevoli, acceditis ad amorum amorem; ſicque indignè & ad veſtram perniciem communicatis.

Ab hoc ſine longè aberrabant Corinthii. Et hæc ſunt conventuum veſtrorum vitia, quæ nec laudo, nec laudare volo, ſed in quæ acriter invehor. Scilicet ſciſſuræ, ingluvies, pauperum neglectus, malæ communiones.

Observatio Moralis.

Eheu! à quo & à quanto tempore, ex bono malum oritur? & inde pejus naſcitur, unde melius expectabatur? Hoc in ipſis etiam ſanctitatis temporibus contigit.

Et nos ſæpe apud quos frequenter ex bono malum. Quoties & apud nos, ſicut apud antiquos, refriguit charitas? ubi vehementer accendi debuit, quoties res ſanctæ & ſanctè inſtitutæ abierunt in abuſum? quoties ibi nata ſunt zizania, ubi expectabatur triticum?

Inimicus homo hoc fecit, facit & faciet.

Et hoc vides, ô Deus bone, qui malum odiſti! & hoc permittis, ô Deus omnipotens, qui malum omne potes impedire!

Imò permittis quia bonus & patiens es, & multæ miſericordiæ, & peccatorem ſinis, & ad pœnitentiam expectas.

Imò permittis, quia omnipotens es, & ex malo, vales elicere bonum, & ex deteriori malo, majus bonum elicere; & ex peſſimo optimum.

Quid in tali caſu faciendum. Quid ergo faciat homo Chriſtianus hos humanæ ſocietatis defectus intuens? ſi ſit prælatus; eos corrigat, in eos invehatur, Dei zelo ductus, ſicut Apoſtolus Paulus.

Si ſit ſubditus, eos cum charitate & patientiâ toleret, Divinam adorans providentiam, quæ etiam de peccatis ordinat, & ex omnibus novit aliquod elicere bonum.

Adoro te, ô Deus bone, qui malum permittis! adoro te, ô Deus omnipotens! qui ex ipſo malo bonum elicis, & de peccatis etiam ordinas ad tui gloriam; da mihi malum ita tolerare, ut nunquam malo conſentiam.

℣. 18. *Primum quidem convenientibus...... audio ſciſſuras...* Corrigit 1°. animorum diſſenſionem, aliorum defectuum cauſam.

Ac primò quidem, contra finem conventuum, qui ad majorem animorum unionem inſtituti ſunt, audio, quod cum in unum locum convenitis corpore, ſciſſuræ ſunt & animorum diſſidia inter vos. Gr. Schiſmata.

Non exprimit ob quid diſſidebant; ſed ex præcedentibus, & ex ſequentibus colligi poteſt. In præcedentibus viſum eſt, quòd ob magiſtros erant diviſi. Hinc, ut Gagnæus refert ex quibuſdam Græcis, non in communi menſâ Chriſti corpus & Sanguinem ſumebant, ſed privatim, prout variæ erant ſectæ.

In ſequentibus videbitur, quòd pauperes à divitibus ſpernerentur, & ab illorum conviviis arcebantur. Hincque rurſus diviſio & ſciſſuræ.

Et ex parte credo. Gr. partem aliquam credo, ſcilicet eorum quæ mihi de vobis dicuntur.

℣. 19. *Nam oportet & hæreſes eſſe...* Gr. Et in vobis hæreſes eſſe. Vide paraphraſim.

Græci per hæreſes intelligunt hic diſſenſiones in moribus, ſicut & per ſchiſma; ſed melius Latini intelligunt ſciſſuras in fide, ſeu falſas opiniones circa dogmata. Ita ut D. Paulus argumentetur à majori. *Oportet & hæreſes eſſe inter vos*, quod ſchiſmate pejus eſt; quidni credam ergo eſſe ſchiſmata.

Oportet. Moraliter neceſſe eſt, poſitâ ſcilicet hominum multorum ſuperbiâ & pertinaciâ. *Et in vobis.* Nec eſt ulla ratio, cur veſtra Eccleſia à tali malo potius eximatur, quam aliæ.

Hæreſes eſſe, id eſt, ſciſſuras circa dogmata fidei.

Hæreſis equidem olim, ſicut & ſecta, vox fuit media, in bonam & malam partem; ſed communi nunc uſu, in malam ſumitur, & ſignificat ſciſſuram in fidei dogmatibus.

Ut & qui probati ſunt... ut qui fideles ſunt & probi, ſeu conſtantes in fide & in moribus, agnoſcantur, omnibuſque fiant manifeſti.

Ut, effectum notat, non cauſam, ait Divus Chryſoſtomus, oſtenditque bonum, quod Deus ex hæreſis malo elicit.

Per hæreſes ſcoria ſeparatur à corpore Eccleſiæ, & manet aurum purum.

℣. 20. *Convenientibus ergo vobis....* tactâ animorum diſſenſione, tranſit ad Agapes reformandas, atque quòd à Domini cœnâ abſint longiſſimè Corinthiorum Agapes.

Sanè, eo quo convenitis modo, Dominicam cœnam non celebratis, nec repræſentatis; ſed potius contrarium ei quid agitis.

Domini quippe cœna, omnibus, etiam Judæ proditori, communis fuit; veſtra verò non communis, ſed particularis.

Dominicam ergo cœnam Apoſtolus vocat Agapes, quia repræſentabant ultimam Domini cœnam. Vide dicta ℣. 17.

Agaparum, ſeu hujus charitativi convivii pars erat ſanctiſſimæ Euchariſtiæ perceptio. Et de hoc omnes conveniunt; ſed an prima, an poſtrema pars fuerit, dubitatur. *Agaparum quæ pars erat ſanctiſſima Euchariſtia.*

D. Chryſoſtomus arbitratur priorem fuiſſe communionem, deinde poſt communionem, convivium. Baronius Divum Chryſoſtomum ſequitur an. 57.

D. Auguſtinus putat convivium præceſſiſſe, deinde ſubſecutam fuiſſe communionem. epiſt. 118. c. 6.

Et hæc opinio probabilior eſt, & textui Apoſto-

lico conformior. Hæc quippe cœna inſtituta erat ad imitandam & repræſentandam Domini cœnam ultimam; unde D. Paulus vocat illam Dominicam cœnam: Chriſtus autem poſt cœnam agni Paſchalis & communem, ſanctam Euchariſtiam inſtituit.

Adde quòd D. Paulus Cotinthuos arguit quòd malè & indignè communicent, quia cœnam præſumunt; quia ebrii; quia in pauperes duri: quæ omnia indicant quòd poſterior erat communio; nec enim indigna foret, ob ſubſequentia peccata.

Denique hoc confirmat mos, qui per multa ſæcula duravit in nonnullis Eccleſiis, in quibus poſt cœnam vulgatem, exemplo Chriſti, ſumebant Euchariſtiam. Sozomenus lib. 7. hiſt. cap. 29. narrat quòd ſuo tempore hoc adhuc fieret in Ægypto.

Hujus conſuetudinis meminit Concilium tertium Carthag. can. 29. cui interfuit D. Auguſtinus. Vide Eſtium & Cornel. à lapide.

℣. 21. *Unuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit*, ſeu prius ſumit. Syr. Antevertens comedit. Arab. anticipat. ſeu ante capit *ad manducandum*. Gr. in edendo, id eſt, unuſquiſque enim ditiorum ſuam propriam cœnam, ſeu edulia quæ attulit in Eccleſiam, ſumit; non expectatis, nec invitatis pauperibus; ſeu, ſolus, excluſis pauperibus, comedit, quæ in commune conferre debebat.

Unde fit, *ut alius eſuriat*, dum *alius ebrius eſt*, ingurgitatus, id eſt, plus quam ſatis manducavit & bibit.

Duo divitum vitia in Agapis.

Duo taxat in divitibus vitia, ingluviem & pauperum neglectum.

Illa Divus Paulus exaggerat triplicater.

℣. 22. *Numquid domos non habetis*.... Hæc divitum crimina exaggerat, ex parte loci, cujus ſanctitas violatur; ex parte fidelium, quorum præſentia contemnitur; ex parte pauperum, quorum pauperies durior redditur.

Quaſi diceret, ſi veſtra vultis ſoli comedere, & vos ingurgitare, cur id domi non facitis, ubi ſine irreverentiâ, ſine ſcandalo, ſine pauperum rubore, id ageretis, ſicque minori cum peccato.

Aut Eccleſiam Dei contemnitis? An locum orationi & charitati deſtinatum ſpernitis, in eo comeſſationibus & ebrietatibus vacantes; ſicque locum ſanctum polluentes?

Vel an ſanctorum fidelium congregationem vili pendins? hæc in eorum conſpectum facientes.

Eccleſia utrumque ſignificat, & congregationem fidelium, & locum ubi congregantur.

Et confunditis eos... Et pudore ſuffundere vultis pauperes, qui, quia nihil habent, nihil attulerunt; hincque coguntur eſurientes & confuſi, vos lautè & oppiparè epulantes aſpicere.

Triplex pauperum dolor.

Durum eſt pauperi eſurire; durius eſt pauperi eſurienti, ob pauperiem & eſuriem ſuam contemni: at duriſſimum eſt ſic eſurienti & contempto, alios in oculis ſuis, epulantes, intueri.

Recordamini mali Divitis & Lazari hiſtoriam, & quid ei ſimile videbitis inter vos. Cavete ergo ne finis veſter hujus Divitis fini ſit ſimilis.

Quid dicam vobis? Scilicet, ita facientibus, locum ſanctum polluentibus; fidelium congregationem ſpernentibus; pauperes pudefacientibus, eorumque pauperiem intolerabilem reddentibus.

Laudo vos? Gr. Laudabo vos in hoc? *In hoc non laudo.*

Sanè nec laudo, nec laudabo: hæc quippe ſunt enormia mala, non laude, ſed omni vituperio digna.

Laudavi ſupra ℣ 2. quia traditionum mearum obſervatores: hîc non laudo, quia traditiones meas non ſolùm, non ſervatis; ſed contrarium agitis; quaſi earum ſitis penitus obliti.

Hinc & hodie cogor ſcripto vobis tradere; quod olim vivâ voce tradidi vobis.

℣. 23. *Ego enim accepi a Domino*.... Quia ergo traditionum obliti, & eis contrarium agitis.

Ut in poſterum eas meliùs retineatis & perfectiùs adimpleatis.

Ut clariùs cognoſcatis, quàm longiſſimè, ut verſu 20. dixi, diſtatis à cœnâ Dominicâ; & conſequenter quàm graviſſimè in hoc ſanctiſſimæ Euchariſtiæ ſacramento celebrando peccatis.

Utque hos omnes veſtros abuſus quamprimùm reformetis & omnia ad exemplar Chriſti Domini reducatis.

Vobis hodie trado ſcriptis, quod aliquando vivâ voce tradidi.

Ego igitur accepi, non ab hominibus, ſed ab ipſo Jeſu Chriſto, Domino noſtro, per revelationem, ſcilicet; hoc ipſum quod verbo tenus tradidi vobis.

OASERVATIO DOGMATICA.

Per occaſionem ſcripſerunt Apoſtoli.

Nota quòd per occaſionem tantùm ſcripſerit Apoſtolus, quod verbo docuerat. Si circa ſanctiſſimam Euchariſtiam non invaluiſſet Corinthiorum abuſus; valde veroſimile eſt, quòd de eâ D. Paulus nunquam ſcripſiſſet.

Et idem de aliis Apoſtolis intellige, quibus nunquam fuit propoſitum, omnia ad fidem pertinentia ſcribendi; ſed ea tantùm ſcripſerunt, quæ, pro rerum occaſione, duxerunt eſſe ſcribenda; cætera verò vivâ voce tradiderunt.

Hincque collige non Scripturam tantùm, ſed & traditiones non ſcriptas, eſſe ſervandas.

Mira in hoc Dei providentia.

Mirare tamen Divinam in hoc facto providentiam, quâ factum eſt, ut ſicut à Divo Petro, velut quarto Evangeliſta, relatum fuit illud patris æterni de Chriſto teſtimonium. *Hic eſt filius meus dilectus*.... Quod tres Evangeliſtæ ſcripſerant: ita & à D. Paulo, quaſi quarto Evangeliſta, deſcriberetur ſanctiſſimæ Euchariſtiæ inſtitutio, quam tres Evangeliſtæ retulerunt: id que propter utriuſque myſterii, Incarnationis, ſcilicet, & ſanctiſſimæ Euchariſtiæ, quæ illius eſt extenſio, præcellentiam.

Quia Dominus Jeſus, in quâ nocte.... Accepi igitur ab ipſo Domino, quòd in eâ ipſâ nocte, in quâ tradebatur ad mortem; cumque mors ei præſens eſſet.

O immenſa charitas! cum traditur ad mortem, ſemetipſum tradit per amorem.

Accepit panem. Scilicet triticeum & azymum. Quia juxta D. Matthæum, Marcum & Lucam, primâ die Azymorum ad veſperam.

Chriſtus in azymo conſecravit.

Ab hac autem veſperâ incluſivè per ſeptem dies ſequentes, non licebat Judæis alio pane uti, quam azymo. Vide Exod. 12. 15.

Hinc credimus Chriſtum in azymo conſecraſſe.

Unde mos Græcorum.

Græci verò, decepti falsâ Joan. 18. 28. interpretatione, putant quòd Chriſtus Paſcha celebrarit uno die ante Judæos, ſeu ante diem Lege ſtatutam. Hinc in fermentato conſecrant.

℣. 24. *Et gratias agens.* Scilicet Deo Patri. Ab hac gratiarum actione dicitur Euchariſtia.

Eccleſia in canone addit: *Et elevatis oculis in cælum.* Quia Chriſtus magnum quid acturus, oculos in cælum ſolebat levare. Matth. 14. Joan. 11.

Addit etiam *benedixit.* Quod ex D. Matthæo & Marco ſumpſit. Et meritò diſtinguitur benedictio à gratiarum actione. Hæc enim Deum reſpicit, cui

agitur gratia: illa verò creaturam, ſuper quam Dei virtus per benedictionem invocatur. Hinc benedictio præcedit conſecrationem.

Fregit in duodecim partes. *Et dixit*, diſtribuens. Dixit autem ſermone operatorio & in inſtanti efficiente quod enuntiat.

Duplex Chriſti ſermo operatorius.

Duplex notatur in Evangelio ſermo Chriſti Domini operatorius. Unus quidem per imperativum modum, v. g. *mundare, ſurge, reſpice, Lazare veni foras.* Alter affirmativus præſentis temporis Joannis 4. *filius tuus vivit*, Luc. 13. *mulier dimiſſa es ab infirmitate.* Et hujuſmodi eſt propoſitio Chriſti. *Hoc eſt corpus meum.*

Unde mos antiquus accipiendi in manibus ſanctiſſimam Eucharistiam.

Accipite & manducate. Verba ſunt invitantis, non imperantis. *Accipite.* Scilicet in manibus. Hinc mos erat antiquus in manibus Eucharistiam accipiendi, non in ore, de manu ſacerdotis, ut modò.

Hoc eſt corpus meum. Gr. hoc meum eſt corpus. Probabile putatur quod Chriſtus dixerit. Hoc meum corpus. Quia Hebræi & Syri verbum ſubſtantivum non exprimunt; imò præſentis temporis non habent. Vide Eſtium & Cornelium à lapide.

Videtur & probabilius quòd, *hoc*, adjectivum ſit. Sicut. *Hic calix.... Hic eſt ſanguis meus.* Non verò hoc eſt ſanguis: cùm tamen in græco utrumque ſit in neutro genere *τοῦτο τὸ σῶμα, τοῦτο τὸ ποτήριον*, ſicque demonſtrat corpus quod enuntiat. *Corpus meum eſt hoc.*

Quod pro vobis tradetur. Scilicet in mortem. Gr. Frangitur. Syr. etiam habet. Frangitur. Frangitur autem quoad ſpecies panis in Chriſti corpus converſi.

Hoc facite, id eſt, hoc ipſum quod ago, id vos & ſucceſſores veſtri facite.

His verbis Chriſtus Apoſtolis ſuis contulit poteſtatem conſecrandi: aliàs impoſſibile præcepiſſet.

In meam commemorationem. Id, inquam, facite, in mei memoriam. Maximè recolentes amorem quo memetipſum pro vobis in mortem tradidi.

Observatio Moralis.

Incruentum ſacrificium in memoriam cruenti inſtitutum eſt. Hoc ergo cogitandum, hoc recolendum, hoc ſentiendum. Hoc ſentiamus in nobis, quod Chriſtus Jeſus ſenſit in ſe.

Praxis verè Christiana celebrandi, communicandi, orandi &c.

Optimus itaque celebrandi, communicandi, miſſam audiendi, imo & coram ſanctiſſimo ſacramento orandi modus, quem Chriſtus, ut à ſe principaliter intentum, nobis ſemel hîc & iterum verſu ſequenti commendavit; eſt recolere memoriam paſſionis Dominicæ.

Fide vivâ Chriſtum Jeſum filium Dei, pro nobis crucifixum intueri: hacque fide, omnia facere coram altari, quæ coram Jeſu Chriſto crucifixo feciſſemus; compati, peccata noſtra deteſtari; Chriſti mortem pro peccatis noſtris offerre, in eam ſperare, illam nobis reddere propriam & quaſi noſtram, fide, ſpe, charitate commori; ſeu hanc mortem imitari; Chriſti mortificationem in animâ & corpore circumferentes: pœnitentiam ſyncerè amplectentes, noſtramque publicæ Chriſti pro nobis pœnitentiæ, id eſt, paſſioni & morti unientes, ſicque Chriſtum pro nobis crucifixum induentes.

℣. 25. *Similiter & calicem.* Scilicet accepit in manus ſuas, *poſtquam cœnavit*, Gr. poſt cœnaſſe, Syr. poſtquam cœnaviſſent, id eſt, poſtquam cœnavit cœnam communem, ad quam diſcubuiſſe refertur. Luc. 22. 14.

Ordo ſervatus à Christo in ultimâ cœnâ.

Primò enim Chriſtus Agnum Paſchalem cum ſuis diſcipulis, ſtans & renibus accinctus, & baculum in manibus tenens, comedit, juxta ritum Exod. 12. 11. præceptum.

Deinde ad cœnam communem diſcubuit in lectis, juxta morem illius temporis.

Hinc ſurrexit, ad lavandos pedes diſcipulorum, proximè ante inſtitutionem ſanctiſſimæ Euchariſtiæ. Joan. 13. 4.

Poſt lotionem iterum diſcubuit ad ſanctiſſimam Euchariſtiam inſtituendam & diſtribuendam.

Et quia poſt Euchariſtiæ diſtributionem, dicitur. Joan. 13. 26. Quòd intinctam buccellam Judæ tradiderit. Dicendum eſt quòd in menſâ ſupereſſent adhuc cœnæ vulgaris reliquiæ.

Hinc D. Matth. 26. 26. & Marc. 14. 22. dicunt *cœnantibus & manducantibus* Chriſtum Dominum accepiſſe panem & Euchariſtiam inſtituiſſe.

Denique *à cœnâ*, poſt prolixum ſermonem, ſurrexit, *dicens: Surgite, eamus*, &c.

Hîc ergo de cœnâ communi agitur.

Dicens, hic calix, id eſt, hoc contentum in hoc calice; metonymicè, continens ſumitur pro contento. Sed hæc metonymia communis & ordinaria eſt, & quæ præterea clarè explicatur in ſequentibus. *Quotieſcumque calicem bibetis.* Non enim calix ipſe ſed contentum in calice bibitur.

Novum Teſtamentum eſt, id eſt, inſtrumentum authenticum eſt novi Teſtamenti, ſeu fœderis novi, quod Deus cum hominibus, legem ſuam ſervantibus init, & quo promittit eis, non terrena bona, ſed ſpiritualia, fidem, ſpem, charitatem, veniam peccatorum, gratiam, denique gloriam, æternam in cælis hæreditatem.

Non ultima tantùm voluntas teſtatoris vocatur teſtamentum, ſed & ſignum, ſcriptura, inſtrumentum hujus ultimæ voluntatis.

In meo ſanguine, id eſt, inſtrumentum, inquam, non atramento, ſed ſanguine meo hîc incluſo, conſcriptum & conſignatum.

Mirabile.

Mirabile teſtamentum, quod ipſius Dei ſanguine conſcriptum eſt!

Amabile Christi teſtamentum.

Charum ſanè nobis & amabile teſtamentum, quod patris noſtri ſanguine ſignatum eſt!

Vetus Teſtamentum, ad quod profectò reſpicit Chriſtus, per ſanguinem vitulorum, ſuper populum exterius aſperſum, initum eſt. Exod. 24. 8.

Novum verò per Chriſti ſanguinem in fidelibus interius effuſum, ad æternam eorum ſanctificationem, confirmatum eſt. Vide dicta in Epiſt. ad Heb. c. 9. ℣. 17. 18. &c.

Notanda;

Sed nota primò quod ubique ſanguis & ſanguis verus; nullibi ſanguinis tantummodò ſignum.

Secundò quod ſicut ſanguis, quo fœdera ſanciebantur, erat ſanguis victimarum in ſacrificio oblatarum, ſicque verum ſacrificium; ita & ſanguis Chriſti in Euchariſtiâ myſticè effuſus, verum eſt ſacrificium. Vide Exod. 24. 8.

Hoc facite, quotieſcumque...

Quod ego jam feci; *hoc* & vos *facite*, id eſt, conſecrate, offerte, ſumite, diſtribuite. Sicut conſecravi, &c. Hoc Apoſtolis & eorum in ſacerdotio ſucceſſoribus dicit, ut notatum eſt in verſu præcedenti, & ut Concilium Tridentinum explicat. Seſſ. 22. c. 1.

In meam commemorationem. Id, inquam, facite, in mei pro vobis mortui memoriam.

Observatio Dogmatica.

Memoria non obſtat præſentiæ reali.

Hæc memoria reali Chriſti præſentiæ non obſtat. Chriſtus enim in hoc ſacramento ſui ipſius memoriale eſt; ſicut in cælis Chriſtus ſtygmata conſervans,

ſuæ

ſuæ paſſionis æternum eſt memoriale.

Sed è contra omnia indicant hæc à D. Paulo relata, ſimpliciter & ad litteram eſſe intelligenda, & conſequenter omnia pro reali Chriſti præſentiâ pugnant.

Realem Chriſti in Euchariſtiâ præſentiam probantia.

Id volunt tempus, ſtatus, qualitas, actio, voluntas, poteſtas, ipſa verba Chriſti.

Tempus, *in quâ nocte tradebatur.* cùmque mortem præſentem haberet, ubi tropis nullus utitur.

Status, in quo quaſi pater amantiſſimus, jamjam moriturus, ſuum teſtamentum condit; in quo ſimplicitas & claritas maximè requiruntur, & in quo nemo ſapiens utetur figuris, imaginem v. g. lapidis pretioſi legans, pro ipſo lapide pretioſo.

Qualitas, cùm Mediator Dei & hominum fœdus æternum ſtatuit, in quo clarè, non figuratè loquendum.

Ipſa actio, cùm Sacramentum maximum, & ſacrificium auguſtiſſimum, uſque ad finem mundi duraturum, inſtituitur; in quibus æquivocatio tanti erat periculi & momenti.

Voluntas, cùm filios ſuos ardentiſſimo proſequitur amore, eiſque maximum vult bonum, quod poſſit: *cùm dilexiſſet ſuos... in finem dilexit eos.*

Poteſtas, *ſciens quia à Deo exivit, & ad Deum vadit, & omnia Pater ei dedit in manus*; omnia poteſt.

Ipſa denique verba, ſimplicia & clara, hiſque ſupradictis reſpondentia.

Simplicia, qualia ſunt Patris jamjam morituri, filios ſuos alloquentis, ſuumque teſtamentum condentis.

Simplicia, qualia ſunt verba ſynceri Mediatoris, æternum fœdus ſtatuentis.

Simplicia, qualia ſunt verba ſummi Pontificis, ſanctiſſimi & veraciſſimi, falſum dogma, & omnem idololatriam maximo habentis odio; & quibus conſequenter, ne minimam quidem vellet ſuis verbis occaſionem dediſſe; quod tamen revera fecit, ſi figuratè locutus eſt.

Simplicia, qualia ſunt verba Salvatoris, noſtræ ſalutis zelantiſſimi, potentiſſimi, & maximum nobis bonum, omnium ſuorum mirabilium memoriale, facere volentis.

Rurſus ipſa verba, ſeu verborum contextus, *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur*: ergo verum corpus, quod de facto pro nobis in mortem traditum eſt, non figura.

Vel ſecundùm Gr. *quod frangitur.* ſcilicet jam de præſenti, per fractionem ſpecierum panis, in Chriſti corpus jam converſi: nec enim alibi fractum eſt corpus Chriſti.

Hic eſt ſanguis meus novi Teſtamenti, qui pro multis effundetur. Matth. 26. 28. Marc. 14. 24. *Effundetur*, ſcilicet in cruce. Vel juxta Gr. *effunditur*, jam cùm ſinguli bibunt.

Sanguis verus effuſus eſt in cruce, non figura.

Sanguis veteris Teſtamenti fuit verus: ergo & ſanguis novi.

Quis mortalium volens id agere (ſuppono quòd divinitùs poſſit,) quod Chriſtum feciſſe credimus: quis, inquam, poſſet verbis clarioribus uti? *Hoc eſt corpus meum; hic eſt ſanguis meus.*

Calviniſtæ coram Deo deficiet excuſatio.

Quis ergo mortalium hæc Chriſti verba clara, & ſimplicia, non credens ſimpliciter, ante Chriſti tribunal audeat ſtare?

Quid enim reſpondebit Chriſto quærenti: cur mihi non credidiſti? cur me mentitum eſſe dixiſti? affirmavi ego veritas. *Hoc eſt corpus meum*, &c. tu

A negaſti, dicens, non eſt corpus, ſed figura corporis.

Catholici in ſuâ fide coram Deo ſecuritas.

Catholicus autem ſecurus accedet, & ſi per impoſſibile foret deceptus; diceret enim confidenter: ſi deceptus ſum, à temetipſo, æternâ veritate, deceptus ſum: ideò quippe deceptus fui, quia tibi, ô Chriſte, veritas ipſa, ſimpliciter credidi dicenti, *Hoc eſt corpus meum*; & quia Eccleſiæ, ſponſæ tuæ, verba tua literaliter intelligenti, credidi ſimpliciter.

Chriſto credidi, Eccleſiæ Chriſti credidi.

Chriſtus autem *veritas* eſt: Eccleſia verò Chriſti *columna veritatis* eſt.

Securus credo, & in fide Catholicâ permaneo.

℣. 26. *Quotieſcumque enim manducabitis...*

Relatâ Chriſti Domini inſtitutione, & ipſius in- B ſtitutionis fine indicato; ſcilicet in memoriam Dominicæ paſſionis.

Corinthios nunc alloquitur Apoſtolus, ut attendant ad ſuperiùs relata, & videant an hæc myſteria eo celebrent animo & fine, quo ſunt inſtituta.

In memoriam Dominicæ paſſionis celebranda ſunt: hic eſt finis à Chriſto intentus & declaratus; imò hæc ſunt ipſamet myſteria, repræſentatio, annuntiatio ſunt paſſionis Dominicæ.

Hunc ſacrum panem comedere, & hunc pretioſum ſanguinem bibere; annuntiare & repræſentare eſt Domini mortem.

Euchariſtia duplici modo repræſentat Chriſti mortem.

Per myſticam, ſcilicet ſanguinis ejus à corpore ſeparationem, quæ fit vi verborum per conſecrationem; vel etiam quæ fit per ipſam comeſtionem cor- C poris ſacri, quaſi à ſanguine ſeparati, & potationem ſanguinis pretioſi, ut effuſi, & à corpore ſeparati.

In unâquaque ſpecie conſecratâ eſt repræſentatio mortis Dominicæ, ſed perfectius in utrâque ſimul.

Quotieſcumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini debetis cogitare, ſentire, repræſentare & annuntiare.

Quantùm à Cœnâ Domini aberant Corinthii.

Heu quantùm ergo abeſtis à Dominicâ cœnâ! *jam non eſt Dominicam cœnam manducare.*

Quantùm abeſtis à fine per Chriſtum intento! & quàm graviter & multipliciter in Chriſti ſacramentum peccatis.

Cœna Chriſti fuit omnibus communis: veſtra autem particularis.

Cœna Chriſti fuit annuntiatio ſuæ mortis; vos D cœnam agentes, Chriſtique mortem Sacramento repræſentantes, de hac morte non cogitatis: ſed luxui vacatis & gulæ.

Cœna Chriſti fuit æterni fœderis ſymbolum; veſtra cœna, invidiæ, diſſentionis, & diſſidiorum origo.

Donec veniat. ſcilicet judicaturus vivos & mortuos: hinc ſequitur quòd ad finem uſque mundi duratura ſit ſanctiſſima Euchariſtia, ſeu incruentum Chriſti ſacrificium, cruenti annuntiatio perpetua.

℣. 27. *Itaque quicumque manducaverit...*

Clariùs indicat ad quid ſuperiora retulerit, nimirùm ad docendum eos, quàm graviter in ſanctiſſimam Euchariſtiam peccent, eoſque corrigat.

Indigna Communionis enormitas.

Tranſit ergo ad indignæ communionis enormitatem, quam ex ſuperioribus infert & exaggerat.

E Quia hæc myſteria ſunt annuntiatio, & ipſa realis repræſentatio Dominicæ paſſionis.

Ergo *quicumque* ea *manducat vel bibit indignè*, id eſt, conſcius ſibi peccati mortalis, aut irreverenter, v. g. ſemiebrius, contentioſus, in pauperes durus, (ut vos, ô Corinthii) *reus erit corporis & ſanguinis Domini.* ſupple, ab invicem ſeparati, id eſt, reus erit mortis Domini; perinde ac ipſe, qui Do-

mini ſanguinem effuderit, ait Theophylactus; par crimen facit, ac ſi Chriſtum Dominum crucifigeret, ejuſque ſanguinem funderet; à proportione peccat ſicut Judas & Judæi; tradit ſicut Judas, inſultat ſicut Judæi, ait Theodoretus.

Reflexio in Calviniſtas.

Itane de fruſtulo panis indignè manducato loqueretur Paulus, veritatis Doctor? itane ſancti Patres interpretarentur?

Catholicæ veritatis confirmatio.

Hinc ergo bene infertur à Catholicis. Primò, quòd revera corpus & ſanguis Chriſti ſint in Sacramento: ſecundò, quòd etiam à malis realiter ſumuntur; tertiò, quòd utrumque ſub unâ tantùm ſpecie, propter particulam *vel*.

Cæterùm ex ipſo contextu intelligitur, quid ſit indignè manducare, vel bibere; ſcilicet irreverenter & in ſtatu peccati mortalis, ut Corinthii multi, quos arguit Apoſtolus.

℣. 28. *Probet autem ſeipſum homo.*

Oſtenſo malo, remedium præbet, docetque quomodò ad ſanctiſſimam Euchariſtiam accedendum, ne tanti criminis quis reus ſit.

Unuſquiſque ſemetipſum probet, & examinet, ſuamque conſcientiam ſtudioſè ſcrutetur; attentè conſideret an à peccatis ſit pura.

Mos antiquus.

Hinc antiquitùs altâ voce dicebatur, ſancta ſanctis.

Et taliter probatus, examinatus, & præparatus per contritionem & confeſſionem ſacramentalem (ſi fuerit peccati mortalis conſcius,) corpus Domini manducet, & ſanguinem bibat.

℣. 29. *Qui enim manducat...* Ut attentiùs ſe quiſque probet; indignæ communionis pœnam denuntiat.

Indignè edendo & bibendo damnationem ſuam in ſe acceſſit; condemnationem ſuam ſibi manducat & bibit, id eſt, ad æternam ſuam damnationem manducat & bibit.

Propterea quòd corpus Domini à pane communi non diſcernit.

In Calviniſtam argumentum bicorne.

Ergone quemquam damnandum affirmat Apoſtolus propter indignam naturalis panis comeſtionem? & quia non diſcrevit illum à pane communi, ſi de facto panis tantùm eſt, & non realiter corpus Domini.

Sed, inquit Calviniſta, imago corporis Dominici eſt: quid ergo de te fiet, ſacrarum imaginum deſtructore? quòcumque te vertas, his Apoſtoli verbis confodiêris.

℣. 30. *Ideo multi infirmi...* Ut eos ſenſibiliùs

A tangat ad pœnitentiam; hujus judicii executionem in eorum infirmis & mortuis animadvertit & exhibet.

Ideò, quia indignè communicant & judicium ſibi manducant; *multi inter vos* languent & ægrotant, & immaturâ morte moriuntur.

Sicut Ananias & Sapphira tunc temporis, ob furtum & mendacium morte puniti ſunt, ad aliorum exemplum; ſic & multi Corinthiorum temporaliter variis languoribus & morbis, imò & morte puniti fuerunt, ob indignam communionem; ad aliorum emendationem, & ad Chriſtianæ Religionis veritatem confirmandam.

Sanctus Anſelmus dicit quòd & adhuc propter hanc cauſam multi poſt Paſcha variis infirmitatibus corripiuntur, quia corpus Redemptoris indignè

B perceperunt.

℣. 31. *Quòd ſi noſmetipſos...* Probationis & examinis ſupradicti neceſſitatem indicat, ad vitandum Dei judicium.

Quòd ſi noſmetipſos probaremus, conſcientiam noſtram diſcutiendo, & peccata, ſi quæ ſint, damnando & expiando, non puniremur morbis & afflictionibus ob indignas communiones.

Temporales pœnæ ſunt medicinales.

℣. 32. *Dum judicamur...* Solatur eos in temporalibus his pœnis à Deo inflictis, aſſerens medicinales eſſe, & à Deo, tanquam patre, immiſſas, ad eorum ſpirituale bonum.

Dum corporaliter à Domino punimur, caſtigatione, tanquam filii erudimur à patre & à pædagogo; ut emendati, non damnemur in æternum cum infidelibus.

C ℣. 33. *Itaque, fratres mei...*

Redit ad Agapes, à quibus ad communionem, quæ earum erat pars poſtrema, deflexerat. Vide ſuprà ℣. 20. & totam rem hanc concludens, ſtatuit quid in eis agendum ſit, ad ſupradictorum abuſuum reformationem.

Supradictorum abuſuum reformatio.

Scilicet, ut eorum cœna verè Dominica ſit, & omnibus communis; præſcribit ut ſe ſe invicem expectent: concedit tamen, ut ſi quis eſuriat, nec poſſit ad veſperam jejunus expectare; domi ſuæ comedat, non in Eccleſiâ; ne quod ad ſalutem inſtitutum eſt, fiat occaſio damnationis, vel ob gulam, vel ob ſuperbiam, & pauperum contemptum.

Et hæc, inquit, nunc ſufficiant, cætera ad hæc pertinentia, cùm ad vos venero, præſcribam.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 11. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTENT Prælati, quòd ſicut Chriſtus Dominus, ſummus altiſſimi Dei ſacerdos, omnium Prælatorum eſt exemplar; ita & ipſi Prælati, hujus ſummi Sacerdotis Vicarii, hujuſque exemplaris imitatores, ſubditorum ſuorum ſunt exemplaria, *forma facti gregis*.

Videant itaque quomodò Chriſtum Dominum, exemplar ſuum, imitentur; & an ſuis ſubditis cum Apoſtolo verè dicere poſſint: *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.* Vide ℣. 1.

SECUNDÒ.

Notent omnes tria capita, ad quæ Divus Paulus omnem reducit ſubjectionem; Deum, Chriſtum,

D Virum: Deus caput eſt Chriſti; Chriſtus caput eſt Viri; Vir caput Mulieris. Vide ℣. 3.

Videat vir primò quomodò Chriſto, capiti ſuo, ſubdatur;

Secundò, quomodò præſit uxori ſibi ſubditæ:

Videat autem mulier quomodò viro, principio, fini, & capiti ſuo ſubdatur. Hæc fuſiùs dicta vide ℣. 12.

TERTIÒ.

Nota quòd à primis etiam Eccleſiæ temporibus, res ſanctæ & ſanctè inſtitutæ, abeunt ſæpiſſimè in abuſum, ℣. 17. Quare Deus id permittit? ibidem. Quid in tali caſu faciendum? ibidem ℣. 17.

Quartò.

Nota ℣. 24. modum celebrandi & communicandi, ab ipſo Chriſto Domino intentum & inſtitutum, in ſuæ ſcilicet paſſionis memoriam. Hanc praxim vide in fine ℣. 24.

Quintò.

Nota quomodò omnia realem Chriſti in Euchariſtiâ præſentiam probent. Vide ℣. 25.

Hincque collige quanta ſit Catholici in ſuâ fide ſecuritas, ℣. 25. in fine.

A Quantus è contra omni heterodoxo debeat eſſe tremor, ibidem. Vide obſervationem dogmaticam.

Sextò.

Nota ℣. 27. & 29. quanta ſit malæ communionis enormitas.

Unde oriatur hæc enormitas, juxta Apoſtolum?

Apoſtoli verba realem Chriſti præſentiam in Euchariſtiâ confirmant.

Quid faciendum ad vitandam hanc malæ communionis enormitatem, ℣. 28.

Analyſis Capitis Duodecimi.

Per tria ſequentia capita Corinthios inſtruit de Spiritûs ſancti donis: in hoc autem duodecimo capite de chariſmatibus, ſeu donis gratuitis agit, id eſt, gratiis gratis datis.

Ante omnia brevem & facilem dat eis regulam, quâ dignoſcant ea, ſeu quâ Spiritûs ſancti dona diſcernant ab effectibus maligni ſpiritûs.

Hac regulâ datâ ℣. 3. ſtatim ℣. 4. aggreditur ſpirituales Corinthiorum ægritudines circa chariſmata, & eorum uſum, ſanare.

Quia ergo apud Corinthios, in fide infirmos, chariſmata erant occaſio ſuperbiæ, invidiæ, diſſidii. Hinc in his Corinthiorum vitiis ſanandis, & contrariis virtutibus inſinuandis totus eſt Apoſtolus in reliquo capite.

Hinc ℣. 4. 5. 6. multoties repetit quòd hæc dona, licèt varia, ab uno tamen fonte manant, quaſi dicens: cur diſſidetis ob ea quæ ab unitate profluunt.

Hinc ℣. 7. aſſerit quòd ad communem utilitatem dantur; quaſi dicens: cur ergo ea habentes efferuntur? ipſis enim, non propter ipſos dantur: cur non habentes, invident; cùm propter ipſoſmet aliis data ſint?

Hinc ℣. 8. 9. 10. enumeratis omnibus chariſmatibus, & in novem genera diſtributis; ſtatim ℣. 11. addit quod & infrà ſæpe repetit, quia neceſſarium ad hæc Corinthiorum ſananda vitia.

Ab uno & eodem ſunt ſpiritu: cur ergo ob ea diſſidetis? hæc Deus dat pro ſuo beneplacito; cur ergo aut efferimini, aut invidetis? nonne ſuorum munerum Dominus eſt Deus? C

Hinc ℣. 12. egregia Eccleſiæ comparatio cum humano corpore; ut omni ſuperbiâ, invidiâ, diſſidio deſtructis; cunctis Eccleſiæ Corinthiæ fidelibus, velut ejuſdem corporis membris, pacem, concordiam, mutuum amorem, & ſtudium ſibi invicem ſerviendi inſpiret.

Cætera ſpecialiùs in commentario vide.

Caput Duodecimum.

Paraphraſis.

Interim, fratres, nolo vos Spiritûs ſancti dona latere;

Scitis quòd cùm idololatræ eſſetis, tunc prout ducebamini, ſeu veſtrâ curioſitate, ſeu aliorum exemplo, ſeu ipſius diaboli ſuggeſtione acti, ad idola muta aſſiduè & frequenter ibatis; (ibique à maligno ſpiritu afflatos videbatis.)

E Ideò quia vidiſtis, & ne hos confundatis cum afflatis à Spiritu ſancto; ſed ut facilè diſcernatis ſanctè afflatos. Hanc vobis trado regulam; nemo per Spiritum Dei loquens, maledicit Jeſu; & nemo poteſt cum debitâ cordis reverentiâ Jeſum Dominum ſuum profiteri, niſi per Spiritum Dei.

Equidem donorum ſunt differentiæ: idem autem Spiritus ſanctus, omnium donorum fons.

Et miniſteriorum differentiæ ſunt: idem autem Dominus à quo diſpenſantur.

Et Divinarum operationum differentiæ ſunt, ſeu diverſæ ſunt facultates diverſa miracula patrandi;

Textus.

1. De ſpiritualibus autem, nolo vos ignorare, fratres.

2. Scitis quoniam cùm Gentes eſſetis, ad ſimulachra muta prout ducebamini euntes.

3. Ideò notum vobis facio, quòd nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema Jeſu. Et nemo poteſt dicere, Dominus Jeſus, niſi in Spiritu ſancto.

4. Diviſiones verò gratiarum ſunt, idem autem Spiritus:

5. Et diviſiones miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus:

6. Et diviſiones operationum ſunt;

Idem verò Deus, Pater æternus, fons Deitatis & potentiæ,
Qui per ſuam intimam præſentiam & virtutem, hæc omnia operatur io ſingulis illa patrantibus: uni igitur Deo, omnium chariſmatum authori, gratiæ ſuot agendæ; ob ea Deus laudandus, adorandus; non eſt autem quòd hinc quis ſeſe efferat; nec eſt quòd alius invideat: quia

A Idem verò Deus,
Qui operatur omnia in omnibus.

Cuicumque datur tale aliquod donum, per quod manifeſtatur Spiritûs ſaocti virtus; non ad ſuam ei gloriam datur, ſed ad aliorum utilitatem.

7. Unicuique autem datur manifeſtatio Spiritûs ad utilitatem.

Alii quidem à Deo Patre, per Spiritum ſanctum ab eo procedentem, datur facultas altiſſima fidei myſteria, per altiſſima principia, explicandi; alii autem facultas res fidei explicandi per ſcientias humanas;

8. Alii quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ: alii autem ſermo ſcientiæ ſecun- B dùm eundem Spiritum:

Alteri per eumdem Spiritum datur fides, miraculorum mater; alii donum languores & morbos ſanandi.

9. Alteri fides in eodem Spiritu: alii gratia ſanitatum in uno Spiritu:

Alii poteſtas inſigniora faciendi miracula;
Alii donum prophetandi, ſeu futura prædicendo, ſeu Scripturarum abſtruſa explicando;
Alii ſagacitas diſcernendi afflatus hominum, à quo ſint;
Alii donum variis loquendi linguis;
Alii donum linguas peregrinas interpretandi.

10. Alii operatio virtutum,
Alii prophetia,
Alii diſcretio Spirituum,
Alii genera linguarum,
Alii interpretatio ſermonum,

Hæc autem omnia inoperatur unus & idem Spiritus ſanctus, qui pro ſuâ voluntate, ſingulis ſua dona diſtribuit, ad commune totius Eccleſiæ bonum. Hinc ergo non eſt quòd quis efferatur, aut invideat, aut diffideat: ſed operæ pretium eſt, ut omnes, juxta donum ſibi datum, communi Eccleſiæ bono allaborent.

11. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout C vult.

Sicut enim corpus phyſicum, v. g. hominis, unum quidem eſt: membra tamen habet multa, ſingula ſuis locis & uſibus deſtinata: ſed ita ut hæc omnia membra unum ſint corpus;
Ita & myſticum Chriſti corpus, unum quidem eſt, multa tamen & diverſa membra, ſingulos ſcilicet fideles, variis donis ditatos, habet: ſed ita ut omnia illa membra, ſeu fideles omnes, unum ſint tantummodò Chriſti corpus, una Eccleſia.

12. Sicut enim corpus unum eſt, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm ſint multa, unum tamen corpus ſunt:
Ita & Chriſtus.

Dixi quòd omnes fideles unum ſint corpus; etenim nos omnes in baptiſmo per unum & eumdem Spiritum, in idem corpus compacti ſumus, ſive Judæi, ſive Ethnici, ſive ſervi, ſive liberi, & omnes eumdem ſpiritum hauſimus.

13. Etenim in uno Spiritu omnes nos in D unum corpus baptizati ſumus, ſive Judæi, ſive Gentiles, ſive ſervi, ſive liberi: & omnes in uno Spiritu potati ſumus.

Dixi quòd Eccleſiæ corpus multa habeat membra: etenim hoc de ratione corporis organici eſt; quod mancum, & ad omnia inutile foret, ſi unum eſſet tantummodò membrum; & quod neceſſariò multa & varia ſitu & officio membra requirit: hinc in Eccleſiâ ſunt ſuperiora, media, inferiora membra; at omnia æqualiter Chriſti membra.

14. Nam & corpus non eſt unum membrum, ſed multa.

Si pes, pars inferior corporis, dixerit, quia locum medium non habeo, ſicut manus; non ſum de corpore: an propterea de corpore non eſt? minimè: quia non ſitus membrum facit, ſed unio cum corpore. Per pedem, intellige infimas Eccleſiæ Corinthiacæ partes, ſeu fideles infimis locis & officiis deputatos; quos ſub hac figurâ arguit, quòd obmurmurabant; ſimul & ſolatur, aſſerens quòd æqualiter ac alii, ſint de corpore Chriſti.

15. Si dixerit pes: Quoniam non ſum manus, non ſum de corpore: num ideò non E eſt de corpore?

Et ſi auricula ſortem ſuam deplorans, dicat: non ſum oculus, ideò à corpore ſum extranea; an ideò non eſt pars corporis? minimè, propter rationem ỷ. 15. dictam. Per aurem, intellige diſcipulos, dono ſapientiæ & ſcientiæ privatos, ſapientibus, doctis, & Doctoribus invidentes: hos ergo arguit & ſolatur, ſicut pedes, ỷ. 15.

16. Et ſi dixerit auris: Quoniam non ſum oculus, non ſum de corpore: num ideò non eſt de corpore?

17. Si totum corpus oculus: ubi auditus? Si totum auditus: ubi odoratus?

A Si totum corpus ad oculum eſſet redactum; ubi id per quod audiendum? ſi nihil niſi aures; ubi nares? Eoſdem docet ſpeciatim quòd neceſſaria ſit membrorum varietas, quam docuit in genere ℣. 14.

18. Nunc autem poſuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore ſicut voluit.

Propterea Deus varia membra poſuit in corpore; quorum unicuique locum ſuum & munus, pro ſuâ voluntate, non pro merito, dedit.
Hoc & de myſtico Chriſti corpore intellige, quod Deus varietate membrorum inſtruxit, & unumquodque membrum ſuo loco & officio deſtinavit, ut illi placuit: eos ergo docet ſuo loco & dono contentos eſſe, & Dei voluntati ſubmiſſos.

19. Quòd ſi eſſent omnia unum membrum, ubi corpus?

Quòd ſi nunc omnia membra in unum redigerentur, ubi corporis harmonia?

20. Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.

B Non ita ſe res habet: ſed per Dei voluntatem nunc multa quidem ſunt membra, loco & officio diverſa; ſed ita tamen, ut omnia ſimul unum ſint corpus. (Reſumptio probatorum à ℣. 12.)

21. Non poteſt autem oculus dicere manui; opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus, non eſtis mihi neceſſarii.

Non poteſt autem oculus, quia ſitu altior, & officio nobilior, prudenter & verè dicere manui, ſitu minùs altæ, & officio minùs nobili; operâ tuâ non indigeo. Neque caput, pars corporis ſuprema, pedibus, velut extremis, dicere: non eſtis mihi neceſſarii.
Hîc ſub figurâ oculi & capitis, pungit ſublimiores, in ſuâ ſublimitate tumidos; quorum faſtum deprimit, indicans quòd eis neceſſarii ſunt illi, quos velut viles ſpernunt.

22. Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſariora ſunt.

C Tantùm abeſt ut ullum corporis membrum, tanquam inutile, deſpici poſſit; quin imò quæ videntur imbecilliora, ſunt magis ad vitam neceſſaria, quàm pleraque robuſtiora.

23. Et quæ putamus ignobiliora membra eſſe corporis, his honorem abundantiorem circumdamus: & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent.

Hinc ea quæ vulgò putantur minùs honeſta, majori & uberiori ornatu circumdamus extrinſecùs: & ea quæ pudenda vocantur, majori curâ tegimus.
Sic infirmi, vilibus deputati; talentis, ut videtur, deſtituti; imò & aliquâ infamiâ notati, ſed humiles, contriti, ſanctificati per pœnitentiam, contemni non debent: ſed cum charitate foveri, ornari, & conſervari; quia ſæpe Deo chariores, & Eccleſiæ utiliores, ſuis ſcilicet precibus.

24. Honeſta autem noſtra nullius egent: ſed Deus temperavit corpus, ei, cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem.

Quæ autem in nobis ſunt per ſe decora & honeſta, nullis egent aſcititiis ornamentis: ſed Deus hac D temperaturâ corporis noſtri membra moderatus eſt; ut eis, quibus decus deerat, majorem ornatum tribueremus.

25. Ut non ſit ſchiſma in corpore, ſed idipſum pro invicem ſollicita ſint membra.

Idque, ut inter omnia corporis membra, nullum ſit diſſidium: ſed ut omnia pari ſollicitudine ſeſe viciſſim tueantur & adjuvent.

26. Et ſi quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: ſive glorietur unum membrum, congaudent omnia membra.

Et ut tanta ſit inter illa omnia dilectio & concordia, ut ſi quid patitur unum, compatiantur cætera; & ſi quando unum honore afficitur, cætera congaudeant.
Ita ſit inter vos, ejuſdem corporis membra, non ſit diſſidium, ſed mutua dilectio, mutuum auxilium.

27. Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra de membro.

Vos omnes eſtis corpus Chriſti, & ſinguli veſtrûm eſtis ejuſdem corporis membra: at connexa, ab invicem dependentia; & ideò mutuis vos invicem officiis adjuvare debetis. E

28. Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſiâ;

Et ſicut in corpore naturali Deus pro ſuâ voluntate varia membra poſuit, eaque variis uſibus deſtinavit; ita & in myſtico Chriſti corpore voluit varia eſſe membra, & varia chariſmata.

Primùm Apoſtolos,

Ac primo quidem loco collocavit Apoſtolos, Chriſti legatos;

Secundò Prophetas,

Secundo Prophetas, qui futura prævident, & occulta detegunt;

Tertiò Doctores,

Tertio Doctores, qui doctrinam Evangelicam exponunt populo;

A Quarto, qui virtute Divinâ præditi, mirabilia perpetrant;

Quinto, qui donum habent ægrotos divinitùs ſanandi;

Sexto, qui afflictis, authoritate, conſilio, operâ ſubveniunt;

Septimo, qui temporalium rerum regimini præſunt;

Octavo, qui variis loquuntur linguis;

Denique, qui eas interpretantur.

Numquid omnes Apoſtoli? &c. Numquid omnes? &c.

Minimè, quia ſicut *ſi totum corpus, oculus*, &c. ℣. 17. & ſicut *ſi omnia* membra *in unum redigerentur, ubi corpus?* ℣. 19. Ita ſi omnia Eccleſiæ membra & charismata ad unum redigerentur, ubi myſtici corporis Chriſti harmonia? neceſſaria eſt membrorum, & donorum diverſitas; hanc diverſitatem Deus pro ſuo arbitratu diſtribuit; unuſquiſque ſit ſuo loco & officio contentus; unuſquiſque pro ſuo dono commune bonum promoveat, juxta Dei beneplacitum.

B Inter hæc autem chariſmata, zelate, & à Deo expetite, non majora, & ex vulgi judicio pluris æſtimata, ſed potiora, & utiliora vobis & Eccleſiæ. Sed & præter hæc à me hucuſque enumerata, ſupereſt via quædam excellentior, & quam vobis jamjam monſtrabo: hæc eſt charitas Dei, & proximi, propter Deum; quæ omnibus chariſmatibus ſupra modum præcellit, ad Deum ducit, & in cælum evehit, & ſine quâ nihil proſunt cætera.

Deinde virtutes,

Exinde gratias curationum,

Opitulationes,

Gubernationes,

Genera linguarum,

Interpretationes ſermonum.

29. Numquid omnes Apoſtoli? numquid omnes Prophetæ? numquid omnes Doctores?

30. Numquid omnes virtutes? numquid omnes gratiam habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur?

31. Æmulamini autem chariſmata meliora.

Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro.

Commentarius in Caput duodecimum.

℣. 1. **D**E *ſpiritualibus autem*...

Hujus capitis cum præcedente connexio hæc eſt. Caput præcedens finiit Apoſtolus, dicens: cætera ad Agapes, & ſanctiſſimam Euchariſtiam ſpectantia, præſens præſcribam.

Hoc autem incipit, dicens:

De ſpiritualibus autem... id eſt; interim dùm ad vos venero, *nolo vos* de Spiritûs ſancti donis *ignorare*.

Tunc in Baptiſmo, per Spiritum ſanctum baptizatis, communiter dabantur chariſmata ſpiritualia, ſeu dona gratuita linguarum, prophetiæ, operationum, &c. de quibus infra: & quia circa hæc dona, eorumque uſum multipliciter peccabant Corinthii, ut ℣. 4. dicetur; ideò ſine morâ illos vult de iis inſtrui.

℣. 2. *Scitis quoniam cùm gentes eſſetis*...

Hic locus, propter ſuam brevitatem, eſt obſcurus: brevior autem nobis videtur & obſcurus; quia neſcimus quod tunc fiebat, & quod notum erat Corinthiis, quibus ſcribebat Apoſtolus.

Ad ejus ergo loci intelligentiam, nobis neceſſariò ſupplendum aliquid.

E Equidem multi volunt hîc Apoſtolum indicare gratiæ neceſſitatem, tùm in malo vitando, tùm in bono faciendo: ſed quia hîc de donis gratuitis agitur, ut ex ſequentibus patet, non verò de gratiâ ſanctificante.

Hinc probabilior, & Apoſtolico textui conformior mihi videtur eorum conjectura, qui putant Apoſtolum, ante omnia, velle fidelibus Corinthiis dare notam facilem, quâ Spiritûs ſancti dona diſcernant ab effectibus maligni ſpiritûs. Ita Divus Chryſoſtomus.

Ut hujus notæ neceſſitatem intelligas, & textum clariùs percipias;

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Adverte quòd plerique Corinthiorum Ethnici, & idolorum cultores aliquando fuerant; tuncque futurorum curioſi, ſæpe ſæpiùs ad vates ierant, qui idolis aderant.

D Viderant ergo tunc ſæpiſſimè Pythones & Pythoniſſas.

Imò cùm ad eos ſcriberet Divus Paulus, Corinthi erant multi ſathanæ ſpiritu afflati, qui futura prædicebant, variiſque loquebantur linguis.

Poterant autem hujuſmodi divinatores, & præſtigiatores fidelium cœtibus intereſſe, & eos perturbare.

Hinc D. Apoſtolus Corinthios volens de ſpiritualibus inſtruere; ante omnia neceſſarium judicat, brevem & facilem eis notam dare, quâ afflatos à Spiritu ſancto diſcernant ab afflatis à maligno ſpiritu. Nunc ad textum.

Scitis quòd cùm idololatræ eſſetis, tunc *prout ducebamini*, ſcilicet ſeu veſtrâ curioſitate, ſeu aliorum exemplo & pravâ conſuetudine, ſeu ipſius diaboli ſuggeſtione acti.

Ad ſimulacra muta, de quibus ſcriptum eſt: *Os habent, & non loquuntur.*

Euntes, ſupple eratis, id eſt, aſſiduè & frequenter ibatis.

Vidiſtis ergo tunc, ſicut & nunc videtis ſæpe Pythones & Pythoniſſas, futura multa prædicentes, variis linguis loquentes, præſtigias nonnullas operantes.

Digitized by Google

ỽ. 3. *Ideò.* ſcilicet quia vidiſtis, & quotidie videtis: ne confundatis eos cum afflatis à Spiritu ſancto, ſed ut breviter & facilè diſcernatis verè & ſanctè afflatos; A

Notum vobis facio, quòd nemo per Spiritum Dei loquens, ſeu à ſancto Spiritu afflatus, *dicit anathema Jeſu.*, id eſt, maledicit Jeſu, blaſphemat in Jeſum.

Anathema dicitur res execrabilis & exterminanda: igitur anathema dicere, eſt rem execrari, maledicere, & exterminandam pronuntiare.

Et quòd *nemo poteſt* Dominum Jeſum cum debitâ veneratione, & cordis affectu *dicere*, ſuumque Dominum profiteri, niſi per Spiritum Dei.

Brevis & facilis nota diſcernendi ſpiritus.

B Facilis itaque, & brevis nota, ad diſcernendum à quo ſpiritu quis afflatus ſit: hæc eſt; ipſum interrogate de Jeſu.

Si promptè, ſi conſtanter confitetur Jeſum-Chriſtum eſſe Filium Dei, Redemptorem hominum, & conſequenter Dominum, cui parere debent omnes; hic à Spiritu ſancto eſt.

Si verò dicit anathema Jeſu. Gr. anathema Jeſum, id eſt, anathematizandum. ſi nomen ejus execratur, & blaſphemat in ipſum; hic à ſpiritu maligno eſt.

Et hæc regula, à Divo Paulo hîc tradita, conformis eſt illi, quam dabat S. Joan. epiſt. 1. c. 4. ỽ. 2. ỽ. *In hoc cognoſcitur Spiritus Dei: omnis ſpiritus qui confitetur Jeſum-Chriſtum in carne veniſſe*, &c.

Jeſus-Chriſtus, Filius Dei, Mediator Dei & hominum, omniumque Dominus; totius eſt Religionis fundamentum, & quidem unicum: *nec enim aliud eſt nomen ſub cælo datum*, &c. *fundamentum aliud nemo poteſt ponere.* Hujus epiſt. c. 3. 12. C

Huic fundamento qui adhæret fide, ſpe, charitate; Deo adhæret, Deo placet, à Spiritu ſancto eſt.

Huic qui non adhæret, qui non ſubeſt, qui non paret, ut Domino; Deo non adhæret, Dei non eſt, Spiritum Dei non habet.

Chriſto ut Domino & Deo adhærendum.

Itaque cum D. Thoma credulo tandem & fideli, dicamus frequenter: *Dominus meus & Deus meus.*

Corde, non manu, Chriſto uniri, amemus, adoremus eum, ut Dominum & Deum noſtrum. *Dominus meus & Deus meus.*

ỽ. 4. *Diviſiones verò gratiarum...* D

Datâ brevi & facili regulâ ad diſcernenda Spiritûs ſancti chariſmata; jam quaſi medicus accedit ad ſanandas ſpirituales Corinthiorum ægritudines, circa hæc ſpiritualia dona, eorumque uſum.

NOTA AD INTELLIGENTIAM.

Spirituales Corinthiorum ægritudines.

Itaque nota quòd apud Corinthios, adhuc imperfectos, & in fide infirmos, chariſmata erant occaſio ſuperbiæ, invidiæ, diſſidii.

Qui enim majora dona perceperant, adverſùs alios efferebantur.

Qui nulla, aut minora tantùm habebant, adverſùs eos qui majora receperant, ardebant invidiâ.

Hincque ob Spiritûs ſancti dona diſſidebant plerique Corinthiorum. E

Et in his eorum vitiis ſanandis, contrariiſque eis virtutibus inſinuandis, totus eſt Apoſtolus in hoc capite, id eſt;

Totus in retundendâ priorum ſuperbiâ;

Totus in extinguendâ aliorum invidiâ;

Totus in inſpirandâ omnibus Eccleſiæ Corinthiacæ fidelibus, velut ejuſdem corporis membris, pace, concordiâ, mutuo amore, & ſtudio ſibi invicem inſerviendi.

Quod ſedulò notandum, & præ oculis aſſiduè habendum, ad perfectam textûs intelligentiam.

Ecce quod ſpectat ad Apoſtoli mentem, nunc ad verba.

Diviſiones gratiarum. Gr. diſcrimina chariſmatum, ſeu donorum gratuitorum.

Id eſt, equidem donorum ſunt differentiæ; diverſis diverſa dantur; hoc uni, illud alteri, &c.

Idem autem Spiritus, ſcilicet Spiritus ſanctus, qui omnium illorum donorum fons eſt.

Quaſi diceret; multitudine quidem & varietate differunt, non authore, qui unus & idem eſt Spiritus ſanctus.

Ne ſit ergo inter vos diviſio ob ea, quæ ab unitate manant, & quæ à Spiritu ſancto, pacis authore, procedunt.

Præterea gratiæ ſunt, id eſt, dona gratuita, nemini debita; ut quid ergo ea alter alteri invideat? cur ob ea quis angatur animo? ab omnibus gratiæ ſunt habendæ; nemini dolendum, ex D. Chryſoſtomo.

ỽ. 5. *Et diviſiones miniſtrationum...* Gr. diſcrimina miniſteriorum. id eſt, varia quidem in Eccleſiâ diſtributa ſunt miniſteria, v. g. Apoſtolatus, Epiſcopatus, Preſbyteratus, Diaconatus, &c.

Idem autem Dominus, ſcilicet Jeſus-Chriſtus, Eccleſiæ Caput, Princeps, & Dominus, ſub quo omnes illi varii Miniſtri militant & Deo ſerviunt: & à quo hæc omnia miniſteria conferuntur.

Differentia igitur in miniſterio, non in Domino.

Cur miniſteria vocantur dona Dei.

Porrò attende ad verba *miniſtrationem*, ſeu *miniſterium*, laborem & ſudorem indicant: quid ergo doles, ſi alterum juſſit plus laborare, tibi parcens, ait D. Chryſoſtomus.

ỽ. 6. *Et diviſiones operationum.* Gr. ἐνεργήματα, efficaciæ, operationes. Syr. & diviſiones virtutum; id eſt, diverſæ ſunt facultates operandi diverſa miraculorum genera.

Idem verò Deus, Pater æternus, fons Deitatis, & omnipotentiæ, qui per ſuam intimam præſentiam, virtutem & efficaciam, hæc omnia ſupernaturalia operatur in ſingulis illa patrantibus.

Ob ea nemo efferatur.

Non eſt ergo quòd quis ob ea ſeſe efferat, quia alienæ virtutis eſt id quod operatur; & alieni muneris eſt id quod habet.

Nemo invideat.

Non eſt etiam quòd quis aliis invideat; quia habentibus dantur ad communem utilitatem.

Omnes Deo gratias agant.

Sed eſt quòd omnes uni Deo, omnium donorum authori, gratias agant; ob ea Deum laudent, ament, adorent.

Proximo ſuo miniſtrent.

Sed eſt præterea quòd unuſquiſque ſuo dono contentus, juxta ſibi datum, & Dei bene placitum, communi Eccleſiæ bono miniſtret, laboret, inſudet.

ỽ. 7. *Unicuique autem...* id eſt, cuicumque autem datur tale aliquod donum, per quod manifeſtatur ſancti Spiritûs virtus & præſentia; non ad ſuam ei vanam gloriam datur, ſed *ad utilitatem.* Gr. πρὸς τὸ συμφέρον. Ad id quod expedit, ait D. Hieronymus. ad id quod confert. Eraſmus.

Id eſt datur ut conferat, aut exerceat aliquod fideli populo utile, v. g. ut per hoc convertat infideles ad fidem, vel ut fideles confirmet in fide: itaque ad utilitatem Eccleſiæ.

NOTÆ LITTERALES.

Nota in ſuperioribus verſibus totam ſanctiſſimam Trinitatem inſinuatam, ỽ. 4. Spiritum ſanctum ỽ. 5. Jeſum Chriſtum. ỽ. 6. Patrem æternum.

Quòd ſi primo loco Spiritus ſanctus nominatus eſt, & ultimo Pater æternus; hoc indicat inter Di-

vinas Perſonas dignitatis ordinem non eſſe, ſed perfectam æqualitatem.

Varia nomina donorum per reſpectum ad tres perſonas ſanctiſſimæ Trinitatis.

Nota & quòd ſpiritualia dona unicuique perſonæ ſub diverſâ ratione attribuuntur.

Spiritui ſancto, qui bonitas & amor eſt, tribuuntur ut gratiæ, ſeu ut gratuita, quia ex gratuitâ Dei bonitate manant.

Jeſu Chriſto, filio Dei, Eccleſiæ Domino, quam ſuo ſanguine acquiſivit & ſibi glorioſam exhibuit; attribuuntur ut miniſteria.

Tùm quia ipſius eſt, ut Domini, miniſteria diſtribuere: tùm quia ipſi, & ſub ipſo miniſtrat omnis Eccleſiaſticus ordo.

Patri omnipotenti, totiuſque potentiæ fonti, attribuuntur ut operationes, ſeu efficaciæ, quia ab ipſo omnis virtus & operatio.

Observatio Moralis.

praxis Eccleſiæ miniſtro propria, per reſpectum ad tres Trinitatis perſonas

Hinc itaque diſcat omnis Eccleſiæ miniſter, quomodo ſemetipſum in ſuo miniſterio debeat intueri.

Omnipotentis Dei inſtrumentum eſt, in operandâ animarum ſalute.

Jeſu Chriſti, Eccleſiæ principis, & Domini miniſter eſt, in perficiendâ hominum redemptione.

Spiritûs ſancti, gratiarum fontis, canalis eſt, per quem charitas diffunditur in fidelium cordibus.

Igitur ut inſtrumentum omnipotentiæ Divinæ, penitùs ei ſubjaceat; & omnia juxta Dei beneplacitum, inſpirationem & motum operetur.

Ut miniſter Redemptoris animarum, cum zelo laboret, vigilet, inſudet in ſalvandis hominibus ſibi commiſſis.

Ut gratiarum Spiritûs ſancti canalis, effundat votis, verbis, exemplis; nihil ſit in illo non ſanctum, nihil non ſanctificans.

Novem donorum genera.

℣. 8. *Alii quidem datur...*

Enumerat omnia illa Spiritûs ſancti dona, quibus vetus Eccleſia nobilitabatur, & in novem genera diſtribuit.

Alii quidem à Deo Patre, per *Spiritum ſanctum*, ab eo procedentem, datur facultas explicandi altiſſima fidei myſteria, idque per altiſſima principia, v. g. ſanctiſſimam Trinitatem, Incarnationem, &c. eo modo, quo ipſe Paulus ſapientiam loquebatur inter perfectos. Vide dicta hujus Epiſt. cap. 2. ℣. 7.

Alii ſermo ſcientiæ, id eſt, facultas explicandi res fidei, per ſcientias humanas, ſeu per ratiocinationem, exempla & comparationes. Sicut faciunt nunc Theologi.

Secundum, id eſt, per eumdem Spiritum.

℣. 9. *Alteri fides.* Non dogmatum, ſed miraculorum; id eſt, excellens in Deum fiducia, ad quidvis ab eo impetrandum.

Fiduciæ robur, quæ juxta Domini promiſſum, montes etiam transferat, ait Eraſmus.

Hæc fides, miraculorum mater, naſcitur quidem ex fide theologicâ, illamque includit; ſed præterea conſtantem dicit in Deum fiduciam, quâ confidit homo Deum hoc facturum, ut colligi poteſt ex Marci 9. 23. Luc. 17. 5.

In eodem Spiritu, id eſt, per eumdem Spiritum, ait Syrus. *Alii gratia ſanitatum.* Gr. Dona ſanationum, id eſt, donum languores & morbos ſanandi per eumdem Spiritum.

℣. 10. *Alii operatio virtutum*, id eſt, poteſtas illuſtriora & celebriora faciendi miracula, v. g. mortuos ſuſcitandi: quin & vivos miraculoſâ morte puniendi, ut Act. 5. ℣. 5.

Talia miracula ſpecialiter dicuntur virtutes *δυνάμεις*, quia Divina virtus & omnipotentia in illis maximè elucet.

Alii prophetia, id eſt, donum tùm futura prædicendi, tùm abſtruſa ſcripturarum explanandi.

Alii diſcretio ſpirituum, id eſt, ſagacitas diſcernendi afflatus hominum: à quo ſint? an à Deo? an non?

Alii genera linguarum, id eſt, donum variis linguis loquendi.

Alii interpretatio ſermonum. Gr. linguarum. donum linguas peregrinas interpretandi, ſeu donum interpretandi quæ alii linguis peregrinis locuti ſunt.

Non enim quiſquis linguam tenet; idem arcanum ſenſum ſermonis tenet, ait Eraſmus.

Hinc duo dona ſunt loquendi & interpretandi linguas. Vide Eſtium qui citat Caietanum.

℣. 11. *Hæc autem omnia operatur....* id eſt, per vim in nobis occultam efficit *unus & idem ſpiritus*, qui pro ſuo arbitratu & beneplacito, ſingulis ſua dona diſtribuit.

Nota Litteralis et Moralis.

Medela Corinthiarum ægritudinum de quibus ℣. 4.

Sæpe repetit Apoſtolus & quòd hæc varia dona ab uno & eodem ſunt ſpiritu; & quòd ea Deus pro ſuâ voluntate confert; quia hæ veritates neceſſariæ ad ſanandas Corinthiorum ſupradictas ægritudines, id eſt, ad eorum retundendam ſuperbiam & extinguendam invidiam, & omne diſſidium componendum.

Attendenda & ſibi applicanda.

Quoties ergo dicit, quòd ab uno ſpiritu procedunt; toties eis exprobrat. Quare ergo dividimini ob ea, quæ ab uno profluunt ſpiritu, & quidem pacis authore?

Quoties dicit quòd ea Deus gratuitò & pro ſuâ bonâ voluntate confert, toties exprobrat ſuperbo; quare ergo ob alienum & merè gratuitum munus inflaris?

Quoties repetit quòd inæqualis hæc donorum diſtributio à Dei beneplacito pendet, qui ſua ſingulis ad communem Eccleſiæ utilitatem confert; toties exprobrat invido, quare ergo tu tibi diſplices? quare de Dei beneplacito conquereris? tu quis es, qui Dei tui beneplacitum ægrè feras?

Aliunde cur aliis invides, quod eis propter te datum eſt.

Nihil eſt ergo, aut quòd hîc quiſpiam ſibi placeat; aut diſpliceat; aut ab aliis diſſideat; ſed eſt, quòd omnes, ſuâ ſorte contenti, Deoque grati, juxta ſibi datum, communi Eccleſiæ utilitati laborent.

℣. 12. *Sicut enim corpus unum eſt....*

Pulcherrimâ comparatione ſenſibiliter oſtendit, quòd nec majoribus ditati muneribus efferri debeant; nec qui minora tantum habent ſibi diſplicere, & aliis invidere, atque ab eis diſſidere; ſed quòd omnes pacificè vivere, ſibi invicem inſervire, & mutuum auxilium præſtare, quia ſcilicet omnes ejuſdem corporis membra & unum corpus.

Sicut enim corpus phyſicum, v. g. hominis, *unum* quidem *eſt* corpus, *membra* tamen *habet multa*, ſingula ſuis locis & ſuis uſibus deſtinata; ſed ita, ut hæc membrorum multitudo, unum ſit tantummodò corpus.

Ita & Chriſtus, ſeu Chriſtianiſmus; unum eſt myſticum corpus, multa quidem & diverſa habens membra, nimirum ſingulos fideles, ſuis variis donis ditatos & officiis deſtinatos; ſed omnia illa myſtica membra ſimul ſumpta, id eſt omnes ſimul fideles, unum ſunt tantummodo myſticum Chriſti corpus, una Eccleſia.

Debent ergo non efferri, non invidere, non diſſidere

ſidere; ſed uniri, ſed mutuò diligere, mutuò compati, ſibi invicem inſervire.

℣. 13. *Etenim in uno ſpiritu....*

Duo jam dixit de Eccleſiâ, myſtico Chriſti corpore: ſcilicet quòd unum ſit corpus & quòd multa & varia habeat membra: hæc duo nunc ſucceſſivè probat in ſequentibus verſibus.

Eccleſia unum corpus.

At primò quidem oſtendit hîc quòd ſit unum corpus, ſimul & explicat quando & quomodo facta ſit unum corpus, nempe in baptiſmo.

Etenim nos omnes fideles, ſive Judæi, ſive ethnici, ſive ſervi, ſive liberi, baptiſmo inſiti ſumus & incorporati in Chriſto; factique ſumus unum Chriſti corpus; id que per unum & eumdem Spiritum, qui oobis tunc infuſus eſt.

Eodem ſpiritu vivent.

Et omnes in uno Spiritu potati ſumus. Gr. in unum Spiritum &c. Syr. & nos omnes unum Spiritum hauſimus. Ambroſius unum Spiritum potavimus.

Quod dupliciter intelligi poteſt; vel de ſpiritali potatione Spiritûs ſancti; quo ſumus omnes infuſi & irrigati in Baptiſmo; vel de hauſtu gratiæ Spiritûs ſancti, ſeu de hauſtu Spiritûs Chriſti, per potationem calicis Euchariſtici.

Eâdem eſcâ alitum.

Utrumque ſenſum affert & approbat D. Chryſoſtomus.

Omnes uno Spiritu potati ſumus. id eſt, inquit Chryſoſtomus, venimus ad eamdem myſteriorum imitationem, eâdem menſâ fruimur.

In unum corpus baptizati ſumus, & unam largitus eſt menſam: & unam dedit irrigationem. Idem Sanctus Chryſoſtomus.

Sed cur non dixit eodem corpore nutrimur, & eumdem bibimus ſanguinem?

Quia cùm dixit de Spiritu, utrumque ſignificavit & ſanguinem & carnem; per utrumque enim uno Spiritu potamur. Idem ſanctus Pater.

Juxta hanc interpretationem, quæ maximè naturalis videtur, de Euchariſtico potu hîc agitur, ſicut priùs de baptiſmo actum eſt; ſenſuſque eſt; quòd nos omnes unum & eundem Chriſti Spiritum potavimus; ſcilicet, cùm ex calice Euchariſtico ſanguinem ejus bibimus.

Itaque non tantùm in unum Chriſti corpus nati & incorporati ſumus per baptiſmum; ſed etiam eâdem eſcâ, puta carne & ſanguine Chriſti, alimur omnes in Euchariſtiâ.

Idem corpus ſumus, eodem Chriſti Spiritu vivimus, eâdem alimur eſcâ, ſanctiſſimâ Euchariſtiâ; unum ergo ſumus omnes; ſumus tamen & multa.

℣. 14. *Nam & corpus non eſt unum membrum ...* Ad perficiendam inceptam Eccleſiæ cum corpore humano comparationem, reſtat probandum quòd Eccleſiæ corpus, ſicut & corpus humanum, multa & varia habet membra. At quia hoc per ſe clarum & evidens eſt, nec eget probatione; aliùs aſſurgit Apoſtolus, affirmans generaliter hoc de ratione corporis eſſe.

Eccleſia multa membra.

Nam corpus organicum, *non eſt unum* tantummodo *membrum*: mancum enim & ad omnia inutile foret: ſed neceſſariò multa & varia requirit membra, diſtincta & differentia loco & munere, alia ſuperiora, alia inferiora; ita tamen ut omnia ſint æqualiter corporis membra, æqualiter de corpore, & æqualiter omnia ſimul unum & idem corpus.

Hoc ſpecialiùs explicat ℣. 17.

Hoc generaliter affirmans Apoſtolus; affirmat & ſpeciatim quod probandum habet de Eccleſiâ, ſcilicet, quòd neceſſario Eccleſiæ corpus habet multa & varia & diverſa membra, ſitu & officio differentia; ſuperiora, media, inferiora; ita tamen ut omnia ſint

A æqualiter corporis Chriſti membra, de Chriſti corpore, & omnia ſimul unum Chriſti corpus.

Eccleſia ergo, Chriſtianiſmus, ſicut & corpus naturale, unum eſt & multa.

Hoc poſito, recordare nunc ſcopi Apoſtolici; ſcilicet, ſpirituales Corinthiorum ægritudines circa chariſmata ſanare; aliorum ſuperbiam retundere; aliorum invidiam extinguere; omnibus concordiam, mutuum amorem, & ſtudium ſibi invicem inſerviendi inſpirare, ut jam dictum eſt ℣. 4.

Ars Apoſtoli mira.

Jam verò artem mirare, quâ hæc omnia perficit.

℣. 15. *Si dixerit pes: quoniam ...*

Inferiorum ſanationem aggreditur Apoſtolus.

Aggreditur primò inferiorum Eccleſiæ Corinthiacæ membrorum ſanationem.

Fideles qui nulla dona receperant, aut qui mino-
B ribus tantùm erant donati, ſuâ ſorte non contenti, obmurmurabant, & conquerebantur quaſi eſſent à corpore extranei.

Ut hos Apoſtolus arguat & ſimul inſtruat, atque ſoletur, per proſopopæam induxit inferiores & minùs præcipuas corporis partes, ſuâ ſorte non contentas, ſed murmurantes, & ſeſe conquerentes, quòd aliæ ipſis ſint majores & præſtantiores:

Si pes, pars corporis inferior; *Si pes*, inquam, totius corporis onere gravatus, *dixerit*: quia locum medium non habeo, ſicut manus; ideò non ſum de corpore?

An propterea de corpore non eſt? minimè: quia non ſitus, nec officium faciunt membrum corporis, ſed
C unio cum corpore, & informatio ab eâdem animâ.

Mens Apoſtoli.

Sub hâc figurâ Paulus infimas Eccleſiæ Corinthiacæ partes, id eſt, fideles inferioribus locis & miniſteriis deſtinatos alloquitur.

Arguit eos, quòd animadvertentes alios ſuperioribus locis & officiis deputatos, obmurmurabant; & ſuorum miniſteriorum pertæſi, conquerebantur, quòd eſſent quaſi à Chriſti corpore extranei.

Eos ſic arguit, ut doceat & ſoletur.

Hos autem ſic arguit, ut doceat & ſoletur, affirmans quòd non minus ſint de Chriſti corpore, quàm qui ſuperioribus locis & officiis ſuot deſtinati: quia locus & munus non faciunt Chriſti membrum, ſed unio cum Chriſto.

℣. 16. *Et ſi dixerit auris ...* Hunc verſum eodem modo ac ſuperiorem explicâ; per aurem intellige audientes, diſcipulos, intelligentiâ & ſcientiâ privatos, obmurmurantes quòd docti, ſapientes, do-
D ctoreſque non ſint.

Itaque omnes hîc invidos & obmurmurantes alloquitur ſub hac figurâ, quaſi diceret.

Obmurmuratis vos, qui nulla, aut qui minora tantùm dona recepiſtis; alioſque ſuſpicientes, & ipſis invidentes, dejicimini, & vos quaſi à Chriſti corpore alienos reputatis.

Sed bono eſtote animo, etenim nec ſitus, nec munus, ſed unio cum Chriſto, facit membrum Chriſti.

Itaque hanc unitatem ſervantes, fide, ſpe, charitate, non curate de loco & de officio; ſed veſtrâ ſorte contenti, Deique voluntati ſubmiſſi, veſtro fungimini munere.

Specialiùs explicat quod dixit in genere ℣. 14.

℣. 17. *Si totum corpus oculus....*

E Eoſdem pergit inſtruere & ſolari; ipſis ſpeciatim dicens, quod non poſſint omnes ſuperiores & nobiliores partes eſſe, ſed neceſſarium ſit ad corporis utilitatem & decorum, ut aliæ ſint.

Si totum corpus ad oculum redactum eſſet; ubi id per quod audiendum? ſi ojhil niſi aures, ubi nares?

Idem intellige de myſtico Chriſti corpore; ſi omnes eſſent doctores: ubi diſcipuli? ſi omnes docentes, ubi audientes? hoc foret incongruum.

Dei voluntas ſpectanda.

A ℣. 18. *Nunc autem poſuit Deus....*

Ut doceat eos ſuo loco & officio contentos, communi Eccleſiæ bono pro ſuis viribus laborare; recurrit ad Dei voluntatem, jam ſæpe allegatam.

Sicut Deus pro ſuâ voluntate varia membra poſuit in humano corpore; ſicque collocavit ea omnia, & ad ſuum proprium deſtinavit officium; ut ſi locum aut munus mutaveris, corpus univerſum perdideris.

Ita & de myſtico Chriſti corpore; Deus illud varietate membrorum & diverſitate donorum inſtruxit; unum quodque membrum ſuo loco & muneri deſtinavit.

Itaque ne examines cur ſic? & cur non ſic? ſufficiat tibi ſcire quòd Deus ita voluit.

Et adoranda.

B Dei voluntatem adora; penetrare ne tentaveris. *Dominus eſt:* illi ergo ſubjicere; Divina voluntas ſit tuæ voluntatis regula; illi totaliter ſubmiſſus, tuâque ſorte contentus, labora pro tuo modulo.

Pes ſit ſuo loco & munere contentus, quia ſic voluit Deus, omnium creator & dominus.

Ipſa inferioritas ſæpe gratia.

Sic autem voluit, quia eſt conducibile.

Proderit tibi inferiorem fuiſſe & ob id Deum laudabis in æternum.

℣. 19. *Quod ſi eſſent omnia unum membrum....*

Repetit quod jam pluries dixit, ſcilicet in myſtico Chriſti corpore, ſicut & in corpore naturali, neceſſariam eſſe membrorum diverſitatem: hoc dixit ℣. 14. ℣. 17.

Sed hîc novo modo & ſenſibiliori, ſuppoſitione factâ.

C Quod ſi nunc per Dei omnipotentiam, omnia corporis membra in unum redigerentur: ubi foret corpus? ad quid utile? non eſſet corpus organicum, ſed mancum & inutile.

Idem intellige de myſtico Chriſti corpore.

Incongruum foret ſanè maximum, ſi omnia chariſmata ad unum redigerentur, ſive darentur omnibus omnia, ſive uni tantùm darentur omnia.

℣. 20. *Nunc autem multa.... Nunc autem* per Dei voluntatem non ita ſe res habet; ſed Eccleſia, ſicut & corpus naturale, *habet multa quidem membra*, ſed ſic multa, ut omnia ſimul ſint *unum corpus*, & omnia ſigillatim ſint unius & ejuſdem corporis membra, & æqualiter membra, ſive ſuperiora ſint, ſive media, ſive inferiora.

D Hic itaque verſus eſt quaſi reſumptio propoſitionis ℣. 12. factæ, & hucuſque per partes probatæ.

Unde concludendum reſtat, quòd parum refert quo in loco aut officio quis ſit conſtitutus; ſed maximè refert ut unuſquiſque, Dei voluntatem adimplens, ſuo munere, juxta Dei donum fungatur.

Multa ſunt unum & unum multa: ubi eſt ergo differentia? ubi eſt quod exuperat, & ubi eſt quod eſt minus? D. Chryſoſtomus.

Majorum faſtum deprimit Apoſtolus.

℣. 21. *Non poteſt oculus....* Caſtigatis, inſtructis & ſolatio ſublevatis Eccleſiæ Corinthiacæ minoribus, ſeu iis, qui minoribus donis erant affecti; nunc ſermonem dirigit ad eos, qui majoribus chariſmatibus acceptis, intumeſcebant & vanitate tumidi, adverſùs inferiores inſoleſcebant.

E Ut autem horum faſtum & arrogantiam deprimat, oſtendit quòd hi, quos ut viles ſpernunt, ſint & ipſiſmet majoribus & toti Eccleſiæ maximè neceſſarii.

Non poteſt prudenter & verè, *oculus*, quia ſitu altior, & officio nobilior, *dicere manui*, quia loco minus alto, & officio minus nobili, *operâ tuâ non indigeo*.

Etenim manus, multa & quidem neceſſaria oculo præſtat obſequia, quæ ſibi ipſi oculus non poteſt exhibere, v. g. tuetur eum, ne lædatur; læſum curat & ſanat.

Sub hac oculi figurâ doctores & contemplativos, ſeu ſapientiæ & ſcientiæ donis ditatos alloquitur, eoſque monet, quod licet officio ſint activis ſublimiores; horum tamen indigent operâ; ſicut Maria ſedens & audiens verbum Domini, indigebat miniſterio Marthæ, ait D. Thomas.

Aut iterum caput ſuperiori loco collocatum, *non poteſt dicere pedibus*, in infimo poſitis, *non eſtis mihi neceſſarii*. Etenim ſine pedibus, caput de loco non poſſet dimovere; ſine motu autem pleraque ſua conſilia non poſſet peragere.

Sub capitis figurâ prælatos alloquitur Apoſtolus, eoſque monet, quòd inferiorum ſuorum operâ ſic indigeant, ut ſine illis non poſſint pleraque ſua opera adimplere; ita ut ipſimet forent inutiles.

Omnibus ergo ſublimioribus, per caput & oculos figuratis; & in ſuâ ſublimitate tumentibus dicit.

Dignitatem ſpectatis, ad neceſſitatem non attenditis. Attendite itaque quod à ſeipſis pendeant & mutuis auxiliis egeant omnia unius corporis membra.

Similia.

Etiam viliſſimorum membrorum operâ, imò etiam ornatu, tam caput, quam totum corpus indiget; pede enim uno claudicante, claudicat plenitudo Eccleſiæ; ſupercilium unum abraſum totam faciem miro modo deformat. D. Chryſoſtomus.

Ferrum poteſt, quod non poteſt aurum, ait Ambroſius.

℣. 22. *Sed multò magis quæ videntur....*

Quaſi non ſufficiat dixiſſe, quòd inferiores ſint ipſis ſuperioribus neceſſarii, addit & quòd toti corpori Eccleſiæ ſint maximè neceſſarii; & ideò non contemnendi, ſed cum charitate fovendi.

Quæ videntur infirmiora, imbecilliora, utpote nullâ firmitate prædita, v. g. cerebrum, inteſtina, ſunt multò magis ad vitam neceſſaria, quam pleraque robuſtiora.

Sine oſſibus multis conſervatur vita; ſine cerebro, aut inteſtinis conſervari non poteſt.

℣. 23. *Et quæ putamus ignobiliora....*

Ad quam neceſſitatem attendentes, *ignobiliora*, Gr. magis inhonorata, ſeu honoris vacua, v. g. pedes, & quæ ſub ventre, quæ inſerviunt egeſtioni, honore uberiori, id eſt ornatu majori extrinſecus circumdamus.

Honor, hîc, veſtitus, ornatus.

Et quæ inhoneſta.... indecora; quæ vocamus pudenda, genitalia. His plus decoris adjungimus, ſeu illâ majori curâ tegimus.

Rectè dixit, *quæ videntur, quæ putamus...* Nihil enim in nobis eſt ignobile & inhoneſtum: quia opus eſt Dei.

His verbis, & ſimilitudinibus docet Apoſtolus non modo minores, infirmos, ſenes, pauperes, omnibus, ut videtur, donis & talentis deſtitutos; ſed etiam aliquâ notâ infames, verùm pœnitentes, contritos, humiles; hos, inquam, omnes contemni non debere, ſed foveri, conſervari, ornari; quia ſæpe Deo gratiores & ideò Eccleſiæ, ſuis precibus & meritis ſunt maximè neceſſarii.

Observatio Moralis.

Quæ videntur infirmiora....

Quæ putamus ignobiliora....

Homo videt ea quæ patent, Deus autem cor intuetur.

Hinc tam ſæpè falſum & fallax judicium hominis.

Hinc quantum cælum diſtat à terrâ; tantum cogitationes Dei differunt à noſtris.

Deus ſæpè pluris facit, quos contemnimus & ſpernit quos magni facimus.

Nullum itaque ſpernamus: omnes Dei judicio relinquamus; interim per charitatem & humilitatem foveamus, curemus, adjuvemus, honoremus, ornemus eos maximè, qui deſpecti & derelicti videntur.

Quàm ſæpè, qui viles & contemptibiles apparent hominibus, Deo ſunt gratiſſimi!

Quàm ſæpè quos ut infames aſpiciunt homines, quia quâdam aliquando maculâ notati, ſed nunc ſanctificati, humiles & contriti, Deo ſunt pleriſque gratiores, & toti Eccleſiæ, ſuis meritis & precibus utiliores!

Qui minora dona Spiritûs ſancti acceperunt viſibilia; eis plerumque Deus maximam largitus eſt inviſibilem gratiam, ait Gagnæus.

℣. 24. *Honeſta autem noſtra....* facies, oculi, manus non egent aſcititiis ornamentis, quia per ſe decora. Hoc addit, ne quis majorum lædatur ob dicta ſuperiùs.

Sed Deus, rerum omnium auctor, *temperavit.* Gr. contemperavit. Italicè diceremus, *ha bilanciato é contrapeſato.* ait Menochius; nos autem, gallicè, *il a contrebalancé*, id eſt hac temperaturâ moderatus eſt *corpus noſtrum*, ſeu corporis noſtri membra, ut eis, quibus à naturâ decus deerat, majorem tribueremus ornatum.

Dicitur autem Deus hoc feciſſe, ſcilicet per inſtinctum, quem nobis dedit, membra, quæ minus videntur dignitatis habere, & quorum officium vilius eſt, diligentiùs tegendi, & majori ornatu honorandi, ut quibus à naturâ deerat, daretur ab arte.

℣. 25. *Ut non ſit ſchiſma....*

Idque ut inter omnia corporis membra, non ſit diſſidium; ſed è contra, mutua concordia, ſollicitudo, dilectio, ad auxilium ſibi mutuò præſtandum. Omnia in unum conſpirent, in commune conſulant.

℣. 26. *Et ſi quid patitur unum membrum....*

Revera quando unum patitur, compatiuntur cætera, & quando unum honore afficitur, cætera lætantur.

Hanc eamdem concordiam, unionem, affectum, ſibi invicem inſerviendi ſtudium omnibus inſinuat & ſuperioribus & inferioribus.

Omnes ergo in his verſibus alloquitur, ut patet ex ſequentibus. Tria autem exigit, ut ait D. Chryſoſtomus; ſcilicet non abſcindi, ſed exactè eſſe unitos: alterum alterius ſimiliter curam gerere: exiſtimare communia ea quæ accidunt.

℣. 27. *Vos autem eſtis corpus Chriſti....*

Ne quis ignoret ad quid hæc ſuperiora dixerit, explicat expreſſè & comparationem applicat.

Vos omnes *eſtis corpus Chriſti* myſticum, & ſinguli veſtrûm membra eſtis.

Membra ex membro, ἐκ μέλους id eſt, commembres, compartes ejuſdem corporis, membra connexa & ab invicem dependentia, & ideò mutuis inter vos officiis adjuvandi.

Gr. Hodiernus habet, membra ex parte, ἐκ μέρους id eſt pars membrorum. Sicut enim vos, ô Corinthii, non eſtis ſoli corpus Chriſti; ſic nec omnia Chriſti membra eſtis. Sunt enim & alii fideles membra Chriſti.

Syr. membra in loco veſtro.

Juxta hanc lectionem quam ſequitur D. Chryſoſtomus, ſenſus eſt. Singuli veſtrûm eſtis membra particularia Chriſti ſuo loco & officio deſtinata, juxta diverſa dona vobis à Deo collata.

℣. 28. *Et quoſdam quidem poſuit Deus.*

Sicut ℣. 18. dixit de corpore naturali, *Nunc autem poſuit Deus membra...*, ſic & de myſtico Chriſti corpore, ſeu Eccleſiâ, dicit, *& quoſdam quidem poſuit Deus....* ut indicet, quòd à Dei voluntate nata ſit diverſitas locorum & donorum; & ideò unuſquiſque Dei voluntati ſubmiſſus, ſuo loco & officio ſit contentus.

Primùm Apoſtolos. Hæc eſt prima dignitas Eccleſiæ: poſt Chriſtum ſunt Eccleſiæ fundamenta: Eccleſiarum principes: fidei ſatores, capita fidelium & duces, patres primarii: religionis fundatores.

Secundò prophetas. Sunt quaſi oculi, qui occulta detegunt & futura prævident.

Tertiò doctores, qui quaſi lingua, doctrinam ab Apoſtolis acceptam, exponunt populo.

Deinde virtutes, ſeu miraculorum patratores, ſunt quaſi manus.

Exinde gratias curationum, id eſt, qui donum habent morbos ſanandi.

Opitulationes. Qui fratribus ſuis in infirmitate, aut neceſſitate opitulantur, non miraculosè eos ſanando, ſed operâ, verbis, eleemoſynis: ſunt ergo qui opera miſericordiæ corporalia & ſpiritualia exercent.

Gubernationes, id eſt adminiſtratores rerum temporalium, quæ à fidelibus offerebantur pro pauperibus. Alii intelligunt rectores animarum, ſeu directores.

Genera linguarum, id eſt, peritos variorum idiomatum, ſeu donum variis linguis loquendi. Notat D. Chryſoſtomus, quòd ubique dono linguarum, quod pluris faciebant Corinthii, D. Paulus ultimum locum dedit.

Interpretationes... donum illas interpretandi. Vide dicta. ℣. 10.

℣. 29. *Numquid omnes Apoſtoli...*

Non tam eſt interrogatio, quàm negatio: interrogando enim negat.

Mens itaque Apoſtoli eſt affirmare de myſtico Chriſti corpore, quod de naturali corpore dixit, neceſſariam eſſe membrorum & donorum diverſitatem.

Si totum corpus oculus, ubi auditus? ℣. 17.

Si omnes eſſent Apoſtoli, ubi eorum diſcipuli? ſi omnes doctores, ubi audientes?

Sed nihilominus omnes æqualiter ſunt Chriſti membra, de Chriſti corpore, Chriſti corpus.

Omnes ſunt commembres, membra connexa, & à ſe invicem dependentia; quorum unumquodque mutuo aliorum auxilio opus habet.

Hæc autem dicuntur, ut unuſquiſque ſuo loco & officio contentus, pro ſuo dono commune bonum Eccleſiæ promovere ſtudeat.

℣. 31. *Æmulamini autem charismata...*

Syr. quòd ſi zelo teneamini donorum ampliorum, ego adhuc oſtendam vobis viam præſtantiorem.

Senſus eſt: quoniam æmulamini chariſmata, ſtudete meliora, id eſt, Eccleſiæ utiliora conſequi.

Hunc ſenſum conditionatum præfert Eſtius.

Alii ſimpliciter, zelate, id eſt, deſiderate, à Deo expetite, non majora, ſed meliora, id eſt, utiliora vobis & Eccleſiæ; ad hæc nitamini.

Et adhuc excellentiorem... ſed & omnibus his à me enarratis chariſmatibus excellentiorem viam

Charitas omnibus donis excellentior.

jam jam vobis demonſtrabo, charitatem ſcilicet, quæ *via* eſt ad Deum, ad ſanctitatem, ad gloriam æternam.

Hæc cæteris donis non modò præcellit: ſed & ita illa omnia perficit, ut ſine illâ nihil proſint ad ſalutem.

Cur dicitur via.

Charitas *via* dicitur, quia per illam neceſſariò incedendum ad patriam, vel à ſcopo aberrandum: at *via* regia, communis, omnibus aperta, omnibus propoſita.

Chariſmata aliquibus dantur, multis non dantur; charitas omnibus offertur, nobis perpetuò poteſt adeſſe.

Charitatis excellentia.

Chariſmata propter alios dantur; non ſemper nos Deo gratos reddunt; charitas nobis propriè datur, nos ſanctificat, noſque Deo ſemper gratos efficit.

Hinc *via* eſt, ut ait Apoſtolus, καθ' ὑπερβολήν. ſupra modum, & per exceſſum, aliis excellentior.

Hic verſus tranſitus eſt à chariſmatibus ad charitatem: hinc aliqui hîc incipiunt Caput decimum-tertium.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 12. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

IN hoc capite aliqua ſunt ſpeciatim ad Eccleſiæ Miniſtros attinentia; alia ad quoſlibet Chriſtianos; aliqua inferioribus convenientia; alia ſuperioribus: itaque

Primò.

Omnis Eccleſiæ Miniſter notet ægritudines, quæ circa miniſterium contingere poſſunt; hæ ſunt ſuperbia, invidia, diſſidium, inertia, eaſque vitet, ℣. 4.

Notet & earum ægritudinum medelam, ℣. 10.

Notet denique praxim Apoſtolicam, quâ ſuo miniſterio fungi debet, nimirùm ut omnipotentis Dei inſtrumentum; ut Redemptoris hominum Miniſter; ut Spiritûs ſanctificantis organum, & quaſi canalis, ℣. 7.

Secundò.

Omnes baptizati ex pulchrâ ſimilitudine, de quâ à verſu duodecimo uſque ad finem capitis, diſcant.

Primò ſe æqualiter omnes eſſe membra Chriſti, licèt ſitu & officio diverſa, ℣. 5. & ob hunc honorem unuſquiſque Deo gratias agat.

Secundò diſcant quòd nec locus, nec munus faciant Chriſti membrum; ſed unio cum Chriſto: ſtudeant ergo Chriſto uniri frequenter & intimè, non tantùm per habitum fidei, ſed & per actus continuos fidei, ſpei, & charitatis, ℣. 16.

Tertiò, ſciat unuſquiſque quòd per Dei voluntatem ſuum locum & officium habet; hincque Dei, Creatoris omnium, voluntati ſubditus, ſuo ſtatu ſit contentus, & in eo Deum glorificet ℣. 18.

Tertiò.

Sciant inferiores, quòd eis proderit inferiores fuiſſe; aliis itaque non invideant, nec de ſuo ſtatu obmurmurent: ſed Dei voluntatem adorantes, & facientes, pro ſuo modulo ſerviant ſupremo rerum omnium Domino, ℣. 18. 19.

Quartò.

Superiores ex ℣. 21. 22. 23. diſcant quòd nullum debeant ſpernere, nec adverſùs inferiores intumeſcere.

Primò, quia à Deo ſunt quod ſunt.

Secundò, quia ad aliorum utilitatem ſunt quod ſunt.

Tertiò, quia aliorum operâ ſic indigent, ut ſine illis ſua non poſſent officia peragere.

Quartò, quia ſæpe illi, quos viles reputant, Deo ſunt gratiſſimi, & Eccleſiæ utiliſſimi, ℣. 13.

Omnes itaque ſimus per charitatem uniti, alter alterius curam gerat, omnia arbitremur inter nos communia, tanquam ejuſdem corporis membra.

Analyſis Capitis Decimi-tertii.

*C*HARITATIS, *ſuper omnia chariſmata, præcellentiam demonſtrat ob tria; primò, quia maximè neceſſaria: ſine charitate cætera non proſunt; ſecundò, quia maximè utilis: cætera ſpecialem aliquam utilitatem habent, charitas omnimodam; tertiò, quia maximè durabilis: cætera in hac vitâ durant, charitas in æternitate permanet.*

Tribus primis verſibus maximam charitatis neceſſitatem probat: ſine ipſâ nec donum linguarum, etiam univerſaliſſimum; nec prophetia perfectiſſimum; nec ſcientia evidentiſſimum; nec fidei, montes etiam transferentis; nec opitulationis beneficentiſſimum proſunt: tanta eſt charitatis neceſſitas.

℣. 4. 5. 6. & 7. omnimodam probat charitatis utilitatem; omnia vitia removet, omnia bona operatur: ſic autem charitatem per effectus & officia depingit, ut & Corinthiis remedium præbeat ſuis infirmitatibus ſanandis aptiſſimum.

In reliquo Capite perpetuam charitatis durationem aſſerit: cæterorum autem deſtructionem & ratione, & ſimilitudinibus probat.

Caput Decimum-Tertium.

Textus.

1. SI linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tiniens.

2. Et ſi habuero prophetiam,

Et noverim myſteria omnia,

Et omnem ſcientiam;

Et ſi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam:

Charitatem autem non habuero, nihil ſum.

3. Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas,

Et ſi tradidero corpus meum, ita ut ardeam:

Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.

4. Charitas patiens eſt, benigna eſt; charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur.

5. Non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum.

6. Non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati;

7. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.

8. Charitas numquam excidit,

Sive prophetiæ evacuabuntur,

Sive linguæ ceſſabunt,
Sive ſcientia deſtruetur.

9. Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus,

10. Cùm autem venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt.

11. Cùm eſſem parvulus, loquebar ut parvulus, ſapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus: Quando autem factus ſum vir, evacuavi quæ erant parvuli.

12. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte: tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum.

Paraphraſis.

ETsi linguis omnibus loquar, non ſolùm hominum, ſed & Angelorum, id eſt, omnibus linguis quæ ſunt, aut eſſe poſſunt, ſeu in terris, ſeu in cælis; charitatem autem non habeam, factus ſum ſicut æs reſonans, aut cymbalum inaniter tinniens: hoc mihi inutile.

Supponamus aliquid dono linguarum præclarius:
B licèt habeam donum prophetandi perfectiſſimum;
Licèt & ſimul habeam ſapientiæ donum, per quod omnia fidei myſteria, etiam altiſſima, noverim;
Licèt & habeam præterea ſcientiæ donum, per quod hæc myſteria, cæteris quaſi palpanda, proponam;
Licèt denique tantam fidem habeam, ut montes per illam transferre poſſim, reſque ſtupendas efficere:
Si tamen charitas mihi deſit, nullius ſum apud Deum meriti.

Omnibus ſupradictis addo: Etſi tanta mihi ſit opitulationis dos, ut omnes meas facultates pauperibus nutriendis diſtribuam;
Imò ſi corpus meum, pro ſublevandis miſeris, flammis expoſuero, ita ut vivus comburar:
Si hæc ſine charitate faciam, aut patiar, nihil mihi
C proderunt ad ſalutem: charitas ergo eſt omnium maximè neceſſaria.

Eſt præterea omnium virtutum utiliſſima, quia omnia mala removet, omnia bona peragit.
Patiens eſt, benigna, nemini invidet, non eſt petulans & jactabunda, non arrogans & faſtuoſa; ſed modeſta & verecunda; non ſuis ſtudet commodis, non irritatur injuriâ; imò nec malum cogitat, nec vindictam:

Non gaudet iis quibus maleſit: congaudet autem de juſtitiâ & probitate proximi, quaſi de ſuâ.

Nihil non ſuffert, nihil non credit; de nemine nunquam deſperat; omnia, quantumcumque moleſta, ſuſtinet.

D Denique charitas perpetua eſt, nunquam ceſſabit, etiam in patriâ permanebit.
Tunc prophetia abolebitur; quia nullius uſus, ubi omnia clarè videntur;
Linguarum donum ceſſabit, ubi nullus erudiendus;
Scientia fide innixa deſtruetur, adveniente claro lumine gloriæ.

Imperfecta eſt nunc omnis noſtra cognitio, tùm theologica, tùm prophetica, quia parva & obſcura:

Cùm autem advenerit perfecta & clara Divinæ eſſentiæ viſio, evaneſcet imperfecta theologiæ, & prophetiæ cognitio.

Vitæ præſentis ſtatus, eſt quaſi infantia; vita futura eſt ſtatus virilis. Sicut ergo cùm eſſem infans, loquebar ſeu balbutiebam ut infans, ſentiebam im-
E prudenter ut infans; puerilia cogitabam ut infans: cùm autem factus ſum vir, abjeci puerilia, animumque virilem indui.
Ita nunc quaſi infantes de Deo, & de rebus Divinis pueriliter cogitamus, ſentimus & loquimur: tunc autem in ſtatu perfecto perfectè & clarè cogitabimus & loquemur.

Nunc per fidei ſpeculum Deum & Divina obſcurè, indiſtinctè videmus: tunc autem clarè, perfectè, in ſuâ eſſentiâ videbimus; nunc pauca, & imperfectè cognoſco: tunc Deum intuebor in ſeipſo, ſicut

Deus intuetur meam eſſentiam, cognitione ſcilicet ſimili, non æquali.

Nunc in præſenti vitâ manent fides, ſpes, charitas, utpote ad perfectam juſtitiam neceſſariæ: inter has autem maxima eſt charitas, & omnium donorum Dei præſtantiſſima.

Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, tria hæc: major autem horum eſt charitas.

Commentarius in Cap. 13.

℣. 1. SI *linguis hominum*...

Viam aperit omnibus aliis excellentiorem, quam in fine præcedentis capitis promiſit.

Hæc via charitas eſt, quam ſuper omnia chariſmata præcellere probat: & quia donum linguarum Corinthii pluris faciebant; hinc Apoſtolus, qui in præcedenti capite, quaſi Corinthiorum judicium damnans, hoc linguarum donum in ultimo loco ſemper collocavit, in hoc capite, Corinthios pariter perſtringens, à dono linguarum charitatis præcellentiam incipit oſtendere.

Si linguis omnium hominum, ſeu nationum ubique terrarum degentium, loquar; imò *ſi linguis Angelorum*, id eſt, linguâ omnibus humanis præſtantiore loquar.

Hyperbole eſt, ſignificans per exaggerationem linguas, ſeu idiomata quæ ſunt, aut eſſe poſſunt, ſive in terrâ, ſive in cælo.

Charitatem autem non habeam; factus ſum velut æs reſonans, aut cymbalum tinniens. ἀλαλάζον. vox ficta ex ſimilitudine ſoni reciproci, & undantis æris concavi, ſicut *tara tantara* ex ſono tubæ, ait Fromondus.

Sicut hæc ſtrepitum quidem edunt, forſan & audientem delectant, ſed inutiliter ſibi laborant; niſi quòd ſeipſa, dum crepant, deterunt; ita & ego ſine charitate omnibus loquens linguis, factus ſum homo inanis & vanus, mihi infructuoſus, licèt aliis forſitan non ingratus & inutilis.

Sola cordis lingua auditur à Deo.

Sola cordis lingua, charitas, auditur à Deo, ipſi grata eſt, & nobis utilis.

℣. 2. *Et ſi habuero prophetiam*...

Creſcit oratio; prophetiæ donum pluris æſtimandum eſt, quàm donum linguarum, ut in capite 14. ℣. 5. dicetur.

Supponamus itaque quòd prophetandi donum habeam perfectiſſimum, ſive ad futura prædicenda, ſive ad ſcripturas abſtruſiores explicandas.

Adde quòd & per ſapientiæ donum, omnia etiam altiſſima fidei myſteria intelligam:

Imò & quòd per ſcientiæ donum, illa aliis intelligenda, & quaſi palpanda proponam.

Adde tandem, quòd tantam, tamque intenſam fidem habeam, ut montes transferre poſſim, reſque inſolitas & ſtupendas efficere;

Si tamen charitatem non habuero, nullius apud Deum ero pretii, nulliuſque meriti.

Iſta quidem magna ſunt, ſed ego nihil ſum, Auguſtinus.

℣. 3. *Etſi diſtribuero*....

Magnum ſanè & rarum eſt omnia ſua in pauperum uſus erogare: majus & rarius eſt corpus ſuum rogo tradere comburendum.

Licèt tamen omnes meas facultates, non partem tantùm, ſed omnes, pauperibus nutriendis diſtribuero.

Hoc opitulationes ſpectat.

Licèt ergo corpus meum (miſerorum juvandorum gratiâ) flammis tradidero, itaut vivus ardeam. quæ mors eſt omnium teterrima, ait D. Chryſoſtomus.

Si hæc ſine charitate aut faciam aut patiar, nihil mihi proderunt ad vitam æternam.

Hæc poſſunt ob inanem gloriam fieri, ſicut Apoſtolorum tempore *peregrinus* philoſophus, publicè in ludis olympicis, pro inani gloriâ, ſeſe flammis tradidit comburendum. Hoc refert Lucianus, qui præſens aderat.

Charitas abſolutè neceſſaria.

Ex dictis concludenda reſtat, non modò charitatis præcellentia, ſed & neceſſitas abſoluta.

Sine charitate mihi inutilia ſunt omnia chariſmata.

Sine charitate mihi non proſunt omnia virtutum opera, etiam rariſſima & difficillima.

Omnia noſtra exteriora Deus æſtimat ex charitate; ipſum martyrium ex charitate penſat.

Debet ergo charitas ante omnia deſiderari.

Et hoc Apoſtolus ita Corinthios, chariſmatum zelatores, docet, ut & idem nos doceat.

Hanc itaque æſtimemus, hanc ſuper omnia expetamus; ſine quâ nulla ſalus: ſine quâ omnia nihil.

Ideò frequenter expetenda.

O Deus charitas! da mihi charitatem, bonitatis tuæ participationem; ſine quâ nihil bonum, nihil tibi gratum; per quam bonus efficiar, tibi gratus, tuus verè filius, te ſuper omnia diligens; ut tuæ divinæ bonitatis nunc particeps factus, fiam aliquando Divinæ tuæ beatitudinis particeps.

℣. 4. *Charitas patiens eſt*....

Demonſtratâ charitatis præcellentiâ ob neceſſitatem, probat nunc ejuſdem excellentiam ob omnimodam illius utilitatem.

Porro eam per dotes & proprietates ita deſcribit, ut unuſquiſque, non Corinthiorum duntaxat, ſed & noſtrûm, poſſit agnoſcere num habeat charitatem, ſuper omnia neceſſariam & ad omnia utilem.

Charitas patiens eſt. Gr. & Syr. longanimis. *Benigna*, id eſt, ſuavis, comis, commoda, benefica.

Moroſos & contentioſos carpit, ait Theophylactus.

Charitas patiens eſt, non formaliter, ſed cauſaliter, id eſt, patientiam parit.

Omnis virtus à charitate eſt, non elicitivè, ſed imperativè.

Regina virtutum cùm ſit, eorum actus imperat, dirigit, format & perficit.

Non æmulatur, id eſt non invidet. Hoc propter invidos dixit. D. enim Paulus ita charitatis elogium & picturam hîc facit, ut & medicinam Corinthiis præbeat, eorum ægritudinibus ſanandis aptiſſimam.

Recordare dictorum, cap. 12. ℣. 4. de ſpiritualibus Corinthiorum infirmitatibus circa chariſmata & eorum uſum; & hîc earum medelam obſervabis, poſt D. Chryſoſtomum hom. 34. & Theophylactum.

Charitas remedium univerſale.

Charitas univerſale remedium, ſeu omnium ſpiritualium ægritudinum medicina & medela.

Non agit perperam, Syr. non eſt tumultuoſa. Variè admodùm explicatur hoc *perperam*, perversè,

procaciter, protervè, temerariè, diſſimulatoriè, petulanter & jactabundè, ſtultè, inſulsè, ſtolidè.

Non eſt petulans & jactabunda, quod eſt primum genus, ſuperbiæ, ait Fromondus.

Non inflatur. Superbiæ vento ex ſui exiſtimatione nato; quod eſt alterum ſuperbiæ genus.

Hoc ad arrogantes.

℣. 5. *Non eſt ambitioſa.* Gr. non indecorè agit. Syr. non patrat quod pudendum eſt, ſeu cavet quidquam agere, quod turpe ſit.

Menochius. Non ſe gerit indecorè & impudenter, ſed eſt modeſta & verecunda.

Hoc noſter interpres expreſſit, dicens: *non eſt ambitioſa.* Aſpiciebat ad id quod faciunt ambitioſi, dum honoris captandi gratiâ, ad vilia & pudenda obſequia ſeſe demittunt.

Omnem ſuperbiam à charitate removet.

Non quærit quæ ſua ſunt, id eſt publicum potius quàm ſuum quærit commodum.

Non irritatur, id eſt, non exacerbatur, ſeu modum ſervat in irâ: læſa vindictam non appetit, ſed condonat offenſas.

Non cogitat malum, id eſt, non facilè malum de quoquam ſuſpicatur, ſed omnia in bonam partem accipit.

℣. 6. *Non gaudet ſuper iniquitate.* Gr. ſuper injuſtitiâ. D. Chryſoſtomus non lætatur iis quibus malè fit.

Non gaudet aut de peccato proximi, aut de malo, quod ei accidit.

Hucuſque mala recenſuit charitati contraria, & quæ removet charitas.

Congaudet autem veritati, id eſt, de veritate. Veritas hîc probitatem, integritatem, juſtitiam ſignificat.

Reſumuntur hîc charitatis proprietates.

Itaque jungenda hæc. *Charitas patiens eſt, benigna eſt, congaudet de bono proximi, quaſi de ſuo.*

℣. 7. *Omnia ſuffert*, id eſt, aliorum defectus tolerat & ſilentio tegit Gr. στέγει Fulcit, tolerat, ſuſtinet; inſtar trabis.

Omnia credit: ſcilicèt, prudenter credenda, & quæ credita non nocent.

Omnia ſperat, id eſt, omnia bona de proximo ſperat, illius converſionem, &c. de nullo deſperat.

Omnia ſuſtinet, calumnias, perſecutiones, ipſam mortem.

Ex dictis collige quòd charitas omnium virtutum ſit utiliſſima, quia omnia per eam mala vitantur; omnia bona geruntur, ait D. Thomas.

Observatio Moralis.

Ex dictis agnoſce, an charitatem habeas, præſtantiſſimum Dei donum.

Vide an vitia viceris, quæ procul à ſe repellit charitas? an nulli invideas? an perperam non agas? an faſtu non intumeſcas? an ambitu non inſoleſcas? non tua quæras? læſus non appetas vindictam? malum non facilè ſuſpiceris? non læteris iis quibus malè fit?

Vide an bona geras quæ charitas imperat? an ſis patiens, beneficus, de bono proximi gaudens; illius defectus tolerans; omnia de illo bona credens, omnia ſperans, omnia ſuſtinens?

Si ex effectibus in te charitatem, eminentiſſimum Dei donum agnoveris, Deo, ipſi charitati & charitatis authori, gratias age; Deoque gratus, & ut ejus filius dilectiſſimus, in dilectione ambula, creſce,

A proſice, actibus & operibus in charitate & ex charitate elicitis.

Sin verò ex effectibus contrarium agnoveris, ingemiſce, ora, deſidera, enitere, labora, ut virtutem habeas, omnium virtutum maximè neceſſariam; ſine quâ nulla virtus; omnium virtutum maximè utilem, quæ omnia mala removet, omnia bona gerit.

℣. 8. *Charitas nunquam excidit.*

Altam charitatis ſuper omnia alia dona præcellentiam aggreditur depingere, ob perpetuam ejus durationem.

Cætera temporalia ſunt, in hac tantùm vitâ manent; charitas etiam in ſtatu patriæ permanet.

B *Nunquam excidit*, id eſt, quantùm eſt ex ſe, non ceſſat, non deſtruitur, non moritur: in cælo enim perficitur, non deſtruitur.

Dicitur, quantùm eſt ex ſe; ut indicetur, quòd ſponte ſuâ hominem non deſerat, niſi per peccatum mortale expellatur.

Secus eſt de pleriſque cæteris donis & gratiis, quæ abolenda ſunt.

Sive prophetiæ evacuabuntur. Gr. otioſæ reddentur: nullus in cælo eorum erit uſus.

Ibi non erit futurorum prædictio, nec obſcurorum explicatio: ſed omnes præſentiſſimam & clariſſimam rerum cognitionem habebunt in verbo.

Sive linguæ ceſſabunt. Hujus doni nullus tunc erit uſus, quia nullus ibi erudiendus.

C Linguæ ergo peregrinæ & variæ ceſſabunt in cælo, omnes unâ voce Deum laudabunt. Sanctus, ſanctus, ſanctus.

Sive ſcientia deſtruetur. Scientia, ſcilicèt, noſtra Theologica, obſcuris fidei principiis innixa, & conſequenter obſcura, adveniente lumine gloriæ diſſipabitur.

℣. 9. *Ex parte enim cognoſcimus...*

Probat quod dixit, ſcientiam & prophetiam deſtruendas, de quibus major videtur eſſe dubitandi locus

Probat autem 1° ex imperfectione illarum.

Pars rationem habet imperfecti, ait D. Thomas. Revera in verſu ſequenti opponitur ei, *perfectum.*

Hinc Syr. Modicum enim ex multo cognoſcimus, & modicum ex multo prophetamus.

D Omnis ergo noſtra cognitio de Deo, rebuſque Divinis imperfecta eſt, tum quia parva & modica, quanta enim ignorant doctiſſimi? tùm quia obſcura, utpote, in fide fundata.

Prophetarum item cognitio imperfecta; quia pauca tantùm & aliqua, non omnia eis revelantur; & obſcurè tantùm ſub integumento ſymbolorum, verborum, idæarum, imaginum & ænigmatum.

℣. 10. *Cùm autem venerit quod perfectum...*

Cùm ergo advenerit lumen gloriæ, & per illud clara Divinæ eſſentiæ viſio, evaneſcet ſcientia imperfecta & Theologiæ & Prophetiæ. Omnes tunc perfectè & clarè cognoſcent veritatem.

℣. 11. *Cùm eſſem parvulus....*

Secundò, hoc idem probat & illuſtrat ſimilitudine.

E Status hujus vitæ præſentis eſt quaſi pueritia, imò infantia; vita futura eſt quaſi ſtatus virilis.

Nunc quaſi infantes balbutimus, pueriliter cogitamus & ſentimus; tunc autem ut viri cogitabimus, loquemur, diſcurremus, judicabimus.

Cùm eſſem parvulus, ſeu infans, *loquebar* ut infans, balbutiendo; *ſapiebam*, ſentiebam ut parvulus

lus, imprudenter. *Cogitabam ut parvulus*, vana & pucrilia.

Quando autem factus ſum vir plenæ ætatis, abolevi, abjeci cogitationes, ſenſus & modos pueriles, obliteravi puerilia; animumque virilem indui.

Ita & nunc quaſi pueri de Deo, rebuſque Divinis cogitames, balbutimus; ubi verò ſtatum perfectum attigerimus, ceſſabit imperfecta & obſcura cognitio, ſuccedet perfecta, claraque viſio.

℣. 12. *Videmus nunc per ſpeculum*....

Tertiò, probat alterâ ſimilitdine.

Syr. Nunc quaſi per ſpeculum cernimus in ænigmate, &c.

Nunc in præſenti vitâ Deum *videmus*.

Per ſpeculum, Non in ſe, non directè, & immediatè; ſed indirectè & per radios reflexos, ex creaturis, ex ſcripturis. *Per ſpeculum*, fidei obſcurum; & ideò *in ænigmate*, in involucro ænigmatis, in umbroſis ſimilitudinibus, difficulter & obſcuè.

Ænigma. Propoſitio obſcura, obvoluta & cognitu, ſeu penetratu difficilis.

A *Tunc autem facie ad faciem*, id eſt in ſe clarè, diſtinctè, immediatè in ſuâ eſſentiâ.

Nunc cognoſco ex parte, id eſt pauca & imperfectè, tunc autem perfectè, diſtinctè, latè, mihi patebunt omnia.

Deum intuebor, ſicut me Deus intuetur: ipſum videbo ſicuti eſt, & in ſuâ eſſentiâ, ſicut me videt in meâ eſſentiâ & ut ſum à parte rei, clariſſimè & diſtinctiſſimè. Intellige, ſimili cognitione, non æquali. Nec enim Deum comprehendam.

℣. 13. *Nunc autem manent fides*....

Denique Apoſtolus charitatem elevat ſupra fidem & ſpem.

Nunc quidem *fides*, *ſpes*, *charitas*. Ad juſtificationem neceſſariò requiruntur in omnibus, *tria hæc*,
B non unum tantummodò, aut alterum; ſed tria ſimul: non in aliquibus tantùm, ut v. g. prophetia, donum linguarum; ſed in omnibus.

In his autem maxima & præſtantiſſima eſt charitas, Regina, formaque virtutum, ſine quâ cæteræ ſunt informes, mortuæ & inutiles.

Pro Corollario Pietatis ſit Concluſio ſequens ex dictis.

CHARITAS ergo omnium virtutum maxima.

Tùm quia maximè neceſſaria, ℣. 1. 2. 3.

Tùm quia maximè utilis, ℣. 4. 5. 6. 7.

Tùm quia maximè duratura, ℣. 8. 9. 10. 11. 12. 13.

Hinc omnibus præferenda, & ideò præ cæteris deſideranda, quærenda, cuſtodienda, colenda, perficienda. Vide in initio capitis ſequentis.

C An autem illam habeas, agnoſce ex effectibus, de quibus in ℣. 4. 5. 6. 7. hujus capitis. Vide præſertim dicta in fine verſûs ſeptimi.

Analyſis Capitis Decimi-Quarti.

EX *dictis de charitatis excellentiâ in capite decimo-tertio;*

Primò.

Concludit charitatem ante omnia deſiderandam eſſe, & ardenti conatu inſectandam: chariſmata autem ex charitate appetenda, ac maximè prophetiam.

Secundò.

Multis rationibus, & ſimilitudinibus probat à ℣. 2. uſque ad ℣. 25. prophetiam dono linguarum, quo maximè gloriabantur Corinthii, præferendam eſſe.

Quia utilior eſt ad ædificationem, ℣. 2. uſque ad 13.

Utilior ad orationem, tùm privatam, tùm publicam, à ℣. 14. uſque ad 17.

Ab utilitate Paulus dijudicat de donis, & Corinthios hortatur ut ſimiliter judicent, ℣. 18. 19. 20.

Utilior denique, quia fidelibus prodeſt, & infidelibus, nullique nocet unquam: donum verò linguarum, quod propter infideles convertendos, datum eſt Eccleſiæ; illis non ſemper prodeſt; imo aliquando nocet infidelibus & fidelibus idiotis, à verſu 21. uſque ad 26.

Tertiò.

Modum præſcribit Apoſtolus, quo in Eccle-
D *ſiâ donis illis uti debeant.*

Primò ſtatuit in genere, ut illis ad Eccleſiæ ædificationem utantur.

Secundò circa donum linguarum ſtatuit, ut duo, aut tres ad ſummum, ſucceſſivè loquantur, & unus interpretetur: quòd ſi deſit interpres; taceat ille, qui linguarum donum habet.

Tertiò circa donum prophetiæ ſtatuit ut duo, aut tres prophetæ ſucceſſivè loquantur: cæteri verò prophetæ diſcernant ac judicent de eo, quod à prophetantibus dicitur, ℣. 27. 28. 29.

Quòd ſi tunc temporis nova fiat alicui audientium revelatio; taceat qui prophetabat, & huic det locum; nec dicat: non poſſum tacere:
E *ſiquidem ſpiritus prophetiæ ſubjectus eſt prophetis, ℣. 30. 31. 32. 33.*

Quartò.

Mulieribus in Eccleſiâ ſilentium penitùs indicit, ita ut nec poſſint interrogare: cujus ſtatuti varias dat rationes, ℣. 34. 35. & quia contrarium fiebat apud Corinthios, illos acriter objurgat ℣. 36.

Quintò.

Statuta ſua aſſerit eſſe Domini mandata; quæ,

quæ, ut talia, debent ob omnibus, etiam prophetis, ſuſcipi & obſervari. ℣. 37. 38.

Illa omnia ad tria reducit: primum, ut donum prophetiæ præſertim expetant; ſecundum,

A *ut donum linguarum non ſupprimant; tertium, ut omnia fiant honeſtè & ordinatè, ℣. 39. 40.*

Caput Decimum-Quartum.

Textus.

1. **S**ECTAMINI charitatem,

Æmulamini ſpiritualia:

Magis autem ut propheteris;

2. Qui enim loquitur linguâ, non hominibus loquitur, ſed Deo: nemo enim audit. Spiritu autem loquitur myſteria.

3. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem.

4. Qui loquitur linguâ, ſemetipſum ædificat: qui autem prophetat, Eccleſiam Dei ædificat.

5. Volo autem omnes vos loqui linguis,

Magis autem prophetarè.

Nam major eſt qui prophetat, quàm qui linguis loquitur:

Niſi fortè interpretetur, ut Eccleſia ædificationem accipiat.

6. Nunc autem, fratres, ſi venero ad vos linguis loquens;

Quid vobis prodero, niſi vobis loquar,

Aut in revelatione;

Aut in ſcientiâ;

Aut in prophetiâ;

Aut in doctrinâ?

7. Tamen quæ ſine animâ ſunt vocem dantia,

Sive tibia, ſive cythara,

Niſi diſtinctionem ſonituum dederint;

Quomodò ſcietur id quod canitur, aut quod cytharizatur?

8. Etenim ſi incertam vocem det tuba; quis parabit ſe ad bellum?

Paraphraſis.

CUM tanta ſit charitatis utilitas & excellentia; hanc ſuper omnia ardenter deſiderate, & omni veſtro conatu inſectamini:

Spiritualia nihilominus chariſmata ne negligatis,

B ſed ex charitate appetite, maximè verò utiliora;

Ac ideò prophetiæ donum, quod multò utilius eſt dono linguarum:

Qui enim linguâ ignotâ loquitur, ſoli Deo loquitur, cujus laudes verbis peregrinis profert; hominibus verò non loquitur, qui eum non intelligunt: ſancto tamen afflatus Spiritu, loquitur divina ſecreta, & ideò reverendus.

Qui verò prophetæ munere fungitur, non Deo tantùm loquitur, ſed & hominibus, quos ſuis ſermonibus ædificat, adhortatur & ſolatur: hominibus ergo utilior eſt propheta, quàm qui linguis loquitur.

Hic ſibi ſoli prodeſt, ſemetipſum devotionis affectu, & eorum quæ dixit intelligentiâ, ædificando:

C ille toti prodeſt Eccleſiæ, quam ſermonibus ſuis ædificat: quanta ergo inter utrumque utilitatis differentia?

Ne propter hæc tamen putetis quòd linguarum donum depretiare velim; illud tanti facio, ut optarim ego, ſi Deo placeret, vos omnes linguis loqui; hoc donum magnum eſt, & à Spiritu ſancto eſt: Sed, ut dixi ℣. 1. magis opto, ut prophetiæ donum, quod utilius & præſtantius eſt, habeatis:

Major enim eſt, qui prophetam agit, quàm qui linguis loquitur:

Niſi is ſtatim vulgari linguâ interpretetur quæ dixit, ut inde Eccleſia ædificationem accipiat; tunc enim ille par eſt prophetæ.

Ut hujus interpretationis neceſſitatem clariùs intelligatis; ſupponamus quòd nunc primùm ad vos veniam, linguiſque tantùm ignotis loquar;

D Quid inde percipietis utilitatis? niſi ſic loquar vobis, ut

Vel altas & arcanas quaſdam veritates aperiam per ſapientiæ donum;

Vel per ſcientiæ donum res fidei reddam vobis intelligibiles;

Vel per prophetiam abſtruſiora ſcripturæ loca vobis explicavero;

Vel quod proprio ſtudio didici, vobis communicem methodico modo, ſeu catechiſtico.

Alia non deſunt exempla, quibus rem eamdem reddam vobis ſenſibilem; videte inſtrumenta inanima, ſonum tamen voci ſimilem reddentia;

E Sive tibia ſit & alia hujuſmodi, quæ flatu reſonant, ſive cythara & alia quæ tactu pulſantur & ſonant:

Hæc omnia ſi tantùm ſonent, & diſtinctos non dederint ſonos;

Quid proderunt? cùm nullus agnoſcat quid aut tibia, aut cytharâ canitur.

Similiter & tuba, quæ vox quædam eſt publica, ſi ſonitum confuſum & indiſtinctum dederit; quis miles ad pugnam ſeſe præparaverit?

KKk

A Sic igitur & vos linguis loquentes ignotis, niſi per interpretationem ſermonem veſtrum reddatis intelligibilem; quomodò quis percipiet quod dicitis? ſanè vocem in aëra ſpargitis inutiliter, nihil proficitis.

Et revera tam multa & tam varia ſunt idiomatum genera in mundo: nulla quippe natio ſine ſuo idiomate proprio.

Si ergo neſciero vocum ſignificationem, ero illi qui meam linguam non novit, barbarus, & ipſe mihi barbarus erit;

Propterea vos, ô Corinthii, cùm ſpiritualium chariſmatum æmulatores ſitis; optate ut ea habeatis, unde major Eccleſiæ proveniat utilitas. B

Ac proinde qui donum habet linguis ignotis loquendi; à Deo petat gratiam interpretandi: (tunc enim utilior erit, non ad exhortandum tantùm, ſed & ad orandum.)

Nam ſi ego, v. g. orem linguâ mihi ignotâ;
Affectus quidem meus, à Spiritu ſancto motus, orat;
Sed meus intellectus, quia verba non intelligit, ſine fructu refectionis eſt: mereor quidem, ſed non reficior.

Quid ergo faciendum? dabo operam, ut non cordis affectu tantùm orem, ſed & mentis intelligentiâ; ut Dei laudes canam, & devotionis affectu, & C mentis attentione.

Alioquin; id eſt, niſi donum habeas interpretandi, ſi Deum publicè laudaveris, laudes ejus linguâ proferens aliis ignotâ;
Quomodò qui rudis populi locum tenet, ipſeque rudis & illiteratus, in fine precum tuarum, quas non intellexit, reſpondebit *Amen*.

Tua quidem laus & Dei benedictio ſancta eſt, Deo grata, & tibi meritoria; ſed ex eâ proximus non ædificatur, quia non percipit eam:
Orandum ergo, ut cum dono linguarum, detur & tibi gratia interpretationis, ut utilior ſis & exhortationibus, & orationibus.

Quod ad me, gratias ago Deo meo, quòd nullum ſit apud vos ſermonis genus, quod ego non intelligam & loquar; hoc Dei donum eſt, illudque D pluris facio:

Sed nihilominus malo in fidelium cœtu, pauca verba à me intellecta, & aliis à me explicata loqui ad eorum inſtructionem; quàm innumera proferre in linguâ auditoribus meis ignotâ.

Huic noſtro ſenſui & judicio conformamini, fratres chariſſimi: & ne inpoſterum, ſicut pueri, de rebus judicetis ex apparentiâ; ſed ex utilitate, ſicut viri prudentes: & conſequenter prophetiæ donum, utpote omni modo utilius dono linguarum præferte, illudque magis appetite.

Opto quidem vos repueraſcere, non quoad inopiam judicii, ſed quoad innocentiam animi: volo autem vos prudentiâ & judicio viros eſſe perfectos. E

Hoc meum judicium & deſiderium Scripturæ teſtimonio conforme eſt: Iſaiæ enim 28. ỹ. 11. 12. ſcriptum eſt: variis linguis & diverſis idiomatibus loquar populo huic Judæo, nec tamen ad me convertentur.

Hoc probat donum linguarum, quod Eccleſiæ datum eſt, non propter fideles præcipuè; ſed præſertim propter infideles convertendos, non ſuum ſemper effectum habere:
Prophetiæ verò donum, quod datum eſt Eccleſiæ præcipuè propter fideles confirmandos, promovendos, &

9. Ita & vos per linguam niſi manifeſtum ſermonem dederitis; quomodò ſcietur id quod dicitur? eritis enim in aëra loquentes.

10. Tam multa, ut puta, genera linguarum ſunt in hoc mundo: & nihil ſine voce eſt.

11. Si ergo neſciero virtutem vocis, ero ei, cui loquor, barbarus: & qui loquitur, mihi barbarus.

12. Sic & vos, quoniam æmulatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem Eccleſiæ quærite ut abundetis.

13. Et ideò qui loquitur linguâ, oret ut interpretetur.

14. Nam ſi orem linguâ,
Spiritus meus orat,
Mens autem mea ſine fructu eſt.

15. Quid ergo eſt? Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente.

16. Cæterùm ſi benedixeris ſpiritu;
Qui ſupplet locum idiotæ, quomodò dicet, *Amen* ſuper tuam benedictionem? quoniam quid dicas neſcit.

17. Nam tu quidem bene gratias agis; ſed alter non ædificatur.

18. Gratias ago Deo meo, quòd omnium veſtrûm linguâ loquor.

19. Sed in Eccleſiâ volo quinque verba ſenſu meo loqui, ut & alios inſtruam; quàm decem millia verborum in linguâ.

20. Fratres, nolite pueri effici ſenſibus;
Sed malitiâ parvuli eſtote: ſenſibus autem perfecti eſtote.

21. In lege ſcriptum eſt: Quoniam in aliis linguis, & labiis aliis loquar populo huic, & nec ſic exaudient me, dicit Dominus.

22. Itaque linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus:
Prophetiæ autem non infidelibus, ſed fidelibus.

23. Si ergo conveniat univerſa Eccleſia in unum,

Et omnes linguis loquantur;

Intrent autem idiotæ,

Aut infideles;

Nonne dicent quòd inſanitis.

24. Si autem omnes prophetent;

Intret autem quis infidelis, vel idiota;

Convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus.

25. Occulta cordis ejus manifeſta fiunt:

Et ita cadens in faciem,

Adorabit Deum,

Pronuntians quòd verè Deus in vobis ſit.

25. Quid ergo eſt, fratres? Cùm convenitis;
Unuſquiſque veſtrûm pſalmum habet,

Doctrinam habet,
Apocalypſim habet,
Linguam habet,
Interpretationem habet,

Omnia ad ædificationem fiant.

27. Sive linguâ quis loquitur;

Secundùm duos, aut ut multum tres, & per partes,
Et unus interpretetur.

28. Si autem non fuerit interpres;
Taceat in Eccleſiâ:

Sibi autem loquatur & Deo.

29. Prophetæ autem duo aut tres dicant,

Et cæteri dijudicent.

30. Quòd ſi alii revelatum fuerit ſedenti;

Prior taceat.

31. Poteſtis enim omnes per ſingulos prophetare,
Ut omnes diſcant & omnes exhortentur.

A conſolandos; hos effectus ſemper habet in illis: ergo utilius eſt, & magis appetendum; & eò maximè appetendum, quò ſic pluribus prodeſt, ut nemini noceat. Non ita de linguarum dono, quod aliquando nocet fidelibus & infidelibus.

Hoc patebit ſuppoſitione factâ. Supponamus ergo quòd univerſa quædam Eccleſia particularis in unum conveniat cœtum;
Et quòd omnes, nemine interpretante, linguis loquantur ignotis:
Supponamus & quòd tunc in hunc cœtum intrent idiotæ, linguarum ignari;
Vel quòd aliqui Pagani, curioſitatis gratiâ, illuc ſubrepant;
B Nonne omnes illi vos inſanos reputabunt, qui loquimini quæ nullus intelligit: in hoc ergo caſu, linguæ fidelibus & infidelibus nocebunt.

Contrarium prorſus eveniet, ſi ſoli prophetæ loquantur, & linguâ vulgari Chriſtianas veritates explicent;
Tunc enim ſi quis vel infidelis, vel idiota intraverit; non vos arguet & damnabit, ut ſuprà:
Sed ipſe à prophetantibus arguetur, & damnabilis demonſtrabitur.

Etenim peccata, quæ in corde ſuo occulta gerit, prophetæ divini verbi lumine detegent, eique manifeſtabunt;
C Unde fiet, ut peccatorum ſuorum conſcientiâ tactus, cadat pronus in faciem, ſeque peccatorem agnoſcens, Deum pro miſericordiâ obtinendâ, tremens & pœnitens adoret,
Palam confitens, quòd verè Deus per ſua dona ſit in vobis.
Quo caſu, prophetia fidelibus & infidelibus prodeſt.

Quid ergo faciendum eſt? Quoties ad cœtus publicos convenitis;
Quicumque ex vobis divinitùs habuerit vel pſalmum, ſeu canticum ſpirituale ad Dei laudem,
Vel inſtructionem populo utilem,
Vel aliquam revelationem ſibi factam,
Vel donum peregrinis linguîs loquendi,
Vel interpretandi donum; nihil horum negligaD tur:
Sed hæc omnia decenti ordine, & ad publicam conventûs ædificationem fiant.

Quod ad linguarum donum ſpectat; detur & illi ſuus locus:
Sed ità, ut duo tantùm, aut ad ſummum tres ſucceſſivè in quolibet conventu loquantur;
Et unus ſit ſemper, qui linguâ vulgari explicet populo quæ illi linguâ peregrinâ dixerunt.

Quòd ſi deſit qui poſſit interpretari;
Taceat ille, qui linguarum donum habet, expectetque tempus quo poſſit fructuoſè uti ſuo dono:
E Interim ſibi ſoli ſecretò loquatur & Deo, cæteros verò non perturbet.

Quod autem ad prophetas attinet; duo aut tres ex illis ſucceſſivè loquantur:
Cæteri verò prophetæ judicent verine ſint, an falſi prophetantium ſermones.

Quòd ſi, uno prophetante, Deus alium ex prophetis aſſidentibus afflaverit;
Tunc qui prior prophetabat, taceat, & det alli prophetandi locum.

Si hic ſervetur modus & ordo; poteritis omnes ordine veſtro prophetare,
Ut omnes inſtructionem & exhortationem à vobis accipiant.

Nec eſt quòd quis dicat, divinitùs urgeor, ideò nec tacere, nec differre poſſum; etenim ſpiritus prophetiæ ſubditus eſt prophetis: liberè loquuntur & tacent. A

32. Et ſpiritûs prophetarum prophetis ſubjecti ſunt.

Nam Deus eſt pacis ſpiritus, non tumultûs & diſſidii: eſſet verò diſſidii ſpiritus, ſi omnes ad ſimul loquendum ſic impelleret, ut liberi non eſſent: unus ergo poſt alterum loquatur, ſicut in omnibus Eccleſiis doceo.

33. Non enim eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis: ſicut & in omnibus Eccleſiis ſanctorum doceo.

Quod ad mulieres hac in re ſpectat; taceant omninò in Eccleſiis:

34. Mulieres in Eccleſiis taceant:

Nec enim illis alicubi in Scripturis permiſſum eſt publicè loqui, aut concionari:

Non enim permittitur eis loqui;

Sed in lege præceptum eſt eis ut viris ſuis ſubditæ ſint: ſuam ergo ſubjectionem ſuo teſtentur ſilentio.

Sed ſubditas eſſe ſicut & lex dicit.

Quòd ſi quid non intellexerint, illudque velint addiſcere; domi maritos ſuos interrogent: in Eccleſiâ verò nec doceant, nec interrogent. B

35. Si quid autem volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent:

Quia prorſus indecorum eſt mulierem in cœtibus ſanctorum loqui.

Turpe eſt enim mulieri loqui in Eccleſiâ.

Quam ob cauſam, ô Corinthii! ritum ab omnibus obſervatum, vos non ſervatis? an à vobis proceſſit Evangelii prædicatio? ut aliorum ſitis exemplar, cæterique ad morem veſtrum adſtringantur:

36. An à vobis verbum Dei proceſſit?

Aut ad vos ſolos pervenit Evangelium, ut pro veſtro libitu, nullâ ad alios habitâ ratione, ritus ordinetis?

Aut in vos ſolos pervenit?

Si quis apud vos videtur eſſe propheta, vel à ſancto Spiritu afflatus; ſciat & cognoſcat quæ ſcribo vobis, & deprehendet quòd Chriſti Domini mandata ſunt, non mea: etenim non ex me, ſed ex ejus ſpiritu & voluntate hæc ſtatuo. C

37. Si quis videtur propheta eſſe aut ſpiritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quia Domini ſunt mandata.

Si quis autem hoc ignorat, aut ignorare vult, ut contradicat; ſciat quòd viciſſim à Chriſto Domino ignorabitur, in die ſcilicet, quâ ſibi dicenti: Domine, in nomine tuo prophetavimus; reſpondebit: Non novi vos.

38. Si quis autem ignorat, ignorabitur.

Itaque ut tribus verbis totum hunc ſermonem concludam; optate & expetite præcipuè prophetiæ donum, quia utilius.

39. Itaque, fratres, æmulamini prophetare;

Dono linguarum præditos ne prohibeatis loqui, eo quo ſtatui ordine & modo.

Et loqui linguis nolite prohibere.

Omnia in veſtris cœtibus honeſtè & ordinatè fiant.

40. Omnia autem honeſtè & ſecundùm ordinem fiant.

Commentarius in Caput Decimum-Quartum.

℣. 1. SECTAMINI *charitatem.* Gr. perſequamini &c. Syr. currite poſt charitatem.

Concluſio ſequens ex dictis in toto capite præcedenti.

Cùm charitas tantæ ſit neceſſitatis, tantæque utilitatis; & ideò tantæ ſuper omnia chariſmata excellentiæ: hanc, fratres, omni ſtudio, omnique conatu inſectemini, donec apprehendatis eam.

Æmulamini. Gr. autem, id eſt, ne tamen negligatis, ſed amate, appetite. *Spiritualia*, ſupple chariſmata. *Magis autem*, id eſt, maximè verò donum prophetandi, donum docendi & explicandi myſteria fidei, Scripturaſque ſacras & earum latentes ſenſus explanandi, ut dictum eſt cap. 12. ℣. 10. & ut patebit ex ſequenti verſu 3. & 5. E

Perfectam prophetiæ deſcriptionem vide apud Cornelium à lapide & apud Eſtium.

MENS D. PAULI.

Paucis hîc multa conficit Apoſtolus.

PRIMÒ.

Corinthios, donorum æmulatores, docet ante omnia, charitatem ardenti ſtudio appetendam eſſe; & omni conatu perſequendam, donec habeatur: hæc ſola ſufficit; ſine hac omnia nihil; ideò eam perſequimini.

Qui perſequitur illud ſolum videt, quod perſequitur, & ad illud tendit & non deſiſtit, donec cœperit, ait D. Chryſoſtomus; & ideò dicit Apoſtolus, *perſequimini eam.* Hoc nos quoque faciamus, inquit idem Chryſoſtomus. *Verbum notandum.*

OBSERVATIO MORALIS.

Hoc ergo & nos quoque docet Apoſtolus: *Super omnia charitatem habete.* Coloſſ. 3.

Charitas virtutum regina, vos Deo conjungit, Deo ſimiles efficit, Dei filios conſtituit; ob eam & per eam, omnia vobis proficiunt ad ſalutem; ſine hac, omnia nihil ſunt.

Charitatem ergo toto vitæ tempore perſequamini, *Charitas*

Semper deſideranda. ni, cuſtodite, colite, perficite.

Abſceſſit à vobis? mio niſu, totiſque viribus currite poſt eam, nec deſiſtite, donec apprehendatis.

Amplectenda. Aſſecuti eſtis illam? amplectimini, cuſtodite diligenter, ne ſitis ei rebelles unquam, ſed ſemper obtemperantes.

Aſſiduè reſilit à nobis, quia non ad id quod oportet, eâ utimur, ſed omnia ei præferimus, ait D. Chryſoſtomus.

Colenda. Ut ergo non diſcedat, nec vos deſerat unquam, eam nuſquam deſerite, ſed ſemper colite, eam omnibus præferte; omnia veſtra, juxta ejus motus & præſcripta, facite. *Omnia veſtra in charitate fiant.*

Perficienda. Cuſtodiſtis illam? perficite. *Ambulate in dilectione*, ait Apoſtolus. Non ſufficit in charitate eſſe, ſed ambulandum in charitate: creſcendum continuè per bona opera, in charitate & ex charitate facta; per paſſiones ob Deum toleratas.

Hoc agere, eſt, eſſe verè Chriſtianum; eſt agere Chriſtianè; eſt perpetuò mereri, continuè diteſcere, inſtantanea & inania in ſolidas & plenas æternitates convertere.

Talibus enim convenit illud Apoſtoli: *Momentaneum & leve* (actionis &) *tribulationis noſtræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Secundò.

Eoſdem Corinthios docet ſpiritualia quidem chariſmata poſſe deſiderari, non ex vanitate; ſed ex charitate & ædificandi deſiderio.

Hinc utiliora magis appetenda.

Hinc prophetandi, ſeu docendi donum, magis appetendum, quam donum linguis extraneis loquendi.

Quia verò Corinthii hoc linguarum donum pluris faciebant, & de illo maximè gloriabantur; ut erroneum eorum judicium corrigat Apoſtolus, eoſque ab hac inani jactantiâ purget; multis rationibus & ſimilitudinibus, probat prophetiam dono linguarum præcellere; ideòque præferendam & magis deſiderandam.

Donum prophetiæ præferendum linguarum dono.

℣. 2. Qui enim loquitur...

Prima ratio ſumitur à majori utilitate in proximo ædificando.

Primò, quia utilius ad ædificationem. *Qui* linguâ peregrinâ & ignotâ *loquitur, Deo ſoli loquitur*; ſeu Deum ſolum auditorem habet; qui non verba tantùm intelligit; ſed & cordis affectum videt.

Seu *Deo loquitur*, cujus laudes verbis peregrinis profert; quemque glorificat.

Sed *hominibus non loquitur*; quia ipſum non intelligunt: ſupponitur enim quòd linguâ auditoribus ignotâ loquatur: illis ergo loquitur inutiliter.

Spiritu tamen loquitur myſteria, id eſt:

Spiritu ſancto tamen afflatus loquitur myſteria fidei, ſeu Divina ſecreta. Hincque non eſt contemnendus, quin imò reverendus.

Quia hoc donum depreſſit Apoſtolus, oſtendens non magnam ejus utilitatem eſſe; idcò rurſus extollit, ne videatur fruſtra datum, ait D. Chryſoſtomus.

℣. 3. Nam qui prophetat. Gr. prophetans verò, id eſt, at qui prophetat, *hominibus loquitur*, & prodeſt *ad ædificationem...* Myſteria quippe fidei & veritates Chriſtianas ſic explicat, ut auditores.

Ædificet incipientes, hortetur proficientes, ſoletur afflictos, ait D. Thomas.

Quid propheta hic. Hinc patet, quid per prophetam intelligat Apoſtolus; doctorem ſcilicet & concionatorem, qui ſuis ſermonibus fideles confirmat in fide, hortatur ad

A bonum, avertit à malo, ſolatur in afflictionibus.

Equidem futuri prædictio ad prophetiam pertinet; ſed & hæc etiam tria munia obibant antiqui prophetæ.

Tria munia concionatoris. Hinc etiam patet, quod ſit concionatoris munus; fidelium pietatem nutrire; eos ad bona opera hortari; in neceſſitatibus ſolari; hujuſque vitæ miſeriarum uſum docere, ad æternam felicitatem promerendam.

Ratio his duobus verſibus contenta, poteſt ſic in formam redigi. Utilius eſt Deum ſimul glorificare, & proximum ædificare; quam Deum glorificare tantùm: at qui linguis loquitur ignotis, Deum quidem glorificat; ſed proximum non ædificat: qui verò prophetat, Deum glorificat, & proximum ædificat: ergo utilius eſt prophetare, quàm linguis peregrinis loqui tantùm. B

℣. 4. Qui loquitur linguâ....

Qui linguâ ignotâ *loquitur*, ſibi ſoli prodeſt devotione & affectu, quo loquitur; *ſe ſolum ædificat* eorum intelligentiâ, quæ dicit.

Loquitur hîc Apoſtolus de iis, qui ſciunt quæ dicunt, ſed aliis explicare non poſſunt. D. Chryſoſtomus.

Qui autem prophetat, fidelium conventus ædificat, illiſque prodeſt.

Quantùm autem intereſt inter unum & Eccleſiam; tanta eſt hujus & illius differentia. Divus Chryſoſtomus. C

Hæc ratio quibuſdam videtur eadem eſſe cum præcedenti; illiuſque paucioribus reſumptio; ſed ſi benè attendatur, alia eſt, & primæ ſuperaddit; quod prophetia non tantùm ſit hominibus utilis, ſed & maximè utilis, toti ſcilicet hominum cœtui.

Mens Divi Pauli. *℣. 5. Volo autem.....* Obviat & occurrit falsò præmiſſorum intellectui, quaſi diceret.

Ne putetis quòd hæc vobis ſcribens, linguarum donum improbem; quin imò magni facio, & quantùm ad me attinet, velim ego, ſi Deo placeret, vos omnes linguis loqui: ſed hæc dico vobis, ut intelligatis quod magis optare debeatis, nimirum prophetiæ donum, ut 1° verſu dixi.

Nam major eſt... id eſt, quia utilior, & ideò dignior D eſt *qui prophetat*, ignaroſque docet; *quam qui linguis* externis *loquitur*: niſi qui linguarum donum habet; habeat & interpretandi donum, ad ædificationem Eccleſiæ.

Ex hoc verſu patet quòd aliquando ſeparabantur hæc duo dona; aliquando etiam in eâdem perſonâ reperiebantur: id eſt, qui loquebatur linguis, quæ dixerat interpretabatur: & hic erat par prophetæ, ait D. Chryſoſtomus: & is erat propheta, ait D. Thomas. quia interpretatio cujuſcumque ardui pertinet ad prophetiam.

Imò, ut addit D. Thomas, donum linguarum cum interpretatione, melius eſt quam prophetia: quia utrumque donum ſimul conjungitur.

℣. 6. Nunc autem, fratres, ſi venero....

E A ſemetipſo ſumit exemplum ad ſupradictorum confirmationem, nempe prophetiam dono linguarum utiliorem eſſe; niſi dono linguarum juncta ſit interpretatio.

Semper in ſui perſonâ, quæ ſunt gravia & moleſta agitat, ait D. Chryſoſtomus.

Nunc, id eſt, & ſanè ſi ego ipſe, &c. Ecce egomet &c. At verò ſi ego ipſe, vobis fratres, linguis loquar ignotis; quid inde percipietis utilitatis.

Niſi vobis loquar, id eſt, niſi quæ dico, *linguâ veſtrâ vobis exponam.*

Aut in revelatione, id eſt, aut per revelationem: veritates altas, ſed obſcuras vobis aperiendo dono ſapientiæ.

Aut in ſcientiâ, ant per ſcientiam: eas vobis ſenſibiles & quaſi palpandas reddendo per ratinnes humanas & per ſimibtudines & exempla, dono ſcientiæ.

Aut in prophetiâ, id eſt, aut per prophetiam; difficiliora Scripturæ loca vobis explicando more concionatorio.

Aut in doctrinâ, id eſt, aut per doctrinam: veritates Evangelii modo ſimpliciori & cathechiſtico vos docendo.

Quatuor iſta poſſunt ad duo reduci ſic. Niſi vos inſtuam, aut per revelationem, ſeu per prophetiam; aut per ſcientiam, ſeu per doctrinam.

Id eſt, niſi quod mihi revelatum eſt, vobis enuntiem prophetico, ſeu concionatorio modo; vel niſi quod proprio ſtudio didici, vobis communicem methodico & catechiſtico modo.

℣. 7. *Tamen quæ ſine animâ*..... Gr. inanima. Syr. res quæ ſunt inanimæ. Eamdem rem eleganti illuſtrat ſimilitudine, ductâ ab inſtrumentis, quæ ſunt quædam artificiales & fictitiæ linguæ.

Tamen, id eſt, quinetiam. Nam & inſtrumenta, animâ, ſenſuque carentia, quæ ſonum tamen reddunt voci ſimilem.

Sive tibia, & alia quæ flatu pulſantur & ſonant.

Sive cythara, & alia hujuſmodi quæ tactu pulſantur & reſonant.

Hæc, inquam, & alia, niſi diſtinctos ſonos dederint, non agnoſcetur id, quod aut tybiâ, aut cytharâ canitur.

℣. 8. *Etenim ſi incertam*.... Similiter ſi tuba, quæ publica quædam vox eſt & lingua, ſonitum confuſum & indiſtinctum dederit; quis miles ad pugnam, aut ad receptum ſe præparaverit.

Alius quippe ſonus ad pugnam excitat; alius de receſſu monet.

℣. 9. *Ita & vos*.... linguâ ſcilicet peregrinâ loquentes, *niſi manifeſtum ſermonem*... id eſt, niſi per interpretationem, veſtrum ſermonem reddatis intelligibilem; quomodò ab aliis intelligemini? ſanè vocem eritis in aëra ſpargentes: inutiliter loquemini, nihilque proficietis.

Multorum Concionatorum vitia.

Quot hodie in aëra loquentes? quia loquuntur, non ut ab hominibus intelligantur, cunctiſque proficiant; ſed ut docti, ſublimes videantur, & ut tales, admirationi habeantur.

Hi tempus terunt, otioſè loquuntur, pietatem lucrum putant; Dei donis & auditorum otio & patientiâ abutuntur: vanitatem ſuam æternæ ſuæ & auditorum ſaluti præferunt.

Quot in uno facinore reatus?

Quomodò vitanda?

Ut illos vitet Doctor, ſuamque multiplicem damnationem: loquatur ut auditoribus proficiat: ideòque ſtudeat à cunctis intelligi, omnium captui ſeſe accommodans, utilia, ædificatoria, familiariter & clarè loquatur.

℣. 10. *Tam multa ut puta*....

Rationem dat ob quam inutiliter loquantur. *ut puta*, etenim, nempe, revera. *Tam multa ſunt linguarum*, ſeu idiomatum *genera in mundo*, & *nihil*, id eſt, nulla gens ſine voce, ſine ſuo idiomate proprio.

℣. 11. *Si ergo neſciero... virtutem*, id eſt, ſignificationem ſeu vim, quam vox, ſeu verbum habet ſignificandi: *ero ei*, qui meam linguam non novit, *barbarus*; & ipſe mihi *barbarus* erit; Alter alterum reputabit barbarum.

Barbarus à Græcis dictus eſt, qui græcè loqui neſciebat: hîc autem *barbarus* eſt qui linguâ loquitur, quam alius non intelligit.

Multi Concionatores in ſuâ patriâ barbari. Quare?

Quot & in patriâ ſuâ & apud ſuos barbari? quia ſubliniores, non familiares: quia alta, rara, curioſa, inintelligibilia dicunt, non ſimplicia, utilia & ædificatoria: quia modo ſublimi, non ſimplici & auditoribus accommodato loquuntur.

Hi recordentur finis prophetici ſermonis, ℣. 3. indicati; hominibus loquuntur *ad ædificationem, exhortationem & ſolatium*.

Quis finis concionis?

Hic eſt finis à Deo intentus: eumdem habeat Dei miniſter; ad eum ſuos ſermones dirigat: ne ſi apud fideles barbarus fuerit, non intellectus & inutilis: ei aliquando dicenti, *in nomine tuo prophetavimus*; reſpondeatur: *non novi vos*.

℣. 12. *Sic & vos*. Supple, linguis ignotis loquentes, eritis ad invicem barbari, quod ut non ſit.

Quoniam æmulatores eſtis ſpirituum, id eſt, ſpiritualium donorum. *quærite*, ut exuberetis ad ædificationem Eccleſiæ; ſeu appetite ea quæ vobis deſunt, ut per ea perficiatis illa quæ habetis, & Eccleſia magis ædificetur.

Vel ſimpliciùs & fortè meliùs cum D. Chryſoſt. *Sic & vos*, id eſt, propterea, cùm ſitis charitſmatum æmulatores, optate, ut ea habeatis, unde major proveniat Eccleſiæ utilitas.

Ex dictis hucuſque concludit intentum; nimirum ut appetant utiliora ad ædificationem Eccleſiæ.

℣. 13. *Et ideò*..... id eſt, ac proinde qui *linguâ loquitur* ignotâ, petat à Deo gratiam interpretandi.

Aliqui igitur donum habebant ignotis linguis loquendi, quas non intelligebant, aut quas ſaltem non poterant explicare; hocque à Spiritu ſancto.

℣. 14. *Nam ſi orem*... dat rationem, ob quam debeant petere gratiam interpretandi, quæ interpretatio eſt actus prophetiæ, ut dictum eſt ℣. 5.

Secundò, quia utilius ad orationem privatam.

Simulque novâ ratione probat prophetiam eſſe dono linguarum utiliorem; non tantùm ad exhortationem, ut hucuſque probatum eſt; ſed & ad orationem, ut hîc incipit oſtendere.

Exhortatio & oratio per linguam exercetur, ſed ſine interpretatione, quæ eſt actus prophetiæ, utraque minus utilis: cum interpretatione verò utilior eſt utraque: ergo petenda interpretatio.

Quia autem oratio, vel privata eſt, quando quis orat in ſeipſo & pro ſe; vel publica, quando quis orat coram populo, & pro aliis, ut ait D. Thomas.

De utrâque oratione agit ſucceſſivè; de privatâ hîc, de publicâ. ℣. 16.

Itaque qui donum linguarum habet, petat & interpretandi donum; quia hæc interpretandi gratia ipſi habenti linguarum donum, neceſſaria ad meliùs & utiliùs orandum.

Nam ſi, ego, v. g. privatim *orem linguâ* mihi ignotâ, ſeu preces bonas quidem, ſed linguâ mihi ignotâ proferam.

Spiritus meus orat, id eſt, affectus meus, cor meum, voluntas mea à Spiritu ſancto mota, orat quidem: ſeu anima mea ad Deum afficitur, Deo unitur, ad Deum elevatur per donum linguarum.

Sumitur hîc *ſpiritus*, ut Act. 18. 25. ubi Apollo dicitur ſpiritu fervens.

Mens autem mea, id eſt intellectus meus, quia non intelligit, *ſine fructu eſt*, id eſt, ſine fructu refectionis, ait D. Thomas: ſeu non ædificatur.

Fructus mentis eſt intelligere, & intelligendo refici, ait Eſtius.

Mereor quidem ſic orâns, ſed non reficior: me-

lius eſt autem mereri & refici; quam mereri tantùm.

Seu melius eſt refici & quoad intellectum, veritatis intelligentiâ, & quoad voluntatem, devotionis affectu; quàm refici tantùm quoad voluntatem, pietatis motu.

Uno verbo melius eſt orare mente & corde, quàm corde tantùm.

℣. 15. *Quid ergo eſt*, ſupple faciendum. *Orabo ſpiritu*.... id eſt, dabo operam, ut non affectu cordis tantùm orem; ſed & mentis intelligentiâ: ſeu, ut non ſolùm devotionis inſtinctum in corde concipiam, ſed & orationis ſenſum mente percipiam.

Pſallam ſpiritu.... id eſt, pſalmos, cantica ſpiritualia, Dei laudes canam & devotionis affectu & mentis attentione.

Orare, eſt neceſſitates à Deo petere; pſallere, eſt laudes Dei canere; utrumque autem animo & intellectu faciendum.

Et utilius ad orationem publicam.

℣. 16. *Caeterùm*. ... Syr. alioqui.

Idem nunc oſtendit de oratione publicâ, quod de privatâ jam dixit: ſcilicet, quòd utilior ſit cum interpretatione: utilior, inquam, non tantùm ipſi oranti, ſed etiam audienti.

Caeterùm, id eſt, alioquin, niſi donum habeas interpretandi; *ſi benedixeris*, id eſt, ſi Deum publicè laudaveris; *ſpiritu*, id eſt, corde tantùm; ſcilicet linguâ tibi & aliis ignotâ, laudes Divinas proferens.

Agitur hîc de canticis ſpiritualibus, quae fideles à Spiritu ſancto moti, in medium proferebant in linguâ alienâ, ait Eſtius, & fusè probat Cornelius à lapide.

Qui ſupplet locum idiota, quomodo.... id eſt, quomodo qui rudis populi locum tenet, ſeu qui pro plebe reſpondet, ipſeque rudis & illitteratus; ſeu laïcus, ait D. Chryſoſt. & Theophylactus.

Quomodo, inquam, in fine precum tuarum, quas non intellexit, reſpondebit, *Amen*.

Amen, fiat, verum eſt. Eſt approbatio & adoptatio precum ab Epiſcopo ſeu Sacerdote factarum.

Mos antiquus.

Ab Apoſtolorum temporibus, vel omnis populus, vel unus & ſingularis, populi locum tenens, dicebat, *Amen*, fiat, fiat. Verum eſt.

Quomodo preces approbabit & adoptabit, quas non intellexit.

Notat Cornelius à lapide, quòd, *Amen*, cùm orationi praeponitur, eſt affirmantis; cùm poſtponitur, eſt vel confirmantis, vel concedentis, vel optantis.

℣. 17. *Nam tu quidem*.... id eſt, tua Dei laus & benedictio bona quidem eſt & Deo grata, & tibi meritoria; quia pio voluntatis motu, Deo gratias agis.

Sed proximus ex eâ *non aedificatur*, quia eam non percipit.

Melior autem eſſet, ſi qui eam audiunt, intelligerent, & ex eâ aedificarentur.

Orandum ergo, ut cum dono linguarum, detur & interpretationis gratia.

Observatio Dogmatica.

His praecedentibus verſibus, 14. & 16. abutuntur novantes ad damnandum Eccleſiae morem, linguâ latinâ pleriſque nunc ignotâ, publicum officium celebrandi; ſed immeritò.

Primò, quia nulla paritas eſt inter orationes & benedictiones, de quibus agit hîc D. Paulus, & publicum Eccleſiae officium.

Agit enim Apoſtolus de quibuſdam orationibus, quas aliqui particulares, dono linguarum praediti, ſive privatim recitabant, ſive publicè proferebant; & quia hae orationes erant novae, & à privatis erant hominibus; ideò poterat eis error ſubeſſe; hincque idiota non poterat eis ſecurè reſpondere, *Amen*.

Publicum verò officium, ab Eccleſiâ approbatum & acceptum, & quod in nomine totius Eccleſiae profertur, certiſſimè ab omni errore liberum eſt. Hinc etiam idiota poteſt ei, cum ſecuritate reſpondere, *Amen*.

Secundò D. Paulus in toto hoc capite non vetat, imò formaliter & expreſsè permittit orari in linguâ peregrinâ, dummodo fiat interpretatio: at hoc obſervatur in Eccleſiâ; ubi vulgari ſermone publica ab omnibus legi poſſunt officia; & ubi paſtores ea publicè interpretantur.

Igitur immeritò objicitur nobis D. Pauli doctrina, quae fideliter obſervatur in Eccleſiâ. Etenim & Biblia, & officia Divina in vulgari linguâ, habentur traducta & interpretata.

Denique morem immeritò ſectarii damnant, quem omnes prorsùs Eccleſiae ſequuntur, Syrae, Aegyptiacae, Arabicae, Graecae, &c.

Omnes enim linguâ vulgariter ignotâ, publicum celebrant officium; linguâ ſcilicet, antiquâ graecâ, Syriacâ, Aegyptiacâ, & quae non ſunt amplius in uſu apud plebem, ut probat author hiſtoriae criticae novi Taſtamenti. Tom. 1. cap. 1.

Equidem Eccleſia primis temporibus officium linguâ volgari celebravit, & adhuc celebraret, niſi linguae latinae, per varias nationes Romanum imperium invadentes, multiplex facta fuiſſet immutatio: at nunc ob antiquitatis venerationem, & ob innumera vitanda incommoda, quae ex infinitis prope naſcerentur tranſlationibus, primitivam linguam ſervat.

Et in hoc omnes prorſus Eccleſiae ſunt conformes, ſi Proteſtantes excipias, quae in hoc ſicut & in multis aliis, verè fuerunt novantes.

Idem fecere Judaei, quod Eccleſia Chriſtiana, deperdito enim linguae Hebraïcae, in captivitate, uſu, ſemper tamen legerunt Hebraïcè in Synagogis.

Hunc morem tempore Chriſti ſervabant, quem tamen Dominus numquam damnâvit; & hunc morem etiam nunc ſervant adhuc. De his videri poteſt hiſtoria citata, loco citato.

℣. 18. *Gratias ago Deo meo*...

Rurſus ſuam circa donum linguarum teſtatur exiſtimationem, ob illud Deo gratias agens. *Gratias ago Deo meo, quòd omnium veſtrûm* linguis loqui noverim. Gr. pluſquam omnes linguis loquor. Hoc Dei donum eſt, illudque pluris facio, tantùm abeſt ut contemnam.

℣. 19. *Sed in Eccleſiâ*... Nihilominus malo in fidelium conventu, *quinque*, id eſt, pauca verba. *Senſu meo*, id eſt, ſciens & intelligens quae dico & ea valens interpretari. Seu pauca verba, à me intellecta, & aliis à me explicata, loqui ad illorum inſtructionem.

Quam decem millia, id eſt, innumera proferre in linguâ peregrinâ & ab auditoribus non intellecta.

Hoc exemplo ſuo docet eos, quid debeant optare & facere.

Docet & paucis rectum concionandi modum. Primò ſciat & intelligat doctor quae vult docere. Secundò, ſtudeat illud paucis & claris verbis exprimere.

℣. 20. *Fratres, nolite pueri*...

Ut hoc ſuum exemplum, ſuumque ſenſum & judicium jam declaratum imitentur Corinthii, eos alloquens interpellat; eorumque circa dona judicium ita corrigit, ut & puerilem illorum ob ea jactantiam humiliet.

Ex utilitate, non ex apparentiâ judicandum de rebus.

Nolite pueri effici... puerorum eſt ex apparentiâ de rebus judicare: virorum verò prudentium, ex utilitate dijudicare; puerorum eſt de rebus ſpecioſis, licet inutilibus gloriari: virorum autem ſolida æſtimare, appetere & de eis gloriari.

Itaque cavete, fratres, ne pueriliter, ſeu imprudenter ex apparentiâ de rebus judicetis; linguas æſtimantes, quia quamdam excitant admirationem.

Sed malitiâ parvuli... Gr. ſed malitiâ puerafcite, id eſt, quantùm ad malitiam eſtote infantes.

Quid eſt hoc? ne noſſe quidem quid ſit vitium, ait D. Chryſoſtomus, quaſi diceret, opto quidem vos repueraſcere, non quoad inopiam judicii; ſed quoad innocentiam animi, ſeu ut ſitis ita ſimplices, ut malitiam non ſciatis.

Ne ergo, ſicut pueri ex apparentiâ moveamini ad pluris æſtimanda, quæ minus æſtimanda ſunt, & ad ardentiùs appetenda quæ minùs utilia.

Senſibus autem perfecti eſtote. Syr. mentibus autem perfecti, &c: id eſt, viri perfecti, ſeu perfectæ ætatis & prudentes.

Itaque ut viri prudentes attendite quid melius, & quid utilius ſit: illud æſtimare, appetite, præferte; & conſequenter prophetiæ donum, utpote utilius dono linguarum præferre & illud magis appetite.

℣. 21. *In lege ſcriptum eſt....*

Ut ſuo judicio conformes Corinthii, linguas minùs æſtiment, oſtendit ex Scripturarum teſtimonio, eas ſæpè inutiles fuiſſe ad finem, ad quem à Deo ordinatæ ſunt; ſimulque ſuum ſupradictum ſenſum & judicium confirmat ipſius Dei teſtimonio.

In lege. Sub nomine legis comprehendit prophetas, ſicut Chriſtus Dominus Joan. 15. 25. comprehendit & pſalmos. Itaque totum vetus Teſtamentum dicitur *lex.*

In lege, id eſt, Iſai. 28. 11. & 12. quem citat eodem ſenſu, ſed non iiſdem verbis.

Hujus textus ſenſum litteralem vide apud Cornelium à lapide; allegoricus enim eſt is, quem D. Paulus exponit.

In aliis linguis... id eſt, linguis peregrinis & diverſis idiomatibus loquar eis; ſcilicet Judæis.

Et nec ſic exaudient me, id eſt, nec tamen ad me convertentur, ait D. Chryſoſtomus.

Hoc ſignum ſpiritualiter datum fuit ad Judæorum converſionem, ſcilicet, in die Pentecoſtes; ſed illi viſis ſignis non crediderunt, ita D. Thomas. *Loquebantur variis linguis Apoſtoli....* Act. 2. eos audierunt Judæi, increduli tamen plerique permanſerunt; ad Jeſum non ſunt converſi.

Sed cur hoc fecit Deus, ſi non erant credituri? ut ſemper cerneretur facere quæ ſua ſunt, ait D. Chryſoſtomus.

Deus quæ ſua ſunt ſemper facit, & providentiam ſuam oſtendit, etiamſi ſciat eos non obtemperaturos, ut inexcuſabiles ſint. Theophylactus.

Donum linguarum propter infideles convertendos.

℣. 22. *Itaque linguæ...* Hinc concludit quòd linguæ datæ ſint Eccleſiæ, præſertim ad convertendos infideles; qui tamen ſæpè non convertuntur, ut viſum eſt in Judæis, ℣. 21.

Prophetia donum præcipuè propter fideles ædificandos.

Prophetia autem... prophetiæ verò donum, ſeu munus explicandi myſteria & veritates fidei, datum eſt præcipuè propter fideles confirmandos, promovendos, conſolandos, omnimodo ædificandos. Hoc enim ſupponit fidem. Et hos effectus in pleriſque ſemper habet prophetia.

Hinc tale donum magis utile, hincque magis æſtimandum & appetendum. Hincque verum quod ℣. 19. dixit. *Malo quinque verba...*

℣. 23. *Si ergo conveniat...* Hoc idem probat ab inconvenienti, quòd ex dono linguarum poteſt evenire, & quod ex prophetiâ non accidit; ſcilicet, non modò non prodeſt ſemper donum linguarum, ſed aliquando nocet infidelibus & fidelibus, ut hoc pateat.

Si conveniat univerſa Eccleſia, Supponamus quòd tota quædam particularis Eccleſia, ſeu veſtra, ſeu alia in eumdem locum conveniat; & quòd *omnes linguis loquantur* ignotis, nemine interpretante.

Intrent autem idiotæ aut infideles, id eſt.

Supponamus & quod tunc in hanc Eccleſiam intrent idiotæ, linguarum ignari; vel etiam quòd aliquis infidelis, curioſitatis gratiâ, huc ſubrepat.

Nonne dicent quod inſanitis, id eſt, nonne vos inſanos reputabunt; quippe qui loquimini, quæ nullus intelligit.

Quo caſu, non modo non proſunt infidelibus, ſed nocent linguæ infidelibus & fidelibus.

Porrò ſic ſuum probat intentum Apoſtolus, ut & Corinthios de dono linguarum gloriabundos humiliet, dicens: *quia inſanitis.*

Tertiò, quia prodeſt fidelibus & infidelibus.

℣. 24. *Si autem omnes propheteut....*

Omnino contrarium eveniet, ſi ſoli prophetæ loquantur, & linguâ vulgari Chriſtianas veritates explicent: tunc enim non ſoli fideles ædificabuntur, ut dictum eſt in ℣. 22.

Sed & ſi quis infidelis intraverit, non vos arguet & condemnabit, ut ſupra; ſed ipſe arguetur, convincetur & condemnabitur; id eſt, damnabilis demonſtrabitur à prophetantibus.

Si autem omnes, unus ſcilicet poſt alterum, *propheteut*, id eſt, linguâ vulgari concionentur. *Intret autem*, &c. *convincitur ab omnibus*; ſcilicet prophetantibus. *Dijudicatur*, id eſt, condemnatur, ſeu damnabilis demonſtratur.

℣. 25. *Occulta cordis ejus....* Nam prophetantes, lumine verbi Dei peccata, quæ in corde ſuo tecta gerit, detegent; eique manifeſtabunt.

Et ita cadens... id eſt, unde peccatorum ſuorum conſcientiâ tactus, cadet pronus in faciem, ſeque peccantem agnoſcens, Deum proſtrato corpore reverebitur & adorabit pro miſericordiâ obtinendâ.

Pronuntians...

Palam affirmans quod verè Deus eſt in vobis; cum per vos mira & miranda operetur. *Digitus Dei eſt hic.*

Hinc ſequitur quod prophetia omni modo & omni caſu ſit utilior dono linguarum; hoc enim finem intentum ſæpè non aſſequitur; ſcilicet, infidelium converſionem: imò è contra nocet aliquando fidelibus & infidelibus idiotis; prophetia verò non ſolùm nunquam nocet, ſed & ipſis infidelibus ſæpè prodeſt.

Quid prophetia hic.

Ex his prophetiæ effectibus patet quid per prophetiam intelligat Apoſtolus.

Bona concionis effectus.

Sed & in iiſdem effectibus videat Evangelicus concionator finem, ad quem debet tendere; ſcilicet, per claram veritatum Evangelicarum expoſitionem, ipſi peccatori ſecreta, quæ gerit in corde, peccata, reddere manifeſta; eorumque enormitatem ita ipſius oculis exhibere, ut ob eam horreat, & contremiſcat; horrens & tremens ad Dei judicis ſui pedes corruat; miſericordiam & veniam imploraturus; ſicque commutatus, converſus, humiliatus ac contritus, Deum deinceps confiteatur, adoret atque colat.

Concluſio.

℣. 26. *Quid ergo eſt?* Tot argumentis ſtabilitâ prophetiæ excellentiâ, jam ſtatuit Apoſtolus, ordinis amator, quomodo in cœtibus Eccleſiaſticis utendum ſit Spiritûs ſancti donis.

Primò

Ædificatio eſt chariſmatum omnium finis.

Primò, ſtatuit in genere, ut illis ad Eccleſiæ ædificationem utantur. Hæc enim eſt omnium chariſmatum finis.

Vide hîc chriſtianiſmi fundamentum & regulam. Quomodo enim eſt artificis officium ædificare; ita etiam Chriſtiani proximis prodeſſe per omnia. Divus Chryſoſtomus.

Quid ergo eſt, ſcilicet, faciendum? interrogat, ut ſuis reſponſionibus inſtruat.

Reſpondens ergo dicit: *Cùm convenitis* ad cœtus publicos, *unuſquiſque veſtrùm pſalmum habet*, id eſt, quicumque ex vobis divinitùs movetur vel ad edendum, vel ad canendum pſalmum.

Etenim, ait D. Chryſoſtomus, olim pſalmos faciebant ex dono, & docebant ex dono.

Per pſalmum, intellige canticum ſpirituale ad Dei laudem.

Doctrinam habet, id eſt, vel movetur interiùs ad docendum, ſeu faciendam inſtructionem populo utilem.

Apocalypſim... vel ad explicandas latentes veritates per revelationem aliquam ſibi factam.

Linguam..... vel ad loquendum linguis peregrinis.

Interpretationem... vel ad interpretandum.

Omnia ad ædificationem. Hæc omnia decenti ordine, & ad publicam conventûs ædificationem fiant.

Qui aliud intendit, fur eſt ſacrilegus.

Hic eſt finis omnium donorum & talentorum à Deo datorum; qui aliud intendit, infidelis miniſter eſt, prævaricator eſt, fur & ſacrilegus; qui Dei dona ſibi facit propria, eaque ad ſemetipſum, quaſi ad finem dirigit.

℣. 27. *Sive linguâ quis*... Syr. quod ſi quis linguâ loquatur.

Secundò, ſtatuit ſpeciatim quomodo linguarum dono ſit utendum in conventibus. ſcilicet.

Ut duo tantùm, aut tres ad ſummum, ſucceſſivè loquantur, & unus ſit interpres, qui vulgari ſermone fideliter explicet, quæ linguâ peregrinâ dicta fuerint.

Secundùm duos, id eſt, per duos hoc fiat, *aut ut multum tres*, id eſt, ad ſummum tres, *per partes*, id eſt, ſucceſſivè, unus poſt alterum.

Multi tunc dona ſancti Spiritûs habebant; Apoſtolus autem, ut vitetur confuſio, vetat ne ſimul omnes loquantur; & ne plus quam oportet, prolongetur cœtus; vetat ne plus quàm duo aut tres in eodem cœtu loquantur.

℣. 28. *Si autem non fuerit interpres*. Si non ſit quis interpretandi donum habens, *taceat* qui linguarum donum habet, tempus expectans, quo poſſit utiliter & cum ædificatione loqui: interim *ſibi ſoli & Deo loquatur*. Secretò, in corde: ne cæteros perturbet non intelligentes.

Syr. & inter ſemetipſum & Deum loquatur.

℣. 29. *Prophetæ autem duo*...

Tertiò, Statuit circa prophetas, ut duo, vel tres ſucceſſivè loquantur: cæteri verò, prophetæ ſcilicet, judicent, an id quod à prophetantibus dicitur, ſit utilis & ſanæ doctrinæ.

℣. 30. *Quod ſi alii*... id eſt, ſi tunc temporis, ſeu uno prophetante, Deus alium ex prophetis ſedentibus & audientibus afflaverit, & quid ei melius revelaverit; ille qui prior prophetabat, taceat & det huic locum prophetandi.

Hoc enim velle videtur Spiritus ſanctus, novam ſuggerens revelationem.

℣. 31. *Poteſtis enim*... Syr. ſiquidem vos omnes poteſtis ſingulatim prophetare, ut quiſque diſ-

A cat, & quiſque conſolationem accipiat.

Quaſi diceret; hac ratione, nimirùm ſi ſervetur modus & ordo quem præſcribo, poterunt omnes prophetæ ordine ſuo prophetare, ut omnes inſtructionem & exhortationem accipiant.

Exhortentur, paſſivè ſumendum.

℣. 32. *Et ſpiritus Prophetarum*...

Occurrit objectioni quæ poteſt hîc fieri, quaſi diceret; Nec eſt quòd quis dicat: ſic moveor, & divinitùs urgeor, ut vel non poſſim tacere; (hoc ſpectat ad actu prophetantem,) vel non poſſim differre; hoc pertinet ad alios prophetas inſpiratos.

Diſcrimen inter ſanctos prophetas & pythones.

Et, id eſt, etenim. Syr. ſiquidem ſpiritus prophetiæ ſubditus eſt prophetis. Teſtis eſt Jonas, ſpiritui

B prophetico reſiſtens.

Non eſt ergo de Dei prophetis, ſicut de fanaticis idolorum vatibus, ſeu pythonibus: hi enim à dæmonibus arrepti ſic agebantur, ut ſuæ poteſtatis non eſſent; ſpiritus verò propheticus eſt in poteſtate prophetarum: hinc tacere poſſunt, ubi voluerint, & conſequenter ſibi invicem cedere, & vices ſuas expectare.

Lenis eſt ſpiritus Dei, & leniter prophetas agit: hinc ſic afflat eos, ut non cogat.

Pacificus eſt ſpiritus Dei: hinc pacem & ordinem amat; neutrum perturbat.

Spiritus propheticus à Deo quidem eſt: homini tamen prophetæ ſubditur, quoad actum, ordinem, & modum.

C ℣. 33. *Non enim eſt diſſenſionis Deus*... Deus eſt ſpiritus pacis, non diſſidii. Syr. tumultûs.

Eſſet autem ſpiritus diſſidii, & tumultûs, ſi omnes impelleret ad loquendum ſimul.

Unus ergo poſt alterum loquatur.

Sicut & in omnibus ſanctorum Eccleſiis doceo.

℣. 34. *Mulieres in Eccleſiis*... Ne de utroque ſexu intelligatur quod dixit ſuprà; *poteſtis omnes prophetare*. Silentium ita mulieribus indicit, ut nec interrogare permittat in Eccleſiâ: ſed ſi quid non intellexerint, vult à viris ſuis petant.

Debent ergo viri eſſe tam docti, ut ſuas uxores docere poſſint, ait Primaſius ab Eſtio citatus.

Sicut & lex dicit... Lex hîc, ſicut & ℣. 21. ſu-

D mitur pro Scripturâ veteris Teſtamenti.

Scriptura ergo Geneſ. 32. 16. ait: *Sub viri poteſtate eris*. Hanc autem ſubjectionem vult Apoſtolus, ut ſuo ſilentio teſtentur.

℣. 35. *Turpe eſt enim*... Addit quòd & hoc contra verecundiam, ſexui fœmineo naturaliter inditam, foret, ſcilicet *loqui* publicè.

℣. 36. *An à vobis verbum Dei proceſſit*...

Ex hoc verſu, & ex præcedentibus 34. 35. fit valdè probabile, quòd Corinthi mulieres, ſicut aperto capite orabant in Eccleſiis; ſic & publicè loquebantur, ſive prophetantes, ſive ſaltem interrogantes: & propterea D. Paulus Corinthios, ob hunc morem, omnium Eccleſiarum conſuetudini contrarium, acriter objurgans, ait:

E *An à vobis*, ô Corinthii, prodiit ſermo Dei? voſne aliorum Doctores eſtis? ut mores & conſuetudines ſtabiliatis. *Aut in vos ſolos*... An ad vos ſolos *pervenit?* ut inconſultis aliis, quidquam ſtatuatis.

Nec primi credidiſtis, nec ſoli: alios ergo conſulere debueratis, & eis conformari.

Alii tamen hanc D. Pauli objurgationem intelligunt de quibuſdam refractariis, qui ejus ſtatutis acquieſcere nolebant.

Sed primus ſenſus naturalior videtur, & cum ſe-

quuntur Divus Chryſoſtomus, Theophylactus.

℣. 37. *Si quis videtur* ... Si quis inter vos creditur eſſe indubitatus propheta; vel à Spiritu ſancto afflatus; hic, per me licèt, *cognoſcat quæ ſcribo vobis.*

Quaſi diceret, cupio hoc ei oſtendi; communicaris certus ſcilicet, quòd non contradicet, ſed deprehendet quòd Chriſti *Domini mandata ſunt:* quia hæc non meo motu proprio, ſed ex Divinâ inſpiratione dico & ſtatuo.

℣. 38. *Si quis autem ignorat* ... Si quis autem hoc vult ignorare, aut de hoc dubitare; *ignorabitur.* Gr. ignotus eſto. Syr. ignoret ſeu ignorans eſto; id eſt, ipſe viciſſim ignorabitur, improbabitur à Chriſto Domino.

Spreta enim ejus in me, legato ſuo, authoritas, Deum habebit vindicem. Dicenti: *Nonne in nomine tuo prophetavimus*, Chriſtus Dominus reſpon-

A debit: *Non novi vos.*

℣. 39. *Itaque, fratres mei* ...

Redit ad id, unde tantiſper divertit, & concludens, omnia ad tria reducit.

Primum, ut expetant præcipuè donum prophetiæ, quia melius & utilius. *Æmulamini prophetare.*

Secundum, ut neminem dono linguarum præditum, prohibeant loqui, eo quo dictum eſt ordine & modo. *Et loqui linguis nolite prohibere.*

℣. 40. *Omnia autem honeſte* ...

Tertium, ut omnia cum honeſtate & ordine fiant in eorum cœtibus.

Decorè autem, & ordine fient, ſi ii qui linguis
B loquuntur, cum interpretatione loquantur; & non velut inſanientes; ſi prophetæ ſibi mutuò cedant; ſi fœminæ conticeſcant. Theophylactus.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 14. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Discamus ſinguli quomodò charitatem cæteris omnibus præferre, & ſuper omnia deſiderare debeamus.

Illam toto vitæ tempore debemus perſequi, ſi abſceſſerit à nobis: cuſtodire, ſi adſit; & non cuſtodire tantùm, ſed & augere, colere, perficere. Vide dicta ℣. 1. & obſervationem moralem.

Secundò.

Notet Divini verbi Concionator tria ſui miniſterii munia; ædificare, hortari, ſolari.

Ædificare incipientes, hortari proficientes, ſolari afflictos.

Recordetur quòd hæc tria ſint finis prophetici ſermonis, à Deo intentus, & ab Apoſtolo nobis indicatus, ℣. 3.

Ad hunc ergo finem ſuos ſermones dirigat Evangelicus propheta.

Caveat autem vitia ℣. 9. & 11. notata.

Ne vocem in aëra ſpargat, ℣. 9.

Ne ſit apud ſuos barbarus, ℣. 11.

Sed bonæ concionis effectus intendat, ℣. 25. indicatos. Quos ibi videat.

C

Tertiò.

Omnis Dei & Eccleſiæ Miniſter diſcat ex ℣. 26. quis ſit omnium prorſus miniſteriorum, omniumque donorum & talentorum à Deo acceptorum finis, ſcilicet ædificare.

Hunc ergo finem ſemper intendat, aliàs prævaricator, fur, & ſacrilegus erit. Vide ℣. 26.

Digitized by Google

Analyſis Capitis Decimi-Quinti.

QUIDAM Corinthii, pagana philoſophiæ opinionibus imbuti, & pſeudo-Apoſtolorum erroribus impliciti, de futurâ mortuorum reſurrectione dubitabant, aut illius dogma vertebant in allegoriam: & quia hoc erat Religionem funditus evertere; hæc enim mortuorum Reſurrectio, unum eſt è præcipuis Chriſtianæ Religionis capitibus; hinc Apoſtolus hanc Evangelii veritatem ſollicitè probat toto hoc decimo-quinto capite.

Quatuor primis verſibus viam ſibi ſternit per refricatam Evangelii, Corinthiis à ſe prædicati, memoriam; cujus Evangelii tria præcipua capita ſunt, Chriſti pro peccatis noſtris mors, ſepultura & reſurrectio.

Hanc Chriſti reſurrectionem probat à quarto verſu uſque ad duodecimum, teſtimoniis prophetarum, Apoſtolorum, & Diſcipulorum pluſquam quingentorum.

℣. 12. Incipit ex Chriſti reſurectione probare & noſtram: tanta quippe Chriſti reſurrectionis connexio cum noſtrâ; ut ex Chriſti reſurrectionis veritate ſequatur & noſtra reſurrectio; & ex negatione noſtræ reſurrectionis, ſequatur & negatio reſurrectionis Chriſti.

Ex negatione autem reſurrectionis Chriſti, horrenda ſequuntur abſurda, de quibus uſque ad vigeſimum verſum.

℣. 20. Ex tot horridis abſurdis, & ex Prophetarum & Apoſtolorum, & Diſcipulorum teſtimoniis ſuperiùs relatis; concludit certiſſimam eſſe debere reſurrectionem Chriſti: & ex hac reſurrectione certiſſimâ; pergit & noſtram probare, ℣. 21. 22.

℣. 23. Explicat quid noſtræ reſurrectioni
A *connexum, ſcilicet ordinem, quo ſancti reſurgent.*

℣. 24. Exponit quid reſurrectionem ſanctorum ſequens, nimirum Eccleſiæ militantis finem, illius à Chriſto oblationem Deo faciendam; dæmonum tyrannidis abſolutam deſtructionem.

℣. 25. Tranſit ad aliud medium, quo noſtram rurſus probet reſurrectionem; ſcilicet promiſit Deus Filio ſuo perfectam omnium hoſtium ſuorum debellationem & ſubjectionem: ergo mors, una ex inimicis Chriſti, deſtruetur per generalem reſurrectionem.

℣. 27. & 28. explicat quod dixit de generali omnium ſubjectione ſub pedibus Chriſti, ne quis
B *malè interpretetur.*

℣. 29. Nova ſubnectit argumenta ad reſurrectionis noſtræ confirmationem uſque ad ℣. 33. ubi Corinthiorum incredulitatis oſtendit originem, ſcilicet cum impiis commercium: quod ut deinceps vitent, hortatur.

℣. 35. Objectiones Philoſophorum ita ſolvit, ut & noſtra reſurrectionis veritatem confirmet, explicet, & illuſtret per varias ſimilitudines, uſque ad 42.

℣. 43. Dotes corporis glorioſi deſcribit: ſurget ſpiritale; ſicut ab Adamo, animali & terreno, nunc animales & terreni ſumus; ita tunc à Chriſto ſpiritali & cæleſti, ſpiritales erimus
C *& cæleſtes, uſque ad ℣. 50.*

℣. 55. Modum docet, quo fiet reſurrectio, ſcilicet in inſtanti, &c.

Denique ℣. 58. Corinthios hortatur, ut in fide ſtabiles ſint, & in omni bono opere abundantes; cùm ſciant quòd ſit futura reſurrectio, & æterna merces bonorum operum.

CAPUT DECIMUM-QUINTUM.

Textus.

1. NOTUM autem vobis facio, fratres, Evangelium quod prædicavi vobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis.

2. Per quod & ſalvamini: quâ ratione prædicaverim vobis, ſi tenetis, niſi fruſtrà credidiſtis.

3. Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi: quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris, ſecundùm Scripturas:

4. Et quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertiâ die, ſecundùm Scripturas:

Paraphraſis.

IN memoriam vobis revoco, fratres, Evangelium quod vobis prædicavi, quod recepiſtis, in quo & perſeveratis hactenus.

In cujus fide & profeſſione ſalutem conſequemini, ſi tamen illius doctrinam ſervatis, talem qualem vobis prædicavi; aliàs fruſtrà credidiſtis.

Inter præcipua autem fidei capita, ſermone vobis tradidi quod & ego accepi, nimirùm quòd Chriſtus Dominus pro peccatis noſtris mortuus ſit, ut in Scripturis prædictum erat.

Et quòd ſepultus ſit, in veræ mortis teſtimonium; & quòd tertiâ die revixerit, ut etiam in Scripturis prædictum, & præfiguratum eſt,

Præterea docui vos quòd viſus ſit redivivus, primùm Petro, & poſtea undecim Apoſtolis.

Deinde viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul congregatis, quorum plurimi vivunt uſque in hunc diem, quidam verò mortui ſunt.

Præterea viſus eſt Jacobo, fratri Domini, primo Jeroſolymorum Epiſcopo, deinde & conſpectus eſt Diſcipulis omnibus.

Ultimò, & poſt omnes, viſus eſt & mihi informi & imperfecto Apoſtolo, quique aliorum reſpectu ſum abortivum.

Etenim ego ſum minimus, (infimus) Apoſtolus, qui nec ſum dignus ut dicar Apoſtolus, quia perſecutus ſum Eccleſiam Dei.

Merâ autem Dei gratiâ, & miſericordiâ Apoſtolico dignatus ſum honore: hanc tamen Dei beneficentiam non paſſus ſum in me otioſam; quin imò, licèt omnium minimus, copioſiùs tamen laboravi, quàm ſinguli omnes: hoc mihi non adſcribo, ſed Dei gratiæ, quæ mecum, ſeu (quâ feci quidquid feci.)

Ad rem redeo. Itaque ſive ego, ſive omnes alii Apoſtoli, qui Chriſtum vidimus; omnes idem, & eodem modo prædicamus, Chriſtum ſcilicet realiter & verè reſurrexiſſe, idem & vos credidiſtis.

Quòd ſi ab omnibus Apoſtolis prædicatur quòd Chriſtus verè ſurrexerit à mortuis; quomodò quidam apud vos audent dicere quòd non ſit reſurrectio mortuorum.

Si enim nulla mortuorum eſt reſurrectio, ſequitur quòd nec Chriſtus reſurrexit.

Quòd ſi autem Chriſtus à mortuis non reſurrexit, ergo inanis & falſa eſt prædicatio noſtra; ergo inanis & falſa fides veſtra.

Ac proinde nos Apoſtoli ſumus falſi teſtes Dei, & in Deum injurii; quandoquidem in ejus nomine, & velut ab eo miſſi diximus, quòd Chriſtum ſuſcitaverit, quem tamen non excitavit, ſi cæteri mortui non reſurgunt.

Etenim ſi non eſt in genere mortuorum reſurrectio, nec eſt Chriſti reſurrectio.

Quòd ſi Chriſtus non reſurrexit, vana fides veſtra, quâ baptiſmum ſuſcepiſtis: adhuc enim eſtis in peccatis veſtris, nec per baptiſmum remiſſa ſunt.

Quin etiam & illi qui in hac fide, & pro hac fide mortui ſunt, prorſus interierunt.

Quòd ſi in hac tantùm vitâ, & ob hanc tantùm vitam ſperamus in Chriſto, & ultra ſpes noſtra non porrigitur; ſanè omnium hominum miſerrimi ſumus.

A talibus, & tantis abſurdis unquam credendis, avertat nos Deus: è contra certiſſimè credamus, quòd Chriſtus à mortuis reſurrexit, & quòd reſurrexit, ut primus fructus è mortis ſinu abſtractus, ad immortalitatem Deo oblatus, & generalem ſuſcitandorum meſſem conſecrans & promittens.

Et ſanè æquum erat, ut ſicut per unum hominem peccantem mors intravit in mundum; ſic per unum hominem ſanctum mors deſtrueretur, & fieret reſurrectio mortuorum.

Et ſicut ob unius Adæ peccatum omnes morti ſunt obnoxii; ita ob unius Chriſti innocentiam, immortalitati reſtituentur omnes.

Unuſquiſque autem ſanctorum in ordine ſuo vivificabitur, plus aut minùs glorioſus, juxta ſua merita. Chriſtus primus omnium, tempore & dignita-

A 5. Et quia viſus eſt Cephæ, & poſt hoc undecim:

6. Deinde viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul: ex quibus multi manent uſque adhuc, quidam autem dormierunt:

7. Deinde viſus eſt Jacobo, deinde Apoſtolis omnibus.

8. Noviſſimè autem omnium, tanquam abortivo viſus eſt mihi.

9. Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quo-
B niam perſecutus ſum Eccleſiam Dei.

10. Gratiâ autem Dei ſum id quod ſum, & gratia ejus in me vacua non fuit, ſed abundantiùs illis omnibus laboravi: non ego autem, ſed gratia Dei mecum:

11. Sive enim ego, ſive illi; ſic prædicamus, & ſic credidiſtis.

12. Si autem Chriſtus prædicatur quòd
C reſurrexit à mortuis; quomodò quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt?

13. Si autem reſurrectio mortuorum non eſt: neque Chriſtus reſurrexit.

14. Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt ergo prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra.

15. Invenimur autem & falſi teſtes Dei: quoniam teſtimonium diximus adverſus Deum, quòd ſuſcitaverit Chriſtum: quem non ſuſcitavit, ſi mortui non reſurgunt.

16. Nam ſi mortui non reſurgunt, ne-
D que Chriſtus reſurrexit.

17. Quòd ſi Chriſtus non reſurrexit, vana eſt fides veſtra, adhuc enim eſtis in peccatis veſtris:

18. Ergo & qui dormierunt in Chriſto, perierunt.

19. Si in hac vitâ tantùm in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.

20. Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ morientium:

E

21. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum.

22. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.

23. Unuſquiſque autem in ſuo ordine, primitiæ Chriſtus: deinde ii qui ſunt Chriſti, qui in adventu ejus crediderunt.

24. Dein-

24. Deinde finis ; cùm tradiderit regnum Deo & Patri, cùm evacuaverit omnem principatum & poteſtatem & virturem.

25. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus.

26. Noviſſima autem inimica deſtruetur mors : omnia enim ſubjecit ſub pedibus ejus.

27. Cùm autem dicat : omnia ſubjecta ſunt ei ; ſine dubio præter eum, qui ſubjecit ei omnia.

28. Cùm autem ſubjecta fuerint illi omnia : tunc & ipſe Filius ſubjectus erit ei, qui ſubjecit ſibi omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus.

29. Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, ſi omninò mortui non reſurgunt ? ut quid & baptizantur pro illis ?

30. Ut quid & nos periclitamur omni horâ ?

31. Quotidie morior per veſtram gloriam, fratres, quam habeo in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

32. Si (ſecundùm hominem) ad beſtias pugnavi Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt ? manducemus, & bibamus ; cras enim moriemur.

33. Nolite ſeduci : corrumpunt mores bonos colloquia mala.

34. Evigilate juſti, & nolite peccare ; ignorantiam enim Dei quidam habent ; ad reverentiam vobis loquor.

35. Sed dicet aliquis : Quomodò reſurgunt mortui ? qualive corpore venient ?

36. Inſipiens tu, quod ſeminas non vivificatur, niſi priùs moriatur.

37. Et quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt, ſeminas ; ſed nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus cæterorum.

38. Deus autem dat illi corpus ſicut vult, & unicuique ſeminum proprium corpus.

A te jam ſurrexit ; deinde qui Chriſto adhærent, ceu membra capiti, in ſecundo ejus adventu reſurgent in ordine ſuo.

Peractâ autem totius corporis reſurrectione, finis erit regni, ſeu Eccleſiæ Chriſti ſuper terram ; tuncque Chriſtus eam Deo Patri ſuo exhibebit, & offeret planè ſanctam & pacatam, abolitâ ſcilicet omnium hoſtium tyrannide.

Interim autem oportet illum, à dextris Dei ſedentem regnare, eo quo cœpit modo, devictis quidem hoſtibus ſuis, ſed nondum planè ſubditis ; uſquedum Pater æternus, ſuum adimplens promiſſum, ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus.

Tunc enim noviſſima, poſt peccatum, poſt diabolum, mors, una ex ejus inimicis, deſtruetur per generalem reſurrectionem : ſcriptum eſt enim pſalmo
B 8. omnia ſubjecit &c. & conſequenter ipſam mortem.

Cùm autem Scriptura dicit, omnia Filio ſubjicienda ; ſine dubio ab hac expreſſione generali excipiendus eſt Deus ipſe, qui omnia filio ſuo ſubjicit.

Tantùm enim abeſt ut Chriſto ſubdatur Deus ; quin imò, cùm omnia Filio ſubjecta fuerint, tunc & ipſe Filius Chriſtus, caput Eccleſiæ, cum omnibus ſuis membris, ſubjicietur Deo ; tuncque Deus erit omnia in omnibus.

Alioquin quid faciunt qui pro mortuis baptizantur ? ſi mortui non reſurgunt ; quare pro illis baptizantur ?

Quin & nos, Evangelii præcones, ut quid quoti-
C die de vitâ periclitamur ? ſi non ſit expectanda merces.

Non periclitor modò, ſed & quodam modo morior quotidie, novis ſemper periculis expoſitus, ut gloriari poſſim de vobis, Jeſu-Chriſto, Domino noſtro, per me converſis.

Si propter hominum gloriam Epheſi ad beſtias pugnavi, quid hoc mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt ? quin potiùs cum Epicureis, edamus & bibamus, cras enim moriemur.

Cavete ne pravâ cum talibus converſatione ſeducamini ; memores quòd mores bonos mala colloquia corrumpunt.

Expergiſcimini ab errore ad juſtitiam, & à peccato abſtinete : quidam enim inter vos cognitionem
D non habent : hoc ad veſtrum pudorem dicere cogor.

Sed ſtabilitâ reſurrectione, quæret aliquis ; quomodò fieri poteſt, ut mortui, & putrefacti revocentur ad vitam ? & qualia erunt reſurgentium corpora ?

Falsò ſapiens vocaris, qui talia quæris : granum, quod tu in agro tuo ſeminas, corruptum reviviſcit, & non reviviſcit, niſi mortuum & corruptum fuerit : hoc vides quotidie fieri naturaliter ; & dubitas quòd Deus poſſit ſupernaturaliter corpora mortua & corrupta reſſuſcitare.

Et quod ſeminas, non id corpus eſt, quod naſciturum eſt ; ſeminas enim nudum granum, v. g. triti-
E ci, vel alterius ſpeciei.

Huic autem grano putrefacto, Deus corpus pulchrius dat, ut illi viſum eſt aſſignare ; & unicuique ſemini proprium & conveniens corpus aſſignat : ita fiet de corporibus mortuis, & in terrâ ſeminatis, per Divinam omnipotentiam, reſurgent eadem numero quidem & ſubſtantiâ ; ſed in qualitatibus perfectiora : & unuſquiſque ſanctorum proprium corpus habebit ſpecialiter renovatum, pro ſuis meritis.

A Şicut omnium mortalium animalium caro differt pro diverſitate animantium : alia ſiquidem eſt caro hominis, &c. ita caro immortalium differet pro diverſo ſingulorum merito.

39. Non omnis caro eadem caro : ſed alia quidem hominum, alia verò pecorum, alia volucrum, alia piſcium.

Et ſicut alia eſt cæleſtium corporum, v. g. aſtrorum pulchritudo ; & alia terreſtrium, v. g. gemmarum, idque pro qualitatum diverſitate ; ita diverſa erit ſuſcitatorum gloria pro diverſitate meritorum.

40. Et corpora cæleſtia & corpora terreſtria : ſed alia quidem cæleſtium gloria, alia autem terreſtrium.

Et ſicut aſtrorum ipſorum alia & diverſa eſt claritas ; alia enim claritas ſolis, alia lunæ, &c. ita uniuſcujuſque ſancti diverſa erit gloria ab alterius gloriâ.

41. Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum : ſtella enim à ſtellâ differt in claritate.

Sic unicuique ſua erit gloria propria in reſurrectione mortuorum.

42. Sic & reſurrectio mortuorum.

B Hoc autem quod ſequitur, erit omnibus commune ; ſepelitur in terrâ corruptibile, & ut corrumpatur, ſurget incorruptibile.

Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione.

Sepelitur vile, abjectum, & difforme, reſurget pulchrum & ſplendidum ; ſeminatur infirmum, invalidum, & ſine motu ; ſurget potens, forte, & agile.

43. Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloriâ : ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute.

Sepelitur tale quale eſt animalium corpus, ſurget ſpiritale, ſubtile, leve, ab animalium indigentiis independens.

44. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale.

Ne miremini quòd corpus ſpirituale dixerim : etenim ſicut eſt corpus animale, quod habemus ab Adamo ; ita & eſt corpus ſpirituale, quod habebimus à Chriſto.

Si eſt corpus animale, eſt & ſpirituale, Sicut ſcriptum eſt :

C De primo ſcriptum eſt : Factus eſt animal vivens, vitâ ſcilicet ſubditâ indigentiis animalium : & hanc vitam tribuit nobis.

45. Factus eſt primus homo Adam in animam viventem,

Chriſtus autem in ſuâ reſurrectione factus eſt ſpiritus vivificans, carni ſuæ vitam tribuens, qualem habent ſpiritus : & hanc vitam tribuet nobis.

Noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem.

Sed ſpirituale corpus non eſt in nobis priùs tempore : ſed priùs habemus animale corpus, quale Adamus : deinde ſpirituale habebimus, quale Chriſtus.

46. Sed non priùs quod ſpiritale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpiritale.

Primus homo, quia de terræ limo, ideò terrenus & animalis ; ſecundus, quia de cælo natus, ideò cæleſtis & ſpiritualis.

47. Primus homo de terrâ, terrenus : ſecundus homo de cælo, cæleſtis.

Qualis fuit terrenus ille parens, tales & nunc ſumus, ſcilicet terreni, & animales : qualis eſt Chriſtus, pater noſter cæleſtis, tales erimus cæleſtes, & ſpirituales.

48. Qualis terrenus, tales & terreni : & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes.

D Quemadmodùm igitur ante baptiſmum Adamo terreno & peccatori, improbis moribus noſtris, ſimiles fuimus ; ita & nunc in Chriſto renati, ſanctis moribus, patris noſtri cæleſtis imaginem portemus.

49. Igitur, ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis.

De hoc autem, fratres, ideò vos moneo, quia carnis & ſanguinis opera regnum Dei poſſidere non poſſunt ; neque vita vitiis corrupta immortalitatis hæreditate fruetur.

50. Hoc autem dico, fratres : quia caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt : neque corruptio incorruptelam poſſidebit.

Ecce rem arcanam vobis aperio, ne vos lateat reſurgendi modus : omnes quidem reſurgemus ; ſed non omnes ad gloriam immutabimur.

51. Ecce myſterium vobis dico : omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.

Hæc autem reſurrectio non fiet paulatim, & cum morâ, ſed in indiviſibili temporis puncto, in ictu oculi ;

52. In momento, in ictu oculi,

E

Ad ſonum extremæ tubæ, perſonabit enim tuba :

In noviſſimâ tubâ : canet enim tuba,

Et tunc mortui omnes, etiam reprobi, reſurgent immortales ;

Et mortui reſurgent incorrupti :

Et nos juſti, ad felicem ſtatum reformabimur ; ex animalibus, ſpirituales fiemus.

Et nos immutabimur.

Oportet enim ut hoc corpus corruptioni obnoxium, fiat incorruptibile ; & hoc mortale corpus quod habemus, immortale reddatur.

53. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem : & mortale hoc induere immortalitatem.

Digitized by Google

54. Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt : abſorpta eſt mors in victoriâ.

A Cùm igitur hoc mortale corpus factum fuerit immortale, tunc adimplebitur Scriptura, quæ dicit : mors abſorpta eſt, id eſt, in totum abſumpta, & in æternum deſtructa, per victoriam, quâ ſuperata eſt à Chriſto.

55. Ubi eſt mors victoria tua ? ubi eſt mors ſtimulus tuus ?

Ubi eſt, mors, victoria tua ? ubi ſtimulus, quo ſoles homines perfodere ? confractus eſt.

56. Stimulus autem mortis, peccarum eſt : virtus verò peccati lex.

Porrò mortis aculeus eſt peccatum ; hoc nos confodit : peccati robur lex, quæ peccaodi libidinem irritat, & aliunde peccatum gravius reddit.

57. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum.

Deo autem agamus gratias, qui nobis dedit peccatum & mortem vincere per Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum.

58. Itaque, fratres mei dilecti, ſtabiles eſtote & immobiles :

Itaque, fratres mei chariſſimi, ſtabiles eſtote io reſurrectionis fide, & in eâ ne vacilletis ;

Abundantes in opere Domini ſemper,

B Sed eſtote ſemper progredientes in operibus bonis, quibus vos ad reſurrectionem præparetis ;

Scientes quòd labor veſter non eſt inanis in Domino.

Cùm ſciatis quòd labor veſter non erit inanis, ſed quòd magna futura ſit ejus merces ; etenim reſurgemus, & in æternum beatè vivemus.

Commentarius in Cap. 15.

℣. 1. NOTUM *autem vobis facio.* Id eſt, remiſci vos facio, ſeu in veſtram memoriam revoco.

Nihil vobis nunc trado novum.

Evangelium. id eſt, bonum de Chriſto Salvatore nuntium ; cujus ſumma, quòd Deus factus ſit homo, & cruci affixus fuerit, & reſurrexerit, Divus Chryſoſtomus.

C *Quod prædicavi vobis, quod & ut verum recepiſtis,* &c. nihil vobis incognitum, aut peregrinum trado, ſed ad principium recurro.

In quo & ſtatis. id eſt, in cujus etiam profeſſione, ſaltem plerique, perſeveratis.

Promiſcuis loquitur, ut & hi qui in fide fixi ſunt, gaudeant ; & qui nutant, corripi ſe doleant, ut corrigantur. Ambroſius.

℣. 2. *Per quod & ſalvamini.* id eſt, in cujus fide & profeſſione ſalutem conſequemini.

Quâ ratione ... Eſt hîc tranſpoſitio, ſic ergo conſtruendum : ſi tamen ſervatis illius Evangelii doctrinam talem, qualem vobis prædicavi.

D *Quâ ratione.* Gr. τίνι λόγῳ. quo ſermone, id eſt, quomodò, ſeu talem, qualem vos eam docui.

Hoc autem ideò dicit, quia reſurrectionis dogma quidam apud Corinthios in allegoriam verterant, dicentes quòd per novitatem vitæ, jam eſſent illius compotes. Vide dicta de Hymeneo & Phileto, 2. ad Tim. 2. ℣. 17.

Reſurrectio allegorizata. Quid ſit.

Hi ergo pſeudo-doctores per reſurrectionem intelligebant ſpiritoalem animæ reſurrectionem, ſeu tranſitum à vitâ pravâ, quæ mors eſt, ad ſanctitatem, quæ vita eſt ; ſeu ut eorum nomine D. Chryſoſtomus ait : reſurrectio eſt animæ purgatio.

Et hos Doctores falſos ſtatim ab ioitio percutit Apoſtolus, dicens Coriothiis :

In fide Reſurrectionis ſalvabimini, ſi eam credidistis talem, qualem vobis prædicavi, ſcilicet realem & corporalem reſurrectionem in fine mundi futuram.

Niſi fruſtra credidiſtis. id eſt, aliàs fruſtra credidiſtis. Oſtendit quòd in capite fidei accepta ſit plaga, ait D. Chryſoſtomus.

Fides veræ & realis corporum reſurrectionis eſt baſis & fundamentum Chriſtianæ Religionis : ergo & baſis ſalutis æternæ ; ergo niſi credatur, fruſtra quidvis aliud creditur.

Fides veræ reſurrectionis, baſis eſt ſalutis æternæ.

℣. 3. *Tradidi enim vobis...* Scriptis itaque repeto quæ verbis aſtruxi.

In primis. id eſt, ioter præcipua Chriſtianæ fidei capita.

Tradidi vobis, verbis ſcilicet, quaſi depoſitum, *quod & accepi* à Domino, pariter quaſi depoſitum.

Fidei doctrina depoſitum eſt, à Chriſto Domino datum Apoſtolis ; & per illos, eorumque in Apoſtolatu ſucceſſores ad nos tranſmiſſum, ad æternam noſtram ſalutem.

Fidei doctrina depoſitum.

Hoc depoſitum fideliter ſervatum & obſervatum, ſalvabit nos in æternum : ſervemos ergo ut ſalvet.

Io his autem D. Pauli verbis duplicem nota traditionem ſine ſcripto ; tradidit verbis, quod verbo, ſine Scripturâ recepit Apoſtolus.

Duplex hic traditio.

Tradidi quoniam Chriſtus mortuus eſt. verè ſcilicet, & non apparenter tantùm : ideò mortis Chriſti hiſtoria tam accuratè in Evangeliis deſcripta, ut certò ſciremus quòd verè mortuus ſit *pro peccatis noſtris,* non pro ſuis, quia innocens, impollutus, & ſanctus ſanctorum : ſed *pro noſtris,* quaſi Agous Dei in Paſchate fuit immolatus.

Secundùm Scripturas. Mortis Chriſti duritiem lenit authoritate Scripturarum, ait Tertullianus.

Cur Chriſtus dicitur mortuus ſecundùm Scripturas.

Nam & Apoſtolus non ſine onere pronuntians, Chriſtum mortuum, adjecit, ſecundùm Scripturas, ut duritiam pronuntiationis, Setipturarum authoritate molliret, & ſcandalum auditori averteret. Tertullianus lib. adv. Prax. cap. 29.

Non citat Apoſtolus, quia Corinthiis notas ſupponit. Iſai. 53. ℣. 8. de quo Tertullianus. Hoc & Iſaias prior pronuntiavit. *Et Dominus tradidit eum*

E *pro delictis noſtris.*

℣. 4. *Et quia ſepultus eſt.* in veræ mortis teſtimonium.

Et quia reſurrexit. Gr. excitatus eſt. quia mors ſomnus : hinc reſurrectio dicitur excitatio. Verè autem reſurrexit, ſicut verè mortuus eſt.

Quia autem Chriſti reſurrectio eſt reſurrectionis noſtræ cauſa ; ideò probat illam Apoſtolus.

Chriſti reſurrectio, cauſa noſtra.

Primò Prophetarum teſtimoniis dicens, *ſecundùm Scripturas.* hoc enim in Jonâ præfiguratum, hoc

Digitized by Google

Ideò hic multipliciter probata.

ab Iſaiâ prædictum; *Erit ſepulchrum ejus glorioſum.* A

Primò Prophetarum teſtimoniis.

Hoc ab Oſeâ 6. ℣. 7. *Vivificabit nos poſt duos dies, in die tertiâ ſuſcitabit nos*, ipſe, ſcilicet tertiâ die reſurgens: ipſius enim reſurrectio noſtræ cauſa eſt.

℣. 5. *Et quia viſus eſt Cephæ.*

Secundò Apoſtolorum teſtimoniis.

Secundò probat Apoſtolorum teſtimoniis.

Fides noſtra ſuperædificata ſupra fundamenta Prophetarum & Apoſtolorum: hinc poſt Prophetarum ſcripturas, citat Apoſtolorum viſiones, ſeu teſtimonia.

Incipit autem à principe Apoſtolorum, de quo Luc. 24. 34. creditur hæc viſio facta, cùm Petrus à monumento receſſit ipſo die reſurrectionis.

B D. Paulus non refert omnes apparitiones de quibus Evangeliſtæ: non loquitur enim de mulieribus, quibus apparuit Chriſtus, nec de Cleopha, ejuſque ſocio euntibus in Emmaus.

Refert autem aliquas, quas non refert Evangelium, ſcilicet apparitionem *D. Jacobo* factam, & alteram *pluſquam quingentis fratribus.*

Et poſt hoc undecim. Gr. duodecim. Sic vocabatur Apoſtolorum collegium; quia duodenario numero inſtitutum.

Hæc viſio facta eſt in Jeruſalem bis, primò abſente Thoma in die reſurrectionis; ſecundò præſente Thoma poſt dies octo. De primâ D. Joannes cap. 20. ℣. 19. De ſecundâ D. etiam Joan. 20. 26.

Tertiò Diſcipulorum teſtimoniis.

℣. 6. *Deinde viſus eſt pluſquam quingentis....*

C Tertiò probat diſcipulorum teſtimoniis. *Viſus eſt* in Galilæâ, ubi plures erant Chriſtiani: *& ubi conſtituerat illis Jeſus* Matth. 28. 16. Traditio habet quòd in monte Thabor.

Pluſquàm quingentis fratribus ſimul congregatis. *Ex quibus*...., itaut ab eis teſtimonium peti poſſit, ſi quis ex vobis dubitet.

Primus ergo Petrus ſolus vidit, deinde Petrus cum aliis diſcipulis, tum & cum quampluribus fidelibus, quorum multi vivunt, aliqui mortui ſunt.

℣. 7. *Deinde...* id eſt, præterea *viſus eſt Jacobo*, fratri Domini: primò Jeroſolymorum Epiſcopo, & cujus magna erat apud fideles authoritas.

De hac viſione nihil refert Evangelium. Divus quidem Hieronymus de illâ loquitur ex Evangelio Hebræorum, ſed cùm ſit apocryphum & apocrypha D eſt ejus authoritas, licet res ipſa narrata vera ſit.

Certum eſt ergo quòd Chriſtus D. Jacobo apparuit, quia de hoc D. Paulus; incertum verò quando apparuit, quia de hoc nihil D. Paulus.

Deinde Apoſtolis omnibus. Per Apoſtolos hîc intellige & ſeptuaginta diſcipulos, ſeu omnes Chriſti diſcipulos. In Aſcenſione, cùm *eduxit eos foras in Bethaniâ.* Lucæ 25. 50.

℣. 8. *Noviſſimè autem....* ultimò & mihi, informi & imperfecto Apoſtolo, quales ſunt fœtus abortivi: quaſi diceret, qui reſpectu Apoſtolorum ſum quaſi abortivum.

D. Paulus Chriſtum corporaliter vidit.

Hinc colligitur quòd à D. Paulo Chriſtus viſus ſit corporaliter, oculiſque corporeis; aliàs malè ſe conferret cum aliis, qui corporaliter eum conſpexerunt; E & malè ex hac ſuâ viſione corporalem probaret Chriſti reſurrectionem.

Vidit autem cùm in Damaſcum iret. Act. 9. poſt Aſcenſionem.

Divi Pauli humilitas.

Ex Apoſtoli humilitate, abortivum ſe dicentis, diſce quòd quò major in nobis eſt Dei gratia; eò major & profundior eſſe debet humilitas.

Hæc humilitatis lucta; Deo grata & nobis utilis.

A ℣. 9. *Ego enim ſum...* dat rationem cur ſe dixerit abortivum, ſcilicet ob vitæ prioris demeritum, quaſi diceret. Indignus ſum vocari Apoſtolus, ſeu & re & nomine Apoſtoli ſum indignus.

Quia perſecutus ſum Eccleſiam Dei. Apoſtolorum eſt Eccleſiam fundare, ego autem Eccleſiam perſecutus ſum.

Ad perpetuam humilitatem ſufficit ſemel peccaſſe.

Ignota erat & deleta culpa, ſed ſufficit ad Pauli contritionem & humiliationem coram Deo & coram hominibus.

Sic & nos ſemel peccaſſe ſufficit ad perpetuam humilitatem & pœnitentiam. *Et peccatum meum contra me eſt ſemper.*

℣. 10. *Gratiâ autem Dei....* Dei autem merâ gratiâ & miſericordiâ ſum Apoſtolus.

B *Et gratia ejus...* hæc tamen Dei gratia in me non fuit inanis, *vacua*, infructuoſa, ſine opere & fructu. Vel, ut ait Ambroſius, pauper in me non fuit.

D. Paulus, qui novit humiliari, novit & relevari, & utrumque ſanctè.

Novit humiliari, novit & relevari; ita tamen ut humilitas humanæ ſit infirmitatis; & ſublimitas Divinæ ſit poteſtatis.

Sed abundantius.... imò copioſiùs laboravi quam ſinguli omnes, vel quam unuſquiſque Apoſtolorum.

Nullus to[illegible]ſpatia percurrit, tot populis prædicavit, tot perſecutiones pertulit; nullus labore manuum ſuarum prædicando vitam comparavit

Non ego autem... id eſt, ait D. Auguſt. non ſolus ego, ſed gratia Dei mecum. Ac per hoc nec C gratia Dei ſola, nec ipſe ſolus; ſed gratia Dei cum illo. D. Aug. lib. de gratiâ & libero arbitrio, cap. 5. *Sed gratia Dei mecum...* Gr. quæ mecum, ſupple laboravit. Cùm enim præceſſerit hoc verbum, *laboravi*, naturaliùs eſt, ut hoc idem ſubaudiatur.

Si tamen malis ſubintelligi, *eſt*; ſeu *quæ mecum eſt*, intellige quæ mihi fuit auxilio, mihi favit, & opitulata eſt.

Itaque D. Paulus gratiæ Dei potiſſimam partem tribuit; ſed non negat liberi arbitrii cooperationem; imò illam aſtruit, dicens: *laboravi, non ego* ſolus, ſed Dei gratiâ adjutus & confortatus. Auxilium autem non excludit, imò includit operationem illius qui adjuvatur.

Observatio Moralis.

D Hinc diſcamus cum Dei gratiâ cooperari; & juxta Apoſtoli monitum, gratiam Dei non in vacuum recipere. *Hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.*

Gratia nobis datur ad opus bonum, ad fructus pœnitentiæ dignos producendos.

Attende ergo tibi & vide num in te ſint opera bona? num fructus pœnitentiæ dignos producas? heu quàm pauper eſt in te gratia Dei! quàm vacua & infructuoſa!

Si Chriſtus nunc ad te veniret fructum quærens, quid de te fieret? contremiſco, quoties recordor ficûs infructuoſæ ſortem; *nuſquam ex te fructus naſcatur*, ait illi Chriſtus: & ſtatim *arida facta eſt.*

Juſtior in me foret talis ſententia. Etenim non E erat tempus ficuum, ut notat Evangeliſta.

Et ecce venit finis, finis venit, tempus præciſionis meæ pedalis, tempus meſſis, tempus colligendi fructus; & in me non ſunt fructus!

Adjuva nos Deus ſalutaris noſter & propter gloriam nominis tui libera nos. Da tandem facere fructus pœnitentiæ dignos.

℣. 11.

Sive enim ego... à ℣. 9. ob epithetum abortivi, digreſſus eſt ab incœpto ſermone ℣. 4. nunc autem ſermonem interruptum reſumit.

Sive ego, ſive illi, alii ſcilicet omnes Apoſtoli, qui Chriſtum vidimus, nos omnes eodem modo, realem ſcilicet, & corporalem Chriſti Reſurrectionem prædicamus, talem & vos credidiſtis.

Concluſio ex hucuſque dictis: ergo verè & realiter reſurrexit Chriſtus.

Conſtat itaque & ex Scripturis prophetarum, & ex variis apparitionibus factis Apoſtolis & diſcipulis, & ex communi omnium Apoſtolorum doctrinâ, quòd Chriſtus verè & realiter à mortuis reſurrexit.

Et vos, ô Corinthii, talem fidem ſuſcepiſtis. Veritas itaque eſt apud vos indubitata, fundata ſupra fundamenta Prophetarum & Apoſtolorum.

℣. 12. *Si autem Chriſtus....* Hac veritate ſic ſtabilitâ, utitur nunc Apoſtolus, tanquam principio ad B probandam noſtram reſurrectionem futuram.

Hinc illatio contra negantes realem noſtram reſurrectionem.

Cùm reſurrexerit Chriſtus; cùm hoc ab omnibus Apoſtolis ubiquè prædicetur; cùm & hoc à vobis ſit creditum, ut indubitatum; *quomodo* & quâ fronte, *quidam* apud vos audent dicere, *quòd non ſit mortuorum reſurrectio.*

Sive poſſibilis: à facto enim ad poſſe valet conſequentia. Chriſtus reſurrexit; ergo mortuorum reſurrectio poſſibilis eſt.

Sive futura: à capite ad membra valet ratio conformitatis. Chriſtus, caput noſtrum, ſurrexit; ergo & nos ejus membra reſurgemus.

℣. 13. *Si autem reſurrectio...* quomodo, inquam, audent dicere quòd non eſt mortuorum reſurrectio; ſi enim non eſt mortuorum reſurrectio; ergo *neque* C *Chriſtus reſurrexit.*

Chriſti reſurrectio cum noſtrâ connectitur.

Sublato genere, tollitur & ſpecies.

Tanta eſt connexio Chriſti reſurrectionis cum noſtrâ reſurrectione, ut ex veritate reſurrectionis Chriſti ſequatur & veritas noſtræ; & ex negatione noſtræ reſurrectionis ſequatur negatio Chriſti reſurrectionis.

Ex negatione autem Chriſti reſurrectionis ſequuntur abſurditates horrendæ; quas vide in ſequentibus verſibus.

Ex negatione reſurrectionis Chriſti horrenda ſequuntur abſurda.

℣. 14. *Si autem Chriſtus...* Si enim Chriſtus non reſurrexit, *inanis*, vana & falſa eſt Apoſtolorum *prædicatio.*

Totum Chriſtianæ religionis ædificium fundatur in veritate reſurrectionis Chriſti: hoc everſo fundamento, ruit Chriſtiana religio & Apoſtolorum prædicatio. D

Quòd inanis eſt fides noſtra.

Inanis quoque & *vana eſt fides veſtra*, ô Corinthii, quia in Chriſti reſurrectione fundata.

Tota Chriſtianorum ſpes in fide reſurrectionis Chriſti fundatur; hac everſâ, ruit ædificium.

Quòd Apoſtoli mendaces & falſarii.

℣. 15. *Invenimur...* & nos Apoſtoli, mendaces & falſarii deprehendimur, idque in Dei ignominiam.

Etenim in ejus nomine & tanquam ab eo miſſi prædicavimus, quòd revera Chriſtum à mortuis ſuſcitavit; ſi hoc falſum; ergo impii & ſacrilegi ſumus; nos qui Deo ſummè veraci, falſitatem imponimus, & qui ejus authoritate & verbo abutimur ad errorem & mendacium apud homines inducendum.

℣. 16. *Nam ſi mortui...* Etenim ſi non eſt in genere reſurrectio, nec eſt Chriſti reſurrectio. quia, ut E dictum eſt, ſublato genere, tollitur & ſpecies & individuum.

℣. 17. *Quòd ſi Chriſtus...* Fides noſtra inanis eſt, non tantùm per reſpectum ad futurum, ut dictum eſt ℣. 14. ſed & per reſpectum ad præteritum, quia adhuc ſumus in peccatis noſtris, quæ per baptiſmum nobis remiſſa non ſunt.

Quòd falſum baptiſmum, & peccata non remiſſa.

Baptiſmus ſepulturam & Reſurrectionem Chriſti repræſentat, ut Rom. 6. ſepulturam quidem per immerſionem; Reſurrectionem verò per emerſionem & erectionem ex aquis: ſi autem Chriſtus non ſurrexit; baptiſmus falſum repræſentat; ergo fides quâ baptiſmum ſuſcepiſtis, vana & falſa eſt; ergo peccata veſtra non ſunt remiſſa; nec enim baptiſmus falſus & falſum repræſentans poteſt juſtificare.

Noſtra juſtificatio eſt effectus Reſurrectionis Chriſti: reſurrexit propter noſtram juſtificationem. Si ergo non reſurrexit Chriſtus, juſtificati non ſumus: ſublatâ enim causâ, tollitur effectus.

Quòd ſancti ſi ſic mortui, perierunt.

℣. 18. *Ergo & qui dormierunt....* Ergo qui in fide & pro fide reſurrectionis mortui ſunt, v. g. ſanctus Stephanus, perierunt. Quia ſicut vana ſunt eorum B fides, ita & mors vana & ſine fructu: ſicut falſa fuit illorum juſtificatio, ita & nulla ſalus.

Quòd Chriſtiani ſunt hominum miſerrimi.

℣. 19. *Si in hac vitâ tantùm...* Quòd ſi in hac tantùm vitâ ſperamus, & aliam feliciorem non ſperamus; ſanè nos Chriſtiani ſumus omnium hominum miſerrimi.

Alii namque hujus vitæ commodis utcumque fruuntur; nos autem nunc affligimur & mortificatione Chriſtianâ; & perſecutionibus ob Chriſtum; & poſt hanc vitam nulla nobis merces erit.

Ad quid mortificatio, jejunia, vigiliæ, caſtitas, juſtitia, miſericordia; ſi pro his nulla merces ſit in futuro?

Ad quid cruces, mors propter Evangelium? ſi nullus in æternitate fructus?

Concluſio: ergo Chriſti reſurrectio certiſſima.

C ℣. 20. *Nunc autem...* Ex tot horrendis abſurdis ſupra memoratis, ſicut etiam ex Prophetarum & Apoſtolorum teſtimoniis ſuperius relatis à ℣. 4. huc-uſque.

Concludit Apoſtolus certiſſimam eſſe debere Chriſti reſurrectionem à mortuis.

Hanc autem certiſſimam concluſionem ſtatim aſſumit tanquam principium; quo noſtram probet à mortuis reſurrectionem futuram.

Ex hac autem reſurrectione Chriſti probatur & noſtra.

Itaque ex reſurrectione Chriſti hucuſque probatâ, & ut certiſſimâ nunc aſſumptâ, probat quòd & nos Chriſti membra reſurgemus.

Et hoc medio, ſeu argumento utitur à ℣. 20. ad ℣. 24. ubi viam ſibi ſternit ad aliud medium, ſcilicet, ad promiſſam Chriſto, à patre æterno, perfe- D ctam hoſtium ſuorum ſubjectionem; ex quâ promiſſione, ſeu potius, ex cujus promiſſionis executione infert Apoſtolus mortem deſtruendam, per noſtram ſcilicet reſurrectionem.

Nota ad Intelligentiam.

Itaque ad intelligentiam ſubſequentium verſuum, ubi rerum copia & permixtio quamdam parit obſcuritatem.

Adverte duo præſertim media, ſeu argumenta, quibus Apoſtolus ſuum probat intentum, noſtram nimirum reſurrectionem futuram.

Primum medium, quo hîc incipit uti, eſt certiſſima Chriſti, ut primitiarum dormientium, reſurrectio.

Chriſtus, primitiæ dormientium, reſurrexit: ergo E & nos & cæteri dormientes reſurgemus.

Secundum medium, quo ℣. 24. incipit uti, eſt perfecta rerum omnium inimicarum ſubjectio imperio Chriſti; ex quâ ſubjectione infert mortis deſtructionem, & noſtram reſurrectionem.

Juxta patris æterni promiſſionem filio ſuo factam, omnes Chriſti hoſtes, Chriſto perfectè ſubdentur: ergo mors, una è Chriſti hoſtibus aliquando ſubde-

tur per ſui deſtructionem & per noſtram reſurrectionem, ergo & nos reſurgemus.

Cætera his duobus mediis permixta, aut ſunt horum duorum explicationes, aut ſequelæ, aut quædam eis naturaliter connexa, ut concomitantia.

Hæc clarius patebunt in ſuis locis. Itaque ad litteræ explicationem.

Cur Chriſtus primitiæ dormientium.

Nunc autem... id eſt, atqui *Chriſtus* certiſſimè *reſurrexit*; & reſurrexit, *ut primitiæ* ex dormientibus ſuſcitandis. Seu quaſi primus fructus, ex mortis ſinu abſtractus, ad immortalitatem Deo oblatus, & totam ſuſcitandorum meſſem conſecrans.

Sicut primitiæ erant frugum priores tempore & excellentiâ. Ita Christus omnium juſtorum ſuſcitandorum ad æternam felicitatem, primus tempore & dignitate ſurrexit immortalis.

Equidem aliqui ſunt à Prophetis & ab ipſo Chriſto ad vitam ſuſcitati; ſed rursùs morituri; Chriſtus primus omnium ſurrexit immortalis.

Sequela.

Hinc infer quòd vel per temporis anticipationem D. Matthæus cap. 27. 52. dicit multos in paſſione Chriſti ſuſcitatos; vel illi rursùs mortui ſunt: Chriſtus enim primus revixit immortalis, & velut primitiæ omnium, qui cum reſurrectionis ſpe moriuntur. Vel ergo illi tum Chriſto reſurgente ſurrexerunt: vel rursùs mortui ſunt.

Sicut primitiæ Deo oblatæ, generalem omnium frugum meſſem brevi futuram prætendebant, quam & conſecrabant.

Ita Chriſtus, ut primitiæ reſurgentium ad immortalitatem, generalem promittit omnium electorum, fratrum & membrorum ſuorum, felicem reſurrectionem, eamque Deo dicat & conſecrat.

Observatio Moralis.

Reſurrectio Chriſti, reſurrectionis noſtræ baſis.

Reſurrectionem Chriſtus, caput noſtrum, dux noſter, princeps noſter, primitiæ noſtræ, auſpicatus eſt; alii multi, ejus membra, fideles, ſancti, cum eo ſurrexerunt, velut ejus reſurrectionis comites & aſſeclæ: ergo & nos ejus membra, ſubditi, filii, reſurgemus aliquando.

De utraque ſæpe formandi actus fidei.

Et de hac fide ſæpè formandi ſunt actus.

Credo quòd redemptor meus vivit, ſurrexit immortalis.

Credo quòd & in carne meâ videbo ſalvatorem meum. Reſurgam immortalis, & in *hac carne meâ, videbo ſalvatorem meum.*

Hæc ſpes in ſinu meo requieſcet etiam in pulverem redacto.

Chriſti reſurrectio noſtræ baſis eſt forma & exemplar.

Quoniam quidem per hominem mors...

Probat Chriſtum eſſe primitias reſurrectionis, & ſuâ reſurrectione, nobis ſpem dare ad immortalitatem reſurgendi: & hujus dat rationem, *quoniam*, &c.

Etenim æquum erat, ut ſicut per unum hominem, ſeu unius hominis peccato, mors intravit in mundum; ſic per unum hominem, ſeu unius hominis juſtitiâ mors deſtrueretur, & fieret mortuorum reſurrectio.

Ut ſicut per unum Adamum mors ad omnes ejus naturæ participes pertingit, ita, per unum hominem Chriſtum, vita & reſurrectio beata ad omnes ejus gratiæ participes pertingeret.

℣. 22. *Et ſicut in Adam...* Et ſicut in Adamo, ſeu per & propter Adamum moriuntur, quicumque

A moriuntur; ita in Chriſto, per Chriſtum, & propter Chriſtum vivaor beati, quicumque vivent in æternum.

In his verſibus reſurrectio & vita in bonam partem ſumuntur, ſeu pro reſurrectione glorioſâ & ad vitam beatam, ut patet ex præcedentibus, ubi Chriſtus dicitur primitiæ ſuſcitandorum; & ex ſequenti verſu, ubi D. Paulus ſuſcitandos indicans, loquitur tantùm de iis qui ſunt Chriſti.

Itaque de ſolâ ſanctorum reſurrectione hîc agitur, cæterorum reſurrectione habitâ pro nihilo, quia non reſurgent ad vitam.

Chriſti tamen meritum omninò ſufficiens eſt, ut omnes per ipſum vitam beatam acquirant.

B ℣. 23. *Unuſquiſque autem in ordine ſuo...*

Probatâ reſurrectione noſtrâ, ex reſurrectione Chriſti principis, ducis, ac capitis noſtri.

Explicat hujus noſtræ reſurrectionis ordinem, tanquam quid ei naturaliter annexum: de hoc autem agit, ut hanc ſanctorum reſurrectionem clariùs explanet.

Ordo ſanctorum reſurrectionis.

Quaſi diceret, Chriſtus itaque vitæ glorioſæ principium eſt, ſicut Adamus mortis eſt principium; ne putetis tamen quòd omnes ad vitam ſuſcitandi, in hac vitâ glorioſâ futuri ſint æquales, ſicut omnes morientes nunc in morte ſunt æquales.

Equidem omnium nunc hominum unus eſt introitus & unus exitus: ſed non erit omnium ſuſcitandorum æqualis ad vitam glorioſam ſuſcitatio.

Unuſquiſque in ordine ſuo vivificabitur, id eſt,
C in ſuo gradu & dignitate ſecundùm ſuorum meritorum exigentiam; ſeu plùs, aut minùs glorioſus juxta uniuſcujuſque merita.

Duplex ordo.

Duplex eſt ordo temporis, ſcilicet & dignitatis: in ſanctorum ſuſcitatione non erit ordo temporis; quia omnes ſancti, ut dicetur ℣. 52. *in momento, in ictu oculi* ſuſcitabuntur.

Reſtat ergo dicendum quòd futurus ſit ordo dignitatis & meritorum; ſeu quòd unuſquiſque eò glorioſior & in animâ & in corpore ſurrecturus ſit, quò fuerit in hac mortali vitâ, Chriſto ſimilior; ſeu quò magis gratiæ Chriſti fuerit particeps.

Gratia Chriſti principium nobis eſt futuræ reſurrectionis in gloriâ: ergo quò major fuerit in unoquoque hæc Chriſti gratiæ participatio; eò dignior & glorioſior erit uniuſcujuſque participantis reſur-
D rectio.

Hic igitur erit ordo.

Suſcitandorum ordo.

Primitiæ Chriſtus. Chriſtus Dominus, omnium omninò primus & tempore & dignitate: utpote author gratiæ; & fons vitæ. *Ego ſum reſurrectio & vita*, &c. *ſicut pater habet vitam in ſemetipſo ita dedit & filio*, &c.

Is jam reſurrexit, ipſe reſurrectio & vita & aliorum reſurrectionis exemplar. Et alii multi cum eo ſurrexerunt ejus glorioſæ reſurrectionis comites & aſſeclæ. De quibus D. Matth. 27. 52. 53.

Deinde ii qui ſunt Chriſti... id eſt, juſti omnes, Chriſti gratiæ participes, Chriſti fratres & membra; qui per fidem, ſpem & charitatem Chriſto colligati, Deoque fideles permanſerunt; illi, inquam, in ſe-
E cundo Chriſti adventu, reſurgent in inſtanti quidem omnes, *ſed unuſquiſque in ordine ſuo*, martyr ut martyr, doctor ut doctor, &c. Et rursùs *unuſquiſque in ordine ſuo*, eò glorioſior, quo fuerit Chriſto ſimilior & Deo fidelior.

Gratia & charitas à nobis ſemper & unicè optanda. Cur

Gratia ſemen eſt gloriæ.

Charitas menſura beatitudinis.

Utraque ergo noſtrum ſit deſiderium, ſtudium, (avaritia & ambitio noſtra.)

Digitized by Google

Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum.

Gr. *Qui Chriſti ſunt, in adventu ejus.*

Chriſti appellat non ſolùm eos, qui poſt ejus Incarnationem in ipſum crediderunt; ſed eos etiam qui in lege, & ante legem, pietate & virtute inſignes fuerunt. Theodoretus,

℣. 24. *Deinde finis*, id eſt, poſt hanc glorioſam ſanctorum reſurrectionem, finis erit regni, ſeu Eccleſiæ Chriſti ſuper terram; & conſequenter erit conſummatio ſæculi.

Factâ generali reſurrectione, Chriſtus ſuam Eccleſiam Deo offeret, ſubjiciet & dedicabit.

Cùm tradiderit regnum Deo & patri... Adjungit hîc Apoſtolus idquod generalem ſanctorum reſurrectionem ſequetur, ſcilicet oblationem Eccleſiæ Deo patri à Chriſto.

B

Cùm tradiderit, id eſt, obtulerit, repræſentaverit *regnum*, id eſt, Eccleſiam ſuo ſanguine acquiſitam, quam ſcilicet cum gratiarum actione & ſubmiſſione *Deo patri* ſuo tunc Chriſtus Dominus offeret, ut bonorum omnium authori & fini.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Chriſtus poſt ſuam Reſurrectionem, ſemetipſum à mortuis ſuſcitatum, ut primitias ſanctorum ſuſcitandorum obtulit Deo patri.

Idem Chriſtus poſt generalem omnium ſanctorum ſuſcitationem, totam ſuam Eccleſiam, ſanctos omnes, ut plenam meſſem offeret eidem Deo patri.

In ſuâ Reſurrectione ſemetipſum caput Eccleſiæ obtulit, tunc ſemetipſum integrum, id eſt, caput & corpus, omniaque membra ſua glorioſa offeret, dedicabit & ſubjiciet Deo, omnium bonorum principio & fini, ut eum laudet, adoret, amet in æternum.

C

Vel etiam præſentabit Eccleſiam, id eſt, eam in Dei conſpectu conſtituet, non ut eam Deus incipiat aſpicere; ſed ut Deum ſancti intueantur, & ipſo fruantur.

Adimplebit quod promiſit. *Venite benedicti patris mei*, videte, intuemini, videntes & intuentes *poſſidete paratum vobis regnum...*

Eccleſia nunc ſancta quidem, at nondum perfectè ſancta. Quare?

Equidem Chriſtus caput noſtrum, Eccleſiam ſuam Deo nunc offert continuè; at nondum à morte & à mortalitatis miſeriâ liberam; nondum à dæmonum inſidiis tutam, nondùm perfectè ſanctam.

D

Adhuc enim ex aliquâ parte, id eſt, in quibuſdam ejus membris dominatur peccatum: adhuc in ejus membris graſſatur diabolus, mors & mortis miſeriæ ſæviunt.

Tunc autem offeret eam ab omni prorſus hoſte liberam, planè ſanctam, omninò beatam & penitùs glorioſam exhibebit Deo.

Cum evacuaverit omnem principatum.... id eſt, cùm aboleverit omnem poteſtatem dæmonum, qui ex his ordinibus ceciderunt & nunc fideles laceſſunt, quaſi diceret, cùm ſibi perfectè ſubjecerit omnes ſuos & Eccleſiæ ſuæ hoſtes.

Tranſitus ad ad aliud medium, quo reſurrectionem noſtram probet.

Hîc ſibi viam patat ad aliud argumentum, quo noſtram Apoſtolus reſurrectionem probaturus eſt, omitùm ex perfectâ omnium Chriſti hoſtium debellatione & ſubjectione.

E

℣. 25. *Oportet autem illum regnare...* D. Paulus manifeſtè reſpicit pſal. 109. *Dixit Dominus Domino meo...*

SUPPONENDA AD INTELLIGENTIAM.

Supponit ergo & habet in mente omnia in hoc pſalmi loco contenta: & eadem nobis in mente ſunt habenda, ad plenam Paulinæ argumentationis intelligentiam.

A

Nunc quidem Chriſtus regnat.

Supponit primò quòd Chriſtus à mortuis ſuſcitatus & in cælum exaltatus, ſedet à dextris Dei, ibique glorioſus regnat, devictis quidem hoſtibus ſuis, morte, peccato, diabolo; ſed nondum planè ſubditis.

Sed nondum hoſtes ejus planè ſunt ſubdati.

Quia diabolus, quem in ſemetipſo triumphavit Coloſſ. 2. 15. adhuc in ſuis membris myſticis ſævit; peccatum, cujus Chirographum tulit de medio, affigens illud cruci, ibid. 14. adhuc in multis fidelibus dominatur mors, quam in ſemetipſo devicit reſurgens, adhuc in ſanctis vincit & regnat.

Supponit ſecundò quòd Chriſto ſic à dextris Dei ſedenti & ſic regnanti, pater æternus promittit perfectam omnium hoſtium ſuorum, diaboli, peccati & mortis victoriam & ſubjectionem.

His ſuppoſitis.

Oportet autem illum regnare... id eſt, oportet Chriſtum à dextris Dei ſedentem, regnare eo quo cœpit modo, & de quo in ſuppoſitione primâ.

Donec, ſeu uſquequo pater æternus ſuum adimplens promiſſum, *ponet omnes ejus inimicos, ſub pedibus ejus*, id eſt, uſque ad finem mundi.

Omnes autem ſubdentur in fine mundi.

℣. 26. *Noviſſima autem...* tunc enim noviſſima, id eſt, poſt diabolum victum, poſt peccatum deſtructum, mors una ex inimicis Chriſti, annihilabitur, per generalem ſcilicet, & glorioſam ſanctorum reſurrectionem.

Illam equidem in ſemetipſo devicit à mortuis ipſe reſurgens; at eam perfectè & omninò deſtruet, omnes electos ſuos, omniaque membra ſua à morte ſuſcitans, nuſquam morituros, ſed in æternum glorioſè victuros.

Non ſine cauſâ mors deſtruitur noviſſima. Etenim, ut ait D. Chryſoſtomus in initio mors intravit noviſſima; prius enim diaboli conſilium & inobedientia & tunc mors.

Hinc etiam noviſſima deſtruetur poſt peccatum, poſt diaboli tyrannidem abolitam. *Cùm evacuaverit...* ut verſu ſuperiori.

Omnia enim ſubjecit... hanc eamdem mortis deſtructionem & noſtram conſequenter reſurrectionem confirmat ex alio pſal. ſcilicet octavo, myſticè intellecto, eſt enim de Adamo, ut figurâ Chriſti.

Omnia ſubjecit. præteritum pro futuro, ſubjiciet. Prophetarum more ad majorem certitudinem.

Hoc autem verum non foret, niſi & mors deſtrueretur & planè Chriſto ſubjiceretur, etiam in ejus myſtico corpore.

℣. 27. *Cùm autem dicat*, ſupple ſcriptura vel propheta. *Omnia ſubjecta...* Ne quis aut Judæus, aut quivis alius malè interpretetur, quòd jam dixit de generali omnium ſubjectione Chriſto futurâ, explicat Scripturam dicens, quòd ſine dubio ab hac enuntiatione generali excipiendus ſit Deus ipſe, qui omnia filio ſuo ſubjecit. At excepto Deo, omnia prorſùs ei ſubjicientur.

℣. 28. *Cùm autem ſubjecta...* Tantùm enim abeſt, ut Deus Chriſto ſubdatur; quin imò, ubi mors deſtructa fuerit & omnia filio fuerint ſubdita, *tunc & ipſe filius*, ut homo, cum omnibus ſuis, id eſt, Chriſtus caput Eccleſiæ, cum omnibus membris ſuis, cietur Deo; Deumque gratus adorabit, laudabit & glorificabit in æternum.

Ut ſit Deus omnia in omnibus.

Ut, eventum dicit; atque ita Deus omnium bonorum author & finis, Rexque ſanctorum in Chriſto & in omnibus illius membris pleniſſimè regnabit & glorificabitur.

Illos poſſidebit & ab illis poſſidebitur; Deuſque

OOo ij

ſic à fidelibus poſſeſſus, erit illis omnia, eorum perfecta beatitudo, omniumque deſideriorum finis & adimpletio.

Deus erit omnia in omnibus ſanctis : in illis pleniſſimè regnabit, ab illis perfectè glorificabitur.

Deus erit omnia in omnibus ſanctis illum glorificantibus, id eſt, perfecta illorum beatitudo.

Deum ſancti ex toto corde, totâ mente, totis viribus amabunt : ſanctos Deus ſuâ fruitione replebit & ſummè beatificabit.

Quæcumque ab hominibus honeſtè deſiderantur, & vita & ſalus & victus & copia & gloria & honor & pax & omnia bona, ipſe finis erit deſideriorum noſtrorum ; quia tunc nihil deerit ſatietati noſtrorum deſideriorum. D. Anſelmus.

Observatio Moralis.

Nota hîc & mirare beatum æternitatis commercium.

Sancti ſubjiciuntur Deo ut patri, Deum laudant, amant, glorificant ut omnium bonorum authorem.

Deo ſubjici, regnare eſt. Deus ſanctos diligit ut filios, omnium ſuorum bonorum poſſeſſione replet & beatificat, ut ſuæ felicitatis hæredes. O beatum commercium! ô felicem ſanctorum Deo ſubjectionem!

In æternitate. Ergo Deo ſubjici & ſervire, regnare eſt : nec eſt alia ſanctorum beatitudo, aut aliud regnum æternum quam Deo ſubjici, ſervire, Deum amare, adorare, laudare, &c.

Et tempore. Ergo & nunc Deo ſubjici & ſervire, regnare eſt, nec eſt hîc alia beatitudo, aliud bonum optandum.

Nonne ergo Deo ſubjecta erit anima mea; ab ipſo enim ſalutare.

Confirmatur novis argumentis mortuorum reſurrectio. ℣. 29. *Alioquin quid facient*.... probatâ mortuorum reſurrectione, tum ex Chriſti ipſius reſurrectione; tum ex perfectâ rerum omnium ſubmiſſione imperio Chriſti ; nova nunc argumenta ſubnectit, ad illius veritatis confirmationem.

Ac primò argumentatur ab exemplo eorum qui pro mortuis baptizabantur.

Quid ſit pro mortuis baptizari. Quid ſit autem pro mortuis baptizari, notum erat Corinthiis ; hinc & eis clarus erat hic Apoſtoli locus ; quia verò nobis id ignotum, hinc & locus obſcurus.

Porrò loci obſcuritatem indicat interpretationum diverſitas, quæ vix alibi major, ut videre eſt apud Eſtium, Cornelium, &c.

Omnes interpretationes vidi & expendi, nullamque ſine difficultate reperi.

Multæ rejiciuntur interpretationes. Una è communioribus eſt quòd Apoſtolus loquatur de Clinicis, ſeu iis, qui ægroti & jamjam morituri baptiſmum ſuſcipiebant.

Sed præter quam quòd textus Apoſtolicus de mortuis loquitur, non de morituris : hic abuſus nondum erat introductus Apoſtolorum tempore ; de eo nihil legimus in Scripturis, imò vix in hiſtoriis, ante quartum ſæculum. Erat ergo Corinthiis ignotus.

Altera etiam valde communis interpretatio vult Apoſtolum loqui de baptiſmo metaphorico afflictionum pro mortuis toleratarum.

Sed hæc acceptio baptiſmi in ſacris Scripturis eſt valde rara & pro afflictione tantùm graviſſimâ, qualε eſt martyrium ; & quæ debet forinſecùs, ſeu ab aliis advenire, non autem voluntariè imponi.

Aliæ multæ afferuntur expoſitiones, ſed quæ baptiſmum ſpectant in genere ; & ideò alienæ ſunt à mente D. Pauli, qui de quorumdam tantùm baptiſmo, non de quolibet loquitur.

A Itaque Apoſtolicæ ſimpliciter hæreo litteræ, & baptiſmum & mortuos ad litteram intelligo.

Notandum ad Intelligentiam.

Tunc temporis quidam pro ſuis conſanguineis, aut amicis, ſine baptiſmo defunctis, baptizabantur, putantes hoc mortuis prodeſſe. Narrat D. Chryſoſtomus, irridens tamen, quomodo id faciebant. *Reſolvitur quæſtio.*

Errabant illi, quatenus credebant unum pro aliis poſſe baptizari ; in aliquo tamen commendari poterant, ſcilicet, in hoc quòd fidem reſurrectionis videbantur habere, ait D. Thomas.

Errorem illorum non probat Apoſtolus, ſed eorum facto & fide utitur ad ſuum intentum.

Igitur ſicut Athenis, arâ Deo ignoto ſacrâ, uſus eſt ad notitiam veri Dei prædicandam Athenienſi-
B bus ; ita hîc quorumdam facto, licet ſuperſtitioſo utitur, ad fidem reſurrectionis apud Corinthios confirmandam.

Senſus ergo eſt. Niſi reſurgant mortui, quid proficiunt illi, qui baptizantur pro mortuis amicis ſuis? quam utilitatem per baptiſmum conferent eis? ita Divus Anſelmus Ambroſium ſecutus, hic enim ſic habet.

In tantùm ratam & ſtabilem vult oſtendere reſurrectionem mortuorum, ut exemplum eorum, qui tam ſecuri erant de futurâ reſurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur, ſi quem forte mors prævenifſet ; timentes ne aut malè, aut non reſurgeret, qui baptizatus non fuerat, vivus nomine mortui tingeba-
C tur.

Unde ſubjecit, ut quid baptizantur pro illis? exemplo hoc factum non probat ; ſed fixam fidem in reſurrectione oſtendit. Ambroſiaſter.

Grotius qui hunc ſenſum ſequitur, ſicut & Eraſmus, ait, mirari hunc ritum eò minùs debemus ; *Notandum.* quod nonnullis in locis ipſa mortuorum corpora ſint baptizata ; ut apparet ex Canone, qui aliis eſt 18. aliis 59. Concilii Carthaginenſis. Nec minùs mortuis corporibus data Euchariſtia, ut nos docet idem Canon Carthaginenſis & octogeſimus tertius ſynodi in Trullo habitæ.

Ut quid & nos.... quin & nos ipſi Apoſtoli & Evangelii præcones, ſi non ſit reſurrectio mortuo- *Alia ejuſdem veritatis confirmatio.*
D rum, & merces expectanda, ut quid omni tempore, mediis nos objicimus periculis.

℣. 31. *Quotidie morior*... Taceo de aliis, ſed quod ad me ſpectat, non tantùm dico, ſed & juro per ſanctam, quam de vobis habeo gloriam, quòd quotidie in variis & continuis vitæ periculis verſor.

Quis autem id faciat, niſi qui meliorem ſperat vitam & expectat reſurrectionem?

Per veſtram gloriam. ſupple juro. Hoc in Græco indicat particula, νὴ. hinc Syrus. Juro per gloriam veſtram.

Divus tamen Chryſoſtomus, Theodoretus & Theo-
E phylactus juramentum hîc non agnoſcunt, ſed ſimpliciter vertunt, propter veſtrum profectum.

Per gloriam. Gr. per gloriationem, ſeu per materiam quam habeo de vobis gloriandi, ob fidem & converſionem veſtram.

Quam habeo in Chriſto... non ex me, ſed per gratiam Domini noſtri Jeſu-Chriſti, qui me fecit idoneum miniſtrum, & qui veſtra corda movit.

℣. 32. *Si ſecundum hominem*... ſi humano tantùm ſtudio, ſpe & fine temporalis gloriæ, & non ob ſpem reſurrectionis & mercedis æternæ.

Ad beſtias pugnavi Epheſi. D. Chryſoſtomus, Ambro-

Ambroſius, Eraſmus in paraph. Caietanus id ad litteram de veris beſtiis intelligunt: & id Nicephorus refert hiſtor. Eccleſ. lib. 2. cap. 25.

Baronius & alii communiter per beſtias intelligunt homines efferatos & refellit Baronius Annal. Tom. 1. ad annum Chriſti 55. hiſtoriam Nicephori ex apocryphis deſumptam.

De hac pugnâ, ſive cum feris, ſive cum efferatis hominibus, non eſt locutus D. Lucas in Actis, ut oſtendit Baronius & poſt eum Eſtius.

Quid mihi prodeſt.... quid mihi proderunt tot labores & pericula. Quin potius cum Epicureis, *edamus*.... Iſai. 22. hoc verbum eſt irridentis, ait Divus Chryſoſtomus. Sic eorum objurgat inſaniam, qui vel in corde credunt non fore reſurrectionem; oſtenditque qualis hinc conſequentia.

Chriſtianiſmus deſtruitur, ut Epicureiſmus ſtabiliatur.

Tangitur hic Corinthiorum incredulitatis origo.

℣. 33. *Nolite ſeduci*.... ſeriò nunc illos admonet ut ſibi caveant.

Nolite ſeduci, pravâ ſcilicet cum ejuſmodi hominibus converſatione.

Corrumpunt enim *mores bonos colloquia mala*. Hoc à Menandro poeta ſumptum.

Periculoſa cum impiis commercia.

℣. 34. *Evigilate juſti*, Gr. juſtè, id eſt, ad juſtitiam, ſeu in poſterum juſtè victuri.

Tanquam ebriis & furentibus hoc dicit, ait Divus Chryſoſtomus, aberrantibus & infidelitate ebriis, ait Theodoretus.

Expergiſcimini ab erroris & voluptatum ebrietate, ut juſti ſitis.

Et nolite peccare, à peccato abſtinete, à voluptatibus abſtinete. Oſtendit quòd hæc ſint ſemina incredulitatis. D. Chryſoſtomus.

Ignorantiam enim... id eſt, quidam enim inter vos Dei cognitionem non habent: *ad reverentiam vobis loquor*, hoc ad veſtrum pudorem dicere cogor; ut, ſcilicet pudefacti redeant ad ſapientiam; & ut vos erubeſcatis, quod tales aliqui ſint inter vos.

Juſtis etiam erubeſcendum de malorum vitiis & erroribus; præſertim verò prælatis, in quos redundat inferiorum error & defectus.

Ex his Apoſtoli verbis inferri poteſt, quod quidam pravis impiorum colloquiis ſeducti fuerant; & ita hujus vitæ curis & ſtudiis incumbebant, ut viderentur alterius vitæ ſpem abjeciſſe.

Tunc *quidam*: nunc autem quot?

Objectionum ſolutio.

Sed dicet aliquis... ſtabilitâ reſurrectionis veritate, duas aut tres Apoſtolus reſolvit objectiones, ſeu quæſtiones, quæ à philoſophis fiebant contra reſurrectionis dogma.

Triplex quæſtio.

Prima quæſtio: *Quomodo reſurgunt mortui*, id eſt, quomodo & quâ virtute fieri poteſt, ut homines mortui, putrefacti & in pulverem redacti revocentur ad vitam?

Secunda quæſtio. *Quali corpore venient ad vitam?* id eſt, ſuppoſitâ illorum reſurrectione poſſibili, qualia erunt reſurgentium corpora?

Hujus ſecundæ quæſtionis duplex eſt ſenſus, juxta duplicem illius reſpectum.

Primus qualia erunt hæc corpora conſiderata per reſpectum ad id quod fuerunt dum viverent? an talia, qualia tunc?

Secundus, qualia erunt hæc corpora conſiderata per reſpectum ad ſe invicem in illo reſurrectionis ſtatu? ſeu, an omnia reſurgentium corpora erunt interſe paria?

His tribus quæſtionibus ſucceſſivè reſpondet Apoſtolus, & quia philoſopho, ſeu phyſico quærenti reſpondet, hinc reſponſiones ſuas phyſicis exprimit, & illuſtrat comparationibus.

Reſpondetur primæ.

℣. 36. *Inſipiens, tu, quod ſeminas*...

Primæ quæſtioni, id eſt, quomodo fieri poteſt ut mortui reſurgant? reſpondet Apoſtolus, & quia hoc quærit philoſophus, ſapiens & amator ſapientiæ. Hinc, ait illi, *inſipiens*, id eſt, falſo ſapiens diceris, ſed veriùs inſipiens, qui non reflectens ad ea, quæ te miniſtro, quotidiè fiunt, quæris quomodo reſurgunt mortui?

Tu, hoc energiam & emphaſim habet. Comparat enim, aut potius opponit quærentis perſonam, cum Deo omnipotente.

Tu, qui mortalis es, & peris, reſurrectionis tamen quotidie es opifex, & de Dei potentiâ dubitans, quæris *quomodo*...

Quod ſeminas.... granum quod in agro tuo ſeminas, mortuum & corruptum reviviſcit, & niſi prius mortuum fuerit & corruptum, non reviviſcit.

Hoc vides quotidie, te miniſtro, fieri naturaliter, & hoc videns, dubitas tamen quin Deus per ſuam omnipotentiam, poſſit corpora mortua & corrupta reſtituere & ad vitam revocare.

Si granum mortuum & corruptum, te miniſtro, reviviſcit naturaliter; quomodo ſapiens es, & dubitas quòd Deus ſupernaturaliter poſſit corpora mortua & corrupta reſuſcitare?

His ergo verbis tria exprimit Apoſtolus.

Primò, indicat id fieri per Dei omnipotentiam.

Secundò id facilè fieri poſſe demonſtrat exemplo grani, &c. argumento à minori ad majus: ſi hoc fit naturaliter, &c. quid per omnipotentiam?

Denique demonſtrat quod tantùm abeſt, ut mors & corruptio ſint reſurrectionis obſtacula; quin imò ſunt ad illam præparationes præexequiſitæ: ſicut granum propterea vivit, quia corruptum; ſic excitabimur, quia mortui.

Mors quare non timenda?

Niſi granum frumenti cadens in terram...... Mors ergo non timenda, ſed ut præparatio ad æternitatem aſpicienda.

Reſpondetur ſecundæ.

℣. 37. *Et quod ſeminas, non corpus, quod futurum eſt*...

Secundæ quæſtioni per primum reſpectum conſideratæ reſpondet, ſcilicet, *quali corpore venient?* ſeu qualia erunt reſurgentium corpora? an talia qualia prius?

Reſpondet igitur Apoſtolus, quòd erunt perfectiora; & id per grani reviviſcentis comparationem demonſtrat. *Quod ſeminas* in agro tuo, non id corpus eſt, quod naſciturum eſt: ſeminas enim purum granum, v. g. tritici, hordei, vel alterius ſpeciei. & cum pulchris indumentis germinat, ait Theodoretus.

℣. 38. *Deus autem dat illi corpus ſicut vult*. Huic autem ſemini putrefacto, Deus per elementorum miniſterium, dat corpus congruum & conveniens, prout illi placuit, unicuique ſemini proprium corpus aſſignare.

Dei ergo virtute exurgit corpus ornatu ſuo alterum, ſpica ſcilicet cum culmo & foliis, &c. corpus grano ſeminato pulchrius & decentius.

Supple, ita per Divinam omnipotentiam de corporibus mortuis & in terrâ ſeminatis; reſurgent eadem quidem quoad ſubſtantiam, ſed in qualitatibus valdè diverſa, multò pulcriora atque perfectiora.

Sicut ergo corpus ex grano mortuo & putrefacto naſcens, ipſo grano pulchrius & perfectius eſt; ita & corpus reſurgens pulchrius erit & in ſuis qualitatibus perfectius, ut explicabitur ℣. 42.

Obſervandum.

Et in hoc tantùm fit comparatio, quæ aliàs clau-

dicat, in eo quod ſpica ſit aliud numero & ſubſtantiâ corpus; quàm granum quod ſeminatum ſit. A

Noſtrum verò corpus reſurgens erit idem numero & in ſubſtantiâ; ſed in qualitatibus perfectius, ſeu ut ait Ambroſius, & poſt eum D. Anſelmus, melioratâ ſubſtantiâ, non numero multiplicatâ.

Hunc autem eſſe Apoſtoli ſenſum probat ℣. 42. 43. &c. mortalia ſeminata ſunt, reſurgent immortalitate veſtita. ℣. 53. 54. &c.

Et unicuique ſeminum proprium corpus..... ſic reſpondet hîc ſecundæ quæſtioni per primum reſpectum conſideratæ, ut & incipiat eidem quæſtioni per ſecundum reſpectum conſideratæ reſpondere: ſcilicet, an reſurgentium corpora erunt inter ſe paria? ſicut B unicuique ſeminis grano, Deus dat novum corpus proprium; ita unicuique ſancto Deus in reſurrectione dabit corpus proprium, id eſt, ſpecialiter renovatum pro ſuis meritis.

Reſpondetur & tertia.

Hanc ſpecialem uniuſcujuſque ſancti pulchritudinem clariùs aliis illuſtrabit ſimilitudinibus, in ſequentibus verſibus.

Notandum.

Sed interim nota quomodo Apoſtolus phyſicum phyſicâ aggreditur ratione, & ex mundi ſapientiâ, de quâ ſibi blanditur philoſophus, non ſapientem, ſed inſipientem eſſe demonſtrat. id benè notavit Ambroſius & poſt eum S. Anſelmus.

Quot adhuc hujuſmodi inſipientes, qui opera naturæ vident, & altiùs non aſſurgunt ad creatoris ſcilicet ac ipſius gratiæ notitiam? C

Ab Apoſtolo addiſcenda.

Hinc ergo diſcamus ſapienter philoſophari ex operibus naturæ, gratiæ miracula agnoſcere & revereri.

Sicut ex naturali ſeminis corrupti reviviſcentiâ, ſupernaturalem corporum noſtrorum reſurrectionem futuram agnovit Apoſtolus.

Sicut in pulchritudine & decentiâ corporis ex grano corrupto naſcentis, ſanctorum reſurgentium corpoream etiam pulchritudinem demonſtrat.

Sicut ex propriâ unicuique grano plantâ, propriam unicuique ſancto pulchritudinem, juxta merita ſingulorum.

℣. 39. *Non omnis caro, eadem caro*.... per alias multas comparationes clariùs adhuc manifeſtat corporum reſurgentium inter ſe invicem differentiam.

Licet enim, ut ait D. Chryſoſtomus, etiam in ſeminibus non ſit unus ordo, ſed alia ſint præſtantiora & honeſtiora, alia verò deteriora. D

Licet, inquam, inter ſpicas quædam ſit differentia, & aliæ ſint aliis præſtantiores; hac tamen differentiâ non contentus Apoſtolus, majorem & manifeſtiorem exhibet inter ſanctorum corpora.

Ne putaremus ergo quod omnia reſurgentium futura ſint inter ſe ad invicem paria, ſicut omnes ſpicæ ejuſdem ſpeciei ferè pares ſunt & æquales.

Sed ſicut diverſorum animalium caro differt pro diverſitate animantium. *Alia ſiquidem*, id eſt, alterius conditionis & diſpoſitionis eſt *caro hominis* alia caro bovis, &c.

Ita caro diverſorum hominum immortalium differet in gloriâ, pro uniuſcujuſque diverſo merito. E

Seu, ut ait Ambroſius, ita unius carnis homines diverſi erunt dignitate, in reſurrectione.

℣. 40. *Et corpora cæleſtia*... & ſicut cæleſtium corporum v. g. aſtrorum pulchritudo, alia eſt quam pulchritudo corporum terreſtrium, v. g. gemmarum, lapidum pretioſorum & metallorum; idque pro diverſitate locorum & qualitatum: ita diverſa erit reſurgentium corporum gloria, pro diverſis ſanctorum meritis.

℣. 41. *Alia claritas ſolis*..... & ſicut aſtrorum ipſorum alia & diverſa eſt claritas; *alia* quippe *ſolis, alia lunæ*....

Ita uniuſcujuſque ſancti diverſa erit gloria ab alterius ſancti gloriâ; unicuique ſua erit propria.

Omnes lucebunt; ſed diverſè lucebunt. Illis omnibus cælum eſt commune, ſed unicuique ſplendor proprius.

Supradictorum Applicatio.

℣. 42. *Sic & reſurrectio mortuorum*. Eſt certiſſimè applicatio ultimarum ſaltem ſimilitudinum ad reſurrectionem: ſicut animalium diverſa caro; ſicut cæleſtium & terreſtrium corporum diverſa pulchritudo; ſicut ſolis, lunæ & ſtellarum diverſa claritas.

Sic ſanctorum corpora diverſis qualitatibus dotata reſurgent; ita ut magnum inter illa futurum ſit gloriæ diſcrimen.

Verùm puto & quòd ſit omnium ſupradictarum à ℣. 36. comparationum applicatio; quarum nulla hactenus facta eſt applicatio ab Apoſtolo; & idem ſenſiſſe videtur Theodoretus, qui citatis Apoſtoli verbis, addit: nempe ſicut eſt comparatio ſeminum.

Igitur, ſicut granum mortuum & corruptum reviviſcit naturaliter, quia mortuum & corruptum.

Ita corpora noſtra mortua & corrupta reſurgent per Dei omnipotentiam, quia mortua & corrupta.

Sicut corpus in grano corrupto naſcens, pulchrius eſt & perfectius grano corrupto.

Ita corpus reſurgentium, licet idem numero & ſubſtantiâ, multò tamen erit pulchrius & perfectius in ſuis qualitatibus.

Et ſicut unicuique grano Deus dat corpus proprium: Ita unicuique corpori ſancto Deus propriam & ſingularem pulchritudinem dabit pro uniuſcujuſque merito.

Et hanc pulchritudinis ſingularitatem clariùs demonſtrat Apoſtolus, allatis ſimilitudinibus. ℣. 39. 40. 41.

Ex supradictis colligenda.

Circa gloriam animæ beatæ.

Quòd ſi corporum varia & diverſa ſit gloria; quantò major & magis diverſus animarum ſplendor? quandoquidem ex beatitudinis animæ redundantiâ profluet hæc corporum gloria.

Quò plus fuerit meriti, eò major erit & in animâ & in corpore, gloria.

Quò profundior fuerit cordis humilitas, & major demiſſio animæ; eò ſplendidior erit exaltatio in gloriâ.

Ama ergo neſciri nunc & pro nihilo reputari.

Circa ſupplicium animæ & corporis damnatorum.

Porrò in hac diverſâ corporis & animæ ſanctorum gloriâ, intuere & diverſa damnatorum ſupplicia, tùm in animâ, tùm in corpore.

Nèc enim, ut D. Chryſoſtomus ait, omnia in eodem igne, eâdem ſupplicii crudelitate torquebuntur.

Ignis ille ſapiens ſapienter & juſtè pro demeritis unumquemque torquebit.

Sicut ſancti omnes, licet in cælorum regno, non omnes eamdem conſequentur gloriam; ita licèt peccatores omnes ſint in gehennâ, non omnes tamen eadem ſuſtinebunt. Chryſoſtomus.

Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione.

Poſt D. Chryſoſtomum puto quòd Apoſtolus dimiſſâ oratione de differentiâ corporum glorioſorum, redit ad reſurrectionis modum, quaſi diceret Apoſtolus: ſua quidem in reſurrectione mortuorum, unicuique erit gloria propria, ut in ſuperioribus verſibus dixi: hoc autem quod ſequitur, erit omnibus beatis corporibus commune, & in hoc unum quodque illorum ſuſcitatum differet à ſemetipſo mortali.

Primò quòd *ſeminatur*, id eſt, ſepelitur in terrâ. (inſiſtit in ſimilitudine cœptâ de grano) *ſeminatur* ergo corruptibile, corruptioni obnoxium & ut corrumpatur: reſurget incorruptibile & impaſſibile.

℣. 43. *Seminatur in ignobilitate*... Secundò quòd ſepelitur vile, difforme, abjectum, fœtidum, & vermibus ſcatens; reſurget cum ſplendore, claritate & gloriâ. *Seminatur in infirmitate.* Tertiò, ſepelitur infirmum, invalidum, ſine ſenſu & motu; ſurget in virtute, cum potentiâ & ſummâ agilitate.

℣. 44. *Seminatur corpus animale*... Quartò ſepelitur tale, quale eſt animalium corpus, craſſum, durum, impenetrabile, indigens, aut quod indiguit cibo & potu & aliis ad animalium vitam neceſſariis: *ſurget ſpirituale*, inſtar ſpiritûs, nec cibo nec potu indigens, ſubtile, leve, penetrabile, ſpiritui omninò ſubditum & conformatum.

COLLIGENDA.

Hinc ſancti Patres colligunt quatuor corporis glorioſi dotes, impaſſibilitatem, claritatem, agilitatem & ſubtilitatem.

Hinc etiam infertur quòd corpora noſtra nec ſpecie, nec numero different à ſemetipſis, ſed tantùm in qualitatibus. Ex corruptibilibus fient incorruptibilia, ex difformibus & abjectis clara & ſplendida; ex gravibus & craſſis & vix ſe movere valentibus, agilia; ex animalibus, ſubtilia & ſpiritualia.

Porro ſpiritualia erunt, non ſpiritus; ſicut nunc animalia ſunt, non anima, ait ſanctus Anſelmus.

Idem dixit D. Thomas contra hæreticos, opinantes quòd caro noſtra in ſpiritum converteretur.

Sicut nunc corpus noſtrum eſt animale, non anima; ſic & tunc erit ſpirituale, non ſpiritus. D. Thomas.

Si eſt corpus animale.... in Græco non eſt, *ſi*, nec in Syriaco. Explicat Apoſtolus quod dixit, *corpus ſpirituale*, quaſi diceret, ne miremini quod *corpus ſpirituale*, dixerim; etenim ſicut eſt *animale corpus*, ita & *corpus eſt ſpirituale*: unum quod habemus à primo parente noſtro ſecundùm carnem; alterum quod habebimus à noſtro ſecundùm ſpiritum parente, Chriſto Jeſu, Domino noſtro.

Quid corpus animale.

Corpus animale vocat corpus obnoxium indigentiæ animalium, ſcilicet cibi & potûs & actionibus animalibus implicitum.

Quid ſpirituale.

Corpus ſpirituale vocat corpus ſpiritui perfectè ſubditum & ab indigentiis animalium independens, ſeu ut benè & paucis Ambroſius. Animale corpus eſt dum cibis ſuſtentatur, ut vivat. Spirituale autem cùm horum nihil indiget, converſum in vitam.

Probat igitur quod aſſeruit, ſurget ſpirituale; ſeu quòd in reſurrectione ſpiritales erimus: & id paritate probat.

Sicut nunc animales ſumus, quia primus parens noſter ſecundùm carnem, animalis fuit; ita in reſurrectione ſpiritales erimus, quia Chriſtus, noſter ſecundùm ſpiritum parens, fuit in ſuâ reſurrectione ſpiritalis.

Quòd primus noſter pater fuerit animalis, probat ex Scripturis.

℣. 45. *Sicut ſcriptum eſt.* id eſt de primo ſcriptum eſt Geneſ. 2. 7. *Factus eſt primus homo*, Adam *in animam viventem.* id eſt, anima vivens, vel animal vivens, ſeu habuit animam viventem, & quæ ſuo corpori vitam tribueret vegetativam, quæ ad ſui conſervationem indigeret alimentis, ſicut indigent animalia.

De animalibus etiam ſcriptum eſt Geneſ. 1. 24. *Producat terra animam viventem.*

Talis fuit Adæ vita, animalium indigentiis ſubdita, & aliam nobis dare non potuit: hinc animales ſumus.

Noviſſimus Adam. id eſt, Chriſtus Dominus.

Cur Chriſtus dicatur Adam; noviſſimus Adam?

Chriſtus dicitur *Adam*, quia ſicut ex Adamo ſecundùm carnem naſcuntur omnes; ita ex Chriſto ſecundùm ſpiritum renaſcuntur omnes.

Dicitur *Noviſſimus Adam*, quia poſt eum nemo ſuccedet, qui ſit Caput & Author fidelium.

Secundus Adam.

Dicitur etiam ſecundus, quia inter Adamum & Chriſtum non fuit medius, qui ſit hominum Caput & Principium.

In ſpiritum vivificantem. id eſt, Chriſtus Dominus in ſuâ reſurrectione factus eſt ſpiritus, carnem ſuam ita vivificans, ut animalium indigentiis non ſit ampliùs ſubdita.

Seu anima glorioſa Chriſti tunc facta eſt ſpiritus carnem ſuam ſpiritualiter vivificans; id eſt, vitam ei tribuens immortalem, impaſſibilem, claram, agilem; vitam ab omnibus animalium indigentiis independentem, & talem, qualem habent ſpiritus.

Equidem ſancti Patres Græci per ſpiritum vivificantem intelligunt Spiritum ſanctum, Chriſto ſubſtantialiter unitum, per quem & propriam carnem vivificat, & nobis per ipſum incorruptibilitatem donavit, ut ait Theophylactus poſt Divum Chryſoſtomum.

Sed prior explicatio, quæ plerorumque Latinorum eſt, accuratior videtur, & Apoſtolico textui conformior.

Etenim, juxta Divi Pauli mentem, ſicut in verſu præcedenti opponuntur *corpus animale* & *corpus ſpirituale*; ita hîc opponuntur, fieri *in animam viventem*, & fieri *in ſpiritum vivificantem.*

Sicut ergo *corpus animale* ab Apoſtolo dicitur corpus, quod ad ſui conſervationem indiget alimento, velut animalium corpora; *corpus* verò *ſpirituale* vocat illud, cui ſpiritus ita dominatur, ut ſolus ei ſufficiat ad perpetuam vitam, & ad omnem actionem.

Ita per *animam viventem*, à quâ corpus animale dicitur, intelligit animam humanam, quatenus animat & vegetat; quæ vegetatio fit per nutritionem.

Et per ſpiritum vivificantem intelligit ipſam animam humanam, quatenus per ſe valet & ſufficit ad conſervandum, movendum, & regendum corpus ſuum, independenter ab omni alimento.

Adamus itaque *factus eſt in animam viventem.* id eſt, habuit animam, quæ corpori ſuo vitam tribuit per vegetationem; hinc corpus habuit animale: & hoc corpus nobis, ſuis ſecundùm carnem filiis, tribuit.

Chriſtus autem Dominus, qui in ſuo quidem conceptu, corpus recepit animale; factus enim fuit etiam *in animam viventem*, ſicut Adamus, ex quo ſecundùm carnem natus eſt.

In ſuâ reſurrectione factus eſt *in ſpiritum viſificantem.* Tunc illius anima glorioſa carnem ſuam incœpit ſpiritualiter vivificare, vitam ei tribuens impaſſibilem &c.

Et hanc carnis ſpiritualitatem, ſeu hanc vitam immortalem, impaſſibilem, ab animalium indigentiis independentem, corporibus noſtris impertietur in noſtrâ reſurrectione.

Tunc Chriſtus ſuam & noſtram carnem vivificabit; corpus noſtrum, ſicut & illius, erit ſpirituale, impaſſibile, clarum, agile, ſubtile.

Sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale; ita nunc à Chriſto, & à Chriſti meritis habebimus corpus ſpirituale: Noſipſi ſpiritum habebimus noſtra corpora vivificantem.

In eumdem ℣. 45. animadverſio.

Communiorem expoſui explicationem, & quam primò ſecutus ſum: unum tamen iu eâ mihi ſemper diſplicuit, ſcilicet quòd de unâquâque animâ beatâ dici poſſit, quod ſoli Deo Scriptura tribuit; *ſpiritus vivificans.*

Hinc re attentiùs examinatâ, ſimpliciorem, ac D. Pauli, & ſanctarum Scripturarum ſtylo, imò & antiquorum Patrum interpretationi conformiorem, puto hanc, quæ ſequitur, interpretationem.

Factus eſt primus homo Adam in animam viventem.

Duo in his verbis animadverto. Primum quòd Adamus per ſuam animam vixit ipſe, & quidem ſolus.

Secundum, quòd vixit vitâ animalium, indigentiis obnoxiâ.

Factus eſt in animam viventem. id eſt, animal vivens; ſeu habuit animam, quæ ſuo proprio corpori vitam tribueret; at vitam, quæ ad ſui conſervationem, alimentis indigebat, ſicut aliorum animalium vita.

Noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem. Duo pariter in his verbis contenta reperio, & quidem duobus ſuperiobus oppoſita.

Primum in ſuâ reſurrectione Chriſtus ſpirituali vitâ vivit, non animalium, ſicut Adamus.

Secundum, Chriſtus vivit, non ipſe ſolus, ſed & alios vivificat; non item Adamus.

Factus eſt in ſpiritum. ſeu quaſi ſpiritus, vitâ vivens ſpirituali, immortali, impaſſibili, &c.

Factus eſt in ſpiritum vivificantem, ſeu *in ſpiritum*, quo non tantùm vivit ipſe, ſed quo vivificet ſpiritualiter alios; ſeu quo vitam aliis tribuat ſpiritualem, immortalem, æternam.

Poteſtatem habet alios vivificandi; revera tunc multos ſecum ſpiritualiter vivificavit: ſanctos omnes in fine mundi vivificaturus.

Equidem ab inſtanti conceptionis ſuæ Chriſtus fuit vita, fons vitæ, & ut ait ipſemet, *reſurrectio, & vita*: potuit, imò connaturaliter debuit ſpiritualiter vivere; potuit & alios ſpiritualiter vivificare: at id actu, & in ſe, & in aliis præſtitit in ſuâ reſurrectione.

Tunc ergo propriè factus eſt ſpiritus vivificans; ſemetipſum ſpiritualiter vivificavit; multos ſuæ reſurrectionis comites ſpiritualiter vivificavit, nos omnes in fine ſæculorum ſpiritualiter vivificabit.

Tunc ergo ſpirituales erimus, ſeu corpus à Chriſto habebimus ſpirituale; ſicut nunc ab Adamo corpus habemus animale: & hoc probat Apoſtolus.

Notanda ad Intelligentiam.

Pro pleniore hujus loci intelligentiâ, & pro præveniendis & explicandis omnibus difficultatibus, quæ ex utrâque illius parte poſſunt oriri.

Notandum primò cum D. Thomâ, quòd forma humana dicitur anima & ſpiritus.

Anima, quatenus animat & vegetat, ſeu, ut ait D. Thomas, in quantùm intendit curæ corporis, vegetando, nutriendo, generando.

Spiritus dicitur, quatenùs intendit cognitioni, intelligendo, volendo, & alia ſpiritualia operando.

Poſitâ hac diſtinctione, quæ in ipſis Scripturæ verbis fundatur.

Divus Paulus hoc Geneſis loco ſubtiliter utitur ad ſuum intentum, ſcilicet ad oſtendendum diſcrimen vitæ, quam nunc habemus ab Adamo, & vitæ, quam

A in reſurrectione habebimus à Chriſto Domino.

Adamus in ſuâ creatione, ſeu per animæ ſuæ infuſionem, vixit ipſe, at vitâ dependente à cibo, potu, ſomno, ſicut animalia; quæ etiam in Geneſi dicuntur facta in animam viventem: & quia talis fuit Adæ vita; talis eſt & vita quam ab eo traximus.

Chriſtus autem Dominus in ſuâ reſurrectione, quæ eſt illius quaſi glorioſa nativitas, *factus eſt in ſpiritum vivificantem.*

Primò factus eſt ſpiritus, ſeu vitâ vivit ſpirituali, impaſſibili, immortali, æternâ, &c.

Secundò, factus eſt ſpiritus vivificans; hanc eamdem vitam ſpiritualem aliis communicare cœpit: & hanc eamdem vitam ſpiritualem nobis in reſurrectio-
B ne communicabit.

Hinc ſpirituales erimus, corpus habebimus à Chriſto ſpirituale, ſicut nunc ab Adamo corpus habemus animale.

Notandum ſecundò, quòd D. Paulus his Geneſis verbis, ad ſuum intentum utens, & dicens de Adamo, quòd *factus eſt in animam viventem*, ſeu animal vivens; non propterea negat quòd Adæ anima ſit ſpiritualis, ſeu ſpiritus, & conſequenter ab animalium animabus valdè diverſa, eiſque longè ſuperior; imò hoc ſupponit Apoſtolus, utpote in eodem Geneſis loco contentum; unde hæc verba deſumit.

Ibi enim Moyſes de creatione animæ Adami loquens, mirabili utitur metaphorâ, dicens: *Inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ.*

Notandum ex Scripturis diſcrimen inter hominis animam, & beſtiarum animas.

Ut indicaret eam non ex materiâ, ſicut animas
C animalium; ſed quaſi ex divinis præcordiis eductam eſſe, & ideò divinam, ſpiritualem, & Deo ſimilem.

De piſcium creatione loquens Moyſes, dixerat 1° Geneſ. 2° *Producant aquæ reptile animæ viventis.*

De animalium creatione dixit quoque Deus: *Producat terra animam viventem in genere ſuo.* ibidem 24. his verbis manifeſtè oſtendens, quòd hæ animalium animæ ſint è materiâ eductæ; piſcium ſcilicet ex aquis; animalium vero terreſtrium è terrâ.

Hæ è materiâ.

At verò cùm de hominis agit creatione, longè aliter loquitur Geneſ. 2. 7. *Formavit Deus hominem*, id eſt, corpus hominis, *de limo terræ.* Ecce corporis humani formationem per Dei manus: *Et inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ*; ecce infuſionem ani-
D mæ. Hanc Deus *inſpiravit*, inſufflavit; id eſt, non ex aquis, non è terrâ, non ex ullâ materiâ, ſed ex ſuis præcordiis Deus eduxit. Quaſi diceret; Divini cordis halitus eſt anima hominis, & ideò Divina, Deo ſimilis, ſpiritualis.

Illa ex Dei præcordiis.

Et hoc Divus Paulus Scripturarum peritiſſimus ſupponit, imò aſſerit, cùm alia verba his annexa citat: *Et factus eſt in animam viventem.*

Notandum tertiò quòd Divus Paulus aſſerens de Chriſto, quòd factus ſit *in ſpiritum vivificantem*; non negat quòd in ſuo conceptu Chriſtus animale corpus receperit, ſeu corpus animalium indigentiis ſubditum, tunc enim ſicut Adamus, de quo ſecundùm carnem natus eſt, *factus eſt in animam viven-*
E *tem.*

Sed de Chriſto reſurgente debet intelligi Divus Paulus, juxta quem Chriſti reſurrectio eſt glorioſa illius nativitas, de quâ ipſemet Act. 13. 33. intelligit quod in pſalm. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Reſſuſcitans Jeſum, dixit: Filius meus es tu. Act. 13. 33.

In hac ergo nativitate glorioſâ Chriſtus *factus* eſt *ſpiritus vivificans*: ſpiritus quidem, quia vitam duxit ſpiritualem, beatam, & divinam, ſeu ut alibi idem Apoſtolus ait: *Nunc vivit ex virtute Dei*;

vivificans

Digitized by Google

vivificana autem, quia hanc vitam ſpiritualem, beatam & Divinam dedit ſanctis reſurrectionis ſuæ comitibus, & hanc nobis vitam dabit aliquando.

℣. 46. *Sed non priùs quod ſpiritale* ... ſupple corpus. id eſt, ſed ſpirituale corpus non eſt in nobis priùs tempore; ſed corpus animale: hoc enim in illud convertetur.

Seu priùs habemus animale corpus, quale habuit Adam, imò & ipſe Chriſtus, ſuæ vitæ mortalis tempore; poſtea verò, in reſurrectione ſcilicet, ſpirituale corpus habebimus, quale nunc Chriſtus habet.

Ab imperfectioribus ad perfectiora fit progreſſus; ſic priùs facti ſumus pueri, quàm viri.

℣. 47. *Primus homo de terrâ, terrenus*. Gr. limoceus, ſeu de limo. Alteram aſſignat noſtrorum principiorum differentiam, & illius differentiæ rationem congruitatis.

Primus homo. quia de terrâ factus, ideò *terrenus* & animalis.

Secundus homo, quia *de cælo*, (etenim de ſinu Patris, in virginis ſinum deſcendit,) & quia origine cæleſtis, ideò in ſuâ reſurrectione factus eſt planè *cæleſtis*, glorioſus, & incorruptibilis.

Equidem Chriſto, Filio Dei, connaturaliter corpus glorioſum, ab inſtanti conceptionis ſuæ debebatur; ſed quia paſſurus veniebat, & nos ſuâ paſſione redempturus; & quia aliunde hæc corporis gloria cum paſſionibus erat incompoſſibilis, ideò eam non admiſit niſi in ſuâ reſurrectione, ubi factus eſt planè cæleſtis, & omninò glorioſus.

℣. 48. *Qualis terrenus, tales & terreni* ... id eſt, quale corpus habuit pater noſter terrenus, tale & nobis, ſuis ſecundùm carnem filiis, communicavit: hinc terreni ſumus, animales, fragiles, mortales, &c.

Et qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. id eſt, & quale corpus habet noſter cæleſtis pater; tale & nobis, ſuis ſecundùm ſpiritum filus, communicabit in reſurrectione, corpus ſcilicet ſpirituale, cæleſte, immortale, impaſſibile, dignum prorſus habitaculo cæleſti.

Corporis Chriſti gloria eſt exemplar futuræ gloriæ corporum noſtrorum. *Reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.*

Circa corpus Adami; nota quòd in ſtatu innocentiæ erat quidem, ratione ſuæ materiæ, in terram reſolubile, & mortale: ſed ob gratiam erat immortale; mori poterat ex naturâ, ex gratiâ non erat moriturum, at poſt peccatum mori debuit.

Concluſio Moralis.

℣. 49. *Igitur ſicut portavimus* ... A litterâ tranſit ad moralitatem, & modum docet, quo nos ad hanc cum Chriſto glorioſo conformitatem præparemus.

Ut ergo cæleſtes, ſicut Chriſtus, efficiamur quemadmodùm ante baptiſmum, noſtris moribus improbis, Adamo terreno & peccatori ſimiles fuimus, animales, terræ affixi, peccatores, inobedientes.

Ita nunc in Chriſto renati, & ad ejus gloriæ ſocietatem vocati; ſanctis moribus noſtris, Chriſto Patri noſtro cæleſti & Divino ſimiles ſimus, ſancti, cæleſtes & divini.

Nunc ipſius imaginem in corde portemus, affectibus, moribus, & operatione, ut illam aliquando portemus etiam in corpore.

Et hic eſt hujus loci ſenſus, juxta noſtram vulgatam, qui juxta Græcum hodiernum paulò alius eſt.

Quia ubi legimus *portemus*, Gr. habet *portabimus*. Syr. etiam in futuro, *induemus*. Theodoretus etiam, portabimus. prædicentis eſt, ait, non adhortantis, portemus.

A D. tamen Chryſoſtomus habet, portemus. Theophylactus utrumque.

Juxta lectionem in futuro hic ſenſus eſt; ſicut habuimus corpus ſimile corpori Adæ terreni, id eſt corpus miſeriis & mortalitati obnoxium; ita & habebimus corpus ſimile corpori Adami cæleſtis, glorioſum, ſpirituale, &c.

Sive legas, *portabimus*, per modum prædicentis; ſive, *portemus*, per modum adhortantis; in re parum refert: utrumque enim verum eſt. Portabimus enim aliquando; ſi modo portemus.

Hoc ergo ut realiter eveniat nobis; nunc moraliter portemus imaginem Chriſti, in corde, in ore, in B opere.

℣. 50. *Hoc autem dico*.... hic verſus, ſicut & præcedens & phyſicè & moraliter poteſt intelligi; & in utroque verus eſt.

Si moraliter ſumatur, explicat præcedentem verſum, juxta noſtram vulgatam intellectum.

Quaſi diceret, de hoc non fruſtra vos moneo, ſcilicet, ut in mente & in corde portemus imaginem noſtri parentis ſpiritualis & cæleſtis.

Quia caro & ſanguis, id eſt, opera carnis, homines carnales, carnis affectibus ſubditi, regnum Dei hæreditate poſſidere non poſſunt.

Cælo non potietur, qui non deſierit ſecundùm deC ſideria carnis & ſanguinis vivere.

Neque corruptio.... clariùs adhuc explicat quid per carnem & ſanguinem intellexerit; ſcilicet opera carnis, libidinem, &c.

Quiſquis ergo deſiderat ad incorruptionis gloriam pervenire, feſtinet opera carnis deponere, & cæleſtis hominis imaginem, ſanctè vivendo, portare, ait D. Anſelmus.

Si ſumatur phyſicè. explicat præcedentem verſum juxta Græcum hodiernum, eſtque ſenſus.

Caro & ſanguis naturalis, corruptibilis, ſeu corpus animale & terrenum, quale nunc habemus ab Adamo, regnum Dei poſſidere non poſſunt: cum illo gloriæ ſtatu non conveniunt.

Neque corruptio. ... id eſt, caro animalis & corruptibilis ſtatum incorruptibilem & immortalem poſD ſidebit.

In cælo non erit animale corpus, ſed ſpirituale, eo quo ſupra ℣. 38. & 42. explicatum eſt, ſenſu.

Erit enim caro vera & eadem cum noſtrâ, eadem, inquam, quoad ſubſtantiam, ſed in qualitatibus meliorata & multò perfectior, ut dictum eſt ℣. 44. & ut rurſum dicetur ℣. 53.

℣. 51. *Ecce myſterium vobis dico*....

Poſt ſolutas philoſophorum objectiones, Apoſtolus Corinthios alloquitur, & eos, ut nihil hac in re lateat, docet modum, quo fiet reſurrectio.

Ecce. Vult illos attentos, magnum quid & arcaE num & hactenus inauditum, eis dicturus. *Myſterium*,

Omnes quidem reſurgemus, (boni ſcilicet & mali.) *Sed non omnes immutabimur*, ad gloriam, ſeu non omnes ex animalibus fiemus ſpirituales, (eo quo ſupradictum eſt modo) ſed tantùm juſti.

Notabile diſcrimen inter noſtram vulgatam, & hodiernum Græcum.

Græcus hodiernos habet omnino contrarium. Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur. Syrus etiam, non omnes obdormiemus, omnes autem immutabimur.

Hanc litteram ſequuntur & explicant D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus. Et propter hunc textum & propter verba Apoſtoli, primæ ad Theſſ. 4. ℣. 14. Græci putant quòd non omnes juſti morituri ſint; ſed quòd illi, quos adventus Domini vivos deprehenderit, ſint, nullâ intercedente morte,

Hinc ſenſus diſcrimen inter Latinos & Græcos.

Digitized by Google

induturi dotes glorioſi corporis; ſeu ex animalibus A ſpirituales evaſuri, ut ait Theophylactus, ex D. Chryſoſtomo.

Hanc Græcorum opinionem ſequitur Caietanus, qui putat hoc eſſe magnum myſterium, quod Apoſtolus hîc docet. Non dormiemus omnes, ſed omnes tamen immutabimur.

Sequitur & Eraſmus, imò Eſtius veriorem putat & fusè probat, putatque Apoſtolico ſcopo convenientiorem.

Hæc igitur opinio propter authorum gravitatem, nec erroris, nec temeritatis notari poteſt.

Oppoſita tamen, quæ cenſet omnes morituros & reſurrecturos, eſt probabilior, certior, & aptiùs cohærens generalibus D. Pauli locutionibus ad Heb. 9. B *ſtatutum eſt hominibus ſemel mori.* Hic ℣. 12. *ſicut in Adam omnes moriuntur,* &c.

Vide dicta cap. 4. primæ epiſt. ad Theſſ. ℣. 16.

Omnes ergo morientur, & omnes reſurgent.

℣. 52. *In momento,* . . .

Mirabilis Reſurrectionis modus.

Explicat ergo mirabilem reſurrectionis modum: ad tantum opus, ſcilicet, ad omnes prorſus homines, qui uſquam fuerunt, ſuſcitandos, non longa requiritur temporis mora. ſed

In momento. Gr. in atomo, id eſt, in indiviſibili temporis puncto perficietur omnium omninò hominum reſurrectio.

In ictu oculi. Syr. quaſi in ictu oculi. Arab. in C nictatione oculi, ſeu motu, ſeu citiùs quam fiat ictus oculi. ſummâ celeritate.

Ad oſtendendam Dei omnipotentiam contra eos, quibus ſupra ℣. 35. impoſſibilis videbatur mortuorum reſurrectio. Ambroſius & poſt eum Anſelmus.

Et hoc arcanum puto quod Corinthios hîc docet Apoſtolus. ſicut & idem docuit Theſſalonicenſes. Vide ibi dicta cap. 4. primæ epiſt. ℣. 14.

Ipſe D. Chryſoſtomus pag. 471. ſub finem, hoc putat eſſe arcanum quod docet hic Apoſtolus. Idem dicit & Theophylactus; licet ſentiant non omnes eſſe morituros.

In noviſſimâ tubâ, id eſt, ad clangorem tubæ, quâ dabitur ultimum ſignum.

Solebant Judæi tubâ populum convocare. Vide D num. 10. ℣. 27.

Canet enim tuba, id eſt, perſonabit tuba extremi judicii prænuntia; ſive ſit vera & realis tuba; ſive ſit vox Archangeli ſonora, potens & efficax, de quâ in epiſt. ad Theſſ. 4. ℣. 15.

Et mortui. . . tunc mortui omnes, etiam reprobi, *reſurgent* immortales, ad corruptionis ſtatum nunquam reverſuri.

Etiam reprobi reſurgent incorrupti integritate membrorum, ſed tamen corrumpendi dolore pœnarum, ait Anſelmus poſt D. Aug. epiſt. 146. totum quod pertinet ad ordinem naturæ, conferetur etiam reprobis. D. Thomas.

Et nos. . . . juſti, ſcilicet. exponit quod dixit. *Non* E *omnes immutabimur,* ſed nos juſti tantùm ad felicem ſtatum reformabimur: ex animalibus fiemus ſpirituales.

Secundùm Græcos. *& nos juſti*, qui tunc vivemus, in dotes glorioſas, ſine morte, transformabimur.

Non dicit de ſeipſo; ſed de iis qui invenientur vivi, D. Chryſoſtomus.

Sed cur hoc in primâ perſonâ ſæpè dicit. Vide ad Theſſ. cap. 4. ℣. 15. ut nos exemplo ſuo doceat de incertâ & terribili die judicii cogitare, loqui, tremere & ad illam nos continuè præparare.

℣. 53. *Oportet enim corruptibile hoc*. . . .

Oportet. quia Deus decrevit.

Corruptibile hoc, manu palpans & nutu indicans corpus ſuum. Hoc idem numero corpus, carnem & corruptioni nunc obnoxium.

Corpus idem manet, mortalitas autem & corruptio abolentur & evaneſcit. Theophylactus.

Induere, tanquam veſtem pretioſam, *incorruptionem*, ſeu *incorruptibilitatem*, quæ morbum, dolorem & mortem prorſus excludat.

Et mortale hoc. . . . hoc idem numero corpus, ob peccatum morti obnoxium, *induere immortalitatem.* Erit eadem caro, nunc mortalis, tunc immortalis. Sicut idem eſt corpus veſtitum, non veſtitum.

℣. 54. *Cùm autem mortale hoc*. . . .

Cùm igitur hoc corpus factum fuerit, ex mortali & corruptibili, immortale & incorruptibile.

Tunc fiet, id eſt, tunc adimplebitur ſcriptura, quæ dicit: *abſorpta eſt mors in victoria.*

Aliqui volunt hoc ex Iſaiæ 25. 8. ſumi, ubi D. Hieronymus vertit præcipitabit mortem. Alii volunt ex Oſea, non ad verbum, ſed ad ſenſum. Oſee 13. 14. *de manu mortis liberabo eos,* &c. quòd, inquiunt, idem eſt. Vide Cornel. à lapide.

Abſorpta eſt. abſumpta in totum & in æternum deſtructa; ſicque nihil ab eâ timendum erit ſanctis. *In victoriâ,* id eſt, per victoriam, quâ ſuperata eſt à Chriſto.

Chriſtus à mortuis reſurgens vicit mortem; idem Chriſtus ſanctos ſuos in fine mundi ſuſcitans à morte; mortem abſorbebit in æternum, illam ad nihilum rediget. (nuſquam comparebit, ſicut aqua cum abſorpta fuerit, ait D. Anſelmus.)

℣. 55. *Ubi eſt mors victoria*. . .

Propheta & poſt eum Apoſtolus, in perſonâ Juſtorum triumphum canit de morte & inferno, ſeu de ſtatu mortuorum.

Tanquam Deo ſacrificans pro victoriâ, ait D. Chryſoſtomus. & Deo afflatus & futura videns quaſi jam facta, jacenti morti inſultat.

Ubi eſt mors victoria tua? victoria tua, quâ abſorbueras corpora morientium, temporalis fuit; victoria noſtra, quâ abſorpta es in corporibus reſurgentium, æterna conſtabit, D. Anſelmus.

Ubi eſt mors ſtimulus tuus? aculeus, quo ſolebas homines confodere? periit, confractus eſt.

℣. 56. *Stimulus autem mortis peccatum eſt.* Oſee dictum explicat Evangelico ſenſu.

Stimulus mortis, quo nos confodit, *peccatum eſt.* ſicut ſcorpio, mors in aculeo robur habet. Theophylactus.

Peccatum eſt ſtimulus mortis, & conſequenter illâ graviùs, & ea in ipſo vim habet. D Chryſoſtomus.

Aculeus autem mortis dicitur, quo mors facta eſt, non quem mors fecit: peccato enim morimur, non morte peccamus. Aculeus mortis eſt peccatum originale, per cujus vulnus mors intravit. Divus Anſelmus.

Virtus verò peccati lex, id eſt, potentia, vis, robur peccati lex; quia per occaſionem legis, peccatum vetantis, revixit & vires accepit peccatum.

Nitimur in vetitum.

Deinde *virtus peccati lex*; quia peccatum eò graviùs eſt, quò magis patet peccanti voluntas Dei peccatum vetantis: patet autem clariſſimè per legem voluntas Dei.

Sicut lex contulit ad cognoſcendum peccatum, ita etiam ad augendum ſupplicium. D. Chryſoſtomus.

Majus & fortius eſt peccatum per ſcientiam. D. Ambroſius, ſeu, ut creditur, Hilarius diaconus.

Ante legem peccatores erant homines, poſt legem prævaricatores. id eſt, gravius peccaverunt, ſcilicet, contra legem oſtendentem & damnantem peccatum, ut docet D. Aug. ſerm. 45. de tempore.

Si autem dum vellet prohibere, id reddidit gravius, non eſt culpa in remedium conferenda; ſed in eum qui malè uſus eſt medicamento. Divus Chryſoſtomus.

℣. 57. *Deo autem gratias*.... agamus, qui nobis dedit gratis & liberaliter vincere peccatum, & conſequenter mortem, quæ eſt pœna peccati.

Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, id eſt, per merita Domini noſtri Jeſu Chriſti, à quo nobis omnis gratia, quâ peccatum vincimus.

B Sed Deo gratias agimus, qui dedit nobis victoriam de morte & aculeo ejus; ut vinceremus mortem per immortalem reſurrectionem; & aculeum ejus, peccatum, per gratuitam juſtificationem.

Per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, per quem mediatorem omnia bona quæ habemus, dantur nobis à patre. S. Anſelmus.

Concluſio. ℣. 58. *Itaque fratres mei*... hortando concludit. Cùm ſciatis quòd reſurrectio futura ſit, & conſequenter merces bonorum & malorum; deinceps *eſtote ſtabiles in fide* reſurrectionis, & *immobiles*; ita ut ne-
A mo vos de hoc ſtatu fidei & ſpei futuræ dimovere poſſit.

Stabiles & immobiles dicit, ut per hanc repetitionem, firmitatis & conſtantiæ neceſſitatem oſtendat, quaſi diceret, ne tantiſper in hac fide vacilletis.

Fides reſurrectionis eſt ædificii chriſtiani fundamentum; hoc fundamento vacillante, nutat ædificium.

Abundantes.... Syr. Sed eſtote ſemper progredientes *in opere Domini*, id eſt, in bonis & ſanctis operibus, quibus vos ad reſurrectionem præparetis.

Scientes.... cùm per fidem ſciatis laborem veſtrum non fore vobis inanem, & à mercede vacuum; ſed magnam vobis fore mercedem in Domino.

Etenim reſurgemus & in æternum vivemus beati in Domino & cum Domino; hæredes Dei, cohæredes Chriſti: immenſis Dei bonis fruemur in æternum.

Hanc itaque mercedem poſſumus & debemus intueri, quâ nos ad laborem animemus.

Si labor terret, merces invitet, ait Divus Bernardus.

Nota cum D. Chryſoſtomo, non tantùm bona operantes, ſed libenter & abundanter & quidem ſemper; quod fiet, ſi omnia in charitate fiant.

Corollarium. Eſt Reſurrectio Mortuorum.

CREDO *quòd Redemptor meus vivit*, à mortuis ſurrexit, vivit, ſedet, regnat beatus ad dexteram Dei, ℣. 3. 4. 5. &c.

Credo quòd Redemptor meus, Spiritus vivificans, reſurrectio ipſa, vita, & fons vitæ, me vivificabit mortuum; à mortuis ſurrecturus ſum, in æternum ſpiritualiter victurus, ℣. 12. 20. 23. 24.

Credo quòd in hac carne meâ vivificatus, ſed & ſpiritualis, impaſſibilis, immortalis, clarus, agilis, ſubtilis factus, videbo Deum, Salvatorem meum, beatus, hæres Dei, cohæres Chriſti, ℣. 28. 42. 43. 44. 53.

Hoc credens, hocque ſpectans, gemo, deſidero, expecto, memetipſum præparare volo.

Gemo, ob hujus vitæ miſerias; ob hujus animalis & mortalis corporis aggravationes. *Quis me li-*
C *berabit à corpore mortis hujus?*

Deſidero pacificum Chriſti regnum, beatam ſocietatem, perfectam cum Chriſto conformitatem, humilitatis corporis noſtri reformationem, per configurationem cum corpore claritatis Chriſti, hocque deſiderans, dico: *Adveniat regnum tuum.*

Expecto Chriſti regnum, expecto igitur gaudens & lætus; ut quid timeam mortem, quæ eſt tranſitus & præparatio ad vitam! interim Deo ſubjecta erit anima mea, quod & regnare eſt, ℣. 28.

Ad æternum regnum me præparo imitatione Chriſti, mortificatione, patientiâ, humilitate, charitate.

Utinam Salvatoris mei imaginem in animâ meâ modò portem, per gratiam ejus, per virtutes Chriſtianas; ut & ejus imaginem per gloriam in æternitate portem, 49. 50.

Digitized by Google

Analyſis Capitis Decimi - Sexti.

Quatuor primis verſiculis Corinthios monet de collectâ pro pauperibus Jeroſolymitanis faciendâ, eiſque modum præſcribit hanc eleemoſynam & colligendi, & mittendi.

℣. 5. De ſeipſo loquitur Apoſtolus, Corinthiis, quaſi amicis, familiariter nuntians quæ ſit facturus, quò iturus, quando ad eos venturus, & quamdiu apud eos permanſurus.

℣. 10. Timotheum commendans, tria pro illo petit ab eis; ut ſit apud eos ſecurus, habeatur in honore, deducatur pacificè.

℣. 12. Sic excuſat Apollo quòd nunc ad Corinthios non vadat, ut eos tamen ſoletur ſpe futura Apollo apud eos præſentiæ, ubi vacuum fuerit.

Reliqua inſumit in commendationibus & ſalutationibus. Non diligentes Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum anathematizat, diligentes amplectitur.

Caput Decimum - Sextum.

Paraphraſis. / *Textus.*

Quod ſpectat ad collectionem pecuniarum pro eleemoſynis, quæ fiunt pro ſublevandis pauperibus Chriſtianis, habitantibus Jeruſalem; idem vos facite quod Eccleſiæ Galatiæ faciendum præcepi.

1. De collectis autem quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinavi Eccleſiis Galatiæ; ita & vos facite.

C

Die Dominicâ, unuſquiſque veſtrûm apud ſe reponat, ac recondat quod ei bene viſum fuerit: & hoc moneo, ut in promptu ſit pecunia, & non cùm venero, tunc colligenda:

2. Per unam Sabbathi unuſquiſque veſtrûm apud ſe ſeponat, recondens quod ei bene placuerit; ut non, cùm venero, tunc collectæ fiant.

Cùm autem ad vos venero, quoſcumque ex vobis elegeritis, ego hos cum meis literis mittam Jeroſolymam, ut veſtram perferant beneficentiam.

3. Cùm autem præſens fuero; quos probaveritis per epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtram in Jeruſalem.

Quòd ſi operæ pretium fuerit, ut & ego illuc vadam, mecum ibunt.

4. Quòd ſi dignum fuerit, ut & ego eam, mecum ibunt.

Ad vos autem veniam, cùm pertranſiero Macedoniam: ſiquidem Macedoniam obiter pertranſibo.

5. Veniam autem ad vos, cùm Macedoniam pertranſiero; nam Macedoniam pertranſibo.

D

Apud vos autem forſan permanebo, quin etiam fortaſſis hyemabo, ut poſt hyemem, vos me deducatis quocumque proficiſcar.

6. Apud vos autem forſitan manebo, vel etiam hyemabo; ut vos me deducatis quocumque iero.

Nolo nunc obiter & viam tranſiturus vos inviſere; ſpero etenim me aliquantulum tempus apud vos commoraturum, ſi Dominus id permiſerit.

7. Nolo enim vos modò in tranſitu videre; ſpero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, ſi Dominus permiſerit.

Interim Epheſi commorabor uſque ad Pentecoſten.

8. Permanebo autem Epheſi uſque ad Pentecoſten.

Siquidem ſpes magna & evidens affulget fructûs uberis, ſed non ſine negotio, quia adverſarii multi, qui conantur impedire.

9. Oſtium enim mihi apertum eſt magnum & evidens; & adverſarii multi.

Quòd ſi venerit ad vos Timotheus, videte ne quid illi contingat apud vos periculi; opus enim Domini in Evangelio promovendo mecum operatur, eſtque meus collega, & cooperarius.

10. Si autem venerit Timotheus, videte ut ſine timore ſit apud vos: opus enim Domini operatur ſicut & ego.

E

Ne quis ergo illum, ut juvenem ætate ſpernat; ſed ut Apoſtolum illum honorate, abeuntem comitantes, & officiosè deducentes, ut ad me veniat: nam illum expecto cum fratribus.

11. Ne quis ergo illum ſpernat; deducite autem illum in pace, ut veniat ad me: expecto enim illum cum fratribus.

Quod attinet ad Apollo, quem deſideratis; notum vobis facio quòd illum vehementer hortatus ſum, ut ad vos iret cum aliquot fratribus; at certas ob cauſas non fuit illi voluntas ad vos nunc eundi: ibit

12. De Apollo autem fratre; vobis notum facio, quoniam multùm rogavi eum, ut veniret ad vos cum fratribus, & utique non fuit voluntas, ut nunc veniret; veniet

niet autem, cùm ei vacuum fuerit.

A autem cùm erit opportunitas & otium.

13. Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, & confortamini.

Interim dum ad vos venio; vigilate, veſtræ ſaluti attenti, ſtate in fide ſuſceptâ, infracto ſitis animo contra malè ſuadentes, & fortes voſmet præſtate.

14. Omnia veſtra in charitate fiant.

Omnia veſtra fiant in charitate & cum charitate.

15. Obſecro autem vos, fratres, noſtis domum Stephanæ & Fortunati & Achaici; quoniam ſunt primitiæ Achaiæ, & in miniſterium ſanctorum ordinaverunt ſeipſos.

Noſtis, fratres, quæ & qualis ſit domus Stephanæ & Fortunati & Achaici; ſcitis quia primi ex Achaiâ crediderunt Domino, & ſeſe totos fidelium miniſterio dederunt, ſolita in eos charitatis exhibentes officia: hinc ego vos obſecro

16. Ut & vos ſubditi ſitis ejuſmodi & omni cooperanti & laboranti.

Ut illos revereamini, eiſque & omnibus hujuſmodi cooperantibus, & ad Evangelii propagationem laborantibus, honorem & obſequia præſtetis.

17. Gaudeo autem in præſentiâ Stephanæ & Fortunati & Achaici; quoniam id quod vobis deerat, ipſi ſuppleverunt.

Grata mihi fuit hìc præſentia Stephanæ & Fortunati & Achaici, quia præſentiæ veſtræ defectum B ſuppleverunt.

18. Refecerunt enim & meum ſpiritum & veſtrum: cognoſcite ergo qui hujuſmodi ſunt.

Suo contubernio & colloquio refocillarunt ſpiritum meum, imò & veſtrum, quia totus veſter. Tales ergo peculiari honore proſequamini.

19. Salutant vos Eccleſiæ Aſiæ; ſalutant vos in Domino multùm Aquila & Priſcilla, cum domeſticâ ſuâ Eccleſiâ, apud quos & hoſpitor.

Salutant vos omnes Eccleſiæ, quæ ſunt in Aſiâ, minori ſcilicet; ſalutant vos plurimùm in Domino Aquila & Priſcilla, cum eâ, quæ in domo eorum eſt, Eccleſiâ, apud quos & ego hoſpitor Epheſi.

20. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in oſculo ſancto.

Salutant vos omnes fideles; & vos ſalutate invicem in oſculo pietatis, ſymbolo charitatis.

21. Salutatio, meâ manu Pauli.

Saluto vos ego Paulus, atque id meâ propriâ manu ſubſcribo.

22. Si quis non amat Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum, ſit anathema: Maran, Atha.

C Si quis non amat Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum; ſit anathema: Maran Atha.

23. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſit vobiſcum.

Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſit vobiſcum.

Charitas mea cum omnibus vobis in Chriſto Jeſu. Amen.

Vos omnes ſyncerè diligo & amplector in Chriſto Jeſu, Domino noſtro: ita & vos invicem diligite in Chriſto Jeſu. Amen.

Commentarius in Caput Decimum-Sextum.

℣. 1. DE *collectis autem*... Gr. de collectâ, ſeu de collectione pecuniarum pro eleemoſynis.

Quæ fiunt in ſanctos. Gr. quæ in ſanctos. verbum non exprimitur, ſed ſubintelligitur, vel quæ ſit, vel quæ facienda eſt. *in ſanctos*, id eſt, pro ſublevandis pauperibus Chriſtianis habitantibus Jeruſalem, vel in Judæâ.

Hi à ſuis contribulibus, ob Chriſti fidem, fuerant omnibus exuti bonis. Heb. 10. 34. & eos Apoſtoli in Concilio Jeroſolymitano commendarunt Paulo & Barnabæ ad gentes miſſis. ad Galat. 2. 10. *tantùm ut pauperum memores eſſemus, quòd ſollicitus fui facere.*

Sicut ordinavi. Syr. quemadmodum præcepi.

Senſus ergo eſt. quòd ſpectat ad collectionem pecuniarum pro ſanctis, ſeu fidelibus Jeroſolymitanis ſublevandis faciendam, vos idem facite, quod Eccleſiis Galatiæ faciendum præcepi: ſeu eumdem ſervate modum, quem illis conſtitui.

Modum præcipit, rem non præcipit, ſed liberam relinquit.

℣. 2. *Per unam ſabbathi*...... Gr. ſabbathorum.

Duplex hìc Hebraiſmus. Primus, *una*, pro, prima. apud Judæos numerus cardinalis ponebatur pro D numerali, ut Gen. 1. ℣. 5. *Factumque eſt veſpere & mane, dies unus*, id eſt primus.

Secundus Hebraiſmus, *ſabbathi*, pro, hebdomadæ. Apud eoſdem Judæos ſabbathum erat ſeptima dies, hæcque dies erat ſacra & tota Deo devota.

Ab hac autem die, tanquam à nobiliori parte, & ipſa hebdomada dicebatur ſabbathum, ut *Jejuno bis in ſabbatho*, id eſt, in hebdomadâ; & omnes alii dies dicebantur etiam ſabbatha, ſed cum addito. Prima ſabbathi, ſecunda ſabbathi, &c. id eſt prima à ſabbatho, ſeu poſt ſabbathum, &c. ſecunda poſt ſabbathum.

Itaque ſeptima dies dicebatur abſolutè ſabbathum, cæteræ cum addito.

Per unam ergo *ſabbathi*, id eſt, primâ die à ſabbatho, ſeu die Dominicâ, primâ die hebdomadæ. *Per unam ſabbathorum*, id eſt prima dierum hebdomadæ.

Unuſquiſque veſtrûm apud ſe ſeponat; recondens. Gr. theſaurizans, id eſt, paulatim accumulans, Tribuendum poſtea in collectione publicâ.

Quod ei benè placuerit. Libera eſt eleemoſyna. Gr. quod proſperatum fuerit, ſeu quod, Deo proſpero, benè ſucceſſerit.

A Deo eſt proſperitas; hinc & ad Deum referenda: facultates à Deo ſuppeditantur; ideò in Deum

refundendæ : ſeu quaſi primitiæ, ſeu quaſi decimæ.

Itaque ſenſus eſt. *Unuſquiſque veſtrûm*, die Dominicâ apud ſe (in arculâ quâdam domeſticâ, ait D. Chryſoſtomus) *ſeponas*, paulatim theſaurizans, ſeu cumulum faciens, tribuendum in collectione publicâ, quod ei benè viſum fuerit, pro modo facultatum & lucri, prout Deus ei benedixerit ; ut cùm venero, non fiant tunc collectæ, ſed paratæ ſint, tantùmque reſtet ſummam ex eis conflatam mittere Jeroſolymam.

Nota Doctrinalis.

Ab ipſis Apoſtolis Sabbathi feſtivitas in diem Dominicam translata.

Ex hoc loco benè colligitur quòd jam tùm ab Apoſtolis ſeptimæ diei ſolemnitas tranſlata fuerit in diem Dominicam : ideò enim Apoſtolus vult primâ die poſt ſabbathum collectas fieri, quia eâ die, utpote, Dominicâ, conveniebant fideles Divina celebraturi myſteria, ſicque oportunitas erat eleemoſynas colligendi.

Hoc tamen non ſcriptum.

Hinc etiam benè colligitur, quòd non omnia ſcripta ſint, quæ ſervari juſſerunt Apoſtoli ; ſed quædam vivâ voce tradita, quæ traditiones Apoſtolicæ dicuntur.

Observatio Moralis.

Dies Dominica, dies orationis & eleemoſynæ.

Ex hoc eodem loco & ex praxi, quam in hac die docet Apoſtolus, diſcat quilibet Chriſtianus, quòd dies Dominica, dies orationis ſit & eleemoſynæ dies ; & ideò eleemoſynæ, quia dies orationis.

Oraturus, & ideò quaſi mendicus, accedis ad Deum, da mendicis ut exaudiaris : da & dabitur tibi : quâ menſurâ menſus fueris, remetietur tibi.

Eleemoſynis redime peccata tua, ut dimiſſis peccatis tuis, gratus ores & exaudiaris.

Eleemoſyna diei Dominicæ erit redemptio peccatorum in hebdomadâ præteritâ commiſſorum ; erit & præſervatio à peccatis in hebdomadâ ſequenti : ſicque hæc eleemoſyna redimet à præteritis & præſervabit à futuris.

D. Chryſoſtomus hanc fidelibus oraturis dabat praxim.

Praxis Christiana.

Pauperum arculam domi faciamus, & juxta locum, in quo ſtas orans, ſita ſit & quoties ad orandum fueris ingreſſus, depone primùm eleemoſynam, & tunc emitte precationem, &c.

Hanc habens arculam, habes arma adverſus diabolum ; precationem reddis alatam ; ſanctam domum conſtruis, quæ habet alimenta regis intùs recondita.

Ideò & juxta lectum ſita ſit arcula, noxque nullis perturbabitur viſis & inſomniis : tantùm in eâ nihil injiciatur ex injuſtitiâ. Chryſoſtomus in morali.

Superiùs dixerat : domum tuam fac Eccleſiam, arculam gazophylacium ; eſto cuſtos ſacræ pecuniæ, à te ipſo ordinatus diſpenſator pauperum : benignitas & humanitas dat tibi hoc ſacerdotium.

℣. 3. *Cùm autem præſens fuero.* Gr. cùm affuero. Syr. cùm advenero.

Quos probaveritis... ſeu quos ex vobis elegeritis, ut fideles, & ad hoc opus aptos ; ego eos mittam cum litteris meis, quibus ſcilicet & veſtram liberalitatem commendem, & de eorum fidelitate teſtimonium perhibeam.

Perferre gratiam veſtram. id eſt, beneficentiam. Divus Chryſoſtomus notat quòd Divus Paulus abſtinet à nomine eleemoſynæ, utitur autem nomine gratiæ, ut oſtendat eos magna operari ; ut oſtendat eos lucrari.

℣. 4. *Quòd ſi dignum fuerit*... Quòd ſi collecta tanta ſit, ut æquum ſit me ire, eos comitabor.

Corinthios paulò tenaciores excitat ad largitatem : ſed nota quàm ſollicitè Paulus vitet minima ſcandala, minimamque ſuſpicionem.

Quos probaveritis. Liberam relinquit electionem.

Mecum ibunt. Ne videatur aliquid ſibi velle decerpere.

℣. 5. *Veniam autem ad vos*... Aperit illis, quaſi amicis ſuis, quid ſit facturus, &c.

An hæc omnia inferiùs dicenda, compleverit Apoſtolus, controvertitur.

Sed noto quòd hæc & ſimilia verba ſignificant voluntatem & animi propoſitum ; unde licèt non ſuccedat rei eventus, nihil proptetea falſi in verbis, quia ex animo & bonâ fide dicta ſunt.

℣. 6. *Hyemabo.* hybernabo. totam hyemem tranſigam.

Ut vos me... Fideles ſolebant Apoſtolum ſuum à ſe diſcedentem deducere, in viâ comitari, & viatico juvare.

℣. 7. *Nolo enim modò*... Nolo nunc. id eſt, in hac occaſione, obiter tantùm, & aliò properans vos inviſere.

℣. 8. *Permanebo autem Epheſi*... Hinc colligunt hanc Epiſtolam Epheſi ſcriptam eſſe.

℣. 9. *Oſtium enim magnum*... Duas dat rationes cur Epheſi ſit permanſurus. Prima, quia ſpes, occaſio magna & evidens ſeſe offert multos convertendi. Secunda, quia ibi *adverſarii multi*, qui reſiſtunt & conantur impedire.

Nihil terret Apoſtolum ; ideò permanet, quia adverſarii multi.

Evidens. ἐναργής. nunc textus Græcus habet efficax. ἐνεργής. ſed evidens magis convenit oſtio. Syrus habet, plenum operoſis factis.

℣. 10. *Si autem venerit Timotheus*...

Paulus, qui ſibi nihil timet, pro Timotheo Diſcipulo ſuo timet. Timebat ne quis aut nobilitate, aut opibus, aut ſapientiâ tumens, illum ut juvenem ſperneret.

Hinc rogat primò ut ſit apud eos ſine periculo, nullus ſit ei moleſtus.

Opus enim Domini... Meus eſt in Evangelio promovendo cooperatius & collega. *Opus Domini.* Evangelii promotio, ſeu propagatio.

Maximum hîc habes Timothei elogium ; D. Pauli fuit collega & cooperatius. *ſicut & ego.*

℣. 11. *Ne quis ergo*... Hinc rogat ſecundò, ne quis eum, ut ætate juvenem ſpernat ; ſed ut Apoſtolum & Pauli collegam honoret : & in honoris teſtimonium, eum abeuntem deducant in pace, & lauto proſequantur viatico. Hoc confirmat quod ℣. 6. dictum eſt, ſcilicet fideles, Evangelii præconem deducebant honorificè, & viatico recreabant.

℣. 12. *De Apollo autem fratre*... Notus erat Corinthiis, & apud eos deſideratus.

Hinc Apoſtolus ſeſe excuſat quòd eum non miſerit.

Quod attinet ad Apollo. *(notum vobis facio quoniam &c.)*

Hæc verba non ſunt in Græco, nec in Syro, & putantur addita. *multùm rogavi illum, ut ad vos iret*. ſed certas ob cauſas non potuit. *non fuit illi voluntas.*

Veniet autem . . . Solatur Corinthios per ſpem. A

℣. 13. *Vigilate* . . . Paucis multa. Dum ad vos veniam, de veſtrâ ſalute ſolliciti, *vigilate* contra diaboli aſtutias, & contra malè ſuadentium inſidias. *State*, vigilantis enim ſitus eſt, & ſtanti difficilè ſomnus obrepit.

Viriliter agite. Syr. probate vos viros. muliebrem fugite inconſtantiam & levitatem. *& confortamini.* forti & infracto ſitis animo.

℣. 14. *Omnia veſtra* . . . Speciatim verò omnia B facite, non ex contentione, aut ambitione; ſed ex charitate, ſicque nulla erunt apud vos ſchiſmata.

℣. 15. *Obſecro autem vos, fratres, noſtis domum Stephanæ, Fortunati & Achaici.* Gr. & Syr. ſolùm habet, Stephanæ.

Noſtis familiam Stephanæ, quæ, & qualis ſit, & quanti meriti. Prima eſt quæ in Eccleſiâ fidem ſuſcepit, *primitiæ.*

Et in miniſterium . . . Et præterea ex charitate ſeſe ultro ſanctorum miniſterio addixerunt, hoſpitalitatem & beneficentiam in illos exercentes. *Obſecro itaque*

℣. 16. *Ut & vos ſubditi* . . . Eos reverendo, honorando, eiſque obſequendo. *Et omni cooperanti* . . . C Idem præſtate honoris & obſequii *omni* & cuilibet *cooperanti* ad Evangelii propagationem, & ad fideles ſublevandos allaboranti.

℣. 17. *Gaudeo autem in præſentiâ Stephanæ, & Fortunati & Achaici.* Hi tres Corintho venerant Epheſum Pauli viſendi gratiâ; teſtatur autem Apoſtolus quòd illorum præſentia fuerit ſibi gratiſſima, quia ſcilicet ſuâ præſentiâ omnium Corinthiorum præſentiam, quam Paulus deſiderabat, ſuppleverunt.

℣. 18. *Refecerunt* . . . Suâ enim præſentiâ & colloquio refocillarunt ſpiritum meum, qui & veſter eſt, quia vobis ſum totus, & charitate conjunctiſſimus, nihilque niſi veſtrum bonum cogitans & volens.

Cognoſcite . . . honorate, colite, &c. Illos commendat Apoſtolus, timens ne Corinthii infenſo D ſint in eos animo, quia eorum vitia ſibi manifeſtaſſent.

℣. 19. *Salutant vos Eccleſiæ Aſiæ.* ſcilicet minoris, in quâ erat Epheſus, unde hanc Epiſtolam miſit.

Cum domeſticâ ſuâ Eccleſiâ. id eſt, cum reliquis fidelibus, qui in eâdem familiâ vivunt.

℣. 20. *In oſculo ſancto.* id eſt, quod ſanctos decet, eſtque ſancti amoris ſymbolum.

℣. 21. *Salutatio, meâ manu*, ſubauditur ſcripta. Hucuſque dictavit Apoſtolus, ſcripſitque amanuenſis; hîc verò calamum ſumpſit Paulus, & propriâ manu ſcripſit quæ ſequuntur.

℣. 22. *Si quis non amat* . . . Domini ſui amore preſſus, ſtylum abrumpit ex quâdam animi commo- E tione, & ante ſalutationem interjicit anathema in eos, qui non amant Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum.

Sit anathema. Cum execratione ſeparetur & abjiciatur exitio deſtitutus.

Maran atha. Vox Hebræo-Syriaca, ſignificans Dominus noſter venit. Supple, Judex & Vindex, ut talem puniat. quaſi imprecatio, quâ peccatorem ad Dei judicium remittit.

Sicut illis qui eum amant, Redemptio venturus eſt Chriſtus; ita iis, qui eum non amant, anathema ſit, id eſt, ut illos abominetur & perdat. Ambroſius.

Per unum hoc verbum omnes terruit; eos qui membra ſua faciebant membra meretricis; eos, qui fratres offendebant per immolata idolis; eos, qui nominabantur ex hominibus; eos qui non credebant reſurrectioni. D. Chryſoſtomus.

Non ſolùm autem terruit, ſed etiam oſtendit viam virtutis, & fontem vitii: quomodò enim quæ vehemens fuerit charitas extinguit & expellit omnes peccatorum ſpecies; ita etiam quando fuerit imbecillior, facit ea germinare. Idem Chryſoſtomus.

Charitas Chriſti, omnis virtus, fons omnis virtutis, extinctio omnis peccati.

Non diligere Chriſtum, mors omnis virtutis, fons, origo, vita omnis peccati.

Attende tibi, & hoc terribili tonitru expergefactus, *Quiſquis non amat Jeſum, ſit anathema* &c.

Vide nùm eum verè & ſyncerè diligas? nùm ejus mandata ex amore ſerves? nùm illius Evangelii veritates diligas? nùm ejus membra, pauperes, in quibus habitat, & quos tibi, ut temetipſum, commendat, honores, diligas, adjuves? nùm Eccleſiam, ipſius corpus, reverearis? nùm crucem, Chriſti ſponſam, honores, ames, cum reverentiâ ſuſcipias?

Quàm pauci Chriſtum Dominum verè diligunt! quot ergo perterrere debet hoc anathema! *Si quis non amat Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum* &c.

Diligam te, Domine, fortitudo mea, firmamentum meum, & refugium meum; diligam te verè, ſyncerè, efficaciter; tuæ voluntati in omnibus cum affectu ſubditus; tuas veritates, tuos mores diligens & amplectens; temetipſum in tuis miniſtris reverens, in pauperibus amans, in cruce adorans, te unum diligens, & omnia propter te.

℣. 23. *Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti vobiſcum.* Hæc eſt ſalutatio quam propriâ manu ℣. 21. dicit ſe ſcripſiſſe, eſtque quaſi ſigillum, quo ſuas Epiſtolas claudit Apoſtolus.

Salutatio ſanè tanto Apoſtolo digna.

Gratia . . . Omne bonum ſalutare illis à Deo precatur per Jeſum-Chriſtum, vitam, ſanitatem, fortitudinem animæ, gratiam, gloriæ ſemen.

Charitas mea . . . Vos ſyncerâ charitate diligo *in Chriſto Jeſu.* affectu, licèt abſens corpore, ſum vobis conjunctiſſimus, affectu, inquam, non humano, aut carnali, ſed toto ſpirituali, & Chriſtiano. Amen.

Digitized by Google

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 16. ad pietatem màximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

EX verſu ſecundo nota quòd dies Dominica ſit dies orationis & eleemoſynæ; & ideò eleemoſynæ dies, quia dies orationis. Vide ibi dicta in Commentario.

Hincque collige quòd hæc dies tranſigi debeat in orationibus & in operibus miſericordiæ faciendis, quibus Deus glorificetur, & anima noſtra ſanctificetur.

Attende ergo tibi, & vide quomodò hunc diem tranſigas, an in oratione? in verbi Divini meditatione? in operibus miſericordiæ, ſeu corporalibus, ſeu ſpiritualibus?

Cave ab hodierno abuſu, ſeu à perverſo modo dies feſtos celebrandi, poſt Miſſam particularem utcunque auditam, hi dies integri peraguntur in ludis, in deambulationibus, in potationibus, in choræis, in laſciviis.

Heu Sabbata mendacia, in quibus maximè offenditur Deus, qui maximè debebat honorari; in quibus maximè conſpurcatur Chriſtianus, qui debebat maximè ſanctificari.

Cave & ab hodiernâ in pauperes duritiâ, & Dominicis & aliis diebus aſſuetâ; praxim autem diſce à D. Chryſoſtomò omnibus fidelibus oraturis datam, Vide in Commentario ỷ. 2.

SECUNDÒ.

Audiens terribile tonitru ab ore Divi Pauli prolatum, *Si quis non amat Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum, ſit anathema*, ỷ. 22. Attende tibi, & vidè num verè diligas ipſum; habitu, mandata Dei ſervans ex amore; actu, frequentes charitatis actus exercens:

B Sin autem ſis in actu, vel in habitu peccati mortalis; mandatorum Dei actualiter & habitualiter transgreſſor, freme, jam enim tua judicialis ſententia prolata eſt. *Marah Atha.* Dominus noſter venit, Judex & Vindex tibi dicturus: *Diſcede à me maledicti* &c.

Ad tam terribile tonitru, qui non expergiſcitur, non dormit, ſed mortuus eſt.

SECUNDÆ
EPISTOLÆ
B. PAULI AD CORINTHIOS
TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

PLEROSQUE Corinthiorum prima Divi Pauli Epiſtola meliores effecerat; hinc ſecunda hæc, priore lenior, benignior, & ferè ubique conſolatoria.

Et ſanè par erat, ait Divus Chryſoſtomus, ut quemadmodùm Corinthiis, cùm peccarent, ſuccenſebat; ſic etiam eos ad meliorem mentem reverſos, comprobaret, ac laudibus afficeret.

Quia verò pſeudoapoſtoli, prioris Epiſtolæ monitis ac correctionibus irritati, pejoreſque facti, adverſùs veritatis Apoſtolum, abſentem, audaciùs oblatrabant, eumque ut vanum & arrogantem, nulliuſque pretii hominem, in odium & invidiam vocabant. ait idem Divus Chryſoſtomus.

Hinc in hac Epiſtolâ Paulus ſe, ſuamque doctrinam contra falſos criminatores impenſiùs defendit: ſuos labores, perſecutiones, revelationes, ac Divinas prærogativas expreſſiùs enumerat; non honoris cupiditati ſerviens, ſed eos qui Corinthios decipiebant, mendacii coarguens. ait Theodoretus.

Hujus itaque Epiſtolæ ſumma, ut mihi videtur, conſolatoria eſt & apologetica: Corinthiorum conſolatoria; Pauli defenſoria.

Singula autem accuratè exhibebit uniuſcujuſque Capitis Analyſis.

Scripta putatur è Macedoniâ, anno Chriſti 57. Philippis, aiunt Græca exemplaria, & Syriaca verſio. Baronius tamen putat Nicopoli ſcriptam, poſt reditum è Macedoniâ, anno 58.

6. Sive autem tribulamur, pro veſtrâ exhortatione & ſalute;

A Sive autem affligimur, id vobis utile; id enim ad veſtram exhortationem & ſalutem cedit, quatenus noſtro exemplo vos Deus hortatur ad tribulationes fortiter ferendas, quibus ad ſalutem perveniatis:

Sive conſolamur pro veſtrâ conſolatione.

Sive conſolationibus afficimur; id ad veſtram etiam conſolationem confert; quia, ut dixi ℣. 4., ideò nos conſolatur Deus, ut conſolationem noſtram vobis refundamus:

Sive exhortamur pro veſtrâ exhortatione, & ſalute.

Sive intùs excitamur à Deo, id pariter ad veſtram ſalutem cedit; quia hinc aptiores reddimur ad vos exhortandos ad ſalutem.

Quæ operatur tolerantiam earumdem paſſionum, quas & nos patimur.

Quæ efficit in vobis tolerantiam earumdem tribulationum, quas & nos Apoſtoli patimur.

7. Ut ſpes noſtra firma ſit pro vobis;

Propter quod ſpes, quam de veſtrâ ſalute concepimus, firmior redditur ac ſecurior:

Scientes quòd ſicut ſocii paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis.

B Quia ſcimus quòd ſicut afflictionum noſtrarum participes eſtis; ita eritis æterni ſolatii.

8. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione noſtrâ, quæ facta eſt in Aſiâ; quoniam ſupra modum gravati ſumus ſupra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.

Nolo vos, fratres, ignorare tribulationem, quæ nobis in Aſiâ contigit. Scitote ergo quoniam exceſſivè afflictionum pondere preſſi ſumus, & graviore quàm ſuſtinerent vires humanæ; ita ut vita nobis eſſet tædioſa.

9. Sed ipſi in nobiſmetipſis reſponſum mortis habuimus, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo, qui ſuſcitat mortuos.

Sed & tanta fuit periculi magnitudo, ut animus noſter intùs judicaret nos certò morituros: & hoc ita permiſit Deus, ut tantis erepti periculis, diſcamus non in nobis fidere, ſed in Deo ſolo; qui cùm vult, non à mortis tantùm periculo liberat, ſed & mortuos ſuſcitat ad vitam.

10. Qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit, in quem ſperamus, quoniam & adhuc eripiet.

C Revera ipſe eſt, qui nos de tantis mortis periculis eripuit; ipſe eſt qui & nunc eruit; ſpero autem quòd & adhuc eripiet in futuro.

11. Adjuvantibus & vobis in oratione pro nobis; ut ex multorum perſonis, ejus quæ in nobis eſt, donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.

Si per veſtras ad Deum preces adjuvetis, idque peto, ut donum Dei, ſcilicet ſalus mea, mihi per multos procurata, & ob multos collata, à multis etiam gratiarum actione, meâ vice recolatur.

12. Nam gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate cordis, & ſynceritate Dei, & non in ſapientiâ carnali, ſed in gratiâ Dei converſati ſumus in hoc mundo; abundantiùs autem apud vos.

Has preces veſtras, hocque Dei per veſtras preces auxilium ſpero; quia, quod mea gloriatio eſt, conſcientia mea mihi teſtimonium reddit, quòd ubicumque, & maximè apud vos, animo ſimplici & ſyncero, quaſi Deo ſpectante, me geſſi; non in ſapientiâ carnali, ſed in ſapientiâ, quæ mihi per gratiam Spiritûs ſancti data eſt.

13. Non enim alia ſcribimus vobis, quàm quæ legiſtis, & cognoviſtis: ſpero autem quòd uſque in finem cognoſcetis.

D Voſipſi mihi teſtes eſtis: non enim alia nunc ſcribo vobis, quàm quæ voſipſi legiſtis, & cognoviſtis in meâ apud vos converſatione: ſpero autem quòd eumdem me ſemper videbitis.

14. Sicut & cognoviſtis nos, ex parte, quòd gloria veſtra ſumus, ſicut & vos noſtra, in die Domini Jeſu-Chriſti.

Sicut de facto, pars ſaltem aliqua veſtrûm, jam cognovit me talem eſſe; ut de me, Doctore veſtro, gloriari poſſitis, ſicut & ego de vobis, diſcipulis meis, gloriabor in die judicii.

15. & hac confidentiâ volui priùs venire ad vos, ut ſecundam gratiam haberetis.

Confiſus de hoc veſtro in me affectu, antehàc ſyncerè volui ad vos venire, ut geminatum à me beneficium haberetis.

16. Et per vos tranſire in Macedoniam, & iterum à Macedoniâ venire ad vos, & à vobis deduci in Judæam.

E Statueram enim per vos tranſire, iturus in Macedoniam, & iterum à Macedoniâ ad vos redire, & apud vos permanere; à vobis poſtea in Judæam deducendus.

17. Cùm ergo hoc voluiſſem; numquid levitate uſus ſum? aut quæ cogito, ſecundùm carnem cogito? ut ſit apud me EST & NON.

Cùm ergo id revera voluerim, & tamen de facto non præſtiterim; numquid propterea levis ſum, & inconſtans? aut numquid quæ facere cogito, ea animo carnali, & mea quærens delibero: hincque unum dico, aliud facio.

18. Fidelis autem Deus; quia ſermo noſter, qui fuit apud vos, non eſt in illo eſt & non.

Quidquid ſit de me, de quo poſtea; fidelis tamen, & ſummè verax eſt Deus: ideò Evangelium ejus, quod apud vos prædicavimus, eſt verum, & conſtans, mutationi non obnoxium, aut falſitati.

Etenim Jeſus-Chriſtus, quem ego, Sylas & Ti- A motheus inter vos prædicavimus; Dei Filius eſt, & veritas ipſa; ideò ejus Evangelium contradictioni non obnoxium, ſed conſtans veritas eſt.

Ita verus eſt Jeſus-Chriſtus, Dei Filius, ut ſit omnium Dei promiſſionum veritas & complementum. Ideò per ipſum Deo credimus, quod noſtra eſt gloria.

Deus autem eſt, qui nos inter vos confirmat ſuos Apoſtolos & in Chriſto Miniſtros; ipſe eſt & qui nos unxit Spiritu ſuo;

Qui & nos ſignavit per ſua chariſmata, & qui dedit in cordibus noſtris Spiritum ſanctum, arrhabonem promiſſionum ſuarum.

Jam ut dilationis meæ vobis reddam rationem; teſtem invoco Deum, volens ut me puniat, ſi fallo: ideò nondum veni Corinthum, veſtri causâ, ne ſeveritate Apoſtolicâ cogerer uti.

Non quòd ob fidem veſtram velimus in vos do- B minari; ſed quia volumus gaudio veſtro cooperari, quippe qui ſtatis in fide, & in eâ firmi eſtis.

19. Dei enim Filius Jeſus-Chriſtus, qui in vobis per nos prædicatus eſt, per me & Sylvanum & Timotheum, non fuit eſt & non, ſed eſt in illo fuit.

20. Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo eſt: ideò & per ipſum, Amen Deo, ad gloriam noſtram.

21. Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui unxit nos Deus.

22. Qui & ſignavit nos, & dedit pignus Spiritûs in cordibus noſtris.

23. Ego autem teſtem Deum invoco in animam meam, quòd parcens vobis, non veni ultra Corinthum.

24. Non quia dominamur fidei veſtræ; ſed adjutores ſumus gaudii veſtri, nam fide ſtatis.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. PAULUS *Apoſtolus Jeſu-Chriſti* ...
Vide, in hoc procemium, dicta initio primæ ad Corinthios, ac ſpeciatim, quòd Dei voluntas debeat eſſe Apoſtolatûs, & omnis Eccleſiaſticæ poteſtatis origo.

Et Timotheus frater.

Recens Corintho redierat, quo miſerat illum Apoſtolus, ut in primâ Epiſtolâ cap. 16. ℣. 10. Hinc notus erat & charus Corinthiis, quibus virtutis ſuæ experientiam dederat, ait Divus Chryſoſtomus & Theophylactus: & ideò Paulus illum ſibi jungit in ſalutatione.

Eccleſia Dei, quæ eſt Corinthi, cum omnibus ſanctis. id eſt, Chriſtianis. Cur autem ſancti vocentur Chriſtiani; vide initio primæ Epiſtolæ ad Corinthios. *qui ſunt in univerſâ Achaiâ.*

Corinthus erat Achaiæ Metropolis; Achaia autem pars Græciæ.

Quia omnibus illis communes erant morbi; communem illis ſcribit Epiſtolam, quâ omnibus medeatur.

Excellentia hujus ſalutationis Apoſtolicæ.

℣. 2. *Gratia vobis & pax* ... Supple detur & multiplicetur.

Omnia bona continet.

Gratia, id eſt, principium omnium bonorum. *& pax*, æterna ſcilicet, omnium bonorum ultimum & finis, & conſequenter cætera bona inter utrumque contenta.

Ecce bona Chriſtiano deſideranda, *gratia & pax.*

Omnium bonorum fontem indicat.

A Deo patre noſtro. id eſt, à totâ ſanctiſſimâ Trinitate, quæ eſt pater noſter.

Ecce bonorum omnium fontem, & cauſam efficientem, à qua omne bonum procedit.

Et Mediatorem

Et Domino Jeſu-Chriſto, Ecce Mediatorem, per quem omnia; cauſamque meritoriam gratiæ & pacis. Vide dicta in Epiſtolâ ad Rom. cap. 1. ℣. 7.

℣. 3. *Benedictus Deus.* id eſt, benedicatur & laudetur Deus, eique gratiæ agantur: noſtrum enim, benedicere, eſt bonum recognoſcere, ait Divus Thomas.

Deus & Pater Domini noſtri Jeſu-Chriſti. Deus, inquam, qui eſt *Pater Domini noſtri Jeſu-Chriſti.* & ideò pater in nos miſericordiſſimus.

Pater miſericordiarum. id eſt, ſummè miſericors, à quo miſerationes, tanquam à fonte profluunt, manatque miſericordia, ait Theodoretus.

Deus totius conſolationis. id eſt, omnis, veræ, & perfectæ conſolationis author.

Deus cur pater miſericordiæ?

C Deus eſt verè Pater miſericordiæ. Quare? quia de ſuo bonus, miſericordiam in nos, quaſi de ſuis viſceribus effundit, & gratiam ex ſeipſo parit.

Cur non dicitur pater juſtitiæ.

Secùs eſt de ultione & juſtitiâ, quæ ex noſtro, id eſt, de peccatis noſtris ſumit originem. Hinc Deus non dicitur pater ultionis, pater juſtitiæ.

Cur pater miſericordiarum.

Deus eſt *pater miſericordiarum*, quare? quia miſericordiæ Domini multæ, infinitæ. Miſeriæ noſtræ multæ quidem; at miſericordiæ Domini infinitæ. Hinc *miſericordia ſuperexaltat judicium.*

Deus in nos pater ſummè miſericors, quia pater Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Sed ab Apoſtolo diſce, quòd Deus in nos ſit ſummè miſericors & *miſericordiarum pater, omniſque conſolationis Deus*: quia *Deus & pater eſt Domini noſtri Jeſu-Chriſti*: qui pro nobis moriens lacrymis & clamore valido precatus eſt à patre miſericordiam.

Per Chriſtum ergo petenda miſericordia.

Hinc ergo diſce, per Chriſtum, & ob Chriſtum, per Chriſti lacrymas, per Chriſti ſanguinem pro te D effuſum, petere miſericordiam.

℣. 4. *Qui conſolatur nos.* ... Gr. conſolans nos. Laudetur, inquam, Deus omnis & integræ conſolationis author; eò quòd nos omni verâ conſolatione cumulat in omnibus noſtris afflictionibus.

Ut poſſimus & ipſi .... ad hoc ut & nos ipſi poſſimus eos conſolari, qui in quâcumque ſunt anguſtiâ.

Per exhortationem, id eſt, per conſolationem. nomen Græcum, [illegible]. exhortationem ſignificat & conſolationem. Hinc noſter interpres vertit exhortationem, & benè, quia conſolatio Divina eſt & exhortatio.

Ut poſſimus ergo quoſcumque afflictos conſolari per eam conſolationem, quam à Deo recipimus, il- E lam ſcilicet in afflictorum corda refundentes.

Observatio Moralis.

Divi Pauli humilitas.

Hîc mirare, primò Apoſtoli humilitatem, qui nihil ſibi à Deo, pro ſemetipſo dari putat, ſed pro aliis; quique propter alios, Deum ſibi bonum & conſolatorem eſſe credit. Omnia ſua refert ad Eccleſiæ utilitatem.

Mirare

Ars ſancta.

Mitare ſecundò & ſanctam Apoſtoli artem; promiſerat Coriothiis ad eos ſe venturum; & quia diſtulit promiſſum; timet ne propterea doleant Corinthii, quaſi fuerint aliis ab Apoſtolo poſtpoſiti; hinc mirâ arte hîc ſibi viam parat, ad excuſandam adventûs ſui moram.

Siquidem hujuſmodi Divinæ gloriæ prædicatio, purgationis vice apud eum eſt.... ait D. Chryſoſtomus.

Per hanc enim gratiarum actionem, indicat quòd magna fuerint pericula, quæ ipſum inhibuerint, & à quibus liberatus, gratias agit. Theophylactus.

Hinc autem diſce quòd Deus ſanctos quidem ſuos non ſemper præſervat, aut liberat à malis; ſed eos in ſuis afflictionibus ſemper conſolatur; eorum corda ſic intùs roborando, ut & alios ipſi poſſint conſolari.

Deus ſanctos affligi ſinit. Quare?

Hæc omnia exprimit Apoſtolus, dicens, *qui conſolatur nos....* non dixit, qui non ſinit nos affligi, hoc enim tùm Dei potentiam declarat, tùm eorum qui calamitatibus premuntur, patientiam auget, & conſequenter gloriam, ait D. Chryſoſtomus.

Sed dixit, *qui conſolatur nos in omni....* non in hac aut illâ tantùm, ſed in omni. idem D. Chryſoſtomus.

Hæc eſt ergo novæ legis gratia, non à malis præſervati, aut liberari; quod in veteri Teſtamento fiebat ſæpè; ſed in malis, internâ conſolatione, fortes reddi atque conſtantes.

Diſcrimen inter gratiam novi Teſtamenti, & gratiam veteris.

Hoc diſcrimen nobis indicavit ipſe Chriſtus, in cruce pendens, & patri ſuo, per os prophetæ dicens: *In te ſperaverunt patres noſtri, ſperaverunt & liberaſti eos; ad te clamaverunt & ſalvi facti ſunt.*

Ecce patriarcharum & antiquorum ſanctorum à malis divinitùs liberationem.

Ego autem ſum vermis & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis.

Ecce Chriſti derelictionem in doloribus & opprobriis.

Sed ecce dolorum & opprobriorum ſanctificationem, & quaſi deificationem, in perſonâ Chriſti.

Chriſtiana conſolatio in paſſionibus.

Et ecce ſolidam Chriſtiani in doloribus & opprobriis conſolationem. Chriſto Deo ſum ſimilis, ſum conformis; communico Chriſti paſſionibus. Hinc gaudium; hinc vis, robur & conſolatio interna.

Dum patior, ſum, quod fuit Chriſtus.
Sum vir dolorum, ſicut & Chriſtus.
Opprobrium ſum hominum ſicut & Chriſtus.
Communicantes ergo Chriſti paſſionibus, gaudete .1. Pet. IV. 13.

Ex quo Deus pro nobis paſſus eſt; honorificum eſt, lætum eſt pati pro Deo.

Crucem Chriſtus deificavit, eiſque virtutem ſanctificandi dedit.

Ex quo Deus pro nobis vir dolorum factus eſt; honorificum eſt, ſanctum eſt, Divinum eſt dolere, ſentire, pro Deo pati. Dolores & opprobria Chriſtus in ſuâ perſonâ conſecravit, deificavit; ſed & eis vim dedit ſanctificandi, deificandi patientes Chriſtianos.

Cùm itaque communicamus Chriſti paſſionibus, opprobriis & doloribus, gaudeamus; non liberationem à paſſione, non deſcenſum à cruce petamus; ſed gratiam Chriſtianam, quâ roborati libenter patiamur.

℣. 5. *Quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti*, id eſt quas pro Chriſto patimur; *ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra.*

Quò major paſſio pro Chriſto, eò major & conſolatio.

Qui pro Chriſto affligitur, per Chriſtum roboratur & divino auxilio conſolationem recipit, afflictioni proportionatam: quò major paſſio, eò major eſt conſolatio.

Hoc noverat, crucis amator B. Andreas, qui in cruce pendens Deum orabat, ne fineret eum à cruce ſeparari; quia, inquiebat, virtutem ſanctæ crucis agnovi.

Sed heu! hoc ignoramus plerique, qui pati timemus, & nihil ardentiùs, quàm à cruce liberari petimus.

Ora ut ſic crucis virtutem agnoſcas.

O Deus bonè! Deus miſericors! pater miſericordiarum & Deus totius conſolationis, da mihi virtutem ſanctæ crucis agnoſcere, ut eam diligam, eam deſiderem, in eâ gaudeam.

Veræ & cæleſtis conſolationis fons eſt, mater gloriæ, ſcala paradiſi; initium ad æternam beatitudinem.

℣. 6. *Sive autem tribulamur...*

In hoc textu notandum primò quòd *conſolamur*, *& exhortamur* paſſivè ſumi debeant, ut olim uſurpabantur; quòd autem paſſiva ſint, patet ex Græco.

Notandum ſecundò quòd in Græco & in Syriaco duo tantùm ſint membra, ſcilicet, *ſive tribulamur.... ſive conſolamur....* deeſt autem, *ſive exhortamur*: & cum fundamento; cum unicum ſit verbum in Græco ſignificans *& conſolamur & exhortamur.*

Vel ergo, per Scribas, unum alteri additum eſt; vel noſter interpres voluit utramque verbi [illegible], ſignificationem exprimere.

Notandum tertiò quòd paulò aliter conſtruuntur hi duo verſus ſextus & ſeptimus in Græco, & apud Divum Chryſoſtomum, Theodoretum, Theophylactum.

D. Chryſoſtomus ſic legit: ſive autem tribulamur, pro veſtrâ conſolatione & ſalute, quæ operatur in tolerantiâ earumdem paſſionum, quas & nos patimur; & ſpes noſtra firma eſt pro vobis.

Sive conſolamur, pro veſtrâ conſolatione & ſalute, ſcientes quòd ſicut eſtis ſocii paſſionum, ita eritis conſolationis.

Sed melior eſt noſtræ Vulgatæ conſtructio; quam ſervat etiam Syriaca & Arabica verſio. ſenſuſque eſt, qui in paraphraſi exprimitur.

Sive affligimur, id vobis utile, &c. Vide paraphraſim.

Magiſtrorum exempla ſunt diſcipulorum hortamenta.

Sive conſolationibus afficimur, id etiam ad veſtram conſolationem confert, &c. Vide paraphraſim.

Sive exhortamur, id eſt, ſive intùs excitamur & confortamur à Deo, id pariter ad veſtram ſalutem cedit; quia per hoc aptiores reddimur ad vos hortandos & excitandos ad ſalutem.

Quæ operatur.... Gr. effecta, id eſt, quæ veſtra ſalus efficitur per tolerantiam, &c.

D. Chryſoſtomus quæ efficitur in tolerantiâ, &c. Notat expreſſè, quòd D. Paulus non dixit, quæ efficit, ſed quæ efficitur.

Juxta noſtram Vulgatam, *quæ operatur tolerantiam....* quæ ſalus, à vobis ſperata, vos animat ad ferendas tribulationes ſimiles eis, quas nos Apoſtoli patimur.

Salus ergo efficit tolerantiam tribulationum, ut cauſa finalis. ſicut v. g. ſanitas ſperata efficit ſumptionem amaræ medicinæ.

℣. 7. Gr. *Ut vel*, &c. Syr. Arab. Æthiop. &c.

Ut ſpes noſtra firma.... propter quòd, ſcilicet, quia ſicut & nos patimini; ideò ſpes, quam de veſtrâ ſalute concepimus, firmior ac ſecurior redditur.

Scientes, id eſt, ſcimus enim *quòd ſicut ſocii paſſionum eſtis*, ſic eritis & beatitudinis.

Nota, *ſcientes*, ſcimus. Scientia eſt certa & evi-

dens, quòd ſi paſſionum ſocii, ſimus & æternæ conſolationis erimus ſocii.

Observatio Moralis.

Afflictorum conſolati

Quanta hinc animæ fideli afflictæ conſolatio! afflictio ſemen eſt beatitudinis, arrha gloriæ, certitudo eſt conſolationis futuræ.

Salus æterna per tribulationum tolerantiam efficitur. Tribulatio efficit ſalutem, rectàque ducit ad beatitudinem.

Quid Chriſtiano afflicto faciendum?

Quid ergo animæ tribulatæ faciendum?

Deo ſalutem illius operanti ſubdatur: ſeſe ſub Dei potenti manu humiliet; ſe duci ſinat, licet repugnante naturâ, quò Deus ſalvator illam poſt ſe ducit. Audiat illum intùs dicentem ſibi, tolle crucem tuam, & veni ſequere me, ſi ſocius fueris paſſionum, ſocius eris & gloriæ.

Crux eſt recta & ſecura via ad beatitudinem.

Crux ad beatitudinem recta & ſecura via.

Firmiter ergo, ſecurè & tranquillè beatitudinem ſperet anima Chriſtiana patiens Chriſtianè.

℣. 8. *Non enim volumus....*

Specialiùs explicat mala, quæ recens paſſus eſt, & quæ Corinthiis nondum erant nota; ſicque & ſemetipſum Corinthiis explicat, & Corinthiorum animos ſibi conciliat, hoc in eos charitatis indicio; ſignum enim amoris eſt ſua aliis confidenter declarare.

Nolo, vos fratres mei, ignorare tribulationem, quæ nobis contigit in Aſiâ, & ut putatur Epheſi. Creditur enim quòd loquatur de perſecutione à Demetrio excitatâ. de quâ Act. 19.

Quoniam ſupra modum. Gr. καθ' ὑπερβολὴν ſecundùm exuperantiam, per exceſſum. exceſſivè gravati ſumus, pondere tribulationis, non ſecus ac navis, quæ præ gravi quodam onere demergitur. ait D. Chryſoſtomus.

Supra virtutem. id eſt, humanam potentiam: ſeu nulla virtus humana tantum pondus ferre poteſt, in vitâ, niſi Dei gratiâ ſuffulciatur.

Ita ut tæderet nos ... tanto pondere preſſos, *vivere.* idem dixit Job. c. 10. *Tædet animam meam vitæ meæ.* Gr. ita ut perdubitare nos etiam vivere. id eſt, ita ut valde dubitaremus de vitâ. Syr. adeo ut vita noſtra prope diſſolveretur. Eraſmus. ita ut deſperaremus de ſalute noſtra.

℣. 9. *Sed ipſi in nobiſmetipſis reſponſum.* Gr. decretum. Syr. ſententiam, D. Chryſoſtomus, ſententiam, judicium, expectationem mortis ... id eſt,

Præ magnitudine periculi, animus noſter, quaſi reſpondendo, dictabat, ſeu judicabat nos certè morituros. Sicque in eodem ſtatu eramus, ac illi, quibus mortis ſententia pronuntiata eſt. Extremum expectabamus momentum.

Ut non ſimus fidentes in nobis. id eſt, ut tantis erepti periculis diſcamus non in nobis fidere; *ſed in Deo qui ſuſcitat mortuos.* Gr. ſed in Deo excitante mortuos. ſed in Deo ſolo, qui non à periculis tantùm mortis liberat, ſed & ab ipſâ morte.

Nos quaſi ſuſcitavit à mortuis.

℣. 10. *Qui de tantis periculis.* Gr. qui de tantâ morte. Vide paraphraſim.

℣. 11. *Adjuvantibus & vobis in oratione....* id eſt, ſi per veſtras ad Deum preces adjuvetis, *ut ex multorum perſonis....* id à vobis peto ut donum Dei, Gr. illa in nos donatio (ſcilicet incolumitas) mihi per multos procurata; vel propter multos collata; à multis gratiarum actione, meâ vice, meoque nomine recolatur: duplex ergo poteſt eſſe ſenſus.

Primus, ut ſicut fuit per multos procuratum do-

A num; ita & per multos de eo gratiæ reddantur.

Secundus, ut ſicut propter multos mihi collatum eſt beneficium; ita per multos, meo nomine, recolatur. ſeu, ut ait D. Chryſoſtomus, ut multæ facies (ſeu perſonæ) gratias agant Deo, quandoquidem multæ quoque gratiam acceperunt.

Divi Pauli humilitas.

Et uterque ſenſus Paulini cordis humilitatem prodit. Primò in hoc quòd nec à ſe, nec propter ſe, putat obtentum donum. Secundò in eo quod ſicut nec ipſe, nec propter ſe obtinuit; ita nec putat ſe dignum, qui gratiarum actionem reddat.

Quid nos doceat.

Diſce hinc, quiſquis ſis, quòd aliorum precibus indiges; cùm ipſe Paulus Corinthiorum precibus indiguerit.

B Diſce & hinc pro aliis humiliter orare; & pro beneficiis eis à Deo collatis, gratias agere.

Utrumque D. Chryſoſtomus fusè docet; ſic enim, inquit, & mandatum explemus, & ad charitatem incitamur.

℣. 12. *Nam gloria noſtra....* quaſi diceret, hoc ſpero. Vide paraphraſim. Quia ubi conſcientiam meam conſulo, illa mihi teſtimonium reddit, quod eſt mea gloriatio, meumque gaudium.

Quod in ſimplicitate cordis & ſynceritate Dei.

Nimirum, quòd animo ſimplici, recto & ſyncero me geſſi, quaſi ſpectante Deo,

Non in ſapientiâ carnali.

Ferit obtrectatores ſuos, hypocritas, & eloquentiâ, ſeu ſæculari ſapientiâ turgidos.

C *Sed in gratiâ,* id eſt, cum Dei gratiâ & per Dei gratiam & per Spiritûs ſancti chariſmata.

In ſapientiâ, quæ mihi per Spiritum ſanctum data eſt; in ſignis & prodigiis, quæ Dei gratia fuerunt, ait Theophylactus.

In hoc mundo, id eſt, ubicumque, *abundantiùs apud vos....* at maximè apud vos, ô Corinthii. Nam & ſigna & miracula apud vos edidimus, & curam, diligentiamque majorem adhibuimus; vitamque ab omni reprehenſione alienam, ait D. Chryſoſt.

℣. 13. *Non enim alia ſcribimus vobis, quam quæ legiſtis & cognoviſtis.* Gr. quam quæ legitis aut & agnoſcitis. Syr. quam quæ ſcitis & agnoſcitis. Arab. legiſtis, vel cognoviſtis.

D Quia de ſe magnificè locutus eſt, ſibique ipſi teſtimonium dixit, ipſos teſtes producit. D. Chryſoſt.

Non alia nunc vobis ſcribo, de meâ ſimplici & ſyncerâ ubicumque converſatione; quam quæ vos ipſi legiſtis & cognoviſtis in meis apud vos actionibus.

Notum eſt vobis & perſpicuum, quam ſimpliciter & ſyncerè apud vos fuerim converſatus: & de hoc vos ipſi mihi teſtes eſſe poteſtis.

Spero autem, quod eumdem me ſemper videbitis; ſcilicet, cum ad vos venero: dat ſpem eos videndi.

℣. 14. *Sicut & cognoviſtis...* ſicut & de facto nunc cognoviſtis.

Ex parte, id eſt, ſaltem aliqui, ſi non omnes.

Pungit eos, quia non omnes.

Sicut ergo, ſaltem pars aliqua veſtrûm jam cognovit, me talem eſſe, ut de me, doctore veſtro, E glorari poſſitis; ſcilicet, quia talem habuiſtis Apoſtolum, tam integrè, apud vos converſatum, tam ſyncerè de veſtrâ ſalute ſollicitum.

Sicut & ego viciſſim, de vobis diſcipulis meis, gloriabor in die judicii.

Suos hic diſcipulos in eodem ſecum ordine collocat, ait Theodoretus.

Ubique eos rerum omnium ſocios adhibet, conſolationis, paſſionis, ſalutis, ſupra, ℣. 6.

Eodem modo hîc & gloriæ; gloria veſtra ſu-

mus, & vos noſtræ, Divus Chryſoſtomus.

℣. 15. *Et hac confidentiâ volui*.... hactenùs in plurali, locutus eſt; nunc inſingulari, quia moram, quaſi culpam excuſat.

Hac ſpe & confidentiâ fretus, ſcilicet confiſus de veſtro in me affectu, & de veſtro in virtute proficiendi deſiderio,

Prius... id eſt, antehàc, cùm priorem meam epiſtolam ſcriberem, revera & non fictè *volui ad vos venire, ut ſecundam gratiam haberetis*, id eſt, ut duplex à me beneficium haberetis. Primum, ſcilicet per meum ad vos tranſitum: ſecundum, per meum ad vos reditum. Hoc explicat verſiculus ſequens.

℣. 16. *Et per vos tranſire*... volui per vos tranſire iturus in Macedoniam.

Hic tranſitus non fuiſſet ſine aliquâ gratiæ ſpiritualis impertitione. Hoc vocat beneficium, gratiam. χάριν, vel ſecundùm alios χαρὰν, gaudium. ob præſentiam Apoſtoli.

Et iterum à Macedoniâ.... & iterum à Macedoniâ ad vos redire volui, & apud vos diutiùs permanere, & forſan hyemare, cap. 16. primæ epiſtolæ, ecce iteratum & majus beneficium & gaudium.

Et à vobis deduci.... & hinc, ſeu Corintho in Judæam ire volui, ab aliquibus è vobis, itineris mei comitibus, illûc deducendus.

℣. 17. *Cùm ergo hoc voluiſſem*... id eſt, cum ergo hoc revera & ſyncerè voluerim, & tamen de facto non adimpleverim.

Numquid levitate uſus ſum... id eſt, numquid propterea dici poteſt quòd ſim levis & inconſtans & mendax?

Aut quæ cogito facere, ea animo carnali, & mea commoda quærens delibero?

Hincque fiat quòd inſtabilis ſim, idem modò volens, modò nolens; nunc affirmans, nunc negans, vel unum dicens & alterum faciens.

Hoc de veritatis Apoſtolo calumniabantur pſeudo-Apoſtoli, & quòd pejùs & malitioſiùs erat, ex hac prætensâ Pauli inconſtantiâ, inferebant eum in ſuis prædicationibus conſtantiorem non eſſe, quam in ſuis promiſſis.

Ideò Divinus Apoſtolus, dilatâ tantiſper, ac ſuſpensâ ſuæ moræ, ac mutationis excuſatione, primum refutat hanc adverſariorum ſuorum calumniam de ſuis prædicationibus; quas veras & conſtantes eſſe paucis verbis probat, ſed multis rationibus conglobatis.

℣. 18. *Fidelis autem Deus*... quaſi diceret, quidquid ſit de me & de meâ mutatione, de quâ poſtea. Fidelis tamen & ſummè verax eſt Deus.

Quia, id eſt, propterea, ideò, Evangelium ejus, quod ego, ut Dei Apoſtolus apud vos prædicavi, verum eſt & conſtans; & non admittit *eſt & non eſt*, *etiam & non*; ſeu mutationi & contradictioni non eſt obnoxium.

Ita D. Chryſoſtomus, &c. adventûs mei pollicitatio mea erat, &c. at prædicatio non mea erat, nec humana, ſed Dei. quod autem Dei eſt, in id mendacium cadere nequit. idem Chryſoſtomus.

Quod deliberavi ex me Paulo eſt, quod prædicavi, ex me Apoſtolo. D. Thomas.

Deus eſt verax qui per os meum loquitur. S. Anſelmus.

Prima ergo ratio, quâ Paulus probat prædicationes ſuas eſſe veras; quia Dei Apoſtolus eſt, & ſua prædicatio eſt Dei ſummè veracis verbum.

Hanc rationem hîc tantùm tangit; ſed eam fuſiùs explicat, ℣. 21. *qui autem confirmat nos*, ut

A ſuos, apud vos, Apoſtolos, & in Chriſto miniſtros, Deus, &c. Vide ergo ℣. 21.

℣. 19. *Dei enim filius*....

Secundam hîc dat rationem, ob quam vera eſt ſua prædicatio & infallibilis.

Quia ſcilicet, *Jeſus-Chriſtus*, quem prædicavit, Dei filius eſt, & veritas ipſa; & ideò non eſt varius & mutabilis, *non fuit eſt & non*, ſed conſtans & invariabilis. *Sed eſt in illo fuit*.

Quaſi diceret, Jeſus-Chriſtus, quem ego & Sylas & Timotheus vobis prædicavimus, Dei filius eſt, ipſa veritas eſt, quæ nec fallere, nec falli poteſt; quæ nec mutationi aut contradictioni ſubjacere poteſt; ſed conſtans, invariabilis & æterna veritas eſt.

B Ergo noſtra de Chriſto, æternâ veritate, prædicatio, & quam, ut Chriſti legatus, vobis annuntiavi, vera, conſtans, infallibilis eſt.

℣. 20. *Quotquot enim promiſſiones*...

Tertia hîc ratio continetur, quæ confirmat intentum; ſcilicet, veras eſſe ſuas de Chriſto prædicationes, & ſimul explicat ſecundam rationem allatam.

Sed antea noto hunc verſum variè legi.

Gr. quotquot enim promiſſiones Dei, in illo *etiam* & in illo *Amen*, Deo ad gloriam per nos, id eſt, quotquot à Deo promiſſa ſunt in veteri Teſtamento, hæc in Chriſto completa ſunt.

C Etiam & Amen, idem ſignificant.

Itaque in illo ſunt *etiam* & *Amen*, id eſt, vera ſunt, impleta ſunt.

Deo ad gloriam, per nos, ut Deo ſit gloria, per noſtrum miniſterium.

Syrus. omnes promiſſiones Dei, per Chriſtum ſunt etiam; ideò per ipſum damus Amen, ad gloriam Dei, &c. id eſt, ideò per ipſum canimus, Amen, in Eccleſiâ, ad gloriam Dei. *Quare per Chriſtum dicimus Amen.*

Juxta noſtram vulgatam. ſenſus eſt.

Quotquot à Deo promiſſa ſunt in veteri lege, hæc in Chriſto vera ſunt & completa: ipſe eſt omnium Dei promiſſionum veritas & adimpletio.

Ideò per ipſum, id eſt Chriſtum, *Amen*, id eſt, verum eſt; dicimus, Deo: ſeu ideò per Chriſtum credimus Deo.

D *Ad gloriam noſtram*, id eſt, quod noſtra gloria eſt, noſtraque ſalus æterna.

Credere enim Deo, & credere tot & tanta bona, à Deo promiſſa, & pro nobis, in Chriſto adimpleta; noſtra gloria nunc eſt, & æternæ noſtræ gloriæ radix.

Fides radix æternæ gloriæ, & noſtra temporalis ſeu actualis gloria.

Ratiocinatio Apoſtoli his verbis incluſa, hæc eſt. Chriſtus, filius Dei, ita veritas ipſa eſt, ut ſit etiam omnium Dei promiſſionum complementum, adimpletio & veritas: ergo noſtra, de Chriſto, veritate ipſâ, & promiſſionum Dei complemento, prædicatio vera eſt, nulli mutationi aut contradictioni obnoxia. *Ratiocinatio Divi Pauli.*

℣. 21. *Qui autem confirmat nos*....

E Alteram arbitror hîc afferri rationem, ob quam vera ſit, & falſitati non obnoxia D. Pauli prædicatio; putoque hanc rationem, eſſe prioris extenſivam & explicativam. nimirum. fidelis & ſummè verax eſt Deus; ergo prædicatio, quam ut Dei ſummè veracis Apoſtolus, vobis annuntiavi, vera eſt.

Deus eſt qui nos confirmat in verâ Chriſti prædicatione, ut ſimus in eo ſtabiles & firmi, ne unquam ad verbum falſitatis declinemus.... S. Anſelmus.

Quòd autem Dei ſim Apoſtolus, & verus Chriſti miniſter, Deus per effectus hîc enumerandos manifeſtè indicabit.

Deus eſt, *qui nos vobiſcum*, id eſt, apud vos, intret vos, ſuos *confirmat* Apoſtolos & veros in Chriſto miniſtros manifeſtat.

Ipſe eſt *qui nos unxit*, ſcilicet Spiritûs ſancti unctione, ſeu infuſione donorum Spiritûs ſancti.

S. Spiritûs charismata, quaſi ſigilla Divina.

℣. 22. *Qui & ſignavit nos*....

Ipſe eſt qui per hæc ſancti Spiritûs charismata, quaſi per Divina ſigilla, nos obſignavit, & evidenter declaravit & authenticè probavit veros Dei miniſtros eſſe.

Hæc enim fuerunt quaſi ſigilla Divinæ authoritatis nobis commiſſæ, ſicut per ſigilla Regia, patefiunt litteræ Regiæ, per quas datur Regis authoritas.

Sunt & arrha.

Et dedit pignus. Gr. arrhabonem, arrham Spiritûs ſancti, id eſt, fuerunt & arrha promiſſionum Dei, ſeu Spiritûs ſancti.

Arrha, initium & portio quædam rerum nobis promiſſarum in Evangelio.

Cùm ergo nos Deus ſuos Apoſtolos authenticè declararit, ſignis, prodigiis, & Spiritûs ſancti donis; quis dubitet quin vera ſit prædicatio tot obſignata ſigillis Divinæ authoritatis & veritatis.

Observatio Dogmatica et Moralis.

Evangelium totius ſanctiſſimæ Trinitatis teſtimonio authentico confirmatum.

Evangelii nobis per Apoſtolos prædicati veritatem demonſtrant.

Primò Dei ſummè veracis, infallibilis authoritas.

Evangelium enim, ut Dei verbum, Apoſtoli, ut Dei Apoſtoli, & ab eo miſſi prædicarunt.

Utrumque autem, id eſt, & Evangelium eſſe Dei verbum & Apoſtolos, eſſe Dei Apoſtolos, authenticè declararunt ſigna & miracula.

Secundò Chriſti, filii Dei, æterna & invariabilis veritas.

Evangelium enim, Chriſti, filii Dei, veritatis æternæ, omnium Dei promiſſionum complementi, eſt prædicatio, bonuſque nuncius: ergo verum eſt, cum ipſam veritatem annunciet.

Tertiò, Spiritûs ſancti ſanctitas ipſa.

Evangelium enim, verbum Dei, bonum de Chriſto nuntium prædicaverunt Apoſtoli, Spiritu ſancto intùs uncti, Spiritûs ſancti chariſmatibus exteriùs ſigillati, & Spiritum ſanctum, credentibus, ut Evangelii promiſſionum arrhabonem, communicantes.

Ergo totius ſanctiſſimæ Trinitatis teſtimonio authentico confirmata eſt Evangelii per Apoſtolos prædicati veritas.

Ergo Deo ipſi contradicit, qui Evangelio contradicit: Deo ipſi credit, qui credit Evangelio.

℣. 23. *Ego autem teſtem Deum invoco*...

Stabilitâ ſuæ prædicationis veritate, jam accedit ad excuſationem ſui adventûs dilati; & quia credi vult, in re graviſſimâ, per Deum jurat.

Deum obteſtor, volens ut me puniat, ſi mentior, quaſi diceret, perdat me Deus, ſi fallo.

Deum ergo obteſtor, quòd ideo nondum veni Corinthum; *parcens vobis*, quia volui vobiſcum mitiùs agere; ſeu ne cogerer Apoſtolicâ authoritate uti, ad punienda facinora, quibus multi veſtrûm erant aſtricti.

Non quia dominamur....

Quia dixit, *parcens vobis*..... hocque verbum quoddam denotat imperium; ſeſe explicat, à ſe removens omnem dominationis ſuſpicionem.

Non quòd, ob fidem Chriſti, à me vobis prædicatam, & à vobis ſuſceptam, velim herilem in vos exercere poteſtatem.

Sed quia ſumus *gaudii veſtri adjutores*, ideò volens gaudium vobis & conſolationem ſolidam procurare; meliorem expectavi occaſionem, non caſtigandi, ſed gratulandi.

Nam fide ſtatis, ſeu perſeveratis Chriſtianâ. propterea gaudium afferre malo, quam ſupplicium.

Notanda ad Mores.

Multa ex his verſibus colligenda ad mores Paſtorum.

Ex his duobus verſibus, diſce primò juramentum in neceſſitate licitum, & ab Apoſtolo ſæpè adhibitum.

Secundò, veri paſtoris mirare & diſce charitatem: ſeſe juſtificat Paulus, ut animarum ſibi ſubditarum amorem & fiduciam ſibi ſervet, illarum utilitatis gratiâ.

Tertiò, mirare & diſce veri paſtoris prudentiam, differt ne ſeveriùs agat; dat reſipiſcentiæ tempus, ne puniat; gaudium mavult afferre, quam ſupplicium.

Quartò & diſce quam fugienda ſit à vero paſtore, etiam minima dominationis ſuſpicio.

Verus paſtor non Dominus fidei, ſed ſalutis & æterni gaudii miniſter; ideò non debet herilem exercere poteſtatem; ſed in ſpiritu lenitatis regere & ſpirituale gaudium adjuvare; quo, Dei gratiâ, ſubditorum animos exhilaret.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Ad tuam ipſius conſolationem diſce, & recordare ſemper, quòd Deus ſit pater miſericordiæ, imò pater miſericordiarum, omniſque conſolationis Deus; quia Deus & pater eſt Domini noſtri Jeſu-Chriſti, qui pro nobis in cruce lachrymas & ſanguinem fundens, clamore valido precatus eſt miſericordiam. Vide ℣. 3. in Commentario.

Hanc fidei noſtræ veritatem penetra; & de hac plenè perſuaſus, in Domino confide ſemper, & per Chriſti merita, miſericordiam ſperans implora.

Secundò.

Ad tuam doctrinam & conſolationem diſce, quæ ſit gratia Chriſtianiſmi, & in quo differat à gratiâ veteris Teſtamenti. Vide ℣. 4.

Diſce quòd Chriſtus cruces conſecravit, & quaſi Deïficavit, imò crucibus vim ſanctificandi & Deïficandi dedit. ibidem.

Diſce quæ ſit vera Chriſtiani patientis conſolatio, ℣. 5. & 7.

Diſce quòd crux recta ſit & ſecura ad beatitudinem via, ℣. 7.

Et ideò quid Chriſtiano patienti & afflicto faciendum. ibidem ℣. 7.

Oret præterea, ut ſanctæ crucis virtutem agnoſcat, ℣. 5.

Tertiò.

Ad tuam fidem firmandam; nota quomodò Evangelium Chriſti fuit authentico ſanctiſſimæ Trinitatis teſtimonio confirmatum, ℣. 22.

Quartò.

Paſtores & Prælati notent multa ſibi ad mores & regimen convenientia, ℣. 23. 24.

Analyſis

Analyſis Capitis Secundi.

A *PLENIÙS explicat itineris ſui retardati cauſam: ideò non venit, ne rurſus contriſtaret eos, & ne pariter ipſe, ob eorum triſtitiam, triſtaretur, ℣. 1. 2.*

Pari ratione excuſat & prioris Epiſtolæ duritias, ℣. 3.

Hiſque verſibus, mirâ charitatis arte, inſinuat quòd & ipſi ſint ejus gaudium, & quòd eorum triſtitia ſit & ſua; utrumque, vice verſâ, Corinthiorum gaudium eſt etiam Pauli: & Pauli gaudium eſt & Corinthiorum; item de triſtitiâ.

B *℣. 4. Ejuſdem prioris Epiſtolæ duritias excuſat, ob triſtem ſtatum in quo ſcripſit, & ob animum quo ſcripſit.*

℣. 5. Tranſit ad præcipuum triſtitiæ authorem, quem tamen ob pœnitentiam non nominat, nec ejus crimen.

℣. 6. & 7. Eum vult abſolvi, & in priſtinum ſtatum reſtitui; ℣. 8. id rogat ut patronus, ℣. 9. jubet ut Apoſtolus.

℣. 10. Prior ipſe condonat propter eos: ut lenitatis det eis exemplum, ne circumveniamur à ſathanâ ob nimiam ſeveritatem.

℣. 12. Redit ad ſuæ peregrinationis ſeriem: Epheſo Troadem ivit: ſed ibi non reperto Tito, profectus eſt in Macedoniam, expectaturus Titum, à quo Eccleſiæ Corinthiæ ſtatum citiùs addiſceret.

℣. 14. Ibi multa mala paſſus, ſed Deo gratias agit, quia per Chriſtum facit eum in perſecutionibus victorem: & quia per ſui miniſterium diffundit quaquaverſùm benefragrantem ſui cognitionem.

℣. 15. Chriſti bonus odor eſt omnibus; ſalutaris credentibus, mortifer incredulis, ℣. 16.

Ex hoc bono odore ſumit occaſionem, ſuam contra falſos Doctores apologiam texendi. Non ſicut illi, Evangelium cauponatur, ſed ſyncerè prædicat, tanquam à Deo, coram Deo, in Chriſti perſonâ, ℣. 17.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

C 1. STATUI autem hoc ipſum apud me, ne iterum in triſtitiâ venirem ad vos.

2. Si enim ego contriſto vos: & quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me?

3. Et hoc ipſum ſcripſi vobis; ut non, cùm venero, triſtitiam ſuper triſtitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere:

Confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium veſtrûm eſt.

D 4. Nam ex multâ tribulatione & anguſtiâ cordis ſcripſi vobis per multas lacrymas: non ut contriſtemini; ſed ut ſciatis, quam charitatem habeam abundantiùs in vobis.

5. Si quis autem contriſtavit, non me contriſtavit: ſed ex parte, ut non onerem omnes vos.

6. Sufficit illi, qui ejuſmodi eſt, objurgatio hæc, quæ fit à pluribus:

E 7. Ita ut è contrario magis donetis, & conſolemini, ne fortè abundantiori triſtitiâ abſorbeatur qui ejuſmodi eſt.

8. Propter quod obſecro vos, ut confirmetis in illum charitatem.

9. Ideo enim & ſcripſi, ut cognoſcam

Paraphraſis.

DECREVI apud memetipſum non redire ad vos, triſtitiam rurſus daturus vobis.

Nam ſi ego, dum apud vos ero, mœrore vos afficiam; ecquis eſt qui me exhilaret? nullus: quia vos, ô chariſſimi mei, & gaudium meum, in triſtitiâ eſſetis: triſtis autem triſtem non lætificat.

Ob hoc ipſum ſcripſi vobis, ut reſipiſceretis, ne veniens ad vos, & inemendatos inveniens, nimiam haberem triſtitiam ex iis, de quibus, utpote chariſſimis filiis, oporteret me gaudere.

Scripſi, inquam, perſuaſus quòd gaudium meum exiſtimetis veſtrum, & ideò ſtatim tolleretis à vobis quæ ſciretis mihi diſplicere, & triſtitiam datura.

Hanc Epiſtolam ſcripſi vobis ex magnâ oppreſſione & anxietate cordis, non abſque multis lachrymis; non ut vos contriſtarer, ſed ut ex hac meâ vos ſanandi ſollicitudine, cognoſceretis ſingularem meum erga vos affectum.

Quòd ſi quis mœroris cauſam dedit; non me ſolùm triſtitiâ affecit; ſed etiam vos omnes, ſaltem aliquatenus; adeò ut non vos accuſem, ut criminis conſcios & participes.

Sufficit tali, non nomino, objurgatio publica, & ejectio, quæ ei, à vobis congregatis, facta eſt.

Ita ut è contrario velim, ut ipſi jam pœnitenti condonetis, & illum conſolemini, ne fortè immodico mœrore obruatur, & in barathrum deſperationis cadat.

Quapropter obſecro vos, ut publico decreto ratam, firmamque faciatis veſtram in eum charitatem.

Nam ideò hanc Epiſtolam ſcripſi vobis, ut expe-

riat an in omnibus mihi obediatis; ſcilicet tam in gratiâ præſtandâ, quàm in ſententiâ pronuntiandâ.

Cui autem aliquid condonaveritis; & ego, vobis animo præſens, condono: nam & ego, quod donavi, ſi quid donavi, propter vos donavi, vice & authoritate Chriſti.

Ne decipiamur à ſathanâ, ob nimiam noſtram ſeveritatem; etenim illius aſtutias & dolos non ignoramus.

Cùm Epheſo egreſſus, veniſſem Troadem, Evangelii prædicandi gratiâ; etſi magnus mihi patuit aditus ad Domini negotium;

B Requiem tamen non habui in animo meo; eò quòd ibi non invenerim Titum, quem Corintho expectabam: hinc Troadenſibus valedicens, profectus ſum in Macedoniam, Titum expectaturus, & ab eo rerum veſtrarum ſtatum cognoſciturus.

In Macedoniâ quidem multa paſſi ſumus; ſed Deo gratias, qui nos per Chriſtum facit victores & ſemper triumphantes; & qui, per nos, quaquaverſùm diffundit ſui benefragrantem notitiam.

Quia ad Dei gloriam, ſumus Chriſti bonus odor, & iis qui credentes ſalvi fiunt; & iis qui credere nolentes, pereunt.

Malis quidem hic odor eſt mortifer, & mortem afferens, ſed ſuo vitio: bonis verò eſt odor vitalis & vitam donans. Ad id præſtandum, quis, ut par eſt, idoneus?

C Saltem, Dei gratiâ, non ſumus, ſicut plurimi, qui falſa veris miſcentes, cauponantur verbum Dei; ſed ſyncerè illud prædicamus, ſicut à Deo proceſſit; quaſi nos ſpectante Deo, Chriſti nomine, velut ejus legati.

A experimentum veſtrum, an in omnibus obedientes ſitis.

10. Cui autem aliquid donaſtis, & ego: nam & ego quod donavi, ſi quid donavi, propter vos in perſonâ Chriſti;

11. Ut non circumveniamur à ſatanâ: non enim ignoramus cogitationes ejus.

12. Cùm veniſſem autem Troadem propter Evangelium Chriſti, & oſtium mihi apertum eſſet in Domino,

13. Non habui requiem ſpiritui meo, eò quòd non invenerim Titum, fratrem meum, ſed valefaciens eis, profectus ſum in Macedoniam.

14. Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Jeſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco:

15. Quia Chriſti bonus odor ſumus Deo, in iis qui ſalvi fiunt, & in iis qui pereunt:

16. Aliis quidem odor mortis in mortem: aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus?

17. Non enim ſumus ſicut plurimi, adulterantes verbum Dei, ſed ex ſynceritate, ſed ſicut ex Deo, coram Deo, in Chriſto loquimur.

Commentarius in Cap. 2.

STATUI *autem hoc ipſum*... Gr. judicavi autem mihi ipſi hoc, non iterum venire in triſtitiâ ad vos.

Itineris ſui retardati cauſam clariùs reddit, & pleniùs explicat; quod in fine cap. 1. ℣. 23. jurans dixit: *Parcens vobis, non veni adhuc Corinthum.*

D Decrevi apud memetipſum *hoc*, ſcilicet non redire ad vos, triſtitiam vobis daturus; ſeu ne vos nondum emendatos inveniens, caſtigationibus rurſus contriſtaret. objurgans, ait Divus Chryſoſtomus, excandeſcens, averſans.

Quaſi diceret; per priorem Epiſtolam meam vos errantes contriſtavi, non volui rurſus contriſtare, ideò venire diſtuli, dedique tempus emendationi.

℣. 2. *Si enim ego contriſto vos*.... nam ſi, ego, dum apud vos ero, mœrore vos afficiam, *Ecquis eſt qui me exhilaret?*

Niſi is qui contriſtatur ex me, id eſt, niſi fortè is, quem mœrore affecero, quaſi diceret, nemo. cùm vos, ô chariſſimi mei, qui gaudium meum eſtis, in triſtitiâ eſſetis: triſtis autem triſtem non lætificat.

E His verbis inſinuat quòd ipſi ſint ejus gaudium, & quòd illorum triſtitia ſit & ſua. Hincque noluit eos contriſtare, quia contriſtaretur & ipſe; è contra vult illorum gaudio cooperari, ſicut dixit ℣. 24. cap. 1. ut & ipſis congaudeat.

OBSERVATIO MORALIS.

Mira charitas Apoſtoli. O mirandam ſanè cordis Apoſtolici charitatem! quid non facis, ut filios ſuos ab erroribus, & à vitiis ereptos, ſanctificet & Chriſto lucretur?

Primò peccantes ipſos abſens per epiſtolam arguit, increpat; & brevi ſe ad eos venturum minatur; deinde parcens, tempuſque donans emendationi, tardat venire, ne cogatur nondum emendatos rurſus corrigere; & ne hac geminatâ correptione, infirmos adhuc diſcipulos, & à falſis doctoribus obſeſſos, exaſperet. tempus ergo expectat aptiùs.

Interim rurſus ſcribit, & quia, pleroſque ſaltem, novit emendatos, illos ſolatur, demulcet, prioris epiſtolæ duritias excuſat; plus doluit, quam ipſi; illorum omnium triſtitia & ſua eſt. Hinc non vult illorum triſtitiæ author eſſe; ſeſe eorum gaudii adjutorem profitetur.

O miras Divinæ charitatis artes! quid non Apoſtolica corda cogis, animarum ſacra, Divinaque fames? *Et miræ charitatis artes.*

Has Apoſtolicæ charitatis artes ita miretur ut & imitetur ſuperior Eccleſiaſticus.

℣. 3. *Et hoc ipſum ſcripſi vobis, ut non, cùm venero, triſtitiam habeam ſuper triſtitiam.* Gr. ne veniens triſtitiam habeam. Syr. quod autem hoc ipſum ſcripſi vobis, inde eſt, ne cùm venerim, mœrore me afficiant ii, ex quibus oporteret me gaudio demulceri.

Nec textus Græcus, nec Syriaca, nec Arabica, nec Æthiopica verſio habent hæc duo verba, *ſuper triſtitiam.* Ambroſius etiam illa non addit, nec in textu, nec in explicatione. Eraſmus ſuſpicatur ex epiſt. ad Philipp. cap. 2. ℣. 27. hic addita fuiſſe. Multa ta-

Digitized by Google

men exemplaria citat P. Amelotte, in quibus illa legit.

Excuſat Apoſtolus hîc prioris epiſtolæ duritias. Dixerat v. g. *quid vultis, in virgâ veniam*, cap. 4. ℣. 21. & alia dura alibi dixit: hæc nunc emollit; eorum rationem reddens.

Quaſi diceret, propterea, *ob hoc ipſum*, ſcilicet, ut reſipiſceretis, ſic ſcripſi vobis; ne veniens ad vos, & vos inemendatos inveniens, geminatam, ſeu nimiam triſtitiam haberem ex iis, de quibus, utpote, meis chariſſimis filiis, oporteret me gaudere.

Filius ſapiens gaudium & gloria patris; juxta illud Proverb. 10. ℣. 1. *filius ſapiens lætificat patrem.*

Confidens in omnibus vobis.... hoc, inquam, ſcripſi, confiſus atque perſuaſus, quòd meum gaudium exiſtimetis ut veſtrum, ſicut ego veſtrum exiſtimo meum; & ideò quòd ſtatim à vobis tolleretis, quæcumque ſciretis mihi diſplicere, & triſtitiam mihi creare.

Ecce primam rationem, ob quam duriuſculè vobis ſcripſi, ſcilicet, ut emendaremini, ne vos contriſtarem, & ego magis quam vos ipſi, ex veſtro mœrore contriſtarer; ſed ut ſublatis omnibus triſtitiæ & veſtiæ & meæ cauſis, ſimul in Domino gauderemus omnes: itaque non tam meâ, quam veſtrâ causâ feci.

℣. 4. *Nam ex multâ tribulatione*.... Syr. ex magnâ oppreſſione & anxietate cordis, &c.

Pergit in emolliendis prioris epiſtolæ aſperitâtibus. Propterea declarat eis triſtem ſtatum, in quo erat, cùm ſcripſit; & animum eis aperit, quo ſcripſit.

Primò, ſtatus. *Ex multâ tribulatione*...

Omnia hîc verba ponderanda ſunt cum D. Chryſoſtomo, non dixit ſimpliciter, *ex tribulatione*, ſed *ex multâ tribulatione*, nec per lachrymas ſolùm, ſed *per multas lachrymas & cordis anguſtiam*: hoc eſt, mœrore præfocabar, ac ſtrangulabar; ac triſtitiæ nubem non ferens, ad vos ſcripſi. D. Chryſoſtomus.

Itaque oſtendit quòd multò magis doluerit, quam ipſi.

Secundò, animus ſcribentis. *Non ut contriſtemini*, id eſt, non intendens triſtitiæ veſtræ malum, ſeu quaſi me delectet triſtitia veſtra.

Sed ut ſciatis.... Syr. ſed ut cognoſceretis charitatem vehementem, quam habeo erga vos, id eſt, ſed ut ex hac meâ ſanandi vos ſollicitudine, meum cognoſceretis ſingularem erga vos affectum: ſeu, ut ait D. Anſelmus, quam magno dilectionis affectu veſtram ſalutem quæram, cupiens vos à peccatis eripere, & Chriſto reddere.

Non charitatem tantùm dixit, ſed quàm *abundantiùs*.. ut indicet, quòd eos præ cæteris diligit, ut eximios & præcipuos diſcipulos. D. Chryſoſtomus.

Itaque ſi verba iracundiæ plena erant; hæc tamen animi concitatio ex ingenti charitate & dolore naſcebatur, idem S. Chryſoſtomus.

D. Paulus pater & medicus.

Qui & D. Paulum comparat patri medico, chariſſimi filii ſui ulcus ſecanti, aut urenti, & ideò dupliciter dolenti; & quòd filius ſit æger; & quòd filium ægrum ſecare cogatur: utrumque autem amoris eſt argumentum.

Talis ſit Prælatus corrigens.

Talem ſe, & patrem & medicum, recordetur prælatus corrigens; doleat & ſe dolere teſtetur, & ex amore, non odio, non moroſitate filium ſuum corrigat & ſanet.

℣. 5. *Si quis autem contriſtavit*... ubi ſeſe excuſavit, Deum ipſum imitatus, ut notat D. Chryſoſtomus, Deus enim Mich. 6. ait, *populo meus, quid feci tibi*..

Divi Pauli prudens charitas

Tranſit ad præcipuum triſtitiæ authorem, ſcilicet, fornicarium; ſed propter illius pœnitentiam, ſermonem ſic emollit, ut nec eum nominet, nec ejus crimen; nec de triſtitiâ, quam ſuo crimine cauſavit, niſi ſub conditione loquatur. *Si quis*.... quaſi criminis illius oblitus ſit Apoſtolus, ac de eo dubitet.

Si quis autem contriſtavit.... Syr. quod ſi quis triſtitiâ affecit, non me triſtitiâ affecit, ſed propemodum vos omnes.

Id eſt, ſi quis contriſtavit, non me ſolum, ſed *omnes vos* contriſtavit, *ex parte*, id eſt, aliquatenùs, in aliquo ſaltem gradu & modo; paululum: vel cum Syro. propemodùm, ferè vos omnes.

Ut non onerem, ſupple, vos omnes Syr. ne oneroſus ſit vobis ſermo.

In priori epiſtolâ, cap. 5. ℣. 2. videbatur Apoſtolus omnes Corinthios culpaſſe, quaſi conſentientes, aut diſſimulantes. *Et vos*, inquit, *inflati eſtis*, *& non magis luctum habuiſtis.*

Hoc ut leniat, hîc dicit omnes eos propemodùm, vel eos omnes aliquatenùs, aliquo ſaltem gradu & modo fuiſſe doloris ſui ſocios & participes.

Adeò ut non vos omnes accuſem, quaſi criminis conſcios & participes.

Hujus itaque verſûs conſtructio hæc eſt.

Si quis contriſtavit, non me ſolum contriſtavit, ſed etiam vos omnes ex parte, id eſt, ſaltem aliquatenùs, ita ut vos non accuſem, quaſi delicto conſentientes.

D. tamen Chryſoſtomus aliter hanc ultimam partem, *ut non onerem*, explicat. i. dixi, *ex parte*, non quod vos minorem inde mœrorem acceperitis, quam ego, ſed ne illum, qui ſtuprum perpetravit, nimiùm onerem.

Ut indulgentiùs cum eo agerem, dixi, *ex parte*.

℣. 6. *Sufficit illi, qui*..... nec eum nominat, nec peccati illius mentionem facit, quia pœnitenti vult indulgentiam impertiri.

A Corinthiis, Apoſtolo jubente, in primâ epiſtolâ publicè correptus, damnatus & excommunicatus fuerat inceſtuoſus ille; ſed quia ad mentem rediit, & ſyncerâ pœnitentiâ crimen agnovit; eum pœnitentem vult Apoſtolus ab excommunicatione abſolvi & in priſtinum ſtatum reſtitui.

Sufficit illi, qui vos & me contriſtavit; id eſt, inceſtuoſo. ſufficit ad pœnam pro delicto ſuo ſatisfactoriam, publica *objurgatio*, confuſio, & ab Eccleſiâ ejectio, quæ à vobis congregatis facta eſt.

Proportionanda pœnitentia viribus.

Sufficit, attentâ illius infirmitate; & ſpectatâ illius pœnitentiâ, quæ magna fuit; cùm timeat Apoſtolus, ne nimio mœrore abſorbeatur.

Hinc diſce pœnitentias ſatisfactorias eſſe corporis & animæ viribus proportionandas.

Indulgentiarum origo.

Animadverte & hîc indulgentiarum originem. Sic enim ſufficit inceſtuoſi pœnitentia, ut fiat tamen ei condonatio: indulgentia & relaxatio conceditur, ut patet ex verſu ſequente.

℣. 7. *Ita ut è contrario*.... ſcilicet, velim, ut ipſi jam pœnitenti & humiliato condonetis; ſcilicet impoſitam ei pœnam remittentes, eumque in priſtinum ſtatum reſtituentes.

Et conſolemini. omnia ei amoris ſigna exhibentes: ne fortè immodico mœrore obruatur, demergatur, & in barathrum deſperationis cadat, & à fide deficiat.

Seu, ut ait Ambroſius, & poſt eum S. Anſelmus. Ne diutiùs videns ſe à cunctis ſperni, deſperans de ſe, det animum ad mundo fruendum, quaſi qui locum, apud Deum, jam non habeat.

Hoc eſt enim, à majori triſtitiâ abſorberi, deſperantem de ſe, converti ad admittenda peccata, quibus gravatus abſorbeatur morte ſecundâ.

℣. 8. Propter quod... ne ſcilicet abſorbeatur.

Obſecro vos... non ut præceptor imperat, ſed ut advocatus rogat, Corinthiis in judiciariâ ſede poſitus, ait D. Chryſoſtomus.

Illis ergo loquitur velut judicibus, quorum ſuffragio vult inceſtuoſum, excommunicatum, ſed pœnitentem publicè abſolvi; eos rogat velut patronus.

Ut confirmetis: Gr. κυρῶσαι confirmare, id eſt, publico decreto, & in publico Eccleſiæ veſtræ cœtu, ratam, firmamque faciatis veſtram in eum charitatem.

κυρία ſunt comitia, ait Eraſmus.: hinc κυρῶσαι hîc ſignificat in publico Eccleſiæ cœtu declarare.

Rogat itaque ut publico Eccleſiæ cœtu, eum ut fratrem declarent & ſuſcipiant.

Quaſi diceret, unite membrum corpori, adjungite ovem gregi, vehementem animi affectum ei oſtendite. Theodoretus.

℣. 9. Ideò enim ſcripſi vobis... hanc epiſtolam, ut experimento cognoſcam, an in omnibus obedientes ſitis: non modò in amputando, ſed etiam in adjungendo, ait D. Chryſoſtomus.

Id eſt, ut probem an ſitis tam alacres in gratiâ præſtandâ; quàm fideles fuiſtis in ſententiâ pronuntiandâ.

Sic ergo obſecrat, ut & imperet: vult enim obedientiam.

Paulus exemplo ſuo docet Prælatos moderatum authoritatis uſum.

Præcipere poterat, velut Apoſtolus, rogare maluit, ſicut patronus; at ſic rogat judices, tanquam advocatus; ut à judicibus ſubalternis obediri velit, tanquam Apoſtolus & Chriſti vicarius.

Docet prælatos authoritate ſuâ uti moderatè.

Docet ſubditos obedientiam.

Docet ſubditos prælatorum precibus obedire, ut juſſionibus.

℣. 10. Cui autem aliquid donaſtis... Gr. donatis, ſeu condonatis, pro condonabitis; ſeu, ut ait Tertullianus, donaveritis. Syr. cui verò remittitis. Arab. & culpam quam condonabitis.

Et ego, vobis animo præſens, condono, quaſi diceret, ſicut in priore epiſtolâ, cap. 5. *Congregatis vobis & ſpiritu meo*, illum excommunicavi; ita me vobis nunc adjungo, ut quod condonatis, ego condonem.

Nam & ego quod donavi, ſi quid donavi (donavi) *propter vos, in perſonâ Chriſti.*

Sicut author fui pœnæ, ſic & promotor ſum indulgentiæ.

Et id quidem *propter vos*, ut exemplo meo diſcatis lenitate non minùs uti, quam ſeveritate.

In perſonâ Chriſti, authoritate Chriſti, ſummi pontificis, cujus vices gero, quique dixit, *quæcumque ſolveritis...*

Itaque ſicut in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, &c. illum tradidi ſathanæ, epiſtolâ primâ cap. 5. ℣. 4. & 5. ſic in eodem nomine & authoritate, vobis congregatis præſens, illi condono.

℣. 11. Ut non circumveniamur.... id eſt, decipiamur à ſathana, ſub ſpecie boni. nimirùm ſi ob nimiam noſtram ſeveritatem hunc impellat ad deſperationem, & abducat à fide; & nos ipſos ſic includat laqueis ſuis. Hoc benè & paucis Ambroſius, ne remedium noſtrum fiat ejus triumphus.

Dixit in præcedenti verſu *donavi propter vos*; hinc videtur quòd dicere debuiſſet, ut non circumveniamini: ſed dicere maluit, *ut non circumveniamur*. Tùm ut modeſtiam ſervet, tùm ut præſentiam ſuam inter illos indicet.

Non enim ignoramus... hujus callidi ſerpentis aſtutias & dolos, quibus nos, tùm prælatos, tùm ſubditos à Deo conatur abducere.

Variæ ſunt & oppoſitæ ejus in nos machinationes, modò illecebris, modò deſperatione; modò nimiâ lenitate, modò nimiâ ſeveritate nos impugnat.

Aſtutia diaboli varia.

Hoc benè D. Thomas expreſſit dicens: Diabolus enim multos decepit, quoſdam, ſcilicet, trahendo ad peccatorum perpetrationem; quoſdam verò ad nimiam contra peccantes rigiditatem; ut ſi non poteſt eos habere per perpetrationem facinorum, ſaltem perdat, quos jam habet, per prælatorum auſteritatem, qui eos non miſericorditer corrigentes, in deſperationem inducunt; & ſic nos perdit, & illos diaboli laqueus includit.

℣. 12. Cùm veniſſem autem Troadem...

Redit ad itineris ſui narrationem, eiſque declarat quò ierit, cùm decreviſſet ad eos non ire.

Epheſo egreſſus ivit Troadem, Phrygiæ minoris urbem, in littore Helleſponti.

An Troas, ſit Troja famoſa? multi affirmant. Fromondus ex Act. 20. ℣. 6. & 15. colligit quòd Troas ſit urbs littoralis, Troja verò aliquanto ſpatio diſtabat à terrâ: erat tamen, inquit, in eâdem Phrygiâ minore.

Propter Evangelium Chriſti, id eſt, prædicandi Evangelii gratiâ.

Et oſtium, id eſt, etſi magnus patuerit aditus ad Evangelium propagandum; ſeu magna mihi ſpes affulgeret multos acquirendi Chriſto.

℣. 13. Non habui requiem ſpiritui... id eſt, in animo meo.

Eò quòd non invenerim... ibi Titum, quem Corintho expectabam & à quo ſperabam me cognoſciturum Eccleſiæ veſtræ ſtatum.

Sed valefaciens eis... hinc rerum veſtrarum ſollicitus, fratribus Troade commorantibus valedixi. Nimirùm illis inſtructis, rebuſque ad illos ſpectantibus ordinatis; vel fortè aliquibus diſcipulis ibi relictis, qui oſtio illo aperto, pergerent, ait Fromondus.

Profectus ſum in Macedoniam. Titum expectaturus, & ab eo Eccleſiæ veſtræ ſtatum citiùs agnoſciturus.

Hîc omittit Apoſtolus, quod in cap. 7. ℣. 5. dicet; ſcilicet, quod in Macedoniâ omnem paſſus ſit, intùs & foris tribulationem: ſed de eâ, ejuſque effectu, Deo gratias agit.

℣. 14. Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos... Hebraiſmus eſt, ſignificans, qui per Chriſtum nos ſemper facit triumphare: ſeu, qui per Chriſtum facit, non ſolùm ut omnia adverſa ſuperemus, ſimulque in perſecutionibus victores; ſed etiam poſt prælium & victoriam reddit illuſtriores.

Et odorem notitiæ ſuæ... id eſt, & ſuavem ſeu benefragrantem ſui cognitionem, id eſt, famam Evangelii ſui.

Per nos, equidem concuſſos, ſed nunquam dejectos quaquaverſùm diffundit. *in omni loco.*

Apoſtoli quaſi aromata. Quare?

Quò magis conteruntur & concutiuntur aromata, eò majorem ſpirant fragrantiam: ſic & nos, quò magis concutimur, & perſecutionibus conterimur; eò ſuaviorem & abundantiorem, Dei, Evangliique Chriſti ſpargimus odorem.

Colligenda.

Paſſio martyrum triplex eſt triumphus.

Hinc collige quòd paſſio martyrum ſit triumphus & martyrum, & Dei, & Chriſti.

Quid enim eſt triumphus? Imperatoris victoris pro-

progreſſio in publicum cum trophæis, aliiſque victoriæ ſignis.

Ergo paſſio martyrum, triumphus eſt martyrum, quia per eam de carne, mundo & diabolo victores; martyrii ſui inſtrumentis, quaſi trophæis, illuſtres & conſpicui, publicè coram omnibus triumphum agunt.

Ergo paſſio martyrum, triumphus eſt Dei; quia per eam odor Dei benè olens, ſuavis & benè fragrans ejus notitia diffunditur.

Ergo paſſio martyrum, eſt Chriſti triumphus; quia per eam Evangelium Chriſti diſſeminatur; fides perfidiam vincit & veritas mendacium.

Deus ergo per paſſiones martyrum & ipſos martyres facit triumphantes, & ipſe per eos triumphat.

℣. 15. *Quia Chriſti bonus odor...* id eſt, bona fama, verbo, exemplo, patientiâ.

Deo, id eſt, ad Dei gloriam, vel Deo in odorem ſuavitatis, ſicut hoſtiæ & thymiamata veteris legis dicebantur offerri Deo, *in odorem ſuavitatis*.

Iis qui ſalvi fiunt... & iis qui credunt & *ſalvi fiunt; & iis qui* credere nolentes, in ſuâ infidelitate *pereunt*.

Apoſtoli velut thuribula incenſa.

Tanquam thuribula incenſa, ſpargimus, quocumque incedimus, ſpiritualem fidei Chriſtianæ odorem, & credulis prædicamus & incredulis; quia quantùm ad nos attinet, volumus, ſicut & Deus, omnes ſalvos fieri.

Hunc eumdem Chriſtianæ fidei odorem ubique & noſtris paſſionibus ſpargimus.

Unguentorum ampulla. Quare?

Quaſi unguentorum ampullæ ſumus, quantò magis frangimur, tantò ampliorem odorem Dei & Chriſti diffundimus ad omnes.

℣. 16. *Aliis quidem odor mortis...* malis quidem hic odor eſt mortifer & mortem afferens, ſed occaſionaliter, non noſtro, ſed eorum vitio.

Similia.

Bonis autem eſt *odor vitæ*; & vitam afferens, ſicut fragrantia unguenti columbam vegetat, ſcarabæum necat, ait Æcumenius.

Sicut odor florentium vinearum homines recreat, ſerpentes necat, ait D. Thomas.

Sicut lumen ſolis oculos ſanos recreat, debiles cruciat.

Sicut ignis aurum purgat, ſtipulam abſumit. Sic fama de Chriſto ſparſa, bonis eſt odor vivificus, ſpiritualem vitam impertiens; malis eſt odor mortifer, non ex ſe, eſt enim *odor vitæ*; ſed eorum vitio, quia vitam reſpuunt: ſeu, ut ait Chriſtus, *quia dilexerunt magis tenebras, quàm lucem*.

Et ad hæc quis tam idoneus? Gr. ad hæc quis idoneus? Syr. & ad hæc quis erit idoneus? D. Chryſoſtomus, gratiæ profectò, id eſt, hoc totum Chriſti eſt; nihil eſt quod nobis arrogemus, idem. ait D. Chryſoſtomus,

Quis tam idoneus?

Aliqui, *tam*, putant additum: alii volunt *quiſnam*, in *quis tam*, converſum.

Senſus eſt; quis ſicut par eſt, idoneus eſt, ut ubique Chriſti bonus ſit odor? quaſi diceret, quam pauci reperiuntur tam idonei? vel juxta vulgatam, *quis tam idoneus*, quam nos Apoſtoli?

℣. 17. *Non enim ſumus ſicut plurimi...*

Ex bono Chriſti odore, de quo in verſu præcedenti, occaſionem ſumit ſeſe contra falſos doctores defendendi: ſuam ergo hîc reſumit apologiam, quam uſque ad cap. 8. texit.

Non enim ſumus ſicut plurimi adulterantes. Gr. cauponantes. Syr. qui miſcent ſermonem Dei.

Cauponari eſt, cùm quis vinum adulterat: cùm quis pecuniâ id vendit, quod gratis dare debebat, D. Chryſoſtomus.

Ferit hic falſos doctores, qui falſificabant Evangelium, & ad quæſtum abutebantur verbo Dei.

Adulterantes, id eſt, falſificantes, vitiantes.

Cauponantes, id eſt, veris falſa miſcentes, ut caupones qui vina corrumpunt per commixtiones.

Hi falſi doctores Chriſtianiſmum Judaiſmi admixtione adulterabant.

Sed ex ſynceritate... Illorum falſificationi ſuam opponit ſynceritatem, ſed ſyncerè, purè, ſine admixtione.

Sicut ex Deo, ſeu à Deo accepi, ſeu ſicut ex Deo proceſſit.

Coram Deo. Deum præ oculis habentes, quaſi ſpectante Deo.

In Chriſto loquimur, ſeu prædicamus.

Non in ſapientiâ, ſeu eloquentiâ ſæculari, ut dixit in primo Capite ℣. 12. ſed in Dei gratiâ, *in Chriſto*. id eſt, Chriſti gratiæ innixus, & eloquentiæ, quam dat Spiritus ſanctus.

Non noſtrâ ſapientiâ, ait D. Chryſoſtomus & eruditione, ſed illius potentiâ afflati.

Vel tanquam in Chriſti perſonâ, & vice Chriſti.

Observatio Moralis.

Ex hoc verſu diſce bonum & malum concionandi modum.

Quis verus Apoſtolus & præco.

Ille verus Apoſtolus eſt & bonus præco, qui veritatem Evangelicam purè & ſine permixtione, ſive falſitatis aut novitatis, ad placendum inventæ; ſive eloquentiæ affectatæ; ſive intentionis lucri temporalis.

Sed ſyncerè, *ſicut à Deo* proceſſit,

Coram Deo, quaſi qui in conſpectu Dei viventis, omnia videntis, cor & renes penetrantis, loquitur.

In Chriſto, Chriſti nomine, tanquam ejus legatus ac vicarius.

Quis caupo, non Apoſtolus.

Ille autem eſt caupo, non Apoſtolus, nec prædicator, qui falſa veris miſcet, qui ad quæſtum habet Evangelium; qui eloquentiâ ſæculari, affectatâ, & ad placendum populo, prædicat.

Qui de Deo loquitur, non quaſi præſente, ſed quaſi abſente; de Deo non cogitans, Deum non quærens, nec aſpiciens; nec ejus oculos veritus.

Qui non in Chriſto, de Chriſto loquitur; ſed in ſemetipſo, ſibi confidens, ſibiipſi complacens, ſemetipſum prædicans & quærens.

Itaque recordetur Concionator Evangelicus.

Trium memor ſit concionator.

Primò ſe Dei legatum, à Deo miſſum, & in Dei nomine loqui. Verbum ergo Dei prædicet, ſicut à Deo proceſſit, Dei voluntatem ſyncerè annuntiet, purè reddat & integrè, quod à Deo profectum eſt, & accepit.

Secundò, ſe coram Deo vivente loqui, Deo ſpectante, auſcultante, tanquam ſub ejus oculis & auribus: vereatur ergo oculos Dei, nihil dicat quod non poſſit ſubire examen Dei.

Tertiò, ſe in Chriſto loqui, in ejus ſpiritu; in ipſo confidat, in ejus gratiâ innitatur; ſperetque ſibi datum iri quid loquatur.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Cap. 2. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

OMNIS Prælatus ex primis hujus ſecundi Capitis verſibus diſcat, & imitetur miras Apoſtolicæ charitatis artes, quibus animas ſibi commiſſas Chriſto lucretur. Vide ℣. 2. 3. 4. in Commentario.

Sit pater & medicus, ℣. 4.

Diligat, & ex charitate agat, ℣. 4.

Authoritate ſuâ moderatè utatur, ℣. 9.

Aſtutias diaboli varias caveat, ℣. 11.

SECUNDÒ.

Concionator Apoſtolicus ex ultimis hujus Capi-
A tis verſibus diſcat verum concionandi modum.

Ubique verbo, exemplo, præſertim verò patientiâ, ſpiritualem fidei Chriſtianæ fragrantiam diffundat, ℣. 14. 15. 16.

Sit quaſi aromata, ℣. 14.

Sit quaſi thuribulum incenſum, ℣. 15.

Sit quaſi unguentaria ampulla, ℣. 15.

Vitet pſeudoapoſtolorum vitia; non ſit caupo, ℣. 17.

Sed verus ſit Apoſtolus: propterea trium ſit ſemper memor; quæ videat in fine, ℣. 17.

Analyſis Capitis Tertii.

PRIMO *verſu occurrit adverſariorum ſuorum calumniæ, quam in illos retorqueat. An noſmetipſos, inquit, commendamus?*

℣. 2. Reſpondet quòd non; quia vos, ô Corinthii, noſtra eſtis Epiſtola commendatitia; veſtra per me ad Chriſtum converſio, omnibus nota, me ſatis ubique commendat.

℣. 3. Lenit & explicat hoc quod dixit, Epiſtola noſtra eſtis. *quin potiùs Epiſtolæ eſtis Chriſti, noſtro miniſterio ſcripta, non atramento, ſed Spiritu Dei; non in ſaxeis tabulis, ſed in tabulis mollibus cordis veſtri.*

℣. 4. 5. Hujus rei gloriam totam in Deum refundit. Hoc equidem nobis valdè glorioſum eſt; ſed hæc gloria, non à nobis, ſed à Chriſto; non in nobis, ſed in Deo, qui nos ex omninò inſufficientibus; reddidit ad tantum miniſterium idoneos.

℣. 6. Suum Evangelicum miniſterium confert cum Moſaïco; hoc fuit miniſterium litteræ occidentis; illud eſt miniſterium Spiritûs viviſicantis.

℣. 7. 8. 9. 10. 11. Sui miniſterii gloriam præfert Moſaïci miniſterii gloriæ: Si miniſterium littera, mortis, & damnationis, ita fuit Moyſi glorioſum; quantò magis Evangelicum ſpiritûs, juſtitiæ, & vitæ æternæ miniſterium, Apoſtolis erit glorioſum? Nulla inter utramque
C *gloriam comparatio.*

℣. 12. Confert uſum ſui miniſterii cum modo, quo Moyſes ſuum exercebat, præfertque ſuum Moſaïco.

Hac præcellentiò gloriæ ſpe animati nos Apoſtoli, longè apertiùs agimus ac loquimur quàm Moyſes: hic Judæis locuturus, velum in faciem ſuam injiciebat; nos non ita, ſed apertè loquimur.

℣. 14. Myſticè explicat Moyſis velamen: figurabat hodiernam Judæorum cæcitatem, qui Chriſtum in Moiſi fulgore figuratum, etiam
D *nunc non vident.*

℣. 15. Velamen habent ſuper cor, quod per illorum ad Chriſtum converſionem auferetur.

CAPUT TERTIUM.

Paraphraſis.

NUMQUID hæc dicimus, quaſi velimus noſmetipſos rurſus commendare, & nos in veſtram gratiam inſinuare? aut numquid fortè nos egemus, ſicut pſeudoapoſtoli, ut ab aliis ad vos commendatitias Epiſtolas impetremus, aut à vobis ad alios.

Talibus commendatitiis non egemus, quia vos, Corinthii, epiſtola noſtra eſtis, cordibus noſtris inſcripta, omnium oculis expoſita, quaſi patentes litteræ, quæ nos ubique commendant.

Quin potiùs per fidem veſtram manifeſtum eſt, quòd eſtis epiſtola Chriſti, noſtro miniſterio ſcripta, non atramento, ſed ſpiritu Dei viventis; non in tabulis lapideis inſculpta, ſed in tabulis mollibus, & vivis cordis veſtri.

Textus.

1. INCIPIMUS iterum noſmetipſos commendare? aut numquid egemus (ſicut quidam) commendatitiis Epiſtolis ad vos,
E aut ex vobis?

2. Epiſtola noſtra vos eſtis: ſcripta in cordibus noſtris, quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus:

3. Manifeſtati quòd Epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.

4. Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum:

A Magna quidem noſtra fiducia dicendi talia; quia magna hinc nobis gloria: ſed hanc gloriam & fiduciam habemus; non à nobis, ſed Chriſti beneficio; non in nobis, ſed in Deo, & apud Deum.

5. Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt:

Hæc enim vobis dicimus, non quaſi ex nobis, ſeu noſtris viribus poſſimus quidquam ad animarum converſionem conferens cogitare, multò minùs facere; ſed tota noſtra ſufficientia & virtus eſt à Deo.

6. Qui & idoneos nos fecit miniſtros novi Teſtamenti;

Qui nos elegit, & idoneos fecit novi Teſtamenti miniſtros;

Non litterâ,

Non legem in tabulis lapideis ſcriptam nobis dando, aliis proponendam:

Sed Spiritu:

Sed Spiritum ſanctum nobis largiendo, etiam aliis communicandum.

Littera enim occidit,

B Quæ duo valdè diverſa ſunt: Lex enim litteris tantùm ſcripta, occaſio fuit mortis;

Spiritus autem vivificat.

Spiritus autem ſanctus fons eſt vitæ in cordibus noſtris.

7. Quòd ſi miniſtratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloriâ; ita ut non poſſent intendere filii Iſraël in faciem Moyſi, propter gloriam vultûs ejus, quæ evacuatur:

Quòd ſi tamen miniſterium legis, quæ mortem cauſabat, ſed quæ digito Dei inſculpta erat in lapidibus, ita Moyſi glorioſum fuit; ut filii Iſraël non valerent fixis oculis intueri faciem ejus, propter gloriam vultûs illius, licèt tranſitoriam;

8. Quomodò non magis miniſtratio Spiritûs erit in gloriâ?

Quantò magis glorioſum erit miniſterium legis, quæ credentibus dat Spiritum vivificantem.

9. Nam ſi miniſtratio damnationis gloria eſt:

Quòd ſi, inquam, miniſterium legis, quæ damnationis æternæ erat occaſio, res fuit glorioſa;

Multò magis abundat miniſterium juſtitiæ in gloriâ.

C Quantò magis glorioſius erit miniſterium legis, quæ veram dat juſtitiam & ſanctitatem?

10. Nam nec glorificatum eſt, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam.

Tantum eſt in his rebus diſcriminis, ut ſi hanc gloriam cum illâ compares; nec gloria quidem eſt gloria veteris legis.

11. Si enim quod evacuatur, per gloriam eſt:

Si enim lex vetus, ejuſque miniſterium, quæ tranſitoria erant, glorioſa fuerunt;

Multò magis quod manet, in gloriâ eſt.

Multò magis erunt glorioſa lex nova, & miniſterium ejus, quæ uſque ad finem mundi permanebunt.

12. Habentes igitur talem ſpem, multâ fiduciâ utimur:

Nos igitur Apoſtoli, novæ legis miniſtri, ſpe gloriæ permanentis animati, liberè & intrepidè agimus & loquimur.

13. Et non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, ut non intenderent filii Iſraël in faciem ejus, quod evacuatur,

Nec prædicando facimus quod faciebat Moyſes, cùm loqueretur Judæis: ipſe enim velo faciem ſuam tegebat, ne in hanc radiantem Iſraëlitæ defigerent oculos; Quæ tamen Moſaïcæ faciei gloria, citò fuit abolita.

14. Sed obtuſi ſunt ſenſus eorum; Uſque in hodiernam enim diem idipſum velamen in lectione veteris Teſtamenti manet non revelatum, (quoniam in Chriſto evacuatur:)

D Hoc velamen in facie Moyſis, ſignificabat Judæorum mentis cæcitatem; qui uſque in hodiernam diem, cùm vetus Teſtamentum legunt, quaſi velo obtectas mentes habent, non intelligunt quod legunt, quia in Chriſtum non credunt, per quem tollitur hoc velamen.

15. Sed uſque in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum.

Et in hunc uſque diem, cùm legitur in Synagogis Moyſes, cæcitate laborant, quaſi velamen ſuper cor eorum ſit injectum.

16. Cùm autem converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

At cùm ad Dominum converſi fuerint, auferetur ab eis hoc velamen.

17. Dominus autem Spiritus eſt:

Non ita de nobis, quos Deus miniſtros Spiritûs fecit: Spiritus enim ille Dominus eſt, ſummè liber, & ſpirans ubi vult:

Ubi autem Spiritus Domini,

E Hinc ubi reperitur ille, qui & Jeſu-Chriſti Spiritus eſt,

Ibi libertas.

Ibi & libertas ſpiritûs & cordis.

18. Nos verò omnes, revelatâ facie, gloriam Domini ſpeculantes,

Tantùm abeſt ut velamen ſuper faciem habeamus; imò verò revelatâ facie, gloriam Domini in nobis, quaſi in ſpeculis excipientes,

In eamdem imaginem transformamur,

Per hujus gloriæ reflexionem, ſimus illius luminis participes;

De claritate ad claritatem progredientes per Domini Spiritum, per quem in ſoles quaſi transformati, illuminamus alios.

A A claritate in claritatem, tamquam à Domini Spiritu.

Commentarius in Caput Tertium.

℣. 1. **I**NCIPIMUS *iterum*...

Quoniam in fine capitis præcedentis, ℣. 14. & 15. ſemetipſum laudare viſus eſt Apoſtolus; hinc prævidens pſeudoapoſtolos de hac Epiſtolâ dicturos quod de priore dixerant; ſcilicet, quòd Paulus laudibus affectatis ſemetipſum commendet; hoc, inquam, prævidens, ita diluit, ut in ipſos adverſarios retorqueat quod ipſi D. Paulo objiciebant; nimirum, quòd ſemetipſos commendarent. B

Interrogans ergo objicit ſibi?

An incipimus iterum. id eſt, in hac Epiſtolâ, ſicut in primâ à quibuſdam reprehenſum eſt. Vide Præfationem hujus Epiſtolæ. Vide & cap. 5. ℣. 12. hujus ejuſdem Epiſtolæ.

Noſmetipſos commendare! Numquid hæc dicimus, quaſi velimus nos jactare, ut vobis & aliis commendatiores ſimus, & in veſtram benevolentiam & gratiam nos inſinuemus?

Aut numquid egemus... Aut numquid fortaſſe nos egemus commendatitiis epiſtolis, quas ab aliis ad vos perferamus, aut à vobis ad alios.

Sicut quidam. Ferit adverſarios ſuos, & in eos retorquet quod objiciebant D. Paulo. C

Ars pſeudoapoſtolorum.

Hincque colligitur quòd pſeudoapoſtoli, ut virtutis & doctrinæ nomen ſibi compararent; commendatitias litteras circumferebant, quas aut finxerant, aut à civitatibus unde proficiſcebantur, emendicaverant, ad alias civitates, quò properabant.

Talibus artibus & hodie multi virtutis & doctrinæ nomen quærunt, qui rem non habent: ſed heu quàm vani ſunt tituli hominis, virtute vacui!

Quàm vana!

℣. 2. *Epiſtola noſtra vos eſtis.* Reſpondet quòd talibus commendatitiis non egeat, quia ipſi Corinthii ſunt Paulo vice commendatitiæ epiſtolæ, nec indiget aliâ.

Epiſtola noſtra vos eſtis. Ego, per Evangelii prædicationem, Chriſtum in mentibus veſtris inſcripſi, vos ad ipſum converti; hæc veſtra ad Chriſtum per me converſio, vobis & omnibus nota, me ſatis commendat. D

Scripta in cordibus noſtris. Hanc epiſtolam in corde meo porto. Vos ad Chriſtum per me converſos, & ideò meos filios in Chriſto cariſſimos, cordi meo inſculptos & impreſſos, ubique circumfero.

Duplici modo Corinthii ſunt epiſtola Pauli.

Nota Corinthios duplici titulo eſſe Divi Pauli epiſtolam; primò, quia Paulus in eorum mentibus, quaſi tabulis, Chriſtum inſcripſit; ſecundò, quia ipſos Corinthios, utpote ſuos in Chriſto filios, in corde ſuo, quaſi tabulâ vivente, inſculptos gerit Paulus.

Primo modo Corinthii ſunt quaſi tabula.

Secundo modo ſunt quaſi caracteres & litteræ.

Quæ ſcitur & legitur ab omnibus...

Hæc epiſtola utroque modo conſiderata, *ſcitur & legitur ab omnibus* hominibus.

Quòd Chriſtum in mentibus veſtris inſcripſerim per Evangelii prædicationem, hoc omnibus notum.

Corinthus erat, Emporium celeberrimum; hinc ejus ad Chriſti fidem converſio fuit notiſſima & celeberrima.

Quòd vos in corde meo inſculptos geſtem. Hoc omnibus patet per eloquia mea, & per frequentem de vobis cum laude & affectu commemorationem.

Itaque *ſcitur & legitur ab omnibus* hominibus, quòd ego vos per Evangelium in Chriſto genuerim; & quòd ego vos, meos in Chriſto filios chariſſimos, in corde meo geram.

Hinc eſtis mihi, vos ipſi, ô Corinthii, quaſi meæ litteræ patentes, omnium oculis expoſitæ; & quas omnes homines inſpicere poſſunt & legere.

Hinc nec ab aliis ad vos, nec à vobis ad alios, commendatitiâ egeo epiſtolâ; non ad vos, quia voſipſi epiſtola mea; non à vobis ad alios, quia veſtra converſio omnibus nota: & aliunde vos ut filios meos, in corde meo impreſſos, omnibus oſtendo.

Duo Prælati munia.

Obſerva hic duo Apoſtoli, Prælati, Paſtoris munia. Primum, in mentibus populorum ſibi ſubditorum Chriſtum formare, inſcribere, perficere.

Secundum, populos ſibi ſubditos, in corde ſuo inſculptos gerere, eos diligere, de eorum ſalute & perfectione quaſi continuè cogitare, & ſollicitum eſſe.

Hoc in veteri lege ſignificabat ſummus Pontifex, portans nomina filiorum Iſraël coram Domino ſuper utrumque humerum. Exod. 28. 12.

℣. 3. *Manifeſtati quòd Epiſtola Chriſti*...

Explicat & quaſi corrigit quod ſuperiùs dixit. *Epiſtola noſtra vos eſtis.* quaſi diceret, quin potiùs eſtis epiſtola Chriſti, noſtro miniſterio ſcripta.

Manifeſtati. Subaudi, vos eſtis manifeſtati. id eſt, manifeſtum eſt per fidem, & opera veſtra, quòd eſtis epiſtola Chriſti, quaſi principalis authoris.

Miniſtrata à nobis. id eſt, noſtro miniſterio, quaſi amanuenſis, ſcripta.

Non atramento. ſicut cæteræ hominum epiſtolæ;

Sed Spiritu Dei vivi. id eſt, afflatu Spiritûs ſancti, qui Chriſto largiente, vobis noſtro miniſterio fuit communicatus.

Non in tabulis lapideis. ſicut lex Moſaïca.

Sed in tabulis cordis carnalibus. id eſt, vivis, mollibus, ſentientibus.

Carneum hîc non opponitur ſpirituali, ut alibi ſæpe; ſed lapideo, duro, & ſignificat molle, ductile, obediens.

Itaque per fidem & opera veſtra patet, quòd eſtis epiſtola, quam Chriſtus ipſe ſcripſit; noſtro miniſterio utens, noſtris vocibus, quaſi inſtrumento ſuo; ſcripſit autem non atramento, ſed efficaciâ & effuſione Spiritûs ſancti; non in tabulis duris & ſaxis, ſed in tabulis mollibus, obedientibus. id eſt, in cordibus veſtris docilibus, & ad omnia promptis.

Nota hîc indicatam utriuſque Teſtamenti differentiam.

Utriuſque Teſtamenti diſcrimen.

E Quanto intervallo ſpiritus ab atramento, & cor à lapide diſtat; tanto & novum Teſtamentum à lege diſcrepat, ait Theophylactus.

OBSERVATIO MORALIS.

Pulchra præcedentium applicatio.

Hinc & collige: ergo cor meum carta Chriſti eſt; digitus, quo Chriſtus in corde meo ſcribit, Spiritus ſanctus eſt; atramentum quo utitur, gratia, inſpiratio, illuſtratio, pia motio: quòd ſcribitur, fides, ſpes, charitas.

Meum eſt non eſſe ſaxeum, durâ cervice non re-

ſiſtere

ſiſtere Spiritui ſancto; ſed obedire huic digito Dei, in corde meo ſcribenti, id eſt, Spiritui ſancto inſpiranti.

Quin & hoc, ô Deus, eſt tuæ gratiæ.

Oratio ad Deum ſemper facienda.

Aufer igitur primum à me, cor lapideum, ſaxeum, adamantinum; & da mihi cor carneum, vivum, ſentiens, obediens.

Etiam rebellem compelle voluntatem meam.

Dele, deſtrue in corde meo, omnes falſos amores, vanos terrores, noxios errores, ut his omnibus deletis & deſtructis, verè dicam: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.*

In eo ſcribe veritatem, imprime caſtum timorem, infunde ſyncerum tui amoris affectum; te ſuper omnia, purè, & unicè diligam.

℣. 4. *Fiduciam autem talem....*

Rurſus ſeſe explicat, ita ut totam Deo gloriam reddat.

Fiduciam autem talem; quòd epiſtola noſtra, ſeu noſtro miniſterio, ſcripta ſitis ſpiritu Dei vivi; hanc, inquam, fiduciam habemus, non à nobis, ſed à Chriſto; hancque gloriam habemus non in nobis, ſed in Deo & apud Deum, quaſi diceret.

Equidem magna eſt noſtra fiducia dicendi talia de vobis: quia magna hinc nobis gloriationis & commendationis materia; ſed hanc fiduciam, hancque gloriam apud Deum habemus, non noſtro merito, ſed Chriſti beneficio & merito.

Fiducia noſtra, id eſt, gloriatio noſtra per Chriſtum eſt ad Deum: Chriſtus enim nobis eſt cauſa, cur in Deo gloriemur; nihilque planè noſtrum eſt, ne minimum quidem. Theophylactus.

Non dixi, fiduciam habemus, tanquam aliud noſtrum ſit, aliud Dei; ſed totum Deo aſcribo. D. Chryſoſtomus.

℣. 5. *Non quod ſufficientes ſimus...*

Hæc enim vobis dicimus, non quaſi ſimus *à nobis, quaſi ex nobis,* id eſt, noſtris naturæ viribus, *ſufficientes*, idonei. *Cogitare aliquid* ad animarum converſionem & ſalutem conferens.

Agitur enim de ſufficientiâ & idoneitate ad Apoſtolatûs miniſterium, ut patet legenti.

Primis verſibus locutus eſt Paulus de converſione Corinthiorum, ſuo miniſterio factâ, & de eâ locutus eſt ſub metaphorâ epiſtolæ à ſe ſcriptæ.

Et quia hoc illi glorioſum videtur; Hîc ut totam hujus converſionis gloriam Deo reddat, agnoſcit & publicè fatetur, quòd ex ſemetipſo ſit inſufficiens aliquid cogitare, quod vel ad Corinthiorum, vel ad aliorum quorumcumque ſalutem conferat; & ideò multò minùs ſufficiens eſt ex ſe, aliquid tale facere, aut exequi.

Sed ſufficientia noſtra. Syr. virtus noſtra *ex Deo eſt*, per *Chriſti merita*, ut dixit ℣. præcedenti.

Observatio Dogmatica, et Moralis.

Omnis noſtra ſufficientia ad benè cogitandum & ad benè agendum ex Deo eſt.

Et hinc cognoſcimus quia nihil ſumus, niſi miſericordiâ & gratiâ Dei regamur, ait D. Anſelmus.

Attendant hæc verba, qui putant ex nobis eſſe cæptum fidei, & ex Deo eſſe fidei ſupplementum: quis enim non videat priùs eſſe cogitare, quàm credere? nullus quippe credit aliquid, niſi prius cogitaverit eſſe credendum.

Si ergo non ſufficimus cogitare boni aliquid à nobis; profectò nec credere ſufficimus; quod ſine co-

A gitatione non poſſumus: ſed ſufficientia noſtra, quâ & credere incipiamus, ex Deo eſt. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes quidquid agimus, agimus. D. Anſelmus.

Omnia nobis à Deo.

Hinc ergo magna nobis humilitatis occaſio.

Omnia ergo à Deo per Chriſtum ſunt à nobis petenda.

Hinc omnimoda neceſſitas ad Deum ſemper recurrendi, & per Chriſtum mediatorem noſtrum, gratiam ad omnia petendi.

Qui & idoneos... id eſt, qui nos & elegit & idoneos fecit novæ legis miniſtros: ſeu ut ait D. Chryſoſtomus, fecit ut huic muneri pares eſſe poſſemus & ad illud obeundum appoſiti.

Non litterâ, ſed ſpiritu. Gr. non litteræ, ſed ſpiritûs. Syrus. non litterâ ſed ſpiritu, ſicut interpres noſter.

B *Non litterâ,* id eſt, non ſicut Moyſi litteram ſolam, ſeu legem in tabulis lapideis ſcriptam, nobis dando aliis proponendam & annuntiandam.

Sed ſpiritu, id eſt, ſed prætereà Spiritum ſanctum nobis largiendo, etiam aliis communicandum, quo hanc amoris legem diligant & impleant.

Littera enim occidit, id eſt, lex ſola, lex litteris tantùm ſcripta, Spiritûs ſancti gratiæ præſidio deſtituta, occidit animam occaſionaliter.

Primò, quia docet quid agendum, nec vires dat ad agendum; hincque peccatur ſcienter & cum prævaricatione.

Secundò, quia concupiſcentiam irritat ad contrarium faciendum: nitimur in vetitum. Vide dicta c. 7. ad Rom. ℣. 8. 10.

Spiritus autem vivificat: quia charitatem diffun-

C dit in cordibus noſtris: charitas autem eſt animæ vita.

Collatio miniſterii Evangelici cum Moſaico.

Nota hîc collationem Evangelici miniſterii cum Moſaïco, & iſtius præ hoc, excellentiam.

Solam litteram Judæis dedit Moyſes.

Spiritum ſanctum Chriſtianis dederunt Apoſtoli.

Miniſterium ergo Moſaïcum fuit litteræ occidentis; Apoſtolicum verò miniſterium eſt ſpiritûs vivificantis.

Spiritualis quidem erat lex, ſed ſpiritum non præbebat; non enim Moyſes ſpiritum, ſed litteras attulit: at contra, hoc noſtræ fidei commiſſum eſt, ut ſpiritum demus, D. Chryſoſtomus.

Lex bona eſt, ſed in tantùm bona, ut bona jubeat; gratia autem in tantùm bona, ut bona conferat. D. Aug. lib. 2. cap. 1. contra adverſarium legis,

D citatur à Fromondo.

℣. 7. *Quòd ſi miniſtratio mortis...*

Ex indicato diſcrimine colligit præcellentem Evangelici miniſterii gloriam, præ gloriâ Moſaïci miniſterii.

Idque contra pſeudo-Apoſtolos, qui Judæi erant, quique legis Moſaicæ miniſterium ſibi arrogantes; legis obſervantias deprædicabant, & Judaïſmum cum Evangelio miſcere volebant.

Moſaïci depreſſio.

Tales miniſtros hîc ſingula Apoſtoli verba deprimunt; miniſtros *litteræ*, miniſtros *mortis*, miniſtros *damnationis*, dicens.

Quòd ſi miniſtratio, ſeu miniſterium, [illegible] *mortis*, id eſt, legis, quæ mortem occaſionaliter cauſabat, ut dictum eſt, verſu præcedente.

E *Litteris deformata in lapidibus*, id eſt, quæ digito Dei formata, ſcripta, inſculpta erat in lapidibus, ſeu tabulis marmoreis.

Gr. paulò aliter. ſi verò miniſtratio mortis in litteris, informata in lapidibus, id eſt, ſi miniſtratio litteræ occidentis, ſeu legis ſcriptæ, quæ mortem cauſabat, &c. conſtructio quidem paulò diverſa, ſed idem ſenſus.

Fuit in gloriâ, ita fuit Moyſi glorioſa.

Ut filii Iſrael non poſſent intendere, id eſt, fixis oculis intueri faciem illius.

Propter gloriam, id eſt, propter radiorum ſplendorem. Vide Exod. 34. ỳ. 29.

Quæ evacuatur. Gr. abolendam. refertur ad gloriam, id eſt, propter gloriam vultûs ejus, licet tranſitoriam, ſicut lex ipſa, quæ jam eſt abolita.

Itaque ſi miniſterium legis occidentis, quod conſiſtebat in afferendis literis, digito Dei formatis in tabulis lapideis, ita fuit Moyſi glorioſum; ut Iſraëlitæ non poſſent immotis oculis intueri vultum ejus, propter radiorum ſplendorem tranſitorium.

Evangelici præcellentia.

ỳ. 8. *Quomodo non magis...* cur non magis, vel quantò magis.

Miniſtratio ſpiritûs, id eſt, miniſterium legis, B quæ credentibus dat ſpiritum vivificantem, & æternam eis promittit gloriam.

Erit in gloriâ? id eſt, erit glorioſum, ſeu res erit glorioſa, in cælo ſcilicet, ubi præ cæteris ſanctis, Apoſtolorum gloria mirabilis erit.

Quòd de hac præſertim cæleſti gloriâ loquatur Apoſtolus, indicat verbum *erit*, & ỳ. 12. *Habentes talem ſpem*, futuræ ſcilicet æternæ gloriæ, & ita intellexit D. Chryſoſtomus, Theophylactus.

Licet ergo miniſterium Apoſtolorum fuerit valdè glorioſum propter dona & miracula; de hac tamen gloriâ hîc non agitur, ſed de futurâ, quam à minori ad majus probat Apoſtolus.

In Evangelico miniſterio quid quærendum.

Hinc diſcat Evangelicus miniſter in ſuo miniſterio nihil terrenum & tranſitorium quærere; ſed C cæleſtem & æternam gloriam.

In Dei cultu terrena quærere, Judæi eſt; Chriſtiani verò Deum ipſum, & Divina tantùm quærere.

ỳ. 9. *Nam ſi miniſtratio damnationis...*

Sub aliis verbis, ſed æquivalentibus, confirmat, & repetit quod in verſu præcedente dixit.

Si miniſterium legis, quæ erat occaſio damnationis æternæ: reos enim reddebat & æterno ſupplicio obnoxios, ut dictum eſt ỳ. 6.

Gloria eſt, id eſt, res glorioſa fuit.

Multò magis abundat in gloriâ, id eſt, excellit in gloriâ, *miniſterium juſtitiæ*, id eſt, miniſterium legis, quæ veram dat juſtitiam & animæ ſanctitatem.

D ỳ. 10. *Nam nec glorificatum eſt...* Gr. etenim nec glorificatum eſt iſtud glorificatum in hac parte, id eſt, nequidem claruit, quòd claruit, ſi comparatio fiat.

Syr. perinde enim eſt ac ſi non eſſet glorioſum, id quod glorificatum eſt, in comparatione hujus excellentis gloriæ.

Inter utrumque miniſterium nulla comparatio.

Si hanc cum illâ compares, ne gloria quidem eſt veteris legis gloria. D. Chryſoſtomus.

Ex parte, id eſt, in comparatione. Theophylactus.

Quaſi diceret, quid comparo? offuſcat novæ legis gloria veteris legis gloriam; ſicut lumen majus obſcurat minùs: ita ut veteris legis miniſterium, licet glorioſum, videatur inglorium, ſi comparetur cum novæ legis miniſterio.

E ỳ. 11. *Si enim quod evacuatur....*

Si enim Moyſis miniſterium tranſitorium & quaſi momentaneum ſuam habuit gloriam; multò magis miniſterium quod ſempiternum eſt; ſolidiori & perpetuâ conſtabit gloriâ.

Sicut lex vetus erat umbra tantùm tranſitoria novæ legis; ita gloria tranſitoria vultûs Moyſis, erat

A umbra æternæ Apoſtolorum gloriæ; & aliorum novæ legis miniſtrorum, ait Fromondus.

Itaque quantùm miniſterium ſpiritûs, vitæ & ſalutis æternæ præcellit miniſterium literæ, mortis & damnationis æternæ; tantùm novæ legis miniſterium antecellit veteris legis miniſterium.

Evangelicum miniſterium eſt ſpirituale: ſpiritualia ergo in eo quærenda.

Hæc autem præcellentia ſpiritualis eſt, interior, æterna; non corporalis, exterior, temporalis.

Caveat itaque miniſter Evangelicus ab amore temporalium, exteriorum, corporalium; amet & aſpiret ad ſpiritualia, interna, æterna.

ỳ. 12. *Habentes igitur talem ſpem...*

Oſtenſâ Evangelici miniſterii præcellentiâ, nunc agit de illius uſu, quem Moſaïco liberiorem dicit.

Nos igitur Apoſtoli novæ legis miniſtri, talis ac B tantæ gloriæ ſpe animati: ſperantes ſcilicet, quòd per Evangelicæ prædicationis miniſterium, æternam & immenſam obtinebimus gloriam.

Multâ fiduciâ.... liberè & intrepidè agimus & loquimur.

Intrepidè verbum Dei ubique prædicamus.

Nihil occultantes, nihil diſſimulantes, nihil ſuſpicantes, ſed perſpicuè loquimur. Divus Chryſoſtomus.

ỳ. 13. *Et non ſicut Moyſes...* nec prædicando facimus, quod fecit Moyſes legem afferens Judæis & quoties illis loquebatur. Vide Exod. 34. ỳ. 33. 35.

Moyſes velabat faciem ſuam; quia ait D. Thomas, nondum venerat tempus revelandi claritatem veritatis. habemus nos fiduciam abſque velamine lo-C quendi.

Quod evacuatur. Aliqui juxta ỳ. 7. hanc partem referunt ad gloriam faciei Moyſis, voluntque ſignificari: quæ tamen Moſaïcæ faciei gloria cito fuit abolita, extincta.

Alii, inter quos Divus Thomas ad velamen referunt.

Velamen iſtud erat obſcuritas figurarum, quæ per Chriſtum evacuata eſt, D. Thomas.

Sanctorum Patrum Græcorum ſenſus.

Græcus textus hodiernus habet; ut non intenderent in finem aboliti. Syr. in finem ejus quod aboletur. Arab. finem, & ita D. Chryſoſtomus, Theophylactus, Theodoretus, qui legerunt finem, non faciem.

Juxta quos patres velamen ſuper faciem Moyſi, D duo myſticè ſignificabat.

Primùm, quòd Judæi non erant viſuri legem eſſe antiquandam, ſeu habituram finem.

Secundùm, quòd non erant viſuri legem per Chriſtum eſſe antiquandam: ipſe enim finis legis; in veritate complevit, quod Moyſes in figurâ tradidit.

Neutrum viderunt, imò nec hodiè vident plerique Judæi; & hoc myſticè ſignificabat velamen ſuper faciem Moyſi juxta Patres Græcos.

Juxta noſtram vulgatam, quæ legit, *in faciem*, *τὸ πρόσωπον*, idem ſenſus eſt ac in ỳ. 7. ſcilicet, Moyſes velabat faciem ſuam Judæis locuturus, ne illi fixis oculis intuerentur in radiantem ejus faciem.

Quod evacuatur, id eſt, quæ tamen Moſaicæ faciei gloria citò abolenda erat.

ỳ. 14. *Sed obtuſi ſunt...* Gr. obduruerunt cogi-E tationes eorum. Syr. obcæcati ſunt mentibus ſuis.

His verſibus D. Paulus allegoricè explicat velamen Moyſis.

Hoc velamen, quod ad figuram erat in facie Moyſis, manet adhuc & ſedet in corde Judæorum ad ignorantiam.

Uſque in hodiernum.... Syr. ſiquidem uſque ad hodiernum diem, cùm vetus Teſtamentum legitur,

idem illud velamen perſtat ſuper eos; nec revelatur. A quia per Chriſtum obliteratur.

Tanta eſt mentis eorum cæcitas; tanta cordis carnalitas, ut non intelligant quod legunt.

Quoniam in Chriſto evacuatur, id eſt, quoniam per Chriſtum ſolum tollitur hoc velamen; illi autem Chriſtum recipere nolunt: ideò non vident; quia non credunt in Chriſtum, per cujus fidem & gratiam tollitur hoc velamen.

℣. 15. *Sed uſque in hodiernum diem...*

Idem repetit, ut rem hanc mirabilem notemus & de fidei gratiâ Deum laudemus, & hanc cæcitatem caveamus.

Cave velamen cordis.

Quot enim & Chriſtiani in ipsâ Evangelii luce cæcutiunt; quia velamen habent ſuper cor, ſcilicet malitiam, impuritatem. *Beati ergo mundo corde...*

℣. 16. *Cùm autem converſus fuerit...* Syr. at cùm B aliquis eorum convertetur.

Auferetur. Gr. circumauferetur velamen.

Ubi autem ad Chriſtum Dominum ſeſe converterit cor eorum; ubi in eum crediderint & fide reſpexerint, tunc *auferetur*... veritatem in figuris ſignificatam videbunt.

Hujus converſionis typum exhibebat Moyſes, qui cùm ad Dominum revertebatur in monte, velamen auferebat.

Moyſes incredulorum, & fidelium figura, diverſo reſpectu.

Itaque Moyſes figuram populi Judaïci gerens, velamen ponebat, ad ſignificandam incredulorum cæcitatem; illud ad Dominum reverſus deponebat, ad deſignandam credentium fidem; ſeu ad deſignandum quid Judæo eventurum eſſet, cùm converteretur ad C Chriſtum Dominum.

Prima expoſitio ℣. 17. & 18.

℣. 17. *Dominus autem ſpiritus eſt.*

Non ita de nobis, Evangelii miniſtris, ſicut de Moyſe; nos apertè loquimur, liberè agimus.

Quia Chriſtus Dominus, ut pote Deus, eſt ſpiritus: hinc dat nobis ſpiritum legem ſpiritualiter intelligendi, ſeu veritatem in figuris videndi.

Ubi autem (hic) *ſpiritus Domini, ibi libertas.* ἐλευθερία, ingenua, libera, clarè illuminata voluntas.

Id eſt, ibi, ablato umbrarum, ſubjectionis, timoris ſervilis velamine; clarâ luce, & ultroneâ voluntate ambulamus ſecundùm legem Dei.

Duplex in Chriſtianiſmo libertas.

Itaque duplex hîc notatur libertas.

Prima intellectûs: per claram notitiam veræ religionis, ablatis ſcilicet umbris & figuris.

Secunda voluntatis, per amorem juſtitiæ, ablato timore ſervili.

Judæi Deum verum colebant, ſed carnali cultu; Chriſtiani *adorant in ſpiritu & veritate.*

Judæi timore vindictæ; Chriſtiani amore juſtitiæ.

℣. 18. *Nos verò omnes...*

In miniſterio litteræ, ſolus Moyſes illuminabatur.

Nos verò omnes Chriſtiani, ac præſertim nos Apoſtoli, *primitias ſpiritûs habentes.*

Revelatâ facie, interiori, ſcilicet intellectûs, id E eſt, ablato à nobis per Chriſtum figurarum velamine, quod Judæi uſque nunc habent ſuper cor & oculos.

Gloriam Domini noſtri Jeſu-Chriſti, Incarnationem ejus, noſtræ redemptionis opus, omnia fidei myſteria.

Speculantes, activè, id eſt, in Moyſe & veteri Teſtamento, velut in ſpeculo intuentes.

Speculantes, paſſivè, in intellectibus noſtris, velut in ſpeculo excipientes.

In eamdem imaginem transformamur, per illius ſolis, Chriſti ſcilicet, radiorum reflexionem ſimus & nos ejus claritatis participes: ſimus quaſi ſpecula, jubar Divinum in alios emittentia; ſeu quaſi ſoles quidam alios illuminantes.

A claritate in claritatem, ſcilicet, progredientes, ſeu clariùs & clariùs in dies.

Tanquam à Domini ſpiritu, id eſt, idque per Domini ſpiritum, per quem ſic illuminamur & transformamur.

Sicut argentum purum, ad radios ſolis poſitum, recipit in ſe fulgorem ſolis & eum remittit: ſic & anima Chriſtiani, ac præſertim Apoſtolorum, per Spiritum ſanctum purificata, ſanctificata, argento purior effecta, ab eodem ſpiritu radios ſuſcipit, quos remittit in alios. Theophylactus ex Divo Chryſoſtomo.

Dominus autem ſpiritus eſt.

Probabilis quidem eſt præcedens ℣. 17. explicatio, juxta quam, per *Dominum*, intelligitur Dominus noſter Jeſus-Chriſtus, qui dicitur *ſpiritus*, quia Deus.

Et hujus intelligentiæ præcipuum fundamentum eſt, quòd in verſu præcedenti 16. de Domino noſtro Jeſu-Chriſto locutus credatur Apoſtolus, ubi dixit. *Cùm converſus fuerit ad Dominum...*

Alia probabilior explicatio ℣. 17. & 18.

Attamen re attentiùs conſideratâ, probabiliorem puto ſequentem D. Chryſoſtomi, Theodoreti & Theophylacti explicationem, qui per *ſpiritum*, intelligunt Spiritum ſanctum, voluntque ſignificari, quòd Spiritus ſanctus ſit Dominus: in quâ propoſitione *ſpiritus* ſit ſubjectum, *Dominus* attributum.

Hujus intellectionis primum fundamentum Divus Chryſoſtomus deſumit ex articulo: ſecundum ex eo quod in hoc capite jam ſæpè *ſpiritum* nominavit Apoſtolus, & per *ſpiritum* intellexit Spiritum ſanctum.

Unde Theodoretus ait, inſcitiâ & impudentiâ plenum eſſe, Dominum Jeſum-Chriſtum hoc loco ſpiritum velle appellari.

Reveta hi Patres Græci ita certum putant per *ſpiritum* hic intelligi Spiritum ſanctum, ut hinc probent ipſum eſſe Deum.

Denique bene notat Eſtius, quòd non ſit Apoſtolica conſuetudo Chriſtum appellare *ſpiritum*; & quòd D hujus loci circumſtantia diverſum exigit.

Sit itaque hæc explicatio.

Dominus autem eſt ſpiritus.

Non eſt autem de nobis Chriſtianis, & præſertim de nobis Apoſtolis, quos Deus idoneos fecit miniſtros ſpiritûs; quemadmodùm erat de Moyſe. Nos enim apertè loquimur & agimus. quia.

Spiritus ille, cujus nos miniſtri ſumus, *Dominus* eſt; nulli ſubjectus, ſummè liber, *ſpirans ubi & quando vult.* hinc.

Ubi reperitur ille *ſpiritus*, qui & Domini noſtri Jeſu-Chriſti, filii Dei, *ſpiritus* eſt, *ibi libertas.*

Libertas intellectûs, per claram notitiam veræ religionis, ablatis ſcilicet umbris & figuris.

Libertas voluntatis, per amorem juſtitiæ, ablato timore ſervili.

Igitur per Spiritum ſanctum datâ nobis clarâ, & ſpirituali legis intellectione; & à nobis ablato umbrarum velamine; & per eumdem ſpiritum infuſâ noſtris cordibus charitate; & à nobis ablato ſervili timore, clarè loquimur, apertè, & liberè agimus; quemadmodùm omnes clarâ luce, & ultroneâ voluntate ambulamus, ſecundùm legem Dei.

A ℣. 18. *Nos verò omnes* ...

In miniſterio litteræ, ſolus Moyſes illuminabatur gloriâ Dei.

Nos vero Chriſtiani *omnes*, ac præcipuè nos Apoſtoli, *primitias Spiritûs habentes.*

Revelatâ facie, interiori ſcilicet intellectûs; ſeu intellectu noſtro à velamine liberato;

Gloriam Domini. noſtri Jeſu-Chriſti, ſeu Divinam ipſius majeſtatem & gloriam

Speculantes. in mentibus noſtris, velut in ſpeculis excipientes.

Participium Græcum; unde *ſpeculantes*, ſignificat, inſtar ſpeculi excipientes, & reddentes. Ita Patres Græci.

In eamdem imaginem.... Per illius gloriæ reflexionem ſimus & nos ejus claritatis participes; & ad ejus accedimus ſimilitudinem.

Imò ſimus quaſi ſpecula, jubar Divinum in alios emittentia; & quaſi ſoles quidam alios illuminantes.

A claritate in claritatem. ſeu à gloriâ in gloriam. A Dei claritate in claritatem noſtram. id eſt à Dei gloriâ in nobis expreſſâ & repræſentatâ. ſicut ſpeculum à claritate ſolis in eo expreſſâ & repræſentatâ lucet & illuminat.

Tanquam à Domini Spiritu. Syr. tanquam à Domino Spiritu. id eſt, ſicut decet Spiritum Dominum. vel Spiritum Domini.

A gloriâ Spiritûs ad gloriam noſtram, eamque talem, qualem par eſt, habere eum, qui à Spiritu Domini, qui nulli eſt ſubjectus, illuſtratus eſt. Theo-

B phylactus poſt Chryſoſtomum.

Itaque, *tanquam*, hìc non ſignificat ſimilitudinem, ſed congruentiam, ſicut & Joan. 1. *quaſi unigeniti à Patre.*

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 3. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

IN praxi ô Chriſtianè quiſquis ſis, recordare quòd cor tuum ſit charta Dei, in quâ per Spiritum ſanctum, quaſi digitum ſuum, ſcribit inſpirando quod bonum eſt. ℣. 3.

Hujus veritatis memor, dic: *Paratum cor meum, Deus*: ora itaque, ut ſcribat, inſpiret: *Aſpirando*

C *præveni.* Tu verò aſpiratus, audi, obedi, exequere quod inſpiratur.

At tuæ omnimodæ ad bonum inſufficientiæ memor, qui ne bonum cogitare quidem vales, multò minùs illud exequi; humiliatus ſub potenti manu Dei, orans adde: *& adjuvando proſequere*; Da, Deus, & lumen & robur; da cogitare, & velle, & facere. ℣. 5.

SECUNDÒ.

Et in praxi, recordare, ô Dei Miniſter, excellentiæ Evangelici miniſterii; per quod, non lapideas præfers tabulas, oculis corporeis exponendas; ſed Spiritum ſanctum cordibus fidelium communicas, eiſque vitam miniſtras æternam. Vide ℣. 6 7. 8. 9. 10.

Hujus itaque memor excellentiæ; cave ab omni, in tanto miniſterio, ſocordiâ, ſed alacriter, liberè, intrepidè, & dignè Deo, dignèque Spiritu ſancto miniſtra, ℣. 11. 12.

Cave in miniſterio ſpirituali & Divino, ab omni terrenorum, & corporalium amore; ſed cæleſtia, æterna, divina quære, intende, dilige, inſpira, ℣. 8. 11.

Cave in miniſterio Spiritûs ſancti, qui totus lux eſt, & amor; cave, inquam, ab omni malitiæ velamine ſuper cor tuum.

Ad hoc, frequenter ad Dominum convertere, rogans: *Cor mundum crea in me Deus*, &c. *Faciem tuam illumina ſuper ſervum tuum*: &c. *Illumina vultum tuum ſuper me*, & miſerere mei, &c.

Talibus ad Deum converſionibus, fies Divini luminis particeps, ut in alios illud reflectere valeas. ℣. 15. 16. 17. 18.

Quarti Capitis Analyſis.

SUAM, *ſuorumque Collegarum defenſionem,* A *contra pſeudoapoſtolorum calumnias, ita texit in hoc capite, ut & eos obliquè percutiat.*

℣. 1. 2. 3. & 4. Tam glorioſum miniſterium, per Dei miſericordiam conſecuti, in eo fungendo non pigreſcimus; nec quidquam eo indignum, aut turpe quid agimus etiam occultè; ſed caſtè, ſyncerè, & clarè Evangelium ubique prædicamus; ita ut, ſi quibuſdam adhuc ſit ignotum, malitiâ cæcis, & videre nolentibus, ſit ignotum.

℣. 5. & 6. In hac autem prædicatione, non noſtram, ſed Domini noſtri Jeſu-Chriſti gloriam quærimus; non dominari fidelibus, ſed eis miniſtrare ambimus: idque ut Dei in nos miſericordiæ reſpondeamus; qui ſicut olim, è tenebris abyſſi lucem eduxit, quæ mundum il- B *luminaret; ita mentes noſtras, priùs tenebroſas, per Spiritum ſuum illuminavit, ut alios ſcientiâ, & cognitione gloriæ ſuæ in Chriſto viſæ, illuminaremus.*

℣. 7. Hunc autem cœleſtis luminis, & gratiæ theſaurum in nobis, vaſis teſtaceis & fragilibus, incluſit; ut ei ſoli tribuatur omnis noſtri miniſterii gloria.

℣. 8. Quò fragiliores ſumus, eò clariùs apparet in nobis ejus omnipotentia: hinc undique preſſi, non anguſtiamur; aporiati, non deſtituimur.

℣. 9. 10. 11. Continuis agitati perſecutionibus, evadimus; proſtrati, non perimus; mortificati, non morimur: ſicque divinâ nos conſervante potentiâ, mortem ſimul & reſurrectionem Domini noſtri Jeſu-Chriſti, quâdam ſimilitudine repræſentamus, hac noſtrâ morte ſimul & vitâ.

Itaque ob Evangelium continuè morimur; at noſtrâ corporali morte ſpiritualiter vivitis, ℣. 12.

℣. 13. Cæterùm, nonobſtantibus tot periculis & mortibus, liberè tamen & audacter prædicamus, quia verè credimus; Sicut de David ſcriptum eſt: Credidi, ideò locutus ſum & loquor.

℣. 14. Credimus, inquam, & fide certiſſimâ, quòd Deus, qui Dominum noſtrum Jeſum pro nobis occiſum, ſuſcitavit à morte; & nos propter Jeſum occiſos, ſuſcitabit, noſque vobiſcum, ad quos omnia noſtra ordinantur miniſteria, in ſuo regno collocabit.

℣. 16. Hinc non deficimus in adverſis, ſed mens noſtra fit quotidie vegetior: quia fide ſcimus, quòd momentanea, & levis tribulatio parat nobis gloriam infinitam & æternam.

℣. 18. Ideò ad præſentia & viſibilia, quæ temporaria ſunt, non ſpectamus; ſed ad futura & inviſibilia, quæ durabunt in æternum.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. IDEò habentes adminiſtrationem, juxta quod miſericordiam conſecuti ſumus, non deficimus.

2. Sed abdicamus occulta dedecoris,

Non ambulantes in aſtutiâ, neque adulterantes verbum Dei,

Sed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo.

3. Quòd ſi etiam opertum eſt Evangelium noſtrum; in iis, qui pereunt, eſt opertum;

4. In quibus Deus hujus ſæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei.

5. Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum; nos autem ſervos veſtros per Jeſum:

Paraphraſis.

PROINDE, cùm per Dei miſericordiam, ad tantum ac tale miniſterium fuerimus vocati; in eo fungendo non ſegnes ſumus, nec ob adverſa, concidimus animo.

D Nihil, nec occultè, tanto miniſterio indignum agimus; ſed à nobis longè rejicimus omnem etiam occultam vitæ turpitudinem;

Nec aſturè converſamur inter homines, nec Dei verbum falſificamus;

Sed nudâ & apertâ vitæ & doctrinæ veritate, nos laude dignos efficimus, & apud homines rectè judicantes, & coram Deo, omnia intuente.

Quòd ſi poſt tam apertam Evangelii prædicationem, adhuc quibuſdam velatum eſt; iis tantùm eſt velatum, qui perire volunt, & non videre.

E Iis, nimirùm infidelibus, quorum mentes diabolus excæcavit, ne fulgeat eis lux clariſſima Evangelii; per quod manifeſtatur gloria Chriſti, qui eſt perfecta imago Dei Patris, lumen de lumine.

In hac autem apertâ Evangelii prædicatione, non noſtram, ſed Domini noſtri Jeſu-Chriſti gloriam quærimus; nec noſtram, ſed veſtram utilitatem; noſ-

que ſervos veſtros propter Jeſum, & in Chriſto Je- A
ſu, profitemur.

Idque ut Dei in nos gratiæ reſpondeamus, qui ſicut olim de tenebris abyſſi lucem eduxit, quæ mundum illuminaret;
Ita mentes noſtras, priùs tenebroſas, per Spiritum ſanctum illuminavit; ut alios, ſcientiâ & cognitione gloriæ Dei, in Chriſto, velut imagine ſuâ lucentis, illuminaremus.

Hunc autem cæleſtis luminis theſaurum in nobis, teſtaceis, & fragilibus vaſis, haberi voluit; ut omnis miniſterii noſtri ſublimitas & gloria ipſi tribuatur, & non nobis imputetur.

In hoc ejus Divina virtus in nobis apparet: quòd undique, & modis omnibus preſſi, non opprimimur; anxii, & perplexi, non deſtituimur, ſed no- B
bis adeſt Deus.

Continuis agitati perſecutionibus, Deo protegente, evadimus; proſtrati, non frangimur.

Indeſinentibus mortis periculis, mortem Domini noſtri Jeſu-Chriſti, quadam ſimilitudine, in corporibus noſtris ſemper & ubique exprimimus;
Ut & ejuſdem vita glorioſa in corporibus noſtris aliquando reveletur.

Nos enim, quamdiu vivimus, morti propter Jeſum exponimur, ut & vita immortalis Jeſu appareat aliquando in noſtrâ carne mortali, cùm immortalitatem induerit.

Itaque per Evangelii prædicationem mors corporalis in nobis efficitur, C
Sed per noſtram mortem vita ſpiritualis vobis procuratur.

Cæterùm, in mediis his mortibus & periculis, habentes eumdem fidei ſpiritum, quem habuit David in ſuis tribulationibus; ſicut de eo ſcriptum eſt: Credidi, ideò loquor: Ita & nos Apoſtoli, quia verè credimus, ideò & liberè, & audacter prædicamus.

Certiſſimâ fide ſcientes, quòd Deus, qui Jeſum pro nobis occiſum ſuſcitavit à morte; nos propter Jeſum occiſos, à morte ſuſcitabit, & vobiſcum in regno ſuo collocabit.

Dixi vobiſcum, nec temerè: omnia enim noſtra miniſteria ad veſtram ſalutem ordinantur; ut quò la- D
tiùs & ad plures effunditur Evangelica gratia, eò plures Deo reddant gratiarum actionem, quâ glorificetur Deus.

Hac ſpe, hocque animo freti, non deficimus in adverſis; ſed licèt pars exterior noſtra, caro ſcilicet, corrumpatur, ſeu attenuetur; pars tamen interior, animus noſter, fit in dies vegetior,

Quia fide certâ ſcimus, quòd momentanea & levis afflictio corporis parit nobis ineffabile pondus gloriæ æternæ & infinitæ; ſeu gloriam ſublimiſſimam, & quæ mirè ſupra modum ſuperat omnes E
hujus temporis afflictiones.

Ideò ad hæc præſentia, quæ videntur, & temporaria ſunt, non ſpectamus; ſed ad inviſibilia, & quæ ſunt æterna.

6. Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere,

Ipſe illuxit in cordibus noſtris, ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei, in facie Chriſti Jeſu.

7. Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, ut ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex nobis.

8. In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur: aporiamur, ſed non
B deſtituimur:

9. Perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur: dejicimur ſed non perimus:

10. Semper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes,

Ut & vita Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris.

11. Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jeſum: ut & vita Jeſu manifeſtetur in carne noſtrâ mortali.

12. Ergo mors in nobis operatur,

C Vita autem in vobis.

13. Habentes autem eumdem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt: Credidi, propter quod locutus ſum: & nos credimus propter quod & loquimur:

14. Scientes quoniam qui ſuſcitavit Jeſum, & nos cum Jeſu, ſuſcitabit & conſtituet vobiſcum.

15. Omnia enim propter vos: ut gratia
D abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.

16. Propter quod non deficimus; ſed licèt is, qui foris eſt, noſter homo corrumpatur; tamen is qui intùs eſt, renovatur de die in diem.

17. Id enim quod in præſenti eſt momentaneum & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pon-
E dus operatur in nobis.

18. Non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna ſunt.

Commentarius in Cap. 4.

℣. 1. IDEò *habentes adminiſtrationem*.... Gr. hanc. A

In ſuperiori capite Evangelici miniſterii præcellentiam oſtendit; nunc verò ad ſuam, ſuorumque collegarum defenſionem deſcendit, contra adverſariorum ſuorum calumnias: ſic autem ſuam texit apologiam, ut & ſuos adverſarios tacitè percutiat.

Habentes adminiſtrationem hanc, de quâ dixi.

Juxta quod. Gr. καθὼς. prout, ſicut.

Id eſt, cùm per gratuitam Dei miſericordiam vocati & electi fuerimus ad tantum & tale miniſterium, & quod ad tantam nos gratiam promovet.

Ideò. id eſt, ut huic gratuitæ Dei ſuper nos miſericordiæ reſpondeamus, & hac nobis promiſſâ gloriâ non ſimus indigni. B

Non deficimus. id eſt, non ſegneſcimus. ait Eraſmus, in hoc ſcilicet munere fungendo. vel

Non deficimus. id eſt, non deſtituimur, nec deficimus ad pericula & ad afflictiones. ait Theophylactus.

Uterque ſenſus bonus & verus, ſed ultimus litteralior & juxta Græcum, & juxta noſtram vulgatam.

℣. 2. *Sed abdicamus.* Syr. ſed execrati ſumus. id eſt, rejicimus, longè repellimus à nobis.

Occulta dedecoris. Syr. occultamenta dedecoris. id eſt ea facinora, quæ ob pudorem ſolent à peccantibus occultari, ne per ea cadant in opprobrium. C

Non ambulantes in aſtutia. id eſt, ſimulatè ac verſutè non converſamur inter homines; unum palàm oſtendentes, aliud occultè facientes.

Neque adulterantes... Syr. neque doloſè tractantes ſermonem Dei, id eſt, non falſificantes verbum Dei.

Hic dolus, ſicut & cauponatio, de quâ cap. 2. ℣. 17. opponitur ſynceritati ac puritati, quâ verbum Dei debet adminiſtrari. Vide ibi dicta.

Sed in manifeſtatione veritatis... id eſt

Sed nudâ & apertâ, tùm vitæ noſtræ, tùm doctrinæ veritate, nos apud homines rectè, & ſecundùm conſcientiam judicantes, commendatos & laude dignos efficimus, & coram Deo, omnia vidente. D

Notanda ad Intelligentiam.

Ad pleniorem horum verſuum, imò & ad totius ferè capitis hujus intelligentiam; recordare quòd hîc, ut jam dixi, duo ſimul agat Apoſtolus, ſcilicet adverſarios ſuos tacitè perſtringit; & ſe, ſuoſque collegas, contra adverſariorum ſuorum calumnias juſtificat.

Intellige ergo quaſi diceret:

Pſeudoapoſtoli, quia à Deo non ſunt in miniſterium vocati, ſed ſponte intruſi, & in eo ſe, ſuaque commoda quærunt, ideò in adverſis ſtatim deficiunt.

Falſi & veri Apoſtoli, Paſtoris imago.

Quaſi mercenarii, lupum vident & fugiunt.

Nos Apoſtoli, per Dei gratuitam voluntatem vocati, per Dei gratiam, in noſtro munere fungendo, non ſegneſcimus, nec ob adverſa qualiacumque deficimus. E

Bonus paſtor vitam dat pro ovibus.

Pſeudoapoſtoli, ſanctitatis ſpeciem præ ſe ferentes, occultè turpes ſectantur voluptates.

Quæ in occulto fiunt ab eis, *turpe eſt & dicere.*

Nos Apoſtoli omnem, etiam occultam rejicimus vitæ turpitudinem. Nihil, nec occultè, noſtro miniſterio indignum agimus; ſed vivimus dignè Deo, cujus ſumus miniſtri.

Pſeudoapoſtoli, ut ſe apud homines commendent, verſutè converſantur, ipſo Dei verbo ſubdolè utuntur, illudque corrumpunt ad fines ſuos.

Ut homines decipiant; & fucatis operibus, & falſis ſermonibus, ſeſe alios quàm ſint, demonſtrant; ſemetipſos & opere & ſermone mentiuntur.

Nos Apoſtoli, nihil per hypocriſim facimus, nec loquimur; nec operibus, nec ſermonibus mentimur, ut gratiores ſimus, ſed ipſâ veritate & vitæ & doctrinæ, noſmetipſos commendatos efficimus; Apud omnes homines, ſeu fideles, ſeu infideles, dummodò rectè ſentiant, & ſecundùm conſcientiam judicent, imò & coram Deo, cor & renes probante.

Ipſâ veritate vitæ & doctrinæ manifeſtamus omnibus hominibus, quid coram Deo ipſo ſimus, & quid ſentiamus.

Quales ſumus coram Deo, tales apparemus hominibus; & quales apparemus, tales & ſumus.

Notandum ad Mores.

Falſum execrare.

In his ergo verbis imaginem habes veri & falſi Paſtoris, Doctoris, Apoſtoli. Falſum execrare; bonum imitare.

Bonum imitare.

Ad exemplum Divi Pauli, & aliorum Apoſtolorum; fidelis miniſter Chriſti attendat ad Dei miſericordiam erga ſe, ad miniſterii ſui dignitatem, ad æternam gloriam ſibi promiſſam.

Et his omnibus reſpondens, nec ſegneſcat in proſperis, nec animo concidat in adverſis;

Nihil, nec occultè, ſuo miniſterio indignum agat; ſed omnem execretur etiam occultam vitæ turpitudinem;

Ambulet ſimpliciter, ſyncerè verbum Dei prædicet; ſolâ vitæ & doctrinæ veritate ſeſe commendatione dignum reddat, & coram hominibus, & coram Deo, omnia intuente.

℣. 3. *Quòd ſi etiam opertum eſt*...

Ob dicta, tùm proximè, tùm in fine cap. 3. ℣. 18. poteſt objici: ſi veritatem Evangelii ita manifeſtas; cur ergo tot hominibus adhuc eſt opertum?

Huic objectioni occurrens reſpondet, id fieri, non miniſtrorum vitio, ſed hominum illorum culpâ, qui mente obcæcati, lumen non percipiunt.

Quòd ſi, poſt tam apertam veritatis prædicationem, adhuc velatum eſt Evangelium quod prædicamus,

Iis tantùm velatum eſt *qui pereunt*, & perire volunt; quia vera videre nolunt, quæ vitiis ipſorum adverſantur.

℣. 4. *In quibus Deus hujus ſæculi*... id eſt, iis, ſcilicet infidelibus, quorum *Deus hujus ſæculi*, diabolus; *Princeps mundi hujus*. Joan. 14. mentes excæcavit tenebris infidelitatis & vitiorum; *ne fulgeat illis lux Evangelii.*

Gloria Chriſti. id eſt, quod eſt gloria Chriſti. ſeu per quod manifeſtatur gloria Chriſti, ejus Divinitas, Reſurrectio, &c.

Seu Evangelii à nobis prædicati, ad declarandam gloriam Chriſti.

Vel adeò ut non fulgeat illis lux clariſſima, & ſplendor glorioſus Evangelii Chriſti,

Qui eſt imago Dei, id eſt, *ſplendor gloriæ*. Heb. 1. *candor lucis æternæ*. Sap. 7. *illuminat omnem hominem*. Joan. 1.

His tamen noctuis non aſſulget, quia lucem fugiunt, tenebras amant magis, quàm lucem. *Et hoc eſt judicium mundi*, & mundanorum.

Evangelium ergo noſtrum perſpicuum eſt prædicationis veritate, occultum depravatione cœcitatis; ſeu quia velamen eſt ſuper cor eorum.

Observatio Moralis.

Amor ſæculi mentes excæcat hominum.

In illis infidelibus, ab hujus ſæculi Deo, excæcatis, intuere infinitos propemodùm homines, qui ſe Chriſtianos dicunt; ſed qui, amore hujus ſæculi obcœcati, clariſſimam Evangelii lucem non vident; divitiarum, voluptatem & honorum amore captis, non aſſulget lux Evangelica paupertatis, mortificationis, & humilitatis Chriſti: obvelatum eſt illis hoc Evangelium; verum non credunt, quod ipſorum cupiditatibus adverſatur. Cupiditas velamen eſt ſuper cor eorum.

Cupiditas eſt cordis velamen.

Chriſti gratiæ eſt hoc velamen tollere: hanc ergo gratiam continuò efflagitet Chriſtianus, quâ videat, quâ amet, quâ opere compleat veritates Evangelii Chriſti. *Da illuminatos oculos cordis noſtri*, oculos, non mentis tantùm ſed & cordis; oculos, quibus ſic videamus, ut & amemus.

Cordis oculos illuminatos pete.

℣. 5. *Non enim noſmetipſos prædicamus...*

Dilutâ objectione, probat quod dixit, ſcilicet quòd ſyncerè prædicent, & ſe ſolâ veritatis manifeſtatione commendent.

Non enim ad gloriam, aut utilitatem noſtram *prædicamus*; ſed ad gloriam Jeſu-Chriſti Domini noſtri, cui unicè incumbimus: Omnis noſtra prædicatio ad eum refertur, ut dominum noſtrum.

Nos autem ſervos veſtros palam profitemur, propter Jeſum, noſtrum & veſtrum Dominum.

Noſmetipſos, ut ſervos totos impendimus utilitati veſtræ ac ſaluti, *per Jeſum*, & propter Jeſum; à quo hoc Apoſtolatûs miniſterium accepimus ad veſtram ſalutem.

Observatio Moralis.

In his quoque verbis pſeudo-Apoſtolos cerne, ſe; ſuaque quærentes in prædicatione; non quæ Jeſu-Chriſti: & fidelibus dominari volentes, non ſervire.

Duo cavenda fideli miniſtro.

Et hæc duo caveat verus Chriſti miniſter.

Chriſti Domini miniſter es; Domino tuo ſis ergo fidelis; ejus gloriam quære, non tuam. aliàs fur eris & latro.

Fidelium miniſter es propter Jeſum: illis ergo propter Jeſum miniſtra, cum charitate & zelo; cum humilitate & manſuetudine.

Ab omni autem dominationis ſpecie cave; aliàs herus eris, non miniſter & ſervus, contra Domini tui voluntatem.

Sicque rursùs fur & latro. latro gloriæ, latro & dominationis: quod utrumque Chriſti eſt, non tui.

Heu quot in Eccleſiâ fures!

℣. 6. *Quoniam Deus, qui dixit...*

Dat rationem ob quam ſe totos, Domini Jeſu gloriæ, & proximorum ſaluti, per prædicationem impendant.

Quoniam idem *Deus, qui*, initio mundi juſſit è *tenebris* oriri lucem, quæ mundum illuminaret. *Fiat lux*. Gen. 1.

Idem, inquam, Deus *illuxit* in mentibus noſtris, A priùs tenebroſis, id eſt, nobis Apoſtolis ſuis priùs ignaris infudit lumen fidei & cognitionis myſteriorum.

Ad illuminationem... id eſt, non ſolùm ut nos illuminemur; ſed & ut alios illuminemus ſcientiâ & cognitione gloriæ Dei.

In facie Chriſti Jeſu, id eſt, quæ gloria Dei clarè in filii ſui facie, velut in imagine, lucet.

Qui videt me, videt & patrem.

In facie. Syr. in perſonâ Jeſu-Chriſti, id eſt, quo officio fungimur in perſonâ Chriſti, vice & nomine Chriſti, ſeu ut legati Chriſti.

Juxta noſtram vulgatam, quam ſequuntur D. Chryſoſtomus & Theophylactus, *in facie...* id eſt, ut il-
B luminemus alios ſcientiâ gloriæ Dei, ut apparet in Chriſto; ſeu per Chriſtum, ait Theophylactus, per quem lucet in nobis pater. *Ego te clarificavi ſuper terram.*

Observatio Litteralis et Moralis.

Lux Evangelica, lux mundi.

Sicut è tenebris abyſſi lux educta fuit, ut Deum in ſuis creaturis videremus; ita è tenebris legis, lux Evangelica, ſeu lumen fidei, ut Deum in Chriſto, ſuâ conſubſtantiali imagine, videremus.

Quò Chriſtus creaturis perfectior eſt imago Dei, eò & perfectior eſt Dei in Chriſto cognitio, quam in creaturis.

C Hujus autem lucis originem nota.

Hujus lucis origo.

Deus pater luminum, fonſque luminis eſt.

Chriſtus, lumen de lumine; à patre luminum genitus, ut lumen.

Chriſtus lumen de lumine, ſuos diſcipulos & Apoſtolos illuminavit; & per eos & illorum ſucceſſores illuminavit, & pergit illuminare mundum.

Sicut autem lux à Deo creata eſt ad lucendum; ita Apoſtoli, omneſque Apoſtolici, ſeu in Apoſtolico munere ſucceſſores, ad illuminandum.

Luceat vir Apoſtolicus.

Attendat ergo ſibi vir Apoſtolicus, & in ſe & in opera ſua reflexus, videat quomodo huic Divinæ erga ſe voluntati reſpondeat.

An lucet in ſe? an alios illuminat doctrinæ & exemplorum ſuorum lumine? an Deum clarificat ſu-
D per terram?

Recordetur ſe lucernam ſuper candelabrum poſitam, ut luceat omnibus qui in domo Dei ſunt.

Caveat ne ſit è contra titio fumans, ſuique fumi tenebris & fœtore obſcurans & offendens.

℣. 7. *Habemus autem theſaurum...* theſaurum ſcilicet cæleſtis ſcientiæ myſteriorum Dei ad illuminationem aliorum: ſeu auguſtum illud Evangelicæ prædicationis munus.

In vaſis fictilibus. Syr. in vaſe teſtaceo, id eſt, in corpore luteo, fragili & caduco: In animâ quidem ſpirituali & immortali, ſed luteo corpore circumdatâ.

Cur Deus viles elegit Apoſtolos.

E Potes & optimè intelligere per vaſa hæc, non ſolùm corpora, ſed & Apoſtolorum perſonas, quas vocat teſtaceas & fictiles, quia Apoſtoli homines erant viles, rudes, illiterati, inopes, fragiles & contemptibiles.

Ut ſublimitas. Gr. ὑπερβολὴ, exceſſus, eminentia, excellentia.

Virtutis, id eſt, poteſtatis noſtræ, ſeu quæ in nobis eſt, ſeu quæ in nobis apparet.

Sit Dei, id eſt, Deo tribuatur, non nobis: ſeu ut eminentia virtutis noſtræ, ſit Dei.

Sicut ex nihilo Deus creavit omnia; ita & vilibus, & nihili inſtrumentis reparavit; ut ſoli Deo & crea-

tionis

tionis & reparationis tribuatur gloria.

Elationem caveat Apoſtolus.

Cave tibi, vas teſtaceum, & vide ne quidquam in opere Dei, tu tibi tribuas; ſed humiliare ſub omnipotenti manu Dei, eique totam tribue gloriam tui miniſterii. *Soli Deo omnis honor & gloria.*

℣. 8. *In omnibus tribulationem patimur.*

Horum teſtaceorum vaſorum fragilitatem ſimul & ſublimem in illis Dei virtutem demonſtrat.

In omnibus tribulationem... Gr, in omni preſſi, ſed non coarctati. Syr. per omnia premimur, ſed non ſuffocamur. Ambroſius in omnibus preſſuram paſſi, ſed non coanguſtati.

Id eſt, rebus adverſis undique premimur; ſed Divinâ nos protegente potentiâ, non coarctamur: imò in anguſtiis, mens nobis lata, libera & excelſa.

Aporiamur. equidem rerum egentes, & conſilii inopes, hæremus anxii; ſeu omni humano auxilio, ſolatio & conſilio deſtituti, neſcimus quid agere debeamus.

Aporia eſt inopia mentis & corporis, id eſt, penuria rerum & inopia conſilii.

Sed non deſtituimur, in hac aporiâ; quia Divinum nobis adeſt auxilium, ſolatium & conſilium, ubi deſunt humana.

Ambroſius habet: inopiam paſſi, ſed non deſtituti, id eſt, inquit, in inopiâ poſitis adfuit paſtor Deus.

℣. 9. *Perſecutionem patimur.* ab hominibus, *ſed non derelinquimur,* à Deo.

Dejicimur in terram, humanâ malitiâ: *ſed non perimus,* quia Divinâ potentiâ erigimur.

Vel ex alto præcipitamur, vaſa fictilia & teſtacea; at Deo manum ſuam ſupponente, non frangimur, nec, qui in nobis reconditus eſt theſaurus, effunditur.

℣. 10. *Semper mortificationem...* continuis periculis & mortibus expoſiti, paſſionem & mortem Domini noſtri Jeſu, in corporibus noſtris ſemper & ubique *circumferimus.* Syr. bajulamus. Arab. portamus, id eſt, quâdam ſimilitudine exprimimus.

Ut & ejuſdem Domini Jeſu vita glorioſa, quam nunc habet, *in corporibus noſtris* aliquando reveletur. Quando *reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ.*

Poteſt & dici. noſtris mortibus continuis, mortem Domini Jeſu repræſentamus; & noſtro è mortis faucibus exitu ferè continuo, reſurrectionis Chriſti ſpeciem exhibemus, ita D. Chryſoſtomus, Theophylactus &c.

℣. 11. *Semper enim nos, qui vivimus....* quamdiu enim vivimus, morti exponimur propter Jeſum, ut aliquando vita Jeſu æterna, & immortalis appareat in noſtrâ carne mortali; quando ſcilicet immortalitatem induerimus.

Vel ideò morti ſemper tradimur, & tamen vivimus, ut in nobis appareat quòd Chriſtus ſurrexit & vivit: nec enim nos in tot mortibus vivos ſervaret, niſi viveret.

Observatio Moralis.

Apoſtolicus patiendi modus.

Hinc, & tu, vas teſtaceum, diſce Chriſtianum, Apoſtolicum, Diviumque patiendi modum.

Preſſus undique malis, ne coarcteris, ſeu ne ſuffoceris; Mentem in Deum eleva, Deum te videntem, primumque malorum tuorum authorem adora, & corde fiduciâ pleno, invoca.

Experieris quod propheta expertus eſt, & dixit: *Cùm invocarem exaudivit me Deus juſtitiæ meæ, in tribulatione dilataſti mihi.*

Aporiatus; inops rerum & conſilii, in rebus arduis anxius & perplexus, ne deſperes: ſed in Deum A erectus, ejuſque providentiæ confiſus, inopiam tuam, curam & anxietatem tuam in Deum, ejuſque providentiæ ſinum projice.

Et ipſe te enutriet, ipſe tibi aderit adjutor, conſolator & conſilium, ubi deſunt humana.

Mortificatus, cruci affixus; Chriſtum in te crucifixum intuere; ejus in te ſtigmata venerare.

Unde ſolatium in cruce.

Mortificatio, paſſio tua, eſt paſſionis & mortis Chriſti participatio: Opprobrium tuum ejus opprobriorum communicatio: in Chriſtiano patitur Chriſtus.

Communicans ergo Chriſti paſſionibus gaude, ſi compateris & conglorificaberis.

Paſſio & mortificatio tua vitæ beatæ, glorioſæ & B immortalis erit principium & ſemen.

Sicut in te nunc mortificato & crucifixo repræſentatur mors & paſſio Chriſti; ſic in te reſuſcitato, glorioſo, repræſentabitur aliquando reſurrectio & gloria Chriſti.

℣. 12. *Ergo mors in nobis operatur...* Gr. ἐνεργεῖται paſſivè.

Ex dictis concludit.

Ergo per Evangelii prædicationem, *mors* corporalis, ſcilicet, *efficitur in nobis.* ſeu ob Evangelium quotidiè morimur, quotidianis exponimur mortis periculis.

Vita autem in vobis, id eſt, at per noſtram mor-C tem: ſeu, per noſtra mortis pericula quotidiana, procuratur vobis vita fidei, religio & religionis augmentum: ob quæ vitam vivetis ſempiternam.

Et hîc obliquè taxat pſeudo-Apoſtolos, in quibus nihil ſimile reperies; nec talem ob Evangelium mortificationem & paſſionem; nec talem eorum in periculis à Deo conſervationem; nec per mortem illorum, ſalutis aliorum procurationem.

℣. 13. *Habentes autem eumdem....* rationem dat, ob quam, nonobſtantibus tot periculis & mortibus, continuè tamen & audacter Apoſtoli ſuo funguntur officio; liberè ſcilicet & intrepidè prædicant; nimirum, quia verè credunt.

Et hîc pſeudo-Apoſtolos intuere, tacentes in periculis, quia non credunt. *Canes muti; latrare non* D *audentes.*

Habentes autem in his omnibus ſupradictis tribulationibus, *eumdem fidei ſpiritum;* quem habuit David tribulatus: *ſicut de eo ſcriptum eſt: Credidi* corde; *propter quod locutus ſum me.*

Ita & nos Apoſtoli quia corde credimus, ideò & prædicamus audacter & liberè, mediis in mortibus.

℣. 14. *Scientes quoniam qui ſuſcitavit Jeſum...*

Quid creditis? fide certiſſimâ, quia Deus, qui Dominum Jeſum pro nobis occiſum, ſuſcitavit à morte, & nos propter Jeſum, ejuſque Evangelium occiſos, ſuſcitabit in die noviſſimo, noſque ad dexteram ſuam vobiſcum conſtituet in regno vivorum.

℣. 15. *Omnia enim propter vos,* quaſi diceret, nos dixi vobiſcum, non vos nobiſcum, & rectè; quia om-E nia miniſteria noſtra ad veſtram ſalutem ordinantur, & quod agimus & quod patimur veſtrum eſt.

Ut gratia abundans... ut in multos effuſa gratia, per multos etiam *pariat gratiarum actionem,* quâ Deus glorificetur.

Multa ex præcedentibus Notanda.

Nota primò ex ℣. 13. quòd tempora quidem variata ſint, ſed non fides; Habemus eumdem fidei ſpiritum, quem ſancti Patriarchæ habuerunt & crediderunt venturum, quem nos veniſſe credimus.

A Nota ſecundò, quòd non benè & perfectè credit, qui quod credit, loqui erubeſcit. *Corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Rom. 10. ℣. 10. *qui me erubuerit... & hunc filius hominis erubeſcet.* Lucæ 9. 26.

Benè crediderunt Apoſtoli & martyres: qui, quia crediderunt, ideò confeſſi ſunt. Credendo vitam apprehenderunt; loquendo invenerunt mortem; ſed mortem, in quâ corpus corruptibile ſeminaretur, & incorruptio meteretur, ait D. Anſelmus.

Nota tertiò, quòd fides, quæ in omnibus radix eſt ſalutis, & creaturæ novæ initium; in Apoſtolis & martyribus fuit illorum & noſtræ ſalutis principium.

B Quia crediderunt, juſti facti ſunt, vitam apprehenderunt; quia crediderunt, locuti ſunt, prædicaverunt, ſuiſque verbis & prædicationibus alios ad fidem adduxerunt; *fides ex auditu.*

Quia locuti ſunt, mortem ſubierunt; at ex illorum morte ſalus noſtra. ſanguis martyrum ſemen fuit Chriſtianorum.

Nota ex ℣. 15. quòd & Spiritûs ſancti chariſmata & Apoſtolorum omnia miniſteria ſunt ad fidelium ſalutem ordinata; hæc autem ſalus ad Dei gloriam; tanquam ad finem ultimum.

℣. 16. *Propter quod non deficimus...*

C *Propter quod.* ſuperiora reſpicit: propter ſpem æternæ gloriæ, propter veſtram ſalutem, & propter majorem Deo procurandam gloriam. ſeu

Spem beatæ reſurrectionis habentes, ut multorum ſalutem, & majorem Dei gloriam procuremus.

Non deficimus in adverſis nec fatigamur in noſtro munere fungendo. ſicut in s. ℣.

Sed licet is qui foris eſt.... id eſt, pars exterior hominis, caro, corrumpatur preſſuris, plagis, fame, ſiti, frigore, &c.

Tamen is, qui intùs eſt... pars interior, ſpiritus *renovatur*, fit vegetior fide & ſpe futuri præmii.

D Vel *renovatur* per novas gratias, quibus refloreſcit in Dei cognitione, & accenditur in Dei amore; hincque major de die in diem alacritas ad majora tolerand.

℣. 17. *Id enim quod in præſenti eſt momentaneum...* Gr. nam momentanea levitas tribulationis noſtræ, id eſt, præſens, celerrimè tranſiens & quaſi momentanea, & levis tribulatio.

Supra modum in ſublimitate. Gr. ſecundùm excellentiam in excellentiam, id eſt, excellenter excellentem, & ſublimiſſimam gloriam operatur, ſeu parit in nobis.

E Itaque non deficimus, ſed de die in diem renovamur, quia fide ſcimus quòd præſens hæc & celerrimè tranſiens, & quaſi momentanea, & aliundè levis tribulatio, quam propter veſtram ſalutem, Deique gloriam patimur; producit in nobis, ſeu nobis meretur futuram gloriam, incomparabiliter majorem & excellentiorem, id eſt *æternum gloriæ pondus.*

Apoſtolica verba perpende præſens & momentaneum cum æterno, leve cum gravi, tribulationem cum gloriâ componit; & hoc non contentus, alteram vocem jungit, eamque duplicat, cùm ait: *Supra modum in ſublimitate.* ſeu magnitudinem excellenter excellentem, ait Theophylactus: mirè ſupra modum, ait Eraſmus.

Syrus autem ſic habet, namque oppreſſio hujus temporis, licet exigua & leviſſima ſit, gloriam infinitam, in ſæculum ſæculorum parat nobis.

℣. 18. *Non contemplantibus nobis...* ideò ad hæc præſentia, quæ videntur, non ſpectamus; ſed ad futura, quæ non videntur. *Quæ enim videntur, temporalia* ſunt & tranſitoria; *quæ autem non videntur, æterna ſunt* & permanſura; rei autem temporariæ ad æternam nulla durationis proportio.

Omnia quæ videntur, ſive ſupplicium dicas, ſive quietem: quæ non videntur, ſive regnum ſit, ſive cruciatus; ut illinc nos excitet, & adhortetur; hinc terrorem nobis injiciat. D. Chryſoſtomus.

Obſervatio Moralis.

Hi fuerunt in Apoſtolis effectus fidei; fide pleni & animati, temporalia omnia ſprevere; æterna ſola dilexere; viſibilia hæc, quia tranſitoria, nec aſpexere quidem; ad inviſibilia, quia æterna, ut ad ſcopum, ſpectavere ſemper & continuò ℣. 17. & 18. *Miri effectus fidei.*

Sed ô felicem temporalium & viſibilium contemptum!

Sed ô feliciorem ad inviſibilia & æterna, ut ad ſcopum, attentionem & intuitum continuum!

Hinc fortes facti ſunt in bello, ℣. 16. hinc de die in diem vegetiores in paſſionibus, ℣. 17. hinc cum gaudio famem, ſitim, verbera, carceres, mortem toleraverunt, 8. 9. 10. 11.

Scientes & fide videntes quòd momentanea & levis tribulatio æternam & infinitam illis pariebat gloriam, 17.

Similia & nos faceremus, & ſimiliter pateremur, ſi ſimilem haberemus fidem. Hanc ergo indeſinenter efflagitemus. *Fides ſemper petenda.*

Domine, adauge nobis fidem. Da nobis illuminatos cordis oculos, quibus temporalium, & viſibilium omnium inane & nihilum videamus; æternorum & inviſibilium veritatem jugiter intueamur.

Viſo & attento temporalium nihilo, ab eis oculos ſic avertemus, ut nec aſpiciamus.

Perſpectâ æternorum ſolidâ & conſtanti veritate, ad hæc anhelabimus; ad hæc, inter mundanas varietates, noſtra fixa ſemper erunt corda; ad hæc, ut ad ſcopum noſtrum, omnia noſtra dirigemus & opera & paſſiones: propter hæc, temporalium jacturam, corporis ipſius deſtructionem libenter patiemur. Quia momentum cum æterno, leve & modicum cum infinito & immenſo commutabimus.

O felicem momentaneæ tribulationis cum æternâ requie commutationem! ô terque quaterque beatam vitæ miſeræ cum Divinâ vitâ commutationem!

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Quarto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

DEI & Eccleſiæ miniſter in verſibus 1. 2. 5. 6. notet veri Apoſtoli, Epiſcopi, Paſtoris virtutes, quas imitetur.

Notet & pſeudoapoſtoli, falſi paſtoris, mercenarii vitia, quæ execretur & fugiat.

Utriuſque imaginem habes in Commentario ✠. 2. Vide præterea ✠. 5. 6. 7.

SECUNDÒ.

In verſibus 8. 9. 10. 11. diſcamus omnes Chriſtia-
A num, Apoſtolicum, & Divinum patiendi modum. Vide Obſervationem Moralem in fine, ✠. 11.

TERTIÒ.

Noterμus quòd hanc Chriſtianam patientiam, Apoſtolicamque fortitudinem det fides viva, quæ rerum omnium temporalium inſtantaneam vanitatem patefaciat; ſolidam & conſtantem æternorum veritatem demonſtret. Vide ✠. 16. 17. 18.

Hæc ergo fides continuè petenda. Vide obſervationem Moralem in fine ✠. 18.

Analyſis Capitis Quinti.

PRIMIS *verſibus pergit rationem reddere eorum, qua in fine cap. 4. ✠. 16. dixit, ſcilicet cur ipſe Paulus, & ejus collega non deficiant in tribulationibus; imò ubi eorum corpus preſſuris corrumpitur; ſpiritus ſit de dia in diem vegetior.*

✠. 1. Quia ſcimus per fidem, quòd ſi corpus, terrena domus animæ, deſtruitur; in reſurrectione corpus habebimus ſpirituale, immortale, glorioſum.

✠. 2. 3. 4. Ad hanc gloriam anhelamus, non quidem exui corpore cupientes; ſed immortalitatem ſuperveſtiri: mortem enim naturaliter formidamus.

✠. 5. At conſiderantes & quòd Deus ad hanc nos gloriam creavit, & in ejus pignus, Spiritum ſanctum nobis dedit; confidimus & optamus à corpore ſeparari, & Domino præſentes eſſe, ipſoque frui, ✠. 6. 7. 8.

✠. 9. Ut tanto bono fruamur; omni ſtudio ſatagimus Deo placere: & tremendum ejus recogitantes judicium, ſyncerè coram eo ambulamus, noſtramque ſynceritatem hominibus ſuadere ſtudemus; ne cuiquam ſimus offendiculo, ✠. 10. 11.

✠. 12. Hic à ſe removet omnem vanæ gloriæ ſuſpicionem, & ſemetipſum juſtificat contra pſeudo-Apoſtolorum calumnias, explicans quo
B *animo ſe laudet, & ſeſe humiliet; neutrum ſui causâ, utrumque propter Dei gloriam, & proximi ſalutem, ✠. 13.*

✠. 14. Ad ſic agendum movet & urget Chriſti charitas & exemplum: pro omnibus mortuus eſt, ut nobiſipſis mortui, ipſi vivamus, non nobis, ✠. 15.

✠. 16. Hinc nos Apoſtoli, nobis mortui, Chriſto ſoli viventes, neminem, nec nos, nec alios, nec ipſum Chriſtum, ſecundùm carnales,
C *& humanos affectus intuemur, aut diligimus; ſed ſecundùm charitatis Chriſti ſpiritum, Dei gloriam, & proximorum ſalutem in omnibus noſtris factis & verbis quærimus.*

✠. 17. Taliter agat quilibet Chriſtianus, nova in Chriſto creatura factus, in novitate vitæ ambulet.

✠. 18. Hujus novitatis principium oſtendit Deum, qui nos per Chriſtum ſibi reconciliavit: & nos Apoſtolos, hujus reconciliationis
D *hominibus conferendæ, nuntios fecit & cooperarios, ✠. 19.*

✠. 20. Itaque ſumus, Chriſti loco, Dei ad homines legati; & per nos Chriſtus, & Deus ipſe vos hortatur. Cum Deo redite in gratiam. Memores hujus in vos miſericordiæ; ipſam juſtitiam, fecit peccatum; ut vos peccatores, & peccatum ipſum, eſſetis juſtitia Dei.

Caput Quintum.

Paraphraſis.

Novimus enim per fidem, quòd ſi corpus hoc terrenum, quod eſt animæ domicilium, ad- A
inſtar tabernaculi, deſtruatur pro Chriſto; habebimus in reſurrectione domicilium, ſeu corpus ſpirituale, æternum, cæleſte, non humanitùs, ſed Divinitùs factum.

Nam in hoc luteo corpore gemimus, deſiderantes incorruptibilitatem & dotes glorioſas cæleſtis corporis, tanquam indumentum ſuperindui: quod quidem nobis continget, ſi nos corpore veſtitos, & non nudos deprehendat dies Domini.

Quamdiu, inquam, in hoc luteo tabernaculo moramur, gemimus illius onere preſſi, & ad incorruptibilitatem anhelamus; non quòd velimus per mortem hoc exui corpore: ſed vellemus, per immutatio- B
nem ſuperindui immortalitate; ut per apprehenſionem æternæ vitæ abſorbeatur hujus corporis mortalitas.

Deus autem ipſe eſt, qui nos ad hoc cæleſte domicilium format & aptat; qui nobis illud promiſit, qui & Spiritum ſanctum nobis in artham dedit.

Hac igitur fide & ſpe freti, bono ſemper animo ſumus; cùm ſciamus quòd quamdiu in hoc corpore moramur, abſumus à Domino.

(Nunc enim in viâ ſumus, in fide verſamur; nondum propriam Dei pulchritudinem intuemur.)

Audemus, inquam, & bono ducimus potiùs abeſ- C
ſe à corpore, & adeſſe Domino, ipſumque intueri.

Et ideò omni ſtudio enitimur, ut ſive nunc, ſive tunc, Domino placeamus, ſyncerè illius voluntatem exequentes.

Siquidem nos omnes, nullo excepto, oportet coram Chriſto, omnium judice ſupremo, ſtare, examinari, ac manifeſtari; ut unuſquiſque referat quod ipſi debitum eſt, præmium vel pœnam, convenienter vitæ bonæ vel malæ, quam duxit, quamdiu fuit in corpore.

Illud itaque tremendum judicium præ oculis habentes, ſyncerè coram Deo agimus, & hanc noſtram D
ſynceritatem hominibus ſuadere ſtudemus; ne cuiquam ſimus offendiculo.

Quod ad Deum ſpectat, ipſi patet noſtra ſynceritas; Confido quòd & vobis in conſcientiâ pateat, quidquid in contrarium vobis dicant malevoli.

Hæc vobis non dicimus, ut nos reddamus vobis commendatiores; ſed ut vobis anſam præbeamus de nobis gloriandi:

Et habeatis in promptu unde nos tueamini adverſus eos, qui de rebus apparentibus extolluntur, ſed non in cordis puritate.

Scitote ergo quòd nihil noſtri cauſâ facimus, aut E
loquimur: ſi enim magna de nobis loquentes, videmur inſanire; Deo inſanimus, cujus gloriam quærimus:

Si verò humilia de nobis loquentes, ſani & ſapientes ſumus; vobis ſapimus, quibus exempla modeſtiæ damus.

Ad ſic agendum nos movet & urget Chriſti charitas, qui nihil ſui cauſâ fecit:

Dum enim perpendimus, quia ipſe unus pro nobis

Textus.

1. Scimus enim, quoniam ſi terreſtris domus noſtra hujus habitationis diſſolvatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis.

2. Nam & in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram, quæ de cælo eſt, ſuperindui cupientes:

3. Si tamen veſtiti, non nudi inveniamur.

4. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus gravati, eò quòd nolumus expoliari, ſed ſuperveſtiri; ut abſorbeatur quod mortale eſt à vitâ.

5. Qui autem efficit nos in hoc ipſum, Deus, qui dedit nobis pignus ſpiritûs.

6. Audentes igitur ſemper, ſcientes quoniam dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino:

7. (Per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem.)

8. Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præſentes eſſe ad Dominum.

9. Et ideò contendimus, ſive abſentes, ſive præſentes, placere illi.

10. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante Tribunal Chriſti, ut referat unuſquiſque propria corporis, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum.

11. Scientes ergo timorem Domini, hominibus ſuademus;

Deo autem manifeſti ſumus:
Spero autem & in conſcientiis veſtris manifeſtos nos eſſe.

12. Non iterùm commendamus nos vobis; ſed occaſionem damus vobis gloriandi pro nobis:
Ut habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, & non in corde.

13. Sive enim mente excedimus, Deo;

Sive ſobrii ſumus, vobis.

14. Charitas enim Chriſti urget nos:

Æſtimantes hoc, quoniam ſi unus pro omnibus

omnibus mortuus eſt,

Ergo omnes mortui ſunt.

15. Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus: ut & qui vivunt, jam non ſibi vivant, ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.

16. Itaque nos ex hoc neminem novimus ſecundùm carnem:

Et ſi cognovimus ſecundùm carnem Chriſtum;

Sed nunc jam non novimus.

17. Si qua ergo in Chriſto nova creatura, vetera tranſierunt: ecce facta ſunt omnia nova.

18. Omnia autem ex Deo,

Qui nos reconciliavit ſibi per Chriſtum:

Et dedit nobis miniſterium reconciliationis.

19. Quoniam quidem Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi: non reputans illis delicta ipſorum,

Et poſuit in nobis verbum reconciliationis.

20. Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.

Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo.

21. Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit:

Ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.

A omnibus mortuus eſt in cruce, nihil de vitâ, nihil de famâ ſuâ curans propter nos;

Hinc inferimus quòd omnes & ideò noſipſi ſumus mortui, ſeu æternæ morti obnoxii.

Et dum perpendimus quòd ideò pro omnibus mortuus eſt Chriſtus; ut ii, qui vivunt naturali vitâ, jam non propter ſeipſos vivant, ſed propter eum, qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit

Hinc inferimus quòd non nobis, ſed Chriſto Redemptori noſtro vivere debemus.

Itaque nos Apoſtoli, nobiſipſis mortui, Chriſto viventes, neminem ſecundùm carnales noſtri cordis affectus, intuemur aut diligimus; ſed ſecundùm charitatis Chriſti ſpiritum.

Imò ſi Chriſtum ipſum aliquando propter humanas

B quaſdam rationes cognovimus & dileximus;

Puriori nunc affectu, ſpirituali & Divino eum reveremur & adoramus, illique ſervimus.

Si quis igitur nobiſcum eſt in Chriſto regeneratus; hic ſciat ſe novam creaturam; illi vetera tranſierunt; nova debent eſſe omnia. In novitate vitæ ambulet.

Omnis autem hæc novitas à Deo eſt, omnium bonorum authore;

Qui nos, per peccatum inimicos ſuos, in amicitiam recepit per Chriſti merita,

Et nos fecit hujus reconciliationis hominibus conferendæ miniſtros.

Etenim Deus mundum ſibi reconciliavit per Chriſtum, gratis remittens illis eorum delicta, intuitu

C meritorum Chriſti,

Et hanc reconciliationis gratiam nos omnibus prædicare voluit.

Nos igitur Apoſtoli, loco Chriſti, ſumus Dei ad homines legati; & perinde eſt ac ſi Deus ipſe vos per nos rogaret.

Vos & omnes homines obſecramus, vice Chriſti, Mediatoris Dei & hominum, reconciliamini Deo; memores infinitæ ejus in vos miſericordiæ.

Filium ſuum, juſtitiam ipſam, à peccato ſic alienum, ut illud ne noſſet quidem; fecit in cruce peccatum, & peccatorum noſtrorum hoſtiam,

Ut nos peccatores, efficeremur, per hujus hoſtiæ meritum, juſtitia Dei; ſeu juſti coram Deo, & Divinæ participes juſtitiæ.

Commentarius in Caput Quintum.

℣. 1. SCIMUS *enim*... Hæc particula, *enim*, indicat quòd hæc cum præcedentibus in fine cap. 4. cohærent.

Dat ergo rationem, cur ad viſibilia & temporaria non ſpectent, & cur non deficiant in momenta- E neis tribulationibus; imò cur mens renovetur, ubi caro corrumpitur.

Pergit itaque inculcare vitæ futuræ gloriam, & quantùm ad corpus, & quantùm ad animam.

Primò, quantùm ad corpus, poſt reſurrectionem, de quâ ſuprà, ℣. 14. &c.

Scimus enim per fidem, ſumuſque perſuaſi. *quoniam*. id eſt, quòd *ſi terreſtris domus noſtra*. id eſt, caro, corpus noſtrum, quod ex terrâ & in terrâ eſt; quodque quaſi animæ noſtræ domicilium.

Corpus noſtrum, quaſi tentorium animæ. Quare?

Hujus habitationis. id eſt, in quo nunc habitat. Gr. domus tabernaculi. id eſt, in quâ domo habitat, quaſi in tabernaculo, ſeu tentorio, ad parvum, ſcilicet tempus, ſicut milites in tentoriis.

Diſſolvatur. id eſt, deſtruatur pro Chriſto.

Habemus. id eſt, habebimus citò in reſurrectione; agitur enim de reſurrectione, ut patet ex ℣. 14. cap. 4. & ideò ſequentia ſunt intelligenda de corpore glorioſo, non ſimpliciter de gloriâ animæ.

Ædificationem. id eſt, ædificium à Deo factum, ſeu corpus ſpirituale, de quo primæ Cor. 15. ℣. 42. 43. &c.

Non manufactum. Perſtat in metaphorâ, quâ cœpit de corpore loqui, per ſimilitudinem ædificii; quod quidem ſolet hominum manibus fieri.

Noſtrum autem ædificium cæleſte, ſeu corpus ſpirituale, fiet tale Divinitùs, ſeu Divinâ potentiâ.

Corpus equidem animale factum eſt humanâ operatione; corpus verò ſpirituale fiet operatione Divinâ, per Spiritum vivificantem, ut dictum eſt primæ Cor. c. 15.

Æternum in cælis. immortale, incorruptibile, cæleſte, & huic ſupremo conveniens loco.

Animantia ad mortem, dum pro Chriſto.

Pati ergo & mori non timemus, quia novimus, quòd ſi pro Chriſto deſtruatur hoc noſtrum terreſtre

corpus, in quo anima noſtra, quaſi in tentorio, nunc habitat; habebimus in reſurrectione domicilium, ſeu corpus, non terrenum, ſed ſpirituale; non temporarium & corruptibile, ſed æternum & immortale; non humanitùs factum, ſed Divinâ potentiâ, Deo ſcilicet, hoc noſtrum terrenum & animale corpus reddente ſpirituale, cæleſte, immortale, ſubtile, clarum, & glorioſum.

Itaque nobis mori lucrum.

Mors pro Chriſto lucrum.

Ad hæc attende, anima Chriſtiana; hæc oculis fidei intuere, penetra, tibique continuè præſentia redde; corpus terrenum & animale ſpernes; pro Chriſto pati & mori non timebis.

℣. 2. *Nam & in hoc* ... domicilio ſcilicet, ſeu corpore terreno. Syr. etenim ad hoc gemimus, & expetimus indui domo noſtrâ, quæ è cælis eſt.

Ingemiſcimus in hoc luteo corpore, deſiderantes *habitationem noſtram* ... id eſt, incorruptibilitatem & dotes glorioſas, tanquam indumentum, ſuperindui, non depoſito hoc terreno tabernaculo.

Duæ ſunt in his verbis metaphoræ permixtæ; una à domo, altera à veſte ſumpta. Corpus noſtrum & veſtis & domicilium eſt animæ.

℣. 3. *Si tamen veſtiti* ... Hoc quidem, ſuperveſtiti ſcilicet, nobis continget; ſi nos dies Domini vivos, ſeu corpore veſtitos deprehendat; & non corpore jam exutos: qui enim vivi reperientur, aut ſine morte; aut ſaltem cum breviſſimâ, immutabuntur, dotes glorioſi corporis, ut pallium, ſuperinduentes.

Divus Paulus de fine mundi ſemper egit, ut proximo, & quaſi poſſet eodem ſecum tempore viventes deprehendere, ut viſum eſt primæ Cor. 15. primæ ad Theſſal. cap. 4. ℣. 15.

Hic itaque ſenſus ſatis eſt litteralis.

Multi tamen interpretantur: ſi veſtiti gratiâ, charitate, bonis operibus, & non nudi inveniamur.

Si tamen exeuntes è corpore, Chriſtum induti, & non nudi inveniamur, id eſt, ſi in formâ baptiſmi, & traditione manſerimus, ait Ambroſius.

Si Chriſtum induti fuerimus, digni erimus ſuperindui promiſsâ gloriâ: in illum enim decidet promiſſa claritas, quem viderit ſignum adoptionis habere. Idem Ambroſius.

Qui perſeveraverit ... *ſalvus erit.*

Uterque ſenſus eſt bonus; ſed quis de facto verus, & D. Pauli? non ſum perſuaſus, dubito.

℣. 4. *Nam & qui ſumus* ... Idem aliis verbis repetit, cauſam addens cur gemant ſancti, & explicans modum, quo ſuperindutionem cupiant.

Nam quamdiu moramur in hoc mortali, caduco, & luteo corpore; gemimus illius onere preſſi, & ad incorruptibilitatem ſuſpiramus.

Eo quòd nolumus, id eſt, non quòd velimus hoc exui, ſcilicet per mortem: id enim natura refugit; ſed vellemus per immutationem ſuperindui immortalitate & dotibus glorioſis.

Ut abſorbeatur ... ita ut per apprehenſionem æternæ vitæ, ſine morte mediâ, abſorbeatur hujus corporis mortalitas & corruptio.

℣. 5. *Qui autem efficit nos id hoc ipſum* ... Gr. ac operatus nos, ſeu qui effecit nos. Syr. porrò qui diſponit nos.

Id eſt, qui nos formavit, paravit, format, parat, & aptat ad hoc immortalitatis indumentum, vel ad hoc cæleſte domicilium; Deus eſt omnipotens.

Qui dedit nobis pignus ſpiritûs.

Et ad hoc non tantùm nos effecit, ſed & illud nobis promiſit, & in promiſſionis ſuæ ſecuritatem, Spiritum ſanctum nobis pignus dedit.

Observatio Litteralis.

Dei gratiæ adſcribit Apoſtolus omne hujus noſtræ immortalitatis meritum; noſtramque hac in re fidem & ſpem auget, tùm ex omnipotentiâ Dei, tùm ex ſincerâ Dei voluntate & promiſſione; tùm ex pignore nobis ad hujus voluntatis & promiſſionis ſecuritatem dato.

Quaſi diceret; ad hoc ipſum immortalitatis indumentum, Deus omnipotens nos effecit; illud præterea in ſacris Scripturis multoties nobis promiſit; & ne verbis ipſius diffideremus, ſuæ promiſſionis implendæ pignus, Spiritum ſanctum nobis dedit.

Ad hoc ipſum Deus omnipotens nos effecit.

Primò in ipſâ creatione, *quâ creavit Deus hominem inexterminabilem*, & quâ nos ad imaginem ſuam
B creavit, ut ipſius beatitudinis eſſemus participes.

Secundò, in noſtrâ regeneratione, quâ filii Dei facti ſumus in Chriſto, ut illius immortalitatis eſſemus hæredes.

Etenim, inquit Theophylactus, per Baptiſma Deus ſanctificavit animam & corpus, & utraque diviniora reddidit, à peccato nos liberans, ex quo mors propagata erat ..... à peccato verò poſtquam nos liberavit, corruptionem etiam deſtruxit; ex peccato enim corruptio.

Hoc ipſum Deus omnipotens ſæpiſſimè repromiſit in Scripturis, ac tandem in promiſſionis ſuæ ſecuritatem Spiritum ſanctum pignus dedit.

Qui nobis per baptiſma Spiritum dedit, pignus
C quoque immortalitatis nobis impertit, ait Theophylactus. Futuræ immortalitatis pignus eſt Spiritus; & aliter, qui dedit nobis in præſenti Spiritum ex parte, pignus quoddam dedit ſe totum quoque traditurum: quomodò autem dabit, niſi corpore & animo incorruptibiles futuri ſimus? Ubi igitur puſillum hîc acceperis, arrhabonem videlicet, confide quòd & totum tunc prorſus ſis habiturus. Idem Theophylactus.

Observatio Moralis.

Qui autem effecit nos ... *qui dedit nobis pignus Spiritûs.* Quantùm fidem, ſpem, fiduciamque noſtram, his paucis verbis firmat Apoſtolus, æternamque corporis & animæ vitam nos docet certò ſperare?

Ad hoc creatus ſum ab omnipotente: & quia per
D peccatum jus ad hanc vitam perdidi, factuſque ſum mortalis, & filius iræ; ideò

Per baptiſmum in Chriſti ſanguine ad eam regeneratus fui; omne peccatum, unde mortalitas propagata erat, deſtructum fuit; mihique regenerato, & in Dei filium adoptato, Deus æternam vitam repromiſit.

Et ne verbis ipſius diffiderem, ſuæ promiſſionis implendæ pignus, Spiritum ſanctum dedit. O charitas!

Hanc cogita, recogita, & feriò perpende, ô anima mea! ut finis tui ſemper memor, & in Deum nunquam ingrata, terrenis nequaquam inhæreas.

Cogitanda ſemper.

Sed ad æterna, tanquam ad finem tuum continuè tendas, fide, ſpe, religione, bonis operibus.

E In charitate ſemper ambulans & proficiens; nec pati, nec mori reformidans, ut ad immortalitatem, & incorruptionem, ad quam te Deus creavit, pervenias.

℣. 6. *Audentes igitur ſemper.* Supple, ſumus.

Nunc incipit & de animæ gloriâ agere, ut ℣. 8. clarè patebit.

Hac igitur fide & ſpe freti, bono ſemper animo ſumus & in periculis & in paſſionibus, & in ipſâ morte.

Scientes quoniam dum ſumus ... id eſt, quia ſcimus quòd quamdiu in hoc corpore habitamus, *peregrinamur*, & abſentes ſumus *à Domino.* id eſt, à conſpectu Domini.

Hîc in alienâ patriâ, tanquam peregrini ſumus, abſumus à Chriſto, abſumus à patriâ, ad quam creati ſumus: procul à viſione Dei, quæ eſt felicitas noſtra.

℣. 7. *Per fidem enim* ... Nunc enim in viâ ſumus, & *per fidem ambulamus.* id eſt, fide duce, & præviâ, tendimus ad patriam; ſeu greſſus noſtros, affectus noſtros per obſcurum fidei lumen dirigimus. *Lucerna pedibus meis verbum meum.*

Et non per ſpeciem. ... id eſt, nondum ad claram Dei in ſe viſionem pervenimus. nondum facie ad faciem, ſeu ut eſt, videmus. ſeu nondum illius ſpeciem, eſſentiam, propriam pulchritudinem intuemur, uno verbo nondum fruimur.

℣. 8. *Audemus autem* ... Repetit, ut perficiat quod verſu ſexto cœpit dicere, & quod per verſûs ſeptimi parentheſim fuit interruptum.

Audemus, inquam, hac fide & ſpe freti, & optamus à corpore magis abſentes eſſe, quàm in eo commorari;

Et præſentes eſſe ad Dominum. id eſt, ipſi in patriâ jungi, ipſum videre, ipſoque frui.

Ecce beatitudinem animæ, quâ fruuntur ſancti, ſtatim ac ſunt à corpore ſeparati; ob quam audent, confidunt, optant à corpore ſeparari, ut Deo, ſummo bono, fruantur in animâ.

Syrus paucis & clarè hos tres verſus exprimit.

Quoniam igitur ſcimus & perſuaſi ſumus, quòd quamdiu in corpore habitamus, peregrinamur à Domino noſtro: (per fidem enim ambulamus, & non per viſum.) propterea confidimus, & peroptamus peregrinari à corpore, & eſſe apud Dominum noſtrum.

℣. 9. *Et ideò.* id eſt, ut præſentes ſimus aliquando ad Dominum, eoque fruamur; *contendimus.* Gr. ſatagimus. id eſt, omni ſtudio enitimur fideliter noſtrum miniſterium exequi, & ſanctè vivere; ut

Sive abſentes, ſive præſentes. Syr. ſive peregrini, ſive incolæ. id eſt, ſive vivi, ſive mortui, vel ſive nunc, ſive tunc, illi placeamus, illius voluntatem adimplendo. *Quæ placita ſunt ei, facio ſemper.* aiebat Chriſtus Dominus.

Modus Deo placendi.

Et hic eſt modus placendi Deo, ſi voluntatem illius faciamus. *Qui fecerit voluntatem patris mei.... hic eſt meus frater, ſoror & mater.* 1.

Si verè credimus, ſi verè ſperamus, contendamus, ambiamus, omni ſtudio enitamur ejus voluntatem in omnibus exequi. hinc pendet noſtra ſalus, ut enim ait Theodoretus, non ſufficit fides ad ſalutem, ſed convenit benefactorem in omnibus colere & obſervare.

℣. 10. *Omnes enim nos manifeſtari...* dat rationem, ob quam, nobis omni ſtudio ſemper contendendum ſit, ut Domino placeamus.

Quia *nos omnes*, nemine excepto, *oportet* coram Chriſto, omnium tam vivorum, quam mortuorum judice ſupremo, ſtare, examinari, denique *manifeſtari*, omnibus & Angelis & hominibus.

Ut unuſquiſque referat, quod ipſi debitum eſt, præmium vel pœnam, convenienter vitæ, vel bonæ, vel malæ, quam duxit, quamdiu fuit in corpore.

Quinque tremenda exprimuntur in hoc judicio.

Quinque in Dei judicio terribilia.

Univerſale erit. *omnes nos.* nullus mortalium excipitur.

Neceſſarium & inevitabile. *oportet.*

Clarum, certum & evidens... *manifeſtari.* non exteriora tantùm, ſed & interiora. Clara fiet, evidens & publica manifeſtatio etiam cordium, id eſt, intentionum, coram Deo, angelis & hominibus. hinc pudor & confuſio.

Irrevocabile. quia *ante tribunal Chriſti*, coram ſupremo omnium judice.

Æquiſſimum. *ut referat unuſquiſque*, &c. juxta facta, volita, & cogitata à ſe, quamdiu vixit in corpore.

Heu quid cogito, dum hæc terribilia non cogito!

℣. 11. *Scientes ergo timorem Domini.* Timor ibi per metonymiam ponitur, pro timoris objecto, ſcilicet pro tremendo Chriſti judicio.

Illud ergo tremendum judicium ſcientes, & præ oculis habentes, ſyncerè & fideliter coram Deo agimus.

Hominibus ſuademus. id eſt, & noſtram in agendo ſynceritatem ſtudemus hominibus ſuadere; ſcilicet ne cuiquam ſimus ſcandalo; vel ullius actionis malæ ſuſpicionem adverſùm nos præbeamus.

Ita omnes Patres Græci, Divus Chryſoſtomus, Theophylactus, Theodoretus, Divus Athanaſius, plerique Latini recentes, Eſtius, Eraſmus in paraphraſi.

Hominibus ſuademus. hoc eſt, offendiculis medemur, ait Theophylactus.

Quanto ſtudio vitandum ſit minimum etiam ſcandalum.

Hinc Divus Chryſoſtomus infert, quòd ad evitandam noſtram in Dei judicio reprehenſionem, non ſufficit nihil agere mali; non ſufficit coram Deo benè agere: ſed prætereà nobis enitendum eſt, ne pravâ apud homines ſuſpicione laboremus; aut quiſquam per nos, etiam innocenter offendatur.

Tanta debet eſſe noſtra erga proximum charitas!

Hinc quis hoc oculatiſſimum Dei judicium reformidans, non dicat: *Ab occultis meis munda me, Domine, & ab alienis parce ſervo tuo?*

Deo autem manifeſti ſumus. Quod ad Deum ſpectat, ipſi noſtra ſynceritas patet, quem nihil latet.

Spero autem & in conſcientiis ... Confido quòd & vobis in conſcientiâ pateat, quidquid aliqui dicant vobis in contrarium.

Teſtatur ipſorum conſcientias, contra pſeudoapoſtolorum maledicta.

℣. 12. *Non iterum commendamus* ... Qui verſu præcedente ſtuduit omnem de ſe ullius actionis, aut intentionis pravæ ſuſpicionem à proximo ſuo avertere; hîc ab eodem proximo ſtudet omnem vanæ gloriæ ſuſpicionem de ſe amovere. Hoc ut meliùs intelligas;

Recordare quòd in præfatione hujus Epiſtolæ dictum eſt ex Divo Chryſoſtomo: Pſeudo Apoſtoli Paulum traducebant ut vanum & arrogantem, ob quædam ab illo dicta in priore Epiſtolâ, quibus ſeſe laudare videbatur.

Ad hanc calumniam tranſit Apoſtolus, illam delegaturus.

Hæc, inquit, vobis non dico, ut me, meoſque in Evangelio, prædicando ſocios, præconiis attollam, vobiſque reddam commendatos.

Iterum. id eſt, ſicut jam in primâ Epiſtolâ quibuſdam viſus ſum facere. Vide cap. 9. ℣. 1.

Sed occaſionem ... Sed hæc dicimus, ut vobis de nobis apud pſeudo-Apoſtolos, qui nos contumeliis dilacerant, gloriandi anſam præbeamus. Theophylactus.

Ut habeatis... in promptu, unde cauſam noſtram tueamini adverſus eos, *qui gloriantur in facie.* id eſt, in iis, quæ ſub aſpectum cadunt; in exterioribus, v. g. eruditione, divitiis, vel in quibuſdam bonis apparentibus operibus, quæ faciunt, hincque gloriantur.

Non in corde. in quo non habent unde glorientur; propriâ enim revincuntur conſcientiâ, ob occulta dedecora, de quibus cap. 4. ℣. 2.

Vel non in cordis puritate gloriantur, ſicut nos Apoſtoli, unde vera & ſolida coram Deo gloria. *Beati mundo corde.*

Vera gloria coram Deo.

Quid proderit hypocritis fallax & inanis apud homines gloria? quibus interna, vera & ſolida deeſt apud Deum gloria. Id verè ſum, quod ſum apud Deum. Cætera, quidquid appareant hominibus, vana ſunt, & nihil.

℣. 13. *Sive enim excedimus*... Hîc ad ſuam, circa prædictam in verſu præcedenti calumniam, juſtificationem deſcendit Apoſtolus; explicans cur, & quo animo ſemetipſum aliquando laudet, aliquando humiliet; neutrum ſine neceſſitate; neutrum ſui causâ, ſed utrumque propter Dei gloriam, & proximorum ſalutem.

Sive enim excedimus... Syr. nam ſive inſani ſumus, Deo; ſive temperantes, vobis.

Mentis exceſſum hîc vocat, quod alibi vocat inſaniam, ſcilicet de ſe glorioſè loqui.

Itaque ſi, quaſi rationis limites egreſſi, magni aliquid de nobis loquimur.

Deo. ſupple, inſani ſumus. id eſt, Dei causâ id facimus, ne dum de nobis, ut vilibus homunculis exiſtimatis, contemptui nos & noſtram doctrinam habeatis, & propterea pereatis. ait D. Chryſoſtomus.

Hic enim Apoſtolorum, & Evangelicæ doctrinæ contemptus, in Dei contemptum, cujus ſunt Apoſtoli, cederet, & ad veſtram perditionem.

Sive ſobrii... id eſt, ſanæ mentis. humiliter, & modeſtè de nobis ſentimus & loquimur.

Sobrietatem ſeu temperantiam hoc loco vocavit humilitatem, mentis exceſſum, narrationem eorum quæ rectè geſſerat. Theodoretus.

Vobis. ſupple, ſapimus. id veſtri gratiâ facimus, ut modeſtiæ exemplum vobis præbeamus; ſeu, ut ait Divus Chryſoſtomus, ut à nobis modeſtè & ſubmiſſè de vobis ſentire diſcatis.

Si deſipimus ergo, Deo deſipimus; ſi ſapimus, vobis ſapimus. Hac in re nil propter nos, ſed omnia propter Dei gloriam & veſtram ſalutem.

℣. 14. *Charitas enim Chriſti urget*.... Gr. cohibet. Syr. conſtringit.

Immenſam perpende Chriſti charitatem.

Pro omnibus mortuus eſt.

Particula, *enim*, hunc verſiculum cum præcedente jungit, indicatque hîc rationem prædictorum reddi: ſcilicet, cur, ſive inſaniat, Deo inſanit; ſive ſapiat, proximo ſapit; & cur nihil ſui causâ faciat; ſed omnia ob Dei gloriam & proximi ſalutem, quaſi diceret.

Ad ſic agendum urget nos Chriſti charitas, qui omnia propter Dei gloriam & noſtram ſalutem fecit, & ejus exemplum nos cohibet aliter agere.

Æſtimantes hoc... id eſt, dum enim apud nos ſeriò perpendimus *hoc*, ſcilicet, *quoniam ſi unus*, id eſt, quòd, quandoquidem ipſe *unus pro omnibus mortuus eſt.*

Ergo omnes mortui ſunt. hinc inferimus quòd *omnes mortui ſunt*, & conſequenter nos ipſi mortui ſumus, id eſt, æternæ morti obnoxii.

Pro omnibus hominibus ab æternâ morte redimendis Chriſtus mortuus eſt: ergo & pro nobis ipſis mortuus eſt. Mortui eramus; & pro nobis ab æternâ

A morte liberandis mortuus eſt Chriſtus. O immenſa! ô nimia & nimis urgens charitas!

Locus per alium ſimilem illuſtratus.

Hic locus illuſtrandus & explicandus ex eo, qui eſt Epheſ. 2. ℣. 3. 4. 5. videtur enim quòd apud ſe perpendebat, quod ibi dixit Apoſtolus.

Eramus naturâ filii iræ, ſicut & cæteri.

Deus autem, qui dives eſt in miſericordiâ propter nimiam charitatem ſuam, quâ dilexit nos, & cùm eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos in Chriſto, cujus gratiâ ſalvati eſtis, & conreſſuſcitavit, &c.

Confer hæc loca, & videbis quod hîc breviter exprimit, ſed reverà idem apud ſe cogitat & ſentit;
B quod ibi fuſiùs explicat.

Meditans, perpendens & penetrans Paulus immenſam charitatem, quâ Chriſtus pro Paulo à morte liberando mortuus eſt; Paulus ardebat, & urgebatur hac nimiâ Chriſti charitate.

Attende quare pro omnibus ſit mortuus.

℣. 15. *Et pro omnibus mortuus eſt*... ſupple. & *æſtimantes quoniam pro omnibus mortuus*.... ſeu & dum præterea apud nos ſeriò perpendimus quòd ideò pro omnibus à morte liberandis & ſpiritualiter vivificandis mortuus eſt: *ut & qui vivunt, jam non ſibi vivant, ſed ei, qui*... id eſt, ut ii, qui per ipſum ſunt à morte liberati; & vitam gratiæ poſſident; *non ſibi vivant*, ſed Chriſto redemptori ſuo, *qui pro eis mortuus eſt & reſurrexit*: ſeu, qui eos & à morte liberavit ſuâ propriâ morte; & eos ſuâ reſurrectio-
C ne reſſuſcitavit.

Confer citatum locum ſupra. *convivificavit & conreſſuſcitavit*...

Attende ad conſequentiam.

Hinc inferimus quod nos, & omnes, qui hac immensâ Chriſti charitate, ab æternâ morte ſumus liberati, & Divinâ gratiæ vitâ ſumus reſſuſcitati; non nobis, ſed Chriſto debeamus vivere; non propter nos agere, ſed propter ipſum; non noſtra curare, ſed quæ Dei; ita ut omnia propter Deum & proximi ſalutem faciamus.

Hanc conſequentiam in mente Apoſtolum habuiſſe teſtatur ſequens verſiculus, qui eſt hujus conſequentiæ fœtus; imò hæc ipſamet conſequentia.

Hanc conſequentiam attendit, & in praxim redegit Apoſtolus.

℣. 16. *Itaque nos*... hinc fit quòd nos Apoſtoli, hac ineffabili charitate preſſi.

Ex hoc, ſcilicet tempore. Gr. ex tunc, id eſt, ex
D quo cœpimus eſſe Chriſti, ſeu nobis mori, & Chriſto vivere. Ex quo cœpimus eſſe Chriſtiani.

Omnia in Chriſto, & propter Chriſtum operatus.

Neminem, id eſt, nihil, nec nos, nec alios carnaliter, ſeu propter nos; aut propter aliquas rationes humanas, aut cognoſcimus, aut diligimus; ſed omnia ſpiritualiter in Chriſto & propter Chriſtum, cui vivimus.

Hæc pars, *ſecundum carnem*, poteſt vel ad ipſum cognoſcentem referri; vel ad cognitum: & puto quòd per utrumque reſpectum vera ſit.

Per primum. nos nobis mortui, Chriſto viventes, non cognoſcimus, nec judicamus, nec diligimus, ſe-
E cundùm carnales, ſeu humanos noſtri cordis affectus; ſed ſecundùm Chriſti ſpiritum.

Qualis vita, talis & operatio: quia ergo carni mortui ſumus; ſecundùm carnem non agimus: quia verò vivimus Chriſti ſpiritu; hinc & ſecundùm eumdem Chriſti ſpiritum agimus, cogitamus & loquimur.

Per ſecundum etiam reſpectum.

Nos nobis mortui, cum Chriſto viventes & reſſuſcitati, carnales in aliis hominibus circumſtantias non attendimus, v. g. quòd Judæi ſint vel gentiles; divites vel pauperes; cognati aut alieni, &c. hæc non conſideramus; nec quemquam propter has carnales & humanas rationes diligimus; ſed ſecundùm charita-

tis

tis ſpiritum omnes diligimus in Chriſto, propter Deum.

Nec noſmetipſos carnali affectu, aut propter carnalia diligimus; utpote nobis & carni mortui, Chriſto ſoli viventes.

Imò nec Chriſtum ipſum, cui ſoli vivimus, ſecundùm carnem, id eſt, aut carnali affectu, aut propter humanos reſpectus, diligimus.

Ipſum Chriſtum ſpiritualiter & divinè tantùm cognoſcit & diligit.

Et ſi cognovimus ſecundùm carnem Chriſtum.... id eſt, primò, ſi Chriſtum nobis præſentem cognovimus, diliximus, eique adhæſimus, ſecundùm carnales, ſeu humanos noſtri cordis affectus; ſicut amicus amicum diligit: at jam talis affectus per Spiritum ſanctum ceſſavit in nobis.

Hoc Apoſtolus in aliorum diſcipulorum perſonâ dicit, ait D. Thomas, carnales erant, & ipſi Chriſto apud eos præſenti, ſecundùm carnalem affectum adhærebant. Vide D. Thomam, qui & D. Auguſtinum citat.

Secundò, ſi Chriſtum aliquando ſecundùm carnales & humanos reſpectus cognovimus & diliximus, v. g. quòd Judæus, noſter affinis & cognatus, vel per alias temporales rationes & circumſtantias: at jam talibus mortui, cum affectu puriori, utpote ſpirituali & Divino æſtimamus, reveremur & adoramus, ut hominem Deum, redemptorem mundi, Deum & Dominum noſtrum; eique ut tali vivimus, ſervimus; & ei ſoli vivendum & ſerviendum ubique prædicamus.

Quale eſſe, talis vita: qualis vita, talis & operatio.

Quale eſt eſſe, tale eſt & vivere; & quale eſt vivere, tale eſt & operari: ſeu, ut dicitur, modum eſſendi ſequitur modus operandi.

Quia ergo Apoſtoli ſibi mortui, Chriſto convivificati, ſpirituales effecti ſunt; ideò & ſpirituales fuerunt in vitâ & in operationibus: ſpiritualiter vixerunt, cogitaverunt, dilexerunt, & omnia ſua operati ſunt.

Hinc ſequela.

Hinc nihil propter ſe, propter ſua commoda, propter ſuum honorem proprium; ſed affectu ſupra omnia creata elevati, & toti in Deum abſorpti, per ipſum, propter ipſum, & in ipſo omnia ſua operabantur.

Hinc itaque verum eſt & concludendum reſtat, *ſi mente excedimus*, id eſt, ſi inſanimus, magnificè loquentes de nobis; *Deo*, & propter Deum inſanimus: illius gloriæ cupidi, cui vivimus; non noſtræ, cui mortui ſumus.

Si ſobrii ſumus, vobis, ſi ſapimus, modeſtè loquentes; *vobis* ſapimus, propter veſtram ſalutem, cui intendimus, nulla in vobis carnalia ſpectantes; nihil carnale à vobis ſperantes, ſed vos ſpiritualiter ſecundum Deum diligentes.

Itaque nobis mortui, non noſtra curamus, nec noſmetipſos prædicamus.

Carni mortui, neminem ſecundùm carnem cognoſcimus aut diligimus; nec quærimus vobis carnaliter placere; nec nos vobis carnaliter commendatos reddere.

Sed Deo viventes, Dei gloriam in omnibus quærimus: Chriſtum, mundi ſalvatorem, ſpiritualiter & Divinè diligentes; ſalutem per Chriſtum mundo datam, & vobis & omnibus, quos in charitate Chriſti diligimus, omni ſtudio procurare ſatagimus.

Et hæc eſt vera Apoſtoli contra pſeudo-Apoſtolorum calumnias defenſio & juſtificatio.

Apoſtolicus agendi modus.

Nec Semetipſum commendavit; nec Corinthiis, aut aliis hominibus carnaliter placere ſtuduit: ſed Dei gloriam & proximorum ſalutem in omnibus ſuis operibus & verbis quæſivit.

A O Divinum agendi modum! Deum in omnibus ſpectare, diligere, intendere; propter Deum, ſalutem proximi omni ſtudio procurare!

Talis fuit Apoſtolorum agendi modus.

Talis & tuus eſſe debet, & de hoc moneris in verſu ſequenti.

Concluſio Apoſtolica.

℣. 17. *Si qua ergo in Chriſto nova creatura: vetera...* Gr. ſi quis in Chriſto, nova creatura: vetera &c. Syr. quiſquis igitur in Chriſto eſt; factus eſt nova creatura.

Concludit Apoſtolus, unumquemque Chriſtianum monens de ſuo ſtatu, & eum ad novitatem vitæ & morum exhortans.

B

Nota ad Intelligentiam.

Ut autem hanc concluſionem meliùs percipias, & textûs connexionem;

Adverte, in ſuperiora reflectens, quòd duo aſſeruit Apoſtolus; & inde duo jam concluſit.

℣. 14. Aſſeruit quòd *Chriſtus pro omnibus mortuus eſt*; hincque collegit: *ergo omnes mortui ſunt*, & conſequenter & nos mortui eramus; ſicque pro me à morte liberando mortuus eſt Chriſtus.

℣. 15. Aſſeruit. ideò *pro omnibus mortuus eſt Chriſtus; ut ii*, qui per ipſum à morte ſunt liberati, & vitam gratiæ poſſident, jam *non ſibi vivant*, ſed Chriſto Redemptori ſuo, qui pro eis mortuus eſt, & reſurrexit.

Talis & noſter eſſe debet.

Hincque ℣. 16. collegit hoc ſibi & ſuis collegis ap-
C plicans, ideò nos Apoſtoli, nobis mortui ſumus; Chriſto ſoli vivimus; ita ut nihil, nec nos, nec alios homines, nec Chriſtum ipſum, niſi ſpiritualiter cognoſcamus aut diligamus.

Hîc autem ℣. 17. hoc idem omnibus baptizatis applicans, & ad omnes Chriſtianos extendens, infert.

Si quis ergo nobiſcum eſt in Chriſto regeneratus, in Chriſtum credens, Chriſtumque profeſſus, hic ſciat ſe novam creaturam. Illi

Vetera tranſierunt. id eſt, veteris & carnalis hominis affectus, cupiditates non ei dominentur: Sciat ſe carni mortuum, nihilque ſecundùm carnem cognoſcat aut diligat.

D *Ecce facta ſunt omnia nova.*

Divinum in Baptiſmo eſſe recepimus.

Sicut illi novum eſſe, ſpirituale ſcilicet & Divinum, in Baptiſmo collatum eſt; Ita ſit illi vita nova, novus vivendi modus, ſpirituales ſint illi ſenſus & affectus.

Carni mortuus & ſibi, Chriſto vivus, ſecundùm Chriſti ſpiritum vivat: ſicut Chriſtus ſurrexit à mortuis; ita & in novitate vitæ ambulet.

Observationes Morales.

Hinç diſcamus primò quòd Chriſtianiſmus, ſeu Eccleſia, mundus eſt novus; quilibet verò Chriſtianus nova per Baptiſmum factus eſt creatura.

Ante Baptiſmum erat in nihilo peccati: ut enim
E ait Divus Auguſtinus, peccatum nihil eſt, & nihil fiunt homines cùm peccant: per Baptiſmum autem ex illo peccati nihilo, tranſit ad eſſe ſupernaturale, & Divinum gratiæ; ex nihilo, ſeu homine nihili, factus eſt filius Dei, Divinæ naturæ conſors.

Ecce nova creatio, & nova creatura.

Divinus ergo debet eſſe noſter agendi modus

Diſcamus ſecundò quòd ſicut novum eſſe in Baptiſmo recepimus, eſſe ſcilicet ſpirituale, ſupernaturale & Divinum; ita & novum agendi modum, ſpiritualem & Divinum, per charitatem nobis in Baptiſmo infuſam?

Nova debet eſſe novæ creaturæ operatio: ſicut

Spiritualis & Divina eſt creatura; ita ſpiritualiter & divinè debet agere.

Vetera nobis tranſierunt. Carni mortui, non ſecundùm carnem debemus vivere; Chriſto convivificati & conreſſuſcitati, ſecundùm Chriſti ſpiritum debemus agere.

Utrumque promiſimus in Baptiſmo. Primum, renuntiantes ſathanæ & operibus ejus, peccatis ſcilicet. Secundum, Deo obedientiam promittentes.

Hinc agnoſce an verè ſis Chriſtianus.

Diſcamus tertiò, quòd in quantùm quis proficit in hoc ſpirituali agendi modo; in tantùm proficit in Chriſtianiſmo.

Tuum ergo conſule modum agendi, & ex eo infer an ſis, & quantùm ſis Chriſtianus.

An carnaliter, an ſpiritualiter agis?

Tunc verè Chriſtianus eris, cùm tu tibi planè mortuus, Chriſto penitùs vixeris, in novitate vitæ ambulans.

Ut ſaltem evadas in poſterum; Perpende primò.

Hoc autem ut in te fiat, immenſam in te Chriſti charitatem frequenter & feriò meditare.

Primò, cum Divo Paulo cogita & perpende, pro me, naturâ iræ filio, & æternæ morti obnoxio, Chriſtus mortuus eſt.

Attende, pro me nihilo: imò qui nihilò ſum minor & pejor; Chriſtus, filius Dei, & Deus, mortuus eſt: Suâ propriâ morte me redemit à morte. O charitas urgens! ô charitas nimia!

Pro bono vix quis audeat mori, & pro me peſſimo, mortuus eſt optimus Filius Dei! pretioſo ſanguine ſuo factus eſt Redemptor meus copioſiſſimus, & ego ineffabili pretio ſum ab eo redemptus.

Emptitius ergo ſum Chriſti ſervus, mancipium ſum Chriſti, totus Chriſti ſum.

Servus non eſt ſuus, ſed domini ſui ſervus. Emptus non eſt ſuus, ſed redemptoris ſui.

Totum ergo me debeo Chriſto, Domino meo, Redemptori meo: omnia ergo mea non ſunt mea; meum eſſe, meum vivere, meum operari, non ſunt mea; ſed ſunt Chriſti, Domini mei, Redemptoris mei.

Hæc omnia, & vitam, & honorem, & opera, & me totum debeo & debui in illius gloriam & honorem impendere, illi eſſe, illi vivere, illi operari debeo & debui.

Quot ergo furta, imò ſacrilegia hactenùs commiſi, ô piiſſime Redemptor meus!

Toties fur & ſacrilegus fui, quoties propter me, propter homines vixi, aut egi, & non propter te. Etenim

Perpende ſecundò.

Secundò perpende. Ideò pro me mortuus eſt Chriſtus, ut non mihi vivam, ſed ei qui pro me mortuus eſt & reſurrexit.

Nota duo in his verbis; & quòd pro te mortuus eſt Chriſtus, & quòd pro te reſurrexit.

Nota & quòd hinc duo à te Chriſtus exigit, ait D. Thomas. Quia pro te mortuus eſt; & tu debes tibi ipſi mori, id eſt, pro Chriſto temetipſum abnegare.

Quia verò pro te Chriſtus reſurrexit; & tu debes ita peccato, veteri vitæ, & tibi ipſi mori, ut reſurgas ad novam Chriſti vitam; ſeu ut Rom. 6. *Quomodò Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam Patris; ita & nos in novitate vitæ ambulemus.*

Tunc ergo verè Chriſtianus ero, cùm mihi ipſi planè mortuus, Chriſto penitus vixero, in novitate vitæ ambulavero.

Hic tuæ gratiæ effectus eſt, ô Spiritus Dei!

Ora denique.

Veni itaque, veni ſancte Spiritus! operare in me, quod in Apoſtolis; da mihi cor novum, mihi mortuum, Chriſto vivum, Deum ſolum amans, & proximum in Deo, & propter Deum diligens; per te ſim nova in Chriſto creatura, ei vivens qui pro me mortuus eſt & reſurrexit.

℣. 18. *Omnia autem ex Deo.*

Syrus hæc jungit cum præcedentibus. & facta ſunt omnia nova à Deo ipſo.

Apoſtolus primum hujus novitatis principium oſtendit Deum, ut ei gratias habeamus.

Omnia autem hæc nova, jam dicta, *à Deo ſunt*, omnium bonorum authore.

Qui nos reconciliavit... qui nos, per peccatum inimicos ſuos, in amicitiam recepit, nobiſque gratiam contulit per Chriſtum; ſeu per Chriſti, mediatoris noſtri ſatisfactionem & merita.

Et dedit nobis miniſterium.... & nos Apoſtolos ſuos, fecit hujus reconciliationis hominibus conferendæ, nuntios & cooperarios: ſeu nobis Apoſtolis ſuis commiſit officium hujus reconciliationis hominum cum Deo, (quam Chriſtus nobis in ſuâ paſſione promeruit) verbo promulgandæ & ſacramentorum adminiſtratione procurandæ.

Reconciliationis miniſterium in quo conſiſtit.

Ad hoc enim reconciliationis miniſterium pertinet, non tantùm prædicandi munus, ſed & poteſtas baptizandi, peccata remittendi, quam Chriſtus in Evangelio ſuis Apoſtolis dedit: hæc autem poteſtas, quam Chriſtus ſuis delegavit Apoſtolis, eſt à Deo.

Data eſt mihi omnis poteſtas... *euntes ergo docete*... *baptizantes*... Matth. 28. 18.

Hujus author, mediator, miniſtri.

Sicut miſit me pater, & ego mitto vos! Joan. 20. Deus itaque noſtræ reconciliationis author; Chriſtus mediator; Apoſtoli verò miniſtri; idem intellige & de Apoſtolorum ſucceſſoribus.

Et hanc ſubordinationem hìc nobis indicat Apoſtolus.

℣. 19. *Quoniam quidem Deus erat in Chriſto*... clariùs explicat duo, quæ in verſiculo præcedenti dixit, ſcilicet, & quòd Deus noſtræ reconciliationis ſit author, quam Chriſtus nobis promeruit; & quòd Deus ſit fons & origo poteſtatis, quam Chriſtus ſuis dedit Apoſtolis.

Quoniam quidem. Gr. ὅτι quia Deus. Syr. quandoquidem Deus eſt, qui per Chriſtum reconciliavit mundum cum majeſtate ſuâ.

D. Chryſoſtomus & cæteri Patres Græci poſt eum, vertunt, ſicut & Syrus, Deus erat reconcilians, ſeu reconciliabat per Chriſtum, & hunc ſenſum Eſtius putat magis congruum.

Multi tamen Latini, tùm antiqui, tùm recentiores intellexerunt, *Deus erat in Chriſto*, ſcilicet, per unitatem eſſentiæ: ſeu, ut ait Ambroſius, pater per id intelligitur eſſe in filio, quòd una eorum ſit ſubſtantia: ibi enim eſt unitas, ubi nulla eſt differentia.

Hocque textu probant unitatem filii cum patre.

Deus ergo noſtræ ſalutis author, *erat in Chriſto* filio ſuo, per unitatem eſſentiæ; erat & in illo, velut in propitiatorio; ibique intuitu meritorum Chriſti, filii ſui, mediatoris noſtri; ad ſingulos ejus actus & ad ſingulas paſſiones, *erat reconcilians ſibi mundum.*

Non reputans... id eſt, non imputans hominibus *delicta ipſorum*, ſed gratis remittens & condonans propter hæc Chriſti merita; quibus ad ſingula momenta, gratiæ juſtificantis infuſionem nobis promeruit.

Et poſuit in nobis... & idem Deus miſericors, & hominibus reconciliari volens, ob dilectum filium ſuum, nobis Apoſtolis ſuis commiſit Evangelium re-

miſſionis peccatorum & reconciliationis ubique prædicandum.

Profunditas Divinæ clementiæ.

O profunditatem clementiæ Divinæ! cùm enim pater filium ſuum legatum miſiſſet, eumque occiſum conſpicatus eſſet ab iis, qui reconciliatione indigerent, neque ſic tamen neglexit homines; verùm *miniſterium reconciliationis*, inquit, nobis Apôſtolis ſuis dedit, ut circumeuntes, legatione fungamur ad eos, qui à Deo defecerunt, eoſque ad eum perducamus. Theophylactus. ℣. 18.

℣. 20. *Pro Chriſto ergo legatione fungimur.*

Ex dictis immediatè in verſiculo præcedente, concludit hîc ad Apoſtolici miniſterii gloriam.

Nos igitur Apoſtoli, vice & loco Chriſti abſentis, in ejuſque munus ſubſtituti, legati ſumus Dei ad homines: & quod Deus pater per Chriſtum hominem antea fecit; nunc per nos, Chriſti vicarios, pergit facere, ita ex D. Chryſoſtomo Theophylactus.

Tanto nimirum in pretio eſt apud Deum hominum genus, ut & filium dederit, idque cum eum mactatum iri exploratum haberet: & veſtrâ causâ nos Apoſtolos crearit: itaque non abs re, omnia propter vos. dixit ſupra.

Tanquam Deo exhortante... Syr. & perinde eſt, ac ſi Deus rogaret vos per nos.

Ne exiſtimetis vos à nobis rogari; Chriſtus ipſe vos rogat; pater ipſe per nos vos orat atque obſecrat. D. Chryſoſtomus.

Quemadmodum per Chriſtum adhortabatur nos pater, ſic & nunc per nos adhortatur, ut ipſi reconciliemini. Theophylactus.

Obſecramus pro Chriſto. Vos & omnes homines rogamus & obſecramus vice & loco Chriſti, cui in hac legatione ſucceſſimus.

Reconciliamini Deo. hoc eſt quod & Chriſtus, & pater ipſe per nos vos obſecrat. *Reconciliamini Deo.*

Mira Divinæ pietatis magnitudo.

O miram pietatis & indulgentiæ, ſive humilitatis magnitudinem! ait Theophylactus, ipſe eſt per nos offenſus, & quaſi deliquerit in nos, per legatos intercedit ut condonent Deo, id eſt, ut cum ipſo redeamus in gratiam.

Redite cum Deo in gratiam. *Credite, pœnitemini,*

A & per Chriſti merita Deo reconciliabimini.

Chriſti paſſio meruit nobis reconciliationem; hæc verò per fidem, per pœnitentiam, per ſacramenta nobis applicatur. Sicque concliantur quod ℣. 19. *Reconciliavit nos ſibi*, & quòd hîc, *reconcliamini Deo*

℣. 21. *Eum qui...* Gr. eum enim. Syr. idem.

Rationem affert, quæ nos moveat ad ſperandam, & quærendam cum fiduciâ noſtram cum Deo reconciliationem.

Tanta fuit in nos miſericordia Dei, ut Filium ſuum, *qui peccatum non noverat.* qui ipſa juſtitia erat. D. Chryſoſtomus & Theophylactus.

Qui nulli unquam peccato fuit obnoxius, imò ſic alienus à peccato, ac ſi illud prorſus ignoraret.

B Quod alienum eſt à conſcientiâ, videtur alienum & à ſcientiâ. ait ex D. Auguſtino Fromondus.

Pro nobis peccatum fecit. id eſt, ut peccatorem & ſceleratiſſimum hominem pro nobis morti tradidit. D. Chryſoſtomus. ſeu noſtri cauſâ mulctavit, quaſi ipſum peccatum eſſet. ſeu quaſi eſſet omnium peccatorum reus, & quaſi peccatum univerſale.

Poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrûm. Iſai. 53. 6.

Agnus Dei qui tollit peccata mundi.

Peccatum ergo *fecit.* id eſt, hoſtiam pro peccatis noſtris.

Chriſtus, ipſamet juſtitia, omnium hominum peccatis onuſtus; verè dicitur *peccatum.* & veriùs quàm, vel hircus emiſſarius, vel aliæ victimæ Judaïcæ, quæ umbræ tantùm Chriſti erant.

C *Ut nos efficeremur juſtitia Dei.* id eſt, juſti ex gratiâ Dei; valdè, perfectè juſti, juſti coram Deo; participes juſtitiæ Dei.

In ipſo. ut ejus membra, vel per ipſius merita.

Ut peccatores juſtificarentur apud Deum in Chriſto. Ambroſius.

Nota cum Divo Anſelmo. Ipſe ergo peccatum, ut nos juſtitia; non noſtra, ſed Dei; non in nobis, ſed in illo; ſicut ipſe peccatum, non ſuum, ſed noſtrum; nec in ſe, ſed in nobis, ſimilitudine carnis peccati, in quâ crucifixus eſt.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 5. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA quinque in Dei judicio terribilia. ℣. 10. & hinc ſequelam, nimirùm coram Deo & hominibus agere ſyncerè. Vide ℣. 11. in commentario.

SECUNDÒ.

Immenſam Chriſti erga nos omnes charitatem ſeriò & ſæpè perpende, de quâ vide ℣. 14. & 15. & hinc ſequelam, ſcilicet ut non nobis ipſis, ſed Chriſto vivamus. Vide commentarium.

TERTIÒ.

Nota, & in praxim redige Chriſtianum agendi modum, de quo verſibus 16. & 17. in commentario.

QUARTÒ.

Notet Dei Miniſter verſus 18. 19. 20. 21. & dum ſacrum exercet miniſterium, ſeu verbum Dei annuntiando, ſeu Sacramenta conferendo, recordetur infinitæ Dei miſericordiæ, in ſuâ cum hominibus reconciliatione.

Attendat ergo tunc quid ſit, & quid agat.

Dei miniſter eſt; ſub Deo, & cum Deo cooperatur in reconciliandis cum eo hominibus.

E Chriſti legatus eſt, Chriſti vicem & locum tenet.

Loquatur & agat igitur ut talis, id eſt, ut Dei cooperarius; ut Chriſti legatus; in ſpiritu Dei, in ſpiritu Chriſti, majori quâ poteſt miſericordiâ & charitate.

Sexti Capitis Analyſis.

TANQUAM Dei legatus, & humana cum Deo reconciliationis miniſter, hortatur Corinthios ut Dei gratiâ, ſuo miniſterio eis collatâ, fideliter reſpondeant: atque preſſiùs ipſos ad id urgeat; monet opportunum eis ſalutis tempus, à Prophetâ prædictum & optatum, adeſſe. ℣. 1. & 2. A

A ℣. 3. ad 11. deſcribit qualiter ipſe & ejus ſocii, hoc ſuo Dei legatorum munere fungantur; quâ vitæ integritate; quâ patientiâ &c. ſicque ſuam pingit vitam verè Apoſtolicam, ut ſe, ſuoſque collegas, contra obtrectantium calumnias juſtificans, ſimul & pſeudoapoſtolorum mollem vitam tacitè carpens, omnibus Evangelii miniſtris, vitæ Apoſtolicæ præbeat exemplar.

℣. 11. Vitâ ſuâ peractâ imagine, hanc de ſe loquendi libertatem excuſaturus, alloquitur Corinthios; aiens os ſuum ad eos patere; quia cor ſuum in eos dilatatum eſt; ſeu ideò eis ſe liberè loqui, quia eos effuſè diligit.

℣. 12. Amicè objurgat, quòd ab illis ipſe minùs diligatur.

℣. 13. Parem poſtulat amoris vicem.

℣. 14. Reſumens legati perſonam & munus, hortatur Corinthios, ut omnem cum infidelibus fugiant periculoſam affinitatem: hujuſque multiplicem reddit rationem, uſque ad hujus B *capitis finem.*

Quod denique concludit, allegans Dei promiſſionem: Quòd ſi feceritis, ero vobis pater, & vos mihi filii.

CAPUT SEXTUM.

Paraphraſis.

DEI itaque voluntatem exequentes, ſimul & veſtræ ſaluti conſulentes, hortamur vos, ne gratiam Dei, in vos noſtro miniſterio collatam, reddatis inutilem.

Ait enim Deus apud Iſaiam 49. 8. in tempore acceptabili exaudivi te, & in die ſalutis ſuccurri tibi. C

En adeſt vobis tempus illud amabile à Deo promiſſum;

En adeſt dies ille acceptiſſimus ſalutis: ne ſinatis fruſtra vobis elabi, ſed veſtram ſalutem ſedulò operemini.

Sic autem hoc noſtro fungimur officio, ut ſollicitè curemus, ne cui ſimus in ullâ re offendiculi occaſio; Ne ullam miniſterio noſtro ſuſcitemus calumniam.

Sed potiùs, ut in quâvis re exhibeamus nos tales, quales par eſt Dei miniſtros eſſe, multùm patientes, in afflictionibus, in neceſſitatibus, in anxietatibus, D

In plagis ferendis, in carceribus, in ſeditionibus tolerandis, in laboribus ſuſtinendis, in vigiliis, in jejuniis.

Exhibemus & nos, ut decet Dei miniſtros, caſtitate, ſcientiâ, animi lenitate, benignitate, Spiritûs ſancti donis, charitate verâ, & non fucatâ.

Syncerâ Evangelicæ veritatis prædicatione, illiuſque per miracula confirmatione;

Armis juſtitiæ, quibus à dextris & à ſiniſtris ita cingimur, ut ſemper & ubique Deo fideles, ſemperque juſti ſimus, E

Sive cùm honor nobis redditur, ſive cùm contemnimur; ſive cùm benè, ſive cùm malè de nobis loquuntur:

Habemur ut impoſtores, & tamen veraces: videmur viles & obſcuri; & de facto ſumus cogniti & clari.

Credimur jamjam morituri, & ope Dei ſervati vivimus; ſæpè corripimur, at Deo ſervante, non occidimur.

Textus.

1. ADJUVANTES autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.

2. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, & in die ſalutis adjuvi te.
Ecce nunc tempus acceptabile;

Ecce nunc dies ſalutis.

3. Nemini dantes ullam offenſionem,

Ut non vituperetur miniſterium noſtrum.

4. Sed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, in multâ patientiâ, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis.

5. In plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis.

6. In caſtitate, in ſcientiâ, in longanimitate, in ſuavitate, in Spiritu ſancto, in charitate non fictâ.

7. In verbo veritatis, in virtute Dei,

Per arma juſtitiæ à dextris & à ſiniſtris.

8. Per glóriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam:

Ut ſeductores & veraces, ſicut qui ignoti, & cogniti.

9. Quaſi morientes & ecce vivimus; ut caſtigati, & non mortificati:

10. Quaſi

A

10. Quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes;

Ob tot mala quæ patimur, triſtes videmur, & tamen in Domino ſemper gaudemus interiùs;

Sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes.

Pauperes putamur, & tamen multos locupletamus; nihil habere videmur, & omnia in Chriſto poſſidemus.

11. Os noſtrum patet ad vos, ô Corinthii, cor noſtrum dilatatum eſt.

Ore libero & patenti, vobis, ô Corinthii, loquor, quia cor noſtrum erga vos dilatatum & expanſum eſt.

12. Non anguſtiamini in nobis;

Et quia cor noſtrum in vos dilatatum eſt; hinc non exiguum, ſed ſpatioſum in nobis locum poſſidetis.

Anguſtiamini autem in viſceribus veſtris.

E contra cor veſtrum erga nos anguſtum eſt; ideò & veſter erga nos affectus eſt tenuis.

B

13. Eamdem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico: dilatamini vos.

Viciſſim & vos, tanquam filiis loquor, dilatate corda veſtra, ut parem nobis reddatis affectum.

14. Nolite jugum ducere cum infidelibus: quæ enim participatio juſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras?

Ne eodem cum infidelibus jugo jungamini: quæ enim coovenientia juſtitiæ cum iniquitate? quid commune habet lux cum tenebris?

15. Quæ autem conventio Chriſti ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli?

Quæ concordia Chriſto cum Belial? quid commune habent fidelis & infidelis?

16. Qui autem conſenſus templo Dei cum idolis? vos enim eſtis templum Dei vivi, ſicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.

Quæ congruentia templo Dei cum idolis dæmoniorum? vos enim eſtis templum Dei viventis, ſicut teſtatur ipſe Deus in Scripturis, dicens: Inhabitabo in illis, & in illis inambulabo; & ero illorum Deus,
C
& ipſi viciſſim erunt populus mihi dicatus.

17. Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus; & immundum ne tetigeritis.

Quapropter exite de medio profanorum, & vos ab illorum commercio ſeparate; & illorum immunditiis non inquinemini, dicit Dominus.

18. Et ego recipiam vos, & ero vobiš in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.

Quod ſi feceritis, ego vos recipiam, & ero vobis pater, & vos mihi filii & filiæ eritis, dicit Dominus omnipotens.

Commentarius in Caput Sextum.

℣. 1. ADJUVANTES *autem*... Gr. cooperantes. Deo ſcilicet, cujus miniſtri, legatique ſumus, ut in fine cap. 5. dictum eſt.

Exhortamur. Syr. Obſecramus vos, ne inanis fiat in vobis gratia Dei, quam recepiſtis.

Quid gratia Dei, de quâ hic?

Gratia Dei, hîc generale eſt beneficium reconciliationis mundi per Chriſtum, de quo in fine. cap. 5. Sed ſub illo comprehenduntur gratiæ particulares, quas Chriſtus nobis promeruit, & quas Deus nobis dat ad hoc generale beneficium aſſequendum; ſeu ut illius fiamus participes.

Hîc igitur Apoſtolus ſuo legati munere fungens apud Corinthios, ait;

Nos Dei legati, ut cum Deo ad veſtræ reconciliationis opus perficiendum, noſtræ prædicationis miniſterio cooperemur; *hortamur vos* & obſecramus, *ne gratiam Dei*, in vos, noſtro miniſterio collatam, reddaris inutilem.

Quis eam in vacuum recipit?

Gratia Dei eſt remiſſio peccatorum, quam in vacuum recipit, quiſquis in bonis operibus ſe poſtea non exercet, ait D. Anſelmus.

Gratia Dei eſt facultas bene operandi, conceſſa Divinitùs homini, de quâ dicitur, *ſine me nihil poteſtis facere*; quam in vacuum recipit, qui cum Dei gratiâ non laborat, nec adjungit ſtudium ſuum, ut poſſit Dei præcepta, ipſo adjutore implere, idem Divus Anſelmus.

D

Inutilis ergo redditur noſtra cum Deo reconciliatio, ſi in reconciliationis ſtatu non perſeveramus, ſed poſt juſtificationem noſtram placatum Deum offendimus.

Inutilis redditur noſtra ad fidem vocatio, ſi à fide ſuſceptâ recedimus; aut ſi juxta fidem non vivimus, noſtraque fides per dilectionem non operatur.

Fides ſine operibus mortua eſt. inutilis ergo & vacua.

Inutilis redditur & quælibet Dei gratia, ſi cum eâ non laboramus, ſi ad opus non redigitur.

Quot ergo, quibus inutilis gratia Dei?

Heu quot Chriſtianis & gratia Chriſti, & Chriſtus ipſe, ſubſtantialis Dei gratia, redditur inutilis! quot ergo quibus dici poteſt: *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.*

℣. 2. *Ait enim*... Deus apud Iſaiam Prophetam 49. 8.

E

Ut Corinthios urgeat ad fideliter Divinæ gratiæ reſpondendum, & ad ſuæ ſalutis opus, cum Dei adjutorio, attentè & ſedulò perficiendum; monet eos, quòd adſit illis tempus opportunum gratiæ, à Prophetis optatum & prædictum; & hortatur conſequenter, ut eo utantur benè.

Explicatio prophetiæ.

Ait Pater æternus Filio ſuo, in cruce pro ſalute hominum patienti, & deprecanti; tempore accepta-

bili, placabili, exaudivi te; & in die ſalutis, ſeu quâ ſalutem hominum operabaris, adjuvi te.

Chriſtus in cruce anxiatus eſt pro nobis, flevit, oravit, Deus illum exaudivit *pro ſuâ reverentiâ*, cique promiſit pro nobis auxilia gratiæ.

Hoc prævidit, & prædixit Iſaias citatis verbis, ubi præteritum ponitur pro futuro, more prophetico, ob eventûs certitudinem.

Adeſt ergo prædictio temporis & gratiæ ob Chriſti merita futuri, ab Iſaia facta.

Hanc autem prædictionem D. Paulus dicit nunc impletam.

Ecce nunc tempus acceptabile. adeſt nobis tempus illud amabile, & cum omni gaudio & exultatione acceptandum.

Chriſtianiſmus dies eſt, & dies ſalutis. Quare?

Ecce nunc dies ſalutis. Syr. dies vitæ.

Jam illuceſcit vobis dies ille acceptiſſimus ſalutis, dieſque vitæ. Ne ſinatis ergo fruſtra vobis elabi, ſed eo ſalutem ſedulò operamini.

Tempus ante Chriſtum, non fuit dies, ſed nox, ait D. Thomas: quia tunc umbræ tantùm & tenebræ.

Tempus autem Chriſti dies eſt, ob luminis abundantiam.

Ante Chriſtum non erat ſalus, quia nullus ad finem ſalutis, ſeu ad viſionem Dei perveniebat, ait D. Thomas.

Tempus autem Chriſti dies eſt, & dies ſalutis; quia ex quo nata eſt ſalus in mundo, homo ſalutem aſſequitur.

C

Tempus ergo gratiæ, quod incepit à paſſione Domini, dies eſt, ob lumen; & dies ſalutis, quia ad ſalutem pervenitur.

In Chriſtianiſmo itaque naſci, quanta gratia? Quomodò huic reſpondendum.

Perpende hic & penetra hanc Dei in te miſericordiam, quòd in tempore Chriſti, in tempore gratiæ, & in die ſalutis & vitæ; & in medio Chriſtianiſmo, natus ſis. *Non fecit taliter omni nationi.*

Huic ergo inæſtimabili miſericordiæ reſponde; animi tui continuâ in Deum gratitudine; cordis tui erga Divinam gratiam aſſiduâ fidelitate; hujus pretioſi temporis uſu ſancto & legitimo.

Ora, lege, vigila, labora, tempus ſic imple, ut nulla dies in tè reperiatur vacua.

Tempus eſt exauditionis; ora: tempus eſt auxilii, labora, bonis operibus vaca; Divino fretus auxilio. Dum dies eſt, operare. *Venit enim nox, quando nemo poteſt operari.* Joan. 9. 4. *Adhuc modicum.... lumen in vobis eſt; ambulate dum lucem habetis*, ut *non vos tenebræ comprehendant.* Joan. 12. 35.

D

℣. 3. *Nemini dantes ullam offenſionem...* Gr. nullam in ullo dantes offenſionem. refertur hic verſus ad primum, *exhortamur, nemini dantes.* Itaque verſus ſecundus per parentheſim legendus, & ſenſus eſt.

Exhortamur vos, Deo quidem cooperantes, ſed & ſollicitè curantes, ne cui hominum ſimus in ullâ re offendiculi occaſio. *ut non vituperetur...* Syr. ne ſit nævus in miniſterio noſtro.

Seu, ut nullam in ullâ re ſuſcitemus miniſterio noſtro calumniam.

Vitia miniſtri in miniſterium redundant.

Miniſtrorum vitia in ipſum miniſterium redundant. Nam, ut ait S. Gregorius, cujus vita deſpicitur, reſtat ut prædicatio ejus contemnatur.

E

Hinc famoſus & publicus peccator prædicando peccat, ait D. Thomas.

Notanda ad Intelligentiam.

Ad clariorem horum & ſequentium verſuum intelligentiam.

Nota quòd ab hoc tertio verſiculo uſque ad undecimum deſcribit Apoſtolus qualiter ipſe & ejus collegæ ſuo legati munere fungantur, quâ vitæ integritate, quo exemplo, quantâ patientiâ, &c.

Mens Apoſtoli.

Vivam ergo nobis dat imaginem vitæ verè Apoſtolicæ, & hac ſuæ vitæ imagine tria ſimul præſtat.

Primò, ſe, ſuoſque collegas tacitè laudat & defendit contra calumnias pſeudo-Apoſtolorum.

Secundo, horum mollitiem, & alia vitia Apoſtolorum virtutibus oppoſita, tacitè & indirectè notat.

Tertiò, omnes quidem fideles, at præſertim omnes Evangelii præcones hortatur ad ſui & ad ſuorum ſociorum imitationem.

Qualis eſſe debeat vita miniſtri Evangelici.

Docet ergo omnes Evangelii miniſtros modum, quo ſuum debeant officium peragere.

Primò, ſit in omnibus irreprehenſibilis.

Primò, vita præconis Evangelici ſit in omnibus irreprehenſibilis, nullam in ullo detoffenſionem. *ne vituperetur miniſterium.*

B

℣. 4. *Sed in omnibus*, id eſt, ſed potiùs in quavis re.

Imò & laudabilis.

Exhibeamus. Gr. exhibentes, vel commendantes, *noſmetipſos ſicut Dei miniſtros...* id eſt, tales, quales decet eſſe Dei miniſtros.

Secundò, omnium virtutum ſit exemplar.

In multâ patientiâ. non unius, aut alterius, ſed in multâ plurimorum malorum patientiâ.

Bonorum omnium fundamentum in patientiâ poſuit, ait D. Chryſoſtomus.

Secundò ſit multùm, ſeu omnium malorum patiens.

Apoſtolicæ præſertim vitæ fundamentum, patientia.

Tertiò, ſint multùm patientes.

In tribulationibus.

Quod in genere dixit *in multâ patientiâ*; nunc exponit in ſpecie; ſeu mala quæ tolerat in novem claſſes diſtribuit. *in tribulationibus*, ſeu preſſuris vulgaribus. *in neceſſitatibus*, gravibus, urgentibus. *in anguſtiis*, difficillimis, ſeu graviſſimis.

℣. 5. *In plagis.* verberibus per flagella, per lapides, de quibus cap. 11.

Carceribus. vincula, cuſtodiæ, loci tenebroſi & fœtentes.

In ſeditionibus. ſeu tumultibus populorum in nos, D. Chryſoſtomus in inſtabilitatibus. ſic exagitati ut nullibi conſiſtendi ſit nobis poteſtas.

In laboribus. intellige labores, quot huc & illuc Evangelii cauſâ curſando ſuſtinuit; & eos labores, quos ad victum ſibi comparandum, etiam voluntariè aſſumpſit.

Vigiliis. in docendo & laborando.

Jejuniis. tùm neceſſariis, ob rerum inopiam; tùm voluntariis, mortificationis gratiâ: ſic enim ea ſuſtinebat, quæ publici erant onera miniſterii; ut non omitteret privatæ abſtinentiæ opera.

Hæc ſunt mala, quæ Paulus Evangelii cauſâ pertulit; & in quibus Evangelicus præco debet multâ patientiâ ſe dignum Dei miniſtrum exhibere.

Tertiò, ſit omnium bonorum, ſeu virtutum cultor.

℣. 6. *In caſtitate...* ſubſequuntur bona, quæ Paulus in ſuo officio peragendo exercuit; ſeu virtutes, quibus ſuum ornavit Apoſtolatum.

Hîcque docet Apoſtolicum virum, quòd ſicut omnium malorum debet eſſe patiens: ſic & omnium bonorum debet eſſe ferax.

In caſtitate. mentis & corporis.

Caſtitas eſt præcipuum ſacerdotis & Evangelici miniſtri ornamentum, ait S. Bernardus epiſt. 42. quod eum dilectum Deo & hominibus facit.

È contra impuritas reddit illum contemptibilem.

Nota de caſtitate.

Virginitas & caſtitas eſt veræ Eccleſiæ nota, ait Cornelius à lapide; ſolis Catholicis, Dei gratiâ, poſſibilis; hæreticis impoſſibilis, apud quos non eſt invenire virgines, nec miniſtros cælibes.

In ſcientiâ. ſcilicet fidei & ſacræ Scripturæ.

In longanimitate. ſeu animi lenitate adversùs eos qui ipſum offendebant.

In ſuavitate. ſeu benignitate erga omnes.

In Spiritu ſancto. donis Spiritûs ſancti inſtructi

In charitate non fictâ. ſed verâ & effectivâ, id eſt, non ſolùm verbis & vultu, affectum exhibentes, ſed & factis diligentes proximum.

Hæ ſunt virtutes hominem Apoſtolicum commendantes, & quas Paulus ſuo nos docet exemplo.

Apoſtolicus modus functiones Evangelicas exercendi.

℣. 7. *In verbo veritatis...* hîc nobis indicat modum, quo ſuas exercebat functiones Evangelicas; & ſe Dei miniſtrum exhibebat.

In verbo... ſyncerè Evangelicas veritates prædicando.

In virtute Dei. miraculis, potentiâ Dei factis, illas confirmando.

Per arma juſtitiæ & ſanctitatis, à dextris & à ſiniſtris. Gr. dextris & ſiniſtris. Syr. tam in dexterâ, quam in ſiniſtrâ, id eſt, quibus tam à dextris quam à ſiniſtris cingimur, & utrâque manu pugnamus & vincimus, in proſperis & in adverſis: ita ut nec his frangamur, nec extollamur in illis.

Quaſi diceret, ſemper iidem, ſemper & ubique Deo fideles & juſti, & in gloriâ & in contemptu; & in maledictis & in laudibus.

℣. 8. *Per gloriam & ignobilitatem.... per infamiam...* ſeu, cùm nobis honor redditur: ſeu, cùm contemnimur: ſive benè, ſive malè de nobis loquantur.

Dextra juſtorum ſunt gloria, bona fama, quòd veraces habeantur, quòd cognoſcantur, &c.

Siniſtra verò quòd ignobiles & infames habentur, quòd ſeductores putantur, quòd ignorantur, &c.

Sed milites Chriſti per arma juſtitiæ à dextris & à ſiniſtris muniti debent incedere; ut hinc & inde diabolum expugnantes, & in proſperis timeant, & in adverſis confidant. S. Anſelmus.

In gloriâ non ſuperbiant; in infamiâ non ſint puſillanimes, ut juſtitiam derelinquant, ex D. Thoma.

Omnibus itaque ad Dei gloriam & proximi ſalutem utatur homo Evangelicus.

Ut ſeductores, id eſt, habemur impoſtores; & tamen revera ſumus veraces, ſeu veridici.

Sicut qui ignoti, id eſt, multis videmur ignoti, viles, obſcuri & contemptibiles: & tamen de facto ſumus ubique cogniti, & in pretio habiti apud fideles & probos.

℣. 9. *Quaſi morientes,* id eſt, credimur jamjam morituri, & Dei ope ſervati vivimus.

Ut caſtigati, id eſt, ſæpè à magiſtratibus correpti, flagellis cæſi, at Deo moderante, non occidimur.

℣. 10. *Quaſi triſtes,* id eſt, ob tot mala, quæ patimur, mœrore videmur affecti; & tamen in Domino ſemper gaudemus: quia noſter interior homo renovatur, cap. ℣. 4. 16. propter ſpem retributionis æternæ.

Apoſtolicæ patientiæ perfectio.

Hæc eſt Apoſtolicæ patientiæ perfectio, gaudere in adverſis. *ibant gaudentes à conſpectu...*

Sicut egentes... pauperes putamur. Et revera nihil habemus: omnibus enim renuntiavimus; & tamen alios locupletamus, non ſpiritualibus tantùm divitiis, ſed & temporalibus, per eleemoſynas, quas eis procuramus.

Tanquam nihil habentes. omnia quippe propter Chriſtum, cum ipſo etiam habendi deſiderio dimiſerant, ut ait S. Gregorius hom. 5. in Evangel.

Omnibus ergo temporalibus bonis, quibus renuntiavimus, videmur exuti; & revera ſumus exuti, quoad dominium.

A *Et omnia poſſidentes.* & Divinâ providentiâ nobis ubique neceſſaria ſuppeditante; quoad uſum, quaſi omnia poſſidemus, & quaſi omnia forent noſtra.

Neceſſaria, Deo ſuppeditante, ubique reperimus; nec plura volumus; hinc perinde contenti ſumus, & magis, quàm ſi de facto omnia poſſideremus.

Evangelicæ paupertatis prærogativa.

Hæc eſt Evangelicæ paupertatis prærogativa, nihil habere, nihil velle, omnia contemnere propter Chriſtum.

Et in Chriſto omnia poſſidere.

Primò, per interiorem cordis magnitudinem, ait D. Thomas: quâ ſcilicet Evangelicus pauper omnibus terrenis major & ſuperior, omnium verè Dominus eſt.

Secundò, per Divinam providentiam, quæ centuplum à Chriſto promiſſum, pauperi Evangelico ſup-

B pedirans, ipſum quoad uſum facit ditiorem, quàm ſi omnia ſua poſſideret; imò & intùs facit hilariorem & pacatiorem, quàm ſi revera omnia omninò poſſideret.

Hoc experiebatur pauperrimus Franciſcus cùm noctes integras inſumeret, repetendo & interiùs guſtando. Deus & omnia. Deus meus & omnia.

Deum ipſum, omne bonum, & omnium rerum Dominum, poſſidebat.

Obſarvatio Moralis.

Apoſtolici viri idæa.

Hæc omnia ſupradicta de ſe, ſuiſque ſimilibus locutus eſt Apoſtolus, ut omnes fideles ad ea toleranda, vel agenda exhortetur, ait D. Anſelmus.

C At præſertim ut viris Evangelicis Apoſtolicæ vitæ normam præbeat & exemplar.

Sint multùm patientes in tribulationibus, ℣. 4. ſint omnium virtutum cultores, caſti, benigni, ℣. 6. prædicent ſyncerè, Dei virtute freti, ℣. 7.

Armis juſtitiæ hinc & hinc cingantur, quibus pugnent & vincant & in proſperis & in adverſis; Deique regnum in omnibus & per omnia promoveant. ℣. 7. 8. &c. Talibus ſe Dei miniſtros exhibebunt.

℣. 11. *Os noſtrum patet ad vos...*

Factâ enumeratione malorum, quæ in ſuo legati munere peragendo patitur; & bonorum, quæ in eadem functione exercet: Corinthios alloquitur, ſeſe

D apud eos excuſaturus de hac ſuâ loquendi & cor ſuum aperiendi fiduciâ.

Verè paterna D. Pauli charitas.

Os noſtrum.... apertè & liberè vobis loquor: quia ſcilicet cor noſtrum erga vos expanſum eſt & dilatatum. quaſi diceret:

Quia vos ardentiſſimè diligo, ideò & vobis apertiſſimè loquor: ſeu ut cap. 7. ℣. 4. dicet. *Multa mihi fiducia.*

℣. 12. *Non anguſtiamini...* hoc ſequitur ex proximè dictis: quia cor noſtrum dilatatum eſt; ideò non exiguum, ſed ſpatioſum locum habetis in nobis.

Loquitur de corde, quaſi de domicilio. Spatioſè ha-

E bitaris in cordibus noſtris.

Anguſtiamini autem in viſceribus veſtris, id eſt, in corde veſtro.

Amanter objurgat eos, quòd non ita redament eum, quaſi diceret, cor veſtrum anguſtum eſt erga nos; & non dilatatum: ideò non ſpatioſum, ſed exiguum locum habemus in eo; ſeu tenuis eſt veſter affectus in nos.

Filios amat, & ab eis vult amari.

Non eſt de corde veſtro, ſicut de noſtro; nec de veſtro in nos affectu, ſicut de noſtro in vos.

℣. 13. *Eamdem autem habentes....* Gr. at eamdem compenſationem (ut natis dico) dilatamini &

vos… ſubauditur [illegible] ſecundùm eamdem compen- A
ſationem, amoris, ſcilicet.

Syr. cæterùm tanquam filiis dico, compenſate mihi uſuras meas, quæ ſunt apud vos, & dilatate charitatem veſtram erga me.

Id eſt, parem nobis amoris vicem reddentes, loquor ut filiis, dilatate & vos corda veſtra; ſeu nos effusè diligite, ſicut & vus effusè diligimus.

Sic amet prælatus & ſtudeat amari. amet, non dominetur: ametur, non timeatur.

℣. 14. *Nolite jugum*…. factâ hac charitatis digreſſione, quâ primò, Corinthiis dixit quòd de ſe lo-
quatur, non ex philautiâ, ſeu amore ſui; ſed ex ami- B
citiâ, ſeu illorum amore; ſecundò, ſummam erga eos indicavit charitatem ſuam, ut eos tanquam ſui parùm ſtudioſos, amanter objurgaret; ubi eorum corda reaccendit, tranſit ad aliam rem, ſed eis, non ſibi neceſſariam.

Reſumens ergo perſonam & munus legati Divini, monet eos omnem cum infidelibus affinitatem fugere.

Ne jungamini eodem jugo cum infidelibus.

Hîc prohibetur omnis arcta cum infidelibus ſocietas, ex quâ oritur periculum communicandi cum eorum infidelitate, vitiis & moribus: at præſertim prohibetur cum eis matrimonium, quæ eſt intima & arctiſſima ſocietas.

In primis tamen ſex Eccleſiæ ſæculis tolerata ſunt Chriſtianorum cum infidelibus matrimonia: & in Concilio Tuletano 4. anno 634. Imparitas cultûs facta eſt impedimentum dirimens.

Hujus prohibitionis duas affert rationes.

Primam deſumit ex inæqualitate & incompatibilitate partium; quarum una, juſtitia, lux, Chriſtus, fidelis, templum Dei: altera iniquitas, tenebræ, Belial, infidelis, idolum: res inter ſe incompatibiles.

℣. 16. *Qui autem conſenſus.*

Probat quòd Chriſtiani ſint templum Dei: idque probat ex Levit. 26. 12. ad litteram hic locus eſt de tabernaculo, ſeu templo portatili; ſed allegoricè intelligitur de animâ juſti, quæ eſt quoddam Dei mobile templum.

℣. 17. *Propter quòd exite*…

Secundam rationem deſumit ex præcepto apud Iſai. 52. 11. de fugiendis Babyloniis & eorum immunditiis; quòd hîc adaptat. Si hoc Deus Judæis præcepit; quantò magis & Chriſtianis, qui ſunt Judæis multò ſanctiores.

℣. 18. *Et ego recipiam vos.* Jeremiæ. 31. 1. & 9. in paternam amicitiam.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite ſexto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

OMNIS & quilibet Chriſtianus attendat ad infinitam Dei in illum miſericordiam, quâ res ab æterno ſic ordinavit, ut in tempore Chriſti, & in medio Chriſtianiſmi naſceretur.

Tempus Chriſti, Chriſtianiſmus, tempus eſt gratiæ, dies eſt ſalutis & æternæ vitæ.

In hoc ergo tempore naſci, quanta gratia? Vide ℣. 2.

Quomodò huic gratiæ debeamus reſpondere; vide ibidem.

Caveamus ne in vacuum tantam gratiam receperimus. ℣. 1.

Quis in vacuum eam recipiat. ℣. 1.

SECUNDÒ.

Omnis Dei miniſter à D. Paulo diſcat qualis eſſe debeat.

Quæ vitia fugere, ℣. 3.

Quas virtutes ſectari, ℣. 4. 5. 6.

Qualiter ſuum peragere miniſterium, ℣. 7. 8. 9.

Apoſtolicum autem vivendi modum ita legat in verſibus 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. ut ſuum cum illo comparans, pudore afficiatur, ſuumque corrigat.

TERTIÒ.

Omnis Prælatus & Paſtor diſcat à Divo Paulo paterna in ſuos ſubditos habere viſcera; illos diligant ut filios, & ab eis amari velint ut patres, ℣. 11. 12. 13.

Analyſis

Analyſis Capitis Septimi.

℣. 1. EX Dei promiſsione nobis in fine Capitis ſexti factâ, quòd Dei templa, imò filii ſimus; concludit Apoſtolus quòd omnem debemus horrere corporis & animæ immunditiam: & è contra debemus omni ſtudere ſanctitati, noſtram ſanctificationem in Baptiſmo inchoatam perficientes per bona opera, in filiali timore Dei facta.

℣. 2. Paucis multa conficit: ad ſuam enim apologiam rediens, Corinthios rogat, ut eum in ſuo corde collocent, ſeu in amicitiam recipiant.

Modeſtè autem ſupprimens ingentia, quæ in eos contulit beneficia, ob quæ meritò poſſet eorum amicitiam exigere; ipſis tantùm allegat, quòd nulli eorum fecerit injuriam, neminem corruperit, neminem fraudaverit: quibus verbis pſeudoapoſtolorum vitia notans, indicat Corinthiis, quòd ſe potiùs quàm illos debeant diligere.

℣. 3. & 4. Mirâ charitatis arte, tria ſimul præſtat.

Primò, lenit quod ℣. 2. dixit;

Secundò, ſibi conciliat amicitiam, quam poſtulat, cordis ſui in Corinthios effuſione.

A *Tertiò, ſibi tranſitum parat ad id quod dicturus eſt de gaudio, quod ex eorum emendatione percepit.*

℣. 5. Antequam hoc ſuum gaudium explicet; exaggerat mala quæ recens in Macedoniâ paſſus eſt, intùs & foris. Magna fuit tribulatio: at majus gaudium.

Primò, ob adventum Titi, Paulo chariſsimi, ℣. 6.

Secundò, ob conſolationem, quam Titus habuit apud Corinthios ex eorum pœnitentiâ, & quam Paulo communicavit, hanc eorum illi referens pœnitentiam, ℣. 7. B

Hinc ℣. 8. & 9. Paulum non pœnitet ſcripſiſſe; imò Paulus gaudet, non de Corinthiorum triſtitiâ, ſed de eorum pœnitentiâ, quia ſecundum Deum.

℣. 10. 11. &c. Hujus ſalutaris pœnitentiæ ſigna & effectus refert: propter quæ conſolatur Paulus; ipſius conſolatio augetur Titi conſolatione.

℣. 15. & 16. Titus Corinthios teneriùs diligit; & de ipſis gaudet Paulus, quòd optima quaque poteſt inpoſterum ab illis expectare.

Caput Septimum.

Textus.

1. HAs ergo habentes promiſſiones, chariſſimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritûs, perficientes ſanctificationem in timore Dei.

2. Capite nos.

Neminem læſimus; neminem corrupimus, neminem circumvenimus. D

3. Non ad condemnationem veſtram dico; prædiximus enim quòd in cordibus noſtris eſtis, ad conmoriendum, & ad convivendum.

4. Multa mihi fiducia eſt apud vos;

Multa mihi gloriatio pro vobis;

Repletus ſum conſolatione, ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtrâ. E

5. Nam & cùm veniſſemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra: ſed omnem tribulationem paſſi ſumus: foris pugnæ, intùs timores.

6. Sed qui conſolatur humiles, conſo-

Paraphraſis.

IGITUR, ut tam præclaris digni ſimus promiſſionibus, mundemus nos ab omni ſorde carnis, ab omni labe mentis: ſanctitatem in Baptiſmo acceptam, per caſtum Dei timorem, in nobis perficientes.

Amate nos, & in veſtris cordibus collocate.

Neminem læſimus, neminem falſâ doctrinâ corrupimus, nihil à quopiam extorſimus; veſtrâ ergo amicitiâ non ſumus indigniores; quàm qui talia perpetrant apud vos.

Hæc non dico, vos condemnans, ſed vos diligens; etenim, ut jam dixi vobis, vos eſtis in cordibus noſtris, ſicque vos diligimus, ut æquè parati ſimus pro vobis & vobiſcum mori, ac vivere.

Vobis liberè loquor, quia magna mihi fiducia in vobis,

Magna mihi & frequens apud alios de vobis, tanquam mihi addictis, gloriatio:

Repletus ſum ob vos conſolatione; imò abundo & ſuperabundo gaudio; ita ut omnium tribulationum noſtrarum moleſtiam ſuperet, illiuſque ſenſum in nobis extinguat hoc de vobis gaudium.

Non ſine cauſâ tribulationes commemoro. Etenim cùm in Macedoniam veniſſemus, nulla corpori noſtro data eſt à laboribus relaxatio: ſed undique preſſi ſumus; foris, apertis perſecutionibus, intùs, timoribus malorum, quibus erat præcavendum.

Sed Deus, afflictorum & maximè humilium con-

ſolator, nos conſolatus eſt per adventum Titi, nobis charisſimi, & tamdiu à nobis expectati.

A latus eſt nos Deus in adventu Titi.

Non ſolùm autem per adventum Titi nos Deus conſolatus eſt; ſed etiam per conſolationem, quam Titus ipſe à vobis recepit, & quam in nos refudit,

7. Non ſolùm autem in adventu ejus, ſed etiam in conſolatione, quâ conſolatus eſt in vobis,

Referens nobis veſtrum vos emendandi deſiderium;

Referens nobis veſtrum deſiderium,

Veſtrum de peccatis veſtris fletum & dolorem;

Veſtrum fletum,

Ferventem veſtrum erga me amorem, zelumque me tuendi contra obtrectatores: ita ut his auditis, magis gaviſus ſim, quàm antea fueram contriſtatus de veſtrâ mœſtitudine.

Veſtram æmulationem pro me, ita ut magis gauderem.

Certè etſi vos contriſtavi per priorem epiſtolam meam, cognito nunc hujus triſtitiæ fructu, non me pœnitet: quamquam antea pœnituerit; quia videbam quòd epiſtola illa magnam vobis intulerat triſtitiam, licèt ad horam tantùm duraturam.

8. Quoniam etſi contriſtavi vos in Epi-
B ſtolâ, non me pœnitet: Etſi pœniteret, videns quòd Epiſtola illa (etſi ad horam) vos contriſtavit.

Nunc gaudeo, non quia mœſti fuiſtis; ſed quia per mœſtitiam illam perveniſtis ad pœnitentiam: contriſtati enim eſtis ob offenſam Dei, unde meliores effecti eſtis; tantùm abeſt ut ullum à nobis detrimentum paſſi ſitis.

9. Nunc gaudeo, non quia contriſtati eſtis; ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam: contriſtati enim eſtis ſecundùm Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis.

Illa enim triſtitia quæ ex amore Dei eſt, & Deo placita, parit pœnitentiam ſtabilem & ſalutarem; triſtitia verò quæ ex amore ſæculi eſt, mortem gignit æternam.

10. Quæ enim ſecundùm Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſæculi autem triſtitia mortem operatur.

Ecce hoc ipſum in vobis videre eſt; etenim hæc veſtra ſecundùm Deum triſtitia, quantam in vobis peperit ſollicitudinem? non ſolùm, ſed & ſatisfactionem, quâ voſmetipſos purgaſtis;

C 11. Ecce enim hoc ipſum, ſecundùm Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſollicitudinem, ſed defenſionem,

Non ſolùm, ſed & indignationem adverſùs inceſtuoſum;

Sed indignationem,

Non ſolùm, ſed & timorem, ne quid tale deinceps contingat;

Sed timorem,

Non ſolùm, ſed & deſiderium Deo ſatisfaciendi;

Sed deſiderium,

Non ſolùm, ſed & zelum & ardorem in flagitioſos;

Sed æmulationem,

Non ſolùm, ſed & vindictam, quâ puniſtis ſceleratum;

Sed vindictam:

Uno verbo, his omnibus declaraſtis vos puros & inſontes eſſe in hoc negotio.

In omnibus exhibuiſtis vos incontaminatos eſſe negotio.

Proinde quod vobis hac de re ſcripſi, non ſcripſi ejus tantùm gratiâ, qui peccaverat, ut ejus ſaluti conſulerem;

D 12. Igitur, etſi ſcripſi vobis, non propter eum, qui fecit injuriam,

Nec propter eum in quem peccatum eſt, ut ſatisfactionem illi providerem:

Nec propter eum, qui paſſus eſt,

Sed etiam & præcipuè, ut meam erga vos omnes coram Deo paſtoralem ſollicitudinem manifeſtarem; ne ſcilicet unius aut alterius lues totam Eccleſiam inficeret.

Sed ad manifeſtandam ſollicitudinem noſtram, quam habemus pro vobis coram Deo.

Idcircò, cognito ſucceſſu, conſolationem accepimus;

13. Ideò conſolati ſumus:

At hæc noſtra conſolatio accrevit, fuitque multò uberior ob gaudium Titi; ſeu quod à vobis Titus ſecum attulit, mihique communicavit;

In conſolatione autem noſtrâ abundantiùs magis gaviſi ſumus ſuper gaudio Titi,

Ex eo quòd per vos omnes recreatus fuerit animus ejus.

E Quia refectus eſt ſpiritus ejus ab omnibus vobis.

Unde fit, ut ſi quid Tito, de veſtro in me affectu glorians dixi; non ſim pudefactus: ſed ſicut quæcumque vobis dixi, vera comperiſtis; ſic & Titus vera comperit, quæ ipſi dixeram glorians de vobis.

14. Et ſi quid apud illum de vobis gloriatus ſum, non ſum confuſus: ſed ſicut omnia vobis in veritate locuti ſumus; ita & gloriatio noſtra, quæ fuit ad Titum, veritas facta eſt.

Hinc & amor illius in vos major & tenerior eſt, dum recordatur quâ promptitudine illi, mandata mea perferenti, obedivistis; quantâ cum reverentiâ

15. Et viſcera ejus abundantiùs in vobis ſunt; reminiſcentis omnium veſtrûm obedientiam: quomodò cum timore & tremo-

re excepiſtis illum.

16. Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis.

A ac timore illum ad vos venientem excepiſtis.

Gaudeo certè vos tales mihi compertos eſſe, ut nihil ſit boni quod à vobis non poſſim expectare.

Commentarius in Cap. 7.

℣. 1. HAS *ergo* . . , Concluſio ſequens ex dictis in fine cap. 6. ℣. 16. 17. 18.

Habentes promiſſiones, ſcilicet, nos fore templa Dei, & Deum in nobis habitaturum; nos fore Dei filios, & filias, & Deum nobis fore patrem.

Mundemus nos. ſcilicet, per pœnitentiam & per fugam peccati.

Ab omni inquinamento carnis & ſpiritûs, id eſt, B ab omnibus ſordibus peccati, ſeu carnalis, v. g. gulæ, luxuriæ, &c. ſeu ſpiritualis, v. g. ſuperbiæ, invidiæ, &c.

Templum Dei ſumus, cap. 6. ℣. 16. templum autem Dei decet mundities & ſanctitudo. Itaque videte ne Dei templum quocumque peccato profanetis: è contra templum Dei ornate, munditiâ & ſanctitate.

Chriſtianorum incutientia ad horrorem peccati, & ad ſanctitatis ſtudium.

Filii Dei ſumus: ſancti ergo ſitis, ſicut & pater noſter ſanctus eſt.

Perficientes, ſcilicet, per bona opera, ſanctificationem noſtram.

In baptiſmo ſanctificati fuimus: & corpus noſtrum & anima noſtra ſanctificata ſunt. Hæc autem ſanctificatio, quæ in baptiſmo inchoata eſt, toto vitæ tempore perficienda eſt bonis operibus.

In timore Dei, filiali, ſcilicet, ſeu in amore, & cum amore factis.

Timor filialis, non tantùm initium, ſed & perfectio veræ ſanctitatis.

Chriſtianus toto vitæ tempore ſanctitati debet vacare.

Omnis ergo Chriſtianus, quia Dei templum & Dei filius; debet omne, ſeu carnale, ſeu ſpiritale peccatum horrere, fugere, deteſtari: ſed hoc ei non ſufficit.

Debet præterea toto vitæ tempore ſanctitati vacare, inchoatam in baptiſmo ſanctificationem ſuam, bonis operibus in charitate & ex charitate factis perficere.

Multò magis ſacerdos.

Quantò magis Sacerdos Chriſtianus, qui per conſecrationem eſt quaſi Chriſti pater; & in quo quotidie Chriſtus per ſacramentum habitat etiam corporaliter; quantò magis, inquam, debet quodlibet horrere peccatum; & eminentiori ſtudere ſanctitati.

Mundamini qui fertis vaſa Domini. Iſai. 52.

℣. 2. *Capite nos.*

Hac concluſione ex proximè dictis deductâ, Apoſtolus ad ſuam apologiam redit. & alludens ad id quod ℣. 12. dixit. *Dilatamini & vos*, ait.

Capite nos, id eſt, recipite nos in cordibus veſtris: ſeu ut ait Ambroſius, capaces eſtote noſtri.

Verbum Græcum ſignificat receptionem locati in E loco, quaſi diceret, locate nos in cordibus veſtris; concedite nobis locum in eis non arctum, ſed amplum; ideò, *dilatamini & vos.*

Divi Pauli charitas in Corinthios.

Capite nos, id eſt, amate nos. quanquam non dixit, amate, ſed quod miſerationem redolebat. *Capite.* quiſnam nos, inquit, à veſtris mentibus abegit? quis ejecit? quid cauſæ eſt, quamobrem in vobis coarctemur? *Capite nos.* atque hac rursùs ratione ipſos ad ſe pertrahit. D. Chryſoſtomus.

Neminem læſimus . . .

Vidiſti charitatis Paulinæ flammam & ardorem in verbo *Capite nos.* amate nos.

Divi Pauli prudens modeſtia.

Hîc obſerva modeſtiam & prudentiam ejus. Non enarrat ſua in eos beneficia, ob quæ deberent eum amare; ſed his, modeſtiæ causâ, ſuppreſſis, *neminem*, inquit, *læſimus*, id eſt, nihil fecimus ob quod à vobis minùs amemur.

Hoc quidem modeſtè dicit, ſed & prudenter; ut & minùs moleſtiæ habeat oratio, & acriùs tamen feriat, ait D. Chryſoſtomus.

Quaſi diceret, ſi neminem læſi; cur ergo à multis minùs diligor, & minùs diligor, quam qui vos lædunt.

Notat hîc pſeudo-Apoſtolos, ſuoſque mores innocuos vitioſis illorum moribus opponit.

Neminem læſimus. Gr. injuriâ affecimus. Syr. in neminem iniquè egimus.

Neminem corrupimus. falsâ doctrinâ, aut malo exemplo.

Neminem circumvenimus, id eſt, neminem fraudavimus, res illius dolo, vel arte extorquentes. C Neminem deprædati ſumus, ait Arab. verſio.

Cur ergo minùs à vobis diligimur, quàm qui talia perpetrant apud vos?

Hoc Corinthios arguit injuſtitiæ; qui falſos doctores, corruptores, & doloſos raptores, pluris faciebant quam Apoſtolos, veritatis doctores, & ſanctitatis magiſtros & exempla.

Et hanc dicti aſperitatem, licet non apertam, ſentiens Apoſtolus, ſermonem ſuum temperat.

℣. 3. *Non ad condemnationem* . . .

Ne exacerbet eos, quos vult demulcere, corrigit, aut ſaltem lenit, quod dixit.

Non averſo animo, vobis hæc dico, & ut condemnem; ſed ex charitate; & quia diligo: etenim jam D pluries dixi vobis; *Vos eſtis in cordibus noſtris.* cap. 6. ℣. 11. cap. 3. ℣. 32. Voſque ita diligo, ut vobiſcum, & pro vobis æquè paratus ſim & mori & vivere. Vide cap. 12. ℣. 15. *Libentiſſimè impendar & ſuperimpendar.*

℣. 4. *Multa mihi fiducia* . . .

Hæc dicit, tùm ut excuſet ſuam cum eis loquendi libertatem, tùm & ut hac ſui cordis apertione & effuſione, eorum corda dilatet; ſibique eorum amicitiam conciliet, quam ab eis poſtulat: tùm denique ut molliorem tranſitum ſibi faciat ad gaudium, de quo ℣. 6. dicturus eſt ob eorum emendationem.

Sancta & mira Divi Pauli ars.

Sanctâ ergo & mirâ arte tria ſimul præſtat: excuſat, dilatat, tranſit.

Magna mihi fiducia in vobis. de veſtrâ amicitiâ multùm confido. hinc vobis liberè loquor.

Multa mihi gloriatio pro vobis, id eſt, de vobis: ſeu multùm & ſæpè de vobis apud alios glorior.

Repletus ſum conſolatione, à vobis emanante, ob veſtram emendationem, de quâ brevi.

Superabundo gaudio. non tantùm plenus ſum, ſed abundo, non tantùm abundo, ſed ſuperabundo gaudio: ita ut gaudium ſuper omnem tribulationum noſtrarum triſtitiam, licet magnam, prævaleat, illiuſque ſenſum extinguat in me.

Notanda ad Intelligentiam.

Apoſtolica Divi Pauli charitas.

Hæc Apoſtolica verba miram mihi redolent charitatem, quâ Paulus Corinthiorum pater, inexplicabili filiorum ſuorum ſalutis ſiti flagrans, eorum ſibi benevolentiam, amicitiam, fiduciam, ſollicitè & ardenter curat; ut illorum ſanationem perficiat; & ſanctificationem abſolvat.

Multa mihi fiducia... ſuum eis cor aperit ut & ipſi ſuum aperiant; confidit, ut confidant.

Multa mihi gloriatio... exiſtimat, pluris facit illos; gloriatur de illis, ſicut pater de filiis ſapientibus: ut & ipſi ſuum patrem æſtiment, venerentur, eique obediant.

Repletus ſum... *ſuperabundo gaudio*... ob illorum emendationem exuberat gaudio; ut alacriùs & conſtantiùs in pœnitentiâ perſeverent; ſuâque in bono perſeverantiâ, patrem & Apoſtolum ſuum, ſibi chariſſimum, lætitiâ perfundant.

Notandum ad Mores.

Hanc imitetur ſuperior Eccleſiaſticus.

Ab hoc Apoſtolicæ charitatis exemplo diſcat omnis Eccleſiaſticus ſuperior, ſummam erga ſuos inferiores exhibere charitatem; multam illis fiduciam teſtari; ſuam de eorum virtutibus exiſtimationem, ubi opus eſt, manifeſtare.

Caveat maximè ne ſubditi putent ſe non diligi, non curari, non æſtimari. Hinc enim ſchiſmata.

Curet è contra ut ſciant ſe ſuo ſuperiori eſſe cordi, curæ, exiſtimationi. hinc unio, pax.

Propterea Pauli ſecutus exemplum.

Confidat; ut & ipſi confidant. *Multa mihi fiducia.*

Glorietur, ut & ipſi glorientur. *Multa mihi*...

Gaudeat de eorum virtutibus, ut in bono perſeverent.

At hæc, ſicut in Apoſtolo, ſyncera ſint, non hypocritica; ex charitate naſcantur, non ex cupiditate, ſeu ex philautiâ.

Hujus Apoſtolicæ charitatis effectus.

His ſyncetæ charitatis indiciis, ſuperior ſuos inferiores ſibi devinciet, illorum ſibi fiduciam conciliabit; ſibi autem fidentes, & fiducialiter ſecum agentes, pacificè reget, in charitate perficiet & ſanctificabit.

℣. 5. *Nam & cùm veniſſemus*...

Antequam ſuum eis explicet gaudium, exponit quæ & quanta fuerit tribulatio, quam recens paſſus eſt, & quam tetigit in ℣. 4.

Narrat ergo adverſa quæ in Macedoniâ recenter paſſus eſt, eaque exaggerat; ut clariùs pateat quantum ſit illud gaudium, quod tot & tantorum malorum triſtitiæ prævalet.

Nam poſt acerbam tribulationem, quæ nobis in Aſiâ facta eſt, de quâ cap. 1. ℣. 8. cùm hinc Epheſo pulſi venimus in Macedoniam.

Nullam requiem, aut relaxationem *habuit caro noſtra*, ſeu corpus noſtrum.

Caro requiem non habuit, ſed habuit ſpiritus.

Spiritus enim requievit in ſpe futuræ retributionis, dum caro laboraret in dolore præſentis afflictionis, ait S. Anſelmus.

Anima Pauli invincibilis erat, ait Theophylactus.

Renovatur de die in diem, ut dixit ipſe Paulus, cap. 4. ℣. 16.

Sed omnem tribulationem... Gr. ſed in omnibus afflicti, ſupple fuimus, ſed potius omne genus afflictionum experti ſumus.

Foris pugnæ. extra nos, apertas ſuſtinuimus ab infidelibus perſecutiones.

Intus timores. in corde timores novarum & ſecretarum perſecutionum, quibus præcavendum erat, & hic ſenſus videtur naturalior.

Vel timores, ne fides impedimentum, aut ſcandalum pateretur, ait Primaſius à Fromondo citatus.

Vel ne qui nuper erant converſi, deficerent, ait S. Anſelmus, qui etiam ſic interpretatur.

Foris pugnæ. ab apertis inimicis.

Intus timores. à falſis fratribus.

Eccleſia ſemper inimicos habet externos & internos.

Sic & Eccleſia, addit idem ſanctus, ſemper habet inimicos & quos ferat foris, & quos gemat intùs, foris faciliùs evitabiles; intùs difficiliùs tolerabiles.

Sunt enim falſi fratres, ſunt mali filii, & tamen filii; qui non contra nos blaſphemant Chriſtum: ſed nobiſcum adorant Chriſtum, & in nobis perſequuntur Chriſtum, ſicut Abſalon patrem ſuum. De his eſt timor in Eccleſiâ, ne cæteros ad imitationem ſui pertrahant; valdè enim periculoſum eſt infirmis habitare cum talibus. hucuſque D. Anſelmus.

Nota quòd Lucas in Act. Apoſt. cap. 20. meminit quidem hujus itineris in Macedoniam; ſed nullam hujus tribulationis facit mentionem; unde colligitur quòd multa fecit & paſſus eſt D. Paulus, quæ D. Lucas non retulit.

℣. 6. *Sed qui conſolatur humiles*...

Grande quidem fuit illud malum, quod & foris & intùs paſſi ſumus, ſed prævaluit gaudium.

Nam Deus afflictorum, & maximè humilium conſolator, nos conſolatus eſt per adventum Titi, à vobis ad me reverſi, & mihi de vobis bona & gratiſſima nuntiantis.

Titum D. Paulus miſerat ad Corinthios, ut per eum cognoſceret quid apud eos operata eſſet prior epiſtola, quam ad eos ſcripſerat; hinc cap. 2. ℣. 13. Titum Paulus Troade quæſierat; & eo ibi non reperto, tranſiit in Macedoniam, nolens ire Corinthum, antequam hujus Eccleſiæ ſtatum cognoviſſet.

Titus ergo D. Paulo cariſſimus, & ab eo diu & ſollicitè expectatus, Corintho tandem advenit ad Paulum, eique Corinthiorum emendationem narrat.

Hinc Apoſtolo magna conſolatio, & quod Titus redierit, & quod Corinthii reſipiſcant.

℣. 7. *Non ſolùm autem*... id eſt.

Non ſolùm autem per adventum Titi, quem vehementer optabam, nos Deus conſolatus eſt; ſed etiam per conſolationem, quam ipſe Titus de vobis accepit, & quam in nos refudit.

Referens nobis veſtrum deſiderium, Syr. veſtram charitatem erga nos.

Ipſe enim nobis annuntiavit veſtrum mei videndi deſiderium; ſeu quanto ardore nos videre cupiebatis.

S. Anſelmus ait, veſtrum de emendatione deſiderum. D. Thomas. Veſtrum deſiderium de proficiendo in meliùs.

Veſtrum fletum. ob peccata veſtra, vel ob meam in vos ſtomachationem, ait D. Chryſoſtomus.

Veſtram æmulationem pro me, id eſt, ferventem erga me amorem veſtrum, zelum me & collegas meos tuendi contra obtrectatores.

* *Ita ut magis gauderem*. Syr. quæ cùm audirem, gaudii plurimum habui.

Juxta hanc verſionem, quam multi ſequuntur. *magis*, ponitur pro *maximè*; & explicatio hæc ſimplicior videtur.

Qui verò ſumunt *magis*, comparativè; hi ſecundùm diverſos reſpectus comparationis, diverſimodè explicant.

Vel

Vel per reſpectum ad ſuperiora. *Ita ut magis gauderem* de veſtrâ correctione, quam dolebam de noſtrâ tribulatione, ita D. Anſelmus.

Gaudium prævaluit triſtitiæ.

Vel ita ut conſolatio Titi auxerit meum de ejus adventu gaudium: ex præſentiâ Titi exhilaratus, magis gaviſus ſum, quia talia mihi de vobis nuntiavit, ait Theophylactus.

Per reſpectum ad ſequentia; ita ut his auditis magis gaviſus ſim, quàm antea fueram ob veſtra delicta contriſtatus. (*& ſi pœniteret*)

Vel ita ut ex auditis majus perciperem gaudium quam fuerat dolor. quem ſenſeram ex eo quod vos in epiſtolâ contriſtaſſem. (*quoniam etſi contriſtavi.)*

℣. 8. *Quoniam etſi contriſtavi vos...*

Hinc occaſionem accipit excuſandi ſe, quòd in epiſtolâ ſuâ graviùs eos increpaverit; & triſtitiæ, quam illis cauſavit, utilitatem oſtendit.

Certè, etſi vos, per priorem meam epiſtolam, contriſtavi, vos in eâ duriùs increpans, nunc cognito hujus triſtitiæ fructu, non me pœnitet.

Etſi pœniteret, id eſt, etſi pœnituerit aliquantulùm ante adventum Titi, cùm adhuc incertus eſſem de optato epiſtolæ meæ ſucceſſu, pœnitebar me vos contriſtaſſe.

Non pœnituit Paulum ſcripſiſſe: quia & Dei ſpiritu afflatus ſcripſit; & id poſtulabat Eccleſiæ Corinthiacæ ſtatus.

Sed ipſum pœnituit de aliquo epiſtolæ ſuæ effectu, ſcilicet de triſtitiâ, quam cauſavit filiis ſuis. Non ſecus ac pater condolet dolori, quem filio, per reprehenſionem aut caſtigationem cauſavit.

Hoc explicat ſequentibus verbis.

Videns quòd epiſtola illa...

Pœnituit; quia patebat quòd epiſtola illa magnam vobis intulerat triſtitiam, licet ad tempus tantùm duraturam.

Nota quòd in noſtrâ vulgatâ, hæc verba, *videns quòd epiſtola illa...* jungantur immediatè præcedentibus, ita ut cauſam ſignificent, cur Paulum pœnituerit. quia patebat *quòd epiſtola illa...*

In Græco autem, ubi poſt hæc verba; *etſi pœnitebat*. finitur periodus; & nova inchoatur, per hæc verba, *videns*, ſeu, video quòd. Datur ratio cur Paulum non pœniteat. *Non me pœnitet. quia video* quòd ad breve tempus vos contriſtavit.

℣. 9. *Nunc gaudeo...* non quia mœſti fuiſtis, licèt ad horam tantùm; ſed quia per mœſtitiam illam perveniſtis ad pœnitentiam.

Non veſtra triſtitia, ſed pœnitentia, veſtræ triſtitiæ fructus, mihi gaudium peperit.

Sicut medicus non gaudet de amaritudine, ſed de effectu, ſcilicet de ſanitate, ait D. Thomas.

Contriſtati enim eſtis ſecundùm Deum, id eſt, juxta Dei voluntatem & beneplacitum: ſcilicet, ob offenſam Dei.

Ut in nullo... ita ut nullum ex nobis detrimentum paſſi ſitis, ſeu ob noſtram correctionem; quin imò lucrum maximum feceritis; meliores enim effecti eſtis; Deique gratiam recuperaſtis.

℣. 10. *Quæ enim ſecundùm Deum...*

Nota cum D. Thoma, quòd omnis triſtitia ex amore cauſatur; triſtatur enim quis, quia caret eò quod amat. Qualis ergo amor, talis & triſtitia.

Eſt autem duplex amor; unus, quo Deus diligitur; & ex hoc oritur triſtitia ſecundùm Deum: alius, quo ſæculum amatur; & ex hoc cauſatur triſtitia ſæculi.

Triſtitia ergo ſecundùm Deum, eſt triſtitia ex amore Dei orta, ob Deum offenſum. Et hæc triſtitia parit pœnitentiam.

Eſt quidem pœnitentia, quia dolor de peccato ob Deum, ſicque contritio eſt.

Et parit pœnitentiam, ſcilicet actus ſatisfactorios pœnitentiæ, quos verſiculo ſequenti refert Apoſtolus.

In ſalutem, ſtabilem. Gr. haud pœnitendam, id eſt, quæ pœnitentia eſt cauſa ſalutis æternæ & numquam pœnitendæ.

Vel parit pœnitentiam ſtabilem & ſalutarem.

Sæculi autem triſtitia, ſeu de ſæcularibus amiſſis, de opibus, honoribus, & ex cupiditate orta, mortem parit æternam.

Supponitur amor immodicus & mortalis.

Charitas, animæ vita, vitam parit æternam.

Cupiditas, mors animæ, mortem parit æternam.

Itaque per ſæculi triſtitiam, eam intelligit, quæ mœrentibus detrimentum affert. ait D. Chryſoſtomus.

Nam mœror ad peccata duntaxat utilis eſt.

Quod hinc liquido perſpici poteſt: etenim qui ob amiſſas opes in mœrore eſt, incommodum acceptum, hac ratione non reſarcit: qui ob alicujus mortem, ob morbum, &c. mœrore diſcruciatur; jacentem non excitat, morbum non repellit, imò auget, &c.

At qui ob peccata in mœrore eſt, is ſolus è mœrore fructum capit: peccata enim abſumit ac delet.

Quoniam enim medicamentum iſtud ad hoc tantùm comparatum eſt: idcircò hîc etiam duntaxat vim habet, utilitatemque ſuam exerit; in aliis rebus non modò non juvat, ſed etiam obeſt. Divus Chryſoſtomus. hucuſque.

℣. 11. *Ecce enim hoc ipſum...* hoc ipſum, ſcilicet, quod triſtitia ſecundùm Deum, pœnitentiam pariat ſalutarem; in vobiſmetipſis videte.

Quantam enim hæc veſtra ſecundùm Deum triſtitia, peperit *in vobis ſollicitudinem*. Gr. ſtudium. Syr. ſedulitatem; ſcilicet vos emendandi, Deum placandi, ſcandaloſos corrigendi.

Sed, ſubintellige non ſolùm, *ſed* vel imò.

Defenſionem. Gr. ἀπολογίαν. excuſationem, quâ vos, circa factum inceſtuoſi, excuſaſtis apud Titum.

Sed, ſubintellige, non ſolùm, vel imò, *indignationem*, adversùs hunc & alios flagitioſos.

Sed, id eſt, non ſolùm, vel imò, *timorem*. ne talia crimina deinceps apud vos perpetrentur.

Sed, id eſt, non ſolùm, vel, imò *deſiderium* Deo ſatisfaciendi, vel nos videndi.

Sed, id eſt, non ſolùm, *ſed*, vel imò, *æmulationem*. ſeu ſtudium & zelum boni, vel zelum pro me adversùs peccatores. ait Fromondus.

Sed, id eſt, non ſolùm, *ſed*, vel imò, *vindictam*. quâ inceſtuoſum & alios puniviſtis.

Septem hîc enumerantur effectus pœnitentiæ gradatim aſcendentes.

In omnibus exhibuiſtis...

Tot argumentis manifeſtaſtis vos inſontes eſſe & puros à participatione criminis in hoc inceſtuoſi negotio.

Igitur etſi ſcripſi...

Igitur quod vobis hac de re ſcripſi, ſcripſi non tantùm ut ejus, qui peccaverat, ſaluti conſulerem, ſcilicet inceſtuoſi: nec etiam propter eum qui paſſus eſt injuriam, ſeu patris illius, ut ei ſatisfactionem providerem.

Hinc inferunt quòd viveret adhuc ille pater, cujus uxorem, filius acceperat.

Sed, etiam & præcipuè ut *meam erga vos* paſtoralem *ſollicitudinem coram Deo*, & circa veſtram ſalutem manifeſtarem. Gr. ſtudium veſtrum pro nobis. Syr. ut innoteſcat coram Deo diligentia veſtra

propter nos, id eſt, ut appareat quantùm me ametis A coram Deo.

℣. 13. *Ideò conſolati ſumus.* ob hæc hactenus dicta conſolationem accepimus.

In conſolatione autem noſtrâ...

At hæc noſtra conſolatio multùm accrevit, fuit uberior ob gaudium Titi: eò quod ſpiritus ejus ab omnibus vobis fuerit refocillatus, recreatus.

℣. 14. *Et ſi quid apud illum...* ita ut ſi quid ei, cùm illum ad vos mitterem, magnificè dixi de vobis, ſcilicet, de vobis glorians, ut patet de filiis ſapientibus; non erubeſcam de hac meâ gloriatione: ſed ſicut quæcumque vobis de Tito dixi, per experientiam vera comperiſtis; ſic & Titus vera comperit, quæ ipſi dixeram de vobis. Imò tam vera, ut ipſi appareat veritas.

Veroſimile eſt quòd illis de Titi laudibus multa dixerit, ait D. Chryſoſtomus.

Et viſcera ejus... hinc teneriùs in vos affectus eſt, dum recordatur quâ promptitudine, &c. Vide paraphraſim.

℣. 16. *Gaudeo quòd...* quòd tales ſitis, ut poſſim in omnibus optima quæque de vobis polliceri.

Confidenter & liberè poſſum vos monere, arguere, corrigere, optima proponere, v. g. eleemoſynam, ſeu bonorum veſtrorum in pauperes largitionem, de quâ cap. 8.

Sicut ſapiens medicus jam penè ſanata vulnera leB niſſimis medicamentis curat, ut prioris increpationis uſtura ſanetur. D. Anſelmus.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Septimo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTET omnis Chriſtianus rationes, ob quas toto vitæ tempore debet horrere peccatum, ſanctitati verò continuè ſtudere, ℣. 1.

SECUNDÒ.

Notet omnis ſuperior Eccleſiaſticus ſanctam & mirandam artem, quâ Divi Pauli charitas erga Corinthios utitur, ℣. 4.

Ut eam in ſuos ſubditos imitetur ſuo modo. ibid. ℣. 4.

Notet tamen in Corinthiis effectus triſtitiæ, quæ C ſecundùm Deum eſt, ſeu veræ pœnitentiæ; ut eam in ſuis ſubditis, ubi opus fuerit, non vereatur ſuis correctionibus procurare, ℣. 10.

Analyſis Capitis Octavi.

IN hoc capite Corinthios hortatur ad eleemoſynam pauperibus Jeroſolymitanis faciendam.

Hujus autem exhortationis exordium ducit ab exemplo Macedonum, quos ex omni parte commendat, ut Corinthios ad imitationem preſſius excitet.

℣. 1. 2. 3. 4. 5. Quamvis pauperes ſint, & exhauſti, fuerunt tamen liberales, pro viribus & ſupra vires; voluntariè, imò cum precibus, non ſua tantùm dederunt; ſed & ſemetipſos, paratos ad omnem Dei voluntatem & noſtram.

℣. 6. Hoc eorum exemplo motus, Paulus Titum rogat, ut ad Corinthios redeat, eos ad eamdem beneficentiam hortaturus; imò eò abundantiorem, quò Corinthii ſunt in omnibus ditiores, ℣. 7.

℣. 8. Hac in re nihil imperat Apoſtolus, ne Corinthios tenaciores lædat; ſed eos hortatur. Primò, exemplo Macedonum. Secundò, & præcipuè exemplo Chriſti Domini, qui dives exiſtens ut Deus; mendicavit ut homo, ut nos illius inopiâ ditaremur, ℣. 9.

Tertiò, ex ipſorum propoſito & voluntate; ut qui ſponte ſuâ & voluerunt & primi cœperunt hoc idem facere: quod ergo ab anno præterito, & ſponte voluiſtis & cœpiſtis; nunc perficite pro viribus, ℣. 10. 11.

℣. 12. Nihil exigit ſupra vires: nec vult ab D *eis in tantâ copiâ dari, ut ipſis ſit rei familiaris anguſtia, dum pauperes Jeroſolymitani, ab eis ditati, erunt in abundantiâ, ℣. 13.*

Sed optat, hoc charitatis commercio, quamdam inter divites & pauperes æqualitatem fieri: nunc in hac vitâ divites ex abundantiâ ſuâ dent pauperibus; ut in futuro, ex ſpirituali pauperum abundantiâ recipiant, ſicque neutri in neutro deficiant, ℣. 14. 15.

E *℣. 16. 17. 18. 19. 22. Laudat Titum & alios duos celebres, quos Corinthum mittit ad hanc eleemoſynarum collectionem.*

℣. 20. & 21. Tales ac tantos viros mittit, ne vel minima ſit de eis ſuſpicio.

℣. 23. & 24. Ex tantorum virorum gravitate urget Corinthios, ad tantum & tale charitatis ſpecimen exhibendum, ut de eis ipſe meritò poſſit gloriari.

CAPUT OCTAVUM.

Textus.

1. NOTAM autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data eſt in Eccleſiis Macedoniæ.

2. Quòd in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipſorum fuit.

Et altiſſima paupertas eorum, abundavit in divitias ſimplicitatis eorum.

3. Quia ſecundum virtutem, teſtimonium illis reddo, & ſupra virtutem voluntarii fuerunt.

4. Cum multâ exhortatione obſecrantes nos gratiam & communicationem miniſterii, quod fit in ſanctos.

5. Et non ſicut ſperavimus, ſed ſemetipſos dederunt primùm Domino, deinde nobis per voluntatem Dei.

6. Ita ut rogaremus Titum, ut quemadmodùm cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam iſtam.

7. Sed ſicut in omnibus abundatis fide, & ſermone & ſcientiâ, & omni ſollicitudine, inſuper & charitate veſtrâ in nos, ut & in hac gratiâ abundetis.

8. Non quaſi imperans dico: ſed per aliorum ſollicitudinem, etiam veſtræ charitatis ingenium bonum comprobans.

9. Scitis enim gratiam Domini noſtri Jeſu-Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cùm eſſet dives, ut illius inopiâ vos divites eſſetis.

10. Et conſilium in hoc do: hoc enim vobis utile eſt, qui non ſolùm facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore.

11. Nunc verò & facto perficite; ut quemadmodùm promptus eſt animus voluntatis; ita ſit & perficiendi ex eo quod habetis.

12. Si enim voluntas prompta eſt; ſecundùm id quod habet, accepta eſt: non ſecundùm id quod non habet.

13. Non enim ut aliis ſit remiſſio,

Vobis autem tribulatio,
Sed ex æqualitate.

14. In præſenti tempore, veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat;
Ut & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum:
Ut fiat æqualitas.

Paraphraſis.

℣. 1. SCIRE vos volo, fratres, gratiam admirandam, quam Deus contulit Eccleſiis Macedoniæ.

Primùm ergo notum vobis facio, quòd per multas tribulationes probati, non modò conſtantes fuerunt, ſed & lætati ſunt, & valdè lætati:

B Notum quoque vobis facio, quòd licèt extremè pauperes; fuere tamen liberaliſſimi; abundantèr & ſyncero corde in uſus pauperum contulerunt.

Fuere, inquam, liberaliſſimi; quia pro viribus, & ſupra vires, (teſtor ego, qui adſum,) non rogati, ſed ſponte & ultrò ſua largiti ſunt.

Inſtanter à nobis obſecrantes gratiam communicandi miniſterio, quod fit in ſanctos.

Et non hoc tantùm fecerunt quod ſperabamus, ſed & ſemetipſos totos obtulerunt Chriſto Domino, & nobis, ejus miniſtris, ad omnem Dei voluntatem.

Et hac Macedonum beneficentiâ motus, Titum rogavi, ut ad vos redeat, ſuis exhortationibus pera-
C ctutus hanc quoque beneficentiam; quam incœpit, cùm eſſet apud vos.

Imò ut ſicut in omnibus donis excellitis, in fidei dono, in dono linguarum, dono ſcientiæ, dono diligentiæ in adminiſtrando, dono charitatis, quam erga nos declaraſtis; ita & in hac quoque dote ſitis eximii.

Non id vobis præcipio, ſed per Macedonum diligentiam & fervorem, charitatis veſtræ ſynceritatem, & bonam indolem aliis probatam & exploratam reddere volo.

Recordamini Dominum Jeſum: noſtis enim eximiam illius in nos gratiam & charitatem; qui dives exiſtens, ut Deus: propter vos in aſſumptâ naturâ egenus factus eſt, ut vos illius inopiâ in ſpiritualibus eſſetis divites. Ipſum imitamini, pauperes ditate.

D Et hac in re conſilium vobis do, non impero: id autem vobis conſulo, quia vobis utile; vobis, inquam, qui non ſolùm id cœpiſtis, ſed & ſponte voluiſtis ab anno præterito; ſicque Macedonas præveniſtis & facto & voto.

Nunc ergo abſolvite quod cœpiſtis; ut quemadmodùm prompti fuiſtis ad volendum, ita prompti ſitis ad perficiendum, unuſquiſque juxta ſuas facultates.

Si enim bona voluntas adſit, & faciat ſecundùm id quod habet & poteſt; Deo accepta eſt: non poſtulat id quod non habetur.

Non enim exigo tantam à vobis conferri copiam;
E ut alii beneficentiâ veſtrâ ditati, vivant remiſſiùs, & in otio;
Vobis autem ſit rei familiaris anguſtia:
Sed velim quandam inter vos æqualitatem fieri.

Nunc in hac vitâ, veſtra in temporalibus abundantia pauperum inopiam ſublevet;
Ut & illorum in ſpiritualibus abundantia veſtræ ſpirituali inopiæ ſuppleat in futuro:
Sicque quædam fiet æqualitas, quatenùs neutri in neutro deficient.

Sicut ſcriptum eſt, Exod. 16. 18. Qui multùm de A manna collegit, non plus habuit; & qui modicùm collegit, non minùs reperit: hanc paritatem faciat apud vos charitas.

Gratias autem ago Deo, qui Tito eamdem ac mihi dedit ſollicitudinem pro vobis.

Etenim noſtram ad vos eundi exhortationem ſuſcepit quidem: ſed ſanè ſtimulis non eguit; quia enim veſtri multùm ſtudioſus eſt & amans; ſponte ſuâ, & alacriter ad vos profectus eſt.

Miſimus etiam unà cum illo fratrem illum, qui paſſim per omnes Eccleſias laudatur & celebratur propter Evangelium à ſe ſcriptum & prædicatum.

Nec id ſolùm, ſed & publico Eccleſiarum ſuffra- B gio ordinatus eſt comes peregrinationis noſtræ; tùm ut mecum prædicet; tùm ut mecum hanc veſtrarum eleemoſynarum gratiam pauperibus procuret:

Quod charitatis officium adminiſtramus ad Domini gloriam, & ad animi noſtri promptitudinem, in pauperum obſequio declarandam.

Tales ac tantos viros miſimus ad vos, ne quis ſuſpicetur nos quidquam ex hac pecuniarum copiâ, quas colligimus & perſcimus, in uſus noſtros ſublegere.

Etenim ſollicitè curamus bona operari, non ſolùm coram Deo, cordis inſpectore,

Sed etiam coram hominibus, exteriora tantùm ſpectantibus, & omni modo curamus ne eos ſcandalizemus. C

Cum autem duobus viris vobis ſpectatiſſimis, miſimus alium fratrem noſtrum, quem in multis & ſæpenumerò diligentem & ſedulum expertus ſum; ſed quem in hoc negotio diligentiorem futurum confido, ob multam fidem & exiſtimationem ejus de vobis.

Sive ergo propter Titum, qui meus collega eſt & particeps laborum, quos veſtri cauſâ ſuſcipio; ſive ob alios duos fratres noſtros, qui ab Eccleſiis delecti, & miſſi ſunt, & gloria Chriſti dici poſſunt.

Oſtendite quanta ſit veſtra charitas, & quàm meritò de vobis apud alios glorior: id autem talibus viris exhibentes, & Eccleſiis à quibus miſſi ſunt, oſtendetis.

15. Sicut ſcriprum eſt: qui multùm non abundavit: & qui modicùm, non minoravit.

16. Gratias autem Deo, qui dedit eamdem ſollicitudinem, pro vobis, in corde Titi.

17. Quoniam exhortationem quidem ſuſcepit: ſed cùm ſollicitior eſſet, ſuâ voluntate profectus eſt ad vos.

18. Miſimus etiam cum illo fratrem, cujus laus eſt in Evangelio per omnes Eccleſias.

19. Non ſolùm autem, ſed & ordinatus eſt ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtræ, in hanc gratiam quæ miniſtratur à nobis,.

Ad Domini gloriam, & deſtinatam voluntatem noſtram.

20. Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ miniſtratur à nobis.

21. Providemus enim bona, non ſolùm coram Deo,

Sed etiam coram hominibus.

22. Miſimus autem cum illis & fratrem noſtrum, quem probavimus in multis ſæpe ſollicitum eſſe: nunc autem multò ſollicitiorem, confidentiâ multâ in vos.

23. Sive pro Tito, qui eſt ſocius meus, & in vos adjutor; ſive fratres noſtri, Apoſtoli Eccleſiarum, gloria Chriſti.

24. Oſtenſionem ergo, quæ eſt charitatis veſtræ, & noſtræ gloriæ pro vobis, in illos oſtendite, in faciem Eccleſiarum.

Commentarius in Caput Octavum.

℣. 1. NOTAM *autem facimus*... quaſi diceret;

Notam vobis feci tribulationem, quam in Macedoniâ paſſus ſum. Cap. 7. ℣. 5. dixi vobis & gaudium, quo in omni noſtrâ tribulatione ſuperabundavi.

Nunc autem & vos ſcire volo gratiam admirandam, quam Deus contulit Eccleſiis Macedoniæ, tribulationis meæ conſortibus.

Quæ gratia Macedonibus collata? *Gratiam Dei.* Omne bonum à Deo eſt, & Dei gratia. Duplex autem bonum Deus contulit Macedonibus; bonum patientiæ, & bonum beneficentiæ; & utrumque perfectum & eminens:

In tribulatione enim non tantùm fuere patientes, ſed & alacres, & præ gaudio exultantes.

In paupertate ſummâ fuerunt non tantùm liberales, ſed & magnifici; hæc ſingularis gratia Dei.

℣. 2. *Quod in multo experimento tribulationis, abundantia gaudii ipſorum fuit.*

Fuit. non eſt in Gr. ſed ab interprete additum.

Syr. quoniam per probationem multam afflictionis illorum, uberius fuit ipſorum gaudium.

Ambroſius quòd in multâ probatione preſſuræ, abundat gaudium ipſorum.

Primùm ergo vobis notum facio quòd per multas afflictiones & perſecutiones probati, non eas tantùm E conſtanter paſſi ſunt; ſed & ex eis magnum perceperunt gaudium. *Pati, & gaudere, magna Dei gratia.*

In multo experimento... Quænam fuerunt illæ Macedonum perſecutiones?

Primùm probabile eſt quòd participes fuerint tribulationis, de quâ D. Paulus cap. 7. ℣. 5.

Secundò certum eſt quòd alias antea graves paſſi ſunt, de quibus primæ Theſſ. cap. 2. ℣. 14. & cap. 1. ℣. 6. *Et vos imitatores noſtri facti eſtis & Domini, excipientes verbum in tribulatione multâ, cum gaudio Spiritûs ſancti.*

Multis ergo perſecutionibus, & tribulationibus probati,

probati, lætati ſunt, & valdè lætati. A

Abundantia gaudii. quaſi diceret; quò major tribulatio, eò majus gaudium: multiplicatio tribulationis fuit & gaudii multiplicatio.

Abundantia gaudii. id eſt, ingens & quæ verbis noo poteſt explicari, lætitia in ipſis nata eſt. ait D. Chryſoſtomus.

Unde gaudium in afflictione?

Unde tale & tantum in tribulatione gaudium?

Ex ſpe retributionis æternæ à Chriſto promiſſæ. *Beati eritis... Gaudete in illâ die & exultate, ecce enim merces veſtra multa eſt in cælo.* Luc. 6. 23.

Hoc gaudium eſt patientiæ perfectio.

Conſtanter mala pati, virtus quidem eſt patientiæ; at in paſſionibus gaudere, patientiæ perfectio eſt:

Apoſtolica patientia eſt. *ibant gaudentes*, &c.

Chriſtiana patientia eſt. *Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis.* Jacob. 1. ℣. 2. B

Et altiſſima paupertas eorum.

Gr. & ſecundùm profundum paupertas eorum.

Syr. & profunditas egeſtatis eorum exundavit per divitias ſimplicitatis eorum.

Ambroſius, & quod profunda paupertas eorum.

Paupertas magnifica, altera Dei gratia ſingularis.

Notum quoque vobis facimus quòd ſumma, profunda & infima paupertas eorum exundavit in opulentam ſynceri cordis liberalitatem.

Licèt ſpoliati & ad fundum uſque exhauſti (nam à ſuis contribulibus talia paſſi ſunt, qualia fideles Judæi à ſuis, primæ Theſſ. 2. ℣. 14.) largè tamen & abundanter, ſimplici & ſynceto corde contulerunt in uſus pauperum: licet extremè pauperes, tamen liberaliſſimi. C

Simplicitas hîc ſignificat ſynceritatem, ſeu candidam & alacrem largiendi voluntatem.

Tribulatio læta, & valdè læta: paupertas liberalis, imò magnifica; effectus ſunt admirandæ Dei gratiæ, ſigna ſunt omoipotentiæ Dei in humanâ fragilitate operantis.

Hæc duo ita in ſanctis miranda, ut & pro modulo nobis tentanda.

Hanc Dei gratiam miremur in ſanctis: illam & humiliter æmulemur; ſaltem cum ordinatiâ Dei gratiâ, ſimus in tribulatione patientes; in abundantiâ liberales.

℣. 3. *Quia ſecundùm virtutem...*

Explicat & probat hanc Macedonum ſimplicitatis abundantiam, quaſi diceret. Verè abundavit eorum paupertas; quia pro viribus & ſupra vires. D

Teſtimonium... Gr. teſtor, id eſt, teſtis ego ſum, qui præſens adſum.

Voluntarii... non rogati ſed ſponte & ultrò liberales fuerunt.

℣. 4. *Cum multâ exhortatione...* in Gr. additur, *ſuſcipere nos.*

Syr. efflagitarunt à nobis multâ cum obſecratione, ut io partem venirent beneficentiæ miniſterii ſanctorum.

Theodoretus. ipſi nos rogarunt ut ſanctorum ſubventionis curam gererent.

Hanc ſubventionem vocat gratiam & communicationem, quia per utrumque fit lucrum ejus qui impertit. ex eodem Theodoreto. E

Eraſmus multâ cum obteſtatione rogantes nos, ut gratiam & communionem miniſterii, quod eſt in ſanctos, ſuſciperemus.

Fortè litteralius, quia ſine addito, inſtanter à nobis rogaverunt gratiam communicandi miniſterio, quod fit io ſanctos.

Senſus itaque eſt. cum precibus multis & inſtantibus nos obſecrantes, ut ſuſciperemus donum, quod gratuitò offerebant: & ipſis permitteremus aliquid in ſubſidium ſanctorum conferre.

℣. 5. *Et non ſicut ſperavimus...* Et non hoc tantùm fecerunt, quod ſperabamus, id eſt, non ſua tantùm bona dederunt, ſed & ſemetipſos totos Chriſto Domino, & nobis ejus miniſtris obtulerunt, ad Dei voluntatem, per nos indicatam, faciendam. *Qui vos audit, me audit.* Lucæ 10. 16.

Apoſtoli Divinæ voluntatis interpretes.

Probabile eſt, quod aliquos è ſuis obtulerint, qui colligerent eleemoſynas & eas deferrent in Jeruſalem, & facerent quæcumque juxta Dei voluntatem, præciperet Apoſtolus: ſicque omni modo venirent in partem miniſterii, quod fit io ſanctos, & ſuis bonis & ſuis perſonis; ſeu & eleemoſynâ & obſequio.

Observatio Moralis.

Collige hîc Macedonum laudes in præcedentibus verſibus ſparſas.

In tribulatione læti; io paupertate liberales, pro viribus, ſupra vires; voluntarii, cum precibus, non ſua tantùm dederunt; ſed & ſemetipſos, paratos ad omnem Dei voluntatem.

Perfecta Macedonum charitas.

Et in hoc eorum facto perfectam obſerva charitatem, quam coneris imitari.

Quam imitare.

Cor tuum, perſonam tuam, vitam tuam, omnia tua, Deo, Eccleſiæ, pauperibus offerens & conſecrans voluntariè.

Ordo faciendi eleemoſynam. Cor primò dandum.

Diſce & ex hoc Macedoum exemplo, cum eleemoſynam es facturus, cor tuum Deo primùm offerre; hoc deinde donum coofirma eleemoſyoæ tuæ in pauperem largitione.

Modus faciendi, ſcilicet humiliter & reverenter.

Eleemoſynam tuam conſidera quaſi tributum, quo Deum, tui & tuorum omnium Dominum proteſtaris. humiliter ergo & reverenter dona.

Sic & tu, & tua munera Deo accepta erunt: ſicut de Abel ſcriptum eſt. *Reſpexit Deus* primò *ad Abel*, deinde & *ad munera ejus.* Gen. 4.

Deus primò reſpicit cor dantis, deinde ejus donum. ante omnia igitur cor offerendum.

℣. 6. *Ita ut rogaremus...*

Facto Macedonum encomio, quaſi præludio, nunc ad ſuum intentum accedit, ſuamque mentem Corinthiis explicat.

Et hac Macedonum beneficentiâ adductus rogavi Titum, à vobis ad me reverſum, & conſeqoenter mihi præſentem; ut ad vos redeat, haſque meas perficiat litteras, & apud vos *perficiat*: hanc quoque gratiam, id eſt, eleemoſynarum in Jeruſalem mittendarum collectionem, *quam incœpit.*

Perficiat, vos hortando & eleemoſynas colligendo.

Quemadmodum incœpit, cùm eſſet apud vos.

Etiam gratiam iſtam. ſeu, ut ait Syrus, hanc quoque beneficentiam.

Quam ſcilicet cæteris veſtris virtutibus addatis.

℣. 7. *Sed ſicut in omnibus...* laudans hortatur. imò ut, *ſicut in omnibus* rebus *abundatis*: io *fide*, quâ abundè imbuti eſtis; io dicendi facultate, quâ præcellitis; *in ſcientiâ* rerum Divinarum; & in *omni ſollicitudine*, circa fratrum ſalutem; *inſuper* & in eximiâ erga nos *charitate.*

Sic & in hoc dono; ſcilicet, in illâ gratiâ eleemoſynariâ excellatis, liberaliter & promptè largiendo.

℣. 8. *Non quaſi imperans dico....* Gr. non ſecundùm imperium dico, id eſt, non præcipio vobis, nec utor jure quo poſſum.

Sed per aliorum, ſcilicet, Macedonum *ſollicitudinem* & diligentiam, in dando & colligendo eleemoſynas, quam narravi, *veſtra charitatis* bonam indolem, & ingenitam inclinationem, aliis probatam & exploratam reddere volo.

Veſtra charitatis ingenium bonum. Gr. γνήσιον, ingenuum, id eſt, ingenuitatem, germanitatem, ſynceritatem, bonam indolem. *Comprobans,* id eſt probatiorem & fulgentiorem reddere volens. Theophylactus.

Laudat ingenuum charitatis animum, ſeu genium liberalitatis; ut excitet.

℣. 9. *Scitis enim gratiam...* excitat exemplo charitatis Chriſti.

Scitis eximiam in nos *Chriſti gratiam* & charitatem.

Quoniam cùm dives eſſet. nimirùm, ut Deus, habens omnium bonorum plenitudinem, omne bonum.

Notandum verbum.

Nota, *cùm dives eſſet.* non verò cùm fuiſſet. Gr. dives exiſtens.

Fuit enim ſemper dives, ut Deus: paupertatem noſtram aſſumens, divitias ſuas non amiſit; ſed, ut ait D. Auguſtinus, fuit intùs dives, foris pauper; latens Deus in divitiis; apparens homo in paupertate.

Chriſtus, omnium Dominus omnibus caruit.

Dives ergo *exiſtens*, ut Deus.

Propter vos egenus, factus eſt. Gr. mendicavit, ait Eraſmus. Caruit omnibus bonis temporalibus, quorum Dominus erat. ut pote cæli & terræ Dominus.

In nativitate.

Natus in ſtabulo, in præſepio poſitus: quia *non erat ei locus in diverſorio.*

In vitâ.

Vivens non habuit ubi caput reclinaret.

In morte.

Moriens nudus; ſepultus in ſepulchro alieno.

Et hoc quare?

Quare?

Ut illius inopiâ, in temporalibus, *vos*, in ſpiritualibus *eſſetis divites*; in fide, pietate, juſtitiâ, gratiâ, gloriâ, æternis & permanentibus divitiis.

Hæc ſeriò cogitate & apud vos expendite; & nulli rei parcetis, ut fratres veſtros, ad exemplum Chriſti, veſtris ditetis eleemoſynis.

Si enim omnium creator & Dominus *propter vos egenus factus eſt:* quidni pro ejus amore aliquam ſaltem divitiarum veſtrarum partem donabitis, ut pauperibus, veſtris & Chriſti fratribus, ſuccurratis.

℣. 10. *Et conſilium in hoc*, id eſt, hac in re, ſeu ut, ad exemplum Chriſti, eleemoſynam largiamini, do vobis.

Hoc enim vobis utile eſt. quia meritorium vitæ æternæ.

Eleemoſyna plus prodeſt facienti, quàm recipienti. Notandum D. Chryſoſtomi verbum.

Eleemoſyna plus prodeſt facientibus, quam accipientibus. Hinc D. Joan. Chryſoſtomus, niſi pauperes eſſent, ſalus noſtra magnâ ex parte profligata ac everſa eſſet; ut qui ubi pecunias ſerere poſſemus, non haberemus.

Vobis ergo utile eſt, qui non ſolùm facere, ſed & *velle primum cœpiſtis à ſuperiori anno*, ita Gr.

Stimulat eos ſuâ propriâ promptitudine; ut qui primi facere cœperunt, & ſponte ſuâ primi voluerunt ab anno præterito.

Non ſolum facere, ſeu largiri primi cœpiſtis, ſed & ultrò, ſponte veſtrâ, nullo vos ad id hortante, voluiſtis ab anno ſuperiore.

Sicque Macedonas prævenistis & voto & facto, & primi feciſtis & primi voluiſtis.

℣. 11. *Nunc verò & perficite...* id eſt, nunc ergo abſolvite quod cœpiſtis.

Ut quemadmodum affuit vobis promptitudo voluntatis, ſic & adſit plenitudo facti, ſecundùm ſuam quiſque ſubſtantiam & facultatem.

Seu, ſicut prompti fuiſtis ad volendum, ita prompti ſitis ad perficiendum ſecundùm facultates veſtras.

Syr. ut ſicut inceſſit vobis cupido hujus voluntatis, ſic & facto exequamini, *ex eo quod habetis*, id eſt, pro facultate & opibus veſtris.

℣. 12. *Si enim voluntas prompta eſt...* Gr. ſi enim promptitudo animi priùs adſit, ſecundùm id quod habet quis, benè acceptus eſt; non ſecundùm id quod non habet.

Syr. ſi enim adſit voluntas, juxta id quod habet planè accepta eſt, non juxta id quod non habet.

Id eſt, ſi adſit bona voluntas, & faciat ſecundùm id quod habet, id eſt, poteſt, ſeu ſi det juxta ſuas facultates; Deo accepta eſt.

Quaſi diceret, bono animo date quod poteſtis.

Non ſecundùm id quod non habetur. ſubaudi exigitur, id eſt, ſupra facultates non exigitur.

Quia dixit verſu tertiò, quòd Macedones ſupra vires dederunt, ne videatur idem à Corinthiis exigere, monet ut unuſquiſque, juxta vires ſuas, bono animo donet. Non poſtulat Deus id quod non habetur.

Non quantitatem, ſed mentis qualitatem reſpicit Deus, ait Theodoretus.

Voluntatem attendit Deus.

Hinc D. Auguſtinus in pſal. 103. ſi potes dare, da; ſi non potes, affabilem te fac; coronat Deus bonitatem, ubi non invenit facultatem; nemo dicat, non habeo: charitas de ſacculo non erogatur.

Hinc Tobias filio ſuo dicit. Tob. cap. 4. *Quantum potueris, eſto miſericors: ſi multùm tibi fuerit, abundanter tribue; ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertire ſtude.*

Nota quod voluntatem quidem Deus præcipuè attendit; ſed quòd hæc voluntas, ut vera ſit & ſeria, & Dei conſpectu & approbatione digna, debet in actum exire ſecundùm id quod poteſt, id eſt, dare pro viribus, aliàs eſſet tantùm velleitas.

Non velleitatem.

℣. 13. *Non enim ut aliis ſit remiſſio...* Syr. non quidem ut aliis ſit relaxatio, vobis autem anguſtia. Vide paraphraſim.

Laudo quidem Theſſalonicenſes, qui ſuprà vires largiti ſunt, vos ad id non adigo, D. Chryſoſtomus qui addit. Non quod nollet, ſed quia erant imbecilliores.

Divi Pauli prudentia.

Pecuniæ contemptus, voluntaria paupertas, perfectio quidem eſt; & hanc non ignorat Divinus Apoſtolus; hanc tamen hîc non impetat: quia, ait Theodoretus, imbecillitate animi leges metitur.

Charitas æqualitatem parit.

Sed ex æqualitate, id eſt, ſed velim hoc charitatis commercio, quandam inter vos æqualitatem fieri.

℣. 14. *In præſenti tempore veſtra abundantia...*

Veſtra in temporalibus *abundantia*; ſeu divitiæ temporales, quibus abundatis, pauperum inopiam ſublevent, illis neceſſaria dando.

Et illorum in ſpiritualibus *abundantia*, ſeu ſpirituales illorum divitiæ, veſtræ in ſpiritualibus inopiæ ſuppleant, per orationem, & per communionem meritorum.

Quaſi diceret, abundatis opibus, quibus ſancti carent; abundant illi apud Deum ſanctitatis & juſtitiæ meritis, quibus fortè non ita divites eſtis; date illis nunc de veſtrâ abundantiâ, ut aliquando de illorum recipiatis abundantiâ. *ut fiat æqualitas.*

Sic quædam fiet ex utrâque parte æqualitas, quatenùs neutri in neutro deficient.

Pauperes per veſtram abundantiam ſublevati, habebunt ſibi ſufficientia; contenti erunt; ſicque vobis quodammodo æquales.

Vos autem eorum orationibus adjuti, & divitiis ſpiritualibus ditati, & quamdam meritorum communionem cum illis habentes; eis ſecundùm juſtam proportionem eritis æquales.

℣. 15. *Sicut ſcriptum eſt.* Exod. 16. 18.

In hujus rei figuram, qui multùm de manna col-

legit, non plus habuit ; & qui modicum collegit ; non A minus reperit. Sed uterque menſuram gomor.

Charitas in Chriſtianis faciat quod in Judæis fecit omnipotentia Dei.

Charitas ergo inter vos faciat quod Deus per ſuam omnipotentiam operatus eſt apud Judæos, ad noſtram doctrinam & inſtructionem.

Per charitatem fiat quædam inter vos bonorum & temporalium & ſpiritualium paritas.

Fiet autem, ſi ex charitate pauperibus multùm dent divites ; ſi ex eadem charitate pauperes multùm orent pro divitibus.

Monitio pro Religioſis & Eccleſiaſticis.

Hinc, ait Caietanus, Religioſi & Eccleſiaſtici monentur, ut eleemoſynæ, quas accipiunt, non patiant ipſis relaxationem ſpiritualium ; ſed foveant potiùs, ut habeant bona ſpiritualia, non tantùm pro ſeipſis ; ſed etiam pro largientibus eleemoſynas.

℣. 16. *Gratias autem Deo*, ſubaudi ago. *Qui Tito* B *dedit eamdem ac mihi ſollicitudinem pro vobis.*

Laudat hîc & in ſequentibus miniſtros, per quos eleemoſyna erat colligenda, ut eis libentiùs confidant.

℣. 17. *Quoniam exhortationem.....* Vide paraphraſim.

Sed cùm ſollicitior eſſet. Gr. ſtudioſios exiſtens, id eſt, cùm à ſeipſo ſit veſtri valde ſtudioſus & amans.

Suâ voluntate.... ſponte ſuâ, libenter & alacriter *profectus eſt ad vos.* Cum iſtis meis litteris, per quas hoc ſcietis.

Hoc refertur ad tempus, quo Corinthii has litteras erant lecturi : nondum enim Titus erat profectus, cùm hæc ſcriberentur. Profectum tamen putat D. C Chryſoſtomus.

℣. 18. *Miſimus etiam...* Vide paraphraſim.

Licet eximiæ & probatæ virtutis fuerit Titus, duos tamen ei alios teſtes & ſocios dat irreprehenſos ob rationem dandam ℣. 20. ne minima ſit ſuſpicio.

℣. 19. *Non ſolùm autem....* Vide paraphraſim.

In hanc gratiam, id eſt, ad hanc eleemoſynarum veſtrarùm gratiam pauperibus Jeroſolymitanis procurandam ; ſcilicet, exhortando, colligendo, deferendo.

Quæ miniſtratur... id eſt, quod charitatis officium adminiſtramus, ad Domini gloriam, qui in pauperibus colitur & paſcitur. *Quod uni ex minimis... mihi feciſtis.*

Et deſtinatam voluntatem noſtram. Gr. προθυμίαν, D promptitudinem, id eſt, ad promptam animi noſtri voluntatem in pauperes, Chriſti membra, declarandam.

Gr. & ad promptitudinem animi veſtri ; ſcilicet excitandam, ſeu ut ſitis ad erogandum promptiores.

Observationes Litterales.

Divi Pauli prudentia.

Quoquo modo legatur, patet ubique D. Pauli prudentia.

Primò, non eligit ipſe, ſed ab Eccleſiis vult eligi miniſtros ad eleemoſynarum collectionem & delationem deſtinatos ; idque ob rationem ℣. 20. dicendam.

Secundò, hoc miniſterium cum aliis ſubire non recuſat, ut ſuam in pauperes promptam & alacrem voluntatem declaret.

Tertiò, graves viros eligi curat, ut fideles promptiùs & ſecuriùs excitentur ad largiendum, tùm ob E exhortantium authoritatem, tum ob cuſtodientium & ob deferentium ſanctitatem probatam & nemini ſuſpectam.

Quis autem ſit frater ille, *cujus laus in Evangelio*, & qui ſocius & collega D. Pauli dubitatur apud interpretes.

Theodoretus Barnabam fuiſſe putat ; ſed Barnabas jam abierat à Paulo, qui Silam in ejus locum aſſumpſerat. Act. 15. ℣. 39. 40.

Baronius, Eſtius & alii multi volunt eſſe Silam, qui in Barnabæ locum aſſumptus eſt.

D. Hieronymus & alii quamplurimi putant fuiſſe D. Lucam, individuum D. Pauli comitem, & qui ſcripſit Evangelium, ob quod celebris in Eccleſiis.

Fromondus enim probabilius putat quòd tunc ſcriptum fuerit ; licèt alii dubitent : ſed licèt non fuerit ſcriptum, ea res non obſtat, quin de D. Luca intelligatur, ob munus Evangeliſtæ quod fideliter geſſit.

Et hæc D. Hieronymi opinio confirmatur teſtimonio D. Ignatii, qui ad Epheſ. ſcribens, hoc idem elogium Divo Lucæ tribuit : dicens, ut teſtatur Lucas, *cujus laus eſt in Evangelio.*

℣. 20. *Devitantes hoc.* Vide paraphraſim.

Plenitudo, hîc copiam ſignificat. & quia faciliùs eſt è magnâ copiâ aliquid furtim & occultè ſubtrahere ; ideò D. Paulus ut omnem vitet ſuſpicionem. multos ſecum graves & probatæ virtutis aſſumit ſocios.

℣. 21. *Providemus enim bona.......* Vide paraphraſim.

Conſcientia noſtra nobis ; fama proximo noſtro eſt neceſſaria, ait D. Auguſtinus.

℣. 22. *Miſimus autem cum illis.* Tito & Lucæ etiam *fratrem noſtrum*, vobis fortè incognitum, at quem *in multis & ſæpè* experti ſumus diligentem & ſedulum.

Nunc autem multò ſollicitiorem, id eſt, in hoc autem negotio diligentior & ſollicitior erit.

Confidentia multa in vobis. Gr. confidentia multa quæ in vos. Syr. ob multam fiduciam erga vos. Arab. ob ingentem fiduciam ſuam erga vos. Æthiop. quia multùm diligit vos. Ambroſius multa fiducia veſtri.

Senſus itaque eſt ob multam confidentiam & exiſtimationem, quam habet de vobis ; ſeu quia de vobis optima quæque ſperat.

Alii referunt hæc verba, *multa fiducia, ad miſimus*, quaſi diceret, hos miſimus confidentes omninò quòd eos, quo par eſt honore & amore ſuſcipietis.

Sed litteraliùs arbitror quod omnes verſiones ſequuntur.

℣. 23. *Sive pro Tito...* Syr. ſive ergo conſideretur Titus, meus eſt ſocius & adjutor in re veſtrâ, &c. Arab. quòd autem ad Titum, eſt collega meus & portans mecum onus veſtrum. Æthiop. etſi de Tito quæſtio ſit, ſocius meus, &c.

Reſumit quæ de his tribus illuſtribus commendabilia dixit, ut in ultimo verſu concludat.

Titus meus eſt collega, in Evangelio prædicando, & in veſtrâ ſalute promovendâ cooperarius.

Alii duo fratres, ſunt *Eccleſiarum Apoſtoli*, ab eis miſſi ; ſunt & *gloria Chriſti*, quam procurant.

℣. 24. *Oſtenſionem ergo, quæ eſt...* ex tantorum virorum gravitate, urget Corinthios ad charitatis exhibitionem, ſeipſis dignam, dignam & ipſius Pauli gloriatione ; dignam denique Eccleſiarum expectatione.

Oſtenſionem ergo, quæ eſt charitatis, id eſt, tantùm ac tale charitatis ſpecimen illis exhibete ; quantùm vos decet & liberalem animum veſtrum.

Hoc indicat pronomen, *quæ oſtenſionem*, *quæ*, id eſt, oſtenſionem, exhibitionem, veſtrâ charitate dignam.

Et noſtra gloria pro vobis. Gr. de vobis, id eſt, & quæ decet noſtram de vobis gloriationem.

Intellige tum de gloriatione, quâ ſæpè de vobis A gloriatus ſum; tum de gloriatione futurâ, ut poſſim de vobis gloriari.

In illos, tales ac tantos, quos dixi *Oſtendite*, *oſtenſionem oſtendite*. ſicut *expectans expectavi*, exhibete.

In faciem Eccleſiarum, id eſt, palam & in conſpectu Eccleſiarum: vel tale ſpecimen charitatis, quod ædificet omnes Eccleſias: ſeu quod ad aliorum ædificationem eat in conſpectum omnium Eccleſiarum, dignam ergo quam ſpectent, mirentur & laudent omnes Eccleſiæ.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Octavo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Omnis quidem Chriſtianus, at præſertim qui Chriſtianæ perfectioni ſtudent; duo notent miranda patientiæ & charitatis exempla in Macedonibus.

In tribulatione multâ læti fuerunt & alacres.

In paupertate ſummâ largi fuerunt & magnifici.

Hæc autem duo gratiæ miracula ſic miremur, ut & pro noſtro modulo conemur imitari; Læti patiamur, gaudeamus in paſſionibus; in paupertate noſtrâ benefici ſimus & liberales. Vide ℣. 1. 2. 3. 4. 5.

Ad utrumque conferet exemplum Chriſti Domini; qui dives cùm eſſet, pro nobis egenus factus eſt;

Beatus cùm eſſet, pro nobis & pati, & mori voluit.

Aſpicientes ergo in authorem & conſummatorem fidei noſtræ Jeſum, curramus per patientiam & charitatem. Vide ℣. 9.

Secundò.

Notent divites ordinem, quem eleemoſynam facturi ſervare debent. Primò cor ſuum donent Deo. Deinde bona ſua pauperi largiantur: Deus enim cor dantis primariò reſpicit, ſecundariò munera, ℣. 5.

Notent & modum eleemoſynam faciendi, ſeu B ſua bona Deo dandi; humiliter ſcilicet & reverenter, ℣. 5.

Notent fructum eleemoſynæ; plus prodeſt facienti, quàm recipienti, ℣. 10.

Omnes denique notent facilitatem faciendi eleemoſynam; ob quam facilitatem nullus excuſatur, cùm ad eleemoſynam faciendam ſufficiat voluntas, dummodò vera ſit & ſeria, ℣. 12.

Tertiò.

Notent pauperes modum eleemoſynam recipiendi, humiliter & gratè Deum pro benefactoribus ſuis multùm & aſſiduè deprecantes, ℣. 14. 15.

Notent & ipſi pauperes, quòd ab eleemoſynâ ſuo C modo faciendâ non ſint immunes: quandoquidem ſufficit voluntas, ut ℣. 12. velint ergo, compatiantur, obſequantur, verbis & officiis conſolentur.

Alia multa de eleemoſynâ vide in capite ſequenti nono, in commentario, & in corollario pietatis.

Noni Capitis Analyſis.

A ℣. 16. capitis octavi uſque ad finem, ſuos commendat legatos; nunc redit ad negotium, cui ſunt deſtinati: de quo tamen ſuperfluum eſt, ait, vobis ſcribere, ut ad illud D *excitem animos veſtros; quia ſcio ad illud promptam & paratam voluntatem veſtram.*

Revera rem ipſam hìc minùs tangit, quàm tres ejus circumſtantias, ſcilicet in dando promptitudinem, abundantiam, hilaritatem: & hoc tantâ dexteritate ſimul & honeſtate tangit, ut quaſi ſupponat potiùs quàm perſuadeat.

℣. 2. 3. 4. Mirâ charitatis arte promptitudinem inſinuat.

℣. 5. 6. Abundantiam egregiâ ſeminantis comparatione.

℣. 7. Hilaritatem, Scriptura teſtimonio.

℣. 8. Occurrit difficultati, quâ in his exequendis poſſent retardari; vult eos in Deum omnipotentem confidere & ſperare. Dabit eis Deus & ſufficientia ſibi, & unde tribuant aliis.

℣. 10. Hoc illuſtrat comparatione Dei cum hero temporali, & comparatione eleemoſynarii cum colono.

℣. 12. Uſque ad finem, varias hujus eleemoſynæ refert utilitates, quibus ultimum huc uſque de eâ dictis dat pondus.

Caput

Caput Nonum.

Textus.

1. NAm de miniſterio, quod fit in ſanctos, ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis.

2. Scio enim promptum animum veſtrum; pro quo de vobis glorior apud Macedones:

Quoniam & Achaia parata eſt ab anno præterito,

Et veſtra æmulatio provocavit plurimos.

3. Miſi autem fratres; ut ne; quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte:

Ut, quemadmodùm dixi, parati ſitis.

4. Ne, cùm venerint Macedones mecum, & invenerint vos imparatos,

Erubeſcamus nos (ut non dicam vos) in hac ſubſtantiâ.

5. Neceſſarium ergo exiſtimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos & præparent repromiſſam benedictionem hanc paratam eſſe, ſic quaſi benedictionem, non tanquam avaritiam.

6. Hoc autem dico: Qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.

7. Unuſquiſque prout deſtinavit in corde ſuo, non ex triſtitiâ, aut ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus.

8. Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis: ut in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum.

9. Sicut ſcriptum eſt: Diſperſit, dedit pauperibus; juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi.

10. Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti; & panem ad manducandum præſtabit,

Et multiplicabit ſemen veſtrum,

Et augebit incrementa frugum juſtitiæ veſtræ.

11. Ut in omnibus locupletati, abundetis in omnem ſimplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo.

12. Quoniam miniſterium hujus officii,

Paraphraſis.

HOs igitur vobis commendo legatos: nam de ipſo ſubſidio pauperibus ſubminiſtrando, propter quod veniunt ad vos; ſuperfluum eſt vobis plura ſcribere, quibus excitem animos veſtros.

Siquidem novi promptam eſſe ad illud voluntatem
B veſtram; & de hac animi veſtri promptitudine glorior apud Macedones,

Dicens quoniam non Corinthus tantùm, ſed & tota Achaia, jam ab anno ſuperiore parata eſt ſanctis eleemoſynam largiri:

Et hoc veſtræ promptitudinis exemplum multos provocavit ad imitationem.

Præmiſi autem Titum, & duos alios fratres noſtros, ne hæc noſtra de veſtrâ promptitudine gloriatio, vana ſit & falſa, in hoc eleemoſynarum negotio; Eos, inquam, ideò miſi, ut quemadmodùm Macedonibus dixi vos eſſe paratos; ita de facto parati ſitis, ſeu veſtra eleemoſyna ſit parata, cùm advenero.

Ne fortè, ſi mecum venerint Macedones, & vos, quos ab anno præterito paratos eſſe dixi, inveniant
C nondùm paratos;

Erubeſcamus nos, ut non dicam vos, in hoc noſtræ gloriationis argumento: nos, quia mendaces; vos, quia negligentes, & in ſublevandis pauperibus pigri.

Hac ergo de causâ neceſſarium duxi rogare hos fratres noſtros, ut priùs ad vos vadant, quàm ego cum Macedonibus adveniam, & procurent ut hæc veſtra largitas, ante promiſſa, ſit parata & collecta; ſic autem, ut appareat quòd ſit charitatis donum, non avaritiæ tributum.

Intelligite quod dico: qui parcè ſeminat, & minùs liberaliter largitur; parcè metet, ſeu exiguum referet fructum: & qui copioſè ſeminat, ſeu largitur; copioſè metet, ſeu uberem referet fructum.

Unuſquiſque tamen donet juxta voluntatem ſuam; at det hilariter, non triſtis; det & libenter, non
D quaſi coactus: Deus enim hilarem datorem diligit, ac remunerat.

Ne timeatis autem ne, ſi copioſiùs tribuatis, vos ipſi fortè indigeatis: poteſt enim Deus tantam omnium bonorum abundantiam vobis dare; ut in omni re, in omni tempore, omnem & plenam ſufficientiam habentes, exerceatis abundè omnia pietatis opera.

Sicut in pſalm. 111. de viro juſto ſcriptum eſt: more ſeminantis ſparſit opes ſuas, & eas in pauperes liberaliter diſtribuit; ob hoc juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi.

Ne timeatis itaque, imò confidite: Deus, qui nunc dat vobis facultatem eleemoſynam largiendi, & aliorum inopiæ ſuccurrendi; ipſe vobis neceſſaria
E dabit, nec patietur vobis neceſſaria deeſſe;

Imò multiplicabit bona temporalia, quæ in pauperes ſeminatis,

Et augebit ſpirituales proventus ſanctitatis, & juſtitiæ veſtræ.

Ut in omnibus bonis divites facti, poſſitis in poſterum corde ſimplici, & ſyncero affectu, omne charitatis genus exercere; quod nobis materiam præbeat Deo gratias agendi.

Quoniam harum eleemoſynarum adminiſtratio,

non ſolùm ſupplet ea quæ ſanctis deſunt ad ſuſtentationem : ſed præterea facit, ut ob id plurimæ à multis Deo reddantur gratiarum actiones.

Qui veſtram, per noſtrum miniſterium, pietatem experti ; Deum glorificant ob veſtram Evangelicæ confeſſioni obedientiam, & ob ſynceram liberalitatem, quâ illos, & alios omnes bonorum veſtrorum facitis participes.

Deum etiam glorificant precibus & obſecrationibus, quas pro vobis fundunt, quos optant videre, ob eminentem pietatem, quam vobis à Deo collatam inferunt ex veſtrâ liberalitate.

Gratias agimus Deo pro dono ipſius ineffabili.

non ſolùm ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino.

13. Per probationem miniſterii hujus, glorificantes Deum in obedientiâ confeſſionis veſtræ, in Evangelium Chriſti, & ſimplicitate communicationis in illos & in omnes.

14. Et in ipſorum obſecratione pro vobis, deſiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis.

15. Gratias Deo ſuper inenarrabili dono ejus.

Commentarius in Caput Nonum.

℣. 1. NAM *de miniſterio* . . . Hæc cum præcedentibus jungenda, ut in paraphraſi.

Eleemoſynæ conditiones.

In hoc igitur capite non tam excitat ad dandum, quàm docet modum dandi promptè, largè, hilariter, ac primò de promptitudine dandi.

Primò prompta ſit.

℣. 2. *Scio enim* . . . Syr. ſiquidem novi promptitudinem voluntatis &c. quia novi promptam eſſe veſtram voluntatem ad hanc largitionem faciendam, & de hac animi veſtri promptitudine ſæpe gloriatus ſum apud Macedones, dicens illis : quoniam Achaia, cujus Caput eſt Corinthus, jam ab anno præterito parata eſt ſanctis eleemoſynam largiri.

Ars mira & ſancta Divi Pauli.

Artem mirare & honeſtum cum Corinthiis agendi modum.

Promptitudinem illorum ſupponit & laudat ; ut eos promptitudinem doceat. De Corinthiorum promptitudine gloriatur apud Macedones ; ut Corinthios pudeat, ſi coram Macedonibus appareant minùs ad dandum prompti.

Sicque mirâ ſapientiâ Paulus Diſcipulos & filios ſuos urget ad bonum

Et veſtra æmulatio. Gr. & quæ ex vobis eſt æmulatio. id eſt, & veſtræ promptitudinis exemplum fecit, ut alii multi fuerint promptiores ; ſeu veſtrum exemplum multos ad imitationem provocavit.

Ars ſancta.

Supra laudavit Macedones ob largitatem ; quia, inquit, *ſupra vires.* cap. 8. ℣. 3. Hîc Achæos laudat ob voluntatis promptitudinem. *ab anno præterito.*

Viden' quomodò & illos per hos excitat, hoſque per illos, ait Theophylactus poſt Chryſoſtomum.

In quo patet ſpiritualis ſapientia Pauli. ait Theodoretus.

℣. 3. *Miſi autem fratres* . . . Titum & alios duos illuſtres ſocios, de quibus in cap. 8. *ne quod gloriamur de vobis.* id eſt, ne noſtra de veſtrâ promptitudine gloriatio

Evacuetur. id eſt, inanis ſit & falſa.

In hac parte. hac in re, in hoc eleemoſynarum negotio. Circa alia multa, de quibus etiam pro vobis glorior, nihil timeo.

Preſſiùs urget ad promptitudinem, ob illorum honorem ſollicitus.

Eos ergo præmiſi, ut quemadmodùm Macedonibus dixi vos eſſe paratos, ita ſitis revera parati, veſtraque pecuniarum collectio facta & parata, cùm ad vos venero

℣. 4. *Ne cùm venerint* . . . Gr. ne fortè ſi venerint, &c.

Multis ex locis patet quòd Diſcipuli ſuos Apoſtolos deducebant, & itineris impenſas præbebant. primæ Cor. 16. 6. Rom. 15. 24. Act. 16. 3. &c.

Erubeſcamus. Nos, quaſi mendaces, qui falsò de veſtrâ promptitudine gloriati ſumus.

Ne dicam vos. ad quos is pudor maximè pertinebit, quia veſtra erit culpa.

In hac ſubſtantiâ. Gr. ὑποστάσει. Gr. addit gloriationis. id eſt, in hoc noſtræ gloriationis fundamento, argumento, ſubjecto.

Syr. in gloriatione illâ, quâ gloriati ſumus, affirmantes ſcilicet & gloriantes vos eſſe paratos.

Mira charitatis ars.

Mirâ charitatis arte, ſeipſum Corinthiorum partem facit, certatque pro ipſis. ait Theophylactus.

Sicque eò preſſiùs illos ad promptitudinem urget, quò majus ſibi & illis imminet commune dedecus, ſi non inveniantur parati.

Vide quomodò infirmos, non tantùm ſpiritualibus, ſed humanis etiam urget rationibus. ait Divus Chryſoſtomus.

℣. 5. *Neceſſarium ergo* . . . Ne ergo nos & vos coram Macedonibus erubeſcamus ; neceſſarium duxi tres illos ſpectabiles viros præmittere.

Ut præveniant ad vos. id eſt, priùs ad vos veniant, quàm ego cum Macedonibus adveniam.

Et præparent repromiſſam. Gr. prænuntiatam, ſeu ante promiſſam, id eſt, quam de vobis promiſimus & diximus paratam.

Benedictionem. beneficentiam, largitionem, eleemoſynam. *paratam eſſe*, id eſt, curent ut hæc veſtra benedictio, quam de vobis promiſimus, & quam gloriati ſumus eſſe paratam, revera ſit parata & collecta.

Sic quaſi benedictionem. . . ſic autem ſit parata & collecta, ut palàm appareat quòd ſit liberalis & ſpontanea beneficentia. Sit charitatis & liberalitatis donum, libenter, hilariter & largè datum.

Secundò ſit abundans & hilaris.

Non tanquam avaritiam. non ſit avaritiæ tributum, tardè, invitè, parcè, & cum verbis malè ominantibus datum.

Tranſit Apoſtolus ad abundantiam & alacritatem ; & has conditiones ex ipſo nomine Græco deducit, ſit de facto, εὐλογία.

Eleemoſyna cur dicta benedictio.

Derivatur ab εὖ, id eſt, *benè*, & λέγω, id eſt, *dico*, vel *colligo.* εὐλογία ergo ſignificat & benedictionem, & bonam collectionem.

Sit revera benedictio. εὐλογία. benedictionis nomen mereatur. ſit bona, uber collatio, celeriter ſpontaneè, & hilariter data.

Docet modum eleemoſynam faciendi; ſcilicet, animo & vultu læto, cum verbis gratioſis, quaſi qui lucrum facit: & tunc eſt benedictio, & cauſa benedictionis æternæ à Deo & ab hominibus.

Qui autem eleemoſynam triſtis, invitus dat, hic avaritiam dat, non benedictionem, ait S. Chryſoſtomus.

℣. 6. *Hoc autem dico.* in Gr. hoc autem. (non eſt dico) explico quod dixi, *tanquam benedictionem & non avaritiam.*

Qui parcè ſeminat, parcè & metet...

Eleemoſyna ſemen.

Eleemoſyna ſemen eſt, quod in manu pauperis, quaſi in agro Dei ſeritur; & cujus meſſis in ſinu Dei colligitur.

Sicut agricola, qui *parcè ſeminat, parcè & metit*; ita & qui parvam facit eleemoſynam; parvam recipiet à Deo mercedem.

Intellige parvam in comparatione multùm ſeminantis: erit enim ſemper magna merces in comparatione ſeminis, ſeu eleemoſynæ datæ.

Sicut agricola, qui multùm & copioſè ſeminat, multùm & copioſè metet. ita.

Qui ſeminat in benedictionibus. Vide ℣. 5. quid ſignificat ἐυλογία. largè, copioſè, in beneficentiis, valdè beneficè largitur pauperibus.

Quò largior, eò meſſis erit copioſior.

Qui multas benedictiones, beneficentias, uberes collationes, quaſi ſemina effundit in pauperes; amplam, uberem, copioſam mercedem à Deo recipiet.

Cùm facis eleemoſynam recordare quòd ſeminas, & conſequenter quòd plus recepturus es, quam ſeminas; ſed eâ proportione, quâ plus aut minus dederis; plus aut minus libenter & hilariter dederis.

Pro modo largitionis erit & modus præmii.

Qui dat liberaliter, à Deo recipiet liberaliter.

Ex animo tamen penſatur largitas.

Hæc tamen liberalitas ex animo, potius quam ex dono æſtimatur, ut patet in viduâ, quæ duo tantùm minuta dedit.

In tuâ ergo libertate ſita eſt meſſis abundantia.

Si multùm habes, da multùm; ſi parùm habes, da libenter & gratioſè.

℣. 7. *Unuſquiſque prout...* hoc tamen non dico, ut quemquam invitum cogam: etenim non tam donum exigo, quam animum.

Unuſquiſque donet quod voluerit: ſicut in corde ſuo propoſuit, at det hilariter.

Tertiam expreſſiùs aſſignat eleemoſynæ conditionem.

Tertiò ſit hilaris.

Non ex triſtitiâ, quam parit animus avarus, qui dat parum & triſtis: ſed hilariter, animo & vultu læto.

Non ex neceſſitate, quaſi per vim, quaſi coactus, vel petentium authoritate; vel aliorum dantium exemplo; ut ſuo conſulat honori; ſed ſponte & libenter.

Hilarem enim datorem Deus diligit, id eſt, approbat & remunerat.

Eleemoſyna charitatis fructus eſt, à corde ergo procedat per charitatem aperto, dilatato: detur cum gaudio & libenter.

In omni dato hilarem fac vultum tuum, Eccleſiaſtici 35. ℣. 11.

Si panem dederis triſtis, & panem & meritum perdidiſti. Aug. in pſal. 42.

Apud homines qui apparentia tantùm vident, ſufficit quòd quis operetur actum virtutis: apud Deum, qui cor intuetur, non ſufficit quòd ſolum operetur actum virtutis ſecundùm ſpeciem, niſi etiam ſecundùm debitum modum operetur; ſcilicet, delectabiliter & cum gaudio; & ideò non datorem tantùm, ſed hilarem datorem diligit Deus; & non triſtem & murmurantem. D. Thomas.

℣. 8. *Potens eſt autem Deus.*

Occurritur difficultati.

Stabilitis bonæ eleemoſynæ conditionibus, occurrit timidæ cuidam cogitationi, quâ poſſent ab eleemoſynâ promptè, largè, hilariter faciendâ averti; ſcilicet, ſi ſic largiamur, fortè nos ipſi indigebimus.

Quibus reſpondet, id ne timeatis.

Potens eſt Deus... Syr. facultas ſiquidem eſt in manibus Dei omnem beneficentiam augendi in vos.

Confidant in omnipotentiâ Dei.

Quaſi diceret Deus, qui cum liberalibus liberalis eſt; poteſt facere, ut pro veſtrâ eleemoſynâ, omne genus bonorum abundet in vobis: ſeu poteſt omnium bonorum abundantiam vobis dare.

Ut in omnibus... ita ut in omni re, in omni tempore, omnem & plenam ſufficientiam habeatis: ſeu quæ vobis ſufficiant ad honeſtè vivendum.

Abundetis... & prætereà habeatis abundè ad omnia pietatis opera exercenda.

Qui paucis contentus, ſibi ſufficientia tantùm tribuit; is multum poterit aliis dare.

Sibi parcus, in pauperes magnificus.

In carnalibus, quantùm ſat ſit, ipſis petit; at in ſpiritualibus, ut etiam abundent, poſtulat. D. Chryſoſtomus.

℣. 9. *Sicut ſcriptum eſt...*

Authoritate Scripturæ & exemplo ex eâ deducto confirmat fiduciam in Dei potentiam; ſeu confirmat quòd in verſiculo præcedente dixit, *Potens eſt Deus...*

Sicut ſcriptum eſt... quaſi diceret, ita ut quid ſimile vobis contingat, quod de viro juſto *ſcriptum eſt.* in pſal. 111.

Diſperſit, id eſt, more ſeminantis ſparſit opes ſuas; & eas in pauperes liberaliter & largè diſtribuit.

Eleemoſyna cur juſtitia dicitur.

Juſtitia ejus, id eſt, eleemoſyna ejus: quâ juſtus fit juſtior; & quâ peccator ad juſtitiam diſponitur.

Juſtos quippe homines efficit, ait D. Chryſoſtomus, peccata in modum ignis abſumens & conficiens, cùm largiſſimè profunditur.

Eleemoſyna igitur, ſeu opera miſericordiæ, hîc *juſtitia* dicuntur, ſicut Matth. 6. 1. *Attendite ne juſtitiam veſtram faciatis coram hominibus.*

Juſtitia itaque, ſeu eleemoſyna ejus, licet diſperſa, non perit, ſed *manet* & fructificat.

Sicut ſemina in terram projecta non pereunt, ſed uberiore fructu ſuccreſcunt; ita eleemoſyna juſti in pauperes ſparſa non perit, ſed permanet & fructificat.

Prodeſt in tempore, & in æternitate.

In ſæculum ſæculi, id eſt, in ſæculum tùm præſens, tùm futurum. ait Theophylactus: ſeu in tempore & in æternitate.

Permanet & fructificat in tempore quidem, per benedictionem Dei ſæpè multiplicantis bona temporalia juſti eleemoſynarii, quibus poſſit ampliores rurſùs eleemoſynas facere; ſeu, ut ait D. Paulus, *abundare in omne opus bonum.*

In æternitate verò permanet & fructificat; quia præmia continuè parit æterna.

Observatio Litteralis.

Ex præcedentibus in ℣. 8. & ex ſequentibus ℣. 10. mihi videtur quòd hæc ſit mens D. Pauli, in citatione hujus pſalmiſtæ verſiculi.

Scilicet, quòd eleemoſyna juſti maneat in tempore & in æternitate, ita ut largiter tribuendo non deficiat in tempore.

Diffidentiam repellit per intuitum Divinæ omnipotentiæ.

In his enim verſibus ita vult Apoſtolus Corinthios A ad amplam eleemoſynam, pet intuitum mercedis æternæ, inducere; ut & per intuitum Divinæ omnipotentiæ, ab eorum cordibus omnem repellat diffidentiam, ne ob eleemoſynæ largitionem, ipſis neceſſaria deſint.

Imò vult ut credant & ſperent quòd Deus eis & ſibi ſufficientia dabit, & abundè ad omnia pietatis opera in alios exercenda.

Hanc in Deum fiduciam illis inſpirat.

Primò, allegatione Divinæ omnipotentiæ.

Secundò, authoritate Scripturæ, & exemplo viri juſti, de quo pſalmiſta loquitur.

Tertiò promiſſione & ſimilitudine de quibus, ꝟ. 10. ſed ante.

Observatio Moralis.

Bona ſervata pereunt, diſperſa manent.

Hìc cum D. Chryſoſtomo mirare, quòd quæ aſſervata pereunt, eadem cùm diſperguntur, manent & quidem in perpetuum.

Quo circa, inquit, plenâ, confertâque manu ſeramus.

Pulchra comparatio.

Hinc Divus Baſilius opes puteis comparat. in Lucam 12.

Putei continuò exhauſti & copioſiore & pulchriore fluunt aquâ; dimiſſi verò & quieti faciè putrent; ſic & opes reconditæ inutiles ſunt, tranſlatæ in pauperes fructum pariunt.

Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædag. cap. 7. eâdem utitur ſimilitudine; & alteram addit.

Sicut ad ubera quæ ſuguntur, lac confluere ſo- C let; ita & opes confluunt ad eos qui erogant illas.

ꝟ. 10. *Qui autem adminiſtrat... panem præſtabit...* hîc noſtra vulgata differt ab hodierno Græco; quòd juxta Græcum optat Apoſtolus. *Suppeditet, multiplicet, augeat.* optativo modo.

Juxta oostram vulgatam Apoſtolus promittit. *præſtabit, multiplicabit, augebit.*

D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus votum & orationem eſſe dicunt.

Arabica verſio in optativo.

Syriaca verſio ſicut & noſter interpres in futuro loquitur. *Largietur, multiplicabit, nutriet...*

Item Æthiopica verſio.

Quò longiùs omnem Corinthiorum diffidentiam D repellat Apoſtolus, illis hæc duo promittit, quæ in ꝟ. 8. Deo poſſibilia dixit; & quæ in ꝟ. 9. juſtis ordinariè contingere probavit ex Scripturis; ſcilicet, ſufficientiam ad honeſtè vivendum; & abundantiam ad dandum pauperibus.

Elegans ſimilitudo, quâ revellit diffidentiam.

Hæc autem ita promittit ut & rem eleganti ſimilitudine illuſtret & ſuadeat.

Deum comparat hero temporali; eleemoſynarium, colono; eleemoſynam, ſemini.

Sicut herus, qui ſuo colono ſemen adminiſtrat, quod in agro ſuo ſeminet; eidem colono dat panem & omnia victui neceſſaria; & præterea in tempore meſſis, facit illum ſuæ meſſis participem; quâ participatione, multiplicatis ejus ſeminibus; longè plura in anno ſequenti poteſt ſeminare & metere: & ſic deinceps in annis ſequentibus; ita ut creſcat quotan- E nis ſeminum multiplicatio.

Ita Deus, qui eleemoſynario, quaſi ſuo colono. *Semen*, id eſt, bona temporalia dedit quòd in pauperibus, agro ſuo, ſereret; eidem & victui neceſſaria *præſtabit*: & ejus facultates *multiplicabit*, quas rursùs in plures poſſit pauperes diſpergere: ſicque magis ac magis mereri.

A Hæc eſt ſimilitudo; illiuſque ſenſus.

Jam ad verba.

Qui autem adminiſtrat, id eſt, Deus, qui vobis, ſervis ſuis, ſuppeditat bona, quæ diſtribuatis: ſeu qui dat vobis facultatem eleemoſynam faciendi, & aliorum inopiam ſublevandi.

Et panem... id eſt, victum & omnia alia vobis neceſſaria dabit.

Et multiplicabit... & inſuper multiplicabit hæc bona temporalia, quæ ſeminatis in pauperes: ſicut multiplicat ſemina in terram jacta.

Ecce carnalem eleemoſynæ mercedem. ait D. Chryſoſtomus.

Et augebit incrementa frugum. Gr. fructus genitos, ſeu germina *juſtitiæ veſtræ*, id eſt, & quod præ- B cipuum eſt *augebit* ſpirituales proventus *juſtitiæ veſtræ*, ſcilicet dabit hîc incrementum gratiæ, & in cælo gloriæ.

Ecce ſpiritualem remunerationem.

Incrementum gratiæ, majoris gloriæ meritum; fructus ſunt & ſoboles juſtitiæ, ſeu charitatis quæ per eleemoſynam exercetur.

Triplex meſſis pro uno ſemine.

Triplicem itaque obſerva meſſem pro uno eleemoſynæ ſemine, temporalem, ſpiritualem, æternam.

Bona temporalia per eleemoſynam multiplicantur.

Gratia & ſanctitas interna augetur.

Continuò creſcit gloriæ meritum.

Itaque quam meritò Chriſtus dixit. Act. 20. 35. *Beatius eſt magis dare, quam accipere.* Multò C majus enim eſt dantis, quam recipientis emolumentum. Dans creſcit in gratiâ; creſcit in gloriæ merito: ordinariè ditatur & temporaliter.

Ordinariè, dixi; quia plerumque plus abundant eleemoſynarii, quam avari. Hic tamen providentiæ modus non eſt perpetuus, ut notat Eſtius; quia Deus ad ſuorum probationem & majorem gloriam, de rebus aliter diſponit.

ꝟ. 11. *Ut in omnibus...* id eſt, ut in temporalibus & ſpiritualibus bonis divites facti.

Abundetis in omnem ſimplicitatem... id eſt, poſſitis in poſterùm corde ſimplici & affectu ſyncero omne charitatis genus abundanter exercere.

Simplicitas. hîc, munificentia, aiunt D. Chryſoſtomus, Theodoretus, candida liberalitas. candida & D liberalis largiendi voluntas, ait Gagnæus.

Sanctus divitiarum uſus.

Docet hîc divitiarum finem & uſum. Non ſunt defodiendæ; non ſunt in vanis aut voluptuoſis expendendæ; ſed *ad omnem ſimplicitatem*, habendæ, id eſt, ad omne bonum opus ſimplici & ſyncero charitatis affectu exercendum.

Quæ operatur... quæ veſtra ſimplicitas & munificentia, materiam nobis præbet Deo gratias agendi.

Eleemoſyna ſemen eſt gratiarum actionis. A Deo procedit bonum quod datis, & bona voluntas, quâ datis; ad Deum redit utrumque per noſtram gratiarum actionem.

ꝟ. 12. *Quoniam miniſterium...* Gr. ἡ διακονία τῆς λειτουργίας. diaconia hujus liturgiæ.

Syr. quia functio miniſterii hujus...

E Probat propter eorum eleemoſynam Deo gratias agi & alias recenſet eleemoſynæ utilitates, quibus hanc rem conficit.

Quoniam collectio & adminiſtratio harum eleemoſynarum, non ſolùm ſupplet ſanctorum inopiæ, eis neceſſaria ſuppeditando; ſed præterea facit, ut ob id plurimæ à multis Deo reddantur gratiarum actiones.

ꝟ. 13.

ỷ. 13. *Per probationem*... id eſt, per experientiam, A exploratiomem, id eſt, veſtram quippe beneficentiam, per noſtrum miniſterium experti, Deum glorificant. *In obedientiâ confeſſionis*...

Syr. quòd ſubjecti ſitis confeſſioni Evangelii Chriſti.

Primò Deum glorificant quòd per opera veſtra appareat quòd verè Chriſtiani ſitis & Evangelii ſequaces.

Seu ob veſtram obedientiam fidei Chriſtianæ & Evangelio Chriſti; quam profitemini.

Charitas in pauperes præcipitur ab Evangelio. reddunt ergo Deo gratias ob veſtram fidem & obedientiam Evangelio; ſeu ob veſtram fidem veram, vivam & operantem.

Et ſimplicitate... ſecundò, ob candidam & ſynceram liberalitatem, quâ illos & alios omnes veſtrorum bonorum participes effeciſtis.

ỷ. 14. *Et in ipſorum obſecratione*... tertiò & glorificant Deum per orationes quas fundunt pro vobis, quos & optant videre, ob excellentem gratiam vobis à Deo collatam: fidem & charitatem, ex quibus orta eſt beneficentia veſtra.

ỷ. 15. *Gratias Deo ſuper innarrabili dono ejus.*

Paulus quaſi pro pauperibus gratias agit Deo, pro *dono ineffabili*, beneficentiæ, cujus fructus verbis non poſſunt enarrari; ob æternam gloriam, *quam nec oculus vidit*...

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Nono ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

IN Capite præcedenti ordinem vidiſti ſervandum in eleemoſynâ benè & ſanctè faciendâ.

Cur primò dandum Deo; deinde danda pauperi ſubſtantia. Hoc Apoſtolus docuit in capite præcedenti. Vide corollarium pietatis: in hoc autem capite

Primò.

Nota modum quo danda ſit hæc pauperi ſubſtantia, nimirùm promptè, largè, hilariter.

C Promptè danda eſt eleemoſyna; bonæ voluntatis fructus eſt, & charitatis donum: ſit ergo prompta, detur celeriter. Neſcit enim tarda molimina Spiritûs ſancti gratia.

Largè & abundanter danda; ſemen eſt gloriæ, in paupere, quaſi in agro Dei ſata, & cujus meſſis in ſinu Dei colligetur eò abundantior, quò copioſius fuerit ſemen: ſit ergo larga, multa abundans. *Qui parcè ſeminat, parcè & metet*: & qui copioſè ſeminat, metet copioſè.

Hilariter & lætè danda; æterni regni emptio & acquiſitio eſt: Quis æternum Dei regnum acquirat triſtis? fiat ergo hilariter, corde aperto, vultu læto, cum verbis honeſtis & gratioſis, quaſi qui lucrum facit maximum. Ad hæc vide ỷ. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

D

Secundò.

Nota duo verba quibus utitur Apoſtolus, & quorum uno has tres eleemoſynæ conditiones exprimit; altero autem tria vitia illis oppoſita rejicit.

Eleemoſyna, inquit, non ſit avaritia, ſeu non ſit avaritiæ donum; quod invitè, & ideò tardè, parcè, & cum triſtitiâ datur.

Eleemoſyna ſit benedictio, quæ datur ex animo, & ideò promptè, largè, hilariter. Vide ỷ. 5.

Tertiò.

Nota ỷ. 8. 9. 10. 11. quomodò ſic omnem diffidentiam à fidelium cordibus repellat, ut eos ad has tres eleemoſynæ conditiones adimplendas efficaciter excitet, intuitu multiplicis utilitatis & temporalis & æternæ. Vide in commentario triplicem meſſem, temporalem, ſpiritualem & æternam, pro uno eleemoſynæ ſemine. ỷ. 10.

Quartò.

Nota ỷ. 12. Apoſtolicam D. Pauli praxim in hac ſuâ functione eleemoſynas pauperibus Jeroſolymitanis à Corinthiis fidelibus procurandi.

Hanc eleemoſynarum oblationem Apoſtolus aſpiciebat ut ſacrificium; cujus ſacerdotes erant Corinthii offerentes; Diaconi autem miniſtrantes, ipſe Paulus, Titus, & alii ejus comites; victima, ipſa eleemoſyna; altare, pauperes Jeroſolymitani; fumus & fragrans odor, gratiarum actio, & gloria Dei.

Et hinc diſce Apoſtolicis oculis eleemoſynam aſpicere. *Liturgia eſt.* Myſticum ſacrificium, cujus es ſacerdos, & quod ubique Deo potes & debes offerre.

Praxis.

Cùm itaque pauperem fide præditum cernis, eleemoſynam à te petentem;

Altare ſtatim cogita, exiſtima te aram Chriſti videre, ait D. Chryſoſtomus: hoc igitur altare reverere, & ſuper illud ſacrifica.

Super hoc altare myſticum, *honora Dominum de tuâ ſubſtantiâ*. Prover. 3. 9. Da de tuis divitiis, offer ſacrificium, ex quo gloria & gratiarum actio, quaſi fumus aſcendat ad Dominum.

Da itaque, ſi potes, & da promptè, largè, hilariter, animo & vultu læto, & cum verbis gratioſis.

Recordare quòd ſacrifices & offeras ipſi Deo, omnium bonorum authori.

Si nihil habes de bonis externis, da *de tuâ ſubſtantiâ* internâ, da affectum, da compaſſionem, verbum conſolatorium, da vel lachrymulam.

Diſcas viſcera aperire indigentibus; da pro magno promptitudinem, ſi nihil aliud habes, da vel lachrymulam: magnum enim remedium eſt afflicto miſericordia. D. Gregor. Nazian. orat. de curâ pauperum.

E

Alia multa de eleemoſynâ vide in capite octavo in commentario, & in corollario pietatis.

Analyſis Capitis Decimi.

IN hoc, & duobus ſequentibus Capitibus ſuam propriam apologiam texit Apoſtolus contra pſeudo-Apoſtolos, & quoſdam ab eiſdeceptos; qui ob priorem epiſtolam irritati, Paulum dicebant, in præſentia timidum & humilem; in abſentiâ verò audacem & per litteras fulminantem; hincque traducebant eum ut hominem vanum, carnalem, ſeu in Evangelii miniſterio, aſtutiâ, ſimulatione, aliiſque mediis carnalibus utentem. A

Primo itaque & ſecundo verſu authoritatem Apoſtolicam cum humilitate Chriſtianâ commiſcens, obſecrat per Chriſti manſuetudinem, ne cogatur ipſum ſuâ in eos authoritate uti. B

℣. 3. In carne vivit quidem, ſed non ſecundùm carnem militat: arma quippe ejus ſpiritualia, eaque Dei virtute potentiſſima; tum ad omnes, quoſcumque infidelium intellectus debellandos & captivandos in obſequium Chriſti; tùm ad omnem fidelium inobedientiam puniendam.

Hac Apoſtolicâ puniendi authoritate ſe tandem uſurum minatur, ℣. 6.

Interim ℣. 7. Corinthiis ſua ipſius cauſâ judicium committit: ex factis ergo evidentibus & notis judicent, an ſibi Paulo præferri debeant pſeudo-Apoſtoli: ſi enim illi Chriſti miniſtri ſunt; patet quòd & ego: in hoc ergo ſaltem par ſum illis.

Modeſtè ſupprimit ℣. 8. facta Corinthiis nota, quibus ſuam poſſet extollere poteſtatem, ne illam oſtentans, videatur velle metum per epiſtolas incutere: aiunt enim, inquit, quòd epiſtolæ meæ graves ſint & fortes; præſentia verò infirma & contemptibilis.

℣. 11. At ipſos ſcire volo, quòd qualis ſum abſens verbo; talis & facto præſens ero.

℣. 12. & ſequentibus ſic ſe juſtificat, ut ubique taxet pſeudo-Apoſtolorum vanitatem, quâ ſemetipſos aliis præferunt; quâ ſe falsò jactant, quaſi totum terrarum orbem prædicando percurrerint; quâ de aliorum laboribus gloriantur.

Paulus è contra, ſuo ſe pede metiens, non audet ſe talibus comparare; non jactat ſe ſuper id quod eſt, & fecit: revera autem & de facto Corinthiis Evangelium primus prædicavit; de ſuo, non de alieno labore gloriatur, imò in Deo ſolo gloriandum eſſe ſcit & prædicat.

Caput Decimum.

Paraphraſis.

EGo autem ipſe Paulus, veſter Apoſtolus, obſecro vos per Chriſti manſuetudinem ac benignitatem;

Ego, inquam, qui, ut aiunt obtrectatores mei, & quod mihi vertunt vitio; cùm apud vos ſum præſens, humiliter me gero: D

Et cùm abſum à vobis, audacter, & cum authoritate in vos ago:

Rogo autem vos, ne cogar, cùm apud vos ero, eâ fiduciâ uti, quâ abſens exiſtimor audere; ſeu ne cogar meam poteſtatem audacter exercere in quoſdam è vobis, qui à pſeudo-Apoſtolis ſeducti, exiſtimant nos ſecundùm carnem vivere.

Etenim licèt aliis hominibus ſimiles, in carne vivamus infirmâ;

Non tamen ſecundùm carnem, aut carnales affectus militamus, ſeu Evangelicum exercemus miniſterium: E

Nam hujus militiæ noſtræ arma ſunt, non carnalia, ſed ſpiritualia;

Eaque, Dei virtute, potentiſſima ad evertendas adverſariorum noſtrorum munitiones;

Quibus armati deſtruimus Philoſophorum fidem oppugnantium ratiocinationes.

Et omnem altitudinem ſcientiæ humanæ & ſermonis, quæ ſeſe contra Evangelium effert;

Et quodcumque ingenium, quantumlibet excellens, & ſtudiis excultum, ducimus captivum ad obedien-

Textus.

1. IPse autem ego Paulus, obſecro vos per manſuetudinem, & modeſtiam Chriſti,

D Qui in facie quidem humilis ſum inter vos,

Abſens autem confido in vobis.

2. Rogo autem vos ne præſens audeam, per eam confidentiam, quâ exiſtimor audere, in quoſdam, qui arbitrantur nos tanquam ſecundùm carnem ambulemus.

3. In carne enim ambulantes,

Non ſecundùm carnem militamus. E

4. Nam arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt,

Sed potentia Deo ad deſtructionem munitionum,

Conſilia deſtruentes.

5. Et omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei;

Et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.

A dum Chriſto Domino, per voluntariam fidei humilitatem.

6. Et in promptu habentes ulciſci omnem inobedientiam,
Cùm impleta fuerit veſtra obedientia.

Et eiſdem armis ad manum habemus poteſtatem puniendi omnem inobedientem:
Quam quidem poteſtatem exercebo in contumaces, cùm impletus fuerit obedientium numerus.

7. Quæ ſecundùm faciem ſunt videte: ſi quis confidit ſibi Chriſti ſe eſſe; hoc cogitet iterum apud ſe, quòd ſicut ipſe Chriſti eſt; ita & nos.

Interim ex factorum evidentiâ videte an pſeudo-Apoſtolis minor ſim. Si quis illorum gloriatur ſe Chriſti miniſtrum eſſe; hic apud ſemetipſum etiam perpendat, quòd & ego quoque ſum Chriſti miniſter, & in hoc illi non impar.

8. Nam etſi amplius aliquid gloriatus fuero de poteſtate noſtrâ, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in deſtructionem veſtram, non erubeſcam.

B Dico non imparem, nam ſi quid ampliùs addidero de poteſtate, quam mihi Chriſtus ipſe dedit, ut ſaluti veſtræ proſim, non ut ei noceam, non erubeſcam quaſi mendax aut vanus: quia veritatem dicam, ad Dei gloriam, & ad ſalutem veſtram.

9. Ut autem non exiſtimer tanquam terrere vos per epiſtolas.

Verùm non faciam, ne videar velle meam oſtentare potentiam & metum per epiſtolas incutere.

10. Quoniam quidem epiſtolæ, inquiunt, graves ſunt & fortes: præſentia autem corporis infirma, & ſermo contemptibilis.

Etenim, inquiunt obtrectatores mei, epiſtolæ ejus pondus & vim habent; ejus verò præſentia corporalis humilis & demiſſa; ejuſque ſermo contemptibilis, ſine vi, ſine pondere.

11. Hoc cogitet qui ejuſmodi eſt, quia quales ſumus verbo per epiſtolas, abſentes, tales & præſentes in facto.

Quicumque ſit ille, qui talia loquitur; ſciat, & perſuaſum habeat, quia quales ſumus verbo, cùm abſumus; tales de facto erimus, cùm vobis præſentes fuerimus.

12. Non enim audemus inſerere aut comparare nos quibuſdam, qui ſeipſos commendant; ſed ipſi in nobis noſmetipſos metientes, & comparantes noſmetipſos nobis.

C Non enim audemus in quorumdam numerum nos ingerere, aut nos cum eis comparare, qui ſemetipſos commendant & extollunt, nos verò deſpiciunt; ſed noſmetipſos noſtro quaſi pede metimur, noſque nobiſcum, non cum aliis comparamus; multò minùs nos illis præferimus.

13. Nos autem non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundùm menſuram regulæ, quâ menſus eſt nobis Deus menſuram pertingendi uſque ad vos.

Nos autem non gloriabimur ſupra modum, ut quidam, ſed manebimus intra limites, quos nobis Deus aſſignavit; juxta quam regulam Apoſtolatus meus à Judæâ ad Corinthum uſque pervenit.

14. Non enim quaſi non pertingentes ad vos, ſuperextendimus nos: uſque ad vos enim pervenimus in Evangelio Chriſti.

Neque enim hac in re nos ultra quàm par eſt, jactamus; aut gloriam noſtram ultra terminos extendimus; quandoquidem revera & de facto primi ad vos pervenimus, primi Evangelium Chriſti prædicavimus.

15. Non in immenſum gloriantes in alienis laboribus; ſpem autem habentes creſcentis fidei veſtræ, in vobis magnificari ſecundùm regulam noſtram in abundantiam.

D Neque ſicut quidam, ſine fine & modo gloriamur de laboribus alienis: ſperamus autem quòd fide veſtrâ creſcente, per hunc veſtrum profectum in melius, augebitur in vobis gloria noſtra, ſecundùm menſuram laboris noſtri in vobis excolendis.

16. Etiam in illâ, quæ ultra vos ſunt, evangelizare; non in alienâ regulâ, in iis quæ præparata ſunt gloriari.

Et præterea ſperamus quòd ad alias ultra Corinthum Provincias, progrediemur evangelizando, non in locis per alios præparatis, neque in alienis laboribus gloriantes; imò nec in noſtris, ſed in Deo ſolo.

17. Qui autem gloriatur, in Domino glorietur.

Quiſquis vult in aliquo gloriari, glorietur in Domino, ex quo, per quem, & ad quem omnia.

18. Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.

Non enim qui ſemetipſum laudibus effert, ille verè probatus eſt, ſed ille quem Deus commendat, ſeu laude dignum demonſtrat per opera.

Commentarius in Caput Decimum.

℣. 1. IPSE *autem ego Paulus...*

Notanda ad textus intelligentiam.

In ſuperioribus capitibus loquens, plurali numero uſus eſt; quia non tam ſe, quàm ſuos collegas, ſuumque in genere Evangelicum miniſterium tueri viſus eſt:

Hîc autem tribus vocibus ſingularibus exorditur. *Ipſe ego Paulus.* quia ſuam ſingularem apologiam contra ſuos æmulos Judæos aggreditur.

Dico Judæos, hoc enim patet ex cap. 11. ℣. 22. Judæos autem ad Chriſtum converſos, ut patet ex hujus capitis ℣. 7. ſed judaïzantes, ſeu legem cum Evangelio permiſcentes; & ideò Paulum odio ſingulari proſequentes; quia legem per Evangelium abrogatam apertiùs prædicabat.

Contra tales æmulos, hîc ſuam elevat vocem. *Ipſe ego Paulus.*

Magna bis verbis emphaſis, magna gravitas ineſt, ait D. Chryſoſtomus.

Dignitatem & authoritatem indicant hæc verba, ait Theophylactus. hunc enim præ ſe ferunt ſenſum, *Obſecro vos ipſe ego Paulus*, terrarum orbis Doctor.

Humilitatem è contra in his eiſdem verbis agnovit D. Thomas, qui putat Apoſtolum ad ſui nominis etymologiam alludere.

Paulus autem interpretatur humilis & quietus. ait D. Thomas.

Ad quod alludens Apoſtolus, *Ipſe ego Paulus.* id eſt, verè *Paulus*, id eſt, verè humilis, parvus & minimus, *obſecro vos.*

Uterque ſenſus & Patrum Græcorum, & D. Thomæ verus & optimus eſt.

Græcorum quidem, quia revera ſuam hîc vocem Apoſtolus attollit in pſeudo-Apoſtolos, de ſe magnificè ſentientes, Paulum verò ut nullius pretii hominem, nihil ſani docentem, traducentes.

Talium autem calumniatorum ſuperbiam ſuâ tandem authoritate vult compeſcere; ne ſua vilipendatur prædicatio, & proximi ſalus deſtruatur, quam ædificavit.

Hinc cum emphaſi, cum acerbitate & authoritate loquitur. *Ipſe ego Paulus.*

D. Paulus, etiam minax; humilis tamen.

D. Thomæ verò, quia de facto Paulus, Chriſti humilitatis amator & imitator, etiam dum minatur, dumque territat, ſuam oſtentans potentiam, humilitatem tamen præ ſe fert: obſecrans loquitur, non imperans; quia ſuperbos vult Chriſti, & ſuo exemplo humilitatem docere, & humilitate ad ſalutem adducere.

Hinc licèt minax, humiliter tamen obſecrat, ut à malo deſiſtant, ad meliorem mentem redeant, & ipſum ad puniendum non cogant.

Authoritatem ergo ſuam Paulus hîc demonſtrat minarum in contumaces intentatione.

Humilitatem verò ſuam exhibet, ſuâ ipſorum obſecratione, & per Chriſti manſuetudinem obſecratione, ne ad punitionem cogant.

Talis ſit Superior Eccleſiaſticus.

Ita Superior Eccleſiaſticus, qui quos arguit, vult corrigere, ædificare, ſalvare; ſuam ſemper authoritatem debet cum humilitate contemperare.

Per manſuetudinem & modeſtiam. Gr. ἐπιεικείας. comitatem, facilitatem, humanitatem.

Hinc Juriſconſulti benignam legis interpretationem vocant epicheiam.

Manſuetudo ſpectat ad animum, comitas ad converſationem.

Admiranda ſanè fuit in omnes manſuetudo & comitas Chriſti: at hanc non mirandam modò, ſed & omnibus imitandam propoſuit. *Diſcite à me quia mitis ſum*, &c.

Oſtendit his verbis D. Paulus quantùm hæc Chriſti virtus ſibi ſit cordi, quàm cara, cùm per eam obſecret.

Oſtendit & ſimul quàm verè ſit illius ſectator, & quàm ſyncerè velit ignoſcere, non punire; ſed omnes ad pœnitentiam venire: ideò rogat per Chriſti manſuetudinem, ne cogant eum contra hanc manſuetudinem, iraſci, punire, &c.

Quaſi diceret; ne cogatis me deficere ab hac manſuetudine, quam adeò cupio, ut & interceſſionis loco eam vobis objiciam, ait Theophylactus.

Sic invitus iraſcatur, & puniat ſuperior, Chriſti manſuetudinis ſemper memor.

Qui in facie quidem...

Pſeudo-Apoſtoli Paulum contemnentes, dicebant quòd quidem præſens & in conſpectu, humilis erat & timidus: abſens verò audax erat & minax; hincque calumniabantur eum quaſi carnalem, ut in ℣. 2.

Hæc autem eorum verba hîc repetit, ut calumniam refellat.

Ego igitur Paulus ille, qui... Vide paraphraſim.

Confido. Gr. θαῤῥῶ. liber ſum & audax.

℣. 2. *Rogo autem vos...*

Explicat & perficit quod in primo verſu incœpit. Vide paraphraſim.

Exiſtimor. Gr. cogito. id eſt, delibero. quaſi nondum determinatus, ut locum det pœnitentiæ.

Dicebant obtrectatores, Paulum præſentem mitiùs agere, captandæ gratiæ cauſâ, & improborum offenſæ metu: abſentem verò duriùs agere, ſui timoris & reverentiæ incutiendæ gratiâ.

Hincque inferebant quòd in Evangelii miniſterio mediis uteretur carnalibus, aſtutiâ, & prudentiâ ſæculari & politicâ.

Hanc calumniam refellit ℣. 3.

Carnalibus omnia carnalia.

Hinc diſce quòd carnalibus omnia carnalia; & ideò ſpiritualis homo ſemper ab aliquo ſpernetur & reputabitur ut carnalis.

Hinc ſpirituales ab aliquo ſemper damnantur.

Hinc diſcat & Superior ſpiritualis, quòd quoquo modo ſe gerat, ab aliquo damnabitur: ſi humiliter ſe gerat, ignavus & blandiens; ſi cum authoritate agat & loquatur, ſuperbus reputabitur.

Quid tunc ſpirituali faciendum?

Hæc una è miniſterii perſecutionibus eſt; agat coram Deo quòd ſuum eſt; patiatur ab hominibus quod Deo bene viſum fuerit; ad utrumque, exemplo Divi Pauli, imò exemplo ipſius Chriſti, paſtorum paſtoris, animetur.

℣. 3. *In carne enim ambulantes...*

Illatam refellit calumniam, quia contra miniſterii ſui gloriam.

Equidem, aliis hominibus ſimilis, corpus gero carneum, & in carne infirmâ vivo.

At *ſecundum carnem*, aut carnales affectus non militamus, adversùs infidelitatem & peccatum.

Apoſtolica vita eſt militia.

Vita hominis militia eſt. ait Job. 7. At Apoſtoli vita ſpeciatim eſt militia, quâ ſub Imperatore Chriſto militatur adversùs mundum & dæmonem, mundi, ſeu ſæculi principem.

At militia non carnalis, ſed ſpiritualis; non ſecundùm

dùm carnis affectus, aut prudentiam ſæcularem, regulaſque mundi.

℣. 4. *Nam arma militia*... id eſt, Apoſtolici miniſterii noſtri *arma non ſunt carnalia*, ſcilicet opes, gloria, aſtutia, ſimulatio, facundia, vires, & alia, quibus homines carnales & politici ad fines ſuos utuntur: hæc enim omnia invalida.

Sed potentia Deo... id eſt, ſed ſpiritualia, eaque Dei virtute, valida, fortia, efficacia.

Potentia Deo. id eſt per Deum. Syr. virtus Dei.

Nota cum D. Chryſoſt.

Nota cum Divo Chryſoſtomo quòd totam potentiam Deo adſcribit: ideò non dicit, nos potentes ſumus; ſed *arma:* & hæc non in ſe, aut per ſe potentia, ſed per Deum. Non nos ea talia fecimus, ſed Deus ipſe; geſtamus ea quidem, at Deus ipſe per ea dimicat & operatur.

Arma Apoſtolica, quæ

Quæ ſunt hæc arma Apoſtolica? verbum Dei, patientia, manſuetudo, humilitas, oratio, charitas.

Hæc in ſe quidem infirma; at per Deum, per Dei potentiam, per dona Spiritûs S. per miracula.

Potentia ſunt *ad deſtructionem munitionum.* id eſt, ad evertendas omnes adverſariorum *munitiones*, ſeu omnia munimenta, quibus ſuos tuentur errores, & quæ objiciunt contra Evangelium.

Conſilia deſtruentes, pro *deſtruimus.*

Quibus deſtruimus ratiocinationes, ſyllogiſmos, per quos fidem oppugnant.

Explicat, inquit Divus Chryſoſtomus, quid per munitionem intelligat, ſcilicet faſtum Gentilium, vim argumentorum, & captiones dialecticas.

℣. 5. *Et omnem altitudinem*... Perſiſtit in metaphorâ munimentorum, quorum alia quidem artificio, alia verò ſublimitate ſunt inexpugnabilia. De prioribus in ℣. 4. hîc de poſterioribus, ſeu de turribus.

Si turrita fuerit munitio, vel propugnaculum reſiſtens ſcientiæ Dei, ſeu Evangelio, id quoque demolimur. Theophylactus.

Senſus ergo eſt: quibus & deſtruimus omnem elationem, quæ ſeſe effert adverſùs cognitionem Dei. id eſt, quidquid in ſcientiâ humanâ & ſermone ſæculari altum & ſublime eſt, & quod Evangelio Dei opponitur.

Et in captivitatem... Gr. captivantes. Syr. & captivos ducimus omnes intellectus ad obedientiam Chriſti. id eſt,

Et omne, ſeu quodlibet ingenium, quantumcumque ſit excellens & ſtudiis excultum, ducimus captivum ad obediendum humiliter Chriſto Domino.

Hoc in Dionyſio Areopagitâ, in Paulo Proconſule, in Clemente Romano, & aliis effecerunt arma Apoſtolica; hoc & in omnibus operari ſufficientia erant.

Animo revolve eos, qui magicæ artis libros combuſſerunt, & videbis quomodò Paulus captivos duxerit. Theophylactus. Vide Act. 19. 19.

In obſequium. Gr. in obedientiam. id eſt, ad obediendum Chriſto.

His verbis emollit captivitatis durum nomen. Captivi gemunt ſub jugo: at felices captivi, qui obediunt Chriſto. Ut enim Divus Chryſoſtomus ait, à ſervitute ad libertatem, à morte ad vitam, ab exitio ad ſalutem tranſierunt.

℣. 6. *Et in promptu.* Gr. in parato, *habentes.* Syr. ac parati ſumus ad faciendam vindictam de iis, qui non obediunt, *cùm impleta fuerit obedientia veſtra.* id eſt,

Ad manum habemus poteſtatem animadvertendi in fideles, qui non obediunt; ſcilicet per cenſuras Eccleſiaſticas, quarum præcipua eſt excommunicatio.

Cùm impleta fuerit veſtra obedientia. id eſt, quam poteſtatem in contumaces exercebo; cùm completus fuerit numerus eorum, qui volunt obedire.

Multl adhuc erant Corinthii ab impoſtoribus decepti, qui Divo Paulo non obediebant; & qui magnis erant peccatis onerati, quibus dat emendationis tempus.

Terrefacit eos, ut emendentur; minatur & ſæpe minatur, & neminem vult ferire, niſi quidam perſtiterint contumaces.

Prælatorum exemplar.

Medicus eſt præſtantiſſimus, pater communis, patronus, procurator, ait Divus Chryſoſtomus, omnes vult ſanare, ſalvare, tueri, protegere, neminem vult perire.

Talia viſcera induat Prælatus, etiam minax & puniens. Patrem, medicum, patronum ſe cogitet, ſalutem intendat & quærat.

℣. 7. *Quæ ſecundùm faciem ſunt videte.* Gr. quæ ſecundùm faciem aſpicitis?

Syr. faciem intuemini? Chryſoſtomus videtis. Legendum eſt per interrogationem, ait Theodoretus. Videtis?

Hoc inter utramque lectionem diſcrimen intereſt, quod juxta Græcos, D. Paulus Corinthios objurgat quòd ea tantùm quæ patent, aſpiciant, quaſi diceret: ita ne externam tantùm hominis perſonam conſideratis?

Juxta noſtram vulgatam Apoſtolus monet, ut ſaltem ex rebus apparentibus & notis judicent, an minor ſit pſeudo-Apoſtolis: ſeu, ut ait D. Thomas, committit eis judicium cauſæ ſuæ.

Quaſi diceret, rem expendite ex iis, quæ manifeſta ſunt, & ex iis litem componite.

Si quis confidit... id eſt, gloriatur ſe Chriſti miniſtrum eſſe.

Hoc cogitet iterum apud ſe. Syr. is ſciat ex ſe ipſo.

Id eſt, hîc, etiam me non monente, apud ſemetipſum perpendat, quòd & ego quoque ſum miniſter Chriſti; Hoc enim omnibus apparet, tùm ex vitâ meâ, tùm ex actionibus: & ideò in hoc non ſum inferioe illo.

Pſeudo-Apoſtoli, licèt Judæi, ſe Chriſtianos eſſe gloriabantur. Legem autem cum Evangelio miſcebant.

℣. 8. *Nam etſi ampliùs*...

Dixi me in hoc illi non imparem; nam ſi quid amplius addidero, ſeu ſi quid plus dixero de noſtrâ poteſtate, quam illi poſſint de ſuâ dicere.

Non erubeſcam. quaſi mendax; aut vanus, quia veritatem dicam, non ad meam, ſed ad Dei gloriam & ſalutem veſtram.

Quam dedit nobis Dominus in ædificationem....

Eccleſiaſticæ poteſtatis uſus.

Oſtendit legitimum Eccleſiaſticæ poteſtatis uſum, ædificare, prodeſſe: ſimul & ſuis æmulis improperat quòd ipſi deſtruerent in Corinthiis, quæ Paulus in illis ædificaverat: quia legalia obſervanda prædicabant, quæ Paulus abrogata docebat.

Si quid igitur ampliùs dixero de poteſtate, quam mihi Chriſtus ipſe Dominus dedit, ut in vobis extruam ſpirituale ſalutis ædificium; cujus baſis eſt fides, ſpes quaſi paries, charitas culmen; non verò ut hoc ædificium deſtruam, falsâ doctrinâ, aut exemplo pravo: *Non erubeſcam* quaſi quid aut falsò, aut vanè dixerim.

A Domino datur poteſtas Eccleſiaſtica.

Ob hanc poteſtatem honorandi ſunt à fidelibus prælati.

Hinc à fidelibus honorandi, colendi ſunt omnes hac poteſtate à Domino honorati.

A Domino datur poteſtas Eccleſiaſtica in ædificationem, non in deſtructionem.

Per hanc poteſtatem

Hinc prælatus inferiorum ſaluti tenetur ſemper prodeſſe, nunquam nocere.

fidelibus ſemper prodeſſe debent prælati.

Hinc paſtor falſa docens, contra fidem, aut bonos A mores; deſtructor eſt, non paſtor.

℣. 9. *Ut autem non exiſtimer*... Syr. verum conniveo, ne exiſtimer tanquam is, qui perterrefaciendo perterrefacit vos per epiſtolas meas.

Poſſem, inquam, de majori poteſtate gloriari, ſed non faciam, ne videar velle meam oſtentare potentiam & metum vobis per epiſtolam incutere.

℣. 10. *Quoniam quidem epiſtolæ*.... etenim, inquiunt obtrectatores mei, *epiſtolæ* ejus *graves ſunt* ſententiarum pondere, *& fortes* rationum argumentis; ſeu pondus & vim habent; in eis & per eas tonat, fulminat, terrefacit.

Præſentia autem corporis vilis, puſilla, *infirma* vultus & corporis habitus nihil habens magnificum. B *Et ſermo* dejectus, humilis, *contemptibilis*. Gr. nihilifactus: quaſi diceret, ſine vi, ſine pondere.

Quaſi diceret, tonat & terrefacit abſens: ubi adeſt, homunculus apparet, cujus ſermo contemnitur.

D. Paulus corpore parvus erat. hinc à D. Chryſoſtomo tricubitalis appellatur.

Paulus tricubitalis eſt & cælos tranſcendit. D. Chryſoſtomus citatus à Cornelio à lapide, qui & Nicephorum citat.

℣. 11. *Hoc cogitet*.... ac perſuaſum habeat quiſquis ille ſit, qui talia de me dicit; *quia quales ſumus verbo per epiſtolas*, cùm abſumus, *tales & de facto* erimus, cùm ad vos advenerimus.

Alii, tales & de facto ſumus præſentes: ſeu ſu- C mus nobis ſemper ſimiles, ſive cùm adſumus, ſive cùm abſumus.

℣. 12. *Non enim audemus*... dico quod mihi ſemper ſim ſimilis.

Non enim audemus nos in eorum numerum *inſerere, aut nos comparare quibuſdam*, ſcilicet pſeudo-Apoſtolis, qui ſeſe extollunt, voſque deprimunt.

Tales ac tanti ſunt, ut nec audeamus, ob nimiam inæqualitatem nos cum illis conferre.

Ironiam hic agnoſce, quâ illos arrogantiæ inſimulat; quia falsò ſe jactabant & aliis præferebant.

Sed ipſi in nobis noſmetipſos metientes, id eſt, metimur, & comparamus noſmetipſos nobis.

Id eſt, nulli nos comparamus, multò minùs aliis nos præferimus; ſed noſmetipſos ſecundùm ea, quæ D ſunt in nobis, quaſi noſtro pede, & noſtrâ menſurâ metimur. non me majorem facio quam ſim.

Græci legunt: ſed ipſi in ſeipſis ſemetipſos metientes, & conferentes ſeipſos ſemetipſis non intelligunt.

Syr. ſed quia iſti ſemet ſibi comparant, non intelligunt.

D. Auguſtinus ita legit etiam.

Juxta hanc lectionem ſenſus eſt.

Sed ipſi pſeudo-Apoſtoli ſemetipſos ſecundùm proprium affectum, qui in ipſis eſt, metientes, non ſecundùm aliquam certam regulam; nec ſecundùm operum à ſe factorum veritatem; & ideò in ſuâ menſurâ, ſeu in ſuo judicio errantes, & ſe majores quam ſint, arbitrantes; non intelligunt, ſeu non ſapiunt: E hoc enim ſtultum eſt ſuo ſe judicio metiri.

℣. 13. *Nos autem non in immenſum*. Gr. non in immenſurata, gloriabimur.

Syr. nos non gloriamur ſupra menſuram noſtram, ſed juxta menſuram termini, quem diſtribuit nobis Deus, ut & pertingamus uſque ad vos.

Taxat pſeudo-Apoſtolos, qui ſe jactabant, quaſi totum terrarum orbem prædicando percurriſſent, ait D. Chryſoſtomus, & poſt ipſum Theophylactus.

Nos autem non gloriabimur ſupra modum, ut quidam.

Sed ſecundùm menſuram regulæ... id eſt, ſed manebimus intra limites, quos Deus nobis aſſignavit.

Menſuram pertingendi ad vos uſque.

Juxta quos, Apoſtolatus meus ad vos uſque pervenit.

Alludit ad regulam, ſeu funiculum diſtributionis, per quem agri menſores partes terrarum cuique poſſeſſori ſuas aſſignant.

Juxta quam metaphoram Deus vineæ dominus, ſingulis ſervis ſuis partem aſſignat, quam ſuis laboribus excolant.

Deus autem inter alias provincias, & Achaïam Paulo dedit excolendam.

Sicque Paulus jure poteſt gloriari de Corinthiis, quaſi de vineâ, quam plantavit & coluit: ſeu quòd primus illis Evangelium prædicavit, illoſque in Chriſto Jeſu, per Evangelium genuit.

℣. 14. *Non enim, quaſi non pertingentes ad vos, ſuperextendimus nos.*

Non ſuperextendimus nos, id eſt, neque hac in re, nos ultra quam par eſt, jactamus; ſeù gloriam noſtram extra ſuos terminos extendimus.

Quaſi non pertingentes ad vos.... id eſt, equidem illam ſuperextenderem, ſi ad vos revera non perveniſſem.

Uſque ad vos enim pervenimus in Evangelio Chriſti, id eſt, at de facto ad vos perveni & primus perveni; primus Evangelium Chriſti vobis prædicavi.

De vobis ergo filiis meis, vineâ meâ, opere meo, poſſum meritò gloriari.

Retundit pſeudo-Apoſtolorum vanitatem, verbis ſe jactantium & ſuperextendentium: ſed de facto nullam urbem à ſe converſam oſtendentium: ſicque de alienis, & non de ſuis laboribus gloriantium.

℣. 15. *Non in immenſum gloriantes*... Gr. non in immenſurata gloriantes... Syr. neque gloriamur præter menſuram noſtram in labore alieno.

Id eſt, non eximus è limitibus noſtris, gloriantes de laboribus alienis, ſicut obtrectatores mei, qui gloriantur de Eccleſiis, quas fundaverunt alii, earumque ſe Apoſtolos falsò jactant.

Quaſi diceret, cùm de vobis glorior, non glorior ſupra modum, de labore alieno, ſicut pſeudo-Apoſtoli, *in Chriſto enim Jeſu per Evangelium ego vos genui*. primæ Cor. 4. *Nonne opus meum vos eſtis*. 9.

Spem autem habentes, id eſt, habemus; ſeu, ut ait Syrus, ſed eſt nobis ſpes.

Creſcentis fidei, id eſt, augeſcente fide veſtrâ. Syr. creſcente fide veſtrâ.

Græci per genitivos exprimunt, quæ Latini per ablativos abſolutos.

In vobis magnificari. Syr. nos in vobis magnificatum iri, id eſt, ſpero quod per hujus fidei veſtræ profectum, magnificabimur in vobis: ſeu in vobis augebitur gloria noſtra, propter veſtrum in melius profectum.

Secundum regulam noſtram in abundantiam, id eſt, augebitur, inquam, *ſecundùm menſuram* laboris noſtri in vobis excolendis, perficiendis & promovendis *in abundantiam*, ſeu ad perfectionem.

Poteſt etiam, *in abundantiam*, verti abundanter & jungi verbo, *magnificabimur*.

℣. 16. *Etiam in illa, quæ ultra vos ſunt, Evangelizare*. Syr. quin & ultra vos progrediemur Evangelizando.

Id eſt, & præterea ſpero, quòd ad alias, ultra Corinthum, regiones, progrediemur, Evangelii prædicandi gratiâ.

Non in alienâ regula, in iis quæ præparata ſunt, gloriari. Gr. in parata gloriari, id eſt, non gloriantes, ſeu gloriam noſtram non quærentes.

In alienâ regulâ, id eſt, in alienis terminis, ſeu in provinciâ aliis à Deo aſſignatâ.

In iis quæ præparata ſunt, id eſt, ſeu non in locis per aliorum labores præparatis.

Sciendum eſt, ait D. Thomas, quod prædicator poteſt habere duplex argumentum gloriæ de prædicatione ſuâ: unum eſt ut converſi ad prædicationem ſuam proficiant in meliùs: aliud ut per ipſos converſos alii convertantur.

Et quantùm ad iſta duo ſperat Apoſtolus augeri gloriam ſuam de Corinthiis: primò de profectu eorum in meliùs: ſecundò in converſione aliorum, ad quos fama fidei Corinthiorum pervenerit; quoſque propterea faciliùs convertet Apoſtolus. D. Thomas.

Notat D. Chryſoſtomus, quòd regulæ ac menſuræ vocabulis uſus ſit Apoſtolus; primò, velut ad orbis terrarum poſſeſſionem, præſtantiſſimamque hæreditatem profectus.

Secundò, ut oſtendat totius hujus negotii ſummam Divini beneficii eſſe; ideòque nihil nobis aſcribendum, ſed totam gloriam Deo reddendam. hinc.

℣. 17. *Qui autem gloriatur...* Gr. at glorians, in Domino glorietur; quaſi diceret, quid de gloriâ loquor; qui vult in aliquo gloriari, *glorietur in Domino*, à quo accepit omnia, & ad quem omnia referre debet. *glorietur & in Domino*, quod ſit ejus.

Non enim qui ſeipſum commendat, id eſt, laudibus effert, *ille probatus eſt.* ſeu, noſtra propria laus non verè nos laude dignos efficit.

Sed quem Deus commendat, id eſt, ſed ille verè laude dignus eſt, quem Deus ipſe commendat, ſeu talem demonſtrat per opera, quæ per eum efficit.

Non oportet, ait Theodoretus. Nobis ipſis tribuere virtutis teſtimonium, ſed Divinam expectare ſententiam.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Decimo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PLURIMA & varia ſuperior Eccleſiaſticus habet in toto hoc capite notanda ſancti regiminis exempla & documenta.

PRIMUM.

Anthoritas cum humilitate ſemper miſcenda; hoc ſuperiorem docet exemplum D. Pauli, minacis ſimul & humilis, ℣. 1. Vide in commentario.

SECUNDUM.

Invitus puniat Prælatus, Chriſti Domini, Prælatorum Prælati, manſuetudinis ſemper memor. Hoc & docet D. Pauli exemplum, ℣. 1.

TERTIUM.

Quocumque modò ſe gerat ſuperior, ſive ignoſcat, ſive puniat; ſciat & expectet ab aliquo ſe improbandum.

Quid tunc Prælato faciendum? agat coram Deo quod ſuum eſt; patiatur ab hominibus quod Deo benè viſum fuerit. Hoc docetur doctrinâ & exemplo S. Pauli, ℣. 2. 3.

QUARTUM.

Quid ſit ſuperior Eccleſiaſticus?

Dux militiæ ſpiritualis ſub Imperatore Chriſto.

Quæ ſunt arma, quibus in hac ſacrâ militiâ uti debet Prælatus?

Verbum Dei, patientia, manſuetudo, humilitas, oratio, charitas. Vide ℣. 3. & 4.

His armis Apoſtoli, per Dei potentiam, fortes facti ſunt, vicerunt regna, mundum univerſum ad obedientiam Chriſti redegerunt, ℣. 4. 5. 6.

Speret ſuperior iiſdem armis utens, quòd illi non deerit virtus Spiritûs ſancti, ad ſubditos ſuos in obedientiâ Chriſti continendos.

QUINTUM.

Ad quid inſtituta eſt poteſtas Eccleſiaſtica?

Ad ædificationem, non ad deſtructionem, ℣. 8.

Quid ergo continuè debet intendere Prælatus?

Subditos ædificare, ſanctificare, ſalvare, ad hoc eis ſemper prodeſſe, numquam nocere.

Hujus ergo finis ſemper memor, ad eum omnia ſua referat, etiam minax & puniens.

Se medicum, ſe patronum, ſe patrem eſſe perpetuò recordeatur, ℣. 6.

SEXTUM.

Intra limites ſuæ juriſdictionis ſeſe contineat, ℣. 12. 13. 14.

SEPTIMUM.

Expectet à Domino commendari, non ab hominibus, ℣. 17.

Analyſis Capitis Undecimi.

IN *hoc Capite Apoſtolus, ſancto Dei zelo pulſus, & verâ neceſſitate coactus, totus eſt in ſemetipſo, ut miniſtro Chriſti commendando, & in pſeudo-Apoſtolis, ut ſathanæ miniſtris deprimendis.*

Laudes ergo ſuas dicere coactus, ℣. 1. *veniam ſibi precatur, ſi quaſi inſipienter agat.*

Ad hoc, inquit, adigor ſanctâ zelotypiâ, quâ pro Chriſto erga veſtras animas laboro.

℣. 2. & 3. *Explicat hanc zelotypiam.*

Ex unâ parte, ego velut paranymphus, vos omnes, ſeu veſtram Eccleſiam, per fidem, Chriſto Domino deſpondi, eamque ipſi virginem caſtam exhibere volo.

Ex alterâ parte, vereor ne ſathanas, per hos pſeudo-Apoſtolos, mentes veſtras corrumpat errore, ſicut Evam per ſerpentem ſeduxit aſtutiâ.

Hinc meus pro Chriſto, & pro ſalute veſtrâ zelus.

Et hinc me, Apoſtolum veſtrum commendare cogor: hos verò pſeudo-Apoſtolos, ſathanæ miniſtros, deprimere, ne cum ſalutis veſtræ periculo, illos mihi Apoſtolo Chriſti præferatis.

Et hinc inſipientiam meam, ſi qua ſit, patienter tolerare debetis, quia veſtram ago cauſam, non meam.

Sic quaſi præfatus, ℣. 4. *Corinthiis improperat, quod immeritò tales pſeudo-Apoſtolos, ſibi Paulo, præponunt: cùm vos nihil doceant illi, quod ego Paulus priùs non docuerim.*

℣. 5. *Imò verò vos non minùs perfecta docui, quàm, non dico pſeudo-Apoſtoli, ſed veri, & primarii Apoſtoli, Petrus, Joannes & Jacobus doceant.*

℣. 6. *Eſtò pſeudo-Apoſtoli ſint nobis verborum pompâ inflatiores, ſed non ſunt in rebus Divinis doctiores; & aliunde in omnibus omninò apertè vobiſcum ago, non aſtute & doloſè, ſicut illi.*

℣. 7. *Corinthios acriter pungit, interrogans* A *eos, an in hoc apud eos peccaverit, & ideò poſtponant illum? quia humilis factus eſt apud eos, ut illos exaltaret apud Deum, & quia gratis Evangelium eis prædicavit.*

℣. 8. & 9. *Hoc exaggerat, apud vos exiſtens, pro vobis laborans, omnibus indigens, nihil à quoquam veſtrûm recepi, ſed neceſſaria à Macedonibus habui, licèt pauperibus.*

℣. 10. *Ne putent autem hoc ab eo dici, ut nunc ſaltem donent; aſſeverat etiam ſub juramento, quòd in Achaiâ nuſquam quid accipiet, ut pſeudo-Apoſtolis os obturet.*

℣. 13. *Vivis eos depingit coloribus; falla-* B *ces & doloſi ſunt operarii; Apoſtolorum quidem Chriſti larvam circumferunt: at veri ſunt ſathanæ miniſtri, quorum finis erit miſer & malus.*

℣. 16. *Iterum veniam petit, ſi quid ad laudem ſuam dixerit; hancque eò faciliùs ſperat ab illis, quòd & pſeudo-Apoſtolos patiantur, non verbis tantùm jactabundos, ſed & operibus oneroſos; ſcilicet rapaces, devoratores, contumeliatores.*

℣. 21. *Per ironiam, & profectò gratam, fatetur quòd in hoc quidem ſit pſeudo-apoſtolis inferior: at in nullo alio, ſive naturæ, ſive* C *gratiæ dono.*

℣. 22. *Quoad naturam, ſi* Hebræi ſunt, & ego; *quoad gratiam, ſi* Chriſti miniſtri ſunt: *cum verecundiâ quidem, at cum veritate dico, quòd* plus ego.

Hanc veritatem in reliquo Capite probat.

Per labores plurimos, quos pro Chriſto ſuſcepit.

Per paſſiones plures, quas toleravit in corpore.

Per ſollicitudines animi ſui pro omnibus D *Eccleſiis.*

Per charitatis ſuæ condeſcenſum pro infirmis.

Per dolores ſuos pro ſcandalizatis.

CAPUT

Caput Undecimum.

Textus.

1. UTinam ſuſtineretis modicum A quid inſipientiæ meæ;

Sed & ſupportate me.

2. Æmulor enim vos Dei æmulatione.

Deſpondi enim vos uni viro,

Virginem caſtam exhibere Chriſto.

3. Timeo autem ne ſicut ſerpens Hevam ſeduxit aſtutiâ ſuâ;

Ita corrumpantur ſenſus veſtri,

Et excidant à ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto. B

4. Nam ſi is qui venit, alium Chriſtum prædicat, quem non prædicavimus;

Aut alium Spiritum accipitis, quem non accepiſtis;

Aut aliud Evangelium quod non recepiſtis;

Rectè pateremini.

5. Exiſtimo enim nihil me minùs feciſſe à magnis Apoſtolis. C

6. Nam etſi imperitus ſum ſermone, ſed non ſcientiâ:

In omnibus autem manifeſtati ſumus vobis.

7. Aut numquid peccatum feci, meipſum humilians, ut vos exaltemini?

Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis.

8. Alias Eccleſias expoliavi, accipiens ſtipendium ad miniſterium veſtrum.

9. Et cùm eſſem apud vos, & egerem, D

Nulli oneroſus fui; nam quod mihi deerat, ſuppleverunt fratres, qui venerunt à Macedoniâ:

Et in omnibus ſine onere me vobis ſervavi, & ſervabo.

10. Eſt veritas Chriſti in me; quoniam hæc gloriatio non infringetur in me, in regionibus Achaiæ.

11. Quare?

Quia non diligo vos? E

Deus ſcit.

12. Quod autem facio, & faciam, ut amputem occaſionem eorum, qui volunt

Paraphraſis.

INSANUM quidem eſt ſemetipſum laudare: utinam verò hanc in me inſipientiam tantiſper patiamini;

Ad id cogor: itaque, quæſo, me toleretis.

Ad hoc, inquam, adigor, non philautiâ, ſed Divinâ zelotypiâ, quâ erga veſtras animas laboro:

Ego enim tanquam pronubus vos, ſeu veſtram Eccleſiam, uni viro, Chriſto ſcilicet, deſpondi;

Et eam volo virginem caſtam illi, velut marito exhibere.

Vereor autem ne ſicut ſathanas, ſub figurâ ſerpentis latens, Evam ſeduxit aſtutiâ ſuâ;

Ita per hos pſeudo-Apoſtolos, miniſtros ſuos, mentes veſtras erroribus corrumpat,

Et excidatis ab illâ fidei ſimplicitate, quæ Chriſtianum decet: & hinc mea in tales miniſtros zelotypia.

Etenim ſi novus ille Doctor ſuperveniens, & in labores noſtros ſeſe ingerens; alium Salvatorem prædicaret, verè alium Salvatorem quàm ille, quem nos vobis prædicavimus;

Si tali magiſtro prædicante, alium reciperetis Spiritum, quem per nos non acceperitis;

Si Doctor ille aliud & præſtantius doceret Evangelium, quàm quod vobis tradidimus;

Rectè & meritò talem jactabundum, & ſeſe nobis anteponentem pateremini.

At ſanè non ita ſe res habet: arbitror enim quòd nec doctrinâ, nec operibus inferior ſim, non dico iſtis falſis Apoſtolis, ſed & ipſis veris & primoribus Apoſtolis.

Eſto pſeudo-Apoſtoli ſint nobis ſermone Græco peritiores, ſed non ſunt in rebus Divinis doctiores.

Hanc Divinorum ſcientiam, quæ Apoſtolum decet, calleo; voſipſi ſcitis, quia in omnibus manifeſti fuimus apud vos, & dictis & factis.

Aut fortè culpam commiſi, & propterea me minùs æſtimatis? quia apud vos memetipſum humiliavi, ut vos hac meâ humilitate exaltarem in fide:

Aut fortè peccavi, quia gratis omninò Evangelium Dei vobis annuntiavi?

Alias Eccleſias pauperes feci, ab eis neceſſaria recipiens, ut vobis ſine ſumptu inſervirem.

Et vobis præſens, vobiſque ſerviens, & rebus neceſſariis deſtitutus,

Nulli veſtrûm moleſtus fui; quia quod mihi deerat ad vitæ neceſſitates, & labore manuum lucrari non potui, ſuppleverunt fratres, qui venerunt à Macedoniâ:

Sicut autem in omnibus hactenus cavi, ne forem ulli oneroſus; ita & in poſterum cavebo.

Verum dico, teſtis eſt mihi Veritas ipſa Chriſtus; non Corinthi ſolùm, ſed & in totius Achaiæ regionibus, hæc mea Evangelii vobis prædicandi gratuitò gloria non abrumpetur.

Cur id apud vos ago?

An quia vos non diligo; ideò & dona reſpuo?

Deum mei cordis inſpectorem teſtor, quia vos diligo, imò & depereo, ỳ. 2.

Id igitur facio, & faciam, ſeu in totâ Achaiâ, & gratis prædico, & prædicabo, ut pſeudo-Apoſtolis

amputem occaſionem, quam quærunt nobis pares eſ- A
ſe, de quo gloriantur ; aut ſanè ſicut & nos nihil à vobis accipiant.

Quærunt, inquam, nobis eſſe ſimiles : nam hujuſmodi homines falſo titulo, & nomine tantùm Apoſtoli, ſunt operarii doloſi, qui Apoſtolorum Chriſti larvam circumferunt, cùm ſint ſathanæ miniſtri.

Et non mirum quòd iſti perſonas aſſumant Apoſtolorum, cùm ipſe ſathanas, eorum Doctor, & tenebrarum Angelus, ſeſe præſtigio transfiguret in Angelum lucis.

Non eſt ergo quòd velut magnum miremur ſi ſathanæ miniſtri induant figuram Apoſtolorum, qui veritatis & juſtitiæ ſunt miniſtri : at larvam tandem detrahet Deus, eiſque pœnas dabit factis iniquis de- B
bitas.

Repeto quod initio dixi, ut me patiamini, ſi quid ad meam laudem dixero ;
Nec quis me propterea putet inſipientem : nec enim id ago ſine ratione ;
Quòd ſi tamen id à vobis non valeam obtinere, ut inſipientem me accipite ;
Et ferte ut tantiſper glorier.

Quod in hac gloriationis materiâ loquor, ſi verba ſpectetis, non loquor ſecundùm Deum, habet enim ſtultitiæ ſpeciem ; ſed ſi animum & charitatem ſpectetis, ſecundùm Deum loquor, ne ſcilicet Chriſti miniſtro contempto, adhæreatis ſathanæ miniſtris : C

Quandoquidem tot alii de rebus carnalibus & externis gloriantur, & illos fertis patienter ;
Et ego illorum inſipientiam ſecutus, tantiſper gloriabor, ſperans quòd & patienter feretis.

Sapientes enim cùm ſitis, libenter tamen inſipientes, me multò moleſtiores toleratis.

Suffertis enim ſi quis illorum imperioſo dominatu vos in ſervitutem redigit ;
Si quis bona veſtra ſumptibus conſumit ;
Si quis muneribus acceptis, veſtras facultates extenuat & exhaurit ;
Si quis faſtu ſeſe extollit, ut vos deprimat ;
Si quis palmâ vos in faciem cædat, ſeu habeat ludibrio.

Per modum contumeliæ & exprobrationis hoc dico vobis : hæc enim cùm vobis faciant illi, eos tamen D
me pluris facitis.
Quaſi nos in hac parte ſimus illis infirmiores ſeu inferiores, & ideò minùs æſtimandi à vobis. hanc illis cedo præcellentiam, ſed non aliam.
In quâcumque aliâ re quis eorum audeat gloriari ; ut minùs ſapiens loquor, & ego audebo gloriari.

Si gloriantur quòd Hebræi ſunt, & ego ſum Hebræus ; quòd Iſraëlitæ ſunt, ſum & ego ; quòd poſteri ſunt Abrahæ, & ego quoque.

Quòd miniſtri Chriſti ſunt, aut ſaltem ſe dicunt ;
Stultè, ſed verè loquar ; ego pluſquam illi ;
Pro Chriſti Evangelio plures ſuſtinui labores quàm E
illi ;
Sæpius & diutius in vinculis fui quàm illi ;
In verberibus longè frequentiùs quàm illi ;
Sæpiùs in mortis periculis quàm illi.

A Judæis quinquies cæſus fui, & quadragenas plagas, unâ minùs, accepi.

A Gentilibus ter virgis cæſus ſum ; ſemel lapida-

occaſionem, ut in quo gloriantur, inveniantur ſicut & nos.

13. Nam ejuſmodi pſeudo-Apoſtoli, ſunt operarii ſubdoli, transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti.

14. Et non mirum, ipſe enim ſathanas transfigurat ſe in Angelum lucis.

15. Non eſt ergo magnum, ſi miniſtri ejus transfigurentur velut miniſtri juſtitiæ : quorum finis erit ſecundùm opera ipſorum.

16. Iterum dico,

Ne quis me putet inſipientem eſſe :

Alioquin velut inſipientem accipite me,

Ut & ego modicum quid glorier.

17. Quod loquor, non loquor ſecundùm Deum, ſed quaſi in inſipientiâ, in hac ſubſtantiâ gloriæ.

18. Quoniam multi gloriantur ſecundùm carnem,
Et ego gloriabor.

19. Libenter enim ſuffertis inſipientes, cùm ſitis ipſi ſapientes.

20. Suſtinetis enim ſi quis vos in ſervitutem redigit,
Si quis devorat,
Si quis accipit,
Si quis extollitur,

Si quis in faciem vos cædit.

21. Secundùm ignobilitatem dico,

Quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte.

In quo quis audet, (in inſipientiâ dico) audeo & ego.

22. Hebræi ſunt, & ego ; Iſraëlitæ ſunt, & ego ; ſemen Abrahæ ſunt, & ego.

23. Miniſtri Chriſti ſunt,

Ut minùs ſapiens dico, plus ego ;
In laboribus plurimis,

In carceribus abundantiùs,
In plagis ſupra modum,
In mortibus frequenter.

24. A Judæis quinquies, quadragenas unâ minùs, accepi.

25. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapida-

tus ſum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui.

A tus ſum; ter naufragium feci; noctem & diem exegi in profundo mari, jactatur undis, cum ſummâ vitæ deſperatione.

26. In itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex Gentibus, periculis in civitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis in falſis fratribus.

Pro eodem Chriſti Evangelio ſæpe, non longa tantùm & moleſta, ſed & periculoſa ſuſcepi itinera; ſæpe fui in periculis fluminum, in periculis ſicariorum, in periculis ex perſecutione Judæorum; in periculis ex perſecutione Gentilium; in periculis in civitate obortis, periculis in deſerto, periculis in mari, ex parte Judæorum. Act. 20. 3. ex parte nautarum, trucidare volentium; periculis à ſimulatis, & falſo nomine fratribus.

27. In labore & ærumnâ,

Quot alii labores pro Chriſto ſuſcepti? quot moleſtiæ & fatigationes perpeſſæ?

In vigiliis multis, in fame & ſiti, in jejuniis multis, in frigore & nuditate.

Vigiliæ multæ; fames & ſitis ſæpe tolerata defectu B eſculentorum; jejunia crebra ſponte ſuſcepta; frigoris & nuditatis moleſtia ſæpe perpeſſa.

20. Præter illa, quæ extrinſecùs ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſollicitudo omnium Eccleſiarum.

Præter hæc, quæ extrinſeca ſunt, & corpus tangunt; alia ſunt quæ angunt animum, nimirùm moles negotiorum mihi quotidie, quaſi agmine facto, incumbentium; ſollicitudo quam pro tot Eccleſiis gero.

29. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non uror?

Quis fidelium infirmatur, & ego per intimum cordis affectum non infirmor? quis offenditur, cujus offendiculo non urar, ſeu animo diſcrucier?

30. ſi gloriari oportet; quæ infirmitatis meæ ſunt, gloriabor.

Si gloriandum mihi ſit; de his gloriabor paſſionibus & humiliationibus pro Chriſto toleratis; non de iis magnitudinibus, de quibus gloriantur pſeudo-Apoſtoli.

31. Deus & Pater Domini noſtri Jeſu-Chriſti, qui eſt benedictus in ſæcula; ſcit quòd non mentior.

Deus omniſcius, & Pater Domini noſtri Jeſu-C Chriſti, qui eſt in omnem æternitatem laudabilis, ſcit quòd verum dico, nec quidquam addo.

32. Damaſci Præpoſitus gentis Aretæ Regis cuſtodiebat civitatem Damaſcenorum, ut me comprehenderet.

Cùm eſſem Damaſci, is quem Rex Aretas præpoſuerat illi genti, diſpoſitis ad portas die ac nocte militaribus excubiis, civitatem Damaſcenam cuſtodiebat, modis omnibus agens, ut me comprehenderet, ut in gratiam Judæorum occideret:

33. Et per feneſtram in ſportâ demiſſus ſum per murum, & ſic effugi manus ejus.

Et per feneſtram è mœnibus nocte à diſcipulis, fune demiſſus ſum, in ſportâ incluſus, & hoc modo evaſi Præfecti manus.

Commentarius in Caput Undecimum.

℣. 1. UTINAM *ſuſtineretis modicum quid* . . . D Gr. utinam toleraretis meam pauliſper inſipientiam.

Syr. utinam verò toleraretis me pauliſper, ut loqueter inſipienter.

Gr. & Syr. *parùm*, ſeu pauliſper jungunt verbo *toleraretis*. Noſtra vulgata nomini *inſipientia* jungit. *modicum quid inſipientia mea*. id eſt, quamdam inſipientiæ meæ particulam.

Quod majorem exprimit humilitatem; quaſi hæc non ſit tota Pauli inſipientia, ſed tantùm particula.

Inſipientiam autem hîc vocat, gloriari, ſuas laudes dicere; quia revera inſanum eſt ſe laudare, niſi gravis cauſa ſubſit, ut hîc ſuberat: & tunc quidem hanc cauſam ignorantibus, hoc videtur inſipientia. E

Vocat ergo inſipientiam, quod inſipientiæ ſpeciem præ ſe ferebat; & quod aliquibus ut inſipiens videri poterat.

Senſus ergo eſt: utinam vos pateremini memetipſum laudare, Paulumque à Paulo commendari: hoc equidem inſanum foret, niſi ad id cogerer.

Sed & ſupportate me. ſed ad illud cogor. itaque, quæſo, me toleretis.

OBSERVATIO MORALIS.

Humilitas eſt vera Chriſtiani ſapientia, quam nos Chriſtus, Dei ſapientia, docuit factis & verbis. *Diſcite à me quia humilis* &c. *Humilitas eſt vera Chriſtiani ſapientia.*

Seipſum ergo laudare vera inſipientia Chriſtiano videri debet.

Hinc numquam ſine magnâ humilitate prævià debet Chriſtianus, etiam ubi neceſſitas eſt, ſemetipſum laudare.

Hoc Paulus ſuo nos docet exemplo; qui coactus ſuas hîc laudes dicere: hîc, inquam, ubi agitur de Apoſtolatûs ſui tuitione, de prædicationum ſuarum fructu, de animarum ſalute, quas per Evangelium Chriſto genuerat: veniam tamen ſibi multoties precatur; inſipientem ſe pluries dicit, humilitatemque maximam præ ſe fert, contra ordinarias humilitatis regulas agere coactus.

℣. 2. *Æmulor enim vos* . . . Gr. zelo vos. Syr. nam zelotypus ſum erga vos.

Dat rationem & cur deſipiat, & cur inſipientiam ejus debeant tolerare Corinthii.

Ad hanc enim ineptiam deducit me, non mei proprius amor, ſed Dei & veſtri vehemens & purus amor.

Ardenter vos in Deum depereo. Gagnæus. A

Zelotypus ſum erga vos, zelotypiâ laboro; eo vos amore diligo, qui corrivalem non patitur.

Dei æmulatione. At zelo Dei erga vos zelotypus ſum.

Non mei cauſâ, ſed Dei cauſâ, & ſalutis veſtræ zelo.

Erga vos ſum zelotypus, ſicut & Deus erga nos dicitur zelotes, non ut ipſe quæſtum hinc faciat, ſed ut ſalutem nobis afferat.

Deſpondi enim vos... Syr. deſpondi enim vos viro unico, virginem caſtam, quam offeram Chriſto.

Explicat cur & quomodò erga illos ſit Dei zelo zelotypus.

Ex unâ parte, ego tanquam ſpiritualium nuptia- B rum pronubus & conciliator, per fidem *vos*, id eſt, Eccleſiam veſtram, *deſpondi uni viro*, ſcilicet Chriſto; & eam volo, *virginem caſtam*, & integram illi tanquam marito *exhibere.*

℣. 3. *Timeo autem...* Ex aliâ parte vereor ne ſicut ſathanas, ſub ſerpentis figurâ latens, Evam ſeduxit aſtutiâ ſuâ; ſic & per hos pſeudo-Apoſtolos, ſathanæ miniſtros, mentes veſtræ corrumpantur erroribus;

Et excidatis à ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto, id eſt, & excidant ab illâ fidei, & morum ſimplicitate, quæ Chriſtianum decet.

Gr. ita corrumpantur mentes veſtræ à ſimplicitate C illâ in Chriſtum. Syr. quæ eſt erga Chriſtum. id eſt, quâ creditur in Jeſum-Chriſtum.

Verbum *excidatis* additum eſt ab interprete noſtro, majoris claritatis gratiâ.

Et hinc zelus meus, meaque zelotypia. vos ardenter in Deum depereo, vos deſpondi Chriſto, vos illi volo ſervare caſtos & puros in fide.

Aliunde verò vos ambiunt ſathanæ lenones, qui fidem veſtram corrumpere ſtudent.

Hinc mea zelotypia. hinc illos ferre non valeo, hinc inſipientia mea, ſeu hinc me laudare cogor, ut mihi Apoſtolo Chriſti credatis; & hos animarum corruptores deprimere, ut ab illis caveatis.

Inſipientia Divi Pauli, magna ſapientia.

Inſipientia itaque mea non eſt inſipientia, ſed ſapientia, ſeu Dei gloriæ, & ſalutis veſtræ zelus: tole- D rate igitur me taliter inſipientem, ſeu me memetipſum commendantem, ad veſtrum profectum magis quàm ad laudem meam.

OBSERVATIONES MORALES.

Ex ſecundo verſu collige primò quòd quælibet anima fidelis per Baptiſmum Chriſto deſpondetur, ſeu fit per fidem ſponſa Chriſti. Annulo ſuo ſubarrhavit me Dominus meus, dicere poteſt omnis anima Chriſtiana.

Quæ Chriſti ſponſa.

Secundò, quòd plures animæ, una Eccleſia particularis, imò & tota univerſalis Eccleſia, ſint una ſponſa, ſicut & Chriſtus eſt unus ſponſus.

Una, inquam, per unitatem fidei, & vinculum E charitatis.

Quæ hujus ſponſæ virginitas?

Tertiò, hujus ſponſæ virginitas eſt fides incorrupta: hinc rem novam! exclamat Divus Chryſoſtomus, in mundo poſt nuptias non manent virgines, quæ virgines erant; hîc poſt nuptias fiunt virgines, quæ non erant virgines.

Quæ dos?

Quartò, hujus ſponſæ dos, regnum cælorum, ait Divus Chryſoſtomus, ſicut ſponſus Chriſtus Rex, ita ſponſa Regina.

Quæ nuptiæ?

Hujus ſponſæ nuptiæ in hoc ſæculo præparantur, in futuro conſummantur.

Præparantur per fidem, ſpem & charitatem.

At conſummantur per ſpeciem & viſionem, quando indiſſolubili vinculo copulabitur Chriſto.

Hæc quidem omnibus Chriſtianis animabus conveniunt, at ſpecialiùs animabus religioſis, quæ Chriſto etiam in hâc vitâ perfectiùs uniuntur. Vide Cornelium à lapide.

℣. 4. *Nam ſi is qui venit...*

His quaſi præfatis, oſtendit Corinthiis, quòd immeritò tales magiſtros pluris faciant, cum nihil eos doceant, quod priùs non docuerit.

Etenim ſi novus ille Apoſtolus ſuperveniens, & in labores noſtros ſeſe ingerens, alium Jeſum, ſeu ſalvatorem, prædicaret, & qui verè ſit alius & excellentior, quam ille, quem vobis prædicavi.

Si tali magiſtro prædicante, alium reciperetis ſpiritum, & qui præſtantiora vobis dona conferret, quam quæ recepiſtis, me prædicante.

Si magiſter ille aliud Evangelium, præſtantiùs & meliora promittens, vobis prædicaret; quàm quod vos docui.

Rectè & meritò pateremini talem magiſtrum jactabundum & ſeſe nobis præferentem. at ſanè non ita ſe res habet,

℣. 5. *Exiſtimo enim nihil me minùs feciſſe...*

Arbitror enim quòd nec doctrinâ, nec operibus ſim inferior; non dico, iſtis pſeudo-Apoſtolis; ſed & ipſis magnis & excellentiſſimis Apoſtolis, Petro, Joanne, Jacobo. ita D. Chryſoſtomus, & omnes antiqui.

Quamquam recentiores multi putant per ironiam hîc pſeudo-Apoſtolos vocari ſupra modum Apoſtolos, ſeu ut eſt in Græco, ſuper valdè Apoſtolos.

Et juxta hunc ſenſum meliùs cohærent omnia & præcedentia & ſequentia. Sed nihil cogit antiquos patres deſerere.

Notandum circa Divi Pauli humilitatem.

Obſerva quòd qui primæ Corinth. 15. 9. dixit, *non ſum dignus vocari Apoſtolus*; nunc ubi neceſſitas poſtulat, dicit, *exiſtimo nihil me minus feciſſe à magnis Apoſtolis.* Non erubeſcit ſe excellentioribus Apoſtolis æquiparare; quia id poſtulat charitas & animarum ſalus. Omnia ad aliorum utilitatem, & Dei gloriam.

℣. 6. *Nam & ſi imperitus...* Gr. idiota, id eſt, indoctus *ſermone*, Syr. incultus ſermone. Vide paraphraſim.

Juxta antiquos hæc non referuntur ad verſiculum præcedentem, ſed eſt reſponſio novæ adverſariorum objectioni, Paulo ſermonis ruditatem improperantium.

Fateor quòd ſermone ſum rudis; at rerum Divinarum ſcientiam calleo, quæ Divinum præconem decet.

Non curat ſæcularem ſapientiam, quæ ut primæ Corinth. dixit, evacuat Crucis Chriſti gloriam: ſed ſcientiam Dei, veram ſapientiam habere gloriatur.

Talis ſit homo verè Apoſtolicus.

Indirectè ſermonis nitorem & peritiam concedit pſeudo-Apoſtolis, at eis negat ſcientiam. ſermone ſunt periti, ſed ſcientiâ Dei indocti.

Quot & hodie hujuſmodi homines?

In omnibus autem manifeſtati ſumus vobis.

Gr. ſed in omni manifeſtati in omnibus in vos.

Syr. verùm in omnibus manifeſti ſumus apud vos.

Hîc quoque falſos perſtringit Apoſtolos, utpote in verſutiâ ambulantes; quaſi diceret.

Non ſicut illi aliud ſumus, & aliud apparemus; ſed in omnibus & omninò apertè vobiſcum agimus, ita ut & dictis & factis ſimus vobis manifeſti.

An D. Paulus revera fuerit ſermone imperitus?

Reſ-

Reſpondeo, primò, quòd ſine fundamento ex hoc A verſiculo collegerint aliqui D. Paulum fuiſſe balbum, ſeu impeditæ linguæ: dicitur enim hîc imperitus, idiota, incultus, non impeditus.

Reſpondeo ſecundò, quòd D. Paulo non adfuerit ſermonis perſpicuitas; nec Græci ſermonis elegantia; ut patet legenti: ſed in rudi ſermone fuit illi nervoſa eloquentia, & ubi voluit, Divinum dicendi artificium.

Hinc aliqui dicunt illum eloquentiſſimum, ut D. Auguſtinus, alii negant, ut Origenes, & D. Hieronymus.

℣. 7. *Aut numquid peccatum feci?* . . Gr. an peccatum feci. . . Syr. aut fortè culpam commiſi. . .

His verbis Corinthios acriter pungit, ſimul & magnum ſui & pſeudo-Apoſtolorum diſcrimen oſtendit, quòd humiliter & gratis Evangelium prædicaverit, quod ipſi cum faſtu & pro lucro. B

Numquid fortè peccavi, & ideò me minùs æſtimatis, quia humilis apud vos factus ſum; vile opificium exercens, & labore manuum mearum victum mihi comparans.

Non ſuperbè me geſſi, nec meo faſtu vos oppreſſi, ſicut illi; & hoc mihi peccatum.

Ut vos exaltemini? id eſt, ut hac meâ humilitate exaltarem in fide: ſeu ut vos faciliùs Chriſto lucrarer; ad ejus gratiam attraherem, per quam eveheremini ad gloriam.

Quoniam gratis Evangelium Dei Evangelizavi vobis?

An mihi imputatis ad culpam, quòd gratis omninò, & ſine lucro, & ſine ſtipendio vobis prædicaverim? C

Nota in hoc verſiculo duplicem Apoſtolicam D. Pauli prædicantis virtutem. humilitatem in ſuâ converſatione; paupertatem in corde & in praxi, ſeu in uſu. Nec pretium aut lucrum vult, aut recipit pro prædicatione; nec ſtipendium ad ſuſtentationem neceſſarium ſuſcipit.

Talibus virtutibus proximi promovetur ſalus, humilitas cordis, &c. paupertas ſpiritûs, virtutes veræ Apoſtolicæ. ſed heu! quam pauci ſectantur eas!

℣. 8. *Alias Eccleſias expoliavi.*

Quod in verſu præcedente dixit, hîc & in verſiculo ſequente exaggerat, prætenſumque peccatum quaſi aggravat. Vide paraphraſim. D

Stipendium. Gr. ὀψώνιον. modicum quid, quale datur militi.

℣. 9. *Et cùm eſſem apud vos*. . .

Et apud vos præſens & exiſtens; pro vobis diu noctuque laborans, & omnibus indigens: ſeu vobis præiens, vobis ſerviens, rebus neceſſariis deſtitutus.

Nulli oneroſus fui, id eſt, nulli veſtrûm moleſtus fui: nec ideò ſegnior fui in miniſterio veſtro.

Gr. non obtorpui cuiquam.

D. Hieron. ad Algaſ. quæſt. 10. dicit hanc dictionem eſſe cilicibus peculiarem. E

Nam quod mihi deerat, ad vitæ neceſſitates *ſuppleverunt*, ſupra id quod labore manuum lucrabar. Act. 18. ℣. 3.

Fratres, qui venerunt à Macedoniâ. Act. 18. ℣. 5.

Et in omnibus ſine onere me ſervavi & ſervabo.

Ne quis autem putet hæc ab eo dici, ut ab illis in poſterum accipiat; addit quòd ſicut hactenùs in nullo fuit oneroſus, ſic nec erit in futuro: gratis miniſtravi, gratis miniſtrabo & cavebo ne cuiquam ſim oneri.

Timuit Apoſtolus ne ipſa vitæ neceſſaria recipiens, foret oneroſus. Hinc ſaltem timeamus ſuperflua recipere.

℣. 10. *Eſt veritas Chriſti in me*. . .

Jurat quòd idem obſervabit ſemper, ſeu nihil à quopiam recipiet in Achaïâ.

Verum dico, Chriſtus veritas, eſt mihi teſtis; quòd hæc *gloriatio*, Evangelii vobis prædicandi gratis, per me non abrumpetur apud vos & in totâ Achaïâ.

Non infringetur. Gr. non obturabitur. metaphora ab amnibus ſumpta, aiunt Patres Græci Chryſoſtomus, Theophylactus.

Quaſi diceret, donis veſtris non obturabitis, aut obſtruetis curſum hujus meæ gloriæ; ſed fluet indeſinenter per omnes Achaïæ regiones, cujus metropolis erat Corinthus.

Idem hîc ſignificat Apoſtolus quod in primâ Corinth. cap. 9. ℣. 15. *Bonum eſt mihi magis mori, quàm ut gloriam meam quis evacuet.*

℣. 11. *Quare? quia non diligo vos.*

Cur ita facis apud nos? an quia nos non diligis, ideò dona noſtra reſpuis?

Solemus enim eorum, quos non diligimus, dona contemnere.

Iterum jurat, Deum cordium inſpectorem teſtem adhibens; quia eos diligit.

Dona quidem ſunt reſpuenda, ſed ſine contemptu, imò cum gratitudine, & cum affectu.

℣. 12. *Quod autem facio & faciam*. . . . id eſt, id facio & faciam, ſeu gratis evangelizo, & evangelizabo non ſolùm Corinthi; ſed in totâ Achaïâ, ut pſeudo-Apoſtolis amputem occaſionem, quam quærunt nobis eſſe ſimiles & pares, de *quo gloriantur*.

Optabant pſeudo-Apoſtoli ut aliquid reciperet Apoſtolus; ſicque dicere poſſent quòd, ad ejus exemplum ipſi reciperent; & conſequenter gloriari quòd in hoc ipſi ſimiles & pares forent; quem aliunde ſe ſuperare jactabant, ſcilicet in eloquentiâ.

Ut hanc eis gloriandi occaſionem amputet Apoſtolus, nihil recipit, nec vult recipere; ut pateat omnibus quòd in hoc ſaltem ſint illi inferiores.

Aliter Græci, qui ſupponunt quòd pſeudo-Apoſtoli gratis quoque prædicare gloriabantur. Hoc ſaltem ſimulabant, ait D. Chryſoſtomus, ſed furtim & occultè recipiebant. Illis, inquit, Paulus præcidit occaſionem gloriandi, quam quærebant inde; quia hac in re, non habebant quòd gloriarentur, cum Paulo forent tantùm pares.

Sed probabilius eſt quòd palam accipiebant pſeudo-Apoſtoli, cùm de eis loquens. ℣. 20. *Suſtinetis... ſi quis devorat, ſi quis accipit.*

℣. 13. *Nam ejuſmodi*. . . hos falſos Apoſtolos vivis hîc pingit coloribus. ſimul & explicat quod dixit, quærunt nobis eſſe ſimiles.

Nam hujuſmodi homines falſo titulo & nomine tenùs Apoſtoli ſunt, à Chriſto non miſſi, nec à Chriſti veris Apoſtolis.

Operarii doloſi, fallaces, qui omnia ficto faciunt animo & ut fallant. D. Chryſoſtomus.

Transfigurantes ſe. . . aſſumunt Chriſti Apoſtolorum perſonas, cùm revera ſint miniſtri ſathanæ.

Larvam Apoſtolorum circumferunt, non autem vim ac facultatem. Chryſoſtomus.

℣. 14. *Et non mirum*. . . & hac in re nihil novum. Nam ſathanas, ipſe Angelus tenebrarum transformatur in Angelum lucis: malus in bonum.

℣. 15. *Non eſt ergo magnum*. . . non eſt ergo quòd miremur tanquam magnum, ſi ejus miniſtri, figuram ac perſonam induant Apoſtolorum, veritatem, pie-

tatem ac veram juſtitiam annuntiantium.

Quorum finis erit... at tandem larvam eis detrahet Deus, pœnamque dabit factis iniquis debitam. *Finis eorum erit ſecundum opera illorum*, id eſt, malus.

Ab ipſo Eccleſiæ exordio fuere falſi doctores, hypocritæ, Apoſtolorum Chriſti larvam circumferentes; ut fideles deciperent.

Sæpè orandum, & ne nos inducas, &c. quare.

Ab ipſo mundi exordio ſathanas, humanæ ſalutis adverſarius, tenebrarum Angelus, ſeſe in lucis Angelum transformat, ut faciliùs decipiat.

Hinc diſcamus timere, cavere, rogare, *& ne nos inducas.... ſed libera nos à malo*. à malo ſpiritu in bonum transformato: à malo doctore, Apoſtoli larvam circumferente.

Et hinc diſcamus nec in nobis, nec in homine, nec in Angelo ſpem ponere; ſed in ſolo Deo.

℣. 16. *Iterum dico*... repeto quod ab initio dixi, rurſùſque vos rogo, ut me patienter ſuſtineatis, ſi quid ad laudem meam dixero.

Ne quis me putet... nec propterea quis me putet inſipientem, nec enim id ago ſine ratione, ſed ob cauſam.

Stulta quidem res eſt gloriari; ego verò non ut ſtolidus hoc facio, ſed coactus. D. Chryſoſtomus.

Alioquin velut inſipientem... quòd ſi tamen id, quod à vobis peto, non poſſim obtinere; ut inſipientem accipite me, & patienter ſuſtinete; tantùm ut mihi tantiſper liceat gloriari.

Hic ſenſus naturalis eſt, nec primo hujus capitis verſui contradicit, ut putat author neotericus, qui vult hîc ab Apoſtolo retractari, quod ab initio dixit. Hincque particulam πάλιν, ipſe ſolus, contradicentibus omnibus omninò verſionibus, & interpretibus Græcis & Latinis, vult non ſignificare, iterum, *de nouveau*: ſed è contra, ſeu *tout au contraire, je me retracte*.

Quidquid ſit de hac πάλιν ſignificatione in genere, ſanè illa huic loco non convenit; idem enim in re nunc dicit Apoſtolus, quod in primo verſu dixit.

Ibi inſipientiam vocavit gloriari, quia ſpeciem habet inſipientiæ, & inſipiens videtur iis, qui cauſam ignorant.

Hîc autem rogât, ut propter hanc inſipientiæ ſpeciem, non putetur inſipiens, id eſt, verè inſipiens; quia id non agit inſipienter & ſine ratione.

Quòd ſi tamen ab eis non poteſt obtinere id quod rogat, concedit ut velut inſipientem ipſum accipiant, dummodo gloriari permittant: idque concedit ſapientiſſimè, proximi ſui ſalutem ſuæ propriæ famæ anteponendo.

Humilitas & charitas D. Pauli.

In his ergo verbis patet & humilitas & charitas Apoſtoli.

Humilitas, excuſatione toties iteratâ: oſtendit ſanè quam invitus & coactus glorietur.

Charitas, hanc internam confuſionem ſuam, imò & externum Corinthiorum propterea contemptum, animarum ſaluti ſacrificando.

℣. 17. *Quod loquor*... fatetur quod ſpecie tenus & apparenter non agat ſecundùm Chriſti doctrinam, qui nos humilitatem factis & verbis docuit, ut jam dictum eſt in commentario. ℣. 1.

Quod in hoc gloriationis argumento *loquor*, ſi verba ſpectetis tantùm externa, *non loquor ſecundum Deum*, ſpeciem enim habent inſipientiæ; ſi verò animum ſpectetis & verborum ſcopum, *ſecundum Deum loquor*.

Ex charitate enim loquor; & ex neceſſitate me laudo; ne me, Chriſti miniſtro contempto, credatis

A & adhæreatis ſathanæ miniſtris.

Ago apparenter contra humilitatem, quæ eſt vera ſapientia, quam nos Deus, per Chriſtum docuit. hinc *non ſecundùm Deum loquor*.

Sed id invitus ago & ex charitate: hinc non inſipienter, ſed quaſi inſipienter, *ſeu quaſi in inſipientiâ*, mea laus ſpeciem habet inſipientiæ quidem, ſed eſt vera & ſecundùm Deum ſapientia.

In hac ſubſtantiâ gloriæ. Gr. ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει. idem verbum in eodem ſenſu uſurpatum reperies cap. 9. ℣. 4. ſcilicet in hac materiâ, ſeu in hoc argumento gloriationis.

In hac parte gloriationis, ait Theophylactus poſt D. Chryſoſtomum.

℣. 18. *Quoniam multi gloriantur*.... quandoquidem B pſeudo-Apoſtoli, æmuli mei, gloriantur in rebus carnalibus & externis & ad Apoſtolatum non pertinentibus; & illos ſic gloriantes, imò ad nauſeam uſque jactabundos toleratis.

Et ego illorum ſequutus inſipientiam, tantiſper *gloriabor*: ſperans quod & patienter feretis me utiliter gloriantem.

℣. 19. *Libenter enim ſuffertis*...

Syr. pacifici enim eſtis ad obtemperandum rationis expertibus, cùm vos ſitis ſapientes.

Quaſi diceret, id eò faciliùs ſpero, quòd vos cùm ſitis ſapientes, alios tamen ſuffertis inſipientes, me multò moleſtiores.

Inſipientia mea vobis multò minùs erit oneroſa, quam pſeudo-Apoſtolorum: mea ad ſummum erit C verboſa, illorum verò eſt effectiva & effectibus moleſta. vos enim tyrannicè regunt, vos devorant...

℣. 20. *Suſtinetis enim ſi quis*... id eſt, ſi quis illorum dum & imperioſo dominatu *vos in ſervitutem redigit*; ſeu regit ut ſervos.

Si quis devorat, id eſt, bona veſtra conſumit & exhaurit ſumptibus.

Si quis accipit. à vobis munera, quibus veſtras extenuat facultates.

Si quis extollitur, faſtu tumens, ut vos deprimat, & quamdam in vos tyrannidem exerceat.

Si quis in faciem vos cædit, id eſt, habet ludibrio, ſeu contumeliam quaſi alapam vobis impingit.

Ita quidem explicatur communiter hæc ultima D pars; unde plerique verba ſequentia, *ſecundùm ignobilitatem dico*, explicant quaſi dent ſenſum ſequentem.

Hoc intelligo, quantùm ad contumeliam; non quòd de facto vos cædant in faciem, ſed quòd contumeliâ, vos quaſi viles afficiant.

Sed nonne fieri poſſet, ut quiſquam pſeudo-Apoſtolorum ad hanc devenerit violentiam, ut palmâ quemquam Corinthiorum cæciderit; & hoc eis exprobret Apoſtolus?

Dubium propoſitum.

Cùm omnia alia ad litteram ſint vera, cur non & hæc pars? an minus eſt crimen, tyrannidem exercere, devorare, accipere, &c. quam aliquo fortè primo motu E cædere? hac in re nihil affirmo. ſed meum dubium expono.

Locus obſcurus.

℣. 21. *Secundùm ignobilitatem dico... quaſi...*, obſcurum eſt quod ait. nam quoniam moleſtum ac grave erat, idcirco hoc ita collocavit, ut acerbitatem obſcuritate falleret. D. Chryſoſtomus.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Obſcuritatem hujus loci probat explicationum varietas. omnes legi, omnes expendi, nullam penitùs ſatisfacientem inveni.

Hinc textum attentiùs legi; omnes verſiones contuli; & lux major affulſit.

Gr. ſecundùm contumeliam dico. Syr. quaſi cum contumeliâ dico. Arab. per modum contumeliæ & exprobrationis hoc dico; ac ſi nos infirmati eſſemus.

Ex textu & ex his ejus verſionibus concipio quòd D. Paulus ſuperiora, in verſibus 19. & 20. contenta, dixit per modum exprobrationis.

Sed quibus? ex ipſo contextu patet quòd ipſis Corinthiis, quos in his verſiculis alloquitur.

Quid ergo Corinthiis exprobrat? intellige ex ipſo contextu & ex eo, de quo hîc agitur. ſcilicet.

Hæc & alia, cùm vobis pſeudo-Apoſtoli faciant; illos tamen æſtimatis, diligitis & pluris quàm me facitis.

Quaſi nos hac in parte infirmi, ſeu illis inferiores *ſimus*, id eſt.

Quaſi verò nos propter infirmitatem idem vobis non fecerimus; & non propter humilitatem, modeſtiam & charitatem?

Quaſi verò non potuerimus, ſicut & illi, iiſdem titulis abutentes, opprimere vos?

Quaſi verò talia, quæ dixi, facere; ſit in illis virtus & perfectio æſtimatione digna; & talia non facere, ſit in nobis infirmitas & peccatum veſtro contemptu dignum?

Ironia ſimilis, imò eadem ac ea quæ ℣. 7. quaſi diceret.

An peccatum feci, quia humilis, pauper & modeſtus apud vos fui? quia ex charitate, & gratis omninò, vobis evangelizavi? quia vos non devoravi, non oppreſſi, contumeliâ non affeci?

Et hæc eadem exprobratio tangit obliquè falſos Apoſtolos: qui talia facientes, ſeſe jactabant quaſi magnos; & D. Paulum, ut infirmum & homuncionem deprimebant; hincque ſeſe anteponebant illi.

Quaſi verò nos illis hac in parte ſimus inferiores; quaſi talia facere ſit virtus & perfectio; non facere peccatum?

D. Paulus ſæpè plura cogitat & ſentit, quam exprimat.

Hîc itaque D. Paulus indignatione tactus, & plura cogitans atque ſentiens, quam verbis exprimat, tacitus in corde, hanc egregiam concedit pſeudo-Apoſtolis ſuperioritatem ac præcellentiam.

Eſto, ſimus illis, hac in parte inferiores; ſintque nobis in eâ ſuperiores; at ſanè in nullâ aliâ re præcellentiam illis concedo.

In quo quis audet? id eſt, in quacumque re quis eorum audeat gloriari.

In inſipientia dico, id eſt, quaſi inſipiens loquor, & ego gloriari audebo.

Observatio Moralis.

D. Paulus, totius terrarum orbis doctor, ſpeciatim verò Corinthiorum amatiſſimus pater, & Apoſtolus, tot eximiis virtutibus & præclaris dotibus inſignitus; ab ipſis tamen Corinthiis, ſuis in Chriſto filiis, poſtpoſitus hypocritis, falſis operariis & veris ſathanæ miniſtris; qualis & quanta injuſtitia!

Solamen bonorum prælatorum.

At quantum ſolamen omni prælato Eccleſiaſtico, ſua munia ritè peragenti, & à ſuis tamen inferioribus, in honore minùs habito.

Hæc fuit ſemper conſuetudo mundi, & erit uſque in finem; ait Cornelius à lapide, poſt Salmeronem quem citat; contumaciter reſiſtere Dei ſervis, ad minimas occaſiones obſtrepere, & obmurmurare, de ſeveritate moderatâ conqueri; abhorrere ab omni diſciplinâ; impoſtoribus autem & pſeudo-Apoſtolis ſer- A viliter ſe ſubdere, omnia illis permittere; quidquid oneris imponere ipſis libuerit, patienter ſuſtinere: ita Iſraëlitæ, contempto Samuele ſancto, ac modeſto, maluerunt ferre jugum faſtuoſi & tyranni Regis, 1. Reg. 8.

Hoc in caſu, ſuperior gnavus & attentus, & ob id à ſuis deſpectus, cogitet D. Paulum pſeudo-Apoſtolis poſtpoſitum à ſuis; & ob hunc iniquum ſui deſpectum, dejectiori non erit animo.

Negligentium confuſio.

E contra ſuperior officii ſui negligens, & à ſuis tamen honoratus; cogitet pſeudo-Apoſtolos honoratos; attendat ſibi & caveat, ne ſicut honoris illorum, ita & vitiorum ſit particeps; ſaltem non ſuperbiat ob honorem ſibi & ſathanæ miniſtris communem.

B ℣. 22. *Hebræi ſunt*, ſcilicet, origine & linguâ, *& ego* ſum Hæbræus origine & linguam Hæbraïcam calleo.

Iſraëlitæ ſunt, id eſt, ex poſteris Jacob, non ex poſteris Eſaii: *Et ego*, ſum Iſraëlita.

Semen Abrahæ ſunt, id eſt, naturales filii, non proſelyti.

Hæc erat ſumma Judæorum gloria, de quâ jactabant. ſemen Abrahæ, filii Abrahæ ſumus, qui fuit ſpecialiter amicus Dei; cui factæ ſunt repromiſſiones à Deo, &c.

Et ego ſum Abrahæ filius.

In hoc ergo pares ſumus.

℣. 23. *Miniſtri Chriſti ſunt*, tales ſaltem ſe di- C cunt, licet de facto ſathanæ ſint miniſtri, ℣. 13.

Eſto ſint, ut volunt, miniſtri Chriſti.

Ut minùs ſapiens loquor; ſed tamen verè loquor, ego ſum plus quam illi.

Syr. & ego illis præſtantior.

D. Chryſoſtomus. & ego his melior ſum & præſtantior.

Observatio Litteralis et Moralis.

Labor & paſſio ſunt Apoſtolatûs probationes.

Hoc probat in ſequentibus; non miracula proferens, quæ fecit; non per excellentiora chariſmata quæ recepit; non per tot urbium, provinciarum & regnorum admirandam converſionem, quam, Deo dante, operatus eſt: ſed per labores, plagas, carceres, fuſtigationes, quas pro Chriſto paſſus eſt; ut omnes D Chriſti miniſtros doceat media, quibus poſſint præſtantiùs ſacro Chriſti Apoſtolatui & miniſterio communicare; nimirùm ſi plurimùm patiantur & laborent pro Chriſto.

Hinc ſequens concluſio.

Communicantes igitur Chriſti paſſionibus, gaudete, ô Chriſti miniſtri; quia ſic & Divino ejus Apoſtolatui, cum D. Paulo, communicatis excellentiùs.

Sicut oportuit laborare & pati Chriſtum, & per labores & paſſiones ſuum ſalvatoris exercere miniſterium, ſicque in ſuam gloriam intrare.

Ita & oportet pati & laborare Chriſti miniſtrum; per labores aſſiduos & paſſiones quamplurimas ſuum E peragere miniſterium, ſicque gloriam æternam promereri.

Hoc nos docet exemplum D. Pauli, per antonomaſiam Apoſtoli.

In laboribus plurimis. Gr. in laboribus abundantiùs, id eſt, pluribus quam illi.

Syr. in labore plus quàm illi; in verberibus plus quàm illi; in vinculis plus quàm illi, in mortibus pluries.

In plagis ſupra modum. Gr. exceſſivè, id eſt, plus quàm dici poteſt.

In mortibus, id eſt, in vitæ periculis. *frequenter.*

℣. 24. *A Judæis quinquies quadragenas*, ſcilicet, plagas, *unâ minùs*, id eſt, 39.

Lex Deuter. 25. 3. vetabat ne quadragenarius plagarum numerus excederetur. Hinc Judæi, ne excederent, ſicque legem certiùs obſervarent; triginta novem dabant tantùm.

Porro de his flagellationibus D. Pauli nihil in Act. Apoſt.

℣. 25. *Ter virgis cæſus*... à gentilibus. hinc colligitur quòd Judæi non virgis cæderent, ſed fidibus ſeu nervis.

De unâ tantùm fuſtigatione in Actis. 16. 22.

Semel lapidatus ſum. Lyſtris. Act. 14. 18.

Ter naufragium feci. de hoc nihil D. Lucas; illud enim naufragium, de quo Act. 27. 18. poſt hanc epiſtolam ſcriptam evenit.

Nocte & die... in profundo maris... Gr. non eſt, maris. ſed tantùm. Gr. βυθῷ. profundo, quod de omni profundo, ſeu carcere, ſeu puteo poteſt intelligi.

Revera Baronius intelligit profundiſſimum carcerem Cyzicenum, in quem D. Paulus fit injectus.

Sed de carceribus jam dictum eſt, ℣. 23. hîc autem agitur de naufragio, & de ærumnâ naufragium conſequente.

Hinc benè noſtes interpres addidit: *In profundo maris fui*, id eſt, juxta Theodoretum ſcaphâ diſſolutâ, totam noctem, diemque illuc & illuc à fluctibus impulſus tranſegi.

Syr. pariter. ter in naufragio fui, die & nocte in medio mari, ſine navigio fui.

Ex his verſibus patet quòd multa de D. Paulo prætermiſerit D. Lucas in Actis Apoſtolorum.

Observatio Moralis.

Stupendum ſpectaculum

Sed quale ſpectaculum nobis, in his verſibus, exhibetur! Chriſti legatum video fuſtibus & virgis cæſum, quaſi vile & peſſimum aliquod foret mancipium: Evangelii Dei præconem video lapidibus obrutum, quaſi blaſphemus homo foret; Dei miniſtrum & ſervum fideliſſimum video naufragum, & undis huc & illuc pulſum & exagitatum, quaſi foret impius ab ipſo Deo derelictus.

Heu ſpectaculum ſcandaloſum, ſi carneis oculis cernatur! *Si eſt ſcientia in excelſo?*

Quid nos doceat.

At ſpectaculum ædificatorium, ſi fidei cernatur oculo!

Hinc enim doceor, ærumnas, paſſiones, humiliationes non horrere, quaſi vera mala, ſed æſtimare quaſi Dei, dona ſervis ſuis præparata *vobis donatum eſt pro Chriſto, ut non tantum credatis in eum, ſed & ut pro eo patiamini.*

Hinc & doceor hæc mundi mala non fugere; ſed amare, deſiderare, ut bonorum æternorum radices; in eiſque gloriari, quaſi in veræ gloriæ mediis & quaſi principiis.

Afflictio mater gloriæ.

Per hæc Chriſtus & Apoſtoli intrarunt in gloriam.

Hæc ſunt Chriſti & Apoſtolorum ejus inſignia.

Hæc ſunt quibus prædeſtinavit Deus nos *facere conformes imaginis filii ſui; ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.*

Da mihi, ô Deus! hæc penetrare; hæc ſemper oculis fidei videre; ut crucem æſtimem, diligam, revercar.

℣. 26. *In itineribus ſæpè...* pro Evangelio Chriſti prædicando & promovendo, longa, moleſta & periculoſa ſæpè ſuſcepi itinera.

Ubique ſparſa pericula: pericula in fluminibus navigandis & trajiciendis: pericula ex parte latronum; ex parte Judæorum, ex parte Gentilium; nunc in civitate, nunc in deſerto, nunc terrâ, nunc mari: Ubique inſidiæ: pericula denique à falſis fratribus, ſeu ſimulatis fidelibus. A principio enim diabolus injecit zizania. Theodoretus.

℣. 27. *In labore & ærumnâ.* Gr. in fatigatione & miſeriâ.

Quot labores graves & defatigantes eadem de cauſâ ſuſcepti? quot moleſtiæ perpeſſæ?

In vigiliis multis. ad orandum, prædicandum, laborandum.

In fame & ſiti. ex neceſſitate, defectu eſculentorum in longis itineribus, per loca arida; æſtatis tempore.

In jejuniis multis ſponte & ex religione ſuſceptis.

In frigore & nuditate. ob veſtitûs tenuitatem, qui non ſufficiebat ad frigus arcendum.

Quantùm ab Apoſtolis differimus?

Heu quantùm & quale diſcrimen Apoſtolicæ vitæ cum noſtrâ; vitæ laborioſæ, cum otioſâ; vitæ patientis, cum molli & delicata; vitæ pauperis, abjectæ, contemptæ, cum divite, honoratâ, ſuperbâ!

Erubeſcamus ita differre ab eis, quos gloriamur habere patres in fide.

Erubeſcamus nihil pro nobis ipſis pati velle, pro quibus tot & tanta paſſi ſunt Apoſtoli.

℣. 28. *Præter illa... inſtantia mea.* Gr. ἐπισύστασις. ſignificat conſpiratio, oppugnatio, concurſus. Hinc D. Chryſoſtomus hoc intelligit de factioſis conſpirationibus, ſeu ſeditionibus populi in Paulum; ſed præterquam quod de eis actum eſt, ℣. 26. verba ſequentia, *ſollicitudo Eccleſiarum*, determinant ſenſum ad negotia.

Inſtantia igitur, hîc, eſt concurſus, conſpiratio curarum, moles negotiorum, mihi quaſi globo facto, quotidiè inſtans; ſeu, ut ait Eraſmus, incumbens mihi quotidiana ſollicitudo pro Eccleſiis.

℣. 29. *Et ego non uror.* Gr. igneſco, vehementiſſimè diſcrucior, quaſi in igne arderem.

℣. 30. *Gloriabor in iis quæ infirmitatis...* in afflictionibus, flagellis, carceribus, paſſionibus & reliquis enumeratis, ob quæ apud homines videor abjectus, infirmus & contemptibilis.

℣. 31. *Deus.... ſcit quòd non mentior.* Jurat in re graviſſimâ, & ad Deum pertinente.

D. Chryſoſtomus ad ſequentia refert hoc juramentum, plerique recentiores & ad præcedentia.

℣. 32. *Damaſci...* urbs capitalis Syriæ, non longè à monte Libano.

Aretas, Rex Arabiæ Petreæ, ſocer Herodis Antipæ, qui Herodes Aretæ filiam dimiſit, ut Herodiadem, fratris ſui Philippi uxorem, duceret.

Hic Aretas Damaſcum tenebat, eique præfectum impoſuerat.

Corol-

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Undecimo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

A

PRIMÒ.

NOTA quòd humilitas eſt vera Chriſtiani ſapientia, quam Chriſtus Dominus, æterna Dei ſapientia, nos factis docuit & verbis.

Ideò Filius Dei factus eſt homo, aiebat humilis & verè Seraphicus ſanctus Pater noſter Franciſcus, ut homines doceret humilitatem.

Intùs ergo ſuperbire, vera eſt inſipientia; & ut ait Eccleſiaſticus 10. 15. *initium omnis peccati*, & propterea ſemper malum.

Verbis autem ſemetipſum extollere, apparens ſaltem eſt inſipientia, quæ ſine verâ neceſſitate, imò & ſine prævià magnâ humilitatis exhibitione, nunquam eſt licita.

Hinc Divus Paulus ſemetipſum laudare coactus, toties veniam petit, toties ſemetipſum inſipientem dicit.

A Chriſto Domino, humilitatis Doctore, veram diſcamus ſapientiam, cordis humilitatem, quam ſemper & ubique ſervemus.

A Divo Paulo, Chriſti imitatore fideliſſimo, diſcamus quantâ modeſtiâ & humilitate nobis ſit utendum, etiam quando verâ neceſſitate coacti, ordinarias humilitatis externæ leges, noſtris propriis laudibus infringimus. Vide commentarium ℣. 1. 3. 16.

SECUNDÒ.

C

Nota quanta ſit animæ Chriſtianæ nobilitas. Per fidem in Baptiſmo facta eſt ſponſa Chriſti, Filii Dei.

Hujus ſponſæ virginitas, eſt fidei incorruptio.

Hujus ſponſæ dos eſt regnum cælorum.

Hujus ſponſæ nuptiæ præparantur quidem in hoc ſæculo per fidem, ſpem & charitatem; at conſummantur in cælo per claram Dei viſionem, & amorem beatificum. Vide ℣. 3. in commentario.

TERTIÒ.

Ab exemplo D. Pauli diſcat Chriſti miniſter quòd Apoſtolici viri duæ ſunt præcipuæ virtutes, humilitas cordis, & paupertas ſpiritûs.

In ſuâ converſatione ſit humilis; in uſu & in praxi ſit pauper.

Lucrum non quærat; imò dona reſpuat: ſic tamen ut gratitudinem & affectum offerentibus teſtetur. Vide commentarium ℣. 7. 10. 11.

QUARTÒ.

Ab exemplo Divi Pauli, pſeudo-Apoſtolis poſtpoſiti, ſolamen habeant zelantiores Prælati, ſi à ſuis B ſubditis minùs honorentur.

E contra verò negligentiores à ſuis inferioribus honorati, timeant ne pſeudo-Apoſtolis ſint etiam in aliis rebus ſimiles. Vide commentarium ℣. 21.

QUINTÒ.

Omnis Chriſti & Eccleſiæ miniſter diſcat media, quibus ſacro Chriſti miniſterio dignè communicet, per laborem ſcilicet & paſſiones. Quò plus pro Chriſto, & animarum ſalute laborabit & patietur; eò dignìus Chriſto animarum Salvatori communicabit, & dignior erit ejus miniſter. Vide commentarium ℣. 23.

SEXTÒ.

Hinc & nos omnes Chriſti fideles diſcamus quomodò paſſiones aſpicere debeamus, non ut mala, ſed ut æternorum bonorum radices & principia. Vide commentarium ℣. 25.

Ex verſu autem 27. erubeſcamus noſtram mollem, & otioſam vitam cum durâ & laborioſâ Apoſtoli vitâ conferentes.

Duodecimi Capitis Analyſis.

AMPLIAT *gloriam ſuam Apoſtolus, & qui in capite præcedenti ſe, ut Chriſti miniſtrum, præ pſeudo-Apoſtolis commendavit ob labores & paſſiones, quæ abundantiùs Evangelii causâ, præ illis toleravit, in hoc capite ſe ſe præ eiſdem commendat, ob Dei dona ſibi excellentiùs collata, ob viſiones ſcilicet & revelationes.*

℣. ergo 2. 3. 4. ſuum narrat raptum in tertium cælum; quem tamen modeſtiæ causâ exprimit, non in ſuo nomine, ſed in tertiâ perſonâ: nec enim gloriari vult, niſi in infirmitatibus, ℣. 5.

℣. 6. Poſſet plura hujuſmodi dicere, ſed ſupprimit, ne major videatur quàm ſit.

℣. 7. Narrat quomodò, ne ob revelationes extolleretur, datus eſt illi ſtimulus carnis, Angelus ſathanæ, eum continuè colaphizans; quomodò rogavit, ut tolleretur; Chriſti reſponſum, quia virtus in infirmitate perficitur: hincque mavult Paulus in ſuis infirmitatibus gloriari,

D *quàm in Domini revelationibus, ℣. 8. 9. 10.*

℣. 11. Excuſat ſuam ſemetipſum laudandi licentiam, culpamque rejicit in Corinthios, qui Apoſtoli ſui apologiam texere debuiſſent; cùm non fuerit apud eos præcipuis Apoſtolis inferior; cùm ejus viderint Apoſtolatûs ſigna; cùm ab eo non minora receperint dona, quàm quæ receperunt cæteræ Eccleſiæ ab aliis Apoſtolis, niſi quòd illis evangelizavit gratis, ℣. 12. 13.

Hujus injuriæ, ſi qua ſit, veniam ita petit, ut ℣. 14. teſtetur quòd in ſuo perſiſtet inſtituto, nihilque ſit ab eis recepturus.

E *Hujus rei tres dat rationes affectu plenas.*

Primò, illorum quærit ſalutem, non eorum dona.

Secundò, ut eorum pater, juxta naturæ legem, vult filiis ſuis dare, non ab eis accipere.

Tertiò, non ſua tantùm, ut pater, paratus eſt eis dare; ſed & ſemetipſum pro eorum ſalute, ℣. 15.

℣. 16. Refutat calumniam ſibi ab adverſariis

illatam, quòd doloſè, non per ſe, ſed per diſci- A
pulos ſuos, à Corinthiis pecunias extorſerit; ℣. *17. 18.*

℣. *19. Affirmat quòd quæcumque dixit; non ad ſui commendationem dixit, ſed ad eorum ædificationem.*

℣. *20. Timet ne ad eos veniens, inveniat aliquos quales non optat; & ne propterea cogatur apud eos eſſe, qualem ipſi non deſiderant,* ℣. *21. 22.*

Caput Duodecimum.

Paraphraſis.

SI gloriandum ſit; hoc equidem in ſe, & ſine neceſſitate non expedit: ſed cùm ad id cogar, referam viſiones & revelationes mihi à Chriſto Domino factas. B

Novi quemdam Chriſtianum, qui ante annos quatuordecim raptus fuit; (an in corpore, an extra corpus neſcio, Deus ſcit.) ſed raptus eſt in tertium uſque cælum.

Et novi quòd ille homo; (ſive in corpore, ſive extra corpus neſcio, Deus ſcit.)

Raptus eſt in paradiſum, & ibi audivit ineffabilia verba, quæ mortalis homo non poteſt eloqui.

Pro tali homine, in cælum ſic rapto, gloriabor; C
pro me autem non gloriabor niſi in meis infirmitatibus, quæ me vilem reddunt & abjectum.

Quanquam etſi in Divinis etiam revelationibus gloriari voluero, non ero inſipiens; ſiquidem eas referendo, veritatem dicam; & non ſine neceſſitate; ſed abſtineo, nec de iis plura dicam; ne quis me majorem exiſtimet, quam facta & verba mea declarant.

Et ne fortè revelationum ſublimitate efferar in ſuperbiam; datus eſt mihi, impactuſque carnis meæ ſtimulus, ſathanæ miniſter, qui me colaphis cædat, D
ſeu ignominiâ afficiat.

Ob cujus moleſtiam ter Dominum rogavi, ut à me diſcederet ille ſathanæ miniſter.

Et mihi reſpondit interiùs; nec eſt neceſſe, nec expedit tibi ut diſcedat; ſufficit tibi gratiæ meæ auxilium. Nam potentia mea in humanâ infirmitate illuſtrior apparet.

Hinc poſt tale reſponſum in nullâ aliâ re libentiùs gloriabor, quàm in meis infirmitatibus, ut immoretur & perficiatur in me virtus Chriſti.

Quam ob rem mihi potiſſimùm complaceo ac condelector in infirmitatibus meis, in contumeliis, in egeſtatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis pro Chriſto toleratis. E

Cùm enim hæc pro eo patior, tunc verè Chriſti virtute, in me habitante, potens ſum.

Factus ſum velut inſipiens, memetipſum laudando: at vos in causâ, qui me ad id adegiſtis, auditum præbentes obtrectatoribus meis;

Contra quos me, Apoſtolum veſtrum, defendere debuiſtis.

In eo enim quod ad Apoſtolicum munus ſpectat, non fui minor, non dicam his pſeudo-Apoſtolis, ſed Apoſtolorum præcipuis;

Quamvis ex me nihil ſum.

Signa tamen & miracula apud vos, vobiſque ſpe-

Textus.

1. SI gloriari oportet, non expedit quidem, veniam autem ad viſiones & revelationes Domini.

2. Scio hominem in Chriſto, ante annos quatuordecim (ſive in corpore neſcio, ſive extra corpus neſcio, Deus ſcit) raptum hujuſmodi uſque ad tertium cælum.

3. Et ſcio hujuſmodi hominem (ſive in corpore, ſive extra corpus neſcio, Deus ſcit.)

4. Quoniam raptus eſt in paradiſum; & audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui.

5. Pro hujuſmodi gloriabor; pro me autem nihil gloriabor, niſi in infirmitatibus meis.

6. Nam etſi voluero gloriari, non ero inſipiens; veritatem enim dicam: parco autem, ne quis me exiſtimet ſupra id, quod videt in me, aut aliquid audit ex me.

7. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, Angelus ſathanæ qui me colaphiſet.

8. Propter quod ter Dominum rogavi, ut diſcederet à me.

9. Et dixit mihi, ſufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.

Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti.

10. propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis pro Chriſto:

Cùm enim infirmor, tunc potens ſum.

11. Factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis:

Ego enim à vobis debui commendari;

Nihil enim minùs fui ab iis, qui ſunt ſupra modum Apoſtoli;

Tametſi nihil ſum.

12. Signa tamen Apoſtolatûs mei facta

ſunt ſuper vos in omni patientiâ, inſignis & prodigiis & virtutibus.

13. Quid eſt enim quod minùs habuiſtis præ cæteris Eccleſiis,

Niſi quòd ego ipſe non gravavi vos? donate mihi hanc injuriam.

14. Ecce tertiò hoc paratus ſum venire ad vos: & non ero gravis vobis.

Non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos.

Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis.

15. Ego autem libentiſſimè impendam & ſuper impendar ipſe pro animabus veſtris; licet plus vos diligens, minùs diligar.

16. Sed eſto. ego vos non gravavi; ſed cùm eſſem aſtutus, dolo vos cœpi.

17. Numquid per aliquem eorum, quos miſi ad vos, circumveni vos?

18. Rogavi Titum, & miſi cum illo fratrem; numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem ſpiritu ambulavimus? nonne iiſdem veſtigiis?

19. Olim putatis quod excuſemus nos apud vos?

Coram Deo & in Chriſto loquimur:

Omnia autem chariſſimi, propter ædificationem veſtram.

20. Timeo enim, ne fortè cùm venero, non quales volo, inveniam vos: & ego inveniar à vobis qualem non vultis.

21. Ne fortè contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſuſurrationes, inflationes, ſeditiones ſint inter vos.

22. Ne iterum cùm venero humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditiâ & fornicatione & impudicitiâ, quam geſſerunt.

A ctantibus, edidi, per quæ meus vobis pateret Apoſtolatus; per omnimodam patientiam, per omnia miraculorum genera, ſive ſigna, ſive prodigia, ſive virtutes dicantur.

Quid eſt enim, ſive in doctrinâ, ſive in miraculis, quod minùs habuiſtis præ cæteris Eccleſiis, ſeu ab aliis Apoſtolis, ſeu à me fundatis?

Hoc unum; quòd ad aliorum Apoſtolorum exemplum, non gravavi vos ſumptibus: ſi hoc ſit injuria, condonate mihi, licet non pœnitenti.

Ecce jam tertio paratus ſum ad vos ire; & hac vice nulli oneroſus ero, ſicut nec fui.

Non enim in hoc Evangelii miniſterio meam quæ-
B ro utilitatem, veſtraſque propterea pecunias; ſed vos ipſos, veſtramque ſalutem.

Non enim patrum eſt à filiis accipere, ſed potius filiis dare; & partum aſſignare patrimonium.

Ego autem pater veſter, libentiſſimè, non mea tantùm omnia, in veſtros uſus impendam; ſed & memetipſum pro ſalute veſtrâ impendam: licet vicem mihi non rependatis, & vos ardenter amantem, frigidè diligatis.

Sed eſto, inquies, hoc verum ſit, ego ipſe nihil accepi, nullique fui oneroſus; ſed cùm ſim homo verſutus; quod ipſemet non feci palàm; fortè per alios ſubornatos dolo & arte clanculùm feci.

Sed hoc quomodò dicas? quomodò probes? num-
C quid per aliquem eorum, quos ad vos miſi, quidquam à vobis extorſi?

Hortatus ſum Titum, ut ad vos iret; & alium fratrem illi addidi in ſocium: nùm Titus minimum quid à vobis exegit? nonne eodem animo Titus & ego apud vos converſati ſumus? nonne iiſdem veſtigiis inſtitimus?

Jam dudùm à pſeudo-Apoſtolis decepti, putatis quòd non ſimpliciter agamus vobiſcum; hæcque dicamus ad excuſationem noſtri:

Credite mihi, teſte Deo, & in Chriſti ſpiritu loquor, id eſt, verè & ſyncerè.

Quæcumque hactenùs, quaſi in mei commendationem, dixi; ea dixi ad veſtram ædificationem & ſalu-
D tem, pro quâ ſum ſollicitus.

Metuo enim, ne cùm ad vos venero, ſicut ire paratus ſum, fortè contingat ne vos inveniam non quales volo; à vitiis, ſcilicet, correctos; & ideò me ſentiatis qualem non vultis; judicem ſeverum, non patrem benignum.

Timeo ne fortè reperiam inter vos, ea quæ in priore epiſtolâ, jam correxi vitia; pugnas verborum, livores, iras, detractiones, rixas, diſcordias, ſuperbias, tumultus & ſeditiones.

Hoc, inquam, timeo, ne cùm iterùm ad vos venero, Deus me contriſtet apud vos & cogar cum luctu caſtigare multos, qui jam pridem peccaverunt, impudicè vivendo, & nondum pœnitentiam egerunt de ſuis impudicitiis.

Commentarius in Caput Duodecimum.

℣. 1. SI *gloriari oportet, (non expedit quidem.)* Sublime quid de ſe dicturus, rurſus modeſtiæ causâ, præfatione utitur; quâ pauciſſimis verbis duo ſimul præſtat; & neceſſitatem indicat, quâ ſemetipſum commendare cogitur; & idipſum, ſcilicet ſemetipſum laudare, docet extra caſum neceſſitatis non expedire.

Mens Divi Pauli.

Si gloriari oportet, id eſt, ſi ſit gloriandi neceſſitas, ut revera nunc ad id cogor propter vos.

Non expedit quidem, id eſt, licèt alioquin, & extra talem neceſſitatis caſum non expediat.

Syrus noſtro interpreti conformis eſt. gloriari oportet, ſed non expedit.

Græcus textus differt. gloriari ſanè non confert mihi. Juxta Patres Græcos mihi quidem utilis non eſt horum narratio, ſed vobis commoda. Theodoretus

Veniam autem ad viſiones . . . commemorandas. ſeu referam viſiones & revelationes mihi à Chriſto Domino factas.

Gr. veniam enim, &c. dans hîc rationem cur ei non expediat hâc in re gloriari.

Datur aliquando viſio ſine revelatione; cùm ſcilicet res viſa non intelligitur, ut contigit Pharaoni Geneſ. 41. 17. Nabuchodonoſori. Daniel. 2. 31. datur autem viſio, & revelatio ſimul, cùm res viſa intelligitur: revelatio igitur addit viſioni, rei viſæ intelligentiam.

Divo Paulo factæ ſunt non viſiones tantùm, ſed & revelationes; ſeu data eſt viſionum intelligentia.

Idque à Domino (*Domini.*) non à Diabolo, qui poteſt etiam viſiones & revelationes immittere, ut ait D. Thomas.

℣. 2. *Scio hominem in Chriſto* . . . Modeſtiæ causâ de ſe, quaſi de alio homine loquitur.

Divi Pauli modeſtia.

Ex quo loquendi modo, ſicut & ex ſuperiori ℣. 1. præfatiunculâ, patet quantùm Divo Paulo humilitas eſſet cordi; & quantam ſibi vim intulerit, ut hæc Dei dona ſibi collata proferret, etiam coactus, & ad neceſſariam aliorum utilitatem.

Cogitur loqui; loquitur ergo; ſed & loquens tacet, ſeque ſic explicat, ut ſeſe tegat: unicam è multis revelationibus refert, & hanc ipſam alii perſonæ attribuit.

Imitanda.

De ſemetipſo loqui timeat humilis; Dei dona ſilentio tegat, etiam loquens, & ea proferre coactus.

Novi hominem in Chriſto. id eſt, Chriſtianum, Chriſto unitum, incorporatum.

Ante annos 14. . . . raptum. Ad raptum enim hoc omnes referunt.

Qui per tot annos ſiluit, procul dubio uſque ad finem vitæ ſiluiſſet; niſi inevitabili neceſſitate ad loquendum cogeretur, ne ſcilicet ſeducti perirent Corinthii.

Si autem tantâ gratiâ à quatuordecim jam annis à Deo donatus eſt; quot aliis abhinc fuit cumulatus, poſt tot & tanta pro Chriſto & facta & toleta?

Quando D. Paulus in cælum raptus?

D. Thomas putat id contigiſſe in ipſâ Divi Pauli converſione; ſeu in triduo illo, quo fuit *neque videns, neque manducans.*

Sed re accuratiùs examinatâ, Baronius & alii poſt eum recentiores, putant id eveniſſe anno à Pauli converſione circiter octavo, cùm miſſus fuit Antiochiam cum Barnabâ, Evangelium gentibus prædicaturus, ut eſt in Act. 13. Baron. an. 44. & 58. Vide Eſtium.

A *Sive in corpore neſcio* . . .

An id ei evenerit *in corpore*, id eſt, corpore etiam tranſlato: an *extra corpus*; id eſt, in animâ ſolâ, ſine ullo corporis motu, *neſcio*. Ita antiquiores plerique, imò & multi recentiores.

Vel cum pleriſque recentioribus. An illius hominis anima tunc à corpore ſeparata fuerit, an non? *neſcio*, quia anima in Deum rapta, ad hoc non attendit; ſed tota fuit intenta iis, quæ ſpectanda offerebantur.

Deus ſcit. Non jurat hîc, ut ſupra ℣. 31. ſed hujus rei, quam ipſe neſcit, Deo omniſcio cognitionem committit.

B *Raptum hujuſmodi* . . . Neſcio, inquam, quomodò raptus ſit ille homo: ſed ſcio quòd raptus *eſt uſque ad tertium*, id eſt, ſupremum *cælum*, ſeu Empyreum.

Triplex in Scripturis agnoſcitur cælum.

Aëreum, ſeu nubiferum, in quo nubes & volucres cæli.

Sydereum, ſeu aſtriferum, in quo ſtellæ & planetæ, eorumque orbes, ſi qui ſint.

Empyreum, ſeu Angeliferum, in quo Angeli, & omnes beati.

In hoc raptus eſt Divus Paulus, ſed quomodò?

Quomodò Divus Paulus in Cælum raptus.

C Divus Chtyſoſtomus, Ambmſius, hæc Divi Pauli verba: *ſive in corpore, ſive extra corpus* . . . ſic intelligunt; ut illis Divus Paulus dubitare videatur, an verè & realiter cum corpore & animâ ſimul raptus fuerit in cælum; an verò ſola anima ſua, corpore in terris relicto, ſic rapta fuerit.

Prima opinio.

Inter recentiores, Grotius eodem modo hæc eadem verba intelligit. Dicit Paulus neſcire ſe utro modo ei, de quo agit, id evenerit. ἐν σώματι id eſt, corpore tranſlato; *extra corpus*, id eſt, in animâ, ſine ullâ corporis motione.

Frommondus ait, poſſe defendi Divum Chryſoſtomi ſententiam, quòd anima ejus cum, vel ſine corpore rapta fuerit motu locali uſque in cælum; ne videretur Paulus inferior aliis Apoſtolis, &c.

D Imò Cornelius à lapide cenſet, & pmbat ut pmbabilius, quòd D. Paulus verè & realiter motu locali, cum corpore & animâ raptus fuerit in cælum Empyreum. Videri poteſt hîc quomodò probet:

Pater Georgius Ambianus ſentit etiam Paulum totum & integrum, animâ & corpore raptum eſſe uſque ad tertium cælum. parte tertiâ de conditione raptûs.

Communior tamen eſt recentiorum opinio, quòd Divi Pauli raptus fuerit intellectualis, ſeu extaſis fuerit; non verò raptus phyſicus, ſeu corporis, ſeu animæ.

Secunda opinio.

Sed dubitatur ab illis, an in illâ extaſi, ſeu raptu intellectuali, anima D. Pauli fuerit à corpore ſeparata, an verò corpori remanſerit unita.

De quâ dubitatione nihil, inquiunt, certò ſtatui E poteſt; cùm nec ipſe Divus Paulus quidquam hac de re certum habuerit.

Communiter tamen poſt Divum Thomam creditur quòd anima D. Pauli corpori remanſerit unita; non verò fuerit ab eo realiter ſeparata: tunc enim non fuiſſet raptus, aut extaſis, ſed mors & occiſio: mors enim eſt animæ à corpore ſeparatio.

In cor-

In corpore ergo manſit anima Pauli, ſed à ſenſibus alienata, & independenter à phantaſmatibus videns, ac intelligens ea, quæ Divinitùs ei revelabantur.

In quâ opinione raptus fuit homo ille, raptu ſcilicet intellectuali, ſeu extaſi. id eſt, ejus anima à ſenſibus alienata, Divinitùs elevata eſt ad cognitionem ſupernaturalem ſublimium Dei myſteriorum, independenter à phantaſmatibus, eo modo quo Angeli & animæ beatæ in Empyreo.

Sicut corpus grave rapi dicitur, ait Fromondus, cùm ſurſùm elevatur extra locum naturalem; ita anima, quando extra phantaſmata, à quibus naturalis ejus cognitio dependet, elevatur, ut modo Angelico intelligat independenter à phantaſmatibus. Fromondus.

De hac utrâque verſûs ſecundi intellectione & explicatione quid ſentiendum?

Quid Sentiendum.

Primò, quòd ultima ſit ſufficiens, & bona.

Secundò, quòd prima videatur magis ad litteram: Senſus enim horum verborum obvius hic eſt.

Scio hominem, qui in tertium uſque cælum raptus, ſeu abreptus eſt: hoc enim ſignificat ἡρπάγη. non verò raptus in extaſim, ſeu ἔξιν:

Sed neſcio an mente & animâ ſolùm raptus ſit, an verò mente ſimul cum corpore.

Non dubitat Paulus an mente ſaltem & animâ raptus fuerit, hoc enim ad minimum aſſeruit dicens: *Scio hominem raptum*... ſed dubitat an animâ ſimul cum corpore raptus fuerit.

Sed circa hoc dubium quid dicendum? Nihil certò:

Quid ſaltem probabilius conjiciendum?

Non videtur probabile quòd anima D. Pauli, corpore relicto, fuerit in cælum rapta, quia tunc Paulus verè fuiſſet mortuus, & poſtmodum à mortuis ſuſcitatus.

Probabilius ergo videtur quòd D. Paulus animâ & corpore, ſeu totus fuerit raptus.

Tùm quia hoc æquè poſſibile & facile Deo; tùm quia hoc Divo Paulo conveniens, ne reliquis Apoſtolis videretur inferior, ait D. Chryſoſtomus.

Nam quia illi cum Chriſto conſuetudinem habuerant: idcircò eum, ut gloriam ipſi conciliaret, in paradiſum rapuit. Chryſoſtomus.

Sicut Petrus in monte Thabor vidit gloriam Chriſti; ita Paulus in tertio cælo.

Sicut Moyſes, populum Iſraëliticum docturus, cum Deo in monte converſatus; ſic & conveniebat ut Paulus, omnes gentes docturus, à Chriſto doceretur in cælo, & è cælo prodiret nationum Doctor.

Sed pluſquam ſatis de re, quam Deus voluit nobis incertam, & quam nec ipſe Paulus certò cognovit.

℣. 3. *Et ſcio hujuſmodi hominem*... Vide jam dicta ℣. 2.

An Divus Paulus bis raptus fuerit?

℣. 4. *Quoniam raptus eſt in paradiſum*... Multi antiqui, Ambroſius, S. Anſelmus, Theophylactus, volunt quòd hic ſit alius raptus, à primo diſtinctus: fuit enim, inquiunt, primò raptus à terrâ in tertium cælum; deinde à tertio cælo in paradiſum

Sed multò probabilius eſt quòd ſit idem raptus, qui ſub paradiſi nomine hîc exprimitur, ut ejus ſignificetur amœnitas; ſeu ut denotetur quòd in illo raptu, non tantùm intellectus fuit clarâ ſublimium myſteriorum veritate illuſtratus, ſed & cor fuit mirâ voluptatis dulcedine perfuſum.

Tertium ergo cælum denotat altitudinem & perfectionem cognitionis: paradiſus verò Divinam cordis voluptatem.

Et audivit. auditu ſpirituali, id eſt, intellexit: etenim intellectio eſt animæ viſus & auditus.

Dixit autem *audivit*, potiùs quàm vidit; quia de arcanis fuit inſtructus ab alio; inſtructio autem fit per auditum. ait D. Thomas.

Arcana verba. Gr. ineffabilia verba. id eſt, res inexplicabiles.

Quæ non licet... quæ non poſſunt ab homine explicari; quia rei magnitudo ſuperat omnem eloquii facultatem.

An Divinam viderit eſſentiam?

An Divus Paulus Divinam viderit eſſentiam?

Affirmat Divus Auguſtinus lib. 12. cap. 28. de Geneſ. & refertur à Fromondo. Affirmant & D. Chryſoſtomus, D. Thomas, D. Anſelmus.

Negant tamen plerique recentiores. Vide Eſtium.

℣. 5. *Pro hujuſmodi.* ſcilicet homine. id eſt, pro tali homine, ſic à Deo in cælum rapto, *gloriabor.* id eſt, poſſem gloriari.

Pro me autem non gloriabor niſi in infirmitatibus, & paſſionibus meis, quæ me vilem reddunt, & hominibus contemptibilem.

Pergit de illo homine loqui, quaſi de alio à ſe.

Revera homo Dei donis cumulatus, eſt alius ab homine in ſe conſiderato, & ut infirmitatibus circumdato.

Hæc ergo duo in ſe diſtinguens Apoſtolus, ait: poſſem de tali homine, Dei gratiis cumulato, gloriari, in Domino ſcilicet; ſeu Dominum ob ſua dona laudando, omnemque ei gloriam referendo.

At malo ad meas attendere infirmitates, & de eis gloriari, in quo minùs eſt periculi; quia, ut ait Ambroſius, id non videtur glorioſum, ſed flebile.

Quàm periculoſa cordis elatio?

Homini Chriſtiano nihil tam periculoſum, quàm cordis elatio. Id patebit ex ℣. 7. Hinc homini Chriſtiano præſtat ad ſuas infirmitates attendere, quàm ad ſuas excellentias; humiliari, dolere, flere præſtat hîc, quàm gloriari, gaudere, ridere. *Beati qui lugent*, &c. *Væ vobis qui ridetis.*

℣. 6. *Nam & ſi voluero*... *Non gloriabor*, inquam, *niſi in infirmitatibus meis.* Quanquam *ſi voluero* in Divinis revelationibus, & aliis Dei donis gloriari, *non ero inſipiens*: ſiquidem veritatem dicam, eas referendo; & aliunde neceſſitate compulſus, & ad veſtram utilitatem.

Hæc ſupponuntur ex prædictis.

Parco autem... Sed abſtineo ab ampliori talium donorum manifeſtatione; nec plura dicam de meis revelationibus, aut aliis gratiis mihi Divinitùs collatis.

Ne quis me exiſtimet... Vide paraphraſim.

Id eſt, ne quis me putet Angelum aut Deum, ut Lyſtrenſes Act. 14. 10. & Melitenſes Act. ultimo.

Nam ſi tauros mactare voluerunt propter miracula, quid non feciſſent, ſi etiam revelationes manifeſtaſſet? ait Theophylactus.

Divi Pauli humilitas.

Paulus, verus humilitatis amator, timet ne nimis ab hominibus æſtimetur; ideò ſuas tegit & tacet prærogativas. Plerique hominum, vanitatis dilectores, cupiunt pluſquam decet æſtimari: ideòque ſibi fingunt, & aliis mentiuntur excellentias, quas non habent.

Eam imitare.

Paulum venerare, & imitare. Dei dona per 14. annos ſiluit; loqui coactus, pauca tantùm refert, obſcurâ, quantùm poteſt, oratione; vixque locutus eſt, & unum è multis perſpiciendum permiſit, ſtatim ad humiliationis argumentum confugit. *Et ne magnitudo*...

Digitized by Google

Dei donâ ſile; coactus vix loquere; locutus, ad tuum nihilum recurre.

ỳ. 7. *Et ne magnitudo*.... Gr. & excellentiâ revelationum ut ne efferar. Syr. & ne efferat excellentiâ revelationum.

Et ne excellentia revelationum, quarum unam tantùm è multis enarravi, in ſuperbiam me extollat.

Ne vanè glorioſus ſim: homo enim & ipſe erat. ait Theophylactus.

Aperit manifeſtè quòd de ſeipſo locutus ſit, cùm dixit: *ſcio hominem*, &c.

Datus eſt mihi. à Deo ſcilicet permittente, ſeu qui, diabolo tentare ſemper parato, permiſit ad meam humiliationem & ſalutem.

Stimulus. Gr. σκόλοψ. quod propriè palum peracutum ſignificat, ait Eraſmus, & poſt eum Eſtius; & quod noſter interpres vocavit ſtimulum, quia repetitis quaſi ictibus, ut ſtimulus bovis, carnem ſtimulat, ait Fromondus.

Juxta Grotium σκόλοψ eſt ſpina.

Carnis meæ. Gr. carni meæ, ſeu in carne meâ.

Angelus ſathanæ. id eſt, nuntius, miniſter diaboli; ſeu quo, velut miniſtro, diabolus utitur, ut me ad peccatum excitet.

Qui me colaphizet. colaphis cædat, ſeu ignominiâ & pudore me afficiat.

Græcus textus addit, *ut ne efferar.* id eſt, ut hac ignominiâ ſuffuſus, humilier, & non efferar.

Duo videntur hîc certa & clara. Primum, quòd ad humiliationem Divi Pauli, à Deo permiſſa ſit quædam in eum dæmonis vexatio. Secundum, quòd hæc vexatio in ejus carne, velut ſtimulus, ſeu aculeus, ſeu ſpina erat infixa.

Sed quis fuit ille stimulus?

Quis fuerit ille ſtimulus carnis Paulina? Variæ opiniones.

An quædam corporis ægritudo? ſive acutus auriculæ, vel capitis dolor? ita P. Georgius Ambianas, (Grotius.)

Sive iliacus, viſcerum morbus. apud Divum Thomam.

Sive ſtomachi infirmitas, ſive alius aliquis morbus D. Paulo, ſicut S. Jobo, immiſſus à dæmone. ita aliqui apud Cornelium à lapide.

An dæmon aliquis Paulum pugnis & verberibus cædens, ſicut D. Antonium, & alios talibus impetivit aliquando? apud eumdem Cornelium.

An perſecutorum, ſeu adverſariorum à ſathanâ excitatorum inſectatio continua? ut volunt Patres Græci, D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus; inter Latinos Ambroſius, Eraſmus?

An motus concupiſcentiæ in carne D. Pauli à dæmone excitati, ut volunt plerique recentiores?

Res eſt dubia & obſcura, de quâ nihil, ut certum ſtatui poteſt; ſed aliquid tantùm, ut probabilius, ex attentâ textûs, & circunſtantiarum conſideratione colligo.

Unde cognoſcenda mens Divi Pauli?

Itaque textum legens & relegens, attendo primò quòd rem hanc, quaſi pudendam, metaphorico tantùm, non proprio nomine deſignat. *ſtimulus.*

Secundò, quòd in carne ſit. *ſtimulus carnis.* carni infixus.

Tertiò, quòd *Angelus*, ſeu miniſter *ſathanæ.*

Quartò, attendo ad hujus rei effectum. *ut colaphizet.* qui ruboris plus cauſat, quàm doloris.

Quintò, attendo ad finem intentum à Deo. *ne efferar.*

Sextò, ad inſtantem Pauli orationem, ut ab eâ moleſtiâ liberaretur.

Denique recordor aliorum Divi Pauli textuum, huic conformium, præſertim Rom. 7.

Conjectura Probabilior.

Conjicitur quòd fuerint concupiſcentiæ motus.

Et ex his omnibus ſimul collectis, conjicio, ut probabilius, quòd ille *ſtimulus carnis*, &c. fuerint motus concupiſcentiæ, in carne, & à carne quidem Pauli; ſed à dæmone magis excitatæ & accenſæ; quatenùs diabolus D. Pauli phantaſiæ turpia objiciens, interim ſanguinem & humores excitabat ad turpia repræſentata.

Probatur, & ſimul alia rejiciuntur opiniones.

Hoc autem, ut probabilius, conjicio, quia talibus concupiſcentiæ motibus, in carne Pauli à dæmone excitatis, meliùs quàm cuicumque alii ex ſupradictis, conveniunt omnes textûs notatæ circunſtantiæ.

Primò hoc pudendum, nec niſi metaphoricè nominandum; quod nulli alii convenit: potuiſſet enim omnia alia honeſtè nominare.

Secundò hoc in carne, quod perſecutori non convenit.

Hoc verè *ſtimulus*, carnem quaſi repetitis ictibus, ſtimulans & excitans. Hoc unum ex telis igneis nequiſſimi ſpiritûs, de quibus Epheſ. 6. 16.

Tertiò, hoc *Angelus*, ſeu miniſter *ſathanæ*, per quem ad peccatum impellit: quod de morbis dici non poteſt.

Quartò, hoc *colaphizat*, ſeu plus pudoris cauſat, quàm doloris: quod etiam nulli alii convenit.

Quinrò, hoc ſummè humiliat animam coram Deo, juxta finem intentum:

Quod non ita præſtant omnia alia.

Non perſecutio; quia pro Deo pati, glorioſum.

Non ægritudo; quæ corpus cruciat, non animum.

At concupiſcentia in carne ſancti excitata, vera & intima eſt cordis illius coram Deo annihilatio; peccatum in corde ſuo ſentit, & ignorat an de facto non conſentiat; hinc timor, humiliatio coram Deo, annihilatio. *ne fortè reprobus efficiar.*

Sextò; ab hac moleſtiâ ut liberemus; convenit, imò docuit Chriſtus nos orare, *& ne nos inducas in tentationem.*

Non ita de aliis, maximè de perſecutionibus, quas Paulus ſciebat Apoſtolo Chriſti inevitabiles; ſibi, & aliis omnibus Apoſtolis communes; ſibi, & aliis glorioſas. Non conveniebat ergo, ut tam inſtanter oraret ab eis liberari: ſed ut patientiam & fortitudinem peteret.

Denique patet ex aliis textibus, quòd talia paſſus ſit Paulus. Rom. 7. 25. ubi luget & gemit ob concupiſcentiam legi Dei in ſe repugnantem; & ibidem agnoſcit, quòd ſolâ Dei gratiâ per Jeſum-Chriſtum ſit ab eâ liberandus, quod Chriſti Domini reſponſo conforme: *ſufficit tibi gratia mea.*

Nec eſt quod quis cum Eraſmo dicat, hoc tanto viro & ſene indignum.

Reſp. enim primò, quòd quò magis indignum & humilians; eò magis intento fini conveniens.

Secundò, non ita ſenex erat, ſed circiter quinquagenarius: quot autem ſancti, multò ſeniores, de concupiſcentiâ carnis conqueſti ſunt. Audiatur D. Gregorius Nazianzenus epiſt. 96.

Tertiò, quòd voluptas eſt vitæ noſtræ contemporanea, ut ait Ariſtoteles.

Quartò, à dæmone erat excitata.

Paulus ergo, totius terrarum orbis doctor; Panlus in tertium uſque cælum raptus: ne ob revelationes efferatur animo; à dæmone vexatur in carne per vivam turpium repræſentationem in phantaſiâ, & per humorum commotionem & excitationem ad turpia repræſentata.

OBSERVATIO MORALIS.

Quale ſpectaculum D. Paulus in cælo & in cæno!

Sed, ô bone Deus, quale hinc ſpectaculum! mens Pauli in cælum rapta; caro Pauli in cænum devoluta! quale monſtrum!

Miram ſanè & ſtupendam talium, & ita oppoſitorum conjunctionem.

Creſcit miraculum.

Sed quod mirabilius; ideò Paulus in cæno, quia in cælo; ideò Paulus quaſi peccator & reprobus in infernali luto infixus, quia quaſi Angelus in paradiſo, & ne fiat reprobus.

Ne magnitudo revelationum... id eſt, ne fiam quaſi diabolus & Lucifer.

O miram artem, quâ Deus ſanctos ſuos conſervat & amplificat! mirabilis ſanè Deus in ſanctis ſuis.

Mirabiliter illos cruciat, humiliat, ut in ſanctitate conſervet.

B

Quid nos doceat?

Sed hinc diſce quantum malum ſit elatio cordis, quæ tali remedio curatur, & in tanto Apoſtolo.

Hinc diſce quantùm illam debeas timere, quantâ curâ vitare; ideò frequenter ad tuas infirmitates attendere, & in eis humiliari.

Hic monitor Paulo datus eſt ad premendam ſuperbiam, ut in curru triumphali triumphanti datur monitor ſuggerens: Hominem te eſſe memento. D. Hieronymus epiſt. 25. ad Pal.

℣. 8. *Propter quod*... Gs. & Sys. ſuper hoc. id eſt, ſuper hac moleſtiâ, ſeu quia res hæc erat mihi valdè moleſta. *ter.* id eſt, *ſæpè*, ait Chryſoſtomus; vel *ter* tantùm, quia tertiâ vice orans, accepi à Domino reſponſum.

C

Ut diſcederet à me. ſcilicet ille ſathanæ Angelus, qui me ſic vexabat; erat ergo aliquid extrinſecùs aſſiſtens; non aliquid internum, ut morbus.

℣. 9. *Et dixit mihi.* ſcilicet interiùs. Ecce obiter alteram revelationem Divo Paulo factam à Domino.

Sufficit tibi... Neceſſe non eſt, nec expedit tibi, ut à te diſcedat; quia ſufficit tibi gratiæ meæ auxilium, actuale ſcilicet, ad ei reſiſtendum, imò & ad vincendam omnem, etiam cum profectu, tentationem.

Ter Dominum deprecatus eſt, & non impetravit; non quaſi deſpectus fuerit, ſed quia inſcius contra ſe petebat, ut ceſſarent ab eo tentationes, per quas profectior fiebat. Ambroſius.

D

D. Paulus orans auditus fuit, & non auditus.

Fuit ergo auditus, & non auditus; auditus quoad ſanitatem; non auditus quoad voluntatem: vel fuit auditus ſecundùm id quod implicitè volebat; non auditus ſecundùm id quod explicitè volebat, neſciens ſibi non expedire.

Ita ſæpe juſti audiuntur & non audiuntur.

Ita ſæpe juſti non audiuntur, & audiuntur; non audiuntur ad votum, audiuntur ad profectum.

Bonus Dominus, qui ſæpe non tribuit quod volumus; ut tribuat quod mallemus. D. Hieronymus citatus à D. Thomâ.

Sic æger uritur, ſecatur, clamat, nec audit medicus ad ejus voluntatem, ſed audit ad ſanitatem. Divus Auguſtinus à Fromondo citatus.

E

Nam virtus... Gs. potentia mea. δύναμις μοῦ. potentia, quâ hominem infirmum corroboro, *in infirmitate perficitur.* id eſt, pleniùs & perfectiùs ſeſe exerit, & illuſtrior apparet.

Quò major eſt hominis infirmitas, & ad malum pronitas, & tentatio fortior, eò majus ei ſuggeritur auxilium, & illuſtrior obtinget victoria.

Duo hîc notanda. Primum, quòd *virtus* hîc non opponitur vitio, ſed infirmitati; eſtque *virtus*, ſeu

A potentia Chriſti hîc loquentis; non virtus Pauli, aut noſtra. δύναμις. non ἀρετή.

Quomodò Chriſti potentia in infirmitate noſtrâ perficitur.

Secundum, quòd hæc Chriſti virtus, ſeu potentia *perficitur in infirmitate.* Primò, quia magis illuſtratur; ſecundò, *perficitur in infirmitate* occaſionaliter, & quaſi per antiperiſtaſim contrarii, ait Fromondus. quia homo tentatus ad malum, ne ſuccumbat, acriùs vires exerit, in Deum ſe projicit, & novam gratiam impetrat, quâ Chriſti virtus in ipſo perficitur. ita Fromondus.

Hinc ſequela.

Itaque in tentatione infirmitatem tuam agnoſce, humilia animam tuam coram Deo, ad ejus auxilium recurre; tunc virtutem accipies, cum infirmitatem agnoſces.

Libenter. Gs. libentiſſimè. Ambroſius libentiſſimè.

De tentationibus carnis etiam gloriari licet. Vide ℣. 10.

Libentiſſimè igitur *gloriabor.* Gs. magis gloriabor. id eſt, quia Chriſti *virtus in infirmitate perficitur*, ſicque mihi prodeſt quod nocere putabam: *hinc libentiſſimè magis gloriabor.* vel *gloriabor* potiùs in infirmitatibus meis quibuſcumque; ſive ſint à naturâ, ſive Deo permittente ſint ab extrinſeco, quàm in revelationibus, aliiſque rebus in ſe glorioſis.

Ut inhabitet. Sys. ut obtegat me virtus Chriſti. ut Chriſti potentia pleniùs & perfectiùs *inhabitet*, ſeu fixam & ſtabilem in me ſedem habeat.

℣. 10. *Propter quod*... id eſt, propter has inſignes infirmitatis utilitates; ſeu quia per illas *perficitur virtus Chriſti*; & quia per, & propter illas *inhabitat*, immoratur, magiſque confirmatur *Chriſti virtus* in homine infirmo.

Propterea non patienter tantùm tolero, ſed & mihi complaceo, & condelector in infirmitatibus, in ignominiâ, in oppreſſionibus, in perſecutionibus, in carceribus pro Chriſto.

Etiam ſtimulum carnis intellige hîc comprehenſum.

Cum enim infirmor. id eſt, has infirmitates pro Chriſto patior;

Tunc potens ſum. Chriſti virtute, quæ in me inhabitat, perficitur & augetur, & me potentem reddit, & omnibus infirmitatibus & tentationibus ſuperiorem.

Quomodò in tentationibus carnis liceat gloriari.

Sed gloriarine licet, aut complacere ſibi in tentationibus carnis? non licet in ſe conſideratis, quatenùs ad malum excitant; ſed licet, quatenùs afflictiones ſunt à Deo permiſſæ; & quatenùs in iis, & per eas perficitur virtus Chriſti, ſeu ratione boni, quod ex eis naſcitur.

Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Jac. 1. 12.

℣. 11. *Factus ſum inſipiens*.... Gs. addit glorians. Syr. in gloriatione meâ.

Abſolutâ de ſuis laudibus oratione, ſeſe rurſus excuſat, culpamque rejicit in Corinthios.

Factus ſum quaſi *inſipiens*, memetipſum laudando, Deique dona mihi conceſſa revelando: *ſed ad id vos me coegiſtis: ego enim à vobis debui*...

Probat quòd coëgerunt: cùm enim vos, filii mei, me patrem & Apoſtolum veſtrum, quem noſtis, & de quo nemo meliùs quàm vos, poteſt teſtimonium dare; cùm, inquam, debuiſſetis me commendare, & contra obtrectatores meos vindicare, è contra calumniatores audiſtis, ipſis credidiſtis, de me malè ſenſiſtis, & pſeudo-Apoſtolos, mihi Apoſtolo veſtro, prætuliſtis: ſicque me invitum ad laudes meas coëgiſtis, non mei causâ, ſed ſalutis veſtræ gratiâ; ne me, Chriſti miniſtro neglecto, falſos doctores, ſathanæ miniſtros ſecuti, periretis.

Ambroſius. olim de nobis dubitatis, arbitrantes quòd non ſimpliciter agimus vobiſcum.

Fromondus. ſemper putatis: olim, inquit, ſignificat non tantùm præteritum, ſed præſens & futurum: tevera Calepinus id aſſerit.

Ambroſius hujus Corinthiorum de Paulo dubitationis rationem reddit, dicens; à pſeudo-Apoſtolis enim exagitabantur, &c.

Itaque ſenſus ſatis naturalis hîc præbetur.

Jam dudum à pſeudo-Apoſtolis exagitati & ſeducti, aliqui veſtrûm arbitrantur quòd ſyncerè non agim; ſed quòd hæc dicam ut me apud vos purgem, & memetipſum commendem; non ita res eſt, mihi credite.

Coram Deo, cor & renes intuente.

Et in Chriſto, & in ſpiritu Chriſti, ſeu ſecundùm Chriſtum, qui ipſa veritas eſt. *loquimur.*

Loquor ergo & ago ſyncerè, verè, ſine fuco.

Omnia autem, chariſſimi. . . quæ hactenus dixi, quaſi in mei commendationem; ea dixi ad veſtram ædificationem & ſalutem promovendam, pro quâ, ut pater & Apoſtolus veſter, ſum ſollicitus.

Quia, ℣. 15. ardenter eos ut filios diligit; pro eorum ſalute ſollicitè metuit.

Amor Pauli pro æternâ Corinthiorum ſalute: timor Pauli pro eorum perditione.

Inde ſuboritur timor: unde naſcitur amor.

℣. 20. *Timeo enim. . .* explicat cur pro eis ſit ſollicitus: metuo enim, ne cùm ad vos venero; ad quos, ut dixi, paratus ſum ire.

Fortè contingat *ne vos inveniam*, &c. Vide paraphraſim.

Id eſt, timeo ne cogar in vos uti ſeveritate.

Multi Corinthiorum nondum erant à vitiis purgati, de quibus eos in primâ epiſtolâ corripuerat.

Ideò videri vult iturus ad illos cum authoritate, ut territi tandem corrigantur, ait Ambroſius.

℣. 21. *Ne forte contentiones. . . .* vitia commemorat ac repetit, de quibus eos in primâ epiſtolâ arguit.

℣. 22. *Ne iterum cùm venero. . .* hoc igitur timeo, ne cùm iterum ad vos venero.

Humiliet me Deus, id eſt, dejiciat, animam meam præ triſtitiâ deprimat.

Sicut gloria patris filius ſapiens: ita patris humiliatio & mœror filius peccans.

Et lugeam multos. . . id eſt, ut pius pater multorum filiorum peccata 1° defleam; deindecum luctu caſtigare cogar.

Qui ante, id eſt, jampridem, jam diu peccaverunt, & quos in primâ epiſtolâ admonui.

Et nondum pœnitentiam egerunt de ſuis impudicitiis.

Hoc Novatiano adverſum eſt, qui dicit fornicatores non poſſe peragere pœnitentiam, & recipi in communionem. Hîc probat quoſdam egiſſe, ac per hoc receptos eſſe in pace Eccleſiæ. Ambroſius.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Duodecimo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

℣. 6 Diſce à D. Paulo modeſtiam, eamque imitare: vir Deo chariſſimus, ab hominibus æſtimari timet; proptereà ſuas per quatuordecim annos prærogativas profundo ſilentio tegit. Loqui tandem coactus, pauca tantùm & obſcurè refert ſtatimque ad humiliationis argumentum confugit.

Hinc ſperne & fuge mundanorum vanitatem, hominum exiſtimationi perpetuò ſtudentium; & propterea ſibi falsò fingentium, aliiſque mentientium prærogativas, quas non habent.

E contra cum ſanctis ama neſciri, & pro nihilo reputari: proptereà Dei dona ſile; etiam coactus, vix loquere; ſtatimque ad tuum nihilum recurre. Vide comment. ℣. 2. & 6.

Secundò.

℣. 7. Diſce quantum malum ſit cordis elatio! quàm timenda! quantâ ſollicitudine vitanda! & ideò quàm frequenter debeas ad tuas infirmitates recurrere, & ob eas humiliari. Vide comment. ℣. 5. & 7.

Ibidem ℣. 7. obſerva mirabilem artem, quâ Deus ſanctos ſuos conſervat humiles, redditque ſanctiores.

Hæc ars Divina patet in Apoſtolo Paulo, mente in cælum rapto; carne autem in cœnum devoluto.

Hinc diſce te Dei bonitati committere; & in ipſis etiam tentationibus ſapientiſſimæ ejus voluntati ſubmiſſus, humiliter & inſtanter orare. *Conſerva me Domine, quoniam ſperavi in te.* Pſal. 15. 1.

Salvum me fac Domine, quoniam defecit ſanctus. Pſal. 11. 2.

Tertiò.

℣. 8. Diſce quomodo ſancti ſæpè à Deo audiuntur & non audiuntur. Vide commentarium. Hincque ſolare non exauditus; dicque ſubmiſſus: fiat voluntas tua, non mea.

Quartò.

℣. 14. Diſce dictum Apoſtolo verè dignum. Veſtra non quæro, ſed vos ipſos.

Hocque fac & Apoſtolicè vives.

Quintò.

℣. 14. & 15. Veri patris, verique paſtoris exemplum in D. Paulo vide, mirare, imitare.

Analyſis Capitis Decimi.

Obstinatioribus in malo timorem incutit, ut eas ad meliorem frugem reducat.

ỿ. 1. & 2. Minatur ſe non ultra parciturum, ſed juridicè ſecundùm teſtimonia acturum in eos.

ỿ. 3. Monet itaque ut ſuo damno, non quærant ſuæ Pauli in Chriſto glorioſa poteſtatis experimentum.

Recordentur eorum mirabilium, quæ inter eos, hac Chriſti poteſtate, vel à ſe Paulo edita ſunt; vel ab aliis, quibus ſanctum Chriſti ſpiritum ipſe dedit. Hincque colligant quòd in ipſo vivat Chriſtus omnipotens; & conſequenter ne A *cogant eum hac Chriſti in illos uti poteſtate, ỿ. 4. 5. 6.*

ỿ. 7. Tantùm abeſt ut hoc optet ipſe Paulus; quin potius orat ut Corinthios inveniat innocuos, bono vacantes, ſicque nihil poſſit in eos.

9. Gaudet cùm ſunt virtute conſpicui, gratiâ potentes; & ideò ipſe Paulus erga eos quaſi poteſtate deſtitutus: hinc & eorum precatur perfectionem.

ỿ. 10. Scripſit minax, ut non puniat.

ỿ. 11. Hortatur ad gaudium, ad perfectionem, pacem, dilectionem. Tùm mutuis ſalutationibus exhibitis, gratiam apponit.

Caput Decimum-Tertium.

Paraphraſis.	*Textus.*
Ecce tertiâ hac vice venio, ſeu paratus ſum ut veniam ad vos: & juxta legis præſcriptum, quiſquis delatus fuerit, is duorum, vel trium hominum teſtimonio, vel abſolvetur, vel condemnabitur.	1. Ecce tertio hoc venio ad vos: in ore duorum vel trium teſtium, ſtabit omne verbum.
C Prædixi, & prædico; prædixi, inquam, cùm vobis eſſem præſens; & nunc abſens rurſus prædico, non ſolùm iis, qui jam tum peccaverant, ſed & cæteris omnibus qui poſtea peccaverunt; quòd ſi inemendatos veniens invenero, non parcam ultra.	2. Prædixi, & prædico, ut præſens & nunc abſens, iis qui antè peccaverunt, & cæteris omnibus, quoniam ſi venero, iterum non parcam.
Ergone malo veſtro vultis experiri, an verè Chriſtus in me habitet, & per me loquatur? ſanè non debetis hujus rei periculum facere, cùm tot, &c. tanta per me inter vos ediderit potentiæ ſuæ miracula.	3. An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Chriſtus, qui in vobis non infirmatur, ſed potens eſt in vobis.
Nam quamvis olim ex infirmitate naturæ humanæ ultrò aſſumptæ, pro nobis crucifigi voluerit & mori;	4. Nam etſi crucifixus eſt ex infirmitate;
Tamen per Divinitatis potentiam ſuſcitatus, nunc vivit immortalis, & omnipotens;	Sed vivit ex virtute Dei:
Sic & nos Apoſtoli, ad illius imitationem infirmi equidem ſumus:	D Nam & nos infirmi ſumus in illo;
Sed ad illius inſtar, Dei virtute vivemus, & pollebimus erga vos.	Sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis.
Quid noſtram in Chriſto poteſtatem vultis tentare? voſmetipſos tentate;	5. Voſmetipſos tentate,
Conſiderate an fidem habeatis miraculorum efficacem; hoc voſipſi examinate:	Si eſtis in fide; ipſi vos probate.
An non per hujus fidei experientiam cognoſcitis voſmetipſos, & quòd Jeſus-Chriſtus per hanc gratiam habitat inter vos?	An non cognoſcitis voſmetipſos, quia Chriſtus Jeſus in vobis eſt?
Niſi fortè ob vitia veſtra ab illâ decideritis.	Niſi fortè reprobi eſtis
Quidquid ſit de vobis, ſpero quòd nobis non deerit talis gratia.	6. Spero autem quòd cognoſcetis, quia E nos non ſumus reprobi.
Hoc tamen non opto, quin imò oro Deum, ut nullum malum faciatis noſtrâ correctione dignum;	7. Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis,
Non opto ut veſtra flagitia puniens, videar illuſtris & Divinam habere poteſtatem:	Non ut nos probati appareamus,
Sed potiùs deſidero, ut vos quod bonum eſt, adimpleatis:	Sed ut vos, quod bonum eſt, faciatis:
Nos autem maneamus inglorii, ſine ullo poteſtatis uſu.	Nos autem ut reprobi ſimus.

8. Non enim poſſumus aliquid adverſùs veritatem, A
Sed pro veritate.

9. Gaudemus enim quoniam nos infirmi ſumus;

Vos autem potentes :
Hoc & oramus veſtram conſummationem.

10. Ideò hæc abſens ſcribo, ut non præſens duriùs agam ſecundùm poteſtatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in deſtructionem. B

11. De cætero, fratres, gaudete, perfecti eſtote, exhortamini, idem ſapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum.

12. Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes ſancti.

13. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti, & charitas Dei, & communicatio ſancti Spiritûs ſit cum omnibus vobis. Amen.

Si vos tales invenero, nihil in vos potero : non enim quidquam poſſumus contra ſanctitatem.
Sed pro ſanctitate inducendâ & tuendâ data eſt nobis poteſtas.

Tantùm abeſt ut cupiam in vos meam poteſtatem oſtendere; quin imò gaudeo, cùm nullam illius exercendæ occaſionem habens, videor infirmus;
Vos verò virtute validi, & conſpicui fueritis,
Ob hoc non ſolùm gaudeo, ſed & ob hoc ardenter oro veſtram perfectam in ſanctitate reſtaurationem.

Hac de causâ abſens ſcribo vobis ſeveriùs; ut præſens non cogar eſſe ſeverus in vos exercendo puniendi poteſtatem, quam Dominus mihi dedit in bonum veſtrum, non in exitium.

De cætero, fratres, gaudete in Domino; ſtudete quotidie meliores fieri; vos invicem ad perfectiora exhortamini; concordes eſtote; pacificè agatis ad invicem. Hæc ſi feceritis, Deus pacis & dilectionis author, vobiſcum erit per gratiam ſuam.

Salutate vos invicem per oſculum ſanctum, ſeu quod ſit ſanctæ dilectionis ſignum. Salutant vos qui hîc mecum ſunt Chriſtiani omnes.

Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti, qui nos redemit; & charitas Dei Patris, qui ſic mundum dilexit, ut Filium Redemptorem dederit; & communicatio Spiritûs ſancti, quâ ſanctificamur, & chariſmatibus largiter replemur; ſit cum omnibus vobis. Amen.

Commentarius in Caput Decimum-Tertium.

℣. 1. ECCE *tertio hoc.* Gr. tertio hoc venio. Syr. hæc eſt tertia vices, quâ paratus ſum ut veniam ad vos.

Hæc verba diverſimodè explicantur juxta diverſam ℣. 14. capitis præcedentis explicationem : alii volunt quòd jam bis venerat & ideò ecce tertiâ vice venturus ſum, &c. alii quòd ſemel tantùm ierat, & ſemel paratus erat ire, ſed impeditus fuerat; ſicque ecce tertiâ vice paratus ſum venire : ſeu quâ venturus ſum, quantùm ad cordis propoſitum.

In ore duorum & trium....

Affirmat quòd obſtinatos & impœnitentes judicabit juxta legis præſcriptum. Deuter. 19. 15. *Ex teſtimonio duorum vel trium teſtium quiſque reus vel condemnabitur, vel abſolvetur.*

Juxta hanc legem *ſtabit*, id eſt, recipietur, determinabitur quidquid judicandum occurrerit, *ſtabit*, inquam, & ratum erit per teſtimonium duorum aut trium.

D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, Ambroſius, S. Anſelmus putant quòd Divus Paulus alludens ad locum Deuteronomii citatum, tres adventus ſuos ponat loco teſtium.

Quaſi diceret, ſicut in ore duorum aut trium teſtium ſtat omne verbum; ita tres mei ad vos adventus erunt quaſi teſtes, ſicque in hoc meo tertio adventu ſtabit quodcumque ſum commiſſatus, niſi pœnitentiam egeritis.

Bis dixi, tertiò per epiſtolam dico : itaque jam neceſſe eſt verba mea vera inveniantur. Chryſoſtomus.

Prima explicatio ſimplicior & communior.

D. Paulus imitator Dei, in quo Quidquid ſit. D. Paulus, Dei imitator, ſæpè minatur ſe puniturum, antequam puniat; imò minatur puniturum ſe, ut non puniat; minis anticipat judicis officium, ut revera ſit & de facto pater benignus.

Ita prælatus imitetur. Ita prælatus delinquentium emendationem ſemper intendens, modo minetur ut judex, modo demulceat ut pater; at nunquam puniat, niſi multis prævius monitionibus & minis.

℣. 2. *Prædixi & prædico. Prædixi*, inquam, ut præſens ſeu cùm vobis adeſſem; & nunc à vobis abſens, rurſùs *prædico*. vel

Sicut præſens *prædixi*, ita & nunc abſens iterum *prædico*. Gr. ſcribo.

Iis qui ante peccaverunt, id eſt, iis qui jam tunc peccaverant, *& cæteris omnibus*, qui poſtea peccave- D runt.

Quoniam ſi... id eſt, ubi ad vos rediero, non parcam ultra, ſed puniam pro qualitate criminum.

Mirare, & imitare Pauli paterna viſcera. Pepercerat Paulus huculque cunctando & expectando : *Parcens vobis, non veni Corinthum*, inquit, capite primo hujus epiſtolæ. *At non parcam* ulteriùs.

Hîc cùm D. Chryſoſtomo vide & mirare viſcera verè paterna, & animum filiis ſuis errantibus condolentem; quos ut ad pœnitentiam tandem adducat; increpat, minatur, eiſque denuntiat. Non jam diutiùs cunctabor : haud dubiè jamjam pœnas merentibus inferam.

℣. 3. *An experimentum...* Gr. quandoquidem experimentum quæritis in me loquentis Chriſti. Syr. E eodem modo.

Juxta quem textum ſenſus eſt, non parcam quia experimentum quæritis, &c.

At juxta noſtram vulgatam, vivacior eſt textus.

An periculo veſtro vultis experiri, utrum verè Chriſtus in me inhabitet & per me loquatur, & an ejus authoritate audeam & poſſim impœnitentes punire?

Hîc equidem cum ingenti animi permotione ac vehementi acrimoniâ & indignatione in eos invehi-

tur, qui dicebant. *Epiſtolæ quidem graves, præſentia verò infirma & ſermo contemptibilis.* ait D. Chryſoſtomus.

At hæc commotio, acrimonia & indignatio affectu paterno plena eſt & ex miſericordiæ viſceribus procedens; illos enim verbis præſtringit, ne de facto tale quærant experimentum, & revera non puniantur.

Qui in vobis. Gr. qui in vos. Theophylactus, qui erga vos non eſt imbecillus ſed valdè potens.

Quaſi diceret, certè opus non habetis hujus rei periculum facere; cùm tot & tanta potentiæ ſuæ ſigna per me jam ediderit. Vide cap. 12. ℣. 12.

Chriſtus potentiæ ſuæ ſigna Corinthiis dedit in eorum converſione. hujus epiſtolæ, cap. 12. ℣. 12.

In indignè communicantium punitione, primæ Corinth. 11. ℣. 30.

In fornicarii traditione ſathanæ, in nomine Chryſti, 1. Cor. 5. ℣. 5.

Jam pridem ergo oſtendit ſe non eſſe apud vos imbecillum, ſed valdè potentem.

℣. 4. *Nam etſi...* licet enim ex infirmitate naturæ humanæ ultrò aſſumptæ, id eſt, ut homo naturâ mortalis & paſſibilis, crucifigi voluerit pro nobis & mori: non manſit mortuus: ſed per potentiam Divinitatis reſurrexit & vitam nunc vivit immortalem & impaſſibilem, omnipotentem.

Nam & nos, id eſt, ita & nos. Syr. quin & nos, Apoſtoli cum illo, & propter illum, & ad illius imitationem, *infirmi* equidem *ſumus*, multis infirmitatibus, injuriis, & paſſionibus obnoxii.

Sed vivemus cum eo, ex virtute Dei in vobis. Gr. in vos, erga vos. Syr. ſed vivimus cum eo per virtutem Dei, &c.

Id eſt, ad illius inſtar eadem Dei virtute pollebimus erga vos.

Quaſi diceret, ſic & nos Apoſtoli infirmi quidem & imbecilles ſumus in nobis; & ex naturâ noſtrâ; ſed apud vos vivemus & agemus, non ex infirmitate noſtrâ, ſed ex virtute Dei, & ex potentiâ Chriſti reſſuſcitati, glorioſi & omnipotentis; & ubi opus erit, vivacem & Divinam exercebimus poteſtatem, ſcilicet, peccatores ſeverè puniendo.

Recordare fornicarii ſathanæ traditi, primæ Corinth. capite quinto ℣. 5. Elymæ magi excæcari. Act. 13. 11.

Apoſtoli fuerunt utriuſque vitæ Chriſti ſimul participes.

Apoſtolos mirare & reverere utriuſque vitæ Chryſti, infirmæ, ſcilicet, & omnipotentis; humilis & glorioſæ ſimul participes: infirmæ quidem & mortalis per paſſiones & continuas perſecutiones: glorioſæ autem & omnipotentis per miraculorum potentiam.

Tu ſtude, ut ſaltem facias id.

Tu verò peccator ſtude & conare, per pœnitentiam, particeps & imitator eſſe vitæ patientis Chriſti; ut in æternitate ſis particeps glorioſæ Chriſti vitæ.

℣. 5. *Voſmetipſos tentate...*

Dixit ℣. 3. *an experimentum quæritis?..* hîc ne tale quærатis experimentum, eos ad propriam remittit experientiam, quaſi diceret.

Quid noſtram vultis tentare poteſtatem, & veſtro periculo experiri, nùm Chriſtus habitet in nobis? *Voſmetipſos tentate*, & videte per propriam experientiam veſtram, an Chriſtus per ſuam potentiam habitet in Eccleſiâ veſtrâ.

Tunc temporis multi fideles, præter Apoſtolos, miracula faciebant, ait D. Chryſoſtomus.

Quòd ſi autem in vobis, ſeu in Eccleſiâ veſtrâ, Chriſtus ſic habitat; multò magis in Apoſtolo & maA giſtro veſtro, ita D. Chryſoſtomus.

Voſmetipſos tentate, id eſt, non noſtra, ſed *voſmetipſos tentate*; conſiderate, explorate.

Si eſtis in fide. explorate nùm fidem habeatis & per hanc Chriſtus habitet in vobis.

Dubitatur de quâ fide hîc.

Dubitatur de quâ fide hîc loquatur Apoſtolus, an de fide Catholicâ, quâ creditur omnibus à Deo revelatis; an de fide miraculorum operatrice, quæ ab Apoſtolo recenſetur inter chariſmata Spiritûs ſancti, primæ Cor. 12. 9.

Primò, certum eſt, quòd non loquatur de fide Theologicâ; informi & à charitate ſeparatâ; quia non eſt ſignum Chriſti in nobis habitantis; Chriſtus enim in iis ſolùm manet; qui charitatem habent, ut ait hîc D. Thomas.

B Poteſt equidem D. Paulus intelligi de fide formatâ, & per charitatem operante: & ita intellexit Divus Thomas. Monet, inquit, ut de duobus ſe examinent, ſcilicet de fide & de operibus. *Si eſtis in fide*, quam prædicavi vobis, &c. an ſitis in operibus bonis, &c.

Sed totus contextus, & præcedentia & ſequentia indicant quòd meliùs ad mentem Apoſtoli, cum D. Chryſoſtomo hic locus intelligatur de fide miraculorum efficatrice: ſeu de magnâ fiduciâ in Deum, quâ ſolent miracula patrari.

Si eſtis in fide. conſiderate an fidem habeatis miraculorum efficacem, & per hanc Chriſtus in vobis, ſeu in Eccleſiâ veſtrâ habitet.

Tunc temporis ii, qui fide præditi erant, miracu-
C la patrabant. D. Chryſoſtomus.

Ipſi vos probate, examinate, diſcutite.

An non cognoſcitis voſmetipſos, per hujus fidei experimentum? an non cognoſcitis, quoniam per hanc miraculorum gratiam *Chriſtus Jeſus eſt in vobis?* id eſt in cœtu veſtro, in Eccleſiâ veſtrâ, & conſequenter quod abundantiùs & pleniùs inhabitat in me, Apoſtolo ſuo & veſtro, per quem hanc fidem recepiſtis.

Niſi fortè reprobi eſtis. Gr. niſi quid reprobi eſtis. Ubi, *quid* videtur eſſe particula mitigantis aſperitatem ſermonis, ait Eſtius.

Quaſi diceret, Apoſtolus, niſi aliquâ ex parte reprobi eſtis; ſeu, ut traduxit Eraſmus: niſi in aliquo reprobi eſtis.

D Porro notant omnes nomen *reprobi*, hîc non opponi prædeſtinato, ſed probo: in Græco enim eſt, ἀδόκιμοι, minimè probi, improbi.

Hinc D. Chryſoſtomus ait, hoc dicens Apoſtolus, vitam illorum tacitè perſtringit.

Senſus ergo eſt: niſi fortè ab illâ gratiâ decidiſtis, ſeu rejecti eſtis; iſtiſque ſignis deſtituti eſtis, quibus Chriſtum in vobis habitantem & Divinitùs operantem agnoſcere poteratis.

Innuit eos in vitâ corruptos eſſe, & ideò miraculorum patrationis expertes: ſicque ſuâ culpâ privatos his ſignis Chriſti inter illos habitantis: hoc tamen certò non expreſſit; ſed ambiguè poſuit, ne eos
E laceſſeret. ita ex Chryſoſtomo & Theophylacto.

Mens Divi Pauli.

Frequentia hujus temporis miracula, ſigna & teſtimonia certa erant Chriſti viventis, glorioſi, omnipotentis, in Eccleſiâ habitantis.

Hinc D. Paulus Corinthiis ſuaſurus, quòd eis in Chriſti ſpiritu loqueretur; quòdque Chriſti in ſe habitantis authoritate poſſet eos punire, niſi pœnitentiam agerent; eos remittit ad miracula, quæ ipſi in nomine Chriſti patrarunt, aut quæ ſaltem in Eccleſiâ ſuâ frequenter à fidelioribus patrari viderunt.

Hincque vult ab eis colligi, quòd ſi Chriſtus etiam in pri-

in privatis fidelibus habitat & operatur; quantò magis in Apoſtolo, fidelium patre & magiſtro; & ideò timeant patrem hunc minantem; convertantur, pœnitentiam agant; & illius potentiæ non faciant experimentum: hoc indicant etiam ſequentia.

℣. 6. *Spero autem quòd...* experientiâ cognoſcetis nos nullâ ex parte à tali gratiâ reprobatos, rejectos eſſe, quaſi diceret.

Quidquid ſit de vobis, ſpero quòd nobis non deerit talis gratia, id eſt, non deerit demonſtratio gratiæ ſignorum & virtutis Chriſti in nobis habitantis.

Minaciter hoc dicit, tanquam eis ſuam ſpiritualem Divinamque potentiam oſtenſurus.

Sed quia minatur & terret, non dominationis animo, ſed ſolo charitatis affectu & ardenti ſalutis eorum zelo, ſtatim ſuam ſeveritatem mitigat, ſuamque eis benevolentiam rurſùs oſtendit in verſu ſequenti.

Multiplicia ſancti regiminis documenta. Quot hîc ſancti regiminis habemus documenta? minis aliquando contra obſtinatos & rebelles utendum; virga authoritatis eis oſtendenda; at metus ſemper ſuavitate mitigandus; affectus etiam cum minis conjungendus.

℣. 7. *Oramus autem Deum...*

Quia dixit *ſpero*.... ne videatur deſiderare ſuæ potentiæ oſtenſionem.

Precor ut nullum malum faciatis, noſtrâ punitione dignum, neminemque veſtrûm cogar punire.

Non ut nos probati appareamus, id eſt, non oramus, ut nos probati appareamus: ſeu non opto ut veſtra flagitia etiam Divinitùs puniens, videar probatæ & efficacis fidei; ſeu videar Divinam poteſtatem habere, miracula in peccatores patrando.

Sed ut vos quod bonum. Gr. pulchrum eſt *faciatis*. Sed potius deſidero, ut vos pœnitentiam agentes, benè faciatis; ſancti ſitis.

Nos autem ut reprobi. Gr. ἀδόκιμοι. cujus ſignificationem vide ſupra ℣. 5.

Et ego ſim apud vos velut reprobus, id eſt, improbus, abjectus, vilis, inglorius, quaſi Apoſtolicâ poteſtate deſtitutus, quaſi diceret, modo vos benè faciatis, non curo qualis habear ab hominibus; ſim apud illos velut reprobatus, inhonoratus, Apoſtolicâ privatus authoritate; & ad puniendum impotens.

Admiranda Divi Pauli charitas. Quid huic animæ par eſſe queat? exclamat Divus Chryſoſtomus. contemnebatur, traducebatur ut vilis, timidus, impotens, verbis tantùm audax; & tamen occaſionem nactus Divinæ ſuæ poteſtatis, eorum damno, experimentum dandi: orat ut innocuos & correctos inveniens, neminem puniat; ſicque in ſuâ permaneat apud homines humilitate.

Rem imitetur rector animarum. Hinc diſcat animarum rector, etiam contemptus, cum ſuæ famæ neglectu, ſalutem animarum quærere; ſuiipſius oblitus; Dei ſolius gloriæ zelo ſucceſus; omnia ſua ſacrificet animarum ſanctitati.

℣. 8. *Non enim poſſumus...*

Si enim vos invenero abſque peccato; benè facientes, in vos nihil potero.

Non enim aliquid poſſumus contra veritatem, id eſt, contra juſtitiam & ſanctitatem; ſed pro veritate conſervandâ & tuendâ, nobis poteſtas data eſt.

Poteſtas punitiva jus nullum habet in benè facientem.

Poteſtas miraculorum & omnis poteſtas ſpiritualis ordinatur ad bonum, ad veritatem, ad juſtitiam inducendam, tuendam, conſervandam.

A ℣. 9. *Gaudemus enim..... quoniam.....* Græ. quando.

Id eſt, tantùm abeſt ut cupidi ſimus oſtendendæ poteſtatis noſtræ; ut è contra gaudeamus cùm ſumus infirmi; ſeu nullam habemus occaſionem poteſtatem noſtram demonſtrandi, vos puniendo.

Infirmari hîc, eſt poteſtatem non exercere. Ambroſius & poſt eum S. Anſelmus.

Vos autem potentes, culpâ vacui, virtute conſpicui, gratiâ fortes, virgæ noſtræ non obnoxii, poteſtatem noſtram non timentes.

Hoc & oramus... hoc non ſolùm opto & voveo, ſed & oro veſtram perfectionem. Eraſmus, veſtram reſtaurationem. Syr. ut vos perficiamini, id eſt, ut

B in omni gratiâ & virtute ſitis perfecti.

℣. 10. *Ideo hæc abſens ſcribo...* propterea hæc, ſic increpans & minax, ſcribo vobis abſens, ne cùm venero, duriùs agam vobiſcum; ſeu ut vos correctos inveniens, non utar in vos poteſtate puniendi, *quam Dominus mihi dedit in veſtram ædificationem*, ſeu ad promovendum bonum ſpirituale animarum veſtrarum; & *non ad ejus deſtructionem*.

Qualis eſſe debeat animus prælati corrigentis. Tantùm abeſt ut cupiam correctorem agere, vel cenſorem; imò potiùs hæc vobis ſcribo, ne corrigam: veſtrum bonum quæro; non exitium; ut pater, ut medicus ago ex amore; non ex odio, aut dominationis deſiderio.

Hic ſit ſemper prælati corrigentis animus; hunc

C que ſtudeat delinquentibus & correctis exhibere.

℣. 11. *De cætero, fratres, gaudete*, ſcilicet in Domino.

Gaudium hoc de emendatione erit, unde & provenire poterit perfectio. Ambroſius.

Perfecti eſtote, id eſt, ſtudete quotidie meliores fieri, ſeu tendite ad perfectionem, ait D. Thomas.

Exhortamini, invicem ad bonum; vel conſolamini; ſeu conſolationem habete, ait Syrus.

Idem ſapite. concordes & unanimes.

Pacem habete. pacificè agatis adinvicem.

Et Deus pacis & dilectionis author *erit vobiſcum* per gratiam ſuam & charitatem. *Deus enim charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet, &*

D *Deus in eo.*

℣. 12. *Salutate invicem in oſculo ſancto*, id eſt, per oſculum pacis & dilectionis ſanctæ & Chriſtianæ ſymbolum.

Oſculum ſanctum, quod à charitate verè procedit, quodque ſanctè, non ſictè, aut turpis amoris ſit index.

Templum Dei ſumus: hujus autem templi veſtibulum eſt os; per hoc veſtibulum ingreditur Chriſtus, quando communicamus: hinc os, quaſi templi veſtibulum, oſculamur, ait Theophylactus poſt D. Chryſoſtomum.

Salutant vos omnes ſancti, id eſt, Chriſtiani, qui

E hîc mecum ſunt, Philippis in Macedoniâ.

Ita Græca exemplaria, & verſio Syriaca, in fine hujus Epiſtolæ.

℣. 13. *Gratia Domini...* Trinitatis hîc complexio eſt, & unitas poteſtatis, quæ totius ſalutis perfectio eſt: dilectio enim Dei miſit nobis Salvatorem Jeſum, cujus gratiâ ſalvati ſumus; ut poſſideamus hanc gratiam ſalutis, communicatio facit ſancti Spiritûs. Hic enim dilectos à Deo, & ſalvatos gratiâ Chriſti tuetur, ut trium perfectio, conſummatio ſit hominis in ſalutem. Ambroſius.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Decimo-tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

SUPERIOR Eccleſiaſticus multa ſancti regiminis documenta poteſt hîc adnotare. A

PRIMUM.

Non boni ſemper patris eſſe, filiis ſuis blandiri, eoſque verbis demulcere: delinquentes enim ſunt corrigendi, & aliquando puniendi.

: Ad exemplum Divi Pauli ſuperior tunc Deum imitetur, qui multoties minatur ſe puniturum, antequam puniat; imò qui ſe puniturum minatur, ut non puniat.

Minis ergo ſuperior anticipet Judicis officium, ut ſit pater benignus. ℣. 2. in commentario.

SECUNDUM.

Non modò corrigendi ſunt delinquentes, ſed & cum quâdam acrimoniâ & indignatione in obſtinatos B & rebelles aliquando invehendum eſt.

Tunc ſuperioris indignatio, ſicut & Divi Pauli in Corinthios rebelles commotio, oriatur ex viſceribus miſericordiæ; paterno ſemper plena ſit affectu; intùs condoleat filiis errantibus, quos verbis increpat, & perſtringit, ut ad pœnitentiam adducat. ℣. 3.

TERTIUM.

Ubi ſuperior minis uti cogitur, non ſuam jactet, & oſtentet humanam potentiam: hoc enim dominationem ſaperet.

Sed inferioribus ſuis Dei offenſi exhibeat omnipotentiam, ac terribile judicium; quos interim hortetur, ne faciant illius experimentum, ℣. 3.

QUARTUM.

Ubi ſuperior virgam authoritatis Divinæ oſtenderit, ſeu ubi tremendam Dei irati & vindicis omnipotentiam exhibuerit inferioribus ſuis; ſtatim ad exemplum D. Pauli, oret pro ipſis.

Tantùm abeſt ut illorum punitionem deſideret, quin imò oret pro perfectâ ipſorum reſtauratione; culpâ ſint vacui, virtute pleni, Deo grati: ipſe verò deſpectus habeatur, & pro ipſis puniatur. ℣. 7.

Dei gloriæ zelo ſuccenſus, ſuique oblitus ſuperior, ſemetipſum Divinæ juſtitiæ victimam temporalem offerat, pro æternâ ſubditorum ſuorum ſalute.

EPISTOLÆ

B. PAULI AD GALATAS

TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

GALATIA, Aſiæ minoris regio, habebat ab Oriente Cappadociam, ab Occidente Bithyniam, à Meridie Pamphyliam, à Septentrione Pontum Euxinum.

Gallo-Græcia primùm, deinde Galatia dicta eſt ob incolas; qui Gallo-Græci, ſeu Galatæ vocati ſunt, quia è Galliâ in hanc Græciæ partem demigrarunt.

Suidas putat fuiſſe Senonenſes illos, qui Brenno duce, Romam primùm invaſerunt, Italiam vaſtaverunt; deinde in Græciam trajecerunt; tandem poſt varios caſus, hanc Græciæ partem incoluerunt: unde Gallo-Græci, ſeu Galatæ dicti ſunt.

Alii tamen aliter ſentiunt; ſed quidquid ſit de eorum origine, imò & nomine: quidam enim volunt Galatas dici, à candore, quaſi lacteos. γάλα. *lac*.

Certum eſt quòd hos populos D. Paulus ad Chriſtum, Evangelii prædicatione converterat.

Certum eſt & quòd Galatæ veram Chriſti fidem tanto cum zelo ſuſceperant, ut & miracula patrarint, & multa pro Chriſto tolerarint.

Sed paulo poſt Apoſtoli receſſum ab eis, Judæo-Chriſtiani, pſeudo-Apoſtoli, partim occupati perſuaſione Judaiſmi, partim inanis gloriæ ſiti temulenti, ait D. Chryſoſtomus, ad Galatas profecti ſunt, illoſque ad Judaiſmum cum Evangelio ſuſcipiendum commoverunt, & ad circumciſionem, cæteraque legalia, tanquam ad ſalutem neceſſaria, pellexerunt.

Ut errorem ſuum pſeudo-Apoſtoli faciliùs inducerent, & D. Pauli doctrinam funditùs everterent, illius authoritatem labefactare primò aggreſſi ſunt.

Negabant igitur Paulum Chriſti Apoſtolum eſſe, ſed ſimplicem aſſerebant Apoſtolorum diſcipulum; imò, qui Doctorum ſuorum mentem non eſſet aſſecutus: quandoquidem, aiebant, Apoſtoli Evangelium cum lege Evangelicâ miſcent; ita, inquiebant, Jeroſolymis Jacobus; ita & Petrus, Apoſtolorum Princeps, qui nuper Antiochiæ, Gentilium converſorum, ſed non circumciſorum conſuetudinem devitabat.

Inſuper & Paulum ipſum accuſabant, tanquam hac in re varium; ſimulationis calumniam Paulo intendebant, ait D. Chryſoſtomus; dicentes: hic ipſe qui tollit circumciſionem, alibi viſus eſt iis uti, quæ damnat; aliter vobis, aliter aliis prædicans.

Talibus commentis ita ſubrepti ſunt Galatæ, ut circumciderentur, dies obſervarent, & menſes, & tempora, & annos, ut dicitur cap. 4. ỳ. 10.

Quibus ad Paulum perlatis;

Ex unâ parte animadvertens Apoſtolus, quanti momenti eſſet hic Judæo-Chriſtianorum error: erat enim à Chriſto apoſtaſia; & ut ipſe initio, & in progreſſu ſermonis declarat, Evangelii ſubverſio. 1. cap. ỳ. 7.

Ex alterâ parte conſiderans quantum inde impedimentum foret converſioni Gentium, cujus ipſi cura ſpecialiter demandata fuerat;

Partim irâ juſtâ commotus, partim immenſo dolore correptus, ait D. Chryſoſtomus, zelo ſuo ſuccenſus ſcribit ad Galatas plenam vehementiæ Epiſtolam, ut cuivis, vel ex ipſâ ſtatim lectionis ingreſſu perſpicuum eſt, ait Chryſoſtomus.

Increpat, potiùs quàm doceat, ait D. Hieronymus; increpat, ſed ab errore, quo decepti erant, revocando.

Et quia pſeudo-Apoſtoli Apoſtolatum Paulo denegaverant; hinc magno animo ſtatim, in ipſo Epiſtolæ exordio, oſtendit ſe non minùs quàm alios Apoſtolos, Apoſtolatum à Chriſto Domino accepiſſe; imò cum hac ſpeciali ſibi prærogativâ, quòd à Chriſto glorioſo, & in cælis regnante, ſuum Apoſtolatum acceperit. ỳ. 1.

Pergit oſtendendo ſe nihil aliud docere, quàm quod doceant Petrus, Joannes & Jacobus, ſeque ſemper eadem ſenſiſſe, & docuiſſe.

Narrat inſuper quid ipſi acciderit Antiochiæ circa Petrum; fortè, quia factum hoc malitioſè relatum fuerat à pſeudo-Apoſtolis, & ipſo abutebantur ad errorem ſuum.

Deinde multis Scripturæ teſtimoniis & rationibus probat legalium ceremoniarum inſufficientiam & inutilitatem ad ſalutem; hominem verò ex fide Chriſti juſtificari.

Sic autem Galatas has docet veritates, ut & eos frequenter hortetur ad ſervandam in ſuâ puritate fidem.

Denique pro ſuo more, in ultimis præſertim Capitibus, varia circa mores præbet documenta.

Hujus igitur Epiſtolæ argumentum præcipuum, ſicut & illius quæ ad Romanos; eſt hominem, non ex lege, ſed ex fide Chriſti juſtificari.

Hinc à multis aſpicitur, quaſi Epiſtolæ ad Romanos compendium & epitome, multas habens cum illâ communes ſententias, rationes, phraſes & diſcurſus.

Cum hoc tamen diſcrimine, quòd in Epiſtolâ ad Romanos Paulus arguit tam Judæos quàm Gentiles: hìc ſolas Gentes; ibi rejicit opera, tùm naturæ, tùm legis: hìc legis tantùm; ut fidem & opera fidei ſtabiliat.

An vero hæc ad Galatas Epiſtola præceſſerit Epiſtolam ad Romanos, an ſubſecuta fuerit; res eſt apud authores valdè dubia.

Exemplaria Græca, verſio Syriaca & Arabica Romæ ſcriptam aſſerunt. Idem affirmant D. Athanaſius in Synopſi, D. Hieronymus, Theodoretus in præfatione Epiſtolarum D. Pauli, & poſt ipſos Eſtius.

Juxta quos omnes hæc Epiſtola poſterior eſt eâ, quæ ad Romanos eſt, & ſcripta an. 60.

Hujus

Hujus opinionis præcipuum fundamentum eſt, quòd in Epiſtolâ ad Romanos cap. 15. ℣. 26. D. Paulus dicat: *Probaverunt Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes*, &c. Et ℣. 28. *Hoc igitur cùm conſummavero*, &c. Tunc ergo, inquiunt, occupabatur Apoſtolus in colligendâ pro ſanctis pauperibus Jeroſolymitanis eleemoſynâ: in hac verò ad Galatas Epiſtolâ cap. 2. ℣. 10. id à ſe jam perfectum eſſe teſtatur. Ergo hæc illâ poſterior.

D. tamen Chryſoſtomus, Theophylactus in argumento Epiſtolæ ad Romanos, Baronius tom. 1. negant Romæ ſcriptam eſſe, quia in hac Epiſtolâ D. Paulus ſuorum vinculorum non meminit, ſicut in aliis Epiſtolis Romæ ſcriptis: volunt ergo ante Romanam fuiſſe ſcriptam Epheſi, vel Philippis, aut in aliâ urbe Græciæ, an. Chriſti 58.

Imò recentiores aliqui eam putant ſcriptam ante primam ad Corinthios, an. 55. aut 56. Ita D. de Tillemont, quod tamen non aſſerit ut certum. Vide *Memoires*, &c. *note* 42. *ſur S. Paul.* Idem opinatur, dubitando tamen, author Analyſis *argument.*

Ex ſupradictis concludo quòd non poſſit certò definiri ubi, & quando ſcripta fuerit hæc epiſtola, quæ quoad hoc, eſt omnium Epiſtolarum D. Pauli incertiſſima, ait Cornelius à lapide in præfatione.

Itaque præſtat ignorantiam hac in re fateri, quàm quod ignoratur affirmare.

Analyſis Capitis Primi.

QUIA pſeudo-Apoſtoli Paulum negabant Apoſtolum, & Apoſtolorum diſcipulum tantummodò dicebant; hinc in ipsâ ſalutatione authoritatem ſuam, & authoritatis originem declarat.

Primò, removet originem falsò imputatam, non ab hominibus; *deinde aſſignat veram,* ſed per Jeſum-Chriſtum.

Ut autem ſtatim ab initio viam ſibi paret ad noſtram juſtificationem in Chriſti Domini meritis ſtabiliendam, non in legalibus, ut falsò docebant pſeudo-Apoſtoli; gratiam & pacem Galatis optat à Deo Patre, *omnis gratiæ fonte;* & à Domino noſtro Jeſu-Chriſto, *qui per ſuam mortem nobis gratiam promeruit.*

Hiſque quaſi præambulis in proœmio dictis:

℣. 6. Aperit factum, hujus Epiſtolæ occaſionem, illudque & ejus circumſtantias cum quodam ſtupore narrat.

Miror quòd à Chriſto defeceritis; & quòd celerrimè defeceritis; & quòd ad aliud Evangelium deflexeritis.

℣. 7. Semetipſum corrigens aſſerit quòd non ſit aliud Evangelium; unum tantummodò eſt, Chriſti ſcilicet Evangelium, quod ſubvertunt pſeudo-Apoſtoli.

℣. 8. Zelo ſuccenſus in tales Evangelii ſubverſores; ſemel & iterum anathema dicit omnibus quibuſcumque aliud docentibus, quàm quod eos ipſe docuit.

℣. 10. Animadvertens quòd hæc excommunicatio ſuperbas illos ſit offenſura Magiſtellos; ſemetipſum interrogans, quærit an apud homines, an apud Deum cauſam dicat? Num, ſtudium meum eſt, ut hominibus placeam? an potiùs ut placeam Deo?

Deinde ſibimet reſpondens dicit: ſi hominibus placere voluiſſem, adhuc à Judæis ſtarem, & Chriſtianus non eſſem.

Ferit ex obliquo adverſarios, quibus ſtudium erat ut Judæis placerent.

A ℣. 11. uſque ad capitis finem, ut refutet pſeudo-Apoſtolorum calumniam, dicentium, quòd Paulus non eſſet Apoſtolus Chriſti, ſed Apoſtolorum tantùm diſcipulus, quorum doctrinam ne intellexerat quidem.

Oſtendit ſe à nullo homine neque doctrinam, neque miſſionem accepiſſe; ſed utramque à Chriſto immediatè per revelationem.

Ante converſionem meam Apoſtolos & Eccleſiam Chriſti perſequebar, ſicque ab eis nihil didici.

Poſt converſionem, nullum illorum vidi, ut ab eo diſcerem.

A Chriſto itaque edoctus, & copioſo ſancti Spiritûs dono repletus, & credidi, & ubique Chriſtum prædicavi.

Caput Primum.

Paraphraſis.

A Paulus Apoſtolus inſtitutus, non ab hominibus, arbitratu ſuo;

Neque etiam à Deo per hominem purum;

Sed ab ipſo Jeſu-Chriſto, Homine-Deo; non mortali quidem, & inter homines vivente, ſed in cælum evecto, & à dextris Dei ſedente, ſeu in Divinâ poteſtate conſtituto;

Imò per ipſum, à Deo Patre, qui ſuſcitavit eum à mortuis, & à quo omnis Chriſti poteſtas.

Paulus, inquam, & omnes fratres qui mecum ſunt, Eccleſiis Galatiæ ſcribit, ſeu precatur quod ſequitur:

B Gratia & pax vobis detur à Deo Patre, & à Domino noſtro Jeſu Chriſto.

Qui tradidit ſemetipſum in mortem pro peccatis noſtris delendis, ut eriperet nos de corruptione hujus ſæculi.

Dedit, inquam, ſemetipſum hoſtiam pro nobis, ex voluntate Dei Patris ſui per naturam, & noſtri per gratiam;

Cui pro tanto, & tam eximio beneficio, ſit æternus honor. Amen.

Miror quòd ita, & tam citò deficitis à Deo, qui vos vocavit in gratiam Chriſti, & transferimini in aliam doctrinam, quaſi eſſet Evangelium.

C Non quòd ſit aliud Evangelium, ſed ſunt quidam falſi Doctores, qui vos conturbant, & volunt Chriſti Evangelium ſubvertere, docendo quæ Chriſtus non docuit, nec per ſe, nec per Apoſtolos ſuos.

Sed licèt aut nos, mente mutatâ, aut Angelus, ſi fieri poſſet, evangelizet vobis contrarium quid ei, quod vobis evangelizavimus; anathema ſit.

Dixi jam, & nunc iterum dico: ſi quis vobis annuntiaverit Evangelium aliud, quàm quod accepiſtis; anathema ſit.

At hæc ſcribens, nùm cauſam dico apud homines? an apud Deum?

Nùm ſtudium meum eſt ut hominibus placeam? an potiùs ut placeam Deo?

D Si adhuc hominibus placere ſtuderem, Chriſti ſervus, ſeu Chriſtianus non eſſem.

Itaque notum vobis facio, & omnibus notum eſſe cupio, quòd Evangelium à me prædicatum, non ſit ab homine, nihilque habeat humanum.

Quia illud non accepi ab hominis cujuſpiam traditione.

Neque illud didici alicujus hominis interventu, ſeu magiſterio:

Sed per revelationem, immediatè mihi factam à Jeſu-Chriſto.

E Scitis qualis fuerim; & licèt magnum ſit inter Palæſtinam & Galatiam intervallum, ad vos tamen pervenit meæ converſationis rumor.

Notum eſt omnibus, quòd tunc eram infenſus hoſtis Eccleſiæ, quam perſequebar, quam expugnabam, & quam funditùs evertere cupiebam ardentiſſimè.

Audiſtis & meum in Judaïcâ Religione, ſupra

Textus.

1. Paulus Apoſtolus, non ab hominibus,

Neque per hominem,

Sed per Jeſum-Chriſtum,

Et Deum Patrem, qui ſuſcitavit eum à mortuis.

2. Et qui mecum ſunt omnes fratres, Eccleſiis Galatiæ.

3. Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino noſtro Jeſu-Chriſto.

4. Qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, ut eriperet nos de præſenti ſæculo nequam;

Secundùm voluntatem Dei, & patris noſtri,

5. Cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

6. Miror quòd ſic tam citò transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Chriſti, in aliud Evangelium.

7. Quod non eſt aliud, niſi ſunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt convertere Evangelium Chriſti.

8. Sed licèt nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema ſit.

9. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: ſi quis vobis evangelizaverit præter id quod accepiſtis, anathema ſit.

10. Modò enim hominibus ſuadeo? an Deo?

An quæro hominibus placere?

Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem.

11. Notum enim vobis facio Evangelium quod evangelizatum eſt à me, quia non eſt ſecundùm hominem.

12. Neque enim ego ab homine accepi illud,

Neque didici:

Sed per revelationem Jeſu-Chriſti.

13. Audiſtis enim converſationem meam aliquando in Judaiſmo:

Quoniam ſupra modum perſequebar Eccleſiam Dei, & expugnabam illam.

14. Et proficiebam in Judaiſmo ſupra

multos coætaneos meos, in genere meo, abundantiùs æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum.

A coætaneos meos Judæos, progreſſum; ſcilicet in majori legis notitiâ, in majori Judaïcæ Religionis ſtudio, & in ardentiori zelo erga doctrinam & inſtituta à majoribus accepta.

15. Cùm autem placuit ei, qui me ſegregavit ex utero matris meæ,
Et vocavit me per gratiam ſuam;

Cùm autem placuit Deo illud in me exequi, ad quod me ex utero matris meæ deſtinarat.
Cùm, inquam, ſingulari ſuâ in me benevolentiâ, me tunc hoſtem ſuum, miſericorditer vocavit. Act. 9. 5.

16. Ut revelaret Filium ſuum in me,
Ut evangelizarem illum in Gentibus;
Continuò non acquievi carni & ſanguini.

Filiumque ſuum, quem perſequebar ignorans, cognitum mihi fecit, revelatione Divinâ animum illuſtrante, & fidei myſteria docente;
Ut illum prædicarem Gentibus:
Statim & ſine morâ illum ubique annuntiavi, inconſulto mortali quolibet, nulliuſque hominis capto conſilio, aut auditâ doctrinâ.

17. Neque veni Jeroſolymam ad anteceſſores meos Apoſtolos: ſed abii in Arabiam, & iterum reverſus ſum Damaſcum.

B Neque cucurri Jeroſolymam, ut conſulerem Petrum, Joannem, & Jacobum, qui ante me vocati ſunt ad Apoſtolatum, & tunc Jeroſolymis agebant: ſed abii in Arabiam, & hinc reverſus ſum Damaſcum.

18. Deinde poſt annos tres veni Jeroſolymam videre Petrum, & manſi apud eum diebus quindecim.

Deinde poſt tres annos ivi Jeroſolymam, non diſcendi ſtudio, ſed honoris priori Apoſtolo deferendi gratiâ, apud quem fui per dies tantùm quindecim, tempus ſanè brevius, quàm opus fuiſſet, ut ab eo diſcerem Evangelium, quod aliunde non fuiſſem edoctus.

19. Alium autem Apoſtolorum vidi neminem, niſi Jacobum fratrem Domini

Alium autem non vidi, quia alii aliò iverant Apoſtoli, ut Evangelium prædicarent; ſolum vidi Jacobum, Domini conſobrinum, filium quippe Mariæ Cleo-
C phæ, ſororis B. Mariæ Virginis.

20. Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior.

Hæc autem omnia ſacta ſub juramento vobis aſſevero, utpote magni momenti, & creditu neceſſaria; ut non putet Apoſtolorum diſcipulus, ab illis edoctus & miſſus; ſed ut credat quod ſum revera Apoſtolus Chriſti, & ab ipſo Chriſto edoctus & miſſus.

21. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ.

Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ; in nullâ itaque Judææ urbe aut regione, immoratus ſum, ubi Chriſtianam Religionem edocerer.

22. Eram autem ignotus facie Eccleſiis Judææ, quæ erant in Chriſto.

Ignotus eram, &c. ergo nec dici poteſt quod do me ſpargunt falſi Doctores, ſcilicet quòd apud Judæos docuerim neceſſitatem circumciſionis ſuſcipiendæ, legiſque ſervandæ.

23. Tantùm autem auditum habebant, quoniam qui perſequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat.

Rumor tantùm apud illos de me percrebuerat, quo-
D niam ille qui nos aliquando perſequebatur, nunc annuntiat hanc ipſam fidem, quam priùs expugnabat.

24. Et in me clarificabant Deum.

Et ex me ſumebant occaſionem Deum laudandi, cùm me viderent ex lupo factum paſtorem, & paſtoris munia gerentem.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. PAULUS *Apoſtolus non ab hominibus*... Prœmium ſanè convenientiſſimum, & quod, ut ait Theodoretus, illatam in Paulum calumniam ſtatim redarguit.

Recordare dictorum in præfatione.

Ut apud Galatas errorem ſuum faciliùs inducerent falſi Doctores, & D. Pauli doctrinam funditùs everterent; illius authoritatem labefactare primò aggreſſi ſunt: Negarunt ergo eum Chriſti Apoſtolum eſſe; aſſeruerunt eum Apoſtolorum duntaxat eſſe diſcipulum, & ab eis miſſum; ſed qui eorum doctrinam & mentem non eſſet aſſecutus.

Mens Divi Pauli in hac ſui laude. Hinc D. Paulus, non ut ſe cæteris Apoſtolis eminentiorem oſtendat; ſed ut erroris & deceptionis argumentum & materiam diſſolvat. Sic exorditur.

Paulus Apoſtolus, non ab hominibus...

Primò, removet authoritatis ſuæ originem falſò, & malitioſè à pſeudo-Apoſtolis impuratam.

E *Non ab hominibus*... id eſt, munus Apoſtolicum impoſitum eſt mihi, *non ab hominibus*, arbitratu ſuo, vel authoritate ſuâ.

Neque per hominem, imò nec à Deo per hominem purum, ut v. g. Matthias à Spiritu ſancto per Apoſtolos.

Vel *non ab hominibus* ſimul congregatis, v. g. Apoſtolorum Collegio.

Neque per unum... inter alios præcipuum, v. g. per Petrum Apoſtolorum Principem, per Joannem

& Jacobum, inter Apoſtolos columnas.

Secundò, aſſignat veram Apoſtolatûs ſui cauſam. *Sed per Jeſum-Chriſtum.* ſed ab ipſo Jeſu-Chriſto, non mortali quidem, & apud homines agente; ſed immortali, glorioſo, à dextris Dei ſedente, ſeu in Divinâ omnipotentiâ conſtituto.

Et Deum Patrem, qui ſuſcitavit … Et conſequenter per ipſum à Deo Patre, qui Jeſum ſuſcitavit à mortuis, in dexterâ ſuâ collocavit, caput ſuper omnem Eccleſiam conſtituit, omnemque ei poteſtatem in cælo & in terrâ dedit.

Triplex miſſio.

Triplicem in his Divi Pauli verbis adverte miſſionem.

Primam ab hominibus, & per homines ſolos, eſtque tota humana; qualis eſt hæreticorum, pſeudo-Apoſtolorum: & utinam talis non ſit miſſio multorum, qui hodie per amicos ad Beneficia promoventur ab hominibus, & per homines.

Secundam à Deo per hominem, hæcque partim eſt Divina, partim humana; Divina, quoad inſtitutionem; humana, quoad communicationem.

Talis fuit miſſio S. Matthiæ (à Deo per Apoſtolos) talis & miſſio Epiſcoporum & aliorum ipſis ſubordinatorum, ritè & canonicè vocatorum; vocantur enim & mittuntur à Deo per homines.

Tertiam, quæ tota Divina eſt, fitque à Deo immediatè, ſeu à Domino noſtro Jeſu-Chriſto, Deo homine: qualis fuit miſſio D. Pauli & aliorum Apoſtolorum.

Hîc quilibet Eccleſiæ miniſter ſuam examinet miſſionem, & de ſemetipſo coram Deo judicet: an à Deo? an ab hominibus ſolis, & à meipſo in prælaturam ſum evectus? an Divina, an humana miſſio mea?

Intruſione nihil periculoſius.

Sicut nullus major defectus, quam defectus poteſtatis; ita nihil periculoſius intruſione, ſeu carentiâ miſſionis.

℣. 2. *Et qui mecum ſunt omnes fratres Eccleſiis Galatiæ.*

Tria inter hanc & alias D. Pauli epiſtolas diſcrimina.

D. Chryſoſtomus notat hîc tria diſcrimina inter hanc & cæteras D. Pauli epiſtolas.

Primum, in aliis epiſtolis ſuum nomen ſolum apponit, aut duorum aut trium tantummodò nomina; in hac totam multitudinem poſuit. *Omnes fratres.*

Secundum, aliæ epiſtolæ ad unam civitatem, ſeu Eccleſiam diriguntur; hæc ad omnes Eccleſias Galatiæ.

Tertium, in aliis addit, dilectis, ſanctificatis Eccleſiis Dei, hic ſimpliciter *Eccleſiis Galatiæ.*

Horum autem diſcriminum rationem reddit idem D. Chryſoſtomus.

Horum differentiarum ratio

Ratio primi, ut diluat Apoſtolus illatam ſibi calumniam, quòd ipſe ſolus hæc prædicaret; & novam dogmatum rationem inveheret.

Hinc ut declaret quòd multos habeat ejuſdem ſententiæ ſocios; ait, *& qui mecum ſunt omnes fratres*, quaſi ex illorum conſilio ſcriberet.

Ratio ſecundi, quia totam Galatarum gentem erroris incendium pervaſerat.

Ratio tertii, quia ab Evangelio, declinare jam cœperant: hoc erat, inquit, ægrè affecti animi, ſuumque dolorem aperientis, quòd non poterat eos à charitate appellare; ſed à ſolâ congregatione.

Apoſtolica ſalutationis utilitas.

℣. 3. *Gratia vobis & pax…*

Hæc Apoſtolica ſalutatio omnia ſpiritualia bona continet: gratia nempe eſt vitæ ſpiritualis principium: pax eſt quietatio mentis in fide; ſeu, ut ait D. Auguſtinus, reconciliatio ad Deum.

Optando igitur principium & finem bonorum ſpiritualium, optat & omnia bona, quæ ſunt inter hæc duo extrema.

Ideò uſitanda.

Hinc frequens eſſe debet & in uſu apud omnes Chriſtianos hæc Apoſtolica ſalutatio. *Gratia vobis & pax.*

A Deo patre & Domino noſtro Jeſu-Chriſto.

Duos notat fontes horum ſpiritualium bonorum, ſeu duo ſalutis noſtræ principia, ſcilicet Deum & Chriſtum; Deus, ut pater, ut bonus, fons eſt gratiæ & pacis: Chriſtus, ut ſalvator, per ſuam mortem, nobis gratiæ & pacis fons eſt. Deus cauſa principalis; Chriſtus meritoria.

℣. 4. *Qui dedit ſemetipſum…*

Chriſtus quomodò fons gratiæ & pacis?

Aſſignat modum, quo Chriſtus nobis meruit gratiam, quaſi diceret, Chriſtus Jeſus eſt nobis cauſa gratiæ & pacis; quia *dedit ſemetipſum* victimam pro peccatis noſtris.

Dedit ſe liber & volens: fuit enim ſacerdos & victima; ſacerdos, quia obtulit; hoſtia, quia *ſemetipſum dedit*, & obtulit; idque, quia ipſe voluit. Iſaias 53. 7.

Secundum voluntatem Dei… id eſt, ita liberè, ut tamen ex decreto patris ſui & noſtri: ſui per naturam; noſtri per gratiam.

Ut eriperet nos de præſenti ſæculo nequam, id eſt, de corruptione hujus ſæculi.

Sicut D. Joannes mundum dicit in maligno poſitum; non quòd mundus ſit malus, ſed quia in mundo mala ſunt ab hominibus; ita ſæculum nequam dicitur hîc ab Apoſtolo, non quòd ſpatium temporum bonum ſit, aut malum per ſemetipſum; ſed per eos qui in illo ſunt, aut bonum appellatur, aut malum, ait D. Hieronymus.

Itaque, ſæculum nequam, eſt metonymia; ſeu ſæculum ponitur pro iis quæ ſunt, & quæ fiunt in ſæculo.

Per hæc autem verba, *ut eriperet nos de præſenti ſæculo nequam*: ſeu de corruptione hujus ſæculi peſſimi; Apoſtolus effectum mortis Chriſti deſignat.

Sicut ergo priùs indicavit Chriſtum, gratiæ fontem; ita & hîc modum oſtendit, quo Chriſtus gratiam & juſtitiam nobis promeruit.

Et hoc non ſine cauſâ; ſed ut in ipſo exordio pſeudo-Apoſtolorum refellat errores.

Itaque ſi laudabile dicitur exordium illud, quo præparatur auditor ad id quod in ſermone vult orator demonſtrare: hoc ſanè laudabiliſſimum, quo D. Paulus viam ſibi parat. Ad refellendum pſeudo-Apoſtolorum errorem, qui in legalibus & à legalibus remiſſionem peccatorum & juſtitiam requirebant.

Mens Divi Pauli.

Aiebant enim quòd à Chriſto quidem veritatis doctrina, & vitæ exemplum eſſent repetenda; à Moyſe verò & à lege, peccatorum remiſſio.

Quòd ut & in ipſo exordio refellat Apoſtolus, Chriſtum deſignat juſtitiæ fontem, & modum notat, quo nobis juſtitiam & gratiam promeruit.

Gratitudo.

℣. 5. *Cui eſt gloria…* cui ſit æternus honor pro tanto & tam eximio beneficio.

Ineffabilis hujus erga te Dei amoris recordare. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret…* Ob hoc æternus ei ſit honor & gloria.

℣. 6. *Miror quòd ſic tam citò…* Gr. miror, quòd tam citò. non eſt *ſic tam*, ſed *tam citò.* Ambroſius tamen habet, *ſic tam citò*: & teſte ipſo Eraſmo, qui hanc lectionem putat abſurdam, reperitur apud Tertullianum & D. Auguſtinum.

Exponit Apoſtolus factum, ob quod illis ſcribit; & ut de eo horrorem illis incutiat, & factum ex abrupto;

rupto; & cum admiratione declarat, & omnes illius A enormitates pauciſſimis verbis exprobrat.

Verba ponderanda.

Miror quod ſic... ſingula verba vim habent & ſunt ponderanda.

Miror. Nec concipio. inſolita & incognita miramur.

Quod ſic: ſcilicet quòd poſtquam tantam à Deo gratiam accepiſtis; poſtquam tot bona opera, Chriſti gratiâ feciſtis; poſtquam tam multa pro Chriſto paſſi eſtis, cap. 3. ℣. 4.

His itaque verbis & confuſionem illis parit; & ſuam ſimul erga illos exiſtimationem oſtendit.

Tam citò. Duplicem illis impingit culpam, & quòd defecerint, & quòd celerrimè defecerint.

Transferimini. non dixit tranſlati eſtis, ſed *transferimini.* B Ut indicet quòd credat nondum factam eſſe circumventionem, & ut, hoc modo, ab eâ revocet.

Ab eo. qui vos vocavit... id eſt à Deo Patre, *qui vos*, ſuâ miſericordiâ, *vocavit in gratiam Chriſti:* id eſt ad ſanctificationem, quæ in Chriſtianiſmo datur; & conſequenter à Jeſu-Chriſto, cujus gratiâ & vocati & ſanctificati fuiſtis.

Ut Galatas ab errore revocet, horrendam illius enormitatem eis exhibet. Nimirùm defectio eſt à Deo patre, & à Jeſu-Chriſto.

Omnium hæreticorum fraus.

Falſi doctores ut Galatas ſeducerent, ſuam Judaïſmi cum Chriſtianiſmo mixturam, vocabant Chriſtianiſmum. Hæc erat illorum fraus, ait D. Chryſoſtomus: ſed eſt omnium impoſtorum, hæreticorum fraus. C

Apoſtolus fraudem detegit, hancque mixturam proprio nomine deſignat; nimirùm, defectio eſt à Deo patre, qui vos vocavit; & à Jeſu-Chriſto, ad quem eſtis vocati.

In alind Evangelium. Ita doctrinam ſuam vocabant falſi doctores: ſed hoc evertit Apoſtolus in ℣. 7. dicens: *Quòd non eſt aliud.*

Itaque miror quòd à Deo & à Jeſu-Chriſto defeciſtis; & celerrimè defeciſtis; & ad novum aliud Evangelium deflexiſtis.

Hoc obſtupeſcens in Galatis miratur Apoſtolus; & non ſine mentis commotione hoc illis exprobrat.

Observatio Moralis.

Moralis Chriſtianorum defectio.

Sed heu! in quot Chriſtianis hoc ipſum videmus, nec tamen miramur? quot à Deo, & à Jeſu-Chriſto, cui nomen in baptiſmo dederunt deficiunt? & celerrimè, in ipsâ adoleſcentiâ & juventutis flore, deficiunt? & toto vitæ tempore, aliud Evangelium, mundi vanitates, diaboli pompas ſequuntur, quibus abrenuntiarunt?

Pejor Galatarum defectione.

Noſtra hæc deſertio pejor eſt Galatarum defectione; Judaïſmum Galatæ nuſquam abrenuntiarant, ad quem acceſſerunt: nos mundi vanitatibus & diaboli pompis in baptiſmo renuntiavimus; ad quas tamen recurrimus.

Quia duplex.

Hincque noſtra defectio quaſi duplex, aut ſaltem dupliciter rea; à Jeſu-Chriſto deficimus, cui nomen dedimus; ad ſathanæ pompas recurrimus, quibus ſolemniter renuntiavimus.

Non minùs rea defectio cordis, quàm deſertio mentis.

Hujus deſertionis reatum, ô Deus miſericors! da nobis intelligere, horrere, flere; ut tandem poſt prævaricationem dolentes & pœnitentes redeamus ad cor. *Redite prævaricatores ad cor.*

℣. 7. *Quod non eſt aliud....* exponit Apoſtolus quod ℣. 6. dixit, *in aliud Evangelium:* & quaſi ſemetipſum corrigens, addit: *Quod non eſt aliud;* id eſt, cùm tamen non ſit aliud, &c. unum enim ſolum eſt Evangelium.

Culpam rejicit in falſos Apoſtolos.

A *Niſi ſunt aliqui*, id eſt, ſed ſunt aliqui, ſcilicet, pſeudo-Apoſtoli, *qui vos* falſis ſuis dogmatibus *conturbant;* & volunt invertere Evangelium Chriſti.

Subvertebant Evangelium Chriſti, docendo quæ Chriſtus nec per ſe, nec per Apoſtolos ſuos docuit.

Invertebant Evangelium, ſeu præpoſterè vertebant; illud enim perverſo ordine ad legem revocabant.

Lex umbra, figura: Evangelium veritas, res figurata.

Ordo naturalis eſt, ut umbra & figura deſinat & convertatur in veritatem: & revera lex in Evangelium converſa eſt: illi autem perverſo ordine veritatem Evangelicam ad figuras & umbram reducere volebant; ſicque Evangelium invertebant, præpoſterè vertebant; res ſuſque deque vertebant.

Evangelium nullam patitur mixturam.

Hinc docemur quòd evangelica puritas nullam mixturam patitur.

Purè ſervandum eſt Evangelium; aliàs invertitur.

Simile.

Quemadmodum in monetâ Regiâ, qui paululùm quid amputarit de impreſſâ imagine, totum numiſma reddit adulterinum; ita quiſquis ſanæ fidei vel minimam particulam ſubverterit, in totum corrumpitur, ab hoc initio ſemper ad deteriora procedens. D. Chryſoſtomus.

Hinc multi ſubvertunt Evangelium.

Si legalium cæremoniarum, à Deo etiam inſtitutarum, ſuperadditio, fuit Evangelii ſubverſio: quid erunt commenta hominum Evangelio ſuperaddita? quid vanitates ſæculi & pompæ diaboli Evangelio copulatæ? quot ergo Chriſtiani in ſemetipſis ſubvertunt Evangelium Chriſti? quot ergo quibus in fine mundi, dicet Chriſtus, *non novi vos.*

℣. 8. *Sed licet nos aut Angelus...*

Apoſtoli prudentia.

Hîc Apoſtolus, zelo Dei in Evangelii ſubverſores accenſus, in eos quidem anathema dicit; ſed Apoſtolicâ prudentiâ ductus, in hoc anathemate ferendo, modum ſervat admirabilem.

Primò, neminem pſeudo-Apoſtolorum nominat.

Secundò, ne ſua videatur oſtentare dogmata, aut ſemetipſum aliis hac in re præferre; ſeipſum devovit. D *Licet nos.*

Tertiò, quia falſi Doctores Petrum, Jacobum, & Joannem celebrabant, quaſi erroris ſui patronos; ideò addit. *Aut Angelus...*

Hinc meritò D. Chryſoſtomus dicit: quòd D. Paulus Angelos Evangeliſtas dicens anathema; omnem, quæcumque ſit, dignitatem comprehendit; ſeipſum autem dicens anathema; omnem familiaritatem ac germanitatem complexus eſt. Nec mihi dixeris, ſocii, collegæ tui, &c. Apoſtoli, &c. nec mihi ipſi parco, ſi, &c. Vide D. Chryſoſtomum.

Licet ergo, *nos*, mente mutatâ; *aut Angelus* de cælo, ſi fieri poſſet; *Evangelizet vobis.*

Præterquam quod: & præter id quod. ℣. 9. Gr. *præ-* E *ter quod.* ſignificant, contra quod, vel quid repugnans & contrarium ei, quod prædicavimus, &c.

Hac autem locutione uſus eſt Apoſtolus, quia agebat contra judaïzantes, qui præter Evangelium inducebant Judaïſmum; ſicque docebant *præter id, quod* Apoſtolus docuerat.

Canon fidei ab antiquitate & immutabilitate.

Hinc ortus eſt canon fidei, quem ſecuti ſunt ſancti Patres & concilia: ſi quod dogma novum oriatur alicubi; examinetur an concordet cum antiquâ & receptâ Eccleſiæ Catholicæ fide, quam prædicarunt Apoſtoli; ut ſi inveniatur ei repugnans, aut ab eâ alienum, hæreticum habeatur, eique dicatur anathema.

Chriſtus, ipſa veritas, verbum Dei, locutus eſt: Apoſtoli hoc Dei verbum prædicarunt; hinc, quicumque verbo Dei, prædicationi Apoſtolorum, repugnans aliquid aſſerit; hic ſit anathema.

Si autem à primis Eccleſiæ temporibus, tanta fuit fidei ſemel traditæ certitudo, ut pote innixæ verbo, ſeu revelationi Dei; quanta nunc debet eſſe illa fidei certitudo, tot ſignis & miraculis, tot ſæculorum traditione, tanto totius orbis conſenſu, ſtabilita atque confirmata?

℣. 9. *Sicut prædiximus & nunc iterum...*

Ut intimiùs inculcet animis ea, quæ in ℣. 8. dixit; & ne fortè putent quòd per quemdam fervoris exceſſum dicta ſint, eadem repetit.

Si quis vobis evangelizaverit contra id quod vos, ex Chriſti mandato, docui, ſit anathema.

Nota contra hæreticos.

Quia hæretici hoc & præcedenti verſu abutuntur ad repellendas Eccleſiæ leges, decreta Pontificum & Canones Conciliorum.

Nota pulchram hujus loci interpretationem à D. Auguſtino Tract. 99. in Joan. non ait, pluſquam accepiſtis, *ſed præterquam quod accepiſtis*; nam ſi illud diceret, præjudicaret ſibi ipſi, qui cupiebat venire ad Theſſalonicos ut ſuppleret, quæ illorum fidei defuerunt: ſed qui ſupplet, quod minùs erat, addit; non quòd inerat, tollit; qui autem prætergreditur regulam fidei, non accedit in viâ, ſed recedit de viâ. hæc S. Auguſtinus.

Summi verò Pontifices, concilia, &c. explicant fidem non prætergrediuntur regulam fidei; explicitè docent, quæ ſunt in ſcripturis implicitè: ſcripturis autem non adverſantur.

Hinc nihil contra illos, quod hîc D. Paulus dixit contra falſos doctores, qui Judaïſmum præter & contra Evangelium inducentes, prætergrediebantur regulam fidei, & eò ipſo Evangelium invertebant.

℣. 10. *Modo enim hominibus ſuadeo?...*

Attendens Apoſtolus ad excommunicationem jam à ſe latam; animadvertit quòd quantâlibet cum prudentiâ fuerit expreſſa, ſuperbos tamen hos doctores, & aliquos fortaſſè eorum diſcipulos ſit offenſura: in hâc ergo reflexione, à ſemetipſo quærit.

Nùm hanc cauſam modò apud homines dico? nùm apud Deum? an ſtudium meum eſt ut hominibus placeam? an potius ut Deo placeam?

Tùm ſibimet reſpondens, & intra ſemetipſum approbans, quod verſibus ſuperioribus dixit.

Si adhuc hominibus placerem... aut placere vellem, *Chriſti ſervus*, ſeu Chriſtianus *non eſſem*: ſed adhuc à Judæis ſtarem.

Notanda ad Intelligentiam.

His verbis Apoſtolus vult Galatis indicare, quòd Dei gloriam unicè quærat, non favores hominum; hincque liberè & ſyncerè veritatem dicat, non placentia hominibus.

Ubi duo ſimul peragit; ſuam cauſam ab integritate perſonæ ſuæ commendat, & ex obliquo ferit adverſarios, quibus totum ſtudium erat hominibus placere: ſeu intentionem ſuam Paulus pſeudo-Apoſtolorum intentioni oppoſitam declarat.

Quod ut meliùs intelligas. Nota, quòd qui judaïzandi neceſſitatem docebant, id non pietate moti faciebant; ſed ut Judæis placerent, & ab eis, hac ratione, honores & commoda adipiſcerentur; ſimulque incommoda vitarent, quæ Chriſtianos premebant.

Tunc enim Judæis libera erat per leges Romanas & edicta, religionis functio; non item Chriſtianis; quos vexari cœpiſſe patet ex Actis Apoſt. & ex aliis S. Pauli epiſtolis.

A Mentem igitur & intentionem ſuam in prædicando Paulus indicat pſeudo-Apoſtolorum menti & intentioni oppoſitam: illi hominibus placere ſtudent; Paulus Deo.

Hinc D. Chryſoſtomi ore ſic loquitur.

Nec principatum ambiens, nec diſcipulos colligendi ſtudio, neque gloriam ac laudem à vobis captans, hæc ſcribo: neque enim nobis ſtudio eſt hominibus placere, ſed Deo: nam ſi voluiſſem hominibus placere, adhuc à Judæis ſtarem; adhuc perſequerer Eccleſiam Dei. Ita D. Chryſoſtomus; ſecundùm quem, *Chriſti ſervus non eſſem*, idem eſt, ac Chriſtianus non eſſem.

Observatio Moralis.

Amor humanæ gloriæ, fons corruptionis, &c.

Ex hoc ℣. 10. *ſi hominibus adhuc placerem...*
B Diſce ſtudium placendi hominibus; ſeu amorem humanæ gloriæ fontem eſſe corruptionis Evangelicæ; nec Evangelii veritatem purè annuntiari ab eo miniſtro, cujus cor hoc affectu præventum eſt.

Ab eo itaque ſis liber.

Sit itaque verus Dei miniſter ab omni humanæ gloriæ affectu liber. Deum unicè quærat.

Nemo poteſt duobus Dominis ſervire.

Ex eodem verſu diſce quòd nemo poteſt Deo & mundo, *Duobus dominis ſervire*. Matth. 6. *Coangustatum eſt ſtratum; ita ut alter decidat*. Iſai. 28. 20.

Simile.

Cor noſtrum, ſtratum Dei; illud Deus propter ſe fecit; hinc Deum ſolum & unicè continere poteſt; ſi aliud amet, Deum non amat.

Nec duos ſponſos, nec duos dominos habere po-
C teſt: Si unus accedat, alter decidet: ſi adulter admittatur; Deus ſponſus unicus animæ dimittetur.

Itaque cor tuum diligenter examina, ſi non ſit unicè Dei, Dei non eſt.

Unum uni, una uni, aiebat extaticus frater Ægidius ſancti patris Franciſci ſocius. Unum cor uni Deo, una anima, uni ſponſo Chriſto.

Complacentia peccatum & virtus eſt.

Nota tamen uno reſpectu complacentiam eſſe peccatum, & altero virtutem eſſe.

Hominibus placere propter homines, ſine reſpectu ad Deum, peccatum eſt.

Placere hominibus propter Deum, & ut illos ad Deum trahas, charitas eſt.

Hinc conciliabis quod hîc dicit Apoſtolus cum eo, quod Rom. 15. dixit, *unuſquiſque proximo ſuo placeat*. & primæ Corinth. 10. *Se per omnia omnibus*
D *placere*. quod benè D. Auguſtinus explicuit dicens.

Homo hîc non placet utiliter, niſi cum propter Deum placet; id eſt, ut Deus placeat & glorificetur; cùm dona ejus attenduntur in homine, aut per miniſterium hominis accipiuntur: cùm autem ſic placet homo, jam non homo, ſed Deus placet.

℣. 11. *Notum enim vobis facio, fratres...*

Explicat & aggreditur probare quod dixit ſtatim ab initio. *Paulus Apoſtolus non ab hominibus....*

Ut ergo refutet pſeudo-Apoſtolorum calumniam dicentium, quòd Paulus non ſit Apoſtolus, ſed Apoſtolorum tantùm diſcipulus; in toto capitis hujus reliquo, multis argumentis probat, quòd Evangelium
E ſuum ab homine non didicerit; ſed à Jeſu-Chriſto immediatè.

Affirmat ergo cum certitudine & omnibus notum eſſe cupit, quod Evangelium à ſe prædicatum, non ſit ab homine, nihilque habeat humanum.

℣. 12. *Neque enim ego ab homine accepi...*

Quia illud non accepi ab hominis cujuſpiam traditione, neque illud didici hominis alicujus interventu, ſeu magiſterio; *ſed per revelationem* à Jeſu-

Chriſto immediatè mihi factam.

Adeſt propoſitio veritatis oppoſitæ judaïzantium calumniæ.

Sequuntur illius veritatis probationes.

℣. 13. *Audiſtis enim converſationem.*.. Vide paraphraſim.

℣. 14. *Et proficiebam in judaïſmo.*.. Vide paraphraſim.

Probat primò per ſeriem vitæ ante converſionem ductæ; ubi tantùm abeſt, ut quemquam ex Apoſtolis habuerit doctrinæ ſuæ magiſtrum; quin imò inter Judæos inſignis erat.

Primò, ſuâ crudeli in Eccleſiam perſecutione. *Supra modum perſequebar*... infenſus eram hoſtis Eccleſiæ, quam vehementer perſequebar, & quàm funditùs evertere, ardenter cupiebam.

Secundò, ſuo in Judaïcâ religione ſupra coætaneos Judæos progreſſu, in majori notitiâ legis, & Judaïcæ religionis ſtudio. *Et proficiebam*...

Tertiò, ſuo ardentiori zelo in doctrinam & inſtituta à majoribus accepta. *abundantiùs æmulator*..., ſeu ut ait Syrus: & majorem in modum zelabam doctrinam patrum meorum.

Hoc vobis omnibus notum eſt. *Audiſtis enim*... quantumcumque ſit inter Galatiam & Palæſtinam ſpatium; hujus tamen converſationis meæ rumor ad vos uſque pervenit.

Tunc ergo, ut videtis, nec Apoſtolos, nec alios prædicatores conſulebam, contra quos ferventiùs exardeſcebam.

℣. 15. *Cùm autem placuit ei, qui me*... Vide paraphraſim.

℣. 16. *Ut revelaret filium ſuum*.... Vide paraphr.

℣. 17. *Non veni Jeroſolymam*... Vide paraphr.

Pergit in probandâ ſupra poſitâ veritate; per vitæ ſuæ, poſt converſionem, ſequelam: vocatus enim à Deo, ſtatim obedivit, docuit, prædicavit Jeſum-Chriſtum, filium Dei, nullo Apoſtolo, aut alio doctore Chriſtiano conſulto, aut audito.

Cùm autem placuit Deo, illud in me exequi, ad quod deſtinarat *ex utero matris meæ*.... alludit ad id quod de Jeremia dicitur. Jerem. cap. 1.

Et vocavit me per gratiam...

Explicat id ad quod erat deſtinatus, quaſi diceret, cùm, inquam, Deus ſingulari ſuâ in me benevolentiâ, me, tunc hoſtem ſuum, miſericorditer vocavit. Vide Act. 9. 5.

Ut revelaret... filiumque ſuum, quem ignorans perſequebar, cognitum mihi fecit; revelatione Divinâ, animam meam illuſtrante & fidei myſteria docente: ut illum gentibus prædicarem.

Apud ſacros authores non benè conſtat, quando facta fuit hæc Evangelii revelatio; D. Hieronymus putat in itinere Damaſci; D. Thomas in triduo ſequenti; alii & fortè probabiliùs poſtquam Paulus fuit ab Anania cathechizatus & baptizatus.

Continuò non acquievi carni & ſanguini. Syr. ſtatim non patefeci carni & ſanguini. Arab. non ſignificavi apud carnem & ſanguinem.

Non acquievi, id eſt, non contuli, non communicavi cum carne & ſanguine: ſeu nullum adii, conſilii capiendi gratiâ: hoc ſignificat verbum Græcum: hinc illud ipſum noſter interpres, cap. 2. ℣. 6. vertit. *Nihil contulerunt.*

Senſus itaque eſt, ſtatim & ſine morâ, illum ubique annuntiavi. Vide Act. 9. ℣. 20. inconſulto quolibet mortali, nulliuſque hominis capto conſilio, aut auditâ doctrinâ.

Non quæſivi ab hominibus an Deo parendum eſſet; ſed obediens Deo, Jeſum ſtatim ubique prædicavi.

Non acquievi carni & ſanguini.

Caro & ſanguis hîc rectè ſignificat Apoſtolos, naturæ cognomento eos deſignans: quòd ſi hoc ſentit de cunctis hominibus, nos non contradicimus, ait D. Joan. Chryſoſtomus.

Neque veni Jeroſolymam... Vide paraphraſim.

Sed abii in Arabiam, & iterum reverſus ſum Damaſcum.

Damaſcus tunc erat ſub Arabum regno, ait Grotius.

D. Paulus non dicit expreſſè ad quid ierit in Arabiam, & ad quid Damaſcum redierit. Sed ex ℣. 16. ubi dicit ſe ſtatim, ſine morâ, cœpiſſe ſuo munere fungi; videtur indicare ſatis, quòd ex tunc ubique prædicaverit & in Arabiâ, & Damaſci, & in locis Damaſco proximis; idque inconſultis quibuſlibet mortalibus.

Id etiam ſequi videtur ex Apoſtoli ſcopo, qui hæc omnia refert, ut probet quòd à nullo Apoſtolo ſit edoctus, aut miſſus: cùm prædicaverit ubique antequam ullum viderit Apoſtolum.

Videtur & id expreſſum in Actis Apoſt. cap. 9. 20. *Et continuò in Synagogis prædicabat.*

D. Lucas hujus in Arabiam itineris mentionem non facit: fortè quia Pauli comes non erat; fortè quia in Arabiâ nihil accidit Paulo memorabile: vel potius ex modeſtiâ Paulus ſua præclara facta non commemorat, ait D. Chryſoſtomus.

Sed, inquies, Act. 9. ℣. 26. videtur quòd ſtatim poſt converſionem ſuam Paulus Damaſco fugerit Jeroſolymam.

Reſp. cum Baronio quòd ſi benè legatur locus ille Actorum, conveniet cum hoc Galatarum: in Actis enim non dicitur quòd ſtatim poſt converſionem, ſed *poſt dies multos*: ſcilicet, *poſt annos tres*, ut hîc dicitur.

Notanda ad Intelligentiam.

Porrò D. Chryſoſtomus ſapienter notat in his, ℣. 16. & 17. debere mentem, non nuda verba Apoſtoli conſiderari; idque multis ſimilitudinibus & exemplis oſtendit fieri debere in pleriſque hominum dictis & factis.

Mens conſideranda, non nuda verba.

Quænam ergo mens eſt Apoſtoli, dicentis ſe cum quopiam non communicaſſe; ad Apoſtolos non aſcendiſſe, &c.

An intendit ſeipſum prædicare? alios deprimere? minimè: ſed calumniam refellere, unde Galatarum error ac deceptio irrepſerat.

Quoniam enim falſi Doctores nuſquam non inculcabant Galatis Paulum Chriſti Apoſtolum non eſſe; cæteros omnes Paulo priores eſſe, ipſiſque potiùs quàm Paulo credendum.

Et quia, ob illam calumniam, decepti Galatæ illos falſos doctores audierant, illiſque crediderant & circumciſionem ſuſceperant.

Hinc D. Paulus non arrogantiæ causâ, ſed ut ſuæ prædicationis authoritatem declaret, dicit: *Non contuli cum carne & ſanguine*, id eſt, hominibus.

Fuiſſet enim extremæ abſurditatis, ait idem Divus Chryſoſtomus, eum, qui à Deo fuerat edoctus, poſtea cum hominibus communicare.

Neque aſcendi ad eos qui ante me fuerant Apoſtoli; quia, qui per revelationem injunxerat ei prædicandi munus, hoc illi non præcepit, ait D. Chryſoſtomus.

Hinc collige quòd licet quibuſdam in caſibus veritatem, quanquam nobis glorioſam, dicere; licet &

aliquando jurare, ut ℣. 20. jurat Apoſtolus.

℣. 18. *Deinde poſt annos tres...*

Fatetur quòd poſt tres annos Jeroſolymam iverit, ut videret Petrum; non diſcendi ſtudio, ſed honoris primo Apoſtolorum deferendi gratiâ: ut interpretatur D. Hieronymus: ſic etiam & D. Chryſoſtomus, qui notat quòd D. Paulus non dixit *ἰδεῖν*, cernĕre, ſed *ἱστορῆσαι*, inviſere, cognoſcendi & honorandi causâ.

Ita & Ambroſius, dignum fuit ut cuperet videre Petrum, quia primus erat inter Apoſtolos, &c. non ut ab eo aliquid diſceret, qui jam ab authore didicerat, à quo & ipſe Petrus fuerat inſtructus; ſed propter affectum Apoſtolatûs, & ut ſciret Petrus hanc illi datam licentiam, quam & ipſe acceperat. Ambroſius.

B Addit D. Paulus quòd fuerit per quindecim dies tantùm, apud Petrum, quod tempus brevius fuit, quàm neceſſe fuiſſet ut ab eo diſceret Evangelium, quod aliunde non fuiſſet edoctus.

℣. 19. *Alium autem Apoſtolum....*

Aliò quippe iverant Evangelii prædicandi gratiâ. *Niſi Jacobum fratrem*, id eſt, conſobrinum Domini; quippe filium Mariæ, uxoris Cleophæ, quæ ſoror e-

A rat B. Mariæ Virginis.

Perperam falſus Ambroſius dicit eum fuiſſe filium Joſephi, & ideò dictum *fratrem Domini*. D. Hieronymus cap. 8. contra Helvidium docet ſanctum Joſeph fuiſſe virginem ante & poſt matrimonium cum Mariâ matre Domini.

℣. 20. *Quæ autem ſcribo....* hæc omnia, quia magni momenti & Galatis creditu neceſſaria, ſub juramento affirmat: ut credant quòd revera ſit Apoſtolus Chriſti, & ab ipſo edoctus.

℣. 21. *Deinde veni in partes Syriæ....* ergo in nullâ Judææ regione aut urbe immoratus, ubi Chriſtianam edoceret religionem.

℣. 22. *Eram autem ignotus facie....* ergo falsò dicunt pſeudo-Apoſtoli, quòd apud Judæos docuerim neceſſitatem circumciſionis & legis ſuſcipiendæ.

℣. 23. 24. *Tantùm autem auditum...* Vide paraphraſim.

Et in me clarificabant Deum, id eſt, glorificabant, ſeu ex me ſumebant occaſionem Deum laudandi, qui me ex lupo fecit paſtorem & paſtoris officium gerentem.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Apoſtolica prudentia.

NOTA quòd in hoc capite Divus Paulus, ſalutis animarum zelo preſſus, totus eſt in ſtabiliendâ Apoſtolatûs ſui, contra pſeudo-Apoſtolorum calumnias, authoritate.

Totus in purgandâ etiam minimâ ſuſpicione de legitimâ ſuâ miſſione.

Imitanda ubi neceſſe eſt.

Totus & in manifeſtandâ intentionum ſuarum rectitudine, ℣. 10. *an quæro hominibus placere?*

Hinc diſcat omnis prælatus, paſtor, doctor, concionator Evangelicus, quilibet ſalutis animarum miniſter; omnem, etiam minimam de ſuâ authoritate, miſſione, doctrinâ, ſuſpicionem purgare; imò & ſtudeat operibus & verbis intentionum ſuarum rectitudinem declarare.

Pateat omnibus authoritas ejus legitima; quòd non ſit intruſus vi, dolo, hominum favore, ab hominibus, & per homines ſolos.

Pateat ejus miſſio ab hominibus legitimam authoritatem habentibus.

Pateat ejus doctrinæ puritas, & cum Evangelicâ doctrinâ conformitas.

Pateat & quantùm fas eſt, intentionum illius rectitudo; quòd non ſua quærat, ſed Dei gloriam, & ſalutem animarum.

Hæc enim neceſſaria in Evangelii miniſtro, ut in Eccleſiâ Dei fructificet.

SECUNDÒ.

Quàm ſtupenda Pauli converſio.

In hoc eodem capite nota ſtupendum Divinæ gratiæ miraculum.

Paulus Judæus, infenſus Chriſtianorum hoſtis, & furens perſecutor, Divinâ Chriſti gratiâ, fit quaſi in momento Chriſtianus & ardens Evangelii prædicator.

Ut hoc miraculum meliùs agnoſcas; adverte ex ℣.

C 13. & 14. quot erant in Paulo obſtacula gratiæ: Ejus in Judaïſmo nativitas, educatio, continuus in Judaïcâ religione ſupra ſuos coætaneos progreſſus, & ob id, illius inter Judæos illuſtris fama & exiſtimatio.

Adde & illius ardens antiquæ religionis zelus; odium in novam, & in Eccleſiam Chriſtianam furor; denique declarata, & omnibus nota in illam perſecutio.

Quàm potens igitur & efficax Chriſti gratia, quæ hæc omnia ſimul in Paulo vincens, ex ſævo perſecutore fecit ardentem prædicatorem; ex Judaïſmi defenſore, fecit Evangelii Apoſtolum zelantiſſimum.

Vocavit eum Chriſtus exteriori & interiori voce, animam ejus cæleſti lumine illuſtravit, cor Divinis motibus immutavit, & ſtatim Saulus, ſpirans mina-

D rum & cædis in Chriſti diſcipulos, fit ipſe diſcipulus & Apoſtolus Chriſti. *Domine, quid me vis facere.*

Hoc miraculum mirare, reverere, & ob illud, quia toti quidem Eccleſiæ, at præcipuè Gentibus utile; tu naturâ Gentilis, Deo gratias age;

Hujus potentis gratiæ auxilium implora, ut omnia in te ſalutis obſtacula vincat, & ex tepido faciat ardentem Chriſti diſcipulum.

In hac gratiâ confide, hacque fretus, de tuâ ſalute nunquam non ſpera.

TERTIÒ.

Nota quòd Paulus à Chriſto vocatus, obedivit nullo mortali conſulto.

E Sic quilibet Chriſtianus à Chriſto vocatus obediat, inconſultis carne & ſanguine, ſeu parentibus, ſeu amicis carnalibus.

Deum ſequatur vocantem, ſeu ad ſtatum Religioſum, ſeu ad Evangelicam perfectionem.

De hoc, ſanctorum Patrum teſtimonia vide apud Cornelium à lapide.

Secun-

Secundi Capitis Analyſis.

IN hoc capite, ut aliam refutet pſeudo-Apoſtolorum calumniam, dicentium quòd Paulus alia doceat quàm Apoſtoli; oſtendit Paulus doctrinam ſuam Apoſtolorum doctrina eſſe conformem, & ab Apoſtolis approbatam.

Hoc oſtenſurus, exponit primò quomodò, & cur Jeroſolymam iterum redierit, nimirum de legalium obſervatione acturus in Concilio, de quo Act. 15.

Exponit ſecundò quomodò tunc cum Jeroſolymitanis, & præſertim cum primariis Apoſtolis contulerit, horumque examini ſuum Evangelium ſubmiſerit. Hiſque poſitis:

Doctrinam ſuam in hoc Concilio approbatam fuiſſe probat. Primò, exemplo Titi, qui licèt Gentilis & incircumciſus, non fuit tamen compulſus ad circumciſionem ſuſcipiendam; quamvis multi falſi fratres id inſtanter poſtularent.

Probat ſecundò, ex eo quòd Apoſtoli ſuo Pauli Evangelio nihil contulerunt, nec quidquam addiderunt, nec ademerunt.

Probat tertiò, quia è contra, illud per omnia A *ſic approbarunt, ut dextras ei ſocietatis dederint, ſeu in ſocium receperint.*

℣. 11. Narrat quid ſibi poſtea Antiochiæ cum Petro contigerit; quomodo Petro publicè reſtiterit; quomodo Petrus Paulo reſiſtenti ceſſerit, quia de facto reprehenſibilis.

Hocque facto confirmat, & legalia non ſervanda, & ſuam de eis doctrinam Evangelicam eſſe, & ab omnibus ſervandam.

Poſt has de facto probationes, tandem jus allegat, in quo fundatur legalium abrogatio; nimirùm legalium inſufficientiam ad animarum B *juſtificationem.*

A ℣. itaque 15. uſque ad finem, probat legalia ob inſufficientiam abrogata.

Idque confirmat duobus abſurdis horrendis, quæ ex pſeudo-Apoſtolorum errore ſequerentur, ſcilicet & quòd Chriſtus peccati miniſter eſſet, qui tamen pro peccato delendo mortuus eſt.

Et quòd gratis, & inutiliter pro peccatis noſtris mortuus eſſet, ſi legalia juſtificare potuiſſent.

CAPUT SECUNDUM.

Textus.

1. DEINDE poſt annos quatuordecim, iterum aſcendi Jeroſolymam cum Barnaba, aſſumpto & Tito.

2. Aſcendi autem ſecundùm revelationem, & contuli cum illis Evangelium, quod prædico in Gentibus;

Seorſum autem iis, qui videbantur aliquid eſſe; ne fortè in vacuum currerem, aut cucurriſſem.

3. Sed neque Titus, qui mecum erat, cùm eſſet Gentilis, compulſus eſt circumcidi.

4. Sed propter ſubintroductos falſos fratres, qui ſubintroierunt explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Jeſu, ut nos in ſervitutem redigerent.

5. Quibus neque ad horam ceſſimus ſubjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos.

6. Ab iis autem, qui videbantur eſſe aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea

Paraphraſis.

C DEINDE poſtquam per annos quatuordecim Evangelium Gentibus prædicaſſem, iterum aſcendi Jeroſolymam cum Barnaba & Tito ſociis meis.

Aſcendi autem Divino monitus oraculo, ut delegationem ab Antiochenis mihi delatam ſuſciperem ad Apoſtolos: & hac occaſione Evangelium meum publicè quidem contuli cum fidelibus Jeroſolymitanis;

Privatim autem communicavi cum primariis Apoſtolis Petro, Jacobo & Joanne: communicavi, inquam, ne irritus & inutilis foret labor meus, tùm præ- D ſens, tùm præteritus, ſi nempe calumnia ſpargeretur aliud me docere, quàm doceant alii Apoſtoli, anteceſſores mei:

Et quod maximum eſt argumentum, Apoſtolis non placuiſſe, ut Gentiles legem ſervarent; Titus comes meus, Gentilis & incircumciſus, non fuit ab eis coactus circumcidi.

Sed neque ob Judæos, qui ſe Chriſtianos ſimulabant, quique ſubrepſerant, & inſidioſè in Eccleſiam ſubintroierant, ut explorarent libertatem ab obſervatione legis Moſaïcæ, quam habemus per Chri- E ſtum, illamque nobis eriperent, & in priſtinam ſervitutem nos redigerent.

Ob illos, inquam, nec ad momentum, quidquam ceſſimus de propoſito noſtræ libertatis tuendæ; ut veritas Evangelii per me apud vos, ô Galatæ, prædicati permaneat.

Ab illis autem, qui erant apud omnes in maximo pretio; Petro ſcilicet, Jacobo & Joanne, nihil didi-

ci : quales illi fuerint aliquando, nimirùm illitterati, piſcatores, &c. non ſum ſollicitus; quia Deus in ſalutis noſtræ negotio talia non attendit, ſed quos vult, eligit, & quales vult, facit.

Tantùm abeſt ut aliquid in meâ doctrinâ arguerint, aut immutarint; quin imò cùm vidiſſent illi ipſi, qui in Eccleſiâ erant præcipui, quòd mihi commiſſum eſt Evangelium in Gentibus, ſicut & Petro commiſſum eſt inter Judæos.

Idem enim Deus, qui in Petro ſuam vim & efficaciam oſtendit ad Judæos convertendos; in me quoque eamdem exercuit virtutem ad Gentiles convertendos.

Quod cùm cognoviſſent Jacobus, Petrus & Joannes, Apoſtolorum præcipui, & quaſi columnæ, dextras nobis dederunt; hocque ſymbolo nos collegas, & in Apoſtolatu ſocios ſuos agnoverunt & receperunt : nempe ut Apoſtolatu fungeremur inter Gentes, ipſi verò inter Judæos.

Hac tantùm additâ conditione, ut pauperum qui ſunt in Judæâ, memores eſſemus; id eſt, rogaverunt nos, ut eleemoſynas inter Gentes colligeremus, quibus Judæorum inopia ſublevaretur : hoc autem fideliter, & ſollicitè adimplevi.

Finito Concilio Jeroſolymitano, Antiochiam redii. Vide Act. 16. Quò cùm Petrus paulò poſt veniſſet; palam & coram omnibus illi reſtiti, verbis ſcilicet amicis & reverentibus, utpote Apoſtolorum principi, reſtiti tamen, quia reprehenſione dignus erat.

Priuſquam enim quidam Judæi venirent ab Jeroſolymis, ubi præerat Jacobus; Petrus cum Gentilibus comedebat, eorumque more, veſcebatur omnibus indifferenter cibis : cùm autem illi veniſſent; Petrus, ne ipſis ſcandalum faceret, à Gentilium convictu ſe ſubtrahebat.

Et tanta fuit vis hujus exempli à Petro dati; ut cæteri Judæi coaſſimularent, (ita Gr.) id eſt, ejus ſimulationi conſentirent; ita ut etiam Barnabas itinerum & Apoſtolatûs mei comes, idem faceret.

Cùm ergo vidiſſem eos non rectè incedere juxta veritatem Evangelii, ſed hac ſimulatione quaſi claudicare; dixi publicè Petro : Si tu Judæus, & ex Judæis oriundus, uteris Evangelicâ libertate, & ut tibi viſum eſt, communi cum Gentibus cibo indifferenter veſceris; cur exemplo tuo invitas & cogis Gentes judaïzare?

Noſipſi, qui Judæi naturales, ſeu à nativitate ſumus, non proſelyti ex Gentibus infideles & idololatræ nati;

Scientes tamen quòd ex operibus legis Moſaïcæ, non juſtificatur homo, juſtitiâ nimirum ſpirituali, internâ, & ad vitam æternam pertinente; ſed per fidem in Jeſum-Chriſtum; nos, inquam, relicto vitæ genere, in quo nati & educati ſumus, ad Chriſtum confugimus, Chriſtianiſmumque ſuſcepimus : ut per fidem in Chriſtum, juſtitiam conſequeremur; quæ vitam ſecum trahit æternam, & quam lex nemini contulit.

Si ergo quærentes per fidem in Chriſtum juſtificari, non ſumus revera juſtificati, ſed contra facti ſumus prævaricatores; quia nimirùm legem Moſaïcam deſeruimus; quæ tamen, ut vobis pſeudo-Apoſtoli prædicant, neceſſaria eſt ad ſalutem.

Nonne ſequitur inde quòd eſt horrendum dictu? Chriſtum eſſe authorem & miniſtrum peccati; utpote qui legem Moſaïcam abrogavit, ut legem Evangelicam doceret ad juſtificandum non ſufficientem:

A intereſt, Deus perſonam hominis non accipit) mihi enim qui videbantur aliquid eſſe, nihil contulerunt.

7. Sed è contra, cùm vidiſſent quòd creditum eſt mihi Evangelium præputii, ſicut & Petro circumciſionis.

8. Qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circumciſionis; operatus eſt & mihi inter gentes.

9. Et cùm cognoviſſent gratiam, quæ data eſt mihi, Jacobus & Cephas, & Joan-
B nes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis: ut nos in Gentes, ipſi autem in circumciſionem.

10. Tantùm ut pauperum memores eſſemus; quod etiam ſollicitus fui hoc ipſum facere.

11. Cùm autem veniſſet Cephas Antiochiam; in faciem ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat.

12. Priùs enim quàm venirent quidam à
C Jacobo, cum Gentibus edebat; cùm autem veniſſent, ſubtrahebat ſe, & ſegregabat ſe, timens eos, qui ex circumciſione erant.

13. Et ſimulationi ejus conſenſerunt cæteri Judæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam ſimulationem.

14. Sed cùm vidiſſem quòd non rectè ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus : Si tu, cùm Judæus ſis, Gentiliter vivis, & non Judaïcè; quomodò Gentes cogis judaïzare?

D

15. Nos naturâ Judæi, & non ex Gentibus peccatores;

16. Scientes autem quòd non juſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Jeſu-Chriſti; & nos in Chriſto Jeſu credimus; ut juſtificemur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis : propter quod ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro.

E 17. Quòd ſi quærentes juſtificari in Chriſto, inventi ſumus & ipſi peccatores;

Numquid Chriſtus peccati miniſter eſt?

Abſit.

A At impoſſibile quòd Chriſtus ſit author peccati ; ergo & quòd ipſi obediendo facti ſimus prævaricatores.

18. Si enim quæ deſtruxi, iterum hæc ædifico ; prævaricatorem me conſtituo.

Quin imò ſi legem Moſaïcam, quam abrogavi, iterum inſtauro, ſive meâ prædicatione, ſive meâ obſervantiâ, ego me legis prævaricatorem conſtituo.

19. Ego enim per legem, legi mortuus ſum, ut Deo vivam.

Siquidem legi credens, legem deſerui, & ad Chriſtum acceſſi ; legi mortuus ſum, ut per Chriſtum Deo vivam : ipſa enim lex mihi Chriſtum, ut finem ſuum monſtravit ; ad ipſum me, quaſi manu, duxit : ad illam ergo rediens contra illius intentum, illius prævaricator fierem.

Chriſto confixus ſum cruci.

B Quòd ſi quæras quomodò legi mortuus, Deo vivam ? Reſpondeo, per Baptiſmum Chriſto concrucifixus ſum.

20. Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Chriſtus.

Chriſto itaque confixus, ipſique inſitus, ipſius vitam quaſi exſugo : hinc vivo vitâ ſpirituali & Divinâ ; Non ego, non vetus ille homo, qualis eram ; non ego, non à me ipſo : ſed Chriſtus, fons gratiæ, author juſtitiæ, vita mea eſt, totuſque meæ ſpiritualis vitæ principium.

Quòd autem nunc vivo in carne,

Quòd autem hanc Divinam vitam habeo in carne mortali, tot peccatis & miſeriis obnoxiâ ;

In fide vivo Filii Dei,

Hoc debeo, non legi, ſed fidei, quam habeo in Filium Dei ;

Qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me.

C Qui me nihil merentem, imò me inimicum ſuum dilexit ; & in tantùm dilexit, ut ſemetipſum in mortem tradiderit, ut mihi vitam daret æternam.

21. Non abjicio gratiam Dei :

Non ſperno hoc ineffabile Dei donum, quærens aliunde juſtificari, ut pſeudo-Apoſtoli ; quaſi Chriſtus nobis non ſufficiat ad ſalutem ; quo maximam ſanè Chriſto faciunt injuriam :

Si enim per legem juſtitia ; ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.

Si enim per legem nobis datur juſtitia, lexque juſtificandi vim habet : ergo Chriſtus fruſtra mortuus eſt.

Commentarius in Cap. 2.

℣. 1 DEINDE *poſt annos quatuordecim ....*

Ut Galatas ad errorem ſuum attraherent pſeudo-Apoſtoli judaïzantes, Pauli doctrinam calumniati ſunt, tanquam ab Apoſtolorum doctrinâ alienam. D

Ut Galatas Paulus ab errore judaïzantium reducat ad fidem ; doctrinam ſuam oſtendit verè Apoſtolicam, & aliorum Apoſtolorum doctrinæ conformem.

Hanc ergo conformitatem probaturus, in duobus his prioribus verſibus narrat quando & cur rurſus Jeroſolymam ierit ; nimirùm quatuordecim annis à ſuâ converſione, ab Antiochenis delegatus ad Apoſtolos, ob exortam, præſertim Antiochiæ, de legalibus quæſtionem.

Narrat & quomodò in hoc Concilio de ſuâ doctrinâ publicè contulerit cum omnibus quidem Jeroſolymitanis ; at præſertim & ſecretò cum primariis Apoſtolis Petro, Jacobo & Joanne. E

Diſputatur unde inchoandi ſint iſti quatuordecim anni : an à vocatione Pauli ? an à primâ illius profectione ? de quâ in primo capite ℣. 18.

D. Hieronymus putat eſſe numerandos à primâ profectione Pauli, ſeu à triennio poſt illius converſionem exacto.

S. Thomas & poſt eum Baronius putat & probat à vocatione Pauli numerandos eſſe. Videatur D. Thomas hîc. Baronius Tom. 1. ad an. Do. 51.

Aſcendi Jeroſolymam. ... quia in montanis erat ædificata : hinc & Chriſtus Dominus. *Ecce aſcendimus Jeroſolymam.*

Cum Barnaba, aſſumpto & Tito.

Ubi nota D. Pauli prudentiam ; qui exortâ quæſtione de legalibus, & propterea ab Antiochenis ad Apoſtolos, delegatus, duos aſſumit ſocios, quorum unus erat Judæus, alter gentilis. *Prudentia Divi Pauli.*

Hincque diſce nihil negligendum, ſed omnia etiam humana media eſſe adhibenda, quæ ad veritatis notitiam & ad pacem poſſunt conferre. *Imitanda.*

℣. 2. *Aſcendi autem ſecundùm revelationem. ...*

Propter hæc ultima verba aliqui dubitant an hæc Pauli profectio ſit eadem cum illâ, de quâ Act. 15. cùm ad Concilium Jeroſolymitanum profectus eſt.

Etenim, inquiunt, hîc dicit quòd, Deo monente, Jeroſolymam ierit ; in Actis verò dicitur quòd, hominibus ipſum delegantibus, ierit.

Sed nihil repugnat quòd & Dei monitu, & hominum delegatione, Paulus Jeroſolymam ierit ; nec ideò multiplicanda ſunt itinera ; ſed potius duplex eſt agnoſcenda hujus ejuſdem itineris cauſa ; una interna, quam D. Paulus hîc nobis aperit ; altera externa, de quâ Act. 15. ℣. 2. *Ejuſdem itineris duplex cauſa.*

Dei ergo monitu, Paulus ſuſcepit delegationem, ſibi ab Antiochenis delatam.

Hinc colligi poteſt, ait D. Thomas, quòd omnes Actus Apoſtolorum & motus fuerunt ſecundùm inſtinctum Spiritùs ſancti.

Et contuli cum illis, id eſt cum Jeroſolymitanis, ſeu cum Eccleſiâ Jeroſolymitanâ, communicavi de doctrinâ, quam inter gentes prædico.

Syr. patefeci eis Evangelium.

Seorſum autem iis qui videbantur.... Gr. ſeorſum autem io pretio babitis. Syr. ac privatim illud oſtendi iis, qui exiſtimantur aliquid eſſe.

Id eſt, publicè quidem communicavi cum omnibus, at privatim, & ſecretò cum iis, qui inſigniores erant & majoris apud omnes exiſtimationis.

In turbâ non benè poteſt diſcuti veritas, ait S. Anſelmus; ideò non cum omnibus, ſed ſpeciatim cum iis, qui majoris erant authoritatis & ſcientiæ, de rebus majoris momenti, à turbâ ſemotus communicavit.

Ne fortè in vacuum...

Non quaſi dubius, aut non ſatis inſtructus communicavit cum Apoſtolis; ſed ut eorum teſtimonio obſtrueret os calumniantium ſibi, quòd alia doceret quam Apoſtoli; ſicque impediret ne hâc calumniâ inutilis redderetur omnis ſuus labor & præteritus & futurus.

Observationes Dogmaticæ, et Morales.

Hoc Pauli factum noſtra ſit doctrina.

Nota qoòd Paulus ab ipſo Chriſto conſtitutus Apoſtolus & Evangelium edoctus, non dedignatur tamen cum hominibus communicare, & aliis Apoſtolis de doctrinâ ſuâ rationem reddere, ſed ab illis voluit teſtimonium habere.

Hincque diſce primò, verbum Dei etiam puriſſimum, quale erat D. Pauli Evangelium, debere ab Eccleſiæ prælatis approbari; verbique Dei præcones debere ab eis tales declarari.

Diſce ſecundò, ex hoc D. Pauli facto, quòd verus Dei miniſter nihil debeat omittere, aptum operi Dei promovendo; ſed quòd omnia fiot ab eo, quantùm fas eſt, ſalutis animarum obſtacula ſubmovenda.

Denique ex hoc D. Pauli, ut Antiochenorum delegati, recurſu ad Conciliom Jeroſolymitanum, cui præerat D. Petrus, diſce quòd ab Apoſtolorum tempore, uſque ad noſtrum, in fidei dubiis, recurſum eſt ad Petrum, ejuſque ſucceſſores, & ad Concilia, quibus præſunt, per ſe, vel per legatos, ut veritas ab eis decideretur: quâ praxi perpetuâ jugulantur omnes novantes ab Eccleſiâ ſemper reprobati.

℣. 3. *Sed neque Titus*... hîc incipit probare doctrinæ ſuæ conformitatem cum aliorum Apoſtolorum doctrinâ: eamque probat. Primò ex facto ad Titum comitem ſuum ſpectante. quaſi diceret:

Ego perſuaſus de legalium inſufficientiâ & inutilitate ad juſtificationem, Titum ex utroque parente gentilem, & ideò incircumciſum, nuſquam tamen duxi circumcidendom.

Sed neque Titus... ſed neque ab Apoſtolis, neque à Concilio Jeroſolymitano, Titus Græcus, & qui mecum aderat Concilio, compulſus eſt circumcidi.

Quod ſanè evidentiſſimum eſt argumentum; quòd mecum idem ſentiebant de circumciſionis & legalium ad ſalutem inutilitate.

Sed quia reſponderi poterat quòd fortè ignoraretur à Concilio Titum incircumciſum eſſe, addit Paulus.

℣. 4. *Sed propter ſubintroductos*...

Imò multi Judæi, qui ſe Chriſtianos ſimulabant, in Eccleſiam irrepſerant, &c. & id ſcientes inſtanter urgebant, ut Titus circumcideretur.

Sed neque ad id compulſus eſt propter illos falſos fratres ſubintroductos, & id inſtanter expetentes.

A Conſtructio orationis eſt hujuſmodi: ait Theophylactus. Neque propter ſubintroductos falſos fratres coactus eſt Titus circumcidi: hoc eſt, etiamſi adeſſent, qui adverſarentur mihi, Apoſtoli tamen ne propter eos quidem adegerunt oos Titum circumcidere.

Intelligendum ergo quaſi eſſet: ſed ne quidem.

Propter falſos fratres... quorum princeps putatur fuiſſe Cerinthus.

Explorare libertatem noſtram, ſcilicet, à ſervitute legis Moſaïcæ.

Quam habemus in Chriſto, id eſt, io Eccleſiâ Chriſtianâ, & per Chriſtum, qui nos mortis ſuæ merito, ab hoc onere liberavit.

Chriſtus moriens figuris finem impoſuit; hinc & legi Moſaïcæ.

B Chriſtus pro nobis moriens, omnes figuras & prædictiones implevit. *Conſummabuntur omnia quæ dicta ſunt de filio hominis*... *Conſummatum eſt*. Exclamavit moriens: hacque conſummatione figuris ipſa veritas finem impoſuit.

Ut nos in ſervitutem... id eſt, ad priſtinas legis obſervantias redigerent: onus grave, quòd nec nos, nec patres noſtri portare potuimus.

Ex hoc verſu diſce quòd ab initio fuerint falſi fratres & quòd ab initio in ſanctiores cœtus inſidioſè irrepſerint, ut explorent, ut eripiant, ut ſanctos exerceant & prælatos & fratres.

Ubique vigilandum.

Hinc & diſce quòd ideò ſit ubique vigilandum, orandum, reſiſtendum, nihilque ob illos relaxandum.

C ℣. 5. *Quibus neque ad horam*.... quibus ſalſis fratribus judaizantibus, ne ad momentum quidem, proditâ Evangelii veritate & libertate, ſubjici voluimus, cum illis judaïzando.

Ut veritas Evangelii.... & libertas à ſervitute legis, quam Chriſtus ſuo ſanguine vobis acquiſivit, apud vos permaneat illibata.

Cur ergo vos, ô ioſenſati Galatæ, circumciſionem recipientes, & legis ſervituti vos ſubjicientes, & Evangelii veritatem violaſtis & Chriſtianam libertatem amiſiſtis?

Observatio Moralis.

Divi Pauli generoſitas imitanda.

Hoc ſuo exemplo D. Paulus omnes prælatos doD cet ut Evangelö veritatem, Eccleſiaſticamque libertatem generosè propugnent; nihilque ob hominum inſtantias relaxent.

Notandum tamen quòd D. Paulus, qui non eſt hîc paſſus, ut Titus gentilis circumcideretur, licet urgerent falſi fratres; quia viſus fuiſſet hoc facto aſſerere circumciſionem gentilibus eſſe neceſſariam.

Poſtea Act. 16. Timotheum ſemi-Judæum, ſcilicet, ex matre Judæâ, circumcidit; ne Judæos irritaret: ſed Judæis acceptior eſſet Timotheus, ait D. Joan. Chryſoſtomus.

Paulus Timotheum miſſurus ad docendum Judæos, illum priùs circumcidit, ut doctor eſſet acceptior: ingreſſus eſt cum circumciſione Timotheus, ut E abrogaret circumciſionem. D. Chryſoſtomus, hîc.

Hoc autem potuit licitè, quia licet lex tunc eſſet mortua, nondum tamen erat mortifera: & aliundè gentilibus nullum dedit ſcandalum.

Sicut & prudentia D. Pauli.

Unde concludes prælatorum eſſe prudentiæ res, tempus, perſonas, omneſque circumſtantias examinare. hinc ad illos præcipuè Chriſtus. *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes*...

℣. 6. *Ab iis autem, qui videbantur*...

Probatâ doctrinæ ſuæ cum Apoſtolorum doctrinâ conformitate ex facto, ſeu exemplo Titi.

Illam

Illam nunc probat ex eo quòd primarii Apoſtoli, quibuſcum privatim communicavit, & quibus ſuum Evangelium examinandum ſubmiſit, in eo nihil immutarunt, nec addendo, nec demendo.

Ab iis qui videbantur... hoc verbum, *videbantur*, non tollit rei veritatem; ſed famam addit veritati: ſignificat ergo, qui erant revera maximæ authoritatis & ſcientiæ, & ut tales, in magno apud omnes erant pretio.

Quales aliquando fuerint...

Hic mihi videtur Apoſtolus duo nobis indicare velle; primum, quid non conſideraverit in primariis Apoſtolis: ſecundum quid conſideraverit.

Non conſideravit quid & quales fuerint ante ſuam à Chriſto vocationem, nimirùm piſcatores, illiterati, rudes & idiotæ.

Hoc, inquam, non conſideravit; alias ipſe civis Romanus, dives, doctus, in lege inſtructus à Gamaliele, & ideò humanitùs illis doctior in legalibus, eos non conſuluiſſet.

Voluit à Galatis intelligi quia & peritus fuit in lege, ait Ambroſius.

Hoc autem non vanitatis causâ, ſed quia apud eos premebatur aliorum quaſi judaizantium authoritate. hinc ſeſe modeſtè erigit.

Sed conſideravit quid in Eccleſiâ, per Dei gratiam eſſent, nimirùm columnæ, aliis èminentiores, alios ſuâ firmitate ſuſtentantes; & hoc in illis conſiderans, ac venerans, eis ſuum Evangelium ſubmiſit, ab eiſque voluit approbari.

Nihil contulerunt. Syr. nihil mihi addiderunt.

Propter parentheſim interpoſitam, propoſitio per ablativum incepta, *ab iis...* terminatur per nominativum ſubauditum; ſcilicet, *illi nihil contulerunt* doctrinæ meæ; nec quidquam addiderunt, nec detraxerunt.

Meam ergo doctrinam ita ſuæ conformem judicarunt, ut ei nec quidquam addendum, nec ab eâ quidquam adimendum exiſtimaverint.

Exemplo D. Pauli, qui cum Petro, Jacobo & Joanne conferens, non attendit ad illud, quod aliquando fuerant; ſed ad id quod per Dei gratiam erant.

Quid in prælatis conſiderandum.

Diſcamus & nos, Eccleſiæ prælatos, omneſque Dei miniſtros, per reſpectum ad Chriſtum attendere. Non conſideremus quid aliquando fuerint, imò nec quod ſint in ſe; ſed quod ſunt in Chriſto & per reſpectum ad Deum: Dei nempe ſunt miniſtri, Chriſti vicarii, columnæ Eccleſiæ: & ut tales eos revereamur.

℣. 7. *Sed è contra cùm vidiſſent...*

Probat denique doctrinæ ſuæ cum Apoſtolorum doctrinâ conformitatem ab unionis ſocietate, quam in Concilio Jeroſolymitano iniit cum Eccleſiæ columnis.

Tantum abeſt...: Vide paraphraſim.

Præputii nomen hîc ſignificat gentes præputiatas, id eſt, incircumciſas: nomen *circumciſionis* Judæos ait D. Chryſoſtomus.

℣. 8. *Qui enim operatus eſt.* Gr. ἐνεργήσας, inoperatus eſt: vim & efficaciam ſuam oſtendit, per miracula, per chariſmata Spiritûs ſancti. Vide paraphraſim.

℣. 9. *Et cùm cognoviſſent....* factis ſcilicet & experientiâ, tùm miraculorum famâ; tùm ingentis hominum numeri converſione, tùm & meâ converſatione. *Dextras dederunt ſocietatis*: ſocios in Apoſtolatu agnoverunt.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Ut nos in gentes, ipſi autem...

Neque ex hoc verſu, neque ex ſeptimo ſequitur, quòd Petrus Judæorum tantùm fuerit Apoſtolus; Paulus autem tantummodò gentium.

Sed quòd Dei voluntas fuerit, ut tunc Petrus præcipuè Judæis prædicaret; Paulus verò gentibus præcipuè.

Poſtea enim & Petrus Romam venit & inter gentes Evangelium longè, latèque diſſeminavit per ſe, ſuoſque diſcipulos: ſicque adimplevit quod ei dictum eſt Act. 10. *Occide & manduca.*

D. etiam Paulus & Hebræis prædicavit, ut patet ex epiſt. ad Hebræos, ut adimpleret quod de illo Dominus dixit Ananiæ. *Vas electionis eſt mihi iſte, ut portet nomen meum coram regibus, gentibus, & filiis Iſrael.* Act. 9. 15.

Quàm ſuavis Dei providentia in hominum ſalute procurandâ!

Sed in hoc mirare Dei bonitatem & in hominum oppoſitorum ſalute procurandâ providam voluntatem.

Quia Judæi à gentibus naturaliter abhorrebant; & quia Paulus Judæis erat exoſus: hinc Deus quaſi hominum infirmitati ſeſe accommodans; Petri & Pauli operas partitur (non tamen juriſdictionem & poteſtatem) Petro credidit Apoſtolatum circumciſionis, Paulo autem incircumciſorum.

Illam imitetur prælatus, Deique miniſter.

Hinc diſcat prælatus, paſtor animarum, Dei miniſter, ſubditorum ſuorum ſaluti prudenter incumbere; illis non dominari, ſed ſuavi & prudenti charitate illos regere.

Dextras dederunt ſocietatis...

Mirare & Apoſtolorum concordiam, non in doctrinâ tantùm, ſed & in operarum ſuarum partitione. Unicâ collatione charitativâ extinguunt omnia naſcentia diſſidia, totiuſque mundi ſalutem procurant. Quot mala vitaret, quotque bona procuraret charitativa miniſtrorum Dei concordia! concordes autem brevi forent; ſi Dei gloriam, hominumque ſalutem tantummodò vellent, & quæ ſua ſunt non quærerent. O Deus pacis! extingue in tuis miniſtris omne diſſidium! ô Deus charitas! ure *cor & renes noſtros tui amoris igne!*

Quàm optanda Dei miniſtrorum concordia.

℣. 10. *Tantùm ut pauperum...* hanc tantùm conditionem addiderunt, ut pauperum, qui in Judæâ ſunt, inopiam ſublevaremus eleemoſynis inter gentiles collectis.

Judæi Chriſtiani fuerant propter fidem, bonis ſuis ſpoliati. Heb. 10. adde quod omnia reliquerant ut in Actis dicitur.

Hinc collige quòd charitas in pauperes ſit Apoſtolici muneris pars eſſentialis & indiviſibilis: ſeu ad omnes prorsùs Apoſtolos attinens, juxta Theophylacti notam: prædicationem dividebamus, inquit Paulus, pauperes autem indiviſos habebamus, Theophylactus.

Videat ergo Apoſtolorum ſucceſſor quomodo huic muneri vacet.

Quod etiam ſollicitus fui...

Si Paulus pauperrimus tot eleemoſynis pauperes adjuvit: quid Epiſcopus? quid alius Dei miniſter, pauperum bonis dives, facere non debeat?

Ex hucuſque dictis reſtat concludendum quòd Pauli doctrina ſit verè Apoſtolica & Apoſtolorum doctrinæ conformis; & ut talis ab illis in Concilio Jeroſolymitano approbata: cùm nec Titum circumcidi exegerint; nec quidquam in Evangelio Pauli im-

tarint; cùm è contra, illum in Apoſtolatûs ſocium receperint.

℣. 11. *Cùm autem veniſſet Cephas...*

Confirmat doctrinæ ſuæ puritatem & ſuam in eâ firmitatem & conſtantiam ex facto, quod ipſi cum Petro contigit Antiochiæ.

Hujus facti explicatio multiplicem & acrem excitavit litem inter S. Auguſt. & S. Hieron. de quâ in fine capitis.

Paulus poſt Concilium Jeroſolymitanum redüt Antiochiam cum Apoſtolorum decreto. *Viſum eſt Spiritui ſancto...* Act. 15. 28.

Et eo tempore Petrus intelligitur ſuperveniſſe, & quod hîc narrat Paulus, feciſſe ait S. Anſelmus. idem ait Eſtius.

In faciem ei reſtiti, id eſt, apertè, palàm, coram omnibus: intellige tamen verbis amicitiæ & obſervantiæ plenis, ut pote capiti Eccleſiæ, & ut dixit ſupra, columnæ.

Quia reprehenſibilis erat, id eſt, reprehenſione dignus. Gr. quoniam reprehenſus erat. Syr. quoniam offendebantur in eo (gentiles) Æthiop. quia indignati ſunt ei. Arab. eò quòd reprehenſibilis eſſet.

Omnes interpretes Græci, D. Chryſoſtomus Oecumenius Theophylactus legunt, *reprehenſus:* Inter antiquiores Latinos, Ambroſius; inter recentiores, Eraſmus & Caietanus legunt, *reprehenſus*, ſed variant in explicatione.

Reprehenſus erat, non à me, ſed ab aliis ignorantibus id quod agebatur, conſilio factum fuiſſe. ita Theophylactus, D. Chryſoſtomum ſecutus.

Reprehenſus erat Jeroſolymis, ab aliis Apoſtolis, eo quòd cum Cornelio Gentili cibum Antiochiæ ſumpſiſſet: & hunc ſenſum refert Eraſmus poſt ſcholia Græcorum, quos ſequitur

Reprehenſus erat, ab aliis fratribus, non publicè, ſed privatim: ita ſentit Caietanus, teſte Eſtio.

Omnes autem communiter Latini, licet fateantur in Græco participium eſſe, κατεγνωσμένος, *reprehenſus:* cum noſtro tamen interprete, volunt illud poſitum pro verbali, κατάγνωστος, reprehenſibilis: phraſi Hebraïcâ, ait Eſtius, poſt Saſboldum, quem citat: Hebraïſmo, ait Cornelius à lapide, qui addit, quòd Hebræi verbalibus carent terminatis in *bilis:* more Hebræo participium pro verbali, ait Grotius.

Et ſanè ſenſus juxta hanc lectionem eſt multò naturalior, omniaque meliùs cohærent: *Reſtiti ei, quia reprehenſibilis erat;* reprehenſibilis autem: *quia priuſquam venirent...*

℣. 12. *Prius enim quam venirent...*

Explicat in quo Petrus erat reprehenſibilis.

Petrus ſentiebat legalia non eſſe ſervanda: hinc cum gentilibus edebat, & eorum more, omnibus indifferenter cibis veſcebatur: at cùm Antiochiam veniſſent quidam à loco, ubi præerat Jacobus, id eſt; quidam Judæi ab Jeroſolymis.

Petrus metu Judæos illos offendendi; erat enim apud illos grande piaculum, cibis à lege Moſaïcâ vetitis uti: Petrus ergo, ne ipſis ſcandalum foret, ſe ſubtrahebat à convictu gentilium.

In quo D. Petrus erravit?

Timens eos... timore non quidem mundano, ſed charitatis, ne ſcilicet ſcandalizarentur.

Et hoc inordinatè, ait D. Thomas, quia veritas nunquam dimittenda eſt propter timorem ſcandali.

Culpa duplex.

Erravit ergo Petrus non in fide, ſed in facto; incautè ſcilicet, & cum ſcandalo Gentilium, ſimulans Judaïſmum. Unde Gentiles meritò credere poterant Judaïſmum ſibi neceſſarium eſſe.

Errante Petro, quis non timeat?

Fuit itaque in Petro vanus timor diſplicendi Judæis, & quædam indiſcretio, ſeu inconſideratio quâ gentiles ſcandalizavit.

Si autem Petrus erravit; ſi Eccleſiæ princeps & paſtor, verè fuit reprehenſibilis; quis fidelium erit irreprehenſibilis? quis non timeat? & de ſeipſo non diffidat?

Nihil peſtilentius malo prælatorum exemplo.

℣. 13. *Et ſimulationi ejus...* Gr. & coaſſimulabant ei & cæteri Judæi, &c.

Ita ut & Barnabas... Vide paraphraſim.

Quanta vis exempli? nihil peſtilentius quàm malum prælati exemplum; quò dignitate eminentior eſt, eò periculoſius eſt ſcandalum ab eo datum.

Caveat ergo ſibi & ad omnia ſua dicta & facta, attendat, qui præeſt aliis.

Validiora ſunt exempla quam verba, D. Leo.

Quaſi claudicabat D. Petrus.

℣. 14. *Sed cùm vidiſſem quod non rectè...* Gr. quod non recto pede incederent ad veritatem, &c.

Erat quædam quaſi claudicatio, modò ad Gentiles, modò ad Judæos inclinabat; cum illis gentiliter vivendo, cum his Judaïcè.

Syr. cùm vidiſſem eos, non rectâ incedere in veritate Evangelii: ſeu ut alii volunt; juxta veritatem Evangelii, quia peribat veritas.

Poteſt etiam dici, modo ad veritatem Evangelii propagandam conducibili.

Dixi Cephæ... Vide paraphraſim.

Observatio Moralis.

Ex prædictis, ait D. Thomas, habemus exemplum, prælati quidem humilitatis, ut non dedignentur à minoribus & ſubditis corrigi; ſubditi verò exemplum zeli & libertatis, ut non vereantur prælatos corrigere, præſertim ſi crimen eſt publicum, & in periculum multitudinis vergat. huculque D. Thomas, hîc.

Hoc utrumque exemplum, tùm humilitatis in Petro, tùm libertatis Evangelicæ & zeli Apoſtolici in Paulo, rarum, ſanctum, ædificatorium.

D. tamen Auguſtinus humilitatis Petri exemplum rarius, ſanctius & difficilius arbitratur.

Rarius, inquit, & ſanctius exemplum Petrus poſteris præbuit, quo non dedignarentur majores à poſterioribus corrigi, quam Paulus, quo confidenter auderent minores majoribus, pro defendendâ veritate, ſalvâ charitate reſiſtere. D. Aug. epiſt. ad Hier. citatus à Cornelio à lapide.

Hanc objurgationem, paſtor pro ſalute ſui gregis libentiſſimè ſuſtinuit; ſuo objurgatore admirabilior & ad imitandum difficilior. D. Aug. à Fromondo citatus.

Hujus autem rei ratio videtur eſſe, quòd rariùs & difficiliùs ſit invenire prælatum, qui à ſubdito corrigi non dedignetur; quam reperire ſubditum, qui ſuperiorem audeat corrigere.

Hoc tamen humilitatis exemplum, Petrus, paſtor paſtorum, toti dedit Eccleſiæ; reprehenſus, in ſuum correctorem, non modò, non exarſit; ſed, ut ait Theophylactus, correctionem æquo ſuſcepit animo.

Tacuit Petrus, ut qui primus erat in Apoſtolatûs culmine, primus eſſet in humilitate. D. Gregor. hom. 18. in Ezechielem.

Felicem ergo dicamus quidem Petrum, qui lapſus zelantem reperit Paulum, qui Chriſtianâ charitate relevaret.

At non minùs felicem dicamus Paulum, qui ſuperiorem corrigens, Petrum invenit humilem, qui correctionem æquo & grato ſuſcepit animo.

Felicem denique dicamus Eccleſiam, quæ Apoſtolicâ S. Pauli libertate, & admirandâ S. Petri, paſtoris ſui, humilitate, pacem & Evangelii veritatem ſervavit; & in his duobus Apoſtolis habuit exempla, tùm humilitatis, quod imitentur prælati; tùm libertatis, quod imitentur ſubditi.

APPENDIX HUCUSQUE DICTORUM.

Hoc factum Petri gentiliter cum gentilibus viventis; hæc ratio à D. Paulo Petrum corrigente allata; hæc D. Petri Paulo ſe corrigenti ceſſio, omnem debuit à Galatis ſcrupulum amovere; illiſque doctrinam Pauli ſanam, Evangelicam & verè Apoſtolicam demonſtrare.

Nec enim quidquam Petrus contradicit; unde planum eſt quòd oppoſitionem Pauli æquo animo ſuſceperit. Theophylactus.

Petrus ſilentio dicta confirmat. Theodoretus.

Adverte autem & nota progreſſum ſermonis Apoſtolici.

Apoſtolici ſermonis progreſſus.

Primò, oſtendit ſe ab ipſo Chriſto Domino Apoſtolum fuiſſe inſtitutum.

Secundò, ſuam doctrinam de circumciſione abrogatâ & Gentilibus non imponendâ, in Concilio Jeroſolymitano fuiſſe confirmatam. Ab Apoſtolorum primariis ſe in Apoſtolatûs ſocium receptum fuiſſe.

Tandem doctrinæ ſuæ puritatem & ſuam in illius veritate firmitatem & conſtantiam, oſtendit ex eo quòd Petrum ipſum, cum Judæis judaïzantem, publicè arguerit.

His ergo poſitis ad calumnias refutandas neceſſariis, jam aggreditur legis abrogationem probare.

Nunc legis abrogationem probat.

Probat autem primò ex legis inſufficientiâ ad juſtificandum; ut pote quæ inſtituta erat, non ad dandam juſtitiam; ſed ad ſignificandum & figurandum Chriſtum, per quem erat peccatorum remiſſio & vera juſtitia conferenda.

Itaque dici poteſt quòd poſt multas de facto probationes, jus tandem allegat, in quo legis abrogatio fundatur; legis nimirùm inſufficientiam.

Hoc autem dogma ſic allegat, ut ex eo abſurdum impoſſibile contra ſuos adverſarios deducat.

℣. 15. *Nos naturâ Judæi...*

Non conſtat apud ſacros authores ad quem, aut ad quos, hæc verba dirigantur: an ſit continuatio objurgationis Petri, ut exiſtimat D. Hieronymus & Theodoretus; an relicto Petro, ſermonem vertat ad omnes Judæos præſentes, ſeipſum etiam comprehendens, non ut Petrum doceat, ſed diſcipulos. ait D. Chryſoſtomus: an mutato ſermone, clam ad Galatas ſua verba dirigat.

Hoc poſterius cum pleriſque recentioribus ſic eligo tanquam probabiliùs; ut fatear propter hoc in re nihil immutari: eadem quippe erit ratiocinatio, ad quemcumque dirigatur.

Itaque probabilius eſt quòd D. Petri correctio finierit cum ℣. 14.

℣. autem 15. Apoſtolus ſua verba dirigat ad Galatas, inchoatum ad illos ſermonem proſequens.

Nos ipſi, qui Judæi nati ſumus ex ſanctis Patribus, ſub ſanctâ lege. *naturâ*, id eſt, nativitate, *Judæi*.

Et non ex gentibus peccatores, id eſt, non proſelyti, ſicut veſtri doctores: neque gentiles idololatræ, legis Divinæ ignari, ex impiis & profanis parentibus nati: quales illi fuerunt.

℣. 16. *Scientes autem...* perſuaſi tamen *quod ex operibus legis* Moſaïcæ, *nullus homo juſtificatur* verâ, ſpirituali & internâ juſtitiâ, quæ Deo gratum faciat & æternâ vitâ dignum.

Niſi per fidem, id eſt, ſed tantùm per fidem in Jeſum-Chriſtum, in lege figuratum, & promiſſum, ut ipſius legis finem.

Et nos in Chriſto Jeſu credimus. Gr. credidimus, *ut juſtificemur*. Gr. ut juſtificaremur, &c. id eſt,

A etiam nos, Judaïſmo relicto, in quo nati & educati fuimus, Chriſtianiſmum amplexi ſumus, in Jeſum-Chriſtum credentes, ut per fidem in eum, veram conſequeremur juſtitiam.

Propter quod ex operibus, id eſt, propterea quod: non eſt concluſio, ſed repetitio: vel intellige, ut verſio Syriaca: quoniam *ex operibus legis*; ſcilicet, ut legis ſunt, & ſine gratiâ Chriſti factis, *Non juſtificabitur omnis caro*: ſeu nulla caro, id eſt, nullus homo, ſive Judæus, ſive gentilis.

Quicumque enim juſti ſunt, ex fide juſtificati ſunt, ſicut Abraham, Iſaac, Jacob & cæteri ſancti, ait Ambroſius.

℣. 17. *Quòd ſi quærentes juſtificari in Chriſto...* Syr. quòd ſi dum ſtudemus juſtificari per Chriſtum, reperimur & ipſi peccatores; ergo Jeſus-Chriſtus miniſter eſt peccati.

B Allegatâ in ſuperiori verſu ſemel & iterum legis inſufficientiâ ad homines juſtificandos; & ob hanc legis inſufficientiam, Judæorum ad Chriſtum converſione ſuppoſitâ, jam ex judaïzantium errore oſtendit horrendum ſequi abſurdum.

Quòd ſi quærentes... id eſt, quòd ſi nos naturâ Judæi, relicto Judaïſmo, *quærentes* per fidem in Chriſtum *Juſtificari*: non ſumus reverâ juſtificati; ſed è contra, peccatores inveniamur, ob legis derelictionem, quæ, ut vobis prædicant pſeudo-Apoſtoli, neceſſaria eſt ad ſalutem.

Ergo *Chriſtus Dominus*, peccati deſtructor, *peccati* author & *miniſter eſt*: ipſe enim legem abro-
C gavit; ipſe fidem ſuam nobis præcepit.

Abſurdum & horrendum dictu, quòd Chriſtus, qui tollit peccata mundi: qui pro peccato delendo mortuus eſt, peccati ſit author & miniſter.

Abſurdum ergo & impoſſibile quòd legem deſerentes peccaverimus, & in Chriſto peccatores inveniamur & legis prævaricatores.

Quin imò peccatores & prævaricatores erimus ſi ad legem redeamus: *Si enim quæ deſtruxi...*

Poteſt in formâ ſic ratiocinari.

Si lex Moſaïca Chriſtianis, ſeu in Chriſtum credentibus, eſt neceſſaria ad ſalutem, ut docent pſeudo-Apoſtoli; Chriſtus, ipſa ſanctitas, & peccati deſtructor, erit peccati author; & nos Judæi, qui legem
D deſeruimus pro Chriſto, erimus prævaricatores: abſurdum autem & impoſſibile eſt, ut Chriſtus Dominus, ipſa ſanctitas, ſit peccati author & miniſter: abſurdum ergo & impoſſibile quòd lex ſit ad ſalutem neceſſaria; & quòd nos Judæi, legem deſerentes, ſimus prævaricatores.

Quin imò, ſi Chriſtianiſmo ſuſcepto, ad legem redeamus, peccatores, ſeu prævaricatores erimus.

℣. 18. *Si enim quæ deſtruxi...*

Alteram hîc quaſi concatenat rationem, quâ probat in legis abolitione perſeverandum, quia ad illam rediri non poteſt, ſine prævaricatione in illam.

Dicebant judaïzantes pſeudo-Apoſtoli, quòd le-
E gem deſerere, eſſet prævaricari & peccare:

Contra Apoſtolus dicit, quòd ad legem redire, ſit prævaricari & peccare.

Hoc autem ſic enuntiat: Si legem Moſaïcam, quam abrogavi, iterum inſtauro; ſive illam prædicando ut neceſſariam; ſive illam ut talem obſervando; ego *me prævaricatorem legis conſtituo*.

℣. 19. *Ego enim per legem...*

Probat quòd ad legem rediens, erit prævaricator legis: quia legi credens, legem deſerui, & ad Chriſtum acceſſi, ut Deo vivam.

Quaſi diceret, ipſa lex mihi Chriſtum, ſcopum &

finem ſuum præmonſtravit; ipſa mihi dixit: *Prophetam vobis ſuſcitabit Dominus Deus veſter de fratribus veſtris; tanquam me, ipſum audietis.* Deut. 18.

Ad hunc Prophetam ipſa lex me quaſi manu duxit:

Legi ergo credens, legi mortuus ſum, & in Chriſtum credidi, ut Deo per Chriſtum, & in Chriſto vivam.

Ad legem ergo rediens, legem denuò ſervans, legis fierem prævaricator; quia contra legis finem & intentum, ad illam redirem.

Chriſto confixus ſum cruci. Gr. concrucifixus ſum. Syr. unà cum Chriſto confixus ſum.

Mens Divi Pauli.

Separatim, ut puto, legenda ſunt hæc verba: eſt enim ſeparata ſententia, quâ declarat quomodò legi mortuus, vivat Deo.

Ab his itaque verbis, Paulus hominis per Chriſtum juſtificati perſonam in ſe tranſferens, juſtificationis beneficium magnificè exaggerat; ut hoc beneficio cognito, efficaciùs arguat Galatas, qui illud contempſerint, eiſque propterea dicere poſſit: *O inſenſati Galatæ!...*

Jam ad verba. Quòd ſi quæras quomodò legi mortuus, vivam Deo? reſpondeo.

Chriſto per Baptiſmum concrucifixi ſumus. Hinc et vivimus.

Chriſto confixus... Per Baptiſmum Chriſto concrucifixus, commortuus & conſepultus, priorem vitam depoſui, in aliam tranſii.

Huic vivo, cujus vitam indui. ait Theodoretus.

Huic vivo, cui ſum concrucifixus: Chriſti enim crucifixio & mors, vita nobis eſt, ait Divus Chryſoſtomus.

Hujus vitam exſugo, cui per Baptiſmum inſitus ſum, ſicut ramus arbori.

Simile.

Arbori crucis inſertus, commonem arboris ſuccum & vitam haurio, gratiam ſcilicet & charitatem. *Hinc vivo jam non ego.*

Duplex in hoc miraculum.

Duplex hîc notatur miraculum, ait Divus Chryſoſtomus. Primum, quòd Chriſtus mortuum vivificat; ſecundùm, quòd per mortem largitur vitam.

Chriſtus vita noſtra.

℣. 20. *Vivo autem jam non ego...* Vide paraphraſim.

Unde non tam ego vivo, quàm Chriſtus in me per gratiam ſuam; ipſe animæ meæ vita; ipſe me ſuo ſpiritu movet & gubernat; ipſius ſequor motus & voluntatem, non meam.

Quod autem nunc vivo in carne...

Quòd autem ſic ſpiritualiter, à peccatis veteris ho-

A minis liber, vivam in hac mortali carne, tot vitiis & imperfectionibus obnoxiâ; hoc debeo fidei in Filium Dei. Vide paraphraſim.

Ad pietatem ponderanda.

Qui dilexit me... Quis? quem? Filius Dei & Deus, homuncionem; Dominus ſervum; ſanctus ſanctorum peccatorem; omnia & omne bonum, ipſum nihil. O bonitas! ô ineffabilis myſterii diſpoſitio! &c.

Et tradidit ſemetipſum pro me.

His verbis declarat par eſſe, ait D. Chryſoſtomus, ut unuſquiſque noſtrûm non minùs gratias agat Chriſto, quàm ſi ob ipſum ſolum mortuus eſſet: neque enim recuſaturus erat, vel ob unum, tantam exhibere diſpenſationem; adeò ſingulum quemque hominem pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem univerſum. D. Chryſoſtomus hîc.

Ponderanda.

B Unuſquiſque ergo baptizatus, & in Chriſto juſtificatus, cum Apoſtolo poteſt dicere: *Chriſto confixus ſum cruci.* quia mors & vita Chriſti fuit illi communicata; ipſi totus Chriſtus fuit datus, & factus quaſi ſuus; totus illius eſt.

Hinc etiam & dicere poteſt: *qui dilexit me...*, & quia me dilexit, *tradidit ſemetipſum pro me.*

Ponderanda.

Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem univerſum.

Singulis tantùm prodeſt, quantùm omnibus; pro uno ſolo redimendo paratus erat mori.

Gratiarum actio.

Gratias ergo ſic agere debeo, ac ſi pro me ſolo mortuus eſſet. Se totum mihi dedit; totum itaque & pluſquam totum ipſi me debeo: quid enim ego?

C ℣. 21. *Non abjicio gratiam Dei...*

In hoc ultimo verſu nova ratio continetur: Chriſtus enim ideò mortuus eſt, ut nos morte ſuâ redimeret, juſtitiamque nobis mereretur.

Si autem ex lege juſtificari poteramus; ergo ſupervacanea eſt mors Chriſti: quis autem credat Chriſtum tot & tanta paſſum fruſtra?

Hoc qui credit, Dei gratiam abjicit.

Enormitas recidivæ in peccatum.

Non abjicio gratiam Dei. Si gratiam Dei ſpernit & abjicit, qui juſtificationem quærit in lege; eamdem gratiam magis ſpernere, & ſceleratiùs abjicere videtur ille, qui poſt Baptiſmum, ſeu poſt pœnitentiam, peccato ſordidatur.

D Itaque de peccatoribus relapſis meritò dici poteſt. *O inſenſati*, &c.

Synopſis diſputationum Divi Hieronymi, & Divi Auguſtini in hoc Caput.

PRÆCEDENTIS Capitis explicatio multiplicem ſuſcitavit inter Divum Hieronymum, & Divum Auguſtinum litem, & acrem diſputationem, ut patet ex eorum Epiſtolis. D. Hieron. epiſt. 86. & ſeq. uſque ad 97. & D. Auguſt. epiſt. 8. uſque ad 19. tom. 2. operum Divi Auguſtini.

Primò diſputarunt de legalibus ipſis, nimirum quando ceſſaverit lex vetus, & legalia præcepta.

Divus Hieronymus duo diſtinguebat tempora; unum ante paſſionem Chriſti, & tunc viva erant legalia, inquiebat; aliud poſt paſſionem, & tunc mortua erant & mortifera.

Divus Auguſtinus tria diſtinguebat tempora; ante Chriſti paſſionem unum, & tunc erant viva legalia; aliud poſt paſſionem, ſed ante promulgatam gratiam, & tunc erant quidem mortua; tertium poſt gratiam promulgatam, & tunc fuerunt & mortifera.

In hoc verior videtur Divi Auguſtini ſententia: lex enim veris obligare ceſſavit in Pentecoſte, ubi promulgata fuit lex nova; non tamen ita ceſſavit, quin ad tempus ſervari poſſet, donec Judæi paulatim & ſuaviter ab eâ abducerentur.

Ratio autem cur Judæi non fuerint à legalium obſervantiâ ſtatim prohibiti, fuit, ne viderentur legalia mala fuiſſe, ſicut idololatria; & ne viderentur Judæi pari greſſu cum idololatris ambulaſſe. Mater Synagoga cum honore fuit ad tumulum deducenda, ait Auguſtinus.

Secundò, diſputarunt de legalium obſervatione E ab Apoſtolis; num illi legalia verè ſervaverint.

Divus Hieronymus, quia putavit legalia poſt paſſionem mortifera; hinc credidit Apoſtolos ea non ſervaſſe, ſed ſimulaſſe, ne ſcandalum facerent Judæis converſis, & legem adhuc ſervantibus.

Divus Auguſtinus è contra, quia legalia tunc inutilia quidem credidit, ſed nondum mortifera: dicebat quòd Apoſtoli verè ſervaverint illa, ſed in eis nullam ſpem repoſuerint, utpote quæ ſciebant ad ſalutem inefficacia.

Tertiò, diſputarunt de facto Petri, an peccaverit?

D. Hie-

D. Hieronymus dicit Petrum in ſuâ ſimulatione non peccaſſe; quia ex charitate ſimulabat, non ex aliquo timore mundano.

D. Auguſtinus aſſerit quòd venialiter peccaverit, propter indiſcretionem; quippe Judæis nimis adhærendo, ſcandalum dedit Gentibus, ut ſecum judaïzarent, & crederent Judaiſmum ad ſalutem neceſſarium.

Quarò diſputarunt de Pauli reprehenſione, an vera fuerit? an ſimulatoria?

D. Hieronymus vult ſimulatoriam fuiſſe, ſicut Petri ſimulatoria fuit obſervantia legalium.

D. Auguſtinus dicit Paulum verè reprehendiſſe, & Petrum verè ſervaſſe legalia.

Communiter creditur D. Auguſtinum propiùs ad mentem D. Pauli acceſſiſſe; qui dicit Petrum non rectè ambulaſſe, & ideò fuiſſe reprehenſibilem, ſeu reprehenſione dignum.

Et revera hæc interpretatio probabilior eſt, & eam ſecuti ſumus in paraphraſi & in commentario.

Hæc eruditionis tantùm causâ hic ſunt appoſita.

Lectu tamen, & obſervatu digniſſima Divi Joannis Chryſoſtomi interpretatio de ſimulatoriâ Petri judaïzatione, & ſimulatoriâ Pauli reprehenſione.

Divus enim Chryſoſtomus idem ſeoſerat ac Di-

A vus Hieronymus, & poſt eos Theophylactus & Baronius.

In hac opinione Petrus ſimulavit Judaiſmum, ut ſimulatâ Pauli reprehenſione, omnes Judæos à Judaiſmo retraheret: ita ut hæc omnia ex compoſito utriuſque conſenſu geſta fuerint.

Huic opinioni favet textus Græcus κατὰ πρόσωπον. *ſecundum faciem.* id eſt, in ſpeciem, ait D. Chryſoſtomus; favet & quod ℣. 13. dicitur. *coaſſimulabant.* id eſt, ait Chryſoſtomus, & ſimulaverunt cum eo cæteri Judæi.

Nec dici debet quòd hoc faveat mendacio: eſt enim ſtratagema potius quàm mendacium, ait Cornelius à lapide, quem vide pag. 396. columnâ 2. facta

B potiùs & faciliùs excuſantur à mendacio, quàm verba.

Fuiſſet quidem mendacium, ſi Petrus Judaiſmum exteriùs ſimulaſſet, quem interiùs in corde deteſtaretur: ſed hoc non docuit Divus Joannes Chryſoſtomus, nec Divus Hieronymus, ait idem Cornelius. ibidem 1. Columnâ.

Hinc idem Cornelius putat quòd in quæſtione de ſimulatione & mendacio, non ſeſe invicem ſatis intellexerint Divus Hieronymus & Divus Auguſtinus. ibidem 395. in fine 2. Columnæ.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite ſecundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

DEs Miniſter ab exemplo S. Pauli diſcat nihil in ſuo miniſterio negligendum, nihilque omittendum, quod poſſit opus Dei promovere; ſed omnia ſalutis animarum obſtacula ſollicitè ſubmovenda. Vide in commentario ℣. 1. 2.

Ab ejoſdem exemplo diſcat generoſitatem, quâ veritatem Evangelicam propugnare debet, ℣. 5. ibidem diſcat & prudentiam.

Secundò.

Omnis Chriſtianus ab eodem Apoſtolo diſcat quid in prælatis, & ſuperioribus Eccleſiaſticis conſiderare non debeat, ſcilicet quid aliquando fuerint; & quid debeat conſiderare, nimirùm quòd in Eccleſiâ ſunt Dei miniſtri, Chriſti, ſummi Pontificis, vicarii, Eccleſiæ columnæ, ℣. 6.

Tertiò.

Prælatus ita miretur ſuavem Dei in hominum ſalute procurandâ providentiam, ut & illam imitetur, ſuavi & prudenti charitate ſuos gubernans ſubditos, ℣. 9.

Ibidem & ab Apoſtolis diſcat concordiam amare & quærere ℣. 9.

Obſervet & charitatem in pauperes, Apoſtolico muneri eſſentialem eſſe, ℣. 10.

A facto Petri, Judæos, & ipſum Barnabam, Pauli comitem, ad ſimulationem inducente, animadvertat malo prælati exemplo nihil eſſe peſtilentius, ℣. 13.

Ab ejuſdem Petri humilitate, qui non dedignatur à ſubdito corrigi, eamdem in ſimili caſu diſcat humilitatem, ℣. 14.

Quartò.

Omnis Chriſtianus ex verſibus 17. 18. 19. diſcat, & certiſſimè credat Jeſum-Chriſtum noſtræ ſalutis authorem eſſe.

C Hoc lex ipſa docet, ad Chriſtum, quaſi ad ſcopum ſuum collimans, & manu ducens.

Hoc Deus ipſe, legis author, confirmavit per infinita prodigia, in hujus veritatis teſtimonium patrata.

Videantur motiva credibilitatis Chriſtianæ fidei.

Chriſtiano itaque in Chriſtum credenti, & ab eo ſalutem ſperanti, nihil timendum, quippe Deus ipſe noſtræ ſalutis eſt vas & ſponſor, cui in die judicii confidenter cum Richardo à ſancto Victore, poterimus dicere:

Tot & tantis ſignis, & tam miris prodigiis, quæ non niſi per te fieri poſſunt, confirmaſti doctrinam tuam; ut nobis timendum non ſit in die judicii: nonne enim cum omni fiduciâ Deo dicere poterimus: Do-

D mine, ſi error eſt, à te ipſo decepti ſumus.

Quintò.

Idem Chriſtianus ex verſibus 19. & 20. diſcat quòd Chriſtus, præſertim in cruce pendens, ſit ſalutis author; quia ibi victima, peccatorum noſtrorum purgationem faciens in ſanguine ſuo.

Ponderet itaque dicta ℣. 20. *qui dilexit me*, quis dilexit? quem dilexit?

Et tradidit ſemetipſum pro me. Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem univerſum. Vide commentarium.

Sextò.

E Ibidem & Chriſtianus diſcat modum quo fiat hujus victimæ ſalutaris particeps, nempe ſi unà cum Chriſtò crucifigaris.

Primò, per Baptiſmum quidem, quo credentes fiunt membrum Chriſti, & unum cum illo corpus, illiuſque ſpiritu ſanctificantur & animantur.

Secundò, per Sacramentum etiam Pœnitentiæ, quo fideles in Chriſti ſanguine lavantur à peccatis poſt Baptiſmum commiſſis.

Tertiò, per frequentes actus fidei, per charitatem operantis, quâ tu te Chriſto pro te patienti unitaris,

compatiaris, illum tu tibi proprium reddas, ipſiuſque A chrymis & clamore valido deprecantis; & propter mortem facias tuam, quam corde contrito pro tuis peccatis offeras Deo.

Reſpice, ô Deus, in faciem Chriſti tui, pro me patientis, pro me morientis, pro me in cruce, cum lachrymis & clamore valido deprecantis; & propter hunc unigenitum, dilectumque Filium tuum, Redemptorem meum, parce miſerrimo peccatori, ſua peccata deflenti, deteſtanti, horrenti.

Analyſis Capitis Tertii.

INCREPATIS paternè Galatis; ℣. 1. pergit Apoſtolus variis argumentis probare nos juſtificari, non per legem Moyſis, ſed per fidem in Jeſum-Chriſtum.

Primum argumentum deſumit ab ipsâ Galatarum experientiâ; Spiritum juſtificantem recepiſtis, ô Galatæ, & per ipſum multa mirabilia operati eſtis: hoc poſito,

Peto à vobis, an lex? an fides vobis Spiritum ſanctum dederit? Si fides, ut ſcitis; cur ergo ſtultè quæritis in carne, quod per fidem in Spiritu ſancto reperire cæpiſtis, ℣. 2. 3. 4. 5.

Secundum, petit ℣. 6. ab exemplo Abrahæ ante legem juſtificati per fidem: ſpirituales Abrahæ filii juſtificantur, ſicut illorum Pater Abraham: atqui per fidem juſtificatus eſt A- C *braham, Scripturâ teſte: ergo & ſpirituales Abrahæ filii, ſicut prædictum eſt Abrahæ: Benedicentur in te omnes gentes, ℣. 7. 8. 9.*

Tertium, ℣. 10. petitur ex maledicto, quod lex intentat ſuis tranſgreſſoribus; quaſi diceret: tantùm abeſt ut benedicantur qui in operibus legis juſtitiam quærunt; quin imò maledictioni ſubſunt: lex enim maledicit omnibus ſuis tranſgreſſoribus; atqui omnes qui ſunt ſub lege, legem tranſgrediuntur; quia lex jubet, & non dat obediendi gratiam: omnes ergo ſubſunt maledictioni legis, ℣. 11. 12.

Chriſtus autem in ſe credentes liberat à legis maledicto; factus ipſe pro nobis maledictum, eiſque largitur benedictionem Abrahæ promiſſam, ℣. 13. 14.

In hoc tertio argumento quartum inſeruit: conglobat enim rationes. Quartum ergo petitur ab authoritate Abacuch. Juſtus ex fide vivit, ait Propheta. Lex non dat fidem: non dat ergo juſtitiam, animæ vitam; ad ſummum dabat corporalis vitæ conſervationem, ℣. 11. 12.

B *Quintum petitur à teſtamento Dei facto Abrahæ, ℣. 15. Teſtamentum hominis ritè factum nemo invertit, aut immutat: à fortiori nec Dei teſtamentum immutabitur; atqui Deus teſtamentum fecit Abrahæ: promiſit enim ei, quòd per Filium ejus, nempe Chriſtum, omnes gentes benedicerentur, & æternam poſſent hæreditatem obtinere: hoc ergo teſtamentum ſtabit, nec lex, poſt 430. annos ſuperveniens, illud immutabit: ergo per Chriſtum, Abrahæ Filium, ſeu per fidem in Chriſtum, eſt benedictio, juſtificatio, & hæreditatis poſſeſſio, ℣. 16. 17. 18.*

Ex omnibus hucuſque dictis, reſtat concludendum, nos per Chriſtum, ſeu per fidem in Chriſtum juſtificari, non per legem.

In reliquo capite quaſdam ſolvit objectiones, quibus ita reſpondet, ut & breviter oſtendat promiſſionis & legis diſcrimina, promiſſioniſque ſupra legem excellentias, quas vide in commentario, ℣. 19. 20. 21. & in paraphraſi ibidem.

Denique hoc caput concludit pulchrâ legis cum pædagogo comparatione. Pædagogus pue- D *ris datur ad tempus; ita & lex Judæis data eſt ad tempus, quaſi pædagogus, qui duceret ad Chriſtum: cum ergo advenerit Chriſtus, jam pædagogo non eſt opus: ſed ut in Chriſtum credant; per quam fidem, non Judæi tantùm, ſed & omnes quicumque, fiunt filii Dei, ſemen Abrahæ, promiſſæ hæreditatis hæredes.*

Digitized by Google

Caput Tertium.

Textus.

O Inſenſati Galatæ, quis vos faſcinavit non obedire veritati; A

Ante quorum oculos Jeſus-Chriſtus præſcriptus eſt, in vobis crucifixus.

2. Hoc ſolùm à vobis volo diſcere;

An ex operibus legis Spiritum accepiſtis?

An ex auditu fidei?

3. Sic ſtulti eſtis, ut cum Spiritu cæperitis; nunc carne conſummemini.

4. Tanta paſſi eſtis ſine causâ,

Si tamen ſine causâ.

5. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis;

An ex operibus legis? an ex auditu fidei?

6. Sicut ſcriptum eſt: Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam.

7. Cognoſcite ergo, quia qui ex fide ſunt, ii ſunt filii Abrahæ

8. Providens autem Scriptura, quia ex fide juſtificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ,

Quia benedicentur in te omnes gentes.

9. Igitur qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham.

10. Quicumque enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt:

Scriptum eſt enim: Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciatis ea.

11. Quoniam autem in lege nemo juſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt,

Paraphraſis.

O Stulti, quis vos dementavit quaſi faſcino, ſeu magico carmine, ut veritati vobis traditæ non pareretis, eam ſcilicet retinentes;

Vos, inquam, ô Galatæ, ante quorum oculos, per prædicationem meam deſcriptus & depictus eſt Jeſus-Chriſtus, velut in cruce pendens, illumque per fidem, quaſi in vobis crucifixum intuiti eſtis; ſeu quaſi ob oculos veſtros crucifixus eſſet.

Scitis quòd per Baptiſmum, & per manuum noſtrarum impoſitionem, Spiritum ſanctum accepiſtis, & per eum propheraſtis, linguis locuti eſtis, miracula patraſtis; unum ergo à vobis peto:

Lexne dedit vobis ſanctum Spiritum, & has Spiritûs operationes?

B An verò fides in Jeſum-Chriſtum, quæ vobis per prædicationem oblata eſt? Certiſſimè non lex, ſed fides.

Cur ergo ſic ſtulti eſtis, ut ſalutem à Spiritu Dei exorſi, illius conſummationem quæratis in carnalibus & corporeis cæremoniis?

Tantane pro Chriſto fruſtra, & ſine merito paſſi eritis?

Spero quòd non ſine causâ: ſi enim reſipiſcatis, & ad Deum converſi fueritis, pro veſtris paſſionibus mercedem habebitis.

A vobis itaque peto, an Deus qui Spiritum ſanctum vobis dedit, & per ſuam potentiam inter vos miracula fecit;

C An ex operibus legis? an ex fide Chriſti auditâ ex me id faciat?

Subauditur hîc Galatarum reſponſio, quòd per fidem, &c. & hanc reſponſionem in mente habens, proſequitur.

Sicut Abraham incircumciſus, & ante legem, accepit Spiritum ſanctum, & juſtificatus eſt, quia Deo credidit. Geneſ 15. ita & vos ex fide Chriſti juſtificati eſtis.

Cognoſcatis ergo quòd fides, non lex, faciat veros Abrahæ filios; ad quos conſequenter pertinet benedictio, juſtitia, & ſalus Abrahæ promiſſa.

Hinc Scriptura proſpiciens, & prævidens gentes à Deo juſtificatum iri ex fide; multò ante illud Abrahæ prædixit; (Gr. præevangelizavit,) id eſt,

D hoc lætiſſimum dedit ei nuntium,

Scilicet, quia omnes gentes juſtificabuntur & ſalvabuntur in te, id eſt, in ſemine tuo, in Chriſto, ſeu per Chriſtum, & per fidem in Chriſtum.

Fideles itaque, fidem Abrahæ imitantes, cum fideli Abraham benedicti ſunt, & per fidem juſtificantur, & ſalvantur, ſicut Abraham juſtificatus & ſalvatus eſt.

E contra verò de iis, qui ex lege quærunt juſtitiam; tantùm abeſt ut benedicantur, quin imò ſunt ſub maledicto legis:

Lex enim jubet ut omnia præcepta ſerventur, & maledictis ſubjicit eos, qui quidpiam tranſgrediuntur: at

E qui omnes legem violant; lex enim, ſi ab eâ fidem excludas, non dat vires: quis autem ſine gratiæ viribus totam legem valeat implere?

Præterea manifeſtum eſt ex aliâ Scripturâ, quòd per legem nemo apud Deum juſtificatur ſed per fidem:

Dicit enim Abac. 2. 4. Juſtus ex fide vivit, ſpirituali ſcilicet animæ vitâ, ſeu gratiâ juſtificante, cujus baſis eſt fides. A

Lex autem non dat fidem, nec nititur fide, ſed legalium obſervatione:

Quorum obſervatio vitam quidem conſervabat temporalem, ſeu præſervabat à temporali morte per legem in transgreſſores intentatâ; ſed veram animæ vitam non dabat, quæ ex fide in Chriſtum hauritur

Lex ergo maledicit; Chriſtus autem dat benedictionem gentibus, & nos omnes à maledictione liberavit, quam lex ſuis intentat transgreſſoribus;

Factus eſt ipſe pro nobis maledictio, id eſt, noſtras in ſe ſuſcepit maledictiones, ſeu peccata luenda; ab hominibus habitus eſt, quaſi eſſet Deo execrabilis; infame pro nobis, & execrabile crucis ſubeundo ſup- B plicium:

Scriptum eſt: maledictus &c. atqui Chriſtus in cruce pro nobis pependit: factus eſt ergo pro nobis maledictus,

Ut benedictio Abrahæ promiſſa per Chriſtum gentibus obveniret;

Et per fidem, Spiritum ſanctificantem credentibus promiſſum, tanquam veris Abrahæ filiis, reciperemus.

Fratres humanâ ratione, humanoque utor exemplo, in re ſpirituali ac Divinâ;

Teſtamentum aut pactum, tametſi non niſi hominis, ritè factum, & publicâ authoritate confirmatum,

Nemo ſpernit, nemo contra ordinat, addendo, de- C mendo, immutando; multò minùs teſtamentum, ſeu promiſſum Dei quis poteſt infringere, irritare, evacuare.

Atqui Abrahæ factæ ſunt à Deo promiſſiones, aliquoties repetitæ & ſemini ejus: quod enim Geneſ. 12. 3. dictum eſt Abrahæ; Geneſ. 22. 18. dictum eſt de ſemine ejus;

Ut indicaret hinc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abrahæ filiis; uſus eſt autem Deus ſingulari, non plurali numero, ut Chriſtum exprimeret ex Iſaaco oriundum.

Hoc igitur inde concludo; ergo teſtamentum illud à Deo factum de benedicendis ac ſalvandis gentibus per unicum illud ſemen, filium Abrahæ, nimirùm per fidem in Chriſtum;

Lex longè poſterior, non poteſt irritare nec abroga- D re, nec illi quidquam ſuperaddere: abrogaret autem, ſi ipſâ & circumciſione opus eſſet ad juſtificationem, non baptiſmo, & fide in Chriſtum: ſuperadderet, ſi unà cum baptiſmo opus eſſet circumciſione.

Nam ſi ex lege efficimur hæredes benedictionis Abrahæ, juſtitiæ ſcilicet & ſalutis:

Ergo non ex promiſſione, de Chriſto nimirùm, ſeu non ex Chriſto promiſſo;

Sed hoc falſum: cùm Deus hanc hæreditatem non niſi per ſemen Abrahæ; id eſt, per Chriſtum gentibus obventuram prænuntiarit:

Ad quid igitur lex? E

Transgreſſionum gratiâ addita eſt; ſeu data eſt ad coërcenda populi Iſraëlitici vitia; ſicque tantùm occaſionaliter data: promiſſio verò facta eſt principaliter & primariò.

Donec veniret filius Abrahæ, cui promiſſio facta fuerat, ſeu per quem gentes hæreditatem Abrahæ promiſſam erant recepturæ; ergo ad tempus tantùm: promiſſio autem ſine limitatione, uſque ad finem mundi in omnibus gentibus adimplenda.

Per ſanctos Dei Angelos lex data eſt: Angelus e-

Quia juſtus ex fide vivit.

12. Lex autem non eſt ex fide:

Sed qui fecerit ea, vivet in illis.

13. Chriſtus nos redemit de maledicto legis;

Factus pro nobis maledictum:

Quia ſcriptum eſt: Maledictus omnis qui pendet in ligno.

14. Ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Jeſu,

Ut pollicitationem Spiritûs acquiramus per fidem.

15. Fratres ſecundùm hominem dico,

Tamen hominis confirmatum teſtamentum,

Nemo ſpernit aut ſuperordinat.

16. Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus;

Non dicit & ſeminibus, quaſi multis, ſed quaſi in uno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus.

17. Hoc autem dico: teſtamentum confirmatum à Deo;

Quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex, non irritum facit ad evacuandam promiſſionem.

18. Nam ſi ex lege hæreditas;

Jam non ex promiſſione:

Abrahæ autem per repromiſſionem donavit Deus.

19. Quid igitur lex?

Propter tranſgreſſiones poſita eſt;

Donec veniret ſemen, cui promiſerat;

Ordinata per Angelos,

In ma-

A nim Dei perſonam gerens, Dei nomine pronuntiabat: hunc autem alii multi comitabantur, ut colligi poteſt ex Deut. 33. 2. & Act. 7.

In manu Mediatoris.

Subintellige, promiſſio verò per Deum ipſum facta. Lex miniſterio Moyſis mediatoris, & ſe ſe quaſi medium inter Deum & populum Iſraeliticum interponentis, & quaſi ſtipulantis.

Subintellige, promiſſio autem immediatè per Deum ſolum, abſolutè, & ſine ullâ conditione, aut ſtipulatione, quia merè gratuita.

20. Mediator autem unius non eſt.

Mediator non eſt unius, ſed ſaltem duorum, & quidem diſſidentium; hincque facilè mutabilium, ob unius aut alterius mutationem: & hinc notatur lex mutabilis & revocanda.

Deus autem unus eſt.

Deus autem promiſſionis author, unus eſt, ſemper B idem & immutabilis: hinc ejus abſoluta promiſſio firma erit, ſtabilis & æterna; ſicut Deus ipſe & Verbum Dei ſtabit in æternum: hinc in Chriſto & per fidem in Chriſtum, ſemper erit quærenda ſalus.

21. Lex ergo adverſùs promiſſa Dei?

Si lex propter tranſgreſſiones declarandas, arguendas, & coercendas poſita eſt; ergo ipſa facit quod Deus ſe facturum promiſit per ſemen Abrahæ: *In te benedicentur*, &c. ſicque lex promiſſioni aliquo modo contraria.

Abſit.

Abſit quòd Deus legem dederit promiſſioni ſuæ contrarium:

Si enim data eſt lex quæ poſſet vivificare, verè ex lege eſſet juſtitia.

Equidem ſi lex poſſet ſpiritualem animæ vitam dare, & æternam conferre beatitudinem; fateor quòd tunc dici poſſet lex promiſſioni contraria: faceret enim quod fidei promiſſum eſt, ſicque fidem redde- C ret inutilem.

22. Sed concluſit Scriptura omnia ſub peccato;

Sed hoc non præſtitit, imò concluſit ſub peccatos, ipſis etiam Judæis declaravit & oſtendit ſe peccatores eſſe, in peccatis involutos;

Ut promiſſio ex fide Jeſu-Chriſti daretur credentibus.

Ut peccata ſua agnoſcentes, per fidem recurrerent ad gratiam promiſſi Mediatoris: tantùm abeſt ergo ut lex eſſet promiſſioni contraria; quin imò tacitè homines ad Chriſtum tranſmittebat.

23. Priùs autem quàm veniret fides,

Priuſquam veniret Chriſtus fide credendus, & manifeſtaretur ejus Evangelium;

Sub lege cuſtodiebamur concluſi,

Nos Judæi ſub cuſtodiâ legis, in Dei cultu continebamur, pœnarumque legalium formidine coërcebamur,

In eam fidem, quæ revelanda erat.

Uſque ad tempus, quo fides nobis per Chriſtum erat revelanda; ſeu quo per Chriſtum revelaretur nobis Evangelium.

24. Itaque lex pædagogus noſter fuit in D Chriſto: ut ex fide juſtificemur.

Itaque lex pædagogi nobis officio functa eſt; nos adhuc parvulos à vitiis coercuit; Dei cognitione imbuit; imbutos ad Chriſtum ſapientiæ magiſtrum, & juſtitiæ fontem, quaſi manu duxit; ut ex ejus fide juſtitiam aſſequamur.

25. At ubi venit fides, jam non ſumus ſub pædagogo.

Poſtquam autem ad Chriſtum per fidem introducti ſumus, ceſſavit pædagogia legis.

26. Omnes enim filii Dei eſtis per fidem in Chriſto Jeſu.

Omnes enim, ſive Judæi, ſive Gentiles, qui in Chriſtum credidiſtis, & credere perſeveratis, fide per dilectionem operante, eſtis filii Dei; filii, inquam, adulti, ideòque ad legem, & pædagogum recurrere non habetis neceſſe.

27. Quicumque enim in Chriſto bapti- E zati eſtis, Chriſtum induiſtis.

Quicumque enim baptizati eſtis, & per Baptiſmum Chriſto incorporati; quaſi in Chriſtum transformati eſtis; ſicque in ipſo & per ipſum facti eſtis filii Dei.

28. Non eſt Judæus, neque Græcus; non eſt ſervus, neque liber; non eſt maſculus, neque fœmina: omnes enim unum vos eſtis in Chriſto Jeſu.

Nulla in hoc eſt differentia generis, conditionis, aut ſexûs: quicumque per Baptiſmum Chriſto inſerti eſtis, unum eſtis myſticum Chriſti corpus.

29. Si autem vos Chriſti; ergo ſemen Abrahæ eſtis, ſecundùm promiſſionem hæredes.

Si autem vos ipſius Chriſti eſtis, & unum quid cum illo: ergo ſicut ipſe ſemen eſt Abrahæ, ita & vos eſtis Abrahæ filii, & conſequenter hæredes benedictionis Abrahæ promiſſæ.

Commentarius in Caput Tertium.

℣. 1. O *Inſenſati Galatæ!* Hoc ex paterno compaſſionis affectu dicit ingemiſcens, & animo corrigendi. ſicut Chriſtus Luc. 24. 25. *O ſtulti*, &c. non animo convitiandi, quod prohibetur à Chriſto. Matth. 5. 22.

Quis vos faſcinavit. id eſt, quis oculos mentis veſtræ, quaſi magico faſcino illuſit?

Tanquam verus pater filios ſuos errantes ſic increpat Apoſtolus, ut & excuſet, eorumque errorem rejiciat in pſeudo-Apoſtolos, quaſi faſcinatores.

Veritati non obedire.

Hæc verba non habet Syrus, nec Ambroſius, nec D. Chryſoſtomus.

Id eſt, ut Evangelicæ veritati vobis traditæ, non obediretis; ſed ut veritate rejectâ, errori crederetis, & pareretis.

Ante quorum oculos Jeſus-Chriſtus. Gr. quibus ob oculos Jeſus-Chriſtus præſcriptus eſt, in vobis crucifixus; quaſi diceret, in quibus vobis. eſtque Hebraiſmus.

Sed ſive legatur *quibus in vobis*, ut Hebraiſmus; ſive legatur, *in vobis*, ut ſuperfluum; eſt hyperbaton, ſicque conſtrui debet.

Ante quorum oculos, in vobis præſcriptus eſt Jeſus-Chriſtus crucifixus. id eſt, repræſentatus eſt ut crucifixus, & quaſi ob oculos veſtros in cruce pendens.

Sermo cum picturâ comparatur: ſicut enim pictura oculis, ſic ſermo intellectui res repræſentat.

Gr. προεγράφη. deſcriptus, depictus, repræſentatus. hinc Syrus tranſtulit, nam ecce quaſi pingendo depictus fuerat coram oculis veſtris Jeſus-Chriſtus crucifixus. & Arab. verſio depictus fuerat.

Ambroſius tamen habet, ante quorum oculos Chriſtus Jeſus proſcriptus eſt, & in vobis crucifixus eſt.

Baronii conjectura.

Alii multi legunt proſcriptus. id eſt, condemnatus. inter quos Baronius ad an. 35. qui putat etiam quoſdam Galatas fuiſſe Jeroſolymis, quando Jeſus-Chriſtus condemnatus & crucifixus fuit.

Juxta quos hic erit ſenſus:

Ante quorum oculos, quibuſdam veſtrûm præſentibus & ſpectantibus, Jeſus-Chriſtus Jeroſolymæ fuit condemnatus & crucifixus.

Poſitâ Baronii conjecturâ; hic ſenſus eſſet ad litteram, & naturalis, & præterea hunc verſum connecteret cum præcedente in ſecundo capite.

Sed primus eſt Divi Chryſoſtomi, Theodoreti, Theophylacti, & juxta textum Græcum, ideò præferendus.

Observatio Moralis.

D. Paulus hic quaſi medicus.

D. Paulus Galatas ſanaturus, ut ſapiens medicus, morbi cauſſam & principium, obſervat & tangit, ſcilicet Chriſti pro nobis mortui oblivionem; ſeu non attentam ad Chriſtum, Filium Dei, pro nobis crucifixum conſiderationem.

Oblivio mortis Chriſti cauſa fuit morbi Galatarum.

Si enim mortis hujus meritum & effectum perpendiſſent Galatæ, ad legalia nunquam recurriſſent: ſi Chriſtum in cruce, ut juſtitiæ fontem, & humanæ ſalutis remedium, attentè per fidem intuiti fuiſſent; ad diſſipatas legis ciſternas, & ad egena elementa non recurriſſent.

Hanc oblivionem & tu cave.

Ut idem nobis non eveniat; & ne quid ſimile nobis exprobrari poſſit; Chriſtum pro nobis in cruce A pendentem, ſuoque ſanguine peccata noſtra purgantem, oculis fidei ſemper intueamur.

Vide, crede.

Vide pendentem & de ſuo ſanguine tibi medicamentum conficientem, ait D. Aug.

Imago Crucifixi ſit quaſi liber, ubique tibi deprædicans tuæ redemptionis beneficium.

Crux, cum ſuo titulo Jeſus Nazarenus, &c. ſalvator: ſit imago Chriſtum, ſuo ſanguine, tuam ſalutem, operantem repræſentans.

Spera, dilige.

Dei autem ſanguine redemptus, in tuum Redemptorem ſpera; à tuo ſalvatore ſalutem expecta, in illo ſalutis fonte ſalutem hauri, fide, ſpe, charitate, ſeu fide per charitatem operante.

Simile.

Harum virtutum actus, ſint in nobis ad vitam B gratiæ, quaſi continui; ſicut ad vitam naturæ motus cordis eſt continuus. In te Domine ſperavi, &c.

Prima ratio quâ probat Galatas ex fide juſtificatos.

℣. 2. *Hoc ſolùm à vobis volo diſcere...*

Galatæ Spiritum ſanctum viſibiliter acceperant cum chariſmatibus ejus, ſcilicet dono linguarum, prophetiæ, curationum, &c. id enim eo tempore erat ordinarium.

Hoc facto Galatis omnibus noto hîc ſuppoſito: quærit ab eis ut illos urgeat: *An ex operibus legis....*

Nota poſt D. Hieronymum à Gagnæo obſervatum, quòd non dicit Paulus, *an ex operibus?* C ſciebat enim Cornelium centurionem ex operibus ſpiritum accepiſſe; ſed addit, *an ex operibus legis?*

An ex auditu fidei? id eſt, an ex fide, quam per prædicationis auditum recepiſtis.

Manifeſtum erat quod non ex operibus legis, de quâ nondum audierant; ergo per fidem. Unde concludit quod ab initio dixit, illos ſcilicet inſenſatos.

Galatarum ſtultitia.

℣. 3. *Sic ſtulti eſtis....* poſt ſigna ad circumciſionem deveniſtis, poſt apprehenſam veritatem, ad typos recidiſtis; poſt conſpectum ſolem, lucernam quæritis; poſt ſolidum cibum, ad lac recurritis. D. Chryſoſtomus.

Tum cave, nec enim rara.

Quot Chriſtiani, quot Religioſi, hanc Galatarum dementiam imitantur? à ſpiritu incipiunt, carne D finiunt; à ſpiritualibus exorſi, ad carnalia retrocedunt.

℣. 4. *Tanta paſſi eſtis...*

Præcedentis expreſſionis duritiem emollit, illorum jacturæ & damno compatiens. *Tanta ne.....* deinde bonam eis ſpem ingerens. *Si tamen...* ſpero quòd, &c. Vide paraphraſim.

Observatio Moralis.

Galatæ Spiritum ſanctum viſibiliter acceperant, miracula fecerant, varias pro Chriſto paſſiones & perſecutiones toleraverant; & poſt tot rectè facta & perpeſſa exciderant à gratiâ.

Timendi ratio.

Quis ergo non timeat? uno peccato poteſt totius E vitæ ſanctitas & meritum deperdi: timeamus, humiliemur, oremus: *Et ne nos inducas...*

At ſi per fragilitatem cecideris, ne deſperes; ſi enim volueris, poteris per Chriſti gratiam, ad Deum converti; & per pœnitentiam tua reviviſcent opera bona.

Malorum initium à parvis.

Galatarum error à curioſo falſorum doctorum auditu exorſus eſt.

Sic ſæpè curioſior unius mali libri lectio; una cum

nebulonibus audacior & liberior converſatio, fidem in mente deſtruit, errorem in illam inducit, cor ad rebellionem impellit.

Hincque carnalia deſideria & opera; unde & mors animæ, alienatio à Deo, omnium denique bonorum deperditio.

℣. 5. *Qui ergo tribuit*. Gr. ſubminiſtrans. Syrus indidit. *Vobis ſpiritum*, *& operatur*, Gr. efficiens, id eſt, qui per ſuam vim operatur miracula, *in vobis*, id eſt, inter vos: fortè erant quidam errore non corrupti, qui adhuc miracula patrabant: vel *operatur*, pro *operabatur*.

Repetit primam rationem, ut nectat cum ſecundâ, in verſu ſequente contentâ.

Quia manifeſtum erat quòd Galatæ reſponſuri erant, *per fidem*, hanc reſponſionem ſupponens Apoſtolus & in mente habens, quaſi illam verbis expreſſerit, proſequitur.

Secunda ratio, ſeu ſecundum argumentum probans ex fide juſtitiam.

℣. 6. *Sicut ſcriptum eſt: Abraham credidit Deo...* Paucis hîc dicit quod fuſiùs ad Rom. 4. ℣. 9. eſtque ſecundum argumentum, quo probat ex fide, non ex operibus legis, fieri juſtificationem; ab exemplo Abrahæ deductum; qui ante circumciſionem, & multò ante legem juſtificatus eſt; quia Deo credidit promittenti ſemen ex uxore ſterili. Geneſ. 15. 6.

℣. 7. *Cognoſcite ergo*. Syr. ſcitote.

Quia qui ex fide, id eſt, quia credentes, fidem Abrahæ imitantes, ſunt ſpirituales Abrahæ filii; & qui à Deo in Abraham ſunt benedicti, ut ipſi Abrahæ prænuntiatum eſt. Vide verſum ſequentem.

℣. 8. *Providens autem ſcriptura*.... id eſt, prævidens.

Loquitur de ſcripturâ, velut de homine. Hinc *Scriptura* proſpiciens & *prævidens*... id eſt, Spiritus ſanctus in ſcripturis loquens.

Vel ſicut Syriaca verſio: cùm enim præſciret Deus per fidem juſtificatum iri, &c.

Prænuntiavit. Gr. præevangelizavit: hoc nuntium lætiſſimum dedit Abrahæ. nimirùm,

Quia benedicentur, juſtificabuntur, ut audiant: *Venite benedicti*...

In te, id eſt, per tuum ſemen, ſeu per Chriſtum filium tuum & per fidem in eum, vel ad tui ſimilitudinem.

Omnes gentes, id eſt, omnes prorsùs nationes, ſeu Hebraïcæ, ſeu Gentiles.

Hinc Chriſtus Judæis dixit de Abraham, *vidit diem meum & gaviſus eſt*. Hinc enim maximum Abrahæ gaudium, quia pater omnium juſtorum & ſanctorum: ſeu, ut ait Ambroſius, quia forma factus eſt omnium credentium; ut hi benedicti in eo ſint, qui credunt: ſequentes enim fidem ejus, participes fiunt benedictionis ejuſdem.

Hinc etiam poteſt optimè explicari, *benedicentur in te*, id eſt, ad tui ſimilitudinem, nempe per fidem, ſicut & tu propter fidem tuam benedictus & ſalvatus es.

Hinc pater fidei noſtræ Abraham.

℣. 9. *Igitur qui ex fide ſunt*... Syr. itaque fideles benedicuntur in Abraham fideli.

Abraham per antonomaſiam fidelis dicitur, quia fides in eo maximè enituit; ob quam vocatur pater & dux fidelium.

Syllogiſmus.

Ex ſuprà dictis poteſt hîc fieri ſyllogiſmus,

Qui Deo credunt, ſeu fideles, ſunt ſpirituales fidelis Abrahæ filii; & hi juſtificantur, ſicut Abraham, illorum pater; atqui Abraham ſine circumciſione, & ſine operibus legis, per fidem juſtificatus eſt, ſacrâ Scripturâ teſte. Geneſ. 15. 6. ergo & fideles, ſeu ſpirituales Abrahæ filii, ejuſque fidei imitatores, per fidem juſtificantur, ſicut Abrahæ prædictum eſt, *benedicentur in te*... id eſt, ad tui ſimilitudinem per fidem juſtificabuntur omnes nationes, & tandem tecum audient à Chriſto filio Dei & tuo. *Venite benedicti patris mei* Dei, cum benedicto patre meo Abraham, *poſſidete*...

Hinc in die ſepulturæ fidelium decantamus, in paradiſum, &c. & in ſinum Abrahæ deducant te, &c.

OBSERVATIO MORALIS.

Quanti facienda ſit fides.

Quantus itaque theſaurus fides! quæ æternam beatitudinem in ſe continet.

Quanti igitur theſaurum hunc debemus æſtimare? quantùm deſiderare? quanto ardore poſtulare? *Domine adauge nobis fidem.*

Sed quia fides Abrahæ, noſtræ fidei eſt norma: obſerva quæ fuerit fides Abrahæ.

Quæ fuit Abrahæ fides.

Abraham credidit Deo, id eſt, fidem habuit Deo promittenti rem naturaliter impoſſibilem, ſcilicet filium ex uxore ſterili & ſene.

Ad hæc præſupponitur quòd magnificè ſenſerit de Deo, de Dei potentiâ, de Dei fidelitate in promiſſis ſervandis.

Hinc & in Deum magnam habuit fiduciam; *in ſpem contra ſpem*.

Hinc & Deo in omnibus obedivit, uſque ad Iſaaci unigeniti filii ſui immolationem.

Sic Deo credens Abraham juſtus factus eſt, amicus Dei, fidelium omnium pater & exemplar.

Sis talis & tu.

Sic igitur & tu crede Deo; non nudè & ſpeculativè tantùm Deo credendum eſt, ſed reverà & de facto.

Primò itaque de Deo ſemper magnificè ſenti.

Secundò, Deo ſemper confide: ſpera in eum etiam contra ſpem: *Etiamſi me occiderit, ſperabo in eum.*

Tertiò, Deo in omnibus obedi: illum ſuper omnia dilige; & ex amore illius obſerva mandata.

Sic credens, ſicque ſecundùm fidem vivens, eris Abrahæ filius; in ipſo benedicêris & à Chriſto filio ejus audies aliquando: *Venite benedicti*...

℣. 10. *Quicumque enim ex operibus legis*....

Syr. quotquot enim ſunt ex operibus legis, execrationi ſubjiciuntur. Scriptum eſt enim, execrabilis omnis qui non præſtiterit quæcumque ſcripta ſunt in lege iſtâ.

℣. 2. & 5. Apoſtolus à Galatis quæſivit an ex lege, an ex fide Spiritum ſanctum acceperint?

Galatarum reſponſionem ſuppoſuit, quòd per fidem Spiritum ſanctum receperunt & ſanctificati ſunt; hujuſque reſponſi veritatem ſtatim confirmavit exemplo Abrahæ per fidem ſanctificati.

Nunc idem probat, adverſam partem deſtruendo, nimirùm quòd non per legem fiat juſtificatio.

Tertium argumentum.

Eſtque tertium argumentum, quod ſic poteſt explicari & in formam redigi.

Tantùm abeſt ut lex juſtificet, quin imò quicumque legis opera & cæremonias ita ſectantur, ut in eis, & ex eis juſtitiam quærant & expectent, maledictioni & punitioni ſint obnoxii.

Probatur per ipſam legem: *Scriptum eſt*, Deuter. 27. 26. *Maledictus omnis qui non fecerit conſtanter omnia quæ ſcripta ſunt in lege.*

Unde fit argumentum: Quicumque legem aliquam violat, eſt maledictus; atqui omnes qui ſunt ſub lege, legem violant; ſi enim fidem excludas ab eâ, non dat obediendi vires; ergo omnes qui ſunt ſub lege,

Digitized by Google

& in eâ confidunt, ſunt maledicti.

Major eſt ex ipsâ lege, minor experientiâ conſtat. *Hoc enim jugum eſt, quod neque nos neque patres noſtri portare potuimus*, ait D. Petr. Act. 15.

Lex jubebat; non obedientem, ſeu juſſa non ſervantem maledicebat: at quia, niſi fides in Chriſtum venturum accederet, lex obediendi vires non dabat; hinc lex ſola conſiderata, tantùm abeſt ut juſtificaret & benediceret; quin imò maledictioni ſubjiciebat.

Salus ſemper à fide.

Tunc ergo ſicut & nunc, à fide debebat oriri juſtificatio; cum hoc diſcrimine, quòd tunc à fide in Chriſtum venturum; nunc à fide in Chriſtum pro nobis mortuum, & à Deo ſuſcitatum. Vide ℣. 25. fides in Chriſtum fuit omnium ſæculorum.

℣. 11. *Quoniam autem in lege:..*

℣. 12. *Lex autem non eſt ex fide...*

D. Thomas hos duos verſus nectit cum præcedenti, quaſi probent legis inſufficientiam, non valentis à maledicto eximere; quia non poteſt juſtificare.

Hoc autem Apoſtolus probat in ſecundâ figurâ, ait D. Thomas. Juſtitia eſt ex fide; ſed lex non eſt ex fide; ergo non poteſt juſtificare.

Quarta ratio, ſeu quartum argumentum.

Sed probabilius videtur novam hîc & quartam interſeri rationem, quæ probet non ex lege, ſed ex fide Chriſti, eſſe juſtitiam.

Id ergo probat authoritate. Abacuc. 2. 4.

Juſtus, ait propheta, *ex fide vivit:* lex non dat fidem, ergo nec ſpiritualem animæ vitam: ergo manifeſtum eſt, quòd nemo apud Deum juſtificatur in lege & per legem.

Lex quidem promittebat vitam hîc felicem & proſperam; ideò dicit, *qui fecerit ea, vivet in illis*; ſed non dabat vitam ſpiritualem & Divinam gratiæ.

Legis obſervatio præſervabat à temporali morte, quam lex in ſuos tranſgreſſores intentabat. Hinc etiam, *qui fecerit ea, vivet in illis.* Mortem effugiet temporalem: ſed non dabat veram animæ vitam, quæ à Chriſto, vitæ fonte, per fidem, ſemper fuit haurienda. Vide ℣. 25.

Observatio Moralis.

Juſtus ergo ſemper ex fide vixit, & ex fide in Chriſtum.

Quare ſalus à fide?

Primò, quare ex fide?

Equidem, quia talis voluntas Dei, ut ſic ſuperbam hominum humiliaret animam: ſed hæc, ni fallor, poteſt congruentiæ ratio reddi.

Ratio congruentia.

Quòd Deus, quia ſpiritus eſt, ſpiritu vult & mente principaliter & primariò coli.

Revera, quia Dominus univerſorum; hinc debet corpore etiam & operibus externis coli.

At quia ſpiritus eſt, ideò in ſpiritu & in veritate vult adorari: hinc à ſpiritu debet ipſius cultus ordiri; hunc autem interiorem Dei cultum initiat & perficit fides.

Quare ex fide in Chriſtum?

Secundò, quare ex fide in Chriſtum?

Quia Chriſtus, ipſa vita & fons vitæ; *Nec eſt aliud nomen ſub cælo datum, in quo oporteat nos ſalvos fieri.*

Fides autem, quaſi canalis eſt, quo vita ex ipſo fonte hauritur & defluit ad nos.

Hinc ſequela.

Hinc collige primò quòd huic virtuti, ſcilicet fidei, debeat primariò intendere, omnis verus Dei cultor.

Secundò, quòd nunquam à Chriſto recedendum, ſub quocumque prætextu; ſed per continuos actus fidei charitate formatæ accedendum & inhærendum. Etenim ipſa vita & fons vitæ. *Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo: ſic dedit & filio habere vitam in ſemetipſo.* Joan. 5. 26.

℣. 13. *Chriſtus nos redemit de maledicto...*

Hic verſus correſpondet decimo, illumque naturaliter ſequi debet. *Lex maledicit... Chriſtus autem nos* ab hac legis maledictione liberat, datque benedictionem gentibus in eum credentibus.

Factus pro nobis maledictum.

Sicut ſecundæ Cor. 5. Chriſtus dicitur *factus pro nobis peccatum*, id eſt, hoſtia pro peccato: ſic dicitur hîc *factus pro nobis maledictum*, id eſt execratio: quia maledictiones, ſeu peccata humani generis Deus in Chriſtum tranſtulit, ut pro illis luendis moreretur. *Poſuit Dominus ſuper eum iniquitatem omnium noſtrûm.* Iſai. 53. 6.

Ad Intelligentiam et ad Pietatem ponderanda.

Sicut Chriſtus carnem aſſumens, venit in ſimilitudinem carnis peccati; ita ſuſpenſus in cruce, ſuſtinuit ſimilitudinem maledicti.

Sicut enim execrabiles erant, qui pro ſuis ſceleribus ſuſpendebantur; ita Chriſtus pro peccatis noſtris ſuſpenſus, ſimilitudinem geſſit hominis à Deo maledicti.

Scriptum eſt. Deuter. 21. 13. ubi ſuſpenſus dicitur à Deo maledictus, ibique jubetur ejus cadaver eodem die deponi & ſepeliri, ut ſtatim deleatur memoria ejus: & hoc in odium peccati, quo tale ſupplicium meruerat; ſceleratiſſimi quippe tunc crucifigebantur.

Idem fit adhuc circa ſceleratiores; comburuntur, in cinerem rediguntur, & in aëra projiciuntur.

Tale quid Chriſto pro nobis evenit, *& cum ſceleratis reputatus eſt*, crucifixus cum eis, & medius inter illos, eodem die de cruce cum eis depoſitus.

O ineffabilis myſterii diſpoſitio! Chriſtus, Dei Filius, benedictionis fons & origo, fit pro nobis maledictio, ut nos à maledictione liberet; Judæis per crucem fit execrabilis, ut Judæos & Gentiles Deo gratos reddat, omnibuſque credentibus Spiritum juſtificantem promereatur.

Sicut mortuus, eos, quibus erat moriendum, exemit à morte; ita & execratione in ſe receptâ, ab execratione liberavit. D. Chryſoſtomus.

℣. 14. *Ut in Gentibus benedictio Abrahæ....* Syr. ut inter Gentes eſſet benedictio Abrahami per Jeſum-Chriſtum, ut nos accipiamus promiſſionem Spiritûs per fidem.

Observatio Moralis.

Fides ergo noſtra, gratia Spiritûs ſancti, noſtra ſanctificatio, fructus ſunt mortis Chriſti.

Ad hoc nunquam ſatis attenditur.

Attendenda & ſentienda.

Homini etiam ſceleratiſſimo nihil poterat pejus evenire, quàm crucifigi.

Chriſtus autem ſanctus ſanctorum, pro me voluit crucifigi, ut me à peccato liberaret, mihi gratiam mereretur, ad æternam hæreditatem jus largiretur.

O amor! amor immenſus! incomprehenſus! ineffabilis!

Hinc diſce quantùm te Chriſtus amet, & quanti tuam ſalutem faciat.

Hinc diſce quantùm debeas ipſum amare, & tuam ſalutem curare.

En ejus ſequela.

Hinc diſce quomodò debeas pro eo probra, maledictiones, & contumelias pati.

Diſce & pro ſcelerato propter eum reputari.

℣. 15.

℣. 15. *Fratres, ſecundùm hominem dico...* Syr. fratres mei, tanquam inter homines loquor.

Nova ratio, ſeu quinta.

Nova & quinta affertur ratio, petita ex Dei promiſſione, quæ Teſtamentum dicitur, quia promiſſio de hæreditate dandâ.

Ex promiſſione ergo Dei factâ Abrahæ, probat nos ex fide, non ex lege juſtificari:

Utitur autem conſuetâ ſibi emollitione.

Varia Pauli locutio, at eadem charitas

Fratres. Vocat fratres ſuos, quos paulò ante vocabat inſenſatos. Quia ex charitate loquitur; modò increpat, modò conſolatur: omnia autem ad illorum ſalutem.

Secundùm hominem. id eſt, humanâ ratione, humanoque utor exemplo. *Teſtamentum*, pactum, promiſſio. *tamen hominis*, id eſt, tametſi tantùm hominis, licèt hominis.

Confirmatum. Gr. authenticum.

Nemo ſpernit. Gr. abjicit tanquam irritum, *aut ſuperordinat.* Syr. aut invertit, ſcilicet addendo, demendo, contra ordinando.

Intellige, quòd multò minùs Teſtamentum Dei immutabilis, omnipotentis, immutabitur.

℣. 16. *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones...*

Aſſumit promiſſionem à Deo factam Abrahæ, quæ eſt quaſi teſtamentum, quia de hæreditate ei, & ſemini ejus dandâ; quaſi diceret:

Atqui, Deo loquente, factæ ſunt Abrahæ promiſſiones, & multoties repetitæ. Geneſ. 12. 3. item 17. 7. item 22. 18.

Et ſemini ejus. Quod Geneſ. 12. 3. de Abrahamo dictum eſt, illud Geneſ. 22. 18. dictum eſt de ſemine ejus; *& benedicentur in ſemine tuo*, &c. ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abrahæ filiis.

Ecce teſtamentum à Deo factum Abrahæ:

Illud autem Apoſtolus Dei ſpiritu explicat, dicens Deum plurali numero non fuiſſe locutum, *non dicit & ſeminibus, quaſi multis; ſed quaſi in uno*, ſed ſingulari, ut indicaret unum aliquem ex Abrahæ filiis, non ex Iſmaële naſciturum; ſed ex Iſaaco, qui in eo ſacrificio, de quo Geneſ. 22. 18. Chriſti figura fuerat; ſeu ut indicaret Chriſtum, *per quem benedicerentur omnes gentes.*

℣. 17. *Hoc autem dico teſtamentum à Deo confirmatum.* Gr. teſtamentum ante authenticatum à Deo in Chriſtum. Syr. quod ante confirmatum eſt à Deo in Chriſto.

Explicato Teſtamenti ſenſu; redit ad interruptum ſermonem, & concludit ex eo quod dixit ſuprà, teſtamentum hominis authenticum non reſcindi.

Ergo authenticatum teſtamentum illud à Deo factum de benedicendis hominibus per Chriſtum, & per fidem in Chriſtum, lex longè poſterior, non poteſt irritare, nec abrogare, nec illi quid ſuperaddere.

Poſt quadringentos... Hi quadringenti triginta anni incipiendi ſunt à primâ promiſſione Abrahæ factâ, uſque ad datam legem in monte Sina. Vide Eſtium, Cornelium, Fromondum, ante eos D. Thomam hîc, D. Auguſtinum.

℣. 18. *Nam ſi ex lege.* ſeu legis obſervantiâ, ſeu ex legis operibus.

Hæreditas. benedictio, juſtitia, ſalus æterna.

Jam non. id eſt, ergo non ex promiſſione, quæ facta eſt Abrahamo ſine lege, & ſine legalis obſervationis mentione.

Abrahæ autem per repromiſſionem donavit. Gr. gratificatus eſt Deus id eſt, Deus promiſit ſe gratis daturum, ſcilicet per fidem in Chriſtum.

Summa ratiocinationis Apoſtolici.

Summa hujus ratiocinationis hæc eſt.

A Authenticum hominis mortui teſtamentum nemo reprobat aut invertit; à fortiori teſtamentum Dei vivi & æterni nullus immutabit.

Atqui Deus teſtamentum fecit Abrahæ: promiſit enim quòd per Filium ejus, nempe Chriſtum, omnes gentes benedicerentur, & æternam poſſiderent hæreditatem.

Lex ergo longè poſt hoc teſtamentum factum & confirmatum ſuperveniens, illud non immutabit: immutaret autem, ſi ex lege eſſet benedictio & hæreditas; quia ſi ex lege, ergo non ex promiſſione, ſeu ex ſemine Abrahæ promiſſo: quod eſſet Dei immutabilis teſtamentum invertere.

Cùm ergo immutabile ſit teſtamentum Dei; reſtat
B concludendum nos per Chriſtum, & per fidem in Chriſtum juſtificari, non per legem Moyſis.

Observatio Moralis.

In hac Dei promiſſione Abrahæ factâ, quam Apoſtolus ſupponit, ut noſtræ juſtificationis baſim,

Miranda Dei bonitas in nos.

Mirare infinitam in nos Dei bonitatem; qui, cùm ſit in ſeipſo ſummè beatus, nullius indigens; hominem tamen quærit, quaſi illius indigus; homini ſalutem promittit, hancque promiſſionem ſuam ſolemni juramento confirmat, ſuiſque verbis ſemetipſum quaſi ligat; ne fortè juſtitia opus miſericordiæ gratuitum invertat. O bonitas! ô miſericordia verè Divina!

Miranda & ſapientia & æquitas.

C Sic autem hanc Dei bonitatem mirare, ut & ſapientiam, & quamdam in executione æquitatem mireris.

Abraham Deo credens, at Deo obediens, unigenitum filium ſuum Iſaac immolare paratus eſt: hinc illi promittit Deus, quòd ex illo ipſo Iſaac naſciturus ſit Chriſtus, in quem credentes omnes terræ gentes, juſtitiam, & ſalutem æternam ſint conſecututæ.

Quia obedit Abraham, dicitur illi: *Benedicam tibi.*

Quia obediens fuit Iſaac, Chriſtique obedientiæ & ſacrificii figura fuit; dicitur illi: *& benedicentur in ſemine tuo.* id eſt, in Chriſto, ex Iſaac naſcituro, omnes gentes.

Deo credendum, Deo obediendum.

D Hinc diſcamus Deo credere, at Deo credentes obedire; in omnibus humiliter ſubjici; omnes, quaſcumque ejus voluntates, nobis etiam maximè repugnantes, fideliter & promptè exequi.

Tali fide, tali obedientiâ *promeretur Deus*, promeretur benedictio promiſſa in Chriſto, & per Chriſtum, Dei & Abrahæ filium.

Obedientia fidem complet.

Hincque concludamus, quòd obedientia ſalutem complet, quam initiat fides.

Itaque credamus in Chriſtum; at ſic credamus, ut & Chriſto obediamus, Deique voluntatem in omnibus adimpleamus.

Fides in opera diffundenda.

Fidem noſtram in opera diffundamus; operemur ex fide, & in ſpiritu fidei; ſeu fides noſtra per charitatem operetur.

Aut ſanguis per fidem, aut fides per opera.

E Vel enim ſanguis per fidem, & propter fidem fundendus; vel fides in opera, & per opera eſt diffundenda. Primi occaſiones nunc non habemus; ſecundi autem continuas.

℣. 19. *Quid igitur lex?...*

Probatâ in ſuperioribus legis inſufficientiâ & inutilitate ad juſtificandos homines; D. Paulus, qui omnia perſpicit, & innumeris utitur oculis, ait D. Chryſoſtomus, ne ſuperflua exiſtimetur lex à Deo data, quærit.

Ad quid igitur data eſt? eritne inutilis?

Minimè, inquit, nam

Propter tranſgreſſiones poſita eſt.

Gr. tranſgreſſionum gratiâ appoſita eſt.

Syr. propter tranſgreſſionem addita eſt, ſcilicet addita promiſſioni, & appoſita inter promiſſionem, & illius executionem, ſeu donec veniret Chriſtus promiſſus.

Hoc bene Ambroſius. Poſita eſt in medio inter cæptam promiſſionem, & ſemen cui facta eſt promiſſio, id eſt, inter Abraham, & Salvatorem, &c. ut populum Dei erudiret ſub Dei timore, ut dignus fieret ad exeipiendam promiſſionem, quæ eſt Chriſtus, ſic Ambroſius.

Appoſita, inquam, *propter tranſgreſſiones* declarandas, arguendas, coërcendas. ita D. Chryſoſtomus, D. Hieronymus, & poſt illos plerique communiter.

Ad majorem hujus interpretationis intelligentiam; nota quòd populus Iſraëliticus ſuo apud Ægyptios idololatras incolatu, & continuo cum illis infidelibus commercio, ſic à patrum ſuorum ſimplicitate declinaverant, ut in pleraque peccata Ægyptiis communia prolaberentur.

Hinc legis neceſſitas, quæ pœnis & terrore eos ab hujuſmodi vitiis coërceret.

Ita plerique corrupti, ut & juſtitiam neſcirent, & multa peccata patrarent ignari.

Hinc legis neceſſitas, quæ peccata declararet, argueret. Audi hac de re D. Chryſoſtomum.

Quoniam Judæi ne ſentiebant quidem ſua peccata; non ſentientes autem nec deſiderabant remiſſionem: dedit Deus legem quæ proderet vulnera, quò medicum quærerent. D. Chryſoſtomus in ℣. 22.

Propter tranſgreſſiones aliquo modo augendas, & implendas. D. Auguſtinus.

Quod debet intelligi, non cauſativè, ſed conſecutivè, ait D. Thomas, quatenus, datâ lege, abundavit revera delictum, & multiplicatæ ſunt tranſgreſſiones, & quantùm ad numerum, ſeu multitudinem, & quantùm ad reatûs gravitatem, ut D. Thomas explicat hîc, & Rom. 5. ℣. 20.

Conciliabuntur ergo hæ interpretationes diverſæ, ſi dicatur quòd lex directè quidem data ſit ad declarandas, arguendas, & coërcendas hominum tranſgreſſiones; indirectè verò hic ſecutus eſt effectus, ut datâ lege, abundarit delictum, & multiplicatæ fuerint hominum tranſgreſſiones.

Id autem Deus permittere voluit, ut legis tranſgreſſores humiliarentur, & ſuperbus eorum animus, infirmitatis ſuæ conſcius, intelligeret legem ſibi ad ſalutem non ſufficere; hincque avidiùs quæreret Mediatoris gratiam.

Hincque concludes quòd lex populo Iſraëlitico data ſit ut pædagogus, infra ℣. 24. qui duo doceret ipſum.

Primò, qui illum erudiret circa bonum faciendum, & circa malum fugiendum; ſeu qui doceret quid agendum, quid non agendum.

Secundò, ut eumdem populum doceret in Chriſtum aſpicere, in quo promiſſiones Abrahæ factæ, complendæ erant; & abſque cujus gratiâ & auxilio, non valebant legem implere, nec à peccato liberari, nec juſtitiam Abrahæ promiſſam adipiſci.

Donec veniret ſemen. id eſt, filius Abrahæ promiſſus, ſeu Chriſtus, mundi Magiſter & Salvator, per quem omnes nationes ſic erant erudiendæ & adjuvandæ, ut hæreditatem Abrahæ promiſſam eſſent aſſecutura.

Ordinata per Angelos.

Declarato fine legis, illiuſque utilitate; Paulus

A aliquas enumerat legis ſingularitates, ſeu excellentias:

Exiſtimo autem quòd ad perfectam Apoſtolicæ mentis intelligentiam debeant ſubintelligi promiſſionis excellentiæ, legis ſingularitatibus ſeu excellentiis oppoſitæ, & ſuperiores, ut in paraphraſi expreſſæ ſunt, & ut fuſiùs explicabo ℣. 20. *Notandum ad intelligentiam.*

Ordinata per Angelos. id eſt, miniſtrata, ordine dictata per ſanctos Angelos, Dei nuntios & miniſtros, quorum unus Dei perſonam gerebat, & Dei nomine pronuntiabat: alii verò hunc comitabantur. Vide Deuter. 33. 2. & Act. 7. 38.

Subintellige quod probabiliſſimè Paulus habebat in mente: promiſſio autem per Deum ipſum facta eſt
B Abrahæ, & ordinata.

Hoc legens Doctor, & quidem eruditiſſimus, objecit mihi; atqui per Angelum promiſſio facta eſt Abrahæ: ergo nulla diſparitas.

Cui reſpondi primò ſubſumptum negando, quia id non eſt in Scripturis expreſſum; imò formaliter id attribuitur Domino. Geneſ. 18. ℣. 17. & 22. ℣. 16.

Secundò, eſto, inquiebam, quòd per Angelum promiſſio fuerit fortè pronunciata: at certè per Deum ipſum facta fuit & ordinata; quis enim Angelorum promittat Filium Dei?

Dixi, fortè, quia licèt id non ſit in Scripturis expreſſum, fortè colligi poteſt ex iis, in capitibus jam
C citatis:

Addebam tamen quòd ſolum Scripturæ ſilentium ſufficeret ad illud negandum, juxta mentem D. Pauli, qui ex ſolo Scripturæ ſilentio de parentibus Melchiſedech, illum dixit *ſine patre, ſine matre.* Heb. 7. ℣. 3.

In manu Mediatoris. id eſt, miniſterio Moyſis Mediatoris, ſe quaſi medium interponentis inter Deum & populum Iſraëliticum, & pro eo ſtipulantis. *Ego ſequeſter & medius fui inter Dominum & vos...*

Subintellige, promiſſio autem immediatè per Deum ipſum facta eſt Abrahæ, nullo Mediatore interveniente, ſine conditione, ſine ſtipulatione, quia merè gratuita.

℣. 20. *Mediator autem unius non eſt...* Sed eſt
D inter duos, & quidem non benè convenientes, ſed diſſidentes, & quos vult reconciliare.

Deus autem unus eſt, ſibi conſtans, ſemper idem, immutabilis.

Obſcuriſſimus eſt hic locus; obſcurum eſt, ait Fromondus, quare Apoſtolus hunc verſum raptim, & velut extra propoſitum interjiciat.

Hæc obſcuritas patet textum legenti; ſed & magis patebit varias interpretum opiniones examinanti.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

In hac obſcuritate, poſt multas reflexiones, & varias veritatis undique indagationes, probabiliſſimum puto quòd D. Paulus, enumeratis Moſaïcæ legis ſin-
E gularitatibus, & ſubintellectis in mente promiſſionis de Chriſto, à Deo factæ Abrahamo, excellentioribus ſingularitatibus.

Hic præcipuam tantùm harum promiſſionis Divinæ ſingularitatum expreſſè nominat, unde concludit hujus promiſſionis firmam immutabilitatem, & ſupra legem præcellentiam.

Lex miniſterio Moyſis, mediatoris & ſtipulatoris, data eſt. *Mediator autem non eſt unius,* ſed plurium: hinc facilis mutabilitas, ob alicujus mutationem, & ſtipulatæ conditionis defectum.

Promiſſio autem à Deo ſolo facta. *Deus verò unus* & idem ſemper eſt, & immutabilis: hinc

promiſſionis ſ mitas ſtabilis, æterna, immutabilis.

Itaque ut hos duos verſus 19. & 20. benè intelligas;

Nota quòd D. Paulus ita reſpondet quæſtioni ſibi factæ: *quid igitur lex?* ut etiam, occaſione quaſi per tranſennam acceptâ, oſtendat legis, & promiſſionis diſcrimina, hujuſque ſupra legem excellentiam.

Lex occaſionaliter data. *propter tranſgreſſiones...* ad tempus. *donec veniret ... per Angelos*, Dei miniſtros, Moyſe, homine mediatore.

Promiſſio facta principaliter, ſine temporis limitatione, per Deum ipſum immediatè, abſolutè, ſine conditione, aut ſtipulatione.

Hinc quid ſequitur? Primò, quòd promiſſio multò perfectior ſit & excellentior.

Secundò, quòd promiſſio ſit immutabilis, æterna, ſicut Deus, promiſſionis author, eſt unus, ſemper idem, ſibi conſtans & immutabilis.

Deus unus & idem ſemper eſt: non timendum ergo ne promiſſionem abroget ſuam abſolutè & gratuitò factam.

Hæc de mundi ſalvatore promiſſio, ex Abrahæ ſemine naſcituro, fundatur in verbo Dei abſoluto & abſque ullâ conditione, aut ſtipulatione dato: *Verbum autem Domini ſtabit in æternum*: ergo & hæc gratuita Dei promiſſio.

Hinc in Chriſto & per fidem in Chriſtum ſalus ſemper erit quærenda.

Tertiò, è contra ſequitur quòd lex erat mutabilis, abroganda, imò & abrogata.

Lex erat occaſionaliter, ad tempus, donec veniret Chriſtus: Chriſtus autem venit: ergo lex abrogata eſt.

Chriſto præſente, lex ſuo functa eſt officio; ne Judæos quidem nunc obligat; multò minùs gentiles.

Quare ergo, ô Galatæ, in illâ, & non in Chriſto ſolo juſtitiam quæritis?

℣. 21. *Lex ergo adverſùs promiſſa Dei?*

Occurrit ſecundæ objectioni ex primâ naſcenti.

Si lex tranſgreſſiones oſtendit, arguit, coërcet: ergo ſibi uſurpavit officium, quòd Deus Abrahæ ſemini promiſit; *in te benedicentur...* ergo promiſſionem evacuat, eſtque illi contraria.

Reſpondet primò, quòd non fuit contraria; quia non potuit *vivificare*, id eſt, vitam juſtitiæ internam dare; & jus ad æternam hæreditatem; quod Deus fidei promiſit. *Juſtus ex fide vivet.*

℣. 22. *Sed concluſit ſcriptura...*

Scriptura, id eſt, lex ſcripta, lex Moſaïca. Divus Chryſoſtomus, Theophylactus, Divus Thomas, Gagnæus.

Concluſit, id eſt, coarguit & coargutos continuit in metu. D. Chryſoſtomus.

Omnia. Omnes homines, etiam Judæos.

Reſpondet ſecundò, quòd non tantùm lex promiſſioni non fuit contraria: quin imò lex obſequium præſtitit fidei; quia Judæis declarans ſe in peccatis involutos eſſe; eos quaſi pædagogus ad Chriſtum juſtitiæ fontem, quaſi manu ducebat.

Quoniam Judæi ne ſentiebant quidem ſua peccata; non ſentientes autem nec deſiderabant remiſſionem; dedit legem quæ proderet vulnera, quo medicum quærerent, ait D. Chryſoſtomus.

Unde concludit idem D. Chryſoſtomus, quòd lex, non ſolùm contra Dei promiſſa, data non fuit; ſed pro promiſſis.

Duo enim, inquit, commoda præſtitit: primùm virtutem mediocrem docuit eos; ſecundùm, ipſis peccati cognitionem dedit, quæ illos promptos redderet ad quærendum Dei filium.

A Idem fermè dixit Ambroſius, hæc eadem explicans verba: *ſed concluſit ſcriptura.* Hoc dicit Paulus, quia lex ad hoc data eſt, ut peccatores reos ſe ſcirent apud Deum: manifeſtatis enim peccatis ſuis, concluſi ſunt, ut ſe excuſare non poſſent; ſed quærerent miſericordiam, ut veniens, qui promiſſus erat Abrahæ, fidem ſolam ab eis poſceret, quam habuit Abraham: ut & malorum ſuorum veniam & juſtificationem mererentur. hucuſque Ambroſius.

ADDITITIO CUM QUADAM IMMUTATIONE.

℣. 21. *Lex ergo adverſùs promiſſa Dei.*

Semper dubitavi ad quid referatur illud, *ergo.*

An ad objectionem proximè præcedentem, ut ſup-
B poſui in paraphraſi, & in commentario, quem modo feci, pleroſque ſecutus.

An ad id quod ſuperiùs dictum eſt ℣. 10. *Lex maledicit, Chriſtus eximit à legis maledicto*, & benedicit, & ita ſenſit D. Chryſoſtomus.

An ad ℣. 18. *Si ex lege hæreditas, jam non ex promiſſione*, & ita D. Anſelmus.

An verò, quod mihi ſemper viſum eſt probabilius, nova ſit objectio, vel facta generatim contra doctrinam jam multoties traditam; ſcilicet, quòd fides legem abrogavit: vel facta ſpeciatim contra id quod ℣. 19. dictum eſt: *Lex poſita eſt... donec veniret ſemen.*

Itaque probabilius puto quòd hîc ab Apoſtolo quæratur, an ideò lex & promiſſio non ſtant ſimul;
C quia ſibi invicem contrariæ?

Cui interrogationi ſtatim reſpondet. *Abſit*, non ſunt contrariæ; nec ideò unâ adveniente, ceſſat altera; ſed ideò ceſſat lex adveniente Chriſto; quia tunc lex inutilis: ut pote, quæ nec vim habet vivificandi, nec quid ampliùs ſignificat.

Si enim data eſſet lex, quæ vim habuiſſet juſtificandi; verè & realiter ex illâ lege adhuc eſſet juſtitia; ſi potuiſſet; adhuc & poſſet. Nunquam autem id potuit lex ſcripta.

℣. 22. *Sed concluſit ſcriptura....* ſed omnes homines concluſit ſub peccato & in peccatis involutos declaravit; ut notâ ſuâ & legis impotentiâ, juxta promiſſionem Abrahæ factam, juſtitiam quærerent ex fide in Jeſum Chriſtum.

D Tantùm abeſt ergo ut lex promiſſioni ſit contraria; quin imò lex obſequium præſtitit fidei; quia Judæis declarans ſe in peccatis involutos eſſe, eos quaſi pædagogus ad Chriſtum juſtitiæ fontem, quaſi manu duxit.

℣. 23. *Prius autem quam veniret fides...* id eſt, ante adventum Chriſti: ſeu ante legem Evangelicam à Chriſto prædicatam.

Sub lege cuſtodiebamur concluſi...

Syr. lex cuſtodiebat nos concluſos in eam fidem...

Aſſignat & aliud obſequium, quod lex præſtitit fidei; ſeu magnam, quam Judæi ex lege traxerunt utilitatem.

E Lex enim timore, velut muro quodam continens illos; ac ſecundùm ipſam vivendi neceſſitatem conſtringens, reſervabat illos fidei, D. Chryſoſtomus.

Cuſtodiebamur & concluſi. ſignificat tutelam ex legis præceptis adhibitam. idem Chryſoſtomus.

Lex eis magnam præbebat ſecuritatem, à pluribus peccatis cohibens, ac veluti murus quiſpiam exiſtens, concludens homines, colligenſque ad fidem, ait Theophylactus.

Similiter & Ambroſius. *prius enim quam*, id eſt, antequam veniret ſalvator, ſub legis cuſtodiâ ageba-

mus, ne peccaremus, ut veniente promiſſione digni eſſemus. Ambroſius.

℣. 24. *Itaque lex pædagogus in Chriſto.* Gr. *in,* ſeu *ad* Chriſtum. Syr. ad Chriſtum, id eſt, fuit nobis inſtar pædagogi, metu pœnæ puerum coercentis & ad præceptorem ducentis.

Pædagogus dicitur is, qui puero datur dux & cuſtos, qui puerum regat, à vitiis coerceat, primiſque imbuat elementis: donec ad præceptorem ducatur inſtituendus.

Sicut autem præceptori non adverſatur pædagogus, ſed illum adjuvat, arcens adoleſcentem ab omni vitio, illumque reddens idoneum percipiendis quæ tradit præceptor: ita lex promiſſioni non contraria fuit: imò ad illam percipiendam præparavit. ex D. Chryſoſtomo.

℣. 25. *At ubi venit fides....* ſicut cùm advenit præceptor, diſcedit pædagogus; ſicut orto ſole inutilis eſt lucerna; ita ubi magiſter ac præceptor adfuit Chriſtus, ceſſavit pædagogia legis, omniſque ipſius authoritas.

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Chriſtianiſmus eſt omnium ſæculorum.

Ex dictis in ſuperiori verſiculo, collige primò, quòd fides in Chriſtum, ſeu Chriſtianiſmus fuerit omnium ſæculorum.

Chriſtus ante ſuum adventum, ſicut & poſt, fuit & eſt unicus fons ſalutis: nulla fuit unquam ſalus, niſi per fidem in ipſum, ſeu venturum, ſeu jam incarnatum: *Nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum...*

Chriſtus promiſſus & venturus, continuè erat aſpiciendus à Judæo, ut juſtificaretur.

Chriſtus incarnatus, crucifixus ac pro nobis mortuus, perpetuò eſt aſpiciendus à Chriſtiano; & per ipſius merita ſemper quærenda & invocanda Dei miſericordia, ut ſalvemur.

Judæus, legis tranſgreſſor, ſi ſuæ conſcius infirmitatis, humiliaretur; legemque ſibi non ſufficere ſentiens, miſericordiam mediatoris invocaret, miſericordiam conſequebatur.

Chriſtianus peccator, ſi humilietur, ſi ſe peccatorem humilis agnoſcat; ſi ſuam ſentiens impotentiam, ſalvatoris auxilium imploret; ſi in ipſum ſperans, ad ſacramenta, ſalvatoris fontes, recurrat; in his fontibus hauriet aquas ſalutis.

Quàm neceſſaria homini lapſo humilitas.

Initium eſt omnis boni.

Ubi obiter nota, quòd ſicut ſuperbia eſt initium omnis peccati: ita humilitas omnis boni: adeò neceſſaria eſt homini lapſo humilitas, ut Deus permittat omnium malorum maximum; ſcilicet peccatum, ut humilietur peccator, & humiliatus ad Redemptorem recurrat & ſalutem conſequatur, id patet in jam dictis de Judæo & Chriſtiano.

Mira utriuſque Teſtamenti correlatio.

Et quia fides, ſeu Chriſtianiſmus omnium fuit ſæculorum. Hinc agnoſce mirabilem illam veteris & novi Teſtamenti convenientiam, ut unum ducat ad alterum.

Primum fuit quaſi Religionis pueritia, ſecundum ejuſdem Religionis ætas adulta, ſeu perfectio.

Primum quaſi cortex & velamen ſecundi; ſecundum autem primi explicatio.

Hinc unum in altero aſpiciendum. Vetus legendum per reſpectum ad Chriſtum, ad quem quaſi manu ducebat: novum in vetere aſpiciendum, ſicut in umbrâ, ſeu in picturâ præcedente.

Quanta gratia Chriſtianiſmus,

At benedictus in æternum Deus, qui nobis meliora, quam Judæis, providens, non in Religionis pueritiâ, ſed in ejus ætate adultâ, ſeu ſtatu perfecto, nos naſci, ſeu potius renaſci voluit.

& quàm gratè agnoſcenda.

Hanc gratiam agnoſcamus, noſtramque de illâ gratitudinem teſtemur, majori fide, ardentiore charitate, obedientiâ univerſaliore. Juſtitia noſtra ſit abundantior Scribarum & Phariſæorum. Juxta Chriſti Domini monitum. Matth. 5. 20.

℣. 26. *Omnes enim filii Dei eſtis...*

Dat rationem, cur non ſimus ampliùs ſub pædagogo; quia ſcilicet, per fidem in Jeſum Chriſtum facti ſumus filii Dei, & quidem adulti; ſeu, ut ait Ambroſius de minoribus majores facti.

Quanta fidei vis!

Papæ quanta fidei vis! & quomodo eam progreſſu ſermonis aperit? priùs enim oſtendit ℣. 7. quòd fides redderet filios Patriarchæ; nunc verò demonſtrat eoſdem eſſe filios Dei. D. Chryſoſtomus.

℣. 27. *Quicumque enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Explicat modum, quo filii Dei facti ſumus, nimirum per baptiſmum.

Chriſtus eſt filius Dei; per baptiſmum induiſtis Chriſtum Dei filium; ergo in Chriſto & per Chriſtum eſtis filii Dei.

Observatio Moralis.

Ad hunc honorem attende, ô frater Chriſtiane! per baptiſmum Chriſtum filium Dei induiſti; unum quid cum Chriſto factus es. Chriſtus fuit in te quaſi reproductus & multiplicatus; ſeu, ut ait D. Chryſoſtomus, in Chriſtum per ſimilitudinem transformatus es: factus es quodammodo quod ipſe eſt; ſi naturâ filius eſt Dei, tu gratiâ filius Dei: eâ quippe gratiâ, ait D. Auguſtinus, homo fit Chriſtianus, quâ homo factus eſt Chriſtus.

Chriſtum filium Dei induimus, ipſi aſſimilati ſumus; ad unam cum eo cognationem, unamque ideam perducti ſumus, gratiâ facti, quod ille eſt naturâ, Theophylactus.

Chriſtum induimus, ſicut lignum induit ignem, ait D. Thomas.

Tantæ gratiæ memor, vive ut filius Dei, vive ut Chriſtus ipſe.

Interiùs vive, ſicut Chriſtus vixit: *Quæ placita ſunt ei facio ſemper. Meus cibus eſt ut faciam voluntatem patris...* aiebat Chriſtus.

Et hæc fuit Chriſti vitæ regula, eadem ſit & tua: ideò te docuit orare; *Fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terrâ.*

Exteriùs vive ut Chriſtus, quem induiſti; veſtis tua ſit Chriſtus: ſolus ergo Chriſtus in te videatur, ſicut in homine veſtito, ſola veſtis videtur.

Videatur in te Chriſti humilitas, modeſtia, manſuetudo, patientia, &c.

℣. 28. *Non eſt Judæus... omnes enim vos unum...* Gr. unus eſtis. Syr. vos omnes unus, &c.

Omnes unus eſtis in Chriſto Jeſu: hoc eſt eamdem formam, eumdem typum habetis omnes, videlicet Chriſti. Chryſoſtomus.

Quid his verbis magis ſtupendum aut reverendum? qui prius erat Ethnicus, Judæus, ſervus, &c. nunc formam geſtat, non Angeli, neque Archangeli, ſed univerſorum Domini; in ſeſe Chriſtum repræſentat, idem Chryſoſtomus.

Observatio Moralis.

Chriſtiana nobilitas.

Hinc diſcat Chriſtianus nobilitatem ſuam: unum eſt cum Chriſto: filius Dei eſt, quia Chriſtum Dei filium induit in baptiſmo.

Hinc diſcant magnates, aut quicumque natalitiis,

aut

aut dignitatibus à cæteris diſtincti ſunt, diſcant, inquam, quòd in Chriſto fiunt unum, ſeu unus cum cæteris fidelibus; coram Deo: *Non eſt ſervus, neque liber....* ſed omnes unus ſunt in Chriſto Jeſu. Itaque nec ſuperbiant, nec alios deſpiciant.

Hinc & omnes diſcant & recordentur ſe coram Deo, nihil eſſe, niſi quod ſunt in Chriſto Jeſu, ſeu ſecundùm gratiam Chriſti Jeſu.

Solum Chriſtum Deus attendit in nobis. Apud Deum non eſt acceptio perſonarum: non enim perſonam domini, aut ſervi, attendit in Chriſtiano, ſed perſonam Chriſti attendit in ſingulis & omnibus; ita ut unuſquiſque fidelis illi ſit eò gratior, quò fideliùs Chriſtum repræſentat, quem induit in baptiſmo.

Hinc ſequela. Totum itaque noſtrum ſtudium ſit Chriſtum in nobis gerere interiùs, & exteriùs exhibere. Hoc unicum ſit votum noſtrum.

Oratio. Chriſte, fili Dei vivi, miſerere mei! Jeſu character Patris, ſplendor gloriæ, expreſſa paternæ ſubſtantiæ & perſonæ imago; ſic te, per gratiam tuam, cordi meo imprime, ut tua & Patris tui ſiam imago; te & ſeptium videar in me; meique ob te, & ob tuam imaginem miſereatur in æternum.

℣. 29. Si autem vos Chriſti...

Chriſtus eſt ſemen, ſeu filius Abrahæ; benedictionem gentium continens, ſeu per quem omnes benedicendæ gentes.

Nos ſumus Chriſti, unum cum illo corpus, illius membra; imò in illum transformati ſumus, illumque induimus: ergo omnium ipſius jurium & benedictionum participes, & in illo benedicti.

B Sicut Chriſtus, Dei filius eſt, & Abrahæ filius; ita Chriſtianus Chriſtum indutus, & unum quid factus cum Chriſto, Dei filius eſt, & filius Abrahæ: & conſequenter hæres Dei; hæres hæreditatis à Deo promiſſæ Abrahæ, & ejus ſemini: cohæres Chriſti, & ut eſt Abrahæ filius, & ut eſt Dei filius.

O Deus miſericors! ſis in æternum benedictus, ob hanc mihi indigniſſimo ſervo tuo, benedictionem conceſſam; juſque datum ad æternam hæreditatem. Adoro te, benedico te, gratias ago tibi æternas, propter hanc maximam miſericordiam tuam.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

NOTA quòd mors Chriſti, quia animæ noſtræ vita, nunquam ſit oblivioni danda; ſed oculis fidei, præſens in mente & corde ſemper habenda. Vide ℣. 1.

Propterea nobis ubique, in Templis, in locis publicis & privatis, proponitur imago Jeſu-Chriſti, pro nobis Crucifixi, ut ab eo, quaſi publico fonte vitæ, vitam hauriamus fide, ſpe, & charitate. ibidem ℣. 1.

Harum igitur virtutum actus ſint ad animæ noſtræ vitam continui; ſicut ad corporis noſtri vitam, continui ſunt cordis motus, qui ſyſtole & diaſtole dicuntur. ibidem ℣. 1.

Secundò.

Obſerva quantus theſaurus ſit fides, quæ vitam continet æternam; & ideò quàm deſiderandus, & quàm ſollicitè cuſtodiendus, ℣. 9.

Salus & vita ſemper fuit à fide. Quare? vide ℣. 2.

Semper fuit à fide in Jeſum-Chriſtum. Quare? vide ibidem ℣. 12.

Hinc ſequelas vide ibidem.

Ab exemplo autem Abrahæ, fidelium Patriarchæ, diſce quæ & qualis ſit fides ſalutifera. Vide ℣. 9. & 18.

Tertiò.

Mirare Divinam ineffabilis myſterii diſpoſitionem, quâ Chriſtus, omnis benedictionis fons, factus eſt in cruce pro nobis maledictum, ut nos ab æternâ maledictione liberaret.

Ut hanc ineffabilem Jeſu-Chriſti erga te miſericordiam aliquatenus intelligas, & ſentias; attende ad verſus 13. & 14. ibique in commentario dicta ſeriò perpende.

Quartò.

Nota quòd fides in Chriſtum, ſeu Chriſtianiſmus fuerit omnium ſæculorum. Vide ℣. 25.

Hinc mira utriuſque Teſtamenti convenientia. ibidem.

Vetus fuit quaſi Religionis pueritia, ibid.

Novum autem Religionis ætas adulta, ibid.

D Hinc Chriſtiani Judæis multò feliciores, ibid.

Quomodo ſuam in Deum gratitudinem debeant teſtari, ibidem ℣. 25.

Quintò.

Tuam, ô Chriſtiane, dignitatem agnoſce ex verſibus 26. 27. & 28.

Hinc & debitum, ſeu obligationem agnoſce tuam. Chriſtum induiſti, Chriſtuſque quodammodo factus es.

Chriſtum ergo interiùs & exteriùs gere, & exhibeas videatur & agnoſcatur in te Chriſtus.

Vide dicta ad verſus 26. 27. 28.

AAAaa

Digitized by Google

Analyſis Quarti Capitis.

A *IN Capite tertio ℣. 7. 9. & 29. dixit quòd populus fidelis ſit Abrahæ ſemen, & promiſſionum hæres.*

℣. 24. indicavit duplicem hujus hæredis ſtatum, minoritatis nimirùm & majoritatis; indicavit ibidem Judaiſmum, ut minoritatis ſtatum, Chriſtianiſmum verò, ut majoritatis.

Hoc clarius explicans, addit in hoc Capite quarto ℣. 1. & 2. ſicut hæres, adhuc infans & minor, licèt jure ſit bonorum dominus; de facto tamen non differt à ſervo, imò regitur à ſervis, & illis obedit.

B *℣. 3. Ita nos Judæi, quamdiu minores & parvuli fuimus, ſub præceptis, & ceremoniis Moſaicæ legis fuimus in ſervitutem redacti.*

℣. 4. At ubi venit minoritatis noſtræ finis; ubi per Dei Filium ex minoribus facti ſumus majores & adulti; tunc & per ipſum à ſervitute legis liberati ſumus, eique ſervire deſivimus.

C *℣. 6. Quandoquidem ergo vos, ô Galatæ, per Baptiſmum facti eſtis filii Dei, & quidem majores, ſicut & nos; quandoquidem & Spiritu ſancto animati, Deo dicere poteſtis: Pater, pater, jam non eſtis ſervi, ſed ab omni ſervitute liberi.*

℣. 8. Eſto ſervieritis idolis, cùm eſſetis Pagani;

℣. 9. At nunc Chriſti beneficio Deum cognoſcentes, & ab ipſo Deo cogniti & approbati ut filii legitimi; quomodò vos in ſervitutem redigitis, legalia ſervantes? ℣. 10.

℣. 11. Ob hanc veſtram ſuperſtitionem timeo vobis: & ne quod vereor vobis accidat; obſecro vos, legalia negligite, ſicut & ego ea negligo, ℣. 12.

Ab hoc verſiculo duodecimo uſque ad verſum vigeſimum-primum, mirâ charitatis arte demulcet eos, quos priùs vocabat inſenſatos.

Ne putetis, inquit, me vobis iratum. Nihil me privatim læſiſtis; imò me apud vos prædicantem, omnibus bonis, omnibuſque affectûs teſtimoniis cumulaſtis; me ut Angelum; quid dico? ut Chriſtum ipſum recepiſtis.

℣. 15. Audeo dicere, me plus oculis veſtris dilexiſtis.

℣. 16. An ergo, quia vobis vera dico, ideò me putatis veſtrum inimicum?

℣. 17. In judaïzantium zelotypiam rejicit cauſam erroris Galatarum: à quo ut eos reducat; ℣. 19. maternam in illos teneritudinem exprimens; vos, inquit, iterum parturio, donec recta Chriſti fides reparetur in vobis.

Denique allegoriâ duarum uxorum, & duorum Abrahæ filiorum, oſtendit eis Synagogam & Judæos, per Agar & Iſmaëlem figuratos, ejectos eſſe à domo Abrahæ, & ab hæreditate excluſos; Chriſtianos verò, per Iſaac ſignificatos, à ſervitute legis eſſe liberos, & benedictionis hæredes.

CAPUT QUARTUM.

Paraphraſis.	*Textus.*
ADDO autem dictis ſupra ℣. 24 & 29. quòd quamdiu hæres infans eſt, nullâ re differt à ſervo; quamvis hæreditatis jure ſit bonorum dominus:	D 1. DICO autem quanto tempore hæres parvulus eſt, nihil differt à ſervo, cùm ſit dominus omnium:
Sed ſub tutoribus & procuratoribus eſt, quorum arbitrio ipſe regitur, & hæreditaria ejus bona adminiſtrantur;	2. Sed ſub tutoribus & actoribus eſt;
Donec adveniat tempus à patre in teſtamento præſcriptum, vel à jure definitum.	uſque ad præfinitum tempus à patre.
Ita & nos Judæi, cùm eſſemus hæredes quidem Abrahæ, ſed parvuli, rudes, & imperfecti, tùm intellectu, tùm affectu, & ſicut pueri de Deo carnaliter ſapientes,	3. Ita & nos cùm eſſemus parvuli,
Serviebamus timore ſervili, quo continebamur in officio, ſub lege Moſaïcâ, quæ mundo data fuit quaſi alphabetum, & prima veræ pietatis elementa.	ſub elementis mundi eramus ſervientes. E
At poſtquam venit finis illius minoritatis, & impletum eſt tempus à Patre præfixum, ut hæreditatem Abrahæ promiſſam reciperemus;	4. At ubi venit plenitudo temporis;
Miſit Deus in terras unigenitum Filium ſuum, factum ex ſubſtantiâ mulieris, & de ipſâ natum; ſponte ſuâ legi Moſaïcæ ſubditum,	miſit Deus Filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub lege.

5. Ut eos, qui ſub lege erant, redimeret; A

Ut nos Judæos, legi ſubditos, ab obligatione, & ſervitute legis redimeret;

Ut adoptionem filiorum Dei reciperemus.

Et Judæos pariter & Gentiles, filios hominum, faceret Dei filios; ſeu ut adoptionem filiorum Dei, in Adamo perditam, & Abrahæ filiis promiſſam reciperemus

6. Quoniam autem eſtis filii,

Quoniam autem & vos, ô Galatæ, æquè ac Judæi facti eſtis filii Dei;

miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra,

Miſit Deus in corda veſtra Spiritum ſanctum,

clamantem, Abba Pater.

Ut eodem, cum Chriſto, Spiritu inſtructi & impulſi, amore filiali, clametis ad Deum: *Abba Pater*,

7. Itaque jam non eſt ſervus, ſed filius; quòd ſi filius & hæres per Deum,

Itaque jam non eſt inter vos Galatas Chriſtianos, quis ſervus; ſed eſtis filii, & quidem majores & adulti, & pleno jure hæredes Dei, per Chriſtum, quem B induiſtis, & cujus ſpiritum à Deo recepiſtis.

8. Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis qui naturâ non ſunt Dii, ſerviebatis.

Tunc quidem, cùm infideles eratis & pagani, ignorantes Deum, verum, æternum, mundi opificem, colebatis idola, falſiſque Deis, fictione ſcilicet hominum, non naturâ Deis, ſerviebatis.

9. Nunc autem cùm cognoveritis Deum;

At nunc Chriſti beneficio, Deum ut patrem cognoſcentes;

Imò cogniti ſitis à Deo;

Imò & ab ipſo cogniti & approbati ut filii legitimi, & chariſſimi;

Quomodò convertimini iterum ad infirma, & egena elementa, quibus denuò ſervire vultis.

Quomodò iterum repueraſcentes, convertimini ad prima Judaïcæ infantiæ elementa, quæ juſtificandi vim non habent, utpote gratiæ vacua.

10. Dies obſervatis & menſes, & tempora & annos.

Id tamen facitis, Sabbatha, neomenias, tabernaculorum & propitiationis diem, annum Sabbathicum obſervantes, ſicut obſervant Judæi.

11. Timeo vos, ne fortè ſine causâ labo- C raverim in vobis.

Ob hanc ſuperſtitionem veſtram, timeo vobis, ſeu propter vos, ne fortè irritus ſit & inutilis labor, quem in vos impendi:

12. Eſtote ſicut ego; quia ego ſicut vos.

Hoc ne fiat; legalia negligite, ſicut ego ea negligo; licèt olim ea ſicut & vos ardenter zelatus ſim; eâdem mecum utamini libertate.

12. Fratres, obſecro vos, nihil me læſiſtis.

Fratres, obſecro vos, ne me credatis vobis iratum: quæ duriùs dixi ſupra, ex amore dixi; nihil enim læſiſtis ob quod nunc vobiſcum duriùs agam, quàm anteà.

13. Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jam pridem, & tentationem veſtram in carne meâ,

Non ſolùm non læſiſtis, ſed & magnam exhibuiſtis benevolentiam; licèt enim vobis prædicans, vilis, abjectus, & miſerabilis eſſem, & ob hoc potuiſſetis me contemnere & abominari; ſicut contemni, & reſpui ſolent infelices & miſeri:

14. Non ſpreviſtis, neque reſpuiſtis, ſed D ſicut Angelum Dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Jeſum.

Me tamen non modò non ſpreviſtis, neque reſpuiſtis; ſed è contra, me ſicut Angelum Dei, imò ſicut ipſum Jeſum Chriſtum ſuſcepiſtis.

15. Ubi eſt ergo beatitudo veſtra?

Ubi eſt ergo illa felicitatis veſtræ, ex meo apud vos adventu, teſtificatio?

Teſtimonium enim perhibeo vobis, quia ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi.

Hoc enim de vobis poſſum perhibere teſtimonium; quoniam ſi id mihi prodeſſe potuiſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & mihi dediſſetis, utpote vobis oculis chariori: Quò abiit hic erga me veſter amor? unde inimicitia? unde ſuſpicio?

16. Ergo inimicus vobis factus ſum, verum dicens vobis.

Ergone quia verum dico vobis, ideò putatis me veſtrum inimicum? ſeu ideò creditis me inimico in vos animo?

17. Æmulantur vos non benè, E

Æmulantur vos novi Doctores veſtri, ambiunt vos & depereunt, à vobiſque volunt amari; ſed zelo non bono, nec ad bonum veſtrum:

Sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini.

Nam excludere vos volunt à me, ut vos ſibi ſervent, illiſque agglutinemini, illos viciſſim unicè, & cum aliorum excluſione diligentes.

18. Bonum autem æmulamini in bono ſemper, & non tantùm cùm præſens ſum apud vos.

Volo autem vos æmulari, ſeu zelare Doctores, & Magiſtros veſtros; ſed in bono, & ad bonum; idque non in præſentiâ tantùm, ſed & in abſentiâ.

Filioli mei, quos rurſus utero geſto, & pro quibus A foſcendos in partu dolores patior, donec in vobis recta & ſana fides Chriſti formetur.

Utinam forem apud vos, & viderem quæ fiunt à vobis; ut, prout conveniret, ſermonem meum veſtris diſpoſitionibus poſſem accommodare; quod abſens non poſſum:

Quia enim non video quomodò ſitis affecti; hinc hæreo, hæſito circa vos, neſciens quo ſermonis genere debeam uti.

Reſpondete mihi vos, qui ſub lege vultis eſſe: numquid ipſam audiſtis? ipſa vos à ſe ad Chriſtum amandat.

Ipſa enim vos docet, quòd Abraham duos filios habuerit, Iſmaëlem ſcilicet de Agar, quæ erat ancilla, B & ſecundaria uxor Abrahæ; & Iſaacum de Sara, primariâ uxore & Dominâ.

Iſmaël ancillæ filius, naturaliter, & ſecundùm naturæ ordinem natus eſt, ex matre juvenculâ, & fœcundâ:

Iſaac verò per ſupernaturalem Dei virtutem, ex Sarâ, anu, & ſterili, juxta Dei promiſſum. Geneſ. 17. 18.

Hæc præter Hiſtoricum ſenſum, alium eminentiorem continent, ſuntque ſunt typus & figura.

Hæ duæ uxores, ſeu duo Abrahæ matrimonia figurabant duo teſtamenta, ſeu fœdera, quæ Deus fecit cum hominibus.

Primum quidem in monte Sina, prolem generans C in conditionem ſervilem, fuit figuratum per Agar.

Sina enim mons eſt Arabiæ, qui terrenam repræſentat Jeruſalem, quæ ſervit cum filiis ſuis ſub jugo legis, ut infra ✠. 1. cap 5. explicabitur.

Sara autem figura fuit Eccleſiæ, quæ cæleſtis eſt Jeruſalem;

Et hæc libera eſt, & fœcundiſſima, quippe quæ nos, tàm ex Judæis, quàm ex Gentibus converſos, peperit Deo; unde noſtra mater eſt.

Hanc Eccleſiæ, matris noſtræ, fœcunditatem prævidebat Iſaias, fœminæ ſterili, & virum non habenti, (Eccleſiæ nimirùm ex Gentibus) plures filios promittens, quàm ei quæ virum habet, (Synagogæ ſcilicet) quam in fœcunditate ſuperavit Eccleſia. D

Prima allegoriæ applicatio.

Nos Chriſtiani, inſtar Iſaac, ſumus promiſſionis filii; ſeu ſumus promiſſionis filii, per Iſaac figurati.

Secunda.

Sed quemadmodùm Iſmaël naturæ viribus & carnali generatione prognatus, perſequebatur tunc Iſaacum, ſupernaturali Spiritûs ſancti virtute, ex ſingulari Dei promiſſione natum;

Ita & nunc Judæi, per Iſmaëlem figurati, Chriſtianos, per Iſaacum figuratos, oderunt & perſequuntur.

Tertia & principalis applicatio.

Sed quid factum fuiſſe Scriptura teſtatur?

Dei juſſu ejecta eſt Agar ancilla, cum Iſmaële filio ſuo, è domo Abrahæ; E

Et Iſmaël non fuit particeps hæreditatis Iſaaco promiſſæ; per quod ſignificata fuit Synagogæ, & Judæorum ejectio è domo Chriſti & Dei, ſeu ex Eccleſiâ.

Meminerimus itaque, fratres, quòd nos Chriſtiani non ſumus Synagogæ filii, ritibus legis obligati ſicut Judæi, ſed Eccleſiæ;

Non noſtris meritis, ſed Chriſti gratiâ, qui nos per paſſionem & mortem ſuam liberavit à jugo legis, quam abrogavit.

19. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis.

20. Vellem autem eſſe apud vos modò, & mutare vocem meam,

Quoniam confundor in vobis.

21. Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe, legem non legiſtis?

22. Scriptum eſt enim: quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancillâ, & unum de liberâ.

23. Sed qui de ancillâ, ſecundùm carnem natus eſt;

Qui autem de liberâ, per repromiſſionem:

24. Quæ ſunt per allegoriam dicta.

Hæc enim ſunt duo teſtamenta;

Unum quidem in monte Sina, in ſervitutem generans, quæ eſt Agar.

25. Sina enim mons eſt in Arabia, qui conjunctus eſt ei, quæ nunc eſt Jeruſalem, & ſervit cum filiis ſuis.

26. Illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem

Libera eſt, quæ eſt mater noſtra.

27. Scriptum eſt enim: Lætare ſterilis, quæ non paris; erumpe, & clamà, quæ non parturis: quia multi filii deſertæ magis quàm ejus quæ habet virum.

28. Nos autem, fratres, ſecundùm Iſaac promiſſionis filii ſumus.

29. Sed quomodò tunc is, qui ſecundùm carnem natus fuerat, perſequebatur eum, qui ſecundùm Spiritum;

Ita & nunc.

30. Sed quid dicit Scriptura?

Ejice ancillam, & filium ejus;

Non enim hæres erit filius ancillæ, cum filio liberæ.

31. Itaque, fratres, non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ;

Quâ libertate Chriſtus nos liberavit.

Com-

Commentarius in Caput Quartum.

℣. 1. DICO *autem*... Redit ad id quod cap. 3. ℣. 24. incepit dicere, legem Moſaïcam pædagogo comparans, & populum Judaïcum pueros & ſe clariùs explicat; quaſi diceret:

Hoc eſt quod dicere volui; ſicut quamdiu hæres puer eſt

Nihil differt à ſervo. quantùm ad ſui regimen, & quantùm ad bonorum ſuorum adminiſtrationem: ſicut enim ſervus Domini regitur imperio; ita & hic hæres infans regitur à tutoribus, quaſi dominis: & ſicut ſervus nihil habet proprium; ita & hæres minor, licèt ſit jure bonorum dominus; revera tamen de nullo diſponit, quaſi nihil habeat.

℣. 2. *Sed ſub tutoribus, & actoribus*. Gr. œconomis.

Tutores, patris defuncti vice funguntur.

Actores, œconomi, ſeu procuratores, ſub tutoribus res pupulli gerunt & adminiſtrant.

Uſque ad præfinitum tempus. Gr. uſque ad præfinitionem patris. id eſt, uſque ad tempus à patre in teſtamento definitum, vel à lege decretum.

℣. 3. *Ita & nos*. Judæi ſcilicet, hæredes quidem Abrahæ, ſed parvuli & minores.

Judaïſmus fuit veræ pietatis quaſi minoritas & pueritia.

Cum eſſemus parvuli. Gr. infantes. Syr. pueruli.

Et cognitione; ſigna materialia tantùm videntes, ſpiritualia per hæc ſignificata non intelligentes.

Et affectu; temporalia tantùm bona, legem ſervantibus promiſſa, diligentes; & de Deo carnaliter ſapientes.

Lex Moſaïca, quaſi veræ pietatis alphabetum.

Sub elementis mundi. id eſt, ſub lege Moſaïcâ, quæ Judæis, & per ipſos toti mundo data fuit, quaſi prima pietatis elementa, & veræ Religionis rudimenta.

Eramus ſervientes. id eſt, eramus illius legis ritibus, cæremoniis & præceptis ſerviliter ſubditi; metu pœnæ, ſeu timore ſervili; ſignis adhærentes quaſi res forent; imò nec ſigna eſſe ſcientes.

Sicut pueri elementa diſcunt, & elementorum ſeu litterarum conjunctionem; ſed voces & ſententias ex elementis conflatas non intelligunt; donec ad ſcientias altiores perveniant, ad quas niſi per elementa non pervenitur.

Judæi quaſi pueri, litterarum ſignis adhærentes, &c.

Ita Judæi cæremoniarum elementa non intellexerunt; ſignis adhæſerunt quaſi rebus, & ſigna tantùm eſſe neſcierunt, donec ad Chriſtum per hæc elementa, quaſi elevamenta, pervenerunt, ait Divus Anſelmus.

Ad ſignificata Chriſtianus attendat.

Caveat Chriſtianus ab ipſo Chriſto edoctus, ne ſignis, & ſolis exterioribus nimis adhæreat; ſed Spiritui, veritati, principaliter intendat; ſciens quia *Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant, eum in Spiritu & veritate oportet adorare*. Joan. 4. 23.

℣. 4. *At ubi venit plenitudo*. id eſt, finis temporis à cæleſti Patre noſtro præfiniti; ſeu ubi effluxit noſtræ minoritatis tempus à Deo Patre noſtro præfixum; & advenit illud, quo ſtatuit nos à conditione ſervorum, ad libertatem filiorum adultorum transferre.

Miſit Deus Filium ſuum. Gr. emiſit, è ſuo ſcilicet ſinu, in terras legavit unigenitum Filium ſuum, ſibi conſubſtantialem.

Miſſio Filii Dei.

Non quòd Dei Filius exierit è ſinu Patris, in quo generatur ab æterno, & quieſcit in æternum.

A Non quòd etiam in terris inceperit eſſe, qui ſemper eſt ubique:

Sed quia, Patre volente, factus eſt homo, & humanâ carne indutus, qui ab æterno erat inviſibilis. *Viſus eſt in terris, & cum hominibus converſatus eſt*.

Itaque Incarnatio Filii Dei, fuit ejus à Patre miſſio, & ad homines delegatio.

Factum ex muliere.

Hujus miſſionis modus.

Hujus miſſionis modus exprimitur.

Non fuit creatus ut Adam, ſed factus ex ſubſtantiâ Beatæ Virginis, per operationem ſancti Spiritûs, & ex ipſâ natus; & conſequenter Filius Dei, factus eſt

B & filius hominis. id eſt, Virginis.

Factum ſub lege. id eſt, legi Moſaïcæ ſponte ſuâ ſubditum; non de jure: erat enim Dominus legis, & ſupra legem. Revera tamen voluit circumcidi, in templo præſentari, redimi, &c.

℣. 5. *Ut eos qui ſub lege erant*...

Miſſionis finis.

Miſſionis illius finis exprimitur, ſcilicet ut nos Judæos legi obſtrictos, à legis obligatione redimeret, & à legis maledicto, ob legem violatam, incurſo, ut cap. 3. ℣. 13.

Factus eſt ſub lege; non ut ab eâ expiaretur: ſed ut eos, qui ſub illâ erant preſſi & rei, liberaret. S. Anſelmus.

Ut adoptionem filiorum reciperemus. id eſt, ut nos,

C tam Judæi, quàm Gentiles, in eo, & per eum, *reciperemus adoptionem filiorum* in Adamo perditam, & Abrahæ filiis promiſſam.

OBSERVATIO MORALIS.

Adoranda hujus myſterii œconomia.

Adora hîc, ô fidelis, quiſquis es, Divinæ diſpenſationis œconomiam.

Adamus creatus eſt Dei filius; at hanc Divinam filiationem, peccato ſuo, ſibi perdidit & ſuis filiis; qui ex tunc, naturâ filii iræ.

Abrahæ & ſemini ejus promiſſa eſt hujus Divinæ filiationis reparatio. *Benedicentur in te omnes gentes*.

Per Jeſum Chriſtum, Filium Dei, & filium Abrahæ, omnibus credentibus eſt reſtituta.

D Filius Dei factus eſt filius Abrahæ, ut filios Adæ faceret filios Dei.

Hanc adora humilis & gratus œconomiam; hunc immenſum Dei in te amorem recole ſtupens & annihilatus. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret; ut omnis qui credit in ipſum, non pereat*, &c. Quis ego! & quis Filius tuus, ô Deus!

Per Incarnationem facti ſumus filii Dei, & quidem majores.

Filius ergo Dei factus eſt ex muliere filius hominis, ut filios hominum faceret filios Dei. intellige filios majores & adultos.

OBSERVATIO LITTERALIS.

Hîc eſt comparationis ab initio capitis inceptæ

E finis & applicatio. quaſi diceret Apoſtolus;

Et per hanc adoptionem perfectam filiorum, υἱοθεσίαν. à ſtatu minoritatis, & à conditione ſervorum, tranſlati ſumus ad libertatem fidei, & filiationis Divinæ, facti ſumus majores, liberi, noſtri juris.

Antea juſti erant filii Dei minores.

Ante Incarnationem juſti quidem erant filii Dei, ſed minores; quaſi ſervi, ſub lege, quaſi ſub pædagogo; timore pœnæ ſervientes Deo; carentes adoptionis fructu, necdum valentes cæleſtem Patris æterni hæreditatem poſſidere.

Clauſum erat tunc cælum, & à Chriſto ſolo poterat aperiri.

Nunc majores.

Poſt Incarnationem facti ſumus majores, adulti, liberi, amore filiali, & eodem quo Chriſtus ipſe ſpiritu, Deo ſervientes; Divinæ filiationis jure fruentes, Divinæ hæreditatis capaces.

Hîc igitur deſinit incepta ab initio capitis comparatio.

In ſequentibus autem Paulus ſuum ex dictis probat intentum; & Galatas alloquens, applicat eis jam dicta.

℣. 6. *Quoniam autem eſtis.* vos ſcilicet, Galatæ Gentiles, ſicut & nos Judæi, per fidem, ſeu per baptiſmum.

Filii Dei. majores & adulti, licèt non fueritis ſub lege minores & pueri.

Hinc Spiritus ſanctus, Spiritus Filii Dei nobis datur.

Miſit Deus Spiritum Filii ſui. id eſt, Spiritum ſanctum, qui modò Patris, modò Filii dicitur Spiritus, quia ab utroque procedit: ſed hîc ſpeciatim dicitur Spiritus Filii, quia Galatis probat Apoſtolus eos eſſe Dei filios, tùm quia Filium Dei induerunt in baptiſmo, cap. 3. ℣. 27. tùm quia Spiritum Filii Dei receperunt.

In corda veſtra. id eſt, in animas veſtras, quibus per gratiam ſanctificantem unitur Spiritus ſanctificationis.

Clamantem Abba Pater. id eſt, facientem clamare, ſeu ut eodem Spiritu, quo Chriſtus ipſe, affectu nimirùm filiali, ad Deum, velut Patrem chariſſimum, recurratis in oratione, eique dicatis: *Abba Pater. Pater noſter qui es in cælis*, &c.

Abba. hebraicè & Syriacè, idem ac *Pater.* Sed utraque vox jungitur, tùm ut ſignificetur quòd idem ſit Judæorum & Gentilium pater; tùm ut Spiritûs orantis fervor exprimatur; tùm ut notetur affectus filiorum patrem tenerè amantium, & ei in oratione quaſi blandientium. *Abba Pater.* Vide dicta Rom. 8. 15.

Observationes Morales.

Hinc diſce primò quo ſpiritu debeas orare; Spiritu filii Dei, eodem quo Chriſtus ipſe orabat & orat: affectu filiali, reverentiali, at fiduciæ pleno.

Oraturus ergo unire Chriſto, ora ſpiritu Chriſti, corde Chriſti, in ipſo, cum ipſo, & per ipſum ora.

Oraturus, Chriſtum orantem, & in oratione pernoctantem, tu tibi exhibe, dicque ſicut ipſe in horto, *Abba Pater.*

Gentilis Chriſtianus ſine pueritiâ filius Dei major.

Hinc diſce ſecundò quanta ſit in nos gentiles Dei gratia, quâ ſtatim facti ſumus filii Dei & quidem majores, abſque minoratis ſtatu.

Triplex ſtatus Religionis.

Quam gratiam ut meliùs intelligas & pleniùs recolas, nota triplicem Religionis ſtatum.

Pueritiæ, in Judæis.

Juventutis, in Chriſtianis viatoribus.

Conſummatæ perfectionis, in beatis.

Eadem ubique Religio, incipiens, perfecta, perfectiſſima.

Medium tenemus inter Judæos & beatos; at cum hoc privilegio, quod ſine pueritiâ, nati, ſeu potius, renati ſumus filii Dei majores: & hinc Spiritus ſanctus nobis ſtatim eſt datus; Spiritus filii Dei.

Ob hanc gratiam ineffabilem, Deum, ut patrem, adora, ama, lauda. Benedic; idque omne in ſpiritu filii Dei.

℣. 7. *Itaque jam non eſt ſervus.* Gr. itaque non amplius es ſervus, ſubaudi, O Galata. Syr. itaque ſervi non eſtis, ſed filii.

In verſiculo præcedenti duo dixit Apoſtolus; & quòd Galatæ ſunt filii Dei; & quòd, quia filii, Spiritum ſanctum, ſpiritum adoptionis receperunt.

Eſt autem demonſtratio, cui contradici non poteſt. Videbant enim miracula, quæ fiebant per Divinum Spiritum. Theodoretus.

Et hinc concludit: itaque inter vos, ô Galatæ Chriſtiani, non eſt quis ſervus; ſed eſtis filii Dei, majores, adulti, liberi; quippe qui in baptiſmo Chriſtum filium Dei induiſtis, cap. 3. ℣. 27. & ſpiritum filii, ſpiritum adoptionis recepiſtis in cordibus veſtris.

Quòd ſi filius & hæres per Deum. Gr. quòd ſi filius & hæres Dei per Chriſtum. Syr. quòd ſi filii & hæredes Dei per Jeſum-Chriſtum.

Altera Concluſio ſequens ex primâ.

Et pleno jure hæres.

Quòd ſi filii Dei majores & adulti; ergo & pleno jure hæredes Dei, per Jeſum-Chriſtum, quem induiſtis & cujus ſpiritum, tanquam hæreditatis partem & arrhabonem, recepiſtis. *Qui eſt pignus hæreditatis noſtræ.* Epheſ. 1. 14.

Simile.

Patres-familias ſatis ſæpè filiis ſuis, adultis, majoribus, ſapientibus & ſibi ſubditis, aliquam hæreditatis partem donant diſpenſandam.

Spiritus ſanctus pars & arrha noſtræ hæreditatis.

Ita pater cæleſtis, ſuis in Chriſto filiis, Spiritum ſanctum donat, quaſi partem & arrham æternæ hæreditatis.

Deus ipſe totus in patriâ poſſidendus, eſt æterna hæreditas noſtra: Spiritus ſanctus in noſtris cordibus infunditur, velut hujus æternæ & Divinæ hæreditatis pars & arrha. Præter citatum Eph. locum vide ſecundam Cor. 1. 22. & 5. ℣. 5.

Observatio Moralis.

Quanta Chriſtiani felicitas.

Agnoſce ergo hîc, ô Chriſtiane, nobilitatem & felicitatem tuam!

Filius es Dei vivi: quippe, qui Jeſum-Chriſtum, conſubſtantialem Dei vivi filium, in baptiſmo induiſti.

Filius es Dei vivi; quippe, qui ſpiritum filii Dei vivi, in corde tuo recepiſti: in baptiſmo, in confirmatione, &c. quid nobilius? ſed quid felicius?

Quia enim filius es Dei: hinc & es hæres Dei in Chriſto & cum Chriſto, cui unitus es, & quem induiſti.

Sed hæres major, adultus, liber, tuo jam jure fruens, hæreditatis tuæ partem jam poſſidens, per Spiritum ſanctum, tibi infuſum & velut pignus datum.

Ne ſit degener.

Tantâ ergo dignitate nobilitatus, cave ne ſis unquam degener: quia filius es Dei, vive dignè Deo: amantiſſimum patrem ama ſemper; & amore filiali, quæ placita ſunt ei, ſicut & Chriſtus, fac jugiter.

Vivat dignè Deo.

Temporalia ſpernat.

Quia hæres Dei; & hæreditatis æternæ pignore donatus, hæc temporalia, tranſitoria ſperne; ad æternam hæreditatem tuam plenè & integrè poſſidendam aſpira continuè.

Æterna deſideret.

Abba pater, quando te videbo? quando te fruar? quando te fruens, tecum unus ero?

℣. 8. *Sed tunc quidem ignorantes Deum.*

Poſitâ Dei gratiâ in Galatas, hinc infert & eis oſtendit quàm ſit abſurdum illos à Chriſtianiſmo, ſeu à ſtatu majoritatis, ad Judaïſmum, ſeu ad minoritatem reverti.

Et ut eos judaïzantes pungat acriùs, primò excuſat quodam modo illorum idololatriam.

Tunc, id eſt, tempore, ante veſtram vocationem ad Chriſti fidem, elapſo.

Ignorantes Deum, id eſt, cùm verum Deum non cognoſceretis.

Serviebatis; ſcilicet per idololatriam. *iis qui*.... A falsâ & ſtultâ tantùm hominum opinione ſunt dii.

Culpam rejicit in ignorantiam; quaſi diceret, neſciebatis quid faciebatis.

℣. 9. *Nunc autem cùm cognoveritis*... *imo cogniti*... Gr. nunc autem cognoſcentes Deum, magis autem cogniti à Deo. Syr. nunc autem cùm, &c. & quod magis eſt, cogniti ſitis à Deo.

Cogniti, id eſt, approbati, dilecti ut filii.

Quomodo convertimini iterum, id eſt, quo modo majores facti, quaſi repueraſcentes convertimini ad prima infantiæ Judaïcæ elementa.

Infirma, vim ſanctificandi non habentia.

Et egena. Divitias gratiæ cæleſtis non continentia, & ideò conferre non valentia.

Quibus denuò ſervire.... alio tamen genere ſervitii.

Cùm eſſetis pagani per idololatriam ſerviebatis, creaturas, ut Deos adorando; nunc judaïzantes vultis denuò ſervire, non adorando idola, ſed reverendo ut res ſacras, quæ nihil habent ſanctitatis; & ab eis rebus munditiam ſperando, quæ nullam habent vim mundandi.

℣. 10. *Dies obſervatis*, Sabbatha, more Judaïco, *menſes, neomenias, tempora*, in quibus feſta tubarum, tabernaculorum, expiationis.

Et annos, id eſt, ſeptimum remiſſionis, & quinquageſimum, Jubilæi.

Hinc patet, quòd non tantùm circumciſionem prædicabant pſeudo-Apoſtoli, ſed & ferias & novilunia. D. Chryſoſtomus, Theophylactus.

Hæreticorum fraus.

Porro damnantur hîc feſta Judæorum, non feſta Chriſtianorum, ut volunt hæretici, aliàs damnaretur etiam dies Dominicus, quem tamen obſervant ipſi.

Gravius Chriſtiani peccatum. Cur?

In ℣. 8. & 9. nota quòd quia paganiſmus eſt ignorantiæ & ſervitutis ſtatus; Chriſtianiſmus verò ſtatus luminis & libertatis: ideò gravior eſt in Chriſtianiſmo relapſus ad peccatum.

℣. 11. *Timeo vos*... id eſt, vobis.

Vides viſcera & affectus Apoſtolicos: illi jactantur fluctibus & hic tremit ac metuit, &c. Chryſoſtomus.

Cùm autem dicit, *metuo*... & addit, *ne fortè*.... ſimul & deſperationem illis injecit & in bonam ſpem erexit: non enim dixit, fruſtra laboravi; ſed *ne fortè*: nondum, inquit, accidit naufragium; ſed adhuc tempeſtatem cerno hîc parturientem; propterea metuo, non deſpero: vobis enim in manu eſt totum hoc corrigere & ad priſtinam redire tranquillitatem. D. Chryſoſtomus.

℣. 12. *Eſtote ſicut ego*... Syrus eſtote ut ego ſum, quandoquidem & ego ut vos eram.

Tempeſtate jactatis manum porrigit, ſeque ipſum dat exemplum. ait D. Chryſoſtomus.

Ne quod vobis vereor, accidat, me imitemini, qui licet Judæus, & legalium ſupra modum æmulator; hæc, cognitâ Evangelii gratiâ, dimiſi.

Hæc verba alii aliter explicant; ſed hæc explicatio ſimplex & naturalis. hinc alias omitto.

Fratres obſecro vos... Gr. nihil me injuriâ affeciſtis. Syr. nihil me offendiſtis.

Id eſt, nullâ, quam ſenſerim, injuriâ affeciſtis: ne ergo me putetis vobis iratum.

Obſecratione & blanditiis emollit ſuperiores increpationes.

℣. 13. *Scitis autem quia per infirmitatem carnis*... infirmitatem carnis vocat perſecutiones, ærumnas, paupertatem, &c.

A Poteſt etiam intelligi infirmitas illa, de quâ primæ Cor. 2. *Præſentia corporis infirma & ſermo*,... ſeu humilitas corporalis præſentiæ.

℣. 14. *Et tentationem veſtram*... eadem adverſa vocat tentationem.

Vulgata habet, *veſtram*, quia Paulus ſic humiliatus erat Galatis objectum tentationis, ut illum contemnerent & reſpuerent.

Textus Græcus hodiernus habet *mei*, ſeu *meam*; quia per hæc Paulus tentabatur.

Sed melior eſt noſtra lectio, cui Syriaca verſio conformis eſt.

B Noſtis quòd per infirmitatem carnis meæ, Evangelizaverim vobis jam pridem, & tentationem quæ erat in carne meâ, non ſpreviſtis, nec execrati eſtis. Sed, &c. Vide paraphraſim.

Charitatis induſtria

Quâ induſtriâ non utitur charitas? timet, ſperat, tenerè & affectuosè rogat, blanditur, accepta beneficia commemorat, à Galatis benè acta recenſet; quæ pro illis paſſus eſt, inſinuat: & tandem ſuſpirans exclamat.

℣. 15. *Ubi eſt ergo beatitudo veſtra?* Gr. quæ igitur erat beatitudo veſtra. Syr. ubi eſt ergo beatitudo veſtra?

Id eſt, quò abiit veſter erga me amor? gaudium, & felicitas veſtra, ob meum ad vos adventum, ob meas apud vos prædicationes, & meam inter vos converſa- C tionem?

Teſtimonium enim... tantus erat ille veſter amor, ut vel oculis charior eſſem vobis. Vide paraphraſim.

In quot formas transmutat?

℣. 16. *Ergo inimicus vobis*...

Ergo ne, quia verum vobis dico, ideò me putatis inimicum veſtrum. Vide paraphraſim.

Imitare.

Ex hac Apoſtolicæ charitatis arte, diſcat prælatus, omniſque animarum ſalutis miniſter & cooperator, in omnem ſe formam transformare, omnia omnibus ſe facere, ut animas Chriſto lucrifaciat & ad pœnitentiam adducat.

℣. 17. *Æmulantur vos*... pſeudo-Apoſtoli Judaïzantes ambiunt vos, & zelotypiâ laborant erga vos: ſeu amant vos cum æmulatione & zelotypiâ.

Non bene. Non bono zelo, nec ad bonum veſtrum, ſed ad ſuum commodum & ad ſuam gloriam.

D *Sed excludere vos volunt*: ſcilicet, à me, à fide, ab Eccleſiâ.

Ut illos æmulemini, id eſt, ametis, admiremini, illiſque agglutinemini cum noſtri excluſione. In Judaïzantium zelotypiam rejicit culpam hujus Galatarum mutationis.

℣. 18. *Bonum autem æmulamini*... bonum autem magiſtrum æmulamini: cum zelo diligite & imitamini, non malos magiſtros.

In bono, id eſt, non in omni re, ſed in bonâ.

Semper, id eſt, conſtanter & non tantùm in præſentiâ.

Quando laudabilis æmulatio.

Laudabilem docet æmulationem, quæ duas aut tres habet conditiones.

Sit æmulatio boni doctoris, tendat ad bonum, E & ſit conſtans, in abſentiâ perſeverans ſicut in præſentiâ.

Et hac ultimâ conditione videtur Apoſtolus Galatis exprobrare, quòd cum ipſum præſentem zelaſſent, citò abſentem neglexerunt, ut aliis adhærerent.

Græcus textus; bonum autem æmulari in bono, ſemper & non in adeſſe apud vos. id eſt, bonum, rectum & utile eſt æmulari magiſtros non in malo, ut judaïzare; ſed in bono, in bonâ doctrinâ, & in virtutibus; idque non ad tempus, ſed conſtanter.

D. Paulus pater, & mater.

℣. 19. *Filioli mei quos iterum parturio*... primæ Cor. 4. ℣. 15. & alibi Paulus patri ſe comparat; hîc

autem matri, cujus tenerior eſt in liberos affectus.

Hunc autem maternum erga Galatas affectum exprimit dicens: *quos iterum parturio.* Quo verbo ſignificat omnes ſimul animi ſui moleſtias, ac cordis dolores pro illorum ſalute.

Partus moralis multiplex.

Partus phyſicus unicus eſt; partus verò moralis eſt multiplex: *iterum parturio.*

Donec formetur Chriſtus... Chriſtus, ſeu Chriſti fides, animæ noſtræ forma eſt, ac vita: *Juſtus ex fide vivit.*

Hanc fidem per Evangelii prædicationem Paulus Galatis communicaverat; ipſoſque Chriſto ſic primùm genuerat.

At quia ab Evangelicâ veritate aberraverant; magnô nixu & dolore conatur illos ad Evangelii veritatem revocare; hocque ſecundam vocat parturitionem.

℣. 20. *Vellem autem eſſe apud vos...*

Ut Chriſtum in Galatis formet, cupit apud illos eſſe & videre quæ fiunt in eis; ut vivâ voce, ſuos affectus maternos exprimat, nunc blandiens, nunc gemens, nunc objurgans, nunc obſecrans, ut ſolet mater in omnes affectus ſeſe verſare.

Quia confundor in vobis. Gr. quoniam hæſito in vobis. Syr. quoniam ſtupefactus ſum in vobis.

Neſcio quo ſermonis genere debeam uti.

Observatio Moralis.

D. ... lus exemplar prælatorum.

Ab hoc D. Pauli exemplo, diſcat omnis prælatus, ſe matrem eſſe, & tanquam matrem ſuis ſeſe ſubditis exhibere.

Diſcat quòd non ſemel tantùm, ſed toto ſuæ vitæ tempore debet Chriſto parturire.

Diſcat quòd cum ſubditis, quaſi cum pueris debet puer fieri & repueraſcere; ut ſeſe illorum accommodans infirmitati, illam corroboret.

Diſcat quòd debet in omnes affectos ſeſe verſare, nunc orare, nunc plorare, nunc arguere, nunc gemere, ut filios ſuos promoveat, eoſque Chriſto lucretur ac perficiat.

Ex... ium Dei cooperatorum.

Ab eodem exemplo diſcat concionator & omnia animarum ſalutis cooperator, quantùm ſit pro earum ſalute patiendum & laborandum.

Beata virgo Chriſtum corporaliter genuit at ſine dolore; concionator, omniſque ſpiritualis Chriſti puerpera, cum magno dolore & labore debet parturire, & niti ut Chriſtum, id eſt, Chriſti fidem & ſpiritum formet in Chriſtianis auditoribus ſuis.

Ad exemplum Apoſtoli, ſermones ſuos audientium conditionibus & diſpoſitionibus accommodet.

Ex charitate loquatur ſemper, ut tanquam mater Chriſtum in auditorum animabus pariat.

℣. 21. *Dicite mihi... legem non legiſtis.* Gr. non audiſtis. Syrus legem ipſam non auditis.

Poſt affectus maternos, quibus illorum corda commovit, rursùs ad argumenta recurrit, quibus illorum urgeat intellectum.

Igitur ex ipsâ lege, contra legis ſectatores argumentatur: legem vocat vetus Teſtamentum.

Legem non auditis? quaſi diceret, ſi me non auditis, ipſam legem, quam ambitis, audite.

℣. 22. *Scriptum eſt enim.* Geneſ. 16. ℣. 15. & 21. ℣. 2. *Quoniam Abraham duos filios habuit.* Iſmaëlem de Agar, & Iſaac de Sara.

Sex alii filii poſtea nati ſunt de Cetborâ, ſed ad præſentis rei myſterium non pertinent: & cùm hæc ageretur allegoria, nondum erant nati.

℣. 23. *Sed qui de ancillâ, ſecundum carnem,*

A id eſt, ſecundùm naturales carnis, ſeu naturæ vires.

Qui autem de liberâ, per repromiſſionem, id eſt, virtute Divinæ promiſſionis; ſupernaturaliter, ſeu per vires extraordinarias juxta Dei promiſſum.

℣. 24. *Quæ ſunt per allegoriam dicta,* id eſt, quæ dicta ſunt ad aliud ex alio ſignificandum.

Seu quæ præter ſenſum litteralem & hiſtoricum, alium continent ſpiritualem ſenſum & eminentiorem.

Gr. quæ ſunt allegorizata, ἀλληγορούμενα.

Hæc enim ſunt duo Teſtamenta, id eſt, hæ duæ uxores & matres, Agar & Sara, juxta ſenſum ſpiritualem allegoricum, ſignificant duo teſtamenta, vetus & novum.

B *Unum quidem*; ſcilicet vetus, *in monte Sina* conditum. Gr. à monte Sina; ſcilicet profectum.

In ſervitutem generans, id eſt, ſervos generans filios; Judæos ſcilicet ſub legis jugo ſervientes, timore ſervili.

Quæ eſt Agar, quod teſtamentum figuratum fuit per Agar ancillam, & ſervos Domino ſuo vernaculos generantem.

℣. 25. *Sina enim mons eſt in Arabiâ.* Gr. nam Agar, Sina mons eſt in Arabiâ. Syr. nam Agar, mons eſt Sinai, qui eſt in Arabiâ.

Juxta Gr. & Syrum ex ipſis nominibus redditur ratio, cur Agar vetus Teſtamentum ſignificaverit, ſcilicet, quia mons Sina, ubi factum eſt illud fœdus, vocatur Agar, ſeu Agara, unde Agræi, ſeu Agareni. C

Sina, Arabum linguâ, appellatur Agar, ait Theophylactus poſt D. Chryſoſtomum; quia ibi eſt oppidum Agar, ſeu Agara, ait Grotius, qui citat Plinium, Dionem, Strabonem.

Sed quidquid ſit de Græco, juxta noſtram vulgatam ſenſus eſt.

Meritò dixi, quod Agar figura fuerit veteris Teſtamenti in monte Sina conditi.

Nam Sina mons eſt in Arabiâ, qui conjunctus eſt. Gr. συστοιχεῖ quadrat autem nunc Jeruſalem.

Syr. & reſpondet huic Jeroſolymæ.

Æthiop. & ex adverſo correſpondet.

Theodoretus: ille mons conſentit huic terreſtri Jeruſalem.

Juxta Geographos mons Sina diſtat à Jeruſalem D viginti dierum itinere; non poteſt ergo dici loco, ſeu propinquitate locali *conjunctus.*

Sed debet intelligi, quod *quadrat*, ſeu cognationem & ſimilitudinem habet cum Jeroſolymâ noſtri temporis: ſeu ſimilis eſt conditionis.

Et ſervit... conditionis, ſcilicet, ſervilis: ſicut Sina generavit ſervos, ita & Jeroſolyma, ſervos generat & continet.

℣. 26. *Illa autem quæ ſurſum eſt...* debebat hîc dici, quòd Sara ſit novi Teſtamenti figura, ſeu figura Eccleſiæ, quæ eſt Cæleſtis Jeruſalem; at omiſit optem ex ſe claram, contentus hanc Eccleſiam quatuor inſignire notis.

Primò cæleſtis eſt. de *ſurſum* deſcendit è cælo, E Apoc. 21. ℣. 2. quia filius Dei de cælo deſcendens eam fundavit.

Secundò *Jeruſalem*, ſeu pacis viſio: pacem dedit ei Chriſtus. Joan. 14. 27.

Tertiò, *Libera eſt*, & in libertatem generans per ſpiritum adoptionis filiorum, *in quo clamamus Abba, pater*, ℣. 6.

Quartò, fœcundiſſima eſt & *mater noſtra*, quæ nos Deo peperit.

℣. 27. *Scriptum eſt enim...* Iſai. 54. ℣. 1.

Ste-

Sterilis & deſerta, Eccleſia eſt ex gentibus, ſeu Eccleſia Chriſti ex gentibus maximâ ſui parte collecta.

Virum habens, eſt Synagoga.

Hanc in fœcunditate longè ſuperavit Eccleſia, quod benè figuratum eſt per Sara; quæ ex ſterili facta eſt numeroſæ prolis mater.

℣. 28. *Nos autem fratres...* incipit allegoriam applicare propoſito.

Nos, qui in Chriſtum credimus, non ſumus ſecundùm Iſmaëlem, ſeu ut Iſmaël, filii carnis & naturæ viribus; ſed ad inſtar Iſaac ſumus ex virtute Divinâ.

Quippe Chriſtiani per verbum Dei, cui credunt, fiunt ſpirituales Abrahæ filii.

℣. 29. *Sed quomodo tunc...* altera allegoriæ applicatio.

Alludit ad id quod Geneſ. 21. 3. dicitur, ſed hîc vocat perſecutionem, quod ibi dicitur luſus.

Varii variè hunc luſum explicant: alii jurgium & pugnam, hæreditatis causâ: alii irriſionem ob Iſaaci pietatem: alii quòd Iſaacum inducere voluerit ad colendas luteas imagines, quas faciebat Iſmaël: alii quòd laſcivire voluerit. Vide Eſtium.

Quidquid ſit, vera fuit perſecutio, ſeu corporalis, ſeu ſpiritualis: & hæc fuit figura perſecutionis Eccleſiæ à Judæis.

℣. 30. *Sed quid dicit ſcriptura?*

Tertia & principalis applicatio allegoriæ: ejectio ancillæ & filii ejus, ſignificans repudiationem Synagogæ & Judæorum, eſt principale intentum Apoſtoli; ut ſciant Galatæ repudiatam eſſe Synagogam, ſibique metuendum eſſe, ne cum Iſmaële excludantur ab hæreditate, ſi per legalium obſervationem, fiant ſervæ, ſeu Synagogæ filii.

℣. 31. *Itaque fratres, non ſumus...*

Meminerimus itaque fratres, &c. Vide paraphraſim.

Clara totius Allegoriæ Expoſitio.

Abraham duas habuit uxores, ancillam unam, alteram liberam: ex illis duos habuit filios; Iſmaëlem ſcilicet, ex ancillâ, ſeu Agar; Iſaacum ex liberâ, ſeu Sara.

Iſmaël ancillæ filius naturaliter de juvene & fœcundâ natus eſt; Iſaac filius ingenuæ, præter ordinem naturæ, ſed vi Divinæ promiſſionis, ex ſterili & nonagenariâ prognatus eſt.

En hiſtoria: adeſt autem allegoria, ſeu myſtica ſignificatio.

Duo Abrahæ matrimonia ſignificant duo Dei cum hominibus contracta fœdera: duæ matres, duas leges: duo filii, duos populos.

Primum Abrahæ matrimonium ſignificat vetus Teſtamentum; Agar ſerva, ſignificat legem Moyſi in monte Sina datam, & ſervos generantem; tum quia onerabat & quaſi opprimebat multitudine & gravitate corporearum cæremoniarum; tùm quia ſervili pœnarum timore Judæos, quaſi ſervos, cogebat ad obſervationem ſui.

Agar itaque legem præfigurabat veterem; Iſmaël verò Judæos; ſicut enim Iſmaël naturæ viribus factus eſt Abrahæ filius; ita & Judæi.

Secundum Abrahæ matrimonium, ſeu matrimonium cum Sarâ liberâ, ſignificat novum Teſtamentum in Sion, ſeu legem Evangelicam, quæ liberos generat.

Primò, quia docet Deum in ſpiritu & veritate colere. Secundò, quia amore & ſpiritu ducit ad Deum, unde libertas.

Sara igitur libera legem gratiæ, ſeu Evangelicam libertatem ſignificabat.

Iſaac autem præfigurabat Chriſtianos, per Chriſtum à ſervitute legali liberos: ſicut enim Iſaac ſupernaturali Dei virtute natus eſt; ita & Chriſtiani per Verbum Dei facti ſunt myſtici & ſpirituales Abrahæ filii.

Quemadmodum Iſmaël natu grandior Iſaacum fratrem ſuum, natu minorem, perſequebatur; ita & nunc Judæi, in cultu Dei majores & antiquiores, Chriſtianos natu juniores perſequuntur.

At ſicut tunc Iſmaël cum matre ſuâ, Dei juſſu, abjectus eſt è domo Abrahæ & hæreditate ſpoliatus; ita Judæi legem, neglecto Evangelio, retinentes, ejecti ſunt è domo Dei, & à cæleſti hæreditate abdicati.

Nos ergo Chriſtiani, Saræ liberæ, id eſt, Eccleſiæ filii, non debemus ſervituti legis abdicatæ nos ſubjicere; ne cum Iſmaële, ab hæreditate excludamur.

Meminerimus itaque nos per Chriſti gratiam liberos eſſe & in Evangelicâ libertate, per Chriſtum nobis partâ, conſtanter perſeveremus.

In hanc Allegoriam Obſervatio Dogmatica, et Moralis.

Primò.

Collige quòd totum vetus Teſtamentum typus fuerit & figura; nec aliter legendum quàm ut figura Novi.

Secundò.

Quòd ipſa Patriarcharum facta erant figurativa, & prophetica: duo Abrahæ matrimonia, duo Dei teſtamenta figurabant, ſeu fœdera; duo filii, duos populos; carnalem unum, & naturæ viribus generatum; alterum ſpiritualem, & gratiæ ſupernaturali virtute regenitum.

Abrahæ matrimonium cum ſervâ Agar, figuravit fœdus, quod Deus cum Moyſe & Hebræis iniit in Sina, quo promiſit ſe ipſorum Deum, tutorem & protectorem fore, ipſiſque daturum terram Chanaan; Hebræi autem tam benignum acceptantes promiſſum, promiſerunt ſe Deo ſervituros, legemque ſervaturos.

Abrahæ matrimonium cum Sarâ, figura fuit pacti, quod Deus cum Chriſto & Chriſtianis fecit in Sion; quo Deus promiſit ſe fore Chriſtianis amicum, patrem, eiſque quaſi filiis, hæreditatem ſuam cæleſtem ſe daturum; Chriſtiani viciſſim per Chriſtum & Apoſtolos tacitè hoc liberale Dei donum amplectentes, promiſerunt ſe Chriſti fidem & præcepta ſervaturos.

Hoc fœdus ſanguine ſuo ſanxit & firmavit Chriſtus in ultimâ cœnâ. Joan. 13.

Tertiò.

Collige & cum gaudio ſuſcipe quod ℣. 23. dictum eſt. quòd nos Chriſtiani, Chriſto, Verbo Dei credentes, & ſecundùm ſpiritum regenerati, ſpirituale ſumus ſemen, ad quod pertinet promiſſio; non hæreditatis terrenæ, ſed cæleſtis; ſed æternæ, ſed regni Dei, patris noſtri.

Quanta nobis gloria? quanta felicitas? Dei filios & hæredes eſſe?

Videte qualem charitatem dedit nobis pater, ut filii Dei nominemur & ſimus: propter hoc mundus non novit vos... Joan. primæ epiſtolæ 3. cap. 1. v.

Hanc Dei erga te charitatem mirare: at recognoſce; amatus, redama.

Eſtote imitatores Dei, ſicut filii chariſſimi, & ambulate in dilectione. Epheſ. 5. 1. 2.

Ama Deum, ut patrem; ex amore obedi Deo, ipſum amore filiali cole; ſpiritualia, cæleſtia, æterna, Divina, dilige, deſidera, quære; ſi verè ſpirituale ſemen es.

Secundùm carnem quippe nati ſunt dilectores mundi, amatores ſæculi. ſed ſecundùm ſpiritum nati ſunt amatores regni cælorum, dilectores Chriſti, deſiderantes vitam æternam, gratis colentes Deum. S. Anſelmus. hîc. ℣. 28.

Ad vetus Teſtamentum pertinent, ut pote filii ancillæ, dilectores temporalium, dilectores hujus ſæculi, quocumque tempore ſint vel fuerint: (ſive in Eccleſiâ, ſive in Synogogâ) ad novum autem Teſtamentum, ut pote filii liberæ, dilectores æternæ vitæ. idem S. Anſelmus.

Conſule cor tuum, & vide quid diligas.

A *Quartò.*

Collige & ex ℣. 29. diſce *quomodo tunc... ita & nunc.* Diſce, inquam, quòd hoc *nunc* uſque ad finem mundi durabit: ſemper in hac vitâ caro & ſpiritus adverſabuntur; ſemper carnales & ſpirituales opponentur: ſemper boni perſecutionem patientur. *Omnes qui piè volunt vivere in Chriſto Jeſu, perſecutionem patientur.* 2. Tim. 3.

Hoc figuratum fuit in Iſaac: ipſius ab Iſmaële perſecutio, figura fuit perſecutionum, quas filii Dei paſſuri ſunt à filiis hominum: *quomodo tunc... ita & nunc.*

Hæc igitur veritas à quocumque probo & pio fortiter apprehendenda, & in animo firmiter inſculpen-
B da. Sciat omnis Chriſtianus hîc non eſſe pacis & quietis locum: at recordetur temporalem perſecutionem æternæ pacis & quietis arrhabonem eſſe. *Beati qui perſecutionem patiuntur... quoniam ipſorum eſt...* jus habent ad illud, & ad eos pertinet.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Quarto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Ex ℣. 4. 5. 6. 7. admirandam tuam in Chriſto dignitatem agnoſce, ô Chriſtiane.

Dei filius es; filius, inquio, major, liber, tui juris. Vide ℣. 4. 5.

Ipſo Filii Dei Spiritu animatus, eodem ac Chriſtus ipſe Spiritu Patrem æternum alloquens & invocans: *Abba Pater.* ℣. 6.

Hæres es Dei, & quidem hæres pleno jure, cui Spiritus ſanctus, ut pars & arrha hæreditatis æternæ, datus eſt, ℣. 7. Cui cælum eſt apertum; & locus à Chriſto paratus & aſſervatus.

Tantæ dignitatis & felicitatis memor, ô fili, & hæres Dei, terrena ſperne, cæleſtia dilige.

Æternum Patrem Dilige, ipſique amore filiali ſerviens, ad æternam illius hæreditatem aſpira continuè.

Vive dignè Deo, Patre tuo; dignè æternâ Dei Patris tui hæreditate.

Vide obſervationem moralem poſt verſum ſeptimum.

Secundò.

In ℣. 14. 15. 16. 18. 19. & 20. à Divo Paulo omnis prælatus, imò & omnis animarum ſalutis miniſter, diſcat Divinas Apoſtolicæ charitatis artes & induſtrias, quibus animarum ſaluti cooperetur.

Cum hoc prælatorum, & omnium Dei miniſtrorum exemplari, modò timeat, modò ſperet, ℣. 11.
C modò manum opitulantem porrigat, ℣. 12. modò tenerè roget & blandiatur, ℣. 12. modò beneficia commemoret, & benè acta recenſeat; modò quæ paſſus eſt inſinuet, 13. & 14. in omnem denique formam ſe ſe transformet, ℣. 15. Sit pater, ſit mater; at mater continuè parturiens, continuè laborans, & patiens, ut Chriſtus in animabus ſibi ſubditis perfectè formetur, ℣. 19. 20.

Vide dicta ad hos verſus in commentario.

Tertiò.

Gaudeat omnis Chriſtianus à ℣. 28. diſcens, & audiens quòd ſit verus, & legitimus Dei filius, ad
D quem pertinet hæreditas regni cæleſtis. Vide Obſervationem Moralem in hunc verſum collige tertiò.

A verſu autem 29. diſcat idem Chriſtianus quòd ad hanc hæreditatem non ſit ſine multis tribulationibus adventurus; perſecutionem patietur: at *Beati qui perſecutionem patiuntur*, &c. Matth. 5. 10. *Non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis, ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Rom. 8. 18.

Momentaneum, & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 2. Cor. 4. 17.

Analyſis Capitis Quinti.

A *CONCLUDIT Galatas urgens ad Chriſtianam libertatem conſtanter ſervandam, illoſque multis rationibus confertis avertens à jugo legis Moſaicæ ſubeundo.*

Primò, ſi circumcidamini, Chriſtus nihil vobis proderit.

Secundò, totius legis implendæ debitores eritis.

Tertiò, expertes eritis juſtitiæ Chriſti; & licèt dicamini Chriſtiani, de facto evacuati eritis à Chriſto.

B *Quartò, fides per dilectionem operans juſtificat; ad hoc nec circumciſio prodeſt, nec præputium.*

ỿ. 7. Galatarum in viâ ſalutis curſum deplorat interruptum; cauſam rejicit in paucos quoſdam, qui velut fermentum totam maſſam corrumpunt.

ỿ. 10. Confidit quòd per Chriſti gratiam reſipiſcent Galatæ; & per Dei juſtitiam, harum turbarum cauſæ dabunt pœnas.

C *ỿ. 11. Quoniam traducebatur Apoſtolus ipſe, quaſi judaïzans; hanc calumniam refellit ex perſecutione quam à Judæis patiebatur: ut quid ergo me Judæi perſequuntur?*

ỿ. 12. In harum turbarum authores indignatus, optat ut & ipſi abſcindantur.

ỿ. 13. Tranſit ad mores, ac primò ut omnem diſſidiorum ignem inter Galatas extinguat; eos hortatur ad charitatem, in quâ, & ad quam tota lex.

ỿ. 16. Ut charitatem autem ſervent, aſſignat medium, ad quod omnia reducuntur media, ſcilicet

Spiritu ambulate, *ſeu ſecundùm ſancti Spiritûs impulſum vivite.*

ỿ. 17. Monet quòd in nobis ſpiritus & caro ſemper ſint oppoſita; ſpiritum autem ſequi debemus: quod ut ſecurius facere poſſimus, & non decipiamur;

ỿ. 19. Enumerat opera carnis.

ỿ. 22. Recenſet fructus ſpiritûs..

Oſtensâ autem, quaſi ex unâ parte, concupiſcentiæ acie; oſtensâ & ex alterâ parte ſpiritûs acie; quaſi ad bellum excitans, ait:

ỿ. 24. Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt, *&c.*

Si ſpiritu vivimus, ſpiritu & ambulemus.

CAPUT QUINTUM.

Textus.	*Paraphraſis.*
1. STATE,	CONSTANTES & firmi perſeverate in Evangelicâ libertate, quam Chriſtus vobis acquiſivit;
& nolite iterum jugo ſervitutis contineri.	D Et ab idolorum ſervitute liberati, ne patiamini aliud vobis imponi ſervitutis jugum, nempe jugum legis Moſaïcæ.
2. Ecce ego Paulus dico vobis,	Ecce ego Paulus, Apoſtolus à Chriſto vocatus, & veſter ſpecialim Apoſtolus; dico vobis, & palàm affirmo,
quoniam ſi circumcidamini, Chriſtus nihil vobis proderit.	Quòd ſi vos, Galatæ Gentiles, circumciſionem recipiatis, Chriſti beneficiorum non eritis participes; ſicque nihil vobis proderit Chriſtus, nec Chriſtianiſmus.
3. Teſtificor autem rurſus omni homini circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt univerſæ legis faciendæ.	Inſuper & denuntio omni homini, qui per circumciſionem adſcribi ſe curat Judaïcæ Synagogæ; quòd debitor eſt omnis Moſaïcæ legis adimplendæ.
4. Evacuati eſtis à Chriſto, qui in lege juſtificamini: à gratiâ excidiſtis.	E Licèt exteriùs Chriſtiani videamini, Chriſtumque colere; reverà tamen intùs evacuati eſtis à Chriſto: omnem perdidiſtis fructum mortis, ac redemptionis Chriſti: beneficium gratiæ amiſiſtis, qui in lege juſtificari quæritis.
5. Nos enim ſpiritu ex fide, ſpem juſtitiæ expectamus.	Nos enim Chriſtiani juſtitiam quærimus ſpiritu, & ſpiritualibus actibus; vos carne, & carnalibus cæremoniis; nos per fidem Chriſti expectamus juſtitiam ſperatam, & juſtitiæ fructum, vitam æternam; vos ex legis operibus.
6. Nam in Chriſto Jeſu, neque circumciſio aliquid valet, neque præputium,	Nam in Chriſtianiſmo ad ſalutem non confert, quòd quis circumciſus ſit, aut non circumciſus;

Sed fides in Chriſtum, non ſola, nec otioſa, ſed quæ charitate perficitur; & per charitatem operatur; id eſt, quæ præcepta ſervat, & pia facit opera.

A ſed fides quæ per charitatem operatur.

Tam benè currebatis: quis quaſi tranſverſè veſtrum iter impedivit, perſuadens vobis non obediendum veritati?

7. Currebatis bene: quis vos impedivit veritati non obedire?

Hæc perſuaſio de judaïzando, non eſt ex Deo, qui vos ad Chriſtianiſmum vocavit.

8. Perſuaſio hæc non eſt ex eo qui vocavit vos.

Sed ſicut paululùm fermenti totam farinam conſperſam, ſeu paſtam, ſuo acore imbuit & inficit; ita quidam judaïzantes totam veſtram Eccleſiam ſuo errore corrumpunt.

9. Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.

Ego confidens in Dei erga vos bonitate, ſpero quòd, re meliùs expenſâ, nihil aliud ſentietis, quàm quæ vos docui: qui autem harum turbarum cauſa fuit, pœnas dabit, quiſquis ſit.

10. Ego confido in vobis, in Domino, B quòd nihil aliud ſapietis: qui autem conturbat vos, portabit judicium, quicumque eſt ille.

Quod ad me, fratres, ſi, ut dicunt, circumciſionem adhuc prædico neceſſariam; quare ergo perſecutionem patior à Judæis? ſi id ita eſſet; ceſſaſſet jam ſcandalum crucis.

11. Ego autem, fratres, ſi circumciſionem adhuc prædico, quid adhuc perſecutionem patior? ergo evacuatum eſt ſcandalum crucis.

Utinam qui circumcidi vos volunt, & propter hoc vos conturbant; non ſolùm circumcidantur, ſed & abſcindantur; vel utinam ab Eccleſiâ veſtrâ reſecentur, ne corrumpant alios.

12. Utinam & abſcindantur qui vos conturbant.

Quantùm ad vos, fratres mei, per Chriſtum vocati eſtis ad libertatem & immunitatem ab oneroſâ legalium ſervitute;

13. Vos enim in libertatem vocati eſtis, C fratres,

Cavete ne hac Chriſtianâ libertate abutamini ad ſerviendum carnalibus deſideriis;

tantùmne libertatem in occaſionem detis carnis;

Sed illâ utimini, ut vos ſponte ſubjiciamini invicem in ſpiritu charitatis. Quantùm per vocationem veſtram liberi eſtis; tantùm per charitatem alter alterius ſervi ſitis.

ſed per charitatem ſpiritûs ſervite invicem.

Omnis enim lex, quæ ad proximum ſpectat, hoc brevi ſermone completur: Diliges proximum tuum, ſicut teipſum.

14. Omnis enim lex in uno ſermone impletur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum.

Quòd ſi vos invicem mordetis & dilaceratis, videte ne voſmetipſos perdatis; iram Dei veſtris mutuis odiis excitantes in voſmetipſos.

15. Quòd ſi invicem mordetis, & comeditis, videte ne ab invicem conſumamini.

Dico autem, & hoc maximè commendo vobis, vitam inſtituite ſecundùm Spiritûs ſancti dictamen, & impulſum, & ſic fiet ut carnis deſideria non perficiatis.

D 16. Dico autem, ſpiritu ambulate; & deſideria carnis non perficietis.

Caro enim ſeu concupiſcentia; & ſpiritus ſeu gratia feruntur in diverſa; caro in ſuavia fertur; ſpiritus in ſancta; caro carnalia deſiderat; ſpiritus ſpiritualia, cæleſtia, æterna:

17. Caro enim concupiſcit adversùs ſpiritum, ſpiritus adversùs carnem;

Sicque opponuntur, ut ſæpe non faciamus quæ volumus; vellem non concupiſcere, concupiſco; vellem bona opera fervidè & alacriter facere, reſiſtit caro, & aggravat animum, ſumque ſegnis & tepidus.

hæc enim ſibi invicem adverſantur, ut non quæcumque vultis, illa faciatis.

Quòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege, ſed quaſi extra, & ſupra legem; adverſùs vos non eſt lex: facitis enim ſponte, & ex amore, quod lex præcipit, & exigit pœnarum timore.

18. Quòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis E ſub lege.

Ne autem in re tanti momenti quiſpiam veſtrûm decipiatur; hinc vobis opera carnis enumero; illinc fructus ſpiritûs recenſebo. Nota ſunt opera carnis, ſeu ad quæ excitat concupiſcentia,

19. Manifeſta ſunt autem opera carnis,

Scilicet fornicatio, immunditia, ſeu mollicities, impudicitia, ſeu in geſtibus, ſeu in oſculis, ſeu in tactibus; luxuria qualibet;

quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria.

Cultus idolorum, veneficia, inimicitiæ, jurgia, æmulationes, iræ, rixæ, diſſidia, ſectæ.

20. Idolorum ſervitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſentiones, ſectæ.

21. In-

21. Invidiæ, homicidia, ebrietates, com- A meſſationes, & his ſimilia: quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.

22. Fructus autem ſpiritûs, eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23. Manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas, &c.
adverſus hujuſmodi non eſt lex.

24. Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis.

25. Si ſpiritu vivimus, ſpiritu & ambulemus.

26. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem, mordentes.

Invidiæ, homicidia, temulentiæ, comeſſationes, hiſque ſimilia, quæ qui faciunt, ut jam prædixi vobis, & jam dico, regni Dei hæreditatem non ſunt adepturi.

Opera verò quæ Spiritus ſanctus per ſuam gratiam parit in nobis, ut Dei regnum mereamur, ſunt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

Manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas.

Qui hæc omnia habent, nullâ lege pœnali opus habent; contra illos nulla lex eſt arguens, damnans & puniens: ideò dixi, ſi Spiritu ducimini, ſub lege B non eſtis, ſed extra, & ſupra legem.

Qui verè Chriſtiani ſunt, & ad Jeſum Chriſtum pertinent; illi concupiſcentiam carnalem ſpiritui adverſantem, cum paſſionibus & affectibus, ſeu pravis deſideriis ejus crucifixerunt, id eſt, compreſſerunt, ſeu in ſe ſe mortificarunt.

Si ſpiritu Dei vivit & movetur animus noſter, hoc ipſum actibus exprimamus, viam quam monſtrat hic ſpiritus, ſequamur, nec ad opera carnis defluamus.

Non ſimus inanis gloriæ cupidi, alii aliis inſultantes, alii aliis invidentes.

Commentarius in Caput Quintum.

℣. 1. STATE, *& nolite iterum jugo ſervitutis* C *contineri.*

Hunc verſum Gr. & Syr. jungunt cum ultimis verbis quarti capitis.

Gr. libertate igitur quâ Chriſtus nos liberavit, ſtate, &c.

Syr. ſtate igitur in libertate illâ, quâ Chriſtus nos donavit, &c.

Sed in re parùm refert, & ſenſus eſt.

State in Chriſtianâ libertate, & in eâ firmi perſeverate.

Ex hoc verbo *ſtate*, aliqui inferunt quòd nondum in judaïzantium hæreſim inciderant Galatæ; ſed ex ℣. 4. veroſimilius eſt quòd aliqui ceciderant; alii verò ſtabant: & hos alloquens, Paulus ait: *ſtate.*

Et nolite iterum, id eſt, & à jugo idololatriæ liberati, nolite aliud jugum ſervitutis ſubire.

Nuſquam Galatæ legi Moſaïcæ ſervierant, ſed idolis in Gentiliſmo: debet ergo ſic explicari illud *iterum*; ſicut & in cap. 4. ℣. 9.

Contineri, id eſt teneri, Gr. implicari, illaqueari.

Jugo ſervitutis. Lex Moſaïca dicitur jugum ſervitutis, ob multitudinem & gravitatem præceptorum, ut dictum eſt in fine capitis quarti, in expoſitione allegoriæ.

Peccatum eſt ſervitus, & legis jugo longè gravior, E & damnabilior.

Hinc omni homini per Chriſtum juſtificato, & ab hac damnabili ſervitute liberato; dici poteſt: *ſtate*, &c. per Chriſtum, ſive per baptiſmum, ſive per alia ſacramenta, à peccati & à diaboli ſervitute liberati, ne rurſus ſervitutis jugum apprehendatis, & ne ſponte veſtrâ diabolo ſubjiciamini.

Chriſtiani in peccatum relapſus Chriſto injurioſus. Nihil Chriſto injurioſius hoc hominis à Chriſto juſtificati in peccatum relapſu; quippe qui diabolum, quod horrendum dictu, Domino præponit, ait Tertullianus.

℣. 2. *Ecce ego Paulus* . . . .

Vox eſt authoritatis, & attentionem poſtulantis.

Pſeudo-Apoſtoli Act. 15. dicebant: niſi circumcidamini ſecundùm morem Moyſis, non poteſtis ſalvari.

E contra Divus Paulus, Galatarum attentionem poſtulans, affirmat audacter: *Ecce ego Paulus*, Chriſti Apoſtolus, in quo, & per quem Chriſtus loquitur; *Dico vobis*, Galatis Gentilibus, & non Judæis, *quòd ſi circumcidamini*, &c.

NOTANDUM AD INTELLIGENTIAM.

Nota quòd tunc nec Judæis, nec Gentilibus circumciſio eſſet ad ſalutem neceſſaria; Judæis tamen D nondum erat mortifera: juſtis enim de cauſis permittebatur fidelibus Judæis filios ſuos circumcidere, quas vide in fine capitis ſecundi, ſynopſi diſputationum; ſic & Paulus ipſe Timotheum, ex matre Judæum, circumcidit.

At fidelibus Gentilibus erat mortifera circumciſio; quia ipſos poſt baptiſmum circumcidi, erat juſtitiam ex circumciſione quærere, & palam proteſtari quòd ad juſtitiam aſſequendam non ſufficeret Chriſti gratia: quod ſanè Chriſto erat maximè injurioſum.

Hinc Galatis Gentilibus, & non Judæis, loquens Apoſtolus, cum authoritate pronuntiat: *ſi circumcidamini*, Chriſtus vobis nihil proderit; vita, paſſio, mors, omne meritum Chriſti, nihil vobis proderit; cui, quaſi ad juſtitiam non ſufficienti, renuntiaſtis hoc veſtro ad judaïſmum recurſu.

OBSERVATIO MORALIS.

Quòd ſi autem in circumciſione carnis ſalutem quærere, Chriſtum pro nobis crucifixum, ſit abjicere; quid erit ergo in voluptatibus carnis ſuam felicitatem quærere? *Quàm damnabilis mundanorum vita.*

Quòd ſi partim in lege, partim in fide ſuam fiduciam reponere, ſit Chriſtum non habere; quid erit ergo poſt baptiſmum totam ſuam ſpem & fiduciam in terrenis & damnabilibus collocare? totam vitam in malis operibus impendere? nihil niſi mala opera

facere ? affectus pravos circa mala & prohibita continuos habere ?

Precatio.

O Deus miſericors, illumina oculos cordis noſtri ; ut intelligentes quàm ſit nobis honorificum in baptiſmo Chriſtum induiſſe ; ſpiritum adoptionis filiorum in cordibus noſtris recepiſſe ; filios & hæredes Dei factos fuiſſe, horreamus per peccatum Chriſtum exuere ; Spiritum ſanctum à cordibus noſtris per affectus malos & reos expellere ; vitâ profanâ, carnali, & animali, nos hæreditatis æternæ indignos efficere, & Chriſtianiſmum nobis inutilem reddere.

Da inſuper, ô miſericordiarum pater, ut hanc à Chriſto quaſi apoſtaſiam horrentes, vivamus dignè Chriſto, Filio tuo, quem induimus ; dignè Spiritu Filii tui, quo repleti ſumus ; dignè hæreditate æternâ, ad quam vocati ſumus, & cujus pignus Spiritum ſanctum accepimus.

℣. 3. *Teſtificor autem omni homini*... Pſeudo-Apoſtoli multa legis non ſervabant, & Galatis dicebant ſe legi ſatisfacturos, dummodò circumciderentur, & aliqua legis notabiliora ſervarent.

Finis iſtorum Doctorum judaïzantium, erat pro Judæis haberi, præſertim à Romanis, ut liberi fierent ab edictis, quæ novas vetabant religiones ; ad hoc videbatur ſufficere circumciſio, Sabbathorum, neomeniarum, &c. obſervatio. Vide c. 1. ℣. 10.

Apoſtolus è contra : *Teſtificor omni homini*, quòd ſe debitorem facit univerſæ legis Moſaïcæ adimplendæ.

Et ratio eſt, quia circumciſio erat publica legis Judaïcæ profeſſio, ſicut baptiſmus eſt publica profeſſio fidei Chriſtianæ.

Hoc autem dicit Apoſtolus, ut novâ ratione Galatas deterreat à circumciſione, cujus infinita erant onera ; cùm eſſet ad totam legem obligatio.

℣. 4. *Evacuati eſtis a Chriſto.* Gr. aboliti eſtis à Chriſto. Syr. deſciviſtis à Chriſto.

Senſus eſt. Chriſto vacui facti eſtis. Vide paraphraſim. Non eſtis amplius Chriſtiani. Nihil vobis ampliùs cum Chriſto, nec quidquam vobis ab illo eſt expectandum, ſicut dixit ſuprà. *Chriſtus vobis nihil proderit.*

Multi Chriſtiani, non Chriſtiani.

Hinc infertur quòd aliqui jam ceciderant.

Quot baptizati, à Chriſto ſunt intùs evacuati ? quicumque terrena ſapientes ſuam in terrenis & carnalibus felicitatem quærunt.

℣. 5. *Nos enim.* qui verè Chriſtiani. Vide paraphraſim.

Spem juſtitiæ. phraſi Hebraïcâ, ſperatam juſtitiam & juſtitiæ fructum, vitam æternam.

℣. 6. *Nam in Chriſto Jeſu*... Vide paraphraſim.

Sed fides quæ per charitatem operatur. Gr. per charitatem efficax. Syr. quæ perficitur charitate, id eſt, quæ charitate, quaſi animâ informatur & operatur.

Ad corporalia Deus non attendit.

Circumciſionis & præputii diſcrimen fides abſtulit. Adſit, abſit, perinde eſt ; hæc corporalia Deus in ſuis non conſiderat, ſed fidem in Jeſum-Chriſtum.

Simile.

Sicut in militibus non albedinem aut nigredinem, ſed rei militaris peritiam duces poſtulant, ait Theodoretus poſt D. Chryſoſtomum.

Ita Deus in ſuis militibus corporalia non conſiderat, ſed animum fide vivâ, quaſi animâ informatum & operantem.

Quæ per dilectionem operatur, id eſt, quæ ſemper efficax & viva commonſtratur per dilectionem erga Chriſtum.

Illa ſola fides, quæ charitate flagrat, & bonis operibus inſudat, valet in Chriſto Jeſu. S. Anſelmus.

Hæc fides, Chriſtianorum eſt fides. Fides autem otioſa & ſine charitate, fides eſt dæmonum.

Attende tibi & vide qualis ſit fides tua ? ex operibus judica.

℣. 7. *Currebatis benè, quis vos impedivit*... non hæc interrogantis eſt, ſed deplorantis & anxii ; ſicut antea, *quis vos faſcinavit*... ait D. Chryſoſtomus.

Laudat curſum, & à curſu deflet ceſſationem, ait Theodoretus.

Vita Chriſtiana curſus.

Vita Chriſtiana curſus eſt, hîc quaſi in ſtadio ſumus, ad æternæ gloriæ bravium : currendum autem alacriter & continuè, nec à curſu ceſſandum. Vide primæ epiſtolæ ad Cor. cap. 9. ℣. 24.

℣. 8. *Perſuaſio hæc*, de judaïzando. *Non eſt ex eo qui vocat vos*, id eſt, à Deo patre, qui vos ad filii ſui fidem vocavit.

Nec enim Deus ſibi contrarius eſt.

℣. 9. *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* Gr. fermentat. Syr. idem : & ita correxit D. Hieronymus : hincque patet quòd hic locus non ſit ab eo.

Ambroſius tamen habet, *corrumpit*. Vide hac de re jam dicta, primæ Cor. cap. 5. ℣. 6.

A parvis initiis magna mala.

Comparatione Paulus indicat paucos judaïzantes hujus erroris Galatarum authores eſſe.

Sed hinc diſcamus quòd ubique metuendum, etiam ſanctioribus & in Dei viâ currentibus. Unicum malum exemplum, unum verbum ſcandaloſum poteſt magnam multitudinem corrumpere.

Unicus impius poteſt converſationis ſuæ veneno totam urbem inficere : unicus hæreticus unam Eccleſiam errore ſuo commaculare.

Fermentum modicum fuit Calvinus, Lutherus, & omnes alii hæretici.

Ubique timendum, vigilandum, orandum.

Itaque nobis eſt ſemper timendum, vigilandum, orandum. *Et ne nos inducas in tentationem.*

℣. 10. *Ego confido in vobis in Domino*, id eſt, per Dei gratiam.

Quod nihil aliud ſapietis, id eſt, ſentietis. Vide paraphraſim.

Qui autem... *portabit judicium.*

Deus eſt acerrimus hæreticorum vindex : Juſtas tandem pœnas infligit omnibus, vel Eccleſiæ pacem turbantibus, vel ſalutis viam obſtruentibus, vel ſuo ſcandalo animas corrumpentibus.

Væ homini ſcandaloſo.

Væ homini illi, per quem ſcandalum venit.

Itaque nobis vigilandum eſt, non tantùm ne ſcandalizemur, ſed etiam ne noſtris malis exemplis, vel verbis, ſimus aliis ſcandalo.

℣. 11. *Ego autem fratres*...

Sparſerant pſeudo-Apoſtoli D. Paulum inter Judæos circumciſionem prædicare, tanquam neceſſariam ad ſalutem ; ideòque Timotheum ex matre Judæum circumcidiſſe.

Equidem verum erat quod Timotheum circumciderat, ſed verum non erat, quod circumciſionem prædicaret, ut neceſſariam.

Juſtas habuerat rationes circumcidendi Timotheum : & hoc nihil faciebat ad præſentem quæſtionem ; nunc enim agitur de Gentilibus, non de Judæis.

Hanc itaque calumniam Apoſtolus refutat ex perſecutione, quam ex parte Judæorum patiebatur.

Si ita eſt ; ergo ceſſavit ſcandalum crucis : minùs enim Judæos offendebat crucis & crucifixi prædicatio ; quàm legis per crucem abolitio, ſicque per ceſſationem majoris ſcandali, ceſſaret & minus.

℣. 12. *Utinam & abſcindantur*...

Nova circumciſionis doctrina à pſeudo-Apoſtolis prædicata, Galatas perturbarat : hinc Apoſtolus

Digitized by Google

in falſos doctores indignatus, optat eis & præſciſſionem. Utinam preſcindendo præſcindantur illi qui vos perturbant, ait Syrus.

Sed de quâ abſciſſione loquitur Apoſtolus?

D. Chryſoſtomus & poſt eum Theodoretus, Theophylactus. D. etiam Hieronymus, Caïetanus, & alii non pauci intelligunt de amputatione carnis.

Si volunt, non ſolùm circumcidantur, ſed & exſecentur, ait D. Chryſoſtomus.

Si putent hoc ſibi prodeſſe; non ſolùm circumcidantur, ſed etiam abſcindantur; ſi enim expoliatio membri proficit, multò magis abolitio. Divus Hieronymus.

Juxta quos ſenſus eſt. Utinam qui vos volunt circumcidi, & propterea vos conturbant, ipſi non ſolùm circumcidantur, (ſunt enim jam circumciſi) ſed etiam penitùs exſecentur.

Et in hoc ſenſu, id Apoſtolus dicit non ex odio, ſed charitate & juſtitiâ; temporale malum eis optans ad ſalutem animæ.

Secundus eſt ſenſus, quem Eſtius, poſt Eraſmum, putat Apoſtolicâ gravitate digniorem; & quem præterea multis in Apoſtoli verba annotationibus reddit probabiliorem; ſcilicet, utinam ab Eccleſiâ veſtrâ abſcindantur, &c.

Ambroſius utrumque complexus eſt.

Utinam & abſcindantur, &c. tale eſt hoc, quale eſt illud ad Cor. primæ cap. 16. *Qui non amat Dominum Jeſum ſit anathema.* Ex ipſo grege morbido ſunt & hi, quos ſociat ſententiæ eorum, ut abſcindantur à miſericordiâ Dei, qui Galatas Dei gratiâ exuerunt; & non ſolùm ſpiritaliter, ſed & carnaliter hos maledicit, ut quia circumcidi Galatas cogebant, ipſi abſcinderentur, ut multiplicaretur his dolor corporis. Ambroſius.

℣. 13. *Vos enim in libertatem*... dat rationem, ob quam eis optat anathema, vel hanc abſciſſionem; ſcilicet, cùm vos Deus in libertatem vocaverit, hanc à vobis auferre moliuntur.

Sed quænam, eſt illa libertas Chriſtiana, ad quam vocati ſumus?

Ex dictis colligi poteſt. Primò, ab onerosâ legali m obligatione, quam ℣. 1. *Jugum ſervitutis* vocavit;

Secundò, à timore ſervili, de quo, ut proprio legis effectu locutus eſt, initio cap. 4.

Tertiò, & à fortiori a ſervitute peccati, à quâ pro nobis Chriſtus moriens nos redemit. Vide Roman. 6. 18.

Tantùm ne libertatem... Gr. tantùm ne libertatem in occaſionem carni: deeſt verbum, ſed ſupplendum, detis, vel capiatis.

Syr. tantùm ne ſit libertas veſtra in occaſionem carnis.

Observatio Litteralis et Moralis.

Abſolutâ parte dogmaticâ, hîc Apoſtolus tranſit ad mores.

Hîc itaque incipit hujus epiſtolæ pars moralis, quæ durat uſque ad ℣. 11. cap. 6. *Videte qualibus litteris*...

Probatâ igitur Chriſtianâ libertate, ad quam vocati ſunt Galatæ; ut hanc libertatem & meliùs intelligant, & eâ ſanctiùs utantur.

Tria notanda ad intelligentiam ſequentium. Primò, notat illius abuſum, ut cautiùs vitent.

Secundò, indicat illius finem, ut ad eum diligentiùs tendant.

Tertiò, docet medium, quo ad hunc finem breviùs perveniant. ℣. 16. *Dico autem, ſpiritu*....

A *Tantùm ne libertatem in occaſionem*... Ecce abuſum.

Cavete ne hac libertate abutamini, ad carnis cupiditates liberiùs ſectandas: ad hoc enim non eſt vobis data; ſeu ne, quia legis jugum & metus non incumbit, ideò carnis deſideria perficiatis: ad hoc enim non eſtis à lege ſoluti.

Sed per charitatem... ecce finem.

Sed è contra, tantam ſpiritûs charitatem habeatis, ut vobis invicem præ amore ſerviatis.

Quantò magis per veſtram vocationem ab oneroſis & inutilibus cæremoniis liberi eſtis; tantò majorem ſpiritûs charitatem habere ſtudeatis, ita ut alter alterius præ charitate ſervi ſitis.

B Recordamini eorum quæ cap. 4. ℣. 6. dixi vobis, Filii Dei eſtis, & quia filii Dei, ideò ſpiritum filii ſui, ſpiritum amoris vobis dedit Deus, ut diligentes dicatis, *Abba pater.*

Charitas ſpiritus eſt Chriſtianorum. Charitas ergo, ſpiritus amoris, eſt ſpiritus Chriſtianorum.

Hac ergo libertate à legalibus, utamini ad hanc charitatem abundantiùs & perfectiùs habendam.

Tanta ſit in vobis hæc filiorum charitas, ut non tantùm vobis invicem non noceatis; ſed & vobis invicem præ amore ſerviatis.

Legis jugum oneroſum, importabile, Chriſtus commutavit in jugum charitatis gratum, ſuave, voluntarium.

Felicem illum, qui huic jugo ſubeſt, ipſi enim Deo, C omnium bonorum fonti, ſubeſt: *Quia Deus charitas eſt.*

Oratio quâ petitur charitas. O charitas æterna, Deus, qui me ad tuum amorem creaſti & vocaſti; cor meum reple, doma, rege, & in tuam ſervitutem redige; te diligam; ubi ex amore ſerviam; & propter te proximo meo, charitate ſpirituali ſubjiciar; tunc verè Chriſtianus ero, tunc verè filius tuus ero.

℣. 14. *Omnis enim lex in uno*...

Ad hanc ergo vos invicem charitatem hortor; quia *omnis lex* hoc brevi ſermone continetur: *diliges*, ſpiritualiter, propter Deum, & in ordine ad vitam æternam, *proximum tuum*...

Duo quidem ſunt charitatis præcepta, propter materialem D diſtinctionem objecti, Dei ſcilicet & proximi: at una tantùm eſt charitas, quâ Deus, proximuſque propter Deum diligitur. Hinc unum mandatum in alio ſæpè includitur.

Verbum breve ſemper faciendum. Verbum ergo breve, ſed ſemper meditandum, ſemper in praxim redigendum, *diliges.*

Ama & fac quod vis. Vide infrà, ℣. 23.

℣. 15. *Quod ſi invicem mordetis & comeditis*... id eſt, quòd ſi contra hoc præceptum, mutuis odiis & detrectationibus & calumniis, vos invicem roditis & laceratis. *Videte ne vos mutuò perdatis*...

Nova doctrina contentiones & diſſidia inter Galatas incitaverat; ut hunc ignem extinguat Apoſtolus, primò charitatem conſuluit.

E *Malus rixarum exitus.* Hîc ultra abſterret à diſſidiis, ob malum eorum exitum. *Videte ne ab invicem conſumamini*, rixantes & invidos comparat canibus ſeſe invicem mordentibus & tandem conficientibus.

Contentio corruptionem & interitum affert; non modò iis qui læduntur; ſed ipſis etiam obtrectationis authoribus. D. Chryſoſtomus.

Jurgii fructus, vitæ conſumptio. Ambroſius.

Societas populi conſumitur, dum in duas partes diſtrahitur. D. Auguſtinus.

℣. 16. *Dico autem, ſpiritu ambulate*...

Digitized by Google

Medium aſſignat, quo filiorum charitas magis ac magis accendatur, & concupiſcentia vincatur; ſcilicet, *ſpiritu ambulare*, id eſt, ſecundùm ſancti Spiritûs impulſum vivere.

Dico autem... Multam emphaſim habet hoc, *dico autem*; hac enim locutione ſpecialem attentionem ſibi poſtulare videtur Apoſtolus, quaſi dicat: omnia ad unum redigo, illud auſcultate. *ſpiritu ambulate.*

Unum præceptum, unum medium.

Sicut omnia præcepta ad unam charitatem reduxit; ita nunc omnia ad charitatem media perfectiùs habendam, ad unum redigit: *ſpiritu ambulate*, juxta dictamen ſancti Spiritûs vivite; & charitatem habebitis: *Fructus enim ſpiritûs eſt charitas.* ℣. 22.

Et deſideria carnis non perficietis, id eſt, non adimplebitis, nec interno conſenſu, nec opere externo.

Non dixit, *deſideria carnis*, ſeu pravos concupiſcentiæ motus, non habebitis, non ſentietis; hoc enim in hac vitâ inevitabile; ſed *non perficietis*; aut conſenſu, ſcilicet, interno, aut actu externo; quod ſecundùm ſancti Spiritûs impulſum viventes, facilè vitabimus.

Chriſtianæ Moralitatis Epitome.

Spiritu ergo ambulate; Chriſtianæ vitæ ſumma eſt & ſanctæ moralitatis epitome. Hoc unum ſi fiat, concupiſcentia vincitur, charitas perpetuò magis ac magis accenditur.

Et hinc intellige, cur in Pentecoſto, in promulgatione legis Evangelicæ omnibus fidelibus Spiritus ſanctus ſit datus; cur in baptiſmo unicuique fideli datur Spiritus ſanctus.

Cur Spiritus ſanctus datur in Baptiſmo?

Chriſtianorum ſpiritus eſt amor; hinc omnibus & ſingulis Chriſtianis datur Spiritus ſanctus, fons amoris.

Chriſtianæ vitæ ſumma eſt, *ſpiritum ambulare*; hinc cuilibet Chriſtiano datur Spiritus ſanctus, ut ſecundùm illius impulſum & dictamen vivens; concupiſcentiam vincat; & tanquam filius Dei, in charitate & ex charitate vivat.

Attende tibi.

Attende tibi Chriſtiane, quiſquis ſis; Spiritum ſanctum in baptiſmo, & per alia ſacramenta ſæpiùs recepiſti.

An tantum theſaurum ſedulus & attentus conſervas in corde tuo? *Lumen cordium.*

An juxta luminis illius dictamen & motus ambulas?

Sed è contra, numquid hoc lumen, Spiritum ſanctum extinguis? *Spiritum nolite extinguere.* Numquid durâ cervice Spiritui ſancto reſiſtis?

Malorum radix.

Hæc eſt omnium malorum noſtrorum radix & cauſa.

Ut ergo iis omnibus ſimul medeamur, ſit nobis cura, *ſpiritu ambulare.*

Curatio.

Hoc ut fiat. Primò, dic ſæpè, veni ſancte Spiritus, &c. Domine Jeſu hunc ignem in corde meo accende, quem veniſti mittere, & quem voluiſti vehementer in nobis accendi.

Secundò, attende ad ſancti Spiritûs internos impulſus, & juxta illos ambula.

℣. 17. *Caro enim concupiſcit....* Syr. ſi quidem caro concupiſcit id quod lædit ſpiritum & ſpiritus concupiſcit id quod lædit carnem; & uterque ſunt ſibi invicem contrarii, ut non quod vultis, faciatis.

Dixi, *ſpiritu ambulate*; ipſiuſque motus ſequamini; *& carnis deſideria ne perficiatis*, ſeu concupiſcentiæ pravos motus non ſequamini; & non ſine cauſâ dixi, Siquidem contrarii ſunt ſpiritus & carnis motus in nobis.

Caro enim concupiſcit... Vide paraphraſim.

Caro hîc ſignificat concupiſcentiam, ſive illa ſit in appetitu concupiſcibili, qualis eſt appetitus gulæ & luxuriæ; ſive ſit in appetitu ſenſitivo iraſcibili, qualis eſt appetitus invidiæ, iræ; ſive ſit etiam in appetitu rationali, qualis eſt appetitus gloriæ.

Hæc concupiſcentia in quâcumque ſit animæ potentiâ, (omnes enim hoc fermento ſunt infectæ) dicitur per ſynecdochen à potiori parte, *Caro*; quia præcipuè in carne ſenſitivâ, ſua excitat deſideria.

Diverſos motus naturæ & gratiæ vide ſimpliciter, ſed ſolidè deſcriptos in libro 3. de Imit. Chriſt. cap. 54.

Illos in ſemetipſo depingit ad vivum D. Auguſt. lib. Confeſ. cap. 8.

Hujus pugnæ, ſeu rebellionis finem, ſicut & victoriæ modum docet idem. D. Auguſt. in pſal. 75.

℣. 18. *Quòd ſi ſpiritu ducimini*... hic verſus & 25. *adverſus hujuſmodi non eſt lex*: ſibi correſpondent, idemque ſignificant.

Itaque hîc quaſi per tranſennam, Galatas monet Apoſtolus, quòd ſi à Spiritu ſancto regantur, jam actum eſt de legalium diſputatione.

Non eſtis ſub lege. Nec ad eam neceſſarius eſt vobis recurſus; habetis enim quod lex vobis dare non poteſt: habetis ſpiritum filiorum, non ſervorum; facitis ex amore quod lex præcipit & exigit pœnarum timore.

℣. 19. *Manifeſta ſunt autem opera carnis.....* Quia, ut dixi, ſpiritu ambulandum; & carnis deſideria refrænanda; ne quis in hac re, à quâ ſalus, hallucinetur; hîc enumero *Carnis opera. Fructus autem ſpiritûs.* ℣. 22. recenſebo.

Opera carnis, id eſt, ad quæ excitat concupiſcentia.

Manifeſta ſunt & nota fidelibus.

Quæ ſunt fornicatio. Gr. adulterium, fornicatio, &c.

Immunditia, id eſt, peccatum contra naturam v. g. mollitiæ.

Impudicitia. geſtus, tactus impuri, &c.

Notandum.

Luxuria quælibet: ipſa quoque nuptiarum libido, ſi non fiat honeſtè & verecundè, & quaſi ſub oculis Dei, ut tantùm liberis ſerviatur, ait D. Hieronymus.

℣. 22. 23. *Idolorum ſervitus.* Nota quòd inter opera carnis collocat opera, ſeu peccata ſpiritualia, v. g. invidiam, inimicitiam, hæreſes, &c. quia, ut dixi ſupra, etiam rationalem & ſpiritualem animæ partem, per peccatum originale, infecit concupiſcentia. Vide ℣. 17.

Qui talia agunt....

Hæc ſententia multos terrere debet, qui corporalia quidem horrent peccata; at ſpiritalia diligunt, & operantur: æmulantur enim, diſſenſiones excitant & fovent, &c. & de his pœnitentiam non agunt.

Notandum.

Eſt enim notatu dignum, quod è ſeptem peccatis capitalibus, duo tantùm ſunt corporalia; ſcilicet, luxuria & gula; quinque autem ſunt ſpiritualia; hæcque vix quiſquam vitat; & tamen plerique (ut patet ex confeſſionibus) ſolùm de corporalibus agunt pœnitentiam; licet de omnibus æquè dicat Apoſtolus: *Qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.*

℣. 22. 23. *Fructus autem ſpiritus...* opera Spiritûs ſancti habitantis in homine vocat fructus, quoniam ex bonâ arbore, ſicut optimi fructus prodeunt,

ut

Digitized by Google

ut refectionem perpetuæ ſaturitatis præbeant electis, ait D. Anſelmus.

Eſt charitas, gaudium, pax, patientia... in Græco abſunt *patientia, modeſtia & caſtitas*, cui concordant D. Hieronymus & D. Auguſtinus.

Syrus etiam novem tantùm habet fructus. Ambroſius, non ampliùs quam decem enumerat.

Hinc veroſimile eſt quod Eſtius & alii putant Græca nomina aliter atque aliter à Latinis eſſe tranſlata, v. g. *μακροθυμίαν*, patientiam & longanimitatem; *πρᾳότητα*, modeſtiam & manſuetudinem. *ἐγκράτειαν*, continentiam & caſtitatem; ideòque hæc tria abundant in Latino.

Primus fructus ſpiritûs *eſt charitas*: quia cum Spiritus ſanctus ſit amor, amorem primò parit in nobis: reliqui verò ſunt quaſi charitatis fructus. B

Ama & fac quod vis. Cur verum? Quam meritò itaque dixit D. Auguſtinus ama & fac quod vis: quippe *charitas malum non operatur*, imò omnia mala ſuffert, omnia bona facit.

Oratio, quâ charitas petitur. Frequenter igitur orandum: *diligam te Domine...* ô Deus charitas! da mihi charitatem: ô Deus, ignis conſumens! accende cor meum tui amoris igne: ô Spiritus, amor patris & filii, fructum tuum, amorem produc in corde meo; qui cæteros fructus producat. Propterea, pone te, ut ſignaculum, ſuper cor meum.

Porro nota quòd fructus ſpiritûs opponuntur operibus carnis. Gaudium de bono alterius opponitur invidiæ & æmulationi; pax inimicitiæ; patientia rixæ & contentioni; bonitas veneficiis, homicidiis; continentia gulæ & vitiis libidinis. C

Adverſus hujuſmodi non eſt lex.

Lex juſto non eſt poſita.

Lex enim datur errantibus. Ambroſius.

Itaque ſi hæc omnia agerent omnes homines, nullâ pœnali lege opus haberent.

℣. 24. *Qui autem ſunt Chriſti...*

Factâ enumeratione, tum operum carnis; tùm fructuum ſpiritûs; ſeu quaſi ex unâ parte, oſtenſis concupiſcentiæ militibus; & ex alterâ parte, oſtenſâ ſpiritûs acie; Chriſtianum quaſi ad pugnam excitans, ait. *qui Chriſti ſunt...* qui verè Chriſtianus eſt, &c. D

Simile. Nota. *Crucifixerunt...* ſicut homo cruci affixus, conſtringitur, frangitur & paulatim debilitatur; quia vires cum ſanguine guttatim defluunt.

Ita verus Chriſtianus, per carnis mortificationem, quaſi per crucifixionem, concupiſcentiam tenet conſtrictam, ipſam frangit, ipſiuſque vires ad peccandum debilitat.

Cur mortificatio dicitur crucifixio? Nota rursùs quòd mortificatio Chriſtiana vocetur crucifixio, & congruè; quia caro Chriſti crucifixa, eſt exemplar & idea noſtræ mortificationis.

Quaſi diceret, Chriſtianus Chriſtum intuens pro ſuis peccatis crucifixum, carnem ſuam, ſuamque vitiatam naturam crucifigit; ut ſicut Chriſtus ſummo cum dolore mortuus eſt pro peccatis noſtris; ita non ſine dolore moriatur in nobis peccatum.

℣. 25. *Si ſpiritu vivimus, ſpiritu & ambulemus.*

Syr. vivamus ergo ſpiritu & ſpiritum ſectemur.

Concludit hortans nos ad praxim medii, quod nos docuit, ℣. 16. tanquam efficaciſſimum ad charitatem continuè in nobis augendam: *ſpiritu ambulate.*

Si Dei *ſpiritu vivimus*: Si Spiritus ſanctus animæ noſtræ vita eſt; *Spiritu* ergo *ambulemus*, ſecundùm Spiritûs ſancti dictamen vivamus: Ipſius in omnibus divinos motus ſequamur.

℣. 26. *Non efficiamur inanis gloriæ...* Syr. non ſimus inanis gloriæ cupidi, alter alterum parvi pendentes & alter aleri invidentes.

Spiritualia vitia ſpiritualibus frequentia. Tria vitia ſpiritualia reprehendit hîc Apoſtolus, ſibi invicem connexa, & in quæ ſæpè cadunt qui carnalia vitant.

Honorem venantur ex iis rebus, in quibus non eſt verus honor, v. g. ex ſcientiâ, eloquentiâ, divitiis.

A cæteris ob hæc volunt diſtingui.

Hocque ſpiritu, vel alios parvipendunt, illorumque defectus patefaciunt; vel illorum bonis invident.

Hæc autem in Galatis reprehendit; quia apud ipſos frequentia.

Non ſimus inanis gloriæ... Vide paraphraſim.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 5. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Chriſtianus Dei filius. Quomodo? EX Capite quarto didicimus ineffabilem noſtræ in Chriſto regenerationis dignitatem; in eâ adoptionem filiorum Dei recepimus, facti ex filiis hominum, filii Dei, cap. 4. ℣. 5.

Tùm quia Chriſtum, conſubſtantialem Dei Filium, tunc induimus, cap. 3. ℣. 27. unumque facti ſumus in illo, ℣. 28.

Tùm quia Spiritum ſanctum, Filii Dei Spiritum, in cordibus noſtris tunc recepimus, cap. 4. ℣. 6.

Chriſtum igitur induti, Spiritu ſancto animati; verè filii Dei facti ſumus; filii, inquam, non minores ac pueri, timore pœnæ, ut ſervi, Deo ſervientes; ſicut olim Judæi: ſed filii majores, liberi, ſui juris, Patris hæreditatem jam ex parte poſſidentes per Spiritum ſanctum, nobis ut pignus hæreditatis æternæ datum.

Et hæc eſt noſtræ in Chriſto regenerationis nobilitas: hæc Chriſtianorum ſupra Judæos prærogativa, quam videre eſt cap. 4. ℣. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Nunc autem, ut hac in re nihil nobis deſit ſciendum; diſcamus ex hoc capite quinto ad quid tanto dignati ſumus honore.

PRIMÒ.

Filius major. Quare? Ad quid majores filii Dei facti ſumus?

Ut Deum, Patrem noſtrum amantiſſimum, ex toto corde diligamus, ipſique non pœnarum timore, ſed amore filiali ſerviamus, ejus nimirum mandata ex charitate adimplentes, ſicut filii chariſſimi. E

Charitas ergo, ſpiritus amoris, ſeu fides, quæ per dilectionem operatur, Chriſtianorum eſt ſpiritus, ℣. 6.

Sicut Deus charitas eſt; ita Chriſtianus, Dei filius, Divinæ charitatis particeps, in charitate vivat, & ex charitate operetur.

SECUNDÒ.

Spiritus ſanctus nobis datus. Quare? Ad quid Spiritus ſanctus, ſpiritus Filii Dei, diffuſus eſt in cordibus noſtris?

Primò, ut orantes, eodem quo Chriſtus ipſe ſpiritu clamemus ad Deum: *Abba, Pater.* cap. 4. ℣. 6. F

Secundò, ut per totum hujus vitæ curriculum *ſpiritu ambulemus.* cap. 5. ℣. 16. ſeu ſpiritûs dictamina ſequentes, facta carnis mortificemus; ſeu in charitate vivamus, & ex charitate operemur.

Quod ut meliùs intelligas;

Nota.

Duo in nobis oppoſita.

Quòd ex ✠. 17. in nobis adhuc viatoribus duo ſunt, ſpiritus & caro, gratia & concupiſcentia.

Hæc autem duo feruntur in diverſa, & ad oppoſita nos attrahunt; caro ad ſuavia, ſpiritus ad ſancta; caro ad carnalia, ſpiritus ad ſpiritualia & ad Divina.

In hac autem internâ luctâ quid nobis Chriſtianis faciendum?

Quid faciendum.

Spiritu ambulate, ait Apoſtolus ✠. 16. ſtate à partibus ſpiritûs, ejuſque dictamina ſequamini; quaſi diceret:

Ad hoc datus eſt vobis Spiritus ſanctus, & ad hoc in vobis habitat cordium veſtrorum lumen, ut vos illuminet, calefaciat & moveat: illius ergo illuſtrationibus attendentes, ardoribus conſentientes, motibus obſequentes; ipſius virtute concupiſcentias refrænate; charitatem exercete.

Ex hoc igitur capite quinto diſcamus

Tria in mente semper habenda.

Unum, ad quod continuè tendere debemus.

Alterum, quod perpetuò cavere debemus.

Tertium, quo auxiliante, & hoc vitare, & illud aſſequi poſſumus.

Primum.

Charitas finis Chriſtianiſmi.

Seu id, ad quod continuè tendere debemus, tanquam ad finem Chriſtianiſmi, & libertatis filiorum, quâ in Chriſto fruimur, eſt charitas, amor Dei, amor proximi.

Ideò facti ſumus filii Dei, & quidem majores, ut Deum, Patrem noſtrum, puriùs & ſynceriùs amemus tanquam filii, non ſicut ſervi.

Ideò à legalium jugo liberati ſumus, ut nobis invicem præ charitate ſerviamus, ✠. 13.

Noſtræ igitur adoptionis Divinæ finis, Chriſtianæque libertatis ſcopus, eſt fervens charitatis exercitium, & continuum illius augmentum.

Secundum.

Seu id, quod perpetuò cavere debemus, velut Chriſtianæ libertatis abuſum, eſt concupiſcentiarum ſectatio. *Tantùm ne libertatem in occaſionem detis carnis*, ✠. 13. Contra Dei voluntatem Chriſtianâ abuteremini libertate, ſicque peccantes periretis.

Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Rom. 8. ✠. 13. Hinc vita; inde mori: carnalem itaque

A vitam horrere velut mortem, & mortem æternam.

Tertium.

Seu id, quo mediante, & auxiliante, ſeu medium efficaciſſimum ad hunc vitandum abuſum, & ad illum finem aſſequendum, eſt *ſi ſpiritu ambulemus*, ſi Spiritui ſancto in cordibus noſtris habitanti obediamus, ejuſque dictamina & impulſus attenti ſequamur.

Summa vitæ Chriſtianæ.

Et hæc eſt vitæ Chriſtianæ ſumma, ad quam multoties in hoc capite nos hortatur Apoſtolus; ✠. 16. 18. 25, utque ſua ſit in nobis efficacior exhortatio; verſiculo 24. ubi nos omnes ad hanc carnis per ſpiritum re-

B frænationem apertiùs excitat, illam velut crucifixionem exhibet. *Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt*, &c.

Internum mortificationis principium.

Exemplar externum.

Ubi poſtquam internum mortificationis in carnem exercendæ principium nobis oſtendit, ſanctum ſcilicet Spiritum; externum ejuſdem mortificationis demonſtrat exemplar, Jeſum-Chriſtum pro nobis Crucifixum.

Quaſi diceret: *ſpiritu ambulate*, ſpiritu facta carnis reprimite, carnemque veſtram peccatricem crucifigite; Jeſus-Chriſtus, Filius Dei, ſanctus ſanctorum, pro peccatis veſtris crucifixus eſt.

C Sancto itaque Spiritu animati & corroborati, attendite carnem Chriſti crucifixam, & pro peccatis veſtris in cruce, ſummo cum dolore morientem: & ad illius exemplum, carnem veſtram peccatricem crucifigite; ut non ſine dolore moriatur in vobis peccatum, pacificè verò regnet charitas.

Domine Jeſu, qui me hæc omnia per ſanctum Apoſtolum tuum docuiſti; da mihi per temetipſum hæc eadem omnia eſſe & agere.

In te, & per te ſim verè filius Dei, ſancto Spiritu tuo animatus, in charitate vivens, & ex charitate ſemper agens.

Da mihi, ô piiſſime Redemptor, libertate filiorum

D ſanguinis tui pretio acquiſitâ, nunquam abuti.

Ad finem hujus Chriſtianæ libertatis ſemper tendere, tandem pervenire.

Medio ad id mihi dato indeſinenter uti, ſpiritu ambulare, ſancti Spiritûs dictamina perpetuò ſequi.

Da mihi in internis ſpiritûs & carnis pugnis à parte ſpiritûs fideliter ſtare, in tuo Spiritu, & per tuum Spiritum carnem refrænare, charitatem exercere, & per continuum exercitium jugiter adaugere.

Da denique per hanc jugem carnis in tuæ dilectionis ſpiritu crucifixionem, doloroſæ paſſionis tuæ ſic eſſe participem, ut glorioſæ tandem reſurrectionis tuæ conſors, te diligam in æternum.

Analyſis Capitis Sexti.

OMNIBUS in genere charitatem Apoſtolus conſuluit in quinto capite ℣. 13. hic in ſpecie.

Ac primo verſu prælatos, ſpirituales, in fide conſtantes hortatur, ut lapſos benignè corrigant, & cum humilitate erigant, memores ſuæ propria infirmitatis.

℣. 2. Illis compatiantur. ℣. 3. Nec ob aliorum delicta, ut Phariſæus, ipſi ſuperbiant. ℣. 4. Sed ob ſuorum peccatorum onus, coram Deo Judice portandum, trementes humilientur, ℣. 5.

B *℣. 6. Neophytos hortatur, ut erga Doctores ſuos liberalitate gratitudinem habeant.*

℣. 8. Omnes ſeminent bona, ut vitam æternam metant. ℣. 9. In bono faciendo non ſegneſcamus. ℣. 10. Sed dum tempus eſt ſeminandi, ob ſpem meſsis, promptè & alacriter omnibus, at præcipuè fidelibus benefaciamus.

℣. 11. Paulus Epiſtolam finiturus, paucis argumentum principale, de lege cum Evangelio A *non miſcendâ, reſumit. Urget ergo Galatas à moribus novorum Doctorum, eiſque oſtendit quales ſint illi Doctores, & quo animo legalia doceant, ſcilicet ut Judæis placeant, & ut perſecutionem non patiantur.*

℣. 14. Paulus ſe, ſuoſque mores, horum pſeudo-Apoſtolorum moribus opponit; illi hominibus placere ſtudent, Paulus deſpici gaudet; illi perſecutionem fugiunt, Paulus in ſolâ cruce gloriatur.

℣. 15. Totius Epiſtolæ corollarium facit. ℣. 16. cujus doctrinam obſervantibus pacem optat & miſericordiam.

℣. 17. Paulus non vult ſibi deinceps quemquam ob circumciſionem parere moleſtiam: quia ſi quæ ſunt in corpore cicatrices ferendæ; ipſe fert ſtigmata Domini noſtri Jeſu-Chriſti, ſeu plagas pro Chriſto toleratas.

℣. 18. Gratiam Galatis optat.

CAPUT SEXTUM.

Textus.	*Paraphraſis.*
1 FRATRES, & ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto;	C FRATRES, ſi quis à pſeudo-Apoſtolis ſeductus, in aliquod eorum quæ dixi delictorum, maximè verò hæreſeos, ſeu in judaïſmum prolapſus fuerit;
vos, qui ſpirituales eſtis,	Vos perfecti, & qui ſpiritu Dei ducimini, carne veſtrâ crucifixâ;
hujuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis;	Hujuſmodi hominem ſanate, & priſtino ſtatui redintegrate, non durè corripiendo, ſed cum omni humilitate ac manſuetudine,
conſiderans teipſum, ne & tu tenteris.	Teipſum circumſpectans, tibique cavens, ne & tu tenteris, & eidem tentationi ſuccumbas aut ſimili.
2. Alter alterius onera portate,	Lapſis compatimini; tantâque illos corrigite lenitate, quaſi illorum onera & delictum portetis, ſintque vobis propria,
& ſic adimplebitis legem Chriſti.	Et ſic adimplebitis legem Chriſti, quæ tota eſt de D dilectione.
3. Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cùm nihil ſit, ipſe ſe ſeducit.	Nam qui de ſe ſuperbè ſapit, aliquid ſe exiſtimans, ipſe ſeipſum ſeducit, quia revera nihil eſt.
4. Opus autem ſuum probet unuſquiſque;	Facta ſua quiſque ſcrutetur & expendat, non per comparationem ad aliorum facta, ſed per reſpectum ad regulam vitæ;
& ſic in ſemetipſo tantùm gloriam habebit,	Etſi quidem recta & bona illa inveniat; tunc in conſcientiâ ſuâ gaudebit, & in Domino gloriabitur:
& non in altero.	Non autem gloriabitur in deteriorum comparatione.
5. Unuſquiſque enim onus ſuum portabit.	In judicio quippe Dei quiſque peccatorum ſuorum onus portabit, & meritas delictis pœnas feret, nec aliorum etiam pejorum comparatione ſublevabitur.
6. Communicet autem is, qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat, in omnibus bonis.	Is qui docetur Evangelium, Doctorem ſuum de E omnibus ſuis temporalibus bonis faciat participem.
7. Nolite errare,	Ne voſmetipſos decipiatis;
Deus non irridetur.	Deo non illuditur: Deus omnia novit, nec poteſt decipi.

Unuſquiſque metet quod ſeminaverit ;

Corruptionem ſcilicet & mortem, ſi in carne ſeminaverit, ipſa quippe fænum & corruptio eſt :

Vitam autem æternam, ſi ſeminaverit in ſpiritu, ſancto ſcilicet ; ſicut ipſe eſt immortalis, & immortalitatis principium.

Ne ſegneſcamus igitur in faciendo bono, nec tædio, nec moleſtiâ victi, ceſſemus à benefaciendo proximis :

Tempore enim ſuo, & à Deo deſtinato, metemus, ſi defatigati non ceſſaverimus.

Ergo dum hæc agitur vita (tempus ſcilicet ſeminandi) benefaciamus omnibus : (omnes enim ſunt noſtri proximi,) ſed præcipuè fidelibus, qui per fidem ſunt de familiâ Chriſti.

Videte quantis & quàm prolixis litteris ſcripſi vobis, non alterius manu, ut ſoleo, ſed propriâ.

Qui enim in obſervatione carnalium legis cæremoniarum Judæis, in ſpeciem externam, placere volunt ; hi cogunt vos circumcidi,

Non legis complendæ ſtudio; ſed ne circumciſionem deſtruendo, à Judæis contribulibus ſuis, perſecutiones patiantur, quas ab ipſis pati ſolent crucis Chriſti præcones.

Nam nec ipſi qui circumciſi ſunt, & circumciſionem vobis prædicant, legem obſervant ;

Sed volunt vos circumcidi, ut apud Judæos glorientur de circumciſione veſtrâ, quaſi vos ad Judaïſmum converterint.

E contrario abſit mihi, ut in aliâ re glorier, aut gaudeam, quàm in cruce & paſſione Domini noſtri Jeſu Chriſti credendâ, prædicandâ, perferendâ ;

Per quem, & propter quem Jeſum-Chriſtum, mundus mihi quaſi crucifixus eſt, ipſum abominor tanquam crucifixi cadaver ; & ego viciſſim ſum mundo tanquam crucifixus, me abominatur & horret mundus, quaſi cruciarium.

In Chriſtianâ enim Religione ante Deum non prodeſt circumciſio, aut incircumciſio;

Sed animæ per gratiam renovatio.

Et quicumque hanc regulam, de novâ ſcilicet creaturâ, proximè traditam, ſeu de juſtificatione in totâ Epiſtolâ explicatam, ſecuti fuerint ;

Pax ſit & miſericordia ſuper illos ; ſive Gentiles ſint, ſive Judæi Chriſto credentes: hi enim omnes veri ſunt Iſraëlitæ, & populus Dei.

De cætero nemo, ſive judaïzantium, ſive quivis alius ob circumciſionem, & alias carnales cæremonias, mihi ſit moleſtus : ſi quæ enim ſunt in corpore cicatrices portandæ ;

Ego ſtigmata Domini Jeſu in corpore meo porto, plagas ſcilicet, & cicatrices ex plagis pro Chriſto ſuſceptis : virgis enim cæſus ſum, lapidatus ſum, &c. ſecundæ ad Corinth. 11. 24. circumciſi ſunt pſeudo-Apoſtoli, ſum & ego : at quod pluris æſtimo, præterea fero ſtigmata Domini Jeſu.

Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſit cum ſpiritu veſtro, fratres. Amen.

A 8. Quæ enim ſeminaverit homo, hæc & metet :

quoniam qui ſeminat in carne ſuâ, de carne & metet corruptionem :

qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam.

9. Bonum autem facientes, non deficiamus :

tempore enim ſuo metemus non deficientes.

B 10. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei.

11. Videte qualibus litteris ſcripſi vobis meâ manu.

12. Quicumque enim volunt placere in carne, hi volunt vos circumcidi ;

tantùm ut crucis Chriſti perſecutionem non patiantur.

13. Neque enim qui circumciduntur,

C legem cuſtodiunt,

ſed volunt vos circumcidi, ut in carne veſtrâ glorientur.

14. Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Jeſu-Chriſti,

per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.

15. In Chriſto enim Jeſu neque circum-

D ciſio aliquid valet, neque præputium ;

ſed nova creatura.

16. Et quicumque hanc regulam ſecuti fuerint ;

pax ſuper illos & miſericordia, & ſuper Iſraël Dei.

17. De cætero nemo mihi moleſtus ſit :

Ego enim ſtigmata Domini Jeſu in cor-

E pore meo porto.

18. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti cum ſpiritu veſtro, fratres. Amen.

Com-

Commentarius in Cap. 6.

℣. 1. **F**RATRES, *& ſi præoccupatus fuerit....* Gr. fratres, ſi &c. Syr. fratres mei, ſi quis veſtrûm.

Præoccupatus fuerit.

D. Paulus facit quod docet.

Paulus facit ipſe quod docet: hortans enim ad excuſandos & leniter erigendos eos, qui ex infirmitate ceciderunt; ipſemet quaſi illos excuſans, eorum culpam extenuat hoc verbo, *ſi præoccupatus fuerit:* quaſi diceret.

Si quis vel aliquo quaſi impetu abreptus fuerit; vel imbecillitate ſuâ victus, vel ob ignorantiam à falſis fratribus ſeductus fuerit.

Homó, id eſt, aliquis, eſt Hebraïſmus. *In aliquo*, ex commemoratis, cap. 5. ℣. 19. ſed præcipuè in hæreſi judaïzantium; de quâ hîc agitur.

Vos qui ſpirituales eſtis, id eſt, qui ſpiritu ambulatis, ſpiritu vivitis, cap. 5. 16. & 25. ſeu vos qui perfecti eſtis. & qui carne veſtrâ crucifixâ, ſecundùm ſpiritum vitam ducitis.

Hujuſmodi inſtruite. Syr. inſtaurate. non dixit, punite, aut condemnate: ſed inſtaurate, id eſt, corrigite, ait S. Chryſoſtomus.

Notanda verba.

In ſpiritu lenitatis. non tantùm in manſuetudine; ſed in ſpiritu manſuetudinis, ait S. Chryſoſtomus. id eſt, cum affectu interno, qui ſit à Spiritu ſancto, ſuam quaſi lenitatem inſpirante per os corrigentis.

Conſiderans teipſum.

Tranſit à plurali numero ad ſingularem.

Syr. & cavete ne & vos tentemini.

Conſiderantes voſmetipſos & circumſpicientes, ſicut qui ſibi cavet, circumſpicit.

℣. 2. *Alter alterius onera...*

Per *onus* poteſt equidem intelligi quælibet infirmitas; ſed ex verſu præcedenti & ex quinto ſequente, patet quòd Apoſtolus per *onus*, intelligat hîc omne peccatum; & ſpeciatim Apoſtaſiæ, ſeu Judaïſmi, de quo agit.

Portamus autem peccata proximi, eumque ab hoc onere quaſi levamus, per compaſſionem & inſtructionem in ſpiritu lenitatis.

Itaque ſenſus eſt: lapſis compatimini, ut in paraphraſi.

Et ſic adimplebitis. Gr. & ſic adimplete. Notat Divus Chryſoſtomus, quod Paulus non dixit: *πληρώσατε*, implete; ſed *ἀναπληρώσατε*, ſimul omnes implete; ſcilicet vos invicem ferendo.

℣. 3. *Nam ſi quis exiſtimat...*

Hæc contra ſuperbos & durè arguentes dicitur.

℣. 4. *Opus autem ſuum...*

Hoc autem contra eos, qui in aliorum comparatione, quos ſe deteriores putant, gloriantur, & ſicut Phariſæus, dicunt intra ſe: *Non ſum ſicut cæteri hominum.*

Hos ut corrigat, revocat ad propriorum delictorum conſiderationem; *opus ſuum probet.* Sua conſideret facta in ſe, & per reſpectum ad vitæ regulam, & ad Dei judicium. *Unuſquiſque enim onus ſuum in Dei judicio portabit.*

Et ſic in ſemetipſo tantùm gloriam...

Hoc non dicit, ut quis in ſemetipſo glorietur; imò ab hoc cohibet, metu judicii Divini; quis enim ante Deum juſtus? & quis ante ſanctum ſanctorum audeat gloriari de ſanctitate?

Sed hoc dicit ut deſinant adversùs alios gloriari,

A certus quòd ſtatim nec in ſemetipſis gloriabuntur; ſi meminerint propriorum delictorum, quibus, velut ſarcinâ, onerati; coram Deo judicandi comparebunt.

℣. 5. *Unuſquiſque enim...* Gr. proprium onus portabit. Syr. ſuam ipſius ſarcinam bajulabit

OBSERVATIO MORALIS.

Egregia documenta.

Egregia in his quinque verſibus habemus charitatis, humilitatis & circumſpectionis documenta circa aliorum lapſus.

Charitatis.

Primò, debemus ex charitate lapſos excuſare, ſicut & ipſe Paulus excuſat: *Si quis præoccupatus....* B fortè ignorat; fortè abreptus eſt vi tentationis, fortè ſubreptus, fortè ſeductus à dæmone, à carne, &c.

Manſuetudinis.

Secundò debemus lapſum erigere; inſtaurare, ſanare, inſtruere in ſpiritu lenitatis; cum affectu interno, qui ſit quaſi à Spiritu ſancto, ſuam lenitatem per os noſtrum inſpirante.

Itaque corrigentis verba, geſtus, &c. manſuetudinem ſpirent.

Correptio, quaſi pillula eſt amara, ſaccharo & dulcedine vocis dulcoranda: de hoc plura vide apud Cornelium à lapide.

Humilitatis.

Tertiò, debemus tunc infirmitatis noſtræ memores eſſe, & noſmetipſos circumquaque conſpicere; circa præteritum; Num ego ipſe tale quid feci aliquando? circa præſens; num & nunc in tali, aut ſi- C mili ſum vitio? circa futurum; quid de me fieret in iiſdem circumſtantiis?

Circumſpectionis.

Time ob fragilitatem tuam, *ne & tu tenteris*; ille hodie, ego cras, aiebat antiquus Pater.

Obnoxii ſumus iiſdem tentationibus, & ſimili lapſu ſæpè Deus punit duros & inclementes. Vide exempla apud Cornelium à lapide.

Miſericorditer ergo correctio facienda, & cum humilitate omnis durities, acor, aut ſuperbia ſunt vitanda.

Charitatis.

Quartò, onus infirmi bajulare debemus, ſicut Chriſtus languores noſtros tulit & dolores noſtros ipſe portavit; id eſt, ſicut peccata noſtra & peccatorum noſ- D trorum pœnas in ſe ſuſcepit luendas, & revera luit & expiavit; ſic peccatorum onera portemus per compaſſionem, per inſtructionem, per orationem, per pœnitentias pro ipſis factas: & hæc ad imitationem Chriſti, qui pro nobis oravit, pœnitentiam egit, paſſus & mortuus eſt.

Simile.

Sicut qui jumentum ſub onere lapſum vult erigere; illius onus à jumento devolvit, & inter brachia ſua ſuſcipit; ut ab onere levatum jumentum reſurgere poſſit.

Ita peccatoris onus ab eo devolvendum, & à ſuperiore corripiente ſuſcipiendum.

Quintò, maximè cavendum ne, ſicut Phariſæus, ob aliorum externa opera mala, ſuperbiamus.

E Etenim meliora ſunt peccata cum humilitate; quam innocentia cum ſuperbiâ, ait Optatus Milevitanus, citatus à Cornelio à lapide in cap. 18. Lucæ. ℣. 14.

Hoc ut vitemus, circumſpiciamus nos, non per reſpectum ad aliorum opera mala; ſed per reſpectum ad regulam morum, ſecundùm quam à Domino judicabimur.

In tremendo enim Dei judicio, *unuſquiſque onus*

ſuum portabit: non de aliorum factis judicabor, nec cum illis comparabor; ſed ego mihi ipſi: *Arguam te, & ſtatuam te ante faciem tuam*: opera tua ante oculos mentis tuæ, ante legem rationis tuæ; ante lucem conſcientiæ tuæ.

Ergo opera noſtra probanda & comparanda, nobis ipſis & legi Divinæ, non aliis hominibus aut aliorum operibus.

℣. 6. *Communicet autem is qui...*

Syr. communicet autem, is qui audit ſermonem, ei qui ſibi ſuggerit, in omnibus bonis.

Spirituales ſpiritualem docuit charitatem in inferiores infirmos; nunc inferiores, Neophytos, corporalem docet charitatem exercere in ſpirituales; neceſſaria vitæ ſubſidia largiendo.

Communicet, id eſt, tribuat liberaliter, *is qui catechizatur verbo*, id eſt qui docetur verbum Dei; ſeu qui inſtruitur in doctrinâ fidei. Gr. inſtitutus verbum. *Ei qui ſe catechizat*, doctori ſuo. Gr. inſtituenti.

In omnibus bonis, temporalibus, quibus indiget doctor, & quæ poteſt ſuppeditare diſcipulus.

Ἠχεῖν, voce ſonare, unde echo. κατηχεῖν, voce inſtruere: hinc catechiſta, qui docet myſteria: Catechumenus, qui audit illa: catechiſmus, ipſa doctrina & inſtructio.

Apoſtoli catechiſtæ.

Apoſtoli erant catechiſtæ: hos ſecuti ſunt ſancti Patres, munus ergo catechizandi Apoſtolicum.

Observatio Litteralis et Moralis.

Egregiè notat D. Chryſoſtomus, quòd Deus, qui Judæos ingratos aluit mannâ, Apoſtolos in mendicorum dejecit neceſſitatem. Quare? ut hinc magna pararet bona, inquit, modeſtiam ſcilicet & charitatem; modeſtiam in doctoribus, qui ſuis diſcipulis opus habent: charitatem in diſcipulis doctores ſuos alentibus.

Quare Apoſtolis pauperes?

Hoc eodem ſpiritu ſanctus pater noſter Franciſcus, verè Apoſtolicus & Seraphicus, voluit nos pauperes; ut humiliores eſſemus & proximo utiliores; etiam ex neceſſitate.

Idem S. Chryſoſtomus notat quòd doctor quærens quod naturæ ſatis eſt, illudque recipiens, nihilominus manet in ſuâ dignitate; quia laudi dandum eſt doctorem ſic aſſiduum miniſterio ſermonis, ut cæteris egeat, altiſſimâque inopiâ laboret.

Laudabilis Evangelica paupertas.

Laudabilis itaque paupertas Evangelica, terrena contemnens, ut cæleſtia acquirat, & cum aliis communicet; majora dans & præſtabiliora, quam quæ accipit.

Si nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus? ait Apoſtolus. 1. Cor. 9.

℣. 7. *Nolite errare...*

Hoc dicit contra eos, qui falſas prætendebant excuſationes, ne doctores ſuos alerent.

Ne voſmetipſos decipiatis; Deus novit veſtras facultates: à nemine fallitur; omnia novit. Itaque ſyncerè, ſimpliciter & coram Deo, judice veſtro, agite.

℣. 8. *Quæ enim ſeminaverit...* Gr. ſeminans in carnem ſuam..., at ſeminans in ſpiritum, &c.

Syr. quidquid enim ſeminat homo, idipſum metit: qui ſeminat per carnem, de carne metit corruptionem; qui per ſpiritum ſeminat, de ſpiritu vitam perennem metet.

In ſuperioribus verſiculis hortatus eſt eos, qui catechizantur, ad liberaliter tribuenda catechiſtis ſuis vitæ neceſſaria.

Nunc omnes fideles hortatur ad bona opera & præſertim ad beneficentiam in proximos: Utitur autem comparatione ſementis & meſſis.

Simile. Hæc vita quaſi agricultura.

Hæc vita eſt quaſi agricultura, ſeminandique tempus; vita futura, metendi tempus erit.

Sicut autem ſementis & meſſis ejuſdem ſunt generis; & non poteſt ex hordeo triticum meti; ita de operibus. Unuſquiſque, ſecundùm operum ſuorum qualitatem & quantitatem, præmium aut ſupplicium recipiet in æternitate.

Qui ſeminat in carne, id eſt, qui carnalia operatur, ſeu qui deliciis & voluptatibus vacat, eaſque velut ſemen, *in carne ſuâ*, tanquam in terrâ deponit: hic *de carne metet corruptionem*, probrum, ſupplicium & mortem æternam.

Qui autem ſeminat in ſpiritu id eſt, qui ſpiritualia operatur, ſeu qui per gratiam ſancti Spiritûs vacat piis & ſanctis operibus, quæ quaſi ſemen jacit in agrum Spiritûs ſancti, ſeu in ſinum Dei.

De ſpiritu metet vitam æternam. hic ex Spiritu ſancto, tanquam optimâ terrâ, metet *æternam* corporis & animæ *vitam* & beatitudinem.

Ex carne igitur, tanquam ex terrâ malâ, oritur meſſis peſſima, corruptio ſcilicet, & mors æterna.

Ex Spiritu ſancto, ſcilicet, cujus opera priùs enumeravit, cap. 5. ℣. 22. tanquam optimâ terrâ, beata animæ & corporis immortalitas.

Notandum verbum.

Sanctus Paulus non dixit qui ſeminat in ſpiritu ſuo, ſicut dixit, qui ſeminat in carne ſuâ, ut indicet quòd loquitur de operibus ſpiritualibus in ſancto Spiritu factis.

℣. 9. *Bonum autem facientes non deficiamus...*

Gr. at pulchrum facientes non ſegneſcamus, tempore enim proprio metemus, non elanguentes. Syr. cumque benefaciamus, ne ſit nobis tædio, erit enim tempus quo metemus, neque erit nobis tædio.

Secundùm noſtram vulgatam ſignificatur in bono perſeverandum eſſe, & perſeverantiam eſſe conditionem neceſſariam ad habendam æternæ vitæ mercedem. Vide paraphraſim.

Secundùm Græcum & Syrum ſignificatur bonum promptè & alacriter agendum, ob ſpem meſſis ſine labore.

Metemus ſine tædio & labore, ait Theodoretus.

Non elanguentes, id eſt, non reſoluti. idem Theodoretus, ſine labore, imò cum gaudio.

In ſenſibilibus, ait Theodoretus ſementis habet laborem & meſſis itidem: metentes enim ſæpè reſolvit æſtus; ſed meſſis illa non eſt ejuſmodi; eſt enim à labore & ſudore libera. idem dixit D. Chryſoſtomus.

Æternam meſſem cum gaudio cogita.

Juxta hunc ſenſum: ſicut agricola ſinum frumentum projicit in terram, illudque abſcondit, & patienter expectat tempus meſſis, ſemper laborans, & nunquam nec tædio, nec moleſtiâ deficiens; ita & nos Chriſtiani toto tempore vitæ ſeminemus, bona facientes; & ne ſegneſcamus, nobis eſt continuè aſpicienda nova illa & admirabilis æternæ vitæ meſſis, quæ fiet ſine labore, ſed cum gaudio maximo.

℣. 10. *Ergo dum tempus habemus...*

Sicut non eſt ſemper tempus ſeminandi; ſic nec erit ſemper tempus benefaciendi. Teſtes ſunt virgines de quibus Matth. 25. teſtis dives ille de quo Luc. 16. *Ergo dum tempus habemus...*

Maximè autem ad domeſticos fidei.

Eccleſia eſt domus Dei; per fidem quilibet Chriſtianus eſt domeſticus Dei; hinc fidelis, ut pote domeſticus Dei, cæteris præferendus; inter fideles autem, maximè qui fidem docent.

℣. 11. *Videte qualibus*. Gr. quantis, ſeu quàm prolixis. Syr. videte quas ſcripturas ſcripſi vobis, &c.

Finiturus epiſtolam. Primò, affirmat illam propriâ manu ſcriptam. Secundò, hac ſingularitate ſingularem ſuum in eos affectum declarat. Tertiò, reſumit paucis principale argumentum de lege cum Evangelio non miſcendâ.

Videte qualibus litteris... Gr. πηλίκοις, quantis, quam multis, quam longis, magnitudinem enim ſignificat potius quàm qualitatem, ait Eraſmus, qui & D. Hieronymum citat.

Debet autem intelligi longa, non per comparationem ad alias epiſtolas, v. g. ad Rom. ad Cor. ſed longa per comparationem ad manum Pauli ſcribentis, ut indicant ſequentia verba.

Totam hanc Epiſtolam propriâ manu ſcripſit D. Paulus.

Meâ manu.

In cæteris epiſtolis, ſubſcribebat Paulus, alius ſcribebat. Hîc verò totam ipſe ſcripſit: non tantùm ab his verbis. *Videte qualibus*... ut putat D. Hieronymus; ſed totam à capite uſque ad calcem, ut indicat textus, & affirmat D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus.

Videte ergo... hincque colligite meum ergà vos & ſalutem veſtram, ſingularem affectum.

D. Chryſoſtomus tamen illud, *qualibus litteris*, refert ad deformitatem litterarum; quaſi diceret Apoſtolus: Ego hanc epiſtolam ſcripſi totâ manu, licèt non pulchrè ſcribam, ſed Græcos caracteres neſciam rectè pingere.

Id autem fecit, ad tollendam omnem ſuſpicionem, ne alterius eſſet & non Pauli, ait idem Chryſoſtomus.

Sanctus Anſelmus è contra interpretatur de benè formatis. Videte quam benè formatis litteris, &c. ſed quidquid ſit, hoc ſingularem Pauli in Galatas affectum teſtatur.

℣. 12. *Quicumque enim volunt*... Gr. quicumque volunt bonâ facie eſſe in carne &c. Syr. quotquot volunt gloriari in carne, &c. uterque omittit, *enim*, & commodius videtur.

Ultimâ ratione, deſumptâ à moribus novorum doctorum, urget Galatas; eiſque oſtendit quales ſint illi falſi doctores & quo animo legalia doceant; ſcilicet, ut placeant Judæis, & ne perſecutionem patiantur. Vide cap. 1. ℣. 10. & cap. 5. ℣. 3.

Judæi parùm curabant Chriſtum prædicari, dummodò circumciſio & lex Moſaïca non abolerentur.

Animus pſeudo Apoſtolorum.

Hinc iſti pſeudo-Apoſtoli Chriſtum prædicabant apud Chriſtianos, quæſtûs & lucri gratiâ; & ut Judæis placerent, & ab eis nihil paterentur, legem & circumciſionem ſimul cum Evangelio prædicabant.

℣. 13. *Neque enim qui circumciduntur*... Vide paraphraſim.

Animus D. Pauli.

℣. 14. *Mihi autem abſit*...

Se, ſuoſque mores illorum opponit moribus.

At ego è contra, tantùm abeſt ut aliquid faciam, vel quidquam in Chriſti doctrinâ immutem, ſeu ad fugiendam perſecutionem & crucem; ſeu ad aucupandam hominum benevolentiam & gloriam.

Quin imò tota mea gloria eſt in cruce Chriſti ferendâ; totum gaudium meum eſt ab hominibus mundo ſervientibus deſpici; ſicut & ego mundum deſpicio.

Fugio, deſpicio, horreo mundum ſicut cruciatum, & me viciſſim mundus deſpicit & horret quaſi crucifixum.

Senſus itaque eſt. *Abſit mihi*, ut in ullâ aliâ re

A glorier, &c. Vide paraphraſim.

In ſolâ cruce gloriari, quanta generoſitas? crucem, cùm ſeſe offert, acceptare, animi ſanè Chriſtiani eſt: crucem, cùm abeſt, deſiderare, perfectioris animi eſt & cordis Apoſtolici: at in illâ inventâ gloriari, & in eâ ſolâ gloriari; Paulini animi eſt.

Miremur, confundamur, pro modulo noſtro imitemur. Etenim omnis Chriſtianus debet ſicut & Paulus mundo mortuus eſſe & hanc vocem ſemper habere in ore. *Mihi abſit gloriari*...

Epitome totius Epiſtolæ.

℣. 15. *In Chriſto enim Jeſu*... his verbis continetur totius epiſtolæ corollarium, & quaſi Epitome in religione Chriſtianâ, &c. Vide paraphraſim.

Nova creatura, eſt anima exteriùs per baptiſmum regenerata; interiùs per gratiam renovata, in

B novitate vitæ, ſecundùm ſpiritum ambulans, ſeu mandata Dei ex charitate ſervans.

℣. 16. *Et quicumque hanc*... Gr. & quicumque regulâ hac ordinatè ambulaverit. Syr. & ii qui hanc ſemitam ſectantur, &c. Vide paraphraſim.

Iſraël Dei, ſpiritualis ſcilicet: eſt qui credit Chriſto, filio Dei, Abrahæ promiſſo, & qui fide juſtitiam & ſalutem in ipſo quærit.

℣. 17. *De cætero nemo mihi*... Gr. cæterum moleſtias mihi nemo exhibeat, &c. Syr. proinde nemo mihi laborem injiciat, &c.

Hæc verba, alii aliter explicant, ut videri poteſt apud interpretes.

Sed ſenſus in paraphraſi explicatus, mihi videtur verus, quia ſimplex & naturalis, & correſpondet

C verſui 14. *Mihi autem abſit*...

Præterea judaïzantes confundit, qui nihil tale paſſi ſunt; imò qui, ut nihil tale pro Chriſto paterentur, circumciſionem prædicabant, ut ℣. 12. illis exprobratum eſt.

Ut clariùs appareat tibi mens Pauli & horum verborum ſenſum meliùs intelligas.

Dominus noſter Jeſus Chriſtus in paſſione ſuâ fuit univerſaliter, & in omnibus corporis partibus, quaſi circumciſus; undique ſuum pretioſum ſanguinem fudit.

A plantâ pedis uſque ad verticem, non fuit in eo ſanitas, per ſpinas, per clavos, per flagella, per

D lanceam, quaſi ubique fuit circumciſus.

Hujus præſertim circumciſionis ſe participem eſſe gloriatur Apoſtolus. *Ego enim ſtigmata*...

Circumciſi ſunt novi doctores; ſum & ego.

De hac ſuâ Judaïcâ circumciſione gloriantur, at ego, quod pluris æſtimo, & de quo unicè glorior; præterea fero ſtigmata, &c.

Communico paſſionis illius doloribus: *Ter virgis cæſus*... harum plagarum cicatrices, & notas in corpore meo porto impreſſas.

Felix ille, qui ſicut Apoſtolus unicè gloriatur in cruce & in imitatione Chriſti!

E Felix qui Chriſti ſtigmata fert in corpore ſuo!

Hæc, ſi non ſanguinis effuſione, ſaltem carnis mortificatione, da mihi, ô Deus, toto vitæ tempore portare.

℣. 18. *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti*.... D. Chryſoſtomus, & poſt eum Theodoretus, notant quòd in aliis epiſtolis, dicat Apoſtolus, *gratia*.... *vobiſcum. hic cum ſpiritu veſtro.*

Ut, inquiunt, à carnalibus revocet Galatas & in memoriam eis reducat donum Spiritûs ſancti, quod in ſpiritu ſuo non per legem, ſed per fidem acceperunt.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Sexto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

SPIRITUALES, perfecti, ſuperiores attendant ſpeciatim ad ℣. 1. 2. 3. 4. 5. in quibus egregia reperient documenta, à ſe, circa aliorum lapſus, obſervanda. A

Delinquentes igitur correcturi, tantam induant charitatem, manſuetudinem, humilitatem, ut has virtutes non modò redoleant, ſed etiam inſpirent. *In ſpiritu manſuetudinis, lenitatis inſtruite*, ℣. 1.

Caveant in primis à ſuperbiâ Phariſæi, ob aliorum externos defectus tumentis, aliiſque ſeſe præferentis;

Propterea ſemetipſos circumquaque conſiderent; circa præteritum: quid fui? quid feci? circa præſens: B quid ſum? quid facio? circa futurum: quid facerem, ſi, &c.

At præſertim recordentur tremendi judicii Dei; coram quo ſiſtant in animo. Vide verſus citatos.

SECUNDÒ.

Inferiores attendant ad ℣. 6. & 7. & ex eis diſcant in ſuos Catechiſtas, Doctores, Concionatores, præpoſitos, beneficentiam.

De ſuis temporalibus bonis dent iis, à quibus ſpiritualia & æterna recipiunt.

TERTIÒ.

Attendamus ſinguli ad ℣. 8. 9 10. in quibus omnes Chriſtianos hortatur Apoſtolus ad ſancta & bona opera, maximè ad beneficentiam in proximum.

Nunquam obliviſcamur egregiam ſimilitudinem, ſub quâ rem nobis ſenſibiliter exhibet.

Hæc vita, agricultura eſt: Nunc eſt ſeminandi tempus: ſementis autem noſtra ſunt opera.

Mors, æternitas, erit metendi tempus; meſſis autem erit ſementi proportionata:

Si ergo nunc in carne ſeminamus, corruptionem tunc metemus: ſi autem in ſpiritu ſeminamus, incorruptionem tunc, & vitam æternam metemus.

Ergo dum tempus habemus, operemur bonum.

QUARTÒ.

A D. Paulo ℣. 14. diſcamus mundum contemnere, & mundo continuè mori.

Diſcamus ab eodem Apoſtolo in ſolâ cruce gloriari; & Jeſu-Chriſti Crucifixi ſtigmata in corporibus noſtris gloriantes portare; ſeu paſſionis illius doloribus communicare gaudentes.

EPISTOLÆ

EPISTOLÆ
B. PAULI AD EPHESIOS
TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

HANC Epiſtolam Romæ, in vinculis, ſcripſit Apoſtolus ad Epheſios; ab aliquibus olim dicta eſt ad Laodicenſes, fortè quia circularis erat, & ad omnes Aſiæ urbes miſſa: ſpecialiter tamen vocata ad Epheſios, quia Epheſus Aſiæ Metropolis. Quidquid ſit.

Apoſtoli ſcopus eſt, Epheſios, quos ad fidem Chriſti, per triennium die ac nocte laborans, jam pridem converterat, in fide confirmare, & ſublimiora Religionis Chriſtianæ myſteria perfectiùs edocere.

In primis tribus Capitibus agit de æternâ prædeſtinatione, de hominum per Chriſti mortem redemptione; de vocatione Gentium; de utriuſque populi, Gentilis & Judaïci, imò de Angelorum & hominum adunatione, ſub eodem Capite Chriſto, ſuper omnes creaturas elevato; ibique creditur judaïzantes percutere, qui ſalutem ſuam in cæremoniis legalibus collocabant; & Simonis Magi diſcipulos, qui volebant Angelos eſſe Dei & hominum mediatores, non verò Chriſtum, & ideò ad Angelos, non ad Chriſtum, docebant eſſe recurrendum, ut Deo reconciliaremur.

In ultimis Capitibus unicuique Chriſtiano, in quolibet ſtatu, benè vivendi præcepta tradit; ibique eoſdem, tùm Judaïzantes, tùm hæreticos Simonianos æquè percutit; quia utrique, tam in moribus, quàm in fide peccabant.

Hujus Epiſtolæ ſtylus præ cæteris eſt obſcurus, ob myſteriorum, de quibus agit, profunditatem, & conceptuum ſublimitatem, quas nec ſermo, nec lingua etiam Apoſtolica valuit adæquare; licèt ſublimioribus verbis uſa, quàm ulla unquam humana lingua.

Certè ſtylus ita diſſonat à cæteris Pauli Epiſtolis, ut alterius videri poſſet, niſi pectus & indoles Paulinæ mentis hanc prorſus illi vindicaret, ait Eraſmus.

In hac autem Epiſtolâ ſpeciatim obſervari poteſt, quod de omnibus aliis in carcere ſcriptis, notarunt ſancti Patres; major ſcilicet ſapientiæ, ſpiritûs & fervoris eructantia; quaſi Paulinum pectus ad martyrium anhelans, martyriique

flagrans deſiderio, lumen & ignem Divinum aſpiraret, & ſuſpirans eructaret.

Hanc Epiſtolam in vinculis quidem ſcriptam fuiſſe, conſtat ex ipſo Divo Paulo, qui multoties de iis in ipſâ loquitur: ſed quibus in vinculis ſcripta fuerit, an in primis? an in ſecundis? dubitatur.

Theodoretus vult in primis vinculis ſcriptam, & per Tychicum miſſam, unà cum Epiſtolâ ad Coloſſenſes, in præfat. in epiſt. D. Pauli.

Baronius vult in primis quidem ſcriptam, & per Tychicum miſſam, ſed cum Epiſtolâ ad Timotheum ſecundâ, an. 62.

Alii verò volunt cum Baronio, miſſam per Tychicum, cum epiſtolâ ſecundâ ad Timotheum: ſed hinc inferunt in ſecundis vinculis ſcriptam, ſicut & ſecunda ad Timotheum ſcripta fuit in ſecundis vinculis, ultimo vitæ Paulinæ anno 65. aut 66.

Vide Dominum de Tillemont nota 78. in D. Paulum. *Memoires*, &c. *Tom. 1.*

Nota in Præfationem.

Circularem fuiſſe, & ad omnes Aſiæ urbes Epheſo finitimas, miſſam hanc, quæ ad Epheſios dicitur, Epiſtolam probant.

Primò, antiquus titulus, qui in antiquis exemplaribus reperitur, & quem D. Baſilius myſticè explicat in Eunom. lib. 2. cap. 2. pag. 733.

Titulus autem hic eſt: τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσι, καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Sanctis exiſtentibus, ſeu qui ſunt; non deſignando locum, ut ſcilicet uniuſcujuſque urbis nomine poſſet repleri, ſicut ℣. 1. cap. 1. repletum eſt: ἐν τῇ Ἐφέσῳ.

Secundò, ipſe finis Epiſtolæ, ubi Apoſtolus cap. 6. ℣. 24. ſalutat non Epheſios tantùm, ſed & omnes in Aſiâ Chriſtianos. *Pax fratribus*, inquit, non verò, *pax vobis*, ſicut in aliis Epiſtolis. *Hoc notant Eſtius, & Grotius.*

Tertiò, quòd ab aliquibus olim dicta ſit ad Laodicenſes. apud Tertullianum contra Marcio. lib. 5. cap. 11. ℣. 17. pag. 598.

Erat ergo ad Laodicenſes, & ad alios Aſianos: dicta tamen eſt ſpecialiter ad Epheſios, quia Epheſus Aſiæ Metropolis.

Quod vide fuſiùs apud Dominum Tillemont. *Memoires*, &c. *ſur S. Paul. an. 49. pag. 321. & notes ſur S. Paul 79. pag. 613.*

Apud eumdem vide quo anno ſcripta, & miſſa fuit Epiſtola. *Notes ſur ſaint Paul. 78. pag. 612.*

Analyſis Capitis Primi.

Primò.

Deum *benedicit, quòd homines per Jeſum-Chriſtum omnibus cumulaverit gratiis; quarum præcipuas enumerat. Elegit nos, ut ſancti ſimus,* ℣. *4. Prædeſtinavit nos in filios ſuos adoptivos,* ℣. *5. Gratiam ſuam nobis dedit,* ℣. *6. Peccata remiſit,* ℣. *7. Nos ſapientiâ replevit* ℣. *8. Nobis notum fecit quòd omnia in Chriſto reſtauraverit in cælo & in terrâ,* ℣. *9. 10. 11. 12. hacque gratuitò, & nobis immeritis.*

Secundò.

Epheſios hortatur, ut & ipſi Deum Benedicant, ℣. *13. utpote qui talium gratiarum & ipſi participes facti ſunt in Chriſto, & ſigillati Spiritu ſancto, qui eſt pignus hæreditatis æternæ,* ℣. *14.*

Tertiò.

℣. *15. 16. Deum precatur, ut illorum oculos illuminet, ad cognoſcendam vocationis ſuæ gratiam, ſummamque Dei potentiam, quâ ex idolorum cultu, ipſos ad Chriſtum convertit; quæ non minor eſt quàm illa, quâ Chriſtum à mortuis ſuſcitavit, & ſuper omnem creaturam collocavit: ſicque ſuper omnia conſtitutum, dedit Caput Eccleſiæ,* ℣. *22.*

Caput Primum.

Textus.

1. PAULUS, Apoſtolus Jeſu-Chriſti, per voluntatem Dei,

omnibus ſanctis, qui ſunt Epheſi, & fidelibus in Chriſto Jeſu;

2. Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & à Domino Jeſu-Chriſto.

3. Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Jeſu-Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali, in cæleſtibus, in Chriſto.

4. Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem;

ut eſſemus ſancti, & immaculati;

in conſpectu ejus, in charitate.

5. Qui prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum, per Jeſum-Chriſtum, in ipſum, ſecundùm propoſitum voluntatis ſuæ.

6. In laudem gloriæ gratiæ ſuæ, in quâ gratificavit nos in dilecto Filio ſuo.

7. In quo habemus redemptionem per ſanguinem ejus, remiſſionem peccatorum, ſecundùm divitias gratiæ ejus.

8. Quæ ſuperabundavit in nobis, in omni ſapientiâ & prudentiâ.

9. Ut notum faceret nobis Sacramentum voluntatis ſuæ,

ſecundùm beneplacitum ejus, quod propoſuit in eo.

10. In diſpenſatione plenitudinis temporum, inſtaurare omnia in Chriſto, quæ in cælis, & quæ in terrâ ſunt;

in ipſo.

11. In quo etiam & nos ſorte vocati ſumus,

prædeſtinati ſecundùm propoſitum ejus, qui operatur omnia ſecundùm conſilium voluntatis ſuæ.

12. Ut ſimus in laudem gloriæ ipſius; nos qui ante ſperavimus in Chriſto.

13. In quo & vos, cùm audiſſetis verbum veritatis, Evangelium ſalutis veſtræ, in quo & credentes, ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto.

14. Qui eſt pignus hæreditatis noſtræ,

Paraphraſis.

A PAULUS, Dei authoritate & juſſu, non hominum delegatione, nec arbitratu meo, aſſumptus Apoſtolus, ſeu legatus Jeſu-Chriſti;

Omnibus Chriſtianis, qui ſunt Epheſi, & qui fideliter in Chriſto Jeſu perſeverant.

Gratia & pax vobis detur & multiplicetur à Deo Patre noſtro, & à Domino noſtro Jeſu-Chriſto.

Sit in æternum benedictus & laudatus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu-Chriſti, qui nos in Chriſto, & propter Chriſtum, omni cumulavit benedictione, non carnali, ſed ſpirituali; non terrenâ, ſed cæleſti, & in cæleſtibus adimplendâ.

B Nos, inquam, benedictione cumulavit in tempore, ſecundùm quod intuitu meritorum Chriſti, elegit nos ante mundi creationem;

Ut per charitatem eſſemus ſancti & inculpati, non ſolùm coram hominibus, externa tantùm videntibus,

Sed & ante ipſum Deum, cor & animum intuentem.

Qui prædeſtinavit nos, ut eſſemus illius adoptivi filii, non noſtris meritis, ſed intuitu meritorum Jeſu-Chriſti, ſui naturalis Filii, & pro bono affectu voluntatis ſuæ

Ut laus & gloria detur ipſius gratiæ, per quam nos ſibi gratos effecit, & charos in dilecto Filio ſuo.

In quo, per ſanguinem, ſcilicet ipſius, reperimus redemptionem, nimirùm peccatorum noſtrorum remiſſionem, ſecundùm divitias & abundantiam gratiæ ejus.
C
Quæ gratia copioſè & abundè à Deo in omnes quidem fideles effuſa eſt, at præſertim in nos Apoſtolos, quos etiam omni ſapientiâ & prudentiâ replevit.

Ut nobis, velut filiis ſuis, notum faceret arcanum Divinæ ſuæ voluntatis myſterium,

Quâ ſcilicet pro bono affectu ſuo, decreverat per Filium ſuum, non Judæos tantùm, ſed univerſum mundum redimere.

Ut ubi tempus à ſe ordinatum adveniret, omnia, tùm quæ in cælis, tùm quæ in terris ſunt, recapitularet in Chriſto;

D In ipſo, inquam, & non alio: ipſe enim unus Caput eſt Angelorum, & hominum, Judæorum & Gentium, ℣. 22.

Per quem, & propter quem, nos Apoſtoli, & aliqui alii Judæi, ſine ullo ex parte noſtrâ merito, ſed quaſi ſorte vocati ſumus ad fidem;

At ex parte Dei, ad hanc ante alios vocationem, prædeſtinati ex decreto illius, qui nihil fortuitò, ſed omnia facit voluntate [illegible] infinitam ſapientiam directâ.

Ut nos Judæi, qui priùs in Chriſtum credidimus, & ſperavimus, ipſius gloriæ laudi inſerviamus, in omnem locum perferendo, quæ Chriſtus pro nobis egit, & paſſus eſt, & quæ propter illum nobis fecit Deus.

E Per quem, & propter quem, vos quoque Epheſii, Gentiles, ad fidem vocati eſtis; vos, inquam, qui verbum veritatis audiſtis, Evangelium ſcilicet ſalutis veſtræ, & qui credentes in ipſum, ſigillati eſtis Spiritu ſancto, in Scripturis promiſſo.

Qui Spiritus ſanctus eſt pignus & arrha, & quaſi prægustus noſtræ felicitatis & hæreditatis futuræ in cælis;

Quoaduſque Deus perficiat & adimpleat redemptio- A
nem populi, quem ſibi acquiſivit,
Ut ab eo laudetur & glorificetur in æternum.

Propterea ex quo audivi veſtrum in fide Chriſti profectum, & veſtram in omnes Chriſtianos dilectionem.

Non ceſſo gratias agere, & orare pro vobis.

Ut Deus Domini noſtri Jeſu-Chriſti author & largitor gloriæ, det vobis ſpiritum ſapientiæ cæleſtis, B quâ Divina vobis myſteria revelentur apertiùs, ipſumque magis ac magis cognoſcatis.

Illuminet internos animi veſtri oculos, ut perfectiùs ſciatis quæ & quanta ſunt æterna, & cæleſtia bona, ad quæ nos vocat, & quæ nos ſperare jubet; Et quàm abundans, atque glorioſa hæreditas illa, quam fidelibus præparavit.

Ut ſciatis ſummam & ſupremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercuit, in noſtrâ ſcilicet ſpirituali reſurrectione, ab infidelitate ad fidem Chriſti, & à ſtatu peccati ad juſtitiam; quæ noſtra ſpiritualis reſurrectio facta eſt eâdem, ſeu ſimili potentiâ,

Quam Deus exhibuit in Chriſto, cùm illum à C mortuis ſuſcitavit, & ad dextram ſuam in cælis collocavit, æqualem illum ſibi declarans.

At ſuper omnem prorſus creaturam præficiens, ſupra omnes Angelorum choros, ſive ſint Principatus & Poteſtates, ſive Virtutes & Dominationes; ſive alio nomine, dignitate, officio & excellentiâ potiantur, nobis quidem nunc ignotis, & quæ fortè in futuro ſæculo cognoſcemus.

Et omnia non viſibilia tantùm, ſed & inviſibilia ſubjecit ſub pedibus ejus,

Ipſumque dedit Caput ſupra omnem Eccleſiam, ſive Angelicam, ſive humanam, ſive Gentium, ſive Ju- D dæorum, ſive militantem, ſive triumphantem.

Quæ Eccleſia eſt myſticum ipſius corpus, & illius complementum, qui quoad omnia in omnibus adimpletur.

A in redemptionem acquiſitionis, in laudem gloriæ ipſius.

15. Propterea & ego audiens fidem veſtram, quæ eſt in Domino Jeſu, & dilectionem in omnes ſanctos.

16. Non ceſſo gratias agens pro vobis, memoriam veſtri faciens in orationibus meis.

17. Ut Deus Domini noſtri Jeſu-Chriſti, Pater gloriæ, det vobis ſpiritum ſapientiæ, & revelationis, in agnitione ejus:

18. Illuminatos oculos cordis veſtri, ut ſciatis quæ ſit ſpes vocationis ejus,

& quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in ſanctis.

19. Et quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus ſecundùm operationem potentiæ virtutis ejus,

20. Quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans illum à mortuis, & conſtituens ad dexteram ſuam in cæleſtibus.

21. Supra omnem Principatum, & Poteſtatem, & Virtutem & Dominationem, & omne nomen quod nominatur, non ſolùm in hoc ſæculo, ſed etiam in futuro.

22. Et omnia ſubjecit ſub pedibus ejus,

& ipſum dedit Caput ſupra omnem Eccle- D ſiam.

23. Quæ eſt corpus ipſius, & plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. PAOLUS, *Apoſtolus Jeſu Chriſti, per voluntatem*... Hoc ſæpe repetit in ſuis Epiſtolis; primæ Cor. 1. 1. ſecundæ Cor. 1. 1. Coloſſ. 1. E 1. &c. Et meritò, quia non poteſt nimis frequenter inculcari fidelium mentibus, quòd Dei voluntate & vocatione debeat quis fieri Chriſti miniſter; ſive ad Divini verbi prædicationem, ſive ad alia Eccleſiaſtica munia.

Omnis eccleſiaſtici miniſterii principium, voluntas Dei.

Conſulat itaque, & ſupra ſe reflectens obſervet quilibet Chriſti miniſter, quomodò, & quo animo in miniſterium ingreſſus ſit; ut pœnitentiâ reparet, quod vocationi defuiſſe deprehenderit.

Pœnitentiâ reparandus vocationis defectus.

Omnibus ſanctis... Idem titulus frequenter à D. Paulo Chriſtianis datur. primæ Cor. 1. 2. ſecundæ Cor. 1. 1. &c. & etiam meritò; nec enim poteſt ſatis repeti Chriſtianis, quòd ad ſanctitatem vocati ſunt; F & ideò facti ſunt Chriſtiani, ut ſint ſancti.

Chriſtianiſmi finis ſanctitas.

Ad hoc ergo ſæpe reflectat quilibet Chriſtianus, & animadvertat quomodò vocationi ſuæ reſpondeat.

Ad hunc finem attendo.

Profeſſione & vocatione ſanctus ſum: an moribus & vitâ? in baptiſmo factus ſum per Chriſti gratiam ſanctus & immaculatus; ubi nunc mea ſanctitas? pudeat ipſum ſuæ vitæ ſæcularis & profanæ; ac tandem incipiat ad ſanctitatem aſpirare.

℣. 2. *Gratia & pax*... Hoc & frequenter optat fidelibus. Rom. 1. 7. primæ Cor. 1. 3. ſecundæ Cor. 1. 2. Galat. 1. 3.

Gratia & pax ſemper optanda.

Hocque nos docet gratiam & pacem à Deo per Chriſtum frequenter petere pro nobis, & pro aliis.

Per gratiam intellige omne donum ad vitam æternam conferens. Per pacem verò, firmam & tranquillam donorum ſpiritualium poſſeſſionem.

℣. 3. *Benedictus Deus & Pater*... *qui benedixit*... Eodem verbo, in diverſo tamen ſenſu, hîc in eâdem phraſi utitur Apoſtolus; quod etiam alibi non rarò.

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς. benedictus ſit Deus. Deinde ὁ εὐλογήσας, qui benedixit.

Εὐλογεῖν, in primo ſignificat laudare; in ſecundo ſignificat benefacere.

Utitur tamen ad utrumque D. Paulus, quia utrumque & laudare, & benefacere, à bonâ voluntate, & animo benigno proficiſcitur:

Benedicimus ergo Deum, cùm illum pro beneficiis

Dei benedictio à noſtris quàm differat.

cis collatis laudamus; nos benedicit Deus, cùm beneficiis afficit: quippe Dei benedicere, eſt benefacere; in quo maximè differt ab inefficacibus, & ſæpe mendacibus hominum benedictionibus.

Deus & Pater Domini noſtri Jeſu-Chriſti. Aliqui intelligunt. *Benedictus ſit Deus noſter, & Pater Domini noſtri Jeſu-Chriſti*: ſed meliùs ut verba ſonant, ſicut ipſe Chriſtus Dominus dixit: *Aſcendo ad Deum meum & ad Patrem meum.*

In omni benedictione. Hebraiſmus eſt, *in*, redundat. Syr. omnibus benedictionibus, &c.

Benedictione ſpirituali. Tacitè indicat Apoſtolus diſcrimen benedictionum, ſeu beneficiorum per Chriſtum nobis collatorum, & beneficiorum Judæis à Deo conceſſorum.

Judæis Deus terrena promiſit: Chriſtianis verò cæleſtia: Judæis carnalia dedit: nobis ſpiritualia.

In cæleſtibus. Gr. in ſupercæleſtibus.

Poteſt ad Deum referri, quaſi nos benedixerit in cæleſtibus exiſtens: ſed meliùs ad nos refertur; ſcilicet benedixit nos in cæleſtibus donis, per quæ ad cæleſtia loca perveniamus.

In Chriſto. id eſt, per Chriſtum. Aliqui intelligunt in Chriſtianiſmo. Gr. Chriſto, ſine *in*, ſed malè & corruptè.

Hujus ergo tertii verſûs ſenſus eſt: Laudemus Deum & Patrem Domini noſtri Jeſu-Chriſti, qui nobis unigenitum Filium ſuum donando Mediatorem, & nos per Baptiſmum Divino huic Mediatori uniendo, omni nos benedictione cumulavit, non corporali, ut Judæos; ſed ſpirituali: non terrenâ, & in terrâ Chanaan adimplendâ, ſed cæleſti, & in cælis conſummandâ, cùm dicet: *Venite benedicti*, &c.

Per ſpiritualem ergo benedictionem, intellige omnia dona ad ſpiritualem vitam conferentia, de quibus jam actutus eſt, & quorum conſummatio fiet, cùm felix & æterna nobis dabitur benedictio: *Venite benedicti*, &c.

Observationes Morales.

Novi Teſtamenti diſcrimen à veteri.

Ex quo diſce primò quantùm differt novum Teſtamentum à veteri: non longiùs diſtat cælum à terrâ.

In veteri Deus corporalia promittebat, terrena dabat, terram fluentem, lac & mel Lege Levitici cap. 26. Deuter. 7. 13. Deuter. 24. 28. nihil niſi terrenum Judæis promitti videbis.

In novo ſpiritualia dat, cæleſtia promittit: Lege totum novum Teſtamentum; nullibi terra & terrena promittuntur; ubique cælum & cæleſtia.

Lege Matth. 5. ỳ. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. *Beati pauperes*, &c. *quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*, &c.

Lege Joan. 14. 23. *Qui diligit me, ſermonem meum*, &c. *apud eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.*

Ecce ubique ſpiritualis merces & promiſſio.

Imò Chriſtus Diſcipulis ſuis prædixit preſſuras & afflictiones. Joan. 16. 20. *Plorabitis & flebitis vos*, &c. 16. 33. *In mundo preſſuram habebitis.*

Chriſtianiſmi ſpiritus.

Hinc & diſce ſecundò quis ſit Chriſtianiſmi ſpiritus; nimirum carnalia & terrena deſpicere; ſpiritualia & cæleſtia diligere; à carnalibus continuè abſtrahi, ut ſpiritualia abundantiùs poſſideantur. Sicut Chriſtus carnalia & terrena conſtanter deſpexit, ſpiritualia & cæleſtia dilexit ardenter; ita Chriſtianus terrena contemnat, cæleſtia perpetuò diligat, ad Divina ſemper aſpiret.

Chriſtus Mediator

Denique ex eo quòd in Chriſto Deus nos benedixit; diſce quòd Chriſtus ſit medium in quo & per quod omnis ad nos divina benedictio devenit; om-

A ne prorſus ſpirituale donum nobis per Chriſtum & propter Chriſtum confertur.

Ex quo & collige quòd Chriſtus ſit medium, per quod ad Deum perveniat omnis laus, benedictio & gratiarum actio noſtra.

noſter, tùm ad petendum, tùm ad reddendum.

Sicut in ipſo & propter ipſum à Deo benedicimur, & omnia nobis ſpiritualia bona donantur; ſic in ipſo & per ipſum, & cum ipſo Deum benedicamus, laudemus, Deo gratias agamus, Deo nos & omnia noſtra grati offeramus.

Sicut ſine Chriſto Deus nobis nihil confert; ita ſine Chriſto Deus à nobis nihil recipit; per Chriſtum ergo & petamus & reddamus. Chriſto itaque continuè debemus adhærere, ſive petituri ſive reddi-

B turi.

ỳ. 4. *Sicut elegit nos...*

Hoc, *ſicut*, ponderandum eſt; hic enim ponderis habet plurimum.

Paulus præcipuas, quas in tempore ob Chriſtum recipimus, benedictiones enumeraturus, aſcendit ipſe & nos ſimul ſecum attollit ad omnium benedictionum fontem, æternam ſcilicet noſtram à Deo electionem.

Fons omnium benedictionum, electio Dei.

Sicut elegit nos, id eſt, benedixit nos in tempore, *ſicut elegit nos* in æternitate.

Hoc igitur, *ſicut*, duplex indicat benedictionum genus, æternum & temporale; ſeu potius eaſdem be-

C nedictiones in duplici ſtatu nobis exhibet, in æternitate ſcilicet, & in tempore; ſeu in decreto, & in actu. quaſi diceret.

Prima benedictio & omnium benedictionum fons & origo, eſt æterna noſtra à Deo electio in Chriſto.

Per quem enim nos Deus benedixit in tempore, per hunc & priùs nos elegit in æternitate; & ſicut nos priùs elegit, ita & benedixit,

Elegit nos in ipſo, id eſt, Chriſto, ſeu intuitu meritorum Chriſti.

Ante mundi conſtitutionem. Gr. πρὸ καταβολῆς κόσμου.

Καταβολὴ. eſt jactio fundamentorum. Per ſimilitudinem loquitur de mundi creatione, ſicut de domûs ædificatione.

Significat igitur: ante jacta mundi fundamenta, ante creationem mundi, ab æterno.

D Et hac locutione D. Paulus duo ſimul conficit.

Primò, refutat philoſophos Epheſinos, qui mundum putabant æternum; aut ſaltem materiam, ex quâ omnia, dicebant Deo coæternam.

Utrumque negat aſſerens: ante jactionem mundi fundamentorum, id eſt, ante quamlibet creationem ſeu mundi, ſeu materiæ, ex quâ fieret, antequam quidquam exiſteret.

Expreſſio notanda.

Secundò, oſtendit infinitam Dei creatoris à creaturâ diſtantiam.

Καταβολὴν. appellat, ſeu dejectionem, tanquam à magna quadam altitudine dejectum mundum oſtendens, ait D. Chryſoſtomus; quia infinita Dei à creaturâ diſtantia, non loco, ſed naturâ, ut idem ex-

E plicat.

Ut eſſemus ſancti. Ecce quò tendit hæc æterna electio noſtra, ut ſancti ſimus verâ & internâ ſanctitate; per gratiam ſanctificantem, & ut ſanctè vivamus per fidem ex dilectione bonum operantem.

Ad quid electi? ut ſimus ſancti.

Et immaculati. Gr. inculpati, irreprehenſibiles, ſine crimine: remiſſis priùs peccatis noſtris in baptiſmo, deinde inculpatè viventes per eamdem fidem malum quodlibet fugientem.

In conſpectu ejus. Sancti, inquam, & immaculati,

non ſolùm coram hominibus, qui externa tantùm & apparentia vident; ſed & coram Deo ipſo, qui cor intuetur.

In charitate, quæ ſola hæc duo præſtat; eſtque *omnis lex, & perfectionis vinculum*.

Hæc verba, *in charitate*, aliqui referunt ad præcedentia, *elegit nos in charitate*. D. Chryſoſtomus & Theodoretus ad ſequentia: *qui in charitate prædeſtinavit nos*. quibus conformis eſt Syrus dicens, per charitatem præſignavit nos ſibi, &c.

Sed naturalior videtur ſenſus ſupradictus. Ab æterno elegit nos ut coram ipſo verè ſancti ſimus & inculpati per gratiam & charitatem, & ut illi ſerviamus in charitate, ſeu ex amore, ut filii, non ex timore pœnæ, ut ſervi.

Æterna electio.

Et hæc eſt prima benedictio, quam à Deo ob Chriſtum recepimus ab æterno; ſeu conſiderata in Dei decreto.

At quia, ut ait Apoſtolus, nos actu & de facto Deus benedixit in tempore, ſicut elegit in æternitate, ſeu in decreto.

Temporalis executio.

Puto quòd ad plenam Paulinæ mentis intelligentiam debeat hîc ſubaudiri: ſicut ab æterno elegit nos in Chriſto, ut ſimus ſancti & immaculati, &c. ita in tempore, per baptiſmum, revera nos ſanctos fecit per gratiam nobis infuſam, & immaculatos per omnium peccatorum remiſſionem; idque verè & coram Deo, per charitem, quæ ſimul cum gratiâ diffuſa eſt in cordibus noſtris, ut ſanctè & inculpabiliter viventes, illi ſerviamus ex amore, ut filii chariſſimi.

℣. 5. *Qui prædeſtinavit nos*..... Gr. præfiniens nos in filiorum adoptionem, προορίσας, quod tamen præteriti temporis eſt.

Senſus ergo, qui præfinivit, prædeſtinavit, ſeu decrevit etiam ab æterno, ut eſſemus filii adoptivi.

Si genus verbi mutari poterat, ait Eraſmus, dixiſſet, elegit nos prædeſtinatos, ſeu præfinitos, &c.

Altera hîc eſt benedictio æterna, ſeu potiùs eadem ac prima, ſed diverſis vocibus expreſſa.

Elegit ut ſimus filii Dei.

Eligi enim ad ſanctitatem, & prædeſtinari ad filiorum adoptionem, unum & idem eſt; quandoquidem quilibet ſanctus & Dei filius adoptivus eſt.

Sanctitas, amicitia Dei, filiatio Divina, charitati ſunt indivulsè annexæ.

Deus itaque nos ad ſanctitatem eligens, & nos eligit ad amicitiam, ad filiationem Divinam, ad hæreditatem.

Hæc igitur omnia involvit æterna electio Dei, licèt una.

Diverſis tamen vocibus & loquendi modis ea nobis ſignificat Apoſtolus, ut clariùs & diſtinctiùs explicet; mentibus noſtris illa intimiùs inculcet; & ut ad illa grati reflectamus attentiùs.

Qui prædeſtinavit nos.... id eſt, idem Deus ab æterno præfinivit, prædeſtinavit, decrevit.

In adoptionem filiorum, id eſt, ut eſſemus ejus adoptivi filii. Gr. υἱοθεσίαν. Syr. adoptavit nos filios.

Per Jeſum Chriſtum, id eſt, per & propter merita Jeſu Chriſti, filii ſui naturalis.

In ipſum. Gr. εἰς αὐτὸν, in ſeſe, ſe & ſuam gloriam ſpectans; ſeu ſibi: id eſt, decrevit nos ſibi facere filios, &c.

Æterna electio.

Ecce quaſi ſecundam benedictionem nobis ab æterno, ob Chriſtum, à Deo collatam: ſeu in decreto conſideratam.

Et quia, ut dictum eſt in verſu præcedenti, benedictio temporalis æternæ benedictioni reſpondet: benedixit in tempore ſicut elegit in æternitate.

Temporalis executio.

Puto quòd & hîc ad plenam Apoſtolicæ mentis intelligentiam, ſubaudiri debeat; quod revera per ſacramentum regenerationis in Epheſiis effectum ſupponit Apoſtolus; ſcilicet, quòd de facto per gratiam ſanctificantem, & Spiritus ſancti infuſionem, facti ſunt adoptivi filii Dei, hæredes Dei, cohæredes Chriſti.

Eſtque ſecunda benedictio temporalis. Primò fecit ſanctos. Secundò, filios Dei.

Secundùm propoſitum voluntatis ſuæ. Gr. ſecundùm bonum affectum voluntatis ſuæ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν. Syr uti placuit voluntati ipſius.

Quaſi diceret, quia ita illi benè viſum eſt: Deus beneficiorum ſuorum rationem nemini debet.

℣. 6. *In laudem gloriæ gratiæ ſuæ*. Syr. ut celebretur laus gratiæ ejus.

Electionis noſtræ finis.

Ecce finis ultimus noſtræ electionis & prædeſtinationis ad gratiam & filiationem Divinam; Laus & gloria Dei, ut ei pro tanto beneficio laus & gloria reddatur ab Angelis & ab hominibus.

Elegit ut ſimus Deo grati.

In quâ gratificavit nos... id eſt, quâ gratiâ nos fecit ſibi gratos & charos & amicos.

Et eſt altera benedictio, quam in Chriſto recepimus: ex filiis iræ & inimicis, facti ſumus filii chariſſimi, amabiles, amici.

Hoc benè D. Chryſoſtomus explicat. Quâ gratiâ, inquit, non ſolùm à peccatis liberavit, ſed etiam nos fecit ſibi gratos & amabiles.

Simile.

Quomodo ſi quis quempiam ſcabioſum, peſte ac morbo, ſenioque confectum, & perditum, ſtatim formoſum fecerit, juvenem, omnes pulchritudine vincentem, &c.

Deinde eum in juventutis flore conſtitutum, purpurâ induerit, & ei diadema impoſuerit & omni ornatu ornarit.

Ita animam noſtram inſtruxit & ornavit, pulchramque fecit, deſiderabilem & amabilem. D. Chriſoſtomus hucuſque.

In dilecto filio ſuo. Gr. in dilecto. Syr. per dilectum ſuum.

Chriſtus per excellentiam dilectus.

Chriſtus eſt dilectus per excellentiam, ob quem Deus alios diligit, ſine quo nemo cæterorum diligitur. In ipſo & propter ipſum Deus nos diligit & omni gratiâ cumulat.

Hinc ſequela.

Hinc Chriſto ſemper, in quocumque ſtatu, nobis adhærendum: & omnia per ipſum quæcumque petenda, ſperanda, expectanda.

Multiplex & varia in verſus præcedentes occurrit obſervatio facienda, tùm dogmatica, tùm moralis.

PRIMA OBSERVATIO DOGMATICA.

Elegit nos ut eſſemus ſancti: non quia ſumus, aut futuri ſumus, ſed ut ſimus.

Ergo non ex noſtris meritis, aut actualibus, aut prævіſis: ſed ex purâ Dei miſericordiâ, ob Chriſti filii ſui merita.

SECUNDA OBSERVATIO DOGMALICA.

Elegit nos ut ſimus ſancti: & tamen de facto multi ſic ad ſanctitatem in Chriſtianiſmo electi & vocati, non ſunt ſancti: imò multi Epheſiorum, quos ſic electos vocat Apoſtolus, non fuerunt ſancti.

Ergo hæc electio noſtra non eſt abſoluta, ſed conditionata; nimirùm, ſi velimus conſentire, & cooperari gratiæ Dei.

Abſoluta quidem eſt ex parte Dei, qui ob hanc electionem; dat gratias nobis neceſſarias, ut ſimus

ſancti ; ſed ſemper ſupponit noſtram liberam gratiæ cooperationem.

Tertia Obſervatio Dogmatica.

Elegit nos ut eſſemus ſancti... prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum. Ecce quò tendit & electio & prædeſtinatio, de quâ hîc agit D. Paulus ; ſeu finis proximus electionis noſtræ : utraque tendit ad ſanctitatem, ad filiationem, per gratiam ; neutra ad gloriam immediatè.

Hoc ex ipſiſmet Apoſtoli verbis patet.

Hoc etiam patet ex epiſtolæ inſcriptione : quæ eſt ſanctis & fidelibus ; non verò ad gloriam electis.

Hoc denique patet ex toto epiſtolæ contextu ; in quâ D. Paulus Epheſios vocat electos & prædeſtinatos.

Quis autem aſſerat ex Epheſiis nullum fuiſſe damnatum ? quis putet quòd Apoſtolus omnes Epheſios voluerit de ſuâ perſeverantiâ, & conſequenter de ſuâ ſalute, certos & ſecuros reddere ? eorumque futuram gloriam omnibus publicè revelare ?

Hic de ſcholaſticis quæſtionibus non agitur.

D. itaque Paulus hîc non agit de quæſtionibus in ſcholâ nunc agitatis ; de iis tunc ne cogitabatur quidem.

Sed agit de gratiâ electionis, prædeſtinationis, & vocationis ad gratiam, ad ſanctitatem, ad Chriſtianiſmum.

Et hoc moneo ; quia video pleroſque ſcholaſticis diſputationibus præventos, ſtatim ac electionis atque prædeſtinationis nomina legunt, ea ſuis ideis adaptare ; & propterea ſcripturam torquere.

Ne tale quid tibi contingat, à præſentibus quæſtionibus abſtrahe ; ad ea, de quibus tunc agebatur, adverte.

Scio equidem & fateor quòd D. Paulus, agens de electione & prædeſtinatione ad gratiam, conſequenter agit de electione & prædeſtinatione ad gloriam ; quatenùs quos ad gratiam Chriſtianiſmi prædeſtinat & vocat Deus ; non alium ad finem deſtinat, quam ad gloriam.

Sed etiam ſcio quòd non eſt neceſſe utrumque eodem modo diſponi & ordinari ; ita ut ad gloriam & ad gratiam una ſit perveniendi ratio.

Quod tamen multi harum quæſtionum diſputatores videntur quaſi conceſſum ſupponere.

Quidquid ſit. Hæc in utramque partem ſcholaſticis relinquo diſputanda ; ego Apoſtolico textui inhærens, aſſero de iis Apoſtolum hîc non agere.

Obſervatio Moralis.

Benedixit nos... elegit nos ut ſancti... prædeſtinavit nos in adoptionem...

Miranda Dei charitas in nos.

Ergone me homuncionem, me nihilum, Deus ab æterno cogitavit, dilexit, ex amore elegit inter tot & tot hominum myriades ? ô bonitas immenſa ! ô charitas infanda !

Sed me cogitavit, dilexit, elegit, ut per gratiam Chriſti ſim ſanctus, adoptivus Dei filius, illi, velut patri, ſanctè & immaculatè ſerviam, in ſpiritu charitatis, tanquam filius & hæres.

Quantus honor ? quanta mihi felicitas ? an quid majus, Deus ipſe poterat cogitare, velle, facere mihi ?

Gratias igitur immenſas Deo pro hac ſuâ mei benigniſſimâ electione, prædeſtinatione & vocatione.

At tantæ Dei charitati quomodo hucuſque reſpondi ? an ſanctus & immaculatus ?

An diligo ut filius ? an ex amore Deo, ut patri, ſanctè & immaculatè ſervio ?

Heu ! proh dolor ! væ mihi filio rebelli !

At veniam concede miſericordiſſime Deus peccatori pœnitenti, & ſuas infidelitates deflenti.

Et quia benedicis in tempore, ſicut elegiſti in æternitate : Benedic & benefac, gratiam tribuens te diligendi, tibique ex amore ſerviendi.

Ad hoc electus, prædeſtinatus ſum ab æterno ; ad hoc factus in tempore ; ad hoc vocatus in regeneratione.

Hoc ergo ut adimpleam, infunde tuam cordi meo charitatem ; diligam te, ô Deus cordis mei, diligam te, tibique ut filius, ex amore ſerviam !

℣. 7. *In quo habemus redemptionem...* retrocedere videtur Apoſtolus, ait D. Chryſoſtomus ; poſtquam enim de electione ad ſanctitatem & de prædeſtinatione ad adoptionem locutus eſt ; de peccatorum remiſſione loquitur.

Sed è contra, à parvis aſcendit ad magna ; nihil enim æquè magnum eſt atque Dei ſanguinem pro nobis effuſum eſſe. Et filiorum adoptione & cæteris donis hoc eſt majus, quod ne filio quidem pepercerit. idem D. Chryſoſtomus.

Omnium Dei donorum maximum.

Remiſſio itaque peccatorum vocatur *Redemptio*, quia magno pretio empta ; pretio nimirùm totius ſanguinis Jeſu Chriſti, unigeniti filii Dei.

Hinc etiam dicitur quod hæc *redemptio* ſit *ſecundùm divitias gratiæ...* id eſt, pro abundante Dei bonitate.

Quæ enim major & abundantior excogitari poteſt bonitas, quam illa, quâ Deus nullo indigens, homunciones ingratos & à ſe averſos, ipſe quærat, ut vocet illos ſibi reconciliet ; idque per ſanguinem unigeniti & unicè dilecti filii ſui.

Ineffabilis charitas ſemper attendenda.

Hæc attende & seriò perpende ; & videns quantùm te Deus diligat, taliter amantem redama & glorifica.

Empti eſtis pretio magno : ſanguine Chriſti, quem effudit in pretium & lytrum, ut nos redimeret.

Tanto itaque pretio emptus, ama Deum, glorifica redemptorem.

Sed & hinc collige, quòd ſi pro nobis peccatoribus & conſequenter hoſtibus ſuis, Deus Filium ſuum dedit in mortem ; quid non faciet pro nobis Deo per gratiam reconciliatis ?

Quæ ſuperabundavit in nobis, id eſt, quæ gratia abundavit quidem & abundat in omnibus Chriſtianis ; at *in nobis* præſertim Apoſtolis, & aliis quibuſdam ſpiritûs primitias habentibus, *ſuperabundavit :* copioſiùs in nos à Deo effuſa eſt gratia.

In omni ſapientiâ & prudentiâ ; quos etiam omni ſapientiâ & prudentiâ replevit.

Sapientia eſt rerum Divinarum cognitio. *Prudentia* verò moralium, ſeu agendorum.

Apoſtolis autem, Eccleſiarum fundatoribus, Deus perfectiorem divinorum myſteriorum cognitionem dedit & intelligentiam ; ut alios inſtruerent in fide.

Dedit & majorem prudentiam, ut Eccleſias ſanctiùs regerent & de omnibus in regno Dei agendis ſecuriùs providerent.

Munus Apoſtoli.

Hæc autem Apoſtolus de ſe & aliis Apoſtolis, apud Epheſios liberè prædicat : quia Epheſi plurimi erant philoſophi, qui ſe ſolos ſapientes dicebant ; quos hîc refutat Apoſtolus, ſimulque ſuam apud Epheſios authoritatem ponderat, ut efficaciùs perſuadeat, ait D. Anſelmus.

℣. 9. *Ut notum faceret...* quæ gratia copioſè ef-

Digitized by Google

fuſa eſt ſuper nos Apoſtolos quos & ſapientiâ ſublimi A & prudentiâ cæleſti Deus ideò replevit; ut nobis notum faceret ſacrum voluntatis ſuæ ſecretum, quâ ab æterno decreverat, non Judæos tantùm, ſed univerſum mundum redimere.

Secundum beneplacitum ejus. Gr. ſuum, idque pro bonâ voluntate ſuâ, ſeu bono affectu; quia ita illi benè viſum fuit.

Hoc ſummam notat Dei bonitatem & libertatem, & nullum ex noſtrâ parte meritum.

Quod propoſuit in eo, ſupple Chriſto, id eſt, *quod beneplacitum*, mundum ſcilicet univerſum redimendi, Deus *propoſuit* per filium ſuum exequi.

Patet ex Græco, *quod*, referri *ad beneplacitum*, B ſeu εὐδοκίαν, ἣν. quem bonum affectum. Sed unius accentûs variatio facit alium ſenſum in Græco, quam in vulgatâ.

Quod propoſuit. ἐν αὑτῷ. cum ſpiritu aſpero, ut hodie legunt Græci: *in ſe*, in ſemetipſo: ſignificatque, quam bonam voluntatem intra ſe recondiderat Deus.

Ἐν αὐτῷ. cum ſpiritu leni, *in eo*, ſcilicet Chriſto.

Et hæc noſtra lectio videtur Apoſtolicæ menti conformior; quæ hîc nihil niſi Chriſtum ſpirat, ait Cornelius à lapide, & patet ex præcedentibus verſibus.

Eſt & aliud in Græco diſcrimen notandum.

Ut notum faceret. Gr. γνωρίσας. Aoriſtus partici- C pii: notum faciens, ait D. Hieronymus; ſeu cum notum fecit: eſt enim præteriti temporis.

Syr. & patefecit nobis arcanum voluntatis, &c. Arab. ſignificato nobis myſterio.

Juxta quos, ſenſus eſt, quæ gratia copioſè effuſa eſt ſuper nos Apoſtolos, noſque ſapientiâ & prudentiâ cæleſti replevit, cùm notum fecit nobis arcanum voluntatis Divinæ myſterium.

Secundum beneplacitum ſuum. myſterium, inquam, in liberrimo Dei beneplacito fundatum.

Quod propoſuit in ſe. & quod beneplacitum Deus ab æterno intra ſe reconditum ſervaverat.

Hoc Divinæ voluntatis myſterium, eſt Dei voluntas de Divini verbi Incarnatione; quam voluntatem vel ſilentio, vel figurarum tenebris, ſic involverat, D ut non hominibus tantùm, ſed & Angelis ipſis fuerit incognita. Vide cap. 3. ℣. 5. 8. 9. 10.

Hoc enim myſterium eſt, quod plenum eſt omni ſapientiâ & prudentiâ, ait D. Chryſoſtomus: fuit ergo revelatione replet ſapientiâ & prudentiâ.

℣. 10. *In diſpenſatione plenitudinis temporum....* Id autem quod Deus ab æterno liberrimè voluit, & intra ſe abſconditum recondidit; & quod tandem nobis revelare dignatus fuit, eſt quòd, cùm tempus à ſe ordinatum adveniret, omnia, tùm quæ in cælis, tùm quæ in terris ſunt, recapitularet in Chriſto.

In Chriſto, inquam, & non in alio; ipſe enim unus eſt caput Angelorum & hominum, Judæorum E & gentium.

In diſpenſatione, id eſt, completis temporibus à ſe diſpenſatis, ſeu ordinatis, ſeu completo tempore à ſe præfinito.

Inſtaurare, id eſt, renovare. Gr. ἀνακεφαλαιώσασθαι, recapitulare, colligere. Syr. renovare. Arab. perficere.

Per explicationem verbi Græci, omnes verſiones explicabuntur.

Quid recapitulatio propriè.

Ἀνακεφαλαιώσασθαι, recapitulare, hoc fit propriè, cùm æs, argentum numeratum colligitur in ſummam.

Summa rei, caput rei, idem valent.

Quid per ſimilitudinem

Hoc fit per ſimilitudinem, cùm orator, multa quæ prolixè dixit, colligit in ſummam, ſeu compendioſè dicit: hoc enim recapitulatio dicitur. item, cùm diſperſos milites dux in unum agmen cogit.

Quomodo Chriſtus mundi recapitulatio.

Hîc autem, *recapitulare*, propriè ſignificat quòd Deus in Chriſto & per Chriſtum, angelos & homines, non tantùm naturâ, ſed & loco & gratiâ diſſitos; Judæos & Gentiles, priùs religione diverſos, collegit in unum, Chriſtum ſcilicet dando *caput ſupra omnem Eccleſiam.*

Omnis poteſtas data eſt mihi in cælo & in terrâ.

Hac autem in Chriſto & per Chriſtum recapitulatione; inſtaurata ſunt, renovata ſunt, perfecta & reparata ſunt.

Omnia quæ in cælis, & quæ in terrâ.

Inſtaurata quæ in cælis; quia Angelorum ruinæ reparantur ex hominibus.

Inſtaurata quæ in terris; quia ſedentibus in tenebris & in umbrâ mortis, lux & vita orta eſt eis.

Sive, ut ait Sanctus Anſelmus, inſtaurantur quæ in cælis ſunt, dum illuc humiliati homines redeunt, unde Apoſtatæ Angeli ſuperbiendo ceciderunt.

Inſtaurantur quæ in terris ſunt, dum peccatores ad juſtitiam convertuntur.

Hac eadem recapitulatione, nunc cælum & terra eamdem faciunt Dei domum: cujus una pars ſuperior; altera inferior.

Nunc Angeli & homines unam Dei familiam componunt; cujus caput Chriſtus, Chriſti autem caput Deus.

Hujus recapitulationis effectus.

Nunc Angeli fratres noſtri ſunt, ob Chriſtum patrem & caput noſtrum.

Nunc omnes Chriſtiani, ex quocumque genere & ex quâcumque gente, ſunt inter ſe fratres; unuſque Dei populus, omnes & ſinguli ſunt domeſtici Dei.

Tanto igitur honore dignati, ne dedecore eum afficiamus, qui nos affecit beneficio: ne faciamus ut tanta ſit nobis inanis gratia: vitam oſtendamus Angelicam & Angelicam virtutem, & vitæ agendæ rationem. Rogo & quæſo ne hæc omnia ſint nobis in judicium & condemnationem; ſed ad fruendorum bonorum perceptionem. D. Chryſoſtomus.

In ipſo, ſcilicet Chriſto, quem jam dixit, & quem repetit ebrius amore Chriſti, ait Fromondus, vel ut in paraphraſi, *in ipſo*, & non in alio: *nec enim aliud nomen eſt...*

In quo, ſcilicet Chriſto, ſeu, ob quem & per quem Chriſtum.

Etiam & nos, Apoſtoli & alii Judæi ad fidem converſi.

Hic enim de Judæis agit, de Gentilibus acturus, ℣. 13.

Sorte vocati ſumus. Ex parte noſtrâ, ſors fuit noſtra ad fidem vocatio; nihil egimus ob quod vocari meruerimus; nullum hæc noſtra vocatio ſuppoſuit ex parte noſtrâ meritum, ſicut ſors in electionibus merita non ſpectat.

Prædeſtinati ſecundum propoſitum... κατὰ πρόθεσιν, at ex parte Dei, noſtra vocatio fuit effectus electionis, prædeſtinationis, decreti. Benedixit, vocavit in tempore, ſicut, & quia elegit & prædeſtinavit ab æterno. Vide ℣. 3. & 4.

Ejus qui operatur omnia.... Dei, qui omnia operatur voluntate deliberatâ & per infinitam ſapientiam directâ.

Hoc ſignificat, *ſecundum conſilium...* nihil caſu aut fortuitò, ſed omnia ſapientiſſimè & ob rationes ſibi notas; licèt incognitas nobis.

Gr.

Gr. ἐκληρώθημεν. ſortiti ſumus, ut legit Ambroſius, A
id eſt, in ſortem, ſeu partem nobis hæreditariam aſciri ſumus.

Sors vocatur hæreditas, quia antiquitùs hæreditas ſorte dividebatur.

Quo ſenſu ſignificat; vocati ſumus ad hæreditatem cum reliquis Dei filiis, ſive Angelis, ſive hominibus; imò cum ipſo Chriſto. *Hæredes Dei, cohæredes Chriſti.*

℣. 12. *Ut ſimus in laudem*... ut nos Apoſtoli & Judæi, *qui ante ſperavimus*, id eſt, qui priores vocati ſumus, qui priores credidimus in Chriſtum & priores in eum ſperavimus: illius inſerviamus gloriæ & laudi; toti mundo, per prædicationem, manifeſ- B
tando gratiam, quam per Chriſtum recepimus; & ubique annuntiando quæ pro omnibus egit Chriſtus, & quæ propter illum nobis fecit Deus.

℣. 13. *In quo & vos*...

Hic verſus refertur ad ℣. 11. ob quem & per quem *& vos* etiam Epheſii, Gentiles, *ſorte vocati eſtis*, ſeu ſortiti eſtis, ad hæreditatem vocati eſtis.

De gentilibus dicit quòd priùs de Judæis.

Cùm audiſſetis. Gr. audientes. Fides ex auditu; & vocatio fit per prædicationem.

Evangelium cur verbum veritatis.

Verbum veritatis.

Doctrina Chriſti, verbum fidei, per antonomaſiam dicitur *verbum veritatis*. Primò, quia Chriſtus eſt ipſa veritas. Secundò, quia nihil falſi conti- C
net; ſicut philoſophorum doctrina. Tertiò, quia ſolida, reſque ſolidas docens; umbras & figuras non habens, ſicut lex Moſaica.

Evangelium ſalutis veſtræ.

Eadem doctrina, idem fidei verbum, eſt bonum & lætum nuncium ſalutis æternæ. *Qui crediderit, ſalvus erit.*

In quo & credentes, in Græco eſt præteriti temporis: in quo & poſtquam credidiſtis, ſeu acceptâ fide, & fideles effecti.

Signati eſtis, tanquam ſigillo impreſſo.

Spiritu ſancto, qui eſt ſigillum adoptionis Divinæ.

Promiſſionis, id eſt, olim promiſſo, Ezech. 36. 26. D
Joel 2. 28. & à Chriſto. Luc. 24. 49.

Judæi exteriùs ſignati, Chriſtiani interiùs.

Judæi in carne, per circumciſionem, exteriùs ſignati erant, ſicut oves & bruta: Chriſtiani intùs Spiritu ſancto, ut filii. D. Chryſoſtomus.

℣. 14. *Qui eſt pignus hæreditatis noſtræ.* Gr. ἀῤῥαβών. arrhabo, arrha.

Arrha, ſeu arrhabo eſt pars pretii, quæ in anteceſſum datur, ut de plenâ ſolutione non dubitetur.

Cur Spiritus S. arrhabo.

Hoc optimè Spiritui ſancto convenit, cujus dona tùm interna, ſcilicet charitas, juſtitia, pax & gaudium conſcientiæ; tùm externa, nimirùm gratiæ gratis datæ, ſunt quædam portio & prægustus noſtræ felicitatis æternæ.

In redemptionem, id eſt, uſque ad plenam & per- E
fectam redemptionem.

Acquiſitionis, id eſt, populi acquiſiti.

Notanda ad Intelligentiam.

Acquiſitio, hîc ſumitur paſſivè pro re acquiſitâ, ſeu abſtractum pro concreto ponitur.

Significat ergo populum acquiſitum, populum Dei, populum electum, Eccleſiam Dei.

Duplex noſtra redemptio.

Duplex eſt hujus populi redemptio.

Inchoata, quâ redimimur hîc à peccati ſervitute, & filiorum Dei libertate donamur.

Completa in cælo, quâ ab omni prorsùs malo liberabimur & æternâ gloriâ donabimur.

Per Chriſti mortem à peccato redempti ſumus, ſed in miſeriis hujus vitæ relinquimur.

In æternitate Deus perficiet hanc redemptionem, quam inchoavit per mortem Chriſti: non à peccato tantùm redimet; ſed à miſeriâ, à morte, ab omni prorsùs malo liberabit.

Quoad uſque autem hoc in cælis adimpleatur, datur nobis Spiritus ſanctus in terris, ut arrha & pignus.

Redemptio igitur hîc ſignificat plenam & omnimodam libertatem ab omnibus tùm animi, tùm corporis infirmitatibus, ſeu reſurrectionem ad æternam felicitatem.

Spiritus ſanctus nobis ſub duplici titulo datus. Quare?

Sub duplici itaque titulo nobis in baptiſmo datur Spiritus ſanctus, ut ſigillum, & ut arrha.

In baptiſmo per gratiam nobis infuſam facti ſumus filii Dei: Spiritus hanc Divinam filiationem ſigillat, obſignat, obfirmat.

In baptiſmo per gratiam nobis collatam datur jus ad hæreditatem Dei patris noſtri; illaque hæreditatis æternæ felicitas nobis promittitur: Spiritus ſanctus tunc datus eſt nobis velut pignus & arrha felicitatis promiſſæ: quoad uſque ipſa conferatur, adimpleatur, & per eam ab omni malo & miſeriâ redimamur.

Datur itaque Spiritus ſanctus. Primò, ut credentes ſigillet tanquam verè peculium Dei, populum Dei, acquiſitionem Dei, filios Dei & ad ipſum omninò pertinentes obſignet.

Secundò, ad fidem faciendam, futurum, ut qui credunt in Chriſtum, aliquando reſſuſcitentur ad gloriam.

In laudem gloriæ ipſius.

Hoc autem totum, fit ut inde laudetur Deus, & à nobis in æternum glorificetur.

Cur de Dei laude nos toties monet Apoſtolus.

Nota quòd D. Paulus hoc caput incepit à laude Dei. *Benedictus Deus*... ſed hoc non contentus, ecce jam tertiò nos monet de hac Dei laude. ℣. 6. 11. 14.

Hoc unum ſolum Deo poſſumus reddere; & hoc à nobis exigit Deus. Laudemus ergo, benedicamus, gratias agamus.

Ingratitudinem caveamus. *Deus enim æmulator. Deus æmulator*... Nahum. cap. 1. ℣. 2.

Attende hîc & ſeriò reflecte ad veritates, ad quas nunquam attendiſti ſatis.

Prima Obſervatio Moralis.

In quo ſignati eſtis...

Veritates attendendæ.

In regeneratione tuâ & in confirmatione, &c. ſigillatus es ipſo Spiritu ſancto, *in quo ſignati*....

Spiritu ſancto ſigillatus es.

Ut te Deus diſcerneret à profanis, ab infidelibus, à filiis iræ; teque verè ſuum, è grege ſuo, è ſuo populo electo, & unum è ſuis filiis denotaret: ſuum Spiritum ſanctum tibi appoſuit ut ſigillum; hicque omnis ſanctitatis ſpiritus, te, ſui, in animâ tuâ impreſſione, conſecravit & obſignavit.

Quanta dignitas animæ ſanctificatæ?

Hinc ergo diſce quanta ſit animæ ſic ſanctificatæ dignitas: Spiritu ſancto per charitatem obſignata & ſigillata eſt.

Diſce & quantâ curâ hæc animæ ſanctitas ſit conſervanda: quantâ circumſpectione omnis & minima animæ immunditia ſit vitanda.

Quantâ curâ ſit ſervanda.

Quanto ſtudio, quantâque reverentiâ, hoc Spiritûs ſancti ſigillum ſit cuſtodiendum.

Quantùm è contra ſit crimen, quantaque ingratitudo, illud violare.

Non licet vas, litteras, vel quidpiam Regio ſigil-

lo obſir[illegible]tum frangere, aperire, ſine illius juſſu, qui ſigillum appoſuit.

Et tu, ſigillum Dei, contra Dei voluntatem, frangis ô Chriſtiane, legis Divinæ violator; ſicque duplici titulo Divinæ majeſtatis læſæ reus evadis: & quia legem violas, & quia ſigillum frangis; Spiritum ſanctum à te repellis.

Secunda Moralis Observatio.

Qui eſt pignus hæreditatis noſtræ... Spiritum ſanctum ſalutis æternæ arrhabonem recepiſti.

Attendenda.

Ut ſpem tuam firmaret Deus; ut de ſuis promiſſionibus eſſes tutus & ſecurus; ut tuam ſalutem æternam redderet quodammodo certam, Spiritum ſanctum tibi dedit arrhabonem; ſicque Dei ſpiritus, tanquam obſes, apud te vult in terris permanere; quoad uſque ſuam Deus adimpleat promiſſionem in cælis.

Spiritus S. apud nos obſes.

Quanta bonitas.

Quanta bonitas ex parte Dei! quanta hinc pax, tranquillitas & ſecuritas animæ fideli!

Quanta hinc ſecuritas.

Ipſe Dei ſpiritus, ſpiritus veritatis, eſt arrhabo meus! ipſe ſe mihi ut obſidem dedit; ipſe ſui, per charitatem, communicatione præſenti, futuram in cælis Dei fruitionem ſecuram mihi reddit, ô bonitas!

O anima mea, Spiritu ſancto ſigillata, oppignorata, *Quare triſtis es, & quare conturbas me?*

Spera in Deo patre, qui te, licèt immeritam, per ſuam piiſſimam miſericordiam adoptavit & in filiam elegit.

Quanta ſpei.

Spera in Deo filio, qui te peccatricem, in ſuo ſanguine lavit, peccatorumque tuorum maculas abſterſit.

Spera in Deo Spiritu ſancto, qui ſe, tanquam ſalutis æternæ arrhabonem, tibi dedit: hacque ſpe, in Dei bonitate, firmiter ſtabilitâ, dic cum ſancto Job: *Etiamſi me occiderit, ſperabo in eum.*

Tertia Moralis Observatio.

Laus Dei, omnium ejus donorum finis.

In laudem gloriæ ipſius. Omnium Dei donorum finis, eſt laus & gloria Dei: & de hoc nos aſſiduè monet Apoſtolus.

Deus vult à nobis homuncionibus laudari! Deus, qui in ſeipſo glorioſus eſt, qui nullo eget, vult à nobis, qui nihil ſumus, glorificari! ô bonitas!

At vult à nobis glorificari, ut ampliores det gratias, & ſalvet in æternum: ô bonitas immenſa!

Quicumque glorificaverit me, & ego glorificabo eum.

Benedic ergo anima mea Domino.... & omnia interiora...

Benedic anima mea Domino & noli oblivviſci...
Benedicam Dominum... ſemper laus ejus in corde, & in ore meo.

Gloria patri & filio & Spiritui ſancto... habitu benedic ſemper & actu frequentiſſimè.

℣. 15. *Propterea.* Gr. διὰ τοῦτο. propter hoc, id eſt, & quia vocati eſtis, & Evangelium ſuſcepiſtis, & Spiritu ſancto ſignati eſtis: & quia Deus vult ob ſua dona laudari.

Propterea ego audiens fidem veſtram, id eſt, ex quo audivi qualis ſit veſtra fides in Chriſtum, & veſtra charitas in Chriſtianos.

Fides, & charitas biga mirabilis.

Ubique conjungit fidem & dilectionem, bigam quamdam admirabilem. D. Chryſoſtomus; quia fides, niſi accedat dilectio, mortua eſt, nec ad vitam æternam perducet.

℣. 16. *Non ceſſo gratias agens...* græciſmus, pro gratias agere. *Memoriam veſtri faciens in orationibus.*

Hæc duo jungenda; nimirùm gratiarum actio pro impetratis; & preces pro impetrandis.

Utrumque autem debemus etiam pro aliis facere: hoc poſtulat communio ſanctorum.

℣. 17. *Ut Deus Domini noſtri Jeſu Chriſti. Pater gloriæ.* Hebraïſmus, id eſt, glorioſiſſimus, gloriâ & majeſtate plenus, vel, ut ait Ambroſius. Pater claritatis, à quo omnis claritas, poteſtas & dignitas.

Fortè pater Chriſti, *qui eſt ſplendor gloriæ.*

Det vobis ſpiritum ſapientiæ. cæleſtis ſcilicet, hanc, inter alia dona, imprimit fidelium mentibus.

Et revelationis in agnitione... optat eis majorem & exactiorem Dei cognitionem.

Qui Deum didicit & benè novit, non ampliùs de ullo dubitabit. D. Chryſoſtomus. Hinc orat Apoſtolus ut Deum & Divina myſteria perfectiùs noverint.

℣. 18. *Illuminatos oculos.* ſupple, det illuminatos, &c. ſeu illuminet, &c.

Ut ſciatis clariùs & perfectiùs.

Quæ ſit ſpes vocationis ejus. Hebraïſmus eſt, ſpes pro re ſperandâ; quia eò tendit noſtra vocatio, id eſt.

Ut ſciatis quæ & quanta ſunt bona, ad quæ nos vocat, & quæ nos ſperare jubet.

Quæ divitiæ gloriæ... quam abundans & glorioſa hæreditas ſanctis præparata.

Judæis Deus hæreditatem terreſtrem dedit; ſcilicet terram promiſſam: nobis cæleſtem præparavit; in cujus comparatione, terra promiſſa fuit umbra, & quaſi nihil.

Sine lumine gratiæ non poteſt ſciri.

Primò, vocationis Chriſtianæ excellentia.

Tria quæ ſine Dei gratiâ ſciri non poſſunt.

Secundò, hæreditatis æternæ, ad quam vocamur, abundantia.

Tertiò, noſtræ juſtificationis miraculum: hæc juſtificatio non minoris eſt potentiæ, quam Chriſti à morte reſurrectio. Vide ſequentem verſiculum.

℣. 19. *Et quæ ſit...* Gr. & quæ excellens magnitudo virtutis ejus in nos credentes, id eſt, *& ut ſciatis*, quam excellens, quàm magna potentia, quam in nos credentes exercuit; ut nos ab infidelitate ad Chriſtum, à peccato ad ſanctitatem converteret: ſeu in noſtrâ reſurrectione ſpirituali.

Secundùm operationem potentiæ... κατὰ, ſecundùm, ſignificat ſimilitudinem, ſcilicet ſimilem potentiam, quaſi diceret.

Hæc noſtra ſpiritualis reſurrectio facta eſt eâdem, ſeu ſimili potentiâ, ac illa quam Deus exhibuit in glorioſâ reſurrectione Chriſti.

Hoc quidem de omnibus verum eſt, at clariùs patet in Epheſiorum converſione.

Epheſii omni vitio idololatriæ & magiæ erant dediti; ut videbitur in cap. 2. Horum infidelium converſio, ab idololatriâ & à magiâ ad fidem Chriſti, & ad veram pietatem, non minoris eſt potentiæ, quam ipſa Chriſti reſurrectio.

Hoc etiam in D. Paulo patet; nec enim minoris fuit potentiæ, ex Eccleſiæ perſecutore, prædicatorem & propugnatorem Eccleſiæ facere, quam mortuum ad vitam revocare.

Equidem alii aliter hæc verba explicant, ea non de ſpirituali reſurrectione noſtrâ, ſed de futurâ noſtrâ reſurrectione corporali intelligentes. hoc modo.

Ut ſciatis ſummam & ſupremam Dei potentiam, quam in nos fideles exercebit, in die, ſcilicet reſur-

Digitized by Google

rectionis, corpora noſtra ad gloriam reſſuſcitando, eâdem, ſeu ſimili potentiâ, quam exercuit in Chriſto.

Ambroſius huic explicationi favet. D. etiam Thomas. Eſtius illam præfert & amplectitur, qui & Caietanum citat.

Et revera juxta hunc ſenſum cohærent quæ ℣. 18. præceſſerunt; ſcilicet, *qaa divitia gloria.....* & quæ ℣. 20. ſequuntur de Chriſti Reſurrectione & Aſcenſione.

Et ideò ego ipſe hunc ſenſum primò amplexus ſum, velut naturalem & litteralem; putabamque Paulum hîc ex factâ Chriſti reſurrectione, quam omnes fideles credunt, confirmare fidem futuræ reſurrectionis, quam ſperamus.

Nota Litteralis.

At re attentiùs examinatâ, & præſertim comparatis omnibus, quæ hîc de Chriſto dicuntur, cum illis quæ de Chriſtianis in cap. 2. dicentur, ubi fidelium juſtificationi applicat D. Paulus, quæ hîc de Chriſto capite noſtro dixit: *Convivificavit nos, conreſſuſcitavit, conſedere fecit.* ℣. 5. 6.

Hinc probabilius exiſtimo, quòd hic verſiculus 19. debeat intelligi de noſtrâ à peccatis reſurrectione ſpirituali, factâ in juſtificatione; quæ ſpiritualis reſurrectio ſimilis eſt Reſurrectioni corporali Chriſti.

Et hic ſenſus eſt maximè naturalis.

Deum enim precatur Apoſtolus ut illuminet, &c. quia ſine lumine gratiæ ſcire non poſſumus, quanta C & quam eminens ſit illa Dei potentia, quâ infidelitatis tenebras diſſipavit, ut fidei myſteria, à ſenſibus non ſolùm remota, ſed & omnem rationem ſuperantia, crederent homines: & quâ corda humana, ad malum naturaliter propenſa, terrenis & carnalibus etiam habitualiter dedita & implicata, convertit ad cæleſtia; ita ut terrenis & carnalibus contemptis, Deum ſolum ament.

Cogita quali in ſtatu tunc eſſet mundus: *totus ia maligno poſitas;* idololatriæ & magiæ, & omnibus nefandis deditus.

Homines tamen in tali ſtatu poſitos, Deus convertit ad fidem, ad ſanctitatem morum, ad perfectum Dei cultum.

Hineque percipies quòd hæc virtus, quâ ſcilicet D Deus hoc gratiæ miraculum fecit, non ſit minor illâ, quâ Chriſtum à mortuis ſuſcitavit.

Omnia naturalia Deo incunctanter obediunt: hinc natura, Dei juſſus, bene definita.

At cor humanum Deo frequentiùs rebelle; hoc tamen Deus domuit virtute fidei.

Addi poteſt hîc quod communiter dicitur difficilius eſſe, majoriſque potentiæ, peccatorem juſtificare, quàm cælum & terram creare.

Primò, quia peccatum & gratia magis ſunt inter ſe contraria; quàm nihil & aliquid.

Secundò, quia peccatum & peccator longiùs à Deo diſtant quàm nihilum: Deus enim & peccatum duo ſunt extrema, ſummè & in immenſum diſtantia. E

Denique quia gratia & juſtitia ordinis eſt ſupernaturalis & Divini;

Hinc ſummâ opus eſt potentiâ, ut homo per peccatum infra omnes creaturas depreſſus, ſupra omnes aſſurgat, & ad gratiam extollatur, fiatque Divinæ naturæ conſors, Dei filius & hæres.

Ex his omnibus colliges non mirum eſſe, ſi dicat Apoſtolus, ſuam & Epheſiorum ſpiritualem reſurrectionem, non minoris eſſe potentiæ, quam Chriſti A glorioſam à mortuis reſurrectionem.

Sed hîc puto non omittendum alium ſenſum, quem dare videtur Arabica verſio, quæ ſic habet:

Et quæ ſit eminentia magnitudinis potentiæ ipſius, in nobis fidelibus, pendentis ab efficaciâ fortitudinis roboris ipſius, quod exercuit in Chriſto, quem ſuſcitavit, &c.

Quaſi dicat, quòd Chriſti reſurrectio ſit cauſa reſurrectionis noſtræ ſpiritualis, noſtraque fides ab ipſâ pendeat.

Hujus ſenſûs meminit Photius, & à Gagnæo etiam refertur, & fundatur in eo, quòd τὸ, κατὰ, *ſecundùm operationem*, &c. referat ad *credimus.*

Sed meliùs refertur ad τὸ, *ſupereminens magnitudo virtutis*, &c. quæ non eſt diſſimilis, nec inferior B illâ virtute, *quam operatus eſt in Chriſto.* ut explicatum eſt; & eſt interpretatio plerorumque antiquorum, D. Chryſoſtomi, Theophylacti; & recentiorum, Cornelii, Menochii, Tyrini, Fromondi, &c.

℣. 20. *Quam operatus eſt...*

Illa Dei virtus & ἐνέργεια, quâ nos ab idololatriâ, à peccatis, ab inferno ſuſcitavit, ſimilis eſt illi potentiæ & energiæ, quam Deus oſtendit in Chriſto, cùm illum à mortuis ſuſcitavit, & ad dextram ſuam conſtituit, tanquam potentiâ & Divinitate ſibi æqualem, quanquam formâ ſervi indutum. ait D. Chryſoſtomus.

Ia caleſtibas. locis ſeu regionibus.

℣. 21. *Sapra omnem priacipatum...* Omnes C Angelorum ordines, &c. Gr. pluſquam ſupra, ut ſummam altitudinem ſignificet, ait Theophylactus.

Et omne nomen. Nomen hîc ſumitur pro perſonâ quâvis celebri & excellenti, ſive Angelicâ, ſive humanâ, quocumque nomine, dignitate, & officio potiatur; ſive ea noverimus, ſive nunc non cognoſcamus, ſed fortè in æternitate cognoſcemus.

℣. 22. *Et omnia ſubjecit...* Hinc infert D. Chryſoſtomus quòd Chriſtus, etiam ut homo, ſit Rex & Dominus cæli & terræ, Angelorum & hominum.

Data eſt mihi omnis poteſtas in calo, & ia terrâ. Matth. ultimo ℣. 18.

Quoad uſum tamen hujus poteſtatis, nondum omnia ſunt ſubjecta, ut Heb. 2. ℣. 8. dicitur: dæmones D enim, & malos homines in fine tantùm ſæculorum coërcebit.

Et ipſum dedit Caput ſupra omnem Eccleſiam. Gr. & ipſum dedit Caput, ſupra omnia, Eccleſiæ. Syr. cumque, qui eſt ſuper omnia, dedit Caput Eccleſiæ.

Itaque videtur quòd ſit tranſpoſitio, & ſic conſtrui debeat: *Omnia ſubjecit ſab pedibus ejas, ipſumque* ſic ſuper omnia poſitum & conſtitutum, *dedit Capat Eccleſia.*

Sed juxta noſtram vulgatam, *ipſum dedit Caput ſaper omnem Eccleſiam*, Angelicam ſcilicet & humanam; triumphantem & militantem.

Ambroſius noſtro interpreti eſt conformis.

E ℣. 23. *Qaa eſt corpus ipſius...* id eſt, quæ Eccleſia eſt ejus corpus myſticum.

Et plenitado ejus. id eſt, perfectio, complementum illius: caput enim perficitur & completur acceſſu corporis; ſicut & caput totum corpus perficit.

Sicut caput ſolum eſt mancum; ita membra ſine capite ſunt inutilia: caput ergo verè perfectum eſt, cùm habet omnia ſui corporis membra.

Qui omnia ia omnibas adimpletur. Syr. qui omnia in omnibus adimplet.

Gr. πληρουμένου. Vox eſt media, tùm activa, tùm

paſſiva; ſeu ut ait Grotius, ſono paſſivo, ſenſu tamen activo, formâ, inquit, Atticâ.

Æqualiter ergo ſignificat, adimplentis & adimpleti; & in utroque ſenſu hic vera eſt.

Chriſtus in omnibus ſuis membris adimpletur, quantùm ad omnia corporis officia, v. g. manûs, pedis, &c.

Chriſtus quoad manum impletur in homine miſericorde; quoad pedem, in eo, qui Chriſti amore peregrinatur, vel viſitat ægros; quoad linguam, in Doctore, ait Theophylactus.

Adimplet autem omnia: ſicut caput implet omne corpus humanum, per continuum in ſua membra influxum; ſic Chriſtus lucem influit in fidelium mentes, pios affectus in cor, ſpiritualia chariſmata in animam.

In utrumque animadverſio Moralis.

Chriſtus adimpletur in ſingulis & omnibus Chriſtianis; proficit in illis ſapientiâ, & gratiâ, & omni virtute: cùm enim unuſquiſque Chriſtianus ſit Chriſti membrum; ubi membrum Chriſti perficitur, ipſe

A Chriſtus, ut Caput, in ſuo corpore myſtico perficitur.

Ergo debeo meam zelare perfectionem, utpote quæ ad Chriſti perfectionem confert.

Ergo & meam debeo imperfectionem horrere, utpote Chriſti dedecus & opprobrium.

Ergo debeo & aliorum ſaluti & perfectioni cum zelo incumbere, ut Chriſti corpus perficiam.

Quot Chriſtianos convertam, aut perficiam, tot Chriſto membra conferam, vel perficiam.

Quantus hinc animarum converſioni & perfectioni cum zelo vacandi ſtimulus?

Chriſtus, Caput Eccleſiæ, per continuum influxum adimplet omnia.

B Quanta ergo debet eſſe unio noſtra cum Chriſto, Capite noſtro? quanta ſpes in ipſum? quanta fiducia? quàm frequens ad eum noſter recurſus?

Noſtra cum hoc noſtro Capite continua ſit unio, non tantùm per habitus gratiæ & charitatis, ſed & per actus fidei, ſpei, & amoris;

Continuus & habitualis ſit noſtri cordis ad eum recurſus, per aſpirationes, & per orationem non deficientem.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 1. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Ex hoc capite mecum, ô Chriſtiane, quiſquis es, diſce infinitas in te Dei miſericordias, & æternas & temporales.

Æternas.

Ab æterno te Deus cogitavit, te dilexit; & quia dilexit, te adhuc nihilum, & prorſus immeritum, inter innumeros alios, elegit in Chriſto, & ob Chriſtum, ℣. 4.

Deus ſummæ Majeſtatis, me nihilum, ab æterno cogitavit, dilexit, præ amore elegit. Quanta, & quàm infanda bonitas?

Ad quid autem elegit?

Ut eſſem ſanctus, & immaculatus in conſpectu ejus, ℣. 4. Deo conſequenter ſimilis, qui ſanctus eſt, & immaculatus. Quantus honor?

Ad quid etiam?

Ut ſim adoptivus Dei filius, ℣. 5. ipſius hæres, æternorum illius bonorum poſſeſſor.

Quanta felicitas? an majorem Deus ipſe poterat excogitare, & mihi velle?

Has ergo æternas, infinitas, immenſas Dei miſericordias cogita, penetra, quantùm potes; at comprehendere non valens, mirare, adora, ama; amans, adorans & mirans, exclama: *Æternas miſericordias Domini in æternum cantabo.*

Temporales.

In tempore autem Deus, per ſacramentum tuæ regenerationis, æternum electionis ſuæ decretum executus eſt: ſicut ab æterno elegit ut eſſes ſanctus & immaculatus; ita de facto, in tempore, te fecit ſanctum & inculpatum. Vide ℣. 5.

Primò te fecit immaculatum in conſpectu ſuo.

Quomodò? animæ tuæ lotione in pretioſo Filii ſui ſanguine, in quo peccatorum remiſſionem reperiſti, ℣. 7.

Simul enim ac corpus tuum aquâ fuit à ſacramenti miniſtro lotum; anima tua, per merita pretioſi ſan-

C guinis Jeſu-Chriſti, tibi tunc applicata, à peccatorum omnium ſordibus fuit abluta, & in conſpectu Dei immaculata, & refulgens reddita.

Secundò, eodem tempore & inſtanti ſanctum te fecit.

Quomodò? per infuſionem gratiæ ſanctificantis; quæ copioſè in te fuit effuſa, ℣. 8. ſicque te ſanctificavit, ut & omni ſpirituali & cæleſti benedictione cumulaverit, ℣. 3.

Sicut elegit . . . . . ita benedixit omni benedictione.

Quæ ſunt hæ benedictiones, quibus per gratiæ

D baptiſmalis infuſionem cumulatus es?

Per irradiationem hujus gratiæ ſanctificantis, quæ Divinæ naturæ participatio eſt, anima tua Deiformis facta eſt, Deoque ſimilis; cujus imago ac ſimilitudo per peccatum deleta, ita te fuit Divinitùs reſculpta.

Adeſt una è benedictionibus.

Hinc Deo charus, & gratus factus es, Deique amicus, *gratificavit in dilecto*, ℣. 6.

Adeſt altera.

Per hanc eamdem gratiam ſanctificantem, quæ Dominicæ paſſionis eſt fructus, eſtque Chriſti ipſius

E communicatio, & omnium, quæ Chriſti ſunt, applicatio; per hanc, inquam, gratiam Chriſtum induiſti, Chriſto unitus & incorporatus fuiſti, ejus corporis membrum, corpus ejus myſticum, unum quid cum Chriſto factus fuiſti.

Hacque Chriſti, Filii Dei conſubſtantialis indutione, hac cum Filio Dei naturali unione, incorporatione, identificatione, factus es Dei filius adoptivus, hæres Dei, cohæres Chriſti, jus recepiſti ad omnia Dei bona in æternum cum Chriſto poſſidenda.

Ecce altera, & multiplex benedictio.

F Quia enim filius Dei factus es; hinc & Spiritum Filii recepiſti, in quo clamares: *Abba, pater*; hinc Spiritu ſancto, quaſi adoptionis ſigillo obſignatus es, ℣. 13.

Quia hæres factus es, & jus ad Dei hæreditatem recepiſti; hinc Spiritu ſancto, qui eſt hæreditatis arrha,

rha, oppignoratus es uſque dum hæreditatem poſſideas integram, ℣. 14.

Has omnes ſingulatim miſericordias cogita, recogita, meditare, penetra, & ideò cum Divo Paulo precare.

Deus ſumme, Pater gloriæ, Deus Domini noſtri Jeſu Chriſti, illumina oculos cordis mei, ut hæc tua dona æterna & temporalia valeam iotelligere, & ſentire. Vide ℣. 17 18. 19.

Sciam, ô Deus, quid ſit ab æterno eſſe bonæ voluntatis tuæ, tuique affectûs objectum, à te diligi, eligi, prædeſtinari, ℣. 3. 4. 5.

Primò, ut ob id, continuas tibi gratias agam;

Secundò, ut huic bonæ voluntati tuæ reſpondens, te diligam, ô Deus æterne, qui me ab æterno dilexiſti; & ſtudeam ſanctus & immaculatus eſſe, ſpiritu filiorum agere & agi.

Sciam quid ſit in tempore eſſe de facto Divinæ naturæ tuæ participem, eſſe filium tuum, fratrem Chriſti, hæredem tuum cohæredem Chriſti, ℣. 5. 18.

Ut tantæ nobilitatis memor, nunquam ſim degener, ſed ſemper vivam dignè Deo, dignè filio Dei, fratre Chriſti, hærede Dei, cohærede Chriſti.

Immator tui ſim ut filius, peccatum horrens, ſanctitati vacans; quia ſanctus es, & peccatum horres.

In charitate ambulem, in tui dilectione, & proximi propter te, ſemper proficiendo.

Sciam denique quæ & quanta ſunt illa bona tua, quàm abundans & glorioſa hæreditas æterna, ad quam me vocas, & quam me jubes à te ſperare, ℣. 18.

Ut terrena omnia contemnens, ad illa æterna & immenſa bona tua ſemper aſpirem, & te omnium bonorum fontem, unicè diligam. Amen.

Secundò.

Diſce quis ſit Chriſtianiſmi ſpiritus, carnalia ſcilicet & terrena deſpicere; ſpiritualia & cæleſtia diligere. Vide in fine ℣. 3.

Quò plus omnia temporalia deſpexeris, & ardentiùs æterna dilexeris; eò magis in Chriſtianiſmo profeceris.

Tertiò.

Diſce quòd Chriſtus ſit medium; in quo, & per quod omnis ad nos emanat Divina benedictio; & ideò medium in quo & per quod omnis noſtra laus & benedictio ad Deum pervenire debeat. Vide in fine ℣. 3.

Per ipſum, & propter ipſum fluit ad nos omne bonum, per ipſum refluat à nobis omnis gratiarum actio.

Chriſto itaque Mediatori noſtro continuè adhæreamus, ſive petituri, ſive reddituri. ibidem.

Quartò.

Diſce quanta ſit animæ ſanctificatæ dignitas, ipſo Spiritu ſancto ſigillata, ℣. 14.

Sub duplici titulo datus eſt ei Spiritus ſanctus, ut ſigillum ſcilicet, & ut pignus.

Quàm deſideranda itaque ſanctitas animæ! quàm magnificanda! quanto ſtudio conſervanda! vide ℣. 14. & obſervationes morales.

Quintò.

Diſce quid pro tot & tantis beneficiis, per Chriſtum tibi collatis, velit à te Deus, nimirùm amari, laudari.

Diſce & cur à te homuncione laudari velit infinitæ majeſtatis Deus, & ſuper omnes noſtras laudes pluſquam infinities ſuperexaltatus, ſcilicet ut majores det gratias in tempore, & te ſalvet, & glorificet in æternum.

Hanc bonitatem mirare, ama, lauda, ſi non potes ſatis, ſaltem à laude nunquam ceſſa.

Propterea de hoc nos toties admonet Apoſtolus in hoc capite ℣. 6. ℣. 12. ℣. 14. quem vide & tertiam obſervationem moralem.

Analyſis Capitis Secundi.

Quod in genere dixit cap. 1. ℣. 19. de ſpirituali fidelium. reſurrectione, factâ per potentiam non abſimilem ei potentia, quam in Chriſti reſurrectione Deus exhibuit; hoc ſpeciatim Epheſiorum juſtificationi applicat.

Epheſios ergo primùm in peccatis mortuos, ℣. 1. & 2. depingit: & ne hæc odioſa deſcriptio Epheſios Gentiles nimis gravet; ſpiritualem hanc in peccatis mortem, & Judæis, & ſibi ipſi Paulo communem fuiſſe dicit, ℣. 3.

Hac itaque ſpirituali morte ſuppoſitâ,

℣. 4. Accedit ad eorum ſpiritualem reſurrectionem, quam cum Chriſti glorioſâ reſurrectione comparans, ait: Nos à *peccatis mortuos* convivificavit in Chriſto, & conreſſuſcitavit, & cum eo ſedere fecit in cæleſtibus, ℣. 5. 6.

Ne autem quidquam hac in re ſibi arrogent Epheſii, ſed ut totam Deo gloriam referant;

℣. 7. Monet eos quòd hanc gratiam illis Deus contulit, ad ſuam in eos benignitatem declarandam, ut inde glorificetur.

Addit ℣. 8. quòd gratis ſint juſtificati per fidem, qua Dei donum eſt. ℣. 9. non ex operum merito. ℣. 10. non eſt ergo quòd quis glorietur: Dei enim figmentum & opus ſumus.

Ne verò ſegneſcant poſt tantum beneficium acceptum; monet eos ad quod ſint reſſuſcitati, ſeu denuò creati, ſcilicet ad ſancta & bona opera exercenda.

℣. 11. Hortatur ut tanta gratia per Chriſtum accepta memores, duo ſemper habeant præ oculis.

Quid fuerint. Gentiles, ſine Chriſto, ſine ullâ cum populo Dei ſocietate, ſine Deo, quem vel non noſcebant, vel non colebant, ℣. 12.

Quid ſint per gratiam Chriſti, propinqui Deo, Chriſto, populo Dei, ℣. 13.

℣. 14. Explicat quomodò Chriſtus murum Gentiles à Judæis ſeparantem, deſtruxerit in cruce, ut ſuam Eccleſiam ex utroque populo conſtrueret, ℣. 16. 17. &c.

Hincque concludit quòd non ſunt hoſpites,

& advenæ, ſed ſanctorum cives & domeſtici Dei, componuntque mirabile ac myſticum templum, cujus ſecundaria fundamenta ſunt Apo- A *ſtoli & Prophetæ; Chriſtus autem lapis angularis; unaquæque verò anima Chriſtiana, habitaculum Dei.*

Caput Secundum.

Paraphraſis.

ET vos, ô Epheſii, cùm ſpiritualiter eſſetis mortui, utpote privati gratiâ Dei, & in peccatis veſtris immerſi;

In quibus aliquando vixiſtis ſecundùm mundanam B hujus ſæculi vanitatem, & ſecundùm ductum diaboli, qui ſuam in hoc aëre poteſtatem exercet;

Juxta ductum, inquam, ſpiritûs maligni, qui vim, & malignitatem ſuam exercet in homines incredulos, Deoque rebelles.

In quibus etiam delictis & nos Judæi omnes aliquando viximus, concupiſcentiæ deſideriis obedientes, & ſenſualitatis & ambitionis actionibus indulgentes;

Uno verbo, naturali noſtrâ corruptione ita concupiſcentiis dediti, ut eſſemus planè & omninò peccatores, & filii iræ, ſicut cæteri.

At Deus, qui valdè & multùm miſericors eſt, pro- C pter multam & eximiam charitatem ſuam, quâ nos dilexit.

Cùm ſpiritualiter ob delicta noſtra mortui eſſemus, etiam nos ad ſimilitudinem, & ad exemplum Chriſti, cujus gratiâ ſalvati ſumus, convivificavit, à ſpirituali morte nos ſuſcitavit, ſicut illum à corporali,

Ut nos aliquando novæ & glorioſæ Chriſti vitæ faceret participes; & unà cum ipſo conſedere fecit ſuper omnes cælos, in thronis, nunc per ſpem, aliquando reipſa.

Hæc autem omnia Deus nobis fecit; ut in ventu- D ris uſque ad finem mundi ſæculis, manifeſtaret exuberantem magnificentiam ſuam, per benignitatem, quam ergà nos impendit per Jeſum-Chriſtum; utque eâ manifeſtatâ inde glorificetur.

Siquidem Divini beneficii auxilio juſtificati eſtis per fidem;

Et hoc quòd per fidem juſtificati ſitis, & inchoatè ſalvati; non ex vobis, ſed Dei donum eſt: ipſa enim fides Dei donum.

Per fidem inquam, non ex operibus fidem præcedentibus ſalvati, ſeu juſtificati eſtis;

Ne quis glorietur quaſi ſuo labore & opere juſtitiam illam adeptus ſit.

Non eſt igitur quòd in hoc, vel in quopiam alio E gloriemur, ipſius enim figmentum & opus ſumus;

Non tantùm quia primùm ab ipſo creati; ſed multò magis quia ab eo ſpiritualiter recreati ſumus in baptiſmo, per Jeſum-Chriſtum:

Idque ad bona & ſancta opera exercenda, quæ Deus præparavit, ut illis perſeveranter vacaremus.

Ut tanti ergo beneficii magnitudinem intelligatis, & dignas ob illud Deo gratias agatis, juxta quod dixi ℣. 7. mementote, ô Epheſii, & ob oculos mentis veſtræ duo ſemper habete, nimirùm quod fuiſtis, & F quod nunc eſtis.

Quoad primum, mementote quòd origine carnali, Gentiles eratis, & propterea per contemptum præputiati, ſeu incircumciſi dicebamini à Judæis,

Textus.

1. ET vos, cùm eſſetis mortui delictis, & peccatis veſtris,

2. In quibus aliquando ambulaſtis ſecundùm ſæculum mundi hujus, ſecundùm principem poteſtatis aëris hujus ſpiritûs, qui nunc operatur in filius diffidentiæ.

3. In quibus & nos omnes aliquando converſati ſumus, in deſideriis carnis noſtræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum;

& eramus naturâ filii iræ, ſicut & cæteri.

4. Deus autem, qui dives eſt in miſericordiâ, propter nimiam charitatem ſuam, quâ dilexit nos.

5. Et cùm eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos in Chriſto, cujus gratiâ ſalvati eſtis;

6. Et conreſſuſcitavit, & conſedere fecit in cæleſtibus in Chriſto Jeſu.

7. Ut oſtenderet in ſæculis ſupervenientibus abundantes divitias gratiæ ſuæ, in benignitate ſuper nos in Chriſto Jeſu.

8. Gratiâ enim eſtis ſalvati per fidem,

& hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt.

9. Non ex operibus,

ut ne quis glorietur.

10. Ipſius enim ſumus factura;

creati in Chriſto Jeſu,

in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambularemus.

11. Propter quod memores eſtote,

quòd aliquando vos Gentes in carne, qui dicimini præputium,

ab eâ quæ dicitur circumciſio in carne, manufacta.	A Qui ob carnem præputii ſui manu circumciſam, vocantur circumciſi:
11. Quia eratis in illo tempore ſine Chriſto,	Mementote quòd tunc eratis ſine ullâ Chriſti cognitione, & ſine ullâ in illum fide.
alienati à converſatione Iſraël,	Eratis à ſocietate populi Dei prorſus excluſi;
& hoſpites teſtamentorum promiſſionis,	Eratis extranei, & alieni à pactis, quæ Deus cum Judæis iniit;
ſpem non habentes,	Sicque nullam in illius promiſſa ſpem habebatis;
& ſine Deo in hoc mundo.	Denique per totum terrarum orbem, aut Deum verum ignorabatis, aut eum non colebatis, ſicque eratis verè athei.
13. Nunc autem in Chriſto Jeſu,	Quoad ſecundum, mementote quòd nunc, ex quo in Chriſtum credidiſtis;
vos, qui aliquando eratis longè,	B Vos, qui aliquando eratis longè à Deo, à Chriſto, à pactis, à promiſſionibus, à ſocietate Iſraël, uno verbo, à ſalute;
facti eſtis propè	Nunc, inquam, facti eſtis propè, ſeu propinqui Dei, Chriſti, Iſraëlis, & beatitudinis,
in ſanguine Chriſti.	Per ſanguinem, ſeu per merita paſſionis, & mortis Chriſti.
14. Ipſe enim eſt pax noſtra,	Ipſe enim eſt pacificator, qui non Deo ſolùm nos reconciliavit,
qui fecit utraque unum,	Sed &, (quod eſt hujus Divinæ reconciliationis ſequela,) utrumque populum Judaïcum & Gentilem conciliavit, & univit in unâ Eccleſiâ, ſub uno Capite;
& medium parietem maceriæ ſolvens, inimicitias in carne ſuâ.	Murum, qui medius erat, & Judæos à Gentibus ſe- C parabat, eratque cauſa perpetuarum inimicitiarum inter Judæos & Gentiles, deſtruens per mortem, quam in carne ſuâ ſubivit.
15. Legem mandatorum decretis evacuans;	Legem Moyſis, cæremonialia multa mandantem, per Evangelica dogmata abolevit;
ut duos condat in ſemetipſo in unum novum hominem,	Ut duos populos, Judæos ſcilicet & Gentes, per unitatem fidei, in ſemetipſo, unico Eccleſiæ Capite, unum corpus, unumque novum hominem formaret,
faciens pacem.	Et factâ pace,
16. Et reconciliet ambos, in uno corpore Deo,	Ambos populos in uno corpore Eccleſiæ reconciliet Deo,
per crucem interficiens inimicitias in ſemetipſo.	Per crucem, per quam in ſemetipſo interfecit mutuas Judæorum & Gentilium inimicitias.
17. Et veniens evangelizavit pacem vobis,	D Et cùm veniſſet in mundum factus homo, annuntiavit pacem futuram, vobis Gentilibus,
qui longè fuiſtis,	Qui longè eratis à Deo, à Chriſto, & à ſalute;
& pacem iis, qui propè.	Et Judæis, Deo, Chriſto, ſaluti propinqui, per Dei notitiam, legem, & promiſſa.
18. Quoniam per ipſum habemus acceſſum ambo, in uno Spiritu, ad Patrem.	Quoniam per ipſum ambo, tam Gentiles, quàm Judæi, habemus aditum ut filii ad Patrem, uno, eodemque Spiritu duce & impulſore; ita ut audeamus ei dicere: Pater noſter.
19. Ergo jam non eſtis hoſpites & advenæ;	Nunc ergo non eſtis ampliùs, ut in Gentiliſmo, peregrini, & extranei à populo, civitate, & domo Dei;
ſed eſtis cives ſanctorum,	Sed eſtis concives ſanctorum, ejuſdemque civitatis municipes ac ſancti Patriarchæ, Prophetæ, omneſ- E que fideles & Angeli;
& domeſtici Dei.	Imò eſtis de domo, & familiâ Dei.
20. Superædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum,	Eſtis enim ædificati ſuper Apoſtolos & Prophetas, qui ſunt ſecundaria Eccleſiæ fundamenta,
ipſo ſummo angulari lapide, Chriſto Jeſu.	Chriſto Jeſu exiſtente primario, altiſſimo, ſeu imo, & infimo lapide angulari validiſſimo, qui continet fundamenta & ſtructuram totius Eccleſiæ, & ejus utrumque parietem Judæos & Gentiles.
21. In quo omnis ædificatio conſtructa, creſcit in templum ſanctum in Domino,	In quo & ſuper quem lapidem angularem Chriſtum, tota Eccleſiæ fabrica compacta, compaginata, & coagmentata, aſſurgit in templum Deo conſecratum per ejuſdem Domini Jeſu-Chriſti gratiam;

In quo, & ſuper quem vos ipſi, cum aliis Chriſtianis, hoc templum, tanquam partes, componitis; ut altiùs aſſurgat, & fiat ingens Dei habitaculum, idque per Spiritum ſanctum, qui ſuâ gratiâ, quaſi glutine, vos coagmentat, & Divinæ inhabitationi vos præparat. A

22. In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei, in Spiritu.

Commentarius in Caput Secundum.

℣. 1. ET *vos*, ſupple ex ℣. 5. *convivificavit*... Cætera interpoſita debent per parentheſim legi: inchoatam enim ſententiam explet ℣. 5. & 6. mutatâ ſecundâ perſonâ in primam. *Et nos convivificavit*... B

Apoſtolus in Epheſiorum converſione oſtenſurus quod cap. 1. ℣. 19. dixit de fidelium ſanctificatione, ſcilicet factam fuiſſe juxta operationem virtutis & potentiæ, quam Deus exhibuit in Chriſto; ſeu ipſos Epheſios ſpiritualiter ſuſcitatos fuiſſe, ad exemplum ſuſcitationis Chriſti.

Primò deſcribit ſpiritualem Epheſiorum in peccatis mortem.

Et vos, cùm eſſetis mortui, ſpiritualiter, ſeu privati gratiâ.

Delictis & peccatis veſtris. In delictis, quantùm ad omiſſa; in peccatis, quantùm ad commiſſa, ait D. Thomas. C

℣. 2. *In quibus ambulaſtis.*

Sicut per verba præcedentia, *in delictis & peccatis*, &c. deſignavit peccatorum multitudinem; ita per verbum, *ambulaſtis*, ſignificat Epheſiorum in peccatis perſeverantiam; quaſi diceret, in quibus delictis & peccatis diu vixiſtis.

Duæ peccatorum cauſæ.

Secundùm ſeculum... Syr. ſecundùm mundanam vanitatem ſæculi hujus.

Indicat unam è peccatorum cauſis, quæ eſt rerum mundanarum vanitas, hominum corda alliciens: hinc D. Joan. *Nolite diligere mundum.*

Secundùm principem...

Alteram tangit peccatorum cauſam, quæ eſt diaboli inſtigatio. D

Præter ſenſum in paraphraſi datum; poteſt etiam intelligi: ſecundùm inſtinctum & ſuggeſtionem diaboli, ſeu Luciferi, qui princeps eſt dæmonum, ſeu poteſtatum, qui dominantur in hoc aere.

Singulare pro plurali poſitum eſt.

Poteſtas autem ſumpta eo ſenſu, quo c. 1. ℣. 21.

Syr. ſic habet, juxta voluntatem principis poteſtatis aëris, nempe ſpiritûs illius, qui graſſatur in filios immorigeros.

Prudens D. Pauli charitas.

℣. 3. *In quibus & nos*...

Mirâ charitatis arte D. Paulus, ne pudore nimio Epheſios Gentiles, ob hanc anteactæ vitæ odioſam deſcriptionem, afficiat; ſemetipſum & omnes alios Judæos, eiſdem peccatis obnoxios fuiſſe declarat. E

In quibus, delictis & peccatis, & nos omnes, Ego & alii Judæi ad Chriſtum converſi, aliquando, ante converſionem, viximus.

In deſideriis... id eſt, concupiſcentiæ deſideriis intùs conſentientes.

Facientes voluntatem. Gr. voluntates carnis, id eſt, & hæc ipſa concupiſcentiæ deſideria opere complentes; ſeu ſenſualitatis actionibus indulgentes.

Et cogitationum, id eſt, & concupiſcentiæ interioris deſideria ſectantes: ambitionem, invidiam, &c.

Notat duplex concupiſcentiæ peccatorum genus; alia ſunt carnalia, ſeu ſenſualia, alia ſpiritualia.

Et eramus naturâ filii iræ... Syr. & eramus planè filii iræ, &c. Gr. φύσει, naturâ.

Nota Litteralis.

Quotuplex naturæ ſignificatio.

Natura ſignificat. Primò, naturam ipſam.

Secundò, nativitatem, ſeu ortum.

Tertiò, naturalem indolem & propenſionem.

Quartò, ſumitur adverbialiter: naturâ, ſeu naturaliter.

Quòd Syrus vertit, planè. Quidam veteres verterunt, plenè & omninò, ait D. Hieronymus.

Theophylactus interpretatus eſt, verè & genuinè, D. Chryſoſtomus, hoc eſt, ira ſumus & nihil aliud: quomodò enim, ſi ſit filius hominis, eſt homo naturâ: ita nos quoque, ſicut & cæteri: quaſi diceret, ſicut ex homine natus, nihil eſt aliud quam homo; ita nos nihil aliud, quam filii iræ.

C Et juxta has quatuor naturæ acceptiones, quatuor modis explicatur hic locus.

Eramus naturâ, id eſt, non quidem in ſe ſumptâ, ſed ut in Adamo, per peccatum corruptâ, *filii iræ*, ait D. Thomas.

Eramus naturâ, id eſt à nativitate, ſeu à primo noſtræ naturæ ortu, in peccato originali, *filii iræ*.

Eramus naturâ, id eſt, naturali noſtrâ indole & proclivitate, quâ à pueritiâ, quaſi naturaliter ad malum propenſi ſumus, *filii iræ*.

Eramus naturâ, id eſt, planè & omninò peccatores & filii iræ.

Plenus ſenſus.

Plenus ſenſus erit, ait Cornelius à lapide.

Eramus naturâ, id eſt, ex naturæ noſtræ corruptione & propenſione, ita carni & concupiſcentiis dediti, ut *naturâ*, id eſt, omninò eſſemus peccatores & filii iræ. D

Et ratio illius eſt, quòd Apoſtolus non ſpectat tantùm hîc corruptionem naturæ in Adamo; ſed etiam & multò magis, quod ex eâ ſecutum eſt, ſcilicet, ut ſinguli ex Adamo nati carni & peccatis toti ſerviant quaſi naturaliter; itaque ſint filii iræ, donec Chriſti gratiâ liberentur & reformentur: agit enim de peccatis actualibus, ut patet ex præcedentibus.

Filii iræ, id eſt, digni & obnoxii iræ & vindictæ Dei.

Horrenda peccatoris pictura.

E In præcedentibus his Apoſtoli verbis vide & obſerva horrendam hominis peccantis picturam, mortuus eſt coram Deo; gratiâ privatus; diabolo ſubditus; mundi ſpiritu animatus; effrænatis paſſionibus ſuis rectus; in omnibus concupiſcentiis corruptus; iræ Divinæ filius & conſequenter æternæ Dei ultionis victima.

Hunc ſtatum quis fidelis non horreat? heu fuge ſtatim, ſi ſtas in eo: gratias age liberatori tuo, ſi ab eo per Chriſti gratiam ſurrexiſti.

℣. 4. *Deus autem qui dives... propter nimiam.* Gr. propter multam charitatem. item Syrus, id eſt, propter immenſam charitatem, quâ nos homines dilexit.

Nimia

Nimia reſpectu noſtri: verè enim nimia eſt charitas, filium unigenitum, pro ſervis inimicis & peccatoribus immolare.

℣. 5. *Cum eſſemus*, nos ſcilicet Judæi & vos Gentiles, *mortui* per peccata noſtra.

Convivificavit nos in Chriſto. Gr. Chriſto, ſine, *in*. Syr. vivificavit nos cum Chriſto. id eſt, ad ſimilitudinem Chriſti vitam nobis in baptiſmo donavit.

Sicut Chriſto in reſurrectione vitam dedit æternam, & beatam; ita nobis in baptiſmo dedit ſpiritualem animæ vitam; peccata remiſit, juſtitiam, animæ vitam donavit, idque per Chriſti gratiam; quâ jam inchoatè ſalvati ſumus.

Et conreſſuſcitavit. Syr. & excitavit nos cum eo, id eſt, & non tantùm hanc ſpiritualem animæ vitam dedit, quæ eſt ſpiritualis reſurrectio; ſed & ſpem certam nobis dedit etiam aliquando, in fine mundi, corporaliter reſurgendi, ſicut ille jam reſurrexit.

Et conſedere fecit... Syr. noſque ſedere fecit cum eo in cælis, per Jeſum Chriſtum. id eſt, & unà cum illo ſedendi in gloriâ.

Convivificavit, quantùm ad animam.

Reſſuſcitavit, quantùm ad corpus.

Conſedere fecit, quantùm ad utrumque. Præterim pro futuro, propter ſpei certitudinem, ait Divus Thomas.

Vel dicamus quòd jus ad rem poſſidendam hîc ſumitur pro rei poſſeſſione.

Observatio Dogmatica.

Jus ad rem, quaſi res ipſa.

Gratia baptiſmalis, ſeu juſtificans, quæ ſpiritualis eſt reſurrectio, dat nobis jus ad reſſuſcitandum corporaliter ſicut Chriſtus; dat & nobis jus ad participationem æternæ Chriſti gloriæ: hinc de baptizatis, ſeu ſanctificatis Paulus audacter dicit, *nos convivificavit, & conreſſuſcitavit & conſedere fecit*...

Chriſtianus cum Chriſto reſurrexit, aſcendit, &c.

Chriſtus caput meum reſurrexit; ergo & ego, membrum Chriſti, reſurgam; Chriſtus caput meum, aſcendit in cælos, ſedet ad dexteram Dei; ergo & ad cælos aſcendam; in cæleſtibus, cum capite meo ſedebo, quieſcam, regnabo.

Gratia nobis ad hæc omnia jus donat.

Vide hîc reſurrectioni ſpirituali applicationem eorum quæ ſuprà cap. 1. ℣. 19. de Chriſti reſurrectione dixit: hac de re audi D. Chryſoſtomum.

Vidiſti exuperantem ejus potentiæ magnitudinem in nos, qui credimus? mortuos & iræ filios, nos vivificavit: vidiſti ſpem vocationis? conreſſuſcitavit & conſedere fecit: vidiſti gloriam ejus hæreditatis? ô verè exuperantes divitiæ! verè exuperans magnitudo gratiæ; cum Chriſto ſedere! Chryſoſt. in ℣. 7.

Observatio Moralis.

Meditanda.

Per gratiam inchoatè ſurrexi, inchoatè ſedeo in cælo; jus habeo ad ſeſſionem ſuper thronum cum Chriſto; locus & thronus jam mihi parati ſunt; ad eos me continuè vocat, dirigit & elevat gratiâ: ſi gratiam ſervo, res eſt indubitata & mihi ſecura.

Ut quid ergo de hac gratiâ tam parùm ſollicitus ſum? ut quid illam ardentiùs non ambio? ut quid ad illam extendendam & intendendam per bona opera, per actus fidei, ſpei & charitatis, aſſiduè non ſatago, atque ſatagens jugiter laboro?

Ut quid, quaſi talpa, terræ & terrenis ſemper adhæreo? ut quid ad cælum & ad cæleſtia non aſpiro ſemper? ut quid Chriſto, capiti meo, mente & corde non unior indeſinenter?

Deus bone! *Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Deus cordis mei, & pars mea in æternum:* da mihi te ſolum magis ac magis diligere, deſiderare, ſectari.

Altera Observatio Moralis.

Gratia Chriſti (juſtificans ſcilicet) eſt quædam Chriſti participatio; communio cum Chriſto; omnium quæ Chriſti ſunt, applicatio & donatio nobis facta; præcipuè verò mortis, reſurrectionis & aſcenſionis communicatio.

Cum Chriſto per baptiſma mortui ſumus, reſurreximus & quodammodò aſcendimus.

Meditanda.

Gratia in nobis intùs operata eſt, quod in Chriſto operata ſunt hæc myſteria: peccato quippe & mundo ſpiritualiter mortui ſumus, ſicut Chriſtus morte corporali mortuus eſt: vitam ſpiritualem & Divinam conſecuti ſumus, ſicut Chriſtus vitam novam in reſurrectione adeptus eſt: à terrâ & à terrenis moraliter ſeparati ſumus, ut ad cæleſtia deinceps aſpiremus; ſicut Chriſtus terram reliquit, ut in cælum aſcenderet.

Horum recordare, ô Chriſtiane quiſquis es, & ſuper te reflexus vide, an ſint in te iſti gratiæ baptiſmalis effectus, & conſequenter an verè ſis Chriſtianus, Chriſti ſpiritûs particeps & gratiæ; nùm peccato mortuus es? ſpiritualiter vivens? cæleſtia deſiderans?

Si ita ſit, gratias age Chriſto; cujus gratiâ ſalvatus es.

Si ſecus, time, geme, ora, ſuppliciter & inſtanter pete gratiam, quæ tibi Chriſtum applicet, quæ te participem faciat mortis, Reſurrectionis & Aſcenſionis Chriſti; & quæ Divina hæc myſteria ſpiritualiter operetur in te, ſeu peccato mortem inferat; vitam Divinam tibi conferat; cor tuum ad cæleſtia erigat & dirigat.

℣. 7. *Ut oſtenderet in ſæculis ſupervenientibus*...

Per ſæcula ſupervenientia, Divus Chryſoſtomus, Theodoretus, & alii aliqui intelligunt tempus poſt reſurrectionem futurum, ſeu potius æternitatem, ubi perfectiſſimè declarabitur magnitudo gratiæ Dei: quod licèt verum ſit, Apoſtolicæ tamen menti conformior videtur ſenſus in paraphraſi expreſſus.

Deus ob bonitatem laudandus.

Finis benignitatis Dei, quâ nos redemit, juſtificavit, conreſſuſcitavit, conſedere fecit cum Chriſto, eſt ut inde laudetur & glorificetur à nobis; & de hoc nos rursùs monet Apoſtolus.

Ne ergo ingrati ſimus: *Lauda anima mea Dominum: laudabo Dominum in vitâ meâ*...

℣. 8. *Gratiâ enim eſtis ſalvati.*

Juſtitia eſt ſalus inchoata, ſicut ſalus perfecta juſtitia eſt conſummata: hinc juſtificatos vocat ſalvatos, inchoatè, ſcilicet.

Et hoc non ex vobis; Dei enim donum eſt.

Hoc, ſive quòd juſtificati eſtis, ſive, *hoc*, quòd *per fidem, Dei donum eſt*; quia fides juſtificationis ac ſalutis noſtræ initium, non eſt ex nobis, ſed *Dei donum eſt*; ex Deo quippe præveniente, excitante ac roborante.

Duo in fide.

Duo conſideranda ſunt in fide; unum ex parte Dei, alterum ex parte noſtrâ; primò enim Deus, gratuitâ ſuâ illuſtratione, nos prævenit: deinde nos gratiæ præventi aſſentimur; ſic autem aſſentimur; ut niſi gratiâ præventi, excitati, ac roborati, non aſſentiremur. Itaque noſtra fides & juſtificatio à Deo.

℣. 9. *Non ex operibus*... nòn quòd non ſalvemur per opera, ſed quòd nemo ſalvetur niſi per opera ex fide & in fide facta.

LLLl1

Fides fons omnis meriti.

Itaque *non ex operibus*, ſine fide & ante fidem: omnis quippe virtus & omne opus bonum ſine fide, inane tantùm nomen eſt, & virtutis atque boni operis ſimulachrum.

Fides datur ante omne prorsùs meritum, & ipſa eſt omnis meriti fons & origo prima.

Simile.

Sicut enim à radice omnis fructus arboris; & ſicut à fonte quidquid eſt in flumine; ſic à fide omne bonum opus, omne meritum, tota ſalus.

℣. 10. *Ipſius enim ſumus factura.* Ambroſius figmentum. Syr. nam ſumus creatura illius Æthiop. quia opus ejus ſumus. Arab. opificium.

Non tantùm ſecundùm eſſe naturæ; ſed etiam ſecundùm eſſe gratiæ; per quam efficimur nova creatura.

Creati in Chriſto Jeſu. regenerationem tacitè ſignificat, ait D. Chryſoſtomus.

Juſtificatio eſt creatio.

Regeneratio eſt vera creatio, ait idem pater; quia tanquam nova creatura ex nihilo producti ſumus, ad hoc ut eſſemus: quod eramus priùs, mortui ſumus; hoc eſt, vetus homo: quod priùs non eramus, facti ſumus; recens eſt ergo creatura, & aliâ melior & præſtantior: nam ex illâ, ut viveremus; ex hac autem ut benè viveremus, acceſſit. *in operibus bonis...*

Qualis;

Nota tamen quòd juſtificatio impii dicatur creatio, non phyſica, non fit enim ex nihilo, ſed moralis; quia nullo impii merito, aut opere, contingit illi; ſed tota tribuitur merito Chriſti, ſicut creatio tribuitur omnipotentiæ Dei.

Hinc *creati in Chriſto Jeſu*, id eſt, per meritum Chriſti, à quo manat quidquid Deus nobis confert gratiæ.

In bonis operibus. Syr. ad opera illa bona. Arab. ad opera bona. Æthiop. ad opus bonum.

Gr. ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς. Cornelius à lapide, Grotius, multis aliis exemplis oſtendunt, ἐπὶ cum dativo, ſæpè ſignificare, *ad*.

Eraſmus etiam, ad opera bona.

Recreati ergo & regenerati ſumus ad opera bona facienda.

Ad quid?

Et meritò hoc addit Apoſtolus; quia enim ſuperiùs dixit, *gratis ſalvati eſtis per fidem, non ex operibus....* ne putet quis opera fidem ſequentia excludi; addit, poſt acceptam fidem, opus eſſe bonis operibus; quippe, ad quæ creati, ſeu regenerati ſumus.

Sicut ergo Deus ex rudi & indigeſtâ mole terram fecit, ut fruges & fructus ferat: ita nos ex hominibus in Adamo corruptis, ex filiis iræ, fecit novos homines, filios Dei, ut benè & ſanctè viveremus.

Quæ præparavit Deus, ab æterno quidem, decernendo ut per opera bona ſalvaremur; & etiam decernendo nobis gratias dare neceſſarias & utiles ad illa facienda.

In tempore autem *præparavit*, præſcribendo modum benè agendi: docuit enim per legem & per Evangelium, quid & quomodo agendum: præparat etiam dando gratias, inſpirando, excitando, roborando, nobiſcum cooperando.

Viam primò oſtendit, deinde ad ambulandum intùs impellit, & ambulantes fert & ſuſtinet.

Ut in illis ambulemus.

Via ad cælum.

Hæc locutio notat apertè, quòd bona opera ſint via ad cælum, ſeu via, quam Deus præparavit; ut per eam ad ſalutem tendamus.

Notandum verbum.

Hoc verbum, *ambulemus*, ſeu ut eſt in Græco *circumambulemus*, notat etiam in bonis operibus eſſe perſeverandum, omneque bonum opus eſſe faciendum; non unum aut alterum, ſed omnia bona A opera; non uno, aut aliquibus tantùm annis, ſed toto vitæ tempore, bonis operibus vacandum eſſe. ita D. Chryſoſtomus.

OBSERVATIO MORALIS.

Meditanda.

Ad hoc regeneratus ſum & in baptiſmo nova creatura factus, ut omne bonum opus, toto vitæ meæ tempore, conſtanter exerceam; & ut per omnia bona opera perſeveranter facta, tanquam per viam ambulem & tendam ad ſalutem.

Non ſufficit inchoare, ſed debeo aſſiduus eſſe & perſeverare; non ſufficit aliqua tantùm, ſed omnia bona opera præcepta, imò omnia mihi intùs inſpirata debeo facere.

Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio mea per ope- B ra bona, propter hoc ad Chriſtianiſmum me vocavit.

Sicut ab æterno elegit me, ut ſanctus eſſem; ita & in tempore me vocavit & regeneravit, ut per opera bona ſanctè vivam, & in ſanctitate uſque ad finem vitæ proficiam.

Quomodo huic Divinæ voluntati & vocationi reſpondeo? an ſanctè vivo? an bona opera facio? an in illis ambulo? an per illa in ſanctitate quotidiè proficio? an omnem juſtitiam operor, & conſtanter operor? ubi profectus? ubi perfectio?

Væ mihi! defectus innumeros video, profectum nullum video.

O Deus miſericors dimitte mihi præteritas infidelitates; da mihi deinceps tuæ vocationi fideliter C reſpondere; bene agere, omne bonum opus agere, & conſtanter agere; in juſtitiâ ſemper proficere; bonorum operum omnes occaſiones, vias, modos & impulſus, quos in dies mihi præparas & ſuggeris, ſollicitè obſervando, amplectendo, exequendo.

℣. 11. *Propter quod memores eſtote....* ut hujus veſtræ regenerationis beneficium meliùs cognoſcatis; & tantæ gratiæ fideliùs reſpondeatis, omni bono & ſancto operi conſtanter vacantes; mementote duorum: quid fuiſtis? quid eſtis? à quo ſtatu, & ad quem Dei gratiâ tranſlati eſtis?

Primò, mementote *quòd aliquando gentes*, id eſt, Gentiles, *in carne*, origine carnali. Syr. gentes carnales.

Præputium, id eſt, præputiati, per contemptum D ſic gentiles à Judæis vocabantur.

Circumciſio in carne.

Non ſine causâ, additur *in carne*; ſed ut notetur alia & vera quidem circumciſio, ſcilicet ſpiritualis, quæ eſt in corde, & quæ Chriſtianorum eſt.

℣. 12. *Quia eratis in illo tempore...* mementote quòd tunc, ante receptam fidem. *eratis ſine Chriſto*, id eſt, ſine ullâ in Chriſtum fide, nec explicitâ, nec implicitâ; nullamque cum illo partem habebatis: quippe qui ſolis Judæis promiſſus & annuntiatus erat.

Alienati à converſatione Iſrael.

E Deut. 7. 2. Omne commercium Judæis interdicitur cum gentibus.

Hoſpites teſtamentorum, id eſt, peregrini, extranei & alieni à fœderibus, quæ Deus cum Judæis pepigerat, cum Abraham, Iſaac, Jacob, &c.

Promiſſionis... ſicque nullam ſpem in Dei promiſſa habentes, ſcilicet de Meſſiâ venturo, & de bonis ſpiritualibus per eum obventuris.

Sine Deo. Atheus propriè dicitur is, qui nullum nec verum, nec falſum numen colit: latiùs ergo hîc ſumitur pro eo, qui verum Deum non colit, licèt ido-

la aut falſos deos colat; quia idolum nihil eſt.

OBSERVATIO MORALIS *in ℣. 11.*

Duo nobis in mente ſemper habenda.

Duo nobis, ſicut Epheſiis, in mente ſemper habenda, quid fuimus? quid ſumus? ut Deo gratias habeamus continuas, qui *nos de tenebris tranſtulit in admirabile lumen filii ſui.*

Triplex peccatorum recordatio.

Quid fuimus? *naturâ* & peccatis *filii iræ, filii gehennæ.*

Quid ſumus? *filii Dei, hæredes Dei.*

Circa præteritum, nota triplicem peccatorum recordationem; quarum prima mala, ſecunda periculoſa, tertia bona.

Recordatio complacentiæ in peccatis mala eſt, mortalis & novum peccatum, renovans vetera, in quibus peccator ſibi complacet; ſicque ipſa ſola tantam habet malitiam, quantam habent ea omnia.

Recordatio diffidentiæ & inquietudinis, eſt periculoſa, gratiæ progreſſum retardans & exponens lapſui in recidivam, ob deſperationem.

Recordatio doloris de peccato & gratitudinis ob peccati condonationem, auget gratiam, Deum glorificat; & ideò habenda frequenter & ad hanc nos hortatur Apoſtolus.

OBSERVATIO MORALIS *in ℣. 12.*

Infelicem hic vide Chriſtiani damnati ſtatum.

In miſero Gentilium ſtatu, vide infelicem Chriſtiani damnati & in inferos detruſi ſtatum, *ſine Chriſto, ſine Deo*, ſine populo Dei.

Ah aliis damnatis per contemptum oſtenditur ob baptiſmalem characterem, quem geret in æternum.

Chriſtianus es, Chriſti membrum, Dei filius, hæres Dei, cohæres Chriſti.

Et ecce damnatus es, à Chriſto, & à Chriſti corpore abſciſſus, à Dei promiſſis excluſus, à ſanctorum conſortio in æternum ſeparatus: *ſine Chriſto, ſine Deo*, ſine populo Dei!

Heu! heu! Chriſtianus, ſine Chriſto; filius Dei; ſine Deo; hæres Dei, cohæres Chriſti; ſine ſpe, ſine jure ad Dei pacta, ad hæreditatem Chriſti, ad ſocietatem ſanctorum.

Quanta rabies? quantus furor? qualis & quanta deſperatio?

Hæc cogita, time, cave: ne tibi contingant, utere Dei gratiâ tibi in Chriſto & propter Chriſtum factâ.

℣. 13. *Nunc autem...* Syrus. nunc autem per Jeſum Chriſtum vos, qui aliquando longinqui eratis, facti eſtis propinqui in ſanguine Chriſti.

Quaſi diceret, ex quo Chriſtiani facti eſtis, hæc omnia quæ vobis deerant, dedit mors & ſanguis Chriſti.

Chriſtianiſmi utilitates & bona.

Habetis Chriſtum, habetis Deum, habetis jus ad hæreditatem Dei, ad æternam ſanctorum ſocietatem. Vide paraphraſim.

Hæc in mente ſemper habete, ut Deo gratias agatis, & ut ſanctè vivatis.

In ſanguine Chriſti.

O anima Chriſtiana tanti vales! merito & paſſionis & ſanguinis Chriſti es, & habes, quidquid es, & habes.

Gratias age Chriſto de omni bono, quod per ipſum poſſides in Chriſtianiſmo.

Serva fideliter & attentè gratiam, quam tibi ſui ſanguinis pretio, acquiſiuit.

Cave ne qua vilis creatura te ſeparet à Deo, cui Chriſtus per ſuum ſanguinem te fecit propinquam.

℣. 14. *Ipſe enim eſt pax noſtra... pax*, metonymicè pro *pacificator*, ſeu faciens pacem, effectus pro causâ.

Ipſe Chriſtus author eſt pacis Judæorum & Gentilium.

Qui fecit utraque, id eſt, utrumque populum Judæos & Gentiles, *unum*; eos univit in unâ Eccleſiâ, ſub uno & eodem capite.

Medium parietem maceriæ ſolvens.

Maceria eſt murus ex lapidibus non cæmentatis; ideòque facilè ſolubilis.

Quare lex Judaica vocatur maceries.

Per hanc maceriam bene ſignificatur lex Judaïca, quæ erat congeries præceptorum, ſine charitate; quæ eſt inſtar cæmenti & glutinis, quam lex iſta non continebat, timore magis cogens, quàm amore alliciens, ait D. Thomas.

Inimicitias, id eſt, cauſam inimicitiarum perpetuarum, inter utrumque populum: ob leges enim & diverſam vivendi rationem, Judæi oderant Gentiles, & vice versâ Gentiles oderant Judæos.

Solvens, hanc legem Chriſtus moriens diſſolvit, abrogavit: ſic autem ſolvit, ut & adimpleverit.

Solvit umbras legis cæremonialis; & ſimul adimplevit exhibendo veritatem: ſicut pictor imponens ultimam manum, imaginem implet; ſed umbras & primam delineationem delet, ait Theophylactus.

In carne ſuâ.

In victimarum ſanguine fœdera ſanciri ſolebant; Chriſtus ſuo ſanguine proprio inimicitias deſtruxit, fœdus & pacem ſancivit: ipſe eſt victima, quæ nos Deo reconciliavit, & quæ omnes homines in uno corpore adunavit.

Quanti ergo debemus facere pacem? quid non debemus pati, ne culpâ noſtrâ ſolvatur pax, in Chriſti ſanguine ſancita?

℣. 15. *Legem mandatorum... decretis.* Gr. in dogmatibus. Syr. legemque præceptorum, præceptis ſuis abrogavit. Arab. legem mandatorum per decreta ſua abrogavit.

Explicat quis fuerit murus Judæos & Gentiles ſeparans, & quæ fuerit inimicitiarum cauſa, nimirùm lex Moſaica; ob hanc enim Judæi ſpernebant Gentiles, & Gentiles oderant Judæos, quaſi à communi gentium lege abhorrentes.

Hanc autem legem Chriſtus præceptis ſuis abolevit.

Gr. ἐν δόγμασι. in dogmatibus.

Utitur dogmatis nomine, fortè quia ſcribit ad Epheſios in philoſophorum ſcriptis verſatos: dogma autem vox eſt frequens apud philoſophos ad ſignificandam doctrinam.

Ut duos condat, id eſt, hoc fine legem veterem abrogavit, ut duos populos, Judæos & gentiles, in ſemetipſo inſertos, creet in unum quaſi hominem.

NOTA LITTERALIS.

Legem mandatorum in decretis evacuans.

Eraſmus quem ſecutus eſt Caïetanus, jungit, hæc verba, *in decretis*, ſeu in dogmatibus, cum illis, *legem mandatorum*, ſicque interpretatur.

Legem mandatorum, in decretis ſitam, abrogavit: quaſi diceret Apoſtolus, legem Moyſi, quâ multitudinem decretorum cæremonialium continebat, abrogavit.

Eraſmum temeritatis inſimulat Eſtius; quia omnes antiqui, Græci & Latini disjungunt, quæ ſimul jungit Eraſmus, & per decreta intelligunt Evangelica dogmata.

Revera & Syriaca & Arabica verſiones ita traduxerunt. Vide ſupra.

D. Chryſoſtomus, Photius, Oecumenius, Theophylactus, Theodoretus ita interpretati ſunt.

Gagnæus, ea ipſo Græco oſtendit, *ἐν δόγμασι*, ſignificare, per dogmata.

His non obſtantibus, Menochius hanc Eraſmi interpretationem videtur communi præferre & Tyrinus eam imitatus eſt.

Tutiùs tamen eſt antiquos Patres Græcos in hoc ſequi, ſcilicet per *legem mandatorum*, legem Moyſis intelligere; & per, *in dogmatibus*, intelligere novam legem, ſeu legem fidei, Evangelica præcepta.

Ad pleniorem autem intelligentiam notandum quòd in lege Moſaïcâ, præter Decalogum, erant multa præcepta de rebus per ſe, nec honeſtis, nec turpibus, v. g. præcepta de diebus ſervandis, de victimis immolandis, de cibis vetitis, &c. & alia ſimilia; hæc Chriſtus per novam fidei legem abrogavit.

℣. 16. *Et reconciliet ambos... in ſemetipſo....* Gr. in ipſo. D. Hieronymus legit *in eâ*, ſcilicet, cruce; ſeu *αὐτῷ*, maſculini generis. Similiter Syrus cruceque ſuâ enecavit odium.

Sed parùm refert, cùm ſit idem ſenſus: Chriſtus enim per crucem id fecit.

In uno corpore. Omnes credentes unum corpus, unumque vocat hominem; quia unum caput habent, Chriſtum Dominum.

Notæ Litterales.

Nota quòd participia ℣. 14. 15. 16. *ſolvens, evacuans, faciens pacem*, ſunt præteriti temporis.

Hinc Syrus: ipſe eſt pax noſtra... ac diruit maceriam quæ ſtabat in medio, &c. legemque præceptorum præceptis ſuis abrogavit, &c. & fecit pacem & reconciliavit ambos, &c.

Quid Eccleſia? Ex iiſdem ℣. 14. 15. 16. diſce quid ſit Eccleſia? *Una domus.* una domus, cujus fundamentum & lapis angularis, Chriſtus ipſe, qui muros & parietes Judæos & Gentiles, olim disjunctos, deſtructâ macerià in ſemetipſo, lapide angulari, conjunxit, unamque fecit domum, ℣. 14.

Unus homo. Unus homo, variis membris inſtructus, cujus caput eſt Chriſtus, ℣. 15.

Unum corpus. Unum corpus, diſtinctis & diſtantibus partibus compoſitum, cujus unio, firmitas & ſubſiſtentia, Chriſtus, ℣. 16.

Unus populus. Unus populus ex variis gentibus, in Chriſto rege adunatus.

Hinc ſequela. Quanta nobilitas Chriſto regi, capiti, lapidi angulari, & fundamento adunari?

Quanta debet eſſe inter homines ſic unitos concordia?

Quantùm quiſque debet paci & charitati fraternæ ſtudere?

Unum ſumus omnes: omnes ergo nos invicem diligamus; omnes unum ſimus animo & corde.

℣. 17. *Et veniens evangelizavit...* Probabile eſt quòd Apoſtolus alludat ad vocem Angeli, dicentis ad paſtores: *Ecce evangelizo... Gloria in excelſis Deo, & in terrâ pax hominibus*, &c. Luc. 3.

Chriſtus præterea pacem Gentibus annuntiavit, quando Matth. 8. prædixit multos ab Oriente & Occidente venturos, & recubituros cum Abraham, Iſaac, &c. quando Matth. 24. prædixit Evangelium omni orbi prædicandum; quando Joan. 12. dixit: *omnia traham ad me ipſum*. quando miſit Diſcipulos, præcipiens ut docerent omnes gentes. Matth. Marc. & Luc. ultimo.

Chriſtus itaque pacem Judæis per ſe ipſum annuntiavit; Gentilibus autem per ſuos Apoſtolos.

℣. 18. *Quoniam per ipſum habemus acceſſum...*

Quis Incarnationis fructus? Fructus Incarnationis, eſt ad Deum nobis aditum dare, ut illum dignè adoremus, oremus, illique dignè ſerviamus.

Hæc igitur, Chriſto Capiti noſtro uniti, faciamus; per ipſum, cum ipſo, & in ipſo adoremus, amemus, oremus, clamemus: *Abba, Pater.* Hanc praxim vide in cap. 4. poſt ℣. 16. Vide & in aliis locis ibi citatis.

℣. 19. *Ergo jam non eſtis hoſpites...* ſed cives. Gr. ſed eſtis concives ſanctorum. Syr. ſed filii civitatis ſanctorum, & filii domûs Dei.

Chriſtianiſmi utilitas & gloria. Ex dictis concludens, Epheſiis oſtendit quantùm ex ſuâ juſtificatione, ſeu ſuâ ad Chriſti fidem converſione profecerint.

Eratis hoſpites. ℣. 12. *Nunc autem non eſtis* ampliùs *hoſpites* & alieni à jure civium; ſed *cives*, ſeu *concives ſanctorum*, filii civitatis ſanctorum.

Eratis *ſine Deo*. ℣. 12. *Longè à Deo.* ℣. 13.

Nunc autem *domeſtici Dei*. id eſt, membra Eccleſiæ, quæ eſt unica civitas, domus, & familia Dei.

℣. 20. *Superædificati ſuper fundamentum...* hoc eſt, ſupra novum & vetus Teſtamentum collocati, ait Ambroſius: quod enim Apoſtoli prædicaverunt, Prophetæ futurum prædixerunt. idem Ambroſius. Prophetæ diſpoſuerunt, Apoſtoli fundamenta jecerunt. idem.

Jeſus-Chriſtus eſt primarium Eccleſiæ fundamentum. primæ Cor. 3. ℣. 11. & aliud, primarium ſcilicet, eſſe non poteſt.

Apoſtoli ſunt fundamenta ſecundaria, Apoc. 21. 14. nempe poſt Chriſtum: primi enim ſunt dignitate in Eccleſiâ, & ſuper ipſorum doctrinâ fundata eſt Eccleſia.

Prophetæ veteris Teſtamenti, de his enim hîc agitur, ſunt etiam fundamenta; quia eamdem Chriſti fidem prædicaverunt, at Apoſtolis inferiora; quia Chriſtum futurum, obſcuriùs, & inter Judæos tantùm prædicaverunt.

Chriſtus lapis *ſummus*. id eſt, extremus, imus, infimus, quia omnem ſuſtentat fabricam.

Dicitur & *angularis*, quia in angulis eſt præcipua vis, quâ ſuſtinentur ædificia.

Alludit Paulus ad Iſai. cap. 28. ℣. 16. & ad Pſalm. 117. ℣. 22.

℣. 21. *In quo omnis ædificatio...* Syr. in eodem coagmentatur totum ædificium. Vide paraphraſim.

℣. 22. *In quo & vos coædificamini.* Syr. dum & vos in eo ædificamini in habitaculum Dei per Spiritum. Vide paraphraſim.

Obſervatio Dogmatica.

Quid Eccleſia? Hinc collige quòd Eccleſia eſt civitas, domus, templum vivum Dei.

Vivum Dei templum. Cujus fundamentum primarium, lapiſque angularis, eſt Jeſus-Chriſtus, Filius Dei vivi.

Hinc Eccleſia firma, ſtabilis, contra quam *non prævalebunt portæ inferi*.

Secundaria fundamenta, Apoſtoli & Prophetæ, quia ſuper ipſorum doctrinam fundata eſt Eccleſia.

Hinc immutabilis Eccleſiæ doctrina, quæ poteſt explicari, ſed non immutari.

Hujus templi lapides & partes ſunt omnes fideles, cujuſcumque generis, ſexûs, ætatis.

Hinc latum, ſpatioſum, Catholicum, & altiùs ſemper aſſurgens, per coædificationem novorum fidelium.

Archi-

Architectus hujus templi, Spiritus ſanctus, per A cujus operationem unuſquiſque fidelis coædificatur, & cum aliis fidelibus charitate, quaſi glutine, nectitur & coagmentatur.

Hujus templi inhabitator, Deus ipſe.

Hinc ſanctum eſt, & veneratione dignum.

Hinc & unuſquiſque fidelis debet eſſe ſanctus, ne pote templum & habitaculum Dei.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Secundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA horrendam hominis peccatoris picturam ℣. 3. ut ab hoc verè miſerando ſtatu fugias, ſi fueris in peccato; liberatori autem tuo gratias agas, ſi per Chriſti gratiam ſis à peccato liber. Vide ℣. 3. in fine.

SECUNDÒ.

℣. 4. & 5. Nota felicem hominis juſtificati ſtatum; cum Chriſto ſurrexit à mortuis, aſcendit in cælum, ſedet à dextris Dei; quia per gratiam ſanctificantem jus habet & ad Reſurrectionem, & ad Aſcenſionem, & ad participationem æternæ Chriſti gloriæ. Vide ℣. 4. & 5. & obſervationes morales.

TERTIÒ.

Nota quid ſit juſtificatio; ſcilicet creatio, quâ ſit nova in Chriſto creatura.

Quomodò fit hæc creatio? per Chriſti gratiam, ℣. 8. 10.

Ad quid fit hæc creatio? ad opera bona toto vitæ tempore facienda; ut in illis ambulemus, circumambulemus, ait Divus Paulus, ℣. 10. id eſt, ut omne genus bonorum operum indeſinenter faciamus, B ℣. 10.

Attende tibi, & vide quomodò huic Divinæ circa te voluntati correſpondeas? vide obſervationem moralem in fine ℣. 10.

QUARTÒ.

Nota infelicem hominis Chriſtiani in inferis ſtatum; præ omnibus damnatis, damnatior eſt. Vide ℣. 11. & obſervationem moralem.

Analyſis Capitis Tertii.

O*STENSÂ in ſuperiori Capite gratiâ* C *Epheſiis, ſuâ ad Chriſtum converſione, Divinitus collatâ.*

In hujus capitis ℣. 1. Paulus ſe, ut hanc eis procuraret gratiam, catenâ vinctum eſſe dicit: hincque ſumit occaſionem illis exponendi quomodò Divinâ diſpenſatione factus ſit Gentium Apoſtolus, ℣. 2.

Primùm ergo ℣. 3. exponit eis, quòd ſibi per Divinam revelationem innotuit myſterium, de quo jam pauca, myſterium hactenus incognitum, ℣. 5. ſcilicet vocationis Gentium, ut ſint cum Judæis cohæredes, concorporales, & comparticipes, *&c. ℣. 6.*

Deinde ℣. 7. exponit quòd hujus myſterii factus ſit miniſter & præco, non ſuis meritis, ſed merâ Dei gratiâ.

℣. 8. Mihi, inquit, omnium minimo, data eſt gratia Gentibus annuntiandi incomprehenſibiles Chriſti divitias; & omnibus exponendi ſacramentum ab æterno abſconditum in Deo, ℣. 9. & ipſis etiam primariis Angelis non benè notum, ℣. 10. nimirùm quòd per Jeſum-Chriſtum, Mediatorem noſtrum, nos omnes Judæi & Gentiles fiduciam haberemus ad Deum, quaſi filii, ad Patrem accedendi, ℣. 12.

℣. 13. Propter quod, & quia hæc eſt veſtra dignitas; & quia hoc eſt miniſterium meum, rogo vos ne cadatis animo ob afflictiones & vincula, quæ veſtri cauſâ patior; & quæ ſunt mea & veſtra gloria.

Quia autem infirma eſt omnis humana voluntas, Paulus ℣. 14. genuflexus & ſupplex D *Deum orat, ut Epheſios intùs Spiritu ſancto corroboret, ℣. 16. in eorum cordibus in charitate radicatis, Chriſtus inhabitet, ℣. 17.*

Orat ℣. 18. ut Divinæ charitatis dimenſiones intelligant, & pro merito æſtiment incomprehenſibilem in nos Chriſti charitatem, ℣. 19. idque, ut Deo plenè repleantur.

Cui Deo æterna ſit gloria in Eccleſiâ, tantis ab eo per Chriſtum affectâ beneficiis, ℣. 20. 21.

Caput Tertium.

Paraphraſis.

A UT eſſetis cives ſanctorum, domus, templum, habitaculum Dei; ego Paulus, pro Chriſti gloriâ, nunc catenâ ligatus ſum, & quidem veſtri causâ, ô Gentiles, quibus ſcilicet, Judæis indignantibus, Evangelium prædico.

Hac, inquam, catenâ veſtri causâ ligatus ſum; ſi tamen audiſtis quemadmodùm Divinâ diſpenſatione, datus eſt mihi Apoſtolatus, inter vos Gentiles adminiſtrandus.

Si, inquam, audiſtis, quod nunc vobis omnibus dico, nimirùm quòd per Divinam revelationem innotoit mihi myſterium vocationis Gentium, de quo ſupra, duobus nimirùm præcedentibus capitibus, breviter ſcripſi.

B Non quantùm myſterii dignitas exigeret, ſed quantùm ſufficit ut legentes percipiatis meam, circa hoc Chriſti myſterium, intelligentiam; ſeu quouſque in illius arcani cognitione, Deo revelante, penetraverim.

Myſterium, quod aliis ſuperioribus ſæculis, non fuit ullis hominibus ita clarè manifeſtatum, ſicut nunc per Spiritum ſanctum revelatum eſt ſanctis Apoſtolis, & Prophetis novæ legis.

Scilicet, quòd Gentiles, etiam non facti proſelyti, ſint unà cum Judæis, ejuſdem cæleſtis hæreditatis cohæredes;

Utpote Dei filii; ejuſdemque corporis, nimirùm Ecclesiæ membra, ſub uno Capite Chriſto:

C Et per hoc Caput comparticipes omnium benedictionum cæleſtium, olim Abrahæ à Deo promiſſarum;

Idque omne per fidem, quam habent Evangelio.

Cujus Evangelii, ego Paulus, factus ſum miniſter & præco,

Non meis meritis, ſed ex gratuito Dei dono;

Sic tamen mihi gratis conceſſo, ut ex Dei gratiâ efficax ſit ejus adminiſtratio ad Gentium converſionem.

Mihi, ioquam, qui ſum omnium Chriſtianorum mioimus, data eſt hæc gratia;

D Ut in Gentibus evangelizem incomprehenſibiles Chriſti divitias, ſeu uberrimam gratiarum & bonorum copiam, quam nobis contulit Chriſtus.

Et ut omnibus exponam quàm ſit admirabilis executio arcani illius, quod ab æterno fuit abſconditum in Deo, eique ſoli notum, qui omnia fecit.

Ita & nunc, poſt hujus myſterii adimpletionem, primariis etiam illis Angelorum ordinibus, qui Principatus & Poteſtates nuncupantur;

Quique in locis cæleſtibus commorantur,

E Pateſiat per ea, quæ à Chriſto, & Apoſtolis facta ſunt in Eccleſiâ, verè miranda, ac varia Dei ſapientia:

Quam in ſæculis à ſe prædeſtinatis, manifeſtavit in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

In cujus nomine, & per fidem, quâ ipſum Mediatorem & propitiatorem noſtrum credimus; habemus fiduciam Deum alloquendi, & ad ipſum confidenter accedendi, quaſi filii ad Patrem.

Textus.

1. HUjos rei gratia, ego Paulus, vinctus Chriſti Jeſu, pro vobis Gentibus:

2. Si tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei, quæ data eſt mihi in vobis.

3. Quoniam ſecundùm revelationem notum mihi factum eſt ſacrameotum, ſicut ſupra ſcripſi in brevi.

4. Prout poteſtis legentes intelligere prudentiam meam in myſterio Chriſti.

5. Quod aliis generationibus oon eſt agoitum filiis hominum, ſicuti nunc revelatum eſt ſanctis Apoſtolis ejus, & Prophetis in ſpiritu.

6. Genres eſſe cohæredes,

& concorporales,

& comparticipes promiſſionis ejus in Chriſto Jeſu

per Evangelium.

7. Cojus factus ſum miniſter,

ſecundùm donum gratiæ Dei, quæ data eſt mihi,

ſecundùm operationem virtutis ejus.

8. Mihi omoium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc,

in Gentibus evangelizare inveſtigabiles divitias Chriſti.

9. Et illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſæculis in Deo, qui omnia creavit.

10. Ut innoteſcat Principatibus & Poteſtatibus,

in cæleſtibus,

per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei.

11. Secundùm præfinitionem ſæculorum, quam fecit in Chriſto Jeſu Domino ooſtro.

12. In quo habemus fiduciam & acceſſum in confidentiâ per fidem ejus.

13. Propter quod

peto ne deficiatis in tribulationibus meis,

pro vobis,

quæ eſt gloria veſtra.

14. Hujus rei gratiâ

flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

15. Ex quo omnis paternitas in cælis & in terrâ nominatur.

16. Ut det vobis ſecundùm divitias gloriæ ſuæ,

virtute corroborari per ſpiritum ejus,

in interiorem hominem.

17. Chriſtum habitare per fidem in cordibus veſtris; in charitate radicati & fundati.

18. Ut poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, quæ ſit latitudo, & longitudo, & ſublimitas, & profundum.

19. Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti,

ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

20. Ei autem qui potens eſt omnia facere ſuperabundanter quàm petimus, aut intelligimus, ſecundùm virtutem, quæ operatur in nobis.

21. Ipſi gloria in Eccleſiâ, & in Chriſto Jeſu, in omnes generationes ſæculi ſæculorum. Amen.

A Cùm ergo hæc ſit veſtra dignitas, ut per Chriſtum habeatis ad Deum, tanquam ad Patrem, acceſſum; Rogo vos ne cadatis animo propter afflictiones & vincula,

Quæ veſtri causâ patior, quia ſcilicet vobis & aliis Gentilibus Chriſtum evangelizo;

Imò vos exultare & gloriari propptereà convenit; ſiquidem hæc vincula & paſſiones ſunt mea, veſtraque gloria.

Propter hoc, ne meis ſcilicet malis territi, deficiatis;

Flecto genua, humiliterque rogo Deum Patrem Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

B Qui non ſolius Chriſti; ſed omnium, tam Angelicarum, quàm humanarum familiarum pater & author eſt, licèt diverſimodè.

Supplex, inquam, Deum rogo, ut pro immensâ largitate, ac bonitate ſuâ, quâ gloriatur;

Det vobis per incrementum gratiæ, & ſpiritûs interni, ſic corroborari,

Ut interior veſter homo robuſtior evadat in dies.

Concedat ut per fidem Chriſtus habitet in cordibus veſtris, ſitiſque in charitate radicati & fundati.

Ut cum omnibus Chriſtianis, quibus idem opto,
C poſſitis intelligere quæ ſint dimenſiones bonitatis Divinæ in myſterio Redemptionis hominum, & vocationis gentium.

Oro etiam ut poſſitis plenè ſcire, & pro merito æſtimare charitatem, quam Chriſtus in hoc eodem myſterio erga nos exhibuit; licèt omni ſcientiæ ſupereminentem; id eſt, licèt major ſit, quàm ut humanâ poſſit cognitione comprehendi.

Quæ omnia vobis opto, ut plenè & perfectè Dei cognitione, amore, & omnium bonorum Divinorum plenitudine repleamini.

Ei autem, qui per vim & potentiam gratiæ, quam in nobis operantem quotidie experimur, poteſt ſuperabundanter & cumulatè facere ſupra omnia illa,
D quæ petere aut cogitare poſſumus.

Ipſi, inquam, æterna ſit gloria, in Eccleſiâ, tantis beneficiis affectâ, per Chriſtum Jeſum Mediatorem noſtrum. Amen.

Commentarius in Cap. 3.

℣. 1. HUJUS *rei gratiâ*. Syr. propterea. id eſt, ut eſſetis cives ſanctorum, domus, templum, habitaculum Dei, de quibus in capite ſecundo à verſu 19.

Ego Paulus. electus à Chriſto ad portandum no- E men ejus coram Gentibus. Act. 9.

Vinctus Chriſti Jeſu.

Syr. vinctus ſum Chriſti Jeſu.

Arab. mancipium ſum Jeſu-Chriſti vinctum propter vos.

Divus Chryſoſtomus, Theophylactus, *vinctus ſum*... S. Anſelmus, D. Thomas, *vinctus ſum*.

Subaudiendum ergo verbum *ſum*.

Nec huic ſupplemento reſiſtit articulus Græcus præpoſitus verbo, *vinctus*. ὁ δέσμιος. *Ego Paulus, ille vinctus*. ſed notat quòd vincula Pauli in totâ Eccleſiâ eſſent celeberrima.

Scripſit Romæ, catenâ ligatus; ſive intra biennium, quo Romæ ſub militis erat cuſtodiâ. Act. 28. 16.

Quia enim Gentibus Evangelium prædicaverat, à Judæis accuſatus fuit, & propptereà Romam venit vinctus, utpote qui ad Cæſarem appellaverat.

Sive ultimo vitæ ſuæ anno, & paulò ante mortem, ut volunt alii, quos ſecutus ſum in præfatione, quam vide.

Vinctus Chriſti Jeſu. id eſt, pro nomine, pro gloriâ, & in causâ Jeſu-Chriſti.

Pro vobis Gentibus. id eſt, ad utilitatem, & ſalutem veſtram, ô Gentiles, quorum factus ſum Doctor, & quia ſalutis verbum vobis annuntio.

NOTA LITTERALIS.

Neceſſariò è duobus unum, ſcilicet vel ſupplendum eſt verbum ſubſtantivum *ſum*, vel parentheſis agnoſcenda.

Primùm elegi poſt verſiones Syriacam, Arabicam, A poſt Divum Chryſoſtomum, Theophylactum, poſt S. Anſelmum, D. Thomam, Gagnæum, Tyrinum, Eraſmum, Fromondum.

Multi tamen, tùm antiqui, tùm recentiores, parentheſim agnoſcunt; qui quidem omnes conſentiunt de parentheſis initio, nimirùm verſu ſecundo *ſi tamen audiſtis*... de fine verò ejuſdem parentheſis diſſentiunt.

Divus Hieronymus vult quòd finiat ✝. 3. *Mihi notum factum eſt*, &c. ita ut ſenſus ſit: *Ego Paulus*... cognovi myſterium, &c.

Oecumenius putat quòd deſinat ✝. 8. caſu tamen mutato. *Ego Paulus... mihi, omnium ſanctorum minimo*...

B In hac ſententiâ ſubintelligendum eſt in primo verſu, *Ego Paulus*, miniſterium Apoſtolatûs inter gentes accepi; quod idem eſt ac, *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc*, &c.

In hac ſententiâ, *ſi tamen audiſtis*, verſûs ſecundi, non erit vox dubitantis, ſed aſſerentis: hinc εἴγε. vertunt *ſiquidem*.

Theodoretus, & poſt ipſum recentiores plurimi, Eſtius, Cornelius, &c. putant parentheſim deſinere ✝. 14. ubi eadem repetit verba, *hujus rei gratiâ*, &c.

In hac ſententiâ poſtquam D. Paulus dixit ✝. 22. cap. 2. *in quo & vos coædificamini*...

Mox ad Deum converſus intendit orare pro hujus templi ſpiritualis perfectione, & dicere: *hujus rei gratiâ flecto genua*, orans ut in fide vos corroboret.

C At dubitans, inquiunt, nùm hunc metaphoricum ædificationis & templi ſpiritualis ſermonem ſatis intellexerint Epheſii.

Dubitans etiam nùm ſatis intelligant adminiſtrationem gratiæ ſibi datæ, Evangelii gentibus prædicandi, & conſequenter nùm intelligant quod dixit, *Ego Paulus vinctus Chriſti Jeſu pro vobis gentibus.*

Hâc ſuâ dubitatione diſtractus, inquiunt, orationem inceptam interrumpit, & quaſi ſuſpendit, donec clariùs & fuſiùs explicuerit & myſterium vocationis Gentium, & ſuum inter Gentes Apoſtolatum.

In hac ſententiâ, *ſi tamen audiſtis*, &c. verè dubitantis eſt; ex hocque ſuo dubio ſumit occaſionem, per longam parentheſim, clariùs explicandi quomodò Divinâ diſpenſatione Gentilium factus ſit prædicator.

D Quamcumque amplectaris hac in re opinionem; non plurimùm refert, cùm omnes habeant & ſua fundamenta & ſuos authores: nulla autem omni careat difficultate.

Divi Hieronymi interpretationi obſtat vox interpoſita *quoniam*, obſtat & ſolæciſmus.

Oecumenii interpretatio, præter longum, quod admittit, ſupplementum, cogitur ſolæciſmum agnoſcere in textu Apoſtolico, & Paulum in alienâ linguâ balbutientem fateri, ſicut loquitur D. Hieronymus.

Theodoreti opinio longiorem admittit parentheſim, & longiorem in oratione diſtractionem, & quidem voluntariam, &, ut mihi videtur, ſine neceſſitate.

Supplemento verbi *ſum*, ſolus obſtat articulus præpoſitus, ὁ δέσμιος, *ille vinctus*.

Sed præterquam quod, ut dixi, denotat celebritatem vinculorum Pauli.

Hæc difficultas Divum Chryſoſtomum, Græcum, non deterruit, & ſanè cæteris minor eſt, ſi benè perpendantur aliæ.

Aliunde autem hoc unico ſupplemento, (quod Hebræis familiare,) addito, totius capitis ſenſus connexus eſt, & cum præcedentibus, & cum ſequentibus, ut in analyſi, & paraphraſi videri poteſt.

Nihil ergo cogit ad obſcuram, & longiorem parentheſim recurrere.

Adde quòd ſi quæ Græci ſermonis imperitia, cum Divo Hieronymo hîc agnoſcenda; porò quòd minima ſit eligenda.

Observatio Moralis.

De ſuis vinculis gloriatur Apoſtolus, *Ego Paulus, ille vinctus Chriſti Jeſu.* Similiter & alii omnes Apoſtoli, *ibant gaudentes, quia pro nomine Jeſu digni habiti*, &c.

Quidni ſic in noſtris gloriamur infirmitatibus & humiliationibus noſtris? *Paſſiones, gloria Apoſtolorum.*

Hanc gloriam dat fides viva.

Crede ergo verbo Chriſti dicentis: *Beati qui nunc fletis*, &c. *beati pauperes*, &c. *beati qui perſecutionem patiuntur*, &c. gaudebis & exultabis, quia *merces tua magna erit in cælo.* *Erunt & noſtra, ſi credamus.*

Quò quis pro Chriſto profundiùs humiliatur, eò glorioſior eſt coram Deo, & erit in æternum.

Hoc crede, & gaudebis, & gloriaberis patiens, & humiliatus.

✝. 2. *Si tamen audiſtis*... Arabica verſio ſi fortè audiſtis.

Vult eos ſcire quòd Dei judicio, à Chriſto miſſus eſt prædicare gentibus myſterium gratiæ Dei, ait Ambroſius.

Quod fortè toto triennio, quo Epheſi moratus eſt, non dixerat paſſim omnibus, modum & miraculum ſuæ converſionis; quia ſancti non ſolent niſi coacti prædicare dona Dei in ſe, ait Fromondus.

Diſpenſationem. G. τὴν οἰκονομίαν.

Oeconomia autem eſt prudens diſpenſatio rei domeſticæ: ſeu aſſignatio partium, quam in domo faciunt patres-familias, aut illorum vice, diſpenſatores rei domeſticæ.

Hîc verò œconomia ſignificat illam Apoſtolatûs partem D. Paulo datam, Evangelium gentibus prædicandi.

Diſpenſationem gratiæ, id eſt, Apoſtolatûs.

Apoſtolatus, prælatura, munus prædicandi, gratia pura, gratis data, ad aliorum utilitatem gratuitò conceſſa. *Apoſtolatus eſt gratia.*

Hinc non ambienda, non hominum favore quærenda. Ad laborem non ad quietem & ad delicias deſideranda. *Sequela.*

✝. 3. *Quoniam ſecundùm revelationem*... id eſt, *ſi audiſtis, quoniam*...

Ut hanc diſpenſationem meliùs intelligant omnes, incipit eam fuſiùs enarrare.

Ac primò, exponit eis quo modo ſibi innotuit myſterium vocationis gentium, ſcilicet per Divinam revelationem.

Sicut ſupra ſcripſi. Gr. προέγραψα.

E Sicut ante ſcripſi, ait Ambroſius. præſcripſi, ait Hieronymus, ſcilicet in primo & ſecundo capite hujus epiſtolæ.

In brevi, id eſt, breviter & paucis.

Oecumenius interpretatur: ſicut ſupra ſcripſi in modico, id eſt, paulò ante, in fine capitis præcedentis. Theodoretus autem, de quo nunc ſcripſi, &c.

✝. 4. *Prout poteſtis.* Gr. ad quod poteſtis, id eſt, juxta quod. Theophylactus.

Prout poteſtis, ibi legere & *legentes intelligere meam circa hoc myſterium prudentiam.* Gr. intelligentiam. Theophylactus, cognitionem meam.

D. Pau-

D. Paulus prudentiam, ſapientiam, intelligentiam, ſcientiam ſæpè confundit.

℣. 5. Quod aliis generationibus. Syr. quod quidem in aliis ætatibus non innotuit filiis hominum, &c.

Quæ de vocatione gentium ab Iſaiâ & aliis prophetis dicuntur, generalia ſunt & obſcura.

Apoſtolis autem revelata ſunt clariùs & etiam circumſtantiæ; nimirùm quòd ad eamdem omninò gratiam & Eccleſiam cum Judæis eſſent admittendæ gentes, non factæ proſelytæ, ſine circumciſione, ſine lege Moſaïcâ, &c.

℣. 6. Gentes eſſe cohæredes.

Explicat ea, quæ clariùs & diſtinctiùs noverunt Apoſtoli, & novæ legis prophetæ, qui frequentes erant in Eccleſiâ, D. Pauli temporibus. Vide paraphrâſim.

Comparticipes promiſſionis ejus.

Communiter intelligitur de promiſſionibus à Deo factis populo Judaïco, ſeu Abrahæ de Chriſto & ſalute. Poteſt etiam explicari de Spiritu ſancto, qui promiſſum Dei dicitur.

Itaque & ejuſdem Spiritûs ſancti à Deo, per Chriſtum promiſſi participes.

Observationes Morales.

Quanta Chriſtiani nobilitas.

Ex hoc verſu diſce quòd omnes Chriſtiani ſint ejuſdem Patris, Dei ſcilicet, filii & cohæredes: ejuſdem Chriſti commembra: ejuſdem Spiritûs ſancti comparticipes.

Quanta omnium unio debet eſſe.

Quanta ergo omnium noſtrûm in Deo nobilitas? at quanta omnium noſtrûm debet eſſe mutua charitas & unio?

Major Chriſtianis data eſt cognitio, quàm ipſis Prophetis veteris Teſtamenti.

Ex ℣. 5. diſce, quòd ſicut Apoſtolis major data eſt myſteriorum Dei cognitio, quàm veteris Teſtamenti prophetis: ita per Apoſtolos major communicata fuit nobis Chriſtianis cognitio Dei, quàm ipſis prophetis à Deo communicata fuerit.

O nos ergo felices! quibus à Chriſto per Apoſtolos, major data eſt Dei cognitio quam ipſis olim prophetis.

Sed ô nos infelices! ſi in tantâ myſteriorum luce, Deum, ſicut novimus, non glorificamus!

Cognitio noſtra major, & noſtra major erit damnatio.

Ergo ſicut novimus, ſic amemus, ſic laudemus; ſic vitâ & opere colamus.

℣. 7. Cujus factus ſum miniſter. Exponit nunc quomodo, Evangelii gentibus prædicandi, factus eſt à Deo per Chriſtum miniſter.

Cujus Evangelii factus ſum præco, non meis meritis; eram enim Chriſti & Eccleſiæ Chriſtianæ perſecutor acerrimus.

Sed *ſecundum donum gratiæ Dei*, id eſt, ex dono Dei merè gratuito.

Secundum operationem virtutis ejus. Gr. ſecundùm ἐνέργειαν. efficaciam potentiæ ejus, Dei ſcilicet.

Quibus verbis Apoſtolus denotat efficaciam Apoſtolatûs ſui, per Divinam virtutem; ſicque probat illum ab effectu, ſeu per miracula, quæ Divinâ potentiâ patrabat.

Senſus ergo eſt. *Factus ſum Evangelii miniſter*, ex dono Dei merè gratuito, quod mihi datum eſt adminiſtrandum, non meis viribus, ſed per efficaciam virtutis & omnipotentiæ Dei.

℣. 8. Mihi omnium ſanctorum minimo. Gr. ἐλαχιστοτέρῳ. quaſi diceret, minimiori.

Ex ἐλάχιστος. minimus; finxit ἐλαχιστότερος. minimior, quaſi comparativum ex ſuperlativo. minimo minimior.

Repetit ergo cum exaggeratione quæ verſiculo præcedenti dixit, *mihi*, inquam, Chriſtianorum minorum *minimo*, imò minimorum minimiori, peccatorum autem maximo; *data eſt hæc gratia...*

Mira Divi Pauli humilitas.

Obſerva, hîc & mirare D. Pauli modeſtiam, ubi de ſuâ perſonâ agitur; ſe minimo minimiorem, infimo infimiorem, poſtremo poſtremiorem reputat & dicit.

Hincque diſcamus: quò quis altiùs ſuo miniſterio elevatur, eò profundiùs in ſemetipſo & coram hominibus humilitate, deprimatur.

Duo Chriſti miniſtro neceſſaria.

Sicut in D. Paulo, ſic & in omni Chriſti miniſtro, neceſſaria ſunt duo; humilitas, quâ ſe ſuo miniſterio judicet indignum; fiducia in Dei virtute, quâ liberè & audacter agat in Dei nomine & authoritate.

Tria D. Paulus ad prædicationem attulit, ait D. Chryſoſtomus, ferventem animum & ad omnia ferenda paratum; intelligentiam, ſeu ſapientiam; vitam, in quâ non cadebat reprehenſio.

Heu ne digni quidem ſumus, qui Pauli vel meminerimus! vide D. Chryſoſtomum fol. 909. agnoſces quàm à D. Paulo diſtemus concionatores.

℣. 9. Et illuminare omnes... quæ ſit diſpenſatio.

Unde, & quid apud Theologos œconomia?

Gr. œconomia: hinc Theologi Incarnationem & noſtræ redemptionis opus, vocant œconomiam: quo nomine intelligunt quæcumque Chriſtus in carne aſſumptâ fecit, aut paſſus eſt.

Hîc autem œconomia, ſeu *diſpenſatio* poteſt dupliciter conſiderari, vel in mente Dei, vel in opere, ſeu executione.

Juxta primam acceptionem, ſenſus erit, ut manifeſtem omnibus quam ſit admirabilis œconomia, & æterna Dei ordinatio circa vocationem gentium, per nativitatem, mortem & reſurrectionem Chriſti.

Juxta ſecundam, quæ videtur magis ad mentem Apoſtoli, ſenſus erit: ut doceam quam ſapienter, hoc tempore, Deus per Jeſum Chriſtum executus ſit myſterium Redemptionis noſtræ & vocationis gentium, arcanum hucuſque ſibi ſoli notum.

Qui creavit omnia. Græcus textus addit, *qui creavit omnia per Jeſum Chriſtum*: & ita legit D. Chryſoſtomus & Theodoretus.

Si referatur ad, *creavit*: intelligi debet de Jeſu Chriſto, ut Deo & Dei filio; juxta illud Joan. 1. *Omnia per ipſum facta ſunt.*

Si referatur ad, *quæ ſit diſpenſatio...* intelligi debet de merito paſſionis Jeſu Chriſti, Dei hominis.

Primus ſenſus videtur hîc naturalior: hinc Theodoretus, qui omnia fecit unà ſecum operante filio.

Putatur autem & cum fundamento, quòd Apoſtolus ſcholam Simonis magi percutiat; qui docebat hunc mundum corporeum ab Angelis factum eſſe.

Observatio Moralis.

Ad quid munus Evangelicum ordinetur?

Obſerva hîc Evangelici miniſterii munus; ſcilicet, *incomprehenſibiles Chriſti divitias evangelizare & illuminare omnes...*

Apoſtoli, Evangeliſtæ, ſunt inter cæteros homines, quod ſuperiores Angeli ſunt inter inferiores.

Sicut Angeli ſunt Dei cæleſtes miniſtri: ita Apoſtoli ſunt terreſtres Angeli: at horum miniſterium non eſt impar cæleſtium Angelorum miniſterio: Apoſtoli enim ſicut & Angeli ſuperiores purgant, illuminant & perficiunt.

Hinc in Apoc. 19. ℣. 10. Angeli nolunt ab Apo-

Digitized by Google

ſtolis coli, *vide ne feceris, conſervus tuus ſum.*

Conſervi ſunt Apoſtoli & Angeli, omneſque Dei miniſtri.

Attendo tibi. Cogitet hîc & ſupra ſe reflectat prælatus, Apoſtolus, concionator, omnis Dei in Eccleſiâ miniſter, & videat quomodò ſuum obeat munus: an lucet? ſuâque luce alios illuminat? purgat? perficit?

An è contra, fumat? ſuique fumi obſcuritate & fœtore alios obſcurat? obtenebrat? inficit & perdit?

Væ prævaricatoribus!

℣. 10. *Ut innoteſcat principatibus...* Syr. ut per Eccleſiam innoteſcat ſapientia Dei differentiis plena, principatibus, &c.

Gr. ut innoteſcat nunc, &c. id eſt, ita ut nunc, poſt hujus myſterii adimpletionem, primariis etiam Angelis perfectè innoteſcat, &c.

Angeli, Archangeli, &c. qui ante Incarnationem tantam Dei erga gentes bonitatem, multaque Chriſti myſteria, vel ignorabant, vel noverant tantummodò quoad ſubſtantiam; non verò quoad ſpecies, modos & circumſtantias; per ea quæ geſta ſunt in Eccleſiâ; per tot & tanta bona illi collata, & per tam diverſos in eâ gradus & benè diſpoſitos ordines, didicerunt multiformem & differentiis plenam Dei ſapientiam.

Seu, ut ait Theophylactus, beneficia noſtra magiſtri ſunt iis ſapientiæ Dei.

Per Eccleſiam, per Apoſtolos, per homines, ipſis primariis Angelis patefacta ſunt arcana Dei. quantus honor hominum!

Paulus Angelorum Evangeliſta, eos illuminavit, ait D. Chryſoſtomus.

Hinc in Apoc. 19. 10. Angeli coli nolunt ab Apoſtolis; quaſi majore in miniſterio collocatis.

Hîc & Paulus Simonianos percutit, qui volebant Angelos à nobis adorandos, & noſtros eſſe ad Deum mediatores.

℣. 11. *Secundùm præfinitionem... quam...* illud, *quam*, in Græco & in Latino eſt ambiguum, poteſtque referri & ad *ſapientiam*, & ad *Eccleſiam*, & ad *præfinitionem*.

D. Hieronymus ad *ſapientiam* refert: aliqui ad *Eccleſiam*, communiter ad ſæculorum *præfinitionem*.

Hinc præter ſenſum in paraphraſi datum: poteſt etiam ſic explicari: quæ omnia fecit eo tempore, quod ab æterno decrevit ea ſe facturum per Jeſum Chriſtum.

Vel ſecundùm antiquiſſimum, ſeu æternum conſilium & decretum, quod per Chriſtum Jeſum executus eſt.

Fides, origo fiduciæ. ℣. 12. *In quo habemus fiduciam...* fides eſt origo fiduciæ & confidentiæ in Deum; confidentiæ ad illum accedendi; fiduciæ impetrandi.

Fides nimirùm, quâ credimus Chriſtum nobis à Deo datum, ut mediatorem & propitiatorem noſtrum.

Sequela. Hanc fidem in omnibus noſtris orationibus habere ſtudeamus. Noſtra praxis continua ſit Chriſto mediatori noſtro uniri, per ipſum & in ipſo ad Deum accedere; per quem omnia, ſine quo nihil: de hac praxi vide in fine capitis, ℣. 21.

℣. 13. *Propter quod peto ne deficiatis...* Gr. ideò peto non ſegneſcere, quod poteſt & ad D. Paulum & ad Epheſios referri: hincque ſanctus Hieronymus in primâ perſonâ traduxit.

Syrus etiam, quapropter peto ne me tædeat oppreſſionum mearum, quæ ſunt pro vobis; cùm hoc

A cedat in gloriam veſtram.

Sed Græci omnes traducunt in ſecundâ perſonâ, ſicut vulgata noſtra, & ipſe contextus epiſtolæ indicat ita traducendum eſſe.

Timebat Apoſtolus ne Epheſii, in fide novelli, animo caderent ob vincula, cæteraque mala, quæ patiebatur.

Hinc, *peto*, *αἰτοῦμαι*. poſco, exigo, non à Deo ſed à vobis, ne expaveſcatis, animoque cadatis ob hæc vincula & alia mala, quæ patior veſtri causâ, ſcilicet, quia vobis Epheſiis & aliis gentilibus Chriſtum prædico.

Quæ eſt gloria veſtra, quin potiùs in his gloriari

B nos oportet; hæc ſiquidem vincula & paſſiones, ſunt ſtygmata & inſignia Chriſti; meique martyrii præludia, & conſequenter veſtra, ſicut & mea gloria; quòd ego Apoſtolus veſter dignus habear pro Chriſto talia & tanta pati. *Paſſiones ſunt ſtygmata Chriſti, inſignia Chriſti, gloria noſtra.*

Epheſiis & Gentilibus omnibus glorioſæ ſunt paſſiones Apoſtolorum, ait D. Chryſoſtomus, quia per illas apparet quanti nos faciat Deus, qui filium ſuum & Apoſtolos pro noſtrâ ſalute, tanta pati voluit.

Sic Deus dilexit nos, ut etiam pro nobis filium ſuum dederit & ſervos ſuos malè affecerit. D. Chryſoſtomus.

℣. 14. *Hujus rei gratiâ*, id eſt, ne meis territi malis, deficiatis, in ſignum reverentiæ & ſubjectio-

C nis, *Flecto genua...*

℣. 15. *Ex quo omnis paternitas.*

Gr. *πατριὰ*, familia, Tribus, parentela.

Ex quo patre, *omnis familia*, ſeu Angelorum in cælo, ſeu hominum in terris, originem habet.

Hîc contra Simonianos, qui plura principia admittebant; & à malis Angelis mundum conditum dicebant.

Metaphoricè autem in Angelis ſunt familiæ, quatenùs intelliguntur claſſes, ordines, qui ſunt quaſi familiæ.

Totus mundus, unica Dei familia eſt, cujus pars una ſuperior, inferior altera; & homines & Angeli ſunt filii Dei, unamque componunt Dei familiam; cujus pater, Deus. *Totus mundus, una Dei familia;*

D Hinc ab omnibus colendus, amandus, glorificandus.

℣. 16. *Ut det vobis ſecundùm divitias gloriæ ſuæ.*

Ambroſius habet. ſecundùm divitias majeſtatis ſuæ virtutem confirmari in ſpiritu.

Syrus. paulo aliter quam noſtra vulgata, ut det vobis ſecundùm divitias gloriæ ſuæ; ut virtute confirmemini per ſpiritum ſuum: ut in homine veſtro interno habitet Chriſtus per fidem, & in cordibus veſtris per charitatem ſtabili manente radice veſtrâ; & fundamento veſtro, ut poſſitis comprehendere, &c.

Sed noſtra vulgata planè conformis eſt Græco, &

E ad litteram ſenſus eſt.

Ut ſecundùm abundantiam miſericordiæ, quâ gloriatur, ſeu cujus multitudo & magnitudo paſſim in ſcripturis prædicatur.

Det vobis in interiori homine veſtro, id eſt, in mente, *virtute* ſuâ per *ſpiritum ſuum corroborari*.

℣. 15. Petiit Apoſtolus ab Epheſiis, ne deficerent, &c. propter liberum arbitrium, ait D. Auguſtinus, nunc idem petit pro ipſis à Deo patre; quia arbitrium ſine gratiâ non ſufficit, ait idem ſanctus. ſerm. 7. de verbis Apoſtoli.

Poſt quem S. Anſelmus, quia voluntatis arbitrium habetis, peto à vobis, &c. ſed quia vobis non ſuf-

ficit arbitrium, ad implendum quod peto; *hujus rei gratiâ flecto...*

℣. 17. *Chriſtum habitare... det vobis Chriſtum habitare*, id eſt, permanere; ſeu perſeveranter manere.

Per fidem vivam, ſeu charitate operantem.

In cordibus veſtris, tanquam principali parte interioris hominis veſtri.

In charitate radicati...

Vel ſupplendum eſt verbum, ut in paraphraſi, *ſitiſque....* vel agnoſcenda trajectio per quoddam hyperbaton; ſcilicet, ut *charitate radicati & fundati, poſſitis comprehendere...*

Conſtantiam, quam Epheſiis optat, duabus exprimit ſimilitudinibus; arboris ſcilicet, in altum radices agentis; & ædificii benè fundati.

℣. 18. *Ut poſſitis comprehendere...* id eſt, apprehendere, per fidem & intelligentiam aſſequi, quantùm hîc poteſt homo ſpiritualis, ſanctus, perfectus.

Quæ ſit latitudo & longitudo....

Quia indefinita eſt propoſitio, nullius enim rei mentionem facit: hinc variæ ſunt interpretationes, quas apud Cornelium videre potes.

Naturalior autem mihi viſa eſt, quæ in paraphraſi, quia de his agitur.

Divinæ bonitatis dimenſiones.

Dei bonitas in noſtræ redemptionis & vocationis myſterio, latiſſima eſt, ad omnes homines ſe extendens; longiſſima, in omnia ſæcula ſeſe diffundens; profundiſſima, quippe quæ humillimâ Chriſti depreſſione nos è profundo pœnarum infernalium abyſſo liberavit; altiſſima, ut pote quæ ad cælos uſque nos attollit: *Conſedere nos fecit in cæleſtibus.*

℣. 19. *Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ*, in dativo, id eſt, quæ ſupereminet ſcientiæ; ſeu quæ ſuperat omnem ſcientiam humanam.

Hincque patet quomodò intelligendum ſit verbum *ſcire*, ſcilicet cognoſcere, & pro merito æſtimare.

Charitatem Chriſti, id eſt, quam Chriſtus erga nos exhibuit, ſemetipſum, pro peccatis noſtris victimam offerens Deo patri.

Ut impleamini... hæc omnia vobis opto, ut omnibus Dei donis abundetis: omni ſcilicet ſcientiâ Dei, in mente; omni charitate, in corde: ſicque fortes & conſtantes ſitis, & nunquam deficiatis.

Ex dictis à ℣. 16. diſce quis ſit homo verè ſpiritualis & interior.

Quis verò ſpiritualis homo?

Ille ſcilicet, cujus anima eſt Spiritus ſanctus; cujus intellectus, ſeu lumen, eſt fides viva; cujus cor & vita, eſt charitas; cujus patria, cælum; cujus hæreditas, gloria æterna, cujus inhabitator, Chriſtus; cujus Pater, Deus.

Votum Chriſtiano dignum.

Hinc & diſce ſemper optare, & frequenter orare, ut det tibi Deus interiùs corroborari, fide vivâ, charitate operante, ſancti Spiritûs illapſu, continuâ cum Chriſto unione, totius Divinitatis in animâ tuâ inhabitatione & permanſione.

℣. 20. *Ei autem, qui potens eſt...* Gr. at potenti ſuper omnia, ſuperexabundanti quæ petimus, aut mente concipimus, ſecundùm virtutem ejus efficientem in nobis; vel ſecundùm potentiam ejus operatam in nobis. (paſſivè.)

Syr. ei autem qui potens eſt virtute omnia ſuperante, facere nobis etiam ſuper ea, quæ poſtulamus, aut meditamur, ſecundùm virtutem ipſius, quæ exercetur in nobis.

Divus Paulus in ſuperioribus optavit Epheſiis *omnem plenitudinem Dei*: at hîc omni Dei plenitudine repletus ipſemet, erumpit in Dei laudes, optatque ut ab Eccleſiâ Deo reddatur æterna gloria per Jeſum-Chriſtum, Filium Dei, Mediatorem noſtrum.

Deo, inquit, qui per potentiam, quâ intùs agit in nobis, omnia poteſt longè abundantiùs facere, & liberaliùs dare, quàm nos poſſimus, aut petere, aut intelligere.

℣. 21. *Ipſi gloria...* Syr. ipſi, inquam, gloria in Eccleſiâ ſuâ per Jeſum-Chriſtum in omnes ætates ſæculi ſæculorum. Amen.

Ipſi, inquam, qui tot & tanta per Chriſtum nobis dedit beneficia, æterna ſit gloria in Eccleſiâ ſuâ, per totum orbem diffuſâ, & in fines ſæculorum duraturâ, per Jeſum-Chriſtum, Eccleſiæ Caput, Mediatoremque noſtrum; & per quem, ſicut omnia à Deo accepimus; ſic & omnia Deo reddere debemus, per laudes & gratiarum actiones.

Praxis toties ab Apoſtolo nobis inculcata.

Et ecce ruſſus praxim verè Chriſtianam, verè Deo dignam, toties ab Apoſtolo edoctam, & à nobis annotatam. Omnia in Chriſto, per Chriſtum, & cum Chriſto, pietatis officia exercere; in ipſo Deum laudare, Deo gratias agere, &c.

Hinc Eccleſia omnia per Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum. Hæc praxis videatur in cap. 4. hujus epiſtolæ poſt ℣. 16. & fuſiùs in epiſtolâ ad Rom. cap. 16. in corollario, & epiſt. ad Hebr. cap. 9. & cap. 13. in corollariis.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

A Divo Paulo, & ab aliis Apoſtolis diſcamus in paſſionibus, & in vinculis gloriari, ℣. 3.

Hanc gloriationem dabit nobis fides viva, ſi verè credamus hujus vitæ paſſiones eſſe æternæ gloriæ principia, & quaſi radices.

Quò plus pro Chriſto patiemur, & profundiùs humiliabimur; eò feliciores, & glorioſiores in æternum erimus. Vide ℣. 3. & obſervationem moralem.

Secundò.

Ab eodem Apoſtolo ℣. 5. & 6. diſcamus quantùm Deo debeamus, per cujus gratiam, nobis omnibus Chriſtianis major data eſt myſteriorum Dei cognitio, quàm ipſis etiam Prophetis veteris Teſtamenti.

Ob hanc gratiam Deum laudemus, amemus, glorificemus.

Hac majori myſteriorum cognitione, ad Dei voluntatem perfectiùs adimplendam, utamur; aliàs major noſtra cognitio, erit major noſtra damnatio.

Servus ſciens voluntatem Domini ſui, & non faciens, vapulabit multis.

Tertiò.

Miremur admirandam ſanè Divi Pauli, de ſe loquentis modeſtiam; at imitemur virtutem, omni quidem Chriſtiano, præcipuè verò omni Eccleſiæ miniſtro neceſſariam. Quò quis ſuo miniſterio ſublimior, eò ſit humilitate inferior. Vide ℣. 8.

Quartò.

Prælati, Paſtores, Doctores, Concionatores à D. Paulo ℣. 9. diſcant quale ſit Evangelici miniſterii munus, & ad quid ordinetur.

Evangelizare inveſtigabiles divitias Chriſti, ℣. 8. *& illuminare omnes*, ℣. 9.

Attendant quomodò illud obeunt.

QUINTÒ.

Diſcamus omnes ex ℣. 16. 17. 18. 19. quid debeamus animo jugiter verſare, ſemper optare, continuè petere.

A Scilicet *virtute corroborari per Spiritum Dei in interiorem hominem*, ℣. 16.

Chriſtum habitare per fidem in cordibus noſtris.

In charitate radicati & fundati, ℣. 17.

Ut poſſimus comprehendere, &c. ℣. 18.

Scire etiam ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti; ut impleamur in omnem plenitudinem Dei, ℣. 19.

Analyſis Capitis Quarti.

ABSOLUTÂ *parte dogmaticâ, tranſit ad mores.*

℣. 1. 2. 3. Epheſios tenerrimè, per vincula, quæ pro Chriſti gloriâ, & eorum ſalute tolerat; ad vitam Chriſtianâ vocatione dignam hortatur, & in-primis, ad unitatem ſpiritûs, in vinculo pacis ſervandam.

℣. 4. 5. 6. Hanc ſpiritûs unitatem ſuadet ex unitate, quæ in totâ Religione Chriſtianâ regnat; unum corpus, unus ſpiritus, una ſpes, unus Dominus, unum Baptiſma, unus Deus & Pater omnium: idem ergo ſit omnium cor & animus.

Et ne huic unitati obſtet donorum varietas; circa eam duo præſtat Apoſtolus. Primò, aſſerit quòd fiat, non pro merito recipientis; ſed pro voluntate dantis. Secundò, ex unitate, ad quam tendit hæc varietas, aliud ſumit unitatis & concordiæ argumentum.

Septimo itaque verſu aſſerit quòd unicuique fideli data ſit gratia, non pro ipſius meritorum menſurâ; ſed pro voluntate Chriſti: hancque veritatem probat ℣. 8. ex pſalm. 67. Hincque occaſionem ſumit æternam Chriſti Divinitatem contra hæreticos inſinuandi, ℣. 9. & 10.

℣. 11. Præcipua enumerat dona hominibus à Chriſto data; horum miniſteriorum finem indicat, ℣. 12. 13. nimirùm unitatem fidei, &

B *perfectam Chriſti formationem in fidelium cordibus.*

℣. 14. Clariùs explicat hunc finem, ſcilicet ut non ſimus parvuli, quovis doctrinæ vento fluctuantes; ſed ut veram fidei doctrinam ſectantes, & charitatis opera facientes, creſcamus quaquaversùm in Chriſto.

℣. 16. Hoc ſpirituale in Chriſto augmentum explicat per comparationem ad augmentum corporis humani.

℣. 17. Rediens ad id quod ℣. 1. dixit, ob-

C ſecro vos ut dignè ambuletis, *&c. hocque fuſiùs explicans, hortatur Epheſios, ut non ampliùs Gentilium ducant vitam,*

Quam pingit, primò quoad interna, ℣. 18. obtenebrati intellectu, &c. Secundò quoad externa, ℣. 19. ſe ſe tradiderunt impudicitiæ.

Huic Gentilium vitæ contraria eſt Chriſtiana vita, ℣. 20. 21.

Hanc ad duo principia generalia reducit, deponere veterem hominem, ℣. 22. induere novum, ℣. 23. 24.

D *In reliquo capite hæc duo generalia doctrinæ Chriſti capita explicat in particulari.*

Deponenda ſunt hæc veteris hominis membra, mendacium, fraus, ira, furtum, libido, &c.

Induenda veritas, benignitas, manſuetudo, miſericordia, caſtitas, juſtitia, liberalitas, &c.

CAPUT QUARTUM.

Paraphraſis.	*Textus.*
CUM tanta ſit erga vos, ô Epheſii, beneficentia Dei, ut ex Gentiliſmo ad fidem, ad gratiam, & ad gloriam vocarit æquè ac Judæos: hinc ego Paulus, Chriſti, propter vos, captivus, vos hortor & obſecro;	E 1. OBSECRO itaque vos, ego vinctus in Domino,
Ut tanti beneficii memores, vitam ducatis veſtrâ vocatione dignam.	ut dignè ambuletis vocatione quâ vocati eſtis.
In omnibus humiles eſtote; manſueti & mites, & cum animi lenitate, proximorum mores vitioſos, & vobis incommodos, per charitatem tolerantes.	2. Cum omni humilitate & manſuetudine, cum patientiâ ſupportantes invicem in charitate.
Magno ſtudio incumbite ut animorum concordiam & unitatem ſervetis	3. Solliciti ſervare unitatem ſpiritûs
In colligatione, ſeu concatenatione pacis, id eſt, in pace, velut vinculo animos colligante.	in vinculo pacis.
Unitas in totâ veſtrâ Religione regnat; unum vos	4. Unum corpus & unus ſpiritus;

ſicut

	A corpus eſtis myſticum, unum & eumdem accepiſtis ſpiritum;
ſicut vocati eſtis in unâ ſpe vocationis veſtræ.	Eamdem habetis felicitatis æternæ ſpem, ad quam vocati eſtis omnes.
5. Unus Dominus,	Omnibus vobis unus & idem eſt Dominus Jeſus-Chriſtus;
una fides,	Idem creditis omnes;
unum Baptiſma,	Uno & eodem Baptiſmate, Chriſti ſcilicet, renati eſtis, & facti Chriſtiani.
6. Unus Deus,	Unum Deum colitis omnes;
& Pater omnium,	Unus omnium veſtrûm Pater,
qui eſt ſuper omnes,	Cujus imperium ſuper omnes eſt;
& per omnia,	Cujus providentia ad omnes extenditur;
& in omnibus nobis.	B Cujus ſpiritus in omnibus veſtris agit: idem ergo cor, eamdemque animam habeatis; pax regnet in vobis.
7. Unicuique autem noſtrûm data eſt gratia,	Equidem diſpar data eſt unicuique gratia; ſed hæc diſparitas unitati pacis non debet obſtare: quia unicuique noſtrûm data eſt gratis, non ex merito noſtro, nec pro meritorum noſtrorum menſurâ;
ſecundùm menſuram donationis Chriſti.	Sed pro voluntate Chriſti, cui placuit hanc huic gratiam dare, illam illi: debet ergo quiſque in Dei voluntate quieſcere.
8. Propter quod,	Ad hanc gratuitam donorum diſtributionem probandam,
dicit:	Dicit Regius Pſaltes.
Aſcendens in altum,	Aſcendens Chriſtus in cælum,
captivam duxit captivitatem,	Et illuc ſecum ducens animas ſanctorum, antea in limbo captivas;
dedit dona hominibus.	C Sumpſit à Patre dona, quæ tranſmiſit hominibus in terram.
9. Quòd autem aſcendit,	Quòd autem Chriſtus in cælum aſcendit, ut ait Propheta;
quid eſt, niſi quia deſcendit primùm in inferiores partes terræ?	Quid hoc ſibi vult? niſi quòd Chriſtus jam ante deſcenderit in inferiores & infimas partes terræ?
10. Qui deſcendit, ipſe eſt,	Ille ſolus è cælis deſcendere potuit, qui erat in cælis, id eſt, ſolus Filius Dei: ipſe ergo idem eſt & qui deſcendit in infimas terræ partes,
& qui aſcendit ſuper omnes cælos,	Et qui aſcendit ſuper omnes cælos, id eſt, in ſupremum cælum, & digniſſimum in eo locum;
ut impleret omnia.	Ut impleret omnia univerſi loca majeſtate, & gloriâ ſuâ.
11. Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos,	Redeo ad id, quod ſupra ℣. 7. dicere cœpi, Chriſtus pro ſuâ voluntate, varia Dei dona dedit hominibus: D ipſe enim quoſdam dedit Eccleſiæ, ut ſint Apoſtoli;
quoſdam autem Prophetas,	Alios, ut ſint Prophetæ;
alios verò Evangeliſtas,	Alios, ut ſint Evangeliſtæ;
alios autem Paſtores & Doctores.	Alios autem, ut ſint Paſtores & Doctores.
12. Ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterii,	Hæcque dona Deus fidelibus dedit, ut unuſquiſque illorum, ſeu Apoſtolus, ſeu Propheta, ſeu &c. ſtrenuè & aſſiduè miniſterium ſibi creditum exerceat;
in ædificationem corporis Chriſti.	Suâque fideli adminiſtratione myſticum Chriſti corpus, Eccleſiam, ædificium ſpirituale, promoveat; ut univerſa ſanctorum ſocietas conſummata, tam in moribus, quàm in ſcientiâ Dei reddatur.
13. Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis Filii Dei,	Hæc autem varia miniſteria durabunt, quoadusque E nos omnes, alii poſt alios, perveniamus in unam eamdemque fidem, & veram cognitionem Filii Dei;
in virum perfectum,	Sicque proficiamus, ut evadamus in viros ſpirituales, adultos & perfectos;
in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti.	Ad eamque perveniamus menſuram, ſeu ſtaturam, & ætatem, quâ Chriſtus plenè formetur in nobis.
14. Ut jam non ſimus parvuli fluctuantes,	Hos, inquam, miniſtros dedit Eccleſiæ, ut non ampliùs puerorum more, quibus, ob imperfectum judicium, quodlibet perſuadetur; ſicque vario & incerto impulſu & perſuaſione agitantur;
& circumferamur omni vento doctrinæ,	Non fluctuemus in diverſas opiniones, jactati, &

circumventi quovis doctrinæ vento; A
Per ſeductionem, & fallaciam hominum perverſorum;
Perque fraudem & aſtutiam eorum, qui nos circumvenire, & in damnatos errores conantur pertrahere.

Sed ut veritatem ſectantes, & exequentes in charitate, id eſt, ut veram doctrinam ſectantes, & debita Christiana, ſeu opera charitatis facientes,
Creſcamus quaquaverſùm in Chriſto, & per Chriſtum, qui eſt Caput noſtrum.

Ex quo Chriſto Capite noſtro,
Totum Eccleſiæ corpus,
(Quod compactum & connexum eſt; ſeu cujus partes & ſingula membra ſimul juncta ſunt & compaginata per juncturas, B
Quæ ſubminiſtrant ſpiritum & gratias ſpirituales,)
Augmentum ſui ipſius facit, ſeu augeſcit; idque vi & efficaciâ Chriſti, Capitis intùs agentis, in menſuram, ſeu pro modo, & exigentiâ cujuſque membri,
In ædificationem ſui, ſeu ut ſeipſum ædificet, hocque corpus, quod eſt Eccleſia, perficiat per charitatem.

Hoc eſt igitur quod ℣. 1. dicere cœperam,
Et quod per Chriſtum vos obſecro, & quem hujus exhortationis meæ teſtem eſſe volo,
Scilicet ut non amplius eam vitam ducatis, quam gentes ad Chriſtum non converſæ ducunt;
Quæ pravum ſenſûs ſui judicium ſequentes, totæ vanis rebus ſtudent & occupantur. C

Intellectum habent erroris & ignorantiæ tenebris obſcuratum;
Alienati ſunt, & valdè remoti à vitâ ſanctâ, quæ eſt ſecundùm Deum;
Idque per ignorantiam, quæ eſt in ipſis;
Propter excæcationem, & obdurationem cordis eorum.

Qui deſperantes ſalutem, & vitam æternam, quam nos Chriſtiani credimus & ſperamus;
Semetipſos tradiderunt impudicitiæ,
Ad perpetranda omnia obſcœna, etiam turpiſſima, & nefanda, D
Cum ardore inſatiabili, & quâdam plus ſemper luxuriandi cupiditate, & inexplebili aviditate.

Vos autem non ita edocti eſtis in ſcholâ Chriſti.

Siquidem Chriſtum, & Chriſti doctrinam audiſtis omninò, & didiciſtis ex ipſo, ſeu ſecundùm ipſius doctrinæ veritatem.

Didiciſtis, inquam, exuere veterem hominem, ſecundùm quem ante converſionem veſtram vixiſtis;
Quique corrumpitur, & computreſcit in dies, prout magis ac magis obſequitur cupiditatibus ſeducentibus, & deceptricibus.

Didiciſtis renovari ſecundùm interiorem hominem, Spiritûs ſancti gratiâ mentibus veſtris inductâ. E

In novumque hominem transformati, ac tales fieri, qualis à Deo creatus eſt homo, in verâ juſtitiâ, & in verâ ſanctitate.

Quoniam ergo hæc in Chriſto educti eſtis; omne mendacium, omnemque fraudem abjicientes, veritatem loquimini, & facite cum proximo: quoniam ſumus unius, ejuſdemque corporis commembra.

Si vos contingat iraſci; iram veſtram ſic frænate, ut non peccetis; nec intùs in Deum, iræ ſcilicet conſentiendo; nec exterùs in proximum, ip-

in nequitiâ hominum,
in aſtutiâ, ad circumventionem erroris.

15. Veritatem autem facientes in charitate;
creſcamus in illo per omnia, qui eſt Caput Chriſtus.

16. Ex quo
totum corpus
compactum & connexum per omnem juncturam
ſubminiſtrationis,
ſecundùm operationem in menſuram uniuſcujuſque membri augmentum corporis facit,
in ædificationem ſui in charitate.

17. Hoc igitur dico,
& teſtificor in Domino;
ut jam non ambuletis ſicut & gentes ambulant,
in vanitate ſenſûs ſui.

18. Tenebris obſcuratum habentes intellectum,
alienati à vitâ Dei,
per ignorantiam quæ eſt in illis,
propter cœcitatem cordis ipſorum.

19. Qui deſperantes,
ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ,
in operationem immunditiæ omnis,
in avaritiam.

20. Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum.

21. Si tamen illum audiſtis, & in ipſo edocti eſtis, ſicut eſt veritas in Jeſu.

22. Deponere vos ſecundùm priſtinam converſationem veterem hominem,
qui corrumpitur ſecundùm deſideria erroris.

23. Renovamini autem ſpiritu mentis veſtræ.

24. Et induite novum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in juſtitiâ, & ſanctitate veritatis.

25. Propter quod deponentes mendacium; loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo: quoniam ſumus invicem membra.

26. Iraſcimini, & nolite peccare;

ſol non occidat ſuper iracundiam veſtram.

A ſi malum faciendo, quod ira ſuggerit:
Sed quàm citiſſimè per rationis imperium iram deponite: ita ut ſol non occidat ſuper illam.

27. Nolite locum dare diabolo.

Ne hac animi veſtri commotione detis diabolo locum in cordibus veſtris.

28. Qui furabatur, jam non furetur; magis autem laboret, operando manibus ſuis, quod bonum eſt, ut habeat unde tribuat neceſſitatem patienti.

Qui furabatur, alienumque bonum, quocumque modo, ſubtrahebat, & detinebat; non furetur amplius; quin potiùs laboret arte honeſtâ & utili; ut habeat ipſe, non ſolùm unde vivat, ſed & unde tribuat eleemoſynam egeno, (ſicque reſtituat.)

29. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat;
ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.

Omnis ſermo obſcœnus & fœtidus, corruptus, & quocumque modo vitioſus, non exeat ex ore veſtro;
Sed ſi quis ſermo ex ore veſtro procedat, bonus ſit, B & utilis ad ædificationem fidei; ſeu per quam fides creſcat, & pietas inſpiretur audientibus.

30. Et nolite contriſtare Spiritum ſanctum Dei,
in quo ſignati eſtis,
in diem Redemptionis.

Et nolite verbis obſcœnis, putribus & ſcandaloſis Spiritum ſanctum contriſtare,
Quem in Baptiſmo, & in Confirmatione, velut ſigillum vobis impreſſum, recepiſtis;
Servandum uſque in diem reſurrectionis, ubi ab omnibus malis liberabimini, & beatam immortalitatem conſequemini.

31. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis, cum omni malitiâ.

Abſint à vobis omnis animi amaritudo, excandeſcentia, & indignatio, & clamor inordinatus, & querulofus, maledicentia, omniſque omninò malignitas & nequitia.

32. Eſtote autem invicem benigni, miſericordes, donantes invicem ſicut & Deus in Chriſto donavit vobis.

C E contra eſtote comes & benigni, miſericordes & compatientes; condonate offenſas, ſicut & Deus per Chriſti Filii ſui meritum, vobis peccata veſtra donavit.

Commentarius in Caput Quartum.

ỿ. 1. OBSECRO *itaque...*
Concluſio moralis ex principiis ſuprà ſtabilitis directè deducta; quia vos è Gentiliſmo vocati eſtis, *ut coædificemini in templum Dei.* cap. 2. ỿ. 22. & ut cum Judæis *ſitis cohæredes concorporales,* &c. cap. 3. ỿ. 6.

D Hinc *ego* Paulus, *vinctus in Domino.* id eſt, propter Dominum.

Sed & propter vos his ſum conſtrictus: ſi nollem enim prædicare, ab his eſſem omninò liberatus. Theodoretus.

Itaque *ego* Paulus, Chriſti propter vos captivus, *Obſecro vos ut dignè...* ſcilicet ad Eccleſiam, dignè ad corpus myſticum Chriſti, dignè ad hæreditatem Dei.

Attendendum ad vocationis beneficium.

Ex hac Apoſtoli noſtri (etiam propter nos vincti) tenerâ obſecratione diſcamus vocationis noſtræ beneficium ſæpe cogitare. Ad quid vocatus es? quis? à quo? ad quid?

E Gentilis, peccator, filius iræ, à Deo vocatus es, ut ſis civis ſanctorum, domeſticus Dei, imò filius Dei; alter quaſi Chriſtus, Chriſtianus.

Vive ergo ut civis ſanctorum, & ut filius Dei, ut hæres Dei, dignè Deo.

ỿ. 2. *Cum omni humilitate.* Gr. ταπεινοφροσύνῃ. id eſt, cum humili ſenſu de ſeipſo.

Ταπεινὸς, humilis. ταπεινοφροσύνη, humilis de ſeipſo ſenſus.

Syr. cum omni humilitate mentis. Ambroſius humilitate animi.

Senſus ergo eſt: cum perfectâ & integrâ cordis humilitate; ſeu in omnibus de vobis humiliter ſentientes.

Humilitas.

Humile ſit cor; humilia erunt os, geſtus, omniſque motus & actio.

Hæc virtus Gentilibus erat ut plurimùm ignota: hinc ſæpe commendat eam Apoſtolus.

Cum omni manſuetudine. ſeu manſuetè cum omnibus agentes & loquentes.

Et manſuetudo.

Manſuetudo eſt humilitatis filia; qui verè humilis eſt, hic & manſuetus eſt.

Humilitas opponitur arrogantiæ, manſuetudo iracundiæ.

Cum patientiâ. Gr. cum lenitate animi, ſeu longanimitate, tolerantes mutuos defectus.

In charitate. id eſt, per charitatem; hanc animi lenitatem imperet, & informet charitas.

Non oriatur ex ſolo temperamento; non ſit ex humanâ tantùm complacentiâ; non ex hypocriſi Phariſaïcâ: ſed ex ſpirituali, & Divino proximi amore.

Cùm Chriſtus omnibus Chriſtianis dixerit: *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.*

Hinc meritò Paulus, Chriſti Apoſtolus, nos ad vitam noſtrâ vocatione dignam exhortans, humilitatem, & manſuetudinem nobis præſertim commendat.

Chriſti, & Chriſtiani virtutes.

Et quia charitas, forma, reginaque virtutum; hinc & meritò vult ut à charitate hæ noſtræ virtutes imperentur.

ỿ. 3. *Solliciti.* Gr. ſtudentes. Syr. & ſatagite.

Paci maximè ſtudendum.

In vinculo. Gr. ἐν τῷ συνδέσμῳ. in colligatione, concatenatione, conjunctione.

Pax eſt vinculum, catena, gluten animos connectens & colligans: animarum autem unio tantum eſt bonum, ut de eo ſolliciti debeamus eſſe.

Indifferentia erga pacem & animorum unionem ſit crimen; quantò majus crimen erit illam diſſenſionibus rumpere?

Rationes ad concordiam inducentes.

℣. 4. *Unum corpus*... tot verba, tot rationes ad unitatem inducentes: quaſi diceret, hoc poſtulat à nobis unitas Eccleſiæ, cujus membra ſumus omnes: unitas ſpiritûs, quem recepimus omnes: unitas eſſentiæ Divinæ, ad quam poſſidendam vocati ſumus omnes: unitas Domini, cujus ſumus omnes: unitas fidei, quam omnes profitemur: unitas baptiſmi, quo renati ſumus omnes: unitas creatoris, qui ex eodem nihilo nos creavit omnes: unitas patris cæleſtis, qui eâdem potentiâ nos regit, eâdem providentiâ conſervat, eâdem præſentiâ replet.

Unum corpus. Eccleſia, cujus caput Chriſtus.

Unus ſpiritus, qui Eccleſiam regit, quique per ſingula hujus corporis membra diſcurrens, vitam & motum ſpiritualem ſingulis communicat.

In unâ ſpe vocationis.... una felicitas quam ſpectamus & ad quam poſſidendam *vocati eſtis*.

℣. 5. *Unus Dominus*. Jeſus Chriſtus: cujus omnes ſumus ſervi redemptitii.

Una fides. ſcilicet objectiva, eadem myſteria credimus.

Unum baptiſma. Chriſti ſcilicet.

℣. 6. *Unus Deus*. nobis eſt & unus *pater omnium* noſtrûm.

Qui eſt ſuper omnes. dominio.

Et per omnia. providentiâ.

Et in omnibus nobis. inhabitatione.

Hinc colligere reſtat: ergo & eumdem habeatis animum.

℣. 7. *Unicuique autem noſtrûm*... Syr. verùm unicuique noſtrûm.

In omnibus ſupradictis regnat unitas & paritas. *unum corpus, unus ſpiritus*...

Non idem eſt de gratiâ, non enim una, nec par unicuique data eſt; ſed varia & diſpar: huic major, illi minor.

Hæc diſparitas poterat eſſe cauſa huic ſuperbiendi, illi verò querendi & invidendi: ut hanc diſcordiæ occaſionem auferat Apoſtolus aſſerit.

Tria in gratuitis Dei donis notanda.

Primò, dona Dei eſſe, pro Dei voluntate, non pro meritis, ſapientiſſimè collata. hîc ℣. 7.

Secundò, dona Dei eſſe non propriæ recipientis, ſed aliorum utilitati conceſſa, ℣. 12.

Tandem ex unitate ad quam tendit hæc varietas, argumentum ſumit unitatis & concordiæ, ℣. 13.

Unicuique noſtrûm... quaſi diceret, equidem unicuique noſtrûm, non una, ſed diſpar data eſt à Chriſto gratia; ſed hinc nemo, vel ſuperbire, vel queri, vel alteri invidere debet. Primò, quia non juxta menſuram proprii meriti, ſed gratuitæ donationis Chriſti, fit hæc donorum diſtributio. Secundò, quia ad aliorum utilitatem ordinatur, ut videbitur, ℣. 12.

℣. 8. *Propter quod dicit, Aſcendens*... Gr. *ἀναβὰς*, præteriti temporis, cùm aſcenderet, vel cùm aſcendiſſet in cælum, &c. *dedit dona hominibus*.

David in pſalmo dicit: *accepiſti dona in hominibus*, id eſt, propter homines. D. Paulus dicit *dedit dona*, &c. Utrumque ſimul verum eſt; accepit enim Chriſtus à patre, dedit hominibus.

Hic pſalmus in ſenſu litterali eſt de triumpho Iſraëlis de ſuis hoſtibus: in ſenſu myſtico eſt de triumpho Chriſti in cælum aſcendentis.

MORALIS OBSERVATIO.

Tria in do-

Chriſtus unicuique noſtrûm dona dedit pro ſuâ voluntate; illorum menſuram admenſus eſt ex infinitâ ſuâ liberalitate & ſapientiâ; juxta quam decrevit uno quoque noſtrûm, quaſi ſuo membro, uti, ad Eccleſiæ, corporis ſui ædificationem.

Ex his tribus ſequela.

Ergo quiſque noſtrûm in Dei voluntate debet quieſcere.

Deo gratias agere, Divinamque bonitatem, tam in ſuis, quam aliorum donis, celebrare laudibus.

Humiliter uti dono gratis accepto, non inde ſuperbire.

Gaudere de aliorum donis, non illis propterea invidere.

Dona ſunt pro Dei voluntate ſapientiſſimè collata: hanc Dei voluntatem adoro.

Dona ſunt, non propriæ, ſed aliorum utilitati conceſſa: ob illa, Deo gratias ago, quia & meæ ſaluti utilia.

℣. 9. *Quòd autem aſcendit*... hîc notanda erant varia Dei dona, at in verſiculum undecimum rejicit, ut hîc obiter perſtringat Simonianos & alios hæreticos, Ebionitas & Photinianos, qui poſtea negarunt Chriſtum Jeſum, ante Mariam extitiſſe.

Si enim rurſùs aſcendit: ergo deſcenderat priùs, ergo erat: idem enim ipſe, qui aſcendit, & qui priùs deſcenderat.

℣. 10. *Qui deſcendit ipſe eſt*... Ipſe idem, quoad ſuppoſitum, aſcendit & deſcendit tamen difformiter. Deſcendit, per naturam aſſumptam, ſeu illam aſſumens: aſcendit in naturâ aſſumptâ: ſeu ut ait Theodoretus, deſcendit incorporeus, aſcendit cum corpore.

Ut impleret omnia. præter ſenſum in paraphraſi datum, poteſt dici: *ut impleret omnia* de ſe ſcripta; figuras & prophetias de hoc aſcenſu ſcriptas.

Vel *ut impleret omnem* mundum ſuo ſplendore, ſuâ munificentiâ, per omnis generis dona, gratias & ſigna & miracula.

Hi duo verſus ita perſtringunt hæreticos, ut & moralem etiam afferant rationem, cur Chriſtus aſcenderit in ſupremum cæli locum; ſcilicet, quia in infimas terræ partes deſcenderat, per Incarnationem è cælo in terras; imò & in inferos, per mortem.

Quia autem profundiſſimè ſeſe Chriſtus humiliavit; ideò fuit ſublimiſſimè exaltatus.

Sic *qui ſe humiliat, exaltabitur*; & quò profundiùs humiliatus fuerit, eò ſublimiùs exaltabitur.

Humilitas, mater, & nutrix concordiæ.

Humillimi prætereà Chriſti deſcenſûs meminit Apoſtolus, & ob eum, humilitatem Epheſiis hîc inculcat: quia ipſa mater & nutrix eſt concordiæ; ſicut ſuperbia fons, mater & nutrix diſcordiæ.

℣. 11. *Et ipſe dedit quoſdam*... proſequitur argumentum, ℣. 7. cœptum & præcipua enumerat dona, quæ Chriſtus, pro ſuâ voluntate, dedit hominibus.

Plura enumeravit, 1. Cor. 12. 28. hîc autem ea tantùm enarat quæ principibus membris dantur ad ædificationem Eccleſiæ: ſed ſub his intelligenda ſunt cætera.

Apoſtolos. Apoſtoli ſunt Eccleſiæ fundatores, ſeu qui à Chriſto, in omnem terrarum orbem miſſi fuerunt, ad prædicandum Evangelium & ad fundandas Eccleſias, ut duodecim, item Paulus, Barnabas, Sylas.

Quoſdam autem prophetas. Prophetæ novi Teſtamenti, qui ſemper Apoſtolis proximi ponuntur in Scripturis, arcana fidei myſteria explicabant; quidam etiam illorum futura prædicebant; ut Agabus in Actis Apoſtolorum: nunc interpretes dicuntur prophetæ, ait Ambroſius; ſeu, ut poſt ipſum S. Anſelmus dixit clariùs: horum locum nunc tenent, qui ſacras Scripturas interpretando prænuntiant per eos

cæteris

Digitized by Google

cæteris futura gaudia, malorumque ſupplicia.

Noſtri ergo prophetæ nunc ſunt ſacræ Scripturæ interpretes & Divini verbi concionatores.

Alios verò Evangeliſtas. Evangeliſtæ ſunt, qui Evangelium ſcripſerunt; item ſeptuaginta diſcipuli; item Apoſtolorum adjutores in prædicatione Evangelii, v. g. Titus, Timotheus, Apollo, Sylas. Apoſtolis ſubſerviebant: Philippus dicitur Evangeliſta, Act. 21. ℣. 8.

Evangeliſtæ ergo qui verbum Dei annuntiant extraneis.

Alios autem paſtores.

Paſtores ſunt, quorum officium eſt paſcere & regere populum Dei, quales ſunt Epiſcopi, & qui dicuntur paſtores.

Et doctores.

D. Paulus non addit, ſicut ſupra, & alios doctores, quia cùm proprium paſtoris officium ſit docere, idem debet eſſe paſtor & doctor; nam paſcere verbo, idem eſt ac docere, & vice versâ docere eſt paſcere.

Epiſcopus dicitur quaſi inſpector gregis, paſtor & doctor, quia verbo paſcit gregem ſuum.

Parochi etiam & presbyteri curam animarum habentes, ſunt paſtores, & pro modo & ratione officii ſui, debent eſſe doctores: paſtoralis enim officii & muneris eſt docere, ſeu verbo paſcere.

Papa, ſummus Eccleſiæ paſtor & doctor & Apoſtolicum munus hucuſque exercens; mittit enim præcones ad infideles & novas apud eos fundat Eccleſias.

Itaque dici poteſt quòd continetur ſub nomine Apoſtolorum, paſtorum & doctorum, contra ſectarios, qui dicunt nullam de eo mentionem fieri.

Ex dictis patet hæc omnia munia, licèt in ſe diſtincta formaliter, uni & eidem perſonæ poſſe convenire.

℣. 12. *Ad conſummationem...* Gr. ad coagmentationem. Syr. ad complementum.

Explicat cujus rei gratiâ, Chriſtus hæc ſupra dicta dona fidelibus diſtribuat.

In hac autem explicatione videtur eſſe quædam tranſpoſitio, ordo enim naturalis videtur poſtulare, ut ſic conſtruatur.

In opus miniſterii; in ædificationem... ad conſummationem...

Quia priùs eſt miniſtrare, &c. & miniſtrando ædificare corpus Chriſti, ſeu Eccleſiam: ex quo ſequitur ſanctorum perfectio.

Hoc etiam indicat particula Græca πρὸς, *ad*, ſignificat enim finem.

Finis donorum Dei & miniſteriorum. Finis ergo donorum Dei & miniſteriorum ab eo in Eccleſiâ inſtitutorum, eſt ſanctorum conſummatio, tam in ſcientiâ fidei, quam in moribus.

In opus miniſterii.

Ut autem hæc ſanctorum conſummatio fiat in Eccleſiâ, Chriſtus miniſtros inſtituit, *in opus miniſterii*, id eſt, ut operentur, ut laborent, ut miniſtrent: & conſequenter ut eò plus laborent & miniſtrent, quò majus habent in Eccleſiâ miniſterium.

In ædificationem corporis Chriſti.

Ut hâc illorum operâ, Eccleſia, quæ eſt myſticum Chriſti corpus ædificetur, compleatur, perficiatur, non partium numero tantùm, ſed & ſingulorum ſanctificatione, *ad conſummationem*, &c.

Observatio Moralis.

Attendenda à Chriſti miniſtro. Hinc ergo diſce Chriſti miniſter, quâcumque fulgeas dignitate, ad quid illa tibi data ſit.

Non ad otium & vitam mollem; ſed ad opus & ut ſtrenuè labores.

A Non ad imperium & dominationem; ſed ad miniſterium; ut humiliter miniſtres.

Non ad deſtructionem; ſed ad ædificationem.

Non ad tuum proprium bonum, tuumque commodum; ſed ad Eccleſiæ utilitatem.

Non ad tuam gloriam, ſed ad Chriſti gloriam; ut ſanctos & electos illius conſummes.

Hinc & diſce quòd quò majus habes in Eccleſiâ miniſterium; eò magis teneris operari & miniſtrare.

Et ideò propter tuum gradum non extolli, aut ſuperbire; ſed humiliari & tremere debes.

Quia *duriſſimum judicium iis qui præſunt.*

B ℣. 13. *Donec occurramus omnes...* Syrus. donec ſimus omnes unum quidpiam in fide & in cognitione filii Dei; & unus vir perfectus, in menſuram ſtaturæ plenitudinis ejus.

Explicat quæ ſit illa ſanctorum perfectio, ad quam ordinantur miniſteria; ſimulque docet quamdiu duratura ſint illa miniſteria.

Et hæc miniſteria durabunt, iiſque indigebimus, quoad uſque nos omnes, alii poſt alios, perveniamus in unam & eamdem fidem, & veram cognitionem filii Dei.

Donec occurramus. eſt metaphora ſumpta ab iis, qui è diverſis locis egreſſi, ad unum locum aſpirant

C & conveniunt.

Ita fideles, licèt è diverſis terræ partibus, ad eamdem fidem, in eâdem Eccleſiâ, ſibi invicem occurrunt & conveniunt.

In virum perfectum.

Altera metaphora, ſumpta à corpore, & ad animum tranſlata; ſicut enim naturalis homo paulatim creſcit, adoleſcit, tandemque in virum perfectum & adultum evadit; ita ſpiritualis homo, Chriſtianus, creſcit in fide, cognitione & amore Dei, evaditque paulatim vir adultus & perfectus in Chriſto.

Hæc ergo miniſteria durabunt, & iis indigebimus, quoaduſque nos omnes, alii poſt alios, ita proficiamus in cognitione & amore Dei, ut evadamus in viros ſpirituales, adultos & perfectos.

In menſuram ætatis. Gr. ſtaturæ. Syr. ſtaturæ.

D Perſiſtit in metaphorâ: ſicut enim naturalis homo ſuam habet menſuram, ſeu ætatem maturam & ſtaturam plenam; ita & ſpiritualis homo ſuam habet ætatis & plenitudinis menſuram; id eſt, ſuam ſtaturam plenam, ætatem maturam, ſuamque plenitudinem, ſcilicet perfectionem fidei & dilectionis, quâ Chriſtus formatur in nobis.

Menſura igitur *ætatis, plenitudinis Chriſti*, eſt perfectio fidei & amoris, quâ Chriſtus formatur in homine Chriſtiano: eſtque ſenſus. *Quid ſit menſura ætatis plenitudinis Chriſti.*

Et ad eam perveniamus menſuram, ſeu ſtaturam, & ætatem, ſeu perfectionem, quâ Chriſtus plenè formetur in nobis.

E Durabit igitur hierarchicus ordo Eccleſiæ uſque in finem mundi: tunc enim perfectis omnibus ſanctis, ceſſabit in terrâ prælatio.

Confer præcedentia & ſubſequentia Apoſtoli verba; & attende de quo agit; & videbis hunc eſſe ſenſum litteralem.

Nota Litteralis.

Itaque juxta mentem & ſcopum Apoſtoli, *occurſus*, de quo hîc, intelligendus eſt de ſpirituali perfectione, quam quilibet homo Chriſtianus acquirere in hoc ſæculo.

Non eſt ergo intelligendus de perfectione ſpiritua-

li, quam habituri ſumus in futuro ſæculo : tunc enim non erit fides, ſed clara viſio; quod & evidentiùs indicat verſus ſubſequens, *ut jam non ſimus parvuli fluctuantes...*

Non eſt etiam intelligendus hic locus de corporum reſurrectione, cum multis Latinis, præſertim verò ſcholaſticis, qui per *menſuram ætatis plenitudinis Chriſti*, intelligunt perfectam corporis humani ſtaturam, quam habuit Chriſtus, cùm mortuus eſt & reſurrexit : dicuntque omnes, etiam qui infantes mortui ſunt, reſurrecturos eâ magnitudine & ſtaturâ, quam habituri fuiſſent anno ætatis ſuæ 34. aut 35.

Hunc ſenſum explicat quidem D. Auguſtinus libro 22. de Civit. cap. 15. ſed priorem, quem litteralem diximus, præfert; & ſanè verſus ſequens præferendum indicat. Vide Eſtium.

Porro malè ex hoc loco aliqui voluerunt inferre fœminas, exceptâ beatâ Virgine Deiparâ, in ſexu virili reſurrecturas, inter quos Tirinus recenſet D. Baſilium, Hilarium, Athanaſium : inter ſcholaſticos citatur Scotus à Cornelio à lapide.

Sed hoc rejicitur quaſi erroneum, ſicut ratio Scoto attributa, dicenti ſexum fœmineum eſſe naturæ vitium, ſeu imperfectionem : eſt enim naturalis perfectio, quanquam minor, quam virilis. Vide Cornelium à lapide.

℣. 14. *Ut jam non ſimus...* Gr. ut non ampliùs ſimus. D. Chryſoſtomus & Theodoretus, ut jam non ſimus ampliùs.

Altera cauſa, cur ſint miniſteria : ſeu clarior & fuſior explicatio cauſæ præcedentis.

Ut jam, cùm ſcilicet ad illam perfectionem virilem, de quâ in verſu præcedente, pervenerimus; *non ſimus parvuli.* Gr. pueri. Syr. pueruli. *Fluctuantes*, id eſt, leves & inconſtantes in fide.

Puerorum propria eſt levitas & mobilitas animi, ob imperfectum judicium, ipſiſque quidvis ſuadetur.

Et circumferamur... Gr. circumlati, circumacti, quovis doctrinæ vento; ſicut navis inter fluctus & ventos circumagi ſolet.

In nequitiâ. Gr. ἐν τῇ κυβείᾳ, in aleâ, aleatione, id eſt, in fallaciâ aleatoribus uſitatâ.

Nequitia. Gr. κυβεία. κυβευταὶ dicuntur qui talis utuntur. Tales ſunt qui ſunt vafri & aſtuti, poſtquam acceperunt ſimpliciores : illi enim omnia tranſponunt & transferunt D. Chryſoſtomus.

Cybiam vocat verſutiam ſeu calliditatem, ait Theodoretus.

Nomen eſt deductum à verbo, quod ſignificat ludere teſſeris, ſeu talis, ait idem Theodoretus, quia proprium eſt taliter ludentium calculos huc & illuc transferre, idque callidè.

Theophylactus D. Chryſoſtomum ſuo more ſecutus. Cybeutæ dicuntur qui talis utuntur, hujuſmodi ſunt falſi doctores, tranſponentes ſimpliciores, ſeu talos, prout voluerint. Theophylactus.

Hoc ergo nomine hæreticorum fallaciam deſignat & inconſtantiam.

Fallaces ſunt & fraudulenti; utpote aleatores, quorum proprium eſt fallere.

Inconſtantes ſunt & varii; quippe aleam faciunt de fide, & quaſi ad aleæ jactum, mutant fidem.

In aſtutiâ, ſeu fraude eorum hominum, qui omnia tentant, ut per impoſturam nos circumveniant, & in errorem abducant.

Ex his omnibus, & maximè ob Græcam expreſſionem, (*ut non ampliùs*) probabile videtur quòd Epheſi, plures tùm philoſophorum doctrinis, tùm judaïzantium errore, circumventi fuerint, hucque & illuc, doctrinæ vento, quaſi procellis agitati.

℣. 15. *Veritatem autem facientes...* ſed veritatem ſectantes & charitatem, ſeu charitatis opera facientes.

Duæ ſunt partes fidei, ſeu vitæ Chriſtianæ, credere verum, & facere bonum; ſeu veritatem ex charitatis motivo facere, id eſt, exequi quæ facienda docet fides, illaque propter amorem Dei facere.

Duæ partes fidei Chriſtianæ.

Tunc quaquaverſùm fit accretio ſpiritualis in Chriſto, ſeu perfectio Chriſtiana.

Textus Græcus unico verbo exprimit, quod nos pluribus. ἀληθεύοντες. quaſi diceret, quæ vera credimus, facientes per charitatem; ſeu veritatem ſectantes & exequentes.

Hoc verbum opponit præcedenti, *cybiæ & impoſturæ.*

Creſcamus in illo... Gr. creſcamus in ipſum omnia, id eſt, augeſcamus in illum, ſecundùm omnia; ſeu omni augmento, quaquaverſùm; in longum, latum & profundum; in omnibus donis & virtutibus.

Creſcente charitate, virtutum formâ & animâ, creſcunt omnes virtutes internæ.

In illo, & per illum, ſeu ex influxu capitis noſtri.

℣. 16. *Ex quo totum corpus...* obſcurus eſt hic locus, propter hyperbaton & propter brevitatem : omnia ſimul dicere voluit, ait D. Chryſoſtomus.

Ut autem clariùs intelligas, nota quòd explicat augmentum in Chriſto, de quo in verſu præcedente. Explicat autem per comparationem augmenti corporalis puerorum.

Sicut humanum corpus, cujus univerſæ partes ſimul junctæ ſunt & ligatæ, augmentum ſumit unicuique membro proprium & proportionatum; illudque recipit ab influxu capitis & cordis; idque per ſubminiſtrationem vaſculorum, quæ ſpiritum & ſuccum corpori ſubminiſtrant.

Sic Eccleſia, quæ corpus eſt, ex fidelibus ſingulis, quaſi membris ſuis, compactum, recipit ab influxu Chriſti, capitis & cordis ſui, per miniſteria Apoſtolorum, paſtorum, doctorum, &c. (qui ſunt quaſi juncturæ) augmentum in fide & pietate, pro modo, quo, quodque membrum indiget; hocque augmentum fit per charitatem, quæ eſt hujus myſtici corporis, quaſi calor naturalis.

Hoc notato, accedamus ad litteram.

Ex quo, capite ſcilicet Chriſto.

Totum corpus, Eccleſiæ.

Compactum, id eſt, quod compactum & coagmentatum eſt, ſeu cujus ſingula membra ſunt ſuo loco collocata & ſimul connexa.

Per omnem juncturam, ſeu commiſſuram, id eſt, per mutuam unionem, quâ & ſibi invicem adhærent & Chriſto capiti ſuo.

D. Auguſtinus habet per omnem tactum, intellige, per contactum mutuum membrorum ſibi per juncturas cohærentium.

Subminiſtrationis, ſeu ſubminiſtrantem, id eſt, quibus juncturis, unicuique membro ſubminiſtratur ſpiritus, ſeu gratiæ ſpirituales.

Miniſtrorum gradus in Eccleſiâ, ſeu varia miniſteria, reſpondent juncturis corporis naturalis, ſuntque quaſi vaſa ſuppeditantia ſpiritum & gratias; ſeu per quæ Chriſtus ſuppeditat ſpiritum & gratiam.

Augmentum corporis facit, ſcilicet corpus facit augmentum corporis, id eſt, ſui. Hebraïſmus eſt, pro, creſcit, augeſcit.

Digitized by Google

Secundùm operationem. Gr. ἐνεργείας, id eſt, per intimam vim & efficaciam Chriſti capitis intùs agentis, & etiam uniuſcujuſque membri alimentum ſubminiſtratum in ſe convertentis.

In menſuram uniuſcujuſque membri, id eſt, creſcit pro modo & exigentiâ uniuſcujuſque membri.

Sicut enim in corpore naturali, majora membra magis augeſcunt; ita in myſtico corpore, Apoſtoli, & quicumque ſanctitate majores, magis creſcunt in charitate & in omnibus virtutibus.

In ædificationem Eccleſiæ... & hoc ideò fit, ut per charitatem mutuam, & per dilectionis officia, myſticum Chriſti corpus, quod eſt Eccleſia, ædificetur, compleatur, perficiatur.

Observationes Dogmaticæ.

Mira Eccleſiæ œconomia.

Hinc collige mirabilem corporis Eccleſiæ œconomiam: ipſius caput, Chriſtus; tota Eccleſia, corpus; ſinguli fideles, membra; membrorum juncturæ, præpoſitorum & miniſtrorum gradus; anima, charitas.

Ne tamen hinc inferas peccatores, qui gratiam amiſerunt, extra Eccleſiam eſſe, utpote, qui charitatem non habent.

Notanda enim eſt duplex Eccleſiæ forma, ſeu anima, exterior ſcilicet & interior.

Duplex Eccleſiæ forma.

Exterior, eſt profeſſio fidei Chriſtianæ ſub capite viſibili, Chriſti Vicario, ſummo Pontifice.

Hocque ſenſu, fides eſt anima Eccleſiæ, ut corporis civilis & politici.

Interior & perfectior, eſt charitas, quâ fidelis vivit vitâ Chriſti.

Hinc fidelis peccator non malè comparatur embryoni, qui vitâ ſenſitivâ vivit, animâ minùs perfectâ: fidelis autem juſtus homini perfecto, qui vitâ vivit rationali.

Fidelis juſtus eſt membrum Chriſti vivum, ſpiritu Chriſti animatum. Fidelis verò peccator, eſt membrum quidem Chriſti, ſed mortuum, ſpiritu Chriſti deſtitutum; non tamen ſeparatum à corpore Chriſti, cui per fidem hæret.

Observationes Morales.

Sequela ex Divi Pauli doctrinâ.

Apoſtolicam hanc de chariſmatibus doctrinam, qui benè perſpectam habuerit, ſanè non ſuperbiet ob talenta ſibi tradita, quæcumque illa ſint; nec proximo ſuo invidebit, ob majora ei credita; nec vinculum pacis, fratrum animos uniens, ſub quocumque prætextu, diſrumpet unquam.

Primò.

Prima. Non ſuperbiendum ob talenta.

Non ſuperbiet inflatus ob ſua talenta.

Rationes.

Quia dona ſunt merè gratuita, pro Dei voluntate data, non pro merito tuo; tibi non debita, ℣. 7.

Quia dona ſunt non propriæ utilitati tuæ, ſed aliorum ſaluti ordinata: tibi, non pro te data.

Quia tibi data ſunt ad *opus*, ad *miniſterium*, ad *ædificationem Eccleſiæ, ad conſummationem ſanctorum.* Et quò majus habes donum, eò majus debes opus, miniſterium, majorem in Eccleſiâ ædificationem, plures ſanctos perficere.

Quia his quatuor, ſcilicet laborare, miniſtrare, ædificare, conſummare, debes indefeſſè & continuè incumbere, quoad uſque per firmam & ſolidam fidem, per charitatem Dei & proximi ſynceram, Chriſtum perfectè formaveris in cordibus fidelium tibi commiſſorum.

Hæc eſt Dei voluntas in te, ô Dei miniſter, gradibus & chariſmatibus ornate; opus continuum, non otium molle; miniſtratio humilis, non dominatio ſuperba; ædificatio Eccleſiæ, non deſtructio; ſanctorum conſummatio, non infirmorum everſio ſcandaloſa.

Imò pavendum.

Hinc autem quis Dei miniſter non paveat humilis, potius quam ſuperbiat inflatus?

De gradu in Eccleſiâ mihi tradito, de talentis acceptis, de eorum uſu, de fide, de charitate, de ſanctificatione fidelium mihi commiſſorum rationem Deo ſum redditurus!

Pavebat ipſe Paulus, poſt tot exantlatos labores, poſt tot ſanctificatos hominum milliones; *Ne*, inquit, *ipſe reprobus efficiar.*

Et non pavebit miniſter totâ vitâ ſuâ otioſus? inutilis, & fortè ſcandaloſus?

Secundò.

Secundò, non invidendum proximo.

Proximo ſuo non invidebit ob majora ei credita talenta; quia ſi majus habet donum; & majus ei incumbit opus, majus miniſterium, major ſanctificatio fidelium, major ratio reddenda Deo.

Imò gaudendum.

Imò gaudebo de donis proximo meo datis, & de eis gratias agam Deo; quia meæ ſunt ſicut aliorum ſaluti ordinata.

Tertiò.

Unitas nunquam diſrumpenda.

Vinculum pacis, unitatem ſpiritûs, ſub quocumque prætextu, nunquam diſrumpet; quia aliàs nec poterit ſpiritum gratiæ ſubminiſtrare prælatus; nec poterit recipere ſubditus.

Apoſtolus, Evangeliſta, paſtor & doctor, ſunt vaſa ſubminiſtrantia membris ſpiritum gratiæ ſalutaris; debent ergo & Chriſto capiti, gratiæque fonti, unita eſſe, ut ab eo ſpiritum hunc recipiant; debent & Chriſti corporis membris unita eſſe, ut hunc eumdem ſpiritum illis ſubminiſtrent.

Cæteri fideles ſunt membra myſtica corporis Chriſti; debent ergo Chriſti miniſtris, velut vaſis ſpiritum ſuppeditantibus uniri; ut per ea Chriſtus, cor & caput Eccleſiæ, influat in ipſa, ſpiritum & gratiam; quo vivificentur & creſcant.

Sicut enim, manus à corpore avulſa, non recipit ſenſibilem ſpiritum, eò quòd à continuitate deducta eſt: ſic & nos, niſi uniti fuerimus, non recipimus à Chriſto capite noſtro deſcendentem ſpiritûs gratiam, Theophylactus.

Propterea dixit Paulus, *corpus compactum & connexum*, id eſt, non ſimpliciter poſitis membris, verum etiam conjunctis, & unoquoque proprium locum habente, ut nullum luxatum ſit, neque præter formam collocatum. Theophylactus.

Si volumus ergo frui ſpiritu, qui procedit à capite, alter alteri adhæreamus. Divus Chryſoſtomus.

Praxis verè Christiana.

Chriſtus eſt caput Eccleſiæ, ipſe influit in omnem Eccleſiam, quæ eſt corpus ejus, & in ſingulos fideles, qui ſunt membra illius.

Chriſtus ergo caput meum eſt: ipſi itaque, ut capiti meo, debeo uniri continuè per charitatis habitum, & frequentiſſimè per actus fidei, ſpei & charitatis; ut ipſi unitus, recipiam ab eo lumen, ſpiritum & gratiam.

Sicut in naturalibus nihil fit ſine capite naturali, ita nec tu in ſupernaturalibus, quidquam agas ſine capite myſtico.

Quidquid ergo ſis facturus, conſule caput tuum; unire Chriſto capiti tuo, ut in illius lumine & ſpiritu agas & agaris. Deum v. g. oraturus, unire Chriſto, ut in illo, per illum, & cum illo Deum ores, adores, diligas.

Chriſtus non tantùm Eccleſiæ caput, ſed & cor;

ſpiritum & vitam ſingulis Eccleſiæ membris influit & communicat.

Chriſtus ergo cor meum eſt, vitæ meæ principium; ipſius ergo ſpiritu debeo animari, moveri, agi.

Hoc ut ita ſit, Chriſto, cordi meo, uniar quam frequentiſſimè, & ſi fieri poteſt, continuè: vivam in Chriſto, in corde Chriſti, & omnia mea opera faciam in corde & per cor Chriſti: utar corde Chriſti, quaſi meo; in hoc corde, & per hoc cor, Deum amabo, orabo, adorabo.

Hæc praxis mirum in modum utilis eſt & conſolatoria, maximè in ariditatibus & derelictionibus.

Tunc relicto corde tuo ſicco & arido, junge te Divino Chriſti cordi, quod & tuum eſt; ipſoque utere tanquam tuo.

Per hoc Divinum cor ora, ama, adora...

Offer Deo infinitum hujus cordis amorem, continuam illius cordis adorationem, gratiarum actionem, laudem, benedictionem, &c.

Complace tibi in piis Chriſti cordis actibus. Gaude quòd per illud Deus dignè ametur, dignè adoretur, dignè colatur, dignè laudetur, &c. & in Divinis hujus cordis actibus quieſce. Hanc praxim vide in fine epiſtolæ ad Rom. ſcilicet in coroll. cap. 16. in epiſt. ad Hebr. cap. 8. in coroll. & cap. 9. in coroll. & cap. 13. etiam in corollario.

℣. 17. *Hoc igitur dico...* redit ad id, quod initio dicere cœperat: *Obſecro vos ut dignè ambuletis*, ℣. 1. idque fuſiùs explicat. Vide paraphraſim.

In vanitate ſenſus ſui. Gr. mentis ſuæ. Syr. mentis ſuæ.

℣. 18. *Tenebris obſcuratum habentes.* Gr. obtenebrati intellectu. Pingit gentiles primò quoad interna. Vide paraphraſim.

Per ignorantiam.... propter cæcitatem... fons vanitatis gentium fuit intellectûs obſcuratio; majoris autem obſcurationis cauſa, fuit cordis ipſorum obduratio.

Corrupto intellectu, hominis duce, corruptus eſt appetitus: appetitûs autem corruptio majorem induxit obtenebrationem intellectûs; & ex illâ majori obtenebratione, nata eſt cordis durities, excæcatio: cor callum obduxit: unde ſecuta eſt deſperatio, indolentia, omnium ſcelerum origo.

℣. 19. *Qui deſperantes.* noſter interpres legit, ἀπηλπικότες, deſperantes. ἐλπίζω, ſpero. ἀπελπίζω, deſpero, & ita legit etiam Syrus. Arab. & omnes veteres Latini.

In Græco tamen nunc eſt, ἀπηλγηκότες, dedolentes, id eſt, dedolere ſinentes & conſcientiæ remorſum non ſentientes, aut ſaltem non curantes.

Ita etiam habet D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, lege eorum textus Græcos.

Apoſtolus Gentiles hic pingit quoad externa *Seſe tradiderunt impudicitiæ...* Vide paraphraſim.

In avaritiam. per avaritiam hîc intellige, non pecuniarum inſatiabilem cupiditatem, ſed exceſſivam & inexplebilem voluptatum aviditatem: ſeu, ut ait D. Anſelmus, inſatiabilitatem; quia ſicut avarus nunquam reputat ſe ſatis habere; ita nunquam iſti perveniunt ad fornicationis ſaturitatem.

Vita ſcelerata gradus & origo.

Ex hac ſceleratæ vitæ picturâ, diſce quòd ex intellectûs ignorantiâ oritur cordis corruptio; ex cordis corruptione, fit major obtenebratio; ex utrâque, id eſt, ex cordis corruptione & intellectûs obtenebratione, fit conſuetudo; ex conſuetudine naſcitur impudentia & indolentia; nec pudet, nec dolet de peccato. Hinc homo, quaſi brutum, in omnia turpiſſima & abominanda ruit præceps.

Hoc de Gentilibus narrat hîc Apoſtolus: ſed heu! in quot & quot Chriſtianis hoc idem vidimus? quia ſenſûs ſui vanitatem ſecuti ſunt, obtenebrati fuerunt intellectu, *alienati à vitâ Dei*: demum *deſperantes & dedolentes*, in quorumlibet vitiorum barathrum præcipites ruerunt.

Cave ergo à vanitate ſenſûs, à ſenſuum impreſſione, à paſſionibus.

Fidem audi, obedi Deo, Evangelium ſequere.

℣. 20. *Vos autem non ita didiciſtis...* hoc, luxuriari ſcilicet, & ut bruta corrumpi, non didiciſtis in ſcholâ Chriſti.

Seu, ut ait Theodoretus. Talis eſt quidem doctrina impietatis; Chriſti verò diſciplina eſt omninò contraria, docet enim *deponere vos veterem hominem...*

℣. 21. *Si tamen illum audiſtis.....* in paraphraſi communiorem ſecutus ſum opinionem, quæ vult *ſi*, affirmantis eſſe, non dubitantis εἴγε, ſiquidem.

Multi tamen volunt eſſe dubitantis, hoc ſenſu. *ſi tamen* Evangelium intellexiſtis & Chriſti doctrinam verè, qualis eſt in ſe, & à Jeſu Chriſto prædicata, *edocti eſtis*.

Hocque, ſive ut terreat Epheſios, ſicut poſt Oecumenium putat Eſtius; ſive quia poſt egreſſum D. Pauli, quidam ſub nomine Evangelii, prophanam Epheſi docuerint libertatem, ut putat Grotius.

℣. 22. *Deponere vos ſecundum priſtinam...*

Ad duo reducitur vita Chriſtiana.

Explicat quæ ſit doctrina Chriſti, ſeu quid ab homine Chriſtiano exigat; ſcilicet, ut deponat priſtinam vivendi conſuetudinem, quam ſecundùm concupiſcentiarum illuſionem ducebat; quippe quæ concupiſcentiæ ſeductrices hominem magis ac magis corrumpunt & quaſi in brutum commutant.

Deponere vos... alludit hîc D. Paulus ad ritum baptiſmi, in quo veſtes deponebantur.

Hoc, inquit, Apoſtolus, nos docet *deponere* ſordidum peccati indumentum, antiquam ſcilicet concupiſcendi conſuetudinem.

Ad depoſitionem veteris hominis.

Baptizatus renuntiare debet concupiſcentiis & deſideriis ſuis: *qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt, cum vitiis & concupiſcentiis ſuis.*

Vetus itaque homo, eſt homo, qualis erat ante baptiſmum, Gentilis, peccator, ſuas ſequens concupiſcentias; & in illis computreſcens.

Talis homo per ſingulas horas & momenta magis ac magis corrumpitur & ab homine in brutum degenerat: quippe qui vivit non ſecundùm rationem, quæ hominis eſt; ſed ſecundùm paſſiones, quæ brutis & homini ſunt quidem communes, ſed in brutis fortiores.

Secundùm deſideria erroris, id eſt, cupiditates ſeducentes & deceptrices: ſunt enim erroris principia, illuſionis cauſæ; dulcedinem promittunt, amaritudinem producunt.

Radix earum dulcis, fructus amariſſimi.

℣. 23. *Renovamini autem...* Gr. renovari autem *ſpiritu mentis veſtræ.*

Spiritus mentis, eſt ipſe ſpiritus, ſeu mens ipſa. Hebraïſmus, ſignificans renovari ſpiritualiter.

Ad induitionem novi hominis.

℣. 24. *Et induite novum hominem...* Gr. inducre. baptizatus novas reſumebat veſtes, albas ſcilicet. Ad quod alludens Apoſtolus, hoc, inquit, docet nos in novum transformari hominem.

Utrumque in Baptiſmo repræſentatur.

Sicut vetus homo veteres ſunt affectus peccandi; ita novus homo, eſt nova mens, nova vita, fide & gratia Chriſti renovata.

OBSER-

Observatio Moralis.

Quilibet baptizatus eſt hic novus homo, per regenerationem creatus Deo conformis, utpote in verâ juſtitiâ & ſanctitate.

Poteſt & cum D. Hieronymo intelligi, quòd hoc nos docet induere Chriſtum, ipſique imitatione fieri ſimiles.

Chriſtianus alter quaſi Chriſtus.

Chriſtianus enim debet eſſe, quaſi alter Chriſtus, Chriſto ſimilis, Chriſti imago, Chriſti virtutum imitator: Chriſtum quotidie magis ac magis induere, ſeu imitari; ita ut in ipſo videatur Chriſtus, Chriſti humilitas, modeſtia, manſuetudo, charitas, &c.

Hoc in baptiſmo ſpopondimus, hoc repræſentat veſtium baptizandi exutio, & novarum baptizati veſtium indutio: exuimus pravos & veteres peccandi ritus & affectus, ut novum animum Chriſti induamus in juſtitiâ & ſanctitate.

Chriſtus itaque continuè ſtudendus à Chriſtiano.

Chriſtus itaque à Chriſtiano continuè & attentè ſtudendus: Chriſtus, liber intùs & foris ſcriptus, ſemper à Chriſtiano legendus.

Intùs, ipſius animus, charitas, humilitas, manſuetudo; &c.

Foris, externi actus, patientia, pœnitentia, paupertas, &c.

In hoc ſtudio animus noſter, Chriſti animum induat: mores noſtri vitam Chriſti exprimant.

Simile.

Sicut homo veſte indutus, nihil niſi veſtem intuentium oculis exhibet; ita homo Chriſtum indutus, nihil niſi Chriſtum moribus ſuis exprimit.

℣. 25. *Propter quod deponentes...* duo ſupra dicta generalia doctrinæ Chriſti capita, ſcilicet de veteris hominis depoſitione, & novi hominis indutione, nunc explicat in particulari.

Ac primò, docet quomodo membratim, & per partes deponendus ſit vetus homo.

Incipit à linguâ.

Deponite omne mendacium, ſub quo & fraudem comprehendit.

Loquimini veritatem, & verbis & factis nulla ſit fraus.

Quoniam ſumus invicem membra. commembra. Unum membrum alteri membro non mentitur: oculus, v. g. pedem non decipit; manus pedi ſcopulum non objicit; ſed oculus pedem ducit, curatque ne impingat; manus palpat in tenebris, ſcopulos avertit, corpus, ſi cadat, ſuſtinet & erigit.

Vide hac de re pulchriora apud D. Chryſoſtomum. hîc.

In fratrem peccantes & in Chriſtum peccamus.

Hanc D. Pauli rationem ſi penetraveris, agnoſces quòd in fratrem tuum non poſſis peccare; quin & in Chriſtum pecces: peccas enim in Chriſtum, quoties in Chriſti membrum peccas.

Iraſcimini... Sermo eſt hypotheticus; nec enim ira præcipitur: ſenſus ergo eſt: ſi contingat vos pro naturæ fragilitate commoveri.

Vel ſi ratio & neceſſitas vos iraſci cogat:

Ira ratione ducta, cos virtutis.

Ira enim eſt paſſio homini data, ut ardua aggrediatur & ſuperet. Hinc ſi ratione regitur, cos eſt virtutis, ait D. Chryſoſtomus.

Sol non occidat... Proverbium Hebræum, quo ſignificatur, iram non eſſe in longum protrahendam.

Solis occaſus apud Hebræos erat initium diei: ſignificatur ergo iram non eſſe in alteram diem pertrahendam.

A linguâ Apoſtolus tranſit ad cor.

℣. 27. *Nolite locum...* Ira enim conſervata parit odium, vindictæ voluntatem, per quæ diabolus

A intrat in cor, jus habet in illud, ibique regnat.

Numquam locum ſic habet diabolus, ut in inimicitiis: hinc mala naſcuntur innumerabilia. D. Chryſoſtomus.

Duo circa iram ſervanda.

Duo itaque ſunt obſervanda in irâ, ſeu in iræ commotione.

Primò, ut non conſentiatur intùs per voluntatem, & deſiderium ulciſcendi; nec erumpat exteriùs per verba vel facta injurioſa.

Secundò, ut non duret, ſed quàm citò reprimatur; aliàs dabitur locus diabolo, & ingreſſus in cor.

Idem autem dicendum de quâcumque paſſione.

℣. 28. *Qui furabatur...*

A linguâ D. Paulus ad cor tranſiit, nunc à corde
B ad manum.

Furtum autem poſitum pro omni fraude, & injuſtâ acquiſitione.

Jam non furetur. & conſequenter reſtituat, ubi poterit: qui enim retinet, quod reſtituere poteſt, fur eſt.

Laboret manibus. Ex ſpecie intelligitur omne genus laboris utilis.

Quod bonum eſt. Excluditur turpe, & obſcœnum opificium.

Ut habeat unde tribuat. ſicque peccatum ſuum ſolvat, ſeu reſtituat. ita D. Chryſoſtomus.

Ut habeat ergo ſibi neceſſaria; *ut habeat* unde reſtituat; *ut habeat* unde pauperi tribuat;

C Adde etiam, ut otium fugiat.

Ex D. Paulo non ſufficit Chriſtiano, quòd aliena non rapiat; ſed debet egenis, etiam proprio manuum ſuarum labore, victum & neceſſaria comparare.

Hac Divi Pauli doctrina durot damnat divites.

Quid ergo de divitibus immiſericordibus diceret, qui egenis ſua ſuperflua denegant? quid de Prælatis, Beneficiâriis, qui bona pauperum in vanos & turpes uſus dilapidant?

Debet pauper honeſto labore comparare unde tribuat alii pauperi: divites autem obſcœna, & turpia operantur; unde fit ut non habeant ad dandum pauperibus.

In obſcœnis, & damnatis rebus pauperum bona conſumuntur! Chriſti pàtrimonium diſpenditur.

D ℣. 29. *Omnis ſermo malus...* Gr. putris, putridus.

Tria circa ſermonem ſervanda.

Redit ad linguam, noſque docet loquendi normam. Sermo noſter non ſit malus; ſit bonus, ſit gratioſus.

Primò, *omnis ſermo malus*, obſcœnus, ſcurrilis, amarulentus, invidus, dicax, quocumque vitio infectus, putris, & corruptus, omninò vitandus.

Secundò, bonus tantùm proferendus, idque non temerè, ne noſtro vitio vertatur in malum; ſed opportunè *ad ædificationem fidei.* id eſt proximi, in fide, & pietate, juxta illud Prov. 15. *ſermo opportunus, optimus.*

Ad ædificationem fidei. Gr. uſûs. id eſt, ad uſum,
E ſeu utilis ad ædificationem.

Tertiò, *ut det gratiam...* ſeu progreſſum in gratiâ, fide, & pietate, &c. quod eſt explicatio præcedentis, ut in paraphraſi.

Vel etiam ut ſit gratioſus, id eſt, cum gratiâ, venuſtè, & jucundè proferatur; ita ut voluptatem ſpiritualem audientibus afferat.

Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci.

Quid ſit Spiritum S. contriſtare?

℣. 30. *Et nolite contriſtare...* Subaudi, *nolite* verbis malis, id eſt, obſcœnis, putribus, & ſcandaloſis *contriſtare.* id eſt, offendere *Spiritum ſanctum.*

Cùm offendimur, contriſtamur; ita Spiritus ſanctus offenſus contriſtaretur, niſi eſſet Deus, & impaſſibilis.

Quantùm autem ex parte noſtrâ eſt, contriſtamus eum, cùm verbis aut factis illum offendimus.

Nolite ergo talia facere, quæ Spiritui ſancto ità diſpliceant, ut quaſi offenſus & contriſtatus diſcedat à vobis; quemadmodùm homo offenſus & contriſtatus egreditur à domo offendentis & contriſtantis.

In quo ſignati eſtis, id eſt, per quem ſignati eſtis in Baptiſmo, internâ & copioſâ gratiâ, quaſi ſigillo, quo, ut filii Dei, à cæteris hominibus diſtinguimini.

Is, ſcilicet Spiritus ſanctus, nos fecit gregem regalem; is nos abduxit à primis omnibus; is non ſivit nos eſſe mixtos cum iis qui ſunt obnoxii iræ Dei; & tu eum triſtitiâ afficis. D. Chryſoſtomus.

Per ſanctiſſimum Spiritum grea Divinus effecti ſumus. Theodoretus.

In diem Redemptionis. Syr. liberationis, id eſt, in diem glorioſæ reſurrectionis, ubi ab omnibus malis, in animâ & corpore liberati, integram, æternam felicitatem conſequemini.

Observatio Moralis.

Notanda circa noſtram à Spiritu ſancto obſignationem.

In Baptiſmo & Confirmatione obſignati ſumus Spiritu ſancto; id eſt, Conditoris noſtri ſignum, figuram, & imaginem recepimus, gratiam ſanctificantem, quâ filii Dei, & Deo conſecrati agnoſcimur, ſicut ex ſigillo agnoſcuntur v. g. Regis litteræ.

Hoc autem ſigillo, non anima tantùm, ſed & corpus noſtrum, & omnia membra noſtra obſignata ſunt; ſanctificata, Deo conſecrata, ait Divus Chryſoſtomus.

Quodcumque verò ſigillatum eſt, aperiri non poteſt, ſine authoritate ejus, qui ſigillum appoſuit.

Non poſſumus ergo os aperire ſine Spiritûs ſancti motione; quantò minùs illud ad turpia & obſcœna verba.

Spiritûs ſancti ſigillum violat, qui os aperit ad inutilia loquendum.

Spiritum ſanctum contriſtat, qui ad mala verba, ore ſancto & ſanctificato utitur. Vide plura apud D. Chryſoſtomum.

Iræ gradus.

℣. 31. *Omnis amaritudo & ira*... Enumerat, & prohibet omnes iræ gradus; cujus quaſi prima radia eſt *amaritudo*, quâ cor offenſum proximi facto, aut verbo, amareſcit erga ipſum.

Hinc oritur quædam cordis efferveſcentia, ſeu animi inflammatio. Gr. θυμὸς, *excandeſcentia*, quæ eſt *ira* incipiens.

Deinde aſſurgit *indignatio*. Gr. ὀργὴ, ira perfecta, ira accenſa.

Poſteà erumpit in clamores, convitia, querelas; omnem denique malitiam proximum lædentem; ſeu malignitatem juſtitiæ & charitati oppoſitam

Et hæc omnia D. Paulus vult à nobis prorſus & radicitùs avelli.

Clamor eſt equus iræ, ait Divus Chryſoſtomus; equum ſi proſtraveris, aſcenſorem evertiſti, ex eodem. Iræ pennas amputas, ſi clamorem auferas. idem.

℣. 32. *Eſtote autem invicem benigni*...

Vult autem ut in locum vitiorum ſupra enumeratorum, inſeramus in cordibus noſtris virtutes contrarias, ſeu

Ut ſimus invicem comes, ſuaves & benigni, *miſericordes*. Gr. bonorum viſcerum, ſeu habentes viſcera miſericordiæ, compatientes.

Donantes invicem... Mutuas vobis invicem condonantes injurias, ſicut Deus per Chriſtum Filium ſuum, quem pro peccatis veſtris immolavit, vobis offenſas veſtras condonavit.

Hanc Dei miſericordiam ineffabilem præ oculis ſemper habetote, ut eam imitemini.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite 4. ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Omnis Chriſtianus obſervet vitæ Chriſtianæ, Chriſtoque dignæ compendium.

Chriſtianus ſit perfectè humilis, humiliter de ſe ſentiens & loquens, humiliterque cum aliis omnibus ſe gerens.

Sit manſuetus, manſuetè cum omnibus agens, & loquens.

Sit patiens; aliorum mores vitioſos, & ſibi incommodos ſuſtineat, idque omne ex charitate Dei & proximi. Vide ℣. 1. 2. 3.

Secundò.

Idem Chriſtianus obſervet, diſtinguat, in mente, & corde imprimat conglobatas rationes, quibus ad unitatem, & mutuam concordiam nos invitat Apoſtolus, ℣. 4. 5. 6.

Sit ergo pacificus, unitatis, & concordiæ amator. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

Tertiò.

Omnis Dei & Eccleſiæ miniſter Apoſtolicam de chariſmatibus doctrinam obſervet; ut ob ea nec ſuperbiat, nec aliis invideat, nec unitatem diſrumpat.

Primò, dona Dei ſunt, non pro merito data, ſed pro Dei beneplacito; ut quid gloriaris ob illa? ℣. 7.

Secundò, dona Dei ſunt pro aliorum ſalute data; cur invideas habenti? ℣. 12.

Tertiò, dona Dei ſunt data ad opus, ad miniſterium, ad ædificationem, ℣. 12. Quantus inde tremor inerti, dominanti, deſtruenti? vide ℣. 7. 8. 11. 12. 13. 14. 15. 16. & obſervationes morales in fine ℣. 16.

Quartò.

Ex Apoſtolicâ Divi Pauli doctrinâ ℣. 15. & 16. in quibus Chriſtus exhibetur, ut caput & cor Eccleſiæ, ſpiritum, & vitam influens ſingulis Eccleſiæ membris; praxim diſcamus verè Chriſtianam, per unionem continuam cum Chriſto, capite & corde noſtro; ut in illo, per illum, & cum illo, omnia noſtra pietatis opera exerceamus.

Hanc praxim vide in fine ℣. 16.

Fuſiùs illam vide in fine Epiſtolæ ad Rom. cap. 16. in corollario, & in Epiſt. ad Heb. cap 8. in coroll. cap. 9. in coroll. & cap 13. etiam in corollario.

Quintò.

Ab eodem Apoſtolo ℣. 22. 23. 24. duo diſcamus omnes, ad quæ reducitur vita Chriſtiana, & quæ in Baptiſmo factis & verbis promiſimus.

Primum, *deponere veterem hominem*, ℣. 22. id eſt, ſordidum peccati indumentum, ſeu antiquam concupiſcendi conſuetudinem.

Digitized by Google

A Hoc in noſtro Baptiſmate repræſentavit veſtium depoſitio.

Hoc promiſimus, renuntiantes ſathanæ, & ejus operibus perniciofis.

Secundùm, *induere novum hominem*, Chriſtum ſcilicet per imitationem, ℣. 24.

Intùs induere Chriſti charitatem, humilitatem, manſuetudinem, &c.

Exteriùs induere Chriſti pœnitentiam, paupertatem, patientiam, &c. ita ut Chriſtus videatur in nobis.

Hoc repræſentat albarum veſtium indutio.

Hoc promiſimus, cùm Chriſto nomen dedimus, eique, nos ſemper adhæſuros juravimus. Vide dicta ℣. 24.

Hanc autem veteris hominis exutionem, hancque novi hominis indutionem, membratim, & per partes faciendam, docet Apoſtolus in reliquo capite.

Utramque incipit à linguâ, verſibus itaque 25. 29. 30. 31. docet quæ vitia linguæ à nobis fugienda; ibidem & nos docet normam ſanctè, & Chriſtianè loquendi.

A linguâ tranſit ad cor, docetque quomodò paſſionibus reſiſtendum, ne diabolo detur ingreſſus in illud, ℣. 26. 27.

Docet è contra quomodò Chriſti virtutes induendæ, ut Chriſtus habitet in cordibus noſtris, ℣. 32.

Denique à corde tranſit ad manum, docetque quæ vitia fugere debeat; quas virtutes operari, ℣. 28.

Analyſis Capitis Quinti.

Hortatur Epheſios, ut Dei exemplum, de quo ℣. 32. cap. 4. tanquam filii Dei, imitentur, & ſeſe mutuò diligant, ſicut Chriſtus dilexit nos, ℣. 1. 2.

Ut horreant omnem prorſus immunditiam & avaritiam, quæ certiſſimè à Dei regno ſuos ſectatores excludunt, ℣. 3. 4. 5.

Ut circa hæc vitia caveant à vanis quorumdam doctrinis, ℣. 6. Nec eorum ſint ſocii criminum, ne ſint & participes ſuppliciorum, ℣. 7.

Sed ut filii lucis, faciant opera lucis, in omni bonitate, & juſtitiâ, & veritate, ℣. 8. 9. & Dei voluntatem ſollicitè faciant, ℣. 10.

Operibus verò tenebrarum non tantùm non communicent, ℣. 11. ſed & ea condemnent operum ſuorum lumine, ℣. 12. quia luminis eſt manifeſtare, ℣. 13.

℣. 15. Monet ut cautè & ſapienter ambulent, ſeu circumſpectè converſentur, maximè cum infidelibus; tempora conſiderent, & attentè explorent quid Deus velit ab eis, ℣. 16. 17.

℣. 18. Ne vino, luxuriæ causa, repleantur; C *ſed Spiritu ſancto, ſanctificationis principio; in hocque ſpiritu pſallant, lætentur, cantent, Deo gratias agant, ſibique invicem ſerviant, ob reverentiam Chriſti. 19. 20. 21.*

Denique deſcendens ad ſingulares ſtatus, ac primò conjugatos inſtruere volens; in reliquo capite docet matrimonium magnum eſſe ſacramentum, quia ſignum eſt repræſentans unionem Chriſti cum Eccleſiâ.

Hincque vult, ut uxores ſint viris ſuis ſubditæ, ſicut Eccleſia Chriſto; & ut viri ſuas uxores diligant, ſicut Chriſtus Eccleſiam. D

Caput Quintum.

Textus.

1. Estote ergo imitatores Dei, ſicut filii chariſſimi.

2. Et ambulate in dilectione.

Sicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis.

3. Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis,

ſicut decet ſanctos.

4. Aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas,

quæ ad rem non pertinet;

ſed magis gratiarum actio.

Paraphraſis.

Estote ergo Dei Patris veſtri imitatores, tanquam filii chariſſimi.

Et ſicut vos ille dilexit; ita & mutuæ charitatis opera ſeduló & continuè exercete.

Sicut etiam Chriſtus dilexit nos, & ſemetipſum Deo pro nobis obtulit in ſacrificium, tanquam hoſtiam E Deo ſuaviſſimam; ita & nos invicem debemus diligere, non tantùm condonando, ſed & vitam pro fratribus impendendo, ſi res id poſtulaverit.

Fornicationem autem, & quamlibet immunditiam; ſicut & nimiam habendi cupidinem, ſic horrete; ut ne quidem illa vitia nominetis.

Sicut decet Chriſtianos, nomine & profeſſione ſanctos; quorum non modò opera, ſed & verba & cogitata debent eſſe ſancta.

Longè quoque abſint à vobis obſcœnitas verborum, fatuæ, & ineptæ fabulæ, ridiculæ facetiæ;

Hæc quippe Chriſtianum hominem dedecent, utpote ſanctum & gravem.

Sed potiùs audiatur apud vos laus Dei, & gratiarum actio.

Vos enim ſcire volo, & ut rem maximi momenti intelligere, A

Quòd (quidquid in contrarium vobis dicatur) omnis ſcortator, aut immundus, aut avarus, ſeu ſervus avaritiæ, quæ eſt idololatria,

Jus non habent hæreditatis æternæ aliquando percipiendæ.

Circa hæc nemo, ſive Philoſophorum, ſive Simonianorum, verbis aut rationibus fallacibus vos ſeducat: propter hæc enim, quæ dixi crimina, ultio Divina venire parata eſt in incredulos, & in inobedientes.

Cavete igitur ne ſitis eorum ſocii in peccatis; ne ſitis & ſuppliciorum comparticipes. B

Aliquando equidem in Gentiliſmo fuiſtis tenebricoſi toti, & ipſæ tenebræ;

Nunc autem fide & gratiâ Chriſti illuminati, & lux eſtis:

Itaque ut filii, & ſectatores lucis vivite; moribus & vitâ vos lucis filios oſtendite.

(Fructus autem lucis, ſeu fidei, & gratiæ Chriſtianæ, eſt omnis bonitas, ſeu beneficentia, omnis juſtitia & veritas.)

Sollicitè & ſtudioſè explorantes quid ſit acceptum Deo, ut illud faciatis.

Et ne, quocumque modo, nec faciendo, nec approbando, nec tolerando, communicetis infructuoſis tenebrarum operibus; C

Econtra verò vos, quoniam lux eſtis, hæc tenebrarum opera lumine veſtro redarguite, objurgate, manifeſtate; ut eorum omnibus appareat turpitudo.

Ne communicetis, inquam, quia adeò turpia ſunt, quæ in occulto faciunt; ut ne pudor quidem illa verbis exprimere patiatur.

E contra, inquam, redarguite operum veſtrorum lumine, quia hoc exigit natura rei: quæcumque enim arguuntur, & per argutionem, ſeu reprehenſionem, manifeſtantur; hæc à lumine manifeſtantur:

Quia lucis proprium eſt manifeſtare; nec quid poteſt aliud manifeſtare, niſi ſit lux, aut luce perfuſum: ſicut ergo claritas diei, ea quæ nocturnis tenebris erant obſcura, & abſcondita manifeſtat; ita lux operum veſtrorum, ſeu ſanctitatis veſtræ, arguat opera mala, illorumque turpitudinem manifeſtet. D

Quia lucis proprium eſt illuminare; ideò Iſaias dicit peccatori in tenebris ſopito:

Expergiſcere, ô peccator, qui dormis in peccatorum tuorum tenebris; & ſurge à mortuis operibus tuis, & Chriſtus, lux mundi, & ſol juſtitiæ, te illuminabit.

Cùm hæc ita ſint, ut operum veſtrorum lumine debeatis opera tenebrarum redarguere; videte ergo quomodò cautè, & circumſpectè converſemini, maximè cum infidelibus,

Non quaſi inſipientes & imprudentes; ſed ut homines vero ſapientiæ lumine, Chriſti ſcilicet, perfuſi, & ſibi ſemper attenti.

Ementes, mercantes occaſionem & opportunitatem; id eſt, temporis opportunitate benè utentes, E quoniam dies ſunt mali, & periculis pleni.

Ideò ne ſitis imprudentes & incauti in converſatione veſtrâ; ſed attentè conſiderate quid Deus velit à vobis.

Et nolite inebriari vino: in ebrietate enim vini eſt luxuria; ſed impleamini muſto Spiritûs ſancti, gratiæ & lætitiæ ſpiritualis principio.

Recitantes & cantantes inter vos mutuò, pſalmos, & hymnos, & cantica ſpiritualia; cantantes, inquam, & pſallentes, non linguâ tantùm, ſed ex intimo cordis affectu, in honorem Chriſti Domini.

5. Hoc enim ſcitote, intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod eſt idolorum ſervitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei.

6. Nemo vos ſeducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ.

7. Nolite ergo effici participes eorum.

8. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate.

9. (Fructus enim lucis eſt in omni bonitate, & juſtitiâ, & veritate.)

10. Probantes quid ſit beneplacitum Deo.

11. Et nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum; magis autem redarguite.

12. Quæ enim in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt dicere.

13. Omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifeſtantur: omne enim quod manifeſtatur, lumen eſt.

14. Propter quod dicit: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.

15. Videte itaque, fratres, quomodò cautè ambuletis, non quaſi inſipientes, ſed ut ſapientes.

16. Redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt.

17. Propterea nolite fieri imprudentes; ſed intelligentes quæ ſit voluntas Dei.

18. Et nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria; ſed implemini Spiritu ſancto.

19. Loquentes vobiſmetipſis in pſalmis, & hymnis, & canticis ſpiritualibus, cantantes, & pſallentes in cordibus veſtris Domino.

20. Gra-

A 20. Gratias agentes ſemper in omnibus, in nomine Domini noſtri Jeſu-Chriſti, Deo Patri.

De omnibus bonis & gratiis acceptis ſemper agentes gratias Deo Patri, per Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum, qui hæc nobis promeruit.

21. Subjecti invicem,

Alter alteri, inferior ſcilicet, ſubditus ſit ſuperiori; & ſuperior inferioris modulo ſeſe accommodet,

in timore Chriſti.

Ob reverentiam Chriſti, qui cùm eſſet ſummus omnium, omnibus ſeſe ſubmiſit.

22. Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut Domino.

Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut ipſi Chriſto Domino, cujus vir eſt imago, locumque tenet.

23. Quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ; ipſe ſalvator corporis ejus.

Quia ſicut Chriſtus eſt Caput Eccleſiæ, & ejuſdem, tanquam corporis ſui ſalvator; ſic vir caput eſt mulieris, ejuſque tutor & protector.

B 24. Sed ſicut Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto; ita & mulieres viris ſuis in omnibus.

Sicut ergo Eccleſia Chriſto libenter eſt ſubjecta; ita & mulieres viris ſuis ſubjiciantur in omnibus; intellige, ſicut oportet, in Domino. Coloſſ. 3. ℣. 18.

25. Viri diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro eâ.

Et vos viri, qui Chriſti imagines eſtis, Chriſtum Dominum, exemplar veſtrum, imitemini. Diligite uxores veſtras, ſicut Chriſtus Dominus Eccleſiam ſponſam ſuam dilexit; & ita dilexit, ut ſemetipſum pro eâ morti tradiderit.

26. Ut illam ſanctificaret, mundans lavacro aquæ, in verbo vitæ.

Nimirùm ut illam ab omni labe peccati ſanctificaret, mundans eam per Baptiſmi lavacrum, in verbo ſpiritum & vitam conferente.

27. Ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujuſmodi; ſed ut ſit ſancta & immaculata.

Ut ipſe ſibi eam exhiberet, quaſi ſponſam multo decore & gloriâ illuſtrem, ſine maculâ peccati, ſine rugâ vetuſtatis, ſine quovis defectu, ſed ſanctam, &
C irreprehenſibilem; ſic & mariti debent ſuas uxores ita diligere, ut illarum nævos & maculas & infirmitates tolerent, & quantùm eſt in illis, ſanent, perficiant, & ſanctificent, tùm monitis, tùm exemplis.

28. Ita & viri debent diligere uxores ſuas, ut corpora ſua;

Hoc eos docet exemplum Chriſti allegatum; ſed prætereà ipſos ad hoc impellere debet etiam proprius amor: eſt enim uxor unum quid cum marito; uterque eſt una caro: debent ergo mariti uxores ſuas diligere ut corpora ſua;

qui ſuam uxorem diligit, ſeipſum diligit.

Qui enim uxorem ſuam diligit, ſeipſum diligit, quia eſt unum quid cum illâ.

29. Nemo enim unquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fovet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam.

Nemo ſeipſum odio habet, & conſequenter nemo corpus ſuum, ſui ipſius partem, odio habet; ſed
D è contra quilibet corpus ſuum nutrit & fovet: debet ergo maritus uxorem, utpote corpus ſuum, diligere, nutrire, fovere; ſicut Chriſtus Eccleſiam, corpus ſuum, nutrit, fovet, veſtit & ornat.

30. Quia membra ſumus corporis ejus, de carne ejus, & de oſſibus ejus.

Verè Eccleſia corpus ejus myſticum eſt, quia nos ſinguli fideles ſumus membra hujus ſacri corporis, nimirùm de carne, & de oſſibus ejus in cruce dormientis, ſpiritualiter formati; ſicut Eva corporaliter formata eſt ex Adamo dormiente.

31. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne unâ.

Authoritas denique Scripturæ hunc amorem viri in conjugem, quaſi in ſeipſum, confirmat, cùm de Evâ, & in ipſius perſonâ, de omnibus mulieribus dicit: propter hoc homo relinquet patrem & matrem
E ſuam, & agglutinabitur uxori ſuæ, & erunt una caro.

32. Sacramentum hoc magnum eſt: ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſiâ.

Myſterium citatæ Scripturæ verbis expreſſum, nempe primum Adæ & Evæ matrimonium, magnum ſacramentum eſt & myſterium: quippe quod expreſſivum & repræſentativum erat unanimis & indiſſolubilis conjunctionis Chriſti cum Eccleſiâ.

33. Verumtamen & vos ſinguli, unuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſe ipſum diligat; uxor autem timeat virum ſuum.

Licèt autem myſterium ſit, & de Chriſto principaliter intelligatur myſticè; verumtamen & vos ad litteram adimplete: unuſquiſque maritus ſuam uxorem diligat ſicut ſeipſum; uxor verò ſuum virum revereatur, ſicut Eccleſia Chriſtum: ſicque reipſâ exprimetis quod in Chriſto & Eccleſiâ ſignificat.

Commentarius in Caput Quintum.

℣. 1. ESTOTE *ergo imitatores Dei* .... Syr. A eſtote ergo conformes Deo.

Hæc concluſio pendet ab eo, quod ultimo præcedentis capitis verſiculo dictum eſt. *Sicut & Deus in Chriſto donavit vobis.* hincque infert : Dei ergo, Patris veſtri, imitatores eſtote ; condonate invicem, ſicut condonavit vobis.

Chriſtianus quia Dei filius, Deum ut Patrem debet imitari.

Liberorum eſt, moribus patrem referre ; & eò filii ſunt patribus chariores, quò ſimiliores : ergo vos, ut filii chariſſimi, Patrem veſtrum cæleſtem imitemini ; clementiſſimus eſt, peccata condonat ; omnibus bona facit : ergo ut filii ſuis ei chariſſimi, injurias condonate, omnibus benefacite, in dilectione ſedulò ambulate.

In quo.

℣. 2. *Et ambulate in dilectione* ... Non unum, aut alterum actum charitatis hoc ſignificat, ſed continuum exercitium, & progreſſum in charitate.

Deus, Pater noſter, charitas eſt ; & nos pro modulo noſtro charitas ſimus, ſaltem in charitate ambulemus, ab eâ nunquam deficiamus.

Notat Divus Chryſoſtomus quòd non dicatur nobis abſolutè : *Eſtote imitatores Dei :* ſed quòd ſtatim addatur, *in dilectione.*

Deus in omnibus admirandus.

Deus quippe in omnibus quidem admirandus, at non in omnibus imitabilis : v. g. admirandus eſt in ſuâ ſcientiâ, potentiâ, immenſitate, æternitate, & in infinitis aliis perfectionibus : ſed in illis eſt inimitabilis : hæc enim omnia noſtras ſuperant vires.

In charitate imitandus.

Vult autem ut bonitatem ſuam imitemur omnes, ut condonemus ſicut condonat ; benefaciamus omnibus, ſicut ipſe omnibus benefacit : quia hæc pro modulo noſtro poſſumus omnes, ipſius adjuvante gratiâ :

Poſſumus ergo Deo ſimiles eſſe.

Si condonaveris, Deum imitaris, Deo aſſimilaris, ait D. Chryſoſtomus.

Si benefeceris proximo, Deum imitaris : proximo quaſi Deus eris : homo quippe benefaciendo, homini quaſi Deus eſt.

Sicut & Chriſtus dilexit nos ...

Chriſti voluntarium pro nobis ſacrificium, aliud eſt nobis charitatis exemplar.

Supplendum reliquit Apoſtolus ; ita nos invicem debemus diligere, non condonando tantùm, ſed & vitam, ſi opus fuerit, pro fratribus impendendo.

In odorem ſuavitatis. Gr. bonæ fragrantiæ : ſeu adinſtar rei ſuaviter olentis, ſeu hoſtiæ Deo gratiſſimæ & jucundiſſimæ.

Videtur Apoſtolus alludere ad id quod de Noë ſacrificio ſcriptum eſt Geneſ. 8. at.. *Odoratus eſt Dominus odorem ſuavitatis, & ait ad eum : Nequaquam ultra maledicam terræ, propter homines.*

Chriſtus verus Noë, è diluvio peccatorum nos ſalvos fecit ; & Deus ipſius ſacrificii odore ſuaviſſimo recreatus, decrevit hominibus ſe parciturum.

In odorem. tribuitur odoratus Deo, & ſupponitur quòd ſacrificiorum fumus & odor ipſi placebant, ipſiuſque ſedabant iram.

Chriſti ſacrificium Deo gratiſſimum.

Chriſti autem ſacrificium Deo gratiſſimum fuit, ita ut nunquam ullum gratius eſſe potuerit : ſed propter ipſum grata fuerint quæcumque aliquando grata fuerunt.

Quare

Quia Chriſtus ipſe, homo Deus, ſacrificii ſui ſacerdos fuit & victima.

Sacerdos offerens, non homo tantùm, ſed homo Deus ; offerens autem, non coactus, ſed libens & volens, ex charitate. *Dilexit nos & tradidit* ...

Victima, non opes, non fruges, non animal, &c. ſed ipſemet ; homo Deus : *tradidit ſemetipſum,* totum, quantus eſt homo Deus.

Pro nobis, non ſanctis, non amicis, ſed pro nobis peccatoribus & inimicis ; ut peccatorum noſtrorum veniam mereretur : ut peccatorum noſtrorum fœtore, quaſi à Dei naribus ablato, gratiſſimo ſacrificii ſui odore recreatus, placaretur, & placatus parceret.

Ex hoc ergo Chriſti ſacrificio pro ſuis inimicis
B oblato, diſcamus inimicos diligere, & ſi opus ſit, pro ipſis mori.

Deo continuè offerendum.

At ex hoc filii Dei ſacrificio ; Deo gratiſſimo & pro nobis peccatoribus oblato ; diſcamus illud continuè Deo pro noſtris peccatis offerre : In hoc ſacrificio ſit tota noſtra ſpes & fiducia : Cum ſanctâ Eccleſiâ, matre noſtrâ, frequenter oremus, per mortem & ſepulturam tuam, &c. parce nobis Domine. Libera nos Domine, &c.

℣. 3. *Fornicatio autem* ... redit ad vitiorum prohibitionem, & ubi dixit de paſſione iræ ; nunc de concupiſcentiâ, ſeu de appetitu inordinato voluptatum & pecuniarum agit.

C Hæc autem duo vitia Epheſi maximè regnabant, ideò de ipſis agit vivaciſſimè.

Fornicatio. ſub quo nomine comprehenditur omnis illicita ſexuum commixtio ; ſeu omnis concubitus cum non ſuâ.

Et omnis immunditia, id eſt, omnes tactus venerei, pollutio, & alia contra naturam, ſeu quæ non ordinantur ad generationem, ait D. Thomas.

Aut avaritia. ideò jungit avaritiam luxuriæ, quia, ut ait Theophylactus, pari ratione pecunias amamus & corpora.

Avaritia eſt quædam fornicatio.

Vel, ut ait Anſelmus, quia avaritia eſt quædam fornicatio animæ : ſicut enim qui fornicatur, non ſuâ, ſed alienâ muliere abutitur ; ſic qui peſte avaritiæ
D contaminatur, uſque ad aliena habenda extenditur : & quod ſub rapinâ habet, omnibus modis retinere molitur.

Denique de hoc avaritiæ vitio hîc agit, quia Epheſi maximè regnabat in civitate mercatoriâ, ubi per fas & nefas acquirebantur divitiæ, nec prohibebatur à legibus.

Nec nominetur ... ut toti ſitis puri corde, corpore, ore, mente.

Omnimoda in Chriſtiano munditia requiritur.

Ab omni peccato, & peccati labe mundus eſſe debet, quiſquis Chriſti membrum eſt ; corpus mundum ſit ab omni impudicitiâ ; cor ab omni avaritiâ, os ab omni verbo obſcæno ; mens ab impurâ cogitatione : hinc Chriſtianus debet omnem immunditiam & avaritiam ſic horrere, ut, quantùm fieri poteſt,
E de iis nec cogitet, nec loquatur.

Quare.

Recordare cujus capitis ſis membrum, & omnem horrebis immunditiam & avaritiam.

℣. 4. *Aut turpitudo*, ſcilicet verborum. Gr. obſcœnitas, id eſt, obſcœna & inverecunda verba.

Stultiloquium, id eſt ineptæ fabulationes.

Scurrilitas. Gr. εὐτραπελία. quæ ab Ariſtotele virtus dicitur & urbanitas vocatur.

Sed hîc accipitur pro exceſſu in jocis & facetiis

ridiculis, qualia ſunt dicta mimorum & eorum, qui ridicularii dicuntur.

Per ſcurrilitatem ergo damnatur hîc indecora & indecens Eutrapelia, ſeu jocularitas illa, quæ ad riſum tantùm ſpectat: ut verba ſequentia indicant: non verò urbanitas illa, quæ ad finem honeſtum refertur, v. g. ad ſanitatem.

Et in hoc ſenſu intelligendus eſt D. Chryſoſtomus, qui hîc, in morali, negat Eutrapeliam apud Chriſtianos eſſe virtutem.

Res eſt paraſitorum, mimorum, ſaltatorum, proſtitutarum mulierum, procul abſit ab animâ liberâ, ſi quis eſt inſanis, turpis, obſcœnus, is eſt *Εὐτράπελος*, id eſt, urbanus & facetus. Divus Chryſoſtomus.

Quæ ad rem non pertinent. Gr. non convenientia, id eſt, indecentia.

Theophylactus, quæ non ſunt decentia, ſeu ut explicat, quæ ad noſtram ſanctificationem non conveniunt.

Chriſtianum dedecet omnis ſcurrilitas. Quare.

Sanctitatem, modeſtiam, gravitatem profeſſi ſumus; nobis talia profeſſis, hæc omnia ſupra dicta non conveniunt.

Deo per baptiſmum conſecrati, Spiritu ſancto ſigillati, quoddam veluti ſacrilegium committimus, dum verba ſcurrilia, turpia proferimus; ſicut qui vas Deo ſacrum uſibus profanis impenderet.

Recordare judicii Balthaſaris.

Multò magis Sacerdotum & Religioſum.

Quòd ſi autem hoc de quibuſlibet Chriſtianis verum eſt; quantò magis de ſacerdotibus & de Religioſis, Deo ſpecialiſſimè & totaliter per vota, per ordinem ſuum conſecratis.

Sed magis gratiarum actio; ſcilicet audiatur.

Antiquus mos ſalutandi. Deo gratias.

Hinc antiquus ſalutandi mos, apud omnes Chriſtianos uſitatus, Deo gratias. Vide D. Auguſtinum, epiſt. 77.

Dei beneficiorum memores, debemus ſemper Deo gratias agere, & omnes ad gratias Deo agendas provocare.

℣. 5. *Hoc enim ſcitote...*

Ut de prædictis ſceleribus, quæ nec philoſophi, nec Simoniani, ut vitia reputabant, majorem Epheſiis incutiat horrorem, eis cum maximâ certitudine aſſeverat, quod & ſcortatio & immunditia & avaritia à Dei regno excludant.

Igitur benè *ſcitote, & intelligite*, contra quoſdam qui vobis contrarium dicunt.

Quod omnis fornicator, etiam ſimplicis fornicationis.

Aut immundus, pollutionibus, aut aliis contra naturam immunditiis.

Aut avarus, ſive qui ex avaritiâ rapit alienum, ſive qui in ſuis pecuniis ſuum quaſi finem ultimum collocat.

Quod eſt idolorum ſervitus. in Græco nunc eſt, qui eſt idololatra, ſic etiam D. Chryſoſtomus.

Sed eodem ſenſu, avaritia eſt idololatria, & avarus eſt idololatra.

Avarus enim habet divitias pro Deo, in illis ſuam ſpem collocat; iis ſe totum devovet, cor, mentem, animam totam, omnia ſua immolat.

Attendenda.

Non habet hæreditatem... id eſt, jus non habet ad hæreditatem filiorum Dei; excludetur à regno Dei, *ejicietur in tenebras, ubi erit fletus...*

Utinam ad hanc veritatem ſeriò attenderent tot & tot Chriſtiani, ſuis cupiditatibus ſeducti, & vanis nebulonum verbis decepti; qui hæc eadem peccata, in æternum damnantia, quaſi nihilum etiam hodiè, reputant,

Domine videant lumen! tot cœcorum in ipſo lumine palpantium miſerere.

℣. 6. *Nemo vos ſeducat...*

Philoſophi dicebant nihil eſſe mali in fornicationibus: Simoniani ſimiliter impuritatem ſectabantur; imò ſuas infandas libidines ad Dei referebant honorem; eaſque ipſi quaſi ſacrificium offerebant. hinc.

Nemo, vel philoſophus, vel hæreticus *vos ſeducat verbis inanibus*, id eſt, quæ florem quemdam videntur habere ſermonis, & blandiuntur peccatoribus, ſed vacua ſunt veritatis, ait Divus Hieronymus.

Propter hæc enim venit.

Venit, hîc ſignificat præſens & aliquo modo futurum, ſicut primæ Joan. 2. *Anti-Chriſtus venit.*

Indicat itaque futurum Dei judicium & iram venturam in incredulos & inobedientes, qui nec credunt, nec obediunt Deo ſupradicta peccata vetanti.

℣. 7. *Nolite ergo effici...* Vide paraphraſim.

℣. 8. *Eratis enim aliquando....* Vide paraphraſim.

℣. 9. *Fructus enim lucis...*

Per parentheſim oſtendit quæ ſint opera lucis; ut ex operibus ſe lucis filios exhibeant.

Fructus lucis opponit operibus tenebrarum, de quibus ſupra, bonitatem iracundiæ, juſtitiam fraudibus avaritiæ; veritatem mendacio.

℣. 10. *Probantes quid ſit beneplacitum Deo*. Hic verſiculus decimus nectendus eſt octavo, *ut filii lucis ambulate, probantes...*

Primum hominis Chriſtiani ſtudium ſit Dei voluntatem circa ſe cognoſcere, ut illam adimpleat.

Dei voluntas regula noſtra.

Voluntas enim Dei debet eſſe vitæ noſtræ regula: ad illam omnia noſtra referre debemus; ad illam ſemper intendere: ad illam, quaſi ad centrum noſtrum, omnia noſtra, debent confluere.

Nota brevem & amplam explicationem.

Ideò Chriſtus docuit nos orantes dicere: *Fiat voluntas tua...* fiat per me, de me, in me, circa me; in vitâ & in morte; in tempore & in æternitate.

Divi Pauli cogitatus amplior quam loquela.

℣. 11. *Et nolite communicare...* plura cogitat & vult intelligi, quam quæ verbis exprimit.

Primò. *Nolite communicare....*, multa comprehendit: nolite ea committere, nolite laudare, aut approbare; nolite facientibus conſentire; nolite ea nec per jocum referre, nec de eis loqui, imò nec de eis cogitare.

Hæc patent ex dictis, ℣. 3. & 4.

Secundò. *Infructuoſis...* quia nullum vitæ fructum pariunt: hoc quidem exprimit, nomine, *infructuoſis*, at præterea vult intelligi mortem æternam, quam pariunt: Fructus enim illorum mors æterna, ut patet ex ℣. 5.

Tertiò. *Magis autem redarguite*, id eſt, è contra condemnate, objurgate, redarguite, illorum turpitudinem manifeſtate.

Nota & diſce.

Hinc diſce quòd tibi non ſufficiat bona opera facere, ſi aliorum operibus malis conſentias, adulatione, complacentiâ, tolerantiâ, laude.

Debes, quiſquis authoritatem habes, monere, inſtruere, arguere, corrigere.

Debes, quiſquis ſis, ſaltem faciei triſtitiâ arguere; luce operum tuorum facta contraria manifeſtare.

℣. 12. *Quæ enim in occulto fiunt...* Gr. nam occultè facta ab ipſis, turpe eſt & dicere. Syr. quòd enim in occulto perpetrant, vel execrandum eſt dictu.

Rationem affert cur non ſit communicandum cum illis tenebrionibus, ſive ſint idololatræ, ſive Simoniani, ut poſt D. Epiphanium putant plerique.

D. Paulus obſervat quod docet.

Sic autem rationem affert, ut ipſe Apoſtolus ſervet, quod præcepit, ✝. 3. *Omnis immunditia nec nominetur...*

Hoc imitare in occaſionibus.

✝. 13. *Omnia autem quæ arguuntur...* Gr. at omnia arguta, à lumine manifeſtantur. Syr. omnia enim arguuntur à luce & revelantur.

Dat rationem, cur filii lucis, operum ſuorum lumine, debeant opera tenebrarum redarguere; & mala oſtendere: hoc quippe exigit natura rei, lux debet illuminare.

Quæcumque arguuntur, & per argutionem, ut mala, manifeſtantur; hæc *à lumine*, talia *manifeſtantur*.

Omne enim quod manifeſtatur.

Gr. φανερούμενον, verbum medium, activam & paſſivam ſignificationem habens, manifeſtans & manifeſtatum.

Hinc noſtra vulgata, *manifeſtatur.* Syrus autem quidquid patens eſt, lux eſt.

Juxta noſtram vulgatam, *omne quod manifeſtatur, lumen eſt*, id eſt, lumine perfuſum & illuſtratum.

Vel omne quod manifeſtat, lumen eſt; cujus proprium eſt manifeſtare.

Vos, ergo cum *lux ſitis in Domino*, ✝. 8. debetis & veſtræ doctrinæ luce, & bonorum operum exemplo, opera tenebrarum arguere, manifeſtare. Vide paraphraſim.

Chriſtianus debet lucere.

C Sicut Chriſtus, qui lux eſt mundi, *illuminat omnem hominem...* ita à proportione Chriſtianus, qui lucis, Chriſti ſcilicet, eſt filius; quique *lux in Domino*: debet ſaltem vitæ ſuæ exemplo & bonorum operum lumine, proximum ſuum illuminare, inſtruere, arguere.

Quàm damnandus ergo qui velut titio fumans.

Quam damnandus eſt ergo Chriſtianus ille, qui è contra, ſuis malis operibus, & verbis impiis aut obſcænis, eſt quaſi titio fumans, omnia ſuo fumo obſcurans, & omnia ſuorum exemplorum fœtore peſſimo ſcandalizans.

Ab occultis meis munda me, & ab alienis peccatis, parce ſervo tuo, Domine.

✝. 14. *Propter quod...*

Quod Iſaïas 60. 1. Judæis inclamat, *ſurge, illuminare Jeruſalem, quia venit lumen tuum*, Chriſtus ſcilicet: hoc D. Paulus peccatoribus adaptat, ita D D. Thomas.

Alii putant hoc ſumptum ex aliquo libro canonico, qui temporum incuriâ periit.

Quidquid ſit hæc verba in nullo Scripturæ loco reperiuntur.

✝. 15. *Videte itaque fratres...*

Hanc concluſionem elici puto ex præmiſſis; ſcilicet, quia *lux eſtis*, & veſtro lumine debetis arguere opera tenebrarum: hinc *videte quomodo...* Vide paraphraſim.

Obſervandum ad mores.

Cogitet homo Chriſtianus, præſertim verò ſacerdos & Religioſus, ſe, ut filium lucis, in mediâ luce, ſemper ambulare; ſe ſpectaculum hominibus & Angelis eſſe; ſe in tantâ luce conſtitutum, ab omnibus E videri & notari.

Et conſequenter cautè, circumſpectè, converſetur, loquatur & agat; ſibi ſemper attentus.

✝. 16. *Redimenter tempus, quoniam dies mali ſunt.*

Quaſi diceret, tempora hæc periculis plena ſunt (omnia tunc erant infidelitate & ſceleribus plena) ideò cauti, circumſpecti, ſapientes eſtote; tempus attentè conſiderate, ut eo benè utamini: illud emite; A quarumvis rerum diſpendio, captate occaſionem benefaciendi & in virtute proficiendi.

Simile.

Redimentes tempus, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν. mercantes, ementes occaſionem & opportunitatem.

Videtur alludere ad mercatorum morem, qui undequaque merces omnes conſiderant attentè, ut meliores emant ad lucrum ſuum; cui ſoli intendunt & quod omnibus anteponunt.

Sic & vos tempus attentè conſiderate, occaſionem & opportunitatem temporis emite, eâ benè utentes ad profectum veſtrum; omnes proficiendi occaſiones captate, quarumvis rerum diſpendio.

Alii explicant, tempus benè inſumite: emite illud, facite vobis proprium, totum illud in bonis operibus B inſumite, in his præſertim diebus, ubi corruptio generalis eſt; ubi malitia inundat terram, ubi pericula nobis ſunt undique.

Notæ Morales.

Varii modi tempus redimendi.

Tempus redimit, qui anteactæ vitæ peccata, flendo & pœnitendo reparat.

Tempus redimit, qui poſtquam illud in luxu, in peccatis, in deſidiâ & tepiditate prodegit; ut illius jacturam novo fervore reparet, actus virtutum multiplicat, jejunia condenſat, mortificationes reduplicat, opera bona accumulat in modico, quod ei ſupereſt, vitæ tempore.

Tempus etiam redimit, qui relinquit omnia ſæcularia, ut quiete fruatur, Deoque vacet, Juxta D. Auguſtinum hom. 1. inter 50. tom. 10. quid eſt redimere tempus, niſi cùm opus eſt, etiam detrimenta temporalium commodorum ad æterna quærenda & capeſſenda, ſpatia temporis comparare.

Tempus redimit, qui aliquid perdit, ne temporis & quietis jacturam faciat in litibus; ſicut das nummos, ut panem emas; ſic perde nummos, ut emas tibi quietem, ait D. Auguſt. ſerm. 24. de verbis Apoſtoli.

Tempus denique redimit, qui quod alii perdunt in potationibus, in luxuriis, in ludo, &c. ipſe dat vigiliis, pſalmis & canticis ſpiritualibus, ſicut hîc hortatur D. Paulus: *Et nolite inebriari... ſed implemini Spiritu ſancto...*

De pretio temporis, de tempiperdis & de temporis furibus vide apud Cornelium à lapide.

✝. 17. *Propterea nolite fieri imprudentes...* Vide paraphraſim. De voluntate Dei, vide dicta, ✝. 10.

✝. 18. *Et nolite inebriari vino, in quo.*

Hoc *in quo*, referri poteſt ad *vinum*, vel ad, *inebriari*, ſi ad vinum referatur, debet intelligi immoderatè ſumptum; ſicque erit idem ac inehriari.

Ebrietas mater & nutrix omnium vitiorum.

Luxuria. Gr. ἀσωτία, quo nomine poteſt intelligi univerſum genus intemperantiæ, laſciviæ, prodigalitatis, &c. quaſi ebrietas ſit omnium vitiorum mater, & nutrix & impellat ad quodlibet intemperantiæ genus.

Benè tamen, ἀσωτία, pro luxuriâ ſpeciatim ſumitur; quia, ut ait D. Hieronymus, venter mero æſtuans facilè deſpumat in libidinem.

Ἄσωτος, perditus, nequam, homo prodigus, laſcivus, intemperans, immerſus vitiis, cujus deplorata ſalus.

Sed implemini Spiritu ſancto... Vide paraphraſim.

Quanta ebrietatum differentia! & quam differunt carnalium & ſpiritualium virorum deliciæ!

Iſti vino replentur; hi Spiritu ſancto: iſtis vinum parit gaudium carnale; his Spiritus ſanctus dat gaudium

E contra de ebrietate ſpirituali.

A

dium ſpirituale & Divinum; iſtos vinum impellit ad omne genus intemperantiæ; hos Spiritus ſanctus ad omne bonum opus, ad laudes, ad gratiarum actionem.

Ut hoc in te fiat, ora ſæpè: *Veni ſancte Spiritus reple tuorum corda fidelium...*

℣. 19. *Loquentes vobiſmetipſis in pſalmis...*

Quis illius modus.

Exprimit modum, quo repleantur Spiritu ſancto: nimirùm ſi quando convenitis, ſive in templum ad orandum & ad Agapen, ſive in domum, ad menſam & cibum, vel ad opus; ſi, inquam, recitetis & cantetis pſalmos, &c.

Pſalmus in genere, ſeu apud prophanos, idem eſt ac cantio, præſertim quæ fit cytharæ pulſu; in ſacris autem Scripturis, eſt ſacra cantio, quales ſunt Pſalmi Davidis.

B

Hymnus laudes Dei continens.

Canticum ſpirituale, ut determinetur ad ſacrum: *Pſallentes in cordibus veſtris*. Gr. in corde veſtro, id eſt, non voce tantùm, ſed & corde.

℣. 20. *Gratias agentes ſemper in omnibus...*

Notæ Litterales et Morales *in hos* ℣. 18. 19. 20.

Mens Apoſtoli.

Mens Apoſtoli eſt Epheſios hîc hortari ad ſanctam & ſpiritualem lætitiam, ad fugiendam verò omnem intemperantiam: quaſi diceret.

C

Nolite ſicut Simoniani & ſicut infideles inebriati vino, carnalibuſque deliciis & voluptatibus indulgere; laſcivis & amatoriis, ſicut illi, cantionibus uti; ſed repleamini Spiritu ſancto, ſpirituali & ſanctâ lætitiâ; ideòque recitate & cantate inter vos invicem pſalmos, &c.

Notanda.

Hinc obſerva antiquum morem pſalmos & hymnos cantandi apud Chriſtianos, non tantùm in Eccleſiis, ſed & in domibus privatis.

Hinc etiam diſce qualis debeat eſſe Chriſtianorum Agape, menſa & convivium; carnibus & vino corpus & animam non obruant; ſed in Spiritu ſancto, ſeſe invicem oblectent ſacris colloquiis & hymnis; cantionibus laſcivis non ſe recreent; ſed ſpiritualibus canticis Deum laudent, Deo gratias agant.

Contra luxum conviviorum vide moralitatem apud Cornelium à lapide.

D

Ex ultimis ℣. 19. verbis duo diſcat omnis, cui pſallendi munus incumbit. Primum, Deo, non voce tantùm ſed & corde pſallere: Secundum ſic cum aliis pſallentibus conſentire, ut pſallentium omnium ſit cor unum, anima una, & quantum fieri poteſt, vox una.

Non vox, ſed votum, non chordula muſica, ſed cor

Non cantans, ſed amans, cantat in aure Dei.

Hos verſus ex D. Auguſtino refert Cornelius à lapide.

℣. 21. *Subjecti invicem in timore Chriſti*. Gr. Dei.

E

Hîc ponit generale principium Chriſtianæ politiæ, ſcilicet obedientiam inferiorum; non timore pœnæ, aut timore hominum, ſed ob reverentiam Chriſti.

Hoc autem principium generale proſequitur & per partes explicat in ſequentibus.

Observatio Moralis.

Chriſtus in ſuperioribus aſpiciendus.

Inferiores Chriſtum in ſuis ſuperioribus aſpiciant: à Deo quippe omnis poteſtas & ſubordinatio.

Omnis ſuperior eſt Dei & Chriſti vicarius erga ſuum inferiorem.

Cùm paret igitur inferior, Chriſtum aſpiciat & præ Chriſti timore & reverentiâ, Domino & ſuperioribus obediat; ſic Chriſto & Deo omnium Domino obediet.

Chriſtianus obediat ſicut Chriſtus obedivit.

Chriſtus propter nos factus eſt obediens uſque ad mortem... hujus inſignis obedientiæ Chriſti Domini recordetur Chriſtianus omnis obediens, ſeu inferior, & ſuam obedientiam referat ad obedientiam Chriſti; ſeu obediat Chriſtianus, quia obedivit Chriſtus, & eo animo & fine, quo Chriſtus obediit.

Suamque obedientiam uniat obedientiæ Chriſti.

Sicut exinanitio & humilitas Chriſti uſque ad ſervitutem & obedientiam, facta eſt laus & gloria infinita Dei; ſic, ſi noſtram ſervitutem & obedientiam, uniamus Chriſti obedientiæ & exinanitioni, Deum in Chriſto, cum Chriſto & per Chriſtum honorabimus infinitè.

Chriſtianus ſuperior ſe ex charitate accommodet ſuis inferioribus.

Hoc obediendi & ſerviendi præceptum directè quidem ſpectat ad inferiores, poteſt tamen & quodammodo ſpectare ad ſuperiores, quatenùs ex charitate tenentur ſeſe inferiorum modulo accommodare; ut illis proſint: etenim qui præſunt, ideò præſunt, ut proſint.

Hinc ad Galat. 5. 13. per *charitatem ſpiritûs ſervite invicem.*

Sic autem ſervit, qui poſtpoſitis propriis negotiis & utilitatibus, accommodat ſe utilitatibus proximi ſui.

℣. 22. *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint...*

A genere deſcendit ad ſpecies; applicatque mulieribus quod generatim dixit de omnibus ſubditis.

Chriſtum Dominum in ſuo ſuperiori reſpiciat & revereatur inferior.

Mulier Chriſtum Dominum revereatur in viro ſuo.

Sicut Domino, refertur ad Chriſtum Dominum, non ad viros, aliàs dicendum fuiſſet, ſicut Dominis.

℣. 23. *Quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut.... ipſe ſalvator corporis ejus*. Gr. corporis, ſine addito. Syr. Servator corporis.

Corporis ejus. Hebraïſmus eſt: pro ſui, id eſt, ſalvator Eccleſiæ, quæ eſt ſuum corpus myſticum.

℣. 24. *Sed ſicut Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto.... ita & mulieres.... in omnibus*. Intellige quod dixit Coloſſ. 3. 18. *ſicut oportet in Domino*, ſeu, intra limites diſciplinæ, ut ait Tertullianus.

Uxorum munera.

Mulier itaque ſubdita ſit viro ſuo, quaſi Chriſto Domino; quem in marito debet honorare; ab ipſo dependeat, ut à capite.

Ipſi confidat, ipſumque amet quaſi ſervatorem, à quo nutritur, protegitur, omniaque neceſſaria ei ſuppeditantur.

Exemplum habent in Eccleſiâ, Chriſtum reverente, Chriſto confidente, Chriſto ex amore ſerviente.

℣. 25. *Viri diligite uxores...*

Dedit obedientiæ exemplum & præceptum uxoribus: dat nunc dilectionis exemplum & præceptum maritis.

Virorum munera.

Vir diligat uxorem ſuam, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam.

Utraque vide in fine cap.

Amor Chriſti in Eccleſiam, ſit exemplar & regula amoris illius in uxorem; iſtius amoris menſura ſit, vitam ipſam, ſi neceſſe ſit, pro ipſâ dare.

℣. 26. *Ut illam ſanctificaret... in verbo vitæ.* Græca & Syrus non habent, *vitæ*, ſed tantùm, *in verbo*.

Per hoc verbum, D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, D. Thomas & plerique poſt illos,

intelligunt formam baptiſmi: *Ego te baptizo in nomine...* A

Quidam tamen, inter quos Eſtius, putant id intelligi debere de verbo fidei, ſeu de verbo doctrinæ Evangelicæ, ut fide ſuſcepto. Ita ut D. Paulus mundationem tribuat & ſacramento & verbo: ſitque ſenſus.

Tradidit ſemetipſum pro Eccleſiâ, ut ex immundâ, mundam, ſanctamque redderet, dum videlicet aquæ baptiſmo, per verbum Evangelii creditum, ac fide ſuſceptum, mundat eam à peccatis.

℣. 27. *Ut exhiberet ipſe ſibi...* Gr. ut exhiberet ipſam ſibi ipſi. Syr. & ſtatueret ſibi ipſi Eccleſiam glorioſam, in quâ non ſit macula, nec ruga, &c.

Hæc de Eccleſiâ triumphante, abſolutè vera ſunt: de militante verò, ſi doctrina, ſacramenta, leges & B nobiliora ejus membra, nempe, juſti, ſpectentur.

Hinc Apoſtolus vult colligi: ſicut ergo Chriſtus Eccleſiam, ſponſam ſuam, ita dilexit, ut eam abluerit in proprio ſuo ſanguine, nimirùm, ut eam ſibi ſiſteret ſine peccati ſordibus, ſine rugâ vetuſtatis, ſine ullo alio defectu, ſed multo decore glorioſam.

Sic mariti debent uxores ſuas ita diligere, ut illarum nævos & maculas & infirmitates tolerent, & quantùm eſt in illis, ſanent & perficiant atque ſanctificent monitis charitativis & vitæ ſuæ exemplis.

Hoc maritos docet exemplum Chriſti ſupra allegatum: uxorum ſuarum ſanctificationi intendere; nihil non facere, ut eas Chriſto dignas, ſeu verè Chriſtianas reddant.

Hinc liquet quantùm à paganorum ſpurcitiis dif- C ferre debeat Chriſtianum conjugium.

℣. 28. *Ita & viri...* Gr. ita debent viri, non eſt &. Syr. ſic oportet viros, &c. ſine &. Juxta vulgatam, *ita &*, id eſt, ita etiam.

Novam hîc ſubminiſtrat rationem, cur mariti ſuas uxores diligant; quia ſcilicet uxor eſt quid unum cum marito, ambo ſunt una caro; unum corpus: hinc *qui uxorem ſuam diligit, ſeipſum*, ſui partem *diligit*.

℣. 29. *Nemo enim carnem ſuam...*

Confirmat quod aſſeruit axiomate, lumine naturali noto. *nemo ſeipſum...*

Et hoc axioma probat ab effectu; quilibet enim homo corpus ſuum nutrit & fovet, ipſique neceſſaria ſuppeditat.

Cùm ergo uxor ſit una caro cum marito, debet maritus eam diligere, ut corpus ſuum, illam nutrire, D fovere & ornare.

Sicut & Chriſtus...

Hoc confirmat rursùs exemplo Chriſti.

Sicut Chriſtus Eccleſiam, corpus ſuum, nutrit verbo, carne ſuâ & ſanguine proprio, illamque veſtit gratiâ ſuâ & Spiritûs ſancti donis.

℣. 30. *Quia membra ſumus...* de Eccleſiâ, Chriſti ſponſâ, & de ſingulis fidelibus, myſtici corporis Chriſti, ſeu Eccleſiæ membris, dicit hîc Apoſtolus, quod Adam dixit de Evâ ex ſuo latere ſumptâ: hoc *nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne meâ*. Geneſ. 2. 23.

Membra ſumus corporis ejus, id eſt, Eccleſiæ.

De carne ejus & de oſſibus ejus.

Syr. ex carne ejus & ex oſſibus ejus.

Id eſt, ſpiritualiter formati ex carne ejus, pro nobis cruci affixâ; & de oſſibus ejus, pro nobis in cruce etiam ſuſpenſis: quia ex toto corpore Chriſti pro nobis in cruce dormientis, manavit gratia, quâ formatum eſt corpus Eccleſiæ; ſicut ex carne & oſſibus Adæ dormientis formata eſt Eva.

Notæ Litterales.

Ad pleniorem ergo horum verborum intelligentiam.

Nota, quòd Eva Adæ ſponſa, figura fuit Eccleſiæ, Chriſti ſponſæ.

Evæ formatio ex latere dormientis Adæ, figura fuit & ſymbolum formationis Eccleſiæ, ex latere Chriſti in cruce dormientis & immolati.

Chriſto quippe mortuo, apertum eſt latus ejus, & *continuò exivit ſanguis & aqua*.

Aqua ſignificat baptiſmum: ſanguis ſignificat Euchariſtiam; baptiſmus eſt ſacramentorum initium; Euchariſtia verò eſt illorum complementum & conſummatio: & conſequenter hæc duo, omnia alia ſacramenta comprehendunt & repræſentant.

Hinc ex latere Chriſti emanaſſe ſacramenta D. Auguſtinus affirmat, & conſequenter ipſa Eccleſia emanavit, & ad hæc omnia aſpexiſſe D. Paulum valdè probabile eſt.

Aliqui tamen hunc ℣. 30. explicant per reſpectum ad ſanctam Euchariſtiam, in quâ corpus & ſanguinem Domini ſumimus; ipſique ſimus concorporei & conſanguinei; ut aiunt ſancti patres.

Et hoc etiam probabile; ita ut Apoſtolus poſt alluſionem ad baptiſmum, ℣. 26. factam; hîc ad ſanctam Euchariſtiam alludat.

Prima tamen interpretatio videtur naturalior; quia Euchariſtia Eccleſiam ſupponit jam formatam, paſcit enim & nutrit eam; ipſius ergo cibus eſt, non mater.

At verò Eccleſia, per meritum & pretium carnis & oſſium Chriſti immolatorum; ejuſque ſanguinis effuſi, & formata eſt, ſeu inſtituta & ſanctificata.

℣. 31. *Propter hoc relinquet homo...*

Proſequitur & inſtat aſſerti ſui probationem, nimirùm uxorem à viro diligendam; idque tandem conficit S. Scripturæ authoritate.

Formatâ Evâ, de eâ dictum eſt, *propter hoc*, id eſt, propter fœminam ex viro ſumptam.

Relinquet homo... adhærebit, &c. Gr. agglutinabitur ad uxorem, &c.

Ambigitur quis hæc verba protulerit? an Deus? an Adam? an Moyſes?

Matth. 19. ad Deum referuntur.

Sed conſtat quòd hæc verba docent arctiſſimum & inviolabile eſſe matrimonii vinculum; maritum & uxorem non tam duos eſſe, quam unum quid: & conſequenter eos etiam unum eſſe debere in amore, ſicque virum debere uxorem ſuam, ut ſeipſum, diligere.

℣. 32. *Sacramentum hoc magnum eſt...* Explicat myſticè myſterium præcedentibus ſacræ Scripturæ verbis expreſſum, nempe primum Adami & Evæ matrimonium.

Magnum ſacramentum. Gr. myſterium eſt. *Ego autem dico...* Gr. in Chriſtum & in Eccleſiam, id eſt, ſi referatur ad Chriſtum & ad Eccleſiam.

Quia expreſſivum & repræſentativum erat unanimis & indiſſolubilis unionis Chriſti cum Eccleſiâ. E

Sicut enim homo relinquit patrem & matrem, ut adhæreat uxori ſuæ; ſic quodammodo Chriſtus in Incarnatione Patrem ſuum dereliquit, & poſteà matrem ſuam Synagogam; ut Eccleſiæ Chriſtianæ, ſponſæ ſuæ adhæreret.

Ex hoc ℣. 32. patet quòd Adæ matrimonium cum Evâ, fuit ſacramentum; ſeu ut ait Græcus textus, myſterium; ſignum rei ſacræ, ſcilicet unionis Chriſti cum Eccleſiâ.

Idem dici poteſt, & plenioti jure, de matrimoniis omnium ejus poſterorum, etiam infidelium: hi enim reliquerunt patrem & matrem, ut adhærerent uxoribus ſuis, quod non potuit Adamus.

Conſtat aliunde, & eſt de fide definitum ex traditione, quòd in Eccleſiâ Chriſtianâ matrimonium fidelium eſt non tantùm myſterium, ſenſu ſupradicto, ſed & ſacramentum gratiam conjugibus ex opere operato conferens. ita Concilium Tridentinum.

An verò id efficaciter ex hoc loco probetur.

Affirmat Bellarminus, & aliqui poſt eum.

Negat Cajetanus, Vaſquez, qui Bellarmini argumenta diſſolvit, negant & plerique.

Quia à Chriſto hoc ſignum elevatum eſt ad gratiam ſacramenti: at ante Chriſtum verum erat id quod hîc dicit Apoſtolus. *Propter hoc relinquet*, &c. ergo hinc non colligitur efficaciter quòd matrimonium gratiam conferat. Vide Eſtium, Fromondum, &c.

℣. 33. *Veruntamen & vos ſinguli*... Licèt autem hoc ita ſit, quòd ſit myſterium, & de Chriſto principaliter intelligatur; *veruntamen & vos* ad litteram adimplete, &c. Vide paraphraſim.

Observatio Moralis.

Conjugatorum munera.

Conjugatorum munera reducuntur ad amorem; in viro, ſit tener, purus, vigilans, & laborioſus; in uxore, humilis, obediens, reverentialis.

Triplex eſt hujus amoris conjugalis motivum & ratio in verbis D. Pauli ſuprà relatis expreſſa.

Unum ſunt corpus.

Unus homo.

Unum ſacramento, Chriſti unionem cum Eccleſiâ repræſentant:

Diligant ergo ſe naturaliter,

Rationabiliter,

Supernaturaliter.

Plura vide in ſequenti notâ litterali & morali in hos omnes verſus ad conjugatos ſpectantes.

Notanda et colligenda.

A ℣. 22. uſque ad finem capitis Apoſtolus conjugatos docuit matrimonii Chriſtiani ſanctitatem; docuit & eos quæ ſua ſint munera, ſi Chriſtianè & ſanctè velint in ſuo ſtatu vivere:

Utrumque autem juxta D. Pauli mentem breviter hîc exponere operæ pretium puto, ut à conjugatis non ita profanetur, quod magnum eſt ſacramentum.

Exponam igitur primò quæ ſit Chriſtiani matrimonii ſanctitas; deinde quæ conjugatorum munera.

De sanctitate Matrimonii Christiani.

Sacramentum hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſiâ, ℣. 32.

Hinc colligitur quòd ſanctitas & excellentia matrimonii Chriſtiani conſiſtit in eo quòd matrimonium emanet ab unione Chriſti cum Eccleſiâ; cujus unionis eſt imago, ſignumque repræſentativum.

Hanc autem Chriſti unionem cum Eccleſiâ, matrimonium Chriſtianorum quaſi adimplet & perficit, cùm dat Eccleſiæ filios, Chriſtoque membra myſtica:

Eſt ergo unionis Chriſti ita repræſentatio, ut ſit & adimpletio, atque conſummatio.

Sacramentum hoc magnum eſt: Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſiâ. ℣. 32. quaſi diceret: hoc ſacramentum magnum eſt, non in ſe, nec præciſè ut eſt ſignum & ſacramentum, ſed in ſuo ſignificato, Chriſto ſcilicet & Eccleſiâ; ſeu quatenus ſignificat magnam illam & admirabilem unionem Chriſti & Eccleſiæ.

Magnum eſt ergo ſuâ ſignificatione, ſeu quia rem magnam repræſentat.

Quatuor ſacramenta dicuntur magna, ait D. Thomas hîc. Baptiſmus, ratione effectûs, delet culpam, aperit paradiſi januam.

Confirmatio, ratione miniſtri, à Pontificibus ſolùm confertur.

Euchariſtia, ratione continentiæ, totum Chriſtum continet.

Matrimonium, ratione ſignificationis, quia ſignificat conjunctionem Chriſti cum Eccleſiâ.

Major hujus excellentiæ dilucidatio.

B Ut hæc ſublimitas & magnitudo Chriſtiani matrimonii clariùs intelligatur, ejuſque ſanctitas à conjugatis non ita profanetur.

Duplex notari debet Chriſti unio cum Eccleſiâ; unio realis & phyſica, unio moralis & myſtica.

Realis & phyſica, facta eſt per Incarnationem, quâ Chriſtus, ſeu potiùs Verbum Divinum, naturam humanam, & conſequenter homines, hominumque Eccleſiam, ſibi univit & ſponſavit: & hæc unio eſt artiſſima, indiſſolubilis, & cæterarum origo.

Moralis & myſtica fit per gratiam & charitatem, quâ copulatur Eccleſiæ, ſponſæ ſuæ.

Utramque hanc unionem & phyſicam & moralem Chriſti cum Eccleſiâ, repræſentat Chriſtianum matrimonium; C & *in hoc magnum eſt ſacramentum.*

Realis & phyſica conjugatorum unio, ſeu actus matrimonii, eſt repræſentatio phyſicæ & realis Chriſti, per Incarnationem, cum naturâ noſtrâ unionis.

Hinc tanta præcipitur in actu conjugali ſanctitas. *Honorabile connubium*, ait Divus Paulus, *thorus immaculatus.*

Requiritur puritas in intentione, honeſtas in modo, moderatio & ſobrietas in uſu.

Qui ſecùs facit, violat ſacramentum, profanat rem ſacram; ſanctiſſimam Chriſti unionem turpiter, & impudicè repræſentat; eſt quaſi ſacrilegus & profanus.

Videant ergo conjugati ſanctiſſimam omnium unionem ſanctè & dignè repræſentare; ne fiant profani ſacramentorum violatores.

D Pudeat conjugatos immoderatos, impudicos, qui tantùm abeſt ut Chriſti & Eccleſiæ unionem ſanctiſſimam dignè repræſentent; quin & ipſas beſtias ſuâ brutalitate ſuperent.

Moralis conjugatorum unio, ſeu conjugalis affectus, moralem Chriſti cum Eccleſiâ, per charitatem, unionem repræſentat.

Hinc tanto ſtudio hanc cordium unionem & concordiam conjugatis hîc commendat Apoſtolus.

Hinc ergo diſcant conjugati diſcordes, ſe falſarios eſſe & mendaces; ſe malè & falsò Chriſti & Eccleſiæ perſonas gerere; imò ſe, ſuis diſcordiis Chriſto & E Eccleſiæ maximam injuriam ingerere, quaſi Chriſtus ipſe & Eccleſia forent diſcordes.

Chriſti ergo & Eccleſiæ eſtis opprobrium, ô conjugati diſcordes & impuri.

De conjugatorum muneribus.

Primò.

Uxoris munera expreſſè docuit Apoſtolus ℣. 22. 23. 24. 33.

Mulier ſubdita ſit viro, quaſi Chriſto, quem in

marito debet honorare ; à viro, velut à capite ſuo dependeat ; ipſi confidat quaſi tutori & ſervatori ; ipſum diligat, quaſi nobiliorem ſui partem, revereatur tanquam Dominum.

Uxor itaque Chriſtum Dominum aſpiciat in ſuo marito, ſicque ſuam ſanctificabit dependentiam, perficiet reverentiam, conſummabit fidelitatem.

Recordetur ſe, ſuo ſtatu, Eccleſiam Chriſti repræſentare : ſit ergo in hac repræſentatione fidelis, & ſyncera.

Sicut Eccleſia Chriſtum reveretur, Chriſto in omnibus obedit, Chriſtum amat & colit ;

Ita conjux maritum, qui Chriſti perſonam gerit in illam, revereatur, ipſi obediat, ipſum diligat, & ex amore ipſi ſerviat, & quæcumque poterit humanitatis & charitatis officia perſolvat.

Secundò.

Viri conjugati munera expreſſit D. Paulus ℣. 25. 26. 27. 28. 29. 33.

His verſibus maritos docet primò amorem Chriſti erga Eccleſiam, ſponſam ſuam, exemplar & regulam eſſe amoris, quem maritus uxori ſuæ debet.

Diligat ergo uxorem ſuam vir Chriſtianus, *ſicut Chriſtus Eccleſiam.* ℣. 25.

Secundò docet maritalis in uxorem amoris menſuram eſſe, ſemetipſum, ſi neceſſitas foret, mori pro eâ tradere, *ſicut Chriſtus ſeipſum tradidit pro Eccleſiâ.* ℣. 25.

Tertiò docet maritalis amoris in uxorem, finem proximum, eſſe ſuæ conjugis ſanctificationem, atque perfectionem.

Sicut *Chriſtus Eccleſiam dilexit ut eam ſanctificaret* ; ita vir uxorem diligat ut illam ſanctificet, ℣. 26.

Quartò docet ejuſdem amoris finem ultimum eſſe, ſuæ conjugis futuram cum Deo unionem æternam.

Sicut Chriſtus Eccleſiam ſanctificavit, *ut eam exhiberet ſibi ſponſam immaculatam*, ℣. 27.

Ita vir conjugem ſuam, quantùm eſt in illo, ſanctificet, ut eam Deo dignam reddat.

Hinc ergo diſcat maritus, quàm tener, at quàm purus, quàm vigilans & laborioſus debeat eſſe ſuus erga conjugem amor.

Amet tenerè, ſed purè, ſicut Chriſtus ; amet vigilanter & laborioſè, ipſi neceſſaria provideat & ſuppeditet, & ipſius infirmitates toleret, ipſi compatiatur ; ſicut Chriſtus providet Eccleſiæ, &c.

Sic autem provideat, & ſuppeditet neceſſaria, ut luxui non indulgeat ; ſic invigilet ipſi, ut eam non contriſtet ; ſic regat & imperet, ut non cogat ; ſic amet, ut non æmuletur ; ſic complaceat & compatiatur, ut non aduletur ; ſic honoret, ut non extollat, & inflet ; ſic illi ſit totus, ut non ſit ſervus, ſed ſponſus : authoritatem ab amore non ſeparet, nec amorem ab authoritate ; ſicut in Chriſto authoritas & amor in Eccleſiam ſunt inſeparabiles.

Quò autem major eſt viri in conjugem authoritas, utpote authoritatis Chriſti in Eccleſiam emanatio & participatio ; eò ſanctiùs illâ utatur, ipſâ nunquam abutatur.

Felix connubium, in quo maritus Chriſtum Dominum ſemper cogitat, ut imitetur ; faciens erga ſponſam, quod Chriſtus erga Eccleſiam : uxor verò Eccleſiam ſemper habet in mente, ut viro ſuo ſit ſubdita, ſicut Eccleſia Chriſto.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Quinto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

AB Apoſtolo diſcamus omnes charitatem verè Chriſtianam.

Chriſtianus, quia Dei filius, Dei patris ſui charitatem debet imitari : ſicut ergo Deus totus, & ſemper charitas eſt ; ita Chriſtianus, Divinæ charitatis particeps, in charitate ſemper ambulet, & ab eâ nunquam deficiat ; fratres ſuos ſemper diligat, ℣. 1.

Chriſtianus, quia Chriſti membrum, & quaſi Chriſtus alter, Chriſti charitatem debet imitari, fratres ſuos debet diligere, ſicut Chriſtus dilexit nos : ſicut ergo Chriſtus ita nos dilexit, ut ſemetipſum Deo pro nobis obtulerit ad mortem ; ſic Chriſtianus fratres ſuos ita diligat, ut & pro eis, ſi opus ſit, vitam impendat.

Hæc duo, Dei charitas, Chriſti charitas, ſunt meæ charitatis exemplaria ; nec minora mihi præbet Apoſtolus imitanda.

O Deus charitas ! tu te cordi meo imprime ; da mihi charitatem ; illam novi, illam deſidero : utinam & tandem habeam.

O Chriſti charitas ! tuis ardoribus ure cor meum, da mihi ſic diligere, ut ad tui exemplum paratus ſim ſanguinem pro fratribus fundere.

SECUNDÒ.

Ab eodem Apoſtolo diſcamus quanta debeat eſſe noſtra puritas.

Chriſtianus, quia Chriſti membrum, Chriſtique corpus ; ſit mundus totus, corde, corpore, ore, mente.

Cor ſit ab omni avaritiâ mundum, corpus ab omni impudicitiâ, lingua ab omni verbo obſcœno, mens ab impurâ cogitatione. *Fornicatio, omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis.* De talibus impuritatibus nec cogitate, nec loquimini, ut ſitis toti puri, ſicut decet ſanctos.

Heu quantùm ab hac omnimodâ puritate diſto !

Da, ô Deus, recordari ſemper cujus capitis ſum membrum, ut omnem, vel minimam oris & mentis impuritatem horream, omnimodæ ſemper ſtudeam puritati ; ſimque tandem omninò purus mente, corde, ore, opere, ℣. 3.

TERTIÒ.

Et ab eodem Apoſtolo diſcat omnis quidem Chriſtianus, at præſertim omnis Religioſus, omniſque Sacerdos, Deo ſpecialiter conſecratus, quantum ſit illis malum, ſi verba ſcurrilia, ad rem non pertinentia, proferant, ℣. 4.

Per Baptiſmum Deo conſecratus es, & ſpiritu ſancto ſigillatus ; per vota Religionis, & per Ordines ſacros, ſpecialiſſimè & totus Deo devotus ; verba tamen ſcurrilia, turpia profers.

Heu, ſicut alter Balthaſar, vaſa Deo ſacra, uſibus profanis impendis, horrendumque quoddam ſacrilegium committis!

Heu quot hujuſmodi ſacrilegia committuntur ! *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris, Domine.* Da inpoſterum ſanctè vivere, piè loqui.

QUARTÒ.

Quartò.

Er ab Apoſtolo noſtro tria, aut quatuor ad omnes Chriſtianos pertinentia diſcamus.

Nomen noſtrum, regulam noſtram, munus noſtrum, prævaricationum noſtrarum reparationem.

Nomen Chriſtiani, *lux in Domino*, *filius lucis*, ℣. 8. ſeu Chriſti, *qui lux eſt mundi*.

Regula Chriſtiani, quod beneplacitum Deo, voluntas Dei, ℣. 10.

Munus Chriſtiani, filii lucis; lucere, ſuâque luce alios illuminare, inſtruere, arguere, ℣. 13.

Ad hæc tria attendat unuſquiſque, & in ſe reflexus; videat quomodò nomini ſuo reſpondet; an reverà ſit lux, ſuâ doctrinâ, ſuis exemplis; an verò titio fumans?

A Quomodò regulam ſuam adimplet? an ſtudeat Dei voluntati cognoſcendæ & faciendæ? an ad illam omnia ſua referat?

Quomodò ſuo munere fungitur? an ſuâ luce illuminat, inſtruit, arguit? an verò ſuo fumo obſcurat, ſuoque fœtore ſcandalizat?

Ad præteriti reparationem, ab Apoſtolo diſcamus & quartum, quomodò redimendum tempus, ℣. 16. Vide obſerv. moral.

Quintò.

Conjugati diſcant Chriſtiani matrimonii ſanctitatem; diſcant & ſua munera.

Hæc autem videantur expoſita in fine capitis, immediatè ante hoc corollarium.

Analyſis Capitis Sexti.

VERSIBUS 1. 2. 3. *Jubet, ut filii parentibus obediant, juxta Dei præceptum.*

℣. 4. *Parentes monet, ut in filiorum ſuorum educatione, nimiam vitent ſeveritatem,* C *quæ exacerbet; & nimiam indulgentiam, quæ toleret omnia: ſed eos inſtruant & corrigant, juxta doctrinam Domini.*

℣. 5. *Servis præcipit, ut dominis obediant cum reverentiâ, & ſynceritate, ſicut ipſi Chriſto Domino.* ℣. 6 *ideòque, non in præſentiâ tantùm, ſed ubique & ſemper.* ℣. 7. *cum benevolentiâ & affectu, ſcientes quòd in hoc miniſterio voluntatem Dei faciunt, à quo mercedem recipient æternam,* ℣. 8.

℣. 9. *Dominos hortatur, ut erga ſervos ſuos ſe ſe humanè, benignè, & benevolè gerant; ſcientes quòd communem cum eis Dominum & Judicem habent, qui non perſonas reſpicit, ſed merita.*

His omnium partium familiæ ſic compoſitis, attendens Apoſtolus quanta, & quàm periculoſa ſit nobis lucta cum dæmonibus; omnes Epheſios alloquens ℣. 10. *hortatur ut in Domino ſint fortes, in ejuſque potentiâ confidant, &* ℣. 11. *induant armaturam Dei.*

℣. 12. *Exaggerat hoſtium noſtrorum potentiam, & calliditatem: hincque* ℣. 13. *concludit neceſſitatem aſſumendæ hujus armaturæ, quam per partes exponit.* ℣. 15. 16. 17. *baltheus veſter ſit veritas, lorica ſit juſtitia, ocrea, præparatio animi, ſcutum fides, galea ſpes, gladius verbum Dei.*

℣. 18. *Sic armatos hortatur ad aſſiduam orationem pro omnibus.* & ℣. 19. *pro ſe Paulo,* D *Chriſti vincto, ut liberè & audacter, annuntiet Evangelium,* ℣. 20.

℣. 21. *Mittit Tychicum ad eorum conſolationem; denique pacis, & gratiæ apprecatione claudit Epiſtolam.*

Caput Sextum.

Textus.

1. FILII, obedite parentibus veſtris, in Domino: hoc enim juſtum eſt.

2. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mandatum primum in promiſſione.

3. Ut benè ſit tibi, & ſis longævus ſuper terram.

4. Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios veſtros; ſed educate illos in diſciplinâ, & correptione Domini.

5. Servi, obedite dominis carnalibus

cum timore,

Paraphraſis.

E FILII, obedite parentibus veſtris, ſecundùm Dominum, ſeu conformiter legi Divinæ, in omnibus, quæ Divino cultui & pietati non repugnant: hoc enim eſt juſtum.

Ad hanc obedientiam obligat Dei præceptum: Honora patrem tuum, &c. & invitat promiſſio huic præcepto adjuncta: eſt enim primum præceptum, cui propria & ſpecialis addita eſt promiſſio.

Scilicet, ut feliciter & diu vivas.

Et vos, parentes, cavete ne filios veſtros, nimiâ ſeveritate, minis, aut verberibus exacerbetis: ſed ſtudete ut illos educetis, tùm inſtructionibus, tùm correptionibus, moderatis, Chriſtianis, & conformiter ad Chriſti Domini doctrinam.

Servi, obedite dominis, qui corporibus veſtris dominantur,

Cum timore; id eſt, eos reveremini,

Et ad illorum juſſa tremite, ea ſollicitè exequentes, A
Idque recto & ſimplici corde,
Sicut Chriſto Domino, quem vobis repræſentant.

Non ſolùm in præſentiâ, quaſi hominibus tantùm placere ſtudentes; ſed, ut ſervi Chriſti, voluntatem Dei facite ſyncerè, & ex animo.

Cum benevolentiâ ſervientes ipſis, non ſicut hominibus, ſed ſicut Chriſto Domino, qui id à vobis exigit, & qui præmium dabit.

Cùm ſciatis unumquemque, quod fecerit bonum, reportaturum à Domino, ſive ſit ſervus, ſive liber; hæc quippe diſcrimina Deus non reſpicit in judicio.

Et vos Domini viciſſim paria, proportionaliter, B facite ſervis veſtris; id eſt, humanè, benignè, & benevolè vos gerite erga illos, ſcientes quòd communem Dominum & Judicem habetis in cælo, qui non perſonas reſpicit, ſed merita.

De cætero, fratres mei, fortes eſtote, vires & animos ſumite in Domino noſtro Jeſu-Chriſto, & in potenti virtute ejus.

Induite vos plenam, & univerſam armaturam Dei, quâ à capite ad talos uſque armati, poſſitis reſiſtere inſidioſis & aſtutis diaboli inſultibus, illoſque irritos reddere.

Quoniam colluctatio noſtra non eſt contra homines, carne & ſanguine conſtantes, & conſequenter infirmos;
Sed contra ſpiritus potentiſſimos, ſcilicet contra Principatus, contra Poteſtates, C
Contra dæmones illos, qui in hoc tenebricoſo mundo dominantur;
Contra ſpirituales nequitias, ſeu ſpiritus nebulones & nequam,
Qui in hoc aëre degunt.

Cùm tales habeatis hoſtes; propterea aſſumite univerſam armaturam Dei, ut illâ induti, poſſitis illæſi reſiſtere in periculoſo tentationis die; & per omnia, & in omnibus perfecti, ſeu perfectè armati, ſtare & vincere.

State ergo in prælio circumcincti veritate, tanquam baltheo, & juſtitiam induti, quaſi loricam. D

Et ocreæ veſtræ ſint animi veſtri præparatio ad Evangelium, tùm moribus exprimendum, tùm verbis annontiandum, & propugnandum.

In omnibus tentationibus ſumite ſcutum fidei: hoc quippe clypeo omnia hoſtis veſtri, licèt verſutiſſimi, jacula, licèt ignita, & velut ignis penetrantia, repelletis, & extinguetis.

Et ſpes de ſalute æternâ, ex Chriſti meritis concepta, ſit vobis quaſi galea; & verbum Dei, ſit gladius veſter.

Sic à capite ad talos armati, Deum aſſiduè invocate, corde & animo, omnimodâ oratione, & cum omni inſtantiâ; & ad hocipſum, ſeu ut in ſpiritu oretis inſtanter omni tempore, vigilate cum magnâ ſedulitate & perſeverantiâ, orantes, non pro vobis tantùm, ſed & pro Chriſtianis omnibus. E

Et pro me ſpeciatim, ut dum eſt occaſio evangelizandi, & loqui voluero, det Deus verba, quibus liberè & intrepidè notum faciam arcanum Evangelii.

Cujus Evangelii gratiâ, legatione Apoſtolicâ, etiam nunc, licèt in vinculis, fungor: orate igitur, ut detur mihi, prout oportet, illud audacter & liberè prædicare.

Quantùm autem ad ea, quæ ad me ſpectant, quomodò res meæ habeant, & quid faciam; hæc omnia

& tremore,
in ſimplicitate cordis veſtri,
ſicut Domino.

6. Non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes; ſed ut ſervi Chriſti, facientes voluntatem Dei ex animo.

7. Cum bonâ voluntate ſervientes ſicut Domino, & non hominibus.

8. Scientes quoniam unuſquiſque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino, ſive ſervus, ſive liber.

9. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas; ſcientes quia & illorum, & veſter dominus eſt in cælis: & perſonarum acceptio non eſt apud Deum.

10. De cætero, fratres, confortamini in Domino, & in potentiâ virtutis ejus.

11. Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias diaboli.

12. Quoniam non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem;
ſed adverſus Principes & Poteſtates,
adverſus mundi rectores tenebrarum harum,
contra ſpiritualia nequitiæ,
in cæleſtibus.

13. Propterea accipite armaturam Dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.

14. State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricam juſtitiæ.

15. Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.

16. In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.

17. Et galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritûs, quod eſt verbum Dei.

18. Per omnem orationem & obſecrationem orantes omni tempore, in ſpiritu, & in ipſo vigilantes in omni inſtantiâ, & obſecratione pro omnibus ſanctis.

19. Et pro me, ut detur mihi ſermo in apertione oris mei cum fiduciâ, notum facere myſterium Evangelii.

20. Pro quo legatione fungor in catenâ; ita ut in ipſo audeam, prout oportet, me loqui.

21. Ut autem & vos ſciatis quæ circa me ſunt, quid agam; omnia vobis nota

Digitized by Google

faciet Tychicus, chariſſimus frater, & fidelis miniſter in Domino.

A Tychicus, noſter chariſſimus frater, & fidelis Chriſti miniſter, nota faciet vobis.

22. Quem miſi ad vos in hoc ipſum, ut cognoſcatis quæ circa nos ſunt, & conſoletur corda veſtra.

Illum ad hocipſum miſi vobis, ut cognoſcatis quis ſit rerum noſtrarum ſtatus, & vos conſoletur.

23. Pax fratribus, & charitas cum fide à Deo Patre, & Domino Jeſu-Chriſtò.

Pax ſit Chriſtianis fratribus, & charitas cum fide augeatur in illis à Deo Patre, & à Domino Jeſu-Chriſto.

24. Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum in incorruptione. Amen.

Gratia ſit cum omnibus qui diligunt Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum purè & ſanctè. Amen.

Commentarius in Capui Sextum.

℣. 1. **F**ILII *obedite parentibus... in Domino.*

In Domino, jungi debet verbo, *obedite.*

Modus omnem ſubjectionem ſanctificandi. Poſtquam enim dixit generaliter, ℣. 21. cap. 5. *Subjecti eſtote invicem in timore Chriſti:* tres deinde ſubjectionis ſpecies explicat; ſcilicet uxoris marito, filiorum parentibus, ſervorum Dominis; & de unâquaque ſubjectione dicit verbis æquivalentibus, *in Domino*, ut indicet modum ſanctificandi ſubje- C ctiones.

In Domino, id eſt, propter Dominum, ob amorem & reverentiam Domini patris cæleſtis, quem in parentibus revereri debetis.

Hoc enim juſtum eſt.

Filiorum obedientia parentibus fundata in jure naturali. Fundat hanc obligationem. Primò, in jure naturali, quaſi diceret, quid æquiùs, quàm ut obedias eis, per quos vitam recepiſti, & quibus par nunquam poteris reddere.

Hanc ſubjectionem exigit quidem ipſa naturalis æquitas; ſed ut ſit verè pia & Chriſtiana & ſupernaturalis; hæc filiorum obedientia ſubordinetur Deo patri cæleſti & ad patrem referatur æternum.

Conſideret ergo filius Deum in parentibus ſuis, cujus imaginem gerunt & perſonam; & ſub hoc reſpectu, ipſos colat & revereatur *in Domino*, & propter Dominum.

In Dei præcepto. ℣. 2. *Honora patrem tuum...*

Secundò, hanc filiorum obligationem obediendi parentibus, fundat in lege Dei, illam præcipientis.

Tertiò, in promiſſione huic præcepto adjunctâ.

In Dei promiſſione. *Quod eſt mandatum primum in promiſſione*, ſeu cum promiſſione, ſeu cui adjuncta eſt promiſſio ſpecialis & propria, nimirùm longævæ vitæ.

Hujus promiſſionis ſapientia. Hujus promiſſionis ſapientiam mirabeŕis, ſi ſpectes quòd Deus loquatur pueris & adoleſcentibus, cæleſtia & æterna nondum concipientibus: ideòque promittit illis, quod omnis homo naturaliter appetit, ſtatim ac aliquâ ratione utitur, diu ſcilicet & feliciter vivere.

Ejuſdem æquitas. Ejuſdem promiſſionis æquitatem miraberis, ſi E conſideres, qood D. Thomas docet in opuſculis: filii, inquit, obtinent vitam à parentibus, ſicut milites *Simile.* feudum obtinent à Rege; ſicut ergo milites feudi conſervationem merentur, quamdiu Regi homagium præſtant; ita filii merentur vitæ conſervationem, quamdiu parentes honorant: è contra, ſicut milites Regi rebelles feudo ſpoliantur; ita filii parentibus rebelles, vitâ privari merentur.

Hujus explicatio. Hæc autem longævæ vitæ promiſſio non eſt abſoluta, quaſi Deus, tali parentum honore obligetur, ad dandam longam vitam; ſed tantùm ſpem dat longævæ vitæ filiis obedientibus.

Honora patrem... ut ſis longævus... id eſt, ſi honores parentes, eſt quòd ſperes longævitatem.

Quod ſi longævitatem tibi Deus non det, meliora dabit, cæleſtia ſcilicet & æterna.

Temporalia Judæis promiſſa, figurabant ſpiritualia Chriſtianis promiſſa: terra Chanaan erat figura regni cæleſtis: ſic longævitas vitæ figura erat æternæ vitæ.

℣. 3. *Ut benè tibi ſit...*

Ut, non deſignat præcepti ſervandi finem, ſed effectum præcepti ſervati.

℣. 4. *Et vos patres... ſed educate...* Vide paraphraſim. *in diſciplinâ.* Gr. ἐν παιδείᾳ.

Παιδεία ſignificat tam inſtructionem, quam caſtigationem, ſeu tam inſtructionem per verba, quam per pœnas.

Et correptione Gr. ἐν νουθεσίᾳ.

Νουθεσία ad verbum eſt, in animo poſitio, ſeu inſtructio, quæ in alterius mente ponitur.

Eſt autem ambigua vox, ſignificans ſecundùm D. Hieronymum, admonitionem; ſecundùm alios, correptionem, objurgationem.

His itaque verbis docet Apoſtolus quòd parentes debeant filios inſtruere & corrigere. *Parentes filios inſtruant & corrigant.*

D Addendo autem, *in correptione Domini:* docet quod correctio debet eſſe moderata, Chriſtiana, ſecundùm Chriſti Domini doctrinam; *Diſcite à me, quia mitis ſum...*

Duo ſunt parentum vitia in filiorum educatione. Primùm, nimia ſeveritas, quæ exacerbat. Secundùm, nimia indulgentia, quæ tolerat omnia. *Duo parentum vitia.*

Utrumque vitabunt, ſi primò inſtruant, deinde corrigant; cum hoc diſcrimine, quod inſtructio debet eſſe multa, correctio moderata. *Quomodò vitanda.*

Inſtructio ſit omnium fidei articulorum & vitæ Chriſtianæ officiorum. *Qua, ſeu quorum inſtructio.*

Correctio, ſeu punitio ſit præcipuarum culparum. *Qua, ſeu quorum correctio.*

Inſtruant non ſeverè, non minis, non clamoribus; ſed rationabiliter, ſenſum & rationem illis paulatim aperiendo & veritates in illorum mentibus ponendo, ipſiſque rationes manifeſtando, propter quas hæc fugienda ſunt, illa verò facienda. *Qualis inſtructio.*

Puniant non irati, non paſſionum impetu rapti, ſed tranquilli, rationabiles, & moderati; poſtquam illos de reatu convicerunt, illiſque rationem dederunt, ob quam, pœnâ & correptione digni ſunt & puniuntur. *Qualis correctio.*

Hoc eſt in Domino inſtruere & corripere.

Primùm, fieri debet inſtructio per verba; deinde per pœnas: verba ſint frequentia; pœnæ raræ; adhibendæ tamen ſtatim ac liciti & illiciti cognitionem habent filii.

℣. 5. *Servi obedite dominis carnalibus.* Gr. ſecun- *Modus Chriſtianè ſerviendi.*

dùm carnem, id eſt, qui dominium habent in carnem veſtram, ſeu in corpora veſtra.

Obedite cum timore, non tantùm reverentiali, quo & uxos marito, & filii parenſibus debent obedire; ſed & tremebundo, ſeu qui in quemdam corporis tremorem exeat: corporis geſtus interiorem oſtendat severentiam.

In ſimplicitate cordis veſtri, id eſt, idque non apparentes tantùm, ſed recto & ſimplici corde, Chriſtum Dominum, in dominis veſtris repræſentatum, reverentes.

ỽ. 6. Non ad oculum ſervientes.

Gr. non ſecundùm ocularem ſervitutem.

Ὀφθαλμοδουλεία. ocularis ſervitus.

Id eſt, non tantùm in præſentiâ, ſeu, ſub oculis dominorum, ſicut faciunt qui hominibus tantùm placere ſtudent.

Ἀνθρωπάρεσκοι, hominibus placentes.

ỽ. 7. Cum bonâ voluntate. Gr. cum benevolentiâ. *Sicut Chriſto Domino.* id repetit & inculcat, ut Chriſtum Dominum in ſuis dominis aſpiciant; eiſque proptes Chriſtum Dominum, id jubentem, obediant.

ỽ. 8. Scientes quoniam... ſcientes per fidem, quòd ſi propter eum dominis veſtris obedieritis, ab eo præmium æternum reportabitis.

Observatsones Morales.

Notandum.

Nota primò, quòd hæc Apoſtolus loquitur non ſervis, quales nunc ſunt apud Chriſtianos, ſed mancipiis, quales tunc erant multi, qui convertebantur ad Chriſtum Dominum, vel cum dominis ſuis, vel ſine illis.

Si autem à mancipiis hanc requirit ſanctitatem; quantò magis ab ingenuis?

Sancti ſerviendi modus.

Hinc ergo, Nota ſecundò, Chriſtianæ ſervitutis conditiones.

Servus obediat Domino ſuo, illumque revereatur, ſicut Chriſtum Dominum.

Syncerè & ex animo; non apparenter tantùm; non metu pœnæ; ſed ex benevolentiâ.

Non tantùm in oculis, & in illius conſpectu; ſed ubique & ſemper, ſive videat, ſive non videat.

Non quaſi hominis gratiam aucupari velit, ſed ut Deo placeat; cujus ſe ſervum agnoſcit; cujuſque voluntatem facit in hoc ſuo miniſterio: à quo ſolo, ut pote ſupremo Domino & judice præmium expectat, ſciens quòd Deus hominis perſonam non reſpicit; ſed opus: & quòd, quicumque bonum fecerit, mercedem habebit.

Hujus ergo mercedis æternæ, quæ Deus ipſe eſt, memos ſervus, homini fideliter ſerviat quaſi Deo, cujus perſonam & authoritatem repræſentat.

ỽ. 9. Et vos Domini eadem (proportionalites.) id eſt, illis imperate humanè, benignè, benevolè, &c.

Scientes quia & illorum... Gr. ſcientes quia & veſter illorum Dominus eſt; id eſt.

Scientes, quòd vos ipſi, licet domini, ſuperiorem tamen & Dominum habetis in cælo, qui & vos, nullo dignitatum habito reſpectu, judicabit.

Observatio Moralis.

Modus ſanctè & Chriſtianè domeſticis imperandi.

Hinc diſcat herus Chriſtianus qualis erga ſuos domeſticos eſſe debeat, non ſuperbire, non imperioſè in illos agere; ſed ſeſe mitem & benignum, benevolum eis exhibere.

Quippe qui ſervorum ſuorum frater eſt in Chriſto, ejuſdem corporis membrum; ejuſdem Domini conſervus.

Domini, inquam, apud quem non eſt perſonarum acceptio; ſed qui unumquemque judicabit ſecundùm merita; qui à dominis exiget dominii ſui & in ſervos tyrannidis rationem; quique talem ſe dominis durìs & immiſericordibus exhibebit, quales illi erga ſubditos ſuos fuerunt.

ỽ. 10. De cætero fratres.... poſtquam inſtruxit ſpeciatim conjugatos, parentes & filios; dominos & ſervos; epiſtolam finiturus, redit ad generalem fidelium inſtructionem; eoſque omnes, ut Chriſti milites conſiderans, hortatur ad pugnam.

Chriſtiano ſicut militi duo neceſſaria.

Et quia militi duo ſunt neceſſaria, ſcilicet animus & arma; hinc primò, hortatur ut ſint fortes: ſecundò, ad arma capienda excitat.

Confortamini in Domino.

Unde illi auxilium.

Hinc diſcamus unde nobis auxilium quærendum; ſcilicet *in Domino*, & in *omnipotenti virtute ejus.*

Dominus mihi adjutor, non timebò...

Si Deus pro nobis, quis contra nos?

Dominus noſter Jeſus-Chriſtus ſuâ potenti gratiâ adeſt nobis; fortes itaque & generoſi ſimus: tali duce & propugnatore vincemus.

Confortari ergo in Domino, eſt vires ſumere fide & ſpe in gratiam, opem & auxilium Domini.

ỽ. 11. Induite vos armaturam Dei.

Gr. πανοπλίαν. univerſam armaturam; ſeu univerſum armorum apparatum, quem Deus ſuis militibus ſubminiſtrat.

Hæc arma ſigillatim exponit, ỽ. 14. 15. &c.

Adversùs inſidias diaboli:

Quaſi diceret, callidiſſimum habemus hoſtem; nobis itaque neceſſaria eſt armorum univerſitas; ne quis ſit in nobis vulneri locus; hincque mortem inferat.

Aſtutias diaboli vide apud Cornelium à lapide hîc. ibid, vide vincendi modum.

Noſter deſcribitur hoſtis.

ỽ. 12. Quoniam nobis non eſt colluctatio...

Tot verba, tot rationes, ob quas & vigilare debemus & ſemper & univerſaliter eſſe armati.

Noſtra pugna non eſt contra homines, qui caro ſunt & ſanguis: & ideò fragiles & infirmi: ſeu hoſtes noſtri non ſunt homines corporei, fragiles & infirmi; ſed ſpiritus ſubtiliſſimi, robuſtiſſimi, nequiſſimi, *iique principes, poteſtates...*

Quare diabolus ſolus dicatur hoſtis noſter?

Noſtra pugna contra diabolum eſſe dicitur, non adversùs carnem; non quòd non ſit etiam nobis pugnandum cum carne & mundo; ſed quia caro & mundus ſint quaſi inſtrumenta & arma, quibus nos impugnat diabolus; ſicque hoſtis noſter propriè diabolus eſt.

Adversùs principes... eadem graduum nomina de dæmonibus uſurpantur, quæ de Angelis; quia ex omnibus ordinibus aliqui cum lucifero ceciderunt:

Mundi rectores: Gr. κοσμοκράτορας, id eſt, mundi dominos, mundi-potentes.

Tertull. ad Marc. 5. mundi-tenentes.

Dictio nova & quam D. Hieronymus putat à D. Paulo primùm fictam.

Tenebrarum harum. hic genitivus melius cohæret cum compoſitâ dictione Græcâ κοσμοκράτορας. Syrus traduxit, poſſeſſores mundi hujus tenebroſi.

Nota ad litteralem intelligentiam.

Per mundum autem tenebroſum, intellige impios, infideles, idololatras, quorum tunc plenus erat mundus, & in quibus dominabatur dæmon, tanquam fortis armatus.

Sancti ſunt filii lucis & lux, ut dictum eſt ſupra, cap. 5. ỽ. 11. infideles, impii, ſunt tenebræ & filii tenebrarum: & quia tunc plerique tales erant, hinc dæmon

mon dicitur *princeps hujus mundi, rector tenebrarum harum*, id eſt, hominum infidelium.

Contra ſpiritualia neqaitia, id eſt, ſpirituales nequitias, ſeu ſpiritus nequam.

In cæleſtibus. Syr. qui ſub cælo ſunt.

Hinc neceſſitas vigilandi, & arma ſumendi.

Hinc ergo collige neceſſitatem vigilandi & univerſa arma Dei aſſumendi.

Hoſtis noſtri deſcriptio.

Si enim quæras hoſtis noſtri naturam; ſpiritus eſt inviſibilis: ſi numerum; *legio mihi nomen eſt*, ait unus ex illis: ſi indolem, nequiſſimus eſt & malitioſiſſimus: ſi fraudem, & aſtutias; eſt verſutiſſimus; ſi poteſtatem, eſt mundi Dominus, rector & princeps tenebrarum: ſi odium & inimicitiam, eſt irreconſiliabilis, ſemper cabidus, ſemper ubique quærens omni modo mortem & perniciem noſtram.

B Hinc D. Joan. Chryſoſtomus, dic, quæſo, quomodo deliciaris? quomodo inermis vincere poteris?

℣. 13. *Propterea accipite.* Gr. propter hoc, &c.

In die malo, id eſt, in die tentationis, in die mortis.

Tota vita, dies malus; quia pugna continua. *Militia eſt vita hominis*.... at præcipuè dies mortis, ubi lucta, à quâ pendet æternitas: ut in hac die vincamus; omni die ſtemus adversùs diabolum, eique reſiſtamus; ſicque ob conſuetudinem facilè reſiſtemus in fine vitæ.

Et in omnibus perfecti.... perfectè armati. Gr. & omnia conficientes, ſtate: ſeu poſtquam omnia perfeceritis. *ſtate.*

C Syr. cùmque in omnibus inſtructi fueritis, ſtetis. *Stare*, reſiſtere, vincere.

Chriſtiani hominis panoplia.

℣. 14. *State ergo ſuccincti lumbos*... enumerat, & per partes exponit panopliam hominis Chriſtiani, cujus prima pars eſt baltheus.

Syr. ſtate igitur & accingite lumbos veſtros veritate.

Veritas, id eſt, bona fides, veracitas, ſynceritas, atque fidelitas in promiſſis, ſit veſter baltheus militaris.

Alludit D. Paulus ad Iſai. 11. ℣. 17. ubi dicitur de Chriſto. *Et fides*, ſecundùm Septuaginta: *Et veritas erit cinctorium renum ejus.*

Illiuſque explicatio.

Et non immeritò bona fides, fidelitas in promiſſis, baltheo comparatur; aſtringit enim hominem ſuis D verbis, ſuiſque promiſſis; ſicut baltheus circumcingit & aſtringit corpus militis.

Eſtote ergo Chriſto fideles, & fidelitas in ſervando jurejurando, quod ei, ut veſtro duci, dediſtis in baptiſmo, ſit veſter baltheus, qui vos ejus milites oſtendat.

Et induti loricam juſtitia, id eſt, juſtitia & ſanctitas operum, ſit veſtra lorica: juſtitia ſcilicet ex fide, *per dilectionem operante.*

Meritò etiam juſtitia ex fide per charitatem operante, comparatur loricæ: quia cor armat, animat, roborat, perfectâ in Deum fiduciâ: cor quaſi tegit & tutum contra tentationes reddit, ob conſuetudinem E benè agendi & malum fugiendi.

℣. 15. *Et calceati pedes in preparatione*... quaſi diceret, & alacres & prompti, ſemperque parati, & ad ambulandum in viam Evangelii, & ad illud infidelibus annuntiandum; & ad illud contra hæreticos, Simonianos & Gnoſticos propugnandum.

Alloquitur Epheſios, in doctrinâ Evangelicâ perfectos, & qui alios docere & arguere poſſint.

Meritò etiam hæc alacritas & promptitudo, ſeu fervor comparatur ocreis; quia ſicut qui nudis incedit pedibus, timidè & ægrè incedit in locis arduis; qui

A autem calceatus, ſeu ocreatus, incedit audacter per ardua quæque: ita tepidi omnia timent; fervidi autem ad omnia ſunt ſemper parati.

℣. 16. *In omnibus.* Alii vertunt, *ſuper omnia*, ſicque ſenſus eſt, ante omnia, & præcipuè *ſumite ſcutum fidei*, &c.

Sed meliùs cum noſtro interprete. *In omnibus* ſupple, tentationibus *ſumite ſcutum fidei.*

Quaſi diceret, fides veſtra ſit firma, conſtans & ſolida; hac fide omnia diaboli tela, licèt ignita, non modò repelletis, ſed & *extinguetis.*

Idem nos docuit D. Petrus primæ 5. *Cui reſiſtite fortes in fide.* Idem & D. Joan. *Fides vincit mundum.* Joan. primæ 4.

Ignita tela diaboli, ſunt libidines omnes, quæ concupiſcentiam accendunt.

℣. 17. *Et galeam ſalutis.* Gr. ſalutaris, id eſt, Chriſti; ait D. Hieronymus.

D. Paulus primæ Theſſ. 5. ℣. 8. explicat quæ ſit illa galea, *induti galeam, ſpem ſalutis.*

Itaque ſpes in Chriſtum, qui eſt caput noſtrum, ſit galea noſtra.

Et gladium ſpiritûs...

Verbum Dei eſt gladius; quia intima penetrat; hocque poſſumus uti, tùm ad noſtram defenſionem, tùm ad hoſtis impugnationem.

Hoc gladio, Chriſtus dæmonem jugulavit in deſerto; eodem Chriſtianus, potenti Dei gratiâ adjutus, ipſumquoque jugulabit.

Paucis reſumitur armatura chriſtiana.

C Hominis itaque Chriſtiani panoplia hæc eſt.

Ipſius galea, eſt ſpes in Chriſtum.

Lorica, ſeu thorax, eſt juſtitia, ſanctitas, opera ſancta.

Baltheus, veritas, bona fides, fidelitas in ſervandis Deo promiſſis.

Ocreæ, præparatio animi ad Evangelium exequendum, annuntiandum, propugnandum.

Dextera gladium, id eſt, verbum Dei tenet: ſiniſtra ſcutum fidei.

Orandum; & quomodò.

℣. 18. *Per omnem orationem*... à capite ad talos, ſic armatos, docet nunc à quo debeant in prælio auxilium petere, & unde expectanda victoria.

Hoſtis noſter nequiſſimus, verſutiſſimus, ſemper, ubique, omni modo; noſtram quærit perniciem, ut D dictum eſt, ℣. 11.

Hinc omni tempore, in omni loco, omni modo, mentaliter, vocaliter, &c. debemus orare, *in ſpiritu & veritate*, corde verè religioſo, & in Deum pio; verè humili & reverenti.

Vigilantes in hoc ipſum. ut cor ſit verè pium & religioſum, non diſtractum & non tepidum.

Inſtanter. cum fervore & perſeverantiâ.

Charitate purâ, univerſali: pro omnibus ſanctis militantibus; pro totâ Eccleſiâ militante; in communione ſanctorum, per Jeſum Chriſtum, ſanctum ſanctorum, totiuſque Eccleſiæ caput.

E ℣. 19. *Et pro me.* Ecce, inquit Grotius, (quem citò contra Calviniſtas) quanti Paulus preces piorum fecit; cùm ille, tantæ apud Deum gratiæ, ſperet ſe aliorum precibus poſſe adjuvari; & nos æſtimabimus Pauli cum Chriſto regnantis, preces nihil nobis prodeſſe: hæc omnia Grotius. hic

Et pro me. orandum præcipuè & particulariter pro prælatis, paſtoribus, Apoſtolis & concionatoribus, omnibuſque Eccleſiæ miniſtris: ut Deus ipſe, illorum os aperiat, non ambitio, non avaritia, &c. det illis verba, ſenſus, modos ſubditorum & auditorum ſaluti congruos.

Det illis ſanctam verum dicendi libertatem & fi-

duciam : Legationis pro Chriſto munus dignè adim- A pleant ; idque *in ipſo*, in Chriſti ſpiritu.

℣. 20. *Pro quâ legatione.* Syr. cujus legatione fungor in catenis : ut cum fiduciâ eloquar illud, prout oportet eloqui.

℣. 21. *Ut autem & vos...*

Hinc colligitur hanc epiſtolam per Tychicum latam.

℣. 22. *Quem miſi... & conſoletur corda veſtra*, ob meam catenam triſtia & ſollicita.

℣. 23. *Pax fratribus...* pax & concordia ſit & augeatur fratribus.

Et charitas fraterna, pacis principium.

Cum fide: charitatis fundamento.

A Deo patre : à quo omne bonum perfectum.

Et Domino noſtro Jeſu-Chriſto. noſtro mediatore & cauſâ meritoriâ.

℣. 24. *Gratia cum omnibus... qui diligunt Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum, in incorruptione*, abſque corruptione, ait Syrus.

Id eſt, purè, ſanctè, incorruptibiliter : ſeu, ita ut ejus amor non corrumpatur adulterino amore ſæculi.

Seu, qui ita Chriſtum Dominum diligunt, ut ſe immaculatos ſervent ab hoc ſæculo.

Itaque qui ſic diligunt Dominum Jeſum, ut & ejus præcepta ſervent.

Da mihi, ô Deus, hujus benedictionis eſſe participem ; ita te diligam, ut & ex amore tibi ſerviam. Amen. Gr. habent, ad Epheſios ſcripta eſt à Româ B per tychicum. Syr. epiſtola ad Epheſios ſcripta è Româ, & miſſa per tychicum. Similiter & Arabica verſio.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Sexto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

EX ℣. primo diſcant filii modum ſanctè obediendi parentibus, Cæleſtem ſcilicet Patrem in illis conſiderando.

SECUNDÒ.

Ex ℣. 3. diſcant parentes modum filios ſuos ſanctè educandi ; illos ſcilicet inſtruant, & corrigant ; inſtruant, inquam multùm : corrigant autem moderatè, & utrumque rationabiliter. Vide ℣. 3. & 4.

TERTIÒ.

Ex ℣. 5. 6. 7. 8. diſcant ſervi modum Chriſtianè ſerviendi. Hos verſus lege in commentario.

Ex ℣. 9. diſcant heri modum ſanctè domeſticis ſuis imperandi.

QUARTÒ.

C Ex reliquo capite diſcant omnes Chriſtiani neceſſitatem & modum ſanctè & feliciter pugnandi contra noſtræ ſalutis hoſtes.

Quis & qualis iſte noſter hoſtis ? ℣. 12.

Quæ & qualis eſſe debeat armatura noſtra ? ℣. 13. 14. &c.

Unde nobis ſic armatis auxilium ? quomodò illud implorandum ? ℣. 18.

Digitized by Google

EPISTOLÆ B. PAULI AD PHILIPPENSES TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

PHILIPPI, urbs Macedoniæ, ſic dicta ob Philippum, Alexandri patrem, illius inſtauratorem.

Divus Paulus in Macedoniam à Deo vocatus illo mirabili modo, de quo Act. 16. ℣. 9. Philippos primùm adiit; ibique Lydiam purpurariam convertit ad fidem. ibidem ℣. 13.

Hæc itaque mulier fuit equidem Eccleſiæ Philippenſis primitiæ; at primitiæ meſſis poſtmodùm, & citò abundantis futuræ.

Erga Divum Paulum, Apoſtolum ſuum, hæc Eccleſia fuit ſemper ſtudioſiſſima; ipſaque ſola ex tot Eccleſiis à Paulo fundatis, tam boni Magiſtri neceſſitatibus providere ſollicita, ut ipſemet teſtatur cap. 4. ℣. 15. hujus epiſt.

Cùm audiſſent ergo Philippenſes, quòd Romæ in vinculis detineretur Apoſtolus; ad eum miſerunt cum pecuniis Epaphroditum, tùm ut per illum cognoſcerent quo loco res eſſent; tùm ut per illum forent ei ſolatio, & miniſterio, ait Divus Chryſoſtomus in argumento.

Huic utrique muneri tam ſedulò ſtuduit Epaphroditus, ut ægrotarit Romæ, & ad mortem ægrotarit: ubi autem convaluit, illum ad ſuos remiſit Apoſtolus; hancque ei ad illos deferendam dedit Epiſtolam; quâ & gratias agit Philippenſibus de ipſorum beneficentiâ, & eos edocet quo loco ſint res ſuæ.

Cæteris omnibus lætior eſt hæc Epiſtola, blandior, & alacrior; modò congratulatoria, modò conſolatoria, modò exhortatoria.

Congratulatur eis, ob ſuam ad Evangelium beneficentiam, ob perſeverantiam in fide & in bonis operibus, ob conſtantiam in paſſionibus;

Conſolatur eos, ob perſecutiones, quas propter Chriſtum paſſi ſunt, quod magnum Dei donum eſt.

Hortatur, modò, ut vitam Evangelio dignam ducant; modò, ut adverſis non frangantur; modò, ut ſint unanimes, concordiam, pacemque foveant; modò, ut Chriſti humilitatem, charitatem, obedientiam æmulentur;

modò, ut pſeudo-Apoſtolis, quos canes vocat, malos operarios, inimicoſque crucis Chriſti, fidem non habeant; denique, ut omnes Chriſtianas virtutes ſectentur, quibus, ut filii lucis, ſeu quaſi ſtellæ, fulgeant inter Paganos.

Scripta fuit Romæ in vinculis; à quibus ſe liberandum inſinuat; id eſt, in primis ſuis vinculis: à ſecundis enim non fuit liberatus, ſed in illis martyrio coronatus eſt. anno Chriſti 61. & per Epaphroditum, jam ſanum, probabiliter perlata.

Analyſis Capitis Primi.

Primò.

Singularem ſuum ërga Philippenſes declarat affectum; pro ipſis Deo gratias agens, & Deum orans; gratias agit ob illorum in Evangelium beneficentiam; orat ut illorum charitas magis ac magis abundet in ſcientiâ, ſintque bonis operibus repleti, per Chriſti gratiam, à ℣. 1. ad 12.

Secundò.

Quia ſcire volunt quæ circa ipſum ſunt; docet eos vincula ſua ad Evangelii propagationem profuiſſe; ob illa à multis Chriſtum liberiùs fuiſſe prædicatum; equidem ab aliqui- B *bus minùs ſyncerè: ſed quidquid ſit de modo, gaudet de facto, ſcilicet quòd annuntietur Chriſtus. à ℣. 12. ad 20.*

Tertiò.

Etſi cupiat diſſolvi, & eſſe cum Chriſto; ad eorum tamen utilitatem, vitam præfert, gloriam differt, & in carne ſe manſurum affirmat, & ad eos venturum. à ℣. 20. ad ℣. 26.

Interim hortatur ad dignam in Chriſto converſationem, vitamque Evangelio congruam, & ad patientiam in perſecutionibus pro Chri- C *ſto, quæ magna Dei dona ſunt. à ℣. 27. uſque in finem.*

Caput Primum.

Paraphraſis.

Paulus & Timotheus, ſervi Jeſu-Chriſti, omnibus fidelibus per Chriſtum in Baptiſmo ſanctificatis, qui ſunt Philippis, cum Epiſcopis & Diaconibus, ſalutem.

Gratia & pax vobis ſint à Deo Patre noſtro, & à Domino Jeſu-Chriſto.

Gratias ago Deo meo, quoties mihi recurrit memoria veſtri.

Et ſemper in omnibus meis ad Deum precibus, pro vobis omnibus cum gaudio deprecor.

Propter beneficentiam veſtram, quam ex quo credidiſtis uſque nunc, in Evangelium Chriſti, & in Evangelii miniſtros contuliſtis.

Confidens quòd Deus, qui tale bonum opus incepit in vobis, illud perficere non ceſſabit, uſque ad diem adventûs Domini noſtri ſalvatoris.

Et jure quidem merito hoc ſentio de vobis omnibus; cùm vos in corde habeam amiciſſimos; & præterea cùm ſocii ſitis gaudii mei, & in vinculis meis, & in defenſione & confirmatione Evangelii: & ob hæc duo, perſeverantiæ donum vobis vehementer exopto.

Teſtis enim Deus eſt, quomodò vos omnes tenerrimè diligam, in ipſis Jeſu-Chriſti viſceribus.

Et hoc à Deo depoſco vobis, nimirùm ut chari-

Textus.

1. Paulus & Timotheus, ſervi Jeſu-Chriſti, omnibus ſanctis in Chriſto Jeſu, qui ſunt Philippis, cùm Epiſcopis & Diaconibus.

D 2. Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & à Domino Jeſu-Chriſto.

3. Gratias ago Deo meo, in omni memoriâ veſtri.

4. Semper in orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens.

5. Super communicatione veſtrâ in Evangelio Chriſti, à primâ die uſque nunc.

6. Confidens hoc ipſum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet uſque in diem Chriſti.

E 7. Sicut eſt mihi juſtum hoc ſentire pro omnibus vobis; eò quòd habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defenſione, & confirmatione Evangelii, ſocios gaudii mei omnes vos eſſe.

8. Teſtis enim mihi eſt Deus quomodò cupiam omnes vos in viſceribus Jeſu-Chriſti.

9. Et hoc oro, ut charitas veſtra magis

gis abundet in ſcientiâ, & in omni ſenſu. A

tas veſtra magis ac magis in dies creſcat, & ſupercreſcat in ſcientiâ & in omni prudentiâ;

10. Ut probetis potiora, ut ſitis ſynceri, & ſine offensâ in diem Chriſti.

Ut dijudicetis quæ meliora ſunt, & utiliora; ut ſitis puri & ſynceri, ſine ullâ errorum admixtione; & ut inoffenſo pede pergatis, & perſeveretis uſque in diem Chriſti glorioſam.

11. Repleti fructu juſtitiæ per Jeſum-Chriſtum, in gloriam & laudem Dei.

Repleti copioſo bonorum operum proventu, per Jeſum-Chriſtum, ad Dei gloriam & laudem.

12. Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me ſunt, magis ad profectum venerunt Evangelii.

Velim autem vos ſcire, fratres, quoniam quæ mihi acciderunt, Evangelio multùm profuerunt;

13. Ita ut vincula mea manifeſta fierent in Chriſto, in omni Prætorio, & in cæteris omnibus.

Ita ut vincula mea celebria facta ſint, ad Chriſti gloriam, in totâ Imperatoris Aulâ, & in omnibus

B aliis Romæ locis.

14. Et plures è fratribus, in Domino confidentes vinculis meis, abundantiùs auderent ſine timore verbum Dei loqui.

Et plures in Domino fratres, felici vinculorum meorum ſucceſſu roborati; auſi ſunt frequentiùs, & liberiùs, ſine timore, verbum Dei annuntiare.

15. Quidam quidem, & propter invidiam, & contentionem; quidam autem & propter bonam voluntatem, Chriſtum prædicant.

Equidem aliqui per invidiam in me, & contentionem adverſùm me, Chriſtum prædicant; quidam autem benè affecti, ſeu bonâ voluntate.

16. Quidam ex charitate, ſcientes quoniam in defenſionem Evangelii poſitus ſum.

Quidam, inquam, ex chatitate, & in me benè affecti, quia ſciunt me à Chriſto ipſo in præconem & propugnatorem Evangelii poſitum eſſe:

17. Quidam autem ex contentione, Chriſtum annuntiant, non ſynceré exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis.

C Quidam autem, contentionis animo, intentione non purâ, Chriſtum prædicant, ſed exiſtimantes ſe vinculis meis novam moleſtiam excitaturos.

18. Quid enim? dum omni modo, ſive per occaſionem, ſive per veritatem, Chriſtus annuntietur, & in hoc gaudeo ſed & gaudebo.

Quid ad me de modo, & de intentione? dum annuntietur Chriſtus, quovis modo id fiat, ſeu vano & perverſo prætextu, ſeu vero & ſyncero affectu, in hoc quòd annuntiatur & gaudeo & gaudebo.

19. Scio enim quia hoc mihi proveniet ad ſalutem, per veſtram orationem, & ſubminiſtrationem ſpiritûs Jeſu-Chriſti.

Scio enim, (quidquid intendant illi,) hoc mihi ceſſurum ad ſpiritualem utilitatem, per auxilium orationum veſtrarum, & per gratiæ Chriſti ſubſidium.

20. Secundùm expectationem, & ſpem meam, quia in nullo confundar: ſed in omni fiduciâ, ſicut ſemper, & nunc magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſive per vitam, ſive per mortem.

Conformiter intenſæ expectationi meæ, ſpeique firmæ, quam habeo, quòd in nullo confundar, ſed quòd in omni libertate animi ac fiduciâ Evangelium prædicando, ſicut hactenus prædicavi, Chriſtum glo-

D rificabo in corpore meo, ſive per vitam, ſive per mortem.

21. Mihi enim vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum.

Etenim vita mea Chriſtus eſt. (Si vivo, Chriſto vivam,) & mors mihi lucrum. (Si morior, à miſeriis liberabor, & ero cum Chriſto,) ſicque lucrabor.

22. Quòd ſi vivere in carne, hic mihi fructus operis eſt, & quid eligam ignoro.

Quòd ſi in hoc mortali corpore vivere fructuoſum ſit & utile; neſcio quid eligam, an vivere? an mori?

23. Coarctor autem è duobus, deſiderium habens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto, multò magis melius.

Me duo ſimul premunt, & coarctant; ex unâ parte deſidero mori, & eſſe cum Chriſto, quod mihi multò magis melius & utilius eſt. (id eſt, ſine ullâ comparatione melius.)

24. Permanere autem in carne neceſſarium propter vos.

At aliunde vobis neceſſarium eſt, ut in carne permaneam, & vivam.

25. Et hoc confidens ſcio, quia manebo & permanebo omnibus vobis, ad profectum veſtrum, & gaudium fidei.

E Et hoc perſuaſus (quòd vita mea ſit vobis neceſſaria;) ſcio quòd in carne manebo, & (Gr.) compermanebo. id eſt, unà vobiſcum multo tempore manebo, ad profectum veſtrum, & ad fidei veſtræ gaudium.

26. Ut gratulatio veſtra abundet in Chriſto Jeſu in me, per adventum meum ad vos.

Ut ob meum ad vos reditum, copioſiorem habeatis materiam vobis gratulandi, imò gloriandi in Chriſto Jeſu, (qui me veſtri gratiâ ſervavit & liberavit.)

27. Tantùm dignè Evangelio Chriſti converſamini; ut ſive cùm venero, & videro vos; ſive abſens audiam de vobis, quia ſtatis in uno ſpiritu unanimes, col-

Hoc unum attendite, ut ſicut decet Evangelium Chriſti, converſemini. id eſt, (vita veſtra ſit Evangelio congrua;) ut ſive venerim vos inviſum, ſive abſens. id eſt, (ſive reddar vobis, ſive ſejungar;) audiam de vobis quòd in uno ſpiritu perſeveratis, uno-

que animo, (quaſi facto agmine,) certatis pro fide Evangelii.

Et audiam quòd in nullo terreamini ab adverſariis fidei noſtræ; quorum perſecutio, ſuæ ipſorum damnationis, veſtræ autem ſalutis eſt cauſa: & hoc à Deo ita diſponente.

Quia vobis Dei gratiâ donatum eſt, non ſolùm ut Chriſto credatis; ſed etiam ut pro illo patiamini.

Et idem, ſeu ſimile certamen propter fidem ſuſtineatis, quale vidiſtis me ſuſtinentem apud vos, (ubi virgis cæſus fui, & incarceratus. Act. 16. 22.) & nunc audiſtis me Romæ ſuſtinere, (ubi vinculis ſum detentus, & variis preſſus incommodis.)

laborantes fidei Evangelii.

28. Et in nullo terreamini ab adverſariis; quæ illis eſt cauſa perditionis; vobis autem ſalutis: & hoc à Deo.

29. Quia vobis donatum eſt pro Chriſto; non ſolùm ut in eum credatis: ſed ut etiam pro illo patiamini.

30. Idem certamen habentes quale & vidiſtis in me, & nunc audiſtis de me.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. PAULUS *& Timotheus*...

Timotheus charus erat Philippenſibus, ſicut & Philippenſes Timotheo valde chari, ut patet ex capite ſecundo, ℣. 20. hinc in ſalutatione, Timothei nomen ſuo jungit D. Paulus.

Salutat autem Timotheus, non verò ſcribit, ut patet primo poſt ſalutationem verſiculo. *Gratias ago*, non agimus.

Servi Jeſu-Chriſti....

Apoſtoli nomen hîc Paulus omittit; tùm quia de ejus Apoſtolicâ authoritate non dubitabatur apud Philippenſes; tùm quia titulum ſibi, & Timotheo communem ſumere voluit.

Servi Jeſu-Chriſti, non tantùm, quia ab ipſo redempti; non tantùm quia ipſi credunt & obediunt: ſed quia publici ſunt ejus Evangelii miniſtri, ejuſque prædicationi & propagationi totaliter addicti.

Servi Jeſu-Chriſti.

Servire Jeſu Chriſto, quàm honorificum.

Hæc verè magna dignitas eſt, ac bonorum caput, ſervum eſſe Jeſu-Chriſti, & non tantùm dici, ait D. Chryſoſtomus.

Diceris quidem, vide nùm ſis. Gloriaris de nomine, erubeſcis de opere. Time quod dixit Chriſtus in Evangelio: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: ſed qui facit voluntatem patris mei*, &c. Matth. 7. 21.

Omnibus ſanctis in Chriſto Jeſu, cum Epiſcopis...

Salutat primò omnes Chriſtianos, è quorum numero eſt etiam Clerus; deinde honoris gratiâ Clerum diſtinguit, & ſalutat ſpeciatim. *Cum Epiſcopis*...

Difficultas.

Sed cur unius tantùm civitatis fidelibus ſcribens, dicit, *cum Epiſcopis*. nùm in unâ civitate plures ſunt Epiſcopi?

NOTA LITTERALIS.

Explicatio, ſeu reſolutio prima.

Equidem unius civitatis unus erat Epiſcopus, ſed unius regionis multi erant Epiſcopi; quidni autem Apoſtolus omnes regionis illius ſalutaverit Epiſcopos? cùm probabile ſit hanc Epiſtolam, ſic ad Philippenſes miſſam eſſe, ut & aliis civitatibus vicinis, quæ ſuos habebant Epiſcopos, communicaretur.

Itaque de Epiſcopis propriè dictis intelligi poteſt hæc ſalutatio.

Nec in hac opinione incongruum erit, quòd Divus Paulus Preſbyteros non nominaverit: quia fortè in illis civitatibus, ob paucitatem fidelium, ſoli Epiſcopi cum Diaconibus omnia præſtabant, nec erant illis neceſſarii preſbyteri alii.

Et hoc confirmari poteſt exemplo Divi Gregorii Neocæſar. qui ſeptemdecim tantùm habebat fideles, cùm Epiſcopatum ſuſcepit, & cui ſanè neceſſarius non erat alius Sacerdos.

Secunda.

Communior tamen reſponſio eſt quòd Epiſcoporum nomine ſignificentur Preſbyteri omnes, utpote qui gregis curam & inſpectionem habebant.

Revera tunc Epiſcopus & Preſbyter erant nomina communia omnibus omninò Sacerdotibus; ſive majoribus, quos propriè Epiſcopos nominamus; ſive minoribus, quos Preſbyteros: at verò ſucceſſu temporis, qui primum inter illos locum tenet, per excellentiam dictus eſt Epiſcopus.

Per Epiſcopos ergo benè cum pleriſque potes intelligere Preſbyteros: & ita intellexit Syriaca verſio, quæ habet cum Preſbyteris.

Revera Preſbyteri ſunt intendentes & inſpicientes. *Ἐπισκοπή*, *inſpectio*. ſed Epiſcopis ſuperintendentibus ſubditi: comprehenduntur itaque ſub Epiſcoporum nomine, ſicut Subdiaconi ſub Diaconis.

Omnibus ſanctis in Chriſto Jeſu.

Sanctitos à Chriſto.

Comparatio.

Hi omnes, & Clerus, & populus Chriſtianus ſancti ſunt & ſanctificati per Chriſtum Jeſum, ſanctum ſanctorum, ipſamque ſanctitatem, cui inſerti ſunt per Baptiſmum; ſicut rami per inoculationem inſeruntur arbori.

OBSERVATIO MORALIS.

Chriſtus fons ſanctitatis.

Chriſtus itaque fons & radix eſt omnis ſanctitatis; ab ipſo ſanctitatem haurit & ſugit quiſquis ſanctus eſt.

Nullus à Chriſto Jeſu ſeparatus, poteſt eſſe ſanctus.

Quò plenius uneris illi, eò ſanctior evades.

Qui autem Chriſto plenè inſeruntur, ii ſancti ſunt, & eò magis ſancti, quò plenius & perfectius Chriſto uniti.

Hinc diſce mente, corde, totâ animâ uniri Chriſto per fidem, ſpem, charitatem.

Per orationem continuam, ipſius ſanctitatem continuè ſuge, hauri, attrahe.

Unire ergo ei mente, corde, opere.

Unio mentis, cordis, operis cum Chriſto, totum plenè ſanctificat hominem.

℣. 2. *Gratia vobis*... Vide paraphraſim.

℣. 3. & 4. *Gratias ago Deo meo*... *deprecationem faciens.*

Gratiarum actio cum oratione jungenda.

Multorum illis bonorum conſcius erat, ait Divus Chryſoſtomus: hinc pro illis Deum glorificat ſimul & precatur.

Gratias agit pro præteritis; precatur pro futuris; Deum glorificat, ob bona illorum opera, à principio

Digitized by Google

converſionis facta; Deum precatur ut perſeverent uſque ad diem Chriſti.

Hinc diſce gratias agere pro ſanctis initiis, & pro bonis operibus factis; at ſemper pro perſeverantiâ orare; non tam initia ſpectantur, quàm finis in Chriſtiano: non enim qui cœperit, *ſed qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.*

Quicumque ergo viam virtutis ingreſſus es, gratias age Deo, illumque glorifica pro præterito: at inſta orationi pro futuro; ora ut qui cœpit, perficiat.

Magna laus Philippenſium. Nota quòd Apoſtolus pro Philippenſibus orat cum gaudio, quod ſanè magna laus eſt, magnumque virtutis illorum argumentum.

Fidem ſervaverunt integram, in bonis operibus à primâ die perſeveraverunt: hinc laudat eos, gaudetque in propoſito cordis eorum.

Quomodo imitandi? Hinc diſce tuâ in fide, & in bonis operibus perſeverantiâ, ſanctis dare lætitiam: ſi enim ob converſionem peccatoris, *gaudium eſt in cælo*; quantò majus erit ob perſeverantiam illius in bono.

℣. 5. *Super communicatione veſtrâ...*

Plerique Latini intelligunt communicationem in Evangelio per fidem; ſeu quòd Evangelii facti ſunt participes, & in eo conſtanter à primâ die perſtiterunt.

Nota Litteralis.

Quid hic communicatio? Sed multa probabiliorem mihi reddunt Divi Joannis Chryſoſtomi, & aliorum ſententiam, intelligentium communicationem per beneficentiam in Paulum, & alios Evangelii miniſtros, collatam à primâ die quâ crediderunt, uſque nunc, ubi Paulo in vinculis conſtituto, per Epaphroditum neceſſaria miſerunt Philippenſes.

Primò, hoc ſuadet veritas facti: revera etenim ipſo Paulo teſte, cap. 4. ℣. 15. & ſequentibus, ſic ſe res habet; id eſt, à principio converſionis ſuæ, Philippenſes neceſſaria Paulo ſuppeditavere, & tandem in vinculis ligato, per Epaphroditum munera miſerunt, ob quæ, ait ℣. 18. *Habeo omnia, & abundo, repletus ſum, acceptis ab Epaphrodito, quæ miſiſtis.*

Et hæc Philippenſium beneficentia, eſt hujus Epiſtolæ occaſio, & argumentum; ſcripſit ut gratias ageret.

Secundò, ſuadet ipſa Divi Pauli locutio: confer enim hunc verſum cap. 1. cum verſu 15. cap. 4. & eumdem ubique reperies loquendi modum, cum hoc ſolo diſcrimine, quòd in cap. 4. clariùs explicat quod dixerat in primo: hic enim dixit. *Super communicatione veſtrâ.* ibi addit. *communicavit in ratione dati & accepti.*

Et alibi apud D. Paulum. Tertiò, ſuadet mos & uſus Divi Pauli, qui ſolet ſubventionem vocare communicationem; in hac Epiſtolâ cap. 4. ℣. 14. *Benefeciſtis communicantes tribulationi meæ.* ℣. 15. *Nulla mihi Eccleſia communicavit in ratione dati & accepti.* Rom. 12. 13. *Neceſſitatibus ſanctorum communicantes.* Hebr. 13. 16. *Beneficentiæ & communionis nolite oblivisci.* Galat. 6. 6. *Communicet is qui catechizatur*, &c.

Tandem ſuadet expreſſio Græca, *εἰς τὸ εὐαγγέλιον.* in Evangelium, vel ad Evangelium, ſcilicet prædicandum & propagandum.

Senſus plenus. Senſus itaque eſt: glorifico Deum, & pro vobis ſemper cum gaudio precor, non tantùm quòd Evangelio credidiſtis, non tantùm quòd Evangelium fideliter obſervatis; ſed eò quòd de aliorum etiam ſalute ſolliciti, ubique mihi præſentes eſtis, ubique veſtram operam ac diligentiam unà mecum in Evangelii prædicatione collocatis: mihi etenim, & aliis Verbi mi-

A niſtris communicaſtis, id eſt, ſubſidium contuliſtis ad Evangelium prædicandum, & propagandum, nobis vitæ neceſſaria ſuppeditando; idque non ſemel aut iterum, ſed continuè, à tempore quo recepiſtis Evangelium, uſque nunc, ubi mihi in vinculis conſtituto, per Epaphroditum, veſtrum epiſcopum, neceſſaria miſiſtis.

Observatio Moralis.

Modus facilis participandi ſanctorum meritis. Hinc concludit D. Chryſoſtomus: ergo ſubſidium ferre, hoc eſt communicatio in Evangelium: ergo ſi prædicantem foves & adjuvas; illius coronæ communes tibi ſunt.

B Ergo in manu tuâ eſt, repoſitas Apoſtolo, (& cuilibet viro ſancto,) coronas & mercedes communes tibi facere; ſi illum cures, foveas, ſermone, & reipſâ; ſi conſoleris, vitæ neceſſaria ſuppeditando, vel in aliquo miniſterio illi inſerviendo.

Miramini viros ſanctos, qui in eremo vivunt, qui vitam Angelicam ducunt; vel qui in Eccleſiis eadem ac Apoſtoli, virtutis obeunt munera; doletis quòd longo ab illis intervallo abeſtis; licet vobis aliquam cum illis coïre ſocietatem, ſcilicet inſerviendo, curando, fovendo.

Mira Dei benignitas in infirmiores. Et hoc eſt Dei benignitatis, ut negligentiores & infirmiores, qui duram, aſperamque vitæ rationem ſuſcipere non poſſunt; per aliam viam ad eumdem gra-
C dum poſſint pervenire. Vide D. Chryſoſtomum ex quo hæc excerpta ſunt.

Facilis deſcendi modus. Hinc itaque diſcant divites in temporalibus, & ſæpe in ſpiritualibus pauperes; diſcant, inquam, ſeſe ſanctorum virtutibus inſerere, ſe Apoſtolorum meritis veſtire, ſuperinduere, illos adjuvando, ſuſtentando, conſolando.

Diſcant & quilibet alii in ſpiritualibus ſimul & temporalibus pauperes, ſe ſanctorum meritis & divitiis ditare, ornare, cumulare; illos, eo quo poſſunt modo, adjuvando; ſuis precibus & votis ſeſe illis uniendo, & eorum comparticipes exhibendo.

℣. 6. *Confidens.* id eſt, ſperans, ſeu perſuaſum habens, *hoc ipſum*, ſcilicet *quia qui cœpit*... id eſt, quòd Deus, qui tale bonum opus incepit, &c. Vide
D paraphraſim. *uſque in diem Chriſti*, venientis ad judicium; ſeu univerſale, in fine mundi; ſeu particulare, in fine vitæ.

De hac die, quaſi proximâ, ſemper loquitur Apoſtolus; ut nos ad eam continuè præparemus. Vide 1. Theſſal. cap. 4. ℣. 14. quomodo autem de facto ſit proxima. Vide hujus epiſt. cap. 4. ℣. 5.

℣. 7. *Sicut eſt mihi juſtum*... Vide paraphraſim, *eò quòd habeam vos in corde, & in vinculis... ſocios.*

Duplicem dat rationem, cur de illorum in bonis operibus perſeverantiâ confidat.

Primam, *eò quòd habeam vos in corde.* quia vos habeo chariſſimos, utpote quos in corde gero, & præ oculis ſemper habeo, & propterea hoc perſeverantiæ
E donum vobis ardenter exopto.

Secundam, *& in vinculis*... quia ſubſidiis Evangelio ſubminiſtratis, facti eſtis ſocii. Gr. communicatores; id eſt, conſortes, & ex æquo participes paſſionum & meritorum meorum, *in vinculis meis*, ſeu quæ pro Chriſto patior.

Et in defenſione. Gr. apologiâ. quâ ſcilicet Evangelium Chriſti ita propugno, tùm publicè, tùm privatim, ut & illud ubique ſtabiliam & confirmem.

Et confirmatione. manifeſtumque reddam in omni prætorio, & omnibus aliis Romæ locis, ℣. 13.

Spero autem quòd, qui paſſionum eſtis ſocii, eri-

tis & præmii, ſicque quòd Dei gratiâ in bonis operibus uſque in finem perſeverabitis.

Socios gaudii mei. Gr. gratiæ meæ.

Χαρᾶς, gaudii. χάριτος, gratia, propter affinitatem, unum pro altero facilè poſitum eſt; utrumque autem verum eſt: nam gaudium eſt pro Chriſto pati. *Ibant Apoſtoli gaudentes*, &c. Act. 5. & gratia eſt pro Chriſto pati. *Vobis donatum eſt pro Chriſto pati*, hujus capitis ℣. 29.

Observatio Moralis.

Socios gaudii mei.... Ergo ſubſidium viro Apoſtolico ſubminiſtratum, reddit largientem ſocium, conſortem, ex æquo participem omnium Apoſtolici viri meritorum; ſicut Philippenſes, per ſubſidia Divo Paulo collata, facti ſunt ſocii meritorum Pauli *in vinculis, in defenſione, & confirmatione Evangelii*.

Felix itaque dives ille, qui ſuis liberalitatibus, ſe ſe ſanctorum virtutibus inſerit: ipſorum enim virtutibus diteſcit.

Pulchra ſimilitudo. Similis eſt ulmo infructuoſæ, vitem fructibus abundantem portanti. Similitudo eſt à D. Gregorio Hom. 20. in Evang.

Etſi proprium fructum ulmus non habet; portare tamen fructum cum vite ſolet: ſic & viri ſæculares, intra ſanctam Eccleſiam, quamvis ſpiritualium virtutum dona non habeant; dum tamen ſanctos viros, donis ſpiritualibus plenos, ſuâ largitate ſuſtentant; quid aliud quàm vitem cum botris portant: etſi ergo fructum ulmus non habet; vitem cum fructibus portans, hæc ipſa efficit, quæ benè ſuſtentat aliena.

℣. 8. *Teſtis enim eſt mihi Deus, quomodò*...

Locutio Apoſtolo digna. Plura ſentit quàm exprimere valeat; imò plus deſiderat, quàm poſſit exequi in ſemetipſo.

Suum in Philippenſes affectum, proprio corde ſuo non valens exprimere; recurrit ad cor Chriſti, in illud ingreditur: & in hoc corde exiſtens, hocque Chriſti corde, quaſi ſuo utens, Philippenſes diligit Chriſti corde.

Et quia hoc latet, teſtem invocat Deum quomodò in Chriſti viſceribus exiſtens, illos omnes Chriſti corde diligat, illoſque omnes in hoc Chriſti corde cupiat ac vehementer exoptet.

Viſcera Chriſti ſignificant amorem intimum, ardentem, & ſupernaturalem; uno verbo, amorem ipſum, quo Chriſtus ſuos diligit.

Praxis verè Christiana.

Hinc diſce recurſum ad Cor Chriſti; ut eo Deum dignè diligas & proximum.

A ſolo Chriſti corde Deus dignè diligitur, dignè adoratur, dignè colitur; quia infinita perſona: hinc infinitus amor infinita adoratio, infinitus cultus.

Quidquid in temetipſo facias, hoc coram Deo nihil eſt; ſicut tu ipſe, imò & totus mundus coram ipſo, tanquam nihilum & inane.

Amor tuus nihil eſt; adoratio tua nihil: quid enim nihili reverentia & annihilatio?

At amor Chriſti, ſeu quo Chriſtus Deum diligit, infinitus eſt, adoratio infinita, cultus infinitus.

Ut ergo dignum quid & proportionatum Deo offeras; recurre ad cor Chriſti, hoc corde dilige Deum, adora Deum, cole Deum; dignè amabis, dignè adorabis & coles: corde quippe Dei Deum amabis, adorabis & coles.

Ad hoc datus eſt nobis filius Dei mediator noſter? ut per eum, ad Deum accedamus; Deumque colamus.

Ad hoc Chriſtus caput & cor noſtrum eſt, ut nos membra & corpus ejus, per eum dignè Deum diligamus.

In omnibus itaque Religionis actibus, recurre ad cor Chriſti: intra in illud, ipſum tu tibi redde proprium, illoque corde Deum adora, benedic, lauda, &c.

Junge cor tuum cordi Chriſti, ipſique corde unitus, offer Deo cordis Chriſti adorationes, amorem, omneſque illius cordis actus.

Similiter utere Chriſti corde ad amorem proximi; eum dilige quomodo diligit Chriſtus; illum deſidera in viſceribus Chriſti: Chriſtum diligat ut à Chriſto diligitur.

℣. 9. *Et hoc oro ut charitas veſtra magis*... Gr. amplius magis ac magis, &c.

Inſatiabilis charitas. Charitas inſatiabile bonum eſt, ait D. Chryſoſtomus: nullus eſt hujus boni modus, nulla menſura nuſquam conſiſtit: Hinc orat Apoſtolus ut *charitas* Philippenſium *magis ac magis abundet*.... creſcat, accreſcat, ſupercreſcat, in modum, ſupra modum.

Oremus & nos pro nobis & pro aliis, ut noſtra charitas creſcat in ſcientiâ; noſtra verò ſcientia creſcat in charitate.

Oratio Apoſtolica. Charitas noſtra creſcat in ſcientiâ; ne defectu luminis, in foveam cadamus ipſi; & nobiſcum alios præcipites ducamus.

Scientia, & charitatis fructus. Scientia verò noſtra creſcat in charitate: ut ædificet & ad Dei gloriam fructus juſtitiæ in nobis & in aliis ferat abundanter.

℣. 10. *Ut probetis potiora*...

Primus talis ſcientiæ & charitatis effectus, eſt meliora diſcernere.

Ut ſitis ſynceri. Secundus, puram ad Deum habere conſcientiam; ſynceram, nullo errore contaminatam.

Et ſine offenſâ... Tertius, ſine offendiculo ambulare, *uſque in diem Chriſti*.

℣. 11. *Repleti fructu juſtitiæ*... Quartus, juſtitiæ fructibus abundare.

In gloriam & laudem Dei. Quintus, Deum continuè glorificare; idque omne *per Jeſum Chriſtum*.

℣. 12. *Scire autem vos volo*...

Philippenſes Epaphroditum miſerant ad Paulum in vinculis, ut ſcirent quo loco res ejus eſſent, ait D. Chryſoſtomus: hinc, ſtatim ab initio hujus epiſtolæ, D. Paulus ut Philippenſibus ſatisfaciat, ait, *ſcire autem vos volo; quia quæ circa me ſunt*, id eſt, res meæ, &c.

Vinculis Pauli territi Philippenſes timebant ne illis, quaſi remoris, Evangelii propagatio retardaretur; hinc ut ſoletur eos, dicit quòd tantùm abeſt, ut vincula ſua Evangelio nocuerint, quin imò profuerunt.

℣. 13. *Ita ut vincula mea.... in omni prætorio*, id eſt, toto Imperatoris palatio.

Quid Prætor & prætorium. Prætor ille dicebatur olim, qui præibat exercitui. Prætorium propriè tentorium erat Imperatoris; & per extenſionem dictum eſt ab aliquibus prætorium, Cæſarum domus, ſeu palatium.

Itaque ſenſus eſt: vincula mea celebria facta ſunt ad Chriſti gloriam in toto Neronis palatio, & in omnibus aliis Romæ locis; quippe innotuit ubique quòd Chriſti cauſâ, non autem ob aliquod ſcelus, vinctus eſſem; hincque Aulici & cives Romani curioſitate ducti, inquiſierunt quis eſſet Chriſtus? & quæ Chriſti doctrina? hincque plures & è domo Cæſaris, & cives Romani facti ſunt Chriſtiani, ut patet cap. 4. ℣. 22.

Deus

Mira Dei providentia.

Deus malis hominum voluntatibus utitur ad ſuam voluntatem faciendam: & quod homines impedimentum putant, ſæpè medium eſt, quo Deus ad fines ſuos utitur.

Mirare ipſius providentiam, tu te totum illi committe: omnia per reſpectum ad primam cauſam reſpice, ſciens *quoniam omnia ſerviunt illi*, ut ait Propheta Regius, & quoniam omnia juſto proveniunt ad ſalutem, ut de ſe confidit D. Paulus ℣. 19.

℣. 14. *Et plures è fratribus...* id eſt, plures Chriſtiani fratres vinculorum meorum felici ſucceſſu animati ac roborati, liberiùs & frequentiùs prædicaverunt Evangelium.

℣. 15. *Quidam quidem...* id eſt, quidam per invidiam gloriæ meæ, & per contentionem, præ me in miniſterio volentes excellere.

Quippe videntes illi, quòd per prædicationem Paulus celebris factus eſſet in aulâ & in urbe; invidebant illius gloriæ, eamque ſibi arripere contendebant; hocque invidiæ ſimul & contentionis animo, prædicabant.

℣. 16. *Quidam ex charitate, ſcientes quoniam in defenſionem Evangelii poſitus ſum.* Ideò adjuvant me, & quod mihi ob vincula non licet, hoc ipſi præſtant: & ſolito ardentiùs, ut meo ſuppleant defectui.

℣. 17. *Quidam ex contentione.... exiſtimantes preſſuram...* id eſt, exiſtimantes me ſibi ſimilem, id eſt, gloriæ cupidum, & alienæ invidum, intendunt mihi quemdam animi mœrorem, præ gloriæ ſuæ ſplendore cauſare; hocque animi mœrore ob illorum gloriam concepto, novam putant ſe vinculis meis moleſtiam excitaturos, utpote qui præter carceris afflictionem, internæ etiam invidiæ igne urar ac torquear.

Hunc ſenſum puto naturalem: multi tamen poſt D. Chryſoſtomum, hanc preſſuram intelligunt de novâ & acriori perſecutione, quam iſti prædicatores in Apoſtolum Paulum intendebant excitare; ſuis ſcilicet prædicationibus Neronem exacerbando.

Sed hoc minùs probabile videtur: tùm quia fratres erant in Domino, id eſt, Chriſtiani; tum quia in ſemetipſos hanc perſecutionem priùs excitaſſent; tùm denique quia ſic Apoſtoli gloriam non minuiſſent, ſed potius auxiſſent gloriâ martyrii.

Observatio Moralis.

A concionatoribus notanda.

In his verſibus 14. 15. 16. &c. notet Apoſtolicus concionator vitioſos concionandi affectus, ut eos vitet; ſanctos autem, ut imitetur.

Mali concionatorum affectus.

Caveat ne ſicut illi, concionetur per invidiam alienæ gloriæ; per affectum propriæ gloriæ; per contentionem & ſtudium excellendi præ cæteris; per quemdam malignitatis animum, quo intenditur alicui mœrorem, & moleſtiam excitare.

Boni & Apoſtolici.

Sed ſicut Apoſtolus Paulus, zelo charitatis in Deum & proximum prædicet, ut cognoſcatur, ametur & colatur Deus; ut ſalutem æternam conſequatur proximus: Jeſum-Chriſtum unicè quærat, non ſua; illum intrepidè prædicet; pro ipſo paratus ſit omnia libenter ſuſtinere: Chriſtus ſit illi in vitâ & morte lucrum; ſicque prædicans ſperet omnia ad ſalutem ſibi ceſſura.

℣. 18. *Quid enim*, id eſt, quid mea refert? quid ad me de illorum intentione, & de modo? bonus eſt eventus, licèt intentio mala; gaudeo de facto; non curo de modo: lætor de ſucceſſu, animum non diſquiro.

Sive per occaſionem acquirendæ ſcilicet gloriæ, invidiæ, mœroris cauſandi, &c.

Græcè, προφάσει, ſignificat etiam prætextum, ſpeciem, & cùm opponi videatur hic veritati, non malè traducitur, per vanum prætextum & apparentem pietatem.

℣. 19. *Scio enim quia hoc...* id eſt, illorum invidia, odium, quidquid intendant & præſtent.

Per veſtram orationem & ſubminiſtrationem.... id eſt, ſi pro me oraveritis, veſtriſque precibus copioſam mihi ſpiritûs Chriſti, ſeu gratiæ, ſubminiſtrationem impetraveritis.

Ob hanc conditionem ab Apoſtolo appoſitam, infer, quòd verbum *ſcio*, fiduciam potiùs quàm veram ſcientiam ſignificet: idem eſt ac ſi diceret, confido.

℣. 20. *Secundum expectationem & ſpem meam.* ἀποκαραδοκία, attenta expectatio. Vide dicta ad Rom. cap. 8. 19.

Aliqui hæc verba jungunt immediatè præcedentibus: ſcilicet, ſi pro me oraveritis, &c. quemadmodum expecto & ſpero: & illi ſubaudiunt, *ſcio, quia in nullo confundar.*

Naturaliùs puto, ſi jungatur cum primis verbis: nimirùm, *ſcio quia hoc mihi proveniet ad ſalutem*, conformiter expectationi & firmæ ſpei, quam habeo *quod in nullo confundar*; ſed quòd in omni libertate animi ac fiduciâ Evangelium prædicando, ſicut hactenùs intrepide prædicavi, Chriſtum glorificabo in corpore meo, ſive per vitam, ſive per mortem.

Si enim vivam, Chriſtum prædicatione & vitâ glorificabo; ſi moriar, paſſione & martyrio magnificabo.

℣. 21. *Mihi enim vivere Chriſtus eſt & mori lucrum*, id eſt, Chriſtus vita mea eſt: ideò vivo, ut illi ſerviam; non mihi, ſed illi vivo.

Mors pro Chriſto, mihi lucrum maximum eſt; per illam enim Chriſto fruar, beatitudine fruar.

Vel, Chriſtus mihi eſt in vivere & in mori; in vitâ & in morte, lucrum.

Vel, Chriſtus, qui vita mea eſt, erit & mortis meæ lucrum, illum morte meâ lucrabor.

Hinc intrepidè & cum omni fiduciâ loquor & ago; nec enim vivere recuſo; nec mori timeo.

Hinc ſive per vitam, ſive per mortem, Chriſtus glorificabitur in corpore meo: ſi vivam enim, voce & prædicatione viventis glorificabitur; ſi moriar pro ipſo, glorificabitur paſſione & martyrio morientis.

Observatio Moralis.

Chriſtianus Chriſto vivat & moriatur.

Tales & nos omnes Chriſtiani deberemus eſſe, ſic Chriſto vivere, & pro Chriſto mori; ſic Chriſtum in corpore noſtro, ſive per vitam, ſive per mortem glorificare; tùm bonis operibus in vitâ, tùm patientiâ & obedientiâ in morbis & in morte.

Per baptiſmum *domini ſumus*, ſive ergo vivimus, Domino vivamus; ſive morimur, Domino & pro Domini gloriâ moriamur. Rom. 14. 7. 8.

Per baptiſmum Deo ſacrati ſumus; Deum ergo in omni ſtatu, ſeu vitæ, ſeu mortis, honoremus, toti in ejus honorem conſumamur.

Votum Chriſtianum.

Hoc debeo, hoc vovi, concede ô Deus miſericors, ut hoc adimpleam! ſis vita mea, & mors mea ſit tui lucrum: vita mea ſit tui laus continua, mors mea ſit ſacrificium, te Regem ſæculorum & immortalem, vitæ & mortis dominum, deprædicans & honorans.

Praxis.

Praxis vitæ verè Chriſtianæ.

Ut Chriſtus vita tua verè ſit; ipſi, juxta dicta in

ỹ. 7. ipſi, inquam, unire frequenter & quantùm poteſt continuè, mente, corde & opere.

Caput noſtrum eſt, noſque ſinguli membra ejus: uniatis ergo capiti tuo, ut ſpiritum influat in te & in opera tua.

Cor noſtrum eſt & totius Eccleſiæ; unire, ergo cordi, à quo motum, vitam & inſpirationem ſumas.

Centrum Religionis eſt, in ipſo, cum ipſo, & per ipſum Deus colendus: huic Religionis centro unire mente, ut Deum verè cognoſcas & laudes; unire corde, ut Deum in ipſo dignè ames, adores & colas: Unite opere, omnia facias in ipſo & per ipſum.

Sic Chriſtus erit verè vita tua; ſic mors erit tibi verè lucrum: Deum quippe moriens luctaberis, Deo per mortem frueris; poſt mortem in Chriſto, cum Chriſto, & per Chriſtum Deum videbis, amabis, laudabis in æternum.

Hominis anxii locutio.

ỹ. 22. *Quod ſi vivere in carne, hic*, (Gr. τοῦτο, hoc) *mihi fructus operis eſt. Et* (ſupple ex verſu præcedenti *mori lucrum*,) *quid eligam* (vivere an mori) *ignoro.*

Proprium eſt hominis anxii, dubii, perplexi, unum voce exprimere, alterum mente retinere, verbaque ſua non verbis tantùm voce prolatis, ſed & verbis mente retentis connectere: id facit hîc D. Paulus, unum exprimit, *vivere*, aliud cogitat, *mori*; & ex illis duobus ambigit quid eligat.

Itaque, ſenſus eſt, ſi me vivere operæ pretium eſt; ſi aliundè mihi lucrum eſt mori; neſcio quid ex alterutro eligam.

Arbitratur D. Chryſoſtomus, quòd vita & mors in Apoſtoli poteſtate eſſent, id eſt, ſeu vivere & proximorum ſaluti laborare; ſeu mori & per mortem æternâ gloriâ frui; & neſcit quid eligat.

Charitas Apoſtolica, imò Divina.

Ecce quanti facit animarum ſalutem! illam propriæ beatitudini ſuæ præfert: in hoc, ſicut & in aliis, Chriſti dilectionis fuit imitator: ſicut Chriſtus cùm vixit in terris ſalutem noſtram quaſi prætulit gloriæ ſuæ: ita Paulus proximi ſalutem propriæ gloriæ ſuæ prætulit.

Hinc imitetur Paſtor Chriſtianus.

Quid ad hoc dicant tot paſtores, qui ſua unicè quærunt; qui ſua commoda ovium ſaluti præferunt; qui ne minimum quidem moleſtiæ pro illis pati volunt. Talibus meritò dicit Apoſtolus: *Imitatores mei eſtote; ſicut & ego Chriſti.*

ỹ. 23. *Coarctor autem è duobus.*

Gr. συνέχομαι utrimque cingor, utrimque premor: hinc deſiderio diſſolutionis; hinc neceſſitate vivendi propter vos.

Deſiderium habens diſſolvi, à vinculo ſcilicet, quo anima corpori alligata eſt; ut ſoluta ad Deum authorem ſuum evolet: juxta id quod dicitur Eccleſiaſt. 12. 7. ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

Animalium quidem aliorum mors eſt reſolutio in elementa, quibus conſtant: hominis autem mors eſt diſſolutio animæ à vinculo corporis; quâ factâ, ſpiritus qui eſt à Deo, redit ad Deum, deinde corpus reſolvitur.

Quomodò mors bona, & deſiderabilis.

Hæc diſſolutio bona eſt & deſiderabilis, quia facit impaſſibiles, impeccabiles, cæleſtes & Divinos: ſeu, ut dicit D. Bernardus, homines ab omni dolore, peccato & periculis liberat.

Hæc fusè explicat Cornelius à lapide.

Qui patienter vivit, delectabiliter moritur.

Hanc ſancti deſiderarunt, qui patienter vixerunt, delectabiliter mortui ſunt: ſed heu! nos hanc diſſolutionem horremus; quia delectabiliter vivimus; cum dolore ac triſtitiâ morimur.

S. Auguſtinus de D. Paulo dixit: qui deſiderat diſſolvi & eſſe cum Chriſto, non patienter moritur, ſed patienter vivit & delectabiliter moritur.

Multò magis melius, exceſſum ſignificat incomparabilem: quaſi diceret, ſine ullâ comparatione melius.

ỹ. 24. *Permanere autem in carne neceſſarium propter vos.* Non Philippenſes tantùm, ſed & omnes alios fideles: toti enim Eccleſiæ neceſſaria fuit D. Pauli vita, maximè gentibus, utpote gentium Apoſtoli.

ỹ. 25. *Et hoc confidens* (ſcilicet quòd vita mea ſit vobis & aliis neceſſaria.)

Scio, (morali ſcilicet certitudine) *quia manebo, &* (Gr. *compermanebo omnibus vobis*) id eſt, unà vobiſcum aliquo & quidem multo tempore manebo.

Hactenùs inter vitam & mortem ſeu gloriam coarctatus eſt Paulus, neſciens quid ex alterutro eligeret: hîc ſuum reſolvit dubium; judicat vitam laborioſam & Eccleſiæ utilem, propriæ gloriæ & beatitudini ſuæ præferendam eſſe.

Optat ergo vivere, ut prædicatione Evangelii, proximorum ſaluti incumbat & laboret: hocque ita eventurum ſibi omninò perſuadet, confidit ac pro certo habet.

Itaque illud, *ſcio*, moralem tantùm certitudinem inducit, ut parebit attentè legenti verſus præcedentes, ubi dubius erat, an per vitam, an per mortem, Chriſtum eſſet glorificaturus: ignorabat an vitam, an mortem eligeret: idem dubium videtur habere in capite ſequenti ỹ. 17. *Sed etſi immolor...* cùm ergo hic dicit, *confidens ſcio*, idem eſt ac quod dicit in capite ſequenti ỹ. 4. *confido in Domino.*

ỹ. 26. *Ut gratulatio.* Gr. gloriatio. D. Chryſoſtomus hanc gloriationem ſumit activè. ut ego de vobis glorier abundantiùs in Chriſto Jeſu, ſeu, ut habeam quo in vobis majorem in modum glorier.

Hoc ſenſu, gloriatio veſtra, idem eſt, ac gloriatio mea de vobis: hunc ſenſum modeſtiorem putat Eſtius, ſed videtur litteræ minùs conformis. Vide paraphraſim.

ỹ. 27. *Tantùm dignè Evangelio Chriſti...* Vide paraphraſim.

Collaborantes fidei. Gr. concertantes, ſeu pariter & concorditer decertantes.

Fides Evangelii in luctâ eſt adverſùs mundum, carnem & dæmonem. *Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra*, ait D. Joannes.

Singuli Chriſtiani, quaſi athletæ & milites ſunt; fidem luctantem, & laborantem communi ſpiritu, & unanimi zelo debent adjuvare; debent cum eâ, & per eam contra carnem, mundum & dæmonem, omnes fidei hoſtes pugnare: hinc *collaborantes, concertantes fidei Evangelii.*

ỹ. 28. *Et in nullo terreamini....* Vide paraphraſim.

Quæ illis eſt cauſa perditionis. Gr. quod illis quidem eſt indicium perditionis; id eſt, quòd vobis adverſantur, id indicium eſt eorum perditionis, &c. Vide paraphaſim.

ỹ. 29. *Quia vobis donatum eſt pro Chriſto...*

Pro Chriſto. Aliqui pleonaſmum putant; alii hyperbaton: cùm enim dicere cœpiſſet, *vobis donatum eſt pro Chriſto pati.* interrupit locutionem, & inſeruit: *Non tantùm credere.*

A num. Illum fides inchoat, actio ſancta continuat & perficit, paſſio conſummat.

Patientia *opus perfectum habet*, ait Divus Jacobus 1. ℣. 4. opus eſt conſummatum: ergo donum, & maximum donum, utpote, omnia alia dona conſummans.

Hinc *gaudebant Apoſtoli, quoniam digni habiti erant pro nomine Jeſu contumeliam pati.*

Hinc Divus Petrus 1. cap. 4. ℣. 18. ait: *Communicantes Chriſti paſſionibus, gaudete.* Hinc Divus Paulus, *Vobis donatum eſt*, &c. quaſi diceret; donum eſt Dei: tantùm abeſt ergo, ut probri loco ſit à vobis habendum; quin potiùs à vobis æſti-
B mandum eſt, & ob hoc vobis gaudendum, & exultandum.

Observationes Morales.

Hinc collige primò, quòd ſicut fides eſt donum Dei; ita & patientia eſt donum Dei, & donum mirabilius quàm mortuos ad vitam revocare, ac cætera miracula facere, ait D. Chryſoſtomus, quia pati longè difficiliùs, quàm miracula patrare, ait idem ſanctus.

Hinc pro miraculorum dono, debitor ſum Dei; pro paſſione debitorem habeo Chriſtum. O rem mirandam! & donat mihi, & ſuper hoc ipſe debet mihi. Divus Chryſoſtomus.

Collige ſecundò quod credere, agere, pati; credere ſcilicet in Chriſtum; agere in ſpiritu Chriſti; pati pro Chriſto; tria hæc verum efficiunt Chriſtia-

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

EX primo verſu nota, quòd Chriſtus Dominus ſit omnis ſanctitatis fons, à quo unico ſanctitas haurienda: quò quis illi perfectiùs unitur; eò ſanctior eſt.

Illi itaque unire mente, corde, opere; mente, per fidem; corde, per charitatem; opere, per ſanctam operationem, vitamque Chriſto dignam, ſic majorem ab eo ſanctitatem hauriès continuè; ſic Chri-
C ſtus erit vita tua. Vide praxim ℣. 21.

Ex octavo verſu diſce recurſum ad cor Chriſti; ut in eo, & ex eo Deum & proximum dignè diligas. Vide hanc praxim ibidem ℣. 8. & ℣. 21.

Ex ℣. 6. & 7. diſce facilem deſcendi modum, ſanctorumque meritis participandi. Vide ibi dicta.

Ex ℣. 14. 15. 16. notet vir Apoſtolicus vitioſos concionandi affectus, ut eos vitet; ſanctos autem & Apoſtolicos, ut eos imitetur.

Ex ℣. 22. Apoſtolicam, imò Divinam Pauli charitatem diſcat & imitetur Paſtor Chriſtianus.

Ex ℣. 23. omnis verò Chriſtianus diſcat patienter vivere, delectabiliter mori.

Ex ℣. 29. diſcat patientiam Dei donum eſſe, ipſâ fide, miraculorumque dono mirabilius.

Ibidem vide quòd tria Chriſtianam vitam componunt, fides, actio, patientia; fides inchoat; actio ſancta perficit; paſſio pro Chriſto conſummat.

Analyſis Capitis Secundi.

Primò.

PHILIPPENSES *ardenter admodùm, & pathetice hortatur ad mutuam concordiam, ad fraternam charitatem, ad omnem, tùm internam, tùm externam humilitatem,* ℣. 1. 2. 3. 4.

Ut preſſiùs urgeat ad humilitatem, & charitatem; Chriſti Domini proponit illis exemplum, qui cùm in formâ Dei eſſet; noſtri tamen amore ſemetipſum exinaniens, formam ſervi accepit, ſeque humiliavit uſque ad mortem crucis: propter quod Deus ſuperexaltavit illum, ℣. 5. *uſque ad* 11.

Secundò.

D *Hortatur ut cum tremore ſalutem ſuam faciant; & ut ſuis virtutibus, quaſi luminaria fulgeant inter Paganos; pro complendo ſanctificationis illorum ſacrificio per fidem & converſionem inchoato, ſanguinem ſuum ſuper eos libens & gratulans in libamen effundet,* à ℣. 12. *ad* 18.

Tertiò.

Promittit ſe ad eos miſſurum Timotheum & Epaphroditum, quos laudat & commendat à ℣. 19. *uſque in finem.*

Caput Secundum.

Paraphraſis.

SI mihi vincto & afflicto vultis aliquam, ſecundùm Chriſtum, conſolationem exhibere; ſi quod charitatis ſolatium impendere; ſi qua vobis mecum eſt animorum communio; ſi qua erga me viſceralis commiſeratio.

Gaudium, quo me veſtrâ converſione cœpiſtis afficere; quo veſtrâ converſatione ſanctâ, veſtrâque mecum in Evangelio propagando communicatione cumulaſtis; hoc, inquam, gaudium implete: implebitis autem, ſi idem ſapitis, (ſeu credatis,) ſi mutuam & parem charitatem habeatis; ſi adeò unanimes ſitis, ut idem ſentiatis.

Ne contentioſè, aut ambitioſè quidquam agatis, ſed cum humilitate quiſque proximum ſuum ſe ipſo præſtantiorem exiſtimet.

Unuſquiſque, non ſua, ſed aliorum commoda quærat:

Is enim debet in vobis eſſe ſenſus & affectus erga vos invicem, qui fuit in Chriſto Jeſu erga nos omnes.

Qui cùm in formâ, ſeu naturâ Dei eſſet, ſeu cùm eſſet naturâ ſuâ Deus; non prædam exiſtimavit eſſe ſe æqualem Deo.

Sed ſemetipſum evacuavit, exhauſit, & ex omni, quaſi ad nihilum, redegit; naturam ſervi, ſeu hominis mortalis ultrò accipiens; hominibus ſimilis in naturâ factus, & ſpecie etiam & figurâ externâ, ut quivis alius homo.

(Præterea factus homo,) humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.

Propterea Deus ſuperexaltavit illum, id eſt, ſuper omnia exaltavit; & dedit illi nomen omnibus nominibus præſtantius.

Ut ad nomen Jeſu, omnes creaturæ, cæleſtes, terreſtres & infernæ genu flectant, & Jeſum adorent.

Et omnis lingua, in cælo, in terrâ, & ſubter terram, confiteatur quòd Dominus Jeſus-Chriſtus eamdem habet cum Deo Patre gloriam.

Itaque, dilecti mei, (ſicut ex quo credidiſtis Chriſto, ſemper obediſtis;) ſeu, quod hactenus feciſtis, ſalutem veſtram operamini cum metu & tremore; non tantùm ſicut, me præſente, feciſtis, ſed multò inſtantiùs me abſente; (ut pateat quòd ex animo, & propter Deum agitis.)

Quia Deus eſt, qui pro ſuo beneplacito, operatur in vobis & velle & operari, & bonam voluntatem & bonum opus.

Obedite autem ſine murmuratione adverſùs ſuperiorum mandata, & incunctanter, nihil hæſitantes, facite illorum juſſa;

Ut ſitis irreprehenſibiles, ſeu ut nemo de vobis meritò queri poſſit; ſynceri & candidi ſicut filii Dei, immaculati in medio nationis pravæ & perverſæ, (infidelium,) inter quos lucetis ſicut cæleſtia luminaria lucent in mundo.

Lumen vivificæ fidei, (quo alios etiam illumi-

Textus.

A 1. SI qua ergo conſolatio in Chriſto; ſi quod ſolatium charitatis; ſi qua ſocietas ſpiritûs; ſi qua viſcera miſerationis.

2. Implete gaudium meum, ut idem ſapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, id ipſum ſentientes;

3. Nihil per contentionem, neque per
B inanem gloriam: ſed in humilitate ſuperiores ſibi invicem arbitrantes.

4. Non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed ea quæ aliorum:

5. Hoc enim ſentite in vobis quod & in Chriſto Jeſu.

6. Qui cùm in formâ Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo:

7. Sed ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum
C factus, & habitu inventus ut homo.

8. Humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.

9. Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen;

10. Ut in nomine Jeſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum;

D 11. Et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jeſus-Chriſtus in gloriâ eſt Dei Patris.

12. Itaque, chariſſimi mei, (ſicut ſemper obediſtis,) non in præſentiâ mei tantùm, ſed multò magis nunc in abſentiâ meâ, cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini.

13. Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle, & perficere, pro bonâ voluntate.

14. Omnia autem facite ſine murmura-
E tionibus & hæſitationibus.

15. Ut ſitis ſine querelâ, & ſimplices, filii Dei, ſine reprehenſione, in medio nationis pravæ & perverſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo.

16. Verbum vitæ continentes ad gloriam meam

meam in die Chriſti, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi.

17. Sed & ſi immolor ſupra ſacrificium, & obſequium fidei veſtræ, gaudeo, & congratulor omnibus vobis.

18. Id ipſum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi.

19. Spero autem in Domino Jeſu, Timotheum me citò mittere ad vos; ut & ego bono animo ſim, cognitis quæ circa vos ſunt.

20. Neminem enim habeo tam unanimem, qui ſyncerà affectione pro vobis ſollicitus ſit.

21. Omnes enim quæ ſua ſunt quærunt, non quæ ſunt Jeſu-Chriſti.

22. Experimentum autem ejus cognoſcite, quia ſicut patri filius mecum ſervivit in Evangelio.

23. Hunc igitur ſpero me mittere ad vos, mox ut videro quæ circa me ſunt.

24. Confido autem in Domino, quoniam & ipſe veniam ad vos citò.

25. Neceſſarium autem exiſtimavi Epaphroditum, fratrem & cooperatorem, & commilitonem meum, veſtrum autem Apoſtolum, & miniſtrum neceſſitatis meæ, mittere ad vos.

26. Quoniam quidem omnes vos deſiderabat; & mœſtus erat propterea quòd audieratis illum infirmatum.

27. Nam & infirmatus eſt uſque ad mortem: ſed Deus miſertus eſt ejus, non ſolùm autem ejus; verùm etiam & mei, ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem.

28. Feſtinantiùs ergo miſi illum; ut viſo eo, iterum gaudeatis, & ego ſine triſtitiâ ſim.

29. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, & ejuſmodi cum honore habetote.

30. Quoniam propter opus Chriſti uſque ad mortem acceſſit, tradens animam ſuam, ut impleret id, quod ex vobis deerat erga meum obſequium.

A neris & accendatis,) conſervantes & augentes in vobis; ut ob veſtram fidem gloriari poſſim in die judicii, quòd non fruſtrà laboravi in prædicando vobis Evangelio.

Quin etiam ſi contingat me immolari, & ſanguinem meum, quaſi libamen, ſuper ſacrificium & oblationem fidei veſtræ effundi; gaudeo in memetipſo, & congaudeo omnibus vobis.

Ob hoc ipſum gaudete & vos, & mihi gratulamini.

Cæterùm ſpero, adjuvante Domino, quòd vobis citò miſſurus ſim Timotheum; ut læto & bono ſim animo, cùm didicero quæ circa vos ſunt, ſeu vos, veſtraque omnia benè ſe habere.

B

Neminem enim mecum habeo, ſic animo ac ſtudio mihi conformem; quique tam germanè & ſyncerè ſalutis veſtræ negotia curet.

Siquidem plerique ſua commoda, ſuam utilitatem, ſuamque gloriam præferant gloriæ Chriſti.

Timothei autem unanimis mecum concordiæ documentum accipite, ex eo quòd mihi, ſicut filius patri, ſubſervivit in Evangelio prædicando.

Hunc igitur, tantum ac talem mittam ad vos, ubi videro quem exitum habitura ſint vincula mea, ſeu
C quid de me futurum ſit.

Spero & Deo dante, quòd & ipſe ad vos ibo quamprimum.

E re autem eſſe judicavi præmittere Epaphroditum, fratrem in Domino, & cooperatorem in Evangelii prædicatione, & commilitonem, in ſacrâ ſcilicet militiâ, ſub Chriſto duce; veſtrum autem Epiſcopum, & per quem mihi vincto vitæ neceſſaria, ſubſidiaque multa ſubminiſtraſtis.

Quoniam ipſe ardenter deſiderabat reviſere vos; & anxiè ſollicitus, quia & vos de ipſo ſolliciti eratis,
D ob ejus ægritudinem.

Nam & uſque ad mortem infirmatus eſt: ſed Deus miſertus eſt ejus, eum à morte liberando; & mei, ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem, ſi ad vincula mea acceſſiſſet talis amici jactura.

Feſtinantiùs ergo & ſine morâ eum ad vos remiſi, ut ad ejus adventum gaudeatis; & ego quieto ſim animo, nimirùm ubi vos lætos eſſe cognovero.

Illum itaque cum omni gaudio in Domino ſuſcipite, & ejuſmodi homines honorate.

E

Quoniam ad mortem uſque ægrotavit propter opus Chriſti; (ſeu, ut mihi vincto, & propter Chriſtum incarcerato, inſerviret;) non habitâ ratione valetudinis ſuæ, vitam expoſuit pro me, ut mihi nomine veſtro obſequia præſtaret, quæ voſipſi non poteratis impendere.

Commentarius in Caput Secundum.

℣. 1. SI *qua ergo conſolatio* ... Iſtud *ſi*, non dubitantis eſt, ſed urgentis & inſtantis vehementer : ſicut cùm dicimus, ſi benè quid de te merui, &c.

Ardenter itaque & patheticè urget Apoſtolus, inſtatque tenerrimè, blanda blandis, tenera teneris aggerans.

Senſus eſt : ſi qua eſt in vobis, me Apoſtolum veſtrum, vinctum & afflictum, ſpiritualiter in Chriſto conſolandi voluntas ; ſi quod lenimen cordis, ex charitate profectum mihi vultis impendere ; ſi qua vobis mecum eſt animorum communio ; ſi qua charitas & mei miſeratio.

Societas ſpiritûs. Gr. *κοινωνία πνεύματος*, communio animorum, vel communicatio in uno ſpiritu, utpote ejuſdem corporis commembra.

Viſcera miſerationis. Gr. viſcera & miſerationes ; id eſt, ſi qua charitas & miſeratio ; vel, ſi qua viſceralis commiſeratio, id eſt, intima, tenerrima, & quaſi ab imis viſceribus.

℣. 2. *Implete gaudium*. ... Syr. implete gaudium meum, ut ſit nobis una mens, & una charitas, & una anima, unaque ſententia.

Implete ... Non dicit afferte, date gaudium, ſed *implete*, &c.

Jam ſuperiùs initio primi capitis dixit, quòd cum gaudio pro ipſis gratias agat & oret, his verbis indicans quòd ipſum multo gaudio affecerant ; tùm ſuâ ad fidem converſione ; tùm ſuâ ſanctâ, & Chriſtianâ converſatione, ſuâque cum illo in Evangelio propagando communicatione, per eleemoſynas ſcilicet ipſi Paulo, & aliis Evangelii miniſtris collatas.

Quantum bonum concordia !

Itaque ſenſus eſt : gaudium, quo me veſtra ad Chriſtum converſione affeciſtis, & quo me veſtrâ juxta Evangelium converſatione, veſtrâque mecum in Evangelio prædicando cooperatione cumulaſtis ; hoc, inquam, gaudium implete, perficite abſolutâ veſtri per charitatem perfectione ; quaſi diceret :

Ita regnet in vobis charitas, ut omnium veſtrûm una ſit mens, una voluntas, una anima, una ſententia.

Adverte hîc, & nota ad quid tendat verſûs primi vehemens, ardens, & tenera Pauli inſtantia ; ſeu, quid petat à Philippenſibus.

Non rogat ut à periculis, à vinculis illum eximant ; ut aliquid ipſi impertiantur : ſed ut ſint unanimes, ut mutuâ ſint charitate devincti.

Tantum bonum eſt concordia, ut tam ardenter ab Apoſtolo deſideretur.

Quàm pura Pauli charitas !

Adeò pura charitas Pauli, non quærentis quæ ſua ſunt, ſed quæ proximi.

Bonum proximi, ſolatium Pauli.

Imitare.

Hanc imitare charitatem.

In omnibus ſtude concordiæ, ſtude & aliorum bono.

℣. 3. *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam*. ſupple, facite, vel facientes.

Sed in humilitate ſuperiores. Gr. *ὑπερέχοντας* præſtantiores, meliores.

℣. 4. *Non quæ ſua ſunt* ... *ſed ea quæ aliorum*. in Gr. ſed & aliorum.

Syr. nec de ſe quiſque ſit ſollicitus ; ſed quiſque etiam de proximo ſuo.

Iſtud, &, ſeu, etiam, indicat quòd non omnis ſollicitudo ſui ſit mala, ſed ea, quæ proximi eſt obliviosa, vel proximo nociva.

Quatuor diſcordiarum principiis opponuntur quatuor cauſæ concordiæ.

Adverte quòd D. Paulus, concordiæ ſuper omnia ſtudioſus, in his verſibus quatuor deſignet diſcordiarum principia, quibus quatuor opponit concordiæ cauſas & pacis principia.

Dividunt mentis tenacitas, amor gloriæ, dominandi deſiderium, propriæ utilitatis nimia ſollicitudo.

Uniunt è contra, pacemque fovent mentis humilitas, contemptus gloriæ, amor dependentiæ, commodorum propriorum neglectus.

Primo itaque diſcordiæ principio, mentis tenacitati nimiæ, proprique ſenſûs amori, opponit mentis propriæ ſubmiſſionem, *idipſum ſentientes*, ℣. 2.

Secundo diſcordiarum capiti, amori gloriæ, opponit gloriæ contemptum. *Nihil per inanem gloriam*, ℣. 3.

Tertio diviſionum fonti, deſiderio dominationis, opponit amorem dependentiæ, cordis humilitatem, *in humilitate ſuperiores*, &c. ℣. 3.

Quarto pacis hoſti, propriæ utilitatis nimiæ ſollicitudini, opponit commodi ſui neglectum, alieni curam. *Non quæ ſua ſunt* ... ℣. 4.

℣. 5. *Hoc enim ſentite* ... Gr. ſentiatur.

Mens Divi Pauli.

Exemplo Chriſti Domini conficit quod jam verbis incepit, nimirùm ad humilitatem & charitatem excitare fideles.

Ut ergo eos etiam, qui vel naturæ, vel gratiæ donis excellunt, excitet ad ſeſe ſub aliis humiliandum, ſicut ℣. 3. docuit. *in humilitate ſuperiores ſibi invicem arbitrantes :* affert exemplum Chriſti, filii Dei, qui licèt ab æterno Deus, & Deo æqualis ; & conſequenter rerum & creaturarum omnium Dominus ; tantam majeſtatem quaſi exuit in Incarnatione, ut formam ſervi indueret.

Ut autem eos, qui ſua quærunt in omnibus, confundat, & exemplo Chriſti Domini doceat proximi ſalutem ſuis commodis præponere ; affert exemplum Chriſti Domini, qui in totâ ſuâ mortali vitâ, non ſibi, aut ſuis commodis ſtuduit ; ſed noſtræ ſaluti ; propter quam *factus eſt obediens uſque ad mortem*, &c.

Senſus igitur eſt : is enim debet in vobis eſſe ſenſus & affectus humilitatis & charitatis erga vos invicem, qui fuit in Chriſto Jeſu, erga nos omnes : quaſi diceret.

Chriſtum chriſtianus imitetur.

Chriſtiani eſtis, Chriſti diſcipuli & ſectatores eſtis, Chriſtum itaque imitemini, quicumque, quantique ſitis.

℣. 6. *Qui cùm in formâ Dei eſſet*. Gr. qui in formâ Dei exiſtens.

Per formam Dei omnes ſancti patres intelligunt naturam Dei ; ſicut per formam hominis ſignificatur natura hominis, qui ratione creationis ſuæ ſervus eſt Dei. Videatur præſertim D. Joannes Chryſoſtomus, videatur & D. Thomas.

Hoc idem breviter & ſolidè probatum reperies apud patrem Cornelium à lapide, qui etiam rejicit commentarium D. Ambroſio perperam aſcriptum & quem ſequuntur Eraſmus & Grotius, qui, poſt hunc Ambroſium, per formam Dei intelligunt, non ipſam Divinitatem, ſed Divinitatis ſpecimen, quod Chriſtus per miracula dabat.

Sed ex mente ſanctorum patrum intelligenda eſt Scriptura, per quos conſtantem habemus Eccleſiarum traditionem; quæ cum ſcripturâ eſt fidei noſtræ regula.

Senſus ergo eſt: qui cùm verus eſſet Deus, Deo patri coæqualis & conſubſtantialis: & conſequenter ſuper omnes homines & creaturas quaſlibet infinities elevatus, utpote creator & rerum omnium Dominus.

Non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo. Gr. non prædam reputavit eſſe paria Deo, id eſt, pariter, ſeu æqualiter Deo.

Cùm eſſet, inquam, verè Deus, unius cum patre ſubſtantiæ & eſſentiæ, *non rapinam arbitratus eſt*, ſentire, dicere, profiteri *ſe æqualem Deo*.

Sciebat ſe naturâ ſuâ Deo per omnia æqualem eſſe, non verò rapinâ, quam attentavit lucifer, dicens: *Similis ero altiſſimo.*

Poterat ergo jure & ſine ullâ rapinâ ſeſe in omnibus æquare Deo: poterat ergo jure & ſine ullâ rapinâ omnibus non tantùm hominibus, ſed & creaturis præeminere & dominari.

℣. 7. *Sed ſemetipſum exinanivit.....* at tantùm abeſt, ut ita ſe gefferit; ſeu, ut hanc ſuam cum Deo æqualitatem oſtentaverit, & ob illam inter homines præeminentiam & dominationem affectaverit; quin imò hanc ſuam æternam majeſtatem, & cum Deo æqualitatem celavit & abſcondit ſub formâ ſervi, ſeu naturâ hominis, quam in Incarnatione aſſumpſit.

In ſimilitudinem hominum factus...

In quâ, & per quam Incarnationem, qui Deo connaturalis & coæqualis erat, hominibus in naturâ ſimilis factus eſt, ipſis connaturalis & ſimilis interiùs.

Et habitu inventus ut homo. & etiam exteriùs (celatâ omni majeſtate Dei) ſchemate, ſeu figurâ externâ viſus eſt, ut quivis vulgaris homo; & conſequenter qui rerum omnium Dominus erat, ſervus factus eſt.

Primò, in humilitate. Is ergo ſit in vobis humilitatis ſenſus, quicumque Chriſtiani eſtis, quanti, qualeſque ſitis; vel in naturâ; vel in gratiâ; vel in mundo; exinanite voſmetipſos, fratrumque veſtrorum ſervi & miniſtri eſtote.

Hunc puto naturalem Apoſtoli ſenſum, & patere mihi videtur ex Apoſtolici ſermonis contextu.

Nota Litteralis.

Ut ergo mentem Apoſtoli pleniùs capias, recordare ſcopi, ad quem tendit; filumque ſermonis attende.

Vult ut cum humilitate quiſque proximum ſuum ſemetipſo præſtantiorem exiſtimet, ipſique tanquam ſuperiori libenter ſeſe ſubdat. Vide ℣. 3.

Huic humilitati obſtat præeminentia, ſeu in naturâ, ſeu in fortunâ, ſeu in gratiâ; ut hoc obſtaculum vincat Apoſtolus, & omnes, etiam qui præ aliis eminent, aut in quocumque genere præcellunt, ad humilitatem excitet; affert exemplum Chriſti Domini, qui cùm Deus eſſet, Deo æqualis, ſuper omnes creaturas infinities elevatus: ob hanc tamen ſuam præeminentiam, hîc honores mundi non quæſivit; ſed illam quaſi celans & abſcondens ſub formâ ſervi, *exinanivit ſemetipſum.* Supremam majeſtatem ſuam quaſi evacuavit, formam ſervi induens: ſervus enim factus eſt in Incarnatione; & ut ſervus obedivit uſque ad mortem atrocem & infamem crucis.

Hujus itaque ineffabilis exinanitionis memores, voſmetipſos exinanite, quicumque ſitis, ô Chriſtiani, fratrumque veſtrorum ſervi eſtote.

Et hæc quoad Apoſtoli mentem capiendam ſufficiant, ſed verba rurſùs explicanda.

Semetipſum exinanivit. Gr. evacuavit: non deponendo naturam Divinam, ſed illam celando, & aſſumendo naturam humanam, quæ quaſi nihilum eſt & inane.

Formam ſervi accipiens, id eſt, hominis, qui ratione creationis ſuæ ſervus eſt Dei.

Hîc non omittendam puto D. Thomæ notam in verbum, *exinanivit.*

Inane opponitur pleno, ait Angelicus doctor; Divinitas eſt omnis eſſe plenitudo; humanitas & omne creatum, eſt mera dependentia, & quaſi nihilum: Divinitas, omne bonum; humanitas, tabula raſa & quaſi inane.

Exinanivit ergo, ex pleno, vacuus; ex omni, nihilum factus eſt: celatâ omni ſuâ majeſtate, æternitate, infinitate, potentiâ, &c. infantulus, parvus, infirmus, &c. factus & viſus eſt.

In ſimilitudinem hominum factus, id eſt, ſimilis factus omnibus aliis hominibus in naturâ; ejuſdem cum illis ſubſtantiæ; verus homo interiùs & ſubſtantialiter.

Et habitu... Gr. ſchemate, id eſt, ſpecie etiam & externâ figurâ, ut quivis alius homo vulgaris.

Interiùs ergo & exteriùs, naturâ & figurâ aliis hominibus ſimilis.

Hæc tria, *formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, habitu inventus ut homo.* Perfectam notant exinanitionem, ſeu evacuationem: quaſi diceret.

Qui Deo connaturalis & conſubſtantialis erat, hominibus connaturalis & conſubſtantialis factus fuit.

Qui Deo per omnia æqualis, erat omnipotens, æternus, immenſus, &c. hominibus ſimilis & æqualis, factus eſt infirmus, temporalis, parvus.

Qui Deus erat & per effectus apparebat; rerum omnium Dominus; celatâ omni majeſtate & omnipotentiâ, homo vulgaris, ſervus & obediens viſus eſt & omnibus apparuit.

Tantum & tale dedit nobis humilitatis exemplum!

Is ergo ſit in vobis ſenſus, veſtras celate præeminentias, illas abſcondite; voſmetipſos exinanite, ut aliorum ſervos vos exhibeatis.

Tandem erubeſcat homo ſuperbus eſſe, propter quem Deus factus eſt humilis. D. Auguſtinus.

Inſanabilis illa ſuperbia, quam tanta non curat humilitas.

℣. 8. *Humiliavit ſemetipſum factus obediens....* *Secundò, in charitate.*

Attende nunc & vide cum humilitate charitatis exemplum. Factus homo, non ſuæ ſtuduit utilitati; ſed noſtræ ſaluti; propter quam *humiliavit ſemetipſum*, & obedivit uſque ad mortem & mortem doloribus & ignominiâ plenam.

Voluntas humana ad duo tendit, ait D. Thomas, ad vitam & ad honorem: Chriſtus propter nos non recuſavit mortem, nec fugit ignominiam.

Et propter fratres noſtros modicum quid pati reformidabimus.

Observatio Moralis.

Chriſtus Deus, Deoque æqualis, propter meam ſalutem *factus eſt obediens...*

Obedivit Deo, cujus ſervus factus eſt in Incarnatione; *non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Matth. 26.

Obedivit hominibus, à quibus capi, torqueri, damnari & tandem ſe crucifigi paſſus eſt. O immenſa charitas! ô ineffabilis humilitas!

Chriſti humilitas, & charitas ſentiri poteſt, non concipi.

Hoc ſentite in vobis. Utraque ab omnibus Chriſticolis ſentienda quidem; ſed à nullo protsùs concipienda; ſentiri poteſt, concipi non poteſt.

Hinc D. Paulus nobis dicit: *hoc ſentite*, non dicit concipite; cordis opus hoc eſt, non mentis.

Taceat ergo mens, ſileat lingua; at ſentiat cor, quid ſit Deum pro nobis obedire, pati, mori.

Hoc tu ſolus noſti, ô Deus! hoc tu ſolus comprehendis! ſed da cordi meo ſentire quid Deo propter me exinanito, debeat; quid Deo propter me uſque ad mortem, mortem autem crucis obedienti, debeat.

Hujus ſenſûs effectus erit in corde meo profunda humilitas; perfecta & univerſalis obedientia.

Deo & propter Deum, hominibus obediam humilis, ipſiſque, in ſalutis præſertim negotio, humilis & cum charitate miniſtrabo.

℣. 9. *Propter quod & Deus exaltavit illum.*

Poſt humilitatis & obedientiæ exemplum, oſtendit exaltationis faſtigium; ut nos omnes, ſpe ſimilis exaltationis futuræ, excitet ad imitandam Chriſti Domini charitatem & humilitatem.

Propter quod; ſeu, quia *humiliavit ſe, & factus eſt obediens...* ideò *exaltavit*. Gr. ſuperexaltavit: ſeu, ſuper omnia exaltavit: illum ſcilicet à mortuis ſuſcitando & ſuper omnes creaturas, ad dexteram ſuam collocando.

Tres gradus gloriæ Chriſti reſpondentes tribus humilitatis gradibus.

Nota Chriſtum à Deo exaltatum tribus modis ipſius humiliationi correſpondentibus.

Primò, dedit illi nomen ſuper omne nomen; Dei ſcilicet nomen; ut Deus agnitus eſt, qui creatura, homo, ſervus factus eſt; ſeu qui ſervi formam induit.

Secundò, omnes ſubdidit creaturas ei, qui factus eſt obediens Deo & hominibus.

Tertiò, vult ut omnes credant & confiteantur, quòd in gloriâ Dei patris ſit ille, qui ut homo vulgaris apparuit, quique pro nobis crucis ignominiam cum latronibus ſubiit.

Ita qui ſe humiliaverit, exaltabitur: & quò ſeſe profundiùs humiliaverit, eò excelſiùs & glorioſiùs exaltabitur: æterna noſtra gloria, temporali noſtræ humiliationi reſpondebit.

Et donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, id eſt, quo nihil excelſius nominari poteſt.

Hoc nomen, quod omne aliud infinitè ſuperat, eſt nomen Dei, ſeu filii Dei; fama Divinitatis, quam poſt Reſurrectionem ſuam & in cælum Aſcenſionem præſertim habuit: ex tunc præcipuè innotuit Chriſti Divinitas.

Hinc dicitur quòd Deus illi nomen dedit, quando rem nomine ſignificatam, omnibus fecit innoteſcere.

Non malè tamen ab aliis hoc ipſum intelligitur de nomine Jeſu, ſeu Salvatoris, quia licèt illud habuerit à Conceptione, illud tamen propriè complevit in morte, tuncque verè & perfectè ſe Jeſum & Salvatorem exhibuit.

℣. 10. *Ut in nomine Jeſu omne genu.*

Ita ut omnes omninò creaturæ, ſeu quæ in cælis ſunt, Angeli ſcilicet & animæ beatæ; ſeu quæ in terris, homines nimirùm; ſeu quæ in inferis, ſeu limbo, ſeu purgatorio, ſeu inferno (dæmones enim licet coactè Chriſtum adorant) omnes inquam creaturæ ad nomen Jeſu, ſeu hominis illius, qui Jeſus vo-

A catur, Chriſto genuflectant, Chriſtum adorent, Chriſtoque tanquam Domino ac Deo ſuo ſeſe ſubjiciant.

Hoc ex parte quidem completur nunc, ſed perfectè complebitur in extremo judicio, ſicut & quod ſequitur.

℣. 11. *Et omnis lingua... cæleſtium* ſcilicet, *terreſtrium & infernorum*, id eſt, omnes creaturæ confiteantur Chriſtum rerum omnium Dominum eſſe, & eamdem cum patre ſuo gloriam habere.

Chriſti humilitatis & charitatis imitatores, erunt illius gloriæ conſortes.

Hujus & vos Divinæ gloriæ participes eritis, ô Philippenſes, ſi Chriſti humilitatis & charitatis fueritis imitatores.

℣. 12. *Itaque chariſſimi mei...*

B Hæc vox, *itaque*, notat ſequentium cum præcedentibus connexionem & illationem illorum ex iſtis.

Ut igitur totam Apoſtoli mentem in his paucis verbis intelligas, recordare priùs ab eo dictorum.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.

Mens Divi Pauli.

Initio capitis hortatus eſt ad concordiam, ad charitatem, ad humilitatem, &c.

Ut preſſiùs ad has virtutes excitaret, Chriſti humilitatis, charitatis, obedientiæ & exaltationis exemplum propoſuit.

Attende nunc concluſionem, ſeu adducti exempli applicationem.

Itaque chariſſimi mei, ſicut ſemper obediſtis, ſupple, obedite.

Connexio horum cum præcedentibus.

C Primò, Philippenſes hortatur ut intuitu obedientiæ Chriſti, obediant & ipſi, ſi gloriæ & exaltationis Chriſti velint eſſe participes.

Quaſi diceret, ſicut Chriſtus obediens fuit, ita & vos obedite.

Secundò, hortatur ut propter Deum, non propter homines tantùm obediant.

Non ut in præſentia mei tantùm, id eſt, non quaſi me revereamini præſentem.

Quaſi diceret, non mei causâ, ſed Dei vos intuentis gratiâ, obedite Divinis ejus præceptis de concordiâ, de charitate, &c. à me ſupra traditis.

Tertiò, quia hucuſque obedierant Philippenſes, ut ipſe teſtatur Apoſtolus; *ſicut ſemper obediſtis*, & cap. 1. ℣. 5. *à primâ die uſque nunc.*

Sedulitas & humilitas in bono requiſita.

Ne fortè ſegneſcant in poſterum; vel ob ſuam obe-
D dientiam, & in bonis operibus perſeverantiam, efferantur animo; monet ut ſedulò & humiliter ſuam ſalutem per bona opera perficiant.

Cum metu & tremore ſalutem veſtram operamini.

Non tantùm dixit, ἐργάζεσθε, operamini, ut notat D. Chryſoſtomus, ſed κατεργάζεσθε, ſedulò & magno cum ſtudio operamini.

Ecce ſedulitatem in bonis operibus requiſitam, addit.

Cum metu & tremore: ecce humilitatem.

Conſideratio ad utrumque excitans.

Ad utrumque autem excitat quod adjungit: *Deus eſt enim qui operatur in vobis...* & bona voluntas, & bonum opus ſunt à Dei gratiâ, non à noſtris vi-
E ribus.

Deus eſt qui operatur & velle & perficere. Quid ſuperbis? quid gloriaris de bonâ voluntate, aut bono opere? *Quid habes quod non acceperis?*

Deus utrumque *operatur pro ſuâ bonâ voluntate* time, age ſedulò, correſponde gratiæ fideliter, ne vel tuâ ſuperbiâ, vel tuâ ſegnitie offenſus, te deſerat; ſuam ſubtrahendo gratuitam operationem.

Itaque *cum metu & tremore ſalutem veſtram* ſollicitè & accuratè *operamini.*

Vides

D. Paulus plura ſæpe cogitat, quàm verbis exprimit.

Vides quàm hæc inter ſe connexa ſint, & quàm paucis verbis multa conficiat Apoſtolus, plura mente cogitans, quàm verbis formalibus exprimens; ſed ex præcedentibus colligenda relinquens.

Ecce quod ad ſenſum & mentem Apoſtoli, nunc ad verba.

Itaque chariſſimi mei, ſicut ſemper obediſtis, ita & nunc obedite.

Quod hactenùs feciſtis, & nunc facite, ſalutem ſcilicet veſtram ſedulò operamini, *cum metu & tremore*.

Veritas ad ſedulitatem, & humilitatem ſimul excitans.

Operamini, inquam, & ſedulò & humiliter.

℣. 13. *Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.*

B A Deo, inquam, non tantùm *perficere*, ſeu bonum opus; ſed & *velle*, ſeu bona voluntas.

Hinc humiles eſtote, & timete ne vos ob veſtram ſuperbiam deſerat, ſuamque vobis ſubtrahat gratiam.

Dat, inquam *velle & perficere*, non ob veſtra merita, ſed pro ſuo beneplacito; hinc ſeduli & fideles eſtote; cooperamini, conſentite ipſius gratiæ prævenienti.

Spiritus enim ubi vult ſpirat, & neſcis... quò veniat, aut quò vadat.

Observatio Dogmatica. et Moralis.

Ad majorem horum intelligentiam.

C Nota quòd in Scripturis, noſtræ ſalutis operatio, bonum opus, bona voluntas, noſtra converſio & ſanctificatio, adſcribantur nunc Deo, nunc nobis, interdum utriſque.

Et revera ſunt à Deo, tanquam à causâ principe; & ſunt à nobis, liberè cooperantibus.

A Deo ſalus noſtra. Quomodò?

A Deo quidem, ut à causâ principe, eſt bona voluntas, bonum opus, &c. noſtra ſalus: quatenùs per gratias prævenientes, excitantes, Deus illuminat intellectum, bonas illi cogitationes immittendo; & voluntatem excitat, illi pios affectus & motus indendo.

Et hæ gratiæ prævenientes & excitantes, ſeu bonæ cogitationes, ſeu pii affectus & motus à Deo ſunt *pro bonâ voluntate ſuâ*; id eſt gratis omninò ſubminiſtrantur: nec cadunt ſub meritum.

A nobis noſtra ſalus. Quomodò?

D A nobis autem eſt bonum opus, noſtra ſalus, &c. quatenùs gratia Dei non excludit noſtri liberi arbitrii cooperationem, imò includit.

Licèt enim Deus primum cogitare, ſeu primas gratias prævenientes & excitantes, in intellectu & voluntate operetur in nobis, ſine nobis; velle tamen, ſeu conſentire gratiis prævenientibus, nonniſi nobiſcum operatur: ſicut perficere, ſeu bonum opus exequi, per nos operatur.

Divus Bernardus ad utrumque citatus.

Ut enim benè docet D. Bernardus libro de gratiâ & libero arbitrio, ſub finem: cogitare, velle, perficere, Deus operatur in nobis: primum ſine nobis: ſecundum nobiſcum: tertium per nos.

E Sic autem iſta cum libero arbitrio operatur, ut tantùm illud in primo præveniat, in cæteris comitetur; ad hoc utique præveniens, ut jam ſibi deinceps cooperetur.

Hinc humiliter & gnaviter facienda ſalus noſtra: humiliter quidem, quia primùm & principaliter à Deo; gnaviter verò, quia etiam à nobis ſedulò cooperantibus.

Humiliter, inquam, quia à Dei bonâ voluntate, & purâ miſericordiâ, primæ gratiæ prævenientes & A excitantes: diligenter ac ſedulò, quia non niſi nobiſcum & per nos operantur,

Cavenda itaque omnis ſuperbia, omniſque ſegnities.

℣. 14. *Omnia autem facite ſine murmurationibus & hæſitationibus.* Gr. diſceptationibus, ſeu diſſidiis.

Dixerat, ℣. 3. *Nihil per contentionem...* ad hoc reſpiciens dicit nunc, ut exemplo Chriſti, qui velut agnus ad mortem ductus eſt, obediant ſine murmuratione & incunctanter ſuperiorum juſſa perficiant.

℣. 15. *Ut ſitis ſine querelâ.* Gr. irreprehenſi. Syr. perfecti. Ambroſianus, irreprehenſibiles, id eſt, tales ſitis, ut nemo de vobis meritò queri poſſit.

B *Simplices*, id eſt, candidi: opponit ſimplices murmurantibus & diſceptantibus.

Qui ſimplices ſunt & candidi, nec murmurant nec diſputant; omnia in meliorem partem interpretantur; quæ ſua ſunt pacificè agunt, quemque ſuo relinquunt officio & judicio.

Filii Dei. Gr. τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα. filii Dei immaculati, inculpati.

Hinc patet quòd, *filii Dei*, non ſit jungendum cum, *ſimplices*; ſunt enim diverſi generis: ſed vel legendum ſeparatim; vel, ut in Græco, jungendum cum ſequenti, filii Dei inculpati, id eſt, ſicut decet filios Dei, inculpatam ducite vitam.

C *In medio nationis...* quaſi diceret, eò magis inculpati ſitis, quò degitis inter infideles, qui de veſtris etiam bonis operibus malè dijudicant.

Inter quos lucetis. poteſt etiam verti; *lucete*, in imperativo: ita Syrus qui totum hunc verſum ſic traduxit. *Ut ſitis perfecti, abſque nævo, tanquam puri filii Dei, qui habitant in generatione asperâ & tortuoſâ: & præbete vos inter eos, tanquam luminaria in mundo.* hucuſque Syriaca verſio.

Observatio Moralis.

Hîc Philippenſibus dicit Paulus, quod Chriſtus omnibus ſuis diſcipulis dixit: *Luceat lux veſtra coram hominibus...*

Chriſtianus ſit quaſi ſtella fulgens.

Chriſtianus itaque, ut filius Dei, debet eſſe exemplo vitæ, quaſi ſtella fulgens in cælo; quaſi quædam terreſtris ſtella.

D Vel, quaſi fax in alto poſita, ut aliis hominibus, in mundi pelago navigantibus & naufragantibus, portum ſalutis oſtendat: iter ad cælum ſanctâ converſatione ſuâ demonſtret errantibus.

Multo magis Religioſus, Sacerdos, Prælatus.

Si hoc de quolibet Chriſtiano; quantò magis de Religioſo, de ſacerdote, de prælato?

Sed heu! quot in Eccleſiæ cælo ſtellæ ſunt ſine lumine? quot faces non fulgentes, ſed fumantes? non iter ſalutis, ſed æternæ damnationis viam demonſtrantes? imò & ad eam ſuis ſcandalis pertrahentes?

℣. 16. *Verbum vitæ retinentes*, id eſt, conſervantes.

Chriſtianus fax vitæ, ſeu ad vitam ducens.

E Poteſt etiam verti: verbum vitæ, ſeu facem vitæ ſuſtinentes, in vertice tenentes, aliis prætendentes, ut in portum ſalutis, lumine vitæ veſtræ invehantur.

Sed meliùs puto ſi intelligatur per comparationem ad luminaria: ſicut ſol & luna & ſtellæ, vitam dant animalibus & plantis; ſic & vos tanquam luminaria, lumine vivifico fidei illuminate, accendite, convertite.

Ad gloriam meam in die Chriſti, id eſt, ut de vobis glorier in die judicii, ob copioſum ſcilicet, in vo-

bus Evangelii à me prædicati fructum.

Merces in cælo reſervanda.

Nota quòd Paulus in die judicii tantùm & coram Deo, vult de prædicationis ſuæ fructu gaudere & gloriari; optat quidem hunc fructum ſemper, at illum guſtare vult in cælo tantùm.

Hic laborandum, ſeminandum; ibi meſſis & merces erit.

℣. 17. *Sed & ſi immolor.* Gr. libor.

Quid libamen?

Sacrificii duæ partes erant, ſcilicet victima, v. g. bos, vitulus, aries, &c. & libamen, v. g. vinum, oleum, &c.

Victima ſolemni ritu per Levitas & Sacerdotes præparabatur; deinde ſuper eam fiebat libatio.

Mens Divi Pauli.

Ad hoc alludens D. Paulus, Philippenſes, ut victimas conſiderat, quas Deo per Evangelii prædicationem paraverat.

Quòd ſi, inquit, ſuper ſacrificium & oblationem fidei veſtræ, neceſſaria ſit ſanguinis mei libatio, gaudebo de tanto honore, ſcilicet quòd ſanguis meus ſit ſacrificii veſtri conſummatio; & vos, ob hoc ipſum, gaudete & congratulamini mihi, tanquam de bono meo.

Lenit dolorem Philippenſium, qui timebant ne Paulus à Nerone occideretur; tantùm abeſt, ut id timeri velit; quin imò & deſiderat illud, & vult ab illis deſiderari, ut bonum & ſuum & illorum.

Obſequium. Gr. liturgia. ſacrum miniſterium.

Prædicatio eſt myſtica liturgia.

Prædicatio eſt myſtica liturgia: per eam victimæ Deo præparantur: in hoc ſacrificio, concionator eſt quaſi ſacerdos; auditores, quaſi victimæ; prædicatio, quaſi victimæ præparatio; Spiritus ſanctus, ſeu charitas, quaſi ignis, quo comburi debet victima. Vide Rom. 15. ℣. 16.

Idem eſt de directione animarum.

Idem intellige de directione animarum: fiat in ſpiritu ſacrificii & oblationis: director animas fideles, ſibi ſubditas, conſideret ut victimas, ſancti Spiritûs igne ſanctificandas, ſuoque miniſterio comburendas.

Quo animo faciendâ.

Felicem ſe reputet, ſi pro illarum ſalute vitam impendat, pro quibus & Chriſtus mortuus eſt.

Non ſe, ſuaque quærat in illis temporalia; ſed ſuper illarum devotionis ſacrificium & oblationem, libari deſideret.

℣. 19. *Spero autem in Domino Jeſu, Timotheum...*

Philippenſes Epaphroditum miſerant, ut res Pauli cognoſcerent, Paulumque ſublevarent; nunc Paulus promittit Timotheum ſe citò miſſurum ad Philippenſes; ut res eorum cognoſcat, eorumque ſalutis negotium promoveat.

Superior nihil negligat ad unionem conferens.

Ut & ego... vicem rependit: hinc ſuperior nihil negligat eorum, quæ majorem poſſunt charitatis unionem conciliare.

℣. 20. *Neminem enim habeo tam unanimem...*

Brevis, ſed magna laus Timothei.

Timotheum laudat ex duobus. Primò, ex unanimitate, unione, concordiâ, ſeu conformitate animi cum Paulo, cui ſervit, ut filius patri.

Secundò, ex zelo ſyncero & germano erga Philippenſium ſalutem.

Unanimem. Gr. ἰσόψυχον. paris animi.

ἰσοψυχία. paritas animi.

Syrus. qui ſit ad mentem meam.

Timotheus pari animo, parique ſynceritate zeli, Philippenſium curam gerebat.

℣. 22. *Experimentum ejus cognoſcite.*

Alii legunt, cognoſcitis; noſtis per experientiam, &c. Fuit cum Paulo Philippis.

Hoc probat unanimem Timothei concordiam, fidelemque in Evangelio prædicando obedientiam. Vide paraphraſim.

℣. 23. *Hunc igitur ſpero.* Vide paraphraſim.

℣. 24. *Confido autem.* Vide paraphraſim.

℣. 25. *Neceſſarium exiſtimavi Epaphroditum...*

Epaphroditi laudes.

Timotheum & ſe promiſit; Epaphroditum autem præmittit, quem ob quinque laudat.

Primò, quia *frater*, id eſt, Chriſtianus. Secundò, quia *cooperator*, id eſt, adjutor & particeps laboris in Evangelii prædicatione. Tertiò, quia *commilito*, id eſt, in hac ſacrâ militiâ, ſub Chriſto duce, periculorum particeps. Quartò, quia *Apoſtolus* Philippenſium, id eſt, Epiſcopus, ait Theodoretus: legatus, ſeu nuncius ad Paulum, ait Theophylactus. Doctor Philippenſium, ait D. Joannes Chryſoſtomus. Quintò, quia *miniſter neceſſitatis meæ*, id eſt, qui mihi vincto & incarcerato neceſſaria ſubminiſtravit, multaque obſequia præſtitit.

Apoſtolica epiſcoporum qualitates.

Hinc collige Epiſcopi excellentias: frater eſt Apoſtolorum in fide; cooperator ipſorum in miniſterio; commilito in ſacrâ militiâ; Apoſtolus in ſuâ Diœceſi, pauperum & afflictorum miniſtrator & procurator, & pater.

Caveat autem Epiſcopus, ne vacua relinquat tot & tanta nomina.

℣. 26. *Quoniam quidem omnes vos deſiderabat...*

Rationem dat multiplicem, cur Epaphroditum remiſerit, tùm ex parte Epaphroditi; quia *deſiderabat*, &c. ℣. 26. tùm ex parte Philippenſium, *ut viſo eo gaudeatis.* ℣. 28. tùm ex parte Pauli, *& ego ſine triſtitia ſim.* ℣. 28.

Et mæſtus erat. Gr. anxius. Ambroſius impatienter ſollicitus erat.

℣. 27. *Nam & infirmatus eſt.* Vide paraphraſim.

℣. 28. *Feſtinantiùs*, id eſt ſtudioſiùs, ſine morâ.

Et ego ſine triſtitiâ ſim. Gr. minus triſter, ſeu minùs habeam triſtitiæ. Syr. ut mihi levior ſit animæ ægritudo.

Nunquam ſine dolore, aut triſtitiâ Paulus: *Quis infirmatur & ego non infirmor*, &c. 2. Cor. 11. ſed aliquando plus, aliquando minus triſtis.

℣. 29. *Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino*, id eſt, cum gaudio ſpirituali & Chriſtiano, &c. ſeu quale Chriſtianum decet.

Græca & Syrus, excipite illum in Domino, cum omni gaudio: excipite illum fraternè & Chriſtianè, & ut patrem in Domino: utrumque in idem redit.

℣. 30. *Quoniam propter opus Chriſti*, id eſt, propter ſubſidia mihi ab illo propter Chriſtum ſubminiſtrata.

Tradens animam ſuam, id eſt, vitam ſuam periculis objiciens. Gr. Parabolatus eſt animam ſuam. Syr. neglexit, ſprevit animam ſuam, id eſt, nihil fecit ſeipſum; ſuæ valetudinis curam non habuit.

Parabolani dicuntur, qui cum vitæ periculo adſunt ægrotis. Vide Calepinum.

Ut impleret id... id eſt, ut obſequia mihi præſtaret, quæ vos, ob abſentiam, perſonaliter non potuiſtis.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Secundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

INSCULPE menti tuæ, nunquam obliviſcendum mirabile humilitatis Chriſti exemplum, ℣. 5. 6. 7. 8.

Qui cùm in formâ Dei eſſet, &c. ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens, &c. ℣. 6. 7.

Utramque formam perpende, compara; tandem hanc exinanitionem concipere non valens, illam mirare, ſenti, tuo modulo imitare.

Quantus, qualiſque ſis, non ſuperbies; ſed temetipſum exinaniens, cæteroſque te reputans præſtantiores, omnium fies ſervus & miniſter, præſertim ad ſalutem.

SECUNDÒ.

Inſculpe & ejuſdem Chriſti Domini ineffabile charitatis exemplum.

Factus homo, non ſua quæſivit, ſed noſtræ ſaluti totus incubuit; ob quam *factus eſt obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.* ℣. 8. pati, contemni, opprobriis ſaturari, tandem pro te mori voluit.

Hanc charitatem concipere non valens; mirare, ſenti, imitare.

Obedi Deo; & propter Deum, totus proximi ſaluti ſtude & vaca; pro quâ pati, ſperni, & mori non refugies.

TERTIÒ.

Ex ℣. 12. & 13. diſce humiliter & ſedulò tuam

A propriam ſalutem operari; & ibidem vide rationem urgentem ad utrumque.

QUARTÒ.

Ex ℣. 15. & 16. nota, & nuſquam obliviſcaris, quanta debeat eſſe Chriſtiani, & à fortiori Religioſi & Sacerdotis ſanctitas.

Sit doctrinæ lumine, & exemplo vitæ, quaſi ſtella fulgens; fax in alto poſita, portum ſalutis oſtendens aliis hominibus, in mundi pelago navigantibus.

Attende tibi, & vide num talis ſis; hujuſque in occaſionibus recordare.

B QUINTÒ.

Ex ℣. 17. ſcias quo animo debeas, ſeu Dei verbum annuntiare, ſeu animas dirigere.

Sacrum miniſterium, ſeu prædicationis, ſeu animarum directionis, eſt lyturgia myſtica; quâ victimæ Deo præparantur, ſancti Spiritûs igne ſanctificandæ. Hoc vide fuſiùs ibidem.

Has ergo victimas Deo præpara, non te, nec tua quærens; imò paratus, ſanguinis tui libatione, illarum ſacrificium conſummare.

SEXTÒ.

C Apoſtolicas Epiſcoporum qualitates in Epaphrodito poteris annotare, ℣. 25.

Analyſis Capitis Tertii.

SUPERIORA *concludit, & ad alia tranſis, de quibus jam multa præſens dixit Philippenſibus; ut ſcilicet caveant à Doctoribus Judaïzantibus, quos vocat canes, & falsò circumciſos, quia carne tantùm: nos verò Chriſtiani verè ſumus circumciſi, quia corde,* ℣. 1. 2. 3.

Paulus pluſquam ullus ex eis, poſſet de legalibus gloriari, quia octavo die circumciſus, &c. ℣. 4. 5. 6.

At legalia, imò & omnia temporalia bona, præ Chriſto, & propter Chriſtum, habet ut nihilum: omnia ergo contemnit, dummodo Chriſtum lucretur, ſitque meritorum illius particeps, ℣. 7. 8. 9. 10. 11.

Non ideò perfectum ſe reputat: ſed ad vocationis ſuæ perfectionem magno conatu contendit; idem faciant Philippenſes, ℣. 12. 13. D 14. 15.

Ipſum imitentur, non falſos Doctores, qui ſunt inimici crucis Chriſti, ventricolæ, nihil niſi terrena cogitantes & curantes, ℣. 17. 18. 19.

Chriſtiani verò, municipes cælorum, mente & corde converſantur in cælis; unde & Salvatorem expectamus, qui nos ab omni miſeriâ liberos, donabit corporis & animæ gloriâ, ℣. 20. 21.

Caput Tertium.

Paraphraſis.

De cætero, fratres mei, ſpiritualiter in Domino gaudete. Eadem vobis ſcribere, non me piget quidem, quia vobis neceſſarium eſt.

Cavete à canibus; cavete à malis operariis; cavete à falſis circumciſis, ſeu carne tantùm conciſis.

Nos enim Chriſtiani, ſumus veri circumciſi, qui ſpiritualiter, & animo puro Deum colimus; & qui in Domino Jeſu-Chriſto gloriamur: non autem in carne fiduciam habemus.

Quamquam ego quoque, (ſi hæc juvarent,) in carnalibus meritò poſſem confidere: ſi quis id alius ſibi poſſe videtur; ego præ aliis magis poſſum.

Quippe qui octavo die fui circumciſus; qui ſum de proſapiâ Jacob, de Tribu Benjamin; Hebræus & familiâ & linguâ; ex Hebræis oriundus; ſectâ Phariſæus.

Zelo Judaïcæ Religionis tam ardens, ut fuerim perſecutor Eccleſiæ Dei; juſtitiæ legalis tam accuratus obſervator, ut vixerim irreprehenſibilis.

Sed has carnis, ſeu Judaïſmi prærogativas, quas ut lucra olim magno in pretio habui; propter Chriſtum arbitratus ſum ut damna & detrimenta.

Enim verò non illa tantùm quæ dixi, ſed & omnia hujus vitæ bona, exiſtimo inopiam & detrimentum eſſe, præ dignitate eminentis ſcientiæ, ſeu cognitionis Jeſu Chriſti Domini mei;

Propter quem libenter omnium jacturam feci, omniaque arbitror ut ſtercora, dummodò Chriſtum lucrer, ſeu Chriſti beneficiorum ſim particeps.

Utque in Chriſto reperiar, ſeu exiſtam, non habens juſtitiam meam, meis ſcilicet viribus partam, quæ ex legis notitiâ, & obſervatione acquiritur:

Sed habens illam juſtitiam, quæ habetur per fidem Chriſti;

Illam, inquio, juſtitiam, quæ à Deo manat, & in Chriſti fide fundatur.

Ut cognoſcam illum, & potentiam Reſurrectionis illius, & communionem paſſionum ejus;

Me conformans morti, & paſſionibus ejus, ſcilicet per labores & cruces.

Ut, ſi quomodò poſſim, perveniam ad beatam ſanctorum Reſurrectionem.

Hæc dico, non quaſi metam jam apprehenderim, aut ad terminum perfectionis pervenerim:

Sed maximo conatu curro, ut ſi quo modo queam, illud aſſequar,

Ad quod, & propter quod, Chriſtus me fugientem, quaſi manu ſuâ apprehendit.

Fratres mei, ego non arbitror quòd perfectionem aſſecutus ſim: unum autem ago, ſcilicet obliviſcens præterita, quæ retrò ſunt; ad ea verò quæ ante me ſunt, ſeu à fronte, meipſum extendens,

Ad ſcopum contendo, ut præmium obtineam, ad quod aſſequendum supernè vocatus ſum à Deo, per Chriſti merita.

Textus.

A 1. De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis ſcribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem neceſſarium.

2. Videte canes, videte malos operarios, videte conciſionem.

3. Nos enim ſumus circumciſio, qui ſpiritu ſervimus Deo, & gloriamur in Chriſto Jeſu, & non in carne fiduciam habentes.

4. Quamquam ego habeam confidentiam & in carne; ſi quis alius videtur confidere in carne, ego magis. B

5. Circumciſus octavo die, ex genere Iſraël, de Tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, ſecundùm legem Phariſæus.

6. Secundùm æmulationem perſequens Eccleſiam Dei; ſecundùm juſtitiam quæ in lege eſt, converſatus ſine querelâ.

7. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta.

C 8. Verumtamen exiſtimo omnia detrimentum eſſe, propter eminentem ſcientiam Jeſu-Chriſti Domini mei;

propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam.

9. Et inveniar in illo, non habens meam juſtitiam, quæ ex lege eſt:

ſed illam quæ ex fide eſt Chriſti Jeſu;

quæ ex Deo eſt juſtitia in fide.

D 10. Ad cognoſcendum illum, & virtutem Reſurrectionis ejus, & ſocietatem paſſionum illius;

configuratus morti ejus.

11. Si quomodò occurram ad Reſurrectionem, quæ eſt ex mortuis.

12. Non quòd jam acceperim, aut jam perfectus ſim.

ſequor autem ſi quomodò comprehendam;

E in quo & comprehenſus ſum à Chriſto-Jeſu.

13. Fratres, ego me non arbitror comprehendiſſe: unum autem, quæ quidem retro ſunt obliviſcens; ad ea verò quæ ſunt priora extendens meipſum,

14. Ad deſtinatum perſequor, ad bravium ſupernæ vocationis Dei, in Chriſto Jeſu.

15. Qui-

15. Quicumque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus: & ſi quid aliter ſapitis, & hoc vobis Deus revelabit.

16. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem ſapiamus, & in eâdem permaneamus regulâ.

17. Imitatores mei eſtote, fratres, & obſervate eos, qui ita ambulant, ſicut habetis formam noſtram.

18. Multi enim ambulant, quos ſæpe dicebam vobis, (nunc autem & flens dico,) inimicos crucis Chriſti.

19. Quorum finis interitus; quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſione ipſorum; qui terrena ſapiunt.

20. Noſtra autem converſatio in cælis eſt, unde etiam Salvatorem expectamus Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum.

21. Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ,
configuratum corpori claritatis ſuæ,
ſecundùm operationem, quâ etiam poſſit ſubjicere ſibi omnia.

A Quicumque ergo perfectionis ſtudioſi ſumus, hoc ipſum de nobis ſentiamus: & ſi quid aliter ſapitis; ſpero quòd Deus revelabit vobis, idem mecum eſſe ſentiendum.

Interim rogo, ut in eo ad quod pervenimus, idem ſapiamus, & in eâdem permaneamus regulâ, (doctrinæ ſcilicet & vitæ.)

Imitatores mei eſtote, & attentè conſiderate eos, qui vitam ducunt juxta exemplar, quod ego vobis præbui.

Sunt enim multi, qui longè aliter incedunt; quos ſæpe coram vobis appellavi, nunc & flens rurſus ap-
B pello inimicos crucis Chriſti;

Quorum finis erit æterna perditio; qui ſunt ventricolæ, qui gloriantur in ſuo ipſo dedecore; qui non niſi terrena cogitant, diligunt, & curant.

Nos autem in cælis mente & animo converſamur; ex quo loco expectamus noſtrum Salvatorem Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum.

Qui transformabit hoc humile, & vile corpus noſtrum,

Illudque configurabit glorioſiſſimo corpori ſuo;
Idque per efficacem virtutem, quâ omnia ſunt ei ſub-
C ditas; ſeu per virtutem adeò potentem, ut per eam poſſit etiam omnia ſibi ſubjicere, & conſequenter quodlibet in quodlibet tranſmutare.

Commentarius in Caput Tertium.

℣. 1. DE *cætero*. Gr. reliquum. Syr. proinde. Arab. quod ſupereſt.

Superiora concludit, ut ad alia tranſeat.

Primò itaque vult, ut abjecto omni mœrore, tùm ob ſua vincula, tùm ob Epaphroditi morbum, gaudeant in Domino, ſeu gaudio quod Chriſtianos decet.

Mens Divi Pauli. Quaſi diceret: vincula mea Evangelio non nocent, imò proficiunt; Epaphroditum habetis, brevi & habebitis Timotheum, ego quoque jamjam advenio: itaque reliquum eſt, ut gaudeatis, omnique ſpiritum lætitiâ replcamini.

Secundò tranſit ad alia, de quibus jam ſcripſit ad Romanos, ad Galatas, & de quibus multa præſens dixit Philippenſibus, ut patet ex hoc capite tertio ℣. 18. *quos ſæpe dicebam vobis*: & quia de eiſdem jam ſæpe dixit;

Hinc *eadem ſcribere*, *non mihi* grave eſt, ſeu non me piget: *vobis autem eſt neceſſarium*, ſcilicet, ut firmiùs hæreant animo, utque vos efficiant cautiores.

Vobis autem neceſſarium. Gr. vobis tutum, ſecurum. Syr. non mihi tædio, eò quòd vos cautiores efficiant.

Utilitas fidelium conſulenda, non guſtus conſulendus. In ſuis exhortationibus conſulit Apoſtolus fidelium utilitatem, non guſtum: & ubi quid illis neceſſarium videt; ſtatim hoc ipſi grave non eſt.

Sic omnis Prælatus, animarum ſibi ſubditarum neceſſitatem & profectum attendat: & ubi quid illis neceſſarium, aut utile deprehenderit; hoc illis ſine tædio ſubminiſtret, illarum ſaluti in ſuis concionibus & exhortationibus unicè conſulat.

℣. 2. *Videte canes*.... *Videte*. id eſt, cavete.

Canes. olim hoc erat nomen Gentium: *Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus*. Matth. 15. 26. ſed nunc rebus tranſlata ſunt nomina; & Gentes quidem *filii*, Judæi autem vocantur *canes*, ait Theodoretus.

Canes ergo vocat judaïzantes, quia oblatrabant, mordebant & lacerabant verbi Dei prædicatores.

Malos operarios, quia Evangelium corrumpebant.
D Judaïſmi admixtione; non ædificabant, ſed opus Dei diruere conabantur.

Conciſionem. ſeu ſciſſionem, tùm quia circumciſio tunc, poſt Chriſtum, erat mera carnis ſciſſio, nihil ampliùs ſignificans, aut efficiens ſpirituale: hinc & ipſo circumciſionis nomine indigna; tùm quia ipſi judaïzantes errore ſuo Eccleſiæ Chriſtianæ ſciſſores, & laceratores erant.

℣. 3. *Nos ſumus verà circumciſio*, id eſt veri circumciſi.

Carnis circumciſio ſignificabat cordis circumciſionem. Chriſtiani itaque corde circumciſi, vera ſunt circumciſio: illa quippe ſignum erat, nos res ſignificata.

Qui ſpiritu ſervimus Deo...

Explicat diſcrimen, quod eſt inter falſos & veros
E circumciſos; ſeu inter Judæos carne tantùm conciſos; & inter Chriſtianos corde circumciſos.

Judæi carnaliter, ſeu cæremoniis carnalibus Deo ſerviunt; nos *ſpiritu*, ſeu animo puro, Judæi gloriantur in carnalibus, v. g. in carnis circumciſione; ſuamque in eis fiduciam reponunt: nos *in Chriſto Jeſu*, noſtræ ſalutis authore, *gloriamur*: noſtramque in ejus meritis *fiduciam collocamus*.

Hinc diſce quis ſit verè Chriſtianus.

Quis verè Chriſtianus. Primò, qui corde circumciſus eſt: ſeu cujus paſſiones & vitioſæ cupiditates mortificationis cultro circumciſæ ſunt.

Secundò, qui ſpiritu Deo ſervit; ſeu qui, ut ait Chriſtus, Deum colit & adorat *in ſpiritu & veritate*, id eſt, ſpirituali, ſed vero & ſyncero cultu & ſa-

Digitized by Google

cificio fidei, ſpei, charitatis & obedientiæ: ſeu, qui in Deum ſyncerè credit, firmè ſperat, Deum & proximum verè diligit, præcepta Dei in ſpiritu charitatis ſervat, omniaque ad Dei gloriam facit & refert, uno verbo, in cujus corde ſola regnat charitas.

Tertiò, qui in Chriſto Jeſu, ſalutis authore, gloriatur, totamque ſuam ſpem & fiduciam in Chriſti meritis reponit, non in ſuis operibus.

Quis ſolidè Chriſtianus.

Hinc è contra diſce quòd, qui neglectâ cordis mortificatione; neglectiſque amoris Dei & proximi præceptis, cultum Dei quibuſdam in exterioribus reponit, in quibus ſuam collocat fiduciam, is Judæus eſt cenſendus, non verè Chriſtianus.

℣. 4. *Quanquam ego...* id eſt, *quanquam*, ſi aliqua eſſet in carne gloria & fiducia; hæc mihi non deeſſet; imò majorem, quam quilibet alius, haberem gloriandi materiam.

℣. 5. *Circumciſus octavo die...*

Enarrat carnis prærogativas, ob quas gloriari poſſet; & inquibus judaïzantes ipſos ſupergreditur.

Circumciſus fui *octavo die*, ſicut Iſaac & poſteri ejus.

Judæus ergo natus ſum; non autem proſelytus accepi circumciſionem; ſicut plerique judaïzantes, qui ætate jam provecti, fuerunt circumciſi; ſuntque Judæi tantùm proſelyti & aſcititii.

Ex genere Iſrael. Natus ſum, inquam, non de proſelytis, aut aſcititiis; ſed de genere Iſraël, ſeu de proſapiâ Jacob.

De Tribu, ſeu familiâ *Benjamin*, quem præ cæteris dilexit Jacob, quemque habuit de Rachele, ob quam tot annis ſervivit.

De Tribu, inquam, *Benjamin*, quæ in aliarum ſchiſmate, Tribui Judæ conſtans & fidelis adhæſit, Deique templo & regno: nec legem unquam deſeruit, aut Regem.

Hebræus ex Hebræis, id eſt, *Hebræus*, Hebræorum filius, ſeu totâ majorum ſerie *ex Hebræis*.

Multi putant hinc ſignificari, quòd Divus Paulus fuerit non familiâ tantùm, ſed & linguâ Hebræus: idque innuit D. Chryſoſtomus.

Hæ quatuor præcedentes prærogativæ ſuum propriè opus non erant, nec ab electione ſuâ; ipſi præterea cum multis aliis communes.

Tres ſequentes ei propriæ ſunt & ex electione ſuâ.

Secundùm legem Phariſæus, id eſt, ſecundùm legis ſectam, ſeu inſtitutum, Phariſæus; quæ eſt inter Judæos ſecta melior & præcipua.

℣. 6. *Secundùm æmulationem...* at Phariſæus tanto paternarum traditionum ardens zelo, ut & Eccleſiam Chriſti, ferro perſecutus fuerim.

Secundùm juſtitiam...

Phariſæus, denique juſtitiæ legalis, ſeu quæ ex lege & per legem paritur, tam accuratus obſervator, ut fuerim irreprehenſibilis; nihil omiſi, nihilque feci irreprehenſione dignum, intellige, coram hominibus.

℣. 7. *Sed quæ mihi fuerunt lucra...*

Sed has, quas dixi, carnis prærogativas; quaſque olim magno habebam in pretio; ut Chriſtum cognovi, præ Chriſto & propter Chriſtum, habeo ut nullius pretii; imò ut damna reputo & mihi noxia; quia ſunt impedimenta Chriſtianiſmi, id eſt, gratiæ & ſalutis.

Tanta eſt Evangelii excellentia, ut præ illo lex vetus ſit quaſi nihil.

Evangelium eſt quaſi adamas; lex quaſi plumbum, ait D. Chryſoſtomus: hinc lex præ Evangelio damnum eſt & jactura.

Comparatione potiorum, damnum vocat ea quæ ſunt deteriora. Supervacanea eſt lucerna, ſi ſol apparuerit: ſupervacaneus pædagogus, iis, qui perfectam acceperunt ſapientiam: inutile lac nutricis iis, qui ſolido cibo veſcuntur. Theodoretus.

℣. 8. *Verumtamen exiſtimo omnia...*

Plus dicam, omnia hujus mundi bona, gloriam, opes, vitam ipſam, ſi comparentur cum fide, quâ eminentem Chriſti cognitionem acquiſivi, tanquam nihilum & inutile reputo, imò tanquam damnum & quid noxium.

Propter eminentem ſcientiam. Gr. propter eminentiam cognitionis.

Eſtius iſtud, *propter*, vertit in *ut*: quaſi diceret D. Paulus, ut aſſequar eminentiam & excellentiam cognitionis Chriſti & beneficiorum ejus.

Significans ſe hujuſmodi cognitionem nondum eſſe conſecutum, ſed adhuc in eâ ſe proficere, ut expreſſiùs docet infrà.

Naturalius videtur ſi *propter*, vertatur in *præ*, ut in paraphraſi, & ita Syrus: enimverò exiſtimo omnia inopiam eſſe præ dignitate ſcientiæ Jeſu Chriſti Domini mei.

Propter quem omnia detrimentum feci, id eſt, omnia projeci, contempſi, & pro ſtercore habui.

Arbitror ut ſtercora, Gr. arbitror eſſe ſtercora, σκύβαλα εἶναι.

Græcorum expoſitio.

Arbitror eſſe quiſquilias, ſeu ſtipulam frumenti, ait D. Chryſoſtomus, qui putat id intelligi poſſe de lege, per comparationem ad Chriſtum.

Quiſquiliæ ſunt rejectamenta frumenti, ſeu paleæ; & hoc benè convenit legalibus; nunc enim ex quo lex excuſſa, Chriſtum quaſi frumentum, nobis exhibuit, legalia omnia quaſi quiſquiliæ ſunt.

Theodoretus idem ſentit: ſcybalum, inquit, craſſior & durior eſt palea; hæc quidem fert frumentum, ſed, poſtquam collectum eſt frumentum, abjicitur: ita lex Chriſtum oſtendit: poſtquam autem is apparuit, ea deinceps eſt ſupervacanea.

Photius hunc eumdem cogitatum fuſiùs explicat. Quemadmodum neceſſaria eſt ſtipula, donec creverit triticum, & ſeparatum inde fuerit; ita Chriſto, qui fuit verum granum frumenti, nondum nato, & in legis ſtipulâ latente, utilis erat lex: ubi autem per paſſionem & Reſurrectionem collectum eſt nobis hoc granum, & per Aſcenſionem in horrea æterni patris reconditum, ad nihil ampliùs utilis fuit legis culmus & ſtipula.

D. tamen Chryſoſtomus veroſimile putat Paulum id non de legalibus, ſed de mundanis rebus dicere, ut in paraphraſi explicui.

Omnia ergo prorsùs bona mundana & delicias Paulus vocat ſtercora, quia plerumque conſpurcant habentem; quiſquilias, quaſi inania, vacua, ſuperflua, non vera bona.

Observationes Morales.

Multa notanda circa contemptum temporalium.

Nota itaque quòd bona terrena ſunt *damna*, quia nocent plerumque.

Sunt quiſquiliæ, damna, ſtercora.

Sunt *ſtercora*, quia fœtent & commaculant.

Quiſquiliæ ſunt, quia inutilia & inania.

Solus Chriſtus lucrum eſt, hîc per fidem & gratiam poſſidendus, aliquando per gloriam.

Da mihi, ô miſericors Deus, oculos fidei; illos, inquam, oculos quos Apoſtolo tuo dediſti, cùm omnia terrena reſpiciebat, ut inutilia, ut damna, ut ſtercora.

Contemnam illa, ut inutilia, vacua & inania, quiſquiliæ ſunt.

Fugiam illa, ut damna, ut detrimenta, nocent plerumque.

Horream illa, ut ſtercora, fœtent enim & conſpurcant.

A

Eadem fides, quæ oſtendit omnia terrena nihil eſſe, dat eminentem ſcientiam Jeſu Chriſti; *ut cognoſcam illum...*

D. Joannis Chryſoſtomi doctrina circa terrena bona.

Fuſiùs vide apud D. Chryſoſtomum hom. 10. in cap. 3. epiſt. ad Philipp. moral. pag. 99. 100.

Damna ſunt.

Primò, quòd bona terrena verè damna ſunt, non lucra: quia laborem multum habent, lucrum verò nullum.

Secundò, quòd amentes faciunt; mulieres & equos eodem honore dignantur; unus eſt utrorumque ornatus; ſeu, ex iiſdem rebus mulieres volunt ſplendidiores apparere, ex quibus & vehicula & pelles corruptarum, in quibus vehuntur.

Tertiò, quòd ſupervacanea & inutilia ſunt, non à morte liberant, non morbum propulſant, non prohibent ſeneſcere.

B

Poſſunt tamen eſſe lucra.

Diſce ex eodem patre quòd omnia tamen creata bona nobis erunt lucra, & non damna, ſi in Dei conſervantur obſequium: hunc bonum uſum te docebit eadem homilia.

Fecit tibi oculum, hunc ipſi præſta, opera ipſius conſiderans, ipſumque glorificans, &c. fecit tibi manus, dedit & pecunias, &c.

Bonus & malus animus facit ea vel damna, vel lucra.

Ab eodem mirabili patre diſce, quòd nec divitiæ, nec paupertas cælos comparant, aut gehennam; ſed utraque bonus & malus animus.

Hunc ergo corrige; hunc compone, hunc talem, qualem eſſe oportet, præſta; & omnia tibi erunt utilia, pag. 101.

Simile.

Nam quemadmodum artifex; ſive ferream, ſive auream ſecurim habeat, æquè ligna cædit ac dolat; ita ſive per divitias, ſive per paupertatem, paratur virtus, pag. 102.

C

Faciliùs tamen per paupertatem, ſicut melius per ferrum cæditur lignum.

Ut Chriſtum lucrifaciam, id eſt, Chriſti gratiam, juſtitiam, meritorum participationem.

℣. 9. *Et inveniar in illo*, id eſt, ut ſim & exiſtam in Chriſto, ſicut membrum illius corporis, cujus eſt caput: vel *ut inveniar* in Dei judicio.

Non habens meam juſtitiam, ſcilicet, quæ mea ſit & à meipſo; juſtitiam nimirùm legalem, ſeu, quæ ex legis notitiâ & obſervatione acquiritur, abſque ſpiritu fidei & gratiæ.

D

Sed illam habens juſtitiam, quæ per fidem Chriſti gratis acquiritur; juſtitiam, inquio, quæ Divina eſt, utpote quæ à Deo manat, quamque Deus operatur in nobis & quæ in Chriſti Jeſu fide fundatur.

Nota primò, quòd fides veræ juſtitiæ radix ſit & fundamentum. Vide ep. ad Rom. c. 1. ℣. 17. c. 4. ℣. 3.

Veræ juſtitiæ conditiones.

Nota Secundò, duas veræ juſtitiæ conditiones; *à Deo eſt*, & per Chriſtum: illius author, ſeu cauſa efficiens, Deus: illius promeritor, id eſt, cauſa meritoria, Chriſtus.

E

Tota Divina eſt, à Deo manans, à Spiritu ſancto infunditur, per fidem vivam in Chriſtum Jeſum; & hæc eſt fides quæ verè & coram Deo juſtificat.

Quid legalis juſtitia.

Legalis autem & Phariſaica juſtitia, externa tantùm eſt, humana, in ſolis operibus hominis fundata; hinc politicè tantùm & coram hominibus juſtificat, ſeu, facit ut juſti videamur, ob externam legis obſervationem.

Quomodò ſit Chriſtiana.

Hæc juſtitia dicitur *mea*, quia à me, meis propriis viribus.

Ut Chriſtiana ſit, lex obſervetur in ſpiritu Chriſti & per fidem in Chriſtum.

℣. 10. *Ad cognoſcendum illum...*

Poteſt hoc immediatè præcedentibus jungi, ita ut ſenſus ſit.

Juſtitia eſt ex fide, quâ fide cognoſcitur Chriſtus & virtus Reſurrectionis illius & communio paſſionum.

Ita Syr. ut per eam (fidem) cognoſcam Jeſum & virtutem Reſurrectionis ejus & particeps fiam paſſionum ejus & conformis fiam morti ejus.

Ita etiam D. Chryſoſtomus & Theodoretus.

Sed probabiliùs puto quòd altiùs referendum ſit, nimirùm ad, *arbitror ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam, & ut inveniar...*, utque *cognoſcam illum...*

Eminentia cognitionis Chriſti.

Ita ut hæc pars ſit continuatio bonorum ex judaïſmi contemptu profectorum: ſeu eſt explicatio eminentiæ cognitionis Chriſti. *Ad cognoſcendum illum*, Chriſtum ſcilicet ſpeculativè & practicè.

Quis? quantus? qualis? homo, Deus, Salvator mundi: omnia quæ ſpectant ad utramque illius naturam; ad noſtræ juſtificationis & ſalvationis œconomiam: omnia myſteria, at præcipuè.

Virtutem Reſurrectionis ejus, id eſt, inſignem illam omnipotentiam, quâ & ſemetipſum ſuſcitavit, & nos aliquando ſuſcitabit à mortuis.

Admirabilem illum Chriſti ſuſcitati ſtatum æternum, in quo humanitatis noſtræ infirmitas, in Divinitatis abyſſum ſic abſorpta eſt, ut totus ſit Deus.

Statum, inquam, illum glorioſum, qui noſtræ Reſurrectionis futuræ exemplar eſt; ſeu, in quo ipſi conformes erimus in æterna beatitudine.

Statum [illegible] in quo mihi Eccleſiam perſequenti apparui[illegible]: *Saule, Saule, quid me perſequeris?*

Et ſocietatem, Gr. communionem, *paſſionum ejus*. ſeu ut cognoſcam virtutem ſanctæ crucis.

Ut cognoſcam quàm honorificum ſit, quàmque proficuum cum Chriſto pati: Chriſto per paſſiones in cruce communiri.

Dignitas paſſionum.

Crux Chriſti, fons & origo gloriæ: ſocietas itaque crucis, ſeu paſſionum Chriſti, erit cauſa ſocietatis gloriæ.

Inter Chriſtum, & Chriſtianum communio eſt paſſionum.

Nota inter Chriſtum & Chriſtianum communionem paſſionum. Chriſti paſſio fuit noſtra, quia pro nobis, & vice noſtrâ paſſus eſt: noſtræ paſſiones Chriſti ſunt; quia particulæ & communicationes ſunt paſſionum Chriſti: applicationes ſunt Chriſti paſſionum.

Dum patimur pro Chriſto, Chriſtus ſua nobis applicat merita; dum patior, in ſocietatem paſſionum illius venio.

Et hæc eſt hujus vitæ felicitas: *Beati qui perſecutionem patiuntur...*

Felicitas æterna, erit Chriſto glorioſo conformari; felicitas temporalis, Chriſto patienti eſſe conformem; ipſi paſſionibus communiri.

Configuratus morti ejus.

Græcum participium eſt præſentis temporis.

Hinc Ambroſius conformans me morti ejus.

Alii, dum conformis fio.

Quando, & quomodo fiat hæc communio.

Quaſi diceret, *& ſocietatem paſſionum illius*, in quam venio, dum conformis fio morti ejus, per labores, paſſiones, mortis pericula, quæ pro ipſo patior.

Per calamitates itaque ad Chriſti ſimilitudinem fingimur; ipſius imago ſimus: fratres illius efficimur, Chriſti quodammodo evadimus. Vide D. Chryſoſtomum.

Dignitas paſſionum.

En quanta eſt ærumnarum dignitas!

℣. 11. *Si quomodo occurram ad Reſurrectionem...* id eſt, ut, ſi *quomodo* poſſim, *occurram* & perveniam ad beatam juſtorum Reſurrectionem.

Notæ Litterales et Morales.

Nota primò, *ſi quomodo*, quod innuit difficultatem & incertitudinem.

Notandum. Paulus, *vas electionis*, de ſuâ ſalute certus non erat; timebat ne reprobus fieret, primæ Corinth. 36. quis ergo ſecurus?

Nota ſecundò, nomen Græcum ἐξανάστασιν, quod ſignificat non ſimpliciter Reſurrectionem, ſed exreſurrectionem, id eſt, glorioſam, ſublimem, plenam & perfectam Reſurrectionem.

Reſurrectionem, quam nulla mors, nullaque mala ſequentur: Reſurrectionem, quâ in altum feremur, obviam Chriſto in aëra; uno verbo Reſurrectionem, quam expectant juſti.

Duo ad beatam vitam conducunt. Nota autem quòd, ad hanc beatam reſurrectionem nos duo conducunt, viva fides glorioſæ Chriſti Reſurrectionis, & conformitas, ſeu communio paſſionum Chriſti.

Prima nos reddet amore ferventes: & quaſi deſiderio nos ſurſum extollet.

Secunda Chriſti meritis ditabit, dignoſque reddet, qui revera extollamur: ſicque quaſi duæ alæ erunt, quæ nos aliquando rapient in aëra.

Hinc ſequela. Ergo firmè & vivè credamus glorioſam Chriſti Reſurrectionem; de illâ, tanquam noſtræ futuræ exemplari ſæpè cogitemus.

Chriſto paſſo communiamur, ut hac temporali conformitate, æternam mereamur in gloriâ.

℣. 12. *Non quod jam acceperim*... dixi, *ſi quomodo*..., nec enim præſumo quòd metam apprehenderim, aut ad perfectionis apicem pervenerim; ſed perſequor, maximo conatu currens, ut ſi quomodo poſſim, ad apicem illum perveniam, ad quem, ut pervenirem, Chriſtus prior me, quaſi ſuâ manu, apprehendit, & in ſtadium deduxit: nimirùm cum mihi propè Damaſcum apparuit.

Gratia Chriſti in D. Paulum. *Non quod jam acceperim*, ſcilicet, palmam, bravium, apprehenderim metam.

Aut perfectus ſim. Conſummatus, aut ad perfectionis terminum pervenerim.

Sequor, id eſt, perſequor, curro, eò tendo majore, quo poſſum conatu, ut illud aſſequar, ad quod Chriſtus me fugientem, &c.

Ipſe me prior retibus illigavit, ait Theodoretus. Fugiebam illum & valdè averſabar: ipſe me fugientem apprehendit.

Itaque ego quoque perſequor, enitens eum apprehendere, ne à ſalute excidam. Theodoretus.

In temetipſo illam gratus agnoſce. Gratias immenſas, ô miſericors Deus, qui me fugientem, quaſi manu tuâ apprehendiſti & in ſtadium deduxiſti: ignoſce meam hucuſque in tuo ſervitio ſocordiam; auge animum, da vires ut alacriùs curram, braviumque tandem aſſequar, ad quod, & propter quod, me comprehendiſti.

℣. 13. *Fratres, ego non arbitror*...

Unum autem, ſupple, ſollicitus ago: uni totus intendo, incumbo, ſcilicet

Quæ retro ſunt, id eſt, à tergo, præterita, *obliviſcens*.

Praxis Apoſtolica. *Ad ea quæ priora*, quæ à fronte, quæ ante me *ſunt*, curſum meum dirigens & extendens.

℣. 14. *Ad deſtinatum perſequor*, id eſt, ad ſcopum ſeu versùs ſignum præfixum totis viribus curro.

Seu oculis in ſcopum unicè defixis, ad eum totis viribus contendo, ut bravium, ſeu palmam, præmium aſſequar, ad quod Deus è cælo me per Chriſtum vocavit.

Eheu quantum ab hac Apoſtolicâ praxi diſto!

Quidni, ô Deus bone, ſicut Apoſtolus tuus, oculos in bravium unicè defixos habeo, ut ad illud totis contendam viribus? cur totes ab æternitate diſtractus, terrenis implicor, curſum ad cæleſtia remorantibus?

Utinam ſit & noſtra. *Averte oculos meos, ne videant vanitatem, in viâ tuâ vivifica me.* Da mihi fidem vivam, ardens deſiderium, illuminatos oculos cordis mei, ut ſciam quæ ſit ſpes vocationis meæ, & quæ divitiæ gloriæ hæreditatis meæ in ſanctis, &c. ut hoc unicè videns, cætera omnia obliviſcens, huic totus incumbam.

℣. 15. *Quicumque ergo perfecti*, ſeu ut dixit alibi *ſpirituales, firmiores*, ſeu in rebus Divinis benè verſati, & perfectione aliis præeuntes.

Perfecti hominis eſt non ſe exiſtimare perfectum eſſe: hoc perfectio eſt, D. Chryſoſtomus.

Hoc ſentiamus, ſcilicet nos ad perfectionem nondum perveniſſe.

Nec in hoc eſt contradictio, etſi enim aliorum comparatione ſint perfecti; in ſe tamen ſunt adhuc perficiendi: multa illis deſunt.

Et ſi quid aliter ſapiatis, id eſt, ſentitis ab aliquibus fortè decepti, ſpero quòd *Deus vobis revelabit*, ita ſentiendum vobis eſſe, ut dixi.

Vides quàm verecundè, ait D. Chryſoſtomus, *ſi quid aliter ſentitis*. Ut ignoratio videatur potius quàm improbitas.

℣. 16. *Verumtamen ad quod pervenimus*...

Gr. Verumtamen ad quod pervenimus, eadem incedere regulâ, idem ſapere, (infinitum pro imperativo) Syr. verumtamen id ad quod pervenimus, eâdem perficiamus ſemitâ, eâdemque concordiâ.

Senſus eſt. Interim in hoc, ad quod pervenimus, concordes ſimus, & in eâdem doctrinâ & vitæ regulâ permaneamus.

Regula nec additionem, nec detractionem admittit, alioqui jam non eſt regula. D. Chryſoſtomus, hæc regula fides eſt, idem Chryſoſtomus.

℣. 17. *Imitatores mei eſtote.* Gr. coimitamini me, id eſt, omnes pari ſtudio me imitamini, vel imitamini me ſicut alii, quos videtis mei ſtudioſos imitatores.

Et obſervate eos... Gr. obſervate ita ambulantes, ſicut habetis exemplum nos, id eſt, qui habent nos, ut exemplar ſuum, ut eos etiam imitemini.

Dixit ſupra. *Videte canes*, ut fugiant: nunc dicit, *obſervate*, ut imitentur.

Apoſtoli erant forma & exemplar & quaſi leges animatæ. Vide D. Chryſoſtomum, ita ſit prælatus.

Prælati tamen vitia non excuſant ſubditos, quia habemus Chriſtum doctorem, nobis dicentem.

Diſcite à me... idem D. Chryſoſtomus.

Habemus & in Scripturis omnium virtutum exemplaria. Vide ibidem.

℣. 18. *Multi enim ambulant*...

Non ſine causâ vos mei & mei ſimilium imitatores volo; quia multi ſunt non imitandi, licèt Chriſtum, Chriſtique crucem prædicent: id ſæpè vobis dixi, cùm eſſem apud vos, nunc autem & ſcriptis & lachrymis dico.

Qui in deliciis vivunt, verè lachrymis digni ſunt, D. Chryſoſtomus.

Inimicos crucis Chriſti.

Inimici ſunt crucis Chriſti. Primò, quia juſtificationem legi tribuebant, non gratiæ, quæ crucis eſt fructus. Secundò, quia Chriſtianiſmum ſimulantes, in otio & deliciis vivebant; quod adverſatur cruci, ait D. Chryſoſtomus.

Nihil

A Chriſtiano eſt alienum delicias quærere.

Nihil æquè à Chriſtiano alienum eſt, ac requiem A & otium quærere, &c. Dominus tuus in crucem actus eſt; & tu requiem quæris? Dominus tuus clavis confixus eſt; & tu deliciaris? hæccine militis generoſi? D. Chryſoſtomus.

Si Dominum tuum amas, illius vitam vive, mortem illius morere: ipſe te crucifige, non ut ipſe te interimas, ſed ut cum Paulo dicas. *Mibi mundus crucifixus eſt*... idem.

℣. 19. *Quorum finis interitus*, id eſt, qui ad extremum peribunt, æternumque ſubibunt ſupplicium.

Pereant ergo neceſſe eſt, qui crucem Chriſti, fontem ſalutis evacuant.

Quorum Deus venter eſt. quia ejus gratiâ faciunt B omnia: quaſi ſummum bonum in deliciis ſenſualibus reponunt. hinc ventricolæ.

Et gloria in confuſione ipſorum.

Syr. gloria ipſorum, dedecus ipſorum, id eſt, gloriantur in flagitiis, quorum ipſos pudere oporteret.

Grave malum eſt turpia facere; ſed ſi te, cum facis, pudeat, quaſi dimidium malum eſt; D. Chryſoſtomus: ſin autem inde te efferas, ſummus jam eſt animi ſtupor.

Qui terrena ſapiunt, id eſt, cogitant diligunt & curant.

Qualis ſit Chriſtianorum municipatus.

℣. 20. *Noſtra autem converſatio*...

Gr. adminiſtratio noſtra. Syr. noſtrum exercitium. C Æthiop. civitas noſtra. Tertullianus, noſter municipatus.

Senſus eſt: tales ſunt illi; nos autem è contra, cæleſtia cogitamus, diligimus & curamus: quia cælum patria noſtra, civitas noſtra, municipatus noſter.

Πολίτευμα. ex Budæo ſignificat regimen politicum, rempublicam, civitatem.

Quaſi diceret Paulus, regimen noſtrum, noſtra reſpublica, noſtra civitas, municipatus noſter in cælis eſt.

Id eſt converſamur, ut cives cælorum: nos gerimus, ut municipes cælorum: vivimus & regimur jure, legibus, & politiâ regni cæleſtis.

Talis eſt omnis verè Chriſtianus: attende tibi.

Unde etiam Salvatorem...

Ex quo cælo *expectamus Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum*, qui veniens ad judicium, nos amicos ſuos liberabit ab omni corporis & mentis ærumnâ, noſque donabit gloriâ corporis & animæ.

℣. 21. *Qui reformabit*. Gr. transfigurabit, transformabit, id eſt, in aliam figuram accidentalem commutabit. Ex paſſibili, corruptibili & terreno faciens impaſſibile, incorruptibile, æternum.

Corpus humilitatis noſtræ. Hebraiſmus, id eſt, corpus humile, abjectum ac miſerum.

Configuratum corpori claritatis ſuæ.

Gr. ut fiat conforme corpori claritatis Chriſti. Syr. ut fiat in ſimilitudinem corporis gloriæ ſuæ.

Hæc configuratio, conformatio corporis noſtri cum glorioſo corpore Chriſti, fiet per, & propter paſſiones *Si compatimur & conglorificabimur*.

Gloria paſſionum.

Quot vulnera pro Chriſto, tot nobis coronæ cum Chriſto: quot mortificationes propter Chriſtum, tot conſolationes in gloriâ cum Chriſto.

Quid ergo murmuras, ô caro miſera? quid recalcitras? patere, mortificare in tempore, ut in æternum gaudeas & glorieris. *Pœna brevis, gaudium erit æternum*.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Conserva, & altâ mente repoſitam tene ideam de vero Chriſtiano.

Corde circumciſus, ſpiritu ſervit Deo, & in Domino Jeſu-Chriſto gloriatur. Vide ℣. 3.

Ut hanc in te adimpleas ideam; cultro mortificationis, in corde tuo, concupiſcentiæ vitia continuè reſeca.

Spiritu, ſeu fide vivâ, ſpe firmâ, charitate ſyncerâ, Deum cole; ſic in corde tuo regnet ejus charitas, ut omnium tuarum actionum, & internarum, & externarum, ſit principium & forma.

In Chriſto Jeſu, Filio Dei, Salvatore tuo, gloriare, totamque tuam ſpem pone.

Secundò.

Conſerva & veram de mundanis bonis ideam, ut ea contemnas.

Sunt quiſquiliæ, damna, ſtercora; ſeu inania ſunt, E nociva, fœtida, & conſpurcantia. Vide ℣. 8.

Inania, & inutilia ſperne; nociva fuge; fœtida horre.

Obſerva tamen quòd ex ſe nec bona ſunt, nec mala; ſed ea talia facit bonus, vel malus animus:

Hic ergo ſi corrigatur, omnia erunt utilia. Vide ibidem.

Tertiò.

Conſerva & notitiam de dignitate paſſionum, ut eas libentiùs feras: paſſio, communio, communicatio, ſocietas eſt paſſionis Chriſti. Vide ℣. 10.

Patiens ergo gaude, quia Chriſti paſſioni communicas: Chriſti autem paſſio, fons eſt beatitudinis æternæ; Chriſto patienti ſis conformis; Chriſto itaque D glorioſo conformis eris. Vide & ℣. 21.

Quartò.

Obſerva, & ſequere Chriſtianas Apoſtoli praxes, quibus ſe ad perfectionem Evangelicam excitabat.

℣. 12. 13. 14. Semetipſum conſiderans in Evangelicâ palæſtrâ, quaſi ſtadiodromum in ſtadio; majori quo poteſt conatu, currit ad bravium; quæ retro ſunt obliviſcens, oculis in ſcopum unicè defixis, ad eum totis viribus contendit.

Eheu miſer, in eodem ſtadio poſitus, languens hactenùs torpui, & torpeo! da vires & animum, ô Deus, Apoſtolum tuum imitandi, in fine ſaltem meæ tepidæ vitæ.

℣. 20. Se cælorum civem & municipem conſiderans, mente & corde à terrenis abſtractus, cæleſtia cogitat, diligit, & curat; jure & legibus cæleſtis regni vivit & regitur.

Eodem ac Apoſtoli inſignitus ſum honore; cælorum ſum civis, domeſticus Dei; cur ergo, ut talpa, hæreo terræ, mente & corde incluſus in terrâ?

Surſum cor, ô anima mea! mentem erige, ſuſpice cælum; hæc eſt patria tua, domuſque æterna; ad hanc anhela, ibi converſare, donec veniat Salvator, qui te ab hujus exilii miſeriis eripiat, ſuâque gloriâ donet in patriâ.

Analyſis Capitis Quarti.

PRIMÒ Philippenſes hortatur tenerrimè àd perſeverantiam, ℣. 1. ad concordiam, ℣. 2. 3. ad ſpirituale gaudium, ℣. 4. ad modeſtiam, ℣. 5. ad orationem, ad gratiarum actionem, ℣. 6. ad omnia laudabilia & ſancta, ℣. 8. 9.

Deinde laudat antiquam & præſentem eorum erga ſe liberalitatem, 10. 14. 15. 16. idque facit, ipſorum potiſsimùm causâ: ipſe enim ſcit abundare, & penuriam pati, ℣. 11. 12. 13. & 17.

Denique eis viciſsim bona precatur, eoſque ſalutat omnes.

CAPUT QUARTUM.

Paraphraſis.

QUAPROPTER, fratres mei, quos diligo, quoſque videre deſidero; vos, inquam, qui eſtis gaudium, decuſque meum, perſeverate in vitâ Chriſtianâ, eo quo dixi modo, ô chariſſimi.

Evodiam, Syntichenque rogo, ut ſint in Domino concordes & unanimes.

Quin etiam & rogo te, mi vere ſodalis, ut eas ad- C
juves, utpote quæ (cùm apud vos eſſem) mecum laboraverunt Evangelii promovendi causâ, unà cum Clemente, cæteriſque meis adjutoribus, quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ.

Gaudete in Domino ſemper; iterum dico vobis, gaudete:

Sic tamen ut modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Dominus appropinquat.

De nullâ re ſolliciti ſitis: ſed in omni negotio (vel in omni tempore) per orationem & obſecrationem, cum gratiarum actione, petitiones veſtræ deferantur & innoteſcant apud Deum.

Et pax Dei, quæ major eſt omni intellectu, cuſtodiat corda veſtra & animas veſtras in Chriſti gratiâ.

De cætero, fratres, quæcumque vera ſunt, quæcumque pudica, quæcumque juſta, quæcumque ſancta, quæcumque digna quæ amentur, quæcumque bonæ famæ, ſeu laudabilia; ſi qua virtus, ſi qua inter vos diſciplina digna laude; hæc animo verſate, (ut ea ſuo tempore faciatis)

Facite quæ didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me, & Deus pacis vobiſcum erit.

Magnoperè gaviſus ſum, ſed gaudio ſpirituali, & Chriſtiano, quia tandem aliquando reviruiſtis,
& refloruiſtis, ut mihi benè afficeremini, ſicut & E
anteà afficiebamini: id eſt, revixit, ac refloruit veſter erga me affectus, veſtraque mei ſollicitudo, quâ ſolebatis mei curam gerere: ſed opportunitate deſtituebamini.

Non quòd penuriam paſſus ſim, id dico, (ſcilicet quòd gaudeam, &c.) ego enim didici, ut mihi ſufficiat id quod habeo, ſeu in iis in quibus ſum, contentus eſſe.

Novi humiliari, novi & abundare; (in omnibus eventibus ad omnia ſum inſtitutus & inſtructus, ſeu exercitatus,) & ſatiari poſſum & eſurire, & abundare, & penuriam pati.

Textus.

1. ITAQUE, fratres mei chariſſimi, & deſideratiſſimi, gaudium meum & corona mea, ſic ſtate in Domino, chariſſimi.

2. Evodiam rogo, & Syntichen deprecor idipſum ſapere in Domino.

3. Etiam rogo & te, germane compar, adjuva illas quæ mecum laboraverunt in Evangelio, cum Clemente & cæteris adjutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro vitæ.

4. Gaudete in Domino ſemper; iterum dico, gaudete.

5. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Dominus propè eſt.

6. Nihil ſolliciti ſitis: ſed in omni, oratione & obſecratione, cum gratiarum actione, petitiones veſtræ innoteſcant apud
D Deum.

7. Et pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras in Chriſto Jeſu.

8. De cætero, fratres, quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque juſta, quæcumque ſancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ; ſi qua virtus; ſi qua laus diſciplinæ, hæc cogitate.

9. Quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me, hæc agite, & Deus pacis erit vobiſcum.

10. Gaviſus ſum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruiſtis pro me ſentire; ſicut & ſentiebàtis: occupati autem eratis.

11. Non quaſi propter penuriam dico: Egó enim didici, in quibus ſum, ſufficiens eſſe.

12. Scio & humiliari, ſcio & abundare; (ubique & in omnibus inſtitutus ſum;) & ſatiari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati.

13. Omnia poſſum in eo qui me confortat. A

14. Verumtamen benè feciſtis, communicantes tribulationi meæ.

15. Scitis autem & vos, Philippenſes, quòd in principio Evangelii, quando profectus ſum à Macedoniâ, nulla mihi Eccleſia communicavit in ratione dati & accepti, niſi vos ſoli.

16. Quia & Theſſalonicam ſemel & bis in uſum mihi miſiſtis.

17. Non quia quæro datum, ſed requiro fructum abundantem in ratione veſtrâ. B

18. Habeo autem omnia, & abundo, repletus ſum acceptis ab Epaphrodito, quæ miſiſtis, odorem ſuavitatis, hoſtiam acceptam, placentem Deo.

19. Deus autem meus impleat omne deſiderium veſtrum, ſecundùm divitias ſuas, in gloriâ in Chriſto Jeſu.

20. Deo autem & Patri noſtro gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

21. Salutate omnem ſanctum in Chriſto Jeſu. C

22. Salutant vos, qui mecum ſunt, fratres; ſalutant vos omnes ſancti, maximè autem qui de Cæſaris domo ſunt.

23. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti cum ſpiritu veſtro. Amen.

Omnia poſſum, corroborante me Chriſto. Gr.

Verumtamen benè feciſtis, qui afflictioni meæ communicaſtis; ſeu, qui per veſtrorum bonorum communicationem, meam ſublevaſtis inopiam.

Scitis autem & vos Philippenſes, quòd in principio Evangelii vobis à me prædicati, quando exivi à Macedoniâ ut irem in Achaiam, nulla Eccleſia mihi quidquam tribuit, quod referrem in codicem datorum, & acceptorum; ſed vos ſoli tribuiſtis.

Mihi enim, cùm eſſem Theſſalonicæ, ſemel & iterum miſiſtis id quo ad uſus meos indigebam.

Non hæc dico, quaſi requiram munera; ſed requiro, ut ob ea fructus & lucrum abundans inſcribatur in rationibus veſtris.

Recepi autem omnia, & abundo, ac repletus ſum, acceptis muneribus, quæ mihi per Epaphroditum miſiſtis; ſacrificium bonæ fragrantiæ, hoſtia Deo accepta ac beneplacita.

Deum precor, ut pro ſuâ opulentiâ, omnem veſtram indigentiam impleat, detque vobis gloriam per Jeſum-Chriſtum.

Deo autem, qui & Pater noſter eſt, ſit gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Salutate quemlibet Chriſtianum in Chriſto ſanctificatum.

Omnes ſancti qui Romæ ſunt, ſeu omnis Eccleſia Romana, maximè qui de familiâ & aulâ Neronis Imperatoris, vos ſalutant.

Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti cum ſpiritu veſtro. Amen.

Commentarius in Caput Quartum.

℣. 1. ITAQUE, *fratres mei* .... Gr. dilecti & exoptati.

Ob propoſitam gloriam ſanctè vivendum. Vide & ep. ad Col. c. 1. ℣. 4. & 5.

Ob propoſitum præmium, concludit in fide conſtanter eſſe perſeverandum, ſanctèque vivendum, juxta exemplar vitæ, quod illis præbuit imitandum; non verò juxta judaïzantium errores, & vitam corruptam; quaſi diceret:

Cùm itaque tanta ſit corporis & animæ vobis à Chriſto promiſſa gloria, *ô fratres mei dilecti & exoptati, o gaudium meum & corona mea*, perſeverate in fide & in vitâ Chriſtianâ, ô dilecti mei, eo quo jam dixi vobis modo.

Gaudium meum, & corona mea. Per metonymiam, id eſt, cauſa & objectum gaudii mei, meaque apud Deum & homines gloriæ.

Non tantùm gaudium, ſed & gloria, ait D. Chryſoſtomus, non tantùm gloria, ſed & corona. Quid huic virtuti par inveniatur? quippe cùm Pauli corona ſint.

Felicem Prælatum, qui in die judicii de ſubditis ſuis dicere poterit, quod Paulus de Philippenſibus. *Gandium meum*, &c.

Subditi neceſſariò Prælatorum erunt aut gaudium, aut triſtitia.

Neceſſariò è duobus unum; vel gaudium, vel triſtitia; vel gloria & corona, vel confuſio & damnatio illius erunt.

Sic ſtate. quomodò ſteriſtis immoti; perſeverate, viventes juxta vitæ noſtræ formam, non juxta illorum corruptionem; quorum finis erit æterna perditio.

D ℣. 2. *Evodiam rogo & Syntichen*... Duæ fœminæ erant Philippis apud Chriſtianos primariæ, quæ in convertendis & inſtruendis aliis mulieribus plurimùm laborarant; ſed quæ cùm ſcriberet Paulus, diſcordes erant. Ita omnes Græci & Latini.

Has, inquit D. Chryſoſtomus, commendat viro cuidam admirabili, quem ſuum comparem vocat.

Ob hunc Græcorum & Latinorum conſenſum, audiendus non eſt Grotius, qui vult duos fuiſſe viros; quia, inquit, συνζυγὸς & σύζυγος, eſt virile nomen.

Hincque vult de viduis in genere, non de Evodiâ, & Syntiche intelligendum quod ſequitur, *adjuva illas*, &c.

E *Idipſum ſapere in Domino.* Rogo ut una ſit eis mens, & voluntas propter Dominum.

℣. 3. *Etiam rogo & te, germane compar*..., Gr. Σύζυγε γνήσιε, conjugalis ſyncere, ſocie germane, id eſt, collega genuine, in jugo ſcilicet Evangelicæ prædicationis ferendo per agrum Dominicum.

Ζυγὸς, *jugum*. σύζυγος, *conjugalis*, idem jugum nobiſcum trahens.

Γνήσιος, *germanus*, ſyncerus, genuinus.

Eſt itaque metaphora ducta à bobus, qui in aratro ferendo combinantur.

Comparem, ſeu conjugalem vocat hominem quemdam, qui cum eo laboravit in agro Domini.

Eccleſia quippe ager eſt Domini. *Dei agricultura vos eſtis*, ait ad Corinthios 1. epiſt. cap. 3. ℣. 9.

Hinc inſignem aliquem Doctorem, ſuum in ferendo, per agrum Dominicum, Evangelicæ prædicationis jugo collegam, Paulus vocat conjugalem, collegam, ſodalem, verum, germanum, & ſyncerum.

N o t a   L i t t e r a l i s.

Nota. Notandum autem eſt quòd omnes verſiones in maſculino genere loquantur.

Syr. mi vere ſodalis.

Ætiop. frater mi & ſocie mi.

Arab. ô candide ſyziga.

Item omnes Patres Græci & Latini.

Quin etiam Calvinus & Beza.

Stapula. Hinc prorſus rejiciendum, quod ut omninò falſum rejicit D. Chryſoſtomus, & quod ſtultum vocat Theodoretus, ſcilicet in fæminino hæc verba velle ſumere, & per ea ſignificari uxorem Pauli.

Faber Stapulenſis, ingenua conjux. Eraſmus, compar germana: hocque placuit Cajetano, & Catharino.

Equidem Atticè loquendo, σύζυγε γνήσιε, ſignificare poteſt germanum & germanam conjugalem: ſed D. Paulus erat, ut ait, *imperitus ſermone*, nec adeò eloquens, ut loqueretur Atticè.

Præterea ex ipſo Divo Paulo conſtat 1. Cor. cap. 7. quòd vitam duxerit cælibem.

Non audiendi itaque ſupradicti authores, ſed illis præferenda Scripturæ, & ſanctorum Patrum authoritas.

Fuſiùs eos refellit Eſtius.

Quis autem ſit inſignis iſte Divi Pauli collega, ignoratur.

Aliqui putant σύζυγε nomen eſſe proprium.

Alii volunt hoc nomine honorari unum ex Epiſcopis, & Diaconis, quos ſalutavit in exordio Epiſtolæ.

Vatablus, à Patre Cornelio citatus, cenſet eſſe Epaphroditum.

Poſt quem Grotius ait: ad Epaphroditum ſe vertit oratio, tanquam præſentem futurum, ubi Epiſtola hæc Philippis legeretur.

Alii virum, vel fratrem alterius prædictarum mulierum.

Hoc parùm intereſt, ait D. Joannes Chryſoſtomus: ſed hoc valdè mirandum eſt, tantum illis ab Apoſtolo honorem deferri juſſum.

Adjuva illas...

Quod intelligi poteſt per reſpectum ad reconciliationem, vel per reſpectum ad illarum honeſtam ſuſtentationem.

Adjuva illas, ut eas inter ſe reconcilies, vel opitulare illis, ut habeant unde ſe & ſuos honeſtè ſuſtentent.

In hoc ſenſu, ſatis probabiliter Epaphrodito loquitur, qui erat Epiſcopus, & cujus in eleemoſynis diſtribuendis præcipua erat authoritas. Hanc conjecturam roborat, ℣. 25. cap. 2. hujus epiſt. ubi Epaphroditum vocat *cooperatorem ſuum*.

Quæ mecum laboraverunt....

Rationem affert inducentem, ut eis opituletur: nempe, quia *laboraverunt mecum*. Gr. ſimul mihi, (mecum) decertaverunt: quaſi diceret

Adjuva eas, quia me adjuverunt in certamine, propter Evangelium inito: nec modica propter Chriſtum tolerarunt incommoda.

Hinc ſollicitudo & cura erga illas, non ob amicitiam, ſed ob benefacta. D. Chryſoſtomus.

Variis autem modis potuerunt adjuviſſe Paulum & A alios Evangelii operarios; ſive hoſpicio; ſive ſubminiſtratione rerum neceſſariarum; ſive etiam aliarum fæminarum inſtructione: quia enim apud Græcos non erat viris liber ad mulieres aditus: hinc fæminæ, per fæminas, primâ chriſtianiſmi cognitione erant imbuendæ.

Quorum nomina ſunt in libro vitæ: quaſi diceret, quos non nomino, nec hîc aſcribo; ſed *quorum nomina* feliciùs alibi *ſcripta ſunt*, ſcilicet, *in libro vitæ*. *Liber vitæ. Quid ſit.*

Multò melius eſt à Deo probari, quàm ab hominibus laudari.

Liber vitæ eſt catalogus prædeſtinatorum ad vitam æternam. Hic catalogus exiſtit in mente, præſcientiâ & prædeſtinatione Dei; quæ dicitur *liber* ſeu B catalogus Dei, *liber vitæ, liber viventium*.

Sicut autem duplex concipitur prædeſtinatio, ad gratiam ſcilicet & ad gloriam: ſic & duplex liber vitæ: vel, ut ait Cornelius à lapide, dupliciter quis poteſt ſcribi in libro vitæ, completè & incompletè. Vide fuſiùs apud ipſum.

Hinc collige nullam actionem bonam apud Deum deperdi: quod enim fit boni ſuper terram, ſcribitur in cælis. *Apud Deum nihil deperditur.*

Quò minùs laudis ob id recipitur in terrâ; eò major laus & remuneratio apud Deum habebitur. *Quò minor laus in terrâ, eò major in cælo.*

℣. 4. *Gaudete...*

Quia rerum natura dolorem ſæpè pariebat; vexabantur enim rerum moleſtarum perpeſſione. *Vobis donatum eſt...* hinc illos ad ſpiritale gaudium ex-C citat frequenter.

Gaudete in Domino, non ſicut gentiles, in rebus proſperis hujus ſæculi, ſed ſicut filii Dei & diſcipuli Chriſti, *in Domino*.

Ob veſtram ad Deum vocationem, ob beneficia vobis à Chriſto collata & conferenda; ob gratiam & Dei filiationem vobis in baptiſmo collatam; ob gloriam vobis promiſſam, & vobis, ob paſſiones veſtras pro Chriſto toleratas, debitam. *Quot Chriſtiano mentis gaudia.*

Iterum dico gaudete.

Iſta geminatio oſtendit ei, qui in Deo eſt, ſemper gaudendum eſſe, etiamſi prematur, ac quidvis patiatur. *Mediis etiam in paſſionibus.*

Paſſio ſemen eſt gloriæ: hinc mediis etiam in tribulationibus gaudete. *Momentaneum enim & leve* D *tribulationis noſtræ...* *Quare?*

Paſſio communicatio eſt paſſionum Chriſti, *itaque communicantes Chriſti paſſionibus gaudete*, quia *ſi compatimur & glorificabimur*.

Spoliatio bonorum temporalium præjudicium eſt poſſeſſionis æternorum; ſpoliati ergo bonis veſtris ob Chriſtum, gaudete; in æternitate Dei bona poſſidebitis.

℣. 5. *Modeſtia*, id eſt, moderatio, ſuavis morum veſtrorum compoſitio, *nota ſit...* ut exemplo veſtro diſcant agere modeſtè.

Dominus prope eſt, id eſt, jam imminet judicium.

Jam inſtat tempus factorum rationem reddendi, E & mercedem factis proportionatam recipiendi.

Appropinquat Salvator, quem de cælis expectamus, *quique reformabit*, &c.

O b s e r v a t i o   M o r a l i s.

Nihil ſic juvat ad morum compoſitionem, & ad omnes prorsùs virtutes, ac cogitatio imminentis judicii Dei. *Dei proximitas eſt ſtimulus ad omne bonum.*

Hinc Chriſtus adventûs ſui tempus occultavit: hinc Apoſtoli hunc diem, ſemper ut proximum, nobis annuntiant; ut illum præ oculis habeamus ſem-

per

per ut proximum, nobis annuntiant; ut illum præ oculis habeamus ſemper & ad eum nos continuè præparemus.

Propè eſt autem illa dies; quia totum temporis interſtitium, reſpectu æternitatis, eſt quaſi punctum.

Perpendenda ad mores.

Dominus propè eſt. omnia brevi deſeram; ut quid ergo terrena diligo, eiſque adhæreo?

Dominus prope eſt. brevi de omnibus rationem ſum redditurus; ut quid ergo ſuperflua poſſideo? jam jam rationem redditurus ei, qui neceſſaria tantùm mihi conceſſit.

Dominus propè eſt. ecce venit ſalvator remuneraturus: ut quid patientiam in tribulationibus amitto?

Dominus propè eſt. unicuique ſecundùm opus ſuum redditurus; ut quid ergo mundanorum felicitatem & gaudium invideo?

Dominus propè eſt. itaque *modeſtia*, moderatio, animi manſuetudo, morum compoſitio *nota ſit omnibus hominibus.*

Videant manſuetudinem in actibus, in eloquiis, in greſſibus noſtris; utpote qui ſumus diſcipuli Chriſti, quem in corde gerimus.

Videant patientiam in paſſionibus; utpote qui æternam ob eas coronam expectamus.

Videant frugalitatem in uſu; utpote qui de ſuperfluis judicandi ſumus.

℣. 6. *Nihil ſolliciti ſitis.*

Quia *Dominus propè eſt*, de rebus hujus ſæculi ne ſitis anxii: brevi omnia finem habebunt; brevè omnia vobis deſerenda ſunt: ne ergo de rebus caducis ſolliciti ſitis, ſed æterna ſedulò curate.

Poteſt & explicari: *Dominus prope eſt*, ad opitulandum vobis: ne ergo *ſolliciti ſitis.*

Sed naturalior ſenſus hic eſt: appropinquat Salvator, quem de cælis expectamus, quique patientiam & labores noſtros coronabit: ne ergo vos angat ſollicitudo bonorum, aut malorum temporalium.

Sed in omni, ſupple, negotio, vel tempore. Non enim jungendum eſt hoc, *omni*, cum *oratione*, quippe quæ in Græco diſcordant genere; ἐν παντὶ neutrius, προσευχῇ, fœminini.

Oratione & obſecratione, id eſt, per attentam orationem & inſtantem obſecrationem, junctam *cum gratiarum actione*, & laude Dei, Deum adite, veſtraque illi deſideria exponite, & opem ipſius implorate.

Observationes Morales.

Nota tres bonæ orationis conditiones.

Tres bonæ orationis conditiones.

Orandum cum fiduciâ, cum inſtantia, cum gratitudine.

Cum fiduciâ accipiendi: cum gratitudine acceptorum; cum inſtantiâ & obſecratione per Jeſum Chriſtum mediatorem noſtrum.

Dei bonitas, omnipotentia, miſericordia fiduciam dabunt; accepta à Deo bona gratitudinem; infinita Chriſti merita obſecrandi & inſtanter petendi libertatem.

De omnibus Deo agendæ gratiæ.

Notat hic & meritò D. Chryſoſtomus, quòd de omnibus, etiam de moleſtis, gratiæ ſint habendæ; idque eſt hominis verè grati, in Deum benè affecti; & ab eo penitùs pendentis; certòque perſuaſi quòd omnia ad utilitatem noſtram adminiſtret; etſi non percipiamus.

Has preces cum talibus gratiarum actionibus Deus agnoſcit: alias ne noſſe quidem vult, ait D. Chryſoſtomus.

℣. 7. *Et pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum*, id eſt, quæ major eſt, quàm ut poſſit intelligi quanta, qualiſque ſit.

Cuſtodiat, id eſt, inſtar cuſtodiæ militaris tueatur voluntatem & intellectum, id eſt, totam animam veſtram, contra metus & anxietates; ne per alterutrum, aut per utrumque peccetis; ſicque à gratiâ decidatis.

Gr. & Syr. habent, *cuſtodiet.*

℣. 8. *De cætero, fratres, quæcumque ſunt vera...* properat ad finem, & paucis omnia comprehendit.

Quæcumque ſunt vera, id eſt, ſyncera, à mendacio remota.

Quæcumque pudica, gravia, honeſta, verecunda.

In primo, commendatur verborum ſynceritas, rerumque ingenuitas; in ſecundo, morum gravitas & actionum honeſtas.

Quæcumque juſta, ut nulli fiat injuria.

Quæcumque ſancta. Gr. ἁγνὰ, pura, remota ab omni ſpecie impudicitiæ.

Noſter interpres legit ἅγια, ſed parùm refert: ſanctum eſt enim quod purum.

Quæcumque amabilia, id eſt, digna quæ amentur; vel, cum aliis, gratioſum hominem facientia.

Quæcumque bona fama. ædificantia & bonam famam parientia.

Si qua virtus. quidquid ad virtutem pertinet.

Si qua laus. quidquid ad laudabilem vitæ converſationem confert.

Hæc animis veſtris verſate, ut factis ſuo tempore præſtetis.

Hæc ad omnes, at ſpecialibus ad Deo ſacrat.

Hæc quidem ad omnes dirigit Apoſtolus; at ſpeciatim Sacerdotibus & Religioſis conveniunt, quippe qui commodiùs ea poſſunt exequi.

Noſtrum itaque ſtudium & exercitium ſit hæc ſupradicta animo verſare, & de facto exequi.

Gratias immenſas Deo, qui mihi hæc cogitandi & faciendi otium dedit.

Fac, ô Deus miſericors, ut tantâ non abutar gratiâ, ſed ut de facto hæc cogitem & agam.

Nota quòd laudabilia & bonam famam parientia, facere quidem debeamus, non tamen laudem ſpectare.

Fac itaque laudabilia, non ſpectans ad laudem.

℣. 9. *Quæ & didiciſtis...* id eſt.

Quæ *didiciſtis* à me docente; quæ *accepiſtis* à me ſcribente, quæ *audiſtis* de me abſente; quæ *vidiſtis* in me præſente.

Hæc agite, quæ prædicavi, quæ ſcripſi, quæ dixi, quorum vobis exemplum dedi, hæc facite.

Optima docendi ratio, ſeipſum in omnibus formam præbere. D. Chryſoſtomus.

Tres Chriſtianæ fidei regulæ.

Tres hîc adverte Chriſtianæ fidei & vitæ regulas, ſcilicet doctrinam prædicatam, aut ſcriptam ab Apoſtolis, traditiones Apoſtolicas, fidem & facta Apoſtolica; ſeu vitam & exempla illorum.

℣. 10. *Gaviſus ſum autem in Domino...*

Mira Divi Pauli prudentia.

Tranſit ad gratiarum actionem, in quâ miro modo laudes cum correptione; correptionem cum excuſatione; gratitudinem ſuam cum ſanctâ ſufficientiâ & Evangelicâ quadam independentiâ miſcet.

Grandia & humilia loquitur, at omnia ſic contemperat; ut ne verbulum quidem proferat, quod redoleat animi, aut abjectionem; aut ingratitudinem; aut duritiem, aut mollitiem.

Gaviſus ſum.... magnopere quidem & impensè lætatus ſum, ſed lætitiâ piâ, ſpirituali & Chriſtianâ.

Quoniam tandem aliquando. Gr. quoniam jam

Digitized by Google

aliquando, id eſt, jam tandem.

Hoc longum tempus indicat. ait D. Chryſoſtomus, expreſſit illud Arabica verſio. quòd poſt intervallum elapſum, quo vixiſtis.

Refloruiſtis. Gr. revixiſtis. Arab. repullulavit cura veſtra.

Pro me ſentire. id eſt, mei curam & ſollicitudinem gerere.

Sicut & ſentiebatis. id eſt, ſicut ſolebatis de rebus mihi neceſſariis procurandis eſſe ſolliciti.

Gr. in quo ſentiebatis. id eſt, quâ in re ſolebatis ſentire.

Ita Syrus. vehementer autem gaviſus ſum in Domino noſtro, quòd rurſùs cœperitis eſſe ſolliciti de me, quemadmodùm & ſolliciti eratis; ſed non eratis B compotes. id eſt, ſatis liberi.

Simile.

Ita Divus Chryſoſtomus, qui in verbo, *refloruiſtis*, metaphoram agnoſcit ductam ab arboribus vere germinantibus, deinde hyeme areſactis, ac rurſùs vere germinantibus.

Hoc verò indicat, ait, illos, cùm antea florerent, ac poſtea extabuiſſent, rurſùs vigere ac germinare cœpiſſe.

Itaque vox iſta, objurgationem & laudem habet: non enim parum eſt, cùm extabueris, reflorere. Chryſoſtomus.

Juxta hanc interpretationem, quæ communior eſt, *ſicut & ſentiebatis*, ſignificat, ſicut olim ſentiebatis, C & indicat quòd Philippenſes ceſſarint ſentire.

Alii tamen, è contra volunt, iſtud, *ſicut & ſentiebatis*, eſſe quaſi correctionem & mitigationem verbi, *refloruiſtis*: quaſi diceret, non quòd idem pro me ſentire ceſſaveritis; ſed quia opportunitatem non habebatis. ita Eſtius, Grotius.

Favet & Theodoretus, dicens: novi ſcopum veſtrum & lætor hunc in vobis cernens; jam dudum volebatis meæ ſubventioni proſpicere, ſed non habuiſtis opportunitatem.

Huic etiam ſenſui favere putant textum Græcum hodiernum, qui habet, *in quo & ſentiebatis*, id eſt, juxta illorum interpretationem, quod & quidem ſentiebatis, ſed opportunitate carebatis.

Occupati autem eratis. Gr. opportunitate autem D carebatis.

Hanc opportinitatem alii aliter intelligunt.

Primò, occupati eratis aliis negotiis.

Secundò, non habebatis in manibus, non abundabatis, ſicque dare non poteratis.

Hoc ſignificat, ἠκαιρεῖσθε, ait D. Chriſoſtomus, ex communi loquendi conſuetudine; ita enim plerique dicunt, cum non ſatis ampla res eſt, ſed in anguſtiis verſantur.

Tertiò, non habebatis fidum nuntium, per quem mitteretis.

Noſter interpres hæc ferè omnia includit: dicens, *occupati eratis*, ſive negotiis, ſive paupertate veſtrâ, &c.

Ex dictis duplicem collige ſenſum.

Primum, gaudeo quòd prior veſter erga me refloruit affectus, veſtraque mei ſollicitudo; non quòd ceſſarit iſte veſter affectus; ſed quia vobis defuit opportunitas; ſeu voluntas quidem adfuit, ſed defuit opportunitas.

Alterum, quem magis litteralem puto: gaudeo quòd jam tandem revigueri veſter erga me affectus, quo mei curam gerere ſolebatis.

In quo laus eſt expreſſa, *refloruit*. objurgatio tacita, *ſicut & ſentiebatis*, quaſi refriguerit ardor charitatis.

A Ut hanc autem objurgationem temperet, excuſationem adjicit, tacitam & expreſſam.

Tacitam & quæ debet ſubintelligi, credo quidem quòd voluntatem & affectum habebatis.

Expreſſam, ſed defuit oportunitas, non poteratis tùm ob inopiam, tùm ob negotia, tùm ob occaſionis defectum.

℣. 11. *Non quaſi propter penuriam...* ſuam excuſat congratulationem, ſeu ſuum explicat gaudium: quaſi diceret, putatis fortè quòd ideò gaudeam, quia per veſtram beneficentiam à penuriâ meâ ſublevatus ſum.

Non eſt ita: *Ego enim didici in iis, quæ reperio, contentus eſſe.*

B Minùs itaque propter penuriam meam ſublevatam gaudeo, quàm propter charitatem veſtram.

Mirare hîc & imitare D. Pauli prudentiam: nihil dicas, aut facias unquam in miniſterii exercitio, quo tuam exponas inopiam, aut quo pateat quòd ab eâ cupias ſublevari.

Mira, & imitanda Divi Pauli prudentia.

Diſce ab Apoſtolo in paucis ſufficiens eſſe, multa non deſiderare: Divinus hic vir, perpetuus Dei imitator, ſibi ſufficiens, nihil appetens, omnibus communicat & liberaliter effundit.

Paulus Dei imitator.

Hunc tuo imitare modulo, paucis contentus, nihil appetens, benefac omnibus.

(De Dei ſufficientiâ. Vide Cornelium à lapide.)

C Vir Apoſtolicus Dei ſit imitator.

℣. 12. *Scio & humiliari, ſcio & abundare*, id eſt, ſcio in rebus exiguis patienter me gerere: ſcio & rebus abundantibus uti moderatè.

Apoſtolica ſcientia.

Utramque fortunam & tenuitatis & abundantiæ novi ferre moderatè.

Scientia hæc Apoſtolica, pauperum Evangelicorum doctrina ſit & norma: ſciant in penuriâ non triſtari, non dejici; ſed patientes eſſe; ſciant in abundantiâ non diſſolvi, non deliciari, ſed frugales eſſe & moderati.

Noſtra ſit doctrina.

Ubique & in omnibus inſtitutus ſum. Gr. in omni & in omnibus. ἐν παντὶ, καὶ ἐν πᾶσι.

Syr. in omnibus & in omnibus exercitatus ſum.

Μεμύημαι. myſteriis imbutus, initiatus ſum, inſti- D tutus ſum: quaſi diceret, myſteriis initiatus ſum: ad omnia religionis exercitia formatus: ubique & in omnibus eventibus novi me Chriſtianè gerere.

Et ſatiari & eſurire, id eſt, utraque abundè ſum expertus & ſatietatem & famem & egeſtatem & abundantiam. Theodoretus.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Nota quod verbo Græco utitur, à quo derivatur myſterium, μεμύημαι, initiatus ſum; μύω, initio: hinc μυστήριον, ut indicet quòd vita Chriſtiana, ſi ſit interior, myſterium eſt, ſacrificium, luſque Dei perennis.

Vita verè Chriſtiana, myſterium.

In omnibus eventibus, ſive copia occurrat, ſive E inopia, cor noſtrum debet ſacrificare & ſacrificari.

Sacrificium.

Sacrificare quidem, omnia ad Dei gloriam referendo; ſacrificari verò, per temperantiam in abundantiâ; per patientiam in penuriâ.

Utrobique debemus modum tenere, temperantiæ metas non excedere in opibus; animi quietem conſervare in penuriâ.

Sacrificet ergo & ſacrificetur ſimul cor noſtrum, hanc ſui mortificationem in utroque ſtatu, ubique Deo offerens.

Laus perennis.

Vita Chriſtiana ſic ducta laus, erit Deo perennis, ſacrificium perpetuum, myſterium abſconditum.

Hoc myſterium perfectè noverat Apoſtolus, erat

Digitized by Google

initiatus, & ad omnia inſtitutus! utinam ego ſim tandem aliquando cathecumenus ac Novitius!

℣. 13. *Omnia poſſum in eo qui...* Gr. in eo corrobante me. Gratia Chriſti intùs corroborat.

Quia ſupradicta magniloquentiam redolent, vide quamprimùm corrigat.

Non hoc, inquit, meum benefactum eſt, ſed ejus, qui vires dat.

Duo nobis perſuaſu neceſſaria.

Qui me docuit hoc vitæ Chriſtianæ myſterium, ille me ipſe corroborat interiùs, ut illud in praxim redigam,

Omnia poſſum in eo.... in me, nihil ſum, nihil poſſum; in Chriſto ſum & poſſum omnia.

Utramque veritatem & mei proprii nihili, meæque nullipotentiæ; & mei in Chriſto per gratiam eſſe Divini, meæque in illo & per illum omnipotentiæ, menti & cordi meo ſic imprime Deus, ut nunquam præſumam, nunquam dejiciar.

℣. 14. *Verumtamen benefeciſtis...*

Ne, ob ſupradicta, videatur munus datum deſpicere, ideòque ne eos moleſtiâ afficiat, quaſi res illi fuiſſet ſuperflua; hincque fiant in dando negligentiores; illorum alacritatem excitat & inflammat dicens.

Verumtamen benefeciſtis...

Quanquam ita ſit, licet *ſciam eſurire...* benè tamen feciſtis, & rem mihi gratam, dum per veſtram beneficentiam ſublevaſtis inopiam meam: verè enim egebam, & mihi egenti ſubveniſtis.

Hîc gratitudinem miſcet cum Evangelicâ ſufficientiâ; licèt didicerim contentus eſſe in rebus arctis; rem tamen gratam mihi feciſtis; nec mea in Chriſto ſufficientia, meam minuit erga vos gratitudinem.

℣. 15. *Scitis autem & vos Philippenſes....*

Ut majorem exhibeat gratitudinem, oſtendit ſe memorem & gratum antiquæ illorum beneficentiæ: quæ Philippenſium beneficentia eò laudabilior eſt in ſe, & Paulo gratior; quò antiquior eſt, nimirùm à principio Evangelii; & Philippenſibus ſpecialior, *nulla... niſi vos ſoli...*

Sic autem illos laudat, ut ſe purget: hæc quippe ſingularitas ita Philippenſes extollit ſuper alios omnes, ut & D. Paulum purget ab avaritiæ ſuſpicione; quippe qui, ſi ab omnibus aliis Eccleſiis recepiſſet, brevi opibus abundaſſet.

Metaphora.

Communicavit in ratione dati & accepti...

Alludit ad libros mercatorum rationarios, quorum duæ ſunt partes, expenſorum ſcilicet & acceptorum.

Scitis, vos Philippenſes & aliis teſtari poſſetis.

Quod à principio, ſeu, cùm primùm vobis Evangelium prædicavi; cùm exivi à Macedoniâ, ut irem in Achaiam.

Nulla Eccleſia communicavit... id eſt, quidquam mihi tribuit, quod in rationes meas, ſeu computum meum referrem.

Niſi vos ſoli.

Seu, nulla Eccleſia datis temporalibus, ſpiritualia ei à me data, compenſavit, niſi veſtra; quæ ultrò ſemel & iterum mihi miſit, cùm eſſem Theſſalonicæ, id quo indigebam.

℣. 16. *Quia Theſſalonicam...*

Cùm in metropoli eſſet, ab exiguâ civitate alebatur, ait D. Chryſoſtomus; & hoc eſt magnum encomium Philippenſium; non ſolùm præſentem reverentur, ſed & abſentis curam gerunt. Theodoretus.

In uſum mihi miſiſtis. Syr. neceſſitatem meam miſiſtis.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Nota, *communicavit in ratione dati...* non dixit, dedit, ſed *communicavit*; quia res hæc communicatio quædam eſt, ſpiritualia ſeminavit Apoſtolus, carnalia meſſuit.

Communicaverunt Philippenſes *in ratione dati*, carnalia dando; & *in ratione accepti*, accipiendo ſpiritualia.

Eleemoſyna negotiatio eſt, ſeu mercatura.

Itaque eleemoſyna negotiatio, ſeu mercatura quædam eſt, in quâ terrenis emitur cælum; in quâ melior eſt dantis conditio, quam accipientis; quia quæ accipiuntur, hîc conſumuntur; dantibus autem æterna merces eſt repoſita. D. Chryſoſtomus.

Hac ergo negotiatione nihil quæſtuoſiùs; fit in terrâ, perficitur in cælo; emptores ſunt in terrâ, emunt verò quæ ſunt in cælis. idem.

Ad emi ubi pecunia deſunt, ſufficit animus.

Verùm non deſperet quiſquam, (pauper ſcilicet) cæleſtia non emunt pecuniæ, ſed animus, ſed humanitas, ſed miſericordia; non divitiis opus eſt, ſed voluntate.

Hanc ſi habes, duobus minutis cælorum regnum emes. idem ibidem.

Qui dat voluntatem, ſeipſum dat, hominem dat: homo autem par pretium non habet. idem D. Chryſoſtomus.

℣. 17. *Non quia quæro datum.* Syr. non quia munus requiram.

Ne videatur illos ſui gratiâ laudare, ſeu propter ſubventionem corporalem; ſicut priùs dixit, *non quaſi propter penuriam...* ita nunc.

Non quia quæro datum, id eſt, hoc dico, non quia veſtra munera requiram, ſed quia veſtrum lucrum requiro; cupio ſcilicet, ut fructus, ſeu lucrum abundans inſcribatur in rationibus veſtris, ſeu in libro veſtro rationario.

Perſeverat in metaphorâ librorum rationariorum, ſeu computuum, quos habent Mercatores, in quibus data & accepta conſcribunt.

Perpendendum ad mores.

Hinc collige quòd unuſquiſque librum habet rationum cum Deo, in quo ex unâ parte, inſcribuntur quæ à Deo accepit; ex alterâ parte, quæ Deo reddidit, quæ ad Dei gloriam egit & paſſus eſt.

Examina hunc tuum librum; ſeriò perpende accepta; vide, & compara reddita. Eheu quàm diſpar ratio!

℣. 18. *Habeo autem omnia....*

Rursùs, ne fiant negligentiores, quia dixit, munus non requiro; ipſorum ſubventionem magnificat.

Habeo omnia, & abundo per veſtram dationem; veſtra eleemoſyna non tantùm inopiam meam ſublevavit; ſed & abundantiam contulit. *abundo, repletus ſum.*

Nota litteralis.

Nota tamen quòd hîc mirum in modum ſuperiùs dicta confirmet: illorum quippe magnificentiam ſic laudat, ut tamen quaſi debitam afferat. Utitur verbo ἀπέχω, *recipio*, quaſi cenſum & fructus ex agro, ait D. Chryſoſtomus.

Accepiſs ab Epaphrodito. Accepi ab Epaphrodito *quæ miſiſtis.* Liberat Epaphroditi fidem.

Odorem ſuavitatis, hoſtiam...

Deus autem per me accepit ea, quaſi ſacrificium bonæ fragrantiæ, ſuaviſſimi odoris.

Eleemoſyna quaſi thymiama.

Eleemoſyna veſtra eſt quaſi thus, ſeu thymiama ſuaviſſimi odoris.

Imò quaſi victima & hoſtia, quæ cum thure per ignem offertur Deo, & cujus fumus & odor Deo ſuaviſſimus.

Notat hîc D. Chryſoſtomus Scripturam loqui ad noſtrum captum. *Odoratus eſt Dominus*, &c. quia nos cum lætitiâ & voluptate odores ſuaviſſimos percipimus: ideò dicit, *odorem ſuavitatis*.

Non fumus, ſed animus Deo placet.

Notat autem quòd non fumus faciebat accepta ſacrificia, ſed animus qui offerebat. ita & de eleemoſynâ.

℣. 19. *Deus autem impleat omne deſiderium.*

Græca variant; alia habent χαρᾶς, *gaudium*, quod noſter interpres veſtit *deſiderium*; quia dum noſtrum impletur deſiderium, impletur & gaudium.

Alia χάριν, *gratiam*. alia χρείας, *neceſſitatem*, indigentiam veſtram. ita Syrus.

Et hoc ultimum probabilius putat Divus Chryſoſtomus, vultque hunc verſum referri ad id quod ſuprà dixit Apoſtolus. *occupati eratis*; ſeu indigebatis: hincque precatur Apoſtolus, ut Deus illis neceſſaria vitæ donet.

Impleat id omne quod vobis opus eſt, ajt Theodoretus. Precatus ergo illis benedictionem temporalem & æternam.

Notat Divus Chryſoſtomus quòd hujus vitæ neceſſaria illis precatur, ut ſe ad eorum captum demittat.

Nam ſi S. Paulo ſimiles fuiſſent; ſi adeò crucifixi ac ipſe, non hæc ſanè feciſſet: ſed quia homines erant opifices, pauperes, uxores & filios habebant, &c. quâdamque propterea rerum cupiditate tenebantur: hinc precatur neceſſaria, ſicut & Chriſtus nos docuit dicere: *Panem noſtrum quotidianum*, &c.

Secundum divitias ſuas. Syr. impleat omnem indigentiam veſtram, ſecundùm opulentiam ſuam.

Quaſi diceret Apoſtolus: hoc Deo facillimum eſt, utpote qui ditiſſimus eſt, habetque divitias immenſas.

In gloriâ, in Chriſto Jeſu. id eſt, det & gloriam æternam, quæ eſt *in Chriſto Jeſu*. vel det gloriam per Jeſum Chriſtum.

℣. 21. *Salutate omnem ſanctum.*

Quomodò omnis Chriſtianus ſit ſanctus. Vide cap. 1. ℣. 1.

℣. 22. *Maximè qui de domo Cæſaris ſunt.*

Ipſos erigit & confirmat, ait Divus Chryſoſtomus, oſtendens eis quòd etiam ad Imperatoris domum pervenerit fides: ſi enim qui in regiis, omnia propter cælorum regem deſpexerunt; multò magis id ipſis faciendum.

℣. 23. *Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti.*

Gratia cordis noſtri ſanitas.

Nil aliud optat bonum, quia reverà nullum aliud in hac vitâ. Sola gratia cordis noſtri remedium & ſanitas.

In corde noſtro eſt ægritudo noſtra, cupiditas ſcilicet; hanc gratia ſola ſanat. *Fiet in eo fons aquæ refrigerantis.*

Ratio.

Deus unus cor noſtrum implere poteſt & beare; gratia, Dei emanatio, ac quaſi vicaria, illud nunc impleat & incipiat beare; donec gloria penitùs repleat & accumulet, reddatque in æternum felix & beatum.

Gratia itaque Domini noſtri Jeſu-Chriſti, &c.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Quarto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

ET praxes hîc Apôſtolicas habemus, & exemplum mirabile, ad omnem ſanctitatem conducentia.

Prima Praxis.

Diem, ſeu mortis, ſeu judicii, ſemper proximam cogitare. *Dominus propè eſt*. Vide ℣. 5.

Hæc cogitatio ſtimulus eſt ad omne bonum faciendum. Vide ibidem.

Ad idem maximè confert recordatio quòd ſit in cælo liber vitæ. ℣. 3. in quo ſcribitur quidquid boni fit in terris. Quò minus hîc laudis receperimus, eò major erit merces & gloria in cælis.

Recordare & quòd habeas apud Deum librum rationarium, in cujus unâ parte inſcribuntur quæ à Deo recipis; & in alterâ parte, quæ Deo reddis. Hunc tuum librum lege, examina; vide accepta, compara reddita. Eheu, quàm diſpar ratio! Vide ℣. 17.

Secunda praxis.

Quæcumque ſancta, & ſanctificantia, perfecta, & perficientia jugiter animo verſare; diligere, deſiderare, & ſuis temporibus exequi. Vide ℣. 8.

Non ea tantùm quæ ſunt de præcepto, facere; ſed ad perfectionem ſemper tendere.

Admirandum perfectæ, ſeu Apoſtolicæ vitæ exemplum.

Paulus ſemper idem, ſuo ſtatu ſemper contentus, ſibi, Deo juvante, ſufficiens, nihil appetens. Vide ℣. 11.

Paulus ſcit, Dei gratiâ, & inopiam patienter ferre, & abundantiâ uti moderatè, ℣. 12.

Paulus, uno verbo, ad omnia inſtitutus eſt, ℣. 16.

Illius exemplum ita mirare, ut & imitari ſtudeas.

Diſce itaque primò, paucis & merè neceſſariis contentus, nihil appetere.

Secundò, in paupertatis inopiâ patiens, & conſtans eſſe; in abundantiâ frugalis, moderatus, & pauper.

Tertiò, ad omnes eventus ſemper eſſe paratus.

Talis vita ſacrificium eſt perpetuum, laus Dei perennis. Vide ℣. 12.

Tertia Praxis
Circa eleemoſynam faciendam.

Recordare quòd eleemoſyna ſit quædam negociatio, ℣. 16.

Quâ nihil quæſtuoſius, quia terrenis emitur cælum. ibidem.

Quâ nihil facilius, quia ubi deeſt pecunia, ſufficit animus. Vide ibidem.

Quâ nihil Deo gratius; quia eleemoſyna eſt quaſi thymiama illi ſuaviſſimum, ℣. 18.

Quaſi hoſtia Deo gratiſſima, ibidem.

Sacrificium, cujus non fumus, ſed offerentis animus Deo placet. ibidem.

Harumque veritatum memor; da libenter, & cum gaudio, pro amore Dei. Da cor tuum, *da de tuâ ſubſtantiâ* internâ, affectum; externâ, bona temporalia: hiſque temporalibus æternitatem regni cælorum eme.

Pauper aſtans coram te, altare Chriſti eſt; ſuper hoc altare ſacrifica; offer Deo *hoſtiam acceptam, placentem, odorem ſuavitatis.*

Quarta

QUARTA PRAXIS
Circa eleemoſynam recipiendam.

Beatius eſt magis dare, quàm accipere. Act. 20. 15. Melior eſt dantis, quàm accipientis conditio, ait D. Chryſoſtomus. Vide ℣. 16.

Itaque da cum gaudio; accipe cum humilitate, imò & cum timore, ne fortè judicium recipias, ſi eleemoſynarum ſis latro, eas ſine verâ neceſſitate, aut ultra neceſſitatem recipiens.

Si autem vera ſit accipiendi neceſſitas; humili ſimul & grato animo recipe, ℣. 10. 18.

A Quantum opus habes, accipe, ℣. 15. *vos ſoli.* ℣. 16. neceſſitatem meam. *in uſum.*

Benefactoribus benè precare. *Deus impleat omne deſiderium veſtrum*, &c. ℣. 19.

Accipe, non tui causâ, ſed illorum gratiâ, ℣. 17. cùm non dederint, non indignare, ſed illorum vices dole.

Ubique patientiam habe. *ubique & in omnibus inſtitutus, ſcias ſatiari & eſurire, & abundare, & penuriam pati*, ℣. 12.

Multa alia de eleemoſynâ vide ſecundæ Epiſtolæ ad Corinthios cap. 8. & cap. 9. in corollariis.

EPISTOLÆ

B. PAULI AD COLOSSENSES

TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

COLOSSÆ erant urbs Phrygiæ, vicina Laodiceæ & Hierapoli, ut colligi poteſt ex hac Epiſtolâ, cap. 2. ℣. 1. & cap. 4. ℣. 13. 15. & 16. ubi jubet Apoſtolus ut Coloſſenſes legant Epiſtolam Laodicenſium, & è contra.

Ex hoc Coloſſarum cum Laodiceâ & Hierapoli vicinio, patet Coloſſenſes, ad quos ſcribit Divus Paulus, non fuiſſe Rhodios, ut putarunt aliqui; licèt horum civitas, à Coloſſo ſolis famoſo, fuerit eodem forſitan nomine nuncupata.

Coloſſas, Laodiceam & Hierapolin, non multò poſt ſcriptam hanc Epiſtolam, terræ motu corruiſſe, narrat Oroſius; refert & Euſebius in Chronico: ſed creduntur reſtitutæ, ut de Laodiceâ patet Apocal. 3. ℣. 14.

Omnes, tùm Latini, tùm Græci interpretes, ſi Theodoretum excipias; cenſent Divum Paulum Coloſſis nunquam prædicaſſe, idque colligunt ex diverſis hujus Epiſtolæ locis, maximè ex cap. 1. ℣. 7. ubi teſtatur ipſe Paulus, quòd Epaphras fuerit Coloſſenſium Doctor; & cap. 2. ℣. 1. ubi teſtari videtur, quòd non fuerit viſus ab illis, & ex aliis locis, de quibus ſuo loco.

Ad illos tamen ſcribit, tùm quia omnium gentium Doctor, tùm maximè quia Epaphram ipſe ad eos miſerat, illorumque Epiſcopum conſtituerat, ait Martyrologium Romanum, die decimâ-nonâ Julii.

Scribit autem, ut eos à virulentis hæreticorum dogmatibus eximat, & ut in fide Evangelicâ confirmet.

Penetrarant enim Coloſſas pſeudo-Apoſtoli, Simoniani, & Judaïzantes; quorum primi dicebant, non Chriſtum, ſed Angelos, eſſe noſtræ ſalutis authores & mediatores: & conſequenter per Angelos, non per Chriſtum, eſſe accedendum ad Deum; ſecundi verò urgebant Judaïcarum, & Gentilitiarum multarum ſuperſtitionum obſervationem.

Utrorumque errores primò redarguit Apoſtolus; deinde cuilibet hominum generi dat vitæ & morum documenta.

Hæc Epiſtola, quoad materiam & ſententias, affinis eſt Epiſtolæ ad Epheſios; hæcque, ſicut illa, ſublimis eſt & grandiloqua.

Romæ ſcripta eſt in primis vinculis, quorum pluries mentionem facit; per Tychicum & Oneſimum miſſa, anno Chriſti 62. Vide cap. 4. ỳ. 7. & 9.

Una eſt ex illis Epiſtolis, quas Romæ ſcripſit in vinculis, & quæ ideò ſanctiores ſunt, habentque aliquid amplius quàm aliæ; ut ſi vir fortis ſcriberet, à cædibus interim deſiſtens & trophæis, ait Divus Chryſoſtomus initio hujus Epiſtolæ.

Analyſis Capitis Primi.

IN hoc Capite tria facit Apoſtolus.

Primò, confirmat Epaphræ doctrinam à ỳ. 4. ad 12.

Deinde refutat errores hæreticorum, explicans Catholicam fidem, à ỳ. 12. ad ỳ. 23.

Tertiò, ſe Chriſti miniſtrum dicit, pro quo multa pati gloriatur.

Ut Catholicam Epaphræ doctrinam confirmet;

Primò, ob Coloſſenſium fidem, ſpem, & charitatem, Deo gratias agit.

Secundò, aſſerit quòd idem illis Evangelium prædicatum ſit, quod in toto mundo prædicatur.

Tertiò, laudat Epaphram, ut fidelem miniſtrum.

Quartò, orat ut Deus eos in acceptâ fide perficiat, vitamque ducant Deo dignam, in omni opere bono & patientiâ.

ỳ. 12. Gratias agit Deo, ob beneficia Chri- B *ſtianis omnibus collata; hacque gratiarum actione parat ſibi viam ad excellentias Chriſti ſuper Angelos declarandas: ſicque hæreticorum errores, Angelos Chriſto præferentium, refutat indirectè.*

Chriſtus, imago Dei, omnium prorſus creator, etiam Angelorum; Redemptor hominum, etiam Gentilium; Caput Eccleſiæ, pax univerſi, in quo omnis gratiarum plenitudo, &c.

ỳ. 21. &c. Chriſti beneficium Coloſſenſibus applicat: dummodò in fide expoſitâ, & ab illis receptâ, ſtabiles permaneant.

C *Denique Apoſtolus, ut calumnias contra ſeipſum ſparſas diſſipet; declarat ſe, per Dei voluntatem, conſtitutum eſſe Chriſti miniſtrum, ad patefaciendum Gentibus myſterium hactenus incognitum; pro quo myſterio in Gentibus implendo, multa gaudens, & glorians patitur.*

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. PAULUS Apoſtolus Jeſu-Chriſti, per voluntatem Dei, & Timotheus frater;

2. Eis, qui ſunt Coloſſis, ſanctis, & fidelibus fratribus in Chriſto Jeſu.

3. Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu-Chriſto.

gratias agimus Deo Patri Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſemper, & oramus pro vobis.

4. Audientes fidem veſtram in Chriſto Jeſu, & dilectionem quam habetis in ſanctos omnes.

5. Propter ſpem, quæ repoſita eſt vobis in cælis, quam audiſtis in verbo veritatis Evangelii.

6. Quod pervenit ad vos, ſicut & in univerſo mundo eſt, & fructificat & creſcit ſicut in vobis, ex eâ die, quâ audiſtis

Paraphraſis.

PAULUS, Dei voluntate & juſſu Apoſtolus Jeſu-Chriſti, & Timotheus frater;

Chriſtianis qui ſunt Coloſſis, quique Chriſto Jeſu fideliter ſerviunt, ſalutem.

Gratia & pax vobis detur, & multiplicetur à Deo E Patre noſtro, & à Domino noſtro Jeſu-Chriſto.

Gratias Deo Patri Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſemper agimus, & pro vobis oramus.

A quo audiſtis fidem, quam in Chriſtum Jeſum habetis, & charitatem quam erga omnes ſanctos exercetis.

Propter ſpem futurorum bonorum, quæ vobis aſſervantur in cælis apud Deum, prout audiſtis per ſermonem Evangelii, quod eſt veritatis verbum.

Quod Evangelium pervenit ad vos, ſicut & in univerſo mundo, ubi diſſeminatum eſt; & fructificat & creſcit, ſicut & in vobis creſcit & fructificat,

ex quo audiſtis & cognoviſtis veritatem gratiæ Dei. A

Prout didiciſtis ab Epaphrâ, noſtro chariſſimo conſervo Chriſti Jeſu, cujus eſt apud vos fidelis miniſter.

Et per quem novimus veſtram erga nos dilectionem ſpiritualem.

Propterea, ex quo die hæc audivimus, non deſivimus pro vobis orare, & poſtulare à Deo, ut impleamini cognitione voluntatis ejus, per dona omnis ſapientiæ & prudentiæ ſpiritualis.

Ut vitam Deo dignam ducatis, ſcilicet ipſi per omnia placentes, fructum omnis generis bonorum operum ferentes, & in Dei cognitione magis ac magis proficientes. B

Ut omni genere roboris ſpiritualis roboremini per glorioſam Dei potentiam; itaut patiamini mala conſtanter, manſuetè, & cum gaudio.

Gratias agentes Deo Patri, qui nos immeritos, ſolâ ſuâ gratiâ dignos fecit, qui per lumen fidei participes eſſemus hæreditatis ſanctorum luminoſæ, ſeu quæ ſita eſt in lumine, ſcilicet in viſione Dei.

Qui nos eripuit de poteſtate & regno tenebrarum, dæmonum ſcilicet & infidelitatis, & tranſtulit in regnum, ſeu in Eccleſiam dilectiſſimi Filii ſui.

Per cujus ſanguinem redempti ſumus, peccataque noſtra remiſſa ſunt. C

Qui Filius eſt imago Dei Patris inviſibilis, eſtque ante omnem creaturam genitus à Deo.

Quoniam per ipſum univerſa ſunt creata, tùm quæ in cælis, tùm quæ in terrâ, viſibilia & inviſibilia, ſive Throni, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates, omnia per ipſum, & ad ipſum, ſeu ad ejus gloriam, creata ſunt.

Et ipſe eſt ante omnes creaturas, & omnia per ipſum, & in ipſo ſubſiſtunt, & conſervantur.

Et ipſe Caput eſt corporis myſtici, ſcilicet Eccleſiæ,

Ipſe, inquam, qui Reſurrectionis eſt principium,

Et primus omnium reſurgentium, ſeu regeneratus ad vitam immortalem; D

Ut in omnibus primatum habeat.

Quia Deo Patri placuit, ut in Chriſto Filio ſuo, omnis inhabitaret perfectio.

Et eidem Patri placuit omnes ſibi reconciliare, pacificando per ſanguinem, quem Chriſtus in cruce fudit, terreſtria & cæleſtia.

Et vos, Coloſſenſes, qui olim eratis abalienati à Deo, quia & ejus inimici ſenſu veſtro, veſtrâque malitiâ, per veſtra opera mala.

Vos, inquam, nunc idem Chriſtus reconciliavit Patri ſuo per mortem, in ſuo carneo corpore toleratam; ut vos eidem Patri ſuo exhiberet ſanctos, & immaculatos, & irreprehenſibiles. E

Dummodò permaneatis in fidei fundamento firmi & ſtabiles;

Non dimoveamini à ſpe bonorum cæleſtium, quæ promittit Evangelium, quod audiſtis,

Quodque prædicatum eſt univerſis gentibus, quæ ſunt per totum mundum,

Cujuſque prædicandi munus mihi Paulo creditum eſt.

& cognoviſtis gratiam Dei in veritate.

7. Sicut didiciſtis ab Epaphrâ, chariſſimo conſervo noſtro, qui eſt fidelis pro vobis miniſter Chriſti Jeſu.

8. Qui etiam manifeſtavit nobis dilectionem veſtram in ſpiritu.

9. Ideò & nos, ex quâ die audivimus, non ceſſamus pro vobis orantes & poſtulantes, ut impleamini agnitione voluntatis ejus in omni ſapientiâ, & intellectu ſpiritali.

10. Ut ambuletis dignè Deo per omnia placentes in omni opere bono, fructificantes & creſcentes in ſcientiâ Dei.

11. In omni virtute confortati, ſecundùm potentiam claritatis ejus, in omni patientiâ & longanimitate, cum gaudio.

12. Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine.

13. Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum Filii dilectionis ſuæ.

14. In quo habemus redemptionem per ſanguinem ejus, remiſſionem peccatorum.

15. Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ.

16. Quoniam in ipſo condita ſunt univerſa, in cælis, & in terrâ, viſibilia & inviſibilia, ſive Throni, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates, omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt.

17. Et ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant.

18. Et ipſe eſt Caput corporis Eccleſiæ,

qui eſt principium,

primogenitus ex mortuis;

ut ſit in omnibus ipſe primatum tenens.

19. Quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare.

20. Et per eum reconciliare omnia in ipſum, pacificans per ſanguinem crucis ejus, ſive quæ in terris, ſive quæ in cælis ſunt.

21. Et vos, cùm eſſetis aliquando alienati, & inimici ſenſu in operibus malis.

Nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos ſanctos, & immaculatos, & irreprehenſibiles coram ipſo.

23. Si tamen permanetis in fide, fundati,

& ſtabiles, & immobiles à ſpe Evangelii, quod audiſtis,

quod prædicatum eſt in univerſâ creaturâ, quæ ſub cælo eſt,

cujus factus ſum ego Paulus miniſter.

24. Qui

24. Qui nunc gaudeo in paſſionibus pro vobis,

A Qui Paulus nunc gaudeo in afflictionibus, quas pro vobis, veſtroque bono patior;

& adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne meâ, pro corpore ejus, quod eſt Eccleſia.

Quia iis adimpleo in carne meâ, pro corpore ejus myſtico, ſcilicet Eccleſiâ, quæ deſunt paſſionibus, quas Chriſtus in ſuâ carne tulit.

25. Cujus factus ſum ego miniſter, ſecundùm diſpenſationem Dei, quæ data eſt mihi in vos, ut impleam verbum Dei.

Cujus Eccleſiæ, myſtici Chriſti corporis, factus ſum miniſter, juxta providam Dei diſpenſationem, quâ conſtitutus ſum Gentium Apoſtolus; ut meo miniſterio impleam verbum Dei, (de vocatione Gentium.)

26. Myſterium quod abſconditum fuit à ſæculis, & generationibus; nunc autem manifeſtatum ſanctis ejus.

Quod verbum, myſterium eſt ſæculis & generationibus præteritis abſconditum; nunc autem manifeſtatum ſanctis Apoſtolis, & fidelibus novi Teſtamenti. B

27. Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ ſacramenti hujus in gentibus, quod eſt Chriſtus, in vobis ſpes gloriæ.

Quibus ſanctis voluit Deus notum facere quantæ ſint divitiæ, quantaque gloria hujus myſterii, quod in gentibus completur, ſcilicet de Chriſto Dei Filio, qui eſt ſpes æternæ veſtræ gloriæ, ſeu cauſa ſpei veſtræ.

28. Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni ſapientiâ; ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Chriſto Jeſu.

Quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, (in ignorantiâ Dei, & in peccatis verſantem,) & omnem hominem inſtituentes in omni ſapientiâ ſpirituali, ſeu in perfectâ Dei cognitione; ut omnem hominem in Chriſto Jeſu perfectum exhibeamus.

29. In quo & laboro, certando ſecundùm operationem ejus, quam operatur in me in virtute.

C Ad hoc etenim laboro, ſtrenuè & viriliter decertans, (non meis viribus,) ſed vi & efficaciâ Chriſti, qui in me potenter operatur.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. PAULUS *Apoſtolus Jeſu-Chriſti, per voluntatem Dei.*

Statim ab initio ſe Jeſu-Chriſti Apoſtolum, per Dei voluntatem, non ſuâ voluntate propriâ, commemorat; ut ſeſe opponat pſeudo-Apoſtolis, qui ſuâ ſponte munus aſſumpſerant prædicandi.

Miſſio neceſſaria. Vide dicta in præced. epiſt. ad Eph. 1. c. ad Gal. 1. c. ad Cor. &c.

Nullus eſt major defectus, quàm poteſtatis defectus; miſſio itaque inprimis eſt neceſſaria: ad Deum autem pertinet ſuos Miniſtros & vocare, & mittere.

Hinc per Dei voluntatem, non propriâ ſponte miniſterium aſſumatur.

Et Timotheus frater.

Præ omnibus aliis, qui cum Paulo erant, Timotheum in ſalutatione ſibi adjungit; quia Coloſſenſibus notus erat, & apud omnes fideles clarus.

℣. 2. *Iis qui ſunt Coloſſis, ſanctis & fidelibus fratribus.*

Sanctis. ſcilicet per Chriſti mortem, ſeu in Baptiſmo ſanctificatis.

Fidelibus. id eſt, qui credunt in Jeſum-Chriſtum; ſeu, ut ait D. Chryſoſtomus, qui myſteria credunt, quæ ne Angeli quidem ante nos noverunt; quique, hæc credentes, vitam ducunt Deo dignam; uno verbo, qui Chriſto fideliter ſerviunt.

Fratribus. utpote qui eodem Chriſti ſanguine regenerati ſunt omnes.

Tria Chriſtiani inſignia.

Tria in his verbis nota Chriſtiani inſignia.

Primò, ſanctus eſt, per Baptiſmum in Chriſti ſanguine conſecratus.

Secundò, fidelis eſt, verus filius Abrahæ, qui fidelium pater eſt; imò filius ipſiuſmet Dei, qui verus eſt Abraham, & conſequenter hæres Dei.

Hujus ſalutationis Apoſtolicæ ratio.

Tertiò, frater Chriſti, & omnium Chriſtianorum.

℣. 3. *Gratia vobis & pax....* Gratia pacis ſemen eſt; pax gratiæ fructus: utraque verò Dei filiorum hæreditas, in Chriſti ſanguine fundata, ſeu per Chriſti merita nobis debita.

Utraque autem à nobis ſemper optanda, & pro nobis, & pro aliis.

Hinc conſueta Apoſtoli ſalutatio, ſit & noſtra.

Gratias agimus Deo Patri... Conſuetum etiam D Epiſtolarum D. Pauli exordium, à gratiarum ſcilicet actione, & ab oratione.

Deum laudat, ipſique gratias agit ob fidem, ſpem, & charitatem Coloſſenſium.

Deum orat, ut illarum virtutum eis largiatur complementum.

Seu gratias agit pro collatis beneficiis; orat pro conferendis.

Hunc Apoſtolicum imitare morem, lauda, & ora.

Semper oramus. id eſt, frequenter, aſſiduè, quoties oramus.

℣. 4. *Audientes fidem veſtram...*

Gr. *ἀκούσαντες.* participium præteriti temporis, poſtquam audivimus; ſeu, quoniam audivimus; vel auditâ fide veſtrâ. E

Bonum eſt propter mercedem æternam agere.

℣. 5. *Propter ſpem.* id eſt, propter bona ſperata; vel propter ſpem futurorum bonorum.

Ergo bonum eſt, intuitu mercedis æternæ, charitatem exercere.

Equidem propter temporalia, & caduca agere, mercenarium eſt, & Chriſtiano viro, cælorum cive, & domeſtico Dei, indignum: agere verò propter cæleſte regnum, & æternam vitam, nobis à Chriſto promiſſam; id Chriſtiano, Dei filio & hærede dignum.

Itaque fidei oculis, paratum nobis regnum frequenter aſpiciamus; ſpe firmâ ad illud anhelemus: hujuſque regni intuitu, & ſpe animati, bonum viriliter operemur, mala libenter toleremus.

Quam audiſtis. Gr. de quâ ſpe audiſtis jam ante, ſeu, priùs audiſtis per prædicationem veriſſimi Evangelii.

Verbo veritatis. id eſt, verbo veriſſimo.

℣. 6. *Quod pervenit ad vos...*

Gr. τȣ̃ παρόντος. participium præſens, quod aliqui vertunt: quod præſens eſt apud vos.

Divus Chryſoſtomus utrumque jungit ſimul, præteritum & præſens; quod pervenit, & eſt apud vos: non enim, inquit, acceſſit & receſſit; ſed manſit, & eſt illic.

Sicut & in univerſo mundo. id eſt, præcipuis terræ partibus, Europâ, Aſiâ, Africâ.

Vel, *in univerſo mundo* per famam & rumorem.

Evangelium quaſi arbor creſcit & fructificat, &c.

Eſt, & fructificat, & creſcit.

Ubique adeſt, ubique dominatum obtinet, ubique ſtat, ait D. Chryſoſtomus.

Fructificat per opera bona; augetur, quòd multos aſſumat, quòd magis firmetur ac ſtabiliatur, ait idem D. Chryſoſtomus.

Evangelium tanquam arbor, *fructificat & creſcit*: fructus ejus, laudabilis fidelium vita; incrementum verò, credentium eſt multitudo.

Sicut in vobis, ſubauditur *fructificat & creſcit.*

Ex eâ die, quâ per prædicationem ejus *audiſtis & cognoviſtis* veritatem gratiæ Dei, nobis per Chriſtum collatæ.

Votum Chriſtiano dignum.

Felix ille, de quo verè dici poteſt, quia, ex quo audivit & cognovit Dei gratiam, in ipſo gratia manſit, fructificavit, incrementum continuum habuit! præſta, ô miſericors Deus, ut ſaltem in poſterum maneat, fructificet, creſcat in me gratia tua.

℣. 7. *Sicut didiciſtis ab Epaphra.*

In ſuperioribus verſiculis incœpit commendare doctrinam, quam ab initio receperunt Coloſſenſes; *veritatis eſt verbum*, idem eſt Evangelium, *quod eſt & fructificat & creſcit in univerſo mundo*: per illud audierunt *in veritate gratiam Dei.*

Hîc verò eamdem doctrinam expreſſiùs approbat, laudans Epaphram, qui eam illis adminiſtravit: ſicque Simonianorum errores, huic doctrinæ oppoſitos, refutat indirectè.

Sicut didiciſtis ab Epaphra.

Epaphras Coloſſenſium Apoſtolus.

Hinc infertur Epaphram Coloſſenſium Apoſtolum fuiſſe, non verò D. Paulum; qui licèt in Phrygiâ pluries fuerit; non potuit tamen omnes Phrygiæ urbes inviſere.

De eodem veroſimile.

Itaque veroſimile eſt, quòd eò miſerit Epaphram; qui inde ad Paulum, per Coloſſenſes Romam miſſus eſt, ut ei in vinculis miniſtraret.

Conſervo meo, id eſt, qui mecum Chriſto ſervit in Evangelii prædicatione.

Qui eſt fidelis, id eſt, ſyncerus Evangelii miniſter & præco; aliorum quidem, at veſtro ſpecialiter bono.

Laudat eum à fidelitate miniſterii; ne à doctrinâ, quam eos docuit, ſinant ſe per pſeudo-Apoſtolos abduci.

Notanda à Chriſti miniſtro.

Ex hac laude Epaphræ ab Apoſtolo datâ; inferat omnis Evangelii præco, & quilibet animarum miniſter, ſe Chriſti miniſtrum eſſe; ſe Chriſto in membris ſervire, hincque miniſterium ſuum, cum reverentiâ & charitate Chriſto debitâ exhibeat.

Miniſterium Eccleſiaſticum verè ſervitus eſt: ergo cum humilitate ſubeundum; non cum ſuperbiâ ambiendum; Chriſti Domini ſervitus eſt: ergo reverenter & ex animo exercendum, ſicut Domino & non hominibus.

℣. 8. *Qui etiam manifeſtavit nobis dilectionem veſtram in ſpiritu*, id eſt ſpiritualem, à Spiritu ſancto manantem.

℣. 9. *Ideò & nos ex quâ die audivimus...* id eſt, propter quod, ſimul atque audivimus hæc, nimirùm fidem, ſpem & dilectionem veſtram.

Non ceſſamus pro vobis orare, repetit quod ℣. 3. dixit.

Poſtulantes ut impleamini.

Nota Apoſtolicarum orationum materiam pro Coloſſenſibus.

Suarum pro illis orationum materiam explicat: ſcilicet *ut impleamini.*

Agnitione. Gr. agnitionem, ſubaudi, κατὰ ſecundùm, ait Eſtius: vel more Græcorum, apud quos paſſiva eumdem caſum regunt atque activa. ait Grotius.

Id eſt, *ut impleamini* majori & exactiori *cognitione voluntatis Dei.*

Quod quidem intelligi poteſt de perfectâ cognitione voluntatis Dei in omni re; à D. tamen Chryſoſtomo, & ab aliis multis, poſt ipſum, intelligitur de cognitione voluntatis Dei circa reconciliationem generis humani; ſeu de voluntate, quâ Deus decrevit ab æterno nos ſibi reconciliare, noſque ſalvare, non per Angelos, ſed per Unigenitum filium ſuum.

In omni ſapientiâ & intellectu ſpirituali, id eſt, per completam ſapientiam & prudentiam ſpiritualem.

Quoniam humanâ ſapientiâ decipiebant eos Simoniani: volo, inquit, vos eſſe in omni ſapientiâ ſpirituali, D. Chryſoſtomus.

Per *ſapientiam*, intellige myſteriorum aſſecutionem: per *intellectum*, ſeu ut alii vertunt, *prudentiam*, intellige applicationem myſteriorum cognitorum ad actiones, ſeu intellige, rerum agendarum cognitionem.

℣. 10. *Ut ambuletis dignè Deo*, id eſt, ut vivatis ſicut filios Dei decet.

Gr. dignè Domino; ſcilicet Chriſto, id eſt, ſicut decet diſcipulos Chriſti.

Per omnia placentes. Gr. in omnem placentiam, id eſt, ut in omnibus Deo placeatis.

Ambulare dignè Deo, & per omnia placere Deo, idem ſunt: dignè enim Deo ambulat, qui Dei beneplacitum in omnibus implet.

Id autem textus Græcus expreſſit hac unicâ ſententiâ, ut ambuletis dignè Deo, in omnem placentiam.

In omni opere bono fructificantes...

Explicat utrumque & quid ſit *ambulare dignè Deo*, & quid ſit *Deo per omnia placere*: nimirùm, omnis generis bonorum operum fructus ferre; in Dei cognitione magis ac magis proficere.

℣. 11. *In omni virtute confortati*, id eſt, oramus, ut roborati omni genere roboris ſpiritualis, per glorioſam Dei potentiam (quâ vos in ſe ſperantes communiet) in omnibus adverſis ſitis patientes, longanimes & manſueti, imò gaudeatis.

Observationes Litterales et Morales.

Nota primò, quod dixerit Apoſtolus, *ſecundùm potentiam gloriæ...* quia, ut ait D. Bernardus ſermone 85. in Cant. nihil omnipotentiam verbi clariorem reddit, quam quod omnipotentes facit omnes, qui in ſe ſperant.

Pati Chriſtianum eſt.

Nota ſecundò, quòd dixerit, *in omni patientiâ*: quia fortitudo magis in patiendo, quam in agendo elucet.

Si fortia agere Romanorum eſt; ut aiebat Scævola; fortia pati Chriſtianorum eſt: & pati non cum conſtantiâ tantùm, ſed & cum gaudio, *ibant Apoſ-*

toli gaudentes à conſpectu Concilii: hoc Chriſti gratiæ potentiſſimæ effectus eſt. A

Orationum Chriſtianarum materia.

Nota tertiò, quid oraverit Apoſtolus, & in hac illius pro Coloſſenſibus oratione, diſce orationum tuarum materiam, tùm pro te, tùm pro aliis.

Ora primò.

Ora primò, *ut implearis cognitione voluntatis Dei.*

Prima quippe gratia benè noſſe voluotatem Dei; quid velit de nobis.

Secundò.

Secundò, *ut ambules dignè Deo.* Vita fidei, ſeu cognitiooi reſpondeat.

Deum noſti, Dei ſervus, imò filius Dei factus es; vive dignè Deo, quem noſti, quem colis, cujus filius & hæres es.

Quid ſit ambulare dignè Deo?

Adora in ſpiritu & veritate; dilige, & ex amore fac omnia: ad ejus gloriam omnia tua refer; non ad horam, ſed omni tempore; non ſemel, ſed continuè. B

Hoc ſignificat *ambulare*. ait D. Chryſoſtomus.

Tertiò.

Tertiò, *ut per omnia Deo placeas.*

Hoc tuum ſit unicum ſtudium, Deo, Domino tuo, patri tuo, placere, non in unâ re ſolùm, ſed in omni.

Ut fructifices, ne ſis arbor ſterilis, habens quidem flores & folia, ſed fructum non ferens: voluntates & deſideria ſterilia producens, non opera.

In omni opere bono, non aliqua tantùm opera bona faciens, ſed omne boni operis genus, pro temporis & rerum ratione.

Quartò.

Quartò, *ut creſcas in ſcientia Dei*: per verbi Divini meditationem; per continuam mentis tuæ cum Chriſto unionem; ut per filium, qui lumen eſt de lumine, Deo, patri luminum, conjungaris: ſicque lumen haurias in fonte. C

Quintò.

Quintò, ut *omni virtute conforteris*, contra omnia impendentia pericula.

Hanc virtutem expecta à gratiâ Dei glorioſâ, non à tuis viribus; hanc ora, hanc ſpera: in hac ſit tota ſpes & fiducia tua.

Quò major erit fiducia, eò potentior & glorioſior erit gratiæ virtus, qua feras patienter, libenter, hilariter & Deo gratias agens, qui te per paſſiones dignum efficit hæreditatis ſanctorum, quæ ſita eſt in lumine, clarâ, ſcilicet, viſione Dei.

Eadem & pro aliis ora frequenter.

℣. 12. *Gratias agentes Deo patri...* D

Syrus hanc gratiarum actionem jungit cum præcedenti gaudio: ſic enim habet: atque cum gaudio, gratias agentes Deo, &c.

D. Chryſoſtomus & Theodoretus idem faciunt, ſed & hæc verba, quæ communiter attribuuntur Coloſſenſibus, adaptant D. Paulo: dicentes, *gratias agimus.*

Itaque nectunt, *gratias agentes*, cum præcedente, *non ceſſamus*, v. 9. ita ut ſit ſenſus juxta illos, non ceſſamus pro vobis orare, &c. & non ceſſamus pro vobis gratias agere.

Nota Litteralis.

Communis opinio, quæ hæc verba Coloſſenſibus tribuit, mihi primò viſa eſt ſimplicior & naturalior, quia omnia alia participia præcedentia ad Coloſſenſes referuntur. E

Sed textum attentiùs relegens, animadverti quòd hîc, verſiculo 12. perſonam mutet Apoſtolus: dicens, *qui dignos nos fecit*, &c. cùm in ſecundâ perſonâ hactenùs locutus ſit: *Impleamini, ambulare vos.*

Et ad hanc perſonæ mutationem reflectens, in D. Chryſoſtomi ſententiam libentiùs inclinor.

Et puto quòd ſicut D. Paulus hucuſque oravit pro Coloſſenſibus, ut Deus eis ſupradicta concedat; ſic nunc pro ipſis Deo gratias agit, propter collata eis beneficia.

Sic autem gratias agit, ut ingreſſum ſibi faciat ad id, quod præcipuè intendit in hac epiſtolâ; ſcilicet exponere & confirmare Evangelicam de Chriſto Salvatore doctrinam & hæreticorum errores refutare.

Bona per Chriſtum Chriſtianis collata. Primum.

Non ceſſamus itaque gratias agere Deo patri, qui vos & *nos*, omnes Chriſtianos, licèt immeritos, utpote ſuos priùs inimicos, ſolâ ſuâ gratiâ *dignos fecit*, qui in album ſanctorum aſcriberemur, & eâdem cum illis hæreditate frueremur.

In lumine. aliqui intelligunt de medio; quo ad ſanctorum ſortem itur; ſcilicet per lumen fidei.

Alii intelligunt de ipſâ ſanctorum ſorte, quæ ſita eſt *in lumine*; clarâ Dei viſione.

Poteſt autem de utroque intelligi, de lumine ſcilicet fidei in terris; & de lumine gloriæ in cælis: utrumque lumen eſt & ſors ſanctorum.

Sors vocatur hæreditas, cur? Vide Epheſ. 1. ℣. 11.

Secundum.

℣. 13. *Qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum*, id eſt, à tyrannide dæmonum, qui ſunt principes tenebrarum; ab infidelitate & à peccato.

Vobis dominabantur ignorantia, idololatria, omnia ſcelera, dæmon ipſe, tenebrarum princeps; ab hac vos eripuit tyrannide.

Et tranſtulit in regnum filii dilectionis ſuæ.

Filii dilectionis: Hebraïſmus eſt, ſicut mons ſanctitatis.

Regnum Chriſti, qui lux eſt: regnum eſt lucis: regnum diaboli, regnum tenebrarum: à tenebris ergo tranſtulit vos ad lucem, ad regnum lucidum.

Hæc tranſlatio per baptiſmum facta eſt, quo è diaboli poteſtate erepti, inſerimur myſtico Chriſti corpori, ſeu Eccleſiæ, quæ lucis eſt regnum.

Tertium.

℣. 14. *In quo habemus redemptionem...*

Per quem filium redempti ſumus, nimirùm per ſanginem ſuum, quem in lytrum, ſeu pretium obtulit pro nobis patri ſuo, & in quo ſanguine peccata noſtra lavit.

Sic itaque conſtrue & intellige: *in quo* ſcilicet, *per ſanguinem ejus, habemus redemptionem* ſcilicet, *remiſſionem peccatorum.*

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Hæc bona ſerio perpende, & grati agnoſce.

Perpende ſeriò bona tibi, à Deo per Chriſtum, collata; & his verſibus 12. 13. 14. expreſſa.

Ineffabilia ſunt; inexhauribilis itaque ſit tua gratitudo. continuas Deo gratias age.

Primò.

Te immeritum, utpote inimicum, ſuâ gratiâ dignum effecit ſortis, ſeu hæreditatis ſanctorum; ſcilicet æternæ beatitudinis, ad quam, per baptiſmi gratiam, jus habes.

Et hoc agnoſcens, cave ne, tanti beneficii immemor, gratiam peccato perdas, teque tuâ malitiâ, dæmonum ſortis dignum reddas.

Secundò.

Te obtenebratum, tenebrarumque ſervum, à tenebris ereptum, à dæmonumque tyrannide liberatum, repentè tranſtulit in lucidum dilectiſſimi filii ſui regnum, id eſt, in Eccleſiam, ut eodem cum

filio ſuo fruaris honore; nempe, ut ſis filius Dei, dilectus, hæres regni; ſeu, ut in æternum regnes cum Deo patre tuo.

Hoc perpende & erubeſce.

Ad regnum vocatus es! ad regnum filii, ad regnum filii dilecti, ut pari cum filio Dei in æternum honore fruaris, & ad æternum filii Dei regnum vocatus; hias totus & oſcitas, fricaſque & ſcalpis & torpeſcis. ait D. Chryſoſtomus, quem vide hic.

Væ tibi, ſi tanti doni & honoris immemor, glorioſo Chriſti regno, per opera tenebrarum renuncians, te dæmonum ſervituti rurſùm ſubdis & temetipſum tenebris adjudicas æternis.

Tertiò.

Te homunculum, infinito ſacratiſſimi ſanguinis ſui pretio redemit; te, tuaque peccata in ſanguine Divino lavit.

Cogita, ô Dei ſanguine Redempte, quanti Redemptori tuo valeas, quo te redemit pretio, ſcilicet ſanguinis, vitæ & honoris pretio.

Hæc cogitans & agnoſcens, tuum Redemptorem dilige, Redemptionis gratiam ſerva, peccatum horre, fuge, deteſtare.

Væ enim tibi, ſi pretioſo filii Dei ſanguine contempto & quaſi pedibus calcato, ad peccata tibi remiſſa recurris.

Notat D. Chryſoſtomus, quòd D. Paulus dixerit ἀπολύτρωσιν perfectam ac plenam Redemptionem. Ne amplius corruamus, neque mortales efficiamur.

Ex eiſdem verſibus diſce quid ſit baptiſmus.

Quid baptiſmus? Eſt vocatio, adoptio ad ſortem ſanctorum, ad æternam ſcilicet beatitudinem, ad quam jus datur.

Eſt tranſlatio à tenebris ad lucem, à ſervitute peccati, ad libertatem filiorum Dei, à tyrannide dæmonum, ad regnum æternum Chriſti.

Eſt remiſſio peccatorum, animæ lotio, ſeu purificatio in pretioſo filii Dei ſanguine.

Praxis Chriſtiana circa baptiſmum. Hanc tuam adoptionem, tranſlationem, hunc tranſitum, hoc Paſcha, cum jubilo celebra ſingulis annis, quovis menſe, imò ſi fieri poteſt, quotidiè & continuè, Deum laudans, Deo gratias agens.

Hanc animæ tuæ lotionem, ſanctificationem, conſecrationem, recognoſce, ob eam Deum adora, lauda, continuas Deo gratias age.

Excellentia Chriſti, ut Dei. ℣. 15. *Qui eſt imago Dei inviſibilis.*

Patet ex Græco quòd, *inviſibilis*, ſit in genitivo, ſitque epithetum *Dei*.

Eſt ergo ſenſus. qui filius, eſt Dei patris, (*quem nullus hominum vidit nec videre poteſt*. primæ Tim. 6.) *imago* per omnia ſimilis, æqualis, conſubſtantialis, utpote, ab ipſo procedens per intellectum, ut verbum adæquatum.

Per hanc autem imaginem conſubſtantialem, carneis coloribus indutam, viſus eſt in tempore, qui inviſibilis eſt in æternitate.

Primogenitus... id eſt, à Deo genitus ante omnem creaturam: ſicque omni creaturâ præſtantior, quas omnes æternitate præcedit & quas omnes in tempore creavit.

Primogenitus dicitur, &c. non primò creatus, quia generatio illi convenit, non creatio. D. Chryſoſtomus.

℣. 16. *Quoniam in ipſo condita ſunt univerſa*....

Gr. quæ in cælis & quæ in terrâ.

Viſibilia & inviſibilia... etiam omnes Angeli, quidquid dicant Simoniani.

Omnia per ipſum facta ſunt, & propter ipſum: A omnium principium eſt & finis.

Gr. omnia per ipſum & in ipſum creata ſunt, id eſt, ad ejus gloriam, ſeu ad ipſum.

℣. 17. *Et ipſe eſt ante omnes*... intellige creaturas, vel cum Syro & aliis multis, dic *ante omnia*.

Omnia in ipſo conſtant, id eſt, per ipſum conſiſtunt & conſervantur.

Itaque creator, conſervator & finis ultimus rerum omnium, etiam Angelorum.

Observatio Dogmatica et Moralis.

Perpende ſupereminentem Redemptoris noſtri dignitatem. In tribus præcedentibus verſibus qui Chriſto, ut B Deo, conveniunt, perpende Redemptoris noſtri dignitatem ſupereminentem, ut Redemptionem tuam, quantùm potes, æſtimes.

Imago Dei eſt viva, adæquata, conſubſtantialis, à Deo patre ſuo genitus eſt ab æterno, ante Luciferum & omnem creaturam, in ſplendoribus Divinitatis; generatione, quæ nec principium, nec finem habet.

Ego hodie genui te.

Per ipſum, in ipſo, & propter ipſum omnia facta ſunt cæleſtia, terreſtria, viſibilia & inviſibilia.

Per ipſum & in ipſo omnia conſtant, conſiſtunt & conſervantur.

C Omnium itaque creator, omnium conſervator, omnium finis ultimus.

Tantus tantè homunculum redemit. Et qui tantus eſt ab æterno! ante quem omnis creatura quaſi nihilum eſt & inane! à cujus ſolo nutu pendent omnia.

Hic tantus Deus homuncionem perditum, inimicumque ſuum, cogitavit, amavit, redemit & ſuo ſanguine redemit.

Propter nos miſeros homo factus eſt, paſſus eſt, mortuus eſt; cruentè & ignominioſè mortuus eſt.

O amor! ô amor! ô nimius amor!

Hunc amorem, homuncio, mirare, ſtupens adora, ama, cole, recognoſce: ob eum obedi, vive totus tanto, tamque bono, Deo, redemptori tuo. D

Excellentia Chriſti ut hominis. ℣. 18. *Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ*...

Et ipſe idem, de quo, ut Deo, hactenus dixi; ut homo, *eſt caput corporis Eccleſiæ*: quam regit & movet, in quam, velut in ſuum connaturale corpus, influit omnia gratiarum genera.

Ipſe, inquam, *qui principium*, ſeu primitiæ Reſurrectionis eſt, utpote, *primogenitus*, &c. qui primus & ante omnes reſurrexit ad vitam æternam.

Aliqui Græcos multos ſecuti, loco ἀρχὴ, id eſt *principium*, legunt ἀπαρχὴ, primitiæ, ſeu nobilior E pars corporis Eccleſiæ, totumque corpus ſanctificans, ſicut primitiæ cæteros fructus ſanctificant.

Primitias dixit tanquam de fructu aliquo, oſtendens quòd nos omnes ſanctificavit & tanquam ſacrificium obtulerit. D. Joan. Chryſoſtomus.

Convenientia notanda. Nota convenientias.

Ille ipſe, qui ut Deus, *eſt ante omnes*, & in quo *conſtant omnia*.

Ut homo, *eſt Eccleſiæ caput*, fons omnis cognitionis, omniſque motus ſupernaturalis gratiæ; *de cujus plenitudine nos omnes accepimus.*

Ille ipſe, qui ut Deus, rerum omnium principium eſt.

Ut homo principium, fons & author eſt Reſurrectionis ad vitam glorioſam.

Ille ipſe, qui ut Deus, *primogenitus eſt omnis creaturæ*.

Ut

Ut homo, *primogenitus eſt* reſurgentium ad immortalitatem.

Chriſtus in omnibus primus, & ut Deus, & ut homo.

Ut ſit in omnibus ipſe primatum tenens.

Ex ſupradictis concludit Apoſtolus, quòd Chriſtus Dominus & ſecundùm Divinam & ſecundùm humanam naturam, in omnibus primatum habeat.

Quippe qui ut Deus, per ſuam generationem æternam, eſt ante omnia; utpote, per quem omnia, in quo omnia, & ad quem omnia.

Ut homo, per ſuam Reſurrectionem glorioſam, eſt primus reſurgentium ad vitam immortalem; primus tempore, dignitate & cauſalitate.

Primus enim omnium reſurrexit, nunquam moriturus; ipſius Reſurrectio eſt exemplar & cauſa noſtræ Reſurrectionis futuræ.

℣. 19. *Quia in ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare*, id eſt,

In Chriſto omnis plenitudo,

Quia patri æterno & cæleſti *placuit omnem* gratiarum & perfectionum *plenitudinem*, in Chriſto *inhabitare* perpetuò & inſeparabiliter.

Notæ Litterales.

Nota primò, *complacuit*, Dei beneplacitum fuit, benigna patris fuit voluntas, non Chriſti meritum; nec enim hanc gratiarum plenitudinem promeruit; ſed Dei benignitate data fuit ei.

Hinc Chriſtus eſt exemplar gratiæ, ſicut & prædeſtinationis: quidquid habet, gratis habet, & ex ſolo Dei beneplacito.

Nota ſecundò, *omnem plenitudinem*, id eſt omnem perfectionem ſapientiæ, gratiæ, potentiæ, Chriſto, ut capiti congruam.

Cæteri per partes recipiunt dona Dei; Chriſtus omnem habet plenitudinem, non ſolùm gratiæ, ſed & Divinitatis.

Nota tertiò, *inhabitare*, non ad tempus, ſed perpetuò & inſeparabiliter: non tantùm ad operationem, ſed per eſſentiam.

Ipſe fons gratiarum.

Omnis itaque gratia, capiti congrua ad plenum uſque, in Chriſto capite noſtro, ſedem fixam & perpetuam habet; ad hoc ſcilicet, ut à capite fluat ad membra; ſeu, ut unuſquiſque fidelis gratiam ſibi congruam, pro ſuo modo, in Chriſto gratiarum fonte hauriat.

Hinc ad Chriſtum, gratiæ fontem, nobis continuè recurrendum.

℣. 20. *Et per eum reconciliare omnia in ipſum*, id eſt, & per Chriſtum, non per Angelos, omnia, terreſtria ſcilicet & cæleſtia reconciliare *ſibi*.

In ipſum. Hebraïſmus ſignificans, ſibi.

Pacificans, id eſt, pacificando *per ſanguinem*, quem Chriſtus in crucis arâ fudit, homines & Angelos.

Peccatum fecerat inimicitias inter cælum & terram; per Chriſti ſanguinem deletum eſt peccatum, inimicitiarum cauſa; ſicque pacificata ſunt cælum & terra.

Perpende & mirare.

Cum D. Chryſoſtomo mirare quòd nos reconciliavit per ipſum, per mortem, per crucem.

Magnum eſt reconciliare *per ipſum*; majus, & eo majus, *per ſanguinem*; & adhuc eo majus, *per crucem*. D. Chryſoſtomus.

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Chriſti ad nos relativæ dignitates.

In verſibus 18. 19. 20. agnoſce relativas Chriſti dignitates, & eis ad tuum profectum utere.

Caput eſt Eccleſiæ, caput tuum eſt, utpote caput corporis, cujus es membrum.

Quomodò eis utendum.

Ab ipſo pende, ipſius ſequere motus, ipſique penitùs ſubdere.

Principium & fons eſt gratiæ.

Ab ipſo & per ipſum, gratiam pete.

Primitiæ Reſurrectionis & exemplar gloriæ.

Ad hanc glorioſam Reſurrectionem, ſeu perfectam filiorum Dei regenerationem, aſpira: ad hanc patientiâ te præpara: compatere, ut conregnes.

Plenitudo omnis perfectionis eſt: *in quo ſunt omnes theſauri*, &c.

In ipſo hauri quidquid tibi deeſt; hauri, inquam, fide, deſiderio, oratione.

Pontifex noſter eſt, animarumque noſtrarum Epiſcopus, oleo Divinitatis unctus.

Per eum ad Deum accede, ora, adora, gratias age, omnia Religionis officia Deo redde.

Pax noſtra eſt, univerſi pacificator, omnium reconciliator, *reconciliavit, pacificavit per ſanguinem ſuum*.

Attendendo in noſtra reconciliationis modo.

Attende autem reconciliationis modum.

Reconciliavit, non verbis, ſed factis; ſeipſo dato & oblato in ſacrificium.

Per ſe ipſum, ipſe ſe obtulit: ſacerdos ſui ſacrificii.

Per ſanguinem ſuum, obtulit ſemetipſum, ipſe ſui ſacrificii victima.

Per ſanguinem crucis, id eſt, in cruce effuſum: cruciatus eſt, & cum acerbis doloribus oblatus.

Per mortem, uſque ad mortem cruciatus eſt.

In corpore carnis ejus, mortem paſſus eſt, & dolores acerbiſſimos paſſus eſt in corpore carneo, noſtriſque ſimili.

Mirare hunc reconciliationis modum: ama reconciliatorem tuum, perpetuas ei gratias age.

Uſus illius

Utere frequenter hac tuâ mirabili reconciliatione, offer aſſiduè Chriſtum victimam, teque cum illo.

Offer Chriſtum patientem, crucifixum, ſuum pro te ſanguinem cum dolore fundentem; & pro peccatis tuis morientem.

Fide, charitate, fiduciâ, hanc victimam, hos dolores, hanc mortem redde tibi propria.

℣. 21. *Et vos cùm eſſetis aliquando...*

Applicat ſpeciatim Coloſſenſibus quæ generatim dixit de omnibus.

Et vos, ô Coloſſenſes, *cùm eſſetis aliquando* mente à Deo *alienati*, quippe, qui Dei cognitione carebatis.

Et inimici ſenſu. Gr. inimicos mente. Syr. mentibus veſtris, ſeu hoſtili in eum animo; agentes nempe quæ ſunt inimicorum, id eſt, *operibus malis* illum offendentes: vitam quippe impiam & ſceleratam ducebatis.

A Deo mente eratis alienati: illum non noſcebatis: eratis revera inimici; veſtris ſcilicet malis & impiis operibus.

℣. 22. *Nunc autem reconciliavit....*

Vos Chriſtus nunc fecit amicos, non per Angelos, ſed per ſemetipſum; nempe per corpus ſuum carneum, ſeu carne & oſſibus conſtans, ſimileque noſtris; *per mortem* ſcilicet, quam in hoc corpore carneo, noſtriſque ſimili pertulit, ut vos ſiſteret patri ſuo *ſanctos, immaculatos, irreprehenſibiles*.

℣. 23. *Si tamen permanetis in fide...*

Tales autem eritis, *ſancti & immaculati*... voſque, ut tales exhibebit patri ſuo, ſi traditam vobis fidei doctrinam ſtabilem ſervetis, & conſequenter nova judaïzantium dogmata non audieritis.

Et ſtabiles & immobiles à ſpe Evangelii. Si perſeveretis in ſpe cæleſtium Bonorum, quæ promiſit vobis Evangelium, *quod audiſtis* ab Epaphra, & quod idem eſt ac illud, *quod* per univerſum mundum *prædicatum eſt, & cujus ego ſum miniſter.*

In universâ creaturâ, id eſt, omni genti, per ſynecdochen. *quæ ſub cælo eſt.* hyperbole; pleriſque, permultis, tam Orientalibus, quàm Occidentalibus, quàm Meridionalibus, quàm Septentrionalibus: non autem omnibus omninò.

Hîc repetit Apoſtolus quod jam dixit ſupra de Evangelio, ab Epaphra prædicato: præterea verò declarat ſe ejuſdem Evangelii miniſtrum.

Fortè, quia judaïzantes Paulum, ſicut & Epaphram, Pauli diſcipulum, calumniari erant, quaſi aliud prædicarent, quàm quod cæteri Apoſtoli.

Hinc dicit ac repetit Evangelium, quod audierant ab Epaphra, idem eſſe, ac illud quod ubique per univerſum mundum prædicatur.

Hinc etiam addit quòd hujus Evangelii prædicandi ſit miniſter, non authoritate ſuâ, ſed à Chriſto inſtitutus.

℣. 24. *Qui nunc gaudeo in paſſionibus pro vobis... & adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne meâ...*

Notanda ad Intelligentiam.

Ad pleniorem hujus loci intelligentiam, duo notanda ſunt verba, quibus uſus eſt Apoſtolus.

Primum, ἀνταναπληρῶ, quod componitur ex ἀντὶ, quod ſignificat vicem: ex ἀνὰ, quod valet idem ac re, & πληρῶ, impleo.

Hoc itaque compoſitum hîc ſignificat, vice Chriſti, vel vicem reddens Chriſto, reimpleo, id eſt, rurſus & frequenter impleo, ſeu, ut vertit Syrus, ſuppleo.

Secundum, ὑστερήματα, defectiones, defectus.

Senſus itaque litteralis eſt, vice & loco Chriſti reimpleo in carne meâ, quæ deſunt Chriſti paſſionibus.

Syrus. ſuppleo quod deerat afflictionibus Chriſti in carne meâ, &c.

Arab. defectus afflictionum Chriſti ſuppleo pro ipſo in carne meâ. Æthiop. impleo reliquias afflictionum Chriſti, &c.

Notanda eſt & Evangelii doctrina, quam hîc ſupponit Apoſtolus: ſcilicet

Sicut æterno Dei decreto ſtatutum eſt, ut Chriſtus pro Eccleſiâ ſuâ pateretur, ac moreretur; ita eodem decreto ſtatutum eſt, ut Apoſtoli, Apoſtolicique viri, Chriſti legati & miniſtri, pro eâdem Eccleſiâ paterentur, ac plerique morerentur.

Hoc multis in locis Chriſtus ſuis prædixit Apoſtolis: *Ad Præſides, & ad Reges ducemini*, &c. Matth. 10. 18. Hoc de D. Paulo ſpeciatim prædixit: *Oſtendam illi quanta oporteat pro nomine meo pati.* Act. 9. 16. ſeu quanta illi reliquerim patienda pro Eccleſiâ, corpore meo.

His notatis, videtur ſenſus omnium naturaliſſimus eſſe is, qui ſequitur.

Senſus naturalis.

Ego Paulus factus ſum Evangelii Chriſti *miniſter:* at miniſter fidelis, *qui gaudeo* in malis, quæ pro vobis patior; quia Chriſti vice, Chriſtique loco, patior in carne meâ, quæ mihi, ſui loco, reliquit tolerandа, pro ſuo myſtico corpore, quod eſt Eccleſia.

Voluiſſet equidem Chriſtus ipſe ſolus omnia, ad Eccleſiæ ſuæ formationem, atque perfectionem neceſſaria tolerare: at Dei voluntas fuit, ut nobis, miniſtris ſuis, multa relinqueret toleranda; utque nos Apoſtoli, per longas & graves afflictiones, ſuam formaremus, atque congregaremus Eccleſiam.

Dum ergo pro vobis patior, *gaudeo; quia paſſionum* mihi à Chriſto, pro ſuâ Eccleſiâ formandâ, relictarum partem meam *adimpleo*, tanquam illius vicarius ac miniſter, ipſiuſque vices ſupplens.

Senſus cavendus.

Cùm itaque dicit Apoſtolus: *Adimpleo quæ deſunt Chriſti paſſionibus*; cave ne intelligas quòd deſit aliquid ex parte Chriſti; ſeu quòd paſſio Chriſti non ſit ſufficiens ad Redemptionem: hoc enim hæreticum eſt, ait D. Thomas.

Sed intellige quòd deſit aliquid ex parte Pauli.

Chriſtus, ut dictum eſt ſuprà, ℣. 20. paſſus eſt in carne ſuâ, ut nos Deo reconciliaret, noſtriſque peccatis ſatisfaceret, Eccleſiamque exhiberet Deo ſanctam, immaculatam & irreprehenſibilem.

Paſſus eſt autem, non ſufficienter tantùm; ſed & abundanter, imò ſuperabundanter, etiam pro mundis infinitis ſanctificandis.

At idem Chriſtus miniſtris ſuis reliquit multa pro ſuo myſtico corpore toleranda;

Chriſto-paſſo, reſtabat, ait Theodoretus, ut Paulus prædicaret Gentibus, munificum ſalutis largitorem oſtenderet, multaque propterea pateretur.

Hoc adimplens Paulus, adimplet quæ ex parte ſuâ deſunt paſſionibus Chriſti; id eſt, patitur quæ ſibi, loco & vice Chriſti, patienda ſuperſunt pro Eccleſiâ.

Hoc autem adimplet gaudens, & quia pro Chriſto patitur, Chriſti vice, Chriſtique loco patitur, & quia pro myſtico Chriſti corpore patitur.

Observatio Moralis.

In paſſionibus gaudendum. Quare?

Quod Paulus patiens de ſe dixit; hoc quiſque fidelis patiens de ſemetipſo dicere poteſt. *Nunc gaudeo in paſſionibus*, &c.

Sicut enim Dei decretum fuit ut Chriſtus pateretur, & per paſſiones intraret in regnum cælorum; ſic & Dei decretum eſt, ut quiſque patiatur Chriſtianus, & per multas tribulationes ingrediatur in gloriam.

Chriſtus per ſuas paſſiones æternam nobis beatitudinem meruit: at vult, ut per paſſiones aſſequamur, quod paſſionibus promeruit.

Æquum eſt, ut per id ſalus nobis applicetur, per quod ſalus nobis facta eſt.

Æquum eſt, ut membra myſtica Chriſti, Chriſto capiti ſuo, & naturalibus Chriſti membris per omnia conformentur; ut patiantur, & per paſſiones in vitam ingrediantur, ſicut Chriſtus paſſus eſt, & per paſſiones intravit in regnum cælorum.

Gaudendum itaque nobis, dum patimur, quia nobis applicatur paſſio Chriſti;

Gaudendum, quia patimur pro regno adipiſcendo, quod nobis Chriſtus acquiſivit ſanguine ſuo;

Gaudendum, quia *nunc momentaneum, & leve tribulationis noſtræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Alii ſenſus verſiculi 24.

Plures alii ſenſus dantur ab interpretibus.

Aliqui paſſiones Chriſti, interpretantur paſſiones, quas Paulus pro Chriſto tolerabat, ſicut D. Paulus 2. Cor. 1. dixit: *Abundant paſſiones Chriſti in nobis.*

Et hic ſenſus eſt facilis: *gaudeo in paſſionibus*, quas pro vobis gentibus tolero, quia iis adimpleo quæ mihi toleranda reſtant pro Chriſto, propter myſticum ejus corpus.

Hunc ſenſum putat Eſtius non contemnendum.

Alii paſſiones, Chriſti interpretantur paſſiones,

A quas in ſe quidem tolerabat Paulus, & quas Chriſti vocat; quia Chriſtus membrorum ſuorum paſſiones reputat ſuas; ſicut Saulo Eccleſiam olim perſequente; Chriſtus queſtus eſt quòd ſe perſequeretur: *Saule, quid me perſequeris?* ita Paulo pro Eccleſiâ patiente, Chriſtus patitur in Paulo.

Ut hæc ſententia, quæ communis eſt, explicetur;

Chriſtus dupliciter conſiderari poteſt; vel in ſuo corpore naturali, quod in alvo virginali Beatæ Mariæ ſumpſit; vel in ſuo corpore myſtico, quod eſt Eccleſia.

Chriſtus enim & Eccleſia, eſt una perſona myſtica, (ait D. Thomas hîc,) cujus caput eſt Chriſtus; corpus autem omnes juſti; quilibet verò ſanctus, membrum hujus corporis.

B Quemadmodùm autem Chriſtus in ſuo naturali corpore uſque ad finem vitæ paſtus eſt; ita in ſuo myſtico corpore, id eſt, in Eccleſiâ, & in ſingulis ſuis membris, uſque ad finem mundi patietur.

Paſſus eſt in ſuo corpore naturali, ut redemptionem nobis mereretur; patitur uſque ad finem mundi in ſingulis membris, ut nobis ſalutem applicet.

Adimpleo itaque quæ deſunt paſſionum Chriſti. ſcilicet myſticè ſumpti; ſeu quæ deſunt paſſionibus Eccleſiæ, quæ dicuntur Chriſti, quia Chriſtus eſt Eccleſiæ caput.

Hoc ſenſu dicit D. Leo, quòd paſſio Domini uſque ad finem perducitur mundi. Vide Eſtium.

Primaſius, quòd Chriſtus paſſionem quidem inchoavit, Eccleſia verò continuat.

C Addunt aliqui, inter quos Dominus Godeau, & Pater Amelotte, quòd Chriſtus infinito gloriæ Patris ſui zelo preſſus, & immenſo peccatorum noſtrorum odio ductus, voluerit omnia mala & ſupplicia ipſe ſolus uſque ad finem mundi pati;

Ut Deum honoraret infinitè;

Ut peccatum pleniùs deſtrueret;

Ut homines abundantiùs ſanctificaret;

Unicum autem crucis ſupplicium Chriſto conceſſum fuit, cætera mala fidelibus diſperſa.

Quod ergo in ſpiritu & animo paſſus eſt, ſeu quod pati cupiit Chriſtus; hoc Chriſtiani ferunt in corpore; ſicque adimplent quæ Chriſti deſunt paſſionibus; D adimplent vice Chriſti, quod ipſius paſſioni defuit, juxta cordis illius deſiderium.

℣. 25. *Cujus factus ſum ego miniſter...*

Cujus, ſcilicet Eccleſiæ, patet ex Gr. ἧς, fœmin.

Qui eſt Evangelii miniſter, Chriſti & Eccleſiæ miniſter eſt; Chriſti quidem, cui ſervit: Eccleſiæ verò, cujus bono ſervit.

Secundùm diſpenſationem. Gr. œconomiam. id eſt, ſecundùm providam patris-familias diſpenſationem, &c. quâ factus ſum gentium Apoſtolus; ut inter vos, & inter alias gentes miniſterio meo impleam æternum Dei decretum, & promiſſum de veſtrâ vocatione ad ſalutem.

E *Ut impleam verbum Dei.* Multiplex eſt ſenſus. Primus, quem modò poſui.

Secundus, ut impleam, ſeu compleam verbi Dei prædicationem, quam Chriſtus incepit.

Vel, ut per Evangelii prædicationem, abſolvam opus redemptionis, quod fecit Chriſtus.

Prædicatores opus redemptionis humanæ, ad quod Chriſtus miſſus eſt, abſolvunt & complent; ſicque opus Chriſti perficiunt actionibus ſuis, Chriſtique paſſionem ſuis adimplent paſſionibus.

Tertius, ut impleam omnia loca verbo Dei.

Quartus, ut plenè & perfectè annuntiem verbum Dei.

℣. 26. *Myſterium, quod abſconditum...* Quod verbum Dei, ſeu propoſitum vocationis gentium, myſterium eſt præteritis ſæculis & generationibus abſconditum.

Prophetæ enim & Angeli, ut dictum eſt ad Epheſ. cap. 3. ℣. 9. 10. non ita clarè noverunt hæc myſteria, Incarnationis Verbi, ac vocationis gentium, ſicut Apoſtolis deinde revelata ſunt.

℣. 27. *Quibus voluit Deus notas facere...*

Quibus, Apoſtolis, *Deus voluit* manifeſtare quantæ ſint divitiæ, quantaque ſit gloria hujus myſterii, quod completur in gentibus.

Hoc explicuit ad Epheſ. 3. 6. dicens: *gentes eſſe cohæredes & comparticipes promiſſionis Dei in Chriſto Jeſu per Evangelium.*

Quod eſt Chriſtus, quod myſterium eſt Chriſtus, objectivè ſcilicet: ſeu, eſt de Chriſto Jeſu, Dei filio, incarnato, paſſo, &c.

In vobis ſpes gloriæ, id eſt, qui Chriſtus Jeſus, pro nobis incarnatus & mortuus, & à vobis creditus, eſt cauſa ſpei, quam habetis de gloriâ æternâ.

Chriſtus fons ſalutis noſtræ, & tota ſpei noſtræ cauſa.

℣. 28. *Quem nos annuntiamus corripientes....*: vel admonentes.

Græca vox νουθετοῦντες, ſignificat admonentes, increpantes, ſeu cum increpatione admonentes.

Omnes homines Deum ignorabant, malè vivebant; Apoſtoli, tanquam Dei legati, ac miniſtri, illos monent & increpant.

Omnem hominem, quantùm eſt in nobis, ſeu quàm plurimos poſſumus.

28. *In quo & laboro*, id eſt, ad quod, ſeu ad quem finem laboro decertans: ſic laboro, ſic enitor, ut me periculis objiciam.

Secundùm operationem ejus, id eſt.

Secundùm vim & efficaciam ſpiritûs Chriſti, qui potentiſſimè operatur in me & per me.

In me, virtute, quâ me induit ex alto; per me, virtute miraculorum, quâ dat verbis meis efficaciam.

Gr. κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει.

Alii, ἐνεργουμένην ſumunt in ſenſu activo, *operantem*; alii in paſſivo, *operatam*.

Utrumque verum arbitror: nam Chriſtus ſancto Paulo per internam ſuam gratiam, vires conferebat eximias, illumque virtute interiùs induebat.

Et Chriſtus per eumdem Paulum, ſic ex alto indutum virtute, patrabat miracula, quibus Pauli verbis efficaciam dabat ad hominum penetranda corda, & ad fidem convertenda.

Observatio Moralis.

In ultimis quinque verſibus, omnis Chriſti miniſter agnoſcat miniſterii ſui partes & munia, videatque ſeriò num illa repleat.

An, ſicut D. Paulus, Chriſtum, Chriſti myſteria, Evangelii veritates prædicat, ſecundùm talenta, gratiaſque ſibi creditas, ℣. 25.

Num omnem hominem, etiam pauperem, idiotam, ſine perſonarum acceptione, docet & inſtruit. ℣. 28.

Num omnem, cujuſcumque conditionis, quantùm eſt in ſe, ad perfectionem adducit, ℣. 28.

Num omnem curam, laborem & ſollicitudinem ad hunc effectum ordinat, ℣. 29.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

VIx eſt alibi major, quàm in hoc Capite, notandorum abundantia: at quia ſuis locis fusè, A & practicè ſunt explicata; ſufficiat materias indicare, & loca notare.

Primò.

Orationum Chriſtianarum materiam, ſeu quid præcipuè debeamus pro nobis, & aliis orare. Vide ℣. 10. 11.

Secundò.

Bona nobis per Chriſtum collata, vide ℣. 12. 13. 14. Vide & in hos verſiculos obſervationes dogmaticas & morales.

Tertiò.

B Excellentias Chriſti, ut Dei, vide ℣. 15. 16. 17. Vide & ibidem obſervationem dogmaticam & moralem.

Quartò.

Excellentias Chriſti, ut hominis, vide ℣. 18. 19. 20. Vide & ibidem obſervationes dogmaticas & morales; ut relativas Chriſti dignitates agnoſcas, eiſque ad tuum profectum utaris.

Ibidem attende ad noſtræ per Chriſtum reconciliationis modum, ut hac mirabili tuâ reconciliatione frequenter utaris, Chriſti paſſionem & mortem pro tuis peccatis offerens Deo, ℣. 20.

Quintò.

Quòd, & quare nobis in paſſionibus noſtris ſit gaudendum; vide ℣. 24. & obſervationem moralem.

Sextò.

Omnis Eccleſiæ miniſter agnoſcat miniſterii ſui partes, videatque num illas repleat, ℣. 25. 26. 27. 28. 29. Vide obſervationem moralem.

Analyſis Capitis Secundi.

Primò.

SUAM Paulus pro Coloſſenſibus ſollicitudinem, & hujus ſuæ ſollicitudinis finem declarat; ſcilicet ut ſolatium habeant, charitate compaginati, & plenè inſtructi de myſterio C *Chriſti, in quo ſunt omnes theſauri ſcientiæ & ſapientiæ Dei,* ℣. 1. 2. 3.

Hac eâdem ſollicitudine monet eos, ut ſibi caveant ab impoſturis pſeudo-Apoſtolorum; hortatur autem, ut in Chriſto radicati & firmati creſcant, & proficiant in acceptâ fide, ℣. 4. 5. 6. 7.

Secundò.

Monet ſpeciatim, ut caveant à Simonianis, Gnoſticis, & aliis, qui per vana philoſophiæ fallacias conantur eos decipere. A Chriſto Deo, veritatis fonte, omni ſcientiâ ad ſalutem neceſ- D *ſariâ repleti eſtis; cur vanos auditis Philoſophos?* ℣. 8. 9. 10.

Tertiò.

Contra judaizantes verò, circumciſionem, & alia legalia deprædicantes; monet Coloſſenſes, quòd in Chriſto circumciſi ſunt, non carne, ſed ſpiritu; quando per Baptiſmum, cum Chriſto conſepulti fuerunt, & à mortuis ſuſcitati, ℣. 11. 12.

Quartò.

A Baptiſmo, qui fit in ſanguine Chriſti, ad cruentum Chriſti ſacrificium aſcendens; Coloſſenſibus, & aliis Chriſtianis repræſentat hujus ſacrificii effectus: omnia noſtra peccata ſunt condonata; noſter mortis æternæ reatus remiſſus: chirographum laceratum, cruci affixum; à dæmonum captivitate liberati ſumus, ipſis dæmonibus à Chriſto devictis & triumphatis: ad quid ergo nunc legalia ſacrificia? ℣. 13. 14. 15.

Quintò.

Ex his contra Judaïzantes ultimò dictis, Coloſſenſes avertit à legalibus obſervantiis, ℣. 16. 17.

Ex dictis ſuprà contra Simonianos, avertit Coloſſenſes à falsâ Angelorum religione, ℣. 18. 19.

Sextò

In reliquo capite Coloſſenſes paternè corrigit, quòd Chriſtiani cùm ſint, pſeudo-Apoſtolos, ſeu judaïzantes, ſeu Simonianos audierint.

Caput

Caput Secundum.

Textus.

VOLO enim vos ſcire qualem ſollicitudinem habeam pro vobis, & pro iis qui ſunt Laodiceæ, & quicumque non viderunt faciem meam in carne.

2. Ut conſolentur corda ipſorum, inſtructi in charitate, & in omnes divitias plenitudinis intellectûs, in agnitionem myſterii Dei Patris, & Chriſti Jeſu.

3. In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.

4. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonum.

5. Nam etſi corpore abſens ſum, ſed ſpiritu vobiſcum ſum, gaudens & videns ordinem veſtrum, & firmamentum ejus, quæ in Chriſto eſt fidei veſtræ.

6. Sicut ergo accepiſtis Jeſum-Chriſtum Dominum, in ipſo ambulate.

7. Radicati, & ſuperædificati in ipſo, & confirmati fide, ſicut & didiciſtis, abundantes in illo, in gratiarum actione.

8. Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam, ſecundùm traditionem hominum, ſecundùm elementa mundi, & non ſecundùm Chriſtum.

9. Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter.

10. Et eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis Principatus & Poteſtatis.

11. In quo & circumciſi eſtis circumciſione, non manu factâ, in expoliatione corporis carnis, ſed in circumciſione Chriſti.

12. Conſepulti ei in baptiſmo, in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui ſuſcitavit illum à mortuis.

13. Et vos, cùm mortui eſſetis in delictis & præputio carnis veſtræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta.

Paraphraſis.

A ETENIM velim ut ſciatis qualiter, & quantùm anxius & ſollicitus ſum pro vobis, & pro Laodicenſibus, & pro cæteris, qui æquè ac vos faciem meam nunquam viderunt.

Hic eſt autem anxietatis, & meorum pro vobis, & illis laborum finis; ut ſolidum in Domino ſolatium habeatis; ut charitatis vinculo arctiùs inter vos compaginemini; ut plenè & perfectè ſitis intelligentes, & perſuaſi circa ea quæ pertinent ad cognitionem Dei Unius & Trini; & myſterii Incarnationis Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

In quo Chriſto, Homine-Deo, abditi continentur omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ.

B Hoc autem quod de tantâ Chriſti ſapientiâ, & ſcientiâ dico; proptereà dico, ut maximè caveatis, ne quis artibus humanis inſtructus, vobis imponat falſis ſermonibus, ſed ſpecioſis, & ad perſuadendum compoſitus.

Hinc de vobis curam gero: quamvis enim corpore abſim a vobis, mente tamen & corde vobiſcum ſum; & gaudeo videns omnia benè & ordinatè apud vos agi; videnſque firmitatem & conſtantiam fidei veſtræ in Jeſum-Chriſtum.

Quemadmodùm ergo Chriſtum, Chriſtique doctrinam edocti eſtis, ita in ejus doctrinâ & vitâ perſeverate.

C In ipſo radicati, & ſuper ipſum ædificati, & in eâ fide, quam didiciſtis, confirmati, ut in eâ creſcatis ac proficiatis cum gratiarum actione.

Cavete ne quis vos decipiat, fidemque veſtram ſuffuretur, per doctrinam illam fallacem, quæ grandia promittit in nomine: re autem inania ſuggerit; per illam, inquio, doctrinam, quæ eſt ſecundùm adinventionem humanam, & ſophiſticam inſtitutionem; ſecundùm futilia mundanæ ſcientiæ principia, non ſecundùm doctrinam vobis à Chriſto traditam: & ideò à vobis non eſt audienda.

Quia Chriſtum, in quo tota Deitas verè, realiter, & ſubſtantialiter habitat; & qui conſequenter ipſa veritas eſt, Doctorem habetis.

D Et ab illo repleti eſtis omni ſcientiâ ad ſalutem neceſſariâ; ab illo, inquam, qui & omnium Angelorum Caput, Rector, & Dominus eſt; quos tantopere extollunt illi fallaces philoſophi.

Cavete & ab illis, qui circumciſionem vobis, ut neceſſariam, deprædicant: in Chriſto enim circumciſi eſtis, non circumciſione, hominum manu factâ, quæ fit per exciſionem corporis carnei; ſed per circumciſionem Chriſtianam, quæ fit per rejectionem vitiorum.

Quando per Baptiſmum conſepulti eſtis cum Chriſto; & ad vitam gratiæ reſurrexiſtis per fidem, quâ credidiſtis efficacem & potentem operationem Dei, quâ Chriſtum à mortuis ſuſcitavit, (breviùs,) per

E fidem Reſurrectionis Chriſti, omnipotentiâ Dei factæ;

Vos, inquam, cùm eſſetis ſpiritualiter mortui, tùm per veſtra peccata actualia, tùm per originale peccatum; tunc Deus vivificavit eâ virtute, quâ Chriſtum ſuſcitavit, id eſt, novam vobis juſtitiæ vitam dedit; omnia delicta veſtra vobis condonans, ob

Digitized by Google

Chriſti merita, in cujus ſanguine baptizati eſtis. A

Deleto priùs, per Chriſtum, decreto damnationis in nos lato: Chriſtus enim pro nobis in cruce moriens, hoc mortis decretum, noſtramque ſyngrapham ſulit de medio, dirupit, diruptamque affixit cruci.

Dæmoneſque devictos, & illo, quod in homines prætendebant, imperio deſtitutos, liberè, palamque traduxit; & de illis, ignominiâ ſic affectis, ſuâ propriâ virtute triumphavit.

Tanta ergo per Chriſtum beneficia nacti, ne timeatis ne quis vos quaſi reos judicet, ob neglectas legis Moſaïcæ cæremonias, videlicet ob cibum, aut potum, mundum, aut immundum; ob id, quod pertinet ad diem feſtum, ad neomeniam, aut ad Sabbathum. B

Siquidem hæc omnia ſunt umbræ futurorum, quorum veritas, ſoliditas, corpus ad Chriſtum pertinet: corpore autem, ſeu veritate comparente, evaneſcunt umbræ; ſeu, ubi autem corpus, & veritatem tenemus, quid curamus de umbris?

Cavete ne quis ſeductos bravium veſtrum intercipiat, à verâ Religione vos, per affectatam humilitatem, deducens ad ſuperſtitioſam Angelorum Religionem, pedem immittens in ea quæ non vidit, inaniter tumens proprii ſui cerebri ſenſu, ſeu cogitatione.

Non tenens per fidem Caput Eccleſiæ Chriſtum, ex quo totum Eccleſiæ corpus per juncturas, & commiſſuras conſtructum & ſubminiſtratum, Divino creſcit augmento. C

Cùm igitur Chriſtiani ſitis, & per Baptiſmum cum Chriſto mortui ſitis primis, & rudibus hujus mundi inſtitutionibus; quare, quaſi in illis adhuc viveretis, hæc docetis, vel doceminî?

Scilicet ne tetigeritis hoc; ne guſtaveritis illud; ne contrectaveritis iſtud.

Non animadvertitis quid ſint, & à quibus ſint hæc omnia; nempe quòd ipſo uſu pereunt & conſumuntur, & quòd hominum ſunt inventiones, & doctrinæ.

Et hæ quidem ſpeciem aliquam habent ſapientiæ; dum ſuperſtitioſam præferunt religionem, & fictam humilitatem, & auſteram macerationem: corpori enim ſuo non indulgent, nec illud ad ſaturitatem nutriunt; ſed jejuniis miſerè affligunt; ob hæc, inquam, ſapientiæ ſpeciem habent: at quia ſuperſtitioſa hominum commenta; hinc à Chriſti diſcipulo contemnenda. D

14. Delens quod adverſùs nos erat chirographum decreti; quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci.

15. Et expolians Principatus & Poteſtates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in ſemetipſo.

16. Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum,

17. Quæ ſunt umbra futurorum; corpus autem Chriſti.

18. Nemo vos ſeducat volens in humilitate & Religione Angelorum; quæ non vidit ambulans fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ.

19. Et non tenens caput, ex quo totum corpus, per nexus & conjunctiones ſubminiſtratum & conſtructum, creſcit in augmentum Dei.

20. Si ergo mortui eſtis cum Chriſto ab elementis hujus mundi; quid adhuc tamquam viventes in mundo decernitis.

21. Ne tetigeritis, neque guſtaveritis, neque contrectaveritis.

22. Quæ ſunt omnia in interitum ipſo uſu; ſecundùm præcepta & doctrinas hominum.

23. Quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ, in ſuperſtitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis.

Commentarius in Caput Secundum.

℣. 1. VOLO *enim vos ſcire*...

Particula *enim*, hunc verſum nectit cum ultimo verſu capitis præcedentis: rationem ergo reddit Apoſtolus cur dixerit: *Laboro in agone, certando*, quia ſollicitus ſum pro vobis, &c.

Qualem ſollicitudinem... Gr. quantum certamen, &c. Syr. & Arab. quale ſit mihi certamen, &c. Æthiop. quantùm contendo pro vobis.

Benè etiam ab interprete noſtro, *quantam* anxietatem & *ſollicitudinem*. ἡλίκον ἀγῶνα.

Et quicumque non viderunt faciem meam...

Syr. & pro cæteris illis, qui faciem meam, &c.

Divus Chryſoſtomus, & alii communiter poſt ipſum, intelligunt. & cæteri quicumque alii, qui æquè ac vos, Coloſſenſes, non viderunt faciem meam: E hincque inferunt Divum Paulum Coloſſis nunquam prædicaſſe.

Theodoretus, & poſt ipſum Baronius, traducit. non ſolùm pro vobis, & pro iis, qui ſunt Laodiceæ, ſed & pro iis qui me non viderunt, negatque ſequelam à D. Chryſoſtomo illatam.

Primus ſenſus videtur naturalior, licèt non convincat.

℣. 2. *Ut conſolentur*. in ſenſu paſſivo. id eſt, ut conſolationem accipiant.

Corda ipſorum, inſtructi in charitate. Gr. compactorum in charitate. Syr. ut conſolationem accipiant corda eorum, & cum charitate accedant ad omnem opulentiam perſuaſionis, & ad intelligentiam cognitionis arcani Dei Patris & Chriſti.

NOTA LITTERALIS.

Locus obſcurus.

Hic locus in Græco, & in noſtrâ vulgatâ, ob brevitatem, aliquid obſcuritatis habet; hinc neceſſariò aliquid addendum, ut tollatur obſcuritas.

Communiter additur, *ut conſolentur corda ipſorum*, cùm fuerint *inſtructi*, ſeu conſtructi, ſeu *compacti in charitate*; & cùm fuerint introducti *in omnes divitias plenitudinis intellectus*, &c.

Mihi hunc verſum meditanti, & ad mentem D. Pauli ſeriò attendenti; viſum eſt quòd Apoſtolus his paucis verbis anxietatis ſuæ, ſuorumque pro Coloſſenſibus laborum finem exprimat.

Explicatur.

Nimirum ſollicitus ſum primò, ut conſolemini, juxta Proph. Iſai. 40. 1.

Secundò, ut charitatis vinculo compaginemini, B tanquam unius corporis membra.

Tertiò, ut ſitis perfectè intelligentes, & plenè perſuaſi circa ea, quæ pertinent ad cognitionem myſterii Dei Patris, & Chriſti Jeſu. Gr. Dei. & Patris & Chriſti. id eſt, Dei Unius, & Trini in perſonis; & Chriſti, Hominis-Dei. ſeu ſanctiſſimæ Trinitatis, & Dominicæ Incarnationis.

Ecce tria, ad quæ tendit Apoſtoli labor & cura; tria, quæ Coloſſenſibus & aliis exoptat, & quorum fortaſſe contrarium tacitè redarguit in illis.

Media ad ſpiritualem conſolationem.

Hæc autem tria ſic inter ſe ſubordinata ſunt; ut duo ultima ſint media ad primum; quippe conſolabimini, ſi corda veſtra charitate compaginentur; ſi mentes veſtræ ſint plenè intelligentes & perſuaſæ, &c. *in omnes divitias*, &c. id eſt, uſque ad omnem C abundantiam pleniſſimæ intelligentiæ, ſeu maximæ, quæ poſſit hîc haberi; ita ut de nullo dubitetis.

D. Paulus multa paucis.

In his itaque paucis verbis habemus finem laborum D. Pauli; habemus ejus votum & cordis deſiderium; habemus tacitam exhortationem ad charitatem mutuam & ad firmam perſuaſionem; quæ exhortatio aliquam fortè ſupponit diviſionem in Coloſſenſium cordibus & dubitationem in mentibus.

Utrumque vitemus & nos, ſi ad Divinas conſolationes aſpiramus: firma ſit noſtra fides in mente; regnet charitas in corde.

In Chriſto omnes theſauri.

℣. 3. *In quo ſunt omnes theſauri*... id eſt, in quo Chriſto, continentur, omnes, &c. quia, ut Deus, eſt ipſa ſapientia patris; ut homo, mirabilem habet ſapientiam, licèt finitam, ſicut finita eſt ejus anima.

In Chriſto, velut in arcâ pecuniariâ continentur *omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ.*

Ergo extra Chriſtum nihil niſi vanitas, error, illuſio.

Hinc ſequela.

Ergo in ſolo Chriſto quærenda ſapientia, ſcientia, veritas.

Ergo ab eo continuè petenda ſapientia, &c. non à Simone, non à gnoſticis, ob ſcientiam ſic dictis, ſeu quia ſe ſcientes jactabant: non ab Angelis, quos illi præferebant Chriſto.

Quomodò ad hunc theſaurum accedere.

Abſconditi. Chriſtus theſaurus eſt abſconditus, quem ſola fides revelat, humilitas aperit, ut charitas E eo potiatur: fide itaque & humilitate ad hunc accede theſaurum.

℣. 4. *Hoc autem dico.* ſcilicet de Chriſti ſapientiâ & ſcientiâ.

Ut nemo vos decipiat. nimirùm, ſub ſpecioſo nomine ſcientiæ & ſapientiæ, quod ambiunt & promittunt.

In ſublimitate ſermonum. Gr. in ſuaſibilitate ſermonis ἐν πιθανολογίᾳ. oratione ſpecioſâ.

Coloſſenſes contra quoſcunque pſeudo-Apoſtolos A præmunit quidem, at ſpecſatim contra Simonianos, qui variæ philoſophiæ placitis imbuti, ſublimia dicebant de Angelis, de Æonibus, &c. ſuiſque ſermonibus ſimplices à Chriſto avertere ſatagebant, ut ad Angelorum cultum transferrent.

℣. 5. *Nam etſi corpore abſens ſum*...

Conſequens erat dicere; & novi deceptores, ait D. Chryſoſtomus, ſed deſinit in encomium.

Gaudens & videns ordinem veſtrum....

Syr. & gaudeo quòd videam ordinem veſtrum, & firmitatem fidei veſtræ, quæ eſt in Chriſto Jeſu.

Divus Chryſoſtomus notat quòd hæc dicantur tanquam militibus ordinatè, firmiterque ſtantibus.

Nec cecidiſtis, nec ordinem veſtrum confudit aliquis.

Duo virum Apoſtolicum ſolantur.

Virum Apoſtolicum duo ſolantur in ſuis ſubditis; firmitas fidei, & ordo diſciplinæ; ſeu vita regulis fidei conformis.

℣. 6. *Sicut ergo accepiſtis Jeſum-Chriſtum*, id eſt, ſicut ab Epaphrâ Chriſti fidem edocti eſtis, nimirùm quòd Dominus, Redemptor, ac Mediator eſt.

In ipſo ambulate. id eſt, ita in ejus fide, doctrinâ, ac vitâ perſeverate.

℣. 7. *Radicati.* id eſt, firmas in ipſo radices habeatis.

Et ſuperædificati in ipſo, velut firmiſſimo fundamento.

Et confirmati fide. id eſt, confirmemini in fide, quam edocti eſtis; imò creſcite in eâ, per gratiarum actionem.

His verbis fideles munit contra quoſlibet novatores in genere, quos ſigillatim aggreditur in ſequentibus.

Chriſtus via: ergo, &c.

Chriſtus via eſt: ergo in ipſo, & per ipſum nobis ad vitam eundum.

Chriſtus radix: ergo, &c.

Chriſtus radix: ergo debemus ipſi continuè inhærere, & cordis vitam ab eo ſugere.

Quod arbor ſine radice, hoc anima ſine Chriſto.

Chriſtus fundamentum: ergo, &c.

Chriſtus fundamentum: in ipſo, & ſuper ipſum debemus ædificare;

Quod domus ſine fundamento, hoc homo ſine Chriſto.

Proficiendum in fide. Quomodò?

Credere non ſufficit; debemus in fide proficere, abundare, pleniorem in dies myſteriorum cognitionem acquirere.

Hoc autem fit per gratiarum actionem, pro tantis D per Chriſtum acceptis beneficiis.

Cor gratum, terra bona, in quo multiplicat gratia Dei.

℣. 8. *Videte ne quis vos decipiat.* Gr. ne quis ſit vos abigens. Syr. ne quis vos ſpoliet. Arab. ſpoliet ac deprædetur. Divus Chryſoſtomus, deprædetur ac ſuffuretur.

Id eſt, cavete ne quis vos decipiat, fidemque veſtram ſuffuretur.

Vana philoſophia deſcriptio.

Per philoſophiam. ſcilicet, qualis erat omnium Ethnicorum philoſophia; nulla quippe quæ de Deo præſertim, & rebus Divinis vacaret craſſis erroribus. Talem philoſophiam Apoſtolus 1. Tim. cap. 6. ℣. E 20. vocat *falſi nominis ſcientiam.*

Et inanem fallaciam. id eſt, philoſophiam, dico, inanem, & quæ ſolidi nihil habet; ſicque vera ſcientia non eſt, ſed mera fallacia, ſophiſtica deceptio.

Secundùm traditionem hominum. id eſt, hæc inanis & mendax philoſophia, ſeu fallacia, tradita non eſt à Deo, qui veritas eſt; ſed ab hominibus vanis, errantibus, & mendacibus inventa & tradita: hinc vana, inanis, & mendax.

Secundùm elementa mundi. id eſt, juxta principia & axiomata, quæ prima ſunt rudimenta munda-

næ philoſophiæ, ſeu quibus à pueritiâ imbuuntur A mundant homines.

Et non ſecundùm Chriſtum. id eſt, non ſecundùm doctrinam nobis à Chriſto traditam.

Hæc contra Simonianos, & ab eis prognatos gnoſticos, qui principiis, partim à Platone, & à Pythagora ſumptis; partim à proprio cerebro inventis, multa vana, falſa, & Evangelio contraria docebant.

Hæretici fures. Quare

Hæreticos Paulus fures & prædones vocat, quippe qui fidem, gratiam, animæ vitam, Chriſtum & Deum auferre moliuntur.

Sicut autem prædo, quod vi non poteſt auferre, fraude eripit; ita hæretici doctrinam, quam apertè proferre non audent; per fallacias, & verborum artificia mentibus inſinuant. B

In Chriſto tota Divinitas inhabitat corporaliter.

℣. 9. *Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo...* Dat rationem cur philoſophis Evangelio Chriſti contrariis credendum non ſit, ſed ab eis cavendum.

Potuiſſet equidem repetere quod dixit ℣. 3. *quia in Chriſto ſunt omnes theſauri ſapientiæ*, &c. at maluit hujus etiam rationis jam allatæ cauſam aſſignare.

Explicatio.

Quia in Chriſto, tota, plenaque Divinitas, cum omnibus ſuis perfectionibus ac attributis, & conſequenter omnis ſapientia, ſcientia & veritas.

Inhabitat. id eſt, inexiſtit, commoratur, perpetuò & permanenter inhæret.

Corporaliter. id eſt, ſicut anima in corpore ſuo habitat.

Corporaliter. id eſt, non umbraticè, ſicut olim in C propitiatorio; ſed verè, realiter, ſubſtantialiter.

Umbra fuit in veteri Teſtamento; corpus, realitas, veritas in novo; quo ſenſu, *corporaliter*, opponitur *umbratico*, ſicut ℣. 17.

Corporaliter. id eſt, ſubſtantialiter, non per accidens, per operationem; ſed per ſuam ſubſtantiam.

Non per gratiam tantùm, ſicut in ſanctis Angelis & hominibus; ſed per unionem ſubſtantialem, hypoſtaticam.

Non in animâ tantùm; ſed & in corpore.

Non ut in animâ & corpore alienis; ſed ut in animâ & corpore propriis.

Duplici vinculo ſubſtantiali unitivo, Divina Verbi Perſona unita eſt humanæ Chriſti naturæ; uno ſpirituali, quo anima unitur Verbo; altero corporali, quo corpus eidem Verbo unitur. D

Hinc intellige quòd *omnis Deitatis plenitudo inhabitat* etiam *corporaliter in Chriſto*, ſicut anima in corpore ſuo inhabitat corporaliter, ſeu verè, realiter, ſubſtantialiter, eſſentialiter.

Sequela.

Hinc & conſequenter intellige quòd in Chriſto ſit omnis ſapientia, ſcientia, veritas, quia Deus eſt.

Quòd nullus præ ipſo ſit audiendus, quantumlibet doctus.

Quòd Evangelium Chriſti ſit ſupra omnes ſcientias & traditiones hominum.

Quòd debeat eſſe omnium noſtrarum cognitionum regula, ipſique ſubjici & captivari debeat omnis intellectus humanus. E

℣. 10. *Et eſtis in illo repleti...* id eſt, & vos *in illo*, utpote corporis ejus membra; & per illum, utpote caput veſtrum, in vos influens, *eſtis repleti*. unuſquiſque pro ſuâ menſurâ, ſapientiâ, ſcientiâ, aliiſque donis ſalutaribus.

Qui eſt caput omnis Principatûs... id eſt; in illo, inquam, qui non veſtrum tantummodò caput eſt, ſed & omnium Angelorum, quantâcumque præeminentiâ & dignitate ſint præditi.

Hoc contra philoſophos Simonianos, qui Angelorum cultum prædicabant.

Chriſtus Angelorum caput: ergo, &c.

Angelorum caput, Rex, & Dominus eſt Chriſtus: ergo præ illis adorandus.

Caput noſtrum: ergo, &c.

Caput noſtrum eſt, *de cujus plenitudine nos omnes accepimus*: ergo illi continuè debemus inhærere; ab eo gratiam, fidem, ſapientiam, ſcientiam, omnia cæleſtia dona petere, expectare & recipere.

Solus habens plenitudinem: ergo, &c.

Ipſe ſolus habet plenitudinem Divinitatis, plenitudinem ſapientiæ, ſcientiæ, &c. ergo ab ipſo participationem Deitatis, gratiam ſcilicet, participationem ſapientiæ, ſcientiæ, omneſque divitias plenitudinis intellectûs, de quibus ℣. 2., petere & expectare.

Cavete ergo ne quis vos, per inanem & noxiam philoſophiam decipiens; avertat à Chriſto, ut ad Angelos convertat: etenim à fonte vos abduceret, ut ad rivulos deduceret; à Domino & à Rege, ad ſubditos & ſervos.

℣. 11. *In quo & circumciſi eſtis.*

Hîc contra Judaïzantes, qui circumciſionem, & alia legalia urgebant, Chriſtianam circumciſionem extollit ſupra legalem.

In quo, & per quem Chriſtum *circumciſi fuiſtis*.

Circumciſione non manu factâ. non circumciſione, quæ fit per manus hominum.

In expoliatione corporis carnis. quæ conſiſtit in exciſione pelliculæ corporis; ſed ſpirituali Chriſti circumciſione, ſeu rejectione vitiorum.

Græci legunt, circumciſione non manu factâ, in exutione corporis peccatorum carnis, in circumciſione Chriſti.

Syr. circumciſione ſine manibus factâ, cùm exuiſtis carnem peccatorum, per circumciſionem Chriſti.

Eſtque ſenſus ſecundùm Divum Chryſoſtomum, Theodoretum, & alios Græcos. in quo circumciſi eſtis; non externâ circumciſione, quæ fit manibus hominum, (& quæ conſiſtit in ablatione exiguæ corporis pelliculæ,) ſed ſpirituali & Divinâ, cujus author eſt Chriſtus, & quâ totum peccatorum corpus, ſeu totus homo vetus deponitur & exuitur.

Chriſtiana circumciſionis excellentia ſupra legalem.

Hîc nota plures noſtræ circumciſionis excellentias ſupra legalem; hæc externa & carnalis: noſtra ſpiritualis & interna; hæc fit hominum manibus: noſtra Divina eſt; hæc eſt ablatio exiguæ corporis pelliculæ: noſtra eſt liberatio ab omni corruptione; hæc à lege, ſeu ab Abrahamo: noſtra à Chriſto fuit inſtituta; hæc figura fuit: noſtra veritas; poſt hanc igitur Chriſti circumciſionem, legalis eſt ſuperflua, inutilis & noxia.

Declaratur quæ ſit circumciſio Chriſtiana.

℣. 12. *Conſepulti ei in baptiſmo...*

Declarat expreſſiùs quæ ſit illa Chriſti circumciſio, ſcilicet baptiſmus, in quo, & per quem conſepulti ſumus cum Chriſto.

Immerſio baptizati ſepulturam Chriſti ſignificat, ſicut & efficit in nobis quod Chriſti ſepultura ſignificat, ſcilicet veteris hominis mortem & ſepulturam. Vide epiſt. ad Rom. cap. 6. ℣. 4. & 5.

In quo & reſurrexiſtis. Gr. conreſcitati eſtis.

Hoc emerſio ſignificat ſimul & efficit, vitam nobis novam gratiæ conferendo, & jus ad glorioſam Chriſti vitam largiendo.

Per fidem, tanquam diſpoſitionem neceſſariam, ut gratiam in nobis Divinâ virtute producat baptiſmus.

Per fidem operationis... ſeu quâ credimus Chriſtum omnipotentiâ Dei ſuſcitatum à mortuis.

Circa baptiſmum notanda ad mores.

Baptiſmus eſt ſepultura in mortem. Homo priùs moritur, deinde ſepelitur; peccator, vetus homo, ſepelitur, ut moriatur ipſe, ejuſque peccatum putrefiat.

Hinc

Hinc jugiter mori debet Chriſtianus: hinc debet in Chriſto, & cum Chriſto ſepulto abſcondi; mundo mortuus, ſoli Chriſto vivere. *& vita veſtra abſcondita eſt.*

Baptiſmus eſt reſurrectio à peccato ad gratiam; ab Adæ vitâ, quæ mors eſt, ad Chriſti vitam, quæ vitæ glorioſæ principium eſt: hinc ad hanc gloriam perpetuò debemus anhelare, in vitâ gratiæ ſemper proficere. Vide dicta c. 6. epiſt. ad Rom.

℣. 13. *Et vos cùm mortui eſſetis....*

Explicat quod de ſepulturâ & reſurrectione dixit.

Et vos. ſeu vos, inquam, cùm ante Deum, per peccata veſtra, *mortui eſſetis.*

Et præputio carnis veſtræ. id eſt, & per veſtras concupiſcentias, quæ ſunt vera incircumciſio.

Eſt metonymia, quâ ſignum pro re ſignificatâ ponitur:

Quid moraliter præputium.

Præputium enim, quod per circumciſionem amputabatur, erat ſignum peccati originalis, in quo naſcimur; & conſequenter ſignum concupiſcentiæ, & omnium carnis operum, quæ ex originali peccato ſequuntur.

Hoc autem ſignum hîc ponitur pro peccato originali & concupiſcentiâ, quaſi diceret:

Cùm ſpiritualiter eratis mortui peccato, tùm originali, tùm actuali & habituali, quippe qui concupiſcentiis omnibus veſtris obediebatis.

Convivificavit cum illo. id eſt; vos, inquam, Deus in baptiſmo *convivificavit cum Chriſto*: ſeu eâdem potentiâ vobis vitæ gratiam contulit, quâ Chriſtum ſuſcitavit, ut glorioſus vivat.

Donans. Syr. & remiſit. id eſt, condonans *vobis omnia delicta*, originale, actualia, habitualia, &c. idque merito paſſionis Chriſti, in cujus ſanguine baptizati eſtis; ſeu cujus paſſionis baptiſmus eſt applicatio.

℣. 14. *Delens quod adverſus nos erat chirographum...*

Syr. & delevit, &c. Ambroſius, deleto chirographo, quod erat adverſarium nobis.

Observatio Litteralis.

Notanda ad intelligentiam.

Prudenter hîc commentator, D. Ambroſius vulgò dictus, obſervavit hos verſus obſcuros eſſe, quia multa in illis Apoſtolus conglomerat facta, quibus genus humanum ad indulgentiam pervenit.

Diſtinguenda facta & perſonæ.

Ad horum ergo elucidationem diſtinguenda ſunt facta, diſtinguendæ ſunt & perſonæ, quibus conveniunt: alia enim Patri attribuuntur; alia Filio conveniunt.

Quoad facta, D. Paulus ℣. 11. egit de baptiſmo, Chriſtianâ circumciſione, quâ non carnis pars ſcinditur; ſed omnia peccata reſecantur.

℣. 12. & 13. explicuit expreſſiùs effectus baptiſmi, in quo cum Chriſto mortui ſumus & reſſuſcitati; hoſque effectus attribuit Deo Patri, qui nobis eâ potentiâ novam gratiæ vitam dedit; quâ potentiâ Chriſto vitam gloriæ in reſurrectione dedit; omniaque noſtra peccata condonavit.

Hîc fit tranſitus ab effectu ad cauſam, & à perſonâ Patris ad Filium.

Hîc autem ℣. 14. à baptiſmo, qui fit in ſanguine Chriſti, tranſit ad mortem Chriſti, quæ cauſa meritoria eſt remiſſionis peccatorum, & gratiæ nobis in baptiſmo collatæ: tranſit ergo & conſequenter ad perſonam Filii, de quo intelligenda ſunt ſequentia.

Verſibus itaque 14. & 15. Chriſti paſſionis effectus commemorat; ſeu cauſam explicat, ob quam omnia peccata nobis in baptiſmo condonata ſunt à Deo; quia ſcilicet Chriſtus in cruce pro nobis moriens, omnia debita noſtra ſolvit, chirographum noſtrum laceravit, & cruci affixit, noſque à dæmonum captivitate liberavit.

Ecce ſenſum, veniamus ad textum.

Delens. Hoc participium, ſicut & alia, in Græco vim habet præteriti: hinc Syr. Æthiop. verſio. & delevit; Hinc & Eraſmus poſt Divum Ambroſium, & deleto.

Itaque deleto priùs chirographo debiti.

Disquisitio Litteralis.

Explicatur verbum obſcurum.

Sed quodnam eſt illud debitum, illudque chirographum debiti? plerique interpretes per *debitum* intelligunt obligationem ſervandi legem Moſaïcam; per *chirographum* intelligunt profeſſionem hujus legis ſervandæ, factam in circumciſione; voluntque his verbis ſignificari, quòd Chriſtus & legem & obligationem legis abolevit in cruce.

Refellitur communis interpretatio.

Quantumcumque communis ſit hæc interpretatio, huic tamen ſubſcribere repugno.

Primò, quia non de Judæis tantùm, ſed de omnibus loqui videtur Apoſtolus, ut patet legenti ℣. 13. *Et vos*, Coloſſenſes Gentiles *convivificavit, donans vobis*, &c. ℣. 14. *delens quod adverſus nos*, &c. in eâdem phraſi, *vos* & *nos* jungit, ut omnes comprehendat.

Secundò, quia vel hi interpretes legunt cum noſtrâ vulgatâ, *chirographum decreti*; vel cum Græco hodierno, *decretis*. Si primum, quomodò hoc legi convenit? quando, & ubi lex à Divo Paulo, vel ab alio in Scripturis vocata eſt decretum?

Si ſecundum, ita ut velint ſignificari, quòd Chriſtus legem Moſaïcam præceptis Evangelicis aboleverit.

Primò, ſine cauſâ deſerunt Vulgatam, à Concilio Tridentino declaratam, ut authenticam; cui Vulgatæ hac in re conformis eſt Æthiopica verſio, quæ ſic habet. & delevit pro nobis ſcripturam debiti noſtri in decreto, quod erat contra nos.

Deinde propoſitionem faciunt hiulcam, interciſam; *Delens chirographum decretis quod*, &c. quæ conſtructio?

Denique non cohærent ſequentia: quomodo enim legem Chriſtus affixit cruci? quæ connexio verſus ſequentis, *& expolians*, &c.

Proponitur verus ſenſus

Sed ſenſum habemus plenum, naturalem, cohærentem, ſublimem & dignum magnificâ D. Pauli eloquentiâ, quam ipſum eloquentiæ flumen, D. Chryſoſtomus, hîc miratur.

Si per decretum intelligamus ſententiam mortis in Adamum & ejus poſteros decretam, ob eſum ligni vetiti; *In quocumque die comederis, &c. morte morieris.* Geneſ. 2. ℣. 17.

Si per chirographum intelligamus noſtram manu ſubſcriptionem, quâ per peccata noſtra actualia, quaſi manu propriâ, decreto illi in omnes peccatores lato, ſubſignavimus; noſque ipſos æternæ morti, æterniſque ſuppliciis obnoxios reddidimus.

Sit itaque *chirographum decreti*, noſter æternæ mortis reatus, noſtra ſuppliciis obnoxietas & debitum; at debitum ita certum, ac ſi manu propriâ, ſeu Chirographo conſignatum eſſet: quippe qui peccando ſubſignavimus decreto in peccatores lato.

Et hoc poſito, clara & connexa ſunt omnia.

Delens quod adverſus nos erat chirographum.

Hoc mortis *decretum*, hunc mortis æternæ reatum Chriſtus ſuâ propriâ morte abolevit: hoc *chirographum* noſtrum, quo noſtræ mortis decreto ſub-

ſignavimus, Chriſtus ſuo pretioſo ſanguine delevit, expunxit.

Et ipſum tulit de medio... id eſt utrumque & *decretum* mortis & *chirographum* noſtrum, Chriſtus pro nobis moriens, noſtriſque ſatisfaciens debitis, abolevit, caſſavit, antiquavit.

Notabilia.

Alludit ad ſyngraphas, quæ ſoluto debito, nullius ſunt valoris, ſed annulantur, quaſi non ſint.

Ita Chriſtus pro nobis ſolvens, & debitum noſtrum abolevit, & ſyngrapham noſtram *tulit de medio*, diſrupit.

Affigens illud cruci.

Alludit ad morem quorumdam clavis transfigendi edicta antiquata, (is tunc fortè vigebat in Aſiâ, ait Grotius.)

Vel etiam alludit ad morem ſyngraphas ſolutas, laceratas ſtylo, vel unco affigendi.

Vide apud Cornelium à lapide quid in ſimili fecerit imperator Adrianus: remiſit debita, ſyngraphas combuſſit.

℣. 15. *Et expolians principatus...*

Homo peccando duo incurrit, ait D. Thomas; reatum culpæ & ſervitutem diaboli: poſtquam dixit Apoſtolus quomodo Chriſtus omnes noſtros reatus delevit; nunc dicit quomodo nos à diaboli ſervitute liberavit.

Et expolians, ſeu expoliavit dæmones illo, quod in homines, ob hoc peccati chirographum, prætendebant, imperio, illoſque ſubactos & ſpoliatos.

Traduxit confidenter. Gr. in libertate. Syr. confudit eos, id eſt, audacter & palàm oſtentavit, Deo ſcilicet & Angelis, quaſi victor & triumphator circumducens ſecum hoſtes devictos in triumphum.

Triumphans illos, id eſt, de illis ignominiâ ſic affectis *in ſemetipſo*, id eſt, ſuâ virtute triumphavit.

Observatio Dogmatica, et Moralis.

Magnifica Divi Pauli eloquentia.

Nunquam tam magnificè locutus eſt, ait D. Chryſoſtomus: & ego non miror, quia crucifixi prædicator, crucifixi virtutem, contra crucis inimicos eloquitur.

Spiritualem Chriſti circumciſionem, baptiſmum, ſupra circumciſionem legalem, mirificè jam extulit; & quia in Chriſti ſanguine fit baptiſmus, & per hunc ſanguinem, peccatorum remiſſio, ut ipſemet alibi docuit.

Hinc ad ipſum baptiſmi fontem, & remiſſionis peccatorum originem, aſcendens, Chriſtum ſcilicet crucifixum; mirificam ſalutaris illius ſacrificii virtutem, paucis explicat; ut omnem ad legalia ſacrificia recurrendi prætextum amputet: quaſi diceret.

Cujus tota mens exprimitur.

Hoc unico Chriſti ſacrificio, omnia noſtra delicta condonata ſunt; noſter mortis æternæ reatus eſt remiſſus; omnia noſtra debita ſoluta, chirographum deletum, laceratum, cruci affixum; à dæmonum præterea captivitate liberati ſumus; dæmones ipſi devicti, ſubacti, confuſi, in triumphum ducti ſunt.

Quid reſtat ultra nobis deſiderandum? ad quid neceſſarius nobis eſt quicumque ad legalia recurſus? unico ſacrificio præſtitit Chriſtus, quod lex per omnia ſua ſacrificia, omneſque ſuas legales cæremonias, præſtare nunquam potuit.

Authoris oratio ad Deum.

Da mihi, ô Deus miſericordiſſime, hanc crucis dilecti filii tui virtutem penetrare; hancque Domini mei Jeſu Chriſti bonitatem ſentire!

Sentiam in me, quod in Chriſto Jeſu, & à Jeſu Chriſto factum eſt pro me!

Propriâ morte ſuâ, meum mortis æternæ reatum abolevit; pretioſo ſanguine ſuo, decretum mortis in me latum delevit & expunxit; acerbis doloribus ſuis omnia mea debita ſolvit; ſolutis debitis meis, ſyngrapham, quâ me peccando ſuppliciis æternis obſtrinxeram, laceravit, dirupit; diruptam & laceratam affixit cruci; tandem à dæmonum captivitate, cui me peccato meo ſubdideram, liberavit. ô bonitas! ô miſericordia! ô ineffabilis amor!

Anathema ſit ei, qui te, ô Jeſu amantiſſime & amabiliſſime, non amat; qui in tuo pretioſiſſimo ſanguine non confidit; qui in morte tuâ totam ſpem ſuam non reponit.

Ratio in Chriſtum merita fidendi.

In hanc ego confidens, totamque ſpem meam reponens, illam offero tibi, pater æterne Deus, in omnium peccatorum meorum remiſſionem.

Multa ſunt, fateor, enormia ſunt, ſcio, nec diffiteor.

Confidens tamen & audacter dico, quòd multò plus offero; quippe qui non infinitum tantummodò, ſed infinities infinitum offero, regem pro ſervo, Deum pro homunculo.

℣. 16. *Nemo ergo vos judicet...* Syr. nemo igitur vobis moleſtiam exhibeat.

Ex præcedentibus principiis concludit contra omnes ſui temporis hæreticos.

Concluſio contra judaïzantes.

Ac primò contra judaïzantes ex ultimis verſibus. Cùm tanta ſit novæ legis excellentia; tantaque nobis beneficia præſtiterit unicum Chriſti ſacrificium, nullam vobis moleſtiam afferat illorum reprehenſio, qui vos peccati damnant ob neglectum, aut inobſervantiam legis Moſaïcæ, quæ certa ciborum genera, quoſdam dies feſtos præcipit.

In parte, id eſt, ex parte diei feſti: ſeu, in hoc quod attinet ad diem feſtum. Syr. in partitionibus dierum feſtorum; quia judaïzantes feſta Judaïca partiebantur, alia præcipiebant, alia negligebant, ait D. Chryſoſtomus.

℣. 17. *Quæ ſunt umbra futurorum...* id eſt, quæ omnia erant umbræ futurorum in Chriſto myſteriorum, & per ipſum completorum; cùm ergo veritatem & adimpletionem illorum habeamus in Chriſto; ad quid nobis umbræ?

Noſtrorum hæreticorum fraus.

In his verſibus manifeſtè de Judaïcis feſtis agitur, non de Chriſtianis: perperam itaque contra nos his abutuntur hæretici.

℣. 18. *Nemo vos ſeducat...*

Contra Simonianos.

Ex dictis ℣. 3. 9. 10. concludit contra Simonianos.

Nemo vos ſeducat. Gr. καταβραβευέτω, id eſt, palmâ, bravio, præmio defraudet: quaſi diceret. benè curritis, palmam quaſi manu contingitis, cavete ne quis ſeductor à verâ Religione, ad ſuperſtitionem vos deducat, ſicque palmâ vos defraudet.

Brabentas appellant judices eorum, qui in agone decertant, καταβραβεύειν autem eſt injuſtè abjudicare victoriam, ait Theodoretus.

Volens, ſunt qui referunt ad *ſeducat. ſeducat volens*, id eſt, de induſtriâ, datâ operâ; vel, etſi id maximè velit & conetur.

Alii jungunt *cum humilitate*: quaſi diceret volens videri humilis & religioſus erga Angelos; ſeu potiùs, affectatâ humilitate, ſuperſtitioſam Angelorum religionem introducens.

Dicebant illi hæretici, indignum filio Dei unigenito, ut ad nos mitteretur, noſque per eum adduceremur ad patrem; ſed omnia, ſicut in lege, per Angelos Deum operari: hacque fictâ humilitate falſam Angelorum religionem introducebant: docentes no-

bis ad Angelos mediatores noſtros recurrendum, non ad Chriſtum. ita ex D. Chryſoſtomo, Theophylacto, Gagnæo.

Quæ non vidit ambulans, id eſt, ea quæ non novit, audacter pronuntians: multa de Angelis ita certò dicebant, ac ſi cælos penetraſſent; eorum nomina, claſſes, præfecturas, &c.

Fruſtra inflatus ſenſu. Gr. à ſenſu. Syr. & fruſtra turgeſcit ſeoſu, &c. id eſt, fruſtra ſuperbiens, ſibique placens, ac tumens ſcientiâ carnali, ſeu non à Deo revelatâ, ſed ab humano carnalium hominum ſpiritu inventâ & traditâ.

℣. 19. *Non tenens caput.* Eccleſiæ, Chriſtum, ipſique non adhærens.

Ex quo totum corpus. Eccleſiæ vitam & augmentum recipit, per illorum canalem, qui ſunt *nexus* & vincula, id eſt, per paſtores & doctores, &c. Vide ad Epheſ. cap. 4. ℣. 16.

Præcipuus hæreticorum Simonianorum error.

Hinc patet unus ex præcipuis illorum hæreticorum erroribus, ſcilicet, quòd Chriſtum non credebant caput Eccleſiæ: contra quos D. Paulus aſſeruit, ℣. 10. Chriſtum *caput & Dominum omnis principatûs....*

Qui autem fuerint illi hæretici Angelici, vide apud Cornelium à lapide: erant, inquit, ſemi-Judæi & ſemi-Platonici: ubi etiam vide quòd Angelorum cultus cæpit ab idololatris, ſeu ab hæreticis; ſed correctus fuit ab Eccleſiâ. Vide etiam Eſtium.

℣. 20. *Si ergo mortui eſtis...* hic verſus refertur ad verſum octavum. *Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam.... ſecundùm elementa mundi.* Itaque de philoſophiâ intelligendus eſt; non de lege Moſaicâ; eſtque ſenſus.

Cùm per baptiſmum in Chriſto renuntiaveritis omni ſectæ & philoſophiæ mundanæ, quæ non ſecundùm Deum; ſed ſecundùm elementa mundi, ſeu principia naturalia & mundana vivere docet, &c.

Quid adhuc tanquam viventes... id eſt, cur ea repetitis? quaſi rurſùs ſecundùm illa mundi elementa, principia, dogmata, inſtitutiones vivere velletis.

Decernitis. Gr. dogmatizatis, vel dogmatizamini; nam utrumque ſignificat, δογματίζεσθε, id eſt, docetis, vel docemini, ſeu vos doceri ſinitis; quaſi ſecundùm mundi doctrinam & non ſecundùm Evangelium Chriſti vivere velletis.

℣. 21. *Ne tetigeritis....* Ita loquebantur eorum magiſtri: hoc autem dicebant & judaïzantes & philoſophi, qui multa quoque ſuis aſſeclis prohibebant.

Hinc variant interpretes, quorum aliqui judaïzantibus, alii philoſophis hæc applicant verba: quæ revera utriſque communia ſunt; at ſequentia (nimirùm *ſecundum præcepta & doctrinas hominum*) indicant ad philoſophos dirigi, nec enim legalia ſunt ab hominibus, ſed à Deo inſtituta.

Ne tetigeritis neque guſtetis. hoc ad cibos, vinum aut carnem: *neque contrectaveritis...* hoc ad mulieres, quas Pythagoriſtæ v. g. nunquam tangebant.

℣. 22. *Quæ ſunt omnia in interitum.* Gr. in corruptionem. Syr. uſûs ſunt corruptibilis:

Quaſi diceret, non animadvertitis quid ſint hæc omnia, & à quibus ſint.

Hæc ergo deſpicit primò in ſe conſiderata. *ſunt in interitum,* id eſt, ipſo uſu pereunt, eſſe deſinunt, corrumpuntur, in fimum convertuntur, & in ſeceſſum vadunt.

Quæ ergo ex hujuſmodi corruptibilibus utilitas? quid neceſſe eſt ea ſcrupulosè doceri? hæc ad cibos.

Secundò deſpicit ex parte authorum; hominum ſunt adinventiones: omnis autem vera Religio à Deo eſt; nec corruptibilia poſſunt æternis deſervire, niſi ex ordinatione Dei.

℣. 23. *Quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ,* id eſt, quæ præcepta aliquam habent quidem ſpeciem ſapientiæ.

In ſuperſtitione. Gr. in voluntario cultu, id eſt, in voluntariâ & arbitrariâ religione, ſeu ſuperſtitione.

Et humilitate. Gr. & ſubmiſſione animi. ſcilicet voluntariâ pariter & arbitrariâ, & ab hominibus inventâ.

Et non ad parcendum corpori. Gr. & ſubductione corporis. Syr. neque parcunt corpori, id eſt, in auſterâ corporis maceratione, cui non indulgent.

Non in honore aliquo ad ſaturitatem. Gr. expletionem carnis.

Honor Hebræorum more, eſt rerum neceſſariarum ad nutritionem & veſtitum ſubminiſtratio, id eſt, neque nutriunt aut curant corpus ad ſaturitatem, ſed jejuniis affligunt.

Itaque hæc præcepta ſpeciem habent ſapientiæ, ob ſuperſtitioſum cultum, ob fictam humilitatem, ob auſteram corporis macerationem; ſed quia veritatem non habent, & à Deo non ſunt, ſed commenta hominum & ſomnia; hinc à Chriſtiano, veritatis diſcipulo deſpicienda.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Secundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Ex hoc ſecundo capite diſce Chriſtum. *In ipſo inhabitat omnis plenitudo Divinitatis,* ℣. 9. & ideò omnis ſapientia, ſcientia, veritas. *in quo ſunt omnes theſauri,* &c. ℣. 3.

Hoc penetra, hincque infer quantâ certitudine debeas ei credere, ejuſque doctrinæ adhærere. Vide ℣. 9. 10.

Caput noſtrum eſt, radix noſtra, fundamentum noſtrum, via noſtra, ℣. 7. 10.

Hinc ei ſemper & continuè inhærendum, in eo ambulandum, creſcendum. Vide ℣. 7. 10.

Secundò.

Diſce Chriſtianam circumciſionem, ſeu baptiſmum & ejus excellentias. Vide ℣. 11.

Per ipſum morimur peccato, & per ipſum à peccato ad gratiæ vitam reſurgimus. Vide ℣. 12.

Utrumque de facto perfice; & morere, & vive. ibidem.

Tertiò.

Diſce mirabiles Dominicæ paſſionis effectus.

Lege, relege, mirare magnificam hac de re Apoſtoli eloquentiam, ℣. 14. 15.

At in temetipſo ſenti, quod in Chriſto & à Chriſto pro te factum eſt; ejuſque verè Divinâ charitate tactus, ama Chriſtum Redemptorem tuum, & in eo totam tuam ſpem repone.

Analyſis Capitis Tertii.

IN Capite præcedenti, ℣. 12. & 13. Coloſſenſibus dixit, quòd per Baptiſmum mortui ſunt, ſimul & à mortuis cum Chriſto ſuſcitati: hinc ad eorum mores multa concludit in hoc capite.

Ac primò hortatur eos, quia ad Divinam vitam ſunt ſuſcitati, ut cæleſtia atque Divina diligant & curent; & quia mundo mortui, terrena deſpiciant, ℣. 1. 2. 3. 4.

Secundò, quia veteri homini per baptiſmum ſunt mortui; mortificent illius hominis membra, id eſt, omnia vitia, tùm quæ corpore, tùm quæ corde, tùm quæ linguâ committuntur; uno verbo hominem veterem exuant, ℣. 5. 6. 7. 8. 9.

Hortatur è contra, quia ſuſcitati, & novæ A *in Chriſto creaturæ, novum induant hominem, omneſque illius virtutes.*

Erga Deum, majori in dies cognitione, amore, & perfectiori imitatione, ℣. 10. 11.

Erga proximum, induant viſcera miſericordiæ, infirmitates ſuſtineant, condonent offenſas; ſuper omnia charitatem habeant, & paci ſtudeant, ℣. 12. 13. 14. 15.

Erga ſemetipſos, Evangelicæ Chriſti doctrinæ intendant aſſiduè; hymnos & cantica ſpiritualia piè canant & ſuaviter; omnia ſua, ſeu facta, ſeu verba, ad Dei gloriam referant, B *℣. 16. 17.*

Denique ad ſingulos ſtatus deſcendens, maritos, uxores, parentes, filios, dominos, ſervos, ſua docet officia in reliquo capite.

CAPUT TERTIUM.

Paraphraſis.

QUANDOQUIDEM per Baptiſmum unà cum Chriſto reſurrexiſtis; ſuperna quærite, ubi Chriſtus reſſuſcitatus reſidet ad dextram Dei.

Superna diligite, curate, guſtate, non terrena.

Terrena, inquam, deſpicite, quia illis per baptiſmum mortui eſtis: cæleſtia verò curate, quia per baptiſmum cæleſti vitâ vivitis; ignotâ quidem hominibus, & totâ nunc cum Chriſto abſconditâ in Deo: at quæ apparebit aliquando.

Cùm Chriſtus, in quo, & de quo vivitis, judicaturus apparuerit, gloriamque ſuam manifeſtaverit; tunc & vos cum ipſo apparebitis glorioſi, vitaque veſtra fulgebit omnium oculis conſpicua.

Mortificate ergo hominis terreni, qui in vobis eſt, membra, ſeu affectus pravos, fornicationem ſcilicet, immunditiam, omnem libidinem, omnia mala deſideria, & ſpeciatim avaritiam, quæ eſt idololatria.

Propter quæ peccata venire ſolet ira Dei in incredulos.

Quæ vitia & vos aliquando commiſiſtis, cùm juxta concupiſcentiæ veſtræ motus viveretis.

Nunc autem deponite etiam hæc omnia, ſcilicet iram & indignationem, malitiam, maledicentiam, turpem ſermonem.

Nolite fraudibus & mendaciis vos circumvenire; ſed in totum deponite veterem hominem cum actionibus ſuis.

Et novum cum ſuis induite; illum, inquio, qui per veritatis cognitionem, ſpiritu renovatur ad imaginem Dei, Creatoris ſui.

In quo reformationis negotio non attenditur an ſis Gentilis & Judæus, circumciſus, & incircumciſus,

Textus.

C 1. IGITUR ſi conſurrexiſtis cum Chriſto; quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt, in dexterâ Dei ſedens.

2. Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.

3. Mortui enim eſtis, & vita veſtra eſt abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.

4. Cùm Chriſtus apparuerit, vita veſtra; tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloriâ.

D 5. Mortificate ergo membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & avaritiam, quæ eſt ſimulacrorum ſervitus.

6. Propter quæ venit ira Dei ſuper filios incredulitatis.

7. In quibus & vos ambulaſtis aliquando, cùm viveretis in illis.

8. Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blaſphemiam, turpem ſermonem de ore veſtro.

E 9. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem, cum actibus ſuis.

10. Et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, ſecundùm imaginem ejus, qui creavit illum.

11. Ubi non eſt Gentilis & Judæus, circumciſio & præputium, Barbarus & Scyta,

tha, ſervus, & liber; ſed omnia & in omnibus Chriſtus.

A Barbarus, aut Barbaro barbarior Scytha, ſervus, aut liber; quia Chriſtus eſt omnia in omnibus.

12. Induite vos ergo ſicut electi Dei, ſancti, & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam,

Propterea vos, tanquam electi Dei, à Chriſto ſanctificati, & à Deo dilecti, intimum erga fratres veſtros induite affectum miſericordiæ, comitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam;

13. Supportantes invicem, & donantes vobiſmetipſis, ſi quis adverſus aliquem habet querelam; ſicut & Dominus donavit vobis, ita & vos.

Alii aliorum infirmitates ſuſtinete; alii aliis illatas offenſas condonate; ſicut & Chriſtus offenſas nobis condonavit.

14. Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis;

Super omnia autem hæc, charitatem habete, quæ vinculum eſt perfectiſſimum.

B

15. Et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in quâ & vocati eſtis in uno corpore: & grati eſtote.

Et pax Chriſti, ad quam vocati eſtis, cùm unum corpus facti eſtis; victrix exultet in cordibus veſtris: & beneficiorum memores eſtote; vel, & comes, & gratioſi omnibus eſtote.

16. Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter, in omni ſapientiâ; docentes, & commonentes voſmetipſos pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritualibus, in gratiâ cantantes cordibus veſtris Deo.

Doctrina Chriſti habitet jugiter in mentibus, & cordibus veſtris, voſque repleat omni ſapientiâ. Docete vos, & erudite alii alios pſalmis, hymnis, & cantilenis myſticis, grato, jucundoque corde cantantes Dei laudes.

17. Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere; omnia in nomine Domini Jeſu-Chriſti, gratias agentes Deo & Patri per ipſum.

Omnia veſtra, ſeu verba, ſeu opera, dirigite ad Dei gloriam, invocato nomine Domini Jeſu-Chriſti, C & per eum Deo Patri gratias agentes.

18. Mulieres ſubditæ eſtote viris, ſicut oportet, in Domino.

Mulieres ſubditæ eſtote viris veſtris, juxta Chriſti legem, Deique voluntatem.

19. Viri diligite uxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas.

Viri diligite uxores veſtras, & nolite erga illas eſſe difficiles & moroſi, & ad amaritudinem provocantes.

20. Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum eſt Domino.

Filii obedite parentibus in omnibus: hoc enim Deo placet, vel tale eſt Domini beneplacitum.

21. Patres, nolite ad indignationem provocare filios veſtros, ut non puſillo animo fiant.

Patres nolite nimiâ ſeveritate filios veſtros ad indignationem provocare, ne concidant animo, hincque nihil boni faciant.

D

22. Servi obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes; ſed in ſimplicitate cordis, timentes Deum.

Servi in omnibus obedite dominis veſtris temporalibus; non ocularem illis exhibentes ſervitutem, quaſi hominibus placere ſtudentes: ſed ſimplicem, & ſine ſimulatione, utpote qui timetis Deum, videntem abſcondita cordis.

23. Quodcumque facitis, ex animo operamini, ſicut Domino, & non hominibus.

Quodcumque in veſtro miniſterio facitis, illud libenti animo facite; perinde ac ſi Domino ipſi, non hominibus miniſtraretis.

24. Scientes quòd à Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Chriſto ſervite.

Et ſcitote quoniam à Domino eximiam refferetis mercedem, æternam ſcilicet hæreditatem: Chriſtum ergo, tanquam Dominum veſtrum reſpicite, illique E ſervite, heris veſtris obſequentes.

25. Qui enim injuriam facit, recipiet id quod iniquè geſſit: & non eſt perſonarum acceptio apud Deum.

Cæterùm, qui facit injuriam, ſive ſervus infidelis Domino ſuo; ſive dominus in ſervum ſuum durus; injuſtitiæ ſuæ pœnam recipiet: Deus enim perſonam non reſpicit.

Commentarius in Caput Tertium.

℣. 1. IGITUR *ſi conſurrexiſtis* ...

Capite ſecundo, ℣. 12. dixit Apoſtolus quòd cum Chriſto per baptiſmum ſepulti ſumus, & quòd cum eo reſurreximus.

Ex hoc principio, duo continente, ſcilicet noſtram mortem & reſurrectionem, duplicem elicit concluſionem.

Ejuſdem capitis ſecundi ℣. 20. ex morte concluſit: *ſi ergo mortui eſtis cum Chriſto*, &c. *quid adhuc tanquam viventes decernitis?* &c.

Hîc verò ex reſurrectione noſtrâ ſpirituali concludit: *igitur ſi conſurrexiſtis*, &c.

Quaſi diceret: quandoquidem per baptiſmum, cum Chriſto, in ſpiritualem ac Divinam emerſiſtis vitam; ſpiritualia, cæleſtia, ac Divina magnifacite, diligite, ac quærite.

Surſum mentes & corda veſtra.

Ubi Chriſtus ad novam vitam reſſuſcitatus aſſidet *ad dexteram Dei*. id eſt, aſſidet Deo, Majeſtate proximus.

Chriſtus, ut Deus, Patri par eſt Majeſtate; ut homo, eſt Patri Majeſtate proximus:

Hoc autem Scriptura, humano more loquens, & ad noſtros conceptus deſcendens, exprimit per ſeſſionem ad dexteram Dei.

Quid ad Dei dexteram ſeſſio.

Ut Deus, eſt illi in omnibus æqualis; ut homo, aſſidet illi proximè, & honoratiſſimè, in potiſſimis bonis honoris, gratiæ & gloriæ.

℣. 2. *Quæ ſurſum ſunt, ſapite.* id eſt, magnifacite, curate, guſtate, diligite, non terrena.

Cælum amate, non terram.

℣. 3. *Mortui enim eſtis* ...

Duo dixit in verſiculo præcedente, ſcilicet quòd amanda ſint cæleſtia, & parvipendenda terrena.

Amborum rationem hîc aſſignat. Quaſi diceret:

Cur terrena Chriſtianus debeat ſpernere?

Terrena ſpernite; quia per baptiſmum illis renuntiaſtis: Chriſto enim mortuo & ſepulto inſiti & conſepulti, terrenis cum Chriſto mortui eſtis.

Cur cæleſtia diligere?

Cælum & cæleſtia diligite; quia per baptiſmum, Chriſti Reſurrectionis participes facti eſtis, filii Dei, hæredes regni cæleſtis effecti; vitâ vivitis gratiæ; jus habetis ad vitam gloriæ.

Et vita veſtra abſcondita ... id eſt,

Vita gratiæ cum Chriſto abſcondita.

Fateor, hæc vita gratiæ, quâ vivitis interiùs; hæc vita gloriæ, quâ vivetis in æternùm, nunc quidem inviſibilis eſt, & hominibus ignota: in ſinu Dei *cum Chriſto abſcondita eſt*.

Illam norunt Angeli, ideò ſuſpiciunt eam, & vobis cum veneratione miniſtrant.

Illam ignorant homines mundani: hincque deſpiciunt. *Mundus non novit nos.* primæ Joan. 3. ℣. 2.

℣. 4. *Cùm Chriſtus apparuerit*...

Quando apparebit?

Apparebit autem omnibus aliquando nimirùm.

Cùm Chriſtus, vita veſtra, id eſt, vitæ veſtræ, tùm per gratiam, tùm aliquando per gloriam, cauſa efficiens, meritoria, exemplaris & finalis, cùm, inquam, Chriſtus mundum judicaturus.

Apparuerit in gloriâ: tunc & vos perfectè regenerati ac reſſuſcitati, cum ipſo parebitis glorioſi, Chriſto tanquam fratri veſtro, conformes, Deoque patri veſtro ſimiles.

Scimus quoniam cùm apparuerit ſimiles ei erimus, 1. Joan. cap. 3.

Observationes Morales.

Talibus Coloſſenſium mentes & corda ſurſum attollebat Apoſtolus.

A Chriſtiano perpendenda ad mores.

Hinc Divinæ gratiæ, quâ potiebantur, dignitatem & excellentiam illis exhibebat; ut ad vitam Deo dignam excitaret.

Illinc Divinæ gloriæ, quâ in æternitate fruituri erant, claritatem illis præoſtendebat; ut illius ſpe, conſtantes eſſent in adverſis & in ſui mortificatione.

Talibus & nos ſurſùm corda noſtra feremus, & ad Deo dignè vivendum & ad Chriſtianè patiendum.

Meminerimus itaque primò, nos cum Chriſto per baptiſmum ſic eſſe mortuos, ut unà cum illo in novam vitam ſimus ſuſcitati; vitam ſcilicet ſpiritualem, cæleſtem ac Divinam: vitam nimirùm gratiæ, quâ Chriſto uniti, & quaſi Chriſtus facti, vivimus cum Chriſto in Deo.

Perpendenda circa vitam gratiæ.

Hujus vitæ noſtræ ſpiritualis ac Divinæ memores, vitam ſpernamus animalem, terrena deſpiciamus, ad cæleſtia ſuſpiremus, Divinis toti vacemus.

Cælum mihi patria eſt: ibi ergo ſit mea cum Chriſto converſatio, meuſque municipatus.

Sicut Chriſtus, caput meum, vitaque mea, reſſuſcitatus terram deſeruit, & ſedet ad dexteram Dei.

Sic & ego terram, corruptionis ſedem, corde deſerens; dexteram Dei, immortalitatis & gloriæ fontem, votis meis continuè ambiam; vivam ut exul, ad patriam anhelabo.

Interim, quantùm potero, Deo dignè vivam, ut filius Dei, ut Chriſtus alter.

Adjuva Deus, da robur, fer auxilium.

Circa vitam gloriæ.

Meminerimus ſecundò quòd præter hanc gratiæ vitam, alia ſit futura gloriæ vita.

Vita non eſt hæc noſtra, eſt alia quædam vita, ait D. Chryſoſtomus.

Nunc quidem filii Dei ſumus: *ſed nondum apparuit quid erimus.* primæ Joan 3. 2.

Videmur ſicut & cæteri, mortales, infirmi, miſeri, &c.

Sicut Chriſtus nunc non apparet mundo, ſed in ſinu patris abſconditus eſt; ita & *vita noſtra*, vita ſcilicet æterna, glorioſa, ad quam jus habemus, *cum Chriſto abſcondita eſt in Deo.*

Divi Pauli expreſſio notanda.

Hanc Apoſtoli loquelam nota.

Abſcondita eſt cum Chriſto in Deo, id eſt, in ſinu Dei.

Sinus Dei, æternum vitæ Chriſti principium; eſt & hujus glorioſæ vitæ noſtræ principium.

Sinus Dei, ſedes & centrum, in quo quieſcit Chriſtus; eſt & gloriæ noſtræ centrum & ſedes.

Hoc in ſinu, cum Chriſto, filiorum adoptivorum *abſcondita eſt vita.* non apparet quid ſimus, multò minùs quid erimus.

Vitam Dei nunc in ſpiritu tantùm poſſidemus.

Simile.

Semen habemus gloriæ; ſed ſicut in ſemine non apparet arbor; ſic nec in gratiâ, ſeu in hoc gratiæ ſtatu, apparet Divinæ filiationis nobilitas, gloria, felicitas, immortalitas, &c.

Tota hæc gloria reſidet in Chriſto, capite noſtro, qui abſconditus eſt in ſinu Dei.

Sed euge anima mea! non ſemper abſcondita erit vita tua; tandem apparebit quid ſit eſſe filium Dei;

quanta ſit hujus Divinæ filiationis gloria.

Cùm Chriſtus in mundum judex redibit, gloriamque ſuam manifeſtaverit; tunc & nos apparebimus cum illo glorioſi, ipſi, fratri noſtro, conformes, Deo patri noſtro ſimiles.

Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus... Joan. primæ cap. 3. ℣. 3. *quoniam videbimus*, &c.

Similes in mente, per ſpeciem Dei expreſſam, ſeu per verbum mentis, ſimile Deo, ipſumque ad vivum repræſentans.

Similes in qualitate, ſancti, beati, immortales, impaſſibiles, glorioſi. Humile corpus noſtrum configuratum erit corpori claritatis Chriſti.

Tunc apparebit quid ſit eſſe filium Dei, ſeu quanta ſit Divinæ filiationis nobilitas, gloria, felicitas, &c.

B Hæc cogita & mente revolve, ut & vitæ præſentis excellentiâ & futuræ vitæ gloriâ animeris ad Divinè agendum & ad Chriſtianè patiendum.

℣. 5. *Mortificate ergo membra veſtra...*

Hoc ut ita ſit in vobis: ſcilicet ut appareatis aliquando glorioſi, ſitiſque Chriſto conformes & Deo ſimiles.

Mortificate, nunc terreni veſtri, ſeu veteris hominis, qui in vobis eſt, *membra*, id eſt, pravos affectus & concupiſcentiæ motus ad deteriora.

Quid corpus peccati? quid membra?

Nota quòd ſicut omnia peccata ſimul & collectivè ſumpta, vocavit *corpus peccati*. Rom. 6. ℣. 6. ſic ſingulatim & diſtributivè conſiderata, vocat hîc *membra*.

C Addit autem. *quæ ſunt ſuper terram*, id eſt, terrena, ſeu terreni hominis.

Singula quippe peccata, ſunt quaſi putida hominis terreni, ſeu veteris membra.

Fornicationem, id eſt, omnem maris & fœminæ concubitum non conjugalem.

Immunditiam, ſeu omnem actum, quo fœdatur caro.

Libidinem, ſeu obſcœnam paſſionem.

Concupiſcentiam malam, quæ eſt adversùs ſpiritum.

Et avaritiam πλεονεξίαν nimiam habendi cupiditatem, vel cum D. Hieronymo inſatiabilem voluptatum carnalium cupiditatem, *quæ eſt ſimulacrorum ſervitus*.

D Utraque cupiditas, ſeu divitiarum, ſeu voluptatum, eſt idololatria; quia honorem Deo debitum, defert, ſeu argento, ſeu voluptati: quibus totam mentem, totum cor, totam animam, totumque hominem applicat.

Observatio Dogmatica et Moralis.

Duplex homo in Chriſtianis; terrenus & cæleſtis.

Duplex in nobis Chriſtianis eſt homo; terrenus unus, ſcilicet Adamus; è quo nati ſumus, & qui per concupiſcentiam vivit in nobis.

Cæleſtis alter, nimirùm Chriſtus Dominus, per quem regenerati ſumus; in quo ſumus inſiti, & qui per gratiam vivit in nobis.

Utriuſque membra.

E Terreni hominis membra ſunt vitia omnia & concupiſcentiæ malæ: virtutes autem ſunt cæleſtis hominis membra.

Ut vivat cæleſtis, perire terrenum neceſſe eſt.

Ut vivat nunc & creſcat in nobis cæleſtis homo; neceſſe eſt ut pereat & mortificetur terrenus: ſecundùm hujus mortem, creſcit alterius vita.

Per baptiſmum mori quidem cœpimus homini terreno; per mortificationem verò mori quotidiè pergere debemus.

Peccatis mortui ſumus, deleta ſunt noſtra peccata

A præterita, peccato in poſterum renuntiavimus.

At quia concupiſcentia, radix peccati, remanſit in nobis, & quia ex hac radice pullulant perpetuò mali concupiſcentiæ motus, pravique affectus.

Hinc mortificationis obligatio.

Hinc per mortificationem illos continuè reſcindere debemus: renaſcuntur quotidiè, mortificationis cultro reſeca quotidiè.

Hæc eſt omnium baptizatorum jugis obligatio.

℣. 6. *Propter quæ venit ira Dei...*

Vide Epheſ. 5. ℣. 6. ubi dicitur quòd, *venit*, ſignificet hîc tempus præſens & aliquo modo futurum.

Super filios incredulitatis. Syr. inobedientiæ, ſeu ſuper incredulos & inobedientes Evangelio.

℣. 7. *In quibus & vos ambulaſtis...*

Ambulare & *vivere* hîc differunt velut actus & habitus: *Vivere* in peccato, eſt in habitu peccati permanere: *ambulare* verò eſt actiones peccaminoſas committere.

Significat itaque, quæ peccata & vos aliquando commiſiſtis, &c. ut in paraphraſi.

Dicendo, *in quibus ambulaſtis*, Apoſtolus pudorem incutit. ait Chryſoſtomus: laudat verò cum addit, *cùm viveretis...* ot qui nunc non vivant

℣. 8. *Nunc autem deponite & vos omnia...*

Non illa tantùm graviora peccata, in quibus non vivitis ampliùs, ſed & omnia reliqua, licèt minora.

Iram & indignationem..... explicata ſunt hæc Epheſ. 4. ℣. 31.

Blaſphemiam. hîc intellige maledicentiam, agitur enim de blaſphemiâ in homines.

℣. 9. *Nolite mentiri invicem*, id eſt, fraudibus & mendaciis vos circumvenire.

Expoliantes vos veterem hominem...... Vide Epheſ. 4. ℣. 22. in commentario, quid ſit vetus homo, & ℣. 24. quid ſit novus.

Mores ſunt animi veſtes. Quare?

Hîc nota quòd mores ſint animi veſtes, moribus quippe ſuis dignoſcitur, ſicut magiſtratus inſulis.

℣. 10. *Et induentes novum... qui renovatur in cognitionem...*

Syr. qui renovatur per cognitionem.

Eſtque ſenſus. qui novus homo mente & ſpiritu renovatur, ſeu quotidiè magis ac magis proficit per cognitionem & amorem, ad imaginem Dei creatoris ſui.

Peccatum elongavit à Deo, hominemque Deo diſſimilem fecit: fides, charitas, Religio nos appropinquat Deo, ipſique ſimiles facit: deperditam reparat ſimilitudinem.

Alii vertunt, *in cognitionem*, ut clariùs Deum, Deique voluntatem cognoſcat & faciat; ſicque Deo creatori ſuo ſimilis fiat.

Vel donec Deo fiat ſimilis.

Observatio Moralis.

Imago Dei quotidie in nobis perficienda. Quomodò?

Quotidiè ſpiritu renovari debemus; magis ac magis proficere in fide, in amore, in cultu Dei, donec fiamus Deo ſimiles, vel ut fiamus, &c.

Ad hoc facti ſumus creatura nova, ut deperdita in nobis reparetur ſimilitudo Dei.

Ideò Chriſtum, imaginem Dei induimus in baptiſmo, ut in illo & per illum, ſimus imagines Dei.

Hæc autem imago quotidiè renovanda eſt, indeſinenter perficienda, per actus fidei, amoris, religionis, omniumque virtutum (qui ſunt actus novi hominis) donec fiamus perfectæ imagines Dei.

Ad hoc deponendus omninò vetus homo, omniaque vitia ejus.

Ad hoc induendus & continuè renovandus Chriſtus in nobis, & in omnibus imitandus.

℣. 11. *Ubi non eſt gentilis & Judæus...*

In quo renovationis, ſeu reformationis negotio, non attenditur natio, regio, nativitas, dignitas, &c.

An ſis Gentilis, Judæus, circumciſus, incircumciſus, Græcus, Barbarus, barbaris barbarior ac Scytha, ſervus aut liber, &c. nihil refert.

Chriſtus nobis omnia.

Quia Chriſtus eſt omnia in omnibus, & ſanctitas, & juſtitia, & nobilitas, & omne bonum; ſicque Chriſtus unicè attendendus.

Non attenditur quis, vel qualis fueris; ſed quantùm Chriſto communicaveris, ſeu de Chriſto traxeris.

Vel in quo homine novo confunduntur nationes ac qualitates, nec diſtinguitur Gentilis à Judæo, &c. quia omnes unus ſunt Chriſtus, qui eſt omnia in omnibus.

In omnibus attende Chriſtum.

Omnes Chriſtiani unus ſunt Chriſtus: Chriſtus illis omnibus eſt omnia.

Ergo Chriſtus in illis unicè conſiderandus & honorandus, depoſito omni gentis odio, vel conditionis contemptu.

℣. 12. 13. *Induite vos ergo ſicut electi Dei....*

Hoc attendentes, ſcilicet, quòd Chriſtus eſt omnia in omnibus fratribus veſtris.

Tres Chriſtiani prærogativa ineffabiles.

Attendentes inſuper, & quantis eſtis à Deo beneficiis affecti; quippe qui fuiſtis ab eo *electi*, in Chriſto *ſanctificati*, & *dilecti* à Deo.

Ut tales & vos intimum erga fratres veſtros induite affectum miſericordiæ, comitatem, humilitatem, modeſtiam, &c.

Nota quòd priùs docuit ſcelera deponi, nunc docet acquiri merita.

Actus veteris hominis recenſuit, nunc opera novi hominis.

℣. 14. *Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis*, id eſt, perfectum: tùm quia cæteras connectit & complectitur virtutes; tùm quia fideles ſanctè & perfectè unit inter ſe & cum Deo.

℣. 15. *Et pax Chriſti exultet...* Gr. βραβευέτω.

Βραβεύειν autem duo ſignificat, palmam obtinere, ſeu referre: & palmam diſtribuere, ſeu adjudicare.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Hinc duplex poteſt eſſe ſenſus.

Primus, pax Chriſti, ſeu quam Chriſtus attulit de cælo, & ad quam nos obligat unitas corporis Eccleſiæ, cui inſerti eſtis; palmam obtineat, ſuperet ac vincat in cordibus veſtris.

Si moleſtiâ afficimini, ſi quid diſſenſionis inter vos accidat, victrix ſit non ira, non cupiditas, non ſuperbia, ſed pax Chriſtiana.

Quaſi diceret, paci imprimis ſtudete: pacem omnibus anteponite.

Et hic ſenſus conformior videtur præcedentibus. *Super omnia autem hæc...* conformior eſt & Vulgatæ noſtræ: *exultet*, ſcilicet, victrix & triumphatrix de omni tùm paſſione, tùm intereſſe; ſeu proprio commodo.

Alter ſenſus, pax ſit quaſi brabeuta in cordibus veſtris: ſit inſtar judicis agonum, juſtus certaminis arbiter.

Si qua inter vos lis, diſſenſio, certamen oriatur, litem decidat non ira, non ſuperbia, non paſſio, ſed amor, ſtudiumque pacis.

Hunc ſenſum ſequitur & exornat D. Joan. Chryſoſtomus: ſequitur & Theodoretus: habete, inquit, in corde pacem, certamini præſidentem & præmia diſtribuentem.

Sequi videtur & Syrus. pax Chriſti gubernet corda veſtra (ſcilicet quaſi brabeuta & agonotheta, ſeu præſes certaminum.)

Chriſtianiſmus ſchola pacis.

Utrque ſenſus docet nos Chriſtianiſmum eſſe ſcholam ac profeſſionem pacis.

In quâ, ſeu ad quam *vocati eſtis....*

Unum corpus facti ſumus omnes, ut pacem habere doceamur.

Pax itaque ſit victrix de omnibus animi paſſionibus.

Pax quaſi Regina, omnes noſtri cordis affectus regat ac contineat in officio.

Pax quaſi agonotheta, certaminibus noſtris præſideat, palmamque patienti diſtribuat, non ulciſcenti.

Et grati eſtote, Gr. εὐχάριστοι, gratifici, ſeu, ut ait Syrus, & gratias agite Deo, ob beneficia, ob patientiam, ob victoriam.

Vel, ut volunt Vatablus, Eraſmus poſt D. Hieronymum, gratioſi, amabiles, comes & benigni eſtote. Hoc enim confert ad pacem.

Hic ſenſus, licèt minùs communis, huic loco tamen aptior videtur, qui eſt de concordiâ & pace.

Adde quòd de gratiis Deo habendis agit. ℣. 17.

℣. 16. *Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter....*

Doctrina Chriſti, Euangelium, verbum Dei, inhabitet in vobis cum magnâ abundantiâ, voſque opulentos faciat *in omni ſapientiâ.*

Evangelium legendum, & quomodò.

Audite quicumque eſtis mundani & uxori præeſtis & liberis, quomodo vobis quoque maximè mandet legere ſcripturas, non leviter, nec temerè, ſed magno ſtudio & diligentiâ. D. Chryſoſtomus.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS.

Cuncta notanda ſunt verba; docent quippe nos modum legendi ſcripturas. *Habitet*. Gr. inhabitet, reſideat, radicem figat: ſemper ſit præſens.

In vobis, id eſt, mentibus & cordibus veſtris. Lex Moyſi in tabulis lapideis ſcripta fuit: lex Evangelica inſcribatur in cordibus veſtris.

Abundanter, corioſè, ita plenè ac perfectè impleat ac imbuat mentes veſtras; ut *omni ſapientiâ* pleni, illam quaſi eructantes, vos invicem doceatis, ac erudiatis.

Hinc docemur Evangelium Chriſti legendum eſſe, non leviter ac præcipitanter; ſed cum meditatione, ac reflexione, ita ut inhabitet in nobis, radiceſque figat.

Non rarò, ſed abundanter, ſæpè ac multùm: ita ut mentem imbuat, repleâtque verâ ſapientiâ, perfectâque rerum Divinarum notitiâ: quam in alios poſſimus eructare;

Docentes & commonentes...

Circa pſalmos, hymnos, Vide Epheſ. 5. ℣. 19. & 20. in commentario.

In gratiâ cantantes... ſatis communiter intelligitur, cum gratiarum actione, ut Epheſ. 5. 19. 20. *gratias agentes*, &c.

Optimè etiam intelligitur, gratioſè, venuſtè, ita ut voluptatem ſpiritualem vobis & aliis procuretis.

Piè & ſuaviter canendum.

Vult itaque ut piè canant & ſuaviter; ita ut ex corde pio vox grata erumpens, ſuis myſticis cantilenis, delectationem ſpiritualem foveat in animis.

℣. 17. *Omne quodcumque facitis...*

Sive

Sive loquamini, ſive agatis, *omnia* facite *in nomine*... id eſt, invocato nomine Domini, & per eum *Deo gratias agentes.*

Omnia noſtra, ſeu verba, ſeu opera externa, ſeu interna, ad Dei gloriam referenda: ſed in nomine & virtute Chriſti.

Eum vocans adjutorem, eum priùs orans, res tuas aggredere. ait D. Chryſoſtomus.

Gratias agentes Deo & patri per ipſum. per eum grati animi actio reddenda per quem & propter quem, omnia nobis bona dantur à Deo.

His in verbis: *Omne quodcumque facitis... omnia, in nomine Domini Jeſu facite:* præceptum continetur negativum: ſcilicet, non in nomine Angelorum (quos Simoniani jubebant adorare) ſed *in nomine Domini Jeſu Chriſti.* non per Angelos, gratias agentes Deo, ſed per Jeſum Chriſtum. ita Theodoretus, D. Chryſoſtomus.

Quale ſit hoc præceptum.

Eſt etiam præceptum affirmativum, ait D. Thomas hîc, ſed ut impleatur non eſt neceſſe quòd omnia actu referantur in Deum, ſed habitu.

Ex D. Thoma videtur impleri præceptum hoc, cùm opera noſtra talia ſunt, quòd in Dei gloriam cedere poſſunt: ait enim, qui facit contra gloriam Dei & præcepta ejus, facit contra hoc præceptum.

Perfectio autem charitatis eſt, & omnibus conſulenda, ſi omnia actu, vel ſaltem virtute ad Dei gloriam referantur, in nomine & virtute Chriſti.

Sic enim omnia opera noſtra laudes erunt Dei, & virtutis ac meriti rationem induent.

Itaque in praxi per ipſum, cum ipſo & in ipſo fac omnia.

Per ipſum, ut mediatorem ac pontificem tuum.

Cum ipſo, ut capite tuo.

In ipſo, in ipſius ſpiritu, motivis ac intentionibus.

℣. 18. *Mulieres ſubditæ eſtote viris.* Gr. propriis *in Domino.* eſt reſtrictio ſubjectionis.

Juxta Chriſti legem, ac Dei voluntatem: in iis quæ vult Deus, ſcilicet in rebus honeſtis. hæc fuſiùs. Epheſ. 5. 22. in commentario.

℣. 19. *Viri diligite uxores veſtras & nolite amari eſſe ad*, id eſt, *erga illas.*

Amari, id eſt, difficiles, moroſi, ad amaritudinem provocantes. Vide fuſiùs conjugatorum munia. Epheſ. 5 ℣. 22. in comment. in fine capitis.

℣. 20. *Filii obedite parentibus per omnia*, id eſt, in omnibus ſcilicet, quæ non ſunt contra Deum, ſeu quæ paternam non excedunt poteſtatem. Vide Epheſ. 6. ℣. 1. 2. & 3.

℣. 21. *Patres nolite ad indignationem...* id eſt, nimiâ ſeveritate & intempeſtivâ moroſitate irritare filios veſtros, ne animum deſpondeant, ſeu animo dejiciantur, deſperationemque concipiant. Vide fuſiùs Epheſ. 6. ℣. 4.

℣. 22. *Servi obedite per omnia*, id eſt, in omnibus.

Dominis carnalibus, id eſt, temporalibus, etiam ethnicis.

Non ad oculum... id eſt, non ocularem exhibeatis ſervitutem, quaſi hominibus placere ſtudentes, ſed ſimplicem, innocentem, ſine ſimulatione & dolo; quaſi qui Deum timent, Deumque in omnibus ſuis actibus teſtem ac judicem proſpiciunt.

℣. 23. *Quodcumque facitis...* obſequia veſtra reddite ita libenter & alacriter, ac ſi Domino, non hominibus miniſtraretis.

℣. 24. *Scientes quòd à Domino...* Syr. & ſcitote, &c. quoniam à Deo eximiam referetis mercedem, æternam ſcilicet hæreditatem.

Ut promptiores & in obſequiis alacriores reddat, mercedem illis promittit, non ſervorum, ſed filiorum æternam hæreditatem.

A Dominis modicam ſervi recipiunt mercedem, hæreditatem verò nullam: à Domino autem mercedem eximiam recipient, hæreditatem æternam, *retributionem hæreditatis.*

Chriſto Domino ſervite.

Cùm à Chriſto Domino tantam ſitis mercedem recepturi: ergo heris veſtris, velut *Chriſto Domino, ſervite:* ſeu reſpicite Chriſtum tanquam veſtrum Dominum, illique ſervite.

Gr. nam Chriſto Domino ſervitis.

Syr. Chriſto enim Domino ſervitis.

Tuncque ſenſus erit: quidni reciperetis hæreditatem æternam; Chriſto enim Domino ſervitis; ſi piè & chriſtianè, juxtaque Dei voluntatem, Dominis veſtris ſerviatis.

℣. 25. *Qui enim facit injuriam...* Gr. at qui facit injuriam, &c. Syr. cæterùm qui peccaverit, luet pœnas, prout peccaverit, nec eſt acceptio facierum.

Alii hoc de ſervis injuſtis intelligunt; alii de Dominis: meliùs ſi de utriſque intelligatur, ut Epheſ. 6. 8. ſenſus eſt ergo.

Qui fecerit injuriam, ſive ſervus infidelis Domino ſuo; ſive Dominus in ſervum durus & injuſtus, injuſtitiæ ſuæ pœnam recipiet.

Deus enim non magis dominis parcet iniquis, quàm ſervis: nec enim dominorum iniquorum poteſtatem reverebitur; nec ſervorum infidelium miſeriâ tangetur.

Vide Chriſtianæ ſervitutis conditiones. Epheſ. 6. ℣. 5. 6. &c. poſt ℣. 8. in eodem cap. ℣. 9. Vide modum Chriſtianæ dominationis.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

UT Deo, Chriſtoque dignè vivas, frequenter attende ad ſpiritualem & Divinam gratiæ vitam, cujus factus es per Chriſtum in baptiſmo particeps;

Mundo, peccatoque mortuus, vivis vitâ Chriſti; vitâ quidem cum Chriſto abſconditâ in Deo: at verâ, reali, Divinâ, omnibus aliquando manifeſtandâ.

Hujus gratiæ memor, ſurſum mentem & cor attolle; terrena ſperne, cæleſtia quære: ad hoc vide ℣. 4. & obſervationes morales.

Ut chriſtianè patiaris; attende ad futuram vitam, quam cum Chriſto in ſinu Dei victurus es in æternum.

Hæc vita præſens, non eſt propriè vita noſtra; eſt alia, quam in cælis cum Chriſto vivemus in Deo, beati, immortales, impaſſibiles, glorioſi, Chriſto, Deoque ſimiles.

Hujus æternæ vitæ memores, nunc cum Chriſto patiamur; ut cum Chriſto ſimus in æternum beati in Deo.

Ad omnia itaque Chriſtiana munia dignè obeunda; attende quid ſis, & quid futurus ſis. Ad hæc lege ℣. 3. & 4. & obſervationes morales.

SECUNDÒ.

Ut in Chriſto continuè proficias, recordare quòd Chriſtianiſmus ſit veteris hominis exutio, & novi hominis indutio.

Utrumque in baptiſmo cœpiſti; utrumque per totam vitam perficiendum eſt.

Mortificate ergo veteris hominis *membra*, quæ ſunt in vobis, ℣. 5. *deponite & vos*, ℣. 8.

Et induentes novum, ℣. 10. *induite vos ergo*, &c. ℣. 12.

Hos verſus lege, & videbis quòd utrumque ſit jugiter faciendum; & quòd juxta veteris hominis mortem, novus homo vivat: & conſequenter eò perfectior Chriſtianus eris, quò perfectiùs Adamo renuntiaveris.

TERTIÒ.

Ut paci cum omnibus habendæ ſtudeas, & pacificè vivas; attende ad cæleſtem D. Pauli doctrinam, ℣. 15. *Pax Chriſti*, pax, quam Chriſtus attulit de cælo; *pax, ad quam* per baptiſmum *vocati eſtis*, *exultet in cordibus veſtris*. victrix & triumphatrix de omnibus animi paſſionibus.

Quaſi Regina, omnes veſtri cordis affectus regat;

Quaſi agonotheta, certaminibus veſtris præſideat, palmamque patienti diſtribuat. Vide ℣. 15. explicationem, &c.

QUARTÒ.

Ut omni ſapientiâ Chriſtianâ repleatis, Chriſtuſque Dei Verbum abundanter inhabitet in te; lege, relege ſanctum ejus Evangelium, eo modo, quem præſcribit Apoſtolus. Vide ℣. 16. & notas litterales & morales.

Analyſis Capitis Quarti.

℣. 1. DOMINOS *hortatur ad æquitatem & benignitatem in ſervos.*

Deinde rediens ad officia omnibus communia;

℣. 2. 3. & 4. Fideles omnes hortatur ad orationis inſtantiam, eoſque rogat, ut & pro ſe Paulo deprecentur; ut os illi Deus aperiat ad intrepidè, & convenienter annuntiandum arcanum Incarnationis myſterium.

℣. 5. & 6. Hortatur eos ad cautam & circumſpectam inter Gentiles converſationem; & ad gratiam & prudentiam in loquendo.

℣. 7. 8. 9. A Tychico, hujus Epiſtolæ bajulo, ſcient quæ circa ipſum Romæ gerantur; quem ad eos cum Oneſimo mittit, ut & ipſos conſoletur.

℣. 10. 11. 12. 13. 14. Suo, & aliorum, qui ei aderant, nomine varios ſalutat Coloſſis.

℣. 15. 16. Salutat & fideles Laodicenſes, hancque Epiſtolam vult & in eorum Eccleſiâ legi.

℣. 17. Archippum monet attendere ad miniſterium, quod accepit à Domino.

Denique propriâ manu ſubſignans rogat, ut vinculorum illius ſint memores, eiſque Dei gratiam apprecatur.

CAPUT QUARTUM.

Paraphraſis.

HERI ſervis veſtris exhibete quod juſtum eſt & æquum; ſcientes quòd vos quoque Dominum habetis in cælo.

In oratione perſeverate, & vigilate cum gratiarum actione.

Orate etiam pro nobis, ut Deus auferens impedimenta, libertatem det prædicandi ſalutis humanæ myſterium per Chriſtum; (propter quod myſterium vinculis nunc conſtringor.)

Et ut illud aptè & convenienter annuntiem.

Prudenter & providè converſemini cum Ethnicis, ad Eccleſiam non pertinentibus, temporis opportunitate benè utentes.

Sermo veſter ſit ſemper ſapientiæ ſale, cum gratiâ, ſeu gratâ jucunditate conditus; ita ut ſciatis quomodò unicuique loqui, & reſpondere debeatis.

Tychicus, chariſſimus frater meus, qui mecum Domino ſervit, eſtque fidelis illius miniſter, certiores vos reddet eorum, quæ circa me ſunt.

Textus.

1. DOMINI quod juſtum eſt, & æquum, ſervis præſtate; ſcientes quòd & vos Dominum habetis in cælo.

2. Orationi inſtate, vigilantes in eâ, in gratiarum actione.

3. Orantes ſimul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis, ad loquendum myſterium Chriſti; (propter quod etiam vinctus ſum.)

4. Ut manifeſtem illud ita ut oportet me loqui.

5. In ſapientiâ ambulate ad eos qui foris ſunt, tempus redimentes.

6. Sermò veſter ſemper in gratiâ ſale ſit conditus; ut ſciatis quomodò oporteat vos unicuique reſpondere.

7. Quæ circa me ſunt, omnia vobis nota faciet Tychicus, chariſſimus frater, & fidelis miniſter, & conſervus in Domino.

8. Quem miſi ad vos ad hoc ipſum, ut cognoſcat quæ circa vos ſunt, & conſoletur corda veſtra.

A Illum ad vos miſi, ut cognoſcat, (mihique referat) quomodò ſe habeant res veſtræ; & ut vos conſoletur.

9. Cum Oneſimo chariſſimo & fideli fratre, qui ex vobis eſt. Omnia quæ hîc aguntur, nota facient vobis.

Miſi, inquam, cum Oneſimo chariſſimo & fideli fratre, qui & Coloſſenſis eſt. Uterque vobis nota faciet omnia, quæ hîc apud nos ſunt.

10. Salutat vos Ariſtarchus concaptivus meus, & Marcus conſobrinus Barnabæ; de quo accepiſtis mandata: ſi venerit ad vos, excipite illum.

Ariſtarchus, qui mecum captivus eſt, ſalutat vos; & Marcus Barnabæ conſobrinus, de quo Marco commendatitias recepiſtis litteras: illum itaque recipite benevolè, ſi ad vos ierit.

11. Et Jeſus, qui dicitur juſtus, qui ſunt ex circumciſione: hi ſoli ſunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt ſolatio.

Et Jeſus, qui vocatur juſtus, ſalutat vos. Hi tres, B Judæi ſunt, & illi ſoli me adjuvare ſolent in prædicando regno Dei, mihique magno fuerunt ſolatio.

12. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis eſt, ſervus Chriſti Jeſu, ſemper ſollicitus pro vobis in orationibus, ut ſtetis perfecti, & pleni in omni voluntate Dei.

Salutat vos Epaphras, Coloſſenſis, ſervus Jeſu-Chriſti, & qui pro vobis orat aſſiduè, ut perfectè, & plenè adimpleatis omnem Dei voluntatem.

13. Teſtimonium enim illi perhibeo, quòd habet multum laborem pro vobis, & pro iis qui ſunt Laodiceæ, & qui Hierapoli.

Teſtor enim vobis de eo, quòd zelum plurimum habeat pro vobis, & pro iis qui ſunt Laodiceæ, & Hierapoli.

14. Salutat vos Lucas medicus chariſſimus & Demas.

Lucas medicus, mihi chariſſimus, & Demas ſalutat vos. C

15. Salutate fratres qui ſunt Laodiciæ, & Nympham, & quæ in domo ejus eſt, Eccleſiam.

Salutate fratres, qui ſunt Laodiciæ, & Nympham, & Eccleſiam, quæ in illius ædibus eſt.

16. Et cùm lecta fuerit apud vos epiſtola hæc; facite ut & in Laodicenſium Eccleſiâ legatur; & eam, quæ Laodicenſium eſt, vos legatis.

Et cùm apud vós lecta fuerit hæc epiſtola, efficite ut in Eccleſiâ quoque Laodicenſium legatur; & eam, quæ Laodicenſium eſt, legite.

17. Et dicite Archippo: Vide miniſterium quod accepiſti in Domino, ut illud impleas.

Et Archippo dicite: Attende miniſterio illi, quod accepiſti à Domino, ut diligenter illud adimpleas.

18. Salutatio, meâ manu Pauli.

Salutationem meam, hîc propriâ manu vobis adſcribo.

Memores eſtote vinculorum meorum.
Gratia vobiſcum. Amen.

D Memores eſtote vinculorum meorum.
Gratia vobiſcum. Amen.

Commentarius in Caput Quartum.

℣. 1. DOMINI *quod juſtum eſt...*

Hic verſus à multis reponitur in capite tertio, & benè: cohæret enim præcedentibus.

Gr. Domini juſtum & æqualitatem ſervis præſtate *τὴν ἰσότητα*, æqualitatem, æquabilitatem, ait Eraſmus.

Date illis quod juſtum eſt, victum, veſtitum & cætera neceſſaria; & æquitatem erga illos ſervate; ab illis operas exigite cum moderatione, & unicuique quod illi convenit, proportione ſervatâ, tribuite.

Scientes quòd & vos Dominum habetis in cælo; qui vos proſpectat, quique vobiſcum aget quomodò cum ſervis veſtris egeritis.

Quales erga ſervos veſtros fueritis, talis erga vos Dominus veſter & Dominus omnium erit.

In quâ menſurâ menſi fueritis.... Matth. 7. 2. Marc. 4. 24.

Non eſt acceptio perſonarum..... Rom. 2. 11. Epheſ. 6. 9.

Ergo non tam Dominos vos exiſtimate, quàm conſervos.

℣. 2. *Orationi inſtate...*

Redit ad officia omnibus communia.

Omnes orationi vacent inſtanter, attentè & gratias agant inceſſanter. E

Triplex hîc notatur orationis conditio. *Triplex bonæ orationis conditio.*

Prima, ſit inſtans, aſſidua, perſeverans.

Secunda, ſit vigil, attenta, devota.

Tertia, ſit grata, humilis, memor beneficiorum.

Omnes, etiam laïci, (omnibus enim loquitur Apoſtolus) orent aſſiduè & inceſſanter.

Oratio quippe cæleſtis eſt fiſtula, per quam gratia Dei ad nos deſcendit. *Oratio quaſi cæleſtis fiſtula.*

Et quia gratiâ ſemper egemus: hinc aſſiduè orandum.

Orent attentè, devotè, reverenter & vigilantes: Deum quippe, entium & ſæculorum Regem alloquimur, nos, qui nihilum, mera dependentia ſumus.

Orent humiles & grati, præteritorum memores:

Gratitudo quippe de præteritis beneficiis & fiducia in futuri poſtulatione, miſericordem Dei manum aperit.

Itaque gratiarum actio pars eſt orationis maxima.

℣. 3. 4. *Orantes ſimul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis...*

Non oſtium carceris, ſed oſtium ſermonis: det opportunitatem liberè prædicandi Evangelium Chriſti, ſeu ſalutis humanæ myſterium per Chriſtum; & ut illud myſterium (*propter quod vinctus ſum*) aptè & convenienter annuntiem.

Duo concionatori Apoſtolico neceſſaria.

Duo concionatori Apoſtolico ſunt neceſſaria, ſcilicet ſalutaria loqui, & illa convenienter ad ſuadendum loqui.

Utraque ſuis & fidelium orationibus poſtulet à Spiritu ſancto, cujus eſt os concionatoris, & corda audientium aperire.

℣. 5. *in ſapientiâ ambulate...*

Prudentia commendatur.

Docet quomodò erga ethnicos agere debeant: ſcilicet, cum magnâ prudentiâ vitantes omnia quæ poſſent eorum animos offendere, ne quæ ſit intempeſtiva vexatio, quæ pacem Eccleſiæ evertat, & libertatem Deo ſerviendi & Evangelium promovendi eripiat.

Tempus redimentes. Vide dicta ad Epheſ. 5. 16.

℣. 6. *Sermo veſter ſemper in gratiâ*, id eſt, ſermo veſter ſit ſuavis ac ſapidus: unicuique reſpondens prout neceſſitas & circumſtantiæ poſtulant.

Comiter, & prudenter loquendum.

Non minùs comiter loquendum quam prudenter.

Talis ſit præcipuè Sacerdotum ac Religioſorum loquela, comis & prudens: non in miniſterio tantùm, ſed & in omni, etiam familiari, converſatione.

Maximè proſunt & ædificant talia colloquia.

Aliqua D. Chryſoſtomi axiomata circa comitatem.

D. Chryſoſtomus hîc epiſt. ad Coloſſ. cap. 4. pagina 242. & 243. comitatem docens & prudentiam, multa tradit axiomata utilia, v. g.

Si abſque periculo colere oportet, ne recuſes.

Si tempus ſit placidè loquendi, ne eam rem exiſtimes aſſentationem.

Fac omnia, quæ ad honorem attinent, abſque eo quod lædatur pietas.

Ibidem Hom. undecima in cap. 4. Coloſſ. pag. 243. docet: quòd divitibus & principibus magis ſe demittere & accommodare oporteat; quia illorum animi ſunt imbecilliores, ut qui tumeant & diſfluant.

Cum pauperibus verò majori loquendi libertate utendum; quia pauperum & inferiorum ſolidiores & prudentiores animi. (id eſt, ut quidem reor, patientiores, & in virtute plerumque exercitatiores.)

In utriſque ædificatio ſpectanda; non propter divitias magis honorandus dives; ſed propter imbecillitatem magis ferendus. Vide locum citatum paginâ 243.

℣. 7. *Quæ circa me ſunt, omnia vobis nota faciet Tychicus.* Vide paraphraſim.

℣. 8. *Quem miſi ad vos ad hoc ipſum, ut...* Vide paraphraſim.

℣. 9. *Cum Oneſimo chariſſimo & fideli fratre.* Vide paraphraſim.

Prudentia Divi Pauli.

Sed poſt Theodoretum in his verſiculis nota D. Pauli prudentiam, Tychicum mittentis ad conſolandam & docendam Coloſſenſem Eccleſiam; Oneſimum verò, ex ſervo fugitivo, recens factum Chriſtianum mittentis, non ut doceat, vel hortetur, ſed ut cum Tychico de rebus Pauli certiores reddat Coloſſenſes.

Hinc jungendum, *quem miſi ad vos, cum Oneſimo...* Tychicum quidem, *ut cognoſcat & conſoletur...* Oneſimum verò, ut cum Tychico *nota faciat quæ hic aguntur.*

Ejuſdem modeſtia.

In iiſdem verſibus D. Chryſoſtomus notat & miratur D. Pauli modeſtiam & humilitatem, ſervum vocantis fratrem ſuum.

Qui in regnum cælorum primas tenebat, qui fuit coronatus, qui in tertium aſcendit cælum, ſervos fratres vocat & conſervos. ubi eſt inſania? ubi arrogantia?

Deprimamus omnes faſtum; conculcemus arrogantiam.

℣. 10. *Salutat vos Ariſtarchus.....* Vide paraphraſim.

De quo accepiſtis mandata... non Barnaba, tanti quippe nominis erat in totâ Eccleſiâ, ut commendatitiis litteris non indigeret: ſed Marco Joanne, qui talibus indigebat litteris, ob id quod narratur Act. 15. ℣. 39.

Sed à quo acceperant mandata?

Fortaſſè à Barnaba, ait D. Chryſoſtomus; Barnabæ autem commendationi D. Paulus jungit & ſuam, ut manifeſtet quòd ſit jam charus.

℣. 11. *Et Jeſus qui dicitur...* Vide paraphraſim.

Hi ſoli ſunt adjutores mei... Gr. hi ſoli cooperarii ad regnum Dei. id eſt, ſoli cooperarii mei in prædicando Evangelio, per quod ſtabilitur regnum Dei in hominibus, & homines diſcunt acquirere regnum Dei.

℣. 12. *Salutat vos Epaphras.....* Vide paraphraſim.

Ut ſtetis perfecti & pleni...

Ut perſeveretis perfecti & adimpleti, &c. ſeu, ut perſeveretis in perfectâ & plenâ adimpletione omnis voluntatis Dei: illam perfectè noſcatis & plenè adimpleatis: idem rogat & ipſe Paulus cap. 1. ℣. 9.

℣. 13. *Teſtimonium enim...* Vide paraphraſim.

Quod habet multum laborem. Gr. zelum, ardens deſiderium, ſcilicet profectûs veſtri.

℣. 14. *Salutat vos Lucas...* Vide paraphraſim.

℣. 15. *Salutate fratres...*

Et Nympham. patet ex Gr. quod maſculini ſit generis, *αὐτοῦ*.

℣. 16. *Et cùm lecta fuerit...* Vide paraphraſim.

Et eam quæ Laodicenſium eſt... Gr. *τὴν ἐκ Λαοδικείας*, eam, quæ ex Laodiceâ. D. Chryſoſtomus & Theodoretus id notarunt iiſdem verbis: non dixit eam, quæ eſt ad Laodicenſes, ſed quæ ſcripta eſt à Laodiceâ. ita D. Chryſoſtomus & Theodoretus.

Iidem Patres opinantur Laodicenſes ad Paulum ſcripſiſſe.

Et in hoc ſenſu non malè hanc epiſtolam noſter interpres vertit, *eam quæ Laodicenſium eſt.* Epiſtola enim ejus eſt, à quo ſcripta fuit.

In quâ opinione dicendum eſt, quòd unicâ & eâdem epiſtolâ, D. Paulus reſpondit Laodicæis ſibi ſcribentibus, & ſuccurrit Coloſſenſibus non ſcribentibus: ſed eodem morbo cum his laborantibus.

Alii tamen volunt quòd revera D. Paulus ad Laodicenſes ſcripſerit, ſuamque epiſtolam Coloſſenſibus communicari voluerit; ſed quòd hæc epiſtola fuerit deperdita: quæ enim ſub hoc nomine apparet, ab antiquis Patribus fuit ſemper reprobata.

Alii putant quod hæc Laodicenſium epiſtola, de quâ hîc, ſit eadem ac epiſtola ad Epheſios, quæ ad utramque Eccleſiam, Epheſinam & Laodicenſem fuerit directa, ſed quia Laodicea Coloſſis propior erat, quam Epheſus: ideò maluit Apoſtolus inde trahi exemplar epiſtolæ: hac in re nihil certum.

℣. 17.

℣. 17. *Archippo, dicite*... Baronius Epaphram putat Epiſcopum Coloſſenſem, Archippum verò Diaconum. Alii Epaphræ coadjutorem, & tandem ſucceſſorem.

A ℣. 18. *Salutatio mea*... hucuſque per amanuenſem ſcripſit Apoſtolus, hîc propriâ manu ſubſcribit & ſalutat. *Memores eſtote vinculorum*, &c.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Quarto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Ex ℣. 2. diſce quomodò orandum; aſſiduè, attentè, humiliter.

Secundò.

Ex ℣. 5. & 6: diſce quomodò converſandum; prudenter, & comiter. Ibidem vide quædam hac de re D. Joannis Chryſoſtomi axiomata.

Tertiò.

Memor Apoſtolicorum Pauli vinculorum, gra-
B tias age Deo, qui talem toti Eccleſiæ, & conſequenter tibi, dedit Apoſtolum; qui ob Evangelium ligatus, & de ſui liberatione non ſollicitus, nihil niſi noſtram doctrinam & ſalutem curabat. ℣. 18. ℣. 3. & 4.

PRIMÆ EPISTOLÆ B. PAULI AD THESSALONICENSES TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

Vulgò Salonichi. THESSALONICA, quæ nunc Salonica dicitur, totius Macedoniæ Metropolis erat.

Actorum cap. 17. narrat Divus Lucas quomodò Apoſtolus Paulus hanc in urbem advenerit, Evangelium in Judæorum Synagogâ, per tria Sabbatha prædicaverit; aliquos quidem Judæos, magnam verò Gentilium multitudinem, & plures præſertim nobiles matronas, ad fidem converterit.

Ibidem narratur quomodò, hâc de cauſâ, Judæi Paulo & Evangelio invidentes, ſeditionem in eum concitarunt: quam ut declinaret Beatus Apoſtolus, à Theſſalonicâ per noctem profectus, venit Beræam, à Beræâ autem navigavit Athenas.

Ex hujus Epiſtolæ capite tertio ℣. 2. diſcimus quòd Divus Paulus, licèt abſens, Theſſalonicenſium tamen curam ſemper gerens, eorumque ſalutis ardenti deſiderio preſſus, Athenis ad eos Timotheum miſit, ut eos in fide fulciret, & contra omnes adverſariorum machinationes muniret.

Timotheus ad Paulum reverſus, (rediit autem, non Athenas, ubi Paulus non demoratus eſt; ſed Corinthum, in quâ diu permanſit, ut patet ex Act. 18.) Timotheus ergo ad Paulum reverſus, laudavit Theſſalonicenſium fidem inexpugnabilem, ait Theodoretus: dixit tamen eos opus habere aliquâ exhortationis doctrinâ, de quibuſdam quæſtionibus, quæ apud eos movebantur.

Ob talem nuncium gaudet Apoſtolus, optatque Theſſalonicenſes reviſere; interim hanc ad eos ſcribit Epiſtolam.

In cujus primo capite laudat eorum conſtantiam in fide, & patientiam in adverſis.

Digitized by Google

In ſecundo, ut ad perſeverantiam excitet, in memoriam eis revocat quantâ ſynceritate, quantoque zelo, ipſis Evangelium prædicaverit.

In tertio, narrat quomodò eorum deſiderio preſſus, Athenis miſerit ad illos Timotheum ; & quomodò cognitâ, ex Timotheo ad ſe reverſo, eorum in fide conſtantiâ, mirè gaudeat, ob id Deo gratias agat, oretque Deum, ut eos reviſere, & in fide perficere ſibi concedat.

In quarto, hortatur ad caſtitatem, ad fugam otii, ad honeſtum laborem ; mortis proponit ſolatium, ſcilicet mortuorum Reſurrectionem, cujus modum exponit & ordinem.

In quinto, ob incertitudinem diei judicii, hortatur ad vigilantiam, & ad omnia bona opera.

Græca & Syra in fine Epiſtolæ habent quòd hæc Epiſtola ſcripta ſit Athenis : ſed Baronius an. 52. probat ſcriptam fuiſſe Corinthi.

Omnium Epiſtolarum, quas ſcripſit Apoſtolus, hanc primam eſſe affirmat D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Baronius, quibus viri docti ſubſcribunt.

Analyſis Capitis Primi.

PAULUS pro Theſſalonicenſibus continuas Deo gratias agit, & pro ipſis orat, quoties ad Deum fundit preces ; ſemper memor operatricis eorum fidei, laborioſa charitatis, ſpeique ſuſtinentis, ℣. 2. 3.

In memoriam illis revocat admirandas circunſtantias fervidæ ipſorum ad Chriſtum converſionis, facta per efficaciam ſuæ prædicationis, per virtutem miraculorum, per dona Spiritûs ſancti ipſis plenè communicata.

Hacque refricatione confirmat eos in doctrinâ Divinitùs confirmatâ, ℣. 4. 5. 6.

Laudat eorum in fide conſervandâ conſtantiam, quâ facti ſunt aliis fidelibus in exemplum, ℣. 7.

Ab illorum eximiâ virtute & conſtantiâ, Evangelium, non in reliquâ tantùm Macedoniâ & Achaiâ ; ſed & in omni circumquaque regione publicatum eſt, ℣. 8. 9.

Hacque laude exſtimulat eos, ad perſeverandum in fide ubique celebri ; & quâ à ſimulacris converſi ſunt ad Deum vivum, & verum, & Filium ejus Jeſum-Chriſtum, ℣. 10.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. PAULUS & Sylvanus, & Timotheus, Eccleſiæ Theſſalonicenſium, in Deo Patre, & Domino Jeſu-Chriſto.

2. Gratia vobis & pax. Gratias agimus Deo ſemper pro omnibus vobis, memoriam veſtri facientes in orationibus noſtris, ſine intermiſſione

3. Memores operis fidei veſtræ, & laboris & charitatis, & ſuſtinentiæ ſpei Domini noſtri Jeſu-Chriſti, ante Deum & Patrem noſtrum.

4. Scientes, fratres, dilecti à Deo, electionem veſtram.

5. Quia Evangelium noſtrum non fuit ad vos in ſermone tantùm, ſed & in virtute, & in Spiritu ſancto, & in plenitudine multâ, ſicut ſcitis quales fuerimus in vobis, propter vos.

Paraphraſis.

PAULUS & Sylvanus, ſeu Sylas, & Timotheus, Theſſalonicenſium Eccleſiæ in Deo Patre, & Domino noſtro Jeſu-Chriſto exiſtenti, ſeu congregatæ.

Gratia vobis & pax. Gratias Deo ſemper agimus pro vobis omnibus, & mentionem veſtri facimus in precibus noſtris.

Indeſinenter coram Deo Patre noſtro, memores operum fidei veſtræ, & laborum charitatis veſtræ, & patientiæ veſtræ, ob ſpem quam habetis in Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum.

Siquidem novimus, fratres mei, à Deo dilecti, qualis fuerit electio veſtra, ſeu à mundo ſegregatio.

Quoniam noſtra apud vos Evangelii prædicatio facta fuit, non verbali tantùm explicatione ; ſed cum miraculorum potentiâ, (ſeu patratione,) cum communicatione Spiritûs ſancti donorum, cum plenâ & perfectâ veritatis perſuaſione : vos ipſi ſcitis quales

apud vos extiterimus, veſtri cauſâ, (ut vos ad fidem A convertetemus.)

(Et ſanè, non infelici ſucceſſu,) nam imitatores noſtri facti eſtis, & Domini noſtri; quippe qui tecepiſtis verbum Evangelii, cum gaudio Spiritûs ſancti, licèt inter tribulationes multas.

Ita ut omnibus fidelibus in Macedoniâ, & in Achaiâ præſtiteritis exemplum conſtanter & alacriter propter fidem pariendi.

A vobis enim fama Evangelii, non ſolùm in Macedoniam, & in Achaiam manavit; ſed & rumor fidei veſtræ erga Deum, ubique ſic ſparſus eſt; ut non ſit nobis neceſſe de vobis quidquam dicere.

Ipſi enim, (qui in illis locis ſunt,) præveniunt nos, narrantes qualis fuerit ad vos noſter acceſſus; B (quàm efficax,) & quo pacto à ſimulacrorum cultu converſi eſtis ad Deum, ut illis relictis, coleretis Deum vivum & verum.

Et ut Filium ejus Jeſum, quem ſuſcitavit à mortuis, ſpe certâ expectaretis de cælo venturum, qui nos eripiat ab irâ venturâ.

6. Et vos imitatores mei facti eſtis, & Domini, excipientes verbum in tribulatione multâ, cum gaudio Spiritûs ſancti.

7. Ita ut facti ſitis forma omnibus credentibus in Macedoniâ, & in Achaiâ:

8. A vobis enim diffamatus eſt ſermo Domini, non ſolùm in Macedoniâ, & in Achaiâ, ſed & in omni loco fides veſtra, quæ eſt ad Deum, profecta eſt; ita ut non ſit nobis neceſſe quidquam loqui.

9. Ipſi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos, & quomodò converſi eſtis ad Deum à ſimulacris, ſervire Deo vivo & vero.

10. Et expectare Filium ejus de cælis, (quem ſuſcitavit ex mortuis) Jeſum, qui eripuit nos ab irâ venturâ.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. **P**Aulus *& Sylvanus & Timotheus....* Paulus non ſe nominat hîc Apoſtolum, ſicut alibi, ob reverentiam Sylvani, ne ſe ſupra ipſum C videretur extollere. ait Caietanus.

Sylvanus, ille idem, qui Act. 18. ℣. 5. dicitur Sylas; fuitque comes peregrinationis Pauli; poſt diſceſſum Barnabæ. Act. 15. ℣. 40.

Sylvanum autem & Sylam eumdem eſſe, patet hiſtoriam legenti.

Hinc D. Hieronymus vult ſcribæ errorem eſſe; Sylamque legendum, non Sylvanum.

Alii verò communiter putant nomen ſic immutatum fuiſſe, ut fieret Latinum.

Judæi quippe ſua nomina non rarò ſic immutabant, ut ea Græca vel Latina redderent.

Sylvanus & Timotheus...

Prior nominatur Sylas, quia antiquior, gravior & maturior: quique adhæſerat Paulo, antequam Paulus Timotheum in ſocium adhiberet. Vide Act. 16.

Hos verò duos in ſalutatione aſſumit Apoſtolus, quia Theſſalonicenſibus noti erant & chari; ut qui apud eos Apoſtolicorum Pauli laborum ſocii fuerant.

Aſſumit autem eos & ut honoret; & ut illorum authoritate & teſtimonio ſuam doctrinam confirmet.

Divi Pauli prudentia. In quibus mirare primò, Pauli prudentiam, ſuos cooperarios ſic honorantis & doctrinam ſuam (quamvis cæleſtem & à Chriſto ipſo eductam) ſuorum cooperariorum teſtimonio confirmantis.

Modeſtia. Secundò, Pauli modeſtiam, ſeſe ſuis cooperariis coæquantis.

Ordinata modeſtia. Tertiò, ordinatam modeſtiam, ſe primum omnium nominantis.

Hæc imitetur Chriſti miniſter. Et ex primo, diſcat Chriſti miniſter, quicumque ſit, & quantumvis doctrinâ & dignitate ſublimis, ſuam aliorum teſtimonio doctrinam confirmare.

Ex ſecundo, diſcat in cleris non dominari.

Ex tertio, diſcat quòd ſuum poſſit & debeat ordinem ſervare ac primatum.

Eccleſiæ Theſſalonicenſium in Deo patre & Domino Jeſu-Chriſto, ſubaudi, exiſtenti, vel congregatæ, ſeu colenti Deum patrem & Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Vide plura in ſecundâ epiſtolâ ad Theſſ. cap. 1. ℣. 1.

Preſbyteros & Diaconos non nominat, quia Eccleſia illa nondum erat benè formata, utpote recens & quaſi naſcens.

Gratia vobis & pax.

Gr. addunt à Deo patre & Domino Jeſu Chriſto, idem habent D. Chryſoſtomus, Theodoretus.

Non tamen legit Syrus, nec Æthiopica verſio.

℣. 2. *Gratias agimus Deo ſemper...*

Docet eos ſe modeſtè gerere, propemodùm dicens univerſum eſſe Dei virtutis, ait D. Chryſoſtomus.

A Deo procedit omne bonum.

Hinc de omnibus rectè factis & bonis Deo gratiæ ſunt agendæ:

Duo continuè à nobis agenda. Gratias agere, & orare. Sic autem gratias agit Apoſtolus, ut & oret pro D Theſſalonicenſibus.

Quibus docet duo nobis continuè neceſſaria; gratias agere & orare: nec unum ab altero ſeparandum.

Ob beneficia ſemper gratiarum actio reddenda.

Ob miſerias noſtras ſemper imploranda miſericordia.

Hoc in omnibus epiſtolis docet Apoſtolus.

℣. 3. *Memores....* in Græco; huic verſui jungitur, quod communiter in præcedenti verſu reponitur: ſcilicet, *indeſinenter memores*.

Ita etiam D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, & poſt illos Eſtius, Grotius, idque videtur convenientiùs. eſtque ſenſus.

E *Gratias agimus Deo ſemper pro omnibus vobis, memoriam veſtri facientes...*

Hoc *ſemper*, ad gratiarum actionem & ad orationem extenditur.

Deinde explicans de quibus gratias agit ſemper, addit, *indeſinenter memores coram Deo....*

Operis fidei veſtræ: ſeu, ut vertit Syrus, operum fidei veſtræ.

Opera fidei ſunt ea, quæ ex fide naſcuntur, fidemque perficiunt & comprobant.

Hoe

Hoc opus fidei in Theſſalonicenſibus fuit præſertim conſtantia in periculis & in perſecutione.

Inſtitutum veſtrum & conſtantiam nemo flexit: hoc eſt opus fidei, ait D. Chryſoſtomus.

Et laboris & charitatis.

Secunda conjunctio *&*, non eſt in Græco, nec in Syriacâ, nec in Arabicâ, nec in Æthiopicâ verſionibus, nec in D. Chryſoſtomo, nec Theodoreto: qui omnes legunt, *& laboris charitatis.*

Eſtius putat illud, *&*, irrepſiſſe negligentiâ ſcribæ, legendumque, *& laboris charitatis.*

Labor charitatis, eſt labor ex charitate ſuſceptus: Theſſalonicenſes autem ex charitate laboraverunt, ut ſeditionem contra Paulum concitatam ſedarent, & ut eum è periculo liberarent.

Laboraverunt & paſſi ſunt ut fidem ipſi ſervarent; ut infirmos in fide corroborarent; ut egenos ſuis facultatibus adjuvarent, ſicut dicitur cap. 4. ℣. 10.

Horum autem laborum coram Deo Paulus erat indeſinenter memor.

Et ſuſtinentia ſpei Domini noſtri Jeſu Chriſti, id eſt, patientiæ, ſeu perſeverantiæ, quam hactenùs ſervaſtis ob ſpem in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

Neque enim, ait D. Chryſoſtomus, uno tantùm tempore fuit illa perſecutio, ſed perpetuo: neque ſolùm cum Paulo magiſtro bellum gerebant, ſed etiam cum diſcipulis.

Non obſtante tali perſecutione, perſeveraverunt Theſſalonicenſes, & conſtanter à concivibus ſuis paſſi ſunt, quæ fideles Jeroſolymitani à Judæis, capite 2. ℣. 14.

Ob hanc conſtantem perſeverantiam Paulus Deo gratias agit.

Congruè autem dicitur, *ſuſtinentia ſpei*, quia ſpes ſalutis æternæ, à Chriſto promiſſæ; patientiam producit & perſeverantiam in adverſis.

Suſtinentia ſpei Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Ambroſius habet, expectationis ſpei, id eſt, ſpei expectantis Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum; ſeu adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Nec contemnendam puto hanc interpretationem; utpote, quæ reſpondet ultimo verſui hujus capitis, *& expectare filium*.... & prætereà conformis eſt devotioni & praxi, quam alibi ſæpè commendat Apoſtolus: ſcilicet expectare Jeſum Chriſtum judicem, qui præmiet & glorificet in ſe credentes & ſperantes.

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Ex tribus epithetis hìc à beato Paulò Theologicis virtutibus attributis diſce.

Quales debeant eſſe virtutes Theologicæ!

Primò, quòd fides debeat eſſe operatrix, non iners & otioſa, ſed operum effectrix.

Sicut ſine fide fruſtra quis agit; ſic ſine opere fruſtra quis credit. Per opera & per patientiam debet oſtendi fides.

Hinc D. Chryſoſtomus, ſi credis, omnia patere: ſi autem non pateris, non credis: an non enim ſunt ejuſmodi, quæ promiſſa ſunt, ut vel mille mortes electurus ſit, qui credit: propterea regnum cælorum & immortalitas & vita æterna: qui ergo credit, omnia patietur. hucuſque D. Chryſoſtomus.

Secundò, quòd charitas ſit laborioſa: diligere nullus labor: germanè & ſyncerè diligere, multus labor. ait D. Chryſoſtomus.

Quia, ut ait Theodoretus, ferenda ſunt fratris delicta, ſi invideat; ſi iraſcatur; ſi efferatur; ſi ingrati animi vitio laboret: hinc laborem charitati conjungit Apoſtolus.

Tertiò, quòd ſpes ſit patiens, perſeverans & ſuſtinens ob præmium æternum.

Ante Deum & patrem noſtrum. hoc non legit Syrus, nec Arabica verſio, referri autem debet ad *memores*: ſcilicet, *memores antè Deum*: aliqui tamen referunt ad opus fidei & laborem & ſuſtinentiam, quæ ſunt *ante Deum*, id eſt, ſine fuco, verè & ſyncerè, coram Deo,

Vel ſecundùm Theophylactum: quæ ſunt *ante Deum*, id eſt, quas videt Deus, & quarum reddet mercedem.

℣. 4. *Scientes fratres... gratias agimus, ſcientes*, ſi quidem novimus, ut poſt Syrum, dixi in paraphraſi.

Electionem veſtram, ſcilicet ad fidem & ad gratiam, ſeu veſtram à mundo infideli ſegregationem, ut in regnum filii Dei, per baptiſmum, transferemini, &, ſi in fide & gratiâ acceptâ perſeveretis, *veſtram* ad gloriam *electionem*.

℣. 5. *Quia Evangelium noſtrum.*

Scimus inquam, *electionem veſtram*, & qualis illa fuerit: quia noſtra apud vos Evangelicæ doctrinæ promulgatio.

Non fuit ad vos in ſermone tantum, id eſt, facta fuit à nobis, non ſimplici verborum expoſitione; ſeu non ſtetit intra verba.

Sed in virtute, id eſt, ſed fuit per virtutem miraculorum comprobata.

Et in Spiritu ſancto, fuit per communicationem chariſmatum Spiritûs ſancti confirmata; ſcilicet, per donum linguarum, prophetiæ, curationum, &c. quæ tunc communiter recipiebantur, etiam viſibiliter.

Et in plenitudine multâ, fuit denique plenè & perfectè certificata. Gr. ἐν πληροφορίᾳ. Syr. in perſuaſione verâ. Arab. in perſuaſione multâ. idem Æthiop. id eſt, in plenâ certitudine & perfectâ perſuaſione: ita ut nihil defuerit eorum quæ facerent ad plenè vobis ſuadendum Evangelii veritatem.

Sicut ipſi ſcitis... id eſt, vos ipſi mihi teſtes eſtis qualiter apud vos, ſalutis veſtræ causâ, converſati fuerimus; ſcilicet, tanquam *ſi nutrix foveat filios ſuos... cupidè volebas non ſolùm vobis Evangelium tradere, ſed & animas noſtras.* ut ipſe explicat cap. 2, ℣. 6. 7. 8. & ſequentis epiſtolæ, cap. 3.

Qualia nunc concionatorum miracula.

Ceſſarunt jam miracula Evangelii doctrinam confirmantia; caveat tamen Evangelicus concionator, ne ſua prædicatio ſtet intra verba, ſeu ſit in ſermone tantùm: ſed opere verba comprobet, converſatione demonſtret ea, quæ verbo docet: ſanctæ vitæ exempla ſint illius miracula, ſeu ſint illi miraculorum vice.

℣. 6. *Et vos imitatores noſtri*... Et ſanè non me meorum pœnitet laborum; adeò felix fuit eorum ſucceſſus.

Vos enim noſtri, non tantùm *imitatores* facti eſtis; ſed quod plus eſt, *Chriſti Domini.*

Excipientes verbum... in hoc ſcilicet, quod Evangelii verbum, cum Spiritûs ſancti gaudio recepiſtis, licèt medias inter tribulationes multas.

Lege Act. cap. 17. & videbis quòd hoc ipſo tempore, quo Theſſalonicenſes Evangelium recipiebant, multa paſſi ſunt propter illud; non conſtanter tantùm, ſed & alacriter & cum ſpirituali lætitiâ.

Et in hoc imitatores facti ſunt Pauli & aliorum Apoſtolorum, qui propter Evangelium multa paſſi ſunt, gaudentes, *Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu Concilii*, &c.

Digitized by Google

Chriſti Domini facti ſunt imitatores, qui tot & tanta pro nobis pertulit, quique paſſionem ſuam reputavit gloriam, patri ſuo dicens: *Clarifica me*....

Observationes Morales.

Quanta Theſſalonicenſium virtus!

Papæ! exclamat D. Chryſoſtomus, quantum encomium! diſcipuli repentè facti ſunt magiſtri: non ſolùm audierunt verbum; ſed ad idem pervenerunt faſtigium, ad quod Paulus: ſed hoc nihil eſt, *Imitatores facti eſtis Domini*.

Hæc noſtra confuſio.

Hinc primò erubeſce, quia veteranus, poſt tot annos in fide tranſactos, non gaudes, imò triſtaris, gemis & reluctaris in paſſionibus, quas illi tyrones tulerunt alacriter & gaudentes.

A quo, & quomodò gaudii, & tribulationis unio?

Secundò, diſce à quo, & quomodò, fiat illa mirabilis unio tribulationis, & gaudii in corde fideli.

Hoc Chriſtianiſmi ſecretum & quaſi myſterium explicat D. Chryſoſtomus, dicens: afflictio eſt in corporalibus, & gaudium in ſpiritualibus, &c.

Sicut in igne, rore aſpergebantur tres pueri, ita vos quoque in afflictionibus.

Sed quomodò illic non eſt naturæ ignis, rore aſpergere; ſed ſibilantis ſpiritûs: ita hîc quoque: non eſt enim naturæ afflictionis gaudium procreare; ſed propter Chriſtum perpeſſionis & rore perfundentis ſpiritûs, conſtituentiſque in quiete & recreatione, per fornacem tentationum. Chryſoſtomus.

Itaque in tribulatione poſitus recurre ad Spiritum ſanctum; ora ut tecum ſit, te adjuvet, tribulationis fornacem refrigeret: patere in Spiritu ſancto: patere ad exemplum Chriſti Domini.

Chriſti Domini verus eris imitator, ſi mala ſuſtineas cum gaudio Spiritûs ſancti.

Tertiò, diſce quòd non ſit major Chriſtiani gloria, nec majorem agnovit Apoſtolus, quam pro Chriſto, & ad exemplum Chriſti pati.

Omne quod ille patitur, pro nobis eſt, ait D. Bernardus ſerm. 1. in cap. jejunii: felix membrum quod huic adhæſerit per omnia capiti, & ſequetur illud quocumque ierit.

Itaque in tribulatione dic cum eodem D. Bernardo, ibidem. *Mihi* omnino *adhærere tibi bonum eſt*, ô caput glorioſum & benedictum in ſæcula: ſequar te, quocumque ieris; ſi tranſieris per ignem, non avellar à te; tu dolores meos portas, & pro me doles: tu priùs tranſis per anguſtum paſſionis foramen, ut latum præbeas ſequentibus membris ingreſſum, D. Bern. ſerm. 2. in cap. jejunii.

℣. 7. *Ita ut facti ſitis forma*. Gr. typus; exemplar, quod imitentur omnes Chriſtiani, non Macedoniæ tantùm, in quâ degitis: & Achaiæ, vobis vicinæ, è quâ ſcribo vobis; ſed & qui ſunt in toto orbe.

Notat Theophylactus quòd non ſint facti formâ, ut crederent alii; jam enim credebant: ſed quomodò oporter credere; nimirum cum fervore & promptitudine ad pericula.

Magna laus præluxiſſe Macedonibus, genti maximæ & inſigni; è quâ Alexander, ideò dictus Macedo; major, præluxiſſe Achæis, ſapientiâ celeberrimis; in Achaïâ enim erant Athenæ & Corinthus: at maxima univerſo orbi præluxiſſe, juxta id, quod ſequitur.

℣. 8. *A vobis enim diffamatus*, id eſt, divulgatus eſt, &c. Gr. perſonuit ſermo Domini, id eſt, fama

A Evangelii & Chriſtianiſmi *non ſolum in Macedoniâ & in Achaïâ*.

Sed & in omni loco, ſcilicet, ubi fideles: vel eſt hyperbole; ſignificans, quaquaverſum fides veſtra, quæ eſt in Deum, exiit.

Grammaticè debuiſſet dici, *in omnem locum*, ſed quia priùs dixerat: *in Macedoniâ*..

Profecta eſt, Gr. exiit. Syr. audita eſt: rumor ſcilicet & fervor fidei veſtræ ubique auditus eſt: *ita ut non ſit nobis neceſſe quidquam de vobis loqui*.

Hæc hyperbolica non videbuntur, ſi ſpectetur quàm inſignis fuerit Macedonum gens in totâ Græciâ, ex D. Chryſoſtomo.

B Adde quòd è Theſſalonicâ, Macedoniæ Metropoli, mercatores multi per totam Græciam negotiabantur: hinc fama facilè ſpargebatur.

Quàm potens ſit virtutis exemplum!

Tantùm poteſt virtutis exemplum! eſt quaſi benè olens unguentum, aërem odore ſuo perfundens.

Similia.

Quaſi tubâ claré reſonans totum locum ſono ſuo replens.

℣. 9. *Ipſi enim de nobis annuntiant*.... id eſt, prævenit nos ubique fama, & ab aliis audimus quæ dicere volumus; nimirùm ipſi referunt qualis fuerit apud vos acceſſus noſter, & quales erga me & Evangelium fueritis; quod etiam cum vitæ veſtræ periculo ſuſcepiſtis; quam promptè à ſimulacrorum cultu converſi ſitis ad Deum: ut, illis ſtatim relictis, coleretis Deum vivum & verum.

C ℣. 10. *Et expectare filium*... id eſt, & expectaretis de cælo Jeſum Chriſtum filium Dei, Redemptorem noſtrum, *quem Deus ſuſcitavit à mortuis*, qui nos eripiat à pœnâ damnationis æternæ, quæ impiis & infidelibus superventura eſt; noſque coronâ donet æternâ.

Qui eripuit. Gr. liberantem, id eſt, qui eripiat, ſeu liberet.

Paucis omnia comprehendit: quòd Jeſus ſit filius Dei; quòd ſit pro nobis in crucem actus; quòd ſit ſuſcitatus; quòd ſit in cælum aſſumptus; quòd veniat ad judicandos vivos & mortuos.

His autem paucis verbis Apoſtolus animum addit & ſolatur eos; afflictis enim maxima eſt conſolatio, expectare filium Dei, pro nobis mortuum & liberatorem.

D

Observatio Moralis.

Tria ad converſionem neceſſaria.

Tria his in verſibus nota ad veram religionem neceſſaria: ſcilicet idola contemnere, Deum vivum colere, in Chriſtum ſperare.

Primò deſerenda ſunt idola, non aurea tantùm aut argentea, aut lignea, &c. hæc jam non adorantur apud nos, ſed ab aliquibus adorantur divitiæ, ab aliis voluptas, ab aliis honor: hiſque idolis ſæpè & ſua bona, & corpora & animas devovent, & ipſum Deum vivum & verum poſtponunt.

E Nulla vera converſio niſi hæc deſtruatur idololatria; nullus verus Chriſtianiſmus, niſi verè renuntietur mundi pompis, carnis voluptatibus, omnibus concupiſcentiis illicitis. hæc omnia Deo vivo ſacrificanda.

Secundò, Deo vivo & omnia videnti, ſerviendum: in ejus conſpectu ambulandum: in ſpiritu & veritate.

Tertiò, in Chriſtum Redemptorem ſperandum, qui nos eripiat à pœnis, gloriâ coronet æternâ.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Nota ℣. 2. praxim Apoſtolo noſtro conſuetam, & quam in omnibus ſuis Epiſtolis peragit & docet; Deo gratias agens, ſimul & Deum orans.

Hincque diſce duo frequenter, & quaſi continuè facienda; Deo ſcilicet gratias agere, Deumque deprecari. Ipſi gratias agere ob tot accepta beneficia; miſericordiam ejus ſemper implorare, ob indeſinentes miſerias noſtras. Vide ℣. 2.

Secundò.

Nota ℣. 3. tria virtutibus Theologicis attributa epitheta; fides operatrix, charitas laborioſa, ſpes ſuſtinens.

Hincque in te reflexus attende, num hæ virtutes tales ſint in te.

Erubeſce ob præteritum.

In poſterum ſtude, ut tua fides ſit operatrix, non
A iners; charitas laborioſa, non otioſa; ſpes ſit patiens, expectans Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum liberatorem.

Tertiò.

Nota ex ℣. 6. Chriſtianum patiendi modum, ſcilicet cum gaudio. & ibidem diſce à quo tale gaudium; ut in tribulatione poſitus ad eum recurras.

Ibidem diſce quòd non ſit major Chriſtiano gloria, quàm pro Chriſto pati.

Quartò.

Ex ℣. 9. & 10. diſce ad veram & perfectam con-
B verſionem neceſſaria, quæ vide in obſervatione morali.

Ibidem nota quæ ſit vero Chriſtiano, & in Chriſtum perfectè credenti, maxima conſolatio; ſcilicet expectare Jeſum Chriſtum, Dei Filium, pro nobis paſſum, & Judicem, & Salvatorem.

Analyſis Capitis Secundi.

Eodem *motivo, quo ſuprà, ut eos ſcilicet conſoletur, & ad perſeverantiam excitet; ſuum ad illos acceſſum enarrat, prædicationiſque ſuæ ſynceritatem, zelum, ſanctitatem & ſucceſſum exponit.*

Primò.

Revocat illis in memoriam, quomodò, licèt multa jam propter Evangelium paſſus eſſet Philippis; liberè tamen ad eos acceſſit, audacter prædicavit, quamvis magno cum periculo; ℣. 1. & 2.

Secundò.

Prædicationis ſuæ materiam, & animum exponit.

Quoad materiam, ſancta fuit & ſana, & qualis à Deo tradita, ℣. 3. 4.

Quoad animum, purus, & Divinus fuit: non animo placendi hominibus, ſed Deo; non animo ſuæ cupiditati ſerviendi, ℣ 4. 5. 6.

Imò cùm poſſet ab eis exigere vitæ neceſſaria; ne quemquam gravaret, die ac nocte ſuis laboravit manibus; fuitque inter illos quaſi
C *mater nutriens filios ſuos, vitamque ſuam pro illis dare ſemper paratus, ℣. 7. 8. 9.*

Tertiò.

Teſtes ipſos, quin & Deum ipſum teſtem invocat, quàm ſanctè, quàm juſtè, quàm inculpatè vixerit apud eos; affectu paterno unumquemque modò exhortans, modò conſolans, modò obteſtatus, ℣. 10. 11. 12.

Quartò.

Exponit & laudat ſuam ipſorum in ſuſci-
D *piendo Dei verbo religionem, & in conſervando conſtantiam; ob quas Deo gratias agit, ℣. 13. 14.*

Obiter Judæorum invidiam damnat ℣. 15. 16.

Quintò.

Suum in Theſſalonicenſes tenerrimum declarat affectum, eos ſuam ſpem, gaudium, coronam vocans & gloriam, 17. 18. 19. 20.

Caput Secundum.

Paraphraſis.

QUID opus eſt, ut vobis hîc referam, quod ubique fama celebrat de noſtro ad vos acceſſu: nam voſipſi, fratres, ſcitis quem & qualem fructum habuerit. A

Noſtis quòd licèt Philippis, antequam ad vos veniremus, multis malis afflicti fuiſſemus, & contumeliis affecti, (utpote flagellis cæſi;)

Liberè tamen, & intrepidè auſi ſumus, Dei gratiâ nixi, vobis ipſius Evangelium prædicare, multo licèt cum periculo, & anxietate magnâ.

(Et meritò id auſi ſumus in Domino, conſcii ſcilicet) quòd prædicatio noſtra, nec falſa, nec fallens eſſet; nec impura docens, nec alicui dolo, aut hypocriſi conjuncta.

Sed ſicut nobis à Deo probatis, Evangelium commiſſum eſt; ſic illud ſyncerè prædicamus, (nihil adulterantes) B

Quippe qui hominibus placere non quærimus; ſed Deo corda noſtra inſpicienti & ſcrutanti.

Voſipſi ſcitis, quòd placentia, & adulatoria verba nunquam ſectati fuerimus, (ſed utilia:)

Deus ipſe ſcit, quòd non prædicavimus animo pecuniæ cupido; (ſcu ut captaremus occaſionem nos avarè ditandi.)

Nec animo humanæ gloriæ cupido, illam nec à vobis, nec ab aliis quæſivimus unquam.

(Tantùm abeſt ut Evangelium erexerimus in titulos avaritiæ & ſuperbiæ,) quin imò, cùm poſſemus, ut Apoſtoli Chriſti, vobis oneri eſſe, (alimenta, & vitæ neceſſaria exigentes;) C

Facti ſumus inter vos parvuli, (nec poteſtatem, nec authoritatem allegantes) quaſi nutrix mater proles ſuas blandè fovens ac nutriens.

Ad eum modum nos amantiſſimè erga vos affecti, (ſicut nutrix erga filios ſuos,) cupiebamus ex animo, non tantùm Chriſti Evangelium vobis tradere:

Sed & vitam quoque noſtram vobis impendere, (non propter noſtrum aliquod lucrum,) ſed quia chariſſimi nobis eſtis.

(Ita vos diliximus,) ut ne quemquam veſtrûm gravaremus; nocte & die laboraverimus, prædicantes vobis Evangelium Dei; voſipſi ſcitis, & memores eſtis, quoties præ labore fatigati, laſſatique fuerimus. D

Voſipſos teſtes appello, imò & Deum ipſum teſtem adjuro, ſcilicet quàm ſanctè, & juſtè, & irreprehenſibiliter vobiſcum, qui credidiſtis, converſati fuerimus.

Noſtis quoque quemadmodùm unumquemque veſtrûm, (proinde ac pater filios ſuos,)

Precibus exhortati fuerimus (ad fidei conſtantiam;)

Conſolati ſimus mœſtos (ob perſecutiones;) E

Denique obteſtati ſimus, ut vitam duceretis Deo dignam,

Qui vos, operâ noſtrâ, vocavit in ſuum regnum, ſuamque gloriam, id eſt, ad Eccleſiam.

Ideò & nos aſſiduè Deo gratias agimus, quòd

Textus.

1. NAM ipſi ſcitis, fratres, introitum noſtrum ad vos, quia non inanis fuit.

2. Sed ante paſſi, & contumeliis affecti, ſicut ſcitis, in Philippis;

fiduciam habuimus in Deo noſtro, loqui ad vos Evangelium Dei, in multâ ſollicitudine.

3. Exhortatio enim noſtra non de errore, neque de immunditiâ, neque in dolo.

4. Sed ſicut probati ſumus à Deo, ut crederetur nobis Evangelium, ita loquimur;

non quaſi hominibus placentes, ſed Deo, qui probat corda noſtra.

5. Neque enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis.

neque in occaſione avaritiæ, Deus teſtis eſt.

6. Nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis.

7. Cùm poſſemus vobis oneri eſſe, ut Chriſti Apoſtoli;

ſed facti ſumus parvuli in medio veſtrûm, tanquam ſi nutrix foveat filios ſuos.

8. Ita deſiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis, non ſolùm Evangelium Dei;

ſed etiam animas noſtras, quoniam chariſſimi nobis facti eſtis:

9. Memores enim eſtis, fratres, laboris noſtri & fatigationis; nocte ac die operantes, ne quem veſtrûm gravaremus; prædicavimus in vobis Evangelium Dei.

10. Vos teſtes eſtis & Deus, quàm ſanctè & juſtè, & ſine querelâ vobis, qui credidiſtis, fuimus.

11. Sicut ſcitis qualiter unumquemque veſtrûm, (ſicut pater filios ſuos.)

12. Deprecantes vos,

& conſolantes;

teſtificati ſumus, ut ambularetis dignè Deo,

qui vocavit vos in regnum ſuum & gloriam.

13. Ideò & nos gratias agimus Deo ſine inter-

Digitized by Google

termiſſione: quoniam cùm accepiſſetis à nobis verbum auditûs Dei;

accepiſtis illud, non ut verbum hominum:

ſed, ſicut eſt verè, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidiſtis.

14. Vos enim imitatores facti eſtis, fratres, Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Judæâ, in Chriſto Jeſu; quia eadem paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Judæis.

15. Qui & Dominum occiderunt Jeſum,
& prophetas,
& nos perſecuti ſunt,
& Deo non placent,
& omnibus hominibus adverſantur;

16. Prohibentes nos gentibus loqui, ut ſalvæ fiant;
ut impleant peccata ſua ſemper:

pervenit enim ira Dei ſuper illos uſque in finem.

17. Nos autem, fratres, deſolati à vobis ad tempus horæ; aſpectu, non corde, abundantiùs feſtinavimus faciem veſtram videre cum multo deſiderio.

18. Quoniam voluimus venire ad vos: ego quidem Paulus, & ſemel & iterum; ſed impedivit nos ſathanas.

19. Quæ eſt enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos ante Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum eſtis in adventu ejus?

20. Vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.

A cùm per noſtram prædicationem audiretis verbum Dei, ſeu doctrinam Evangelicam;

Suſcepiſtis illam, non ut doctrinam hominum, ſeu ab hominibus inventam:

Sed, ut eſt reverà, verbum Dei, ſeu doctrina à Deo revelata; (quod ex ipſis effectibus demonſtratur) cùm potenter operetur in vobis credentibus.

Vos enim imitatores facti eſtis Eccleſiarum Chriſtianarum, quæ ſunt in Judæâ; eadem quippe paſſi eſtis à concivibus veſtris, quæ Judæi Chriſtiani à ſuis contribulibus. (Incarcerati fuiſtis, rapinam bonorum veſtrorum toleraſtis.)

Qui Judæi Dominum Jeſum occiderunt, & ſuos proprios prophetas;

B Qui & nos Apoſtolos perſequuntur;
Qui Deo diſplicent, & ſunt exoſi;
Qui omnium hominum ſaluti adverſantur;

Dum prohibent nos gentibus verbum ſalutis loqui, ut ei credentes ſalvæ fiant;

Hoc reſtabat, ut peccatorum ſuorum implerent menſuram:

Pervenit enim in illos ira Dei uſque in finem permanſura.

Nos autem, fratres, vobis, (velut chariſſimis filiis,) orbati, licèt ad breve tempus, & aſpectu duntaxat, non affectu; vehementiſſimè tamen ſtuduimus, & operam dedimus quàm citò videre vos.

C Propterea, hoc deſiderio preſſi, voluimus venire ad vos; & ego nominatim Paulus, ſemel & iterum, ſed obſtitit ſathanas.

(Nec mirum, ſi id ardentiſſimè deſideravimus:) quæ enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut glorioſum decus & ornamentum? nonne vos, coram Domino noſtro Jeſu Chriſto, cùm ad judicium redierit? ſupple eſtis ſpes noſtra, gaudium & corona?

Ita ſanè vos eſtis gloria noſtra, & gaudium noſtrum.

Commentarius in Caput Secundum.

℣. 1. NAM *ipſi ſcitis, fratres...*

Ultimis primi capitis verſibus breviter dixit, quòd ubique fama celebret ſuum ad Theſſalonicenſes introitum, & ſynceram Theſſalonicenſium converſionem ad Deum vivum:

Hîc autem, ut eos ſoletur, & ad perſeverandum excitet; paulò fuſiùs enarrat ipſe hunc ſuum ad eos acceſſum.

Non opus eſt ut de eo vobis loquar: *vos enim ipſi, fratres*, illius teſtes oculati fuiſtis; *ſcitis*, experientiâ, ***quia non fuit inanis***. id eſt, inefficax, ſine fructu.

Modeſta expreſſio ſignificans: ſcitis quantum, & qualem fructum habuerit. Non fuit vacuus, ſed plenus, ait D. Thomas.

℣. 2. *Sed ante paſſi...*

Primò tangit breviter, & in memoriam revocat mala & probra, quæ Philippis, antequàm Theſſalonicam veniret, paſſus erat. Vide Act. Apoſtolorum cap. 16.

Noſtis quòd antequàm ad vos accederemus, Philippis publicè fueramus virgis cæſi, incarcerati, pluribus malis impetiti.

At non ceſſimus ignominiâ ſimul & plagis affecti; imò nobis inde fiducia, unde contumelia; inde nobis crevit animus, unde aliis vultus erubeſcit.

Licèt ergo propter Evangelium impetiti; virgis publicè cæſi; liberè tamen & audacter idem Evangelium vobis auſi ſumus prædicare, etiam cum magno labore, & periculo; quia multi nobis obſiſtebant.

In multâ ſollicitudine. Gr. in multo agone, ſeu certamine.

E

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Nota hîc veri & fidelis prædicatoris ſignum; ſi in preſſurâ propter Evangelium poſitus, verbum Dei prædicare non timet; ſi in Deo fidens, paſſione gaudens, fiduciam prædicandi non amittit: hujus prædicatoris ſermo non erit vacuus, ſed fructuum plenus. *Veri concionatoris indicium.*

Nota & mirare ſimul Dei omnipotentis erga ſervos ſuos voluntatem. Paulus, Divino monitu & juſſu, in Macedoniam vadit Evangelium prædicaturus: Deo tamen ſic volente, Paulus Dei ſervus, Deo *Mira Dei voluntas in ſuos.*

obediens, ibi virgis cæditur, incarceratur, multis A malis & probris impetitur. Vide Act. 16. ℣. 9.

Adcò verum eſt quòd Deus electos ſuos velit ad exemplum Chriſti Filii ſui pati.

Adeo verum eſt quòd Religio Chriſtiana, in cruce fundata, cruce ſit multiplicanda.

Adcò verum eſt quòd ſalutis noſtræ & alienæ gratia, ſit in humilitate & patientiâ fundata.

Fides ſicut granum frumenti, non multiplicatur, niſi mortificetur; quò duriùs tractatur, eò uberiùs creſcit & dilatatur.

Hinc Auguſtinus ſerm. 9. de diverſ. c. 4. quaſi ſemine ſanguinis impleta eſt martyribus terra, & de illo ſemine ſeges ſurrexit Eccleſiæ.

Labor ergo & humiliatio in animarum miniſterio B quærenda ſunt.

Bene patientes erunt ut annuntient. pſalm. 61.

Cor ſuum ſcrutetur hîc animarum miniſter.

℣. 3. *Exhortatio enim noſtra...*

Secundo, explicat qualis fuerit prædicationis ſuæ animus & materia.

Gr. nam exhortatio noſtra, non ex impoſturâ, neque ex immunditiâ: Iſtud, *ex*, prædicantis animum indicat.

Quaſi diceret: prædicatio noſtra non fuit animo mentes veſtras errore decipiendi, aut corda veſtra impuris ſermonibus corrumpendi; aut vos dolo, aut fraude aliquâ circumveniendi. C

Vulgata noſtra per particulam, *de*, materiam potiùs concionis ſignificat. *non fuit de errore*, ſeu impoſturâ; falſa dogmata non docui, ſicut philoſophi; non impura, ſicut Simoniani; non doloſa, utilitati noſtræ ſubdolè venantes, ut pſeudo-Apoſtoli.

Non fui impoſtor, non obſcœna docui, non utilitatem meam in Evangelii prædicatione ſubdolè quæſivi.

Argumentum veræ Religionis, eſt ſanctitas doctrinæ, & puritas vitæ.

Pura autem fuit & Divina doctrina noſtra, purus & Divinus fuit noſter prædicandi animus.

℣. 4. *Sed ſicut probati....*

Quippe prædicavimus, ut decet præcones à Deo D probatos, & ad id munus electos & miſſos.

Prædicavimus, inquam, non ut humanæ ſerviamus cupiditati; ſed ut Divinæ placeamus Majeſtati, cordium noſtrorum inſpectrici.

℣. 5. 6. *Neque enim aliquando...*

Probat quòd Evangelium ſyncerè & coram Deo prædicaverit, non animo hominibus placendi, aut ſuæ cupiditati ſerviendi.

Si hominibus placere ſtuduiſſem, adulatoriis ſermonibus uſus fuiſſem: vos autem ipſi teſtes eſtis, quòd aſſentatoriis verbis nunquam uſus fuerim.

Si in Evangelii prædicatione cupiditati ſervire voluiſſem, maximè, vel divitiarum, vel gloriæ cupiditati. E

Deum autem teſtem appello, quòd nec avaritiæ ſtudui, nec gloriæ; quam nec à vobis, nec ab aliis quæſivi.

Theſſalonicenſes teſtes appellat, quòd non fuerit adulatus, quia res externa, de quâ homines teſtificari poſſunt. *ſicut ſcitis.*

Quòd verò avaritiæ aut ſuperbiæ animo non prædicaverit; Deum ipſum teſtem advocat, quia intentio ſoli Deo nota. *Deus teſtis eſt.*

Pſeudo-Apoſtoli nota. Tria hîc notat vitia pſeudo-Apoſtolorum, ſcilicet hominibus adulari, quæſtum ex Evangelio venari, gloriam ſuam quærere.

℣. 7. *Cum poſſemus vobis oneri eſſe...* Pergit probare quòd nec ob avaritiam, nec ob gloriam prædicaverit.

Cum poſſemus vobis oneri eſſe. id eſt, alimenta, & alia vitæ neceſſaria, à vobis exigere:

Æquum enim eſt, ut qui Evangelio ſervit, de Evangelio vivat. Hoc Chriſtus ordinavit 1. Cor. 9. ℣. 14.

Sed facti ſumus parvuli in medio veſtrûm, id eſt noſtro juri & authoritati cedentes; nec poteſtatem ullam, nec authoritatem allegantes, *facti ſumus parvuli*, humiles & demiſſi inter vos.

Ecce humilitas ſuperbiæ oppoſita.

Tanquam ſi nutrix foveat filios ſuos, id eſt, facti ſumus inter vos, quaſi mater nutrix, ſuos proprios filios blandè fovens & nutriens.

Ecce beneficentia & liberalitas avaritiæ oppoſita,

Notæ Litterales.

Nota primò, quòd duplex poſſit eſſe ſenſus hujus nominis, *oneri*, ἐν βάρει.

Primus, *oneri vobis eſſe*, alimenta exigentes à vobis.

Secundus, quem ſequuntur multi Græci: in pondere, & authoritate apud vos eſſe; ſeu cum poſſemus apud vos authoritatem nobis vindicare, *ut Apoſtoli Chriſti.*

Sed priorem puto naturaliorem, quia vox Græca, ἐν βάρει, onus, onerare, gravare, apud Apoſtolum gravamen ſuſtentationis frequenter & multis in locis ſignificat; nullibi authoritatem, ſeu gravitatem authoritatis, ut benè notat Eſtius.

Nota ſecundò, quòd ubi noſtra vulgata habet: *Facti ſumus parvuli.* Græca habent, facti ſumus lenes, blandi ac benevoli.

Quoad ſenſum, parùm refert, cùm parvuli in Evangelio nobis à Chriſto dentur in exemplum humilitatis & lenitatis.

Quoad litteram affinitas vocum hanc fecit differentiam lectionis. Noſter interpres in ſuis manuſcriptis habuit νήπιοι, parvuli. Græca nunc habent, ἤπιοι, lenes.

Nota tertiò, ex Græco patere quòd nutrix, ſit ſuorum filiorum nutrix: habent enim, *tanquam ſi nutrix foveat ſuos ipſius filios:* eſt ergo mater nutrix filiorum ſuorum.

℣. 8. *Ita deſiderantes vos.....* Græ. ἱμειρόμενοι, ita cupidi veſtri avebamus, &c. id eſt, ad eum modum, ſeu, ut nutrix erga filios ſuos, erga vos amantiſſimè affecti.

Vel vos amantes, ſicut nutrix filios ſuos, avebamus, cupiebamus ex animo impertiri vobis *non ſolum Evangelium Dei, ſed & animas noſtras;* quippe qui nobis eſtis *chariſſimi:* quaſi diceret, non ſpe lucri ullius, ſed quia vos ex charitate diligimus.

Theophylactus rejicit ἱμειρόμενοι, deſiderantes: vult ergo legi, ὁμειρόμενοι, obligati, adhærentes, conjuncti vobis. ſed quid ſit de hac voce.

Ecce rursùs charitatem cupiditati oppoſitam.

Ita oportet Doctorem eſſe. Et ecce qualis debet eſſe paſtoris, omniſque animarum miniſtri charitas.

Induat modò infantium ſimplicitatem, humilitatem, lenitatem; fiat ſicut parvulus, nullam ſibi vendicans authoritatem, ſit verè miniſter.

Modò induat nutricis affectuoſam teneritudinem, lac doctrinæ ſic effundat, ut & ſanguinem paratus ſit effundere; non ſpe lucri, non ſpe humanæ gloriæ; ſed ex charitate, ut illarum animarum ſaluti coopere-

tur, pro quibus Chriſtus ſuum effudit ſanguinem pretioſum: Chriſti vices gerit, Chriſti animum induat.

℣. 9. *Memores enim fratres eſtis....*

Ut hunc ſuum probet affectum, hîc illorum memoriam pulſat, conſcientiam verò in verſu ſequente.

Memores enim eſtis laboris... id eſt, quoties ad defatigationem uſque laboraverim. Vide paraphraſim.

Ne quemquam veſtrûm gravaremus.

Innuit Theſſalonicenſes fuiſſe pauperes, ait Theophylactus.

℣. 10. *Vos teſtes eſtis & Deus:* quaſi diceret, veſtram ipſorum conſcientiam appello teſtem: quin & Deum ipſum teſtem invoco.

Quàm ſanctè, quoad Deum: *quàm juſtè*, quoad proximum, *& ſine querelâ:* ſeu quàm irreprehenſibiliter, erga vos omnes ſim converſatus.

Vel ſanctè; in doctrinâ & vitâ: *juſtè*, ſine ullâ injuriâ, exactione, importunitate: *inculpatè*, ſine ullo infirmorum offendiculo.

℣. 11. *Sicut ſcitis qualiter unumquemque veſtrûm*, (amplexi fuerimus) *ſicut pater filios:* ita ſupplendum putat Eraſmus, qui addit: hæc eſt balbuties Apoſtolicæ charitatis, quæ ſe verbis humanis, ceu temulenta, non explicat.

Eſtius ſupplendum putat eo, quo dixi modo in paraphraſi, quam vide.

℣. 12. *Deprecantes vos*. Gr. hortantes vos & conſolantes & obteſtari ad ambulare, &c. Vide paraphraſim.

Hinc diſcat omnis animarum paſtor ac miniſter, velut pater, affectu paterno deprecari, conſolari, obteſtari.

Precibus exhortari deſides, ne torpeſcant; ſed in inceptam ſalutis viam aſſiduè progrediantur.

Conſolari mœſtos, ne deficiant animo, ſed in domino ſperantes, anchoram ſalutis firmiter teneant, fortiter patiantur.

Obteſtari omnes, ut unuſquiſque in ſuo ſtatu, dignè Deo ambulet, *qui vocavit nos in regnum ſuum & gloriam.*

OBSERVATIO MORALIS.

Duo his in verbis ultimis nota, quæ omnis Chriſtianus continuè verſare debet animo.

Primum, Deus vocavit me ad regnum ſuum & ad gloriam ſuam.

Duo ſemper cogitanda.

Per fidem & baptiſmum vocavit me ad regnum Dilectiſſimi Filii ſui, ad Eccleſiam: vocando me ad hoc regnum, vocavit & ad æternum gloriæ ſuæ regnum, cujus pignus, Spiritum ſanctum accepi.

Secundum, & quod inde ſequitur. Ergo dignè Deo debeo vivere.

Dignè Deo tam bono, qui vocavit me.

Dignè regno, ad quod vocavit me.

Dignè gloriâ, cujus pignus habeo, Spiritum ſanctum.

Cogita regnum, cogita gloriam; cogita Deum vocantem ad regnum & gloriam.

Spe regni & gloriæ, adverſa ſuſtine, proſpera deſpice.

Intuitu Dei ad regnum miſericorditer vocantis, vive dignè Deo, ſanctè, juſtè, inculpatè & irreprehenſibiliter.

℣. 13. *Ideo & nos gratias agimus Deo...*

Suppoſitis, quæ hucuſque de ſuo adventu, & de ſuæ prædicationis animo, materiâ & modo dixit; nunc gratias agit Deo, de bono ſuæ prædicationis ſucceſſu, probatque quod initio capitis dixit, introitum ſuum ad eos inanem non fuiſſe.

Ideò & nos aſſiduè Deo gratias agimus, quoniam cùm à nobis prædicantibus audiretis Evangelii doctrinam, illam ſuſcepiſtis, non ut inventum hominum, ſed ùt eſt revera, doctrina Dei, & à Deo revelata. *Verè Verbum Dei.*

Verbum auditûs Dei, eſt verbum prædicationis de Deo, ſeu prædicatio de Deo, quæ, quia per auditum creditur: *fides ex auditu*, dicitur *verbum auditûs Dei.*

Quòd verò revera ſit *Verbum Dei*, patet ex ipſis effectibus: nimirùm ex veſtrâ conſtantiâ & cæteris veſtris virtutibus, quas *Verbum Dei*, ut ſemen quoddam cæleſte ac fructiferum, producit in vobis credentibus.

Qui operatur. qui, in vulgatâ ad Deum refertur, in Græco tam ad λόγον, quam ad *Deum* referri poteſt. Sed parùm refert, cùm Deus operetur per Verbum.

OBSERVATIO MORALIS.

Comparatio inter Verbum Dei increatum & creatum.

Ergo ſemen eſt Verbum Dei, ſemen cæleſte, Divinum, fœcundum, charitatis productivum, ex naturâ ſuâ; ſicut in ſinu Dei, verbum producit amorem, Spiritum ſanctum.

Cum hoc tamen diſcrimine maximo, quòd in Deo verbum agit neceſſariò, hinc ſemper amorem producit.

In nobis autem Verbum Dei agit liberè, cum quadam à noſtrâ voluntate dependentiâ; hinc ſæpè ex malitiâ noſtrâ, inefficax eſt, ſine fructu.

Quod Chriſtus in ſeminis parabolâ Divinè nobis expreſſit.

Obſtacula itaque, quantùm eſt ex parte noſtrâ, tollamus: ſcilicet diſtractionem mentis, ſollicitudines, duritiem cordis.

Verbum Dei, ſuſcipiamus ſicut eſt verè Verbum Dei, in corde bono, benevolo, ut ſuum producat fructum, charitatem, patientiam, omne bonum opus, imitationem Chriſti.

℣. 14. *Vos enim imitatores facti...*

Probat operationem Verbi Dei, ſeu Dei per Verbum ſuum in illis.

Vos enim imitatores... ut in paraphraſi.

Niſi autem Verbum Dei, ut Verbum Dei ſuſcepiſſetis, & niſi operaretur in vobis, tot & tantas tentationes nunquam ſuperaſſetis.

Eadem enim paſſi eſtis... indicat in quo facti ſint imitatores, &c.

Contribulibus, id eſt, concivibus: non ſignificat hîc ex eâdem Tribu, ſeu familiâ, ſed ex eâdem civitate & gente.

℣. 15. *Qui & Dominum occiderunt...* ex occaſione patientiæ Theſſalonicenſium, damnat obiter Judæorum invidiam, ſimul & Theſſalonicenſes ſolatur, ex eo quòd participes facti ſint paſſionum Chriſti Domini, Prophetarum, & Apoſtolorum.

Gr. proprios Prophetas, &c.

Non debet diſcipulorum conditio melior eſſe, quàm Magiſtri conditio. *Si me perſecuti ſunt*, &c.

Hinc Divus Paulus in omnibus tentationibus noſtris, Domini paſſionum nobis memoriam refricat.

Omnibus hominibus adverſantur, quia omnium hominum ſaluti ſeſe obſtinatè opponunt, dum verbum ſalutis prædicari prohibent.

Nec credunt, nec alios credere volunt.

Sunt verè canes in præſepi vel in horto, qui paleas, vel legumina nec comedunt, nec comedi ſinunt.

OOOooo ij.

Invidiâ quaſi immenſâ, orbis terrarum ſalutem A impediunt.

ꝟ. 16. *Ut impleant peccata ſua... Ut*, particula hic conſecutiva, non cauſalis; quaſi diceret: ſic peccatorum ſuorum menſuram implent.

Hoc reſtabat, ut peccatorum ſuorum implerent menſuram, & ad ſummam pervenirent malitiam.

Ergo quædam eſt peccatorum menſura, à Deo ſtatuta, regnis, urbibus, peccatoribus; quâ impletâ, omnia ſimul & perfectè peccata caſtigat Deus. Vide alia loca Scripturæ apud Cornelium à lapide.

Pervenit enim ira Dei... Jamjam imminet ipſis implacabilis ira Dei; Gentis ipſorum excidium per Veſpaſianum & Titum, vigeſimo poſt hanc Epiſtolam anno, futurum.

Gr. prævenit, inopinatos, & nihil tale cogitantes, ſed ad Paſcha celebrandum Jeroſolymam convenientes, prævenit, præoccupavit eos ira Dei implacabilis. præteritum pro futuro.

Hoc excidium, judicii ultimi imago.

Hæc præventio, plerumque hominum per mortem præoccupationis ſignificatio.

Ne, ſicut tot alii, præoccupemur, vigilemus, oremus, pœnitentiam nunc agamus.

ꝟ. 17. *Nos autem, fratres, deſolati à vobis...* Redit ad Theſſalonicenſes, ſuumque erga eos paternum & maternum declarat affectum.

Nos orbati vobis, chariſſimis filiis noſtris.

Pergit in metaphorâ patris & matris, ad quos pertinet orbitas filiorum.

Ad tempus horæ. id eſt, breviſſimum tempus.

Aſpectu, non corde, in quo vos gerimus ſemper.

Abundantiùs feſtinavimus. ſedulam operam navavimus, ut quamprimùm vos videremus.

ꝟ. 18. *Ego quidem Paulus*, ſpeciatim ego Paulus; *ſed impedivit ſathanas.* ſcilicet per inexpectatas, & vehementes quaſdam tentationes, ait Divus Chryſoſtomus: nam cùm ei fuiſſent ſtructæ à Judæis inſidiæ, retentus eſt in Heliade tres menſes. idem D. Chryſoſtomus.

ꝟ. 19. & 20. *Quæ eſt enim noſtra ſpes...*

B Rationem reddit ſui vehementiſſimi deſiderii, ſcilicet quòd in illorum fidei firmitate fundata ſit ſpei, gaudii, & gloriæ ſuæ materia.

Agnoſcite verba matrum, charitatis & miſericordiæ viſceribus valdè inflammatarum, parvulos ſuos alloquentium, ait Divus Chryſoſtomus, & poſt illum Theophylactus.

Patris & matris amor in unum commixtus, amorem Pauli non æquiparabit. ex eodem Chryſoſtomo.

Si hæc Paulus dixit hominibus adhuc mortalibus; quidni Beatæ Mariæ Virgini Deiparæ in cælis regnanti dicere poterimus?

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Secundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

AB exemplo Divi Pauli diſcat omnis bonus paſtor, Apoſtolicus concionator, univerſas officii ſui partes.

Qualis eſſe debeat, quàm in Deum fidens, quàm fortis in paſſionibus, quàm liber & audax in prædicando Dei verbo. ꝟ. 2.

Qualis eſſe debeat illius doctrina; quàm vera, pura, Divina. ꝟ. 3. & 4.

Quo animo prædicare debeat; non ut placeat hominibus; non ut ſuæ cupiditati ſerviat; ſed ut Deo, cordium inſpectori, placeat. ꝟ. 4. 5. 6.

Quo affectu ſe gerere erga ſubditos, ſicut mater nutriens filios ſuos; paratus non lac doctrinæ tantùm dare, ſed & vitam. ꝟ. 7.

Quomodò cum illis converſari; piè, juſtè, inculpatè. ꝟ. 10.

Quantâ ſollicitudine modò exhortari, modò conſolari, modò obteſtari, ꝟ. 12. ſicut pater filios ſuos, ꝟ. 11. ab illis corde nunquam abeſſe, quia ab eorum ſalute pendet & ſua. ꝟ. 17. 19.

SECUNDÒ.

Ab exemplo Theſſalonicenſium diſcat omnis veD rè Chriſtianus, qualiter erga ſuos Paſtores & Doctores gerere debeat.

Illos, tanquam Chriſtum, & Deum ipſum audire, ad regnum & gloriam ſuam vocantem. ꝟ. 12.

Illorum conciones, tanquam Dei verbum, audire, credere, exequi. ꝟ. 13.

Vitam Chriſto, Deoque dignam ducere, ꝟ. 12. Chriſtum imitari, pro illo libenter pati, ꝟ. 14.

Tales Chriſtiani erunt Paſtorum ſpes, gaudium, & corona. ꝟ. 19. & 20.

Analyſis Capitis Tertii.

PRIMÒ.

PATERNAM indicat ſuam in Theſſalonicenſes ſollicitudinem, quâ preſſus elegit ſolus Athenis relinqui; & Timotheum, licèt ſibi neceſſarium, ad eos mittere, ꝟ. 1. 2. 3. 4. 5.

SECUNDÒ.

Ex Timotheo ad ſe reverſo, cognitâ eorum in fide conſtantiâ, mirè gaviſum ſe affirmat, ꝟ. 6. 7. 8.

TERTIÒ.

Ob id Deo gratias agit, ipſumque orat, ut eos reviſere, & in fide perficere ſibi concedat, ꝟ. 9. 10. &c.

CAPUT

Caput Tertium.

Textus.

1. PRopter quod non ſuſtinentes ampliùs, placuit nobis remanere Athenis, ſolis.

2. Et miſimus Timotheum, fratrem noſtrum, & miniſtrum Dei in Evangelio Chriſti; ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide veſtrâ.

3. Ut nemo moveatur in tribulationibus iſtis: ipſi enim ſcitis quòd in hoc poſiti ſumus.

4. Nam & cùm apud vos eſſemus, prædicebamus vobis paſſuros nos tribulationes, ſicut & factum eſt, & ſcitis.

5. Proptereà & ego ampliùs non ſuſtinens, miſi ad cognoſcendam fidem veſtram;

ne fortè tentaverit vos is qui tentat, & inanis fiat labor noſter.

6. Nunc autem veniente Timotheo ad nos à vobis, & annuntiante nobis fidem, & charitatem veſtram, & quia memoriam noſtri habetis bonam ſemper, deſiderantes nos videre, ſicut & nos quoque vos.

7. Ideò conſolati ſumus, fratres, in vobis, in omni neceſſitate & tribulatione noſtrâ, per fidem veſtram.

8. Quoniam nunc vivimus, ſi vos ſtatis in Domino.

9. Quam enim gratiarum actionem poſſumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum noſtrum?

10. Nocte ac die abundantiùs orantes, ut videamus faciem veſtram, & compleamus ea, quæ deſunt fidei veſtræ.

11. Ipſe autem Deus & Pater noſter, & Dominus noſter Jeſus-Chriſtus dirigat viam noſtram ad vos.

12. Vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem veſtram in invicem, & in omnes, quemadmodùm & nos in vobis.

13. Ad confirmanda corda veſtra, ſine querelâ, in ſanctitate, ante Deum & Patrem noſtrum, in adventu Domini noſtri Jeſu-Chriſti, cum omnibus ſanctis ejus. Amen.

Paraphraſis.

A IDeò veſtri deſiderium diutiùs ferre non valentes, decrevimus, (licèt hoc triſte,) Athenis ſoli relinqui.

Et Timotheum, fratrem noſtrum, licèt mihi neceſſarium, utpote Dei miniſtrum, & in Evangelio Chriſti prædicando meum coadjutorem, miſimus ad vos; ut in fide roboraret, & ad perſeverantiam hortando, & conſolando vos animaret.

Ne quis veſtrûm turbaretur in afflictionibus iſtis; ipſi enim ſcitis quòd ad paſſiones ſuſtinendas deſtinati ſumus.

Etenim cùm apud vos eſſemus, prædicebamus vobis nos afflictum iri, quemadmodùm & factum eſſe
B noſtis.

Cùm ergo diutiùs rerum veſtrarum ignarus eſſe non ferrem; proptereà Timotheum ad vos miſi, ut per eum ſcirem quomodò ſe veſtra fides haberet: Metuebam enim ne fortè vos tentaſſet ſathanas, inaniſque & infructuoſus fieret labor, quem in vobis inſtituendis impendi.

Nunc autem cùm à vobis ad nos redierit Timotheus, & fauſtum nobis nuntium retulerit de fide, & charitate veſtrâ; de honorificâ, quam habetis de nobis, memoriâ; de ardenti deſiderio, quo nos videre tenemini, ſicut & nos deſideramus vos conſpicere.

C Propter hæc nobis à Timotheo nuntiata, & præſertim propter conſtantem fidem veſtram, fratres, tantam in omni preſſurâ & anguſtiâ noſtrâ conſolationem accepi, ut præ lætitiâ, omnium mearum afflictionum pene oblitus fuerim.

Ita ſanè vitam nunc lætam duco, quia ſtatis in Domino: veſtra quippe in fide confirmatio, vita mea eſt.

Sed quas gratiarum actiones, pro veſtrâ conſtantiâ Deo reddere poſſum, & pro ingenti lætitiâ, quam propter vos coram Deo percepi?

Aſſiduè, & vehementiſſimè precor Deum, ut vos
D reviſere nobis concedat, & verbis perficere poſſimus, ſi quæ deſunt fidei veſtræ. (ſeu verbis fidem veſtram perficere, perfectiùs & clariùs vos inſtruendo, v. g. de reſurrectione mortuorum.)

Deus, qui & Pater noſter eſt, & Dominus noſter Jeſus-Chriſtus (deſiderium meum impleat,) & proſperum nobis iter ad vos concedat.

Precor & Dominum, ut vos multiplicet, (ſeu numero creſcatis,) & charitatem veſtram abundare faciat in invicem, imò & in omnes; quemadmodùm & ego vos amore complector.

E Et hoc oro, ut hac virtute corda veſtra magis ac magis ſtabiliantur in ſanctitate, ſineque irreprehenſibilia ante Deum, & Patrem noſtrum in die, quo Dominus noſter Jeſus-Chriſtus, cum omnibus ſanctis ſuis adveniet. Amen.

Commentarius in Caput Tertium.

℣. 1. IN præcedenti capite, parri & matri ſemetipſum comparavit Apoſtolus.

In ultimis verſibus pergens in eâdem ſimilitudine, dixit ſe ſuo è Theſſalonicâ exitu præpropero, chariſſimis ſuis filiis orbatum fuiſſe..

Addidit denique quòd præ amore ſimul & mærore, ardentiſſimè deſideraverit eos reviſere; idque ſæpè vehementi ſtudio conatus fuerit; ſed hucuſque ſathanas id impedierit.

Nunc conſequenter ad hæc dicit.

Propter quod non ſuſtinentes, id eſt, ideò hoc veſtri deſiderium diutiùs ferre non valens, ſatiùs duxi Athenis relinqui ſolus.

In plurali loquitur, ſed in ſingulari intelligendus, ut patet ex ℣. 5. hujus capitis, & ex Act. cap. 18. ubi Sylas cum Timotheo, è Macedoniâ ad Paulum Corinthi agentem revertitur.

Grammatica neglecta.

Vulgata noſtra grammaticam negligens dixit, *non ſuſtinentes placuit nobis*, id eſt, decrevimus, libenter voluimus, ſatiùs duximus relinqui ſoli, licèt hoc triſte foret nobis: quàm vos neceſſariò deſtitui auxilio.

Notet Paſtor.

Paſtores non ſibi, ſed ſuo gregi.

℣. 2. *Et miſimus Timotheum fratrem noſtrum & miniſtrum Dei...* Græca addunt & cooperatorem noſtrum in Evangelio Chriſti.

Tali coadjutore, tot & tantis in laboribus & periculis ſeſe privare; pluſquam paterna charitas eſt: ſacrificium eſt Paulino corde dignum.

Ad confirmandos vos...

Ecce finem miſſionis Timothei, confirmare, exhortari, conſolari: utrumque enim ſignificat verbum Græcum. [illegible]

Confirmare fortes in fide: vacillantes & infirmos ad perſeverantiam exhortari: mœſtos ob perſecutionem ſolari: ne quis ſuccumbat.

Talis eſſe debet paſtorum ſollicitudo.

℣. 3. *Ut nemo moveatur in tribulationibus iſtis.*

Aliqui id intelligunt de Pauli tribulationibus: quaſi diceret, ne quis veſtrûm moveatur ob tribulationes, quas patior.

Sed cùm ex Apoſtolo conſtet, quòd & ipſi Theſſalonicenſes perſecutionem paſſi ſint, ſatiùs videtur id intelligendum de propriis Theſſalonicenſium tribulationibus: multò magis enim timendum erat Paulo, ne Theſſalonicenſes, ſuis propriis, quam Apoſtoli ſui tribulationibus moverentur.

Hinc ad eos in periculis conſtitutos, Timotheum mittit.

In hoc poſiti ſumus. ſcilicet ad patiendum.

Observatio Moralis.

Audiant quibus ſunt aures ad audiendum.

Chriſtianus, ad patiendum Chriſtianus.

In hoc poſitus eſt Chriſtianus: de omnibus fidelibus dicit: *in hoc poſiti ſumus*, air Divus Chryſoſtomus.

Omnes, qui piè volunt vivere in Chriſto Jeſu, perſecutionem patientur. 2. Tim. 3.

Nullus excipitur, ſi modò piè, ſeu Chriſtianè vivere velit.

Verè pio non deeſt paſſio.

Hinc D. Leo. nunquam deeſt tribulatio perſecutionis, ſi nunquam deſit obſervantia pietatis, &c.

Sicut ergo totius eſt corporis (Eccleſiæ) piè vivere; ita totius eſt corporis crucem ferre; quæ meritò ferri unicuique ſuadetur; quia propriis modis atque menſuris ab uno quoque toleratur.

Unum nomen eſt perſecutionis, ſed non una eſt certaminis cauſa. D. Leo ſerm. 9. de quadrag. cir. med.

Sicut *oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam*: ſic oportet pati Chriſtianum, & ita intrare in gloriam.

Paſſionis utilitas.

Certa autem, ait idem S. Leo, atque ſecura eſt expectatio promiſſæ beatitudinis, ubi eſt participatio Dominicæ paſſionis. ibidem.

In hoc poſiti ſumus. id eſt, ad hoc nati ſumus: hoc eſt noſtrum munus & officium; hæc eſt vita noſtra: & tu quæris quietem & recreationem. Divus Chryſoſtomus. hic.

Non inſtar lictor latus lacerans & cogens ſacrificare; ſed inſtar vehemens pecuniæ cupiditas; & avaritia nobis effodens oculos. idem.

Amor pecuniæ, voluptatis & gloriæ vincendus. Vide Chryſoſtomum. pag. 287.

℣. 4. *Nam cùm apud vos...* hoc & de Pauli perſecutionibus intelligendum.

A fortiori Apoſtolus, & vir Apoſtolicus ad paſſiones poſitus.

Omnibus quidem Chriſtianis paſſiones à Deo deſtinatæ ſunt, ſed Apoſtolis & viris Apoſtolicis, atque ſanctioribus in majori menſurâ.

Gloria, & paſſionum relatio.

Quò major gloria, ad quam deſtinati ſumus; eò major nobis paſſionum menſura deſtinatur; quâ gloriam aſſequamur.

Itaque in paſſionibus reſpice gloriam.

Afflictio mater eſt gloriæ, air D. Hieronymus.

Momentaneum & leve tribulatsonis noſtra æternum gloria pondus operatur in nobis. air D. Paulus.

℣. 5. *Propterea & ego ampliùs.....* Vide paraphraſim.

Ne fortè tentaverit vos is qui tentat. ſcilicet diabolus, cujus officium eſt tentare: hinc Matth. 4. dicitur tentator.

Tentat autem ad decipiendum, ut explicat D. Thomas.

Tentat verò Deus, v. g. tentavit Abraham, ut illius fidem aliis manifeſtaret, & ad bonum promoveret.

℣. 6. *Nunc autem veniente Timotheo...* Gr. nuper autem, &c. Syr. nuper autem. Vide paraphraſim.

Tria magnifacienda Paulo de Theſſalonicenſibus refert Timotheus, fidei puritatem, charitatis fervorem, honorificam miniſtrorum Evangelii recordationem.

De hoc reditu vide Act. 18.

℣. 7. *Ideò conſolati ſumus...* Vide paraphraſim.

Primus effectus boni nuntii, quem Timotheus de Theſſalonicenſibus Paulo retulit; conſolatio fuit ſpiritualis; & tanta conſolatio, ut præ illâ, omnium ſuarum afflictionum, licèt ingentium & innumerarum, penè oblitus fuerit.

℣. 8 *Quoniam nunc vivimus...*

Fides diſcipuli, vita Doctoris.

Quia etſi quotidianis in mortibus verſer, (*quotidie morior*, ait primæ Corinth. 15.) lætam tamen duco vitam, ſi vos fratres in ſusceptâ fide conſtantes perſtatis. Veſtra quippe in fide confirmatio, vita mea eſt.

Non dixit lætamur; *ſed vivimus*; quaſi abſque hoc, ne vivere quidem eſſe exiſtimaret, air D. Chryſoſtomus.

Sic affectos oportet eſſe magiſtros; ſic diſcipulos, & nihil unquam erit abſurdum. idem D. Chryſoſtomus.

Quæ veri paſtoris vita.

Fides, charitas, ſanctitas diſcipulorum ſit magiſtrorum vita: abſque hoc, vitam, nihilum reputent.

Diſcipulorum exemplar.

Diſcipuli præceptorum ſuorum mentionem faciant ſemper cum laude: ipſos diligant & honorent, non præſentes tantùm & miracula patrantes; ſed & abſentes & innumerabilia probra & mala patientes.

℣. 9. *Quam enim gratiarum actionem....* Vide paraphraſim.

Secundus effectus boni per Timotheum relati nuntii, gratiarum actio.

B Quaſi diceret, ait Theodoretus. Linguæ laudes vincit lætitiæ magnitudo; non poſſumus cum Deo hymnum ferre, qui lætitiæ, quam de vobis cæpimus, reſpondeat.

℣. 10. *Nocte & die abundantiùs.* Gr. ſuper exabundanti: ſeu, pluſquam abundanter, abundantiſſimè, ſupra modum.

Tertius effectus hujus boni nuntii; deſiderium eos videndi, ut ſi quæ deſunt eis, verbis perficiat.

Nocte igitur *& die*, id eſt, aſſiduè, pluſquam abundè, id eſt, ardentiſſimè, vehementiſſimè precor, ut vos videam.

Quemadmodum agricola quiſpiam audiens agros à ſe cultos fructibus abundare, deſiderat illos oculis intueri. D. Chryſoſtomus & Theophylactus.

C *Et compleamus.* amplioribus ſcilicet & clarioribus inſtructionibus, *quæ deſunt fidei veſtræ.*

Non omnem perceperant doctrinam, ut ait Theo- A phylactus poſt S. Chryſoſtomum; ſed deerant fortaſſe ipſis quædam de reſurrectione, idque genus alia: hoc dicit, defectus fidei.

Hoc Pauli de Theſſalonicenſibus viſitandis deſiderium, etſi à Timotheo jam viſitatis; omnium prælatorum, de ſuis ſubditis in propriâ perſonâ viſitandis, eſt inſtructio: alium miſerint Thimotheum, debent tamen ipſi perſonaliter viſitare.

Notat Prælatos.

℣. 11. *Ipſe autem Deus...* hanc primam epiſtolæ partem finit oratione ad Deum.

Orat autem primò ut ad eos ipſe proſperum iter habeat. Vide paraphraſim.

℣. 12. *Vos autem Dominus multiplicet...*

B Secundò, orat ut eos Deus augeat in fide, ſeu fideles multiplicet.

Et abundare faciat charitatem veſtram.

Gr. & abundare faciat charitate.

Tertiò, ut eorum augeantur merita, per charitatis augmentum, quæ ſemper creſcere debet in hac vitâ.

D. Ambroſius & D. Anſelmus habent etiam, abundare faciat charitate.

Syr. & multiplicet & abundare faciat charitatem veſtram unius erga alterum, & erga unumquemque, quomodò nos amore vos complectimur.

Nos in vobis. Gr. nos in vos, id eſt, erga vos.

℣. 13. *Ad confirmanda corda veſtra in ſanctitate, ſine querelâ.* Gr inculpata. Syr. inculpabilia.

C Hæc autem orat, ut in ſanctitate ſtabiliti, ſint irreprehenſibiles in die judicii. Vide paraphraſim.

In omnibus ad Dei judicium attende, & ad illud tu te vitæ ſanctitate præpara.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA breve & grande verbum. *in hoc, (* ad patiendum ſcilicet, *) poſiti ſumus*, ℣. 3.

Penetra neceſſitatem, utilitatem, & gloriam paſſionum.

Neceſſitatem. in hoc poſitus eſt Chriſtianus.

Sicut oportuit pati Chriſtum.... ſic oportet pati Chriſtianum, &c.

Omnes, qui piè volunt vivere in Chriſto Jeſu, perſecutionem patientur. 2. Tim. 3.

Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Matth. 11. 12.

Neceſſariò vincendus amor pecuniæ, voluptatis, & gloriæ; ad hoc autem vis ſibi facienda. Vide ℣. 3. & obſervationem moralem.

Utilitatem & gloriam. *Momentaneum & leve tribulationis noſtræ ſupra modum in ſublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* 2. Cor. 4. 17.

Afflictio, mater gloriæ. D. Hieronymus.

Certa atque ſecura eſt expectatio promiſſæ beatitudinis, ubi eſt participatio Dominicæ paſſionis. S. Leo.

D Gloriæ & paſſionum eſt quædam proportio. Vide ℣. 3. & 4. & obſervationes.

SECUNDÒ.

Aliud breve, & grande verbum pro ſe notet Paſtor Apoſtolicus. *Vivimus, ſi ſtatis in Domino*, ℣. 8.

Ovium ſanctitas, ſit Paſtoris vita.

Abſque eâ vitam pro nihilo ducat.

Ad illam vigilet, laboret, vitam impendat.

Notet etiam ardens D. Pauli deſiderium Theſſalonicenſes viſitandi, ℣. 10. ut illud imitetur.

Et in oratione D. Pauli pro Theſſalonicenſibus, obſervet quid intendere, & quid orare debeat in ſuorum ſubditorum viſitatione, ℣. 11. 12. 13.

Analyſis Capitis Quarti.

ROGAT eos, ut perſeverent, & proficiant in præceptis, quæ dedit illis. ℣. 1. & 2.

Paucis refricat præceptum quod eis, authoritate Domini, dedit de ſanctitate in conjugio ſervandâ; de omni in eo impuritate vitandâ, ℣. 3. 4. 5. ac ſpeciatim de adulterio fugiendo, à quo multis deterret, ℣. 6. 7. 8.

Laudat fraternam charitatem, quam per univerſam Macedoniam exercent; hortaturque, ut in eâ ſemper proficiant, ℣. 9. 10.

Ne autem aliqui hac divitum charitate abutantur; hortatur pauperes ad fugam otii, & ad A *honeſtum laborem, ℣. 11.*

Quia verò ſuos mortuos immoderatà lugebant Theſſalonicenſes; ſolatium eis proponit mortis, ſcilicet reſurrectionem futuram: reſurrecturi ſunt ad gloriam, qui modò dormiunt in Chriſto, ℣. 12. 13.

Hujus glorioſæ fidelium reſurrectionis modum & ordinem exponit in reliquo Capite, quod concludit Theſſalonicenſes exhortans ad conſolationem habendam, ex ſpe beata hujus reſurrectionis.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. DE cætero ergo, fratres, rogamus vos & obſecramus in Domino Jeſu, ut quemadmodùm accepiſtis à nobis, quomodò oporteat vos ambulare, & placere Deo; ſic & ambuletis, ut abundetis C magis.

2. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jeſum.

3. Hæc eſt enim voluntas Dei, ſanctificatio veſtra: ut abſtineatis vos à fornicatione;

4. Ut ſciat unuſquiſque veſtrûm vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore;

5. Non in paſſione deſiderii, ſicut & gentes, quæ ignorant Deum:

6. Et ne quis ſupergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem ſuum; quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus, ſicut prædiximus vobis, & teſtificati ſumus. D

7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, ſed in ſanctificationem.

8. Itaque qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum; qui etiam dedit Spiritum ſuum ſanctum in nobis.

9. De charitate autem fraternitatis non neceſſe habemus ſcribere vobis: ipſi enim vos à Deo didiciſtis, ut diligatis invicem.

10. Etenim illud facitis in omnes fratres in univerſâ Macedoniâ. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis; E

11. Et operam detis ut quieti ſitis, & ut veſtrum negotium agatis, & operemini manibus veſtris, ſicut præcepimus vobis: & ut honeſtè ambuletis ad eos, qui foris ſunt; & nullius aliquid deſideretis.

Paraphraſis.

DE cætero, fratres, rogamus vos & obſecramus per Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum, ut quemadmodùm audiſtis à nobis, quomodò vos (in viâ Dei) oporteat ambulare, ut Deo placeatis; ſic & ambuletis, ut in eâ proficiatis, Deoque magis ac magis placeatis.

Noſtis enim quæ præcepta, & inſtitutiones vobis dederim, Jeſu-Chriſti Domini noſtri authoritate.

Hæc eſt enim Dei voluntas, ut ſancti ſitis, & ab omni impudicitiâ remoti.

Ut unuſquiſque veſtrûm ſciat corpus ſuum ſanctè & honeſtè poſſidere.

Non autem in paſſionibus concupiſcentiæ, ſicut Gentiles illi, qui Deum ignorant.

Et ne quis in iſto negotio fratrem ſuum opprimat, aut injuriâ afficiat, (thorum ejus ſcandendo:) nam horum omnium Chriſtus Dominus vindex eſt, ſicut jam pridem dixi vobis, & teſtificatus ſum, (cùm eſſem apud vos.)

Non enim ad Chriſtianiſmum vocavit nos Deus, ut impuritatem ſectemur; ſed ut ſanctimoniam aſſequamur.

Qui hæc ergo ſpernit, non hominem ea docentem ſpernit; ſed Deum ipſum illa præcipientem, qui nobis etiam in baptiſmo Spiritum ſuum ſanctum, (omnis puritatis fontem,) communicavit.

Porro de charitate fraternâ neceſſe non eſt ut vobis ſcribam: quandoquidem à Deo ipſo edocti eſtis, ut mutuo vos amore complectamini.

(Et ita edocti,) ut & illud faciatis, charitatem ſcilicet fraternam exercendo erga fratres omnes, qui ſunt in totâ Macedoniâ: rogamus autem vos, ut magis ac magis in hac virtute proficiatis,

Et ſedulam navetis operam, ut quieti ſitis & pacifici; & ut veſtra curetis, alienis non immiſceamini negotiis, & operemini propriis veſtris manibus, ſicut præcipimus vobis; ut honeſtè converſemini cum extraneis, & nullius operâ indigeatis.

12. No-

12. Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus; ut non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent.

13. Si enim credimus quòd Jeſus mortuus eſt & reſurrexit; ita & Deus eos qui dormierunt per Jeſum, adducet cum eo.

14. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini;
quia nos, qui vivimus, qui reſidui ſumus in adventum Domini,
non præveniemus eos, qui dormierunt.

15. Quoniam ipſe Dominus in juſſu, & in voce Archangeli, & in tubâ Dei deſcendet de cælo; & mortui, qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi.

16. Deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obviam Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum Domino erimus.

17. Itaque conſolamini invicem in verbis iſtis.

A Nolumus autem, fratres, vos ignorare quod ſpectat ad mortuos, ut ob eos non contriſtemini, ſicut cæteri Gentiles, (ad Chriſtum non converſi,) qui reſurrectionis ſpem non habent.

Sicut ergo credimus quòd Dominus Jeſus mortuus eſt, & à mortuis reſurrexit; ita & (credere debemus) quòd Deus eos, qui in fide Chriſti mortui ſunt, reſſuſcitabit, & è ſepulchris evocatos, adducet ad vitam Chriſti glorioſam.

Dico enim vobis quod à Domino didici, idque tanquam Dei verbum dico,

Scilicet quòd nos, qui vivimus, ſeu quicumque uſque ad adventum Domini ſuperſtites fuerimus;

B Non præveniemus in reſurrectione eos, qui jam pridem mortui ſunt, & in pulverem redacti: (adeò prompta, celer, & momentanea erit reſurrectio.)

Quoniam Dominus ipſe Jeſus-Chriſtus, ubi juſſerit Archangelo vocem dare; & tubâ Dei (quaſi claſſico, mortuos omnes evocare;) deſcendet de cælo Judex, & tunc, qui in Chriſti fide mortui ſunt, reſurgent primi;

Deinde nos, qui tunc vivemus, & hucuſque in vitâ relicti fuerimus; ſimul cum illis celerrimè efferemur obviam Chriſto in aëra: & ſic ſemper cum Domino noſtro erimus, (ejus gloriæ conſortes.)

C Itaque conſolamini vos mutuò (in luctu,) his de reſurrectione ſermonibus; *(ut non contriſtemini ſicut cæteri, qui ſpem non habent.)*

Commentarius in Caput Quartum.

℣. 1. DE *cætero, fratres, rogamus vos...*
Incipit in hoc capite morales Theſſalonicenſibus inſtructiones dare proportionatas, juxta monita, quæ de eorum ſtatu, receperat à Timotheo.

Ac primò quidem hortatur illos ad majorem ſanctitatem, ſeu ad continuum in vitâ ſpirituali profectum.

De cætero rogamus vos in viâ Dei, à nobis traditâ vobis, ſic ambulare; ut in eâ proficiatis in dies, Deoque magis ac magis placeatis.

Gr. & Syr. non habent, *(ſic & ambuletis.)* hinc paulò aliter intelligunt, *(ut abundetis magis.)*

Rogamus vos, ait Syr. ut modum acceptum à nobis, quo oporteat vos ambulare, & placere Deo, magis adaugeatis.

Ita ut mandata & conſtitutiones exuperetis, ait D. Chryſoſtomus.

Ita ut aliquid ſupra mandata facere nitamini, atque imperata ſuperetis, ait Theophylactus.

Juxta hanc lectionem hortatur Apoſtolus ad ſupererogatoria mandatis ſuperaddenda.

Uterque ſenſus bonus, & in re parùm diſcrepans: ſed primus eſt plenior, & aliunde conformis eſt pluribus manuſcriptis, quæ citat P. Amelotte. Grotius etiam citat ſuum manuſcriptum, interpreti noſtro conforme.

Chriſtiani eſt ire, non ſtare.

Ex utroque diſcimus, quòd Chriſtiani ſit, non ſtare, ſed continuè ambulare; ſemper proficere; imperatis ſuperaddere; ire de præceptis ad conſilia; de virtute, in virtutem; ſeu, ut vertit D. Hieronymus, de fortitudine, in fortitudinem, uſque in Sion, id eſt, Cælum.

℣. 2. *Scitis enim quæ præcepta dederim.* Gr. dederimus.

Hic verſus reſpondet his primi verſiculi verbis; *(quemadmodum accepiſtis à nobis.)* quaſi diceret:

Non fruſtrà dixi, *quemadmodum accepiſtis à nobis:* meminiſtis enim *quæ præcepta vobis dederimus,* Domini Jeſu vice & authoritate.

Per Dominum Jeſum, ſeu nomine & authoritate Domini Jeſu, Regis Regum, loquuntur Prælati.

D Hinc qui ſpernunt eos, Jeſum-Chriſtum ſpernunt.

Præceptorum ſumma.

℣. 3. *Hæc eſt enim voluntas Dei...* & quaſi omnium præceptorum ſumma, ut ſtudeatis ſanctitati, quodlibet & omne peccatum fugiendo, ſpeciatim verò omnem impuritatem.

Voluntas Dei. intellige voluntatem ſigni, quâ Deus ſignificat quid velit nos facere; non voluntatem beneplaciti, quâ facit ipſe quidquid vult.

Per *fornicationem* intelligit omnem immunditiam, aiunt S. Chryſoſtomus, Theophylactus, Theodoretus. Multæ ſunt ſpecies libidinum, quas ne nominet, dixit: *ab omni fornicatione.* ἀπὸ πάσης πορνείας. ita legerunt.

E **Observatio Moralis.**

Generalis Dei voluntas in omnes Chriſtianos.

Generalis voluntas Dei, eſt ut ſancti ſimus, & ab omni peccato remoti.

In quocumque ergo ſtatu, in quâcumque conditione ſimus; hanc Dei voluntatem in mente & corde fixam habeamus; hæc ſit actionum noſtrarum regula; hæc ſit cordis noſtri votum continuum, ſicut eſt & Dei voluntas, & deſiderium.

Deus duo ſemper vult.

Duo Deus ſemper vult; ut ſanctificetur in nobis nomen ſuum, & ut ſanctificemur in ipſo per Jeſum Chriſtum.

Quæ & nos debemus ſemper orare.

Utrumque & nos oremus continuè.
Sanctificetur nomen tuum à nobis, & in nobis.
Sanctificemur & nos à te, in te, & per te.

Specialis Dei voluntas in eos.

Specialis voluntas Dei eſt, ut Chriſtianus ſit pu- A rus, & ab omni præſertim immunditiâ, remotus.

Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra, id eſt, temperantia veſtra, ait Theophylactus.

Impuritas oppoſita Deo.

Impuritatem horret Spiritus Dei, tanquam ſibi oppoſitam. *Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro eſt.*

E contra Deus, quia ſpiritus, & quia ſanctus, homines vult eſſe ſpirituales, & ſanctos, & ideò puros.

Hinc Eccleſiam Chriſtianam, quaſi arcam dedit mundo, in quâ purificentur, & ſalvi fiant homines.

Caſtitas ſanctificatio.

Caſtitas eſt ſpecialiter ſanctificatio, ſeu ſanctitas; quia hominem facit Angelicum & Divinum, Angelis & Deo ſimilem.

Impuritas è contrà beſtiam facit & ſuem.

℣. 4. *Ut ſciat unuſquiſque vas ſuum.* id eſt, proprium corpus ſuum ſanctè & honeſtè poſſidere. Ita ferè omnes.

Divus tamen Auguſtinus per *vas ſuum*, corpus uxoris intelligit, vultque Apoſtolum uxoratis præcipere, ut ſanctè & honeſtè utantur matrimonio.

Sed prior ſenſus eſt naturalior, quia omnibus, etiam non conjugatis, loquitur Apoſtolus.

Nota, *vas ſuum poſſidere.* id eſt, per puritatem dominus ſit corporis ſui, non mancipium.

Puritas, libertas; impuritas contra ſervitus eſt.

Puritas, libertas eſt & dominium: impuritas verò ſervitus.

Qui libidini ſervit, mancipium eſt.

C ℣. 5. *Non in paſſione deſiderii* ... id eſt, nemo autem veſtrûm ſerviat paſſionibus concupiſcentiæ, &c.

Sicut & gentes quæ ignorant Deum.

Heu quot Chriſtiani gentiliter vivunt, & juxta concupiſcentias ſuas ambulant!

Quaſi verò Chriſtianiſmus non ſit profeſſio ſanctitatis & deteſtatio libidinis.

Sanctitas in matrimonio ſervanda.

Quot Chriſtiani in matrimonio gentiliter vivunt, ſecundùm deſideria paſſionum, qualia cernuntur in gentibus Deum ignorantibus?

Quaſi matrimonium non eſſet ſacramentum, quo ſanctè & honeſtè ſit utendum, & quaſi ſub oculis Dei, ut ait Tertullianus.

Quomodò.

In fine ſit ſanctitas, in modo honeſtas, in uſu moderatio, ſeu temperantia. Videantur dicta de ſanctitate matrimonii in fine cap. 5. epiſt. ad Epheſ.

D ℣. 6. *Et ne quis ſupergrediatur...* Gr. non opprimere & circumvenire in negotio, &c. Syr. neque ſitis audaces ad tranſgrediendum & ad circumveniendum fratrem ſuum, in iſto negotio.

Id eſt, ne quis terminos ſui conjugii tranſgrediens, alienum thorum invadendo, proximum ſuum in hoc negotio fraudet aut injuriâ afficiat.

Quòd ſic intelligi debeat, de adulterio ſcilicet, id duo probant.

Primum, articulus, *ἐν τῷ πράγματι*, id eſt, ut vertit Syrus, in iſto negotio, ſeu in negotio, de quo locutus eſt, cùm dixit, *abſtineatis ab omni fornicatione*, ſeu immunditiâ.

Secundum, ratio ſequens: *Non enim vocavit nos Deus in immunditiam.*

E Aliqui tamen hunc locum de mercaturâ interpretantur: hocque monitum putant ab Apoſtolo dari Theſſalonicenſibus, quia Theſſalonicæ, magnæ fiebant mercationes.

Sed prior ſenſus magis cohæret cum præcedentibus & ſequentibus.

Enormitas adulterii.

Adulterium tranſgreſſio eſt, circumventio, defraudatio, latrocinium & latrocinio gravior injuria, ait D. Chryſoſtomus.

A *Quoniam vindex eſt Dominus...*

Ab adulterio deterrentia.

Ab adulterio deterret Apoſtolus, per minas vindictæ Dei.

℣. 7. *Non enim vocavit...*

Secundò, per rationem, quam reddit de vindictâ Dei. Vide paraphraſim.

℣. 8. *Itaque qui hæc ſpernit...*

Enormitas impuritatis.

Tertiò, per enormitatem hujus tranſgreſſionis, quâ Deus ipſe ſpernitur & Spiritus ſanctus contumeliâ afficitur.

Observationes Morales.

Primò, nota quòd per adulterium & impuritatem ſpernitur Deus, Chriſtus & Spiritus ſanctus.

B Deus qui vetat illud, quique nos vocavit ad ſanctitatem.

Chriſtus Dominus, cujus membrum facti ſumus in baptiſmo; membrum autem Chriſti, per libidinem fit membrum meretricis.

Spiritus ſanctus, cujus templum facti ſumus; quique datus eſt nobis; habitavit in nobis; & qui per impuritatem expellitur, profanato ejus templo.

Deus ergo ſeipſum vindicabit; eritque hujus flagitii ultor, per quod ipſe ſpernitur, Chriſtus inquinatur, Spiritus ſanctus expellitur.

Modus caſtè de inhoneſtis loquendi.

Secundò, diſce ab Apoſtolo, quomodò caſtè de rebus inhoneſtis ſit loquendum, cùm de eis loquendi neceſſitas urget.

C *Ne quis ſupergrediatur*, inquit, aut in *negotio circumveniat.*

Quia turpe eſt illud commercium & innominabile; indicat illud per *negotium*, per *ſupergredi, circumvenire.*

℣. 9. *De charitate autem fraternitatis.*

Gr. περὶ τῆς φιλαδελφίας. de amore fraterno.

Non necesse habemus. Gr. habetis.

Ipſi enim à Deo edocti eſtis. Gr. θεοδίδακτοί ἐστε.

Fratres ſumus, eumdem patrem Deum & Chriſtum, eamdem matrem, Eccleſiam habentes. hinc amor fraternus.

Deus charitatis Doctor.

Deus qui charitas eſt, & charitatis doctor & magiſter eſt. O Deus charitas! ô Deus charitatis doctor! charitatem ſic doce me, ut & charitatem inſpires mihi: cor meum charitatis igne accende, inflamma, combure.

Ab eo petenda charitas.

D ℣. 10. *Etenim illud facitis*, id eſt charitatem fraternam exercetis, non Theſſalonicæ tantùm, ſed & per totam Macedoniam.

Rogamus autem vos fratres ut abundetis magis.

In charitate ſemper proficiendum.

Semper in charitate proficiendum: *ambulate in dilectione*, ut dicit alibi: non ſtetis, ſed ſemper ad vitæ finem uſque ambuletis, incedatis, proficiatis, *ut abundetis magis.*

℣. 11. *Et operam detis ut quieti ſitis...*

Ad liberalitatem verſibus ſuperioribus hortatus eſt; ſed quia pauperes aliqui, hac divitum munificentiâ abutentes, otio, & inertiæ vacabant, curioſè ſeſe negotiis alienis immiſcebant: ut tales corrigat Apoſtolus.

Otioſi, & inertes corriguntur.

Primò, conſulit ut curioſitatem & otium fugiant; E quieti ſint, ſua curent, alienis ſeſe non immiſceant.

Operam date. ſtudioſè & ambitioſè conemini, ait Eraſmus, ut quieti, tranquilli, pacifici ſuis, veſtra curantes.

Secundò, præcipit ut propriis ſuis laborent manibus.

Tùm ut eis neceſſaria non deſint; alienaque non deſiderent: penuria quippe fures facit aut mendicos.

Tùm ut Gentilibus, qui paraſitos, ſcurraſque contemnebant, ob ſuam inertiam & mendicitatem, non fiant contemptui, ſicque ſint opprobrium Eccleſiæ.

Dedecus enim eſt, ait Theodoretus, in otio vivere; non, quæ ſunt neceſſaria, ex labore quærere; ſed mendici vitam eligere, & expectare aliorum munificentiam.

Hujuſmodi homines vocabant Chriſtemporas, Chriſtum cauponantes, Chriſti mercatores. D. Chryſoſtomus, Theophylactus.

Observatio Dogmatica.

Hæreticorum in mendicantes Religioſos injuria.

Hoc loco abutuntur hæretici contra Religioſos mendicantes: ſed perperàm: hoc enim de labore corporali præceptum ſpectat ad quoſdam, ut diximus ſupra, inertes, otioſos, curioſos & inquietos; qui fidelibus erant oneroſi, infidelibus ſcandaloſi, & Eccleſiæ opprobrium.

Talibus præcipit Apoſtolus, ut laborent: & meritò; labor enim horum malorum erit remedium.

Ab eâ vindicantur Religioſi mendicantes.

Nihil tale Religioſis mendicantibus convenit: quin imò, ut ait Eſtius, ſtudent, vacant prædicationi verbi Dei, aliiſque id genus actionibus, quibus ſalus populi Chriſtiani promovetur.

Cùmque ratione hujus miniſterii poſſent à populo petere vitæ ſtipendia; juxta id quod Chriſtus ordinavit, *ut qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivant.*

Huic tamen poteſtati renuntiantes, rogare malunt & mendicare; quod magnæ perfectionis eſt. ait Eſtius, quem vide.

Itaque dicendum, quod præceptum de labore corporali ſpectat ad eos, qui indigent & ſublimioribus functionibus non ſunt alligati, ut ait idem Eſtius.

℣. 12. *Nolumus autem vos ignorare...*

Theſſalonicenſes immoderatè lugebant ſuos mortuos; ut huic morbo medeatur Apoſtolus, ſolatur eos ſpe reſurrectionis.

An Theſſalonicenſes reſurrectionem ignorabant?

Sed an ignorabant reſurrectionem futuram? minimè: jam enim ſemel & iterum, in fine primi & tertii capitis, locutus eſt Paulus de adventu Chriſti judicis, tanquam ab illis credito & expectato.

Sed quia ad hanc veritatem non ſatis attendebant, & ideò in ſuorum obitu lugebant immoderatè; & more paganico.

Hinc Reſurrectionis futuræ articulum, in eorum mentibus reſculpit, ut malum curet à principio.

Nolumus ergo *vos ignorare de dormientibus.*

Non mortuos dicit, ſed *dormientes*: ut ex ipſo nomine conſolationem procuret: ſi enim dormiunt: ergò evigilabunt aliquando.

Sciatis itaque velim, quòd chari veſtri, quos ut mortuos lugetis; mortui non ſint, ſed dormiunt, evigilandi Verbo Dei.

Ut non contriſtemini...

Dat rationem cur nolit hoc ignorari; ſeu potiùs cur velit ut Reſurrectionis fidem in mentibus fixam habeant; ſcilicet, ut in morte veſtrorum non lugeatis, ſicut Gentiles, qui fidei lumine deſtituti, *ſpem* Reſurrectionis *non habent.*

Non prohibet omnem dolorem, ſed immoderatum, ſed paganum: mortuos ſuos lugeat paganus, qui vitam hâc meliorem non agnoſcit; at potiùs lætetur Chriſtianus; moderatè ſaltem lugeat, qui vitam credit æternam, ad quam fideles morte tranſeunt.

Quid mors Chriſtianè conſiderata.

Mors ſomnus eſt, à quo per Dei Verbum evigilandi ſumus.

Mors tranſitus eſt à vitâ miſerâ ad beatam: ne ergo lugeatis, quin potiùs lætemini.

Mira fidei efficacia.

O mirabilem efficaciam fidei; terribilium terribiliſſimum reddit gratum & optandum!

Cupio diſſolvi & eſſe cum Chriſto.

℣. 13. *Si enim credimus...*

Scire ergo debetis nos reſurrecturos.

Chriſti reſurrectio, baſis noſtræ reſurrectionis.

Cùm enim fide credamus, *quod Dominus Jeſus Chriſtus mortuus ſit, & à mortuis reſurrexerit*; ſanè & credere debemus quòd Deus eos, qui Chriſto ad finem uſque, fideles fuerunt; reſſuſcitabit, & è ſepulchris evocatos adducet ad Chriſti gloriam.

Quia membra capiti ſuo debent conformari, & eſſe cum capite. hanc rationem fuſiùs explicat, primæ Cor. 15.

Notæ Litterales.

Nota primò, quòd conjunctio *ſi*, non ſit dubitantis, ſed rem certiſſimam præſupponentis pro fundamento, mortem ſcilicet & Reſurrectionem Chriſti.

Secundò, quòd de Chriſto loquens dicat abſolutè, quòd *mortuus ſit*; de fidelibus verò quòd dormiant.

Primum quidem, ne de morte Chriſti quis hæreticus dubitet, quaſi tantùm fuerit apparens: verè *mortuus eſt*, verè à mortuis *reſurrexit.*

Secundum verò, ut lugentes conſoletur.

Tertiò, quòd de fidelium reſurrectione tantùm hìc agat, ſeu de reſurrectione ad gloriam, utpote, qui ad fidelium conſolationem ſcribat.

Mors & reſurrectio Chriſti conſolatio noſtra.

Mors & Reſurrectio Chriſti conſolatio noſtra.

Mors quidem, quia nobis fons vitæ, mortis mors, mortis noſtræ ſanctificatio: ſupplicium quippe convertit in ſacrificium.

Reſurrectio verò, quia reſurrectionis noſtræ ad gloriam cauſa eſt, exemplar & forma; ſicut noſtræ ad gratiam reſurrectionis, ſeu vitæ Chriſtianæ & ſpiritualis, eſt origo, cauſa & idea.

Nota denique, *eos qui dormierunt per Jeſum.* Conditio neceſſaria, ut quis cum Chriſto reſurgat, eſt ut cum Chriſto & in Chriſto dormiat.

℣. 14. *Hoc enim dicimus vobis in Verbo Domini...*

Aggreditur modum & ordinem reſurrectionis, & ut majorem fidem faciat, affirmat ſe, id quod dicturus eſt, à Domino ipſo didiciſſe.

Hoc igitur quod jam vobis dicturus ſum, non à memetipſo, aut tanquam meum, aut à me inventum dico; ſed *ut Verbum Domini*, quod ab ipſo didici, quodque tanquam Verbum Dei, in nomine & authoritate Domini dico.

Scilicet quòd *nos qui vivimus*, id eſt, qui vivent, ſeu ex nobis, ſeu ex poſteris noſtris, tempore adventûs Domini; *non præveniemus* in Reſurrectione, nec in occurſu Domini, *eos* qui jam pridem mortui computruerunt.

Notæ Litterales.

Veroſimile de Theſſalonicenſibus.

Opinor quòd Theſſalonicenſes ſcirent quidem mortuos ſuos fore reſurrecturos; ſed quòd neſcirent omnium omninò hominum reſurrectionem futuram *in momento, & in ictu oculi.*

Hincque ſucceſſionem temporis in eâ fingentes, timebant ne priùs mortui & jam corrupti, tardiùs reſurgerent, quam qui vivi & ſuperſtites forent in adventu Domini.

Ideòque ſuos defunctos lugebant amariùs, timentes ne, propter hanc reſurrectionis tarditatem, tardiùs illos in gloriâ viderent.

Ut hanc mœroris cauſam auferat Apoſtolus, docet eos, non ſolùm quòd reſurrecturi ſint illorum

mortui ; ſed & tam promptè, per omnipotentiam Dei reſurgent, ut nec ipſi vivi præceſſuri ſint eos, in occurſum Domini.

Reſurrectio noſtra opus omnipotentiæ Dei.

Cogita quòd hoc opus, opus erit omnipotentiæ Dei, cui nihil reſiſtit, nihil difficile, neque difficilius : æqualiter omnia Deo poſſibilia ſunt & facilia.

Sicut in principio, *dixit & facta ſunt* omnia: ita in fine, ipſemet dicet, & fiet quod dixerit ; ſicut ex nihilo fecit omnia ; ita ex pulvere faciet corpora.

Nota quòd Apoſtolus in primâ loquatur perſonâ, *nos qui vivimus*...

Non quòd ſuſpicaretur vitæ ſuæ tempore, mortuorum reſurrectionem futuram ; id enim rejicit in ſecundâ epiſtolâ ad Theſſalonicenſes, cap. 2. ubi docet quæ debeant adventum Domini præcedere.

Judicii dies cogitanda ut inſtans.

Sed ita loquitur, ut nos exemplo ſuo doceat, de incertâ & terribili judicii die cogitare & loqui, quaſi ſtatim & noſtris temporibus futurâ ; ſcilicet, ut nos ad illam continuè comparemus.

Noſtræ mortis dies, judicii noſtri dies erit ; hanc igitur mortis diem, quaſi inſtantem, præ oculis habeamus ſemper, & expectemus ſuſpenſi.

℣. 15. & 16. *Quoniam ipſe Dominus*...

Magnificum & momentaneum deſcribit adventum Domini, quaſdamque ejus circumſtantias.

Adventus Domini deſcriptio.

Primò, *ipſe Dominus*, non Angelus ſui vice, ſed ipſemet in ſuâ propriâ perſonâ.

Qui deſcendit humilis in ſuo primo adventu ; glorioſus deſcendet in ſecundo.

Secundò *in juſſu*. cum imperio & poteſtate magnâ, ſuis ſtipatus Angelis veniet.

Gr. *ἐν κελεύσματι*. quod ſignificat etiam hortamen commune, ſeu conclamationem, quâ nautæ, ſeu milites ſeſe mutuò excitant ad rem ſtrenuè agendam. hinc Eraſmus vertit, cum hortatu.

At Græci interpretes hanc vocem in ſuâ propriâ ſignificatione accipiunt, ſcilicet pro *juſſu*, imperio, quo Chriſtus Dominus ſuos Angelos & miniſtros jubebit eſſe præſto.

Tertiò, *& in voce Archangeli* : quippe Archangelo Michaeli, Angelorum principi, & totius Eccleſiæ cuſtodi imperabit vocem dare ; quâ, quaſi inſtrumento reſurrectionis, mortuos omnes ad vitam revocet.

Hæc vox Joan. 5. dicitur *vox filii Dei* : quia juſſu ejus & nomine facta.

Quartò, *& in tubâ Dei*, ſive quòd vera & realis ſit tuba, ut affirmat D. Gregorius, D. Anſelmus apud Cornelium à lapide, quem vide.

Sive quòd illa vox Archangeli, tam clara & ſonora, tamque potens & efficax futura ſit, ut propterea dicatur *tuba Dei*, ubique penetrans, uſque ad aures dormientium ; omnes evigilans, & ad judicium convocans.

Surgite mortui, venite ad judicium.

Chriſtus Dominus, D. Paulus & D. Joannes de tubâ hac loquuntur.

Hæc erit tuba noviſſima, de quâ primæ Cor. 15.

Hæc tubæ vox, erit morale reſurrectionis inſtrumentum, ſicut verba conſecrationis ſunt tranſſubſtantiationis inſtrumentum, ait Tyrinus, poſt Cornelium à lapide.

Quintò, *& mortui qui in Chriſto ſunt*...

Et ad primum hujus vocis, ſeu juſſûs Dei, inſtans, reſurgent omnes mortui quidem (ſed Apoſtolus Chriſtianos hîc tantùm nominat, ad quorum conſolationem ſcribit) & tam promptè & ſubitò, ut eamdem vocem, paulò protractam & adhuc perſonantem audituri ſint, reſumpti corporis auribus.

Audient vocem filii Dei, vel, ad vocem, ſurgite, reſurgent, ſicque audient obediendo : ad vocem, venite, audient corporaliter & ad judicium venient. Vide Cornelium à lapide qui Suarem citat.

Reſurgent primi. Gr. primùm.

Illud *primum*, & ſequens, *deinde*, non ſignificat prioritatem & poſterioritatem in reſurrectione, quaſi aliqui priùs, alii poſteriùs ſint reſurrecturi ; fiet enim omnium reſurrectio in eodem inſtanti : ſed denotat prioritatem inter reſurrectionem aliquorum & raptum omnium.

Itaque *reſurgent primi*, ſeu primùm, id eſt, primò reſurgent mortui, ut ſimul cum vivis rapi poſſint in aëra, non poſt eos.

Deinde, id eſt, peractâ reſurrectione, tam nos qui tunc vivemus, quàm alii ſancti, jam pridem mortui, & tunc reſuſcitati, *rapiemur in aera* ; non ante illos, ſed ſimul & unà.

An omnes omninò morituri ſint ? an verò vivi fient ſine morte immortales ?

Sed vivi, fient ne ſine morte immortales ?

Ita opinati ſunt Græci multi, quos ſequitur Caïetanus ; quin & D. Auguſtinus id affirmavit aliquando, libro 2. de peccatorum meritis, cap. 31. ſed retractavit libro 20. de Civit. cap. 20.

Communiter tamen omnes Latini, ob Scripturæ authoritatem, omnes homines ad mortem, condemnantis, docent quòd, vel in ipſo raptu, vel ante raptum, omnes omninò homines morientur. Vide fuſiùs apud Eſtium.

Ordo reſurrectionis, licèt inſtantanea.

Hic ergo concipitur ordo in reſurrectione, licèt in, inſtanti fiat.

Dominus deſcendet de cœlo, ſtipatus Angelis ſuis, qui quaſi voce communi conclamabunt, ut ſe, ad Domini juſſum, præſto eſſe teſtentur.

Imperabit Dominus Archangelo vocem dare, reſurrectionis ſignum & inſtrumentum.

Vocem dabit Archangelus, quæ quaſi tuba Dei clariſſima ubique perſonabit, & ut potentiſſima efficiet id quod jubebit.

Ad hanc vocem reſurgent omnes mortui.

Immutabuntur vivi, ſive paulò poſt mortui ſint, & tunc reſurgant ; ſive in inſtanti moriantur & in altero reſurgant.

Omnes deinde juſti ſimul rapientur in aëra, obviam Chriſto, judicium exercenti ; reprobis ad ſiniſtram humi relictis.

Aliqua deſunt in hoc ordine non expreſſa, ſed alibi dicta à D. Paulo epiſt. primâ ad Cor. cap. 15. & à Chriſto Matth. 24.

Et ſic ſemper cum Domino erimus. ejus ſcilicet gloriæ conſortes.

O felix conſortium ! ô beatam æternitatem ! ſemper cum Domino erimus.

Ut hoc tunc eveniat nobis ; nunc ſtudeamus ſemper eſſe cum ipſo, mente, corde, affectu, moribus, & vitâ ; in ejus vivamus gratiâ, ut in illius gloriâ vivamus.

℣. 17. *Itaque conſolamini invicem*... His ergo de reſurrectione glorioſâ, & de æternâ cum Chriſto, in beatitudine, permanſione, ſermonibus conſolemini vos mutuò, in morte veſtrorum, & ne lugeatis ſicut Gentiles, qui talem ſpem non habent.

Solida Chriſtianorum conſolatio.

O ſolidam Chriſtianorum conſolationem, in Dei verbo fundatam & in æternâ Dei gloriâ ſtabilitam ! reſurgam immortalis ; æternæ Chriſti gloriæ conſors futurus, ſine fine.

Hæc eſt ſpes mea, ô Deus ; hæc eſt conſolatio mea. Hâc ſpe erectus, hâc conſolatione ſuſtentatus ; omnia terrena, mortalia, caduca, aliquando peritura,

ſa, contemno; te ſolum, ô Deus meus, deſidero, A diligo; tibi unicè adhærere in æternum volo; tibi ſoli ſervire, tibi totus eſſe, in tempore, & in æternitate.

Adjuva, Deus, infirmitatem meam. Et qui dediſti velle, da & perficere: omnia mea rumpe vincula; ut liber ab omnibus, me in occurſum tuum præparem aſſiduè; hoc unicum ſit negotium meum.

Corollarium Pietatis, ſeu in hoc Capite quarto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Ex ℣. 1. diſcamus omnes in ſalutis viâ nunquam ſtandum; ſed ſemper ambulandum; continuè proficiendum; de virtute in virtutem eundum uſque ad cælum. Vide ℣. 1. in commentario. Vide etiam B ℣. 10.

Secundò.

Ex ℣. 3. diſcamus, mentique noſtræ inſcribamus nunquam obliterandam, omnium Dei præceptorum ſummam, ſeu epitomem.

Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio noſtra.

Deus vult, ut ſim ſanctus, id eſt, omne peccatum fugiam, omne bonum amplectar.

Hæc erit ergo deinceps tota mea voluntas; hoc omne ſtudium meum: omne malum horrebo; omne bonum & ſanctum, cum Dei gratiâ, operabor.

Deus vult, ut ſim ſanctus, ab omni malo alienus, & ſpeciatim ab omni immunditiâ remotus.

Deus eſt ſpiritus, & quia ſpiritus, vult me ſpiritualem, ſanctum, purum.

Deus eſt ſpiritus, & quia ſpiritus, impuritatem horret, tanquam ſibi oppoſitam, *Non permanebit ſpiritus meus in homine, quia caro eſt.*

Omnem itaque impuritatem horrebo; caſtitati magis ac magis ſtudebo.

Impuritatis enormitatem, & ab eâ deterrentia vide in ℣. 7. 8.

Per eam Deus ſpernitur, Chriſtus inhonoratur, Spiritus ſanctus contumeliâ afficitur.

Ibidem diſcamus quomodò de rebus etiam inhoneſtis caſtè loquendum, ubi eſt loquendi neceſſitas.

Tertiò.

Notemus, & diligenter exequamur omnes, Apoſtoli præceptum de fugâ otii, & de labore honeſto; ut quieti & pacifici noſtra curemus, de alienis non immiſceamur negotiis, ſed operemur indeſinenter. Vide ℣. 11.

Quartò.

Qui veritatem de mortuorum reſurrectione be- C nè, & ſeriò penetraverit; hinc ſolidam & Chriſtianam de morte, tùm ſuâ, tùm ſuorum, conſolationem percipiet. Vide à ℣. 12. uſque ad finem, & præſertim ℣. 17.

Analyſis Capitis Quinti.

Veritatem, *modum, & ordinem reſurrectionis docuit; reſtabat, ut indicaret tempus, & diem:*

At hoc, inquit, vobis fidelibus non eſt neceſſarium; quia fide ſcitis, quòd dies Domini ſit inopinatò venturus, & improbos occupaturus ex improviſo, ſicut fur obrepit nocte, & D *dormientibus adeſt inexpectatus.* ℣. *1. 2. 3.*

Vos autem dies illa non comprehendet imparatos, quia filii lucis eſtis. ℣. *4. 5.*

Hoc ut ita ſit; ut filii lucis, *vigiles, & ſobrii ſimus.* ℣. *6. 7.*

Inſuper & armati fide & charitate, quaſi thorace; ſpe, quaſi galeâ ſalutis. ℣. *8.*

Salutem verò ſperemus ex Dei bonitate, qui nobis Filium ſuum dedit, in ſuo proprio ſanguine Salvatorem. ℣. *9. 10. 11.*

Commendat inferioribus honorare eos, qui præſunt, & in Evangelio prædicando laborant. ℣. *12. 13.*

Præſules autem hortatur, ut ſuo ritè fungantur officio, arguant, ſolentur, ſuſcipiant, tolerent. ℣. *14. attendant ſubditis.* ℣. *15.*

Omnes fideles hortatur ad gaudium ſpirituale, ad orationem aſſiduam, ad gratiarum actionem; ut ſpiritum non extinguant, prophetias probent, ab omni ſpecie mali abſtineant. ℣. *16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.*

Denique omnimodam eis ſanctitatem appreca-tur. ℣. *23. 24. Se eorum commendat orationibus.* ℣. *25. Omnes ſalutat.* ℣. *26. Adjurat eos, ut hæc epiſtola omnibus ſanctis fratribus legatur.* ℣. *27. quam, conſuetâ gratiam precandi formulâ, claudit.* ℣. *28.*

Caput Quintum.

Paraphraſis.

CÆterùm de temporibus & momentis, A quibus ad judicium venturus ſit Chriſtus, neceſſe non eſt ut ſcribamus vobis.

Ipſi enim exactè noſtis quòd dies Domini inopinatò, & inexpectatus veniet, ſicut fur in nocte.

Cùm enim dixerint pax & ſecuritas eſt, nihilque periculi; tunc illis repentinum ſuperveniet exitium, quod non effugient: ſicut mulieri prægnanti, & aliud cogitanti, dolor partûs repentè ſupervenit.

At vos, fratres, non eſtis in tenebris, ut vos dies illa, tanquam fur, deprehendat.

Quomodò enim in tenebris eſſetis, vos, qui filii B lucis eſtis, & filii diei; nos Chriſtiani non ſumus filii noctis, neque tenebrarum.

Ne dormiamus ergo ſicut cæteri, ſed vigilemus, & ſobrii ſimus.

Qui enim dormiunt, noctu dormiunt, & qui inebriantur, nocte inebriantur.

At nos, qui diei ſumus filii, vigiles & ſobrii ſimus; inſuper & armati, fidem ſcilicet & charitatem pro loricâ, & ſpem ſalutis pro galeâ induti.

Spem ſalutis dixi: non enim nos, filios ſuos, Deus deſtinavit ad damnationem; ſed ad ſalutem æternam per Domini noſtri Jeſu-Chriſti merita acquirendam. C

Qui pro nobis mortuus eſt, ut ſive vivi, ſive mortui, æternâ cum illo gloriâ perfruamur.

Propter quod, ſcilicet & propter Chriſti mortem pro nobis, & propter futuram æternæ Chriſti gloriæ perfruitionem, vos invicem conſolamini, & ædificate mutuò, ſicut reverà facitis.

Rogamus autem vos, fratres, ut notetis eos, qui in Evangelio vobis prædicando laborant, & qui præſunt vobis in Domino, & vos admonent de faciendis, & de fugiendis.

Illos, inquam, noveritis, ut ſpeciatim eos honoretis, & impenſiùs diligatis, propter opus quod exercent in vobis; pacem habete cum eis. D

Rogamus autem vos, fratres Prælati, ut corrigatis inquietos, conſolemini puſillanimes, ſuſcipiatis infirmos, patientes ſitis ad omnes, ſive infirmi ſint, ſive puſillanimes, ſive inordinati.

Videte ne quis cuiquam malum pro malo reddat; ſed ſtudete ſemper benefacere omnibus, non fratribus tantùm, ſed & infidelibus.

Læto ſemper ſitis animo;

Orate aſſiduè; E

De omnibus Deo gratias agite: hæc enim Dei voluntas eſt; ſeu vult Deus, ut id faciatis omnes per Jeſum-Chriſtum.

Spiritum ſanctum ne extinguatis, ſcilicet in donis ſuis.

Prophetias ſpeciatim ne ſpernatis:

Textus.

1. DE temporibus autem & momentis, fratres, non indigetis ut ſcribamus vobis.

2. Ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies Domini, ſicut fur in nocte, ita veniet.

3. Cùm enim dixerint pax & ſecuritas; tunc repentinus eis ſuperveniet interitus, ſicut dolor in utero habenti, & non effugient.

4. Vos autem, fratres, non eſtis in tenebris, ut vos dies illa, tanquam fur comprehendat:

5. Omnes enim vos filii lucis eſtis, & filii diei; non ſumus noctis, neque tenebrarum.

6. Igitur non dormiamus ſicut & cæteri, ſed vigilemus, & ſobrii ſimus.

7. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrii ſunt, nocte ebrii ſunt.

8. Nos autem, qui diei ſumus, ſobrii ſimus, induti loricam fidei, & charitatis & galeam ſpem ſalutis.

9. Quoniam non poſuit nos Deus in iram, ſed in acquiſitionem ſalutis per Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum.

10. Qui mortuus eſt pro nobis, ut ſive vigilemus, ſive dormiamus, ſimul cum illo vivamus.

11. Propter quod conſolamini invicem, & ædificate alterutrum, ſicut & facitis.

12. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monent vos.

13. Ut habeatis illos abundantiùs in charitate, propter opus illorum, pacem habete cum eis.

14. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes.

15. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: ſed ſemper quod bonum eſt, ſectamini in invicem & in omnes.

16. Semper gaudete.

17. Sine intermiſſione orate.

18. In omnibus gratias agite: hæc eſt enim voluntas Dei in Chriſto Jeſu, in omnibus vobis.

19. Spiritum nolite extinguere.

20. Prophetias nolite ſpernere.

21. Omnia autem probate, quod bonum A
eſt, tenete.

22. Ab omni ſpecie malâ abſtinete vos.

23. Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia, ut integer ſpiritus veſter, & anima & corpus ſine querelâ in adventu Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſervetur.

24. Fidelis eſt, qui vocavit vos, qui etiam faciet.

25. Fratres, orate pro nobis.

26. Salutate fratres omnes in oſculo ſancto.

B

27. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epiſtola hæc omnibus ſanctis fratribus.

28. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti vobiſcum. Amen.

Omnia tamen (à Prophetis propoſita) examinate, & quod bonum eſt, retinete.

Quod ſpeciem habet mali, fugite.

Deus autem pacis author, vos totaliter, & perfectè ſanctificet, & totum ſpiritum veſtrum, & animam, & corpus in ſanctitate cuſtodiat, uſque ad adventum Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

Deus qui vos vocavit, fidelis eſt, perficiet quod incepit.

Fratres, orate pro nobis.

Nomine meo ſalutate fratres noſtros, eoſque oſculo, charitatis ſymbolo, oſculemini.

Obteſtor vos in nomine Domini noſtri Jeſu-Chriſti, ut hæc epiſtola in publico fidelium conventu legatur.

Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſit vobiſcum. Amen.

Commentarius in Caput Quintum.

℣. 1. DE *temporibus autem & momentis*... Iiſdem utitur verbis, ac ipſe Chriſtus Dominus. *Non eſt veſtrûm noſſe tempora vel momenta*, ait Chriſtus Act. 1. *De temporibus autem & momentis*... ait Paulus.

Χρόνοι, hîc majorum ſunt temporum ſpatia, ℣. g. anni. καιροί, minora, menſes ſcilicet, dies, horæ.

C

Mens Divi Pauli.

Senſus Apoſtoli hic eſſe videtur:

Equidem, ô Theſſalonicenſes, neceſſarium erat ad fidei, & ſpei veſtræ confirmationem, & ad veſtram, in defunctorum veſtrorum luctu, conſolationem, ut de reſurrectione, & de reſurrectionis modo & ordine ſcriberem vobis: at verò *de temporibus & momentis*, quibus fiet omnium reſurrectio; ſcribere vobis, nec vobis neceſſarium eſt, nec mihi poſſibile.

Non poſſibile quidem, quia latet omnes hæc dies. *Veniet ut fur*. ℣. 2. non autem neceſſarium vobis, *quia vos, fratres, non eſtis in tenebris*. ℣. 4.

Curioſitas naturalis de fine temporum.

Meritò notat hîc Divus Chryſoſtomus, quòd hæc ſit ingenii noſtri curioſitas, ut quæ maximè latent, ea D
maximè ſcire cupiat; præſertim verò tempus conſummationis ſæculi.

De hoc ipſi Apoſtoli ante paſſionem exquiſierant. Matth. 24. *Dic nobis quando hæc erunt, & quod ſignum adventûs tui, & conſummationis ſæculi.* Poſt paſſionem & reſurrectionem, Act. 1. *An in tempore hoc reſtitues*, &c.

At non ſic, poſtquam Spiritu ſancto digni ſunt habiti; quin verò reprimunt hanc intempeſtivam curioſitatem; nec ſinunt quærere: *de temporibus & momentis*, &c.

Quomodò reprimenda.

Revera, quid hinc lucri? ait Chryſoſtomus, ſit longè, ſit propè, quid ad nos? cùm vitæ noſtræ finis, ſit unicuique noſtrûm, ſæculorum conſummatio.

Quid de communi fine curioſè ſollicitus es? fi- E
nem tuum cura; hunc finem præpara; ab alio fine tibi grave nihil accidet. Ex Divo Chryſoſtomo.

Cur autem finem communem, & particularem nobis celaverit Deus; vide Divum Chryſoſtomum, & Theophylactum, ne in vitium nos præcipites demus; ne in ſocordiam; ne mercedem nobis amputet. Hæc fuſiùs D. Chryſoſtomus.

℣. 2. *Ipſi enim diligenter*. id eſt, exactè, planè, & certò *ſcitis*.

Quia dies Domini, ſicut fur....

Sicut enim fur in nocte obrepit, & hominibus dormientibus adeſt inexpectatus; ita dies Domini inopinatò veniet, & homines incredulos & incautos occupabit ex improviſo.

℣. 3. *Cum enim dixerint, pax*...

Loquitur de improbis, præſertim infidelibus, ac fidelium perſecutoribus.

Cùm ergo putaverint illi omnia eſſe pacifica, & in tuto poſita; tunc repentinus eis ſuperveniet. Gr. inſtat, imminet interitus; ſeu adeſt proximum, & certum exitium.

Sicut dolor in utero habenti. id eſt, ſicut dolor partûs prægnantem occupat ex improviſo.

Exemplum valdè appoſitum.

Exemplum valdè appoſitum, & in Scripturis frequens.

Novit mulier prægnans quòd pariet: quando verò paritura ſit, an ſeptimo, an octavo, an nono, an decimo menſe, quo die, quâ horâ, ignorat: ſed ſæpe jocans, ludens, & ridens, ineffabilibus repentè comprehenditur doloribus.

Ita & nos ſcimus venturum Dominum, ſed adventûs illius momenta, vel tempora ignoramus.

Ita & impiis ridentibus, & gaudentibus, ſupervenit repentinus interitus.

Et non effugient, nec ullo modo poterunt effugere.

Hujus rei figuram habes in diluvio. *Sicut in diebus Noe; ita erit & adventus Filii hominis*. Matth. 24. ℣. 37. & in Balthaſare comedente, & cum lætitiâ bibente, & tamen audiente: *Mane, thecel, phares*. Daniel. 5. 25.

Observatio Moralis.

Quod Apoſtolus de judicii generalis die hîc dicit, illud & intellige de mortis noſtræ, noſtrique judicii particularis die; ſicut fur; venit inopinatus.

Heu quot novimus, quos dormientes, ſicut Miphiboſeth, præoccupavit? quot, ſicut Balthaſarem, bibentes & gaudentes?

Vigilandum.

Vigilate itaque, ait Chriſtus in Evangelio. *Iterum dico vigilate. omnibus dico vigilate*. ne ſcilicet tale quid eveniat nobis. Matth. 24. 42. Lucæ 13. 35. 37.

Mira Dei bonitas, etiam in malos.

Mirare hîc ineffabilem Dei miſericordiam, toties, totque modis impios homines de ſuo adventu inopi-

nato commonentis. Sanè imparatos invenire non vult, quos toties invitat ad præparationem.

O Deus bone! Deus miſericors! etiam cùm *vis iraſci, miſericordiæ recordaris. Dediſti metuentibus te ſignificationem, ut fugiant à facie arcûs.* pſal. 59. 6.

Verè ex nobis perditio noſtra. Quàm meritò itaque ſingulis impropetas pereuntibus: *Perditio tua ex te.*

Da mihi, ô Deus clemens, hac tuâ ſic uti miſericordiâ, ut fidei vigilantiâ præveniam mortis præoccupationem; pœnitentiæque doloribus effugiam damnationis æternæ dolores.

Sed circa litteram objici poteſt: nonne Elias & anti-Chriſtus præceſſuri ſunt, eruntque ſignum adventûs Chriſti.

B Erunt, reſpondet Theophylactus, erunt quidem ſignum conſummationis ſæculi; Chriſti adventûs non item: ſubitaneus erit enim & incertus.

Sed, inquies iterum, *erunt ſigna in ſole...*

Fateor & hæc ſigna præcedent adventum Domini, ſed non diem adventûs Domini: quippe tempus ſignorum illorum erit ipſe dies Domini; nec diu durabit tempus illud. Vide Eſtium.

℣. 4. *Vos autem fratres...* utpote fide illuminati: *non eſtis in tenebris,* ſcilicet infidelitatis & cupiditatum, *ut vos dies illa, ſicut fur, comprehendat.*

Omnibus quidem, ipſis etiam fidelibus & piis ignotus eſt hic dies, non tamen omnes occupat ex improviſo; ſed improbos tantùm & tenebrarum operibus deditos.

C Sicut in luce vigilantibus & excubias agentibus, etſi superveniat fur, non nocebit; at verò dormientes in tenebris ſpoliat & nudat.

Chriſtianus filius lucis. ℣. 5. *Omnes enim vos filii lucis eſtis...*

Sic in Scripturis appellantur Chriſtiani, ob Chriſtum, qui lux eſt mundi; paterque noſter: & ob fidem, quæ vera lux eſt, & juſtitiæ diem parit.

Sic laudat, ut moneat, & excitat ad opera lucis. Hoc autem ſæpè repetit Apoſtolus, ut filios lucis laudans, excitet ad opera lucis, id eſt, ſanctitatis; ſicque non paveant hanc diem omnibus tenebrarum filiis terribilem.

Vero Chriſtiano optandus adventus Chriſti. Verus Chriſtianus adventum Chriſti patris noſtri, non horret, ſed optat: quippe ait S. Auguſtinus, perverſum omninò eſt, quem diligis, timere ne veniat: orare quotidiè, *adveniat regnum tuum,* & timere ne exaudiatis.

D Unde iſte timor?

Quia judex venturus eſt.

Sed numquid invidus? numquid malevolus? nihil horum prorsùs: quis enim venturus eſt judicare, niſi qui venit judicari pro te. Auguſt. pſalm. 147. citatus à P. Cornelio.

Idem vide fuſiùs in epiſt. ſecundâ ad Theſſalonicenſes, cap. 2. ℣. 1.

℣. 6. *Igitur non dormiamus...*

Ne præſumant de nomine, hortatur ut & de facto ſint *filii lucis,* vigiles & ſobrii.

E Quid enim prodeſſet nobis, nomine & profeſſione externâ, filios lucis eſſe; ſi operibus ſimus tenebrarum filii; ſi ſicut pagani dormiamus in peccato, & in oblivione Dei & ſalutis noſtræ.

Tantò ſeverior erit noſtra damnatio; quantò majori luce donati fuerimus: quippe; complebitur in nobis, quod dixit Chriſtus; *hoc eſt judicium mundi; quia lux venit in mundum; & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.*

Tria nobis neceſſaria. *Igitur non dormiamus* ſomno peccati, ne ſtertamus ſaluti noſtræ negligentes.

Vigilantia. *Sed vigilemus attenti:* qui vigilat, domumque ſuam cuſtodit, furis adventum perſentit: ita qui vigilat, domini adventûs ſigna percipit.

Sobrietas. *Et ſobrii ſimus:* non à vino tantùm, ſed ab omni cupiditate & perturbatione animi, quæ ſpiritualis eſt ebrietas.

Ebrietas animæ ſunt divitiæ, pecuniæ cupiditas & amor corporum. D. Chryſoſtomus.

℣. 7. *Qui enim dormiunt...*

Vigilantiæ & ſobrietatis noſtræ rationem petit ex metaphorâ jam dictâ noctis & diei.

Nocturnum tempus ſomno & ebrietati magis opportunum: hinc *qui dormiunt...* Dies verò vigiliæ & ſobrietatis tempus eſt.

℣. 8. *Nos igitur, qui ſumus filii Diei,* vigiles & ſobrii ſimus, inſuper & armati.

Sobrietatem ſupra addidit vigilantiæ; ſi quis enim vigilet quidem, ſed ebrius ſit; hunc prædo facilè ſubripiet & ſpoliabit.

Armatura. Hic autem arma ſobrietati ſuperaddit; quia hominem etiam vigilem & ſobrium, ſed inermem, latro facilè conficit.

Itaque vigiles, ſobrii, armati ſimus.

Induti loricam fidei, id eſt, dogmata, ait D. Chriſoſtomus. *Et charitatis,* id eſt, bonam vitam. idem Chryſoſtomus. *Et galeam ſpem...* ſpes autem ſalutis nobis per Chriſti merita promiſſæ, ſit mentis noſtræ galea.

Fides charitate animata, cor & vitam hominis interioris protegit & conſervat; ſicut lorica pectus & interiora; ſpes verò mentem erigit ad cæleſtia.

Observatio Moralis.

Itaque tria nobis neceſſaria ſunt, vigilantia, ſobrietas, armatura.

Exemplum ad vigilantiam excitans. Ad vigilantiam D. Chryſoſtomus hîc, in fine moralis, nos excitat exemplo funambulorum & ambulantium ſuper cacumina & præcipitia.

Anguſtam, inquit, viam ingredimur, præcipitiis undique circumdatam, quæ duos ſimul pedes non capit: quantâ itaque nobis opus eſt vigilantiâ.

Simile. Vides quòd ii, qui ejuſmodi vias ingrediuntur, non ſolùm pedes muniunt, ſed & oculos, &c.

Sic & nos omnia diligenter & accuratè circumſpiciamus: magnum eſt vitii profundum, magna præcipitia, magnæ inferiùs tenebræ; anguſtias obſervemus, cum timore & tremore ambulemus.

D *Duplex ſobrietas neceſſaria.* Sobrietas nobis duplex eſt neceſſaria.

Sobrii, ſeu liberi debemus eſſe ab omni vitioſo affectu; & ſobriè debemus uti hujuſmodi rebus.

Audi eumdem D. Chryſoſtomum.

Simile. Nullus talem ingrediens viam, in riſum effunditur, nec ebrietate gravatur; ſed in ſobrietate & jejunio, hanc viam ingreditur.

Nullus hac viâ incedens aliquid defert ſuperfluum, ſed ſuccinctus & expeditus, &c. nullus ſuos pedes impedit, ſed liberos dimittit & ſolutos, &c.

Tria præſertim arma. Panopliam hominis Chriſtiani vide Epheſ. 6. hîc ad tria reducitur.

E Sint fides attenta ad cæleſtia; ſpes firma & hæc expectans; charitas operans, quæ hæc æterna promereatur bona.

Eſt in noſtrâ poteſtate, ut Deus noſtri miſereatur, ait D. Chryſoſtomus, miſerere proximi, & Deus ipſe miſerebitur tui. Vide in fine moral.

℣. 9. *Quoniam non poſuit nos Deus...*

Spei noſtræ firmamentum. Spem noſtram firmat ex Dei bonitate, ſalutem noſtram adeò volentis, ut filium ſuum unigenitum dederit pro nobis.

Senſus

Digitized by Google

Senſus ergo eſt: & meritò ſperare debemus, quia nos Deus, filios ſuos, non deſtinavit ad perditionem, ſed ad ſalutem æternam.

Unde hoc tibi conſtat?

℣. 10. *Qui mortuus eſt pro nobis....*

Quia filium ſuum dedit pro nobis.

Adeò vult nos ſalvos fieri, ut filium ſuum dederit, & non ſolùm dederit, ſed dederit ad mortem. quanta hinc ſpes!

Ut ſive vigilemus, ſive dormiamus... aliter hîc *vigilare* & *dormire* ſumuntur, quàm ſuprà: ſignificant enim hîc, vivere & mori.

Itaque pro nobis mortuus eſt Chriſtus, ut ſive vigiles, ſive dormientes, ſive vivi, ſive mortui, ſive in hac vitâ, ſive poſt mortem, cum illo vivamus: nunc ſcilicet per gratiam, tunc per gloriam.

Vivam ergo, an moriar, nihil mea refert, cum illo vivam: etiamſi mortuus fueris, cum illo vives. Nihil itaque timeamus; nec vitam, nec mortem; utrumque nobis indifferens, ex D. Chryſoſtomo.

℣. 11. *Propter quod*, id eſt, quia Chriſtus pro nobis mortuus eſt, ut cum illo in æternum vivamus.

Conſolamini invicem, & vos ædificate mutuò. Mutuam ſalutem piis promovere ſermonibus & exemplis.

Observatio Moralis.

Spei Chriſtianæ fundamentum.

Deus vult ſalutem meam; me deſtinavit ad vitam; ſalutis meæ causâ, filium ſuum dedit ad mortem.

Filius pro me mortuus eſt, ut ſive vigil, ſive dormiens; ſive in hac, ſive in alterâ vitâ, ſim & vivam cum illo; ſimque æternæ gloriæ ſuæ particeps.

O bonitas! ô miſericordia ineffabilis!

O conſolatio ſolida, quæ in tali fundatur bonitate & miſericordiâ?

Quis non ſperet in hac clementi voluntate Dei? in hac pretioſâ morte filii Dei? *etiamſi me occiderit*, in hoc ſperabo.

Excitans & ad voluntatem ſalutis aliena.

Hoc non contentus, ut Deum & Chriſtum imiter, volo, deſidero, ardeo ſalutem proximi mei; verbis & exemplis, illam, quantùm potero, promovebo; nihil recuſabo ei, pro quo Chriſtus mortuus eſt; cuique vitam ſuam dedit & ſanguinem.

Ædificate alterutrum.

Metaphora ducta ab Architectis, qui murum ſimul ædificant.

Debet unuſquiſque proximum ſuum *ædificare*, id eſt, ipſius ſalutem verbis & factis promovere.

Ne dicas non ſum doctor, ait Theophylactus, doctores non ſufficiunt ad omnium ædificationem, *hinc unuſquiſque proximum ædificet.*

℣. 12. *Rogamus autem vos fratres ut noveritis...*

Præcepta dat ad vitæ Chriſtianæ inſtitutionem ſpectantia, ac primò commendat honorem prælatis & Eccleſiæ miniſtris debitum.

Rogat ergo fideles inferiores, ut omnes Eccleſiæ miniſtros, ſive doctores ſint, ſive prælati, ſive quodcumque officium exerceant, revereantur, diligant, eiſque neceſſaria ſuppeditent.

Omnes Eccleſiæ miniſtros dixi, nec enim neceſſariò hæc tria eidem perſonæ conveniunt.

Imò tres gradus videtur diſtinguere, ſcilicet doctores, prælatos, preſbyteros.

Ut noveritis: hæc agnitio ſignificat hîc reverentiam, obedientiam, rerum neceſſariarum ſubminiſtrationem.

Rogamus ergo, ut reſpectu & affectu noſcatis, ſeu ut conſideretis & honoretis.

Eos, qui laborant inter vos, docendo ſcilicet, & ea quæ ſunt ſalutis vobis adminiſtrando.

Et præſunt vobis in Domino, id eſt, & qui vobis præſunt in iis, quæ ſpectant ad Dominum, ſeu prælatos Eccleſiaſticos.

Et monent vos, id eſt, & qui vos monent de faciendis & de fugiendis, ſeu preſbyteros, quibus hoc maximè convenit.

Tria munia prælatorum.

Hîc nota tria prælatorum in ſubditos munia.

Laborent aſſiduè in docendo & neceſſaria ſalutis adminiſtrando.

Præſint & regant ſollicitè circa ea, quæ Domini ſunt.

Fortiter & charitativè moneant de faciendis & de fugiendis.

℣. 13. *Ut habeatis illos abundantiùs in charitate.*

Gr. & ducere illos ſuperexuberanti in charitate.

Quod vertit Syrus. ut æſtimentur à vobis cum charitate abundantiori.

Ambroſius, ut illis ſummum honorem habeatis in charitate.

Theophylactus poſt D. Chryſoſtomum, ut abundantiùs diligatis eos, ſicut filii parentes ſuos.

Senſus ergo eſt. *rogamus vos*, ut eos omnes ſummopere revereamini ex charitate, propter miniſterium, quod in vobis exercent, & quod omni veneratione dignum eſt.

Bona nobis per ſacerdotes collata.

Audi Chryſoſtomum: per ipſos generati eſtis æternâ generatione; per ipſos eſtis regnum aſſecuti: per manus ipſorum fiunt omnia: per ipſos vobis portæ cælorum aperiuntur.

Qui Chriſtum diligit, cujuſmodicumque ſit ſacerdos, eum diligit, quòd per eum veneranda ſit aſſecutus ſacramenta.

Pacem habete cum eis.

Gr. pacem habete in vobis ipſis.

Sed Syrus, Æthiops, D. Chryſoſtomus, Theodoretus, habent ſicut Vulgata.

Theophylactus utrumque conciliat: habete pacem cum ipſis, idque non externâ ſpecie, ſed in vobis ipſis.

Tria inferiorum in ſuperiores debita.

Sicut ſupra notaſti prælatorum in ſubditos tria officia; ſic tria hîc inferiorum in prælatos debita: honorem, amorem, pacem: idque ob tremenda myſteria, quæ per ipſos aſſequuntur.

℣. 14. *Rogamus autem vos...*

Prælatos nunc alloquitur.

Corripite inquietos. Gr. inordinatos. Syrus malè agentes. Æthiop. contumelioſos. Arab. eos in quibus non eſt ordo.

Ἄτακτος, qui regulam & ordinem non ſervat.

E contra. εὔτακτος, ordinis obſervator.

Itaque intellige negligentes ſui ordinis, regulæ, & officii; qui ſuis diſſolutis moribus aliorum pacem & tranquillitatem perturbant.

Conſolamini puſillanimes, quibus ſcilicet, deficit animus ad magna, ſeu facienda, ſeu ferenda.

Suſcipite infirmos. Ambroſius, opitulamini infirmis. Grotius, ſuſtentate eos, velut manu prehenſos, id eſt, tolerate & opitulamini. Græcus, ſignificat utrumque tolerare & opitulari.

Patientes eſtote ad omnes.

Sive infirmi ſint, ſive puſillanimes, ſive inordinati.

Patientia, lenitas, manſuetudo, virtus eſt generalis & ad omnes debet extendi.

Nulli unquam malefaciendum.

℣. 15. *Videte ne quis malum pro malo reddat.*

Interdicitur vindicta.

Si malum pro malo non eſt reddendum, multò minùs malum pro bono; multò minùs ſi non fuerit priùs malum. Chryſoſtomus. A

Sed ſemper quod bonum eſt...

Sed ſtudete omnibus ſemper benefacere, non tantùm fratribus, ſed & infidelibus & perſecutoribus veſtris.

Semper & in omnes bonum faciendum.

Nota *ſemper* & *in omnes*. præceptum Domini eſt. *Ego autem dico vobis, diligite...*

Semper gaudendum.

℣. 16. *Semper gaudete*. etſi in tentationes incidatis.

Alloquitur omnes & prælatos & ſubditos, quos hortatur, ut læto ſemper ſint animo, etiam in mediis & urgentibus malis, ait D. Athanaſius.

Quaſi dicat Apoſtolus, omnia pro Chriſto æquo tolerate animo. B

Quomodò hoc fiet?

Quomodò poteſt hoc fieri?

℣. 17. *Sine intermiſſione orate.*

Viam aperit ad perpetuam ſpiritualem lætitiam: ſcilicet orent aſſiduè & de omnibus Deo gratias agant, etiam de adverſis.

Age Deo gratias & malum mutatur in bonum, ait S. Chryſoſtomus.

Hinc D. Auguſtinus laudat morem antiquum dicendi, Deo gratias. Vide Cornelium à lapide.

Hæc eſt enim voluntas Dei...

Scilicet, ut hoc omnes vos præſtetis per Jeſum Chriſtum.

Sicut per Chriſtum omnia accipimus; ſic per ipſum gratiarum reddenda eſt actio.

Ipſe enim mediator noſter eſt, & noſtra hoſtia laudis.

Poteſt etiam hoc intelligi de aliis præcedentibus.

Hæc eſt voluntas Dei, ut gaudeatis, ut oretis, ut gratias agatis: *in Chriſto Jeſu*. id eſt, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum cooperatorem, ait Theophylactus, per gratiam adjutor erit, qui dicit, ut fiat.

Tria cuilibet Chriſtiano neceſſaria.

Hinc collige tria cuivis Chriſtiano neceſſaria. Primum, ut non reddat malum pro malo. Secundum, ut faciat bonum, etiam malum facientibus. Tertium, ut tam de bonis, quàm de malis gaudeat & Deo gratias agat.

Hæcque *in Chriſto Jeſu* cooperatore.

℣. 19. *Spiritum nolite extinguere.*

Spiritus ſanctus frequenter in Scripturis igni comparatur. ſecundæ Tim. 1. ℣. 6. ſuſcitatur ſicut ignis ſopitus: hìc verò extinguitur.

Quomodò ſuſcitatur Spiritus.

Suſcitatur autem precibus aſſiduis, meditatione continuâ, perpetuo pietatis ſtudio, & jugi operatione ſanctâ.

Quomodò extinguitur.

Extinguitur è contra, deſidiâ in Deum, nimiis circa terrena occupationibus, carnalibus deſideriis, incredulitate, peccato.

Vide etiam infra.

Itaque *Spiritum* ſanctum, id eſt, Spiritûs ſancti gratias, illuſtrationes & impulſus, quibus quaſi lampadibus, vos in hoc caliginoſo loco illuminat, *nolite extinguere*, veſtrâ in Deum deſidiâ, nimiis circa terrena diſſipationibus, vitâ immundâ. Vide plura ℣. 21.

Rectè tamen & magis ad mentem Apoſtoli, puto, ſi intelligatur de Spiritûs ſancti donis, ad aliorum utilitatem conceſſis, v. g. de dono linguarum, prophetiæ, &c. de quibus primæ Cor. 12. & quæ tunc erant communia.

Tunc, ait Theophylactus & Theodoretus, apud ipſos erant prophetæ Dei, erant & prophetæ vani, de quibus ſecundæ ad Theſſal. cap. 2. ſed quia incertum erat utri eſſent veri, omnes averſabantur & ſpernebant.

Hinc Apoſtolus omnibus loquens, ac præſertim prælatis, dicit, nolite chariſmatum ſpiritualium uſum prohibere; hoc enim eſſet Spiritum ſanctum in ſuis donis extinguere.

℣. 20. *Prophetias nolite ſpernere.*

Licèt apud vos aliqui ſint prophetæ vani, ne proptereà prophetias ſpernatis, & prophetas averſemini.

Quin imò prophetiam inter alia magnificate, gratiam ſcilicet, vel futura prædicendi, vel Scripturas interpretandi.

℣. 21. *Omnia autem probate*, id eſt, examinate tamen quod à prophetantibus proponitur; & quod bonum eſt & ſanæ doctrinæ congruum, retinete.

Omnia probate, id eſt, eas, quæ veræ ſunt prophetiæ, ait D. Chryſoſtomus, Theophylactus, & ita interpretatur ipſe Grotius.

Falſus hæreticorum intellectus.

Malè ergo hoc extendunt hæretici ad examen dogmatum fidei ab Eccleſiâ in Conciliis receptorum; quod de prophetiis privatis dixit Apoſtolus.

Quamvis, ut dixi, ℣. 19. magis ad litteram intelligatur de donis gratuitis: benè tamen & verè poteſt, & de internis gratiis etiam intelligi; & circa hoc videndus eſt D. Chryſoſtomus. ex quo

D. Joannis Chryſ. egregia ſimilitudo, gratiam in cordibus noſtris explicans.

Hæc vita nox eſt craſſa, luna carens; ut in eâ ambulemus, dedit nobis Deus lampadem præclaram, ſcilicet Spiritûs ſancti gratiam, accendit in cordibus noſtris.

Hanc lampadem acceptam, alii ſplendidiorem faciunt, ut ſancti; alii extinguunt, ut fatuæ virgines. C

Propterea Paulus, ait, *ſpiritum nolite extinguere*; hoc eſt, gratiam.

Sed quomodò extinguitur?

Simile explicans quomodò Spiritus, ſeu gratia extinguitur in cordibus noſtris.

Id S. Chryſoſtomus egregiâ comparatione deſcribit.

Sicut lucerna, vel aquæ infuſione, vel terræ injectione, vel olei ſubſtractione, vel venti vehementi extinguitur.

Ita Spiritûs ſancti gratia, vitâ immundâ, nimiâ circa terrena ſollicitudine; pietatis in Deum defectu, & in pauperes miſericordiæ; ſpiritu nequitiæ.

Itaque claude januas, id eſt, ſenſus, os, oculos, aures, ne ingrediatur ſpiritus malitiæ: fac eleemoſynam: vaca Deo; terrena contemne; purè & ſanctè vive. D

Hæc quidem excerpſi ex D. Chryſoſtomo; ſed verba non ſumpſi.

Similitudo duos homines ſeſe verbis appetentes repræſentans.

Circa januam claudendam: egregiè comparat duorum hominum ora, ſe verbis appetentium, duabus januis apertis, & ex adverſo poſitis, per quas irruit ventus: unam ſi claudas, ceſſat ventus.

℣. 22. *Ab omni ſpecie mali abſtinete.*

Quod ſpeciem habet mali, etſi revera malum non ſit, relinquite tamen, metu ſcandali.

Notandum circa ſpeciem mali.

Infirmis plus nocet ſpecies mali, quàm malum ipſum fortioribus.

Cave itaque frater, ne per te pereat infirmus, propter quem mortuus eſt Chriſtus. E

℣. 23. *Ipſe autem Deus pacis...*

Quia non monitis tantùm, ſed & Dei gratiâ indigemus ad ſanctitatem.

Hinc datis monitis, orat tandem Apoſtolus, ut Deus eos in omnibus, & per omnia ſanctificet, in ſpiritu, animâ & corpore, ſicque hæc tria ſanctificet, ut & in ſanctitate ſervet uſque ad adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Deus pacis, id eſt, qui pacis eſt author: hoc utitur epitheto; quia pax ad ſanctificationem maximè confert; & ubi pax non eſt, ibi nec ſanctitas eſt.

A *Deus* ergo *pacis* & ſanctitatis author *ſanctificet vos* totos; ſeu, ut ait Syrus, vos omnes perfectè ſanctificet, & totum ſpiritum veſtrum & animam veſtram, & corpus veſtrum cuſtodiat ſine culpâ in adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti. ita Syrus.

Sanctificet vos per omnia. Gr. totaliter: ſenſus ergo eſt, ita ut ſitis toti & perfectè ſancti, ſpiritu, animâ & corpore.

Ut integer ſpiritus, & anima, & corpus... Gr. & integer, &c.

Ut hæc tria integrè & omni ex parte immaculata & irreprehenſibilia cuſtodiantur uſque ad adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Spiritus eſt rationalis pars animæ, ſeu mens:

Anima, eſt ejuſdem animæ pars ſenſitiva, ſeu pars inferior, quæ nobis cum beſtiis communis eſt.

B *Corpus*, eſt utriuſque domicilium.

Tres hominis partes nominat, ut indicet ad ſanctitatem requiri, ut interiùs & exteriùs ſimus irreprehenſibiles: ſeu, ut mens & voluntas, & omnes ſenſus interni & externi ab omni ſorde peccati cuſtodiantur immunes.

A ℣. 24. *Fidelis eſt Deus, qui vocavit vos, qui etiam faciet.*

Hoc ſperat & expectat, non precum ſuarum meritis & efficaciâ, ſed à Dei fidelitate.

Deus, qui vos ad ſanctitatem vocavit, & ad perſeverantiam, *fidelis eſt* ſperantibus in ſe: vobis ergo petentibus vires dabit & gratias ad ſanctitatem, & perſeverantiam neceſſarias.

Qui vos vocavit, fidelis eſt, perficiet itaque quod incepit. id eſt, vires dabit ad perſeverantiam neceſſarias.

℣. 25. *Fratres, orate pro nobis.*

Agnoſcit quòd ipſe precibus indigeat adjuvari, in quo D. Chryſoſtomus Pauli miratur humilitatem.

℣. 26. *Salutate fratres omnes in oſculo ſancto.*

Quod erat charitatis ſymbolum.

B Quaſi diceret: nomine meo ſalutate, & pro me oſculemini.

℣. 27. *Adjuro vos per Dominum*...

Obteſtor vos in nomine Chriſti Domini, ut hæc epiſtola legatur in publico fidelium conventu.

℣. 28. *Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti vobiſcum, Amen.*

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Quinto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Nota, & mirare ineffabilem Dei miſericordiam, toties, totque modis & exemplis nos omnes, etiam improbos, monentem de ſuo adventu ino- C pinato; quaſi Deus ipſe metueret, ne nos inveniat imparatos. ℣. 3.

Adeò verum eſt, *quòd vult omnes ſalvos fieri, neminemque perire* imparatum.

Huic ergo Divinæ miſericordiæ reſpondens, in peccato ne dormias unquam; ſed vigil, attentus, & expectans Dominum, dic cum propheta; *Anima mea in manibus meis ſemper*, &c.

Secundò.

Illuſtrem Chriſtiani dignitatem obſerva, & ſuſcipe cum gaudio; filius eſt lucis, filius Chriſti, qui lux eſt mundi. *Omnes vos filii lucis eſtis.* ℣. 5.

At hujus qualitatis conſequentias animadverte, ut in praxim redigas.

Filius es lucis: ſis ergo vigil, & non dormias; ſis ſobrius, non ebrius; ſis ſemper armatus, nunquam nudus.

Vide quæ ad hæc omnia ſpectant in ℣. 5. 6. 7. 8. & in obſervatione morali.

Tria nobis neceſſaria ſunt, vigilantia, ſobrietas, armatura.

Tertiò.

Nota quanta debeat eſſe tua ſpes in Deum.

Quoniam non poſuit nos Deus in iram, ſeu in per- C ditionem, *ſed in acquiſitionem ſalutis.* ℣. 9.

Nota & quod ſit hujus tuæ ſpei fundamentum, ſeu per quem debeas hanc ſalutem ſperare, ſcilicet *per Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum, qui pro nobis mortuus eſt, ut ſimul cum illo vivamus*, & æternâ gloriâ perfruamur. ℣. 10.

Hanc veritatem ſi benè penetraveris, juxta Divi Pauli mentem, conſolaberis, ſperabis, benè facies. ℣. 11.

Mortem non timebis, imò potiùs optabis, juxta ejuſdem Apoſtoli mentem. ℣. 5.

Vide ℣. 9. 10. 11. & obſervationem moralem.

Quartò.

Notet ſuperior tria officii ſui in ſubditos munia. D ℣. 12. Videat & ℣. 14.

Notet inferior tria in ſuperiores ſuos debita. ℣. 13.

Omnis denique Chriſtianus ℣. 19. *Spiritum nolite extinguere.* Obſervet quomodò ſpiritus in nobis ſuſcitatur, quomodò extinguitur.

Hac de re vide pulcha ex Divo Chryſoſtomo, ℣. 20. 21.

hortatus erat ad vigilandum; ne imparatos illos dies illa, tanquam fur, comprehendat.

Hinc turbati Theſſalonicenſes, putabant & mortuorum reſurrectionem & diem judicii inſtare; ipſorum terrorem augebant fraudulenti quidam Doctores, tùm fictis quibuſdam revelationibus, tùm ſuppoſitis ejuſdem Pauli litteris.

Ut hunc ergo Theſſalonicenſium metum adimat Paulus, impoſtoreſque redarguat; docet in ſecundo hujus Epiſtolæ capite, nondum inſtare diem judicii; cujus duo dat authentica ſigna, illud præcedentia; apoſtaſiam à fide, & adventum Antichriſti, quem hic graphicè deſcribit.

In priori denique Epiſtolâ cap. 5. ℣. 14. otioſos quoſdam, & inquietos corrigi voluerat: & quia nondum emendatos noverat; in hac ſecundâ cap. 3. ℣. 6. illos acriùs caſtigat, & niſi reſipiſcant, excommunicandos denuntiat.

Tandem dat ſignum Theſſalonicenſibus, quo ſuas Epiſtolas diſtinguant à ſuppoſititiis, quas proferebant impoſtores.

Verè ergo toto aberravit cælo [a] Neotericus ille, qui, contra communem omnium ſanctorum Patrum & Doctorum Eccleſiæ ſenſum, aſſeruit hanc Epiſtolam eſſe omnium Paulinarum primam, ſub Caligulâ ſcriptam, de quo Caligulâ, & de Simone Mago, vult intelligi, quæ Divus Paulus de Antichriſto dixit in capite ſecundo.

[a] *Grotius, de quo Uſſerius, etiam hæreticus, dixit:* Toto cælo aberravit.

Hujus opinionis falſitas, quoad primam ſui partem, ſeu quòd hæc Epiſtola non ſit omnium Paulinarum prima, patet primò ex ipſâ Epiſtolæ ſerie, quæ manifeſtat quòd ſecunda ſit, & alterius complementum. Vide hucuſque dicta.

Secundò, ex ipſo textu capitis ſecundi ℣. 14. primam citante. Denique ex eo quòd id aſſerat Grotius, nullâ fultus authoritate: nullam enim citat; nullâ ratione ſtabilitus: quam enim affert, nulla prorſus eſt.

Hujus rei argumentum eſt, inquit Grotius in præfatione, quòd manûs ſuæ ſignum Apoſtolus vult obſervari, quod non feciſſet, ſi jam aliàs ſcripſiſſet.

Hæc, inquam, ratio nulla prorſus: apponit enim ſignum Divus Paulus, quia, ſicut jam dixi, ſupponebantur Epiſtolæ falſæ; ut veræ ſcilicet à ſuppoſitiis diſcernerentur.

Ejuſdem opinionis, quoad ſecundam ſui partem, falſitas; ſeu quòd falſa ſit interpretatio Grotii de Caligulâ, & de Simone Mago, videbitur ſuo loco, capite ſecundo, ℣. 11.

Porrò ubi, & quando ſcripta ſit hæc Epiſtola, non conveniunt Doctores: communiter tamen, poſt Baronium, putatur ſcripta Corinthi, ſicut & prima: ibi enim Divus Paulus per octodecim menſes permanſit, teſte Divo Luca, Act. c. 18. ℣. 11. fuit ergo ſcripta anno vel 52. vel 53.

Analyſis Capitis Primi.

IN hoc Capite tria facit Apoſtolus; Deo gratias agit; Theſſalonicenſes ſolatur; orat pro ipſis.

Primò.

Salutatione præmiſſâ ℣. 1. & ℣. 2. pro fidei & charitatis Theſſalonicenſium augmento, mediis etiam in perſecutionibus, Deo gratias agit continuas. ℣. 3. & 4.

Secundò.

Spe futurorum ſolatur eos, animique magnitudinem excitat, aſſerens quòd condigna ſua A *patientia præmia recipient: illorum verò perſecutores dignas dabunt pœnas in die judicii. ℣. 5. 6. 7.*

Chriſti Domini, ut Judicis, adventum ita depingit, ut duos illius fines exprimat; infideles ſcilicet & impios punire, ſanctos glorificare. ℣. 8. 9. 10.

Tertiò.

Orat pro Theſſalonicenſibus, ut Deus eos ſuâ vocatione dignos efficiat; ſuâque gratiâ opus fidei compleat in ipſis; ut in illis Deus glorificetur. ℣. 11. 12. 13.

Caput Primum.

Paraphraſis.

PAULUS, & Sylvanus, ſeu Sylas, & Timotheus, Theſſalonicenſium Eccleſiæ, in Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu-Chriſto exiſtenti.

Gratia vobis & pax detur ac multiplicetur à Deo Patre noſtro, & à Domino Jeſu-Chriſto.

Debemus gratias Deo ſemper agere pro vobis, ut par & æquum eſt, eò quòd fides veſtra ſupra modum accreſcat, & uniuſcujuſque veſtrûm charitas in proximum ſuum magis ac magis multiplicetur.

Adeò ut & nos ipſi apud alias Eccleſias Dei gloriemur de vobis, de fide veſtrâ, & de veſtrâ patientiâ in omnibus perſecutionibus & tribulationibus veſtris;

Quas patimini, ſeu vos pati ſinit Deus; ut in vobis oſtendat juſtum ſuum in impios judicium futurum, & ut vos regno ſuo dignos reddat.

Si quidem juſtum eſt coram Deo, vos affligentibus afflictionem rependere.

Vobis autem afflictis concedere requiem, ſeu ſolatium nobiſcum, Apoſtolis; cùm ſcilicet apparebit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, deſcenderetque de cælo cum Angelis, virtutis ſuæ miniſtris.

In medio ignis flammei, ultionem facturus de iis, qui Deum non noverunt, & de iis, qui non obediunt Evangelio Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

Qui pœnas luent, interitum ſcilicet æternum, quem pronuntiabit os Domini, & exequetur magnifica virtus ejus, ſeu glorioſa, & terribilis illius omnipotentia:

Cùm venerit in ſanctis ſuis glorificari, & mirificari in omnibus fidelibus, & conſequenter in vobis, qui prædicationi noſtræ de die illâ credidiſtis.

Propterea ſemper pro vobis oramus, ut vos Deus

Textus.

1. PAULUS, & Sylvanus, & Timotheus, Eccleſiæ Theſſalonicenſium,
C in Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu-Chriſto.

2. Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & à Domino Jeſu-Chriſto.

3. Gratias agere debemus ſemper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum eſt, quoniam ſupercreſcit fides veſtra, & abundat charitas uniuſcujuſque veſtrûm in invicem.

4. Ita ut & nos ipſi in vobis gloriemur in Eccleſiis Dei, pro patientiâ veſtrâ, & fide & in omnibus perſecutionibus veſtris, & tribulationibus, quas ſuſtinetis;

D 5. In exemplum juſti judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini.

6. Si tamen juſtum eſt apud Deum retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant.

7. Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiſcum, in revelatione Domini Jeſu de cælo, cum Angelis virtutis ejus.

8. In flammâ ignis dantis vindictam iis, qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Evangelio Domini noſtri Jeſu-Chri-
E ſti;

9. Qui pœnas dabunt in interitu æternas, à facie Domini, & à gloriâ virtutis ejus:

10. Cùm venerit glorificari in ſanctis ſuis, & admirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt: quia creditum eſt teſtimonium noſtrum ſuper vos in die illo.

11. In quo etiam oramus ſemper pro vo-

bis, ut dignetur vos vocatione ſuâ Deus noſter; & impleat omnem voluntatem bonitatis, & opus fidei in virtute;

12. Ut clarificetur nomen Domini noſtri Jeſu-Chriſti in vobis, & vos in illo, ſecundùm gratiam Dei noſtri, & Domini Jeſu-Chriſti.

noſter vocatione ſuâ, (ad hanc ſcilicet gloriam,) dignos efficiat; & ſic impleat æternum bonitatis ſuæ beneplacitum, (quo vos elegit,) & Divinâ gratiæ ſuæ potentiâ, opus fidei perficiat in vobis;

Ut in vobis glorificetur Dominus noſter Jeſus-Chriſtus, & vos per gratiam Dei noſtri, & Domini Jeſu-Chriſti, ſitis etiam in illo glorificati.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. Paulus *& Sylvanus*... Idem exordium ac in primâ epiſtolâ ad Theſſalonicenſes, quam vide.

Quid Eccleſia Dei, & Jeſu Chriſti.

Eccleſiæ Theſſalonicenſium, in Deo patre.... id eſt, Eccleſiæ Theſſalonicenſium Chriſtianæ, ſeu gratiâ Dei patris & Domini noſtri Jeſu Chriſti exiſtenti: ſeu, quam adoptavit Deus, fidelium pater; & quam Dominus noſter Jeſus Chriſtus, author fidei noſtræ, & animarum Epiſcopus, ad fidem vocavit; ſibique per baptiſmum adunavit; ſuum corpus effecit; ſanctoque ſpiritu ſuo animavit.

Hoc eſt in Deo exiſtere: talis eſt omnis Eccleſia verè Chriſtiana, ſeu in Deo exiſtens.

Quid Chriſtianus.

Talis ſit ergo unuſquiſque Chriſtianus: ſit in Deo patre, per adoptionis gratiam; ſit Chriſto, Dei filio, adunatus, ut membrum capiti ſuo; ſit à Spiritu ſancto animatus & actus.

Recordetur ſemper ſe, per baptiſmum, eſſe Dei filium, Chriſti membrum, Spiritûs ſancti habitaculum; vivat itaque, ut Dei filius; ut alter Chriſtus; agat in Spiritu ſancto, aut potiùs agatur à Spiritu ſancto.

℣. 2. *Gratia vobis*... Vide primam epiſtolam.

℣. 3. *Gratias agere debemus*...

In primâ epiſtolâ ad Theſſalonicenſes, D. Paulus fidem & charitatem Theſſalonicenſium laudavit; hîc utriuſque virtutis laudat incrementa: hæc ergo alterâ poſterior, & verè ſecunda.

Quæ divitiæ Chriſtiani? fides ſcilicet & charitas.

Ex hac Apoſtoli laude & gratiarum actione diſce, quòd fides & charitas ſint veræ Chriſtiani divitiæ, ſemper optandæ, ſemper augendæ, & pro quarum acquiſitione, conſervatione & incremento, (ſive fiat in nobis, ſive in aliis) gratiæ Deo ſemper agendæ.

Unde agnoſcuntur?

Sed, inquies, unde agnoſcam illud augmentum fidei?

Quando pro eâ grave quid patimur, ait D. Joannes Chryſoſtomus, quando in tentationum inundatione, non ſubmergimur, ſed *ſupercreſcit fides noſtra.*

Notandum verbum.

Supercreſcit, nota hoc verbum, altitudinis exceſſum indicat, ait Theophylactus ex ſancto Chryſoſtomo.

Pulchra ſimilitudo.

Hoc ſæculum, vita præſens, eſt inſtar maris; ſæpè irruunt venti; fit tempeſtas, attolluntur crebri & denſi fluctus: ad fidem recurre: illa ſit tibi inſtar montis, quò fugiens, inundationem tentationum ſuperes; tunc ſupercreſcat fides tua, fluctibus altior fiat, ſicque non ſubmergêris.

℣. 4. *Ita ut & nos ipſi in vobis gloriemur*....

De tribulationibus ſenſus verè Chriſtianus.

Non triſtatur, non dolet, non lamentatur Paulus ob fidelium tribulationes; ſed pro illorum patientiâ Deo gratias agit, & apud alias Eccleſias, ob illam gloriatur.

Diſcamus hinc & nos gaudere, & gloriari in tribulationibus noſtris: quippe quæ indicium, oſtenſio & demonſtratio ſunt juſti judicii, quo Deus nos regno ſuo dignos reddit & judicat.

℣. 5. *In exemplum juſti judicii Dei*... eſt quædam in textu varietas: Græcus enim textus, facto puncto poſt verbum, *ſuſtinetis*. habet ἔνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως, &c. indicium certum judicii Dei, ad dignos cenſeri vos regno Dei; & ita etiam legit D. Chryſoſtomus.

Vulgata verò noſtra habet ſine puncto, *quas ſuſtinetis in exemplum*... legit noſter interpres, εἰς ἔνδειγμα, ita etiam legit Syrus, imò & Theophylactus.

Major eſt in explicando textu varietas, ob quam aliquandiu hæſitavi: tandem mihi textum legenti, relegenti, & ad ſequentia attendenti, occurrit explicatio, quam naturalem puto, & eſt ſequens.

Quas ſuſtinetis in exemplum juſti judicii Dei... id eſt, quas patimini, ſeu quas Deus ſinit vos pati; ut in vobis oſtendat juſtum ſuum in impios futurum judicium.

Ut digni habeamini in regno Dei, id eſt, & ut vos ſuo regno dignos reddat.

In his itaque verbis duos puto deſignari fines, ob quos Deus ſinit bonos à malis affligi: ſcilicet, ut, in bonorum punitione, Deus demonſtret præjudicium ſui futuri in impios judicii: & ut juſti per patientiam mereantur regnum patientibus promiſſum.

In hac explicatione omnia cohærent: verſus enim 6. & 7. ſequentes, explicant hæc duo hujus ℣. 5. membra; ſeu duos fines hîc tactos, malorum ſcilicet punitionem, & bonorum requiem & ſolatium.

Ad idem collimant verſus 8. & 9. ubi de malorum punitione; & verſus 10. ubi de bonorum gloriâ; & ideò hanc dixi naturalem. ſed ad verba.

In exemplum, id eſt, in præjudicium *juſti judicii* in impios, ſcilicet qui vos perſequuntur, futuri: ſi enim & in vos juſtos Deus nunc apparet ſeveriſſimus; quantò ſeverior erit aliquando in impios, qui vos injuſtè perſequuntur?

Si in viridi ligno... in arido quid fiet?

Si juſtis non parcit, ſed eos punit Deus, ut purificet & ampliùs ſanctificet: quomodò puniet impios nunquam purificandos, nec convertendos? De hoc judicio Dei in impios, vide primam D. Petri, cap. 4. ℣. 17. 18. &c.

Ut digni habeamini in regno Dei.

Ad horum verborum clariorem intelligentiam.

Observatio Litteralis et Moralis.

Suppono ex D. Paulo Act. 14. ℣. 21. quòd *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*; ſeu quòd Deus ſuum nobis regnum promiſit ſub conditione patiendi: *ſicut oportuit pati Chriſtum, & ita*, &c. ſic oportet pati Chriſtianum.

Tribulationes autem & perſecutiones quaſlibet ſuſtinebant Chriſtiani Theſſalonicenſes: adimplebant ergo conditionem, ſub quâ promiſſum illis erat regnum.

Illorum itaque paſſiones, erant certum indicium,

oſtenſio & demonſtratio juſti judicii Dei, quo illis regnum ſuum, etiam ex juſtitiâ, adjudicaturus eſt, ſeu, quo illus regno ſuo dignos judicabit: quaſi diceret Apoſtolus.

Deus regnum æternum promiſit iis, qui pro fide patientur ex charitate; vos ô Theſſalonicenſes, pro fide omnia tribulationum & perſecutionum genera patimini; nec minùs conſtantes eſtis, quam fideles.

Quod ergo Deus ex miſericordiâ & liberalitate promiſit, illud vobis nunc ex juſtitiâ & fidelitate debet.

Tribulationes ergo veſtræ certum ſunt indicium juſti judicii, quo vobis Deus regnum ſuum ex juſtitiâ dabit: ſeu cum noſtrâ Vulgatâ: patimini ergo, ut oſtendatur juſtum judicium, quo Deus vos regno ſuo dignos judicabit.

Solida in afflictionibus conſolatio.

Quanta & quam mira hinc afflictis conſolatio! afflictio mea certum eſt indicium, declaratio, oſtentamen & demonſtratio juſti judicii Dei, quo Dei regno dignus judicabor in fine mundi, palàm, coram Angelis & hominibus.

Afflictio mea nunc parit in me regni Dei meritum; ipſum regnum aliquando paritura.

Momentaneum & leve tribulationis noſtræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

Salve crux pretioſa.

Verè itaque afflictio mater gloriæ.

Verè itaque crux amabilis & deſideranda.

℣. 6. & 7. *Si tamen juſtum eſt apud Deum.* Gr. ſiquidem. Syr. quandoquidem juſtum eſt, &c. itaque *ſi*, non eſt hîc dubitantis, ſed certiſſimè affirmantis: quaſi diceret Apoſtolus.

Etenim ſi naturalis æquitas, & ipſa recta ratio, etiam apud homines, poſtulat; ut alios injuſtè vexantibus, retribuatur vexatio; & injuſtè vexatis concedatur requies, & à pœnis relaxatio.

Quantò magis æquum eſt apud Deum, ipſiuſque tùm juſtitiâ, tùm bonitate dignum; ut iis, qui vos propter fidem injuſtè perſequuntur, pœnas rependat debitas; vobis autem propter ſe tribulatis det requiem.

Si autem hoc exigit ipſa naturalis æquitas & recta ratio, tùm apud homines, tùm apud Deum; etiamſi nulla Dei, propter fidem patientibus facta foret promiſſio, & nulla alios injuſtè perſequentibus comminatio; quantò magis ubi ſupponitur facta à Deo, malis omnibus & injuſtis, inferni comminatio; & bonis, propter fidem patientibus, regni cæleſtis repromiſſio.

Mens Divi Pauli.

Bono itaque eſtote animo, conſtantes eſtote; *Levate capita veſtra, appropinquat Redemptio veſtra*: dies, in quâ & veſtris perſecutoribus juſtitia Dei reddet debitas pœnas; & vobis propter Deum patientibus, requiem & gaudium æternum.

Nobiſcum, id eſt, cum ipſis Apoſtolis, quorum gloriæ participes eritis, ſicut & paſſionum ſocii nunc eſtis.

Eamdem ac Apoſtoli fidem habetis; itaque ſi eadem, ac Apoſtoli, pro fide patimini, eâdem ac ipſi gloriâ fruemini.

Collige hîc diſperſas in verbis Apoſtoli conſolationes.

Primò, Theſſalonicenſes ſolatur, cum pro fidei & charitatis illorum augmento, gratias agit.

Secundò, cùm apud alias Eccleſias, eâdem de cauſâ gloriatur.

Tertiò, cùm afflictiones illorum vocat indicium, præjudicium futuri in eorum perſecutores judicii Dei.

Quartò, cùm eaſdem paſſiones dicit eſſe meritum regni cæleſtis & demonſtrationem futuræ eorum beatitudinis.

Quintò, cùm affirmat quòd hâc beatitudine cum ipſis Apoſtolis fruentur.

Nobiſcum, en conſolatio ex parte ſocietatis.

In revelatione.

Adeſt temporis deſignatio, quo fiet & malorum punitio, & bonorum remuneratio.

Intellige tempus, quo generaliter, perfectè & palàm coram Angelis & hominibus fiet bonis & malis æqua retributio, in corpore & in animâ: ſingulis enim animabus, in articulo mortis, fit hæc retributio.

In revelatione Domini noſtri Jeſu Chriſti, id eſt, cùm veniet & apparebit palàm, omnibuſque conſpicuus, ut Deus & Dominus Jeſus Chriſtus.

Breviter deſcribit majeſtatem venientis ad judicium, de quo fuſiùs in primâ ad Theſſal. 4. ℣. 15. quem vide.

De cælo. Vide ibi dicta.

Cum Angelis... comitabuntur eum Angeli, eruntque virtutis ſuæ miniſtri, omniaque ſua juſſa exequentur.

℣. 8. *In flammâ ignis.*

Gr. in igne flammæ, id eſt, flammeo.

Ubi egit de miniſtris, Angelis ſcilicet, ſtatim & de inſtrumento, quo ad impios puniendos utetur; igne nimirùm urente ſimul & lucente, & ideò aſpectu & contactu torquente.

Dantis vindictam.

Dantis, refertur ad, *Domini Jeſu*, non ad, *ignis*: patet ex Græco.

Senſus eſt, cùm veniet in medio ignis flammei, ultionem facturus de iis, qui Deum non noverunt; & de iis, qui noverunt quidem, ſed ejus Evangelio non obediunt; id eſt, & de infidelibus, quibus vel prædicatum non fuit Evangelium; vel illud non receperunt: & de fidelibus illis, qui receperunt quidem Evangelium, ſed ſecundùm illud vitam ſuam non inſtituerunt; imò factis fidem negarunt.

Duo ad ſalutem neceſſaria.

Duo itaque ad ſalutem neceſſaria, ſcilicet Evangelio credere & Evangelio obedire; & non minùs, imò graviùs punientur Evangelio inobedientes, quàm Evangelio non credentes: *ſervus, qui ſcit voluntatem Domini & non facit, vapulabit multis.*

℣. 9. *Qui pœnas dabunt in interitu æternas.*

Gr. qui pœnam, luent, interitum æternum.

Senſus eſt, pœnas luent mortis æternæ: ita miſeri erunt, ac ſi ſemper interirent; ſeu interitûs & agoniæ dolores in æternum ſentient.

Agonia æterna impiis.

Propriè interibunt nunquam; ſeu, eſſe non deſinent; ſed interitûs pœnas ſemper luent, & in æternum.

A facie Domini.

A facie Domini, id eſt, ab ore & ſententiâ Chriſti Domini... Vide paraphraſim.

Vel, hanc pœnam recipient in judicio, ab ipſo & ſolo aſpectu Domini.

Tanta erit ejus majeſtas & gloria; tanta virtus & potentia; adeò terribilis aſpectus omnibus impiis, ob iram & indignationem; ut ejus præſentiam ferre non valentes, mortis æternæ pœnas & agoniam æternam, ex ipſius ſolo aſpectu luituri ſint.

Observatio Litteralis et Moralis.

A facie Domini.

Facilitatem declarat, ait Theophylactus: ſatis eſt viſum eſſe Deum, & inobedientes in pœnâ erunt.

Magno

Magno non opus eſt negotio (ad perdendos ſcilicet impios) quos ſola peſſumdabit Domini præſentia ; aliis quidem eſt lux, aliis verò ſupplicium. S. Chryſoſtomus.

A quâ juſtis æterna vita.

Hæc ergo eadem Domini facies, præſentia, majeſtas ; ſeu aſpectus, qui lætificat ac beatificat ſanctos, torquebit & occidet impios.

Unde hæc effectuum diverſitas ?

Diverſitatis hujus ratio.

Ex diverſâ bonorum & malorum diſpoſitione.

Sicut eadem lux ſolis oculum ſanum recreat, ægrum torquet.

Simile.

Ita ſancti, quia ſancti & mundi corde, Deum, ſanctitatem ipſam videntes, gaudent & vivunt ; impii, quia impii & immundi corde, Deum, munditiem ipſam videntes, torquentur & interitûs dolores ſentiunt.

Beati mundo corde.

Beati ergo mundo corde . . . quoniam ipſi Deum videbunt. & quia mundi, Deum ſummum bonum videntes, poſſidebunt.

Væ immundis corde, quoniam & ipſi Deum videbunt, at Deum mundum, immundi videntes agonizabuntur, mortis æternæ pœnas luent.

Quid eſt ergo Deus ? non minùs perverſorum pœna, quam humilium gloria : Lux eſt enim. hoc diviniùs explicat D. Bernardus lib. 5. de Conſid. cap. 12. Vide Divinum hoc caput.

Quod D. Paulus hîc dicit de Domini præſentiâ, quoad malorum ſupplicium in judicio ultimo; idem intellige & de judicio, quod fit in mortis articulo.

A facie Domini, pœnas luunt impii : à Dei gloriâ, ſanctitate & juſtitiâ ſic reverberantur in inſtanti mortis, ut ab eâ, quaſi fulmine icti & proſtrati, corruant in gehennam ; idque ſuâ quaſi ſponte : ſcilicet ut fugiant majeſtatem; cujus fulgorem ferre non valent.

Sicut noctuæ fugiunt ſolem, tenebras quærunt ; conformiter ad verbum Domini, *montes cadite ſuper nos. . :*

℣. 10. *Cùm venerit glorificari. . .*

Duos ob fines fiet generale judicium : primò, ut puniantur mali, & de hoc in verſibus ſuperioribus : ſecundò, ut remunerentur ſancti, de quo hîc.

Cùm venerit ad ſanctos ſuos præmiandos, & ad tantam gloriæ ſuæ participationem evehendos, ut & ipſe, ob hanc ſuæ gloriæ irradiationem, in ſanctis ſuis, admirabiliter glorioſus videatur.

Gr. mirificari, id eſt, admirandus fieri, ſeu dignus, quem admirentur alii.

Hujus gloriæ ſanctorum aſpectus augebit impiorum dolorem; videntes *turbabuntur timore horribili. . . dicentes, hi ſunt quos habuimus in deriſum. Nos inſenſati. . .* Sap. 5.

Quia creditum eſt. . .

Quod de omnibus fidelibus dixit, adaptat Theſſalonicenſibus.

Supplendum itaque : *& in vobis :* hoc enim continetur, *in omnibus*.

Seu, è quibus vos eſtis, quia teſtimonium noſtrum, ſeu, prædicatio noſtra credita eſt à vobis de die illâ.

Super vos, id eſt, inter vos, apud vos, à vobis. *in illâ die*, de die illâ.

℣. 11. *In quo etiam oramus. . .* Syr. propterea.

Quapropter, ſeu, ut Chriſtus ſic in vobis glorificetur, *ſemper pro vobis oramus*.

Ut dignetur vos vocatione ſuâ Deus noſter.

Id eſt, ut vos Deus noſter dignos efficiat ſuâ vocatione, ſeu quâ vos jam vocavit ad fidem & ad gratiam, & per eam ad hanc excellentem gloriam ; dignos, inquam, efficiat per ſanctam in fide, charitate, bonis operibus & in patientiâ perſeverantiam.

Gr. non habet, ſuâ, ſed tantùm, vocatione, cum articulo, quem aliqui vertunt, iſtâ.

Syrus vertit, veſtrâ vocatione.

Et impleat omnem voluntatem bonitatis ſuæ. Gr. omnem bonam voluntatem bonitatis. *Ἐυδοκία ἀγαθωσύνης.*

S. Anſelmus, Vatablus & alii intelligunt bonam hominis voluntatem, quaſi diceret.

Oro Deum ut faciat vos velle omne bonum.

Syrus. & adimpleat vos omni voluntate bonorum operum, & actionibus fidei in virtute.

Theophylactus, ut quidquid ei placuerit, impleatur in vobis, & omne bonum tranſigatis.

Alii. perficiat in vobis omnem bonitatem ſibi gratam.

Communiùs, & , ut puto, meliùs, intelligitur de bonâ Dei voluntate, quæ dicitur hîc, *bona voluntas bonitatis*, ſeu benevolentiæ, ſeu benevolentiſſima, quaſi ſatis deprædicari nequeat : ſit itaque ſenſus.

Et hac ſanctâ, quam dixi, perſeverantiâ, adimpleat Deus in vobis omnem bonam voluntatem miſericordiæ ſuæ, quâ ſcilicet vos elegit ab æterno, voſque vocavit in tempore.

Et opus fidei.

Demùm Divinâ gratiâ, vos illuminando ſcilicet, demulcendo, & roborando, perficiat *opus fidei*, ſeu ſalutis, quod in baptiſmo inchoatum eſt.

℣. 12. *Ut clarificetur . . .*

Ut in vobis glorificetur Chriſtus, & vos in Chriſto : utrumque autem per gratiam Dei noſtri, & Domini Jeſu-Chriſti.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

NOTA quid ſit Chriſtianus, ſcilicet Dei filius, Chriſti membrum, Spiritûs ſancti habitaculum.

Tantique honoris memor, vive ut filius Dei, ut alter Chriſtus, ut à ſancto Spiritu animatus & actus. Vide in commentario ℣. 1.

SECUNDÒ.

Diſce quæ ſint veri Chriſtiani divitiæ, ſemper optandæ, ſemper augendæ ; fides ſcilicet & charitas.

Hujus veritatis memor ; roga frequenter cum Apoſtolis : *Domine, adauge fidem.* Vide ℣. 2. in commentario.

Ibidem vide, & nota unde poſſit agnoſci augmentum fidei ; ſcilicet, ſi in tentationum inundatione non ſubmergeris, ſed ſupercreſcit fides tua.

TERTIÒ.

Nota ſolidam, & Chriſtianam in afflictionibus conſolationem.

Afflictio certum eſt indicium juſti judicii, quo Deus nos ſuo regno dignos judicabit in fine mundi. Vide dicta ℣. 5. in commentario.

Afflictio nunc in nobis meritum parit, regnum A æternum aliquando paritura.

Crux itaque verè pretioſa, verè deſiderabilis.

QUARTÒ.

Diſce quid ſit Deus; quomodò manens ſemper idem, bonorum tamen eſt vita, malorum mors & ſupplicium æternum.

Lux eſt æterna; ideò ſanctorum vita æterna; ideò & perverſorum pœna æterna. Sicut eadem ſolis lux oculum ſanum recreat, ægrum torquet.

Diſce ergo unde hæc vitæ & mortis diverſitas.

Ex diverſâ bonorum & malorum diſpoſitione, ex cordis ſcilicet munditiâ & immunditiâ.

Omnem itaque immunditiam horre; omnimodæ munditiei ſtude.

B Hinc diſce quantâ facilitate Deus præmiat & torquet. Satis eſt viſum eſſe Deum. *A facie Domini* juſtis vita, impiis æterna agonia. Vide in commentario dicta ℣. 9. obſerv. litter. & moral.

QUINTÒ.

Ex ℣. 12 æternitatis religionem concipe.

In æternum Chriſtus, ſanctorum caput, glorificabitur in ſanctis; in æternum ſancti, membra Chriſti, glorificabuntur in Chriſto, capite ſuo: Chriſtus autem & ſancti, caput & membra, ſeu totum Chriſti myſticum corpus, Deum benedicent, & glorificabunt.

Et hæc eſt æternitatis religio, ad quam tendit Chriſtianiſmus, quaſi tyrocinium.

Ad hanc tendit Chriſtiani dignitas, de quâ in verſu primo.

Ad hanc diſponit afflictio Chriſtianè tolerata, de quâ ℣. 4. & 5.

Da mihi, ô Deus miſericors, mei nunc tyrocinii munia ſic adimplere, ut in hanc æternitatis perfectam religionem aliquando merear admitti; te benedicam, adorem, diligam, glorificem in æternum, in Chriſto, cum Chriſto, & cum omnibus Chriſti membris. Amen.

Analyſis Capitis Secundi.

UT medeatur Theſſalonicenſium terrori, malè concepto de die judicii extremi, quaſi jam jam inſtante;

PRIMÒ.

Rogat eos per hunc ipſum Domini noſtri Jeſu-Chriſti, ſeu Salvatoris, & ideò deſiderabilem adventum; ne ob eum moveantur, nec credant quòd inſtet. ℣. *1. 2.*

SECUNDÒ.

Dat illis duo ſigna, quæ hunc Domini adventum præcedere debent, quibus conſequenter illius propinquitatem agnoſcant.

Primum eſt apoſtaſia generalis.

Secundum anti-Chriſtus. ℣. *3.*

TERTIÒ.

Anti-Chriſti deſcribit impietatem, faſtum, & in Deum ipſum, ſacrilegam elationem. ℣. *4.*

Dixi vobis quid illius impiiſſimi publicum retardet adventum. ℣. *5. 6.*

Addo quòd arcanè jam in ſuis figuris agit, donec ceſſaverit id, quod illius retardat ad- C *ventum.* ℣. *7. & tunc palam apparebit ille ſceleratiſſimus.* ℣. *8.*

Cujus potentiam, præſtigias, & mendacia, prodigia deſcribit ℣. *9. quibus credent, qui Chriſto, veritati, credere noluerunt.* ℣. *10. 11.*

QUARTÒ.

Congratulatur Theſſalonicenſibus, & pro ipſis Deo gratias agit, quòd non ſint ex hoc numero; quin imò primitiæ ſunt fidelium, & D *ideò ſalvandorum.* ℣. *12. 13.*

QUINTÒ.

Hortatur eos, ut in fide conſtanter perſeverent, & traditiones firmiter teneant. ℣. *14.*

Tandem gratiam eis apprecatur, quâ in doctrinâ eis traditâ ſtabiliantur, & in bonis operibus. ℣. *15. 16.*

CAPUT SECUNDUM.

Paraphraſis.	*Textus.*
OBSECRAMUS vos, fratres, per adventum Domini noſtri Jeſu-Chriſti, & per noſtram ad ipſum aggregationem;	1. ROGAMUS autem vos, fratres, per adventum Domini noſtri Jeſu-Chriſti, & noſtræ congregationis in ipſum;
Ut non citò, nec facilè vacilletis in doctrinâ, (quam à me audiſtis, & hucuſque tenuiſtis de die judicii, & aliis;)	2. Ut non citò moveamini à veſtro ſenſu;
Neque terreamini, quaſi jam jam inſtet illa dies.	neque terreamini,
Ne, inquam, terreamini, neque per ſpiritum, tanquam propheticum,	neque per ſpiritum,
Neque per ſermonem, quaſi à nobis prolatum;	neque per ſermonem,
Neque per Epiſtolam, tanquam à nobis profectam.	neque per epiſtolam, tanquam per nos

Digitized by Google

miſſam, quaſi inſtet dies Domini.

A

3. Ne quis vos ſedueat ullo modo: quoniam niſi venerit diſceſſio primùm,

Nec quiſquam vos ullo modo decipiat:

Quoniam non veniet Chriſtus ad judicium, niſi priùs contigerit apoſtaſia (generalis à fide;)

& revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis.

Et palàm & publicè apparuerit Antichriſtus, peccator ille ſceleratiſſimus, & ideò æternâ damnatione digniſſimus.

4. Qui adverſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod eolitur; ita ut in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tamquam ſit Deus.

Sceleratiſſimus, inquam, qui Deo, & Chriſto in omnibus adverſatur; & extollitur adverſùs omne, quod dicitur Deus, aut adoratur: (quaſi ſit ipſe omni Deo major;) ita ut in templo Dei ſedeat ut Deus, & ſe ut Deum oſtentans.

5. Non retinetis quòd, eùm adhuc eſſem apud vos, hæc dicebam vobis.

Nonne meminiſtis quòd hæc dicebam, & exponebam vobis, cùm eſſem apud vos.

B

6. Et nunc quid detineat ſcitis, ut reveletur ſuo tempore.

(Ex iis quæ vobis præſens dixi,) noſtis quæ ſit cauſa cur tardet; ut congruo tamen tempore ſit appariturus.

7. Nam myſterium jam operatur iniquitatis: tantùm, ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat.

Dixi, apparitūrus: jam enim arcanè, & figuraliter agit & operatur iniquus ille, (in ſuis figuris) donec è medio tollatur, ſeu amoveatur id, quod detinet ne veniat.

8. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jeſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione adventûs ſui eum:

Et tunc in lucem prodibit iniquus ille Antichriſtus; quem Dominus Jeſus-Chriſtus interficiet ſolo juſſu & nutu ſuo; & ſolâ irradiatione gloriæ ſuæ deſtruet eum;

C

9. Cujus eſt adventus ſecundùm operationem ſathanæ, in omni virtute, & ſignis, & prodigiis mendacibus,

Cujus adventus, & omnis operatio erit per efficaciam ſathanæ, omnem ſuam potentiam in ipſo, & per ipſum exercentis, per quanta poterit ſigna & prodigia falſa;

10. Et in omni ſeductione iniquitatis iis, qui pereunt: eò quòd charitatem veritatis non receperunt, ut ſalvi fierent. Ideò mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio;

Ut omni arte, & fallaciâ ſeducat ad iniquitatem eos, qui culpâ ſuâ pereunt, eò quòd (Chriſtum,) veritatem, & charitatem ipſam non receperunt, per quem ſalvi facti fuiſſent. Ideò Deus mittet illis hunc impium, qui præſtigiis ſuis fucum ſic faciet, ut credant mendacio:

11. Ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati.

Unde inexcuſabiles erunt, & juſtiſſimè damnabuntur omnes, qui Chriſto Domino, veritati, non crediderunt; Antichriſto, ipſi iniquitati, conſenſerunt.

D

12. Nos autem debemus gratias agere Deo ſemper pro vobis, fratres dilecti à Deo, quòd elegerit vos primitias ad ſalutem, in ſanctificatione ſpiritûs, & in fide veritatis:

Quantùm ad nos, debemus Deo continuas agere gratias pro vobis, fratres à Deo dilecti, quia vos primitias ad ſalutem elegit, per Spiritum ſanctum ſuum vos ſanctificando, & veritatis fidem vobis inſpirando.

13. In quâ & vocavit vos per Evangelium noſtrum, in acquiſitionem gloriæ Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

Ad quam fidem & ſanctitatem vocavit vos, per noſtram Evangelii prædicationem, ut Jeſu-Chriſti, Domini noſtri, gloriam acquiratis.

14. Itaque, fratres, ſtate; & tenete traditiones, quas didiciſtis, ſive per ſermonem, ſive per epiſtolam noſtram.

Itaque perſeverate conſtantes in fide, fratres, & fideliter ſervate traditiones à nobis acceptas, ſive per ſermonem noſtrum, ſive per epiſtolam noſtram.

15. Ipſe autem Dominus noſter Jeſus-Chriſtus, & Deus, & Pater noſter, qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam in gratiâ;

Ipſe autem Dominus noſter Jeſus-Chriſtus, & Deus, & Pater noſter, qui dilexit nos, & gratiam ſuam nobis dando, conſolatus eſt nos ſpe bonorum æternorum;

E

16. Exhortetur corda veſtra, & confirmet in omni opere & ſermone bono.

Ipſe, inquam, conſolationem hanc imprimat cordibus veſtris, voſque ſtabiliat in bonâ doctrinâ, & in omni opere bono.

Commentarius in Caput Secundum.

℣. 1. **R**OGAMUS *autem vos, fratres, per adventum Domini noſtri Jeſu-Chriſti.*

In præfatione hujus Epiſtolæ dixi, cur & quomodò Theſſalonicenſes turbati ſunt & commoti, quaſi jam jam inſtaret dies Domini, advenientis ſcilicet ad judicium.

Ut huic eorum morbo nunc medeatur Apoſtolus, ipſâ ſuâ locutione remedium præparat & porrigit.

Medicinalis locutio.

Obſerva itaque locutionem.

Rogamus autem vos, fratres, per adventum, &c. quaſi diceret:

Per hunc ipſum quem creditis, ſed reveremini, *adventum Domini noſtri Jeſu-Chriſti.*

Et noſtra congregationis in ipſum.

Et per hanc, quam ſperatis ſimul & reformidatis, *noſtram ad eum aggregationem: (rapiemur enim obviam Chriſto in aera, & ſic ſemper cum Domino erimus.)* 1. ad Theſſ. 4. ℣. 27.

Per hæc, inquam, duo, vos rogo & obſecro.

OBSERVATIO MORALIS.

Sanè non rogamus per terribilia, ſed per chariora, & maximè deſiderabilia.

Adventus Chriſti, Chriſtiano deſiderabilis. Quare?

Hæc igitur obſecratio *per adventum Domini noſtri Jeſu-Chriſti*, & per noſtram ad eum aggregationem, docet Theſſalonicenſes, & nos Chriſtianos, adventum Domini ſperare potiùs, quàm timere; deſiderare potiùs, quàm refugere.

Dominus noſter eſt; ejus gloriam cur totis votis non exoptemus?

Salvator noſter eſt: in ejus adventum cur non totâ fiduciâ ſperemus? cur ad eum non anhelemus?

Satisfit timendi rationibus.

Sed, inquis, peccator ſum.

Reſpondeo, ipſe peccatorum Salvator eſt.

Inſtas, peccavi multùm.

Reſpondeo, infiniti meriti Salvator eſt.

Urges, omnia ferè opera mea mala fuerunt.

Reſpondeo, omnes illius actus & paſſiones valoris infiniti fuerunt.

Infinitorum non modò peccatorum & ſcelerum, ſed & infinitorum mundorum redimendorum capacia, & pluſquam digna ſunt illius merita.

Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, & non pro noſtris tantùm, ſed & pro totius mundi. 1. Joan. 2. 2.

Motiva ſpei.

Cur ergo non ſperem in tantum, & talem Salvatorem? dummodò me peccatorum meorum pœniteat.

Timeat peccator impœnitens; ſperet peccator pœnitens.

Speravit anima mea in Domino, quia copioſa apud eum redemptio. pſalm. 129. 7.

Quid optabilius Chriſtiano, quàm Chriſtum Dominum ſuum videre? quid felicius membro, quàm Chriſto capiti ſuo adunari?

Veni itaque, Domine Jeſu, veni, ô Salvator mundi. *In te, Domine, ſperavi*, &c.

Nota litteralis.

Nota quoad litteram. Aliqui ὑπὲρ Gr. mutant in περὶ; ſeu, *per adventum*, in, *de adventu.*

Sed præterquam quod Gr. habet ὑπὲρ, & Syr. etiam, & aliæ verſiones habent, *per adventum*; hæc, per adventum Domini, obſecratio majorem vim habet, ut patet ex ſupradictis.

A *Et noſtra congregationis*... Subaudi, & repete, *per adventum noſtræ congregationis ad ipſum.*

℣. 2. *Ut non citò moveamini.* id eſt, ne vacilletis, neque facilè dimoveamini.

A veſtro ſenſu. Gr. ἀπὸ τοῦ νοὸς, *à mente veſtrâ.* id eſt, à doctrinâ vobis à me traditâ, & quam huc uſque in mente tenuiſtis, de die judicii, & aliis myſteriis.

Neque terreamini. Gr. turbemini. ſcilicet præ timore: hinc idem ſenſus.

Neque per ſpiritum.

Amovet ea, per quæ terrebantur. quaſi diceret; ne terreamini, licèt quis dicat id ſibi à Deo revelatum B fuiſſe; id ne credatis.

Hinc conjicitur quòd aliqui prophetias hac de re ſimulabant.

Neque per ſermonem, neque per epiſtolam. Gr. non habet, tanquam per nos miſſam; ſed tanquam per nos: quod refertur ad utrumque, ſcilicet ad *ſermonem*, & ad *epiſtolam*, tanquam à nobis.

Fingebant ergo alii, ſe à Paulo id audiviſſe; alii fingebant epiſtolas, tanquam à Paulo miſſas, quibus aſſerebat inſtare diem Domini.

℣. 3. *Ne quis vos ſeducat ullo modo.*

Omnia in genere excludit, quibus, circa judicii diem, brevi, vel tardiùs futuri, poſſent decipi.

Quid de judicio certum?

Hac de re unum certum, quod dixit Chriſtus, ſci- C licet: *id nemo ſcit.* Quiſquis contrarium dicit, deceptor eſt.

Quid ergo faciendum?

Hoc igitur ſoli Deo cognitum relinquamus; interim, juxta Chriſti monitum, *vigilemus*; Dominum venturum, ſicut ſervi fideles & vigiles, expectemus; ipſius adventum, vivâ fide, in mente & in corde ſemper habeamus; ut ad eum, per bona opera paratos, nos exhibeamus: *Sint lumbi noſtri præcincti & lucerna*, &c.

Quoniam niſi venerit diſceſſio primùm...

Aſtruit veritatem, ſcilicet quòd non veniet dies ille judicii, quin priùs contigerit apoſtaſia, & apparuerit Antichriſtus.

Duo ſigna præcedentia adventum Chriſti.

Duo itaque dat ſigna, quibus, (non judicii dies agnoſcatur: aſt enim omnibus prorſus incognita, ſolique Deo nota;) ſed quibus ipſius propinquitas cer- D tò poterit agnoſci.

Primum, erit apoſtaſia.

Secundum, erit apparitio Antichriſti.

Equidem Divus Chryſoſtomus, Theophylactus, Theodoretus, & alii Græci, hæc duo redigunt ad unum, voluntque ipſum Antichriſtum defectionem dici, quia multos faciet deficere; ita ut ſcandalizentur etiam, ſi fieri poteſt, electi:

Sed communiter, & magis ad litteram ita diſtinguuntur, ut nec eodem tempore credantur futura;

Sed primò fiet defectio;

Deinde apparebit Antichriſtus;

Denique Chriſtus Dominus veniet ad judicium.

Quantum autem temporis intervallum inter hæc E debeat intercipi, non docet Apoſtolus: ſed hoc omiſſo, tacitiſque inter hæc intervalla futuris eventibus; agit ſimul de his duobus ſignis, quia quâdam cauſalitatis concatenatione ſunt conjuncta; cùm defectio adventum Antichriſti promoveat, nec ante eam venturus ſit Antichriſtus.

DISQUI-

Dsquiſitio Litteralis.

Niſi venerit diſceſſio. Gr. Apoſtaſia.

Quid diſceſſio, juxta antiquos.

Quid ſit hæc diſceſſio, ſeu defectio, ſeu apoſtaſia, non explicat Paulus, quia præſens explicuerat Theſſalonicenſibus, ut patet ex ℣. 5. & 6.

Et quia ſcriptis non explicat, mens ipſius in his & ſequentibus verſibus valdè perplexa eſt, & nobis obſcura, quæ Theſſalonicenſibus erat clariſſima; eam conjicere licet, non ſcire: quis enim audeat claram ſibi promittere intelligentiam, ubi Divus Auguſtinus ſuam fatetur ignorantiam. *Ego prorſus quid dixerit, fateor me ignorare.* D. Auguſtinus de civit. Dei, lib. 20. cap. 29.

Apol. c. 12. ad Scap. c. 2. De reſur. car. c. 24. Iren. adverſ. Hæreſ. c. 25. & 26.

Tertullianus, D. Irenæus, & poſt ipſos, omnes B communiter antiqui, opinati ſunt fore defectionem, ſeu diſceſſionem ab Imperio Romanorum, cui totus mundus erat tunc ſubditus.

Sed cum temporale Romanorum Imperium à longo jam tempore ſit everſum, nec tamen apparuerit Antichriſtus; ipſâ patet experientiâ, id de temporali hoc Imperio intelligi non debere.

De quo itaque?

De defectione à ſpirituali Romanorum Imperio; ſeu de defectione generali à fide Catholicâ Romanæ Eccleſiæ. Ita D. Thomas, & alii communiter.

Quid juxta recentiores.

Dicendum, inquit D. Thomas, quòd nondùm ceſſavit (Romanum Imperium,) ſed eſt commutatum de temporali in ſpirituale: & ideò dicendum, quòd C diſceſſio à Romano Imperio debet intelligi, non ſolùm à temporali, ſed à ſpirituali; ſcilicet à fide Catholicâ Romanæ Eccleſiæ.

Et hoc eſt conveniens ſignum, quòd ſicut Chriſtus venit quando Romanum Imperium omnibus dominabatur; ita è converſo ſignum Antichriſti eſt diſceſſio ab eo. D. Thomas.

Hujus opinionis fundamenta in Scripturis

Suſpicio eſt, & opinio Doctorum, non definitio Patrum. Fateor: ſed tamen opinio, quæ in Scripturis fundata videtur; in quibus duo futura notantur.

Primum, quòd in toto orbe prædicabitur Evangelium, & ei credetur. Matth. 24.

Secundum, quòd multi deinde diſcedent à fide.

Et hæc à fide diſceſſio, ſeu defectio populorum, D via erit & præparatio adventûs Antichriſti.

Itaque omnia regna deficient aliquando à fide; deficient ab Apoſtolicâ Petri ſede, quæ centrum eſt fidei Catholicæ; & hæc fidei defectio, hæc apoſtaſia primum ſignum erit approximationis Chriſti ad judicium.

Quod etiam indicare videtur ipſe Chriſtus, cùm dixit: *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem.* Luc. 18.

Antichriſtus depingitur.

Et revelatus fuerit homo peccati.

Primum ſignum nominavit Paulus; nobis verò non explicuit.

Secundum autem ita vivis depingit coloribus, ut E à nemine, niſi voluntariè cæco, non poſſit non agnoſci:

Deſignat enim perſonæ ſingularitatem, mores improbos, impietatem, ſuperbiam, inſolentiam, potentiam ſathanicam, præſtigias, fallendi artes, tandem infelicem exitum.

Quaſi ſpiritu prophetico prævidiſſet Apoſtolus futuram noſtri temporis hæreticorum impudentiam, eamque voluiſſet retundere. De quâ vide ℣. 11.

Quoad perſonam.

Et revelatus fuerit. id eſt, publicè & palam apparuerit ut Rex, & univerſalis Monarcha.

Homo. ὁ ἄνθρωπος. ille homo, id eſt, ſingularis ho- A mo. quaſi diceret: erit homo, non dæmon; erit ſingularis homo, non plures homines.

Sed *homo peccati.* id eſt, ſceleratiſſimus.

Fons omnium peccatorum, ait Divus Hieronymus.

Omnium hominum peſſimus, ſicut Chriſtus omnium optimus, ait Divus Thomas: & ideò

Quoad mores in genere.

Filius perditionis. æternâ damnatione digniſſimus.

Filius perditionis. ex perditione, quaſi matre genitus.

Filius perditionis. ad perdendum natus, ſicut Chriſtus ad ſalvandum.

Adſunt primi colores, quibus depingitur Anti- B chriſtus.

Erit homo ſingularis, ſceleratiſſimus, perditioni deſtinatus, & ad perdendum natus.

Adduntur & ſecundi colores.

℣. 4. *Qui adverſatur, & extollitur....*

Probat eſſe, ſeu fore ſceleratiſſimum.

Primò, quia impiiſſimus.

Secundò, quia ſuperbiſſimus.

Qui adverſatur. Gr. ille oppoſitus; ſeu ille Dei adverſarius & hoſtis; quaſi diceret: qui Deo, & Chriſto in omnibus adverſatur: & conſequenter qui eſt impiiſſimus.

Speciatim quoad impietatem.

Impietas autem peccatorum maximum, & omnium ſcelerum radix.

C *Et extollitur.* Gr. & elatus ſupra omnem dictum Deum, aut Numen.

Qui non tantùm Deo ſeſe adæquabit, ut lucifer; ſed *extolletur ſupra omne quod Deus dicitur, aut colitur*, ut Deus. id eſt, ſupra verum, unicumque Deum, & ſupra falſos Gentium Deos:

Et conſequenter qui omnem cultum, ſeu verum, ſeu falſum, evertet; ut ipſe ſolus colatur, tanquam Deus & Chriſtus.

Et ſuperbiam.

Ecce impietatem ſimul & ſuperbiam.

Superbia autem omnium malorum mater.

Ita ut in templo Dei.

Sive Jeroſolymitano, ut volunt aliqui; arbitrantes quòd Antichriſtus Judæus erit, ex tribu Dan D oriundus, & ſupponentes templum reædificandum.

Sive in Eccleſiâ, & templis Chriſtianis, ut probabilius creditur: (nec enim templum Jeroſolymitanum, eſto reædificetur, erit templum Dei.)

Ita ut, inquam, in omni templo Divino ſedeat tanquam Deus ſolus adorandus, & ſeſe ut Deum oſtentans, ſeque Chriſtum & Deum nominans.

Quid inſolentius?

Invadet ergo etiam Chriſtianas Eccleſias, & à quibuſdam apoſtatis Chriſtianis recipietur.

℣. 5. *Non retinetis....*

Quaſi diceret: quid turbamini? non meminiſtis, quòd cùm eſſem apud vos, hæc dicebam, & exponebam vobis.

E Tacitè objurgat eos.

Traditioni credendum.

Multa dixit ergo, quæ non ſcripſit; & multò plura dixit quàm ſcripſit: traditioni ergo credendum, non Scripturis tantùm.

℣. 6. *Et nunc quid detineat ſcitis...*

Gr. & nunc obſtaculum ſcitis.

Ex iis quæ præſens dixi vobis, *ſcitis quid* Antichriſtum *detineat*, ſeu quid adventum ejus retardet, & conſequenter diem judicii.

Obſervatio Litteralis et Moralis.

Quid ſit obſtaculum Antichriſti.

Hoc obſtaculum ſciebant Theſſalonicenſes, quia

vivâ voce illud eis dixerat Apoſtolus; nobis verò incognitum eſt, illudque ex ſcriptis ejus conjicere tantummodò licet, non ſcire.

Antiquorum opinio.

Omnes antiqui, tùm Græci, tùm Latini, per illud obſtaculum intellexerunt Romani Imperii potentiam; quâ ſtante, Anti-Chriſtus regnare non poſſet, nec in Eccleſiam quidquid libet facere.

Hinc putarunt Anti-Chriſtum non venturum niſi diſſoluto hoc imperio.

Quando Romanorum imperium de medio ſublatum fuerit, tùm ille veniet, ait D. Chryſoſtomus & poſt ipſum Theophylactus, &c.

Quandiu enim fuerit metus hujus imperii, nemo citò ſubjungetur: quando autem hoc fuerit everſum, vacans invadet imperium, hominumque & Dei B imperium aggredietur agere. Chryſoſtomus.

Sed, ut dictum eſt ſupra, ℣. 3. ipsâ nunc experientiâ patet, id paulò aliter intelligendum: nimirùm de imperio, non temporali tantùm, ſed & ſpirituali per fidem.

Recentiorum conjectura.

Itaque conformiter ad præcedentia, dicendum, quòd ſi diſceſſio à fide, ſeu celebris regum à fide Apoſtaſia, debet Anti-Chriſtum præcedere, & ei viam præparare: dicendum, inquam, quòd fides Catholica, publicaque illius profeſſio, Regum & Regnorum erga ſanctam Romanam Eccleſiam reverentia & ſubmiſſio, ſit obſtaculum, quod Anti-Chriſtum detinet, ejuſque retardat adventum.

Hæreſis, ſeu particularium apoſtaſia, & à fide diſ- C ceſſio, eſt inchoatio & promotio Anti-Chriſti.

Generalis Regum & regnorum diſceſſio & apoſtaſia, erit Anti-Chriſti quaſi conſummatio, ſignum ipſius adventûs jamjam futuri.

Sana itaque particularium fides, orthodoxa Regum profeſſio, illorum erga ſedem Apoſtolicam reverentia, obſtaculum eſt Anti-Chriſti.

Conjectura, non dogma fidei.

Conjectura eſt, & quidem textui Apoſtolico valdè conformis, non tamen dogma fidei, nec certa cognitio.

Unicuique cum D. Auguſtino hîc dicere licet; ego prorsùs, quid dixerit, fateor me ignorare.

Hoc obſtaculum Anti-Chriſti, Deus voluit Theſſalonicenſibus revelari, à nobis autem voluit ignorari. D

Adorandus Deus, etiam abſconditus.

Adoremus ejus voluntatem: grato animo revelatas nobis veritates recipiamus; humili corde abſconditas veneremur, libenter eas ignoremus; nec cupiamus ſapere plus quàm oportet ſapere.

Hoc, ut ait D. Thomas, non eſt multùm neceſſarium ad ſciendum.

Ut reveletur ſuo tempore. Gr. ad revelari ſuo ipſius tempore: quaſi diceret, tardat quidem quia detinetur; ſed ſuo & congruo tempore, ſeu tardiùs, ſeu citiùs veniet & apparebit.

℣. 7. *Nam myſterium jam operatur iniquitatis...*

Ne quid nobis ad Anti-Chriſti cognitionem deſit, E ne forte ab ipſo decipiamur.

Observatio Litteralis et Moralis.

His verbis nos monet Apoſtolus, quòd impius ille duplici modo ſit, & operetur in mundo; ſcilicet vel per ſeipſum, in ſuâ propriâ perſonâ; vel per præcurſores ſuos, & in ſuis figuris.

Circa finem mundi ipſe veniet in propriâ perſonâ; ipſe palàm apparebit; palàm & publicè ſeducet per ſigna & prodigia mendacia.

Impii ſunt præcurſores Antichriſti.

Ab initio Eccleſiæ, uſque ad publicum ſuum adventum clàm & abſconditè ſerpit & obrepit in ſuis A ſimilibus, & quaſi præcurſoribus, impiis, ſcilicet hæreſiarchis, iniquitatem Anti-Chriſti ſubdolè & arcanè agentibus & promoventibus.

Iniquitas quippe Anti-Chriſti erit oppugnare Deum & Chriſtum: hinc ℣. 4. *qui adverſatur.* Gr. ille oppoſitus, ſeu adverſarius, ſeu, qui Deo & Chriſto in omnibus adverſatur.

Faciunt ſecretò quod ipſe palam faciet.

Hoc autem impii & hæretici faciunt ab initio; cum hoc diſcrimine, quòd Anti-Chriſtus id faciet publicè, cum poteſtate, per prodigia; impii autem & hæretici abſconditè, arcanè & ſubdolè; nec enim volunt, ut tales, agnoſci: hinc illorum iniquitas vocatur *myſterium iniquitatis*, ſeu iniquitas arcana.

Differunt igitur in modo, ſed quia conveniunt in B animo; ſeu, quia illi, eodem, ac ipſe, ſpiritu agunt & aguntur; hinc dicitur quod in illis, quaſi ſuis typis, iniquitatem ſuam *operatur*, ſeu, agit Anti-Chriſtus.

Vel, ſi ſumatur paſſivè *operatur*, in illis & per illos, iniquitas Anti-Chriſti ſtabilitur & peragitur.

Senſus itaque eſt.

Dixi, quod ſuo tempore apparebit: ſeu *revelabitur*, nec ſine causâ dixi, *revelabitur*.

Hinc jam in mundo eſt Antichriſtus.

Jam enim eſt in mundo, ſed quaſi incognitò, in ſuis ſcilicet figuris, & præcurſoribus, in Simone mago, in Nicolao, aliiſque impiis & hæreticis, hominum ſeductoribus, in quibus ſuam iniquitatem arcanè *operatur*: vel in quibus iniquitas illius agitur ab- C ſconditè & in myſterio.

Apoſtolorum tempore erant impii, magiæ dediti, qui inter baptizatos cultum dæmonum promovere ſatagebant; Eccleſiæque ſacrificium, magicis oblationibus ſuis profanabant. In illis *iniquitatis myſterium* agebatur.

Erant hæretici, qui Evangelii veritatem & ſanctitatem ſuis erroribus & impuris moribus deſtruebant; in illis etiam agebatur *iniquitatis myſterium*.

Hos omnes, eorumque ſimiles, velut Anti-Chriſtos intuebantur Apoſtoli.

Et hic loquendi modus etiam à D. Joanne expreſſiùs uſitatus eſt. Primæ epiſt. cap. 2. *Filioli noviſſima hora eſt, & ſicut audiſtis quia Anti-Chriſtus* D *venit: nunc Anti-Chriſti multi facti ſunt.* Scilicet hæreſiarchæ, gnoſtici, Nicolaitæ, &c.

℣. 22. *Quis eſt mendax, niſi is qui negat quoniam Jeſus eſt Chriſtus: hic eſt Anti-Chriſtus qui negat patrem & filium.*

Cap. 4. ℣. 3. *Omnis ſpiritus qui ſolvit Jeſum ex Deo non eſt: & hic eſt Anti-Chriſtus, de quo audiſtis quoniam venit, & nunc jam in mundo eſt.*

Hoc etiam poteſt intelligi de Nerone & aliis impiis imperatoribus juxta antiquorum opinionem.

Nero enim fuit typus Anti-Chriſti.

De Nerone tamen non locutus eſt Apoſtolus, quippe qui ſub Claudio hanc epiſtolam ſcripſit ante Ne- E ronis imperium. Vide Baron. an. 70. Eſtium, hic.

Impii ſunt rudimenta Antichriſti.

Omnes itaque impii, magiæ dediti, qui cultum dæmonum promovent, ſunt Anti-Chriſti.

Omnes hæreſiarchæ & hæretici, qui Evangelii veritatem, vel ſanctitatem corrumpunt ſuis erroribus, vel moribus impuris, ſunt Anti-Chriſti; id eſt, Anti-Chriſti inchoationes, rudimenta, figuræ, typi, ſymbola, præcurſores: Etſi ore Chriſtum confiteantur.

Sicut Chriſtus ab initio mundi fuit in Patriarchis præfiguratus, unde ſancti Patriarchæ, rudimenta Chriſti vocantur.

Sic ab initio Eccleſiæ, Anti-Chriſtus figuras ſuas & typos habet in omnibus malis, hominum ſeductoribus.

Incipiunt enim quod ille conſummabit, ſcilicet defectionem à fide: deſtruunt regnum Chriſti, inchoant, ſtabiliunt & promovent regnum Anti-Chriſti.

Hinc addit Apoſtolus, ad fidelium cautelam: *Tantum qui tenet, teneat...*

Monet fideles, ut fidem firmiter teneant, ut ſibi caveant ab omnibus iſtis Anti-Chriſtis, ſeu, ut ait Chriſtus, à lupis in veſtibus ovium: quaſi diceret.

Interim qui Chriſtum & fidem Catholicam tenet, firmiter teneat, *donec de medio fiat*, id eſt, de medio Eccleſiæ exeat, ſeu ſeparetur illud myſterium iniquitatis, ſeu donec iniquitas, quæ myſtica nunc & occulta eſt, fiat publica.

De medio fieri, exire, ſeparari: & hic ſenſus eſt conformis locutioni D. Joan. primæ epiſtolæ cap. 2. ℣. 19. *Ex nobis prodierunt, ſed non erant ex nobis*, &c.

Textus Græcus habet; ſolùm tenens nunc, donec è medio fiat.

Syr. dummodo id quod nunc detinet, tollatur è medio.

Unde poteſt ſimpliciter verti, donec tollatur è medio, id quod detinet ne veniat. id eſt iniquitas arcanè ſtabilitur & agitur, donec fiat defectio generalis: *tunc enim revelabitur....*

℣. 8. *Et tunc revelabitur ille iniquus.* Gr. exlex. D. Hieronymus fons iniquitatis.

Et tunc, id eſt, factâ ſeparatione, ſeu factâ generali apoſtaſiâ, vel ſublato eo, quod retardat Anti-Chriſtum.

Tunc, manifeſtè & palàm apparebit, & aget, & dominabitur *iniquus ille* Anti-Chriſtus: quaſi totius orbis Monarcha.

Chriſtus ſolo flatu deſtruet Anti-chriſtum.

Quem poſt aliquos annos Dominus noſter Jeſus-Chriſtus *interficiet* ſolo flatu oris ſui, id eſt, juſſu nutuque ſuo.

Et deſtruet illum illuſtratione adventûs ſui, id eſt, cùm primùm quaſi per crepuſculum apparere cœperit.

Similia.

Ad primum radium ſuæ præſentiæ, hoc iniquitatis monſtrum deſtruet ſol juſtitiæ; ſicut ad ſolis adventum, fugantur tenebræ, ait D. Hieronymus, ſicut ad ignis approximationem, comburuntur beſtiolæ, ait D. Chryſoſtomus.

Sathanica poteſtas Antichriſti.

℣. 9. *Cujus eſt adventus ſecundùm operationem ſathanæ....*

Deſcribit ſathanicam Anti-Chriſti potentiam ad ſeducendum; hiſque quaſi ultimis coloribus, ejus perficit imaginem.

Qui cùm advenerit, per operationem & efficaciam ſathanæ, omne genus mendacium miraculorum faciet.

Non enim vera faciet miracula, vim naturæ ſuperantia, ſed falſa, vi ſcilicet naturæ; vel per præſtigias diabolicas, illudendo ſenſibus hominum.

Hinc Gr. prodigiis mendacii, id eſt, falſis & fallacibus.

℣. 10. *Et in omni ſeductione....*

In quos illam exercebit?

Ut in omni arte & fallaciâ ſeducat ad iniquitatem non quoſlibet, ſed eos qui ſponte ſuâ perire volunt.

Eò quòd charitatem veritatis...

Propterea quòd veritatem à Chriſto annuntiatam, ſeu veritatem Evangelii chariſſimam & amabiliſſimam noluerunt recipere, ut per eam ſalvi fierent.

Chriſtus charitas, & veritas eſt, ſeu veriſſima charitas & chariſſima veritas: ut veritas docuit, ut charitas redemit.

Chriſtus, veritas, lux mundi, docuit, illuxit: at homines magis dilexerunt tenebras & mendacium quàm lucem & veritatem.

Chriſtus charitas redemit nos, ſanguinem ſuum fudit & obtulit in pretium noſtræ Redemptionis; homines hunc amorem non amaverunt; hoc ſalutis ſuæ pretium non receperunt.

Hoc eſt judicium mundi.

Juſta incredulitatis punitio.

Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.

Ideò, in pœnam incredulitatis & ingratitudinis ſuæ; quia Chriſtum veritatem & charitatem, ex amore vera docentem & per vera miracula ſuum Evangelium confirmantem, *non receperunt*.

Ideo mittet illis hunc impoſtorem, qui per efficaciam ſeductionis & impoſturæ, per falſa miracula, variaque fallendi artificia, in errorem & mendacium illos pelliciet; ita *ut mendacio credant*, qui veritati fidem noluerunt adhibere.

Terribilis pœna peccati.

O terribilem peccati pœnam! eo ſanè terribiliorem, quò minùs ſentitur hæc pœna; & quò libentiùs & liberiùs recipitur; libenter enim & liberè, erroribus & mendaciis in ſuam perniciem credent.

Hæc erit terribilis & juſta incredulorum & præcipuè obſtinatorum Judæorum punitio: Anti-Chriſto mendaci credent, qui Chriſto veritati credere noluerunt.

Nota ad litteræ explicationem: *Deus mittet* Anti-Chriſtum: Deus permittet Anti-Chriſtum per operationem ſathanæ ſeducere: hinc fiet ut qui Chriſto non crediderunt, credant mendacio.

℣. 11. *Ut judicentur omnes...*

Hincque patebit quàm ſint inexcuſabiles, & quàm juſtè condemnentur Judæi, eorumque ſimiles, qui Chriſto veritati, vera docenti, & vera miracula facienti, non crediderunt; Anti Chriſto autem mendaci, ſeducenti, falſa miracula facienti, adhæſerunt, ejuſque ſceleratos mores ſecuti ſunt.

Itaque fallacia ſeductionis Anti-Chriſti nocebit iis, qui aliàs perituri erant, ſeu ut ait Chryſoſtomus, iis qui etiamſi non acceſſiſſet Anti-Chriſtus, non credidiſſent Chriſto.

Juſtum eſt autem ut ii, qui veritatem reſpuunt, in errorem incidant; & qui ſalvati nolunt, à Deo deſerantur, tradantur diabolo.

SUPRADICTORUM RESUMPTIO ET IN HÆRETICOS ANIMADVERSIO.

Hucuſque de Anti-Chriſto actum ab Apoſtolo, ejus perſonæ ſingularitatem, mores improbos, & ob eos, infelicem exitum, deſcripſit, ℣. 3.

Illius in Deum rebellionem, & Chriſto oppoſitionem; nec non ſuperbiſſimam inſolentiam, ℣. 4.

Quando venturus ſit, quid adventum ejus retardet, aut promoveat, quia præſens clarè dixit, obſcurè ſcribit; ſed ita ut poſſit etiam à nobis conjici, ℣. 5. 6.

Interim, donec appareat palàm, in figuris & ſui ſimilibus latere & operari monet, ℣. 7.

Ejus, cùm apparuerit, potentiam ſathanicam & præſtigias diabolicas deſcribit, ℣. 9.

In quos, hanc potentiam, ſit exerciturus, quoſque ſeducturus, ℣. 10. & quare ℣. 11. ejus denique mortem, ℣. 8.

Quid clarius & diſtinctius in Scripturis? hoc prædixit, ne decipiantur, qui tunc erunt, ait D. Joannes Chryſoſtomus.

Addam, hanc Anti-Chriſti imaginem, adeò vivis & propriis coloribus depinxit, ut ab omnibus omninò Chriſtianis agnoſceretur ille impius, nulluſque ab eo deciperetur.

Hoc primus dixit Martinus Lutherus, ſed non antequàm fuiſſet ob hæreſim à S. Pontifice excommunicatus, & diabolo traditus, à quo ſolo hoc didiciſſe poteſt.

A Addam & quod in ℣. 3. dixi: quaſi ſpiritu prophetico tunc prævidiſſet Apoſtolus futuram noſtri temporis hæreticorum impudentiam (quæ Chriſti Vicarium, Romanum Pontificem, non veretur Anti-Chriſtum nominare) eamque Paulus ex tunc reprimere voluiſſet.

Ideò ipſis prædicit: Anti-Chriſtus, homo erit ſingularis & unus: non multi, ſicut Romani Pontifices.

Homo erit ſceleratiſſimus, non ſanctus, quales ſaltem multi Romani Pontifices.

Quam D. Paulus confundit.

Homo Deo & Chriſto contrarius, cultum Dei deſtruens, & ſolus, ut Deus adorari volens: non ita Romani Pontifices, qui Deum & Chriſtum adorant;
B cultum Dei & Chriſti ſatagunt & promovent; qui nec coli volunt & adorari, ut Deus.

Homo erit, in quo, & per quem, diabolus ſigna faciet & prodigia. ubi hæc in ſummo Pontifice & reliqua alia?

Aſtutia diaboli.

O Aſtutiam diabolicam! hæretici ſunt Anti-Chriſti rudimenta, figuræ & præcurſores; Anti-Chriſti iniquitatem arcanè peragunt; ipſius adventum ſuis defectionibus & apoſtaſiis promovent.

Veniet ille impius, cùm per multas ſingulares apoſtaſias, facta tandem fuerit apoſtaſia generalis.

Et ut ipſi, ſecuriùs & tranquilliùs Anti-Chriſti negotia peragant; ſicque ejus adventum citiùs promoveant; duplici eos cæcitate ferit diabolus; non vident quæ ſunt; vident quæ non ſunt: Anti-Chriſtum
C in ſeipſo non agnoſcunt, ſeu Anti-Chriſti in ſemetipſis typos & figuras non vident; Anti-Chriſtum in Romanis Pontificibus fingunt; in quibus nullus Anti-Chriſti character.

Animadversio in Grotium.

Hac cæcitate quidem non laboravit Grotius, ſed maximam temeritatis notam incurrit, dum hoc quod Apoſtolus de uno Anti-Chriſto prædixit in hoc capite, de duobus hominibus Caïo Caligula & Simone Mago intellexit.

Temeraria eſt, inquam, hæc opinio Grotii, & maximè temeraria.
D
Vide dicta ℣. 3. ubi Tertullianus & Irenæus citatur.

Primò, quia contra communem omnium ſanctorum Patrum & Doctorum ſententiam, etiam antiquiorum, qui Apoſtoli ſenſum, à viris Apoſtolicis, ut non dicam, ab Apoſtolis ipſis, receperunt.

Grotii temeritas diſcutitur.

Secundò, quia nullâ ſolidâ ratione, vel authoritate, ſed temerario prorsùs & erroneo fundamento fulcitus, id dixit Grotius.

Quodnam eſt iſtud fundamentum?

Illud in epiſtolæ præfatione declarat his verbis.

Jam tribus locis vidimus opinatum eſſe Paulum, ſe vivo, poſſe evenire judicium illud ultimum & univerſale.

E Ex hoc fundamento colligit Grotius primò, quòd Pauli prophetiæ, quæ ſunt in capite hujus epiſtolæ ſecundo, ſpectare debeant ad res, quæ intra unius vitæ ſpatium poterant contingere.

Colligit ſecundò, hiſtoriâ cum vaticiniis collatâ, non de aliis agi, quam de Caïo Imperatore, & de Simone Mago; quorum res actæ verbis prophetiæ ad amuſſim congruunt. Verba ſunt Grotii in Præf. epiſt. ſecundæ ad Theſſal.

Cui ut reſpondeam, prophetæ verbis utor: *Abyſſus abyſſum invocat*: temeritas temeritatem attrahit.

Ex tribus locis malè intellectis, ſcilicet intellectis ſecundùm Grotii ſenſum, non ſecundùm Patrum ſententiam, audet dicere Grotius, quòd Apoſtolus circa judicii tempus, erraverit & errorem docuerit.

A Ergo Paulus non eſt prædicator veritatis, ſed falſitatis.

Ergo Pauli epiſtolæ, ſaltem hac in parte, falſæ ſunt & erroneæ.

Quis Chriſtianus hoc non horreat?

Hoc tamen dicere non veretur Grotius, & ex hoc errore, duo falſa colligit & temeraria.

Tantùm enim abeſt ut hoc opinatus ſit Paulus, idque docuerit, quod aſſerit Grotius; quin imò, quia Theſſalonicenſes partim à pſeudo-Apoſtolis decepti; partim à ſuppoſititiis Pauli litteris territi; partim etiam à primâ ejuſdem Pauli epiſtolâ, malè intellectâ; quia, inquam, turbabantur & timebant ne inſtaret dies Domini: ideò Paulus totis viribus ſtudet hunc Theſſa-
B lonicenſium terrorem amovere; eoſque rogat & vehementer hortatur ut nemini cuiquam, ſive prophetæ, ſive ſpiritui, credant dicenti, quoniam *inſtat dies Domini.*

Si ergo in propriâ perſonâ locutus eſt, in primâ ſuâ epiſtolâ, ubi de reſurrectione; quaſi ſuo tempore futura fuiſſet; hujus rei rationem reddidi in explicatione, ℣. 15. cap. 4. ſcilicet, ut doceret fideles, diem judicii ſemper præſentem habere, & ad illum ſeſe continuè præparare.

Temeritatis ergo & quidem maximæ, non poteſt excuſari Grotius, id aſſerens contra communem ſanctorum Patrum & Doctorum ſententiam, idque ſine fundamento.

C Sed prætereà falſum eſt quod Caïo Caligulæ conveniant, quæ Paulus hujus capitis verſibus 3. & 4. dicit. *Grotianæ opinionis falſitas.*

Equidem Caïus adorari voluit, ut Deus; ſed non fuit adoratus in templo Dei; nec illius ſtatua fuit in eo collocata; nec ipſe aliorum deorum, ſeu idolorum abſtulit cultum, ut ſolus adoraretur.

Non minùs falsò Grotius Simoni Mago adaptat, quæ Paulus hîc, ℣. 8. 9. 10. dicit.

Ex ipſo enim hujus capitis textu, & ex aliis Scripturæ locis patet, quòd in noviſſimis, ſeu ultimis mundi temporibus, venturus ſit ille ſeductor, de quo hîc agitur: non in primo Eccleſiæ ſæculo, in quo
D Simon.

Omitto alia multa, quæ ex Scripturis tunc evenire debent: de quibus Cornelius à lapide in fine hujus capitis: quorum nulla nec Caligulæ, nec Simonis Magi temporibus contigerunt: & quæ conſequenter omnia ſimul juncta, Grotianæ opinionis falſitatem cuicumque fideli, Scripturis credenti, demonſtrant.

℣. 12. *Nos autem debemus gratias agere...*

Poſt hæc duo ſigna, ab Apoſtolo data, quæ Chriſti adventum præceſſura ſunt; poterant Theſſalonicenſes convinci, quòd nondum inſtaret ultimi judicii dies: quia neutrum ſignum apparuerat: debebant
E ergo tranquillo animo fieri.

Sed quia triſtia ſunt & horrenda, quæ de Anti-Chriſto & de pereuntibus dicta ſunt.

Hinc Paulus ut Theſſalonicenſes ſoletur, & ex omni parte quietos reddat & ſecuros; eos ex pereuntium numero ſubtrahit, & pro illorum ſalute Deo gratias agit.

Nos autem debemus... quaſi diceret.

Paveant ergo & terrore concutiantur omnes increduli: *Nos autem* lætitiâ perfuſi, *debemus Deo gratias ſemper agere pro vobis, fratres à Deo dilecti,* eò quòd vos tanquam primitias ſibi gratas, ad ſalutem elegit.

Vos, ſcilicet per Spiritum ſanctum ſanctificando, & vobis fidem, veræ ſanctitatis germen inſpirando.

Elegit,

Elegit, ſibi ſeparavit ; è Gentilitatis maſsâ ſcilicet, ad Chriſtianiſmum, quæ unica ſalutis eſt via.

Quomodò elegit ? *per ſanctificationem ſpiritûs & fidem veritatis*, ait Syr. id eſt, vobis, in baptiſmo, gratiam ſanctificantem & veram fidem infundendo.

Agitur ergo de electione ad gratiam.

Elegit vos primitias. Græcum habet, ab initio; ἀπ' ἀρχῆς. noſter interpres legit, ἀπαρχὰς.

Primitiæ dicuntur Theſſalonicenſes, quia eis inter primos prædicavit Paulus, eoſque ad ſalutem convertit.

Nota his in verbis varias Theſſalonicenſium cum infidelibus oppoſitiones.

Theſſalonicenſium conſolatio.

Peribunt illi : vos autem elegit Deus ad ſalutem.

Judicabuntur illi & damnabuntur, quia veritati non crediderunt, ſed iniquitati conſenſerunt : vos verò ſalvabimini ; quia veritati credidiſtis & ſanctitati ſtuduiſtis.

Et ob hoc *debemus nos*, à fortiori & vos, *Deo ſemper agere gratias :* hoc enim Dei donum eſt.

Donum quòd vos dilexit, quòd elegit, quòd, quaſi primitias ſalvandorum, elegit ; quòd ſanctificavit : non per opera, ſed per fidem veritatis, quam dedit ipſe vobis.

Vide quomodò nihil oſtendit eſſe eorum, ſed totum Dei, ait S. Chryſoſtomus.

Sit & noſtra.

Vide ergo & tu, ô Chriſtiane, qui tale donum recepiſti, quales debeas & Deo gratias agere.

ỳ. 13. *In quâ & vocavit vos.* Gr. in quod, Syr. in quæ, ſcilicet in eâ, de quibus ſuprà.

Cum noſtro interprete, in quam fidem & ſanctitatem vocavit & adduxit vos Deus.

Per Evangelium noſtrum, id eſt, per noſtrum miniſterium.

Ecce medium, prædicatio Pauli.

In acquiſitionem gloriæ Domini noſtri Jeſu Chriſti, id eſt, ut acquiratis cæleſtem gloriam, quam poſſidet Chriſtus Dominus in cælis.

Seu ſicut vertit Syrus, ut decori ſitis Domino noſtro Jeſu Chriſto, id eſt, ut per vos laudetur & gloriam conſequatur Dominus noſter Jeſus Chriſtus.

Seu, ut ſitis acquiſitio, vel populus acquiſitus gloriæ Chriſti.

Adeſt finis & Dei vocantis & Pauli prædicantis.

Hoc ſenſu dixit alibi Paulus, *empti eſtis pretio magno*, ſui ſcilicet ſanguinis, *glorificate ergo Deum*, ipſius tota eſtote.

Hoc ſenſu D. Petr. primæ epiſt. 2. 9. vocamur *populus acquiſitionis*, id eſt, Chriſti poſſeſſio, ejus ſanguine acquiſita.

O anima Chriſtiana tanti vales ! tanti te Chriſtus emit ! ſis tandem illi tota, ut aliquando ſit tibi totus; ſis nunc illius acquiſitio ; ut tua ſit in æternum acquiſitio.

ỳ. 14. *Itaque fratres ſtate*, id eſt, conſtantes eſtote in fide & vocatione veſtrâ ; & firmiter ſervate traditiones, quas à nobis accepiſtis, ſive per ſermonem, ſive per epiſtolam noſtram.

Hinc perſpicuum eſt primò, quòd jam ſcripſerat D. Paulus, & ideò hæc epiſtola non ſit omnium prima, ut voluit Grotius.

Secundò, quòd ſcripta & non ſcripta præcepta dederint Apoſtoli, & utraque ſint obſervatione digna.

Hinc & colligitur Eccleſiæ traditionem fide dignam eſſe.

Hoc expreſsè notat D. Chryſoſtomus & Theophylactus : traditio eſt, nihil quæras ampliùs.

Hoc & ipſe Grotius cujus verba refero.

Duobus modis docebant Apoſtoli, loquendo & ſcribendo : & par in utroque authoritas. & præceſſit locutio : ſecuta eſt ſcriptura. multa quidem quæ dixere Apoſtoli, etiam ſcripſere ; at non omnia, quia ſatis erat quædam in uſum Eccleſiarum eſſe introducta ; ita ut nihil opus eſſet & per epiſtolas præcipi : in tranſcurſu tamen & horum interdum fit mentio. Grotius annotat. in ſecundâ epiſt. ad Theſſal. cap. 2. ỳ. 15.

ỳ. 15. *Ipſe autem Dominus noſter Jeſus Chriſtus, & Deus* qui Chriſti pater eſt per naturam, noſter verò per gratiam.

Qui dilexit nos, . . & per gratiam ſuam, quæ eſt ſemen æternæ gloriæ, nos conſolatus eſt ſpe bonorum æternorum.

ỳ. 16. *Exhortetur corda veſtra*, ipſe, inquam ; uterque cordibus veſtris iſtud ſolatium imprimat, *& confirmet in omni opere bono & ſermone*, voſque ſic ſtabiliat in bonâ doctrinâ & in opere bono, ut recta loquamini & faciatis.

Poſt exhortationem precatione finit : quaſi diceret.

Ipſe Jeſus Chriſtus Salvator noſter, & Deus pater noſter, ſit cordium veſtrorum conſolator, vel exhortator. (Græc. enim ſignificat utrumque) & confirmator.

Internâ ſcilicet conſolatione hortetur & impellat animos veſtros, ad obſervationem doctrinæ vobis traditæ, & ad bonorum operum conſummationem, ut ad ſalutem, ad quam vocati eſtis, valeatis pervenire.

Deus ſolus cordium conſolator.

Deus ſolus cordium verè conſolator, exhortator & confirmator : gratiæ ſuæ unctione & perfuſione, cor ſic conſolatur, ut & illud exhortetur, & confirmet & impellat ad omne bonum opus.

Deus cordis mei, cor meum gratiæ tuæ luce perfunde, unctione penetra, ut luce Divinâ perfuſum credenda credat ; unctione penetratum, dilatatum, viam mandatorum tuorum currat.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Secundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Ad tui conſolationem, diſce cum gaudio, & nota quòd homini verè Chriſtiano, de peccatis verè dolenti, & in Jeſum-Chriſtum, Salvatorem mundi, ſperanti ; multò magis optandus & deſiderabilis ſit, quàm metuendus adventus Domini.

Hujus conſolatoriæ veritatis rationes vide in commentario. ỳ. 1.

Ibidem vide reſponſiones objectionibus timorem ſuadentibus.

Id etiam videre potes primæ ad Theſſalonicenſes, cap. 5. ỳ. 5.

De peccatis itaque dole ; ſpera in Jeſum-Chriſtum; tuique Salvatoris adventum opta.

Secundò.

Ad tuæ ſalutis ſecuritatem, quia prorſus incertum eſt hujus adventûs Dominici tempus, ſolique Deo cognitum.

Juxta Chriſti Domini monitum, in omni loco, omnique tempore vigila ;

Tanquam ſervus fidelis & prudens, expecta Dominum, lumbis præcinctis, lucernas tenens in manibus, ſemperque paratus. Vide dicta ỳ. 3.

Tertiò.

Ex ℣. 6. diſce quid agendum in Scripiuræ difficultatibus, & in rerum obſcuritate, quas Deus nobis clarè revelare noluit.

Hanc ipſam Dei voluntatem humilis adora; & de infinitâ ejus ſapientiâ plenè perſuaſus, tu te ei ſubmitte.

Libenter ignora quæ Deus à te vult ignorari; & ne præſumas ſapere pluſquam oportet ſapere.

Recordare quòd Deus etiam abſconditus, ſit adorandus.

Veritates itaque ab eo revelatas grato quidem animo ſuſcipe, crede, amplectere, exequere.

Abſcondita verò Dei reverere, adora, & contra Dei voluntatem penetrare ne tentaveris.

Quartò.

Ex ℣. 7. diſce quid ſint impii & hæretici.

Nimirùm Antichriſti rudimenta & præcurſores. Vide ibi dicta in commentario.

Hincque conclude quod dixit D. Joannes primæ epiſtolæ cap. 2. ℣. 22. *Nunc Antichriſti multi facti ſunt.*

Antichriſtus jam eſt in mundo, in ſuis ſcilicet figuris & rudimentis. Vide ℣. 7.

A Attende itaque, & vide quomodò cautè ambules, cum quibus converſeris & vivas; & tu tibi cave.

Quintò.

Aſtutiam diaboli in hæreticis vide, & nota ℣. 11.

Ipſi ſunt Antichriſti; & ne ſe, ut tales, agnoſcant, duplici cæcitate fecit eos diabolus: Antichriſtum in ſemetipſis non vident, in quibus eſt de facto; in Papâ vident, in quo non eſt.

Hincque diſce quàm timenda ſit mentis cæcitas; & quàm horrenda hæreſis perverſitas, quâ diabolus tot homines excæcat.

Sextò.

Ex ℣. 10. diſce quàm terribile ſit Chriſto, veri-
B tati & charitati, non credere.

Hoc enim eſt judicium mundi.

Hoc veritatis & charitatis oblatæ repudium, graviſſimâ infidelitatis & cæcitatis pœnâ punitur.

Catholicus ergo veritati credens, ſanctitati ſtudens, Deo gratias agat, quòd eum elegit in ſalutem, per ſanctificationem ſpiritûs, & fidem veritatis. ℣. 12.

In quâ fide conſtanter perſeverans; Chriſto mente, corde, opere jugiter adhæreat.

Analyſis Capitis Tertii.

THESSALONICENSIUM *orationes interpellat;* ℣. 1. 2.

Eis viciſſim auxilium Dei promittit. ℣. 3.

Confidit quòd, Deo juvante, ſua præcepta ſervabunt, ℣. 4. *& ob id Deum orat.* ℣. 5.

Præcipit ergo ut otioſos & inquietos vitent. ℣. 6. *ipſe apud eos non vixit otioſus; ſed die, noctéque laborans.* ℣. 7. 8. 9. *itaque otioſi ad laborandum coërceantur.* ℣. 10. 11. 12. *Quòd ſi quis eorum ſit contumax; notetur, ut vitetur.* ℣. 14. *non tamen ut inimicus ſeparetur; ſed ut frater corrigatur.* ℣. 15.

Denique pacem eis apprecatur & gratiam. ℣. 16. *&c.*

Caput Tertium.

Paraphraſis.

De cætero, fratres, orate pro nobis, (Evangelii miniſtris,) ut Evangelica doctrina per noſtrum miniſterium feliciter, & citò propagetur, & ubique habeatur in honore, ſicut apud vos.

Et propterea orate, ut liberemur ab hominibus improbis & facinoroſis, (qui nobis reſiſtunt, curſumque ſiſtunt Evangelii:) non enim omnes Evangelio credunt.

(Ne tamen ideò turbemini,) fidelis enim eſt Deus, qui vos in fide confirmabit, voſque liberabit à malo.

De vobis optimè ſpero, confidoque quòd per Dei gratiam & facitis modò, & deinceps facietis fideliùs quæ vobis præcipio.

Confido, inquam, ſed & propterea rogo, ut Dominus corda veſtra dirigat, (faciatque vos rectâ viâ ambulare) in charitate Dei, & patientiâ Chriſti.

Præcipimus autem vobis, authoritate nobis à Chriſto Domino datâ, ut eorum fratrum familiarem fugiatis conſuetudinem, qui vivunt turbulenter, & inordinatè, & non ſervant eam inſtitutionem, quam à nobis acceperunt verbis & exemplis.

Textus.

D 1. De cætero, fratres, orate pro nobis, ut ſermo Dei currat, & clarificetur, ſicut & apud vos.

2. Et ut liberemur ab importunis & malis hominibus: non enim omnium eſt fides.

3. Fidelis autem Deus eſt, qui confirmabit vos, & cuſtodiet à malo.

4. Confidimus autem de vobis in Domino, quoniam quæ præcipimus, & facitis, & facietis.

E 5. Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei, & patientiâ Chriſti.

6. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini noſtri Jeſu-Chriſti, ut ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non ſecundùm traditionem, quam acceperunt à nobis.

7. Ipſi enim ſcitis quemadmodùm oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter vos.

A Ipſi enim ſcitis qualia vobis dederimus exempla, & quomodò nos oporteat imitari: non vitam enim apud vos geſſimus inordinatam, nec otioſi fuimus, nec inquieti.

8. Neque graris panem manducavimus ab aliquo; ſed in labore, & in fatigatione, nocte & die operantes, ne quem veſtrûm gravaremus.

Neque gratis ab aliquo veſtrûm panem accepimus manducandum; ſed cum labore & ſudore, die & nocte aſſiduè laborantes, ne cui veſtrûm eſſemus oneri.

9. Non quaſi non habuerimus poteſtatem; ſed ut noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum nos.

Non quòd nobis deeſſet jus veſtris vivendi ſumptibus: ſed ut in nobiſmetipſis exhiberemus vobis exemplar, quod imitaremini.

10. Nam & cùm eſſemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam ſi quis non vult operari, nec manducet.

Etenim, cùm apud vos eſſemus, præcipiebamus, ut quiſquis operari noluerit, is nec manducet.

11. Audivimus enim inter vos quoſdam ambulare inquietè, nihil operantes, ſed curioſè agentes.

B Siquidem audivimus quoſdam eſſe apud vos, qui, licèt jam moniti, vitam tamen agunt incompoſitam, nihil agentes, hincque inquieti, curioſi, aliena ſcrutantes.

12. Iis autem, qui ejuſmodi ſunt, denuntiamus, & obſecramus in Domino Jeſu-Chriſtò; ut cum ſilentio operantes, panem ſuum manducent.

Talibus autem denuntiamus, ſed & eos obſecramus per Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum, ut quietè laborantes; manducent panem ſuum, non alienum.

13. Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes.

Vos autem, fratres, ne ceſſetis benefacere.

14. Quòd ſi quis non obedit verbo noſtro per epiſtolam; hunc notate, & ne commiſceamini cum illo, ut confundatur.

Quòd ſi quis huic noſtro præcepto, per hanc epiſtolam ſignificato, non obedit; eum notate, & cum eo ne converſemini, ut pudore ſuffuſus reſipiſcat.

15. Et nolite quaſi inimicum exiſtimare, ſed corripite ut fratrem.

C Ne propterea tamen eum ut inimicum exiſtimetis, & asperè tractetis; ſed ut fratrem veſtrum, benignè ac benevolè revocate.

16. Ipſe autem Dominus pacis, det vobis pacem ſempiternam in omni loco. Dominus ſit cum omnibus vobis.

Dominus autem, pacis author, det vobis pacem continuam, ſeu in omni tempore, & omni loco. Dominus per ſuam gratiam ſit cum omnibus vobis.

17. Salutatio, meâ manu Pauli; quod eſt ſignum in omni epiſtolâ: ita ſcribo.

Salutatio, meâ Pauli manu propriâ litteris ſubſcripta, & quæ ſignum eſt, quòd epiſtola verè ſit mea, hæc eſt quæ ſequitur.

18. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti cum omnibus vobis. Amen.

Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſit cum omnibus vobis, Amen.

Commentarius in Caput Tertium.

℣. 1. DE *cætero, fratres, orate pro nobis...* Preces pro precibus petit; in fine capitis præcedentis oravit pro eis: eorum nunc orationes rogat.

Attende autem quid petat; non à periculis liberari: in hoc enim poſitus erat, ait D. Chryſoſtomus, ſed *ut ſermo Dei currat.*

Egregiâ metaphorâ ſignificans, ut Evangelium Chriſti, per noſtrum miniſterium, feliciter, & citò propagetur, innoteſcat ubique, & in honore habeatur, ſicut apud vos honoratur.

Votum Apoſtolo dignum. Ecce dignum miniſtro Chriſti votum! gloriam Chriſti, Evangelii honorem optare, non ſua quærere.

Adeò nihil privati optabat, ſed omnia Dei, ait Theophylactus.

℣. 2. *Et ut liberemur ab importunis...*

Duplex videtur eſſe petitio; una tamen eſt: ſuperatis enim hominibus improbis, currit ſermo Dei, ait Theodoretus.

Sed qui ſunt illi D. Paulo importuni? *Gr.* ἀτόποι, quaſi nullo loco conſiſtentes.

Et Judæos puto, legis Moſaïcæ zelantes; & judaïzantes, ſeu Chriſtianiſmum Judaïſmo conciliare volentes.

Utrique enim Paulo erant infenſi; de civitate in civitatem properabant, ut Paulo contradicerent, & Evangelii curſum impedirent, ut videre eſt in Actis Apoſtolorum.

Illorum importunitates & perſecutiones noverant Theſſalonicenſes, ut patet ex Act. 17. ℣. 5. hinc ut illis notas ſupponit Apoſtolus: earum tamen rationem reddit, dicens:

E *Non enim omnium eſt fides*, quaſi diceret: ne miremini, & quòd nos perſequantur, & quòd Evangelio contradicant:

Non enim omnes, quibus annuntiatur Evangelium, ei credunt.

Nec etiam omnes, qui Evangelio credere profitentur, verè credunt, ſeu veram fidem habent.

Utraque explicatio & litteræ convenit, & menti Apoſtoli conformis eſt.

Prima quidem de Judæis vera eſt, qui auditâ fidei prædicatione, credere noluerunt ſed in ſuâ infidelitate perſtiterunt.

Secunda verò de judaïzantibus, & aliis hæreticis, qui Chriſtianiſmum profitentes, non ſunt tamen verè fideles & Chriſtiani.

Unde hominum infidelitas?

Sed unde hoc? an à Deo? & quidem quantùm eſt ex ſe, *illuminat omnem hominem*, &c. omnes, quibus annuntiatur Evangelium, vocat ad fidem. Unde ergo?

Ex hominum rebellione, vocanti Deo reſiſtente; ex hominum obſtinatâ malitiâ, tenebras luci præferente, vitiaque virtuti.

Tenebras, & tenebrarum amant opera: hinc Evangelii lucem & ſanctitatem reformidant & repellunt.

In vitiis & concupiſcentiis ſuis ſibi placent: hinc Evangelium, vitia prohibens, & concupiſcentias reprimere præcipiens, oderunt.

Qui in vitiis ſibi placent, non credent nobis, etiamſi ſolem manibus geſtemus, ait Lactantius, à Grotio citatus.

Quàm meritò itaque Chriſtus dixit: *Hoc eſt judicium mundi, quia dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem.*

Quàm juſtè dictum eſt alibi: *Perditio tua Iſraël.* Oſee 13. 9.

℣. 3. *Fidelis autem eſt Deus* ... quaſi diceret:

Licèt, ut dico, fides externos & domeſticos habeat hoſtes, Judæos ſcilicet, & hæreticos; ne proptereà turbemini, nec eos timeatis.

Fidelis enim eſt Deus. id eſt, Deus, qui rebelles, & ingratos in ſuâ relinquit obſtinatione & malitiâ, ſuos fideles, & ſibi obedientes ſervat & protegit.

Vos ergo ſic confirmabit in fide, (ſicut oravimus,) ut non concutiamini; voſque ita proteget, ut non contra vos prævaleat ſathanas.

Unde nobis fiducia?

Magna hinc omnibus fidelibus in Deum fiducia. *Qui cœpit, ipſe perficiet*, qui vocavit, & ad ſalutem elegit; ipſe *confirmabit* in fide, *& cuſtodiet à malo*, ſeu à maligno, ſeu ab omni malo.

Cavenda tamen ſocordia.

Caveamus tamen ſocordiam, propter ſequentia.

℣. 4. *Confidimus autem in Domino de vobis* ....

Ne exiſtimántes totum eſſe Dei, ipſi ſegnes evadant, ecce nunc eorum cooperationem poſtulat, ait Theophylactus poſt Chryſoſtomum.

Quaſi diceret: Deus quidem fidelis eſt, & omninò faciet quæ ſua ſunt, ſed ſi vos etiam operemini. Theophylactus & Chryſoſtomus.

Dabit Deus ſalutem, quam promiſit; ſed ut promiſit; id eſt, ſi velimus, & eum audiamus: non enim promiſit abſolutè, neque tanquam lignis & lapidibus; ſed ut hominibus, liberis ſcilicet & volentibus. ex D. Chryſoſtomo.

Uterque D. Chryſoſtomus & Theophylactus expendunt Divi Pauli ſapientiam his in verbis:

Confidimus in Domino de vobis ...

Totum à Deo, totum à nobis.

Quibus, inquiunt, Paulus ita indicat totum à Deo pendere, ut & etiam totum pendeat à nobis.

Confidimus in Domino. id eſt, bonitati Dei, quæ vos confortabit. Hoc oſtendit totum à Deo pendere.

Sed ne proptereà ipſi fiant otioſiores, addit: *confidimus in Domino de vobis, quod facitis, & facietis.* quibus verbis indicat ita totum in Deum eſſe rejiciendum, ut nos etiam operemur.

Nec fuit contentus dicere, *facitis*; ſed adjecit, *facietis*, oſtendens nobis ad extremum uſque ſpiritum, virtutem adeſſe debere.

℣. 5. *Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei* ... Gr. in charitatem Dei, & patientiam Chriſti.

Rurſus ad Deum, omnis juſtitiæ fontem, noſtræque ſalutis authorem recurrit; quaſi diceret: confi-
A do in Domino, ſeu bonitati Dei, de vobis certus ſum, proptereà rogo, ut per ſpiritum ſuum *corda veſtra ſic dirigat in charitatem Dei, & patientiam Chriſti*: ut per utramque virtutem recto tramite faciat vos ad ſalutem pervenire; Dei ſcilicet præcepta ex amore ſervando; & perſecutiones, omniaque hujus vitæ mala, Chriſti patientiâ perferendo.

OBSERVATIO MORALIS.

Recta ſalutis ſemita.

Hinc diſcamus quòd charitas & patientia recta ſint ad ſalutem ſemita;

Per charitatem, ad Deum, qui charitas & amor eſt, rectà tendimus;

Per patientiam, Chriſto patienti, ſalutis authori, B conformamur; ut Chriſto glorioſo ſimiles efficiamur.

His itaque duabus virtutibus præcipuè & continuè nobis ſtudendum eſt; omnia ex amore Dei facere; omnia Chriſti patientiâ ferre.

Orationum noſtrarum ſumma.

Orationum itaque noſtrarum ſumma, noſtrumque votum continuum ſit, *Dominus dirigat corda noſtra*, &c.

Per gratiam ſuam, ſic cor meum dirigat in charitatem Dei, ut ipſum verè, & unicè diligam; ipſius gloriam in omnibus unicè quæram; ad eum ita rectè tendam, ut in ipſo ſolo quieſcat cor meum.

Tria nos à recto charitatis calle retrahentia.

A recto charitatis calle & conſequenter à Deo nos retrahunt opes, vana gloria, ſæculi voluptates.

C Dominus autem ſic dirigat cor meum, ut contemptis opibus, inani gloriâ, deliciis, rectà tendat ad Deum, & in ipſo ſolo Deo quieſcat, ut ſummo bono, ut gloriæ centro, ut deliciarum immenſo pelago.

Deus & omnia: Deus meus & omnia, & divitiæ, & gloria, & gaudium & vita.

Diligam ergo te, theſaure meus; & in te ſolo & unico bono, quieſcat cor meum.

Diligam ergo te, gloria mea, honoris centrum; & in te ſolo & de te ſolo, glorietur cor meum.

Diligam ergo te, ô cordis mei voluptas & vita.

Signa, ſigna ſuper me lumen vultus tui, da te, lætitiam in corde meo: ſicque verè vivam, verè gaudebo & beatus ero.

Beatus homo cujus Dominus Deus ejus.

Et in patientiâ Chriſti.

Non immeritò charitati Dei patientiam addit D Chriſti.

Non ſolùm enim hîc agendum eſt, ſed ſæpiſſimè patiendum: mala hîc inevitabilia: oportet pati Chriſtianum, *ſicut oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam.*

Patiatur itaque Chriſtianus, non ut philoſophus, non ut politicus, ſed ut ipſe Chriſtus.

Et in patientiâ Chriſti.

Chriſtianus ut Chriſtus patiatur.

Quis fuit Chriſti patientis, & crucifixi animus.

Patiamur ſicut paſſus eſt Chriſtus, eo, quo Chriſtus paſſus eſt animo: ex amore Dei & cum amore proximi: cum obedientiâ erga Deum cruces nobis deſtinantem; cum charitate erga proximum, cruci nos affigentem: diligamus inimicos noſtros, ſicut Chriſtus crucifixus dilexit ſuos: benefaciamus iis, &c. & oremus, &c.

E Hoc eſt Deum diligere, propter eum pati eo quo Chriſtus paſſus eſt animo, id eſt, eâ charitate.

Paſſio Chriſti fuit ſummus amor & Dei & proximi.

Sic itaque patiamur, ut Deum amemus & proximum: Deum, primam malorum noſtrorum cauſam, adoremus, colamus, diligamus: proximum, Dei miniſtrum, nos torquentem, amemus, honoremus, beneficiis cumulemus.

℣. 6.

℣. 6. *Denuntiamus autem vobis...*

In primâ Theſſal. epiſt. cap. 5. ℣. 14. dixerat Eccleſiæ ſuperioribus, *Corripite inquietos.*

Hîc autem, quia novit nondùm emendatos, acriùs corrigit, & excommunicandos denuntiat.

Præcipimus vobis nomine & authoritate Chriſti; ut eorum vitetis conſortium, qui vivunt inordinatè.

Gr. *ἀτάκτως.* hoc nomen explicatum eſt primæ Theſſal. cap. 5. ℣. 14. hîc ſignificat otioſos, curioſos, negligentes ſui ordinis & officii, inquietos ſibi & aliis, ſeu aliorum pacem perturbantes:

Otium quippe curioſitatem parit, curioſitas inquietudinem, inquietudo diſciplinam ſolvit, cauſat inordinationem: etenim otioſi & curioſi omnibus ſeſe immiſcent, inquieti ſunt & alios inquietant, ſicque ordinem & pacem perturbant.

Hoc hominum genere nihil in ſocietate pejus: hinc non mirum, ſi tantâ ſeveritate eos coerceat Apoſtolus.

Debet unuſquiſque Chriſtianus facere quod hîc Theſſalonicenſibus præcipit Apoſtolus, inordinatos vitare.

Et non ſecundùm traditionem...

Inter alia vitæ præcepta, eos vivâ voce docuerat Apoſtolus, ut quivis laboraret, nullus inertiæ *vacaret*, nullus otio. ℣. 10. hinc *non ſecundùm traditionem.*

℣. 7. *Ipſi enim ſcitis quemadmodùm...*

Quia otio valdè dediti erant Theſſalonicenſes, hinc Paulus non verbis tantùm laborem eis præcepit; ſed & hujus inſtituti dedit exemplum, ſuis manibus nocte laborans & die.

Hinc *ipſi ſcitis*, quaſi diceret, exemplum dedi vobis, itaque nos imitemini.

Nec otioſus fui nec inquietus.

℣. 8. *Neque gratis panem manducavimus...* Gr. accepimus, idem vide primâ epiſtolâ, cap. 2. ℣. 9.

Sed in labore & fatigatione. Græca vox ſignificat laborem graviorem, qui defatigare ſolet & ſudorem exprimere.

Nocte & die operantes. aſſiduitatem laboris exprimit.

Erat artis ſcenofactoriæ; ſeu conſuebat tabernacula ex pellibus, quibus milites in caſtris uterentur.

Hinc Origenes homiliâ 17. in Numer. ait. Paulus, à faciendis tabernaculis terrenis, ad cæleſtia conſtruenda tranſlatus eſt.

Observatio Moralis.

Sed quod hîc magis mirandum occurrit, utraque tabernacula ſimul faciebat, & terrena & cæleſtia: & animas convertebat, & manibus laborabat: & Eccleſias fundabat, & terrena tabernacula diu, noctuque conſuebat: ne panem, inquit, à nemine gratis acciperem.

D. Paulus mirabilis. In quo?

Papæ! Paulus gentium Apoſtolus, totius orbis doctor; tot & tantarum Eccleſiarum pater, magiſter, & curator ſollicitus, diu, noctuque laborat & uſque ad defatigationem & ſudorem laborat, ut panem gratis non comedat.

O ſpectaculum Deo, & Angelis & hominibus dignum!

Dignum, inquam, Dei complacentiâ, Angelorum extaſi & ſtupore; hominum admiratione ſimul & imitatione.

Mirentur illud & imitentur præſertim omnes Evangelii & animarum miniſtri, hincque diſcant.

Illum imitentur Eccleſiæ miniſtri. Quomodò?

A Primò Apoſtolici animi libertatem nullo gratuito dono mancipare; munera omnia ſpernere; temporalia contemnere; cupiditatem omnem, ſi fieri poteſt, è cordibus ſuis evellere; ut ſpiritualia animo liberali & gratuito largiantur.

Qui recipit, ei, à quo recipit, mancipatur.

Non benè pro toto libertas venditur auro.

Multò minùs Apoſtolica libertas corrigendi, veritatem dicendi, injuſtè petita denegandi, officio ſuo generoſè fungendi.

Secundò, diſcant hinc otium fugere, vitam mollem, delicatam, inutilem cavere: ſed laborioſam & pœnitentem amplecti: tempus nunquam inutiliter terere; ſed diu, noctuque laborare; modò in Divinis laudibus decantandis; modò in lectione & meditatione Verbi Divini; modò in doctrinâ ejuſdem Verbi; modò in ſacramentorum adminiſtratione; modò etiam in quâdam corporali exercitatione.

B

℣. 9. *Non quaſi non haberemus poteſtatem...*

Hoc ipſum dixit eis in primâ epiſtolâ, cap. 2. ℣ 7. *cùm poſſemus, ut Apoſtoli, vobis oneri eſſe...* Vide hunc locum.

Ex Chriſti ipſius ordinatione; & ex æquitate, poteſtatem habebamus veſtro ſumptu vivendi.

Æquum enim eſt, ut qui Eccleſiæ ſervit, de Eccleſiâ vivat; & qui ſpiritualia miniſtrat, carnalia recipiat.

C *Sed ut noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum.*

Si enim ego, cui jus erat à vobis vitæ neceſſaria exigendi, juri meo cedens, diurno, nocturnoque labore, panem manducandum acquiſivi.

Quantò magis vos, quibus tale jus non eſt, labore debetis vobis neceſſaria comparare; non autem otio indulgere, & panem ab aliis accipere gratis.

℣. 10. *Nam enim eſſemus apud vos...*

Nihil novi vobis dico: nam cùm apud vos eſſem, præcipiebam vobis propriis manibus laborare; addebam adagium commune.

Si quis non vult laborare...

D Quia Theſſalonicenſes erant otio valdè dediti; ut eos corrigeret Apoſtolus, & docuit laborandum, & doctrinam ſuam adagiis confirmavit & exemplis ſuis.

Laborandum eſt. Quare?

Quod autem Theſſalonicenſes docuit, hoc & docet omnes. Laborandum eſt, quia *homo naſcitur ad laborem, & avis ad volatum.* Job. 5. 7.

Quia præterea homo damnatus ad laborem.

Poſt peccatum, labor omnibus hominibus, in Adamo, quaſi pœnitentia generalis & communis, à Deo impoſitus eſt.

In ſudore vultûs tui veſcêris pane... Gen. 3. 19.

Hac conditione panis homini peccatori conceditur. *In ſudore...*

Labor itaque, ſive corporalis, ſive ſpiritualis, omni prorſùs homini neceſſarius.

E Hinc à labore nullum eximit Apoſtolus: *Si quis non vult operari:* quicumque ſit, ſive dives, ſive pauper, &c.

Nota tamen verba: *Si quis non vult operari:* non verò ſi quis non operatur.

Quia voluntas & cordis diſpoſitio potiùs à Deo ſpectantur, quam manus & opus.

D. Chryſoſtomus & Theophylactus orantem & jejunantem, à labore corporali non eximunt.

At is qui docet, non cogitur operari, quia difficilius opus aggreditur, ait Theophylactus.

℣. 11. *Audivimus* (Gr. audimus) *enim inter vos...*

Audivi tamen quoſdam apud vos, licèt verbis & exemplis meis edoctos; licèt etiam à me per primam epiſtolam meam jam monitos, vitam tamen otioſam & idcò inordinatam & inquietam ſibi & aliis agere.

Vita otioſa, eſt & curioſa, & inquieta & inordinata, quia, ut dictum eſt ſuprà, otium curioſitatem parit, curioſitas, &c. Vide ℣. 6.

Eſt etiam inordinata, quia contra ordinem Dei, de quo verſu præcedente.

℣. 12. *Iis autem qui ejuſmodi ſunt...*

Talibus, quicumque ſiot, præcipimus, ſed & obſecramus...

Prælatorum egregium exemplar.

Præcipit, ut Apoſtolus: obſecrat ut pater: utrumque autem per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.

Præcipit ergo authoritate, à Domino noſtro Jeſu Chriſto ſibi traditâ.

Obſecrat Chriſtianos fratres ſuos, per paterna Jeſu Chriſti viſcera.

Sicque facit ſermonem & terribiliorem & blandiorem ſimul; & ex utrâque parte, terroris ſcilicet & blandimenti, potentiorem.

Hinc diſcat omnis prælatus, Chriſti Vicarius, præcepta ſua mitigare; plus obſecrare, quàm præcipere, & ad paterna Chriſti viſcera ſæpiùs, quàm ad Divinam Chriſti authoritatem recurrere.

Utrumque autem, & poteſtatem & bonitatem adhibere, ubi neceſſitas eſt, ſpiritu & animo ipſius Chriſti: id eſt, quo uſus eſt, & uteretur Chriſtus, cujus vices gerit; ſcilicet ex ſolâ charitate, ex ſolo charitatis motivo, ut corrigatur & ſalvetur frater, pro quo Chriſtus mortuus eſt.

Ut cum ſilentio operantes.

Præcipio & obſecro, &c. *ut cum ſilentio*, id eſt, ſileant, quieti ſint, apud ſe maneant, non curſitent, non ſint dicaces & garruli; non ſibi & aliis inquieti.

Operantes. laborent, non ſint otioſi.

Sicque *panem ſuum*, labore ſuo ſcilicet acquiſitum, *manducent*: otioſi, non ſuum, ſed alienum, comedunt.

Modus ſanctè laborandi.

Silentium opponit inquietudini: laborem otio.

Tunc labor utilis eſt & animæ & corpori, cum fit in ſilentio, animo pœnitenti, contrito & recollecto.

℣. 13. *Vos autem fratres...*

Otioſis præcepit ut laborent; nunc cæteros fratres, corpus, ſcilicet Eccleſiæ, hortatur ad beneficentiam.

Paterna D. Pauli viſcera.

Quia dixit de otioſis, ſeparemini ab eis: ſtatim miſericordiâ motus, timenſque ne fame pereant, addit. *Vos autem, fratres*, ne fatigemini benefacere, nec veſtram munificentiam ſuperet eorum improbitas: etſi non corrigantur, ne propterea ceſſetis eis benefacere.

Deus in benefaciendo imitandus.

Charitas ſemper charitas eſt, id eſt, ſemper beneficient: ſicut Deus, ipſa charitas eſſentialis, bonis & malis benefacit. *Solem ſuum ſuper bonos & malos oriri facit: ſic & vos... eſtote perfecti* & boni, *ſicut pater veſter cæleſtis.*

Deus in paupere videndus, non attendenda improbitas pauperis.

℣. 14. *Quod ſi quis non obedit... hunc notate*: Sicut bovem cornupetam, ait Eraſmus. Et nullum cum eo habeatis commercium.

Ecce pœnam.

Ut confundatur, ut pudore ſuffuſus reſipiſcat.

Ecce finem & utilitatem punitionis.

Superiores hîc alloquitur, ut contumacem notent.

Hæc nota, eſt quaſi ſpecialis excommunicatio.

℣. 6. Comminatio facta eſt, ſeu excommunicatio lata in genere. *Denuntiamus ut ſubtrahatis vos ab omni fratre...*

Nunc autem hanc pœnam reſtringit ad eos, qui poſt hanc epiſtolam admoniti, contumaces erunt: hos *notate*, publicè ac nominatim eos deſignate, ut à cæteris fratribus vitentur.

Qui, & quomodò excommunicandi.

Hinc benè poteſt inferri, quòd priùs præcedere debeat excommunicationis comminatio.

Quòd ſolis contumacibus & rebellibus imponi debeat hæc terribilis punitio.

Quòd animo non duro, nec acri, aut imperioſo; ſed paterno, miſericordiâ & charitate pleno.

Non ut perdatur frater, ſed ut ſanetur infirmus.

Eo itaque animo, quo porrigitur medicina.

℣. 15. *Et nolite quaſi inimicum...*

Paterna Pauli viſcera.

Ecce rursùs paterna Pauli viſcera, præ teneritudine commota.

Imitetur Prælatus.

Timens ne ob id ipſum, infirmus ille deſperans à fraternitate decidat, aut excludatur: addit, *nolite quaſi inimicum exiſtimare, ſed ut fratrem*, fraternâ charitate *corripite*.

Sic æquitas ſervanda, ut non lædatur charitas.

Juſtitia à miſericordiâ nunquam eſt ſeparanda, ſed utraque ſemper jungenda.

Etiam excommunicatum debet ſuperior, ut fratrem, animo benevolo proſequi; ei eleemoſynam & corporalem & ſpiritualem porrigere; & panem dare famem patienti. ℣. 13. *Vos autem fratres...* & cum manſuetè corrigere; ut reſipiſcat.

Nota in duros.

Theophylactus, hîc in eos, qui pauperibus durè denegant eleemoſynam: propter te, inquit, pauperie afficitur, ut tu, per clementiam tuam, quam illi exhibes, vulnera tua curare poſſis: tu verò eum, qui tui causâ inops eſt, repellis, qualis ſunt iſta ſtupiditatis?

℣. 16. *Ipſe autem Dominus pacis...* Vide paraphraſim.

In omni loco noſter interpres legit ἐν παντὶ τόπῳ. *In omni loco*. Græca nunc habent ἐν παντὶ τρόπῳ, in omni modo. Noſtra lectio melior, optat pacem ſemper & ubique: quæ per Dei gratiam hîc haberi poteſt; omnimoda verò reſervatur in cælis.

℣. 17. *Salutatio mea...*

Hucuſque per amanuenſem ſcripſit, cui ſcilicet epiſtolam dictavit Apoſtolus, nunc verò propriâ manu ſalutat.

Quod eſt ſignum in omni epiſtolâ. ita ſcribo, id eſt, ſic meâ propriâ manu ſalutationem ſcribo, hæcque ſalutatio, meâ manu ſcripta, ſignum eſt, quo omnis germana epiſtola mea à ſuppoſititiis diſcerni poteſt.

Hæc autem ſalutatio eſt quæ ſequitur.

℣. 18. *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti ſit omnibus vobis. Amen.*

Hæc verba, pro eo quod eſt, vale, ſcribere ſolebat, ait Theodoretus.

A gratiâ orſus eſt, & in gratiam finit, ait Theophylactus.

Hanc ſemper toto corde deſideremus, ſine quâ nec opus bonum incipere poſſumus, nec exequi, nec perficere.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

EX ℣. 5. diſce quàm meritò ſancta Eccleſia, à Spiritu ſancto ſemper directa, per annum in ſuis officiis oret, & ſuo nos exemplo doceat orare: *Dominus autem dirigat corda noſtra in charitate Dei, & patientiâ Chriſti.*

Charitas & patientia ſunt recta ſalutis ſemita.

Huic utrique virtuti nobis ſemper ſtudendum.

Noſtrum itaque votum continuum, omniumque orationum noſtrarum ſumma hæc eſſe debet.

Dominus dirigat corda noſtra in charitate Dei, & patientiâ Chriſti.

Deus à nobis eſt ſuper omnia diligendus.

Ab hoc autem amore, & conſequenter à ſalutis
B viâ, nos continuè retrahunt fallacia hujus mundi bona.

Hinc jugiter orandum: *Dominus dirigat corda noſtra in charitate Dei.* Diligam te, ô Deus cordis mei, diligam te ex toto corde meo; nec ſinas minimam illius partem ad bona creata effluere. Vide ℣. 5. & obſervationem moralem.

Mala hîc ſunt inevitabilia; neceſſariò patiendum.

Hinc rurſùs orandum. *Dominus dirigat corda noſtra in charitate Dei, & patientiâ Chriſti.*

A Patiar ut Chriſtus, eo animo quo paſſus eſt Chriſtus.

Patiar itaque ad Dei gloriam, ad peccatorum meorum expiationem, ad æternæ beatitudinis meritum; ſicut Chriſtus paſſus eſt ad Dei gloriam, ad peccatorum noſtrorum remiſſionem, ad æternam beatitudinem nobis promerendam. Alia vide ℣. 5.

SECUNDÒ.

Mirare, & pro tuo modulo imitare ſanctum Paulum animas convertentem, & manibus laborantem; Eccleſias fundantem, eiſque æterna tabernacula præparantem; & nihilominùs diu noctuque terrena tabernacula conſuentem.

Ne panem, inquit, à quopiam gratis acciperem.

B Hocque mirabili edoctus exemplo, labora, munera reſpue, ſpiritualia gratis largire.

TERTIÒ.

Nota quòd laborandum. Quare? vide ℣. 10. Modum, ſanctè laborandi vide ℣. 12.

QUARTÒ.

Paterna Pauli viſcera in ℣. 13. 14. 15. obſervet & imitetur omnis Eccleſiaſticus ſuperior.

Digitized by Google

PRIMÆ

EPISTOLÆ.

B. PAULI AD TIMOTHEUM

TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

TIMOTHEUS, Lyſtris in Lycaoniâ natus, ex Patre Gentili, & Matre Judæâ, ſed Chriſtianâ, cui nomen [a] Eunice; in Chriſti fide fuit educatus, & à pueritiâ ſacris [b] litteris eruditus; & ob egregias animi dotes, maximæ apud ſuos concives & vicinos [c] exiſtimationis: & propter hæc omnia, S. Paulo Apoſtolo ita gratus; ut, cùm Lyſtram perveniſſet, Timotheum, licèt juvenem & adoleſcentem, aſſumpſerit ſuæ peregrinationis comitem, & prædicationis ſocium. Act. 16. ℣. 3.

[a] 2. Tim. cap. 1.
[b] cap. 3. ℣. 15.
[c] Act. 16. ℣. 2.

Quantùm autem apud talem, & tantum Doctorem & Magiſtrum, tam egregius Diſcipulus profecerit in fide, in ſacrâ doctrinâ, in omni ſanctitate, & in Apoſtolico animarum zelo; teſtis ſit nobis, & quidem indubitatus, ipſemet Apoſtolus Paulus, qui hac in Epiſtolâ, cap. 10. ℣. 2. Timotheum vocat *Filium ſuum dilectum.* Gr. γνήσιον. id eſt, germanum. Syr. verum. Arab. ſyncerum. id eſt, præ cæteris omnibus verum, legitimum, in nullo degenerem, ſed qui patrem per omnia refert.

Et ad Philipp. 2. cap. ℣. 20. *Neminem*, inquit, *habeo mihi tam unanimem;* quaſi Timotheus eumdem animum, idem cor, eumdemque ſenſum haberet ac Paulus; & quaſi, ut ait Divus Chryſoſtomus, factus fuiſſet novus Paulus.

Ex hac Timothei cum Divo Paulo unanimitate; quidni factum credam? quòd Paulus ſuis in Epiſtolis, Timothei nomen tam ſæpe cum ſuo nomine miſcet & conjungit; quidni & factum putem? quòd Paulus Timotheum, quaſi ſuum à latere legatum, frequenter mittit quò non poteſt ipſemet ire: quidni & quòd Epheſo Paulus à fabris Dianæ compulſus exire; Timotheum ibi relinquit Epiſcopum, imò Archiepiſcopum & Primatem, qui Evangelii ſemina à Paulo projecta, foveat, & excolat, tanquam Paulus alter?

Huic

Huic ergo admirabili Timotheo, non Epheſinæ Eccleſiæ tantùm Epiſcopo, ſed & omnium Aſiæ Minoris Eccleſiarum Primati, binas Paulus ſcripſit Epiſtolas, ut eum, non tanquam Chriſtianum quemlibet, ſed tanquam plebis Chriſtianæ Doctorem, inſtituat de iis, quæ, ſeu agere, ſeu docere debeat.

Ac primò quidem in hac priori Epiſtolâ illum inſtruit de doctrinâ, ſeu quid non docendum, quid verò docendum.

Deinde de cultu Dei, quòd ante omnia Deus ſit orandus, à quibus, ubi, & quomodò.

Tertiò de ordinatione Miniſtrorum; quæ in Epiſcopo & Diacono dotes requirantur, & conſequenter qualis ipſe debeat eſſe, & quales ordinare.

Quartò prædicit ſuborituras hæreſes, contra quas Timotheum præmunit & armat.

Quintò, docet eum quomodò erga omnes, & ſingulos fideles, pro varietate ſtatuum, ſe gerere debeat.

Sextò, ſervos docet obedientiam; divites humilitatem & liberalitatem: denique Timotheum hortatur ad omnia vitia fugienda; ad omnem juſtitiam ſedulò ſectandam: inprimis verò, ut fidei depoſitum ſervet, novaque vitet dogmata.

Et hæc eſt hujus Epiſtolæ ſubſtantia.

Ubi autem, & quando ſcripta fuit hæc prior ad Timotheum Epiſtola; variant Authores. Quoad locum quidem, aliqui juxta Græcum & Syriacum, volunt quòd è Laodicæâ ſcripta ſit; alii probabiliùs putant è Macedoniâ, idque videtur inſinuatum 1. cap. ℣. 3. Ita Baronius, Eſtius, &c.

Jam verò circa tempus, major eſt apud Authores variatio. Baronius, & poſt ipſum, plerique volunt ſcriptam eſſe anno Chriſti 57. poſt primam, & ante ſecundam ad Corinthios: at recentiores aliqui, re, ut putant, accuratiùs examinatâ; volunt multò tardiùs ſcriptam, ſcilicet anno 64. juxta Dominum de Tillemont, imò anno 66. juxta P. Mauduit.

Hæc ſtudioſo lectroi examinanda relinquo; videat P. Mauduit Analyſ. in Præfatione primæ Epiſtolæ ad Timotheum, & in diſſertatione II.

Videat & D. de Tillemont, *Memoires ſur ſaint Paul, artic. 47. l'an de Jeſus-Chriſt 64. & note 74. ſur ſaint Paul.*

Porrò omittendum non puto, quòd hæ ad Timotheum, & ad Titum Epiſtolæ vocentur hyerarchicæ, quia docent ea, quæ ad Eccleſiaſticam diſciplinam inſtituendam ſpectant: & quia ſic ad Timotheum, & ad Titum ſcribit Apoſtolus, ut & ad omnes Eccleſiæ Antiſtites pleraque ſua verba dirigat, quibus diſcant quales eſſe, & qualiter regere debeant.

Hinc Divus Auguſtinus de doct. Chriſt. lib. 4. cap. 16. omnes Epiſcopos, & Eccleſiæ Miniſtros hortatur, ut has Epiſtolas præ oculis ſemper habeant, eaſque continuè legant, & meditentur, tanquam ſibi ſcriptas.

Analyſis Capitis Primi.

PRæmissâ ſalutatione Timotheo propriâ & ſingulari, ỳ. 1. &. 2. Apoſtolus Timotheum inſtruit de doctrinâ. A

Ac primò abſtinendum à vanis quæſtionibus: hinc obſecrat illum, ut ſe ſe viriliter opponat quibuſdam legis Doctorribus, fabulas inutiles, & genealogias, quæ lites generant, docentibus. ỳ. 3. & 4.

Docenda verò ſunt quæ fidem, charitatem, & bonos mores promovent, quia charitas ſcopus eſt legis. ỳ. 5.

A ſcopo itaque aberrant illi Doctores, ad vaniloquia converſi, legemque ignorant, cujus ſe Doctores eſſe gloriantur. ỳ. 6. 7. B

Hoc dicens in eos, ait Apoſtolus, homines carpo, legem non vitupero: lex enim in ſe bona; ſed eâ utendum juxta ſcopum legis. ỳ. 8.

Inprimis autem ſciendum, quòd lex juſtis non eſt poſita; ſed peccatoribus, & ſceleratis: quales erant plerique Judæi, & ideò ob legem ſibi datam, non eſt eis ita gloriandum. ỳ. 9. 10. 11.

Paulus, facto ſibi ſenſim ſine ſenſu, à lege ad Evangelium ſibi creditum, tranſitu, Deo gratias agit, ob miſericordiam ſibi exhibitam, quâ ex blaſphemo factus fuit Apoſtolus. ỳ. 12. 13. 14.

Hæc Dei in Paulum miſericordia debet omnibus peccatoribus ſpem & fiduciam inſpirare, eiſque ſuadere quod venit Chriſtus peccatores ſalvos facere. ỳ. 16.

Ob id rurſus Deo gratias agit. ỳ. 17.

Denique Timotheum hortatur ad bene juxta regulam hîc ſibi traditam, decertandum in fide, & bonâ conſcientiâ, ſine quâ timendum fidei naufragium, quale accidit Hymenæo & Alexandro.

Caput Primum.

Paraphraſis.

PAulus, Apoſtolus Jeſu-Chriſti, ex mandato Dei, noſtræ ſalutis authoris, & ex mandato Jeſu-Chriſti, in quo ſpes noſtra. C

Timotheo, ſuo in fide germano filio, gratia tibi ſit & miſericordia & pax à Deo Patre noſtro, & à Jeſu Chriſto Domino noſtro.

Rogo, ſicut & rogavi te, Epheſo diſcedens in Macedoniam iturus, ſcilicet ut Epheſi remaneres, & quibuſdam præciperes, ne aliter docerent, quàm nos.

Neque Judaïcis fabulis intenderent, & longiſſimis generationum narrationibus, quæ diſputationes pariunt; pietatem verò non promovent, quæ per fidem ædificatur.

Præcepti Divini ſcopus eſt charitas, procedens à voluntate, pravis cupiditatibus purificatâ, ex conſcientiâ bonâ, & ex fide ſyncerâ. D

A quibus (charitatis conditionibus, & ab ipſâ charitate, legis ſcopo,) aberrantes illi Doctores, ad vaniloquia deflexerunt.

Ambiunt Magiſterii titulum & honorem, & ipſi legem, & legis ſcopum ignorant; & ea, de quibus audacter affirmant, non intelligunt.

(Hoc in eos dicens, legem non vitupero;) ſcimus, quia bona eſt, ſi quis eâ, juxta legis ſcopum, utatur.

Inprimis, ſi ſciat, quòd lex data non eſt ad coercendos juſtos; ſed exleges, & effrænes, impios, & flagitioſos, nefarios, & prophanos, patricidas & matricidas, homicidas, E

Scortatores, maſculorum concubitores, mancipiorum fures, mendaces, & perjuros; & in univerſum

Textus.

1\. PAulus, Apoſtolus Jeſu-Chriſti, ſecundùm imperium Dei, Salvatoris noſtri, & Chriſti Jeſu, ſpei noſtræ.

2\. Timotheo, dilecto filio in fide, gratia & miſericordia & pax à Deo Patre, & Chriſto Jeſu, Domino noſtro.

3\. Sicut rogavi te ut remaneres Epheſi, cùm irem in Macedoniam, ut denuntiares quibuſdam, ne aliter docerent.

4\. Neque intenderent fabulis, & genealogiis interminatis; quæ quæſtiones præſtant magis, quàm ædificationem Dei, quæ eſt in fide.

5\. Finis autem præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientiâ bonâ, & fide non fictâ.

6\. A quibus quidam aberrantes, converſi ſunt in vaniloquium,

7\. Volentes eſſe legis Doctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

8\. Scimus autem quia bona eſt lex, ſi quis eâ legitimè utatur.

9\. Sciens hoc, quia lex juſto non eſt poſita; ſed injuſtis, & non ſubditis, impiis, & peccatoribus, ſceleratis, & contaminatis, parricidis, & matricidis, homicidis,

10\. Fornicariis, maſculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, & perju-

ris, & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ adverſatur,

A omnes quoſcumque, quorum vita contraria eſt ſanæ doctrinæ, rectæque morum inſtitutioni.

11. Quæ eſt ſecundùm Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum eſt mihi.

Quæ ſana doctrina concordat cum Evangelio Dei ſummè beati, gloriam nobis promittente, cujus Evangelii prædicatio mihi commiſſa eſt.

12. Gratias ago ei, qui me conſortavit, Chriſto Jeſu, Domino noſtro, quia fidelem me exiſtimavit, ponens in miniſterio.

Gratias ago Domino noſtro Jeſu-Chriſto, qui mihi vires ad id ſuppeditavit; gratias, inquam, ago, quia fidelem me judicavit, cui tantum committeret miniſterium.

13. Qui priùs blaſphemus fui, & perſecutor, & contumelioſus: ſed miſericordiam Dei conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate.

Mihi ſcilicet, qui priùs fui blaſphemus, & perſecutor, & hoſtis contumelioſus; ſed Deus mei miſertus eſt; quia per ignorantiam feci, & cùm adhuc eſſem in tenebris incredulitatis.

14. Superabundavit autem gratia Domini noſtri, cum fide & dilectione, quæ eſt in Chriſto Jeſu.

In me autem ſuperabundavit gratia Domini noſtri, cum fide & dilectione Chriſtianâ; (at in me non B conſtitit Dei miſericordia.)

15. Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus: quòd Chriſtus Jeſus venit in hunc mundum peccatores ſalvos facere, quorum primus ego ſum.

Veritas certa eſt, & digna planè quam recipiant omnes, ſcilicet quòd Chriſtus Jeſus in hunc mundum venit, ut peccatores ſalvaret, quorum ego ſum peſſimus.

16. Sed ideò miſericordiam conſecutus ſum; ut in me primò oſtenderet Chriſtus Jeſus omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri ſunt illi, in vitàm æternam.

Sed propterea mei miſertus eſt Chriſtus Jeſus, ut in me, primo & maximo peccatore, ſummam patientiam, & miſericordiam ſuam oſtenderet, ad exemplum & conſolationem eorum, qui credituri ſunt in ipſum, ad vitam æternam.

17. Regi autem ſæculorum immortali, inviſibili, ſoli Deo, honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Ob hoc æterna gloria, æternuſque honor ſit unico, ſolique Deo, ſæculorum, temporumque omnium Regi, immortali, & inviſibili. Amen. C

18. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, ſecundùm præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam,

Totam doctrinam præcedentem, ſeu hoc præceptum, de quo in hoc capite, commendo tibi, fili mi Timothee; ut juxta prophetias de te factas, illiſque reſpondens, bonam milites militiam.

19. Habens fidem, & bonam conſcientiam; quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt.

Fidem ſervans ſynceram, bonamque habens conſcientiam; quam, quia repulerunt quidam, fidei naufragium, ſeu jacturam fecerunt.

20. Ex quibus eſt Hymenæus, & Alexander, quos tradidi ſathanæ, ut diſcant non blaſphemare.

E quorum numero eſt Hymenæus, & Alexander, quos per excommunicationem tradidi ſathanæ, in corpore cruciandos, ut diſcant non ampliùs blaſphemare.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. PAULUS, *Apoſtolus Jeſu-Chriſti*, ...

Officii ſui dignitatem hîc aſcribit, ut Epiſtolæ ſuæ conciliet authoritatem; non apud Timotheum, Paulo obſequentiſſimum; ſed apud omnes, ac præſertim apud Eccleſiæ Miniſtros, qui hanc Epiſtolam legerint.

Ad omnes Dei Miniſtros hæc epiſtola dirigitur.

Ut enim in præfatione dixi, ſic ad Timotheum ſcribit Apoſtolus, ut & ad omnes Eccleſiæ Antiſtites & Miniſtros pleraque verba ſua dirigat; quibus edoceat eos, quales ipſi debeant eſſe, & qualiter in domo Dei ſe ſe gerere.

Hinc ſequela.

Hanc itaque Epiſtolam unuſquiſque Dei Miniſter legat ac meditetur, tanquam ſibi, ſub Timothei nomine à Divo Paulo directam; uſibuſque ſuis adaptet ea, quæ ad ſuum miniſterium ſpectant.

Secundùm imperium Dei.

Gr. ſecundùm ordinationem.

Syr. ex mandato.

Quaſi diceret, non ſponte meâ, ſed per mandatum Dei, ſeu à Deo juſſus, Apoſtolatum ſuſcepi. *Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod aſſumpſi eos.* Act. 13. ℣. 2. *Vade, quoniam ego in nationes longè mittam te.* Act. 22. 21.

Dei Salvatoris noſtri. id eſt, qui eſt noſtræ ſalutis author: quippe qui *ſic dilexit mundum, ut Filium ſuum Unigenitum daret.*

Et Chriſti Jeſu, ſpei noſtræ, id eſt, qui eſt ſpes noſtra, in quem, & per quem ſperamus ſalutem.

Observatio Moralis.

Attendenda ab Eccleſiæ Miniſtro.

Eccleſiaſticæ poteſtatis origo eſt Dei voluntas, Deique juſſus.

Ante omnia in quocumque Eccleſiæ Miniſtro requiritur Dei vocatio. E

Et ideò hanc ſuam vocationem Apoſtolus pro cæterorum fundamento ponit.

Attendat hîc ſibi Dei Miniſter, & vocationis ſuæ requirat originem; an Dei juſſu miniſterium ſuſcepit? an verò ſponte ſuâ, hominum arbitratu, aut favore?

Pœnitentiâ reparet quæ vocationi ſuæ defuerunt; humilis & ſupplex Divinam imploret gratiam, eò-

que abundantiorem, quò magis deſuit prima voca- A
tionis gratia:

Suum coram Deo renovet ingreſſum in miniſterium; illud ſuſcipiat ad obediendum Deo, hominum ſalutis authori; ad cooperandum Chriſto, hominum Salvatori.

Eccleſiaſtici miniſterii finis. Dei Miniſter eſt in hominum ſalute procurandâ: Dei itaque Salvatoris imperio perfectè ſubdatur.

Secundum imperium Dei Salvatoris agat.

Chriſti Salvatoris noſtri cooperarius eſt in ſalvandis hominibus: Chriſti itaque ſpiritu animetur, & charitate moveatur.

℣. 2. *Timotheo dilecto*. Gr. γνησίῳ. germano. Syr. vero. id eſt, legitimo, non degeneri, ſed patri ſimillimo.

In fide. non quòd in fide genuerit illum, ut ex præfatione patet: ſed quia in fide eum excoluit, pleniùs inſtruxit, ſibique ſimillimum & unanimem fecit. ad Philipp. 2. ℣. 20.

Qualis eſſe debeat Eccleſiæ Miniſter? Omnis Chriſtianus, omnis præſertim Eccleſiæ miniſter, debet eſſe ſicut & Timotheus, Apoſtolorum filius germanus, verus, legitimus, unanimis; eamdem cum illis fidem habens, eumdem animum, idem cor, eamdem charitatem, eoſdem ſenſus, & mores.

Quales ſunt multi. Sed heu! quot ſpurii? quot degeneres? quot, in quorum mente, corde, ſenſibus & moribus nihil Apoſtolicum?

Væ filii deſertores. Iſai. 30. 1.

Attende tibi. Attendat ſibi quiſque, & ſe cum Apoſtolis conferat.

Gratia, miſericordia, & pax.

Reflexio in ſingularitatem hujus ſalutationis. Omnibus aliis gratiam & pacem optare ſolet Apoſtolus; Timotheo chariſſimo filio ſuo, miſericordiam, ipſum gratiæ & pacis fontem, etiam apprecatur.

Quare? primò, quia ex majori & paterno affectu majora ei exoptat.

Secundò, quia ex eodem affectu metuit ei, & ejus nomine tremit.

Tertiò, quia præceptores & prælati majore opus habent miſericordiâ, aît Divus Chryſoſtomus, & Theophylactus.

Quartò, ut ex Ruperto ſefert Cornelius à lapide, quia Timotheus erat, ſicut aliqui juvenes Epiſcopi, & inexperti, in objurgando & caſtigando ſeverior, & acrior.

Vide Cornelium ibidem explicantem quæ fuerit Angeli Epheſi culpa, de quâ in Ap. c. 2.

A Deo Patre, *à quo* ſcilicet *omne datum optimum, & à Chriſto Jeſu, per quem maxima nobis & pretioſa promiſſa ſunt*. 2. Petr. 1.

℣. 3. *Sicut rogavi te.*

Supplendum, rogo te, ſicut rogavi.

Vel, fac ſicut rogavi.

Velim ut facias ſicut, &c.

Supponenda ad intelligentiam. Ad majorem hujus verſûs intelligentiam, ſupponendum eſt ex Actis Apoſt. cap. 20. quòd Paulus Epheſo diſcedens, vocavit diſcipulos &c.

In hac verò epiſtolâ ſupplendum eſt, quòd Timotheus erat inter illos.

Quòd Paulus eum per manuum impoſitionem conſtituit Epiſcopum Epheſiorum.

Quòd illi mandavit ut injuncto officio intenderet, ac præſertim ut doctores inutilia & noxia docentes cohiberet.

Hoc ſuppoſito: ſogo te, *ſicut & rogavi* Epheſo diſcedens & in Macedoniam proficiſcens.

Primò, *ut remaneres Epheſi*; ſeu, ut illius Eccleſiæ curam ſuſciperes, ibique reſideres ad docendum & ad regendum.

Reſideat Epiſcopus. Epiſcopus reſidere debet, ut ſuum accuratè gerat officium.

Secundò, *ut denuntiares quibuſdam.*

Syr. ut præciperes.

Hoc verbum authoritatem denotat.

Hinc benè infertur, quòd illi quidam, quos Apoſtolus non nominat, Chriſtiani erant; ex Judæis ſcilicet, qui Judaïſmum Chriſtianiſmo miſcebant; nec enim extraneis præciperet Epiſcopus.

Judaïzantes ergo intelligit, qui fideles ad legem conabantur attrahere.

Quid non docendum. *Ne aliter docerent*. ſupple, quam nos.

Seu, ne diverſam ab Evangelio doctrinam, quod ubique prædicamus.

Epiſcopus falſa & inutilia, & ab Evangelio aliena
B docentes, cohibere debet.

℣. 4. *Neque intenderent fabulis*, id eſt, falſis & fabuloſis traditionibus, Judaïcis ſcilicet, quales multæ leguntur in Talmud & apud Rabbinos.

Et genealogiis interminatis, id eſt, longiſſimis & quaſi infinitis, quibus conabantur Judæi genus ſuum ab Abraham deducere.

Hincque gloriabantur, tùm ob generis ſui antiquam nobilitatem, tum ob hanc tam antiquarum generationum ſcientiam, ut notat D. Chryſoſtomus.

Utiles olim genealogiæ. Ante Chriſtum illæ genealogiæ utiles erant, ut Judæi ſuam ſcirent Tribum, & terræ portionem, ſuæ
C Tribui aſſignatam; & maximè ut conſtaret Chriſtum natum eſſe ex Tribu Juda, juxta Jacobi prophetiam, Geneſ. 49. 10. at everſo Judaïſmo, Chriſtoque nato, ſunt inutiles. *Nunc inutiles.*

Quæ quæſtiones præſtant magis quam ædificationem...

In texendis enim longiſſimis illis genealogiis infinitæ difficultates occurrunt, quæ altercationes pariunt & lites: pietatem verò in Deum non promovent: quæ pietas, non per hominum diſputationes, ſed per fidem in Deum, ſolidè ædificatur. *Pietas per fidem, non per diſputationem ædificatur.*

Fidem intellige operantem per charitatem, ſeu charitate veſtitam.

Quare? Talis fides eſt brevior, ſecurior & ſimplicior ad pietatem via; vera quippe pietas in Dei veritate fun-
D datur, non in hominum vanitate.

D. Chryſoſtomus & alii poſt ipſum, legunt οἰκοδομίαν, diſpenſationem Dei, ſcilicet circa ſalutem noſtram.

Sed Syrus cum interprete noſtro legit οἰκονομίαν, ædificationem, & melior eſt illa lectio.

Veriſſimum eſt tamen quòd, Divina circa ſalutem noſtram diſpenſatio, fide meliùs percipitur quàm ratiocinationibus; cum religionis myſteria ſint humano ſenſui incomprehenſibilia.

℣. 5. *Finis autem præcepti eſt charitas.*

Oſtendit ſuprà quid non docendum, ſcilicet falſa, fabuloſa, inutilia, & quæ diſputationes pariunt.

Quid docendum. Hîc autem quid docendum, ſcilicet quæ fidem,
E bonos mores, puritatem cordis & charitatem pariunt.

Simul & probat à fine legis aberrare vaniloquos.

Finis præcepti. παραγγελίας.

Per παραγγελίας, alii legem Moſaïcam intelligunt, quæ à D. Paulo, lex mandatorum dicitur.

Alii Evangelium, alii prædicationem, doctrinam, denuntiationem.

Sed hæc facilè conciliantur; de omni enim præcepto Divino, ſeu, de lege veteri, ſeu, de novâ, & de utriuſque prædicatione verum eſt quòd *Finis præcepti eſt charitas.*

Quis ſit ſcopus legis? Scopus quippe veteris & novæ legis, & utriuſque prædicationis eſt.

Primò

Primò fidem parere, ſeu Dei, & rerum Divinarum cognitionem: oſtendit enim quid placeat Deo, quid diſpliceat; quid faciendum ſit, quid non faciendum.

Secundò, per hanc cognitionem faciendorum & non faciendorum intendit lex bonam & ſanctam parere conſcientiam; ſcilicet abſtinentiam à malo; bonorum operum exercitium.

Tertiò, ex bonâ conſcientiâ naſcitur interior cordis puritas, & ex cordis puritate procedit charitas.

Et quomodò charitatem intendit.

Cùm ergo lex intendat & præcipiat ea, ex quibus charitas naſcitur; intendit & præcipuè charitatem: ſicque charitas eſt finis & ſcopus à lege intentus.

Docenda ſunt ergo quæ fidem, quæ bonam conſcientiam, quæ puritatem cordis, quæ pietatem & charitatem pariunt.

Ergo à ſcopo legis aberrant, qui vana & inutilia docent.

Linea aſcendens, & deſcendens in genealogiâ charitatis à lege.

Nota quòd hîc charitatis genealogiam, à lege deduximus, lineâ quaſi deſcendente, quam Paulus deſcribit quaſi aſcendente lineâ.

Dum dicit quòd procedit charitas. Primò, à voluntate pravis purificatâ cupiditatibus.

Secundò, ex conſcientiâ bonâ, peccatis non fœdatâ.

Tertiò, ex fide ſyncerâ & non fictâ.

℣. 6. *A quibus quidam aberrantes...*

A quibus, ſcilicet à fide, à bonâ conſcientiâ & à cordis puritate, intentis à lege, cùm longè diſtent illi vaniloqui doctores (fidem quippe negligunt, bonam conſcientiam, &c.) hinc longè aberrant à ſcopo & à fine legis.

℣. 7. *Volentes eſſe legis doctores...*

Probat eos longè diſtare à charitate: nec enim, ad talia docendum, charitate moventur; ſed ambitione ſuâ; affectantes ſcilicet titulum & honorem magiſterii.

Volunt vocari legis doctores & magiſtri; hinc ſuas fabulas & deuteroſes narrant & explicant: & ipſi legis ſcopum ignorant, à quo longè aberrant.

Prædicant legem & legalia tanquam neceſſaria; & ipſi non intelligunt ea, de quibus loquuntur; cum ea Chriſtianis applicant, legalia eis neceſſaria affirmantes.

Ignorant & ſcopum legis; & ignorant quibus lex & legalia conveniunt: ergo non intelligunt ea quæ loquuntur, &c.

Antiquum in Doctoribus vitium vanitatis.

Quàm antiquum in doctoribus vanitatis vitium! quàm antiquus doctoratûs & magiſterii affectus!

Prima vanitas.

Plerique docere volunt, non diſcere; magiſtri videri & dici, non diſcipuli fieri.

Hinc docent quæ neſciunt, hinc cæci cæcos ducunt.

Magna oberratio & oberrationis cauſa.

Secunda vanitas.

Multi alii ſuâ vanitate rapti, non charitate moti, vana docent, non utilia; ad vaniloquia deflectuntur, non ædificantia loquuntur; ſua quærunt, non quæ Jeſu Chriſti.

Altera inordinatio & à ſcopo legis aberratio.

Ab utraque nos Deus liberet.

A talibus inordinationibus libera nos Deus miſericors: cor humile & docile da nobis.

Cor ſyncerum, veritatis amicum, & te ſuper omnia diligens, & unicè quærens in omnibus.

℣. 8. *Scimus autem quia bona eſt lex...*

Eſt occupatio, quâ occurrit calumniæ, ſibi ſæpè à Judæis objectæ: nimirùm quòd eſſet legis hoſtis: quaſi diceret.

Lex bona. Quare?

Dum hæc, in vanos legis doctores dico, legem non vitupero; ſcio enim quia bona eſt: utpote à Deo bono data, bona præcipiens, mala prohibens, ad Chriſtum Salvatorem manu ducens.

Sed lege bonâ, benè & legitimè, ſeu juxta finem & ſcopum legis utendum eſt.

Cùm ergo finis legis ſit charitas; cùmque finis legis ſit Chriſtus: intendit enim charitatem parere & ad Chriſtum ducere.

Lege utendum eſt, ad charitatem per fidem, & bonam conſcientiam producendam; & ad homines ducendos ad Chriſtum.

A quo ſanè aberrant doctores vaniloqui, quia lege non utuntur ad charitatem in ſe & in aliis producendum.

Aberrant rurſùs, quia non ducunt ad Chriſtum.

Aberrant denique, quia legalia docent tanquam neceſſaria, quæ tamen Chriſtianis ſunt inutilia.

Tùm quia ad Chriſtum jam pervenerunt, qui eſt finis legis: tùm quia juſtificati per Spiritum ſanctum, faciunt ex amore, quod lex præcipit.

℣. 9. *Sciens hoc quod juſto non eſt lex...*

Lex juſto non eſt data. Quomodò?

In primis ſciendum, quòd lex juſtis non ſit impoſita: non quòd eos non obliget lex; ſeu juſti legem obſervare non teneantur.

Sed quia ipſi ſponte ſuâ, & ex amore juſtitiæ, faciunt quod lex præcipit præmiorum ſpe, vel pœnarum timore.

Explicatur.

Tria præſtat lex, obligat, dirigit, coercet, ſeu punit. Duo priora etiam erga ſanctos facit, tertium in peccatoribus.

Itaque juſto lex minax non eſt poſita: quia ipſe ſibi lex eſt; ipſe legem prævenit, eamque ſponte & ex amore complet.

Explicatur.

Sicut ſanctis patriarchis Abraham, Iſaac & Jacob lex data non fuit, quia ipſi legem prævenerunt, legemque ſponte & ex amore, ante legem datam, ſervaverunt.

Sic nec eorum filiis, ſi juſti fuiſſent, juſtitiamque ſemper ſervaſſent, lex data fuiſſet, utpote non neceſſaria.

Sed quia mali & injuſti evaſerunt: hinc lex eis neceſſaria fuit, ad eos ab injuſtitiâ, pœnarum timore, coercendos, & ad eos, præmiorum ſpe, ad juſtitiam alliciendos.

Mens Divi Pauli.

Hic itaque D. Paulus taxat, confunditque Judæos, qui, ob legem ſibi datam, gloriabantur; ob quam tamen erubeſcere magis debuiſſent: cùm lex ſupponat & arguat eorum propriam & patrum ſuorum malitiam.

Si juſti fuiſſent, ſicut ſancti Patriarchæ; lex eis neceſſaria non fuiſſet, & conſequenter eis data non foret.

Extollit autem Chriſtianos, per baptiſma juſtificatos, inſinuatque legem eis neceſſariam non eſſe; utpote, qui juſti ſunt; quique ex amore juſtitiæ faciunt, quæ lex præcipit timore pœnæ.

Sunt ſupra legem, non ſub lege, ait D. Chryſoſtomus, ſupra legem vivunt, quia majora perficiunt, quam ipſa lex præcipit. idem.

Similia.

Medicus ægroto, non homini ſano neceſſarius.

Frænum equo indomito neceſſarium, non manſueto. D. Chryſoſtomus & Theodoretus.

Sed injuſtis, Gr. ἀνόμοις, exlegibus, id eſt, qui ſibi ipſi, per rationis uſum, non ſunt lex.

Et non ſubditis, Gr. ἀνυποτάκτοις, effrænibus, inobſequentibus, injugibus.

Ex malis moribus natæ ſunt bonæ leges.

Lex in lapide fuit inſculpta, ut in hominum cordibus inſculperetur: ante oculos eorum fuit expoſita, ut in mentibus imprimeretur.

Nunquam autem inſculpta fuiſſet in lapide, ſi nunquam ex cordibus fuiſſet exſculpta.

Nunquam oculis corporeis expoſita, ſi nunquam in mentibus fuiſſet deleta.

Quare lex hominibus data.

Si ad rectam rationem, legemque naturalem, in cordibus ſuis inſculptam, advertere voluiſſent; lex eis alia nunquam data fuiſſet.

At quia effrænes, injuges fuerunt & exleges: ideò lex eis fuit impoſita, quæ eos coerceret.

Impiis, reverentiam Deo debitam non præſtantibus.

Et peccatoribus. ita vocantur in Scripturâ maximè flagitioſi & ſceleſti.

Sceleratis & incontaminatis, id eſt, nefariis & profanis, ſeu à ſacris, ob impuritates ſuas, arcendis.

℣. 10. *Fornicariis.* ergo fornicatio maximum & mortale peccatum.

Quid plagiarii, & unde ſic dicti.

Plagiariis. ſic dicti, quia lege Flaviâ damnabantur plagis.

Alii tamen ſic dici volunt à voce Græcâ *πλάγιος*, id eſt, obliquus & doloſus; quia dolo & artibus obliquis homines furto ſubducunt.

Plagiarii ergo ſunt qui, vel aliena mancipia furantur, ſibique vendicant; vel qui homines liberos in ſervitutem redigunt, venduntque ut mancipia; quod ſanè maximum eſt furti genus.

Mendacibus, præſertim qui fidem fallunt in contractibus, & qui ſuis mendaciis proximo notabiliter nocent.

Et ſi quid aliud ſanæ doctrinæ...

Non dubitantis eſt, ſed ſcelera omnia uno verbo comprehendentis: quaſi diceret.

In univerſum lex impoſita eſt iis omnibus & quibuſcumque, qui aliud ſimile perpetrant, *quod ſanæ doctrinæ*, rectæque morum inſtitutioni *adverſatur*.

Tales autem fuiſſe Judæos inſinuat.

Ad hos ergo & omnes alios ſimiles coercendos lex data eſt.

Qui autem ab his omnibus abſtinet, legis præceptis non indiget.

Ergo Chriſtiano juſto, qui hæc omnia fugit & horret, lex non eſt neceſſaria.

℣. 11. *Quæ eſt ſecundùm Evangelium*, id eſt, quæ eſt Evangelio conſentanea.

Evangelium eſt ſanæ doctrinæ norma.

In lege quidem ſana fuit, at in Evangelio ſanior, amplior & clarior.

In philoſophis partim ſana doctrina eſt, partim morbida; in Evangelio tota ſana, & omnis ſanæ regula.

Poteſt etiam intelligi; quòd in hoc cum lege conſonat Evangelium.

Quaſi diceret Apoſtolus, hæc legis neceſſaria præcipit & vetat Evangelium; hæc & nos Evangelii prædicatores præcipimus & prohibemus.

Evangelium, gloria Dei dicitur; quia Dei gloriam prædicat & promittit: docet nos modum glorificandi Deum: & nobis Deum glorificantibus æternam Dei gloriam promittit.

Poteſt etiam dici *gloria Dei*, quia Evangelium lux eſt & ſplendor præ lege, quæ erat umbra.

Beati Dei, id eſt, Dei, qui ſummè beatus eſt, qui fons eſt beatitudinis; qui ſibi ſoli ſufficiens eſt, nulliuſque indigens ad ſuam beatitudinem.

Ipſe tamen nobis obſequentibus gloriæ ſuæ poſſeſſionem æternam promittit in Evangelio.

Nobis, non Deo, prodeſt virtus & bonitas noſtra; ſicut nobis, non Deo, nocet iniquitas noſtra.

Ipſe ſummè beatus eſt; ſibi ſufficiens: *Saddai*, id eſt, ipſa ſufficientia: *omne bonum*.

Mira Dei bonitas in nos.

Ex merâ & purâ bonitate vult & nos beatos.

A Hinc ejus ad nos Evangelium, *verbum ſalutis* miſſum eſt, ejuſque prædicatio gloriæ.

Quod mihi creditum eſt, id eſt.

Cujus prædicatio mihi commiſſa eſt.

℣. 12. *Gratias ago ei, qui me confortavit.....*

Gr. & gratiam habeo roboranti me Chriſto Jeſu.

Mens Divi Pauli.

Dicendò *Evangelium, quod mihi creditum eſt*, recordatur eorum, quæ contra Evangelium fecit aliquando; hincque Deo benefactori ſuo, gratias eò majores agit, quò ſeſe tali & tanto beneficio reputat indigniorem.

Gratias ago Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui mihi vires ſuppeditavit ad rem tanti momenti exequendam; nimirùm ad Evangelium ſtrenuè & feliciter prædicandum.

B *Gratias*, inquam, *ago, quia fidelem me exiſtimavit*, ſeu duxit, cui committeret Apoſtolatûs miniſterium.

Fidelem, id eſt, fidum: non à fide, ſed à fidelitate, quæ requiritur in iis, quibus aliquid committitur, ſcilicet, ut bonâ fide adminiſtrent ſibi credita.

Fidelem me exiſtimavit.

Modus loquendi communis. Rex, vel Dominus meus fidelem, ſufficientem, idoneum, dignum me judicavit, cui tale committeret negotium, id eſt, mihi commiſit.

Ubi nota cum D. Thoma, tria hîc, ordine retrogrado, poni ad Apoſtolatum requiſita.

Tria requiſita ad Apoſtolatum.

Ut quis ſit Evangelii miniſter requiruntur tria. Primum ut committatur ſibi. Secundum idoneitas, C ſeu, ut ſit fidelis, idoneus. Tertium, ut ſit fortis ad proſequendum.

Tertium primò ponit: *qui me confortavit.*

Secundum, qui *me fidelem æſtimavit.*

Primum, *ponens in miniſterio.*

Itaque gratias agit Deo, & quòd miniſterium credidit; & quòd idoneum reddidit; & quòd fortem ad exequendum præſtitit.

Humilitas Divi Pauli.

℣. 13. *Qui prius blaſphemus fui...* Gr. eum, prius exiſtentem blaſphemum. Hanc gratiam exaggerat ex ſui indignitate ob præcedentem ſtatum ſuum.

Me, inquam, fecit Apoſtolum, *qui prius fui blaſphemus* in Chriſtum, imò & qui alios ad blaſphemandum coëgi; qui fui Eccleſiæ *perſecutor* & violentus oppreſſor; qui fui Chriſti & Chriſtianorum hoſtis *contumelioſus*.

D Verbis, factis, vi, Chriſtum & Chriſtianos offendi.

Sed miſericordiam Dei conſecutus ſum........

Sed Deus mei miſertus eſt, quia per ignorantiam feci, & cùm adhuc eſſem in tenebris incredulitatis, & ignorans me perſequi Meſſiam, quem ſanè ſi noſſem, perſecutus non eſſem.

Ignorantia an excuſet?

Peccata ignorantiæ ſunt minùs gravia, & conſequenter peccantem reddunt minùs indignum miſericordiâ; non tamen dignum.

Divus itaque Paulus non aſſignat propriam hîc ſuæ juſtificationis cauſam, ſed impropriè dictam & occaſionalem tantùm.

E Propriè dicta cauſa fuit Dei miſericordia: ignorantia verò occaſionalis & quædam impedimenta removens.

Dei bonitas longè major noſtrâ malitiâ.

℣. 14. *Superabundavit autem gratia.. ſuperabundavit*, ſupercrevit, ſuper multiplicata eſt in me gratia Dei; & in me ſuperabundarunt effectus gratiæ, fides & dilectio Chriſtiana: quaſi diceret.

Patet in D. Paulo.

Sed iniquitate meâ longè major fuit Dei gratia, quæ me ex incredulo, fecit fidelem; ex hoſte, ardentem fecit Chriſti & Chriſtianorum dilectorem; ex blaſphemo, fecit prædicatorem.

Itaque hoc, *ſuperabundavit*, gratiæ Dei præcellentiam præ Pauli malitiâ ſignificat; quaſi diceret, longè major fuit Dei benignitas, quàm indignitas mea. A

Addendo *cum fide & dilectione*, deſignat effectus gratiæ, ſeu virtutes Divinæ gratiæ comites, fidem & charitatem.

Fidem opponit priori infidelitati ſuæ.

Charitatem ſuo priori in Chriſtum & Chriſtianos odio, quo utrumque perſequebatur.

Pauli fides in Chriſtum, ſicut & ejus in Chriſtianos, ſeu Eccleſiam charitas, toti nota eſt orbi, quem præ charitate, convertendum ſuſcepit.

Hæ autem virtutes ſunt Divinæ gratiæ effectus.

Duplex in D. Paulum miſericordia Dei.

Duplex itaque fuit in Paulum miſericordia Dei. Prima quòd peccantem non punivit. Secunda quòd peccatorem juſtificavit; ex incredulo, fecit fidelem; ex hoſte, fecit amicum; ex blaſphemo, fecit Apoſtolum. B

Duplex & in nos.

Utraque & in nobis *ſuperabundavit Dei gratia*, innumeris enim dignos ſuppliciis, non punivit, ſed in filiorum adoptionem repentè nos traduxit; fecit amicos, filios, & hæredes.

Ob utramque miſericordiam infinitas reddamus Deo gratias.

℣. 15. *Fidelis ſermo...*

Hæc erga me miſericordia Dei, ſpem omnibus inſpiret peccatoribus. quippe

Sermo verus, gratus & acceptabilis: dignus quem auſcultent & cum gaudio ſuſcipiant omnes.

Nimirùm *quòd Chriſtus Jeſus in hunc mundum venit*, ut juxta nomen ſuum, ſalvet peccatores. C

Quorum ego ſum primus, maximus, peſſimus.

Quia blaſphemus fui, & cogens ad blaſphemandum, & quia non perſecutor tantùm, ſed & perſecutorum dux & princeps.

Observatio Dogmatica, et Moralis.

Baſis Apoſtolicæ doctrinæ.

Baſis Apoſtolicæ doctrinæ.

Chriſtus Jeſus eſt peccatorum ſalvator: hunc in mundum venit ut peccatores ſalvet.

Attendenda & penetranda.

Hanc veritatem cum gaudio recipimus & credimus omnes: at quis de eâ ſeriò cogitat? quis eam penetrat? quis eam animo grato ſentit, ut debet? quis ſuam opere & vitæ ſanctitate gratitudinem exhibet? D

Deus factus eſt homo, ut ego miſerrimus & viliſſimus homuncio ſalver.

Da mihi, ô Deus miſericors, hanc veritatem noſſe, ſentire, penetrare & ab eâ penetrari.

Penetranda.

Deus pro homine; Deus ſummè beatus, fonſque beatitudinis; pro homine miſerrimo, miſeriarumque fonte.

Deus, inquam, ſummè beatus, factus eſt homo, doloribus & miſeriis obnoxius; ut homo miſerrimus fiat ſummè beatus, Divinæque beatitudinis & naturæ conſors.

O bonitas! ô Divina, infinita & ineffabilis charitas!

Sentienda.

Ut quid te obliviſcor unquam? ut quid aliud præter te cogito? ut quid aliud ſentio & amo? ut quid tepidus in viâ ſalutis langueo, & non totus hac immensâ charitate tuâ accenſus & ardens, viam mandatorum & juſtificationum percurro? E

℣. 16. *Sed ideo miſericordiam conſecutus...*

Sed ideò Chriſtus mei miſertus eſt, (eo quo ſuprà dictum eſt modo ℣. 13.) *ut in me primo* & maximo peccatore, ſummam ſuam patientiam & miſericordiam oſtenderet, ad exemplum eorum qui credituri ſunt in ipſum, ad vitam æternam; ut ſcilicet exemplo meo inſtruerentur Dei miſericordiam ſperare.

Observationes Litterales et Morales.

Quo ſenſu Paulus primus peccatorum.

In me primo. Non quòd revera non ſit major peccator, ſed quia major eſt in ſuo ſenſu.

Sicut qui magnum aliquem dolorem ſentit, hoc nullum majorem putat, ſuumque dicit omnium maximum: ita Apoſtolus peccatum ſuum fide penetrans & ſentiens, illud putat & dicit maximum.

Illum imitare.

Sic ſuum quiſque peccatum videat, ſentiat & præ dolore dicat: peccatorum primus ego ſum.

Sic tamen ob peccata ſua ſeſe quiſquis humiliet, ut in Chriſtum Jeſum confidat & ſperet, *qui venit peccatores ſalvos facere.*

Omnem patientiam. non partem tantùm aliquam patientiæ; ſed omnem longanimitatem ſuam.

Quia in immenſum peccaveram, universâ indigebam ejus miſericordiâ; ſeu totâ quanta eſt.

Nullus eſt qui tantâ indigeat miſericordiæ abundantiâ, ut ait D. Chryſoſtomus.

Ad informationem. Gr. hypotypoſin, ad exemplar, ad exhortationem, Chryſoſtomus, ad conſolationem, Theodoretus.

Paulus, peccatorum conſolatio.

Ut exemplo meo informarentur in Dei miſericordiam ſperare, & ad eam confugere.

Quaſi diceret, me fecit exemplum gratiæ; meque omnibus poſuit in exemplum, ut nullus deſperet.

Paulus exemplum gratiæ.

Aſpiciant itaque peccatores me Apoſtolum ſuum, & in Deum ſperent.

Simile.

Quemadmodum medicus, cum in unâ domo multi ſimul ægrotant, & omnes de ſalute deſperant; ſi unum peſſimè affectum acceperit & datis ei medicamentis ad perfectiſſimam ſanitatem deduxerit; facit ut alii omnes fiduciam concipiant.

Ita Chriſtus Dominus, animarum medicus, cum pro ſalute peccatorum homo factus eſſet, me omnium iniquiſſimum producens in medium, non ſolùm à prioribus maculis liberavit; ſed maximis etiam donis cumulavit, omnibus hominibus per me oſtendens immenſam patientiam, ut nemo eorum, qui maxima ſcelera perpetraſſent, ad me reſpiciens de ſalute deſperet. Theodoretus.

Aliam, ſed ſimilem comparationem habet Divus Chryſoſtomus.

Deus Rex entium & durationum.

℣. 17. *Regi autem ſæculorum...* ob tantam miſericordiam ſibi exhibitam & aliis in ſe oſtenſam, æternas Deo gratias agit.

Deus Rex eſt entium & ſæculorum, ſeu, omnium durationum, ſcilicet æternitatis, æviternitatis & temporum: ab ipſo manat omne ens & omnis duratio.

Regi omnium *ſæculorum* incorruptibili, *inviſibili*, qui unus & ſolus eſt Deus.

Gr. ſoli ſapienti Deo: ita etiam Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus.

℣. 18. *Hoc præceptum commendo tibi....*

Observatio Litteralis.

Triplex eſt hujus verſiculi intellectus.

Primus aliquorum, qui hoc præceptum ad ſequentia referunt; ſcilicet *Commendo tibi ut milites....*

Sed ſtrictior videtur hic ſenſus & Apoſtoli verba nimis determinans.

Secundus aliorum, qui ad proximè præcedentia referunt, ſcilicet ut prædices Chriſtum veniſſe ut peccatores ſalvet, & hic etiam ſtrictior.

Tertius Theodoreti & plurimorum poſt ipſum, qui volunt Apoſtolum, poſt digreſſionem, ad primam orationem reverti; hæcque verba jungunt ℣. 3.

Quaſi diceret, *hoc præceptum*, hanc denuntiationem, de quâ ℣. 3. rurſùs *tibi commendo*. A

Seu *rogavi te ut denuntiares*... & hoc rogo & præcipio tibi, ô fili Timothee; tuo inſta officio & juxta prophetias de te factas, eiſque reſpondens, bonam milites militiam, falſis reſiſtens doctoribus & ſanam prædicans doctrinam.

Et hic ſenſus bonus eſt & litteralis, mihique primùm placuit præ cæteris.

Additur quartus, qui & præfertur.

Re tamen attentiùs conſideratâ, puto quòd ſenſus multò plenior erit, & toti textui conformior, ſi per *hoc præceptum* intelligatur tota doctrina præcedens, ſeu omnes veritates in hoc capite explicatæ.

Quaſi diceret, *hoc præceptum*, hanc denuntiationem, ſeu has veritates ſuprà explicatas *commendo tibi*, ut, &c. B

Hic, inquam, ſenſus eſt toti textui conformior: eâdem enim voce utitur hic Apoſtolus, quâ ℣. 3. & 5. unde colligo quòd hic verſus præcedentes omnes reſpiciat.

Hoc præceptum. Gr. ταύτην τὴν παραγγελίαν, de quâ ℣. 3. *Ne docerent aliter, neque ad fabulas intenderent*.

Et de quâ ℣. 5. ut ad charitatem, ſcopum præcepti Divini tenderent.

Et hanc veritatem, quam pro fundamento cæterarum ſtabilivi: *quòd Chriſtus Dominus venit peccatores ſalvos facere*...

Has omnes veritates, totam hanc doctrinam commendo tibi.

Ut ſecundùm præcedentes prophetias.

Veroſimile eſt Timotheum ex revelatione factum fuiſſe Evangeliſtam & Epiſcopum, ait Theodoretus.

Tunc enim omnia fiebant cum prophetiâ; id eſt, revelatione Spiritûs ſancti. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus.

Itaque commendo tibi totam hanc doctrinam, ut juxta prophetias de te factas, eaſque adimplens, *bonam milites militiam*, bonique præſulis exequaris officium.

Bonus paſtor perpetuò militat.

Bonus paſtor perpetuò militare debet, ut peccatum, diaboli regnum deſtruat; & ut Chriſti regnum tueatur & amplificet.

℣. 19. *Habens fidem & bonam conſcientiam.*

Arma militiæ Chriſtianæ.

Hæc ſunt Chriſtianæ militiæ arma, fides orthodoxa & vitæ ſanctitas.

Quam vitæ ſanctitatem, poſtquam aliqui repulerunt, & fidei jacturam fecerunt, apoſtatæ facti.

Naufragaverunt, fidei naufragium fecerunt.

Egregia metaphora.

Egregia metaphora à navigatione & à naufragio ducta.

Fides eſt quaſi navis ad vitam æternam ducens.

Sancta vita, ſeu bona conſcientia, & ex eâ manans ſpes æternæ beatitudinis, eſt anchora navim in procellis ſiſtens & roborans; hac projectâ, non mirum ſi navis ad ſcopulos impacta confringatur.

Hæreſis numquam primum peccatum.

Hæreſis numquam primum eſt peccatum, ſed ex malâ conſcientiâ oritur, nimirùm, vel ex ambitione, vel avaritiâ, vel libidine. Vide Cornelium à lapide.

Juſto Dei judicio fit, ut amittant fidem, qui nolunt exercere charitatem. Divus Proſper ab Eſtio citatus.

Qui conſcientiam non dirigit ex fide; fidem ſuam ex conſcientiâ ſæpè contorquet.

℣. 20. *Ex quibus eſt hymenæus.*

Excommunicatio.

De quorum naufragantium numero eſt, &c.

Quos excommunicavi & per excommunicationem C *tradidi ſathanæ*, ut carnifici in corpore cruciandos, ut hac ſuâ cruciatione emendentur & reſipiſcant à ſuâ blaſphemiâ & hæreſi.

Illius effectus.

Tradidi ſathanæ.

Ex D. Chryſoſtomo, Theodoreto & Theophylacto, corporalis à dæmone vexatio, erat excommunicationis effectus.

Idem aſſerit D. Thomas, tantæ virtutis erant Apoſtoli, quòd excommunicati mox corripiebantur à diabolo & corporaliter vexabantur.

Finis.

Ut diſcant. Emendatio eſt excommunicationis finis, *non blaſphemare*: omnis hæreſis eſt in Deum, qui prima veritas eſt, blaſphemia.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

OMNIS Dei Miniſter notet Eccleſiaſtici miniſterii originem; eſt Dei voluntas.

Finem; eſt æterna ſalus hominum procuranda:

Et ſtatim ad ſe reflexus, ſemetipſum examinet per reſpectum ad utrumque;

Quomodò ſit in miniſterium ingreſſus?

Quomodò hominum ſaluti procurandæ allaboret? ℣. 1.

Attendat & an ſit vir Apoſtolicus, Apoſtolorum germanus in fide filius? ℣. 2.

Quid doceat? an quæ fidem, charitatem, bonos mores promovent? ℣. 4. 5.

Quomodò doceat? an vitia Doctoribus communia vitet? ℣. 6. 7.

SECUNDÒ.

Aſcendens ad miſericordiæ fontem, miretur.

Primò quòd Deus in ſe, ab æterno ſummè beatus, & nullius indigens, ex merâ tamen bonitate ſuâ velit homines æternæ ſuæ beatitudinis conſortes facere.

Secundò, quòd Deus ipſum, licèt peccatorem, præ tot aliis, Evangelii, ſeu boni gloriæ ſuæ participandæ nuntii ad homines, miniſtrum & præconem elegerit. ℣. 11.

E Ob peccata ſua coram Deo ſuffuſus, ſuam agnoſcat indignitatem;

Deo gratias agat ob miſericordiam, ſua demerita ſuperabundantem. ℣. 13.

Oret ut Deus illum dignum reddat Miniſtrum, ipſius augendo fidem & charitatem. ℣. 14.

TERTIÒ.

Pro ſuæ, & aliorum ſalutis baſi, certiſſimam, & menti ſemper inſculptam hanc habeat veritatem, ℣. 15. *Jeſus-Chriſtus venit in mundum peccatores ſalvos facere.*

Itaque Salvatoris hominum ſpiritu animatus, ſtatuat ſuam, & aliorum peccatorum ſalutem omni modo in poſterum procurare.

Analyſis Capitis Secundi.

Hic *cultum Dei docet.*

Ante omnia orandum eſt, & quidem omni modo. ℣. 1.

Pro quibus? pro omnibus prorſus hominibus. ℣. 2.

Quare? quia Deus vult omnes ſalvos fieri, ℣. 3. 4. 5. 6. 7.

Ubi orandum? in omni loco precibus dicato. ℣. 8.

A *Quibus orandum? viris & mulieribus.* ℣. 8. 9.

Quomodò viri debent orare? ℣. 8. *Quomodò mulieres?* ℣. 9. 10.

Hæ quidem orent, ſed non doceant. ℣. 11. 12.

Salvabuntur autem per filiorum educationem, & per ſuam in fide, in charitate, & vitæ ſanctitate perſeverantiam. ℣. 15.

Caput Secundum.

Textus.

1. Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus.

2. Pro Regibus, & omnibus, qui in ſub- C limitate ſunt; ut quietam, & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & caſtitate.

3. Hoc enim bonum eſt, & acceptum coram Salvatore noſtro Deo.

4. Qui omnes homines vult ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.

5. Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum Homo Chriſtus Jeſus.

6. Qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus, teſtimonium temporibus ſuis:

7. In quo poſitus ſum ego Prædicator & Apoſtolus (veritatem dico, non mentior,) Doctor Gentium in fide, & veritate.

8. Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus, ſine irâ & diſceptatione.

9. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundiâ & ſobrietate ornantes ſe, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſâ.

10. Sed quod decet mulieres, promittentes pietatem, per opera bona.

11. Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubjectióne.

12. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum; ſed eſſe in ſilentio.

13. Adam enim primus formatus eſt,

Paraphraſis

Ante omnia igitur adhortor & obſecro, ut (in quotidiano cultu) fiant obſecrationes, ad avertenda mala; orationes, ſeu petitiones bonorum; poſtulationes, ſeu preces pro aliis; gratiarum actiones pro beneficiis acceptis, idque pro omnibus hominibus.

At præſertim pro Regibus, & omnibus Rempublicam gerentibus; ut placidam ac quietam ſub illis vitam agentes, pietatem faciliùs excolamus, omnemque morum honeſtatem.

Etenim (ſic pro omnibus orare,) in ſe bonum eſt, & Deo Salvatori noſtro gratum.

Qui vult omnes homines ſalvos fieri; atque ſalventur, vult eos ad agnitionem veritatis, id eſt, Chriſti, pervenire.

(Nec id mirum eſt,) unus enim eſt omnium creator Deus; unus & Dei, & omnium hominum Mediator, ſcilicet Jeſus-Chriſtus, Homo (Deus.)

Qui ſemetipſum dedit in mortem pro omnibus redimendis, teſtimonium (ſanè indubitatum,) quod D tempore deſtinato dedit, (de Divinâ voluntate ſalutis omnium.)

Ad quod teſtimonium publicandum, ego conſtitutus ſum Prædicator & Apoſtolus; (ſyncerè loquor, & ex conſcientiâ,) quia Doctor ſum, & Præco deſtinatus præcipuè gentibus, in fide & veritate inſtituendis.

Volo igitur & opto, ut in quâvis Eccleſiâ orent viri, levantes ad cælum manus, à ſorde peccati mundas; & corda ab odio & diſcordiâ pura.

Similiter precari volo mulieres, in habitu mundo & decenti, qui pudorem & modeſtiam redoleat; non cum tortis, ſeu calamiſtratis capillis; non auro, aut pretioſis lapidibus ornatas, vel ſplendidis veſti- E bus indutas;

Sed bonis operibus, ſicut decet mulieres pietatem profeſſas, ſeu Chriſtianas.

Mulier in ſilentio diſcat, cum ſummâ ſubmiſſione.

Docere autem in Eccleſiâ mulieri non permitto, nec ullam in virum authoritatem exercere; ſed eam ſilentium ſervare volo.

(In virum non dominetur;) quia Adam, (utpote præſtantior, & dignitate prior,) primus formatus eſt;

Deinde Eva (ex Adamo, & propter Adamum.)

(Non doceat mulier;) quia ut imbecillior, & deceptioni magis obnoxia, fuit à ſerpente, in prævaricatione Divini præcepti decepta: Adam autem non fuit à ſerpente deceptus, (ſed ab uxore allectus.)

Salvabitur autem mulier, per piam liberorum educationem, ſi permanſerit conſtans in fide, in charitate, in ſanctitate, & morum ſobrietate.

A deinde Heva.

14. Et Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in prævaricatione fuit.

15. Salvabitur autem per filiorum generationem, ſi permanſerit in fide & dilectione, & ſanctificatione, cum ſobrietate.

Commentarius in Caput Secundum.

℣. 1. OBSECRO *igitur primum omnium fieri....*

Stabilito docendi modo in primo capite; in hoc ſecundo publicum Dei cultum docet;

Seu Timotheum, Epiſcopum jam factum, inſtruit quomodò debeat preces Eccleſiaſticas ordinare.

Igitur. Hæc particula denotat ſubſequentia ex præcedentibus inferri;

Sive ex ℣. 15. cap. 1. ubi dicitur quòd *Chriſtus venit in hunc mundum peccatores ſalvare;*

Sive ex ℣. 18. ubi hortatur Timotheum Apoſtolus, ut bonam militet militiam;

Sive ex utroque, ſic.

Mens Divi Pauli.

Igitur ut Chriſto ad peccatorum ſalutem cooperetis; *atque bonam milites militiam*; uno verbo, ut Epiſcopali munere ritè fungaris, juxta prophetias de te factas.

Obſecro. admoneo, & adhortor.

Primum omnium. id eſt, ante omnia.

Oratio primum Epiſcopi munus.

Tùm quia primum Epiſcopi munus eſt orare pro ſe, & pro aliis: ad hoc enim conſtituitur;

Tùm quia oratio ex ſe maximè neceſſaria, utpote à quâ cætera bona pendent: à Deo enim peti, & expectari debent, *à quo omne bonum*, &c.

Fieri. id eſt, ut in publico & quotidiano cultu fiant.

Obſecrationes. id eſt, ſupplicationes ad avertenda mala, ſeu pro liberatione à rebus triſtibus.

Deus omni modo orandus.

Orationes. id eſt, bonorum petitiones.

Poſtulationes. id eſt, preces pro aliis.

Gratiarum actiones pro beneficiis acceptis. Ita Theodoretus, Theophylactus, ita D. Thomas.

Theophylactus tamen tria priora nomina idem hîc ſignificare putat probabiliùs.

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Docet ergo Apoſtolus quòd ante omnia Deus ſit orandus, & quidem omnibus orationum modis; ſive ad avertenda mala; ſive ad obtinenda bona; ſive ad gratias agendas pro impetratis; idque omne, tùm pro nobis, tùm pro aliis.

Portò id Divus Chryſoſtomus, Theophylactus, Theodoretus, Ambroſius, Divus Auguſtinus, & omnes, tùm Græci, tùm Latini interpretes, intelligunt de publicis Eccleſiæ Conventibus, ubi Sacerdotes & populus ſimul orant.

Divus Auguſtinus epiſt. 59. ad Paulin. q. 5. hunc locum refert ad Liturgiam Miſſæ, ejuſque partes.

Antiquitas Miſſæ, & omnium ejus partium ex D. Aug.

Idem eodem modo explicat Divus Thomas.

Quod præcipuè in Divo Auguſtino notandum, quia inde probatur antiquitas Miſſæ quoad omnes ejus partes.

Nulla pro omnibus omninò.

Pro omnibus hominibus. id eſt, pro univerſis & ſingulis hominibus; ita ut nullum prorſus ab oratione excludamus, quod nota propter ſequentia. ℣. 4.

Sacerdos totius orbis pater: ergo, &c.

B Sacerdos eſt quaſi totius orbis pater: dignum igitur eſt, ut omnium curam gerat, omnibuſque provideat, ſicut & Deus, cujus miniſterio ſervit, & vice fungitur, ait D. Chryſoſtomus.

Chriſtianus eſt Dei filius: ergo, &c.

Chriſtianus eſt Dei filius; Chriſtiani ergo charitas, ſicut & Dei Patris ſui, extendatur ad omnes; ſit *perfectus ſicut & Pater cæleſtis*, &c.

Ad omnes miſeros, id eſt, ad omnes homines: (quis enim hominum non miſer?) ad omnes, inquam, miſeros extenditur, & patet Dei miſeratio: ad omnes igitur miſeros, ſeu homines, extendatur fidelium oratio; oret Chriſtianus pro omnibus & ſingulis hominibus.

Et hæc eſt regula Eccleſiaſtica à Magiſtro Gentium C tradita, quâ utuntur Sacerdotes noſtri, ut ſupplicent pro omnibus, ait Ambroſianus.

Apoſtolicus orandi modus.

Hâc eâdem regulâ utatur quilibet fidelis; nunc obſecret, nunc petat, nunc gratias agat.

Rurſus iterum oret, ſtatimque gratias agat, mox obſecret; hoſque omnes mentis & cordis affectus ſimul miſceat & alternet, exemplo Davidis in pſalmis.

Hæc itaque in eâdem oratione ſunt facienda & ſæpiùs reiteranda.

Pro Regibus.

℣. 2. *Pro Regibus, & omnibus qui in ſublimitate.* Gr. dignitate vel eminentiâ. Syr. magnatibus. Ambroſius, qui in ſublimiori loco poſiti ſunt.

Pro Regibus. etiamſi Ethnicis, nec enim alii tunc erant in mundo.

Et eorum Miniſtris orandum.

Pro illorum Miniſtris, & omnibus quibuſcum- D que, qui ſub illis rem publicam gerunt, orandum eſt à Chriſtianis.

Quare?

Hoc illorum poſtulat conditio; Regia quidem dignitas, quæ Divinæ Majeſtatis eſt radius & participatio.

Miniſterialis etiam, quæ Regiæ poteſtatis radius eſt & emanatio.

At hoc exigit noſtrum, & totius Eccleſiæ commune bonum: illorum quippe ſalus eſt noſtra tranquillitas, ait Theophylactus.

Ut quietam & tranquillam vitam...

Id eſt, ut ſub regimine Principum, Rempublicam juſtè adminiſtrantium, vitam agamus pacatam & quietam.

Temporalia noſtra, & Eccleſiæ pax pendet à pace E regnorum; regnorum autem pax pendet à regimine Principum: hinc pro illis, & illorum Miniſtris noſtra intereſt orare:

Ad nos prætereà extenduntur bona & gratiæ, quæ pro illis obtinemus à Deo.

Pax regni debet eſſe Regum, & Magiſtratuum ſcopus; hoc idem à Deo debemus efflagitare.

In omni pietate & caſtitate.

Explicat Apoſtolus ad quid pacem optamus, non ad commeſſationes, & ad libidines; ſed ad ſacros Cœtus faciliùs, & frequentiùs celebrandos; & ad

mores honeſtos, probos, & pudicos liberiùs, & perfectiùs excolendos. A

Gr. καὶ σεμνότητι. non tantùm caſtitatem ſignificat, ſed & morum gravitatem & honeſtatem.

A Regibus maximè pendet externum religionis exercitium.

His itaque duobus nominibus, *pietate & caſtitate*, omnes externos pietatis actus & omnem ororum gravitatem & honeſtatem exprimit.

Qui actus externi pietatis & honeſtatis tempore pacis liberiùs exercentur ab Eccleſiâ.

Tempore quippe belli, templa profanantur, ſacri cœtus ceſſant, Dei cultus negligitur, graſſantur vitia; cædibus, rapinis & impudicitiis omnia loca replentur.

Cùm ergo à Regibus pendeat ſubditorum pax, & à pace temporali multùm pendeat externum Religionis exercitium. B

Cùm aliundè corda regum ſint in manu Dei.

Hinc ab omnibus fidelibus orandum eſt pro Regibus.

ꝟ. 3. *Hoc enim bonum eſt & acceptum coram Salvatore noſtro Deo.*

Pro omnibus orare, bonum in ſe.

Gr. hoc enim pulchrum & acceptum, &c.

Probat orandum eſſe pro omnibus hominibus.

Tùm quia *hoc*, ſcilicet orare pro omnibus, in ſe *bonum eſt*, utpote charitatis opus: tùm quia, *hoc* conſequenter *Deo* gratum & *acceptum eſt.*

ꝟ. 4. *Qui omnes homines vult ſalvos fieri.....*

Et Deo gratum, quia ipſe vult omnes ſalvari.

Probat *hoc*, id eſt, pro omnibus orare pulchrum & Deo gratum eſſe: quia ſcilicet, hoc Dei voluntati conforme eſt: ipſe enim Deus & Salvator noſter, *vult omnes homines ſalvos fieri...* Gr. ſervari. C

Et quia hoc ipſe vult; gratum eſt illi quòd nos idem velimus, idem optemus, & conſequenter oremus id, quod optat ipſe; ſcilicet, ut omnes convertantur; & propterea ad cognitionem veritatis Evangelicæ perveniant; ſeu, ad fidem in Chriſtum, ſine quâ non eſt ſalus.

Deus vult omnes homines ſalvos fieri.

Imitare ergo Deum tuum; illius concorda voluntati; velis quod omnes ſalvi fiant: quod ſi vis, & ora: quippe volentium eſt orare. Divus Chryſoſtomus.

ꝟ. 5. *Unus enim Deus, unus & mediator.....* D

Vult Deus omnes ſalvari, quia omnium creator.

probat Deum velle omnium hominum ſalutem.

Primò, quia unus & idem eſt omnium Deus, creator, pater & dominus: omnes ergo homines, utpote, opus ſuum, filios ſuos, ſervos ſuos, diligit & ſalvos cupit.

Et quia Jeſus-Chriſtus omnium Mediator eſt.

Secundò, quia unus & idem eſt omnium hominum mediator apud Deum, ſcilicet Jeſus Chriſtus, homo Deus; qui mediationis ſuæ beneficium extendit ad omnes; omnium ergo reconciliationem vult & ſalutem.

Et ne dubites quin id ſeriò velit & ſyncerè.

ꝟ. 6. *Qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus.*

Et pro omnibus mortuus eſt.

Tertiò, hic Jeſus Chriſtus, homo Deus, mediator noſter, *ſemetipſum dedit* in pretium Redemptionis omnium hominum: ſeu pro redimendis atque ſalvandis omnibus hominibus. E

Non redemit auro & argento, ſed *ſemetipſum dedit* in *ἀντίλυτρον.*

Lytrum, pretium redemptionis, qualecumque ſit; antilytrum, pretium Vicarium, quo res cum re ſimili & vicariâ redimitur; vita pro vitâ, caput pro capite.

Perpende.

Hoc fecit Chriſtus, *qui ſemetipſum dedit* pro nobis, vitam ſuam pro vitâ noſtrâ: vitam Dei pro vitâ hominum; vitam filii Dei, pro vitâ Dei inimicorum.

O ineffabilis dilectio! ò ſanè vera & ſeria voluntas ſalutis omnium hominum! A

Moyſes, cæterique ſecundarii & miniſteriales mediatores, hoſtias & preces obtulerunt pro iis, quorum erant mediatores.

At Jeſus Chriſtus primarius, principalis ac propè unicus mediator noſter, ſemetipſum obtulit hoſtiam in arâ crucis, pro reconciliandis Deo omnibus hominibus.

Teſtimonium temporibus ſuis.

Gr. teſtimonium temporibus propriis.

Syr. teſtimonium, quod evenit tempore ſuo.

Correctio Romana: teſtimonium temporibus ſuis.

Et ita legendum putant Eſtius, Cornelius à lapide, ita legerunt Lovanienſes. B

Senſuſque tunc videtur valdè naturalis.

Authenticum ſanè & indubitatum teſtimonium quod, tempore in ſcripturis deſtinato, dedit Divinæ ſuæ erga nos dilectionis; & quod revera & ſeriò velit omnes homines ſalvos fieri.

Concluſio ex dictis.

Hoc quippe probandum ſuſcepit Apoſtolus; hoc ergo ex dictis concludit.

Quòd ſi non placeat hæc explicatio, accipe Theodoreti interpretationem.

Teſtimonium, inquit, vocat paſſionem; quia omnes prophetas teſtes habet.

Tempora propria teſtimonii ſunt quæ ad Gal. capite 4. vocantur plenitudo temporis.

Disquisitio Veritatis. C

In quâ verus verſuum 4. 5. & 6. ſenſus ſyncerè, & ſine præventione quæritur.

Mens Apoſtoli ex ſermonis contextu.

Attendo ad Apoſtoli ſcopum & ad ſermonis contextum.

Primò, aſſeruit pro omnibus hominibus orandum eſſe.

Hæc propoſitio univerſalis eſt, & nullam prorsùs ſuſcipit exceptionem; nec enim nobis fas eſt quemquam ab orationibus noſtris excludere: hoc fatetur etiam Eſtius.

Secundò, ut hanc propoſitionem univerſalem probet Apoſtolus, ſeu, ut nos ad illam in praxi redigendam excitet; id eſt, ut nos excitet ad orandum pro omnibus: affirmat talem orationem bonam eſſe, & Deo gratam. D

Tertiò, hoc ipſum, ſcilicet orare pro omnibus, pulchrum & gratum eſſe Deo, probat ex eo quòd, Deus Salvator noſter *vult omnes homines ſalvos fieri*, & propterea vult ut ad veritatis cognitionem veniant.

Affirmans autem Apoſtolus, *quòd Deus vult omnes homines fieri ſalvos.* nobis concludendum relinquit, quòd cùm Deum oramus pro omnium hominum ſalute, Divinæ tunc voluntati conformamur; quod Deo gratum & acceptum eſt.

His omnibus ſeriò & ſyncerè attentis, ſic ratiocinor. E

Ratiocinium.

Si accuratè loquitur Apoſtolus, ſique rectè probat, (quod in dubium revocare nefas) tam latè & univerſaliter ſumit in ꝟ. 4. *Omnes homines*; quam in ꝟ. 1. latè & univerſaliter ſumpſit *pro omnibus hominibus.*

Ideò enim vult Apoſtolus *pro omnibus hominibus* orari à fidelibus; quia *Deus vult omnes homines ſalvari.*

Sicut ergo pro omnibus prorsùs hominibus, nemine excepto, nobis orandum eſſe aſſeruit in ꝟ. 1.

Ita & in ꝟ. 4. affirmat Deum velle omnes prorsùs homines, nemine excepto, ſalvos fieri.

Hoc ipſum confirmant rationes, quibus ꝟ. 5. & 6.

probat Deum velle omnium hominum ſalutem.

Nimirùm, quia omnium hominum Deus eſt.

Quia Jeſus Chriſtus omnium hominum mediator eſt.

Et quia hic mediator noſter *ſemetipſum dedit pro omnibus* redimendis hominibus.

Deus enim omoium, nemine excepto, creator eſt hominum.

Jeſus Chriſtus omnium, nullo excluſo, mediator eſt hominum.

Pro omnibus redimendis, nemine excepto, ſemetipſum obtulit hic mediator Dei & hominum.

Mens D. Pauli.

Mens itaque D. Pauli eſt, quòd Deus, Salvator noſter, velit & omnium prorsùs homioum, nemine ſecluſo, ſalutem; voluntate ſcilicet antecedente, ut explicabitur infrà.

Illatio qoa tres rejſciuntur Interpretatſones.

Unde ioſeto Apoſtolicæ menti non convenire tres aliquorum interpretationes.

Primò interpretationem illorum, qui dicunt, *Deus vult ſalvos fieri omnes homines*, id eſt, quicumque ſalvantur.

Secundò, illorum, qui dicunt: *Deus vult ſalvari omnes homines*, id eſt, omnis generis homines, ſive Judæi ſint, ſive Gentiles, ſive liberi, ſive ſervi, ſive principes, ſive ſubditi, &c.

Tertiò, illorum, qui dicunt, *Deus vult ſervari omnes homines*, id eſt, quamplurimos & tot, ut aliquo modo dici poſſent, omnes.

Hæ tres, inquam, interpretationes, Apoſtolicæ menti non conveniunt, (niſi vera ſupponatur communis interpretatio, quam mox attulimus de voluntate antecedente ſalvandi omnes homines.)

Primò, quia limitant propoſitionem, quam S. Paulus fecit univerſalem.

Deus vult omnes homines ſalvos fieri, ait Apoſtolus.

Nulla eſt in termiois, nec in mente exceptio, ut viſum eſt ſuprà ex ſermonis Apoſtolici contextu.

Contra hanc Apoſtolicæ propoſitionis univerſalitatem.

Deus vult tantùm ſalvandos ſalvari, ait prima interpretatio.

Deus vult aliquos tantùm ex omni genere hominum ſalvari, ait ſecunda interpretatio.

Deus vult tantùm quamplurimos ſalvari, ait tertia interpretatio.

Ecce maximas exceptiones, quæ ſi omninò locum habeant, Apoſtoli verba, mentem & ſcopum immeritò coarctant.

Secundò, quia hæ tres interpretationes (ſeclusâ aliâ, quam ſuprà tetigimus) non modò D. Pauli mentem & ſcopum non aſſequuntur; ſed ex illis, contra expreſſiſſimam Apoſtoli mentem, ſequeretur non eſſe pro omnibus hominibus orandum; ſed tantùm pro aliquibus, nimirum, pro ſalvandis tantùm; pro aliquibus ex omni genere; pro quamplurimis.

Hæc ſequela manifeſta eſt.

Ex D. Paulo, Dei voluntas circa ſalutem hominum, eſt ratio nos movens & excitans ad orandum pro omnium hominum ſalute.

Seu ideò, ſecundùm Apoſtolum, debemus pro omnibus orare; quia Deus vult omnes ſalvari.

Sed ex primâ interpretatione, Deus vult tantùm ſalvandos ſalvari; ergo & pro ſalvandis tantùm debemus orare.

A Ex ſecundâ interpretatione, Deus vult aliquos tantùm ex omni genere homines ſalvari; ergo & pro aliquibus ſantùm, ex omni genere nobis eſt orandum.

Ex tertiâ interpretatione, Deus vult quamplurimos tantùm homines ſalvari: ergo & pro quamplurimis tantùm orare debemus.

Et hoc cuilibet homini S. Paulum attentè legenti ita perſpicuum eſt, ut ipſe Eſtius has tres interpretationes rejiciat tanquam Apoſtolicæ menti & inſtituto non congruas.

Quia, inquit Eſtius, ſenſum faciunt haud prorsùs univerſalem, ut manifeſtum eſt; multos enim homines exceptos relinquunt; & proinde non conveniunt

B inſtituto Apoſtoli, qui docere vult orandum eſſe pro omnibus hominibus, ſine exceptione.

Adde quòd ita dicitur Deus omnes velle ſalvos fieri, ut etiam addi poſſit, quod neminem velit perire; nam utrumque conjunxit Petrus Apoſtolus 2. epiſt. 3. dicens Deum nolle *aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reverti*: atqui hæc negatio non recipit dictas tres interpretationes; ergo nec illa affirmatio. Hucuſque Eſtius pag. 772. col. 2. circa medium.

Examinator celebrior Interpretatio.

Sed quid dicendum de aliâ ioterpretatione celebri, ab Eſtio, & quamplurimis, & quidem doctiſſimis viris, laudatâ & approbatâ: ſcilicet.

C *Deus vult omnes homines ſalvos fieri*, id eſt, Deus dat ſuis fidelibus ſervis voluntatem ſalutis omnium hominum.

Seu Deus facit, ut ſui fideles ſervi velint omnium hominum ſalutem, & pro eâ laborent & orent.

Itaque, inquiunt, hæc propoſitio, *Deus vult omnes homines ſalvos fieri*, eſt locutio cauſalis, quâ dicitur Deus velle, vel facere, id quod facit, ut nos ipſi velimus & faciamus: ſicut Rom. 8. dicitur Spiritus ſanctus poſtulare gemitibus inenarrabilibus, quia facit ſanctos ita poſtulare.

Hanc interpretationem hucuſque reveritus ſum, quia à doctis & ſanctis pariter viris uſurpatur.

D Sed nunc veritatem in ſemetipsâ quæreos, non in hominum authoritate.

Nunc, inquam, D. Pauli mentem in ſuis propriis verbis & argumentis perſcrutans; noo io alienis ratiocinationibus, aut præjudiciis.

Animadverto hanc interpretationem (niſi noſtra prius adhibeatur) eſſe à D. Pauli mente alienam. ſic enim argumentor.

Rejicitur ut à D. Pauli mente aliena. Primò.

Mens D. Pauli hæc eſt. Vult & ordinat ut in Eccleſiâ oretur pro omnibus prorsùs hominibus; hoc jam ſuprà monſtratum eſt.

Ut fideles excitet Apoſtolus ad orandum pro omnibus prorsùs hominibus, affirmat eis quòd hæc oratio Deo grata ſit & accepta; utpote Divinæ voluntati

E conformis, quia Deus ipſe qui *Salvator noſter* eſt, *vult* etiam *omnes homines ſalvos fieri*.

Mens itaque D. Pauli eſt, quòd per hoc noſtrum votum, circa ſalutem omnium, Divinæ conformamur voluntati; hincque Deo grata & accepta eſt oratio noſtra.

Supponit ergo D. Paulus, eſſe revera in Deo voluntatem ſalutis omnium, cui noſtra voluntas & deſiderium, circa ſalutem omoium hominum conformetur.

Quomodo enim hac in re Dei voluntati conformabimur, niſi revera ſit in Deo voluotas ſalutis omnium, & niſi id Deus in ſeipſo velit.

Addo. Ex D. Paulo voluntas Dei, circa ſalutem omnium

Digitized by Google

Rejicitur ſecundò.

omoium, eſt regula noſtræ voluntatis, circa eamdem omnium ſalutem: oostram ergo voluntatem præcedit, ſicut regula regulatum; eſt ergo revera in Deo talis voluntas, antequam ſit in nobis.

Rejicitur tertiò.

Addo rursùs. D. Paulus, hac Dei voluntate ſalutis omnium utitur tanquam medio & motivo, quo noſtram excitet & moveat voluntatem ad orandum pro omoium ſalute.

In mente ergo Divi Pauli, hæc Dei voluntas non eſt ipſa fidelium volitio, ut à Deo excitata; cùm è contra hæc Dei voluntas ſit quid noſtram voluntatem excitans, movens; & conſequenter eam præcedens, & ab eâ prorsùs diſtinctum.

Rejicitur quartò.

Denique ex D. Paulo placet Deo noſtra pro omnium ſalute deprecatio; quia Deus vult omnium prorsùs hominum ſalutem.

B Sicut ergo hæc Dei complacentia, circa noſtram orationem, eſt revera Dei, & in Deo: ita & Dei voluntas de ſalute omnium eſt revera Dei & io Deo.

Quomodo enim Deus ſibi complacebit circa quidquam, niſi in ſeipſo? & quomodo complacebit ſibi, in ſeipſo, ob noſtras pro omnium ſalute deprecationes? niſi revera velit in ſeipſo omnium ſalutem?

Rejicitur quintò.

Sed ut clariùs pateat hanc interpretationem à Divi Pauli mente alienam; hac interpretatione gratis admiſſâ, reflectamus ad ſenſum, quem format.

Orate pro omnium prorsùs hominum ſalute.

Quare? quia hoc Deo gratum.

Unde noſti hoc Deo gratum?

C Quia *Deus vult omnes ſalvari*, id eſt, Deus vobis dat voluntatem ſalutis omoium.

Quænam eſt vis hujus argumenti tui?

Excitas ut velim, quia Deus dat mihi velle.

Si dat velle, ut ſupponis, revera volo, & infallibiliter volo; fruſtra igitur hortaris ut velim: quod ex te, jam volo, cùm Deus mihi dederit velle.

Nullum & inutile redditur argumentum Apoſtoli per talem interpretatiooem: eſt itaque ab ejus mente aliena.

Præterea ab Apoſtolo, ſic Interpretato, quæri poſſet,

Rejicitur ſextò.

Unde noſti quòd Deus talem mihi voluntatem dederit?

D Nec enim illam in me ſentio; imò mens & voluntas mea repugnat orare Deum pro infideli, pro idololatrâ, pro fidelium perſecutore, pro tyranno, pro homine peſſimo, vitiis corrupto, & penitùs perdito.

Ad quid præterea Deum orabo pro homine, quem Deus ipſe videtur revera deſeruiſſe?

Unum tantummodò poteſt ad id me movere.

Nimirùm, ſi ſciam quòd Deo placitura ſit hæc oratio mea; utpote, qui vult etiam iſtius hominis peſſimi ſalutem; quia, ſcilicet, Deus omnium hominum creator, *vult omnes* omoinò *homines ſalvos fieri*.

Et hinc redditur vis & robur Apoſtoli argumento.

E Orate pro omnibus hominibus: quia hoc Deo gratum, utpote, ejus voluntati conforme, ipſe enim Deus, omnium hominum creator, *vult omnes* omninò *homines ſalvos fieri*.

Conclusio.

Cùm omnes ſupradictæ interpretationes (niſi noſtra vera ſupponatur) ſint à D. Pauli mente alienæ, illiuſque infringant argumentum; quod à ſimplici & litterali verborum ſenſu, totam vim ſuam habet.

Veritas ſtabilitur.

Concludo ſimpliciter & ad litteram credendum eſſe D. Paulo, gentium Apoſtolo, veritatiſque Doctori, formaliter & expreſsè dicenti:

Deus vult omnes homines ſalvos fieri.

Credendum & D. Petro, Apoſtolorum Principi, Eccleſiæ fundamento & veritatis columnæ, confirmanti Paulum & quaſi explicanti.

Deus vult omnes homines ſalvos fieri, ait Paulus.

Nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reverti, ait D. Petr. ſecundæ epiſt. cap. 3. ℣. 9.

Ecce veritatem eamdem, propoſitionibus æquè univerſalibus, tùm affirmativis, tùm negativis, à duobus præcipuis Apoſtolis formaliter expreſſam, & multis à D. Paulo rationibus probatam, ℣. 5. & 6.

Ut quid dubitamus?

Quia, inquis, magnæ hinc difficultates oriuntur.

Fateor: ſed primò, an minores oriuntur ex hujus veritatis oppoſito?

Secundò, an, propter difficultates ex aliquâ veritate naſcentes, licet de eâdem veritate formaliter & expreſsè revelatâ dubitare?

Quot quæſo difficultates ex Myſterio ſanctiſſimæ Trinitatis? quot ex Myſterio ſanctiſſimæ Incarnationis? ex Myſterio ſanctiſſimæ Euchariſtiæ?

Has omnes ſuperamus, quia hæc Myſteria formaliter in Scripturis ſunt revelata.

Sic & ſuperandæ difficultates, ex hac veritate naſcentes, qoia ipſa expreſsè revelata.

Immenſitas Divinæ voluntatis adoranda ab ingenii noſtri imbecillitate.

Et ſanè licet inextricabiles ex eâ difficultates orirentur, mallem ingenii mei imbecillitatem fateri (quæ Divinæ voluntatis immenſitatem non poteſt attingere, multò minùs comprehendere) quàm veritatem ita formaliter expreſſam & probatam à D. Paulo, & confirmatam à D. Petro, aut denegare, aut alienis interpretationibus detorquere.

Sed non ſunt hujuſmodi difficultates, quæ hîc poſſent objici, & quas tamen ſcholaſticis relinquo ſolvendas: quia hîc locus eſt, non diſputandi, ſed mentem D. Pauli in ſuis verbis agnoſcendi.

Agnoſcamus itaque veritatem, & ipſa benè nota difficultatum tenebras diſſipabit, modumque nobis præbebit veritatem, cum veritate conciliandi.

Veritates in S. Pauli verbis inclusæ.

Prima itaque veritas in verbis D. Pauli nobis revelata hæc eſt.

Deus, utpote, omoium hominum creator, ſyncerè & ſeriò, *vult omnes homines ſalvos fieri*.

Secunda, Deus omnium hominum creator, ita ſeriò & ſyncerè vult omnium hominum ſalutem, ut propterea filium ſuum unigenitum Jeſum Chriſtum, Deum & hominem, eis omnibus dederit ſalutis mediatorem.

Tertia, Jeſus Chriſtus, filius Dei, homo Deus, hominumque cum Deo medians & reconciliator, ita ſyncerè vult omnium hominum reconciliationem & ſalutem, ut ſemetipſum dederit pro omnibus redimendis hominibus, Deoque reconciliandis.

Quarta veritas in præcedentibus ioclusa.

Per, & propter hunc omnium hominum Redemptorem, Deus gratiam ſuam, ſacramenta & alia media ad ſalutem neceſſaria, omnibus ſubminiſtrat hominibus.

Explicatur hæc Dei Voluntas.

Hinc ad explicandas & ſolvendas difficultates,

Collige quòd hæc voluntas non ſit tantùm ſigni & extra Deum, quâ ſcilicet Deus omnibus hominibus proponit doctrinam Evangelii & præcepta ſalutis:

Sed etiam beneplaciti voluntas, & in Deo; quâ ſcilicet Deus verè, ſyncerè, & ſeriò vult & cupit omnium hominum ſalutem; imò & ex parte ſuâ efficaciter.

Quòd non ſit ſigni tantùm, patet ex eo quòd ſi ſignificaret tantùm Deus, ſe velle omnium hominum ſalutem, quam tamen revera non vult in ſe; ſimulatè, & doloſè ageret Deus: quod impium cogitare.

Eſt ergo voluntas beneplaciti, non abſoluta: aliàs omnes ſalvarentur:

Sed ex hypotheſi, quòd ipſi velint, ope gratiæ, præſtare quæ ab ipſis ad ſalutem requiruntur.

Hæc voluntas Dei dicitur efficax ex parte Dei; quia Deus per eam, & Chriſtum dedit Salvatorem, & media ad ſalutem neceſſaria ſuppeditat:

Non eſt tamen totaliter efficax, & completa; ſed incompleta, & ex parte Dei tantùm efficax.

Hanc voluntatem Divus Chryſoſtomus vocat primam; & poſt ipſum Theophylactus ait: Prima voluntas Dei eſt, quòd nemo pereat. Secunda voluntas eſt, ut impii pereant. in epiſt. ad Epheſ. c. 1. ✠. 6.

D. Damaſcenus, & poſt ipſum, Theologi vocant hanc voluntatem antecedentem. Ita etiam Theophylactus ibidem.

Quia antecedit omnem prævifionem bonorum, aut malorum operum hominis.

Poſſet dici naturalis voluntas Dei; quia manat ex Deo tantùm, qui de ſuo bonus.

Satisfit Objectioni.

Conſueta ſatisfit objectioni.

At, inquies: Si reverà *Deus vult omnes homines ſalvos fieri*, ad quid illum orare?

Reſp. ut opere compleat quod vult; ut rebelles etiam compellat hominum voluntates, earumque duritiam vincat.

Inſtabis: ſatiùs videretur homines excitare ad volendum, quàm Deum exorare.

Reſp. utrumque faciendum; quia ſalus à Deo, & ab homine. Vide dicta ad Philip. c. 2. ✠. 13.

A Deo, inquam, hinc orandus ut det id, ſine quo nulla ſalus, gratiam ſcilicet.

Ab homine autem, hinc excitandus, ut humiliter & ſedulò Divinæ gratiæ cooperetur; ſeu, ſicut ait Apoſtolus, ut cum metu & tremore ſuam ſalutem operetur. loco citato.

Qui enim fecit nos ſine nobis, non ſalvabit nos ſine nobis. D. Auguſtinus.

✠. 7. *In quo poſitus ſum...*

Ad quod teſtimonium de Chriſti charitate, & de Dei voluntate toti mundo publicandum, ego conſtitutus ſum *Apoſtolus & Prædicator*.

Veritatem dico, & non mentior.

Hoc addit ad obſtruendum os eorum, qui ejus Apoſtolatum negabant.

Syncerè loquor, & ex conſcientiâ, quia *Doctor* ſum & Præco, deſtinatus præcipuè gentibus *in fide & veritate docendis*.

Et ut talis, volo, precor, ut orent viri, &c.

✠. 8. *Volo ergo viros orare in omni loco...*

Deus orandus omni modo, pro omnibus hominibus.

Redit ad id quod ✠. 1. inchoavit; & poſtquam docuit orandum, & quidem omnibus modis, & pro omnibus hominibus.

Nunc pergit docere à quibus, ubi, & quomodò ſit orandum.

Ab omnibus.

A quibus orandus eſt Deus? à viris pariter, & à mulieribus. *Volo viros... ſimiliter & mulieres...*

Oratio eſt alimonia mentis: hine virorum & mulierum animæ tam neceſſaria, quàm cibus eorum corpori.

A Par utrique ſexui neceſſitas orandi. (*Volo igitur*, &c.) una natura, una & gratia.

Ubique.

Ubi orandum? *in omni loco.*

Per Chriſtum tota terra ſanctificata eſt, omniſque locus oratorium factus.

Quoniam Chriſtus adveniens expiavit univerſam terram; nobis omnis locus oratorium factus eſt, ait Auguſt. ſerm. 130. in paraſc. de cruce & latrone.

Hinc præcipit Apoſtolus orare ubique.

Nobis itaque licet in omni loco orare:

Præſertim & publicè in omni loco ſacro.

Sed quia hîc agitur de publicis precibus, & præcipuè de ſacrificio & ſynaxi, ut aiunt omnes interpretes, & ut manifeſtum eſt ex habitu decenti & ornato, quem Apoſtolus requirit in mulieribus: quid enim refert quo habitu orent in cubiculis?

B Hinc *in omni loco*, intellige publicis precibus dicato, ſeu in quâvis Eccleſiâ, ſeu potiùs oratoriis.

Tunc enim nondum erant Eccleſiæ, ſed fideles conveniebant quò poterant:

His autem verbis affirmat illis Paulus, quòd eorum preces non minùs gratæ eſſent Deo in quocumque loco precibus dicato, ſeu oratorio, quàm ſi in Templo Jeroſolymitano factæ fuiſſent: vult ergo ut ad orandum conveniant vbi poterunt, eiſque commodum orare.

Quomodò orabunt viri?

Levantes ad cælum *manus puras*, non aquâ lotas; ſed cupiditate, rapinâ, cædibus mundas. Chry-

C ſoſtomus.

Lavamini, mundi eſtote. Iſai. 1.

Quid manuum levatio ſignificat.

Levatio manuum ſignificat cordis elevationem, ait Divus Thomas; hâc cæremoniâ auxilium ab alto petitur.

Proprium erat Sacerdotum veteris Teſtamenti levare manus.

Hoc autem Apoſtolus vult fieri ab omnibus Chriſtianis, quia omnes ſunt ſacerdotes, ait Theodoretus. *Regale ſacerdotium.*

Sine irâ & diſceptatione.

Mundum ſit & cor ab irâ & inimicitiâ.

Quia viros nominavit, vitia excludit in viros magis cadentia.

D *Diſceptatione.* Gr. διαλογισμοῦ.

Latini interpretantur de diſputatione, ſeu diſcordiâ cum fratribus.

Juxta quos ſenſus eſt: pacificus ſit animus, ſine odio, & diſputatione, hocque conforme eſt Orationi Dominicæ: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos* &c.

Orationis fructus eſt reconciliatio cum Deo: huic autem reconciliationi cum Deo nihil ſic obeſt, ac diſcordia cum fratribus; hinc ſine odio & diſcordiâ orandum.

Divus Chryſoſtomus, Theophylactus, Theodoretus, verſio Arabica, Æthiopica, &c. interpretantur

E diffidentiam, hæſitationem.

Gloſſa etiam apud D. Thomam, ut non diſputemus contra Deum increduli verbis ejus.

Grotius etiam, duo ſunt, quæ maximè preces Deo ingratas faciunt; odium adverſùs fratrem, quod hîc iram dixit; & dubitationem de Dei promiſſis.

Hi omnes volunt quòd oremus ſine odio in fratrem, & ſine diffidentiâ in Deum; ſed cum fiduciâ, juxta D. Jacob. 1. *Poſtulet in fide nihil hæſitans.*

✠. 9. *Similiter & mulieres.*

Quomodò orabunt mulieres?

Similiter precari volo, puris manibus, ſine odio, & diſputatione.

Sed præter hæc viris & mulieribus communia;

Volo ut honeſtè & modeſtè ſint ornatæ.

Sytus, in habitu caſto veſtimenti, cum verecundiâ & pudicitiâ ſit ornatus earum.

A mulieribus removet vitia muliebria: pleræque enim peccant nimio corporis ornatu; vult habitum illarum mundum quidem eſſe, ſed non luxuriantem, ſed qui caſtitatem redoleat.

In habitu. Gr. ἐν καταστολῇ. tunicam undique honeſtam, compoſitam ſignificare voluit, ait D. Chryſoſtomus.

Mulieribus modeſtia commendatur in veſtibus.

Habitum longiorem dicit, hoc eſt, ut undique veſtiantur & contegantur, & ne impudenter detegantur. Theophylactus.

Ornato. Per ornatum non intelligit exquiſitum; ſed moderatum. D. Chryſoſtomus.

Habitus itaque illarum ſit mundus, id eſt, modeſtus & decens.

Cum verecundiâ & ſobrietate ornantes ſe. Pudor & modeſtia ſint illarum ornamenta.

Volo igitur mulieres orare in habitu modeſto, qui honeſtatem & caſtitatem redoleat.

Luxus prohibetur.

Sed *non in tortis*, ſeu calamiſtratis *capillis*. Non ſe comant.

Non in auro... Nec aurum, nec margaritas geſtent; nec pretioſis ac ſplendidis veſtibus induantur.

℣. 10. *Sed quod decet mulieres...*

Sed bonis operibus ornatæ, ſicut decet mulieres pietatem profeſſas, id eſt, Chriſtianas.

Vel, ut decet mulieres profitentes, non linguâ tantùm, ſed & operibus bonis pietatem.

Observationes Morales.

Moralitates in luxum.

Contra luxum mulierum in templo, vide D. Joannem Chryſoſtomum hîc.

Deum precatura pergis, & ornamenta aurea circumfers, flavoſque crines, & ipſos auro compoſitos?

An verò ſaltatura, ad Eccleſiam pergis? numquid hîc nuptias, & laſciviæ oblectamenta conquiris? num ut tui ſpectaculum præbeas adveniſti? num tibi nunc inſtruendus eſt thalamus? &c.

Acceſſiſti, ut Deum pro peccatis tuis deprecēris, &c. non iſte ſupplicis habitus.

Quo enim pacto potes ingemiſcere, &c. quæ ejuſmodi ornatu compta procedis?

Nam etſi lachrymas fuderis, riſum cernentibus hujuſmodi lachrymæ movebunt, &c.

Eſt enim ſcena quædam atque ſimulatio, ſi ex eodem animo, ex quo tanta ſumptûs magnificentia, tantaque ambitio prodit; inde etiam lachrymas profundi viderint.

Amputa omnem hujuſmodi ſimulationem, circumcide abs te omnem illum ſcenæ, atque hiſtrionum geſtum. *Deus enim profectò non irridetur.*

Eumdem ibidem vide contra mulieres, quæ purpuriſſo vultum inficiunt, ſtibio oculos pingunt, &c.

Etiam in vili panno ars aliquando timenda.

Vide & contra eas, quæ vilibus quidem pannis induuntur; ſed in veſte etiam nigrâ nimium magnâ arte quærunt ornatum.

Si vanitas, ſi luxus, ſi ornamentorum amor tantum ſit in mulieribus vitium; quantò majus in viris?

Luxus Chriſtianiſmo oppoſitus.

Fateamur, neceſſe eſt, ſumptuoſitatem, luxum, ornatuum amorem nimium, in quibuſcumque ſint, Chriſtianiſmo eſſe oppoſita, & orationis ſpiritui contraria.

Chriſtianiſmus eſt humilitatis, pœnitentiæ, & mortificationis ſtatus, eſt quippe Chriſti imitatio.

Quid ergo ei plus oppoſitum, quàm amor mundi pomparum, quibus in baptiſmo fit renuntiatio.

Compunctio, pœnitentia, annihilatio coram Deo,

A ſunt animæ ad bonam orationem diſpoſitio, & quaſi orationis ſpiritus.

Bona ad orationem diſpoſitio.

Huic ſpiritui quid magis contrarium, quàm ſuperbia cordis, ornatus corporis, mollities utriuſque.

Conteratur igitur cor, ſacco & cinere induatur corpus; ſaltem utrumque ſit humile, pœnitens, humiliatum: ſicque humiliati & compuncti, Dei miſericordiam ſupplices oremus.

℣. 11. *Mulier in ſilentio diſcat...*

In Eccleſiâ Doctores audiendo, in domo maritum interrogando, ut 1. Cor. 14. ℣. 34.

In templo autem nihil debet interrogare, ſed omninò ſilere; nihil loquatur in Eccleſiâ, *Turpe eſt illi loqui.* 1. Cor. 14. ℣. 35.

B ℣. 12. *Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum...*

In Eccleſiâ docere non poteſt mulier, nec ullam ubicumque in virum authoritatem ſumere.

Domi tamen docere poteſt & debet puellas, filios; imò & Priſca docuit Apollinem, Act. 18. ℣. 26. & mulier fidelis virum infidelem. 1. Cor. 7. ait Theophylactus.

℣. 13. *Adam enim primus formatus eſt.*

Viro ſubdatur mulier.

Duo ſunt in verſu præcedente; ſcilicet mulieri docere non permitto, & eam in virum dominari nolo.

Hinc duæ in hoc, & ſequenti verſu rationes utrique aſſerto, ordine tamen inverſo, correſpondentes.

C Non dominetur in virum; quia vir eſt illâ præſtantior, ut patet ex utriuſque formatione.

Adam enim prior formatus eſt, Eva poſterior;

Adam non propter Evam, neque ex Evâ; ſed Eva propter Adam, & ex Adam:

Ergo non ſe præferat viro, cui Deus primatum dedit, quemque hoc ſigno præſtantiorem declaravit.

℣. 14. *Et Adam non eſt ſeductus.*

Non doceat.

Non doceat mulier, quia ipſa ſeducta fuit: *Adam* verò *non fuit* à ſerpente *ſeductus*.

Quaſi diceret: ipſa eſt mente imbecillior, & errori atque deceptioni nimis obnoxia, ut patet ex eo quòd fuit à ſerpente ſeducta.

Non doceat ergo eum, qui vigore mentis præſtat ei, quique deceptioni minùs eſt obnoxius; ut patet ex eo quòd à ſerpente non fuit ſeductus, imò nec aggreſſus.

D

Nota Litteralis.

Peccavit uterque Adam & Eva; ſed adverte diſcrimen in Scripturis notatum, & quod hîc exprimit Apoſtolus.

Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta.

Eva peccavit ſeducta, *ſerpens decepit me*; credidit ſerpenti dicenti: *Nequaquam moriemini.*

Hocque credens, putavit, vel quòd in Dei præcepto aliquod lateret myſterium; vel quòd verborum Dei ſenſum nec ipſa, nec maritus ſuus eſſent aſſecuti:

Et ita ſeducta, fructum pulchrum viſu, & guſtu ſuavem comedit, virumque ſuum blanditiis ſuis ad comedendum induxit.

Non ſic Adamus: ipſe enim à ſerpente *non fuit* E *ſeductus*, à quo nec fuit aggreſſus; neque etiam ab Evâ propriè deceptus fuit, quæ non fallendi animo, ſed ſeducta & decepta, fructum obtulit:

Peccavit itaque tùm inordinato conjugis amore, tùm quâdam ſuperbiæ titillatione, & excellendi libidine:

Cùmque potuiſſet facilè hos motus inordinatos reprimere; ſponte permiſit eos in ſe ſuboriri, & prævalere;

Digitized by Google

.Quibus tandem victus, deliciaſque ſuas contriſtare nolens, (ut ait Divus Auguſtinus,) uxori roganti, & blandienti morem geſſit; & contra Dei præceptum comedit, ſciens quidem ſe peccare, ſed Divinæ ſeveritatis inexpertus, credens quòd ei facilè remitteretur, ait D. Thomas.

Hinc infert Apoſtolus: non doceat illa, utpote errori magis obnoxia; quæque legem Domini jam malè interpretata, virum, & omnes filios ſuos in peccatum pertraxit.

Semel docuit mulier, & cuncta pervertit: ideò ultra non doceat. D. Chryſoſtomus.

℣. 15. *Salvabitur autem per filiorum generationem...*

Quia venit mulieri loqui, nunc eam conſolans, B tradit ei quos doceat.

Quaſi diceret: ſileat ergo mulier, ſubjiciatur; non deerit tamen illi pia occupatio.

Salvabitur per filiorum educationem, ſi illos benè inſtituat atque doceat.

Loquitur hîc conjugatis, quales erant pleræque, eaſque docet officium, quo ſalvari debeant.

Virginibus autem ſua privilegia reſervat, de quibus egit 1. ad Cor. cap. 7.

Ex Divo Thomâ *per*, non dicit cauſam, ſed non A repugnantiam, eſtque ſenſus: mulier *ſalvabitur*, etſi incedat *per generationem filiorum*: id eſt, etſi nubat, & non ſit virgo.

Si filios benè educaverit, ſi ipſa in fide *permanſerit*.

Si permanſerit in fide.

Si Evæ exemplum non ſequatur, nec ſe à ſathanâ ſeduci permittat: ſed conſtans permaneat in fide Chriſti, in charitate Dei & proximi, in ſanctitate morum, & ſobrietate, ſeu temperantiâ cupiditatum, in matrimonio ſcilicet, ſeu ſi legitimè in matrimonio converſetur. ita Theophylactus.

Plerique legunt in plurali, *ſi permanſerint*. Divus Chryſoſtomus, Theophylactus, Theodoretus, Græc. Syr. Arab. Æthiop. multi etiam Latini.

Jam verò bipertiuntur: aliqui enim volunt illud plurale ad filios referri, ſitque ſenſus:

Si filios educet, & quantùm eſt in ſe, curet ut filii *permaneant in fide*, &c.

Alii referunt illud ad mulierem in genere, ſeu quæ ſic ſumpta, æquivalet plurali.

De communi mulierum naturâ, ait Theodoretus.

Parum refert quomodò ſumatur; cùm tamen ſenſus primò allatus ſit valdè naturalis, noſtraque verſio à Romanis correctoribus non ſit immutata; huic adhæreo.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Secundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

DEI Miniſter plenè perſuaſus quòd *Chriſtus Jeſus venit in mundum peccatores ſalvos facere*; cap. 1. ℣. 15. & *quòd Deus vult omnes homines ſalvos fieri*. hujus ſecundi capitis ℣. 3.

Omnibus modis oret;

Nunc peccatorum remiſſionem obſecrans;

Nunc gratiæ largitionem petens;

Nunc liberationem à malis, & bonorum conceſſionem poſtulans;

Nunc pro beneficiis acceptis gratias agens;

Præſertim verò ſacrificium Redemptionis hominum, quod ita propitiatorium eſt, ut impetratorium ſimul ſit & Euchariſticum; frequenter, & quaſi jugiter offerens.

Pro omnibus omninò hominibus; quia, ut Sacerdos, quaſi totius orbis eſt pater:

Speciatim autem pro Regibus, & omnibus in di- C gnitate conſtitutis; ut ſub illis quietè, & pacificè Deo ſerviamus.

Meminerit ergo Sacerdos ſe ad hoc, ſcilicet ad orandum, & ad ſacrificandum pro omnibus, conſtitutum eſſe Sacerdotem, Dei & hominum Mediatorem. ℣. 7. *Sacerdos ad hoc.*

Secundò.

Quia oratio omnibus eſt neceſſaria, & totius eſt Eccleſiæ orare;

Sacerdos, Dei Miniſter, doceat omnes, & viros, & mulieres modum ubique, ac præſertim in Eccleſiis orandi.

Curet ergo ut viri orent purè, manibus, & corde mundis; ℣. 8.

D Ut mulieres præterea orent modeſtæ, verecundiâ, & pudicitiâ ornatæ. ℣. 9. 10.

Sacerdos & populus ſic purè & humiliter orans, & quaſi manu factâ, ambiens thronum gratiæ Dei, miſericordiam conſequentur.

Analyſis Capitis Tertii.

AGITUR *de ordinatione Miniſtrorum.*

Primò, quales in Epiſcopo requirantur dotes. ℣. *1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.*

Secundò, quales in Diacono. ℣. *8. 9. 10. 12. 13.* E

Tertiò, quales in eorum uxoribus. ℣. *11.*

Denique Timotheum monet, ut juxta præcepta hîc ſibi tradita, gubernet Eccleſiam Dei, quæ eſt veritatis columna. ℣. *14. 15.*

Quæ ſit autem hæc veritas, explicat ℣. *16. brevi, ſed diſtinctâ Incarnationis Dominicæ expoſitione.*

Caput

Digitized by Google

Caput Tertium.

Textus.

1. FIDELIS ſermo: Si quis Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat.

2. Oportet ergo Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, unius uxoris virum, ſobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hoſpitalem, Doctorem;

3. Non vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum, non litigioſum, non cupidum,

4. Sed ſuæ domui benè præpoſitum, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate:

5. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit; quomodò Eccleſiæ Dei diligentiam habebit?

6. Non Neophytus; ne in ſuperbiam elatus, in judicium incidat diaboli.

7. Oportet autem illum & teſtimonium habere bonum ab iis qui foris ſunt; ut non in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli.

8. Diaconos ſimiliter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes;

9. Habentes myſterium fidei in conſcientiâ purâ.

10. Er hi aurem probentur primùm, & ſic miniſtrent, nullum crimen habentes.

11. Mulieres ſimiliter pudicas, non detrahentes, ſobrias, fideles in omnibus.

12. Diaconi ſint unius uxoris viri; qui filiis ſuis benè præſint, & ſuis domibus.

13. Qui enim benè miniſtraverint, gradum bonum ſibi acquirent, & multam fiduciam in fide, quæ eſt in Chriſto Jeſu.

14. Hæc ribi ſcribo, ſperans me ad te venire citò.

15. Si autem tardavero, ut ſcias quomodò oporteat te in domo Dei converſari, quæ eſt Eccleſia Dei vivi, columna, & firmamentum veritatis.

16. Er manifeſtè magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, juſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloriâ.

Paraphraſis.

A CERTA & indubitata res eſt; quòd ſi quis Epiſcopatum deſiderat, præclarum optat miniſterium.

Oportet autem ut Epiſcopus ſit vitæ prorſus irreprehenſibilis; non bigamus, ſit ſobrius, & conſequenter vigilans, prudens, compoſitus, caſtus, amans peregrinos, aptus & paratus ad docendum.

Vino non ſit obnoxius, non violentus, & qui percutiat; ſed ſit manſuetus, rixarum, & litium abſtinens, non amator argenti;

Propriæ domui ſuæ benè præſideat, filios contineat in obedientiâ ſibi ſubditos, & in omni honeſtate, & gravitate morum.

B Nam ſi familiam ſuam neſcit regere; quomodò Eccleſiæ Dei curam geret.

Non ſit nuper baptizatus, & Chriſto inſitus; ne, ob Epiſcopatûs honorem, inflatus ſuperbiat, & ob ſuperbiam, in eamdem cum dæmone damnationem incidat.

Oportet etiam illum benè audire apud eos, qui ſunt extra Eccleſiam, id eſt, infideles; ne apud eos contemptus, & probro ſubditus, incidat in laqueum diaboli.

Eodem quoque modo oportet, ut Diaconi caſti C ſint & honeſti, duplicia non loquantur, non ſint bibaces, & ad vinum proclives; neque turpiter & avarè pecunias quærant:

Sed fidem Chriſtianam ſervent & cuſtodiant per bonam conſcientiam.

Et hi primùm probentur, & longo tempore explorentur; & ſi inculpati, & irreprehenſibiles reperiantur, tandem ordinentur, & miniſtrent.

Sic etiam oportet ut mulieres eorum caſtæ ſint & graves, non calumniatrices, ſobriæ, per omnia fideles.

Diaconi ſint monogami, qui filios ſuos, ſuamque domum benè rexerint:

D Qui enim Diaconatûs officio ritè perfuncti fuerint; honeſtam viam ſibi parant ad altiorem gradum, multamque ſibi pariunt alios, juxta Chriſti fidem, docendi & monendi confidentiam.

Hæc tibi ſcribo, ſperans me ad te brevi venturum;

Si autem tardiùs venero, hæc tibi ſcribo, ut ſcias quomodò ordinanda, & gubernanda ſit Domus Dei, Eccleſia Dei vivi, quæ eſt columna & fulcrum firmiſſimum veritatis.

E (De eâ veritate loquor,) quæ ſanæ maximum eſt pietatis ſacramentum; (quæque omnis Chriſtianæ veritatis, ſeu Religionis eſt caput;) de Dominicæ ſcilicet Incarnationis myſterio, (in hoc conſiſtente,) quòd Deus, in ſe inviſibilis, in humanâ carne manifeſtus & viſibilis factus eſt: quòd per Spiritum S. (ſeu per ſtupenda miracula à Spiritu ſancto facta;) hic homo viſibilis, verè Deus, & Dei Filius, juſtificatus & probatus eſt: quòd hic Deus Homo, ab Angelis viſus, & adoratus eſt; quòd annuntiatus eſt gentibus; quòd per univerſum mundum creditus, & adoratus; quòd in cælum aſſumptus, ſedet ad Dexteram Dei.

Commentarius in Caput Tertium.

℣. 1. **F**IDELIS *ſermo*.

Hæc verba D. Chryſoſtomus & Theophylactus referunt ad ultimò dicta, in præcedenti capite; ſed meliùs ad jamjam dicenda referuntur, ob rationem ſtatim dicendam.

Apoſtolus vult nos attentos. Timotheus erat, non ſolùm Epheſiorum Epiſcopus; ſed & omnium totius Aſiæ Eccleſiarum, Archiepiſcopus & Primas; cui incumbebat cura Epiſcopos & miniſtros per ſingulas urbes inſtituendi & ordinandi.

Hinc illum Apoſtolus inſtruit de Epiſcoporum & aliorum ordinandorum qualitatibus.

Et quia res hæc eſt maximi momenti & ad omnes in Eccleſiâ, per univerſum mundum, uſque ad conſummationem ſæculorum, ordinandos pertinens.

B *Quare?* Hinc Apoſtolus vult omnes ad ea, quæ circa rem hanc jam dicturus eſt, attentos eſſe: & propterea utitur conſuetâ ſibi, in rebus majoris momenti, præfatiunculâ.

Fidelis ſermo, id eſt, veriſſimus, ideòque attentè audiendus & fideliter amplectendus; ſeu veritas certa eſt & fide digna.

Seu veriſſimum eſt & omni fide digniſſimum, quod jam dicturus ſum.

Etſi vera ſint & indubitata quæcumque nobis à Spiritu ſancto revelantur; quò tamen nobis utiliora ſunt & ſcitu magis neceſſaria; eò etiam ſunt fide & attentione digniora.

Hinc in ſacris Scripturis variæ ſunt locutiones, quibus aliquorum revelatorum veritas præcipuè commendatur, v. g. Apoc. 22. *Hæc verba fideliſſima ſunt & vera:* ita & apud D. Paulum hîc & alibi in rebus gravioris momenti, vel in re fidei, vel in opere miniſterii. *Fidelis ſermo...*

Quid Epiſcopatum. *Si quis Epiſcopatum...*

Ἐπισκοπή, ſignificat omnem in genere inſpectionem, hîc autem inſpectionem in Eccleſiam, ſeu ſuper Eccleſiam: ſeu præfecturam, prælaturam, cui incumbit ex officio animarum ſibi ſubditarum ſaluti aſſiduè vigilare.

Senſus itaque eſt: ſi quis inſpectionem in alios, ſeu munus & onus aliorum ſaluti ſegniter invigilandi, & pro eâ indefeſsè allaborandi, deſiderat.

Iſ. καλοῦ, *bonum*, pulchrum, præclarum.

Ἔργον, *opus*, munus, officium, functionem & miniſterium optat.

Sed arduum ſanè & maximè periculoſum, ut patet ex ipſo nomine & officio inſpectionis, ſeu ſuperinſpectionis Ἐπισκοπῆς.

OBSERVATIONES LITTERALES.

Duo in Epiſcopatu. Duo ſunt in Epiſcopatu, honor & onus, dignitas & opus.

Mens Divi Pauli. Videns ergo D. Paulus quia & ſuo forſan tempore, nonnulli Epiſcopatum, ob dignitatem & honorem deſiderabant.

At certè ſpiritu prophetico prævidens, quòd in Eccleſiâ multi futuri erant, qui Epiſcopatum neſcientes, illum erant appetituri, ob ea, quæ ipſum circumſtant & ſubſequuntur.

Hinc de Epiſcopis acturus, ante omnia exponit quid ſit Epiſcopatus, ut ſciant omnes quid ſit Epiſcoparum deſiderare.

Exponit autem quid ſit illa prælatura, ipſo nomine.

Ἐπισκοπή, inſpectio, munus & onus inſpiciendi, invigilandi, laborandi, &c.

Epiſcopatus ex eo dicitur, quòd omnes inſpiciat, cunctaque ſpeculetur, ait D. Chryſoſtomus.

Epiſcopatus nomen eſt operis, non honoris, ait D. Auguſtinus, deductum ab ἐπὶ σκοπεῖν, ſuper-intendere; ut intelligat, non ſe Epiſcopum eſſe, qui præeſſe dilexerit, non prodeſſe. Auguſt. lib. 10. de Civitate Dei, cap. 19.

Exponit etiam quid ſit illa prælatura, dicendo quòd ſit opus, ſeu onus operandi & laborandi.

Munus proponit, ſed per opus exponit, ait Divus Chryſoſtomus, *bonum opus*.

Si quis ergo Epiſcopatum, ſuper-inſpectionem, munus in alios inſpiciendi, & pro eorum ſalute continuè laborandi deſiderat.

Bonum opus quidem *deſiderat*, aliorum ſcilicet utilitatem.

Sed opus difficultatibus & periculis plenum, ut patet ex nomine & officio inſpiciendi, cum onere rationem de animabus reddendi.

Non dicit, qui Epiſcopatum deſiderat, bonum deſiderium habet, ſed *bonum opus*, ſcilicet *utilitatem plebis*, ait D. Thomas.

OBSERVATIONES MORALES.

Itaque tantùm abeſt, ut his verbis Apoſtolus ambitioni faveat, quin imò illam, ſi benè perpendantur, omninò reprimit. *Apoſtolus ambitionem reprimit.*

C Epiſcopatus, prælatura, inſpectio, eſt munus & onus in alios inſpiciendi & invigilandi.

Labor igitur & opus eſt.

Epiſcopatum ergo deſiderare; eſt opus arduum & laborem maximè periculoſum optare.

Ipſâ itaque nominis & muneris Epiſcopalis expoſitione D. Paulus dicit implicitè, quod verbis expreſſis Concilium Tridentinum docet: ſcilicet Epiſcopatum onus eſſe Angelicis etiam humeris formidandum. *Idem implicitè dicit quod explicitè dixit Conc. Trid.*

Quia, nimirùm, munus eſt, onus & cura inſpiciendi, vigilandi, laborandi continuè & aſſiduè, circa æternam animarum ſibi ſubditarum ſalutem; de quibus rationem Deo redditurus eſt Epiſcopus, animam

D pro animâ.

Dicit & conſequenter temerarium & præſumptuoſum eſſe, hoc opus & onus, licèt in ſe bonum, ambire, appetere. Cùm ſit ſeſe aliorum ſalutis ſponſorem, & vadem ſpontè & ultrò reddere, cum propriæ ſalutis periculo. *Ambire prælationem, temerarium.*

Dicit & conſequenter tale munus ſuſcipiendum non eſſe, niſi impoſitum, ut ait D. Thomas: & urgente Eccleſiæ neceſſitate, ut dixit D. Auguſtinus. *Quando, & quomodò ſit ſuſcipienda.*

Dicit & eis, quibus ſic imponitur, quo animo debeant hoc munus & onus ſuſcipere; ſcilicet ut inſpiciant, vigilent, laborent, miniſtrent, &c. uſque martyrium ſubeant.

E Tempore D. Pauli Epiſcopatus non tam erat honor, quam ingens labor; & proximus ad martyrium gradus.

Ut enim ait D. Hieronymus, quiſquis plebibus præerat, primus ad martyrii tormenta trahebatur: tunc ergo fuit laudabile Epiſcopatum quærere; quando per hoc non dubium erat ad ſupplicia graviora pervenire. D. Hieronymus.

Nunc verò mutatis temporibus, & res mutatæ ſunt; Epiſcopatus ingens eſt honor, magna dignitas, copioſis ſtipata proventibus & divitiis: hinc illius appetentia plerumque honoris & divitiarum cupiditas eſt. Fugiendus itaque non appetendus Epiſcopatus.

Sic tamen fugiendus, ut ſi imponatur, tunc extincto omni cupiditatis inſtinctu, conſulatur charitatis genius, quo ſaltem cordis martyrium quæratur, per ſollicitudines, per opus & laborem, per omnia miniſteria, quibus animarum ſibi ſubditarum ſaluti, allaborat, totuſque incumbat Epiſcopus.

Quæstio Moralis.

Sed, inquies, cùm ex D. Paulo Epiſcopatus ſit *bonum opus*: nonne hoc *bonum opus* licitè deſiderari poteſt? ſeu nonne hujus operis boni deſiderium bonum eſt?

Mens Divi Thomæ circa deſiderium Epiſcopatûs.

Reſpondeo cum D. Thoma tale deſiderium videri maximè præſumptuoſum: propria refero verba.

Ille benè Epiſcopatum deſiderare poſſet, cujus facultas Epiſcopatui eſſet proportionata: ad hoc autem nullus eſt idoneus: quia prælatus, ſecundùm gradum & convenientiam, debet omnes alios excedere omni converſatione & contemplatione; ita ut in reſpectu ſui, alii ſint grex: & hanc idoneitatem de ſe præſumere eſt maximæ ſuperbiæ.

Aut ergo appetit circumſtantias, & tunc oeſcit quid appetat; quia non eſt hic Epiſcopatus: vel ipſum opus appetit & hoc eſt ſuperbiæ: & ideò non eſt accipiendum niſi impoſitum. D. Thomas, hîc.

Hoc idem diſtinctiùs & fuſiùs docet & probat ſecunda ſecundæ, quæſt. 185. a. 1.

Tria in Epiſcopatu poſſunt conſiderari; unum quod eſt principale & finale, ſcilicet Epiſcopalis operatio; per quam utilitati proximorum conſulitur.

Aliud, ſcilicet altitudo gradûs, quâ Epiſcopus ſuper alios conſtituitur.

Tertium, quod ſe conſequenter habet ad iſta: ſicut reverentia, honor, ſufficientia temporalium.

Appetere Epiſcopatum ratione circumſtantium bonorum, manifeſtè eſt illicitum & pertinet ad cupiditatem vel ambitionem.

Appetere autem Epiſcopatum, ob gradûs celſitudinem, eſt præſumptuoſum.

Sed appetere proximis prodeſſe eſt ſecundùm ſe laudabile & virtuoſum.

Verùm quia, prout eſt Epiſcopalis actus, habet annexam gradûs celſitudinem, præſumptuoſum videtur, quòd aliquis præeſſe appetat, ad hoc quòd ſubditis proſit, niſi manifeſtâ neceſſitate imminente. ita ſanctus Thomas.

Et hæc Angelici doctoris reſponſio conformis eſt D. Auguſtini doctrinæ, quem citat.

D. Auguſt. lib. 19. de civit. Dei, cap. 19. de Epiſcopali dignitate loquens dixit abſolutè.

Mens Divi Auguſtini.

Locus ſuperior, ſine quo regi non poteſt populus; etſi ita teneatur atque adminiſtretur, ut decet, tamen indecenter appetitur.

De opere autem Epiſcopali ditit, non appetendum, ſed urgente Eccleſiæ neceſſitate, ſi imponitur ſuſcipiendum.

Egregia D. Aug. verba.

Otium ſanctum quærit charitas veritatis; negotium juſtum ſuſcipit neceſſitas charitatis; quam ſarcinam, ſi nullus imponit, percipiendæ atque intuendæ vacandum eſt veritati: ſi autem imponitur, ſuſcipienda eſt propter charitatis neceſſitatem. D. Auguſtinus ſuprà citatus.

Cæterùm ſub nomine Epiſcopatûs D. Paulus & preſbyteratum comprehendit, quia preſbyteris idem munus incumbit vigilandi, docendi, regendi, &c. licèt circa pauciores.

Hinc Syrus. ſi quis preſbyteratum deſiderat.

De preſbyteris à proportione intelligo dicta de Epiſcopis.

Eoſdem, inquit Theodoretus, olim vocabant preſbyteros & Epiſcopos: eos autem, qui nunc vocantur Epiſcopi, Apoſtolos nominabant: procedente verò tempore, Apoſtolatûs nomen reliquerunt iis, qui verè erant Apoſtoli: Epiſcopatûs autem appellationem impoſuerunt iis, qui olim vocabantur Apoſtoli.

Itaque parochi & preſbyteri, quibus ineſt animarum ſalutis cura, ſunt etiam ex officio inſpectores, de quibus ſervatâ proportione intelligenda ſunt quæ ſuprà.

℣. 2. *Oportet ergo Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe.*

Incipit conditiones in Epiſcopo requiſitas indicare, ac primò, quod vitæ ſit proſsùs irreprehenſibilis, ſeu de quo nulla fieri poſſit juſta querela.

Irreprehenſibilis, hoc unico verbo genus omne virtutis expreſſit, ait D. Chryſoſtomus.

Irreprehenſibilis, id eſt, omni virtute conſpicuus, ut neque illum alii, neque ipſe ſeipſum reprehendat. Theophylactus. hujus rei ratio hæc eſt.

Sanctus ſit Epiſcopus, Quare.

Epiſcopus Chriſti repræſentator eſt: Chriſtus enim primus eſt noſtrarum animarum Epiſcopus, princeps eſt paſtorum: Chriſti itaque ſanctitatis & innocentiæ particeps eſſe debet; ſicut & ſacerdotii.

Sicut ergo Chriſtus pontifex noſter eſt *innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus*: ita Epiſcopus ſit *irreprehenſibilis*: ſeu, ut ait Syrus. in quo nævus non reperiatur.

Duas ob cauſas.

Hoc poſtulat ejus dignitas, ſeu Chriſti repræſentatio.

Hoc poſtulat & munus ſeu officium docendi, regendi, &c.

Indecens eſt ſi reprehenſibilis ſit reprehenſor. Divus Thomas.

Non docet hujuſmodi regere, ſed regi. D. Chryſoſtomus.

Attendenda.

Quem ab Epiſcopatu appetendo non deterruit onus miniſterii, onus ſcilicet invigilandi & rationem de animabus Deo reddendi.

Hunc deterreat ſanctitas in miniſtro requiſita.

Oportet ut ſit irreprehenſibilis, id eſt, à vitio & ab omni malâ ſuſpicione liber, ut ſit omni virtute conſpicuus, ut ſit ſolis inſtar, qui ſuo fulgore cæteros obſcuret. D. Chryſoſtomus.

Ut omnes alios excedat ſanctitate & doctrinâ, ut reſpectu ſui, alii ſint grex. D. Thomas.

Epiſcopus ſit omnium ſcopus, ſicut Chriſtus eſt Epiſcopi ſcopus. Clemens Alexandrinus citatus à Cornel. lib. 2. conſt. Apoſt. cap. 55.

Quis talis? aut nullus, aut rarus eſt, ait D. Hieronymus.

Unius uxoris virum.

Observatio Litteralis

Apoſtolicorum verborum ſenſus diſquiritur.

Hoc loco abutuntur hæretici; hinc ante omnia removendi ſunt falſi ſenſus.

Primò falſi ſenſus reſpuuntur.

Primò, his verbis non imperatur matrimonium, quaſi oporteat quòd Epiſcopus ſit, aut fuerit uxoratus.

Alioquin, ut ait D. Hieronymus, lib. 1. adverſus Jovin. ipſe Apoſtolus Epiſcopus eſſe non debuit, qui dixit, *volo vos omnes eſſe ſicut meipſum*, id eſt, liberos à conjugio.

Et Joannes indignus hoc gradu exiſtimabitur; & omnes virgines & continentes, quibus quaſi pulcherrimis gemmis Eccleſiæ monile decoratur.

Adde quòd Timotheus Paulo præcipienti morem malè geſſiſſet; nec enim duxit uxorem, ſicut neque Titus.

Multò pejus feciſſet D. Petrus, qui uxorem reliquit.

Secundò, non prohibetur polygamia ſimultanea, ſeu non prohibetur plures habere, aut habuiſſe conjuges.

Hæc enim polygamia apud Chriſtianos nunquam fuit licita: apud Judæos erat tunc abrogata; apud Gentiles erat Romanis legibus prohibita: ad quid ergo ſpecialiter à D. Paulo prohiberetur Epiſcopis?

Vide hac de re fuſiùs D. Thomam in epiſt. ad Titum. 1. Vide Eſtium & Cornel. à lapide.

Inter antiquos, ſolus Theodoretus approbat hanc opinionem, dicentem his verbis prohiberi polygamiam ſimultaneam, ſeu prohiberi ne in Epiſcopum eligatur, qui plures ſimul habuerit uxores.

Verus ſta-tuitur.

Omnes verò ſancti patres ſenſerunt vetari polygamiam ſucceſſivam; ſeu ne in Epiſcopum eligendus, plures habuerit uxores, licèt ſucceſſivè videantur apud Bellar. libro 1. de Cler. cap. 23. & 24.

Itaque ſenſus eſt: ſit *unius uxoris vir*; non ſit bigamus, ſecundas nuptias etiam ſucceſſivè non inierit: unius tantùm fuerit matrimonii: aut ſit agamus, aut monogamus.

Ita intelligendum eſſe hunc locum docet traditio & antiquiſſimus Eccleſiæ ritus bigamos non ordinandi.

Audiatur hac de re Tertullianus. quantùm detrahant fidei, quantùm obſtrepant ſanctitati nuptiæ ſecundæ, diſciplina Eccleſiæ & præſcriptio Apoſtoli declarat, cùm bigamos non ſinit præſidere, cùm viduam allegi in ordinem, niſi univiram non concedit. Tertullian. ad uxorem, primo loco & exhortatione caſtitatis, citatus à Grotio.

Sed præterea hunc eſſe D Pauli ſenſum patet ex altero loco cap. 5. ℣. 9. ubi de fœminâ eligendâ in viduarum ordinem ait: *Vidua eligatur... quæ fuerit unius viri uxor:* ſeu, quæ unum virum habuerit; ne ſucceſſivè quidem duos; nec enim fœminæ licuit unquam duos ſimul viros habere.

Itaque non exigitur ut Epiſcopus habeat, aut habuerit uxorem, nec etiam vera polygamia prohibetur; ſed conceditur pro tempore & pro naturâ rei, quæ tunc inerat, ait D. Chryſoſtomus, ut unius matrimonii vir ordinetur.

Quia primis Eccleſiæ temporibus pauci cælibes erant; virginitatem enim nec Græci, nec Judæi exercebant; hinc ordinabantur etiam conjugati, dummodò forent monogami.

Quæstio Litteralis et Dogmatica.

Cur autem bigami ab Epiſcopatu rejiciantur?

Duplex affertur ratio, una myſtica, moralis altera.

Moralis quidem, quia bigamia ſignum eſt incontinentiæ.

Myſtica verò, ſcilicet Chriſti repræſentatio.

Epiſcopus Chriſti Domini eſt repræſentator: Chriſtus autem Eccleſiæ ſponſus eſt unus; & Eccleſia Chriſti ſponſa eſt una: hinc oportet ut Epiſcopus ſit unius tantùm uxoris ſponſus; non plurium: & ut Epiſcopi uxor ſit monogama; ſeu ut Epiſcopus virginem nupſerit, non viduam.

Hoc figurabatur in veteris legis ſummo Pontifice, qui ex legis præſcripto virginem debet ſponſare.

Et hæc myſtica Chriſti in Epiſcopo repræſentatio, præcipua eſt ratio bigamos à ſacerdotio rejiciendi: ait D. Thomas in epiſt. ad Titum quod & ibidem probat.

Itaque non tam damnatur vitium incontinentiæ in bigamiâ, quam ſervatur myſterium in monogamiâ; ſcilicet repræſentatio ſacramenti.

Chriſtus Eccleſiæ ſponſus eſt unus: Eccleſia Chriſti ſponſa eſt una: ut utrumque ſuo matrimonio benè repræſentet Epiſcopus, ſit monogamus & uxor ejus monogama.

Sit igitur Epiſcopus virgo, aut ſaltem monogamus.

Bigamia, etiam ante baptiſmum contracta, eſt irregularitas.

Quod ex D. Auguſtino & ex communi Eccleſiæ praxi, ſic intelligendum eſt, ut pluralitas uxorum, ſive ante, ſive poſt baptiſmum contracta, ſit quædam irregularitas ſacro miniſterio repugnans.

Aliter ſenſit D. Hieronymus, qui de polygamiâ poſt baptiſmum contractâ intellexit, non de eâ, quæ ante baptiſmum fuit inita: quia, inquit, per baptiſmum omnia delentur.

Sed, ut ait D. Auguſtinus, hîc de ſacramento agitur, non de peccato: peccatum non commiſit, qui exceſſit uxorum numerum ſingularem; ſed normam quandam ſacramenti amiſit; non ad vitæ bonæ meritum, ſed ad ordinationis Eccleſiaſticæ ſignaculum, neceſſariam, libro de bono conjug. cap. 18.

Licèt itaque baptiſmus omnia deleat crimina, non tamen hanc reparat irregularitatem.

Irregularitas autem poteſt incurri ſine ullo peccato, ex ſolâ Eccleſiæ inſtitutione, v. g. judex, qui reos morte mulctavit, eſt irregularis & ad ſacerdotium inhabilis.

Ita & bigamus, ſive qui duas nupſit uxores, ſive qui viduam.

Sacerdotes uxorati à conjugio ſemper abſtinuerunt.

Porro licèt è conjugio aliqui olim ad ſacerdotium vocarentur; communi tamen Eccleſiæ, ſeu conſuetudine, ſeu lege, poſt ordinationem abſtinebant ab uſu conjugii, ob Angelicam puritatem in ſacerdote requiſitam, ut Chriſto totus & Eccleſiæ vacet.

Id docet D. Epiphan. hæreſ. 59. quæ eſt Catharorum. D. Chryſoſtomus. D. Hieronymus lib. 1. contra Vigilantium.

Cum Græcis tamen indultum. Ubi & quando?

Cum Græcis tamen ob incontinentiam indultum fuit in Trullanâ ſynodo, anno circiter 700. ut uxoribus, ſi quas, ante ſuſceptos ordines, duxiſſent, uti poſſent.

Et licèt ſit abuſus contra Canones antiquos, inductus à ſynodo non legitimâ, nunc tamen, quia inolitus, pacis causâ, toleratur ab Eccleſiâ. Vide Cornel. à lapide.

Nunquam verò permiſſum fuit ordinato uxorem de novo ducere.

Sobrium. Syr. vigilantem. D. Chryſoſtomus ſobrium atque vigilantem: ſeu, ut ait, clariſſimâ mentis acie præditum; innumeroſque habentem omni ex parte oculos, quibus acutiſſimè omnia proſpiciat. Chryſoſtomus. Acutum, perſpicacem, ſolertem, ſemper expergefactum. Theophylactus.

Nomen Græcum, νηφάλιον, ſignificat & ſobrium & vigilantem.

Revera ſobrietas eſt vigilantiæ mater.

Quanta in Epiſcopo vigilantia requiratur?

Vigil eſſe debet omnis inſpector; & tantò vigilantior, quantò pretioſioris rei inſpector eſt & cuſtos.

Quantâ ergo vigilantiâ pollere debet æternæ ſalutis animarum inſpector?

Omnes alios duces exercitûs & caſtrorum, ſollicitudine atque induſtriâ, ſuperet, ait D. Chryſoſt.

In Apocal. Epiſcopus dicitur Angelus, quia ſicut Angelus debet eſſe ſemper vigil, ſemper ad officium attentus.

Ut au-

Ut autem ſit vigil, ſit ſobrius: qui parcus eſt in cibo; & in ſomno parcus eſt.

Quanta & prudentia.

Prudentem. Syr. & Arab. caſtum, pudicum.

Gr. σώφρονα, quod ſignificat utrumque.

Hinc noſter interpres & prudentem poſuit & pudicum, ait Gagnæus.

Ars artium, ſcientia ſcientiarum mihi eſſe videtur hominem regere, animal ſcilicet omnium maximè varium & multiplex. D. Gregor. Naz. ap. 1.

Quanta ergo & quàm varia debet eſſe omnis animarum rectoris prudentia? & præſertim Epiſcopi, aliorum rectorum rectoris.

Ornatum. Syr. compoſitum, id eſt, qui vultu, inceſſu, habitu, ſermone & omni motu decorum ſervet.

Ut etiam per corpus appareat animæ moderatio, ait Theodoretus.

Pudicum. Reſpondet hoc nomini Græco σώφρονα, de quo ſuprà: nec enim aliud eſt nomen in textu, cui reſpondeat.

Duabus itaque vocibus, prudentem & pudicum, dicit interpres noſter, quod unicâ voce Græcâ dixit D. Paulus, σώφρονα.

Virtutes ſuprà memoratæ ad propriam Epiſcopi perſonam ſpectant: ſequentes verò ad alios.

Hoſpitalem. Gr. & Syr. qui advenas & peregrinos diligat.

Ad hoſpitalitatem erga omnes exercendam tot & tantæ datæ ſunt Epiſcopis divitiæ.

Advenientes aliundè Chriſtianos domi ſuæ olim excipiebant Epiſcopi.

Hinc D. Greg. ait, hoſpitalitatem neſciens, non fiat Epiſcopus. Vide ap. Cornel. à lapide, qui & D. Hieronymum citat & alios.

Doctorem, id eſt, qui ſit aptus & paratus ad docendum.

Prædicatio præcipuum eſt Epiſcopi munus.

Summa enim, ait D. Hilarius. lib. 8. de Trinitate, omnium virtutum Epiſcopalium eſt ſcientia & doctrina.

Et ut ait Theophylactus in epiſt. ad Titum cap. 1. ℣. 9. præcipuus Epiſcopi character, eſt docendi facultas.

℣. 3. *Non vinolentum*, id eſt, non vino obnoxium.

Supradictas virtutes neceſſarias indicat per negationem vitiorum eis oppoſitorum.

D. Chryſoſtomus putat hîc ſignificari non conviciatorem atque elatum.

Non percuſſorem. violentia vinolentiæ ſæpè eſt vicina.

Hinc decenter poſt vinum manûs petulantia prohibetur.

D. Chryſoſt. quem ſequuntur Theophylactus & D. Anſelmus; fratrum conſcientiam non feriat improbè.

Sed modeſtum. Syr. manſuetum, id eſt, ſed humanus ſit, mitis & moderatus.

Non litigioſum. Gr. non pugnantem, ſeu rixarum & litium ſit abſtinens, abſque jurgio & diſſidio.

Non cupidum. ſcilicet habendi. Gr. non cupidum argenti. Syr. non ſit amator argenti, id eſt, ſit alienus ab avaritiâ.

Cur in Epiſcopo Divus Paulus ſublimiora non requiſierit?

D. Chryſoſtomus quærit cur Apoſtolus de Epiſcopo diſſerens, dixerit: oportet illum non ebrioſum eſſe, non percuſſorem, &c. cùm longè excellentiora pro celſitudine gradûs exigere debuiſſe videatur.

Cur non dixit: oportet Epiſcopum Angelum eſſe; nulli humanæ perturbationi, aut vitio ſubjectum, &c.

A Cur ab Epiſcopo ſaltem non requirat ea quæ etiam ſubditis neceſſaria eſſe docuit: ſcilicet circumferre crucem ſuam, atque in manibus habere animam pro fratribus ſemper exponendam?

Moderatam, inquit, virtutem propoſuit in Epiſcopo inquirendam, non ſupremam atque cæleſtem; quia hæc in paucis reperitur: Epiſcopis autem plurimis tunc opus fuit: ne ergo perirent Eccleſiæ negotia; utitur moderatione.

Addit Theophylactus, moderatam tantùm virtutem requirit: at nunc (proh dolor!) quò excidimus Epiſcopi, ut ne umbram quidem adeò moderatæ virtutis in nobis deprehendi liceat! parce nobis Domine.

B ℣. 4. *Suæ domui benè præpoſitum.*

Syr. probè gubernans domum ſuam.

Domus Chriſtiana eſt parva quædam Eccleſia; ſicut Eccleſia eſt velut magna quædam domus; ut ait D. Chryſoſtomus. ex regimine autem parvæ domûs infertur judicium de aptitudine ad magnam regendam, ſcilicet Eccleſiam.

Filios habentem ſubditos.

Filios, ſi quos habuit antequam fieret Epiſcopus, in obedientiâ contineat, & *ſibi ſubditos.*

Cum omni caſtitate. in verbo, habitu, opere, & ad omnes & in omni tempore, ait Theophylactus.

Ex educatione filiorum infertur aptitudo patris ad inſtituendos filios ſpirituales.

Epiſcopus pater eſt fidelium, quos, ut filios, debet
C in omni honeſtate & gravitate morum inſtituere; quomodò autem alios caſtos faciet, ait Theophylactus, qui propria viſcera ſinit impudicè vivere?

℣. 5. *Si quis autem domui ſuæ...*

Syr. ſi quis enim domum propriam neſcit benè moderari; quomodò poterit Eccleſiam Dei gubernare?

Domus parva eſt Eccleſia, ſi igitur modicæ & facilè circumſcriptibili & cognoſcibili non poſſit præeſſe; quomodò tot animarum ſententias, quas cognoſcere non poſſit, gubernabit. Theophylactus.

℣. 6. *Non neophytum.*

Gr. non nuper inſitum, plantatum.

Metaphorâ à plantis ductâ: non nuper baptizatus & Chriſto inſitus (non ſit recentis diſcipulatûs. Syr.)
D ſeu, non ſit puer in doctrinâ, & novitius in fide.

Ne in ſuperbiam elatus...

Ne Epiſcopatûs honore inflatus ſuperbiat, ſibique complaceat, quaſi Eccleſiæ neceſſario; ſicque ſibi complacens, & in ſe ſuperbiens, incidat in peccatum, & ideò in damnationem diaboli. id eſt, ne ob ſuam ſuperbiam damnetur & pereat, ſicut lucifer, qui neophytus in cælo, ſuperbiit, & ideò fuit damnatus & ejectus è cælo.

Superbia peccatum diaboli.

Judicium appellavit damnationem, pœnam & ſupplicium.

Hinc benè colligitur ſuperbiam fuiſſe diaboli
E peccatum.

℣. 7. *Oportet autem illum & teſtimonium....*

Oportet & illum benè audire apud eos, qui ſunt extra Eccleſiam, ſeu infideles; ne ſi apud eos aliquâ laboret infamiâ, ei, facto jam Epiſcopo, ſua anteacta vita ab ipſis exprobretur; & ob hoc probrum & infamiam, *incidat in laqueum diaboli*, ſive in iram & odium; ſive in impatientiam & in vindictam; ſive in puſillanimitatem; quibus quaſi laqueis captus, incidat in peccatum, & fortè revertatur in priſtina vitia, quod Eccleſiæ foret ſcandalo.

Duplex tangit periculum, ait hîc D. Thomas.

Primum, ne fiat probroſus, & per hoc ejus autho-

ritas minuatur, & per conſequens auferatur audacia corrigendi.

Secundum, *ne incidat in laqueum diaboli*, ſcilicet impatienter ſuſtinendo, per quod infamis conciteturr ad odia & deſperetur.

Quòd ſi ab ipſis hoſtibus teſtimonium bonum ſit requirendum; quantò magis ab amicis, ſeu à fidelibus? inquiunt D. Chryſoſtomus & Theophylactus.

Quid ergo ſi quis probro pateat? non fiat Epiſcopus: nocet enim plurimùm præcedens peſſima, falſa licèt, opinio, Chryſoſt. pag. 467.

Reverà quomodò is lumen erit mundi? quomodò ſal terræ?

Attendenda à Prælatis. Audiat hîc D. Chryſoſtomum omnis ſuperior.

Elegit nos Deus ut ſimus quaſi luminaria; ut velut fermentum evadamus; ut magiſtri cæterorum efficiamur; ut velut Angeli cum hominibus verſemur, tanquam viri cum pueris; quaſi ſpirituales cum animalibus; ut ex contubernio noſtro ingenia lucra conquirant; ut ſemina ſimus, ut fructum lætiſſimum afferamus hucuſque D. Chryſoſtomus.

Ad quæ attendens ſuperior, de ſemetipſo judicet.

℣. 8. *Diaconos ſimiliter pudicos.*

Quare de Presbyteris non egit D. Paulus? Omiſſo presbyterorum ordine, tranſit ab Epiſcopis ad diaconos, ſive quia, ut ait D. Chryſoſtomus, inter Epiſcopum & presbyterum intereſt fermè nihil; ſive quia, ut ex D. Epiphanio colligitur, tunc, quia pauci fideles erant, & rari miniſtri, per Epiſcopos cum diaconis tantùm complerentur Eccleſiaſtica miniſteria.

Quare non de Subdiaconis? Non agitur etiam de Subdiaconis, ſive quia Subdiaconorum, ſeu miniſtrorum nomine comprehendebantur; ſive quia nondùm inſtitutus erat illeordo, aut ſaltem diſtinctus ob paucitatem & fidelium & miniſtrorum. Vide hac de re Eſtium.

Etenim, ut ex D. Dionyſio notat D. Thomas.

In primitivâ Eccleſiâ erant tres tantùm ordines, ſcilicet Epiſcoporum, presbyterorum & miniſtrorum, & non dividebantur per ſingulos gradus, ſed omnia erant in uno ordine propter paucitatem miniſtrorum & propter novitatem Eccleſiæ.

Diaconos ſimiliter pudicos, ſupple ex præcedentibus, *oportet eſſe. σεμνοὺς*, graves, morum honeſtate conſpicuos.

Diaconorum officia. Diaconorum officium erat. Primò, Epiſcopo ſacrificanti aſtare, miniſtrare & quaſi cooperari: dicit enim cum eo, *offerimus tibi Domine*, &c. ex Miſſali Romano.

Secundò, calicem pretioſiſſimi ſanguinis Domini populo communicare.

Tertiò, eleemoſynas oblatas recipere, cuſtodire & fidelibus diſtribuere.

Quartò, externa Eccleſiæ negotia pro Epiſcopi arbitratu gerere, & de eis ipſi rationem reddere.

Diaconus Epiſcopo manus & oculus. Hinc Diaconus erat Epiſcopo quaſi oculus & manus.

Maximè autem decet pudicum eſſe eum, qui ſacris aſtat altaribus & miniſtrat; quique pretioſiſſimi ſanguinis habet diſpenſationem.

Non bilingues, id eſt, non duas habeant linguas: unum uoâ, aliud aliâ loquentes. Non ſint fallaces, ſubdoli, aliud in pectore ſentientes, & aliud ore loquentes.

Talis non ſit ille, cujus lingua ſancti Spiritûs debet organum eſſe.

Non multo vino deditos.

Non dicit temulentos: hoc enim omninò indignum erat; ſed non bibaces, non multùm potantes: modica enim potatio animæ vim laxat, ait Theophyl.

Altaris miniſtros maximè dedecet potatio: hinc qui templum ingrediebantur miniſtraturi, omninò abſtinebant à vino, & ab omni quod poterat inebriare.

Non turpe lucrum ſectantes. Gr. non turpilucrios. D. Chryſoſt. non turpis lucri appetitores.

Sacrum cuſtodiebant ærarium; hinc non decet eſſe turpilucrios.

Omne ſtudium lucri fœdum eſt clerico: hinc negociatio eis prohibita.

℣. 9. *Habentes myſterium fidei...*

Fidem myſteriorum Chriſtianæ Religionis, ſeu fidem Chriſtianam conſervantes in animo ſibi benè conſcio. *Duplex ſenſus.*

Habeant fidem & bonam conſcientiam, ſicut capite 1. ℣. 19.

Conſcientia pura eſt, quæ in vitâ non poteſt reprehendi. Theophylactus.

Per talem conſcientiam cuſtoditur fides, quæ pravis moribus deperditur, cap. 1. ℣. 19.

Sint ergo in fide ſynceri & in vitâ irreprehenſibiles. *Uterque bonus.*

Alii per *myſterium fidei* intelligunt ſanctiſſimam Euchariſtiam, quæ antonomaſticè vocatur *myſterium fidei*, & volunt præcipuum Diaconorum officium hîc deſignari. quaſi diceret, calicem Domini, *myſterium fidei*, purâ mente, puriſque mentibus tractent, ac populo miniſtrent.

Et ſanè hic ſenſus eſt valdè appoſitus.

℣. 10. *Et hi autem probentur primùm.*

Et hi primò quidem *probentur*, id eſt, fiat de illorum vitâ & moribus exploratio: ſi conſtantes in fide, ſi in vitâ irreprehenſibiles.

Poſtquam explorationem, ſi apparuerint inaccuſabiles, ſeu nihil eis poſſit objici; ordinentur, & ad ſuum miniſterium admittantur.

Hinc orta eſt antiqua conſuetudo, ut publicentur in Eccleſiâ ordinandorum nomina, ad hoc, ut ſi quis habeat quod in eis culpet, illud proferat. *Antiquæ conſuetudinis origo.*

Sicut ergo Epiſcopus non debet neophytus eſſe, ſic neque Diaconus ordinari, niſi longo tempore exploratus.

De ordinatione non loquitur Apoſtolus, quia Timotheo nota, tùm ex ſuâ ordinatione, tùm ex ordinatione ſeptem primorum Diaconorum per manuum impoſitionem, de quâ Act. 6.

℣. 11. *Mulieres ſimiliter pudicas...*

D. Chryſoſtomus, & poſt eum alii Græci, imò & vetuſtiores Latini id intelligunt de Diaconiſſis.

Erant enim in primitivâ Eccleſiâ fœminæ quædam certis quibuſdam miniſteriis deputatæ, quarum aliæ, juniores ſcilicet, Diaconiſſæ; aliæ ſeniores, presbyteræ dicebantur: de quibus cap. 5. ℣. 8.

Petrus Lombardus, D. Thomas & neoterici iſtud intelligunt de uxoribus Diaconorum, ſeu quas habebant ante ſuam ordinationem, & à quarum uſu licèt abſtinerent, cum eis tamen morabantur, ne à viris ſeparatæ, laberentur in peccatum.

Sicut autem voluit Apoſtolus, ut Epiſcopi familia ſit illibata; ita vult ut & Diaconorum uxores & filii ſint bene morigeti: quia ex vitâ uxoris pendet fama viri.

Quod autem de Diaconorum uxoribus dicit, id & de presbyterorum conjugibus intellige.

Has ergo mulieres oportet eſſe *pudicas, non detrahentes*, ſeu obtrectatrices, *ſobrias* & vigilantes, *νηφαλίους*, *fideles*, nihilque defraudantes.

℣. 12. *Diaconi ſint unius uxoris viri.*

Id intelligendum eodem modo, quo ſuprà de

Epiſcopo explicatum eſt & ob eaſdem rationes.

Cur à Diaconatu, ſicut ab Epiſcopatu rejiciantur bigami.

Diaconus, in ſuo erga Epiſcopum miniſterio, Jeſum Chriſtum, Dei patris Diaconum, ſeu miniſtrum, repræſentat: Chriſtus enim fuit Dei miniſter Rom. 15.

Sicut ergo circa unam Eccleſiam, ſponſam ſuam, fuit Dei miniſter: ita & Diaconus unius ſponſæ tantùm ſit vir.

℣. 13. *Qui enim benè miniſtraverint...* ſeu Diaconatûs officio benè perfuncti fuerint; honeſtam ſibi viam parant ad altiorem gradum, preſbyteratûs ſcilicet, vel Epiſcopatûs.

Tunc enim ſicut, ex probatis Chriſtianis, fiebant Diaconi; ſic, ex Diaconis benè ſuo officio perfunctis, fiebant Sacerdotes, & ex optimis Sacerdotibus, Epiſcopi.

B

Theodoretus id intelligit de præſtantiſſimo gradu, in vitâ æternâ recipiendo à Diaconis, qui humiliter miniſtraverint.

Et multam fiduciam... & ſi ex Diaconis fiant ſacerdotes, aut Epiſcopi, liberiùs & majore cum fiduciâ, juxta Chriſti fidem & Evangelium, cæteros docebunt, monebunt & corrigent.

Fidelitas in miniſterio, & irreprehenſibilis vita miniſtri, miram dant fiduciam, nova à Deo auxilia gratiæ petendi; miramque libertatem hominibus veritates Chriſtianas prædicandi.

Hîc notat prudenter Eſtius quòd Apoſtolus non agat neque de ordinationibus miniſtrorum, neque de

C

adminiſtratione ſacramentorum, neque de oblatione ſacrificii, neque de cæremoniis ad altare obſervandis; quia, inquit, ad prudentiam Apoſtolicam pertinebat hæc ſecretiora occultare, ne proderentur infidelibus.

Hinc ſolâ traditione, non ſcripto tradebantur.

℣. 14. *Hæc tibi ſcribo ſperans....*

Sperat, non promittit, ignorans, & incertus quò ſibi, ſancti Spiritûs inſtinctu, foret eundum:

Addidi in tempore.

Nec enim omnia præſciebant admirabiles Prophetæ & Apoſtoli, ait Theodoretus; ſed quæcumque expediebant, ea illis (in tempore) ſignificabat gratia Spiritûs.

Hæc igitur *ſcribo tibi*, *ſperans* quidem me brevi ad te venturum.

D

℣. 15. *Si autem tardavero.* id eſt, quòd ſi ob imprævisa quædam accidentia, venire *tardavero*, aut forſan Epheſum non rediero, hæc ſcribo, ut his litteris diſcas:

Quomodò oporteat te... Gr. & Syr. non habent *te*; ſed quomodò oporteat in domo Dei converſari. id eſt, quomodò verſari debeas in ordinandâ, & bonis Miniſtris inſtruendâ Domo Dei;

Seu quos & quales debeas ordinare, & qualiter tu & illi debeatis *converſari in Domo Dei.*

Observatio Litteralis et Dogmatica.

Quæ eſt illa domus?

E

Eccleſia domus.

Explicat dicens, *quæ eſt Eccleſia Dei...*

Eccleſia dicitur *domus*, propter aptam fidelium inter ſe, tanquam partium, ordinationem, & adunationem.

Domus Dei.

Dicitur *Domus Dei*, quia Deus habitat in eâ: ſi enim unuſquiſque fidelis eſt templum Dei, ut multis in locis docet Apoſtolus; quantò magis cœtus fidelium, de quibus intelligendum præcipuè, *Deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum.*

Domus Dei vivi.

Additur *Dei vivi*; tùm ut diſtinguatur Eccleſia Chriſtiana ab Eccleſiis falſorum Deorum, qui nec ſunt, nec vivunt;

A

Tùm ut indicetur effectus Dei habitantis in eâ, ſcilicet influxus vitæ cæleſtis & Divinæ in fideles.

Vita ſpiritualis & Divina conſiſtit in Dei, & Chriſti verâ cognitione, amore & cultu. *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum, & quem miſiſti Jeſum-Chriſtum.*

Hæc autem vita fidelibus inſpiratur in Eccleſiâ, in quâ Deus unus verè cognoſcitur, adoratur & colitur, & Jeſus Chriſtus, Filius Dei vivi.

Eccleſia columna.

Hæc eadem Eccleſia, ſeu Domûs Dei, *eſt columna & firmamentum veritatis.*

Primò *columna eſt*, quia recta, firma, ſtabilis, & in æternum duratura, *nec unquam portæ inferi prævalebunt adverſus eam.*

Firmamentum veritatis dupliciter.

Secundò *columna eſt & firmamentum veritatis*, idque duplici modo, & activo & paſſivo.

Paſſivo quidem, quia *columna* eſt firmata, fulcita, ſtabilita in ipſâ veritate. id eſt, fundata ſuper Chriſtum, lapidem angularem, petram, veritatem.

Activo, quia columna eſt firmans, fulciens, ſtabiliens, ſuſtentans & attollens ipſam veritatem, Chriſtum ipſum; Chriſti Incarnationem, Chriſti Evangelium, Chriſti doctrinam, & fidem, quam ſervat illibatam, & indefectibilem, quamque docet, prædicat, extollit, omnibuſque hominibus per univerſum mundum conſpiciendam, credendam, ſequendam proponit ad ſalutem æternam.

℣. 16. *Et manifeſtè magnum eſt pietatis ſacramentum...*

Textus Græcus, D. Chryſoſtomus, & alii Græci, habent, & manifeſtè magnum eſt pietatis myſterium; Deus manifeſtatus eſt in carne, juſtificatus eſt in ſpiritu, viſus eſt ab Angelis, prædicatus eſt in gentibus, creditus eſt in mundo, receptus eſt in gloriâ.

Syrus ſic habet: & certè magnum eſt hoc pietatis arcanum, quòd manifeſtatus ſit in carne, & juſtificatus in ſpiritu, viſuſque Angelis, & prædicatus inter gentes, & creditus in mundo, denique aſſumptus in gloriâ.

Senſus itaque ſit: & ſanè magnum prorſùs & ineffabile eſt hoc Divinæ erga nos *pietatis ſacramentum.*

Intellige Dominicæ Incarnationis myſterium, & quod Eccleſiæ Chriſtianæ fundamentum eſt, & quod Eccleſia Chriſtiana, velut columna, firmat, ſtabilit, oſtentat, docet & prædicat ubique terrarum.

Quod manifeſtatum eſt in carne. id eſt, hoc autem myſterium in hoc conſiſtit, quòd Filius Dei, in ſe inviſibilis, in humanâ carne viſibilis & manifeſtus factus eſt hominibus.

Juſtificatum eſt in Spiritu. id eſt, & quòd hic viſibilis homo, per ſtupenda ſancti Spiritûs miracula, verè Deus, & Dei Filius eſſe, juſtificatus & probatus eſt.

Apparuit Angelis. id eſt, quòd hic Deus homo, ab Angelis viſus, miniſtratus, admiratus, & adoratus eſt.

Prædicatum eſt gentibus. id eſt, quòdque ut talis, prædicatus eſt univerſis gentibus.

Creditum eſt in mundo. id eſt, & in toto mundo creditus & adoratus.

Aſſumptum eſt in gloriâ. id eſt, quòd denique in cælum aſſumptus ſedet ad dexteram Majeſtatis.

Observatio Moralis et Dogmatica.

His poſterioribus verſibus tria ſimul conficit Apoſtolus.

Primò.

Timotheum, & alios Eccleſiæ Miniſtros ad ſua munia piè, exactè, & reverenter obeunda extimulat; utpote qui in domo Dei verſantur, & qui immortali ſæculorum Regi, in aulâ propriâ, & quaſi in oculis ejus miniſtrant.

Eccleſia domus Dei vivi eſt, in quâ habitat.

Aula templumque Dei eſt, in quo colitur, & in quo vitam cæleſtem & Divinam ſe colentibus influit.

Vos ergo Eccleſiæ Miniſtri,

Qui principales eſtis domeſtici Dei,

Qui aulici, & miniſtri ejus viſibiles eſtis,

Qui cæleſtis & Divinæ vitæ eſtis diſpenſatores;

Videte quàm ſanctè, quàm diligenter, & piè veſtra, in ipſis Dei oculis, obeatis munia.

Secundò.

Timotheum, & alios miniſtros, parat & munit contra futuras hæreſes, de quibus capite ſequenti acturus eſt; eoſque docet antiquâ Eccleſiæ doctrinâ novitates omnes debellare.

Oportet hæreſes eſſe. hoc manifeſtè prædicit ſanctus Spiritus.

A Ar ne paveatis Eccleſiæ miniſtri,

Eccleſia in Chriſto, ipſâ veritate, fundata eſt; non commovebitur, nunquam deficiet, *nec portæ inferi prævalebunt adverſus eam.*

Eccleſia in veritate fundata, *veritatis eſt columna* & baſis, ſeu fulcimentum;

Veritatem ſibi concreditam ſic cuſtodit, ſuſtinet, & conſervat illibatam, ut & eam oſtendat, doceat, protegat, & tueatur.

In dubiis itaque veritas in Eccleſiâ, & ab Eccleſiâ, veritatis cuſtode fideliſſimâ, & baſi firmiſſimâ, quærenda eſt.

Falſum nunquam docebit *veritatis columna.*

Per antiquam Eccleſiæ doctrinam, omnes homi-
B num adinventiones confutabuntur.

Tertiò.

Quia Divini Verbi Incarnatio, Chriſtianæ Religionis ſumma eſt, & ideò ab hæreticis principaliter impetenda.

Hinc myſterium illud Apoſtolus explicat diſtinctè, & quoad Divinitatem, & quoad humanitatem; ut illud Eccleſiæ miniſtri & expreſſiùs doceant, & contra futuros hæreticos fortiùs propugnent.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

OMNIS Dei miniſter, in quocumque gradu conſtitutus, hîc attentum ſe reddat Apoſtolo, & juxta Divinam ejus doctrinam, reflectat ad duo.

Primùm, ad Eccleſiaſticæ inſpectionis onus;

Attendat ergo quàm grave, & quàm periculoſum ſit munus in alios indeſinenter vigilandi, aſſiduè pro eorum ſalute laborandi; & ſe ſe ſalutis eorum ſponſorem, & coram Deo vadem, cum ſuæ ſalutis propriæ periculo, reddendi ℣. 1.

Deinde attendat ad dotes huic implendo muneri neceſſarias, & hîc ab Apoſtolo requiſitas, tùm ex parte morum, tùm ex parte ingenii, ſcientiæ;

Scilicet ut ſit omni vitio vacuus, omni virtute conſpicuus; ſit ſanctitate, & ſcientiâ aliis ſuperior:

Et hæc duo ſi benè coram Deo penetraverit;

Procul dubio fugiet inſpectionis onus, Angelicis etiam humeris formidandum. Vide dicta ℣. 1.

Ibidem vide quando, & quomodò ſuſcipiendum ſit hoc onus.

SECUNDÒ.

Omnis Eccleſiæ miniſter, quicumque ſit, cognoſcet quomodò eum oportet ſuo munere fungi, ſi attendat quid ſit Eccleſia, & ideò quid ſit Eccleſiæ miniſter.

Eccleſia eſt Dei domus, in quâ Deus inhabitat:

Eccleſiæ ergo miniſter eſt domeſticus Dei.

Eccleſia eſt aula Dei, in quâ colitur Deus;

C Eccleſiæ ergo miniſter eſt aulicus Dei.

Eccleſia eſt domus, aula, templum Dei vivi, & vitam cæleſtem ſuis cultoribus influentis:

Eccleſiæ ergo miniſter eſt hujus vitæ cæleſtis, ſub Deo diſpenſator.

Quia autem domeſticus eſt Dei domûs, quam decet ſanctitudo;

Sanctè, purè, mundus corde & corpore miniſtret in eâ.

Quia Aulicus eſt Dei, & coram Deo ſemper;

Piè, reverenter, & quaſi ſub oculis Dei, ſua obeat munia.

Quia ſub Deo, & cum Deo vitæ cæleſtis communicator;

Hanc vitam cum charitate, & ex charitate largia-
D tur; Deique ſpiritu animatus, myſteria diſpenſet:

Sit ergo in ſe ſanctus, erga Deum pius, erga proximum charitate plenus. ℣. 15.

TERTIÒ.

Ut ſciat Dei, Eccleſiæque miniſter, quid in dubiis aut in controverſiis circa fidem debeat agere; attendat ad infallibilitatem Eccleſiæ.

Eccleſia veritatis eſt columna.

Hanc ergo columnam amplectatur, illique firmus innitatur; fugiat, horreat nova, ſingularia, &c.

Eccleſia veritatis eſt firmamentum:

Huic igitur firmamento ſemper inconcuſſus inhæreat; Eccleſiæ doctrinam ſequatur in omnibus.

Analyſis

Analyſis Capitis Quarti.

PRædicit *Apoſtolus hæreſes brevi ſubo-* A *rituras, quæ nuptias, velut illicitas, damnabunt, certoſque cibos, tanquam malos.* ℣. 1. 2. 3.

Omnes autem cibos in ſe bonos eſſe probat, tùm ex intentione Creatoris, ℣. 3. *tùm ex naturâ rei creatæ,* ℣. 4. *tùm ex bono fidelium uſu, quem docet.* ℣. 5.

Hæc alios doceat Timotheus, fabulas autem ſpernat. ℣. 6. 7.

Timotheum ante omnia ad pietatis exercitium hortatur; & ut eò ſtudioſiùs illam exerceat, quò pietas utilior eſt ad omnia, & hujus, & futuræ vitæ bona. ℣. 8.

Hancque pietatis utilitatem, ad futuram præſertim vitam, vult Apoſtolus à Timotheo firmiter credi, & cum authoritate doceri. ℣. 9. 10. 11.

Ne quis autem ipſum ſpernat, ut juvenem; hortatur ut ſit omnibus fidelibus ſanctitatis exemplar. ℣. 12. *utque lectioni ſacræ Scripturæ, & Divini verbi doctrinæ ſedulus intendat.* ℣. 13.

Denique ut gratiam, in Ordinatione ſibi collatam, non negligat. ℣. 14.

Sed ita ſuæ, & aliorum ſanctificationi ſit attentus; ut pateat omnibus, quantùm in pietate & doctrinâ profecerit. ℣. 15. 16.

Caput Quartum.

Textus.

1. SPiritus autem manifeſtè dicit, quia in noviſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum.

2. In hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam.

3. Prohibentium nubere, abſtinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognoverunt veritatem.

4. Quia omnis creatura Dei bona eſt, & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur.

5. Sanctificatur enim per verbum Dei, & orationem.

6. Hæc proponens fratribus, bonus eris Miniſter Chriſti Jeſu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam aſſecutus es.

7. Ineptas autem & aniles fabulas devita: exerce autem teipſum ad pietatem.

8. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis eſt; pietas autem ad omnia utilis eſt, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ.

9. Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus.

10. In hoc enim laboramus, & maledicimus, quia ſperamus in Deum vivum, qui eſt Salvator omnium hominum, & maximè fidelium.

Paraphraſis.

SPiritus ſanctus mihi apertè denuntiat, quòd poſthac Chriſtiani quidam à fide ſuſceptâ deficient, aurem præbentes ſpiritibus erroneis, & doctrinis diabolicis,

Hominum cum ſimulatione falſidicorum, & conſcientiam criminum cauterio inuſtam habentium; ſeu quas docebunt falſi Doctores, hypocritæ, & con- C ſcientiam cauteriatam habentes.

Qui nubere prohibebunt, & præcipient abſtinere à cibis, quos Deus creavit, ut iis cum gratiarum actione utantur fideles, & qui veritatem cognoſcunt.

Verum quippe eſt, quia quidquid à Deo creatum eſt, ſecundùm ſe bonum eſt; & ideò nihil rejiciendum tanquam malum, ſi cum gratiarum actione ſumatur ad cibum.

Illius prætereà uſus ſanctificatur, fitque Deo gratus per verbum Dei, & orationem.

Hæc ſi doceas fratres, oſtendes te bonum Jeſu- D Chriſti miniſtrum, innutritum verbis fidei, & ſanæ doctrinæ, id eſt, in verâ fide, & ſanâ doctrinâ, quam perfectè didiciſti;

(Talis cùm ſis, enutritus ſcilicet in verâ fide, &c.) has fatuas & aniles falſidicorum fabulas contemne: te autem exerce in ſolidâ pietate, (quam parit vera fides.)

Exercitatio etenim palæſtrica parùm, & modico tempore juvat; pietatis autem exercitatio ad omnia utilis eſt: ipſi enim Deus promiſit hujus & futuræ vitæ bona.

Hoc quod de pietate dico, certiſſimum eſt, & fide digniſſimum.

E Cur enim nos, Chriſtiani, hujus vitæ labores libenter ſuſtinemus, & hominum probra cum gaudio patimur; niſi quia ſperamus in Deum ſemper vivum, qui quidem omnium hominum ſalvator eſt, at maximè fidelium, (quibus æterna præmia promiſit & largietur.)

Hæc omnia ſupradicta, (licèt juvenis, tamen ut A Epiſcopus,) cum authoritate doce.

Ut autem juventutem tuam nemo contemnat; eſto fidelium exemplar in ſermonibus ſeriis, in ſuavi converſandi modo, in charitate, in fide, in caſtitate.

Uſque dum veniam ad te; ſedulam operam nava in legendis ſacris Scripturis, in exhortandis, & docendis fidelibus.

Noli negligere donum quod eſt in te, quodque tibi collatum eſt, cùm, juxta Dei revelationem, manus impoſuerunt tibi Preſbyteri, id eſt, Epiſcopi.

Hæc meditare, & eſto totus in illis; ut tuus, tùm in pietate, tùm in ſcientiâ, profectus pateat omnibus. B

Attende tibi ipſi, (quò benè vivas;) & gregi, (quò benè doceas;) in his duobus ſta & perſevera: hoc ſi feceris, & teipſum ſalvum facies, & eos, qui te audiunt, ſalvabis.

11. Præcipe hæc, & doce.

12. Nemo adoleſcentiam tuam contemnat: ſed exemplum eſto fidelium, in verbo, in converſatione, in charitate, in fide, in caſtitate.

13. Dum venio, attende lectioni, exhortationi & doctrinæ.

14. Noli negligere gratiam quæ eſt in te, quæ data eſt tibi per prophetiam, cum impoſitione manuum preſbyterii.

15. Hæc meditare, & in his eſto; ut profectus tuus manifeſtus ſit omnibus.

16. Attende tibi, & doctrinæ; inſta in illis: hoc enim faciens, & teipſum ſalvum facies, & eos, qui te audiunt.

Commentarius in Caput Quartum.

℣. 1. SPIRITUS *autem manifeſtè*...

In fine capitis præcedentis firmitatis Eccleſiaſticæ fundamentum præjecit Apoſtolus; nunc ad diruendas procedit hæreſes, quas, Spiritu ſancto revelante, brevi ſubortituras prædicit; & contra quas hîc Timotheum, & omnes in illo Prælatos Eccleſiæ præmunit.

Spiritus ſanctus, futurorum præſcius, mihi, & C aliis Eccleſiæ Chriſtianæ Prophetis

Manifeſtè. ῥητῶς, apertè, clarè, perſpicuè, ſine ænigmate,

Dicit, denuntiat, revelat.

Quia poſthac, *in noviſſimis*. id eſt, ſubſequentibus, & proximè futuris temporibus.

Hoc ſignificat vox ὑςέροις, quâ utitur Apoſtolus, ut ſciat Timotheus ſibi vigilandum eſſe, cùm hoc, de quo agitur, ſit, ipſo vivente, eventurum.

Diſcedent quidam. Gr. apoſtatabunt *à fide*, à fide ſcilicet ſuſceptâ, ergo Chriſtiani.

Attendentes ſpiritibus erroris, πλάνοις.

Græca nunc habent πλάνοις, deceptoribus.

Et doctrinis dæmoniorum.

D Hos genitivos, *erroris & dæmoniorum*, puto more Hebraico poſitos pro epithetis, erroneis ſcilicet & dæmoniacis.

℣. 2. *In hypocriſi loquentium mendacium*.

Gr. ψευδολόγων, mendaciloquorum, vel falſidicorum.

In hypocriſi. Hanc hypocriſim, ſeu ſimulationem aliqui referunt ad doctrinam, quam hypocriticè, nec eam credentes, docebunt illi falſidici.

Alii ad opera, ſeu vitam illorum Doctorum, qui pietatem ſimulantes, erunt tamen in vitâ ſuâ turpiſſimi

Utrumque ſimul verum puto, & juxta mentem Divi Pauli, qui & doctrinam & vitam illorum falſidicorum, ut hypocriticam depingit.

Illorum doctrina erit hypocritica, ſpeciem enim E quamdam ſanctitatis habebit.

Verbi gratiâ doctrina nuptias prohibens, ſpeciem habet caſtitatis;

Doctrina præcipiens à quibuſdam abſtinere cibis, ſpeciem habet temperantiæ:

Reverà tamen utraque in ſe mala eſt, contra Dei inſtitutum; à diabolo, ad malum finem inventa, ergo hypocritica.

Vita quoque, quia ſanctimoniam ſimulantes, pii & ſancti coram hominibus apparere ſatagentes, cauteriatam tamen habebunt ſuam conſcientiam, id eſt, cauterio libidinum, & omnium ſcelerum inuſtam & denigratam.

Cauteriatam habentium....

Hac metaphorâ ſumptâ à maleficis, quibus ferro candente cutis inuritur, in ſignum delicti & infamiæ, D. Paulus ſignificare voluit. *Locutio notanda.*

Primò, infamiæ notam, ſeu ut ait Theophylactus, indelebiles notas ſordidæ illorum vitæ: & huic conformis eſt Syrus: erunt, inquit, notati cauterio in ſuâ conſcientiâ.

Secundò, putidam morum illorum corruptionem,

Cauterium enim, ut ait D. Thomas, eſt corruptio in carne per ignem, ex quâ egreditur continuè putredo.

Ita ex Igne perverſæ voluntatis illorum ulceratur conſcientia & dæmoniorum egreditur falſa doctrina.

Tertiò, fervorem & ardorem libidinum, ſeu ut ait Emanuel Sa, ignem malitiæ.

Quartò, illorum malitiæ immutabilitatem, ſeu ut ait Theodoretus, ſtuporem eorum extremum.

Locus cauterii morte affectus priorem ſenſum amiſit, ait Theodoretus.

Canteritam itaque *habentium conſcientiam*, id eſt, habentium conſcientiam infami, putido, ardente & inextinguibili libidinum igne inuſtam, unde oritur corruptio, putredo, ſtupor, mors animæ. *Senſus illius.*

OBSERVATIO LITTERALIS. ET MORALIS.

Nec poterat paucioribus verbis plura dicere; nec poterat ſignificantioribus verbis horrendam hæreſum enormitatem nobis exprimere. *Horrenda hæreſum enormitas.*

Illam animadverte, & horre.

Hæreſes ſunt *à ſpiritibus erroris*, id eſt, à dæmone falſitatis, erroris & mendacii patre.

Sunt *à ſpiritibus erroris*, id eſt, ab hominibus fallacibus, mendacibus, inſpiratis à dæmone omnis falſitatis & erroris fonte.

Hæreſes ſunt *doctrina dæmoniorum*, id eſt, à dæmonibus inventæ & ſuggeſtæ.

Sunt *doctrina dæmoniorum*, id eſt, ab hominibus dæmoniacis & à dæmone ſpiritualiter obſeſſis evulgatæ. A

Hæreſes ſunt doctrinæ hypocritæ, ſpeciem cujuſdam ſanctitatis habentes; at in ſe ſemper malæ & peſſimæ, & contra Dei verbum & veritatem.

Sunt & hypocritarum doctrinæ; hominum qui ſanctimoniam quidem ſimulant; at qui conſcientiam habent cauterio, id eſt, igne, ardore, corruptione, putredine, ſtupore omnium libidinum & criminum inuſtam & indelebiliter notatam.

Hæreſum, & hæreſiarcharum character.

Hic eſt omnium hæreſum character.

Omnes hæreſes ſignavit dicens: *ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum.* ait D. Chryſoſtomus.

Hic eſt etiam omnium hæreſiarcharum character. B

Omnes erroris duces, ſunt ſpiritus erroris, quia ejuſmodi ſpiritibus afflati errorem ſuum loquuntur. idem D. Chryſoſtomus.

Addo quòd omnium ferè hæreſiarcharum conſcientia fuit cauteriata: ſeu vita flagitioſa: & hinc illorum hæreſis nata: malitia cordis eorum excæcavit eos.

Sicut ex carne per ignem cauterii corruptâ, egreditur putredo: ita ex conſcientiâ per ignem perverſæ voluntatis ulceratâ, egreditur falſa dæmoniorum doctrina. D. Thomas.

Duo timenda, & cavenda.

Quàm timenda itaque & ab omnibus cavenda tùm mentis curioſitas, tùm cordis perverſitas: curioſitas mentis, inquam, ne ſpiritibus erroris aurem præbeat: perverſitas autem cordis, ne pervertat & mentem. C

℣. 3. *Prohibentium nubere, abſtinere à cibis....* Eſt hic ellipſis contrarii, ſcilicet præcipientium abſtinere.

Mens Apoſtoli.

Omnibus generatim depictis hæreſibus, & hæreſiarchis; nunc duas ſpeciatim notat hæreſes, quæ jam tùm initium cœperant, ait D. Chryſoſtomus.

Manichæi quidem docuerunt nuptias à malo Deo, ſeu dæmone inſtitutas: carnem, vinum, &c. ab eodem malo Deo creata, ac proinde mala eſſe & hominibus cavenda; ne illorum inficiantur uſu.

Sed non primus id docuit Manes; Apoſtolorum enim tempore hoc ipſum docuêre Simoniani & Saturniani, Ebionitæ; deinde docuere Marcionitæ, Encratitæ, Manichæi. Vide Cornelium à lapide, Eſtium, Tytinum.

Hos primos hæreticos veroſimiliter Timotheo deſignat Apoſtolus.

Fortè & alios ex ſcholâ pythagoricâ natos, quorum præcipui erant magi & ab animalium eſu abſtinebant.

Fortè & ipſum Apollonium Thyanæum, qui fuit pythagoricus & magus, & qui Timotheo vivente, ivit Epheſum.

Animadverſio in noſtrates Hæreticos.

Sed ſanè ridicula eſt hæreticorum temeritas, quæ hos errores Eccleſiæ Catholicæ audet impingere: cum ipſa veritates doceat his erroribus oppoſitas. E

D. Paulus loquitur de hæreticis, qui nuptias damnabant ut illicitas, à dæmone inſtitutas.

Eccleſia nuptias laudat ut bonas; matrimonium reveretur, ut ſacramentum à Chriſto Domino inſtitutum, illudque docet ſanctum, magnum, honorabile.

Equidem virginitatem ei præfert, ut honorabiliorem & pretioſiorem; ſed argentumne damnat, qui ei præfert aurum?

Quin imò Eccleſia virginitatem, ut matrimonio pretioſiorem laudando, & matrimonium laudat ut pretioſum.

Etenim ut benè Theophylactus ait, quod pretioſius eſt pretioſo, pretioſius eſt; & quod melius eſt, bono melius eſt, non malo.

Qui ergo poteſt, virginitatis aurum retineat; ſi verò non poſſit, argentum matrimonii recipiat.

Sed, inquies, nuptias initiandis prohibet.

Fateor:

Ergo nuptias prohibet:

Hoc eſt novantium ſophiſma, à dicto ſecundùm quid, ad dictum ſimpliciter.

Quaſi, quis diceret: Apoſtolus Paulus, cap. 5. 12. hujus epiſtolæ, viduarum conjugium damnat, quæ poſt continentiæ votum nubunt: ergo Paulus damnat conjugium.

Itaque Eccleſia non prohibet initiandis nuptias, quaſi malas; ſed cælibatum initiatis præcipit, ut ſuo ſtatui convenientiorem: hunc autem ſtatum nulli præcipit.

D. Paulus loquitur de hæreticis, qui cibos prohibebant ut malos.

Eccleſia docet omnia à Deo creata eſſe & bona.

Quorumdam tamen ciborum abſtinentiam certis diebus, mortificationis & pœnitentiæ causâ, laudat & præcipit.

In hoc quid mali?

Antiqua praxis Eccleſiæ.

Nonne Deus Adamo prohibuit boni fructûs eſum? C

Porro ſicut hæc Eccleſiæ praxis & doctrina de cælibatu & de ciborum abſtinentiâ, nova non eſt; ſed currreâ cœpit & crevit; ſic & hæc hæreticorum calumnia cœpit primis Eccleſiæ temporibus: eam refutarunt ſancti patres, D. Hieronymus lib. 1. adverſ. Jovinianum, D. Auguſtinus lib. 3. contra Fauſtum, cap. 5. & 6. Videatur etiam D. Joannes Chryſoſtomus. hîc pag. 480.

Antiqua hæreticorum calumnia.

Prohibentium nubere, abſtinere... id eſt, illi falſidici, hypocritæ & conſcientiâ cauteriati prohibebunt matrimonium contrahere; hoc in Saturnianis completum eſſe docet D. Irenæus lib. 1. cap. 22. nubere & generare à ſatanâ dicunt eſſe.

Et præcipient à multis abſtinere cibis; & hoc de Saturnianis dicit D. Iren. multi ex his qui ſunt à D Saturnino, ab animalibus abſtinent, perfectâ hujuſmodi continentiâ, ſeducentes multos.

Quos Deus creavit ad percipiendum...

Primi erroris malitiam, quaſi per ſe notam, prætermittit Apoſtolus; ſecundi verò malitiam detegit & refutat.

Cibi in ſe boni, primò ex intentione Creatoris.

Primò, ex intentione Dei creatoris, qui cibos omnes creavit, ut fideles, & ii qui veritatem noverunt, illis utantur cum benefactoris laude & benedictione.

℣. 4. *Quia omnis creatura Dei bona eſt...*

Secundò ex naturâ rei creatæ.

Secundò, ex naturâ rei creatæ, quæ bona eſt.

Vidit cuncta quæ fecerat & erant valdè bona.

Itaque nihil rejiciendum, ut ex ſe malum, ſed cum gratiarum actione percipiendum.

℣. 5. *Sanctificatur enim...*

Tertiò ex bono uſu.

Tertiò, ex bono fidelium uſu: quaſi diceret, prætorquamquòd in ſe bonus eſt cibus, & à Deo creatus, illius prætereà uſus ſanctificatur, Deo conſecratur, fitque gratus, per benedictionem & preces, quas ante ciborum ſumptionem præmittimus.

Obſervationes Morales.

Tria advertenda ad mores.

Ad tui ædificationem adverte tria hæc.

Primum.

Intentionem Dei cibos creantis; ut in eorum uſu,

noſtram in illum religionem exerceamus, corque noſtrum, quaſi victimam, io gratiarum actionem ei offeramus.

Attende quomodò huic omnium Creatoris ìotentioni reſpondeas. Deumne laudas, dum ejus creaturis uteris? Benefactorine gratias agis? an temetipſum offers gratitudinis ergo?

Hoc faciunt qui verè, id eſt, qui vitâ, opere, & & corde ſunt fideles.

Sed heu! quot infideles in Chriſtianiſmo, qui de Deo Creatore, dum ejus creaturis utuotur, ne quidem cogitant!

Quot ingrati, qui Dei creaturis, ad Creatoris offenſam abutuntur!

Hanc utramque ingratitudinem cave.

Secundum.

Adverte creaturæ naturam.

Bona eſt, quia Divinæ bonitatis eſt quædam effuſio, atque participatio.

Hanc itaque Dei bonitatem in omni creaturâ intuere, & dilige.

Creatura, quaſi eſſe Divini ſacramentum.

Creatura, ut bonitatis Divinæ effuſio & participatio, naturale quoddam eſt eſſe Divini ſacramentum;

Deum quippe continet, ſicque regit, ut & ipſum nobis exhibeat ſemper & ubique:

Hinc in eâ Deus adorandus.

Deum itaque in omni creaturâ, ut bonâ, mirare, reverere, adora.

Tertium.

Attende ad modum quo ſanctificandus eſt creaturarum uſus; per *verbum Dei & orationem.*

Per verbum Dei, quo benedicitur ante ſumptionem;

Per verbum Dei, cujus lectione & meditatione quaſi conditur in ipſâ ſumptione;

Per verbum Dei, quo gratiæ aguntur poſt ſumptionem.

Hac praxi omnis noſtra vita ſanctificabitur, omniaque noſtra opera Deo grata erunt, & nobis meritoria.

Notandum circa ſignum crucis.

Obiter nota antiquum morem benedicendi per ſignaculum crucis, pluries hîc à Divo Joanne Chryſoſtomo commemoratum.

Signum illi crucis imprime, ait, gratias age, Deo gloriam refer.

Nihil immundum, ſi cum gratiarum actione percipitur, crucisque ſignaculo. idem Chryſoſtomus.

ỳ. 6. Hæc proponens fratribus....

Hanc de cibis doctrinam fratribus proponens, oſtendes te fidelem Chriſti *Miniſtrum*. Gr. Diaconum.

Enutritus verbis fidei.

Gr. ἐντρεφόμενος, innutritus; quaſi diceret, in ipſius fidei & pietatis ſinu educatus.

Poteſt etiam verti, enutriens, ſcilicet alios, eſt enim participium medium.

Hæc ergo proponens, oſtendes te verè à pueritiâ in ſacris Scripturis converſatum, & in ſanâ doctrinâ, quam cootinuè ſectatus es.

Fides ad credenda refertur, doctrina ad facienda.

Duo ad miniſtri fidelitatem requiſita.

Hinc collige primò, quòd miniſtri fidelitas, non in docendis tantùm fidei myſteriis conſiſtat; ſed & in communibus etiam & naturalibus actionibus ſanctificandis.

Docenda ſunt quidem Religionis myſteria, ſed docendus etiam modus opera noſtra per Religionem ſanctificandi.

Collige ſecundò quòd verbum Dei ſit animæ cibus.

Ideò continuè legendum, ſedulò meditandum, & quaſi ruminandum; ut digeratur, & in noſtram quaſi ſubſtantiam convertatur, ſicque per illud & nutriamur, & alios nutriamus.

ỳ. 7. Ineptas autem & aniles fabulas.... quaſi diceret:

Talis itaque cùm ſis, in verâ fide, & ſanâ doctrinâ enutritus; has fatuas & aoiles falſidicorum fabulas devita, contemne, rejice.

Fabulæ ſunt, quia ad nutum compoſitæ:

At fabulæ ineptæ, inanes, nihil veri continentes, aut doccores; ideò aniculis relinquendæ.

Tu verò, ô verbo Dei enutrite, *exerce teipſum* in ſolidâ pietate, quam parit vera fides, ſeu verbum Dei.

Nota hoc Apoſtoli verbum.

Gr. γύμναζε. id eſt, *exerce te*, quaſi athleta & pugil Chriſti in arenâ, aut ſtadio veræ pietatis, ut illius bravium aſſequaris.

Et illius rationem.

Græcis ſcribens Apoſtolus, ad Græcorum ſæpe palæſtras alludit; eiſque Chriſtianæ pietatis palæſtras, & certamina comparat. ita 1. Cor. 9. ỳ. 24. 25. *Neſcitis quòd ii qui in ſtadio currunt*, &c.

Et meritò: pietas enim exercitio aſſiduo, & laboribus continuis, vult acquiri.

Exercitatione nobis opus eſt, ſed dignâ, ſed ſpirituali, ait D. Chryſoſtomus.

Diſtrimen inter palæſtricam, & ſpiritualem exercitationem.

ỳ 8. Nam corporalis exercitatio.... Gr. γυμνάζια. id eſt, nam palæſtrica exercitatio, luctaque gymnaſtica parùm, & modico tempore juvat, ſcilicet vel ad ſanitatem corporis tantùm, vel ad aliquod temporale, & corruptibile bravium

Pietas autem ad omnia utilis eſt.

Pietatis autem exercitatio *ad omnia utilis eſt*, nunc & in futuro: ipſi quippe Deus promiſit hujus & futuræ vitæ bona.

Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis. Matth. 6. ỳ. 33.

Quid exercitatio ſpiritualis, ſeu pietatis.

Per pietatis exercitium, intellige ſtudium veræ & internæ devotionis, excitans ad fidem, ſpem, timorem, amorem, ſyncerumque Dei cultum.

Notæ Litterales et Morales.

Pietatis utilitas.

Vera *pietas ad omnia utilis eſt.* in eâ etiam hujus vitæ felicitas conſiſtit.

Qui enim nullius peccati conſcius, veræ pietati ſtudet; hic creſcit in gratiâ, gaudet in pace bonæ conſcientiæ; ſpiritualibus boois perfuſus, fruitur Deo, in quo delectatur per gratiam & ſpem bonam, donec eo per gloriam fruatur, & in ipſo, & per ipſum vitâ vivat æternâ.

Itaque *ad omnia utilis eſt pietas*, ad animæ ſanitatem procurandam, ad beatæ vitæ æternitatem comparandam; ad alios edocendos, & ad ſalutem adducendos.

Hinc ubi *promiſſionem* legimus. Gr. promiſſiones habet, tùm quia multis in locis ſacræ Scripturæ continentur, tùm quia per eas hujus, & futuræ vitæ bona nobis promittuntur.

Centuplum hic accipietis, & vitam æternam poſſidebitis. Matth. 19.

Centuplum, intellige bonorum temporalium, ſi ad ſalutem conducant; vel bona, & gaudia ſpiritualia, quæ temporalia longè ſuperant.

Quidam hanc exercitationem corporalem explicant de jejunio; ſed profectò erraot: neque enim corporalis eſt exercitatio jejunium, ſed ſpiritualis, ait D. Chryſoſtomus, & poſt ipſum Theodoretus & Theophylactus.

Adde quòd de jejunio oihil præceſſit, & quòd jejunio ſicut & pietati promiſſa ſit vita æterna. Matth. 6. 18.

Si quis tamen cum Divo Thoma, qui falſum ſecutus eſt Ambroſium, per exercitationem corporalem,

lem, intelligat jejunium, & pœnalia corporis exercitia; hic dicere debet quòd ea Divus Paulus non rejiciat, ſed minora pietate bona ducat, quippe quæ bona ſunt & utilia, ſed in ſuo gradu.

℣. 9. *Fidelis ſermo...* certiſſimum eſt id quod de pietate & de promiſſione pietati, hîc & in futuro, factâ dixi.

Vide dicta cap. 1. ℣. 15. & cap. 3. ℣. 1.

Notandum ad litteram.

Hoc D. Paulus addit, ſicut D. Joan. Apoc. 25. ubi dixit, *regnabunt in ſæcula ſæculorum*, ſtatim addit, *fideliſſima & vera ſunt hæc verba*.

Ad mores.

Et merito ſanè; hujus enim veritatis oblivio, aut vacillans & infirma fides, eſt omnium ferè defectuum cauſa; ſicut è contra hujus veritatis firma fides & B certa perſuaſio eſt omnium virtutum & præſertim patientiæ cauſa, ut patet ex ſequentibus.

℣. 10. *In hoc enim laboramus...*

Cur enim nos Apoſtoli & omnes Chriſtiani & agimus & patimur? cur hujus vitæ labores & ærumnas tam libenter ſuſtinemus? cur aliorum hominum probra & perſecutiones cum tanto gaudio patimur?

Quia ſperamus in Deum vivum...

Nonne quia ſperamus in Deum, vitæ fontem & conſequenter hujus præſentis & æternæ vitæ largitorem; à quo utriuſque *vitæ bona ſperamus*.

Notæ Litterales et Morales.

Nota primò, *in Deum vivum*, & ideò omnia videntem: nos & omnia noſtra intuentem, & adjuvare paratum; & ubi & quomodo expedit, adjuvantem.

Notanda ad mores.

Nota ſecundò, *in Deum vivum*, id eſt, æternum, & immortalem: ideò ſemper remunerantem.

Hîc ſæpenumero milites, qui pro imperatore pericula ſubiere, illo interim defuncto, mercedem amittunt: noſter autem Rex ſemper vivit; itaque ſemper dat, ſemper remunerat. D. Chryſoſtomus, Theophylactus.

Hæc veritas ad patientiam mirum in modum excitat.

Deus vivit, me videt, me penetrat, in ejus oculis & corde ſum & patior.

Quid timeo? in oculis omnipotentis Dei patior.

Deus ſemper vivit, vitæ fons eſt.

Quid amitto, in ejus corde moriens, qui vita eſt, & vitæ fons; & qui mihi vitam mortalem eripit ut vitam donet æternam.

Ab eo vita, ab eo omnia temporalia bona; ipſe dedit, ipſe aufert; ipſe reſtituet in æternum.

Qui eſt Salvator omnium, id eſt, *omnium* quidem *hominum ſalvator eſt*.

Deus dupliciter omnium Salvator.

Pro hac vitâ conſervandâ, illis neceſſaria ſuppeditat.

E Pro æternâ vitâ comparandâ, illis quantùm eſt ex ſe, media exhibet, quibus, ſi velint, poſſint ſalvari.

At maximè fidelium.

Sed maximè fidelium.

Hîc ſpecialiter eis providens, eis ſpecialiter attentus.

Ecce oculi Domini ſuper timentes... & in eos qui ſperant... pſal. 32. 18.

Eos ſpecialiter diligit; eos in afflictionibus per internas gratias ſolatur, ſuſtinet, & erigit æternorum ſpe.

Cum ipſo ſum in tribulatione.

At pro futurâ vitâ *maximè fidelium Salvator* eſt; eis enim fidem, ſpem, gratiam, proxima ſalutis auxilia nunc confert: & revera aliquando ſalvabit verè

A fideles, id eſt, qui in fide per dilectionem operante perſeverant.

℣. 11. *Præcipe hæc & doce.* ſcilicet, ut in pietate exerceantur, ut expectent remunerationem, ut agonothetam reſpiciant. Theodoretus.

Vel omnia ſuperiùs dicta; præcipe, & licet juvenis, tamen ut Epiſcopus, cum authoritate doce, ſeu præcipiens doce.

℣. 12. *Nemo adoleſcentiam...* Gr. juventutem.

Νέοτης, ætas, ſenectuti oppoſita.

Tunc preſbyteri verè erant preſbyteri; ſeu ſenes, & ætatis provectæ.

Quia verò Timotheus ante ſolitam ætatem, Spiritu ſancto revelante factus fuerat Epiſcopus; hinc B illum monet, ut morum gravitate ſuppleat, quod deerat ætati.

Quaſi diceret, ut juventutem tuam nemo ſpernat; (erat autem annorum circiter triginta, ait Cornelius à lapide) ſed ut omnes te reverenter audiant.

Prælatorum exemplar.

Exemplum eſto fidelium, eſto fidelibus exemplar vitæ.

In verbo. ſermones tui ſint graves & ſerii.

In converſatione, id eſt, tua cum proximis converſatio ſuavis & honeſta ſit.

In charitate, in fide, in caſtitate, tua erga eos charitas affectuoſa ſimul & efficax; tua fides ſyncera, vita pura & caſta.

Felix illa juventus, quæ ſenectutis virtutibus deco- C ratur!

Senectus venerabilis eſt non diuturna..., cani autem ſunt ſenſus hominis... Sap. 4. 8.

℣. 13. *Dum venio, attende lectioni...*

Attendendo ab omni Eccleſiæ miniſtro.

Uſque dùm veniam, & te pleniùs inſtruam, eſto ſedulus in lectione ſacrarum Scripturarum.

Inde habebis ut alios conſoleris & doceas, ſeu ut fideles privatim exhorteris & ſoleris, publicè doceas.

Quod uni dicit, omnibus paſtoribus & doctoribus dicit; *attende lectioni* Scripturarum. Liber eſt Sacerdotalis, ait Ambroſius, ſubſtantia Sacerdotii noſtri, S. Dionyſius, à Cornelio à lapide citatus.

Exhortare privatim, publicè doce.

D ℣. 14. *Noli negligere gratiam.* Gr. χάρισμα, donum gratuitum, paſtorali officio exequendo neceſſarium, quod tibi collatum eſt, &c. ſcilicet donum docendi, exhortandi, Scripturas interpretandi, &c.

Admonet ut collata ſibi dona applicet ad uſum, legendo, hortando, docendo.

Quæ tibi data eſt per prophetiam, id eſt, quando, ſpiritu ſancto inſpirante, factus es Epiſcopus, per impoſitionem manuum mearum & cœtûs preſbyterorum.

Paulus ipſe manus impoſuit Timotheo, ſecundæ Tim. cap. 1. & cum eo cœtus virorum Apoſtolicorum, id eſt, Epiſcoporum.

Hinc Epiſcopus per tres Epiſcopos conſecratur.

E Si hoc monitu indiguit ſanctus Timotheus, per Spiritum ſanctum factus Epiſcopus; quantò magis omnes, quorum vocatio certiſſimè non fuit ita Divina.

℣. 15. *Hæc meditare...* & ſic in illis totus eſto, ut omnes cognoſcant quantùm profeceris, non in vitâ tantùm, ſed & in verbo doctrinæ, ait Theophyl. id eſt, in pietate & doctrinâ.

℣. 16. *Attende tibi* (ut benè vivas) & *doctrinæ* (ut benè doceas) in hiſque duobus perſevera.

Hoc enim faciens, id eſt, ſi feceris & teipſum ſalvabis & eos qui te audiunt.

Prælatus ſanctè vivens, ſanè docens, ſua & ſuorum ſalus erit.

Corollarium Pietatis, ſeu in hoc Capite quarto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

IN hoc capite, alia ſpeciatim ſpectant ad Eccleſiæ miniſtros, alia ad omnes prorſus fideles.

Primò.

Omnis ſanctæ, Catholicæ, & Apoſtolicæ Eccleſiæ miniſter attendat ad hæreſum enormitatem, de quâ ℣. 1. & 2.

Ut hinc omnem horreat hæreſim, & duo vitia caveat ad eam ducentia, ſcilicet mentis curioſitatem, & cordis perverſitatem. Vide dicta ad ℣. 1. & 2.

Diſcat ex ℣. 6. quòd miniſtri fidelis ſit, non tantùm myſteria docere; ſed & modum omnes actiones, etiam communiores & neceſſarias ſanctificandi.

A ℣. 8. quòd ante omnia debeat pietati ſtudere, quæ ad omnia utilis eſt, ad hujus, & ad futuræ vitæ felicitatem.

A ℣. 12. quòd omnibus exemplar eſſe debet ſanctæ converſationis.

A ℣. 13. quòd ſanctæ Scripturæ lectioni, & populorum exhortationi ſedulò vacare.

A ℣. 16. quòd ſanctâ vitâ, & ſanâ doctrinâ, ſua & ſuorum ſalus erit.

Secondò.

Omnis verè fidelis & Chriſtianus attendat ad modum, quo Dei creaturis utitur.

Primò Deus cibos creavit, ut illis cum Dei laude utamur.

B Quomodò huic beneficæ intentioni Creatoris reſpondes?

Secundò, omnis creatura eſt quædam Divinæ bonitatis in nos effuſio, & naturale Divini eſſe ſacramentum.

An Deum in illâ revereris? an illâ cum Dei amore uteris?

Tertiò, oratio debet omnium noſtrorum ciborum eſſe condimentum.

An revera cibos oratione condis? Vide dicta ad ℣. 5.

Attendat & omnis fidelis ad omnimodam pietatis utilitatem, de quâ ℣. 8. ut pietatem omnibus præferat.

C Attendat denique, & penetret quantum ſit nobis bonum Deo ſemper vivo, & ideò nos ſemper videnti, nos ſemper remunerare potenti, ſervire.

Hincque in Dei ſervitio magis ac magis ferveat. Vide ℣. 10.

Analyſis Capitis Quinti.

Primò.

TIMOTHEUM *inſtruit quomodò ſingulos fideles, pro ætate, ſexu, & gradu debeat admonere.* ℣. *1. 2.*

Secundò.

Circa viduas, pro vario earum ſtatu, ſpecialia dat illi monita.

Vult ut verè viduas, id eſt, deſolatas nutriat ſumptibus Eccleſia. ℣. *3.*

Viduis divitibus, filios, aut nepotes habentibus, præcipit ut ſuam familiam benè inſtruant & piè regant. ℣. *4.*

E *Redit ad veram viduam, ejuſque pia notat exercitia.* ℣. *5.*

Viduam verò voluptuoſam aſſerit coram Deo mortuam eſſe. ℣. *6.*

Conditiones aſſignat requiſitas, ut quæ vidua inter Eccleſiaſticas reponatur. ℣. *9. 10.*

Juniores ex illarum numero excludit; quia rarò caſta, & ſæpe vitiis ex otio naſcentibus dedita. 11. 12. 13.

D *Praſtat ut vel nubant,* ℣. *14. 15. vel à ſuis propinquis, ſi quos habent divites, alantur.* ℣. *16.*

Tertiò.

Bonis presbyteris pro dignitate & labore vult abundantiùs provideri; vetat in eos accuſationem temerè recipi. ℣. *57. 18. 19. publicè tamen peccantes, quicumque ſint, arguantur publicè.* ℣. *20.*

Quartò.

Timotheum per ſacratiſſima quælibet obteſtatur, ut in judiciis æquum ſe præbeat. ℣. *21.*

Ut nulli, ſine diligenti examine prævio, manus imponat. ℣. *22. ſed de bonis & malis ordinandorum operibus inquirat accuratè.* ℣. *24. 25.*

Ad caſtitatem ſollicitè ſervandam hortatur; ne tamen meram propterea bibat aquam; ſed modico utatur vino, propter infirmitates. ℣. *23.*

Caput Quintum.

Textus.

1. SENIOREM ne increpaveris : ſed obſecra ut patrem ; juvenes ut fratres.

2. Anus, ut matres ; juvenculas, ut ſorores, in omni caſtitate.

3. Viduas honora, quæ verè viduæ ſunt.

4. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet ;

diſcat primùm domum ſuam regere,

& mutuam vicem reddere parentibus :

hoc enim acceptum eſt coram Deo.

5. Quæ autem verè vidua eſt, & deſolata ; ſperet in Deum, & inſtet obſecrationibus, & orationibus nocte & die.

6. Nam quæ in deliciis eſt, vivens mortua eſt.

8. Et hoc præcipe, ut irreprehenſibiles ſint.

8. Si quis autem ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior.

9. Vidua eligatur non minùs ſexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor.

10. In operibus bonis teſtimonium habens, ſi filios educavit, ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lavit, ſi tribulationem patientibus ſubminiſtravit, ſi omne opus bonum ſubſecuta eſt.

11. Adoleſcentiores autem viduas devita : cùm enim luxuriatæ fuerint in Chriſto, nubere volunt.

12. Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

13. Simul autem & otioſæ diſcunt circuire domos ; non ſolùm otioſæ, ſed & verboſæ, & curioſæ, loquentes quæ non oportet.

14. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres-familias eſſe, nullam occaſionem dare adverſario maledicti gratiâ.

15. Jam enim quædam converſæ ſunt retrò ſathanam.

16. Si quis fidelis habet viduas, ſubminiſtret illis, & non gravetur Eccleſia ; ut iis quæ verè viduæ ſunt, ſufficiat.

17. Qui benè præſunt preſbyteri, duplici honore digni habeantur ; maximè qui laborant in verbo & doctrinâ :

18. Dicit enim Scriptura : Non alligabis

Paraphraſis.

A ÆTATE ſeniorem ne objurgaveris : ſed blandè & reverenter admone, ſicut filius qui ſuum admonet patrem ; juvenes blandè ut fratres hortare.

Majores natu mulieres mone, ut matres ; adoleſcentulas hortare, ut ſorores, cum omni puritate.

Viduas, quæ verè ſunt viduæ, ale & ſuſtenta.

Si qua autem vidua, viro quidem orbata, ſed facultatibus non deſtituta, filios, aut filiorum filios habet,

Hæc ante omnia diſcat familiam ſuam, hos ſcilicet filios aut nepotes, piè inſtruere & regere ;

Sicque educationis beneficium, quod à parentibus acB cepit, in filios refundere :

Hoc enim opus eſt Deo gratum.

Quæ autem verè vidua eſt, id eſt, deſolata, & omni auxilio deſtituta ; in Deum ſperet opitulatorem, & obſecret aſſiduè, orationi vacans nocte, & die :

At vidua deliciis dedita, mundo vivens, Deo mortua eſt.

Et hæc, quæ dixi, omnibus viduis præcipe, & explica, ut eas nullus jure poſſit reprehendere.

Si quis autem, vel ſi quæ ſibi ſanguine junctis, & maximè ſibi cohabitantibus, non proſpicit ; fidem Chriſtianam, quam profitetur, hac ſuâ duritiâ negavit ; & hac in parte deterior eſt infideli, qui ſuos curat.

C Vidua in catalogo viduarum ab Eccleſiâ alendarum adſcribenda, ſexageſimum attigerit annum, ſecundas non experta nuptias,

Quam bonorum operum fama comitetur, ſi filios piè educavit ; ſi ſanctos peregrinos hoſpitio recepit, eorumque pedes lavit ; ſi afflictis ſubminiſtravit neceſſaria ad ſolatium ; ſi omnes bonorum operum occaſiones proſecuta eſt.

Juniores verò viduas ne recipias in dicto catalogo ; quia cùm Eccleſiæ copiis ſaginatæ fuerint, in Chriſtum ſponſum recalcitrant, & homini mortali nubere volunt.

Hincque damnationis meritum habent ; quia fidem, quam Chriſto, ſponſo ſuo, primùm dederunt, irriD tam fecerunt, ſeu violaverunt.

Præterea otioſæ, aſſueſcunt curſitare per domos ; parùm eſt otioſas vagari, ſed & garrulæ ſunt, & rerum alienarum indagatrices, loquuntur quæ non oportet.

Itaque malo ut nubant, matres ſint, & filios piè educent, familiæ curam gerant ; quia ſic nullum dabunt inimico prætextum ad maledicta.

Jam enim quædam à Chriſto averſæ, ſathanam ſunt ſecutæ.

Si quis, aut quæ fidelis viduas habet ſibi agnatas, E aut affines, illis ſubveniat ; ne ſint oneri Eccleſiæ ; ut iis, quæ reverà viduæ ſunt & deſolatæ, neceſſaria poſſit ſubminiſtrare.

Preſbyteri, qui benè præſunt, & illi potiſſimùm, qui in verbo Dei evangelizando laborant, ampliori, & abundantiori ſubſidio digni ſunt.

Dicit enim Scriptura Deuter. 25. Non infræna-

bis os bovi trituranti ; & Chriſtus. Matth. 10. 10. Luc. 10. 7. Dignus eſt operarius mercede ſuâ.

Adverſùs preſbyterum accuſationem ne recipias, niſi per duos vel tres teſtes probatam.

Peccantes publicè, argue & publicè ; ut cæteri hoc punitionis exemplo deterriti, coerceantur.

Obteſtor & adjuro te, audientibus Deo, & Chriſto Jeſu, & beatis Angelis ; ut quæ de judiciis Eccleſiaſticis dixi, obſerves exactè, teque ſic præbeas æquum, ut nec judicium præcipites, nec per affectum in hanc vel illam partem inclines.

Ne citò, & ſine examine prævio, manus cuiquam imponas ; ne te peccatorum alienorum reddas participem.

Te caſtum ſerva : ne propterea meram poſthàc bibas aquam ; ſed vino utere modico, & benè diluto, propter ſtomachi tui infirmitatem, & alias, quibus frequenter laboras.

Quidam ſunt homines, quorum peccata, ante quodcumque examen & judicium, ſunt nota : ſunt autem alii quidam, quorum peccata, non niſi poſt examen, manifeſta ſunt.

Similiter & quorumdam opera bona nota ſunt ante examen ; & aliorum ſunt ſecreta : ſed hæc diutiùs abſcondi non poſſunt.

A os bovi trituranti : & Dignus eſt operarius mercede ſuâ.

19. Adverſùs preſbyterum accuſationem noli recipere, niſi ſub duobus aut tribus teſtibus.

20. Peccantes coram omnibus argue ; ut & cæteri timorem habeant.

21. Teſtor coram Deo, & Chriſto Jeſu, & electis Angelis, ut hæc cuſtodias ſine præjudicio, nihil faciens in alteram partem inclinando.

22. Manus citò nemini impoſueris, neque communicaveris peccatis alienis. B

23. Teipſum caſtum cuſtodi ; noli adhuc aquam bibere, ſed modico vino utere, propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

24. Quorumdam hominum peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad judicium ; quoſdam autem & ſubſequuntur.

25. Similiter & facta bona manifeſta ſunt : & quæ aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt.

Commentarius in Caput Quintum.

✠. 1. SENIOREM, ſcilicet ætate, non dignitate, ut indicant ſequentia :

Ne increpaveris. verbum Græcum ſignificat, ſeni ne plagam inferas, plagam ſcilicet verborum, non verberum.

Id eſt, ſenem ne objurgaveris ; ne durè & acriter correxeris.

Sed blandè, leniter, & cum aliquâ reverentiæ notâ admone ; ſicut filius, qui ſuum patrem admonet.

Notanda circa ſenum correptionem. Grave & moleſtum eſt argui ; maximè cùm ſenex arguitur ab adoleſcente, ait D. Chryſoſtomus.

Hæc Apoſtoli monitio, de vulgari ſenum correptione intelligenda eſt : quando enim gravia ſunt illorum peccata & ſcandaloſa, junioreſque ad interitum trahentia, tunc acriter ſunt increpandi, ut ait Divus Gregorius Magnus, Januarium Epiſcopum ſenem increpans. epiſt. 1. l. 7. inductione 2.

Quia, ut ait D. Thomas hîc, ſenex propter excedentem malitiam perdit honorem ſenectutis, & tunc increpandus.

Juvenes ut fratres.

Et hîc Timotheum lenitatis admonet ; ut ſcilicet ætatis frænaret audaciam, inquit D. Chryſoſtomus.

✠. 2. *Anus ut matres...*

Notandum circa mulierum correptionem. Idem vult ætatum diſcrimen in mulieribus obſervari, cum hoc addito, ut adoleſcentulas alloquatur cum *omni caſtitate.*

Scilicet in corde, in oculis, in verbis, in geſtu, in modo ;

Ne ex blanditiis malo amori, vel ſaltem ſuſpicioni pateat aditus.

Si hoc Timotheo præcipit ; conſideret quiſque qualiter converſari debeat, ne umbram quidem occaſionis calumniari volentibus det, ait D. Chryſoſtomus.

Duo circa illas vitanda. Duo cum mulieribus cavenda ſunt extrema ; ſcilicet indiſcreta durities, & nimia mollities.

Infirmus eſt ſexus ; ne ſis ergo durior :

At magis infirma caro ; ne ſis ergo blandior.

Hinc cum omnimodâ caſtitate, internâ & externâ converſandum ; præcavendo etiam ne, vel ob tempus, vel ob locum, oriatur ſuſpicio.

✠. 3. *Viduas honora, quæ verè viduæ ſunt.*

Verè viduæ, ſeu pauperes alantur. *Viduas, quæ verè,* & ſecundùm nominis etymologiam, *viduæ ſunt*, id eſt, deſolatæ, ✠. 5. ſeu ab omni auxilio deſtitutæ ;

Honora. id eſt, ale, ſuſtenta, adjuva.

Honor in Scripturis frequenter ſumitur pro alimentorum, & vitæ neceſſariorum ſubminiſtratione. ita hujus capitis ✠. 17. & Matth. 15. Dominus Jeſus præceptum parentes honorandi, de obligatione alendi interpretatur.

Itaque verè viduas, deſolatas & omnibus ſubſidiis deſtitutas, ale & ſuſtenta, ſcilicet de largitionibus Eccleſiæ.

Eccleſia miſerorum mater, miſeris ſemper eſt miſera : hinc viduas Eccleſia naſcens aluit.

Hîc autem erga eas præcipitur honor, oppoſitus deſpectui : de quo Act. 6. ✠. 1.

✠. 4. *Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, diſcat...*

OBSERVATIO LITTERALIS.

Hujus verſiculi ſicut duplex eſt lectio, ita & duplex ſenſus.

Prima lectio, quam noſtra vulgata ſequitur, eſt illa quam appoſui : *ſi qua vidua... diſcat.* in ſingulari.

Hujuſque noſtræ lectionis ſenſus eſt, quem in paraphraſi expreſſi. Si qua vidua, viro quidem orbata, ſed facultatibus non deſtituta, filios, aut filiorum filios habet ; hæc ante omnia diſcat familiam ſuam, hos ſcilicet filios, aut filiorum filios inſtruere & regere,

gere, &c. Vide reliqua in paraphraſi.

Secunda lectio, quam habet Græcus hodiernus, & quam ſequuntur multi, eſt hæc.

Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, diſcant... in plurali.

Hujuſque lectionis ſenſus eſt.

Si qua vidua filios aut nepotes habet, diſcant hi ſcilicet filii & nepotes pietatem in familiam ſuam, matrem, vel aviam ſuam, in primis & ante omnia exercere: & ſuis parentibus reddere, quod ab eis in infantiâ ſuâ receperunt, id eſt, nutriant illos ſenes, ſicut ab eis nutriti ſunt infantes.

Juxta hunc ſenſum vult Apoſtolus, quod antequàm talis vidua, inter viduas Eccleſiaſticas, ſeu Eccleſiæ ſumptibus nutriendas reponatur, ipſius propin- B qui illam, quantùm poterunt, nutriant & adjuvent; & hæc filiorum pietas in matrem, vel aviam ſuam, Deo grata erit.

Huic ultimo ſenſui faventia.

Huic ſenſui favent, non Græcus tantùm textus hodiernus, ſed & Syriaca, Æthiopica & Arabica verſio, quæ omnes habent, *diſcant*.

Hunc ſenſum ſequuntur inter Græcos Theophylactus & Oecumenius, inter Latinos D. Hieronymus & Eſtius.

Fateor quòd hic ſenſus aliquandiù mihi placuerit, quia valdè appoſitus, & magis continuus videbatur.

Ei contraria.

Animum tamen ſuſpendi, tùm propter authoritatem noſtræ vulgatæ ab Eccleſiâ approbatæ: tùm pro- C pter authoritatem D. Auguſtini, Primaſii, Ambroſii & aliorum antiquorum, qui legerunt, *diſcat*.

Imò & maximè propter authoritatem D. Chryſoſtomi & Theodoreti, qui licèt in plurali, *diſcant*, legerint; de viduâ tamen collectivè ſumptâ, non de filiis, id explicant.

Ob utraque mens ſuſpenditur.

Satis enim frequens eſt in collectivis nominibus, ut tranſitus fiat à ſingulari ad plurale, & à plurali ad ſingulare.

Tandem elucidatur difficultas.

Animo itaque ſic ſuſpenſo, propter authoritates quaſi æquilibrantes, textum accuratiùs legi & relegi; ſeriâque lectione animadverti, quòd Apoſtolus de viduis præſertim Eccleſiaſticis acturus, agat & per occaſionem, de quibuſcumque aliis viduis.

Viduam itaque in triplici, imò quadruplici ſtatu, conſiderat.

Multiplex viduarum ſtatus.

Sunt viduæ verè viduæ, id eſt, deſolatæ, & ab omni auxilio deſtitutæ.

Sunt viduæ, viro quidem orbatæ, ſed facultatibus non deſtitutæ, & quæ filios habent.

Sunt viduæ, quæ pauperes quidem ſunt, ſed quæ propinquos divites habent, à quibus ali poſſunt.

Sunt & viduæ quædam, quæ in viduitate reſtant, ut delitioſiùs vivant, nempe ut à mariti jugo liberæ, faciant quidquid placuerit.

Et de omnibus his viduis in hoc capite loquitur Apoſtolus.

Mens Apoſtoli.

De verâ viduâ, ℣. 3. & 5.

De viduâ facultates & filios habente, ℣. 4.

De viduâ paupere, ſed propinquos divites habente, ℣. 16.

De viduâ voluptuoſâ, ſeu quæ vidua manet, ut deliciis vacet, ℣. 6.

Ex hac autem diſtinctione mihi lumen affulſit, Apoſtolique mens clariùs apparuit, & noſtri interpretis lectionem retinendam & præferendam ſine hæſitatione judicavi.

Reſolutio difficultatis.

Itaque credo quòd D. Apoſtolus, ubi de viduâ verè viduâ, ſeu deſolatâ, incepit agere, ℣. 3. antequam illam definiat, illiuſque pia notet exercitia, ℣. 5. ſta- A tim quaſi per occaſionem, (quod Apoſtolo frequent) de viduâ divite & filios habente agit, ℣. 4.

Huicque viduæ præcipit, ut ſuam pietatem in primis exerceat in filiorum ſuorum educatione, & in ſuâ benè regendâ familiâ.

Pauperes quidem viduæ, viro & filiis orbatæ, inſtent orationi, Deoque ſoli vacent.

Divites verò viduæ, & quæ filios habent, ſuam in primis pietatem in filiis ſuis piè & ſanctè educandis collocent: *hoc enim acceptum eſt Deo.*

Quæ verè vidua.

℣. 5. *Quæ autem verè vidua eſt...*

Nunc veram deſcribit viduam, de quâ, ℣. 3. cœpit agere; ejuſque pia deſignat officia.

B Quaſi diceret, ea porro verè vidua eſt, quæ & deſolata, id eſt, ab omni prorsùs auxilio, viri, filiorum, nepotum, propinquorum & rerum omnium deſtituta.

Ecce vera viduitas, vacuitas, deſolatio.

Χήρα, vidua, à verbo χηρεῖν, deſolare.

Pia ejus officia.

Hæc rerum omnium vidua, ad Deum confugiat, in eum ſperet, illique noctu & diu, quantùm fieri poteſt, orationibus adhæreat.

Deum, rerum omnium vice, habeat.

Ecce veræ viduæ piam occupationem.

Vidua voluptuoſa coram Deo mortua.

℣. 6. *Nam quæ in deliciis eſt...* Gr. at voluptaria. Syr. illa verò quæ verſatur in deliciis.

Quia nonnullæ viduæ, ideò viduæ manent, non, ut Deo vacent, nec ut filios, ſi quos habent, piè edu- C cent; ſed ut delitioſiùs vivant, & à mariti poteſtate ſolutæ, liberiùs faciant, quod illis libuerit.

D. Paulus, ut eas corrigat, & à tali genere vitæ, Chriſtianiſmo oppoſitæ deterreat: tales viduas, Deo mortuas, eſſe pronuntiat.

Vera vidua cum voluptuoſâ oppoſitio.

Sicut vera vidua & deſolata, mundo mortua, Deo vivit: ſic è contra vidua voluptaria ſæculum ſpirans, vanitatique vacans, mundo quidem vivit, at Deo, & coram Deo, mortua eſt.

Gratiæ vitam, quæ Deus eſt, perdidit.

Sicut enim anima vita corporis eſt; ſic animæ vita Deus: ſicut moritur corpus, quando emiſſa eſt anima; ſic, amiſſo Deo, mortua eſt anima. Vide ſanctum Auguſtinum tract. 47. in Joan.

Hæc autem Deum amiſit: ergo mortua.

℣. 7. *Et hoc* (Gr. hæc) *præcipe.*

Hæc, quæ dixi de viduis, tùm divitibus, tùm pau- D peribus, tùm voluptatiis: hæc, inquam, omnia illis omnibus præcipe & explica, ut nullus eas jure poſſit reprehendere: ſeu crimen eis objicere.

Mens Apoſtoli.

℣. 8. *Si quis autem ſuorum...* hoc dicit in omnes, utriuſque ſexus, qui ſuos negligunt. Comprehendit ergo & voluptuoſas & alias de quibus, ℣. 4. ſi ſuos non piè regant: & viros etiam, qui ſuos non alebant, ſed eos ſinebant Eccleſiæ eſſe oneri.

Si quis, vel quæ, *ſuis*, id eſt, ſibi ſanguine conjunctis & maximè domeſticis, ſeu ſibi cohabitantibus non proſpicit; curando ut habeant animæ & corpori neceſſaria.

Fidem negavit, id eſt, Chriſtianiſmum, quem profitetur, hac ſuâ duritiâ, factoque crudeli, deſtruit; *&* hac in parte *deterior eſt infideli*, qui ſuos, naturali E inſtinctu & pietate, curat.

Ideò itaque deterior, quia inhumanior; & quia fide inſtructus non facit, quod infidelis facit pietate tantùm naturali ductus.

Multa hinc colligenda.

Hinc collige primò, Chriſtiani peccata enormiora, quia tranſgrediuur Dei voluntatem ſibi melius notam.

Collige ſecundò, quòd operibus noſtris poſſimus per omnia credere, & per omnia fidem abnegare.

Credimus, ſi juxta fidem operamur.

Fidem abnegamus, ſi fidei contraria faciamus.

Fidei abnegationem, Apoſtaſiam horremus verbalem; realem non horremus: linguâ fidem profitemur, factis negare non erubeſcimus.

Collige tertiò, quanta debeat eſſe omnium quidem, ſed maximè Prælatorum, Patrum, Dominorum cura de ſuis: & ad hæc terribilia D. Pauli verba expergefacti paveant ob ſuas de ſuis negligentias. *Fidem negavit*...

Eccleſiaſtica viduæ.

ỳ. 9. *Vidua eligatur non minùs ſexaginta*..... Agit hìc de viduis Eccleſiaſticis, ſeu publico Eccleſiæ ſumptu alendis; variaſque conditiones aſſignat neceſſarias, ut quæ in earum cœtum aggregetur.

Tunc ergo cœtus erant viduarum ætate & ſanctitate venerabilium, continentiæ voto obſtrictarum, ſimul commorantium, perpetuo Dei & Eccleſiæ obſequio inſiſtentium.

Hæ viduæ, ex fidelium oblationibus, alebantur; ſicut & Eccleſiaſtici.

Diaconiſſæ.

Ex illis eligebantur Diaconiſſæ, quæ cæteris præeſſent; quæ mulierum in templis conventui invigilarent; quæ imperitas inſtruerent; quæ baptizandas juvarent: hæc ex Tyrino, qui citat authores.

De his agit etiam Cornelius à lapide, Eſtius, &c.

Conditiones ad hunc ſtatum requiſita.

De his ergo viduis agitur & de conditionibus ad earum cœtum requiſitis.

Prima, ut ſit ſexagenaria, quia laboris tunc ſunt incapaces, continentiæ verò capaciſſimæ.

Secunda, ut ſit univira, ſeu ſecundas nuptias non C experta. ſit caſta.

ỳ. 10. *In operibus bonis teſtimonium habens*....

Tertia, ut publico bonorum operum teſtimonio, publicum beneficentiæ ſubſidium promereatur.

Quædam autem ſpecificantur opera bona.

Si filios piè & ſanctè *educavit*.

Si ſanctos peregrinos & viatores *hoſpitio recepit*, eorumque *pedes lavit*, & alia infima erga illos exercuit miniſteria.

Si patientes adjuvit, quantùm potuit, pecuniis, patrocinio & interceſſione, ait Theophylactus.

Si omnes bonorum operum occaſiones ſit proſecuta, ita ut nec voluntas, nec amor defuerit, ſi fortè defuit facultas, aut occaſio.

Juniores ob duo rejiciuntur.

ỳ. 11. *Adoleſcentiores autem*...

Sexagenariis minores viduas à dicto catalogo rejice: ne recipias, ob duo.

Primò, quia pleræque caſtitatem diu non ſervant; ſed ſaginatæ, laſciviunt & nubere volunt.

Secundò, quia multis etiam aliis in rebus pleræque peccant, otioſæ, diſcurſatrices, &c.

Cùm enim luxuriatæ fuerint.

Gr. cùm enim laſciverint, verbum Græcum ſignificat præ deliciis laſcivire, ferocire.

Syr. laſciviunt enim ſibi adverſùs Chriſtum.

Senſus eſt, cum ſumptibus Eccleſiæ bene alitæ, ſaginatæ, & indeliciatæ fuerint, laſciviunt, recalcitrant in Chriſtum, & rejectâ continentiæ profeſſione, homini mortali, in maximam Chriſti, ſponſi ſui injuriam, nubere volunt.

Metaphora ſumpta à jumentis, vel vitulis ſaginatis, quæ ferociunt, jugum excutiunt & in dominum recalcitrant.

Sic & juniores viduæ, cùm in laſciviam, deliciaſque reſolutæ fuerint, ait D. Chryſoſtomus, cùm indeliciatæ fuerint, ait D. Cyprianus: fœdus & pactum continentiæ, quam Chriſto devoverunt, violantes, nubere volunt.

Vidua Chriſtum ſponſum habet, ſicut & virgo. Theophylactus.

A ỳ. 12. *Habentes damnationem*... Syr. condemnatio earum ſtatuta eſt, quippe quæ rejecerint primam ſuam fidem.

Id eſt, damnationis meritum habent; quia fidem fefellerunt, quam Chriſto ſponſo ſuo dederunt. ita D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus.

Illam fidem, ait Tertull. lib. de monogamiâ, quâ in viduitate inventæ & profeſſæ eam, non perſeverant: propter quod vult eas nubere, ne *primam fidem* ſuſceptæ viduitatis poſtea reſcindant.

Pater Amelotte citat S. Innocent. Primum, primâ epiſt. cap. 13. Conc. Carthag. 4. cui addat Divus Auguſtinus cap. 104.

Hinc colligitur votorum perpetuitas in Eccleſiâ.

Citat & D. Auguſt. lib. 1. de adulter. conjug. caB pite 24. &c.

Hinc benè colligitur quod Apoſtolorum tempore erant vota. Vide Cornelium à lapide.

ỳ. 13. *Simul autem & otioſæ*...

Secundam dat rationem, ob quam juniores viduas debeat rejicere: quia in otio nutritæ ab Eccleſiâ, nec laborare coactæ, fiunt diſcurſatrices, percunctatrices, &c.

Ex otio naſcitur circumcurſatio, garrulitas, curioſitas, & alia mulieribus, præſertim junioribus, frequentia vitia, quæ in Chriſtianis turpia.

Mulier ſit quaſi teſtudo.

Chriſtiana mulier, quaſi teſtudo, domum ſuam non deſerat: *domûs curam habentes*, ad Tit. 2. 4.

ỳ. 14. *Volo ergo juniores nubere*...

His omnibus conſideratis, circa tales viduas duo ſtatuit Apoſtolus.

Primum Apoſtoli circa juniores viduas ſtatutum.

Primum ut nubant.

Volo ergo, id eſt, malo, præſtat, melius eſt, ut nubant & matres ſint, quàm incontinentes vivere; & melius eſt, ut filios ſuos nutriant, educent, domûſque curam habeant; quam ut *otioſæ* circumeant *verboſæ*...

Mens Divi Pauli.

Longè præſtat hæc facere quam illa D. Chryſoſtomus; quia, ait Apoſtolus, nullam ſic dabunt occaſionem, nullumque prætextum inimico ad maledicta; nec ſe per incontinentiam damnabunt.

Ita ſancti Patres illud, *volo* explicant. *Volo*, quia ipſæ volunt. D. Chryſoſtomus, Theophylactus.

Non viduas vetat eſſe Paulus, ſed adulteras; quia
D melius eſt eſſe bigamum, quàm ſcortum. D. Hieronymus epiſt. 12. ad Ageruchiam.

Volo, id eſt, concedo tales nubere, antequam promittant quod non valent implere. Primaſius.

Non oppoſita juniorum votis &c.

Itaque hæc nihil contra adoleſcentularum vota, præſertim in monaſteriis.

ỳ. 15. *Jam enim quadam*...

Ex experientiâ lex lata eſt, ait Theodoretus.

Jam enim quædam, ex illis junioribus, Chriſtum & Chriſtianiſmum, deſeruere, ſæculum & diabolum ſecutæ.

Hæc de re mens Divi Joan. Chryſ.

Non prohibet adoleſcentulas eſſe viduas, ſed adulteras fieri vetat, nolens otioſas eſſe, &c.

Eâ cauſâ ſublatâ, non prohibet juniores viduas
E eſſe, ait D. Chryſoſtomus.

ỳ. 16. *Si quis fidelis habet viduas*...

Secundum Apoſtoli circa juniores viduas ſtatutum.

Secundum Apoſtoli ſtatutum circa juniores viduas, quæ propinquos habent, à quibus poſſunt adjuvari.

Ecce quartum viduarum genus, de quo in hoc capite.

Si quis ergo, aut ſi quæ, *fidelis* habet viduas ſibi agnatas, aut affines, illis ſubveniat; ut non gravetur Eccleſia; & habeat unde neceſſaria ſubminiſtret iis, quæ revera ſunt viduæ, & omni auxilio deſtitutæ.

ỳ. 17. *Qui benè præſunt preſbyteri*... id eſt Epi-

Primum Apoſt. circa presbyteros praeceptum.

ſcopi, paſtores, &c. qui præſunt Eccleſiis, circa quos dun ſtatuit.

Primum, *duplici*, id eſt, ampliori, multo & abundanti, *honore*, ſcilicet reali, ſubſidio digni ſunt, id eſt, commodè ſuſtentari merentur.

Honorem dicit obſequium & rerum neceſſariarum largitionem. D. Chryſoſtomus.

Maximè qui in Evangelizando verbo Dei intenti ſunt & in docendi miniſterio.

℣. 18. *Dicit enim Scriptura*...

Hoc ipſâ lege firmat Deuter. 25. 14. Levit. 19. 13. & ipſo naturali jure, à Chriſto Domino confirmato, Matth. 10. 10. Luc. 10. 7.

Prælatus, Paſtor, Doctor, multùm debet laborare.

Adverte, inquit S. Athanaſius, quemadmodùm undique cogitur inſudare, qui docet: nam ut frumenta B diſſolvere & in grana deinceps commiouere, non mediocris eſt labor; ſic & qui alios inſtruit, neceſſe eſt ad angoris & laborum ſe tolerantiam præparet. Cùm verò de operario diſſerit, oſtendit nequaquam hunc oportere delicias & quietem conquirere: operarius namque ſuâ dignus eſt mercede, ſive cibo, dixeris & potu: qui verò nihil operatur, vel his indignus eſſe arguitur.

℣. 19. *Adversùs presbyterum*...

Secundum Apoſtoli circa presbyteros ſtatutum.

Secundum, ut in illos accuſatio non recipiatur, niſi per duos, aut tres teſtes probata.

Ubi notandum quòd non dicit: presbyterum ne damnes, niſi, &c. ſed *accuſationem ne recipias*, niſi, &c.

Lege quidem Moyſis damnari nemo poterat, niſi causâ per duos ſaltem teſtes probatâ: ſed plebeïus, ad unius viri dictum, capi poterat, & contra eum inquiri.

Non ita de presbytero, tùm propter honorem ei debitum, tùm quia qui præeſt, & alios corrigit, multorum patet tùm invidiæ, tùm odiis, & inimicitiis.

Hinc contra eos exigendus teſtium numerus.

℣. 20. *Peccantes coram omnibus*...

Quando tamen publica ſunt peccata, quorumcumque ſint, ſive presbyterorum, ſive laïcorum; argui & corrigi debent publicè: ut cæteri, hoc punitionis exemplo deterriti, peccare timeant.

Quare corrigendi delinquentes.

Triplici de causâ corrigi debent delinquentes, ut ipſi fiant meliores: ut honor Eccleſiæ per eos læſus reſarciatur: ut alii, hoc exemplo, abſterriti coerceantur.

℣. 21. *Teſtor coram Deo & Chriſto Jeſu*...

Poſtquam hæc circa judicia Eccleſiaſtica ſtatuit; Timotheum per Deum, à quo omnis poteſtas, per Chriſtum Jeſum, omnium Judicem, per ſanctos Angelos, ejus miniſtros, obteſtatur, & adjurat, ut quæ dixit, exactè ſervet; & ita ſe præbeat æquum, ut nec judicium præcipitet.

Sine præjudicio. Syr. nullâ te præoccupetur mens tua.

Πρόκριμα, præjudicium, cùm judicium præcipitatur, ſeu cùm inauditus, & indefenſus damnatur.

Nihil faciens in alteram... Syr. & nihil agas per acceptionem perſonarum. id eſt, nec per affectum in hanc, vel illam partem inclinet; ſeu nihil propenſione faciat in gratiam.

Attendat prælatus.

Quanti refert juſtè judicare! & quàm periculoſum præoccupari Judicem, vel affici! cùm Divinus Apoſtolus Timotheum ſuum tam vehementer obteſtetur, ut utrumque vitet, & judicet æquè.

In Timothei autem perſonâ omnes inſtruit Epiſcopos & Prælatos, quos minatur Dei omnipotentiæ, Chriſti Judicis vindictæ, Angelorum ſan- A ctorum indignationis, niſi ſe Judices æquos præbeant.

℣. 22. *Manus citò*...

Timotheo, & aliis Epiſcopis, quos repræſentat Timotheus, imperat ne citò, & ſine ſerio meritorum examine, cuiquam manus imponat, ut illum ordinet, ſive in Epiſcopum, ſive in presbyterum, ſive in Diaconum; ne præcipitatâ indignorum ordinatione, ſe ſe peccatorum alienorum reddat participem.

Idem intelligi poteſt de Confeſſariis indignos abſolventibus, & de facto aliqui ſic intellexerunt: reverà tamen de ordinatione intelligendum cum ſanctis Patribus, & interpretibus.

Diu explorandus eſt, qui præficitur aliis, ne, ſi quod habeat vitium in doctrinâ, aut in moribus, in culpæ partem veniat illius ordinator.

Meritò hîc applicari poteſt quod dixit Chriſtus: *Nolite projicere margaritas ante porcos*; Ordines impuris & ignaris conferendo, quorum indignos ſe reputarent Angeli.

Teipſum caſtum cuſtodi.

Caſtum & irreprehenſibilem invenit illum Apoſtolus, & ordinavit; hinc ait *caſtum te ſerva* & immaculatum; ut ſcilicet juvenis poſſis ſenes impudicos arguere, & in eos indeclinabilia exercere judicia.

℣. 23. *Noli adhuc aquam*... Gr. ne ampliùs. Syr. ne poſthàc.

C Id eſt, ne propterea bibas poſthàc aquam meram, cum tanto valetudinis tuæ diſpendio:

Sed modico vino utere. id eſt, vino benè diluto, propter ſtomachi tui infirmitatem, & alias, quibus frequenter laboras.

Abſtinentiæ exemplum in Apoſtolico viro.

Ergo Apoſtoli, & Apoſtolici viri, præter labores continuos, & Eccleſiarum ſollicitudines, abſtinentiâ corpus ſuum affligebant.

℣. 24. *Quorumdam hominum peccata*...

Redit ad ordinandorum examen, de quo ℣. 22. & Timotheum tacitè monet, ut de ordinandorum, non malis tantùm operibus, ſed & de bonis diligenter inquirat; ne ſcilicet indignos ordinet.

Notanda circa ordinandorum examen.

Quod ut exactiùs faciat & ſecuriùs; diſtinguit duo peccatorum genera.

D Sunt enim quidam, *quorum peccata manifeſta ſunt*, & omnibus nota, communi hominum famâ, ante quodcumque examen & judicium.

Et de his nihil inquirendum, ſed penitùs rejiciendi, ut ordinatione indigni: debent enim ordinandi eſſe inculpati, & prorſus irreprehenſibiles.

Quoſdam autem & ſubſequuntur. Sunt alii è contra, quorum peccata ſunt abſcondita; quippe, qui presbyterium ambientes, vitia ſua ſub quâdam ſanctitatis ſpecie occultant:

Et hi diligenter ſunt examinandi, de iis accuratè inquirendum; ut, ſi poſt examen manifeſta fiant in judicio, rejiciantur.

E ℣. 25. *Similiter & facta bona*...

Non de malis autem eorum operibus, ſed & præcipuè de bonis fieri debet inquiſitio: debent enim eſſe virtutum exemplar, qui cæteris præficiuntur.

Similiter & facta bona manifeſta ſunt.

Sunt autem quidam pii, quorum opera bona omnibus nota ſunt, quia virtus ſe ſe, vel invitam prodit; & hi examine non indigent.

Et quæ aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt.

Sunt verò alii, quorum opera bona ſunt ſecreta quidem, ſed quæ per examen manifeſta fient: nec enim diu poſſunt abſcondi, quia per opera brevi declaratur qualis quiſque ſit:

Hi ergo per diligens examen dignoſcentur.

Quòd ſi autem diligenti examine facto, latent eo- A rum opera bona; ſanè ſuſpecti poſſunt eſſe, & non ordinandi.

Si autem per diligentem inquiſitionem manifeſta fiant tandem bona eorum opera; eò majori honore digni, quò majori curâ honorem fugerunt.

Utinam nulli, quorum peccata manifeſta ſunt, ad Ordines, & ad Eccleſiaſtica beneficia promoveantur!

Utinam & hypocritarum, qui dum Beneficium ambiunt, ſub ſanctitatis ſimulatione peccata ſua occultant, diligens fiat examen; ut eorum detectâ malitiâ, vel rejiciantur à Beneficiis obtinendis, vel per cenſuras Eccleſiaſticas priventur ab obtentis.

Utinam & humilium ſecreta virtus, per inquiſitionem detegatur, & larvatæ ambientium impietati præferatur!

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Quinto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Eccleſiaſticus Superior, ac Prælatus audiat, velut ſibi dictum, quod Divus Paulus circa correctionis modum Timotheo præcipit.

Senes corrigat reverenter, ut patres; juvenes leniter, ut fratres. ℣. 1. 2.

Secundò.

Omnis Dei & Eccleſiæ miniſter audiat, intelligat, & altâ mente retineat hoc Apoſtoli verbum circa converſationem cum mulieribus.

In omni caſtitate, internâ ſcilicet & externâ, converſetur cum illis. ℣. 2.

Duoque notet vitia erga illas pariter vitanda; nimiam ſcilicet duritiem, nimiam & mollitiem. Vide ℣. 2.

Tertiò.

Animum intendant Prælati ad terribilem modum, quo ſanctus Apoſtolus Timotheum adjurat, ut æquum ſe præbeat in ſuis judiciis. *Teſtor coram Deo, & Chriſto Jeſu, & electis Angelis*, &c.

Hincque intelligant quanti refert ipſorum juſtè judicare; & quantum immineat illis periculum, ſi in ſuis judiciis vel præoccupentur, vel affectu ducantur. Vide ℣. 21.

Quartò.

Attendant & ad id quod Timotheo præcipit cir- B ca Ordinationes; caveantque ne temerariâ, & inconſideratâ indignorum Ordinatione, ſe ſe coram Deo alienorum peccatorum reddant participes. Vide ℣. 21.

Quintò.

Omnis anima Chriſtiana deſolata, & ab hominibus derelicta, audiat, quaſi ſibi dictum, quod D. Apoſtolus de verè viduâ & deſolatâ dicit. ℣. 5.

Speret in Deum: ad Deum confugiat, & eò magis in eum ſperet, quò magis eſt deſolata, & ab hominibus derelicta.

Omnimoda derelictio dat jus ad Deum, omne bonum, confugiendi, in eum ſperandi, & ab illo neceſſaria eò preſſiùs, & inſtantiùs petendi, quò ma- C jori neceſſitate premimur.

Sextò.

Omnis Chriſtianus ſuorum negligens, at præſertim Patres, Domini, Prælati, qui de ſuis non curant; audiant terribilia Divi Pauli verba, ℣. 8. *Si quis ſuorum, maximè domeſticorum, curam non habet, fidem negavit*, &c.

Hocque tonitru expergefacti, gemant ob ſuas de ſuis negligentias.

Fidemque, quam hac ſuâ duritiâ abnegarunt, ſollicitâ in poſterum ſuâ charitate profiteantur. Vide ℣. 8.

Analyſis Capitis Sexti.

Primò.

Docet quomodò inſtituendi ſunt ſervi Chriſtiani; ſuis nimirum dominis, etiam Ethnicis, promptè & reverenter obediant. ℣. 1. & 2.

Secùs autem docentes damnat, ut hæreticos, in quos rurſus invehitur: ſuperbi ſunt, ignari, mente & corde corrupti, Religionis prætextu abutentes ad quæſtum. ℣. 3. 4. 5.

Secundò.

Docet pietatem magnum quidem quæſtum eſſe, non divitiarum externarum, quas ambiunt hæretici; ſed internarum, quæ dant ſufficientiam, ſeu faciunt ut animus ſit neceſſariis contentus. ℣. 6.

Hanc ſufficientiam inculcat Chriſtianis omnibus, quos ab avaritiâ deterret, ut malorum omnium, & temporalium, & æternorum radice. ℣. 8. 9. 10.

Tertiò.

Timotheum, & in eo omnes Dei miniſtros, ſpeciatim avertit ab avaritiâ, ne in laïco quidem ferendâ; & ad juſtitiam ſedulò ſectandam E *potenter impellit. ℣. 11. 12.*

Eumdem Timotheum, & omnes in eo Epiſcopos, obteſtatur per Deum vivum, & per Chriſtum Judicem, ut fortiter certet, hancque Epiſtolam obſervet uſque ad adventum Domini. ℣. 13. 14. 15. 16.

Quartò.

Divites ſanctum docet uſum divitiarum; in ſe ſint humiles, erga Deum pii, in proximum liberales,

liberales, ſuiſque eleemoſynis æternam ſibi com- A
parent beatitudinem. ℣. *17. 18. 19.*

Quintò.

Timotheum, & in ipſo omnes Epiſcopos,

hortatur, ut fidei depoſitum ſervet, nova vites dogmata, objectiones ex falſæ philoſophiæ principiis petitas rejiciat. ℣. *20. 21.*

Caput Sextum.

Textus.

1. Quicumque ſunt ſub jugo ſervi, B dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur; ne nomen Domini, & doctrina blaſphemetur.

2. Qui autem fideles habent Dominos, non contemnant, quia fratres ſunt; ſed magis ſerviant, quia fideles ſunt & dilecti, qui beneficii participes ſunt; hæc doce & exhortare.

3. Si quis aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Jeſu-Chriſti, & ei, quæ ſecundùm pietatem eſt, doctrinæ:

4. Superbus eſt, nihil ſciens, ſed lan- C guens circa quæſtiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blaſphemiæ, ſuſpiciones malæ.

5. Conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate privati ſunt, exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem.

6. Eſt autem quæſtus magnus pietas cum ſufficientiâ:

7. Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quod nec auferre quid poſſumus.

8. Habentes autem alimenta, & quibus D tegamur, his contenti ſumus.

9. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.

10. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas; quam quidam appetentes, erraverunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis.

11. Tu autem, ô homo Dei, hæc fuge; ſectare verò juſtitiam, pietatem, fidem, E charitatem, patientiam; manſuetudinem.

12. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in quâ vocatus es, & confeſſus bonam confeſſionem coram multis teſtibus.

13. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, & Chriſto Jeſu, qui teſtimonium reddidit ſub Pilato, bonam confeſſionem.

14. Ut ſerves mandatum ſine maculâ, ir-

Paraphraſis.

Quicumque ſunt ſub ſervitutis jugo, heros ſuos, licèt Ethnicos, perfectâ proſequantur reverentiâ; ne propter eorum inobedientiam Chriſtiana profeſſio, & Evangelica doctrina malè audiat.

Qui verò dominos habent Chriſtianos, caveant ne quid de reverentiâ remittant, quia Chriſtiani ſunt; imò eò libentiùs illis miniſtrent, quòd fideles ſunt; & illis eò chariores ſint, quòd ejuſdem ſunt cum ipſis gratiæ participes. Hæc doce neſcientes, hortare verò ſcientes.

Si quis doctrinam, ab hac noſtrâ alienam, docet, & non adhæret ſalutaribus Domini noſtri Jeſu-Chriſti ſermonibus, ſeu Evangelicæ doctrinæ, quæ veram pietatem promovet;

Superbus eſt & ignarus, ſed & languet circa futiles quæſtiones, & meras de verbis pugnas; ex quibus inanibus diſputationibus oritur invidia, rixa, convitia, opiniones malæ, ſeu perniciosa dogmata.

Inanes, & pravæ exercitationes hominum mente corruptorum, qui veritatis lumine ſunt privati, & ideò exiſtimant pietatem rem eſſe quæſtuoſam.

Reverà magnus quæſtus eſt pietas, cui neceſſaria ſufficiunt.

Sicut enim in hunc mundum nihil intulimus; ita procul dubio nihil ex mundo auferemus.

Neceſſaria ergo habentes, paſci ſcilicet & tegi, his contenti ſumus.

Nam qui volunt fieri divites, avaritiæque ſtudent, in varias incidunt peccandi tentationes, quibus quaſi retibus illaqueantur à diabolo; & in multas incidunt cupiditates, non tantùm inutiles, ſed & nocivas, quæ hominem demergunt in interitum & damnationem:

Amor enim pecuniæ eſt omnium malorum radix; cui ſtudentes quidam, à fide aberraverunt, & ſeipſos transfixerunt doloribus multis.

Tu autem, ô homo Dei, avaritiam, & hæc eam comitantia peccata fuge; ſectare verò ſanctitatem, & virtutes illius comites, ſcilicet pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem.

Certa fortiter præclarum certamen fidei; apprehende vitam æternam, (quæ palma eſt victori promiſſa,) ad quam à Deo, quaſi agonotheta, vocatus es, & quam hucuſque proſecutus es, egregiam confeſſus confeſſionem coram teſtibus plurimis.

Obteſtor te coram Deo vivente, & omnia vivificante, & coram Jeſu-Chriſto, qui ſub Pontio Pilato teſtimonium perhibuit veritati præclarum.

Obteſtor, inquam, te coram tantis teſtibus, ut quæ

in hac Epiſtolâ trado, exactè cuſtodias uſque ad adventum Domini noſtri Jeſu-Chriſti, ne quam reprehenſionem incurras, ob tuam tranſgreſſionem.

Quem adventum, tempore deſtinato, exhibebit ille, qui à ſe beatus eſt, & qui ſolus à ſe princeps, Rex Regum, & Dominus dominantium.

Qui ſolus per ſe immortalis eſt; quique lux eſt, præ nimio ſplendore, mortalibus inacceſſibilis; quemque, præ nimiâ luce, nullus hominum vidit in hac vitâ, nec videre poteſt naturæ viribus; cujus honor & imperium non ad tempus eſt, ſed ad omnem æternitatem. Amen.

Denuntia hujus mundi divitias habentibus, ne de ſe ſublimiter ſentiant, neque confidant in divitiis incertis, fluxis & fugacibus; ſed ut ſperent, & confidant in Deum ſemper vivum, qui nobis omnia largè ſuppeditat ad uſum neceſſaria.

Præcipe ut bona faciant opera, ſuiſque præclaris diteſcant operibus; ſint liberales, ſuaſque divitias indigentibus communes reddant.

Theſauros meritorum ſibiipſis reponant; fundamentum ſolidum in poſterum, ut veram aſſequantur vitam.

O Timothee, fideliter ſerva doctrinam, inſtar depoſiti tibi traditam; idcircò devita profanas vocum novitates, & omnes rejice objectiones, quas opponunt hæretici, qui falsò ſibi ſcientiæ nomen arrogant; ſeu, ſub ementito ſcientiæ nomine,

Quam profitentes quidam, aberraverunt à fide. Gratia tecum. Amen.

A reprehenſibile uſque in adventum Domini noſtri Jeſu-Chriſti.

15. Quem ſuis temporibus oſtendet beatus & ſolus potens, Rex Regum, & Dominus dominantium.

16. Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem, quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt; cui honor & imperium ſempiternum. Amen.

17. Divitibus hujus ſæculi præcipe non ſublime ſapere, neque ſperare in incerto
B divitiarum; ſed in Deo vivo, (qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum.)

18. Benè agere, divites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare.

19. Theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum; ut apprehendant veram vitam.

20. O Timothee, depoſitum cuſtodi, devitans profanas vocum novitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ;

C

21. Quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Commentarius in Caput Sextum.

℣. 1. QUICUMQUE *ſub jugo...* Omnibus debitor eſt Epiſcopus: hinc & mancipiorum ſaluti debet invigilare; memor quòd Chriſtus Dominus, cujus ipſe repræſentator eſt, *formam ſervi* accepit; venit *miniſtrare, non miniſtrari; factuſque eſt obediens uſque ad mortem.*

Modus ſervitutem ſanctificandi.

Mancipiorum autem & aliorum ſervitutem ſanctificabit Epiſcopus, ſi doceat eos, ut propter Deum, & ad imitationem Chriſti Domini, ſuis heris promptè ſerviant & reverenter obediant.

Hoc docet Apoſtolus.

Quicumque ſub jugo ſervitutis ſunt, ſeu mancipia, *dominos ſuos*, licèt ethnicos, *in omni* habeant *honore*, id eſt, eos honorent verbis, ſignis, operibus, promptâ ſcilicet obedientiâ, & reverenti obſequio.

Ne nomen Domini... id eſt, ne ex eorum inobedientiâ, profeſſio Chriſtiana & doctrina Evangelica, traducatur quaſi ordinis politici diſſolutrix, rebellioniſque fautrix.

Sed ut, è contra, ex promptâ & reverenti eorum obedientiâ benè audiat Chriſtianiſmus, & ad eum alliciantur infideles.

Mens Apoſtoli.

Hoc ſubintelligi voluit Apoſtolus, & utrumque in mente habuit.

Praxis ſervis etiam piis commendanda.

Idem præceptum nunc ſervis dandum, etiam pietatem colentibus: eò ſint erga ſuos dominos & reverentiores & obedientiores; quò pietati ſunt addictiores; ne pietas, ob eorum in miniſterio negligentiam, ab heris blaſphemetur. quod non rarum.

Qui autem fideles habent Dominos...

Qui verò Dominos habent Chriſtianos; caveant ne quid de reverentiâ & obſequio remittant, quia illos Dominî ſuos appellant & reputant in Chriſto fratres.

Sed magis ſerviant... id eſt, quin imò ipſis eò libentiùs & promptiùs miniſtrent, quòd Chriſtiani ſunt; illoſque eò chariùs diligant, quòd ejuſdem cum
D eis ſunt gratiæ participes.

Et dilecti ἀγαπητοί. quod alii vertunt, diligibiles, quaſi diceret, eò majori dilectione ſunt digni, ſeu è magis diligibiles.

OBSERVATIONES MORALES.

Gratia Dei non tollit conditionum inæqualitatem, ſed omnes ſanctificat conditiones.

Gratia cæleſtis, ſeu Divina filiatio omnibus baptizatis collata, non tollit conditionum civilium inæqualitatem, ſed eas omnes ſanctificat.

Herilem quidem, dùm dominis inſpirat, ut ſervos ſuos, velut fratres, diligant.

Servilem verò; dùm ſervos docet Chriſtum in dominis ſuis revereri, eiſque velut Chriſto Domino
E promptè, libenter & cum affectu miniſtrare.

Chriſtus Dominus dominorum exemplar.

Ex quo Chriſtus, filius Dei, frater noſter factus eſt, noſque fratres ſuos appellare dignatus eſt; nullus homo, cujuſcumque dignitatis & præeminentiæ, dedignetur ſervos ſuos, ut fratres intueri & diligere.

Chriſtus obediens, ſervorum exemplar.

Ex quo Chriſtus, filius Dei, *formam ſervi accepit, & pro nobis factus eſt obediens ad mortem*; nullus homo, qualiſcumque ſit, erubeſcat alteri homini ſubdi, ſervire & obedire; imò glorietur id promptè, libenter & reverenter, ob Chriſtum Dominum præſtare.

Hæc doce, ſervos neſcientes, ut ſuum noverint officium, ſuæque ſanctificationis modum.

Exhortare verò ſcientes, ut quod noverunt, opere

perficiant; ſeque in ſervitute ſanctificent.

℣. 3. *Si quis aliter docet...* ſeu aliam à noſtrâ doctrinam docet, & non adhæret *ſalutaribus Domini noſtri Jeſu Chriſti ſermonibus*, id eſt, Evangelicæ doctrinæ: quæ tota ſalutaris eſt & ſana; quæque veram pietatem docet, verumque Dei cultum promovet.

Veroſimile.

Hinc apparet quòd aliqui falſi doctores, ſive judaïzantes; ſive alii; Chriſtianam libertatem, quæ ſpiritualis eſt, & Divina, confundentes cum civili & humanâ libertate; quæ corporalis eſt & externa; docebant, quòd ſervi Chriſtiani, utpote, per Chriſtum liberati, Deique filii facti, ab hominum ſervitute eſſent liberi.

Hos falſos doctores, velut Evangelii inimicos, & ordinis politici perturbatores, acriter redarguit Apoſtolus; & hinc occaſione captâ, in omnes quoſcumque novantes rursùs invehitur, ſicut initio epiſtolæ, cap. 1.

℣. 4. *Superbus eſt*. Gr. turget, inflatus eſt.

Per quamdam ad corporum morbos analogiam, deſcribit ſpiritualem mentium, ab Evangelii veritate recedentium, ægritudinem.

Chriſti doctrina tota ſalutaris eſt, ut verſiculo ſuperiori dixit; imò ſalutis fons eſt & cauſa. *Verbum ſalutis.*

Evangelium eſt verbum ſalutis, à quo qui recedit, fit æger.

Qui ab eâ doctrinâ recedit, à ſalute recedit.

Hinc neceſſariò fit æger, ac primò.

Primò turget.

Turget, inflatur, ſicut tument ægra corpora.

Quod in corporibus tumor, hoc in animabus ſuperbia. D. Chryſoſtomus.

Tumet ergo novator typho vanæ ſcientiæ.

Secundò cæcutit.

Nihil ſciens. & tamen nihil ſcit: verâ & ſolidâ, deſtitutus ſcientiâ, utpote, fide privatus.

Fides, oculus, dioptra, &c.

Fides oculus eſt, qui non habet oculos, nihil videt. ait Theophylactus.

Liceat dicere, fides quaſi dioptra optica eſt, ſine quâ, caligat rationis oculus, præcipuè circa Divina.

Fides elenchus, *demonſtratio non apparentium*, ſine hac dioptrâ non videntur cæleſtia.

Hominis infidelis ſcientia nihil eſt, quia vel falſa, ſicque nulla: vel inutilis ad ſalutem, ſicque vana & quaſi nihil.

Tertiò delirat.

Languet, ægrotat, imò delirat, ut æger. circa futiles quæſtiones & meras de verbis pugnas, quæ vera ſunt deliramenta.

Ex quibus oriuntur invidiæ, id eſt.

Ex quibus inanibus diſputationibus naſcitur invidia, lis, ſeu rixa, maledicentia, ſeu probra & convitia.

Quartò delirans ſtulta dicit & facit.

Quod frequens apud diſputantes.

Poteſt etiam intelligi de blaſphemiâ in Deum.

Suſpiciones malæ, ſeu opiniones malæ, ſeu pernicioſa dogmata, ait D. Joan. Chryſoſtomus.

Hi ſunt eorum deliramentorum fructus.

℣. 5. *Conflictationes hominum mente corruptorum...* Gr. παραδιατριβαί.

Διατριβή, diſputatio, παραδιατριβή; pernicioſa diſputatio.

Significat ergo inanes & pravas exercitationes, *hominum mente corruptorum*,

D. Chryſoſtomus, & poſt ipſum Theodoretus, Theophylactus Oecumenius dicit, *confricationes*, ſeu attritiones contagioſas.

Similitudo, Hæretici ſunt oves ſcabioſæ.

Quemadmodùm ſcabioſæ oves, dum affricant ſeſe, ſanas quoque morbo inficiunt: ſic & iſti cum aliis conflictantes, corrumpunt eos.

Qui à veritate recedunt, nòn convenientia docent. hinc contentio. Ex contentione oritur blaſphemia in Deum; ejectâ fide oriuntur malæ ſuſpiciones: hinc verò lues procreatur quæ inficit eos, qui appropinquant. Theodoretus.

Quintò, fit contagioſus, & peſtifer.

Hinc, inquit, contagio eorum qui ſunt mente corrupti: quemadmodùm oves ægrotæ, &c.

Inanes itaque & perverſæ exercitationes hominum mente ſimul & corde corruptorum.

Mente quidem, quia veritatis lumine ſunt privati, excæcati ſunt.

Corde etiam, ſuâ ſcilicet cupiditate & avaritiâ.

Ex unâ parte, deeſt illis veritas in mente.

Ex aliâ parte, ineſt illis cupiditas in corde.

Veritatis lumine deſtituti; ſuâ cupiditate poſſeſſi.

Exiſtimant pietatem rem eſſe quæſtuoſam, & eâ, ad quæſtum faciendum abutuntur.

Pietatis abuſus ad quæſtum.

Quot adhuc hujuſmodi homines mente & corde corrupti! qui Dei cultum ordinant ad quæſtum & acquiſitionem, ſive divitiarum, ſive gloriæ; quique pietatem, quaſi rem fructuoſam excolentes, quidquid dicunt & faciunt, ad ſuam referunt utilitatem.

Abſcede ab hujuſmodi. hæc verba addit Græcus hodiernus.

Similiter & Syriaca verſio: tu verò procul fuge ab iis.

Hæc eadem verba exponunt D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus.

Habet etiam Ambroſiaſtus, diſcede ab hujuſmodi. Hinc apparet vetuſtam eſſe hanc additionem.

℣. 6. *Eſt autem quæſtus magnus...* Gr. eſt autem quæſtus magnus pietas cum ſuæ ſortis probatione. Arab. verſio. bona verò pietas cum animo ſuâ ſorte contento, quæſtus eſt maximus.

Eſt quidem quæſtus pietas, ſed excellentiori modo. ait S. Chryſoſtomus.

Non quæſtus divitiarum externarum, ait D. Thomas, ſed illarum, quæ dant ſufficientiam, ſeu quæſtus divitiarum ſpiritualium & internarum, quæſtus gratiæ, &c.

Sufficientia eſt magnæ, ſtabileſque opes. Theophylactus.

Pietas magnus quæſtus. Quomodo.

Senſus ergo litteralis eſt, quòd pietas ſit quidem quæſtus magnus, non eo ſenſu quo arbitrantur hæretici, ſeu ad divitias comparandas; ſed in ſeipsâ quæſtus eſt pietas, magnuſque theſaurus, ſi ſufficientiæ conjuncta ſit: ſeu ſi animo ſibi ſufficienti, paucis & neceſſariis contento ſit conjuncta.

Hanc autem ſufficientiam, huncque animum neceſſariis contentum parit vera pietas: ſicut revera peperit in Paulo dicente Phil. 4.

Ego didici in quibus ſum, ſufficiens eſſe..... Magnus itaque quæſtus, magnuſque theſaurus vera pietas, quæ Deum dat, qui eſt ipſa ſufficientia. *Saddai:* ipſa *ſufficientia*; quia ſcilicet *omne bonum.*

Deus magne! Deus bone! theſaure meus! ſufficientia mea! omne bonum! cor meum reple tuâ pietate; omnia perdam, dummodò te verâ pietate poſſideam!

Quid mihi eſt in cælo & à te quid volui ſuper terram? Deus cordis mei tu es, & eris *pars mea Deus, in æternum.*

℣. 7. *Nihil enim intulimus...*

Dat rationem, & ob quam inutilis eſt avarorum quæſtus, & ob quam debeant neceſſaria ſufficere. ſitque *quæſtus magnus pietas cum ſufficientiâ.*

Quia ſicut in *hunc mundum nihil intulimus*: ita nihil ex mundo efferemus.

Nuda natura noſtra prodiit, nuda diſcedet; ergo ſuperfluis opus non habemus. D. Chryſoſtomus.

Ergo inutilis avarorum quæſtus.

Ergo ſola ſufficientia quærenda.

Seriò, & ſæpe cogitanda.

Hoc ſeriò cogitet mortalis homo; & terrena deſpiciet.

A tumulo, tumulum peto. ait D. Greg. Naz.

Ab utero matris, unde nudus egreſſus ſum, in uterum terræ, quò nudus ingrediar.

Ad quid ergo divitias congero? heri non habebam, cras non habebo.

O dementiam, ſuperflua cras deſerenda, cum tanto labore & anxietate comparandi.

℣. 8. *Habentes autem alimenta...* Syr. quapropter ſufficit nobis cibus & tegumentum.

Ex ſuperiori verſiculo concludit.

Habentes ergo neceſſaria, contenti ſimus.

Paſci & tegi, neceſſaria;

Cibus ſufficiens ut nutriat; veſtis & domicilium, quæ ab injuriis tueantur;

Ecce ad vitam neceſſaria, cætera ſuperflua.

Quis hiſce neceſſariis contentus? quis ſuperflua quædam non quærit?

Quis itaque non timeat hiſce verbis condemnari?

℣. 9. *Nam qui volunt divites fieri....*

Aliam rationem affert, cur avaritiam fugientes, debeamus paucis & ſufficientibus eſſe contenti.

Quàm periculoſa divitiarum cupiditas.

Qui volunt fieri divites, avaritiæque ſtudent, in varias peccandi tentationes incidunt, ſcilicet in tentationes fraudis, rapacitatis, furti, mendaciorum, in juris-jurandi violationem, &c.

C *Et in laqueum diaboli*. id eſt, quibus peccatis, quaſi retibus illaqueantur à diabolo.

Et deſideria multa inutilia & nociva. id eſt,

Incidunt & in multas cupiditates, non tantùm inutiles, ſed & nocivas, quæ hominem *demergunt in interitum & damnationem*.

Seu, ut ait Divus Chryſoſtomus, in perditionem hujus temporis & futuri.

Theophylactus, in perditionem præſentem, & futuram.

Idem Divus Chryſoſtomus habet, deſideria ſtulta & nociva. Theophylactus legit ſimiliter, quibus conformis eſt Syrus. in concupiſcentias multas, quæ ſtultæ ſunt & nocivæ.

Cupiditates accuſavit, non facultates: avaritia enim eſt velle fieri divitem, non autem eſſe divitem. Divus Auguſtinus.

Hæc cupiditas & à divite, & à paupere timenda.

Pauper ergo quis eſſe poteſt in divitiis; ſicut & in paupertate multi ſunt divites, quia cupiditas divitem, & avarum facit, non poſſeſſio.

Itaque caveat pauper à cupiditate;

Caveat dives ab affectu divitiarum.

Hic poſſideat ſine affectu; ille careat ſine deſiderio.

℣. 10. *Radix enim omnium malorum eſt cupiditas*. Gr. φιλαργυρία, amor pecuniæ, eſt *radix omnium malorum*, temporalium ſcilicet & æternorum, culpæ & pœnæ.

E Primò ex avaritiâ, quaſi ex radice, pullulant omnia peccata; ambitio, luxus in veſtitu, in menſâ, in domicilio, in famulatu, &c. fraus, furtum? &c.

* *Hinc avaro nihil ſceleſtius*. Eccl. 10. 9.

Secundò, multa & temporalia mala, ſeu pœnæ: quot enim pœnas ſubeunt avari, quot luctus! &c.

Quam quidam appetentes. id eſt,

Cui amori pecuniæ ſtudentes quidam, *à fide aberraverunt*.

Ratio, ob quam divitiarum amor fidem deſtruat.

Quia avaritia oculos ad ſeipſam attrahens, non ſinit nos veritatis viam aſpicere, ait Theophylactus ex D. Chryſoſtomo.

A Non poteſt idem oculus ſurſum ſimul & deorſum, cælum & terram aſpicere.

Ita fit ut animus terrenis intentus, rerum cæleſtium perdat cogitationem & affectum:

Sicque paulatim aberrat à fide;

Sicut viator ſibi non attentus, aberrat à loco, ad quem pergere volebat.

Ecce malum culpæ.

Et inſeruerunt ſe... Gr. ſeipſos transfixerunt *doloribus multis*.

Bonum quærunt & mala multa reperiunt.

Divitiarum ſollicitudines, ſpinarum inſtar, quacumque ex parte cruentant, & vulnera infligunt.

Quis explicare queat avarorum curas & dolores? D. Chryſoſtomus.

B Ecce mala pœnæ; bona quærunt, infernum inveniunt.

Veritatem hanc noverunt philoſophi: ſtudium, ſeu amor pecuniæ, metropolis eſt omnis malitiæ, dicebat Bias.

Duo ſunt malorum elementa; inexplebilis opum cupiditas, & gloriæ appetentia. Timon, à Cornelio citatus.

℣. 11. *Tu autem, ô homo Dei...*

Tu autem, ô Timothee, qui Deo addictus es, non ſæculo; ideòque totus in ea, quæ Dei ſunt, intentus, avaritiam & omnia eam comitantia peccata fuge, longè ſis ab iis alienus.

Sectare verò juſtitiam Chriſtianam, ſeu innocentiam & ſanctitatem, & omnes virtutes illius comites.

Scilicet *pietatem* in Deum, quæ maximus eſt quæſtus, utpote quæ Deum promeretur.

Fidem, quæ cæleſtia bona oſtendit & promittit;

Charitatem in proximum, quæ ſua non quærit, imò largitur;

Patientiam in adverſis;

Manſuetudinem in offenſis.

Omnes interpretes emphaſim notant in his verbis, *fuge, ſectare*.

Fuge, eſto remotiſſimus.

Sectare, perſequere.

Omnis Epiſcopus & Paſtor, Deo addictus, & in ea quæ Dei ſunt, intentus, *eſt homo Dei*, non naturâ tantùm, ſicut cæteri omnes; ſed habitudine, ut

D ait Theodoretus, Dei quippe Miniſter eſt, Dei Vicarius.

Homo Dei, ſicut Procurator generalis, homo Regis:

Attendat ſibi Dei Miniſter.

Omnes itaque Epiſcopos & Paſtores præſertim alloquitur Apoſtolus, & hortatur ad fugiendam avaritiam, ad ſectandam ſanctitatem Chriſtianam, quæ omnes virtutes complectitur; ſicut avaritia omnium vitiorum eſt radix:

Si enim cuilibet Chriſtiano hæc fugienda, illa verò ſectanda; quantò magis Epiſcopo, Eccleſiæ Miniſtro, homini Dei,

℣. 12. *Certa bonum certamen fidei*, &c.

E Hoc, velut ſibi dictum, excipiat omnis Dei miniſter.

Juſtitia Chriſtiana, ad quam hortatur hîc Apoſtolus, duas partes habet;

Vitia fugere, ſeu impugnare, & ſuperare;

Virtutem ſectari, exercere, propugnare.

Neutrum fit ſine quodam certamine; ſibi vis in utroque facienda.

Hoc autem certamen, *certamen eſt fidei: hæc eſt enim victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra*. 1. Joan. 5. 4.

Ut ergo ad utrumque vehementiùs, & ſenſibi-

liùs

Digitized by Google

hùs hortetur; alludit ad agones & palæſtras, quæ in Græciâ, Epheſi celebrabantur.

Agoniſa, *certa* fortiter & athleticè præclarum *fidei certamen*, quod in vitiis ſuperandis, & in virtutibus exercendis conſiſtit.

Quaſi ſtrenuus athleta Chriſti, *certa*, & agoniza, abſtine, ſuſtine, aggredere.

Apprehende vitam æternam, quæ ſcilicet bravium eſt & palma victori propoſita.

In quâ, Gr. ad quam *vocatus es à Deo*, quaſi agonothetâ,

Et quam hucuſque proſecutus es, egregiam & illuſtrem *confeſſus confeſſionem*;

In baptiſmo, ubi Chriſtianiſmum profeſſus;

In ordinatione, ubi fidelitatem pactus;

In perſecutione Epheſi excitatâ. Actor. 19. ℣. 25. ubi quaſi martyr generoſè paſſus fuiſti.

Hæc Divi Pauli ad Timotheum, & ſub Timothei nomine, ad omnes Epiſcopos exhortatio, cuilibet Chriſtiano convenit ob promiſſiones in baptiſmo factas; & cuilibet Religioſo, ob vota in profeſſione emiſſa.

℣. 13. *Præcipio tibi coram Deo...*

Duo ab Epiſcopo attendenda.

Duos addit ſtimulos Timotheo, & Epiſcopis, ad excitandam illorum virtutem in agone, de quo in verſu ſuperiori, & ad obſervandam hanc epiſtolam.

Primus eſt, quòd certet, agonizet *coram Deo*, qui fons eſt vitæ, vitam donans, vivos ſervans, & mortuos à morte revocans.

Secundus eſt, quòd agoniſet *coram Chriſto*, omnis quidem Chriſtiani exemplari, at præſertim Epiſcopi, qui Chriſti repræſentator eſt.

Præcipio tibi, & obteſtor te *coram Deo* vivente, & vivificante; ſeu qui vita eſt, & fons vitæ; vitam dans, ſervans, & reddens quibus vult, & qui conſequenter eam tibi reddere poteſt.

Et coram Jeſu-Chriſto, qui ſub Pontio *Pilato teſtimonium* perhibuit veritati, eamque ſuo ſubſignavit ſanguine.

Et conſequenter exemplum tibi dedit, etiam cum vitæ periculo, veritatem profitendi.

℣. 14. *Ut ſerves mandatum ſine maculâ.*

Obteſtor, inquam, te coram tantis teſtibus, ut quæ in hac epiſtolâ trado, perfectè & exactè cuſtodias.

Uſque ad adventum, Gr. apparitionem, *Domini noſtri Jeſu-Chriſti.*

Ne quam reprehenſionem incurras ob tuam tranſgreſſionem aut negligentiam;

Quia ad omnes Eccleſiæ Epiſcopos ſcribit, ſub Timothei nomine; & quia, quæ ſcribit, uſque ad finem mundi ſervanda ſunt;

Hinc Timotheo, Epiſcoporum repræſentatori, præcipit, ut ea ſervet uſque ad illuſtrem, & glorioſam Chriſti apparitionem.

Poteſt etiam dici, quòd hoc addat, ut Timotheus meminerit ſe à Chriſto Domino judicandum; & conſequenter paſtoris officium gerat irreprehenſibiliter.

℣. 15. *Quem ſuis temporibus...* Gr. *quam*, ſcilicet apparitionem, id eſt, quem glorioſum Chriſti adventum *ſuis temporibus*, ſeu tempore ſibi noto, exhibebit ille,

Qui *beatus*, & ipſa beatitudo eſt, omneſque ſanctos beans.

Et ſolus potens. Gr. dynaſta, princeps, ſeu ſolus à ſe princeps, & principatum habens.

Rex Regum, ſub cujus imperio regnant quicumque regnant.

Dominus dominantium, cui ſerviunt quicumque dominantur aliis; illi ſerviunt aut volentes, aut inviti, ait S. Anſelmus.

Hæc abſolutam indicant potentiam Dei, qui à ſe, independenter à quolibet, *Rex & Dominus* eſt; à quo è contra, eſſentialiter dependent quicumque poteſtatem habent.

℣. 16. *Qui ſolus habet immortalitatem.* id eſt, *qui ſolus* per ſe immortalis eſt, utpote vita ipſa, & fons vitæ:

Et lucem habitat inacceſſibilem, quæ Deus ipſe eſt: Deus enim domum non habet, in quâ habitet, ſed exiſtit in ſeipſo.

Itaque ſenſus eſt:

Qui lux eſt immenſa, infinita, increata. *Et lucem habitat inacceſſibilem.* id eſt, & ideò mortalibus inacceſſibilis.

Præ nimiâ luce & majeſtate invisibilis eſt.

Quem nullus hominum vidit.

Ipſum hac in vitâ nullus mortalium vidit, ſed nec videre poteſt naturæ viribus.

Cujus honor & imperium, non ad tempus, ſed ad omnem æternitatem eſt. Ita ſit.

Observatio Dogmatica et Moralis.

Attendamus ad hoc elogium Dei, à S. Paulo, ipſius Dei Spiritu afflato, compoſitum;

Deus eſt à ſe ſummè beatus, omnipotens, ſolus à ſe princeps, Rex Regum, Dominus dominantium, ſolus immortalis, ipſaque vita; Lux, Majeſtas, gloria immenſa, infinita, præ nimio fulgore inacceſſibilis; quem nullus mortalium vidit, nec poteſt naturæ ſuæ viribus videre; cujus honor, poteſtas & imperium eſt ad omnem æternitatem.

Quid majus? quid Diviniùs dici potuit?

Magnum itaque, admirandum eſt hoc elogium Dei; dignum ſanè quod in noſtris mentibus & cordibus inſculpamus, quod diu, noctuque meditemur, ut tantæ Majeſtatis ſemper memores, tanto Domino ſervire gloriemur.

Regis Regum, Domini Dominantium ſervus ſum ego:

Hoc tamen elogium ſic miremur, ut ſciamus ſermonem eſſe Dei, per hominem, de Deo, ad homines, & conſequenter hominibus accommodatum, ac proptereà elogium infinitæ Dei Majeſtati longè inadæquatum.

Magnus Dominus, & laudabilis nimis: omnem intellectum & laudem hominum & Angelorum tranſcendit infinitè.

Quidquid homo, etiam Dei Spiritu afflatus, dicat de Deo, hoc parvum reputandum eſt, ſi ad immenſam, & infinitam Divinitatis naturam ac dignitatem comparetur.

Solus Deus ſe ſe comprehendit: ſolus ergo Deus ſeſe adæquatè dicit & laudat; ſolus Deus ſe ſe ſic dicentem intelligit & audit.

Nos ad ipſum, ut noctuæ quidem ad ſolem:

Hinc minimo Majeſtatis illius opprimimur radio;

Hinc illum, pro ejus Majeſtate, nec intelligere, nec dicere, nec audire poſſumus.

Nobis mortalibus tantummodò conceſſum credere, mirari, adorare, amare, obedire, obſequi.

Et hoc ipſum maximum reputantes; credamus humiles, admiremur, adoremus, amemus, obediamus, obſequamur, noſque totos ſemper, & in æternum, tantæ Majeſtatis obſequio ſupplices & tremebundi devoveamus.

Deus magne, Deus nimis laudabilis! indignus ſum qui te laudem, tibique ſerviam; ſed ad indigni-

tatem meam non attentus, *ſuſcipe me ſecundùm eloquium tuum, & non confundas me ab expectatione meâ.*

Me nihilum, & nihilo minorem, quia peccator ſum, Tibi, æternæ, immenſæ, infinitæ Majeſtati devoveo.

Tibi, *Regi Regum, Domino dominantium, cujus imperium ſempiternum*, in æternum obſequi, & ſervire volo.

Ne projicias me à facie tuâ, quia nihilum, & peccator ſum; ſed *ſuſcipe me, ſecundùm eloquium tuum.* Me, inquam, ſecundùm verbum tuum æternum, adæquatum, ſed pro me exinanitum in tempore, pro me carnem factum, pro me paſſum & mortuum, pro me nunc *interpellans ad dexteram Majeſtatis.* Ipſum audi, ipſum in me reſpice, & propter ipſum; *Non confundas me ab expectatione meâ*, ſed in ipſo, cum ipſo, & per ipſum tibi ſervire merear in tempore, & in æternitate.

℣. 17. *Divitibus hujus ſæculi præcipe ...*

Finita videtur epiſtola in verſu præcedenti: at quia ſuperiùs multa, contra divitiarum amorem dixerat Apoſtolus; ne fortè divites & divitias damnaſſe videatur, addit ſequentia, ut divites doceat ſanctum divitiarum uſum.

Bonus divitiarum uſus.

Primò docet vitia, à quibus cavere debent divites, à ſuperbiâ ſcilicet, & in divitiis confidentiâ.

Secundò virtutes, quas debent exercere, liberalitatem, bona opera, quibus ſibi theſaurizent in cælo.

Præcipe divitibus hujus ſæculi.

Sunt enim divites in Deum, de quibus Matth. 6. 20. & 19. 21. Marci 10. 21. Luc. 12. 25. &c.

Et ſunt divites juxta ſæculum, qui ſcilicet ſubſtantiam hujus ſæculi poſſident.

Vitia à divitibus fugienda.

Præcipe, ne ſublimiter de ſe ſentiant, ſeque magni faciant, & ſibi multùm arrogent.

Vermis divitiarum eſt ſuperbia, ait D. Auguſtinus.

Neque ſperare in incerto divitiarum. Neque confidant in divitiis incertis, fluxis & fugacibus.

Sed in Deo vivo, id eſt, ſed ſperare *in Deo vivo*: quia Deus eſt, ſemper manet; quia Deus vivus eſt, omnia videt ac audit, & in ſe confidentes adjuvat.

Cur in Deo ſperandum, non in divitiis?

Divitiæ citò pereunt, Deus manet in æternum.

Divitiæ res ſunt mortuæ, inanimes: Deus autem vivit, videt, audit, ad ſe recurrentes ſuſcipit & juvat.

Hinc in illo ſperandum, non in divitiis.

Qui præſtat nobis omnia abundè ....

In illo, inquam, qui nobis omnia largè ſuppeditat ad uſum neceſſaria.

Et cujus conſequenter munificentia non minùs eſt liberalis, quàm vita invariabilis.

℣. 18. *Benè agere ...*

Virtutes à divitibus exercendæ.

Præcipe ut bona faciant opera, ſuiſque diteſcant præclaris operibus.

Facilè tribuere, communicare.

Liberaliter dent pauperibus, ſuaſque divitias communicent, indigentibus faciant illas communes.

℣. 19. *Theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum....*

Per eleemoſynas reponant ſibiipſis theſauros meritorum, quaſi *fundamentum ſolidum in poſterùm*; juſque certum ad veram aſſequendam vitam.

Theſaurus ſpiritalis eſt congregatio meritorum, quæ ſunt fundamentum futuri ædificii, quod nobis præparatur in cælo;

Quia tota præparatio futuræ gloriæ eſt per merita, quæ acquirimus per gratiam, quæ eſt principium merendi, ait D. Thomas.

Evangelium divitum.

Divitum itaque Evangelium hoc eſt.

Ut non ſint ſuperbi;

Spem ſuam in ſuis non reponant divitiis;

Non ſint in pauperes duri, ſuarumque opum tenaces proprietarii:

Sed humiles in ſe, & erga Deum, *à quo omne bonum*;

Sperent in Deum vivum;

Sint erga proximum liberales & benefici;

Suâque charitate ſuas opes indigentibus communes faciant.

Hoc ſi fecerint, veras divitias ſibi cumulabunt in poſterum, theſauros æternos ſibiipſis congerent, juſque ad veram vitam.

Viri divitiarum morientes *nihil invenient in manibus ſuis.* Regius Pſal. 75. ℣. 6.

Miſericordes è contra theſauros invenient, in perpetuas æternitates duraturos, cæleſtemque domum, & veram vitam.

O felicem uſuram! eleemoſyna.

Eleemoſyna cur cum fundamento comparata.

Nota benè cum fundamento comparari eleemoſynam quidem omnem, at præſertim eam, quæ fit in abſcondito, ut conſulit Chriſtus.

Fundamentum abſconditur in terrâ; ſic & eleemoſyna debet, ſi fieri poteſt, abſcondi.

Ex fundamento in terrâ abſcondito, domus aſſurgit in altum;

Sic ex piis operibus abſconditis, aſſurgit domus cæleſtis, ædificium ſpiritale, ſalus æterna, ubi vera vita, & theſauri, quos *nec ærugo demolitur, nec tinea corrumpit.*

℣. 20. *O Timothee depoſitum cuſtodi.*

Evangelica doctrina quare depoſitum dicta.

Evangelii doctrina vocatur *depoſitum*, quia ſicut depoſitum eſt alterius; ita Evangelica doctrina, Chriſti eſt, non paſtorum.

Et ſicut depoſitum fideliter à depoſitario ſervandum eſt; ita Epiſcopis incumbit inviolabiliter ſervare, & ad alios tranſmittere doctrinam ſibi depoſitam, atque commendatam.

Timotheo itaque ſuo, & omnibus Epiſcopis commendat ſacræ doctrinæ depoſitum.

Illius ſunt depoſitarii, non proprietarii; ſunt cuſtodes, non domini:

Attendant Epiſcopi.

Ergo ſervent illam, propugnent, ne minimam ejus partem vitiari patiantur.

Lex enim depoſiti non patitur, ut aliquid illius pereat ſine culpâ apud depoſitarium.

Devitans profanas vocum novitates ...

Quæ ſunt hæreſis ſigna.

Idcircò vitent novitates doctrinæ & ſermonum, unde novantes dicuntur hæretici.

Profanæ non ſunt novitates vocum, quæ antiquam doctrinam clariùs & breviùs exprimunt, v. g. Trinitas, conſubſtantialitas, tranſubſtantiatio, &c.

Et oppoſitiones. Gr. antitheſes, id eſt, objectiones, quas opponunt novantes, qui falsò ſibi ſcientiæ nomen vindicant.

D. Chryſoſtomus putat hîc gnoſticos perſtringi.

℣. 21. *Quam quidam promittentes.* id eſt.

Quam ſcientiam profitentes quidam, aberrarunt à fide, in errorem inciderunt, Chriſtianiſmum deſeruerunt.

Gratia tecum. Amen.

Corollarium Pietatis, ſeu in hoc Capite Sexto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Observet Epiſcopus, & quilibet Sacerdos, proportione ſervatâ, quòd omnibus ſit debitor: *Sal* enim *eſt terræ, & lux mundi.* Matth. 5. ℣. 13. 14.

Ut *ſal terræ*, debet omnes alios homines, quantùm eſt in ſe, à corruptione morum præſervare.

Ut *lux mundi*, omnibus lucem debet & ardorem; omnes etiam ſervos & mancipia debet verbo & exemplo ſanctificare.

Neminem itaque negligat; ſervos etiam viliſſimos ſanctificet modo ſibi à Doctore gentium præſcripto. Vide ℣. 1. & 2. & obſervationem moralem.

Secundò.

Omnis Catholicus quidem, at omnis ſpeciatim Eccleſiæ Catholicæ miniſter, hæreticam notet pravitatem, quam horreat, deteſtetur ac fugiat.

Illam Apoſtolus cap. 4. ℣. 1. 2. verbis valdè ſignificantibus expreſſerat, dicens hæreſes *à ſpiritibus erroris* eſſe, *doctrinas dæmoniorum*, hominumque *in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam.*

Talem picturam vide cap. 4. ℣. 1. 2. & obſervationem litteralem & moralem in commentario.

Hîc autem, ut hanc eamdem pravitatem ſenſibiliùs nobis exprimat, illam deſcribit per analogiam ad corporum morbos.

Hæreſis, peſſimus & mortifer eſt animæ morbus.

Quare? quia ſicut Evangelium, Chriſti doctrina, verbum eſt ſalutis, fons vitæ; cui per fidem adhærentes, vivimus, ſani ſumus, in æternum victuri.

Ita qui per infidelitatem ab hac Chriſti doctrinâ recedit, ſtatim à ſalute, à vitâ recedit, & fit æger ad mortem.

Ac primò turget typho vanæ ſcientiæ.

Secundò cæcutit circa Divina, amiſſo fidei oculo.

Tertiò delirat circa futilia.

Quartò delirans falſa, ſtulta, pernicioſa dicit.

Hincque non modò in ſe æger ad mortem, ſed & aliis eſt contagioſus & peſtifer.

Hunc ergo quaſi peſtem fuge.

Ad hanc fugam nos excitat Apoſtolus, addens: *conflictationes hominum mente corruptorum*; ſeu, ut explicant Patres Græci, confricationes hominum mente & corde corruptorum, & ideò attritiones contagioſæ. Sicut ovis ſcabioſa alias inficit; ſic hæreticus, quos approximat, corrumpit.

Abſcede igitur ab hujuſmodi.

Vide in commentario dicta ad ℣. 4. 5.

Tertiò.

Omnis Chriſtianus notet aureas ſubſequentes D. Pauli ſententias, æternâ memoriâ dignas; illas vetò omnis præſertim Eccleſiaſticus, Deoque ſacer, in ſuâ mente inſculpat, nunquam obliterandas.

Prima.

Eſt quæſtus magnus pietas cum ſufficientiâ. ℣. 6.

Vera pietas magnus ſanè quæſtus, quia Deum dat in corde: Deus autem *omne bonum*, & ipſa *ſufficientia.*

Dat cordi pio ſanctam ſufficientiam, quæ felicitatem inchoat, quam perficiet æterna Dei fruitio.

Huic ergo unico quæſtui ſtudebo.

Secunda.

Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium quòd nec auferre quid poſſumus. ℣. 7.

Tertia.

Quæ ſecundæ eſt conſequentia.

Habentes igitur alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. ℣. 8.

Paſci & tegi ſufficiant.

O dementiam, ſuperflua ctas deſerenda, cum tanto labore comparandi!

Quarta.

Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. ℣. 9.

Quinta.

Radix enim omnium malorum eſt cupiditas. ℣. 10.

Has veritates, *ô homo Dei*, Deoque ſacer, ſi benè penetraveris, ab omni temporalium cupiditate liber, pietatem & ſanctitatem ſectaberis, ad quam ℣. 11. 12. 13. hortatur Apoſtolus.

Vide in commentario dicta ad ℣. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13.

Quartò.

Notent omnes Evangelium ſpeciale divitum.

Primò, vitia quæ debent fugere.

Non ſublime ſapere. ℣. 17. Non ſint ſuperbi, arrogantes, elati.

Neque ſperare in incerto divitiarum. id eſt, non confidant, ſpemque ſuam non reponant in divitiis incertis, fluxis, & fugacibus.

Secundò, virtutes quas debent exercere.

Sed ſperare in Deo vivo. id eſt, ſed humiles & grati ſperent in Deum vivum, & ob illum ſint erga proximum liberales & benefici.

Benè agere, divites fieri in bonis operibus, facilè tribuere, communicare. ℣. 18.

Sicque diteſcant ſuis præclaris operibus, quibus theſauros ſibi congerant æternos.

Theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.

Huic brevi Evangelio ſtude, ô homo Dei, illudque ſerva, ſi ſis dives, doce & prædica, in quocumque ſis ſtatu. Vide in commentario dicta ℣. 17. 18. 19.

SECUNDÆ EPISTOLÆ B. PAULI AD TIMOTHEUM TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

HANC ad Timotheum Epiſtolam, Romæ, in vinculis ſcriptam fuiſſe conſtat ex ipſo textu, cap. 1. ỳ. 8. & 16. cap. 2. ỳ. 8.

Sed quia Divus Paulus bis Romæ fuit catenâ ligatus, controvertitur quibus in vinculis; an in primis? an in ſecundis? hanc ſcripſerit.

Omnes antiqui, Euſebius, Divus Hieronymus, Divus Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, & plerique poſt eos, cenſent illam in ultimis vinculis ſcriptam, ideòque omnium Epiſtolarum Divi Pauli ultimam reputant, & quaſi vocem cycneam, quam morti proximus, & ad martyrium ſe ſe accingens, edidit.

Hoc ipſum formaliter affirmat Textus Græcus in fine Epiſtolæ. Ad Timotheum ſecunda, Epheſiorum Eccleſiæ primum Epiſcopum ordinatum, ſcripta eſt à Româ, cùm ex ſecundo ſiſteretur Paulus Cæſari Neroni.

Idem aſſerit Arabica verſio. Scripta fuit ab urbe Româ, cùm Timotheus conſtitutus jam eſſet Epiſcopus ſuper Epheſum, quando ſecundâ vice ſtetit Paulus in præſentiâ Cæſaris Neronis, Imperatoris Romani.

Pro hac opinione diſſertationem noviſſimè fecit R. P. Mauduit, Author libri, cui titulus: *Analyſe des Epiſtres de ſaint Paul*, ſecundâ parte, diſſertatione undecimâ. Eamdem opinionem ſupponit & ſequitur Dominus de Tillemont, *Memoires*, &c. *ſur ſaint Paul, an de Jeſus-Chriſt 65.*

Hæc opinio præcipuè nititur cap. 4. ỳ. 6. *Ego jam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat.*

Reverà in expoſitione hujus verſiculi, pro hac opinione concludo. Vide cap. 4. ỳ. 8. circa finem.

Baronius tamen, & alii poſt eum multi è recentioribus, putant in primis vinculis

vinculis ſcriptam fuiſſe ; præſertim ob cap. 4. ℣. 17. *Dominus mihi aſtitit*, &c. *& liberatus ſum de ore leonis.*

Sed hic verſus explicabitur ſuo loco, & primæ opinioni non contradicere, imò favere oſtendetur. Vide cap. 4. ℣. 17. ſub finem.

Hanc Baronii opinionem ſatis fusè propugnat Eſtius, quam & fuſiùs explicat & propugnat P. Amelotte.

Hujus Epiſtolæ argumentum idem eſt ac primæ; Timotheum ſcilicet Apoſtolus docet quæ ſunt Epiſcopi & Paſtoris officia, & ad ea fideliter exequenda hortatur.

Quæ diſtinſtiùs videbis in Analyſi uniuſcujuſque Capitis.

Analyſis Capitis Primi.

Primò.

Præmiſſâ in hac, ſicut in primâ Epiſtolâ, ſalutatione propriâ, & ſingulari; ſuum Paulus erga Timotheum amorem teſtatur, cujus diu & noctu recordatur in orationibus ſuis, quemque videre deſiderat : idque omne, ob fidem & pietatem illius ſynceram, & ei quaſi hæreditariam. ℣. 1. 2. 3. 4. 5.

Secundò.

Hortatur Timotheum ad gratiam in Ordinatione ſibi datam reaccendendam, ut Epiſcopalis fortitudinis, & dilectionis, & æquanimitatis ſpiritu roboratus, non erubeſcat Evangelium Crucifixi prædicare; quin imò Dei fretus auxilio, ſecum & vincula, & adverſa quæque, lubens pro Evangelio patiatur. ℣. 6. 7. 8.

Tertiò.

Rationes affert in Deum fidendi, & pro eo libenter patiendi ; nos ab æterno dilexit, noſque in tempore ſalvavit : æterna quidem ejus in nos dilectio diu latuit ; at nunc manifeſta eſt per apparitionem Domini noſtri Jeſu-Chriſti, & per illius Evangelii prædicationem. ℣. 9. 10.

Quartò.

C *Hujus Divinæ bonitatis in homines, ego Paulus ſum præco, Apoſtolus, & Doctor apud gentes : equidem vincula & probra hac de causâ patior, ſed non confundor ; quin glorior, quia ſcio cui commiſi.* ℣. 11. 12.

Ita & tu prædica, & pro Evangelio pati gloriare.

Quoad prædicandi modum ; imitare meum. ℣. 13.

Quoad doctrinæ ſubſtantiam ; à me tibi traditam cuſtodi, ut depoſitum. ℣. 14.

D

Quintò.

Notat quoſdam qui à ſe defecerant. ℣. 15. *Commendat autem Oneſiphori erga ſe vinctum, charitatem, eique benè precatur.* ℣. 16. 17. 18.

Caput Primum.

Textus.

1. Paulus, Apoſtolus Jeſu-Chriſti, per voluntatem Dei, ſecundùm promiſſionem vitæ, quæ eſt in Chriſto Jeſu. E

2. Timotheo chariſſimo filio, gratia, miſericordia, pax à Deo Patre, & Chriſto Jeſu Domino noſtro.

3. Gratias ago Deo, cui ſervio à progenitoribus, in conſcientiâ purâ, quòd ſine intermiſſione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die.

4. Deſiderans te videre, memor lachrymarum tuarum, ut gaudio implear.

Paraphraſis.

Paulus, Apoſtolus Jeſu-Chriſti conſtitutus per voluntatem Dei, ad prædicandum promiſſum vitæ Divinæ & æternæ, quæ fidelibus datur à Deo per Jeſum-Chriſtum.

Timotheo filio chariſſimo gratia, miſericordia, pax detur & multiplicetur à Deo Patre, & à Domino noſtro Jeſu-Chriſto.

Gratias ago Deo, quem cum purâ conſcientiâ colo, religione mihi à majoribus meis transfuſâ; quòd aſſiduam nocte ac die tui memoriam habeo in meis orationibus.

Exopto te videre, ut ex tui conſpectu implear gaudio ; memor lachrymarum, quibus me abeuntem proſecutus es.

MMMMmmm

A Memor & fidei ſynceræ, quam in te vidi, quæ primùm in Loide, maternâ aviâ tuâ, & in matre tuâ Eunice firmiter & perſeveranter inhæſit; perſuaſus ſum autem quòd & in te perſeverabit.

Hoc ut ita ſit, hortor te ut reaccendas gratiam Dei, quæ eſt in te, ſcilicet collata tibi in ordinatione tuâ, factâ per impoſitionem manuum mearum:

Nobis enim Epiſcopis, Deus in ordinatione noſtrâ, non dedit ſpiritum timiditatis, ſed ſpiritum fortitudinis, & dilectionis, & æquanimitatis.

Itaque ne te pudeat Chriſti Crucifixi Domini noſtri, nec te pudeat mei, ejus gratiâ vincti; ſed tu ipſe collabora mecum in Evangelio prædicando, B ſecundùm vires tibi datas à Deo,

Qui nos liberavit (à vitiis,) & ad veram vitæ ſanctitatem vocavit; non propter opera noſtra, (erant enim mala,) ſed ex liberali beneplacito ſuo, quo decrevit ab æterno gratiam nobis dare, intuitu meritorum Jeſu-Chriſti.

(Hæc Dei voluntas in Deo quidem latuit ab æterno,) nunc autem in toto mundo manifeſtata eſt per adventum Jeſu-Chriſti Salvatoris noſtri, qui mortem quidem deſtruxit, vitam autem incorruptibilem, per Evangelium ubique prædicatum, patefecit.

C Ad quod prædicandum, ego conſtitutus ſum præco, Apoſtolus & Doctor gentium.

Ob quod etiam hæc patior vincula, ſed eorum non me pudet: quia ſcio quantus ſit ille, cui meipſum commiſi, & certus ſum quia poteſt depoſitum meum incorruptum ſervare, uſque ad diem judicii.

Forma & exemplar tibi ſint ſani ſermones, quos à me audiſti, circa fidem & dilectionem Chriſtianam.

Præclarum doctrinæ depoſitum, quod tibi tradidi, fideliter cuſtodi, ope & gratiâ Spiritûs ſancti habitantis in nobis, (nobis proptereà in ordinatione collati.)

D Noſti quòd omnes Aſiani, Romæ degentes, me dereliquerunt, inter quos eſt Phigellus, & Hermogenes.

Excipio Oneſiphorum, & precor Deum, ut ejus familiæ miſereatur; quia mihi ſæpe ſubſidio & ſolatio fuit, nec eum puduit vinculorum meorum.

Quin imò cùm Romam veniſſet, cum diligentiâ me quæſivit, & tandem invenit.

Det illi Dominus, ut apud ſe miſericordiam inveniat in die judicii; quanta, & quantis in rebus Epheſi miniſtraverit mihi, non ſcribo, quia tu meliùs noſti quàm ego; ſeu (optimè noſti.)

5. Recordationem accipiens ejus fidei, quæ eſt in te non ficta; quæ & habitavit primùm in aviâ tuâ Loide, & matre tuâ Eunice; certus ſum autem quòd & in te.

6. Propter quam cauſam admoneo te, ut reſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te, per impoſitionem manuum mearum:

7. Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timoris; ſed virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis.

8. Noli itaque erubeſcere teſtimonium Domini noſtri, neque me vinctum ejus; ſed collabora Evangelio, ſecundùm virtutem Dei.

9. Qui nos liberavit, & vocavit vocatione ſuâ ſanctâ; non ſecundùm opera noſtra, ſed ſecundùm propoſitum ſuum, & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Jeſu, ante tempora ſæcularia.

10. Manifeſtata eſt autem nunc per illuminationem Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti, qui deſtruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam & incorruptionem per Evangelium,

11. In quo poſitus ſum ego prædicator, & Apoſtolus, & magiſter gentium.

12. Ob quam cauſam etiam hæc patior, ſed non confundor: ſcio enim cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſervare in illum diem.

13. Formam habe ſanorum verborum, quæ à me audiſti in fide, & dilectione in Chriſto Jeſu.

14. Bonum depoſitum cuſtodi per Spiritum ſanctum qui habitat in nobis.

15. Scis hoc, quòd averſi ſunt à me omnes, qui in Aſiâ ſunt, ex quibus eſt Phigellus & Hermogenes.

16. Det miſericordiam Dominus Oneſiphori Domui; quia ſæpe me refrigeravit, & catenam meam non erubuit.

17. Sed cùm Romam veniſſet, ſollicitè me quæſivit, & invenit.

18. Det illi Dominus invenire miſericordiam à Domino in illâ die: & quanta Epheſi miniſtravit mihi; tu meliùs noſti.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. PAULUS *Apoſtolus Jeſu-Chriſti, per voluntatem Dei...*

Dei voluntas Eccleſiaſtici miniſterii principium.

Dei voluntas eſt principium Apoſtolatûs, & omnis Eccleſiaſtici miniſterii. Vide dicta initio primæ Epiſtolæ ad Timotheum.

Secundùm promiſſionem vitæ...

Hoc *ſecundùm*, Gr. κατὰ, determinat ad quid, & propter quid Paulus conſtitutus ſit Apoſtolus, ſcilicet ad prædicandum, & omnibus annuntiandum promiſſum vitæ æternæ.

Hujus miniſterii finis, æterna vita.

Apoſtolatûs, & omnis Eccleſiaſtici miniſterii finis, eſt vita æterna.

Quæ eſt in Chriſto Jeſu. id eſt, quæ vita à Deo fidelibus, Evangelium ſervantibus, datur per Jeſum-Chriſtum, Redemptorem noſtrum.

Patet ex Græco, particulam *(quæ)* ad vitam referri, non ad promiſſionem.

Alter finis, & prioris medium, fides in Chriſtum.

Alter itaque Apoſtolatûs & miniſterii finis, & prioris obtinendi medium, eſt fidem in Chriſtum prædicare, & promovere; ſeu homines adducere ad Chriſtum, qui *via, vita, veritas eſt.*

Ad tria hæc attendat omnis Dei miniſter in ſe reflexus.

Juxta tria hîc ab Apoſtolo tacta, ſuum in miniſterium introitum examinet miniſter Chriſti, paveatque omnis in illud ſuâ ſponte intruſus.

Secundò, ſuum in miniſterio, ſeu ſuſcipiendo, ſeu exercendo, finem examinet; paveatque omnis, qui ſua temporalia quærit in ſpirituali miniſterio, & ad æterna ordinato.

Tertiò, examinet ſuum miniſtrandi, vivendique modum; an ad Chriſtum adducat? & paveat omnis, qui Chriſtianos ipſos à Chriſto, ſuis corruptis moribus, avertit.

℣. 2. *Timotheo chariſſimo filio.* Vide dicta in primâ Epiſtolâ.

Gratia, miſericordia... Vide & dicta in hæc verba ibidem.

Votum Apoſtolo dignum.

O votum Apoſtolo verè dignum! ſuo chariſſimo filio, non divitias exoptat, nec honores, nec Principum favorem.

Sed gratiam Dei, quâ & ipſe ſanctificetur ampliùs, & alios ſanctificet.

Miſericordiam Dei, quâ illius, & ei ſubditorum peccata condonentur.

Pacem Dei, ſeu Spiritûs ſancti, quâ repletus Timotheus, temporalia ſpernat, ad æterna aſpiret; temporalium contemptum, & æternorum amorem omnibus ſuis inſpiret.

Idem opta tibi, & tuis.

Hæc tria ſibi & aliis exoptet vir Apoſtolicus.

℣. 3. *Gratias ago Deo...*

S. Pauli paternus in Timotheum affectus, ej ſque rationes.

Paternum hîc ſuum affectum demonſtrat ſuo chariſſimo filio, pro quo orat aſſiduè, quem & videre deſiderat;

Simul & commemorat bona quæ in Timotheo ſunt, & ſe Paulum ad talem incitant affectum.

Scilicet, lacrymæ, ſeu affectus Timothei, ejuſque ſyncera fides.

Gratias ago. Gr. habeo Deo.

Cui ſervio. λατρεύω, quem colo, cultu latriæ; quem adoro.

A progenitoribus meis, id eſt, ſicut mei majores, Abraham, Iſaac, Jacob & Benjamin.

Judæus erat & Benjamita.

Senſus ergo eſt: Deum colo, religione mihi à Benjamine & cæteris majoribus meis, ſanctiſque patriarchis, transfuſâ, & mihi quaſi hæreditariâ.

Idem quippe Judæorum & Chriſtianorum Deus.

In purâ conſcientiâ, id eſt.

In conſcientiâ ſyncerâ & non fictâ, ſine ullâ hypocriſi.

Vel etiam cum conſcientiâ mundâ, & à peccatorum ſordibus alienâ.

Fuit enim juſtitiæ legalis zelantiſſimus, & ſectâ Phariſæus.

Et licèt Chriſtum & Eccleſiam ſit perſecutus; hincque omnium peccatorum ſe primum dixerit, in capite ſecundo prioris epiſtolæ, id fecit ignorans & zelo traditionum paternarum, Deoque ſervire credens, ut ait ad Phil. 3.

Quòd ſine intermiſſione. Gr. intermiſſam, id eſt, gratias ago Deo, quòd aſſiduam die & nocte, tui memoriam habeo in meis orationibus.

Tanti te facio, tantùm te diligo, ita te cupio, quòd tui perpetuò ſim memor, &c.

De hoc affectu gratias agit, quia charitatis eſt, ait D. Thomas. charitas autem eſt principale donum.

Omnis quippe hic affectus propter fidem eſt, ut ex ℣. 5. patet.

Nota quòd in Græco ſit ὡς, ut, ſicut.

Unde traduci poteſt.

Sicut aſſiduam habeo tui memoriam.

Et ita traduxerunt Lovanienſes, *comme ſans ceſſe j'ay mémoire*, &c. ſimilis eſt locutio ad Philomonem 1° ℣. 4.

Tuncque ſenſus erit: gratias ago, pro tibi collatis beneficiis, ſicut aſſiduam tui memoriam habeo.

D. tamen Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus habent, *quòd*.

℣. 4. *Deſiderans te videre...* Exopto te videre, ut ex tui conſpectu impleat gaudio.

Memor lachrymarum quibus me abeuntem proſecutus es, eiſque tactus.

Fieri poteſt, ait D. Chryſoſtomus, ut gratus diſcipulus à magiſtro ſeparatus, fleverit ac lamentatus ſit, ſicut infans diſtractus ab uberibus matris, atque lactis alimoniâ deſtitutus.

Lapidea non erant Apoſtolica corda.

Lapidea ergo & adamantina non erant Apoſtolica corda.

Charitas ergo ſicut & naturalis amor, ſuos ſenſus habet & affectus; eòque potiores, quò ipſa ſanctior eſt.

Charitas ſuos habet ſenſus.

Et ex charitate flere licet; & per charitatem lachrymis tangi.

℣. 5. *Recordationem accipiens ejus fidei quæ eſt in te*, id eſt, memor & fidei, &c. ſeu in memoriam mihi revocans ſynceram fidem tuam, ſeu quam in te vidi.

Quæ & habitavit, id eſt, firmiter inhæſit, ſeu uſque ad finem vitæ perſeveravit.

In aviâ tuâ. maternâ ſcilicet, erat enim Timotheus ex patre gentili. Act. 16.

Et matre tua Eunice. nomen Gr. victoria, vincentia.

Hæ duæ feminæ fuerunt ex primis Chriſtianis, ab aliquo Apoſtolorum converſæ, antequam Paulus Lyſtram perveniret, ut patet ex Actis.

Certus ſum autem autem quòd & in te.

Confido, perſuaſus ſum, quòd & in te firmiter perſeverabit.

Nota quomodò magiſter ſuum ſibi comparet & æquiparet diſcipulum.

Sicut Paulus Deum à progenitoribus, pietate hæreditariâ, ſyncerè & purè ſe colore dixit.

Ita Timotheum laudat quòd fide ſyncerâ & ab aviâ & genitrice ſuâ, quaſi tranſfuſâ, Deo ſervit.

Charitatis Apoſtolica fundamentum.

Et hæc utriuſque ſimilitudo in fide, in pietate, in bonis operibus, eſt eorum charitatis fundamentum.

℣. 6. *Propter quam cauſam admoneo te...*

Plerique intelligunt, *propter quam cauſam*, ſeu quia novi te ſynceram habere fidem, excito te: ita Theophylactus.

Hæc cùm mihi de te ſint perſuaſa, hortor te, ait Theodoretus.

Sed, ſi D. Thomæ vera ſit opinio, ut ſequentia & contextus indicant; exiſtimo, hæc verba, *propter quam cauſam*, meliùs ad ultimò dicta referri, & ſignificare.

Quod ut fiat, ſeu, quod ut ita ſit: ſcilicet, ut in te firmiter perſeveret. Hortor te ut reaccendas & vigere facias donum, &c.

Timotheus effectus puſillanimis, torpuerat circa prædicationem, ait D. Thomas, & ideò eum hortatur Apoſtolus ut reſſuſcitet, &c.

Ἀναζωπυρεῖν, ſignificat ignem ſopitum flatu ſuſcitare.

Hortatur ut gratiam Dei ſuſcitet in ordinatione ſibi collatam.

Itaque hortor ut ſuſcites, ne mori ſinas, ſed vivere & vigere facias, per exercitationem continuam.

Gratiam χάρισμα, donum Dei; quod eſt in te, tibi, ſcilicet, collatum per ſacramentum Ordinis, ad Epiſcopale munus ſtrenuè obeundum, ad evangelizandam & ad promovendam fidem, &c.

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Gratia ſicut ignis, &c.

Gratia Dei eſt ſicut ignis, ait D. Thomas; qui quando obtegitur cinere, non lucet: ſic gratia obtegitur in homine per teporem, vel humanum timorem.

Eâdem paritate addi poteſt; ſicut ignis ſopitus & ſub cineribus reconditus, flatu ſuſcitatur; ita gratia tepore ſopita ſuſcitatur precibus, meditatione & jugi piâ operatione.

Timotheus, puſillanimis effectus, torpuerat circa prædicationem, ait idem Angelicus Doctor; hinc Divus Paulus eum hortatur, ut gratiam, per Epiſcopalem Ordinationem ſibi collatam, ſuſcitet ac veluti reaccendat.

Multa colligenda.

Hinc plura cum fundamento colligere licet.

Primùm, Ordinationem Epiſcopalem eſſe ſacramentum, quandoquidem in eâ, per manuum impoſitionem, Spiritûs ſancti gratia confertur.

Secundùm, hanc gratiam habitualem eſſe & permanentem, *quæ in te eſt*, minuitur tepore, augetur & quaſi reaccenditur fide, oratione & exercitatione.

Tertiùm, hanc gratiam, non tantùm gratis datam eſſe, ſed & ſanctificantem, ut patet ex ℣. 7. ubi dicitur quod ſit *Spiritus virtutis, dilectionis & ſobrietatis*.

Adde quòd gratia ſanctificans non minùs ſit ad Epiſcopale munus ritè obeundum neceſſaria, quàm gratia gratis data.

Porro ſi tepor & puſillanimitas irrepſit in Apoſtolicum virum; in Timotheum, Divo Paulo unanimem.

Quis non timeat teporem? quis non ſibi dictum putet ab Apoſtolo. *Moneo te, ut reſſuſcites gratiam Dei, quæ eſt in te.*

Nondùm abiit, vide ut retineas: nondùm extin- A ctus eſt ignis ille Divinus; vide ne extinguas.

Spiritum nolite extinguere.

Quomodo Spiritus extinguitur. Quomodò ſuſcitatur.

Angore animi & negligentiâ extinguitur.

Vigilantiâ verò & attentione ſuſcitatur, ait Divus Chryſoſtomus.

Itaque nobis ſedulò attendendum, continuè vigilandum.

Extinguitur & reaccenditur ſpiritus Dei in nobis.

Dona Dei, quaſi prunæ accenſæ.

Dona Dei ſunt veluti prunæ accenſæ in cordibus noſtris.

Eas ſathan, caro, mundus vanis amoribus, terroribus, erroribus ſuffocare, vel ſaltem obruere nituntur.

Nos contra ſatagamus magis ac magis oratione fo- B vere, vigilantiâ cuſtodire, exercitio & continuâ operatione ſanctâ acuere, recreare, reaccendere.

℣. 7. *Non enim dedit nobis Deus ſpiritum...*

Explicat qualis ſit gratia in Ordinatione collata.

Nobis, intellige Epiſcopis: agitur enim de ſpiritu in Ordinatione Epiſcopali collato.

Senſus ergo eſt.

Spiritus enim Epiſcopalis, non eſt ſpiritus timiditatis & ignaviæ, quo adverſa & mortem timeamus.

Sed virtutis, ſeu fortitudinis, quâ timiditas expellatur, ut mediis in periculis Evangelium ſtrenuè prædicemus.

Et dilectionis Dei, ſcilicet & proximi; quâ cupi- C ditas abigatur, ut ſolo Divinæ gloriæ zelo, & proximorum ſalutis ardore ferveamus.

Et ſobrietatis, ſeu moderationis, quâ conſtanter & animo tranquillo feramus adverſa & proſpera moderatè recipiamus; eiſque utamur ſobriè.

Observatio Moralis.

Tres virtutes Epiſcopales.

Triplex his in verbis notatur Epiſcoporum virtus.

Prima, fortitudo, *δύναμις*, virtus, potentia, robur, vigor, virtus ex alto.

Epiſcopi Chriſtianorum duces ſunt, ſeu Chriſtianæ militiæ duces.

Earum rationes.

Hinc vigore pleno debent agere, ait Divus Cyprianus.

Fortitudo eis neceſſaria, quâ Dei & Eccleſiæ hoſtes impugnent.

Secunda, charitas: Chriſti ſunt repræſentatores; D ſicut ergo Chriſtus gloriam Dei in omnibus quæſivit, & pro Eccleſiâ mortem ſubivit; ſic Epiſcopus, non ſua, ſed quæ Dei & Eccleſiæ ſunt, ex charitate debet quærere.

Tertia, ſobrietas, *σωφρονισμὸς*, moderatio, refrænatio.

Sanitas mentis & animæ, ait D. Chryſoſtomus.

Caſtigatio, ait Theodoretus, Theophylactus, & etiam Chryſoſtomus.

Admonitio, ait Syriaca verſio.

Intellige ergo ſobrietatem, non in cibo tantùm, ſed quamdam æquanimitatem & animi moderationem, tam in adverſis, quam in proſperis.

Seu virtutem omnia nimia & immodica, tam in ſe E ipſo, quam in aliis moderantem, refrænantem, caſtigantem.

Epiſcopus eſt ſal terræ; ita ſit ſapiens, ut & alios ſapere faciat; eorumque ſanet inſipientias.

℣. 8. *Noli itaque erubeſcere teſtimonium...* Gr. *μαρτύριον*.

D. Chryſoſtomus crucem & mortem Chriſti Domini intelligit.

Quaſi diceret Apoſtolus, ne te pudeat martyrii, ſeu

ſeu mortis, quam in cruce ſubiit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, & quâ ſuam obſignavit doctrinam.

Plerique communiter intelligunt.

Ne te pudeat teſtimonium reddere de Domino noſtro Jeſu Chriſto, id eſt, illum prædicare, illum Dominum tuum profiteri; licèt crucifixum, & me tuum magiſtrum agnoſcere, licèt Chriſti causâ vinctum.

Poteſt & per martyrium intelligi Evangelium, quod eſt teſtimonium de Chriſto.

Sed collabora. Gr. συγκακοπάθησον, coaffligere.

Per proſopopæiam, quâ tenſus Evangelio tribuitur.

Particeps eſto paſſionum & perſecutionum, quas patitur Evangelium.

Itaque explicatâ in verſu ſuperiori Ordinis Epiſcopalis gratiâ, Timotheum hortatur ad illius gratiæ B uſum: quaſi diceret.

Trium harum virtutum uſus.

Cùm talem in ordinatione tuâ ſpiritum acceperis, ſcilicet *virtutis, dilectionis & ſobrietatis,* &c. illo utere ſpiritu.

Spiritu quidem fortitudinis.

Ne te pudeat Chriſti crucifixi Evangelium prædicare, cumque Dominum tuum profiteri.

Nec te pudeat me ipſius causâ vinctum, agnoſcere magiſtrum.

Spiritu verò dilectionis & ſobrietatis.

Tu ipſe fortiter collabora, & conſtanter mecum coaffligere, in Evangelio prædicando & promovendo, quantùm poteris.

Secundùm virtutem Dei. ſecundùm vires à Deo tibi datas in ordinatione, & dandas in occaſione; ſi C tuis diffidens viribus, tu te projicias in Deum.

Ad hunc uſum animantia.

℣. 9. *Qui nos liberavit...*

Rationes affert incitantes & ad fiduciam in Deum, & ad laborandum & patiendum pro Deo.

Scilicet nos liberavit in tempore, nos dilexit ab æterno.

Qui nos liberavit. Gr. ſalvavit, ſcilicet à vitiis & ab æternâ morte.

Et vocavit. explicat modum, quo nos à vitiis & à morte ſalvavit: ſcilicet, quia vocavit nos ad veram vitæ ſanctitatem, ſeu ad Chriſtianiſmum.

Vocatione ſanctâ, id eſt, vocatione ad ſanctitatem, ſeu, ut ad Epheſ. cap. 1. *ut ſimus ſancti,* &c.

In Græco non eſt, *ſuâ.*

Non ſecundùm opera noſtra. erant enim mala. D *Sed ſecundùm propoſitum ſuum.* Gr. ſed ſecundùm proprium propoſitum κατ' ἰδίαν πρόθεσιν.

Syr. ſed juxta voluntatem ſuam.

Id eſt, ex liberâli ſuo beneplacito: & ex decreto quo, nobis ab æterno dare decrevit gratiam, intuitu meritorum Chriſti.

Quæ data eſt, id eſt, dari decreta.

In Chriſto Jeſu, id eſt intuitu Chriſti, ob Chriſtum.

Ante tempora ſæcularia. ante ſæcula, ab æterno.

Quaſi diceret, quidni fidamus in eum, ejuſque nitamur auxilio?

E Qui nos ſalvavit immeritos, & cùm illius eſſemus inimici.

Quidni diligamus eum & propter eum laboremus & patiamur?

Ipſe prior dilexit nos, charitate æternâ, ſalutem noſtram voluit, nobiſque gratiam ſuam dare decrevit: in tempore, per baptiſmum, gratiam ſanctificantem dedit.

Fidamus in eum, qui nos cogitat & diligit, antequam ſimus.

Diligamus eum, qui nos prior & gratuitò dilexit.

Laboremus, patiamur in tempore pro eo, qui nos A æternâ charitate ſalvare decrevit: & in tempore ſalvavit de facto.

℣. 10. *Manifeſtata eſt autem nunc...*

In Græco, manifeſtata, æqualiter refertur ad πρόθεσιν, & ad χάριν, gratiam.

Hæc quidem gratuita Dei voluntas in ipſo latuit ab æterno; nunc autem in toto mundo *eſt manifeſtata, per illuminationem.* Gr. per apparitionem Domini noſtri Jeſu Chriſti, id eſt, poſtquam apparuit, &c. ex tunc enim *apparuit benignitas & humanitas,* &c. ad Tit. 2. 11.

Observationes Litterales, et Morales.

B *Qui deſtruxit mortem.*

Tripliciter Chriſtus mortem deſtruxit.

Primò, quia morte ſuâ deſtruxit peccatum, mortis utriuſque, temporalis & æternæ, cauſam.

Secundò, quia reſurrectione ſuâ, mortem in ſuo corpore naturali deſtruxit: reſurrexit enim nunquam moriturus.

Tertiò, quia per eamdem reſurrectionem ſuam, jus dedit nobis aliquando reſurgendi; ut alibi probat D. Paulus.

Et per tale jus ad vitam immortalem, nobis, membris ſuis, collatum; mortem in nobis, id eſt, in ſuo myſtico corpore, quodam modo deſtruxit; aliquando totaliter deſtruendam.

Morimur quidem, quia Chriſtus mortuus eſt: at C morimur in æternum reſurrecturi.

Chriſtianus moritur, quia mortuus eſt Chriſtus.

At moritur jus habens ad vitam æternam.

Morimur, jus habentes ad vitam immortalem.

Mortem itaque etiam in nobis *deſtruxit.*

Gr. evacuavit, invalidam reddidit, enervavit: mortis Dominium in nos ademit.

Illuminavit autem vitam & incorruptionem. Syr. & vitam patefecit.

Id eſt, vitam incorruptibilem, immortalem & æternam patefecit, è tenebris in lucem produxit, manifeſtavit.

Chriſtus vitam æternam dupliciter patefecit.

Primò, illam in ſemetipſo per dies 40. patefecit ſuis diſcipulis.

Deinde, per Evangelium ubique prædicatum, toto D orbe evulgavit, & ſpem certam nobis fidelibus de eâ dedit.

Equidem aliqua in mundo, per philoſophiam, & per legem, extabat de hac vitâ lux & cognitio: at lux umbris plena; cognitio incerta & dubia.

Sed ex quo reſurrexit Chriſtus immortalis.

Ex quo apparuit hominibus incorruptibilis.

Ex quo, per Evangelium, ejus vita glorioſa ubique prædicata, omnibuſque credentibus promiſſa.

Hæc immortalis vita, quaſi è tenebris in lucem prodiit.

Quidquid de eâ philoſophi; quidquid lex dixit, tenebræ ſunt, ad Evangelii lucem collatæ.

E Chriſtus reſurgens, lux eſt mundi, ſol glorioſus, vitam, incorruptionem, immortalitatem omnibus clarè patefaciens & manifeſtans: omnibuſque ſibi credentibus & obſequentibus promittens, tot vocibus, quot habet gloriæ radios.

Chriſtus reſurgens, ſol vitam patefaciens, & promittens.

Hunc ſolem, oculis fidei reſpice; auribus cordis audi verba vitæ æternæ habentem; in eum ſpera; ad hanc immortalitatem aſpira: ut ad illam pervenias, Chriſto crede, obedi, obſequere.

Illum reſpice & audi.

℣. 11. *In quo...* Gr. ad quod, Evangelium ſcilicet prædicandum; & ad quam immortalitatem promittendam.

Recordare verſus primi, *ſecundùm promiſſionem* A *vitæ*...

Tres honoris tituli.

Ego Paulus *poſitus ſum*, ſeu conſtitutus ſum *præco, Apoſtolus & magiſter gentium.*

Præco, ſcilicet ad promulgandam legem gratiæ.

Apoſtolus, ſeu legatus, ad promittendam immortalitatem.

Magiſter, ſeu doctor, ad docendum modum illam acquirendi, ſcilicet per fidem & obſervantiam Evangelii.

Tres cauſæ perſecutionum.

Tres honoris tituli; at tres perſecutionum cauſæ.

℣. 12. *Ob quam cauſam etiam hæc patior*, id eſt, quia præconis, legati & doctoris officio fungor, hæc vincula patior.

Sed non confundor.

Reſpicit ad id quod ℣. 8. dixit, *noli erubeſcere*: B Timotheumque docet exemplo & verbo.

Tantùm abeſt, ut propterea pudefiam, quin imò glorior, quia pro Deo patior.

Scio enim cui credidi.

In eis dupliciter de cauſâ gloriatur Apoſtolus.

Duas affert rationes, ob quas non confunditur in carcere, ſed & gloriatur.

Primam, quia ſcio quantus ſit ille, cui meipſum, labores & paſſiones meas commiſi.

Credidi, id eſt, commiſi. ad hunc ſenſum mentio depoſiti determinat: quaſi diceret.

Deo omnipotenti, veraci, & in promiſſis fideli meipſum commiſi, apud eum depoſui labores pro Evangelio ſuſceptos, & dolores pro eo paſſos, quaſi theſaurum meum, ſeu coronam juſtitiæ, ut ait capite 4. 8. primæ epiſt. C

Deus noſter depoſitarius, apud quem nihil perit; imò creſcunt depoſita. Vide infrà.

Secundam, *& certus ſum*, quia poteſt theſaurum illum ſervare integrum & incorruptum uſque ad judicii diem.

Attende.

Apud Deum nihil deperditur, quia fidelis eſt, & quia omnipotens eſt.

Duo in depoſitario requiſita. Primum, ut ſit bonæ fidei & bonæ voluntatis. Secundum, ut poſſit facere quod vult benè; ſcilicet depoſitum ſervare.

Utrumque non ſemper in hominibus: hinc aliquando depoſita pereunt.

At apud Deum nihil perit unquam, quia fidelis eſt D & omnipotens: vult & poteſt quod vult; hinc ſervat depoſita.

Imò apud eum depoſita creſcunt & perficiuntur; momentum enim & leve tribulationis commutat in æternum gloriæ pondus: vitam caducam & miſeram apud eum, pro Evangelio, depoſitam, commutat in æternam & Divinam.

Hoc ſi firmiter credamus, gloriabimur pro Deo pati, pro Deo mori.

℣. 13. *Formam habe ſanorum verborum*...

Forma, ſeu modus prædicandi.

Tranſit ad prædicationis formam: hicque Timotheum & alios Epiſcopos docet & circa doctrinæ ſubſtantiam, & circa docendi modum. E

Primò, quoad modum docendi, ſeu quoad verba, quibus doctrinam Evangelicam communicare debent.

Formam habe, id eſt, habere perge, ſeu retine in mente formam verborum, quibus ſanam doctrinam circa fidem & dilectionem Chriſtianam, me audiſti evangelizantem.

Syrus. forma tibi ſint ſani ſermones mei, quos, &c.

Seu ſint tibi quaſi exemplar: illos habe pro Archetypo: ad quem reſpicias, cum docere volueris.

Doctrinæ ſubſtantia.

℣. 14. *Bonum depoſitum cuſtodi*...

Secundò, quoad doctrinæ ſubſtantiam.

Præclarum & pretioſum Evangelicæ doctrinæ depoſitum diligenter cuſtodi; ope & gratiâ ſancti Spiritûs, ad hoc, in ordinatione, tibi collati.

Spiritus ſanctus in totâ quidem habitat Eccleſiâ, & ſpeciatim in prælatis; ut traditiones cuſtodiant, Scripturas ad Apoſtolorum mentem interpretentur.

Duplex depoſitum.

Duplex & varium adverte depoſitum.

Unum quod noſtrum eſt, apud Deum, depoſitum, labores, dolores pro Evangelio tolerati. ℣. 12.

Alterum quod eſt Dei, apud nos, depoſitum, ſcilicet Verbum Dei, traditiones, Evangelica doctrina.

Epiſcopi ſunt depoſitarii Dei.

Hujus theſauri Divini Depoſitarii ſunt Epiſcopi: ad eos pertinet illum ſervare illibatum, ope Spiritûs veritatis, illis ſine limitatione collati.

℣. 15. *Scis hoc*... id eſt, noſti, neſcire non potes, quia ad te perlatum eſt, quòd omnes Aſiani, Romæ degentes, me dereliquerunt; ſcilicet vinculis meis offenſi, & pericula ſibi metuentes.

Ex quibus, ſeu inter quos *eſt Phigellus*.... hos nominat, ut ab eis Timotheus & alii fideles ſibi caveant.

℣. 16. *Det Dominus miſericordiam Oneſiphori domui.*

Excipio Oneſiphorum, Deumque precor, ut ejus familiæ miſereatur.

Quia ſæpè me refrigeravit, id eſt, conſolatus eſt, ſeu ſubſidio fuit & ſolatio.

Metaphora ducta ab um[illegible], aut à vento, in locis æſtuoſis refrigerante.

Et catenam meam non erubuit, id eſt.

Nec eum puduit vinculorum meorum: nec pericula metuit, nec infamiam, ut me adjuvaret.

℣. 17. *Sed cùm Romam veniſſet, ſollicitè me quæſivit* (per totam urbem curſitando, de carcere in carcerem,) tandem *invenit*, & ſæpè viſitavit.

℣. 18. *Det illi Dominus miſericordiam invenire à Domino*.... id eſt, apud ſe. Hebraïſmus eſt; ſicut Geneſ. 19. *Pluit Dominus ſulphur ſuper Sodomam à Domino*, id eſt, à ſeipſo.

Sicut ergo me invenit, ut miſericordiam faceret; ita *det illi Dominus miſericordiam* apud ſe invenire, in die judicii.

Dies illa, per excellentiam dicitur judicii dies.

Et quanta Epheſi... quanta & quantis in rebus mihi miniſtraverit Epheſi, non ſcribo, quia optimè noſti.

Quippe qui mihi adfuiſti, teſtis eorum bonorum, quæ mihi fecit & Eccleſiæ.

Poteſt etiam dici, *tu melius noſti*, quam ego ipſe, quia inſcio Paulo, ſolùm conſcio Timotheo, poteſt multa miniſtraſſe Oneſiphorus.

Cæterùm ex his loquendi modis de Oneſiphoro, præſertim verò ex diſtinctione precum pro Oneſiphori familiâ, à precibus pro ipſo Oneſiphoro; & quia etiam in fine cap. 4. familiam Oneſiphori ſalutat, non ipſum Oneſiphorum; multi colligunt eum tunc fuiſſe mortuum, cùm hæc ſcriberet Apoſtolus.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

OMnis Eccleſiæ miniſter à ℣. 1. diſcat Eccleſiaſtici miniſterii

Principium; eſt Dei voluntas.

Finem, eſt æterna vita hominibus communicanda.

Alterum finem mediatum, ſeu medium, quo finem ſuum aſſequatur; eſt fides in Chriſtum prædicanda, promovenda.

Statimque in ſe reflexus attendat ad tria, quæ in commentario videat. ℣. 1.

Secundò.

A monitione ℣. 6. datâ Timotheo, diſcat omnis Eccleſiæ miniſter, quàm neceſſaria ſibi ſit ſpiritûs renovatio. B

Aſſumat ergo velut ſibi dictum: *Admoneo te, ut reſſuſcites gratiam Dei.*

Ut autem illud impleat;

A Attendat primò quæ gratia ſuit ſibi data.

Epiſcopalis, & à proportione, ſacerdotalis ſpiritus,
Non eſt timiditatis, ſed fortitudinis;
Non eſt cupiditatis, ſed charitatis;
Non eſt intemperantiæ, ſed ſobrietatis, ℣. 7.

Attendat ſecundò, an hic ſpiritus ſit ſuus.

Hunc ergo ſpiritum *virtutis, dilectionis, & ſobrietatis* ſuſcitet precibus, pœnitentiâ, & majori cuſtodiat vigilantiâ, ſanctâque foveat operatione. Vide in commentario dicta ℣. 6.

Tertiò.

A ℣. 8. diſcat uſum hujus ſpiritûs ſibi in ordinatione ſuâ collati.

In verſibus 9. & 10. videat ad hunc uſum animantia.

Speciatim verò notet ℣. 12. quòd Deus noſter ſit depoſitarius fidelis, apud quem nihil perit, imò creſcunt depoſita.

Analyſis Capitis Secundi.

Primò.

TImotheum *hortatur ad fortitudinem, & per ſtrenuam paſtoralis muneris functionem, quaſi præparat ad martyrium.*

Evangelii itaque prædicationi & propagationi totus incumbat.

Hacque de causâ patiatur fortiter ut miles, certet ut athleta, laboret ut agricola. ℣. *1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.*

Secundò.

Ut hæc omnia munia fortiùs obeat; ante illius oculos exponit Chriſti Domini à mortuis ſuſcitati gloriam. ℣. *8.*

Suiipſius Pauli patientis, certantis, & laborantis exemplum. ℣. *9. 10.*

Æternam denique martyrii gloriam.

Si pro Chriſto patimur, & morimur; cum Chriſto reſurgemus, & regnabimus. ℣. *11. 12. 13.*

Et hæc omnia vult à Timotheo etiam doceri. ℣. *14.*

Tertiò.

Hac ad fortitudinem exhortatione finitâ; inC ſtruit illum de modo, quo dignus, & Deo gratus evadat Divini verbi miniſter; nimirùm verborum pugnas vitet; veritatis verbum rectè tractet. ℣. *15. profanas hæreticorum novitates fugiat.* ℣. *16. ut canceres proxima quæque depaſcunt; & de facto quoſdam ſubverterunt.* ℣. *17. 18.*

Quartò.

Ne propterea turbetur Timotheus; aſſerit Apoſtolus quòd ſtant, & ſtabunt immoti, verè fideles, fundamenta domûs Dei, duobus ſigillata ſignaculis. ℣. *19.* D

Aſſerit præterea quòd ſubverſi poſſunt per pœnitentiam reſtitui. ℣. *20. 21.*

Quintò.

Pergit Timotheum inſtruere de modo, quo fiat operarius Deo gratus; juvenilia fugiat deſideria; ſectetur verò juſtitiam, fidem, &c. ℣. *22. contentiones vitet;* ℣. *23. 24. corripiat modeſtè, inſtruat manſuetè.* ℣. *25. 26.*

Caput Secundum.

Paraphraſis.

TU ergo, fili mi, fortis eſto, per gratiam à A
Chriſto tibi collatam (in ordinatione.)

Et quæ vivâ voce audiſti aliquando ex ore meo, coram multis teſtibus, eadem tecum à me audientibus; hæc nunc viciſſim trade, & commenda fidelibus, & idoneis viris, qui eadem doceant populum.

Mala (Evangelii cauſâ) ferto, ſicut præclarus Chriſti Jeſu miles.

Attende quòd qui Dei militiæ aſcriptus eſt, hujus vitæ negotiis non implicatur, ut ſe totum det militiæ, & placeat ei, qui ſe in militem elegit.

Conſidera quòd & qui certat in publicis certamini- B
bus, non coronatur, niſi ſecundùm leges athletis præſcriptas, pugnaverit & vicerit.

Conſidera & quòd agricola in terrâ colendâ aſſiduus, primus eſt in percipiendis agri ſui fructibus.

Expende quæ ænigmaticè dico; aderit tibi Dominus, & intellectum dabit in omnibus, (ſi attenderis, & auxilium petieris.)

Memento, & cogita ſæpe quòd Dominus Jeſus-Chriſtus, ex Davidis ſemine natus, (poſt mortem acerbam,) reſurrexitglorioſus, ſecundùm Evangelii veritatem, quam omnibus ubique prædico.

Memento & quòd propter Evangelium ego, (magiſter tuus,) patior afflictiones & perſecutiones uſque ad carcerem & vincula; quaſi maleficus & facinoroſus quidam; C

Memento, inquam, quòd vincula quidem patior, ſed verbum Dei vinculis non adſtringitur; (quia, etſi ligatus, prædico.)

Propter hoc idem Evangelium omnia mala patior; ut illi, quos Deus elegit, noſtris laboribus adducendos ad ſalutem, quæ per Chriſtum Jeſum obtinetur, nobiſcum nunc gratiæ vitam inveniant, & aliquando cæleſtem.

(Hujus recordare gloriæ:) nam res eſt certa & indubitata, quòd ſi pro Chriſto, & cum Chriſto morimur, cum Chriſto reſurgemus, vitam immortalem victuri.

Si pro illo patimur, & cum illo in æternum regnabimus:

Si verò negaverimus eum coram hominibus; & ille D
negabit nos coram Angelis.

Si non credimus, (ſive quod eſt, ſive quod dixit,) ipſe nihilominùs permanet idem in ſe, fidelis & verax in verbis ſuis;

Nec poteſt ſeipſum negare, ſeu non eſſe; nec poteſt ſua verba negare, ſeu mentiri: (negatione noſtrâ nil illi accedit, nil recedit.)

De his frequenter admone fideles tibi commiſſos, Chriſtum Dominum atteſtans.

Verbis ne contendas: hoc enim non prodeſt, imò nocet, quia diſputationibus ſæpe ſubvertuntur audientium animæ.

Stude teipſum Deo gratum operarium exhibere; E
non erubeſcentem propter opprobria Chriſti; verbum veritatis, (pro cujuſque captu,) diſtribuentem.

Profanas vocum novitates devita; quia multùm conferunt ad impietatem in animo ingenerandam.

Textus.

1. TU ergo, fili mi, confortare in gratiâ, quæ eſt in Chriſto Jeſu.

2. Et quæ audiſti à me per multos teſtes; hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.

3. Labora ſicut bonus miles Chriſti Jeſu.

4. Nemo militans Deo, implicat ſe negotiis ſæcularibus; ut ei placeat, cui ſe probavit.

5. Nam & qui certat in agone, non coronatur niſi legitimè certaverit.

6. Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus percipere.

7. Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

8. Memor eſto Dominum Jeſum-Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis, ex ſemine David, ſecundùm Evangelium meum.

9. In quo laboro uſque ad vincula, quaſi malè operans:

ſed verbum Dei non eſt alligatum.

10. Ideò omnia ſuſtineo propter electos, ut & ipſi ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Jeſu, cum gloriâ cæleſti.

11. Fidelis ſermo: nam ſi commortui ſumus, & convivemus.

12. Si ſuſtinebimus, & conregnabimus;

ſi negaverimus, & ille negabit nos.

13. Si non credimus, ille fidelis permanet:

negare ſe ipſum non poteſt.

14. Hæc commone, teſtificans coram Domino:

Noli contendere verbis: ad nihil enim utile eſt, niſi ad ſubverſionem audientium.

15. Sollicitè cura te ipſum probabilem exhibere Deo operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis.

16. Profana autem, & vaniloqua devita: multùm enim proficiunt ad impietatem;

17. Et

17. Et ſermo eorum, ut cancer ſerpit; ex quibus eſt Hymenæus & Philetus. A

Et ſermo illorum profana, & nova loquentium, inſtar canceris, aut gangrenæ, ſerpit, ſuique veneni vim longiùs ſemper diffundit. Ex illorum hæreticorum numero eſt Hymnæus & Philetus.

18. Qui à veritate exciderunt, dicentes reſurrectionem eſſe jam factam, & ſubverterunt quorumdam fidem.

Qui circa veritatem aberraverunt, dicentes quòd reſurrectio jam facta ſit (ſpiritualiter per baptiſmum,) & errore ſuo quorumdam fidem ſubverterunt.

19. Sed firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculum hoc: Cognovit Dominus qui ſunt ejus: & diſcedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini.

Sed verè fideles, qui ſunt fundamentum domûs Dei, ſtant firmi & immoti, habentes has in animo ſigillatas ſententias, quas operibus demonſtrant. Primam: Cognovit Dominus qui verè ſunt ſui. Secundam: Diſcedat ab iniquitate, juſtitiam verò operetur omnis, qui verè Chriſtianus eſt.

20. In magnâ autem domo, non ſolùm ſunt vaſa aurea & argentea; ſed & lignea, & fictilia:

(Et ne mireris, ſi qui ſint inter Chriſtianos non ſancti, & non fideles;) nam in Eccleſiâ, ſicut in B magnâ domo, non ſolùm ſunt vaſa aurea & argentea, id eſt, homines firmi & illuſtres in fide & juſtitiâ; ſed etiam lignea & teſtacea, homines vulgares, fragiles, & infirmi in fide, & in moribus.

& quædam quidem in honorem; quædam autem in contumeliam.

Quædam ex utriſque ſunt honorificis uſibus deputata; quædam vilibus miniſteriis deſtinata: non mirum ergo ſi ſordeſcant, & frangantur aliqui.

21. Si quis ergo emundaverit ſe ab iſtis, erit vas in honorem, ſanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum.

(In hac ſimilitudine eſt maxima hæc diſſimilitudo, quòd metaphorica vaſa talia, aut talia non ſint à naturâ, ſed à voluntate:) ſi quis ergo ſordidorum ſe, Dei gratiâ, emundaverit à peccatorum ſuorum ſordibus, fiet vas honeſtum, conſecratum, uſibus Domini accommodum, & idoneum ad omne bonum opus.

22. Juvenilia autem deſideria fuge, ſectare verò juſtitiam, fidem, charitatem, & pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.

C Adoleſcentiæ cupiditates fuge; ſectare verò ſanctitatem vitæ, fidem in verbis, charitatem erga omnes, pacem cum omnibus ſyncerè Chriſtianis.

23. Stultas autem, & ſine diſciplinâ quæſtiones devita; ſciens quia generant lites.

Ineptas, & ineruditas quæſtiones reſpue; ſcis enim quia lites & jurgia pariunt.

24. Servum autem Domini non oportet litigare; ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem.

Chriſtianus autem, Chriſti Domini ſervus, rixari non debet; ſed erga omnes manſuetus eſſe, paratus ad eos docendum, malorum tolerans.

25. Cum modeſtiâ corripientem eos, qui reſiſtunt veritati: nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem.

Cum manſuetudine erudiens eos, qui de veritate aliter ſentiunt quàm nos; tentando, ſi fortè, per doctrinam, Deus inſpiret illis pœnitentiam, ut perveniant ad agnitionem veritatis.

26. Et reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipſius voluntatem.

Sicque ad ſanam mentem redeant, & evadant laqueos diaboli, à quo captivi tenentur, ad ipſius vo-
D luntatem, (diaboli ſcilicet, in cujus ſunt poteſtate, propter peccata.)

Commentarius in Caput Secundum.

★ 1. TU *ergo, fili mi, confortare*...

Exhortationem capite primo cœptam reſumit.

Mens Apoſtoli. Verſu quippe ſeptimo dixerat quòd ſpiritus Epiſcopis in ordinatione datus, non ſit ſpiritus timiditatis, ſed ſpiritus fortitudinis, &c.

Hincque Timotheum ad fortitudinem exhortans, concluſerat: *Noli ergo erubeſcere*, &c. *ſed collabora*, &c.

At quia hanc exhortationem per aliqua interjecta interrupit; illam nunc reſumit, blandè, & cum affectu Timotheum interpellans.

Tu ergo, fili mi, ſecundùm ſpiritum tibi datum, per impoſitionem manuum mearum, abjectâ omni timiditate, fortis eſto, viriliter age; paſtorale munus tuum fortiter exerce; non tuis innixus viribus, ſed Dei gratiâ, per Chriſtum tibi in ordinatione collatâ

Hoc ſignificat, *in gratiâ, quæ eſt in Chriſto Jeſu*

℣. 2. *Et quæ audiſti à me*...

Et quæ tibi ore tenus tradidi, coram multis teſtibus, eadem tecum à me audientibus; hæc intrepidè prædica, & non tantùm ea tuipſe prædica; ſed & in E illis alios inſtitue miniſtros fideles, & idoneos, qui ea prædicent, & aliis communicent.

Seu doctrinam Evangelicam, à me tibi traditam, & concreditam; hanc tu viciſſim trade, & quaſi theſaurum commenda fidelibus, & idoneis viris, qui pari fide cuſtodiant eam, & quaſi depoſitum ſibi concreditum tradant, & ſuis commendent ſucceſſoribus. *Primus modus quo Evangelium propagatum eſt, ſcilicet ore tenus.*

Epiſcopos, & preſbyteros intelligit, ait Theophylactus.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Nota primum modum, quo Evangelica doctrina propagata eſt in mundo, nimirum per verbalem traditionem, non per ſcripturam, juxta Domini mandatum: *Euntes docete, & prædicate Evangelium omni creaturæ.*

Juſſit docere, prædicare, non ſcribere.

D. Paulus ore, non ſcripto, docuerat Timotheum & alios, ut ex hoc verſiculo patet.

Quæ audiſti à me, &c. Quod ore tradiderat ei, vult ut Timotheus aliis viciſſim ore tradat, qui & fuit idem ore tradant ſucceſſoribus.

Traditio ante Scripturam; prima itaque, & aliquando unica fidei regula.

B Traditio itaque prima fuit, & aliquamdiu unica fidei regula:

Hinc obſervanda, & in dubiis conſulenda traditio, & non tantùm ſcriptura.

Hic dicta audi, quaſi ad te directa.

Porro hanc Divi Pauli ad Timotheum ℣. 1. exhortationem, & ſequentes applicet ſibi quilibet Chriſti miniſter, imò & quilibet Chriſtianus, juxta ſtatum ſuum.

Tu ergo, fili mi fortis eſto, animos aſſume ad tua munia in ſtatu tuo ſtrenuè obeunda per gratiam tibi, ſeu in baptiſmo, ſeu in ordinatione, ſeu in matrimonio, ob Chriſtum collatam, & per gratiam tibi in occaſione dandam, & ad quam, vi ſacramenti recepti, jus habes.

C Hanc ora, hanc pete, humiliter, & cum fiduciâ, per Chriſtum mediatorem noſtrum.

Ad Chriſtum, gratiæ fontem, ſemper recurre.

Aſpice Jeſum, recurre ad Jeſum, gratiam pete per Jeſum.

Gratiam, *quæ eſt in Chriſto Jeſu.*

Hoc emphaſim habet. Chriſtus nobis fons eſt gratiæ: *de cujus plenitudine nos omnes accipimus.*

Ad hunc ergo gratiæ fontem recurre, huic fonti teipſum uni fide, charitate, ut in tuum ſeſe ſinum effundat.

℣. 3. *Labora ſicut bonus miles.*

Labora. Gr. κακοπάθησον, mala patere, dura ferto, in adverſis obdurare.

D *Sicut bonus.* Gr. pulcher, præclarus miles Jeſu-Chriſti.

Quaſi diceret, præclaræ Jeſu Chriſti militiæ nomen dediſti.

Militum autem eſt gratè & libenter ferre labores; imò dolere, cùm non laborant.

Tu ergo, ô præclare Chriſti miles, ſub tanto duce, fortiter adverſa ferto; & in laboribus obdurare: forti feras animo, quidquid Evangelii causâ, perferendum occurrit.

℣. 4. *Nemo militans Deo* (in Græco non eſt, *Deo*) *implicat ſe...* Gr. implicatur vitæ negotiis.

E Implicatur vim habet: iſta negotia ſunt vincula, ſunt ſerpentes. Theophylactus.

Ut ei placeat, cui ſe probavit. Gr. ut deligenti milites placeat, id eſt, ut placeat ei, qui ſe in militem elegit: quaſi diceret:

Ea militum lex eſt & conditio, ut nihil aliud quàm bellum & arma cogitent & agant.

Hinc, qui alicui principi nomen dedit; ſtatim ab omnibus eximitur ſæcularibus curis & negotiis, à mercaturâ, à tutelâ, &c. ut ſe totum det militiæ, ſitque gratus Imperatori, cui ſe dedit & qui illum inter ſuos milites aſcripſit.

Si hoc in ſæculari militiâ, quantò magis in Chriſtianâ.

Tu te ergo totum da Chriſti militiæ; cæteris om-

A nibus neglectis, unum tibi curæ ſit Chriſto Imperatori tuo placere; qui te in ſuos eligere dignatus eſt milites, imò & duces.

OBSERVATIO MORALIS.

Hæc tanquam ſibi dicta applicet omnis Chriſti miniſter.

Quod Timotheo dicit Apoſtolus, hoc & omni Chriſti miniſtro.

Recordare quod Chriſti ſis miles.

Quod ideò ab omnibus mundanis negotiis ſis exemptus; ut ad omnia Chriſti mandata ſis expeditior.

Itaque tu te totum da Chriſto; ſæcularia contemne, hujus vitæ negotia ſperne; unum tibi curæ ſit, Chriſto Imperatori tuo placere, obedire.

Hoc & omni Chriſtiano convenit.

Imò & omnis Chriſtianus.

B Ut enim Tertullianus ad marty. cap. 3. ait, vocati ſumus ad militiam Dei vivi, jam tunc, cùm ad ſacramenti verba reſpondimus.

Itaque reſpice cujus ſit miles, & fer forti animo labores militiæ, ait Theodoretus.

Recordare tyrocinii diem, quâ Chriſto in Baptiſmate conſepultus, in ſacramenti verba juraſti, pro nomine ejus, non te parciturum pati. D. Hieronymus epiſt. 13. ad Heliodorum.

Recordare Chriſtiane, miles Chriſti; quòd pro regno cæleſti & æterno militas; itaque libenter patere, fortiter dimica, vince, ut in æternum triumphes.

C ℣. 5. *Nam & qui certat in agone...*

Quaſi diceret, non tantummodò certandum tibi eſt, ſed & juxta leges à Chriſto, duce tuo, præſcriptas certandum.

Sicut enim Athleta publicis in certaminibus pugnans, non coronatur, niſi ſecundùm leges de cibo, potu, temperantiâ, Athletis præſcriptas pugnaverit, ait Theophylactus.

Hæc tu tibi applica, Chriſti miniſter.

Sic nec tibi, quocumque modo certaſſe ſufficit, ſed ſecundùm leges à Chriſto datas, & à me tibi dudùm propoſitas.

Sicut ergo illi ab omnibus abſtinent, ut caducam & corruptibilem coronam reportent.

D Ita & tu ô Chriſti Athleta, ut incorruptibilem & immarceſcibilem coronam habeas; ab omnibus abſtine, quæ victoriam poſſent impedire; ſobrius ſis, gravis, caſtus, omnia ſervans, quæ certantibus congruunt.

Imò & tu Chriſtianus.

Recordetur Chriſtianus Athleta Chriſti, legum à Chriſto datarum.

Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Matth. 11. 12.

Qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Luc. 14. 33.

Juxta has leges pugnet, vim ſibi inferens, & omnibus renuntians.

℣. 6. *Laborantem agricolam...*

E Mercedis mentione Timotheum recreat, & ad laborem & certamen animat.

Quaſi diceret, merces tibi non deerit.

Sicut enim agricola laborioſus, & in terrâ excolendâ aſſiduus, laborum ſuorum fructus, ipſe prior percipit; hacque fructuum ſpe, ad labores ferendos excitatur.

Sic & tu, non ſine fructu, patieris & laborabis in agro Chriſti excolendo; ſed ſi diligenter illum excolueris, fructum percipies æternum.

Hac ergo ſpe patere, labora.

℣. 7. *Intellige quæ dico....*

Tres tibi propoſui parabolas, militis, pugilis, & agricolæ, quas neceſſe non eſt ut explicem, Deus enim

intellectum tibi dabit, ut eas intelligas.

Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum, Gr. det tibi Deus.

Trium præcedentium parabolarum reſumptio & explicatio. In milite intelliges, quòd debeas libenter pati, fortis eſſe, totus Chriſti militiæ vacare; ut Chriſto duci tuo, placeas.

In Athletâ intelliges, quòd tibi non ſufficit certare, ſed & legitimè; juxta Chriſti leges pugnandum, ſobrius, prudens, caſtus, ab omnibus abſtinens, quæ victoriam poſſint impedire.

In agricolâ, fructuum ſpe, ut labores patienter ſuſcipiente, intellige meſſem tibi in cælis præparatam.

Hîc tibi laborandum quidem; ſed ibi metes.

Hîc patiendum, ibi quieſces in ſummâ & æternâ beatitudine.

Hîc certandum tibi eſt; ibi gloriâ coronatus, in æternum triumphabis.

Earum nobis applicatio. Hæc non minùs nobis, quàm Timotheo dicta.

Si, ut Chriſti milites, fortiter patiamur.

Si, ut Athletæ, abſtemii pugnemus.

Si, ut agricolæ, aſſiduè Chriſti agrum colamus.

Ut hæc omnia præſtemus alacriter, æternam aſpiciamus beatitudinem.

℣. 8. *Memor eſto Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum reſurrexiſſe*... quaſi diceret, indiges hujus æternæ beatitudinis intuitu confortari.

Exemplum Chriſti præ oculis ſemper habendum. Cogita Chriſtum; *ex ſemine David* natus eſt mortalis & paſſibilis: toto tempore vitæ laboravit, paſſus eſt, tandem in cruce acerbam & infamem, pro nobis mortem tulit.

Cogita, inquam, quòd glorioſus, beatus, immortalis reſurrexit; ſedetque ad dexteram majeſtatis.

Quod Chriſto capiti & duci noſtro contigit, hoc & nobis, ejus membris & militibus, eveniet.

Si ipſius cauſâ patiamur, laboremus, moriamur, reſurgemus impaſſibiles, beati, immortales.

Secundum Evangelium meum, id eſt, ſecundùm Evangelii veritatem, quam ubique & omnibus prædico.

℣. 9. *In quo laboro*...

Exemplum quoque ſanctorum. Vis exemplum hominis patientis, certantis & laborantis?

Memento mei, magiſtri tui.

In quo, id eſt, ejus cauſâ; ſeu propter Chriſtum, ejuſque promulgandum Evangelium.

Laboro, Gr. κακοπαθῶ, mala patior, affligor, incarceratus, vinculis conſtrictus, quaſi forem malefactor & facinoroſus.

Divi Pauli fortitudo. Patior ergo carcerem, vincula, infamiam: ſed non dejicior: quin imò fortiter pugno, quamvis ligatus.

Verbum Dei non eſt alligatum.

Chriſtum prædicat pro Chriſto ligatus. Vinciuntur quidem membra, ſed lingua manet libera, hâc Evangelium, etiam in carcere, non deſino prædicare.

Nobis ligatis, ſolutum eſt nihilominus Dei Verbum, currit, ſpargitur, auditur.

Itaque vinculis etiam conſtrictus, pugno Verbo Dei, quod *eſt gladius ſpiritûs*.

℣. 10. *Ideo*, Gr. διὰ τοῦτο, propter hoc, ſcilicet Dei Verbum, ſeu propter hoc idem Evangelium.

Omnia ſuſtineo propter electos...

Propter hoc igitur idem Evangelium, hæc & alia multa patior mala; ut illi, quos Deus elegit noſtris laboribus adducendos ad ſalutem, quæ per Chriſtum obtinetur, nunc in eo vitam inveniant gratiæ, & aliquandò gloriam cæleſtem. *Ut ſalutem conſequantur, quæ eſt in Chriſto Jeſu.*

Itaque quaſi cæleſtis agricola, ſemino ſemen æternitatis & gloriæ cæleſtis.

Hæc tu tibi applica. Tu ergo, fili mi, & Chriſti glorioſi reſurgentis intuitu; & mei patientis, certantis & laborantis exemplo confortatus; pro Chriſti gloriâ propagandâ, & pro ſalute Electorum, tibi commiſſorum, tuiſque laboribus & exemplis ſalvandorum; mecum patere, certa, collabora.

Nec tibi, nec mihi merces deerit.

℣. 11. *Fidelis ſermo.*

Præfatio Apoſtolo ſolita, ante aliquam majoris momenti veritatem.

Res certa & indubitata eſt, quòd, ſi pro Chriſto, & cum Chriſto moriamur; cum illo reſurgemus, & vitam vivemus immortalem.

℣. 12. *Si ſuſtinebimus*.... id eſt, ſi pro illo patiamur, & cum illo regnabimus in æternum.

Si negaverimus... eum ſcilicet, & ejus fidem coram hominibus;

Et ille negabit nos coram Angelis ſuis, & à ſuo nos excludet regno.

Terreat itaque ſupplicium, quos non invitat gloria.

℣. 13. *Si non credimus*...

Nobis, non Deo, noſtra nocet infidelitas. Porro noſtra nobis tantùm nocebit infidelitas, non illi.

Si enim *non credimus*, vel quod eſt, ſcilicet Deus ab æterno, & homo in tempore natus, mortuus, & à mortuis ſuſcitatus; vel quod dixit, & ſibi credentibus promiſit.

Si negemus, inquam, ipſum, & ipſius verba, & promiſſa; negatione noſtrâ nihil illi accedit, nihil decedit.

Ille fidelis permanet. id eſt,

Idem quippe in ſe eſt, & erit ſemper quod fuit ab æterno, nimirùm Deus immutabilis.

Ipſius verba & promiſſa nihilominùs vera ſunt, & implebuntur;

Quippe qui verax, & *fidelis eſt*, ſummaque veritas.

Negare ſe ipſum non poteſt. Naturam habet immutabilem; non poteſt non eſſe, ſemper manet.

Negare etiam non poteſt quod dixit, quia, veritas Dei non mutatur.

Verax eſt in verbis, fidelis in promiſſis, terribilis in comminationibus, mentiri nequit.

℣. 14. *Hæc commone*...

Hæc omnia ſupradicta fidelibus tibi commiſſis prædica frequenter, & in eorum memoriam ſæpe revoca;

Teſtificans coram Domino. id eſt, cumque eos debis admones, Chriſtum Dominum atteſtare, tanquam harum omnium veritatum authorem, & illarum contemptûs vindicem;

Ut hac commonitione & atteſtatione commoti, caveant ab infidelitate, perſeverent in fide, & pro Chriſto conſtanter patiantur; ſi neceſſe eſt, moriantur.

Observationes Morales.

Ab omnibus attendendis. Non minùs & nos quàm fideles illi, frequenti hac indigemus admonitione, & atteſtatione circa has ſupradictas veritates, à quibus maximè pendet & noſtra ſalus, & noſter in Chriſtianiſmo profectus.

Si commortui ſumus, & convivemus.

Credis hanc veritatem? quæ de fide eſt, & de quâ dubitari nefas.

Credo, ais.

Cur ergo non ſtudes pro Chriſto, per aſſiduam mortificationem & pœnitentiam, mori peccato, vitiis, paſſionibus inordinatis, tuiſque concupiſcentiis?

Cur metuis mori pro Chriſto; id eſt, tuam miſe-

rabilem vitam cum vitâ Chriſti ſummè beatâ com- A
mutare?

Si ſuſtinebimus, & conregnabimus.

Credis hanc alteram veritatem, quæ æqualiter eſt de fide?

Credo.

Cur ergo invitus, & murmurans pateris, etiam minimula mala?

Cur è contra non gaudes in paſſionibus, ſciens, & credens quòd etiam levis afflictio ſit regni cæleſtis pretium?

Ab omnibus attendenda.

Si negaverimus eum, & ille negabit nos.

Et hanc credis tertiam veritatem?

Credo.

Cur ergo factis tuis tam frequenter negas eum, B
quem linguâ profiteris?

Cur impuris moribus tuis Chriſtum & Chriſtianiſmum negas?

Cur vita tua, promiſſis à te in baptiſmo factis, eſt contraria?

Cur pompas diaboli & mundi ſectaris, quibus palam renuntiaſti?

Et ille negabit nos.

Credis & hanc terribilem veritatem?

Intelligis eam? à Deo, æternâ veritate, denegari? à Deo, ſummo bono, in æternum repelli? neſcire? excommunicari?

Diſcedite à me maledicti, &c. Matth. 25. 41.

Numquam novi vos. Matth. 7. 23.

Vos non populus meus. Oſee. 1. 9. & 10.

Non credit, qui non tremit, & non fremit. C

Oratio ad Chriſtum ſupradictis proportionata.

Bone Deus! Chriſte Jeſu, Salvator meus! has in mente meâ, & in corde meo imprime veritates.

Si tecum mortificationis gladio commorior, tecum vitam immortalem vivam.

Quod perſecutionis gladius in martyribus eſt operatus; hoc mortificatio in pœnitentibus operatur.

Pœnitentem mori, eſt vitam infelicem, & miſeriis plenam, in vitam ſummè felicem commutare.

Mors pro Chriſto paſſa, finis eſt miſeriarum, & beatæ æternitatis initium.

O felicem itaque, & totis votis exoptandam mortem!

Moriar, ô Chriſte, & pro te moriar!

Si ſuſtineo pro Chriſto, cum Chriſto regnabo. D

Paſſio regni cæleſtis & æterni pretium eſt.

Momentaneum, & leve tribulationis, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 2. Cor. 4. 17.

Pro tantillo, & tam modico pretio, tantum regnum! tam immenſam mercedem!

Non ſunt condignæ paſſiones, &c. Rom. 8. 18.

Si negavero, &c. ha bone Deus! miſericors Deus, da mihi mori potiùs, quàm te quocumque modo negare.

Da mihi, te linguâ, corde, vitâ, moribus confiteri;

Oratio &c.

Da mihi te, puro corde, charitate ſyncerâ, diligere; E

Et qui me diligis, méque vis beatum, mei non indigens, nullamque prorſus ex me utilitatem capiens, ſed propter bonitatem tuam; da ut te, propter te, diligam, tibique ſerviam, non tantùm pœnarum timore preſſus, aut ſpe beatitudinis attractus, ſed unico in primis tuæ dilectionis actus ſpiritu. Amen.

Noli contendere verbis.

Quidam hæc verba jungunt cum præcedentibus, & eis favet Græcus contextus, teſtificans coram Domino, non contendere verbis.

Favet & Syriaca verſio, conteſtans coram Domino, non contendant verbis inutilibus.

Sed præterquam quòd D. Auguſtinus, Ambroſius, ſicut & noſter interpres ea disjungunt & ſeparant;

Sanè ipſa conteſtatio coram Domino, quæ non niſi rei gravioris eſt, indicat quòd ſuperiorum monitorum debeat eſſe confirmatio, eo quo explicatum eſt modo. Supra ℣. 14.

Mens Apoſtoli.

Finitâ itaque ſuperiori ad fortitudinem exhortatione, nunc Timotheum hortatur, ut ſe dignum Divini verbi miniſtrum exhibeat, illumque inſtruit de modo quo talia evadat; ſeu, ut ait Theodoretus, docet eum regulam Divinorum eloquiorum.

Ac primò notat abuſum ab ipſo vitandum, juvenibuſque non inuſitatum, nempe verborum pugnam, logomachiam.

Tunc verbis contenditur, cùm in diſputando non tam quæritur veritas, quàm vanitas, ſcilicet ſuæ oſtentatio ſcientiæ; doctior videri, vincere, prævalere.

Noli contendere verbis. Gr. non contendere verbis. More Hebraïco, infinitivum pro imperativo. Ne contendas, &c. noli verbigerari.

P. Amelotte citat manuſcriptum Alexandrinum, in quo legitur μὴ λογομάχει, ne contendas verbis.

Credibile eſt quòd ita legit noſter interpres, non λογομαχεῖν, ſicut legitur hodie.

Ad nihil enim utile eſt, imò nocet multùm, quia hinc ſæpe ſubvertuntur audientium animæ;

Tùm ſcandalo, ob pertinaciam, animoſitatem, & vanitatem diſputantium;

Tùm mutuæ charitatis amiſſione: ſcinduntur enim plerumque in diverſas partes, fitque inter eos ſchiſma;

Tùm errore, in quem ſæpe deducuntur; veritate ſcilicet, talibus logomachiis, obſcuratâ potiùs quàm elucidatâ.

Ob has, & alias rationes, fuge verborum pugnam; ſed

℣. 15. *Sollicitè cura.* Gr. ſtude.

Teipſum probabilem. Gr. δόκιμον, probum, probatum, Deo gratum operarium exhibere.

Inconfuſibilem. Gr. non erubeſcentem.

Explicat modum, quo fiat Deo gratus & probatus, nempe ſi non erubeſcat ob crucem Chriſti, ſed eam liberè profiteatur, & intrepidè prædicet gentilibus eam irridentibus.

Rectè tractantem. Gr. rectè ſecantem verbum, &c.

Concionator ut parens & nutrix panem diſtribuat.

Metaphorâ ſumptâ à nutricibus & parentibus, qui panem ſecant in particulas & offulas, & quidem unicuique parvulorum ſuorum proportionatas, ut eas parvuli faciliùs deglutiant, eiſque nutriantur.

Ita tu, quaſi parens & nutrix, panem vitæ, *verbum veritatis*, animæ cibum, ſeca, divide, quantùm cuique tuorum convenit; & ſic ſectum, diviſum, proportionatum, unicuique accommodatum, expone; propone, miniſtra.

Nota his in verbis tria monita omni concionatori neceſſaria.

Primum, uni Deo placere ſtudeat, poſthabitis hominum judiciis, omnique vanitate contemptâ, unum ſit illi curæ, Deo gratum ſe exhibere miniſtrum.

Tria monita omni concionatori neceſſaria.

Secundum, ſit inconfuſibilis; eum non pudeat crucis Chriſti, nec illius miniſterii, ſeu prædicationis.

Seu ipſum nihil eorum, quæ ad pietatem pertinent, facere pudeat. Theophylactus.

Ad hanc piam non erubeſcentiam ubique hortatur Apoſtolus, & non ſine causâ; quia, ut ait idem Theophylactus, in ℣. 8. hujus capitis.

Notandum.

Adeò humiliatus eſt Deus propter nos, ut homines erubeſcant tantam humiliationem applicare Deo.

idem

idem aliis verbis D. Chryſoſtomus, in ℣. 8...

Tertium, ſe nutricem conſideret, panemque vitæ ſecatum, accommodatum unicuique diſtribuat.

Nucem aperiat, ut nucleus pateat, capi & comedi poſſit.

Plato dialecticum inſulſum vocabat malum coquum, eò quòd non rectè ſecaret, ſeu divideret.

℣. 16. Profana autem & vaniloquia.

Gr. at profanas vanas voces cohibe. in Græco non eſt conjunctio *&*.

D. Chryſoſtomus profanas vocum novitates devita.

Alterum notat abuſum in concione Divini Verbi vitandum: quaſi diceret, à profanis, vaniſque vocibus cave.

Quin etiam eas cohibe, quia multùm conferunt ad impietatem ingenerandam & promovendam in animo.

B Nam ut ait D. Chryſoſtomus, cùm quid novi fuerit inventum, ſemper nova id parturit; infinituſque fit error ejus, qui tranquillam, fidamque ſtationem lutoris egreſſus, per devia cœperit vagari.

℣. 17. *Et ſermo eorum...* ſcilicet vaniloquentium, ſeu illorum hæreticorum, qui prophana & nova loquuntur, eſt inſtar gangrænæ.

Gr. ut gangræna paſtum habebit, id eſt, carnem etiam ſanam depaſcet.

C Quaſi diceret, peſtilens illorum doctrina, ſeu ſermo hæreticorum vana & prophana loquentium, inſtar gangrænæ, aut cancri; ſerpit, venenique ſui vim longiùs ſemper diffundit, donec totum corruperit corpus.

Cancer eſt morbus putredinem efficiens, adeòque omnia circumcirca depaſcens. Theophylactus.

Illius morbi proprium eſt carnes proximas exedere. & quod ſanum & integrum eſt, paulatim corrumpere; ita eſt de hæreticorum doctrinâ.

Ex quibus... id eſt, ex quorum hæreticorum numero *eſt hymenæus & Philetus.*

Hos duos hæreticorum præcipuos nominat, ut ab eis ſibi caveant fideles.

℣. 18. *Qui à veritate exciderunt...*

Gr. qui circa veritatem aberraverunt.

Dicentes Reſurrectionem jam factam, id eſt, dicentes quòd omnia, quæ dicuntur de reſurrectione in Scripturis, referenda ſint ad reſurrectionem animarum, quæ jam facta eſt per Baptiſmum & Pœnitentiam. Ita D. Thomas.

D Negabant itaque corporum reſurrectionem, ſed myſticam & ſpiritualem animarum reſurrectionem admittebant, hîc per baptiſmum & pœnitentiam; & in futuro, per gloriam.

Hoc Tertull. lib. de Reſurrectione carnis, citatus à P. Amelotte.

Et ſubverterunt quorumdam fidem.

Reſurrectio mortuorum fidei fundamentum eſt, hoc everſo, ruit & ſubvertitur fides.

E ℣. 19. *Sed firmum firmamentum Dei ſtat......*

Quorumdam, dixit, non omnium: nec timeri debet ne ſubvertantur omnes.

Nam verè fideles, qui ſunt domûs Dei fundamentum, ſtant & ſtabunt in fide firmi & immoti.

OBSERVATIO LITTERALIS

Mens Apoſtoli. Ut his in verbis, Apoſtoli mentem clariùs intelligas, textum adverte.

℣. 17. Dixit hæreticorum doctrinam, velut cancerum, vicina quæque depaſcere.

℣. 18. De Hymenæo & Phyleto dixit, quòd errore ſuo quorumdam fidem jam ſubverterint.

Hinc itaque timendum videbatur, ne hic illorum A error, quaſi gangræna, totum hujus Eccleſiæ corpus paulatim pervaderet atque corrumperet.

Huic timori occurrit Apoſtolus: quaſi diceret, quorumdam quidem inſtabilium fidem ſubverterunt: at verò ſtant & ſtabunt immoti & firmi, verè fideles, qui ſunt fundamentum domûs Dei.

Inſtabilibus quibuſdam, opponit multò plures firmos & ſtabiles.

Subverſis aliquibus, opponit pleroſque ſtantes & immotos.

Quid hic fundamentum ſignificat? Hos autem firmos & ſtabiles vocat fundamentum Dei; ob illorum in fide firmitatem & conſtantiam, ait D. Joannes Chryſoſtomus.

B Vel vocat eos fundamentum Dei; id eſt, fundamentum domûs Dei, palatii Divini, Eccleſiæ Dei vivi; quia hi primi Chriſtiani fuerunt quaſi Eccleſiæ fundamenta, fundati quippe ſunt *ſuper fundamenta Apoſtolorum & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu.*

Rectè ergo fundamentum dicuntur; tùm quia firmi & immoti permanent; quod fundamenti proprium eſt: tùm quia primi fuerunt lapides vivi, ſuper Apoſtolos ſubſtrati, cæteris fidelibus ſuper eos ædificandis.

Habens ſignaculum hoc...

Quid ſignaculum? Pergit in cœptâ methaphorâ fundamenti.

C Lapidibus fundamentalibus ſolebant, boni ominis gratiâ, quædam inſculpi litteræ, vel quidam characteres imprimi; vel quædam inſcribi ſententiæ: & hoc non deeſt iſtis fidelibus, quos Deus elegit ut eſſent Eccleſiæ ſuæ fundamenta.

Duas habent in animo ſententias inſculptas, ad quas attendunt frequenter, & quas opere complent: hiſque duabus ſententiis, per opera exhibitis, dignoſcuntur quaſi ſignaculis.

Cognovit Dominus qui ſunt ejus. Numer. 16. 5.

Ubi D. Hieronymus dicit: notùm faciet Dominus qui ad ſe pertineant. Septuaginta habent, *cognovit Dominus eos, qui ſui ſunt.*

Primò itaque, hanc in animo habent impreſſam ſententiam: *Novit Dominus, qui verè ſunt ejus.*

D Deus intuetur cor: penetrat animum, interiora videt.

Hancque veritatem perſuaſi ſtudent non externâ tantùm profeſſione, ſed & internâ præcipuè religione Deum colere.

Corde credunt & animo; fide ſyncerâ, coram Deo, in cujus oculis ſciunt ſe vivere.

Ecce primum veri fidelis characterem: ſynceritas fidei.

Et diſcedat ab iniquitate... Numer. 16. 26. ubi recedite a tabernaculis hominum impiorum.

Secundò, habent & hanc alteram ſententiam in animo ſigillatam. *Diſcedat ab iniquitate...*

E Quaſi diceret, ſciunt quòd Chriſtiano credere non ſufficit; ſed & ſecundùm fidem debet vivere, à malo declinare, facere bonum.

Sciunt quòd qui injuſtè vivit, etſi credat, etſi Domini nomen invocet, non eſt verè Chriſti, nec illum Chriſtus agnoſcit ſuum.

Et hanc veritatem perſuaſi, quam ſemper in animo præſentem habent; ſollicitè ſtudent malum omne fugere, bonum operari, ſunctâque vitâ fidem complere.

Et hic eſt ſecundus veri fidelis character: puritas vitæ.

Duo veri Chriſtiani characteres. Duos itaque his in verbis veri fidelis characteres nobis exhibet Apoſtolus, quibus quaſi ſignaculis dignoſcantur qui verè ſunt Chriſti.

Hique duo characteres ſunt, ſyncera fides, vita ſancta.

OBSERVATIO MORALIS.

Et duo media quibus veri fideles ſimus.

Simul & duo nobis media præbet, quibus veri fideles ſimus.

Primum, ſi in animo fixum & quaſi impreſſum habeamus.

Novit Dominus qui ſunt ejus.

Deus intuetur cor.

Ergo ſyncerè & ex animo colendus.

Corde credendum.

Secundum, *diſcedat ab iniquitate*... ſi in animo ſigillatam hanc veritatem habeamus.

Credere non ſufficit, ſed operibus fides complenda.

Sanctè & juſtè vivendum.

Attende tibi.

Hìc ſuper ſe reflectat quilibet fidelis & videat, num ſit verè fidelis? an corde credit? an ſanctè vivit?

Duo ſemper cogita.

Hoc ut ita ſit, duas in mente ſuâ ſigillet ſupradictas ſententias.

Novit Dominus qui ſunt ſui.

Homo videt ea quæ parent: Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. 7.

Penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingit uſque ad diviſionem animæ ac ſpiritûs.. Hebr. 4. 12.

Ergo non irridendus.

Ergo ſyncerè colendus.

Inviſibilem ergo tanquam videntes ſuſtineamus.

In ejus oculis vivo: ipſum itaque continuè videbo.

Diſcedat ab iniquitate.

Nihil prodeſt externa Chriſtianiſmi profeſſio, ſi mala ſit vita.

Fides ſine operibus mortua eſt.

Chriſti, ſancti & juſti non eſt, qui injuſtus & malus eſt.

Peccatum ergo & injuſtitiam omnem fugiamus: bonum ſectemur.

Per bona opera vocationem noſtram & electionem certam faciamus. D. Petr. ſecundâ epiſt. 1.

Cur præcedens interpretatio communibus præferatur.

Porrò præcedentis interpretationis initium & quaſi fundamenta reperi in D. Chryſoſtomo, & illam omnibus aliis expoſitionibus, ſeriò à me conſideratis, præfero; quia hæc naturalior eſt, textum litteralem clariùs explicat & Apoſtoli mentem ſic exponit, ut omnia ſibi invicem cohæreant.

Non ita mihi viſum eſt de aliis interpretationibus.

Tum quia ad Dei decreta recurrentes, explicant obſcurum per obſcurius.

Tùm quia, contra D. Pauli mentem, & verba, qui in ipſo fundamento, ſeu fundamentalibus lapidibus, ex more, ſignacula reponit: ipſi è contra in fundatore, ſeu Deo, ſigilla conſtituunt.

Primum enim ſignaculum. *Novit Dominus*.... explicant de præſcientiâ Dei, ſeu prædeſtinatione.

Utraque autem in Deo eſt, non in fideli.

Σφραγὶς, ſignaculum quod inſcribitur lapidi, vel in annulo inſculpitur.

Inter alias explicationes, Tyrini & Eſtii explicatio magis placet. Videatur itaque, ſi non placeat noſtra.

℣. 20. *In magnâ autem domo*...

Mens Apoſtoli.

Mirari quis poſſet quòd inter Chriſtianos, id eſt, inter fideles & ſanctos, reperiantur quidam infideles & mali.

Hanc autem mirationem ſolvit Apoſtolus, dicens quòd in Eccleſiâ Dei, ſicut in magnâ domo ſint omnis generis vaſa.

Quædam *aurea & argentea*, nimirùm firmi & illuſtris in fide, in juſtitiâ & in charitate.

Similitudo.

Quædam *lignea & fictilia*. Gr. teſtacea: ſcilicet vulgares, fragiles & infirmi in fide & in moribus.

Quædam in honorem, id eſt, honorificis uſibus deputata.

Quædam intellige, tam ex aureis & argenteis, quam ex ligneis & teſtaceis.

Sic enim, in domibus regum etiam vaſa teſtacea, vitrea & lutea honorificis deputantur uſibus.

Quædam in contumeliam, id eſt, vilibus miniſteriis deſtinata.

Intellige pariter *quædam* etiam ex aureis & argenteis, ut fit in Palatiis principum & divitum, ubi videmus ex argento vaſa viliſſimis uſibus deputata.

Sicut ergo nemo miratur, ſi in magnis domibus, aliqua è fragilioribus vaſis frangantur, ſi aliqua vilibus deſtinata miniſteriis, ſordeſcant.

Duplex diſſimilitudo.

Sic mirum non eſt quòd in Eccleſiâ aliqui fragiles ſint moribus ſordidi; aliqui quoad fidem frangantur & fracti ejiciantur è domo.

Ne tamen illos perditos putes: poſſunt enim per pœnitentiam emundari & reparari.

℣. 21. *Si quis ergo emundaverit ſe ab iſtis*....

Duas illatæ ſimilitudinis oſtendit diſſimilitudines.

Primam, vaſa illa domeſticæ ſupellectilis nihil conferunt ut aurea ſint & argentea; vel lignea aut teſtacea; ſed à naturâ talia ſunt.

Vaſa autem metaphorica, ſeu homines, ad id conferunt aliquid; talia non ſunt à naturâ, ſed à voluntate.

Secundam, vaſa aurea, aut argentea nunquam fiunt lignea aut lutea; nec viciſſim lignea & teſtacea fiunt argentea, aut aurea.

Contrà verò homines ſordidi, luti, peccatores, poſſunt Dei gratiâ, à ſuis ſordibus expurgari; poſſunt per pœnitentiam à peccatorum maculis purificari, & fieri vaſa aurea, argentea, vaſa ad honorificos uſus accommoda.

Vas erat fictile Paulus, ſed evaſit in aureum.

Vas fuit aureum Judas, ſed in fictile converſum fuit, D. Chryſoſtomus.

Si quis ergo eorum ſordidorum, *ſe* Dei gratiâ, *Demundaverit ab iſtis*, id eſt, ſordibus, ſive peccatorum, ſive errorum.

D. Chryſoſtomus vim facit, in verbo, *emundaverit*, id eſt, penitùs purgaverit.

Paulus, inquit, non ſimpliciter dicit, mundet, ſed emundet, id eſt, penitùs purget.

Si quis ergo ab omnibus ſuis ſordibus ſeſe expurget.

Erit vas in honorem, honeſtum.

Sanctificatum. Dei gratiâ ornatum, & per hanc Deo conſecratum.

A Deo & à nobis noſtra converſio.

Et utile Domino, id eſt, uſibus Domini accommodum.

Ad omne opus... idoneum ad omne bonum opus... ſeu fiet Divinæ bonitatis inſtrumentum ad quodcumque Deo placuerit.

Nota quòd hoc in loco purificatio, converſio, ſanctificatio homini tribuitur. *Si quis ſe emundaverit*....

Aliis in locis Deo tribuitur: revera utrique convenit; Deo, ut cauſæ principi; homini, ut cauſæ ſecundariæ.

Mens Apoſtoli.

Hæc ergo loca non debent ſolitariè conſiderari, ſed unum per aliud explicari; & nos Deus emundat; & noſipſos, Dei gratiâ emundamus; & nos Deus convertit à peccato; & nos ab iniquitate diſcedimus.

Hinc Deo dicimus: *Converte nos Deus*, &c.

Hinc & Deus dicit nobis : *Diſcedat ab iniquitate,* &c. *Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, & convertar ad vos.* Zachar. 1. 3.

℣. 22. *Juvenilia autem deſideria fuge.*

℣. 15. Monuit Timotheum, ut ſe operarium Deo gratum exhibeat; ipſumque incepit docere modum, quo talis evadat.

Sit inconfuſibilis; rectè tractet verbum veritatis; fugiat profanas vocum novitates; quas ſectati Hymenæus & Philetus, aberraverunt, & quoſdam ſubverterunt.

Cætera, horum occaſione, quaſi per digreſſionem, dixit.

Jam ad propoſitum redit, & pergit docere modum, quo Timotheus Deo gratus evadat operarius. B

Juvenilia deſideria, id eſt,

Juvenum fuge cupiditates, non corporeas tantùm; (erat enim maximè continens & abſtemius,) ſed & animi cupiditates, ſcilicet curioſitatem, ambitionem, inanem gloriam, glariolas, &c.

Quaſi diceret; noli, ut juvenis, ambire Doctoris nomen:

Sectare verò juſtitiam... Ambi innocentiam vitæ, fidem in verbis, dilectionem erga omnes, concordiam cum omnibus verè, & ſyncerè Chriſtianis.

Recordare duorum caracterum, de quibus ℣. 19.

℣. 23 *Stultas autem, & ſine diſciplinâ.* Gr. ineruditas, &c.

Id eſt, quæſtiones ineptas, frivolas, & quæ ad veram ſapientiam nihil pertinent, reſpue: A

Sciens quia generant lites. Scis enim quia inde oriuntur lites & jurgia.

℣. 24. *Servum autem Domini non oportet litigare.*

Chriſtianus autem, maximè verbi miniſter, ſervus Chriſti, adeò patientis & pacifici, non debet rixari, verbis pugnare;

Sed manſuetum eſſe ad omnes.

Sed erga unumquemque manſuetus, paratus ad docendum, patiens, malorumque tolerans, ut eos manſuetudine, & patientiâ vincat.

℣. 25. *Cum modeſtiâ corripientem.* Gr. erudientem *eos qui reſiſtunt* veritati. Gr. contrapoſitos. Syr. qui contendunt adverſùs ipſum.

Id eſt, qui diverſa ſentiunt, & aliter affecti ſunt quàm nos.

Nequando. Syr. ſiquando. Utrumque ſignificat μήποτε. Aliqui vertunt, an. id eſt, experiendo, tentando, ſi fortè per doctrinam foris adhibitam, Deus dignetur in eorum cordibus inſpirare fidem & pœnitentiam.

℣. 26. *Et reſipiſcant.*

Sicque ad ſuam mentem redeant, & evadant laqueos diaboli, à quo decepti, capti, & irretiti ſunt, *ad voluntatem ipſius,* id eſt, diaboli. *Hominum eſt omnia tentare pro aliorum ſalute.*

Alii volunt, *ad voluntatem Dei,* id eſt, quamdiu voluerit Deus. ideòque modeſtè corrigendi; ſi fortè Deus miſereatur, & pœnitentiam impertiet, & vincula captivitatis frangat.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Secundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

OMNIS Eccleſiæ Dei miniſter aſſumat, velut ſibi dictum, quod in primis ſeptem verſibus Apoſtolus Timotheo dicit.

Tu ergo fili mi, confortare in gratiâ, quæ eſt in Chriſto Jeſu: ſeu quæ tibi per Chriſtum, in ordinatione tuâ collata eſt.

Pro Evangelio patere fortiter, ut miles. ℣. 3.

Pugna legitimè ſicut athleta. ℣. 5.

Agrum Chriſti diligenter excole, ſicut agricola. ℣. 6. Vide in commentario dicta, & obſervationes morales in ℣. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Ibidem vide quòd hoc, omnibus etiam Chriſtianis, ſuo modo convenit. D

Secundò.

Ut hæc alacriter præſtes; tria ſæpe cogita.

Primum, Chriſti Domini à mortuis ſuſcitati gloriam,

Sedet ad dexteram Majeſtatis.

Secundum, S. Pauli, ſanctorum Apoſtolorum, ſanctorum Antiſtitum, & Dei Miniſtrorum, exempla.

Fortes facti ſunt in bello, vicerunt regna, adepti ſunt repromiſſiones.

Tertium, æternam gloriam Chriſti, & ſanctorum imitatoribus promiſſam.

Inſculpe itaque menti tuæ has aureas, & æternâ memoriâ dignas ſententias. E

Si commortui ſumus, & convivemus. ℣. 11.

Si ſuſtinebimus, & conregnabimus. ℣. 12.

Si negaverimus, & ille negabit nos. ℣. 12.

Si non credimus, ille fidelis permanet, negare ſe ipſum non poteſt. ℣. 13.

Vide in commentario dicta, & obſervationes morales in ℣. 11. 12. 13.

Ibidem ℣. 14. in obſervatione morali vide has eaſdem veritates ab omnibus Chriſtianis ſeriò perpendendas; quia ab eis maximè pendet noſter in Chriſtianiſmo profectus.

Tertiò.

A verſibus 15. 16. 22. 23. 24. 25. Eccleſiæ Dei miniſter modum diſcat, quo fiat bonus, & Deo gratus operarius.

Quæ vitia fugere; quas virtutes ſectari debeat.

Notet ſpeciatim ℣. 15. tria monita omni concionatori neceſſaria.

Quartò.

A ℣. 17. agnoſcamus quantum malum ſit hæreſis, & quàm perniciosum, cùm D. Paulus tot modis, & toties illius nobis horrorem incutiat.

Primæ ad Timotheum cap. 4. ℣. 1. 2. hæreſim deſcripſit, ut dæmoniorum doctrinam.

Cap. 6. ℣. 4. 5. depingit eam ut morbum peſtiferum.

Ibidem hæreticos vocat homines mente & corde corruptos.

Hic autem ℣. 17. hæreticorum ſermonem ait inſtar gangrenæ, aut canceris ſerpere.

Juxta mentem Divi Pauli horreamus hæreſim.

Hæreticos fugiamus;

Caveamus ab hæreticorum colloquiis.

Quintò.

A ℣. 20. diſcamus non turbari ob aliquorum lapſus: ſicut non turbamur, ſi in magnâ domo aliqua vaſa frangantur.

A ℣. 21. diſcamus de nullius unquàm peccatoris ſalute deſperare; quia poteſt per pœnitentiam emundari, & reparari.

Analyſis Capitis Tertii.

A

Primò.

PRÆDICIT falſos in noviſſimis temporibus exorituros Doctores, quorum mores impios ad vivum depingit. ℣. 1. 2. 3. 4. 5.

Secundò.

Indicit Timotheo ut hos fugiat, quia jam aliqui tales exiſtunt, qui domos alienas obrepunt, & mulierculas peccatis oneratas ſeducunt. Hi Evangelio quidem contradicunt, ſicut olim Jannes & Mambres Moyſi reſtiterunt: at illorum, ſicut horum, impoſtura brevi detegetur. 5. 6. 7. 8. 9.

Tertiò.

Timotheum hortatur ut doctrinam retineat, quam ab eo didicit, magiſtrique ſui ſequatur exemplum, & ſpeciatim patientiam in perſecutionibus: omnes enim qui piè volunt vivere, perſecutiones patientur. ℣. 10. 11. 12. 13. 14. 15.

Quartò.

Ipſum excitat ad ſtudium ſacræ Scripturæ, quæ utilis eſt, ut perfectus ſit homo Dei, & ad omne bonum opus apparatus.

Caput Tertium.

Paraphraſis.

NE mireris quod de Hymenæo & Phyleto dixi: etenim ſcias velim, quòd poſthàc, in diebus etiam proximè futuris, tempora erunt ad ſalutem periculis plena.

Erunt enim homines ſui ſolùm amatores, avari, faſtuoſi, ſuperbi, blaſphemi, parentibus rebelles, ingrati, impii, & ad omne ſcelerum genus effuſi.

C

Omnem naturalem affectum exuti, fœdifragi, calumniatores, concupiſcentiæ ſubditi, feri, & inhumani, bonorum oſores.

Proditores amiciſſimorum, petulantes, typho ſuperbiæ tumidi, voluptatum longè amantiores, quàm Dei; ſeu quorum Deus venter eſt.

Larvam quidem pietatis & reverentiæ Dei præ ſe ferentes; veritatem verò pietatis, operibus abnegantes, & hos averſare.

Jam enim ſunt aliqui ex eis, qui in alienas ſubrepunt domos, & falſis ſuis doctrinis, quaſi laqueis captas mulierculas, ita ſibi faciunt obnoxias, ut quaſi captivas abducant quocumque voluerint, peccatis oneratas, & variis circumactas concupiſcentiis.

D

Semper diſcendi cupidas, ſed quæ nunquam ad veritatis ſcientiam perveniunt.

Sicut autem magi Jannes & Mambres Divinæ Moyſis poteſtati reſtiterunt; ita illi nunc Evangelicæ reſiſtunt veritati; homines mente & corde corrupti, & ideò circa fidem errantes.

Sed diu non proficient in ſeductione hominum, quia brevi inſipientia, ſeu impoſtura eorum omnibus detegetur, ad ipſorum confuſionem, ſicut accidit Janni & Mambre.

E

Tales quidem illi: tu autem, (utpote qui apud me diu permanſiſti,) planè noſti quòd tales non ſumus: cognoviſti doctrinam meam, mores meos, ſcopum, & finem meum, fidei meæ ſynceritatem, meam erga omnes lenitatem, charitatem, patientiam.

Vidiſti perſecutiones & ærumnas, quas pertuli; noſti quas paſſus ſum Antiochiæ, Iconii & Lyſtris;

Textus.

1. HOc autem ſcito, quòd in noviſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa.

2. Erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſcelesti.

3. Sine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, immites, ſine benignitate.

4. Proditores, protervi, tumidi, & voluptatum amatores magis quàm Dei.

5. Habentes ſpeciem quidem pietatis: virtutem autem ejus abnegantes, & hos devita.

6. Ex his enim ſunt, qui penetrant domos; & captivas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur variis deſideriis.

7. Semper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam veritatis pervenientes.

8. Quemadmodùm autem Jannes & Mambres reſtiterunt Moyſi; ita & hi reſiſtunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem.

9. Sed ultra non proficient: inſipientia enim eorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit.

10. Tu autem aſſecutus es meam doctrinam, inſtitutionem, propoſitum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,

11. Perſecutiones, paſſiones, qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, Iconii, & Lyſtris; quales

quales perſecutiones ſuſtinui, & ex omnibus eripuit me Dominus.

12. Et omnes qui piè volunt vivere in Christo Jeſu perſecutionem patientur.

13. Mali autem homines & ſeductores proficient in pejus, errantes, & in errorem mittentes.

14. Tu verò permane in iis quæ didiciſti, & credita ſunt tibi; ſciens à quo didiceris.

15. Et quia ab infantiâ ſacras litteras noſti, quæ te poſſunt instruere per fidem, quæ eſt in Chriſto Jeſu.

16. Omnis ſcriptura Divinitùs inſpirata, utilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in juſtitiâ.

17. Ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.

A quas & alias non minùs graves perſecutiones ſuſtinui, ſed ex quibus omnibus Dei potentiâ liberatus ſum.

Sed quid de me dico? omnes enim qui piè, juxta Chriſti præſcriptum, vivere volunt, perſecutionem patientur.

Homines autem vitiis dediti, & ſubdoli impoſtores liberè indulgent impietati ſuæ; & in eâ, nemine reclamante, creſcent magis ac magis, ſeducentes & ſeducti.

Tu verò conſtanter perſiſte in iis credendis & prædicandis, quæ à me didiciſti, & quæ tibi commiſi, ut ea ſerves & promulges; memor à quo magiſtro ea didiceris.

B Memor & quòd ab infantiâ edoctus es ſacras litteras, quæ (mei loco) te poſſunt inſtruere ad ſalutem, per fidem in Chriſtum Jeſum, ad quem ducunt.

Siquidem omnis ſcriptura, Divinitùs inſpirata, utilis eſt ad docendam veritatem fidei, ad refellendos errores ei contrarios, ad corrigendos mores depravatos, ad inſtituendum ad vitæ ſanctimoniam.

Ut (per ſacræ Scripturæ ſtudium) perfectus evadat homo Dei, ſalutis animarum curator, & ad omnem officii ſui partem comparatus.

Commentarius in Caput Tertium.

D. Paulus ſic Timotheum alloquitur, ut & Epiſcopos alloquatur.

℣. 1. HOc *autem ſcito*...

His & ſequentibus verbis continetur prophetia, quâ D. Paulus Timotheum & alios, ſub ejus nomine, Epiſcopos præmonet ſimul & præmunit ad vitandos & refellendos hæreticorum errores: quaſi diceret.

Ne mireris quæ de Hymenæo & Phileto, ſuprà ℣. 17. dixi; quòd à veritate exciderint, factique errorum magiſtri, quorumdam fidem ſubverterint.

Etenim ſcire te volo, teque præmoneo, quòd non longè abſunt, ſed inſtant tempora dura, acerba, difficilia, periculis plena.

Καιροὶ χαλεποὶ, peſſima, ait D. Chryſoſtomus, ſcilicet ob corruptos hominum mores; ſeu quia homines erunt mali, corrupti, peſſimi, quales in ſequentibus deſcribuntur.

Per noviſſimos dies non intelliguntur hîc ultima tantùm mundi, ſeu Anti-Chriſti tempora; ſed etiam inſtantia, proximè & Timotheo adhuc vivente, futura; ut patet ex ℣. 5. ubi dicitur ei, *& hos devita.*

Notandum.

Totum itaque tempus, à Chriſto uſque ad finem mundi, eſt tempus noviſſimum: juxta illud Joan. primæ 2. 18. *Filioli hora noviſſima eſt*, id eſt noviſſimum tempus, ultima ætas mundi: noviſſimus Eccleſiæ ſtatus: ultima lex & religio, cui nulla ſuccedet alia.

℣. 2. *Et erunt.* Gr. erunt enim, itaque, *&*, eſt cauſalis conjunctio, ſignificans idem, ac *quia*: Romana non habent, *&*.

Et erunt homines ſeipſos amantes. Gr. ſui amatores, id eſt, ſui tantùm amatores, ait Ambroſius. idem ac *quærentes quæ ſua ſunt.*

Philautia, malorum radix.

Φίλαυτος, ille eſt qui ſe ſolum amat, ait Theophylactus.

Et hæc eſt malorum radix, ſeipſum ſolùm amare.

Sicut ex charitate omne bonum; ſic ex philautiâ, utpote charitati oppoſitâ, omne malum.

Nam charitas eſt lata, id eſt, ſeſe dilatat & diffundit in Deum & proximum.

Philautia verò latitudinem ejus in arctum con-

C ſtringit & in unum tantummodò contrahit, ſcilicet in ſeipſum, Theophylactus poſt Chryſoſtomum.

Quaſi idololatria.

Φίλαυτος, eſt quaſi ſui idololatra, omnia ad ſe refert, propter ſe facit, ad ſe, quaſi ultimum finem, ordinat. Hinc omnis inordinatio.

Cupidi. Gr. pecuniæ amatores, id eſt, avari.

Hujus peſſima radicis rami.

Poſtquam radicem dixit, infert ſpeciatim ab eâ enatos ramos, quorum primus & maximus eſt avaritia. Theophylactus.

Ab amore ſui oritur amor divitiarum, tanquam medii & inſtrumenti generalis, quo ſibi ſatisfacere poſſit amor proprius, terreniſque frui deliciis.

Omnibus exterioribus bonis abutitur ad ſuum commodum, ſuamque gloriam.

Elati, id eſt faſtuoſi, jactabundi.

D Hæc elatio, ſeu faſtuoſitas eſt ſpecies ſuperbiæ, quâ quis vult ſingulariter videri ſuprà omnes, ait D. Thomas. hîc

Et hæc elatio eſt fœtus amoris ſui ipſius, fructuſque divitiarum, quibus abutitur amor proprius ad faſtum, ad luxum, ad omnem vanitatem.

Superbi. omnes alias, præter elationem ſupradictam, intellige ſuperbiæ ſpecies; v. g. omnia ſibi tanquam debita, arrogare: ſeipſum æſtimare, cæteros contemnere, dominatum ambire, ſubjici nolle.

Et hic eſt naturaliſſimus philautiæ fœtus.

Blaſphemi, in Deum, ait D. Chryſoſtomus, qui enim contra homines ſeſe effert, facilè in Deum impius eſt. idem Chryſoſtomus & Theophylactus.

Alii vertunt, maledici, contumelioſi.

E Vox Græca utrumque ſignificat, ſive in Deum, ſive in homines blaſphemum.

Ordo tamen hîc poſtulare videtur, ut de blaſphemiâ in Deum intelligatur.

Parentibus.... intellige & ſuis ſuperioribus *rebelles.*

Et hæc inobedientia ſicut & præcedens blaſphemia, ſunt ſummæ ſuperbiæ fructus.

Ingrati. erga Deum & parentes, hoc ſequitur ex dictis.

Nota.

Sed nota quòd ingrati cum impiis & ſceleratis hìc copulentur; hincque conjice ingratitudinis enormitatem. A

Sceleſti, id eſt, nefarii, ad omne ſcelerum genus effuſi, qui nullâ recti & ſancti ratione habitâ, perpetrant fœda quæque.

Syr. vertit: impii, ſimiliter & Ambenſianus.

Sic amor ſui per ſuperbiam, impietatem, inobedientiam & ingratitudinem devenit tandem ad irreligionem & ad Atheiſmum.

℣. 3. *Sine affectione*, qui omnem naturalem affectum exuunt: nulloque tanguntur amoris affectu etiam erga proximos naturaliter charos, v. g. parentes, liberos, cognatos: quaſi inſenſibiles & barbari.

Sine pace. fœdi-fragi, perfidi, cum aliis pacificè vivere neſcientes, ſine fœdere. B

Poteſt etiam verti implacabiles, quique nulli reconciliantur unquam.

Criminatores. Gr. diaboli, id eſt, calumniatores, ſeu qui proborum innocentiam ſuis vexant calumniis.

Hoc diabolicum, hocque cacodæmonum eſt.

Incontinentes, id eſt, voluptuoſi, gulâ, ventre, &c.

Syr. concupiſcentiæ ſubditi.

Immites, id eſt, inhumani, feri, beſtiarum more.

Sine benignitate. Gr. bonos non amantes. Syr. oſores bonorum.

Theophylactus, omnis boni hoſtes.

℣. 4. *Proditores*. amicorum & ſodalium.

Protervi, id eſt, præcipites, temerarii, petulantes, procaces. C

Tumidi. ſcilicet typho ſuperbiæ, vanâque de ſe opinione inflati.

Voluptatum amatores magis...

Neceſſariò hoc ſequitur, ait Theophylactus: ubi enim eſt hujus mundi voluptatum amor, illic Divinum deſiderium non eſt.

Hoc idem ſignificat, ac *quorum Deus venter eſt*.

℣. 5. *Habentes ſpeciem*, id eſt larvam, imaginem, ſimilitudinem externam, reverentiæ Dei, cultûs Divini: vim autem, *virtutem*, id eſt, veritatem, factis *abnegantes*.

Pietatem ſimulant quidem, ſed revera non habent; imò factis ſuis eam abnegaſſe videntur.

Verbis affectant, quod opere & moribus negant.

Observatio Moralis.

Quis non horreat funeſtam hanc vitiorum concatenationem, ab amore ſui, tanquam annulorum primo, exortam? D

Hanc horre vitiorum concatenationem.

Quis hunc igitur amorem ſui, vitiorum omnium radicem, non exhorreat magis?

Sicut à charitate, virtutum Reginâ, omne bonum, omniſque virtus.

Sic à philautiâ, vitiorum radice, omne malum, omniſque infelicitas.

Stude è contra virtutum concatenationi.

A charitate civitas Dei. A philautiâ civitas diaboli.

Etenim, ait D. Auguſt. civitas Dei incipit & conſtituitur ex amore Dei, & creſcit ad odium ſui ipſius.

Civitas verò diaboli incipit ab amore ſui, & creſcit uſque ad odium Dei, per contemptum proximorum. Aug. initio lib. de civitate Dei. E

Oratio ad Deum.

Deus charitas! Deus ignis conſumens! Deus æmulator! cor meum in tui charitate ſuccende; ut hoc tui amoris igne ſuccenſus, te diligam, memetipſum odio habeam; te verè colam, me verè contemnam; & per hunc mei contemptum & odium, per tui amorem & cultum, fiam civitas & habitatio tua.

Et hos devita. Gr. averſare. Syr. repelle à te: quaſi diceret.

Tales jam exiſtunt aliqui, quales deſcripſi; hos fuge, averſare: quin & adverſare.

His verbis omnes adhortatur, ut tales fugiant, ait D. Chryſoſtomus, ne corrumpant.

℣. 6. *Ex his enim ſunt qui penetrant...*

Ex his quidam in alienas obrepunt domos, & ſuis lenociniis & falſis doctrinis, quaſi laqueis, captas mulierculas, ſic obnoxias ſibi faciunt, ut velut captivas abducant, quocumque voluerint.

Nota *mulierculas*, ut indicet non omnes mulieres, ſed leviores tantùm & inconſtantiores.

Oneratas peccatis. Syr. obrutas peccatis, id eſt, magno peccatorum numero prægravatas, ſive ab ipſis earum magiſtris, qui eas ſuis erroribus corruperunt.

Patet enim ex epiſtolâ ad Titum, quòd doctrinis falſis domos ſubvertebant, cap. 1. ℣. 11.

Sive à ſemetipſis, quæ Chriſtum profeſſæ, vitam egerunt non Chriſtianam, ſed paganam & carnalem.

Quæ ducuntur... Gr. actas *deſideriis variis*, id eſt, variis circumactas concupiſcentiis, aguntur tanquam brutæ, ait Theophylactus.

His in verbis nota duo.

Notandum de mulieribus.

Primùm, cum D. Hieronymo, quòd per mulieres propagari cœperunt omnes hæreſes: epiſt. ad Cteſipho. Tom. 2. citatur à Cornelio à lapide.

Secundùm, cum Theophylacto, quòd mulierum ſit decipi, at præſertim, ſi peccatis ſint oneratæ.

Qui enim nullius ſibi boni conſcius eſt, pravis doctoribus citò obtemperat, ait Theophylactus.

℣. 7. *Semper diſcentes...* patet ex Græco quòd de mulieribus id dicatur.

Semper diſcendi cupidas, ſeu quæ ſemper fingunt ſe velle inſtrui, & ſalutis viam addiſcere, ſed quæ nunquam ad veritatis ſcientiam perveniunt.

Quia nimirùm peccatis obrutæ, & variis cupiditatibus actæ.

Hinc illarum mens excœcata eſt, ait Theophylactus.

Addi poteſt & quia falſarios & errones conſulunt.

℣. 8. *Quemadmodum autem Jamnes...*

Solet cum frumento naſci lolium.

Adverſarios ſemper habuerunt prædicatores veritatis.

Quid Moyſe in pietate illuſtrius; & tamen ille habuit viros præſtigiatores, qui veritati apertè repugnabant. Theodoretus.

Jamnes & Mambres, duo præcipui magorum Pharaonis, qui in Exodo cap. 7. ℣. 11. narrantur reſtitiſſe Moyſi, & cum eo certaſſe in portentis edendis.

D. Paulus eorum nomina didicit vel ex traditione, vel ex revelatione; nullibi enim in Scripturâ nominantur.

Homines mente corrupti, id eſt, qui mentis judicium vitioſis affectibus corruptum habent.

Hinc circa fidem errant.

Ex primò, ſecundum; ex cordis corruptione, fidei naufragium.

Mens incorrupta fidem admittit, corrupta verò reſpuit, ait Theophylactus.

℣. 9. *Sed ultra non proficient...* Gr. non proficient ampliùs, id eſt, non diu proficient, in ſeductione hominum; ſeu non multos decipient ampliùs.

Quia brevi illorum inſipientia & impoſtura detegetur & in confuſionem adducentur, ſicut accidit Jamni & Mambræ.

Impoſtura ad tempus durat. Veritas autem in æternum ſtat.

✝. 10. *Tu autem aſſecutus es...* hæreticorum erroribus & pravis moribus ſuam opponit doctrinam & vitam, quas ſequatur Timotheus: quaſi diceret.

Tales quidem ſunt illi; nos verò, ut planè noſti, tales non ſumus: apud me non fuiſti tantùm, ſed & longo tempore permanſiſti.

Hinc *aſſecutus es meam doctrinam*, ſeu quam prædico.

Inſtitutionem, meam vivendi rationem, mores meos; puri ſunt, ſine lucro, ſine avaritiâ.

Propoſitum, id eſt, ſcopum & finem, quem mihi in prædicatione & in omnibus meis propono, ſcilicet gloriam Dei & ſalutem proximi.

Fidem, id eſt, ſynceritatem & conſtantiam fidei meæ.

Longanimitatem, id eſt, lenitatem, tùm erga perſecutores, fidei hoſtes; tùm erga fratres, in eorum ferendis infirmitatibus.

Dilectionem, erga omnes.

Patientiam, in adverſis quibuſcumque.

Apoſtolicæ virtutes.

Apoſtolicas virtutes, diſcipulum ſuis Paulus docet exemplis.

Et tu, vir Apoſtolice, eas cum Timotheo diſcas à Paulo, doctrinæ ſanitatem, vitæ ſanctitatem, intenſionum puritatem, fidei firmitatem, infirmorum tolerantiam, erga omnes indefectibilem charitatem; in omnibus malis invictam patientiam.

✝. 11. *Perſecutiones, paſſiones...* id eſt, vidiſti perſecutiones & ærumnas, quas pertuli.

Qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, in Piſidiâ. Vide Act. 13. ✝. 45. & 50. ubi vi ejectus Paulus.

Iconii. Vide Act. 14. ✝. 2. 4. 5. ubi facta eſt conſpiratio ut Paulum lapidarent.

Lyſtris. Vide Act. 14. ✝. 18. ibi revera Paulus lapidatus eſt, & mortuus reputatus.

Quales perſecutiones ſuſtinui, id eſt, vidiſti has & alias non minùs graves perſecutiones, quas pro Chriſto pertuli. Scis qualiter eas toleraverim.

Apoſtolica patientia.

Timotheum Paulus docet exemplo ſuo Chriſtianum patiendi modum.

Et ex omnibus eripuit... id eſt, Dei potentiâ liberatus ſum.

In ipſâ morte fiducia in Deum.

Diſcipulum ſuum audentiorem reddit & eum fiduciam docet in Deum.

Hæc omnia etiam tua, ſicut & Timothei, ſint doctrina.

✝. 12. *Et omnes qui piè.* Syr. cum timore Dei.

Id eſt, ut quid de me loquor? hoc mihi ſingulare non eſt, ſed commune omnibus Deum piè & religioſè colentibus.

Pii patiuntur.

In Chriſto Jeſu, id eſt, juxta Chriſti præſcriptum. *Omnes*, ut plurimùm, *perſecutionem*, dolores & ærumnas *patientur*.

A quibus.

Seu ab infidelibus & hæreticis, ſeu ab invidis & malis, quibus diſplicet virtus; aliquando ab amicis & à cognatis; aliquando ab ipſo Deo, ita ordinante, ut tentet & virtutem perficiat.

A dæmone, ait Theodoretus: communis enim hoſtis, vel, per homines cum hominibus, vel per proprias cogitationes, cum eis bellum gerit. idem Theodoretus.

Quare?

Tentatio eſt vita hominis. ait Job. at ſpeciatim Chriſtiani vita, quia participatio paſſionum & opprobriorum Chriſti: in cujus morte baptizatus, ſeu regeneratus eſt.

Hoc ipſe Chriſtus ſuis prædixit diſcipulis. *Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, ſi me perſecuti ſunt & vos perſequentur.* Matth. 10. 24. Joan. 15. 20.

Nefas eſt pugilem Dei vacare delitiis, &c. aliud eſt quietis tempus; hoc ærumnis & ſudoribus eſt deputatum. D. Chryſoſtomus.

Chriſtus ipſe prior pro te paſſus eſt: cur ergo pati non vis, ſi vis Chriſtum ſequi, ait D. Athanaſius?

Qui anguſtum iter ingreditur, neceſſariò premitur, ait Theophylactus.

Chriſtianiſmus autem eſt arcta via, quæ ducit ad vitam.

Hinc neceſſarium ut Chriſtianus patiatur, vel ab aliis, vel à ſemetipſo, per ſui abnegationem.

Mali autem, ut plurimùm, ſunt in otio, & quiete.

✝. 13. *Mali autem homines*, id eſt, homines vitiis dediti, in ſeipſis mali.

Et ſeductores, id eſt, ſubdoli impoſtores, ſeu aliorum ſeductores.

Proficient in pejus. Syrus. addent ad malitiam ſuam, errantes, inducenteſque in errorem.

Gr. ſeducti & ſeducentes.

Proficiunt ergo dupliciter, in pejus errando, & magis ſeducendo.

Ideò duplicis pœnæ rei, & quòd ipſi non acquieverint veritati, & quòd alios à veritate abſtraxerint & in errorem miſerint.

Hic verſus non contradicit verſiculo nono, ubi dictum eſt, *ultra non proficient*. Nec enim de iiſdem perſonis agitur in hoc, & in illo verſu.

✝. 9. Agitur de quibuſdam, qui tunc erant, & qui per ſuam hypocriſim alios decipiebant: ſed quorum impoſtura brevi erat detegenda; ſicut magorum Jannis & Mambræ impoſtura per Moyſem fuit detecta.

Hîc autem agit de malis in genere, ſicut in ✝. 12. egit de bonis in genere.

Quaſi diceret, pii patientur perſecutiones; mali autem ſunt in otio & quiete, & liberè proficiunt in impietate ſuâ, ait Chryſoſtomus.

Revera tamen non proficient diu; quia ut dictum eſt, impoſtura tantùm ad tempus, veritas verò ſtabit in æternum.

✝. 14. *Tu verò permane*, id eſt, te verò nulla vis tentationis à ſancto propoſito dimoveas; ſed conſtanter permane in iis credendis & prædicandis, &c. Vide paraphraſim.

Sciens à quo didiceris.

Duas allegat cauſas, ob quas Timotheus fidelis permaneat.

Primam ab authoritate magiſtri ductam; *ſciens à quo didiceris*, id eſt, memor eſto, à quo magiſtro ea didiceris, ſcilicet ab Apoſtolo, quem Chriſtus ipſe docuit in cælo.

Itaque quaſi ab ipſo Chriſto Jeſu glorioſo, & in cælis regnante edoctus es.

Hujus & nos honoris cum Timotheo participes ſumus, ſi D. Pauli doctrinam ſuſcipiamus & ſequamur.

✝. 15. *Et quia ab infantia.* Gr. à puero. Syr. à pueritiâ tuâ.

Secundam à diuturnitate educationis in Chriſtianâ religione; non enim nuper, aut à paucis diebus; ſed ab infantiâ edoctus es ſacras Scripturas, curante piâ matre tuâ Eunice, & aviâ Loïde, cap. 1.

Quæ te poſſunt inſtruere. Gr. ſapientem reddere, id eſt, doctum efficere ad ſalutem.

Per fidem quæ eſt in Chriſto Jeſu, id eſt, per fidem in Chriſtum, quem docent, & ad quem ducunt. *Finis enim legis Chriſtus.*

Nos cum D. Timotheo S. Paulus ad ſacras mittit Scripturas.

D. Paulus jamjam moriturus diſcipulum ſuum ad ſacras mittit Scripturas, quibus ſapientior evadat.

Quaſi diceret, ait D. Chryſoſtomus.

Jam delibor, ad martyrium accingor, at loco mei, ſacras habes Scripturas, *quæ te poſſunt inſtruere.*

Si autem Timotheo, ſancto Spiritu pleno, iſta ſeribit; quantò magis nobis dicta putare debemus. idem D. Chryſoſtomus.

Hæc ergo tanquam nobis dicta ſuſcipiamus.

℣. 16. *Omnis ſcriptura Divinitùs inſpirata, utilis eſt.* . . Gr. omnis ſcriptura Divinitùs inſpirata, & utilis eſt.

Vis tacita in, καὶ, &, ait Eraſmus: ſcilicet ſcriptura eſt Divinitus inſpirata, & eadem eſt utilis, &c.

Itaque duo dicit Apoſtolus, primum, quòd ſcriptura ſit à ſancto Spiritu inſpirata; ſecundum, quòd ſit utilis, &c.

Ad docendum. Gr. ad doctrinam. Syr. ad doctrinam, id eſt, ad docendum veritatem fidei, eam ignorantes.

Ad arguendum. Gr. ad redargutionem. Syr. ad correctionem, id eſt, ad redarguendos errores eorum, qui veritatem fidei impugnant, eoſque falſitatis convincendum.

Ad corripiendum. Gr. ad correctionem. Syrus ad directionem, id eſt, ad corrigendam motum corruptelam, ſeu ut ait Ambroſianus, ad redintegrationem; quâ ſcilicet fideles à Chriſtianâ vitâ aberrantes corriguntur, & priſtinæ ſanctitati reſtituuntur.

Ad erudiendum in juſtitia. G. ad eruditionem, quæ in juſtitiâ. Syrus ſimili modo. id eſt.

Quatuor Evangelici Doctoris officia.

Ad erudiendum, ſeu quâ erudias alios ad omnem vitæ ſanctimoniam.

Quatuor ſunt præcipua Doctoris Evangelici officia: primum, docere veritatem fidei: ſecundum, refellere errores fidei contrarios: tertium, admonitionibus & correptionibus depravatos mores redintegrare: quartum, inſtituere ad juſtitiam, ſeu ad vitæ ſanctimoniam.

Ad hæc utilis eſt ſacra Scriptura.

Ad hæc quatuor utilis eſt ſcriptura.

℣. 17. *Ut perfectus ſit homo Dei*, id eſt, ita ut per illius ſtudium perfectus ſit homo Dei, id eſt, Epiſcopus, Propheta, Doctor, Apoſtolicus homo.

Ad omne opus bonum inſtructus, id eſt.

Apparatus ad quatuor ſupra dicta Doctoris Evangelici munia.

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Imò neceſſaria.

Utilis igitur eſt ſacra Scriptura viro Dei, ſeu Epiſcopo, ſeu Doctori Evangelico, ad omnem officii ſui partem implendam; imò illi neceſſaria eſt; non enim ſine illâ perfici poteſt, ait D. Chryſoſtomus.

Non ideò omni prorſùs Chriſtiano neceſſaria, nec utilis; Eccleſiæ judicio relinquitur, quibus perſonis utilis ſit ſacra Scriptura.

Nec ideò ſola viro Dei ſufficit. Nam cap. 2. ℣. 2. jubet Apoſtolus traditiones vivâ voce acceptas teneri.

Nec etiam ideò ſola ſufficit ad omnem, circa fidei myſteria, aut circa ſcripturas ipſas, difficultatem ſolvendam.

Hic itaque locus nec traditionibus officit, nec tollit neceſſitatem judicis infallibilis in controverſiis agnoſcendi.

Quomodò legenda ſit ſacra Scriptura.

Sed ex eo benè colligi poteſt quomodò legenda ſit ſcriptura.

Primò, ut ſalutis liber aſpicienda.

Secundò, aperienda ut in eâ de noſtris inſtruamur officiis.

Tertiò, cum fide legenda, & in eâ per fidem Jeſus Chriſtus ſalvator quærendus; ut in eo creſcamus, & ipſe creſcat in nobis, uſque in virum perfectum, per fidem vivam, ſpem firmam, charitatem operantem.

Circa Divinam inſpirationem notandum.

Porro circa Divinam ſcripturarum inſpirationem non omnes omninò conveniunt authores.

Aliqui, inter quos Eſtius, Fromondus, &c. putant omnem ſacram Scripturam ſic, à Spiritu ſancto dictante, conſcriptam eſſe; ut non ſolùm ſententiæ, ſed & verba ſingula, & verborum ordo & tota diſpoſitio ſit à Deo, tanquam per ſemetipſum loquente.

Alii, inter quos Cornelius à lapide, putant non eodem modo Spiritum ſanctum dictaſſe omnes ſacras litteras.

Nam legem, inquit Cornelius, & prophetias ad verbum dictavit & revelavit Moyſi & prophetis.

Hiſtorias verò & morales exhortationes, quas antea vel viſu, auditu, vel lectione, vel meditatione didicerant ipſi ſcriptores hagiographi, non fuit neceſſe inſpirari, aut dictari à Spiritu ſancto, utpote cùm eas ſcirent & callerent, &c.

Dicitur tamen Spiritus Sanctus eas dictaſſe.

Primò, quia ſcribentibus aſtitit, ne vel in puncto aberrarent à veritate.

Secundò, quia eos excitavit & ſuggeſſit ut hæc potiùs ſcriberent quam illa.

Conceptum quidem & memoriam eorum quæ ſciebant, non eis ingeſſit Spiritus ſanctus; ſed inſpiravit ut hunc potiùs, quàm illum conceptum ſcriberent.

Tertiò, quia omnes eorum conceptus & ſententias ordinavit, digeſſit & direxit Spiritus ſanctus, v. g. ut hanc ſententiam primo, illam ſecundo, aliam tertio loco, &c. collocarent & ſcripto conſignarent.

Hanc opinionem Author hiſtoriæ criticæ Novi Teſtamenti tribus capitibus 23. 24. & 25. examinat, explicat & tuetur contra Doctores Lovanienſes & Duacenſes.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Omnis, non modò Dei miniſter, ſed & omnis Chriſtianus, ſuæ ſalutis amator ſtudioſus, attendat ſeriò ad funeſtam vitiorum concatenationem, primis quinque verſibus expreſſam;

Et ſtatim in ſe reflexus, examinet nùm & amor proprius, omnium vitiorum radia, ſimile quid in ſemetipſo non produxerit; nùm ſeipſum amans? cupidus, elatus, ſuperbus? &c.

Etenim de noſtro ſæculo juſtiùs, ut puto, quàm Theodoretus de ſuo, dicere poſſumus:

Exiſtimo prædictum eſſe hoc tempus: his enim malis vita noſtra plena eſt; & pietatis ſpeciem præ nobis ferentes, improbitatis ſimulachrum, per opera conſtruimus.

Pro Dei amatoribus pecuniæ amatores evaſimus; & animi perturbationum ac vitiorum ſervitutem amplectimur; ac reliqua, ut ſemel dicam, in nobis videre licet, quæ prædixit Divinus Apoſtolus. Huc uſque Theodoretus.

Ne ſit ita de nobis in poſterum, charitati, virtutum reginæ, ſtudeamus; philautiæ, omnium vitiorum radici, extirpandæ, continuum laborem impen-

pendamus. Vide dicta verſibus 1. 2. 3. 4. 5.

SACUNDÒ.

Ab Apoſtolo vir Eccleſiaſticus diſcat virtutes Apoſtolicas ℣. 10. doctrinæ ſanitatem, vitæ ſanctitatem, intentionum puritatem, &c. Vide ibi dicta. ℣. 10.

TARTIÒ.

Omnis verè pius Apoſtolici recordetur apophte-
A gmatis ; *Omnes qui piè volunt*, &c. ℣. 12. hujuſque memor, generoſè patiatur pro Chriſto.

QUARTÒ.

A ℣. 16. vir Eccleſiaſticus diſcat quatuor Doctoris Evangelici munia.

Ibidem & à ℣. 17. diſcat ad hæc ſacram Scripturam ſibi utilem eſſe & neceſſariam.

Videat & ibi quomodò legenda ſit hæc ſacra Scriptura.

Analyſis. Capitis Quarti.

PRIMÒ.

TIMOTHEUM *obteſtatur ad aſſiduam omnium paſtoralium functionum adimpletionem, ut præveniat tempora mala, brevi futura, in quibus ipſi Chriſtiani, ob morum corruptelam, & mentis pruriginem, à veritate ſuas avertent aures, ad fabulas declinabunt.* ℣. 1. 2. 3. 4. 5.

SECUNDÒ.

Mortem ſibi inſtare prædicit : ut autem Timotheum de eâ ſoletur, ſimul & ad ſui imitationem excitet ; Bonum, *inquit*, certamen certavi, *&c.* repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, *& eis qui diligunt adventum Domini.* ℣. 6. 7. 8. 9.

TERTIÒ.

Rogat ut ad ſe citò veniat, quia ferè ſolus. ℣. 10. 11. *&c. In primâ ſuâ defenſione ab om-*
C *nibus derelictus* ; ſed Dominus adfuit illi. ℣. 16. 17.

Concludit ſalutationibus.

CAPUT QUARTUM.

Textus.

1. TESTIFICOR coram Deo, & Jeſu-Chriſto,
qui judicaturus eſt vivos & mortuos,
per adventum ipſius, & regnum ejus.

2. Prædica verbum, inſta opportunè, importunè, argue, obſecra, increpa in omni patientiâ & doctrinâ.

3. Erit enim tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt ;
ſed ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros,
prurientes auribus.

4. Et à veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.

5. Tu verò vigila, in omnibus labora,
opus fac Evangeliſtæ, miniſterium tuum imple : ſobrius eſto.

6. Ego enim jam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat.

7. Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi.

Paraphraſis.

OBTESTOR te coram Deo Patre, & Jeſu Chriſto filio ejus, qui poteſtate à Patre acceptâ,
Judicabit omnes ; tùm eos, quos in tempore judicii
D reperiet vivos ; tùm eos, qui fuerint præmortui ;
Omnes judicabit, inquam, cùm apparebit in gloriâ & majeſtate, ut mundi Monarcha.

Te obteſtor igitur, ut prædices verbum Dei ; huicque operi inſtes cum ſedulitate, tempeſtivè, intempeſtivè, docendo, arguendo, obſecrando, increpando ; idque omne cum omnimodâ patientiâ, & doctrinâ ſanâ.

Non ſine causâ te ſic adjuro, chariſſime fili, etenim tempus brevi futurum inſpicio, in quo fideles ipſi ſanam Evangelii doctrinam non ferent : ſed velut onus grave, & importabile rejicient ;
Et juxta corrupta cordis ſui deſideria adſciſcent ſibi, & multiplicabunt magiſtros ſuis placitis benevolos :
E Idque quia ipſi pruriunt auribus, ſeu quia nova, placentia, & mollia cupiunt audire.

Hinc aures avertent ab Evangelicâ veritate, ad fabulas autem convertent.

Ut his imminentibus malis tu te opponas ; vigila continuè, labora aſſiduè, malaque patere ;
Fac quod officium eſt Evangeliſtæ, miniſterium tuum fideliter adimple, nihilque omitte : propterea ſobrius eſto.

Eò inſtantiùs tuo debes officio incumbere, quò brevi nullum à me auxilium habebis : egò enim jam præparor ad mortem ut victima, inſtatque mortis meæ tempus.

Si amas, non propterea mœrebis ; ſed congaudebis ; quippe præclarum pro Chriſti fide certamen certavi, curſum feliciter conſummavi, fidem ſervavi.

De cætero à Deo repoſita eſt, & aſſervatur mihi, jam penè victori, corona, quam juſtè merui; & quam Dominus Jeſus Chriſtus, ut juſtus Judex, mihi reddet in illâ die; & mihi non ſolùm, ſed & iis omnibus, qui diligunt, & optant glorioſum illius adventum. A

Feſtina ad me citò venire Romam: Demas enim me reliquit; & amore ſæculi victus, abiit Theſſalonicam.

Creſcens à me miſſus, abiit in Galatiam, ſeu Galliam; Titus in Dalmatiam.

Lucas ſolus mecum manet; Marcum Joannem aſſume, & adduc ad me: eſt enim mihi in Evangelii miniſterium utilis.

Tychicum miſi Epheſum, ut ſuas ſuppleat vices.

13. Pallium quod Troade, apud Carpum reliqui, veniens tecum affer, & libros, & maximè ſcripta mea.

Alexander, faber ærarius, multa mala mihi intulit: reddet illi Dominus, ſecundùm opera ejus.

Tu tibi ab illo cave, ne ſcilicet quid ſimile tibi faciat: valdè enim reſtitit noſtræ prædicationi.

Cùm in his ſecundis vinculis cauſam meam ante Neronem primò dixi, nemo familiarium mihi adfuit:

Sed omnes fere me dereliquerunt, Neronem extimeſcentes;

Hoc non illis imputetur ad peccatum, ſed ignoſcat Deus.

Dominus autem mihi fuit auxilio, mihique fiduciam & animum dedit ad mei defenſionem; (id ego non merui:) ſed ut per me impleatur Evangelii prædicatio, eamque omnes gentes audiant: ideò liberatus ſum ex ore leonis.

Sicut à corporali leone liberavit; ſpero quòd & à ſpiritali leone, peccato ſcilicet, liberabit, & quòd ſervabit me in regnum ſuum, quod eſt in cælis; cui ſit gloria in ſæcula ſæculorum.

Saluta meo nomine Priſcam & Aquilam, & Oneſiphori familiam.

Eraſtus Corinthi remanſit, quibuſdam negotiis retentus; Trophimum autem infirmum reliqui Mileti.

Feſtina ad me venire ante hyemem. Salutant te Eubulus & Pudens, & Linus & Claudia, & fratres omnes.

Dominus Jeſus-Chriſtus, per gratiam ſuam, ſit tecum, & cum omnibus Eccleſiæ tuæ fidelibus. Amen.

8. In reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die, juſtus Judex; non ſolùm autem mihi, ſed & iis, qui diligunt adventum ejus.

9. Feſtina ad me venire citò: Demas enim me reliquit, diligens hoc ſæculum, & abiit Theſſalonicam.

10. Creſcens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.

11. Lucas eſt mecum ſolus; Marcum aſſume, & adduc tecum: eſt enim mihi utilis in miniſterium. B

12. Tychicum autem miſi Epheſum.

13. Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros; maximè autem membranas.

14. Alexander ærarius multa mala mihi oſtendit: reddet illi Dominus ſecundùm opera ejus.

15. Quem & tu devita: valdè enim reſtitit verbis noſtris.

16. In primâ meâ defenſione nemo mihi adfuit:

C ſed omnes me dereliquerunt;

non illis imputetur.

17. Dominus autem mihi aſtitit, & confortavit me; ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes, & liberatus ſum de ore leonis.

18. Liberavit me Dominus ab omni opere malo, & ſalvum faciet in regnum ſuum cæleſte; cui gloria in ſæcula ſæculorum.

19. Saluta Priſcam & Aquilam, & Oneſiphori domum. D

20. Eraſtus remanſit Corinthi; Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.

21. Feſtina ante hyemem venire. Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes.

22. Dominus Jeſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. Gratia vobiſcum. Amen.

Commentarius in Caput Quartum.

℣. 1. TESTIFICOR... In fine præcedentis capitis indicavit quatuot præcipuas Epiſcopalis officii partes; ad quas ritè peragendas, ſacram Scripturam aſſeveravit utilem eſſe.

Nunc, majori quâ poteſt efficaciâ, Timotheum hortatur, ad has omnes muneris ſui partes perfectè complendas.

Et propterea tremendo cum juramento obteſtatur. *Teſtificor*, id eſt, rogo, obteſtor & adjuro te. *Coram Deo*, patre ſcilicet; Deus enim hìc ſumitur perſonaliter, ut patet ex eo quod additur. E

Et Jeſu Chriſto, filio ejus, id eſt, coram teſtibus eò magis à te reverendis & metuendis, quò tuæ, vel fidelitatis, vel negligentiæ judices erunt & vindices, quippe.

Qui judicaturus eſt, id eſt, qui Jeſus Chriſtus, poteſtate ſibi à patre traditâ, omnes judicabit mortales.

Sive *vivos*, id eſt, eos qui tempore judicii reperientur vivi; qui tamen ante judicium mortem ſubibunt, vitæ ſtatim reſtituendi. Vide primam ad Theſſ. cap. 4. ℣. 15. & 16.

Digitized by Google

Sive *mortuos*; id eſt, eos qui præmortui reperientur quidem, ſed qui tunc fient redivivi. Vide ibidem.

Per adventum ejus & regnum ejus.

Gr. ſecundùm apparitionem ipſius & regnum ejus. Syr. in revelatione regni ſui.

D. Chryſoſtomus in adventu ſuo, qui erit cum gloriâ & regno.

Id eſt, qui judicabit omnes prorſùs homines, cùm apparebit in gloriâ & majeſtate ſuâ, tanquam totius mundi monarcha.

Observatio Litteralis et Moralis.

Hæc ergo verba, *per adventum ejus*... non ſignificant quòd D. Paulus Timotheum adjuret per adventum Chriſti; dixiſſet enim Græcè, [illegible] non [illegible].

Sed indicant tempus & modum, quo Chriſtus Dominus judicaturus eſt orbem: & diſcrimen inſinuant quod futurum eſt inter ſecundum & primum adventum ejus.

Non ita veniet, ut antea venit in humilitate, ſed in gloriâ & regno. D. Chryſoſtomus.

Equidem Chriſtus Dominus nunc eſt in ſinu & gloriâ patris: ſed Divina ejus gloria nondum omnibus apparuit.

Nunc quidem regnat in cælo, *ſedetque ad dexteram majeſtatis*: ſed nondum omnes ejus imperio ſubduntur in terris, non omnes obediunt Evangelio.

At tunc cùm judicaturus veniet, omnibus apparebit in gloriâ Dei; & in omnibus, & ſuper omnes regnabit; ut Rex univerſi.

Omnes tunc ſubjicientur ei, vel liberè, vel inviti.

Praxis. Adoro te Chriſte, in ſinu Patris latentem, teque patris ſplendorem agnoſco.

Adoro te Chriſte, Rex mundi, meque volens & lubens tuæ ſubdo ditioni.

Judicem te credo, te ſpero, te expoto venturum, non in meâ confiſus juſtitiâ. *Nullus enim ante te juſtificabitur homo.* ſed in tuâ unicè confiſus miſericordiâ.

Deprecatio. O Jeſu miſericors! ô Jeſu Salvator mundi! qui veniſti, peccatores ſalvos facere; ſalva me miſerrimum peccatorem; ſed te confitentem, & in te confidentem.

In te Domine ſperavi, non confundar in æternum.

℣. 2. *Prædica verbum*... obteſtor, inquam, te. Primò, ut prædices verbum Dei, & cum ſedulitate inſtes veritatis Evangelicæ prædicationi, tempeſtivè, intempeſtivè, id eſt, quocumque tempore & loco.

Semper tempus eſt veritatem docendi, ubique locus. Nullum habeas tempus definitum, ſed ſemper tibi tempus ſit. Chryſoſtomus idem dicit de loco, in Eccleſiâ, in carcere, in catenâ, ad mortem properans: prædica, veritatem doce.

Secundò, ut arguas *argue*, cùm videris illud fieri debere, ait Theophylactus.

Id eſt, ubi videris falſos Doctores veritatem ſuis erroribus impugnantes: tales, inquam, argumentis convince falſitatis.

Tertiò, ut increpes & corrigas, *increpa* depravatos peccatorum mores, eiſque, ſi neceſſe ſit, pœnam & ſupplicium imponas, ut à peccato abſtractos, ſanctitati Chriſtianæ reſtituas.

Quatuor Epiſcopalis officii partes exercenda. Quartò, ut obſecres ſeu horteris omnes ad vitæ ſanctimoniam. *obſecra.*

Sive erga diverſos homines; Ecce quatuor præcipuas Epiſcopalis officii partes, erga diverſos homines exercendas.

At quia erga eumdem hominem, pro vario ipſius ſtatu, & pro variâ ejus neceſſitate debent etiam exerceri.

Sive erga eumdem hominem. Hinc optimè poteſt intelligi, quòd Timotheum & Epiſcopos adjuret Apoſtolus, ut Dei verbum unicuique pro ſuo ſtatu & neceſſitate accommodet, eumdem modò docendo, modò arguendo, modò increpando, modò obſecrando; idque verbis ex ſacrâ Scripturâ deductis.

Notandum ab animarum medicis. Epiſcopi ſunt animarum medici: ſicut ergo medici omnis generis remediis, ad corporum ſanitatem, nunc lenibus pharmacis, nunc acribus utuntur.

Ita Epiſcopus & quilibet animarum medicus, nunc blandis, nunc aſperis verbis, ex Scripturâ deſumptis, uti debet, ad ſuos ſanandos ægrotos.

Doceat ergo, arguat, increpet, obſecret.

Hic ordo ſervatur in Græco, & reſpondet ℣. 16. cap. 3. hincque notant Patres Græci. D. Chryſoſtomus, Theophylactus, quòd per lenia finiendum ſit.

Noſter interpres tranſpoſuit, dicens, *obſecra, increpa*, fortè ut indicaret clariùs affectuum alternationem, hîc ab Apoſtolo præceptam.

In omni patientiâ...

Ipſi omnimoda patientia eſt neceſſaria. Hoc prædictis omnibus conjunge, ait Theophylactus, ſive doceas, ſive arguas, &c. patientia tibi neceſſaria eſt, non quæcumque, ſed *omnis*, id eſt, omnimoda, & quam omnibus modis demonſtres, verbis, operibus, habitu.

Et doctrinâ. *Et doctrinâ*, quâ ſolidè doceas ignaros, arguas errantem, & eum erraſſe convincas, eique viam veritatis oſtendas: ratione duci volunt homines.

Observationes Morales.

Quot in his duobus verſibus, à Spiritu ſancto dantur nobis, Chriſti miniſtris, documenta?

Primò.

Prædicatio præcipuum Epiſcopi munus. Hæc de verbo Dei prædicando obteſtatio tremenda, docet omnes Epiſcopos, quòd Evangelii prædicatio ſit præcipuum Epiſcopi munus, cui ſedulò & aſſiduè debet incumbere, & de cujus omiſſione rationem Chriſto Domino, ſummo omnium judici, redditurus eſt.

Hoc etiam docet Conc. Trident. ſeſſ. 5. cap. 2. & ſeſſ. 24. c. de refor. 4. hinc Theophylactus Epiſcopus, Epiſcoporum nomine, hîc exclamat: terrore concutiamur, qui non prædicamus.

Secundò.

Attendenda ab omni Chriſti miniſtro. Hæc eadem gravis admodum & ſeria nimis abjuratio, omnem prorſùs Chriſti ſacerdotem, confeſſarium, concionatorem & parochum debet expergefacere; ut ſuprà ſe reflectens, advertat an Deo fideliter in ſuo ſtatu ſerviat? & cum diligentiâ & inſtantiâ hîc præſcriptâ? an verò ſit operarius doloſus, negligens, infidelis?

Quis ſub tantâ teſtificatione ſegnis eſſe audeat? ait D. Auguſtinus, lib. 1. contra Creſcon. cap. 6. citatur à Cornelio à lapide.

Eheu vereor ne de nobis potiori jure dicatur, quod de ſui temporis ſacerdotibus dixit D. Gregor. Papa, hom. 17. in Evang.

Multi, & pauci ſacerdotes. Ecce mundus totus ſacerdotibus plenus eſt, ſed tamen in meſſe Dei rarus valdè invenitur operator; quia officium quidem ſacerdotale ſuſcipimus, ſed opus officii non implemus.

Tertiò.

Ex officiorum & affectuum alternatione in verbis Apoſtolicis expreſſâ, & Chriſti miniſtro præceptâ, *prædica, inſta, argue, obſecra*, diſcat omnis animarum miniſter quòd omnibus debeat uti remediis, ad illarum ſalutem: nunc docere, nunc arguere, nunc increpare, nunc obſecrare.

Recordentur ſe medicos.

Medicum ſe recordetur: ſanare ergo quærat, non placere.

Nunc ergo lenibus, nunc acribus utatur remediis.

Omnibus utantur remediis.

Lenia tamen præferant.

Lenibus tamen acria, ſemper ita temperet, ut lenitas ſuperet, ſicut in Deo *miſericordia ſuperexaltat judicium.*

Reprehenſio per ſe intolerabilis eſt, niſi habeat admixtam obſecrationem: ſicut in Chirurgiâ ſectio, licèt ſalutaris ſit, pharmaco ſuavi indiget conſolari. D. Chryſoſtomus.

Quartò.

Duo illis ſemper neceſſaria.

Ex ultimis verbis, idem animarum miniſter diſcat duas ſibi dotes perpetuò neceſſarias eſſe.

Patientia, ſeu ut ajunt Gr. & Syr. *Longanimitas.*

Non quælibet, ſed *omnis*, ſeu omnimoda; in verbis, in operibus, in toto habitu.

Omnimoda patientia.

Itaque nunquam iraſcatur ſive tarditati, ſive duritiei, ſive ulli moleſtiæ, imò & rebellioni peccatoris.

Sed amans & dolens, & magis quam ille ipſe lugens, omnia toleret, infirmoque ſuo compatiatur.

Et doctrina.

Doctrina pariter *omnis*, ſed ex ſacrâ Scripturâ deſumpta; quâ pro vario ſtatu doceat, arguat, &c.

Sacræ ergo Scripturæ ſtudio totus incumbat.

Quintò.

Semper pati, ſemper docere, ſeu cum patientiâ docere.

Ex conjunctione patientiæ cum doctrinâ, & doctrinæ cum patientiâ diſcat, quòd ſemper pati debet, ſemper & docere; ſeu ſemper cum patientiâ docere.

Nec faciat ergo docendi finem; nec ponat ullos ſuæ patientiæ limites; ſicut nec Divinæ miſericordiæ.

Sed infinitâ Dei miſericordiâ innixus, faciat quod ſuum eſt, *doceat, arguat, obſecret, increpet*...

Donec *veniat tempus, tempus miſerendi ejus.*

Si fortè Deus det illis pœnitentiam ad cognoſcendum veritatem, &c. cap. 2. ℣. 25.

℣. 3. *Erit enim tempus*... quaſi diceret.

Non ſine causâ, chariſſime fili, te ſic adjuro, ut tuo ſegniter incumbas officio.

Etenim tempus brevi futurum inſpicio.

Cum ſanam doctrinam, id eſt, in quo homines Chriſtiani Evangelicam doctrinam, quæ ſola ſana eſt, ſanitatem & ſanctitatem animæ conferens, ampliùs non ferent, ſed eam velut onus ſibi grave & importabile, rejicient ab humeris ſuis.

Sed ad ſua deſideria... hinc Evangelicis non contenti doctoribus, temerè & ſine delectu, juxtà corrupta cordis ſui deſideria; ſeu ut ſuis pravis ſatisfaciant concupiſcentiis.

Coacervabunt ſibi magiſtros. adſciſcent ſibi, & multiplicabunt magiſtros ſuis placitis benevolos, & qui ſuis titillent vitiis.

Prurientes κνηθόμενοι. In nominativo: quaſi diceret, tales ſibi magiſtros eligent; quia ipſi pruriunt auribus, id eſt, nova, placentia, mollia cupiunt audire.

Quærunt aſſentatores, qui ſibi blandiantur: quique ſuas ipſorum aures leniter ſcalpant, non verò qui veritate & terrore gehennæ radant.

℣. 4. *Et à veritate quidem*...

Hinc aures avertent ab Evangelii veritate, quòd nulli aſſentatur.

Ad fabulas autem... ad fabulas autem Judaïcas, aut hæreticorum convertent inſanâ curioſitate.

Curioſitas infidelitatis origo.

Adverte quomodò pruritus aurium, curioſitas mentis, aures ſpiritualiter fornicantes (ut ait D. Auguſt. tract. 94. in Joan.) avertunt animam à veritate, convertunt ad vanitatem, fidem deſtruunt, Chriſtianiſmum evertunt.

In quot Chriſtianis hoc completum eſt?

Hinc hæretici, hinc & impii, qui Divinis fidei veritatibus, per tot ſæcula & per tot motiva, factis evidenter credibilibus, credere detrectantes; vanis hominum ſomniis & deliriis aſſenſum præbebant.

Ex auditu ſimplici fides; ex curioſo, fidei deſtructio.

Sicut itaque ex auditu ſimplici, verbum fidei & Chriſtianiſmus: ita ex auditu curioſo, pruriente, deſtructio fidei, everſio Chriſtianiſmi.

Hinc orandum.

Hinc non minùs affectuosè de auribus Deum deprecari debemus, quam de oculis orabat Propheta Regius. Averte aures meas ne audiant vanitatem.

In viâ tuâ vivifica me.

Statue ſervo tuo eloquium tuum.

℣. 5. *Tu vero vigila, in omnibus labora*...

Gr. Syr. D. Chryſoſtomus, Theophylactus jungunt, vigila in omnibus, deinde, mala patere.

Quaſi diceret, ut huic imminenti malo, tu te, quantùm poteris, opponas: vigila ubique, ſeu continuè labora, mala ſuſtine, nullis abſterretor periculis, aut malis.

Fac quod eſt Evangeliſtæ, omnes miniſterii tui partes fideliter exequere, nihil neglige. Væ miniſtro officii ſui partes tantùm aliquas facienti!

Ob adimpletas laudatur ab hominibus: ob omiſſas damnatur à Deo.

Itaque imple, nihil omitte.

Sobrius eſto. hoc non eſt nunc in Græco, nec in Syro. nec legerunt D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus.

Hinc putant irrepſiſſe ex variâ tranſlatione vocis græcæ, νῆφε, quæ ambigua eſt & ſignificat æquè, *tu vigila*, ac *ſobrius eſto.*

Nihilominus P. Amelotte citat manuſcripta conformia interpreti noſtro.

Senſus itaque eſt: vigilabis, &c. ſi ſobrius & parcus fueris.

Cognata ſunt enim ſobrium eſſe, & vigilare.

℣. 6. *Ego enim jam delibor*....

Aſſignat rationem, ob quam Timotheus ſuo miniſterio fideliter adimplendo debeat inſtare; nimirùm imminet mors mea, hincque brevi non habebis auxilium à me.

Libamen itaque hîc conſideratur ut præparatio ad immolationem.

Quaſi diceret: aſpergor vino, præparor ad mortem, & victima jamjam immolanda;

Inſtatque mortis meæ tempus, in quâ ſolvetur anima à corpore; ſeu, ut ait Syrus, tempus, quo diſſolvar.

D. Paulus ad mortis præſentiam exultans.

Hæc verba Pauli ſunt exultantis ad præſentiam mortis, & ad coronam anhelantis, ait D. Auguſtinus in pſ. 31.

Qui mundo verè crucifixus eſt, exultat exiturus è mundo;

Qui Pauli in hoc imitatores.

Qui verè Deo totus eſt, exultat immolari Deo, totuſque ad ejus gloriam conſummari;

Qui ſuper terram quaſi peregrinus & exul vivit, exultat in patriam reverti, & ad Deum, principium, finem, centrumque ſuum redire, in eo ſine fine quieturus.

℣. 7. *Bonum certamen certavi*....

Videtur hîc Paulus de teſtamento cogitare, & Timotheo, tamquam filio chariſſimo, gloriam ſuam relinquere in memoriam, ait D. Chryſoſtomus.

Bonum certamen...

Quia ergo hic de mortis ſuæ vicinio nuntius poterat magnum Timotheo mœrorem afferre;

Hinc ſtatim ſolatur eum Paulus, addens quòd ad coronas percipiendas abeat; ſicque, ſi amat, congaudere debet, non triſtari.

Simul

Digitized by Google

Mens Divi Pauli. Simul & Timotheum, excitat ad fideliter pugnandum, ut ipſe quoque coronam percipiat. A

Bonum. Gr. pulchrum, id eſt, illuſtrem & glorioſum, pro Chriſti fide promulgandâ, ejuſque Evangelio ubique prædicando, agonem agonizavi.

Scis quot & quantos hujus rei gratiâ labores & ærumnas ſubivi.

Spero quòd imminens meum martyrium me victorem efficiet, & coronâ donabit.

Alludit ad Olympicos agones, ubi certabant pugiles, & victor coronâ donabatur.

Curſum conſummavi. jamque ferè metam tango.

Alludit ad ſtadium, in quo ſtadiodromi currendo certabant, & victor bravium reportabat.

Suas ergo peregrinationes per terras, per maria, Evangelii cauſâ ſuſceptas, curſui in ſtadio comparat. B

Fidem ſervavi. id eſt, Imperatori meo, Domino meo, Deo meo fui fidelis.

Vitam & miniſterium ſuum comparat militiæ.

Benè certavi, legitimè cucurri, fidelis fui:

Itaque congaude mecum.

Et tu fac ſimiliter, pugna fortiter, curre alacriter, fidelis eſto.

Observatio Moralis.

O felicem! terque felicem illum, qui in fine vitæ cum D. Paulo verè poteſt dicere: *Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi.*

Vita Chriſtiana agon. Vita Chriſtiana agon eſt, in quo, ſicut athletæ, ſuſcepimus contra diabolum, mundum, & carnem luctari: ideò uncti ſumus in Baptiſmo. C

Stadium. Vita noſtra ſtadium eſt, in quo, per hujus vitæ labores, ærumnas, & paſſiones omnes, ad felicem æternitatis metam percurrimus.

Ideò terrenorum affectui renuntiavimus in baptiſmo, ut expediti curramus alacriùs.

Militia. Vita noſtra militia eſt, in quâ Chriſto Imperatori nomen dedimus, vitia continuè impugnaturi, vitam ſecundùm ejus Evangelium ducturi.

Hoc per ſacramenti verba, coram hominibus, Angelis, & Deo juravimus.

Omnium itaque Chriſtianorum eſt luctari, currere, fidem ſervare. D

Felicem, inquam, illum! qui benè certaverit; mors illi victori, triumphus erit.

Felicem illum! qui alacriter cucurrerit, mors erit illi requies & felicitas æterna.

Felicem illum! qui Chriſto Imperatori fidelis fuerit, Chriſtus ipſe erit illi corona, & gloria numquam marceſſibilis.

℣. 8. *In reliquo repoſita eſt...*

Mens Divi Pauli. Pergit in cœptâ metaphorâ; ut athleta certavi, & vici; ut ſtadiodromus cucurri, & metam tango.

Utrumque autem fideliter & legitimè: etenim qui certat in agone, non coronabitur, niſi legimè certaverit. 2. c. ℣. 5. E

Vel tanquam miles Imperatori meo fidelis fui.

In reliquo. id eſt, quod reſtat, quod reliquum eſt, de cætero.

Ab agonothetâ, Deo ſcilicet, *repoſita eſt*, & aſſervatur mihi, jam pene victori, *corona*, bravium, præmium, id eſt, vita æterna.

Corona, inquam, *juſtitia*, quam juſtè merui in luctâ, in ſtadio, in militiâ Chriſtianâ.

Et quam Dominus meus Jeſus-Chriſtus, ut *juſtus Judex, mihi reddet:* (aſſervat enim eam) *in die illâ*, vel meæ reſolutionis brevi futuræ, vel in die extemi ju dic

A *Non ſolùm autem mihi...*

Nos Paulus excitat ad imitationem ſui. Excitat Timotheum, & omnes Chriſtianos, & præſertim Epiſcopos, ad pugnam, ad curſum, ad fidelitatem, ſub ſpe præmii communis.

Quaſi diceret: in agone, in ſtadio omnes quidem currunt, & pugnant; ſed *unus tantùm accipit bravium.*

Non ita de agone, & ſtadio Chriſtiano: omnes poſſunt coronam mereri.

Sic ergo currite, ut comprehendatis.

Non enim mihi ſoli Chriſtus aſſervat, & reddet coronam; ſed etiam iis omnibus, qui diligunt & optant glorioſum ejus adventum, & qui ſe, ad illum, per vitæ ſanctitatem ſtudioſè comparant.

B

Observationes Litterales.

Verba perpendenda. Singula verba vim habent.

Repoſita eſt mihi. Non apparet quidem, ſed apud Deum *repoſita eſt*, & fideliter aſſervatur.

Corona juſtitia, quam merui, quia benè certavi, benè cucurri, &c.

Æterna vita & merces eſt, quia datur pro meritis.

Et gratia eſt, quia hæc ipſa merita ſunt Dei dona:

Nec enim legitimè certare poſſet homo, niſi Dei gratiâ adjutus;

Nec ad coronam pervenire, niſi lapſus & errata certando commiſſa Deus condonaret miſericorditer.

Itaque *corona* eſt *juſtitiæ*, quia debita:

C Hinc addit, *quam reddet*, non quam dabit & *juſtus Judex.*

Et corona eſt miſericordiæ, quia per Dei gratiam merita; & quia ipſa omnem laborem noſtrum excedit infinities.

In die illâ. Equidem datur juſtitiæ corona in judicio particulari, quod fit in inſtanti mortis; ſed plena erit & conſummata in die judicii univerſalis: dabitur enim & corpori & animæ publicè, coram Angelis & hominibus.

Non ſolùm mihi... Non D. Paulo tantùm, non viris tantùm heroïcis & Apoſtolicis; ſed & omnibus Chriſtianis, qui in ſuo ſtatu benè certaverint, benè cucurrerint, & fideles fuerint; *repoſita eſt*, & aſſer-

D vatur apud Deum *corona juſtitiæ.*

Observatio Moralis.

Quidquid ergo fuerit hactenus de præterito noſtro agone & curſu, militiâque noſtrâ; hæc immarceſſibilis, & æternæ coronæ repoſitio & aſſervatio nos exciter & reaccendat ad noſtra perfectiùs adimplenda munia.

Certemus. Certemus, curramus, fideles ſimus.

Certemus luctantes fortiter contra diabolum, ejuſque caveamus inſidias;

Contra mundum, ejuſque pompas & vanitates ſpernamus;

Contra carnem, ejuſque ſeductrices illecebras mor-

E tificatione vincamus.

Curramus. Curramus alacriter, *deponentes omne pondus, & circumſtans nos peccatum, per patientiam:* curramus ad propoſitam nobis æternæ beatitudinis metam.

Fideles ſimus. Fideles ſimus Chriſto, Imperatori noſtro; & ut veri Chriſtiani, vitam ducamus Evangelio Chriſti conformem.

Ut hæc omnia præſtemus alacriùs;

Ad hæc nos excitantia. Chriſtum Jeſum aſpiciamus agonothetam noſtrum, brabentam noſtrum, Imperatorem noſtrum, noſtræ fidei & religionis auctorem & conſummatorem.

Fecit, docuit, paſſus eſt, crucemque prætulit gaudio.

Chriſtus habet in capite diademata multa.

Nunc autem *ſedet ad dexteram Majeſtatis*; habens *in capite diademata multa*. Unum ſibi, cætera nobis aſſervat.

Apoc. 19. 12.

Veſtem habet aſperſam ſanguine.

Habens veſtem aſperſam ſanguine; ut indicet nobis quâ viâ ingreſſus ſit in gloriam, & quâ viâ nobis illuc ſit intrandum.

Quaſi dicat hæc veſtis cruenta: *Oportuit pati Chriſtum*, &c. ſic oportet pati Chriſtianum, &c.

℣. 13.

Hinc vires, animos, & ſolatium hauriamus.

Quarta Oratio.

Domine Jeſu, Rex Regum, Domine Dominantium, Verbum Dei, qui totus verbum es; in quo omnia verbum, omnia loquuntur; & qui *veſtitus veſte aſperſâ ſanguine*, *vocaris* ſpeciatim *Verbum Dei*, da mihi audire vocem ſanguinis tui; da mihi per hunc ſanguinem tuum, te ſequi, te imitari, per crucem, per patientiam & humilitatem, ad tuam gloriam pervenire.

Nota Litteralis.

Cæterùm totus ille textus, & illius connexus, ſi legatur attentè, indicat, &, ut mihi videtur, clarè indicat, quòd D. Paulus hæc ſcripſit de ſuo martyrio, proximè futuro, certus; ſive ex Divinâ revelatione; ſive, quod credibilius, ex præſentibus rerum ſuarum circumſtantiis, id eſt, ex iis quæ Romæ, & in Aulâ fieri videbat.

Rationem quippe Timotheo reddens, cur tam inſtanter eum ad vigilantiam, ad prædicationem, ad ſuum miniſterium perfectè adimplendum hortetur; dicit:

Mors Divi Pauli.

Ego enim jam delibor.... Ecce jam ad mortem proximè præparor; ut victima jamjam immolanda.

Et ne dubitetur quòd de præparatione proximâ loquatur; addit: *Inſtat*, imminet *tempus reſolutionis meæ*, tempus quo diſſolvar.

Quaſi diceret: hæc ſunt ultima verba mea; poſthàc nec te potero monere, nec te juvare.

Hunc ſenſum confirmant ſequentia:

Quia enim hic de mortis ſuæ vicinio nuntius Timotheo mœrorem erat cauſaturus;

Ut eum ſoletur, ſtatim addit:

Bonum certamen certavi... Quaſi diceret: noli triſtari, ſed potiùs mihi congaude; benè *certavi*, feliciter *curſum* meum *conſummavi*: ſpero itaque quòd ad coronas abeo.

Hæc omnia ſanè confirmant quòd de morte propinquâ loquatur, de fine ſcilicet, qui coronam debet percipere.

Sed hoc magis confirmat quod ſequitur.

In reliquo repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, &c. Quaſi diceret: reſtat ſolùm, ut coronam mihi repoſitam percipiam.

Cùm hic ſit naturalis horum verborum ſenſus:

Ex quâ concluditur quòd hanc epiſtolam in fine vitæ ſcripſerit.

Concludo; vel hæc in fine vitæ ſuæ ſcripſit Apoſtolus; vel, (quod cogitare nefas,) in re maximi momenti falſus eſt, & ſuum chariſſimum Timotheum fefellit.

Itaque cum antiquioribus ſentio quòd in ſecundis vinculis, & morti proximus hanc ſecundam ſcripſit Epiſtolam.

Opinionis contrariæ fundamentum præcipuum ſolvetur infra, ℣. 16. & 17.

℣. 9. *Feſtina ad me venire citò*, ſcilicet Romam. Cupiebat, antequam excederet è vitâ, plurima illi commendare, ait D. Chryſoſtomus.

Demas enim dereliquit me, diligens hoc ſæculum: id eſt, quietem & requiem amans, & eſſe in tuto abſque periculo; maluit domi deliciis frui, quàm mecum ærumnas pati, præſentiaque ferre pericula.

Si frangantur cedri, quid de arundinibus?

Si viri Apoſtolici cadunt victi amore ſæculi; quis erit ſecurus?

Nec Apoſtoli Pauli ſocietas, nec exempla, nec miracula hunc à lapſu præſervarunt;

Semper & ubique periculum cadendi.

Semper & ubique cadendi periculum.

Qui ſtat ergo, videat ne cadat.

℣. 10. *Creſcens in Galatiam*, ſupple abiit, ſed à me miſſus, ad prædicandum Evangelium.

Galatia nomen fuit ambiguum: ſic enim Gallia vocata fuit à Græcis.

Unde Theodoretus ait, Gallias ſic appellavit; ita enim appellabantur antiquitùs.

Et Aſiæ pars à Gallis antiquitùs habitata, Galatia fuit dicta: hinc Epiſtola ad Galatas.

S. Epiphanius in ſui temporis codicibus, Galliam legiſſe nos docet. Hæreſ. 51.

Quin & vetus fuit hac de re fama: putatur enim quòd Creſcens fuerit Epiſcopus Moguntinus. Vide Emmanuelem Sà, qui citat multos.

℣. 11. *Lucas eſt mecum ſolus.* Ratio urgens Timotheum ut veniat citò.

Marcum aſſume.... Marcum ſcilicet Joannem, conſobrinum Barnabæ, de quo Act. 12. & 15.

Profuit ei Pauli ſeveritas.

Eſt enim mihi utilis in miniſterium, Evangelii.

Cadit unus, reſurgit alter.

Inutilis fit Demas, Paulumque deſerit: reſumitur Marcus aliquando repulſus, & Paulo fit utilis ad Evangelii miniſterium.

Qui cecidit, non deſperet: qui ſtat, non præſumat.

℣. 12. *Tychicum autem miſi Epheſum*... ut tuas ſuppleat vices, dum tu, ô Timothee, hic mecum eris.

Tanta erat D. Pauli pro Eccleſiis ſollicitudo!

℣. 13. *Penulam*... Syr. thecam librorum. D. Chryſoſtomus pallium hîc penulam dicit.

Alii loculos putant, in quibus libri condebantur.

Communiter penula putatur pallium, ſeu veſtis extima ad pluviam & frigus arcendum.

Quam reliqui Troade apud Carpum.

Carpus ergo Pauli hoſpes & depoſitarius.

Veniens affer tecum,

Hinc aparet Apoſtoli paupertas rem tantillam & tàm longè diſtantem repetentis.

Apparet & cura ne cuiquam foret gravis, ſi rem ſibi neceſſariam ab aliis accepiſſet.

Et libros ſacræ Scripturæ, aliorum manuſcriptos.

Maximè autem membranas, id eſt, ſchedulas meas, ſeu ſcripta, manu propriâ, exarata.

Membranæ pelles erant aptatæ ad ſcripturam. dictæ ſunt Pergamenæ, quia inventæ ſunt ab Attalo Pergami Rege.

In his membranis, ſeu pellibus Pergameis Paulus quædam ſibi utiliora excerpſerat.

Paulus, etſi à S. Spiritu afflatus, nihil negligit, quo inſtruatur.

Unde colligitur quòd licèt à Spiritu ſancto eſſet afflatus, & ab ipſo Chriſto edoctus, nihil tamen negligebat humani laboris & ſtudii, quo inſtrueretur.

Sed quid tunc illi opus erat libris, cùm brevi eſſet migraturus ad Dominum?

Maximè, ut eos fidelibus commendaret habendos & ab illis ſervandos, doctrinæ illius vice, ait D. Chryſoſtomus. Addi poteſt quòd D. Paulus otium oderat & ſacræ Scripturæ lectioni, ſtudio & meditationi volebat immori.

Si autem Doctor gentium, ab ipſo Chriſto in cælis fidei myſteria edoctus, & per tot annos ubique Apoſtolatu functus, libros deſiderat, quos legat: quanto magis nobis ſacræ Scripturæ lectio, ſtudium & meditatio ſunt neceſſaria.

Quantò magis nos nihil ſtudia negligamus, etiam citò morituri.

Et in lege Domiuus meditabor die & nocte: etiam brevi & citò moriturus.

℣. 14. *Alexander ærarius*, id eſt, faber ærarius, de quo primæ ad Tim. cap. 1. ℣. 20.

Multa mala mihi oſtendit, id eſt, intulit, ſeu, ut ait D. Chryſoſtomus afflixit me variis modis.

Forſan irritatus ob ſui ab Apoſtolo excommunicationem, de quâ ibidem. *Reddet illi*, prophetia eſt cum Divinæ juſtitiæ in impœnitentem approbatione.

℣. 15. *Quem & tu devita*, id eſt, tu tibi ab illo cave, ne quid tibi faciat ſimile.

Valdè enim reſtitit, prædicationi noſtræ.

℣. 16. *In primâ meâ defenſione*, id eſt, cùm in hiſce ſecundis vinculis cauſam meam primùm dixi, ſive ante ipſum Neronem, ut credunt aliqui, ſive ante alium inferiorem judicem, ut volunt alii.

Nemo familiarium mihi adfuit.

Sed omnes, id eſt, penè omnes, nec enim D. Lucas & alii ſancti illum dereliquerunt, vel omnes qui poterant aliquid in aulâ.

Me dereliquerunt, Neronis crudelitatem pertimeſcentes.

Non illis imputetur, ſcilicet ad peccatum, ſed illis ignoſcat Deus.

Quia ex infirmitate peccaverunt, veniam illis precatur.

℣. 17. *Dominus autem mihi aſtitit & confortavit me... παρέστη, aſtitit*, vertunt aliqui, apparuit. quidquid ſit, ſive apparuerit, ſive non.

Dominus autem mihi fuit auxilio, mihique robur & animos dedit, ad meam ſcilicet defenſionem.

Ut per me prædicatio impleatur... quaſi diceret, tali dignus non ſum auxilio, ſed propter Verbi Divini prædicationem mihi collatum eſt.

Indicat finem, ob quem Chriſtus illi præſto fuit, nimirùm ut impleret Evangelii prædicationem.

Simul & finem, ob quem ipſe ſui defenſionem ſuſcepit, ſuamque cauſam dixit; ſcilicet non amore vitæ, ſed prædicationis gratiâ.

Et confortavit me, id eſt.

Et Dominus me roboravit ad mei defenſionem, ſeu & ipſe Divino roboratus auxilio me defendi, *ut per me prædicatio* expleretur, id eſt, ſuam conſequeretur conſummationem; eamque per me gentes omnes audirent, Romæ ſcilicet, & in Cæſaris aulâ.

Urbs erat tunc orbis centrum; aula Cæſaris erat totius mundi caput: in utramque quamplurimi undequaque ex omnibus nationibus confluebant. Voluit Chriſtus ut in hoc mundi centro Paulus ſuam compleret prædicationem, & ibi Doctorem gentium audirent omnes gentes.

Et liberatus ſum ex ore leonis.

Ideò liberatus ſum ex ore Neronis, ob feritatem leonis dicti.

Sive è carcere, de facto eductus fuerit penitùs liber, ut inſinuare videtur D. Chryſoſtomus, dicens.

Quam verò dicit primam defenſionem?

Neroni jam aſtiterat & illæſus effugerat: ubi verò pincernam ejus inſtituit & fidei ſacramentis inſtruxit, tunc jam ipſum capite truncavit.

Sive mortis tantummodò periculum evaſerit, ſub quâdam tamen cuſtodiâ relictus.

Vel ſicut olim Act. 28. 16. permiſſum ſit Paulo manere ſibi cum cuſtodiente ſe milite.

Hoc vocat ex ore leonis liberari.

Ecce quaſi fuit ipſi proximus morti, & in ipſas pene leonis decidit fauces.

Leonem Neronem vocat, pro feritate & imperii robore, ſummâque potentiâ, ait D. Chryſoſtomus.

At Chriſto auſpice, cauſam ſuam ita dixit, ut è mortis faucibus ad tempus ſit ereptus, & quâdam libertate donatus; ut ſuam Romæ compleret prædicationem; eamque in hoc mundi centro, audirent omnes gentes, varias ob cauſas, undequaque hîc congregatæ.

Ita ut hæc ſecunda Pauli vincula, ſicut & prima, *manifeſta fierent in Chriſto, in omni prætorio, & in cæteris omnibus*, id eſt, in totâ aulâ & in totâ urbe Chriſtus cum gloriâ cognoſceretur per D. Pauli prædicationem.

Observatio Litteralis.

Hæc non deſtruunt, imò confirmant concluſionem ex ℣. 6 7. & 8. deductam.

Ex his ergo verſibus nihil concluditur contra ſententiam antiquiorum affirmantem, quod hæc epiſtola in ſecundis vinculis ſcripta ſit, & ſub finem vitæ D. Pauli.

Imò hoc ipſum indicant & confirmant aliquæ in his verſibus expreſſæ circumſtantiæ.

In primâ meâ defenſione... omnes me dereliquerunt. Neronis crudelitatem extimeſcentes.

Liberatus ſum de ore leonis, id eſt, Neronis ob feritatem ſic dicti.

Hi duo loquendi modi primis D. Pauli vinculis, non conveniunt, nec poſſunt convenire.

Ex unâ parte enim conſtat apud authores Eccleſiaſticos, quod contigerint in primis Neronis annis, plerique dicunt anno ſecundo aut tertio.

Ex alterâ verò parte conſtat apud omnes hiſtoricos, quòd quatuor aut quinque primi Neronis Imperatoris anni fuerint, non tantùm innoxii, ſed & benigniſſimi. Vide Moreri, nomine Nero.

Audiatur Seneca lib. 1. de Clement. cap. 11. præſtitiſti Cæſar, civitatem incruentam, & hoc quòd magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe ſtillam cruoris humani miſiſſe; eò majus eſt & mirabiliùs, quòd nulli unquam citius gladius commiſſus eſt.

Idem Seneca lib. 1. de Clem. cap. 1. animadverſurus in latrones duos Burrus, præfectus tuus, vir egregius, & tibi principi natus, exigebat à te, ut ſcriberes; in quos & ex causâ animadverti velles; hoc ſæpè dilatum: ut aliquando fieret, inſtabat: invitus invito cùm chartam protuliſſet, exclamaſti, vellem neſcire litteras.

Quæro igitur cur fideles omnes deſeruerint Paulum?

Cur timuerint imperatorem tunc benigniſſimum?

Cur leonem eum vocat Apoſtolus?

Præſto reſponſum erit, ſi hæc ſupradicta de ſecundis vinculis intelligantur, quæ anno Neronis decimo tertio contigerunt; tunc enim monſtrum erat crudelitatis.

Senſus itaque naturalis horum verſuum hic eſt.

In primâ meâ defenſione, ſeu, ut eſt in Græco apologiâ, id eſt, cùm in his ſecundis vinculis cauſam meam dixi.

Primam vocat, quia cùm hæc ſcriberet, vel jam pluries fuerat interrogatus & auditus, vel ſperabat pluries audiri.

Tunc ferè *omnes me dereliquerunt*.

Quia metuebant Neronem, quem ſciebant mihi Paulo infenſum, & alioquin crudeliſſimum.

Sed Dominus mihi, ab hominibus derelicto, *aſtitit*, ſive præſentiâ ſuâ recreaverit; ſive internæ gratiæ auxilio roboraverit.

Confortavit me. fiduciam dedit, ait Chryſoſtomus, ſeu vires & animum dedit ad mei defenſionem.

Ut per me prædicatio...

Non quòd id ego meruerim, ſed ut compleam ejus Evangelii prædicationem.

Chriſto igitur auſpice, cauſam ſic dixi, ut dilutis omnibus illatis in me calumniis, *liberatus ſim ex ore leonis*, & è mortis faucibus ereptus, & quadam libertate donatus.

Sed ſufficienti, ut per me, juxta Chriſti finem & placitum, Evangelii prædicationem conſummem, non percurrendo nationes, ſed reſidens in mundi centro, in quod undequaque confluunt omnes gentes.

Quod ſic adimpleo, ut hæc vincula mea, ſimul & prædicatio, Chriſtum manifeſtum & glorioſum reddiderint in totâ urbe, in totâ Neronis aulâ: hincque in toto orbe.

℣. 18. *Liberabit me Dominus ab omni opere malo, & ſalvum faciet in regnum ſuum cæleſte...*

Græcè in futuro, & eripiet me Dominus, &c. ita etiam Syrus. ita & D. Chryſoſtomus, qui ſic explicat.

Attende quid dixerit, eripuit me de ore leonis: & rursùm eripiet, non jam ex ore, ſed quid?

Ex omni opere malo, id eſt, ab omni peccato, non à leone corporali, Nerone, ſed à leone ſpiritali diabolo qui longè ſævior ac nocentior eſt.

Ab illo, inquam ſervabit Dominus, ut innocens & illæſus merear ingredi in regnum cælorum & æternam ſalutem conſequi.

Senſus itaque eſt, quòd ſicut eripuit à noxâ, ſpero quòd ſic eripiet ab omni culpâ, & in regnum transferet æternum.

Cui gloria in ſæcula.

℣. 19. *Saluta Priſcam & Aquilam*: de quibus vide Rom. 16. ℣. 3. *& Oneſiphori domum*, non ipſum Oneſiphorum ſalutat, ſive quia Romæ erat, ut putat D. Chryſoſtomus, ſive quia mortuus jam erat, ut volunt alii.

℣. 20. *Eraſtus remanſit Corinthi*, erat hujus urbis arcarius. Vide Rom. 16. 23.

Trophymum autem reliqui infirmum Mileti. Gr. Syr. Arab. Æthiop. legunt Mileti. D. Chryſoſtomus & ejus ſequaces,

Cur reliquiſti? cur non ſanaſti, ait D. Chryſoſtomus? non omnia potuerunt ſancti: ut homines apparerent, non dii putarentur.

Adde quòd *ſigna infidelibus data ſint*, ut eis tacti, convertantur; *non fidelibus*, qui his non indigent.

Hinc D. Paulus Timotheum etiam non ſanat Divinitùs, ſed conſulit uti vino.

℣. 21. *Feſtina ante hyemem venire.*

Hoc ſcribebat ergo ante hyemem; vel in æſtate, vel in autumno: mortuus eſt autem die 29. Junii ſequentis: fuit ergo ſaltem per annum in hiſce ſecundis vinculis.

Salutant te Eubulus & pudens... & fratres omnes, id eſt, omnes Chriſtiani qui ſunt Romæ.

℣. 22. *Dominus Jeſus Chriſtus cum ſpiritu tuo.*

Noli mœrere, quia diſcedo; Dominus tecum eſt; neque ſimpliciter tecum, ſed cum ſpiritu tuo D. Chryſoſtomus.

Gratia vobiſcum, id eſt, tecum & cum omnibus Eccleſiæ tuæ fidelibus. *Amen* ita ſit.

Corollarium Pietatis, ſeu in hoc Capite Quarto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

OMNIS Dei, & animarum miniſter attendat ſeriò ad documenta ſibi ab Apoſtolo data. ℣. 2.

PRIMÒ.

Obſervet quatuor officii ſui partes, ibi quatuor verbis expreſſas; *Prædica, argue, obſecra, increpa.* Videat ibi in commentario dicta.

SECUNDÒ.

Obſervet harum quatuor partium alternationem iiſdem verbis ab Apoſtolo indicatam.

Hincque agnoſcat ſe medicum, qui ad animarum ſalutem, omnibus debeat uti remediis. Videat in commentario obſervationem moralem n. 3.

TERTIÒ.

Obſervet modum, quo ſuas debeat partes exequi, ſcilicet *in omni patientiâ, & in omni doctrinâ.*

Semper pati, ſemper docere, ſemper cum omni patientiâ docere debet. Vide commentarium & obſervationem moralem n. 4.

QUARTÒ.

In ſe reverſus, attendat an has quatuor officii ſui partes impleat, & quomodò impleat.

Eheu! ecce mundus plenus eſt ſacerdotibus, & rarus tamen in Dei meſſe ſacerdos operator. Vide obſerv. moral. n. 2.

QUINTÒ.

Audiat animarum miniſter, velut ſibi dictum, illud Apoſtoli: *Teſtificor coram Deo, & Jeſu Chriſto, &c. prædica*, ſeu doce, *argue, increpa, obſecra.* officiique ſui partes fideliùs adimpleat.

Ex verſu ſeptimo & octavo omnis, non modò Dei miniſter, ſed & omnis Chriſtianus, diſcat.

Primò.

Quòd vita Chriſtiana ſit agon, ſtadium, militia; omniumque noſtrûm ſit luctari, currere, fidem ſervare. Vide dicta in commentario, ℣. 7.

Secundò.

Ut alacriùs certemus, curramus, fideles ſimus; diſcamus ad exemplum ſancti Pauli, coronam aſpicere, quam Dominus noſter Jeſus-Chriſtus, agonotheta, brabenta, & Imperator noſter, aſſervat dandam omnibus benè certantibus, benè currentibus, ſuo Imperatori fidelibus.

Tertiò.

Hunc noſtrum Imperatorem, coronas victoribus aſſervantem, ſic intueamur, ut & ipſum audiamus nos ſuis exemplis, & voce ſui ſanguinis excitantem ad victoriam.

Vide dicta in commentario ℣. 8. & obſervationes litterales & morales.

EPISTOLÆ
BEATI PAULI AD TITUM
TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

HÆc ad Titum Epiſtola eſt quaſi compendium utriuſque ad Timotheum Epiſtolæ: in hac enim, ſicut in illis, docet Apoſtolus, ſed paucioribus verbis, quæ ſunt Epiſcopi munia.

In primo quidem capite, quales Titus debeat in Epiſcopos ordinare.

In ſecundo, quid unicuique fideli, pro ſuo ſtatu prædicare debeat.

In tertio, notat aliqua omnibus fidelibus communia.

Hæ tres igitur Epiſtolæ Pontificales, ſunt ejuſdem argumenti, ſibique perſimiles.

Hinc ex Divo Auguſtino, lib. de doctr. Chriſt. cap. 16. illas ante oculos habere debet, cui eſt in Eccleſiâ Doctoris perſona impoſita.

Nicopoli ſcriptam eſſe docent Græca & Syriaca, & colligitur ex ℣. 12. cap. 3. Sive ſit Nicopolis in Epiro, ut vult Divus Hieronymus; ſive Nicopolis in Thraciâ, ut opinatur Divus Chryſoſtomus, & alii poſt eum Græci;

Liber, & non captivus, ſcripſit Apoſtolus, tùm quia de vinculis mentionem non facit, tùm quia cap. 3. ℣. 12. dicit: *Statui ibi hyemare*, quæ hominis liberi eſt locutio.

Hinc Baronius vult hanc Epiſtolam ante prima vincula ſcriptam fuiſſe. Divus Chryſoſtomus, inter utramque captivitatem.

Anno Chriſti 64. juxta D. de Tillemont, *Memoires*, &c. *ſur ſaint Paul, artic.* 47.

Analyſis Capitis Primi.

Primò. A

PAULUS *ſe Dei ſervum, & Jeſu-Chriſti Apoſtolum dicit; ſtatimque Apoſtolatûs ſui finem, & effectus ita deſcribit, ut Tito, & aliis Apoſtolicis viris breviter exponat quid eſſe, & facere debeant: ipſa itaque ſalutatio eſt totius Epiſtolæ velut epitome.* ℣. 1. 2. 3. 4.

Secundò.

Docet expreſſiùs quales Titus Epiſcopos ordinare debeat in urbibus ſibi commiſſis; quales illi fuiſſe debent, & in ſe, & in ſuâ familiâ. ℣. 5. 6. *Quibus vitiis carere.* ℣. 7. *Quibus virtutibus ornari.* ℣. 8. *Quâ ſcientiâ.* ℣. 9. B

Tertiò.

Scientiæ Evangelicæ neceſſitatem in Epiſcopo demonſtrat.

Primò, ex parte falſorum Doctorum, quos deſcribit, & quibus vult os ab Epiſcopo obturari. ℣. 10. 11.

Secundò, ex parte Cretenſium; quos Epimenidis, Poetæ Cretenſis teſtimonio depingit, & quos vult de ſuis vitiis acriter argui, ut integritatem fidei ſervent, & Judaïcis fabulis non intendant. ℣. 12. 13. 14.

Quartò.

Judaïzantium errorem de cibis breviter refutat Apoſtolus. Omnia munda mundis, &c. ℣. 15. *Judaïzantes rurſus pingit, & ad vivum acerrimè pungit.* ℣. 16.

Caput Primum.

Paraphraſis.

PAULUS, Dei ſervus, ſeu Apoſtolus Jeſu-Chriſti, miſſus ut annuntiem electis Dei veram fidem, quâ cognoſcant veritatem, quæ verum Dei C cultum docet.

Qui Dei cultus dat ſpem vitæ æternæ, quam Deus verax, & fallere neſciens promiſit, ſeu dare decrevit ab æterno.

Hoc autem decretum ſuum, ſeu promiſſionem, in ſe ab æterno abſcondita, patefecit tempore à ſe ad id deſtinato, per prædicationem meam, ſeu per illum nuntium, qui mihi commiſſus, & concreditus eſt, per delegationem Dei, Salvatoris noſtri,

Tito, genuino filio, non ſecundùm carnem, ſed ſecundùm fidem, mihi & illi communem, quâ eum in Chriſto genui; gratia & pax à Deo Patre, & à Jeſu-Chriſto Salvatore noſtro. D

Ob id reliqui te in Inſulâ Cretâ, (toti Inſulæ præpoſitum;) ut in eâ corrigere pergas quæ corrigenda reſtant; & præſertim, ut per ſingulas civitates conſtituas presbyteros, quales præcepi tibi, & quales iterum deſcribo.

Presbyter ſit irreprehenſibilis, non bigamus; cujus filii, (ſi quos habuit nondum ordinatus,) ſint fideles, ſeu Chriſtiani; ita temperantes, ut nec de luxu, nec de luxuriâ ſint accuſati, parentibus obedientes:

Oportet enim ut Epiſcopus ſit irreprehenſibilis; quia domûs Dei adminiſtrator eſt: non ſit ſuperbus, non iracundus, non obnoxius vino, non violentus, non avarus. E

Sed erga exteros hoſpitalis, proborum amicus, in ſe ſobrius, erga omnes juſtus, in Deum pius, qui ſe contineat à voluptatibus.

Sit tenax fidelis ſermonis, ſanæ ſcilicet Evangelii

Textus.

1. PAULUS, ſervus Dei, Apoſtolus autem Jeſu-Chriſti, ſecundùm fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis, quæ ſecundùm pietatem eſt.

2. In ſpem vitæ æternæ, quam promiſit, qui non mentitur, Deus, ante tempora ſæcularia:

3. Manifeſtavit autem temporibus ſuis verbum ſuum in prædicatione, quæ credita eſt mihi, ſecundùm præceptum Salvatoris noſtri Dei.

4. Tito dilecto filio, ſecundùm communem fidem; gratia & pax à Deo Patre, & Chriſto Jeſu, Salvatore noſtro.

5. Hujus rei gratiâ reliqui te Cretæ; ut ea quæ deſunt corrigas, & conſtituas per civitates presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi.

6. Si quis ſine crimine eſt, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos.

7. Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſatorem; non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum.

8. Sed hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem.

9. Amplectentem eum, qui ſecundùm

doctrinam eſt, fidelem ſermonem, ut potens ſit exhortari in doctrinâ ſanâ, & eos, qui contradicunt, arguere.

A doctrinæ, ut juxta illam poſſit fideles ad pietatem hortari, & hæreticos contradictores convincere.

10. Sunt enim multi, etiam inobedientes, vaniloqui & ſeductores; maximè, qui de circumciſione ſunt.

Sunt enim quamplurimi refractarii, vaniloqui, & ſeductores, & præſertim ex iis, qui à Judaïſmo ſunt converſi.

11. Quos oportet redargui; qui univerſas domos ſubvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratiâ.

Quibus oporter ora obturare; quia familias integras ſuis erroribus pervertunt, falſa & erronea docentes, ſuâ avaritiâ ducti.

12. Dixit autem quidam ex illis, proprius ipſorum propheta; Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.

Unus autem ex Cretenſibus, & quem illi reputant, ut ſuum Prophetam, de illis dixit: Cretenſes ſemper ſunt mendaces, malæ beſtiæ, ad nocendum ſemper paratæ, gulæ & inertiæ dediti.

B

13. Teſtimonium hoc verum eſt: quam ob cauſam increpa illos durè, ut ſani ſint in fide.

Hoc Epimenidis de Cretenſibus teſtimonium eſt verum; quapropter ſeverè, & acriter illos admone, & argue de his vitiis, & cura diligenter, ut ſanam fidei doctrinam ſervent.

14. Non intendentes Judaïcis fabulis & mandatis hominum averſantium ſe à veritate.

Et non intendant Judæorum fabulis & traditionibus hominum, veritatem, ſeu Evangelium averſantium; ſeu qui veritatem oderunt.

15. Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum; ſed inquinatæ ſunt eorum mens & conſcientia.

Chriſtianis omnia munda ſunt, ſeu nullus cibus immundus: immundis autem, & infidelibus nullus cibus mundus eſt, non ex ſe; ſed ob eorum infidelitatem, & conſcientiam erroneam.

16. Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant; cùm ſint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

C Profitentur ſe noſſe Deum, ſed factis profeſſioni ſuæ contrariis negant; cùm ſint ob peccata ſua abominabiles, ob ſuam pervicaciam imperſuaſibiles, & vitio ſuo ad omne bonum opus inepti.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. PAULUS, *ſervus Dei*...

Novo hîc honoris titulo gloriatur D. Paulus; & meritò: glorioſum enim eſt, imò & fons gloriæ Deo ſervire, Deo placere, Dei voluntatem exequi.

Triplici titulo poteſt quis eſſe ſervus Dei.

Triplici autem titulo poteſt quis dici *ſervus Dei.*

Primò, per creationem: omnis quippe creatura, quà talis, tota eſt à Deo; & ideò tota Dei, ſerva & mancipium Dei.

Secundò, per fidem: omnis enim homo Chriſtianus, per baptiſmum, ſe Deo lubens & volens conſecrat, ejus mandata ex amore ſervaturum ſe; ejuſque gloriam in omnibus ſe quæſiturum promittit; uno verbo, gratiâ Divinâ, fit filius, & ſervus Dei.

Tertiò, per delegationem, ſeu ſpecialem à Deo deputationem, ad aliquod in Dei familiâ & regno obeundum miniſterium; v. g. ad prædicandum Evangelium: & de hac præſertim ſervitute intelligendus hic locus.

Quomodò Paulus ſervus Dei.

Paulus, ſervus Dei, non creatione tantùm, ut omnes creaturæ; non fide tantùm, ut omnes Chriſtiani; ſed & publicâ deputatione & delegatione, id eſt, publicus Dei miniſter & legatus in prædicando Jeſu-Chriſti, Filii Dei, Evangelio.

OBSERVATIO MORALIS.

Simile.

Paulus, ſervus Dei. Cum hoc lego, & ex ore D. Pauli audio, legatum à Rege miſſum mihi videre, & audire videor; qui cum apparatu, veneratione ſimul & pompâ, ſe ſui Regis ſervum dicit; Regemque ſuum, cum reverentiâ, ſuum Dominum vocat.

Quid hoc nos docet?

Sed quid nos docet hic Apoſtolicus gloriandi modus?

Ut in Dei ſervitio gloriemur.

Ut in Dei famulatu gloriemur; ut cum gaudio & gloriâ nos Dei ſervos reputemus.

Omnes Chriſtiani tripliciter Dei ſervi.

Servus Dei. Apoſtolis equidem hic titulus eximiè convenit: omni tamen Eccleſiæ miniſtro, imò & cuilibet fideli, pro ſuo modulo, competit; & quilibet illorum, in ſuo ſtatu glorians, dicere poteſt:

D

Ego ſervus Dei. *Servus tuus ſum ego.* pſal.

Creatione, tuus ſum totus, ô fons entis, motûſque principium! à te pendeo in eſſe, in ſervari, & in operari; totus ergo ſum tibi mancipatus.

Fide, in baptiſmo totus tibi devotus, & conſecratus; hinc & unctus, quaſi res tibi ſacra.

Quilibet ordo.

Ordine meo, quilibet Eccleſiaſticus Ordo, eſt ſpecialis cujuſlibet clerici à Deo deputatio, ad tale in Eccleſiâ miniſterium.

Quælibet conditio eſt deſtinatio, & quaſi deputatio.

Conditione meâ, quælibet conditio in Eccleſiâ, eſt uniuſcujuſque Chriſtiani deſtinatio ad tale, vel tale quid in Dei regno faciendum, juxta Dei voluntatem; v. g. magiſtratus, ad juſtè judicandum; mercatura, ad æquum commercium; artes, ad fideliter laborandum, & Reipublicæ ſerviendum.

E

Conditiones quidem ſunt aliæ aliis eminentiores: ſed in hoc conveniunt omnes, quòd Dei ſint erga nos voluntatis ſigna, & quaſi deputationes; ita ut de unaquaque verè dici poſſit: *Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra*, in tali, talique ſtatu.

Quid ergo cuilibet fideli faciendum ad ſui ſanctificationem?

Quilibet ergo ſe Dei ſervum in ſuo ſtatu conſideret.

Se Dei miniſtrum in ſuo ſtatu conſideret; & ut Dei ſervus, ſic agat quod officii ſui eſt, ut in hoc Dei famulatu, ſeu in Dei voluntatis adimpletione, unicè glorietur.

Magna, parva, ſublimia, humilia ſint mea mi-

niſteria; quid mea refert, dummodò Regis Regum voluntatem facio; dummodò ipſi placeo, & quod ipſi placet, hoc ago;

Humilia miniſteria ſæpe utiliora. Quare?

Imò ſi parva, aut ferè nihil operor, mentis elationem, cordis arrogantiam, animæ peſtem, ſalutis hoſtem, minùs timebo; Chriſtianæ humilitatis emolumenta faciliùs aſſequar.

Cogita Chriſtum.

Quid magni coram hominibus Chriſtus per annos triginta fecit? ignotus mundo, & Deus verè abſconditus?

Amemus ergo parva, aut nihil agere, humiles, non pigri; Deo obedientes, non puſillanimes; Chriſti imitatores, non deſidioſi.

Unum magnum, ſervire Deo.

Unum hoc æſtimemus, Deo ſervire, Deum amare, à Deo amari, Deo placere; quod Deo placet, ex charitate facere: in omnibus Deo corde & voluntate uniri.

Deo ſervire, pluſquam regnare eſt. Quare?

Hoc pluſquam regnare eſt; hoc infinitè ſuperat omnes ſæculi celſitudines; hoc præſtat omnibus mundi regnis & imperiis, quia cæleſtis & æterni cælorum regni comparatio eſt & meritum.

Sine hoc omnia nihil; quidquid ad hoc non tendit, nihilum eſt, & in nihilum abit.

Oratio.

Da mihi, Deus miſericors, hoc plenè, integrè, & ſemper ſentire; ut verè dicam: *Mihi mundus crucifixus eſt;* mundum ut crucifixum horreo, averſor, fugio, ipſi nunquam ſerviam.

Ego ſervus tuus, *ſervus Dei*, hæc eſt gloria mea; hoc unum æſtimo, diligo, volo, cætera ſperno.

Apoſtolus autem Jeſu Chriſti.

Explicat in quo ſit Dei ſervus: ſcilicet legatus, miſſus ad prædicandum Jeſu Chriſti filii Dei, per totum terrarum orbem, Evangelium.

Finis Apoſtolatûs, eſt prædicare.

Finis Apoſtolatûs Evangelici eſt ubique ſerere Verbum Dei.

Ad hoc Chriſtus ipſe venit in mundum: *Exiit qui ſeminat ſeminare*... Matth. 13. 3.

Ad hoc ſuos Apoſtolos miſit in omnem terram. *Euntes docete omnes gentes*... Matth. 28. 19. *Sicut miſit me Pater, ita ego mitto vos*...

Secundum fidem electorum Dei.

Κατὰ, ſecundùm ſignificat hîc materiam & finem prædicationis; ſeu ad quid miſſus ſit prædicare Evangelium: quaſi diceret.

Apoſtolus, legatus miſſus ſum à Chriſto, ut me prædicante Verbum Dei, credant electi Dei.

Seu miſſus prædicare, ut electos inſtruam in fide.

Prædicationis finis eſt fides.

Finis prædicationis Evangelicæ eſt fides. *Fides ex auditu, auditus per Verbum Dei.*

Fides autem eſt *initium creaturæ Dei:* per fidem homines animales & terreni, fiunt *genus electum, gens ſancta... nova in Chriſto creatura, & ob Chriſtum Deo chariſſimi. electi Dei.*

Et agnitionem veritatis...

Effectus fidei eſt Divinæ veritatis cognitio, & pietas.

Et ut credentes, ſeu per fidem cognoſcant veritatem, quæ ſpectat ad veram religionem, ſeu quæ verum Dei cultum docet.

Primarius & formalis effectus fidei eſt cognitio veritatis; ſicut effectus lucis eſt illuminatio.

Ipſa autem fides eſt cognitio veritatis, non cujuſlibet; ſed veritatis, quæ dat religionem, tenditque ad Dei cultum.

In quo differt à philoſophiâ; hæc dat rerum naturalium cognitionem; fides verò dat cognitionem veritatis, quæ ſpectat ad veram pietatem.

Pietas itaque eſt alter fidei effectus imò & finis.

℣. 2. *In ſpem vitæ æternæ.* Gr. ſub ſpe.... quæ pietas ſpem vitæ æternæ ſecum annexam habet; ſeu,

A quâ pietate, fideles Deum verum colant, ſub ſpe vitæ æternæ, id eſt, ſperantes vitam æternam.

Sub lege, ſe colentibus Deus promiſerat *terram fluentem lac & mel*, id eſt, bona terrena.

Sub fide, ſe colentibus Deus promittit regnum cæleſte, vitam æternam, ſummè beatam.

Finis Apoſtolatûs Moyſis (fuit enim à Deo miſſus) erat terra Hevæi & Amorrhæi, ait hîc D. Thomas.

Finis Apoſtolatûs Chriſti & diſcipulorum ejus eſt regnum cælorum, vita æterna.

In ſpem vitæ æternæ miſſi ſunt Apoſtoli, ſeu ut hanc ſpem nobis darent: in hac ſpe, & ſub hac ſpe, nos Chriſtiani Deum colimus: piè & ſanctè vivimus:

B temporalia & terrena ſpernimus, æterna, cæleſtia, Divina ſperantes.

Quam promiſit qui non mentitur...

Hæc autem noſtra ſpes, non inanis, aut fruſtratoria; ſed certa, firmaque eſt, ſicut Deus ipſe certus, firmuſque, utpote tota in Deo fundata.

Hanc enim vitam æternam, Deus ipſe, *qui non mentitur*, ἀψευδὴς, expers mendacii: fallere neſciens, id eſt, ſummè verax, *promiſit ante tempora ſæcularia*, id eſt, ab æterno propoſuit, prædeſtinavit, dare decrevit.

Duo ſunt in promittente ſyncero, voluntas dandi, & ipſa promiſſio; hîc voluntas, ſeu decretum Dei ſumitur pro promiſſione.

C Spes itaque noſtra firma eſt. Primò ex parte Dei promittentis, qui ſummè verax eſt & fallere neſcit. Secundò, ex parte promiſſi, ſeu propoſiti & decreti, quod æternum & immobile eſt.

Æternâ, immobili, Dei ſummè veracis, promiſſione innixi, firmiter ſperamus & *gloriamur in ſpe filiorum Dei.*

℣. 3. *Manifeſtavit autem... verbum ſuum...*

Totus contextus indicat per *verbum ſuum*, hîc intelligendum eſſe, decretum promiſſionis, de quâ ſuprà.

Sed hoc indicant præſertim & articulus *τὸν λόγον αὐτοῦ, verbum illud ſuum.*

Articulus enim vim habet repetendi quod præ-

D ceſſit.

Et conjunctio adverſativa, *autem*, quæ hæc præcedentibus annectit.

Itaque ſenſus eſt.

Hoc quidem decretum, ſeu promiſſio ab æterno latuit in Deo; tempore autem ad id à ſe deſtinato, illud patefecit per publicam Evangelii prædicationem, quæ mihi concredita eſt, ex mandato & delegatione *Dei Salvatoris noſtri.*

Ab omnibus perpendenda ad mores.

Hinc in Deum, ſummè veracem, non tantùm credendum & ſperandum eſt; ſed Deum ſummè bonum, noſque ſummè diligentem diligere debemus.

Ipſe prior dilexit nos, ab æterno, ſuâ ſponte, gra-

E tis & ultrò nobis æterna promiſit, dare decrevit.

Ipſe prior dilexit nos, in tempore, nobis clarè, manifeſtè, publicè, per Apoſtolos, imò per ipſum Chriſtum, ſuam erga nos beneficam voluntatem declaravit.

Hæc eſt voluntas patris mei, qui miſit me, ut omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſſuſcitabo eum. Joan. 6. 40.

Deum taliter & tamdiu nos diligentem; diligamus, adoremus, colamus, ipſi gloria in ſæcula.

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Hoc quidem & omnes ſuprà tactas veritates hic

omnibus

omnibus Chriſtianis obiter inſinuat Apoſtolus; ſed A Apoſtolicos viros de ſuis officiis, juxta epiſtolæ ſuæ ſcopum, ſpecialiter inſtruit.

Cor enim Apoſtolatûs ſui finem & functiones fuſiùs hîc explicat, quam alibi?

Ab Eccleſiaſticis præſidibus attendenda. Utriuſque functionum & poſt harum epitome.

Niſi ut Tito & omnibus Eccleſiæ prælatis, & animarum miniſtris, in ipsâ ſalutatione, quaſi in ſpeculo, exponat quid eſſe, & quid agere debeant.

Exordium itaque longiuſculum quidem, ſi mos attendatur Apoſtoli; ſed valdè breve, ſi doctrina ſpectetur, quam continet: totum enim doctrina eſt, & totius epiſtolæ quaſi epitome.

Attendant igitur ad illud Apoſtolici viri.

Quid eſt Apoſtolus, Epiſcopus, paſtor, doctor, concionator, confeſſarius & quilibet ſalutis animarum miniſter? B

Servus Dei, miſſus à Chriſto, ut prædicatione, doctrinâ, ferat Verbum Dei, *verbum ſalutis, Evangelium Chriſti.*

Ad quid illa Divini verbi ſatio?

Primò, ut ex ejus auditu, fides vel naſcatur, vel nutriatur & creſcat in electorum animabus, & per fidem homines terreni, fiant *nova in Chriſto creatura, Deo chari, electi Dei.*

Secundò, ut per fidem cognoſcant verum Dei cultum, ſanctè, pièque vivant.

Tertiò, ut piè viventes, ſperent vitam æternam eò firmiùs, quò hæc noſtra ſpes in Deo ſummè veraci, ſummè bono nititur.

Quartò, ut in Deum ab æterno promittentem ſic C ſperent, ut & gratis, ultrò, & ex ſolâ bonitate promittentem, diligant: priùs & ab æterno diligentem diligant.

Apoſtolicarum itaque functionum quaſi epitome hæc eſt, docere; Verbo Dei fidem in fidelibus nutrire; pietatem augere; ſpem firmare; charitatem accendere.

Hoc qui præſtat, verus & fidelis Dei ſervus eſt.

Hoc qui non facit, ſervus inutilis eſt.

Qui verò vel verbis, vel operibus ſuis, contrarium facit; ſervus nequam eſt & Anti-Chriſtus.

Oratio.

Deus bone! Deus Clemens! Deus miſericors! parce mihi, indigno, inutili, & nequam ſervo tuo, tot & tot in officio meo prævaricationes, tot negligentias & omiſſiones, tot verba, totque opera inutilia, D nociva, ſcandaloſa, animas à te avertentia.

Da mihi, ô piiſſime pater! voluntatem tuam fideliùs exequi: verbis & operibus fidem in electorum tuorum animabus augere, pietatem nutrire, ſpem roborare, charitatem accendere, ut ex ore Domini mei Jeſu Chriſti, filii tui, audiam aliquando: *Euge ſerve bone & fidelis, quia in pauca...*

Praxis.

Hoc ut in aliis præſtare valeas, in temetipſo primum operari ſtude: aſſiduâ Verbi Divini meditatione, digeſtione, & in tuam quaſi ſubſtantiam transformatione, fidem tuam robora, pietatem refove, ſpem firma, charitatem inflamma.

Ignitius alios illuminabis & calefacies. E

℣. 4. *Tito dilecto.* Gr. germano, id eſt, vero & genuino *filio, ſecundum fidem* mihi & illi *communem*, quâ illum in Chriſto genui.

Fide Titus Pauli filius. Quare?

Fides eſt initium creaturæ Dei: hinc qui fidem alteri communicat, ipſius in Chriſto pater eſt, huncque in Chriſto gignit.

Omnes Chriſtiani debent eſſe Apoſtolorum germani filii. Vide primam ad Tim. 1. ℣. 2.

Gratia & pax. Gr. gratia, miſericordia & pax, ita Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius.

A D. tamen Chryſoſtomus in ſuo textu Græco, non habet, ἔλεος, miſericordia.

Sed quod plus eſt, juxta Eraſmum hîc in notis, Origenes in epiſtolâ ad Romanos annotans ac diſtinguens formas ſalutationum, quibus D. Paulus uſus eſt in ſingulis epiſtolis, ſic loquitur. ad Timoth. prima & ſecunda, *gratia & miſericordia & pax*, &c. ad Titum verò, *gratia & pax à Deo patre.*

Cùm ergo aliunde nec Ambroſius, nec D. Hieronymus, nec alii Latini legerint, *miſericordia*, meritò creditur additum.

Votum patre ſpirituali dignum.

Votum tamen eſt patre ſpirituali, pro filio ſpirituali, orante dignum: quid enim ſpiritualis pater, ſuo in fide filio, melius optaret? quam *gratiam*, quâ ſecundùm fidem vivat: *miſericordiam* quâ Deus illius B in fide defectus indulgeat; *pacem* internam, quâ fidem & gratiam roboret; *pacem* æternam quâ coronet in æternitate.

Pro ſacerdotibus congruum.

Hujuſmodi precibus plus cæteris indigent Doctores & Sacerdotes, ait D. Chryſoſtomus, ut quibus neceſſitatis plus immineat, pluſque periculi Divinæ offenſionis incumbat: nam quantò fuerit celſior dignitas, tantò Sacerdotis majora ſunt pericula.

Quod clariùs explicat Theophylactus: dicens, magis enim Epiſcopus & Doctor *gratia* Dei indiget, ut qui multa onera bajulet; & *miſericordiâ*, ut qui multis ſit obnoxius; *& pace*, ut qui turbis & innumeris telis impetitur.

C ℣. 5. *Hujus rei gratiâ reliqui te Cretæ...* id eſt, ideò te in inſulâ Cretâ reliqui, Epiſcopum, Archiepiſcopum & toti inſulæ præpoſitum.

Ut ea quæ deſunt corrigas. Ut in eâ *corrigas.* Gr. ſupercorrigas, id eſt, pergas corrigere, quæ corrigenda reſtant.

Seu, ut in eâ ordines quæ reſtant ordinanda & ob brevitatem temporis ordinare non potui

Et conſtituas, & præſertim *per* ſingulas *civitates conſtituas presbyteros*, in majoribus ſcilicet Epiſcopos, in minoribus paſtores.

Apoſtolorum mos.

Sicut, ſeu quales præcepi tibi.

Hinc collige primò, quòd Eccleſiarum fundamenta jaciebant Apoſtoli; deinde idoneis miniſtris, qui ſuperædificarent, eas committebant, ipſi ad alias orbis partes properaturi.

Eccleſia miniſtrorum ſubordinatio ab ipſo inſtituta.

D Collige ſecundò, ab Apoſtolorum tempore fuiſſe inter Eccleſiæ miniſtros ſubordinationem, ſeu varios in hierarchiâ Eccleſiaſticâ gradus ſibi invicem ſubordinatos.

D. enim Paulus in omnem terram miſſus, Titum toti inſulæ Cretæ præponit Epiſcopum, Archiepiſcopum & primatem.

Huic præpoſito præcipit, ut alios conſtituat in ſingulis civitatibus inferiores ſibi Preſbyteros, Epiſcopos ſcilicet & parochos.

Hanc ergo miniſtrorum ſubordinationem, vel ipſe Chriſtus inſtituit; vel Apoſtoli ab ipſo Chriſto edocti inſtituerunt.

℣. 6. *Si quis ſine crimine eſt...*

Conditiones in Epiſcopo requiſitæ.

E Conditiones notat in Epiſcopo requiſitas.

Ac primò, quòd ſit *ſine crimine.* Gr. inculpatus, inaccuſabilis, irreprehenſibilis, id eſt, de quo nulla fieri poſſit juſta querela. Vide primam Timoth. 3. 2. ubi habes hujus conditionis explicationem & rationem.

Unius uxoris vir.

Secundò, ſit *unius* tantùm *uxoris vir*, ſeu non bigamus. Vide ibidem hujus præcepti ſenſum & rationem tùm myſticam, tùm moralem.

Filios habens fideles.

VVVVuuu

Tertiò, ut ſi quos filios habuit nondum ordinatus, hi fideles ſint, Chriſti ſcilicet fidem profeſſi.

Non in accuſatione luxuriæ.

Luxui non ſint obnoxii, ſed in omni genere ita moderati ac temperantes, ut nec de luxu in comeſſationibus & potationibus, nec de luxuriâ fuerint accuſati, aut ſuſpecti.

Ἀσωτία, univerſum intemperantiæ genus ſignificat, benè tamen pro luxuriâ ſpeciatim ſumitur.

Aut non ſubditos.

Quartò, parentibus ſint obedientes: non ſint inobſequentes, intractabiles.

Pietas, temperantia, obedientia filiorum, indicant patris probitatem, & illius diligentiam in ſuis inſtituendis filiis.

Hinc dignum eum demonſtrant, cui majus & ampliùs regimen committatur.

E contra qui proprios filios negligit, quomodò alienorum curam habebit. Vide 1. Tim. 3. ℣. 4. & 5.

℣. 7. *Oportet enim Epiſcopum...*

Redit ad Epiſcopum, & de eo repetit quod jam dixit, *oportet Epiſcopum...* redditque rationem, quia domus Dei diſpenſator eſt & œconomus. *Sicut Dei diſpenſatorem.*

Quæ vitia Epiſcopum præcipuè dedecent.

Homini ob crimen in jus vocato, nemo ſapiens rerum ſuarum diſpenſationem committet.

Homini culpato, de crimine ſuſpecto conferetur adminiſtratio domûs Dei? diſpenſatio Verbi Divini & ſacramentorum Dei.

Quia ergo Epiſcopus eſt œconomus Dei, ſit ab omnibus vitiis liber, præſertim à quinque Epiſcopum maximè dedecentibus.

Ab arrogantiâ: *non ſuperbum.* Græcè, non arrogantem, id eſt, non protervum, inflexibilem, ſui ſenſûs & judicii tenacem.

Regimen Eccleſiaſticum humile debet eſſe.

Reges gentium dominantur... Vos autem non ſic, ſed qui...

Antigonus rex filio ſuo ſubditos ferociùs tractanti dixit: an ignoras, fili, regnum noſtrum ſplendidam eſſe ſervitutem?

Hoc Chriſtus Epiſcopis.

Ab iracundiâ. *non iracundum.*

Ab ebrietate. *non vinolentum.* Vide 1. Tim. 3. 3.

A violentiâ. *non percuſſorem.* ibid.

Medicus enim eſt; medicus autem vulnera curat, non ipſe vulnerat. Theophylactus poſt S. Chryſoſt.

Ab avaritiâ. *non turpis lucri cupidum.* ibidem.

℣. 8. *Sed hoſpitalem...*

Virtutes his vitiis oppoſitas notat.

Hoſpitalis ſit, etiam erga ignotos & extraneos beneficus. 1. Tim. 3. ℣. 2.

Quæ virtutes Epiſcopo maximè conveniunt.

Benignum. Gr. amatorem bonorum, φιλάγαθον, ſeu ſit proborum ſpeciatim amicus, bonique amator.

Sobrium. Gr. σώφρονα, alii prudentem, alii ſobrium, alii caſtum vertunt.

Sapiens ergo moderatus & ſobrius ſit in omnibus actibus ſuis.

Juſtum erga omnes, ſeu unicuique quod ſuum eſt tribuentem.

Sanctum, pius ſit & religioſus erga Deum.

Continentem, ab omni prorsùs intemperantiâ ſit alienus.

Syrus, qui ſe contineat à concupiſcentiis.

Non malè, qui caſtitatem continuè ſervet: talis enim propriè dicitur continens.

℣. 9. *Amplectentem eum....* Gr. tenacem ejus, &c. tria hic notantur: diligentia ſtudii; *ſit tenax*, &c. materia ſtudii, *ſermo fidelis*, &c. finis ſeu uti-

A litas ſtudii, *ut poſſit*, &c. Vide D. Thomam.

Indicat ergo qualitates ex parte ingenii requiſitas.

Non ſufficit enim vita bona in Epiſcopo, ſed prætere requiritur ut ſit doctus, ſit doctrinæ ſanæ; ut poſſit alios docere; fideles ad pietatem, & ad quamlibet virtutem hortari; hæreticos autem redarguere & convincere.

Multis explicat hîc quod ad Tim. primæ cap. 3. 2. uno verbo dixit *doctorem.*

Sit ergo tenax fidelis ſermonis, ſeu per fidem traditi; doctrinæ fidei, ſeu Evangelicæ.

Hanc ſcientiam curet, in hanc incumbat. Chryſoſtomus. Theophylactus.

Dotes in Epiſcopo requiſita ex parte ingenii.

Non ſtatuit ut ſit diſertus, ſed ut Divinorum eloquiorum
B ſit peritus, ait Theodoretus.

Ut per ſanam, integram & incorruptam Evangelii doctrinam poſſit exhortari, &c.

Non opus eſt faſtuoſis verbis, ſed ſummâ ſcripturarum peritiâ, &c. quâ Paulus longè majora perfecit, quam Plato, ait D. Chryſoſtomus.

℣. 10. *Sunt enim multi etiam inobedientes...*

Oſtendit neceſſitatem prædictorum: primò ex parte falſorum Doctorum, quos deſcribit.

Rationem aſſignat, cur ſupradicta ſcientia in Epiſcopo requiratur, maximè apud Cretenſes.

Quia ſcilicet quamplurimi ſunt apud eos, refractarii, Chriſtianæ diſciplinæ & doctrinæ impatientes.

Vaniloqui, vana, inania, frivola & fabuloſa docentes.

Seductores, qui errores ſeminant & erroribus ſe-
C ducunt, ſeu à veritate abducunt.

Maxime qui de circumciſione, maximè ex Judæis, quorum multi erant in Creta: hinc Act. 2. in die Pentecoſtes. *Cretenſes*, &c.

Hi à Judaïſmo converſi, Judaïſmum cum Chriſtianâ religione obſervandum docebant.

℣. 11. *Quos oportet redargui.* Gr. quibus oportet os obturare. erroris ſcilicet convincendo, vel ſilentium imponendo, ait D. Chryſoſtomus.

Remedium contra tales Doctores.

Ideò autem durè & imperiosè cum illis agendum, ob aliorum utilitatem.

Qui univerſas domos...

Domos enim & familias integras ſuis erroribus pervertunt, à ſalute abducunt; falſa eos & erronea docentes.

Turpis lucri gratiâ.

Avaritiâ ducti: quæſtum enim æſtimant pieta-
D tem.

Fides fundamentum ædificii ſpiritualis, hac evulſâ, ruit ædificium, ſubvertitur domus.

℣. 12. *Dixit quidam ex illis...* id eſt.

Secundò ex parte auditorum ſcilicet Cretenſium.

Unus ex illis Cretenſibus, & ideò qui eos benè noverat, & cujus teſtimonium recuſare non poſſunt, quia illum, ut prophetam ſuum reputant; dixit de eis.

Cretenſes ſemper mendaces: hoc nomine ſemper infamati fuerunt.

Hinc proverbium Græcorum: cum Cretenſi cretizandum, ſeu cum mendacibus mentiendum.

Cretizare apud Græcos mentiri.

Adagium Græcum, τρία Κάππα κάκιστα, tria peſſima Kappa, Cilices, Cretenſes, Cappadoces.

Mala beſtiæ, ad nocendum ſemper paratæ, ictu,
E cornu, morſu, veneno.

Ventres pigri, gulæ & inertiæ dediti.

Hic poëta Cretenſis eſt Epimenides.

Dicitur autem à ſancto Paulo propheta; quia pro tali habebatur à Cretenſibus: hinc, *proprius propheta.*

Dicitur etiam propheta, quia poetæ vates appellabantur.

Denique quia ſcripſit de oraculis.

Hunc locum quem D. Paulus citat, verſus eſt hexameter.

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

qui verti ſic poteſt.

Cres ſemper mendax, mala beſtia, venter iners eſt.

Remedium contra tales auditores.

℣. 13. *Teſtimonium hoc verum eſt.*

Hoc verum eſſe experientiâ didici.

Non alia quæ poëta dixit, Paulus approbat, ſed tantùm hoc teſtimonium.

Id autem dicit non maledicus, ſed ex charitate ulcus oſtendit medico, ut illud ſanet.

Hinc ſtatim addit.

Quam ob cauſam, ſeu tales cùm ſint, ſeverè & acriter eos admone, *increpa* & argue.

Non deſpero quin Dei gratiâ ſanentur, Evangeliique fructum percipientes, fiant veridici, benefici, abſtinentes & laborioſi.

Increpa illos durè. profundiorem inflige plagam, D. Chryſoſtomus.

Increpationis vulnus variè & habitâ uniuſcujuſque ſubditorum ratione eſt infligendum. idem.

Ut ſani ſint in fide, id eſt.

Sed & cura ut integritatem fidei ſervent incorruptam, reſpuentes quidquid ei contrarium ſuggeritur.

℣. 14. *Non intendentes Judaïcis...*

Et nominatim aures non præbeant Judæis ſeductoribus, de quibus ſuprà, fabulas ſuas vendirantibus, & hominum perverſorum & veritatem averſantium, inſtituta prædicantibus.

. Fabuloſa à Rabbinis excogitata, & multa ab illis inſtituta, quales ſunt deuteroſes, Thalmudicas traditiones, ineptiarum & impietatis plenas.

℣. 15. *Omnia munda mundis.*

In particulari refutat errorem Judaïzantium, qui certos cibos, ut immundos reputabant, quaſi lex Moſaïca vigeret adhuc: contra quos D. Paulus docet nullum cibum, aut naturâ ſuâ, aut Dei præcepto, Chriſtianis immundum eſſe.

Itaque *mundis*, id eſt, Chriſtianis in ſanguine Chriſti mundatis, *omnia munda* ſunt, ſeu nullus cibus vel ex ſe, vel ex lege, immundus eſt.

Nec enim Eccleſia prohibet aliquorum ciborum uſum, quaſi ſint immundi; ſed pœnitentiæ causâ; quam certis diebus præcipit. Vide primæ Tim. cap. 4. 3. Rom. 14. 6.

Coinquinatis autem & infidelibus, id eſt, immundis & infidelibus, ſeu Judaïzantibus nullus cibus eſt mundus, ob eorum ſcilicet infidelitatem & conſcientiam erroneam.

Putant, juxta legis Moſaïcæ præſcriptum, ſibi à carne ſuillâ, v. g. abſtinendum: vel ergo abſtinent ab illâ, & ſic contra fidei veritatem peccant ſuperſtitione: vel non abſtinent; & ſic peccant contra conſcientiam, dictantem ſibi abſtinendum eſſe.

Hoc ſignificant Apoſtoli verba: *inquinata ſunt eorum mens & conſcientia: mens*, per errorem ſuum; *conſcientia*, per peccatum, quod erroris ſui fructus & effectus eſt.

℣. 16 *Confitentur ſe noſſe Deum...*

Judaïzantes iſti profitentur unius Dei notitiam & cultum: ſed quem ore confitentur.

Factis negant: cùm ſint ob morum impuritatem abominabiles, ſeu execrabiles.

Cùm ſint etiam *incredibiles*, id eſt.

Increduli, imperſuaſibiles, pervicaces & inobedientes; & vitio ſuo *ad omne bonum opus* inepti.

Quia ſcilicet Chriſtum & Chriſti gratiam, boni operis principium, rejiciunt, ſuamque juſtitiam ex lege Moſaïcâ requirunt.

Hinc collige quovis peccato negari Deum: Chriſtus eſt ſapientia, juſtitia, veritas, ſanctitas: per inſipientiam negatur ſapientia, per iniquitatem juſtitia, per mendacium veritas, per turpitudinem ſanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo: & quoties vitiis vincimur, Deum negamus; è contrario quoties boni quid agimus, non ore, ſed reipsâ Deum confitemur. D. Hieronymus.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Attende, ô Dei miniſter, quantus ſit honor tuus, Deo, Regi Regum, & Domino dominantium, ſervire:

Hic eſt fons honoris; hoc multò plùs, quàm in toto terrarum orbe regnare; quia cæleſtis, & æterni regni meritum.

In hoc itaque Dei famulatu gloriare, ordinemque tuum, quo ad tale miniſterium à Deo deputatus, gaudens, & gloriabundus adimple;

Certus quoniam hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio tua in tali ordine.

Hoc eodem honore potiri potes, & debes, ô Chriſtiane, ſerve Dei:

Conſiderans ergo ſtatum tuum, quaſi tuam à Deo deputationem ad tale, vel tale quid agendum; hoc ipſum adimplens, gloriare quòd Deo ſervis, certus quòd & hæc ſit Dei voluntas ſanctificatio tua in tali ſtatu.

Vide dicta in commentario ℣. 1. Vide & obſervationem moralem.

Nemini diſpliceat miniſterii ſui vilitas, quia humiliora ſæpe ſaluti utiliora. Vide ibidem.

Secundò.

Quilibet Dei miniſter notet ſeriò Eccleſiaſticarum functionum epitomem, de quâ D. Paulus in primis verſibus, ſcilicet docere, verboque Dei fidem nutrire, ſpem firmare, charitatem accendere.

Videat dicta in fine ℣. 3. & obſervationes &c.

Et in ſe reflexus attendat quomodò hæc adimpleat? & an reverà ſit fidelis Dei ſervus, & animarum miniſter? an verò ſervus nequam. Ibidem.

Tertiò.

Epiſcopus & ſacerdos plus cæteris indiget miſericordiâ Dei. Vide quare. ℣. 4.

Epiſcopus ſemetipſum animadvertat in ℣. 6. 7. 8. 9.

Quæ vitia ipſum maximè dedecent. ℣. 6. & 7.

Quæ virtutes ipſi maximè conveniunt. ℣. 8.

Quæ dotes in ipſo requiſitæ ex parte ingenii. ℣. 9.

tum gloriæ magni Dei, & Salvatoris noſtri A Jeſu-Chriſti.

14. Qui dedit ſemetipſum pro nobis,

ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum.

15. Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

mus; & adventum glorioſum Jeſu-Chriſti, magni Dei, & Salvatoris noſtri.

Qui (non tantùm nos erudivit;) ſed & ſemetipſum pro nobis dedit in mortem,

Ut nos ab omni redimeret iniquitate; & à peccatorum ſordibus, per ſuum ſanguinem mundatos, nos poſſideret, populum ſibi peculiarem, & inſtar peculii ſui ſelectum; populum, inquam, bonorum operum ſummè & ardenter ſtudioſum.

Hæc omnia quæ dixi, doce neſcientes; exhortare ſcientes, ut in praxim ea redigant: refractarios autem & contradicentes argue cum plenâ poteſtate, ut Dei miniſter; ſicque te in tuo geras officio, ut nullus auſit te deſpicere.

Commentarius in Caput Secundum.

℣. 1. TU *autem loquere quæ decent*...

Judaïzantes illi fabulas docent, hominumque commenta, cap. 1. ℣. 11. & 14.

Tu autem, ô ſerve Dei, Evangeliique fidelis miniſter, doce quæ conſentanea ſunt ſanæ fidei doctrinæ, de quâ cap. 1. ℣. 9.

Id-eſt, vera, ſolida, Chriſtiana doce populum tuum, & quæ ad ejus corruptos mores reformandos judicabis maximè utilia.

Cur ſobrietas Cretenſibus toties commendata.

Quia ergo Cretenſes tui, ut 1. cap. ℣. 12. dictum eſt, ſunt *ventres pigri*, gulæ, & inertiæ dediti; hinc ut eos corrigas, ſobrietatem viris, mulieribus, ſenibus, & junioribus maximè commenda.

Hanc puto veram rationem, cur in hoc capite quater præcipit ſobrietatem.

℣. 2. *Senes, ut ſobrii ſint*...

A ſenioribus, ſeu capitibus incipienda reformatio.

A ſenioribus incipe, ut aliis ſint in exemplum.

Itaque *ſenes* ætate; (de illis enim hîc agi indicant ſequentia,) hortare *ut ſobrii ſint*.

Νηφαλίους εἶναι, *ſobrios eſſe*: hæc vox equidem vigilantem ſignificat æquè ac ſobrium, ut 1. Tim. cap. 3. ℣. 2. dictum eſt.

Sed hîc ſignificat ſobrium in cibo & potu; patet ex toto contextu, & maximè ex ratione allatâ. ℣. 5.

Senes ergo hortare, ut ſobrii ſint in cibo & potu, D & maximè in potu.

Sobrietas maximè in potu, &c.

Ratio Divi Thomæ.

Præterquamquod enim, ut optimè D. Thomas ait, illam materiam ſibi ſpecialiter ſobrietas adſcribit, in quo maximè laudabile eſt menſuram ſervare; cujuſmodi eſt potus, inebriare valens; quia ſicut ejus menſuratus uſus multùm utilitatis confert; ita & modicus ejus exceſſus multùm lædit, quia impedit rationis uſum, &c.

Præterea, inquam, quia ſenilis ætas, utpote infirma, vino opus habet: vinum enim ſenum lac eſſe, aiunt Græci; hinc ſenes moneri opus habent, ut in ejus uſu modum ſervent; ſeu non plus utantur vino, quàm eorum requirit valetudo.

Modicus exceſſus in vino plus lædit, quàm in aliis, E ait D. Thomas.

Senes ergo ſobrii ſint.

Pudici, σεμνούς. Vide 1. Tim. 3. ℣. 8. Sint maturi, graves, morum honeſtate conſpicui, & præſertim ab omni laſciviâ maximè alieni.

Prudentes, σώφρονας, modeſti, moderatè, & prudenter ſe gerentes in omnibus.

Qui præeunt ætate, præeant exemplo.

Has virtutes à ſenibus, præſertim Cretenſibus, requirit, non tantùm, quia ſenes omnes maximè decent, ſicut & vitia his virtutibus oppoſita ipſos dedecent; ſed etiam quia æquum eſt, ut qui cæteris ætate præſtant, præſtent & exemplo:

Vult itaque Paulus ſenes Cretenſes ſic ſobrios, pudicos, & prudentes eſſe, ut exemplo ſuo ſobrietatem, pudicitiam, & moderationem omnem doceant juniores.

A capitibus inchoanda populi reformatio; quia plus valent exempla, quàm verba.

Sani in fide, in dilectione, in patientiâ.

Cretenſibus cur fides ſynceritas ſpecialiter commendata.

Quia Cretenſes ſemper mendaces; ne de illorum erga verum Deum pietate dici poſſit, quod de eorum C in Jovem ſuperſtitione dixit Epimenides: *Cretenſes ſemper mendaces*. De hac re vide D. Chryſoſtomum homil. 3. in cap. 1. epiſt. ad Titum.

Mone eos, ut ſint *ſani in fide*, ſynceri, orthodoxi.

Sani *in dilectione*, ſynceri, ſine ſimulatione.

Sani *in patientiâ*, ita ſyncerè coram Deo & hominibus patientes in adverſis, ut nec in Deum, nec in proximum peccent.

Hanc autem patientiam ſynceram habebunt, ſi verè ſperent in Deum: ſpes enim robur eſt animi.

Hinc 1. Theſſal. 1. 3. dicitur *ſuſtinentia ſpei*, quaſi ſpes ſit baculus & fulcrum ſuſtentans & roborans.

Obſervatio Moralis.

Tres itaque virtutes theologicas hîc commendat Apoſtolus, fidem ſynceram, ſpem firmam, & charitatem non fictam.

Virtutum theologicarum exercitium ſenibus præcipuè conſulendum.

Quarum quidem virtutum ſynceritatem ſpeciatim requirit à Cretenſibus ſenibus, ob rationem allatam, ſed quarum frequentiam omnibus prorſus ſenibus præcipuè conſulit, & præcipit.

Primò, ut qui laborum corporeorum, ob ætatem, ſunt incapaces; per has tres internas virtutes ſuam operentur ſalutem.

Secundò, ut qui plurimis ob ætatem affliguntur ærumnis & infirmitatibus; has ſuas infirmitates & paſſiones ſanctificent, per frequentes fidei, ſpei, & charitatis actus; ſicque ſanctificatæ, proſint illis & ad peccatorum ſuorum expiationem, & ad æternæ beatitudinis meritum.

Praxis patientia Chriſtianæ.

Patiantur ergo cum fide, & in fidei ſpiritu.

Credant quòd pro Deo pati ſit donum, ipſo fidei dono præſtantius, juxta illud Phil. 1. 29. *Vobis donatum eſt pro Chriſto, ut non tantùm in eum credatis, ſed & pro illo patiamini.*

Fides eſt inchoatio Chriſtianiſmi; bonum opus eſt Chriſtianiſmi continuatio & accretio; patientia autem eſt Chriſtianiſmi conſummatio.

Opus perfectum, conſummatum. Jacobi 1. 4.

Sicut paſſione ſuâ Chriſtus noſtræ ſalutis opus conſummavit; ſic & patientiâ Chriſtianus ſuam debet ſalutem perficere:

Hinc in fine vitæ tot nobis infirmitates, totque paſſiones plerumque tolerandæ.

Patiantur in ſpe, & cum ſpe. *ſuſtinentia ſpei.*

Hoc baculo maximè ſenes indigent, multis ob ætatem incommodis onerati:

Hoc igitur fulcro roborati, & ſuſtentati, dicant: *Momentaneum hoc & leve tribulationis noſtræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Perpende verba, & ſimul compara.

Momentum, æternum;

Leve, pondus;

Tribulationis, gloriæ.

Patiantur in charitate & cum charitate: Dei voluntatem adorantes: ad Deum anhelantes.

Cupientes *diſſolvi & eſſe cum Chriſto.* Philippenſium 1. 23.

Quis me liberabit de corpore mortis hujus. Roman. 7. 24.

Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum: ita deſiderat anima mea ad te Deus. Pſal. 41. 2.

℣. 3. *Anus ſimiliter in habitu ſancto...* id eſt.

Ætatis provectæ matronas ſimiliter exhortare ut ſint *in habitu ſancto*, ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς.

Κατάστημα, ſignificat non veſtimenta tantùm, ſed & geſtum, inceſſum, omnemque corporis compoſitionem.

Ἱεροπρεπεῖς, ſanctè decentes. Syr. qui decet reverentiam Dei: quaſi verſentur in templo & loco ſacro.

Chriſtianas itaque matronas, ætate ſeniores admone ut amictu, inceſſu, geſtu, totiuſque corporis compoſitione, ſanctitatis Chriſtianæ decorum ſervent.

Sint in habitu, ſeu ſtatu, qui ſanctimoniam & modeſtiam Chriſtianam ubique redoleat.

Ita modeſtæ ſint ubique, quaſi in templo verſentur & coram Deo.

Eheu! Paulus ſui temporis matronas vult ubique ſic modeſtas, quaſi verſentur in templo!

Hujus ſæculi immodeſtia.

Et multæ noſtri temporis Dominæ, nec in ipſo templo modeſtiam ſervant; ſed in templo, quaſi in theatro, verſantur.

Væ nobis & temporibus noſtris!

Ubi Chriſtiana modeſtia reperietur, cùm nec in templis ſervetur ab ipſis mulieribus; imò cùm ibidem ab ipſiſmet publicè & ſcandaloſè violetur.

Non criminatrices. μὴ διαβόλους.

Cur dæmon vocatur diabolus.

Dæmon antonomaſticè diabolus, ſeu calumniator dicitur; quia Dei præceptum, primo parenti datum, malè interpretatus, Deo ipſi calumniam fecit; hacque malitiosâ calumniâ Deo illatâ, hominem fecit Deo rebellem.

Qui hanc dæmonis malitiam imitantur, & calumnias diſſeminant, diaboli vocantur. Vide 2. Timoth. cap. 3. ℣. 3.

Non multo vino ſervientes, id eſt, non bibaces, ſeu non multibibæ, merobibæ.

Ecce aniculis eamdem in potu ſobrietatem commendat, quam ℣. 2. commendavit ſenibus viris: luxus quippe utrumque ſexum Cretæ vitiaverat. *ventres pigri.*

Senibus non interdicitur uſus vini modicus.

Senibus tamen, ſive viris, ſive mulieribus non interdicit vinum, ſed modicum concedit, ob ætatis infirmitatem, ſicut juveni Timotheo infirmo.

Lac quidem ſenum eſt, ſed moderatè ſumendum, quia modicus exceſſus plus lædit. ℣. 2.

A Nota *ſervientes*. bibaces ſunt vini mancipia.

Bibaces ſunt mancipia.

Bene docentes, id eſt, rectè docentes, quod textus Græcus unâ voce compoſitâ exprimit καλοδιδασκάλους, honeſtarum rerum magiſtras.

Quaſi diceret, domi, non in templo, juniores verbis & exemplis doceant, non inania, anilia, aut turpia, ſed bona & honeſta.

Qui ætate præeunt, ſapientiâ præeant.

Hîc ab aniculis requirit quod ℣. 2. à ſenibus requiſivit, ut juniorum ſint exemplum & magiſtræ in bono.

Quæ ætate præeunt, & ſapientiâ præeant.

Addi poteſt quòd ſpeciatim vult matronas ſeniores juniorum eſſe magiſtras; quia non decebat Epiſcopum Titum, ſcandali vitandi causâ, niſi pro conB cione & in publico, adoleſcentulas & juniores docere.

℣. 4. *Ut prudentiam doceant...*

Illas ergo doceant omnem ſuo ſexui, ætati & ſtatui convenientem ſapientiam: moderatas & temperantes eſſe.

Viros ſuos ament. Gr. φιλάνδρους, ſuorum maritorum amantes eſſe, caſto ſcilicet amore & reverentiali, caput enim eſt.

Filios ſuos diligant. Gr. φιλοτέκνους.

Liberorum amantes, Chriſtiano ſcilicet amore, & ideò, ordinato, vigilanti, qui eorum ſalutem & educationem præcipuè curet.

Amor mariti, caput bonorum domeſticorum.

Theophylactus notat quòd amor mariti ſit domeſticorum bonorum caput: ſi hoc affuerit, ſequentur reC liqua, &c. ſi abſit amor maritalis, etiamſi omnia affuerint, diffluent & peſſum ibunt.

Quæ maritum ſuum diligit, filios diliget, ſobria erit & caſta, domûs curam habebit, &c. idem.

℣. 5. *Prudentes, caſtas & ſobrias.*

Ecce ſobrietatem tertiò commendatam.

Domûs curam habentes. Gr. οἰκουρούς, domi aſſiduæ, ſeu domûs cuſtodes.

Harum ſymbolum, teſtudo.

Benignas, erga domeſticos.

Subditas viris ſuis, ut non blaſphemetur......

Ne propter eas male audiat Evangelium apud infideles; quaſi vel mala doceat, vel ſaltem illius doD ctrina nihil proficiat: ſintque propter eas dicturi: quid eis prodeſt hæc doctrina nova.

Quot conjuges, ob horum præceptorum inobſervantiam, ſunt cauſa blaſphemiæ? quot hodie divortia? quot ſcandala? ob mores conjugum huic Pauli doctrinæ contrarios?

℣. 6. *Juvenes ſimiliter hortare ut ſobrii ſint.*

Ecce ſobrietatem quartò commendatam.

Quia utrumque ſexum & omnem ætatem luxus corruperat; hinc viris & mulieribus, ſenibus & juvenibus, luxui deditis, ſobrietatem & modeſtiam vult præcipuè commendari.

Commendat autem, ut vitioſos curet.

Nullum quippe vitium eſt, quantumvis inolitum,
E quod non ſanet Chriſti ſalutifera gratia.

Hortare ergo juvenes ut ſobrii ſint. Gr. temperantes, Ambroſius continentes. Hieronymus pudicos eſſe.

℣. 7. *In omnibus*. Gr. circa omnia *teipſum præbe exemplum*. Gr. typum. *bonorum operum.*

Exempla verbis efficaciora.

Quia exempla verbis ſunt ad perſuadendum efficaciora, Titum hortatur ut ſe præbeat omnis virtutis exemplar, quod imitentur cæteri.

Sit vita tua exemplar eorum, quæ à te dicuntur. Theodoretus.

Publica inſtitutio, exemplarque virtutis ſit vitæ tuæ ſplendor, ſeu archetypus ad imitandum præpoſitus, Theophylactus.

Præſes ſit aliis exemplum.

Hoc idem Paulus Timotheum docuit. primæ 2.

Hoc D. Petrus omnes Epiſcopos docet primæ 5.

Forma facti gregis.

In doctrinâ, in integritate, in gravitate.

Explicat in quibus ſpeciatim & præcipuè debeat aliis exemplum eſſe: ſcilicet.

In tribus.

In doctrinâ ſanâ & in modo docendi.

In integritate, puritate & ſanctitate vitæ.

In gravitate regiminis ſcilicet & ſanctæ cum hominibus converſationis.

In modo docendi; in puritate morum, in gravitate regiminis.

Græcus textus habet: circa omnia teipſum præbe exemplum bonorum operum, in doctrinâ integritatem, gravitatem, incorruptibilitatem.

Syrus in omnibus autem exemplum in temetipſo præbeto in omni opere bono, & in doctrinâ tuâ habeas ſermonem ſanum, caſtum & incorruptibilem, quem nemo contemnat...

ỳ. 8. *Verbum ſanum...* ſermo tuus ſit talis, ut in eo nihil ſit noxium, nihil quod poſſit reprehendi, ut adverſarius, quicumque ſit, Judæus, aut Græcus, pudefiat; cùm non poſſit in nos Epiſcopos quidquam arguere.

Licèt in textibus ſit quoddam diſcrimen circa verba & verborum conſtructionem verſiculorum 7. & 8. in hoc tamen conveniunt omnes.

Quòd D. Paulus Titum & in eo omnes Epiſcopos hortetur, ut ſe omnis virtutis archetypum præbeat, ut doctrinam ſanam ſine erroris admixtione prædicet, gravem ſine ullâ futilium vanitate; ſanæ fidei conformem, & quam nemò poſſit reprehendere.

ỳ. 9. *Servos Dominis ſuis ſubditos eſſe.*

Servos hortare, ut ſuis dominis ſubditi ſint, illiſque in omnibus placere ſtudeant: propter Deum, quem debent in eis revereri.

Non contradicentes, id eſt, non reſponſatores, neque muſſitantes adversùs eos.

ỳ. 10. *Non fraudantes,* id eſt, non ſuffurantes, nihil furtim detrahentes.

Servi morigeri ſunt Chriſtianæ fidei ornamenta.

Sed ſint in omnibus fideles, ut ſuâ obedientiâ, fidelitate & morum integritate Chriſtianam doctrinam apud omnes, commendatam reddant; ſicque Chriſtianæ fidei fiant ornamenta; doctrinam Salvatoris noſtri ornent...

Servos negligebant pagani; hinc erant apud eos flagitioſiſſimi.

Hos inſtruit fides Chriſtiana & bonos efficit.

Servi itaque benè morigeri, fideles, obſequentes, modeſti, patientes, Chriſtianæ fidei ſpecialia ſunt ornamenta.

De ſervis vide plura Coloſſ. 3. 22. Epheſ. 6. 5.

ỳ. 11. *Apparuit enim gratia Dei Salvatoris.*

Hæc particula, *enim*, hanc propoſitionem nectit cum ſuperioribus.

Itaque cum D. Thoma puto hîc plenam ſupradictorum rationem aſſignari; ſeu, cur Tito præſcripſerit omnes homines, ſenes, anus, adoleſcentulas,

A juvenes & ſervos ipſos, verbo & exemplo docere; nimirùm, quia Chriſtus ipſe Salvator noſter, animarum noſtrarum Epiſcopus, exemplo & verbo erudivit omnes & liberos & ſervos.

Apparuit. Gr. illuxit. Syr. patefacta eſt.

Gratia Dei, Salvatoris noſtri. Græ. ſalutifera, id eſt.

Chriſtus, filius Dei, Deus & Salvator noſter, fons gratiæ, ipſaque gratia ſubſtantialis, eſſentialis & Divina.

Hæc, inquam, *gratia Dei Salvatoris noſtri, apparuit,* illuxit, patefacta eſt, viſibilis facta eſt.

B *Omnibus hominibus,* ſeu liberis, ſeu ſervis, cum *Verbum caro factum eſt & habitavit in nobis.*

ỳ. 12. *Erudiens nos.*

Et nos erudivit, velut pædogogus, qui pueros erudit, [illegible]

Erudivit primum, exemplis, deinde verbis. *Cœpit facere & docere.*

Ut abnegantes, id eſt, abdicantes impietatem, tùm doctrinæ, tùm morum.

Et ſæcularia. Gr. mundana deſideria, id eſt, cupiditates carnis, opum, honoris & gloriæ, quas mundus, ſeu major pars hominum, appetit & ſequitur.

Vivamus ſobriè, id eſt, moderatè, quoad nos. *Juſtè* erga proximum. *& piè* erga Deum.

ỳ. 13. *Expectantes beatam ſpem,* id eſt, beatitu-

C dinem æternam, quam ſperamus, & quæ bonis hujus vitæ operibus promiſſa eſt, quaſi merces.

Et adventum gloriæ, id eſt, glorioſum *magni Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti.*

Sicut duplici conſtamus parte, ſic & duplicem expectamus beatitudinem; animæ ſcilicet in morte, corporis autem in adventu Chriſti, per quem noſtra reſurgent corpora.

ỳ. 14. *Qui dedit ſemetipſum pro nobis.*

Qui non tantùm natus eſt & apparuit, ut nos erudiret, ſed *& ſemetipſum* obtulit pro nobis in arâ crucis.

Ut nos ab omni iniquitate redimeret ſanguinis ſui pretio, utque nos à peccatorum ſordibus, per baptiſmi lavacrum mundatos, adlegeret populum ſibi ſe-

D lectum, peculiarem, peculium ſuum, ſuamque poſſeſſionem egregiam & præſtantiſſimam.

Hæc omnia ſignificat *populus acceptabilis.*

Alludit D. Paulus ad Exod. 19. 5. *Eritis mihi in peculium de cunctis populis.*

Sectatorem, id eſt, zelatorem, ſummè & ardenter ſtudioſum *bonorum operum,* ſeu ardenti ſtudio virtutis exercitia capeſſentem.

ỳ. 15. *Hæc loquere & exhortare.*

Hæc doce neſcientes: exhortare ſcientes, ut juxta ea vivant. Argue cum plenâ poteſtate refractarios & contradicentes: ita te gerens in officio, ut nemo te deſpiciat.

E Quot in toto quidem hoc capite, ac præſertim in his ultimis verſibus, veræ pietatis principia atque documenta? ſit ergo.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Secundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMÒ.

Chriſtus eſt gratia. Cur?

EX ℣. 11. diſce quòd Chriſtus Salvator noſter ſit ſalutifera Dei gratia.

Apparuit gratia Dei Salvatoris noſtri, &c. quia Chriſtus Jeſus eſt primum Dei in nos peccatores gratuitum donum.

At donum, in quo omnia continentur ſalutifera Dei dona. *Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit.* Rom. 8. 32.

Fons omnis doni & gratiæ; ex quo, per quem, & propter quem, omnis emanat ad nos gratia Dei.

Continuò debemus uniri Chriſto. Cur?

Hinc collige quantus debeat eſſe tuus in Chriſtum affectus; quàm continua, & intima tui, cum hoc gratiarum fonte, cordis unio, ſine quo nihil es, nihil habes, nihil potes; à quo, & in quo, & per quod habes, & potes omnia. *Omnia poſſum in eo qui me confortat.*

Chriſto itaque Jeſu, gratiæ ſubſtantiali, gratiarum omnium fonti, mente & corde frequenter unire, dicens: *Diligam te, Domine, fortitudo mea, firmamentum meum, refugium meum, adjutor meus, ſuſceptor meus, liberator meus, protector meus, vita mea.*

SECUNDÒ.

Chriſtus Doctor noſter. Quot modis?

Ex ℣. 12. diſce quòd Chriſtus, Filius Dei, æterna ſapientia, ſol, lux, Doctor mundi, apparuit, illuxitque mundo, per Incarnationem, tanquam noſter pædagogus, ut nos omnes erudiret.

Suis primùm exemplis;

Suis deinde prædicationibus, per Evangelium ad nos uſque tranſmiſſis; (quod & de exemplis intellige.)

Tandem internis gratiæ ſuæ illuſtrationibus, & motionibus, quibus noſtrum quotidie illuminat intellectum, & affectum movet.

Quid ergo homini verè Chriſtiano faciendum, ut huic ſummæ Dei bonitati reſpondeat?

Quid facere debeat verus diſcipulus Chriſti.

Primò, ſciat & recordetur ſe Dei diſcipulum eſſe, in hocque glorietur. *Et erunt omnes docibiles Dei.*

Secundò, ſibi ab æterno Patre dictum putet, quod de nube omnibus hominibus inclamavit: *Hic eſt Filius meus*, &c. ipſa veritas & ſapientia, *ipſum audite.*

Huic ergo voci Divinæ obediens, Filio Dei, æternæ veritati, Doctori ſuo, continuè ſit attentus.

Triplex vox Chriſti.

Audiat attentè exemplorum ipſius vocem.

Lege, relege, meditare Chriſti vitam & mortem.

Audi præſertim quod omnibus commendat ſuper omnia. *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.*

Attentè audienda.

Audiat attentè præceptorum, & conſiliorum Evangelicorum vocem.

Lege, relege, meditare Chriſti doctrinam. *Beati pauperes*, &c. *Beati mundo corde*, &c. Vide Matth. cap. 5. 6. & 7. ſermonem in monte.

Audiat attentè internam inſpirationem & gratiæ vocem, quâ externæ exemplorum, & verborum voci dat virtutem.

Hæc enim *vox eſt Domini in virtute, vox Domini in magnificentiâ.* id eſt, vox magna faciens, vox potentes efficiens; vox contritione cordis humani humilians ſuperbos, conterens per pœnitentiam. Ex D. Auguſtino pſalm. 28. ℣. 4.

Hanc ergo Domini vocem audiat attentus.

Huic voci obediat ſedulus, juxta illud Pſalmiſtæ: *Hodie ſi vocem Domini audieritis, nolite*, &c.

Ad hanc Domini vocem continuè recurrat, hancque aſſiduè imploret; ut ipſius efficaciâ & virtute valeat exemplorum, & verborum vocem adimplere.

Oratio ad Chriſtum.

Verbum Dei, Doctor meus, doce me! veritas æterna, lux & ſol mundi, ſapientiæ tuæ ſplendore illumina, perfunde, penetra animam meam, ut ego tui luminis radio perfuſus, penetratus, omnium temporalium vanitatem deſpiciam, teque ſolum diligam, ô veritas æterna!

Verbum Dei! Salvator meus; Fili Dei vivi, qui cum Æterno Patre tuo, æternum ſpiras amorem, hujus amoris æterni ſcintillam ſpira in corde meo; amoris tui igne ſic ure renes meos & cor meum, ut te ſolum diligam. O charitas æterna!

TERTIÒ.

Abnegatio primum Chriſti documentum.

Ex eodem ℣. 12. diſce quòd primum Doctoris noſtri erga nos documentum ſit abnegatio. hîc & Luc. 9. 23.

Dicebat ad omnes: qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum. Luc. 9. 23.

Sed docet primò quid non faciendum.

Abnegantes primò *impietatem* doctrinæ, doctrinam Dei cultui contrariam, perverſa dogmata, ait D. Chryſoſtomus.

Secundò, *impietatem* morum, ſceleſtam, atque improbam vitam, idem D. Chryſoſtomus, ſeu omnia peccata, quibus homo avertitur à Deo, convertitur ad creaturas.

Tertiò, *mundana deſideria*, quibus homo creaturæ, quaſi fini ſuo adhæret; quibus cor ſuum dat creaturis, quod ſoli Creatori debet; quibus creaturas, quaſi idola, colit in corde, & quaſi in abſcondito.

Hinc multi Chriſtiani non ſunt Chriſtiani.

Quot ergo Chriſtiani non ſunt verè Chriſtiani, non ſunt verè diſcipuli Chriſti, quippe qui primo Chriſti documento nondum obaudierunt?

Nimirùm quotquot perverſa de Deo, rebuſque Divinis dogmata ſequuntur.

Quotquot, peccatis ſuis, à Deo ſunt habitualiter averſi, ad creaturas converſi.

Quotquot, ſuis ſæcularibus deſideriis, adhærent creaturæ, interiùs colunt creaturas, imò & interiùs & exteriùs; & deſideriis & actionibus toti occupantur creaturis; has cogitant, has amant, has colunt, in his ſunt toti.

Parum prodeſt externa idola confringere, ſi ſerventur interna.

Tales ſunt avari omnes, auri & argenti idololatræ.

Ambitioſi omnes, gloriæ & honoris idololatræ.

Voluptuoſi omnes, ſeu ventricolæ, ſeu veneris idololatræ.

Quid prodeſt homini ſtatuas, & externa idola contemnere, evertere, confringere; ſi idola interna habet in corde, quibus ſe, & omnia ſua devovit, & in quibus colendis totus occupatur, vero Deo oblito, neglecto, contempto.

Maledictus homo qui facit ſculptile, &c. *ponitque illud in abſcondito.* Deuter. 27. 15.

Attende tibi.

Conſule cor tuum, & vide ne fortè aliquod abſcondat idolum.

Hoc ne fiat, abrenuntia ſathanæ, omnibuſque externis & internis idolis.

Baptiſ-

Baptiſmum renova, teque Chriſto, ſolique Deo vero & vivo conſecra; illum unicum ama, adora, cole, cæteris contemptis.

Externorum tibi neceſſarius uſus conceditur, prohibetur amor & cultus; ut Deum, tuum & illorum Creatorem, unicè diligas & colas.

Quartò.

Secundum Chriſti documentum, ejuſque Evangelii epitome; ſobrietas, juſtitia, pietas. Seu docet ſecundò quid faciendum.

Ex eodem ℣. 12. diſce ſecundum Chriſti documentum, & quod eſt primi conſequentia.

Ad quid enim prædictam abnegationem nobis diſcipulis ſuis præcipit?

Ut vivamus ſobriè, juſtè & piè.

Piè, & religiosè erga Deum.

Hanc autem erga Deum pietatem in corde noſtro deſtruunt ſæculares cupiditates, quibus avertitur cor à Deo, ad creaturas convertitur.

Juſtè erga proximum; ad quam juſtitiam charitatis officia reducuntur, quia ſunt à Deo præcepta.

Hanc autem utramque, & juſtitiam & charitatem violare ſemper paratus eſt, qui ſuis obedit cupiditatibus.

Sobriè, & temperatè quoad noſmetipſos.

Hanc quoque ſobrietatem neſcit cupiditatum ſervus.

Abnegationis ergo fructus & finis eſt, ut in hoc ſæculo *vivamus ſobriè, juſtè, & piè.*

Attende igitur huic Doctoris noſtri ſecundæ lectioni, quæ eſt totius Evangelii epitome, omniſque juſtitiæ Chriſtianæ ſumma, quæ tribus verbis omnes officii noſtri partes nos docet; & vide.

Nùm erga Deum verè pius ſis. unum adoras in ſpiritu, & in veritate?

Nùm erga proximum juſtus, illum nec verbo, nec facto lædis; illum diligis, adjuvas, &c.

Nùm ſobrius in rerum externarum uſu.

Bria, eſt menſura, ait D. Thomas; ſobrietas, inquit, accipitur pro menſurato uſu rerum exteriorum, & extrinſecarum paſſionum.

An uteris menſuratè?

Recordare hanc menſuram concludi debere intra neceſſitatis limites, intra regulas utilitatis, & intra charitatis finem.

Requiritur neceſſitas, aut ſaltem utilitas, & in utentis corde gratiarum actio.

Externorum uſus neceſſarius conceditur, &c. Vide ſuperiùs.

Quintò.

Ex ℣. 13. diſce quòd ſi vita ſobria, juſta, & pia, ſit abnegationis fructus; ipſa ſemen eſt beatitudinis æternæ.

Tertium Chriſti documentum de beatitudine æternâ. Seu docet tertiò quid ſperandum piè, juſtè, & ſobriè viventibus.

Tertium eſt ergo hoc Chriſti documentum, quo nos hîc ſobrios, juſtos, & pios docet expectare beatitudinem æternam in cælis promiſſam.

Expectantes beatam ſpem... Quaſi diceret:

Peregrini eſtis ſuper terram: eſtis autem *cives ſanctorum, & domeſtici Dei.* Hîc permanentem non habetis civitatem; ſed futuram exquiritis & expectatis.

Siitis itaque *expectantes beatam ſpem*, æternam beatitudinem, vitæ piæ, juſtæ, & ſobriæ ſcopum, finem, & præmium.

Hanc æternam felicitatem cogitate, amate, deſiderate, ſemper expectate.

Conſule cor tuum.

Hîc rurſus conſule cor tuum, & vide an huic Chriſti documento reſpondeat? an à terrenis ſeparatum, æternam expectat beatitudinem? an è contra terrenis adhærens, in terrenis ſuam quærit beatitudinem?

Et expectantes adventum gloriæ, &c.

Duplex beatitudo partialis ſperanda.

Quia duabus conſtamus partibus, animâ & corpore; duas expectamus partiales beatitudines, animæ beatitudinem poſt mortem; corporis beatitudinem poſt glorioſum Chriſti adventum, qui corpora noſtra vivificabit & glorificabit.

Hæc eſt igitur ſecunda pars ſpei noſtræ, *expectantes adventum*, &c. ſperate, deſiderate, expectate *adventum gloriæ*, &c.

Hunc adventum quotidie petimus, orantes: *Pater noſter*, &c. *adveniat regnum tuum.* Sed heu! ne adveniat reformidamus.

Motiva ſpei Chriſtianæ.

Ut hanc formidinem in ſpem convertat Apoſtolus, pauciſſimis verbis hîc conglobat omnia, quæ ſpem noſtram poſſunt roborare.

Primò, *adventus eſt gloriæ.* veniet glorioſus ſuam nobis gloriam communicaturus, noſque ſibi ſimiles in æternâ felicitate redditurus.

Secundò, *magni Dei, & Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti.* Quaſi diceret: de hoc ne dubiteris; *Jeſus* eſt, *Salvator noſter* eſt, *magnus Deus* eſt.

Quia *Jeſus*, miſericors eſt; quia *Salvator*, vult in æternum ſalvare; quia *Deus magnus*, omnipotens eſt, facit omnia quæ vult.

Quòd ſi hæc vobis non ſufficiunt; attendite quæ ſequuntur.

Tertiò, *qui dedit ſemetipſum pro nobis.*

Seriò perpendenda.

Perpende hæc, *Jeſus, Salvator, magnus Deus dedit ſemetipſum pro nobis* peccatoribus & inimicis ſuis, *cùm inimici eſſemus*, &c.

Quid ergo faciet nobis, nunc amicis ſuis, filiis, & fratribus ſuis?

Attende finem, ob quem *dedit ſemetipſum*, &c. *ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret*, &c.

Quid ergo non ſperabit tanto pretio redemptus, & in Chriſti ſanguine per omnia ſacramenta mundatus?

Et mundaret ſibi populum, &c.

Obſtupeſce hîc, & obſtupefactus, clama: *Domine, quid eſt homo, quòd memor es ejus*; quòd pro eo naſci, vivere, pati, mori dignatus.

Ad quid? ut redimeres, ut mundares, ut à peccatis mundatum, ſeligeres populum tibi peculiarem, qui eſſet inſtar peculii tui, (*le propre bien de Dieu.*)

Recapitulatio.

Hinc, ô peculium Dei, diſce in infinitam & ineffabilem hanc Dei miſericordiam ſperare.

Diſce huic incomprehenſibili bonitati reſpondere.

Jeſum, Salvatorem noſtrum, magnum Deum diligere.

Peccata, ob quæ mortuus eſt, deteſtari.

Omnia opera bona ſectari.

Chriſtianus eſt peculium Dei.

Totum Dei eſſe, & in hoc ſolo gloriari.

Sum Dei peculium, theſaurus, Dei poſſeſſio præſtantiſſima.

Eſt ſectator bonorum operum.

Cave ne quidquam tanto honore indignum facias.

Hæc loquere, hæc alios doce, hæcque faciens, & docens, ſpera, deſidera, expecta *adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti.*

Analyſis Capitis Tertii.

A

Primò.

Monita dat omnibus communia; poteſtatibus obediant. ℣. 1. *Neminem deſpiciant, nec convitientur; ſed ſint ad omnes, etiam infideles, manſueti.* ℣. 2. *Memores quid ipſi fuerint.* ℣. 3. *Memores & Divinæ in nos miſericordiæ.* ℣. 4.

Secundò.

Immenſam in nos Dei miſericordiam exaggerat, quâ nos immeritos, in baptiſmo, per Spiritum ſanctum regeneravit, ut hæredes ſimus æternæ vitæ. ℣. 5. 6. 7. *hancque miſericordiam vult à Tito fidelibus inculcari; ut ejus memores, bonis operibus præcellant.* ℣. 8.

Tertiò.

Inanes & futiles prohibet quæſtiones & pugnas. ℣. 9.

Hominem hæreticum, ſemel & iterum admonitum, jubet devitari. ℣. 10. 11.

Quartò.

Titum ad ſe vocat. ℣. 12. *Zenam autem & Apollo ſollicitè præmittat, eiſque neceſſarium curet viaticum.* ℣. 13. *Diſcant, te hortante, noſtri Chriſtiani, in talibus occaſionibus, pro ſuo* B *modulo, Evangelii promotioni deſervire.* ℣. 14.

Quintò.

Salutat, & ſolitâ adprecatione claudit epiſtolam. ℣. 15.

Caput Tertium.

Paraphraſis.

ADMONE Cretenſes tuos, ut Principibus, & quibuſlibet poteſtatem habentibus, ſint ſubditi; ut illorum juſſis promptè obediant; & ſint parati ad omne bonum opus faciendum, ſi ab eis injungatur.

Ut nemini maledicant, nec ſint contentioſi, aut rixarum amantes, ſed æqui & placidi, ſummam in omnes protſus homines exhibeant manſuetudinem.

Nam & nos aliquando fuimus veræ ſapientiæ lumine deſtituti, increduli, à viâ veritatis errantes, variis deſideriis & voluptatibus mancipati, malignè, & invidè cum aliis agentes, odio digni, & alios invicem odientes.

Cùm autem illuxit (per Evangelii prædicationem) bonitas, & ſingularis in homines amor Dei, Salvatoris noſtri;

Non propter opera noſtra juſta; ſed gratis, & ex ſuâ merâ miſericordiâ, ſalvos nos fecit per baptiſmum; quo, per gratiam Spiritûs ſancti, regeneramur in filios Dei, & novi homines efficimur.

Quem Spiritum ſanctum Deus Pater in nos largè, & copioſè effudit, per Jeſum-Chriſtum Salvatorem noſtrum.

Ut per gratiam ipſius à peccatis purgati, & juſtitiâ donati, ſimus hæredes vitæ æternæ, cum ſpe certâ eam aſſequendi.

Certa ſunt quæ dixi, & volo ut de his fratres tuos confirmes; ut qui Deo credunt, curent aliis præire in bonis operibus, quæ ſola propriè bona ſunt, & hominibus utilia:

Inanes autem quæſtiones, & genealogias, & futiles circa legem pugnas rejice, & devita, quia vanæ ſunt, & inutiles.

Hæreticum hominem, ſi poſt unam & alteram

Textus.

1. ADMONE illos Principibus & Poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obe- C dire, ad omne opus bonum paratos eſſe.

2. Neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines.

3. Eramus enim aliquando & nos inſipientes, increduli, errantes, ſervientes deſideriis, & voluptatibus variis, in malitiâ, & invidiâ agentes, odibiles, odientes invicem.

4. Cùm autem benignitas & humanitas D apparuit Salvatoris noſtri Dei;

5. Non ex operibus juſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundùm miſericordiam ſuam ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritûs ſancti.

6. Quem effudit in nos abundè per Jeſum-Chriſtum, Salvatorem noſtrum.

7. Ut juſtificati gratiâ ipſius, hæredes ſimus ſecundùm ſpem vitæ æternæ.

8. Fidelis ſermo eſt, & de his volo te con- E firmare; ut curent bonis operibus præeſſe, qui credunt Deo; hæc ſunt bona & utilia hominibus.

9. Stultas autem quæſtiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devita: ſunt enim inutiles & vanæ.

10. Hæreticum hominem poſt unam &

Digitized by Google

ſecundam correptionem devita,

11. Sciens quia ſubverſus eſt, qui ejuſmodi eſt, & delinquit, cùm ſit proprio judicio condemnatus.

12. Cùm miſero ad te Artemam, aut Tychicum; feſtina ad me venire Nicopolim, ibi enim ſtatui hyemare.

13. Zenam, legis peritum, & Apollo ſollicitè præmitte, ut nihil illis deſit.

14. Diſcant autem & noſtri bonis operibus præeſſe ad uſus neceſſarios, ut non ſint infructuoſi.

15. Salutant te qui mecum ſunt omnes; ſaluta eos, qui nos amant in fide.

Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

A correptionem, fuerit pertinax, devita,

Sciens quòd hujuſmodi hæreticus ſit ſubverſus, & peccat ſciens & volens; & ideò ſemetipſum intùs condemnans.

Cùm Artemam, aut Tychicum ad te miſero, ut tuas vices ſuppleant; feſtina ad me Nicopolim venire, ibi enim hyemare ſtatui.

Zenam, legis Moſaïcæ Doctorem, & Apollo cura ſic inſtructos omnibus ad iter neceſſariis præmittere; ut illis in viâ nihil deſit.

Diſcant noſtri Chriſtiani quod ſupra dixi, aliis bonorum operum ſtudio præire, ad uſus aliorum, (&

B maximè Evangelicorum prædicatorum,) neceſſarios, ut non ſint infructuoſi in agro Domini.

Salutant te omnes qui mecum ſunt fideles; ſaluta eos qui nos amant ob fidem, & ſecundùm fidem.

Gratia Dei ſit cum omnibus vobis. Amen.

Commentarius in Caput Tertium.

℣. 1. ADMONE illos *principibus & poteſtatibus...*

In præcedenti capite ſingulis ſtatibus monita dedit Apoſtolus; hîc omnibus communia dat.

Ac primò ut ſuperioribus obediant.

Admone illos, id eſt, Cretenſes tuos, &c. Vide paraphraſim.

Tria in ſuperiores inferiorum officia. Tria notantur his in verbis inferiorum erga ſuperiores officia, ait D. Thomas.

Reverentia ſubjectionis, ſeu illorum authoritati ſubmiſſio, *ſubditos eſſe.*

Obedientiæ juſſionis, ſeu illorum juſſis prompta & libens obtemperatio, *dicto obedire.*

Cordis & animi præparatio ad omne bonum opus faciendum, ſi injungatur, *paratos eſſe.*

Dicit, *ad omne bonum opus*: alioquin, ſi malum opus imperaretur, Deo magis obediendum foret, quàm hominibus.

Hinc, diſcretio requiritur in obedientiâ, ait Divus Thomas ſicut & promptitudo.

℣. 2. *Neminem blaſphemare*, id eſt, ut nemini maledicant.

Non litigioſos eſſe, id eſt, non ſint contentioſi & rixarum amantes. Gr. à pugnâ alienos. Syr. non ſint pugnaces, ſed manſueti.

Sed modeſtos, id eſt, ſed ſint æqui, placidi, & ſummam *in omnes homines* manſuetudinem exhibeant, non fideles tantùm, ſed infideles & eis contradicentes.

℣. 3. *Eramus enim aliquando & nos...*

Duo ad manſuetudinem inducunt. Dat rationem cur etiam erga infideles & improbos debemus eſſe mites & manſueti.

Quaſi diceret, fuimus & nos aliquando tales ac illi, debemus igitur eis compati.

Attentio ad noſtras miſerias. Hoc dicit Apoſtolus in perſonâ gentilium, ad fidem converſorum; hinc dicere potuiſſet, fuiſtis & vos, &c. ſed modeſtiùs, *fuimus & nos*, &c.

Inſipientes. Syr. rationis expertes, id eſt, veræ ſapientiæ lumine deſtituti.

Increduli. Syr. refractarii, inobedientes.

Errantes, à viâ veritatis.

Servientes deſideriis & voluptatibus variis, id eſt, variis deſideriis & voluptatibus mancipati.

In malitiâ & invidiâ agentes, id eſt, in ſpiritu maligno & invido cum aliis agentes.

Odibiles, odientes invicem, id eſt, digni odio & alios invicem odientes, ſeu mutuò infeſti, ferarum more.

C Hujus ergo miſeri ſtatûs memores, compatiamur aliis.

Sed & attendentes ad benignitatem Domini noſtri Jeſu Chriſti erga nos, qui immeritos renovavit.

℣. 4. *Cùm autem benignitas & humanitas.*

Gr. χρηστότης, bonitas, benevolentia, &c.

Φιλανθρωπία, ſingularis in homines amor.

Attentio ad Dei in nos miſericordiam. *Dei*, patris, diſtinguitur enim à Jeſu Chriſto in ℣. 6.

Cùm ergo illuxit bonitas & ſingularis Dei Patris in homines amor; qui volens nos ad ſalutem perducere, nobis filium ſuum unigenitum dedit Salvatorem.

Pater ſalvator eſt, quia ſalvare voluit, deditque Filium ſalvatorem. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium*

D *ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit.....* Joan. 3.

Et Filius Salvator eſt, quia ſanguinis ſui pretio, nos redemit, & ſacramenta inſtituit, quibus ſalutem conſequimur.

℣. 5. *Non ex operibus juſtitia...* id eſt, non propter opera noſtra juſta: ſeu non ex merito operum noſtrorum juſtitiæ, quia nulla erant.

Sed ſecundum ſuam miſericordiam, id eſt, ſed gratis, & ex merâ ſuâ miſericordiâ.

Salvos non fecit, id eſt, juſtificavit & in viâ ſalutis conſtituit, ut ad perfectam ſalutem perveniamus.

Per lavacrum regenerationis, id eſt, per baptiſmum, quo exteriùs abluti fuimus, & interiùs, per infuſam

E Spiritûs ſancti gratiam, regenerati in filios Dei, & renovati ſeu novi homines effecti.

Scilicet ex inſipientibus, incredulis, errantibus, vitiis ſervientibus, &c. ℣. 3. facti ſapientes, credentes, Deo obedientes, ſpiritu Dei agentes & acti.

℣. 6. *Quem effudit in nos abundè...*

Quem Spiritum ſanctum, Deus pater in nos largè & copiosè effudit *per Jeſum Chriſtum Salvatorem noſtrum.* In baptiſmo ſcilicet & confirmatione, quæ ſtatim poſt baptiſmum dabatur per manuum impoſitionem.

Ecce ſacro ſanctam Trinitatem formaliter expreſſam.

℣. 7. *Ut juſtificati gratiâ ipſius...* id eſt, ut per

gratiam ipſius, à peccatis purgati & juſtitiâ donati, *ſimus hæredes æternæ vitæ*, cum ſpe certiſſimâ hæreditatis conſequendæ.

Jam quidem hæredes ſumus, non in re, ſed in ſpe; jus habemus ad hæreditatem & certò ſperamus quod eam aliquando conſequemur.

Observatio Dogmatica et Moralis.

Nota formalem ſanctiſſimæ Trinitatis expreſſionem.

His in verſibus nota non tantùm formalem ſanctiſſimæ Trinitatis mentionem, ſed & diſtinctam in noſtrâ regeneratione operationem, & quidem unicuique perſonæ proportionatam & conformem.

Et diſtinctam illius in noſtrâ regeneratione operationem.

Deus, pater & Salvator noſter, per Jeſum Chriſtum, Salvatorem noſtrum, caputque noſtrum, in nos Spiritum ſanctum, ſanctificationis formam effundit, ait Apoſtolus.

Pater, qui Divinitatis, omniſque Divinæ proceſſionis principium eſt, & noſtri eſſe Divini, noſtræque vitæ novæ, eſt principium.

Filius, qui cum patre, Spiritûs ſancti comprincipium eſt; & cum patre, ſancti Spiritûs in nos effuſionis eſt comprincipium.

Spiritus ſanctus, qui Patris & Filii Spiritûs eſt, amor & quaſi cor: in nobis à Patre, per Filium effuſus, utriuſque ſpiritus eſt habitans in nobis, animans nos, ſanctificans nos.

Hinc baptizati nobilitas.

Quid mirum, ſi in nomine Patris & Filii & Spiritûs ſancti baptizamur?

Pater æternus, baptizati Pater eſt, ejuſque Divini eſſe principium.

Filius Divinus ſit caput baptizati, in quem, tanquam in ſuum membrum, infundit ſpiritum ſuum.

Spiritus ſanctus ſit baptizati quaſi ſpiritus, cor & anima, vita ſupernaturalis & Divina.

℣. 8. *Fidelis ſermo eſt & de his volo te...*

Certa ſunt & indubitata quæ dixi; *& de his volo*, ut fratres tuos confirmes.

Seu, ut nugis Judæorum omiſſis, has veritates de Dei in nos amore, de noſtrâ renovatione & de hæreditate vitæ æternæ, fratribus prædices; & affirmes, tanquam certiſſimas.

Ut curent... id eſt, ut earum memores curent aliis præire & præſtare in bonis operibus, ſeu non ſolo verbo, ſed opere & exemplo præcellere.

Baptizatorum inducentia ad ſanctitatem.

Sancti ſint, ſicut & Deus, cujus filii ſunt & hæredes.

Sancti ſint, ſicut filius, cujus membra ſunt.

Sancti ſint, ſicut Spiritus ſanctus, in quo ſunt ſanctificati, ſanctus eſt.

Vera divitia.

Hæc enim ſunt bona & utilia hominibus.

Hoc enim ſolùm, ſcilicet bona agere, ſanctè vivere, propriè bonum eſt & utile.

Poſt mortem ſola reſtant opera bona, & hominem comitantur: non divitiæ, non honor, &c.

℣. 9. *Stultas autem quæſtiones...*

Ioanes autem & frivolas quæſtiones & genealogias de quibus vide 1. Tim. 1. 4. & futiles Rabbinorum pugnas & contentiones, circa legem, rejice & devita; A quia vanæ & inutiles.

℣. 10. *Hæreticum hominem poſt unam...*

Hæreticum hominem, nondum tibi ſat exploratum; ſemel & iterum mone, inſtrue, corripe.

Quod ſi poſt unam & alteram admonitionem fuerit pertinax.

Devita eum, cognitâ ſcilicet ejus obſtinatione.

℣. 11. *Sciens quia ſubverſus eſt...*

Poteſt dici quod triplex afferatur ratio cur relinquendus ſit hæreticus contumax.

Prima, quia ſcilicet talis homo, diſſipato fidei fundamento everſus eſt & incurabilis, irreparabilis, ſicut ædificium cujus ruit fundamentum.

B Secunda, quia ſuâ ſponte ſciens & volens peccat, ſeu non ex ignorantiâ, aut ex infirmitate, ſed ſuâ malitiâ & obſtinatione in malo perſeverat.

Tertia, quia cùm Eccleſiam nolit audire, & ab eâ ſemetipſum ſeparaverit; juſtè relinquitur ab Eccleſiâ, & nulla ei fit injuria, ſi exequaris quod ipſe ſibi ſuo judicio faciendum judicavit.

Suum proprium ſequens judicium, ſeſe ab Eccleſiâ ſegregavit, relinque ſeparatum; ſeſe excommunicavit, excommunicatum relinque.

Cætera vitia per Sacerdotes de Eccleſiâ propelluntur; hæretici autem in ſemetipſos ſententiam ferunt, ſuo arbitrio de Eccleſiâ recedentes; quæ receſſio, propriæ conſcientiæ videtur eſſe damnatio.

C D. Hieronymus citatus à P. Amelotte.

Gr. textus habet: ſciens, quia ſubverſus eſt hujuſmodi & peccat exiſtens ſponte condemnatus.

Quaſi diceret, ſcias quòd hujuſmodi, qui ſemel & iterum monitus, in errore perſiſtit, ſubverſus eſt, & peccat ſciens & volens, & intùs ſemetipſum condemnans.

Scit enim quod nova, ſine revelatione, animoque non recto, ſed vel gloriæ, vel commodi gratiâ prædicet & doceat.

Hinc incorrigibilis; ideò ſibimet relinquendus, nec cum eo familiariter converſandum.

℣. 12. *Cum miſero ad te Artemam...*

• Ut tuas ſuppleaſt vices.

Nicopolim, Thraciæ, ait D. Chryſoſtomus, Epyri, D ait D. Hieronymus.

Zenam legiſperitum, ſcilicet juris Moſaïci, ſeu legis Moſaïcæ doctorem.

Sollicitè præmitte ut nihil illis deſit, id eſt, viatico ſic inſtructos mitte, ut nihil eis in itinere deſit.

Seu cura ut ſubminiſtrentur eis omnia ad iter neceſſaria.

℣. 14. *Diſcant autem & noſtri bonis operibus præeſſe...* diſcant & noſtri fratres, te hortante, teque faciente, ita aliis præire & præcellere in bonorum operum ſtudio, ubi occurrit neceſſitas, qualis eſt hæc, ut non ſint in agro Chriſti arbores infructuoſæ, ſed pro ſuo modulo rem communem promoveant.

E ℣. 15. *Salutant te qui mecum ſunt omnes.*

Saluta eos qui nos amant in fide, id eſt, ob fidem & ſecundùm fidem, ſeu verâ & Chriſtianâ charitate, *gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.*

Corol-

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

IN ℣. 4. 5. 6. 7. nota tria in mente, & corde A ſemper habenda.

PRIMUM.

Ineffabilem & ſingularem totius ſanctiſſimæ Trinitatis in nos amorem.

Patris, qui nos ſalvare volens, Filium ſuum unigenitum mundo dedit; *ut omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Joan. 3. 16.

Filii, qui copioſam nobis dare volens Redemptionem, ſanguinis ſui pretio nos redemit; ſacramentis inſtitutis, per quæ, quaſi per canales, hic idem ſanguis ad nos, ſalutis noſtræ gratiâ, difflueret.

Spiritûs ſancti, qui nos de noſtrâ ſalute certiores reddere volens, hujus noſtræ ſalutis ſigillum & arrha eſſe dignatus eſt; & quem propterea Pater Æternus, *per Jeſum-Chriſtum, Salvatorem noſtrum*, in Baptiſmo, & in Confirmatione *effudit in nos abundè.* ℣. 6.

SECUNDUM.

Hujus ineffabilis amoris Divini finem; ut per gratiam Jeſu-Chriſti, in Baptiſmo nobis collatam, à peccatis omnibus purgati, juſtitiâ donari, *hæredes ſimus vitæ æternæ*, cum ſpe certâ eam aſſequendi. ℣. 7.

TERTIUM.

Hujus ejuſdem amoris Divini præſentem in nobis effectum; ſeu noſtram in Deo, ob Baptiſmum nobilitatem.

Pater Æternus Pater noſter factus eſt, noſtrique eſſe Divini principium.

Filius Dei caput noſtrum factus eſt, ſuum in nos ſpiritum infundens, velut in ſui corporis membra.

Spiritus ſanctus factus eſt quaſi noſter ſpiritus, cor & anima noſtra.

Ad hæc tria jugiter intentus;

Totam ſanctiſſimam Trinitatem, ob tantum, & talem amorem, lauda, benedic, eique continuas gratias age.

Taliter amantem redama;

Sis ſanctiſſimæ Trinitati totus, in cujus nomine baptizatus, per diſtinctam, & proportionatam uniuſ-
B cujuſque perſonæ operationem regeneratus es.

Uni ergo Trino Deo vive.

At vive dignè Deo.

Dignè Patre Æterno, Patre tuo.

Dignè Filio Æterno, capite tuo.

Dignè Spiritu ſancto, ſpiritu & corde tuo.

Sanctus eſto, ſicut Pater Æternus, cujus factus es filius & hæres.

Sanctus eſto, ſicut Filius, cujus membrum factus es.

Sanctus eſto, ſicut Spiritus ſanctus, in quo ſanctificatus es.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD PHILEMONEM
TRIPLEX EXPOSITIO,

Analyſi, Paraphraſi, atque Commentario.

PRÆFATIO.

PHILEMON, vir nobilis, Phrygius genere, civis Coloſſenſis, inter ſuos potentiâ quidem & opibus, ſed maximè Chriſtianâ fide, pietate & charitate conſpicuus.

Inter alios multos, ſervum habuit, Oneſimum nomine, Phrygem quoque & Coloſſenſem, qui Domini ſui quibuſdam compilatis rebus, Coloſſis Romam transfugit.

Hunc Divus Paulus, in prioribus vinculis tunc agens, inſtructum, converſum, & baptizatum, cum hac Epiſtolâ commendatitiâ ad Philemonem, ſibi Paulo chariſſimum remittit, eum mirâ charitatis arte rogans, ut datâ veniâ, Oneſimum in gratiam recipiat.

Scripta eſt itaque Romæ in primis vinculis, eodem tempore, quo Epiſtola ad Coloſſenſes. Vide Eſtium.

Per Oneſimum lata an. 62.

Nullum equidem doctrinæ Chriſtianæ caput ex profeſſo docet hac in Epiſtolâ ſanctus Apoſtolus:

Sed mirandum dat omnibus Chriſtianis exemplum charitatis: ſi enim mancipium, ſi fugitivum, ſi furem, tantâ charitate proſecutus eſt gentium Doctor & Apoſtolus? quis Chriſtianus charitatis officia negligat erga quemlibet, etſi conditione & moribus viliſſimum?

Hac prætetea docemur Epiſtolâ, de nullo, quantumvis perdito homine, deſperandum: Oneſimus enim fur & fugitivus, Dei gratiâ, vir illuſtris evaſit, S. Timotheo in Epiſcopatu Epheſino ſucceſſit; denique ſub Trajano Romæ martyriumglorioſè conſummavit.

Alias hujus Epiſtolæ utilitates colligit Divus Chryſoſtomus, quas & nos ſuis in locis annotabimus.

Analyſis.

HÆc Epiſtola, quia brevis, in capita non A *dividitur; ſed quatuor in partes dividi poteſt, in ſalutationem, in exordium, in propoſitionem, & in concluſionem.*

Inter has autem tanta eſt ad invicem connexio, tanta omnium ſimul ad eumdem ſcopum, ſcilicet ad impetrandum Oneſimo gratiam, collimatio; ut vix unum in totâ hac Epiſtolâ reperias verbulum, quod Philemonis animum ad miſericordiam Oneſimo faciendam non determinet.

Ad hoc præparant omnia & ſingula ſalutationis ipſius verba, tribus primis verſibus con- B *tenta. Vide ℣. 3. in commentario.*

Ad hoc tendit exordium, in quo laudatur Philemonis charitas, ut ad charitatem in Oneſimum excitetur. ℣. 4. 5. 6. 7. Vide ℣. 7. in commentario.

Ad hoc tendit & proponendi modus. ℣. 8. 9.

Ad hoc ipſa propoſitio. ℣. 10.

Ad hoc omnes rationes allatæ à verſu 11. ad verſum 16. & in commentario explicata.

Ad hoc ipſa concluſio. ℣. 17.

Ad hoc damni reparatio, pro quo Paulus ſe ſponſorem facit. ℣. 18. 19.

Ad hoc blanditia. ℣. 20. fiducia. ℣. 21.

Lætus denique nuntius, quo claudit Epiſtolam. ℣. 22.

Textus.	*Paraphraſis.*

SALUTATIO.

1. PAULUS, vinctus Chriſti Jeſu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto, C & adjutori noſtro.

PAULUS, propter Chriſtum catenâ vinctus, & Timotheus in Chriſto frater, Philemoni chariſſimo & cooperatori noſtro.

2. Et Appiæ ſorori chariſſimæ, & Archippo commilitoni noſtro, & Eccleſiæ, quæ in domo tuâ eſt.

Et Appiæ noſtræ in Chriſto ſorori chariſſimæ, & Archippo noſtro in Apoſtolicâ militiâ commilitoni, & fidelium congregationi, quæ eſt in domo tuâ.

3. Gratia vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu-Chriſto.

Gratia vobis & pax ſit à Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu-Chriſto.

EXORDIUM.

4. Gratias ago Deo meo, ſemper memoriam tui faciens in orationibus meis;

Tui in orationibus meis ſemper memor; gratias ago Deo meo;

5. Audiens charitatem tuam, & fidem, D quam habes in Domino Jeſu, & in omnes ſanctos.

Quia audio eximiam fidem, quam habes in Dominum Jeſum, & charitatem, quam in omnes Chriſtianos exerces.

6. Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis operis boni, quod eſt in vobis in Chriſto Jeſu.

Adeò ut beneficentia fidei tuæ fiat omnibus evidens, per patefactionem omnium bonorum operum, quæ fiunt à vobis, per Chriſti Jeſu gratiam.

7. Gaudium enim magnum habui, & conſolationem in charitate tuâ; quia viſcera ſanctorum requieverunt per te, frater.

(Et meritò gratias ago:) magnum enim gaudium & ſolatium habui ex tuâ charitate, frater, quia per te ſanctorum viſcera refocillata ſunt.

PROPOSITIO.

8. Propter quod multam fiduciam habens in Chriſto Jeſu imperandi tibi, quod ad rem pertinet.

Quapropter, quamvis, (ut Apoſtolus,) multâ poſſim erga te libertate uti, tibique poſſim impera- E re, quod officii tui eſt.

9. Propter charitatem magis obſecro, cùm ſis talis, ut Paulus ſenex, nunc autem & vinctus Jeſu-Chriſti.

Tamen propter charitatem quâ te diligo, malo te rogare, maximè cùm ſis ſenex, ſicut & ego Paulus, qui & nunc pro Chriſto catenâ ligor.

10. Obſecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Oneſimo;

Obſecro te pro filio meo, quem in vinculis meis genui, Oneſimo;

11. Qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi, & tibi utilis.

Qui aliquando fuit quidem tibi inutilis, nunc autem & mihi & tibi valdè utilis.

12. Quem remiſi tibi: tu autem illum, ut mea viſcera ſuſcipe;

Illum ad te remiſi; tu ergo eum, ut mea viſcera, ſuſcipe.

13. Quem ego volueram mecum deti-

Volebam illum apud me retinere, ut mihi in vin-

culis, quæ Evangelii gratiâ perfero, illa præſtaret obſequia, quæ tu ipſe mihi præſtares, ſi Romæ adeſſes.

At, te inconſulto, eum nolui retinere; ne hoc tuum in me beneficium, ex neceſſitate proficiſceretur, potiùs quàm ex voluntate.

Fortè ideò permiſit Deus Oneſimum à te ad modicum tempus diſcedere, ut eum reciperes in æternum tibi adhæſurum.

Non ut ſervum tantùm, ſed pluſquam ſervum, ſcilicet fratrem chariſſimum, mihi quidem maximè charum; quantò magis tibi, & ob ſervitutem corporalem, & ob ſpiritualem fraternitatem.

A nere, ut pro te mihi miniſtraret in vinculis Evangelii.

14. Sine conſilio autem tuo nihil volui facere; ut ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet: ſed voluntarium.

15. Forſitan enim ideò diſceſſit ad horam à te, ut æternum illum reciperes.

16. Jam non ut ſervum, ſed pro ſervo chariſſimum fratrem, maximè mihi, quan-
B tò autem magis tibi, & in carne, & in Domino.

Conclusio.

Si ergo habes me in fide ſocium, & in Chriſto amicum, illum ſuſcipe ſicut meipſum.

Si autem à te diſcedens, furto tibi nocuit, hoc meis rationibus imputa; (pro illo me ſponſorem facio.)

(Ut ſis certior,) en meum chirographum: Ego Paulus ſcripſi propriâ manu, ego rependam. Taceo quòd teipſum mihi debitor es, ob tuam ad Chriſtum converſionem.

Eia, mi frater, ego per te hoc gaudio fruar in Domino, hocque beneficio recrea cor meum in Domino; vel Oneſimum, meum in Domino filium, recipe in gratiam, & recrea cor meum in Domino.

Hæc tibi ſcripſi, de tuâ obedientiâ perſuaſus, habenſque pro certo plus te facturum, quàm peto.

Simul etiam & te rogo, ut mihi præpares hoſpitium, nam ſpero quòd per orationes veſtras è vinculis liber vobis reſtituar.

Salutat te Epaphras, meus propter Jeſum-Chriſtum concaptivus.

Marcus, Ariſtarchus, Demas, & Lucas, mei in Evangelii negotio adjutores.

Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti vobiſcum. Amen.

17. Si ergo habes me ſocium, ſuſcipe illum ſicut me.

18. Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa.

19. Ego Paulus ſcripſi meâ manu; ego reddam, ut non dicam tibi, quod & teipſum mihi debes.

C 20. Ita, frater, ego te fruar in Domino; refice viſcera mea in Domino.

21. Confidens in obedientiâ tuâ ſcripſi tibi, ſciens quoniam & ſuper id, quod dico, facies.

22. Simul autem & para mihi hoſpitium: nam ſpero per orationes veſtras donari me vobis.

23. Salutat te Epaphras, concaptivus meus in Chriſto Jeſu.

24. Marcus, Ariſtarchus, Demas, &
D Lucas, adjutores mei.

25. Gratia Domini noſtri Jeſu-Chriſti cum ſpiritu veſtro. Amen.

Commentarius.

Salutatio.

℣. 1. Paulus, *vinctus Chriſti Jeſu.* id eſt, propter Chriſtum. Vide Act. Apoſt. cap. 28. 16. ubi Paulus catenâ vinctus manet ſub cuſtodiâ militis.

Et Timotheus frater, ſcilicet in Chriſto, ob communem per Baptiſmum regenerationem.

Hunc alibi filium ſuum in fide vocat. Vide 1. ad Tim. 1. 2.

Philemoni dilecto. id eſt, chariſſimo.

Et adjutori noſtro. Gr. cooperatori, ſeu cooperatori noſtro.

Sic vocat eum honoris gratiâ; quia fidei negotium ſuo modo, ſcilicet hoſpitalitate, opibus, & curâ ſuâ maximè promovebat.

℣. 2. *Et Appiæ ſorori chariſſimæ.* id eſt, ſorori in Chriſto, ſeu Chriſtianæ; erat Philemonis uxor vel ſoror.

Et Archippo, commilitoni noſtro. ſcilicet in Apoſtolicâ militiâ.

Apoſtolatûs labores hîc militiæ comparat, ſicut & 1. Tim. 1. 18. & 2. Tim. 2. 3.

Archippus erat in miniſterio Eccleſiæ Coloſſenſis, ut patet ex quarto capite ad Coloſſ. ℣. 17. *Dicite Archippo: Vide miniſterium quod accepiſti à Domino, ut illud impleas.*

Sive fuerit Diaconus, ut vult Baronius;

Sive fuerit Preſbyter, imò & Epiſcopus, ut vult D. Ambroſius.

E *Et Eccleſiæ, quæ in domo tuâ eſt.* id eſt, fidelium congregationi, qui in domo tuâ ſunt; ſeu univerſæ familiæ tuæ, quæ Chriſtiana eſt.

℣. 3. *Gratia vobis & pax...* Conſueta Pauli ſalutatio, omne bonum complectens.

Animadverſio in ſalutationis verba.

Nota poſt D. Chryſoſtomum, & alios interpretes, quomodò ſtatim ab initio Philemonis animum pulſat ad miſericordiam.

Vinctus in Domino. Sua vincula Philemoni demonſtrat, & per ea tacitè rogat, quaſi diceret: per hæc, quæ pro Chriſto patior vincula, te deprecor.

Et Timotheus. quaſi diceret: idem te deprecatur Timotheus, tuus & meus in Chriſto frater.

Philemoni dilecto. quaſi diceret: per noſtrum te deprecor amorem.

Adjutori

Digitized by Google

Adjutori noſtro. quaſi diceret : qui tot adjuvas, hunc, & me adjuva in illo.

Ut fortior evadat oratio, Philemonem per omnia illi chariſſima quaſi deprecatur; per uxorem, per Archippum, per totam familiam; ſalutat eos, ut fautores, & ſecum pro Oneſimo deprecatores habeat.

Charitas Pauli in ſervum.

Tanta erat Apoſtoli charitas & ſollicitudo pro uno humuncione, mancipio, fugitivo & fure!

Unde?

Unde hoc? quia non ex conditione, ſed ex ſanguinis Chriſti pretio reputabat homines.

Sic & à nobis Chriſtus in Chriſtianis quibuſlibet, etiam conditione viliſſimis, conſiderandus, & diligendus.

Exordium.

℣. 4. *Gratias ago Deo meo.* ſcilicet pro donis tibi ab eo collatis.

Semper memoriam tui faciens.... id eſt, & in orationibus meis tui ſemper recordor.

℣. 5. *Audiens charitatem tuam & fidem*....

Rationem affert cur gratias agat.

Quia audio eximiam fidem, quam habes in Dominum Jeſum-Chriſtum.

Gr. πρὸς, *ad* Dominum Jeſum, & charitatem, quam *in*, εἰς, omnes ſanctos, ſeu Chriſtianos exerces omnibus miſericordiæ operibus.

℣. 6. *Ut communicatio fidei tua*...

Adeò ut bonorum veſtrorum communicatio, id eſt, liberalitas, & beneficentia veſtra. Hoc ſenſu ſumitur communicatio. Rom. 12. ℣. 13. Heb. 13. 16.

Fidei veſtra. id eſt, quæ à fide vivâ procedit, omnibus evidens fiat.

In agnitione. id eſt, per cognitionem, ſeu per patefactionem, *(par l'éclat)* omnium bonorum operum, quæ fiunt à vobis. id eſt, à te, ab Appiâ, & à tuis.

In Chriſto Jeſu. per Chriſti gratiam; vel in negotio fidei Chriſtianæ.

Gr. in Chriſtum Jeſum, ſeu pro Chriſto Jeſu.

Divus Chryſoſtomus, quem ſequitur D. Hieronymus, aliter legit & explicat : loco enim ἐναργής, per α, id eſt, *evident*, legit ἐνεργής, per ε, *efficax* : & ita legitur in textu Græco hodierno, imò & in Syriaco, fiat frugifera operibus.

Secundùm hanc lectionem ſenſus eſt :

Oro ut fides tua ſit efficax, & ſeſe communicet per opera bona.

Sed cùm D. Paulus Philemonis fidem jam laudaverit, ut efficacem, per charitatem quam in omnes ſanctos exercebat, hæc oratio non videtur ad mentem Apoſtoli.

Itaque primus ſenſus eſt naturalior, & Apoſtoli ſcopo convenientior, ideò retinendus.

℣. 7. *Gaudium enim magnum habui, & conſolationem in charitate tuâ.* χαρὰν. *gaudium*, non χάριν, *gratiam.*

Meritò gratias ago, magnum enim gaudium habui, & in laboribus meis ſolatium ex tuâ charitate, frater, quâ ſanctorum viſcera refocillata ſunt.

Philemon fideles inopiâ & miſeriis oppreſſos miſericorditer refocillavit; hinc ſanctorum viſcera dicuntur refocillata; id eſt, intimâ conſolatione recreata.

Sicut per viſcera miſericordiæ intelligitur intima, & viſceralis miſeratio : ſic per viſcera refocillata; intelligitur intima, & viſceralis conſolatio.

Divi Pauli ars ſancta.

Nota in hoc exordio Chriſtianum D. Pauli artificium; laudat impensè Philemonis charitatem, ut ad gratiam, quam intendit petere, diſponat.

Quaſi diceret, ſi tanta eſt in Chriſtianos omnes tua charitas, ſanè & in hunc, qui Chriſtianus eſt, clemens

A eris & miſericors. Oneſimum nunc Chriſtianum, fratremque tuum, ſicut & alios in Chriſto fratres refocillabis.

Propoſitio.

℣. 8. *Propter quod multam fiduciam*, id eſt, libertatem, jus, & authoritatem habens imperandi.

Nimirùm ut Apoſtolus Chriſti, in universâ Eccleſiâ authoritatem habens.

Quod ad rem pertinet. Gr. tibi decens, id eſt, quod officii tui eſt : ſcilicet ut ſervo pœnitenti parcas, & tuam in eum charitatem exerceas.

Senſus eſt : quamvis, ut Apoſtolus, multâ poſſim erga te, ut Chriſtianum, libertate uti, poſſimque tibi imperare, quod te facere convenit.

Accedit ad rem ſibi hac in epiſtolâ propoſitam, &

B quia poterat eam vel imperare, vel rogare; eligit hoc ſecundum.

℣. 9. *Propter charitatem magis obſecro*...

Tamen propter charitatem, quâ te diligo, malo te rogare, ut amicum.

Indicat quod agat ut amicus, potius quàm ut Apoſtolus. Inſpice, obſecro, quammultis ex locis, ſibi ad cor ejus, aditum parat, D. Chryſoſtomus.

Cùm ſis talis : ut Paulus ſenex...

Maximè cùm ſis ſenex, ſicut & ego Paulus; qui & nunc pro Chriſto catenâ ſum ligatus. Gr. talis exiſtens, ut Paulus ſenex, &c. quod D. Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, Syriaca verſio. D. Hie-

C ronymus, vertunt, cùm ſim talis, ſcilicet Paulus, ſenex, vinctus Chriſti.

Et revera ſyntaxis id videtur poſtulare : obſecro te, ego talis exiſtens, qualem noſti, ſcilicet Paulus, ſenex & vinctus Chriſti.

O ineffabilem bonitatem, ait D. Chryſoſtomus! quàm variis hunc modis aggreditur? quot ex partibus exorare pergit? ex perſonæ qualitate. *Paulus* ex ætate, *ſenex.* quod potentiùs perſuadet *Vinctus Jeſu Chriſti.*

Sed noſter interpres cum Ambroſio, per Hebraïſmum, ait Cornelius à lapide, meliùs vertit, *cùm ſis ſenex.*

Parum refert, idem enim eſt ſenſus : quaſi diceret, da hoc ſenio, da vinculis Pauli martyris.

D ℣. 10. *Obſecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Oneſimo.* Tandem poſt longas inſinuationes proponit ſuam petitionem : ſed obſerva, quomodo antequam Oneſimum nominet, eum filium ſuum & filium in vinculis ſuis genitum vocaverit, ut his duabus qualitatibus præambulis, cor Philemonis ad reconciliationem aperiat.

℣. 11. *Qui tibi aliquando inutilis fuit.* delictum confitetur, ſed culpam minuit, inutilem vocat eum, qui de facto nocuit.

Nunc autem & mihi & tibi utilis. Alludit ad Oneſimi ſignificationem. Græcè enim ὀνήσιμος, Oneſimus; idem eſt ac χρήσιμος, Chriſtus, ſeu utilis.

E Hinc in textu Græco pulchra eſt antitheſis, inter ἄχρηστον, inutilem, & εὔχρηστον, utilem : quaſi diceret, olim erat Anoneſimus, nunc eſt Oneſimus.

Nota quòd ſimul ac proponit ſuam petitionem, ſtatim & probat concedendam eſſe rem petitam; probat ergo recipiendum Oneſimum ratione utilitatis.

Et tibi utilis erit, quia, ut Chriſtianus, fideliter ſerviet; & mihi fuit utilis, vincto enim miniſtravit.

℣. 12. *Quem remiſi tibi.* & ex hac parte iracundiam mitigat, cùm illum in manus Domini tradit, D. Chryſoſtomus.

Tu autem illum ut viſcera mea ſuſcipe.

Gr. tu autem illum, id eſt, viſcera mea ſuſcipe : quaſi diceret, metpſum in illo ſuſcipe.

Filius meus eſt, cor meum, viſcera mea, illum ergo ut talem ſuſcipe : quidquid illi feceris, mihi, cordi meo, viſceribus meis feceris.

Ratione ſuæ erga Oneſimum amicitiæ probat non tantùm veniam ei dandam, ſed & honorem impendendum : eſt enim Pauli filius, & cor.

Quanta charitas ! erga homuncionem, mancipium, furem, fugitivum !

Diſce hinc oculis fidei homines intueri ; Chriſtianos omnes ut, Chriſti filios membra, corpus & cor: Chriſtum in illis diliges : tu illos, id eſt, Chriſtum ſuſcipe in illis.

Quanta hinc exprobratio in pleroſque Dominos, qui ſervos ſuos quaſi canes reputant, eoſque minùs diligunt quam equos ſuos ; de homine Chriſtiano minùs curant, quàm de beſtiâ.

B

℣. 13. *Quem ego volueram mecum detinere.....*

Et propter meam in ipſum amicitiam, & propter illius erga me utilitatem, volebam eum apud me retinere.

Ut pro te mihi miniſtraret in vinculis Evangelii. Vide paraphraſim.

℣. 14. *Sine conſilio autem tuo nihil volui facere...* Vide paraphraſim.

In his duobus verſibus conglobat multas rationes quibus Philemonis animum ſimul pulſat ad veniam Oneſimo dandam.

Primò, reſumit jam tactas amoris & utilitatis rationes.

C

Secundò, addit duas circumſtantias ſingulariter efficaces ad Philemonem excitandum ; dum ait, ut pro te, mihi in vinculis miniſtraret. Loco tui, vice tui, ille mihi miniſtravit in vinculis, quæ pro Chriſto patior.

Tertiò, magnam exhibet erga Philemonem reverentiam, cùm ait, *ſine conſilio*, &c. te inconſultò, ac niſi te ultrò volente, nolui retinere.

Et hac reverentiâ animum Philemonis magis ac magis excitat ad concedendum quod petit.

℣. 15. *Forſitan enim ideò diſceſſit ad horam à te...*

Ab Oneſimi converſione, cujus occaſio fuit illius fuga, rationem ignoſcendi petit. Fortè ideò permiſit Deus Oneſimum à te diſcedere, ad breve tempus, ut à me converſum reciperes non amplius à te receſſurum, ſed tibi ſemper adhæſurum.

D

℣. 16. *Jam non ut ſervum...* id eſt, non ut ſervum tantummodò.

Sed pro ſervo. Gr. ſed ſuprà quam ſervum. Syr. ſed pluſquam ſervum. nempe.

Chariſſimum fratrem. ſcilicet in Chriſto, ſeu propter baptiſmum, quo omnes regenerati, fratres fiunt, ut pote filii Dei.

Maximè mihi, id eſt, mihi quidem chariſſimum, quia eum genui in Chriſto.

Quanto autem magis tibi ; quia tuus eſt & ſervitute corporali, & fraternitate ſpirituali.

E

In carne, corpus ejus tuum eſt ; ob jus Dominorum in mancipia.

Et in Domino, in quo frater tuus factus eſt per baptiſmum.

In his duobus verſibus.

Primò, culpam Oneſimi minuit, dicendo, *diſceſſit* pro, fugit. illius fugam quaſi iter exhibet.

Ad horam, ad modicum tempus, minuit & fugæ durationem.

Secundò, duas aut tres rationes affert, ob quas Philemon debeat ignoſcere.

Fortè id Dei conſilium fuit, cùm eum à te fugere

A

permiſit, ut tecum per totam æternitatem uniretur in cælo.

An Dei conſilio & voluntati contradices? hominique cum Deo reconciliato, pacem negabis? ex ſervo frater tuus in Chriſto factus eſt ; an fratri tuo reconciliari renues?

Et mihi & tibi chariſſimus eſſe debet : mihi, quia meus in Chriſto filius : tibi quia tuus totus eſt & quoad corpus & quoad ſpiritum. Oneſimi corpus tuum eſt, quia tuum eſt mancipium : Oneſimi ſpiritus & tuus eſt, quia Chriſti eſt, cum quo & tu unum es. An ergo pacem recuſabis filio meo, ſervo tuo, qui ex ſervo frater tuus eſt, Chriſti membrum, unum cum Chriſto, ſicut & tu.

Conclusio.

℣. 17. *Si ergo habes me ſocium, ſuſcipe illum ſicut me, ſocium.* Gr. communicantem. Syr. conſortem. Ex ſupradictis rationibus concludit.

Si ergo habes me in fide & religione & gratiâ Chriſti conſortem, tibique in Chriſto unitum & amicum, Oneſimum ſuſcipe ſicut meipſum, quia eamdem mecum fidem habet & gratiam, mihique in Chriſto conjunctiſſimus eſt. Recipe illum ergo in domum, recipe in animam : ſicut me, id eſt, quod illi feceris, mihi feceris : ſuprà vocavit filium, fratrem, ſua viſcera, nunc alterum ſe, *ſicut me.*

℣. 18. *Si autem aliquid nocuit tibi.* Quia Oneſimus fugiens aliquid Domino ſuo ſubripuerat ; ideò Philemon objicere poterat. Recipiam quidem in gratiam : at quis ablata reſtituet?

D. Paulus duobus modis huic objectioni reſpondet. Primò, quod ipſe Paulus reſtituet. Si quid fugiens abſtulit, tibique ſuo furto nocuit ; hoc in me tranſcribe : meiſque rationibus imputa : pro illo ſponſorem me facio.

℣. 19. *Ego Paulus ſcripſi meâ manu* : quaſi diceret, ut ſis certior, en chirographum meum : has ſcilicet lineras, propriâ meâ manu ſcriptas. ſerva eas. Ego ſatisfaciam, ego rependam.

Pro ſchedulâ hanc habe epiſtolam, eam ego totam ſcripſi : Ego & debere & redditurum eſſe debitum promitto. Theodoretus.

Secundò, magnâ arte Philemonem admonet quòd ſibi Paulo multò plus debeat, quam Oneſimus Philemoni. *Ut non dicam tibi & quod & teipſum mihi debes.* Sileo quod dicere poſſem, nimirùm quòd mihi non quidem rerum tuarum temporalium, ſed tui ipſius & ſalutis æternæ debitor es ; ſcilicet ob tuam ad Chriſtum converſionem, prædicationibus meis procuratam.

℣. 20. *Ita frater, ego te fruar in Domino.*

Syr. etiam frater mi, ego refocillabor per te in Domino noſtro.

Blanditias rationibus addit & quaſi ipſum amplectens, precatur. Eia mi frater, hoc mihi præſta, hocque per te gaudio fruar in Domino.

Reſice viſcera mea in Domino.

Syr. refocilla viſcera...

Oneſimum filium intime dilectum in Chriſto, & cor meum recipe in gratiam.

Vel hoc beneficio animam meam recrea.

Notat Cornelius à lapide, quòd verbum frui, non ſumatur hìc, juxta ſenſum à D. Auguſtino datum, ſed juxta ſenſum antiquorum Latinorum, quo, frui, ſignificat fructum, ſeu utilitatem ex aliquâ re capere. Hinc putat ad Oneſimi nomen hìc rurſùs alludi ; quaſi diceret, ego hunc ex te fructum ſcilicet conſolationis, capiam in Domino ; cor meum hoc beneficio recrea.

Ante ipſum D. Thomas hîc dixerat. Frui eſt uti A fructu: importat autem fructus dulcedinem. Hinc, *fruar te*, interpretatur: ſi feceris, implebis meam voluntatem gaudiis.

Refice, id eſt, imple deſideria intima cordis mei.

℣. 21. *Confidens in obedientiâ tuâ, ſcripſi tibi; ſciens quoniam & ſuper id, quod dico, facies.* quod in principio dixerat, *fiduciam habens*, &c. ℣. 8. hoc & modo, cùm ſignaret epiſtolam, ait D. Chryſoſtomus: neque imperio uſus, neque authoritate hæc ſcribo, ſed *confidens in obedientiâ tuâ ſcripſi tibi.*

Sciens quoniam... habeo pro certo plus te facturum quam peto.

Habent iſta magnam hortandi atque exorandi vim, ait D. Chryſoſtomus.

B ℣. 22. *Simul autem & para mihi hoſpitium....*

Læto nuntio claudit epiſtolam, dicens ſpero quòd per veſtras orationes è vinculis liberatus vobis teſtitiar. itaque para mihi hoſpitium.

Et hic nuntius novum eſt argumentum, non mediocriter urgens Philemonem ad rogata præſtandum: quomodo enim Pauli præſentiam, aliàs, ſuſtinuiſſet.

℣. 23. *Salutat te Epaphras concaptivus...*

Epaphras erat Coloſſenſium Epiſcopus, tunc autem Romæ, pro Chriſti nomine, cum D. Paulo, in vinculis: in cujus locum Archippus creditur ſuffectus, de quo ℣. 2.

℣. 24. *Marcus, Ariſtarchus, Demas*, hic in ſecundis D. Pauli vinculis ab ipſo defecit. ſecundæ Timot. 4. ℣. 9. ante Lucam ponitur, quia ſpectabilis, ait Theodor. qui ſtat, videat ne cadat.

Adjutores mei, in Evangelii negotio.

℣. 25. *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti cum ſpiritu veſtro*, id eſt, vobiſcum ſcilicet quos ſalutavit epiſtolam incipiens, ſeu cum Philemone & totâ ejus familiâ.

Corollarium Pietatis, ſeu in hac Epiſtolâ ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

MIREMUR, at pro modulo noſtro imitemur ſingularem Apoſtoli noſtri charitatem, quâ hîc pro vili mancipio, fure, & fugitivo facit; quæ vix pro ſuâ propriâ vitâ facere poſſet. Vide totam Epiſtolam.

Ut hanc autem in omnes charitatem habeamus, ab exemplo Pauli diſcamus homines, non ex conditione, ſed ex ſanguinis Chriſti pretio reputare. Vide Commentarium ℣. 3.

C Diſcamus Chriſtianos omnes oculis fidei intueri; ut Chriſti filios, membra, corpus, Chriſtum ipſum. Quis ut ſua viſcera non diligat eum, quem Chriſtus conſiderat, & diligit ut ſemetipſum. ℣. 12.

Ab exemplo autem Oneſimi, qui ex mancipio, fure, & fugitivo, vir illuſtris, Epiſcopus, & Martyr evaſit, diſcamus de nullius unquam peccatoris ſalute deſperare; cùm ipſa aliquando peccata, per Dei miſericordiam, occaſionaliter conferant ad ſalutem. ℣. 15.

Excipe & Caium, Eccleſiæ Romanæ præſbyterum, qui initio tertii ſæculi, ſub Zephyrino Papâ vivebat; & quem Euſebius Hiſt. Eccl. lib. 3. cap. 3. videtur ſentire, primum fuiſſe in Eccleſiâ Romanâ, qui de hujus Epiſtolæ authoritate dubitavit.

Noviſſimis temporibus Cajetanus Eraſmum, ut ſolet, ſecutus, dubiam hujus Epiſtolæ authoritatem reddidit.

At ſanè id modò, ſine temeritate, fieri non poteſt; ex quo Concilia multa, præſertim verò Tridentinum, hanc Epiſtolam in Scripturatum catalogo cæteris Divi Pauli Epiſtolis aggregavit; & aliunde nulla ſit ſolida dubitandi ratio.

Prima enim, quæ ex diverſitate ſtyli petitur, nulla eſt; quia dici poteſt, vel cum Theophylacto, quòd hæc Epiſtola ſcripta ſit Hebraïcè à Divo Paulo, & ab interprete petito traducta Græcè, ſive fuerit Sanctus Lucas, ſive alius;

Vel cum Origene, quòd cogitatus quidem ſint Divi Pauli: dictio verò alicujus ex ejus diſcipulis, qui fuit ipſius ſcriba & interpres.

Altera ratio petita ex ſuppreſſione nominis Divi Pauli, etiam nulla eſt: id enim fecit, quia Pauli nomen erat Judæis infenſum; & aliunde, ut ait Theodoretus, Gentilium, non Judæorum, conſtitutus erat Apoſtolus: ideò Apoſtolicum nomen non ponit hìc in proœmio.

Tertia ratio, quæ petitur ex textibus capitis ſexti & decimi, ſolvetur ſuis in locis.

Quarta petita ex verbis capitis ſecundi, ℣. 3. & 4. ubi dicit author hujus Epiſtolæ, aut potiùs dicere videtur, ſe ab Apoſtolis in fide edoctum, aut ſaltem confirmatum: cùm è contra D. Paulus ad Galatas primo dicat ſe non ab homine, ſed à ſolo Deo, per revelationem Jeſu Chriſti, didiciſſe Evangelium.

Hæc, inquam, ratio ex apparenti contradictione petita, etiam nulla eſt: non enim hìc dicit Apoſtolus ſe in fide confirmatum eſſe; ſed ipſum Evangelium, ſeu fidem Chriſti, confirmata eſſe à Deo, per miracula, ad ſua uſque tempora.

Adde quòd in primâ perſonâ loquitur hìc, ſicut priùs, modeſtiæ causâ, concionatorum more, qui docendo, exhortando, & objurgando, loquuntur in primâ perſonâ numeri pluralis.

Sic Apoſtolus Hebræus, Hebræis loquitur, quaſi unus ex ipſis: *Ne fortè pereffluamus*, &c. *quomodò nos effugiemus*, &c. *in nos confirmata eſt.*

Pari modo loquitur in aliis hujus Epiſtolæ locis, initio capitis ſexti, quaſi ſit ex eorum numero: *quibus lacte opus eſt; ad perfectiora feramur*, inquit. in cap. 10. & 11. ſunt etiam ſimiles loquendi modi.

Cùm itaque nulla ſit ſolida dubitandi ratio, & cùm aliunde communis Eccleſiarum uſus, manifeſta longiſſimi temporis præſcriptio; conſtans Patrum ferè omnium ſententia; Conciliorum canones; ſanctorum Pontificum decreta, hanc Epiſtolam & Canonicam, & Paulinam affirment: certè, ſicut jam dixi, nulli modò licet, ſeu de authoritate, ſeu de authore illius dubitare.

De his vide fuſiùs Eſtium, in præfatione hujus Epiſtolæ; juxta quem non eſt de fide, quòd Divus Paulus ſit hujus Epiſtolæ author; & conſequenter hoc negare non eſt hæreticum, inquit, ſed temerarium.

Vide Ederum, œconomia Bibliorum, in præfatione hujus Epiſtolæ; ubi ex Melchiore Cano aſſerit & probat hæreticum eſſe, hanc Epiſtolam Canonicam negare; ſeu, ut illius verbis utar, ex Canonicarum Scripturarum numero rejicere.

BBBBbbbb

Scripta eſt igitur hæc Epiſtola à Divo Paulo ex Italiâ, Româ ſcilicet, ad Hebræos converſos ad Chriſti fidem, ad omnes quidem per totum orbem diſperſos; ſed maximè ad Hebræos in Judæâ degentes.

Scopus Apoſtoli eſt primò Hebræos in puritate fidei confirmare, & à legibus obſervantiis prorſus avellere:

Hinc Chriſti dignitatem extollit, ſacerdotium, ſacrificium, officium.

Secundò conſolari eos, qui ob fidem, à Magiſtratibus Judæis variè divexabantur: Jeroſolymis enim qui crediderant, variis calamitatibus affligebantur ab iis, qui Evangelio reſiſtebant, penes quos erat publica authoritas.

Ne igitur tentationibus ſuperati fideles, ad infidelitatem relaberentur; eos ſolatus eſt Apoſtolus, tùm exemplo veterum ſanctorum, tùm exemplo Chriſti Domini, tùm ſpe præmii cæleſtis: tandem Epiſtolam morum inſtructione, ſuo more concludit.

Porrò hæc Epiſtola, licèt in ordine Bibliorum ſit ultima, & ratione temporis pene ultima; ratione tamen doctrinæ prima eſt.

Hic enim agitur de veritate legis Evangelicæ; in reliquis verò Epiſtolis, de ipſius legis obſervantiâ: veritas autem ipſa prior, & præſtantior eſt veritatis obſervantiâ.

Vel, ſicut ait Sanctus Thomas, in aliis Epiſtolis agitur de gratiâ novi Teſtamenti, quantùm ad totum myſticum corpus Eccleſiæ: in hac autem commendat ipſam gratiam, quantùm ad caput, Chriſtum ſcilicet. Divus Thomas in prologo.

Scripta putatur Romæ, aut ſaltem ex Italiâ, anno Chriſti 62. aut 63.

Analyſis Capitis Primi.

HEBRÆOS, *bonis ſuis ob Chriſtum ſpoliatos, Paulus eleemoſynis undequaque collectis multoties adjuvit; eoſdem Hebræos, legi Moſaïca nimis addictos, & in fide Chriſti vacillantes, nunc ſpiritualiter adjuvat.*

Ut igitur eos à lege Moſaicâ prorſus avellat, & in fide Chriſti plenè confirmet:

In hoc capite Chriſtum ſuper omnia quæcumque legis Moſaïca ſublimia ſuperextollit.

Super Prophetas; hi fuerunt homines, Deique tantùm ſervi: Chriſtus autem Filius Dei. ℣. 1. 2.

Super Patriarchas; hi fuerunt terrena tantùm partiuncula hæredes: Chriſtus conſtitutus eſt omnium Dei bonorum hæres.

Hi fuerunt Judaïca gentis Patres: Chriſtus totius mundi creator. ℣. 2.

Super Moyſen; hic ex Divino conſortio fuit radiis quibuſdam illuſtris: Chriſtus aſt paterna gloria ſplendor, ejuſque imago conſubſtantialis. ℣. 3.

Moyſes equidem populi Judaïci rector: Chriſtus autem totius mundi, non tantùm Creator; ſed & nutu ſuo rector, & conſervator.

Super Aaron; hic vitulorum ſanguine peccata Judæorum expiavit: Chriſtus totius mundi peccata in proprio ſanguine lavit.

Aaron ſemel in ſancta ſanctorum quotannis intravit: Chriſtus in cælum aſcendit, ibique ſedet ad dexteram Majeſtatis. ℣. 3.

Super Angelos etiam ſublimiſſimos, quos ſuperat origine; Filius Dei natus eſt, quod nulli Angelorum convenit. ℣. 5.

Quos ſuperat honore, cùm ſint illius adoratores. ℣. 6.

Quos ſuperat officio: illorum enim miniſteriale eſt. ℣. 7. *Chriſti verò Regium.* ℣. 8. 9.

Quos ſuperat potentiâ; cælum & terram creavit. ℣. 10. *cælum & terram renovabit.* ℣. 11. 12. *quod non poſſunt Angeli.*

Quos ſuperat throno; aſſidet Deo proximus, & æqualis; Angeli miniſtrant. ℣. 13. 14.

CAPUT PRIMUM.

Textus.

1. A MULTIFARIAM, multiſque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis.

2. Noviſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in Filio,

quem conſtituit hæredem univerſorum;

per quem fecit & ſæcula.

B 3. Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus,

portanſque omnia verbo virtutis ſuæ;

purgationem peccatorum faciens;

C ſedet ad dexteram Majeſtatis in excelſis.

4. Tantò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditavit:

5. Cui enim Angelorum dixit aliquando: Filius meus es tu; ego hodie genui te. Et rurſum: Ego ero illi in Patrem, & ipſe erit mihi in Filium.

D 6. Et cùm iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.

7. Et ad Angelos quidem dicit; qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.

8. Ad Filium autem: Thronus tuus, Deus, in ſæculum ſæculi; virga æquitatis, virga regni tui.

E 9. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.

10. Et tu in principio, Domine, terram fundaſti; & opera manuum tuarum ſunt cæli.

Paraphraſis.

DEUS olim in veteri Teſtamento Patribus noſtris locutus eſt per varios Prophetas, ſervos ſuos, diverſis temporibus, multis, variiſque modis, figuris & ſimilitudinibus.

At his noſtris diebus nobis locutus eſt per unicum Filium ſuum Jeſum-Chriſtum, ipſam Dei ſapientiam, æternamque veritatem, & ideò Prophetarum Prophetam, omneſque Prophetas infinitè ſuperantem.

Quem Filium, ut Verbum caro factum, Deus conſtituit omnium bonorum ſuorum hæredem & Dominum;

Per quem, ut Verbum æternum, quaſi per idéam ſuam, fecit tempora, & omnia temporaria;

Et in his duobus Jeſus-Chriſtus infinitè majòr eſt omnibus Patriarchis, Judaïcæ tantùm gentis Patribus, & cujuſdam terrenæ portiunculæ hæredibus.

Qui Dei Filius, cùm ſit æternus paternæ gloriæ ſplendor, ab eo mânans lumen de lumine; & ſit imago expreſſa ſubſtantiæ illius;

Æqualis Patri; & qui cum eo, nutu ſuæ potentiſſimæ voluntatis, omnia ſuſtentat & regit, quæ condidit:

Et per hæc pluſquam infinitè ſuperat Moyſem, populi Iſraëlitici rectorem, & quibuſdam, ex Dei conſortio, radiis illuſtrem.

Noſtram tamen naturam humanam aſſumpſit; in quâ, ut ſummus Sacerdos, totius mundi peccata in arâ crucis expiavit; non per pecudum ſanguinem, ſed per proprium ſanguinem ſuum.

Quâ expiatione peractâ, reſurrexit glorioſus, aſcendit in cælum, ubi aſſidet æqualis Patri, ejuſdem cum eo conſors ſummæ majeſtatis, poteſtatis, & gloriæ:

Et in his, non Aaronem tantùm ſuperat honore, ſed & omnes prorſùs homines & Angelos.

Angelis, inquam, præſtantior eſt, & eò præſtantior, quò nomen filii plus habet dignitatis, quàm nomen famuli.

Cui enim Angelorum, etiam præſtantiſſimorum, dixit aliquando Deus, quod Jeſu-Chriſto dixit ab æterno, & quod repetiit in Incarnatione, & in Reſurrectione ſuâ: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*; & rurſus in alio loco: *Ego ero illi Pater, & ille mihi Filius erit.*

Et in pſalm. 96. ubi deſcribitur Chriſti majeſtas venientis ad judicium, qui ſecundus erit ejus in mundum adventus; ſic Deus loquitur: *Et adorent eum omnes Angeli*, utpote Deum & Dominum.

Cæterùm ubi de Angelis Scriptura loquitur, eorumque dignitatem exprimit; quid dicit? eos, qui naturâ ſuâ ſunt ſpiritus, Deus facit ſuos nuntios, & miniſtros ferventiſſimos; id eſt, agiliſſimi ſunt Divinæ voluntatis executores.

Longè autem magnificentiùs de Filio Scriptura loquitur. Thronus tuus, ô Chriſte Deus, ſtabit in æternum; ſceptrum æquitatis eſt ſceptrum regni tui.

Quia dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem; propterea te, ô Chriſte Deus, Deus tuus unxit oleo exultationis ſupra omnes regni tui conſortes, & cohæredes.

Et in alio pſalm. 101. ut illius nobis potentiam indicet, dicit: Et tu, Domine, initio terræ fundamenta jeciſti; & potentiæ tuæ opera ſunt cæli.

Ipſi cæli, quantumcumque durabiſes, tandem pe- A ribunt: tu autem, Chriſte Deus, immutabilis permanes;

11. Ipſi peribunt; tu autem permanebis;

Omnes cæli ſuo motu continuo quaſi conſeneſcent; ſicut veſtis uſu quotidiano veteraſcit.

& omnes ut veſtimentum veteraſcent.

Et velut amictum circumvolves eos, & ſubitò mutabuntur: Tu autem idem & immutabilis es, utpote æternus.

12. Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.

Ubi quæſo tale quid de Angelis legimus?

Ad quem etiam eorum dictum eſt, quod in pſalmo 109. Pater æternus Filio ſuo dicit: Sede ad dexteram meam, mecumque regna, donec omnes inimicos tuos ita tibi ſubjecero, ut ſint quaſi pedum tuorum ſcabellum.

13. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede à dexris meis, quoàdusque ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum.

Tantùm abeſt ut Angeli Deo aſſideant; quin imò B omnes, quantumvis magni, miniſterio ſunt deſtinati; illoſque reverà mittit in terras, ad curandam hominum ſalutem, maximè verò eorum, qui futuri ſunt hæredes ſalutis, æternæque gloriæ.

14. Nonne omnes ſunt adminiſtratorii ſpiritus, in miniſterium miſſi, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis.

Commentarius in Caput Primum.

℣. 1. MULTIFARIAM. Gr. πολυμερῶς, multipartitè.

Multiſque modis. Gr. πολυτρόπως, multimodè.

Duabus his vocibus Apoſtolus complectitur, & exprimit univerſam varietatem perſonarum, temporum, revelationum, modorum, & ſimilitudinum, &c. quâ Deus in veteri Teſtamento uſus eſt ad homines docendos Divina myſteria.

Multifariam. per multas partes, & varias vices, &c.

Non enim omnia myſteria Deus per unum Prophetam, ſimul & eodem tempore revelavit; ſed quaſi per partes, unam partem v. g. per Iſaïam; alteram per Jeremiam, &c. unam uno tempore, alteram altero, &c.

Multiſque modis, per varias figuras, varias viſiones, varias ſimilitudines, varioſque Divinos afflatus.

Olim. id eſt, in veteri Teſtamento.

Deus loquens. Gr. λαλήσας. locutus eſt. *patribus noſtris*, Iſraëlitis. *in Prophetis.* id eſt, per Prophetas, ſervos ſuos.

℣. 2. *Noviſſimè diebus iſtis.* Gr. in ultimis diebus iſtis.

Id eſt, at his noſtris diebus *locutus eſt nobis in Filio.* id eſt, per Filium ſuum unigenitum, Jeſum-Chriſtum, *in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei*, imò qui eſt ipſa Dei ſapientia, ipſaque veritas æterna.

Veritatem ergo Evangelicam nos docuit Deus per veritatem ipſam.

Observatio Dogmatica et Moralis.

Chriſti ſuper omnes Prophetas excellentia.

Et hîc indicatus Chriſti ſuper omnes Prophetas E excellentia;

Et prima Chriſtianorum ſupra Judæos prærogativa.

Prophetæ fuerunt ſervi Dei; Chriſtus eſt Dei Filius, naturalis, conſubſtantialis.

Prophetis Deus ſua myſteria revelavit per partes, per figuras, & per ſimilitudines:

Chriſto Filio ſuo Deus ſimul & univerſim totam ſuam ſcientiam & ſapientiam dedit; imò & ſuum intellectum, cum naturâ Divinâ, per æternam generationem in ipſum transfudit:

Hinc Filius omnia clariſſimè novit, quæ novit Pater æternus.

Chriſtus itaque Prophetarum eſt Propheta, & per excellentiam Propheta; quia omnium veritatum, omnium temporum Propheta, ipſa lux mundi, ipſa ple- C nitudo veritatis.

Chriſtianorum prærogativa.

O nos ergo beatos! quibus Deus, non per ſervos ſuos, ſed per Filium ſuum locutus eſt; non ſub figuris obſcurè: ſed apertè, lucidè; voce ſenſibili & humanâ; non imperfectè, per partes, ſed totam legem Evangelicam.

Gratiarum actio.

Gratias immortales Deo, qui mihi hanc felicitatem contulit; ut Filium ſuum, veritatem ipſam audirem in Evangelio loquentem.

Votum.

Chriſte, Prophetarum Propheta, veritas æterna, veritatiſque fons & plenitudo; doce me, illumina me, loquere cordi meo; fac me audire vocem tuam, fac me obedire voci tuæ.

Quem conſtituit ... id eſt, quem filium, ut homi- D nem, ſeu ut Verbum caro factum, Deus *conſtituit.*

Chriſtus, ut homo, factus eſt hæres Dei.

Hæredem, id eſt, dominum omnium, ſeu, cui jure hæreditario dedit omnium omninò rerum dominium.

Quia enim Chriſtus, etiam ut homo, naturalis eſt Dei filius; hinc & hæres eſt, & quidem naturalis & primarius omnium Dei bonorum.

Cum patre Dominus eſt mundi: hocque dominium hæreditario jure debetur etiam humanitati, ut ſubſtantialiter unitæ Verbo Dei.

Ut Deus, fecit mundum.

Per quem (filium, ut Verbum æternum) *fecit* (quaſi per idæam ſuam) *& ſecula*, id eſt, tempora & omnia temporaria, ſeu mundum & quidquid in mundo continetur.

Observatio Dogmatica et Moralis.

Utraque hîc indicatur Chriſti natura, humana & Divina.

Ut Deus, eſt omnium creator; ut homo, eſt univerſorum hæres.

Ut Deus, eſt naturâ omnium Dominus; ut homo, fit per hæreditatem Dominus omnium.

Ut Deus, ab æterno natus eſt hæres & dominus: ut homo, in tempore factus eſt hæres, dominus, &

ex æquo

ex æquo cum patre poſſeſſor omnium.

Chriſti ſuper Patriarchas excellentia.

Et hîc tangitur Chriſti ſuper antiquos & etiam illuſtriſſimos Patriarchas excellentia.

Et alterâ indicatur Chriſtianorum ſuper Judæos prærogativa.

Patriarchæ fuerunt Judaïcæ tantùm gentis patres.

Chriſtus autem totius mundi pater & creator.

Patriarchæ facti ſunt ad breve tempus hæredes terrenæ cujuſdam portiunculæ.

Chriſtus factus eſt in æternum hæres omnium, Dominus cæli & terræ; poſſeſſor & Dominus æternæ beatitudinis, cujus figura tantùm erat terra promiſſa.

Judæis, Patriarcharum filiis, terreſtris hæc & caduca data eſt ad breve tempus hæreditas.

Chriſtianorum honor & felicitas.

B Chriſtianis verò, Jeſu Chriſti filiis & fratribus promittitur, & datur cæleſtis & æterna hæreditas Chriſti.

Non vult ſolus patris hæreditatem poſſidere filius, hæreſque Dei primarius & naturalis; vult fratres adoptivos habere, ut & tales habeat cohæredes.

Ad hoc, nos per baptiſmum, in ſanguine ſuo, regeneravit adoptivos filios Dei, ſuoſque fecit fratres; ut hæredes ſimus Dei, cohæredes Chriſti.

O bonitas Chriſti!

O fœlicitas Chriſtiani!

Chriſtus hæres Dei.

Chriſtianus hæres Dei, cohæres Chriſti.

Oratio ad Chriſtum.

Chriſte fili Dei, hæres Dei; frater meus & cohæres meus! fac me per tuam gratiam, dignum æterni C noſtri patris hæreditate.

Fac ita vivam, ut aliquando merear audire te dicentem, *Venite benedicti patris mei...*

Divina Chriſti generatio per ſimilitudines explicatur.

✝. 3. *Qui cum ſit ſplendor gloriæ...* Gr. ἀπαύγασμα, refulgentia, id in quo refulget gloria & majeſtas Dei.

Seu, ut vertit Syrus, radius gloriæ (ſcilicet paternæ.)

Hac voce æternam & mundiſſimam Filii Dei generationem, utcumque repræſentat.

Prima ſimilitudo.

Pater æternus ſoli comparatur; Filius radio.

Ut indicet quòd Filius à Patre procedit neceſſariò, ab æterno, continuè, puriſſimè, immutabiliter & inſeparabiliter.

Sicut radius emanat à ſole neceſſariò, indeſinenter, purè, ſine ullâ ſolis mutatione.

Altera ſimilitudo.

Et figura ſubſtantiæ ejus. Gr. χαρακτὴρ, id eſt, impreſſa & quaſi inſculpta imago, non umbratica & accidentalis, ſed ſubſtantialis & adæquata.

Alterâ ſimilitudine, à ſigillo ſumptâ, cujus forma imprimitur ceræ, æternam Filii Dei generationem, quantùm poteſt, explicat.

Quia Divina humanam ſuperant intelligentiam, & per unam ſimilitudinem doceri non poteſt Divinitatis myſterium; hinc per plures explicat hic veritatis præco, ait Theodoretus.

Pater æternus Archetypus & exemplar eſt: Filius autem eſt Patris character & imago impreſſa.

At imago ſubſtantialis, imago viva, ſubſiſtens, conſtans, æterna, adæquata.

Portanſque omnia... Id eſt, conſervans, ſuſtentans & regens omnia creata.

Verbo. Gr. ῥήματι, id eſt, juſſu, imperio, nutu ſuæ potentiæ; ſeu ſuâ voluntate potentiſſimâ, & conſequenter maximâ cum facilitate.

Verbo creata ſunt, nutu Dei conſervantur & reguntur.

Observationes Morales.

Quid quæſo Moyſes, quibuſdam gloriæ radiolis A illuſtris, ſed Iſraelitici populi, tantis cum difficultatibus, rector: quid, inquam, Moyſes ille, cum Chriſto paternæ gloriæ ſubſtantiali ſplendore, totiuſque mundi, ſolo nutu ſuo, rectore, collatus?

Chriſti ſupra Moyſem excellentia.

Hic gaudeat Chriſtianus.

Gaude ergo, ô Chriſtiane, & glorificare ſub tali & tanto doctore, duce, rectore, ſalvatore; & ut verè Chriſtianus ſis, alterque quaſi Chriſtus, Chriſtum pro modulo tuo imitare.

Quia Dei Filius eſt, Patris eſt imago & character, Patremque per ſuum eſſe perfectè repræſentat.

At Chriſtum imitetur pro ſuo modulo.

Talis ſit ſuo modo adoptivus Dei Filius, Patris cæleſtis ſit imago ſaltem accidentalis; illum ſic ſuis moribus exprimat, ut & in aliis, eloquio, exemplo imprimat.

Oratio ad Chriſtum.

Jeſu character Patris, ſic te cordi meo imprime, ut tui & Patris æterni fiam imago.

Pone te ut ſignaculum ſuper cor meum.

Attende etiam, ô Chriſtiane, ad hæc verba. *Portanſque omnia verbo,* &c.

Verbum Dei fulcrum mundi.

Verbum, juſſus, nutus Dei fulcrum eſt mundi.

Divino verbo ita fulcior, ſuſtentor, conſervor & regor; ut ſine hoc fulcro continuo in nihilum ſtatim laberer.

Ad hoc animadverſio.

Bone Deus! quæ & quanta eſt ingratitudo mea, cùm te, vitæ meæ fulcrum, obliviſcor & offendo?

Quæ & quanta bonitas tua, cùm obliviſcentem, offendentem, ſuſtentas & conſervas, & in manu tuâ omnipotenti portas?

Oratio.

C Hanc tuam in me bonitatem ſic in animâ meâ imprime; ut tui deinceps nunquam obliviſcar; te nunquam offendam; te continuè geram in corde meo, qui me ſemper portas in manu.

Purgationem peccatorum faciens. Gr. per ſeipſum purgationem poſtquam fecit peccatorum noſtrorum, ποιησάμενος, in Aoriſto, ſicut λαλήσας, ✝. 1.

Quaſi diceret, idem Jeſus Chriſtus, homo Deus, noſterque ſummus ſacerdos, poſtquam peccata noſtra expiavit, non ut Aaron, per pecudum ſanguinem; ſed per ſeipſum, tanquam hoſtiam, quam in arâ crucis, patri pro nobis obtulit.

Sacerdos enim & victima fuit.

D *Sedet ad dexteram majeſtatis.* Gr. ſedit, id eſt, reſurrexit, glorioſus, & in cælum aſcendit, ubi loco, beatitudine & gloriâ, ſuper omnes creaturas, exaltatus *ſedet* tanquam Rex & Judex omnium.

Ad dexteram, id eſt, in loco honoratiſſimo, æqualis Patri, ejuſdemque cum eo conſors majeſtatis, poteſtatis & gloriæ.

In excelſis, id eſt, in cæleſtibus palatiis, ubi cum patre regnat in æternum.

Observatio Dogmatica et Moralis.

Chriſti ſupra Aaronem excellentia.

His verbis tacitè indicat Apoſtolus, quod apertè dicet in ſequentibus, cap. 7. 8. & 9. ſpeciatim ✝. 11. 12. E cap. 9.

Chriſti ſacerdotium Aaronico præſtantius, & Chriſtum Pontificem noſtrum, Aarone pluſquam infinities ſuperiorem.

Aaron ſemel in anno intrabat in ſancta ſanctorum.

Chriſtus in Cælum aſcendit, ibique ſedet in æternum *ad dexteram majeſtatis.*

Aaron pecudes obtulit: Chriſtus, homo Deus, ſemetipſum; noſque in ſuo ſanguine lavit.

Animadverſio moralis & pia.

O anima Chriſtiana, Dei ſanguine abluta & purgata, cave ne ſordeſcas unquam, ſed amplioris munditiei ſemper æmula, dic ſæpè: *Ampliùs lava me Domine,* &c.

tentiâ, confirmatque quod dixit. ℣. 3. *Per quem fecit & ſæcula.*

Et tu, ô Chriſte, Fili Dei, creator mundi: ab initio terræ fundamenta jeciſti; eamque nutu tuo firmam & ſtabilem feciſti.

Et opera manuum. . . . id eſt, potentiæ tuæ *ſunt cæli*: Cælum ergo & terram creaſti.

℣. 11. *Ipſi peribunt, tu autem permanebis*. Gr. permanes, id eſt, cæli, quantumcumque durabiles, tandem *peribunt*, id eſt, in fine mundi mutabuntur ſaltem quantùm ad qualitates.

Tu autem, ô Chriſte, Deus, immutabilis es.

Et omnes ut veſtimentum. . . . id eſt, omnes cæli ſuo motu continuo, quaſi conſeneſcent; ſicut veſtis uſu quotidianq veteraſcit; ita ut in fine mundi ſint renovandi.

℣. 12. *Et velut amictum mutabis*. Gr. complicabis.

Tu autem idem ipſe es, id eſt, immutabilis, æternus.

Hæc omnia ſummam Chriſti Dei potentiam innuunt.

Cælum & terram creavit.

Cælos, ut linteum, ſeu pallium complicabit, id eſt, tam facilè transformabit, ſeu renovabit, ac homo linteum complicat, pallium deponit ac mutat.

Nihil autem tale legitur de Angelorum potentiâ.

℣. 13. *Ad quem autem Angelorum dixit*. . .

Probatur ex throno.

Ex throno denique probat Chriſti ſuper Angelos præcellentiam, qui enim Deo proximus aſſidet, ſuper omnes eſt.

Ad quem Angelorum dixit Pater æternus, *ſede à dextris meis*. . . Vide paraphraſim.

℣. 14. *Nonne ſunt omnes adminiſtratorii*. . .

Quaſi diceret, tantùm abeſt ut Angeli aſſideant Deo; quin imò omnes illi, licèt nobiliſſimæ ſubſtantiæ, ſunt miniſtri Dei, quos ſæpè mittit in terrat, ad hominum ſalutem curandam, maximè verò eorum, qui vitam æternam hæreditaturi ſunt.

Hinc communiter colligunt doctores Angelos omnes aliquando mitti.

De quo tamen dubitant D. Dionyſius & D. Gregorius.

Et cujus contrarium aſſerit D. Thomas, qui vult ſolos quinque inferiores choros mitti, reliquos quatuor Deo ſemper aſſiſtere. idem aſſerit D. Anſelmus hîc.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Primo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Quàm glorioſus ſit nobis Chriſtianiſmus.

HIc & nos, Chriſtiani Gentiles, juxta Divi Pauli mentem, agnoſcamus quàm ſit nobis glorioſum, & quàm utile talem ac tantum habere Prophetam, Patrem, ducem, legiſlatorem, Pontificem, uno verbo, Salvatorem.

Epitome fidei de Chriſto.

Jeſus-Chriſtus, Salvator noſter, Dei Filius eſt, hæres Dei, creator mundi, nutuque ſuo rector.

Hic Dei Filius, cùm ſit ab æterno ſplendor Patris, illiuſque imago ſubſtantialis, viva, adæquata; per omnia Patri ſimilis, & in omnibus æqualis.

In medio temporum factus eſt pro nobis homo, nobis per omnia ſimilis;

Fecit, docuit, paſſus eſt.

Tandem, ut ſummus Pontifex, per ſemetipſum, hoſtiam Deo dignam, in arâ crucis oblatam, totius mundi peccata delevit.

Quâ expiatione peractâ, glorioſus reſurrexit, in cælum aſcendit, ubi ſedet ad dexteram Dei, ſua vulnera pro nobis oſtendens Patri; & per ea, quaſi per quinque ora, cauſam noſtram indeſinenter agens.

In mente ſemper habenda.

Hanc de tuo Salvatore ideam, ô anima Chriſtiana, inſculpe menti tuæ, cordique tuo, nunquam delendam.

Quare?

PRIMÒ.

Ut ſcias, & nunquam obliviſcaris quanti te fecit Deus, quantùmque dilexit; hunc ſuum Filium unigenitum tibi dando Doctorem, Patrem, ducem, legiſlatorem, ſummum Pontificem, uno verbo, Jeſum,

Hincque ſcias, & nunquam obliviſcaris ingrata, quantùm debeas Deum tam beneficum redamare.

In Filio ſuo unigenito quid tibi non dedit? quid ergo ob tale donum non debes?

SECUNDÒ.

Ut ſcias, & nunquam, in quocumque ſtatu, obliviſcaris quanti debeas facere talem ac tantum Salvatorem, Prophetarum Prophetam, Patriarcharum Patriarcham, Legiſlatorum Legiſlatorem, Pontificum Pontificem, hominum & Angelorum Dominum & Regem.

Quantùm debeas in eum credere, veritas ipſa eſt, & veritatis plenitudo.

Quantùm debeas in eum ſperare, omnipotens eſt, ipſe mundi creator; ipſe mundi, ſolo nutu, rector; ipſe Dei bonorum poſſeſſor eſt & largitor.

Quantâ fiduciâ debeas ad eum recurrere? *ſedet ad dexteram Majeſtatis, interpellans pro nobis*, oſtendens ſua vulnera.

Quid per talem Mediatorem non obtineas?

PRAXIS CHRISTIANA.

Praxis ergo tua continua, quantùm fieri poteſt, ſit Chriſtum, Filium Dei, ſplendorem Patris, hæredem Dei, Dominum omnium, hominum & Angelorum Regem, ſedentem ad dexteram Dei adorare.

Ad illum, ut Doctorem & Prophetam tuum, Patrem, ducem, legiſlatorem, ſummum Pontificem, & ſuo proprio ſanguine Salvatorem, cum fiduciâ, in quacumque neceſſitate, recurrere.

Ipſi pro nobis interpellanti, fide, ſpe, charitate uniri, & in ipſo, cum ipſo, & per ipſum gratiam & miſericordiam à Deo Patre implorare.

Chriſti vulneribus unire contritus, & per ea, quaſi ora, ſupplex, & fide plenus, obſecra, ut ℣. 3. in fine.

Analyſis Capitis Secundi.

EX Chriſti Domini; Filii Dei, præcellentiâ, in primo capite expoſitâ; infert eò venerabiliorem eſſe Chriſtianam legem.

Quatuor itaque primis verſibus Hebræos ſui admonet officii; attentè Chriſtum audiant, eique ſtudioſè obediant, ne graviter à Deo puniti pereant:

Si enim lex Moſaïca, per Angelos ordinata, & ſubminiſtrata, tantum robur habuit, ut illius prævaricatores Deus debitâ punierit pœnâ.

Quis juſtiſſimam punitionem evadat, qui neglexerit legem à Filio Dei, ipsâ veritate latam;

Ab Apoſtolis, ipſius veritatis auditoribus auritis, prædicatam;

Ab ipſo Deo, veritatis fonte, per infinita prodigia confirmatam;

Denique à Spiritu ſancto, per copioſam chariſmatum ſuorum effuſionem roboratam?

℣. 5. Hanc illationem ita confirmat, ut & A *Chriſti ſuper Angelos præcellentiam urgeat.*

Chriſto, non Angelis Deus ſubjecit mundum futurum, de quo agimus: teſte David pſal. 8. dicente: Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus, *&c. ergo Chriſto, ut Domino & Judici parendum.*

Nec refert quòd nondum perfectè completa ſit hæc prophetia, ſed tantùm ex parte:

In eo enim quod jam completum eſt, cætera omnia complenda videmus. ℣. 9.

Quia autem Chriſti paſſio & mors Judæis erat ſcandalum, & aliunde Chriſtum Angelis inferiorem eſſe quaſi probabat;

In reliquo capite Paulus oſtendit hanc Chri- B *ſti Domini pro mundi ſalute paſſionem, & mortem, fuiſſe Divinæ ſapientiæ convenientiſſimam.*

Harum convenientiarum aliæ ſunt ex parte Dei, aliæ ex parte Chriſti, aliæ ex parte noſtrâ.

Quas fuſiùs vide in Corollario pietatis.

Caput Secundum.

Paraphraſis.

QUIA ergo talis ac tantus eſt Jeſus-Chriſtus, Filius Dei, æqualis Patri, eique aſſidens in regno; C

Noſtrum eſt eò ſtudioſiùs iis attendere quæ accepimus, ejuſque doctrinam diligentiùs obſervare;

Ne, ſi negligentes fuerimus, miſero pereamus exitio.

Etenim ſi lex Moſaïca, per Angelos ordinata, ac ſubminiſtrata, tantum robur & pondus habuit; ut Deus prævaricantes, velut inobedientes, meritâ punierit pœnâ:

Quomodò nos Chriſtiani debitas evademus pœnas? ſi legem adeò ſalutarem neglexerimus;

Quæ ipſius Chriſti Domini ore primò promulgata fuit; D

Deinde per Apoſtolos, ejus auditores auritos, & teſtes oculatos, apud nos Hebræos confirmata eſt.

Et ne horum prædicatio parùm haberet ponderis, Deus ipſe, veritatis fons, illorum prædicationi teſtimonium perhibuit per varia miraculorum ſigna, & prodigia, & ſuæ ſolius omnipotentiæ opera;

Et per copioſam ſancti Spiritûs chariſmatum, pro ſuo beneplacito, effuſionem.

Et ne, quia Angeli fuerunt legis Moſaïcæ adminiſtratores, ſuntque hujus præſentis mundi quodammodò gubernatores; ne, inquam, proptereà puteris, quòd ſint & mundi futuri rectores: hunc enim mundum futurum, de quo loquimur, Deus, non Angelis, ſed Chriſto, Patri futuri ſæculi, & bonorum futurorum Pontifici, ſubjecit. E

Hujus veritatis teſtem advoco David in pſal. 8. dicentem: *Quid eſt homo, quòd memor es illius; aut*

Textus.

1. PROPTEREA abundantiùs oportet obſervare nos ea, quæ audivimus;

Ne fortè pereffluamus.

2. Si enim qui per Angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, & omnis prævaricatio & inobedientia accepit juſtam mercedis retributionem;

3. Quomodò nos effugiemus? ſi tantam neglexerimus ſalutem;

quæ cùm initium accepiſſet enarrari per Dominum,

ab eis qui audierunt, in nos confirmata eſt.

4. Conteſtante Deo ſignis & portentis, & variis virtutibus,

& Spiritûs ſancti diſtributionibus, ſecundùm ſuam voluntatem.

5. Non enim Angelis ſubjecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur.

6. Teſtatus eſt autem in quodam loco quis, dicens: Quid eſt homo quòd memor

mor es ejus; aut filius hominis, quoniam viſitas eum.

7. Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis, gloriâ & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.

8. Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus.

in eo enim quòd omnia ei ſubjecit; nihil dimiſit non ſubjectum ei.

nunc autem necdum videmus omnia ſubjecta ei.

9. Eum autem, qui modicò, quàm Angelis minoratus eſt;

videmus Jeſum propter paſſionem mortis, gloriâ & honore coronatum,

ut gratiâ Dei pro omnibus guſtaret mortem.

10. Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat,

authorem ſalutis eorum per paſſionem conſummare.

11. Qui enim ſanctificat, & qui ſanctificantur, ex uno omnes.

Propter quam cauſam non confunditur fratres eos vocare, dicens:

12. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis; in medio Eccleſiæ laudabo te.

13. Et iterum: Ego ero fidens in eum;

& iterum: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus.

14. Quia ergo pueri communicaverunt carni & ſanguini.

& ipſe ſimiliter participavit eiſdem;

ut per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum.

15. Et liberaret eos, qui timore mortis, per totam vitam obnoxii erant ſervituti.

16. Nuſquam enim Angelos apprehendit,

A *filius hominis, quoniam* per Incarnationem *viſitas eum.*

Brevi temporis ſpatio in ſuâ paſſione, Angelis minorem exhibuiſti: àt poſt ſuam paſſionem conſtituiſti eum Principem & Dominum ſuper omnia omnipotentiæ tuæ opera, corporalia, & ſpiritualia.

Omnes omninò creaturas, & conſequenter ipſos etiam Angelos, ô Pater æterne, Chriſto Filio tuo ſubjeciſti:

Generalis enim eſt Pſalmiſtæ locutio: *Omnia*, ſine exceptione, *ſubjeciſti.* Chriſto itaque, omnium rerum Domino, nobis parendum.

Equidem nondum videmus omnia ei ſubjecta; multos è contra videmus impios & infideles Chriſto rebellare; fateor itaque quòd hæc prophetiæ pars nondum ſit perfectè completa:

B At alteram partem jam completam videmus; (nimirùm gloriâ & honore coronaſti eum:) Chriſtus enim Jeſus; qui brevi temporis intervallo minor Angelis habitus eſt;

Nunc doloriferæ mortis ſuæ merito, gloriâ & honore coronatus eſt; victor mortis ſurrexit immortalis; glorioſus & triumphans in cælum aſcendit, ſedet ad dexteram Majeſtatis; ut Deus ubique adoratur; ex hac autem parte completâ, certò cognoſcimus & complendam aliam.

Dixi propter paſſionem mortis; ſicut enim ex ſingulari & gratuitâ Dei in nos benignitate, pro nobis paſſus & mortuus eſt; ſic & jure merito, quia ex charitate pro nobis paſſus eſt, glorificatur ab omnibus ubique.

C Cæterùm ne vos ſcandalizet mors & paſſio Chriſti, Filii Dei; hic enim nos ſalvandi modus fuit Divinæ ſapientiæ convenientiſſimus: decebat enim eum, qui rerum omnium principium eſt, & finis, Alpha & Omega; cùm ab æterno decrevisſet, per Filium ſuum naturalem, multos filios adoptivos ad gloriam adducere: Deum, inquam, decebat ad hujus ſui decreti effectum, ut hunc Filium ſuum primogenitum & naturalem, ſalutis aliorum authorem, omniumque ſalvandorum caput & anteſignanum, per paſſionem & mortem, gloriâ & honore conſummaret.

Decet enim Pontificem, qui ſanctificat; & eos, qui ab illo ſanctificantur, ejuſdem eſſe naturæ: decebat ergo ut Filius Dei, qui dignatus eſt noſter eſſe Pontifex, ejuſdem nobiſcum eſſet naturæ paſſibilis; mortalis, & miſeriis obnoxiæ.

D Revera talis fuit: hinc Dei Filius non erubeſcit homines vocare fratres ſuos, dicens ore Davidis pſ. 21.

Annuntiabo nomen tuum fratribus meis; in medio Eccleſiæ laudabo te.

Et rurſus in alio loco Iſai 8. Ego, ut homo, in adverſis fiduciam meam ponam in eo.

Et rurſus apud eumdem Prophetam, diſcipulos vocat filios ſuos. Ego, inquit, & filii mei, quos Deus dedit mihi.

E Quandoquidem igitur hi fratres & filii conſtant naturâ fragili, corpus habentes carneum & ſanguineum, & ideò paſſibile;

Voluit & ipſe, eorum Pater, frater, & Pontifex, naturam aſſumere fragilem & paſſibilem,

Ut per paſſionem & mortem deſtrueret diaboli poteſtatem, qui per peccatum habebat mortis imperium.

Et ex ſervis liberos redderet eos, quos timor mortis, quaſi tyrannus, ſub ſuâ ditione, per totam vitam detinebat, velut mancipia.

Nequaquam enim Angelorum naturam impaſſi-

bilem, & immortalem ſibi copulavit Filius Dei; A
Sed humanam ſuſcepit ex ſemine Abrahæ, Judæus ex Judæis natus.

Quia ergo noſtram aſſumpſit naturam, ut noſter eſſet Pontifex, decuit ut in omnibus naturæ noſtræ conditionibus ſimilis nobis fratribus ſuis fieret;
Ut eò promptiùs miſeris ſuccurrat, ipſe miſeriæ non ignarus;
Et veri Pontificis officium eò fideliùs perageret apud Deum,
expiando peccata noſtra, Deumque nobis propitium reddendo.

Revera per hoc quod Chriſtus paſſus eſt, & per paſſiones tentatus, promptus eſt ad ſuccurrendum afflictis.

ſed ſemen Abrahæ apprehendit.

17. Unde debuit per omnia fratribus ſimilari,
ut miſericors fieret;
& fidelis Pontifex ad Deum,
ut repropitiaret peccata populi.

18. In eo enim in quo paſſus eſt ipſe, & tentatus, potens eſt & eis qui tentantur, auxiliari.

Commentarius in Caput Secundum.

ỳ. 1. PROPTEREA... id eſt, quia Chriſtus talis eſt ac tantus, omnium ſcilicet hominum eminentiſſimis longè eminentior; omniumque Angelorum præſtantiſſimis longè præſtantior, ut in primo capite dictum eſt.

Abundantiùs oportet obſervare nos, id eſt, eò ſtudioſiùs debemus ejus doctrinam attendere, retinere & obſervare.

Qua audivimus, id eſt, quam ab ipſo Chriſto & C ejus Apoſtolis audivimus.

Ne fortè pereffluamus. Syr. ne cadamus. Arabs. decidamus.

Id eſt, ne funditùs pereamus.

Similitudo. Metaphora ſumpta à vaſis rimoſis, à quibus ſic effluit aqua, aut alius liquor, ut pereat.

Itaque ſenſus eſt. Ne, adinſtar vaſis undique rimas habentis, doctrinam Evangelii ſinamus effluere; ſicque pereamus adinſtar aquæ, quam, ubi effluxit in terram, colligere impoſſibile eſt.

ỳ. 2. *Si enim qui per Angelos dictus eſt ſermo...*

Id eſt, ſi lex Moſaïca, quæ non per Filium Dei, ſed per Angelum, Dei nomine, loquentem data eſt.

Per Angelos, unus loquebatur, alii comitabantur, tonitrua & fulgura excitabant.

Factus eſt firmus, id eſt, authoritatem, pondus & firmitatem habuit; utpote quæ minas habuit non irritas.

Firmus, id eſt, ratus, ſtabilis in promiſſis & in minis ſuis. ait D. Anſelmus.

Et omnis prævaricatio..., Deo, omnes legis tranſgreſſores graviter & pœnâ ſuis ſceleribus condignâ, puniente.

Merces, hîc, pro pœnâ condignâ & æquali peccato.

ỳ. 3. *Quomodò nos effugiemus*, id eſt, quomodò nos Chriſtiani pœnas evademus?

Si tantam neglexerimus ſalutem, id eſt, ſi neglexerimus Chriſti doctrinam, ſeu Evangelium, quod E obedientibus ſalutem promittit, æternam.

Quæ cùm initium accepiſſet enarrari per Dominum, id eſt, quod Evangelium (ſeu quæ ſalutis æternæ doctrina) per Dominum Jeſum, Filium Dei, primò prædicatum eſt.

Ab eis qui audierunt... deinde ab Apoſtolis, illius auditoribus & diſcipulis confirmatum eſt. *In nos*, id eſt, uſque ad nos, ſeu noſtra tempora, aiunt multi.

Sed puto naturaliùs: *in nos*, id eſt, apud nos Hebræos.

Paulus Hebræus Hebræis ſcribens, more ſuo ſeſe inter illos interſerit, modeſtiæ causâ, ubi exhortatur.

ỳ. 4. *Conteſtante Deo ſignis & portentis....* id eſt, veritati Evangelicæ ab Apoſtolis & Chriſti diſcipulis prædicatæ, Deo teſtimonium perhibente.

Signis... id eſt, per miracula, quæ dicuntur *ſigna*, quia veritatis indicia; *portenta*, quia contra uſum & ordinem naturæ; *virtutes*, quia Divinæ potentiæ opera.

Et Spiritûs ſancti diſtributionibus.... id eſt, & per dona Spiritûs ſancti, v. g. donum linguarum, prophetiæ, ſanationum, &c.

Secundum ſuam voluntatem. quæ Spiritus ſanctus diſtribuit unicuique pro beneplacito ſuo.

Seu quæ, quantùm & quibus vult.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS.

Ex ỳ. 3. inferunt Calvinus & alii, D. Paulum non eſſe hujus epiſtolæ auctorem.

Quia ſibi ipſi contradiceret dicenti ad Galat. 1. ỳ. 12. ſe ab homine non edoctum.

Sed nulla eſt contradictio in verbis Apoſtoli benè D intellectis, juxta explicationem hîc datam, & fuſiùs explicatam in præfatione: quam vide, *quarta petita*, &c.

Ex ỳ. 3. & 4. Evangelium à Chriſto, Dei filio, promulgatum eſt.

Ab Apoſtolis, ipſius auditoribus ac diſcipulis ubique publicatum.

A Deo per miracula infinita, & per Spiritûs ſancti communicationem confirmatum fuit.

Quis prudenter dubitet de myſteriis, ab ipsâ veritate, Chriſto prolatis? *Motiva credendi.*

Ab Apoſtolis, veritatis auditoribus & diſcipulis ubique prædicatis?

A Deo veritatis fonte confirmatis?

Credo Domine, ac toto corde, Evangelio tuo; illudque, ut vitæ meæ regulam, amplector. *Actus fidei.*

Lucerna erit *pedibus* meis, *& lumen ſemitis meis.*

ỳ. 5. *Non enim Angelis ſubjecit...*

OBSERVATIO LITTERALIS.

In quatuor primis hujus capitis verſiculis continetur illatio ex dictis in primo capite deducta, & quidem convenientiſſima ad Hebræos vacillantes, ſtabiliendos in fide.

Hac autem illatione peractâ, redit Apoſtolus ad

Chriſti ſuper Angelos præcellentiam.

Mens Apoſtoli.

Et non ſine causâ huic Chriſti ſuper Angelos præcellentiæ inſtat, ſed ut apud Hebræos funditùs evertat errorem Simonianorum, Angelos Chriſto præferentium.

Adverte autem quòd hanc Chriſti præcellentiam hîc ita confirmat Apoſtolus, ut & ſimul confirmet illationem ex eâ deductam, ſcilicet Chriſto, utpote Angelis majori & excellentiori parendum eſſe.

Et explicatio litteræ.

Sicque benè cohæret textus, qui quibuſdam videtur obſcurus & interciſus.

Si enim qui per Angelos... ℣. 2.

Quomodo nos effugiemus. ℣. 3.

Non enim Angelis Deus ſubjecit mundum futurum.

Sed uni Chriſto, qui propterea dictus eſt à Prophetis, *pater futuri ſæculi.*

Orbem terræ futurum. Gr. habitatam futuram. Syrus, mundum futurum.

Cælum novum, terram novam, terram viventium futuram.

Seu mundum poſt reſurrectionem futurum.

Et ideò præſentem etiam Eccleſiam, quæ eadem eſt cum triumphante.

De quo loquimur cap. 1. ℣. 6. & 12. ubi de judicio, & fuſiùs intendo loqui in hac epiſtolâ, ubi de Pontifice futurorum bonorum.

Tacitè fatetur quòd Angeli quidem fuerint non tantùm legis Moſaïcæ adminiſtratores, ſed & ſint hujus orbis quodammodo gubernatores; ut ex Danielis 10. ℣. 13. & 20. colligi poteſt.

Sed formaliter negat quòd Angeli ſint novæ legis adminiſtratores, mundique novi Principes aut Rectores; ſunt enim tantùm *adminiſtratorii ſpiritus*, & quaſi ſervi, ut cap. 1. ℣. 14.

Tacitè autem ſubintelligit, quòd Deus hunc futurum ſeu novum mundum, ſubjecit Chriſto; ideòque ſolus Chriſtus ſit Rex & Dominus, & conſequenter ei parendum.

℣. 6. *Teſtatus eſt autem.*

Hanc tacitam aſſumptionem de Chriſti Dominio probat ex pſal. 8.

Notanda.

Circa quam probationem duo notanda ſunt.

Primò, quòd nec authorem nominet, nec locum Scripturæ citet; quia Hebræis loquitur in Scripturâ doctis, & illam ferè totam memoriter ſcientibus.

Secundò, quòd cum Hebræis ex ſenſu myſtico argumentatur, ut pote eis noto & apud eos recepto.

Hæc enim Pſalmiſtæ verba ad litteram ſunt de Adamo & ſemine ejus.

In ſenſu autem myſtico ſunt de Meſſia, filio hominis & cujus figura erat Adamus.

Judæis autem notum erat quòd Adami & ſeminis ejus dominium in hunc inferiorem mundum, erat figura dominii ſupremi, quod Meſſias, Chriſtus Dominus, habet in cælis & poſt generale judicium habiturus eſt in totum orbem.

Teſtatus eſt autem quis, ſcilicet David, *in quodam loco.* Pſal. 8. *dicens.*

Animadverſiones in verba pſ. 8.

Quid eſt homo? luteus & vilis, ratione corporis.

Aut filius hominis? Chriſtus ipſe quoad humanitatem.

Quoniam viſitas eum.

Quoniam viſitas eum, per Incarnationem.

Incarnatio eſt viſitatio.

Incarnatio eſt Dei viſitatio; hominem perditum quærit & viſitat Verbum incarnatum. *Viſitavit nos Oriens ex alto.*

Viſitat omnes quidem homines, at viſitat ſpecialiter humanitatem, cui hypoſtaticè Dei Verbum unitur.

A Humanitas ergo Chriſti dicere potuit: *Quid eſt homo, aut filius hominis...* in comparatione Dei, ut uniatur Deo.

Communio eſt Dei viſitatio.

Quantò juſtius dicet illud peccator Deo unitur per communionem; & ab eo viſitatus quando ſanctiſſima Euchariſtia defertur ægroto.

Sed hîc puto non omittendum Theodoreti in hæc verba commentarium. *Domine quid eſt homo?*

Chriſtus os naturæ.

Hoc de communi naturâ dictum eſt: at convenit primitiis ex nobis, Chriſto nempe, qui ea quæ ſunt totius naturæ, ſibi attribuit: & os naturæ factus, *dicit Domine quid eſt homo.*

Sic ex eodem Theodoreto, Chriſtus, ut os naturæ dicit: *Longè à ſalute meâ verba delictorum meorum.* Pſal. 21.

B ℣. 7. *Minuiſti eum paulominùs.* Gr. βραχύ, breve quid, aut parvum quid.

Parvitas autem illa poteſt intelligi, vel de dignitate, vel de duratione, ſeu tempore.

Si pſalmus intelligatur litteraliter de homine, quatenùs intellectu & libertate præditus eſt, par quidem eſt Angelis; at corporis conditione illis eſt inferior.

Si myſticè de Chriſto intelligatur, ut revera hîc à D. Paulo intelligitur, ſignificat, brevi temporis ſpatio, in paſſione ſuâ, in quâ & ipſis hominibus inferior quodammodo fuit: *Ego autem vermis & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis.* Pſal. 21.

C *Gloriâ & honore coronaſti eum.* poſt paſſionem, *& conſtituiſti eum* principem & Dominum, *ſuper opera...* id eſt, ſuper omnes creaturas, corporales & ſpirituales, præſentes & futuras.

℣. 8. *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus: in eo enim...* Syr. nihil omiſit quod non ſit ſubjectum, id eſt, omnem prorsùs creaturam & conſequenter Angelum.

Chriſtus omnium Dominus.

Sicut ab opere Domini nihil excipitur, ſic à poteſtate & dominio Chriſti nihil eximitur. Chriſtus ergo omnium omninò creaturarum Dominus.

Nunc autem necdum videmus omnia ſubjecta ei.

D His verbis Apoſtolus occurrit objectioni, quæ fieri poteſt, dicendo quòd manifeſtum ſit non omnia ſubjici imperio Chriſti.

Fatetur nondum adveniſſe tempus, quo prophetia hæc perfectè impleatur; ſed certiſſimè adventurum.

Equidem quoad authoritatem & poteſtatem, *Chriſto ſubjecta ſunt omnia: data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terrâ.* Matth. 28. 19.

Quoad executionem verò ſubjicientur realiter omnia poſt generale judicium.

Interim.

℣. 9. *Eum autem qui modico...* Gr. breve quid præ Angelis minoratum, &c.

E Id eſt, interim videmus, ſeu certò cognoſcimus, eum qui ad breve tempus fuit minor Angelis; Dominum ſcilicet Jeſum, propter paſſionem ſeu tormentum mortis, quam pertulit; *gloriâ & honore coronatum.*

Quaſi diceret, etſi nondum completa ſit perfectè prophetia, ex parte tamen completam videmus. Jam enim toto orbe celebris eſt Chriſtus, jam in ejus nomine *omne genu flectitur* in cœlis, in terris, & in inferis. Jam videmus eum ubique à fidelibus adorari, & cùm hæc adimpleta videmus, cætera adimplenda non dubitamus. Vide paraphraſim.

Ut gratia Dei pro omnibus...

Eſt explicatio ejus quod præcedit: *propter paſſionem...*

Seu eſt ratio, & cur paſſus ſit, & cur poſt paſſio-

nem evectus ſit ad gloriam: quaſi diceret.

Ex ſingulari & gratuitâ Dei in nos bonitate, & ut ſuum in nos amorem exhiberet, pro omnibus paſſus & mortuus eſt: & quia ex charitate paſſus eſt, jure meritò glorificatus eſt.

Syr. nam Deus ipſe per gratiam ſuam pro omnibus guſtavit mortem.

Theodoretus & alii, loco *χάριτι Θεοῦ*, gratiâ Dei, legerunt, *χωρὶς Θεοῦ*, abſque Deo, pro omnibus guſtaret mortem; quia, inquit, ſola natura Divina hoc remedio non indigebat.

Triplex Chriſti ſtatus.

Triplex in his verſibus indicatur Chriſti Domini ſtatus: primus humiliationis, quando paſſus eſt: ſecundus gloriæ, quam per Reſurrectionem & Aſcenſionem adeptus eſt: tertius gloriæ, quam poſt Reſurrectionem generalem, judiciumque univerſale, per totam æternitatem obtinebit.

Humiliationis.

In primo ſtatu, non tantùm Angelis minor factus, ſed & omnium hominum quaſi *opprobrium, abjectio plebis*. quaſi ad nihilum redactus fuit propter nos, ſeu *propter nimiam charitatem ſuam* erga nos.

Gloria præſentis.

In ſecundo ſtatu, intravit quidem in gloriam ſuam; *Omnis ei data eſt poteſtas in cælo & in terrâ*; at hæc gloria plena, perfecta, totalis & adæquata erit in tertio ſtatu; omnia tunc perfectè & univerſaliter erunt ei ſubjecta in cælo & in terrâ.

Gloria futura.

Votum Chriſtianum.

Domine Jeſu, univerſorum Rex & Domine! etiam nunc tibi perfectè ſubjiciat; nihil ſit in me tibi contrarium: intellectum, voluntatem, corpus, me C totum tibi ſubmitto: fiat ergo tua in me voluntas. *Servus tuus ſum ego.*

Solum peccatum minuit Chriſti Dominium in nos: quandiu regnabit peccatum in mortali corpore noſtro, Chriſtus non regnabit in nobis.

Illud itaque deſtruamus, ut Chriſtus ſolus in nobis vivat, regnet, imperet, triumphet.

Ora ſæpè, etiam rebellem meam compelle voluntatem.

℣. 10. *Decebat enim eum, propter quem...*

Ne ex paſſione & morte Chriſti ſcandalizentur Hebræi, aut ſaltem hinc minoris illum faciant & Angelis impaſſibilibus & immortalibus poſtponant; Apoſtolus multas affert Chriſti paſſionis & mortis convenientias.

Primam in ℣. 9. dixit quod ex ſingulari & eximiâ Dei in nos bonitate id factum eſt, ut pro nobis, & D loco noſtri Chriſtus pateretur & moreretur.

Paſſio Chriſti fuit Deo decens, Chriſto glorioſa, hominibus utilis. Vide coroll. part. in fine cap.

Nunc verò docet quantum hic nos ſalvandi modus fuerit Deo decens, Chriſto glorioſus, & nobis utilis. Vide corollarium in fine capitis.

Decebat enim eum propter quem... id eſt, qui rerum omnium finis eſt & principium; Deum, ſcilicet.

Seu conveniens erat Dei ſapientiæ.

Qui multos filios in gloriam adduxerat, id eſt, qui per Chriſtum, multos filios adoptivos ad gloriam, ab æterno decreverat adducere.

Authorem ſalutis eorum. Syr. ipſum principem ſalutis eorum. Arab. caput ſalutis eorum.

Id eſt, Jeſum Chriſtum, primam cauſam meritoriam ſalutis hominum: caput, principem, anteſignanum, ſalvandorum.

Per paſſionem conſummare. Syr. perfectum reddere.

Ad ſupremam beatitudinem, quæ ſumma eſt hominis perfectio, per paſſionem adducere.

Seu *per paſſionem conſummare* gloriâ & honore: hæc enim conſummatio eſt coronatio de quâ ℣. 9.

Senſus ergo eſt; quia Deus ab æterno decreverat per Filium ſuum naturalem, multos filios adoptivos

A ad gloriam adducere; conveniens fuit ut hunc filium primogenitum, aliorum ſalutis authorem, per paſſionem gloriâ & honore conſummaret.

Rationes ob quas Chriſtus paſſus eſt.

Convenientias tanget in ſequentibus: quarum aliæ ſunt ex parte Dei, cui fuit in omni rigore juſtitiæ ſatisfactum per paſſionem filii ſui; & qui ejuſdem filii ſacrificio dignè fuit glorificatus.

Aliæ ex parte Chriſti, qui, ut ſacerdos fidelis, Deum, quantum potuit, honoravit.

Aliæ ex parte noſtrâ, ut eſſet nobis magis miſericors & propenſior ad opitulandum miſeris.

Videbuntur ſuis locis & in corollario fuſiùs.

℣. 11. *Qui enim ſanctificat & qui ſanctificantur....*

Qui ſanctificat, id eſt, Chriſtus, Pontifex noſter, B & *qui* ab eo *ſanctificantur*, ſcilicet homines.

Ex uno omnes, id eſt, ab uno parente Adamo ducunt originem, & ideò ſunt ejuſdem naturæ.

Alii dicunt, *ab uno* patre Deo, qui Chriſti pater eſt naturalis; noſter verò adoptivus.

Sed primus ſenſus videtur germanior.

Probat enim Apoſtolus decuiſſe Chriſtum pati, & per paſſionem conſummari: quaſi diceret.

Decet Pontificem, qui ſanctificat; & eos qui ab illo ſanctificantur, ejuſdem eſſe naturæ.

Ergo Decuit ut Chriſtus qui pontifex ac mediator noſter eſt; ejuſdem eſſet nobiſcum naturæ paſſibilis, mortalis & miſeræ.

Propter quam cauſam...

Quòd autem Chriſtus revera fuerit ejuſdem nobiſcum naturæ, probat ex eò quòd non erubuit ille talis ac tantus, ut cap. 5. dictum, nos fratres ſuos vocare. *Dicens ore Davidis*, Pſal. 21.

℣. 12. *Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.*

Quòd hic pſalmus ad Meſſiam pertineat, indicavit ipſe Chriſtus in cruce, magnâ voce pronuntians illius initium. *Deus meus, Deus meus*, &c.

℣. 13. *Et iterum....* Iſai. 8. 17. Ego Chriſtus, ut homo, in adverſis *ero fidens in eum*. juxta Septuaginta. & præſtolabor eum, ait D. Hieronymus, id eſt, ejus auxilium, in quo conſequenter confido.

Quâ voce ſignificat ſe hominem & fratrem noſtrum, & miſeriis obnoxium.

Et iterum... Iſai. 8. 18. *Ego & mei* ſpirituales *filii, quos mihi dedit pater* ut eos regeneratem: *mihi*, ſcilicet, ut homini; non ut Deo, quia ut ſic, mei erant.

Hic textus eſt conformis. Joan. 17. ℣. 6. *Tui erant & tu eos mihi dediſti.*

Hæc ergo verba dixit Iſaias, ut Chriſti figura & præcurſor.

℣. 14. *Quia ergo pueri communicaverunt carni....* id eſt, quia homines, quos Chriſtus fratres & filios ſuos vocat, *communicaverunt*. Syr. participes fuerunt, id eſt, conſtant naturâ fragili, paſſibili & mortali: utpote qui corpus habent carneum & ſanguineum, & ideò infinitis obnoxium incommodis.

Caro & ſanguis hîc non ſignificant vitioſos affectus, ut alibi ſæpè; ſed corporis materiam & infirmitates inde ſequentes, ſeu omnia corporis mortalis incommoda.

Et ipſe, id eſt, Chriſtus eorum pater, frater & ſanctificator.

E *Similiter*. Syr. eodem modo, id eſt, verè & realiter.

Participavit iiſdem, id eſt, carni & ſanguini, ut ſuprà intellectis: ſeu voluit iiſdem vitæ mortalis & paſſibilis participare incommodis.

Ut per mortem... id eſt, ut per meritum paſſionis & mortis ſuæ. *deſtrueret*. Gr. deleret. Syr. aboleret diaboli poteſtatem, *qui* per peccatum *habebat mortis imperium*.

Diabo-

Diabolus peccatum ſuadendo, homines reddebat morti obnoxios, & illos per peccatum in mortem trahebat æternam: quiſquis coim peccato eſt obnoxius, & morti obnoxius eſt.

Erat ergo quodammodò princeps mortis & corporis & animæ; ſeu temporalis & æternæ.

Chriſtus, fons vitæ, per mortem deſtruxit mortis principem.

Hunc autem mortis principem, Chriſtus vita & fons vitæ, per mortem ipſam, deſtruxit, enervavit.

℣. 15. *Et liberaret eos...* id eſt, ex ſervis liberos faceret eos, quos timor mortis, quaſi tyrannus, ſub ſuâ ditione, quaſi mancipia, per totam vitam detinebat.

Ante Chriſtum mortis timor tyrannus erat.

Ante Chriſtum, timor mortis, quaſi tyrannus, homines, quaſi ſervos, continuis cruciabat anguſtiis.

B Si, ut Epicurei, credebant mortem omnium rerum finem, illis mors erat terribilium terribiliſſimum.

Ad ſolum nomen mortis expalleſcebant & vehementer commoveri ſolebant Epicurei, Plutarcho teſte.

Si autem animam credebant immortalem, & illis; quia plerumque impii, impuri, vitiis dediti, mors erat terribiliſſimo terribilius.

Paſſio, & ipſa mors amabilis Chriſtiano. Vide coroll. poſt. in fine

Chriſtus ſuos ab hoc liberat tyranno; quia eos & à vitiis liberat, & æternæ vitæ certos facit.

Mors fideli miſeriarum eſt finis, æternæ felicitatis inchoatio.

Hinc *cupio diſſolvi... mihi vivere Chriſtus eſt & mori lucrum.*

C ℣. 18. *Nuſquam enim Angelos apprehendit.....* ex Græco patet quòd utrumque, *apprehendit*, ſit in præſenti ἐπιλαμβάνεται.

Verbum autem ἐπιλαμβάνειν, ſignificat, manu injectâ apprehendere, retinere: hincque triplici modo explicatur hic locus.

Nequaquam Angelos à Deo averſos & fugientes *apprehendit*, ſeu injectâ manu retinet & revocat...

Nequaquam Angelos injectâ manu in libertatem vindicat.

Nequaquam Angelicam naturam *apprehendit*, & ſibi hypoſtaticè unit Filius Dei.

Et hic ſenſus communior eſt & menti Apoſtolicæ videtur conformior: hîc enim explicat quod ℣. 14. dixit *communicavit carni & ſanguini.*

D Quaſi diceret, noluit Angelorum impaſſibilium

A frater fieri, ſed hominum fragilium, & mille miſeriis obnoxiorum.

Sed ſemen Abrahæ... id eſt, ſed naturam humanam ex ſemine Abrahæ ſuſcepit: homo Judæus, ex Judæis natus eſt.

Hac voce, Hebræis exhibet primò, quantùm Deo debeant ob hanc ſui generis prælationem. Secundò, quantùm debeant Chriſtum conſanguineum ſuum diligere. Tertiò, in Chriſto completam eſſe promiſſionem Abrahæ factam. Geneſ. 22. *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.*

℣. 17. *Unde*, id eſt, quia noſtram naturam humanam, non Angelicam, aſſumpſit; ut noſter Pontifex fieret.

Debuit, id eſt, decuit, ut ℣. 10. ſeu debuit ex decentiâ.

Per omnia, id eſt, in omnibus humanæ naturæ, ut natura eſt, conditionibus & infirmitatibus, quæ naturam conſequuntur.

Exceptis morbis, ignorantiâ, peccato, & fomite peccati, quæ Chriſtum non decent.

Similari, id eſt, ſimilis fieri.

Ut miſericors fieret, id eſt, eò promptiùs nobis miſeris ſuccurrat; miſeriarum noſtrarum non ignarus; ſed eas per experientiam edoctus.

Et fidelis Pontifex ad Deum. Gr. in iis, quæ ſunt ad Deum, id eſt, & eò perfectiùs veri & fidelis Pontificis officium perageret apud Deum.

Eum per ſui ſacrificium dignè & quantùm fieri poteſt, glorificando.

Et ejus juſtitiæ, per idem ſacrificium, pro peccatis noſtris, in omni rigore, ſatisfaciendo.

Ut repropitiaret delicta populi. Gr. ad expiandum.

Explicat quid ſit, *fidelis ad Deum*, id eſt, ut pro noſtris peccatis ſatisfaciat, & his in ſuo ſanguine deletis, Deum nobis reddat propitium.

℣. 18. *In eo enim, in quo paſſus eſt*, id eſt, per hoc enim, quòd Chriſtus ipſe, ut homo, paſſus eſt, & per afflictiones tentatus.

Potens eſt, id eſt, idoneus & propenſus redditur ad miſerendum iis, quorum patientia per afflictiones tentatur; illiſque opitulandum.

Seu, ut ait Theophylactus, promptus eſt ad manum compaſſionis affectus porrigendam.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Secundo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim frequentius redigenda.

Primò.

Quàm enorme Chriſtiani peccatum.

Ex quatuor primis verſibus diſce, & inſculpe menti tuæ, quàm enorme ſit Chriſtiani peccatum, & conſequenter quanto ſupplicio puniendum.

Eò enormius eſt, quò Chriſtus, legiſlator noſter, excelſior & ſublimior eſt, Filius Dei, ipſa veritas;

E Quò lex Chriſtiana ſanctior, & Divinior eſt in præceptis, & promiſſis ſuis;

Quò pluribus miraculis à Deo, veritatis fonte, confirmata;

Quò majoribus chariſmatum effuſionibus à Spiritu ſancto roborata.

Hæc enim omnia augent Chriſtiani, hanc legem violantis, ingratitudinem, contemptum, malitiam, & ideò condemnationem.

Secundò.

Ex ℣. 9. diſce quòd Chriſti paſſio & mors pro peccatis noſtris, fuit quidem opus ſummæ Dei gratiæ, & nimiæ charitatis in nos.

Paſſio Chriſti fuit conveniens.

Sed ex ſequentibus verſibus diſce, quòd fuerit tamen opus Divinæ ſapientiæ convenientiſſimum.

Multas hîc tangit Apoſtolus convenientias; quas ut clariùs explicem, ad tria capita reduco; ex parte Dei, ex parte Chriſti, ex parte noſtrâ.

Ex parte Dei.

Decuit Chriſtum pati pro peccatis noſtris.

Primò, ut ſuam nobis ſanctitatem manifeſtaret, ſuumque conſequenter implacabile odium erga peccatum; quod nec in Filin ſuo, innocentiſſimo quidem in ſe, ſed peccatis mundi onerato, relinquit impunitum, imò quod punit ſeveriſſimè. *Si hæc in viridi ligno, in ſicco quid fiet?*

Secundò, ut ſuam in nos nimiam exhibeat charitatem, quâ *proprio Filio ſuo non pepercit; ſed pro nobis omnibus tradidit illum.* Non pepercit Filio, ut parceret ſervo.

Tertiò, ut Deus, propter quem omnia, & per

quem omnia. ℣. 10. per Chriſtum dignè, & quantùm poſſibile eſt, glorificetur.

In cruce Deus Deo, æqualis æquali, infinitus infinito ſacrificatus eſt.

Ecce ſacrificium Deo dignum.

Ecce Deus dignè, infinitè, & quantùm poteſt, glorificatus.

Omnes ſimul creaturæ, Deo comparatæ, nihil ſunt:

Omnia itaque creaturarum quæmcumque ſacrificia, in comparatione Dei, nihil ſunt, nihil propriè conferunt gloriæ Dei.

At Chriſtus eſt Deus, eſt æqualis Deo; hic autem Chriſtus, Deus, Deo ſacrificatur.

Ecce tantus honorans, quantus eſt Deus honoratus.

Ecce tanta victima, quantus Deus, cui immolatus.

Decuit eum.... Chriſtus igitur patiens, victima Deo decens, conveniens, digna Deo.

Ex parte Christi.

Decuit eum pati, *ut eſſet Pontifex fidelis ad Deum.* ℣. 17.

Primò, fidelis Pontificis eſt Deum, quantùm poteſt, honorare; illius gloriam zelare, zelo ſyncero, etſi fieri poteſt, infinito.

Decuit ergo Chriſtum, ſacerdotem fidelem, Dei gloriam infinito zelo zelantem, pati & ſacrificari.

Ut ſuo zelo ſatisfaciens, Deum, quantùm poteſt, honoraret; & ut ſacerdos & ut victima.

Ut Sacerdos infinitus, & ut victima infinita.

Sacrificio igitur undequaque infinito; Deum infinitum, infinitè honoraret.

Secundò, fidelis Pontificis eſt condolere populo, ejus apud Deum cauſam agere, pro peccatis ejus ſatisfacere, Deumque propitium reddere. ℣. 17.

Decuit ergo Chriſtum Pontificem noſtrum pati & mori pro peccatis noſtris.

Ut in omni rigore, Divinæ juſtitiæ ſatisfaceret.

Et ut purgatione peccatorum noſtrorum in ſanguine ſuo facta, Deum nobis redderet propitium.

Tertiò, ad gloriam Chriſti decuit ut pateretur & moreretur: ſic enim ſuam clariùs manifeſtavit potentiam; dum per mortem deſtruit, frangit, enervat, & quaſi fractis artubus, imponit rotæ, ipſum mortis principem, ſeu diabolum. ℣. 14.

Ex parte nostrâ.

Decuit pati Chriſtum.

Primò, *ut miſericors fieret*, id eſt, ut per miſeriam addiſceret miſericordiam; eòque promptior fieret ad opitulandum, quò majores expertus eſt miſerias.

Secundò, etiam eò propenſior eſſet in nos, quò majori nos pretio redemit. O anima tanti vales!

Hinc & noſtræ Redemptionis pretium fert in manibus, latere & pedibus impreſſum. *His plagatus ſum in domo eorum qui me diligebant*, Zach. 13. 6.

Tertiò, ut nos liberaret à timore paſſionum & mortis. ℣. 15.

Ante Chriſtum nihil erat paſſionibus & morte horrendius & terribilius.

Ex quo Chriſtus, filius Dei, paſſus & mortuus eſt; paſſio facta eſt pretioſa; mors amabilis.

Teſte D. Andræa. *O bona crux, diu deſiderata.... Securus & gaudens venio ad te.*

Teſtibus tot ſanctis & martyribus qui paſſionem deſiderarunt & mortem.

Chriſtus patiens, omnes paſſiones noſtras & mortem in ſuâ perſonâ ſanctificavit, & quaſi Deificavit; deſiderabile, amabile reddidit & pretioſum, quod erat contemptibile, odibile & horrendum.

Nunc bonum & honorificum eſt cum Chriſto, viro dolorum, pati & mori.

Decuit ergo Chriſtum pati & mori pro nobis, ut eſſet nobis in afflictionibus & morte, exemplum patientiæ, ſolatium, fortitudo, & vita noſtra.

Quis adoptivus Dei filius non ferat libenti & forti animo, quæ Chriſtus, conſubſtantialis Dei filius, ante nos, & pro nobis, in ſummo gradu pertulit?

Per patientiam ergo curramus... aſpicientes in authorem & conſummatorem fidei Jeſum, cap. 12.

Analyſis Capitis Tertii.

EX Chriſti ſuper Angelos præcellentiâ, in primo & ſecundo capite oſtensâ, ſequitur ejuſdem ſupra Moyſem præeminentia:

Quia tamen apud Hebræos, etiam converſos, ingens erat Moyſis authoritas, huncque legiſlatorem ſuum, Angelis parem, aut fortaſſe ſuperiorem arbitrabantur, ob mirabilia ab eo patrata, & ob ſingularem illius cum Deo familiaritatem.

Hinc in hoc tertio capite Divus Paulus primò Chriſtum Moyſi comparat, deinde longè præfert.

Primò, quia Moyſes pars tantùm, licèt præcipua, domûs Dei; Chriſtus verò domûs illius Architectus;

Secundò, quia Chriſtus non tantùm Synagogæ author, ſed & univerſi conditor:

Moyſes ergo ipſe Chriſti creatura, & ideò cum Chriſto comparatus, quaſi nihil;

Tertiò, Moyſes famulus Dei; Chriſtus Filius Dei.

Quartò, Moyſes famulus in domo alienâ, ſeu Dei; Chriſtus Dominus in ſuâ:

Hincque Apoſtolus ℣. *7. juxta ſcopum ſuum, hortatur Hebræos in reliquo capite, ut in fide Chriſti conſtanter perſeverent, ne incredulitatis eorum fiat ultor.*

Exemplum refert antiquorum Iſraëlitarum, qui ob incredulitatem ſuam in deſerto perierunt, à terrâ promiſſâ excluſi. ℣. *8. 9. 10. 11.*

Hocque exemplo deterret Hebræos, ne, ſi patrum ſuorum incredulorum imitatores, deficiant à fide Chriſti, à cæleſti hæreditate excludantur. ℣. *12.*

Hoc ne contingat illis; vult ut mutuis, & quotidianis ſemetipſos exhortationibus animent ad perſeverantiam. ℣. *13.*

Attendant ad gratiam in baptiſmo receptam, quæ à perſeverantiâ pendet. ℣. *14.*

Denique urget, & inſtat in hunc pſal. 94. verſiculum: Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite, *&c.*

Caput Tertium.

Textus.	*Paraphraſis.*
1. UNDE, fratres ſancti, vocationis cæleſtis participes, conſiderate Apoſtolum & Pontificem confeſſionis noſtræ Jeſum.	A QUAPROPTER, fratres, in ſanguine Chriſti, per baptiſmum ſanctificati, & à Deo nobiſcum ad cæleſte regnum vocati; attendite quis, & quantus ſit Jeſus-Chriſtus, Apoſtolus ac Pontifex Evangelicæ fidei, quam profitemur.
2. Qui fidelis eſt ei, qui fecit illum,	Qui hoc utrumque munus fideliter geſſit, juxta Dei voluntatem, qui conſtituit illum legatum ſuum, & Pontificem noſtrum;
ſicut & Moyſes in omni domo ejus;	Sicut Moyſes in Scripturâ laudatur, quòd in totâ domo Dei, ſeu Synagogâ, in quâ Deus habitabat, fuerit fideliſſimus. num. 12. 7.
3. Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus eſt habitus; quantò ampliorem honorem habet domûs, qui fabricavit illam.	Jeſum, inquam, conſiderate, non Moyſem, licèt Deo fidelem; quia tantò major eſt gloria Chriſti præ Moyſe, quantò major eſt honor Architecti, qui do- B mum ædificavit, quàm ipſius ædificii.
4. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo: qui autem omnia creavit, Deus eſt.	Omnis ſiquidem domus ædificatur ab aliquo artifice; at qui rerum omnium artifex eſt, ut Chriſtus: hic & Deus eſt, cum quo Moyſes collatus, creatura, & ideò nihil.
5. Et Moyſes quidem fidelis erat in totâ domo ejus, tamquam famulus, in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant.	Equidem Moyſes in totâ domo Dei fideliter ſe geſſit; non ut Dominus, ſed ut miniſter, qui bonâ fide, Dei mandata populo Iſraëlitico referebat.
6. Chriſtus verò tanquam filius in domo ſuâ;	At verò Chriſtus, ut Filius Dei, & ideò ut Pater & Dominus, ſuam ipſius familiam adminiſtrat;
quæ domus ſumus nos,	Hæc Chriſti familia ſumus nos Chriſtiani, per fidem aggregati Eccleſiæ:
ſi fiduciam & gloriam ſpei uſque in finem firmam retineamus.	Dummodò uſque ad finem vitæ perſeveremus in apertâ & gloriabundâ fidei & ſpei profeſſione: non enim C qui inceperit, ſed qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.
7. Quapropter, ſicut dixit Spiritus ſanctus: hodie ſi vocem ejus audieritis,	Quapropter eâ nunc voce vos admoneo, quâ Spiritus ſanctus ore Davidis, admonuit patres veſtros: Hodie ſi vocem Chriſti Dei audieritis;
8. Nolite obdurare corda veſtra,	Ne obduretis corda veſtra, ſicut fecerunt patres veſtri
ſicut in exacerbatione,	In loco, qui propterea vocatus eſt *Meribah*, exacerbatio,
ſecundùm diem tentationis in deſerto,	In die tentationis illius famoſæ, quæ & loco dedit nomen *Maſſah*, tentatio.
9. Ubi tentaverunt me patres veſtri, probaverunt, & viderunt opera mea.	Ubi, inquit idem Spiritus Dei, patres veſtri, poſt D tot potentiæ meæ viſa miracula me tamen diffidentes tentaverunt, explorarunt quid agere poſſem, & potentiæ meæ miracula viderunt.
10. Quadraginta annis, propter quod infenſus fui generationi huic, & dixi: ſemper errant corde; ipſi autem non curaverunt vias meas.	Propter hanc, & tales alias eorum in me diffidentias & incredulitates, quadraginta annis offenſus fui generationi illi, & intra me dixi: ſemper aberrat horum cor vagum, ſuas ſequens cupiditates, & non curans de viis à me præſcriptis.
11. Sicut juravi in irâ meâ; ſi introibunt in requiem meam.	Et hanc ob cauſam iratus juravi eos non ingreſſuros terram, in quâ promiſeram illos requieturos.
12. Videte, fratres, ne fortè ſit in aliquo veſtrûm, cor malum incredulitatis diſcedendi à Deo vivo.	Hujus patrum veſtrorum incredulitatis punitionem attendentes; videte, fratres, ne ſit in aliquo veſtrûm cor malum, obnoxium incredulitati, quæ vos à Deo vivo per apoſtaſiam avertat.
13. Sed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallaciâ peccati.	Quin potiùs, hoc ne fiat unquam, mutuis, & E quotidianis hortationibus voſmetipſos animate ad fortiter perſeverandum in fide Chriſti, quamdiu hodiernus hujus vitæ dies decurrit; ne contingat aliquem veſtrûm, fallacibus ſeductum illecebris peccati, obdureſcere.

Per baptiſmum quidem inſiti ſumus corpori Chriſti, ipſius ſpiritûs & gratiæ participes, jus habentes ad æternam illius gloriam; A

At mementote quòd hæc omnia pendent à fide, per quam Chriſto quaſi conſubſtantiari ſumus, & in eo Deificari: hanc itaque ſalutis noſtræ baſim, firmam, & inconcuſſam retineamus uſque in finem.

14. Participes enim Chriſti effecti ſumus, ſi tamen initium ſubſtantiæ ejus uſque ad finem firmum retineamus.

Fidem, inquam, noſtræ felicitatis fundamentum, ſervemus, & in eâ ſemper proficiamus, donec nobis dicitur: hodie ſi vocem ejus audieritis; hanc Dei vocem audiamus eique obediamus,

Ne contingat nobis quod patribus noſtris, Divinæ voci inobedientibus, quos Deus exacerbatus excluſit à requie promiſſâ.

15. Dum dicitur: Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra, quemadmodùm in illâ exacerbatione.

Quidam enim eorum, auditâ voce Domini, non obedierunt, ſuâque inobedientiâ Deum ad indignationem in ſe provocarunt: non tamen id fecerunt omnes, qui ex Ægypto profecti fuerant ſub Moyſis ductu; & ideò Deus non fuit iratus in omnes. B

16. Quidam enim audientes, exacerbaverunt: ſed non univerſi qui profecti ſunt ex Ægypto per Moyſem.

Quibus ergo per quadraginta annos indignatus eſt? nonne illis qui murmurando, Deum tentando, & in ipſum non fidendo, peccaverunt, qui propterea perierunt in deſerto; eorumque cadavera, præ multitudine, ibi jacuerunt inſepulta?

17. Quibus autem infenſus eſt quadraginta annis? nonne illis, qui peccaverunt, quorum cadavera proſtrata ſunt in deſerto?

Quibus autem iratus juravit eos non ingreſſuros in terram quietis, & abundantiæ, quam eis promiſerat?

Nonne illis, qui Divinis ejus de hac requie promiſſionibus non crediderunt: ſed vociferantes, flentes, & murmurantes dixerunt: Revertamur in Ægyptum. Num. 14. ℣. 1. 2. 3. 4. C

18. Quibus autem juravit non introire in requiem ipſius?, niſi illis, qui increduli fuerunt?

Et revera in Scripturis videmus, quòd illi propter incredulitatem, & diffidentiam ſuam non potuerunt in terram eis promiſſam intrare, decreto Dei peremptorio prohibente.

19. Et videmus, quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

Commentarius in Caput Tertium.

℣. 1 UNDE. Syr. proinde. Æthiop. nunc, id eſt, propter omnia hactenùs de Chriſto dicta, primo & ſecundo cap. & ſpeciatim in fine ſecundi capitis.

Fratres, tùm cognatione Abrahæ, tùm fide Chriſti. D

Sancti, id eſt, per baptiſmum in Chriſti ſanguine ſanctificati.

Vocationis cæleſtis. Gr. ſupercæleſtis *participes*, id eſt, gratuitâ Dei miſericordiâ ad regnum cæleſte, ſicut & nos vocati.

Conſiderate, benè & ſeriò attendite, ut quâ, par eſt, reverentiâ colatis.

Jeſum, id eſt, filium Dei, ſplendorem gloriæ, &c. cap. 1.

Confeſſionis noſtra, id eſt, fidei, ſeu religionis, quam profitemur.

Chriſtus noſter Apoſtolus. *Apoſtolum*, id eſt, doctorem, prædicatorem; qui ejus prædicandæ gratiâ, miſſus eſt à Deo patre, ad omnes quidem, & ſpeciatim ad vos, ô Hebræi. *Ad oves quæ perierunt domûs Iſrael.* Matth. 15. 24. E

Et Pontifex. *Et Pontificem*, id eſt, qui eam proprio ſanguine ſancivit.

Moyſes Dei fuit ad Judæos legatus; Aaron fuit eorum ſummus Sacerdos: Chriſtus Jeſus, Dei filius & Deus, ipſe ſolus nobis, quod Moyſes & Aaron Judæis; at longè ſublimiùs, ut videbitur.

Chriſtus ergo Dei filius & Deus, ipſe Dei legatus ad nos, Apoſtolus, Doctor, Legiſlator noſter. Ipſe Pontifex, qui ſeipſum, victimam obtulit Deo patri pro nobis; quique nos proprio cruore ſanctificat. Ipſe ſolus author & conſummator fidei noſtræ.

Attendenda. Hæc & tu, juxta mentem D. Pauli, ſæpè & ſeriò cogita.

Attende quis & quantus Jeſus-Chriſtus, ut eum ardentiùs ames, adores & colas.

Attende quæ & qualis Religio, quæ talem habet Apoſtolum & Pontificem, ut eam, ſicut par eſt, æſtimes, diligas, obſerves, ore, corde, opere.

Hîc non omittendam puto D. Anſelmi animadverſionem: meritò Paulus illis ſe non ſcripſit Apoſtolum, quibus nunc Jeſum nominat Apoſtolum, S. Anſelmus.

℣. 2. *Qui fidelis eſt ei*, id eſt Deo, *qui fecit*, id eſt, conſtituit *illum* tùm legatum ſuum, tùm ſummum Pontificem noſtrum.

Seu, qui utrumque munus fideliter, juxta Dei voluntatem geſſit.

Chriſtus Moyſi comparatur. *Sicut & Moyſes*, ſupple, fidelis fuit: *in omni domo ejus*, id eſt, in adminiſtratione illi commiſſâ populi Judaïci, ſeu ſynagogæ, quæ erat domus, ſeu familia Dei, in quâ habitabat: *Habitabo in medio filiorum Iſrael.*

De Moyſe ſcriptum eſt Num. 12. ℣. 7. *In omni domo mea fideliſſimus eſt.* Ad hoc elogium D. Paulus attendit; illudque tribuit Chriſto.

Chriſtum ergo cum Moyſe comparat, ſtatim illum Moyſi prælaturus.

℣. 3.

℣. 3. *Amplioris enim...* dat rationem, cur dixe- A rit ℣. 1. *Conſiderate Jeſum.* non verò Moyſem, licèt Deo fideliſſimum.

Præfertur. Hebræos Moyſi addictiores avellit à Moyſe, ut ad Chriſtum omninò transferat.

Iſte enim, id eſt, quia Chriſtus, *amplioris gloriæ*, id eſt, tantò ampliori, ſeu majori gloriâ, *præ Moyſe, dignus eſt habitus.*

Quanto ampliorem honorem habet domûs, in genitivo, more Græcorum, pro ablativo, domo.

Syr. longè enim amplior eſt hujus gloria quam Moyſis, ut & longè amplior eſt honor ejus qui ædificavit domum, quam ipſius ædificii.

Excellentia Chriſti ſupra Moyſem In hoc ergo Chriſtus ſuprà Moyſem excellit,

Primò, quòd Moyſes erat pars domûs, ſeu familiæ B Dei, id eſt, ſynagogæ.

Prima. Chriſtus verò ſuprà familiam, utpote ſynagogæ & Eccleſiæ fundator; imò & univerſi conditor, ut in verſu ſequenti.

℣. 4. *Omnis namque domus fabricatur ab aliquo*, artifice ſeu architecto.

Qui autem omnia creavit. Gr. conſtruxit, ſeu ædificavit: eodem verbo, quod prius tranſlatum eſt, *fabricatur.*

Id eſt, qui autem omnia prorſùs, quæ ſunt in mundo, fecit: & conſequenter ſynagogam & Eccleſiam, & omnes illarum partes, quantumlibet eximias; hic *Deus eſt.*

Subintellige: atqui, ut in primo capite ℣. 2. dixi, Chriſtus eſt omnium creator; ergo & ſynagogæ, & C ipſius Moyſis.

Tantò ergo Moyſe excellentior, quantò Architectus eſt præſtantior & domo & omni domûs lapide, quamvis præcipuo.

Secunda. Secundò, excellit Chriſtus ſuprà Moyſem, in eo quòd Chriſtus eſt univerſi & conſequenter Moyſis creator, & Moyſes Chriſti creatura; & ideò Moyſes cum Chriſto collatus, quaſi nihilum eſt; à Chriſto dependens in eſſe & conſervari, &c.

℣. 5. *Et Moyſes quidem fidelis erat...* Vide citatum locum, Num. 12. 7. *Tanquam famulus*, id eſt, miniſter, ſervus Dei.

In teſtimonium eorum... ut Dei mandata populo D Iſraëlitico annuntiaret; non verò ut populum authoritate ſuâ regeret.: Moyſes enim nec caſtra, niſi Dei juſſu, movebat.

℣. 6. *Chriſtus verò tanquam filius*, id eſt, Dei & quidem naturalis, & ideò Deus & Dominus, ſicut pater ipſe.

In domo ſuâ. Syr. ſuper domum ſuam, id eſt, familiæ à ſe genitæ imperat, ut pater & dominus.

Tertia. Tertiò, itaque excellit Chriſtus ſuprà Moyſem, quia Moyſes famulus Dei; Chriſtus verò filius Dei.

Quarta. Quartò, quia Moyſes famulus fidelis quidem, at in domo alienâ, ſcilicet Dei; Chriſtus Dominus in ſuâ.

Mens Divi Pauli notanda. Hæc hucuſque dicta ſunt, ut Hebræos à Moyſe E avulſos transferat penitùs ad Chriſtum.

In ſequentibus verò verbis eſt tacita exhortatio ad retinendam Chriſti fidem.

Senſim ergo ſine ſenſu tranſit Apoſtolus ad ſcopum ſuum; ſcilicet exhortatur ad perſeverantiam; in quâ exhortatione perſiſtit uſque ad finem cap. 4.

Quæ domus ſumus nos. Gr. cujus domûs, id eſt, quæ Chriſti domus ſumus nos Chriſtiani, per fidem enim Chriſtus habitat in cordibus noſtris.

Si fiduciam. Gr. παῤῥησίαν, Syr. apertam faciem, id eſt, ſi intrepidam fidei profeſſionem.

Et gloriam. Gr. gloriationem *ſpei*, id eſt, ſperatæ ſalutis æternæ. *Gloriamur in ſpe gloriæ*, &c. Roman. 5. 2.

Firmam. in Græco refertur *ad fiduciam*, cùm ſint ejoſdem fæm. gen. καύχημα, neutrius.

Senſus ergo eſt: ſi intrepidè, lætanter & gloriabundè in fidei profeſſione, uſque ad finem vitæ perſeveremus; ita ut nec minis, nec ſupplictis à fide & ſpe futurorum bonorum avellamur.

Aliàs enim ex hac Chriſti domo, ſeu Eccleſiâ, excludemur; ſicut olim rejecti ſunt quidam increduli.

℣. 7. *Quapropter*, id eſt, & quia eſtis de familiâ Chriſti, & quia ad hunc ſervandum honorem, conſtanter vobis in fide perſeverandum eſt: vos nunc alloquor.

Sicut dicit Spiritus ſanctus, ore Davidis patres noſtros alloquentis.

Hodie ſi vocem ejus, id eſt, Chriſti Dei, gratiâ ſuâ vobis loquentis intùs *audieritis.*

℣. 8. *Nolite obdurare corda veſtra.* contra hanc vocem, id eſt, ne ſitis ei veſtrâ infidelitate & inobedientiâ rebelles.

Sicut, patres veſtri ſua obduraverunt corda.

In exacerbatione, id eſt, in loco qui dictus eſt exacerbatio.

Meribah. jurgium; quia ibi contra Moyſem jurgantes, Deum exacerbaverunt.

Secundùm diem tentationis, id eſt, in die, ſeu tempore tentationis illius famoſæ, quæ & loco nomen dedit. *Maſſah.* tentatio.

In deſerto. juxta petram Horeb, ex quâ Moyſes, juſſu Dei, aquam eduxit virgæ percuſſione.

Locus ille vocabatur Raphidin; ſed quia ibi Judæi ſitientes, magnis jurgiis aquam à Moyſe petentes, Deum exacerbaverunt; Deumque tentaverunt, dicentes: *Eſt ne Dominus in nobis aut non?* propterea vocatus eſt exacerbatio & tentatio. Vide Exod. 17.

℣. 9. *Ubi tentaverunt me...* ſubintellige, ait Dominus: hîc enim propheta Deum loquentem inducit.

Ubi Patres veſtri, licèt tot & tanta vidiſſent meæ protectionis & potentiæ miracula, tamen ex diffidentiâ dixerunt me tentantes: *Eſtne Dominus in nobis?* &c.

Probaverunt. Gr. me, id eſt, voluerunt examinare, experiri quid agere poſſim.

Et viderunt opera mea, id eſt, potentiæ meæ miracula.

Quadraginta annis, id eſt, per quadraginta annos.

Hæc verba Græcus textus & Syriaca verſio jungunt cum præcedentibus, quæ vulgata jungit ſequentibus.

Sed in re parùm refert, cui verſui jungantur. quia verum eſt, & quòd quadraginta annis Judæi viderunt opera Dei mirabilia.

Et quòd Deus quadraginta annis fuit Judæis ſemper incredulis & rebellibus offenſus.

Revera Græcus textus, qui hîc *quadraginta annis*, jungit cum uno, ℣. 17. jungit cum altero.

℣. 10. *Quadraginta annis; propter quòd.* Gr. ideò, id eſt, ob hanc & tales alias eorum diffidentias & incredulitates; nam fuerunt frequentes & quaſi continuæ.

Offenſus fui. Syr. tædium mihi fuit in generatione illâ, id eſt, me pertæſum eſt eorum, ſcilicet Judæorum illius ætatis: diſplicuit mihi generatio illa.

In pſalterio Romano ex antiquâ verſione habetur. *Proximus fui*, id eſt, imminens eorum tergo & manu quaſi extenſâ ad percutiendum.

Et dixi intra me: *ſemper hi errant corde*, id eſt, vagum cor eorum ſemper aberrat, ſuas cupiditates ſequens.

Ipſi verò non cognoverunt, non curant de viis à me præſcriptis.

℣. 11. *Juravi*, Gr. ut juravi. Syr. itaut juraverim, id eſt, quibus iratus juravi.

Si introibunt... ſupple, habeat mendax, non ſim Deus, aut aliud ſimile. Si ingrediantur in terram promiſſam.

℣. 12. *Videte fratres*. Syr. cavete igitur.

Ne fortè. Gr. ne quando : quaſi diceret.

Ne fortè tale quid vobis contingat, quod patribus veſtris, *Videte fratres, ne ſit in aliquo veſtrûm cor malum* & incredulum, quale fuit in illis; quod vos faciat per apoſtaſiam diſcedere.

Attende.

A Deo : qui enim Chriſtum deſerit & Deum deſerit; tùm quia Chriſtus eſt Deus; tùm quia qui negat Filium, negat & Patrem, qui tot miraculis probavit Chriſtum à ſe miſſum. Joan. 6. 27. primæ Joannis ſecundo.

A Deo vivo, non ſine causâ hoc additum ab Apoſtolo : ſed ut indicet horrendum eſſe à Deo ſemper vivente diſcedere; ſicut alibi dixit, horrendum eſſe peccatori in manus Dei viventis incidere : qui enim vivit, ſemperque vivit, ſemper poteſt punire peccatorem, qui eum offendit, & apoſtatam qui ab eo diſceſſit.

Non eſt Deus vivus, ut dii gentium mortui.

℣. 13 *Sed adhortamini voſmetipſos*. Gr. alii alios, id eſt, ut infidelitatem caveatis, mutuis & quotidianis, ſeu continuis adhortationibus animate voſmetipſos ad conſtanter perſeverandum in fide Chriſti.

Donec hodie..., id eſt, donec hodiernus dies hujus vitæ decurrit.

Ut non obduretur... ne contingat aliquem veſtrûm ſuâ incredulitate & inobedientiâ obdureſcere.

Fallacia peccati, id eſt, fallacibus illecebris peccati deceptum.

Pondera, & perpende.

Pondera, hoc, *hodie*, totum vitæ noſtræ tempus, dies eſt hodierna, quâ vocamur à Deo, quâ tempus eſt audiendi Deum.

At *hodie* eſt, præſens tantummodò certum habemus, craſtinum fortaſsè non habituri.

Hinc Chriſtus nos admonet. Joan. 9. *Ambulate dum dies eſt, quia venit nox, in quâ nemo poteſt operari.*

Oratio.

Chriſte Jeſu, hanc veritatem cordi meo ſic imprime, ut *hodie*, nunc, ſine morâ, verè tibi ſerviam, totus tibi & cum fervore ſerviam!

Modus fervoris excitandi.

Ad hunc excitandum fervorem, dic quotidiè, *hodie*, hoc fortè tantùm die, Deo ſerviam. *Venit nox*, &c.

Operemur ergo bonum, dum dies eſt : ecce ecce nox venit, in quâ non potero ampliùs unquam operari.

℣. 14. *Participes enim Chriſti...* Syr. nam commixti ſumus Chriſto, id eſt, per baptiſmum inſiti ſumus Chriſto.

Si tamen initium ſubſtantiæ ejus...

Fides initium ſubſtantiæ Chriſti.

Quid eſt initium ſubſtantiæ ejus? ait D. Chryſoſtomus.

Fides, per quam conſtitimus & geniti ſumus, & ut ita dicam, conſubſtantiati. idem D. Chryſoſtomus.

Fides, per quam Deus exiſtit in nobis, per quam Deificamur & Divinæ ſubſtantiæ participamus, ait S. Anſelmus.

Fides igitur eſt *initium ſubſtantiæ*, ſeu ſubſiſtentiæ Chriſti in nobis, & eſt initium noſtræ ſubſiſtentiæ ſpiritualis in Chriſto.

Seu eſt initium noſtræ juſtificationis, quâ facti ſumus nova in Chriſto creatura.

Observatio Moralis.

Inſiti ſumus igitur Chriſto, ſi tamen fidem, per quam incepimus ſubſiſtere in Chriſto, & Chriſtus in nobis, uſque ad finem vitæ, firmam & inconcuſſam retineamus.

Quaſi diceret, In veſtris adhortationibus mutuis rememoramini ſæpè dignitatis per baptiſmum ſuſceptæ.

Chriſti facti eſtis membra, filii, fratres, ipſi uniti eſtis, unum corpus cum ipſo effecti : ipſius conſequenter ſpiritûs & gratiæ participes: jus ad æternam illius gloriam habentes.

At hæc omnia pendent à fide, quæ baſis eſt, & fundamentum noſtræ ſalutis : hæc omnia nobis ſub conditione data ſunt : ſi perſeveremus in fide.

Veſtræ igitur dignitatis memores, fidem ſervate.

Tanta bona ne perdamus pro tantillis, pro nihilo.

Duo nobis ſæpe conſideranda.

Duo nobis ſæpè conſideranda.

Primum, noſtra in Chriſto dignitas, jus quod in ipſo & per ipſum habemus ad futuram beatitudinem.

Secundum, terrenorum parvitas, caducitas, inanitas.

Pro rebus tantillis, tam caducis, tam inanibus, ne ſolida, immenſa, æterna Dei bona perdamus.

O vanitas! ô veritas!

O brevitas! ô æternitas!

O nihil! ô totum & omne bonum!

℣. 15. *Dum dicitur, hodie ſi vocem ejus audieritis...* id eſt, fidem, inquam, retinere, quandiu dicitur vobis, *hodie ſi vocem ejus audieritis*.

Hanc Dei vocem audite, eique obedite.

Et ne ſitis ei rebelles, ſicut Patres veſtri, in loco, qui dictus eſt exacerbatio.

Ne eras ſileat in æternum, & exacerbatus vos excludat ab æternâ requie; ſicut illos obduratos & rebelles excluſit iratus à requie in terrâ illis promiſsâ.

℣. 16. *Quidam enim audientes...* vocem Dei; illi non obedierunt, ſed ſuâ inobedientiâ & obduratione, *Deum exacerbaverunt*, id eſt, ad iram provocaverunt. Vide Num. 14. 26.

Sed non univerſi...., nec enim Joſue, nec Caleb, nec Levitæ, nec mulieres, nec qui vigeſimum annum non attigerant, ubi numeratus eſt populus, Num. 1.

Et iſti omnes ſimul collecti, licèt pauci in comparatione inobedientium, qui Deum exacerbaverunt, revera tamen ſunt quamplurimi & turba magna, quorum debetis exempla ſequi & mercedem ſperare.

℣. 17. *Quibus autem infenſus eſt*. Syr. quos pertæſus eſt, id eſt, quibus iratus eſt Deus?

Nonne illis qui peccaverunt, murmurando, jurgando, Deo detrahendo, & ipſi non fidendo. Vide Num. 14. ℣. 1. 2. 3.

Quorum cadavera... & qui proptereà perierunt in deſerto, eorumque cadavera, præ multitudine, jacuerunt inſepulta. Num. 14. ℣. 29. & 32.

℣. 18. *Quibus autem juravit....* Syr. de quibus autem juravit eos non ingreſſuros *in requiem ſuam*, id eſt, in terram quietis & abundantiæ, quam illis promiſerat.

Niſi illis, qui increduli fuerunt, ſcilicet Divinis de hac requie promiſſionibus. Vide Num. 13. 14.

℣. 19. *Et videmus*. in Scripturis, Num. 14. 28. *Quia non potuerunt*, eos Deo puniente, *introire* in terram promiſſam, quia Deo increduli fuerunt.

A Horum ergo incredulorum & Divinæ voci rebellium exempla ne ſequamini; ſed eorum, qui nullis adverſis territi, fidem & ſpem firmam retinuerunt.

Nota Littaralis, *in* ℣. 16. 17. &c.

In totâ hac Scripturâ, ſic explicatâ, omnia, ut mihi videtur, ſatis cohærent, & rectâ, juxta D. Pauli ſcopum & mentem, procedunt.

Non arbitror itaque neceſſarium ſcripturam hanc invertere, & ea negativâ in affirmantem commutare.

Sicut author modernus, qui ſuper aliqua Theodoreti verba fundatus, aſſerit verſum decimum-ſextum non legendum cum noſtrâ Vulgatâ: *quidam enim*, &c.

Sed per interrogationem, *quinam enim*, &c.

B Deinde non dicendum enuntiativè cum Vulgatâ, *ſed non univerſi*, &c.

Sed per ſimilem interrogationem reſpondendum, *nonne univerſi*, &c.

Quod & diſſertatione ſatis amplâ conatur aſtruere.

Sed ad noſtram Vulgatam ſervandam ſufficit mihi, primò, ipſa Vulgatæ noſtræ authoritas.

Secundò, textûs Græci & omnium prorsùs verſionum, Syriacæ, Arabicæ & Æthiopicæ, cum noſtrâ Vulgatâ conformitas.

Tertiò, omnium omninò interpretum Græcorum & Latinorum in hoc conſenſus; ſi fortè Theodoretum excipias.

Dico ſi fortè; quia & ipſe Gentianus Hervetus Theodoreti traductor, poſuit, *ſed non univerſi*, &c.

Quidquid ergo ſit, ſi hæc fuit Theodoreti mens, ſanè fuit ſingularis, & ideò non tenenda; & non præferenda textui, verſionibus & omnium aliorum interpretationibus.

Sed, inquit, ſenſus erit planior & ſub eâdem figurâ hic & duo ſequentes verſus procedent.

Si hæc ratio valeat ac ſufficiat, quid non immutabimus in ſcripturâ?

Inſtat, ſenſus erit nervoſior & aptior ad terrendum.

Sed timeo ne foret durior & aptior ad deſperandum.

Rursùs urget. D. Paulus vult Hebræos incredulos terrere.

Fateor, ſed ita ut fidelibus ſpes ſalutis affulgeat, & in deſperationem non inducat.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Ex Divo Paulo.

Seriò attendenda circa fidem & infidelitatem.

FIDES eſt omnium bonorum initium, baſis, & fundamentum.

C Infidelitas è contra eſt omnium malorum caput & origo.

Hinc ex Divo Paulo.

Nihil ita ſollicitè ſervandum, ac fides.

Nihil tam horrendè fugiendum, quàm infidelitas.

In his duobus ſuadendis, totus eſt Apoſtolus in hoc cap. 3.

Bona fidei.

Ut ſollicitam fidei conſervationem ſuadeat, exhibet nobis bona, quæ per fidem habemus.

Dei & Chriſti domus & habitatio ſumus, ℣. 6.

Chriſto ſumus incorporati, conſubſtantiati, & in eo quaſi Deificati; ejus ſpiritûs & gratiæ ſumus participes; ad omnia quæ Chriſti ſunt jus habemus, ℣. 14.

D Hoc itaque Chriſti ſubſtantiæ initium; hoc jus ad omnia Chriſti bona ſollicitè ſervemus, augeamus, perficiamus.

Infidelitatis Mala.

Ut horrorem nobis incutiat de infidelitate. Indicat quid illa ſit in tempore, & quid efficiat in æternitate, ℣. 13.

Infidelitas eſt cordis humani diſceſſus à Deo vivo.

Et hoc eſt omnium malorum initium.

Infidelitas efficiet ut homo in æternum à Deo vivo rejiciatur; *Diſcedite à me maledicti*. 19.

Et hoc erit omnium malorum conſummatio.

E Hanc igitur horreamus utramque à Deo vivo, omnique bono, ſeparationem; illiuſque cauſam, infidelitatem.

Temporale, & æternum infidelitatis malum.

Infidelitas in tempore eſt hominis à Deo vivo diſceſſus; infidelitas erit per totam æternitatem hominis à Deo vivo repulſa. Diſcede à me in æternum, qui à me in tempore diſcedere voluiſti.

Hujus figura.

Hoc ut ſenſibiliùs concipiamus, profundiùs imprimamus in mente, & nunquam obliviſcamur;

Figura.

Hoc, inquam, D. Paulus nobis exhibet in exemplo, in veteribus ſcilicet Iſraëlitis, qui ſub Moyſis ducatu ex Ægypto exierunt, ut in terram à Deo ſibi promiſſam irent:

Poſt duorum annorum iter, huic deſideratæ terræ appropinquabant, in eam ſtatim ingreſſuri;

At quia de Deo diffidentes, & in eum increduli, Deum deſerere, & in Ægyptum voluerunt regredi.

A Deo illis irato repulſi ſunt; in hanc quietis terram non introierunt, ſed in deſerto perierunt, peremptorio Dei decreto.

Omnia in figurâ contingebant illis.

Hæc ergo noſtri, & nobis contingendorum figura ſunt, ſi Deo ingrati fuerimus, & increduli.

Iſti viatores in deſerto, Chriſtianorum per fidem ambulantium, & ad æternam quietem tendentium figura ſunt.

Illorum incredulitatis punitio temporalis; noſtræ, ſi fuerimus infideles, punitionis æternæ figura.

Illis incredulis Deus dixit iratus: *Si introibunt in requiem meam.* Nobis infidelibus dicet Chriſtus iratus: *Diſcedite à me*, &c.

Omnes illi increduli morte temporali puniti ſunt; ſic qui Chriſto non credunt, morte punientur æternâ.

Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.

Da mihi credere mente, corde opere:

Infidelis enim eſt, qui moribus & vitâ paganus eſt.

Praxis.

Hoc ne contingat nobis, Eccleſia quotidie terribilem hanc Judæorum incredulorum punitionem exhibens ob oculos, dicit: *Hodie ſi vocem ejus audieritis*, &c. *nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione*, &c.

Hæc ergo verba audiens, recordare hujus tremendæ Judæorum punitionis;

At recordare & tuæ futuræ multò majoris, ſi fueris infidelis & ingratus.

Quò majora ſunt Dei in nos, quàm in Judæos beneficia; eò enormior eſt ingratitudo noſtra, & ideò terribilior erit & punitio.

Illis dictum eſt: *Si introibunt in requiem meam*: nobis dicetur: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum.*

Analyſis Capitis Quarti.

A HORTATUR *Hebræos ut caveant, ne, ſicut antiqui Iſraëlitæ, ob infidelitatem ſuam, à requie ſibi promiſſâ fuerunt excluſi; ſic & ipſi, ob incredulitatem, ab æternâ requie, ad quam vocati ſunt, arceantur.*

Nobis etenim Chriſtianis, ſicut & illis Iſraëlitis, bonum de requie nuntium datum eſt: at ſicut eis non profuit tale nuntium, auditum, & non creditum; ſic nec nobis proderit Evangelium audiiſſe, niſi credamus & obediamus illi. ℣. 1. 2.

At verò ſi crediderimus, ingrediemur in requiem, à quâ excluduntur infideles;

Requiem, dico, non Sabbathi, ℣. 3. 4. *non Palæſtinæ,* ℣. 7. 8. *ſed æternæ beatitudinis.* ℣. 9.

Ad hanc nos Deus vocat toto vitæ noſtræ tempore, quo dies eſt; ℣. 7.

Et hæc æterna requies, benè per Sabbathum figurata fuit, quia ceſſatio eſt ab omni labore. ℣. 10.

Feſtinemus ergo in illam requiem ingredi; credamus, & obediamus Evangelio, ne cum incredulis pereamus. ℣. 11.

Horrendum enim erit Chriſto, Verbo Dei, Apoſtolo noſtro, non credidiſſe, & ei, ut Judici, fidei & vitæ rationem reddere:

Quia vivus, & vita eſt; omnia videns, omnia penetrans, omnia potens; hinc nec falli poteſt, nec declinari: hunc ergo Judicem timeat omnis incredulus. ℣. 12. 13.

At in eum ſperet, quicumque in fide conſtans eſt, licèt adhuc infirmus, & ab omni pec-
B *cato nondum plenè ſanus:*

Noſter enim ſummus Pontifex eſt Deo gratiſſimus, quia Dei Filius; erga nos miſericordiſſimus, quia omnia noſtra expertus, excepto peccato. ℣. 14. 15.

Ad illum ergo accedamus cum plenâ fiduciâ per eum miſericordiam obtinendi pro peccatis, & gratiam pro beneficiis. ℣. 16.

CAPUT QUARTUM.

Paraphraſis.

NOS igitur Chriſtiani, quibus facta eſt promiſſio de introitu in æternam Dei requiem; timeamus, & timendo caveamus, ne hac Dei promiſſione neglectâ, quis ex nobis, ob infidelitatem ſuam, hoc ingreſſu fruſtratus inveniatur.

Nobis etenim bonum, lætumque de cælo poſſidendo nuntium datum eſt; ſicut & Iſraëlitis data fuerat promiſſio de terrâ Chanaan poſſidendâ;

Sed valde timendum ne contingat nobis quod & illis: ſicut eis non profuit audiiſſe promiſſionem quietis, quia ei non crediderunt; ita nec proſit nobis Evangelium, cui non crediderimus. D

At verò nos qui credimus, & credentes Deo obedimus, ingrediemur in requiem, in quam Deus jurat non ingreſſuros eos, qui non crediderint, dicens iratus: Si introibunt in requiem meam.

Quæ Dei verba non poſſunt intelligi de requie Sabbathi; cùm Deus ea per os David dixerit, longè poſt opera mundi completa, & ideò longè poſtquàm homines in illam Sabbathi quietem fuerant inducti.

De Sabbathi enim requie Scriptura Geneſ. 2. ℣. 2. loquens, dixit: Et requievit Deus die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis, & hoc quidem ab initio mundi.

Plurima autem poſt ſæcula rurſus in pſal. citato E dicit Deus: Si introibunt in requiem meam. Deus ergo præter Sabbathi requiem, aliam habet, à quâ excludat incredulos.

Cùm igitur alia ſit quies, in quam introducendi ſunt aliqui; & Iſraëlitæ illi, quibus hæc requies, ſub figurâ quietis in terrâ promiſſâ, priùs fuit annuntiata, ab eâ propter incredulitatem ſuam, fuerunt excluſi.

Textus.

1. TIMEAMUS ergo, ne fortè, relictâ pollicitatione introeundi in requiem ejus, exiſtimetur aliquis ex vobis deeſſe.

2. Etenim & nobis nuntiatum eſt quemadmodùm & illis;

ſed non profuit illis ſermo auditûs, non admixtus fidei, ex iis quæ audierunt.

3. Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus; quemadmodùm dixit: Sicut juravi in irâ meâ, ſi introibunt in requiem meam.

Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis.

4. Dixit enim in quodam loco de die ſeptimâ ſic: Et requievit Deus die ſeptimâ ab omnibus operibus ſuis.

5. Et in iſto rurſum: Si introibunt in requiem meam.

6. Quoniam ergo ſupereſt introire quoſdam in illam, & ii quibus prioribus annuntiatum eſt, non introierunt propter incredulitatem.

7. Iterum

7. Iterum terminat diem quemdam, hodie in David dicendo: poſt tantùm temporis, ſicut ſupra dictum eſt: Hodie ſi vocem Domini audieritis, nolite obdurare corda veſtra.

A Hinc Deus, poſt tot annos à poſſeſſâ Palæſtinâ, aliud quoddam determinat tempus, quod vocat diem, in pſal. citato, & per quod, ſi Divinæ vocationi obedierimus, in hanc Dei requiem introibimus.

8. Nam ſi eis Jeſus requiem præſtitiſſet, nunquam de aliâ loqueretur poſthac die.

Nec enim Joſue hanc veram Dei requiem præſtitit Iſraëlitis, quos in Palæſtinam introduxit: aliàs Spiritus ſanctus illam poſtea non polliceretur, nec ad eam obtinendam, diem nobis aliam determinaret.

9. Itaque relinquitur Sabbathiſmus populo Dei.

Reſtat ergo nobis, populo Dei, alia requies, regnum ſcilicet cælorum, Sabbathum æternum.

10. Qui enim ingreſſus eſt in requiem ejus, etiam ipſe requievit ab operibus ſuis, ſicut Deus à ſuis.

In quod quicumque ſemel ingreſſus eſt, ab omni labore in æternum quieſcit, ſicut Deus, orbe condito, quievit à ſuis operibus.

B

11. Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipſum quis incidat incredulitatis exemplum.

Studeamus ergo, aliiſque rebus omiſſis, hoc agamus, ut ad illam ſummam futuri ſæculi tranquillitatem perveniamus; credamus Evangelio nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis.

12. Vivus eſt enim ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti,

Horrendum enim erit Chriſto, Filio, Verboque Dei, non crediſſe; quia vivus eſt & efficax, & penetrantior quovis gladio utrinque ſecanti;

& pertingens uſque ad diviſionem animæ ac ſpiritûs,

Non corporis membra tantùm incidens, ſed & intimos affectus animi, ita ut animam à ſpiritu diſſecet;

compagum quoque ac medullarum;

Compages quoque & medullas, ſeu animi noſtri abditiſſima, & magis intima diſſecat,

& diſcretor cogitationum & intentionum cordis.

Exactè diſcernens arcanas mentis noſtræ cogitationes, & cordis noſtri conſilia.

C

13. Et non eſt ulla creatura inviſibilis in conſpectu ejus;

Et ideò nulla eſt uſquam creatura, nec in cælo, nec in terrâ, quæ non ſit oculis ejus manifeſta;

omnia autem nuda, & aperta ſunt oculis ejus.
ad quem nobis ſermo.

ſed omnia ſunt nuda & aperta oculis illius, cui fidei, & vitæ noſtræ ſumus rationem reddituri: illum ergo timeat ut Judicem, quicumque ſyncerè non credit in eum; at in eum, ut Pontificem, ſperet omnis verè fidelis.

14. Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cælos, Jeſum Filium Dei, teneamus confeſſionem.

Cùm habeamus igitur Pontificem verè magnum, & omni ſummo Pontifice longè majorem, Jeſum-Chriſtum, Filium Dei, qui non tantùm in ſancta ſanctorum, ut Judæorum Pontifex; ſed & in intima cælorum pervenit, Patrem nobis propitiaturus; in noſtrâ profeſſione firmiter perſeveremus.

D

15. Non enim habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum autem per omnia, pro ſimilitudine, abſque peccato.

Si qua autem nobis remanet infirmitas, non ideò deſpondeamus animum: non enim habemus Pontificem, qui noſtris infirmitatibus compati non poſſit; imò quia illas, excepto peccato, ſicut & nos expertus eſt; ad nobis miſerendum eſt promptiſſimus.

16. Adeamus ergo cum fiduciâ ad thronum gratiæ, ut miſericordiam conſequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

Talem igitur nacti Pontificem, apud Deum potentiſſimum, erga nos miſericordiſſimum, cum bonâ ſpe, & plenâ fiduciâ accedamus ad thronum gratiæ, ut per eum miſericordiam, ſeu peccatorum remiſſionem obtineamus; & gratiam, quæ nobis opituletur in tempore opportuno.

Commentarius in Caput Quartum.

TIMEAMUS *ergo*..... illatio ex antecedentibus.

Caput tertium abſolvit dicens: *Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem.*

Hinc infert: illorum ergo punitionis memores, & nos Chriſtiani, *timeamus* caſto & filiali timore; ſicque timentes, ſollicitè caveamus.

Ne fortè. Gr. ne quandòque, *relictâ*, id eſt, neglectâ Dei promiſſione de introitu in æternam Dei requiem, cujus figura tantùm erat, requies in terrâ promiſsâ.

Exiſtimetur aliquis.:. id eſt, quis ex nobis inveniatur hoc ingreſſu fruſtratus, ob inconſtantiam & infidelitatem noſtram.

℣. 2. *Etenim & nobis nuntiatum eſt.* Gr. ſumus Evangelizati.

Verborum Dei auditus non ſufficit; ſed requiritur illorum fides & gratus.

Affertur ratio timendi.

Nobis etenim Chriſtianis bonum & lætum de cælo poſſidendo nuntium datum eſt.

Quemadmodum & illis. data fuit promiſſio de terrâ Chanaan poſſidendâ.

Sed non profuit illis ſermo auditûs, ſeu auditionis, in genitivo, ut patet ex Græco, id eſt, quem audierunt.

Non admixtus fidei, id eſt, propterea quòd non fuit admixtus, contemperatus cum fide, ſeu fide receptus; uno verbo, non creditus.

Ex iis quæ... id eſt, ſecundùm ea quæ audierunt, id eſt, quia non crediderunt iis, quæ audierunt, ſcilicet, quod Dei ope & ducatu ſuperaturi eſſent Chananæos.

Timeamus ergo ne ſimiliter nobis non proſit Evangelium, niſi ei credamus & obediamus.

Expreſſio notanda circa verbum Dei.

Nota hanc D. Pauli locutionem. *Non profuit ſermo auditûs non permixtus fidei.*

Quaſi diceret, ſicut cibus & pharmacum non prodeſt, ſed nocet, niſi digeratur & per digeſtionem nobis commiſceatur:

Ita Verbum Dei auditum, ſed fide non digeſtum & nobis non commixtum, nocet magis quàm prodeſt.

Verba Dei per fidem digerenda, ſicut cibus per ſtomachum digeruntur.

Verba Dei ſunt per fidem digerenda, ſicut cibus per ſtomachum.

Hinc tot Chriſtianis non prodeſt Evangelium lectum, vel auditum; propterea quòd ſermo auditu receptus, per fidem non digeritur, eiſque non commiſcetur.

Legendum ergo, audiendum quidem; at præterea meditandum, fide digerendum, nobiſque commiſcendum.

Paulò aliter in Græco; ſed non profuit ſermo auditûs illis non admixtus fidei audientibus, id eſt, non admixtus fidei, in audientibus, ſeu in iis qui audierunt.

Syr. propterea quòd non fuit cum fide temperatus iis qui ipſum audierunt.

Et hæc ad litteram non multùm diſcrepant à noſtrâ Vulgatâ & explicatione ſuperiùs factâ.

Ultima tamen verba ſic interpretatur Theophylactus: non profuit illis ſermo auditûs, quia per fidem non ſe conjunxerunt audientibus, ſeu obedientibus, Joſue ſcilicet & Calebo.

℣. 3. *Ingredimur enim.* Gr. Ingredimur, &c. *qui credidimus.* Gr. credentes.

Juxta hunc textum fides eſt initium ingreſſûs in requiem Dei, ſicut in cap. 3. ℣. 14. *Eſt initium ſubſtantiæ Chriſti.*

Per fidem vivam & operantem ingredimur, incipimus ingredi; jus habemus ad introitum, &c.

Syrus etiam. At introimus in requiem nos qui credimus.

Meliùs tamen juxta noſtram Vulgatam, *ingrediemur*, ut probat Eſtius, eſtque ſenſus.

Etenim nos Chriſtiani, quibus bonum & lætum datum eſt nuntium, ℣. 2. & qui Evangelio huic credidimus & credimus, & credentes obedimus, *ingrediemur* in æternam Dei *requiem.*

Quemadmodum dixit. ſupple Deus.

Sicut juravi in irâ meâ, ſi introibunt...

Hoc textu probat quòd fideles ingredientur; idque probat argumento à contrario.

Quaſi diceret, incredulis tantùm negata eſt hæc requies promiſſa, *quemadmodum* teſtatur ipſe Deus, in pſal. *dicens*. *ſicut juravi*, &c.

Ergo nobis credentibus concedetur: quia ſicut ab eâ excludit infidelitas: ita fides introducit in illam.

Et quidem operibus ab inſtitutione. Gr. à fundatione, &c.

His poſterioribus verbis incipit explicare quæ ſit illa requies, de quâ loquitur pſaltes in loco citato, &

A

in quam nos credentes ingreſſuri ſumus.

Triplex requies; ſcilicet Sabbathi, in terrâ promiſſâ, in cælo.

Triplex enim in ſcripturis reperitur requies: requies ſabbathi; requies in terrâ promiſſâ; requies æternæ beatitudinis figurata per alias.

Oſtenſurus ergo quòd hanc æternam beatitudinem ingrediemur, ſi fidem vivam & operantem habuerimus.

Verba Davidis non intelliguntur de die ſeptimâ.

Oſtendit primò, quòd Dei verba in citato pſalmo non poſſint intelligi de requie ſabbathi.

Deinde ℣. 8. oſtendet quòd nec de requie in Palæſtinâ.

Hæc ergo verba Dei, *ſi introibunt in requiem meam*, de requie diei ſeptimæ, ſeu ſabbathi, non intelliguntur, quia Deus ea per os David dixit.

B

Operibus à primâ mundi *conſtitutione completis*, Ergo longè poſtquam homines in illam ſabbathi requiem erant inducti.

℣. 4. *Dixit enim...* id eſt, de hac enim ſabbathi quiete loquens Sciptura *dixit: Et requievit Deus...* hocque ab initio mundi, completis operibus creationis.

In quodam loco. Gr. alicubi, ſcilicet Geneſ. 2. ℣. 2.

Sed quia Hebræis in Scripturâ verſatiſſimis, & eam ferè totam memoriter ſcientibus, loquitur; nec librum citat, nec caput.

℣. 5. *Et in iſto rursùm...* id eſt, poſt multa autem ſæcula, rursùs in pſalmo jam ſæpè citato, requies indicatur, in quam admittuntur fideles, à quâ excluduntur infideles.

C

Hæc ergo requies de quâ in pſalmo alia eſt à primâ, de quâ in Geneſi.

Deus ergo præter requiem ſabbathi, aliam habet requiem, à quâ excludat incredulos, dicens: *Si introibunt in requiem meam.*

℣. 6. *Quoniam ergo ſupereſt introire quoſdam...* id eſt, quandoquidem ergo, ut ex verbis Davidicis colligitur, alia ſupereſt requies, in quam quidam à Deo ſunt introducendi.

Supereſt introire quoſdam, id eſt, futurum eſt ut quidam introeant, ſeu introducendi ſunt.

Et ii, id eſt, & Iſraëlitæ, quibus prioribus annuntiata eſt. Gr. & ipſi, priùs annuntiatione moniti non introierunt.

D

Id eſt, & illi quibus priùs annuntiata eſt, ſcilicet ſub figurâ quietis in terrâ promiſſâ, ab eâ fuerunt excluſi, propter incredulitatem ſuam.

℣. 7. *Iterum terminat.* Syr. rursùs diem alium præfinit, id eſt, determinat, ſeu deſignat quoddam aliud tempus, quod vocat *diem*, *hodie*, *in David* pſal. citato, *dicens.*

Poſt tantùm temporis, quod inter Moyſem & Davidem interceſſit.

Sicut ſuprà dictum eſt, cap. 3. ℣. 7. 8. &c. *hodie*, in hoc tempore, *ſi vocem Domini*, ne ſitis ipſi rebelles & increduli.

Paucioribus verbis; quia ſupereſt alia requies, à quâ excluſi fuerunt Judæi increduli.

E

Hinc Deus ne vacua remaneat illa requies, fideles, id eſt, Chriſtianos invitat ad illam, dicens per Davidem, *Hodie: Si vocem Domini audieritis*, &c.

Poſt tantùm temporis, quo ſcilicet facta fuit terræ promiſſæ diſtributio.

His verbis indicat etiam quòd de quiete in hac terrâ non agatur in pſalmo, ſed de aliâ per hanc figuratâ.

Iterum terminat diem, id eſt, ſpatium vitæ noſtræ, quo ſi Deo obedierimus, introibimus in requiem Dei.

℣. 8. *Nam ſi eis Jeſus.* Syr. addit, filius Nun, id eſt, Joſue, *eis*, id eſt, antiquis Iſraëlitis.

Nec de terrâ promiſſâ, in quâ erat David, cùm hæc diceret.

Requiem præſtitiſſet, de quâ Spiritus ſanctus in A ſenſu ſublimiore & myſtico intelligit verba Davidis in pſal. 94.

Profectò *nunquam* idem Spiritus ſanctus.

Poſt hæc, adverbium, id eſt, poſtea. Gr. poſt hæc, ſeu poſt illud tempus, requiem alteram polliceretur.

Nec *de aliâ* die loqueretur; quia Judæi terram promiſſam poſſidebant, cùm David dicebat. *Hodie ſi vocem*...

Ergo de requie in regno cælorum.

℣. 9 *Itaque relinquitur ſabbatiſmus populo Dei.* Concluſio ex dictis.

Cùm nec de requie ſabbathi, nec de requie in Palæſtinâ loquatur David in pſalmo citato.

Reſtat igitur alia major & præſtantior requies, indicata per ſabbathum & figurata per quietem in terrâ B promiſsâ; ſcilicet æterna futuri ſæculi quies, quæ benè vocatur ſabbathum, quia.

Cur Sabbathum dicitur.

℣. 10. *Qui enim ingreſſus eſt in requiem ejus*... quicumque in illam æternam & cæleſtem *requiem ingreſſus eſt; ille quieſcit* ab omni labore & opere, *ſicut Deus* die ſeptimâ requievit ab opere.

Quies ergo Dei, noſtræ quietis æternæ eſt exemplar.

Votum ad hanc felicem quietem.

O fœlix! ô æterna Dei requies! omnibus promiſſi, ab omnibus ferè neglecta & quaſi oblita; mentem meam imple, cor meum poſſide, totam animam ſic occupa; ut tui nunquam obliviſcar; ſed ad te continuè anhelans & ſuſpirans, Chriſto fide vivâ & operante credam & obediam; ſicque, tui felici poſſeſſione, fruſtratus non inveniar. C

℣. 11. *Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem*...

Indicatâ requie, ad quam nos Deus vocat, nunc ad illam nos urget & accendit.

Feſtinemus. Gr. ſtudeamus, id eſt, enitamur, totiſque contendamus animis, illam aſſequi, *& in illam ingredi*.

Ut ne in idipſum quis incidat... caveamus ne eodem concidamus modo, quo veteres Hebræi, qui Deo non crediderunt.

Ad hoc oſtenduntur nobis præteritæ pœnæ aliorum, ut caveamus, ait D. Thomas.

Credamus itaque Verbo Dei nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis.

Horrendum enim eſt Dei judicium. Vivus eſt ſer- D mo Dei, &c.

Observatio Moralis.

Ad hanc requiem feſtinandum. Quare.

Feſtinandum eſt, ait D. Thomas hîc.

Primò, quia longinqua via.

Secundò, quia tempus eſt valdè breve.

Tertiò, quia urget Chriſti vocatio per charitatis ſtimulum.

Quartò, quia periculum in morâ, ut patet in fatuis virginibus. Matth. 25.

Quò ſeniores ſumus, eò velociùs nobis currendum.

D. Chryſoſtomus hîc in morali hom. 7. ait curſu, eoque veheſmenti opus eſſe; & quò ſeniores & cælo viciniores ſumus, eò magis & concitatiùs currere debere; quod illuſtrat ſimilitudine currentis in ſtadio, qui ad præmium attentus, non conſiſtit, non languet metæ vicinus, ſed curſum intendit. E

Exemplum terribile.

Attende quòd Hebræi jam ferè totam deſerti longitudinem emenſi, & terræ promiſſæ jam vicini, ob ſuam de Deo diffidentiam, retroacti ſunt, & ab eâ excluſi.

Timeamus ne in idipſum incidamus incredulitatis exemplum.

Feſtinemus ergo... non immoremur hæſitantes.

Ad hoc, ô Deus *adauge fidem*, & charitatis ardoribus accende & dilata cor meum: *Viam mandatorum tuorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum.* A

℣. 12. *Vivus eſt enim ſermo Dei*...

Observatio Litteralis.

In hujus loci explicatione bipartiuntur interpretes.

Aliqui enim totum hunc locum explicant de verbo Dei ad homines prolato, præcipuè Evangelico.

Alii de Chriſto, æterno Dei Verbo.

Juxta primos, hic ſenſus eſt.

Demus operam ingrediendi in requiem, credamus Verbo nobis Evangelizato, ne cum incredulis pereamus: nec enim Verbum Dei nunc minoris eſt virtutis & efficaciæ, quàm olim. B

Si ergo *omnis tunc prævaricatio juſtam accepit mercedem*: ita nunc accidet nobis, *ſi tantam neglexerimus ſalutem*.

Ut autem omnia adaptent Verbo Dei, tribuunt ſermoni quod Dei proprium eſt.

Hujus opinionis eſt Eſtius. videatur.

Juxta alios, ſenſus hic eſt. Credamus Dei Verbo, &c. ne pereamus, &c.

Quidquid enim Chriſtus, Verbum Dei, filius Dei, propheta, doctórque noſter. Vide cap. 1. ℣. 1. nobis locutus eſt, ſive promittens, ſive comminans, illud efficiet, quia vivus & omnipotens; & conſequenter incredulos damnabit, fideles ſalvabit.

C Hunc ſequor ſenſum, tùm quia cap. 1. ℣. 2. Chriſtus indicatur Verbum Dei. *Locutus eſt nobis in filio.*

Tùm quia totus ℣. 13. non poteſt niſi coactè de Verbo Dei prolato explicari.

Singula attende verba.

Etenim. hæc particula hunc verſum nectit cum præcedente, datque rationem, ob quam Hebræi debent timere, ne ſuâ infidelitate puniantur ſicut patres eorum.

Ratio autem eſt, quia Chriſtus.

Vivus eſt. vita & fons vitæ, Deus vivus. Vide capite 3. ℣. 12. & conſequenter omnia videns, omnia penetrans, falli non poteſt.

D *Et efficax*. Syr. omninò efficax, id eſt, omnipotenter agens, ſeu efficaciter exequens quidquid, aut promiſit, aut comminatus eſt.

Penetrabilior. Syr. longèque penetrantior.

Hoc penetrans dicitur quod ingreditur profunda rei; nihil autem tam profundum, quod Chriſtus non penetret; ad intima pervadit.

Omni gladio ancipiti. Gr. δίστομος, qui duo habet ora; ſeu utrâque parte acutus, in utramque partem ſecans.

Et pertingens uſque ad diviſionem animæ, id-eſt, ſuâ penetratione dividens animam à ſpiritu; id eſt, diſtinguens cogitationes & motus animæ, ſeu partis animalis, à cogitationibus & actibus ſpiritûs, ſeu partis ſuperioris.

E Et conſequenter omnia quæ ſunt in homine magis unita, diſtinctiſſimè cognoſcens.

Compagum quoque ac medullarum.

Per hæc quæ ſunt in corpore noſtro intima, intellige animi noſtri abditiſſima oculis Chriſti patere.

Et diſcretor. Gr. κριτικὸς, cenſor, id eſt, ſeverè & exactè diſcernens, quâ intentione, quo fine cogitamus ac volumus.

℣. 13. *Et non eſt ulla creatura inviſibilis*. Gr. ἀφανὴς, inapparens, non manifeſta, apud eum nulla latet hypocriſis.

Sed omnia nuda & aperta ſunt...

Apertum plus dicit quàm nudum.

Nudum dicitur quod non eſt veſtitum.

Apertum verò cujus viſcera & inteſtina patent.

Quod nudum eſt, videtur in ſuperficie; quod apertum eſt, videtur in profundo.

Sicut fit in pecudibus mactatis, vel in corporibus humanis, quæ à chirurgo diſſecantur anatomicè.

Ad quem... id eſt, de quo loquimur. Syr. cui reddunt rationem. D. Chryſoſtomus, cui reddituri ſumus actuum noſtrorum rationem, id eſt, cui verbo, tanquam noſtro judici, reddenda ratio fidei & vitæ noſtræ.

Λόγος, non ſermonem tantùm ſignificat, ſed etiam rationem.

Observatio Litteralis et Moralis.

Mens Apoſtoli.

Metaphoricus eſt totus hic ſermo, ſed ad Apoſtoli ſcopum aptiſſimus.

Poſtquam enim Chriſtum prophetam, doctoremque noſtrum, Moyſi Hebræorum doctori & prophetæ, contulit & prætulit,

Poſtquam & requiem indicavit excellentiorem, quam ſuis Chriſtus promiſit & ad quam nos invitat.

Urgere volens Hebræos Chriſtianos, ſed in fide vacillantes, ad perſeverantiam in fide; ne, ſi patrum ſuorum ſint imitatores, in ſimile cadant incredulitatis exemplum.

Terret eos, Chriſtum illis exhibens, cui reddituri ſunt fidei ſuæ rationem.

At judicem exhibet tremendum, utpote qui ſemper vivit, ſemper omnia videt, ſemper omnia poteſt, &c. quem nullus poteſt fallere; nullus declinare.

Metaphoras autem ſumit Apoſtolus à rebus, quæ Hebræis erant notiſſimæ, à victimis & à ſacrificiis.

Levitæ in ſacrificiis gladio utebantur ancipiti; quo diſcernebant in victimis, quæ Dei eſſent, quæ hominum.

Alia pars enim Deo cedebat, alia ſacerdotibus, alia iis pro quibus ſacrificabatur.

Chriſtus in judicio, quaſi mactat peccatores.

Hinc Chriſtus judex exhibetur, quaſi peccatores juſtitiæ Dei immolans, & ideò gladio ancipiti comparatur, quia exactè diſcernit quæ Dei, quæ hominum, quæ bona, quæ mala, in ſingulo homine.

Leviticus culter ad minima & intima, ad nervos & ad medullas victimarum perveniebat: ſic & Chriſtus judex intima, minima & abditiſſima penetrat animi.

In ſacrificiis non tantùm victimarum abſtrahebatur pellis, ſed ſic aperiebantur victimæ, ut omnia earum interiora paterent.

Sic in judicio, non tantùm nudi, ſed aperti erimus; nihil erit occultum.

Quaſi Chirurgus anatomicus.

Sed Chriſtus judex, quaſi chirurgus omnia intima anatomicè diſſecans, cor, & viſcera nuda & aperta exhibebit omnibus. cogitationes, intentiones, conſilia cordis.

Heu quis non contremiſcat? quis cum propheta non clamet tremebundus: *Si iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſuſtinebit.* pſal. 129. 3.

Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſervo tuo. pſal. 18. 13.

℣. 14. *Habentes ergo Pontificem magnum...*

Apoſtoli prudentia.

Mirâ prudentiâ, ubi terruit Apoſtolus, ſtatim ſpem erigit.

Ne igitur Hebræi ob ſuas infidelitates, Chriſto Judici notas, deſperent; aut nimiùm terreantur periculo punitionis.

A Chriſtum illis exhibet ut Pontificem, Deo gratiſſimum, & erga nos miſericordiſſimum, ad quem confugiant.

Mens Apoſtoli.

Itaque tranſit Apoſtolus ad Chriſti ſacerdotium.

Huculque illum, ut Apoſtolum, cum Moyſe contulit, hocque longè majorem oſtendit; melioremque nobis ab eo quietem promiſſam, quam Judæis à Moyſe.

Nunc Chriſtum, ut Pontificem, cum Aarone confert, huicque longè præfert.

Hoc tamen quaſi tacitè, ne videatur Judæis cum lege bellum agere, ait Theodoretus.

Infrà tamen cap. 7. expreſſiùs præferet.

Theodoretus hîc titulum habet. Tom. 2.

Chriſti Pontificis noſtri majeſtas. Ut honoretur.

Habentes ergo, id eſt, cùm habeamus ſummum B Pontificem, omni Aaronico ſacerdote longè majorem atque præſtantiorem.

Qui penetravit cælos.

Pontifica legalis tranſibat per atrium & per Baſilicam templi, uſque ad intima penetrabat, ſcilicet, ſancta ſanctorum.

Chriſtus, ſummo Pontifice legali major, per aërem & ætherem tranſiens, penetravit cælos, uſque ad intima cælorum pervenit.

Jeſum filium Dei. non adoptivum, ſed conſubſtantialem, & eo nomine, Deo gratiſſimum.

Teneamus confeſſionem. id eſt, firmiter illius fidem teneamus, quam profeſſi ſumus in baptiſmo, in C eâque perſeveremus.

℣. 15. *Non enim habemus Pontificem...*

Ejuſdem Pontificis miſericordia

Ne autem tanti Pontificis noſtri ſupradicta majeſtas deterreat Hebræos, ſtatim Apoſtolus oſtendit illius erga nos propenſionem & ad miſerendum promptitudinem.

Ut ad eum fiducialiter recurramus.

Ex eo quod omnibus modis ſicut & nos tentatus eſt, atque afflictus: repetit quæ dixit, cap. 2. ℣. 18.

Pro ſimilitudine. Gr. juxta ſimilitudinem, ſupple noſtram. Syrus ſicut & nos: ſeu ſimiliter ac nos.

Abſque peccato, id eſt, excepto peccato, cui nunquam fuit obnoxius.

℣. 16. *Adeamus ergo cum fiduciâ* Syr. revelato oculo, id eſt, talem igitur nacti Pontificem, Deo gra-D tiſſimum, quia filius Dei; nobis miſericordiſſimum, quia noſtras expertus eſt infirmitates.

Accedamus cum fiduciâ & plenâ ſpe in ipſum, ſeu ipſius & potentiâ apud Deum, & bonitate in nos, freti.

Duplex gratiæ thronus, ſcilicet, tribunal pœnitentiæ.

Ad thronum gratiæ. Syrus addit, *ipſius*: juxta quam lectionem benè poſſet intelligi tribunal pœnitentiæ, à Chriſto inſtitutum in Eccleſiâ; hic enim thronus, verè thronus eſt gratiæ Chriſti.

Sed juxta Græcum, noſtram Vulgatam, & omnes alias verſiones, Arabicam, Æthiopicam.

Et thronus Dei, apud quem Chriſtus interpellat pro nobis.

Ad thronum gratiæ, id eſt, ad thronum Dei, qui dicitur *thronus gratiæ*, ſeu gratioſus; quia Chriſtus E Pontifex noſter juxta illum, hîc, ſicut & alibi, repræſentatur *interpellans pro nobis.*

Dicitur etiam nunc thronus gratiæ, ſeu miſericordiæ; quia toto vitæ noſtræ tempore Deus nobis miſereri paratus eſt, ob Chriſti mediatoris noſtri merita.

Ad differentiam throni juſtitiæ, in quo ſedere concipitur, ut judex, in fine vitæ & mundi. *Nunc eſt tempus miſerendi ejus: accedamus ergo*, &c.

Ut miſericordiam, id eſt, peccatorum remiſſionem, &c.

Et gratiam in auxilio opportuno. Gr. in opportunum auxilium. Syr. ad auxilium in tempore afflictionis, id eſt, auxilium opportunum, ſeu gratiam auxi-

auxiliantem in tempore opportuno, tempore ſcilicet tentationis.

Accedamus ergo cum *fiduciâ* per Chriſtum aſſequendi *miſericordiam*, ſeu remiſſionem peccatorum pro præterito; & obtinendi *gratiam* ad vitanda peccata, & ad bona opera facienda in præſenti & in futuro.

Accedentes ad Deum, recordemur quòd pontificem, mediatorem, *advocatum habemus apud patrem, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris*, &c. primæ Joan. 2. ℣. 2. & 3.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Quinto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Eſt requies æterna. RELINQUITUR *Sabbatiſmus populo Dei.* ℣. 9.

PRIMÒ.

De hac æternâ requie ſæpe cogita, & frequentes circa eam actus exerce fidei.

Ad æternam Dei requiem creatus ſum! ô felix requies! quando te fruar? *Pater noſter, qui es in cælis*, &c. *adveniat regnum tuum.*

SECUNDÒ.

Fides eſt ingreſſus ad eam. Recordare quòd fides ſit ingreſſus in illam. ℣. 3. *Ingredimur in requiem credentes*, at credentes fide vivâ, & per charitatem operante.

Crede itaque, dilige; credens, diligens operare, patere.

TERTIÒ.

Vita hæc quaſi dies nobis data ad eam promerendam. Tota hæc vita præſens, *hodie*, ℣. 7. ſeu dies eſt nobis data ad hanc requiem promerendam, per actus fidei, ſpei, charitatis, & per opera bona virtutibus his animata.

Hanc ergo totam diem inſume laborioſus; & cave ne tibi dicatur: Quid ſtas totâ die otioſus.

QUARTÒ.

Dies Dominica ſpecialiter ad hoc deſtinata. Dies Dominica ad hunc ſacrum laborem ſpecialiter deſtinata; frequentiùs in eâ cogitandum de æternâ requie, & charitas ardentiùs exercenda.

Hæc dies Dominica figura eſt æternæ requiei in Deo.

In hac poſt hujus vitæ labores quieſcemus in Domino;

Hæc dies æterna in Deo requiei figura. Sic in Sabbatho à laboribus corporalibus, ab operibus ſervilibus, id eſt, peccatis ceſſandum, & in Deo per pietatem quieſcendum.

Qui peccat, Sabbathum violat.

E contra qui nunc à peccatis ceſſavit, & in Deo per charitatem quieſcit, hic Sabbathum æternum incipit.

Qui verò creaturis adhæret, & in illis quieſcit, æternâ Dei requie indignum ſe præbet.

In Deo ſolo vera requies. In Deo ſolo vera requies, extra Deum ubique inquietudo.

Itaque in Deo quieſce per fidem, per charitatem, per orationem, per Divini verbi lectionem, & aſſiduam meditationem.

Hoc veri Sabbathi initium.

QUINTÒ.

Feſtina, & cave ſocordiam. Feſtina in illam requiem ingredi. ℣. 11.

Cave ſocordiam; ſicut in ſtadio curre, & quò viciniot es cælo, palmamque quaſi tangis, eò concitatiùs curre.

exemplum terribile. Tot Iſraëlitas, terræ promiſſæ jam vicinos, ab eâ tamen excluſos videns, time; & tremebundus ora ſæpe cum Davide: *Ne projicias me in tempore ſenectutis, cùm defecerit virtus mea; Deus, ne derelinquas me.* pſal. 70.

PRAXIS.

Ad fervorem excitantia. Ad fervorem excitandum, languoremque vitandum, duplicem ſæpe cogita thronum Chriſti.

Thronum gratiæ, in quo nunc ſedet, miſericordiam pro te implorans;

Thronum juſtitiæ, in quo ſedebit aliquando, vitæ rationem à te expoſciturus.

Nunc, ut Pontifex miſericordiſſimus, tuis compatiens infirmitatibus, auxilium ſuum offert tibi. *Semper vivit ad interpellandum pro nobis.* Heb. 7. 25.

At brevi è throno gratiæ ſurgens, ſedebit in throno judicii, te judicaturus *in juſtitiâ & in veritate.*

In veritate, quia omnia nuda & aperta, &c. omnia videns, omnia penetrans, &c. falli non poteſt.

In æquitate, quia efficax & omnipotens eſt, ſemper vivens, ſemper omnipotens, ſemper punire valens.

Hoc ut vitemus;

Adeamus cum fiduciâ ad thronum gratiæ, &c. eique fideliter ſerviamus.

Analyſis Capitis Quinti.

PROBATURUS *quod capite quarto*, ℣. A *14. dixit, Chriſtum Pontificem eſſe; quaſdam aſſignat veri Pontificis notas.*

PRIMAM.

A naturâ. ex hominibus. ℣. 1.

SECUNDAM.

Ab officio. ut offerat. ℣. 1.

TERTIAM.

Ab affectu. qui *peccatoribus* compatiatur. ℣. 2.

QUARTAM.

Ab electione. ℣. 4. qui vocatur.

In harum Pontificis notarum applicatione; primam, ut ſatis cognitam, ſupponit Apoſtolus; ſecundam differt, fuſiùs acturus de eâ. Duas alias hîc applicat Chriſto, incipiens ab ultimâ.

Verſu itaque quinto probat ex Scripturis Chriſtum ſibi non arrogaſſe Pontificatum; ſed ad illum fuiſſe elevatum à Deo, & quidem Patre ſuo. ℣. *5. & 6.*

℣. *7. & 8. Tertiam applicans Pontificis notam, oſtendit & quòd in noſtrâ conſtitutus infirmitate, oravit pro ſe, & pro nobis; utque fieret ad miſerendum pronior, pati, obedire voluit, experientiâ noſſe quàm arduum ſit obedire.*

℣. *9. Per paſſiones itaque conſummatus, obedientia ſuæ merito, factus eſt nobis cauſa ſa-* B *lutis æternæ; & declaratus Pontifex, ſecundùm ordinem Melchiſedech.* ℣. *10.*

De hoc ordine & ſacerdotio multa hîc haberet dicenda; at differt tantiſper, ob auditorum infirmitatem, quos increpat, ut eorum attentionem acuat. ℣. *12. 13. 14. & ad perfectiora excitet, ut patet in capite ſexto.*

CAPUT QUINTUM.

Paraphraſis.

UT Chriſtum verè Pontificem eſſe noſcatis, & per eum ad Dei miſericordiam recurratis; has obſervate Pontificis notas.

Omnis Pontifex ex hominum numero ſelectus, conſtituitur quaſi medius inter ipſos & Deum, ad res ipſorum apud Deum agendas; ut offerat Deo populi dona, & ſacrificia pro peccatis à lege præſcripta.

Qui pronus & facilis ſit ad condolendum peccatoribus, ex ignorantiâ & errore ſeductis; ſuæ propriæ memor infirmitatis: etenim & ipſe, ſicut alii, ſuâ circumdatus eſt, & quaſi indutus infirmitate.

Et ob hanc cauſam debet ex præſcripto legis *Lev.* 4. 3. Aaronicus ſacerdos pro ſuis peccatis immolare, quemadmodùm & pro populi peccatis hoſtias immolat.

Porrò nullus legitimus Pontifex Pontificalem ſibi dignitatem arbitratu ſuo vendicat; ſed ille legitimus eſt, quem Deus tanto deſtinat officio; ſicut Aaron Divino vocatus eſt judicio.

Chriſtus ergo verus Pontifex, qui ſemetipſum ad Pontificatum non extulit; ſed Pater Æternus, qui primò Jeſum verè Filium ſuum naturalem agnovit, cùm in pſal. 2. dixit ei: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Deinde & ſacerdotalem contulit ei dignitatem, quemadmodùm in alio pſal. 109. dicit: *Tu*, Fili mi, *ſacerdos es in æternum, ſecundùm ordinem Melchiſedech.*

(Ecce Divinam Chriſti Pontificis ordinationem; hunc Pontificem nunc videte pro ſemetipſo orantem.)

Cùm adhuc in hac noſtrâ infirmâ, & mortali carne viveret, preces, eaſque valdè ſubmiſſas obtulit Deo Patri, qui poterat illum à morte ſuſcitare;

Obtulit, inquam, ingenti affectu, voce magnâ cla-

Textus.

1. OMNIS namque Pontifex, ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in iis, quæ ſunt ad Deum, ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis.

D 2. Qui condolere poſſit iis, qui ignorant & errant: quoniam & ipſe circumdatus eſt infirmitate.

3. Et propterea debet, quemadmodùm pro populo, ita etiam & pro ſemetipſo offerre pro peccatis.

4. Nec quiſquam ſumit ſibi honorem; ſed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.

5. Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificavit, ut Pontifex fieret, ſed qui locu-
E tus eſt ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.

6. Quemamodùm & in alio loco dicit: Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech.

7. Qui in diebus carnis ſuæ, preces, ſupplicationeſque ad eum, qui poſſit illum ſalvum facere à morte,

cum clamore valido & lachrymis offerens;

exauditus eſt pro ſuâ reverentiâ.

A mans, & præ dolore illachrymans,
Exauditus eſt pro ſuâ erga Patrem reverentiâ, & pro paternâ tam venerandi Pontificis reverentiâ.

(Videte & nobis condolentem.)

8. Et quidem cùm eſſet Filius Dei, didicit ex iis, quæ paſſus eſt, obedientiam.

Quamvis eſſet Dei Filius, & quidem naturalis, cui felicitas & glòria connaturalis erat; pati tamen elegit & humiliari; & experiri quàm ſit arduum uſque ad mortem obedire.

9. Et conſummatus, factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi, cauſa ſalutis æternæ.

Per paſſiones ergo conſummatus, obedientiæ ſuæ merito factus eſt omnibus ſibi obedientibus cauſa ſalutis æternæ, quam nobis in cruce moriens promeruit.

10. Appellatus à Deo Pontifex juxta ordinem Melchiſedech.

Declaratus à Deo Pontifex in æternum juxta ordinem Melchiſedech.

11. De quo nobis grandis ſermo, & ininterpretabilis ad dicendum;

De quo Melchiſedech, & de ejus cum Chriſto ſi-
B militudine, multa haberem vobis dicenda, ſed quæ vobis eſſent intellectu difficilia;

quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum.

Quoniam ob titubantem fidem veſtram, ſegnes facti eſtis in addiſcendo Dei verbo.

12. Etenim cum deberetis eſſe magiſtri, propter tempus; rurſum indigetis, ut vos doceamini quæ ſint elementa exordii ſermonum Dei, & facti eſtis, quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo.

Etenim cùm tot annis jam Chriſtum profeſſi ſitis, ejuſque Evangelium audieritis, ut pro temporis modo, deberetis aliorum Doctores eſſe, rurſus indigetis ut ego vos doceam elementa ejuſdem Evangelii; ſicque, more parvulorum, lacte nutriendi eſtis, non ſolido cibo.

13. Omnis enim qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis juſtitiæ, parvulus enim eſt.

Porrò qui puerili adhuc indiget inſtructione; is incapax eſt doctrinæ, quæ de perfectâ juſtitiâ, & de
C ſanctitate Chriſtianâ traditur perfectis:

14. Perfectorum autem eſt ſolidus cibus, eorum qui pro conſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni, ac mali.

His enim, velut adultis, ſolidus datur cibus; perfectos autem voco eos, qui longo uſu, velut habitu inducto, mentem habent habilem, quâ bonum, & malum diſcernant.

Commentarius in Caput Quintum.

℣. 1. **O**MNIS *namque Pontifex ....* Particula, *nam*, hæc nectit cum præcedentibus, & indicat quòd Apoſtolus probet hîc quod cap. 4. ℣. 14. dixit, Chriſtum eſſe Pontificem, &c. & ad eum cum fiduciâ accedendum.

Probat autem oſtendendo quòd Chriſtus habeat, & quidem excellentiſſimo modo, quæ ad verum Pontificem requiruntur.

Pontificis nota à naturâ. *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus.* Juxta Gr. *aſſumptus*, eſt præſentis temporis. aſſumitur.

Syr. eſt ex hominibus. Æthiop. ex hominibus aſſumitur.

Id eſt, ex hominum numero aſſumitur: nec enim id munus obeunt Angeli.

Pro hominibus. id eſt, ut eorum cauſam agat.

Conſtituitur in iis quæ ſunt ad Deum. id eſt, quaſi medius inter homines & Deum, ad res hominum apud Deum agendas.

Ab officio. *Ut offerat dona.* quæ ſcilicet populus offert ſponte Deo, quibus illum, ut omnium bonorum authorem & largitorem palàm profitetur.

Et ſacrificia pro peccatis. à lege præſcripta. Vide Levit. 4. 5. 6. 7.

Erant & alia ſacrificia, & alia ſacerdotalia munia; ſed generalitatem per aliquas ſpecies hîc explicat Apoſtolus.

Ab affectu. ℣. 2. *Qui condolere.* Gr. μετριοπαθεῖν, menſuratè pati-potens, δυνάμενος.

Id eſt idoneus, pronus ad compatiendum & miſerendum peccatoribus.

Iis qui ignorant, id eſt, qui ex ignorantiâ peccant.

Et errant extra viam mandatorum.

Hoc ad omnes extenditur peccatores, ait Theophylactus; quia, inquit, omnis peccator, tempore
D tranſactionis, peccati tenebris circumfuſus, ignorantiâ & errore languet, voluptatis illecebris præcipitatus.

Quoniam & ipſe circumdatus eſt. Syr. indutus eſt *infirmitatem*, id eſt, ſuam ipſe, ſicut & alii, circumfert infirmitatem.

Suæ itaque imbecillitatis & ad peccandum proclivitatis memor, compatiatur aliis.

℣. 3. *Et propterea.* Gr. & propter hanc, ſcilicet infirmitatem, quâ & ipſe circumdatus eſt.

Debet, ex legis præſcripto. Levit. 4. ℣. 3.

Quemadmodum pro populi peccatis immolat, ita & pro ſuis immolare.

Hinc & ſacerdos in miſſâ, percutiendo pectus, dicit altâ voce, *Nobis quoque peccatoribus.*

E In hoc Chriſtus excellit non Aaronicum tantummodò Pontificem, ſed & omnem ſacerdotem, quòd non pro ſuis, ſed tantùm pro alienis peccatis oravit & obtulit.

Ipſe enim ſanctus ſanctorum: *Talis quippe decebat ut nobis eſſet Pontifex, ſanctus*, &c. cap. 7. 26.

Condoluit autem nobis ratione allatâ, cap. 4. ℣. 15. *Tentatus per omnia.*

℣. 4. *Nec quiſquam ſumit ſibi honorem*, ſcilicet pontificatûs, id eſt, nemo verus & legitimus Pontifex pontificalem ſibi vendicat dignitatem. *Ab electione.*

Sed qui vocatur à Deo, vel immediatè, ut Aaron, Apoſtoli; vel mediante ordinatione, quam Deus inſtituit.

Pontificalium notarum applicatio Chriſto.

℣. 5. *Sic & Chriſtus...*

In quatuor primis verſibus, quatuor veri Pontificis expreſſi ſunt quaſi characteres.

Quorum primus Pontificis naturam indicat. Ex hominibus aſſumitur & quaſi dignior ſeligitur. Secundus officium, ut offerat. Tertius affectum compatiendi. Quartus Divinam vocationem.

Horum quatuor characterum primum Chriſto convenire; ut rem per ſe notam, ſuppoit Apoſtolus; ideò non probat hîc quòd ſit homo.

Secundum differt, de ipſo fuſiùs acturus, capite 7. 8. & 9.

Duos reliquos characteres hîc applicat Chriſto, ab ultimo incipiens,

Chriſtus ſibi Pontificatum non arrogavit.

Probat ergo quòd Chriſtus Pontificatum ſibi non arrogavit, ſed Pater æternus ei contulit, idque probat ex Scripturis.

Non ſemetipſum clarificavit. Gr. glorificavit.

Id eſt, non ſemetipſum extulit ad gloriam Pontificalem; illam non ambivit, non uſurpavit.

Sed qui locutus eſt... id eſt, ſed pater æternus, qui in pſal. 2. Jeſum agnovit & glorificavit, ut filium, dicens ei, *Filius meus es tu* naturalis, *ego hodie*, id eſt, in hoc æternitatis ſemper ſtantis die; *genui te*, ex meâ ſubſtantiâ. Vide cap. 1. ℣. 5.

A Deo natum eſſe, præparatio eſt ad hoc, ut à Deo etiam ordinatus ſit, ait Theophylactus.

Eumdem Jeſum Pontificem conſtituit, & ut Pontificem glorificavit in alio Pſal. ſcilicet. 109.

Hæc Pſal. 2. citatio. *Filius meus es tu...* ſecundùm aliquos probat Pontificatum Chriſto competere jure ſuæ generationis æternæ: quæ eſt quædam Chriſti primogenitura; primogeniti autem familiarum, ante legem erant familiæ ſuæ ſacerdotes, ait D. Hieronymus epiſt. ad Evagrium.

Secundùm alios, qui de hoc primogenitorum jure non ſatis conveniunt, hac citatione D. Paulus non tam probat Chriſti ſacerdotium, quàm ipſius Chriſti ſuprà omnes ſacerdotes excellentiam; utpote, qui Dei filius & Deus eſt.

Alii quidem à Deo vocati ſunt, ſed non à Deo patre ſuo, Chriſtus à Deo & quidem patre ſuo.

℣. 6. *Quemadmodum & in alio loco,..* Pſal. 109. *dicit*, idem pater æternus. *Tu es ſacerdos ſecundum ordinem*. Syr. ſecundùm ſimilitudinem, &c. Vide capite 7. ℣. 15.

Hæc eſt formalis probatio quòd Chriſtus ſit ſacerdos & conſequenter Pontifex ſummus: quis enim filio Dei præponeretur?

A Deo patre ſuo vocatus, ordinatus & conſecratus eſt Pontifex.

Chriſtus noſter Pontifex oravit pro ſe.

Videamus nunc Divinum hunc Pontificem in noſtrâ infirmitate conſtitutum, pro ſemetipſo orantem.

℣. 7. *Qui in diebus carnis ſuæ*. Syr. cùm carne indutus eſſet, id eſt, qui Chriſtus Pontifex noſter, cùm in hac infirmâ & mortali carne adhuc viveret, malis obnoxius.

Preces, ſupplicationeſque, id eſt, preces non vulgares, ſed valdè ſubmiſſas.

Supplicatio, à ſupplicandis ſeu complicandis genibus, dicitur.

Supplicationes igitur ſunt preces humillimæ.

Ad eum, id eſt, patrem ſuum.

Qui poſſit illum ſalvum facere à morte; ſcilicet, illum à morte reſſuſcitando.

Offerens. Gr. cùm obtuliſſet.

Cum clamore valido & lacrymis, præ dolore nimio.

Exauditus eſt pro ſuâ reverentiâ. in Græco, non eſt, *ſuâ*; ſed & exauditus pro reverentiâ.

Observatio Litteralis et Dogmatica.

Plerique Latini reverentiam ſumunt activè, ſeu exauditus eſt propter ſuam religioſam erga patrem reverentiam, ſeu reverentiam, quâ Chriſtus patrem ſuum proſequebatur.

Alii ſumunt paſſivè, pro reverentiâ, quâ pater Chriſtum, utpote ſibi conſubſtantialem & coæqualem proſequebatur.

Alii utrumque jungunt: tantâ reverentiâ Chriſtus Pontifex noſter patrem ſuum exoravit; ut & ipſe pater tam venerandum Pontificem ſit reveritus & pro reverentiâ exaudierit.

Ita D. Chryſoſtomus, tanta, inquit, fuit ejus reverentia ac pietas, ut ideò eum Deus revereretur. Theophylactus D. Chryſoſtomum ſequitur.

Probabilius eſt quòd D. Paulus hîc ad orationem aſpiciat, quâ, Chriſtus in cruce pendens, & ſemetipſum ut Pontifex offerens pro ſalute mundi; oravit & pro ſe, ut per reſurrectionem à morte eriperetur; ſive cùm clamavit voce magnâ. *Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti*. Sive etiam cùm iterùm clamans dixit, *Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum*. Scilicet immortali corpori ſtatim reſtituendum.

Ob quam orationem Chriſtus poſt triduum fuit à morte liberatus, circa hoc videatur Eſtius.

Idem Eſtius probat ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, benè traductum pro reverentiâ, contra Calvinum & Bezam traducentes; à metu, ſcilicet damnationis æternæ, in quo erat, inquiunt, Chriſtus, dum clamavit: *Deus Deus meus*, &c. Quod blaſphemum, & à Cornelio à lapide benè refutatur.

Et ſanè D. Chryſoſtomum, Theophylactum, & alios Græcos qui habent, *pro reverentiâ*, æquius eſt audire quam noſtrates hæreticos.

Chriſtus ut nobis condoleret, pati voluit.

Videamus Chriſtum Pontificem noſtrum nobis condolentem.

℣. 8. *Et quidem*. Gr. & quamvis eſſet filius. Syr. item.

Id eſt, quamvis eſſet Dei filius, & quidem naturalis, cui conſequenter connaturalis erat felicitas, gloria, libertas.

Didicit ex iis quæ paſſus eſt, id eſt, pati tamen elegit, humiliari, obedire uſque ad mortem, mortem autem crucis; ſicque experientiâ didicit, ſeu expertus eſt, quàm grave ſit & arduum pati & obedire.

Pro nobis ſui ſacrificium obtulit.

℣. 9. *Et conſummatus*. Syr. & ſic perfectus redditus eſt.

Id eſt, per paſſiones & obedientiam adductus in gloriam. Vide c. 2. ℣. 10. *per paſſionem conſummare*.

Et per paſſionem factus eſt nobis cauſa ſalutis.

Factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi, cauſa ſalutis æternæ, quam in cruce patiens promeruit.

℣. 10. *Appellatus à Deo Pontifex...* Syr. ac nominatus eſt à Deo, &c.

Id eſt, conſtitutus & declaratus à Deo Pontifex, ob hoc ſcilicet ſui ſacrificium, quod ipſemet pro peccatis noſtris, ad Dei gloriam obtulit.

Quia paſſus eſt, propterea appellatus eſt Pontifex, veluti ſemet ipſe offerens, ait Theophylactus.

Duplex paſſionis Chriſti effectus.

Hîc itaque duplicem adverte Chriſti Paſſionis effectum; noſtram ſalutem, Chriſti claritatem, ſeu illius ſummi Pontificatûs declarationem.

Adde tertium effectum, ſummam Dei gloriam.

Hucuſque animalia Deo oblata fuerant, hîc Deus immolatur Deo; dignum ſanè Deo ſacrificium.

℣. 11. *De quo nobis grandis*, Gr. multus ſermo, id eſt,

Digitized by Google

id eſt, de quo Melchiſedech, & de ejus cum Chriſto, A cujus figura fuit, ſimilitudine, multa vobis poſſem dicere.

Et ininterpretabilis ad dicendum. Gr. & difficilis interpretatu dicere. Syr. & explicatu difficilia.

Id eſt, & quæ ſi dicerem, ægrè & vix intelligeretis.

Quoniam imbecilles. Gr. ſegnes facti eſtis auribus. Syr. quoniam infirmi eſtis auditu veſtro.

Hic erat locus de ordine Melchiſedech agendi & convenientias explicandi, quæ ſunt inter hunc Melchiſedech & Chriſtum; at prudenter differt Apoſtolus propter infirmitatem auditorum, quos interim arguit, ut eorum attentionem excitet & acuat.

Hebræi facti fuerant ſegnes in addiſcendo Dei verbo, fortè ob perſecutiones; probabiliùs ob ſuam B titubantem fidem.

℣. 12. *Etenim cùm deberetis eſſe magiſtri propter tempus....* id eſt, cum tandiu Evangelium audieritis, ut jam deberetis idonei eſſe ad illud alios docendum.

Rursùm indigetis.... adhuc tamen opus habetis ut ego vos doceam ejuſdem Evangelii *elementa*, id eſt, prima principia, rudimenta, ſymbolum fidei Chriſtianæ.

Et facti eſtis quibus lac opus ſit...

Aliâ ſimilitudine idem explicat: quaſi diceret, ſicque more parvulorum, lacte nutriendi eſtis, non ſolido cibo.

℣. 13. *Omnis enim qui lactis eſt particeps.* Supple, tantùm, ſeu qui rudem tantùm & faciliorem fidei doctrinam, capere poteſt.

Expers eſt ſermonis juſtitiæ. Gr. inexpertus.

Id eſt, incapax eſt doctrinæ, quæ de perfectâ juſtitiâ & ſanctitate traditur ſapientibus & perfectis.

Parvulus enim eſt in Chriſtianiſmo. Gr. infans.

Infanti autem lac tantùm convenit.

℣. 14. *Perfectorum autem eſt ſolidus cibus*, id eſt, adultorum verò, ſeu eorum, qui in Chriſtianiſmo profecerunt, ſolida & perfecta doctrina, ſeu ſublimiora myſteria ſunt; ad eos pertinent, illis traduntur.

Eorum, ſcilicet, ſeu illos voco perfectos.

Qui pro conſuetudine. Gr. per habitum, ſcilicet diſcendi, meditandi, docendi.

Exercitatos habent ſenſus, ſcilicet internos, ſeu intellectum. Gr. ſenſoria, quæ propriè ſenſus externos ſignificant & ad animum tranſlata, ſignificant mentem, intellectum exercitatum & habilem ad diſcretionem boni & mali; ad diſcernendum quid bonum, quid malum, quid catholicum, quid hæreticum.

Corollarium Pietatis, ſeu in hoc Capite quinto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

OMNIS Dei & Eccleſiæ miniſter attendat ad ea quæ in primis verſibus de Pontifice dicuntur, ut illa ſibi propria faciat.

Omnis Pontifex ex hominibus. ℣. 1.

Sacerdos itaque recordetur ſe hominem eſſe, & conſequenter peccatorem.

Pro hominibus conſtituitur. ℣. 1.

Recordetur & ſe pro hominibus, ſeu peccatoribus eſſe conſtitutum inter ipſos & Deum, quaſi medium; ut Divina referat ad homines, & homines ad Divina traducat: homines ergo doceat verbis, & factis ædificet, ſeu verbo & exemplo ducat ad Deum. D

In iis quæ ſunt ad Deum. ℣. 1.

Recordetur & ſe ideò conſtitutum eſſe ſacerdotem, ut pro peccatoribus oret, pœnitentiam agat, preces & vota populorum offerat: at præcipuè ut ſacrificium expiationis frequenter offerat pro peccatoribus; ſacrificium, inquio, corporis & ſanguinis Chriſti, Agni Dei pro peccatis noſtris immolati.

Sacerdotis ergo deliciæ ſint oratio; tota ejus vita ſit pœnitentia; centrum illius ſit altare, felicitas, ſacrificium.

Qui condolere poſſit iis, qui ignorant & errant. ℣. 2.

Sacerdos ergo ſuæ propriæ memor infirmitatis, & ad peccandum proclivitatis, compatiatur pecca- E toribus; non iraſcatur inclementer in eos, non loquatur eis durè; ſed affectuoſè & clementer eos ſublevet, pro eis pœnitentiam agat, & pro ſe: quia ipſe peccator, & pro peccatoribus eſt.

Nec quiſquam ſumit ſibi honorem. ℣. 4.

Non præſumat ergo mortalis homo Divinum ſibi miniſterium arrogare ob honorem, ob divitias, ob requiem, aut otium; ſed à Deo vocatus ſuſcipiat illud ad laborem, ad functiones ſupra dictas ſedulò, & cum humilitate peragendas.

Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificavit ut Pontifex fieret. ℣. 5. ſed à Deo, Patre ſuo, ſacerdos conſtitutus. ℣. 6. Infirma noſtra ſenſit, nobis condoluit, pro nobis oravit, ſupplicavit, gemuit, clamavit, lachrymatus eſt. ℣. 7. Et licèt Dei Filius, cui imperium, felicitas, & honor debebantur; pro nobis tamen pati, humiliari, & obedire voluit uſque ad mortem; mortem autem Crucis, in quâ, velut in arâ, ſemetipſum pro nobis obtulit; ibique paſſionibus & opprobriis conſummatus, noſtræ ſalutis cauſa factus eſt, & ſummus noſter Pontifex in æternum declaratus. ℣. 9.

Praxis.

Summum hunc Pontificem æternum, omnium Pontificum & ſacerdotum Principem & exemplar, oculis fidei jugiter intueamur, ut in eo ſacerdotii noſtri regulas ſtudeamus.

Singulatim ergo hæc omnia à S. Paulo deſcripta perpendat apud ſe omnis ſacerdos, Chriſti, ſummi Pontificis, Vicarius, & ſeſe cum hoc ſacerdotum prototypo, & exemplari abſolutiſſimo comparans; videat num, ſicut ille, fuerit à Deo conſtitutus ſacerdos; nùm peccatoribus compatiatur, pro illis oret, gemat, lachrymetur, laboret, patiatur, etiam mori paratus, ut illorum ſit cauſa ſalutis æternæ.

Hac ſaltem ſui cum Chriſto comparatione confundatur, humilietur, annihiletur; confuſus, humiliatus, annihilatus, concipiat tandem veri ſacerdotis ideam, quam pro ſuo modulo, ſecundùm datam ſibi gratiam, adimpleat, orando, gemendo, lachrymando, patiendo, moriendo, ſi neceſſe fuerit, pro peccatorum æternâ ſalute.

Secundò.

Omnis Chriſtianus, ſeu Chriſti diſcipulus, attendat ad ea, quæ de Chriſto, Doctore noſtro, ad no-

ſtram doctrinam & conſolationem ſcripta ſunt. ℣. A
8. & 9.

Chriſtus, licèt Dei Filius, cui connaturalis erat poteſtas, gloria, & felicitas, pati tamen, humiliari, obedire voluit, & experientiâ ſcire quàm arduum ſit & grave, mœrere, tædere, triſtari, timere, pati, mori. Quare?

Primò, ad noſtram conſolationem; ſcilicet ut erga nos mœſtos, patientes, humiliatos, afflictos, eſſet propenſior, & ad miſerendum proclivior. Vide dicta capite ſecundo ad verſum decimum-octavum, & capite quarto ad verſum decimum-quintum.

Secundò, ad noſtram doctrinam; ne ſcilicet, cùm talia ſentimus, nos propterea putemus à Deo deſpectos, atque derelictos.

B Sicut enim Chriſtus patiens, mœſtus, triſtis ad mortem, doloribus & opprobriis derelictus; non ideò minùs Dei Filius, non ideò minùs Deo charus, quin imò Filius Dei ſemper dilectus, in quo ſibi complacuit;

Sic & Chriſtianus patiens, pauper, humiliatus, opprobriis onuſtus, doloribus, & morti traditus, non ideò minùs Dei filius, non ideò minùs Deo charus, ſed eò charior, quò Chriſto patienti conformior.

Si compatimur, & conglorificabimur.

Si Chriſto conformes fuerimus in patientiâ, & ei conformes erimus in gloriâ.

PRAXIS.

Nobis ergo in hoc infirmitatis & paſſionum ſtatu conſtitutis, quid faciendum?

PRIMÒ.

Aſpiciamus in authorem ſalutis noſtræ, per paſſiones conſummatum; & conſolemur quòd, ſicut & ipſe, per paſſiones conſummemur.

Paſſio eſt conſummatio, ſeu perfectio, & per hoc oportet ad perfectionem pervenire, ait D. Chryſoſt.

Patior: ergo conſummor, perficior, Chriſto fio ſimilis, quodammodo Deificor, fingor ad æternam beatitudinem.

Gaudebo itaque, & gloriabor in infirmitatibus & paſſionibus meis, per quas me Deus conſummat, perficit, fingit ad Chriſti, Salvatoris mei, ſimilitudinem, & conſequenter ad æternam cum eo beatitudinis hæreditatem poſſidendam.

SECUNDÒ.

Aſpiciamus in authorem ſalutis noſtræ, ut eum patientem imitemur.

Patiens Chriſtus oravit, ſupplicavit, humiliter & ferventer, cum clamore, & lachrymis cordis contriti & humiliati;

Sic nobis, in tali ſtatu conſtitutis, ad Deum confugiendum eſt precibus, ſupplicationibus, gemitibus, lachrymis, corde contrito & humiliato, at præcipuè hac reverenti ac venerabundâ pietate, ob quam Chriſtus exauditus eſt.

Si Chriſtus, æqualis Patri, tantâ reverentiâ Patrem precatus eſt; quantâ nos homunciones, & verè nihil, Deum orare debemus?

Quò plus humiliati ſumus exteriùs; eò humiliores interiùs oremus.

Analyſis Capitis Sexti.

HORTATUR *Hebræos ut ab infantiâ exeuntes, ad perfectionem contendant.*

Propterea ipſe Paulus in hac epiſtolâ omittit Chriſtianæ fidei rudimenta, de ſublimioribus Divinæ ſapientiæ myſteriis acturus. ℣. 1. 2. 3.

℣. 4. *Ad quid enim vos per catechiſmum rurſus inſtituere, & ad baptiſmum diſponere?* D *cùm impoſſibile ſit ſemel baptizatos, & deinde prolapſos, iterum ad pœnitentiam renovari, ſeu ad novam vitam regenerari.*

℣. 7. *Tales à baptiſmo lapſi Divinam timeant maledictionem: ſicut enim terra ſæpiùs irrigata ſi fruges ferat utiles, benedicitur; ſin autem ſpinas proferat, maledicitur, & tandem incendio cum ſpinis deputatur; ita anima cœleſti rore imbuta, niſi bonorum operum fructus producat, maledicto proxima eſt.* ℣. 8.

E ℣. 9. *Abſit ut hæc dicens, malè de vobis ominer, voſque terram arbitrer infrugiferam; imò verò meliora & feliciora de vobis perſuaſus ſum.*

Novi enim quæ fuerit, & quæ ſit adhuc veſtra in ſanctos, propter Deum, charitas, & hanc Deus juſtus nunquam obliviſcetur. ℣. 10.

℣. 11. *Cur ergo nobis hæc duriora dicis?*

Primò, ut unuſquiſque veſtrûm eumdem charitatis fervorem habeat, non deſit unus; ſecundò, ne fortè ſegnes in poſterum efficiamini; tertiò, ut è contra, ſanctorum imitatores, fide & patientiâ perſeveretis, & proficiatis in bono, ſicque cum illis promiſſa bona hæreditetis. ℣. 12.

℣. 13. *Recordamini Abrahæ, quantâ fide credidit; quantâ patientiâ Dei promiſſa expectavit, & tandem adeptus eſt.* ℣. 14. 15.

℣. 16. *Attendite ad ipſamet promiſſa Abrahæ facta; Deus promiſit, Deus promiſſum ſuum juramento firmavit.*

Quare?

Ut nos, ſpirituales Abrahæ filii, promiſſionis hæredes, firmiùs crederemus, patientiùs expectaremus; & ſecuri de promiſſione Dei juramento firmatâ, bona nobis promiſſa ſpe amplecteremur, & tenaciſſimè apprehenderemus. ℣. 17. 18.

Hæcque ſpes, quaſi anchora, noſtras animas in hujus ſæculi tempeſtatibus redderet firmas; ſic tamen earum fluctuationem impediens, ut eas ad portum æternæ beatitudinis perduceret. ℣. 19.

Quò Jeſus-Chriſtus, prodromus noſter, introivit, factus in æternum Pontifex, ſecundùm ordinem Melchiſedech. ℣. 20.

Digitized by Google

CAPUT SEXTUM.

Textus.

1. QUAPROPTER intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectiora feramur;

non rurſum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis,

& fidei ad Deum.

2. Baptiſmatum doctrinæ,

impoſitioniſque manuum,

ac reſurrectionis mortuorum & judicii æterni.

3. Et hoc faciemus, ſiquidem permiſerit Deus.

4. Impoſſibile eſt enim eos, qui ſemel ſunt illuminati,

guſtaverunt etiam donum cæleſte,

& participes facti ſunt Spiritûs ſancti;

5. Guſtaverunt nihilominus bonum Dei verbum,

virtuteſque ſæculi venturi.

6. Et prolapſi ſunt;

rurſus renovari ad pœnitentiam,

rurſum crucifigentes ſibimetipſis Filium Dei, & oſtentui habentes.

7. Terra enim ſæpe venientem ſuper ſe bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo:

8. Proferens autem ſpinas ac tribulos, reproba eſt, & maledicto proxima, cujus conſummatio in combuſtionem.

9. Confidimus autem de vobis, dilectiſſimi, meliora & viciniora ſaluti; tametſi ita loquimur.

10. Non enim injuſtus eſt Deus, ut obliviſcatur operis veſtri, & dilectionis quam

Paraphraſis.

A QUONIAM, ſicut mox dixi, perfectorum ſolidus eſt cibus; ut vos ab infantiâ exeuntes, ad perfectionem contendatis, omiſſis Chriſtianæ doctrinæ rudimentis, ad altiora ejuſdem doctrinæ myſteria feramur;

Non rurſum vos inſtituentes in iis, quæ ſunt Chriſtianiſmi fundamenta, quales ſunt pœnitentia baptiſmum præcedens, quâ receditur à peccatis, quæ ſunt opera mortua, & mortem promerentia;

Fides, quâ acceditur ad Deum, qui eſt animæ vita, & vitæ fons.

Qualia ſunt & ea quæ ſpectant ad doctrinam catechiſticam de baptiſmo;

B De ſacramento Confirmationis;

De reſurrectione mortuorum, & de judicio univerſali, in quo boni æternâ felicitate præmiabuntur, mali verò ſuppliciis cruciabuntur æternis.

His, inquam, & talibus elementis omiſſis, ad altiora feremur, ſi Deus conceſſerit.

(Quid enim neceſſe eſt per catechiſmum vos rurſus inſtituere de his initialibus, & ad baptiſmum diſponentibus?)

Siquidem impoſſibile eſt, ex Dei ordinatione, eos qui ſemel baptizati ſunt;

Quique condonatis per baptiſmum peccatis, experti ſunt ſpiritualem illam dulcedinem, quâ Deus ſolet animæ ſanctæ guſtum reficere;

C Et qui per manuum impoſitionem acceperunt Spiritum ſanctum.

Et per hunc Spiritum guſtaverunt Spiritualem Divinæ gratiæ dulcedinem;

Et in illâ dulcedine quaſi prægustarunt æternam futuri ſæculi felicitatem.

Et deinde, his Dei donis ſpretis, relapſi ſunt, ſive in antiquam perfidiam, à fide Chriſti deficentes; ſive in dedecora prioris vitæ, voluptuoſè viventes;

Impoſſibile eſt, inquam, eos illam iterum novitatem conſequi, quam priùs in baptiſmo receperunt;

Quia cùm baptiſmus ſit nobis vice crucis, ſitque noD ſtra cum Chriſto crucifixio; baptiſmi reiteratio eſſet nova Chriſti crucifixio in nobis, nova opprobriorum Chriſti in nobis renovatio:

Hoc autem abſurdum, quia ſicut ſemel pro nobis mortuus eſt Chriſtus; ita ſemel cum illo mortui ſumus in baptiſmo.

(Talibus ergo prolapſis non eſt ſperanda baptiſmi renovatio; ſed timenda Dei maledictio & punitio:) ſicut enim terra, quæ pluviam frequenter in ſe venientem combiberit, & herbam ſuis colonis utilem genuerit, ampliorem accipit benedictionem à Deo, qui fruges ejus ad maturitatem adducit.

E At quæ ſæpiùs irrigata, bene culta, ſpinas profert & tribulos, reprobatur, affinis maledictioni, illiuſque finis combuſtio.

(Ita erit de animâ proficiente in doctrinâ Chriſti; & de animâ ſuam negligente ſalutem.)

Abſit autem, fratres dilectiſſimi, ut hæc dicens, vos arbitrer terram ſterilem, & maledicto affinem; imò de vobis meliora perſuaſi ſumus, & quæ ſalutem promittant, non exitium, Deo vobis uſque in finem auxiliante.

Non enim injuſtus eſt Deus, ut obliviſcatur benefactorum veſtrorum, & ſpeciatim charitatis, quam

ob nominis illius gloriam exhibuiſtis erga ſanctos, quibus miniſtraſtis olim, & adhuc miniſtratis hodie.

(Sed hac uſus ſum ſimilitudine, hæcque duriuſcula dixi vobis;) quia veſtrûm omnium ſalutem vehementer exoptans, opto etiam ut unuſquiſque veſtrûm eumdem charitatis fervorem exhibeat uſque ad finem vitæ.

Ut quod ſperatis, in vobis omnibus & ſingulis impleatur æternæ felicitatis poſſeſſione.

Hæc etiam duriora dixi, ut ſtimulos vobis ſubjiciam, quibus vos excitem, ne fortè ſegnes efficiamini, & languidiores quàm vellem;

Sed è contra magis ac magis in bono proficiatis, ſanctorum imitatores, qui Chriſti promiſſis firmiter credentes, & in bonorum operum exercitio, & malorum patientiâ, longanimiter perſeverantes æternam felicitatem hæreditario tandem jure poſſident.

Unum exemplum profero, Abrahæ ſcilicet, omnium credentium Patris: Deus namque illi maxima promiſit, promiſſaque ſua etiam juramento firmavit; & quia Deus neminem ſibi ſuperiorem habet, per quem juret, per ſemetipſum juravit.

In hunc ergo modum juravit: *Per memetipſum juravi, quia feciſti hanc rem*, &c. Geneſ. 22. 16. *Benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum*, &c. Geneſ. 22. 17.

Abraham autem hac Dei promiſſione acceptâ, Dei juramento ſecurus, longo & patienti animo inter adverſa perſeverans, rem ſibi promiſſam adeptus eſt.

(Ita erit & de vobis, ſi credentes, in bonorum exercitio, & malorum patientiâ perſeveretis.)

(Ad hoc ſcilicet, ut in fide, & in patientiâ perſeveretis, Deus Abrahæ loquens juravit:) quia enim homines ſolent per majorem ſe jurare, ut veritatem à ſe aſſertam confirment; ita ut apud illos juramentum ſit omnis controverſiæ finis, & veritatis confirmatio.

Hinc Deus humanum morem imitatus, cùm vellet nobis, ſpiritualibus Abrahæ filiis, & promiſſionis ei factæ hæredibus, inſigniter declarare conſilii ſui firmitatem, promiſſionem ſuam juramento interpoſito confirmavit.

Ut per duas res, promiſſionem ſcilicet & juramentum, quæ ſunt immutabiles; quibuſque Deus, prima veritas, & ſumma veracitas, nec falli poteſt, nec fallere;

Maximam & firmiſſimam habeamus conſolationem in hujus vitæ procellis,

Nos, qui hoc naufragum relinquentes ſæculum, Chriſtique fidem amplexi, confugimus ad apprehendendam, & firmiſſimè tenendam ſpem futurorum bonorum nobis propoſitorum, & pro hæreditate promiſſorum.

Hanc bonorum æternorum ſpem habemus, quaſi anchoram tutam & firmam, quæ animam noſtram in hujus ſæculi tempeſtatibus ita ſtabilem reddit, ut illius tamen curſum non retardet;

Sed fluctationem impediens, eam continuè perducit ad portum cæleſtis gloriæ;

Seu uſque in empyreum cælum, cujus figura erat ſanctum ſanctorum, pars interior templi, oppanſo velamine ab aliis partibus, velut ſacratior, ſeparata.

In hoc verè ſanctum ſanctorum Jeſus-Chriſtus prior, tanquam noſter præcurſor, introivit, nobis locum paraturus, noſque membra ſua ſecum citò acceſſiturus; introivit prior & pro nobis Patrem oraturus, æterno quippe donatus eſt ſacerdotio, factus Pontifex, ſecundùm ordinem Melchiſedech, ſemper vivens ad interpellandum pro nobis. c. 7. ỽ. 25.

A oſtendiſtis in nomine ipſius, qui miniſtraſtis ſanctis, & miniſtratis.

11\. Cupimus autem unumquemque veſtrûm eamdem oſtentare ſollicitudinem.

Ad expletionem ſpei uſque in finem.

12\. Ut non ſegnes efficiamini;

B verùm imitatores eorum, qui fide & patientiâ hæreditabunt promiſſiones.

13\. Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret, majorem, juravit per ſemetipſum.

14\. Dicens: Niſi benedicens benedicam te; & multiplicans multiplicabo te:

C 15. Et ſic longanimiter ferens, adeptus eſt repromiſſionem:

16\. Homines enim per majorem ſui jurant; & omnis controverſiæ eorum finis ad confirmationem, eſt juramentum.

17\. In quo abundantiùs volens Deus oſtendere pollicitationis hæredibus immobilitatem conſilii ſui, interpoſuit jusjurandum.

D 18. Ut per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum,

fortiſſimum ſolatium habeamus,

qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem.

E 19. Quam ſicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam,

& incedentem

uſque ad interiora velaminis.

20\. Ubi præcurſor pro nobis introivit Jeſus, ſecundùm ordinem Melchiſedech, Pontifex factus in æternum.

Com-

Commentarius in Caput Sextum.

QUAPROPTER hæc illatio deducitur ex omnibus à ℣. 11. dictis in cap. 5. quaſi diceret.

Quia perfectorum ſolidus eſt cibus, infantium verò lac; & ne vos diutiùs tales maneatis, quales dixi, infantes ac parvuli; ſed è contra, ut viri tandem perfecti eſſe nitamini. ideò omittamus.

Hebræorum enim infirmitatem exprobravit Apoſtolus, non ut animum deſpondeant, ſed ut eos excitet & acuat.

Intermittentes, id eſt, omittentes. Syr. omittamus.

Inchoationis. Gr. initii Chriſti ſermonem, id eſt, rudimenta Chriſtianæ doctrinæ; ſeu principia, quibus rudes in Chriſto, ſeu catechumeni initiantur.

Ad perfectiora. Gr. ad perfectionem feramur, id eſt, ad altiora ejuſdem doctrinæ myſteria feramur. Syr. veniamus.

Quaſi diceret, jam diutiùs infantes fuiſtis; jam diutiùs quaſi parvuli rudimentis adhæſiſtis; jam tandem ſublimiora Divinæ ſapientiæ arcana, ut viri perfecti intelligite, id eſt, ut ex cap. 7. patebit, figuras in veteri Teſtamento latentes & ad Evangelium pertinentes, v. g. Melchiſedechi ſacerdotium, Chriſti ſacerdotii figuram, intelligite.

Non rursùm jacientes fundamentum... id eſt, non iterum vobis ea repetentes, quæ jam pridem didiciſtis, & ſunt Chriſtianiſmi fundamentum.

Pœnitentiæ ab operibus mortuis. v. g. non repetam quæ didiciſtis de pœnitentiâ baptiſmum præcedente, quâ receditur à peccatis, quæ ſunt opera mortua & mortem promerentia.

Et fidei ad Deum. hîc & in ſecundo verſiculo ſubintellige, *non rursùm jacientes fundamentum fidei*, ſeu, non repetam quæ vobis dicta ſunt de fide, quâ acceditur ad Deum, qui eſt animæ vita & fons vitæ.

℣. 2. *Baptiſmatum doctrinæ*, id eſt, *nec rursùm jacientes fundamentum doctrinæ* catechiſticæ de baptiſmo, quæ catechumenis tradi ſolet.

Dicit *baptiſmatum*, ſive propter trinam immerſionem, ſive propter tria baptiſmata, fluminis, flaminis, & ſanguinis.

Sive etiam, quia varia & diverſa erant tunc baptiſmata, Judaïca, Joannis & Chriſti; & hoc ab aliis valdè diſtinguendum erat in doctrinâ catechiſticâ.

Impoſitionis quoque manuum, id eſt, ſacramenti confirmationis, quod per manuum impoſitionem confertur, ſolebatque tunc adultis conferri ſtatim à baptiſmo.

Ac reſurrectionis mortuorum. de quâ ſcilicet in ſymbolo fidei; & quæ in ipſo baptiſmo repræſentatur. Rom. cap. 6. ℣. 4.

Et judicii æterni. in quo boni præmiabuntur, mali punientur in æternum.

Ordo, quo doctrina Chriſtiana tradebatur ab Apoſtolis.

Hinc docemur ordinem, quo ſolebant Apoſtoli Chriſtianam tradere doctrinam.

Primò, excitabant ad pœnitentiam de peccatis.

Deinde fidem in Deum & in Chriſtum exigebant.

Poſtea baptiſmum proponebant, cujus virtutem explicabant.

Baptizatis poſtmodum manus imponebant, ut per ſacramentum confirmationis Spiritum ſanctum & robur gratiæ reciperent, quo generoſiùs pro fide decertarent.

Denique ad conſtantiam excitabant ſpe glorioſæ A reſurrectionis & æternæ vitæ; & ab apoſtaſiâ deterrebant damnationis æternæ metu.

℣. 3. *Et hoc*, id eſt, ſcilicet, ut omiſſis fidei rudimentis, ad altiora feramur; hoc, inquam, favente Dei gratiâ, quam ſpero, faciam in ſequentibus.

℣. 4. *Impoſſibile eſt enim...*

Error Hebræorum circa baptiſmi reiterationem.

Dat rationem, ob quam de fundamentalibus Chriſtianiſmi veritatibus hîc non agat; ne ſcilicet hujus doctrinæ repetitione foveret errorem quorumdam Hebræorum, putantium, quòd ſicut in Judaïſmo ſæpiùs baptizabantur, ut à legalibus immunditiis ſanctificarentur; ſic & in Chriſtianiſmo multoties poſſent baptizari, & priorem aſſequi gratiam: hincque liberiùs peccabant & diſſolutè viventes, & à fide deficientes. B

De hoc errore Hebræorum vide D. Chryſoſtomum, Theodoretum, Theophylactum, Eraſmum etiam in annotationibus, D. Thomam in ℣. 6. Gagnæum.

Hunc errorem impugnat hîc Apoſtolus, juxta antiquos.

Hunc ergo errorem, ut prorsùs extinguat Apoſtolus, & Hebræos ab apoſtaſiâ penitus deterreat, ait.

Impoſſibile eſt enim: quaſi diceret, fruſtrà vos de his initialibus & ad baptiſmum diſponentibus rursùm inſtruerem; impoſſibile eſt enim ſemel baptizatos, & deinde à fide prolapſos, per pœnitentiam baptiſmalem ad novam vitam regenerari.

Antiquorum interpretatio.

Hic ſenſus clariùs patebit ex ſingulorum verborum explicatione.

Impoſſibile eſt. non dixit inutile, indecorum, ſed *impoſſibile*, ut ad deſperationem eos injiciat, & ne C omninò ſperent ſe denuò poſſe baptiſma conſequi, Theophylactus poſt D. Chryſoſtomum.

Eos qui ſemel illuminati ſunt. Syr. qui ſemel ad baptiſmum deſcenderunt.

Baptiſmus à Græcis vocabatur φωτισμὸς, à Latinis illuminatio; hinc & Apoſtolus infrà cap. 10. ℣. 32. baptizatos vocat illuminatos.

Itaque ſenſus eſt, *qui ſemel illuminati ſunt* lumine fidei per baptiſmum, in quo habituale fidei lumen infunditur baptizato, & per quem Chriſtus *nos de tenebris transfert in admirabile lumen ſuum*, id eſt, in Eccleſiam, primæ Petri 2. ℣. 9.

Guſtaverunt etiam donum cæleſte. Syr. donum il- D lud, quod è cælis eſt, id eſt, ſanctam Euchariſtiam, ait Primaſius, quæ baptizatis conferri ſolebat.

Vel juxta D. Chryſoſtomum, qui perceptâ per baptiſmum remiſſione peccatorum, guſtaverunt & experientiâ cognoverunt conſcientiæ pacem, & ſpiritualem illam dulcedinem, quæ ſolet animæ ſanctæ guſtum reficere.

Et participes facti ſunt Spiritûs ſancti. Syr. & acceperunt Spiritum ſanctum, ſcilicet per Confirmationis ſacramentum: tunc autem plerumque communicabantur & chariſmata Spiritûs ſancti.

℣. 5. *Guſtaverunt nihilominus bonum...* Gr. & pulchrum guſtaverunt, &c. Syr. guſtaveruntque bonum, &c. *Nihilominus* itaque hîc idem eſt ac, *etiam*.

E Senſus ergo eſt: guſtaverunt etiam ſpiritualem Divini Verbi ſuavitatem, juxta illud pſal. 118. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua*: & ex illo præſenti guſtu interno Verbi Dei, & ſpirituali gratiæ Dei ſuavitate, agnoverunt quaſi ex præguſtu.

Virtutes ſæculi futuri, id eſt, quid Deus poſſit per gloriam in futuro ſæculo, ſeu quid Divina virtus ope-

Analyſis Capitis Quarti.

*H*ORTATUR *Hebræos ut caveant, ne, ſicut antiqui Iſraëlitæ, ob infidelitatem ſuam, à requie ſibi promiſſâ fuerunt excluſi; ſic & ipſi, ob incredulitatem, ab æternâ requie, ad quam vocati ſunt, arceantur.* A

Nobis etenim Chriſtianis, ſicut & illis Iſraëlitis, bonum de requie nuntium datum eſt: at ſicut eis non profuit tale nuntium, auditum, & non creditum; ſic nec nobis proderit Evangelium audiiſſe, niſi credamus & obediamus illi. ℣. 1. 2.

At verò ſi crediderimus, ingrediemur in requiem, à quâ excluduntur infideles;

Requiem, dico, non Sabbathi, ℣. 3. 4. *non Palæſtinæ,* ℣. 7. 8. *ſed æternæ beatitudinis.* ℣. 9.

Ad hanc nos Deus vocat toto vitæ noſtræ tempore, quæ dies eſt; ℣. 7.

Et hæc æterna requies, benè per Sabbathum figurata fuit, quia ceſſatio eſt ab omni labore. ℣. 10.

Feſtinemus ergo in illam requiem ingredi; credamus, & obediamus Evangelio, ne cum incredulis pereamus. ℣. 11.

Horrendum enim erit Chriſto, Verbo Dei, Apoſtolo noſtro, non crediſiſſe, & ei, ut Judici, fidei & vitæ rationem reddere:

Quia vivus, & vita eſt; omnia videns, omnia penetrans, omnia potens; hinc nec falli poteſt, nec declinari: hunc ergo Judicem timeat omnis incredulus. ℣. 12. 13.

At in eum ſperet, quicumque in fide conſtans eſt, licèt adhuc infirmus, & ab omni peccato nondum plenè ſanus: B

Noſter enim ſummus Pontifex eſt Deo gratiſſimus, quia Dei Filius; erga nos miſericordiſſimus, quia omnia noſtra expertus, excepto peccato. ℣. 14. 15.

Ad illum ergo accedamus cum plenâ fiduciâ per eum miſericordiam obtinendi pro peccatis, & gratiam pro beneficiis. ℣. 16.

CAPUT QUARTUM.

Paraphraſis.

NOs igitur Chriſtiani, quibus facta eſt promiſſio de introitu in æternam Dei requiem; timeamus, & timendo caveamus, ne hac Dei promiſſione neglectâ, quis ex nobis, ob infidelitatem ſuam, hoc ingreſſu fruſtratus inveniatur.

Nobis etenim bonum, lætumque de cælo poſſidendo nuntium datum eſt; ſicut & Iſraëlitis data fuerat promiſſio de terrâ Chanaan poſſidendâ;

Sed valde timendum ne contingat nobis quod & illis: ſicut eis non profuit audiiſſe promiſſionem quietis, quia ei non crediderunt; ita nec proſit nobis Evangelium, cui non crediderimus. D

At verò nos qui credimus, & credentes Deo obedimus, ingrediemur in requiem, in quam Deus jurat non ingreſſuros eos, qui non crediderint, dicens iratus: Si introibunt in requiem meam.

Quæ Dei verba non poſſunt intelligi de requie Sabbathi; cùm Deus ea per os David dixerit, longè poſt opera mundi completa, & ideò longè poſtquàm homines in illam Sabbathi quietem fuerant inducti.

De Sabbathi enim requie Scriptura Geneſ. 2. ℣. 2. loquens, dixit: Et requievit Deus die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis, & hoc quidem ab initio mundi.

Plurima autem poſt ſæcula rurſus in pſal. citato dicit Deus: Si introibunt in requiem meam. Deus ergo præter Sabbathi requiem, aliam habet, à quâ excludat incredulos. E

Cùm igitur alia ſit quies, in quam introducendi ſunt aliqui; & Iſraëlitæ illi, quibus hæc requies, ſub figurâ quietis in terrâ promiſſâ, priùs fuit annuntiata, ab eâ propter incredulitatem ſuam, fuerunt excluſi.

Textus.

1. TIMEAMUS ergo, ne fortè, relictâ pollicitatione introeundi in requiem ejus, exiſtimetur aliquis ex vobis deeſſe.

2. Etenim & nobis nuntiatum eſt quemadmodùm & illis;

ſed non profuit illis ſermo auditûs, non admixtus fidei, ex iis quæ audierunt.

3. Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus; quemadmodùm dixit: Sicut juravi in irâ meâ, ſi introibunt in requiem meam.

Et quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis.

4. Dixit enim in quodam loco de die ſeptimâ ſic: Et requievit Deus die ſeptimâ ab omnibus operibus ſuis.

5. Et in iſto rurſum: Si introibunt in requiem meam.

6. Quoniam ergo ſupereſt introire quoſdam in illam, & ii quibus prioribus annuntiatum eſt, non introierunt propter incredulitatem.

7. Iterum

7. Iterum terminat diem quemdam, hodie in David dicendo: poſt tantùm temporis, ſicut ſupra dictum eſt: Hodie ſi vocem Domini audieritis, nolite obdurare corda veſtra.

8. Nam ſi eis Jeſus requiem præſtitiſſet, nunquam de aliâ loqueretur poſthac die.

9. Itaque relinquitur Sabbathiſmus populo Dei.

10. Qui enim ingreſſus eſt in requiem ejus, etiam ipſe requievit ab operibus ſuis, ſicut Deus à ſuis.

11. Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipſum quis incidat incredulitatis exemplum.

12. Vivus eſt enim ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti,

& pertingens uſque ad diviſionem animæ ac ſpiritûs,

compagum quoque ac medullarum;

& diſcretor cogitationum & intentionum cordis.

13. Et non eſt ulla creatura inviſibilis in conſpectu ejus;

omnia autem nuda, & aperta ſunt oculis ejus.

ad quem nobis ſermo.

14. Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cælos, Jeſum Filium Dei, teneamus confeſſionem.

15. Non enim habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum autem per omnia, pro ſimilitudine, abſque peccato.

16. Adeamus ergo cum fiduciâ ad thronum gratiæ, ut miſericordiam conſequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

A Hinc Deus, poſt tot annos à poſſeſſâ Palæſtinâ, aliud quoddam determinat tempus, quod vocat diem, in pſal. citato, & per quod, ſi Divinæ vocationi obedierimus, in hanc Dei requiem introibimus.

Nec enim Joſue hanc veram Dei requiem præſtitit Iſraëlitis, quos in Palæſtinam introduxit: aliàs Spiritus ſanctus illam poſtea non polliceretur, nec ad eam obtinendam, diem nobis aliam determinaret.

Reſtat ergo nobis, populo Dei, alia requies, regnum ſcilicet cælorum, Sabbathum æternum.

In quod quicumque ſemel ingreſſus eſt, ab omni labore in æternum quieſcit, ſicut Deus, orbe con-

B dito, quievit à ſuis operibus.

Studeamus ergo, aliiſque rebus omiſſis, hoc agamus, ut ad illam ſummam futuri ſæculi tranquillitatem perveniamus; credamus Evangelio nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis.

Horrendum enim erit Chriſto, Filio, Verboque Dei, non crediſſe; quia vivus eſt & efficax, & penetrantior quovis gladio utrinque ſecanti;

Non corporis membra tantùm incidens, ſed & intimos affectus animi, ita ut animam à ſpiritu diſſecet;

Compages quoque & medullas, ſeu animi noſtri abdiſſima, & magis intima diſſecat,

Exactè diſcernens arcanas mentis noſtræ cogitationes, & cordis noſtri conſilia.

C Et ideò nulla eſt uſquam creatura, nec in cælo, nec in terrâ, quæ non ſit oculis ejus manifeſta;

ſed omnia ſunt nuda & aperta oculis illius, cui fidei, & vitæ noſtræ ſumus rationem reddituri: illum ergo timeat ut Judicem, quicumque ſyncerè non credit in eum; at in eum, ut Pontificem, ſperet omnis verè fidelis.

Cùm habeamus igitur Pontificem verè magnum, & omni ſummo Pontifice longè majorem, Jeſum-Chriſtum, Filium Dei, qui non tantùm in ſancta ſanctorum, ut Judæorum Pontifex; ſed & in intima cælorum pervenit, Patrem nobis propitiaturus; in noſtrâ profeſſione firmiter perſeveremus.

D Si qua autem nobis remanet infirmitas, non ideò deſpondeamus animum: non enim habemus Pontificem, qui noſtris infirmitatibus compati non poſſit; imò quia illas, excepto peccato, ſicut & nos expertus eſt; ad nobis miſerendum eſt promptiſſimus.

Talem igitur nacti Pontificem, apud Deum potentiſſimum, erga nos miſericordiſſimum, cum bonâ ſpe, & plenâ fiduciâ accedamus ad thronum gratiæ, ut per eum miſericordiam, ſeu peccatorum remiſſionem obtineamus; & gratiam, quæ nobis opituletur in tempore opportuno.

Commentarius in Caput Quartum.

TIMEAMUS *ergo.....* illatio ex antecedentibus.

Caput tertium abſolvit dicens: *Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatem.*

Hinc infert: illorum ergo punitionis memores, & nos Chriſtiani, *timeamus* caſto & filiali timore; ſicque timentes, ſollicitè caveamus.

Ne fortè. Gr. ne quandoque, *relictâ,* id eſt, neglectâ Dei promiſſione de introitu in æternam Dei requiem, cujus figura tantùm erat, requies in terrâ promiſſâ.

Exiſtimetur aliquis. . . id eſt, quis ex nobis inveniatur hoc ingreſſu fruſtratus, ob inconſtantiam & infidelitatem noſtram.

℣. 2. *Etenim & nobis nuntiatum eſt.* Gr. ſumus Evangelizati.

Verborum Dei auditus non ſufficit; ſed requiritur illorum fides & praxis.

Affertur ratio timendi.

Nobis etenim Chriſtianis bonum & lætum de cælo poſſidendo nuntium datum eſt.

Quemadmodum & illis. data fuit promiſſio de terrâ Chanaan poſſidendâ.

Sed non profuit illis ſermo auditûs, ſeu auditionis, in genitivo, ut patet ex Græco, id eſt, quem audierunt.

Non admixtus fidei, id eſt, propterea quòd non fuit admixtus, contemperatus cum fide, ſeu fide receptus; uno verbo, non creditus.

Ex iis quæ... id eſt, ſecundùm ea quæ audierunt, id eſt, quia non crediderunt iis, quæ audierunt, ſcilicet, quod Dei ope & ducatu ſuperaturi eſſent Chananæos.

Timeamus ergo ne ſimiliter nobis non proſit Evangelium, niſi ei credamus & obediamus.

Expreſſio notanda circa verbum Dei.

Nota hanc D. Pauli locutionem. *Non profuit ſermo auditûs non permixtus fidei.*

B Quaſi diceret, ſicut cibus & pharmacum non prodeſt, ſed nocet, niſi digeratur & per digeſtionem nobis commiſceatur;

Ita Verbum Dei auditum, ſed fide non digeſtum & nobis non commixtum, nocet magis quàm prodeſt.

Verba Dei per fidem digerenda, ſicut cibus per ſtomachum digeritur.

Verba Dei ſunt per fidem digerenda, ſicut cibus per ſtomachum.

Hinc tot Chriſtianis non prodeſt Evangelium lectum, vel auditum; propterea quòd ſermo auditu receptus, per fidem non digeritur, eiſque non commiſcetur.

Legendum ergo, audiendum quidem; at præterea meditandum, fide digerendum, nobiſque commiſcendum.

C Paulò aliter in Græco; ſed non profuit ſermo auditûs illis non admixtus fidei audientibus, id eſt, non admixtus fidei, in audientibus, ſeu in iis qui audierunt.

Syr. propterea quòd non fuit cum fide temperatus iis qui ipſum audierunt.

Et hæc ad litteram non multùm diſcrepant à noſtrâ Vulgatâ & explicatione ſuperiùs factâ.

Ultima tamen verba ſic interpretatur Theophylactus: non profuit illis ſermo auditûs, quia per fidem non ſe conjunxerunt audientibus, ſeu obedientibus, Joſue ſcilicet & Calebo.

℣. 3. *Ingrediemur enim.* Gr. Ingredimur, &c. *qui credidimus.* Gr. credentes.

D Juxta hunc textum fides eſt initium ingreſſûs in requiem Dei, ſicut in cap. 3. ℣. 14. *Eſt initium ſubſtantiæ Chriſti.*

Per fidem vivam & operantem ingredimur, incipimus ingredi; jus habemus ad introitum, &c.

Syrus etiam. At introimus in requiem nos qui credimus.

Meliùs tamen juxta noſtram Vulgatam, *ingrediemur*, ut probat Eſtius, eſtque ſenſus.

Etenim nos Chriſtiani, quibus bonum & lætum datum eſt nuntium, ℣. 2. & qui Evangelio huic credidimus & credimus, & credentes obedimus, *ingrediemur* in æternam Dei *requiem.*

Quemadmodum dixit, ſupple Deus.

E *Sicut juravi in irâ meâ, ſi introibunt...*

Hoc textu probat quòd fideles ingredientur; idque probat argumento à contrario.

Quaſi diceret, incredulis tantùm negata eſt hæc requies promiſſa, *quemadmodum* teſtatur ipſe Deus, in pſal. *dicens: ſicut juravi*, &c.

Ergo nobis credentibus concedetur: quia ſicut ab eâ excludit infidelitas; ita fides introducit in illam.

Et quidem operibus ab inſtitutione. Gr. à fundatione, &c.

His poſterioribus verbis incipit explicare quæ ſit illa requies, de quâ loquitur pſaltes in loco citato, &

A in quam nos credentes ingreſſuri ſumus.

Triplex enim in ſcripturis reperitur requies: requies ſabbathi; requies in terrâ promiſſâ; requies æternæ beatitudinis figurata per alias.

Triplex requies; ſcilicet Sabbathi, in terrâ promiſſâ, in cælo.

Oſtenſurus ergo quòd hanc æternam beatitudinem ingrediemur, ſi fidem vivam & operantem habuerimus.

Verba Davidis non intelliguntur de die ſeptimâ.

Oſtendit primò, quòd Dei verba in citato pſalmo non poſſint intelligi de requie ſabbathi.

Deinde ℣. 8. oſtendet quòd nec de requie in Palæſtinâ.

Hæc ergo verba Dei, *ſi introibunt in requiem meam*, de requie diei ſeptimæ, ſeu ſabbathi, non intelliguntur, quia Deus ea per os David dixit.

B *Operibus* à primâ mundi *conſtitutione completis*, Ergo longè poſtquam homines in illam ſabbathi requiem erant inducti.

℣. 4. *Dixit enim...* id eſt, de hac enim ſabbathi quiete loquens Sciptura *dixit: Et requievit Deus...* hocque ab initio mundi, completis operibus creationis.

In quodam loco. Gr. alicubi, ſcilicet Geneſ. 2. ℣. 2.

Sed quia Hebræis in Scripturâ verſatiſſimis, & eam ferè totam memoriter ſcientibus, loquitur; nec librum citat, nec caput.

℣. 5. *Et in iſto rursùm...* id eſt, poſt multa autem ſæcula, rursùs in pſalmo jam ſæpè citato, requies indicatur, in quam admittuntur fideles, à quâ excluC duntur infideles.

Hæc ergo requies de quâ in pſalmo alia eſt à primâ, de quâ in Geneſi.

Deus ergo præter requiem ſabbathi, aliam habet requiem, à quâ excludat incredulos, dicens: *Si introibunt in requiem meam.*

℣. 6. *Quoniam ergo ſupereſt introire quoſdam...* id eſt, quandoquidem ergo, ut ex verbis Davidicis colligitur, alia ſupereſt requies, in quam quidam à Deo ſunt introducendi.

Supereſt introire quoſdam, id eſt, futurum eſt ut quidam introeant, ſeu introducendi ſunt.

Et ii, id eſt, & Iſraëlitæ, quibus prioribus annuntiata eſt. Gr. & ipſi, priùs annuntiatione moniti non introierunt.

D Id eſt, & illi quibus priùs annuntiata eſt, ſcilicet ſub figurâ quietis in terrâ promiſſâ, ab eâ fuerunt excluſi, propter incredulitatem ſuam.

℣. 7. *Iterum terminat.* Syr. rursùs diem alium præfinit, id eſt, determinat, ſeu deſignat quoddam aliud tempus, quod vocat *diem*, *hodie*, *in David* pſal. citato, *dicens.*

Poſt tantùm temporis, quod inter Moyſem & Davidem interceſſit.

Sicut ſuprà dictum eſt, cap. 3. ℣. 7. 8. &c. *hodie*, in hoc tempore, *ſi vocem Domini*, ne ſitis ipſi rebelles & increduli.

Paucioribus verbis; quia ſupereſt alia requies, à quâ excluſi fuerunt Judæi increduli.

E Hinc Deus ne vacua remaneat illa requies, fideles, id eſt, Chriſtianos invitat ad illam, dicens per Davidem, *Hodie: Si vocem Domini audieritis*, &c.

Poſt tantùm temporis, quo ſcilicet facta fuit terræ promiſſæ diſtributio.

His verbis indicat etiam quòd de quiete in hac terrâ non agatur in pſalmo, ſed de aliâ per hanc figuratâ.

Iterum terminat diem, id eſt, ſpatium vitæ noſtræ, quo ſi Deo obedierimus, Introibimus in requiem Dei.

℣. 8. *Nam ſi eis Jeſus.* Syr. addit. filius Nun, id eſt, Joſue, *eis*, id eſt, antiquis Iſraëlitis.

Nec de terrâ promiſſâ, in quâ erat David, cùm hæc diceret.

Requiem præſtitiſſet, de quâ Spiritus ſanctus in A ſenſu ſublimiore & myſtico intelligis verba Davidis in pſal. 94.

Profectò *nunquam* idem Spiritus ſanctus.

Poſt hæc. adverbium, id eſt, poſtea. Gr. poſt hæc, ſeu poſt illud tempus, requiem alteram polliceretur.

Nec *de aliâ* die loqueretur; quia Judæi terram promiſſam poſſidebant. cùm David dicebat. *Hodie ſi vocem*...

Ergo de requie in regno cælorum.

℣. 9 *Itaque relinquitur ſabbatiſmus populo Dei.* Concluſio ex dictis.

Cùm nec de requie ſabbathi, nec de requie in Palæſtinâ loquatur David in pſalmo citato.

Reſtat igitur alia major & præſtantior requies, indicata per ſabbathum & figurata per quietem in terrâ B promiſſâ; ſcilicet æterna futuri ſæculi quies, quæ benè vocatur ſabbathum, quia.

Cur Sabbathum dicitur.

℣. 10. *Qui enim ingreſſus eſt in requiem ejus*... quicumque in illam æternam & cæleſtem *requiem ingreſſus eſt; ille quieſcit* ab omni labore & opere, *ſicut Deus* die ſeptimâ requievit ab opere.

Quies ergo Dei, noſtræ quietis æternæ eſt exemplar.

Votum ad hanc felicem quietem.

O fœlix! ô æterna Dei requies! omnibus promiſſa, ab omnibus ferè neglecta & quaſi oblita; mentem meam imple, cor meum poſſide, totam animam ſic occupa; ut tui nunquam obliviſcar; ſed ad te continuè anhelans & ſuſpirans, Chriſto fide vivâ & operante credam & obediam; ſicque, tui felici poſſeſſione, fruſtratus non inveniar. C

℣. 11. *Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem*... Indicatâ requie, ad quam nos Deus vocat, nunc ad illam nos urget & accendit.

Feſtinemus. Gr. ſtudeamus, id eſt, enitamur, totiſque contendamus animis, illam aſſequi, *& in illam ingredi.*

Ut ne in idipſum quis incidat... caveamus ne eodem concidamus modo, quo veteres Hebræi, qui Deo non crediderunt.

Ad hoc oſtenduntur nobis præteritæ pœnæ aliorum, ut caveamus, ait D. Thomas.

Credamus itaque Verbo Dei nobis annuntiato, ne pereamus cum incredulis.

Horrendum enim eſt Dei judicium. Vivus eſt ſer- D mo Dei, &c.

Observatio Moralis.

Ad hanc requiem feſtinandum. Quare.

Feſtinandum eſt, ait D. Thomas hîc.

Primò, quia longinqua via.

Secundò, quia tempus eſt valdè breve.

Tertiò, quia urget Chriſti vocatio per charitatis ſtimulum.

Quartò, quia periculum in morâ, ut patet in fatuis virginibus. Matth. 25.

Quò ſeniores ſumus, eò velocius nobis currendum.

D. Chryſoſtomus hîc in morali hom. 7. ait curſu, eoque vehementi opus eſſe; & quò ſeniores & cælo viciniores ſumus, eò magis & concitatiùs currere debere; quod illuſtrat ſimilitudine currentis in ſtadio, qui ad præmium attentus, non conſiſtit, non languet metæ vicinus, ſed curſum intendit. E

Exemplum terribile.

Attende quòd Hebræi jam ferè totam deſerti longitudinem emenſi, & terræ promiſſæ jam vicini, ob ſuam de Deo diffidentiam, retroacti ſunt, & ab eâ excluſi.

Timeamus ne in idipſum incidamus incredulitatis exemplum.

Feſtinemus ergo... non immoremur hæſitantes.

Ad hoc, ô Deus *adauge fidem*, & charitatis ardoribus accende & dilata cor meum: *Viam man-* A *datorum tuorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum.*

℣. 12. *Vivus eſt enim ſermo Dei*...

Observatio Litteralis.

In hujus loci explicatione bipartiuntur interpretes.

Aliqui enim totum hunc locum explicant de verbo Dei ad homines prolato, præcipuè Evangelico.

Alii de Chriſto, æterno Dei Verbo.

Juxta primos, hic ſenſus eſt.

Demus operam ingrediendi in requiem, credamus Verbo nobis Evangelizato, ne cum incredulis pereamus: nec enim Verbum Dei nunc minoris eſt virtutis B & efficaciæ, quàm olim.

Si ergo *omnis tunc prævaricatio juſtam accepit mercedem*; ita nunc accidet nobis, *ſi tantam neglexerimus ſalutem.*

Ut autem omnia adaptent Verbo Dei, tribuunt ſermoni quod Dei proprium eſt.

Hujus opinionis eſt Eſtius. videatur.

Juxta alios, ſenſus hic eſt. Credamus Dei Verbo, &c. ne pereamus, &c.

Quidquid enim Chriſtus, Verbum Dei, filius Dei, propheta, doctórque noſter. Vide cap. 1. ℣. 1. nobis locutus eſt, ſive promittens, ſive comminans, illud efficiet, quia vivus & omnipotens; & conſequenter incredulos damnabit, fideles ſalvabit.

C Hunc ſequor ſenſum, tùm quia cap. 1. ℣. 1. Chriſtus indicatur Verbum Dei. *Locutus eſt nobis in filio.*

Tùm quia totus ℣. 13. non poteſt niſi coactè de Verbo Dei prolato explicari.

Singula attende verba.

Etenim. hæc particula hunc verſum nectit cum præcedente, datque rationem, ob quam Hebræi debeant timere, ne ſuâ infidelitate puniantur ſicut patres eorum.

Ratio autem eſt, quia Chriſtus.

Vivus eſt. vita & fons vitæ, Deus vivus. Vide capite 3. ℣. 12. & conſequenter omnia videns, omnia penetrans, falli non poteſt.

D *Et efficax.* Syr. omninò efficax, id eſt, omnipotenter agens, ſeu efficaciter exequens quidquid, aut promiſit, aut comminatus eſt.

Penetrabilior. Syr. longèque penetrantior.

Hoc penetrans dicitur quod ingreditur profunda rei; nihil autem tam profundum, quod Chriſtus non penetret; ad intima pervadit.

Omni gladio ancipiti. Gr. δίστομος, qui duo habet ora; ſeu utrâque parte acutus, in utramque partem ſecans.

Et pertingens uſque ad diviſionem animæ, id eſt, ſuâ penetratione dividens animam à ſpiritu; id eſt, diſtinguens cogitationes & motus animæ, ſeu partis animalis, à cogitationibus & actibus ſpiritûs, ſeu partis E ſuperioris.

Et conſequenter omnia quæ ſunt in homine magis unita, diſtinctiſſimè cognoſcens.

Compagum quoque ac medullarum.

Per hæc quæ ſunt in corpore noſtro intima, intellige animi noſtri abditiſſima oculis Chriſti patere.

Et diſcretor. Gr κριτικὸς, cenſor, id eſt, ſeverè & exactè diſcernens, quâ intentione, quo fine cogitamus ac volumus.

℣. 13. *Et non eſt ulla creatura inviſibilis.* Gr. ἀφανὴς, inapparens, non manifeſta, apud eum nulla latet hypocriſis.

Sed omnia nuda & aperta ſunt...

Apertum plus dicit quàm nudum.

Nudum dicitur quod non eſt veſtitum.

Apertum verò cujus viſcera & inteſtina patent.

Quod nudum eſt, videtur in ſuperficie; quod apertum eſt, videtur in profundo.

Sicut fit in pecudibus mactatis, vel in corporibus humanis, quæ à chirurgo diſſecantur anatomicè.

Ad quem... id eſt, de quo loquimur. Syr. cui reddunt rationem. D. Chryſoſtomus, cui reddituri ſumus actuum noſtrorum rationem, id eſt, cui verbo, tanquam noſtro judici, reddenda ratio fidei & vitæ noſtræ.

Λόγος, non ſermonem tantùm ſignificat, ſed etiam rationem.

Observatio Litteralis et Moralis.

Mens Apoſtoli.

Metaphoricus eſt totus hic ſermo, ſed ad Apoſtoli ſcopum aptiſſimus.

Poſtquam enim Chriſtum prophetam, doctoremque noſtrum, Moyſi Hebræorum doctori & prophetæ, contulit & prætulit,

Poſtquam & requiem indicavit excellentiorem, quam ſuis Chriſtus promiſit & ad quam nos invitat.

Urgere volens Hebræos Chriſtianos, ſed in fide vacillantes, ad perſeverantiam in fide; ne, ſi patrum ſuorum ſint imitatores, in ſimile cadant incredulitatis exemplum.

Terret eos, Chriſtum illis exhibens, cui reddituri ſunt fidei ſuæ rationem.

At judicem exhibet tremendum, utpote qui ſemper vivit, ſemper omnia videt, ſemper omnia poteſt, &c. quem nullus poteſt fallere; nullus declinare.

Metaphoras autem ſumit Apoſtolus à rebus, quæ Hebræis erant notiſſimæ, à victimis & à ſacrificiis.

Levitæ in ſacrificiis gladio utebantur ancipiti, quo diſcernebant in victimis, quæ Dei eſſent, quæ hominum.

Alia pars enim Deo cedebat, alia ſacerdotibus, alia iis pro quibus ſacrificabatur.

Chriſtus in judicio, quaſi mactat peccatores.

Hinc Chriſtus judex exhibetur, quaſi peccatores juſtitiæ Dei immolans, & ideò gladio ancipiti comparatur, quia exactè diſcernit quæ Dei, quæ hominum, quæ bona, quæ mala, in ſingulo homine.

Leviticus culter ad minima & intima, ad nervos, & ad medullas victimarum perveniebat: ſic & Chriſtus judex intima, minima & abditiſſima penetrat animi.

In ſacrificiis non tantùm victimarum abſtrahebatur pellis, ſed ſic aperiebantur victimæ, ut omnia earum interiora paterent.

Sic in judicio, non tantùm nudi, ſed aperti erimus; nihil erit occultum.

Quaſi Chirurgus anatomicus.

Sed Chriſtus judex, quaſi chirurgus omnia intima anatomicè diſſecans, cor, & viſcera nuda & aperta exhibebit omnibus. cogitationes, intentiones, conſilia cordis.

Heu quis non contremiſcat? quis cum propheta non clamet tremebundus: *Si iniquitates obſervaveris Domine, Domine quis ſuſtinebit.* pſal. 129. 3.

Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſervo tuo. pſal. 18. 13.

℣. 14. *Habentes ergo Pontificem magnum...*

Apoſtoli prudentia.

Mirâ prudentiâ, ubi terruit Apoſtolus, ſtatim ſpem erigit.

Ne igitur Hebræi ob ſuas infidelitates, Chriſto Judici notas, deſperent; aut nimiùm terreantur periculo punitionis.

A Chriſtum illis exhibet ut Pontificem, Deo gratiſſimum, & erga nos miſericordiſſimum, ad quem confugiant.

Mens Apoſtoli.

Itaque tranſit Apoſtolus ad Chriſti ſacerdotium.

Hucuſque illum, ut Apoſtolum, cum Moyſe contulit, hocque longè majorem oſtendit; melioremque nobis ab eo quietem promiſſam, quam Judæis à Moyſe.

Nunc Chriſtum, ut Pontificem, cum Aarone confert, huicque longè præfert.

Hoc tamen quaſi tacitè, ne videatur Judæis cum lege bellum agere, ait Theodoretus.

Infrà tamen cap. 7. expreſſiùs præferet.

Theodoretus hic titulum habet. Tom. 2.

Chriſti Pontificis noſtri majeſtas. Ut honoretur.

B *Habentes ergo*, id eſt, cùm habeamus ſummum Pontificem, omni Aaronico ſacerdote longè majorem atque præſtantiorem.

Qui penetravit cælos.

Pontifex legalis tranſibat per atrium & per Baſilicam templi, uſque ad intima penetrabat, ſcilicet, ſancta ſanctorum.

Chriſtus, ſummo Pontifice legali major, per aërem & ætherem tranſiens, penetravit cælos, uſque ad intima cælorum pervenit.

Jeſum filium Dei. non adoptivum, ſed conſubſtantialem, & eo nomine, Deo gratiſſimum.

Teneamus confeſſionem, id eſt, ſimiliter illius fidem teneamus, quam profeſſi ſumus in baptiſmo, in

C eâque perſeveremus.

℣. 15. *Non enim habemus Pontificem...*

Ejuſdem Pontificis miſericordia

Ut ad eum fiducialiter recurramus.

Ne autem tanti Pontificis noſtri ſupradicta majeſtas deterreat Hebræos, ſtatim Apoſtolus oſtendit illius erga nos propenſionem & ad miſerendum promptitudinem.

Ex eo quod omnibus modis ſicut & nos tentatus eſt, atque afflictus: repetit quæ dixit, cap. 2. ℣. 18.

Pro ſimilitudine. Gr. juxta ſimilitudinem, ſupple noſtram. Syrus ſicut & nos: ſeu ſimiliter ac nos.

Abſque peccato, id eſt, excepto peccato, cui nunquam fuit obnoxius.

℣. 16. *Adeamus ergo cum fiduciâ* Syr. revelato oculo, id eſt, talem igitur nacti Pontificem, Deo gra-

D tiſſimum, quia filius Dei; nobis miſericordiſſimum, quia noſtras expertus eſt infirmitates.

Accedamus cum fiduciâ & plenâ ſpe in ipſum, ſeu ipſius & potentiâ apud Deum, & bonitate in nos, ſiti.

Duplex gratia thronus, ſcilicet, tribunal pœnitentiæ.

Ad thronum gratiæ. Syrus addit, *ipſius*; juxta quam lectionem benè poſſet intelligi tribunal pœnitentiæ, à Chriſto inſtitutum in Eccleſiâ; hic enim thronus, verè thronus eſt gratiæ Chriſti.

Sed juxta Græcum, noſtram Vulgatam, & omnes alias verſiones, Arabicam, Æthiopicam.

Et thronus Dei, apud quem Chriſtus interpellat pro nobis.

Ad thronum gratiæ, id eſt, ad thronum Dei, qui dicitur *thronus gratiæ*, ſeu gratioſus; quia Chriſtus

E Pontifex noſter juxta illum, hic, ſicut & alibi, repræſentatur *interpellans pro nobis.*

Dicitur etiam nunc thronus gratiæ, ſeu miſericordiæ; quia toto vitæ noſtræ tempore Deus nobis miſereri paratus eſt; ob Chriſti mediatoris noſtri merita.

Ad differentiam throni juſtitiæ, in quo ſedere concipitur, ut judex, in fine vitæ & mundi. *Nunc eſt tempus miſerendi ejus: accedamus ergo*, &c.

Ut miſericordiam, id eſt, peccatorum remiſſionem, &c.

Et gratiam in auxilio opportuno. Gr. in opportunum auxilium. Syr. ad auxilium in tempore afflictionis, id eſt, auxilium opportunum, ſeu gratiam auxi-

Digitized by Google

auxiliantem in tempore opportuno, tempore ſcilicet tentationis.

Accedamus ergo cum *fiduciâ* per Chriſtum aſſequendi *miſericordiam*, ſeu remiſſionem peccatorum pro præterito; & obtinendi *gratiam* ad vitanda pecca- A ta, & ad bona opera facienda in præſenti & in futuro.

Accedentes ad Deum, recordemur quòd pontificem, mediatorem, *advocatum habemus apud patrem, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris*, &c. primæ Joan. 2. ♈. 2. & 3.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Quinto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Eſt requies æterna.

RELINQUITUR *Sabbatiſmus populo Dei.* ♈. 9.

PRIMÒ.

De hac æternâ requie ſæpe cogita, & frequentes circa eam actus exerce fidei.

Ad æternam Dei requiem creatus ſum! ô felix requies! quando te fruar? *Pater noſter, qui es in cælis*, &c. *adveniat regnum tuum.*

SECUNDÒ.

Fides eſt ingreſſus ad eam.

Recordare quòd fides ſit ingreſſus in illam. ♈. 3. *Ingredimur in requiem credentes*, at credentes fide vivâ, & per charitatem operante.

Crede itaque, dilige; credens, diligens operare, patere.

TERTIÒ.

Vita hæc quaſi dies nobis data ad eam promerendam.

Tota hæc vita præſens, *hodie*, ♈. 7. ſeu dies eſt nobis data ad hanc requiem promerendam, per actus fidei, ſpei, charitatis, & per opera bona virtutibus his animata.

Hanc ergo totam diem inſume laborioſus; & cave ne tibi dicatur: Quid ſtas totâ die otioſus.

QUARTÒ.

Dies Dominica ſpecialiter ad hoc deſtinata.

Dies Dominica ad hunc ſacrum laborem ſpecialiter deſtinata; frequentiùs in eâ cogitandum de æternâ requie, & charitas ardentiùs exercenda.

Hæc dies Dominica figura eſt æternæ requiei in Deo.

In hac poſt hujus vitæ labores quieſcemus in Domino:

Hæc dies æternæ in Deo requiei figura.

Sic in Sabbatho à laboribus corporalibus, ab operibus ſervilibus, id eſt, peccatis ceſſandum, & in Deo per pietatem quieſcendum.

Qui peccat, Sabbathum violat.

E contra qui nunc à peccatis ceſſavit, & in Deo per charitatem quieſcit, hic Sabbathum æternum incipit.

Qui verò creaturis adhæret, & in illis quieſcit, æternâ Dei requie indignum ſe præbet.

In Deo ſolo vera requies.

In Deo ſolo vera requies, extra Deum ubique inquietudo.

B Itaque in Deo quieſce per fidem, per charitatem, per orationem, per Divini verbi lectionem, & aſſiduam meditationem.

Hoc veri Sabbathi initium.

QUINTÒ.

Feſtina, & cave ſocordiam.

Feſtina in illam requiem ingredi. ♈. 11.

Cave ſocordiam; ſicut in ſtadio curre, & quò vicinior es cælo, palmamque quaſi tangis, eò concitatiùs curre.

Exemplum terribile.

Tot Iſraëlitas, terræ promiſſæ jam vicinos, ab eâ tamen excluſos videns, time; & tremebundus ora ſæpe cum Davide: *Ne projicias me in tempore ſenectutis, cùm defecerit virtus mea; Deus, ne derelinquas me.* pſal. 70. C

PRAXIS.

Ad fervorem excitantia.

Ad fervorem excitandum, languoremque vitandum, duplicem ſæpe cogita thronum Chriſti.

Thronum gratiæ, in quo nunc ſedet, miſericordiam pro te implorans;

Thronum juſtitiæ, in quo ſedebit aliquando, vitæ rationem à te expoſciturus.

Nunc, ut Pontifex miſericordiſſimus, nris compatitur infirmitatibus, auxilium ſuum offert tibi. *Semper vivit ad interpellandum pro nobis.* Heb. 7. 25.

At brevi è throno gratiæ ſurgens, ſedebit in throno judicii, te judicaturus *in juſtitiâ & in veritate.*

In veritate, quia omnia nuda & aperta, &c. D omnia videns, omnia penetrans, &c. falli non poteſt.

In æquitate, quia efficax & omnipotens eſt, ſemper vivens, ſemper omnipotens, ſemper punire valens.

Hoc ut vitemus;

Adeamus cum fiduciâ ad thronum gratiæ, &c. eique fideliter ſerviamus.

Analyſis Capitis Quinti.

PROBATURUS *quod capite quarto*, ℣. *14. dixit, Chriſtum Pontificem eſſe; quaſdam aſsignat veri Pontificis notas.* A

PRIMAM.

A naturâ. ex hominibus. ℣. *1.*

SECUNDAM.

Ab officio. ut offerat. ℣. *1.*

TERTIAM.

Ab affectu. qui *peccatoribus* compatiatur. ℣. *2.*

QUARTAM.

Ab electione. ℣. *4.* qui vocatur.

In harum Pontificis notarum applicatione; primam, ut ſatis cognitam, ſupponit Apoſtolus; ſecundam differt, fuſiùs acturus de eâ. Duas alias hîc applicat Chriſto, incipiens ab ultimâ.

Verſu itaque quinto probat ex Scripturis Chriſtum ſibi non arrogaſſe Pontificatum; ſed ad illum fuiſſe elevatum à Deo, & quidem Patre ſuo. ℣. *5. & 6.*

℣. *7. & 8. Tertiam applicans Pontificis notam, oſtendit & quòd in noſtrâ conſtitutus infirmitate, oravit pro ſe, & pro nobis; utque fieret ad miſerendum pronior, pati, obedire voluit, experientiâ noſſe quàm arduum ſit obedire.*

℣. *9. Per paſsiones itaque conſummatus, obedientia ſuæ merito, factus eſt nobis cauſa ſalutis æternæ; & declaratus Pontifex, ſecundùm ordinem Melchiſedech.* ℣. *10.* B

De hoc ordine & ſacerdotio multa hîc haberet dicenda; at differt tantiſper, ob auditorum infirmitatem, quos increpat, ut eorum attentionem acuat. ℣. *12. 13. 14. & ad perfectiora excitet, ut patet in capite ſexto.*

CAPUT QUINTUM.

Paraphraſis.

UT Chriſtum verè Pontificem eſſe noſcatis, & per eum ad Dei miſericordiam recurratis; has obſervate Pontificis notas.

Omnis Pontifex ex hominum numero ſelectus, conſtituitur quaſi medius inter ipſos & Deum, ad res ipſorum apud Deum agendas; ut offerat Deo populi dona, & ſacrificia pro peccatis à lege præſcripta.

D Qui pronus & facilis ſit ad condolendum peccatoribus, ex ignorantiâ & errore ſeductis; ſuæ propriæ memor infirmitatis: etenim & ipſe, ſicut alii, ſuâ circumdatus eſt, & quaſi indutus infirmitate.

Et ob hanc cauſam debet ex præſcripto legis *Lev.* 4 3. Aaronicus ſacerdos pro ſuis peccatis immolare, quemadmodùm & pro populi peccatis hoſtias immolat.

Porrò nullus legitimus Pontifex Pontificalem ſibi dignitatem arbitratu ſuo vendicat; ſed ille legitimus eſt, quem Deus tanto deſtinat officio; ſicut Aaron Divino vocatus eſt judicio.

Chriſtus ergo verus Pontifex, qui ſemetipſum ad Pontificatum non extulit; ſed Pater Æternus, qui primò Jeſum verè Filium ſuum naturalem agnovit, E cùm in pſal. 2. dixit ei: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Deinde & ſacerdotalem contulit ei dignitatem, quemadmodùm in alio pſal. 109. dicit: *Tu*, Fili mi, *ſacerdos es in æternum, ſecundùm ordinem Melchiſedech.*

(Ecce Divinam Chriſti Pontificis ordinationem; hunc Pontificem nunc videte pro ſemetipſo orantem.)

Cùm adhuc in hac noſtrâ infirmâ, & mortali carne viveret, preces, eaſque valdè ſubmiſſas obtulit Deo Patri, qui poterat illum à morte ſuſcitare;

Obtulit, inquam, ingenti affectu, voce magnâ cla-

Textus.

1\. OMNIS namque Pontifex, ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in iis, quæ ſunt ad Deum, ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis.

2\. Qui condolere poſſit iis, qui ignorant & errant: quoniam & ipſe circumdatus eſt infirmitate.

3\. Et propterea debet, quemadmodùm pro populo, ita etiam & pro ſemetipſo offerre pro peccatis.

4\. Nec quiſquam ſumit ſibi honorem; ſed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.

5\. Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificavit, ut Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.

6\. Quemadmodùm & in alio loco dicit: Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech.

7\. Qui in diebus carnis ſuæ, preces, ſupplicationeſque ad eum, qui poſſit illum ſalvum facere à morte,

cum clamore valido & lachrymis offerens;

exauditus eſt pro ſuâ reverentiâ.

8. Et quidem cùm eſſet Filius Dei, didicit ex iis, quæ paſſus eſt, obedientiam.

9. Et conſummatus, factùs eſt omnibus obtemperantibus ſibi, cauſa ſalutis æternæ.

10. Appellatus à Deo Pontifex juxta ordinem Melchiſedech.

11. De quo nobis grandis ſermo, & ininterpretabilis ad dicendum;

quoniam imbecilles facti eſtis ad audiendum.

12. Etenim cum deberetis eſſe magiſtri, propter tempus; rurſum indigetis, ut vos doceamini quæ ſint elementa exordii ſermonum Dei, & facti eſtis, quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo.

13. Omnis enim qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis juſtitiæ, parvulus enim eſt.

14. Perfectorum autem eſt ſolidus cibus, eorum qui pro conſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni, ac mali.

A mans, & præ dolore illachrymans,

Exauditus eſt pro ſuâ erga Patrem reverentiâ, & pro paternâ tam venerandi Pontificis reverentiâ.

(Videte & nobis condolentem.)

Quamvis eſſet Dei Filius, & quidem naturalis, cui felicitas & glória connaturalis erat; pati tamen elegit & humiliari; & experiri quàm ſit arduum uſque ad mortem obedire.

Per paſſiones ergo conſummatus, obedientiæ ſuæ merito factus eſt omnibus ſibi obedientibus cauſa ſalutis æternæ, quam nobis in cruce moriens promeruit.

Declaratus à Deo Pontifex in æternum juxta ordinem Melchiſedech.

De quo Melchiſedech, & de ejus cum Chriſto ſi-

B militudine, multa haberem vobis dicenda, ſed quæ vobis eſſent intellectu difficilia;

Quoniam ob titubantem fidem veſtram, ſegnes facti eſtis in addiſcendo Dei verbo.

Etenim cùm tot annis jam Chriſtum profeſſi ſitis, ejuſque Evangelium audieritis, ut pro temporis modo, deberetis aliorum Doctores eſſe, rurſus indigetis ut ego vos doceam elementa ejuſdem Evangelii; ſicque, more parvulorum, lacte nutriendi eſtis, non ſolido cibo.

Porrò qui puerili adhuc indiget inſtructione; is incapax eſt doctrinæ, quæ de perfectâ juſtitiâ, & de ſanctitate Chriſtianâ traditur perfectis:

C His enim, velut adultis, ſolidus datur cibus; perfectos autem voco eos, qui longo uſu, velut habitu inducto, mentem habent habilem, quâ bonum, & malum diſcernant.

Commentarius in Caput Quintum.

℣. 1. **O**MNIS *namque Pontifex ....*

Particula, *nam*, hæc nectit cum præcedentibus, & indicat quòd Apoſtolus probet hîc quod cap. 4. ℣. 14. dixit, Chriſtum eſſe Pontificem, &c. & ad eum cum fiduciâ accedendum.

Probat autem oſtendendo quòd Chriſtus habeat, & quidem excellentiſſimo modo, quæ ad verum Pontificem requiruntur.

Pontificis nota à naturâ. *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus.* Juxta Gr. *aſſumptus*, eſt præſentis temporis. aſſumitur.

Syr. eſt ex hominibus. Æthiop. ex hominibus aſſumitur.

Id eſt, ex hominum numero aſſumitur: nec enim id munus obeunt Angeli.

Pro hominibus. id eſt, ut eorum cauſam agat.

Conſtituitur in iis quæ ſunt ad Deum. id eſt, quaſi medius inter homines & Deum, ad res hominum apud Deum agendas.

Ab officio. *Ut offerat dona.* quæ ſcilicet populus offert ſponte Deo, quibus illum, ut omnium bonorum authorem & largitorem palàm profitetur.

Et ſacrificia pro peccatis. à lege præſcripta. Vide Levit. 4. 5. 6. 7.

Erant & alia ſacrificia, & alia ſacerdotalia munia; ſed generalitatem per aliquas ſpecies hîc explicat Apoſtolus.

Ab affectu. ℣. 2. *Qui condolere.* Gr. μετριοπαθεῖν, menſuratè pati-potens, δυνάμενος.

Id eſt idoneus, pronus ad compatiendum & miſerendum peccatoribus.

Iis qui ignorant, id eſt, qui ex ignorantiâ peccant.

Et errant extra viam mandatorum.

Hoc ad omnes extenditur peccatores, ait Theophylactus; quia, inquit, omnis peccator, tempore

D tranſactionis, peccati tenebris circumfuſus, ignorantiâ & errore languet, voluptatis illecebris præcipitatus.

Quoniam & ipſe circumdatus eſt. Syr. indutus eſt *infirmitatem*, id eſt, ſuam ipſe, ſicut & alii, circumfert infirmitatem.

Suæ itaque imbecillitatis & ad peccandum proclivitatis memor, compatiatur aliis.

℣. 3. *Et propterea.* Gr. & propter hanc, ſcilicet infirmitatem, quâ & ipſe circumdatus eſt.

Debet, ex legis præſcripto. Levit. 4. ℣. 3.

Quemadmodum pro populi peccatis immolat, ita & pro ſuis immolare.

Hinc & ſacerdos in miſſâ, percutiendo pectus, dicit altâ voce, *Nobis quoque peccatoribus.*

E In hoc Chriſtus excellit non Aaronicum tantummodò Pontificem, ſed & omnem ſacerdotem, quòd non pro ſuis, ſed tantùm pro alienis peccatis oravit & obtulit.

Ipſe enim ſanctus ſanctorum: *Talis quippe decebat ut nobis eſſet Pontifex, ſanctus*, &c. cap. 7. 26.

Condoluit autem nobis ratione allatâ, cap. 4. ℣. 15. *Tentatus per omnia.*

℣. 4. *Nec quiſquam ſumit ſibi honorem*, ſcilicet pontificatûs, id eſt, nemo verus & legitimus Pontifex pontificalem ſibi vendicat dignitatem. *Ab electione.*

Sed qui vocatur à Deo, vel immediatè, ut Aaron, Apoſtoli; vel mediante ordinatione, quam Deus inſtituit.

Pontificalium notarum applicatio Chriſto.

A ℣. 5. *Sic & Chriſtus...*

In quatuor primis verſibus, quatuor veri Pontificis expreſſi ſunt quaſi characteres.

Quorum primus Pontificis naturam indicat. Ex hominibus aſſumitur & quaſi dignior ſeligitur. Secundus officium, ut offerat. Tertius affectum compatiendi. Quartus Divinam vocationem.

Horum quatuor characterum primum Chriſto convenire; ut rem per ſe notam, ſupponit Apoſtolus; ideò non probat hic quòd ſit homo.

Secundum differt, de ipſo fuſiùs acturus, capite 7. 8. & 9.

Duos reliquos characteres hîc applicat Chriſto, ab ultimo incipiens.

Chriſtus ſibi Pontificatum non arrogavit.

B Probat ergo quòd Chriſtus Pontificatum ſibi non arrogavit, ſed Pater æternus ei contulit, idque probat ex Scripturis.

Non ſemetipſum clarificavit. Gr. glorificavit.

Id eſt, non ſemetipſum extulit ad gloriam Pontificalem; illam non ambivit, non uſurpavit.

Sed qui locutus eſt..., id eſt, ſed pater æternus, qui in pſal. 2. Jeſum agnovit & glorificavit, ut filium, dicens ei, *Filius meus es tu* naturalis, *ego hodie*, id eſt, in hoc æternitatis ſemper ſtantis die; *genui te*, ex meâ ſubſtantiâ. Vide cap. 1. ℣. 5.

A Deo natum eſſe, præparatio eſt ad hoc, ut à Deo etiam ordinatus ſit, ait Theophylactus.

Eumdem Jeſum Pontificem conſtituit, & ut Pontificem glorificavit in alio Pſal. ſcilicet. 109.

C Hæc Pſal. 2. citatio. *Filius meus es tu...* ſecundùm aliquos probat Pontificatum Chriſto competere jure ſuæ generationis æternæ: quæ eſt quædam Chriſti primogenitura; primogeniti autem familiarum, ante legem erant familiæ ſuæ ſacerdotes, ait D. Hieronymus epiſt. ad Evagrium.

Secundùm alios, qui de hoc primogenitorum jure non ſatis conveniunt; hac citatione D. Paulus non tam probat Chriſti ſacerdotium, quàm ipſius Chriſti ſuprà omnes ſacerdotes excellentiam; utpote, qui Dei filius & Deus eſt.

Alii quidem à Deo vocati ſunt, ſed non à Deo patre ſuo, Chriſtus à Deo & quidem patre ſuo.

℣. 6. *Quemadmodum & in alio loco*... Pſal. 109. *dicit*, idem pater æternus. *Tu es ſacerdos ſecundum ordinem*. Syr. ſecundùm ſimilitudinem, &c. Vide capite 7. ℣. 15.

D Hæc eſt formalis probatio quòd Chriſtus ſit ſacerdos & conſequenter Pontifex ſummus: quis enim filio Dei præponeretur?

A Deo patre ſuo vocatus, ordinatus & conſecratus eſt Pontifex.

Chriſtus noſter Pontifex oravit pro ſe.

Videamus nunc Divinum hunc Pontificem in noſtrâ infirmitate conſtitutum, pro ſemetipſo orantem.

℣. 7. *Qui in diebus carnis ſuæ*. Syr. cùm carne indutus eſſet, id eſt, qui Chriſtus Pontifex noſter, cùm in hac infirmâ & mortali carne adhuc viveret, malis obnoxius.

Preces, ſupplicationeſque, id eſt, preces non vulgares, ſed valdè ſubmiſſas.

E Supplicatio, à ſupplicandis ſeu complicandis genibus, dicitur.

Supplicationes igitur ſunt preces humillimæ.

Ad eum, id eſt, patrem ſuum.

Qui poſſit illum ſalvum facere à morte; ſcilicet, illum à morte reſſuſcitando.

Offerens. Gr. cùm obtuliſſet.

Cum clamore valido & lacrymis, præ dolore nimio.

Exauditus eſt pro ſuâ reverentiâ. in Græco, non eſt, *ſuâ*; ſed & exauditus pro reverentiâ.

A
Obſervatio Litteralis et Dogmatica.

Plerique Latini reverentiam ſumunt activè, ſeu exauditus eſt propter ſuam religioſam erga patrem reverentiam, ſeu reverentiam, quâ Chriſtus patrem ſuum proſequebatur.

Alii ſumunt paſſivè, pro reverentiâ, quâ pater Chriſtum, utpote ſibi conſubſtantialem & coæqualem proſequebatur.

Alii utrumque jungunt: tantâ reverentiâ Chriſtus Pontifex noſter patrem ſuum exoravit; ut & ipſe pater tam venerandum Pontificem ſit reveritus & pro reverentiâ exaudierit.

B Ita D. Chryſoſtomus, tanta, inquit, fuit ejus reverentia ac pietas, ut ideò eum Deus revereretur. Theophylactus D. Chryſoſtomum ſequitur.

Probabilius eſt quòd D. Paulus hîc ad orationem aſpiciat, quâ, Chriſtus in cruce pendens, & ſemetipſum ut Pontifex offerens pro ſalute mundi; oravit & pro ſe, ut per reſurrectionem à morte eriperetur; ſive cùm clamavit voce magnâ. *Deus Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti.* Sive etiam cùm iterùm clamans dixit, *Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum*. Scilicet immortali corpori ſtatim reſtituendum.

Ob quam orationem Chriſtus poſt triduum fuit à morte liberatus, circa hoc videatur Eſtius.

C Idem Eſtius probat ἀπὸ τῆς εὐλαβείας. benè traductum pro reverentiâ, contra Calvinum & Bezam traducentes: à metu, ſcilicet damnationis æternæ, in quo erat, inquiunt, Chriſtus, dum clamavit: *Deus Deus meus*, &c. Quod blaſphemum, & à Cornelio à lapide benè refutatur.

Et ſanè D. Chryſoſtomum, Theophylactum, & alios Græcos qui habent, *pro reverentiâ*, æquius eſt audire quam noſtrates hæreticos.

Videamus Chriſtum Pontificem noſtrum nobis condolentem.

Chriſtus ut nobis condoleret, pati voluit.

℣. 8. *Et quidem*. Gr. & quamvis eſſet filius. Syr. item.

Id eſt, quamvis eſſet Dei filius, & quidem naturalis, cui conſequenter connaturalis erat felicitas, gloria, libertas.

D *Didicit ex iis quæ paſſus eſt*, id eſt, pati tamen elegit, humiliari, obedire uſque ad mortem, mortem autem crucis; ſicque experientiâ didicit, ſeu expertus eſt, quàm grave ſit & arduum pati & obedire.

Pro nobis ſui ſacrificium obtulit.

℣. 9. *Et conſummatus*. Syr. & ſic perfectus redditus eſt.

Id eſt, per paſſiones & obedientiam adductus in gloriam. Vide c. 2. ℣. 10. *per paſſionem conſummare*.

Et per paſſionem factus eſt nobis cauſa ſalutis.

Factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi, cauſa ſalutis æternæ, quam in cruce patiens promeruit.

℣. 10. *Appellatus à Deo Pontifex*... Syr. ac nominatus eſt à Deo, &c.

Id eſt, conſtitutus & declaratus à Deo Pontifex, ob hoc ſcilicet ſui ſacrificium, quod ipſemet pro peccatis noſtris ad Dei gloriam obtulit.

E Quia paſſus eſt, propterea appellatus eſt Pontifex, veluti ſemet ipſe offerens, ait Theophylactus.

Duplex paſſionis Chriſti effectus.

Hîc itaque duplicem adverte Chriſti Paſſionis effectum; noſtram ſalutem, Chriſti claritatem, ſeu illius ſummi Pontificatûs declarationem.

Adde tertium effectum, ſummam Dei gloriam.

Hucuſque animalia Deo oblata fuerant, hîc Deus immolatus Deo; dignum ſanè Deo ſacrificium.

℣. 11. *De quo nobis grandis*. Gr. multus ſermo,

id eſt,

id eſt, de quo Melchiſedech, & de ejus cum Chriſto, A cujus figura fuit, ſimilitudine, multa vobis poſſem dicere.

Et ininterpretabilis ad dicendum. Gr. & difficilis interpretatu dicere. Syr. & explicatu difficilia.

Id eſt, & quæ ſi dicerem, ægrè & vix intelligeretis.

Quoniam imbecilles. Gr. ſegnes facti eſtis auribus. Syr. quoniam infirmi eſtis auditu veſtro.

Hic erat locus de ordine Melchiſedech agendi & convenientias explicandi, quæ ſunt inter hunc Melchiſedech & Chriſtum; at prudenter differt Apoſtolus propter infirmitatem auditorum, quos interim arguit, ut eorum attentionem excitet & acuat.

Hebræi facti fuerant ſegnes in addiſcendo Dei verbo, fortè ob perſecutiones; probabiliùs ob ſuam B titubantem fidem.

℣. 12. *Etenim cùm deberetis eſſe magiſtri propter tempus*... id eſt, cum tandiu Evangelium audieritis, ut jam deberetis idonei eſſe ad illud alios docendum.

Rursùm indigetis.... adhuc tamen opus habetis ut ego vos doceam ejuſdem Evangelii *elementa*, id eſt, prima principia, rudimenta, ſymbolum fidei Chriſtianæ.

Et facti eſtis quibus lac opus ſit...

Aliâ ſimilitudine idem explicat: quaſi diceret, ſicque more parvulorum, lacte nutriendi eſtis, non ſolido cibo.

℣. 13. *Omnis enim qui lactis eſt particeps.* Supple, tantùm, ſeu qui rudem tantùm & faciliorem fidei doctrinam, capere poteſt.

Expers eſt ſermonis juſtitiæ. Gr. inexpertus.

Id eſt, incapax eſt doctrinæ, quæ de perfectâ juſtitiâ & ſanctitate traditur ſapientibus & perfectis.

Parvulus enim eſt in Chriſtianiſmo. Gr. infans.; Infanti autem lac tantùm convenit.

℣. 14. *Perfectorum autem eſt ſolidus cibus*, id eſt, adultorum verò, ſeu eorum, qui in Chriſtianiſmo profecerunt, ſolida & perfecta doctrina, ſeu ſublimiora myſteria ſunt; ad eos pertinent, illis traduntur.

Eorum, ſcilicet, ſeu illos voco perfectos.

Qui pro conſuetudine. Gr. per habitum, ſcilicet diſcendi, meditandi, docendi.

Exercitatos habent ſenſus, ſcilicet internos, ſeu intellectum. Gr. ſenſoria, quæ propriè ſenſus externos ſignificant & ad animum tranſlata, ſignificant mentem, intellectum exercitatum & habilem ad diſcretionem boni & mali; ad diſcernendum quid bonum, quid malum, quid catholicum, quid hæreticum.

Corollarium Pietatis, ſeu in hoc Capite quinto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Omnis Dei & Eccleſiæ miniſter attendat ad ea quæ in primis verſibus de Pontifice dicuntur, ut illa ſibi propria faciat.

Omnis Pontifex ex hominibus. ℣. 1.

Sacerdos itaque recordetur ſe hominem eſſe, & conſequenter peccatorem.

Pro hominibus conſtituitur. ℣. 1.

Recordetur & ſe pro hominibus, ſeu peccatoribus eſſe conſtitutum inter ipſos & Deum, quaſi medium; ut Divina referat ad homines, & homines ad Divina traducat: homines ergo doceat verbis, & factis ædificet, ſeu verbo & exemplo ducat ad Deum. D

In iis quæ ſunt ad Deum. ℣. 1.

Recordetur & ſe ideò conſtitutum eſſe ſacerdotem, ut pro peccatoribus oret, pœnitentiam agat, preces & vota populorum offerat: at præcipuè ut ſacrificium expiationis frequenter offerat pro peccatoribus; ſacrificium, inquio, corporis & ſanguinis Chriſti, Agni Dei pro peccatis noſtris immolati.

Sacerdotis ergo deliciæ ſint oratio; tota ejus vita ſit pœnitentia; centrum illius ſit altare, felicitas, ſacrificium.

Qui condolere poſſit iis, qui ignorant & errant. ℣. 2.

Sacerdos ergo ſuæ propriæ memor infirmitatis, & ad peccandum proclivitatis, compatiatur pecca- E toribus; non iraſcatur inclementer in eos, non loquatur eis durè; ſed affectuoſè & clementer eos ſublevet, pro eis pœnitentiam agat, & pro ſe: quia ipſe peccator, & pro peccatoribus eſt.

Nec quiſquam ſumit ſibi honorem. ℣. 4.

Non præſumat ergo mortalis homo Divinum ſibi miniſterium arrogare ob honorem, ob divitias, ob requiem, aut otium; ſed à Deo vocatus ſuſcipiat illud ad laborem, ad functiones ſupra dictas ſedulò, & cum humilitate peragendas.

Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificavit ut Pontifex fieret. ℣. 5. ſed à Deo, Patre ſuo, ſacerdos conſtitutus. ℣. 6. Infirma noſtra ſenſit, nobis condoluit, pro nobis oravit, ſupplicavit, gemuit, clamavit, lachrymatus eſt. ℣. 7. Et licèt Dei Filius, cui imperium, felicitas, & honor debebantur; pro nobis tamen pati, humiliari, & obedire voluit uſque ad mortem; mortem autem Crucis, in quâ, velut in arâ, ſemetipſum pro nobis obtulit; ibique paſſionibus & opprobriis conſummatus, noſtræ ſalutis cauſa factus eſt, & ſummus noſter Pontifex in æternum declaratus. ℣. 9.

Praxis.

Summum hunc Pontificem æternum, omnium Pontificum & ſacerdotum Principem & exemplar, oculis fidei jugiter intueamur, ut in eo ſacerdotii noſtri regulas ſtudeamus.

Singulatim ergo hæc omnia à S. Paulo deſcripta perpendat apud ſe omnis ſacerdos, Chriſti, ſummi Pontificis, Vicarius, & ſeſe cum hoc ſacerdotum prototypo, & exemplari abſolutiſſimo comparans; videat num, ſicut ille, fuerit à Deo conſtitutus ſacerdos; nùm peccatoribus compatiatur, pro illis oret, gemat, lachrymetur, laboret, patiatur, etiam mori paratus, ut illorum ſit cauſa ſalutis æternæ.

Hac ſaltem ſui cum Chriſto comparatione confundatur, humilietur, annihiletur; confuſus, humiliatus, annihilatus, concipiat tandem veri ſacerdotis ideam, quam pro ſuo modulo, ſecundùm datam ſibi gratiam, adimpleat, orando, gemendo, lachrymando, patiendo, moriendo, ſi neceſſe fuerit, pro peccatorum æternâ ſalute.

Secundò.

Omnis Chriſtianus, ſeu Chriſti diſcipulus, attendat ad ea, quæ de Chriſto, Doctore noſtro, ad no-

ſtram doctrinam & conſolationem ſcripta ſunt. ℣. A
8. & 9.

Chriſtus, licèt Dei Filius, cui connaturalis erat poteſtas, gloria, & felicitas, pati tamen, humiliari, obedire voluit, & experientiâ ſcire quàm arduum ſit & grave, mœrere, tædere, triſtari, timere, pati, mori. Quare?

Primò, ad noſtram conſolationem; ſcilicet ut erga nos mœſtos, patientes, humiliatos, afflictos, eſſet propenſior, & ad miſerendum proclivior. Vide dicta capite ſecundo ad verſum decimum-octavum, & capite quarto ad verſum decimum-quintum.

Secundò, ad noſtram doctrinam; ne ſcilicet, cùm talia ſentimus, nos propterea putemus à Deo deſpectos, atque derelictos.

B Sicut enim Chriſtus patiens, mœſtus, triſtis ad mortem, doloribus & opprobriis derelictus; non ideò minùs Dei Filius, non ideò minùs Deo charus, quin imò Filius Dei ſemper dilectus, in quo ſibi complacuit;

Sic & Chriſtianus patiens, pauper, humiliatus, opprobriis onuſtus, doloribus, & morti traditus, non ideò minùs Dei filius, non ideò minùs Deo charus, ſed eò charior, quò Chriſto patienti conformior.

Si compatimur, & conglorificabimur.

Si Chriſto conformes fuerimus in patientiâ, & ei conformes erimus in gloriâ.

PRAXIS.

Nobis ergo in hoc infirmitatis & paſſionum ſtatu conſtitutis, quid faciendum?

PRIMÒ.

Aſpiciamus in authorem ſalutis noſtræ, per paſſiones conſummatum; & conſolemur quòd, ſicut & ipſe, per paſſiones conſummemur.

Paſſio eſt conſummatio, ſeu perfectio, & per hoc oportet ad perfectionem pervenire, ait D. Chryſoſt.

Patior: ergo conſummor, perficior, Chriſto fio ſimilis, quodammodo Deificor, fingor ad æternam beatitudinem.

Gaudebo itaque, & gloriabor in infirmitatibus & paſſionibus meis, per quas me Deus conſummat, perficit, fingit ad Chriſti, Salvatoris mei, ſimilitudinem, & conſequenter ad æternam cum eo beatitudinis hæreditatem poſſidendam.

SECUNDÒ.

Aſpiciamus in authorem ſalutis noſtræ, ut eum patientem imitemur.

Patiens Chriſtus oravit, ſupplicavit, humiliter & ferventer, cum clamore, & lachrymis cordis contriti & humiliati;

Sic nobis, in tali ſtatu conſtitutis, ad Deum confugiendum eſt precibus, ſupplicationibus, gemitibus, lachrymis, corde contrito & humiliato, at præcipuè hac reverenti ac venerabundâ pietate, ob quam Chriſtus exauditus eſt.

Si Chriſtus, æqualis Patri, tantâ reverentiâ Patrem precatus eſt; quantâ nos homunciones, & verè nihil, Deum orare debemus?

Quò plus humiliati ſumus exteriùs; eò humiliores interiùs oremus.

Analyſis Capitis Sexti.

HORTATUR *Hebræos ut ab infantiâ exeuntes, ad perfectionem contendant.*

Propterea ipſe Paulus in hac epiſtolâ omittit Chriſtianæ fidei rudimenta, de ſublimioribus Divinæ ſapientiæ myſteriis acturus. ℣. 1. 2. 3.

℣. 4. *Ad quid enim vos per catechiſmum rurſus inſtituere, & ad baptiſmum diſponere?* D *cùm impoſſibile ſit ſemel baptizatos, & deinde prolapſos, iterum ad pœnitentiam renovari, ſeu ad novam vitam regenerari.*

℣. 7. *Tales à baptiſmo lapſi Divinam timeant maledictionem: ſicut enim terra ſæpiùs irrigata ſi fruges ferat utiles, benedicitur; ſin autem ſpinas proferat, maledicitur, & tandem incendio cum ſpinis deputatur; ita anima cæleſti rore imbuta, niſi bonorum operum fructus producat, maledicto proxima eſt.* ℣. 8.

E ℣. 9. *Abſit ut hæc dicens, malè de vobis ominer, voſque terram arbitrer infrugiferam; imò verò meliora & feliciora de vobis perſuaſus ſum.*

Novi enim quæ fuerit, & quæ ſit adhuc veſtra in ſanctos, propter Deum, charitas, & hanc Deus juſtus nunquam obliviſcetur. ℣. 10.

℣. 11. *Cur ergo nobis hæc duriora dicis?*

Primò, ut unuſquiſque veſtrûm eumdem charitatis fervorem habeat, non deſit unus; ſecundò, ne fortè ſegnes in poſterum efficiamini; tertiò, ut è contra, ſanctorum imitatores, fide & patientiâ perſeveretis, & proficiatis in bono, ſicque cum illis promiſſa bona hæreditetis. ℣. 12.

℣. 13. *Recordamini Abrahæ, quantâ fide credidit; quantâ patientiâ Dei promiſſa expectavit, & tandem adeptus eſt.* ℣. 14. 15.

℣. 16. *Attendite ad ipſamet promiſſa Abrahæ facta; Deus promiſit, Deus promiſſum ſuum juramento firmavit.*

Quare?

Ut nos, ſpirituales Abrahæ filii, promiſſionis hæredes, firmiùs crederemus, patientiùs expectaremus; & ſecuri de promiſſione Dei juramento firmatâ, bona nobis promiſſa ſpe amplecteremur, & tenaciſſimè apprehenderemus. ℣. 17. 18.

Hæcque ſpes, quaſi anchora, noſtras animas in hujus ſæculi tempeſtatibus redderet firmas; ſic tamen earum fluctuationem impediens, ut eas ad portum æternæ beatitudinis perduceret. ℣. 19.

Quò Jeſus-Chriſtus, prodromus noſter, introivit, factus in æternum Pontifex, ſecundùm ordinem Melchiſedech. ℣. 20.

CAPUT SEXTUM.

Textus.

1. QUAPROPTER intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectiora feramur;

non rurſum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis,

& fidei ad Deum.

2. Baptiſmatum doctrinæ,

impoſitioniſque manuum,
ac reſurrectionis mortuorum & judicii æterni.

3. Et hoc faciemus, ſiquidem permiſerit Deus.

4. Impoſſibile eſt enim eos, qui ſemel ſunt illuminati,
guſtaverunt etiam donum cæleſte,

& participes facti ſunt Spiritûs ſancti;

5. Guſtaverunt nihilominus bonum Dei verbum,
virtuteſque ſæculi venturi.

6. Et prolapſi ſunt;

rurſus renovari ad pœnitentiam,

rurſum crucifigentes ſibimetipſis Filium Dei, & oſtentui habentes.

7. Terra enim ſæpe venientem ſuper ſe bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo:

8. Proferens autem ſpinas ac tribulos, reproba eſt, & maledicto proxima, cujus conſummatio in combuſtionem.

9. Confidimus autem de vobis, dilectiſſimi, meliora & viciniora ſaluti; tametſi ita loquimur.

10. Non enim injuſtus eſt Deus, ut obliviſcatur operis veſtri, & dilectionis quam

Paraphraſis.

A QUONIAM, ſicut mox dixi, perfectorum ſolidus eſt cibus; ut vos ab infantiâ exeuntes, ad perfectionem contendatis, omiſſis Chriſtianæ doctrinæ rudimentis, ad altiora ejuſdem doctrinæ myſteria feramur;

Non rurſum vos inſtituentes in iis, quæ ſunt Chriſtianiſmi fundamenta, quales ſunt pœnitentia baptiſmum præcedens, quâ receditur à peccatis, quæ ſunt opera mortua, & mortem promerentia;

Fides, quâ acceditur ad Deum, qui eſt animæ vita, & vitæ fons.

Qualia ſunt & ea quæ ſpectant ad doctrinam catechiſticam de baptiſmo;

B De ſacramento Confirmationis;

De reſurrectione mortuorum, & de judicio univerſali, in quo boni æternâ felicitate præmiabuntur, mali verò ſuppliciis cruciabuntur æternis.

His, inquam, & talibus elementis omiſſis, ad altiora feremur, ſi Deus conceſſerit.

(Quid enim neceſſe eſt per catechiſmum vos rurſus inſtituere de his initialibus, & ad baptiſmum diſponentibus?)

Siquidem impoſſibile eſt, ex Dei ordinatione, eos qui ſemel baptizati ſunt;

Quique condonatis per baptiſmum peccatis, experti ſunt ſpiritualem illam dulcedinem, quâ Deus ſolet animæ ſanctæ guſtum reficere;

C Et qui per manuum impoſitionem acceperunt Spiritum ſanctum.

Et per hunc Spiritum guſtaverunt Spiritualem Divinæ gratiæ dulcedinem;

Et in illâ dulcedine quaſi prægustarunt æternam futuri ſæculi felicitatem.

Et deinde, his Dei donis ſpretis, relapſi ſunt, ſive in antiquam perfidiam, à fide Chriſti deficentes; ſive in dedecora prioris vitæ, voluptuoſè viventes;

Impoſſibile eſt, inquam, eos illam iterum novitatem conſequi, quam priùs in baptiſmo receperunt;

D Quia cùm baptiſmus ſit nobis vice crucis, ſitque noſtra cum Chriſto crucifixio; baptiſmi reiteratio eſſet nova Chriſti crucifixio in nobis, nova opprobriorum Chriſti in nobis renovatio:

Hoc autem abſurdum, quia ſicut ſemel pro nobis mortuus eſt Chriſtus; ita ſemel cum illo mortui ſumus in baptiſmo.

(Talibus ergo prolapſis non eſt ſperanda baptiſmi renovatio; ſed timenda Dei maledictio & punitio:) ſicut enim terra, quæ pluviam frequenter in ſe venientem combiberit, & herbam ſuis colonis utilem genuerit, ampliorem accipit benedictionem à Deo, qui fruges ejus ad maturitatem adducit.

E At quæ ſæpiùs irrigata, bene culta, ſpinas profert & tribulos, reprobatur, affinis maledictioni, illiuſque finis combuſtio.

(Ita erit de animâ proficiente in doctrinâ Chriſti; & de animâ ſuam negligente ſalutem.)

Abſit autem, fratres dilectiſſimi, ut hæc dicens, vos arbitrer terram ſterilem, & maledicto affinem; imò de vobis meliora perſuaſi ſumus, & quæ ſalutem promittant, non exitium, Deo vobis uſque in finem auxiliante.

Non enim injuſtus eſt Deus, ut obliviſcatur benefactorum veſtrorum, & ſpeciatim charitatis, quam

Commentarius in Caput Sextum.

QUAPROPTER hæc illatio deducitur ex omnibus à ℣. 11. dictis in cap. 5. quaſi diceret.

Quia perfectorum ſolidus eſt cibus, infantium verò lac; & ne vos diutiùs tales maneatis, quales dixi, infantes ac parvuli; ſed è contra, ut viri tandem perfecti eſſe nitamini, ideò omittamus.

Hebræorum enim infirmitatem exprobravit Apoſtolus, non ut animum deſpondeant, ſed ut eos excitet & acuat.

Intermittentes, id eſt, omittentes. Syr. omittamus.

Inchoationis. Gr. initii Chriſti ſermonem, id eſt, rudimenta Chriſtianæ doctrinæ; ſeu principia, quibus rudes in Chriſto, ſeu catechumeni initiantur.

Ad perfectiora. Gr. ad perfectionem feramur, id B eſt, ad altiora ejuſdem doctrinæ myſteria feramur. Syr. veniamus.

Quaſi diceret, jam diutiùs infantes fuiſtis; jam diutiùs quaſi parvuli rudimentis adhæſiſtis; jam tandem ſublimiora Divinæ ſapientiæ arcana, ut viri perfecti intelligite, id eſt, ut ex cap. 7. patebit, figuras in veteri Teſtamento latentes & ad Evangelium pertinentes, v. g. Melchiſedechi ſacerdotium, Chriſti ſacerdotii figuram, intelligite.

Non rursùm jacientes fundamentum... id eſt, non iterum vobis ea repetentes, quæ jam pridem didiciſtis, & ſunt Chriſtianiſmi fundamentum.

Pœnitentiæ ab operibus mortuis. v. g. non repetam quæ didiciſtis de pœnitentiâ baptiſmum præcedente, quâ receditur à peccatis, quæ ſunt opera mortua & mortem promerentia.

Et fidei ad Deum. hîc & in ſecundo verſiculo ſubintellige, *non rursùm jacientes fundamentum fidei*, ſeu, non repetam quæ vobis dicta ſunt de fide, quâ acceditur ad Deum, qui eſt animæ vita & fons vitæ.

℣. 2. *Baptiſmatum doctrinæ*, id eſt, *nec rursùm jacientes fundamentum doctrinæ* catechiſticæ de baptiſmo, quæ catechumenis tradi ſolet.

Dicit *baptiſmatum*, ſive propter trinam immerſionem, ſive propter tria baptiſmata, fluminis, flaminis, & ſanguinis.

Sive etiam, quia varia & diverſa erant tunc baptiſmata, Judaïca, Joannis & Chriſti; & hoc ab aliis D valdè diſtinguendum erat in doctrinâ catechiſticâ.

Impoſitionis quoque manuum, id eſt, ſacramenti confirmationis, quod per manuum impoſitionem confertur, ſolebatque tunc adultis conferri ſtatim à baptiſmo.

Ac reſurrectionis mortuorum. de quâ ſcilicet in ſymbolo fidei; & quæ in ipſo baptiſmo repræſentatur. Rom. cap. 6. ℣. 4.

Et judicii æterni, in quo boni præmiabuntur, mali punientur in æternum.

Ordo, quo doctrina Chriſtiana tradebatur ab Apoſtolis.

Hinc docemur ordinem, quo ſolebant Apoſtoli Chriſtianam tradere doctrinam.

Primò, excitabant ad pœnitentiam de peccatis.

Deinde fidem in Deum & in Chriſtum exigebant.

Poſtea baptiſmum proponebant, cujus virtutem E explicabant.

Baptizatis poſtmodum manus imponebant, ut per ſacramentum confirmationis Spiritum ſanctum & robur gratiæ reciperent, quo generoſiùs pro fide decertarent.

Denique ad conſtantiam excitabant ſpe glorioſæ A reſurrectionis & æternæ vitæ; & ab apoſtaſiâ deterrebant damnationis æternæ metu.

℣. 3. *Et hoc*, id eſt, ſcilicet, ut omiſſis fidei rudimentis, ad altiora feramur; hoc, inquam, favente Dei gratiâ, quam ſpero, faciam in ſequentibus.

℣. 4. *Impoſſibile eſt enim...*

Dat rationem, ob quam de fundamentalibus Chriſtianiſmi veritatibus hîc non agat; ne ſcilicet hujus doctrinæ repetitione foveret errorem quorumdam Hebræorum, putantium, quòd ſicut in Judaïſmo ſæpiùs baptizabantur, ut à legalibus immunditiis ſanctificarentur; ſic & in Chriſtianiſmo multoties poſſent baptizari, & priorem aſſequi gratiam: hincque liberiùs peccabant & diſſolutè viventes, & à fide deficientes.

Error Hebræorum circa baptiſmi reiterationem.

De hoc errore Hebræorum vide D. Chryſoſtomum, Theodoretum, Theophylactum, Eraſmum etiam in annotationibus, D. Thomam in ℣. 6. Gagnæum.

Hunc errorem impugnat hic Apoſtolus, juxta antiquos.

Hunc ergo errorem, ut prorsùs extinguat Apoſtolus, & Hebræos ab apoſtaſiâ penitus deterreat, ait.

Impoſſibile eſt enim: quaſi diceret, fruſtrà vos de his initialibus & ad baptiſmum diſponentibus rursùm inſtruerem; impoſſibile eſt enim ſemel baptizatos, & deinde à fide prolapſos, per pœnitentiam baptiſmalem ad novam vitam regenerari.

Antiquorum interpretatio.

Hic ſenſus clariùs patebit ex ſingulorum verborum explicatione.

Impoſſibile eſt. non dixit inutile, indecorum, ſed C *impoſſibile*, ut ad deſperationem eos injiciat, & ne omninò ſperent ſe denuò poſſe baptiſma conſequi, Theophylactus poſt D. Chryſoſtomum.

Eos qui ſemel illuminati ſunt. Syr. qui ſemel ad baptiſmum deſcenderunt.

Baptiſmus à Græcis vocabatur φωτισμὸς, à Latinis illuminatio; hinc & Apoſtolus infrà cap. 10. ℣. 32. baptizatos vocat illuminatos.

Itaque ſenſus eſt, *qui ſemel illuminati ſunt* lumine fidei per baptiſmum, in quo habituale fidei lumen infunditur baptizato, & per quem Chriſtus *nos de tenebris transfert in admirabile lumen ſuum*, id eſt, in Eccleſiam, primæ Petri 2. ℣. 9.

Guſtaverunt etiam donum cæleſte. Syr. donum ilD lud, quod è cælis eſt, id eſt, ſanctam Euchariſtiam, ait Primaſius, quæ baptizatis conferri ſolebat.

Vel juxta D. Chryſoſtomum, qui perceptâ per baptiſmum remiſſione peccatorum, guſtaverunt & experientiâ cognoverunt conſcientiæ pacem, & ſpiritualem illam dulcedinem, quæ ſolet animæ ſanctæ guſtum reficere.

Et participes facti ſunt Spiritûs ſancti. Syr. & acceperunt Spiritum ſanctum, ſcilicet per Confirmationis ſacramentum: tunc autem plerumque communicabantur & chariſmata Spiritûs ſancti.

℣. 5. *Guſtaverunt nihilominus bonum...* Gr. & pulchrum guſtaverunt, &c. Syr. guſtaveruntque bonum, &c. *Nihilominus* itaque hîc idem eſt ac, *etiam*.

E Senſus ergo eſt: guſtaverunt etiam ſpiritualem Divini Verbi ſuavitatem, juxta illud pſal. 118. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua*: & ex illo præſenti guſtu interno Verbi Dei, & ſpirituali gratiæ Dei ſuavitate, agnoverunt quaſi ex prægustu.

Virtutes ſæculi futuri, id eſt, quid Deus poſſit per gloriam in futuro ſæculo, ſeu quid Divina virtus ope-

ratura ſit in animabus & corporibus ſanctorum, poſt reſurrectionem per totam æternitatem.

Seu quanta futura ſit ſanctorum in cælis æterna beatitudo; cùm tantam & mortalibus conferat felicitatem.

Antiquorum interpretatio.

℣. 6. *Et prolapſi ſunt*, id eſt, & poſtea, his omnibus ſpretis, prolapſi ſunt in antiquam perfidiam, ſeu à fide deficientes; ſive in dedecora prioris vitæ relabentes.

Rursùs renovari ad pœnitentiam, id eſt, impoſſibile eſt, inquam, tales in pœnitentiam, id eſt, per pœnitentiam baptiſmalem, ſeu quæ præcedit baptiſmum, de quâ ℣. 1.

Rursùs renovari, id eſt, eam iterum novitatem conſequi, quam priùs in baptiſmo receperunt.

In Gr. hodierno, *eſt renovare*. juxta quem eſt ſubintelligendum, ſeſe renovare; vel fieri non poteſt ut ſacerdotes eos renovent.

Sed Syriaca verſio & Arabica & Æthiopica habent *renovari*. D. etiam Chryſoſtomus.

Non negat Apoſtolus quin tales apoſtatæ & peccatores poſſint reſipiſcere, & per pœnitentiæ ſinceræ dolores & lamenta poſſint ad Dei gratiam redire; ſed negat quòd poſſint *rursùs renovari*, id eſt, peccatorum ſuorum veniam rursùs recipere per viam regenerationis, ſeu renovationis; ſicut in baptiſmo receperunt, ubi culpâ & pœnâ omninò dimiſſis, nova facti ſunt in Chriſto creatura.

Hoc inter baptiſmum & pœnitentiam diſcrimen benè D. Chryſoſtomus explicat, dicens.

Renovare, ſeu novos facere, ſolius eſt baptiſmi; pœnitentiæ autem eſt eos, qui novi facti ſunt, & à peccatis deinde inveteraverunt, à vetuſtate liberare. (quaſi diceret, non renovat, ſed quaſi reſarcit.)

Addit idem Chryſoſtomus.

Ad illum autem, id eſt, ad priorem ſplendorem non licet reducere: illic enim totum eſt gratia.

Quaſi diceret, homo per baptiſmum renovatus, totus eſt gratia: in illo nihil reſtat nec culpæ, nec pœnæ ſolvendæ: ad hunc ſplendorem non reducit pœnitentia; ſic enim culpam delet, ut non omnem pœnam ordinariè dimittat.

Homo per baptiſmum renovatus, culpis & pœnis omnibus dimiſſis, ſecurus eſt de ſuâ ſalute æternâ.

Non ita de pœnitente, qui nunquam de veniâ ſecurus eſt; qui & de propitiato peccato, non debet eſſe ſine metu; ſed qui gemens & tremens debet expectare terribile Dei judicium, ut cap. 10.

Antiquiorum interpretatio.

Rursùm crucifigentes ſibimetipſis... id eſt, hac baptiſmi reiteratione, *rursùm* ad ſuam propriam utilitatem, *filium Dei*, in imagine *crucifigentes, & oſtentui habentes*. Syr. ignominiâ afficientes, infamantes, id eſt, & illum opprobriis & ludibrio publicè exponentes.

His verbis D. Paulus ex D. Chryſoſtomo rationem reddit cur non poſſit reiterari baptiſmus: hæcque ratio ſanè fundamentalis eſt in doctrinâ Divi Pauli.

Etenim ut ipſe Rom. 6. docet, baptiſmus eſt noſtra cum Chriſto crucifixo, mors & ſepultura: *In morte Chriſti baptizati ſumus.*

Ergo qui ſecundâ vice baptizatur, quantùm eſt in ſe, rursùs Chriſtum affigit cruci, ejuſque renovat opprobria in imagine ſaltem & ſigno.

Hoc autem abſurdum, quia tunc ſignum & ſacramentum mortis Chriſti non concordat cum re ſignificatâ. Semel enim tantùm mortuus eſt Chriſtus:

Sicut ergo unica fuit mors Chriſti; ita & unicum eſt baptiſma, quod eſt illius mortis ſacramentum.

Et hæc eſt interpretatio D. Chryſoſtomi, Theodoreti, Theophylacti, imò communis eſt apud antiquos Patres, tùm Græcos, tùm Latinos.

Hanc ſequitur D. Thomas, eamque tribuit D. Auguſtino; Eſtius attribuit & D. Ambroſio, D. Damaſceno.

Et ſanè videtur Apoſtolicæ menti valdè conformis, tùm ex ipſo contextu, tùm ex ſingulorum verborum proprietate, ut ſupradicta legenti patere poteſt.

Recentiorum expoſitio.

Eſt tamen alia inter recentiores valdè communis expoſitio; quâ, per *impoſſibile*, intelligitur difficile; per *prolapſos*, intelliguntur quilibet poſt baptiſmum graviſſimi peccatores; per *renovari in pœnitentiam*, intelligitur pœnitentia propriè dicta, quæ talibus peccatoribus eſt valdè difficilis & moraliter impoſſibilis.

Juxta hanc interpretationem, hæc verba, *rursùm crucifigentes.... oſtentui habentes*, non referuntur ad *renovari*; ſed ad *prolapſi ſunt*: hujuſque lapſûs ſunt exaggeratio.

Quaſi diceret Apoſtolus, quòd peccatores iſti peccatis ſuis Chriſtum, quantùm eſt in ſe, rursùs crucifigunt, ejuſque renovant opprobria; quia peccatum, opprobriorum & mortis Chriſti cauſam, renovant.

Utraque Catholica.

Utraque interpetatio Catholica, & vera eſt, id eſt, nihil non verum affirmat.

Verum enim eſt & quòd non reiteretur baptiſmus, ſicque ex Dei ordinatione, impoſſibilis ſit per baptiſmalem pœnitentiam renovatio.

Et verum eſt quòd ii, qui poſt multas acceptas à Deo gratias, graviter & obſtinatè peccant, vix & rarò per veram pœnitentiam convertantur.

Tùm quia ex unâ parte, retinet eos in peccatis ſua propria habitualis malitia.

Tùm quia ex alterâ parte; fons gratiæ, & ros miſericordiæ (ſpecialis ſcilicet) quaſi exſiccatur illorum exorbitante ingratitudine.

Adeo terribile eſt Deum contemnere & quaſi irridere!

Quæ verè Apoſtolica?

Sed quænam Apoſtolicæ menti conformior? Id ex contextu & ex verborum Apoſtolicorum proprietate judicet lector.

Primæ expoſitioni favet verbum, *impoſſibile*: quod D. Paulus in hac epiſtolâ ſumit non pro re difficili, ſed pro re verè impoſſibili; Vide in hoc cap. 6. ℣. 18. cap. 10. ℣. 4. cap. 11. ℣. 6.

Favent & hæc verba, *ſemel illuminati: & rursùm renovari*; quæ apud D. Paulum conveniunt baptiſmo, quo per excellentiam illuminamur; & qui lavacrum eſt renovationis.

Favet denique: *rursùm crucifigentes*, quia baptiſmus eſt nobis vice crucis, & ſacramentum Chriſti mortis, ex eodem D. Paulo. Rom. 6.

Secundæ expoſitioni favet hæc locutio: *renovari in pœnitentiam.*

Favet & ℣. 7. & 8. ſimilitudo, quæ pœnitentiæ meliùs convenit.

℣. 7. *Terra enim ſæpè venientem...*

Boni ſunt terra bona, bonos ferens fructus.

Rem illuſtrat eleganti ſimilitudine: homo comparatur terræ; gratia, cæleſtiaque dona, de quibus ℣. 4. & 5. comparantur imbri; bona opera comparantur frugibus; Dominus terræ & fructuum, Deus eſt, à quo majorem benedictionem accipiunt, qui benè operantur.

Terra igitur, ſi pluviam in ſe ſæpiùs effuſam exceperit, & herbas genuerit iis, à quibus colitur, utiles, majorem *accipit à Deo benedictionem*; quia libentiùs & diligentiùs à ſuis dominis culta, majorem

etiam accipit à Deo frugum & fructuum abundantiam.

Vel quia Deus fruges ejus adducit ad maturitatem.

℣. 8. *Proferens autem ſpinas...*

Mali, terra ferens ſpinas.

Mali ſunt terra proferens ſpinas: ſpinæ autem & tribuli ſunt Chriſtianæ religionis contemptus, mala opera: maledictio heri, damnatio; incendium, pœna inferni, ſeu infernus.

Si autem poſtquam venientem in ſe pluviam ſæpè biberit, ſpinas profert & herbas cultoribus ſuis importunas, oneratur maledicto, & deputatur incendio cum ſuis ſpinis & tribulis.

Cujus conſummatio. Gr. finis. Syr. ſed finis ejus eſt combuſtio, id eſt, illius finis & exitus erit ut comburatur.

Per metonymiam dicitur terra comburi, cùm ſpinæ, tribuli & inutiles herbæ, quæ terræ ſuperſtant, comburuntur.

Observationes Dogmaticæ et Morales.

Ex utrâque ſexti verſûs interpretatione,

Novatus contra Divi Pauli mentem hoc loco abuſus eſt.

Collige quòd perversè hoc loco abutebantur Novatus & Novatianus, qui lapſis poſt baptiſmum, denegabant pœnitentiam.

Et manifeſtè contra D. Pauli mentem, qui eam inceſtuoſo Corinthio non denegavit; & qui præterea in hac & in aliis epiſtolis ſuis fideles ad pœnitentiam frequenter hortatur.

Ex enumeratione gratiarum in ℣. 4. & 5. factâ à D. Paulo.

Ubique & ſemper lapſui ſumus expoſiti omnes.

Collige quòd non Catechumeni tantùm, aut recens baptizati, lapſui ſint expoſiti, verùm etiam & qui plurimùm in Chriſtianiſmo profecerunt.

Hincque collige quòd cum timore & tremore continuo tuam debeas ſalutem operari: quia nullus eſt ſtatus, nulluſque profectus in hac vitâ, qui nos planè ſecuros & à periculo reddat immunes.

Ex comparatione in ℣. 7. & 8. contentâ.

Collige quantâ fidelitate debeas cæleſtis gratiæ pluviam recipere, eique cooperari; & ex illo cæleſti ſucco fructus bonorum operum producere; ut à Deo benedicaris.

Attende, & vide.

In te reflexus, attende & vide an terra ſis frugifera? an ſterilis? & ideò quid debeas expectare, an benedictionem? an maledictionem?

Time ne tibi dicatur à Chriſto, quod ficulneæ infructuoſæ. *Nuſquam ex te fructus naſcatur: ut quid terram occupat?*

℣. 9. *Confidimus autem de vobis.* Gr. perſuaſi ſumus.

Humiliatos ſolatur, & ſublevat Apoſtolus.

Temperat Apoſtolus poſteriorum verborum duritiem: quaſi diceret, abſit ut hæc dicens, talia de vobis arbitrer: nimirùm quod ſitis *terra ſpinas proferens, maledicto proxima*, &c. Perſuaſi mihi *de vobis*, id eſt, de pleriſque veſtrûm.

De illis bene ſperat.

Meliora & viciniora. Gr. proxima ſaluti. Syr. propinqua, id eſt, quæ ſalutem promittunt, non exitium.

Tametſi ita loquimur. de quibuſdam terræ infrugiferæ ſimilibus, ut Divinæ gratiæ fideliter reſpondeatis, ne tales ſitis unquam.

℣. 10. *Non enim injuſtus eſt Deus...*

Ratio benè ſperandi, juſtitia Dei.

Dat rationem, cur benè ſperet de illis: ſcilicet, quia benè cœperunt, multaque charitatis opera, propter Deum, exercuerunt & adhuc actu exercent.

Non injuſtus eſt Deus. Juſtitiæ eſt implere promiſſa: Deus ergo injuſtus quodammodo dici poſſet, ſi oblivisceretur bonorum operum, eiſque promiſſam mercedem non retribueret.

Ut obliviſcatur operis veſtri, id eſt, bonorum veſtrorum operum in gratiâ factorum.

Et dilectionis. Gr. & laboris dilectionis, id eſt, *dilectionis* cum laboribus & moleſtiis conjunctæ: putatur tamen à librariis intruſum nomen, *laboris.*

Quam oſtendiſtis in nomine ipſius, id eſt, propter Deum, vinctis & afflictis, Vide cap. 10. ℣. 33. & 34.

Qui miniſtraſti: ſcilicet vitæ neceſſaria.

Sanctis, id eſt, Chriſtianis vinctis & afflictis. Vide cap. 10. ℣. 33. & 34.

Et miniſtratis, id eſt, & etiam nunc miniſtratis pauperioribus.

Hinc collige quòd ſtantibus & nondum lapſis loquitur Apoſtolus, ſed in periculo labendi.

℣. 11. *Cupimus autem...*

Mira eſt Apoſtoli noſtri prudentia; modò terret, modò erigit; erectos iterum monet: quaſi diceret.

His autem durioribus excitat ad perſeverantiam.

Etſi de pleriſque veſtrûm optimè ſentiam, propter illa charitatis opera, quæ cum Dei gratiâ, hactenùs egiſtis; hæc tamen duriora dixi, ut vobis ſtimulos ſubjiciam, quibus unumquemque veſtrûm ad perſeverantiam adhorter, & excitem; nulluſque deficiat.

Cupimus. non dixit, volo, quod erat præceptoriæ authoritatis; ſed cupio, quod eſt paterni affectûs, ait Theophylactus poſt D. Chryſoſtomum.

Magno itaque charitatis affectu deſidero.

Unumquemque veſtrûm. non dixit ſimpliciter, pro vobis, ſed pro unoquoque veſtrûm: adeò omnium, ſive majorum, ſive minorum curâ tangebatur, omneſque norat. idem Theophylactus.

Eamdem oſtentare ſollicitudinem. Gr. idem ſtudium. Syr. hanc ipſam ſedulitatem oſtendat.

Id eſt, eumdem in exercendâ charitate fervorem oſtendere.

Quidam enim refrixerant, quos vult reaccendere.

Uſque in finem, ſcilicet vitæ veſtræ.

Quæ neceſſaria eſt ad ſalutem.

Ad expletionem ſpei, id eſt, ut quod ſperatis, impleatur in vobis, æternæ beatitudinis poſſeſſione.

Quaſi diceret, veſtram ſalutem æternam vehementer exopto; hinc & veſtram in bonis operibus perſeverantiam ardenter deſidero. *Qui enim perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.*

℣. 12. *Ut non ſegnes efficiamini.* Syr. neque torpeſcatis.

Id eſt, ut non ſitis pigri & tepidi; ne vobis improperetur, quod primam veſtram charitatem perdidiſtis. Apoc. 3.

Verùm imitatores... ſed è contra proficientes, in bono, imitatores ſitis ſanctorum novi Teſtamenti, quibus miniſtraſtis; & ſanctorum veteris Teſtamenti, quorum eſtis filii.

Qui fide & patientiâ. Gr. per fidem & longanimitatem, id eſt, qui Dei promiſſis firmiter credentes, & ea longanimiter expectantes.

Hæreditabunt, id eſt, velut hæreditatem poſſidebunt æterna bona illis promiſſa, quæ crediderunt, quæ ſperaverunt, & quæ, in bonis operibus perſeverantes, multa interim mala paſſi, longanimiter expectaverunt.

Tria ſalutem efficiunt.

Fides ſalutem æternam inchoat; bona opera fide vivâ, ſeu per dilectionem operante, facta, ſalutem efficiunt; perſeverantia in bono, patientia in adverſis, ſalutem conſummant.

Hinc Hebræos Apoſtolus hortatur exemplo ſanctorum ad fidem, ad Charitatis opera, ad perſeveran-

tiam in bonis operibus, ad patientiam in afflictionibus, ut ſicut & illi beatiudinem æternam hæreditent.

In Græco hodierno, eſt, *qui hæreditant*, id eſt, hæreditare ſolent, ſeu jus habent hæreditarium.

Exemplo Abrahæ probat perſeverandum.

℣. 13. *Abrahæ namque Deus promittens*... Abrahæ, credentium patris, exemplo, probat quod dixit, fide & patientiâ promiſſiones Dei hæreditandas.

Id eſt, cùm Deus Abrahæ polliceretur, ſcilicet multiplicationem ſeminis, poſſeſſionem terræ Chanaam, omnium gentium in ſemine benedictionem.

Quoniam neminem habuit majorem, id eſt, ſibi ſuperiorem, & majoris veracitatis & authoritatis, per quem juraret.

Juravit per ſemetipſum. Geneſ. 22. ℣. 16. *Per memetipſum juravi*, dicit Dominus, &c. & hoc eſt, quod ſcriptura vocat juramentum Dei.

Quippe Deus propriè non jurat.

Notanda circa juramentum Dei.

Juramentum enim eſt actus Religionis, quo creatura Deum honorat, dum eum, ut primam veritatem, advocat in teſtem veritatis alicujus aſſertæ.

Hoc Deo non convenit; ſed dicitur jurare, dum facit quod homines jurando ſolent facere; ſeu dum ſuam Divinam veritatem & authoritatem citat: *per memetipſum juro.*

℣. 14. *Dicens niſi.* Gr. certè. *benedicens benedicam te*, id eſt, beneficiis te cumulabo: *& multiplicans multiplicabo te*, id eſt, infinitâ filiorum multitudine te ditabo, quorum pater eris carnali generatione, aut ſpirituali per Chriſtum filium tuum; in quo *benedicentur omnes gentes.* ℣. 18.

℣. 15. *Et ſic.* ſcilicet acceptâ Dei promiſſione ſub juramento.

Firmiter credens, (longanimiter ferens; longo & patienti animo inter adverſa perſeverans & patienter expectans,

Adeptus eſt promiſſionem, id eſt, rem ſibi promiſſam; inchoativè in ſe, ſuiſque carnalibus filiis; conſummativè verò in Chriſto, ſuiſque ſpiritualibus filiis, ſcilicet Chriſtianis.

Ita igitur & vos ſi firmiter credatis, ſi longanimiter feratis, & non deficiatis, bonum promiſſum conſequemini.

℣. 16. *Homines enim jurant*... dat rationem cur juraverit Deus: ſcilicet quia loquebatur hominibus; homines autem jurant, dum volunt ſuas promiſſiones, reddere firmiores.

Juravit ergo Deus, quia voluit hominum incredulitatem juramento certam reddere, ait Divus Anſelmus.

Syr. ſiquidem homines per majorem ſeipſis jurant ac de omni contentione, quæ accidit inter eos, vera ſolutio fit per jusjurandum.

Per majorem ſui, id eſt, ſe; Græciſmus eſt.

Et omnis controverſia eorum.... id eſt, & quidquid inter eos litis & contentionis agitatur, juramento ſedatur: *ad confirmationem*, ſcilicet veritatis.

In rebus, de quibus aliter conſtare non poteſt, in Divino ſtatur teſtimonio, tanquam in primo & firmiſſimo ad probandum teſtimonio.

Deus ipſa veritas eſt, omnia certiſſimè videt, & ad omne mendacium puniendum potentiſſimus eſt.

℣. 17. *In quo.* Syrus. quapropter, id eſt, quare;

A quia ſcilicet homines jurant ad confirmationem veritatis.

Hinc Deus volens... ut noſtris ſeſe moribus, accommodaret, *abundantiùs*, id eſt, quam nudâ & ſimplici promiſſione.

Vel abundantiùs in hac, quam in aliis promiſſionibus.

Oſtendere hæredibus pollicitationis, id eſt, omnibus veris Abrahæ filiis, benedictionis hæredibus.

Immobilitatem, id eſt, immutabilitatem promiſſionis ſuæ, ſeu ut ait *Syr.* pollicitationem ſuam eſſe immutabilem.

Interpoſuit jusjurandum. Syr. eam obſtrinxit jurejurando: quaſi diceret, ſuam Deus ipſe fidem fulcit jurejurando.

B ℣. 18. *Ut per duas res immobiles.* ſcilicet promiſſionem & juramentum.

Promiſſio Dei facta Abrahæ ſub juramento, ſpectat ad nos, ut firma ſit ſpes noſtra.

Quibus. Gr. in quibus. Syr. in quibus, ſcilicet duabus rebus.

Impoſſibile eſt mentiri Deum. Qui cùm prima ſit veritas; & maximè verax, nec falli poteſt, nec fallere.

Fortiſſimum ſolatium habeamus, id eſt, maximam & tutiſſimam in hujus vitæ adverſis & anguſtiis conſolationem inveniamus, ſecuri ſcilicet de Dei promiſſione juramento confirmatâ.

Qui confugimus .... Nos, ſpirituales Abrahæ fi-
C lii, qui, relicto hoc ſæculo naufrago, Chriſti fidem amplexi,

Confugimus ad tenendam propoſitam ſpem. id eſt, confugimus, in præterito, ad apprehendendam, & firmiſſimè amplectendam ſpem futurorum bonorum, nobis propoſitorum, & pro hæreditate promiſſorum.

Spem per metonymiam vocat hîc objectum ſpei, ſeu rem quam ſperamus, ſcilicet æternam gloriam nobis pro bonorum operum mercede propoſitam, & promiſſam.

℣. 19. *Quam*, ſcilicet *ſpem*, *ſicut anchoram habemus animæ*.... Syr. quæ quidem eſt nobis velut anchora, quæ retinet animam noſtram ne commoveatur.

Spes anchora.

Id eſt, *quam ſpem habemus*, velut *anchoram animæ*, non qualemcumque, ſed *tutam*, id eſt, infalli-
D bilem; *& firmam*, id eſt, quæ firmiter retinet quod apprehendit.

Quare?

Sicut anchora tuta navim ſiſtit, ne vi tempeſtatum, huc & illuc agitata, conquaſſetur; ſic ſpes animam firmat inter hujus ſæculi tempeſtates, ne demergatur.

Diſcrimen inter hanc, & alias anchoras.

Et incedentem. Gr. ingredientem; id eſt, ita firmat, & ſtabilem reddit animam, ut illius fluctuationem impediens, curſum non retardet; ſed illam perducit.

Uſque ad interiora velaminis. id eſt, uſque ad ſanctum ſanctorum, quod erat intra velum; id eſt, uſque ad cælum empyreum, cujus figura erat ſanctum ſanctorum.

℣. 20. *Ubi præcurſor.* id eſt, quò Jeſus-Chriſtus
E primus *introivit*, idque noſtro bono, propter nos, ut locum nobis pararet; prodromus, antecurſor, *præcurſor*, quem, ut membra, citò ſecuturi ſumus.

Secundùm ordinem Melchiſedech Pontifex... id eſt, *pro nobis*, inquam, ingreſſus eſt, æterno donatus ſacerdotio, *ſecundùm ordinem Melchiſedech*, *ad interpellandum pro nobis.*

Corol-

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite ſexto ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

A

Primò.

Gratiâ baptiſmi nihil pretioſius.

EX ℣. 6. collige, & obſerva quanto ſtudio conſervanda ſit baptiſmalis gratia.

Primò, quia nihil illâ pretioſius: eſt enim renovatio, quâ homo fit nova in Chriſto creatura, initium ſubſtantiæ Chriſti, filius Dei, hæres Dei, cohæres Chriſti, jus habens ad omnia Dei bona, totus gratia, nihil damnationis habens.

Illius jactura irreparabilis.

Secundò, quia illius jactura eſt irreparabilis.

Non reparatur per baptiſmum, qui ex Dei ordinatione unicus eſt, & non reiteratur; ſicut mors Chriſti fuit unica, nonquam reiteranda.

Non reparatur per labores & lamenta pœnitentiæ; quæ ſarcimen eſt, non renovatio; non dat eumdem ſplendorem;

Reſtat ſemper aliquis nævus, aliqua poſt peccatum infirmitas in animâ; ſicut in corpore poſt vulnus reſtat cicatrix, aut calloſa caro;

Non dat eamdem ſecuritatem, ſed terribilis reſtat expectatio judicii. Vide dicta in commentario ℣. 6.

Utinam hæc intelligerent, & ſaperent recens baptizati; hæc ſapientes, intelligentes, & inſuper noviſſima providentes, baptiſmalem gratiam conſervarent ſtudioſiùs.

Secundò.

Quantum malum ſit peccandi conſuetudo.

Ex eodem ℣. 6. collige, & nota quantum malum ſit relapſus in peccatum, peccandique conſuetudo, quæ pœnitentiam reddunt moraliter impoſſibilem; tùm ex parte peccatoris, tùm ex parte Dei. Vide commentarium ibidem.

Tertiò.

Quàm ſedulò Dei gratiæ cooperandum.

Ex ℣. 7. & ſimilitudine ibi allatâ, collige & nota quantâ cum ſedulitate debeas cæleſtem Divinæ gratiæ pluviam recipere, eique cooperari.

Anima tua ager Dei eſt; Evangelium, verbum Dei, ſemen eſt, quod Deus in animâ tuâ, velut in agro ſuo diſſeminavit; gratia per ſacramenta tibi tam ſæpe collata, ros eſt & pluvia cæleſtis, quâ Deus agrum ſuum, animam tuam, verbo fœtam irrigat.

Tuum eſt hanc pluviam recipere, combibere, cavere ne defluat, ei conſentire, cooperari, curare ut ex eâ, & per eam germinent & adoleſcant ſemina pietatis in te indita, fructuſque producant Deo gratos.

Hoc ſi facias, à Deo benediceris:

Sin autem anima tua, hac rejectâ pluviâ cæleſti, & ſuffocato pietatis ſemine, ſpinas proferat & tribulos, maledictioni proxima eſt, & incendio ſtatim deputanda, niſi citò emendaveris.

Non ſunt hæ minæ Pauli, non ſunt verba hominis; ſunt Spiritûs ſancti, ſunt Chriſti, qui in ipſo loquitur, ait D. Chryſoſtomus.

Itaque ſeriò attende tibi, & vide an pietatis fructus producas? an ſpinas? time & cura ne germinent ſpinæ.

Semper bibimus, addit Chryſoſtomus, ſemper audimus; ſed humorem ſtatim perdimus: propterea oriente ſole ſpinas perducimus.

O Deus miſericors! da ut anima mea, tuo ſanguine tam ſæpe irrigata, ſit à ſpinis munda, & fructus tuâ gratiâ pariat tibi gratos.

Quartò.

Ex ℣. 17. diſce cum gaudio, & nota quòd promiſſio Dei facta Abrahæ ſub juramento, ſpectet ad nos Chriſtianos, ut firmior ſit ſpes noſtra.

Unde ſpei noſtræ firmitas.

Deus nobis ſpiritualem & æternam in Chriſto, & per Chriſtum benedictionem promiſit; Deus, veritas ipſa, hanc ſuam promiſſionem juramento firmavit.

O nos beatos! quorum cauſâ Deus jurat; ſed ô miſeros! ſi nec juranti Deo credimus.

Itaque crede, credens ſpera firmiter.

Promiſſio Dei infallibilis eſt, ubi impleta eſt conditio, ſub quâ promiſit.

Juramentum Dei immutabile eſt, Deus mentiri

B non poteſt.

His itaque duobus immobilibus innixus, ſpera immotabiliter, ſemper ſpera, dic cum beato Job: *etiamſi me occiderit, ſperabo in eum.*

Spes anchora cordi Divino infixa.

Hæc ſpes ſit anchora, ipſi Deo, imò Dei ipſius cordi infixa, cor tuum inter undas, & ſæculi tempeſtates firmum tenens; at ſic firmum & ſtabile, ut directè & continuè ad cor Dei, portum æternæ felicitatis perducat.

Sperent omnes Chriſtiani.

Hæc ſpei praxis omnibus quidem Chriſtianis convenit, qui in baptiſmate ſæculo renuntiantes per affectum, confugerunt ad tenendam propoſitam fidem.

Specialiter Religioſi.

Specialiùs convenit omnibus religioſis, qui de facto per votum paupertatis omnia relinquentes, ad

C propoſitam ſpem confugerunt;

Specialiſſimè Franciſcani.

At ſpecialiſſimè convenit alumno Divi Franciſci, qui per ſtrictiſſimæ paupertatis votum, omnibus omninò bonis, & in communi, & in particulari, renuntians, confugit *ad tenendam propoſitam ſpem.*

Itaque inter hujus ſæculi fluctus & tempeſtates, te ab omnibus omninò creatis bonis ſeparatum, & ſoli Deo, omnium bonorum fonti, per ſpem unitum, reſpiciens, dic cum lætitiâ: *Mihi adhærere Deo bonum eſt, & ponere in Domino Deo ſpem meam.*

Soli Deo adhærendum.

Omnia quippe creata, inſtar aquæ, fluxa ſunt; tu Deus ſolus ſtas & perſtas immobilis;

Omnia creata propriè nihil ſunt; tu ſolus es, ſolus à te, ſolus omne ens, ſolus propter te.

Deus itaque cordis mei: (rupes cordis mei. He-

D braicè, ait Fromondus.) *& pars mea, Deus in æternum.*

Quintò.

Duo ſpem noſtram acuunt.

Ex ℣. 10. collige, & nota duo, quæ hanc ſpem noſtram in promiſſione, & juramento Dei fundatam acuunt & excitant.

Jeſus-Chriſtus, in quo nos Deus *benedixit omni benedictione ſpirituali*, in cæleſtem gloriam prior introivit, ut noſter præcurſor, & noſter Pontifex.

Introivit. Ecce non tantummodò promiſſum, ſed & exemplar.

Introivit pro nobis. Sicut propter nos factus eſt homo; ſicut propter nos mortuus eſt, ita & propter

E nos reſurrexit, aſcendit, & introivit in cælum.

Ut præcurſor. locum nobis paraturus; citò nos quoque adventuros, aſcenſuros ſignificaturus.

Non eſt multum interſtitium inter præcurſorem, & eos qui ſequuntur; alioqui non eſſet præcurſor, ait D. Chryſoſtomus.

Neceſſe eſt ergo ut nos quoque ſequamur, & aſ-

cenſum conſequamur. Theodoretus.

Ut Pontifex noſter. Patrem pro nobis rogaturus.

Sicut Pontifex ſemel in anno in ſanctum ſanctorum ingrediebatur, ut pro populo interpellaret;

Ita Chriſtus, Pontifex æternus, introivit in cæ-
A lum, Patri ſuo mortem ſuam, ſemel obitam, perpetuò oblaturus ac repræſentaturus, ut nos reconciliet, nobiſque omnia auxilia ad ſecum aſcendendum in cælum neceſſaria, impetret ac ſubmittat.

Quis Chriſtianus non ſperet?

Analyſis Capitis Septimi.

AGGREDITUR Apoſtolus grandem de ſublimi Chriſti ſacerdotio ſermonem, promiſſum cap. 5. ℣. 11. ad quem ab eo loco, mentes Hebræorum præparavit, & ad quem tranſitum ſibi fecit ultimo verſu cap. 6.

Et quia Chriſtus ſacerdos eſt ſecundùm ordinem Melchiſedech;

Hinc primo verſu hiſtoriam Melchiſedech breviter exponit ex Geneſi.

Secundo & tertio verſu illam Chriſto myſticè ſic applicat, ut oſtendat omnia in Melchiſedech fuiſſe Chriſti figuras; & nomen, & civitas, & ſtatus, & generatio, & duratio fuerunt Chriſti, & ejus ſacerdotii prophetica.

A quarto verſu ad undecimum, duo præcipua nobis exhibet conſideranda, quæ manifeſtè probant Melchiſedech, figuram Chriſti, ſuper Abraham, & conſequenter ſuper Levi, & Leviticos ſacerdotes, Abrahæ poſteros, excelluiſſe.

Primum, quòd Abraham lubens, & nullâ lege coactus, Melchiſedeco, Chriſtum repræſentanti, Decimas dedit pro ſe, & pro totâ ſuâ proſapiâ, & conſequenter pro Levi, tunc in Abraham incluſo; hacque Decimarum penſione Melchiſedecum, & conſequenter Chriſtum agnovit, & profeſſus eſt Abraham, ſe & ſuis omnibus poſteris ſacratiorem, & præſtantiorem.

Secundum, quòd Melchiſedech, ut Chriſti figura, ipſum Abraham, Patrem Patrum, Deo chariſſimum, cui Deus tot eximia bona promiſerat, benedixit, tanquam ſe minorem.

Ex his duobus benè conſideratis, colligite quantus & qualis fuerit Melchiſedech, aut potiùs Chriſtus, à Melchiſedecho repræſentatus:

Et hinc agnoſcite quàm præſtantius ſit Melchiſedechi, ſeu Chriſti ſacerdotium Levitico.

A ℣. 11. ad 18. probat per Chriſtum, ſacerdotem ſecundùm ordinem Melchiſedech, Le-
B *viticum ſacerdotium, & legem Moſaïcam, quæ huic ſacerdotio annexa eſt, fuiſſe abrogata.*

Individua eſt ſacerdotii Levitici, & legis Moſaïcæ concordia: ablato itaque hoc ſacerdotio, & in excellentius tranſlato; & lex ipſa ceſſit, & in meliorem tranſlata fuit:

Ablatum autem ſacerdotium à Levi probat Apoſtolus ex mutatione tribûs, ℣. 14. ex mutatione ordinis, ℣. 15. ex mutatione ordinationis, ℣. 16.

℣. 18. & 19. Hujus tranſlationis profert
C *rationes.*

Lex & ſacerdotium antiqua abrogata ſunt, quia ad ſalvandum infirma; nova lex & Chriſti ſacerdotium introducta, quia ad ſalutem potentiſſima, & nos ad Deum approximantia.

℣. 20. 21. 22. Aliam novi ſacerdotii, novique Teſtamenti præcellentiam aſſignat ex juramento, quo Deus illorum perpetuitatem affirmat;

℣. 23. 24. Aliam dat ex immortalitate Chriſti, ſempiternum ideò ſacerdotium habentis, & conſequenter fideles perfectè ſalvare ſemper
D *potentis.*

℣. 26. 27. 28. Hujus novi ſacerdotis deſcribit qualitates, quibus cæteros omnes longè præcellit.

Ipſe ſolus, quia ex omni parte perfectus, & nullum habet peccatum, reconciliatione non indiguit; ſed uno ſui ſacrificio omnia totius mundi expiavit peccata.

CAPUT SEPTIMUM.

Paraphraſis.

HOc tandem Chriſti ſacerdotium ſecundùm ordinem Melchiſedech aggredior explicare vobis; ac primò Melchiſedech hiſtoriam breviter refero. Hic igitur Melchiſedech, Rex erat civitatis dictæ Salem, Pontifex Dei ſummi; qui Abrahamo, à cæde Regum revertenti, obviam venit, in ſignum amicitiæ, eique more ſacerdotum benedixit.

Cui etiam Abraham de omni prædâ ſuâ decimas dedit. (Allegoriam nunc intelligite, & in Melchiſedech Chriſtum agnoſcite;)

Textus.

1. HIc enim Melchiſedech, Rex Salem, ſacerdos Dei ſummi, qui obviavit Abrahæ regreſſo à cæde Regum, & benedixit ei.

2. Cui & decimas omnium diviſit Abraham.

Primùm quidem qui interpretatur Rex juſtitiæ;	A Primò Melchiſedech idem eſt, juxta nominis etymon, ac Rex juſtitiæ: (quod Chriſto perfectè convenit; ipſe enim regnum juſtitiæ ſtatuit;)
deinde autem & Rex Salem, quod eſt Rex pacis.	Deinde Rex eſt Salem, ſeu Rex pacis: Chriſtus Rex eſt pacificus.
3. Sine patre, ſine matre,	Tertiò dicitur ſine patre, ſine matre; Chriſtus patrem io terris non habet, nec matrem in cælis.
ſine genealogiâ,	Quartò, ſine genealogiâ dicitur: Chriſti autem generationem quis enarrabit?
neque initium dierum, neque finem vitæ habens;	Quintò, dicitur oeque initium dierum, neque fioem vitæ habens: Chriſtus nec eſſe cœpit, nec eſſe deſinet:
aſſimilatus autem Filio Dei,	Melchiſedech ergo in his omoibus Filii Dei geſtavit ſimilitudioem;
manet ſacerdos in æternum.	B At præſerim æternum illius repræſentavit ſacerdotium, in hoc, quòd in Scripturis ſacerdotium Melchiſedech exhibetur quaſi perpetuum.
4. Intuemini autem quantus ſit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham Patriarcha.	Nunc autem attendite, & expendite quantus fuerit hic Chriſti typus, cui ipſe Abraham, tantus Patriarcha, glorioſus & victor rediens, decimas dedit ex optimis quibuſque ſpoliis.
5. Et quidem de filiis Levi ſacerdotium accipientes, mandatum habent decimas ſumere à populo, ſecundùm legem, id eſt, à fratribus ſuis; quamquam & ipſi exierint de lumbis Abrahæ.	Equidem Aaronici ſacerdotes, ex decreto legis, jus habent decimas ſumendi à ſuis popularibus, id eſt, à ſuis fratribus, Abrahæ poſteris, ſicut & ipſi filii ſunt Abrahæ; & lex populo præcipit decimas ſacerdotibus dare.
6. Cujus autem generatio non annumeratur in eis, decimas ſumpſit ab Abraham,	Verùm Melchiſedech, alienus à genere Judaïco, C ab Abrahamo decimas accepit; & Abrahamus, gentis noſtræ Pater, nullâ lege juſſus, decimas ei lubens dedit;
& hunc qui habebat repromiſſiones benedixit.	Inſuper & Melchiſedech Abrahamum, tantum, & talem Patriarcham, in quo, juxta Dei promiſſum, gentes erant benedicendæ, benedixit velut ſe minorem.
7. Sine ullâ autem contradictione, quod minus eſt, à meliore benedicitur.	Extra controverſiam enim eſt, quòd qoi minor eſt, ab eo qui præſtantior eſt ipſo, benedicitur.
8. Et hic quidem, decimas morientes homines accipiunt; ibi autem conteſtatur, quia vivit.	Et quidem juxta legem Leviticam, decimas accipiunt ſacerdotes mortales; in Geneſi autem is decimas accipit, de quo teſtatum eſt quòd vivat, & velut immortalis exhibetur, & perpetuo fungitur ſacerdotio.
9. Et (ut ita dictum ſit) per Abraham, & Levi, qui decimas accipit, decimatus eſt.	Quin, ut ita dicam, ipſe Levi, qui nunc decimas D accipit, tunc in Abrahamo, patre ſuo, decimas obtulit Melchiſedecho.
10. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchiſedech.	Levi enim, cum totâ tribu ſuâ, adhuc erat io lumbis patris ſui; & per eum decimas pendebat oblatas: hacque decimarum penſione, Melchiſedech, Chriſti figuram, ſe & ſuis ſuperiorem agnoſcebat.
11. Si ergo conſummatio per ſacerdotium Leviticum erat: (populus enim ſub ipſo legem accepit) quid adhuc neceſſarium fuit, ſecundùm ordinem Melchiſedech, alium ſurgere ſacerdotem, & non ſecundùm ordinem Aaron dici.	Quòd ſi perfectum erat ſacerdotium Leviticum, vimque perficiendi, ſeu juſtificandi habebat: (tempore enim hujus ſacerdotii lex populo data eſt;) quid opus erat præterea alium exoriri ſacerdotem, qui non ſecundùm ordinem Aaron, ſed ſecundùm ordinem Melchiſedech diceretur.
12. Tranſlato enim ſacerdotio, neceſſe eſt ut & legis tranſlatio fiat.	E Etenim cùm individua ſit ſacerdotii Levitici, & legis Moſaïcæ ſocietas, tranſlato ſacerdotio à Levi, neceſſe eſt ut & legis forma commutetur.
13. In quo enim hæc dicuntur, de aliâ tribu eſt, de quâ nullus altari præſto fuit.	(Tranſlatum autem à Levi ſacerdotium probat pſ. 109.) is enim de quo loquitur ille pſalmus, non eſt ex tribu Leviticâ; ſed ex eâ tribu, unde nullus hactenus aſtitit altari:
14. Manifeſtum eſt enim quòd ex Judâ ortus ſit Dominus noſter, in quâ tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt.	Palam enim eſt quòd Dominus noſter Jeſus-Chriſtus ortus ſit è tribu Juda, cui Moyſes ſacerdotium non attribuit: conſtat ergo de tribu in tribum tranſlatum eſſe ſacerdotium.
15. Et amplius adhuc manifeſtum eſt, ſi ſecundùm ſimilitudinem Melchiſedech, exurgat alius ſacerdos;	Et hoc evidentiùs adhuc apparet, ex eo quòd alius exurgat novus ſacerdos, à Deo promiſſus & datus, ſecundùm ordinem Melchiſedech;

A Qui noo ſecundùm legem carnalis ſucceſſioois creatus ſit; ſed ſecundùm vim vitæ immortalis; ita ut nec cuiquam ſucceſſerit, nec ſucceſſori det locum.

Juxta Davidicum vaticinium, *Tu es ſacerdos in æternum*, &c.

Portò rejicitur Aaronicum ſacerdotium, & lex Moſaïca, non quòd mala ſint; ſed quia imperfectiora, & inſufficientia ad juſtificandos homines:

Nullum enim hominem lex potuit ad veram juſtitiam perducere.

Sacerdotium verò Chriſti, & lex oova ſubintroducta ſuot, quia ſunt ad juſtificandum potentiſſima, ſpemque dant nobis certiſſimam veræ juſtitiæ, per quam Deo proximi reddimur & grati.

B Et in quantùm Jeſus-Chriſtus non ſine jurejurando factus eſt ſacerdos: (nam Aaronici quidem ſine juramento facti ſunt ſacerdotes.

Chriſtus verò ſacerdos cum joramento conſtitutus eſt à Patre, qui, teſte David, dixit ad eum: *Tu es ſacerdos*, &c. & non ſolùm dixit, ſed & juravit, quia ratum & fixum eſſe decrevit.)

Io tantùm idem Jeſus-Chriſtus oobilioris & præſtantioris teſtamenti mediator inſtitutus eſt.

Et ſacerdotes quidem Levitici, etiam ſummi, plures ſucceſſivè facti ſunt, eo quòd ooo permanerent; ſed per mortem alter alteri ſuccedebat.

C Jeſus autem eò quòd immortalis eſt, & ſacerdos à Patre in æternum conſtitutus, ſacerdotium ooo traoſmittit.

Unde & eos qui per ipſum accedunt ad Deum, poteſt perfectè ſalvare; quia ſemper vivit, perpetuumque ſacerdotium exercens, ſemper iotercedit pro nobis.

(Et ſanè io hac perfectâ & cœleſti lege gratiæ;)

Decebat ut talis eſſet oobis Pootifex,

Pius, & omni juſtitiâ plenus,
Abſque ullâ malitiâ,
Nullâ peccati maculâ inquinatus,
A peccatorum moribus longè poſitus,
Supra omnem creaturam, non taotùm humanam, ſed & Angelicam, ſublimatus.

D Qui non egeret, ſicut Moſaïci Pontifices, quotidie pro peccatis propriis hoſtias offerre; deinde pro delictis populi:

Noſter enim Pontifex onam ſemel victimam obtulit, oon pro ſuis peccatis, quia oullum habuit, ſed pro totius mundi peccatis; noo pecudem, ſed ſemetipſum.

Nam lex Moſaïca, quia infirma, & imperfecta, ſacerdotes conſtituit infirmos, mortales, ad peccatum pronos:

At ſermo Dei juratus, qui poſt legem, ore Davidis fuit pronuntiatus, licèt æternus, ſacerdotem conſtituit, non hominem quemlibet, ſed Filium Dei; noo ad breve tempus, ſed in æternum; non infirmum, ſed ex omni parte perfectum.

16. Qui non ſecundùm legem mandati carnalis factus eſt: ſed ſecundùm virtutem vitæ indiſſolubilis.

17. Conteſtatur enim, quoniam tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech.

18. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus, & inutilitatem.

19. Nihil enim ad perfectum adducit lex.

Introductio verò melioris ſpei, per quam proximamus ad Deum.

20. Et quantùm eſt, non ſine jurejurando; (alii quidem ſine jurejurando ſacerdotes facti ſunt:

21. Hic autem cum jurejurando, per eum, qui dixit ad illum: Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum.)

22. In tantùm melioris teſtamenti ſponſor eſt Jeſus.

23. Et alii quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcircò quòd morte prohiberentur permanere:

24. Hic autem eò quòd maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium.

25. Unde & ſalvare in perpetuum poteſt accedentes per ſemetipſum ad Deum, ſemper vivens ad interpellandum pro nobis.

26. Talis enim decebat, ut nobis eſſet Pontifex,
ſanctus,
innocens,
impollutus,
ſegregatus à peccatoribus,
& excelſior cælis factus.

27. Qui non habet neceſſitatem quotidie, quemadmodùm ſacerdotes, priùs pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populi: Hoc enim fecit ſemel, ſeipſum offerendo.

28. Lex enim homines conſtituit ſacerdotes, infirmitatem habentes: ſermo autem jurisjurandi, qui poſt legem eſt, Filium in æternum perfectum.

Commen-

Commentarius in Caput Septimum.

✝. 1. HIc *enim Melchiſedech*... Syr. porro hic, &c.

En grandit ille ſermo promiſſus in capite 5. ✝. 11. ad cujus intelligentiam, Hebræorum mentes, multis abhinc acuit Apoſtolus; & ad quem in ultimo capitis ſexti verſu, commodum ſibi tranſitum fecit.

Hic igitur *Melchiſedech*, quem proximè memoravi, & de quo etiam ſuprà.

Illius hiſtoriam breviter refert ex Geneſi.

Rex Salem, id eſt, urbis, quæ primùm dicta eſt Salem, id eſt, pacifica; deinde Jebus; tandem ex utroque nomine, unâ litterâ mutatâ, Jeruſalem.

Hæc eſt communior inter veteres & recentiores opinio.

Non deſunt tamen qui poſt D. Hieroymum, velint eſſe alteram Salem, quæ Geneſ. 38. ✝. 18. Sichimorum dicitur.

Hujus opinionis ſunt D. Anſelmus, Gagnæus, quam refutant Eſtius, Cornelius à lapide.

Sacerdos Dei ſummi, id eſt, Dei veri & excelſi; non idolorum.

Itaque Dei veri cultor, licet inter idololatras Chananæos vivens.

Qui obviavit Abrahæ regreſſo, id eſt, redeunti à cæde Regum, de quâ Geneſ. 14. ✝. 17.

Illi autem obviavit in ſignum amicitiæ.

Et benedixit ei, id eſt, & Melchiſedech, ut Dei ſummi Sacerdos benedixit Abrahæ.

Vide citatum Geneſ. locum: ex quo etiam apparet quòd & Deo gratias egerit ob victoriam, oblato panis & vini ſacrificio.

✝. 2. *Cui & decimas omnium diviſit*... id eſt, cui Abraham, de omni prædâ ſuâ decimam dedit in honorem ſummi Dei, cujus Sacerdos erat Melchiſedech.

Hocque facto Abraham, qui & ipſe Dei Sacerdos erat & ſæpè ei ſacrificaverat, Melchiſedechum agnovit ſibi ſuperiorem & ſuum quaſi pontificem.

Primùm quidem qui interpretatur...

Hîc Apoſtolus incipit hiſtoriam breviter relatam myſticè explicare, eamque Chriſto ſic applicare, ut oſtendat in Melchiſedecho omnia fuiſſe prophetica, & Chriſti figuras.

Et nomen proprium, & nomen civitatis, & ſtatus, & generatio, & duratio fuere prophetica.

Multæ Melchiſedechi cum Chriſto ſimilitudines.

Primò, nomen proprium, *Melchiſedech*, cujus Etymon, Rex juſtitiæ: Melchi enim Regem, Sedech autem juſtitiam valet.

Quod Chriſto per excellentiam convenit: tùm quia in omni rigore juſtitiæ pro nobis ſatisfecit; tùm quia perfectam nobis attulit juſtitiam.

Deinde autem & Rex Salem...

Secundò, nomen urbis, cujus Rex erat Melchiſedech.

Salem enim ſignificat pacem.

Chriſtus autem Rex pacificus: *ipſe pax noſtra: pacificavit ea quæ ſunt in cælis, & quæ ſuper terram.*

Civitas in quâ regnat, ſeu Eccleſia, civitas eſt pacis, quam habet cum Deo, & quam quærit inter homines.

Eccleſia autem triumphans, Jeruſalem cæleſtis, eſt civitas pacis æternæ.

Chriſtus Rex juſtitiæ, & Rex pacis, de quo prædictum eſt in pſal. *Orietur in diebus ejus juſtitia & abundantia pacis.*

Utramque Chriſte Rex, cordi meo, tibi ſubdito, impertire.

✝. 3. *Sine patre, ſine matre.* Gr. ἀπάτωρ, ἀμήτωρ. Syr. cujus neque pater neque mater ſcribuntur in generationibus.

Id eſt, cujus neque pater, neque mater exprimitur in ſcripturis.

Quo benè figuratus eſt Chriſtus, qui patrem non habet in terris; nec matrem in cælis.

Sine genealogiâ. ἀγενεαλόγητος, cujus genus & origo tacetur; ſed qui introducitur quaſi de cælo delapſus.

Quo clarè repræſentatur Chriſtus, qui de cælo venit; & cujus ineffabilis eſt generatio, tùm æterna, tùm humana; *generationem ejus quis enarrabit.*

Prima ſine matre, ſecunda ſine patre, inexplicabilis utraque.

Neque initium dierum, neque finem vitæ habens, ſcilicet in Scripturis, ſeu cujus ortus & interitus ignoratur.

Quo benè ſignificatur æternitas Chriſti; tùm à parte ante, tùm à parte poſt.

Aſſimilatus autem Filio Dei... id eſt, & hoc ipſo Chriſtum Filium Dei repræſentans, & æterni illius ſacerdotii geſtans imaginem.

Sicut enim reipsâ Chriſtus eſt Sacerdos in æternum; ita ſacerdotium Melchiſedech in Scripturis repræſentatur quaſi perpetuum; cùm nullam faciant mentionem nec de illius initio, nec de illius fine; ſicut nec de vitæ illius initio & fine.

Observationes Litterales Morales ac Dogmaticæ.

Ex his collige & nota, quòd in Scripturis nihil myſterio vacet, cùm non nomina tantùm perſonarum & locorum; ſed & ipſum ſilentium ſignificent aliquid myſticum, ut patet ex ſupradictis.

In S. Scripturâ nihil myſterio vacat.

Quantâ ergo cum reverentiâ? quantâ & cum circumſpectione legendæ ſunt Scripturæ, in omnibus myſticæ & Divinæ?

Ipſum ſilentium ſignificat.

Divinæ ſunt in omnibus.

Hinc ſequela.

Ergo ut intelligantur, nobis eas legentibus neceſſarius eſt continuus ad Deum recurſus; humiliter & aſſiduè à nobis invocandus Spiritus ſanctus, illarum author, ut dignetur verborum ſuorum, ſuique ſilentii intelligentiam donare.

In his iiſdem verſibus nota & intellige ipſiuſmet D. Pauli ſilentium; qui tot recenſens ſimilitudines inter Melchiſedech & Chriſtum Dominum, omittit, ſilentioque tegit ſimilitudinem in hoſtiâ, quæ fuit panis & vinum, Euchariſtiæ figura.

Myſticum eſt & Divi Pauli ſilentium de hoſtiâ, pane ſcilicet & vino.

Ex hoc ſilentio Calvinus argumentum ſumpſit Miſſæ ſacrificium negandi; ſicut ex Moyſis ſilentio de ortu & interitu Melchiſedech alii hæretici ſumpſerunt occaſionem negandi quòd fuerit homo, ſed vel Angelus, vel Dei Filius, vel Spiritus ſanctus.

Siluit ergo D. Paulus hac in re, ut ex ſe clarâ, formaliter expreſſâ in Geneſi 14. & in Evangeliſtis, & in ſuâ ad Corinthios epiſtolâ primâ, cap. 11. ✝. 23.

Explicatur hoc ſilentium.

Siluit & quia hujus ſimilitudinis mentio nihil ad ſuum inſtitutum faciebat.

Scopus Apoſtoli eſt eminentiam Chriſti Sacerdotis ſecundùm ordinem Melchiſedech oſtendere ſuprà Leviticos Sacerdotes; ideò recenſet ea, in quibus præ-

cellebat Melchiſedech Aaronicis Sacerdotibus.

In hoſtiâ verò non videbatur præcellere; quia panis & vinum non præcellunt animalibus vivis, quæ Levitici Sacerdotes mactabant.

Siluit denique, quia litteris committendum non erat ſecretum Euchariſtiæ ſacramentum; litteris, inquam, ad Judæos etiam infideles, facilè perventuris.

Primis enim Eccleſiæ temporibus maximè cavebatur, ne infidelibus & non initiatis myſteria proderentur.

Hinc Paulus ipſe Philipp. 3. *Nolite ſanctum dare canibus.*

Hinc toties apud ſanctos Patres illud, norunt fideles.

℣. 4. *Intuemini autem quantus ſit hic....* Syr. conſiderate verò quàm magnus hic fuerit, &c.

Ex omnibus ſupradictis duo præcipuè conſiderari vult Apoſtolus.

Ex omnibus ſuprà enumeratis, in quibus Melchiſedech erat figura Chriſti, duo præſertim Apoſtolus vult à nobis conſiderari, Decimas ſcilicet, quas Abraham Melchiſedecho dedit; & benedictionem, quam Melchiſedech dedit Abrahamo.

Quia hæc duo manifeſtè probant Melchiſedechum, Chriſti figuram, excelluiſſe ſuper Abrahamum & conſequenter ſuper Levi & Leviticos Sacerdotes.

Et à fortiori probant Chriſtum Dominum, ipſam veritatem, cujus figura tantùm erat Melchiſedech, ſuper ipſos excellere.

Intuemini, id eſt, seriò conſiderate quantæ dignitatis fuerit hic Chriſti typus.

Scilicet decimas,

Cui & Decimas dedit.... id eſt, cui ipſe Abraham, pater patrum noſtrorum, & totius Judaïci generis author, dedit Decimas ex optimis quibuſque ſpoliis.

Decimæ ſolent ab inferioribus & laïcis dari ſacratioribus & dignioribus perſonis: quantus ergo & quàm ſacer hic, &c.

℣. 5. *Et quidem de filiis Levi...*

Harum in tribus excellentia ſupra Leviticas.

Ut hæc Melchiſedechi excellentia clariùs eluceſcat, comparat Decimas ei datas ab Abrahamo, cum Decimis, quas Levitæ ex lege jus habent ſumendi, & illas bis præfert in tribus.

Primò, Aaronici Sacerdotes à ſuis fratribus; Secundò, ex legis mandato; Tertiò, à ſuis contemporaneis Decimas ſumunt:

Melchiſedech ab extraneo, nullâ ad id lege coacto; imò ab omnibus etiam in perpetuum futuris ſacerdotibus, ℣. 8.

Et quidem. Gr. & illi quidem *de filiis Levi*, id eſt, Aaronici Sacerdotes: omnes enim Sacerdotes erant ex Aarone, Aaron autem ex Levi.

Mandatum habent, id eſt, jus habent ex decreto legis pro ipſis condito. Num. 18. 21. Deut. 18. 3.

Decimas ſumere à populo, id eſt, à toto populo, etiam *a fratribus ſuis* Leviticis; licèt illi omnes & Levitæ & Judæi ex eodem patre Abraham eſſent prognati.

Levitæ Decimas ſumebant à populo; & ipſi Levitæ decimam partem decimæ offerebant Domino. Num. 18. 26.

Itaque Sacerdotes Aaronici Decimas ſumebant à ſuis popularibus & à ſuis fratribus; non autem ab externis; & has Decimas ſumebant ex lege, quæ jus dabat Sacerdotibus ſumendi, & populo dare præcipiebat.

℣. 6. *Cujus autem generatio....* Gr. ille autem non genealogizatus ex eis decimavit Abraham. Syr. is autem qui ſcriptus non eſt in genealogiis eorum, Decimas tulit ab Abraham.

A Id eſt, Melchiſedech autem alienigena, cujus genus neque ab Aarone, neque à Levi, neque ab Abrahamo deducitur.

Decimas ſumpſit ab Abraham, tanquam eo & omnibus illius poſteris major & ſacratior.

Subintellige, & Abraham nullâ lege coactus, ſed Diviniùs edoctus quis eſſet ille Melchiſedech, Chriſti ſcilicet ſummi Pontificis figura.

Abraham, inquam, hujus ſacerdotii reverentiâ motus, Decimas lubens & gaudens dedit Melchiſedecho.

Et benedictionem.

Et hunc qui habebat repromiſſiones benedixit... Alteram Paulus nobis exhibet conſiderandam Melchiſedechi excellentiam, ex eo quod Abrahamum benedixit.

B *Et hunc*, id eſt, Abrahamum, patrem patrum, Deo chariſſimum, cui Deus toties & tam eximia bona promiſerat, & præcipuè quòd in ipſo benedicendæ forent omnes gentes; hunc, inquam, talem & tantum benedixit Melchiſedech, tanquam ſe minorem.

℣. 7. *Sine ullâ contradictione...* Syr. porrò abſque controverſiâ, qui minor eſt, benedicitur ab eo qui præſtantior eſt ipſo: intellige, benedictione ſolemni & authoritativâ.

Melchiſedech ergo, quia typus erat Chriſti, cujus ſacerdotium ſingulari modo repræſentabat; ipſo Abrahamo, qui etiam ſacrificaverat, & qui promiſſiones habebat, melior erat & præſtantior.

Quantus ergo Chriſtus, ejuſque pontificatus.

C Quantò dignior ergo Chriſtus ipſe; ſi enim tanta fuit umbra Chriſti; quantus eſt Chriſtus, ipſa veritas.

Hinc & collige quanta ſit dignitas & præſtantia in ſummo Pontifice, in Epiſcopis, in Sacerdotibus, ipſummet Chriſti ſacerdotium, Chriſti vice gerentibus.

℣. 8. *Hic quidem, Decimas morientes...* ὧδε, hîc ad verbum.

Tertia hîc exhibetur excellentia Decimarum à Melchiſedech ſumptarum, & conſequenter ejus ſacerdotii eminentia ſuper Aaronem; ſcilicet ex perpetuitate.

Et hic, id eſt, inter Judæos, ſeu in lege Leviticâ, ubi de Decimis.

Decimas accipiunt morientes, id eſt, mortales ſacerdotes & quorum mortem exprimit lex, quæ vult D ſacerdotes ſacerdotibus ſuccedere.

Ibi autem, id eſt, in Geneſi, ubi de Melchiſedech.

Conteſtatur... id eſt Scriptura, mortem Melchiſedech ſilentio tegens, & de ejus tantùm vitâ mentionem faciens.

Teſtatur, quia vivit; ſcilicet tantùm, id eſt, quaſi immortalem illum exhibet, ejuſque ſacerdotium quaſi æternum ſeu perpetuum.

Quaſi diceret, quia Aaronici mortales & temporanei tantùm, hinc à ſuis tantummodò contemporaneis Decimas ſumunt.

Melchiſedech verò, quia quaſi ſemper vivens; hinc ab omnibus in perpetuum ſumpturus repræſentatur.

E In Græco paulò aliter; ibi autem μαρτυρούμενος. conteſtatus, id eſt, is de quo teſtatum eſt quod vivat. Syr. illic autem de quo teſtata eſt Scriptura ipſum vivere.

Ioſet, & conſequenter ſacerdotium ejus fore perpetuum.

℣. 9. *Et (ut ita dictum ſit,)* id eſt, ut ita dicam, vel imò, ſi dicere licet.

Ex decimis, & benedictione ſupra dictis, infertur ſuperem

Per Abraham & Levi... id eſt, & Levi & omnes Levitæ & Sacerdotes Levitici, qui Decimas ab aliis accipiunt, Decimas Melchiſedecho dederunt per Abraham progenitorem ſuum; & ipſi qui benedi-

Digitized by Google

ritas Melchiſedechi ſupra Leviticos ſacerdotes.

cunt alios ; in Abraham benedictionem à Melchiſedeco receperunt, tanquam minores à majore.

℣. 10. *Adhuc enim in lumbis patris erat...* Levi enim erat adhuc in lumbis Abrahæ, &c.

Si ergo jus Decimarum & benedictio ſuperioritatem denotant, Melchiſedech, figura Chriſti, fuit non Abrahamo tantùm, ſed etiam & Levi & Levitis omnibus ſuperior & excellentior.

A fortiori ſuperioritas Chriſti.

A fortiori ergo Chriſtus, verus Melchiſedech, altiſſimi Dei verè ſummus Sacerdos, Abrahamo & Levi & omnibus Leviticis ſacerdotibus eſt longè præſtantior.

Observationes Dogmaticæ.

Sed, inquies, nonne Chriſtus, utpote Davidis & Abrahæ filius, erat ſicut & Levi in lumbis Abrahæ? diſtinguit D. Thomas hîc poſt D. Auguſtinum; erat quidem ſecundùm ſubſtantiam corporalem ; non erat autem ſecundùm rationem ſeminalem.

Explicatur quomodò Chriſtus erat, & non erat in lumbis Abrahæ.

Erat ſecundùm ſubſtantiam corporalem, quia Chriſtus corporis ſui materiam accepit ex ſemine Abrahæ.

Non erat ſecundùm rationem ſeminalem, quia materia illa non fuit ex vi naturali Abrahæ profeminata, neque ex virtute agentis naturalis conformata.

Sed modo prorſùs ſupernaturali, per Spiritum ſanctum genitus eſt Chriſtus : & ideò non erat in lumbis Abrahæ ſicut Levi.

At, inquis rurſùs, nonne, propter hanc ſuam corporalem ſubſtantiam, Chriſtus dici poteſt Decimatus in Abraham?

Explicatur quomodò non fuit decimatus.

Reſp. negativè ; quia Chriſtus de Spiritu ſancto conceptus, ita corporalem ſubſtantiam, ſeu carnem ſuam traxit ex Abraham, ut carnis vitium non contraxerit ; imò verò, ut ait Auguſtinus materiam medicaminis traxit ; ideòque nec Decimatione contra culpam ; nec benedictione contra maledictionem indiguit.

Ut hæc reſponſio, quæ ex myſticâ Decimarum ratione ſumitur, meliùs intelligatur.

Cur decimæ dentur.

Ex D. Auguſtino lib. 10. de Geneſi ad litteram capite 20. Notandum eſt, quòd Decimæ ſacerdotibus offeruntur, ut ipſi pro peccatis offerentium orent, Deique benedictionem pro eis impetrent.

Chriſtus nullum peccatum contraxit, nec potuit contrahere ; Decimatione ergo non indiguit.

Chriſtus è contra futurus erat medicamentum vulneris peccati, Salvator mundi, fonſque omnis benedictionis in omnes gentes ; & hoc Abraham divinitùs edoctus, Chriſto Decimas dedit in Melchiſedech.

Quin imò Chriſto decimas dedit Abraham.

Chriſto itaque vero Melchiſedecho, Chriſto, inquam, vero & unicè ſummo altiſſimi Dei Sacerdoti, Decimas dedit Abraham pro ſe & pro totâ ſuâ proſapiâ ; hacque Decimarum penſione ſe & ſuos ab eo benedicendos fore, gaudens & exultans proteſtatus eſt. Hinc Chriſtus Joan. 8. ℣. 57. *Abraham pater veſter exultavit ut videret diem meum, vidit & gaviſus eſt.*

Et tu Chriſtiane, ſpiritualis Abrahæ fili, gaudens, exultans & gratias agens, Chriſtum benedictionis fontem adora ; in quo jam te *Deus benedixit omni benedictione ſpirituali in cæleſtibus* : ipſumque ſupplex ora ut te benedicere pergat, uſque dum audias, veni benedicte, &c. poſſide, &c.

Chriſtus benedictionis fons adorandus.

℣. 11. *Si ergo conſummatio...*

Huc uſque Melchiſedechum, ejuſque ſacerdotium A Levitico prætulit Apoſtolus ; hîc verò incipit probare ſacerdotium Leviticum, imò & legem ipſam, abrogata eſſe per Chriſtum, Sacerdotem ſecundùm ordinem Melchiſedech.

Hic incipit Apoſtolus probare abrogationem ſacerdotii Levitici per ſacerdotium Chriſti.

Si ergo conſummatio, id eſt, perfectio, juſtificatio, hominum cum Deo reconciliatio, *erat*, id eſt, fiebat *per ſacerdotium Leviticum*, id eſt, per ſacrificia, & ritus Levitici ſacerdotii.

(Populus enim ſub ipſo legem accepit, id eſt,*)* hujus enim ſacerdotii Levitici tempore, populus legem accepit.

Hoc per parentheſim inſerit Apoſtolus, ut legis Moſaïcæ & Aaronici ſacerdotii connexionem indicet, & ex unius abrogatione inferatur & alterius abro- B gatio.

Quid adhuc neceſſarium... id eſt, quid neceſſe fuit, ut ad homines ſanctificandos, alius novo ordine ſacerdos exurgeret ; qui ſcilicet diceretur, & eſſet ſecundùm ordinem Melchiſedech, & non ſecundùm ordinem Aaron.

Talem autem Sacerdotem futurum noverant omnes ex pſal. 109. quem de Chriſto intelligebant Judæi. Vide Matth. 23. ℣. 43.

Poteſt argumentum ſic in formam redigi.

Argumentum in formâ.

Si perfectum fuiſſet Levi ſacerdotium, & homines ſanctificare potuiſſet ; fruſtrà Deus aliud & ſecundùm ordinem Melchiſedech inſtituiſſet : atqui Deus, qui nihil fruſtrà facit ; aliud & ſecundùm ordinem C Melchiſedech inſtituit ſacerdotium : ergo primum ſanctificare non poterat, ideòque perfectum non erat.

℣. 12. *Tranſlato enim ſacerdotio...*

Alii putant hanc particulam, *enim*, eſſe cauſalem, & reſpicere verba præcedentia, per parentheſim dicta, *Populus enim* ℣. 11.

Alii putant eam idem hîc ſignificare ac, *autem*, vel *atqui*.

Quoad ſenſum parùm refert, ex ſacerdotii mutatione ſequitur legis mutatio : quia individua eſt Aaronici ſacerdotii & legis Moſaïcæ concordia : ſi ergo ſacerdotium in aliquem non Aaronicum fuit tranſlatum, neceſſe eſt ut lex ipſa, quæ hoc vetat, mutetur in aliam, quæ huic novo ſacerdotio ſit proportionata.

Conſtat autem quòd tranſlatum & mutatum ſit D ſacerdotium.

Quod probat primò ex mutatione Tribûs.

Ablatum à Levi ſacerdotium probat ex mutatione tribûs.

℣. 13. *In quo enim.* Gr. in quem. Syr. is enim de quo hæc, &c. id eſt, is in quem competunt, vel de quo dicitur. *Tu es Sacerdos*, &c. vel etiam ad quem dicitur à Deo, *tu es*, &c. id eſt, Chriſtus Dominus.

De aliâ Tribu eſt, ſcilicet, quàm Leviticâ, nimirùm de Tribu, de quo nullus miniſtravit altari. Gr. nullus attendit altari.

℣. 14. *Manifeſtum eſt enim*, ſcilicet, ex genealogiis familiarum : hoc & infideles Judæi, qui Chriſtum putabant filium Joſephi, concedebant, ſcientes Joſeph eſſe de domo David.

Quòd ex Juda Tribu, ut Rex ſit & Sacerdos, ſicut E ejus figura Melchiſedech.

Ex quâ Tribu. Gr. in quam Tribum, id eſt, cui Tribui Moyſes ſacerdotium non attribuit.

Hinc Rex Oſias, ex Tribu Juda, leprâ fuit percuſſus, quia thus adolevit. 2. Par. 26.

℣. 15. *Et amplius adhuc manifeſtum eſt.* Syr. eoque magis adhuc notum, &c.

Probat ſecundò, ex mutatione ordinis.

Ex mutatione ordinis.

Id eſt, & hoc quod dixi de ſacerdotii & legis mutatione, adhuc etiam evidentiùs apparet, *ſi*, id eſt, quòd, vel ex eo quòd alius Sacerdos ſurgat, vel ſurrexit, à Deo promiſſus & datus. *Secundùm ſimilitudi-*

nem, ſeu ordinem Melchiſedech.

℣. 16. *Qui non ſecundum legem mandati carnalis.*

Ex diſcrimine ordinationis.

Probat tertiò, ex diſcrimine inſtitutionis, ſeu ordinationis, id eſt, qui non factus ſit Sacerdos per carnalis ſucceſſionis legem.

Juxta legis Moſaicæ præſcriptum, ſacerdotium erat ſucceſſioni alligatum; alter alteri ſuccedebat in ſacerdotio: Et hoc præſcriptum Apoſtolus vocat *legem mandati carnalis.*

Alii tamen totam legem Moſaïcam intelligunt, quæ carnalibus tantùm & externis mandatis conſtabat.

Secundùm virtutem... ſed, qui factus eſt ſacerdos per potentiam Divinam, quæ vitam ei tribuit immortalem & indiſſolubilem; ita ut nuſquam ſucceſſori det locum.

Duplex hujus mutationis affertur ratio.

℣. 17. *Conteſtatur enim...* id eſt, atteſtatur enim pater æternus Filio ſuo per os Davidis loquens, quoniam *Tu es Sacerdos in æternum*, &c.

℣. 18. *Reprobatio quidem...* Gr. abrogatio. Syr. mutatio.

Pergit probare legem Moſaïcam eſſe abrogatam, & novam introductam; & utriuſque dat rationem; *Reprobatio fit....* id eſt, abrogata eſt lex vetus, ſeu Moſaïca, & conſequenter ſacerdotium Aaronicum, per quod ipſa adminiſtrabatur: ex unius enim abrogatione ſequitur & alterius abolitio, ut ℣. 12. dictum eſt.

Propter infirmitatem.... id eſt, quia infirma & imbecillis erat, ſeu vires exiguas habebat:

Et inutilitatem, id eſt, & quia inſufficiens erat ad homines juſtificandos.

Prima legis Moſaicæ infirmitas.

℣. 19. *Nihil enim ad perfectum adduxit.* Gr. perficit lex, id eſt, nullum enim hominem lex potuit perficere, ſeu ad veram & internam juſtitiam perducere.

Non abolita eſt ergo, vel quia mala; vel quia planè inutilis; à Deo enim erat inſtituta; qui nihil facit fruſtrà; ſed quia imperfecta & ſalutem tantùm initians; & futurorum umbra, pædagogus ad Chriſtum.

Introductio verò melioris ſpei. Syr. introiit autem loco ipſius ſpes præſtantior ipsâ.

Secunda, novæ legis potentia.

Id eſt, ſpes autem melior introducta eſt in illius locum; ſeu lex nova, ſacerdotium Chriſti ſecundùm ordinem Melchiſedech ſubintroducta ſunt, quæ ſpem habent meliorem annexam: quia enim potentiſſima ſunt ad juſtificandum & ſalvandum; ſpem dant nobis certiſſimam veræ juſtitiæ.

Per quam proximamus ad Deum, id eſt, per quam juſtitiam proximi Deo reddimur, verè pii, amici Dei, filii & hæredes.

A novâ ergo lege, & à Chriſti ſacerdotio, quia ad juſtificationem potentiſſima ſunt, ſperamus veram juſtitiam, quâ Deo verè proximi reddimur & grati.

Ex juramento Dei probat perpetuum fore ſacerdotium Chriſti, & in hoc excellentius Levitico.

℣. 20. *Et quantum eſt, non ſine jurejurando.*

Ex juramento Dei oſtendit firmitatem & æternitatem ſacerdotii Chriſti.

Et quantùm, id eſt, & in quantùm non ſine jurejurando Jeſus Chriſtus factus eſt Sacerdos.

Huic parti reſpondet, *in tantùm*, ℣. 22. cætera per parenthesim legenda.

Alii quidem, id eſt, Aaron & alii ſacerdotes Levitici ſine juramento facti ſunt Sacerdotes. in Scripturis enim non paret.

℣. 21. *Hic autem*, id eſt, Chriſtus autem conſtitutus eſt Sacerdos cum juramento.

Per eum, id eſt, per Patrem æternum, qui, teſte David, dixit ad illum.

Juravit Dominus... firmiter decrevit: *Et non pænitebit eum*, id eſt, non mutabit decretum.

Pœnitentia enim Dei, mutatio ſententiæ; ſeu potiùs, quando inſtar hominis deſtruit quod ante fecerat. Deus enim propriè ſententiam non mutat, quia unâ & eâdem voluntate, ſecundùm hominum mutationem, & temporum diverſitatem, alia & alia facienda diſponit.

℣. 22. *In tantùm melioris teſtamenti*, id eſt, in tantùm idem, *Jeſus Chriſtus factus eſt ſponſor*, fidejuſſor, mediator præſtantioris, & excellentioris, & firmioris pacti inter Deum & homines, in æternum ſcilicet valituri.

Ratiocinatio.

Ratiocinatio Apoſtoli hæc eſt: quod ſtatuitur cum juramento, firmius eſt quàm illud quod ſine juramento ſtatuitur: atqui ſacerdotium Chriſti inſtitutum eſt à Deo cum juramento, teſte David pſalm. 109. ſacerdotium verò Leviticum ſine juramento: ergo ſacerdotium Chriſti Levitico firmius & excellentius eſt.

Sicut autem ſacerdotium eſt excellentiùs; ita & teſtamentum: pariter enim procedunt.

℣. 23. *Et alii quidem plures facti ſunt...*

Altera probatio & excellentia.

Chriſti ſacerdotium præſtat Aaronico, quantùm immortale præſtat mortali.

Et alii, id eſt, Aaronici ſacerdotes *plures* ſucceſſivè *facti ſunt* ſummi Pontifices; unus alteri ſucceſſit.

Idcirco quòd morte. Gr. propter mortem.... id eſt, quia per mortem, quæ uniuſcujuſque eorum vitam finiebat; impediebantur ne perpetuò permanerent in ſacerdotio.

Aliam excellentiam deducit ex immortalitate Chriſti.

℣. 24. *Hic autem eo quod...* Syr. hic verò proptereà quòd in æternum ſtat, non præterit Pontificatus ejus.

Id eſt, Jeſus autem quia immortalis eſt, ſacerdotium non tranſmittit ad alium.

Chriſtus ſacerdotium habet intranſibile, ſeu inſucceſſivum; vicarios habet, non ſucceſſores.

Hinc ſemper ſalvare poteſt.

℣. 25. *Unde & ſalvare in perpetuum poteſt....* *Unde*, id eſt, quia ſemper vivit & ſempiternum habet ſacerdotium: hinc ſemper poteſt perfectè & perpetuò *ſalvare*, gratiam conferre & gloriam.

Accedentes per ſemetipſum. Gr. per ipſum, id eſt, fideles, qui per Chriſtum mediatorem accedunt ad Deum, ejuſque gratiam poſtulant per filium.

Semper vivens ad interpellandum pro nobis. Gr. pro eis. Syr. vivit enim ipſe ſemper & offert oblationes pro illis, id eſt, quia ſemper vivit, & orat pro nobis, ſacerdotis ſemper munere fungens.

Hujus novi ſacerdotis qualitates deſcribit.

℣. 26. *Talis enim decebat ut nobis eſſet Pontifex...*

Altera probatio & excellentia.

Levitici erant peccatores, Chriſtus autem ſanctus, &c. ipſi ſoli perfectè conveniunt conditiones in ſacerdotibus requiſitæ.

Conveniebat talem nobis dari Pontificem, & apud Deum mediatorem.

Sanctus, qui ſanctus, erga Deum pius, Deo ſacer & devotus.

Innocens, erga proximum, Gr. ἄκακος, carens malitiâ. Syr. abſque malitiâ, qui nemini noceat, ſed omnibus benefaciat.

Impollutus, in ſe, purus & immaculatus. Syr. abſque maculâ.

Segregatus à peccatoribus, id eſt, longè diſtans à peccatorum moribus. Syr. remotus à peccatis.

Et ex-

Et excelſior cælis factus. Syr. ſublimior cælis, id eſt, & ipſos Angelos longè ſuperans.

Sedens ad dexteram majeſtatis.

Quibus ſupra Leviticos longè præcellit.

℣. 27. *Qui non habet neceſſitatem...*

Altera excellentia Chriſti ſupra ſacerdotes Aaronicos,

Hi, quia peccatores erant, pro ſuis & pro populi delictis hoſtias offerebant: Chriſtus non pro ſuis, quia nullum habuit; ſed pro totius mundi peccatis, ſemel ſeipſum litavit.

Observatio Dogmatica.

Hoc de cruento crucis ſacrificio intelligitur; nec obeſt incruento miſſæ ſacrificio; quod unum & idem eſt ſacrificium cum cruento; eadem enim utrobique hoſtia, idem offerens; hocquo illius eſt commemoratio, repræſentatio & applicatio.

Duo Chriſti ſacrificia, cruentum, & incruentum.

Chriſtus itaque duo quidem celebravit ſacrificia, cruentum unum, incruentum alterum; unum in ſanguine effuſo; alterum in pane & vino.

Primum, ſeu ſacrificium crucis, fuit Redemptionis ſacrificium, per quod Chriſtus nos redemit; & omnia noſtra expiavit peccata.

Secundum, ſeu ſacrificium altaris, Religionis eſt ſacrificium, per quod nobis applicatur Redemptio, expiatio, gratia, quam Chriſtus nobis in cruce promeruit.

In hoc autem verſiculo D. Paulus de ſolo Redemptionis ſacrificio loquitur, quia ut legenti patet, hîc de peccatorum expiatione agitur. *Qui non habet*, inquit, *neceſſitatem quotidie*, &c.

Chriſtus ergo ſemetipſum ſemel litavit cruentè, A pro peccatorum noſtrorum expiatione, & hoc ſacrificium unicum eſt; quia valoris infiniti, & ad Redemptionem totius humani generis à Patre fuit acceptatum: unde nulla reïterationis neceſſitas.

Quo non obſtante; ſingulis diebus, juxta prædictionem Malach. 1. ℣. 11. *In omni loco, ab ortu ſolis uſque ad occaſum*, uſque ad finem mundi, Chriſtus incruentè litatur; ut per hoc incruentum ſacrificium ubique celebratum, ubique diffundatur & applicetur gratia Salvatoris.

Sacrificium ergo cruentum Chriſti, communis eſt quidam gratiæ fons; ſacrificium verò incruentum eſt tanquam canalis, per quem aqua gratiæ ſalit & diffunditur in animas noſtras, ut ait Concil. Tridentin. B ſeſſ. 22. cap. 1. D. Paulus de hoc fonte loquitur, quia fons eſt, & de eo eſt quæſtio.

℣. 28. *Lex enim homines conſtituit ſacerdotes.* Gr. Pontifices.

Id eſt, lex enim Moſaïca, ſine juramento prolata, conſtituit Pontifices mortales, peccatores, omnibus mortalitatis miſeriis ſubjectos.

Sermo autem juriſjurandi, id eſt, verbum autem Dei juratum, ſeu juramento Dei confirmatum, pſalmo 109.

Qui poſt legem eſt, id eſt, quod poſt legem, ore Davidis, fuit pronuntiatum, ſed in Deo conceptum ab æterno.

C *Filium*, ſupple, conſtituit Pontificem, non ad breve tempus, *ſed in æternum*: non infirmum, ſed ex omni parte *perfectum*, ſanctum, innocentem, &c. & qui unico ſacrificio totum redemit mundum.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Septimo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Chriſtus verè ſummus Dei ſacerdos.

Concipe Chriſtum, realiter & verè ſummum altiſſimi Dei ſacerdotem, omnis ſanctificationis authorem, omniſque benedictionis fontem, à quo ſanctitas, ſalus, & benedictio in omnes, quicumque ſunt ſancti, ſalvi, & benedicti.

Hunc Abraham vidit in Melchiſedec.

Et hunc verè ſummum Dei Pontificem Chriſtum, Abraham, ſpiritu Prophetico ductus, & ſacro impulſus inſtinctu, vidit, agnovit, & veneratus eſt in Melchiſedecho, Chriſti Pontificis figurâ; huic omnis ſanctificationis principio, decimas pro ſe, & pro ſuis dedit; ab hoc benedictionis fonte voluit ſe, & ſuos benedici, cùm à Melchiſedecho benedictionem accepit.

Quid ab Abrahamo diſcat omnis fidelis.

Ab Abraham ergo, patre fidei noſtræ ſummo, diſcamus & nos hunc noſtrum ſummum Pontificem Chriſtum, in omnibus illius miniſtris intueri; ad hunc ſanctificationis authorem, per omnes noſtros pietatis actus, recurrere; ab hoc benedictionis fonte, ſacramentorum ab ipſo inſtitutorum, & per ejus miniſtros nobis collatorum, benedictionem expectare.

Diſcat ſpeciatim omnis fidelis ab Abraham, fidelium patre, Chriſtum in ſuis vicariis revereri, ei decimas ſolvere; ab eo, per eorum miniſterium, benedictionem, & peccatorum remiſſionem petere.

Quid à Melchiſedecho diſcat omnis ſacerdos Chriſtianus.

A Melchiſedech autem diſcat Chriſti vicarius, ſeu ſacerdos Chriſtianus, Chriſtum fideliter exhibere.

Primò, ſit *Rex*, cor Regium habeat, à peccati ſervitute penitùs alienum, affectuumque ſuorum dominus.

Secundò, ſit verè *altiſſimi Dei ſacerdos*; Deo verè ſacer & totus devotus; illi ſoli verè ſerviat, cui ſervire, regnare eſt; illi ſoli militet, illius gloriam quærat in omnibus; ejuſque regnum, quantùm illi fas eſt, extendat: ſicque verè Rex & ſacerdos.

Tertiò, ſit *ſine patre, ſine matre*; quaſi parentes D non habeat.

Quartò, *ſine genealogiâ*; non attendat ad genus, quaſi ſine carne, ſine ſanguine; Chriſto ſoli attentus, ſplendori gloriæ, & unde vera gloria.

Denique quaſi æternus, & ad æternitatem ſolam natus, temporalia ſpernat; ſola quærat æterna.

Secundò.

Concipe Melchiſedech, Chriſti ſummi Pontificis, figuram quidem; at concipe Chriſtum, illius figuræ veritatem, complementum, & conſummationem;

Melchiſedech Chriſti figura.

Concipe ergo in utroque ſacerdotium quidem ſimile; at multò ſublimius ſacerdotium Chriſti ſacerdotio Melchiſedech.

Chriſtus veritas.

Hinc multò ſublimius Chriſti ſacerdotium.

Melchiſedech fuit Chriſti Pontificis typus, figura, & ſimilitudo ſingularis; quia ſicut ille panem & E vinum Deo, in gratiarum actionem, pro victoriâ ab Abrahamo reportatâ, obtulit; ac deinde illa Deo oblata, in militer Abrahæ libanda, id eſt, participanda, & comedenda diſtribuit.

Inter utrumque ſimilitudo.

Ita Chriſtus in ultimâ cœnâ panem & vinum ſumens, conſecrans, & in ſuum corpus & ſanguinem tranſſubſtantians, in ſacrificium Euchariſticum obtulit, eaque deinde tribuit Apoſtolis libanda, & ſimiliter offerenda & libanda præcepit.

Ritus itaque prorſus idem; uterque enim panem & vinum obtulit; at longè alius effectus: panem e-

Diſparitas.

nim nudum, & ſolum vinum obtulit Melchiſedech; Chriſtus autem, qui veritas eſt & plenitudo, veritatis præfiguratæ imaginem adimplevit; & ſub ſymbolo panis & vini ſuum pro nobis corpus & ſanguinem in ſacrificium obtulit.

Sacerdotium itaque Chriſti ſacerdotio Melchiſedech eò ſublimius & excellentius eſt, quò Chriſtus ipſe, Homo-Deus, præſtantior eſt Melchiſedech homine; & quò Chriſti corpus & ſanguis ſunt nudo pane, & ſolo vino præſtantiora.

Quantam fideles debeant ſacerdotibus reverentiam.

Hinc colligat fidelis quantam debeat Chriſtianis ſacerdotibus reverentiam; quò ſublimius ſacerdotium, eò major debetur honor ſacerdoti: itaque

B Si Melchiſedecho, Chriſti figuræ, tantam reverentiam exhibuit Abraham, fidelium Patriarcha; quantò majorem quiſque fidelis exhibere debet Chriſti vicariis, idem cum illo ſacerdotium gerentibus?

Quanta debeat eſſe ſacerdotis ſanctitas.

At hinc colligat omnis ſacerdos Chriſtianus quantæ debeat eſſe ſanctitatis & puritatis.

Chriſti ſacerdotium habet, unus & idem cum illo & in illo, Dei ſummi ſacerdos eſt, ſit itaque, ſicut & Pontifex noſter, *ſanctus, innocens, & impollutus*, &c. in ipſo Chriſto, non in Chriſti tantùm figurâ, quærat ſanctitatis ſuæ regulam.

Tertiò.

Chriſtus unicus Dei Pontifex.

C Concipe Chriſtum ſummum Dei Pontificem, unicum; qui prædeceſſorem non habuit; qui ſucceſſorem non habet: prævit Melchiſedech, ut figura, non ut in eodem Pontificatu prædeceſſor; ſubſecuti ſunt Petrus, Linus, &c. ut vicarii, non ut ſucceſſores. *Sacerdos eſt in æternum, ſacerdotium habet ſempiternum,* A intranſibile, inſucceſſivum, incommutabile. ℣. 24.

Quartò.

Sic autem ſacerdos ut & hoſtia.

Concipe autem ita ſacerdotem, ut & eumdem concipias hoſtiam; *ſeipſum obtulit*, ℣. 27. non bruta animalia, non alias à ſe hoſtias; ſed *ſemetipſum*.

Hinc illius ſacrificii infinitum meritum undequaque.

Et hinc cape, ſi potes, ſaltem mirare ſacrificii Chriſti meritum, undequaque infinitum, & pluſquam infinitum.

Hujus ſacrificii ſacerdos eſt Deus-Homo; victima eſt Homo-Deus; Deus victima, à Deo ſacerdote, ad Dei gloriam immolatus pro peccatis noſtris.

Ecce ſacrificium Deo dignum! ecce ſacrificium, non noſtra tantùm peccata, ſed & totius mundi, imò & infinitorum mundorum, ſi forent, delere ſufficiens!

Infinita ergo ſit noſtra erga ipſum fiducia.

Quanta ergo debet eſſe noſtra fiducia in talem & tantum Pontificem, in talem & tantam victimam, in tale & tantum Chriſti ſacrificium? *unde & ſalvare in perpetuum poteſt accedentes*, &c. ℣. 25.

Quintò.

Hic Pontifex ſuo miniſterio ſemper fungitur.

Concipe hunc noſtrum ſummum Pontificem, in continuo ſui Pontificatûs miniſterio. *Semper vivit ad interpellandum pro nobis.* ℣. 25. munera & hoſtias ſemper offert. cap. 8. ℣. 3.

Huic ergo ſemper uniamur.

Hinc diſce huic ſummo Pontifici noſtro frequenter, &, ſi poteſt, continuè uniri, & in ipſo, cum ipſo, & per ipſum, Deum glorificare, Deo gratias agere; peccatorum remiſſionem petere; gratias neceſſarias poſtulare.

Praxis explicabitur fuſiùs in fine capitis octavi in corollario.

Analyſis Capitis Octavi.

PERGIT *Chriſtum Pontificem noſtrum ſupra Pontifices Aaronicos extollere.*

Summa, inquit, & præcipua Chriſti excellentia, & quæ cæterarum anacephalæoſis eſt;

Chriſtus tanta dignitatis eſt, ut à dexteris Dei ſedeat, ℣. 1. *ſitque ſacrorum miniſter, non in tabernaculo typico, & ab hominibus facto, ut Aaronici; ſed in tabernaculo vero, à Deo fundato, & cujus typus erat tabernaculum Moyſi, ſcilicet in Eccleſia triumphante, & militante.* ℣. 2.

In utraque Chriſtus offert, quia correlativa ſunt ſacerdos & oblatio, ℣. 3. *offert autem, non terrena; nam ad hæc ſufficiunt Levitici, ſed ſemetipſum cæleſtem & Divinum.* ℣. 4. 5.

℣. 6. *Pluſquam ſufficienter & abundè probatâ mutatione ſacerdotii Levitici in excellentius Chriſti ſacerdotium; tranſit ad Teſtamenti veteris commutationem in novum, & eò melius, quò meliora promittit, cælum ſcilicet &* D *regnum æternum.* ℣. 7.

℣. 8. *Hanc immutationem brevi futuram prævidit Jeremias propheta; eamque ſic prædixit, ut excellentias novi Teſtamenti ſupra vetus expreſſerit.* ℣. 9. 10. 11. 12.

Ex allato Jeremiæ teſtimonio ratiocinans Apoſtolus, infert veteris Teſtamenti abrogationem, temporibus Jeremiæ brevi futuram, jam factam eſſe. ℣. 13.

Digitized by Google

Caput Octavum.

Textus.

1. CApitulum autem ſuper ea quæ A dicuntur : talem habemus Pontificem, qui conſedit in dexterâ ſedis magnitudinis in cælis.

2. Sanctorum Miniſter, & tabernaculi veri, quod fixit Dominus, & non homo.

3. Omnis enim Pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur: unde neceſſe eſt & hunc habere aliquid quod offerat. B

4. Si ergo eſſet ſuper terram, nec eſſet ſacerdos, cùm eſſent, qui offerrent ſecundùm legem munera.

5. Qui exemplari & umbræ deſerviunt cæleſtium, ſicut reſponſum eſt Moyſi, cùm conſummaret tabernaculum: Vide, inquit, omnia facito ſecundùm exemplar, quod tibi oſtenſum eſt in monte.

6. Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quantò & melioris Teſtamenti me- C diator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt.

7. Nam ſi illud prius culpâ vacaſſet, non utique ſecundi locus inquireretur.

8. Vituperans enim eos, dicit: Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper Domum Iſraël, & ſuper Domum Juda Teſtamentum novum.

9. Non ſecundùm Teſtamentum quod D feci patribus eorum, in die quâ apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terrâ Ægypti: quoniam ipſi non permanſerunt in Teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus.

10. Quia hoc eſt Teſtamentum, quod diſponam domui Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum ſuperſcribam eas; & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in E populum.

11. Et non docebit unuſquiſque proximum ſuum, & unuſquiſque fratrem ſuum, dicens: Cognoſce Dominum, quoniam omnes ſcient me, à minore uſque ad majorem eorum.

12. Quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabot.

Paraphraſis.

CÆterum eorum quæ hactenus de præſtantiâ ſacerdotii Chriſti dixi, caput ac ſumma eſt; quòd tantæ dignitatis Pontificem habemus, ut in cælis dexter aſſideat throno Dei, Divinæ conſors Majeſtatis.

Sacerdos & Pontifex ſanctuarii & tabernaculi, non typici & umbratici, quale fuit tabernaculum à Moyſe factum, quod fiaerat homo; ſed veri ſanctuarii, verique tabernaculi, quod fiait Deus, ut in eo adoretur in ſpiritu & veritate.

In hoc, inquam, cæleſti ſanctuario, Pontificatûs ſui miniſterio fungitur Chriſtus, interpellando, & offerendo; cùm enim ad hoc omnis Pontifex inſtituatur, ut donaria & victimas offerat Deo; neceſſe eſt ut & hic Pontifex noſter, etiam in cælo collocatus, & ad dexteram Dei ſedens, habeat aliquid quod offerat.

Quòd ſi ſuper terram verſaretur, & terrenum quid offerendum haberet; non fuiſſet neceſſe ut fieret ſacerdos, quia multi jam erant alii ſuper terram, qui hujuſmodi terrena offerrent, juxta legis præſcriptum.

Scilicet Aaronici ſacerdotes, qui deſerviunt tabernaculo, quod obſcura tantùm eſt delineatio & umbra veri tabernaculi, de quo ℣. 2. & rerum cæleſtium quæ fiunt in eo; quod Deus Moyſi ſignificavit, cùm illi formam extruendi tabernaculi præſcribens, dicit: Vide ut omnia facias ſecundùm exemplar, quod tibi in monte Sinaï monſtratum eſt.

At verò Jeſus-Chriſtus nunc ſacerdotium accepit tantò præſtantius Levitico, quantò Teſtamentum novum, cujus mediator eſt, excellentius eſt Moſaïco, & promiſſa hujus novi Teſtamenti magnificentiora promiſſionibus veteris.

Quòd ſi prius illud Teſtamentum tale fuiſſet, ut in eo nihil deſideraretur; nequaquam quæſitus fuiſſet ſecundo locus.

At tamen Deus Judæos accuſans, vetuſque Teſtamentum infirmum ſupponens, novum efficacius promittit his Jeremiæ verbis: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, conſummabo ſuper domum Iſrael & ſuper domum Juda, Teſtamentum novum.*

Non juxta Teſtamantum, quod feci patribus eorum, in die, quâ, quaſi apprehenſâ manu eorum, illos eduxi de captivitate Ægypti: quoniam pactum meum non ſervaverunt, eos contempſi, dicit Dominus.

Hoc autem eſt Teſtamentum quod paciſcar cum Domo Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus; indam legem meam mentibus illorum, & in cordibus eorum inſcribam eam; & ero illis verè Deus, & ipſi viciſſim erunt mihi verè populus.

Nec opus erit ut cogatur quiſque concivem ſuum, & fratrem ſuum docere, dicens: *Cognoſce Dominum*: quoniam omnes, idololatriâ contemptâ, me cognoſcent unum, verum Deum; omnes, inquam, à minimo ad maximum, me cognoſcent & colent.

Propitius eis reddar, veniam ita tribuens ſceleribus eorum, ut ne peccatorum quidem recorder ampliùs.

• Audiſtis quòd Deus novum Teſtamentum per os Jeremiæ promiſerit; porrò novum dicens, ſignificavit primum eſſe vetus & antiquum: quòd autem antiquum & ſenex eſt, in propinquo eſt, ut evaneſcat, ſeu intereat; quod ergo Jeremiæ temporibus jam ſenuerat, nunc interiit.

13. Dicendo autem novum, veteravit prius; quod autem antiquatur & ſeneſcit, propè interitum eſt.

Commentarius in Caput Octavum.

ỽ. 1. CAPITULUM *autem ſuper ea quæ dicuntur*. Gr. ſuper dictis. Syr. ſumma autem horum omnium eſt. Arab. cæterùm ſumma eorum quæ dicta ſunt.

Capitulum. id eſt, caput, ſumma, maximum, & præcipuum omnium quæ dicta ſunt, à capite quinto hujus epiſtolæ, de præſtantiâ ſacerdotii Chriſti, eorumque compendium, eſt hoc quod ſequitur.

Talem habemus Pontificem. id eſt, tantæ dignitatis & excellentiæ.

Qui conſedit. id eſt, ut conſideat tanquam Rex, & Judex, & æqualis Deo.

In dextera ſedis. id eſt, in dexterâ parte throni.

Magnitudinis. id eſt, Majeſtatis, ſeu à dextris Dei Patris.

Cui enim dixit: Tu es ſacerdos, &c. eidem dixit: *Sede à dextris meis*, utpote Divinæ conſors Majeſtatis & potentiæ.

Habemus itaque Pontificem Deum, & à dextris Dei ſedentem.

ỽ. 2. *Sanctorum miniſter.* Syr. miniſter ſanctuarii. *Miniſter.* Gr. λειτουργός. id eſt, ſacrorum miniſter, ſacerdos, Pontifex.

Sanctorum. Divus Chryſoſtomus ſumpſit in maſculino, hominesque ſanctos intellexit; ſed verba ſequentia reddunt probabilius, quòd *ſanctorum*, ſit neutrius generis, idemque ſit ac ſancti ſanctorum, ſeu ac ſanctuarii, ut Syrus.

Et tabernaculi veri. id eſt, non typici, & umbratici, quale fuit tabernaculum à Moyſe factum, & templum à Salomone ædificatum; ſed veri tabernaculi, quod repræſentabatur per tabernaculum Moyſis, & templum Salomonis; ſcilicet Eccleſiæ, tum triumphantis, tum militantis.

Quod fixit Dominus. id eſt, à Deo fundatæ.

OBSERVATIONES DOGMATICÆ.

Totum vetus Teſtamentum novi fuit umbra & figura, ſpeciatim verò tabernaculum Moyſis, templumque Salomonis, Eccleſiæ Chriſtianæ fuit umbra & figura. Vide ỽ. 5.

Eccleſia itaque Chriſti verum eſt ſanctuarium & tabernaculum, in quo vera exercetur Religio, & ubi Deus adoratur in ſpiritu & veritate.

Eccleſia triumphans eſt verum ſanctuarium.

Eccleſia militans eſt verum tabernaculum.

Utriuſque autem Chriſtus eſt ſummus Pontifex.

Summa Chriſti Pontificis noſtri ſupra legalem Pontificem excellentia.

Hinc collige quantùm Pontifex noſter, omnibus ſupereminear Aaronicis Pontificibus.

Aaronicus, ſeu legalis Pontifex, miniſterium ſuum peragebat in terris;

Chriſtus ſuum miniſterium peragit partim in terris, partim & præcipuè in cælo empyreo.

Typici tabernaculi, quod in terrâ, manibus hominum figebatur, miniſter erat Pontifex Aaronicus.

Chriſtus verò tabernaculi veri, quod fixit, ſeu perpetuum & immobile reddidit manus Dei.

In tabernaculum typicum interius, ſeu in ſancta ſanctorum, ſemel in anno, non ſine timore intrabat legalis Pontifex, ibique ſtabat tremens apud Arcam Dei:

Pontifex noſter in vero ſanctuario, ſedet in æternum ad dexteram Majeſtatis.

Cum Deo conſidet ut Deus; Dei miniſter eſt, ut Deus-Homo.

Quanta debeat eſſe noſtra in eum fiducia.

O Deus ſacerdos! ô ſacerdos verè ſumme! ſummè ſanctus, ſummè potens, &c. quæ peccata non expias?

Quis ergo peccator in te non confidat? ad te non recurrat, in te totam ſpem ſuam non reponat?

In te, Domine, ſperavi, non confundar, &c. Vide plura in fine capitis in corollario.

ỽ. 3. *Omnis enim Pontifex* ...

Probat quod dixit ỽ. 2. Chriſtum in cæleſti ſanctuario, licèt à dextris Dei ſedentem, eſſe tamen ibi publicum ſacrorum miniſtrum, ſeu Pontificem; ibique ſui Pontificatûs miniſterio fungi, non tantùm interpellando, ut dixit cap. 7. ỽ. 25. ſed & offerendo.

Omnis Pontifex conſtituitur ad offerendum. ſcilicer Deo.

Munera. id eſt, hoſtias incruentas, panem, vinum, fruges, &c.

Et hoſtias. id eſt, victimas cruentas, ſeu mactandas, & per ignem ſacrificandas.

Unde neceſſe eſt & hunc ... Cùm ergo, ut ſupra ex pſalm. probatum eſt, Chriſtus ſit ſacerdos in æternum, & aliunde correlativa ſint ſacerdos & oblatio; neceſſe eſt, ut Chriſtus Pontifex noſter, etiam in cælo collocatus, & ad dexteram Dei ſedens, habeat aliquid, ſeu munus, ſeu hoſtiam, quod offerat.

Quod in formam poteſt ita redigi.

Omnis Pontifex conſtituitur ad offerendum munera & hoſtias: atqui Chriſtus eſt Pontifex in æternum: ergo offert Deo munera & hoſtias etiam in cælo.

OBSERVATIO DOGMATICA.

Quid offert ſeipſum.

Sed quænam eſt illa victima, quam offert Pontifex noſter?

Divus Paulus eam negativè deſcribit in verſu ſequenti, dicens non eſſe quid terrenum; ſed poſitivè deſcribit in cap. nono ỽ. 12. ỽ. 25. *Apparet vultui Dei pro nobis.*

In cælis & in terris.

Seipſum ergo Deo Patri continuè offert, & in cælis & in terris.

In cælo ſeipſum offert, tanquam olim in cruce occiſum; *apparet nunc vultui Dei pro nobis*; vulnerum paſſionis ſuæ veſtigia Deo repræſentando, & per ea, quaſi per tot ora, interpellando, ut hujus ſuæ paſſionis merita nobis applicentur.

In terris autem ſemetipſum offert ſuper altare per Miſſæ ſacrificium, in quo ſeſe, tanquam primarius Sacerdos immolat, & tranſubſtantiationem peragit.

Chriſtus mortalis obtulit munus, id eſt, Euchariſtiam in ultimâ cœnâ; obtulit hoſtiam, ſeipſum, in cruce.

Chriſtus immortalis offert Euchariſticum munus, per

Digitized by Google

A per univerſum orbem terræ; offert & hoſtiam in cælis, ſeſe, ut olim crucifixum exhibens per vulnerum cicatrices; ſicque miniſterium ſuum exercet & in cælis & in terris.

Fateor equidem quòd D. Paulus Euchariſtiam hîc tacere videatur, quia myſterium. Vide dicta in cap. 7. ad ℣. 3.

Notanda ad litteram.

Fidelibus tamen myſteriorum conſciis, illam ſatis exprimit hac univerſali propoſitione: *Omnis Pontifex conſtituitur ad offerendum munera*, id eſt, incruenta ſacrificia: *& hoſtias*, id eſt, cruenta ſacrificia.

Maximè verò cùm hanc propoſitionem univerſalem enuntiet Apoſtolus, poſtquam multoties in cap. 7. dixit Chriſtum ſacerdotem in æternum ſecundùm ritum ſacrificandi Melchiſedech, qui incruentè ſacrificavit in pane & vino; hocque ſacrificio præfiguravit Euchariſticum ſacrificium.

B

℣. 4. *Si ergo eſſet ſuper terram.....* Gr. ſiquidem enim eſſet ſuper terram, nec utique eſſet Sacerdos.

Satis communiter in hoc verſiculo ſubintelligitur offerens, ſeu Chriſtus; ſic, *ſi* Chriſtus *eſſet ſuper terram, ne ſacerdos* quidem *eſſet*, multò minùs Pontifex.

Cùm eſſent, id eſt, quandoquidem jam eſſent alii ſuper terram à Deo conſtituti; ſcilicet Aaronici Sacerdotes, qui offerrent juxta legis præſcriptum.

C

Itaque nihil opus eſſet, ut Meſſias fieret Sacerdos & ad hoc mitteretur.

Sed ſenſu non minùs proprio ſubintelligitur victima, ſic, *ſi* illud quod offertur *eſſet ſuper terram*, ſeu aliquod terrenum, Chriſtus *non eſſet Sacerdos*, id eſt, nulla neceſſitas eſſet ejus ſacerdotii, quia multi eſſent, qui talia offerrent.

Hanc expoſitionem, quæ eſt ſecundùm gloſſam, D. Thomas pluribus aliis, quas refert, videtur præferre ut magis litteralem, ſeu, ut, ait, continuativam litteræ.

Notandè ad litteram.

D

Poteſt autem hæc utraque relata expoſitio jungi, ut in paraphraſi; ſi Chriſtus ſuper terram verſaretur, nihilque niſi terrenum haberet offerendum, non fuiſſet neceſſe ut fieret Sacerdos, quia jam multi ſunt, qui talia offerant.

Paulus ergo negativè deſcribit victimam, quam offert Pontifex noſter; non eſt quid terrenum; obſcurè autem & indirectè inſinuat eſſe cæleſtem & Divinam, ſcilicet ſeipſum, veritatem & exemplar veteris Teſtamenti.

℣. 5. *Qui exemplari & umbræ deſerviunt...*

Id eſt, ſcilicet Levitici Sacerdotes, qui deſerviunt tabernaculo, quod eſt, ὑπόδειγμα, ſuboſtenſio, obſcura repræſentatio, & umbratilis delineatio, Theophylactus.

E

Cæleſtium, id eſt, rerum quæ fiunt in Eccleſiâ, ſeu triumphante, ſeu militante; noſtra enim etiam cæleſtia ſunt, quia ſpiritualia & digna cæleſtibus, ut ait D. Chryſoſtomus & Theophylactus.

Sicut reſponſum eſt Moyſi. Gr. ſicut reſponſo edoctus eſt Moyſes. *Cùm conſummaret*. Gr. futurus abſolvere, id eſt, cùm conſummaturus eſſet tabernaculum. *Vide, inquit, omnia facito*, id eſt, vide ô Moyſes, & fac omnia, id eſt, tabernaculum, & cuncta ad illud ſpectantia.

Secundùm exemplar. Gr. typum, ſeu formam, *quod tibi*, cùm in monte Sina verſareris, *oſtenſum eſt*.

Tabernaculum itaque Moyſis & templum Salomonis nihil aliud erant, quam umbræ & obſcuræ repræſentationes eorum, quæ per Chriſtum fieri debebant in Eccleſiâ, tum triumphante, tum militante.

Omnia veteris Teſtamenti umbra, & figura novi.

Et hoc Moyſes fuit Divinitùs edoctus: intellexit enim non materialem tantùm formam, quâ tabernaculum, arcam, propitiatorium, &c. conficere debebat; ſed & formalem iſtorum omnium ſignificationem, nempe quod typi & figuræ eſſent tabernaculi ſpiritualis & cæleſtis, quod Chriſtus aliquando conſtructurus erat; Eccleſiæ ſcilicet tum militantis, ejuſque ſacramentorum ac ſacrificii; tum triumphantis, illiuſque ſplendoris & gloriæ.

℣. 6. *Nunc autem melius*. Gr. præſtantius, excellentius, &c. id eſt, at verò Jeſus Chriſtus, in cæleſti nunc tabernaculo, ad dexteram patris ſedens, ſacerdotium habet longè præſtantius hoc ſacerdotio Levitico, terreno.

Quaſi diceret, non terrenum & temporale, & umbraticum habet ſacerdotium; ſed cæleſte, verum, æternum & verè Divinum, infinitè præſtantius Levitico.

Quanto & melioris teſtamenti mediator eſt.

Pluſquam ſufficienter & abundè probatâ, ex omnibus hucuſque dictis, mutatione ſacerdotii Levitici, in ſacerdotium Chriſti longè excellentius; Apoſtolus ſubtiliter & dexterè tranſit ad veteris Teſtamenti commutationem in novum, veteri quoque multò præſtantius.

Cap. 7. ℣. 12. incepit dicere legem eſſe mutatam, hîc probat id fuiſſe prædictum, ſimul & breviter oſtendit novi Teſtamenti ſuprà vetus præcellentiam.

Quanto & melioris teſtamenti mediator eſt.

Id eſt, ſacerdotium Chriſti eò præſtantius eſt Levitico; quò novum Teſtamentum, cujus mediator eſt Chriſtus, præcellit veteri.

Quod in melioribus... Syr. & cum excellentioribus quam illius promiſſionibus datum eſt.

Id eſt, & quò meliora bona ſuis promittit; ſpiritualia ſcilicet & cæleſtia, regnum cælorum, vitam æternam, Dei ipſius poſſeſſionem: cùm vetus Teſtamentum terrena tantùm proponeret: *bona terræ comedetis*, & his ſimilia.

℣. 7. *Nam ſi illud prius culpâ vacaſſet*. Gr. inculpabile eſſet. Syr. non fuiſſet obnoxium culpæ; Arab. vitio careret.

Id eſt, ſi prius teſtamentum defectu caruiſſet; vel, ſi perfectum fuiſſet; & ad perfectionem adducere potuiſſet: ſi in eo nihil deſiderandum defuiſſet.

Non utique ſecundi ... locus... Syr. nullus relictus fuiſſet huic ſecundo locus.

Id eſt, non fuiſſet neceſſarium aliud teſtamentum, ſeu prius illud non fuiſſet amotum, ut ſecundum ei ſuccederet.

Suppoſuit in capite ſeptimo ℣. 18. infirmitatem legis Moſaicæ, illam hîc probat.

℣. 8. *Vituperans enim eos*. Syr. culpans enim eos.

Id eſt, accuſans Judæos, non legem; legis tamen indicans infirmitatem, cùm perfectiorem promittat.

Dicit Jerem. 31. ℣. 31. *Ecce dies venient*. id eſt, brevi aderunt, *& conſummabo*. feriam, perficiam fœdus novum.

℣. 9. *Non ſecundùm Teſtamentum*. id eſt, novum hoc Teſtamentum non erit tale, quale fuit prius, ſed longè perfectius.

In die, quâ apprehendi. id eſt, circa illud tempus, cùm, quaſi manu eorum apprehenſâ, illos eduxi de captivitate Ægypti.

Quoniam ipſi non permanſerunt .... id eſt, quoniam non ſervaverunt pactum meum, contempſi eos;

neglexerunt me, *& ego viciſſim eos neglexi.*

Divus Paulus citat juxta Septuaginta; hinc paulò aliter quàm in Bibliis, ex Hebræo per Divum Hieronymum tranſlatis.

℣. 10. *Quia hoc eſt Teſtamentum....* Syr. hoc autem eſt Teſtamentum, quod dabo familiæ domûs Iſraël, &c.

Utriusque Testamenti Differentiæ.

Nota differentias utriuſque Teſtamenti, quæ prioris infirmitatem, ſimul & novi excellentiam demonſtrant.

Dando leges meas in mentem eorum... Syr. indam legem meam in mentibus illorum, & in cordibus illorum inſcribam eam.

B Vetus erat in tabulis lapideis ſcriptum, oculis corporeis expoſitum; novum in mente & in corde, cognitionis, amoris, & obedientiæ principiis:

Hoc itaque potentius ad amorem, & obedientiam.

Apoſtoli nihil ſcriptum acceperunt, ſed in cordibus ſuis acceperunt legem ſpiritûs. Theophylactus.

Et ero eis in Deum. Syr. & ero illis ego Deus, ipſique erunt mihi populus.

Judæi erant quaſi ſervi; & Deus, ut Dominus erat inter illos. Chriſtiani ſunt quaſi filii, & Deus, ut Pater inter illos.

Novum itaque Teſtamentum nos hîc, & in futuro replet benedictionibus.

C ℣. 11. *Et non docebit unuſquiſque proximum.* Syr. concivem ſuum.

Vetus Teſtamentum imperfectam Dei cognitionem dabat; omnia in figurâ contingebant.

Perfectam & facilem dat novum; per Spiritum ſanctum repleta eſt terra ſcientiâ Domini.

Hoc præſertim Apoſtolorum temporibus adimpletum eſt, in quibus ſtatim accepto Spiritu, fideles nul-

A lo labore docebantur, quæ ad fidem ſpectabant, ait Gagnæus.

Noſtris adhuc temporibus aliquo modo verum eſt: deſtructâ enim idololatriâ, omnes Chriſtiani ſciunt unum eſſe Deum; & per ſimplicem catechiſmum, qui ſcitu facilis eſt, plura de Deo ſciunt nunc pueri, quàm noverint unquam doctiſſimi philoſophi, imò & plerique Judæi.

Nunc plura de Deo ſciunt pueri, quàm noverunt unquam doctiſſimi philoſophi.

℣. 12. *Quia propitius ero...* Syr. & veniam eis tribuam, &c.

Vetus Teſtamentum imperfectum, & infirmum erat in peccatorum remiſſione, quam non dabat, ut cap. 10. videbitur. Novum peccata ſic delet, ut nec eorum recordetur Deus.

B Hanc prophetiam ex Jeremiæ 31. ℣. 31. deſumptam, Judæi referunt ad tempus Eſdræ, quo lex fuit renovata:

Sed perperam, tùm quia illa renovatio tunc facta eſt in membranis, non autem in cordibus; tùm quia tunc non inſtitutum eſt novum Teſtamentum, ſed vetus fuit redintegratum.

Debet igitur intelligi de Teſtamento novo, per Chriſtum condito.

℣. 13. *Dicendo autem novum...* Syr. in hoc autem quod dicit novum, &c.

Ex allato Jeremiæ teſtimonio de novo Teſtamento futuro, D. Paulus infert veteris abrogationem, hoc ratiocinio:

C Deus per Jeremiam dicens, *conſummabo Teſtamentum novum*, &c. *veteravit.* id eſt, antiquum & vetus eſſe declaravit *prius*; quod autem antiquum & vetus eſt.

Prope interitum eſt. Gr. prope evaneſcentiam eſt. Syr. prope eſt ut corrumpatur.

Quod ergo tempore Jeremiæ ſeneſcebat, nunc tempore Chriſti interiit.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Octavo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

D

Primò.

Nova Chriſti Pontificis noſtri dignitas.

Ex ℣. 1. *Talem habemus Pontificem, qui*, &c. Diſce, nota, & menti imprime Chriſti Pontificis noſtri dignitatem, ut in eum confidas.

Dexter aſſidet Deo in magnificentiſſimo Majeſtatis throno; & in hoc ipſo throno, Pontificatûs ſui miniſterium peragit in cælis & in terris, beatorum Pontifex ac noſter.

Chriſtiana Religio maximè propter æternitatem.

Illorum equidem in primis, quia & Chriſtus, & Chriſtiana Religio maximè propter æternitatem; ut ſcilicet Deus in æternum dignè colatur in cælis.

E At noſter revera ſicut illorum Pontifex; quia ſub ipſo, & cum ipſo, & per ipſum, verè, & eâdem Religione Deum colimus in terris, ac beati in cælis, ut infra fuſiùs.

In hoc ergo gloriæ throno, Chriſtus Eccleſiæ Chriſtianæ Pontifex, Deum cum beatis laudat, adorat, benedicit, &c.

In hoc eodem throno noſtri curam gerit, noſtras res agit, noſtræ ſaluti providet, pro nobis interpellat, & offert.

Quanta ergo noſtra debet eſſe fiducia in talem, ac tantum Pontificem? quàm frequens ad eum recurſus? quantus amor? quanta ſpes? *in manibus tuis ſortes meæ.*

Secundò.

Ex ℣. 2. diſce, & nota quòd Eccleſia Chriſti ſit verum ſanctuarium, & verum tabernaculum, in quo Deus verè colitur.

Eccleſia triumphans eſt verum ſanctuarium, in quo Deus verè, & perfectè colitur à Chriſto, & ab omnibus ſanctis.

Eccleſia militans eſt tabernaculum, in quo Deus verè quidem, at minùs perfectè colitur à fidelibus viatoribus.

Eadem nobis ac beatis eſt Religio.

Eadem eſt noſtra hîc militantium, ac in cælis triumphantium Religio; idem nobis Deus, idem ſacerdos, eadem victima.

Chriſtus Pontificatûs ſui miniſterium exercet in terris, & in cælis, hîc ſuper altare ſemetipſum offert, ſicut ad dexteram Majeſtatis *appaeet vultui Dei pro nobis.*

Diſcrimen ſolum in modo.

Eadem itaque religio noſtra & beatorum; eadem eſt Eccleſia militans & triumphans, cum hoc diſcrimine, quòd nos viatores ſimus quaſi pueri, tyrones, & novitii; comprehenſores verò ſint perfecti, profeſſi, &c.

In cælis vera & perfecta exercetur Religio; in terris vera quidem, at imperfecta, & quaſi tyrocinium veræ Religionis.

Quid ergo nobis tyronibus faciendum, ut Religionem perfectè exerceamus?

Digitized by Google

Praxis, quâ reparetur modus.

Fide, & charitate frequenti, & ſi fieri poteſt, continuâ, Chriſto, totique Eccleſiæ triumphanti uniamur; ut in illo, cum illo, & per illum perfectè Deum colamus;

Eccleſiæ triumphanti ſic uniti, offeramus Deo omnes perfectiſſimæ Religionis actus, quos illa in Chriſto, cum Chriſto, & per Chriſtum exercet & exercebit in æternum, adoremus, laudemus, gratias agamus, &c.

Saltem ad omnes actus, quibus Deum colunt, reſpondeamus: Amen.

Tertiò.

Chriſtus noſter Pontifex ſemetipſum in cælis, & in terris offert continuè.

Ex ℣. 3. *omnis Pontifex ad offerendum*, &c. didiciſti quòd Chriſtus, Pontifex noſter, & in cælis, & in terris, Deo ſemetipſum jugiter offert; hujus nunc oblationis continuæ diſce rationem, ut hinc docearis praxim verè Chriſtianam.

Quare?

Nihil unquam Deum æquè glorificavit, ac ſacrificium crucis.

Hujus ſacrificii ſacerdos, Chriſtus Deus-Homò; hujus ejuſdem ſacrificii victima, idem Chriſtus Homo-Deus; Deus victima, à Deo ſacerdote, ad Dei gloriam immolatus; ecce ſacrificium omninò Divinum, Deo verè dignum, Deum infinitè, & quantùm fieri poteſt, glorificans.

Ut Deum ſemper, & ubique dignè glorificet.

Ut hanc gloriam Deo dignam, Deo proportionatam Chriſtus Patri ſuo, non ſemel tantùm, & quaſi tranſitoriè reddat, ſed permanenter, continuè, & ubique; quid facit?

Hoc ſuæ mortis ſacrificium in omni terrarum loco, omni temporis momento, per ſanctiſſimam Euchariſtiam, renovat in terris; hoc idem ſuæ mortis ſacrificium jugiter exhibet & repræſentat in cælis, cum veſtigiis vulnerum ſuorum, *apparens vultui Dei pro nobis.*

Deum ergo Pontifex noſter, qui & Deus eſt, ſui ipſius oblatione incruentâ, & quaſi cruentâ, dignè, infinitè, & quantùm poſſibile eſt, glorificat.

Et hunc puto præcipuum Incarnationis Dominicæ finem.

Praxis verè Christiana.

Quid hoc nos docet?

Sed hæc continua Chriſti Pontificis noſtri praxis quid nos Chriſtianos docet?

Praxim verè Chriſtianam.

Praxim verè Chriſtianam, & quæ continua Chriſti praxis eſt; modum ſcilicet Deum dignè, infinitè, in Chriſto, cum Chriſto, & per Chriſtum glorificandi.

Ad hunc finem Chriſto Pontifici noſtro, fide & charitate unire, ſive in cælis, ante thronum Dei, tanquam occiſo pro nobis apparenti; ſive in ſanctiſſimâ Euchariſtiâ ſuæ paſſionis ſacrificium myſticè, & incruentè continuanti; & ſic Chriſto Pontifici noſtro unitus, offer Deo quod offert ſummus ille Dei Pontifex: & ſic in illo, cum illo, & per illum, dignè & infinitè Deum glorificabis.

Si Chriſto, ante thronum Dei pro nobis interpellanti, uniaris; per ipſum, & cum ipſo interpella, ora, &c.

Omnia Religionis officia in illo, & cum illo perſolve.

Cum ipſo Deum adora, ama, lauda, Deo gratias age; à Deo per ipſum peccatorum tuorum remiſſionem pete, omniaque tibi neceſſaria;

Offer Deo quidquid illi Chriſtus offert, omnes illius actus amoris, laudis, adorationis, &c.

Si coram altari, ubi ſanctiſſima Euchariſtia, aſtas; ibi paſſionis Chriſti memor, offer Deo Chriſtum myſticè crucifixum, & ſe ſe Deo offerentem, ad Dei gloriam, ad peccatorum noſtrorum remiſſionem, ad totius mundi ſalutem.

Offer Deo omnem gloriam, quam illi Chriſtus, in omni terrarum loco myſticè immolatus, procurat & offert;

Omnem gloriam, quam ab inſtitutione ſanctiſſimæ Euchariſtiæ, in hoc ſacramento procuravit & obtulit;

Omnem gloriam, quam illi in hoc eodem ſacramento ubique procurabit & offeret uſque ad finem mundi.

Si revera non potes ad Eccleſiam pergere, perge ſpiritu; & in quocumque loco ſis, ſpiritu vertere verſus altare, fide Chriſto ibi immolato unire, & hunc dignum Dei adoratorem continuum, intus ſaltem adora, omneſque ejus adorationes, laudes, amoris actus offer.

Lauda Deum Chriſti mente, adora Deum Chriſti corde, adora Deum Chriſti adoratione, & continuâ ipſius ante Dei pedes annihilatione: ſicque Deum dignè adorabis.

Plura de hac praxi in ſequentis capitis corollario, & in capitis decimi-tertii corollario. Vide & in epiſtolâ ad Romanos cap. 16. in corollario.

Analyſis Capitis Noni.

In fine Capitis octavi dixit vetus Teſtamentum per novum abrogatum fuiſſe: ne videatur autem illud damnaſſe velut inutile, multas hîc illius ad Dei cultum utilitates refert.

Fatetur ergo quòd & ritus & cæremonias ad Dei cultum pertinentes habuerit & tabernaculum, in quo his ritibus coleretur Deus. ℣. *1.*

Hoc tabernaculum deſcribit quoad partes, & quoad ea quæ continebat, ſive in ſancto, ſive in ſancto ſanctorum, ℣. *2. 3. 4. 5. & quoad ſacrificia & miniſteria, quæ fiebant in utroque.* ℣. *6. 7.*

℣. *8. 9. 10. Hæc ipſa quæ dixit interpretatur, & ex illis ipſis oſtendit iſtius Teſtamenti veteris infirmitatem & inſufficientiam ad ſanctificandas animas, & ad cælum eis aperiendum.*

Hi duo effectus Chriſto Pontifici noſtro erant reſervati.

℣. *11. & 12. Novi Pontificatûs efficaciam ſic exprimit, ut & Chriſti Pontificis ſuper omnes legales Pontifices, excellentiam exprimat.*

Pontifex eſt, non temporalium, ſed æternorum bonorum; tranſiit, non per tabernaculum hominum manibus factum, ſed à Spiritu ſancto formatum; non cum ſanguine pecorum, ſed cum ſuo ſanguine proprio; intravit in ſancta ſanctorum, non terrena, ſed cæleſtia; non ſemel in anno, ſed ſemel omninò; non annuâ tantùm

legali ſanctificatione procurandâ, ſed æternâ & perfectâ animarum ſanctificatione peractâ.

℣. 13. & 14. Hinc ſanguinis Chriſti efficaciam probat ex efficaciâ hircorum & vitulorum ſanguini à Judæis attributâ. Si poterat ſanguis pecorum legaliter ſanctificare; quantò magis ſanguis Chriſti, immaculati Agni Dei, conſcientias à peccatis emundabit?

℣. 15. Ob hanc ſui ſanguinis efficaciam, Chriſtus novi Teſtamenti mediator factus eſt; ut per ſui ſanguinis effuſionem, omnia totius mundi peccata deleret, etiam quæ ſub priori Teſtamento commiſſa ſunt; & ut omnes à peccatis liberi, poſſent æternam hæreditatem ſibi promiſſam poſſidere.

℣. 16. & 17. Ut hanc hæreditatem poſſideremus, debuit mori Chriſtus teſtator: viventis enim nulla hæreditas.

℣. 18. 19. 20. 21. 22. Hoc præfiguratum oſtendit in veteri Teſtamento, quod cum ſanguine fuit dedicatum.

℣. 23. Cum hoc diſcrimine, quòd ſicut illud

A

erat typicum, ita typico pecorum ſanguine, ſeu Chriſti ſanguinis præfigurativo, fuit ſancitum; novum verò, quia verum, vero Chriſti ſanguine confirmatum.

Typica ergo typico ſanguine mundanda fuerunt: ſpiritualia verò, cæleſtia & Divina, vero, cæleſti & Divino Chriſti ſanguine mundata.

℣. 24. & ſequentibus explicat quæ ſint ſancta ſanctorum, in quæ Chriſtus Pontifex noſter introivit, ſcilicet cælum ipſum.

Ad quid? ut continuè gerat pro nobis officium Pontificis, non ſui ſacrificii reiteratione; ſed continuâ hoſtiæ ſemel oblatæ repræſentatione:

B

Chriſtus enim Pontifex noſter in ſanguine, non alieno, ſed proprio, litavit ſemel, in fine temporum, ad abolitionem peccati; ſed eamdem victimam coram Deo ſiſtit in æternum.

Rurſus equidem apparebit, non ut hoſtia, ſed ut juſtitia, bonos præmians, improbos damnans.

Caput Nonum.

Paraphraſis.

NE quis autem, quia dixi vetus Teſtamentum inutile, putet quod vana fuerit illius Religio: etenim fuerunt in illo ritus & cæremoniæ ad Divinum cultum pertinentes; fuit & tabernaculum, ſanctum quidem, at terrenum, materiale, & temporaneum, in quod conveniebat populus, ut Deum inſtitutis ritibus coleret.

In duas partes dividebatur hoc tabernaculum; quarum prima, ſeu quæ prior intrabatur, ſanctum ſimpliciter vocabatur; in hac erat candelabrum, in quâ ſeptem lucernæ, & menſa, in quâ panes ante Dominum ponebantur.

D

Poſt ſecundum autem velum, erat altera pars tabernaculi, & quidem ſanctiſſima: & ideò dicebatur Sancta ſanctorum.

In hoc ſancto ſancto ſanctorum erant ſanctiora Religionis monimenta; ſcilicet thuribulum aureum, ſeu altare thure fragans proximè collocatum;

Erat ibi & arca, quam vocant Teſtamenti, intùs & foris auro obducta puriſſimo;

In hac arcâ erat urna aurea, in quâ ſervabatur manna;

Erat & juxta illam virga Aaron, quæ miraculosè fronduerat;

Itetant autem duæ Teſtamenti tabulæ, in quibus decem præcepta digito Dei erant inſculpta.

E

Et ſuper ipſam arcam erant duo Cherubim, Majeſtatem & Divinitatem ſpirantia; & ſuis alis propitiatorium, ſeu arcæ operculum, thronum Dei, obumbrantia:

Quæ quidem omnia & ſingula ſuis plena ſunt myſteriis; ſed quorum explicatio non eſt hujus loci: hæc attigiſſe modò ſufficit.

His itaque ſic diſpoſitis & ordinatis, in priorem tabernaculi partem quotidie ingrediebantur quilibet ſacerdotes, per ſuas vices ſacra miniſteria, ſuaque officia peracturi:

Textus.

1\. HABUIT quidem prius juſtificationes, culturæ, & ſanctum ſæculare.

2\. Tabernaculum enim factum eſt primum, in quo erant candelabra, & menſa, & propoſitio panum, quæ dicitur ſancta.

3\. Poſt velamentum autem ſecundum, tabernaculum, quod dicitur ſancta ſanctorum.

4\. Aureum habens thuribulum,

& arcam teſtamenti circumtectam ex omni parte auro;

in quâ urna aurea habens manna,

& virgem Aaron, quæ frondueṛat,

& tabulæ Teſtamenti.

5\. Superque eam erant Cherubim gloriæ adumbrantia propitiatorium,

de quibus non eſt modò dicendum per ſingula.

6\. His verò ita compoſitis, in priori quidem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes.

7. In ſecundo autem ſemel in anno ſolus Pontifex, non ſine ſanguine, quem offert pro ſuâ, & populi ignorantiâ.

A In poſteriorem verò tabernaculi partem, quæ ſancta ſanctorum dicitur, ſolus ſacerdotum princeps ſemel dumtaxat ſingulis annis ingrediebatur, non ſine vituli, & hirci ſanguine, quem illic Deo offerebat pro ſuis, & pro populi peccatis.

8. Hoc ſignificante Spiritu ſancto, nondum propalatam eſſe ſanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente ſtatum.

Per hoc ipſum autem, quòd ſolus Pontifex in ſancta ſanctorum ingrediebatur, myſticè ſignificabat Spiritus ſanctus, nondum tempore legis Moſaïcæ manifeſtatam eſſe veri ſancti ſanctorum, ſcilicet, cæli viam, ſtante adhuc legali ſacerdotio, & Chriſti Pontificatum expectante.

9. Quæ parabola eſt temporis inſtantis, juxta quam munera & hoſtiæ offeruntur, quæ non poſſunt juxta conſcientiam perfectum facere ſervientem.

Et hoc erat etiam imago illius temporis tunc exiſtentis: quod enim tunc fiebat, ex æquo reſpondebat repræſentationi tabernaculi; quia ſicut non poterat quis ex ſancto in ſanctum ſanctorum ingredi, ita nec B hoſtiæ illius temporis poterant conſcientiam offerentis expiare, & conſequenter in cælum deducere.

10. Solummodò in cibis & in potibus, & variis baptiſmatibus & juſtitiis carnis, uſque ad tempus correctionis impoſitis.

Quid enim tunc in ſacro fiebat miniſterio? niſi quædam ciborum & potuum, & multiplicium lotionum, & corporalium, ſeu externarum munditiarum obſervatio, huic populo rudi impoſita, uſquedum veniret Chriſtus; qui ſpiritualem Dei cultum inſtituens, corrigeret hos carnales & externos ritus:

Et hæc eſt ſummaria veteris Teſtamenti Religio.

11. Chriſtus autem aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum, non manufactum, id eſt, non hujus creationis;

Chriſtus autem adveniens Pontifex æternorum bonorum, per dignius & excellentius tabernaculum, non hominum manibus factum, ſeu non naturaliter conſtructum, ſed Divinâ virtute formatum;

12. Neque per ſanguinem hircorum, aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem, introivit ſemel in ſancta, æternâ redemptione inventâ.

C Non ferens ſecum ſanguinem hircorum aut vitulorum, quo Deum placaret, ſed proprium ſanguinem pro nobis in arâ crucis effuſum; introivit ſemel, non in anno, ſed omninò; in ſancta, non typica, & terrena, ſed vera & cæleſtia; non annuâ legali ſanctificatione procurandâ, ſed verâ, plenâ, & æternâ nobis redemptione comparatâ.

13. Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis;

Quæ enim collatio ſanguinis Chriſti, Hominis-Dei, cum ſanguine pecudum? ſi ergo ſanguis hircorum & vitulorum, & cinis vitulæ aſperſus ſuper inquinatos, ſanctificat eos, corporalem afferens purgationem;

14. Quantò magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum, ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſerviendum Deo viventi.

Quantò magis Divinus Chriſti ſanguis, qui ſemetipſum, Agnum Dei immaculatum, Spiritu ſancto authore & movente, obtulit Deo Patri ſuo, conſcientias noſtras emundabit ab omnibus peccatis; ut D ab operibus mortuis & mortiferis liberi, Deo vivo ſerviamus?

15. Et ideò novi Teſtamenti mediator eſt, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant ſub priori Teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt, æternæ hæreditatis.

Et quia Divinus hic ſanguis infinitæ virtutis eſt ad animarum ſanctificationem; propterea Chriſtus novi Teſtamenti factus eſt mediator, ut per mortem ſuam, ſanguiniſque ſui effuſionem, abolitis totius mundi peccatis, quæ ſub priori Teſtamento, per ſanguinem pecorum aboleri non poterant; ſpem habeant æternæ hereditatis promiſſæ poſſidendæ, quicumque ad eam vocati ſunt.

16. Ubi enim teſtamentum eſt; mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris.

Dixi, morte intercedente; nam ubi de teſtamento agitur, mora ejus qui teſtatus eſt, ad hæreditatem poſſidendam, requiritur.

17. Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt: alioquin nondum valet, dum vivit, qui teſtatus eſt.

E Teſtamentum enim teſtatoris morte confirmatur; quod certum robur non habet, quamdiu vivit teſtator, qui poteſt illud mutare, aut irritum reddere:

18. Unde nec primum quidem ſine ſanguine dedicatum eſt.

Unde nec vetus Teſtamentum dedicatum eſt ſine morte & ſanguine.

19. Lecto enim mandato legis à Moyſe univerſo populo, accipiens ſanguinem vitulorum & hircorum, cum aquâ, & lanâ coccineâ, & hyſſopo, ipſum quoque librum, & omnem populum aſperſit,

Nam ut Exodi 24. legimus, cùm Moyſes totam legem univerſo populo legiſſet, ſanguinem hircorum & vitulorum unà cum aquâ miſcuit in cratere, & intinctâ lanâ coccineâ & hyſſopo aſperſit, & librum in quo legerat, & omnem ſimul populum,

Dicens : Hic eſt ſanguis Teſtamenti, quod vobiſcum pepigit Deus, & meo confirmat miniſterio. A

Inſuper & ipſum tabernaculum, & omnia ſacra vaſa, quibus in ſacrificiis utebantur, ſimiliter aſperſit ſanguine;

Quin & omnia ferè, ſecundùm legem, purificantur in ſanguine; & ſine ſanguinis effuſione nulla eſt peccatorum remiſſio.

Et ſanè congruebat, ut hæc quæ dixi, tabernaculum, vaſa, ſacerdotes, populus Judaïcus, &c. quæ Eccleſiæ, & rerum, quæ fiunt in Eccleſiâ, typi erant & figuræ, typico pecorum ſanguine mundarentur: at vero res figuratæ, Eccleſia, ſpiritualis, cæleſtis, & Divina; ſpirituali ac Divino ſanguine Chriſti debuit ſanctificari. B

Neque enim Chriſtus ingreſſus eſt in ſancta ſanctorum, manibus hominum fabricata, & quæ typus erant & figura verorum ſanctorum; ſed in ipſum cælum, quod eſt veriſſimum ſanctuarium, ut illic habitans, appareat coram Deo, res noſtras illi commendans.

Non ſemetipſum quotannis immolando, ſicut Pontifex legalis per ſingulos annos hircum & vitulum immolabat: ſed continuâ hoſtiæ ſemel oblatæ repræſentatione; quæ hoſtia ſemel oblata, infinitis etiam mundis redimendis eſt ſufficiens.

Alioquin niſi infinitæ virtutis eſſet unica ejus oblatio, oportuiſſet ipſum pati ab initio mundi, per ſingulos annos: at verò non ita factum eſt, non ſæpe C paſſus eſt, ſed ſemel tantùm, idque in fine ſæculorum, ad abolitionem omnium peccatorum; patiens apparuit Deo per hoſtiam ſuam, quam obtulit in cruce; paſſus & in ſanctuarium ingreſſus, apparet Deo ſtigmatizatus, ſeſe hoſtiam repræſentans, ſuæque paſſionis ac mortis fructum repoſcens.

Sicut igitur ſemel ex Dei decreto moriuntur homines, poſt hoc autem expectandum eſt judicium;

Ita ſemel Chriſtus pro noſtris abolendis peccatis mortuus eſt: poſt quod expectandum quòd rurſus appareat, non judicandus, ſed ut Judex; utque expectantibus eum, ſit ſalus æterna.

20. Dicens; Hic ſanguis Teſtamenti, quod mandavit ad vos Deus.

21. Etiam tabernaculum, & omnia vaſa miniſterii, ſanguine ſimiliter aſperſit.

22. Et omnia penè in ſanguine, ſecundùm Legem, mundantur: & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio.

23. Neceſſe eſt ergo exemplaria quidem cæleſtium his mundari; ipſa autem cæleſtia à melioribus hoſtiis, quàm iſtis.

24. Non enim in manufacta ſancta Jeſus introivit exemplaria verorum; ſed in ipſum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.

25. Neque ut ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodùm Pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno.

26. Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi; nunc autem ſemel in conſummatione ſæculorum, ad deſtructionem peccati, per hoſtiam ſuam apparuit.

27. Et quemadmodùm ſtatutum eſt hominibus ſemel mori, poſt hoc autem judicium;

28. Sic & Chriſtus ſemel oblatus eſt, ad multorum exhaurienda peccata: ſecundò ſine peccato apparebit expectantibus ſe in ſalutem.

Commentarius in Caput Nonum.

Veteris Teſtamenti Religionem ſummatim deſcribit.

℣. 1. HABUIT *quidem & prius*, ſcilicet Teſtamentum, ut ex præcedentibus intelligitur.

Juſtificationes culturæ. Gr. latriæ. Syr. præcepta miniſterii. Arab. ſtatuta miniſterii, id eſt, ritus & cæremonias, quibus Deus colebatur.

Et ſanctum ſeculare. Gr. κοσμικὸν, mundanum. Syr. & ædes ſancta mundana, id eſt, & ſanctuarium, ſeu tabernaculum, duabus conſtans partibus; quarum una, E ſanctum ſimpliciter vocabatur; altera, ſanctum ſanctorum, de quibus ſtatim.

Hoc autem tabernaculum Divus Paulus vocat *ſeculare*, mundanum; id eſt, hujus ſæculi & mundi, ſeu terrenum. *Manufactum, hujus terrenæ creationis;* ut illud diſtinguat à tabernaculo & ſanctuario vero, non manufacto; *non hujus creationis*, de quo in cap. 8. v. 2. & in hoc ℣. 11.

Divus Chryſoſtomus *coſmicum*, ſeu mundanum tabernaculum voluit eſſe atrium, ante oſtium tabernaculi ſub dio, in quo erat altare holocauſtorum; quod ſæculare & mundanum vocatur ab Apoſtolo, quia in illud Gentiles, ſeu mundani poterant introire: ſed ab aliis negatur hoc fas fuiſſe Gentilibus. Videatur Eſtius, Cornelius à lapide.

His itaque verbis ſignificat Apoſtolus, omnia in lege veteri fuiſſe mundana, temporanea, caduca, & typica: in Eccleſiâ verò Chriſti omnia eſſe cæleſtia, æterna, vera, & ſolida.

℣. 2. *Tabernaculum enim factum eſt primum...* Gr. Tabernaculum enim apparatum eſt primum.

Explicat formam illius ſanctuarii, quale erat Moyſis tempore.

Tabernaculum primum, id eſt, prima pars tabernaculi, ſeu quæ prior intrabatur, & ſanctum ſimpliciter vocabatur, ſic conſtructa & diſpoſita erat.

In quo erant candelabra, id eſt, in eo erat candelabrum ſepticeps, in quo ſeptem lucernæ: hinc *candelabra* dicitur, licèt unicum; revera in Græco *candelabrum*. *Quæ in ſancto*

Et menſa, & propoſitio. Syr. & menſa, & panis

Facierum, id eſt & menſa, & duodecim in eâ panes poſiti, qui vocabantur *propoſitionis*; quia ponebantur ante Dominum: *& panes facierum*; quia ante faciem Domini, ſeu ante faciem arcæ.

Iſti panes erant azymi, duodecim, ſicut duodecim tribus, ſeni ac ſeni ſupra ſe poſiti; ſingulis Sabbathis novi ponebantur, & veteres in ſacerdotum uſus cedebant. Vide Levit. 24. ℣. 5.

Hac cæremoniâ ſignificabatur quòd fruges, & omnia alimenta Deo debemus.

Quæ dicitur ſancta. Syr. & vocabatur ædes ſancta; id eſt, & hoc tabernaculum dicitur ſanctum, ſeu ſancta, in plurali numero.

Quæ in ſancto ſanctorum.

℣. 3. *Poſt velamen autem ſecundum, tabernaculum...* Gr. poſt autem ſecundum velamentum, tabernaculum dictum ſancta ſanctorum.

Syr. tabernaculum verò interius, quod erat intra ſuperficiem portæ ſecundæ, vocabatur ſanctum ſanctorum.

Nota quòd erant duo velamina in tabernaculo, primum appenſum erat foribus ſancti; ſecundum, foribus ſancti ſanctorum.

Igitur *poſt velamentum ſecundum*, id eſt, appenſum inter ſanctum & ſancta ſanctorum, erat ſanctiſſima tabernaculi pars.

Hoc velum ſciſſum eſt in templo Salomonis, Chriſto moriente, Matth. 27. ut ſignificaretur cælum eſſe apertum Chriſti morte.

℣. 4. *Aureum habens thuribulum...* Syr. & erat in eo thuribulum, &c.

Communiter dicitur thuribulum illud fuiſſe altare thymiamatis, quod erat quaſi magnum thuribulum, concavum, ſolumque continebat ignem, quo aromata incenderentur.

Erat quidem ex lignis Setim, ſed ex auro undique tectis; & illud erat prope ſanctum ſanctorum, ut thuris fumus in illud ingrederetur, ſanctumque locum obnubilaret, & ſuo odore ſuaviſſimo repleret.

Illud thymiamatis altare erat reverà in ſancto, ut ad illud quotidie Sacerdotes, mane & veſpere horâ incenſi, thus poſſent adolere; (illis enim non licebat in ſanctum ſanctorum ingredi.) D. tamen Paulus illud ſancto ſanctorum attribuit, quia ſanctum ſanctorum ſuffumigabat, ſuoque ſuffitu Deum in ſancto ſanctorum reſidentem honorabat.

Hanc opinionem ſequor, quia non videtur mihi credibile, quod aliàs D. Paulus hujus altaris oblitus fuiſſet.

Et arcam Teſtamenti, id eſt, dicitur Teſtamenti, ſeu fœderis, quia conſtructa ad recondendum Teſtamentum, ſive legem Decalogi; cujus obſervantia, conditio erat fœderis inter Deum & Judæos ſanciti.

Et hæc arca erat in ſancto ſanctorum.

In qua, ſcilicet, arcâ, *erat urna aurea habens manna, & virga Aaron*, de quâ vide Num. 17.

Difficultas.

Laborant interpretes in conciliando hoc textu, cum eo 3. Reg. cap. 8. ℣. 9. ubi dicitur in arcâ nihil fuiſſe præter duas tabulas lapideas.

Communior recentiorum opinio eſt, quod reverà in arcâ fuerint tantùm duæ tabulæ lapideæ; virga autem & urna fuerint juxta arcam, vel cum arcâ.

Hanc explicationem Eſtius & Cornelius à lapide probant ex aliis Scripturæ locis, ubi præpoſitio *in*, amplè ſumitur, & ſignificat tam ea quæ ſunt *in*, quàm ea quæ ſunt, *cum*, vel, *circa*.

℣. 5. *Superque eam.* Gr. ſuper autem eam, Syr. ſuper hanc autem, id eſt, arcam ſcilicet.

Erant Cherubim gloriæ, id eſt, glorioſi, ſplendidi, ſeu duæ effigies Cherubim majeſtatem ſpirantium.

Obumbrantia propitiatorium, id eſt, qui ſuis alis expanſis & ita inter ſe conſertis, ut dextera ala unius, ſiniſtræ alterius; & ſiniſtra dexteræ jungerentur; obumbrabant *propitiatorium*, ſeu tabulam auream, quæ arcæ ſursùm imminebat, & erat quaſi ſedes & thronus Dei: arca vero ſcabellum pedum ejus, ait D. Thomas.

Propitiatorium illud ita dictum eſt, quia Deus ſe populo propitium oſtendebat, cùm præſentiæ ſuæ ſignum oſtendebat inter Cherubinos, ſeu ſuper arcam.

Ex Propitiatorio Deus dabat oracula: hinc dicitur *Oraculum*.

De quibus, id eſt, omnibus ſcilicet memoratis non eſt hîc locus fuſiùs loquendi, illorum myſticas ſignificationes, ſingulatim & per partes explicando; hæc ad noſtrum inſtitutum attigiſſe ſufficit.

Hæc allegoricè explicant D. Anſelmus, D. Thomas, Lyranus, Cornelius à lapide.

Quæ fiebant in ſancto.

℣. 6. *His verò ita compoſitis*, id eſt, his, quæ de tabernaculi exterioris & interioris ſtructurâ dixi, ita diſpoſitis & ordinatis.

In priori quidem tabernaculo. Gr. in quidem prius tabernaculum. Syr. & verò in tabernaculum exterius, &c.

Semper, id eſt, quotidie: non ſemel tantùm in anno *introibant Sacerdotes*.

Sacrificiorum officia. Gr. τὰς λατρείας. Syr. miniſterium ſuum, id eſt, ritus ſacros & culturas in ſancto peragi ſolitas.

Quæ ad tria reducuntur. Lucernas accendere, aromata adolere; panes proponere & mutare ſabbathis.

Porro adoletio thuris, ſeu thymiamatis oblatio erat omnium totius diei ſacrificiorum conſummatio; hinc benè *ſacrificiorum officia conſummantes*. Alia erat matutina, alia veſpertina.

Sacrificia cruenta fiebant in atrio tabernaculi, ubi erat altare holocauſtorum, de quo non loquitur Apoſtolus.

Quæ in ſancto ſanctorum.

℣. 7. *In ſecundo autem.* Gr. in, autem, ſecundum. Syr. in tabernaculum verò interiùs.

Semel in anno, id eſt, uno tantùm die, qui erat dies expiationis & pœnitentiæ generalis apud Judæos: hoc autem die pluries intrabat & exibat peragendi miniſterii ſui causâ.

Solus Pontifex, id eſt, ſummus Sacerdos, quo ritu, videatur in Levit. cap. 16.

Non ſine ſanguine. ſcilicet vituli & hirci, de quo vide Levit. 16.

Quem offert pro ſuâ. Gr. ſuiipſius *& populi ignorantiis*, id eſt, pro ſuis & pro populi peccatis.

Omnia peccata ſunt ignorantiæ.

Pro ſuis & ſuæ familiæ peccatis vitulinum ſanguinem offerebat, hircinum pro populi peccatis, Levit. 16. ℣. 11. & 15.

℣. 8. *Hoc ſignificante Spiritu ſancto...* Syr. per hoc autem patefaciebat Spiritus ſanctus nondum revelatam eſſe viam ſanctorum.

Explicat quæ dixit de veteris Teſtamenti religione, & ex ipsâmet oſtendit hujus Teſtamenti inſufficientiam: quaſi dicat.

Per hoc ipſum, quod in ſancta ſanctorum ſolus Pontifex cum ſanguine ſemel intrabat; Spiritus ſanctus myſticè ſignificabat.

Adhuc priore tabernaculo habente ſtatum, id eſt, durante legali ſacerdotio, & lege Moſaicâ adhuc ſtante in ſuo robore.

Nondum propalatam eſſe, id eſt, nondum manifeſtatam eſſe veri ſancti ſanctorum, cæli ſcilicet viam; quia nondum facta erat per ſanguinem Chriſti vera peccatorum expiatio; nondum prædicatum Evangelium Chriſti, qui via, veritas & vita. Joan. 14. ℣. 6.

Chriſto moriente velum templi ſciſſum eſt, quia tunc cælum, hactenùs clauſum, apertum fuit.

℣. 9. *Quæ parabola eſt temporis inſtantis*. Gr. quæ parabola in tempus præſens. Syr. erat autem hoc exemplar pro tempore illo, in quo oblationes, &c.

Id eſt, & illud quod in priore tabernaculo fiebat, *erat parabola*, id eſt, typus, figura, repræſentatio, *temporis* tunc *inſtantis*, ſeu præſentis: momentum enim præſens, vocatur inſtans.

Quaſi diceret, & hoc ipſum erat etiam repræſentatio, imago temporis illius, ſeu temporis legis Moſaïcæ.

Juxta quam, ſcilicet parabolam, figuram, imaginem, repræſentationem. Gr. juxta quod, id eſt, tempus. Syr. in quo, ſcilicet tempore.

Munera & hoſtiæ offeruntur, id eſt, munera incruenta, & hoſtiæ mactandæ.

Quæ non poſſunt juxta conſcientiam, id eſt, verè & coram Deo.

Perfectum facere ſervientem, id eſt, juſtificare offerentem, ſeu miniſtrantem. Gr. λατρεύοντα, cultorem. Syr. quæ non poterant perficere conſcientiam illius, qui offerebat eas.

℣. 10. *Solummodò in cibis & potibus*. Junge cum verbo præcedente, *ſervientem*.

Quaſi diceret, hæc, inquam, munera & ſacrificia legalia non poſſunt animam juſtificare illius, qui Deo ſervit, non in ſpiritu & verâ mentis pietate.

Sed ſolummodò *in cibis*: ſcilicet, quamdam oblati ſacrificii partem comedendo; quæ corpus quidem reficiebat, animam non ſanctificabat.

Et potibus; quia à vino & ſicerâ abſtinebant Sacerdotes, cùm miniſtrabant per ſuas vices in tabernaculo.

Et variis baptiſmatibus, id eſt, lotionibus corporeis.

Et juſtitiis carnis, id eſt, juſtificationibus carnem mundantibus, non animam, ſeu juſtitiam tantùm externam & legalem conferentibus.

Uſque ad tempus correctionis impoſitis, uſque ad tempus adventûs Chriſti, ſeu uſque ad tempus legis novæ, quæ correctio eſt veteris, quia illâ perfectior.

Hæc ergo ſacrificia, & hæ legales cæremoniæ non ſanctificabant animam, ſed impoſita erant huic rudi populo, uſque dum veniret Chriſtus, qui ſpiritualem Dei cultum inſtituens, corrigeret carnales & externos illos ritus.

Notæ Litterales.

Ad clariorem verſuum præcedentium intelligentiam.

Nota primò, in illis deſcribi tabernaculum, à Moyſe, Dei juſſu factum, non templum à Salomone ædificatum.

Secundò, illud tabernaculum, ſeu tentorium fuiſſe quaſi templum portatile; in quo Judæi peregrinantes per deſertum, Deum colebant: & in quo Deus, quaſi in domo, inter Judæos habitabat, ut illos protegeret.

Tertiò, hoc tabernaculum habuiſſe triginta cubitos in longitudine, decem in latitudine, & decem in altitudine.

Ejus longitudo in duas partes per velum intermedium dividebatur. Pars prima, ſeu ſanctum, habebat in longitudine viginti cubitos: pars ſecunda, ſeu ſanctum ſanctorum habebat longitudinis decem cubitos; de utrâque D. Paulus: illius autem forma videatur Exod. cap. 26.

De Arcâ.

Nota quartò quòd Arca fuit è tabernaculo in templum à Salomone delata; ibique uſque ad tempus captivitatis Babylonicæ perſeveravit: ignoratur autem quid de eâ factum fuerit.

Alii putant à Chaldæis ablatam: alii à Jeremiâ in monte Nebo abſconditam; ubi ſepultus fuerat Moïſes. Vide 2. Macha. 2. ℣. 5.

Quidquid ſit de ejus inventione aut recuperatione, nihil apud authores invenitur ab eo tempore, ait Eſtius.

Tempore Chriſti non erat in templo Jeroſolymitano, ædificato ab Herode; Joſephus enim teſtatur ſanctum ſanctorum templi, ſuo tempore inane fuiſſe; ſine arcâ, ſine Cherubin & Propitiatorio.

An fuerit in templo à Zorobabele poſt captivitatem ædificato, negat probabiliùs Eſtius, Fromondus; quia de hoc nullibi fit mentio.

Ribera tamen putat probabile quòd poſt captivitatem Babylonicam inventa fuerit & in templo Zorobabelis expoſita & ab Antiocho Epiphane capta cum cæteris templi vaſis. ſed de hoc nec hiſtoria ſacra, nec alius author loquitur.

℣. 11. *Chriſtus autem aſſiſtens*. Gr. παραγενόμενος, accedens, adveniens, ſeu cùm advéniſſet: eſt enim aoriſtus vim habens præteriti. hinc Syr. Chriſtus autem qui venit, extitit ſummus Pontifex. Arab. cùm autem adveniſſet Chriſtus Pontifex.

Pontificatûs Chriſti deſcribitur efficacitas.

Hic Chriſti Pontificatûs ita deſcribitur efficacitas, ut ſingula verba quamdam illius indicent excellentiam ſuprà legales Pontifices.

Singula verba ponderanda.

Chriſtus accedens, adveniens, ſeu cùm adveniſſet Pontifex.

Alii omnes primò naſcuntur, adoleſcunt, inſtruuntur, tandem Pontifices conſtituuntur.

Chriſtus natus eſt ſacerdos.

Chriſtus verò advenit, naſcitur Pontifex: adventu ſuo, Incarnatione ſuâ fit Pontifex, ipſâ Divinitatis unctione inauguratus.

Hinc *ingrediens mundum dixit, hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi*... ſemetipſum offert.

Æternorum.

Futurorum bonorum, id eſt, æternorum bonorum quæ ſperantur, ut habet Arabica verſio, id eſt, bonorum gratiæ & gloriæ.

Illius ſuprà legalem Pontificem excellentia.

Legalis Pontifex præſentium, ſeu terrenorum bonorum erat Pontifex; ad terrena bona procuranda conſtitutus.

Chriſtus autem Pontifex futurorum, ſeu æternorum; quia ideò Pontifex, ut Pontificatu ſuo bona æterna nobis mereatur, vitam æternam: hinc *pater futuri ſæculi*.

Per amplius. Gr. majus, dignitate ſcilicet, dignius.

Et perfectius, id eſt, excellentius.

Tabernaculum, ſcilicet corpus ſuum, in quo habitabat plenitudo Divinitatis, & quod ideò Chriſtus ipſe templum appellavit, dicens: *Solvite templum hoc*.

Non manu factum, id eſt, non ædificatum manibus artificum, ut tabernaculum Moyſis.

Non hujus creationis. Syr. nec ex his creaturis, id eſt, non naturalis & humanæ ſtructuræ, facturæ, ſeu non naturaliter genitum, ſed ſupernaturali modo con-

dò con-

do conceptum virtute Spiritûs ſancti.

Legalis Pontifex in ſancta ſanctorum ingreſſurus, per primam tabernaculi partem, quæ ſanctum dicebatur, tranſibat.

Chriſtus in cælum ingreſſurus tranſivit per corpus ſuum, quod erat verè tabernaculum Dei, id eſt, per oblationem & paſſionem corporis ſui, paravit ſibi ingreſſum in gloriam cæleſtem.

Oportuit pati Chriſtum, & ita intrare, &c.

Plures alii interpretes intelligunt per *tabernaculum*, de quo hîc Apoſtolus, Eccleſiam militantem, per quam Chriſtus tranſivit in triumphantem ingreſſurus: & reverà Eccleſiæ convenit quod ſit *tabernaculum majus & perfectius* tabernaculo Moſaïco, *non hujus creationis*, id eſt, non opus humani opificii, ſed Divini. Vide Cornelium à lapide, Menochium, Tyrinum.

Sed cum multis aliis exiſtimo probabilius hîc Apoſtolum loqui de corpore Chriſti mortali & paſſibili; & hoc textui videtur congruentius; ſicut enim proprium Chriſti ſanguinem in verſu ſequenti opponit hircorum ſanguini, ita tabernaculum corporis Chriſti mortalis & paſſibilis opponit tabernaculo Moſaïco.

Myſticâ itaque circumlocutione, aptâ ad perſequendam cœptam cum legali ſacerdote ſimilitudinem, Chriſti per corporis ſui paſſiones tranſitum, vocat tranſitum *per tabernaculum*: quia reverà hoc ſacrum Chriſti corpus, Dei tabernaculum erat majus & perfectius Moſaïco, ob inhabitantem Divinitatem, & hypoſtaticam illius cum Divino Verbo unionem.

℣. 12. *Neque per ſanguinem hircorum aut* (Gr. & Syr. *&*) *vitulorum.*

Legalis Pontifex cum ſanguine hirci & vituli prius immolatorum, Levit. 16.

Chriſtus cum ſuo proprio ſanguine pro nobis effuſo: fuit enim hoſtia ſimul & ſacerdos.

Introivit ſemel. legalis ſemel in anno, ſeu quotannis; Chriſtus *ſemel* omninò, *ſemel* pro ſemper.

In ſancta. legalis in ſancta terrena, typica, Chriſtus in cælum, verum Dei ſanctuarium.

Æternâ redemptione inventâ. Gr. æternam redemptionem inveniens. Syr. & invenit redemptionem æternam, id eſt, comparatâ nobis, per ſui ſanguinis effuſionem, plenâ & æternâ redemptione; non ad annum, ut in expiatione legali, ſed æternâ.

Legalis externam tantùm dabat ſanctificationem.

Chriſtus veram & æternam, in æternum duraturam, ſeu omnium ſæculorum peccata expiantem.

Quia ſanguis ejus infiniti valoris eſt, unicâ oblatione æternam omnibus hominibus meruit redemptionem.

Confide Chriſtiane, ſpera in talem, tantum & tam miſericordem Pontificem & divinam hoſtiam.

℣. 13. *Si enim ſanguis hircorum & taurorum.*

Vocat *tauros*, quos verſu præcedenti vocavit *vitulos*, id eſt, vitulos grandes, qui & tauri nomen poſſunt habere.

Et cinis vitulæ, de quâ lib. Num. 19. ℣. 2.

Aſperſus. ſcilicet, ſuper eos qui ſunt inquinati. *Sanctificat eos, non juxta conſcientiam.* ℣. 9. *Sed ad emundationem carnis*, id eſt, tollebat immunditiam legalem, v. g. contractam ex contactu cadaveris: Gr. aſpergens inquinatos, ſanctificat ad, &c.

Syr. aſpergebatur ſuper eos qui impuri erant, & ſanctificabat eos ad purificationem carnis ipſorum.

Virtus ſanguinis Chriſti ad peccata remittenda.

Probat in hoc verſiculo Chriſti ſanguine nobis comparatam eſſe plenam redemptionem; idque probat à fortiori.

℣. 14. *Quantò magis ſanguis Chriſti.* hominis Dei, & ideò valoris infiniti.

Qui per Spiritum ſanctum. Gr. Spiritum æternum. Syr. idem. id eſt, qui, Spiritu ſancto movente & incitante, ſe obtulit Deo, ut agnum immaculatum.

In victimis nulla debebat eſſe macula, nullum vitium.

Emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, id eſt, à peccatis, quæ ſunt opera mortua, & mortem dantia.

Ad ſerviendum Deo viventi. Syr. ut ſerviamus Deo viventi, ſcilicet in verâ juſtitiâ & ſanctitate.

De Christi Sacrificio Epitoma.

Hinc diſce abbreviatam de Chriſti ſacrificio doctrinam.

Quis ſacerdos illud obtulit? Chriſtus ipſe *obtulit.*

Quæ victima? ſeu quis oblatus? Dei filius; *ſemetipſum obtulit.*

Cui oblatum eſt hoc filii Dei ſacrificium? *Deo.*

Per quem? quo authore? Spiritu ſancto, ſeu *per Spiritum ſanctum.*

Ad quid? ut nos à peccatis emundatos Deo conſecret.

Cujus virtutis eſt iſtud Filii Dei ſacrificium? infinitæ, utpote agni *immaculati*, ſanctitatis infinitæ.

Per quod ſignum agnoſcere poſſumus an hujus ſacrificii ſimus participes? ſi peccatis mortui, & à mundo ſegregati, Deo vivimus, Deo vivo verè & in ſpiritu ſervimus.

Chriſte Jeſu, mundi Redemptor! hanc mihi dona vitam; per tuum pretioſiſſimum ſanguinem tribue, ut ab operibus mortuis liber, Deo viventi vivam, eique in ſpiritu & veritate ſerviam.

℣. 15. *Et ideò*, id eſt, quia ſanguis Chriſti *emundat conſcientiam ab operibus mortuis*, quod omnia veteris legis ſacrificia præſtare non poterant. *Ideò Chriſtus novi Teſtamenti mediator factus eſt.*

Ut morte intercedente.

Chriſti mors nobis neceſſaria, & Chriſto glorioſa.

Quia ex Chriſti morte plurimùm offendebantur Judæi: hinc D. Paulus oſtendit mortem Chriſti & hominibus neceſſariam fuiſſe & ſibi glorioſam; utpote, quæ hominum peccata delevit & Chriſtum fecit Dei & hominum mediatorem.

Ut mediatoris, ſeu teſtatoris ipſius *morte interveniente.*

Vetus Teſtamentum pecudum ſanguine ſancitum fuit; novum verò ipſius mediatoris ſanguine.

In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant ſub priori Teſtamento, ut inquam, per mortem ipſius redimerentur, non ſui tantùm populi peccata; ſed & eorum, ſeu Judæorum, qui ſub primo Teſtamento peccaverunt.

Hîc de Judæis loquitur, quia ſcribit ad eos; ſed ut alibi ſæpè dixit & ſpeciatim primæ ad Timoth. 2. *Chriſtus dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus.*

Repromiſſionem accipiant... ut qui ſic à peccatis liberati ſunt, accipiant æternam hæreditatem ſibi promiſſam, ad quam vocati ſunt.

℣. 16. & 17. *Ubi enim Teſtamentum eſt*... Vide paraphraſim.

Urget Chriſti mortis neceſſitatem, gloriam & lucrum; ſuppoſito ſcilicet, quòd Chriſtus ita ſit mediator novi Teſtamenti, ut ſit etiam ipſe teſtator, ſeu Teſtamenti author & hæreditatis promiſſor: ſic argumentatur.

Ubi hæreditas teſtamento legatur, neceſſe eſt mori teſtatorem, priuſquam hæreditas legata poſſideatur; teſtamentum enim non valet, dum vivit teſtator; ſeu nullius eſt uſus, ut ait Syrus.

Teſtamentum à Quintiliano definitur voluntas defuncti, & ut lib. 1. D. de hæred. dicitur, viventis nulla eſt hæreditas.

℣. 18. *Unde nec primum quidem...*

Confirmatur ratio præcedens ex eo quod Teſtamentum vetus, quod erat figura novi, fuit etiam ſanguine dedicatum, cum hoc diſcrimine, quod ſicut typicum erat teſtamentum, ſeu typus novi; ita typicam habuit mortem teſtatoris, ſcilicet, ſanguinem victimarum, quæ Chriſti ſanguinem & mortem repræſentabat.

℣. 19. & 20. *Lecto enim omni mandato legis...*

Hoc factum habetur Exodi 24. 7. & 8. hic tamen multa D. Paulus addit, quæ non habentur in loco citato, ſed quæ ex aliis locis deſumpſit. Vide paraphraſim.

Notæ Litterales et Dogmaticæ.

Notanda.

Nota primò, quòd aſperſio à Moyſe facta, figura fuit aſperſionis interioris per Chriſti ſanguinem nobis faciendæ: Populus Judaïcus, figura erat Chriſtiani populi; ſanguis animalium, figura ſanguinis Chriſti.

Probantia realitatem ſanguinis in Euchariſtiâ.

Nota ſecundò, quòd Chriſtus novum Teſtamentum condens, iiſdem verbis uſus eſt, ac Moyſes antiquum condens; ſcilicet, *hic eſt ſanguis meus novi Teſtamenti...* ut figuratum figuræ reſponderet.

Sicut autem verba Moyſis in ſenſu litterali ſumuntur, ſeu verum ſanguinem ſignificant; ita & verba Chriſti debent ad litteram intelligi: illorum ſenſus eſt quòd ſit verè ſanguis, non autem ſignum ſanguinis.

Porrò ne quis ad evertendam præcedentem Apoſtoli ratiocinationem, fundatam in nomine Latino, *teſtamentum*: & Græco, *διαθήκη*, dicat vocem Hebræam, *berith*, Exodi 24. & aliorum locorum, ad quæ hìc reſpicitur; ſignificare pactum, ſeu fœdus.

Quid ſignificat berith?

Reſpondebitur enim primò, vocem *berith*, equidem ſignificare *pactum*, ſeu *fœdus*.

Secundò, pactum, ſeu fœdus ſumi poſſe vel genericè, pro quolibet pacto, ſive morte confirmetur, ſive non: vel ſpecificè, pro pacto teſtamentario, quod morte teſtatoris confirmatur.

Tertiò, ſeptuaginta interpretes, qui Judæi erant & linguam Hebraïcam optimè noverant, vocem, *berith*, & Jeremiæ 31. ℣. 31. & aliorum locorum, in quibus novi & veteris fœderis fit mentio; vertiſſe in *διαθήκην*, ſeu pactum teſtamentarium, *teſtamentum*.

Utrumque fœdus, vetus & novum, verè ſunt teſtamenta.

Et hoc non ſine causâ, nec abſque Dei conſilio, quia reverà pactum, quod Deus iniit cum Judæis de dandâ illis terrâ Chanaan in hæreditatem, fuit verè teſtamentum; & fœdus quod Chriſtus cum fidelibus iniit de dandâ nobis æternâ hæreditate; verè teſtamentum eſt.

Cùm hoc diſcrimine, ut dictum eſt ℣. 18. quòd prius teſtamentum typicum fuit, ſeu figura novi; & ideò typicam teſtatoris mortem habuit; novum autem Teſtamentum verum teſtamentum eſt, & ideò Chriſti ſanguine & morte ſancitum.

D. ergo Paulus juxta hanc Septuaginta interpretationem, & apud Judæos, & apud Chriſtianos, Apoſtolorum tempore, receptiſſimam; maximè verò ab omnibus, ad quos ſcribit, receptam, argumentatur.

Animadverſio in Eraſmum, Melchiorem, & Cajetanum.

Malè itaque Eraſmus hinc dixit hujus epiſtolæ ſcriptorem Hebraïcè neſciſſe; pejus Melchior Canus ab Eſtio citatus lib. 2. de loc. Theol. cap. 11. dixit Paulum in nomine Hebraïco ludere Rhetorum more; peſſimè Caïetanus hinc negat hanc epiſtolam eſſe D. Pauli, imò dubiam reddit ejus authoritatem.

D. enim Paulus ſcivit ſignificationem, vocis Hebraïcæ *berith*, ſed ſcivit etiam quòd ſpeciali Dei providentiâ & ſingulari ſancti Spiritûs aſſiſtentiâ, ſeptuaginta interpretes genericam ejus ſignificationem, ſpecificaverint, pro pacto, *teſtamentum* vertentes.

Et hinc Apoſtolus, à Deo inſpiratus, ex voce Græcâ, *διαθήκη*, Latinè *teſtamentum*, occaſionem arripit mortis Chriſti neceſſitatem, gloriam & lucrum Hebræis, hanc Septuaginta verſionem in pretio habentibus, exhibendi.

℣. 21. *Etiam tabernaculum & omnia... ſimiliter aſperſit.*

Hanc aſperſionem non expreſſit Moyſes; ſupplet D. Paulus, & Joſephus docet lib. 3. Antiq. cap. 9.

℣. 22. *Et omnia pæne in ſanguine...* dicit, *omnia pæni*, quia aliqua per aquam ſolam purificabantur. Exod. 19. 10. Lev. 16. 28. Num. 31. 23.

Et ſine ſanguinis effuſione...

Per victimarum ſanguinem fiebat remiſſio peccatorum, ut patet Levit. 4. quod tamen intelligi debet de remiſſione legali, quam ſuprà ℣. 10. appellavit *emundationem carnis, juſtitias carnis*.

Per quid reatus culpa remittebatur in veteri Teſtamento.

Per quid ergo remittebatur reatus culpæ coram Deo? per actum contritionis cum fide & ſpe in Meſſiam venturum.

℣. 23. *Neceſſe eſt ergo*, ſcilicet ex ordinatione Divinâ.

Exemplaria, id eſt, tabernaculum, vaſa miniſterii, ſacerdotes Aaronicos, populum Judaicum, &c. de quibus ſuprà.

Quæ ſunt exemplaria. Gr. *ὑποδείγματα*, id eſt, tenues & obſcuræ delineationes. Vide cap. 8. ℣. 5.

Cæleſtium, id eſt, Eccleſiæ, ſeu rerum quæ ſunt in Eccleſiâ, tùm militante, tùm triumphante, ℣. 16.

His mundari, ſcilicet legalibus & carnalibus hoſtiis, ſeu ſanguine vitulorum, hircorum, &c. de quibus ℣. 19. 20. 21.

Ipſa verò cæleſtia, id eſt, Eccleſiam verò Chriſtianam, quæ ſpiritualis cæleſtis, ac Divina eſt, & quæ corpus & veritas eſt, cujus Synagoga umbra fuit & figura.

Melioribus hoſtiis, quam iſtis. Gr. præſtis. Syr. ſacrificiis quæ iſtis ſunt præſtantiora.

Id eſt, nobiliori ſanguine ſanctificari, ſcilicet ſanguine Jeſu Chriſti pro nobis crucifixi.

Hic ſanguis ſanctificat Eccleſiam militantem, *mundans eam lavacro aquæ*, &c. Epheſ. 5. 26. ſanctificat Eccleſiam triumphantem, dum eam in ſuo ſanguine ſanctificatam Chriſtus exhibet ſibi glorioſam, ſeu dum cælum replet hominibus in hoc ſanguine in æternum ſanctificatis.

Cur de Chriſti ſacrificio dicat: melioribus hoſtiis.

Sed quare de Chriſti ſacrificio loquens Apoſtolus dicit in plurali, *melioribus hoſtiis?* Primò, quia licèt unica ſit hoſtia realiter, infinitarum virtutem continet, imò ſuperat. Secundò, quia hæc eadem hoſtia diverſimodè, cruentè & incruentè oblata eſt. Tertiò quia & quotidie à multis ſacerdotibus offertur; unde licèt una ſit realiter, virtualiter eſt multiplex.

Non enim in manufacta. Syr. in ſanctuarium manufactum.

Hoſtiam hoſtiis comparavit, pontificem pontificibus, nunc ſanctuarium ſanctuario.

Non enim ingreſſus eſt Jeſus Chriſtus in ſancta ſanctorum, humanâ arte fabrefacta, in quæ ingrediebatur ſemel in anno pontifex Aaronicus.

Exemplaria verorum. Gr. *ἀντίτυπα*, id eſt, quæ A erant typus & figura verorum ſanctorum, ſeu ſupremi cæli: ad ſimilitudinem enim cæleſtium efformata ſunt, cùm dictum eſt Moyſi. *Aſpice & fac ſecundum exemplar.*

Sed in ipſum cælum. quod eſt veriſſimum ſanctum ſanctorum, introivit.

Ut appareat, id eſt, ut illîc habitans, *appareat nunc*, continuè, ſemper, *vultui Dei*. Syr. ante faciem Dei, id eſt, coram ſolio Divinæ majeſtatis; *interpellans pro nobis.*

Chriſtus apparet nunc vultui Dei.

Ut appareat nunc vultui Dei...

Hac locutione indicatur officium pontificis & mediatoris, quod Chriſtus continuè gerit pro nobis.

Explicatur ſimilitudine.

B Pontifex Aaronicus in ſancta ſanctorum ingreſſus, ſtabat coram propitiatorio, orans pro populo.

Ita Chriſtus in cælum ingreſſus, ſtat coram ſolio Divinæ majeſtatis; res noſtras Deo commendans, fructumque ſuæ paſſionis ac mortis repoſcens.

℣. 25. *Neque ut ſæpè offerat ſemetipſum...* Syr. non quidem ut offerat ſemetipſum pluries, ſicut faciebat ſummus Sacerdos, &c. id eſt, Jeſus Chriſtus pontifex noſter introivit in cælum, non ut hinc egrediatur, & ſemetipſum Deo rursùs offerat in ſacrificium cruentum.

Quemadmodum pontifex Aaronicus, in ſancta ſanctorum per ſingulos annos, cum ſanguine non ſuo, ſed hirci & vituli, quos prius immolaverat.

Itaque quædam afferuntur hîc diſſimilitudines.

Afferuntur diſſimilitudines.

Legalis pontifex in ſanctuarium intrabat, non ſemel, ſed pluries, ſingulis ſcilicet annis.

Chriſtus intravit in cælum, inde nunquam abiturus.

Legalis pontifex ſecum ferebat ſanguinem hircorum & vitulorum, quos immolaverat, & hæc ſacrificia quotannis ad Dei placationem inſtaurabat.

Chriſtus ſemetipſum, qui victima factus eſt in arâ crucis; at victima unica, præſtans infinitùm aliis victimis toties repetitis, nec reiteranda.

Chriſtus itaque pontifex noſter, ſuum proprium ſanguinem, ſemel pro nobis fuſum, continuè, ut pontifex, repræſentat patri, ad noſtram ſalutem: hæc autem ſanguinis illius effuſio nunquam reiterabitur.

℣. 26. *Alioquin oportebat eum frequenter pati...*

Alioquin. id eſt, ſi unica Chriſti oblatio, ejuſque ſanguinis effuſio, non eſſet infinitè ſufficiens ad omnium prorſus hominum ſalutem, ſed iis tantùm prodeſſet, qui tunc vivebant; expediiſſet non tamdiu Chriſtum promitti; ſed ſtatim ab initio mundi mitti, ut ſæpe poſſet pati, ſingulis v. g. ſæculis, pro ſingulis generationibus.

Nunc autem ſemel... at verò non ita factum eſt, nec ſæpe paſſus eſt Chriſtus, nec ſæpe ſe oſtendit in cæleſti ſanctuario; ſed *ſemel* tantùm, idque in fine ſæculorum; ſemetipſum obtulit ad abolitionem peccati: poſtquam autem victima noſtra ipſe factus eſt, in ſanctuarium ingreſſus eſt, ſuumque ſanguinem offert, ut gratiam nobis impetret, quâ peccatum in nobis aboleatur.

Dicitur *in conſummatione ſæculorum.* ſeu, ut ait Syrus, in fine mundi: quia Chriſti ſæculo nullum aliud ſuccedet; eſt ultimus mundi ſtatus, ultima ætas.

Prima mundi ætas ab Adamo ad Noë, ſecunda ad Abrahamum, tertia ad Davidem, quarta ad tranſmigrationem Babylonicam, quinta ad Chriſti nativitatem, ſexta inde ad finem mundi. Hæc diviſio eſt à D. Auguſt. lib. 4. de Trin. cap. 4.

Alii dividunt aliter. Primum ſæculum eſt legis naturæ, inquiunt; ſecundum legis Moſaïcæ; tertium, & ultimum legis Evangelicæ, ſeu Chriſti.

℣. 27. *Et quemadmodum ſtatutum eſt hominibus...*

B Alio argumento confirmat Chriſtum ſemel, & non ſæpiùs debere immolari, ſimilitudine ſcilicet ſumptâ à communi hominum conditione, quibus ſemel moriendum eſt, non ſæpiùs; deinde Deo ſiſtendum.

Quemadmodùm igitur propter primi hominis peccatum, Divinâ ſententiâ decretum eſt, ut ſemel moriantur omnes homines: *poſt hoc autem judicium*, id eſt, poſtea verò ſiſtentur Deo judicandi, in judicio ſcilicet univerſali, poſt Reſurrectionem.

Quaſi diceret, ſicut poſtquam ſemel mortui reſurrexerint, non ampliùs morientur, ſed judicabuntur.

℣. 28. *Sic & Chriſtus* ... qui peccata hominum expianda & exhaurienda ſuſceperat, *ſemel oblatus*, immolatus, & mortuus eſt.

C *Ad multorum exhaurienda peccata.* id eſt, ut morte ſuâ omnium hominum peccata, quantùm ad ſufficientiam, auferret: multorum verò, quantùm ad effectum.

Cur multorum, & non omnium? quoniam non omnes crediderunt. Divus Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus. Pro omnibus quidem eſt mortuus, quantùm ad ipſum attinet; mors illa ex æquo reſpondet omnium interitui; non exhauſit autem omnium peccata, quoniam ipſi noluerunt. D. Chryſoſtomus hîc.

Secundò, ſine peccato. id eſt, poſtea veniet, conſpicietur, non portans peccatum, ſicut in primo adventu peccatis noſtris onuſtus erat, ut illa expiaret, D & victimam ſe offerret pro illis.

Et quia ſine peccato, ideò ſine morte, ſed immortalis & glorioſus.

Non judicandus, ſed judicaturus univerſum orbem; ſalutem afferens fidelibus, qui expectant eum; incredulis autem damnationem.

Chriſtus ergo ſemel mortuus eſt, ſicut ſemel moriuntur omnes homines; cum hoc diſcrimine, quòd propter peccata noſtra mortuus eſt, non propter ſuum.

Chriſtus ſimiliter ſemel comparebit in extremo judicio, ſicut cæteri ſemel comparebunt: cum hoc diſcrimine, quòd parebit Judex, nos judicandi.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Nono ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

UT integram habeas ideam de ſummo Chriſti A Domini Pontificatu, præter dicta in corollariis cap. 7. & 8.

Concipe.

Chriſtus natus Pontifex. Primò, quòd Chriſtus Pontifex eſt natus. *Chriſtus aſſiſtens Pontifex.* id eſt, accedens, adveniens Pontifex in mundum; ſeu adventu ſuo factus Pontifex. Vide ℣. 11.

Hanc Apoſtolicam locutionem ponderans Theophylactus, ſic loquitur: Non dixit, (Apoſtolus ſcilicet,) factus & electus; ſed *accedens Pontifex.* hoc eſt, in hoc ipſum veniens; Non priùs acceſſit & deinde, caſu ita veniente, factus eſt Pontifex; ſed ſcopus cur in terram deveniret, Pontificatus erat. *Illius adventûs ſcopus fuit Pontificatus.*

Ut æterna bona Secundò, quòd natus eſt *Pontifex futurorum bonorum.* id eſt, ut æterna nobis bona, oratione ſuâ, & ſacrificio ſuo, gratiam & gloriam impetraret.

Per ſui corporis ſacrificium unicum nobis mereatur. Tertiò, quòd hæc bona nobis promeruit per ſui ſacri corporis paſſiones & mortem, per ſui pretioſiſſimi ſanguinis effuſionem.

Hinc ſequela. Quartò, quòd, quia hic ſanguis infiniti valoris eſt, unicâ oblatione, æternam omnibus hominibus, omnium ſæculorum, redemptionem promeruit. ℣. 11. 12.

Et hinc diſce quid à Chriſto Pontifice noſtro debeas principaliter ſperare & petere; gratiam ſcilicet & gloriam æternam: propter hæc noſter eſt Pontifex.

Diſce & per quam viam debeas ad hæc æterna bona tendere; per Chriſti paſſiones & mortem, per quas tranſiens Chriſtus, intravit in cælum.

Paſſio Chriſti via ducens ad cælum; via nova, via vivens, via à Dei ſinu procedens, ad Dei ſinum rectâ perducens.

Væ ergo illi, qui aliam, præter Chriſtum patientem, viam quærit ad cælum.

Da mihi, ô ſumme, & Divine Pontifex, tecum pati, tecum mori, tecum humiliari; ut tuis paſſionibus communicans, & tuæ gloriæ communicem.

Concipe.

Divinum undequaque Chriſti ſacrificium. Ex ℣. 14. hujus noſtri Pontificis ſacrificium; quis illud obtulit? *Chriſtus*, Deus-Homo; quid obtulit? *ſemetipſum*, Hominem-Deum, *Agnum immaculatum*, per quem? *per Spiritum ſanctum*, æternum & Deum; cui? Deo, Patri æterno, *Deo vivo, & vero.* O ſacrificium undequaque Divinum! & ideò verè Deo dignum!

Ad quid oblatum. Ad quid Divinum hoc oblatum eſt ſacrificium? ut à peccatis liberaremur; ut *ab operibus mortuis liberi, Deo vivo ſanctè*, & purè *ſerviremus*; ut Divinam hæreditatem nobis promiſſam, & ad *quam vocati ſumus*, poſſideremus.

O bonitatem verè Divinam, immenſam, infinitam, ineffabilem? *propter nimiam charitatem*, &c. *proprio Filio ſuo non pepercit Deus; ſed pro nobis*, &c.

Attende tibi. Attende quomodò huic reſpondeas Divinæ bonitati; an à peccatis liber, ſervis Deo vivo? an talis es, cui dicat aliquando Chriſtus: Veni benedicte, &c. poſſide, &c.

Concipe.

Chriſto continuò pro nobis interpellanti. Continuam hujus Divini ſacrificii repræſentationem; A Poſtquam, per mortis ſuæ ſacrificium, Chriſtus Pontifex noſter Deo Patri, ſummo jure, ad teruncium uſque, debita noſtra perſolvit; *introivit in cælum, ut nunc*, & uſque in finem mundi, *appareat vultui Dei pro nobis.* ℣. 24. id eſt, ut apparendo, oret & interpellet pro nobis.

Per vulnerum veſtigia in corpore reſervata, quaſi per tot ora, veniam poſtulat pro nobis; ſemper reſervatæ in corpore Chriſti plagæ, ſalutis humanæ exigunt pretium, & obedientiæ donativum requirunt, ait author ſerm. de Bapt. Chr. inter opera Sancti Cypriani.

Quomodò correſpondendum. Hoc per fidem edoctus, animum & ſpem in Deum erige; appare ſæpe Deo cum Chriſto; ora cum ipſo, B in ipſo, & per ipſum.

Per ejus vulnera pro te veniam poſtula, ut peccator; pro aliis, ut ſacerdos.

Junge vocem tuam voci Chriſti interpellantis.

Junge cor tuum vulnerato cordi Chriſti pro te deprecantis, ſuamque mortem repræſentantis.

Quid non obtineat tam ſanctus Pontifex, tam potens Mediator, ſalutem noſtram ita zelans, ut eam per ſua vulnera poſtulet.

Ora itaque in Chriſto, cum Chriſto, & per Chriſtum.

Praxis verè Chriſtiana, quia & ipſius Chriſti.

Praxis. Continuè Chriſtus Pontifex noſter apparet vultui Dei pro nobis; & tu Chriſtiane hanc continuam C Chriſti pro te crucifixi oblationem Deo jugiter, ſi potes, offer, & per eam Deo redde quæ debes Religionis officia.

Quatuor ſunt hæc Religionis officia, adoratio, gratiarum actio, expiatio, petitio.

Adoratio.

E nihilo creatus à Deo, & in eſſe conſervatus ab illo; Creatori & conſervatori tuo debes gloriam, adorationem, laudem, reverentiam, &c.

Deum ergo glorificaturus, unire per fidem vivam Chriſto Pontifici tuo, Deum in cælis infinitè glorificanti per ſuæ mortis repræſentationem, & in terris per myſticam ſuæ mortis continuationem in ſanctiſſi- D mâ Euchariſtiâ; Chriſto ſic unitus, offer Deo omnem, quam illi Chriſtus reddit gloriam & laudem, per ſuam continuam quaſi annihilationem in terris, & quaſi occiſionem in cælis.

Adora in eo, & cum eo; annihilare in eo, & cum eo, &c. ſicque Deum quodammodò glorificabis infinitè.

Gratiarum Actio.

Oneratus undique Dei beneficiis, & ſolâ ejus bonitate & miſericordiâ ſubſiſtens, perpetuam debes ei gratiarum actionem.

E Quid igitur Deo dabis in gratiarum actionem, tu qui nihil es, nihil habes, nihil vales?

Corde grato unire Chriſto Pontifici tuo; ſive in terris, ubi Euchariſtia, ſeu continua gratiarum actio; ſive in cælis, ubi continua laus & benedictio Dei: ſicque corde unitus Chriſto, offer Deo omnes quas illi reddit laudes, gratiarum actiones, Deum in eo dignè laudabis.

Expli-

Expiatio.

Peccator es, tuaque debes expiare peccata, & Divinæ pro eis juſtitiæ ſatisfacere; quomodò id præſtabis?

Corde contrito & humiliato offer Agnum Dei, qui tollit peccata mundi; ſuper altare continuè miſericordiam pro te petit; coram ſolio Dei ſemper apparet, tanquam occiſus pro peccatis tuis, & interpellans pro te: illi ergo unitus corde, clama in ipſo, & cum ipſo: *Miſerere, miſerere mei, Deus, ſecundum magnam*, &c.

Petitio.

Omnibus debes, nec habes quo ſolvas;

A Offer Chriſtum, totius mundi pretium; offer illum Deo pro benefactoribus, amicis, &c. vivis & mortuis.

Semper & ubique indiges gratiâ Dei, illam jugiter debes implorare;

Ad hoc unire Chriſto, dilecto Filio Dei, in quo ſibi benè complacuit; & in ipſo, & per ipſum pete gratiam & miſericordiam, pro te, pro aliis.

De hac praxi vide corollarium cap. 8. Vide & corollarium cap. 13. Vide & in epiſtolâ ad Romanos cap. *16.* in corollario, epiſtolâ ad Epheſios cap. 4. poſt ℣. *16.* epiſtolâ ad Philippenſes cap. 1. ℣. 8. & 21.

Analyſis Capitis Decimi.

IN hoc capite tria conficit Apoſtolus.

A ℣. 1. uſque ad 19. legalium ſacrificiorum ad peccatorum remiſſionem inſufficientiam demonſtrat:

Et unius Chriſtiani ſacrificii, ad exhaurienda peccata, redundantem ſufficientiam confirmat.

A ℣. 19. uſque in finem, Hebræos hortatur ad conſtantiam in fide, eoſque ab apoſtaſiâ deterret.

Legalium ſacrificiorum inſufficientiam probat primò, quia lex, & legalia erant tantùm futurorum umbra, non ipſa veritas; annuum v.g. expiationis ſacrificium, erat Chriſti in cruce ſacrificii pro peccatorum expiatione, umbra & figura: & ideò virtus ei tantùm erat ſignificandi, non ſanctificandi.

Secundò, hanc eamdem inſufficientiam probat ex continuâ eorum repetitione pro iiſdem peccatis.

Tertiò, quia impoſſibile erat ſanguine pecudum auferri peccata, eo modo, quo putabat Judæus carnalis. ℣. 1. 2. 3. 4.

℣. 5. Ex hac legalium impotentiâ probat Chriſtiani ſacrificii neceſſitatem & redundantiam, idque ex pſal. 39. ubi Chriſtus à primo vitæ inſtanti, ſeſe Dei voluntati conſecrans, mortemque ex obedientiâ acceptans; & abrogat vetera ſacrificia, & ſuum in illorum locum ſubſtituit, mundumque, per ſui corporis oblationem peractam ſanctificavit. ℣. 6. 7. 8. 9. 10.

℣. 11. Idem de jugis ſacrificii repetitione infert quod, de annui ſacrificii repetitione dixit, illorum ſcilicet inſufficientiam:

Chriſtus autem unicâ oblatione omnes redemit, & ſanctificavit in ſempiternum. ℣. 12. 13. 14.

Hoc probat ex citato Iſaiæ loco. ℣. 15. 16. 17. 18.

C *℣. 19. Probatâ abrogatione legis, & legalium ſacrificiorum; probatâ & eminentiâ ſacerdotii Chriſti, præ ſacerdotibus Leviticis; & oblationis ab ipſo factæ, præ legalibus oblationibus.*

Concludit, Hebræos exhortans ad conſtantiam in fide. ℣. 20. 21. 22. 23. 24.

Eos ab apoſtaſiæ crimine deterret; tùm ob horrendam hujus ſceleris enormitatem, quam exaggerat; tùm ob horrendum Dei judicium in taliter à fide deficientes. ℣. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31.

D *Denique terrorem lenit commemoratione priſtinæ illorum fortitudinis, quâ & conſtanter pro fide paſſi ſunt, & aliis pro fide patientibus intrepidè ſuccurrerunt. ℣. 32. 33. 34.*

Igitur tanta paſſi, tantaſque apud Deum opes conſecuti, ne mercedem perdatis; adhuc modicùm in tribulationibus perſeverate: Chriſtus brevi venturus eſt, præmia perſeverantibus, ſupplicia deficientibus repenſurus. ℣. 35. 36. &c.

CAPUT DECIMUM.

Textus.

1. UMBRAM enim habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, per ſingulos annos, eiſdem ipſis hoſtiis, quas offerunt indeſinenter, nunquam poteſt accedentes perfectos facere.

Paraphraſis.

UNA Chriſti mors multorum exhauſit peccata, non ita de multiplicatis legalibus ſacrificiis; quia enim lex Moſaïca erat umbra tantùm futurorum in novo Teſtamento bonorum, non autem ipſa rerum veritas: hinc non poterat in conſcientiâ ſanctificare ſummum ſacerdotem, multò minùs alios ſacerdotes, & populum, per ſacrificia, quæ ſingulis annis jugiter offerebant; talibus ſacrificiis virtus erat tantùm ſignificandi, non efficiendi.

A Si enim lex, per hoſtias, quas ſingulis annis offerebat, peccata verè expiaſſet; ceſſaſſent hæc ſacrificia pro iiſdem peccatis offerri; ceſſaſſet & in iiſdem ſacrificiis eorumdem peccatorum commemoratio fieri: quia ſemel mundati, tùm ſacerdos, tùm populus, expiatione non indiguiſſent.

At conſtat quòd de facto offeruntur ſingulis annis pro iiſdem peccatis, & quòd eorumdem peccatorum fit in illis confeſſio.

Et ſanè cùm peccatum ſit in animâ, non poteſt craſſus & materialis brutorum ſanguis illud naturaliter auferre; hoc Divino Jeſu-Chriſti ſanguini erat reſervatum.

Propter quod mundum per Incarnationem ingrediens, Deo Patri ſic loquitur in pſal. 39. Sacrificium & oblationem, & holocauſta, & pro peccato noluiſti; corpus autem mihi dediſti aptum immolationi. B

Ecce adſum, ô Deus, ut juxta quod in Scripturis de me prænuntiatum eſt, tuam voluntatem faciam.

Duo in his Chriſti verbis notate. Primò dicit: Hoſtias & oblationes, & holocauſta, & pro peccato noluiſti; nec tibi placet quidquam eorum, quæ tibi juxta veterem legem offeruntur.

Deinde adjicit: ecce adſum, ô Deus, ut faciam voluntatem tuam.

Per prima verba abrogat vetera ſacrificia; per poſteriora, ſuum in illorum locum ſubſtituit. C

Per quam Dei voluntatem, cui faciendæ ſeſe obtulit Chriſtus, & quam revera moriens adimplevit; ſanctificati ſumus per unicam oblationem cruentam corporis Domini noſtri Jeſu-Chriſti in cruce peractam.

Et in hoc, Chriſti ſacrificium valdè differt, non tantùm ab annuo, ſed & à jugi, ſeu quotidiano ſacrificio; omnis quippe ſacerdos aſtat, & miniſtrat quotidie, ſuum miniſterium repetens, & eaſdem ſæpe offerens hoſtias, ſed abluendis peccatis ſemper invalidas, quantumvis multiplicatas:

Chriſtus autem unicâ ſemel oblatâ pro peccatis omnium hoſtiâ, jam glorioſus & quietus ſedet in æternum ad dexteram Dei. D

In illâ felici ſeſſione expectans ut fiat quod in pſalmo prædictum eſt; nimirùm quòd, Divinâ virtute, inimici illius fiant ſcabellum pedum ejus.

Sedet, inquam, quietus, nunquam ampliùs hoc modo miniſtraturus; quia hac unicâ cruentâ ſui ipſius oblatione, conſummavit ſanctitate & juſtitiâ eos omnes, qui in quocumque tempore ſanctificantur, aut ſunt ſanctificandi.

Quod autem vobis dico, hoc ipſum Spiritus ſanctus ſuo confirmat teſtimonio: poſtquam enim, loco Jeremiæ 31. jam citato, dixit:

Hoc eſt Teſtamentum quod paciſcar erga illos, poſt dies illos dicit Dominus; indam leges meas in cordibus eorum, & illas inſcribam in mentibus eorum; E

Nec ampliùs recordabor peccatorum, aut iniquitatum illorum; tantùm abeſt ut illa punire velim: unde concludo.

Poſtquam peccata verè remiſſa ſunt & oblita; jam non opus eſt novâ pro iiſdem peccatis abolendis oblatione.

Cùm igitur nobis, fratres, acquiſita ſit per Chriſti ſanguinem fiducia, ſancta cæleſtia ingrediendi;

2. Alioquin jam ceſſaſſent offerri; ideò quòd nullam haberent ultra conſcientiam peccati, cultores ſemel mundati.

3. Sed in ipſis commemoratio peccatorum per ſingulos annos fit.

4. Impoſſibile enim eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata.

5. Ideò ingrediens mundum, dixit: hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi;

6. Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt.

7. Tunc dixi: Ecce venio: in capite libri ſcriptum eſt de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam.

8. Superiùs dicens: quia hoſtias & oblationes, & holocautomata pro peccato noluiſti; nec placita ſunt tibi quæ ſecundùm legem offeruntur,

9. Tunc dixi: Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam; aufert primum, ut ſequens ſtatuat.

10. In quâ voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Jeſu-Chriſti ſemel.

11. Et omnis quidem ſacerdos præſto eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerens hoſtias, quæ numquam poſſunt auferre peccata.

12. Hic autem unam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dexterâ Dei.

13. De cætero expectans, donec ponantur inimici ejus ſcabellum pedum ejus.

14. Unâ enim oblatione conſummavit in ſempiternum ſanctificatos.

15. Conteſtatur autem nos & Spiritus ſanctus, poſtquam enim dixit:

16. Hoc autem teſtamentum, quod teſtabor ad illos poſt dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum ſuperſcribam eas.

17. Et peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor ampliùs.

18. Ubi autem horum remiſſio, jam non eſt oblatio pro peccato.

19. Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu ſanctorum, in ſanguine Chriſti,

20. Quam initiavit nobis viam novam, & viventem per velamen, id eſt, carnem ſuam.

A Cùm & habeamus viam ſtratam, illucque rectà ducentem; viam novam, quam Chriſtus ipſe primus calcavit; viam viventem, & quæ ducit ad vitam; viam quam nobis aperuit per carnem ſuam, quæ eſt quaſi januæ velum, per quod ingrediendum eſt.

21. Et ſacerdotem magnum, ſuper domum Dei.

Cùm etiam habeamus ſacerdotem verè magnum, per Melchiſedech figuratum, à Deo toti domui ſuæ præpoſitum, ſemperque pro nobis interpellantem.

22. Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aſperſi corda à conſcientiâ malâ, & abluti corpus aquâ mundâ.

Accedamus ad hunc benignum Pontificem, corde ſyncero, cum plenâ & firmiſſimâ fide; aſperſi, non ſanguine pecudum juxta corpus, ſed ſanguine Jeſu-Chriſti aſperſi, & à peccatis mundati juxta conſcientiam; imò & abluti etiam corpore aquâ baptiſmi, corpus & animam ſimul mundante.

23. Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem: fidelis enim eſt qui repromiſit;

B Perſeveremus in confeſſione fidei & ſpei, quam in baptiſmo profeſſi ſumus; nec in eâ tantiſper vacillemus, hoc uno freti, quòd Deus verax eſt, & conſtans in promiſſis ſuis:

24. Et conſideremus invicem in provocationem charitatis, & bonorum operum.

Et quoniam alter alterius membra ſumus, alii aliorum actus obſervemus, ut mutuis exemplis excitemus, & excitemur ad majorem pietatem, & ad bona opera.

25. Non deſerentes collectionem noſtram, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdam; ſed conſolantes, & tantò magis, quantò videritis appropinquantem diem.

Eccleſiaſticos conventus ne negligatis, multò minùs ab ipſâ Eccleſiâ ne deficiatis, ſicut quidam ſolent & audent; ſed potiùs voſmetipſos ad perſeverantiam adhortamini, conſolantes vos tantò magis in ſpe retributionis æternæ, quantò magis videritis appropinquare diem Domini.

26. Voluntariè enim peccantibus nobis, poſt acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hoſtia.

C Horrete, inquam, & ante omnia cavete defectum à fide; nobis enim ſpeciatim Hebræis, poſt acceptam veritatis Chriſtianæ notitiam, ab eâ deficientibus, & ad Judaïſmum redeuntibus; in tali jam ſtatu nulla relinquitur pro peccatis noſtris hoſtia; non proderit mors Chriſti, quem abnegavimus; non proderunt legalia ſacrificia, quæ ſcimus abrogata, & inutilia.

27. Terribilis autem expectatio judicii, & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt adverſarios.

Sed ſolùm nobis relinquitur expectandum terribile Dei judicium, & ignis infernalis æmulatio, quæ eò ſæviùs torquebit apoſtatam, quo Divinam bonitatem ille magis contempſit.

28. Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine ullâ miſeratione, duobus vel tribus teſtibus moritur;

Si tanta eſt apud Judæos animadverſio, ut qui legem Moyſi tranſgreditur per contumaciam, duorum vel trium teſtium convictus teſtimonio, abſque ullâ miſericordiâ interficiatur;

29. Quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui Filium Dei conculcavit, & ſanguinem Teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit.

D Quantò gravius ſupplicium mereri putatis eum, qui Jeſum Dei Filium abjecit & conculcavit; qui Divinum illius ſanguinem, in quo novum Teſtamentum dedicatum eſt, velut rem profanam contempſit, præſertim verò poſtquam in hoc ſacro ſanguine per baptiſmum ſanctificatus eſt; qui denique Spiritum, gratiæ authorem & largitorem, contumelioſè rejecit.

30. Scimus enim qui dixit: Mihi vindicta, & ego retribuam; & iterum: quia judicabit Dominus populum ſuum.

Nos enim ſacris Scripturis inſtructi, novimus eum, qui dixit: mihi vindicta competit, & ego rependam. Novimus & ibidem ſcriptum eſſe: quia judicabit Dominus populum ſuum.

31. Horrendum eſt incidere in manus Dei viventis.

Hinc ergo judicemus quàm horrendum ſit, talibus admiſſis criminibus, incidere in manus Dei viventis, & ideò ſemper punire valentis.

32. Rememoramini autem priſtinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum.

E Hoc ne fiat in vobis, in memoriam veſtram revocate præteritum primi fervoris veſtri tempus, quo recens illuminati fidei lumine, per baptiſmum, pro hac fide tuendâ, frequens & magnum afflictionum certamen fortiter ſuſtinuiſtis.

33. Et in altero quidem opprobriis, & tribulationibus ſpectaculum facti; in altero autem ſocii taliter converſantium effecti:

Partim quidem opprobriis & tribulationibus palam expoſiti; partim verò talia ferentium participes per charitatem effecti.

34. Nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſ-

Nam & iis qui pro Chriſto vincti erant, compaſſi eſtis, eorumque dolore doluiſtis; & direptionem facultatum veſtrarum, non patienter tantùm tuliſtis,

ſed & hilariter; fide ſcientes vos meliora, & nunquam peritura bona poſſeſſuros in cælis.

Tanta paſſi, tantaſque apud Deum opes meriti; ne per infidelitatem perdatis fiduciam tantâ mercede fruendi: ſtate itaque & perſeverate.

Patientia enim & perſeverantia vobis neceſſaria eſt, ut uſque in finem, Dei voluntatem facientes, promiſſam percipiatis mercedis remunerationem.

Citò, citò, qui venturus eſt, veniet, & non tardabit; & unicuique juxta merita rependet juſtus Judex.

Interim dum veniat liberator Chriſtus, qui Dei gratiâ juſtus, rectuſque eſt; ex fide, & per fidem, in mediis etiam tribulationibus, vivit, creſcit, & perficitur: quòd ſi è contra per puſillanimitatem ſe ſubtrahat à fide, non mihi placebit.

Spero autem & confido quòd non erimus ex iis, qui ſe, per ignaviam, à fide ſubducunt ad ſuam ipſorum perditionem; ſed ex iis, qui conſtanter credunt, & fortiter patiuntur, ad æternam animæ ſuæ ſalutem.

A cepiſtis, cognoſcentes vos habere meliorem, & manentem ſubſtantiam.

35. Nolite itaque amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem.

36. Patientia enim vobis neceſſaria eſt, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promiſſionem.

37. Adhuc enim modicum aliquantulum, qui venturus eſt, veniet, & non tardabit.

38. Juſtus autem meus ex fide vivit: quòd ſi ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ.

B

39. Nos autem non ſumus ſubtractionis filii, in perditionem, ſed fidei, in acquiſitionem animæ.

Commentarius in Caput Decimum.

Legalium ſacrificiorum impotentia probatur.

Primò, quia umbra tantùm erant.

℣. 1. UMBRAM *enim habens lex.* Syr. ſiquidem in lege erat umbra futurorum bonorum.

Probatâ ſanguinis Chriſti virtute *ad exhaurienda peccata*, ut cap. 9. ℣. 28. dixit; hîc legalium ſacrificiorum impotentiam ad hunc effectum oſtendit, hujuſque impotentiæ rationem reddit.

Umbram enim habens. id eſt, lex enim Moſaïca erat tantùm umbra *bonorum* in novo Teſtamento *futurorum*. v. g. gratiæ, juſtitiæ, & ſalutis per Chriſtum dandæ.

Non ipſam imaginem rerum. Syr. non ipſamet ſubſtantia earum rerum. Æthiop. non erat ipſa forma. id eſt, non ipſa veritas, ait Divus Chryſoſtomus; ſeu non ipſa res quæ in ſe ſpectetur, ſeu non ipſa forma rei in propriâ ſpecie conſpectæ.

Per ſingulos annos.... Syr. idcirco etſi quolibet anno illa ipſa ſacrificia offerrentur, nunquam potuerunt perficere eos, qui ipſa offerebant.

Reſpicit Apoſtolus ad ſacrificia, quæ ſingulis annis in die Expiationis offerebat ſummus ſacerdos, ſanguinem hirci ſcilicet & vituli, & quæ ipſum Pontificem in conſcientiâ ſanctificare non poterant, cap 9. ℣. 9. multò minùs alios ſacerdotes & populum.

Hujuſque rei ratio eſt, quòd hoc annuum expiationis ſacrificium erat tantùm umbra futuri in cruce ſacrificii, pro peccatorum omnium expiatione; cui futuro Chriſti in cruce ſacrificio reſervata erat virtus homines in conſcientiâ, & coram Deo ſanctificandi.

Lex erat umbra; ſive metaphora à picturâ ducatur,

Pictores enim primùm carbone, aut cretâ rem aliquam rudi modo delineant, hancque rudem picturam vocant *umbram*. Ita Deus, inquiunt aliqui, in veteri Teſtamento rudem & umbratilem novi Teſtamenti picturam dedit;

Sive, quod Apoſtolico ſtylo conformius eſt, Col. 2. ℣. 17. metaphora ducatur à corporibus, & illorum umbris, quo ſenſu

Chriſtus & Evangelium eſt velut *corpus*, ſeu ſoliditas & ſubſtantia; lex verò iſtius corporis *umbra*, ſeu imperfectiſſima ſimilitudo.

Equidem Theodoretus hunc verſum paulò aliter explicat; umbram tribuens legi, imaginem Evangelio, ipſam veritatem cælo: at minùs ad mentem Apoſtoli, qui hîc de cælo non agit, ſed tantùm de lege comparatâ ad Evangelium, per reſpectum ad remiſſionem peccatorum, quam lex per ſua expiationis ſacrificia non dabat; quia hæc ſacrificia erant tantùm adumbrationes: quam verò dedit ſacrificium Chriſti, quia veritas ipſa & corpus.

℣. 2. *Alioquin ceſſaſſent offerri.* Syr. ſi enim perfeciſſent, jam diu ſanè ceſſaſſent. Gr. alioquin non utique ceſſaſſent oblatæ. Theophylactus, per interrogationem lege, nonne deſiiſſent offerri? quod idem eſt.

Alioquin. id eſt, ſi vim habuiſſent juſtificandi.

Ceſſaſſent offerri. pro iiſdem ſcilicet peccatis.

Ideò quòd nullam id eſt, ideò quòd illi, qui Deum his ſacrificiis colerent, ſemel per ea verè à peccatis purgati, nullam ultra peccati conſcientiam haberent, ſicque expiatione non indigerent: quod enim verè expiatum, non eget amplius expiatione.

℣. 3. *Sed in ipſis commemoratio.* Gr. recommemoratio. Syr. verùm in ipſis ſacrificiis commemorant peccata ſua quolibet anno.

Id eſt, *ſed in ipſis* ſacrificiis quolibet anno, in die expiationis, fit iterata *commemoratio peccatorum* præteritorum, pro quibus etiam annis præcedentibus oblatum fuit eodem die ſacrificium: unde inferendum quòd non fuerint verè remiſſa.

Observationes Litterales.

Primò probatur ex eorum continuâ repetitione pro iiſdem peccatis.

Tota vis hujus argumenti conſiſtit in eo quòd pro iiſdem peccatis repetebatur expiationis ſacrificium, & in eo fiebat quolibet anno eorumdem peccatorum memoriæ repetitio: ex hac enim repetitione & oblationis & commemorationis, illorum inefficaciam probat Apoſtolus argumento, quod ſic poteſt in formam redigi:

In formâ.

Si lex, per hoſtias, quas ſingulis annis offerebat, peccata verè expiaſſet; ceſſaſſent hæc ſacrificia pro iiſdem peccatis offerri; ceſſaſſet & in iiſdem ſacrificiis fieri eorumdem peccatorum commemoratio, quia ſemel à peccatis *mundati cultores*, id eſt, tùm ſacerdos, tùm populus, expiatione non indigerent:

Atqui

Atqui de facto conſtat quòd ſingulis annis ſit peccatorum omnium confeſſio, etiam eorum pro quibus jam oblatum eſt expiationis ſacrificium, & hoc juxta legis mandatum: ergò lex per has hoſtias peccata verè non expiabat.

Hoc autem factum omnibus notum ſupponit Apoſtolus ex lege *Lev. 16.* ubi præcipitur ut ſummus ſacerdos, etiam idem, ſingulis annis, idem ſacrificium offerat pro ſe, ſive peccaverit de novo, ſive non peccaverit: ab hoc enim lex abſtrahit.

Legalia ad confeſſionem tantum efficacia.

Ex eâdem lege *Lev. 16.* ℣. *21.* præcipitur, ut in iſto ſacrificio ſacerdos confiteatur omnia peccata populi, etiam pro quibus oblatum jam fuerat ſacrificium: lex enim loquitur generaliter, *omnes iniquitates, univerſa delicta.*

Suâ repetitione monebant fideles à Chriſto venturo remiſſionem expectare.

Hæc itaque ſacrificia repetebantur, quia inefficacia ad peccatorum remiſſionem, & ad eorum confeſſionem tantùm efficacia; hacque eorum repetitione monebantur fideles aliunde remiſſionem peccatorum expectare, ſcilicet à Chriſti venturi ſacrificio, cujus adumbrationes erant illa expiationis ſacrificia.

Cruentum autem Chriſti ſacrificium, per has expiationes annuas adumbratum, quia virtutis infinitæ, unicâ oblatione *omnium exhauſit peccata*, ut in cap. præced. ℣. 28. dictum eſt, & in hoc cap. ℣. 14. dicetur, ſicque nunquam repetendum.

Observationes Dogmaticæ.

Quid verò? objicit hîc ſibi Divus Chryſoſtomus hom. 17. Nos non quotidie offerimus?

Offerimus quidem, ait; ſed ejus mortem revocamus in memoriam: & ipſa una eſt, non multæ.

Illuſtre Antiquitatis de Miſſâ ſacrificio teſtimonium.

Nota illuſtre hoc antiquitatis de Miſſâ teſtimonium, quam D. Chryſoſtomus fatetur ſacrificium, & quod dicit non eſſe à ſacrificio crucis diverſum; quia eadem eſt numero hoſtia, quæ in memoriam prioris ſacrificii quotidie offertur.

Sed urgebis, ad quid hæc oblationis repetitio? Nonne inefficaciam oſtendit, vel in ipſo cruento ſacrificio Chriſti; vel in toties repetitis oblationibus incruentis?

Explicatur fides Catholica de Chriſti ſacrificiis.

Vide jam dicta in capite ſeptimo, ℣. 28. de duobus Chriſti ſacrificiis, uno cruento, altero incruento; quorum primum eſt Redemptionis ſacrificium; alterum verò Religionis, per quod nobis applicatur Redemptio.

Hincque diſces incruentam oblationem ubique celebrari; ut per hanc ubique diffundatur, & applicetur gratia Redemptionis.

Cruentum Chriſti ſacrificium fons eſt inexhauſtus gratiæ: incruentum verò ſacrificium canalis eſt, per quem ſalit ad nos aqua gratiæ.

Tantùm abeſt ergo ut hujus incruenti ſacrificii oblatio denotet inefficaciam in cruento; imò ſupponit in eo infinitam virtutem, & inexhauribilem gratiæ theſaurum.

Tantùm abeſt etiam ut hæc repetitio quotidiana denotet inefficaciam in incruento ſacrificio, imò ſupponit illud efficaciſſimum; quandoquidem per illud realiter & efficaciter nobis applicatur Redemptionis ſacrificium: ita ut in uno ſacrificio perficiat Chriſtus quod inchoavit in altero.

Per corporis in cruce immolationem ſemel factam, nobis Chriſtus meruit peccatorum remiſſionem & Dei gratiam; per corporis ejuſdem in Euchariſtiâ myſticam immolationem & realem manducationem applicat & confert quod in cruce meruit.

Hincque ſolvitur hæreticorum cavillatio.

Et quia quotidiè peccamus, & Dei gratiâ ſemper indigemus, hinc quotidiè Chriſtum myſticè immolamos; ut per hoc incruentum ſui ſacrificium Chriſtus operetur in nobis, quod pro nobis meruit in cruce per ſuum ſacrificium cruentum, ſcilicet mori peccato, vivere gratiæ.

Tertiò probatur ratione, & quidem juris in naturâ fundati.

Perperam itaque hanc D. Pauli ratiocinationem in legalia ſacrificia, hæretici retorquere conantur in Miſſæ ſacrificium, quaſi ſit aut inutile, aut Chriſti morti injurioſum: quaſi verò fides, baptiſmus, pœnitentia, & alia ſalutis noſtræ media, per quæ nobis applicatur virtus crucis, ſint inutilia, aut virtutis crucis diminutiva. Vide infrà ℣. 14. & in fine coroll.

℣. 4. *Impoſſibile eſt enim ſanguine...* In Græco & Syriaco eſt activa locutio: ſanguinem hircorum, &c. auferre, purgare peccata.

Id eſt, nec mirum ſi ſacrificia repetant, & in eis fiat nova ſemper eorumdem peccatorum confeſſio. *quia impoſſibile eſt*, ſi naturam ſpectes, *ſanguine* vili, craſſo & materiali, *auferri peccatum*, quod eſt in animâ.

Impoſſibile ergo debet intelligi eo ſenſu, quo Judæus carnalis intelligebat, per ſe, ſcilicet, & ſecundùm propriam inſtitutionem.

Deus enim hanc virtutem eis non dederat, ſicut habet nunc, v. g. aqua baptiſmalis; ſed virtutem tantùm habebant ſignificandi.

Hinc Judæus ſpiritualis, illa ſacrificia cum fide mediatoris offerens, fructum remiſſionis percipiebat virtute ſanguinis Chriſti, in illis præfigurati.

℣. 5. *Ideo ingrediens mundum.* Syr. quapropter cùm introit in mundum.

Ideò, id eſt, quia vetera ſacrificia non poterant expiare peccata, nec erant ad hoc inſtituta, ſed tantùm ad cruentum Chriſti ſacrificium præfigurandum.

Ob quid Deus legalia ſacrificia præceperit.

Hinc Chriſtus ingrediens, id eſt, in primo poſt Incarnationem ſuam inſtanti; *dixit*, Deo; *hoſtiam*, cruentam *& oblationem* incruentam; *noluiſti*, propter ſe, ſed propter me, cujus erant figuræ.

Et quid in eis illi placuerit.

Non enim revera talibus hoſtiis delectatus eſt Deus, ſed præcepit eas ad ſignificandam hoſtiam Chriſti, & ut per eas Judaïcum populum retineret à ſacrificiis Idolorum.

Nec unquam odoribus illis delectatus eſt, niſi in fide & devotione offerentium, ait D. Anſelmus.

Corpus autem aptaſti mihi. Syr. corpore autem induiſti, id eſt, per Incarnationem, corpus mihi dediſti aptum immolationi: Corpus ſcilicet paſſibile, mortale, ſed unitum Verbo Divino, & ideò hoſtiam infiniti valoris, Deo dignam.

D. Paulus ſeptuaginta interpretum verſionem hîc ſicut & alibi, ſecutus eſt.

Diverſarum lectionum conciliatio.

D. Hieronymus juxta Hebræum vertit: *Aures autem perfodiſti.* alii, *perfeciſti mihi.*

Hæ lectiones, quanquam diverſæ, eumdem tamen ſenſum habent; ſcilicet per Incarnationem corpus mihi dediſti, feciſtique me ſervum tibi perpetuum.

Aurium perfoſſio, eſt alluſio ad id quod habetur Exodi. 21. ℣. 6. ubi ſervi, qui ſeptennio exacto, heris ſuis volentes ſe mancipabant, aurium perfoſſione notabantur. idem vide Deuter. 15. ℣. 17.

Hæc itaque expreſſio notat perfectam & perpetuam Chriſti obedientiam uſque ad mortem crucis.

℣. 6. *Holocautomata*, id eſt, ſacrificia pro peccato, quorum tota hoſtia in honorem Dei cremabatur.

Et pro peccato, id eſt, ſacrificia pro peccato, quorum una pars hoſtiæ cremabatur in altari; altera cedebat in uſum miniſtrorum. hinc Oſee, 4. 8. *peccata populi mei comedent.*

Non tibi placuerunt. Syr. non poſtulaſti, id eſt, A per ſe tibi non placuerunt, ſed propter me, cujus erant figuræ, ut ſuprà *noluiſti*, ℣. 5.

Ab adventu Chriſti Deo non placuerunt illa ſacrificia. Quare.

Et præcipuè ab adventu Domini noluit Deus illa ſacrificia, quoniam omnia illa erant quaſi verba promittentis; & verba promiſſiva, cùm venerit quod promittunt, jam evacuanda, &c.

Sacrificia ergo illa, tanquam verba promiſſiva ablata ſunt; quia exhibita eſt veritas, id eſt, ſacrificium Chriſti, quod per ea promittebatur, & hæc fuit cauſa, quare Deus illa primò juſſit, & poſt noluit, ita D. Anſelmus.

℣. 7. *Tunc*, id eſt, in hoc primo Incarnationis inſtanti; ubi video hæc tibi non placere; & corpus immolationi aptum à te mihi datum, ut illud in arâ B crucis offeram ad abolitionem peccatorum.

Dixi, tibi, ô Pater. *Ecce venio*, id eſt, ecce cum aſſumpto corpore me tibi ſiſto.

Juxta quod *in capite libri*, ſeu in volumine libri legis, id eſt, in totâ Scripturâ prænuntiatum eſt, quod venturus eſſem in mundum, tuam, ô Deus, voluntatem facturus.

Variè explicatur illud *in capite libri*. Juxta Hebræum eſt, in volumine libri, quia chartæ volvebantur. fusè hac de re diſſerit Eſtius.

Probabilior explicatio videtur, in totâ Scripturâ prænuntiatum eſt: vel ſumma Scripturarum eſt ut, &c. ſeu omnes ſcripturæ teſtantur, &c.

Observatio Moralis.

Chriſtus à primo vitæ inſtanti ſe ſe Deo devovet.

Ex his verbis, *Ecce venio*, diſce quis fuerit pri- C mus Chriſti cogitatus, primuſque cordis illius motus.

Ingrediens mundum dixit... primus Chriſti voluntatis uſus, fuit obedientia; & votum per totam vitam obediendi, ſeu Dei voluntatem in omnibus faciendi.

Egregium ſanè exemplar vitæ, nunquam à nobis non aſpiciendum.

Quotidie ergo, mane, vel mediâ nocte, Deum ſtatim adora; temetipſum cum Chriſto, in Chriſto & per Chriſtum offer Deo, dicens, *Ecce venio, ut faciam, ô Deus, voluntatem tuam.* renova votum obedientiæ, cum Chriſto obedientiam vovente.

Ad hoc unum, ingreſſus es in mundum, ſicut & Chriſtus, ut facias Dei voluntatem.

Ad hoc unum, ſanctificatus es, per oblationem D Chriſti, in ſinu matris inchoatam, in præſepe confirmatam, in cruce conſummatam; ut Dei voluntatem adimpleas, ſicut & ipſe in omnibus adimplevit; & ut Deo in omnibus, licèt arduis, obedias uſque ad mortem.

Chriſte Jeſu, à primo vitæ inſtanti, uſque ad mortem crucis obediens; hanc aſſiduam obedientiam mihi dona; da ſervo tuo cor docile, cor rectum, cor humile, cujus vita ſit in voluntate Dei, vivendo in obedientiâ & ex obedientiâ.

℣. 8. *Superiùs dicens; quia hoſtias...*

In ſuperioribus Chriſti verbis duo diſtinguit Apo- E ſtolus, hincque ſuum colligit intentum, ſcilicet veterum ſacrificiorum abrogationem; Chriſti obedientiæ & ſacrificii in eorum locum ſubſtitutionem.

Chriſtus oblatione ſuâ abrogat legalia ſacrificia, ut ſuum ſubſtituat.

Itaque *ſuperiùs dicens*, id eſt, poſtquam Chriſtus, ℣. 6. *dixit hoſtias*, &c. *oblationes noluiſti*, &c. *nec placita ſunt.*

Quæ ſecundùm legem... id eſt, quæ juxta legis præſcriptum offeruntur.

℣. 9. *Tunc dixi.* Gr. dixit. Syr. & poſtea dixit, id eſt, adjecit.

Ecce venio ut faciam, Deus...

Aufert primum, id eſt, per prima illa verba, ℣. 5. & 6. annullat, aufert primum illud ſacrificiorum genus, quod Deo non placere dixit.

Per poſteriora verò, ſuum ſacrificium & obedientiam ſtatuit & firmat; Seu in illorum locum ſubſtituit. Syr. in hoc obliterat primum, ut ſtatuat ſecundum.

℣. 10. *In qua voluntate...*

Id eſt, per quam Dei voluntatem, ad quam faciendam venit Chriſtus; & quam revera adimplevit.

Per unicam corporis Jeſu Chriſti in cruce, juxta Dei voluntatem factam, ſanctificati ſumus.

Sanctificati ſumus per oblationem... Syr. per unicam oblationem corporis Jeſu Chriſti.

Id eſt, per oblationem corporis Jeſu Chriſti; corporis ſcilicet illi ad hoc aptati, de quo, ℣. 6. ſemel in cruce peractam: ſicque per unam hoſtiam, ſed infiniti valoris, obtinuimus quod per tot legalia ſacrificia obtineri non potuit.

Resumptio supradictorum.

Reſume dicta. Chriſtus mundum ingrediens, ſeſe Dei voluntati faciendæ ſubjecit; voluntas autem Dei erat, ut Chriſtus mundum per ſui ſanguinis effuſionem ſanctificaret; huic voluntati Dei Chriſtus obedivit.

Per hanc ergo Dei patris voluntatem, à Chriſto adimpletam, oblatione ſui corporis in cruce ſemel factâ, ſanctificati ſumus.

Sanctificationis ergo noſtræ origo, bona Dei voluntas, quâ ſic *dilexit mundum, ut filium unigenitum daret.*

Cauſa meritoria, oblatio voluntaria Chriſti in arâ crucis pro nobis immolati.

Pro hac ineffabili bonitate Dei gratias age; hanc autem voluntariam oblationem Chriſti, ſanctificationis cauſam, tu tibi applica, per media à Deo deſtinata.

Ut omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.

Crede, ſpera, dilige, operare.

℣. 11. *Et omnis quidem ſacerdos præſto eſt* Gr. ſtat.

Notanda duo ſolemnia ſacrificia, annuum & juge.

Hîc benè notat D. Thomas in lege duo fuiſſe ſolemnia ſacrificia; unum annuum, ſeu quod fiebat ſingulis annis, in die expiationis; hocque à ſummo Pontifice offerebatur, de quo hactenus.

Alterum juge, quod per ſingulos dies offerebatur manè & veſperè, de quo Num. 28. & hoc per omnem, ſeu per quemlibet ſacerdotem in ordine vicis ſuæ fiebat.

Idem de jugi probat Apoſtolus quod dixit de annuo.

Nunc igitur Apoſtolus de jugi ſacrificio dicit, quod de annuo ſuprà dixit; ſcilicet, ex ejus jugi repetitione, infert illius ad delenda peccata impotentiam.

Omnis quidem ſacerdos. ſcilicet legalis. Syr. omnis enim ſummus Sacerdos, cui favent quidam Græci codices, in quibus habetur ἀρχιερεύς, pontifex.

Parùm refert, poterat enim Pontifex, ſi vellet, juge ſacrificium offerre; in omni quippe ſacrificio, primæ erant ejus partes; cæteri verò erant ejus adjutores.

Præſto eſt. ſeu ſtat quotidie miniſtrans.

Et eaſdem hoſtias, id eſt, agnum ſcilicet, bis in die offerens.

Quæ nunquam poſſunt... ut ex hac jugi repetitione ſatis indicatur.

℣. 12. *Hic autem*, id eſt, Chriſtus autem, *unam pro peccatis offerens.* Syr. obtulit hoſtiam.

Id eſt, poſtquam unam obtulit pro peccatis hoſtiam; hacque unicâ oblatione ſuo Redemptoris munere functus eſt.

Sedet, ſcilicet glorioſus, *in dexterâ Dei*, ſedebitque in æternum.

Digitized by Google

℣. 13. *De cætero expectans.* Syr. & expectat deinceps uſque dum, &c. id eſt, expectans in illâ felici ſeſſione, donec virtute Dei, omnes ejus adverſarii, velut ſcabellum, ſubjiciantur ſub pedibus ejus.

℣. 14. *Unâ enim oblatione.* ..Syr. perfecit eos, qui ſanctificantur in ipſo in æternum.

Id eſt, ſedet, inquam, quietus, non ampliùs miniſtraturus, quia hac unicâ ſui ipſius oblatione in cruce factâ: utpote infiniti & pluſquam infiniti valoris.

Conſummavit, perfecit, ſanctitate ſcilicet & juſtitiâ.

Observationes Dogmaticæ.

Intellige, quantùm eſt ex parte Salvatoris, qui hac ſui oblatione, conſummatum & perfectum redemptionis dedit pretium; immenſum & inexhauſtum conſtituit ſanctificationis fontem.

B *In ſempiternum*, id eſt, quo fonte ſemper inexhauſto, & uſque ad finem mundi, imò in æternum valituro, ſanctificat & Deo conſecrat.

Oblatio Chriſti in cruce fons eſt ſanctificationis inexhauſtus.

Sanctificatos, id eſt, eos, qui quocumque tempore ſanctificantur, ſeu qui ad Chriſtum accedunt per fidem, per baptiſmum, per alia ſacramenta & bona opera.

Itaque Chriſti oblatio in cruce facta, eſt ſanctificationis fons inexhauſtus, æternus, quo omnes omninò homines, licet infiniti & in æternum naſcerentur, ſanctificari & conſummari poſſent.

Fides, ſacramenta, &c. quaſi canales quibus à Chriſto ſanctificationem hauriunt.

Fides, baptiſmus, pœnitentia, Euchariſtia, alia ſacramenta pia & bona opera, ſunt quaſi canales à Chriſto ordinati, quibus quiſque fidelis ſanctitatem hauriat in hoc ſanctificationis fonte: Chriſtus ergo per ſacrificium crucis nos ſanctificavit quantùm eſt ex parte ſuâ, in actu primo: ſanctificat autem in actu ſecundo, & reipſa per fidem, per baptiſmum, pœnitentiam, & pia opera generale crucis meritum unicuique applicantia. C

℣. 15. *Conteſtatur autem nos & Spiritus ſanctus.* Gr. nobis. Syr. cæterùm teſtis eſt nobis ſpiritus ſanctitatis, id eſt, veritatis jam allegatæ, *unâ oblatione conſummavit in ſempiternum ſanctificatos.* Teſtis nobis eſt Spiritus ſanctus. Jerem. 31. ℣. 34. ſuprà citati, cap. 8. ℣. 8. &c. *Poſtquam enim dixit.*

℣. 16. *Hoc autem teſtamentum.*.. Vide hæc verba explicata, cap. 8. ℣. 8. 9. 10. &c.

℣. 17. *Et peccatorum & iniquitatum... non recordabor.*.. Vide ibidem.

℣. 18. *Ubi autem horum remiſſio, jam non eſt oblatio*...Syr. non opus eſt oblatione, quæ fiat pro peccatis.

Id eſt, ubi peccata verè remiſſa ſunt, jam non eſt opus novâ pro iiſdem peccatis oblatione repetendâ.

Hinc benè ſequitur non eſſe reïterandum cruentum Chriſti ſacrificium, ſicut in lege repetebantur Moſaïca ſacrificia.

Cur reiteretur ſacrificium incruentum. Vide ℣. 3.

Hoc tamen non obſtat incruenti ſacrificii reïterationi, per quod fit nobis applicatio cruenti ſacrificii, & per quod fit nobis nova recentium, ſeu de novo commiſſorum peccatorum remiſſio.

Quia enim quotidie peccamus, quotidie per incruentum ſacrificium, Deum nobis propitium reddimus. Vide ℣. 14. & corol.

℣. 19. *Habentes itaque, fratres, fiduciam...*

Hîc incipit ſecunda pars hujus epiſtolæ, quâ à dogmatibus ad mores fit tranſitus.

Apud Theodoretum eſt tomus tertius.

Probatâ itaque abrogatione legis Moſaïcæ, probatâ & eminentiâ ſacerdotii Chriſti; præ Leviticis ſacerdotibus; & oblationis ab ipſo factæ, præ illorum oblationibus, concludit per exhortationem ad fideliter A perſeverandum in profeſſione Chriſtianæ religionis.

Habentes itaque fiduciam. Gr. libertatem in introitum, &c.

Id eſt, cùm habeamus fiduciam, ſpem magnam, jus ad introeundum in ſancta ſanctorum, id eſt, in cælum.

In ſanguine Chriſti, id eſt, per merita ſanguinis Chriſti pro nobis effuſi.

℣. 20. *Quam initiavit nobis viam.* Syr. quam dedicavit nobis nunc per velum januæ, id eſt, per carnem ſuam.

Id eſt, quo ſanguine Chriſtus *initiavit*, dedicavit, *nobis viam* in hæc cæleſtia ſancta ſanctorum; quando ſcilicet, ipſemet per eam intravit.

Viam novam, id eſt, nullius veſtigiis preſſam, & quam ipſe primus calcavit.

Et viventem, id eſt, quæ ducit ad vitam.

Per velamen, id eſt, quam viam nobis aperuit per ſuam carnem, quæ eſt quaſi velum januæ, per quod eſt ingrediendum.

Ideò in morte Chriſti velum templi ſciſſum eſt; quia carne Chriſti per mortem ſciſſâ, patuit in cælum aditus.

℣. 21. *Et ſacerdotem magnum*..., id eſt, habentes Chriſtum ſacerdotem verè magnum, æternum, ſemper paratum ad nos recipiendos & Deo reconciliandos.

Super domum Dei, id eſt, præpoſitum, conſtitutum ſuper totam Eccleſiam; quæ eſt domus Dei.

Tria bona nobis à Chriſto collata.

Observatio Litteralis.

Nota tria bona nobis per Chriſtum data; quibus nos Chriſtiani fruimur, & quibus privantur Judæi.

Primum, eſt libertas in ſancta ſanctorum, id eſt, in cælum introeundi.

Secundum, eſt via ſtrata & illuc rectâ ducens.

Tertium, eſt Sacerdos magnus, reium noſtratum apud Deum perpetuus commendator.

Hæc hujus Apoſtolicæ exhortationis fundamenta.

Hæc tria in ſuperioribus probavit Apoſtolus; hîc ea paucis reſumit, ut illa quaſi fundamenta ſtatuat hujuſce ad perſeverantiam exhortationis.

Quaſi diceret, Chriſtus per *proprium ſanguinem* in cælum introivit, cap. 9. ℣. 12. & nos per ſanguinem Chriſti jus habemus in cælum intrandi.

Caro Chriſti oblata in cruce, via eſt, quâ Chriſtus D Pontifex noſter ingreſſus eſt in cælum: *Oportuit pati Chriſtum*, &c. eadem caro pro nobis immolata, mors & paſſio Chriſti, via eſt, quâ in cælum debemus ingredi. *Si compatimur & conregnabimus.*

Chriſtus Pontifex noſter in cælum ingreſſus, *apparet nunc vultui Dei pro nobis*, cap. 9. ℣. 23. carnem in quâ paſſus eſt, pro nobis, offert continuè patri ſuo; interpellans, omniaque pro nobis obiens Pontificis munia: his poſitis & pro fundamento ſtabilitis.

℣. 22. *Accedamus cum vero corde*, id eſt, accedamus ad hunc benignum & miſericordem Pontificem, corde ſyncero, cum plenâ & firmiſſimâ fide.

Aſperſi corda. Græciſmus eſt; pro aſperſi cordibus.

Alludit ad aſperſionem, qua fiebat legalis purgatio, E de quâ, cap. 9. ℣. 13.

Aſperſi ergo & mundati cordibus, ſeu ſecundùm animam.

A conſcientiâ malâ, id eſt, à peccatis, effectu ſumpto pro causâ; conſcientia enim mala eſt ob peccata.

Et abluti corpus. Syr. & abluto corpore noſtro aquis mundis, ſcilicet baptiſmi, quæ mundant corpus & animam.

Aſperſionem & aquam mundam vocat baptiſmum, ait Theodoretus.

Aliqui hunc verſum 22. intelligunt de cathecumenis, quos ad baptiſmum ſuſcipiendum hortatur Apoſtolus, verſum autem 23. de baptizatis, verſum 25. de utriſque.

℣. 23. *Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem.* Syr. & perſeveremus in confeſſione ſpei noſtræ, neque vacillemus.

Spei confeſſio, eſt fidei profeſſio in baptiſmo facta; dicitur *ſpei*, quia ſpem æternæ vitæ comitem habet: hanc ergo fidei & ſpei profeſſionem retineamus inconcuſſam; non vacillemus in eâ.

Hoc dixit ut nutantes confirmet & à deſertione cohibeat; multi enim à fide defecerant, malorum metu.

Fidelis enim eſt qui repromiſit, id eſt, verax & conſtans eſt Deus in promiſſis ſuis.

Quia ſpes in Dei promiſſis fundatur; ut ſpem Hebræorum vacillantem roboret, eos Dei fidelitatis admonet.

℣. 24. *Et conſideremus invicem...* Gr. alii alios, &c. gradatim aſcendit Apoſtolica exhortatio, à fide ad ſpem, à ſpe ad charitatem.

Itaque in ſpiritu charitatis, alii aliorum actus obſervemus, ad excitationem charitatis, & ad æmulationem bonorum operum; tam activam, quam paſſivam, ut quaſi zelo ſancto accenſi, & excitemus & excitemur ad dilectionem & ad pia opera.

Ferrum ferrum acuit & lapis cum lapide colliſus flammam parit. Theodoretus poſt Divum Chryſoſtomum.

℣. 25. *Non deſerentes collectionem noſtram.....* Gr. ἐπισυναγωγὴν, aggregationem, ſeu congregationem in unum locum.

Græcorum interpretatio.

Per collectionem, Græci poſt D. Chryſoſtomum, intelligunt cætus, ſeu conventus Eccleſiaſticos.

Huic ſenſui favet quod ſequitur; *ſicut conſuetudinis eſt...* favet etiam & pronomen, ἑαυτῶν, quod Latinus interpres traduxit, *noſtram*; ſed alii ſignificantiùs, *noſtram ipſorum*, ſeu mutuam.

Itaque juxta hunc ſenſum hortatur Apoſtolus, ut non ſe ſubſtrahant à cætibus Eccleſiaſticis, ubi per ſacram ſynaxim & per Verbum Dei & preces publicas, charitas accenditur.

Latinorum.

Plerique Latini per *collectionem* intelligunt ipſam fidelium congregationem, ſeu Eccleſiam; hortaturque Apoſtolus ut ab Eccleſiâ per Apoſtaſiam non deficiant.

Huic ſenſui favet quod ſequitur, ℣. 26. *voluntariè enim peccantibus...* quod de apoſtaſiâ à fide intelligi probabilius eſt.

Utrorumque conciliatio.

Uterque ſenſus connexus eſt & unus alteri ſubordinatus; nam deſertio conventuum Eccleſiaſticorum, eſt quoddam defectionis initium; & qui ab illis ſeſe ſubducunt, facilè, urgente perſecutione, Eccleſiam deſerunt; hinc Apoſtolus utitur verbo utrique convenienti.

Hortatur itaque Apoſtolus, ut hos fidelium cætus publicos non negligant, ſive ob metum, ſive ob deſidiam, multò minùs à fide deficiant: ſicut ſolent & audent quidam.

Sed conſolantes. Syr. ſed adhortamini; ſed potius voſmetipſos ad invicem adhortamini ad patientiam & perſeverantiam, conſolantes vos in ſpe retributionis propinquæ.

Quantò magis videritis appropinquare diem. Syr. diem illum, id eſt, diem judicii, diem mortis, diem retributionis æternæ: quaſi diceret, *Ecce appropinquat redemptio veſtra.*

Contra crimen apoſtaſiæ.

℣. 26. *Voluntariè enim peccantibus nobis...* quæ dixit ſuprà de profeſſione retinendâ; de collectione non deſerendâ; indicant hìc Apoſtolum loqui de peccato apoſtaſiæ. *Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem.... non deſeramus collectionem noſtram...*

Voluntariè enim... id eſt, nobis enim ſcienter & voluntariè, ſcilicet *poſt acceptam notitiam veritatis* Chriſtianæ.

Nobis, inquam, Hebræis ſic *peccantibus*, id eſt, deficientibus, ſeu apoſtatantibus à Chriſtianiſmo & ad Judaïſmum redeuntibus: loquitur enim Hebræis, è quorum eſt numero.

Jam non relinquitur pro peccatis hoſtia, id eſt, in tali ſtatu, nulla nobis ſpes eſt veniæ; quia nec prodeſt nobis Chriſtus, quem abnegavimus; nec alter proderit Meſſias, qui nullus eſt; nec legis proderunt ſacrificia, quæ, ut hactenùs probatum eſt, infirma ſunt & juſtificare non valent; & aliundè abrogata ſunt.

Notanda ad Intelligentiam.

Tria in his verbis notanda. Primum, quod Hebræis loquatur & quidem *fide illuminatis, qui & guſtaverunt*, ſeu experientiâ cognoverunt *bonum Dei verbum.* ut dixit cap. 6. & poſtea ſcienter & voluntariè deficiunt à fide; ſicque omni carent excuſatione.

Secundum, quod Apoſtolus non dicat, iis, qui peccaverunt, *ſed peccantibus*, id eſt, in peccato ſine reſipiſcentiâ permanentibus, ait Theophylactus.

Tertium, quod dicat in tali ſtatu, *non relinqui hoſtiam pro peccatis*, non autem pro peccato: & hâc locutione Apoſtolus indicat mentem ſuam non eſſe, quòd pro apoſtaſiæ peccato non ſit hoſtia, ſeu ſpes veniæ; poteſt enim talis peccator pœnitere.

Sed quòd ſupradicto Hebræo, in hoc apoſtaſiæ ſtatu permanenti, nulla relinquatur pro peccatis ſuis, ſive præteritis, ſive futuris hoſtia; quia legales hoſtiæ, quæ omnibus quidem Hebræis ad hoc ſunt inutiles; huic, eò ſunt inutiliores, quò veritatis Chriſtianæ lumine fuit instructior; ſicque nulla ignorantiâ excuſabilis.

℣. 27. *Terribilis autem expectatio judicii & ignis...* id eſt, tali Hebræo, in tali ſtatu, relinquitur expectandum terribile Dei judicium.

Et ignis æmulatio. Gr. zelus. per proſopopæiam, ignis infernalis exhibetur quaſi vivus & animatus, zelo gloriæ Dei, talem apoſtatam, majori, quo poteſt, ardore comburens.

Æmulatio hæc, eſt vis, ſeu vehementia igneæ activitatis, flatu Dei, ſeu omnipotentiâ Dei excitatæ.

Quæ conſumptura eſt. Gr. devorare futuri (ignis ſcilicet.) Syr. qui devoraturus eſt.

De hoc igne, ſeu æmulatione ignis loquitur, quaſi de ferâ peſſimâ, ſeu belluâ exacerbatâ, ait Theophylactus.

℣. 28. *Irritam quis faciens legem Moyſi...* Syr. ſi enim qui tranſgreſſus eſt, &c.

Probat à minori ad majus, talis apoſtatæ horrendum fore judicium: ſi enim qui tranſgreſſus eſt legem Moyſis, crimine ſcilicet capitali.

Sine ullâ miſeratione, id eſt, irremiſſibiliter, interficitur.

Duobus vel tribus.... ſi duo vel tres teſtes illud coram judice probaverint.

Alii, ſi quis legem Moſaïcam rejecerit & ad deos alienos tranſierit, *ſine ullâ miſeratione*, &c.

℣. 29. *Quantò magis putatis deteriora....* Gr. quantò putatis, deteriore dignus judicabitur ſupplicio, &c. Syr. quantò majus putatis ſupplicium capitale recipiet,

Enormitas apoſtaſiæ.

cipiet, &c. qui ſcilicet, per ſuam apoſtaſiam, tria ſimul graviſſima commiſit peccata.

Filium Dei, Jeſum Chriſtum, abjecit, & pedibus *conculcavit* tanquam vilem & inutilem.

Et ſanguinem teſtamenti, id eſt, & ſanguinem Chriſti, in quo fœdus de novo ſancitum eſt inter Deum & homines.

In quo ſanctificatus eſt, id eſt, & per quem, ſeu per cujus meritum in baptiſmo à peccatis mundatus eſt, & gratiâ Dei ſanctificatus.

Pollutum duxerit, id eſt, velut rem profanam ac ſordidam contempſit.

Pollutum. Gr. communem. Syr. tanquam cujuſlibet hominis, ideſt, nihil habentem ſingulare, ſed inſtar cujuſvis ſanguinis.

Et ſpiritui gratiæ contumeliam... Gr. ſpiritum gratiæ contumeliâ afficiens. idem Syr.

Id eſt, & Spiritum ſanctum, gratiæ authorem, quem ſummo Dei beneficio receperat, contumeliâ affecit; ſuæ ſcilicet vocationis & juſtificationis donum, nullius æſtimans pretii.

Hæc Apoſtolica exaggeratio ad apoſtaſiæ quidem crimen propriè pertinet; non malè tamen accommodari poteſt cuilibet peccatori, poſt baptiſmum, aut pœnitentiam, in grave peccatum voluntariè recidenti; qui ſuo modo hæc tria committit. *Filium Dei conculcat*, &c.

Non malè peccato recidivo applicatur.

Reverà D. Chryſoſtomus de quolibet Chriſtiano voluntariè & graviter peccante, hæc omnia ſupradicta interpretatur, cui, ait, non relinqui hoſtiam, id eſt, ſecundum baptiſma, in quo rurſùs immoletur Chriſtus: hunc verſiculum 26. cap. 10. explicans, ſicut verſiculum 6. cap. 6. ipſum ſequuntur Theodoretus, Theophylactus, D. Anſelmus, D. Thomas.

Sed expoſitio ſuprà poſita videtur naturalior, textui & ſcopo Apoſtoli conformior.

Hujus Epiſtolæ ſcopo convenit hæc moralitas de apoſtaſiâ.

Quia enim, ut in præfatione dictum eſt, hanc epiſtolam Apoſtolus ſcripſit præcipuè ad Hebræos in fide confirmandos, & ad eorum à fide defectionem impediendam; convenienter ſuam moralitatem dirigit in crimen apoſtaſiæ; à quo deterret tùm enormitatis illius exaggeratione; tùm quia taliter deficientibus Hebræis, nec hoſtia, nec venia, ſed terribilis manet ultio Dei.

℣. 30. *Scimus enim* (nos Hebræi ſacris Scripturis inſtructi) *qui dixit, mihi vindicta*. Deuter. 32. ℣. 35. *mihi vindicta competit; & ego rependam in tempore.*

Et iterum, id eſt, ſcimus etiam ibidem ſcriptum eſſe; quia *judicabit Dominus populum ſuum.*

Hinc igitur agnoſcamus qualis futura ſit eorum punitio, qui veritate rejectâ, tam graviter in filium Dei peccant.

Cur terribile ſit incidere in manus Dei viventis.

℣. 31. *Horrendum eſt.* (talibus ſcilicet commiſſis criminibus;) *incidere in manus Dei viventis:* & ideò peccata videntis, ſentientis, dignè & in æternum punientis.

Homo, quia mortalis, ultionem ultrà mortem non poteſt extendere; Deus autem, quia vivit & in æternum vivit; poteſt ſemper & ſemper in æternum punire.

Attendenda.

Ad hæc attendite; & attendentes, à tali lapſu horrete; qui Deum pro ſe morientem ſpreverit, Deum viventem pavebit; qui victimam miſericordiæ, Chriſtum contempſerit; & ipſe æterna erit victima juſtitiæ Dei viventis.

Apoſtoli prudentia.

℣. 32. *Rememoramini priſtinos dies*. Syr. in memoriam itaque revocate primos illos dies, &c.

D. Apoſtolus, ubi medicorum more, ſecuit & per inciſionem dolorem auxit, mitioribus medicamentis dolorem mitigat, ait D. Joannes Chryſoſtomus, terrorem gehennæ lenit commemoratione propriæ ipſorum fortitudinis.

Rememoramini... id eſt, in memoriam vobis revocate priſtinos converſionis veſtræ dies.

In quibus illuminati. fidei lumine per baptiſmum.

Magnum certamen, id eſt, pro hac fide tuendâ, omnis generis adverſa, forti toleraſtis animo: hæc mala ſpecificat in verſu ſequenti.

℣. 33. *Et in altero quidem*. Gr. hoc quidem, ſeu partim quidem, *opprobriis*, ſeu conviriis & contumeliis.

Et tribulationibus, id eſt, & afflictionibus corporeis,

Spectaculum facti. Gr. in theatrum producti, id eſt, coram omnibus in theatris publicis ad ludibrium expoſiti fuiſtis.

Duo malorum genera in ſemetipſis tolerarunt Hebræi. Primò, infamati ſunt & quaſi rei plectendi, publicè per theatrum traducti & ab omnibus irriſi.

Secundò. bonis ſuis ſpoliati ſunt & tribulationibus afflicti.

Gravis res eſt opprobrium, & idones ad animam ſubvertendam; ait D. Chryſoſtomus, ſed multò gravior quando coram omnibus quis exprobratur; graviſſima quando publicè quis irridetur ſimul & tribulatur, & à tribulante irridetur.

Hæc autem omnia exprimit Apoſtolus dicens, *opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti.*

In altero autem. Gr. hoc autem, ſeu partim verò *taliter converſantium ſocii*. Gr. communicantes. Syr. & conſortes fuiſtis hominum, qui talia pertulerunt. id eſt, & per compaſſionem communicaſtis aliis, hæc malorum genera patientibus, iiſque intrepidè ſuccurriſtis, neceſſaria ſuppeditando.

Itaque Hebræi pro fide & in ſe realiter paſſi ſunt, & in aliis per charitatem compaſſi ſunt, quod clariùs in verſu ſequenti ordine inverſo.

℣. 34 *Nam & vinctis*. Gr. etenim vinculis meis, & ita S. Chryſoſtomus. *δεσμοῖς μου* ſed Syr. & noſter interpres. *δεσμίοις*, legerunt, id eſt, fidelibus propter fidem incarceratis.

Gravem perſecutionem Judæi Chriſtiani Jeroſolymis paſſi ſunt, poſt mortem D. Stephani, de quâ Act. 11. 19.

Et rapinam bonorum veſtrorum. Gr. ſubſiſtentium veſtrorum, ſeu ſubſtantiarum, id eſt, bonorum etiam ad ſubſiſtentiam neceſſariorum.

Cum gaudio, quia fide ſciebatis *vos meliorem habere ſubſtantiam*, firmam, ſtabilem, & quæ perire non poteſt, Deum nempe & æterna Dei bona, in quem jus habet qui perſecutionem patitur propter juſtitiam.

℣. 35. *Nolite itaque amittere confidentiam*. Gr. fiduciam. per metonymiam, quâ ponitur actus pro objecto.

Id eſt, ne perdatis itaque theſauros tot laboribus & præliis acquiſitos, & quos confidiſtis recepturos in cælis, tanquam mercedis retributionem.

℣. 36. *Patientia vobis neceſſaria eſt*, id eſt, ut explicat D. Chryſoſtomus, uno ſolo vobis opus eſt, ut perſeveretis. *patientia*, longanimitas, *vobis neceſſaria eſt*, ut poſtquam uſque in finem, Dei voluntatem feceritis, participes ſitis bonorum cæleſtium promiſſionis.

℣. 37. *Adhuc enim modicum aliquantulum*... hæc nerba deſumpta ſunt ex Abacuc, cap. 2. ℣. 3. id eſt, citò citò veniet Chriſtus ad judicium; præmia perſe-

verantibus, pœnas deficientibus repenſurus.

Comparatione æternitatis, quâ remuneratio durabit, omne tempus finitum breve eſt & inſtar puncti. *Mille anni in conſpectu Dei, tanquam dies heſternu quæ præteriit.* pſal. 89. 4.

℣. 38. *Juſtus autem meus.* Gr. at juſtus ex fide vivet. Syr. cæterum juſtus ex fide meiipſius vivet.

Juſtus meus, id eſt, qui per gratiam meam juſtus eſt & rectus.

Ex fide vivit, id eſt, verâ animæ vitâ vivit ex fide, in fide & per fidem.

Vita gratiæ incipit à fide; creſcit in fide, perfi-

A citur per fidem, per quam in mediis tribulationibus reſpirat, gaudet, proficit.

Quod ſi ſubtruxerit ſe, id eſt, quòd ſi per puſillanimitatem *ſe ſubtraxerit à fide. non placebit animæ meæ.* Gr. non benè gaudet anima mea in eo. Syr. non erit gratus animæ meæ.

℣. 39. *Nos autem non ſumus ſubtractionis*, id eſt, non ſumus ex iis, qui ſe per ignaviam ſubducunt à fide, ad perditionem ſuam: *ſed fides*, id eſt, ſed ex eis, qui conſtanter credunt & fortiter ferunt, ad æternam animæ ſalutem.

Corollarium Dogmaticum & pium, ſeu in hoc Capite Decimo ad fidem & ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Lex Moſaica Chriſti umbra.

Legalia ſacrificia ſacrificii Chriſti figura.

TOTA lex Moſaïca fuit Chriſti & Evangelii velut umbratilis repræſentatio; annuum v. g. expiationis ſacrificium, fuit cruenti crucis ſacrificii, in peccatorum omnium expiationem futuri, figura; juge, ſeu quotidianum ſacrificium, in quo unus agnus offerebatur mane, & alius veſpere, Num. 28. figurabat Chriſtum, Agnum Dei immaculatum, ab origine mundi occiſum.

Hinc ſequela.

Hinc per ſe Deo non placuerunt hæc carnalia ſacrificia, ſed ut Chriſti figuræ. ℣. 5. & 6.

Hinc, Chriſto præſente, Deo non placuerunt, ℣. 5. 6. Hinc non juſtificabant offerentem, niſi per fidem in Chriſtum, quem figurabant. ℣. 1.

Hinc Judæi Deum per ſua legalia colentes, in Chriſtum aſpicere debebant: ſine quo reſpectu, nec Deo placebant, nec ſalutem aſſequebantur. *Nec enim fuit* unquam *aliud ſub cælo datum, in quo oporteat nos ſalves fieri.*

Chriſtus fons ſalutis omnibus omninò hominibus.

Chriſtus itaque fons eſt ſalutis omnibus omninò hominibus, ſive præceſſerint, ſive ſubſecuti ſint.

Chriſtus ergo centrum eſt Religionis, in quod confluere & convenire debent omnes veri cultores Dei; extra quod nullus verus Dei cultus.

In eum venturum credere debuerunt Judæi; in eum pro nobis natum & mortuum credere debent omnes unquam futuri.

Salus autem nobis facilior.

Sed quàm facilior hæc fides nobis Chriſtum in Evangelio intuentibus, quàm Judæis in umbrâ tantùm cernentibus?

Gratias age.

Deo itaque æternas age gratias, qui tibi claram dedit, non umbratilem Chriſti cognitionem; qui te ad hæc tempora reſervavit; in quibus Chriſtus clarè cognitus, palam adoratus; Religio ſolidè ſtabilita; ſalus facilis; ſi Chriſto credas, ſi juxta Chriſtum vivas.

Secundò.

Chriſtus Religionis centrum, & exemplar vitæ Religioſæ.

Chriſtus, qui Religionis centrum, eſt & Religionis exemplar: in ipſo primo Incarnationis ſuæ momento, religioſæ dedit nobis vitæ & mortis exemplum.

Tunc dixi: Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. ℣. 7. 9.

Quibus verbis & totam ſuam vitam Dei voluntati faciendæ conſecrans, & mortem juxta Dei voluntatem acceptans; religioſæ nobis dedit & vitæ & mortis exemplar:

Docuit enim nos, & vitam noſtram Dei faciendæ voluntati conſecrare, & mortem Dei voluntati obedientes acceptare.

Imitare.

Habes in commentario, ℣. 7. modum te, vitamque tuam Deo, in Chriſto, cum Chriſto, & per Chriſtum, quotidie mane offerendi.

Praxis.

Mors acceptanda ex obedientiâ.

Hîc diſce modum quotidie, ſive veſperi, ſive de die, in Miſſâ, ſive poſt Miſſam, in gratiarum actionem, mortem acceptandi ex obedientiâ, illamque in Chriſto, cum Chriſto, & per Chriſtum offerendi Deo, ad expiationem peccatorum tuorum; ut illis per Chriſti ſanguinem expiatis, in æternum vivas Deo.

Offerenda per Chriſtum.

Chriſtus à primo vitæ ſuæ inſtanti, uſque ad ultimum fuit peccatorum tuorum victima; quid æquius, quàm ut tandem tuorum peccatorum cum illo ſis C victima, Deoque cum illo ad abolenda peccata tua ſacrificeris?

Ad expiationem peccatorum.

Mors noſtra morti Chriſti unienda.

Chriſte Jeſu, peccatorum meorum victima, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi; patere ut ego peccatorum meorum victima ſim, mortemque meam ſanctiſſimæ morti tuæ conjungam; da ut in ſpiritu tuo, in ſpiritu charitatis & obedientiæ moriens, me peccatorem, te cum Agno immaculato, per Spiritum ſanctum Deo offeram in peccatorum meorum expiationem.

Oratio.

Per paſſionem & mortem Chriſti, Filii tui, ô Deus magne, Deus ſancte, Deus miſericors, miſerere mei; miſerere mei, reum me fateor; mortem merui, mortem accepto; mortem meam ſanctiſſimæ Chriſti morti unitam, offero tibi in peccatorum meorum lutionem.

D Per Chriſtum, pro me morientem, parce mihi, pro peccatis meis, cum Chriſto libenter morienti.

Tertiò.

Oblatio Chriſti fuit infiniti valoris.

Triplici ex parte.

Oblatio Chriſti voluntaria in ſinu matris, à primo vitæ inſtanti inchoata; in præſepe, ſtatim à nativitate confirmata; in cruce tandem conſummata, fuit ſacrificium infiniti, & pluſquam infiniti valoris & meriti, ob dignitatem Divinam offerentis, & oblati, & ob charitatem Divinam, quâ ſemetipſum Chriſtus obtulit. cap. 9. ℣. 14.

Omnia exhauſit peccata.

Hoc ergo unico ſacrificio cruento, omnia peccata Chriſtus *exhauſit.* cap. 9. ℣. 28. omnes, quocumque tempore, præſenti, præterito, futuro ſanctificatos, aut ſanctificandos, ſanctitate & juſtitiâ *conſum-* E *mavit.* Vide ℣. 14. hujus capitis.

Non ideò inutile ſacrificium Miſſæ.

Hinc ne cum hæreticis inferas: ergo inutile ſacrificium Miſſæ. Hoc, inquam, ne inferas.

Applicat enim quod Chriſtus in cruce meruit.

Quia Chriſtus per cruentam ſui corporis immolationem, ita nobis peccatorum remiſſionem & Dei gratiam meruit; ut per incruentam ejuſdem corporis immolationem, & realem manducationem, hæc nobis applicari, & conferri voluerit. Vide dicta ℣. 3. & ℣. 14.

Hîc addo. Quòd ſicut in omni ſacrificio, holocauſtum excipio, duæ partes erant, ſcilicet immola-

Digitized by Google

rio victimæ, & communio, ſeu participatio, quam offerens, & is pro quo offerebatur, habebant cum victimâ.

Eſt communio, ſeu participatio victimæ crucis.

Sic & in Chriſti ſacrificio, ſacrificium crucis eſt immolatio Chriſti; Euchariſtia eſt iſtius ſacrificii communio, participatio: per eam enim communicatur victimæ crucis uſque ad conſummationem ſæculi.

Idem itaque ſacrificium, eadem victima duobus modis oblata; & quâ Chriſtus perficit in uno, quod inchoavit in altero.

In cruce Chriſtus ſalutem noſtram inchoavit, nobis per ſanguinem ſuum meruit gratiam & juſtitiam; in altari Chriſtus ſalutem noſtram perficit, gratiam, & juſtitiam nobis per Euchariſtiam confert.

Simile.

In altari igitur, & in cruce non aliter Chriſtus à Chriſto ſeparandus, quàm ſol à radiis.

Sol omnia operatur in terris: at per radios; Euchariſtia, quaſi radius crucis.

Quartò.

Quatuor erant in lege ſacrificiorum genera.

In lege quatuor erant ſacrificiorum genera, in ℣. 5. & 6. notata; oblatio, holocauſtum, pro peccato, pacificorum.

Vel enim, ut ait Divus Thomas, ſacrificium erat de ioanimatis, pane, thure, &c. & dicebatur oblatio: vel de animatis, idque vel ad placandum Deum, & dicitur holocauſtum, quod erat digniſſimum, quia totum cremabatur in honorem Dei; vel pro expiatione peccati, & dicitur ſacrificium pro peccato: hujus autem ſacrificii una pars comburebatur, altera cedebat in uſum miniſtrorum; vel erat pro beneficiis Dei, & illud erat minùs dignum, quia tertia tantùm pars comburebatur, & miniſtris dabatur una, alia offerentibus; & iſtud dicitur ſacrificium pacificorum.

Figuræ erant quatuor Religionis officiorum.

Figuræ erant quatuor diverſorum Religionis officiorum; adorationis, gratiarum actionis, expiationis, petitionis: quæ omnia nunc exercemus per unum Chriſti ſacrificium.

Hioe perperàm hæretici ex frequenti Euchariſtici ſacrifici repetitione, illius inferunt inefficaciam.

Efficaciſſimum eſt enim ſacrificium illud, per quod omnem Religioois actum exercemus, omnibuſque noſtris debitis erga Deum ſatisfacimus.

Quæ omnia per unum Miſſæ ſacrificium exercemus: ideò efficaciſſimum.

Sacrificium quippe Miſſæ, non tantùm eſt expiatorium, ſeu pro peccato; ſed & holocauſtum eſt in honorem Dei, & Euchariſticum; & ſacrificium pacificorum, ſeu pro beneficiis Dei.

Illud igitur offerimus jugiter, ut peccata quidem expiemus, quæ de novò jugiter committimus:

At præterea jugiter illud offerimus, ut Deo gratias pro beneficiis agamus; ut ab eo nova beneficia impetremus; ut illum continuè, & infinitè honoremus.

Hinc benè vocatum eſt Religionis ſacrificium, per quod omnis exercetur Religionis actus.

Vide in fine capitis noni, modum hos actus exercendi in Chriſto, cum Chriſto, per Chriſtum.

Analyſis Capitis Undecimi.

UT *Hebræos Apoſtolus, juxta ſcopum ſuum, in fide Chriſti corroboret, eoſque ad omnia fortiter ferenda, propter fidem ſervandam, animet.*

℣. 1. Declarat quid ſit fides.

℣. 2. Aſſerit omnes antiquos fidem habuiſſe, & ob eam in Scripturis laudatos fuiſſe.

℣. 3. Ipſis Hebræis, & omnibus fidelibus inſinuat tantam fidei neceſsitatem; ut ſine ipſâ nec prima Scripturæ verba, In principio Deus fecit cælum & terram, *poſſumus intelligere.*

℣. 4. Incipiens ab Abel, & uſque ad prophetas deſcendens, oſtendit omnes ſanctos, per fidem mira geſsiſſe, & ob fidem horrenda fortiter paſſos eſſe.

℣. 33. & ſequentibus, mirâ brevitate & eloquentiâ, ſanctorum geſta, & paſsiones exprimit

Tandem ℣. 39 & 40. notat Apoſtolus quòd licèt hi omnes ſancta fecerint, & paſsi fuerint; promiſſam tamen mercedem non ſunt, ſine nobis Chriſtianis, niſi per ſpem, conſecuti.

Diutiùs fuit illis expectanda: adeſt verò nobis; nunc enim patet aditus cælorum: nos ergo pudeat, ſi fuerimus puſillanimes.

Caput Undecimum.

Textus.

1. EST autem fides ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium.

2. In hac enim teſtimonium conſecuti ſunt ſenes.

3. Fide intelligimus aptata eſſe ſæcula, verbo Dei.

Paraphraſis.

DIXI Juſtum ex fide vivere: à nobis igitur agnoſcenda hæc virtus, à quâ naſcitur juſtitia, quæ eſt præſens animæ vita; & cui promiſſa eſt æterna vita. Eſt autem fides certa & firma rerum, quas ſperamus, in intellectu noſtro ſubſiſtentia; & rerum ſenſibus non conſpicuarum demonſtratio; ſeu convictio, ex verbo Dei ſcilicet.

Per hanc vixerunt omnes antiqui Patres, qui juſti fuerunt; etenim ob illam teſtimonium juſtitiæ conſecuti ſunt à Deo, in ſacris nimirùm Scripturis.

Nobis autem non minùs quàm illis, neceſſaria eſt hæc virtus, ſine quâ ne prima Scripturæ verba concipimus: per fidem enim intelligimus mundum, ſolo Dei conſtructum imperio,

Sic autem conſtructum, ut ex informi priùs & inviſibili, excultus, ornatus, & viſibilis factus fuerit.

Dixi Patres antiquos per fidem conſecutos eſſe juſtitiæ teſtimonium. Abel primus omnium hinc juſti cognomen habuit: per fidem enim uberiorem & pretioſiorem hoſtiam obtulit Deo, quàm Cain frater ejus; & ideò juſtitiæ teſtimonium meruit in Scripturis, Deo ipſo teſtante quòd grata ſibi fuerit illius hoſtia; imò & per fidem, Deo & hominibus, etiam mortuus, lòquitur: Deo per merita, hominibus per exemplum.

Propter eamdem fidem Henoch tranſlatus eſt, nec communem vidit mortem; nec ampliùs viſus, quia de humano illum Deus commercio tranſtulit: tranſtulit autem, quia, Scripturâ teſte, ambulavit coram Deo, & ideò illi placuit.

At ſine fide Deo nemo placere poteſt: ut quis enim Deum verè colat, illique placeat; ante omnia credere debet, quòd Deus ſit, rerumque noſtrarum curam agat; & quòd obedientibus ſibi futurus ſit remunerator. Hoc ergo credidit Henoc, qui Deo placuit: fidei ergo debet, quòd à Deo tranſlatus eſt, & cum Deo vivit.

Noë Divino monitus oraculo de futuro diluvio, nunquam viſo, & cujus nulla tunc erat apparentia; credidit Deo,

Fide meruit, metu ex fide concepto condidit arcam, ad ſuam, ſuæque familiæ ſalutem:

Et per hanc fidem ſuam, aliorum incredulitatem damnavit,

Et ipſe veræ juſtitiæ, quæ ex fide eſt, factus eſt poſſeſſor & hæres.

Patriarcha noſter, qui cùm priùs Abram vocaretur, à Deo vocatus eſt Abraham; ille, inquam, per fidem obedivit Deo dicenti: Exi de terrâ tuâ; obediens, exivit & venit in terram, quam in filiis ſuis poſſeſſurus erat, tanquam hæreditatem; exivit autem neſciens quò eundum, & quo tandem loco ſibi conſiſtendum.

Eâdem fide habitavit in terrâ illâ, toties ſibi promiſſâ, tanquam in alienâ, in tentoriis habitans, more viatorum; ſicut Iſaac & Jacob, ejuſdem hæreditatis promiſſæ conſortes, in tentoriis habitaverunt, ut peregrini.

Nimitùm expectabat ſtabilem ac perpetuam civitatem, cæleſtem Jeruſalem, à quâ nuhquam foret depellendus; & in quâ ſumma felicitas, utpote cujus author ac conditor eſt Deus.

Sic & Sara, cùm eſſet ſterilis, & ætatem generationi convenientem prætergreſſa eſſet, per fidem accepit virtutem producendi filium; quia Deum, qui promiſerat, in ſuis promiſſis veracem eſſe credidit.

Propter quam fidem, ab uno Abrahamo, & quidem quoad generandi facultatem emortuo, orti ſunt poſteri innumerabiles, ſicut ſtellæ cæli, & ſicut arena, quæ eſt in littore maris.

In fide perſeverantes mortui ſunt hi Patriarchæ noſtri, non acceptis rebus ſibi promiſſis, terram enim Chanaan non poſſederunt, niſi in poſteris, poſt annos quadringentos: regnum verò cælorum, per hanc terram figuratum, non niſi poſt Chriſti mortem adepti ſunt; ſed morituri, hæc ſibi promiſſa, oculo fidei à longè aſpiciebant, & præ gaudio ſalutabant, & ſeſe peregrinos & hoſpites eſſe fatebantur.

Qui autem peregrinos ſe dicunt, hoc dicentes, ſignificant patriam ſe deſiderare: quam ergo patriam deſiderabant Patres noſtri?

A ur ex inviſibilibus viſibilia fierent.

4. Fide plurimam hoſtiam Abel, quàm Cain obtulit Deo, per quam teſtimonium conſecutus eſt eſſe juſtus, teſtimonium perhibente muneribus ejus Deo; & per illam defunctus adhuc loquitur.

5. Fide Henoch tranſlatus eſt, ne videret mortem, & non inveniebatur; quia tranſtulit illum Deus: ante tranſlationem

B enim teſtimonium habuit placuiſſe Deo.

6. Sine fide autem impoſſibile eſt placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator.

7. Fide Noë reſponſo accepto de iis, quæ adhuc non videbantur,

metuens aptavit arcam in ſalutem domûs ſuæ;

C per quam damnavit mundum,

& juſtitiæ, quæ per fidem eſt, hæres eſt inſtitutus.

8. Fide qui vocatur Abraham, obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem; & exiit neſciens quò iret.

9. Fide demoratus eſt in terrâ repromiſſionis, tanquam in alienâ, in caſulis habitando, cum Iſaac & Jacob cohæredibus repromiſſionis ejuſdem.

D

10. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex & conditor Deus.

11. Fide & ipſa Sara ſterilis, virtutem in conceptione ſeminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit eſſe eum, qui repromiſerat.

12. Propter quod & ab uno orti ſunt, & hoc emortuo, tanquam ſidera cæli in multitudine, & ſicut arena, quæ eſt ad oram

E maris innumerabilis.

13. Juxta fidem defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus; ſed à longè eas aſpicientes, ſalutantes, & confitentes, quia peregrini, & hoſpites ſunt ſuper terram.

14. Qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere.

15. Et

15. Et ſi quidem ipſius meminiſſent, de quâ exierunt, habebant utique tempus revertendi.

16. Nunc autem meliorem appetunt, id eſt, cæleſtem:

ideò non confunditur Deus vocari Deus eorum:

paravit enim illis civitatem.

17. Fide obtulit Abraham Iſaac, cùm tentaretur; & unigenitum offerebat, qui ſuſceperat repromiſſiones.

18. Ad quem dictum eſt: Quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen;

19. Arbitrans, quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus:

unde eum & in parabolam accepit.

20. Fide & de futuris benedixit Iſaac, Jacob, & Eſaü.

21. Fide Jacob moriens, ſingulos filiorum Joſeph benedixit: & adoravit faſtigium virgæ ejus.

22. Fide Joſeph moriens, de profectione filiorum Iſraël memoratus eſt, & de oſſibus ſuis mandavit.

23. Fide Moyſes natus, occultatus eſt menſibus tribus à parentibus ſuis, eò quòd vidiſſent elegantem infantem, & non timuerunt Regis edictum.

24. Fide Moyſes grandis factus, negavit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis,

25. Magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere jucunditatem.

26. Majores divitias æſtimans theſauro Ægyptiorum, improperium Chriſti: aſpiciebat enim in remunerationem.

27. Fide reliquit Ægyptum, non veritus animoſitatem Regis: inviſibilem enim tanquam videns ſuſtinuit.

28. Fide celebravit Paſcha, & ſanguinis effuſionem, ne qui vaſtabat primitiva, tangeret eos.

29. Fide tranſierunt mare rubrum, tanquam per aridam terram: quod experti Ægyptii, devorati ſunt.

30. Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum ſeptem.

A Sanè ſi Chaldæam deſideraſſent; tempus habebant illuc revertendi: vita enim longa, via verò brevis.

Fatendum eſt igitur quòd meliorem deſiderabant patriam, nempe cæleſtem;

Et ob hanc illorum fidem, per quam cælum & Deum inquirebant, Deus non erubeſcit, imò gaudet vocari Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Jacob.

Hinc illis, ut præcipuis amicis ſuis, & omnium fidelium patribus, paravit Jeruſalem cæleſtem, in quâ cum Deo regnant in æternum.

Fide impulſus Abraham, cùm Deus illius obedientiam omnibus notam facere vellet; illique ideò juſſiſ-
B ſet Iſaacum immolare: accinxit ſe ad illum immolandum, licèt unigenitum, per quem complenda erant promiſſa, quæ de innumerâ prole ſuſceperat.

Quandoquidem ad Abraham dictum fuerat: Per Iſaac, erit ubi poſteritas clariſſima.

Licèt ergo Divinæ huic promiſſioni contrarius videretur eſſe Dei juſſus de mactando Iſaaco; invictâ fide tamen obedivit Abraham, firmiter credens Deum omnipotentem: & ideò, ſi velit, Iſaacum poſſe à mortuis ſuſcitare, & per eum ſua promiſſa complere.

Unde hujus fidei merito Abraham illum vivum recepit, & quidem in magni typum myſterii.

Per fidem Iſaac ſic benedixit filiis ſuis; ut benedicendo, promitteret bona futura, quæ non videbat:
C ſic autem ea, Deo dirigente, largitus eſt illis, ut potiora aſſignarit juniori, & Jacobum prætulerit Eſaü primogenito.

Eâdem fide Jacob morti proximus, & futuri non ignarus; ſic utrumque filiorum Joſeph benedixit, ut juniorem Ephraim, prætulerit. Manaſſe majori: at longiùs aſpiciens oculo fidei, in virgâ regiâ Joſeph, filii ſui, Chriſtum Regem adoravit.

Simili fide Joſeph credens Dei promiſſioni patribus ſuis factæ; in morte meminit de exitu filiorum Iſraël ex Ægypto; & de illo certus, mandavit de oſſibus ſuis in terram promiſſam transferendis.

Eâdem fide inſpirati parentes Moyſis recens nati, & grande quid ex ipſâ puelli elegantiâ ominati,
D occultaverunt illum per tres menſes; nec Regis edictum de necandis infantibus maſculis, timuerunt.

Eâdem fide Moyſes ipſe, cùm à filiâ Pharaonis adoptatus eſſet; ubi vir factus eſt, reſpuit hunc Regiæ cognationis honorem,

Malens Hebræum ſe palàm profiteri, & cum populo Dei malis affligi, quàm in Aulâ Regiâ tranſitoriis frui deliciis cum peccato, vel cum peccati periculo.

Improperium Chriſti, quem fide videbat multa paſſurum, feliciores reputans divitias, quàm omnes Ægyptiorum opes: oculo quippe fidei aſpiciebat in beatitudinis æternæ remunerationem.

Eâdem fide cum univerſo populo diſceſſit ex Ægy-
E pto, nec Regis viſibilis furorem reformidavit; quia Deum inviſibilem quaſi intuebatur; & ita præſentem habebat animo, ac ſi videret oculis.

Sic & fide Paſcha celebravit, & Paſchalis Agni ſanguine ſuperliminaria & poſtes domûs aſperſit; ne Angelus primogenita vaſtans, quemquam ſuorum tangeret.

Fide omnes Iſraëlitæ ingreſſi ſunt in mare, & illæſi per illud tranſierunt, quaſi per ſiccam: quod auſi infideles Ægygtii, in aquis ſunt abſorpti.

Fide Joſue & populi corruerunt muri Jericho ſeptimo die, ſepties ambiti.

Quin & Rahab meretrix, fidei ſuæ merito, quâ A exploratores hoſpitio recepit, & abſcondit, non periit cum incredulis Jericho civibus.

31. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.

Quid plura congeram priſcorum fidelium exempla? quis enim finis, ſi ſingula referam, & loquar de Gedeon, Barac, Samſon, Jepthe, David, Samuel, & Prophetis.

32. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samſon, Jepthe, David, Samuël, & Prophetis:

Qui per fidem Divinam expugnarunt regna, juſtè vixerunt, & juſta pronunciarunt judicia; promiſſam occuparunt terram, concluſerunt ora leonum;

33. Qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt juſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturaverunt ora leonum,

Vim ignis compreſſerunt, hoſtilem evaſerunt gladium, lethalem morbum effugerunt, bellicam demonſtrarunt fortitudinem, inimicas ſubverterunt, & B diſſipaverunt acies;

34. Extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum:

Mortuos ſuſcitaverunt, & matribus filios de reſurrectione venientes reddiderunt.

35. Acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos. Alii autem diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemptionem, ut meliorem invenirent reſurrectionem.

Mira ſunt quæ per fidem, & ob fidem paſſi ſunt; alii in eculeis diſtenti, flagris & loris pulſati, maluerunt in cruciatibus expirare, quam acceptare liberationem à malis oblatam ſibi, ſub impietatis conditione; meliorem vitam ſperantes, beatam immortalitatem; alii eamdem ob fidem ludibrio fuerunt & deriſi, & verberibus cæſi; alii in vincula conjecti, in carceres detruſi.

36. Alii verò ludibria & verbera experti, inſuper & vincula & carceres;

Alii lapidati ſunt, diſſecti ſunt, expoſiti periculo, C gladio occiſi: alii ab ædibus expulſi, ex oppidis ejecti, circuierunt huc & illuc oberrantes, ovinis, aut caprinis pellibus induti; rebus neceſſariis deſtituti, anguſtiis ubique & undique preſſi, malis omnibus obſeſſi.

37. Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladii mortui ſunt; circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti;

Tanti, tamque ſancti viri, quorum conſortio dignus non erat mundus, errabant in ſolitudinibus, & in montibus; latitabant in ſpeluncis, & cavernis terræ.

38. Quibus dignus non erat mundus; in ſolitudinibus errantes, in montibus, & ſpeluncis, & in cavernis terræ.

Et hi omnes, licèt ob tam præclarè geſta, & tam horrenda ob fidem tolerata, Divino teſtimonio ſint in Scripturis approbati; tunc tamen temporis non receperunt promiſſam pietatis ſuæ mercedem.

39. Et hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem.

Deo, per ſingularem in nos bonitatem, ita pro- D videnre, ut hi antiquiores ſancti, non ante tempora noſtra, Deo fruerentur in cælis; & non ſine nobis conſummatam in Reſurrectione mortuorum, gloriam conſequerentur.

40. Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non ſine nobis conſummarentur.

Commentarius in Caput Undecimum.

℣. 1. EST *autem fides ſperandarum ſubſtantia*.. Syr. eſt autem fides certitudo de iis quæ ſunt in ſpe, ac ſi jam exiſterent actu, & revelatio earum quæ non videntur.

Eſt etiam rerum timendarum, v. g. inferni; ſed de E ſperandis tantùm loquitur Apoſtolus, quia per illarum exiſtentiam & aſpectum vult Hebræos ad perſeverantiam animare.

Subſtantia. Gr. ὑπόστασις, ſubſiſtentia, id eſt, fides facit ut bona futura, quæ nondum exiſtunt, ſubſiſtant in intellectu, eaque tam certa habeamus ac ſi de facto jam exiſterent.

Argumentum. Gr. ἔλεγχος, oſtenſio, demonſtratio, manifeſtatio *non apparentium*, id eſt, earum etiam rerum, quæ non ſunt conſpicuæ ſenſibus: quædam enim res conſpicuæ creduntur, v. g. mors.

Sed propter rationem jam dictam, loquitur Apoſtolus præcipuè de bonis quæ ſperamus, & quæ non ſunt conſpicua: & quæ oculo fidei quaſi cernimus, velut præſentia. Hæc autem fidei demonſtratio non eſt in rebus ipſis; ſed in Deo atteſtante: evidens enim eſt certum eſſe quod Deus revelat.

Fides itaque eſt quaſi oculus, vel quaſi dioptra, quâ res remotiſſimæ & aliis non apparentes, quaſi proximæ videntur.

Hac dioptrâ ſancti Martyres & Confeſſores æternæ vitæ bona conſpicientes, contempſere vitæ præſentis commoda, tormentaque fortiter ſuſtinuere.

Hæc eſt ergo veræ & vivæ fidei deſcriptio, non frigidæ & dormientis, ut non dicam, mortuæ, plerorumque hominum, in quibus *faſcinatio nugacitatis obſcurat bona.*

✠. 2. *In hac enim*, puto hoc, *enim*, reſpicere verſiculum capitis præcedentis. *Juſtus autem meus ex fide vivit*. Vide paraphraſim.

Per hanc ergo fidem, *ſenes*, id eſt, antiqui patres quiante legem & in lege fuerunt illuſtres.

Teſtimonium, bonum, ſcilicet, *aſſecuti ſunt* in ſanctis Scripturis, quod Deo placuerint.

Seu fidem habuerunt, ob fidem Deo placuerunt, ob fidem benè audierunt, & à Deo & ab hominibus laudati ſunt.

✠. 3. *Fide intelligimus*, id eſt, & nos quoque Hebræi & fideles omnes, qui vivimus, per fidem *intelligimus* & credimus.

Sæcula, id eſt, tempora & temporaria, ſeu mundum, cælum, terram, mare, & omnia quæ ſunt in mundo.

Verbo Dei, id eſt, juſſu Dei.

Aptata eſſe. Gr. conſtructa. Syr. ordinata, id eſt, creata & compaginata, in ordinem digeſta, omnibuſque ſuis partibus conſtructa.

Ut ex invifibilibus. Gr. ex non apparentibus, id eſt, ex non exiſtentibus, niſi in mente Divinâ, fierent exiſtentia & viſibilia.

Caïetanus & alii per inviſibilia intelligunt Chaos & abyſſum. Primâ die *Deus creavit cælum & terram: terra autem erat inanis & vacua*, ſeu, ut aiunt Septuaginta, erat inviſibilis & incompoſita; ex hoc autem Chao, Deus cætera fecit, inquiunt illi authores.

Quidquid ſit, creationem mundi nec ſenſus, nec ratio, ſed ſola fides docet; hinc eam non intellexerunt philoſophi.

Hinc etiam mihi probabile videtur, quòd hæc verba D. Paulus de antiquis patribus diſſerens interſerat, ut inſinuet ipſis Hebræis & nobis tantam fidei neceſſitatem, ut ſine ipſâ, nec prima Scripturæ verba intelligamus: ſcilicet *in principio Deus fecit cælum & terram*.

D. Paulo de Abele, Henoch, &c. locuturo tota Geneſis in mentem venit; & conſequenter prima illius verba; hincque ſumit occaſionem Hebræis inſinuandi neceſſitatem fidei; & ideò interrumpit ſermonem de antiquia inceptum, ut dicat, *fide intelligimus*, &c.

✠. 4. *Fide plurimam*, id eſt, copioſiórem, præſtantiorem. Gr. enim eſt comparativum. πλείονα, quaſi, *plurem*. ſed quia Latinè dici non poteſt, interpres noſter dixit *plurimam*, pluris & majoris pretii, ſcilicet gregis ſui primogenita & adipes eorum Gen. 4. ✠. 4.

Quam Cain. qui fructus terræ, ſed non meliores obtulit.

Per quam, ſeu fidem, ſeu hoſtiam; vel utrumque, ſeu, per quam hoſtiam fide majori oblatam.

Teſtimonium juſtitiæ meruit in Scripturis, ſeu, ut ait Syrus, propterea extat de illo teſtimonium quòd juſtus fuerit.

Teſtimonium perhibente. Gr. teſtante in muneribus ejus Deo. Syr. atque teſtimonium perhibuit de oblatione ejus Deus.

Reſpexit enim Dominus ad Abel. Gen. 4. ✠. 24.

Reſpexit. Theodotion vertit, inflammavit, ignivit ſuper munera ejus. Flammâ ergo cæleſti Abelis hoſtiam Deus conſumpſit, hocque ſigno oſtendit eam ſibi gratam.

Et per illam defunctus adhuc loquitur. Syr. & ideò etiam mortuus loquitur.

Quod duobus modis verum; ſtatim poſt mortem ſanguis ejus locutus eſt. *Vox ſanguinis tui clamat ad me*. Gen. 4. Nunc autem Abel per fidem ſuam loquitur re & exemplo, ob quod in omnium ore verſatur.

Hinc docemur ſanctos poſt mortem vivere & loqui: vivunt & loquuntur Deo per merita ſua; hominibus per exempla.

Sancti poſt mortem loquuntur Deo & hominibus.

✠. 5. *Fide Henoch tranſlatus eſt*. Syr. per fidem tranſlatus eſt Henoch & mortem non guſtavit; neque inventus eſt, quia tranſtulit eum Deus.

Quòd per fidem tranſlatus ſit Henoch, probat Apoſtolus.

Ante tranſlationem enim teſtimonium habuit... id eſt, Scriptura teſtatur quod ante tranſlationem placuit Deo; dicit enim Geneſ. 5. 24. *Ambulavit cum Deo*, id eſt, Deo vacavit, Deo paruit, illi ſemper præſenti adhæſit: hoc autem fieri non poteſt ſine fide.

✠. 6. *Sine fide autem impoſſibile eſt placere Deo*. Syr. Atqui ſine fide nemo poteſt placere Deo.

Probatur minor.

Credere enim oportet accedentem ad Deum..... id eſt, etenim ut quis Deum colat, illique placeat; ante omnia credere *oportet*. Primò, quod Deus ſit, rerumque humanarum curam gerens. Secundò, *quod* obedientibus *ſit* futurus remunerator.

Primùm, ſine fide non poteſt, ſecundùm ſine ſpe.

Duo itaque ſunt hîc notanda juſtæ & patientia animæ ſolamina & quaſi fulcra. Primùm, *Deus eſt*: ſecundum, *Deus eſt* juſtus, & conſequenter *remunerator*: ergo benè operantibus reddet mercedem; non hîc plerumque reddit: ergo in futurâ vitâ reddet.

Duo animæ juſtæ fulcra.

✠. 7. *Fide Noe reſponſo accepto...* Gr. fide Divinitùs monitus Noë de nondum viſis, id eſt, per fidem Noë de cælo monitus de futuro diluvio, quod non modò nondum videbatur; ſed nec unquam viſum fuerat, & cujus nulla erat apparentia.

Metuens. Syr. metuit, id eſt, & metu ex fide concepto.

Aptavit. Syr. & condidit ſibi arcam ad ſalutem filiorum ſuæ familiæ.

Per quam. ſcilicet arcam, alii per quam fidem; perinde eſt.

Damnavit. Syr. reum peregit mundum: qui ſcilicet non credidit.

Cùm enim Noë arcam conſtruebat; illius arcæ cauſſam omnibus dicebat; at illi nec crediderunt, nec reſpuerunt: hinc fides Noë fuit incredulitatis aliorum damnatio.

Simile quid accidit quotidiè: ſicut arcam ſalutis ædificans Noë non credebatur, ſed irridebatur; ſic & hodie fideles, ſaluti bonis operibus vacantes, ab aliia irridentur: hoc expectandum quidem; at hoc ipſum erit condemnatio mundi non credentis, ſalutemque ſuam negligentis.

Et juſtitia, quæ per fidem... id eſt, & veræ juſtitiæ, quæ ea fide eſt, factus eſt poſſeſſor: hujus enim fidei actibus juſtitia & ſanctitas ejus aucta eſt. hinc Geneſ. 6. *Noë vir juſtus atque perfectus*, &c.

Alii in nomine *hæres*, fundari ſic explicant.

Et ſanctitatis patrum ſuorum, Henoch, Enos, Seth, &c. quæ per fidem acquiritur & augetur, ſuâ fide factus eſt hæres; ſeu remanſit hæres, cæteris omnibus in aquia diluvii ſubmerſis.

Juxta hunc ſenſum S. Anſelmus dixit, idcircò factum eſt diluvium, ut finis imponeretur vitiis, & juſtitia quam Abel, Henoch, & ſancti tenuerant, permaneret; & hujus hæres factua eſt beatus Noë.

✠. 8. *Fide qui vocatur Abraham...* Gr. fide vocatus Abraham obedivit. Syr. per fidem Abraham cùm vocatus eſt, dicto audiens fuit.

Mirum obedientiæ exemplum.

Juxta noſtrum interpretem hic ſenſus eſt: is, qui cùm priùs vocaretur Abram, id eſt, pater excelſus; à

Deo vocatus eſt *Abraham*, id eſt, pater multarum A gentium.

Ille, inquam, per fidem *obedivit* Deo; ipſum primò ex Chaldæâ, ſcilicet ex Ur Chaldæorum, patriâ ſuâ; ſecundò ex Meſopotamiâ, ſeu ex Haran evocanti in terram Chanaam, quam ipſe, in poſteris ſuis erat poſſeſſurus tanquam hæreditatem.

Et exiit neſciens quo iret, in quam partem terræ Chanaan, quæ ampla erat: vel neſciens quæ & qualis eſſet illa terra Chanaan.

℣. 9. *Fide demoratus eſt in terrâ promiſſionis.* Syr. per fidem fuit inquilinus in terrâ illâ quæ fuerat ei promiſſa tanquam in extraneâ.

Id eſt, per fidem habitavit in terrâ illâ ſibi, ſeu ſuo ſemini promiſſâ, tanquam in alienâ; non ut civis, ſed B ut peregrinus, nec domum, nec agros in eâ poſſedit.

Exemplum contemptûs rerum terrenarum.

In caſulis habitando. Syr. & in tentoriis habitavit. Gr. in tabernaculis habitans: ſcilicet more viatorum & peregrinorum, qui domos in alienâ terrâ non ædificant.

Cùm Iſaac & Jacob, id eſt, non ſolus Abraham ita demoratus eſt ibi, ſed ſimiliter *Iſaac & Jacob*, quibus illa quoque terra promiſſa erat in hæreditatem.

Habitaverunt etiam in tentoriis; tùm vivente adhuc Abrahamo; mortuus eſt enim cum Jacob eſſet quindecim annorum; tùm poſt mortem Abrahami, ſucceſſivè ſcilicet, alius poſt alium, ut peregrini habitaverunt ibi.

His verbis laudatur Iſaaci & Jacobi fides. C

℣. 10. *Expectabat enim fundamenta*... Gr. illam fundamenta, &c.

Datur hîc ſupradictorum ratio. *Fide demoratus eſt*, &c. *habitavit in tentoriis* ut peregrinus, quia *expectabat* civitatem illam, cæleſtem Jeruſalem, benè fundatam, firmam, immobilem, æternam.

Cujus artifex... id eſt, quam Deus, ut architectus, faciendum diſpoſuit, & quam, ut artifex condidit.

Qui cælum verè credit, terram facilè contemnit.

℣. 11. *Fide & ipſa Sara.* in Græco hodierno, non eſt *ſterilis*. Syr. per fidem Sara, quæ erat ſterilis.

Utrumque ſexum ad fidem excitaturus Apoſtolus, à virorum exemplis venit ad fœminas.

Duo notat in Sarâ conceptionis impedimenta, naturalem ſcilicet ſterilitatem & præterea provectam ætatem.

Utrumque autem Sara per fidem vicit. D

Licèt enim primò riſerit, ubi tamen ab Angelo edocta fuit rem ſeriam eſſe, & non jocum, credidit Deum in promiſſis veracem & fidelem; & per hanc fidem accepit à Deo virtutem producendi filium.

℣. 12. *Propter quod.* Gr. ideò. Syr. quapropter, id eſt, propter quam fidem. *ab uno*, ſcilicet, Abrahamo, *& hoc* quoad generandi facultatem *emortuo*, orti ſunt poſteri innumerabiles, ſicut ſtellæ cæli & ſicut arena quæ eſt in littore maris.

Hyperbolica locutio, quâ ſignificatur maxima multitudo.

Unum quidem filium habuit Sara, ſcilicet Iſaacum, ſed ex illo & per illum orti ſunt infiniti filii Abrahæ, tùm naturales, tùm ſpirituales, inter quos E Chriſtiani.

In fide, & cum fide, ſua ſociâ fide moriendum.

℣. 13. *Juxta fidem*... Syr. in fide mortui ſunt hi omnes... id eſt, *omnes iſti*, Abraham ſcilicet, Iſaac & Jacob, quibus facta eſt promiſſio tùm de terrâ Chanaan, tùm de patriâ cæleſti, in fide & cum fide defuncti ſunt.

Seu, ut ait D. Thomas, juxta ſe habentes fidem ſuam quaſi ſociam inſeparabilem.

Firmiſſimè perſeveraverunt in fide uſque ad mortem, & nos itaque perſeveremus.

Hîc enim Apoſtolus juxta ſcopum ſuum Hebræos ſtimulat ad perſeverantiam.

Non acceptis repromiſſionibus. Syr. nec acceperunt ſibi promiſſum, tùm de terrâ Chanaan, quam non poſſederunt ipſi, ſed eorum poſteri poſt quadringentos annos ſub Joſuë; tùm de regno cæleſti, quod non ſunt adepti, niſi poſt mortem Chriſti.

Sed à longè eas aſpicientes & ſalutantes. Gr. aſpicientes & perſuaſi & ſalutantes, id eſt, *à longè* oculo fidei *aſpicientes*, & per fidem *perſuaſi* ſe tandem eas poſſeſſuros, & præ gaudio *eas ſalutantes*, ſicut navigantes terram à longè ſalutant: ita hi patres per fidem obſcurè patriam cæleſtem videntes, eam crebrò ſalutabant ad eam anhelantes.

Simile.

Et confitentes... hinc tam ſæpè peregrinos ſe dicebant. Geneſ. 23. 4. & 47. 9.

℣. 14. *Qui enim hæc dicunt.* Gr. nam hujuſmodi dicentes, oſtendunt palam quod patriam inquirunt.

Id eſt, qui ſe peregrinos dicunt, patriam deſiderant ſeu affectu inquirunt.

℣. 15. *Et ſiquidem ipſius meminiſſent*.... Syr. quòd ſi civitatem illam, ex quâ prodierunt, quæſiviſſent.

Habebant tempus ut iterùm revertentes eam adirent.

Nec enim Chaldæa longè diſtabat à Chananæâ, circiter quinquaginta leucis.

℣. 16. *Nunc autem meliorem*, id eſt, fatendum igitur quòd meliorem deſiderant patriam, cæleſtem ſcilicet, non terrenam.

Ideò non confunditur vocari... Gr. ideò non erubeſcit eos Deus, Deus invocari eorum... Syr. proptereà non erubeſcit Deus vocari Deus illorum.

Id eſt, ob quam illorum fidem, per quam cor & animus eorum in cælo fixa ſemper erant, ſolique Deo vacabant, Deus non erubeſcit, imò gaudet vocari Deus Abraham, Iſaac & Jacob.

Hæc verba indicant manifeſtè, quòd ſuperiora, (*Juxta fidem defuncti ſunt omnes iſti*) ad Abraham, Iſaac & Jacob, reſtringenda ſint; cæterorum enim Deus nullibi vocatur.

Paravit enim illis civitatem, id eſt, hinc *illis*, tanquam præcipuis amicis ſuis, & omnium fidelium Patriarchis, *paravit illis civitatem*, Jeruſalem cæleſtem, de quâ ℣. 10. dictum eſt, *cujus artifex & conditor Deus*, & in quâ regnant unâ cum Deo; *multique ab oriente & occidente recumbent cum Abraham & Iſaac & Jacob.* Matth. 8. ℣. 11.

Civitas hæc, Deus ipſe; ô fœlix commutatio! pro domo terreſtri, ſinum Dei inhabitare, per totam æternitatem, Deo, Deique deliciis frui!

Felix commutatio.

℣. 17. *Fide obtulit Abraham Iſaac*, id eſt, per fidem *Abraham obtulit Iſaac*, effectu, imponens eum alligatum ſuper altare; animo, paratus enim erat immolare.

Cùm tentaretur à Deo, non ut Deus ejus obedientiam noſſet, ſed ut eam omnibus notam faceret & imitandam proponeret.

Et unigenitum offerebat... id eſt, obtulit, inquam, Iſaac, illum unigenitum, per quem complendæ erant promiſſiones, quas de innumerâ prole ſuſceperat.

℣. 18. *Ad quem dictum eſt.* Syr. ſiquidem dictum illi fuerat, &c. id eſt, *ad quem* Abraham *dictum* erat à Deo. *in Iſaac*, &c. per filium tuum Iſaac erit tibi poſteritas multiplicanda ſicut ſtellæ cæli & arena maris.

Mirum fidei & obedientiæ exemplum.

Cui Divinæ promiſſioni contrarius videbatur Dei juſſus

juſſus de mactando Iſaaco: & oh quam contrarietatem poterat Abraham aliquâ dubitatione percuti: ſed invictâ fide credidit, obedivit, obtulit, ſeu ad illum ſacrificandum ſeſe accinxit.

℣. 19. *Arbitrans quia & à mortuis...* id eſt, animo reputans & firmiter credens, quòd Deus filium ſuum mactatum poſſet à mortuis ſuſcitare, & per eum ſua promiſſa complere.

Deus promiſerat Iſaaci poſteritatem fore arenæ maris ſimilem: idem Deus jubet Iſaacum immolari; à duabus contrariis cogitationibus tunc obſeſſus erat Abraham; & præterea naturam habebat, quovis lictore ſæviùs eum excruciantem; at hæc omnia fide ſuperavit & hoſtiam obtulit; credens etiam occiſum filium poſſe reviviſcere, ſi Deus velit, ex Theodoreto.

Unde eum & in parabolam accepit, id eſt, hujus tantæ fidei meritò Abraham Iſaacum vivum accepit in magni typum myſterii, ſcilicet in typum & figuram Chriſti morituri & reſurrecturi. ita cap. 9. ℣. 9. explicata eſt *parabola*.

Alii volunt, in imaginem reſurrectionis à mortuis; alii, ut eſſet proverbium & exemplum admirabilis obedientiæ.

Primus ſenſus naturalior videtur.

Observatio Litteralis et Moralis.

Iſaac figura Chriſti.

Iſaac unigenitus Abrahæ, lignum ferens, ligatus, lignis ſuperpoſitus, mori paratus, fuit typus Chriſti, unigeniti filii Dei crucem ferentis, cruci affixi, ac denique immolati: in hoc enim veritas figuram ſuperavit; quod revera Chriſtus fuit immolatus.

In quo?

Iſaac à morte liber, vivus Abrahæ redditus, Chriſti poſt immolationem à morte reſurrecturi figura fuit; & ut talem, illum à Deo recepit Abraham.

In hoc ſacrificio quid magis mirabor; an fidem Abrahæ, an obedientiam Iſaac?

Mira in Iſaac obedientia.

Hic juvenis validus, utpote annorum circiter viginti quinque, patri ſeni, ideòque minus robuſto, facilè poterat reſiſtere; at ubi voluntatem Dei novit, tanquam agnus ſe ligari ſinit, ſeſe ligno ſuperponit, collumque patri præbet præcidendum.

Quanta & quam mirabilis obedientia!

Mira fides in Abrahamo.

Abraham verò videt in Iſaaci morte annihilari promiſſiones ſibi toties factas; at fidei lumine penetrat Dei potentiam; & licèt reſurrectionem nullam viderit, ſcit Deum omnipotentem; hoc credens & de Dei promiſſis nullatenus dubitans, brachium erigit filio caput amputaturus.

Quanta & quam invicta fides!

Da mihi, ô Deus, Abrahæ fidem, dona & Iſaaci obedientiam.

℣. 20. *Fide & de futuris benedixit Iſaac...* id eſt, eâdem fide animatus Iſaac, filiis ſuis, bona futura, benedicendo pollicitus eſt; at, Deo dirigente, ſic ea largitus eſt, ut Jacobum Juniorem prætulerit, eique potiora aſſignarit, terram nimirùm Abrahæ promiſſam.

℣. 21. *Fide Jacob moriens....* id eſt, fide Jacob moribundus, ſeu morti proximus, utrumque filiorum Joſeph benedixit.

Videatur hæc benedictio Geneſ. 48. ℣. 14. commutat manus, & minorem Ephraim ſcilicet, præfert majori, Manaſſe.

Præſignabat regnum Ephraim, & decem Tribuum ſubjectionem, ait Theodoretus.

Ex Tribu Ephraim fuit Joſue, dux omnium ad terram promiſſam: ex eâdem Tribu fuit Jeroboam & omnes ejus poſteri, Reges Iſraël.

Poteſt & dici quòd in hac utrâque benedictione, ℣. 20. & 21. ubi minor majori prælatus eſt, D. Paulus figuram videt populi Judaïci & Chriſtiani, quam in epiſtolâ ad Rom. cap. 9. explicat.

Et adoravit faſtigium virgæ ejus, id eſt, adoravit ſummitatem ſceptri regii, quod Joſeph velut ſuæ dignitatis inſigne, manu gerebat. Sic Heſter adoravit virgam Aſſueri.

Observationes Litterales.

Joſeph figura Chriſti.

Hæc adoratio virgæ reſpectiva erat, tranſibat enim in ipſum Joſeph, & per ipſum in Chriſtum, cujus erat figura & in humilitate & in gloriâ.

Sicut enim Joſeph fuit venditus, in ciſternâ abſconditus, ejus tunica ſanguine tincta, calumniatus.

Ita Chriſtus venditus, ſuo ſanguine tinctus, opprobrium factus, in ſepulchro abſconditus.

At ſicut Joſeph poſtmodùm glorioſus, potens, ſalvator, Ægyptum nutriens.

Ita Chriſtus tandem gloriâ & honore coronatus; omnia potens in cælo & in terrâ; Salvator mundi; Eccleſiam ſuam Euchariſtiâ nutriens.

Et hoc fide proſpiciens Jacob, adoravit in Joſeph, poteſtatem Chriſti præfigurabat poteſtas Joſeph, ait D. Thomas.

Hæc adoratio habetur Geneſ. 47. ℣. 31.

Circa quam notandum quòd ubi ſeptuaginta interpretes, quos ſecutus eſt D. Paulus, ex Hebræo verterunt. *Adoravit faſtigium*, ſeu ſummitatem *virgæ ejus*: D. Hieronymus ex eodem Hebræo vertit, *& adoravit ad lectuli caput*.

Notanda pro littera intelligentia.

Hujus autem diverſitatis ratio eſt, quòd idem nomen Hebræum, mutatis punctis, ſignificat modò lectum, modò virgam; matte *virga*; mitta, *lectus*.

Juxta D. Hieronymum ſenſus eſt, adoravit Iſrael Deum converſus ad lectuli caput.

Fortè quia ſpectabat verſus orientem, ad quem olim ſe vertebant adoraturi Deum.

Datur & alia explicatio in Græco hodierno fundata. Gr. adoravit ſuper ſummitatem virgæ ſuæ. Syr. & adoravit ſuper faſtigium virgæ ejus, id eſt, inquiunt, Jacob adoravit Deum, innixus baculo ſuo.

Αὐτῆ, variato ſpiritu ſignificat & *ſua & ejus*.

Jacob, inquiunt, preces facturus ſurrexit è lecto, Deumque ſuper baculum ſuum innixus, adoravit.

Geneſ. 49. ℣. 32. dicitur quòd pedes ſuos retulerit in lectum: ſurrexerat ergo, aut ſaltem in lectulo conſederat, inquiunt.

Et hoc totum poteſt ſtare, ait D. Thomas; quia ipſe erat ſenex, & ideò portabat virgam: vel recepit ſceptrum Joſeph, &c. & adoravit Deum ſuper *faſtigium virgæ ejus*: ex conſideratione poteſtatis Chriſti, quam poteſtas Joſeph præfigurabat.

℣. 22. *Fide Joſeph moriens*. Gr. finiens, de egreſſione, &c. id eſt, Joſeph vitam finiens, credidit promiſſioni Divinæ patribus ſuis factæ; & poſt centum quadraginta quatuor annos à morte ſuâ complendæ; & in hac fide meminit de exitu filiorum Iſraël.

Et de oſſibus ſuis mandavit, id eſt, & de hoc exitu certus, adjuravit fratres ſuos, ut oſſa ſua ſecum transferrent in terram promiſſam.

℣. 23. *Fide Moyſes natus...* Syr. per fidem parentes Moyſis, &c. id eſt, parentes Moyſis fide instructi, ſeu, ut ait Joſephus lib. 2. Antiq. Judaïc. cap. 5. Divino inſtructi oraculo ex ipſis oriturum, qui populum ſuum liberaret, tribus menſibus eum natum occultarunt.

Eò quòd vidiſſent elegantem... id eſt, videntes

quòd infans mirum in modum pulcher eſſet, non dubitarunt quin is eſſet, per quem liberandus eſſet Iſraël.

Et non timuerunt... hacque fide animati, non timuerunt regis edictum, quo jubebantur ut Judæi parentes filios ſuos exhiberent interficiendos. Exod. 1. ℣. 22.

℣. 24. *Fide Moyſes grandis factus.* Syr. cùm in virum evaluiſſet, ætate quadraginta annorum. Act. 7. 23.

Negavit ſe eſſe... Gr. negavit dici filius. Syr. renuit vocari, id eſt, ſprevit honorem, quem habebat dici filium.

Filia Pharaonis. Thermutidis; ſic eam vocat Joſephus.

Thermut, erat unica & hæres Pharaonis, prole carens, & adoptaverat Moyſem; vel ſecundùm Philonem, finxerat ſe gravidam, Moyſemque peperiſſe.

℣. 25. *Magis eligens affligi.* Gr. malis affligi. Syr. & elegit ſibi in afflictione cum populo Dei eſſe, id eſt, Hebræus dici & cum Hebræis affligi.

Quàm temporalis peccati habere jucunditatem. Gr. quàm temporarium habere peccati emolumentum. Syr. potiùs quàm ad modicum tempus jucunditate frui in peccato.

Id eſt, potiùs quàm in aulâ regiâ frui brevi tranſitoriis deliciis, quæ vix ſunt unquam ſine peccato; & quæ Moyſi fuiſſent peccatum; tùm quia Hebræos deſeruiſſet, quibus liberandis ſe deſtinatum noverat; tùm quia crudelia Pharaonis edicta, Dei voluntati contraria, obſervaſſet, quod in ſe quidem grande peccatum eſt; ſed quod in Moyſe fide inſtructo, fuiſſet graviſſimum.

℣. 26. *Majores divitias æſtimans theſauro Ægyptiorum.* Gr. illis in Ægypto theſauris. Syr. & exiſtimavit longè potiores eſſe divitias opprobrii Chriſti, quam theſaurum Ægyptiorum.

Id eſt, opprobrium Chriſti prætolit Ægyptiorum divitiis, quibus in aulâ potiri potuiſſet.

Spiritu prophetico novit Moyſes Chriſtum opprobria multa pro mundi Redemptione paſſurum; & ut Chriſto patienti ſimilior eſſet, maluit cum Hebræis pati & opprobriis affici, quam honoribus, opibus, & deliciis abundare.

Aſpiciebat enim, ſcilicet oculo fidei, *in remunerationem* beatitudinis æternæ.

Mira fides ante Chriſtum, &c.

Mira fides ante Chriſtum, opes, delicias, regnum, &c. ſpernere! quod Moyſes, ut Chriſti præcurſor, fecit: hoc faciamus, ut Chriſti imitatores & diſcipuli.

Hanc imitare poſt Chriſtum.

Aſpice cælum, terramque ſperne.

Aſpice cælum, & terram contemnes: cogita felicitatem æternam, & temporalem aſpernaberis.

Aſpiciebat in remunerationem, ita in adverſis intuere patientiæ mercedem; & libenter feres.

Sic amara potio ſumitur libenter, non propter ſe, ſed habendo oculum ad ſanitatem futuram, ait Lyranus.

℣. 27. *Fide reliquit Ægyptum*...

Non agitur hîc de fugâ Moyſis in terram Madian, tunc enim fugit ex timore Regis: hîc autem dicitur quod *non ſit veritus*...

Agitur itaque de exitu cum omni populo, & ſenſus eſt.

Fide, quâ credidit oraculo rubi & aliis, auſus eſt populum educere ex Ægypto; nec reformidavit iram Regis viſibilis.

Quantum utilis ſides de Dei præſentiâ.

Inviſibilem enim... quia Deum inviſibilem ita præſentem habebat animo, ac ſi revera eum conſpiceret oculis. Syr. ſed ſpem habuit, perinde ac ſi videret Deum inviſibilem.

A Quid non faceret Dei nos intuentis præſentia, ſi fidem haberemus?

℣. 28. *Fide celebravit Paſcha*... id eſt, fide Paſcha celebravit, & agni ſanguine ſuper liminaria domus & poſtes aſperſit.

Sine fide enim quomodo crediſſet mortem, ovis ſanguine prohiberi; ſed per typum prævidebat veritatem & mortis Dominicæ cogitabat potentiam. Theodoretus.

Ne qui vaſtabat... Gr. ne ille perimens primogenita, &c. Syr. ne accederet ad eos, qui deſtruebat primogenita. Vide hiſtoriam. Exod. 12.

Unde Paſcha.

Angelus vaſtator, ſeu exterminator videns ſanguinem agni ſuper poſtes, tranſilibat domos Judæorum:
B & ab hoc tranſitu, ſeu tranſilitu, tam agnus, quàm feſtum dicta ſunt Paſcha.

Agnus Paſcbalis erat figura Chriſti immolati, utpote, cujus ſanguine, ab Angelo percutiente, id eſt, à diabolo ſalvati ſumus.

Timuit ſanguinem Angelus, ſciebat enim cujus eſſet typus, horruit, mortem Domini cogitans, propterea non tangebat poſtes. D. Chryſoſtomus.

℣. 29. *Fide tranſierunt mare*... fide, quâ Moyſes & Judæi crediderunt Deo. Vide Exod. 14. 15. 16. &c. ingreſſi ſunt in mare, & illæſi per illud, *quaſi per aridam* tranſierunt.

Quod experti Ægyptii. Gr. cujus experimentum
C accipientes Ægyptii, abſorpti ſunt, id eſt, quod infideles Ægyptii tentare volentes, perierunt in aquis.

℣. 30. *Fide muri Jericho*... hiſtoriam vide Joſue 6. tubarum ſonitus cum fide editus, fuit machinarum inſtar, ait Theodoretus.

℣. 31. *Fide Rahab meretrix*... auditis prodigiis tranſitûs Judæorum per mare rubrum, ſubmerſionis Ægyptiorum, &c. Rahab credidit in Deum, cujus cultores erant Iſraëlitæ.

Hinc recepit eos cum pace & benevolentiâ; & propterea *non periit cum* aliis *incredulis*, id eſt, civibus Jericho, qui tot prodigiis non crediderunt.

Fides tegit peccata.

Et non prohibuit vitæ improbitas ſalutem, quia fides contexit vulnera peccati, Theodoretus.

℣. 32. *Et quid adhuc dicam?* Gr. dicot Syr. quid
D amplius dicam? id eſt, quid opus eſt hac de re me plura loqui?

Multos itaque prætermittit; aliquos tamen recenſet, ſed ordine non ſervato, nam Barach ante Gedeonem fuit; & Jephte ante Samſonem, & Samuel ante Davidem: porrò hi omnes per fidem magna geſſere.

Hiſtoriam Gedeon vide Judic. 6. Barach. 4. Samſon Jud. 14. Jephte Jud. 11.

℣. 33. *Qui per fidem vicerunt regna*... Chananæorum, Philiſtinorum, &c.

Operati ſunt juſtitiam, id eſt, non ſolùm honeſtam & juſtam vitam agentes, ſed & jus ſuum cuique tribuentes, ut juſti judices, & rectores populi Dei.

E *Adepti ſunt repromiſſiones*, id eſt, bona cælitùs promiſſa, v. g. Joſue & Caleb terram promiſſam.

Obturaverunt ora leonum. Samſon, David, Daniel.

℣. 34. *Extinxerunt impetum ignis.* Gr. vim ignis, v. g. tres pueri.

Effugerunt aciem. Gr. ora gladii, v. g. Elias Zezabelis gladium, David gladium Saülis, &c.

Convaluerunt de infirmitate, v. g. Ezechias, Tobias, Job.

Fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum. Hoc ad reges & belli duces pertinet.

℣. 35. *Acceperunt mulieres de reſurrectione*... &

reddiderunt mulieribus filios ipſarum ex reſurrectione mortuorum: ut Sareptana vidua & Sunamitis, quarum illa, ab Eliâ, hæc, ab Eliſæo filium ſuum mortuum recepit vivum.

Alii autem diſtenti ſunt. Gr. tympanizati ſunt.

Tympanum autem erat tormenti genus, quo homines diſtendebantur, & ſic diſtenti, fuſtibus, flagris & loris feriebantur, velut tympana.

Non ſuſcipientes redemptionem, id eſt, liberationem à tormentis, quam offerebant tyranni, ut patet in Elzearo & in Machabæis, (ſi ſancti vellent juſtitiam, ſeu fidem deſerere,) *ut meliorem.* Syr. præſtantiorem, ſcilicet vitâ præſente, quæ offerebatur, *reſurrectionem haberent*, in fine ſæculorum: hoc ſe ſperare palàm, mediis in ſuppliciis, profeſſi ſunt tertius & quartus Machabæorum frater.

℣. 36. *Alii verò ludibria & verbera...* alii *ludibria* ſubierunt & *verbera:* alii vinculis ſunt onerati & in carceres detruſi.

℣. 37. *Lapidati ſunt*, ut Naboth; *ſecti ſunt*, ut Elias; *tentati ſunt*, ut Job, *in occiſione gladii.....* gladio occiſi ſunt, ut prophetæ Domini à Jezabele occiſi. 3. Reg. 18. ℣. 4.

Circuierunt in melotis, id eſt, huc, illuc circuierunt oberrantes, ovium pellibus induti.

Melota eſt pellis ovina, μῆλον, ſignificat ovem.

In pellibus caprinis. talis fuit prophetarum habitus.

Egentes, id eſt, rerum inopes, ipſo pane quotidiano indigentes.

Anguſtiati, id eſt, anguſtiis ubique & undique preſſi.

Afflicti. Gr. malè habiti, id eſt, omnibus modis vexati.

℣. 38. *Quibus dignus non erat mundus...* id eſt, viri tanti, & quorum conſuetudine & conſortio dignus non erat mundus, ex urbibus & vicis expulſi *errabant in ſolitudinibus... montibus;* latitabant in *ſpeluncis & cavernis*, &c.

℣. 39. *Et hi omnes teſtimonio fidei probati.* Gr. teſtimonio probati per fidem. Syr. de quibus extitit teſtimonium quoad fidem eorum.

Id eſt, *& hi omnes*, de quibus in toto hoc capite; etſi ob fidem ſervatam & propugnatam, Divino teſtimonio in Scripturis fuerint approbati & laudati.

Non acceperunt repromiſſionem, id eſt, tunc tamen temporis, ſeu toto veteris Teſtamenti tempore, non receperunt bona promiſſa, cæleſtem ſcilicet hæreditatem.

℣. 40. *Deo pro nobis aliquid melius providente*, Deo, per ſingularem in nos bonitatem, providente, ut uſque ad tempora noſtra, nimirùm uſque ad Aſcenſionem Chriſti, nemini ſanctorum pateret aditus cælorum.

Ut non ſine nobis conſummarentur, id eſt, ut non ante novi Teſtamenti tempus, quod noſtrum eſt; conſummatam conſequerentur beatitudinem; animæ quidem, quam conſecuti ſunt per viſionem Dei, quâ fruuntur ab Aſcenſione Chriſti; corporis verò, quâ fruentur nobiſcum in reſurrectione generali.

Itaque neutram *ſine nobis*, id eſt, ante tempora noſtra, recipiunt beatitudinem.

Quanta temporis noſtri felicitas.

Feliciora itaque tempora noſtra. Tempus veteris Teſtamenti fuit laboris & expectationis; tempus noſtrum eſt præmiationis & fruitionis.

Concluſio ex dictis.

Nos ergo pudeat, ſi puſillo ſimus animo, mercedem jamjam recepturi; cùm omnes antiquiores ſancti, tanta mala, & tam fortiter paſſi ſint; licèt diu præmium expectaturi.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Undecimo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Circa fidem.

Nulla unquam ſine fide ſalus.

PRIMÒ notandum quam neceſſaria ſit; quandoquidem ſine fide nunquam ſalus facta eſt.

Ab initio mundi quicumque Deo placuerunt, per fidem placuerunt; per fidem ſcilicet, in Deum; ſeu quâ Dei dictis crediderunt & confiderunt: ita ut *ſine fide impoſſibile ſit placere Deo*, ℣. 6.

Hinc fides initium creaturæ Dei; radix ſalutis, ex quâ naſcitur juſtitia & ſanctitas, quâ Deo placemus; & cui promiſſa eſt ſalus æterna.

Quanta itaque debet eſſe noſtra ſollicitudo de fide; quàm frequenter & quàm ardenter orandum; Domine da fidem, adauge fidem.

Secundò notandum quàm neceſſaria ſit Chriſtiano, præſertim in afflictionibus, ut conſtanter patiatur & cum merito.

Chriſtiani patientis ſolamen & fulcrum.

Recordare tunc egregiæ hujus deſcriptionis, quam D. Paulus Hebræis afflictis exhibet, ut eos ſoletur, roboret & ad perſeverantiam animet.

Fides eſt ſperandarum ſubſtantia, hypoſtaſis, ſubſiſtentia & exiſtentia *rerum:* dat quandam ſubſtantiam & exiſtentiam rebus ſperatis, facit eas ſtare & ſubſiſtere.

Utere ergo fide tuâ; fac ut in mente tuâ exiſtat & ſubſiſtat per fidem æterna beatitudo, regnum cælorum patientibus promiſſum; & patieris cum gaudio. *Communicantes Chriſti paſſionibus gaudete...*

Fides eſt *argumentum*, elenchus, demonſtratio, convictio *non apparentium:* eſt quaſi dioptra, quâ res remotiſſimæ & aliis non conſpicuæ, quaſi proximæ videntur.

Fides quaſi dioptra.

Hac ergo patiens utere dioptrâ Divinâ; oculo fidei æternæ vitæ bona conſpice; dicque tibi cum Apoſtolo, *momentaneum & leve tribulationis æternum gloriæ pondus operatur in me.* quo major erit fides tua, eò major patientia & in tribulatione lætitiâ.

Simile.

Sicut aſtronomi per dioptram, mira in cæleſtibus animadvertunt, antiquis ignota; ſic ſancti per fidem vident quæ non vident infideles: & ſicut quò major & melior dioptra, eò plura nova & clariùs vident aſtronomi; ſic quò major fides ſanctorum, eò major eſt eorum ſanctitas; major rerum præſentium contemptus; major in adverſis patientia.

Dic ergo ſæpiſſimè, *Domine adauge mihi fidem.*

Circa mundi contemptum.

De contemnendo mundo documentum.

Mirum habes de contemnendo mundo documentum in ſanctis patriarchis Abraham, Iſaac & Jacob; qui licèt longam ducturi eſſent vitam, terram tamen non poſſederunt, domum non ædificaverunt, in caſulis, in tabernaculis mobilibus habitarunt; ut hoc ipſo ſignificarent ſe peregrinos & viatores eſſe, & aliò tendere; nempe ad civitatem firmam, fundatam, immobilem, æternam.

Si hoc ante Chriſtum, ſi tanta tunc mentis & cordis fuit à temporalibus ſequeſtratio; quid nunc Chriſtiani? *Cives ſanctorum & domeſtici Dei?*

Recordare te cæli civem; terræ autem advenam; A terrena conſequenter deſpice; cæleſtia ſuſpice: ab omnibus terrenis mente & corde ſequeſtratus, expecta, deſidera, anhela ad civitatem, cujus artifex & conditor eſt Deus; imò cujus opes, deliciæ, beatitudo, Deus.

Heu quam terra ſordet, cùm cælum aſpicio!

Hîc vanitas, cupiditas, momentaneitas.

Ibi Rex veritas, lex charitas, modus æternitas: hæc ultima verba ſunt. D. Aug. epiſt. 5. ad Marcellinum.

Circa fortitudinem.

Nulla fortitudo major, quàm quæ ex fide.

Falsò dicitur ab impiis fidem & fortitudinem eſſe B incompatibiles: imò nulla major fortitudo, quam quæ ex fide, quæ nec ferrum, nec ignem, nec arma, nec leones timet, ut habes in ℣. 33. 34. &c.

Mirum habes hujus fidei & fortitudinis exemplum in Moyſe, qui regnum, opes, delicias Ægypti poſtpoſuit opprobrio Chriſti: qui Regis edictum non timuit. Exod. 10. ℣. 28.

Hujus fortitudinis præſagium dedit Moyſes infans; cùm enim Pharao ſuum illi diadema per jocum impoſuiſſet, illud in terram abjecit Moyſes, ait Joſeph. Antiq. 2. 5.

Duo ad hanc fortitudinem excitant.

Duo Moyſem roborarunt ad agendum & ad patiendum.

Primum, aſpectus remunerationis æternæ: *Aſpiciebat enim in remunerationem.* ℣. 26.

Secundum, aſpectus Dei continuus, Divinique adjutorii certa expectatio. *Inviſibilem quaſi videns ſuſtinuit.* ℣. 27.

Hæc duo ſint animæ tuæ in actionibus & paſſionibus fulcra.

Inviſibilem quaſi videns ſuſtine, & nihil timebis.

Æternam aſpice remunerationem: nihil terrenum amabis; nulla mala temporalia reformidabis.

O Deus mihi ſemper & ubique præſens, da mihi continuam tuæ præſentiæ fidem; te cogitem, te diligam, in te confidam, coram te ambulem. *Non timebo mala, quoniam tu mecum es, Domine.*

Analyſis Capitis Duodecimi.

℣. 1. TOt ſanctorum veterum, de fidei po- C *tentiâ & utilitate teſtium, exemplis Hebræos provocat ad alacritatem, & ad conſtantiam in fide.*

℣. 2. Antiquos tranſiliens, tranſcendit uſque ad Chriſtum, noſtræ fidei authorem; ejuſque voluntariæ paſſionis exemplo Hebræos ad patientiam animat.

℣. 3. & 4. Attendant ergo quis ſit? quæ, & à quibus paſſus ſit? & ipſos pudebit tam levia patientes, malis levioribus vinci. Nondum uſque ad ſanguinem, *&c.*

℣. 5. 6. 7. 8. 9. & 10. Variis eos conſolato- D *riis rationibus demulcet; Deus, ut pater, illos caſtigat. ℣. 5. Hæc caſtigatio amoris paterni probatio. ℣. 6. Adoptionis Divinæ teſtimonium, imò & neceſſaria conditio. ℣. 6. 7. 8.*

Si ergo patres noſtros carnales cum reverentiâ tulimus, in pueritiâ nos pro ſuo arbitrio, & ad vitam brevem & miſeram caſtigantes; quantò magis patrem animarum noſtrarum, pro ſuâ ſapientiâ, ad æternam ſalutem, nos caſtigantem, ſuſtinebimus. ℣. 10.

Equidem amara nunc afflictio; at dulces erunt fructus illius: ipſa enim mater pacis æternæ. ℣. 11.

Hinc ℣. 12. concludit, ut excuſſâ ſocordiâ, viriliter, & per viam rectam currant ad hanc beatitudinem æternam; ſint pacifici, ſint ſancti. ℣. 14.

Attendant ne quis eorum deſit gratiæ Dei, ℣. 15. ne quis ſit ſcortator, ne quis profanus, Eſaü ſimilis. ℣. 16. 17.

Quia, ℣. 18. tantò ſanctiores, & puriores eſſe debent, quantò ad perfectius, & melius Teſtamentum pertinent. Non ad vetus, quod ℣. 18. 19. 20. 21. deſcribitur: ſed ad novum, de quo ℣. 22. 23. 24.

A ℣. 25. uſque in finem, urget eos ad obediendum Chriſto, tùm ex punitione eorum, qui legi Moſaïcæ non obedierunt; tùm ex rigore futuri judicii.

Deus enim in ſuæ legis violatores ignis eſt flagrantiſſimus, qui in momento urit, torquet, conſumit.

CAPUT DUODECIMUM.

Paraphraſis.

CUM igitur tantum habeamus agmen illuſtrium, de fidei potentiâ & utilitate, teſtium, qui nos, nubium in morem undique ſepiunt; abjiciamus à nobis onera omnia, & præſertim peccatum, nos quaſi veſtis circumſtans; totiſque viribus, alacres & expediti curramus cum patientiâ curſum nobis propoſitum, cujus bravium æterna beatitudo.

Curramus, inquam, oculos à Chriſto, fidei noſtræ authore & conſummatore, non dimoventes; qui,

Textus.

1. IDEOQUE & nos tantam habentes impoſitam nubem teſtium, deponentes omne pondus, & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen.

2. Aſpicientes in authorem fidei & conſummatorem Jeſum, qui propoſito ſibi gaudio

dio ſuſtinuit crucem, confuſione contemptâ, atque in dexterâ ſedis Dei ſedet..

A loco gaudii, quo frui poterat, liberè, & voluntariè crucem præelegit, ignominiâ tali ſupplicio conjunctâ, non retardatus: & propterea aſſidet nunc dexter magnifico Dei Patris throno.

3. Recogitate enim eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus, adverſus ſemetipſum contradictionem, ut ne fatigemini animis veſtris deficientes.

Aſſiduè igitur, & ſeriò cogitate quis ille ſit? quæ, & à quibus, nimirùm à ſceleratis, paſſus ſit probra, tormenta, vulnera? quibus, ſi quæ patimini, conferatis; vos pudebit tam levia patientes, animo deficere.

4. Nondum enim uſque ad ſanguinem reſtitiſtis, adverſus peccatum repugnantes.

Ne minimam quidem ſanguinis guttulam hactenus fudiſtis in certamine, quod peccato reſiſtentes ſuſtinuiſtis; Chriſtus verò totum ſuum ſanguinem fudit pro vobis: hanc ergo Filii Dei pro vobis paſſionem ſeriò perpendite, & vos in veſtris paſſionibus animo non deficietis.

5. Et obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere diſciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris.

B Anne obliti eſtis Divinæ illius Scripturæ? in quâ Deus vos, tanquam filios ſuos adhortatur & ſolatur his verbis: Fili mi, ne rejicias correptionem Domini, nec deficias ad ejus caſtigationem, quæ Divinæ ejus in te benevolentiæ ſignum eſt.

6. Quem enim diligit Dominus caſtigat;

Quem enim Dominus diligit, hunc hujus vitæ malis corripit, ut erudiat, emendet, & exerceat.

flagellat autem omnem filium, quem recipit.

(Noſtræ etiam adoptionis à Deo ſignum eſt;) flagellat enim Deus omnem quem recipit in filium.

7. In diſciplinâ perſeverate;

His ergo conſolatoriis verbis instructi, caſtigationem veſtram conſtanter ſuſtinete;

tanquam filiis vobis ſe offert Deus:

Deus exhibet ſe vobis ut patrem, & vobiſcum agit quaſi cum filiis, quos æternæ hæreditati percipiendæ adaptat: Hinc veſtram agnoſcite felicitatem:

quis enim eſt filius, quem non corripit pater.

C Quis enim germanus filius, quem aliquando pater non corripiat?

8. Quòd ſi extra diſciplinam eſtis, cujus participes facti ſunt omnes; ergo adulteri, & non filii eſtis:

Quòd ſi è contra, abſque caſtigatione, quæ omnibus veris Dei filiis eſt communis, eſtis, aut eſſe cupitis; ergo adulterini, ſpurii, & illegitimi eſtis.

9. Deinde patres quidem carnis noſtræ eruditores habuimus, & reverebamur eos;

Et ſanè ſi parentes, à quibus corpus tantùm habemus, cùm nos in pueritiâ caſtigarent, non modò paſſi ſumus, ſed etiam reveriti;

non multò magis obtemperabimus Patri ſpirituum, & vivemus?

Quantò æquiùs, ut Deo, Patri cæleſti, non corporum tantummodò, ſed & ſpirituum noſtrorum authori, ſubjiciamur, eumque nos corripientem revereamur, cùm hæc ejus correptio vitam nobis pariat ſempiternam?

10. Et illi quidem in tempore paucorum dierum, ſecundùm voluntatem ſuam erudiebant nos:

D Hoc eò æquius, quòd parentes noſtri carnales erudiebant nos ad vitam paucorum tantummodò dierum, noſque caſtigabant pro ſuo arbitratu, & ſæpe ex errore:

hic autem ad id quod utile eſt in recipiendo ſanctificationem ejus.

At Pater cæleſtis, pro ſuâ ſapientiâ & bonitate caſtigat nos, ad veram utilitatem noſtram; ſcilicet ut nobis ſuam in hoc mundo ſanctimoniam conferat, & in futuro ſuam æternam felicitatem.

11. Omnis autem diſciplina, in præſenti quidem videtur non eſſe gaudii, ſed mœroris: poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddet juſtitiæ.

Fateor quòd omnis quidem caſtigatio, eo ipſo tempore quo fit, non videtur eſſe gaudii, ſed triſtitiæ; quia doloris ſenſu nos afficit: ipſa tamen poſtea illis, qui per eam exercitati, probatique fuerint, fructum affert pacatiſſimum juſtitiæ in hac vitâ, & beatitudinis in æternitate.

12. Propter quod remiſſas manus, & ſoluta genua erigite.

E His igitur omnibus attentè conſideratis, excuſſâ ſocordiâ, manus languidas excitate, & genua nutantia erigite; ut per patientiam curratis alacres & expediti.

13. Et greſſus rectos facite pedibus veſtris, ut non claudicans quis erret, magis autem ſanetur.

Recto curſu properate ad metam, ne quis huc & illuc deflectens, aberret; quin imò, ſi quid aberratum eſt, hac rectitudine & alacritate reparetur.

14. Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine quâ nemo Deum videbit.

Pacem cum omnibus, ſi fieri poteſt, habete; ſtudete cordis puritati, ſine quâ nemo Deum videbit.

15. Contemplantes ne quis deſit gratiæ Dei:

At propriâ ſalute veſtrâ non contenti, communi

ſtudio pro aliis ſolliciti eſtote, attendentes ne quis veA ſtrûm in viâ decidat à gratiâ Dei.

Caventes etiam ne qua radix amaritudinis, vel falſæ doctrinæ, vel pravi exempli, inter vos pullulans, & ſuccreſcens, vobis ad cæleſtia currentibus obſtet; & latiùs ſerpens, plures alios ſuo inficiat veneno.

ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per illam inquinentur multi.

Ne quis ſit inter vos ſcortator; ne quis ſit profanus, gulæ & ventri deditus, ut Eſaü, qui ſibi datum à Deo primogenituræ honorem vendidit, idque pro uno vili edulio.

16. Ne quis fornicator, aut profanus, ut Eſaü, qui propter unam eſcam vendidit primitiva ſua.

Etenim meminiſſe debetis quòd poſtea cupiens ut primogenitus, benedictionem à patre, jure hæreditario conſequi, rejectus eſt; nec ſuis lachrymis obtinere potuit ab Iſaac, ut benedictionem primogenituræ Jacobo datam revocaret.

(Hoc edocti exemplo, videte, ne ſicut ille, jus veſtrum ad hæreditatem cæleſtem vendatis pro pulmento, pro delectatione, aut utilitate temporali: ſed è contra terrenis omnibus ſpretis, omnimodæ, ut dixi ℣. 14. ſanctimoniæ ſtudete.)

17. Scitote enim quoniam & poſtea cupiens hæreditate benedictionem, reprobatus eſt: non enim invenit pœnitentiæ loB cum, quamquam cum lachrymis inquiſiſſet eam.

Quò ſanctior eſt veſtra profeſſio, eò perfectior eſſe debet ſanctitas veſtra: non enim ſicut olim patres veſtri, pedibus acceſſiſtis ad montem Sina, qui corpore tangi poteſt; nec ad ignem incenſum, quo viſibiliter ardebat ille mons; nec ad turbinem & caliginem & procellam, quæ ſenſibus percipiebantur.

18. Non enim acceſſiſtis ad tractabilem montem, & accenſibilem ignem, & turbinem & caliginem & procellam.

Nec ad tubæ ſonum, nec ad vocem, quâ Deus per Angelum ſua præcepta proclamabat; cujus tantus erat fragor, ut eam audientes expavefacti, deprecati ſint ne pergeret eis loqui Deus, ſed Moyſes ipſe loqueretur eis.

19. Et tubæ ſonum & vocem verborum, quam qui audierunt, excuſaverunt ſe, ne C eis fieret verbum.

Ne Moyſis quidem vocem ferre poterant dicentis: Cavete ne aſcendatis in montem, &c. omnis qui tetigerit montem, morte morietur, &c. ſive jumentum fuerit, ſive homo. Exod: 19. ℣. 12. 13. & quomodò ipſius Dei vocem ferre potuiſſent?

20. Non enim portabant quod dicebatur: Et ſi beſtia tetigerit montem, lapidabitur.

Etenim adeò terribilis erat ſpecies rerum, quæ fiebant in hoc monte; ut Moyſes ipſe Deo familiaris, & prodigiis aſſuetus, dixerit: Exterritus ſum, & tremebundus.

21. Et ita terribile erat quod videbatur; Moyſes dixit: Exterritus ſum & tremebundus.

Ad hæc, inquam, terribilia ſpectacula non acceſſiſtis; ſed per fidem & baptiſma acceſſiſtis ad res eò præſtantiores, quò magis ſpirituales; ad ſpiritualem montem Sion, ad civitatem Dei viventis, Jeruſalem cæleſtem, ad innumerabilium Angelorum cœtum,

22. Sed acceſſiſtis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jeruſalem cæleſtem, D & multorum millium frequentiam.

Ad Eccleſiam Apoſtolorum, & Martyrum, primorumque Chriſti fidelium, qui primitias Spiritûs acceperunt; quique jam vitâ functi, regnant in cælis.

23. Et Eccleſiam primitivorum, qui conſcripti ſunt in cælis.

Ad Judicem univerſorum Deum, cui charitate uniti eſtis;

Et Judicem omnium Deum,

Ad ſpiritus Patriarcharum, Prophetarum, & omnium ſanctorum, qui per fidem mira operati & paſſi ſunt.

& ſpiritus juſtorum perfectorum.

Ad novi Teſtamenti Pontificem Jeſum, cui, velut E membra capiti, incorporati eſtis; ad hujus Pontificis ſanguinem, cujus aſperſione ſanctificati eſtis; & qui non vindictam poſtulat, ut ſanguis Abel, ſed miſericordiam impetrat.

24. Et Teſtamenti novi Mediatorem Jeſum, & ſanguinis aſperſionem, meliùs loquentem quàm Abel.

Tantâ, & tam multiplici gratiâ præventi, videte ne Chriſtum, Chriſtique ſanguinem, adeò clementer pro vobis loquentem, aſpernemini, ab ejus fide deficientes:

25. Videte ne recuſetis loquentem:

Etenim ſi patres veſtri, Moyſi homini in terrâ loquenti non obedientes, Divinam ultionem non effugerunt;

ſi enim illi non effugerunt, recuſantes eum, qui ſuper terram loquebatur;

Multò minùs nos Chriſtiani ſupplicium vitabimus, ſi Chriſtum Filium Dei, è cælo nobis loquentem non audiamus, ſed averſemur.

multò magis nos, qui de cælis loquentem nobis, avertimus.

Cujus Chriſti Dei vox terram movit, cùm lex in

26. Cujus vox movit terram tunc, nunc

autem repromittit, dicens: Adhuc ſemel, & ego movebo, non ſolùm terram, ſed & cælum.

A monte Sina daretur; at cujus vox, juxta Aggæi prophetiam, rurſùs aliquando, non Sina tantùm & terram, ſed & ipſum cælum movebit.

27. Quod autem ſemel dicit, declarat mobilium tranſlationem, tamquam factorum, ut maneant ea quæ ſunt immobilia.

Porrò cùm per Aggæum dicit: Adhuc ſemel, & ego movebo, non ſolùm terram, ſed & cælum. ſignificat ea quæ moventur, terram ſcilicet & cælum, eſſe tranſmutanda; ut deinceps in æternum maneant cæli novi, & terra nova, regnum ſcilicet Chriſti conſummatum: nec mirum ſit illa à Chriſto tranſmutari, quæ ad id facta ſunt à Chriſto.

28. Itaque regnum immobile ſuſcipientes, habemus gratiam;

Cùm hæc ita ſint quòd Chriſtus ſit cælum & terram immutaturus, ut regnum ſibi paret immutabile; Nos Chriſtiani fide vivâ, & ſpe firmâ hoc immobile Chriſti regnum ſuſcipientes, Chriſtianiſmi gratiam conſtanter teneamus;

B

per quam ſerviamus placentes Deo cum metu & reverentiâ:

Per quam Deo placere ſtudentes, ipſi ſerviamus cum metu pudico, veriti quid turpe coram eo facere; & cum reverentiâ religioſâ, illum ſyncerè colentes:

etenim Deus noſter ignis conſumens eſt.

Etenim Deus noſter, inſtar ignis flagrantiſſimi, legis ſuæ violatores, ubi vult, urit, torquet, conſumit; nec minùs graviter Chriſtianos puniet, quàm Judæos, imò eò graviùs, quò lex Evangelica præſtantior eſt Moſaïcâ.

Commentarius in Caput Duodecimum.

✝. 1. IDEOQUE. Syr. quamobrem.

Quaſi diceret, quandoquidem patres noſtri tanta per fidem & ob fidem fecerunt & paſſi ſunt.

Ideo & nos. Hebræi, eorum filii, ad Chriſti fidem converſi.

Tantam habentes impoſitam, id eſt, capiti noſtro ſuperpoſitam. Gr. circumpoſitam vel circumjacentem. Syr. qui nos undique ſepiunt.

Id eſt, non tantùm capiti noſtro imminentem, ſed & nos undique circumdantem, ut fit in temporibus nebuloſis, quando nubes denſa totum hemiſphærium occupat.

Nubem. copioſam ſanctorum multitudinem, de quibus in capite præcedenti, vocat *nubem*, ob denſitatem & ob refrigarium: illorum enim exemplum afflictos refrigerat & ſolatur in æſtu tribulationis, ait D. Chryſoſtomus.

Teſtium. ſcilicet de potentiâ & utilitate fidei.

Deponentes omne pondus. Syr. abjiciamus à nobis onera omnia: ſcilicet onera rerum terrenarum; omnes affectus ſæculi, qui nos ad ima deprimunt.

Eſt ſimilitudo ſumpta à ſtadio; qui enim curſuri ſunt, omnia quæ ſunt oneri, deponunt.

Et circonſtans nos peccatum. Syr. & peccatum quod ſemper nobis eſt in promptu. Arab. & peccatum facile patratu.

Id eſt, quo quaſi cingimur, circumdamur, & ideò curſuris eſt obſtaculum.

Duo currentibus cavenda ſunt, onus ſcilicet & obſtaculum.

Cura, affectus rerum terrenarum, eſt onus & quidem grave.

Peccatum nos circumſtans ſicut veſtis, vel undique cingens, inſtar retis, eſt obſtaculum: utrumque ergo deponendum.

Per patientiam. Syr. cum patientiâ.

Erant afflicti, & ut cap. 10. ✝. 36. dictum eſt, *patientia vobis eſt neceſſaria:* Apoſtolique ſcopus eſt eos ad patientiam hortari. *Per patientiam* ergo

Curramus. alacres & expediti.

C *Ad propoſitum nobis certamen,* id eſt, in ſtadium, ſeu certamen curſûs nobis propoſitum.

In Græco & in Syro, non eſt, *ad*, ſed *curramus propoſitum nobis certamen.* ſcilicet certamen curſûs, id eſt, ſic curramus curſum nobis propoſitum, ut bravium comprehendamus. Vide primæ Cor. 9. 24.

Vita Chriſtiana curſus & certamen eſt: curſu certamus: hujus curſûs via difficilis & aſpera; per ſpinas & tribulos nobis currendum. *Vita hæc eſt curſus. Vide coroll. in fine cap.*

Hinc Apoſtolus nobis ait, *per patientiam curramus.* *Curramus per patientiam.*

Aſpicientes in authorem. Gr. in illum authorem, &c. Syr. & reſpiciamus in Jeſum, qui fuit principium & perfectio fidei noſtræ. *Ad hanc habendam, aſpiciamus in Jeſum. Vide coroll.*

Pergit in metaphorâ ſtadii & curſûs.

D *Curramus aſpicientes in Jeſum*, qui ſuo nobis præit exemplo; & qui ſicut abſolutiſſimum eſt noſtri curſûs exemplar; ita & coronator erit.

In authorem, inceptorem fidei.

Chriſtus eſt auctor fidei; quia credenda docuit, & dat gratiam ut credamus.

Et conſummatorem. finitorem, perfectorem, coronatorem.

Eſt conſummator fidei, quia fidem gloriâ coronat; actum fidei obſcuræ in claram viſionem commutando.

Qui propoſito ſibi gaudio, id eſt, *qui gaudio* ex paſſione ſuâ ſecuturo, *ſibi* per Angelum *propoſito*, in horto, ſcilicet Gethſemani.

Suſtinuit crucem, id eſt, paſſus & crucifixus eſt,

E ut tale gaudium mereretur.

Confuſione contemptâ, id eſt, crucis infamiam parvi pendens.

Atque in dexterâ Dei ſedet, id eſt, & propterea ad ſupremam evectus eſt gloriam: nempe ad dexteram Dei.

Juxta hunc ſenſum, qui noſtræ vulgatæ eſt, hæc eſt mens Apoſtoli.

Sicut Chriſto in agoniâ conſtituto, Angelus gaudium propoſuit ex morte ſecuturum; nempe reſurrectionem, gloriam corporis, ſalutem hominum, *Senſus juxta vulgatam.*

&c. Salvatoris enim gaudium eſt hominum ſalus, ait Theodoretus.

Et ſicut Chriſtus propter hoc gaudium ſibi propoſitum, crucis ignominiam amplexus eſt; ita & nos in animum noſtrum, gloriam æternam, in paſſionibus, vividè revocemus.

Observatso Litteralss et Moralis.

Senſus juxta Græcum.

Sed & alius eſt ſenſus juxta Græcum & Syriacum, & quem D. Chryſoſtomus & alii Græci ſequuntur, imò quem multi Latini præferunt; putantes præpoſitionem, *pro*, deeſſe textui noſtro Latino.

Gr. qui pro propoſito ſibi gaudio, &c. Syr. qui pro gaudio quod habebat, &c. Arab. qui vice propoſiti ſibi gaudii.

Id eſt, qui loco gaudii, quo frui poterat, crucem prælegit, ignominiâ tali ſupplicio conjunctâ non retardatus.

Ut hic ſenſus melius intelligatur.

Exhibetur hic Græcorum ſenſus.

Filio Dei liberum erat incarnari, vel non: elegit incarnari.

Incarnato liberum fuit pati, mori; vel corpus ſuum reddere impaſſibile, immortale, & optio data eſt ei à primo Incarnationis inſtanti. ait Rupertus. Prælegit Chriſtus pati & mori.

Morituro liberum fuit communi morte mori, vel crucifigi; prætulit & *ſuſtinuit crucem, confuſione contemptâ*, & ob hanc mortem & ignominiam toleratam, *ſedet ad dexteram Dei*.

Vides præmium certaminis, ait D. Chryſoſt.

Vides finem patientiæ quò perducit, ait Theophylact.

Si Chriſtus propter nos (libens & volens) crucifixus eſt; quantò magis par eſt, ut nos omnia fortiter feramus, ait D. Chryſoſtomus.

℣. 3. *Recogitate enim eum.* Gr. talem ſuſtinentem. Syr. videte ergo quanta ſuſtinuerit, &c.

Tria in carne Chriſti attendenda. quis ille? quæ? & à quibus eſt paſſus?

Itaque perpendite, aſſiduè & ſeriò cogitate. *Eum*, id eſt, quis, qualis & quantus ſit is, qui.

Talem, emphatica eſt iſta dictio, ait Theophylactus. *Talem*, id eſt, tam multiplicem, tam gravem, tam ignominioſam.

Suſtinuit à peccatoribus. Syr. à ſceleratis.

In verſiculo præcedenti patientiam Chriſti extulit ex parte optionis liberæ; hic ex parte perſecutorum indignitatis; qui peccatores erant & ſcelerati.

Adversùs ſemetipſum contradictionem. Gr. in ſemet, &c.

Nomine contradictionis comprehendit irriſiones, calumnias, improperia, blaſphemias, imò totam paſſionem.

Ut ne fatigemini... pergit in metaphorâ curſûs.

Chriſtum, inquam, talia & tanta pro vobis patientem attendite; ne fatigatione victi cadatis in medio curſu, ſeu, ut ſimile quid patientes, non deficiatis animo.

℣. 4. *Nondum enim uſque ad ſanguinem...* Syr. nondum perveniſtis uſque ad ſanguinem in certamine, quod fit adversùs peccatum.

Parva ſunt omnia mala noſtra Chriſti paſſionibus comparata.

Quaſi diceret, parva ſunt quæ patimini, ſi cum Chriſti paſſionibus conferantur: nondùm enim uſque ad ſanguinis effuſionem paſſi eſtis.

Bonorum equidem veſtrorum rapinam tuliſtis, vitam nondum dediſtis in certamine, quod fit adversùs peccatum.

Repugnantes, ἀνταγωνιζόμενοι, inſtar Athletæ decertantes adversùs peccatum Apoſtaſiæ, ſcilicet, ad quod Judæi vos ſollicitant.

Peccatum eſt ſummum malum, hinc totis viribus ei reſiſtendum.

Peccatum antagoniſta noſter eſt: ſummum mundi malum eſt; nec homo, nec dæmon, nec Deus ipſe tantùm mali nobis inferre poteſt, quantùm nobis unum tantummodò peccatum infert; malum enim pœnæ tantùm inferre poſſunt, quod malo culpæ, ſeu peccato longè minùs eſt.

Hinc quaſi Athletæ, totis viribus, contra peccatum antagoniſtam noſtrum, naturæ malum, certare debemus, uſque ad ſanguinem & mortem ipſam.

Aut vincendum, aut moriendum: malo mori quàm inquinari peccato.

℣. 5. *Et obliti eſtis conſolationis.* Gr. παρακλήσεως, exhortationis, vel conſolationis; utrumque enim ſignificat. Syr. doctrinæ.

Id eſt, an obliti eſtis adhortationis, ſeu conſolationis, quâ Deus Prov. 3. ℣. 11. *vobis tanquam filiis* chariſſimis *loquitur, dicens.*

Fili mi, noli negligere. Gr. ne parvipendas *diſciplinam Domini*, id eſt, eruditionem, quâ à Domino, ut patre, per flagella inſtrueris.

Neque fatigeris. Gr. fatiſcas. Syr. conſternaris, id eſt, ne deficias animo, cum ab eo flagellaris, corrigeris.

Deus ut pater, malorum noſtrorum eſt author.

Superiùs exemplo Chriſti Domini Hebræos ad patientiam animavit; nunc illos erigit ex conſideratione authoris malorum, quæ patiebantur: horum enim author, Deus ipſe, ut pater.

℣. 6. *Quem enim diligit Dominus, caſtigat.* ſcilicet, ut erudiat, emendet, exerceat.

Flagellat autem omnem filium, nota *omnem*, nullus excipitur.

Quem recipit, in filium ſcilicet.

Syr. flagellat filios illos, quibus oblectatur.

Hîc benè notat D. Chryſoſtomus, quòd omnis filius flagellatur, non omnis tamen qui flagellatur, filius eſt; puniuntur enim aliqui, ut peſſimi; ſed non eſt filius aliquis, qui non flagelletur.

℣. 7. *In diſciplinâ perſeverate.* Syr. ſuſtinete igitur correptionem. Arab. patientes eſtote in caſtigatione. Æthiopica, caſtigationem veſtram ſuſtinete. Græcus tamen hodiernus habet: ſi diſciplinam ſuſtinetis. ſimiliter D. Chryſoſtomus, Theod. Theophy.

Id eſt, caſtigationem ergo Domini ſuſtinete, & in câ conſtantes perſeverate.

Tanquam filiis vobis ſe offert Deus. Syr. quandoquidem tanquam apud filios agit apud vos Deus.

Id eſt, Deus agit vobiſcum, tanquam cum filiis, non tanquam cum alienis, aut nothis: exhibet ſe vobis ut patrem.

Quis enim eſt filius quem non corripit pater?

℣. 8. *Quod ſi extra diſciplinam eſtis.* Gr. ſi autem eſtis abſque diſciplinâ.

Id eſt, abſque caſtigatione, quæ communis eſt omnibus veris Dei filiis.

Ergo adulteri. Gr. utique nothi eſtis. Syr. extranei & non filii.

Observatio Consolatoria.

Et obliti eſtis conſolationis...

Quinque in afflictionibus conſolatoria.

Quinque conſolationis rationes in afflictionibus tuis adverte.

Primam, Deus, ut pater, afflictionum noſtrarum eſt author, ℣. 5.

Secundam, Dei caſtigatio, amoris ejus paterni probatio eſt: ℣. 6.

Tertiam, adoptionis noſtræ teſtimonium eſt, ℣. 6.

Quartam, adoptionis noſtræ conditio neceſſaria;

Quia

quia nullum Deus adoptat non caſtigatum; & ab eo non caſtigari, reprobari eſt, ut ſpurium, ℣. 8.

Diſciplina probat legitimos Dei filios & à ſpuriis diſcernit, ſicut ſolis aſpectus intuitivus pullos aquilæ legitimos diſtinguit ab illegitimis.

Quintam, caſtigationis triſtitia erit æterni gaudii fons & cauſa, ℣. 11. caſtigatio utiliſſima, ℣. 10.

Ad hæc attendo patiens.

Ad hæc attende patiens, & quandoquidem Deus te caſtigans, ſe tibi, ut filio, patrem exhibet; & tu caſtigatus ſubdere ei, tanquam filius, optimo patri, *fiat voluntas tua ſicut in cælo & in terrâ.*

℣. 9. *Deinde patres quidem carnis noſtræ...* id eſt, patres, à quibus carnem tantùm habemus, non animam.

Eruditores habuimus. Gr. caſtigatores.

Argumentum à minori ad majus.

Argumentatur à minori ad majus: ſi parentes carnales, cùm nos in pueritiâ caſtigarent, cum reverentiâ & timore tulimus.

Multo magis, id eſt, quantò magis, vel multò juſtiùs.

Obtemperabimus patri ſpirituum, id eſt, Deo animarum noſtrarum creatori, ejuſque correctionem reverentes feremus.

Et vivemus. Syr. ut vivamus, id eſt, nunc vitâ gratiæ, aliquando vitâ gloriæ.

℣. 10. *Et illi quidem in tempore paucorum dierum.*

Inſtar in eâdem comparatione & urget ab utili.

Et illi, id eſt, parentes noſtri carnales *erudiebant,* ſeu caſtigabant *nos.*

In tempore paucorum dierum, id eſt, ad vitam temporalem & valdè brevem. Syr. ad modicum tempus.

Secundum voluntatem, id eſt, pro arbitratu ſuo, non ſemper ad utilitatem noſtram attendentes, ſæpè ex errore, aliquando vitia pro virtutibus inſtillantes.

Hic autem, id eſt, pater ſpirituum, ſeu Deus, verus pater caſtigat nos.

Ad id quod utile eſt, id eſt, ad utilitatem noſtram; quia pater optimus & ſapientiſſimus, qui nec errat, nec pravis affectibus abripitur.

Ut participes efficiamur... Gr. ad recipiendum ſanctificationem ejus.

Id eſt, ut participes fiamur ſanctitatis ejus, & conſequenter æternæ beatitudinis illius. quo quid utilius?

Omnis autem diſciplina, id eſt, caſtigatio Divina.

In præſenti quidem, id eſt, in hujus vitæ tempore, ſeu ut ait Syrus, eo ipſo tempore, quo fit.

Videtur, ſecundùm ſenſus. ſcilicet.

Non eſſe gaudii, ſed mœroris. Cauſat enim dolorem in præſenti.

Poſtea autem fructum pacatiſſimum. Gr. pacificum. Syr. fructus pacis & juſtitiæ datura eſt illis, qui per eam exercitati fuerint.

Itaque non ex ſenſu judicandum de paſſionum pretio, ſed ex fructibus pacis, juſtitiæ, beatitudinis & gloriæ æternæ.

Paſſionum effectus attendendi.

Deus caſtigans fingit nos, erudit, perficit, ut ſimus filii, ſancti, perfecti, et ſimiles, ejus æternæ felicitatis capaces.

Eſt pater, pædagogus, amicus.

Hæc penetra & omne gaudium exiſtimabis pati ſub Deo patre, &c. ut ſis filius Dei, &c.

℣. 12. *Propter quod remiſſas manus...*

Ex principiis ſupra poſitis concludit pergens in metaphorâ Athletarum; & Hebræos hortatur.

Primò, ut excuſſâ ſocordiâ, viriliter pugnent & currant.

A *Remiſſas manus,* id eſt, languidas & pendentes.

Et ſoluta. Syr. nutantia *genua erigite,* ut ſcilicet per patientiam curratis. &c.

Chriſtiani vita pugna & curſus eſt, ut dictum eſt, ℣. 1. & dicetur in corollario.

℣. 13. *Et greſſus rectos facite.* Syr. & ſemitas rectas.

Secundò, ut currant per viam rectam, quæ ſemper brevior eſt.

Ut non claudicans quis erret. Gr. ut non claudum abducatur. Syr. ne membrum claudum aberret.

Id eſt, ne ſi quis inter Chriſtianiſmum & Judaïſmum claudicet; in utramque partem vacillans, erret à rectâ fidei & vitæ viâ.

Magis autem ſanetur.

Tertiò, ut ſi cui pes læſus ſit per impatientiam, B *ſanetur,* rectitudini & conſtantiæ Chriſtianæ reſtituatur, id eſt, ut qui ob perſecutiones à fide in apoſtaſiam deflectunt, ſtatim ſanentur & confortentur.

Currendum poſt pacem.

℣. 14. *Pacem ſequimini...* Syr. curſu properate ad pacem. Gr. perſequimini.

Id eſt, magno & ardenti ſtudio pacem etiam fugientem perſequimini..

Cum omnibus, id eſt, etiam inimicis. *Et ſanctimoniam,* id eſt, cordis puritatem, vitam per omnia ſanctam. *Sine quâ nemo Deum videbit.* Syr. videt. *Beati mundo corde,* &c.

℣. 15. *Contemplantes ne quis deſit...* Gr. deficiat à fide.

C Id eſt, attendite ne quis veſtrûm deſit gratiæ Dei, ſuæ Divinæ vocationi non reſpondens.

Qualis eſſe debeat fortiorum erga debiliores ſollicitudo.

Vult Apoſtolus debiles in fide à fortioribus adjuvari.

Non hoc tantùm requiro, ait D. Chryſoſtomus, ut vos ſoli perveniatis; ſed ut etiam inſpiciatis cæteros; ne ſcilicet remaneant in viâ, vel virium defectu, vel ſegnitie retardari.

Ne qua radix amaritudinis... id eſt, item cavete ne qua radix amara falſæ doctrinæ, vel pravi exempli *germinet,* pullulet & creſcat inter vos.

Sicque *impediat,* obſtet. Syr. lædat vos, eâque multi contaminentur. Arab. quæ noceat & per quam multi homines inquinentur.

Duæ ſunt in hoc verſu metaphoræ.

D Prima ducta à viatoribus in comitatu multo, v. g. in exercitu, ubi duces invigilant, ne quis in viâ deficiat & pereat.

Secunda ſumitur ex arbuſtis, quorum radices germinant & bonum ſemen impediunt.

Itaque ſi *qua ſit* inter vos *radix amaritudinis,* videte ut non germinet, ſed recidatur, ne vobis obſtet & ne polluat alios.

℣. 16. *Ne quis fornicator,* id eſt, ne quis ſit apud vos ſcortator.

Aut profanus, id eſt, ne quis ſit qui ſacra negligat & conculcet, *ut* olim *Eſau.*

Qui propter unam eſcam, id eſt, qui uno edulio E vendidit jus ſuæ primogenituræ, quod ſingulare Dei donum reputabatur.

℣. 17. *Scitote enim quoniam & poſtea...* Gr. ſcitis enim. *Iſt.* æqualiter ſignificat, ſcitis & ſcitote. Syr. ſcitis enim. Vide Geneſ. 27.

Quod poſtea cupiens benedictionem hæreditario jure conſequi.

Reprobatus eſt à patre ſuo dicente, *benedixi ei,* Jacobo ſcilicet, *& erit benedictus,* &c.

Non enim invenit pœnitentiæ locum. ſcilicet, apud patrem ſuum, id eſt, nec lacrymis ſuis obtinere potuit ut patrem facti pœniteret, & benedictionem Jacobo datam revocaret, licèt ignorans & deceptus eam dediſſet.

Digitized by Google

Quanquam cum lacrymis inquiſiſſet eam. ſcilicet benedictionem primogenituræ.

Iſaac nihil immutare voluit, quia, ut propheta, novit rem à Deo geſtam eſſe.

D. quidem Chryſoſtomus intelligit pœnitentiam, quam, inquit, Eſaü non invenit, quia non quomodò oportuit, quæſivit, quod oſtendit invidia. *venient dies luctus*, &c.

Hinc quod ad animi inſtitutum, Jacob interfecit.

Inutiles ergo fuerunt Eſaü lachrymæ, quia non de peccato doluit, ſed de damno: non ex amore Dei procedebant, ſed ex cupiditate boni temporalis, quod ex benedictione ſperabat.

Quòd autem ex charitate non eſſent, patet ex eo quod fratrem ſuum vult occidere. *Venient dies luctûs patris mei & occidam Jacob fratrem meum.* Geneſ. 27. 14.

Vetus deſcribitur Teſtamentum.

ỽ. 18. *Non enim acceſſiſtis...* ſuperioris exhortationis hîc ratio redditur, eſtque eadem quæ cap. 2. ỽ. 2. jam data eſt, & ſumitur ex legis Evangelicæ præſtantiâ ſuprà Moſaïcam.

Non enim acceſſiſtis. ſicut patres veſtri.

Ad tractabilem montem, id eſt, ad montem corporeum, terrenum & manibus tangibilem, Sina ſcilicet.

Et accenſibilem ignem, id eſt. Gr. accenſum. Syr. ardentem, id eſt, nec ad ignem accenſum & ad accendendum aptum.

Accenſibilem, activè quo mons ille ardebat.

Et turbinem & caliginem & procellam. Vide Exod. 19. & 20. & Deuter. 4.

ỽ. 19. *Et tuba ſonum.* Exod. 19. ỽ. 16.

Et vocem verborum... id eſt, & vocem, quâ Deus per Angelum ſua præcepta proclamabat.

Quam qui audierunt... Gr. quam audientes deprecati ſunt. Syr. quam qui audierunt, effugerunt ne, &c.

Id eſt, cujus tubæ, ſeu vocis tantus erat fragor & terror, ut Judæi oraverint, ne rursùr eorum terribili voce alloqueretur. Exod. 20. ỽ. 19.

ỽ. 20. *Non enim portabant quod dicebatur.* Gr. imperium, id eſt, non enim ferre poterant illius comminationis rigorem.

Etſi beſtia tetigerit montem, id eſt, non homo tantùm, ſed & beſtia ſi tetigerit montem, lapidabitur, Exodi 19. 13.

ỽ. 21. *Et ita terribile erat quod videbatur.* Gr. & ita terribile erat apparens. Syr. & adeò terribilis erat viſio. Id eſt, ita terribile erat quod fiebat & videbatur.

Moyſes dixit, exterritus ſum, id eſt, ut ipſe Moyſes, Deo familiaris & prodigiis aſſuetus, dixerit, *exterritus ſum*, &c.

Hæc ultima verba non ſunt in Exodo, ſed D. Paulus ea adjecit, vel ex majorum traditione, vel ex Spiritûs ſancti revelatione.

Hic novum Teſtamentum deſcribitur.

ỽ. 22. *Sed acceſſiſtis ad Sion montem...* ſed per fidem & baptiſma acceſſiſtis ad montem ſpiritualem, ad Eccleſiam, quæ cæpit in Sion, ubi lex nova promulgata eſt in die Pentecoſtes, per deſcenſum Spiritûs ſancti in Apoſtolos.

Eccleſiam intellige tùm militantem, tùm triumphantem.

Et civitatem Dei viventis, Jeruſalem cæleſtem, id eſt, ad Jeruſalem cæleſtem, quæ eſt civitas Dei viventis; ita dicitur; quia *Deus illius eſt* authos & *artifex*, ut dictum eſt ſuprà, cap. 11. ỽ. 16.

Et multorum millium. Gr. Myriadum Angelorum *frequentiam.* Gr. πανήγυριν, id eſt, celebrem ac lætum conventum.

Opponitur hîc gaudium & lætitia Angelorum, fulgetris ac tonitruis montis Sina per Angelos ad terrorem excitatis.

A ỽ. 23. *Et Eccleſiam primitivorum.* Gr. primogenitorum, id eſt, fide uniti eſtis cum Apoſtolis, martyribus, primiſque Chriſti fidelibus, vitâ functis.

Primogeniti dicuntur Apoſtoli, quia primi à Chriſto regenerati.

Primitivi, quia primitias & abundantiam ſpiritûs acceperunt.

Qui conſcripti ſunt in cælis, id eſt, quorum non nomina tantùm ſunt in libro vitæ; ſed & ipſi acta & reipsâ regnant in cælis.

Et judicem omnium Deum.

Hoc dicitur non ad terrorem, ſed ad conſolationem.

Acceſſiſtis per fidem & charitatem ad Deum; cui gratiâ Chriſti reconciliati eſtis; cui charitate uniti eſtis.

B Charitas autem eſt quædam hominis cum Deo amicitia; judicis itaque veſtri facti eſtis amici.

Et ſpiritus juſtorum perfectorum; ſeu, ut ait Syrus, qui perfecti fuerunt.

Intellige animas patriarcharum, prophetarum & ſanctorum, de quibus in capite præcedenti, qui per fidem mira geſſerunt: ſed ante Chriſtum non conſummati fuerunt, ut dictum eſt ibi, ỽ. 40.

Cum his omnibus ſocietatem habemus, quia ejuſdem Eccleſiæ membra ſumus, cujus caput eſt Chriſtus.

ỽ. 24. *Et Teſtamenti novi mediatorem Jeſum.*

Denique ad Jeſum, filium Dei; novi & æterni Teſtamenti mediatorem: cui, tanquam membra, capiti, incorporati eſtis.

C *Et ſanguinis aſperſionem.* Gr. ſanguinem aſperſionis, id eſt, ad ſanguinem Chriſti ſuper nos effuſum & aſperſum.

Sanguis Chriſti pro nobis in cruce fuſus eſt; ſingulis autem quaſi quadam aſperſione, per fidem & ſacramenta applicatur.

Eſt hîc alluſio ad aſperſionem ſanguinis factam à Moyſe Exod. 24.

Melius loquentem quàm Abel. Gr. præſtantiosa loquens præ Abel.

Id eſt, qui meliora loquitur, quam ſanguis Abel, qui vindictam poſtulat; ſanguis autem Chriſti miſericordiam loquitur etiam pro ſuis interfectoribus.

ỽ. 25. *Videte ne recuſetis loquentem.*

Comparationem exhortatione concludit.

D Tantâ præventi gratiâ, *videte ne* Chriſtum, per ſuum ſanguinem meliora, ſcilicet remiſſionem peccatorum, *loquentem, recuſetis*, id eſt, ne aſpernemini, ne repellatis, à fide deficientes. *Exhortatio ad perſeverantiam.*

Si enim illi, id eſt, patres veſtri, *non effugerunt*, ſcilicet Divinam ultionem, *recuſantes eum*, id eſt, Angelum *qui ſuper terram* in monte Sina ipſis *loquebatur.*

Multò magis, ſupple, non effugiemus, ſeu multò minùs effugiemus ſupplicium.

Nos, Chriſtiani, *qui* Chriſtum *de cælis*, ubi regnat, *nobis loquentem, avertimus*, id eſt, repellimus; ejus doctrinam & mandata reſpuentes.

E In Græco eſt tantùm. *Nos illum de cælis averſati.*

Chriſtus nobis de cælo loquitur per Evangelium, per ſuos legatos & miniſtros, per miracula, per internas inſpirationes.

ỽ. 26. *Cujus*, id eſt, Chriſti ut Dei, *vox movit terram tunc* ſcilicet, cùm daretur lex in monte Sina.

Nunc autem, id eſt, pro tempore novi Teſtamenti.

Repromittit. Gr. denuntiavit, id eſt, promiſit per

Aggæum prophetam, *dicens adhuc ſemel & non Sina tantùm & terram, ſed & cælum movebo.*

D. Paulus pro ſuo more Septuaginta ſequitur.

Juxta Hebræum D. Hieronymus vertit, *adhuc unum modicum*, id eſt, adhuc *unum* tempus, & quidem *modicum* & *commovebo*, &c.

Diverſitas eſt in explicandis hîc Aggæi verbis.

Aggæus enim loquitur de primo Chriſti adventu; hinc multi mentem Apoſtoli hîc de eodem adventu explicant.

At veroſimilius eſt Apoſtolum hîc loqui de commotione futurâ in judicio generali, ſeu in ſecundo adventu Chriſti.

Nec mirum eſt quòd per accommodationem, ſeu per extenſionem, ſecundo Chriſti adventui applicet Apoſtolus, quod propheta de primo dixit, cum exhortans, non diſputans hîc agat.

Rationes ad perſeverantiam moventes.

Duabus igitur rationibus utitur, ut Hebræos excitet ad obediendum Chriſto. Prima ſumitur ex punitione eorum, qui legi Moſaïcæ non obedierunt, ſecunda ex rigore judicii futuri.

Quaſi diceret, videte ne recuſetis Chriſtum vobis loquentem, alioquin non evadetis pœnas ab eo tanquam judice infligendas.

℣. 27. *Quod autem adhuc ſemel dicit.* Gr. illud autem, adhuc ſemel, declarat, &c. Syr. per hoc autem quod dicit ſemel, oſtendit immutationem eorum quæ moventur, ut permaneant ea quæ ſunt motûs experiia.

Declarat mobilium tranſlationem.

Qui explicant Aggæi verba de primo Chriſti adventu, *per mobilia* hîc intelligunt pertinentia ad vetus Teſtamentum, de quibus cap. 9. ſcilicet tabernaculum, arcam, menſam, &c.

Qui autem explicant de ſecundo Chriſti adventu,

A *per mobilia* intelligunt cælum & terram.

Senſuſque hæc eſſe tranſmutanda, ut deinceps maneant in æternum cæli novi, terra nova, ſcilicet regnum Chriſti conſummatum.

Nec mirum eſt, ſi tranſmutentur à Chriſto, utpote ab ipſo facta, & ad id facta.

℣. 28. *Itaque*, id eſt, cùm hæc ita ſint, Chriſtus ſcilicet ſit cælum & terram immutaturus, ut regnum ſibi paret immutabile.

Regnum immobile ſuſcipientes, id eſt, nos Chriſtiani regnum illud ſpe firmâ ſuſcipientes, apprehendentes.

Habemus gratiam. Gr. habeamus. Syr. amplectamur, id eſt, conſtanter teneamus Chriſtianiſmi gra-

B tiam.

Per quam ſerviamus... Gr. gratè Deo. Syr. ac placeamus Deo, id eſt, per quam ita Deo ſerviamus, ut & ipſi placeamus.

Cum metu & reverentiâ. Gr. cum reverentiâ & religione, id eſt, ſerviamus, inquam, *cum metu* pudico, ne quid turpe coram eo faciamus, *& cum reverentiâ* religioſâ coram eo ambulantes.

Etenim Deus noſter ignis conſumens eſt. Deut. 4. 24. Syr. ignis devorans eſt, id eſt, inſtar ignis flagrantiſſimi, legis ſuæ violatores, in momento urere, torquere & conſumere poteſt.

Deus, ut charitas, ignis eſt conſummans creaturam ſibi fidelem; ut juſtitia, eſt ignis torquens, conſumens rebelles. *Eligendum aut conſummari aut conſumi.*

C Alterutrum neceſſariò eligendum, aut conſummari, aut conſumi.

O Deus charitas, ure modò cor & renes meos tui amoris igne, quo aliquando in te trasformatus conſummer, & nunquam juſtitiæ tuæ igne conſumar in æternâ morte.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Duodecimo ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

Primò.

Vita Chriſtiana curſus.

Recordare quòd vita Chriſtiana curſus & certamen eſt, curſu certamus.

Cujus via aſpera.

Quòd hujus curſûs via difficilis eſt & aſpera: per ſpinas, per tribulationes, per cruces, per medios hoſtes, per exilia, per bonorum rapinam nobis eſt currendum.

Hinc patientia neceſſaria.

Hinc omnibus Chriſtianis Apoſtolus dicit. *Per patientiam curramus*, &c.

Secundò.

Ad hanc aſpice Jeſum.

Recordare quòd ad hanc patientiam habendam, aſpiciendus ſit Jeſus Chriſtus, fidei noſtræ author & conſummator.

Primus hanc viam iniit; illius aſperitates ſuo ſanguine delinivit.

Primus ad metam pervenit: hincque nos hîc currentes ſpectat, nobiſque coronas præparat.

Ecce video cælos apertos & Jeſum ſtantem à dextris Dei, ait D. Stephanus patiens & per patientiam currens.

Sedebat Chriſtus in dexterâ Dei, ut ſæpè D. Paulus ait: at ubi ſuum diſcipulum per patientiam vidit currentem, ſurrexit, ſtans ſollicitus pro imitatore ſuo; præparat illi triumphum, obviam venit eum coronaturus.

Hæc tu cogita patiens, aſpice Chriſtum ducem tuum, exemplar tuum, coronatorem tuum.

Curre poſt ipſum; ad hoc tibi præit.

Curre ſicut ipſe; ipſius ſequere veſtigia; ideò paſſus eſt.

Curre ad ipſum; eſt enim meta, terminus & præ-

D mium.

Tria cogita in paſſione Chriſti, ait D. Thomas, juxta ſecundum verſiculum hujus capitis. *qui propoſito ſibi gaudio.* *Tria in Chriſti paſſione cogita.*

Quid contempſit? gaudium, gloriam, opes, &c.

Et tu temporalia contemne.

Quid ſuſtinuit? crucem, mortis cruentæ acerbitatem.

Compara paſſionem, crucemque tuam cum paſſione & cruce Chriſti: & te pudebit tam levia patientem deficere animo. *nondum uſque*, &c.

Quid promeruit? ſeſſionem ad dexteram patris.

Si te labor terret, merces invitet. Si compateris & conglorificaberis.

E Itaque ne deficias in paſſionibus. cogita & recogita Chriſtum.

Quis ille? filius Dei.

Quæ paſſus eſt? cruciatus, probra, mortem acerbam.

Quomodò? liberè, voluntariè; quia dilexit nos, propoſito ſibi gaudio prætulit crucem, &c.

A quibus? à peccatoribus.

Pro quibus patiebatur? pro nobis omnibus, & conſequenter pro te.

Hæc tibi benè cogitanti quid durum eſſe poterit?

Tertiò.

Divina in paſſionibus conſolatio.

In paſſionibus recordare Divinæ hujus conſolationis, de quâ ℣. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

Deus nos caſtigans, eſt pater amantiſſimus;

Magiſter noſtri profectûs celantiſſimus.

Nos fingit, erudit, perficit, ut ſimus filii, ſancti, puri, perfecti, ſicut ipſe ſanctus, purus, perfectus eſt; ut ſimus æternæ illius felicitatis conſortes.

Vide quinque conſolationis rationes in afflictionibus ex D. Paulo collectas, in comm. ℣. 8.

Hincque diſce non ſecundùm ſenſum de paſſionibus judicare, ſed ſecundùm fidem.

Quartò.

Obſerva notas & proprietates Eccleſiæ in verſibus 22. 23. 24.

Eſt viſibilis, ut mons.

Una, ut civitas, Dei Spiritu unita.

Sancta, ut Jeruſalem cæleſtis; in quâ Deus adoratur in ſpiritu & veritate.

Catholica, Angelos & ſanctos omnes complectens.

Apoſtolica, per Spiritum ſanctum, Apoſtolorum miniſterio, fundata & gubernata.

Chriſtiana, habens Chriſtum mediatorem, pontificem & victimam, cujus ſanguis clamat pro nobis.

Divina, opus, ſedes & domus Dei.

Vide ô Chriſtiane, cujus civitatis ſis civis.

A Cujus domûs ſis domeſticus.

Cujus corporis ſis membrum.

Et conſequenter vide cujus ſanctitatis debeas eſſe particeps.

Tuæ ergo vocationi reſponde. Vide ne recuſes Chriſtum tibi de cælo loquentem.

Quintò.

Ibidem obſervare poteris veteris & novæ legis convenientias & diſconvenientias.

Conveniunt quòd utraque promulgata eſt quinquageſimo die à Paſchate, illa in Sina, hæc in Sion: ibi terræ motu mons contremuit; hîc domus Apoſtolorum: ibi inter flammas ignium & micantia fulgura, turbo ventorum & fragor tonitruum perſonuit; hîc B cum ignearum viſione linguarum ſonitus pariter de cælo, tanquam ſpiritûs vehementis advenit: ibi clangor buccinnæ legis verba perſtrepuit; hîc tuba Evangelica Apoſtolorum ore inſonuit. S. Hieronymus ad Fabiolam.

Diſconveniunt in multis, quæ D. Paulus habet ℣. 22. 23. 24.

Multò præſtantior eſt lex Chriſti. hanc præcellentiam vide ibidem.

Brevis ex D. Auguſtino differentia legis & Evangelii eſt timor & amor.

Fusè D. Thomas hîc explicat & veteris legis terrorem, & novæ legis amorem.

Analyſis Capitis Decimi-Tertii.

HEBRÆOS *ad omnem hortatur virtutem, tùm erga proximum, tùm erga ſemetipſos, tùm erga Religionem.*

Erga proximos, in charitate fraternâ perſeverent; hoſpitalitatem exerceant; vinctos Chriſti causâ, tanquam ſemetipſos, adjuvent; omnibus patientibus compatiantur. ℣. *1. 2. 3.*

Erga ſemetipſos, caſtitatem conjugalem ſervent, avaritiam fugiant, præſentibus ſint contenti, de futuro confidant in Domino. ℣. *4. 5. 6.*

Erga Religionem, defunctorum ſuorum Apoſtolorum memores, eorum vitam & fidem imitentur; nec variis & peregrinis ſinant ſe doctrinis abduci: ſicut Jeſus-Chriſtus ſemper idem eſt; ita eadem ſit de Chriſto doctrina. ℣. *7. 8. 9.*

Caveant ſpeciatim à doctrinâ de diſcrimine ciborum, & de comeſtione victimarum legalium, quæ ſuis obſervatoribus nihil profuerunt:

Curent verò cor ſuum Divinâ ſtabiliri gratiâ, quam percipiant ex eſu victimæ altaris, quod nobis Chriſtus dedit, & de quo legalium obſervatoribus edere non licet. ℣. *9. 10.*

Hoc figurabat illa cæremonia, quâ hoſtia pro peccato extra caſtra cremebatur; & de quâ nec ſacerdos legalis, nec populus edebat.

Hæc hoſtia pro peccato, Chriſti pro peccato morientis figura fuit: & ideò, ut hanc figuram impleret, extra portam paſſus eſt.

Sicut ergo de figurâ non comedebant Judæi D *legales; ita nec de figurato licet eis edere.* ℣. *11. 12.*

Extra Synagogæ caſtra exeundum, ad Eccleſiæ novæ caſtra accedendum, improperium Chriſti portandum; ut Chriſtiani ſacrificii participes ſimus; & cruentarum hoſtiarum vice, per Chriſtum, hoſtiam laudis Deo ſemper offeramus. ℣. *13. 14. 15.*

Liberalitatem erga pauperes commendat, obedientiam erga Prælatos, Hebræorum orationes pro ſe poſtulat, demum Epiſtolam apprecatione concludit ac ſalutatione. 16. 17. 18. &c.

Caput

Caput Decimum-Tertium.

Textus.

1. CHARITAS fraternitatis maneat in A vobis.

2. Et hoſpitalitatem nolite oblivisci: per hanc enim latuerunt quidam Angelis hoſpitio receptis.

3. Mementote vinctorum, tanquam ſimul vincti; & laborantium, tanquam & ipſi in corpore commorantes.

4. Honorabile connubium in omnibus, & thorus immaculatus: fornicatores enim B & adulteros judicabit Deus.

5. Sint mores ſine avaritiâ, contenti præſentibus: ipſe enim dixit: Non te deſeram, neque derelinquam.

6. Ita ut confidenter dicamus, Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.

7. Mementote præpoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbum Dei; quorum intuentes exitum, converſationis imitamini fidem. C

8. Jeſus-Chriſtus heri, & hodie, & in ſæcula.

9. Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci:

Optimum eſt enim gratiâ ſtabilire cor, non eſcis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis.

10. Habemus altare, de quo edere non D habent poteſtatem, qui tabernaculo deſerviunt.

11. Quorum enim animalium infertur ſanguis pro peccato, in ſancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra.

12. Propter quod & Jeſus, ut ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. E

Paraphraſis.

A PERSEVERATE vos invicem, ut fratres, diligere.

Et à conſuetâ hoſpitalitate ne ceſſetis, licèt ob bonorum veſtrorum rapinam pauperiores: per hanc enim virtutem quidam digni fuerunt, qui exciperent Angelos, cùm putarent homines tantùm hoſpitio recipere.

Fratribus, qui ob Chriſti fidem ſunt in vinculis, eo affectu compatimini, ac ſi voſipſi cum eis eſſetis in vinculis; imò & omnibus, quocumque malo corporali preſſis, ſuccurrite, memores vos in carne infirmâ, & iiſdem malis obnoxiâ, habitare.

Conjugati connubii honeſtatem in omnibus ſerB vent, thorumque maritalem nullo ſpurcitiei genere contaminent: Deus enim, qui fornicatores puniet, adulteros judicabit ſeveriùs.

Abſint ab avaritiâ mores veſtri, naturæ neceſſaria habentes in præſenti, contenti eſtote; & de futuro confidite in Domino: ipſe enim dixit Joſue, & omnibus ipſi confidentibus: *Non te deſeram, neque derelinquam.*

Hoc itaque Dei promiſſo freti, confidenter dicamus cum Pſalmiſtâ: *Dominus mihi adjutor; hinc non timebo quid mihi faciat homo.*

Memores eſtote antiſtitum veſtrorum, qui vobis fidei doctrinam tradiderunt; animiſque veſtris revolventes ſanctitatem, quam in omni quidem vitâ, C at præſertim in morte, exhibuerunt; illorum in fide conſtantiam ſubſequamini, ut vobis ſit par & vita & mors.

Jeſus Chriſtus ſemper idem eſt; qualis fuit heri, tempore præterito, talis eſt hodie, in præſenti, & talis ſemper erit: ergo & eadem eſſe debet de Chriſto doctrina & fides.

In Evangelio itaque vobis prædicato perſiſtite firmi, & doctrinis hæreticorum variis & extraneis ne circumferamini, huc & illuc fluctuantes.

Præſertim verò cavete à doctrinâ judaïzantium, qui pietatem conſtituunt in cibis corporalibus: optimum enim eſt gratiâ Dei ſtabilire cor ſuum; non eſcis, quæ ſuis obſervatoribus non profuerunt coram Deo.

D Nec tamen nos Chriſtiani ſine eſcis & ſacrificiis ſumus: habemus altare, habemus & victimam, cujus eſu cor noſtrum gratiâ Dei fulcitur; at quam judaïzantibus, & legalibus tabernaculi miniſtris non licet comedere.

Hoc mirè figuratum fuit illâ cæremoniâ, quâ juxta legis præſcriptum, nec ſacerdos legalis, nec populus comedebant de hoſtiâ expiatoriâ peccatorum: vituli etenim & hirci, quorum ſanguinem ſummus ſacerdos in ſancta ſanctorum inferebat, pro ſuorum & populi peccatorum expiatione; horum inquam animalium carnes extra caſtra cremabantur, & de eis nec ſacerdos, nec populus edebat.

E Hæc hoſtia peccatorum expiatoria, Chriſti pro peccatorum noſtrorum expiatione morientis, figura fuit: hinc Jeſus-Chriſtus, ut hanc figuram impleret, extra portam urbis Jeroſolymitanæ paſſus eſt, proprio ſanguine populum ſuum ſanctificans: Sicut ergo de figurâ non licuit legalibus comedere; ſic nec eis licet comedere de figurato.

Nobis igitur & omnibus, qui volunt Chriſtiani A ſacrificii participes fieri; nobis, inquam, extra veteris Teſtamenti caſtra, ſeu extra Synagogam exeundum; nobis ad Eccleſiæ novæ caſtra accedendum; nobis improperium Chriſti cum ipſo portandum.

Nec nos terreat hic è Jeruſalem & è Synagogâ exitus; nos, inquam, qui fixam civitatem in hoc ſæculo non habemus; ſed qui tanquam peregrini hîc viventes, futuram Jeruſalem cæleſtem inquirimus.

Chriſto itaque uniti & incorporati, per ipſum, ut ſummum Pontificem noſtrum, dignam laudis hoſtiam, & gratiarum actionem Deo ſemper offeramus, ſanctiſſimam Euchariſtiam, opus labiorum ſacerdotalium, nomen Dei benedicentium; hymnos etiam & pſalmos, fructus labiorum fidelium, nomen Dei B laudantium.

Hanc autem in Deum pietatem exercentes, mementote & pietatis erga proximum; & pro veſtris facultatibus pauperes adjuvate: talibus enim hoſtiis conciliatur Deus.

Exactam prælatis veſtris obedientiam reddite, & reverentiam impendite; ipſi enim, utpote paſtores & cuſtodes veſtri, vigilant pro animabus veſtris, & ſaluti veſtræ conſulunt, ut qui de vobis rationem Deo reddituri ſunt: eis ergo obedite ex animo; ut cum gaudio hoc grave munus impleant, & non cum tædio ſuſtineant: quod ſanè vobis non expedit; quia gemitus illorum iram Dei in vos provocat.

Veſtris orationibus me commendo, & hanc gratiam eò ſecuriùs à vobis ſpero, quòd conſcientia mihi teſtis eſt, quoniam de nullo veſtrûm demeritus C ſim, imò omnibus prodeſſe ſyncerè volui.

Et inſtantiùs rogo vos orare pro me, ut citiùs poſſim vobis reddi, & Apoſtolicâ curâ vobis opitulari.

Deus autem pacis author, qui revocavit à mortuis Jeſum-Chriſtum, magnum illum paſtorem ovium ſpiritualium, quas ſanguine ſuo redemit & paſcit; quo & Teſtamentum novum, & æternum ſancivit.

Deus, inquam, vos perficiat in omni opere bono, vobiſque præſtet, ut Divinam ejus voluntatem exequentes, faciatis opera ipſi placentia, per merita Jeſu-Chriſti Filii ſui, cui æterna ſit gloria.

Obſecro autem vos, fratres, ut boni ducatis hanc meam Epiſtolam conſolatoriam ſimul & exhortato- D riam: Scripſi paucis, conſideratâ materiâ, ut qui, ſicut ſpero, vos brevi ſim viſurus, & vivo ſermone huic brevitati ſuppleturus.

Scitote, & gaudete mecum, quòd chariſſimus frater noſter Timotheus ſit à vinculis ſolutus; cum eo, ſi citò redierit ad me, vos inviſam.

Nomine meo ſalutate omnes, qui vobis præſunt, & omnes fideles, qui ſub eis Chriſto ſerviunt. Salutant vos Itali Chriſtiani, optantque proſperitatem & pacem.

Gratia Dei ſit ſemper cum vobis omnibus. Amen.

13. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, improperium ejus portantes.

14. Non enim habemus hîc manentem civitatem, ſed futuram inquirimus.

15. Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini ejus.

16. Beneficentiæ autem & communionis nolite oblivisci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus.

17. Obedite præpoſitis veſtris, & ſubjacete eis; ipſi enim pervigilant, quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri; ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes: hoc enim non expedit vobis.

18. Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conſcientiam habemus in omnibus benè volentes converſari.

19. Ampliùs autem deprecor vos hoc facere, quò celeriùs reſtituar vobis.

20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ovium, in ſanguine Teſtamenti æterni, Dominum noſtrum Jeſum-Chriſtum.

21. Aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem; faciens in vobis quod placeat coram ſe per Jeſum-Chriſtum, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

22. Rogo autem vos, fratres, ut ſufferatis verbum ſolatii: etenim perpaucis ſcripſi vobis.

23. Cognoſcite fratrem noſtrum Timotheum dimiſſum; cum quo, (ſi celeriùs venerit,) videbo vos.

24. Salutate omnes præpoſitos veſtros, & omnes ſanctos. Salutant vos de Italiâ fratres.

25. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

Commentarius in Caput Decimum-Tertium.

℣. 1. CHARITAS *fraternitatis.* Gr. φιλαδελφία. A

Id eſt, charitas fraterna, ſeu amor fraternus, amor fratrum.

Maneat. in Græco, non eſt, *in vobis.* Syrus tamen habet.

Id eſt, perſeverate in fraternâ charitate, ſeu vos invicem ut fratres diligere.

℣. 2. *Et hoſpitalitatem nolite oblivisci.* Syr. & dilectionis peregrinorum ne ſitis immemores.

Id eſt, & à conſueto hoſpitalitatis officio ne ceſſetis, licèt pauperiores effecti.

Per hanc enim latuerunt... id eſt, per hanc enim virtutem, quidam neſcientes, exceperunt Angelos; ſeu cùm putarent homines hoſpitio recipere; Angelos exceperunt. B

Reſpiciuntur hiſtoriæ Geneſ. 18. 2. & 19. 1. ubi Abraham & Loth exceperunt Angelos hoſpitio.

Gr. latuerunt excipientes Angelos, eſt locutio Græca pro inſcii & neſcientes exceperunt; ſicut dicunt, lateo ſeneſcens, id eſt, inſcius & non ſentiens ſeneſco.

Hoc benè Syrus. per hanc enim digni fuerunt quidam, quamvis non ſentientes, qui exciperent Angelos.

Nota de hoſpitalitate.

Nota quòd nefas erat Chriſtianis apud gentiles divertere; ſed in Epiſcoporum domibus excipiebantur & à viduis curabantur.

Hinc D. Paulus primæ Timoth. 3. & ad Tit. 1. hoſpitalitatem inter Epiſcopi virtutes recenſet. C

Et de viduis primæ ad Timoth. 5. 10. *Si ſanctorum pedes lavit.*

Erat apud Chriſtianos teſſera hoſpitalitatis, &c.

Hic mos adhuc vigebat anno 1020. hæc vide apud Cornelium à lapide. hîc

℣. 3. *Mementote vinctorum tanquam...* id eſt, eo affectu compatimini fratribus, qui Chriſti causâ, ſunt in vinculis, ac ſi cum eis eſſetis iiſdem vinculis corporaliter vincti: eiſque ſubvenite, ſicut vobis ſubveniri velletis.

Et laborantium, tanquam &... Gr. & malis preſſorum.

Id eſt, & compatimini iis qui malè habent, ſeu quocumque corporali malo ſunt afflicti; tanquam qui & ipſi ſitis in corpore iiſdem malis obnoxio. D

Seu cogitantes vos in carne infirmâ habitare & iiſdem incommodis obnoxiâ, & conſequenter ſimili malo vos affligi poſſe.

℣. 4. *Honorabile connubium in omnibus*, id eſt.

Connubium veſtrum ſit in omnibus rebus ad id ſpectantibus *honorabile*, ſeu honeſtatem ſervate in omni re conjugali.

Et thorus immaculatus, id eſt, & thorus maritalis nullâ maculâ, aut ſpurcitie contaminetur.

Fornicatores enim & adulteros.... quia fornicatores & adulteros judicabit, damnabit, punietque Deus.

Hunc ſenſum & præcedentia & ſequentia indicant. E

Sectariorum nugæ de conjugio ſacerdotum.

Nugantur ergo ſectarii, cùm hîc volunt conjugium omnibus præcipi, quaſi dicat Apoſtolus conjugium in omnibus perſonis, & conſequenter ſacerdotibus & Religioſis eſſe honorabile. quod hæreticum & ab Eccleſiâ damnatum.

Senſus Catholicus.

Debet ergo intelligi, ut dictum eſt, connubium ſit in omnibus ſuis rebus, ſeu omninò, omnibus modis honorabile.

Vel ſit in omnibus conjugatis honorabile, id eſt, omnes conjugati ſervent omnem in conjugio honeſtatem.

Equidem aliqui catholici, quibus favet Syriaca verſio, aiunt: honorabile *eſt* conjugium in omnibus.

Sed meliùs ſuppletur, *ſit*; quia ſermo exhortatorius eſt, non dogmaticus, ut legenti patet ex præcedentibus & ex ſequentibus.

Ratio ob quam honeſtas in conjugio commendatur.

Et meritò ſanè conjugatos ad omnem honeſtatem hortatur Apoſtolus: ut enim ipſe docet alibi, ſcilicet Epheſ. 5. ℣. 32. *Sacramentum hoc magnum eſt*, & [illegible] omnia in eo debent eſſe honeſta, ſancta, magno digna ſacramento.

Requiritur intentio pura: honeſtas in modo: moderatio in uſu.

Timendum autem ne pervertantur hæc omnia, & ex magno ſacramento fiat magnum ſacrilegium, ex intentione malâ, ex inhoneſtate, ex immoderatione.

Hoc ut vitetur à Chriſtianis. *honorabile ſit in omnibus*, id eſt, omni ex parte *conjugium* apud conjugatos.

De ſanctitate matrimonii & de conjugatorum muneribus vide Epheſ. 5. in fine cap.

℣. 5. *Sint mores ſine avaritiâ.* Gr. pecuniæ non appetens mos. Syr. ne diligat pecuniam mens veſtra. Arab. animus veſter non ſit pecuniæ cupidus.

Id eſt, *mores* veſtri (mos enim in ſingulari non dicitur à Latinis) abſint à ſtudio quærendæ pecuniæ: ſeu ne ſtudeatis augendis rebus veſtris.

Præſentibus eſtote contenti.

Contenti, ſupple ſitis, *præſentibus*, id eſt, habentes quæ in præſenti neceſſaria ſunt, contenti eſtote.

Ipſe enim dixit, id eſt, ſiquidem ipſe Dominus dixit Joſuë 1. 5. *Non te deſeram*, &c. Divinæ ergo bonitati fidendum.

De futuro in Domino confidite.

℣. 6. *Ita ut confidenter dicamus...*

Ita ut ex ſincerâ fiduciâ dicere poſſimus quod cecinit David pſal. 117. *Dominus mihi adjutor*, ideò *non timebo quid mihi faciat homo.*

Hoc D. Paulus Hebræis applicat, qui ob fidem ſuis ſæpè ſpoliabantur bonis.

Defunctorum veſtrorum Apoſtolorum memores,

℣. 7. *Mementote præpoſitorum veſtrorum.* Gr. ducum veſtrorum. Syr. etiam. Arab. gubernatorum.

Hæc verba de prælatis defunctis intelligi debent, ut patet ex ultimis verbis.

Hortatur itaque ut recordentur D. Jacobi, Stephani, aliorumque Divini verbi apud eos præconum.

Quorum intuentes exitum... id eſt, ut animis veſtris revolventes finem laudabilis illorum converſationis, ſeu ſanctitatem, quam in omni vitâ ſuâ exhibuerunt, & in quâ uſque ad mortem perſtiterunt.

Eorum fidem imitamini.

Imitamini fidem, id eſt, illorum in fide conſtantiam ſubſequamini, ut vobis par ſit vita & mors.

Utiliſſimum vitam & mortem ſanctorum intueri.

E Hinc diſce nihil utilius eſſe quam ſanctorum vitam & mortem intueri, ſeu, ut ait D. Chryſoſtomus, recogitare, animo revolvere, iterum, iterumque conſiderare; ut illorum imitemur vivendi rationem & moriendi modum.

Jeſus Chriſtus ſemper

℣. 8. *Jeſus Chriſtus heri & hodie....* Syr. Jeſus Chriſtus heri & hodie idem ipſe eſt & in æternum.

Digitized by Google

idem: ergo eadem ſit ſemper de Chriſto doctrina.

His verbis redditur ratio & præcedentium & ſequentium, ſeu, cur debeant præpoſitorum ſuorum fidem imitari; & cur non debeant variis agitari doctrinis.

Jeſus Chriſtus ſemper idem eſt, ac ſibi ſimilis: qualis fuit heri, tempore præterito præpoſitorum veſtrorum; talis eſt nunc, hodie; & talis ſemper erit.

Ergo & eadem ſit fides veſtra. Ergo *& variis doctrinis*, &c.

Variis ergo doctrinis nolite abduci.

✠. 9. *Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci.* Gr. ne circumferamini.

Nolite agitari, huc & illuc fluctuare.

Tres hæreſeos notæ.

Nota hîc tres hæreſeos proprietates; varia eſt non tantùm à veritate, ſed & à ſeipsâ; ſemper diviſa eſt in multas ſectas & opiniones.

Peregrina eſt, adventitia, forinſecùs adducta.

Abducit à veritatis rectitudine, demens eſt & avia.

Optimum eſt enim gratiâ ſtabilire cor. Gr. pulchrum enim gratiâ ſtabiliri cor. Syr. melius eſt enim ut per gratiam confirmemus corda noſtra, quam per cibos.

Cavete ſpecialiter à judaïzantium erroribus.

D. Paulus à genere deſcendit ad certam ſpeciem, ſeu dato generali monito de cavendo à variis hæreticorum doctrinis; monet ſpecialiter ut caveant à doctrinâ de diſcrimine ciborum lege vetitorum, & de manducatione ciborum ſacrificalium, ſeu de comeſtione victimarum legalium.

Quod ut meliùs intelligas.

Nota quòd judaïzantes magnam Religionis partem collocabant in eſu ciborum Deo oblatorum, quaſi vim haberent ſanctificandi, animumque roborandi.

Ut hanc doctrinam à Chriſtianâ doctrinâ alienam evertat Apoſtolus.

Gratia Dei cordis humani fulcrum; non eſca legalis.

Optimum eſt, inquit, *gratiâ ſtabilire cor:* quaſi diceret, gratia Dei eſt cordis humani fulcrum & ſtabilimentum: non verò talis aut talis cibi diſcretio, aut uſus; hæc enim & ſimilia nihil coram Deo profuerunt obſervatoribus ſuis.

Quæ non profuerunt... Gr. in quibus non ſunt adjuti ambulantes. Syr. nullam enim utilitatem perceperunt, qui verſati ſunt in illis.

✠. 10. *Habemus altare...* ſolatur Hebræos ex privatione iſtorum ciborum legalium: quaſi diceret.

De cætero non vos pœniteat hæc reliquiſſe, nec propterea doleatis, aut tabernaculi miniſtris invideatis; ſi enim nobis non licet de illorum ſacrificiis comedere.

Habemus & nos *altare*, θυσιαστήριον, ſacrificatorium.

De quo edendi non habent, ἐξουσίαν, jus, libertatem.

Qui tabernaculo.... legis veteris ſacerdotes, & qui legalia cuſtodiunt.

E Synagogâ enim exeundum eſt, ut quis de altari Chriſti edere jus habeat.

Observatio Litteralis et Dogmatica.

Variæ interpretationes.

Sed quodnam eſt hoc altare?

Plerique tùm antiquiores, tùm recentiores intelligunt altare Euchariſticum, in quo Chriſtus ſub ſpecie panis & vini quotidie immolatur. ita Theodoretus, Theophylactus, D. Anſelmus.

D. Thomas intelligit primò, aram crucis, in quâ Chriſtus pro nobis immolatus & cruentè oblatus eſt.

Secundò, Chriſtum ipſum, in quo & per quem preces noſtras offerimus Deo, eſtque *altare aureum*, de quo Apoc. 8.

A *Habemus itaque altare* ligneum, crucis in quo Chriſtus cruentè oblatus eſt.

Triplex altare.

Habemus altare lapideum, in quo Chriſtus incruentè ſacrificatur.

Habemus altare aureum, Deoque dignum, ipſam Chriſti perſonam, in quo humanitatem ſuam, tanquam victimam Deo dignam, ſacerdos in æternum Chriſtus immolat.

Sed quis germanior Apoſtoli ſenſus?

Præter jam citatos, Eſtius cenſet eſſe primum, de arâ crucis.

Cornelius à lapide, Menochius, Tyrinus cenſent eſſe ſecundum, de arâ Euchariſticâ.

Gagnæus utrumque jungit & amplectitur.

Habemus, inquit, *altare*, id eſt, hoſtiam in arâ B crucis oblatam, ipſum, ſcilicet, Chriſti corpus, *de quo edere non poſſunt qui tabernaculo deſerviunt...*

Hæc eſt vera hoſtia, per quam ſanctificantur & de quâ ſpiritualiter & ſacramentaliter veſci poſſunt quicumque in eum credunt; non qui fiduciam in veteri lege habentes, *veteri tabernaculo deſerviunt.* ita Gag.

Conciliatio.

Revera cùm utriuſque altaris eadem ſit hoſtia; & aliundè comeſtio Euchariſtica ſit communio, participatio, comeſtio hoſtiæ in cruce pro nobis immolatæ; poteſt D. Paulus utrumque altare cogitaſſe, hæc verba dicens, *habemus altare.*

Verbum tamen de præſenti, *habemus*, expreſſiùs ſignificat illud altare, cujus præſens ſit uſus in aliquo Eccleſiæ Chriſtianæ ſacrificio.

C Et hinc antiquiores multi hæc D. Pauli verba intellexerunt de altari, in quo nunc offerimus ſacrificium corporis & ſanguinis Chriſti, pro nobis olim in cruce immolati.

Myſticum Chriſti ſacrificium ab antiquis aſſertum.

Porro hæc antiquiorum expoſitio, etſi non foret ad D. Pauli mentem, multùm tamen hæreticos premeret: ex eâ enim manifeſtum eſt, quod myſticum Chriſti ſacrificium & ſacrificatorium agnoſcebant in Euchariſtiâ.

✠. 11. *Quorum enim animalium infertur ſanguis...*

Figura.

Syr. ſiquidem animalium illorum, quorum inferebat ſanguinem ſummus Pontifex, in ſanctuarium pro peccatis, caro concremabatur extra caſtra.

Probat è Synagogâ exeundum, ut quis fiat parti- D ceps ſacrificii, ſeu cruenti, ſeu incruenti, Chriſti: idque probat cæremoniâ à Moyſe ordinatâ in expiationis ſacrificio; quod ſacrificium erat figura ſacrificii Chriſti.

Quorum enim animalium... id eſt, vituli & hirci, quorum ſanguis expiatorius peccatorum, tùm Pontificis, tùm populi, *infertur in ſancta ſanctorum*, per ſummum Pontificem.

Horum corpora cremantur, in holocauſtum, & de eorum carnibus nec ſacerdotes, nec populus comedebant.

Extra caſtra.

Nota ad intelligentiam.

Quando ſolemne hoc expiationis ſacrificium in- E ſtitutum eſt, populus Dei agebat in deſerto, ubi caſtra erant illi urbis vice; imò urbs quædam mobilis & ambulans per deſertum, in cujus medio erat tabernaculum.

Hinc dicitur, *extra caſtra.*

Quidquid autem tunc non licuit intra caſtra; poſtea non licuit intra urbem.

Figuratum.

✠. 12. *Propter quod & Jeſus ut ſanctificaret per ſuum.* Gr. per proprium. Syr. ſanguine proprio.

Propter quod, id eſt, quia hæc animalia Chriſti figuræ erant, ſeu repræſentabant corpus & ſanguinem Chriſti, quæ debebant in ſacrificium offerri pro ex-

piatione peccatorum totius mundi.

Ideò, id eſt, ut has figuras adimpleret Chriſtus

Extra portam, urbis Jeruſalem, *paſſus eſt, ut* per proprium ſanguinem, *populum ſuum ſanctificaret*.

Concluſio. ℣. 13. *Exeamus ergo ad eum extra caſtra.* Syr. enimverò nos quoque exeamus ad eum extra caſtra.

Id eſt, exeundum itaque nobis & omnibus qui volunt ipſius ſacrificii participes fieri.

Exeundum, inquam, extra caſtra, veteris ſcilicet Teſtamenti, extra Synagogam & Judaïſmum: accedendum ad novæ Chriſtianæ Eccleſiæ caſtra; accedendum ad Chriſtum.

Improperium ejus portantes. Syr. induti opprobrio ipſius, id eſt, ignominiam paſſionis illius ferentes.

Erat tunc non modicum opprobrium, Chriſtianum dici, diſcipulum & ſectatorem crucifixi nominari.

℣. 14. *Non enim habemus hic manentem...*

Nec turbet, aut terreat nos hoc voluntarium è Jeruſalem, aut Synagogâ exilium noſtrum; nec enim nos Chriſtiani fixam ac ſtabilem habemus in hoc ſæculo civitatem; ſed velut peregrini in tabernaculis habitantes, futuram inquirimus, cæleſtem nempe Jeruſalem.

Nota ad intelligentiam. Nota ex quatuor cauſis, quæ dari poſſunt de hac cæremoniâ; cur ſcilicet hircus & vitulus extra caſtra comburerentur, tres à D. Paulo in verſibus præcedentibus aſſignari.

Primò, allegoricam, ſignificabat Chriſtum extra portam paſſurum, ℣. 12.

Secundò, tropologicam, ſignificabat nos extra caſtra exire debere, ut ad Chriſtum accederemus.

Tertiò, anagogicam, ſignificabat nos in hac vitâ civitatem non habere.

Literalem omiſit: hæc autem erat, ut hac crematione excitaretur horror peccati.

Significabatur enim quòd peccatum & peccator deberent extra mundum cremari, ſcilicet in inferno.

℣. 15. *Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper.* Gr. per omne, *Deo.*

Id eſt cruentarum hoſtiarum vice, per Chriſtum pontificem & mediatorem noſtrum *ſemper offeramus Deo hoſtiam laudis*, hymnos, pſalmos, gratiarum actiones.

Fructum labiorum. Primò, quia labiis pronuntiantur. Secundò, quia quaſi fructibus in agro noſtro natis, & Deo in ſacrificium oblatis, ipſum laudamus & glorificamus.

Benè etiam per, *hoſtiam laudis*, ſanctiſſima Euchariſtia poteſt intelligi, quæ per excellentiam eſt hoſtia laudis & gratiarum actio: eſtque *fructus labiorum confitentium nomini ejus*, id eſt, opus labiorum ſacerdotalium, Dei nomen benedicentium.

Et hunc ſenſum videtur exigere ℣. 10. *habemus altare*, hinc in paraph. primus eſt.

℣. 16. *Beneficentiæ autem & communionis...* Syr. nec obliviſcamini commiſerationis & communicationis in pauperes.

Beneficentiæ, id eſt, liberalitatis, & *communionis*, id eſt, communicationis facultatum veſtrarum in pauperes.

Eleemoſyna, ſi non opere, ſaltem corde fiat. *Nolite obliviſci*, licèt vos ipſi ſitis effecti pauperes, rapinis bonorum veſtrorum.

Quaſi diceret, ait D. Thomas, olim opere exhibebatis opera miſericordiæ, nunc autem ſaltem corde, ſi non poteſtis opere.

Hinc *nolite obliviſci*, quaſi ob eorum paupertatem non audeat præcipere.

A *Talibus enim hoſtiis promeretur Deus.* Gr. benè placet ſibi Deus. Syr. per has hoſtias homo gratus eſt Deo.

Promeretur, paſſivè, id eſt, conciliatur Deus, placetur Deo, placatur Deus, poſſumus promereri Deum.

℣. 17. *Obedite præpoſitis veſtris.* Gr. ducibus veſtris. Syr. gubernatoribus, *obedite & ſubjacete*, & debitam reverentiam exhibete.

Duo debentur prælatis, obedientia & honor.

Idque duas ob rationes.

Prima reſpicit prælatos, *ipſi enim pervigilant.*

Secunda reſpicit ſubditos, *ut cum gaudio*, id eſt, ut cum alacritate munere tam gravi fungantur, & *non gementes, quod* ſanè *non expedit vobis*, imò noxium eſt. B

Quia, ut ait Divus Chryſoſtomus, gemitus prælati omni ultione deterior eſt: invocat enim Dominum, ut ipſe puniat.

Cui Theophylactus addit, metue, quia Deo te tradit.

Nota in præcedente verſu triplex ſacrificii genus. Laudis Deo, ℣. 15. charitatis proximo, 16. obedientiæ Prælatis; quæ melior eſt quàm victimæ; per victimas enim, ut ait D. Greg. magnus, aliena caro, per obedientiam voluntas propria mactatur. *Triplex genus ſacrificii.*

℣. 18. *Orate pro nobis*, ſeu pro me. Si Hebræorum adhuc in viâ, imò in lubrico ſtantium, preces implorat Apoſtolus; quis dubitet nos ſanctorum, cum Chriſto regnantium, orationes utiliter implorare? *Prodeſt oratio ſanctorum.*

C *Confidimus enim....* prudenter amovet impedimentum, quod ex falſis rumoribus poterat apud illos contraxiſſe, quaſi legis eſſet inimicus & apoſtata; ſimul & inſinuat quòd mereatur eorum orationibus adjuvari; ut qui nihil non facit, ut omnibus proſit.

Confidimus, quòd nullius in vos commiſſi criminis ſim conſcius; teſtis eſt mihi conſcientia.

Imò benè meritus ſum, quia in omnibus ſyncerè proceſſi, & ex bonâ voluntate, ut omnibus proſim.

℣. 19. *Amplius autem deprecor vos...* Gr. hoc facere, id eſt, impenſiùs autem rogo vos pro me orare.

Quò celerius, id eſt, ut ad vos citiùs revertar. *quod vehementer exopto.*

Hinc conjicitur hanc epiſtolam Romæ ſcriptam D fuiſſe à D. Paulo in primis vinculis, paulò antequam liberaretur & in Judæam rediret. *Conjectura.*

Quod tamen non videtur omninò certum, ob abſolutum loquendi modum, ℣. 23. *Videbo vos*, qui non convenit homini in vinculis detento; niſi forte de liberatione jam certo.

Hinc etiam infertur, ex verbo ſcilicet, *reſtituar vobis*, quod ab Hebræo ſcripta ſit hæc epiſtola.

℣. 20. *Deus autem pacis*, id eſt, author & amator.

Qui eduxit de mortuis, paſtorem magnum ovium, id eſt, qui Jeſum Chriſtum à mortuis ſuſcitavit, magnum illum paſtorem ovium ſpiritualium, id eſt, principem paſtorum, cujus omnes alii ſunt vicarii.

In ſanguine. Syr. per ſanguinem, id eſt, paſtorem E ovium per ſanguinem ſuum; ſeu quem fudit pro ovibus ſuis, ſeu quas paſcit ſanguine ſuo.

Teſtamenti æterni. & per quem ſancivit novum & æternum Teſtamentum, ſeu quod durabit uſque ad finem mundi.

℣. 21. *Aptet vos*, id eſt, Deus, inquam, ſuâ gratiâ vos reddat aptos.

In omni bono, id eſt, ad omne bonum opus. Syr. ipſe vos perfectos reddat in omni opere bono.

BBBBBbbbb

Ut faciatis ejus voluntatem, id eſt, ut exequamini quod à vobis vult fieri.

Faciens in vobis, per ſuam ſcilicet inſpirationem & cooperationem.

Quod placeat coram ſe. Gr. benè placitum coram ſe. Syr. quod bonum eſt coram ipſo.

Deus dicitur facere id, cujus faciendi dat gratiam.

Per Jeſum Chriſtum, id eſt per merita Jeſu Chriſti, filii ſui, *cui eſt gloria*...

℣. 22. *Rogo autem vos fratres ut.* (licèt non ſim tam veſter, quam gentium Apoſtolus.)

Sufferatis verbum ſolatii, id eſt, grato tamen animo recipiatis hanc epiſtolam exhortatoriam ſimul & conſolatoriam.

Etenim perpaucis... Gr. per brevia miſi vobis, id eſt, perpaucis conſideratâ materiâ, ſcripſi vobis, ne fatigarem.

B

℣. 23. *Cognoſcite*, id eſt, ſcitote & gaudete mecum. *Fratrem noſtrum Timotheum dimiſſum.* Gr. abſolutum. Syr. ſolutum eſſe, ſcilicet à vinculis.

Ignoratur ubi fuerit in vinculis: aliqui interpre-

A

tantur dimiſſum ab amicis, à negotiis; quibus detinebatur.

Si celeriùs venerit. Non erat tunc cum Paulo. Si citò redierit ad me. *Brevi videbo vos.* Syr. cum eo vos inviſam: de hac abſolutâ locutione vide ℣. 19.

℣. 24. *Salutate omnes præpoſitos.* Gr duces. Syr. poſtulate pacem eorum omnium, qui præſunt vobis; ſcilicet omnes qui in ſingulis oppidis præſunt in Judæâ & in Syriâ.

Salutant vos de Italiâ fratres. Syr. quotquot ſunt ex Italiâ, qui ad Paulum ex totâ Italiâ confluebant.

℣. 25. *Gratia cum omnibus vobis. Amen.*

Gr. ad Hebræos ſcripta eſt ab Italiâ per Timotheum.

Syr. epiſtolæ ad Hebræos ex Italiâ Romanâ ſcriptæ, miſſæque per Timotheum finis.

Quod tamen non eſt certum, cum, ut dictum eſt, ℣. 23. Timotheus Romæ tunc non eſſet, nec cum D. Paulo.

Dubitatur ergo per quem miſſa ſit.

Corollarium pietatis, ſeu in hoc Capite Decimo-Tertio ad pietatem maximè notanda, & ad praxim redigenda.

PRIMUM.

HONORABILE *connubium in omnibus*, ℣. 4.

C

Recordentur conjugati connubium magnum eſſe ſacramentum: de quo vide Epheſ. 5. ubi fusè explicantur ea quæ ad illud pertinent.

In omnibus omninò ſanctum ſit conjugium.

Et quia magnum eſt ſacramentum, recordentur quòd ſanctum & honorabile eſſe debeat.

In omnibus, omninò conjugatis, non in ſolis provectioris ætatis hominibus, ſed & in juvenibus, ait Theophylactus.

In omnibus, quæ ad conjugium ſpectant; omninò, omni ex parte; & omnibus modis.

Sit puritas in intentione; honeſtas in modo; moderatio in uſu.

Caveant ergo conjugati ne thorum maritalem contaminantes, ex magno ſacramento magnum faciant ſacrilegium. Vide dicta ℣. 4.

SECUNDUM.

Obedite præpoſitis veſtris & ſubjacete eis; ipſi enim pervigilant pro animabus, &c. ℣. 17.

His verbis inſtruuntur ſubditi ſimul & prælati.

Subditi duo debent prælatis.

Subditi duo debent prælatis, obedientiam & reverentiam. Hîc utrumque præcipit Apoſtolus.

Obedientiam quidem, *obedite*. quidquid vobis paſtores ſanctum præcipiunt, hoc facite.

Reverentiam, *ſubjacete*. Gr. ὑπείκετε.

Intenſam obedientiam indicat, ait Theophylactus: quaſi diceret, etiam in operibus ſerviie.

Reveremini & honorate tanquam parentes, ait D. Thomas.

Subjacete, honorem illis exhibentes, qualem minores reddunt majoribus, qualem v. g. filii parentibus.

Adeſt ſubditorum officium obedire, revereri.

At ſi malus eſt prælatus, numquid obediemus, ait S. Chryſoſtomus?

Ipſe reſpondet diſtinguendo. malignum qualiter dicis?

Si in causâ fidei, fuge illum, non ſolum ſi homo fuerit; ſed etiam ſi Angelus de cælo deſcenderit.

Etiam dyſcolis.

Si verò in vitâ & moribus malignus eſt, noli ſcrutari.

Audi Chriſtum dicentem, *ſuper cathedram Moyſi ſederunt*, &c. *omnia ergo*, &c.

Quaſi diceret, habent dignitatem, hanc reverere, & ob illam eis obedi.

Obediendum ergo etiam dyſcolis & malis prælatis; honorque ipſis ob dignitatem exhibendus.

Ratio.

Ipſi enim pervigilant... rationem noſtræ ſubjectionis & reverentiæ dat Apoſtolus: debemus eis obedire, eoſque revereri; quia propter nos incumbit eis labor & periculum.

Inſtruit eiſdem verbis prælatos.

Ipſi enim pervigilant...

Prælati ſint vigiles.

Audiant ergo principes, prælati, Rectores; quoniam ſicut obedientes oportet eſſe ſubditos; ſic vigilantes & ſobrios oportet eſſe rectores. ait D. Chryſoſtomus.

D

Quaſi rationem reddituri... id eſt, imminet periculum ejus capiti, propter te ſubjiciuntur pœnis peccatorum tuorum. idem D. Chryſoſtomus.

Hoc eſt maximum periculum de factis alterius rationem reddere, qui pro ſuis non ſufficit, ait D. Thomas.

Ratio vigilantiæ & timoris.

Ad hoc attendat prælatus & contremiſcat, omnium, quos regit, rationem redditurus eſt.

Miror an fieri poſſit, ut aliquis ex rectoribus ſit ſalvus, ait D. Chryſoſtomus, quem vide hîc hom. 24. in epiſt. ad Heb. cap. 13.

Ut cum gaudio hoc faciant & non gementes... *quod non*, &c. In his etiam verbis inſtruuntur & ſubditi & prælati.

E

Quid facere debeat prælatus contemptus?

Prælati quidem quid facere debeant, cùm inobedientes ſunt ſubditi, ſcilicet gemere, orare.

Sic medicus contemptus ab ægroto, plorat, ingemiſcit, non ſe ulciſcitur, ait Divus Chryſoſtomus.

Non ſinit Apoſtolus prælatum erumpere ad probra, ad contumelias: ſed oportet eum ingemiſcere, cùm deſpicitur, &c.

Hoc eſt prælati officium.

Adeſt ſubditorum monitio. *Hoc autem non expedit vobis*; quia, ait D. Chryſoſtomus, gemitus præ-

lal quavis ultione deterior eſt; gemens enim Deum A ultorem advocat.

Quomodò circa prælationem quiſque debeat ſe gerere.

D. Chryſoſtomus hîc docet quomodò debeat unuſquiſque ſe circa prælationem gerere.

Conſiderantes periculum oportet fugere.

Comprehenſos tamen oportet obedire.

Præſentiens ergo fuge.

Comprehenſus obedi; at nunquam temetipſum in tantam molem ultrò te conjice, caput tuum tanto ſubjiciens ſupplicio.

Tertium.

Praxis verè Chriſtiana in tribus fundata.

Per ipſum ergo offeramus hoſtiam... 15.

In totâ hac epiſtolâ ſæpè dixit Apoſtolus & probavit quòd habemus pontificem, cap. 8. ℣. 1. cap. 9. B ℣. 11. &c.

Dixit & multoties quòd habemus victimam, capite 9. ℣. 14. *Semetipſum obtulit immaculatum Deo.* cap. 6. ℣. 27.

Dixit in hoc capite 13. ℣. 10. *Habemus altare*, hocque triplëx, ut ibi dictum eſt.

Ligneum, in quo Chriſtus, Agnus Dei cruentè pro nobis immolatus eſt.

Lapideum, in quo Chriſtus *ſecundum ordinem Melchiſedech ſacerdos* ſemetipſum immolat incruentè.

Aureum, in quo idem Pontifex Chriſtus, Deo dexter aſſidens, miniſterium ſuum peragit in cælis. capite 8. ℣. 1. & 2. & Apoc. cap. 8. ℣. 3.

Sed ex his omnibus quæ concluſio?

Exeamus igitur ad eum extra caſtra, id eſt, exea- C mus è nobis, ad Pontificem noſtrum accedamus affectu; ipſique fide & charitate uniti; per ipſum, cum ipſo & in ipſo *offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo.*

Per ipſum, cum ipſo & in ipſo offeramus ſemper Deo immaculatum Agnum Dei in cruce, ad Dei gloriam immolatum. *hoſtiam laudis.*

Nihil unquam Deum æquè glorificavit, ℣. cap. 8. in coroll. ℣. 3.

Per ipſum, cum ipſo & in ipſo offeramus ſemper Deo *hoſtiam laudis*, Jeſum Chriſtum, myſticè crucifixum in Euchariſtiâ; & ibi continuè & ubique terrarum, ſeſe ad Dei gloriam, immolantem.

Hoſtiam laudis Deo verè dignam, gratiarum actionem Deo proportionatam.

Per ipſum, cum ipſo & in ipſo offeramus Deo ſemper agnum Dei, tanquam occiſum, coram throno D Dei ſtantem, & ſeſe ad æternam Dei gloriam offerentem.

Hoſtiam laudis Deum cum ſanctis omnibus dignè laudas in æternum.

Elige quod ex his tribus altaribus malueris; at ne ceſſaveris unquam, nec in vitâ, nec in morte, nec in æternitate, ſuper unum aut alterum, hoſtiam laudis Deo ſemper offerre.

Ad hoc pater æternus filium ſuum, in quo ſibi benè complacuit ab æterno, tibi dedit in tempore, ut illum ei offeras *ſemper hoſtiam laudis.*

Ad hoc Filius Dei unigenitus, ſplendor & gloria patris, ſe totum tibi dedit, ſeque tuum totum fecit in Incarnatione, & in Incarnationis extenſione, ſanctiſſima Euchariſtiâ, ut illum Deo *ſemper offeras hoſtiam laudis.*

Tu nihil es, nihil vales, nihil potes, malè Deo ſervis.

Exiens ergo à temetipſo, à tuo nihilo omnimodo, ad ineffabile Dei donum accede; illud cum reverentiâ recipe, illoque juxta Dei beneplacitum utere.

Fide igitur & charitate Chriſto, ſummo Pontifici unire frequenter, & ſi fieri poteſt, continuè; per illum, cum illo, & in illo, offer Deo, *ſemper hoſtiam laudis*, Deo dignam, infinitam, Deo proportionatam.

Offer Chriſtum ipſum, ſplendorem Patris, ad Dei gloriam.

Offer Chriſtum, Euchariſtiam, ad gratiarum actionem.

Offer Chriſtum, Agnum Dei, tollentem peccata mundi, ad peccatorum remiſſionem.

Offer Chriſtum, donum donorum Dei, ad gratiarum obtentum.

Vide corollarium pietatis in fine capitis noni.

Ulterius perge, & temetipſum huic victimæ, Deo dignæ, jungens, nihilum tuum offer Deo cum illo donorum dono, *in quo ſunt omnes theſauri*, &c.

Patere, ô Chriſte Deus-Homo, ut meum miſerum eſſe, meamque miſeram vitam, tuo eſſe Divino & humano, tuæque vitæ theandricæ uniens, me tecum offeram Deo Patri, ut infinita, & pluſquam infinities infinita vitæ tuæ merita, omnia vitæ meæ demerita reparent, tuaque ſuperabundans abundantia ſit inopiæ meæ ſupplementum.

Patere, ô Chriſte Deus Homo, peccatorum mundi victima, Agnuſque Dei qui tollis peccata mundi; patere, ut ego peccatorum miſerrimus, tecum ſim peccatorum meorum victima, mortemque meam tuæ morti ſanctiſſimæ conjungens, utramque ſimul offeram Deo, in peccatorum meorum expiationem.

Mortem infinities merui, fateor; mortem accepto contritus & pœnitens; Da, ô Deus Salvator, qui pro meis peccatis mori dignatus es; da ut in tuo ſpiritu moriar; in tuis vulneribus moriens abſcondar; & per aperti cordis tui vulnus, quaſi per os amoris tui, dicam expirans: Per paſſionem & mortem Filii tui, ô Deus, miſerere mei.

Concede, ô Chriſte Deus-Homo, Salvator mundi, Sacerdos æterne, qui Deo dexter aſſidens, in æterno ſanctuario Pontificatûs tui miniſterium peragis, Deum cum omnibus ſanctis laudans, adorans, benedicens, &c. concede, per infinitam miſericordiam tuam, ut poſt mortem meam, ſanctus Angelus tuus animam meam, per ſanguinem tuum, à vitiis purgatam, deferat in ſublime altare tuum; ut tibi Pontifici æterno unita, in te, tecum, & per te, Deum cum ſanctis omnibus, adoret, amet, laudet, benedicat in æternum. Amen.

Digitized by Google

INDEX

Digitized by Google

INDEX VERBORUM
ET RERUM MEMORABILIUM,

quæ in hoc Volumine continentur.

Numerus indicat columnam; Litteræ verò denotant partem columnæ.

Aaron.

SACERDOTIUM Aaronicum, ſeu Leviticum, per ſacerdotium Chriſti fuit abrogatum. 1382. 1383. 1384.

Hujus abrogationis ratio. 1383. C. D.

Sacerdotii Chriſti ſupra Leviticum præcellentiæ. 1383. E. 1384. C. 1385. A. 1306. D. Vide Chriſtus Pontifex, oblatio Chriſti, legalia ſacrificia.

Abba pater.

Quare hæ duæ voces, idem ſignificantes, ſimul junguntur? 747. B. C. Vide fuſiùs 117. B. C. D. E.

Abel.

Abel præſtantiorem Deo victimam obtulit, quàm Caïn. 1645. D.

Quo ſigno Deus oſtendit ſibi gratam eſſe Abelis victimam. Ibid. E.

Quibus, & quomodò poſt mortem loquitur Abel. Ibidem.

Abraham.

Abraham pater fidei noſtræ, cur, & quomodò? 60. 725. D. E. Ejus paternitas, ſicut & filiatio noſtra, ſpiritualis eſt. 60. C.

Abrahæ fides quàm heroïca! quanta! quàm firma! quàm robuſta! 62. B. C. D. Vide fides.

Quæ fuit Abrahæ fides? 706. B.

A Spiritu ſancto in Scripturis deſcripta, ut eam imitemur; certi quòd & fides noſtra nobis ad juſtitiam reputabitur. 62. D.

Deus Abrahæ filiis duplices promiſit benedictiones, temporales & ſpirituales; temporales in carnalibus filiis adimplevit; ſpirituales in ſpiritualibus. 139. D.

Non omnes, qui ex Abraham, reputantur Abrahæ filii. 140. A.

Quis verus Abrahæ filius? ſeu verus Iſraëlita. 140. A. B. 141. C.

Abraham juſtificatus eſt per fidem. 54. C. D. 55. A. 725.

Nullum opus Abrahæ juſti, in quod fides non influxerit. 55. D. E.

Hinc conciliantur Divus Jacobus, & Divus Paulus idem dicentes de diverſis Abrahæ actionibus. 55. E.

Abrahæ fides non fuit nuda, ſed virtutum operibus veſtita. 56. A. 64. B.

Hinc & conciliantur Divus Jacobus & Paulus, quorum hic fidei tribuit Abrahæ juſtitiam, alter operibus. 56. A.

Abraham adhuc præputiatus, juſtitiam adeptus eſt: ergo non per circumciſionem, ſed per fidem. 58. D.

Circumciſio Abrahæ fuit ſignaculum juſtitiæ, quam adeptus erat præputiatus. Ibid. E.

Circumciſio Abrahæ fuit etiam ſignum fidei, quam habuit de Meſſiâ è ſuo ſemine naſcituro. Ibid. Vide circumciſio.

Adhuc præputiatus credidit, ſuâque fide juſtificatus eſt. 59. C.

Poſt juſtitiam ex fide adeptam, circumciſus fuit. Ibid.

Utrumque quare? 59. E.

Ex parte Abrahæ, circumciſio fuit ſignum fidei, quam habuit de Meſſiâ è ſuo ſemine naſcituro.

Ex parte Dei, circumciſio fuit declaratio juſtitiæ Abrahamo ob fidem datæ. 59. D.

Abraham duas habuit uxores, ancillam unam, Agar; liberam alteram, Sara.

Duos habuit filios, Iſmaëlem ex Agar, Iſaac ex Sarâ.

Quid hæc ſibi velint. 752. 753. 754.

Duo Abrahæ matrimonia ſignificant duo Dei cum hominibus fœdera;

Duæ matres, duas leges;

Duo filii, duos populos. Ibidem.

Quare promiſſio à Deo facta Abrahæ, vocatur Teſtamentum? Vide Teſtamentum.

Per antonomaſiam dicitur fidelis. 725. E.

Cur in die ſepulturæ fidelium decantatur: *Et in ſinum Abrahæ*, &c. 726. A.

Abraham vidit Chriſtum in Melchiſedech. 1385. D.

Chriſto decimas dedit, ab eo benedictionem recepit. D. E.

Quid hoc docet Chriſtianos? E.

Abnegatio.

Primum Chriſti Doctoris noſtri documentum. 1272. B. C.

Duplicem abnegationem nos docet Chriſtus, ut abnegemus impietatem, & ſæcularia deſideria. 1272. B. C.

Multi Chriſtiani, non Chriſtiani, quia huic præcepto non obediunt. Ibid.

Parum prodeſt externa idola confringere, ſi ſerventur interna. Ibid. D.

Abſtinentia à cibis.

Eccleſia docet omnia à Deo creata eſſe & bona:

Quorumdam tamen ciborum abſtinentiam, quibuſdam diebus præcipit, pœnitentiæ cauſâ.

Et hoc benè: ſicut Deus Adamo prohibuit boni fructûs eſum. 1158. B. C.

Perperam & ridiculè Hæretici ob hoc Eccleſiam accuſant, quaſi convenientem cum Hæreticis, de quibus S. Paulus ad Timotheum. 1157. E. 1158. B. C.

Sicut hæc Eccleſiæ praxis eſt antiqua; ſic & antiqua hæc Hæreticorum calumnia. Ibid.

Abſtinentiæ exemplum in Apoſtolico viro. 1174. C.

Acceptabilis populus, quid. 1270. 1274. D. E. Vide *Chriſtianus*.

Achaicus. 501. B.

Adam.

Adam factus eſt animal vivens, vitâ animalium indigentiis ſubditâ; & hanc vitam nobis dedit. 485. E. 486. A.

Adam, Eva.

Adam prior formatus, non ex Evâ, nec propter Evam.
Eva autem poſterior, ex Adamo, & propter Adamum:
Hinc Adam præſtantior eſt Evâ, & ſuper eam primatum habet. 1134. B. C.
Uterque Adam & Eva peccavit, ſed diverſimodè.
Quomodò peccavit Eva? 1134. D. E.
Quomodò peccavit Adam? ibid.

Adam, Chriſtus.

Adam origo mortis, Chriſtus fons vitæ. 73. A.
Adam & Chriſtus ſimiles in contrarium. 74. A.
Adam & Chriſtus in multis diſſimiles. 74. 75.
Chriſti gratia præcellit in multis Adæ peccatum; ſeu multò minùs nocuit Adamus, quàm profuit Chriſtus. 74. 75. & 77.
Adæ peccatum fuit inobedientia. 75. D.

Adoptio Divina.

Adoptio filiorum Dei eſt juſtificationis effectus. 69. C. Vide *Juſtificatio.*
Duplex eſt adoptio filiorum Dei; imperfecta hujus ſæculi, perfecta futuri ſæculi. 120. E. Sancti anhelant ad perfectam. Ibid.
Filii Dei nunc incogniti, patefactio fiet in fine ſæculorum. 119. D. E.

Adventus Domini.

Dies adventûs Domini veniet inopinatò, ſicut fur. 1054. B. C.
Impiis ridentibus & gaudentibus, repentinus ſuperveniet interitus, ſicut dolor partûs prægnantem occupat ex improviſo. 1054. C. D.
Hujus rei figuræ. Ibid. D.
Ne quid tale nobis eveniat, Dominus vigilare monet.
Quaſi Deus ipſe metuat ne nos imparatos inveniat. 1054. E. 1061. B. C.
Miranda in hoc Dei bonitas, etiam in improbos. 1055. A. 1061. C.
Idem de adventu Chriſti ad noſtrum judicium particulare dicendum, ac de adventu ad judicium generale: veniet ſicut fur, &c. 1054. E.
Adventus Chriſti Chriſtiano deſiderabilis. Quare? 1055. C. D. 1079. B. C.
Hujus conſolatoriæ veritatis rationes vide ibid. C.
Vide & reſponſiones objectionibus timorem ſuadentibus. Ibid. C.
Motiva ſpei in Chriſtum. 1079. D.
Quid de adventu, ſeu judicio Chriſti certum? 1080. C.
Quid faciendum? Ibid.
Duo ſigna præcedentia adventum Chriſti. 1080. C. D. E. Apoſtaſia, Antichriſtus.
Secundus Domini adventus erit in regno & gloriâ. 1237. B. C. D.
Praxis circa hunc adventum. Ibid.
Dei proximitas ſtimulus eſt ad omne bonum. 944. E. Hinc Chriſtus adventûs ſui tempus occultavit; hinc Apoſtoli proximum ſemper annuntiant. Ibid. & 945. A. B.

Adulterium.

Eſt latrocinio gravior injuria. 1043. E.
Ab adulterio deterrentia. Vide 1044. A. Vide *Conjugium, Fornicatio, Impudicitia.*

Ædificatio.

Unde nomen ædificationis?
Quid ſignificet? 218. E.
Per quæ ædificamus? 219. A.
Ædificationi contrarium eſt ſcandalum, quod deſtruit opus Dei. 219. B. Vide *Scandalum.*
Ædificatio eſt finis omnium chariſmatum. 457. A. B. C.
Qui aliud intendit, fur eſt ſacrilegus. 457. C. 460. C.

Ædificatio Dei.

Eccleſia ædificatio Dei; Deus architectus;
Apoſtoli, Epiſcopi, Sacerdotes, Doctores, &c. ſunt cooperarii Dei.
Hujus ædificii fundamentum Chriſtus. 286. D.
Videant cooperarii, Doctores, quid, quomodò, quo fine, quâ charitate, quâ puritate animi doceant. 287. B. Vide *Eccleſia, Anima fidelis.*

Ædificium ſpirituale.

Anima fidelis eſt ædificium ſpirituale.
Hujus ædificii fundamentum fides in Jeſum-Chriſtum. Videat quilibet fidelis quid ſuperædificet, an aurum, &c. an paleas, &c. 289. A. B. Vide *Anima fidelis, Ædificatio Dei, Eccleſia.*

Æternitas.

Hæc vita præſens eſt agricultura, ſeminandique tempus; æterna vita erit meſſis. 780. A. 784. Vide *Agricultura.*
Æternitatis Religio quæ? 1076. A.
Ad hanc æternitatis Religionem ordinatur Chriſtianiſmus. Ibid.
Ad hanc diſponit afflictio. Ibid.
Chriſtianiſmus hujus æternæ Religionis quaſi novitiatus. Ibid. D.

Afflictio.

Deus ſuos ſanctos affligi ſinit. Quare? 513. B.
Sanctos veteris Teſtamenti ſæpiùs à malis præſervabat & liberabat, quàm ſanctos novi Teſtamenti præſervet. Quare? 513. C.
Chriſtus, vir dolorum, paſſiones in ſuâ perſonâ conſecravit, Deïficavit, paſſionibuſque vim dedit conſecrandi, Deïficandi. 513. C. D.
Ex quo Filius Dei paſſus eſt, honorificum, lætum eſt pati pro Deo. Hinc diſcrimen gratiæ novi Teſtamenti, à gratiâ veteris Teſtamenti; ſeu hinc non liberamur à malis, ſed roboramur in malis.
Quò major paſſio pro Chriſto, eò major conſolatio in Chriſto. 513. E.
Crux, afflictio, fons conſolationis,
Mater gloriæ,
Scala paradiſi, &c. 514. A. 647. E.
Hoc noverat S. Andræas.
Oremus ut hanc ſanctæ crucis virtutem agnoſcamus. 514. A.
Afflictorum conſolatio. 515. A.
Quid Chriſtiano afflicto faciendum? 515. A. B.
Crux recta, & ſecura via ad beatitudinem. 515. B.
Afflictio eſt Chriſti & Apoſtolorum inſigne. 647. E.
Paſſiones non ſunt vera mala. 647. D.
Sed bonorum æternorum radices. Ibid. E.
Quanta paſſi ſint Apoſtoli. 648. A. B. C. D. Erubeſcamus nos nolle pati. Ibid.
Afflictiones temporales ſunt medicinales. 412. B.

Agapes.

Agapes Quid? 402. D.
Agaparum quæ pars ſanctiſſimæ Euchariſtiæ? an prior? an poſterior? 404. D. E. 405. A. B.
Agaparum multiplex abuſus apud Corinthios. 402. D.
Duo divitum in agapis Corinthiorum notat Apoſtolus. 405. C. quæ tripliciter exaggerat. Ibidem.
Triplex pauperum dolor. Ibidem.
Agar. 751. 752.

Agnus Dei.

Chriſtus Agnus Dei, victima peccati. 574. A. B.

Agon.

Agones Olympici. Iſthmia. 367. C.

Agricultura Dei.

Eccleſia agricolatio, Deus agricola;
Apoſtoli, Epiſcopi, Sacerdotes, ſunt ſervi Dei, primarii agricolæ.
Hi plantant & rigant;
Deus ſolus dat vitam, incrementum & fructum. 285.
Quid in animárum culturâ faciat Miniſter? Quid Deus? 285. C. D.
Miniſter, ſeu plantator, ſeu rigator, nihil eſt ad Deum comparatus. Quare? 285. D.
Hoc ſciat Miniſter; hoc ſciat anima fidelis. 286. A.
Sicut agricolæ, hortulani, extrinſecum tantummodò miniſterium exhibent plantis; ita Eccleſiæ miniſtri. 285. C. D.
Et ſicut Deus ſolus, ut author naturæ, dat plantis vegetationem; ita Deus ſolus, ut author gratiæ, dat animabus gratiam, animæ vitam. 285. C. D. Vide *Miniſter.*
Agricola eſt Chriſti Miniſter, 1211. 1212. 1213.

Agricultura vita præſens.

Hæc vita eſt agricultura, tempuſque ſeminandi; vita futura erit metendi tempus. 780. A. 784. A. B.
Sementis & meſſis ſunt ejuſdem generis; ita de operibus. Ibid.
Seminamus cum labore, metemus cum gaudio. 780. D.

Aleator.

Hæretici dicuntur aleatores. Cur? 851. D. E. Vide *Hæretici.*

Altare.

Altaria impiè deſtruxerunt Achab & Jezabel, quæ Ezechias & Joſias piè everterunt. 175. D.
Altare Chriſti triplex; ligneum, lapideum, aureum, ſeu Chriſtus in triplici altari immolatur. 1480. A.
Myſticum Chriſti ſacrificium ab antiquis aſſertum. 1480. C. Vide ſacrificium.

Ambitio ſancta.

Ambitio ſancta, bonis operibus æternam Dei gloriam ambire. 30. C.
Tali ambitione promeretur Deus. Ibidem.

Amen.

Ab Apoſtolorum temporibus populus reſpondebat, Amen. 453. C.
Quid ſignificet amen orationi præpoſitum, quid poſtpoſitum. 453. D.

Amor Dei.

Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: hinc una cura noſtra ſit de Deo diligendo, & illi obediendo. 122. C. D.
Et adverſa & proſpera, imò & ipſa peccata, cedunt in bonum iis, qui Deum diligunt.
In præſenti, quia humiliores, fortiores, & cautiores eos reddunt.
In futuro, ſicut cicatrices conferunt ad gloriam militis, qui finaliter in bello triumphavit. 122. D.

Amor Chriſti.

Amare Chriſtum, fons omnis virtutis; mors omnis peccati.
Chriſtum non amare, mors virtutis; vita peccati. 502. C.
Vide num Chriſtum diligas verè & ſyncerè. Ibid.
Quàm pauci verè diligunt. Ibid.
Oratio, quâ petitur charitas. Ibid.

Anathema.

Anathema quid? 137. D. E.
Mira S. Pauli charitas, optantis pro fratribus ſuis eſſe anathema à Chriſto. Ibid.
Quale hoc votum? 138. A.

Angeli.

Angeli coli nolunt ab Apoſtolis, quaſi majore in miniſterio collocatis. 835. C.
Per Apoſtolos patefacta ſunt Angelis arcana Dei. Ibidem.
Ante Incarnationem Angeli ignorabant multa Chriſti myſteria, quæ didicerunt per ea quæ geſta ſunt in Eccleſiâ. 835. B.
Hinc Theophylactus ait: Beneficia noſtra magiſtri ſunt iis ſapientiæ Dei. Ibid.
Hinc Divus Chryſoſtomus ait, Paulus Angelorum Evangeliſta, eos illuminavit. Ibid. C.
A quibus cœpit Angelorum cultus? 989. B.
Hæretici Angelici qui? Ibid.

Anima hominis.

Diſcrimen ex Scripturis inter animam hominis, & animas beſtiarum; hæ è materiâ eductæ; illa ex Dei præcordiis. 488. C. D.

Anima fidelis.

Anima fidelis, planta Dei,
In Eccleſiæ agro per Baptiſmum plantata,
Per verbi Divini & ſacramentorum miniſtros rigata:
At à Deo ſolo vitam, & incrementum vitæ recipiens. 285. E. 286. A.
Hinc ſub omnipotenti manu Dei frequenter humilietur, oret humiliata: in manibus tuis ſors mea. 286. A.
Anima Chriſtiana eſt ſponſa Chriſti. 639.
Quæ dos hujus ſponſæ? Ibid.
Quæ virginitas? Ibid.

Animarum miniſter.

Omnibus uti debet remediis, ad illarum ſalutem. 1238. E.
Medicum ſe recordetur. 1239.
Lenia tamen remedia præferat. Ibid.
Duo illi neceſſaria, omnimoda patientia, & omnimoda doctrina. 1239. A. B. C.
Semper pati, ſemper docere, ſeu cum patientiâ docere debet. Ibid.
Attendat ſæpe quomodò ſuo fungatur officio. 1238. D.
Eheu! multi & pauci ſacerdotes. Ibid. E. 1248. D. E.

Apollo.

Apollo quis? 258. D.
Corinthiaci ſchiſmatis externa occaſio. Quomodò? 258. D. E.
Paulus ſub ſuo & Apollo nomine alios etiam intelligit. 300. C. D.
Ejuſdem ſchiſmatis veræ cauſæ. 300. C. 301. C. Doctores vani.
Apollo Corinthiis charus erat: hinc D. Paulus ſe apud illos excuſat, quod Apollo non ierit ad eos. 500. D. E.

Apoſtoli.

Apoſtoli qui ſint? 848. D.
Apoſtoli Deo didacti, ſeu à Deo edocti. 275. C. D. E.
Ideò Spiritum ſanctum, Spiritum Deo conſubſtantialem, omniſcium, etiam abditiſſima Dei penetrantem, receperunt. 275. C. D. E.
Apoſtoli myſteria Dei, per Spiritum ſanctum edocti, alios docuerunt, non arte Rhetoricâ, ſed eloquiis Spiritûs ſancti. 276. A. B.
Docuerunt autem, non indiſcriminatim omnibus omnia tradentes: ſed proportionatè, pro auditorum captu. 276. C. D.
Apoſtoli fuerunt catechiſtæ. 779. B. C.
Apoſtoli quare pauperes? 779. C.
Laudabilis Evangelica paupertas. Ibid. D.
Apoſtoli & Angeli ſunt conſervi Dei. 855. A.

Per Apoſtolos patefacta ſunt Angelis arcana Dei. 835. B.
Hinc D. Paulus Angelorum Evangeliſta dicitur. Ibidem. Vide *Angeli.*
Ordo, quo doctrinam Chriſtianam tradebant Apoſtoli. 1361.
Apoſtoli, quaſi aromata. 528. E.
Thuribula incenſa. 529. B.
Unguentorum ampullæ. 529. C.
Fideles ſolebant Apoſtolum ſuum deducere, in viâ comitari, & viatico juvare. 500. B.

Apoſtolorum jus.

Apoſtolis, & omnibus Eccleſiæ Miniſtris, commune jus eſt neceſſaria ad vitam exigendi. 359. D.
Circa hoc jus duo notanda vide. 359. D. E.
Primum, quod in labore fundatur.
Secundum, quod ad neceſſaria tantùm extenditur.
Hinc nihil agentibus; aut malè agentibus nullum jus. Ibidem.
Hinc ad ſuperflua, ad vana, ad luxurioſa nullum jus. Ibidem & 360. A.
Jus Apoſtolicum exigendi neceſſaria probat S. Paulus ab exemplis militum, vinitorum, paſtorum. 360. D. E.
Et iiſdem ſimul exemplis docet ſacerdotem debere pugnare, laborare, vigilare. 391. A. B.
Docet & parvo ſolatio contentum eſſe. Ibid.
Jus Apoſtolicum exigendi neceſſaria probat Apoſtolus ex lege, quâ Deus vetuit capiſtrari boves triturantes.
Argumentatur à minori ad majus: Si Deus conſuluit de bobus; quantò magis de ſuis ſervis, in areâ ſuâ laborantibus? 362.
Hinc colligitur quòd multus debeat eſſe Doctoris labor. 362. A. B.
Hoc jure Apoſtolico non uſus eſt D. Paulus, ſed omnia potiùs incommoda pertulit, ne quod daret impedimentum Evangelio promovendo. 362. D.
Hoc Miniſtros Eccleſiæ pudefaciat, qui, ne ſuperflua quidem, propter Evangelium, vellent perdere: ſed qui rigoroſè exigunt, quæ ſibi debita credunt. 362. E.
Chriſtus Miniſtris ſuis permiſit vivere, non theſaurizare. 363. B.
Religioſi mendicantes, qui gratis evangelizant, ſunt Paulinæ perfectionis imitatores. 363. B.

Apoſtolica vita.

Apoſtoli vita militia eſt; 624. E.
At militia ſpiritualis, non carnalis. Ibidem.
Quæ ſint arma Apoſtolica? 625. B.
Qui effectus horum armorum, hujuſque militiæ? 625. B. C. D. E.
Viva Apoſtolicæ vitæ deſcriptio. 302. B. C. D. E. 303. A. B. C.
Hæc deſcriptio omnes Apoſtolicos, Apoſtolicum vivendi modum docet;
Eoſque arguit, ſi delicatè, vanè, & inutiliter vivant.

Apoſtolicæ virtutes.

Virtutes Apoſtolicæ ſunt humilitas cordis, & paupertas ſpiritûs. 641. C. 642. 643.
Sicut Chriſtus fuit humilis corde, & pauper ſpiritu, non habens ubi caput reclinaret.
Falſi Apoſtoli, Apoſtoli ſathanæ, è contra ſunt ſuperbi, & lucrum quæruot. 644. C. D. 645. B. C.
Apoſtolicæ virtutes. 1229. B.
Apoſtolica patientia. Ibid. C.

Apoſtolatus.

Tria ad Apoſtolatum neceſſaria. 1116. B. C.
Signa & prodigia, ſunt quaſi ſigilla Apoſtolatûs.
Sicut per ſigilla literis appoſita, conſtat eas eſſe veras & authenticas; ſic per prodigia in prædicationis confirmationem facta, conſtat prædicatorem eſſe verum Apoſtolum. 359. A. B. C.
Finis Apoſtolatûs eſt prædicare. 1255. C.
Finis autem prædicationis eſt fides. Ibid. D.
Effectus fidei eſt Divinæ veritatis cognitio & pietas. 1255. E.
Finis Apoſtolatûs Moſaïci, terra promiſſa.
Finis Apoſtolatûs Chriſti, regnum cælorum. 1256. A.

Vir Apoſtolicus.

Apoſtolici viri idea. 582. B. 584. C.
Qualis eſſe debet? quæ vitia fugere? quas virtutes ſectari? qualiter agere? Ibid.
Vir Apoſtolicus ſit lux, lucens, & illuminans alios. Caveat ne ſit titio fumans. 552. C. D.
Ab omni elatione caveat. 553. A.
Apoſtoli vaſa fictilia. Quare? 552. E.
Quis verus Apoſtolus & præco. 520. C. D. E.
Concionator ſit bonus odor Chriſti, verbo, exemplo, patientiâ, 529. B. 532. A.
Sit quaſi thuribulum incenſum, ſpiritualem fidei Chriſtianæ odorem ubique ſpargens. 529. B. C.
Sit unguentorum ampulla. Ibid. quaſi aromata. 528. E.
Trium ſit ſemper memor concionator Evangelicus, ſe Dei legatum, ſe coram Deo vivo loqui, ſe in Chriſto loqui. 530. D. E.
Caveat pſeudo-Apoſtolorum vitia, caveat ne ſit caupo. 530. D. Vide *Concionator Dei, Eccleſia Miniſter.*

Antichriſtus.

Antichriſtus à D. Paulo depingitur quoad perſonam. 1081. E. 1082. A.
Quoad mores in genere. 1082. A.
Speciatim quoad impietatem. 1082. B.
Quoad ſuperbiam. Ibid. C. D.
Quid ſit obſtaculum Antichriſti? 1083. A.
Antiquorum opinio. A. B.
Recentiorum opinio. Ibid.
Conjectura eſt, non dogma fidei. C.
Impii ſunt præcurſores Antichriſti. 1083. E.
Faciunt ſecretò, quod ipſe palam faciet. 1084. A.
Hinc in mundo jam eſt Antichriſtus. 1084. B.
Hinc Antichriſti multi. Ibidem.
Impii ſunt rudimenta Antichriſti. 1084.
Chriſtus ſolo flatu ſuo deſtruet Antichriſtum. 1085. C.
Antichriſti ſathanica poteſtas. 1085. D.
In quos illam exercebit? Ibid. E.
In hoc juſta patebit incredulitatis punitio. 1086. A. B.
Antichriſtum vivis coloribus depinxit Apoſtolus, ut nullus in eo decipiatur Chriſtianus. 1086. D. E.
Hæreticorum impudentiam, ſummum Pontificem vocantium Antichriſtum, confundit Divus Paulus. 1087. A. B.
In hoc aſtutiam diaboli vide. 1087. B. C.
Duplici cæcitate ferit Hæreticos. Ibid.

Anxius homo.

Hominis anxii locutio; unum exprimit voce, alterum mente retinet. Ita D. Paulus. 907. B.

Apoſtaſia.

Enormitas apoſtaſiæ. 1431. E. 1433. A.
Quid ſit apoſtaſia, Chriſti adventum præceſſura? & de quâ D. Paulus 1081.
Antiquorum opinio. Ibid. A. B.
Recentiorum opinio. Ibid. B. C. D.
Hujus opinionis fundamentum in Scripturis. C. D.
Opinio eſt Doctorum, non definitio Patrum. Ibid.

Moralis apoſtaſia.

Moralis Chriſtianorum apoſtaſia ab Evangelio. 689.

D. pejor

D. pejor Galatarum defectione.
Quia quaſi duplex. 689. D. E.
Non minùs rea defectio cordis, quàm defectio mentis. Ibid.
Eſt Evangelii ſubverſio. 690. C.
Appia, quæ? 1287. E.
Archippus, quis. Ibidem.
Aquila & Priſcilla, D. Pauli hoſpites. 497. B.

Arca.

In quâ parte Tabernaculi erat; quid in eâ? quid ſuper eam? 1405. D. E. 1406. A.
Quid de eâ factum eſt? 1408. A. B.

Armatura.

Tria præſertim arma nobis ad ſalutem neceſſaria. 1056. B. E.

Aromata.

Apoſtoli erant quaſi aromata. 528. E.
Ita concionator ſit bonus odor Chriſti.

Arrha.

Spiritus S. eſt arrha noſtræ ſelicitatis æternæ. 801. D. Vide *Spiritus ſanctus.*
Quanta Dei bonitas in nos, Spiritum ſanctum nobis arrhabonem dare? 803. A. B.

Athleta.

Sit Chriſti Miniſter & Chriſtianus. 1211. 1212. 1213.

Avaritia.

Avaritia eſt quædam fornicatio. 869. C.
Avaritia eſt idololatria. 869. D.
Avarus non habet jus ad hæreditatem Dei. 869. E.
Avaritia eſt velle fieri divitem, non eſſe divitem. 1183. D.
Avaritia radix omnium malorum, temporalium, & æternòrum, culpæ & pœnæ. 1183. D. E.
Avaritia fidem deſtruit. 1184. A.
Avaritia cor avari multis transfigit doloribus. 1184. A. B.
Avaritia ab Eccleſiæ Miniſtris ſpeciatim fugienda. 1184. D.

Auditus.

Fides ex auditu. 166.
Quid ergo dicendum de iis, qui de fide nihil audierunt? 166. E.
Quid de illis, qui aure corporeâ audiunt, at aure cordis non recipiunt? 167. A.
Duplex auditus verbi Dei, externus & internus. Ibid. Vide *Fides.*

S. Auguſtinus.

Quid D. Auguſtinus de prædeſtinatione & reprobatione? 157.
Quid de Divo Auguſtino ſummi Pontifices & Concilia? 157. 158. Vide *Prædeſtinato.*

Azymum.

Quid azymum? Debemus eſſe azymi. 311.

Baal.

SEPTEM millia genua non flexerunt ante Baal. id eſt, multa millia.
Septenarius numerus ſignificat multitudinem, propter Sabbathum. 175. E.
Ita Deus multos ſemper habet ſervos fideles, nobis ignotos. 176. C.
Ignotis Dei ſervis unire mente & corde, & cum eis Deum adora. 176. C.
Ama neſciri. Ibid.

Baptiſmus.

Baptiſmus typus Mortis Chriſti. 85. A.
Baptiſmus typus Reſurrectionis Chriſti. 85. B.
Baptiſmi forma Chriſti Mortem, Sepulturam, & Reſurrectionem ita ſignificat, ut hæc nobis applicet. 85. C.
Baptiſmi forma tria nos docet, nimirum ſimilitudinem Mortis, Sepulturæ, & Reſurrectionis Chriſti. 86. A.
Mira Chriſtiani cum Chriſto, per Baptiſmum, communio.
Commortuus, concrucifixus, conſepultus, complantatus, conreſſuſcitatus, convivens, conglorificatus.
Hæc omnia triplici modo, typo, participatione, imitatione. 89. D. E. 90. D. E.
Baptiſmus eſt vocatio ad ſocietatem, conſortium, & communionem filiationis Divinæ, & hæreditatis æternæ. 257. B. 265. B. C.
Omnes baptizati de ſocietate quidem ſunt Filii Dei; ſed plùs aut minùs, juxta majorem aut minorem gratiæ, & ſanctitatis Chriſti participationem. 257. C.
Sanctitatis ergo ſtudium, debet eſſe totum Chriſtiani ſtudium. Ibidem &. 265. B. C.
Per Baptiſma Chriſto, velut ſponſo, unimur. 98. D.
Chriſtus ſponſus, Eccleſia ſponſa, anima ſponſa. Ibidem.
Baptiſmus mors & matrimonium. 99. C. D. E.
Mors, quia per illum morimur peccato. 99. C.
Matrimonium, quia per Baptiſmum unimur Chriſto, Eccleſiæ ſponſo. 99. D.
Hujus matrimonii finis eſt opera ſancta continuè Deo parere. 99. D.
Vide quomodò huic fini reſpondeas. 99. E.
Gratiæ in Baptiſmo collatæ. 807. 808. 809.
Per Baptiſmum Chriſto inſiti ſumus, ut in eo, & ab eo vivamus. 86. C.
Per Baptiſmum Chriſto concrucifigimur, ut moriamur peccato, ſicut Chriſtus mortuus eſt pro peccato. 86. D.
Quid ſit Baptiſmus? 967. C. D.
Praxis Chriſtiana circa Baptiſmum. Ibid.
Græci baptizantes, dicunt: *Baptizetur ſervus Chriſti*, &c.
Unde hæc forma Baptiſmalis? 260. D.
Error Hebræorum circa Baptiſmi renovationem. 1362. A.
Hunc errorem impugnat Apoſtolus. Ibid.

Baptizari pro mortuis.

Quid ſit pro mortuis baptizari? 479. C. D. E.
Multæ rejiciuntur opiniones. 479. D.
Reſolvitur quæſtio. 480. A. B. C.

Baronius.

Baronii conjectura de Galatis, quorum aliquos putat Jeroſolymis fuiſſe, quando Chriſtus paſſus eſt. 723. C.

Baſis Apoſtolicæ doctrinæ.

Seu veritas fundamentalis attendenda, penetranda, & ſentienda, pro ſuæ & aliorum ſalutis baſi: *Jeſus-Chriſtus in hunc mundum venit peccatores ſalvos facere.* 1117. C. D. E.

Æterna beatitudo.

Chriſtus docet nos æternam beatitudinem ſperare. 1273. E. 1274. A. B.
Duplex æterna beatitudo partialis. 1274. A. B.
Motiva ſpei Chriſtianæ. Ibid. B. C.
Perpendenda circa ſpem, & urgentia ad illam. Ibid. C. D. Vide *Spes.*
Duo ad beatitudinem æternam conducunt; fides viva glorioſæ Chriſti Reſurrectionis, & communio, ſeu ſocietas paſſionum Chriſti. 935. B. Vide *Fides, Paſſiones.*

Benedictio.

Dei benedictio à noſtris benedictionibus quantùm differat? 793. A.
Quàm differat benedictio data Chriſtianis per Chri-

ſtum, à benedictionibus, ſeu beneficiis collatis à Deo Judæis. 793. A.

Chriſtus eſt benedictionis centrum; ab ipſo, & ob ipſum benedicti, quicumque benedicti. 148. D.E.

In Chriſto quærenda benedictio, fide, charitate, &c. 148. E.

Sicut Chriſtus eſt benedictionis centrum, à quo nobis benedictio; ita centrum eſt, in quo Deum debemus benedicere. 148. B.

Beneficentia.

Chriſtianus benefaciat omnibus, quia Dei filius. 198. A.

Beneficentia eſt unicus vindictæ modus Chriſtiano conceſſus. 197. A. 198. B.

Beneficentia erga ſanctos eſt modus facilis participandi ſanctorum meritis: & ideò facilis diteſcendi modus. 902 C.

Mira in hoc Dei bonitas in infirmiores. 902. B. C.

Pulchra hac de re ſimilitudo. 903. B. C. Vide *Eleemoſyna*, *Communicatio*.

Beneficia.

Beneficia Judæis collata, gratiarum nobis collatarum umbræ tantùm. 377. 378. Vide *Judæi*, *Mare rubrum*, *Manna*, *Horeb*.

Berith.

Quid ſignificat? quare, & à quibus Teſtamentum eſt traductum? 1411. D. E.

Hallucinatio Eraſmi, Melchioris Cani, & Caïetani. Ibid.

Bigamia.

Bigamia eſt irregularitas arcens ab Epiſcopatu, Sacerdotio, & Diaconatu. 1142. 1143. 1144. 1149. A.

Antiquiſſimus eſt hic Eccleſiæ uſus bigamos non ordinandi. 1143. C.

Cur bigami ab Epiſcopatu rejiciantur? 1143. E. 1144. A. B. C. D.

Bigamia etiam ante Baptiſmum contracta, eſt irregularitas. Quare? 1144. A B.

Hac de re aliter ſenſit D. Hieronymus:

Sed prævaluit opinio D. Auguſtini. Ibidem 1144. B.

Ratio D. Auguſtini. Ibid. B.

Bona terrena.

Bona terrena damna ſunt, quia multum laborem habent, & lucrum nullum, amenteſque faciunt. 933. A.

Poſſunt tamen eſſe lucra, ob bonum uſum. 933. B.

Bonus & malus animus facit ea, vel damna, vel lucra. 933. B. C.

Divina bonitas.

Dimenſiones Divinæ bonitatis. 837. B. C.

Cæcitas.

CÆCITAS & obduratio fit ab homine, & à Deo. 178. B.

Hujus cæcitatis & obdurationis effectus. 178. B. C.

Utriuſque juſtitia. 178. C. Vide *Obduratio*, *Induratio*.

Cæcitas Judæorum eſt myſterium. 183. B. C. Vide *Judæi*.

Cælibatus.

Matrimonium honorabile & pretioſum.

Cælibatus honorabilior & pretioſior.

Matrimonium eſt argentum, cælibatus aurum.

Sicut argentum non damnat, qui ei præfert aurum; ſic Eccleſia matrimonium non ſpernit, dum virginitatem illi præfert. 1157. 1158. A. B.

S. Paulus fuit cælebs, & ad ſui exemplum optat omnes eſſe cælibes.

S. Paulus conjugium omnibus Chriſtianis non præcepit; multò minùs Sacerdotibus & Monachis, ut perverſè inferunt Hæretici. 333. D. 334. A.

Hæc illatio non eſt mira in Hæreticis, quia vix fuit Hæreticus non impudicus. 334.

Apud Hæreticos impoſſibilis cælibatus & virginitas. 580. E.

Tentatio non eſt uſtio, imò coronæ materia. 335. B.

Quid ſit uri ex D. Paulo. 335. D.

Calvinus.

Calvini error de non baptizandis Chriſtianorum filiis, malè fundatus. 180. B. C.

Calvinus fide credit ſe ſalvandum; S. Paulus damnari timuit. 368.

Canalis.

Deus omnis ſapientiæ fons; Doctores, libri, ſunt canales, per quos Dei ſapientia fluit ad nos.

Bibens ergo de rivulo, gratias age fonti. Vide *Sapientia*, *Doctor*, *Liber*.

Cancer.

Hæreticorum ſermo quaſi cancer. 1217. B. C.

Canis.

Olim hoc erat nomen gentium: ſed cum rebus tranſlata ſunt nomina.

Gentes nunc filii; Judæi vocantur canes. 929. E.

Cantus.

Piè & ſuaviter cantandæ laudes Dei. 1000. E.

Capillitium.

Quare longum capillitium mulieribus datum? 399. E.

Carbones.

Carbones ignitos ſuperimponere. Quid? 197. B. Vide *Vindicta*, *Beneficentia*.

Caro.

Amor carnis & carnalium, eſt animæ mors præſens, & mortis æternæ principium. 115. A.

Hic amor erit in æternum Deo contrarius; & hæc contrarietas erit æternæ mortis origo. 115. A. B.

Maximum diſcrimen inter eſſe in carne, & inter ſecundùm carnem vivere. 112. E.

Chriſtianus eſt in carne; non vivit ſecundùm carnem. 113. A.

Carnalis.

Carnalibus omnia carnalia.

Hinc ſpirituales ſemper ab aliquo damnantur.

Quid ſpirituali tunc faciendum? 624. D. E.

Caſtitas.

Puritas eſt libertas. 1043.

Impuritas eſt ſervitus. Ibid.

Caſtè de rebus inhoneſtis loquendùm. 1044. D. Vide *Puritas*.

Caſtitas ſolis Catholicis, Dei gratiâ, poſſibilis: Hæreticis autem impoſſibilis. 580. E.

Caſtus.

Caſtus debet eſſe omnis Chriſtianus, quia Chriſti membrum, Chriſtuſque caput illius: hæc relatio infert caſtitatis obligationem. 322.

Hæc relatio capitis ad membrum, & membri ad caput erit æterna: hinc ſemper caſtus debet eſſe Chriſtianus. 323. A.

Tam verè dicere poteſt Chriſtus de Chriſtiano: *Hoc eſt corpus meum myſticum*, quàm de Euchariſtiâ: *Hoc eſt corpus meum naturale*. Hinc caſtitatis obligatio; hinc omnis impuritatis horror. 323. C. D. Vide *Fornicatio*.

Charitas.

Charitas via dicitur à S. Paulo. Quare? 431. A.

Eſt via Regia, omnibus aperta, omnibus propoſita. Ibidem.

Eſt via ſupra modum aliis excellentior. 432. A.

Sola lingua cordis, ſeu charitatis, auditur à Deo. 435. C.

Charitas ita neceſſaria, ut ſine eâ nihil proſit ad ſalutem. 436. A. B. C.
Ex charitate Deus omnia noſtra penſat, ipſum etiam martyrium. 436. B.
Charitas remedium eſt univerſale, & omnium ſpiritualium ægritudinum medela. 436. E.
Charitas omnia mala removet, omnia bona facit. 436. D. E. 437. A. B. C. D.
Quomodò dignoſcendum an charitatem habeamus? 437. D. E.
Charitas in æternum durabit. 438. B. C. D.
Charitas virtutum regina, nos Deo conjungit, Deoque ſimiles facit. 448. E.
Eſt omnium virtutum maximè neceſſaria, maximè utilis, maximè duratura.
Illam ergo toto vitæ tempore debemus deſiderare, proſequi, cuſtodire, perficere. 449. A. B.
Chariſmata ex charitate deſideranda. 449. C.
Charitatis debitum eſt perpetuum, ſemper ſolubile, & ſemper inſolubile; & hoc illi proprium. 205. A. 207. B.
Diliges proximum tuum, ſicut teipſum. Quid ſignificat hoc, *ſicut?*
Non æqualitatem, ſed ſimilitudinem, eamque triplicem. 205. B. C.
Dilige, & fac quod vis. 205. C.
Fraternæ charitatis eſt debitum, ut fortiores ferant infirmos. 226. D.
Ad hoc eis datur vis & virtus, ut alios portent, compatiendo, inſtruendo, &c. Ibidem.
Sicut in corpore naturali membra firmiora ferunt debiliora.
Sicut in ædificio materiali fundamenta, columnæ, &c. ſuſtinent totum ædificii pondus. Ibidem.
Sicut divites ſua debent pauperibus erogare; ita doctiores, fortiores, debent ſuam, vel ſcientiam, vel fortitudinem communicare.
Sicut peccant divites, in ſuis divitiis ſibi placentes, eaſque ſibi ſolis reſervantes; ita peccant quicumque in bono ſibi credito ſibi complacent, & eo ad proximi commodum & ſalutem non utuntur. 227. A. B. 233. C. D. E.
Unuſquiſque Chriſtianus debet proximo ſuo complacere, gratificari, condeſcendere in iis, quæ ipſius bono & ædificationi cedunt. 227. B. Vide *Complacentia, Communicatio, Beneficentia.*
In quo differt complacentia, quam inſpirat charitas, ab eâ, quam inſpirat cupiditas. 227. B. C.
Chriſti charitas, qui propriis commodis non ſtuduit, ſed Dei gloriæ, & noſtræ ſaluti totus incubuit; nos urgere debet ad utrumque. 227. C. 233. E. 234. C.
Charitas continuè petenda à Deo. 1096. A. B. C. 1101. A.
Tria nos à charitate retrahunt continuè.
Hinc neceſſitas orandi continuè, & charitatem petendi. 1096. C. 1101. A.
Charitas ſit omnium noſtrarum actionum regula.
Scientiâ, & jure utendum, ſecundùm charitatem. 218. A.
Ex charitate cavendum ne cuiquam detur offendiculum: propterea aliquando à licitis etiam abſtinendum. 219. C. 220. A.
Chriſti pro fratre noſtro infirmo charitas, noſtram in eum charitatem accendat. 218. A.
Charitatis debiti ſolutio ſolventem ditat eò ampliùs, quò promptiùs, largiùs & liberaliùs ſolvit. 207. B.
Charitas omnes virtutes includit, omnia vitia deſtruit. Hinc plenitudo legis. 207. B. 208. A.
Charitas Dei noſtræ charitatis exemplar. 867. C.
Charitas Chriſti aliud noſtræ charitatis exemplar. 867. D.
Charitas eſt Chriſtianiſmi ſpiritus. 766. B. C.
Charitas eſt finis Chriſtiani, ad quem continuè tendere debet. 766. A. B. C.
Diliges, verbum breve, & longum, quia ſemper faciendum. 766. D.
Unum eſt Dei præceptum, *diliges.*
Unum medium ad charitatem aſſequendum, *ſpiritu ambulate.* 767. B. C.
Charitas primus eſt ſpiritûs fructus. 769. B.
Ama & fac quod vis. cur verum? ibid.
Charitas ſemper petenda. ibid.
Tres ſunt Chriſtianæ charitatis conditiones. ſit ſyncera, pura, honeſta. 175. B.
Quomodò obtinendæ. E.
Charitas inſatiabile bonum, nullus hujus boni modus. 904. B.
Charitas eſt finis & ſcopus legis. 1112. E. 1113. A. B.
Ibidem vide charitatis genealogiam à lege, lineâ tùm aſcendente, tùm deſcendente.
Charitas, ſicut naturalis amor, ſuos habet ſenſus. 1198.
Lapidea non erant corda Apoſtolica. ibid. Vide *lachryma.*
Charitas, non jus, actionum noſtrarum debet eſſe regula. 387. C.
Ad charitatem erga proximos excitandam maximè confert exemplum Chriſti Domini, qui dives cùm eſſet, pauper factus eſt ut nos ſpiritualiter diteſceret. 603. C.
Deus charitatis Doctor.
Ab eo petenda charitas. 1044. C.
In charitate ſemper proficiendum. 1044. D.
Charitas in pauperes eſt Apoſtolici muneris eſſentialis. 706. D. E.
Charitatis Apoſtolicæ fundamentum, ſimilitudo in fide, pietate & bonis operibus. 1199. A.
Charitativum corrigendi & inſtruendi modum diſce à D. Paulo.
Firmior cum infirmioribus infirmetur ut infirmum confirmet: ſciat ſe patrem, ſe fratrem, ſicque cum charitate det illi manum. 214. E. 215. A. non diſputet. 215. A.
Charitas Dei nimia. 798. 817. Vide *Chriſtus.*
Sapientiam ſuam, in myſterio abſconditam, prædeſtinavit ad gloriam noſtram. 274. B. C.
Hanc nimiam charitatem mirare, adora, ama. ibid. & 278. E.
Nimia charitas Dei filii: abſcondit ſe ſapientia Dei, ut morti tradatur, & morte ſuâ vitam nobis mereatur. 274. E.
Chriſtianus, quia Dei filius, Dei patris ſui charitatem debet imitari. 879. D.
Chriſtianus, quia Chriſti membrum, Chriſti charitatem debet imitari. 879. D. E.
Charitas & cupiditas in quo ſimiles. 366. C.

Chariſmata.

Primis Eccleſiæ temporibus, in baptiſmo, per Spiritum ſanctum baptizatis communiter dabantur chariſmata ſpiritualia: ſeu dona gratuita linguarum, prophetiæ, &c. 419. D.
Circa hæc dona, eorumque uſum, multipliciter peccabant Corinthii: ſpirituales eorum ægritudines. 421. D.
Brevis & facilis nota diſcernendi afflatos à Spiritu ſancto, ab afflatis à maligno ſpiritu. 421. B.
Tria in donis Dei.
Primò, dat illa pro ſuo beneplacito.

Secundò, dat ad aliorum utilitatem.
Tertiò, ab eodem ſunt ſpiritu, & ad unitatem tendunt, licèt varia ſint. 848. A.
Ergo in Dei voluntate quiſque quieſcat.
Deo gratias agat pro ſuis & aliorum donis.
Nulli invideat.
Paci & unitati ſtudeat. 848. A.
Ob illa, quæcumque ſint, non ſuperbiendum. Vide *rationes*. 853. D. E.
Imò timendum. 854. A.
Ob ea proximo non invidendum, 854. B.
Ob illa, unitas nunquam dirumpenda. 854. C. D.
Finis donorum Dei eſt ſanctorum conſummatio. 849. D.
Ut autem hæc conſummatio fiat, laborandum, miniſtrandum. ibid.

Charta.

Cor noſtrum, charta Dei. Vide *cor. S. Spiritus.*

Chirographum.

Chirographum decreti quid? 986. B. C. D. E.

Chriſtus.

In Chriſto omnes theſauri ſapientiæ, &c.
Hinc ſequelæ. 981. D. E.
Chriſtus theſaurus abſconditus, quem fides revelat, humilitas aperit.
Fide igitur accedendum ad illum. 981. E.
Chriſtus via, &c.
Chriſtus radix, &c.
Chriſtus fundamentum. 982. C. D.
In Chriſto tota Divinitas inhabitat corporaliter: explicatio. 983. B. C.
Sequelæ. 985. D.
Solus habet plenitudinem. 984. A.
Chriſtus caput Angelorum. 983. E. 984. A. & noſtrum. ibid.
Excellentiæ Chriſti, ut Dei. 967. D. E. 968. A. B. C.
Perpende ſupereminentem tanti Redemptoris dignitatem, 968. B. C.
Excellentiæ Chriſti, ut hominis. 968. D. E.
Utrarumque excellentiarum convenientiæ. 968. E.
Chriſtus in omnibus primus, & ut Deus & ut homo. 969. A. B.
Chriſtus ſalutis auctor: hoc lex ipſa docet; hoc Deus per miracula teſtatus eſt. 914. C. D.
Hinc Chriſtiano in die judicii nihil ob fidem ſuam timendum. Ibid.
Chriſtus præſertim in cruce pendens, ſalutis author. 714. D.
Quia ibi peccatorum noſtrorum purgationem facit in ſanguine ſuo. ibid.
Quomodo fiamus mortis Chriſti participes. 714. E. 711. B. C.
Chriſtus centrum eſt Religionis. 1435. C.
Chriſtus Religionis exemplar. 1435. D. E.
Tria bona nobis à Chriſto collata. 1430. C.
Chriſtus erat & non erat in lumbis Abrahæ dantis decimas Melchiſedech. 1381. b.
Chriſtus non fuit decimatus in Abrahamo. ibid. C.
Imò Chriſto decimas dedit Abraham. ibid. D.
Chriſtus benedictionis fons adorandos. 1381. E.
Chriſtus per excellentiam dilectus Dei. 796. C. D.
Chriſtus nimia Dei charitas in nos.
Omnium Dei donorum maximum; quod ne filio quidem ſuo, propter nos pepercerit Deus. 798. B. C.
Hæc ineffabilis Dei bonitas ſemper attendenda. ibid.
Eſt charitas verè nimia. 817. A.
Si peccatores Deus ita dilexit; quid pro juſtis non faciet. 798. D.
In Chriſto omnis plenitudo inhabitat. 969. B.
Chriſtus fons gratiarum.
Chriſti dignitates ad nos relativæ. 969. E. 970. A. B. C. D.
Quomodo his dignitatibus uti debemus. ibid.
Attendenda in noſtræ reconciliationis modo per Chriſtum. 970. B. C.
Chriſti ſuper omnes prophetas prærogativæ. 1303. E. 1304. B. C.
Chriſti ſuper patriarchas excellentia. 1305. A.
Chriſti ſuper Moyſem excellentia. 1306 A. B.
Chriſti ſupra Aaronem excellentia. 1306. E.
Chriſti ſuper Angelos excellentia. 1307. B. C. D. 1308.
Chriſtus, ut homo, factus eſt hæres Dei. 1304. D.
Chriſti generatio explicata per ſimilitudines. 1305. C. D.
Chriſti triplex nativitas in triplici ſtatu. 1307. C. D.
Chriſtus rex, 1308. D.
Epitome fidei de Chriſto. 1309. C.
Chriſtus omnium Dominus. 1358. C.
Chriſtus ſimilis Adamo in contrarium. 74. A.
Chriſtus multò plus profuit, quam nocuit Adamus. 74. 75. 77.
Grauæ Chriſti præcellentiæ. 77. 78.
In Chriſto vera fuit obedientia. 75. E.
Obedientia Chriſti fuit perpetua. 76. A.
Inobedientia eſt peccatum univerſale, 75. E.
Chriſtus fons vitæ, per mortem deſtruxit mortis principem. 1321. A.
Chriſtus noſter Apoſtolus & Pontifex. 1327. E.
Chriſtus Moyſi comparatus. 1328.
Chriſtus Moyſi prælatus. 1329.
Excellentiæ Chriſti ſuprà Moyſem. 1319. A. B. &c.
Chriſtus eſt gratia. quare? 1270. A. 1271. A.
Huic Dei gratiæ ſubſtantiali unire jugiter. 1271. A. B.
Chriſtus Doctor noſter: quot modis? 1275. C.
Quid facere debeat verus Chriſti diſcipulus? 1271. C. D. E.
Hujus Doctoris noſtri vox triplex. ibid. D.
Primum Chriſti documentum abnegatio. 1272. B. C.
Secundum Chriſti documentum, pietas, juſtitia, ſobrietas. 1273. A. B. C.
Tertium Chriſti documentum, ſpes æternæ beatitudinis. ibid. E.
Triplex Chriſti ſtatus. 1319. B. C.
Omnia nobis per Chriſtum, & ob Chriſtum. 264. C. D.
Quid ſit Chriſtum induere? 206. D.
Chriſtus fons ſanctitatis.
Quò pleniùs quis unitur Chriſto, eò ſanctior fit. 900. D. E.
Chriſtus caput noſtrum: ergo uniamur illi, ut ab eo Spiritum habeamus. 907.
Chriſtus cor noſtrum: uniamur illi, ut vitam ſumamus. Ibidem.
Chriſtus centrum Religionis: ergo in ipſo, & cum ipſo Deus colendus. Ibid. Vide *Praxis Chriſtiana.*
Lex via, Chriſtus meta; lex ſagitta, Chriſtus ſcopus; lex pædagogus, Chriſtum docens, & ad Chriſtum manuducens. 162. C. D.
Hoc ignorarunt Judæi, vide ne & tu. Ibid.
Chriſtus fons omnis juſtitiæ.
Fides canalis, quo fons ille juſtitiam communicat.
Fides non nuda, ſed quæ per dilectionem operatur. 162. E.
Hoc igitur canali te fonti juſtitiæ frequenter adjunge. Ibid. E.
Chriſtus eſt centrum honoris & benedictionis.

In

In ipſo, ob ipſum, honorantur apud Deum & benedicuntur à Deo, quicumque honorati, ac benedicti fuerunt, ſunt & erunt. 148. D. E.
In Chriſto quærenda benedictio, fide, charitate, &c. 148. E.
Sicut Chriſtus eſt centrum, in quo benedicimur à Deo, ſic & centrum eſt in quo debemus Deum benedicere. 148. B.
Chriſtus Agnus Dei, victima peccati. 574. A. B.
Chriſtus peccatum, quomodò? 574. B.
Jeſus Chriſtus noſter eſt mediator, tùm ad petendum, tum ad reddendum. 794. A. 810. A.
Chriſtus unicus fons ſalutis: nulla unquam ſalus niſi per fidem in Chriſtum, aut venturum, aut crucifixum. 733. B. C. D.
Chriſtus venturus, erat continuè à Judæis aſpiciendus. 733. C. D.
Chriſtus incarnatus, pro nobis crucifixus, à Chriſtiano continuè aſpiciendus. 733. C. D.
Chriſtus nunc regnat quidem, ſed ejus hoſtes nondum ſunt planè ſubditi: ſubdentur in fine mundi. 478. A. B. C. D.

Chriſtus Adam.

Chriſtus cur dicitur Adam, ſecundus Adam, noviſſimus. 486. A.

Chriſtus Crucifixus.

Cur ubique Chriſtum crucifixum exponit Eccleſia? 48. D.
Chriſtus, fons benedictionis, factus eſt pro nobis maledictio, ut nos à maledictione liberaret. 728. B. C.
Attende & ſenti hanc Chriſti charitatem. 728. D. E.
Mors Chriſti nunquam oblivioni danda; quia vita noſtra.
Hinc imago crucifixi ubique nobis proponitur; ut ab eo, quaſi à vitæ fonte, vitam hauriamus fide, ſpe, charitate. 737. C. 724.
Fidei, ſpei, charitatis motus ſint in nobis continui, ad vitam animæ; ſicut ad vitam corporis continui ſunt motus cordis, qui ſyſtole & diaſtole dicuntur. 737. C.
Chriſtus moriens figuris finem impoſuit, hinc & legi Moſaïcæ. 704.
Chriſtus dupliciter conſideratur, vel in ſuo corpore naturali, vel in ſuo corpore myſtico, quod eſt Eccleſia.
Chriſtus paſſus eſt in ſuo corpore naturali uſque ad finem vitæ.
In ſuo corpore myſtico patietur uſque ad finem mundi. 973. B.
Chriſtus in cruce vita & fons vitæ.
Fides canalis, quo à Chriſti corde vita fluit in cor noſtrum. 22. E.
Per fidem itaque frequenter unire Chriſto. ibid.
Chriſtus in cruce adimpletio figuræ ſerpentis ænei. 22. E. 23. A.
Cur Eccleſia crucifixum omnibus in propatulo ponit? 42. D.
Chriſtus & Eccleſia eſt una perſona myſtica. 973. A. B.
Hinc Chriſti paſſio uſque ad finem mundi perducitur. 973. Vide *Paſſio Chriſti.*

Chriſtus Doctor.

Chriſtus doctor noſter. 1271.
Quot modis? ibid.
Quid doceat? ibid.
Triplex vox hujus doctoris. ibid.
Triplex documentum. 1272. 1273.

Charitas Chriſti.

Ineffabile Chriſti Domini charitatis exemplum. 918. 919. 925.
Illudque concipere non valens, ſaltem mirare, ſenti, imitare.
Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo univerſum orbem. 714. D. 712. A. Vide *Paſſio Chriſti.*

Humilitas Chriſti.

Mirabile Chriſti Domini humilitatis exemplum. 917. 918. 923.
Quod ſi benè perpenderis, erubeſces eſſe ſuperbus.
Hoc exemplum nunquam obliviſcendum. 925.
Chriſti humilitas & charitas ſentiri poteſt, concipi non poteſt. 919. A.
Chriſti humiliationes. 918. A. B. C. D.
Tres gloriæ Chriſti gradus reſpondentes tribus humilitatis ipſius gradibus. 919. C. D.
Chriſti humilitatis imitatores, erunt ejuſdem Chriſti gloriæ conſortes. 920 A. B.

Chriſtus pauper.

Chriſtus, omnium rerum Dominus, omnibus caruit, in ortu, in vitâ, in morte. 603. B. quare?
Ut ſuâ in temporalibus inopiâ, faceret nos in ſpiritualibus gratiæ bonis divites. 603. C.

Vir dolorum.

Chriſtus beatus cùm eſſet, pati & mori pro nobis voluit. 607.
Hoc utrumque Chriſti exemplum maximè confert ad excitandum ad charitatem & patientiam. 607. B. C.

Praxis verè Chriſtiana.

Chriſtus eſt caput Eccleſiæ: ergo ipſi, ut capiti unire ſemper. 854. D. E.
Chriſtus eſt cor Eccleſiæ: ergo ipſius ſpiritu & motu agere. 833. A. B.

Mors Chriſti.

Nobis neceſſaria, & Chriſto glorioſa. 1410. D. E.

Chriſtus Pontifex.

Chriſtus natus eſt Pontifex. 1408. C. 1413. A. B.
Ut æterna bona, per unicum ſui corporis ſacrificium, nobis mereatur. ibid. B. E.
Hinc ſequelæ. ibid.
Chriſtus verè ſummus Dei ſacerdos. 1385. D.
Hunc Abraham vidit in Melchiſedech. ibid.
Sacerdos Melchiſedech, figura Chriſti.
Chriſtus ipſa veritas.
Inter utrumque ſimilitudo. 1386. E.
Diſparitas. 1387. A.
Chriſti ſacerdotium multò ſublimius. ibid.
Chriſtus unicus Dei Pontifex. 1387. C.
Sacerdos & hoſtia. 1388.
Hinc illius ſacrificium undequaque infinitum. 1388. A.
Chriſtus Pontifex ſuo miniſterio ſemper fungitur. ibid. B.
Hujus Pontificis qualitates. 1384. D. E. 1385. A.
Chriſti ſacerdotium æternum eſt. 1383. E. 1384. C.
Duo ſacrificia obtulit, cruentum & incruentum. 1383. B. C.
Unum non obeſt alteri, imò unum applicat aliud. 1386. A. B.
Chriſti Pontificis noſtri præcellentia ſupra legalem. 1391. E. 1392. A. B.
Quanta debet eſſe noſtra in eum fiducia? ibid.
Chriſtus Pontifex Eccleſiæ triumphantis & militantis. 1391. D. E.
Offert in utrâque. 1392. C.
Quid? ibid. D. E.
Hujus noſtri Pontificis dignitas. 1393. D.
Semetipſum jugiter offert in cælis & in terris. 1397.
Quare? & quid hoc nos docet? praxim verè Chriſtianam. 1398. A. B. C. D.
Quatuor veri Pontificis notæ, ſeu characteres. 1349. 1350. à naturâ, ab officio, ab affectu, ab electione, ibid.

Chriſtus Pontificatum non arrogavit. 1351. B.
A Deo patre ſuo vocatus, ordinatus & conſecratus. D.
Chriſtus noſter Pontifex oravit pro ſe. 1351. D.
Ut nobis condoleret, pati voluit. 1352. C.
Pro nobis ſacrificium obtulit. ibid. D.
Per paſſionem conſummatus, factus eſt cauſa noſtræ ſalutis. ibid.
Chriſtus ad noſtram doctrinam & conſolationem paſſus. 1355. A. B. Vide *Paſſiones.*
Chriſti Pontificis noſtri majeſtas. 1344. B.
Ejuſdem Pontificis miſericordia. ibid. C.
Chriſti Pontificis noſtri duplex thronus gratiæ; tribunal ſcilicet pœnitentiæ & thronus Dei, apud quem interpellat pro nobis. 1344. D. E.
In fine vitæ & mundi erit & thronus juſtitiæ. ibidem.
Pro nobis, continuè in cælis & in terris, interpellat. 1416. A.
Quomodò huic bonitati correſpondendum? ibid.

Chriſti Pontificatus.

Pontificatus Chriſti deſcribitur efficacitas. 1408. C. D. E.
Pontificatus Chriſti ſupra legalem excellentiæ. ibid. & 1409.
Epitome de Chriſti ſacrificio: 1410. B. C.
Chriſtus per mortem ſuam peccatum ſuo regno privavit. 114. B.
Finis mortis Chriſti, legis adimpletio. 114. C.
Sacrificium Chriſti undequaque Divinum. 1415. D.
Ad quid oblatum? ibid. Vide *Oblatio Chriſti, Sacrificium.*
Chriſtus propitiatorium, propitiatio & propitiator. 45. B. C.
Chriſtus primitiæ dormientium. quare? 475. A. B. C.

Chriſtus Judex.

Cur gladio ancipiti comparatus. 1343. C. D.
Chriſtus in die judicii quaſi mactat peccatores. ibid.
Quaſi chirurgus anatomicus. ibid. E.
Omnia coram eo non nuda tantùm, ſed & aperta. ibid. E.
Nunc Chriſti duplex eſt thronus gratiæ; erit autem & thronus juſtitiæ. 1344. D. E.

Chriſti charitas.

Immenſa Chriſti pro nobis charitas perpendenda.
Pro omnibus & conſequenter pro me mortuus eſt. 567. D. E. 568. A.
Attende quare pro te mortuus? ut illi vivas. 568. B.
Hanc charitatem & illius conſequentiam, attendens Apoſtolus, non ſibi vixit, ſed totus Chriſto; omnia in Chriſto & propter Chriſtum operatus. 568. C. D. E. 569. A. B. C. D. E.
Talis fuit Apoſtolorum vivendi & agendi modus. 570. A.
Talis & noſter eſſe debet. 570. A.

Caro Chriſti.

Chriſtus veram habuit carnem.
Hæc Chriſti caro, quia verbo unita, ſanctiſſima.
Noſtræ tamen carni peccatrici ſimillima. 113. E.
Deus per carnem à filio ſuo aſſumptam, & quaſi peccatricem, in cruce ſuſpenſam, damnavit peccatum. 113. E. 114. A.
Mirabile Dei conſilium! ex carne peccatrice oriebatur carnis infirmitas, ex ſanctâ Chriſti carne virtus ad ſalutem. 114. A.

Cor Chriſti.

S. Paulus nos ſuo exemplo docet recurſum ad cor Chriſti; ut eo dignè Deum & proximum diligamus. 903 C. D. & 904.
In omnibus Religionis actibus recurrendum ad cor Chriſti, eoque, quaſi ſuo, utendum. 904. A.

Chriſti Reſurrectio.

Chriſti Reſurrectio, noſtræ Reſurrectionis cauſa.
Hinc D. Paulus illam probat teſtimoniis prophetarum, Apoſtolorum, diſcipulorum, & ex horrendis abſurditatibus ex illius negatione ſequentibus. 471. 472. 473. &c.
Chriſtus in ſuâ Reſurrectione factus eſt ſpiritus, vitâ vivens ab omnibus animalium indigentiis independente: & hanc vitam nobis dabit in Reſurrectione. 486. A. B. &c.
Duo modi illud explicandi. ibid. Vide 487. A. B. &c.
Ut hanc cum Chriſto conformitatem corpoream habeamus aliquando, nunc illius imaginem portemus in animâ. 489. D. E. 490. A. B. C.
Hujus rei neceſſitas ad ſalutem. 490. B. C. D.

Character.

Duo veri fidelis characteres. 1219. A. B. C.

Chriſtianus.

Quis verè Chriſtianus? quam pauci? 34. D. E.
Character baptiſmi ſine Chriſtianis moribus inutilis.
Imo majoris damnationis cauſa. 35. A.
In Chriſtianiſmo cavendus eſt Judaïſmus. 35. A.
Deus ſpiritu & veritate colendus. ibid. Vide *cultus Dei.*
Chriſtianus quid? 1270. 1274.
Chriſtiani nobilitas.
Chriſtiani finis. 14. C.
Duplex homo in Chriſtiano, terrenus & cæleſtis
Utriuſque membra.
Ut vivat cæleſtis, neceſſe eſt ut pereat terrenus. 997. D. E.
Hinc mortificationis neceſſitas. Vide *Mortificatio.*
Chriſtiani tres prærogativæ. 999. C.
Chriſtianus terrena debet ſpernere. quare? 995. C.
Cæleſtia diligere ibid. & 1001. E.
Chriſtiani vita ſpiritualis duplex, gratiæ & gloriæ.
Utraque nunc quidem abſcondita cum Chriſto, at apparebit aliquando. 995. D. & 1001. E.
Utriuſque vitæ excellentias perpende, ut vivas Chriſtianè 996. A. B. &c. & 1002. E.
Gratiæ, ſeu bona Chriſtianis per Chriſtum collata. 966. A. B. &c.
Hæc bona tibi collata feriò perpende & gratus agnoſce. Vide 966. D. E. 967. A. B. &c.
Tria Chriſtiani inſignia. 961. E.
Chriſtianus Chriſto vivat & moriatur. 906. D. E.
Chriſtus vita noſtra, ut non nobis, ſed illi vivamus. C.
Mors noſtra ſit Chriſti lucrum. ibid.
Ut vita noſtra ſit Chriſtus, uniamur illi continuè, ut capiti & cordi noſtro. 907.
Hanc praxim vide. 903. D. E.
Chriſtiani nobilitas: unum eſt cum Chriſto. 757. 736.
Chriſtianus charitatem continuè debet intendere. 771. C.
Spiritu ambulare. 772. A B. &c.
Concupiſcentiam impugnare. 771. D.
Charitas eſt finis Chriſtiani 766. & 771.
Concupiſcentiæ ſectatio eſt abuſus Chriſtianiſmi.
Spiritu concupiſcentias refrænare eſt medium, quo Chriſtianis ad charitatem tendere debet. 767. 772.
Chriſtianus totus eſſe debet Chriſti. pro nobis mortuus eſt, ut illi vivamus. 568. B. C.
Talis fuit Apoſtolorum vivendi modus: talis & noſter eſſe debet 570. A. D. E. 571.
Chriſtiani quanta gloria. 735. E. 736. B. C. D.

Multi Chriſtiani, non Chriſtiani. 763. C. D.
Chriſtiani ſpirituale ſemen Abrahæ, ad quos pertinet hæreditas æterna Dei. 754. E.
Quanta gloria, quantaque felicitas Dei filios & hæredes eſſe? ibid.
Quomodò hæc gratia recolenda? 755. A.
Chriſtiani, quia ſpirituale ſemen, ſpiritualia debet amare. 755. A.
Qui terrena diligunt, ad vetus Teſtamentum pertinent. 755. A. B.
Spirituales Chriſtiani à carnalibus ſemper patientur. 756. A.
Hoc figuratum fuit in Iſaac & Iſmaële. ibid.
Quomodo *tunc*, ita & *nunc*.
Chriſtianus ſuam agnoſcat dignitatem in Chriſto. 755. B. C. D.
Quomodò debeat vivere? ibid.
Chriſtianum inducentia ad horrorem peccati, & ad ſanctitatis ſtudium. 589. B.
Templum eſt Dei, filius Dei.
Chriſtianus in baptiſmo ſanctificatus, ſuam ſanctificationem toto vitæ tempore debet perficere. 589. B. C.
Chriſtianus filius Dei major, liber, ſui juris quia, filium Dei induit, & ſpiritum filii Dei recepit. 69. D. E.
Hæc eſt noſtræ regenerationis nobilitas & noſtra ſuprà Judæos prærogativa. 769. E.
Quare Chriſtianus factus eſt filius Dei major? 770. D. E.
Quare Spiritus ſanctus Chriſtiano datus? 770. E.
In Chriſtiano duo ſunt oppoſita: caro & ſpiritus. 771. A.
Quid illi faciendum? ſpiritu ambulandum. ibid.
Chriſtianus tria in mente ſemper habeat.
Unum, ad quod debet continuè tendere.
Unum, quod cavere perpetuò debet.
Alterum, quo mediante hoc vitabit, & illud aſſequetur. 771. C.
Chriſtianus, alter quaſi Chriſtus. 857. B.
Chriſtus itaque à Chriſtiano continuè ſtudendus. Ibid.
In hoc ſtudio Chriſtum induat, intùs & foris. ibid. C.
Tria cuilibet Chriſtiano neceſſaria. 1059. A. B. C.
Chriſtiano non ſufficit bona opera facere.
Debet & aliorum malis operibus non conſentire.
Sed ea arguere. 871. D.
Chriſtianus debet lucere.
Quam damnandi ergo qui velut titiones fumant? 871. C.
A fortiori Sacerdos & Religioſus debet lucere. ibid. D.
Nobis ad ſalutem tria neceſſaria, vigilantia, ſobrietas, armatura. 1056.
Exemplum ad hæc excitans? ibid.
Chriſtiani nomen.
Regula.
Munus.
Prævaricationum reparatio. 881. A. 882. A.
Chriſtianus, quia Dei filius, Deum patrem ſuum debet imitari in charitate. 867. A. B. C.
Deus à nobis in omnibus cum admiratione adorandus; in charitate imitandus. 867. C.
Chriſtiano, ſicut militi duo ſunt neceſſaria, animus & arma. 888. B.
Unde Chriſtiano auxilium? 888. B.
Chriſtiani præcipuus hoſtis, diabolus, deſcribitur. 888.
Duo ſunt nobis perſuaſu neceſſaria.
Quod in nobis nihil ſumus.
Quod in Chriſto omnia poſſumus. 949. A.
Chriſtianus cum Chriſto reſurrexit,
Aſcendit in cælum.
Quomodo verum? 817. C.
Hujus veritatis ſequelam. Vide ibid. 817. D. E.
Quanta Chriſtiani nobilitas? 833. B.
Quanta debet eſſe omnium Chriſtianorum unio? ibid. C.
Major Chriſtianis data eſt cognitio myſteriorum Dei, quam ipſis veteris Teſtamenti prophetis. 833. C.
Quomodò hac gratiâ utendum? 837. E.
A Chriſtiano alienum eſt delicias quærere, quare? 937. A.
Qualis ſit Chriſtianorum municipatus? 937. C. 938. A. B.
Omnimoda in Chriſtiano requiritur munditia, mentis, cordis & corporis. 868. D. E.
Chriſtianus ſit quaſi ſtella fulgens, ſeu terreſtris ſtella, fax vitæ, ſeu ducens ad vitam, 922. D. E.
Infinitæ Dei in Chriſtianum miſericordiæ. 807. C.
Æternæ in Chriſtianum miſericordiæ Dei. illum Deus ab æterno cogitavit, dilexit, elegit. 807. C. D. E.
Temporales in Chriſtianum Dei miſericordiæ.
Illum lavit in ſanguine Chriſti, illius peccata delevit: eum ſanctificavit per infuſionem gratiæ ſanctificantis.
Hujus gratiæ effectus. Vide 807. F. 808. C. D. E. F. 809. A. B. C.
Quanta animæ ſanctificatæ dignitas? Vide 802. 803. 818.
Chriſtiani vera ſunt circumciſio; quia corde circumciſi. 930. D.
Quis verè Chriſtianus? 930. E.
Idea de vero Chriſtiano. 937. D.
Quis falsò Chriſtianus? 931. A.
Chriſtianus filius lucis, hinc vigil. 1055. C.
Vero Chriſtiano optandus adventus Domini. 1055. C. Fuſiùs 1079. Vide *adventus*.
Quid verè Chriſtianus? 1069. C. 1073. E.
Quæ divitiæ Chriſtiani ſemper optandæ, ſemper augendæ? 1069.
Unde illarum agnoſcitur augmentum? 1069. D. E. 1073. E.
Chriſtum imitetur Chriſtianus.
In humilitate. 917. C. D. &c.
In charitate. 918. D. E. &c.
Chriſti humilitas & charitas ſentiri poteſt, concipi non poteſt. 919. A.
Sentiat ergo cor, quid ſit Deum exinaniri, obedire, pati, mori. 919. A B.
Hujus ſenſûs quis effectus? 925. A. B. C.
Chriſtianus ad patiendum deſtinatus. 1035. D.
Verè pio non deeſt tribulatio. ibid. Vide *Paſſiones, afflictio, crux*.
Eſt Chriſti miles, athleta, agricola. 1211. 1212. 1213.
Ut ſuo benè fungatur officio, cogitet de Chriſti gloriâ; cogitet & ſanctorum exempla. 1213. C. D. 1221. D. E.
Chriſtianorum ſuper Judæos excellentia, 1303. E. 1304. C.
Chriſtianorum felicitas & honor. 1304. C. 1305. B.
Chriſtiani debent eſſe ſanctiores antiquioribus fidelibus, etiam ipſis patriarchis. 66. A.
Quia pro modo fidei, crevit & obligatio vitæ ſanctioris. ibid. Vide *Sanctus*.
Chriſtianus debet eſſe ſemper azimus, purus, ſanctus;

quia perenne Paſcha celebrat. 311. C. D. E. 312. C.
Chriſtianus in Deo ſolo debet gloriari. 292. E. 293. A. B.
Chriſtiano omnia, Dei juſſu, ſubſerviunt ad ſalutem. 293. A. B.
Omnia noſtra ſunt. nos Chriſti, Chriſtus Dei. 293. A. B.
Chriſtiani nobilitas in mente ſemper habenda.
Jeſu-Chriſti filii Dei, ſocius eſt & conſors, unum quid cum illo, quaſi Chriſtus alter. 257. A. B. C. 265. D. E.
Ad quid nos obligat hæc dignitas? ut ſanctitatis Chriſti ſimus conſortes & ſocii. 257. C.
Quò plus erimus ſancti, eò plus Chriſti erimus ſocii. ibid. 265 C.
Chriſtianus, ut Chriſti membrum, cum Chriſto capite ſuo mundum judicabit. 317. D.
Hinc infert Apoſtolus Chriſtiano, mundi judice futuro, indignum eſſe de terrenis litigare. 317. D.
Chriſtianus Angelos ipſos judicabit. 317. E. ibid. Vide quomodo?
Chriſtiani dignitas quanta? 318. B.
Hinc infertur, mundi futurus judex; mundo ne ſubjiciatur.
Dæmonum judex futurus, Dæmoni ne pareat. 318. B. C.
Terrena bona Chriſtiani contentione ſunt indigna. 318. D.
Chriſtianus, filius lucis, luceat interiùs per charitatem; exteriùs per bona exempla. 196. D. E.
Chriſtianus, quia Dei, qui charitas eſt, filius, Dei bonitatis ſit imitator; omnibus benefaciat.
Unicus ei vindictæ modus conceditur, ſcilicet benefaciendo. 197. A. 198. B.
Ideò multoties ei ira prohibetur. ibid.
Chriſtiani vocantur ſancti. quare? 255. D.
Chriſtiani nobilitas. 1279. B. C. 1282. A.
De Chriſtiani ſalute nunquam deſperandum. 180. C.
Imò ſemper ſperandum182.
Chriſtianus ex D. Paulo eſt homo Chriſtum indutus. 208 B.
Quid ſit Chriſtum induere? ibid. 208. B. 207. D.
Tria Chriſtiani elogia; eſt è plebe Dei; à Deo dilectus; miſericordiam conſecutus. 151. C.
Chriſtiani vita poteſt ad tria reduci: malum vitare: bonum in ſpiritu charitatis agere: pati in ſpiritu Chriſti. 129. A.
Chriſtianorum privilegia, tanta, ut præ illis, Judæorum elogia, ſint tantùm figuræ & umbræ.
Quæ ſint illa noſtra privilegia? 139. B. C.
Chriſtiano duo ſunt neceſſaria; à malis abſtinere, in bono floreſcere; uno verbo vitam Deo dignam agere. 114. C.
Quilibet fidelis Chriſti membrum eſt.
Sit ergo ſuâ functione & ſuo ſtatu contentus, à Chriſto dependeat, ipſique pareat, cum aliis fidelibus charitate conjunctus. 194. A. B.
Chriſtiano continuè peccato moriendum. 85. C.
Chriſtiano continuè in gratiâ proficiendum. 85. D.
Chriſtianus peccato mortuus eſt in baptiſmo: hinc non peccandum. 84. E.
Chriſtianus peccato per baptiſmum mortuus, nullum debet habere commercium cum peccato. 87. A.
Chriſtianus non modò non peccare debet; ſed & Deo totus vivere. 87. C.
Sicut Chriſtus vivit Deo totus, ſic & Chriſtianus totus Deo vivat. 87. D.
Ad hoc mortuus eſt Chriſtus, ut ex morte & reſurrectione ſuâ dominetur in vivos & mortuos. 216.
Et vita & mors noſtra ſunt Chriſti, à quo empti ſumus pretio magno. 216. C. D.
Mira Chriſtiani cum Chriſto communio; commortuus, concrucifixus, conſepultus, conreſſuſcitatus; &c. Vide *Baptiſma*. 89. D.
Ad quid hæc Chriſtianum obligent? 91. B.
Chriſtianus à peccati tyrannide per Chriſtum liberatus, Deo ſervire debet. 91. C. 92. A. B. C.
Chriſtiani anima cum Chriſto, velut ſponſo unita. 98. D.
Chriſtianus & peccatum duo ſunt oppoſita, ſicut mors & vita. 84. E.
Chriſtianus, quaſi duplex homo; interior, exterior; ſpiritualis, carnalis; verus, novus. 103. & 104. E.
In hoc homine quaſi duplici, duo ſunt agendi principia. 105. A.
Duæ leges. Ibid.
Hinc in nobis perpetua pugna. Ibid.
Hinc nobis vigilandum, pugnandum, vincendum. 106. A.
Hanc carnis & ſpiritûs luctam non ſentiunt carnales, qui ſecundùm carnem vivunt:
Sentiunt autem ſpirituales, & verè Chriſtiani. 501. B.
Ille verè Chriſtianus, qui Chriſti ſpiritum habet:
Qui Chriſti ſpiritum non habet, Chriſtianus non eſt. 115. B. C.
Attende num habeas. Ibidem. C.
Chriſtianus hæres Dei vivi, cohæres Dei mortui. Quid inde? 119. A.
Peccatum & concupiſcentia in Chriſtiano mortis origo. 115. D.
Spiritus ſanctus in Chriſtiano vitæ principium. Ibid.
Hinc ex unâ parte timendum, quia mors in medio noſtri; ex alterâ gaudendum, quia vita in nobis. 115. D. E.
Spiritus ſanctus nunc vita ſpiritûs noſtri, erit & vita corporis noſtri, quod ſuſcitabit, & ex mortali reddet immortale. 115. E. 116. A. Vide *Reſurrectio*.
Chriſtianus ſecundùm ſpiritum, non ſecundùm carnem debet vivere. 116. C.
Spiritus Dei ſit in nobis agendi principium.
Qui ſpiritu Dei vivunt, & aguntur, hi filii & hæredes Dei:
Hoc ergo ſpiritu vivat, agat, & agatur Chriſtianus, filius & hæres Dei. 116. D.
Vita verè Chriſtiana, vita filiorum Dei eſt vivere ſecundùm ſpiritum. 117. A.
Duplex Chriſtiani vita; vita gratiæ, vita gloriæ; vita præſens, vita futura. 115. D.
Chriſtiano duo neceſſaria; primum, ut ſecundùm Dei ſpiritum vivat; ſecundum, ut patiatur ſecundùm Chriſti ſpiritum. Vide *Hæres Dei*, *Cohæres Chriſti*, *Juſtificatus*. 119. A.
Chriſtiani ſunt vaſa domûs Dei; alia aurea, alia teſtacea; alia honorificis, alia vilibus deputata miniſteriis. 1220. A.
Hujus ſimilitudinis duæ diſſimilitudines. Ibid. B. C.
Dignitas Chriſtiana quæ? 257. A. B. C. 265. D. E.
Ad quid Chriſtianum obligat? 257. 265.

Chriſtianiſmus.

Chriſtianiſmus eſt æternæ Religionis quaſi novitiatus. 1076. B.
Chriſtianiſmi utilitates & bona. 821. D. E. 824. B. C.
Chriſtianiſmus, ſeu regnum Dei, non per facundiam eſt in nobis, ſed per opera, & præſertim per patientiam. 304. D.
Chriſtianiſmus in quo conſiſtat? 304. D. non in ſermone, ſed in operibus & patientiâ.
Chriſtianiſmus nos duo docet quoad mores; mundo

non

non configurari per cupiditatem, Chriſto per charitatem conformari. 192. E. 193. A.
Chriſtianiſmus eſt ſtadium; quilibet Chriſtianus ſtadiodromus eſt, 367. A. B. C. 370. A.
Eſt palæſtra. 368. B. 370. A. B.
Quomodò currendum? 367. C. D. E. 368. 370.
Quomodò pugnandum? 368. B. C. D. 370. B. Vide *Stadium*, *Palæſtra.*
Chriſtianiſmus ita Judaïſmum præcellit, ut beneficia Judæis collata, gratiarum nobis collatarum umbræ tantùm ſint & figuræ. 377. 378. Vide *Judæi*, *Mare rubrum*, *Nubes*, *Manna*, *Horeb.*
Chriſtianiſmus eſt ſchola pacis. 1000. A.
Pax ſit regina cordis noſtri. 1000.
Quaſi agonotheta, noſtris præſideat certaminibus. Ibidem. A. B. & 1004. A.
Chriſtianiſmus eſt mundus novus; quilibet Chriſtianus nova creatura.
Novum & Divinum eſſe recepit;
Divinè debet vivere,
Divinè operari. 569. 570. 571. Vide *Chriſtianus agendi modus.*
Ut talis ſis, & taliter agas, quid faciendum? 571. B. C.
Chriſtianiſmus dies, & dies ſalutis. 579. B. C.
Ante Chriſtum nox erat. Ibid. Non erat ſalus. Quare? Ibid.
Quanta itaque gratia in Chriſtianiſmo naſci? Ibid. C.
Quomodò huic reſpondendum? Ibid. C. D.
Chriſtianiſmi finis eſt ſanctitas. 791. E. F.
Ad hoc attendat quilibet Chiſtianus, & examinet quomodò vocationi ſuæ reſpondeat? Ibid.
Chriſtianiſmi ſpiritus. 793. E.
Chriſtianiſmus, ſeu fides in Chriſtum, fuit omnium ſæculorum.
Hinc mira utriuſque Teſtamenti correlatio. 735.
Primum fuit Religionis quaſi pueritia; ſecundum ejuſdem Religionis ætas adulta.
Quanta gratia Chriſtianiſmus, & quàm gratè agnoſcenda?
Sine pueritiâ in ſtatu perfecto Religionis renaſcimur. 735. E.
Per fidem in Jeſum-Chriſtum renaſcimur filii Dei, majores & adulti. 736. A. B.
Ad hunc honorem ut attendas; vide 736. B. C. D.
Tantæ gratiæ memor; vive ut filius Dei, interiùs & exteriùs vive ut Chriſtus. Ibid.
Vitæ tuæ regula ſit voluntas Dei.

Chriſtianus agendi modus.

Chriſtianiſmus, mundus novus; Chriſtiſmus nova in Chriſto creatura, per baptiſmum eſſe novum, ſpiritũale & Divinum recepimus. 570. D. E.
Sicut Divinum eſſe per gratiam recepimus; ita Divinum agendi modum per charitatem. 570. E.
Divina ergo debet eſſe noſtra operatio. 571.
Quò plus in hoc agendi modo proficiam, eò perfectior ero Chriſtianus. 571.
Ut talis evadas in poſterum, quid faciendum? 571. B. C. D. E.
Chriſtianus totus eſt Chriſti: omnia ergo opera debet Chriſto. Quoties aliter agit, fur eſt, & ſacrilegus. 571. C. D. E.

Cibi.

Omnes cibi boni ſunt, ex intentione Dei Creatoris, ex naturâ rei creatæ, ex bono uſu. 1158. D. E.
Intentio Dei cibos creantis, eſt ut in eorum uſu noſtram Religionem exerceamus, illumque grati laudemus. 1159. A.
Attende quomodò huic Dei intentioni reſpondeas. Ibidem.
Ciborum, & omnis creaturæ natura bona eſt.
Quædam Divinæ bonitatis eſt effuſio.
Naturale quoddam eſſe Divini ſacramentum:
Deus itaque in eâ adorandus. 1159. B.
Ciborum & omnium creaturarum uſus ſanctificandus per verbum Dei & orationem. 1159. C.
Hac praxi ſanctificabitur tota vita. Ibid.
Cibus animæ, verbum Dei. 1159. E.
Nullus cibus ex ſe malus; ſed intemperantia, oblivio Dei, inobedientia Eccleſiæ, conſcientiam maculant. 387. E.

Circumciſio.

Erat ſignum, & proteſtatio fidei in Chriſtum naſciturum: hinc in generationis membro gerebatur. 56. D. 60. A.
Abraham primus circumciſus fuit: ſed fide ſuâ, non circumciſione juſtificatus. 60. A.
Circumciſio Abrahæ fuit ſignum & ſignaculum. 59. D.
Signum fidei, quam habuit de Meſſiâ naſcituro è ſuo ſemine.
Signaculum juſtitiæ per fidem ſuam adeptæ. Ibidem. Vide *Abraham.*
Nunc, poſt Chriſtum, quod circumciſio vocabatur, ab Apoſtolo vocatur conciſio, ſeu mera ſciſſio. Quare? 930. D.
Chriſtiani ſunt vera circumciſio. Quare? Ibidem.
Circumciſio cordis à Deo ſemper fuit intenta, propter quam juſſit corporis circumciſionem.
Hæc ſine illâ inutilis:
Cordis autem circumciſio placet Deo. 33. B. C.
Circumciſio Chriſtiana quæ? 984. D.
Illius excellentis ſupra legalem. Ibid.
Alia circa baptiſmum notanda. Ibid. & 985.

Cælum.

Triplex in Scripturis agnoſcitur cælum; aëreum, ſidereum, empyreum. 656. B.

Cohæres Chriſti.

Chriſtianus cohæres Chriſti, ſi tamen compatitur. 118. E.
Chriſtianus hæres eſt Dei vivi, cohæres eſt Dei mortui. Quid inde?
Ut hæreditatem Dei vivi poſſideat in cælo, debet ſecundùm Dei ſpiritum vivere.
Ut cohæreditatem Dei pro nobis mortui capiat; debet pro Chriſto, & cum Chriſto pati & mori. 119. A.
Sine crucis participatione, nulla eſt gloriæ participatio. 119. A.

Coloſſa.

Coloſſæ erant urbs Prygiæ, vicina Laodiceæ & Hyerapoli. 956.
Coloſſis nunquam prædicavit S. Paulus. 955.
Ad Coloſſenſes tamen ſcripſit. Quare? Ibid.
Qualis hæc ad Coloſſenſes epiſtola: 958.
Ubi, & quando ſcripta. Ibidem.

Comitas & prudentia.

Comitas in verbis commendatur. 1007. C. D.

Communicatio.

Charitatis fraternæ debitum eſt, ut fiat communicatio, ſive divitiarum, ſive ſcientiæ & virtutis. 227.
Sicut divites ſua debent pauperibus erogare; ita doctiores, fortiores, ſuam ſcientiam vel fortitudinem.
Et ſicut peccant divites in ſuis divitiis ſibi placentes, eaſque ſibi reſervantes; ita doctiores, & fortiores, &c. 227. A. B. 233. C. D. E. Vide *Charitas*, *Complacentia.*

Complacentia.

Chriſti erga nos complacentia eſt ratio fundamentalis noſtræ erga proximum complacentiæ. 233. E.

Eadem Chriſti complacentia nos docet modum ſanctè faciendi, quæ plerumque fiunt civiliter tantùm. 234. D.

Unuſquiſque Chriſtianus debet proximo ſuo complacere. 227. B.

In quo differt complacentia, quam inſpirat charitas, à complacentiâ, quam inſpirat cupiditas. 227. B. C.

Chriſti charitas, qui non ſibi placuit, ſed noſtræ ſaluti totus incubuit, nos urgere debet ad utrumque. 233. E. 234. C. Vide *Charitas*, *Communicatio*.

Complacentia, amor humana gloria.

Studium hominibus placendi, fons eſt corruptionis. 692. Ab eo ſit liber Evangelii Miniſter. Ibid.

Nemo poteſt duobus dominis ſervire.

Cor noſtrum uni ſit, non duobus. Ibid. B. C.

Complacentia peccatum, & virtus eſt. 692. C. D.

Compunctio.

Spiritus compunctionis quid? 177. C. 178. A. Vide *Sopor*.

Concionator.

Duo caracteres Apoſtoli; omnimoda ſcilicet patientia, & humilis miraculorum patratio. 663. D.

Concionator multùm ſit patiens; ſancta ejus converſatio ſit ei pro miraculis.

Paulus prædicans, nihil à quopiam accepit. 663. D.

Utinam illum imitentur multi! Ibid.

Dictum Apoſtolo dignum: *Vos quæro, non veſtra*. 664. A.

Apoſtolus animarum venator. 664.

Veri concionatoris indicium. 1026.

Concionator Apoſtolicus in Apoſtolo Paulo obſervet Apoſtolicum vitæ, ſcientiæ, converſationis, & prædicationis modum. 277. D.

Veri, & Apoſtolici concionatoris idea à Spiritu ſancto data in D. Paulo. Ibid.

Quæ ſint Apoſtolicæ demonſtrationes? 277. E. 271. E. 272. A.

Qualia nunc eſſe debeant concionatorum miracula. 1018.

Ut parens & nutrix, panem vitæ diſtribuat concionator. 1216. D.

Tria monita omni concionatori neceſſaria. 1216. E.

Concionator Apoſtolicus notet vitioſos concionandi affectus, ut eos vitet. 9.5. D.

Obſervet Apoſtolicos, ut imitetur. 905. E.

Tria concionatoris munia vide 450. A. 459. C. Bonæ concionis effectus. 456. D. E.

Quædam concionatorum vitia. 451. D.

Loquuntur in aëra. Quare?

Quomodò vitanda. Ibid. 460. B.

Multi concionatores in ſuâ patriâ barbari. Quare? 452. A.

Quis ſit finis concionis à Deo intentus? 452. A. 460. C.

Doctrina auditoribus accommodanda; parvulis lac dandum, provectioribus eſca ſolidior præbenda. 283. E.

Ita D. Paulus faciebat. 284. A.

Non ita multi concionatores. Ibid.

Quare? Ibid. Vide *Prædicator*, *Propheta*.

Concio.

Bonæ concionis effectus. 456. E. 460. B.

Malæ concionis reatus. 451. D.

Concordia.

Quantum bonum concordia! 915. C. D.

Quatuor diſcordiarum principia. 916. A.

Quatuor concordiæ cauſæ illis oppoſitæ. Ibid. A. B.

Concupiſcentia.

Concupiſcentia, quaſi leno, vel lena.

Eſt, pluſquam dici poteſt, peccatrix, ſeu exuberans peccatorum cauſa. 102. C.

Homo etiam juſtus, concupiſcentiæ motus ſentire cogitur, & ſub illius tyrannide ingemiſcere. 103. A.

At illi reſiſtit, & non peccat.

Carne quidem ſervit legi concupiſcentiæ, at mente & affectu ſervit legi Dei. 103. A. B. C.

Quàm miſerandus hic ſtatus noſter, ob concupiſcentiæ tyrannidem! 104. D.

Quàm neceſſaria nobis oratio! 102. C. D.

Involuntarii concupiſcentiæ motus non ſunt peccata. 111. F.

Gratia nos liberat à concupiſcentiæ dominatu. 115. A. B. Vide *Gratia*.

Concupiſcentiæ effectus habes deſcriptos. 43. E. & 44. A. B.

Hujus corruptionis remedium habes 44. B. C.

Concupiſcentiæ in Chriſtianiſmo facilis eſt victoria, quia ſub dominio Chriſti, abundat gratia. 88. C.

Ad vincendas concupiſcentias utiliſſima eſt mortis Memoria. 87. E.

Brevis erit pugna; victoriæ autem præmium erit æternum. Ibidem.

Quàm periculoſum obedire concupiſcentiæ; patet in punitione Hebræorum. 380. Hoc Chriſtianos admonet illi reſiſtere. Ibid. 382. A.

Licita poſſunt appeti illicitè. 380. B.

Conjugium.

Honorabile connubium in omnibus. Senſus horum verborum Catholicus. 1477. E. 1478. A.

Nugæ Sectariorum de conjugio Sacerdotum. 1477. E.

Ratio ob quam honeſtas in conjugio commendatur. 1478. B. 1483. C.

Conjugium Dei donum. 335. A.

S. Paulus optat tamen omnes eſſe cælibes. 334. D. 335. A B. C.

Sanctitas in conjugio ſervanda. 1043. C.

Quantum crimen ſit adulterium? Vide *Adulterium*.

Conjugium ex Chriſti præcepto, eſt indiſſolubile. 335. E. 336. A. 344. C.

Chriſtus Dominus hanc conjugii indiſſolubilitatem verbo & facto docuit. 336. B.

In quo conjugium eſt ſacramentum? B.

Chriſtus & Eccleſia ſunt conjugatorum exemplar. 336. C.

Caveant Chriſtiani ne ſigna ſint fallacia. 345. A.

Fideli non licuit cum infideli conjugium contrahere, ſed tantùm in Domino, id eſt, cum fideli. 336. E.

Nuptiæ cum infidelibus quo jure prohibitæ? 334. C.

Licuit Chriſtiano ante Baptiſmum conjugato, permanere cum uxore idololatridâ conſentiente; ſicut Chriſtianæ licuit cum ſuo viro idololatrâ, ſed pacificè vivente, cohabitare. 337. Ibidem vide rationes, tùm ex parte conjugum, tùm ex parte liberorum ductas.

Paganus pacificè vivens cum uxore Chriſtianâ, eſt candidatus fidei. 337. C.

Talium filii ſunt quaſi deſignati ſanctitati. Ibidem D. E.

De quâ ſanctificatione, tùm parentum, tùm filiorum, ibi loquatur Apoſtolus?

An hic textus Calvino faveat, dicenti Chriſtianorum filios baptiſmo non indigere. 337. B. C. D. E. 338. A.

Ubi pars Pagana, ſive vir, ſive mulier, prior diſcedebat, & conjugium dirimebat; pars Chriſtiana manebat libera, ita ut alias nuptiat poſſet contrahere. 338. A. B. C. Rationes vide ibidem.

Sed notandæ hac de re ſanctorum Patrum ſententiæ: *Meliùs eſt divellatur matrimonium, quàm pietas.* D. Chryſoſtomus.

Major Dei cauſa eſt, quàm matrimonii; nec debetur reverentia conjugii ei, qui horret authorem conjugii. Ambroſius.

Contumelia Creatoris ſolvit jus matrimonii. Idem Ambroſius 338. B.

Uſus conjugii.

Uſus conjugii Chriſtiano conceditur ſecundùm indulgentiam, ad vitandas impuritates.

Remedium eſt:

Illo igitur utantur conjugati, ut remediis uti ſolent. 343. D. 344. D.

Conjugati.

Conjugatis Eccleſia conſulit diebus Deo ſacris continentiam, non tamen præcipit. 334. C.

Conjugatorum munia breviter expreſſa. 1001. Fuſiùs 877. 878. 879.

Pericula conjugatorum.

Diviſi ſunt conjugati.

Chriſto ſerviunt ad ſalutem, mundo ob uxorem, ob maritum,

Periculoſa autem illa diviſio, ubi Deo pars minima ſæpe datur, mundo pars potior.

Faciliùs eſt Deo totum cor tribuere, quàm juſtè illud dividere. 341. C. D.

Conſcientia.

Conſcientia noſtra Deus, ſeu inſtar, & vice-Dei. 31. D. E.

Deus in corde noſtro tribunal erexit.

In hoc tribunali ratio Judex eſt, conſcientia actor, 31. D. E.

Conſcientiæ judicium erit quaſi regula judicii Divini. 31. E.

Hic itaque Judex ſæpe conſulendus.

Conſcientia primus eſt caſuiſta noſter. 220. C. omnibus Doctoribus præferendus. Ibid.

Contra conſcientiam agere, peccatum eſt. 220. C.

Quod licet in ſe, per accidens non licet, ob ignorantiam, & ob conſcientiam erroneam. 217. D.

Conſolatio.

Deus conſolationis. Quare? 228. A.

Conſtantia, perſeverantia.

Conſtantiam in fide & charitate duabus ſimilitudinibus exprimit Apoſtolus, arboris ſcilicet radices in altum agentis, & ædificii benè fundati. 837. B.

Contentio.

Invidia contentionem parit, contentio diviſionem. 284. C.

Zelus pater contentionis, contentio mater diſſidiorum. Ibid.

Contentiones D. Paulus inter opera carnis enumerat. Ibid.

Hinc multi Chriſtiani ſunt carnales. 284. D.

Continentia.

A conjugio ſemper abſtinuerunt ſacerdotes, etiam uxorati. 1144. C.

Cum Græcis indultum, ubi & quando? 1144. C. D.

Converſio.

Tria ad converſionem neceſſaria. 1020. D. E. Vide *Salus.*

Converſatio.

Comiter & prudenter loquendum. 1007. C.

Quomodò converſandum.

Divi Chryſoſtomi hac de re axiomata. Ibid. C. D.

Cooperatio.

Quantâ fidelitate debeamus gratiæ cooperari. 1365. C. D. 1369. C. D. Vide *Gratia, Conſenſus gratia.*

Cor.

Cor noſtrum, charta Dei, in quâ per Spiriritum ſanctum, quaſi digitum ſuum, ſcribit inſpirando. 536. E.

Noſtrûm eſt non eſſe ſaxeos, durâ ſervice non reſiſtere, ſed obedire digito Dei ſcribenti, ſeu inſpiranti. 537. A. 543. B. Vide *Cooperatio. Gratia. Conſenſus gratia.*

Deus cor & intentionem attendit, non ſolummodò factum.

Hinc nemo condemnandus. 216. A.

Hinc fit etiam quòd ſæpè ſimplicior Deo placet magis quam doctior. A. B.

Cordis elatio. Superbia.

Quantum malum ſit cordis elatio?

Quàm timendum? 658. C. 665. D. 661. A. B. Vide *Subperbia.*

Artem mirare, quâ Deus ſanctos conſervat humiles.

Patet in D. Paulo, mente in cælum rapto, carne in cœnum devoluto. 661. A. B. 666. C.

Chriſtianus ut cordis elationem vitet, ad ſuas infirmitates ſit attentus. 658. C.

Velamen Cordis.

Cupiditas eſt velamen cordis: excæcat enim mentes hominum. 551. A. B.

Hinc cordis oculos illuminatos pete. ibid. 551.

Oculi cordis. 551. B.

Corona gloria. Vide *Gloria æterna.*

De hac ſæpè cogitandum. 1213. 1221. 1242. 1243. 1248.

Corpus.

Chriſtiani corpus debet eſſe hoſtia viva, Deo continuè oblata. 191. B. C. D. Vide *hoſtia.*

Hujus ſacrificii ſpiritualis, quis ſacerdos? altare? ignis? &c. 192. B. C.

Judaïcarum & Chriſtianarum victimarum diſcrimen, 192. C.

Corpus noſtrum quaſi animæ tentorium. quare? 561. E.

Corpus noſtrum & corporis noſtri membra, arma ſunt media inter virtutem & vitium. 88. B.

Corpus animale quid? quid ſpirituale. 485. D.

Correctio.

Egregia documenta circa lapſus aliorum. 778. A. B. C. D. E.

Correctio facienda cum charitate, humilitate, manſuetudine & circumſpectione ibid.

Onus infirmorum portare debemus, ſicut Chriſtus onera noſtra portavit. 778. D.

Peccatoris onus ab eo devolvendum & à ſuperiore ſuſcipiendum, ſicut qui equum ſub onera lapſum vult erigere, illius onus devolvit. ibid. C.

In correctione faciendâ maximè cavenda eſt Phariſaïca ſuperbia. ibid. E.

Praxis correctionis.

Recordare tremendi Dei judicii, coram quo ſiſte animo. 779. A. 783. B.

Correctionis neceſſitas. 22. B.

Delinquentis pejoritas non diſpenſat ſuperiorem à correctione. quare? 22. B. C.

Charitativum corrigendi modum. 214. E. 215. A. Vide *charitas.*

Triplici de cauſâ debent corrigi delinquentes. 1173. D.

Circa ſenum correptionem obſervanda. 1167. C. D.

Circa mulierum correptionem ſervanda. 1167. E.

Creatura.

Creaturæ gementes & quaſi coactæ ſerviunt hominum vanitati.

In Dei judicio i gemiſcentes clamabunt contra violatores.

Ut hunc gemitum contra te vites; cave creaturarum abuſum, utere illis ad Dei gloriam. 129. B.

Cretenſes.

Cretenſes qui & quales? 1260. D.

Cretizare quid? ibid.

Cur ſobrietas Cretenſibus toties commendata? 1265. C.

Cur fidei ſynceritas ſpecialiter commendata? 1266. C.

Crux.

Religio Chriſtiana, in cruce fundata, cruce multiplicanda. 1027. A.

Salus noſtra per crucem & paſſiones conſummanda. ibid.

Crux & humiliatio in miniſterio quærenda. ibid.

Signum crucis.

Per ſignum crucis benedicebantur cibi tempore D. Chryſoſtomi. 1159. C. D.

Stultitia Crucis.

Quod ſtultum in cruc fixo, omni ſapientiâ ſapientius eſt. 263. B. C. D. Vide *Crucifixus.*

Crucis verbum.

Salutis via mutata fuit per peccata hominum.

Deus creator, per ſapientiam ſuam io mundi opificio elucentem, homines voluit ad ſui cognitionem, admirationem & amorem rapere: hoc feliciter non ceſſit: ideò per ſtultitiam crucis decrevit ſalvare credentes. 262. C. D. E.

Crux. Paſſio.

Sine crucis participatione, non eſt gloriæ participatio. 119. A.

Ut ſimus cohæredes Chriſti, debemus cum Chriſto pati. 118. E.

Non eſt proportio paſſionum noſtrarum ad æternam gloriam. 119. A. B.

Crucem ſuo contactu Chriſtus conſecravit, & quodammodò Deificavit. hinc crucem adoramus.

Cruces ſeu paſſiones & dolores in ſuâ perſonâ conſecravit & Deificavit Chriſtus patiens: Imò crucibus dedit vim conſecrandi, ſanctificandi, Deificandi.

Hinc cruces æſtimandæ, amandæ, deſiderandæ. 513. C. D. Vide *Afflictio. Paſſiones.*

Ex quo filius Dei paſſus eſt; honorificum, lætum & bonum eſt pati. ibid.

Hinc Deus rariùs ſanctos à malis liberat nunc, quàm in veteri Teſtamento. 513. C.

Corinthus.

Corinthus, Achaiæ, quæ nunc Morea dicitur, Metropolis erat. 247.

Ejus deſcriptio. ibid.

Quando Corinthum venit D. Paulus: quandiu manſit.

Corinthii à D. Paulo ad Chriſtum converſi. 247. 248.

Poſt egreſſum D. Pauli in varios errores delapſi. quomodò? ibid.

D. Paulus ad eos ſcribit priorem epiſtolam.

Ubi & quando? 250.

D. Paulus ſecundam ad Corinthios ſcripſit epiſtolam, & quidem priore benigniorem.

Ubi, quando? 505. 506.

Epiſtola prima ad Corinthios ex mente D. Pauli fuit circularis, ſeu ad omnes Chriſtianos, ſpecialiter tamen ad Coriothios. 255. D.

Paulus verè Apoſtolus. 358. E.

Paulus Corinthiorum indubitatus Apoſtolus. 359. A.

Tria illius apud Corinthios Apoſtolatûs ſigilla.

Fides Chriſti quam per Pauli prædicationem receperunt.

Signa & prodigia, quæ in fidei confirmationem apud illos patravit.

Spiritûs ſancti chariſmata, quæ apud eos diu emicarunt. 359. A.

Per hæc tria ipſi Corinthii erant quaſi ſignaculum Apoſtolatûs D. Pauli.

Corinthii ſic ſigillati erant quaſi patentes Apoſtolatûs Paulini litteræ. 359. B.

Schiſmatis Corinthiorum origo, ſeu occaſio. 258. D.

Cur tam acriter in illud iovehatur Apoſtolûs? 259. A.

Omnes in Eccleſiâ ſectas & factiones jugulat. 259. A. B. C. D. E.

Ejuſdem ſchiſmatis veræ cauſæ. 300. C. 301. C.

Paternus D. Pauli in Corinthios affectus. 303.

Cur D. Paulus Corinthiis ſcribens tam acriter invehitur in fornicarios? 326. A. B. C.

Corinthus urbs erat Veneri dicata. 326.

Ibidem vide multa de illius urbis impudicitiâ.

D. Paulus ob perfectiores Corinthios, laudar totam eorum Eccleſiam. deinde ob malos quoſdam totam reprehendit eorum Eccleſiam. 257. D.

Cupiditas.

Cupiditas eſt cordis velamen. 541. 551. A. B.

Excæcat mentes hominum.

Cordis oculos illuminatos pete. ibid.

Dei cultus.

Deus, qui ſpiritus eſt, ſpiritum operantis primariò reſpicit, fidem ſcilicet, affectum, intentionem, &c. 55. A.

Itaque ante omnia curandum de ſpiritu & iotentione. Ibid.

Ordo in Dei cultu concipiendus. 63. D. E.

Curioſitas.

Curioſitas infidelitatis origo. 1239. E. 1240. A.

Ex auditu ſimplici fides, ex curioſo fidei deſtructio. 1240. A.

Non minùs de auribus, quàm de oculis orandum. Averte aures meas ne audiant vanitatem. ibid.

Duo ad hæreſim conducunt, curioſitas mentis & cordis perverſitas. 1157. C.

Utraque cavenda. ibid. Vide *hæreſis.*

Curioſitas de fine mundi.

Naturaliter curioſi ſumus de fine temporum. 1053. C.

Ipſi Apoſtoli ante Paſſionem hac curioſitate laborarunt. Ibid.

Quomodò reprimenda hæc curioſitas? 1053. D.

Noſtra mors unicuique noſtrûm, finis eſt mundi, & de hoc ſimus ſolliciti. ibid.

Cur finem communem & particularem nobis celavit Deus? ibidem.

Curſus.

Vita præſens eſt curſus & certamen. 1462.

Duo currentibus cavenda ſunt, onus & obſtaculum. 1461.

Utrumque nobis vitandum. Ibid.

Hujus noſtri curſûs via difficilis eſt. 1462.

Hinc per patientiam currendum. Ibid.

Ad hanc patientiam habendam aſpiciendus Jeſus fidei noſtræ author & conſummator. 1462. D.

Tria in Chriſti Paſſione ſunt aſpicienda. Vide *Paſſio Chriſti.*

Dæmon.

HOSTIS noſtri, Dæmonis deſcriptio. 889. A. B.

Hinc neceſſitas vigilandi, & arma ſumendi. Ib.

Damnatio.

Damnatio timenda; hoc ſuo nos exemplo docuit ſan-

ſan-

ctus Apoſtolus. 375. D.
Io hac re nunquam nobis blandiendum. 375 D. E.
Ob ipſas gratias timendum. 376. C. 378. 379. 382. Vide *Timor*.
Paulus damnari timuit; Calvinus fide credit ſe ſalvandum. 368.

Decima.

Abraham decimas dedit Melchiſedecho, ut figuræ Chriſti. 1379. B.
Harum decimarum ſuprà Leviticas excellentiæ. Ibid.
Ipſe Levi & omnes Levitæ decimas dederunt Melchiſedecho, quia erant in lumbis Abrahæ. 1380. E.
Quomodo & quare Chriſtus non fuit decimatus in Abrahamo? 1381. C. D. E.
Chriſtus erat & non erat in lumbis Abrahæ. ibid.
Cui decimæ dantur? Ibid D.
Chriſto decimas dedit Abraham. Ibid.

Depoſitum.

Evangelica doctrina depoſitum. cur?. 1188. C. D. 470. C.
Epiſcopis creditur hoc depoſitum.
Hoc depoſitum fideliter ſervatum, ſalvat in æternum. 470. C.

Depoſitarius.

Deus eſt noſter depoſitarius, apud quem nihil perit, 1203. C.
Epiſcopi ſunt depoſitarii Evangelicæ doctrinæ. 1204. B.
Duo in depoſitario requiruntur. 1203. C.
Hæc duo non ſemper in hominibus: at ſemper in Deo, apud quem nihil perit unquam. 1203. D.
Imò apud Deum creſcunt depoſita. Ibid.
Duplex eſt depoſitum, unum, quod noſtrum eſt apud Deum, noſtra opera bona; alterum, quod Dei eſt apud homines. 1204. A. B. Evangelii doctrina.

Depoſitio veteris hominis.

Quid ſit veterem hominem deponere, ſordidum ſcilicet peccati indumentum?
Quomodò membratim fiat hæc exutio? 857. C. D. E. 858. 859. 860. 862.

Derelictio.

Eſt malitiæ plenitudo, ob quam homo ſibi ipſi deſeritur. 23. B. C.
Homo ſibi derelictus, repletur omni iniquitate. Ibid. B. C.
Hoc patet in derelictione philoſophorum. Ibid.
Illorum corruptio fuit generalis, cordis, mentis, corporis proprii, corporis alieni, ipſiuſmet naturæ. 20. D. E.
Terribilis quidem, at juſta punitio! ibid. E.
Hanc timeat Chriſtianus. 21. A.
Quàm terribile ſit à Deo deſeri! 21. C.
Deus induratos deſerens, ſuâ providentiâ privat. 20. B.
Tanquam cymbam, ſine ſaburrâ ferri permittit, detrectans eos gubernare. 20. B.

Deus.

Deus tribus epithetis exornatur. Deus patientiæ, Deus conſolationis, Deus ſpei. 227. E.
Deus quia charitas, & patientia & conſolatio, imò & fons conſolationis. Ibid. & 228. A.
Deus Rex entium & durationum. 1318. D.
Quid Deus?
Quomodò idem manens, bonorum eſt vita, malorum mors & ſupplicium. 1073. B. C. 1075. A.
Quâ facilitate Deus præmiat & punit: ſatis eſt eſſe viſum. 1072 E. 1073. A. B. C.
Sancti, quia ſancti & mundi, Deum ſanctum & mundum videntes, vivunt.
Impii, quia impii & immundi, Deum ſanctum & mundum videntes, moriuntur, ſeu mortis æternæ pœnas luunt. 1073. B. 1075. A.
Hinc horrenda immunditia, & omnimodæ ſtudendum munditiei. ibid.
Hinc ideam habe de judicio Dei, tùm generali, tùm particulari, in noſtræ mortis articulo, *à facie Domini* pœnas luunt impii. 1073. B. C.
Magnum Dei elogium. 1186. A. B. C.
Deus major omni laude. Ibid. Vide *Laus Dei*.
Deus patiens, quia bonus: at juſtus & puniens, quia juſtus. 30. A.
Deus frequenter orandus, ut miſereatur, quia donorum ſuorum eſt dominus, & cujus vult, miſeretur. 146. B.

Deus ignis.

Ut charitas, ignis eſt conſummans; ut juſtitia, ignis eſt conſumens. 1470. C.
Elige aut conſummari, aut conſumi. Ibid.

Deus beatus.

Beatus Deus cur dicitur? 1115. E.
A ſe beatus: ipſa ſufficientia; omne bonum.
Ex merâ itaque bonitate, vult & nos beatos. ibid.

Deus vivus.

Cur S. Paulus de Deo loquens, ſæpè addit epithetum, vivus. 1161. C. D. 1187. D. 1331. B. 1342. C. 1343. C. 1433. D.

Deus Dominus.

Deus ſuorum donorum Dominus, gratiamque ſuam dat cui vult. 144.
Non ideò poteſt peccator conqueri; quia Deus nulli quidquam debet.
Homo lutum, Deus figulus.
Licèt ergo pro libito ſuum ſupremum dominium in ſuum lutum exerceret, nulli faceret injuriam; nec poſſet quiſquam ei contradicere. 146. B. C. D. 147. A. B. &c. non ita tamen agit. Vide *Dei patientia*.
Quidquid circa nos faciat Deus, opifex noſter, debemus adorare, ſilere, illius voluntati cedere. Sicut lutum ſequitur manum figuli. 147. D. E.

Dei bonitas.

Ineffabilis Dei bonitas ſemper attendenda.
Quod Deus nullo indigens, homunciones ingratos, & à ſe averſos quærat, ſibique reconciliet, idque per Unigeniti Filii ſui ſanguinem. 798. C.
Hoc eſt omnium Dei donorum maximum. ibid. B.
Verè nimia charitas. 817. A.

Deo gratias.

Antiquus ſalutandi modus apud Chriſtianos. 869. C.

Deo ſervire.

Deo ſervire, ſubjici, regnare eſt, in tempore & in æternitate. 479. B.

Conſilia, ſeu judicia Dei.

Conſiliorum, ſeu Divinæ ſapientiæ profunditas adoranda. 178. E. 179. 184. C. 186. A. 185. D.
Omnibus ad fines ſuos utitur.
Et ex illis, quæ ſuæ oppoſita ſunt voluntati, ſuam perficit voluntatem. 179. A. B.
Hinc in omnibus adoranda Dei voluntas; & ex omnibus expectanda Dei gloria. 179. B. Vide *Providentia*.

Dei potentia.

Vocatio Dei, creatio rei: vocat non entia, ſtatimque ſunt. 61. E.

Similitudo cum Deo.

Cur tam ſæpè monemur in ſcripturis, ut Deo ſimiles ſimus? 320. D. E. Vide *hæreditas Dei*.
Noſtra temporalis cum Deo ſimilitudo, æternam ſimilitudinem pariet. 320. E.

Omnia Dei præcepta ad hanc efficiendam moralem cum Deo ſimilitudinem tendunt. 321. A. & 325. D.
Ad hanc eandem ſimilitudinem procurandam tendunt Dei promiſſa & minæ. 325. E. 326. C. D.

Dei miniſter.

Ad exemplum ſancti Pauli ſuum miniſterium tribus modis honorificet ſanctus, gratis miniſtret, ſit ſollicitus. 179. D.
Vide *Animarum miniſter. Eccleſiæ miniſter.*
Miniſter animarum ſit ad exemplum D. Pauli, mater. 751. C.
Toto vitæ tempore parturiat. ibid.
In omnes affectus ſeſe verſet, &c. ibid.
Partus phyſicus, unicus eſt; moralis, multiplex. 751. A.
Beata virgo Chriſtum ſine dolore genuit; Dei miniſter ſit cum dolore Chriſto puerpera. 751. D.
Ex charitate loquatur, ut Chriſtum pariat in animâ. Ibid.

Diabolus.

Dæmon cur dicitur diabolus? 1267. D.
Aſtutiæ diaboli variæ. 528. A.

Diaconi.

Diaconorum officia. 1147. D.
Diaconus, Epiſcopi manus & oculus. Ibid. D.
Diaconorum virtutes. 1147. 1148. 1149.
Unius uxoris vir. Quomodò, & quare? 1149. A.

Diaconiſſæ.

Diaconiſſæ quæ? 1148. D.
Diaconiſſarum officia. 239 B.

Dies Dominica.

Ab ipſis Apoſtolis Sabbathi feſtivitas fuit in diem Dominicam tranſlata. 499. B.
Hoc tamen ſine ſcripto. Ibid.
Dies Dominica dies eſt orationis & eleemoſynæ: & ideò dies elemoſynæ, quia dies orationis. 499. B. C.
Quomodò tranſigi debeat dies Dominica? 503.
Attende quomodò obſerves? Ibid.
Cave ab hodierno abuſu. Ibid.
Dies Dominica ad æternam requiem promerendam ſpecialiter eſt deſtinata. 1345. C. D.
Hæc dies figura eſt æternæ requiei in Deo. 1345. C.
Qui peccat, Sabbathum violat. Ibid. D.
Qui per charitatem quieſcit in Deo, Sabbathum æternum inchoat. 1345. D.
Qui per peccatum adhæret creaturæ, & in eâ quieſcit, indignus eſt æternâ Dei requie. 1346. B. Vide *Requies æterna.*

Dies hominis.

Dies hominis, ſeu humanus, quid ſit in ſacrâ Scripturâ? 299. C.
Dies hominis, ſeu judicium hominum, fallax.
Neſcimus quo fine, quo motivo, quâ conſcientiâ quis agat. 299. C. D.

Dies Domini.

Dies Domini, dies lucis, omnes diſſipabit tenebras.
Hinc judicium Dei certum & infallibile.
Illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. 299. D. E. 300. A.
Deo nihil occultum.
Vita, ſeu tempus præſens, tempus noſtrum eſt, dies hominis; quia noſtram implemus voluntatem, etiam contra Deum. 289. C.
Dies judicii erit dies Domini, quia voluntas Domini complebitur de hominibus, quos aut præmiabit, aut puniet. 289. C.

Directio animarum.

Directio animarum eſt myſtica lyturgia. 913. C.
Quo animo facienda? Ibid. & 926. B. Vide *Doctor, Animarum miniſter.*

Diſcordia.

Quatuor ſunt diſcordiarum principia.
Mentis tenacitas,
Amor gloriæ,
Dominandi deſiderium,
Nimia propriæ utilitatis ſollicitudo. 916. A.
Uniunt è contra mentis humilitas, contemptus gloriæ, amor dependentiæ, commodorum neglectus. Ibidem.

Diſpenſator.

Epiſcopi, & alii miniſtri Eccleſiæ ſunt diſpenſatores theſaurorum Dei. 297. D.
Fidelitas eſt præcipua laus diſpenſatoris. 298. D.

Diſſidium.

Invidia contentionem parit, contentio diviſionem. 284. C.
Zelus pater contentionis, contentio mater diſſidiorum. Ibidem 284.

Divitiæ Chriſtianæ.

Divitiæ Chriſtianæ ſemper optandæ, ſemper augendæ. 1069. D. fides ſcilicet & charitas.
Unde illarum augmentum dignoſcitur? Ibidem pulchram vide ſimilitudinem.

Divitiæ.

Quàm periculoſa divitiarum cupiditas! 1183. B. C. D.
Hæc cupiditas, & à divite, & à paupere cavenda. Ibidem. D.
Cupiditas damnatur, non facultas. Ibid. D.
Bonus divitiarum uſus. 1187. B.
Divitiæ aſſervatæ pereunt; diſperſæ manent in tempore, & in æternitate. 615. B. C. D. E. 616. A.
Opes ſicut putei, qui exhauſti, copioſiore, & pulchriore fluunt aquâ. 615. B.
Opes ſicut ubera, quæ ſi ſuguntur, lac reddunt. Ibidem.
Divitiæ per charitatem diſperſæ, ſemen quod ſeritur, & cujus meſſis in ſinu Dei colligitur. 613. A. B.
Quò copioſiùs dantur, eò copioſior erit meſſis. 613. B. C.
Triplex fit meſſis pro uno ſemine. 616. B.
Sanctus divitiarum uſus. 616. D. Vide *Eleemoſyna.*

Divites.

Evangelium divitum. 1188. A.
Vitia à divitibus fugienda. 1187. C. &c.
Virtutes à divitibus exercendæ. 1187. D. E.

Doctor Evangelicus.

Doctoris Evangelici quatuor ſunt officia. 1131. C.
Ad hæc utilis, imò neceſſaria ſacra Scriptura. Ibid.
Semper eſt tempus veritatem docendi, ubique locus. 1237. D.
Quatuor Doctoris Evangelici partes. 1237. D. E. 1238 A. B.
Medicum ſe arbitretur, ſanare quærat. 1239. A.
Omnibus utatur remediis. Ibid.
Lenibus tamen acria temperet.
Doctor canalis eſt ſapientiæ; Deus autem fons.
Hinc Doctor per reſpectum ad Deum audiendus, & conſiderandus. 285.
Bibens de rivulo, gratias age fonti. Vide *Sapientia, Liber, Canalis.*
Duo ad docendum neceſſaria, ſcientia, & charitas. 229. D.
Qui docet, & non facit quod docet, is ſe ſuo ore condemnat. 28. E.
Caveat Doctor, director, miniſter animarum, ne eas ad ſe alliciat, ut eas retineat, & faciat ſuas; ſed ad Deum referat. 260. A.

Digitized by Google

Director animas Chriſtianas conſideret ut ſponſas Chriſti. 639.
Caveat omnis anima Chriſtiana, ne Chriſti miniſtro adhæreat; miniſter eſt, canalis eſt: ad Dominum, ad fontem oculos attollat. 260. A. B.
Antiquum in Doctoribus vitium vanitatis. 1113. D.
Duplex in Doctoribus vanitas. 1113. D. E.

Dominus, Dominium.

Chriſtus à primo inſtanti rerum omnium fuit Dominus.
Hujus tamen dominii uſum & exercitium adeptus eſt per Mortem & Reſurrectionem ſuam. 216. D.
Totum Chriſti Domini ſumus. Ibid. C.
Ad hoc mortuus eſt Chriſtus, ut ex Morte & Reſurrectione ſuâ, dominetur in vivos & mortuos. Ibid.
Deus ſuorum donorum Dominus eſt, gratiam ſuam dat cui vult. 146. B.
Ergo ſæpe rogandus: *Miſerere mei ſecundùm magnam miſericordiam tuam.* Ibidem. Vide *Deus Dominus.*

Dominus, ſeu Herus.

Modus ſanctè, & Chriſtianè domeſticis imperandi. 887. E. 888. A.

Domus.

Eccleſia eſt domus. Quare?
Domus Dei. Quare?
Domus Dei vivi. Quare? 1149. 1150. A.

Domeſticus.

Quantum crimen ſuos negligere? 1170. E. 1176. C.

Dona, chariſmata.

Dona Dei dicuntur miniſtrationes. Quare? 422. C.
Dona ſpiritualia unicuique Perſonæ Divinæ, ſub diverſâ ratione, attribuuntur; Spiritui ſancto, ut gratiæ; Filio, ut miniſteria; Patri, ut operationes. Quare? 423. A.
Praxis ſervanda ab Eccleſiæ miniſtro, per reſpectum ad tres ſanctiſſimæ Trinitatis Perſonas. 423. B. C.
Novem donorum genera enumerantur. C. D. E. 430. B. C. D.
Spirituales Corinthiorum ægritudines circa chariſmata. 421. D.
Medela harum ægritudinum. 422. C. D. 424. B. C. D. 426. B. C. D. E. 427. D. E. 428. A. B.

Dotes.

Quatuor dotes corporis glorioſi. Unde deducantur? 485. B. C.

Durities cordis.

Cor durum quid? 29. D.
Quomodò contrahitur hæc durities? Ibid.
Hæc durities erit cauſa & menſura iræ Dei. 29. D. E.
Deus induratos deſerit. 20. B. Vide *Derelictio, Obduratio.*

Ebrietas.

EBRIETAS mater & nutrix omnium vitiorum. 872. D. E.
Ebrietas ſpiritualis è contra impellit ad omne opus bonum. 873. A.
Quæ ſit hæc ebrietas, illiuſque modus? Ibidem.
Fugienda ebrietas vini; amanda verò ſpiritualis lætitia. Ibid. 873. B. C.

Eccleſia.

Notæ, & proprietates Eccleſiæ. 1471. B.
Quid Eccleſia Dei & Jeſu-Chriſti? 1069. B.
Eccleſia dicitur domus. Quare?
Domus Dei. Quare?
Domus Dei vivi. Quare? 1149. E. 1150. A.
Eccleſia eſt columna & firmamentum veritatis. 1150. B.
Eccleſia ſponſa Chriſti; è Chriſti dormientis latere exivit. 876. A. B. C.
Eccleſiæ Chriſtianæ ſupra Synagogam præſtantia. 39. E. D.
Quid Eccleſia?
Templum vivum Dei.
Cujus fundamentum primarium, Chriſtus;
Secundaria fundamenta, Apoſtoli & Prophetæ.
Lapides & partes, ſinguli fideles, &c. 824. D. E. 825. A.
Quid Eccleſia?
Una domus,
Unus homo,
Unum corpus,
Unus populus.
Et hinc ſequelæ. 823. C. D.
Eccleſia unum eſt corpus, eodem ſpiritu vivens, eâdem eſcâ nutritum. 414. E. 425. A. B. C. D.
Eccleſia multa & varia habet membra, ſuperiora, media, infima; at omnia æqualiter Chriſti membra. 425. D. E. 426. A. B. C.
Locus & munus non faciunt Chriſti membrum, ſed unio cum Chriſto. 426. B. C. D.
Hinc parum refert de ſitu & officio, ſed maximè de unione cum Chriſto, fide, ſpe, charitate. Ibid. D. 431. C. 432. B.
Eccleſia eſt familia Dei,
Apoſtoli, Epiſcopi, &c. ſunt ejuſdem familiæ œconomi, diſpenſatores, theſaurorum arcani. 297. D.
Eccleſia Dei dicitur, quia à Deo, ad Deum, & in Deo. 255. C.
Eccleſia ædificium ſpirituale; Deus architectus;
Apoſtoli, Epiſcopi, Sacerdotes, Doctores, &c. cooperarii Dei.
Hujus ædificii fundamentum Chriſtus.
Videant operarii quid ſuper illud ædificent. 286. D.
Videant Doctores quid, quomodò, quo fine, quâ charitate, quâ animi puritate doceant? 287. B. Vide *Ædificium ſpirituale.*
In Eccleſiâ, ſicut in corpore humano, tria ſunt; unitas corporis, membrorum pluralitas, officiorum diverſitas. 193. E.
Eccleſia ſemper habuit, & habet inimicos internos, & externos, hoſtes apertos, & falſos filios. 592. A. B.
Eccleſia nunc ſancta quidem, at nondum perfectè ſancta. Cur? 477. C.
Mira Eccleſiæ corporis œconomia. 853. B. C.
Duplex Eccleſiæ forma, interior, exterior. Ibidem.
Fidelis peccator, eſt quidem Eccleſiæ, & Chriſti membrum, ſed mortuum, quaſi embryo. 853. C.
Fidelis juſtus membrum Chriſti, ſpiritu animatum. Ibidem.
Eccleſia agricolatio,
Deus agricola,
Apoſtoli, Epiſcopi, ſacerdotes, ſunt Dei, primarii agricolæ, ſervi:
Plantant, rigant juſſu Dei, at ſolus Deus dat vitam, incrementum, & fructum. 285. Vide *Agricultura.*
Eccleſia olea. 180. A.
Nos Gentiles contra naturam huic oleæ ſumus inſiti.
Idque dupliciter, contra naturam. 182. C.
Hujus olivæ radix Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli:
Pinguedo, abundantia gratiæ.
Judæi naturales hujus olivæ rami; ob infidelitatem plerique fracti ſunt;
Nos Gentiles, per fidem in illorum locum ſumus inſerti.

Deo gratias agamus :
At ne glorіemur, nec ramos fractos deſpiciamus. 180. 181. A. B. 182. C.
Cadentibus compatiendum. Ibid. Vide *Olea*.

Eccleſiæ Miniſter.

Duo ad Miniſtri fidelitatem requiruntur.
Doceat Religionis myſteria ;
Doceat & modum communes etiam actiones ſanctificandi. 1259. D. E. Vide *Miniſter Dei*, *Chriſti*, *Eccleſiæ*, *Animarum*.
Plurima ab Eccleſiæ Miniſtro attendenda. 1119. & 1120. E.
Eccleſiaſticæ poteſtatis originem, finem, media. Vide ibidem.
Attendat & ad Dei miſericordiam ſuper ſe peccatorem, &c.
Attendat & ad baſim ſuæ, & aliorum ſalutis, &c. Ibidem.
Miniſtrorum Dei, & Eccleſiæ munus eſt laborare, pugnare, vigilare.
Laborare in vineâ Domini ; pugnare contra vitia ; vigilare ſuper gregem ſuum. 361. A. B. 369. A.
Eorumdem munus eſt arare, ſerere, triturare. 362. & 362. & 369. A.
Miniſtrorum Dei & Eccleſiæ jus eſt vivere, ſeu vitæ neceſſaria recipere. 361. A. B.
Miniſtrorum Dei, & Eccleſiæ judicium & condemnatio.
Si otioſi & inertes ſint, nec laborent, nec pugnent, nec vigilent ;
Si avari, ſi vani, & voluptuoſi, 369. A. B.
Omnium Eccleſiæ miniſtrorum jus commune eſt neceſſaria ad vitam exigendi. 359. D. Vide *Apoſtoli*, *Apoſtolorum jus*.
Hoc jus fundatur in labore, & ad neceſſaria tantùm extenditur. 359. D. E. 361. A. B. 362. A. B.
Hoc jure non uſus eſt S. Paulus. 362. D.
Exemplum S. Pauli Eccleſiæ Miniſtros in exigendis debitis exactiores, ſuffundere debet. 362. E.
Chriſtus ſuis Miniſtris permiſit vivere, non theſaurizare. 363. B.
Miniſter Eccleſiæ, ſe miniſtrum & ſervum recordetur ; miniſtret ergo & ſerviat ad exemplum S. Pauli. 365.
Ut animas lucretur, in omnes formas ſe vertat. 365. E.
Sit medicus, pater, &c. 366. B. C.
Eccleſiæ Miniſter attendat ad originem & finem miniſterii ſui.
Origo eſt Dei voluntas.
Finis ſalus hominum procuranda. 1210. 1219. Vide *Eccleſiaſtica poteſtas*.
Eccleſiæ Miniſter attendat, penetret, & ſentiat veritatem ſequentem, pro ſuæ & aliorum ſalutis baſi. *Jeſus. Chriſtus in hunc mundum venit peccatores ſalvos facere*. 1117 C. D. E.
Cavenda ab animarum miniſtro. 260. A. Vide *Director*.
Epiſcoporum, Doctorum, Eccleſiæ Miniſtrorum officia. 297. E. 298. D. 299. A.
Fidelitas eſt præcipua laus diſpenſatoris. 298. D.
Quomodò fideles revereri debeant ſuos Doctores, Prælatos. 298. C.
Miniſtrorum Eccleſiæ munus, jus & judicium. 369. A. B.
Miniſtrorum Eccleſiæ vitia, ſeu ægritudines. 422. D. E.
Eorumdem ægritudinum medela. 422. D. 424. B. C. 426. A. B. C. D. E. 427. E. 428. A. B. C. D.
Eccleſiæ Miniſtrorum ſubordinatio, ab initio Eccleſiæ. 1258. D.
Ut ſuo benè fungatur officio militis, athletæ, agricolæ ; cogitet Chriſti gloriam ; cogitet ſanctorum exempla. 1213. C. D. 1221. D. E.
Eſt Chriſti miles,
Athleta,
Agricola,
Patiatur fortiter, pugnet legitimè, aſſiduè laboret. 1211. 1212. 1213.
Miniſtrorum vitia redundant in miniſterium. 579. D. E.
Publicus peccator prædicando peccat. Ibid. E.
Qualis debeat eſſe Evangelici Miniſtri vita. 580. A.
Primò, ſit irreprehenſibilis, imò & laudabilis.
Secundò, ſit multùm patiens.
Tertiò, omnium virtutum cultor. 580. B. C D. E.
Modus Apoſtolicus Evangelicas functiones exercendi. 587. A. B. C. D.

Eccleſiaſtici cœtus.

Quibus diebus fiebant. 402. C.
Quid in illis fiebat primis Eccleſiæ temporibus ? 399. B.
Ad quid inſtituti ? 403. A. B.
Corinthii, contra finem conventuum Eccleſiaſticorum, in deteriùs retrogreſſi ſunt. 403. B.
Ita ſæpe ex bono malum oritur. Ibidem.

Eccleſiaſticum miniſterium.

Omnis Eccleſiaſtici miniſterii principium, voluntas Dei, ſeu vocatio Divina. 791. E.
Quomodò reparandus vocationis defectus ? Ibidem.
Miniſterii Evangelici collatio cum Moſaïco. 538. C.
Moſaïci miniſterii depreſſio. 538. D.
Evangelici præcellentia. 539. A. B. 543. C.
In Evangelico miniſterio quid quærendum. 539. C. 540. A.
In Evangelico miniſterio quid cavendum ? 539. C. 540. A. 543. B. C.
Omnia miniſteria ad ſalutem animarum ordinata. 555. B.
Hujus miniſterii origo Dei voluntas. 255. A. Vide *Vocatio*, *Eccleſiaſtica poteſtas*.

Eccleſiaſtici miniſterii perfectio.

Summa Eccleſiaſtici Miniſterii perfectio, ſi quis ad exemplum D. Pauli gratis miniſtret ; ut Deus ſit tota merces illius. 369. B. 362. D. E. 363. 364.
Altera perfectio, ſi, ſicut D. Paulus, omnibus omnia fiat. 365. E. 366. A. B. C. 361. B.

Eccleſiaſtica poteſtas.

Eccleſiaſticæ poteſtatis origo eſt Dei voluntas.
Ad illam requiritur Dei vocatio. 1110. D. E. 1119. D. E.
Hujus poteſtatis finis eſt ſalus hominum procuranda. 1111. A.
Ad utramque veritatem attendat Eccleſiæ miniſter. Ibid. & 2119. E.
Eccleſiæ miniſter debet eſſe, ſicut Timotheus, Apoſtolorum filius germanus. 1111. B. & 1119. E.
Eccleſiaſticæ poteſtatis finis eſt ædificatio.
Hinc ſemper prodeſſe debet Prælatus, numquam nocere. 626. D. E. 630. C.
A Domino datur hæc poteſtas.
Hinc à fidelibus honorandi ſuperiores, ob hanc poteſtatem. 626. E.
Dei voluntas, & quidem beneplaciti, debet eſſe dignitatis Eccleſiaſticæ origo. 255. A.
Ad ſuam itaque vocationem attendat Eccleſiæ miniſter, & attendat an per Dei voluntatem, an ſecundùm Dei indignationem, ſit in miniſterium ingreſſus. 255. A. 266. Vide *Vocatio*, *miniſterium Eccleſiaſticum*.

Electio Dei.

Fons omnium benedictionum, electio Dei. 794. B.
Ad quid elegit? Ibid. C.
Deus benedicit in tempore, ſicut elegit ab æterno. 793. B. C.
Eligi ad ſanctitatem, & ad filiorum adoptionem, unum & idem eſt. 795. C. D.
Laus & gloria Dei, finis eſt electionis noſtræ. 796. B.
Nos Deus elegit, non quia ſancti, ſed ut ſancti ſimus. 796. D.
Elegit nos, ut ſancti ſimus; de facto tamen multi non ſancti.
Hæc itaque electio conditionata, non abſoluta. 796. E.
D. Paulus in epiſtolâ ad Ephesios agit de electione & prædeſtinatione ad gratiam, ad ſanctitatem, ad Chriſtianiſmum.
Non agit de quæſtionibus in ſcholâ nunc agitatis. 797. B. C. D.
Miranda Dei charitas in hac noſtrâ ab æterno electione ad gratiam. 797. D. E. 798. A.

Eleemoſyna.

Eleemoſyna negotiatio eſt, ſeu mercatura, quâ cælum terrenis emitur. 950. A. B.
Hinc melior eſt dantis eleemoſynam, quàm recipientis. Ibid.
Ad eleemoſynam, ubi deſunt pecuniæ, ſufficit animus. 950. B.
Eleemoſyna, quaſi thymiama, cujus non fumus, ſed animus Deo placet. 950. E. 951.
Praxis circa eleemoſynam faciendam. 952. D. E.
Praxis circa eleemoſynam recipiendam. 953. A. B.
Eleemoſyna cur cum fundamento comparata? 1188. B. C.
Eleemoſyna, beneficentia erga ſanctos, facilis eſt diteſcendi modus. 902. B. C. D. 903. B. C.
Cui ſimilis dives ſanctis benefaciens? 903. B. C. ulmo ſcilicet vineam portanti.
Ordo ſervandus in eleemoſynâ benè faciendâ. 617. B.
Modus quo fieri debet; promptè, largè, hilariter. 617. C.
Eleemoſyna detur cum fiduciâ in Dei omnipotentiâ. 617. E.
Praxis eleemoſynam faciendi.
Eleemoſyna lyturgia eſt, pauper altare Chriſti. Hoc altare reverere, & ſuper illud ſacrifica. 618. C. D.
Eleemoſyna non ſit avaritia, ſeu avaritiæ tributum, quod tardè, invitè, parcè datur. 612. D. 617. D.
Eleemoſyna ſit benedictio, quæ datur ex animo & ideò promptè, largè, hilariter 612. D. E. 617. D.
Eleemoſyna ſemen eſt quod in manu pauperis ſeritur, & cujus meſſis in ſinu Dei colligitur. 613. A. B.
Quo largior eleemoſyna, eò copioſior meſſis. ibid. B. C.
Ex animo tamen penſatur largitas. 613. C.
Eleemoſyna cur dicitur juſtitia? 614. C. D.
Prodeſt in tempore & in æternitate. 614. D.
Bona aſſervata pereunt, per charitatem diſperſa manent in æternum. 615. B.
Opes puteis ſunt ſimiles: putei quieti putreſcunt, exhauſti, copioſiùs fluunt & pulchriùs. Ibid.
Uberibus ſimiles. Vide *divitiæ.*
Eleemoſyna ſacrificium. 232. C. D.
Hoc ſacrificium tanti fecit Apoſtolus, ut illud quaſi Apoſtolatûs ſui partem conſideret. Ibid. D.
Non dedignentur itaque viri Apoſtolici. ibid.
Eleemoſyna Chriſti pauperibus debita. 232. D. E. Ibid. vide hac de re obſervationem Divi Thomæ.
Eleemoſyna fructus. quare? 233. A.
Fructus autem danti utilior, quàm recipienti. Ibid.
Ordo eleemoſynam faciendi. Primò cor Deo dandum; deinde bona pauperi. 602. B. C. 608. A. B.
Modus eleemoſynam dandi: ſcilicet humiliter & reverenter. 602. C.
Fructus eleemoſynæ.
Eleemoſyna plus prodeſt facienti, quam recipienti. 603. D.
Niſi pauperes eſſent, ſalus noſtra ferè deſperata foret. 603. D.
Facilitas eleemoſynæ.
In eleemoſynâ, non quantitatem, ſed mentis qualitatem reſpicit Deus. 604. B.
Voluntatem attendit Deus. Ibid. B.
Dummodò ſit vera & ſeria voluntas, non velleitas. 604. C.
Ob hanc facilitatem nemo excuſatur ab eleemoſynâ faciendâ. 608. B.
Quomodò à pauperibus recipienda eleemoſyna? humiliter & gratè. 608. B.
Orent multum pro benefactoribus. 604. D. E. 605. A.
Si largè dent divites, ſi multum orent pauperes, charitas faciet inter eos æqualitatem, neutri in neutro deficient. 604. D. E.
Charitas in Chriſtianis faciet, quod in Judæis fecit omnipotentia Dei. 605. A.
Per charitatem fit quædam bonorum temporalium & ſpiritualium paritas. Ibid.
Qui recipit eleemoſynam, debet eò melior & ferventior fieri, quò magis tenetur benefactoribus bona ſpiritualia largiri. 605. A.
Eleemoſynæ conditiones, ſit prompta, larga, hilaris. 611. 612. 613. 614. & 617.
Sit ſimplex, ſit hilaris. 198. C. D.
Eleemoſyna, opus miſericordiæ hilariter faciendum. quare? 194. E.
In quibus conſiſtit hæc hilaritas? 595. A.
Eleemoſyna eſt negotiatio, eleemoſynario utiliſſima.
Dat pecuniam, recipit Dei gratiam. 196. A.
Si non opere, ſaltem corde fiat. 1481. E.
Dies Dominica, dies eleemoſynæ, quia dies orationis.
Oraturus, quaſi mendicus ad Deum accedis, da mendicis, ut Deus tibi det & ab illo exaudiaris. 499. C.
Praxis Chriſtiana circa eleemoſynam. Ibid. C. D.
D. Paulus non utitur nomine eleemoſynæ, ſed gratiæ, ut oſtendat quod lucretur eleemoſynarius. 500. A.

Eleemoſynarius.

Eleemoſynario non timenda inopia. 614. A. B.
Fidat in omnipotentiâ Dei.
Eleemoſynarius colonus Dei: qui dabit illi & omnia ſibi neceſſaria, & ſemen, ſeu divitias multiplicabit 615. C. 616. A. B. C.
Triplicem meſſem habebit pro uno ſemine, temporalem, ſpiritualem, æternam. 616. B. C.
Praxis ab eleemoſynario ſervanda. 618. B. C.

Elias.

Elias mœrore confectus, omnia putans deperdita, ſeque ſolum Dei cultorem eſſe ſuperſtitem, Deum alloquitur, dicens: Domine prophetas tuos occiderunt. Deus non omnia revelat prophetis. 175. C. D.
Eliæ exemplum nos docet gloriam Dei zelare, mœrore ob ejus offenſas confici.
At Dei reſponſum ad Eliam nos docet non judicare, non diffidere; ſed Deum omnipotentem, qui ex malo ſcit bonum elicere, adorare. 176. A.

Praxis.

Ubi omnia videntur ſuſque deque verſa; noſque la-

tet Divinæ providentiæ ratio.
Ignotum tunc adora Deum, & inviſibilem quaſi videns ſuſtine. 176. C.
Altera praxis: edoctus Divino oraculo, quòd Deus multos ſemper habet ſervos fideles, nobis ignotos; his Dei fidelibus ſervis unire animo; & cum illis Deum verè adora. 176 C.
Ama neſciri & de abſconditorum eſſe numero. 176. C.

Eloquentia.

Nimium eloquentiæ ſtudium fuit origo, & vera cauſa ſchiſmatis Corinthiaci. 260. E.
Ideò deprimit eloquentiam ſæcularem Divus Paulus. Ibid.
Nimia eloquentia evacuat crucis virtutem & crucifixi gratiam. 261. A.
Quomodo? ibid. A. B.
Igitur Evangelico viro cavenda. Ibid. C.
Crux Chriſti nuda fuit; ſimplex ſit verbum, ſeu prædicatio crucifixi. 261. B.
Mors Chriſti vita noſtra eſt, nobis Dei virtus eſt; hinc ſimplex hujus mortis prædicatio medium eſt, quo Dei potentia ſalutem noſtram vult operari. 261. D.
Hoc Deus prædixit per Iſaïam. 29. 14. 261. E.
Hoc de facto adimpletum eſt: infatuavit Deus mundi ſapientiam; palàm oſtendit eſſe fatuam. 262. A. B.
Hujus facti redditur ratio. 262. C. D. E.
Eloquentia Apoſtolica. quæ? 272. A.
Demonſtrationes Apoſtolicæ. quæ? 271. E.
Apoſtolici viri quæ eloquentia, & quæ demonſtrationes? 272. A.

Epiſcopus.

Quid? & ad quid? 1257. B. C.
Epiſcopalium functionum epitome. Ibid.
Conditiones in Epiſcopo requiſitæ. 1258. E.
Quæ vitia Epiſcopum dedecent? 1259. B. C. D.
Quæ virtutes Epiſcopo maximè decent? Ibid. D. E.
Dotes in Epiſcopo requiſitæ ex parte ingenii. 1260. A. B.
Epiſcopi & ſacerdotes plus indigent miſericordiâ Dei. 1258. B.
Epiſcopus ſit aliis exemplum in tribus. 1269. A. B.
Primum Epiſcopi munus, oratio. quare? 1123. C. & 1124. B.
Prædicatio præcipuum Epiſcopi munus. 1238. C.
Quatuor Epiſcopalis officii partes. 1237. E. 1247. C.
Medicum ſe recordetur: omnibuſque utatur remediis: lenibus tamen acria ſemper temperet. 1238. A. B.
Ipſi duo neceſſaria: omnimoda doctrina & patientia. Ibid. B.
Tres virtutes Epiſcopales, fortitudo, charitas, ſobrietas. 1200. C. D. E.
Harum virtutum uſus. 1201. A. B. C.
Ad hunc excitantia. Ibid. C. D. E.
Epiſcopus debet eſſe ſanctus.
Quia Chriſti repræſentator.
Quia munus illius eſt alios corrigere.
Indecens autem eſt ut reprehenſor ſit reprehenſibilis. 1142. B. C. D.
Quem ab Epiſcopatu appetendo non deterruit onus miniſterii, deterrere debet ſanctitas in miniſtro requiſita. 1142. C. D.
Quo ſenſu dixit Apoſtolus Epiſcopum unius uxoris virum? 1142. E.
Rejiciuntur falſi ſenſus. Ibid. & 1143. A. B.
Verus ſtatuitur. Ibid. B. C. D.
Quanta in Epiſcopo vigilantia requiratur? 1144. E.
Quanta prudentia? 1145. A. B.
Virtutes ad propriam Epiſcopi perſonam ſpectantes. 1144. 1145.
Virtutes Epiſcopi ad alios ſpectantes. 1145. B. C. D. E.
Cur in Epiſcopo D. Paulus ſublimiora non requiſierit? 1145. E. 1146. A.
Probroſus, non fiat Epiſcopus. 1146. E. 1147. A. B.
Apoſtolicæ Epiſcopi qualitates. 924. B.
Epiſcopi ſunt œconomi, diſpenſatores, & arcarii theſaurorum familiæ Dei. 297. D.

Epiſcopus presbyter.

Epiſcopus & presbyter initio Eccleſiæ nomina fuerunt communia omnibus omninò ſacerdotibus. 900. C.
Succeſſu temporis primus inter ſacerdotes, dictus eſt Epiſcopus. Ibid.
Sacerdotes uxorati à conjugio ſemper abſtinuerunt. 1144 C.
Cum Græcis indultum, ubi & quando? 1144. C. D.

Epiſcopatus.

Quid Epiſcopatus ratione nominis?
Scilicet inſpectio, ſeu munus inſpiciendi, invigilandi aliorum ſaluti, & pro eo indefeſsè laborandi. 1139. C. D. 1140. A.
Epiſcopatus nomen eſt operis, nimirùm onus operandi, laborandi, &c. 1140. A. B. C.
Hinc Epiſcopatus opus eſt arduum, & labor maximè periculoſus, 1140. C.
Epiſcopatus onus Angelicis etiam humeris formidandum, Ibid.
Quo ſenſu dixit Apoſtolus, ſi quis Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. 1139. C. D. E. 1140. A. B. C. D.
Epiſcopatum deſiderare temerarium & præſumptuoſum. 1140. C. D. 1141. B.
Tres ad Epiſcopatum conditiones requiſitæ. 12. A.
Cur ab Epiſcopatu rejiciuntur bigami. 1143. E. 1144. A. B. C.
Tria ſunt in Epiſcopatu.
Ipſa Epiſcopalis operatio.
Altitudo gradûs.
Reverentia, honor, divitiæ.
Epiſcopatum appetere ob gradûs celſitudinem, eſt ambitioſum.
Ob divitias, eſt cupiditas.
Ob operationem, ſeu, ut proſit proximis, in ſe quidem bonum.
At quia Epiſcopali actui juncta eſt & gradûs celſitudo, & onus rationem reddendi: hinc præſumptuoſum videtur prælaturam appetere. 1141. B. C. D. E.
Quandò & quomodò ſuſcipiendus Epiſcopatus? 1140. D. 1141. D. E.
Epiſcopatum deſiderare poteſt ille, cujus facultas eſt Epiſcopatui proportionata.
Ad hoc autem nullus eſt idoneus. 1141. B.

Epaphras.

Epaphras Coloſſenſium Apoſtolus. 963. D.
Illius laus. Ibid.
De eodem. 1294.

Epaphroditus.

Epaphroditus. quis? 894. ejuſdem laudes. 924. A. B.

Epheſus. Epheſii.

Epheſiorum ſeu ad Epheſios epiſtola: ubi & quando ſcripta? 786. 787. in præfationis initio.
Cur aliquando dicta ad Laodicenſes? 786. præf. initio.
Quis Apoſtoli ſcopus in hac epiſtolâ? 787. Ibid.

Hæc epiſtola præ cæteris obſcura. quare? 786.
Hæc epiſtola majorem redolet ſpiritûs & fervoris eructantiam. 786. in fine.
Hanc epiſtolam circularem fuiſſe quæ probant? 787. 788.

Epiſtola S. Pauli.

Epiſtolæ S. Pauli. quot? Vide *prologum.*
Quo ordine ſcriptæ?
Quodnam illarum argumentum?
Græcè ſcriptæ? Ibid.
Quàm utiles? Ibid.
Difficiles intellectu. quare? Vide *præfationem ad Romanos.*
Unaquæque epiſtola videatur ſub ſuo proprio nomine: epiſtola ad Romanos, ſub nomine Romani: epiſtola ad Corinthios: ſub nomine Coriothus, Coriothii, &c.

Epitome.

Evangelii epitome, pietas, juſtitia, ſobrietas. 1273. B. C.
Apoſtolicarum functionum epitome. 1257. A. B.
Epitome fidei de Chriſto. 1309. C.
Epitome de ſacrificio Chriſti.
Epitome Chriſtianæ moralitatis. 197. C. D. E. F.
Chriſtianæ moralitatis epitome. *Spiritu ambulate.* 767. A. B. &c.
Sicut unum eſt præceptum & omnia ad unum rediguntur. *diliges.* Ita omnia media charitatis aſſequendæ reducuntur ad unum. *Spiritu ambulate.*
Ideò ſingulis Chriſtianis in baptiſmo datur Spiritus ſanctus. 767. Vide *ſumma. Spiritus ſanctus.*
Sanctificatio noſtra eſt epitome præceptorum Dei. 1042. D. 1043. B.

Epimenides.

Quis?
Quare dicitur propheta? 1260. E.

Eſca & Potus.

Regnum Dei non eſt eſca & potus. hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia, quæ præcipit Eccleſia. ſed malè. 218. C. D.
Hujus loci ſenſum. ibid. Vide *Cibus. Regnum Dei.*

Ethnici.

Sunt iniqui. quare? 317. B. C.
Chriſtiani verò ſancti. quare? 317. E.

Eva.

Eva Adæ ſponſa, figura fuit Eccleſiæ, Chriſti ſponſæ. 876. A.
Evæ formatio, figura formationis Eccleſiæ. 876. A. B.

Evangelium.

Evangelium velut arbor creſcit & fructificat. 963. B.
Quis illius fructus? ibid.
Felix ille, de quo dici poteſt, quod de Coloſſenſibus, ex quo gratiam Dei cognovit; in ipſo gratia crevit & fructificavit. Ibid.
Evangelium gloriæ Dei: cur ita dictum? 1115. D.
Evangelium eſt bonus de Chriſto Salvatore nuncius. 469. C.
Cujus ſumma, quod Deus factus ſit homo, cruci affixus & reſurrexerit. Ibid.
Vitam & mortem nobis revelat: vitam ut vivamus, mortem ut eam vitemus. 21. D. E.
Docet & modum vivendi & modum vitandi mortem. Ibid.
Evangelium eſt typus noſter, noſtris moribus exprimendus. 89. A.
Evangelii veritas authentico ſanctiſſimæ Trinitatis teſtimonio confirmata: hinc qui contradicit Evangelio, Deo ipſi contradicit 519. B. C.
Evangelium verbum veritatis. quare? 807. B. C.
Evangelii ſuprà legem Moſaïcam præcellentiæ. 732. 733. 932.
Evangelium nullam patitur mixturam. 690. B.
Hinc multi ſunt Evangelii ſubverſores. ibid. C.
Evangeliſtæ. qui? 849. A.

Evangelicus. concionator.

Concionator Evangelicus attendat an, ſicut D. Paulus, per & juxta Dei voluntatem prædicet. 269. C. D. Vide *Concionator. Prædicare.*
Simpliciter prædicavit D. Paulus, quia Deus humanam ſapientiam reprobavit: & quia Jeſum crucifixum prædicavit. 269. Utraque ratio Evangelicum concionatorem debet à nimio eloquentiæ ſtudio avertere. Ibid. C. D. E.
Doctrina auditoribus accommodanda. id faciebat D. Paulus; multi non idem faciunt. 284. A. B.
Bonorum operariorum conſolatio, pro magnitudine laboris, erit eorum merces. 286. B. Vide *Concionator, Apoſtolus, Apoſtolicus.*

Lux Evangelica.

Lux Evangelica, lux mondi, hujus lucis origo. 552. B. C.

Euchariſtia.

D. Paulus de ſanctiſſimâ Euchariſtiâ per occaſionem tantùm ſcripſit quod de eâ verbo tenùs tradideſat. 406. B. C.
Mira tamen in hoc Dei providentia. 406. C.
Chriſtus in axymo conſecravit. 406. B.
Unde hac io re Græcorum error? 406. D.
Praxis Chriſtiana celebrandi & communicandi. 407. C. D.
Ordo ſervatus à Chriſto in ultimâ cœnâ.
Realis Chriſti in S. Euchariſtiâ præſentiæ multiplex probatio. Illam probant tempus, ſtatus, qualitas, actio, voluntas, poteſtas, verba. 409. A. B. &c.
Calviniſtæ coram Deo deficiet excuſatio. 409. E.
Catholici quanta coram Deo ſecuritas. 410. A.
Euchariſtia duplici modo reptæſentat Chriſti mortem. 410. C.
Apoſtoli verba realem Chriſti præſentiam probant. 410. E.
Io Calviniſtam argumentum bicorne. 411. C.

Realis præſentia Chriſti in Euchariſtiâ.

Mens & verba D. Pauli ſupponunt & indicant realem Chriſti præſentiam in Euchariſtiâ. 385. A. B. C. & 409. A. B. &c.
Sancti Patres & imprimis D. Chryſoſtomos hanc realem Chriſti præſentiam intellexerunt ex verbis D. Pauli. 385. C. D.
Sanguis Chriſti realiter in Euchariſtiâ. 1411. C.

Euchariſtica communio.

Quid ſit Euchariſtica communio? 385. 386.
Praxis communicandi. Ibid. & 390. C. D. & 407.
Antiqui ſanctiſſimam Euchariſtiam recipiebant in manibus. 407. B.
Indignæ communionis enormitas. 410. E.
Unde oriatur? Ibid. & 411. A.
Quomodò vitanda? 411. B.
Mos antiquus dicendi, ſancta ſanctis. Ibid.
Quid ſit communio Euchariſtica ex D. Paulo? ſcilicet, communicatio corporis, communicatio ſanguinis Chriſti. 385. E. 386. A. B.
Chriſtus in cruce fons immenſus gratiarum: Euchariſtica communio eſt gratiarum unicuique fideli applicatio. 386. A. B.
Sicut olim victimarum comèſtio erat participatio ſacrificii peracti; ita communio ſeu comeſtio Chriſti crucifixi, eſt participatio ſacrificii io cruce pro nobis peracti. 386. B.
Communicans itaque, Chriſtum pro te crucifixum cogita. Ibid. & 390. C. D.

Digitized by Google

A menſâ Domini, ad ſpectacula transfugere, eſt à Domino deficere, ad diaboli pompas tranſire. 387. A.

Eucharisticum ſacrificium.

Euchariſticum ſacrificium D. Paulo ita certum, ut illud aſſumat in ſuæ argumentationis principium. 384. D. E. 385. A. B. C. D. 390. B. C. Vide *Miſſa ſacrificium.*

Evodia quæ? 942. D.

Eutrapelia.

Eutrapelia apud Chriſtianos non eſt virtus. 869. A. B.

Excommunicatio.

Excommunicationis antiquitatem, miniſtrum, authoritatem primariam, quo animo & fine fieri debet, modum, formalitatem, effectum, finem vide 309. C. D. E. 310. A. B. C.

In excommunicatione ferendâ quid cavendum ab excommunicante? 309. D.

In Epiſcopo, non in plebe, authoritas. 310. A.

Excommunicationis effectus & finis. 1120. B. C.

Comminatio debet excommunicationem præcedere. 1100. A.

Qui ſint excommunicandi? quomodò? quo fine, & animo? 1100. A. B.

Prælatus excommunicans, imitetur S. Paulum; ſic puniat, ut miſereatur; etiam excommunicatum diligat, & ſervare velit. 1100. B. C.

Exemplar.

Chriſtus Dominus Prælatorum exemplar. 397. A.

Prælati verò Chriſti Domini imitatores, ſubditorum ſuorum ſunt exemplar. 397. B. C. D.

Exordium.

S. Pauli conſuetum exordium, à gratiarum actione, & ab oratione. 962. D.

Exterminator.

Angelus exterminator quis. 381. A.

Facundia.

NON in ſermone eſt regnum Dei, ſed in opere & patientiâ. 304. D.

Familia.

Totus mundus unica eſt Dei familia, cujus una pars ſuperior, inferior altera. 836. C.

Homines & Angeli ſunt filii Dei, unamque componunt Dei familiam. Ibid.

Eccleſia familia Dei. 297. D.

Hujus familiæ œconomi, diſpenſatores, & theſaurorum arcarii, Epiſcopi. Vide *Epiſcopus, Eccleſia, Diſpenſator.*

Felicitas.

Major noſtri temporis felicitas, quàm antiquorum. 1454. C.

Fermentum.

Sicut modicum fermentum totam maſſam inficit; ita unum peccatum, cognitum & toleratum, unam Eccleſiam totam poteſt inficere. 311. A. Quare & quomodò? Ibidem.

Fermentum malitiæ quid? 311.

Chriſtianus debet azymus eſſe. 311. 312. Vide *Azymus.*

Feſta.

Perperam Hæretici verba Apoſtoli de feſtis & jejuniis Judæorum, detorquent contra feſtos & jejunia ab Eccleſiâ inſtituta. 215. C. D.

Fides.

Fides omnis omninò juſtitiæ, primæ, ſecundæ, continuæ radix. 55. C. & 63. B. C.

Nulla ſunt juſtorum opera, in quæ fides non influat. 55. C. D. & 56. C.

Hæc fides juſtificans non eſt nuda fides, ſed operibus virtutum veſtita. 56. A. & 64. B.

Hinc conciliantur D. Paulus, juſtificationem tribuens fidei, & D. Jacobus, illam operibus attribuens. 56. A.

Cur hi duo Apoſtoli diverſo modo locuti ſunt? 56. B.

Quàm deſideranda fides? 56. C. D. & 63. B. C.

Fides eſt juſtificationis fundamentum.

Eſt quaſi cor, à quo vita ſpiritualis.

Eſt veſtibulum ædificii ſpiritualis.

Eſt radix, ex quâ pullulat & ſuccreſcit juſtitia. 46. E.

Fides eſt primogenita filia gratiæ Dei. 47. A.

Fides eſt canalis, quo vita è corde Chriſti fluit in cor hominis fidelis. aa. E.

Fides gratis datur. 57. B.

Fides eſt *ſperandarum ſubſtantia*, ſeu ſubſiſtentia *rerum; argumentum*, ſeu oſtenſio, demonſtratio *non apparentium*. 1443. E. 1444. E.

Fides quaſi oculus, ſeu dioptra optica, quâ res remotiſſimæ, & aliis non apparentes, quaſi proximæ videntur. Ibid.

Hac dioptrâ ſancti, æterna bona conſpicientes, contemnere temporalia. 1444. E.

Nulla unquam ſine fide ſalus. 1453. D.

Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. 1446. B.

Per fidem omnes ſancti, ſive ante legem, ſive in lege, ſive in Evangelio, placuere Deo. 1445. A. B.

In fide, & cum fide, ſeu ſociâ fide, vivendum & moriendum. 1447. E.

Mira fides in Abrahamo. 1448. 1449. D.

In Moyſe. 1451. D.

Fides tegit peccata. 1452. C.

Nulla major fortitudo, quàm quæ ex fide. 1455. B.

Fides mater humilitatis. 57. C.

Quò major fides, eò minor ſuperbia, majorque cordis humilitas. 57. D.

Sicut quò majus luminare, eò minor ombra orbis illuminati; ſic quò major mentis fides, eò minor cordis umbra, ſeu vanitas. 57. C. D.

Fides nos facit Abrahæ filios. 59. E.

Nos unit cum omnibus omninò ſanctis. 60. C.

Quodnam ſit præcipuum fidei noſtræ objectum? 64. C. D.

Noſtra fides in hoc ſuperat fidem Abrahæ. 64. E.

In noſtrâ juſtificatione per fidem, elucet mira Dei bonitas. 48. A.

Hinc patet quàm ſeriò Deus vult omnes homines ſalvos fieri. Ibid.

Quia idem omnium creator; hinc eadem omnibus propitiationis victima, idem omnibus medium, quo quiſque hanc victimam faciat ſuam. 48. A.

Spiritus fidei eſt ſpiritus obedientiæ. 13. D. E.

Quàm periculoſum fidei non obedire, ſed ei factis contradicere, eamque quaſi in carcere detinere? 18. D.

Sicut medicamentum non prodeſt, niſi hauſtum; ita Evangelium non prodeſt, niſi creditum & obſervatum. 17. A.

Fides ad ſalutem neceſſaria, non tamen ſufficit ſola.

Fides verè fideles, ſeu credentes & facientes ſalvat. 17. A.

Falsò fideles, ſeu credentes, & non facientes, damnabiliores reddit; quia veritatem Dei in injuſtitiâ detinent. 18. D. E.

Quot Chriſtiani tales? ibid. E.

Fides eſt ſalutis organum, ſeu medium quo virtus ſanguinis Chriſti ad nos emanat. 69. E.

Fides eſt juſtificationis pars, ſicut oſtium eſt pars domûs. 69. E.

Fides eſt fructus meritorum Chriſti. 57. B.
Fide ſtamus, per fidem, & propter fidem inſerti ſumus oleæ, ſeu Eccleſiæ.
Ne gloriemur, ſed timeamus; ne propter infidelitatem evellamur. 183. C.
Fidei cuſtos eſt humilitas. 183. D.
Quòd fides poſſit amitti, infertur contra Calvinum. 181. D.
Ad conſervandam fidem, & in eâ perſeverandum, duo ſunt ſemper attendenda; Dei bonitas, Dei ſeveritas, ſeu juſtitia. 181. E. Ama, time.
Fides, non circumciſio juſtificabat; ſicut Abraham fide ſuâ juſtificatus eſt, non circumciſione. 60. A.
Fides, non circumciſio, facit Abrahæ filios. Ibid.
Abraham meritò pater fidei noſtræ. Quare? 60. B.
Hæc ejus paternitas, ſicut & noſtra filiatio, in fide fundatur. 60. C. Vide *Abraham*.
Qualis fuit Abrahæ fides, quanta, quàm firma, quàm robuſta? 62. B. C. D. talis ſit & noſtra. Vide *Abraham*.
Quæ vera fides? 63. E. 64. B. C.
Quanti facienda fides? B.
Omnium virtutum mater, altrix, & conſervatrix. 63. B.
Fides ex auditu; quid ergo dicendum de illis, qui de fide nihil audierunt? 166. E.
Duplex auditus verbi Dei, externus & internus. 167. A.
Quàm inexcuſabiles, qui aure corporis audiunt, & aure cordis non recipiunt? 167. A. Vide *Auditus*.
Tempora variata ſunt, ſed non fides; eadem in Patriarchis, ac in fidelibus. 554. E.
Non benè credit, qui quod credit, loqui erubeſcit. 555. A.
Benè crediderunt Apoſtoli & Martyres. Ibid.
Miros effectus fidei in Apoſtolis vide. 556. B. C.
Parem pete fidem, ut ſimilia facias. 556. C. D.
Fides initium ſubſtantiæ Chriſti. Quomodò? 1331. D. E.
Effectus fidei, ſeu dignitas Chriſtiani. 1331. A. B. Vide *Chriſtianus*.
Attendenda circa fidem & infidelitatem. 1333. C.
Bona fidei. 1333. D.
Fides eſt initium ingreſſûs in requiem Dei. 1339.
Infidelitatis mala. Ibid.
Temporale, & æternum infidelitatis malum. 1333. E.
Hujus figura. Ibid. & 1334.
Praxis ad fidem ſervandam. 1334. E.
Motiva credendi. 1316. D.
Fides eſt initium creaturæ Dei: hinc qui dat fidem, gignit in Chriſto. 1257. E.
Incarnatio, Mors, & Reſurrectio Chriſti ſunt præcipua fidei noſtræ objecta. 164. D.
Neceſſariò quidem credenda, ſed non neceſſariò penetranda. Ibid.
Hinc fides continuè petenda. Ibid.
Duo in fide, unum ex parte Dei, alterum ex parte noſtrâ. 818. E.
Fides fons omnis meriti. 819. A.
Mens incorrupta fidem admittit, corrupta reſpuit. 1228. E.
Ex cordis corruptione, fidei naufragium. Ibid. D.
Aliquæ fidei veritates attendendæ, à quibus maximè pendet ſalus & profectus. 1214. 1215. 1221. E.
Tres Chriſtianæ fidei regulæ. 946. D.
Fides Evangelii eſt in luctâ adverſùs mundum, carnem, & dæmonem.
Singuli fideles, quaſi milites, collaborant, & concertant fidei. 908. D.
Fides Chriſtianum inchoat, patientia perficit. 909.
Fides in Chriſtum fuit omnium ſæculorum. 735. B. C.
Chriſtus unicus fons ſalutis, ſive ante Adventum, ſive poſt Adventum. Ibid.
Chriſtus promiſſus & venturus, ſalutis fons erat Judæis. Ibid.
Chriſtus incarnatus, & crucifixus pro nobis, fons eſt ſalutis Chriſtianis. 735. B. C. D.
Fides quantus theſaurus? 726. B. Quanti facienda? Ibid.
Quæ, & qualis eſſe debeat? 726. C. D.
Juſtus ſemper ex fide vixit. Quare? 727. C. D.
Juſtus ſemper vixit ex fide in Chriſtum. Quare? Ibidem E.
Fides quaſi canalis, quo vita à Chriſto fonte, ad nos emanat. Ibid.
Pro fide pati, certum eſt indicium æternæ gloriæ. 1071. A. B. C. Vide *Paſſio*, *Tribulatio*.
Vera fides, Evangelio credere & obedire.
Graviùs damnabuntur Evangelio inobedientes, quàm Evangelio non credentes. 1072. C. D.
Deus in ſuis ſervis ad corporalia non attendit;
Sicut Imperator in ſuis militibus albedinem aut nigredinem non conſiderat,
Sed animum fide vivâ operantem Deus intuetur. 763. D. E.
Hæc eſt Chriſtianorum fides; fides autem otioſa, fides dæmonum. 764. A.
Fides ſalutem initiat, charitas per opera complet.
Fides in opera diffundenda: aut ſanguis per fidem, & propter fidem fundendus; aut fides in opera, & per opera diffundenda. 730. E.
Fides noſtra tot prodigiis confirmata, ut ob eam nihil nobis in die judicii timendum. 714. C. D.
Pietas per fidem ædificatur, non per diſputationem. 1112.
Fides, oculus; qui fidem non habet, non videt. 1181. C.
Fides dioptra optica, ſine quâ caligat rationis oculus. Ibidem.
Fidem de æternâ corporis & animæ vitâ firmantia. 564. B. C. D. E.
Unde ortus canon fidei ab antiquitate & immutabilitate. 690. E. 691. A.
Pontifices, Concilia fidem explicant, fidei regulas non prætergrediuntur. 691. B. C.
Nec ſcripturis adverſantur, ut malè dicunt Novantes.
Per omnia poſſumus credere; & per omnia fidem abnegare.
Credimus, ſi juxta fidem operamur;
Fidem abnegamus, contraria ei facientes. 1170. E. 1171. A.

Fidei naufragium.

Fidei naufragium quid? & quomodò fiat? 1110. A. B.
Fides, quaſi navis; bona vita, quaſi anchora: hac projectâ, navis ad ſcopulos impacta confringitur. Ibidem.
Juſto Dei judicio fidem amittit, qui charitatem negligit. Ibid.

Fidelis.

Characteres veri fidelis. 1119. A. B. C.
Anima fidelis, ædificium ſpirituale, cujus Deus architectus;
Cooperarii, ſacerdotes;
Fundamentum, Chriſtus;
Operarius ſuperædificans, ipſa anima fidelis. 287. C.
Hoc ædificium ſpirituale debet uſque ad finem vitæ creſcere; debet anima fidelis ſupra fidei fundamentum bona opera continuè ſuperaddere. 287. D.
Videat unuſquiſque fidelis quid Chriſto inædificet.

Superædificatio debet eſſe congrua fundamento.
Vide ergo, Chriſtiane, quid Chriſto inædifices?
Cave ne quid Chriſto indignum. 287. D. E.
Attende ad tria, quòd templum Dei ſanctum es;
Templum in Chriſto fundatum;
Templum, in quo S. Spiritus habitat: & vide ne quid eis indignum facias. 287. E. 288. A.
Ædificii ſpiritualis in nobis unicum eſt fundamentum, fides ſcilicet in Jeſum-Chriſtum:
Diverſimoda verò poteſt eſſe ſuperædificatio;
Super fidei fundamentum poteſt ſuperædificari, vel aurum, vel argentum, vel lapides pretioſi; vel lignum, fænum, ſtipula. 288. C. D. E.
Videat Doctor quam doctrinam ſuper fidei fundamentum ædificet.
An ſit ſolida, pura, lucens, ædificans?
An vana, curioſa, phalerata, pomposa, ad applauſus aptior, quàm ad ædificationem? 288. E.
Videat fidelis quæ opera fidei in baptiſmo receptæ inædificet?
An charitatis aurum, ſapientiæ argentum, virtutum lapides pretioſos?
An verò opera bona quidem, ſed vanitate, & aliis peccatis venialibus infecta? 289. A. B.
Quælibet anima fidelis templum eſt Dei. 291. E. Vide *Templum*, *Ædificium*.
Cavenda ab animâ fideli. 260. A. B. Vide *Director*.

Fiducia.

Unde nobis fiducia in anxietatibus conſcientiæ ob peccata commiſſa?
Quis accuſabit adverſùs electòs Dei? &c. Quis eſt qui condemnet? 127. D. E. 130. A. B.
Fiduciæ Chriſtianæ motiva. 130. A. B.
Fiduciæ Chriſtianæ fundamentum, & in vitâ, & in morte ſemper meditandum. 128. A. B.
Tota ſancta Trinitas nos amat, fovet, tuetur. 128. B.
Quem ergo vel hominem, vel diabolum timeamus? Ibidem.

Figulus luti.

Figuli & luti ſimilitudo à quibus Prophetis uſitata? 147. C.
Quid in illorum mente ſignificat? Ibidem.
Quid ex D. Paulo ſignificat hæc eadem ſimilitudo? 147. D. E. 148. A. B. C.
Diſcrimen inter homines, & vaſa lutea, ex ipſis Prophetis. 147. C. D.
Et ex D. Paulo. 127. E.

Figura.

In veteri Teſtamento omniâ figuræ, præfigurationes, rudia lineamenta Chriſti, aut Eccleſiæ Chriſtianæ. 387. C. D. Vide *Umbra*, *Judæi*.
Iſraël carnalis, erat figura ſpiritualis Iſraëlis, ſeu Chriſtiani. 381. D.
Beneficia Judæis collata, gratiarum nobis collatarum figuræ. 377. D. E. 378. A. B. C. D. 381. D.
Ingratitudo Judæorum, ingratitudinis noſtræ figura. 378. A. 381. D. E.
Noſtra ingratitudo eò pejor, quò majores nobis collatæ ſunt gratiæ. 378. D. 379. C. 381. D. E.
Temporaria Judæorum punitio, æternæ Chriſtianorum punitionis figura. 379. C. 381. E.
E ſexcentis millibus, duo tantùm terram promiſſam ingreſſi ſunt, & hæc propter tuam eruditionem ſcripta ſunt: his ergo eruditus, time, ora, vigila, peccatum fuge, ſalutem tuam cum tremore operare. 378. D. 379. C. 382. A. 389. B. C.
Res hujus ſæculi, opes, potentia, honor, ob ſuam vanitatem, figuræ vocantur in Scripturis. 192. E. Vide *Mundus*.

Filius Dei.

Chriſtianus filius Dei major, liber, ſui juris. 769. D. E. Vide *Chriſtianus*.
Quare filius Dei major factus? 770. D. E.
Chriſtiani ſunt filii Dei majores, adulti, ſui juris. 747. A.
Judæi erant filii minores, quaſi ſervi. 746. E.
Hinc Chriſtianis, utpote filiis, datur ſpiritus filii Dei, Spiritus ſanctus, qui à Patre, & à Filio procedit; ut eodem ſpiritu quo Chriſtus, clamemus ad Deum: *Abba Pater*.

Finis mundi.

De fine temporum ſumus naturaliter curioſi. 1053. C. Vide *Curioſitas*.
Noſtra mors finis mundi. 1053.
Cur nobis Deus celavit finem communem & particularem? Ibidem.

Forma.

Forma Dei quid? 916. D. E. 917. A. B. &c.
Forma hominis quid? Ibid.
Mala interpretatio commentarii falsò adſcripti Sancto Ambroſio. 916. D. E.
Res ſpirituales, ob ſuam ſoliditatem, vocantur forma. 192. E.

Fons.

Duo ſpiritualium bonorum fontes, Deus & Chriſtus; Deus cauſa principalis, Chriſtus meritoria. 688. A.
Quomodò Chriſtus fons gratiæ & pacis? Ibidem A. B. C.

Fornicatio.

Fornicatio horrenda Chriſtiano, quia Chriſti membrum eſt; & Chriſtus ejus caput.
Hæc relatio infert caſtitatis obligationem. 323. E.
Hæc relatio capitis ad membrum, & membri ad caput, erit æterna.
Hinc ſemper caſtus eſſe debet Chriſtianus. 323. A.
Tam verè poteſt Chriſtus dicere de Chriſtiano: *Hoc eſt corpus meum myſticum*, quàm de Euchariſtiâ: *Hoc eſt corpus meum naturale:*
Hinc horrenda fornicatio, per quam corpus Chriſti fit membrum & corpus meretricis. 323. C. D.
Fornicatio Chriſtiani horrendum eſt ſacrilegium. 323. E. 324. A.
Fornicatio fugâ vincitur. 324. B.
Chriſtianus fornicatione peccat in corpus ſuum, quod ex Chriſtiano & Divino, facit meretricium & beſtiale. 324. C. D. E.
Totam ſanctiſſimam Trinitatem ſpecialiter offendit fornicator. 325. B. C.
Fornicator Chriſtianus fit eſt ſacrilegus. 326. A.
Cur D. Paulus Corinthiis ſcribens, tam acriter invehitur in fornicarios? 326. A. B. C.
Corinthus urbs erat Veneri dicata. Ibid.
Fornicatio, Chriſto, Chriſtiano, toti ſanctiſſimæ Trinitati maximè injurioſa. 326. E. Vide *Impudicitia*.

Fortitudo.

Nulla major fortitudo, quàm quæ ex fide. 1455. B.
Mirum habes exemplum fortitudinis in Moyſe. Ibid.
Duo ad fortitudinem excitant ſanctos. 1456. A.
Aſpiciebat in remunerationem.
Inviſibilem quaſi videns ſuſtinuit.
Unde nobis vis & fortitudo contra quoſlibet hoſtes?
Si Deus pro nobis, quis contra nos? quis ut Deus?
Scutum impenetrabile ſanctorum Deus. 127. C.
Fortunatus. 501. D.

Fragilitas humana.

Quanta ſit humana fragilitas? collige ex eo quòd inter Apoſtolos unus fuit proditor.

Digitized by Google

Inter Apoſtolorum diſcipulos unus fuit inceſtuoſus & adulter.

Hincque infer quòd nec tempus, nec locus, nec ſocietas, eximunt à fragilitate. 308.

Patres Græci putant inceſtuoſum hunc fuiſſe unum è Corinthiorum Magiſtris, & hoc humanam fragilitatem clariùs indicat. 310. D.

Fragilitatem noſtram duo ſtabiliunt & roborant, diffidentia ſui ipſius. 382. D. E. Spes in Domino. E.

Nunc fragiles ſumus & ignari; at aliquando Angelis erimus æquales. 383. A.

Interim diabolicam ſaltem caveamus malitiam; voluntarium horreamus peccatum. 383. A.

Nullo modo peccare, Angelicum eſt; per ignorantiam & fragilitatem peccare, hominum; ſcienter & voluntariè, diabolicum. 383. A.

Fundamentum.

Chriſtus primarium eſt Eccleſiæ fundamentum, ſuam à ſemetipſo ſoliditatem habens. 288. A.

Apoſtoli ſecundaria Eccleſiæ fundamenta, in Chriſto proximè fundata, & ab ipſo ſuam ſoliditatem habentia. B. 288. Vide *Eccleſia, Fidelis, Ædificium ſpirituale.*

Praxis Chriſtiana; Chriſto, primario Eccleſiæ fundamento, anima fidelis unitur fide, ſpe, charitate. 288. B. C.

Veri fideles fundamentum domûs Dei. Quare? 1218. B.

Duobus ſignaculis inſigniti. C. D. E. Explicatio.

Galatia, Galatæ.

GALATIA quæ regio?
Unde ſic dicta? 678.

Galatæ à D. Paulo converſi ad fidem, poſt Apoſtoli receſſum, à pſeudo-Apoſtolis, Judæo-Chriſtianis, ad Judaïſmum cum Evangelio miſcendum attracti. 678.

Quibus commentis uſi ſunt pſeudo-Apoſtoli ad Galatas ſeducendos? 678. 679.

Quibus ad D. Paulum perlatis, vehementem ad Galatas ſcripſit epiſtolam.

Unde hæc epiſtola, quando ſcripta? 679. 680. 681. 682.

Tria diſcrimina inter exordium epiſtolæ ad Galatas, & exordia aliarum D. Pauli epiſtolarum.

Horumque diſcriminum ratio. 687. C. D. E.

Galatarum morbi cauſa fuit oblivio mortis Chriſti. 723. D.

Galatarum ſtultitia quæ fuerit? 724. C. D.

Multi eam imitantur Chriſtiani. Ibid.

Galatarum error incepit à curioſo falſorum Doctorum auditu. 724. E.

Ita ſæpe malorum initia à parvis. Ibid. & 725. A.

Exordium epiſtolæ ad Galatas laudabiliſſimum. Quare? 688. D. 686. E.

Gaudium.

In paſſionibus gaudere, patientiæ eſt perfectio. 601. A. B.

Unde gaudium in afflictionibus? 601. A.

Gaudium ſpirituale ſuadetur à D. Paulo. 944. B. C. D.

Quot & quæ Chriſtiano vera motiva gaudii? ibid. C.

Mediis etiam in paſſionibus Chriſtiano gaudendum. Quare? 944. C. D. 972. C. D.

Genealogia.

Judæorum genealogiæ ante Chriſtum utiles erant. Quare? 1112. B. C.

Nunc ſunt inutiles. Quare? ibid. C.

Gentiles.

Amor Dei erga nos Gentiles. 168. B.

Ingratitudinem caveamus. 168. C. D.

Quid ſentiendum de illis, qui de fide nihil audierunt? 166. E. Vide *Fides.*

Gloria Dei.

Deus ex nihilo creavit omnia, & vilibus inſtrumentis reparavit; ut ei ſoli creationis, & reparationis gloria tribuatur. 552. C. 553. A.

Gloria æterna.

Merces eſt. Quare? 1242. B.

Gratia eſt. Quare? ibid.

In gloriâ Chriſtus apparet habens diademata multa. Quare? 1243. A.

Veſtem habens ſanguine aſperſam. Quare? ibid.

Æternæ gloriæ deſiderium.

Omnis creatura gloriam filiorum Dei expectans expectat, id eſt, avidiſſimè deſiderat. 119. D.

Cur ergo timeat Chriſtianus, quod omnis creatura deſiderat avidiſſimè? 119. E.

Creaturæ nos docent regnum, gloriam Dei deſiderare, & ideò mortem non timere. 120. C.

Ad hanc promerendam gloriam, laborandum, & ſuſtinendum.

Labor & dolor erunt breves: gloria autem æterna.

Æternitati pingo. 30. C.

Diſcrimen inter mundi & cæli gloriam; illa externa, in aliis potiùs quàm in nobis: hæc in nobis inexiſtens, coexiſtens, & ſuperexiſtens. 119. B.

Omnia propter Dei gloriam facienda. 388. D. E.

Vera gloria coram Deo. 567. A.

Gloriari.

Nemini gloriandum, nec in hominibus, nec in aliis rebus; ſed in Deo ſolo: omnia à Deo; Deo itaque pro omnibus gloria. 305. D. E.

Gratia.

Gratia Chriſti nos liberat à dominatu concupiſcentiæ. 113. A. B.

Gratia in cordibus noſtris inſpiratur, ut ibi regnet, paſſiones ſubigendo. 113. A. B.

Gratia dicitur lex ſpiritûs. quare? 113. B. C.

Cave ne è contra paſſio regnet. carnalis fores, non Chriſtianus. 113. C.

Gratia, ſicut ignis, ſopitur, ſuſcitatur. 1199. C. D.

Gratia cordis humani fulcrum. 1479 C.

Gratia nobis datur ad opus bonum.

Ad fructus pœnitentiæ dignos.

Attende ergo tibi. 472. D.

Si Chriſtus ad te nunc veniret fructum quærens, quid de te fieret? recordare ficûs infructuoſæ. 472. D. E.

Quàm neceſſaria nobis gratia, ob miſerandum & lachrimis etiam ſanguineis deflendum ſtatum noſtrum! 101. D.

Gratia Chriſti ſanat cordis noſtri corruptionem, ideò ſemper petenda. 102. A. C.

Gratia cæleſtis, ſeu Divina filiatio, non tollit conditionum inæqualitatem, ſed eas omnes ſanctificat, herilem & ſervilem. 1180. D. E.

Gratia Dei. quid? 577. C. D.

Quis eam in vacuum recipit? 577. D.

Quot & quibus inutilis gratia Dei? 577. D.

Gratia Chriſti dat quod lex dare non potuit, ſcilicet vires ad implenda Dei præcepta. 113. C.

Gratia juſtificans.

Gratia juſtificans eſt participatio omnium, quæ Chriſti ſunt.

At præcipuè mortis, Reſurrectionis & Aſcenſionis. 818.

Hujus veritatis ſequelas vide. 818. A. B. C.

Gratia ſocietas eſt, communio, participatio filiationis

Divinæ & hæreditatis æternæ. 257. B. 265. B. D.

Gratia baptiſmalis.

Quanto ſtudio conſervanda? 1369. A.
Nihil illâ pretioſiùs. 1369. A.
Illius jactura eſt irreparabilis. Ibid. B.

Conſenſus gratiæ.

Gratia, ſcriptura Dei in corde noſtro. 536. 537. 543. noſtrum eſt non eſſe ſaxeos, durâ cervice non reſiſtere, ſed obedire, conſentire gratiæ. 557. A. 543. B. Vide *Cor. Inſpiratio. Spiritus ſanctus.*
Cor noſtrum, quaſi charta Dei, in quo per gratiam ſcribit, inſpirando: hinc orandum, aſpirando præveni. 537. A. 543. C.

Fructus gratiæ.

Gratia debet creſcere & fructificare. 963. D.
Quis illius fructus? Ibid. Vide *Evangelium.*
Gratiæ, ſeu bona Chriſtianis per Chriſtum collata. 966.
Hæc bona gratus perpende. 966. 967.
Nobis in ſolâ Dei gratiâ gloriandum. 264. B. 266. B.
Tremendus eſt abuſus gratiæ. 182.
Gratia Chriſti prævenit & quaſi manu ſuâ nos apprehendit, ut in ſtadium deducat.
Hanc gratus agnoſce. 935. C. D.
Gratia & pax. Vide *Salutatio.*
Gratia & charitas ſemper à nobis & unicè optandæ. cur? 476. E.
Æterna vita, gratia dicitur. quare? 90. C.

Gratiarum actio.

Gratiarum actio praxis eſt Apoſtolo Paulo frequens. 256. A.
Gratias agit Deo in omni epiſtolâ. quare? Ibid.
Per Jeſum-Chriſtum. quare? Ibid.
Gratiarum actio cum oratione jungenda, 900. E. F. & 901. A.
Gratiarum actio & oratio debent eſſe continuæ. 1016. 1021.
De omnibus, etiam de moleſtis, gratiæ Deo ſunt habendæ. 945. E.
Religio ad duo poteſt practicè reduci, ad petitionem & ad gratiarum actionem. 14.
Gratiarum actio eſt praxis & devotio Apoſtolica. 14. D.
Quare? Ibid.
Sit & noſtra. Ibid.
De quibus in primis debemus Deo gratias agere, & quomodò? 14. D. E.

Grotius.

Grotii notæ obſervandæ contra hæreticos. 240. B. 241. D. E. 242. B.
Grotius circa ſecundam D. Pauli epiſtolam ad Theſſalonicenſes toto cælo aberravit. 1065. 1066.
Grotii temeritas in explicando ſecundo capite ſecundæ epiſtolæ ad Theſſalonicenſes.
De Caïo Caligula & Simone Mago intelligit quod D. Paulus de Anti-Chriſto dixit. 1087. C.
Grotianæ opinionis temeritas probatur. Ibid. D. E. 1088. A. B. C.
Ejuſdem opinionis falſitas probatur. 1088.

Hæres Dei.

CHRISTUS, ut homo, factus eſt hæres Dei. 1304. D.
Voluit habere cohæredes. 1305. B.
Chriſtianus, quia filius Dei, & quidem major: hinc pleno jure hæres eſt Dei. 748. B.
Hinc Spiritus ſanctus ei datur eſt, ut pars & arrha hæreditatis æternæ. 748. B.
Quanta Chriſtiani nobilitas & felicitas! 748. C. D.
Ne ſit degener; vivat dignè Deo, temporalia ſpernat, æterna deſideret. Ibid. C. D. Vide *Chriſtianus.*
Chriſtianus, filius Dei eſt, ergo & hæres; quia hæreditas patris debetur filiis. 118. D.
Quid ſit hæreditas Dei?
Non jus ſuccedendi in bona defuncti: Deus enim pater noſter immortalis eſt.
Sed eſt firma, æterna & inalienabilis poſſeſſio Dei. 118. D.

Hæreditas Dei.

Hæreditas eſt filiorum, non ſpuriorum.
Hæreditas ergo Dei, ad Dei filios, Deo ſimiles, ſanctos, juſtos, &c.
Hinc ſæpè monemur ut Deo ſimus ſimiles. 320. D. E.
Vide *Similitudo cum Deo. Deus.*

Hæreſis, Hæreſiarcha, Hæretici.

Tres hæreſis notæ. 1479. B.
Quantum malum & quàm perniciosum! 1222.
Hæreticam pravitatem vide deſcriptam. 1189. B. C.
Hæreſis eſt morbus peſtifer & contagioſus. 1182. A. 1189. B. C. D. Fugiendus itaque hæreticus. Ibid.
Evangelium, eſt verbum ſalutis: à quo qui recedit, fit æger, turget, cæcutit, delirat, ſtulta dicit, fit contagioſus audientibus. 1181. C. D. E.
Hæreſis nunquam primum eſt peccatum. 1120. B.
Olim hæreſis vox fuit media, in bonam & malam partem; nunc in malam ſumitur. 404. C.
Græci per hæreſes intelligunt diſſenſiones in moribus, ſicut & per ſchiſma. 404. B.
Hæreſum enormitas. 1156. E. 1157. A. B. C.
Hæreſum & hæreſiarcharum character. Ibid.
Hæreſiarcharum conſcientia cauteriata, ſeu vita flagitioſa. 1157. B.
Duo ad hæreſim conducunt, mentis curioſitas, & cordis perverſitas. 1157. C.
Hæc itaque duo cavenda.
Ridicula noſtratum hæreticorum temeritas, quæ audet Eccleſiæ errores impingere, cùm veritates his erroribus oppoſitas doceat. v. g. de matrimonio, de ciborum abſtinentia. 1157. E. 1158. A. B. C.
Hæreticorum impudentia, contra ſcripturas, vocantium Papam Anti-Chriſtum. 1087. A. B.
Quis hoc dixit primus? Lutherus ſcilicet. Ibid.
Illos prævidit & voluit confundere D. Paulus. Ibid.
Erga illos aſtutiam adverte Diaboli, quos duplici cæcitate ferit. 1087. B. C.
Hæretici fures. quare? 983.
Hæretici cur dicuntur aleatores?
Scilicet quia fallaces ſunt; & quia inconſtantes & varii, aleam faciunt de fide. 851. D. E.
Hæreticorum ſermo ut gangræna & cancer. 1217. B. C.
Hæreticus vix fuit non impudicus. 334. A.
Hinc perversè ratiocinantur de conjugio, de virginitate.
Notanda fraus hæreticorum, qui ut ſacrilegis ſuis conjugiis patrocinarentur, contra ſanctorum Patrum authoritatem, Scripturam ſunt interpretati. 360. B.
Pſeudo-Apoſtolorum omniumque hæreticorum fraus, ſuos errores Evangelium vocantium. 689. B. C.
Revera eſt Evangelii everſio & à Chriſto apoſtaſia.
Impii & hæretici ſunt præcurſores Anti-Chriſti, ipſiuſque figuræ. 1085. E.
Faciunt ab initio Eccleſiæ, quod Anti-Chriſtus in fine ſæculorum faciet. 1084. A.
Sed ſecretò faciunt, quod ipſe faciet palam. Ibid.
Differunt in modo, conveniunt in animo. Ibid. A. B.
Hinc ab initio Eccleſiæ eſt Anti-Chriſtus. 1084. B. C.

Digitized by Google

Hine multi ſunt Anti-Chriſti. Ibid. C. D.
Impii ſunt rudimenta Anti-Chriſti, ſicut ſancti Patriarchæ fuerunt rudimenta Chriſti. 1084. E. 1085. A. Vide *Anti-Chriſtus.*

Hebræi.

Epiſtola ad Hebræos canonica & Paulina. 1295. *Præfatio.*
Id negare, ſaltem temerarium. 1297. *in præf.*
Solvuntur antiquæ dubitandi rationes. Ibid.
Ubi, quando, ad quos, & ad quid ſcripta? 1299. *in præf.*

Heri, ſervi.

Servorum in dominos & dominorum in ſervos officia. 1002. 1006. fuſiùs. 887.

S. Hieronymus.

Et S. Auguſtinus acriter diſputarunt ob reprehenſionem D. Petri à S. Paulo factam.
Harum diſputationum ſynopſis. 711. 712. &c.

Hilaritas.

Opus miſericordiæ faciendum hilariter. quare? 194. E.
In quibus hæc hilaritas conſiſtit? 195. A. Vide eleemoſyna.

Hiſpania.

An D. Paulus ierit in Hiſpaniam. 232.

Homo.

Totus homo templum Dei; mens hominis quaſi adytum templi; facultates animæ, Baſilica: corpus quaſi porticus. 325. B. Vide *Templum.*
Homo duplex. animalis, ſpiritualis.
Animalis triplex. 276. E.
Spiritualis etiam triplex. 277. D.
Homo quaſi duplex in Chriſtiano, interior, exterior; novus, vetus; ſpiritualis, carnalis. 503. & 504. E. Vide *Chriſtianus.*

Honor.

Chriſtus eſt centrum honoris & benedictionis. 148. E. Vide *Chriſtus.*

Horeb.

Petra Horeb figura fuit Chriſti, lapidis angularis & fundamentalis. 378.
Percuſſio petræ, figura percuſſionis lateralis in cruce.
Aqua ſaliens è petrâ, figura aquæ è Chriſti latere fluentis. 378. B. C.

Hoſpitalitas.

Hoſpitalitas eſt ſancta & bona venatio.
Sectamini hoſpitalitatem; ad hoſpites currite, illos ſectamini.
Ita Abraham bonam expectans venationem. 196. B.
Plura de hoſpitalitate. 1477. B. C.

Hoſtes.

Eccleſia ſemper habuit & habet hoſtes internos & externos. 592. A. B. Vide *Eccleſia.*

Hoſtia.

Chriſtiani corpus debet eſſe hoſtia viva, Deo continuè oblata. 191. B. C. D.
Hujus hoſtiæ quis ſacerdos? altare? ignis? &c. 192. B. C.
Quomodo corpus poteſt & debet ſacrificari? 192. C. Vide *Sacrificium Corpus.*

Humanitas.

Humanitas, benignitas & charitas Chriſti in nos, eſt ratio fundamentalis noſtræ erga proximum noſtrum humanitatis, miſericordiæ & charitatis. 233. E.
Eadem Chriſti humanitas, benignitas & complacentia nos docet modum ſanctè & Chriſtianè faciendi, quod mundani faciunt mundanè. 234. D. Vide *Salutatio.*

Humilitas.

Quàm neceſſaria homini lapſo humilitas, initium eſt boni. 735. D.
Hæc virtus erat ut plurimùm ignota Gentilibus.
Hinc toties illum commendat Apoſtolus. 846. C.
Humile ſit cor, humilia erunt os, geſtus, omniſque motus. Ibid.
Humilitas eſt vera Chriſtiani ſapientia. 638. D. & 649. A. B.
Intùs ſuperbire, vera inſipientia. Ibid.
Verbis ſeſe extollere, apparens ſaltem inſipientia. Ibid.
A Chriſto Domino, æternâ ſapientiâ, diſcamus veram ſapientiam. Ibid.
A. D. Paulo diſcamus quantâ cum cautelâ de nobis, etiam in neceſſitatis caſu, ſit loquendum. 649. B. 638. D.
Humilitatis neceſſitatem denotat ars mira, quâ Deus ſanctos conſervat humiles, ut patet in D. Paulo, 661. A. B. 666. C.
Ut humilitatem conſerves attende ad tuas infirmitates. 658. C.
Ad perpetuam humilitatem, ſemel peccaſſe ſufficit. 432.
Humilitas eſt cuſtor fidei. 183. D.
Ut fidem ſervemus & per fidem ſtemus, humiliemur. 183. C. D.
Humilitas mater & nutrix concordiæ. 848. D.

Veritas humilitatis parens.

Scilicet omnis noſtra ſufficientia à Deo eſt. 537. D. E.
Hinc humiliatio.
Hinc orandi, & à Deo omnia petendi neceſſitas.

Alia humilitatis cauſa.

Nihil habeo meum.
Nihil quod à Deo non receperim.
Si recepi, cur gloriabor? 301. C. D.
Hoc qui benè penetraverit, de nullâ re vanè gloriabitur.
Omnia à Deo: Deo itaque pro omnibus gloria. 301. D. E.
Hoc penetra & Deo omnem reddes gloriam.
Duo alia maximè conferunt ad noſtram coram Deo annihilationem.
Primum, omnis homo in ſe ſpectatus, reus eſt & iræ Divinæ obnoxius. 47. C.
Hujus veritatis ſequelæ. Ibid.
Vide & praxim.
Secundum, gratuitâ Dei miſericordiâ juſtificamur, Gratiâ Dei ſum id quod ſum boni. 48. C.
Hujus miſericordiæ explicationem vide ibid.
Et praxim.
Humilitatis materia: memetipſum ignoro: de me non poſſum certò judicare. 299. D.
Licèt nihil mihi conſcius ſim, non ideò juſtificatus ſum; majorem enim offenſarum partem ne intelligo quidem. 299. D.
Superior humilitatem ſemper cum authoritate miſceat. 623. 624. 629.
Deus conſolator afflictorum, & maximè humilium, 592. B.
Hymenæus & Philetus in quo hæretici? 1217. D.

Jacob.

LUCTA Jacob cum Angelo, figura precum noſtrarum, quæ ſunt quaſi certamen cum Deo. 234. A.

S. Jacobus.

S. Jacobus & S. Paulus conciliantur diverſimodè loquentes de Abrahæ juſtificatione. 56 A.

Quare autem ſic diverſo modo locuti ſunt? Ibid. B. Vide *Fides, Abraham.*

Idolum.

Idolum quid? in quo differt ab imagine? 349. E.

Hoc notandum ad vitandam fraudem hæreticorum. Ibid.

Parùm prodeſt externa idola confringere, ſi ſerventur interna. 1272. D.

Idea.

Vera de fideli Chriſtiano idea. 987. D.

Vera de bonis terrenis idea. 937. E.

Vera de paſſionibus idea. 937. E.

Jejunium.

Perperam hæretici verba Apoſtoli de jejuniis Judæorum detorquent contra jejunia ab Eccleſiâ præcepta. 215. C. D.

Jeſus-Chriſtus.

Jeſus-Chriſtus Judæis ſcandalum. quare? 262. E.

Gentibus ſtultitia. quare? 263. A.

Credentibus autem ſeu Judæis, ſeu gentilibus, Dei virtus eſt & ſapientia. 263. A. B.

Jeſus-Chriſtus eſt vera ſapientia, cui vir ſpiritualis debet perpetuò ſtudere. 278. D.

Hanc ſapientiam miretur in myſterio pro nobis abſconditam; amet ab æterno pro noſtrâ gloriâ prædeſtinatam. 278. E. 274. B. C. Vide *Chriſtus.*

Jeſus Chriſtus crucifixus.

Jeſus-Chriſtus crucifixus lac Chriſtianæ pietatis. 270. C. D. E.

Hoc lac Divinum omnium vitiorum ardores extinguit. 271. A.

Efformat & nutrit omnium virtutum pulchritudinem. 271. A. B. Vide *Chriſtus crucifixus.*

Quàm felix ergo qui Jeſum Chriſtum crucifixum benè ſcit. Ibid. B. C.

Jeſus Chriſtus, unus pro nobis crucifixus eſt: in ejus ſolius nomine baptizati ſumus.

Hinc in eo ſolo nobis gloriandum: illi ſoli debemus eſſe devoti. 260. B.

Jeſus-Chriſtus fons gratiæ, cæteri omnes canales: hinc per reſpectum ad Chriſtum honorandi. Ibid.

Nobis in ſolo Jeſu-Chriſto gloriandum. quare? 260. B.

Quod ſtultum gentili videtur in crucifixo, omni ſapientiâ ſapientius eſt.

Quod infirmum Judæo videtur in crucifixo omni potentiâ potentius eſt. 263. B. C. D.

Prædicatio crucifixi ſit ſimplex. 261.

Nimia eloquentia evacuat crucis virtutem & crucifixi gratiam. 261. A. Vide *Eloquentia. Crucis verbum. Prædicatio.*

Ignis.

Dies judicii erit in igne & cum igne. 289.

Hic ignis probabit, purgabit, comburet. 289. D. E.

Quis ignis ille? 289. E. 290. B. C.

Deus qui lux & ignis eſt, in ſuo judicio omnia noſtra opera ſcrutabitur. 291. B.

Ante ipſum illa ſola ſubſiſtent quæ in charitate & ex charitate ſicta fuerunt. 291. C.

Quidquid quâvis cordis impuritate vitiatum fuerit, comburet quaſi fœnum & paleam. Ibid. Vide *Dies judicii. Judicium Dei.*

Ignis conſumens.

Deus ignis eſt peccatores torquens & conſumens; ſanctos conſummans. 1470. B.

Alterutrum eligendum. Ibid.

Ignorantia ſui.

Tanta eſt ignorantia noſtri, ut ob eam de nobis non poſſimus certò judicare. 199. D.

Hinc licèt nihil mihi conſcius ſim, non ideò juſtificatus ſum: delicta enim quis intelligit? ne majorem quidem offenſarum partem intelligimus. 199. D.

Ignorantia an excuſet. 1116. D.

Imago Dei.

Imago Dei in nobis quotidie perficienda. 598. E.

Immortalitas.

Chriſtianus moritur, quia Chriſtus mortuus eſt; at moritur habens jus ad vitam æternam. 1202. C.

Immortalitatis aliqua cognitio fuit in mundo, per philoſophiam & per legem: at obſcura & incerta: Chriſtus reſurgens, quaſi ſol, vitam æternam patefecit. 1202. D. E.

Impenetrabilia.

Tria nobis impenetrabilia, bonitas, ſapientia, ſcientia Dei. 184. E. 185. A.

Tria alia omnem intellectum ſuperantia. 275. A. B. Vide *Incarnatio.*

Impii.

Impii ſunt præcurſores Anti-Chriſti. 1085. C.

Faciunt ſecretò ab initiò Eccleſiæ, quod Anti-Chriſtus palam faciet in fine mundi. Vide 108. *Anti-Chriſtus. Hæretici.*

Impii in punitionem ſuæ incredulitatis credent mendacio: Chriſto veritati credere noluerunt, Anti-Chriſto impoſtori credent. 1086.

Impudicitia. Impudicus.

Impudicitia Chriſtiani, Chriſto, Chriſtiano, toti ſanctiſſimæ Trinitati eſt injurioſa. 326. E. Vide *Fornicatio.*

Vix fuit hæreticus non impudicus. 334. A.

Incarnatio.

Incarnatio, miſſio filii Dei. 745. E.

Hujus miſſionis modus. 746. A. B.

Ejuſdem finis. B. C.

Adoranda hujus myſterii œconomia, quâ filius Dei factus eſt filius hominis, ut filios hominum faceret filios Dei. 746. C. D.

Ante Incarnationem juſti quidem erant filii Dei ſed minores & quaſi ſervi. 746. E.

Poſt Incarnationem ſunt filii Dei majores, adulti, liberi, Deo amore filiali ſervientes. 747. A.

Incarnatio eſt viſitatio Dei hominem perditum quærentis. 1317. E.

Communio Euchariſtica eſt etiam Dei viſitatio. 1318. A.

Incarnationis myſterium omni ſapientiâ Dei plenum.

Sui revelatione ſapientiâ replevit Apoſtolos.

Eoſque docuit quæ nec ipſi Angeli ſciebant. 799. D.

Incarnatio, Mors & Reſurrectio.

Præcipua ſunt noſtræ fidei objecta. 164. D.

Neceſſariò ad ſalutem credenda; ſed non neceſſariò penetranda. 164.

Chriſtus filius Dei Incarnatus ſapientia in myſterio abſcondita. 273. A.

In Chriſto ſeu Incarnationis myſterio duo ſunt diſtinguenda, communiora ſcilicet & ſecretiora, ſeu ſublimiora. 273. B.

Communia omnibus prædicanda, altiora tantùm perfectioribus. 273. C. D. ita D. Paulus. Ibid.

Deus hanc ſuam ſapientiam, in myſterio abſconditam, prædeſtinavit ad noſtram gloriam. 274. B. C. Hanc Dei nimiam charitatem mirare, adora, ama. Ibid.

Abſcondit ſe Dei ſapientia, ut morti tradatur & morte ſuâ vitam nobis mereatur. 274. E.

Tria ſunt omnem intellectum ſuperantia; Incarnatio filii Dei, noſtra per eum adoptio, noſtra per

eum glorificatio. 275. A. B.
Divini Verbi Incarnatio eſt ſumma Chriſtianæ Religionis.
Hinc à D. Paulo explicatur diſtinctè, & quoad Divinitatem & quoad humanitatem. 1150. C. D. E. 1151. D.

Incontinentia.

Incontinentiæ remedia non nuptiæ. 335. C.

Incredulitas.

Anti-Chriſtus decipiet eos qui Chriſto credere noluerunt. 1083.
Chriſtus eſt ipſa veritas & charitas, ut veritas docuit, ut charitas redemit: hanc veritatem non receperunt; hanc charitatem non amaverunt. *Hoc eſt judicium mundi.* 1086. A.
In punitionem ſuæ incredulitatis, credent mendacio. Ibid. A. B.
Terribilis, at juſta punitio. Ibid.
Unde hominum incredulitas, ſeu infidelitas. 1095.
Ex hominum rebellione. Vide *Infidelitas.*

Indulgentia.

Indulgentiarum origo. 526. D.

Indutio novi hominis.

Induere novum hominem, quid ſit? 856. 857.
Quomodo Chriſtus induendus? 860. B. C. 862. A. B.

Infantia.

Hujus vitæ ſtatus eſt quaſi infantia.
Vita futura, ætas virilis. 438. E.

Inferior.

Tria inferiorum in ſuperiores officia. 1277. C.

Inferioritas.

Ipſa inferioritas ſæpè gratia. 427. B. 432. B.
Inferiorum doctrina & conſolatio. 426. B. C. &c.

Infidelitas.

Concluſit Deus omnia in infidelitate, ut omnium miſereatur.
Mira concluſio! quæ nos omnes debet humiliare. 184. C. 186. A.
Deus ex infidelitate Judæorum, fidem gentium eduxit; & ex fide gentium deſtruet Judæorum infidelitatem. 185. D.
Infidelitatis mala. 1333. D. E.
Temporalia & æterna. Ibid.
Horum malorum figura. 1334. C. D.
Quàm timenda infidelitas. Ibid. Vide *Incredulitas.*
Nobis, non Deo, noſtra nocet infidelitas. 1214. B. C.

Infirmum Dei.

Infirmum Dei, quid? 263. B.

Ingratitudo.

Ingratitudo Judæorum noſtræ ingratitudinis umbra tantùm. 379.

Iniqui.

Iniqui ſunt ethnici, quare? 317. B. C.

Initium.

A parvis initiis magna mala. 724. E. 764. B. Vide *Malum.*
Hinc ubique metuendum, ſemper vigilandum, & orandum. 764. C.

Inobedientia.

Inobedientia peccatum eſt univerſale. 75. E.

Inſtinctus.

Deus dicitur facere, per inſtinctum, quem nobis dedit. 429. C.

Intentio.

Deus intentionem attendit, non tantummodò factum, hinc nemo condemnandus. 216. A.
Ob intentionem aliquandò ſimplicior magis placet Deo quàm doctior. 216. A. B.

Inſpiratio.

Circa Divinam ſcripturarum inſpirationem duplex opinio. 1232.

Inſtructio.

Charitativus inſtruendi modus. 214. E. 215. A.

Invidia.

Invidia contentionem parit, contentio diviſionem, itaque zelus pater contentionis, contentio mater diſſidiorum. 284. C.
Invidia in omnibus ſemper cavenda; at præſertim in Divinis. 267. C. D.

Joſeph.

Figura Chriſti in humilitate & in gloriâ. 1450. A. B.
Jacob Chriſti poteſtatem adoravit in Joſeph. Ibid.

Ira.

Ira ratione ducta, cos eſt virtutis. 857. E.
Duo circa iram ſervanda; ei reſiſtatur; citò reprimatur. 858. A. Idem dici poteſt de qualibet paſſione.
Iræ gradus. 860.

Iſaac.

Figura Chriſti, in quo? 1449. C.
Mira in Iſaac obedientia. Ibid.
Iſaac Chriſtianorum figura. 140. C. D. E.
Iſmaël. 751. 752. 753. 754.

Judas Galilæus.

Rebellionem excitavit in Galilæâ, negans à Judæis ſolvendum eſſe tributum. 201. D.
E contra D. Paulus ſtatuit, ut omnis Chriſtianus poteſtatibus ſit ſubditus. 201.

Judæi.

Beneficia Judæis collata, gratiarum nobis Chriſtianis collatarum fuerunt umbræ & figuræ, 377. D. E. 378. A. B. &c.
Judæorum per mare rubrum tranſitus fuit noſtri baptiſmatis figura. 377. E. Vide *Figura. Umbra.*
Nubes, ſeu columna nubis, fuit Divinæ gratiæ, nos ad terram promiſſam ducentis, figura. Vide paritatem. 378. A. B.
Gratia, ſicut hæc nubes, ſeu columna illuminat, calefacit, ſuſtentat & roborat. Ibid. B.
Manna fuit ſacratiſſimæ Euchariſtiæ figura.
Petra Horeb figura Chriſti, lapis angularis & Eccleſiæ fundamenti. 378. C.
Omnes Chriſtiani iiſdem ſacramentis participant; ſicut omnes Judæi eadem recepere beneficia; ſed ne propterea nobis blandiamur, ſed magis timeamus, niſi ſimus illis fideliores. 378. C. D.
Judæorum caſus non eſt irreparabilis. 178. D.
Sub finem mundi reſipiſcent. 178. D. 179. A. B. C.
In quibus textibus fundata ſit Judæorum converſio futura? 183. D.
Judæorum cæcitas & obduratio myſterium eſt. 183. B.
Ex Judæorum caſu, Gentilium vocatio & ſalus.
Et ex Gentilium ſalute aliquando Judæorum converſio. 178. E. Vide *Obduratio.*
Adoranda in hoc conſiliorum Dei profunditas. 178. E. Vide *Conſilium Dei. Judicium Dei. Deus.*
Octo Judæorum privilegia. 138. C. D. E.
Hæc magna quidem, at Chriſtianorum multò majora. 139. B. C.
Ingratitudo Judaïca noſtræ ingratitudinis umbra tantùm. 379. A.
Sicut plerique Judæi fuerunt ingrati: ita & plerique Chriſtiani. 379. A. B.
Hinc nobis timendum quod illis contigit. 378. B.
Proſtratio Judæorum in deſerto, figura eſt noſtræ proſtrationis in inferno.
Mors temporalis Judæorum, noſtræ mortis æternæ umbra & imago. 379. B. &c.

KKKKKkkkk ij

Judæorum prærogativa eſt, quòd Chriſtus ex eis natus, eorum fuit Doctor, Apoſtolus, & Evangeliſta. 128. D.
Gentium gratia, quòd ex miſericordiâ à Prophetis prædictâ, ſunt aſſumpti. 128. E.
Judæi repugnabant externis Regibus obedire. Quare? 201. D.
Iidem Judæi repugnabant tributa ſolvere. Quare? 201. D.
Judæi zelum habebant, non ſcientiâ neceſſariâ directum. 161. C. D.
Talis zelus frequens & apud Chriſtianos. Quomodò corrigendus? 161. D.
D. Paulus non credidit Judæos ab æternâ ſalute reprobatos. 161. C.
Vera cauſa rejectionis Judæorum fuit illorum infidelitas, non verò illorum æterna reprobatio. 153. A. 168. E.
Gentiles autem juſtitiam ſunt adepti, quia crediderunt. 152. 168. E.
Judæorum converſio ſperanda ob duo. 180. A. B.
Judæi canes vocantur. Quare? 930. C.
Conciſio, quare? ibid. D.
Judæi, licèt increduli & obſtinati, Deo tamen ob ſanctos Patriarchas ſunt chari. 185. E.
Judæi, invidiâ quaſi immenſâ, orbis terrarum ſalutem voluerunt impedire, 1030. E. 1031. A.
Judæorum caſus à juſtitiâ non fuit univerſalis. 175. B.
Nec erit perpetuus. 183. D.

Judaiſmus.

Judæi in externis operibus ſalutem quæſierunt, non in fide, & hæc fuit eorum erroris origo. 161. 162.
Hunc Judaïſmum timeant Chriſtiani. 162.
Ignorarunt Judæi quod lex via tantùm eſſet, Chriſtus autem meta; quod lex ſagitta, Chriſtus ſcopus; lex pædagogus, Chriſtum docens & ad Chriſtum ducens: altera erroris origo. 161. C. D.
Illam ut caveat Chriſtianus, Chriſto juſtitiæ fonti inſeparabiliter uniatur. Ibid. E.

Judaïzantes.

Judaïzantes circumciſionem & legalia multa urgebant.
Contra quos D. Paulus. 984. B. 988. B.
Judaïzantes legem Moſaïcam cum Evangelio miſcebant; hancque mixturam vocabant Evangelium. 689. C.
Evangelium revera invertebant. 690. B. C.
Quia nullam patitur mixturam Evangelium Chriſti. Ibid.
Quare Judaïſmum cum Evangelio prædicabant & Judaïzandi neceſſitatem inducebant? 691. E.

Dei Judicium.

Ipſa ratio docet Deum ſummè juſtum eſſe & conſequenter Dei judicium fore ſecundùm veritatem ipſam, non ſecundùm apparentias.
Hinc tremor omni ſeriò reflectenti. 29. A.
Hæc de Deo notitia nunc dormitat. Ibid.
Circa mortem excitatur, & moribundum eò magis torquet, quò diutiùs in vitâ dormitavit.
Illam ſanus excita; & ſecundùm eam vive. 29. A. & 33. D.
Ob tria pervertuntur hominum judicia. 29. B.
Horum nullum cadit in Deum.
Scit omnia, poteſt quæ vult, judicat ex æquo, ſecundùm veritatem. 29. B.
Deus in judicio non reſpicit facies, ſed cor. 30. D.
Bonitas Dei contempta, ſeverioris erit judicii cauſa. 29. C.
Qui bonitatis divitias contemnit, theſauros iræ reperiet.
Theſauros pro theſauris. 29. C. D.
Incorruptum Dei judicium, terribile omni homini corrupto. 33. D.
Dies judicii tribus notis ſignatur ab Apoſtolo. *Dies iræ, dies revelationis, dies juſti judicii.* 29. E.
Tarditatem ſupplicii Deus gravitate compenſat: hoc ſimilitudine exprimitur. 29. B.
Quibus maximè terribile erit judicium Dei? 33. D. E.
Quid faciendum ut vitetur? Ibid.
Deus reddet unicuique ſecundùm opera ejus. Bonis operibus præmium, malis ſupplicium.
Ergo unuſquiſque ſibi theſaurizat. 30. A.
Ergo nihil coram Deo perditum: nullum noſtrum dictum, aut factum oblivioni datur. 30. A. Vide *Theſaurus.*
Duritics cordis erit iræ Dei cauſa & ſuppliciorum menſura. *Secundum duritiam tuam theſaurizas tibi iram,* &c. 29. D. E. Vide *Durities.*
Quinque terribilia in judicio Dei. 566. A.
Ad vitandam Dei in judicio reprehenſionem, non ſufficit credere, non ſufficit benè agere coram Deo; ſed etiam neceſſarium eſt caviſſe ne quis per nos ſcandalizetur. 566. C.
In judicio Deus idem manens, bonorum eſt vita, malorum mors & ſupplicium, quia lux. 1073. B. C. 1075. A.
Satis eſt eſſe viſum, ut præmiet & puniat. 1078. 1073. A. B. C.
Sancti, quia ſancti & mundi, Deum ſanctum & mundum videntes vivunt, impii, quia impii & immundi Deum ſanctum & mundum videntes, moriuntur. 1073. B. 1055. moriuntur. 1073. B. & 1035. Vide *Deus.*
Pro menſurâ talenti accepti erit judicium Dei.
An tantùm reddidi, quantùm accepi?
Tantùm ne glorificavi, quantùm cognovi? 217. A.
Judicium Dei certum & infallibile. 299. D. E. 300 A.

Dies D Judicii.

Dies judicii dicitur *Dies Domini.* quare? 289. B. C.
Nunc noſtra dies eſt. quare? Ibid.
Hæc dies Domini erit in igne & cum igne. Ibid.
Hic ignis probavit, purgabit, comburet. 289. D. E.
Quis ignis ille? 289. E. 290. B. C. Vide *Ignis.*
D. Paulus de die judicii loquitur quaſi inſtet. quare? 289. A.
Sub die judicii comprehenditur dies mortis, ſeu dies judicii particularis. 290. A. B.
Deus qui lux & ignis eſt, in ſuo judicio omnia noſtra opera ſcrutabitur. 291. B.
Ante Deum judicem illa ſola opera ſubſiſtent, quæ in charitate & ex charitate facta. 291. C.
Quidquid vitiatum fuerit quavis cordis impuritate, erit quaſi fænum & palea. Ibid.
Nunc lumine fidei præveniendum Dei judicium; & juxta hoc lumen examinanda ſunt opera noſtra, an in charitate & ex charitate facta? an aurum ſint, an lignum? 291. C. D.
Dolendum de præterito; orandum pro futuro; charitatis ardoribus ſanctificandum præſens. 291. D.
Praxis Chriſtiana: ſiſtere frequenter coram Deo judice. 294. C. D.
Diem judicii ſemper cogita proximam. 951. D. & 943. A. B.
Lege librum rationarium, in quo ſcripta ſunt quæ recepiſti, & quæ reddidiſti. 951. D.

Judicium humanum.

Judicium humanum fallax. quare? 299. C. D.
Fallax eſt hominis judicium. quia videt quæ patent. 429. A.

Deus ſæpè pluris facit, quos ſpernimus; ſpernit quos magni facimus.
Hinc non judicandum. 428. A. B.
Periculoſum eſt de proximo judicare. Vide *Deterrentis à judicio proximi*. 219. E. 220. D. E.
Judicandi jus non habemus.
Scientiam ad judicandum neceſſariam non habemus.
Noſtro judicio facimus Deo & Chriſto injuriam. Ibid.

Juramentum.

An Deus juret? 1367.
Quid juramentum Dei? Ibid.
Juramentum ritè factum, eſt actus Religionis, Deumque honorat. 15. B.
Juramentum licitum. 137. A. B. 520. C. Illius regulæ, veritas & charitas. 137. B.

Juſtitia.

Juſtitia eſt Chriſtiani vita. 17. D.
Hæc à fide. D. E.
Juſtitiæ accretio à fide. 18. A. Horum ratio. Vide *Fides*.
Juſtitia & peccatum è diametro repugnant; alterutri parendum. 88. E. Vide *Peccatum*.
Utriuſque ſervitutis diſpar exitus. Ibid. & 89. C. 90. A. B.
Cur eleemoſyna dicitur juſtitia. 614. C. D.
Duæ ſunt veræ juſtitiæ conditiones; à Deo eſt, per Chriſtum, ſicque tota Divina. 933. D.

Juſtitia fidei.

Juſtitiam fidei Moyſes diſtinxit ab externâ operum juſtitiâ. 163. A.
Externam dixit difficilem, & parùm utilem;
Internam dixit facilem & utiliſſimam. 163. B. C. D.
Legalis juſtitia quæ? & quomodò Chriſtiana fiat? 933. E.

Juſtificatio

Juſtificationis cauſæ. 46. B.
Appendix doctrinæ D. Pauli de verâ juſtitiâ. 46. B. C. D.
Fuſiùs Apoſtoli doctrinam de juſtitiâ vide 44. C. D. E. 45. 46.
Juſtificatio eſt ſpiritualis reſurrectio. 817. C.
Eſt inchoata reſurrectio, aſcenſio, & ſeſſio in gloriâ. 817. D.
Eſt participatio omnium quæ Chriſti ſunt. 818. A. B. C.
Eſt creatio, qualis & ad quid? 819. B. C. D. 810. A.
Tria ſine gratiâ Dei ſciri non poſſunt; vocationis Chriſtianæ excellentia, hæreditatis æternæ abundantia, juſtificationis noſtræ miraculum. 804. C. D.
Juſtificatio non minoris eſt potentiæ, quàm Chriſti à morte reſurrectio. 804. D. E. 805. C. D. E.
Majus miraculum eſt peccatoris juſtificatio, quàm mundi creatio. 805. D. E.
Quanta animæ ſanctificatæ dignitas? 802. D. E. 803. A. B. C. 810. B.
Juſtificatio eſt gratuita, poſitis etiam omnibus prærequiſitis diſpoſitionibus, v. g. poſitâ fide, pœnitentiâ, &c. 176. D. E.
Hinc variæ conciliantur ſanctorum Patrum locutiones diſſidentes. 176. E.
Primus noſtræ juſtificationis fructus eſt pax & tranquillitas conſcientiæ. 69. C.
Hujus pacis fundamentum. 69. D.
Fides eſt juſtificationis pars, ſicut oſtium eſt pars domûs. 69. E.
Secundus juſtificationis fructus eſt adoptio filiorum Dei, & exultatio in ſpe gloriæ Dei. Ibid.
Tertius noſtræ juſtificationis fructus eſt ſpiritualis exultatio in tribulationibus, ob ſpem gloriæ, ad quam perducunt. 70. C. Vide *Tribulatio*.
In juſtificatione duplex fit nobis donum, Spiritus ſanctus, charitas increata, & creata charitas. 71. D.
Quartus noſtræ juſtificationis fructus eſt gloriatio in Deo Patre noſtro, & in Jeſu-Chriſto, Filio Dei, Mediatore noſtro. 72. D.
Juſtificatio fit per fidem, non per opera. 54. C. D.
Nullum opus juſti, in quod fides non influat. 55. D. E.
Probatur exemplo Abrahæ 54. C. D. Vide *Abraham*.
Qualis ſit fides juſtificans? non nuda, ſed virtutibus veſtita; ſicut fuit Abrahæ fides. Vide *Abraham*, *Fides*.
Conciliantur D. Jacobus & D. Paulus, hac de re diverſimodè loquentes. 56. A. Vide *S. Jacobus*, *Fides*.
Tria in peccato; iniquitas, ſeu deviatio à lege, offenſa Dei, reatus pœnæ. 58. A. Vide *Peccatum*.
Tria in juſtificatione; remiſſio peccatorum, infuſio gratiæ ſanctificantis, juſtitia, quâ ſanctè vivitur. Ibidem.
Triplex itaque juſtificationis felicitas. 58. A. B.
In juſtificatione datur nobis Spiritus ſanctus. Quare? 115. C. D. 116. A. B. D. 117. B. Vide *Spiritus ſanctus*.

Juſtificatus.

Homo juſtificatus eodem ſpiritu, ac Chriſtus ipſe, clamat ad Deum: *Abba, pater*. 117. B.
Quantus honor Deum ſic alloqui! ante Chriſtum nullus ſic oravit. 118. A.
Juſtificatus eſt hæres Dei. 118. D.
Quid ſit hæreditas Dei? Ibid. Vide *Hæreditas*, *Hæres*.
Juſtificatus eſt cohæres Chriſti. 118. E.
Hæres eſt Dei vivi, cohæres Dei mortui. Quid inde? 119. A.
Juſtificatus ut hæres Dei vivi, vivat ſecundùm Dei ſpiritum.
Ut cohæres Dei mortui, patiatur ſecundùm Chriſti ſpiritum. Ibid.

Labor.

Labor corporalis præcipitur. 1044. E.
Ad quos ſpectat laboris præceptum? 1045. C.
Religioſi Mendicantes vindicantur ab Hæreticorum calumniâ. 1045. A.
Laborandum eſt. Quare? 1098. D.
Labor, ſeu corporalis, ſeu ſpiritualis, omni homini neceſſarius. Ibid. E.
Voluntas tamen potiùs, quàm manus à Deo ſpectatur. Ibid.
Orantem & jejunantem à labore corporali non eximit D. Chryſoſtomus. Ibid.
D. Paulus totius orbis Doctor, diu, noctuque laborabat, ne panem otioſus manducaret. 1097. 1098. A. B. 102. Vide *Otium*.
odus ſanctè laborandi. 1099. C. D.

Labor, paſſio.

Labores & paſſiones ſunt Apoſtolatûs probationes, ſeu media, quibus ſacro Chriſti Apoſtolatui communicatur.
Quò plus quis laborat & patitur pro Evangelio, eò præſtantior Apoſtolus. 646. C. D. E. 650. B.
Ærumnæ, paſſiones, non ſunt vera mala, ſed Dei dona ſervis ſuis præparata. 647. D.

Hinc non fugienda, ſed amanda. Ibid. E. 650. C.
Hæc ſunt Chriſti & Apoſtolorum inſignia. 647.

Lachrymæ.

Ex charitate flere licet, & per charitatem tangi lachrymis. 1198. D.
Charitas ſuos ſenſus habet. Ibid.
Lapidea non erant Apoſtolica corda. Ibid. Vide. *Charitas.*

Laodicenſes.

Quid epiſtola, quæ Laodicenſium eſt? 1008. D. E.

Archippus.

Archippus quis? 1009. A.

Lapſus.

Ubique, & ſemper expoſiti ſumus lapſui. 1365. C.
Nullus ſtatus, nullus profectus nos reddit in hac vitâ ſecuros. Ibid.

Status lapſûs.

Chriſti gratia præcellit in multis Adæ peccatum: plus profuit Chriſtus, quàm nocuit Adamus. 74. 75. & 77. 78.
Chriſtus & Adam ſimiles in contrarium; in multis diſſimiles. 74. 75.
Quæ nos in hoc ſtatu lapſûs ſolari debeant, etiam per comparationem ad ſtatum innocentiæ deperditum. 78. A. B.

Laus Dei.

Magnum Dei elogium. 1186. A. B. C.
Infinitæ tamen Dei Majeſtati longè inadæquatum. Ibid. D. E.
Deus major omni laude. Ibid.
Deus ſolus ſeſe dignè laudat, 86. D.
Nobis mortalibus tantummodò conceſſum credere, mirari, adorare, obſequi. 1186. E.
Et hoc magnum reputemus. Ibid.
Laus Dei omnium ejus donorum finis. 802. C. D.
De hoc nos multoties monet Apoſtolus. Ibidem, & 803. C.
Cur Deus vult à nobis laudari? 803. C. D.

Laus propria.

Laus propria eſt inſipientia, niſi vera neceſſitas adſit. 638 D.
Tunc quâ præcautione utendum? 638. D. 655. C. D.

Lex.

Lex juſto non eſt data.
Sicut medicus non homini ſano, ſed ægroto neceſſarius.
Sicut frænum equo indomito neceſſarium. 1114. D. E.
Tria præſtat lex, obligat, dirigit, coërcet.
Hoc ultimum facit in peccatoribus, non in juſtis.
Sanctis Patriarchis Abraham, Iſaac, & Jacob lex data non fuit, quia juſti erant.
Sic nec eorum filiis data fuiſſet, ſi juſti fuiſſent. 1114. C. D.
Lex itaque Judæorum confuſio, potiùs quàm gloria. 1114. D.
Si ad legem naturalem, in ſuis cordibus inſculptam, advertere voluiſſent, lex eis data non fuiſſet. 1115. A.
Sed quia effræNes facti ſunt, data eſt lex, quæ eos coërceret. Ibid.
Lex in lapide inſcupta, ut in cordibus inſculperetur; & oculis corporeis expoſita, ut in mentibus imprimeretur. 1114. E. 1115. A.
Nullus homo ſine lege, ſaltem in corde ſcriptâ. 31. A.
Lex conſcientiæ erit omnium judex. 32. A. B.
Totum vetus Teſtamentum in Scripturis dicitur lex. 455. C. 458. D.
Lex in ſe bona. Quare? 1113. E. 1114. A.
Sed bonâ lege benè utendum, ſeu juxta legis ſcopum. Ibid.
Scopus legis charitas. 1112. E. 1113. A. B.

Lex Moſaïca.

Lex Moſaïca, quaſi maritus.
Judæus legi Moſaïcæ ſubjectus, quaſi uxor matrimonio copulata. 97. D.
Quamdiu viguit lex, illi Judæus fuit alligatus:
At per mortem Chriſti ab illâ ſolutus eſt Judæus.
Sicque non ampliùs ſub lege, ſed ſub gratiâ. 97. D. 98. C.
Lex Moſaïca, non magiſtra peccati, ſed accuſatrix. 100. B.
Lex occaſio peccati, non cauſa; fuit cauſa cognitionis, cognitio fuit occaſio peccati. 100. C.
Lex concupiſcentiam irritavit, ſicut aqua calcem vivam irritat. 100. D.
Lex ſucceſſivè fuit occaſio mortis & vitæ. Quomodò? 101. A.
Legis notitia ſæpe lethalis, ex cordis noſtri corruptione. 101. D.
Non lex, ſed legis abuſus eſt cauſa peccati. 102. B.
Lex erat via, cujus meta Chriſtus; lex ſagitta, cujus ſcopus Chriſtus; lex pædagogus Chriſtum docens. 162. C. D.
Hoc ignorarunt Judæi, & ideò erraverunt.
Lex populo Iſraëlitico data, ut hunc populum erudiret;
A peccatis ex commercio cum idololatris in Ægypto contractis, coërceret.
Sicque dignum redderet ad excipiendam promiſſionem, quæ eſt Chriſtus. 731. B. C. D.
Lex itaque data eſt Judæis, quaſi pædagogus, qui duo doceret eos; primum fugere malum & facere bonum; ſecundum ad Chriſtum aſpicere, cujus gratiâ indigebant ad legem implendam. 731. E. 735. A. B.
Legis excellentias enumerat Apoſtolus. 732. A. B. C.
Ibidem verò promiſſionis præcellentiam oſtendit ſupra legem. 732. A. B. C. 733. A. B. C. D.
Lex quiſquiliæ, ſeu ſtipula frumenti;
Palea frumentum quidem fert: at collecto frumento, abjicitur.
Ita lex, Chriſto nato, & in cælis per aſcenſionem collecto, rejicitur ut inutilis. 932. B. C. D.
Lex Moſaïca, quaſi veræ pietatis alphabetum. 745. C.
Judæi, quaſi pueri, litterarum ſignis adhæſerunt; ad ſignificata non attenderunt. 745. D.
Id caveat Chriſtianus; ad ſpiritum, & ad veritatem attendat. Ibid.
Lex Moſaïca Chriſti umbra. 1435. B.
Legalia ſacrificia ſacrificii Chriſti figura. Ibid.
Hinc ſequelæ.
Lex, Chriſto præſente, ceſſavit, non quia contraria, ſed quia tunc inutilis. 734. C.
Lex quaſi murus Judæos continens, & cuſtodiens. 734. D.
Lex pædagogus ducens ad Chriſtum. 735. A B.
Hinc nato Chriſto fuit inutilis, ſicut pædagogus, præſente præceptore; aut lucerna, orto ſole. Ibid. D.
Lex Moſaïca jugum ſervitutis Quare? 762. D. 753. E.

Lex Chriſtiana.

Lex Chriſti, libertas à lege Moſaïcâ, à peccato, à diaboli ſervitute:
In hac autem libertate ſtandum, aliàs fit injuria Chriſto. 761. D. E.
Quàm damnabilis Chriſtianorum mundanorum vita. 762. E. 763. A.

Hi ſunt à Chriſto evàcuati, ſicque nòn Chriſtiani.763. C. D.
Tanta eſt Evangelii excellentia, ut præ illo lex nihil ſit. 932. E.
Evangelium adamas, lex plumbum. Ibid.
Hinc lex damnum.
Omnia bona temporalia cum fide Evangelii comparata, nihilum ſunt & damnum. 932. A.

Legalia ſacrificia.

Lex, & legalia ſacrificia erant tantùm umbra futurorum: hinc inefficacia. 1423. C.
Illis virtus erat repræſentandi, ſignificandi, non verò ſanctificandi. Ibid. D.
Legalia ſacrificia ad confeſſionem tantùm efficacia. 1425. A.
Suâ reiteratione monebant à Chriſti venturi ſacrificio expectare peccatorum remiſſionem. 1425. B.
Oh quid Deus illa præceperit?
Et quid in illis Deo placuerit? 1426. C.
Ab adventu Chriſti Deo non placuerunt. Quare? 1427. A.
Unum erat annuum, quod ſingulis annis fiebat in die expiationis. 1423. D.
Aliud juge, quod quotidie fiebat, mane & veſpere. 1428. D.
Utrumque ad peccatorum remiſſionem inſufficiens. Ibid.
Divus Paulus Galatas legalia ſervantes increpat durè; Romanos verò Judæos eadem ſervantes, ſuæ ipſorum relinquit conſcientiæ.
Unde hic diverſus agendi modus,
Et quæ illius ratio? 214. C. D. & 215. C.
Libamen quid? 923. A.

Liber.

Doctor, liber ſapientiæ canalis eſt; Deus autem fons ſapientiæ: hinc per reſpectum ad Deum conſiderandus. 283. A.
Praxis ſervanda erga Doctorem, vel librum ſapientiæ; ſcilicet bibens de rivulo, gratias age fonti, ſeu Deo. 285. A. B.
Liber vitæ quid? 944.
Duplex eſt. Ibid. B.
Apud Deum nihil deperditur: quod enim fit in terrâ, ſcribitur in cælis; & quò minor Lus hic, eò major ibi. 944. B. 951. D.
Liber rationarius, ſeu computuum, ubi accepta & reddita. 951.

Libertas.

In Chriſtianiſmo duplex libertas, intellectûs ſcilicet & voluntatis. 541. D. 542. E.
Quanta hæc gratia, comparata umbris & timori ſervili Judaïſmi? 541. D. E. 542. A. E. 543. A. B.

Licita.

A licitis aliquando abſtinendum, ne cuiquam infirmo detur offendiculum. 352. C.

Linguæ.

Donum linguarum Eccleſiæ datum, propter infideles convertendos; quem tamen effectum ſemper non habet. 455. E.
Donum prophetiæ, propter fideles ædificandos; & hunc effectum habet in pleriſque. Ibid.
Donum linguarum, donum interpretandi & aliquando ſeparabantur, aliquando in eâdem perſonâ reperiebantur. 450. D.

Lites

Mens S. Pauli circa lites.
Damnat eas, ex quâcumque parte conſiderentur: & ita damnat, ut litigantium excuſationem non admittat. 319. 320.
Mens ſanctorum Patrum & Doctorum. 319. C. D.
An peccatum ſit Chriſtiano litigare? 319 D. E. 320. A. B.
Quando licet litigare, & quomodò? 319. E.
S. Pauli prudentia in ſuo de litibus loquendi modo. 322. E.
Conſtans S. Pauli doctrina de litibus. 323. A.
Chriſtiano non expedit litigare ob terrena, quia vilia ſunt, & aliunde brevi defutura. 323 A B. C. 318. D. 317.
Chriſtianus terrena ſpernat, æterna curet. 323. B.

S. Lucas.

S. Lucas non omnia ſcripſit quæ D. Paulus egit aut paſſus eſt. 592. B.

Lutum.

Quid ſimilitudo figuli & luti ſignificat ex Prophetis Iſaiâ & Jeremiâ? 147. C. D. E.
Quid ex D. Paulo? 148. A. B. &c.

Lux.

Arma lucis quæ? 206. A.

Luxus.

Luxus mulierum, maximè in templo, damnandus. 1133. C. D. E.
Si autem in mulieribus damnandus, quantò magis in viris? Ibid. D. E.
Luxus Chriſtianiſmo oppoſitus, & orationis ſpiritui Contrarius. Ibid. E.
Quæ ſit bona ad orationem diſpoſitio? 1134. A.
Etiam in vili panno ars aliquando nimia. 1133. D.

Lydia purpuraria.

Lydia purpuraria quæ? 894.

Lyturgia.

Prædicatio eſt myſtica lyturgia. 923. C. Vide *Prædicatio.*
Directio animarum eſt etiam lyturgia myſtica. Ibid.

Macedones Chriſtiani.

MACEDONES per Dei gratiam, in tribulatione fuerunt non tantùm patientes, ſed & alacres & læti.
In paupertate ſummâ fuerunt non tantùm liberales ſed & magnifici. 599. E.
Quæ fuerunt illorum perſecutiones? 600. D. E.
Unde illorum paupertas? 601. C.
Macedonum laudes collectæ. 602.

Macellum.

Macellum quid? 387. D. 383. D. & unde dictum?

Maceries.

Lex Judaïca dicitur maceries. quare? 822. A.

Malum.

Malorum initia ſæpè à parvis. 724.
Hinc vigilandum, timendum, nihil negligendum. Ibid. 724. E. 725. A.

Ex bono malum.

Sæpè res ſanctæ & ſanctè inſtitutæ abeunt in abuſum; & ex bono malum oritur. 403. C. D.
Cur Deus id permittat? Ibid.
Quid tunc faciendum homini probo? 403. D. E.

Ex malitiâ peccare.

Nullo modo peccare Angelicum eſt; per ignorantiam & fragilitatem peccare, humanum; ex malitiâ ſcienter & voluntariè, diabolicum. 383. A.
Aliquando Angelis erimus æquales: interim Diabolicam ſaltem horreamus malitiam. 383. A. Vide *Fragilitas humana.*

Manna.

Manna figura fuit ſanctiſſimæ Euchariſtiæ. 377. A. 378. B.

Manſuetudo.

Manſuetudo eſt humilitatis filia. 846. D.

Humilitas & manſuetudo ſunt Chriſti & Chriſtiani virtutes. Ibid. E.
Utraque ſit à charitate. 846. D.
Duo ad manſuetudinem inducunt. 1277. E. 1278. C.

Maran Atha.

Maran Atha quid ſignificat? 502. A.
Per hoc unum verbum S. Paulus terruit omnes non diligentes Chriſtum. 502. B.
Tu ipſe treme, ſi non amas. 504. A. B.

Mare rubrum.

Tranſitus Judæorum per mare rubrum fuit noſtri baptiſmatis figura. 377. E.

Martyr.

Paſſio martyrum, triplex eſt triumphus, ſcilicet martyrum, Dei, Chriſti 528. E. 529. A. B.

Matrimonium Chriſtianum.

Sanctitas matrimonii Chriſtiani in quo conſiſtat? 877. D. E.
Matrimonium Chriſtianum ita eſt unionis Chriſti cum Eccleſiâ repræſentatio, ut ſit & adimpletio. Ibid. E.
Sacramentum hoc magnum eſt, in quo? 878. A. B. C.
Quid requiritur ad ſanctitatem in actu conjugali? 878. C.
Impudici conjuges ſunt opprobrium Chriſti & Eccleſiæ, ſicut & diſcordes. 878. D. Vide *Conjugium.*
Conjugatorum munera videantur. 879. 880.
Tanta Chriſtiani ſanctitas, ut antiqui dubitarint num Chriſtiano, homini cæleſti & per baptiſmum quaſi Divino, liceret uſus matrimonii. 333. A. B. C.
Quibus reſpondet D. Paulus continentiam laudans, fornicationem vituperans, conjugalem continentiam concedens. 333. B. C. D.
Melius & laudabilius eſt uxorem ſuam non tangere, quia hoc Angelicum & homine cæleſti dignum. 333. C.
Impuritatis tamen gratiâ vitandæ conceditur uſus matrimonii. Ibid. D.
Conjugium Chriſtianis non præcipit Apoſtolus. 333. D.
Multò minùs ſacerdotibus & monachis, ut perversè inferunt hæretici. 333. D. 334. A.
Conjugum jura & debita paria. 334. B. Vide *Conjugium.*
Eccleſia matrimonium reveretur, ut ſacramentum ſanctum, magnum & honorabile.
Virginitatem tamen ei præfert ut honorabiliorem.
Utrumque juxta D. Pauli doctrinam.
Nihil juxta errores à D. Paulo damnatos. 1157. E. 1138. A. B.
Eccleſia cælibatum initiandis præcipit, ut eorum ſtatui convenientiorem.
Sed hunc ſtatum nulli præcipit: nec propterea nuptias damnat, ut malas. 1158. A. B.

Melchiſedech.

Fuit figura Chriſti; Chriſtus veritas. 1386. D.
Hinc Chriſti ſacerdotium ſublimius. Ibid.
Inter utrumque ſimilitudo, ſed nulla paritas. 1387. A.
A Melchiſedech diſcat Chriſti ſacerdos qualis eſſe debeat. 1385. E. 1386. C. D.
Multæ Melchiſedechi cum Chriſto ſimilitudines. 1377. D. E. 1378.
Duo præcipua conſideranda in Melchiſedech. 1379. B.
Primum, quòd ei Abraham dedit decimas. Ibid. C.
Harum decimarum excellentiæ ſuprà Leviticas. Ibid.
Secundum, quòd benedixit Abrahamum. 138 n. A.
Ex his decimis & hac benedictione infertur Melchiſedechi ſuprà Abraham ſuperioritas. 1389. E.
Cur S. Paulus comparans Melchiſedech cum Chriſto, non ſit locutus de pane & vino? 1378. E.

Menſura.

Eſt peccatorum menſura. 1031. A.
Menſura ætatis plenitudinis Chriſti. quid? 850. D. 851. A.

Merces æterna.

Bonum eſt propter mercedem æternam agere. 962. E.
Propter temporalia agere, mercenarium quidem & cælorum cive indignum.
At propter regnum cæleſte agere, hoc Dei filio dignum. Ibid.

Miniſter Dei, Chriſti, Eccleſiæ & animarum.

Sacrum peragens miniſterium, attendat quid ſit & quid agat? 374. D. E.
Miniſtrorum vitia redundant in miniſterium. 579. D.
Famoſus peccator peccat prædicando. 579.
Attendat Chriſti miniſter ad ſui miniſterii finem; ſeu ad quid ſit in Eccleſiâ.
Ad opus, non ad otium.
Ad miniſterium, non ad dominationem.
Ad ædificationem, non ad deſtructionem. 850. A.
Quandiu durabunt miniſteria & miniſtri? 830. B.
Duo ſemper intendat, Dei gloriam & animarum ſalutem.
A duobus ſemper caveat, à propriâ gloriâ, ab omni dominatione, aliàs fur erit. 331. D. E.
Elationem cordis timeat. 553. A.
Quomodò bonus operarius & Deo gratus evadat? 1222. C.
Quæ vitia fugere, quas virtutes ſectari debeat? Ibid.
Epiſcopus, paſtor, Eccleſiæ miniſter, Deo addictus, eſt *homo Dei*, ſicut procurator generalis, homo regis. 1184. D.
Eccleſiæ miniſter attendat ad Eccleſiaſticæ inſpectionis onus, & timebit onus Angelicis humeris formidandum. 1151. C. D.
Quando & quomodò ſuſcipiendum hoc onus? 1151. C.
Attendat ad dotes huic minori implendo neceſſarias, tùm ex parte morum, tùm ex parte ingenii, & rursùs ob indignitatem ſuam pavebit. 1151. C. D. D. 1140. D. 1141. D. E. Vide *Epiſcopatus.*
Eccleſiæ miniſter, ut ſuo munere benè fungatur, attendat quid ſit?
Scilicet domeſticus Dei.
Aulicus Dei.
Vitæ cæleſtis ſub Deo diſpenſator.
Hinc miniſtret ſanctè, reverenter, cum charitate. 1152. C. D.
Ut ſciat quid in dubiis, aut controverſiis debeat agere, attendat ad infallibilitatem Eccleſiæ. *Columna eſt & firmamentum veritatis.*
Hanc amplectatur, huic inhæreat. 1152. D.
In animarum culturâ, quid faciat miniſter? quid Deus? C. D. Vide *Animarum miniſter, Dei miniſter, Eccleſiæ miniſter.*
Miniſter, ſeu plantator, ſeu rigator, nihil eſt ad Deum comparatus. quare? 283. D. Vide *Agricultura Dei.*
Miniſtri, qui ad Deum comparati nihil ſunt; ad nos comparati, magni ſunt & in Deo & ob Deum maximè reverendi. 286. D.
Bonorum operariorum, ſeu miniſtrorum conſolatio, hæc eſt, quòd ſecundùm laborem, remunerabuntur, non ſecundùm fructum, qui non pendet ab eis. 286. B.
Verus Eccleſiæ miniſter nihil omittit operi Dei promovendo aptum; hoc diſcat à D. Paulo. 705. C.
Et ejus exemplo. 713. C.

Dei

Miniſterium Eccleſiaſticum.

Dei voluntas eſt principium Eccleſiaſtici miniſterii. 1197. A.

Hujus miniſterii finis, æterna vita. 1197. A. B.

Alter finis & prioris medium, fides in Chriſtum. Ibid. B.

Ad tria hæc attendat Dei miniſter in ſe reflexus. Ibid. B. C.

Chariſmata dicuntur miniſtrationes. quare? 412. C.

Praxis ſervanda ab Eccleſiæ miniſtris per reſpectum ad tres ſanctiſſimæ Trinitatis perſonas. 413. B. C.

Eccleſiaſticum miniſterium verè ſervitus eſt. 963. E.

Cum humilitate & charitate exercendum. Ibid. Vide *Chriſti miniſter.*

Miracula.

Quare dicuntur ſigna? quare portenta? quare virtutes? 1316. B.

Miſericordia Dei.

Miſericordia Dei longè major iniquitate noſtrâ. 1116. E. patet in D. Paulo. Ibid.

Duplex in D. Paulum Dei miſericordia. 1117. B. Utramque in nobis agnoſcere poſſumus, Ibid. ob utramque Deo gratias reddamus æternas.

Infinitæ ſunt Dei in Chriſtianos miſericordiæ. 807.

Æternæ Dei in Chriſtianum miſericordiæ. Ibid.

Temporales Dei in eumdem miſericordiæ. Ibid. Vide *Chriſtianus.*

Deus pater miſericordiæ. quare? 512. C.

Cur non dicitur juſtitiæ pater? Ibid.

Pater miſericordiarum. quare? Ibid.

Pater autem miſericordiarum, quia pater eſt Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui pro nobis moriens precatus eſt miſericordiam. Ibid.

Hinc per Chriſtum & ob Chriſtum petenda miſericordia. D.

Ex merâ Dei miſericordiâ ſalus nobis ſperanda.

Hujus veritatis perſuaſio nobis ad ſalutem neceſſaria. 186. A. B.

Miſericordia Chriſti.

Humanitas, benignitas & miſericordia filii Dei in nos, ratio fundamentalis eſt noſtræ erga proximum noſtrum charitatis, miſericordiæ & complacentiæ. 233. E.

Chriſtus ſuſcepit nos in honorem Dei: nos omnes ſibi ſociavit, noſtras ſuſcepit infirmitates, &c. ergo & nos debemus fratrum noſtrorum infirmitates ferre. 234. C.

Eadem Chriſti in nos miſericordia & complacentia docet nos modum ſanctè & Chriſtianè faciendi, quod mundani faciunt mundanè.

Ad exemplum Chriſti, ex charitate, ad bonum & ædificationem proximi, exhibeamus omnia honeſtatis ſigna. 234. D.

Miſſa.

Antiquitas miſſæ & omnium ejus partium probatur ex D. Auguſtino. 1123. E.

Illuſtre antiquitatis teſtimonium de Miſſæ ſacrificio. 1425. C.

Explicatur fides Catholica de Chriſti ſacrificio. 1425. D.

Hincque ſolvitur hæreticorum cavillatio. E.

Efficaciſſimum eſt & cruentum & incruentum Chriſti ſacrificium. E. Vide *Oblatio. Sacrificium.*

Myſticum Chriſti ſacrificium ab antiquis aſſertum. 1480. C.

Triplex altare, in quo Chriſtus immolatur. 1480. A.

Miſſio.

Miſſio neceſſaria, quia nullus major defectus, quàm poteſtatis defectus. 961. D.

Ad Deum pertinet ſuos miniſtros vocare & mittere. Ibid.

Triplex miſſio, tota humana; partim Divina, partim humana, tota Divina. 687. A. B.

Suam miſſionem examinet quilibet Eccleſiæ miniſter, quia nihil periculoſius intruſione. Ibid. C.

Miſſio Divina baſis eſt & fundamentum noſtræ ſalutis.

Hoc pulchrâ gradatione probat D. Paulus. 165. C.

Duplex eſt miſſio, ordinaria & extraordinaria. 165. E.

Quæ miſſionis extraordinariæ ſint ſigna & certa argumenta? 165. E.

Modeſtia.

Mulieribus commendatur modeſtia in veſtibus. 1133. A. B.

Luxus prohibetur. Ibid.

Mulieres ſint in habitu ſancto, ita modeſtæ ubique, quaſi in templo. 1267. C. D. Vide *Mulier. Luxus.*

Eheu! nec in templo nunc ſervant modeſtiam. Ibid.

Mors.

Ante Chriſtum, mors tyrannus erat, homines, quaſi ſervos, continuis crucians anguſtiis. 1321. B.

Chriſtus nos ab hoc tyranno liberavit, quia æternæ vitæ certos facit. Ibid.

Ex quo Chriſtus paſſus & mortuus eſt; paſſio facta eſt pretioſa, mors amabilis. 1324. B. C.

Chriſtianus moritur, quia Chriſtus mortuus eſt: at moritur, jus habens ad æternam vitam. 1202. C.

Mors venit ſicut fur. 1054.

De hoc multoties & variis modis nos Deus admonet: in quo divina lucet ejus miſericordia; quæ nos imparatos non vult invenire. 1055. A.

Quid mors Chriſtianè conſiderata? 1045. E.

Fides gratam & optandam mortem reddit. 1046. A.

Non omnem luctum ſed immoderatum prohibet D. Paulus. 1045. E.

Mors Chriſti, mortis noſtræ ſanctificatio. 1046. C.

S. Paulus abſolutè dicit, quod *Chriſtus mortuus eſt*, de fidelibus verò dicit, quòd *dormiunt.* quare? 1046. B.

Mors Chriſti noſtra conſolatio. 1046. C.

An omnes omninò morituri? 1048. B.

Praxis mortem ſanctificandi.

Acceptanda eſt ex obedientiâ.

Offerenda per Chriſtum.

Ad expiationem peccatorum.

Morti Chriſti conjungenda. 1436. B. C. D. 1486. A. B. C. D.

Mortis proximæ cogitatio eſt ſtimulus ad omne bonum. 944. E. Vide *Adventus Domini. Judicium.*

Mors non timenda, quia ad æternitatem præparatio. 481. C.

Quomodo bona & deſiderabilis? 907. E.

Qui patienter vivit, delectabiliter moritur. Ibid.

Mors pro Chriſto lucrum. 563.

Animantia ad patiendum & ad moriendum pro Chriſto. 562. E. 563. A.

Firmantia fidem, ſpemque noſtram de æternâ corporis & animæ vitâ. 564. A. &c.

Ad hanc creatus ſum.

Ad hanc regeneratus.

In illius pignus S. Spiritum recepi. 564.

Mortis memoria utiliſſima ad vincendas concupiſcentias. 87. E. Vide *Concupiſcentia.*

Ad mortis præſentiam exultat S. Paulus. 1240. D.

Qui ejus in hoc imitatores? Ibid.

Mors ſtipendium peccati. 90. B.

Praxis circa mortis diem. illam ſemper cogita proximam, 951. D. & 945. A. B.
Recordare quòd ſit in cælo liber vitæ. 951.
Quòd habes librum rationarium, in quo ſcripta ſont quæ recepiſti, & quæ reddidiſti. 951. D.
Mors Chriſtiani non deſtructio, ſed ad regnum parturitio.
Hinc non timenda, ſed deſideranda. 120. C. D.
Hoc ipſæ creaturæ nos docent. 120. C.

Mors Chriſti.

Cur Chriſtus dicitur mortuus *ſecundùm Scripturas?* 470. D.
Cur tam accuratè mors Chriſti deſcripta in Evangelio? 470. D. Vide *Paſſio Chriſti. Oblatio. Sacrificium.*

Mors ſeu agonia æterna.

Impii propriè nunquam morientur, ſeu eſſe deſinent, ſed mortis & agoniæ dolores in æternum ſentient. 1072. D.
Unde hæc illorum mors, ſeu agonia? *à facie Domini.* Ibid. D. E.
A facie Dei, à quâ juſtis æterna vita: impiis erit mors æterna. 1073. A. B.
Unde hæc eſt. ctuum tam oppoſitorum diverſitas? ſcilicet, ex diverſâ bonorum & malorum diſpoſitione. 1073. A. B. C.

Mortificatio.

Mortificationis neceſſitas unde? 998. A.
Scilicet quia duplex in nobis homo, terrenus & cæleſtis.
Ut autem vivat cæleſtis, neceſſe eſt pereat terrenus. Ibid. & 997.
Exuendus homo terrenus, induendus novus.
Hinc etiam mortificatio neceſſaria. 998. 1003. A.
Mortificandum corpus. 368. B. C. 370. B. 367. C. D.
Victo corpore, facilè vincitur mundus & dæmon. 370. B.
Auſterioris vitæ ſancti plura fecerunt miracula. 368. C.
Mortificatio cur crucifixio dicitur à S. Paulo. 770. A.
Mortificationis principium internum, Spiritus ſanctus. 772. B.
Exemplar externum Chriſti crucifixio. Ibid.

Moyſes.

Moyſes velamen ſuper faciem gerebat. quid hoc ſignificat? 540.
Moyſes incredulorum & fidelium figura, diverſo reſpectu. 541.
Juſtitiam internam fidei diſtinxit ab externâ operum legalium juſtitiâ, hancque difficilem & parùm utilem dixit, illam autem & facilem & valdè utilem. 163. A. &c.

Mulier.

Mulier à viro & ad virum, ſicut à proportione vir à Deo & ad Deum. 400. C. D.
Mulieres in templo ſint velatæ; propter Angelos cæleſtes & terrenos.
Parcant Angelorum terrenorum puritati.
Timeant Angelorum cæleſtium vindictam. 400. C. 401. A.
Mulier viro ſubdatur, quia Deus viro primatum dedit. 1134. B. C.
Mulier non doceat, quia ipſa fuit ſeducta. 1134. C.
Mulier ſit quaſi teſtudo, domum non deſerat. 1172. B.
Quæ debeat eſſe mulierum Chriſtianarum modeſtia? 1267. C. D.
Mulieris amor erga maritum, eſt bonorum domeſticorum caput. 1268. C.
Modeſtia eſt mulieris decus; quæ ſe probro afficit, ubi modeſtiam abjicit. 400. A.
Capillitium longum mulieribus datum, quaſi velamen naturale. 399. E.
D. Paulus mulierem in Eccleſiâ non velatam, conſiderat ut decalvatam. 400. A.
Quid diceret de ſcandaloſis noſtratum nuditatibus? Ibid.
Mulieribus maximè commendatur in veſtibus modeſtia. 1133. A. B.
Luxus prohibetur. Ibid. C. D. Vide *Modeſtia. Luxus.*
Per mulieres cœperunt omnes hæreſes. 1228. B.
Mulierum eſt decipi, præſertim ſi peccatis oneratæ. Ibid. C.

Municipatus cæleſtis

S. Paulus ſe cælorum civem & municipem conſiderans, mente & corde à terrenis abſtractus, cæleſtia cogitabat, diligebat & curabat. 937. C. 938. A. E.
Eodem inſignitus honore, eadem perage. Ibid.

Munera.

Dona ad exemplum D. Pauli reſpuenda quidem, at ſine contemptu, imò cum gratitudine & affectu. 642.

Munus Evangelicum.

Ad quid ordinetur Evangelicum munus? 834. D. E. 838. E.
Evangeliſtæ ſunt inter homines, quod Angeli ſuperiores inter inferiores. Ibid.
Angeli nolunt ab Apoſtolis adorari.
Conſervi ſunt Dei Apoſtoli & Angeli 834. E. 835. A. Vide *Apoſtoli miniſter, Dei, animarum, Eccleſia. Miniſterium Evangelicum, Eccleſiaſticum.*

Mundus.

Divinitatis eſt liber, ſpeculum Divinorum, muſica Deum deprædicans. 19. C. Vide *Philoſophi.*
Mundus à Chriſtiano horrendus, fugiendus ſicut cruciarius. 781. E.
In ſolâ cruce cum Apoſtolo gloriari debet Chriſtianos. 781. D. E.
Deus reprobat, quæ mundus æſtimat.
Mundus ſapientiam, potentiam, nobilitatem æſtimat: hæc tria Deus ſprevit in hominum ſalute procurandâ. 264. A. 266. B.
Mira mundi reparatio, qui ex nihilo fecit omnia, ex privationibus reparavit omnia.
Per inſipientes docuit ſapientes; per infirmos ſuperavit potentes; per ignobiles omnem humiliavit ſublimitatem. 264. A.

Mundi contemptus.

Tria benè penetrata mundi vanitatem patefacient.
Primò, inſtat mors, ſeu vita brevis.
Secundò, omnia tranſitoria ſunt & in fluxu continuo.
Tertiò, omnia fallacia & tantùm apparentia. 341. A. &c.
Hincque conclude, ergo temporalia hæc, tranſitoria & fallacia contemnenda; æterna, vera, ſolida comparanda. Ibid. E.
Præterit figura, benè figuram mundi dixit Apoſtolus, non ſubſtantiam; quia omnia ejus bona ſolo terminantur aſpectu.
Umbra ſunt boni & umbra momentanea boni. 341. C. D.
Cor noſtrum cordi Divino conformandum: à nobis ſpernenda quæ ſpernit Deus. 264. B. C. 266. B.
Res hujus ſæculi, opes, potentia, honor, ob vanitatem ſuam, in Scripturis vocantur, *figura*: res ſpirituales, virtus, ob ſuam veritatem & ſoliditatem, vocantur *forma*. 192. E.

Digitized by Google

Bona terrena, ſeu mundi, ſunt quiſquiliæ. quare? 932. E.
Sunt ſtercora. quare? Ibid.
Vera de bonis mundi idea. 937. E.
Sunt damna. quare? Ibid. & 933. A.
Exemplum habes contemptûs rerum terrenarum in ſanctis patriarchis Abraham, Iſaac & Jacob habitantibus in caſulis. 1454. E. 1447. B.
In Moyſe opes, delicias, regnum ſpernente. 1455. B.

Mundani.

Quàm damnabilis mundanorum vita? 762. E. Vide *Lex Chriſtiana.*

Myſterium.

Vita verè Chriſtiana, myſterium. 948 D. Sacrificium. Ibid.

Natura.

QUOTUPLEX naturæ ſignificatio? 316. B. C.

Nero.

Per quinque annos clementiſſimus. 1246. C. D.
Tandem ita crudelis, ut leo vocetur. 1245. D.
Nero fuit typus Anti-Chriſti, de Nerone tamen non locutus eſt Apoſtolus agens de Anti-Chriſto. 1084. D.

Neſciri:

Ama neſciri, & de abſconditorum eſſe numero. 176. C.
Deus multos ſemper habet fideles ſervos, hominibus ignotos. 176.
Illis unire corde. Ibid. ama de illorum eſſe numero. Ibid.

Nobilitas.

Nobilitas Chriſtiana in mente ſemper habenda. quæ ſit? 257. A. B. C. 265. D. E.
Ad quid nos obligat hæc nobilitas? 257. C. 265. C. Vide *Chriſtianus.*
Anima per fidem facta eſt in baptiſmo ſponſa Chriſti.
Illius ſponſæ virginitas, fides incorrupta: dos regnum cælorum, nuptiæ, &c. 649. C.

Nomen Jeſu.

Omnia in nomine Domini Jeſu facienda.
Quale eſt hoc præceptum? 1001. eſt negativum. A. & eſt affirmativum. Ibid. B. & eſt conſilium. Ibid. B.

Nova creatura.

Per baptiſmum factus ſum nova creatura.
Ad quid? ut omne bonum opus toto vitæ tempore exerceam. 820. A.

Novantes.

Immeritò novantes opponunt D. Pauli doctrinam Eccleſiæ Divinum officium linguâ Latinâ celebranti. 453. D. E.
Eccleſia ſervat quæ docet D. Paulus. 454. A. B.
Omnes prorsùs Eccleſiæ, Syræ, Ægyptiæ, Græcæ, &c. eumdem morem ſervant ac Eccleſia Latina, celebrant linguâ vulgariter ignotâ. 454. B. C.
Idem, etiam tempore Chriſti fecerunt Hebræi. 454. C.
Eccleſia initio celebravit linguâ vulgari & adhuc celebraret, niſi linguæ latinæ multiplex facta fuiſſet immutatio à variis nationibus Romanum Imperium invadentibus. 454. C.

Novatus & Novatianus.

Contra mentem D. Pauli, abutebantur epiſtolâ ad Hebræos cap. 6. ℣. 6. 1365. B. C.

Nubes, columna nubis.

Nubes illa, quæ Hebræos præcedebat, ut viam eis monſtraret, figura erat Divinæ gratiæ, quâ nos Deus ad cælum ducit. 378. A. B. Ibidem vide paritates.

Obedientia.

OBEDIENTIA melior eſt quàm victimæ. Quare? 1482. B.
Triplex ſacrificii genus.
Mirum habemus exemplum obedientiæ in Abraham. 1446. E. 1449. D.
In Iſaac 1449. C.
Spiritus fidei eſt ſpiritus obedientiæ. 13. D. E.
Quàm periculoſum fidei non obedire? Vide *Fides.* 18. D.
Apoſtolatus, non ad diſputandum, ſed ad obediendum. 13. D. E.
Deo credendum, at credendò obediendum. 730. D.
Obedientia fidem complet. Ibid. D.
Fides in opera diffundenda; aut ſanguis propter fidem effundendus, aut fides in opera diffundenda. 730. E.
Inferiores Chriſtum in ſuis ſuperioribus aſpiciant. 873. E. 874. A. B.
Chriſtianus obediat, ſicut Chriſtus obedivit, eo animo & fine, quo Chriſtus. 874. A.
Suam obedientiam uniat obedientiæ Chriſti, ſicque Deum in Chriſto honorabit infinitè.
In Chriſto vera fuit obedientia. 75. E.
Obedientia Chriſti fuit perpetua. 76. A.

Filiorum obedientia Parentibus.

Fundatur in jure naturali. 885. C.
Fundatur in Dei præcepto. 885. D.
Fundatur in Dei promiſſione. Ibid.
Hujus Divinæ promiſſionis ſapientia.
Ejuſdem promiſſionis æquitas. Ibid. E.
Hujus promiſſionis explicatio. 885. E. 886. A.
Filii diſcant modum ſanctè obediendi parentibus. 891. B.

Obduratio.

Judæorum cæcitas & obduratio myſterium eſt. 183. B. C.
Ex Judæorum caſu Gentilium ſalus; & ex Gentilium ſalute, aliquando Judæorum converſio. 178. E. Vide *Judæi.*
Obdurationem benè deſcriptam habes, primò in Judæis. 177. C. D. E.
Deinde & in Chriſtianis. 178. A. B. &c.
Obdurationis effectus. 178. B. C. Vide *Cæcitas.*
Induratio hominis à Deo, & ab homine, ſed diverſimodè. 146. A. 178. B.
Homo ſeſe propriè, & poſitivè indurat; Deus permiſſivè, negativè illum indurat. Ibid.
Pharao induratorum figura. Vide *Pharao.*
Circa obduratos duplex intentio Dei, ſicut circa Pharaonem. 145. D. E.

Oblatio Chriſti cruenta.

Fuit infiniti valoris, triplici ex parte. 136. D.
Omnia peccata exhauſit. Ibid.
Non ideò inutilis incruenta oblatio, per quam nobis applicat Chriſtus quod in cruce meruit. Ibid. E.
Euchariſtia eſt communio, ſeu participatio victimæ crucis. 1437. A.
Oblatio Chriſti cruenta, fons inexhauſtus ſanctificationis. 1429. B.
Per hanc nos Chriſtus ſanctificavit, quantùm eſt ex parte ſuâ. C.
Chriſtus à primo vitæ inſtanti ſe Deo devovet. 1427. C.
Oblatione ſuâ abrogat legalia ſacrificia, ſuumque ſubſtituit. E.
Unicâ corporis ſui oblatione, in cruce peractâ, ſanctificavit omnes. 1428. A. B.

Hæc ſanctificatio nobis applicatur per fidem, per ſacramenta, per bona opera. 1429. C.
Cur reiteretur incruenta oblatio Chriſti? 1429. D.
Myſticum Chriſti ſacrificium ab antiquis aſſertum. 1480. C.
Triplex altare Chriſti, ſeu in quo Chriſtus offertur; ligneum, lapideum, aureum. 1480. A.

Oeconomia.

Oeconomia quid apud Theologos, & unde? 834. C.

Offendiculum.

Ex charitate cavendum, ne cuiquam offendiculum detur; propterea à licitis etiam abſtinendum. 219.

Olea.

Eccleſia eſt olea, cujus radix Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli.
Hujus olivæ pinguedo eſt abundantia gratiæ. 180. 181. 182. C.
Ab hac olivâ Judæi ob infidelitatem avulſi; Gentiles ob fidem illi inſerti. 180 181.
Ob hoc Deo gratias agamus; at ne gloriemur in nobis, nec ramos fractos deſpiciamus. 181.
Imò lapſis, aut cadentibus compatiamur.
Timeamus ne & nos propter infidelitatem evellamur. 188. Vide *Eccleſia.*

Omnia noſtra.

Omnia noſtra ſunt, mundus ipſe, vita, mors, præſentia, futura.
Omnia noſtræ ſaluti ſubſerviunt, Dei juſſu. 293. A. B.
Nos Chriſti ſumus, Chriſtus Dei. Ibidem.
Oneſymus quis? 1283.
Quid ſignificat? 1290. D

Bonum opus.

Fides radix boni operis. 819. A.
Ad bona opera regenerati ſumus. 819. 820.
Cur opera bona dicuntur arma? 206. A.
Cur arma lucis? Ibid.
Bonum opus à Deo, & à nobis.
Utriuſque explicatio. 921. Vide *Salus.*
Ad ſalutem æternam duo neceſſaria; Evangelio credere & obedire, ſeu opera bona facere.
Nec minùs damnabuntur inobedientes, quàm non credentes. 1072. C. D.

Oratio.

A quibus orandus Deus?
A viris & à mulieribus. Quare? 1131. E.
Ubi Deus orandus? ubique, præcipuè in omni loco ſacro. 1132.. A. B.
Quomodò orandus Deus?
Viri levantes puras manus, corque habentes purum ab irâ & immunditiâ. 1132. E.
Quid ſignificet manuum levatio? Ibid.
Mulieres престереà orent modeſtè ornatæ. 1133. A.
Bona ad orationem diſpoſitio. 1134. A.
Pro quibus orandum?
Pro Regibus, & pro Regum Miniſtris. Quare? 1124. D. E.
A Regum regimine pendet pax Regnorum; à pace Regnorum pendet pax Eccleſiæ: hinc noſtra intereſt pro illis, & eorum Miniſtris orare. 1124. D. E.
A Regibus maximè pendet externum Religionis exercitium.
Ideò pro eis orandum. 1125. A.
Pro omnibus hominibus orare, bonum in ſe, & Deo gratum. Quare? 1125. C. D.
Quia Deus omnium creator eſt; Jeſus-Chriſtus omnium ſalvator, pro omnibus mortuus eſt. 1125. 1126.
Quæ ſit mens Apoſtoli, dicentis pro omnibus orandum? *quia Deus vult omnes ſalvos fieri.* 1126. C. D. E.
Tres rejiciuntur interpretationes, velut Apoſtoli menti non convenientes. 1127. B. C. D. 1128. A. B.
Rejicitur & celebrior interpretatio à doctiſſimis viris uſurpata. 1128. C. D. E. 1129. A. B. &c.
Verus Apoſtoli ſenſus ſtabilitur. 1130. A. B. C.
Veritates in D. Pauli verbis incluſæ. 1130. D. E.
Explicatur Dei voluntas de ſalute omnium. 1130. E. 1131. A. B.
Satisfit objectioni conſuetæ. Ibid. C. D.
Pro omnibus omninò hominibus debet orare ſacerdos, quia ipſe eſt quaſi totius orbis pater. 1124. B. Vide *Sacerdos.*
Pro omnibus omninò hominibus debet orare Chriſtianus, quia ipſe eſt Dei filius, cujus charitas ad omnes extenditur. 1124. B.
Pro Prælatis, & verbi Divini Miniſtris ſpeciatim orandum. 890. C. D. E.
Orationum ſumma quæ? 1090.
Quàm meritò S. Eccleſia orat per annum, & nos docet orare: *Dominus dirigat corda noſtra in charitate Dei, & patientia Chriſti.* 1101. A.
Hujus orationis neceſſitas & explicatio. Ibid.
Oratio primum Epiſcopi munus. Quare? 1123. C. Vide *Epiſcopus.*
Tres bonæ orationis conditiones. 945. D. E.
Tres aliæ bonæ orationis conditiones. 1006. E.
Oratio quaſi cæleſtis fiſtula. Ibid.
Oratio duplex, vel privata, vel publica.
Oratio privata, quæ fit in linguâ ignotâ, cum affectu, bona quidem; at melior quæ fit in mente & corde, ſeu cum intelligentiâ & affectu. 452. E. 453. A.
Mos antiquus orandi publicè in cœtibus. 453. C.
Aliorum precibus indigemus, & pro aliis orare debemus. 516. A. B.
Hoc ab exemplo D. Pauli diſcimus. Ibid.
Quid orare debeas?
Orationum Apoſtolicarum materiam pro Coloſſenſibus vide. 964.
Eadem ſit & tuarum. 965. A. B. C.
Oratio & pœnitentia comites; jejunium ad orationem diſponit.
Oratio ſanctificat jejunium. 334. B.
Oratio quaſi certamen cum Deo, cujus figuram habemus in luctâ Jacobi cum Angelo. 234. A.
Orationi ſalus in Scripturâ tribuitur. *Omnis quicumque invocaverit, ſalvus erit.* Joël. 2. 32. quomodò intelligendum? 165. A.
Quàm potens & dives eſt oratio, in cujus manibus ſunt omnes Dei divitiæ! 165. B.
Religionis eſt anima. Ibid.
Quaſi tota Religio in oratione continetur, fides, ſpes, charitas. Ibid.
Oratio nobis neceſſaria ad vincendam concupiſcentiæ tyrannidem. 102. C. D. Vide *Concupiſcentia.*

Modus orandi.

Chriſtus orans dixit: *Abba, Pater.* Marci 14. 36.
Nullus ante ipſum ſic oravit;
At nobis Chriſtianis hic honor conceſſus eſt;
Ideò Spiritus ſanctus nobis in juſtificatione datur, ut eodem ſpiritu, quo Chriſtus ipſe, clamemus ad Deum: *Abba, pater.* 117. B. 118. A.
Hujus recordare, dicens: *Pater noſter*, &c.
Spiritus ſanctus poſtulat pro nobis, dum mentem, & cor noſtrum, quaſi membra ſua, movet, illuminat, accendit, & excitat ad orandum. 121. B.
Oraturus ergo, tu te Spiritui ſancto committens, roga ut

ga ut ipſe poſtulet in te, pro te, tecum, per te, quæ ſecundùm Deum. 122. C.
Oraturus, tuam primò agnoſce miſeriam.
Adeò miſer es, ut omnibus indigeas;
Adeò infirmus, ut orare non valeas;
Adeò ignarus, ut nec ſcias quid petere debeas.
Deinde ad Spiritum ſanctum recurre;
Poſtula ut adjuvet, dando ſenſum, quo tuam percipias miſeriam;
Dando lumen & robur, quo diſcernas & deſideres quæ tibi neceſſaria;
Dando gratiam, quâ ſecundùm Deum ores. 121. C. D. 122. B. C.
Alium orandi modum, omnimodam ſcilicet orationem, per alternantes, ſimulque mixtos mentis & cordis motus & affectus vide. 1124. C.
Orationem Apoſtolo dignam vide. 904. B. C.
Creſcat charitas in ſcientiâ, & ſcientia in charitate.

Orationis exauditio.

S. Paulus, pro ſuâ à carnis vexatione liberatione orans, auditus non fuit & auditus.
Ita ſæpe juſti orantes audiuntur, & non audiuntur. 661. D. 666. D.

Mos orandi.

Mos Corinthiorum apertis vultu & capite orandi, & loquendi in Templo. Unde? 398. B. C.
Varius hac in re fuit mos virorum in variis regionibus. 398. C. D.
Hac de re loquitur Apoſtolus, juxta conſuetudines tunc receptas, quæ nunc ſunt aliæ. 399. B.

Ordo.

Ordo rerum omnium; omnia noſtra ſunt, mundus, vita, præſentia, futura; nos ſumus Chriſti, Chriſtus Dei. 293. A. B.
Ordo ducit ad Deum. 401. B.
Ordo ſervandus à viro erga conjugem ſuam. Ibid.
Ordo ſervandus à conjuge. Ibid.
Quæ mala ex hujus ordinis inobſervantiâ. 401. C.
Ut hic ordo ſervetur, tria capita notanda. 401. C.D.
Ordo, quo doctrina Chriſtiana tradebatur ab Apoſtolis. 1361.

Ordinandi.

Unde orta antiqua conſuetudo publicandi nomina ordinandorum? 1148. C.
Notanda circa ordinandorum examen. 1174 D. E. 1175. A.

Ordinatio.

De ordinatione non locutus eſt S. Paulus. Quare? 1148. C. 1149. C.
Ordinatio Epiſcopalis eſt ſacramentum. 1199. D.
Gratiam confert etiam ſanctificantem. Ibid.
Hæc gratia tepore minuitur, fervore reaccenditur. Ibidem.

Orientales.

Orientalium mos erat grana ſegetum, ungulis boum, ex ariſtis excutere. 361. C.
Et quia tenaciores aliqui ora boum infrænabant, ne de frugibus, quas terebant, ederent;
Hinc Deus Deuter. 25. *Non alligabis os bovi trituranti.* 361. C.
Hujus Scripturæ ſenſus. Ibid. D. E.

Originale peccatum.

Doctrina de peccato originali exactè tradita ab Apoſtolo. 76. A. B. C. D.
Ita fidem de hoc Adæ peccato docuit Apoſtolus, ut nihil incertum, & curioſum dixerit. 76. E.
De Evâ nihil dixit. Quare? 77. A.
Quæ nos ſolari debeant in hoc noſtro lapſûs ſtatu, etiam per comparationem ad ſtatum innocentiæ deperditum? 78. A. B. C.

Oſculum.

Oſculum ſanctum, ſeu religioſum quid? 241. C.
Mos erat ut poſt orationem, ante ſynaxim, in ſignum fraternæ dilectionis, ſe ſe oſcularentur, dicendo: Pax tecum; hinc oſculum ſanctum. Ibid.
Hoc oſculo teſtabantur ſe omninò pares, utpote fratres. Ibid.
Viri tamen fœminas non oſculabantur: erant enim ab illis loco ſeparatæ. Ibid.

Otium.

Otium quot mala generet, & quot ex illo naſcantur vitia? 1097. A. B.
Otioſis nihil pejus in ſocietate. Ibid.
D. Paulus ſemetipſum dedit laboris exemplum, nocte & die laborans; ne panem, inquit, gratis à quopiam acciperem. 1097. C. D.
Si totius orbis Doctor, tot Eccleſiarum fundator, diu, noctuque laboravit, uſque ad defatigationem & ſudorem, ut vox Græca ſignificat; quis otio licitè poteſt indulgere? ibid. D. E.

Pœnitentia.

POENITENTIA & oratio comites; jejunium ad orationem diſponit; oratio ſanctificat jejunium. 334. B.
Pœnitentiæ proportionandæ viribus. 526. D.
Æquum foret ut pœnitens longè perfectiùs Deo ſerviret, quàm peccato ſervilit;
Saltem poſt converſionem ſuam, non minori ſtudio ſerviat Deo, quàm peccato ſervilit ante converſionem. 89. B. & C.
Hoc ut faciat, attendat ad utriuſque ſervitutis finem. 89. C.
Finis peccati, mors; finis juſtitiæ, vita. 90. A. B.
Apoſtoli utriuſque vitæ Chriſti, glorioſæ & humilis fuerunt participes. 671. C. D.
Nos peccatores, per pœnitentiam, ſimus vitæ Chriſti patientis participes; ut ejus glorioſæ vitæ communicemus aliquando. Ibid.

Palæſtra.

Vita Chriſtiana eſt palæſtra. 370.
D. Paulus Græcis ſcribens, ad Græcorum palæſtras ſæpe alludit, eiſque Chriſtianæ pietatis palæſtras comparat. 1160. B.
Diſcrimen inter palæſtricam, & ſpiritualem exercitationem. Ibid.

Panes propoſitionis.

Cur dicti propoſitionis, vel facierum? quales, & quot erant, quid ſignificabant? 1405.

Fractio panis.

Quare, & unde dicitur in Scripturis, frangere panem: *Panis, quem frangimus.* 384. A.

Panoplia.

Hominis Chriſtiani panoplia. 889.
Illius explicatio. B. C. D. E. & 890. A. B. C.

Paradiſus.

An tertium cælum, & paradiſus differant? & in quo? 657. E. 658. A.

Parentes.

Parentum munera. 886. C. D. E.
Parentes filios inſtruant; de quibus, & quomodò? 886. D.
Parentes filios corrigant; & qualiter? ibid.
Duo parentum vitia in filiorum educatione; nimia ſeveritas, nimia indulgentia.
Utrumque vitandum, & quomodò? 886. D.
A parentibus obſervanda in filiarum ſuarum collocatione. 343. C. D.
A parentibus obſervanda in filiarum ſuarum conſecratione. 344. A.

Parentes diſcant modum ſanctè educandi filios ſuos. 891. C.
Filiorum erga parentes, & parentum in filios officia. 1001. D. Fuſiùs 885. 886.
Pater ſpiritualis quis? 1257.
Votum patre ſpirituali dignum. 1258. A. B.

Paſſio, afflictio.

De paſſionibus non judicandum ex ſenſibus, ſed ex fructibus, 1465. E.
Chriſtiani patientis ſolamen & fulcrum. 1433. E.
Quinque in afflictionibus conſolatoria. 1464. C. D. E. 1471. A.
Ad habendam in afflictionibus patientiam, aſpice Jeſum. 1462. D. 1469. E.
Qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem. Duplicem vide horum verborum explicationem conſolatoriam. 1462. D. E. 1463. A. B. C.
Parva ſunt quæ patimur, Chriſti paſſionibus comparata. 1463. E.
Paſſio neceſſaria Chriſtiano: ipſe enim cohæres eſt Chriſti, ſi tamen compatitur. 118. E.
Sine crucis participatione, nulla eſt gloriæ participatio. 119. A.
Chriſtianus duas habet inſignes qualitates; eſt hæres Dei vivi, eſt cohæres Chriſti Dei mortui.
Ut hæres Dei vivi, debet juxta Dei ſpiritum vivere;
Ut cohæres Dei mortui, debet juxta Chriſti ſpiritum pati & mori. 119. A.
Crux via ſecura ad gloriam. Ibid.
Chriſtianum patiendi modum vide 533. E. 554. A. B.
Unde ſolatium in paſſionibus? 334. A. B.
Hunc Divinum patiendi modum dat fides viva. 558. A.
Conſtanter pati mala, virtus eſt patientiæ:
At in paſſionibus gaudere, patientiæ perfectio eſt;
Chriſtiana, Apoſtolica patientia eſt. 601. A. B.
Unde gaudium in afflictionibus? 601. A.
Tribulatio læta & valdè læta; paupertas liberalis & magnifica, ſunt admirandæ Dei gratiæ effectus.
Quod debemus in ſanctis mirari, & pro modulo imitari. 607. C.
Pati, & gaudere, Chriſtianus patiendi modus. 1019. B.
Theſſalonicenſes paſſi ſunt cum gaudio ſpirituali. 1018. D.
A quo ſit hæc unio gaudii & tribulationis? Ibid.
Quid in tribulatione faciendum? 1019. C. D.
Non eſt major Chriſtiani gloria, quàm pro Chriſto pati 1019. C.
Chriſtianus ad patiendum deſtinatus. 1035. D.
Verè pio non deeſt tribulatio. Ibid.
A fortiori non deerit viro Apoſtolico & ſancto.
Quò major gloria, ad quam quis deſtinatur, eò major illi paſſionum menſura datur. 1036. B.
Eſt inter gloriam & paſſiones relatio. Ibid.
Paſſionum utilitas. Ibid. & 1037. D.
Paſſionum neceſſitas. 1033. 1037. D.
Dignitas paſſionum. 934. E.
Gloria paſſionum. 938. B. C.
Inter Chriſtum & Chriſtianum eſt paſſionum communio. 934. C. D.
Quando, & quomodò fiat hæc communio? Ibid. E.
Duo nos ad beatam reſurrectionem, ſeu beatitudinem conducunt; fides viva glorioſæ Chriſti Reſurrectionis, & conformitas, ſeu communio paſſionum Chriſti. 935. B.
Vera de paſſionibus idea. 938. D.
Pro fide pati, certum indicium æternæ gloriæ. 1071. A. B. C. D.
Qui pro fide patitur eadem quæ paſſi ſunt Apoſtoli, eamdem cum Apoſtolis habebit gloriam. 1071. D. E.
Mira Dei voluntas in ſuos. 1026. E.
Vult eos pati. Ibid.
Paſſiones fuerunt Apoſtolorum gloria; erunt & noſtra, ſi credamus Verbo Dei. 832. A. B.
Paſſiones ſunt ſtigmata & inſignia Chriſti: ſunt noſtra gloria. 836. B. 837. E.
S. Paulus patitur gaudens, quia vice & loco Chriſti patitur, & quia pro Eccleſiâ, myſtico Chriſti corpore, patitur. 971. E. 972. A. B.
Nobis pariter gaudendum in paſſionibus. quare? 975. C. D.
Paſſio & mors ipſa Chriſtiano amabilis. 1321. B. C. 1324. B. C.
Chriſtus paſſus eſt ad noſtram conſolationem & doctrinam. 1333.
Quid nobis in paſſionibus conſtitutis faciendum? 1356. A. B.
Aſpiciamus in Jeſum crucifixum, ut conſolemur. A.
Ut eum imitemur. B.

Paſſio Jeſu-Chriſti.

Lac Chriſtianæ pietatis eſt ſanguis Jeſu-Chriſti, pro nobis paſſi. 278. C. D. 570. C. D. E.
Hoc lacte nutriatur anima Chriſtiana per aſſiduam meditationem. 278. D.
Hoc Divinum lac omnium vitiorum ardores extinguit, omnium virtutum pulchritudinem efformat in ſanctis animabus. 278. D. 271. A. B.
Paſſio Chriſti fuit Deo decens, Chriſto glorioſa, hominibus utilis. 1319. D.
Rationes ob quas Chriſtus paſſus eſt. 1320. A.
Paſſio Chriſti opus eſt ſummæ Dei gratiæ, & nimiæ charitatis in nos. 1321. E.
Opus eſt Divinæ ſapientiæ convenientiſſimum. 1325. D. E.
Ex parte Dei. Ibid.
Ex parte Chriſti. 1323. B. C.
Ex parte noſtrâ. 1324. A. B. C.
Mirabiles effectus paſſionis Chriſti. 987. D. E.
S. Paulus magnificè crucifixi virtutem, contra crucis inimicos eloquitur. 987. D. E.
Ratio fidendi in merita Chriſti. 988. A. B.
Chriſtus propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem. Duplicem horum verborum explicationem inſtructoriam vide. 1463. A. B. C. D. E.
Tria in Chriſti paſſione cogita. 1470. D.
Ponderanda in paſſione Chriſti. *dilexit me.* 712. A. B. C.
Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit univerſum orbem. 715. B.
Paſſio Chriſti, ſalus noſtra. 714. D.
Oblivio paſſionis Chriſti, mors noſtra, ſeu mortis noſtræ cauſa. 723. D. E.
Hinc D. Paulus Galatas ſanaturus, eos increpat quòd ad Chriſti mortem non ſatis attenderint. 723. D. E.
Ne tale quid nobis eveniat, Chriſtum in cruce pro nobis pendentem ſæpe intueamur. 724. A. B.
Imago crucifixi ſit nobis quaſi liber. Ibid.
Parabolani. qui? 924. E.

Paſcha.

Paſcha unde dictum? 1452. B.
Paſcha ſumitur tripliciter, pro feſto Paſchali, pro agno, ſeu victimâ Paſchali; pro epulo Paſchali. 312. A.
Agnus Paſchalis figura Chriſti. 312. A. B.
Tota vita noſtra Paſcha eſt: quia Chriſtus ſemper eſt

Immolatus. 312. C.
Hinc ſemper azymi, ſeu ſancti debemus eſſe.

Paſtor.

Paſtores. qui? 849. A.
Paſtor oves ſuas gerat in corde ad exemplum. D. Pauli. 161. C.
Bonus paſtor debet perpetuò militare. 1120. A.
Arma militiæ Chriſtianæ. quæ? Ibid.
Veri & falſi paſtoris imago. 549. E. 550. A. B. C.
Bonum imitare, falſum execrare. 550. B. C.
Paſtor ſe toti gregi ſuo debet.
Nullam ovem ſine crimine negligit. 16. D.
D. Paulum, prælatorum exemplar imitetur. Ibid.
Sit ſemper paratus ad miniſtrandum, nec labore, nec periculo terreatur. Ibid.
Paſtor fidelium utilitatem conſulat in ſuis exhortationibus, non guſtum.
Et quod utile eis deprehenderit, id ſine tædio ſubminiſtret. 929. E.
Ita D. Paolus. Ibid.
Quæ veri paſtoris vita? 1037. A.
Paſtor non ſibi, ſed ſuo gregi.
Exemplum D. Pauli hac in re. 1035. B.
Paſtoris ſollicitudo videatur ad exemplum D. Pauli. 1035. C.
Ovium ſanctitas, paſtoris vita. 1036. E. 1038. D. Vide *Prælatus, Epiſcopus. Superior.*

Patientia Dei.

Licèt Deus pro ſuâ voluntate ſuum in nos ſupremum dominium exerceret; non ideò peccator conqueri poſſet: at non ita Deus ſe gerit erga nos; ſed cum multâ patientiâ peccatorum rebellem ſuſtinet.
Hinc meritò Deus de peccatoribus conqueritur, quòd ſunt rebelles, quòd contrà Dei-voluntatem ſe ſuâ malitiâ indurant, 146. D. E. 149. C. D.
Quare Deus peccatores cum patientiâ tolerat? 149. E.
Deus non eſt improbitatis author, ſed ex improbitate bonum elicit. 150. C. D.
Sicut medici non creant viperas, ſed ex eis medicamentum conficiunt. Ibid.
Deus patientiæ. quare? 227. 228.

Patientia Chriſtiana.

Patientia donum Dei majus quàm mortuorum ſuſcitatio. quare? 909. A.
Patientia Chriſtianum conſummat. 910. A.
Tria faciunt Chriſtianum, fides, actio, paſſio. Fides inchoat, actio perficit, paſſio conſummat. 910. A.
Mala hîc ſunt inevitabilia: hinc patientia à Deo petenda. 1096. D.
Chriſtianus, ut Chriſtus, pati debet: hinc petenda patientia Chriſti. Ibid. D.
Quæ fuit Chriſti patientia? & quis animus Chriſti patientis? 1096. D. E. & 1102.
Patientiæ Chriſtianæ praxis. 1266. E. 1267. A. B.
Chriſtianiſmus ſeu regnum Dei non per facundiam eſt in nobis, ſed per opera & præcipuè per patientiam. 304. C.
Ad patientiam excitandam maximè confert exemplum Chriſti Domini, qui beatus cum eſſet, pati & mori voluit pro nobis. 607. B. C.
Ad patientiam habendam aſpiciamus in Jeſum. 1462. D.
Parva ſunt omnia quæ patimur, Chriſti paſſionibus comparata. 1463. E.
Ad patientiam veritas excitans. 116. C. D.
Patientia regnum Dei ſtabilit in nobis. 304. D.
Injuriam non pati, crimen ex D. Paulo. 320. C. quantò magis facere. Ibid.

Paulus Saulus.

Saulus cur Paulus nominatus? 11. A. B.
Tria nomina S. Pauli panegyrim componentia. 11. E.

S. Pauli Converſio.

Quàm ſtupenda S. Pauli converſio! 695. E.
Quot erant in Saulo obſtacula gratiæ? 696. C.
Quàm potent ergo Chriſti gratia? Ibid. C. D.
S. Paolus Deo obedivit, nullo mortali conſulto.
Sic Chriſtianus obediat Deo vocanti, carne & ſanguine inconſultis. Ibid. E.
S. Pauli prærogativæ ſecundùm carnem.
Omnes illas propter Chriſtum ſpernit & detrimentum exiſtimat. 931. B. &c. 932. A. &c.

S. Paulus Apoſtolus.

D. Paulus ſuum miniſterium tribus modis honorificavit. 179.
Iiſdem modis miniſterium honoret omnis Chriſti miniſter. Ibid. ſit ſanctus, gratis miniſtret, ſit ſollicitus.
S. Paulus per Dei volontatem Apoſtolus; juxta Dei voluntatem Apoſtolatum geſſit. 269. C.
Et quia Deus ſimplicitatem prætulit eloquentiæ, Paulus ſimpliciter prædicavit. Ibid.
Attendat ſibi vir Evangelicus; an per, & juxta Dei voluntatem prædicet? an ſimpliciter ſicut Apoſtolus? Ibid.
Paulus ſimpliciter prædicavit. Primò, quia talis fuit Dei voluntas, qui ſimplicitatem prætulit eloquentiæ. Secundò, quia Crucifixum prædicabat; prædicandi autem modus debuit eſſe conformis prædicationis objecto. 269. D. E.
Utraque ratio omnem Divini Verbi miniſtrum debet à nimio eloquentiæ ſtudio avertere.
Paulus prædicans nihil à quopiam accepit. 663. D.
Utinam multi illum imitarentur! Ibid. D.
Dictum Apoſtolo dignum, vos quæro, non veſtra. 664. A.
Apoſtolus animarum venator. 664.
Cor Pauli verè paternum. 664. B.
Dat, non accipit. Ibid. non ſua tantùm dare paratus eſt, ſed & ſemetipſum. Ibid. C.
Tria D. Paulus ad prædicationem attulit, fervorem, ſapientiam & vitam. 834. C.
Heu ne digni quidem ſumus, qui Pauli vel meminerimus! Ibid.
S. Paolus ab ipſo Jeſu-Chriſto conſtitutus Apoſtolus, non dedignatur cum hominibus communicare. 703. B. C.
Hoc D. Pauli factum, omnium Dei miniſtrorum eſt doctrina, hoc eos docet nihil omittendum operi Dei promovendo aptum. 703. C.
D. Paulus, velut fulmen, totum ferè mundum illuminavit. 231. A. B. C.
Quid non poteſt homo per Dei gratiam? verè in Paulo gratia Dei vacua non fuit. Ibid.
Quid hæc legens & cogitans facere debeant inutiliores?
Deum ſcilicet in ſuis ſanctis laudare.
Sanctos venerari.
Ipſos invocare. 231.
Gaudere quòd Deus ab aliis dignè ſerviatur. 231. C. D.
Magna D. Pauli anima, univerſum terrarum orbem amplectebatur. 16. D.
Illum imitare pro tuo modulo. Ibid.
Illum præſertim imitetur paſtor.
D. Pauli prædicantis duplex virtus, humilitas & paupertas. 642.

Talibus prometetur animarum ſalus. Ibid.
Paulus ne ipſa vitæ neceſſaria recipit, ne ſit oneroſus. 642. A.
Pauli gloria, non prædicatio præcisè, ſed prædicatio gratuita & ſine ullo onere 364. D.
Paulus fame perire mavult, quam ut quis ipſi gloriam gratis prædicandi eripiat. 363. C. D. E. 364. A. B. C. D.

S. Paulus, Paſtorum Doctor, Exemplar.

S. Paulus exemplar veri paſtoris & Apoſtolici concionatoris.
Ab ipſius itaque exemplo diſcat paſtor, concionator, &c. qualis eſſe debet, quàm fortis in paſſionibus, quàm fidens in Deum. 1026. D. E.
Qualis eſſe debeat ſua doctrina, quàm vera, pura, Divina. 1027. C. D.
Quo animo prædicare debet.
Non ut placeat hominibus.
Non ut ſuæ cupiditati ſerviat.
Sed ut Deo, cordium inſpectori placeat. 1027. D. E.
Quo affectu ſe gerere debet erga ſubditos.
Sicut mater nutriens filios ſuos, &c.
Paratus non lac tantùm dare, ſed & vitam. 1028. B. D. E.
Quomodo cum illis converſari? piè, juſtè, inculpatè. 1029. B.
Quantâ ſollicitudine exhortari, conſolari, obteſtari? 1029. B C.
Illos in corde ſemper gerere. 1032. A. B.
S. Paulus à faciendis terrenis tabernaculis, ad cæleſtia conſtruenda tranſlatus eſt, ait Origenes. 1097. D.
At quod mirabilius, utraque tabernacula ſimul faciebat. 1097. D. E.
Mirentur, at imitentur Evangelii & animarum miniſtri. Ibid. & 1098. A. B. 1102. A.
Tres honoris tituli. *Præco, Apoſtolus & Magiſter gentium.*
At tres perſecutionum cauſæ. 1203. A. B.
Gloriatur in vinculis. quare? 1203 B. C.
D. Paulus paſtor bonus. 664. C.
Paulus amat, timet; unde oritur timor, unde naſcitur amor. 665. B.
D. Paulus Dei imitator, ſæpe minatur ſe puniturum, antequàm puniat;
Imò minatur ſe puniturum, ut non puniat. 669. E.
Ita Prælatus numquam puniat, niſi prævis multis monitionibus. Ibid.
S. Paulus ſe à Chriſto immediatè Apoſtolum factum & miſſum ſæpe dicit, ut ad Gal. cap. 1. ✝. 1.
Non ut ſe laudet, ſed ut erroris & deceptionis materiam diſſolvat. 686. E.
Sæpe mens D. Pauli conſideranda, non nuda verba;
Ut cùm dicit ſe cum nullo communicaſſe, nec ad Apoſtolos aſcendiſſe; id non arrogantiæ causâ dicit, ſed ut ſuæ prædicationis authoritatem declaret. 694. D. E.
S. Paulus, qui primæ Corinth. 15. 9. dixit: *Non ſum dignus vocari Apoſtolus*: ſecundæ Cor. 11. 5. exiſtimat *nihil ſe minùs feciſſe a magnis Apoſtolis*, & hoc ſanctè, quia exigebat charitas, & animarum ſalus. 640. C.
Zelus ſalutis animarum licitum & ſapiens reddit quod foret illicitum & inſipiens.
Magnifica Divi Pauli eloquentia, ubi crucifixi virtutem contra crucis inimicos eloquitur. 987. C. D.
An S. Paulus reverà fuerit ſermone imperitus? 641. A.
Sanctorum Patrum diverſus loquendi modus, & cum fundamento.
D. Paulus ſæpe plura cogitat & ſentit, quàm verbis exprimit. 645. C. D.
Labor & paſſio Apoſtolatûs Paulini probatio. 646.
Paulus Angelorum Evangeliſta, eos illuminat. 833. C.

Pauli charitas.

Mira S. Pauli charitas, optantis pro fratribus ſuis eſſe anathema à Chriſto. 137. C. D. 138. A.
Hoc D. Pauli votum non fuit abſolutum, ſed conditionatum. 138. A. B.
Hæc Divi Pauli charitas nobis incomprehenſibilis. Quare? 138. B. C.
Charitas S. Pauli. 1289. A. 1291. A.
Quomodò imitanda? 1293. B.
Ejuſdem ars ſancta. Ibid E. 1290. C. 1292. C. D.
S. Paulus, omnium hominum ſalutis zelo preſſus, omnium hominum ſeſe ſervum dedit. 365. B. C.
Ibidem vide varios Paulinæ ſervitutis modos. B. C. D. E.
Paulus ut animas Chriſto lucretur, in omnes formas ſe vertit. 365. E.
Hanc Divi Pauli demiſſionem, illiuſque effectum mirare. 366. B.
Quiſquis ſis, hoc quoque fac, &c. ſis medicus, magiſter, pater. 366. B. C.
Pauli viſcera verè paterna. 670. D. E.
Indignatur, at indignatione affectu paterno plenâ. 671. A.
Admiranda D. Pauli charitas. 673. D.
Eam imitetur rector animarum. Ibid. 674. B. C.
D. Pauli paternus in Corinthios affectus. 303.
Curat vulnus quod inflixit. Ibid.
Pauli doctrina, Chriſti doctrina eſt; Pauli converſatio, Chriſti eſt converſatio. 304. B.
S. Paulus pater & mater. 750. E. 751. A. B.
Paulinæ charitatis induſtrias mirare. 750. B. C. At imitare. Ibid. C.
S. Paulus Prælatorum exemplar. 751. C.
Et omnium Dei cooperatiorum. Ibid.
Ad ejus exemplum ſint matres, at continuò parturientes. Ibid.
Partus Phyſicus unicus eſt, partus moralis multiplex. 751. A.
Miras Paulinæ charitatis artes vide. 524. D. Eas miretur, & imitetur Prælatus.
Paulus pater & medicus. 325. E. Talis ſit Prælatus corrigens.
S. Pauli prudens charitas. 526. A.
D. Paulus attendens ad Chriſti charitatem, omnia in Chriſto, & propter Chriſtum operatus eſt. 568. D.
Idem & nos faciamus. 569. 570. &c.
Ars mira & ſancta Paulinæ charitatis. 611. C. D. 612. C.
Paterna D. Pauli charitas. 582. D. E.
Hanc imitetur Prælatus. 583. A.
S. Pauli charitas & prudentia. 520.
Utramque Paſtores imitentur. Ibid.
Paterna Pauli viſcera. 1099. D. 1100. B.
Talia ſint Prælati viſcera; juſtitiam à miſericordiâ nunquam ſeparet.
Etiam excommunicatum, ut fratrem & filium diligat, ipſique benefaciat. 1100. B. C.
Dei bonitatem imitetur. 1099. D.
S. Pauli charitas Apoſtolica, imò Divina. 907. C.
Hanc imitetur paſtor. Ibid.
S. Paulus medicus eſt præſtantiſſimus, pater communis, patronus, omnes vult ſanare, ſalvare, &c.
Talis ſit prælatus. 626. A. B.
Invitus puniat. 629. C.

S. Paulus prælatorum exemplar, varia dat illis ſancti regiminis exempla & documenta. 629. C. D. 630. C. D.
Humilitas & charitas S. Pauli. 643. D.
S. Pauli ars mira in ſanandis, tùm inferiorum, tùm ſuperiorum infirmitatibus. 426. 427. 428.
S. Pauli charitas. 589. E.

Paulus humilis.

Paulus ne nimis ab hominibus exiſtimetur, ſuas tegit prærogativas.
Plerique, ut æſtimentur, falſas oſtentant excellentias. 658. E.
D. Paulum imitare. Ibid. 665. C. D.
Frequenter, & per omnes occaſiones, peccatorum ſuorum recordatur, eaque exaggerat. 1116. A. C. D.
Nihil ſibi à Deo pro ſemetipſo dari putat, ſed pro aliis. 512. E. 515.
D. Pauli humilitas. 451. E.
S. Paulus ſemper in ſuâ perſonâ dicit quæ gravia ſunt & moleſta. 450. E.
S. Pauli de ſe loquentis modeſtia; loquitur & tacet. 655. C. D.
Ita de ſemetipſo loqui timeat humilis.
D. Paulus modeſtiam præcepturus, modeſtiam ſervat in verbis. 193. C.
Ita ſuperior aliquid præcepturus ſe gerat. 193. D.
S. Paulus etiam minax, humilis tamen. 623. D.
Talis ſit ſuperior.
Authoritatem cum humilitate miſcet. Ibid.
Ita ſuperior Eccleſiaſticus, ſuam authoritatem cum humilitate contemperet. Ibid. & 624. A. B. 629. C.
S. Pauli humilitas. 834. A.

S. Pauli modeſtia & prudentia.

D. Pauli modeſtia ſimul & prudentia patet. 255. B. 300. B.
D. Paulus, ob perfectiores, totam laudat Eccleſiam, loquens de parte, quaſi de toto; ſicut & malos ejuſdem Eccleſiæ ita reprehendit, quaſi omnes eſſent culpabiles. 257. B.
D. Pauli prudentia. 702.
Eam imitetur Eccleſiæ miniſter, nihil negligat ad miniſterium conferens. 702. D. 703. C.
S. Paulus, ſalutis Galatarum zelo preſſus, totus eſt in ſtabiliendâ Apoſtolatûs ſui authoritate;
Totus in purgandâ minimâ de ſuâ miſſione ſuſpicione;
Totus in manifeſtandâ ſuarum intentionum rectitudine. 695. C.
Hanc Divi Pauli prudentiam imitetur Eccleſiæ miniſter, ubi fuerit neceſſe. Ibid. D.
S. Pauli prudentia in ſuo de litibus loquendi modo. 322. E.
Illius de his conſtans doctrina. A. 23.
D. Pauli prudens modeſtia. 219. C.
D. Pauli libertas ſimul & honeſtas. 229. E.
Apoſtoli Pauli prudentia. 690. C. 695. C. D.
S. Pauli prudentia, modeſtia, & ordinata modeſtia. 1015. D. E.
S. Pauli generoſitas. 1026. D.
D. Pauli prudentia. 604. C. 605. D. E.
Mira D. Pauli prudentia. 946. E. 948. B. Illam imitare.
S. Pauli prudens modeſtia. 590. A.
S. Pauli ſancta & mira ars. 590. D. 591. A. Hanc imitetur prælatus.
S. Pauli prudentia. 604. C.
S. Pauli invincibilis anima, de die in diem renovatur. 591. E.
Laudans hortatur. 602. D. 603. A.

S. Pauli generoſitas.

D. Pauli generoſitas. 704. in defendendâ veritate. 713. C.
Hanc imitentur prælati, ſicut & prudentiam. 704. D. E. 713. C.
S. Paulus prudentiam miſcet cum generoſitate. 704. D.
S. Paulus in Petro, Jacobo, Joanne, non conſideravit quid fuerint, ſed quid erant in Eccleſiâ. 705. B. C.
Sic erga prælatos, Deique miniſtros agamus. Ibid. D.

Paulus zelator gloriæ Jeſu.

Paulus Jeſu-Chriſti gloriæ zelator.
Hinc ferre non poteſt, quòd cujuſlibet hominis nomen cum glorioſo nomine Jeſu miſceatur. 259. A.

Paulus unitatis Eccleſiaſticæ amator.

Paulus unitatis Eccleſiaſticæ perfectus amator, omnem horret myſtici corporis ſciſſionem. 259. A.
Ad imitationem D. Pauli omnem, etiam minimam ſciſſionem, horreant Doctores, animarum directores. 260. A.
Horreant & omnes animæ Chriſtianæ. 260. B.

Admirandum S. Pauli exemplum.

Admirandum perfectæ, ſeu Apoſtolicæ vitæ exemplum in S. Paulo. 951.
Semper ſuo ſtatu contentus, ſibi, Deo juvante, ſufficiens; nihil appetens, ſcit inopiam ferre patienter, & abundantiâ uti moderatè.
Hoc exemplum ab omnibus imitandum, at præſertim ab Evangelicis pauperibus. 952. D. 946. E. 948. D.

S. Pauli raptus.

Quoties raptus in cælum? 657. E.
An D. Paulus Divinam viderit eſſentiam
Mavult in paſſionibus gloriari, quàm in ſuo raptu in cælum. 658. C. D.
S. Paulo factæ ſunt viſiones & revelationes. 655. C. D.
Quando in cælum raptus? 655. D. E.
Quomodò in cælum raptus? 656. C. D. E. 657. A. B. C. D.
D. Paulus Jeſum-Chriſtum corporaliter vidit. 471. D.

Miſcellanea de S. Paulo.

Quo ſenſu S. Paulus primus eſt peccatorum. 1118.
Paulus peccatorum conſolatio. 1118. B.
Paulus exemplum miſericordiæ Divinæ. Ibid. B. C.
Simile. Ibid.
S. Paulus plura ſentit, quàm exprimere valeat. 903. C.
Locutio Paulo digna. Ibid. *Cupio vos in viſceribus Chriſti.*
Illius explicatio. Ibid.
S. Pauli cogitatus ſæpe amplior quàm loquela. 870. D.
S. Paulus obſervat quod docet, immunditiam nec nominat. 871.
S. Paulus vagè, & obſcurè loquitur aliquando ob cauſam. 321. E.
S. Pauli, ut hominis anxii, locutio. 907. B.
S. Paulus corpore parvulus erat. 623. B. C. 627. B.
Tricubitalis erat. Ibid.
Hinc præſentia corporis infirma.
An in epiſtolâ ad Romanos, capite nono agat de prædeſtinationis myſterio? 153. Vide *Prædeſtinatio.*
Cur Divus Paulus Beatum Petrum non ſalutat in fine epiſtolæ ad Romanos; ſcilicet quia Romæ non

erat; ſicut nec ulli alii tunc preſbyteri. 240. B. & 241. D. E. Vide *Salutatio.*

Grotii nota obſervanda circa hanc rem. 240. B. 241. D. 242. B. Vide *Grotius.*

Apoſtolica S. Pauli ſcientia quæ? 948. C.

A pauperibus Evangelicis imitanda. Ibid.

S. Paulus rarum dedit toti Eccleſiæ exemplum zeli Apoſtolici, & libertatis Evangelicæ.

S. Pauli fiducia in Dei virtute. Ibid.

D. Paulus virgo. 335. A. B. C.

An D. Paulus in Hiſpaniam ierit? 232.

S. Paulus de ſuâ ſalute non certus; quis ergo ſecurus? 935. A.

Gratia Chriſti in S. Paulum, quem quaſi manu ſuâ apprehendit, & in ſtadium deduxit. 935. C. D.

Praxes Apoſtolicæ, quibus ſe Paulus ad perfectionem excitabat. 935. E. 938. D. E.

Illas imitare. 936. A.

Inſipientia D. Pauli, magna ſapientia, quia zelus ſalutis animarum. 639. D.

Paulus damnari timet; Calvinus fide credit ſe ſalvandum. 368. C.

Omnes S. Pauli, & Apoſtolorum actus & motus fuerunt ſecundùm inſtinctum Spiritûs ſancti. 702. E.

Paupertas Evangelica.

Laudabilis. 779. D.

Apoſtoli fuerunt pauperes. quare? 779. C.

Eamdem ob cauſam S. Franciſcus ſuos voluit pauperes. Ibid.

Evangelicæ paupertatis prærogativa. 582. A.

Paupertas ſumma, & tamen liberalis & magnifica; effectus eſt gratiæ, qui paruit in Macedonibus. 599. E.

Paupertas in Chriſto fuit ſumma, tùm in nativitate, tùm in vitâ, tùm in morte. 603.

Paupertas in Chriſto fuit conſecrata, quaſi Deïficata, & facta pro nobis beatitudinis principium. *Beati pauperes*, &c. 513. C. D.

Ex quo Filius Dei pauper factus eſt, honorificum eſt propter Deum eſſe pauperem. Ibid.

Pauperes Evangelici.

Pauperes Evangelici S. Paulum imitentur.

Suo ſtatu contenti, nihil appetentes, Deo juvante, ſibi ſufficientes; ſciant inopiam patienter ferre, & abundantiâ uti moderatè. 951. 952. D. 946. E. 948. D.

Pauper.

Pauper non contemnendus ob pauperiem, imò magis æſtimandus, quia Chriſto, & Apoſtolis ſimilior. 352. D.

Pauperes temporalia bona recipientes, debent ſuis benefactoribus bona ſpiritualia largiri.

Sicut illorum inopiæ ſubveniunt divites; ita & divitum inopiæ ſpirituali debent ſubvenire. 604. D. E. 605. A.

Charitas facit quandam inter divites & pauperes paritatem. Ibid.

Pauperes igitur debent eò meliores fieri, & ferventiores in oratione, quò plura bona recipiunt; quia tenentur ſuis benefactoribus bona ſpiritualia largiri. 605. A.

Pax.

Pax eſt vinculum, gluten, catena colligans animos. 846. E.

Chriſtianus paci ſtudeat. 847. A.

Ibidem vide rationes ad pacem & concordiam inducentes. A. B. C.

Pax omnibus rebus ex ſe indifferentibus anteponenda. 214. E.

Unuſquiſque multis in occaſionibus in ſuo ſenſu relinquendus; ne pax turbetur, & charitas lædatur. Ibid.

Chriſtianiſmus eſt ſchola pacis. 1000. A.

Pax ſit regina cordis noſtri. 1000. & 1004.

Currendum poſt pacem. 1466. B.

Pax conſcientiæ.

Pax conſcientiæ eſt fructus juſtificationis. 69. C. Vide. *Juſtificatio.*

Hujus pacis fundamentum. 69. D.

Peccatum.

Peccatum & Chriſtianus duo ſunt oppoſita, ſicut mors & vita. 84. E.

Peccato Chriſtianus eſt mortuus per baptiſma. Ibid. Vide *Baptiſmum & Chriſtianum.*

Chriſtiano facilis eſt victoria peccati. cur? 88. B.

Peccatum eſt tyrannus, à cujus ſervitute per baptiſmum liberati ſumus. 86. E. & 87. E. Vide *Baptiſma.*

Peccato ſervit ut tyranno, qui concupiſcentiis obedit, & mala deſideria, peccati juſſus, adimplet. 87. D.

Quovis peccato negatur Deus. 1262. C.

Peccatum eſt ſummum malum. 1464. A.

Hinc totis viribus ei reſiſtendum. Ibid.

Quid corpus peccati? quid membra? 997.

Mirâ induſtriâ hortatur baptizatos Apoſtolus ad ſerviendum Deo, peccato reſiſtendum. 91. C. 92. A. B. C.

Duæ peccatorum cauſæ externæ, mundi vanitas, diaboli inſtigatio. 815. C. D.

Peccata dicuntur tenebrarum opera. 206. A.

Tria præcipuè fugienda tenebrarum opera. 206. B. C.

Exhortatio ad fugam mali. 208. A.

Peccatum eſt mortis ſtimulus, ideò illâ gravius. 492. D. E.

Peccatum & juſtitia repugnant è diametro.

Alterutri parendum.

Ut meliùs eligas, exitum utriuſque intuere.

Hinc mors æterna; hinc vita æterna. 88. E.

Tria in peccato, iniquitas, offenſa Dei, reatus pœnæ. 58. A.

Tria oppoſita in juſtificatione. Vide *Juſtificatio.*

Chriſtiani peccatum quàm enorme? illius enormitatem augentia. 1321. D. E. 1315.

Felicem hominis juſtificati ſtatum vide. 825. B.

Infelicem Chriſtiani damnati ſtatum vide. 821. B. C.

Unius crimen, ab aliis toleratum, eſt omnium confuſio. C.

Publicas omnium exigit lachrymas quia peſtis publica. peccatum cognitum & toleratum unam totam Eccleſiam poteſt inficere. quare? & quomodò? 311. A.

Eſt quaſi fermentum totam maſſam inficiens. Ibid.

Peccatorum diſcrimen agnovit D. Paulus. 323. C.

Triplex peccatorum recordatio, una mala, altera periculoſa, tertia bona. 821. A. B.

Peccatum ſeu fomes peccati.

Chriſtus per mortem ſuam peccatum ſuo regno privavit. 114. B.

Deus per carnem à filio aſſumptam & quaſi peccatricem in cruce ſuſpenſam, damnavit peccatum, ſeu fomitem peccati reum peregit. 113. E. 124. A.

Peccator.

Horrenda peccatoris pictura. 826. E. 825. A.

Quo ſenſu S. Paulus primus peccatorum. 1118.

Paulus peccatorum conſolatio. 1118. D.

Exemplum Divinæ miſericordiæ in peccatores Ibidem.

Jeſus-Chriſtus venit peccatores ſalvos facere. 1117. C. D. E.

Peculium.

Chriſtianus peculium Dei. 1270. D. 1274. D. E. Vide *Chriſtianus.*

Periculum.

Semper & ubique cadendi periculum. 1244. A.
Cadit unus, reſurgit alter. Ibid. C.

Peripſema.

Peripſema. quid? 303. A.
Hoſtiæ piaculares. quid? 303. B.

Perſeverantia.

Perſeverantia ad ſalutem neceſſaria. 1366. C. D.
Tria ſalutem efficiunt. Fides inchoat, bona opera efficiunt, perſeverantia in bono, & in patientiâ conſummat. 1366. E.
Exemplum Abrahæ ad perſeverantiam excitans. 1367. B.
Ad perſeverandum duo ſemper attendenda, Dei bonitas, Dei ſeveritas, ſeu juſtitia. 181. E.
De Dei bonitate non præſumendum, quia tremendus eſt abuſus gratiæ. 182.
Ut perſeveres in bono, ama. time. 182. A.
Et peccata & gratia debent nobis cooperari in bonum.
Aliorum peccata nos humiliare debent; gratia nobis exhibita, debet nos in amorem Dei accendere. 182. A. B.

S. Petrus.

An erravit, & in quo erravit, cùm à S. Paulo fuit reprehenſus? 707.
Ejus culpa duplex 707. D.
Rarum dedit poſteris exemplum humilitatis. 708. S. Paulus rarum dedit exemplum zeli. 708.
Hujus reprehenſionis explicatio acrem excitavit litem inter D. Hieronymum & S. Auguſtinum cujus Synopſin. Vide 711. 712. 715. 714.

S. Petrus & Paulus.

Suavis Dei providentia in hominum ſalute procurandâ patet in partitione operarum D. Petri & D. Pauli. 706. B. C.
Petrus Judæis, Paulus gentibus datur. quare? Ibid.
Deus Petri & Pauli operas partitus eſt, non juriſdictionem & poteſtatem. Ibid.
Hæc operarum partitio fuit ad tempus; poſtea enim Petrus gentibus prædicavit & Paulus Judæis. 706. A.

S. Petrus & concilium.

Ab Apoſtolorum tempore uſque ad noſtrum, in fidei dubiis, recurſum eſt ad Petrum, ejuſque ſucceſſores & ad concilia, quibus præeſt. 705. C.

Pharao.

Dei duplex intentio Pharaonem ad thronum evehentis. 145. C.
Pharao obduratorum figura, circa quos, ſicut & circa Pharaonem duplex intentio Dei. 145. D.

Phœbe.

Phœbe, Diaconiſſa Eccleſiæ Cenchreenſis; ſeu parochiæ, quæ erat in ſuburbio Corinthi, dicto Cenchreæ: ubi erat D. Paulus. 239. A. C. D.
Hanc D. Paulus commendat Romanis: ejus commendationis argumenta. 239. C.

Philautia, ſeu Amor ſui.

Philautos. quis? 1225. E.
Philautia eſt malorum radix. Ibid.
Eſt quaſi idololatria. 1226. C.
Hujus peſſimæ radicis rami. 1226. D. E. 1227. A. B. C.
Sicut à charitate omne bonum: ſic à philautiâ omne malum.
Sicut à charitate civitas Dei, ſic à philautiâ civitas diaboli. 1227. D. E.

Philemon.

Quis? 1283.
Epiſtola ad Philemonem, qualis? quando? ubi ſcripta? 1283.
Philemonis fides & charitas. 1289. B. C.

Philippenſes.

Philippenſis Eccleſia erga S. Paulum ſemper ſtudioſiſſima. 894.
Ad Philippenſes ſcribit Apoſtolus, quæ occaſio ſcribendi? 894.
Qualis hæc ad Philippenſes epiſtola? Ibid.
Unde & quando ſcripta? 895.
Magna laus Philippenſium. 901. A. B.
Quomodò ſint imitandi? Ibid.
Philippenſium beneficentia in S. Paulum & Evangelii miniſtros. 901. C. D. E.
Hæc Philippenſium beneficentia fuit communicatio cum S. Paulo, ejuſque meritorum participatio. 902. A. B.

Philippi.

Philippi, urbs Macedoniæ, unde ſic dicta? 894.
Quomodò Philippos adiit S. Paulus. Ibid.

Philoſophia & Philoſophi.

Vanæ philoſophiæ deſcriptio. 984. D.
Philoſophi Deum ex creaturis agnoverunt. 19. B. C. D.
Mundus, liber Divinitatis, fuit illis quaſi Evangelium. Ibid.
Speculum fuit in quo Dei imaginem viderunt. Ibid.
Muſica Deum illis prædicans. Ibid. Vide *Mundus.*
At quò plus illis ſcientiæ, eò damnabiliores fuerunt, quia Deum non glorificaverunt.
Triplex philoſophorum ingratitudo. 19. C. D. E.
Triplex ipſorum ingratitudinis punitio. 20. A. B. C.
Philoſophorum damnatio ſit Chriſtianorum inſtructio. Ibid.
Quàm terribilis ſcientiarum abuſus! 19. D. E. Vide *Scientia.*

Pietas.

Pietatis exercitium D. Paulus Palæſtricis exercitationibus ſæpè comparat, & meritò. 1160. B.
Diſcrimen ſpiritualis exercitationis pietatis cum palæſtricâ exercitatione: hæc parùm juvat: illa ad omnia utilis eſt. 1160. B. C.
Pietatis utilitas etiam in hac vitâ. 1160. C. D.
Pietas magnus quæſtus. quomodò? 1182. D. E.
Pietas per fidem ædificatur, non per diſputationem, 1112. C. D.
Pietatis lac Jeſus-Chriſtus crucifixus. 270. C. D. E.
Hoc lac extinguit omnium vitiorum ardores. 271. A.
Efformat & nutrit omnium virtutum pulchritudinem. 271. Vide *Jeſus-Chriſtus crucifixus.*

Pii.

Pii patientur. à quibus? quare? 1229. D. E.
Mali è contra, ut plurimùm ſunt in otio & quiete. 1230. B.

Plagiarii.

Plagiarii. qui? & unde dicti? 1115. B.

Planta.

Sumus plantæ Dei, in Eccleſiæ agro per baptiſmum plantatæ.
Per Verbi Divini & ſacramentorum miniſtros rigatæ.
At à Deo ſolo vitam & incrementum recipimus. 285. E. 286. A. Vide *Eccleſia. Agricultura.*

Poteſtas.

Omnis poteſtas & poteſtatis diſtinctio eſt à Deo. 291. D.
Poteſtas Eccleſiaſtica eſt à Deo immediatè. 207. E.
Poteſtas ſæcularis eſt à Deo ſaltem mediatè. 202. D.
Fuit aliquando immediatè. 202. D.
Deus ſæpè attemperat regna ſubditorum utilitatibus, aut pœnis, juxta illorum merita. 202. D.
Omnis poteſtas eſt à Deo quidem.
Sed non omnis ingreſſus ad poteſtatem eſt à Deo; nec omnis poteſtatis uſus. 202. E.
Licèt autem quis abutatur ſuâ poteſtate, dummodò legitimè ſit creatus, ſuam habet à Deo poteſtatem. 202. E.
A Deo eſt poteſtas: ergo poteſtati debetur honor interior & exterior, ut Dei vicario & imagini. 203. A.
A Deo eſt ordo & diſtinctio poteſtatia: ergo & ſubordinatis poteſtatibus parendum. 203. A.
Modus poteſtatem Chriſtianè honorandi. 207. A.
Etiam mali principes, legitimè creati, ſunt à Deo: ergo & ipſis debetur honor & obedientia. 203. A.
Nulla poteſtas eſt contra juſtitiam & veritatem, ſed pro veritate & ſanctitate. 693. E. Vide *Princeps*.

Praxis Chriſtiana.

Seu modus Deum dignè glorificandi per Jeſum Chriſtum. 245. B. C. D.
Solus Jeſus-Chriſtus Deum dignè glorificat. quare? 245. C.
A primo conceptionis inſtanti Deum dignè glorificavit. quomodò? 245. C. D.
Nunc glorificat in cælis & in terris. 245. D. 246. B.
Deum ergo glorificaturi; Chriſto Deum dignè glorificanti, uniamur fide & charitate. 246. C. D. & 907. 285. 1416. 1417. 1485. 1486.
Praxis circa diem mortis & judicii. 294. 951.
Praxis orationis. 117. 118. 121. 122. 124. 914. 1101.
Praxis Chriſtianæ patientiæ. 1266. 1267.
Praxes Apoſtolicæ, quibus ſe D. Paulus ad perfectionem excitabat. 935. 936. 938.
Praxis ſpei. 72. C. 720.
Praxis ſervanda ab Eccleſiæ miniſtris per reſpectum ad tres ſanctiſſimæ Trinitatis perſonas. 423. B. C.

Prædeſtinatio.

Prædeſtinationis myſterium nobis eſt abſconditum & impenetrabile. 155. D.
Quia nullibi clarè revelatum. 155. E.
Nec in Scripturâ, nec in traditione. Ibid. & 156. A.
Hæc, ergo ſacra prædeſtinationis caligo humiliter eſt adoranda. 156. B.
Opinio aſſerens prædeſtinationem ante præviſa merita, eſt probabilis & catholica. 156. B.
Non eſt tamen de fide, quia in nullo, vel ſanè in obſcuris tantùm Scripturæ locis, fundata. 155. C. 156. C.
Opinio aſſerens prædeſtinationem poſt præviſa merita, ſacræ Scripturæ, Divinæ voluntatis teſti, eſt conformior. 156. C. D.
In clarioribus & expreſſioribus Scripturæ locis fundata; ideò præferenda. 156. D. E.
Quid hac de re D. Auguſtinus? 157.
Quid de D. Auguſtino ſummi Pontifices & concilia? 157. E. 158. A.
Prædeſtinationis evidentiſſimum argumentum eſt conformitas cum Chriſto patiente. 124. C. D.
Patiens Chriſtum aſpice crucifixum; ſicut ipſi crux via fuit ad gloriam, ita erit & tibi. 124. D.
Circa prædeſtinationem diverſæ opiniones. 124. E.
In hac opinionum diverſitate & variâ ſcripturarum circa hanc rem explicatione quid faciendum?
Primò. Deus veritatis fons ſimpliciter adorandus.
Secundò, humana ignorantia agnoſcenda.
Tertiò, ſcripturarum profunditas cum tremore aſpicienda.
Quartò, cavendum ne quod Deus abſconditum voluit, curioſiores penetrare velimus, & quod nobis manifeſtum pigri negligamus. 125. D. E.
Duo ſunt in prædeſtinationis myſterio, unum, quod Dei eſt; alterum quod hominum: plerumque ſatagunt homines quod eſt Dei; negligunt quod ſuum eſt. 125. E. 126. A.
Quid de utrâque opinione circa prædeſtinationem ſentiendum? 126. B. C.
Quæ opinio Apoſtolicæ doctrinæ conformior? 126. C. D. 127. A. B.
An D. Paulus in epiſtolâ ad Romanos capite nono agat de myſterio prædeſtinationis ad gloriam? attendenda ad capiendam illius mentem in hoc capite. 153. A. B. C. D. E.
D. Paulus in hoc capite agit de gratiâ juſtificante 153. E. 154. D.
Non de gratiâ vocationis. 154. D.
Non agit de gloriâ, ſeu de gratuitâ ad gloriam prædeſtinatione & reprobatione ab illâ. 154. E. 155. A. niſi conſequenter. 155. A.
Nullus in D Paulo textus, qui ſive in ſenſu litterali, ſive in ſenſu allegorico, agat de prædeſtinatione, aut reprobatione. 155. A.
Quis ſit ſenſus litteralis verſûs 23. Geneſis 25. citati à D. Paulo Rom. 9. ✝. 10. 11. *Major ſerviet minori*. & Malachiæ *Jacob dilexi, Eſau odio habui?* 142. B. C. D. E.
Quis ſit eorumdem verſuum ſenſus myſticus à Divo Paulo intentus? 142. E. 143. A. &c.
Quid ſimilitudo figuli & luti ſignificat ex prophetis Iſaiâ & Jeremiâ? 147. C. D. E.
Quid ex D. Paulo? 148. A. &c.
Quid *vas in honorem*, & *vas in contumeliam* ex D. Paulo? 147. C. 148. C. D.
D. Pauli modeſtiam imitare agens de prædeſtinatione & reprobatione: revelata diſſere, abſcondita mirare & adora. 186. C. D.

Prædicatio.

Prædicatio primarium Apoſtolorum munus; ideò Epiſcopis præſcriptum. 260. E.
Prædicatio crucifixi ſit ſimplex, ſicut crux fuit nuda 261. B. Vide *Verbum crucis, Concionator, Evangelicus.*
Nimia eloquentia evacuat crucis virtutem & crucifixi gratiam. 261. A.
Quomodò? Ibid. A. B.
Igitur ab eâ caveat vir Evangelicus. Ibid. C.
Mors Chriſti nobis eſt Dei virtus; ſimplex hujus mortis prædicatio, medium, quo Dei potentia vult ſalutem noſtram operari: non verò eloquentia. 261. D.
Mutata fuit per peccata hominum ſalutis via: per ſapientiam Deus creator homines volebat ad ſui cultum ducere: hoc non ceſſit feliciter. Ideò per ſtultitiam crucis vult ſalvare credentes. 261. C. D. E. Vide *Eloquentia. Verbum crucis. Salus.*
S. Paulus prædicavit ſimpliciter. Primò, quia talis fuit Dei voluntas, qui ſimplicitatem prætulit eloquentiæ. Secundò, quia crucifixum prædicabat. 269. D. E. Vide *S. Paulus.*
Utraque ratio omnem Divini verbi miniſtrum debet à nimio eloquentiæ ſtudio avertere.

Prædica-

Prædicare eſt ſacrificare.
In hoc ſacrificio prædicator eſt ſacerdos, auditores ſunt victima, prædicatio Evangelii eſt victimæ conſecratio; ignis, quo victima comburitur, Spiritus ſanctus. 430. B.
Videat concionator quâ pietate & quo ſtudio hoc peragat miniſterium. Ibid. & 234. E.
Prædicatio eſt metaphoricè quidem ſacrificium; ſicut eleemoſyna, contritio, mortificatio.
At hæc ſacrificia metaphorica verum ſupponunt & ſtabiliunt; tantùm abeſt ut negent, ſicut ineptè Calvinus hinc inferre voluit. 230. C. D.
Prædicatio eſt lyturgia myſtica. 923. C.
Quo animo facienda? Ibid. & 926. B.

Prælatus.

Prælatus ſubditos corrigens, authoritatem cum humilitate miſceat; atque contemperet ad exemplum B. Pauli. 623. D. 624. A. B. 629. C.
Prælatus ſpiritualis quoquo modo ſe gerat, ab aliquibus improbabitur. 624. D.
Quid tunc illi faciendum? Ibid.
Chriſtiana vita eſt militia, cujus duces ſunt Prælati. 624. E.
Quæ ſunt arma quibus uti debent Prælati, ad exemplum Apoſtoli? 625.
Qui ſunt horum armorum ſpiritualium effectus? 625. B. C. D. E.
Prælatorum exemplar D. Paulus. 626. A.
Prælatus ſit medicus, pater, patronus, procurator. Ibid. A. B.
Prælatus ſemper prodeſſe debet, nunquam nocere; quia poteſtas illi data eſt ad ædificationem, non ad deſtructionem. 626. D. E. 630. C.
Prælatus ob poteſtatem illi à Deo datam, honorandus. Ibid.
Prælatus multa ſancti regiminis habet documenta à doctrinâ & ab exemplo D. Pauli. 623. C. D. 630. C. D. 675. 676.
Prælatus ad exemplum D. Pauli, ſit animarum ſibi ſubditarum ſalutis zelotes. 639. A. &c.
Animas ſibi ſubditas prælatus conſideret ut ſponſas Chriſti, quarum eſt pronubus; & ſtudeat eas Chriſto ſponſo ſervare captas. Ibid.
Quælibet anima Chriſtiana eſt ſponſa Chriſti. Ibid.
Quæ dos hujus ſponſæ?
Quæ virginitas? quæ nuptiæ? Ibid. D. E. 639.
Prælati virtutes Apoſtolicæ, humilitas cordis & paupertas ſpiritûs, ad exemplum D. Pauli. 641. C. 642. A.
Prælati in S. Paulo habent ſancti regiminis exemplar.
Præcipit ut Apoſtolus, obſecrat ut pater.
Utrumque autem per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. 1099. B. C.
Prælatus plus obſecret quàm præcipiat.
Ad paterna Chriſti viſcera ſæpiùs recurrat, quàm ad Divinam ejus authoritatem. Ibid.
Prælatus Chriſti vices gerit, in ejus agat ſpiritu. Ibid.
Tria prælatorum munia in ſubditos. 1058. A.
Tria inferiorum in prælatos officia. Ibid. C. D.
Prælati, ſicut Apoſtoli, debent eſſe forma, exemplar & quaſi leges animatæ. 936. D.
Prælati tamen vitia non excuſant ſubditos. quare? Ibid.
Prælatus ſit medicus, pater, patronus. 626. invitus puniat. 829. C.
Ad exemplum S. Pauli prælatus ſit mater, continuè parturiens. 752.
Partus phyſicus unicus eſt, partus moralis multiplex.
Prælatus S. Paulum imitetur, diligat ſubditos, confidat illis, exiſtimet eos. 591. B. C.
Prælatus imitetur miras Paulinæ charitatis artes, quibus animas ſibi commiſſas Chriſto lucretur. 524. D. 591. B. C. 756. C.
Sit pater & medicus. 325. E.
Agat ex charitate. Ibid.
Authoritate ſuâ moderatè utatur. 527. C.
Duo prælati munia. 536. B.
Solamen bonorum prælatorum. 645. E. 650. B.
Confuſio negligentium. 646. A. 650. B.
Quàm neceſſarium ut prælatus ſit æquus judex. 1173. E. 1175. C.
Qualis debeat eſſe animus prælati corrigentis? 674. B. C. 673. B. C. D.
Chriſtus prælatorum eſt exemplar. 397.
Prælati verò Chriſti Domini imitatores, ſubditorum ſuorum ſunt exemplar. 397. B. C. D.
Prælati debent vigilare. 1484. D. quare? Ibid.
Quid facere debeat prælatus contemptus? 1484. E.
Gemitus prælati quavis ultione deterior. 1485. A.
Prælati per reſpectum ad Chriſtum conſiderandi: non attendendum quid fuerint, nec quid ſint in ſe: ſed quod in Eccleſiâ: Dei miniſtri, Chriſti vicarii. 705. D.
Hoc diſcamus ab exemplo D. Pauli. Ibid. & 713. D.
Suavem & providam Dei voluntatem in hominum ſalute procurandâ, imitetur Dei miniſter. Deus ſe ſe hominum infirmitati quaſi accommodat. 706. B. C. 713. D.
Quàm optanda Dei miniſtrorum concordia? 706. C.
Charitas in pauperes ad omnes Apoſtolorum ſucceſſores attinet. 706. D.
Si Paulus pauperrimus tot eleemoſynis pauperes adjuvit?
Quid Epiſcopus & alius Dei miniſter, pauperum bonis dives, facere non debet? Ibid.
Hæc duo omni Chriſti miniſtro neceſſaria, humilitas, & fiducia in Deum. 834. B.
Neceſſariò ſubditi erunt aut gaudium, aut triſtitia prælatorum; vel gloria, vel confuſio. 941. E.
A facto petri Judæos & ipſum Barnabam ad ſimulationem inducente, patet nihil eſſe peſtilentius malo paſtoris exemplo 708. A. 713. E.
Petrus rarum dedit humilitatis exemplum omnibus prælatis. 708. C. D. E.

Prælatio.

Prælationis periculum. 1484. D.
Quomodò quiſque debeat ſe circa prælationem gerere? 1485. A.

Præputium.

Quid moraliter ſignificat? 985. B.

Præſentia Dei.

Realis præſentia Chriſti in ſanctiſſimâ Euchariſtiâ. Vide *Euchariſtia.*
Quàm utilis fides de præſentiâ Dei? 1451. E.

Prætor. Prætorium.

Qu[illegible] 04. E.

Preſbyter.

Circa preſbyteros Apoſtoli ſtatuta. 1173. A. B. C.
De preſbyteris non locutus eſt D. Paulus ſcribens ad Timotheum. quare? 1147. B.
Non egit etiam de ſubdiaconis. quare? 1147. C.

Præmium cæleſte, Gloria æterna.

Ob præmium gloriæ ſanctè vivendum. 941. D.

Præſumptio.

De Dei bonitate non præſumendum, quia tremendus eſt abuſus gratiæ. 182. D.

Princeps.

Princeps Dei vicarius & miniſter eſt.
Ergo ſecundùm Dei voluntatem debet regere & agere. 203. C.
Princeps Dei miniſtes eſt in bonum.
Ergo nullam contra bonum, poteſtatem habet, ſed contra malum; quod punire debet, virtutem verò præmiari. 203. D.
Principi ſolvenda ſunt tributa; non tantùm ex metu, ſed & in conſcientiâ. 204. A. B. C.
Princeps non politicè tantùm, ſed & religiosè proptes Deum colendus. 204. B.
Principi tributum ex juſtitiâ ſolvendum. 204. C.
Principes diſcant quantùm Religioni debeant, quæ corpora & corda ſubdit ipſis. 204. D.
Principes diſcant quòd tributis, quaſi ſtipendiis alantur, ut publicæ utilitati fortiter & ſedulò incumbant. 204. D.
Quando circa tributa peccant? 204. D.
Toleranda dominantium vitia, ſicut ſterilitas, imbres & cætera naturæ mala. 203. D.
Quis ſit Chriſtianus modus principes honorandi? 207. A.
Qui principem honorat Chriſtianè, Deum ipſum honorat. 207. A.
Etiam mali principes, legitimè creati, ſunt à Deo; ipſiſque debetur honor & obedientia. 203. A.
Deus attemperat ſæpè regna ſubditorum utilitatibus, aut pœnis, juxta illorum merita. 202. D. Vide *Poteſtas.*

Promiſſio.

Quare promiſſio à Deo facta Abrahæ vocatur teſtamentum? 729. Vide *Teſtamentum.*

Pronubus.

Anima Chriſtiana Chriſti ſponſa.
Hujus ſponſæ pronubus, miniſter Chriſti. 639. B.
Hujus pronubi zelotypia erga hujus ſponſæ virginitatem, zelotypia ſancta. 639. B. C. D.
Propitiatorium quid, & cur ſic dictum? 1406. A. B.

Prophetia.

Donum prophetiæ dono linguarum præferendum eſſe, multis probat Apoſtolus toto cap. 14. primæ ad Cor.
Quid per prophetam intelligat Apoſtolus? Doctorem ſcilicet & Concionatorem, qui ſuis ſermonibus fideles confirmet, hortetur ſoletur, &c. 449. E. 456. D. & 848.
Tria prophetæ, ſeu concionatoris munia. 450. A.
Multorum Concionatorum vitia. 451. C. D. 452. A.
Finis prophetici ſermonis. 452. A. Vide *Concionator.*
Donum prophetiæ præcipuè propter fideles. 455. E.
Utile tamen eſt fidelibus & infidelibus. 456. B. C. D.

Propoſitum.

An propoſitum, de quo D. Paulus Rom. 8. 28. ſit clavis totius myſterii Divinæ prædeſtinationis? 112. E.
Quid per hoc propoſitum intelligant Patres Græci? 123. A. B.
Quid intelligant Latini, poſt Divum Auguſtinum? 123. D. E.
Bipertiuntur Latini. Ibid.

Proſopopæa.

Proſopopæam amat D. Paulus. 119. C.

Providentia.

Quàm ſuavis providentia Dei in hominum ſalute procurandâ? 706. B.
Illam imitetur Prælatus, & alius Dei miniſter.
Omnipotens eſt Divina providentia, nullumque malum permittit, ex quo bonum non ſit elicitura. 176.
Ubi ergo omnia videntur ſuſque deque verſa, & nos latet Divinæ providentiæ ratio; ignotum tunc adora Deum. 176. C.
Deus malis hominum voluntatibus utitur, ad ſuam voluntatem faciendam. 905. A. Vide *Deus, Conſilia, ſeu Judicia Dei.*
Quod homines impedimentum putant, hoc ſæpe medium eſt, quo Deus ad fines ſuos utitur. Ibid. A.
Igitur Divinæ providentiæ omnia noſtra committenda, & omnia per reſpectum ad ipſum conſideranda. 905. A.

Proximus.

Quàm periculoſum ſit de proximo judicare? 219. 220. Vide *Judicium*, & *A judicio deterrentia.*

Pſalmus.

Antiquus eſt mos cantandi pſalmos & hymnos, non tantùm in Eccleſiâ, ſed & in privatis domibus. 873. C. D.
Duo requiſita ad bene pſallendum. Ibid. D.

Pſeudo-Apoſtoli, falſi Apoſtoli.

Apoſtoli Chriſti, ſicut Chriſtus ipſe, ſunt humiles corde, & pauperes ſpiritu; Apoſtoli ſathanæ è contra ſunt ſuperbi, & lucrum quærunt. 644. C. D. 645. B. C.
Ab initio Eccleſiæ fuerunt pſeudo-Apoſtoli. 643.
Larvam Apoſtolorum Chriſti ferunt. Ibid.
Sicut tenebrarum angelus ſe in angelum lucis transfigurat. Ibid.
Pſeudo-Apoſtolorum fraus; ſuos errores vocant Evangelium. 689. B. C.
Revera eſt Evangelii everſio. Ibid.
Pſeudo-Apoſtoli notæ. 1027. E.

Pugil.

D. Paulus Græcis ſcribens, ad Græcorum palæſtras alludit ſæpe. 1160. B. Vide *Palaſtra.*

Punitio.

Proſtratio Judæorum in deſerto, figura noſtræ proſtrationis in inferno. 379.

Puritas

Deus vult ſpeciatim, ut Chriſtianus ſit purus, caſtus, ab omni impudicitiâ remotus. 1043. A. 1049. C. Vide *Caſtitas.*
Impuritatem horret ſpiritus Dei. 1043. A.
Impuritatis enormitatem vide. 1044.
Per impuritatem ſpernitur Deus, Chriſtus, & Spiritus ſanctus. 1044. B.
Quanta debeat eſſe Chriſtiani puritas? 879. E. 880. D.

Pyctes.

Quilibet Chriſtianus eſt pugil. 368. B. 370. A. B.
Quomodò pugnandum? 368. B. C. D. 370. B.

Recapitulatio.

RECAPITULATIO mundi, Chriſtus. Quomodò? 800. A.
Hujus recapitulationis effectus. 800. C.
Cælum & terra una Dei domus. B. Omnes Chriſtiani fratres. C.

Reconciliatio.

Attendenda in noſtræ reconciliationis modo. 969.
Uſus illius noſtræ reconciliationis. 970 C.
Peccatorum remiſſio per ſanguinem Filii Dei, eſt omnium Dei donorum maximum. 798. B. C.
Nimia charitas. 817. A.

Reconciliationis miniſterium.

In quo conſiſtit reconciliationis miniſterium? 572. B.
Hujus miniſterii author, mediator, miniſter. 572. B. C.

Profunditas Divinæ clementiæ in noſtrâ reconciliatione, & in modo reconciliandi. 573. A. C.
Miniſter hoc ſacrum agens miniſterium, attendat quid ſit, & quid agat. 574. D. E.
Miniſtrorum vitia redundant in miniſterium. 579. D. E.

Redemptio.

Duplex noſtra redemptio; inchoata, completa. 801. E. 802. A. B.

Regeneratio.

Regenerationis effectus. 321 A. B. ob quos Deo gratias age. Ibid. Vide *Baptiſmus*

Regimen.

S. Paulus varia dat ſuperioribus ſancti regiminis exempla & documenta. 629. C. D. 630 C. D. 673. 676. Vide *Prælatus*.

Regnum Dei.

Regnum Dei non eſt eſca & potus.
Hoc loco abutuntur Hæretici contra jejunia ab Eccleſiâ præcepta; ſed malè. 218. C. D.
Hujus loci ſenſum vide ibid.
Regnum Dei, ſeu Religio, quâ Deus regnat in nobis, & per quam regnum cæleſte paratur. In quo conſiſtit?
In verâ pietate erga Deum, in pacis ſtudio cum hominibus, & in gaudio ſpirituali. Ibid.

Regula actuum.

Non jus, ſed charitas eſt actionum noſtrarum regula. 387. C.

Relapſus.

Relapſus in graviora peccata difficilè remittitur. 1364. B. C. 1369. C.
Illius enormitas. 1433. B. C.

Religio.

Triplex Religionis ſtatus; pueritiæ in Judæis, juventutis in Chriſtianis viatoribus, conſummatæ perfectionis in beatis. 747. D.
Ubique eadem Religio, incipiens, perfecta, perfectiſſima. Ibid.
Medium tenemus inter Judæos & beatos. 747. E.
Vera Religio, diligere Deum ex toto corde, & ex ejus amore ſervare mandata.
Religio dicitur regnum Dei, quia per eam Deus regnat in nobis, & per eam regnum cæleſte nobis paratur. 218.
In quo conſiſtit? in juſtitiâ, pace, & gaudio. 218. C. Vide *Regnum Dei*.
Omnia Religionis officia reducuntur ad duo, credere ſcilicet & confiteri. 163. E. 164. B. C.
Religionis exercitium ad duo poteſt reduci; ad petitionem, & ad gratiarum actionem. 14. D.

Chriſtiana Religio.

Chriſtiana Religio tot miraculis à Deo ſtabilita, ut in die judicii nihil ſit ob fidem ſuam Chriſtiano metuendum. 714. C. D. 764. B. C.
Duo magna Chriſtianæ pietatis principis. 47. C. D.
Primum, omnes peccaverunt, & egent gloriâ Dei. 43. C. 47. C.
Hujus principii ſequela. 47. C.
Praxis. Ibid. 47. C. D. Vide etiam 43. C. D.
Secundum, principium juſtificamur gratuitâ Dei miſericordiâ, per redemptionem, quæ facta eſt per Jeſum-Chriſtum, quem Deus propoſuit propitiationem per fidem in ſanguine ipſius. 45. B. C. D. 48. C.
Hujus principii praxim vide 48. D.
Chriſtus eſt Religionis centrum, in quod omnes debent confluere. 1435. C.
Chriſtus eſt Religionis exemplar. 1435. D. E.
Exemplar eſt vitæ Religioſæ. E.
Exemplar eſt mortis Religioſæ. 1436. B. C. 1485. & 1486.
Veteris Teſtamenti Religio ſummariè deſcribitur. 1403. D. E. 1404. 1405.
Quæ fiebant in ſancto? quæ in ſancto ſanctorum? ibidem.
Æternitatis Religio quæ? Vide *Æternitas*.
Hujus æternæ Religionis diſpoſitio eſt Chriſtianiſmus quaſi tyrocinium. Vide *Chriſtianiſmus*.

Religioſus.

Chriſtianus ex D. Paulo debet eſſe quaſi ſtella fulgens in mundo, aliiſque fax vitæ.
A fortiori Religioſus. 922. D. E. 926.
Debet lucere. 871.
Sit ſtella fulgens, fax vitæ. 922. D. 926. A.

Religioſi mendicantes.

Religioſi mendicantes, qui gratis evangelizant, Divi Pauli ſunt imitatores. 363. B.
Hæreticorum in mendicantes Religioſos injuria. 1045. B.
Ab eâ vindicantur. Ibid.

Renovatio.

Interior renovatio fit duobus; ſi anima ſeſe à mundanis avertat, ut ad Divina convertat. 192. E. 193. A.
Renovationis interioris fructus eſt cognitio Divinæ voluntatis. 193. A.

Reparatio.

Mira hominis reparatio! qui ex nihilo fecit omnia, ex privationibus reparavit omnia. 264.
Per inſipientes docuit ſapientes, per infirmos ſuperavit potentes, per ignobiles omnem humiliavit ſublimitatem. 264. A.
Mutata fuit ſalutis via per peccata hominum. Vide *Salus, Prædicatio, Crucifixus, Eloquentia*.
Deus qui ex nihilo creavit omnia, vilibus, & nihili inſtrumentis reparavit. 552. C. 553. A.
Ut Deo ſoli creationis & reparationis gloria tribuatur. Ibid.

Requies æterna.

Triplex eſt requies in Scripturis; Sabbathi, in terrâ promiſſâ, æterna in cælo. 1340. A.
De hac vide 1345. 1346. A. B. C. D.
Requies æterna in cælo, cur Sabbathum dicta? 1341. B.
Votum ad æternam quietem. Ibid.
Ad hanc requiem feſtinandum, quare? D.
Quò ſeniores ſumus, eò velociùs nobis currendum. Ibid.
Exemplum terribile. Ibid. E.
De hac ſæpe cogitandum. 1345. B.
Fides eſt ingreſſus ad illam. Ibid.
Tota vita hæc nobis data ad illam promerendam. Ibidem.
Dies Dominica ad hoc ſpecialiter deſtinata. Ibid. C.
In Deo ſolo vera requies. 1346. B. Vide *Dies Dominica*.

Reſurrectio.

Reſurrectio Chriſti baſis eſt noſtræ. 1046. A. C.
Reſurrectio noſtra opus omnipotentiæ Dei. 1047. A.
Adventûs Domini ad judicium deſcriptio. 1047. C. D. E.
Ordo Reſurrectionis. 1048. C. D. E.
Spes Reſurrectionis, Chriſtianorum conſolatio. 1048. E.
An omnes omninò homines juſti ſint morituri, & reſurrecturi?
An verò juſti, quos vivos deprehendet adventus Domini, ſint ſine morte ad gloriam tranſituri? 490. E.

491. A. B.
Diſcrimen hac de re inter textum Græcum, & noſtram vulgatam; & ſenſûs diſcrimen Græcorum & Latinorum. 490. E.
Mirabilis modus Reſurrectionis. 491. B. C. D. E. 492. A. B.
Chriſti Reſurrectio eſt noſtræ Reſurrectionis cauſa. 470. E.
Cum noſtrâ connectitur. 473. E. 474. C.
Noſtræ Reſurrectionis eſt exemplar.
Unuſquiſque ſanctus eò glorioſior reſurget, quò fuerit Chriſto ſimilior in gratiâ & charitate. 476. E.
Hinc gratia & charitas ſemper, & unicè deſideranda. Ibid.
Chriſti Reſurrectio noſtræ Reſurrectionis eſt baſis.
De utrâque ſæpe formandi actus fidei. 475. C.
D. Paulus de ſanctorum Reſurrectione glorioſâ agit præcipuè. 476. A.
Ordo Reſurrectionis ſanctorum. 476. B. C.
Factâ generali Reſurrectione, Chriſtus Eccleſiam ſuam Deo offeret, ſubjiciet, & dedicabit. 477. A. B. C. D.
Reſurrectio corporis noſtri eſt ſequela baptiſmi. 116. A.
Eſt jus adoptionis noſtræ; effectus inhabitantis ſancti Spiritûs in nobis. Ibid.
In juſtificatione datur Spiritus ſanctus, ſicut arrhabo, ſeu pars pretii, ut fidem faciat ipſum etiam pretium, id eſt, vitam æternam, corporis & animæ ſecuturam. 116. A. B.
Spiritus ſanctus erit noſtræ Reſurrectionis cauſa, ſicut fuit Chriſti Reſurrectionis cauſa. 116. B. Vide *Spiritus ſanctus.*
Eò glorioſior erit noſtra Reſurrectio, quò plus de S. Spiritûs plenitudine receperimus. Ibid. Vide *Spiritus ſanctus.*
Generalis mortuorum Reſurrectio Deo omnipotenti facilis. 482. C.
Mors & corruptio, Reſurrectionis non obſtacula, ſed ad illam præparationes. Ibid.
Reſurgentium ſanctorum corpora erunt eadem in ſubſtantiâ; ſed in qualitatibus multò perfectiora. 482. D. E. 483. A B.
Uniuſcujuſque ſancti corpus ſingularem habebit pulchritudinem, pro uniuſcujuſque merito. 483. B. C. D. 484. C.
A fortiori animæ gloria erit diverſa. Ibid. C. D.
Idem colligitur de ſuppliciis damnatorum, & quoad animam, & quoad corpus. 484. D. E.
Reſurrectio allegorizata quid? 469. D.
Fides veræ, & realis corporum Reſurrectionis, eſt baſis Chriſtianæ Religionis. 469. E.

Revelatio.

Deus non omnia ſuis prophetis revelat, ut patet in Eliâ. 175. C. D.
Fit aliquando viſio ſine revelatione. 155. Vide *Viſio.*

Rixa.

Malus rixarum exitus. 766. E.
Ora duorum hominum rixantium, & ſe verbis appetentium, ſimilia ſunt duabus januis apertis, per quas irruit ventus; unam ſi claudas, ceſſat ventus. 1060. D.

Romani.

Epiſtola ad Romanos prima ponitur in Bibliis. quare? *in præfatione.*
Difficilis eſt intellectu. quare? ibid.
Hujus epiſtolæ occaſio. Ibid.
Scopus Apoſtoli in hac epiſtolâ. Ibid.
Summarium, ſeu idea totius epiſtolæ. Ibid.
Scripta fuit Græcè. quare? ibid.

Sabbathum.

SABBATHUM apud Judæos erat ſeptima dies, & quidem tota Deo ſacra. 498. D.
Ab hac autem die, tanquam à nobiliori parte hebdomada dicebatur Sabbathum. Ibid.
Omnes etiam alii dies dicebantur ſabbatha, ſed cum addito: prima Sabbathi, ſecunda Sabbathi; id eſt, prima, ſecunda à Sabbatho, ſeu poſt Sabbathum. 498. D.

Sacramentorum Adminiſtratio.

De Sacramentorum adminiſtratione non egit Divus Paulus. quare? 1149.

Sacerdos.

Sacerdos ad duo, ſcilicet ad orandum, & ad ſacrificandum. 1136.
Oret ergo omnibus modis. 1135.
Sacrificium offerat pro omnibus, ſpeciatim pro Regibus, &c. 1135. C. D.
Non tantùm oret ipſa, ſed & alios orare doceat. 1136. C. D.
Sacerdos recordetur ſe hominem & peccatorem. 1353. C.
Se pro hominibus & peccatoribus conſtitutum. Ibid.
Ut pro iis oret, pœnitentiam agat, ſacrificium offerat. Ibid. D.
Infirmitatis ſuæ memor, compatiatur peccatoribus. 1353. E.
Divinum miniſterium ſibi non arroget. Ibid.
Sacerdotii regulas ſtudeat in Chriſto. 1354.
Videat quomodò Chriſtus ſuo functus eſt ſacerdotio. Ibid. C.
Confundatur ſacerdos à Chriſto tantùm abeſſe. Ibid. D.
Sacerdos debet eſſe ſemper ſanctus & purus, ob epulum Paſchale continuum. 312. D. Vide *Paſcha.*
Sanctus eſſe debet, quia quaſi pater Chriſti, & in ipſo Chriſtus quotidie habitat etiam corporaliter. 589.
Chriſto ſemper communicat; ſit ergo ſemper ſanctus. 1312. D.
Bona nobis per ſacerdotes collata. 1058. C.

Legalia ſacrificia.

Quatuor erant in lege ſacrificiorum genera. 1437.
Figuræ erant quatuor Religionis officiorum, quæ per unum Miſſæ ſacrificium exercemus. 1438. A. B. Vide *Lex, Legalia.*

Sacrificium Chriſti.

Per unum Miſſæ ſacrificium quatuor exercemus Religionis officia, quorum figuræ erant quatuor legis Moſaïcæ ſacrificia. 1438. A. B. Vide *Miſſa, Oblatio Chriſti.*
Chriſti ſacrificium Deo gratiſſimum. quare? 867. D. E. 869. A. B.
Hoc ſacrificium Deo continuè offerendum. 869. B.
Chriſtus duo obtulit ſacrificia, cruentum, & incruentum. 1385 B. C.
Sacrificium crucis eſt ſacrificium Redemptionis. Ibidem.
Sacrificium Altaris eſt ſacrificium Religionis. Ibid.
Primum eſt fons gratiæ. 1386. A.
Secundum eſt canalis, per quem gratia ſalit ad nos. Ibid.

Sacrificium myſticum.

Praxis quomodò corpus poteſt, & debet ſacrificari. 191. C.
Spirituale & internum ſacrificium à Deo ſemper fuit intentum. 161. D.

Sacri-

Sacrificia viſibilia fuerunt ſigna inviſibilis ſacrificii, quo quis ſe, & ſua, in Dei obſequium debet exhibere. 191. D.

Homo, quia triplex habet bonum; corpus, animam, exteriora bona: hinc tria debet ſacrificare Deo; animam, per devotionis affectum, & contritionis humilitatem; exteriora bona, per eleemoſynam; corpus, per mortificationem. 191. E. 192. B.

Triplex ſacrificii genus; laudis Deo, charitatis proximo, obedientiæ prælatis. 1482. B.

Eleemoſyna ſacrificium eſt. 232. C. D.

Quanti fecit illud D. Paulus? 232. D. Vide *Eleemoſyna.*

Verbi Divini prædicatio, eſt ſacrificium metaphoricè; cujus ſacerdos eſt concionator; cujus victima ſunt auditores, &c. 430. B. Vide *Prædicare, Prædicatio.*

Hoc ſacrificium metaphoricum ſupponit verum, illudque ſtabilit, tantùm abeſt ut neget, ſicut ineptè dicit Calvinus. 230. C. D.

Salus.

Chriſtus fons ſalutis omnibus omninò hominibus. 1435. C

Salus nobis facilior, quàm Judæis.

Salutis negotium, unicum propriè negotium. 1255. B. Vide *Servire Deo.*

Humiliora miniſteria ſaluti ſæpe utiliora. 1255. A.

Quid cuilibet fideli faciendum ad ſalutem? 1254. E.

Salus noſtra à Deo. 921. C.

Salus noſtra à nobis. 921. D.

Utriuſque explicatio. Ibid. & 1220. E.

Quomodò hac de re intelligenda Scripturæ loca? ibidem.

Salus noſtra humiliter & graviter facienda. 921. E.

Sedulitas, & humilitas in omni bono requiſita. 920. D.

Conſideratio ad utrumque excitans. 920. D. E. 921. B.

Salutis noſtræ & aliorum baſis. *Jeſus-Chriſtus in hunc mundum venit peccatores ſalvos facere.* 1117. C. D. E.

Tria nobis ad ſalutem neceſſaria; vigilantia, ſobrietas, & armatura. 1056. Vide *Vigilantia.*

Ad æternam ſalutem duo ſunt neceſſaria; Evangelio credere & obedire.

Non minùs, imò graviùs damnabuntur Evangelio inobedientes, quàm Evangelio non credentes. 1072. C. D.

Salus ſemper à fide. 727. A. quare? C. D. Vide *Fides.*

Salus ſemper à fide in Chriſtum. quare? 727. D. E.

Salutis author Chriſtus. 714.

Chriſtus præſertim in cruce ſalutis author. 714. D. Vide *Chriſtus crucifixus.*

Nullius deſpicienda ſalus, ob conditionum vilitatem. 352. C.

Pauperes Chriſto & Apoſtolis ſimiliores. Ibid.

De nullius, præcipuè Chriſtiani, ſalute deſperandum, imò ſemper ſperandum. 180. C. 182. E. 1222. E.

Salus orationi tribuitur. *Omnis quicumque invocaverit, ſalvus erit.* quare, & quomodò? 165. A. Vide *Oratio.*

Omnia noſtra ſunt, omnia nobis ad ſalutem ſubſerviunt. 293. A. B.

Chriſtianiſmus eſt dies ſalutis. 579. B. C.

Ante Chriſtum non erat dies, nec ſalus. quare? ibid. Vide *Chriſtianiſmus.*

Hominum eſt omnia tentare pro aliorum ſalute. 1222. C.

Per peccata hominum mutata fuit ſalutis via; per ſtultitiam crucis credentes ſalvat Deus Redemptor, quos per ſapientiam ſalvare volebat Deus Creator. 262. D. Vide *Sapientia, Prædicatio, Verbum Crucis.*

In ſalutis viâ nunquam ſtandum, ſed continuè ambulandum, proficiendum. 1041. E. 1049. A.

Deus vult omnes homines ſalvos fieri.

Quæ ſit mens Apoſtoli hoc dicentis? diſquiritur. 1126. C. D. E.

Ipſius mens exponitur. 1127. B.

Rejiciuntur tres interpretationes huic menti non congruæ. Ibid. B. C. D. E. 1128. A. B.

Examinatur, & rejicitur celebrior alia interpretatio, tanquam à mente D. Pauli aliena. 1128. C. D. E. 1129. A. B. &c.

Verus Apoſtoli ſenſus ſtabilitur. 1130. A. B.

Veritates in S. Pauli verbis incluſæ. 1130. D. E.

Explicatur hæc Dei voluntas de omnium ſalute. 1130. E. 1131. A. B.

Non eſt voluntas ſigni tantùm. Ibid. A.

Eſt voluntas beneplaciti, non abſoluta, ſed ex hypotheſi. Ibid. A. B.

Ex parte Dei efficax. A. B.

Quomodò vocatur à Patribus, & à Theologis? ibid.

Satisfit objectioni conſuetæ. 1131. C. D.

Immenſitas Divinæ voluntatis adoranda, ingenii noſtri imbecillitas agnoſcenda. 1130. C.

Salutatio Apoſtolica.

Gratia & pax. Hæc duo nunquam ſeparat Apoſtolus. quare? 14. B.

Hujus ſalutationis utilitas. 687. 961. E. 962. C. E.

Excellentia. 511. D.

Hæc duo nobis & aliis continuè, & abſolutè deſideranda. Ibid.

Hanc ſalutandi formam Chriſtus ſuis tradidit Diſcipulis. Ibid.

A Chriſtianis hæc ſalutatio uſitanda. 688. A.

Omne bonum continet; omnium bonorum fontem indicat & mediatorem. Ibid.

Formula ſalutandi propria & ſingularis: *Gratia, miſericordia, & pax.* 1197. C. D. 1111. C. D.

Cur hâc formulâ utatur Apoſtolus pro Timotheo? Ibid.

Cur D. Paulus in fine Epiſtolæ ad Romanos, S. Petrum non ſalutaverit? 240. B. & 241. D. E.

Grotii nota hac de re. 240. B. 241. D. 242. B.

Modus ſanctè & meritoriè faciendi quod in uſu frequentiori fit civiliter tantùm; ſeu modus ſalutationes, & alia amicitiæ & honeſtatis ſigna ſanctificandi. 234. D. 245. B.

Sæculum.

Sæculum, *nequam* à D. Paulo vocatur. quare? 688. B.

Mundus in *maligno poſitus*. ait D. Joan. Ibid.

Sancti.

Poſt mortem loquuntur, Deo per merita, hominibus per exempla. 1446. A.

Duo ſunt animæ ſanctæ fulcra; primum, Deus eſt; ſecundum, Deus juſtus eſt. 1446. B. 1453. E.

Prodeſt ſanctorum invocatio. 1482. B.

Exemplo D. Pauli probatur. 234. A.

Utiliſſimum eſt vitam, & mortem ſanctorum intueri. 1478. E.

Deus vult nos ſanctos. 1042. 1049.

Idem velle debemus. 1042. Vide *Sanctificatio.*

Chriſtianus in baptiſmo ſanctificatus, debet toto vitæ tempore ſanctificationem perficere. 589. B. C.

Sancti ſunt Chriſtiani. quare? 317. C. 255. D.

Chriſtianus Debet eſſe ſemper ſanctus & purus, quia

Paſcha continuum agit. 311. C. E. 312. C. D.

Sanctitas.

Sanctitas à Chriſto, ſanctitatis fonte. 900. D.
Sanctitas eſt Chriſtianiſmi finis. 14. C.
Chriſtiani ſanctitas major eſſe debet antiquiorum fidelium, etiam Patriarcharum ſanctitate. 66. A.
Sanctitatis ſtudium debet eſſe totum Chriſtiani ſtudium. quare? 257. B. C. D. 265. C.

Sanctificatio.

Sanctificatio noſtra eſt epitome Dei præceptorum. 1042. D. 1049. B.
Io quocumque ſtatu ſimus, Deus vult nos ſanctos. Ibid.
Deus duo vult ſemper; ut in nobis ſanctificetur nomen ſuum, & ut in illo ſanctificemur per Jeſum-Chriſtum. 1042. E.
Hæc eadem duo debemus ſemper velle, & orare. Ibidem.
Deus vult ſpeciatim ut ſancti, id eſt, puri, caſti ſimus, 1043. A. 1049. B. Vide *Caſtitas.*

Sapientia.

Salutis via mutata fuit per peccata hominom.
Deus Creator, per ſapientiam, homines volebat ad ſui cultum ducere; hoc non ceſſit: ideò per ſtultitiam crucis vult ſalvare credentes. 262. C. D. E. Vide *Prædicatio crucifixi, Crucis verbum, Salus.*
Mors Chriſti nobis eſt Dei virtus; ſimplex hujus mortis prædicatio, medium, quo Dei potentia ſalutem noſtram vult operari: non ſapientia ſæcularis. 261. D. Vide *Eloquentia.*
Infatuavit Deus mundi ſapientiam. 262. B.
Sapientia mundana non pluris æſtimatur à Deo, quàm ſtultitia. 292. D.
Humilitas eſt vera ſapientia, quam Chriſtus nos docuit verbis & factis. 638.

Divina Sapientia.

Divinæ ſapientiæ profunditas adoranda.
Omnibus ad ſuos fines utitur;
Etiam ex illis quæ ſuæ ſunt oppoſita voluntati, ſuam perficit voluntatem. 179. A. B.
Hoc edoctus, Dei voluntatem in omnibus adora;
Ex omnibus Dei gloriam expecta. 179. B.
Deus fons eſt ſapientiæ;
Doctores, libri, canales ſunt ſapientiæ;
Hinc per reſpectum ad Deum conſiderandi. 285.
Bibens ergo de rivulo, gratias age fonti. 285. A. B. Vide *Liber, Doctor.*
Sara. 751. 752. 753. 754.

Sathanas.

Sathanas, tenebrarum Angelus, ſeſe in Angelum lucis transfigurat, ut faciliùs decipiat. 643. A.
Hinc non mirum, ſi falſi Doctores & hypocritæ. Ibidem.
Hinc ſemper timendum, vigilandum, orandum. Ibidem.

Scandalum.

Quid ſcandalum? 352. A.
Quantum crimen ſcandalizare Chriſtianum? in Chriſtum eſt peccare. 352. B.
Scandalum deſtruit opus Dei. 219. B.
Ædificationi contrarium eſt. Vide *Ædificatio.*
Non ſufficit credere; non ſufficit bene agere coram Deo: ſed etiam neceſſarium eſt cavere, ne quis per nos ſcandalizetur. 566. C.
Sollicitè cavendum, ne detur infirmis ſcandalum. 217.
Ne per nos, & propter nos, pereat ille, pro quo Chriſtus mortuus eſt. 217. E. 218. A. B.
Ne per nos deſtruatur opus Dei. 219. B. & 388. E. 556. E.
Si Eccleſiam ſuffodere, deſtruere, ſceleſtum eſt; multò magis, ſi ſpirituale templum deſtruatur, quod templis materialibus auguſtius: nec enim pro parietibus Chriſtus mortuus eſt; ſed pro ſpiritualibus templis. 218. D.
Ne detur ſcandalum, à licitis aliquando abſtinendum. 219. B. C. 220. A. 352. C.
Jeſus-Chriſtus Judæis ſcandalum, quare? 262. E.

Schiſma.

Schiſma Corinthiorum unde? 258. D.
Cur tam acriter in illud invehitur Apoſtolus? 259. A.
Omnes ſectas & factiones in Eccleſiâ jugulat Apoſtolus. 259.
D. Paulus unitatis Eccleſiaſticæ perfectus amator, omnem horret myſtici corporis ſciſſionem. 259. A.
Ad S. Pauli imitationem, Epiſcopi, Doctores, directores animarum, etiam minimam horreant ſciſſionem. 260. A.
Horreant & omnes animæ Chriſtianæ. Ibid.

Scientia.

Scientia ſine charitate, ſcienti, & aliis nociva eſt: ſcienti, quem inflat, aliis, quos in peccatum pertrahit. 347. D.
Scientia inflans, ſcientia dæmonum, non paſtorum. 347. E.
Væ tali ſcientiæ, quia diabolica. Ibid.
Doctor tumidus, ſimilis maleficis Ægyptiis, qui propter veſicas, non poterant ſtare coram Moyſe. 348. B. C.
Quis bonus ſciendi modus? humilitas & charitas. 348. D.
Quid conferat ad hunc bonum ſciendi modum? recordatio continua principii & finis ſcientiæ. 348. D.
Finis ſcientiæ eſt ædificatio proximi. Ibid.
De doctoribus idem quod de divitibus dicendum.
Sicut hi divitiarum non ſunt domini, ſed depoſitarii.
Ita docti non, ſunt proprietarii ſcientiæ, ſed depoſitarii. 348. E.
Modus ſciendi ex D. Thoma & D. Bernardo. 349. A.
Bonæ ſcientiæ fructus, gratum Deo facere. 349. B. C.
Sicut in Verbo Divino, ſancti Spiritûs comprincipio complacet ſibi pater æternus; ſic à proportione, in doctore, charitatis promotore, complacet ſibi Deus. 349. C.
Major data eſt Chriſtianis cognitio myſteriorum Dei, quàm ipſis veteris Teſtamenti prophetis. 833. C.
Quomodò hac gratiâ utendum? 833.

Scientia, Charitas.

Utraque optanda in omnibus, at præſertim in paſtoribus. 904. B. C.
Hujus ſcientiæ & charitatis fructus. 914. C. D.
Terribilis ſcientiarum abuſus. 19. D. E.
Quis debet eſſe illarum uſus? Ibid. E.
Quis fuerit abuſus in philoſophis?
Quæ punitio? 20. A. &c. Vide *Philoſophi.*
Quàm timenda in Chriſtianis, qui veritatem Dei in injuſtitiâ detinent. Ibid.

Sacra Scriptura.

In ſacrâ Scripturâ nihil myſterio vacat. 1378. C.
Ipſum ſilentium ſignificat. Ibid.
Divinæ ſunt in omnibus. Ibid. D.
Quomodò legendæ? Ibid.
Myſticum S. Pauli in epiſtolâ ad Hebræos ſilentium de pane & vino. 1378. D. E.
S. Scriptura utilis, imò neceſſaria ad omnia Evangelici doctoris officia. 1231. B. C.
Quatuor ſunt hæc officia. Ibid.
Quomodò legenda? 1232. A.
Circa Divinam ſcripturarum inſpirationem, duplex

opinio. 1252. B.
Sacra Scriptura non omni prorsùs Chriſtiano neceſſaria. 1231. D.
Nec ſola ſufficit viro Dei. Ibid.
D. Paulus jamjam moriturus ſuum Timotheum ad ſacras Scripturas remittit, & nos cum Timotheo. 1230. E. 1231. A.
Sacra Scriptura liber eſt ſacerdotalis. 1162. C.
Huic omnes Eccleſiaſtici ſtudere debent.
Tota ſacra Scriptura noſtra eſt doctrina. 227. D.
Patientia, conſolatio, ſpes, fructus ſunt lectionis ſacrarum Scripturarum. Ibid.
S. Scriptura tota ordinata eſt ad fidei noſtræ inſtructionem; ad ſpei ſtabilimentum; ad charitatis incrementum. 227. D. E.
Quæ de brutis ſcripta ſunt, ad hominum doctrinam præcipuè ſcripta ſunt. 361. D. E. 362. A.
Sacræ Scripturæ ſenſus duplex, litteralis & myſticus; D. Paulus ſæpè textus in ſenſu litterali de Judæis intellectos, in ſenſu myſtico applicat Chriſtianis. 151. B. E. 163. C. D. E. 165. A. 166. C.
Senſus litteralis eſt quidem primus: ſed myſticus ſæpè primarius & à Deo principaliter intentus. 361. D. E.

Scripturæ difficultas.

Quid faciendum in Scripturæ difficultatibus, & in obſcuritate rerum, quas Deus noluit revelare. 1083. D. 1091. A.
Adorandus Deus etiam abſconditus. Ibid.

Scurrilitas.

Chriſtianum dedecet ſcurrilitas. quare? 869. A. B. C.
Multò magis ſacerdotem & religioſum.
Quantum ſit malum Chriſtiano, Sacerdoti, Religioſo, verba ſcurrilia dicere. 880. D. E.

Senes.

A ſenioribus, ſeu capitibus incipienda reformatio. 1265. C. E. 1266. B.
Virtutum Theologicarum exercitium ſenibus præcipuè conſulendum. quare? 1266. D. E. & 1267. A. B.
Patientiæ Chriſtianæ praxis pro ſenibus. Ibid.
Quò ſeniores ſumus, eò velocius nobis ad æternam requiem currendum. 1341. Vide *Requies æterna.*

Sermo.

Tria circa ſermonem ſervanda: non ſit malus, ſit bonus, ſit gratioſus. 858. D. E.

Septenarius numerus.

Septenarius numerus ſignificat multitudinem, propter ſabbathum. 175. E.

Serpentes igniti.

Serpentes igniti, cur ita dicti? 380. D.

Servire.

Deo ſervire, fons eſt gloriæ. 1253. C.
Hoc unum magnum. 1255. B.
Plus quàm regnare eſt, omnibuſque mundi regnis & imperiis præſtat. quare? 1255. B.
Chriſtiani tripliciter ſervi ſunt Dei creatione, fide, conditione. 1254. D.
Quilibet ordo, quælibet conditio, eſt quaſi deputatio ad taliter vel taliter ſerviendum Deo. Ibid.
Humiliora miniſteria ſæpè ſaluti utiliora. 1255. A.
Quid cuilibet fideli faciendum ad ſui ſanctificationem? 1254. E.

Servus Jeſu-Chriſti.

Hæc verè magna dignitas eſt & bonorum caput. Diceris quidem, vide num ſis. 899. D.

Servitus Chriſtiana.

Modus Chriſtianè ſerviendi. 887. A. &c. 891. 892. 1179. D.
Chriſtianæ ſervitutis conditiones. 887. C. D.
Chriſtus obediens, ſervorum eſt exemplar. 1178. E.
Servi eò ſint obedientiores, quò pietati ſunt addictiores. 1179. E.
Servi Deum in ſuis dominis revereantur. 1178. D.
Servi morigeri ſunt Chriſtianæ fidei ornamenta. 1269. D.

Servitutis bonum.

Ex quo filius Dei pro nobis exinanitus, formam ſervi ſuſcepit; ſervitus non eſt fugienda.
Quin imò libertati propter Deum præferenda, ob majorem humilitatem & patientiam. 339. C.
Revera D. Paulus conſulit ſervis, ut ſervitutem libertati præferant. Ibid.
Ex eodem D. Paulo ſervi & liberi in Chriſto ſunt pares.
Quia omnis Chriſtianus ſervus eſt & liber; liber libertate filiorum Dei; ſervus Jeſu-Chriſti.
Conſervi ſumus omnes; liberti ſumus omnes. 339. D. E.

Sigillum.

Spiritus ſanctus eſt ſigillum Chriſtiani. 801. C. D.
Judæi exteriùs in corpore ſignati erant, Chriſtiani interiùs in animâ, per Spiritum ſanctum. Ibid. Vide *Spiritus ſanctus.*
Quanta gratia Spiritu ſancto ſigillari? 802. D. E.
Quantâ curâ ſervandum hoc ſigillum? Ibid.

Silentium.

In ſacris Scripturis ipſum ſilentium ſignificat. 1378. C.
Myſticum S. Pauli in epiſtolâ ad Hæbræos ſilentium de pane & vino explicatur. 1378. D. E.

Simoniani.

Simoniani, Simonis magi diſcipuli, docebant non Chriſtum, ſed Angelos noſtræ ſalutis authores eſſe. 955. ſub finem.
Contra eos D. Paulus in epiſtolâ ad Coloſſenſes paſſim multis in locis. cap. 1. ℣. 16. cap. 2. ℣. 4. 8. 10. 18. 19.
Chriſtum non credebant caput Eccleſiæ. 989. B.

Simplicitas.

D. Paulus vult Chriſtianos ita ſimplices in malo, ſeu ita bonos, ut non decipiant; ita prudentes, ut non decipiantur. 242. D.

Sobrietas.

Duplex ſobrietas nobis ad ſalutem neceſſaria. 1056. A. B.
Sobrietas maximè in potu vini. quare? 1265. D.
Bibaces ſunt mancipia. 1268. A.

Sollicitudo.

Qualis debeat eſſe fortiorum erga debiliores ſollicitudo? 1466. C.

Sopor.

Spiritus ſoporis, compunctionis. quid? 177. C. 178. A.

Sors.

Noſtra vocatio quomodò ſors, ex parte noſtrâ? 800. D. E.
Quomodò prædeſtinationis effectus ex parte Dei? Ibid. E.
Quare hæreditas vocata ſors? 801. A.

Spes.

Spes æternæ beatitudinis, tertium Chriſti documentum. 1273. D. E.
Hujus ſpei motiva. 1274. A. D.
Perpendenda & urgentia ad ſpem. C. D. Vide *Beatitudo.*
Spes anchora. quare? 1368. D.
Cordi Dei fixa. 1370. B.

Diſcrimen inter hanc & alias anchoras. Ibid.
Duo, promiſſio & juramentum Dei, ſpem noſtram firmant. 1368. B. 1370. A. B. C.
Sperent omnes Chriſtiani. 1370.
Specialiter religioſi. Ibid.
Specialiſſimè Franciſcani. Ibid. C.
Duo ſpem noſtram acuunt. 1370. E.

Spei fundamenta.

Duo firmiſſima ſpei Chriſtianæ fundamenta.
Primum, eſt effuſio in nobis Spiritûs ſancti, qui datus eſt nobis.
Secundum, mors Chriſti pro nobis adhuc peccatoribus. 71. B. &c. & 79. A. B.
Mirum D. Pauli locum ad firmandam ſpem noſtram. Vide 272. B. C. D.
Praxim ſpei. Ibid. 71. C.
Et mors & vita Chriſti ſpes noſtra. 72. A. B. 80. A. B.
Timendum, ſed magis ſperandum. 80. B.
Spei Chriſtianæ fundamentum. 1056. E. 1057. A. B. C.
Spes Chriſtiana firma eſt, ſicut Deus ipſe certus & firmus. 1156. B.
Firma eſt ex parte Dei promittentis, qui ſummè verax; & ex parte decreti, quod æternum & immobile. Ibid. C.
Spes gloriæ eſt fructus noſtræ juſtificationis. 69. E.
Hujus ſpei fulcrum, ſeu fundamentum. Ibid.
Spem de æternâ corporis & animæ vitâ firmantia. 564. B. C. D. E.
Deus ſpei. quare? 227. C.

Species mali.

Species mali plus nocet infirmis, quàm ipſum malum fortioribus. 1060.

Spiritus ſanctus.

In juſtificatione datur nobis Spiritus ſanctus, tanquam arrhabo, ſeu pars pretii, ut fidem faciat, ipſum pretium, ſeu vitam æternam corporis & animæ ſecuturum. 116. A. B.
Vide *Reſurrectio.*
In juſtificatione datur Spiritus ſanctus, ut ſit vita ſpiritûs noſtri. 115. C. D.
In juſtificatione datur Spiritus ſanctus, ut ſit in nobis agendi principium. 116. D.
In juſtificatione datur Spiritus ſanctus, ut eodem ſpiritu, ac Chriſtus ipſe, clamemus ad Deum, Abba pater. 117. B.
Spiritus ſanctus poſtulat pro nobis. quomodò? 121. B.
Quantus honor homini juſtificato conceſſus, ſic Deum alloqui! nullus ante Chriſtum ſic oravit. 118. A.
Oraturus tu te Spiritui ſancto committe. 122. C.
In juſtificatione datur Spiritus ſanctus, ſpiritus filii Dei, quia revera homo tunc fit filius Dei, ideò recipit Spiritum filialem, ſpiritum amoris.
Sicut Verbum Divinum homini ſemetipſum dedit, ut hic homo, qui dicitur Chriſtus, fieret filius Dei; ita à proportione Spiritus ſanctus nobis datur in baptiſmo, ut ſimus filii Dei. 117. B. C.
Spiritus ſanctus ſigillum Chriſtiani. 801. C. D.
Judæi exteriùs in corpore ſignati erant; Chriſtiani interiùs in animâ, per Spiritum ſanctum. 801. D. Vide *Sigillum.*
Spiritus ſanctus eſt arrha noſtræ felicitatis æternæ. Ibid.
Spiritus ſanctus nobis in baptiſmo ſub duplici titulo datus, ut ſigillum & ut arrha. quare? 802. B.
Quanta ſit gratia ſancto Spiritu ſigillari? 802. D. E.
Quantâ curâ ſervandum hoc ſigillum? 802. E.
Quanta dignitas animæ ſancto Spiritu ſigillatæ? Ibid.
Quanta Dei bonitas Spiritum ſanctum nobis arrhabonem dare? 803. A. B.
Quanta hinc nobis ſecuritas? 803. C.
Quanta ſpes? Ibid.
Spiritus ſanctus eſt vita ſpiritûs noſtri. 115. D. E.
Spiritus ſanctus erit vita corporis noſtri, quod ſuſcitabit & ex mortali reddet immortale. 116. A. Vide *Reſurrectio.*
Spiritus ſanctus eſt in nobis fons vitæ, ſicut in Chriſto fuit fons vitæ.
Sicut Chriſtus à mortuis ſurrexit, propter inhabitantem ſpiritum Dei in illo; ita & nos reſurgemus propter eumdem ſpiritum in nobis habitantem. 116. B.
Spiritus ſanctus erit noſtræ Reſurrectionis cauſa, ſicut fuit Reſurrectionis Chriſti cauſa.
Quò plus anima noſtra de ſancti Spiritûs plenitudine receperit, eò plus corpus noſtrum de Chriſti gloriâ participabit. 116. B. Vide *Reſurrectio.*
Debemus ſecundùm ſpiritum vivere. Ibid.
Debemus corpus & animam ei ſubjicere, ſicut gubernatori navigii & aurigæ noſtro. 116. E.
Qui ſpiritu Dei vivunt & aguntur, hi filii & hæredes Dei. 116. D.
Spiritus ſanctus eſt quaſi digitus Dei, quo ſcribit in corde noſtro. quomodò & quid orandum? 537. A. 543. C.
Spiritus ſanctus igni comparatur, ſicut ignis excitatur, extinguitur. 1059. C. D.
Quomodò ſuſcitatur? Ibid. & 1100.
Quomodò extinguitur? Ibid. & 1200. A.
Spiritus ſanctus, ſeu gratia ſancti Spiritûs eſt quaſi lampas accenſa. 1060. B.
Hanc lampadem aliqui ſplendidiorem faciunt, alii extingunt. Ibid. C.
Quomodò extinguitur? Ibid. C.
Claudendæ januæ, id eſt, ſenſus cuſtodiendi, ne extinguatur. Ibid. D.
Quid ſit Spiritum ſanctum contriſtare? 858. E. 859. A.
Spiritu ſancto obſignati ſumus in baptiſmo & confirmatione. 859. B.
Multa circa hanc obſignationem notanda. 859. 860.
Spiritus ſanctus nobis in baptiſmo datus; ut ſpiritu ambulemus. 767. C. D. 770. E. 771. A. Vide *Chriſtianus.*
Spiritus ſanctus apud nos obſes: quanta Dei Bonitas! 803. B. C.

Sponſa Chriſti.

Eccleſia, ſeu particularis, ſeu univerſalis, imò quælibet anima fidelis, eſt ſponſa Chriſti. 639. D.
Hujus ſponſæ dos. quæ? quæ & nuptiæ? Ibid. D. E.
Quis & pronubus? Vide *Prælatus. Miniſter Dei, Chriſti, Animarum.*

Stadium.

Chriſtianæ vitæ curſus ſtadium eſt. 267.

Stadiodromus.

Quilibet Chriſtianus eſt ſtadiodromus. 367. A. B. C. 370. A.
Omnes currunt, ſed non omnes palmam apprehendunt. 367.
Quomodò currendum, ut reportetur palma? 367. 368. 370.
S. Paulus ſe quaſi ſtadiodromum conſiderans, majori quo poterat conatu, currebat ad bravium.
Hanc praxim vide. 935. E. & 938. D.
Hancque imitare.

Status,

Status.

Chriſtianiſmus oon mutat, ſed ſanctificat conditiones hominum. 338. E.

Hinc Apoſtolus vult, ut unuſquiſque io quocumque vitæ genere, ordine & conditione maneat, in quâ erat cùm vocatus eſt; ſupponitur boneſta & licita. 339. B.

Non intereſt cujus ſis conditionis; ſed ut ſis fidelis ſervus Dei. 339. 340.

Diligere Deum ex toto corde; & ex amore ejus mandata ſervare; bæc eſt vera Religio, hocque maximi momenti. 339. B.

Stella.

Ex D. Paulo tanta debet eſſe Chriſtiaoi ſanctitas, ut ſit quaſi ſtella fulgens in mundo, aliuſque fax vitæ. 922. D. E.

Quantò magis Religioſus, ſacerdos, prælatus? 922. 926.

Stephanas.

Stephanæ familia laudatur à D. Paulo. 501. B.

Prima fidem ſuſcepit, & præterea charitatem in omnes fideles exercuit.

Tales, & omnes Evangelii propagandi cooperarios D. Paulus vult à fidelibus honorari. Ibid. 501. C.

Stimulus carnis.

D. Paulo, ne efferatur, datus eſt ſtimulus carnis. 659. A. B.

Quis fuit ille ſtimulus? variæ referuntur opiniones. 659. C. D. E.

Conjectura probabilior. 660. A. &c.

Probatur, & rejiciuntur aliæ opiniones.

Quale ſpectaculum, Paulus io cælo, Paulus in cœno! 661. A. B.

Quid hoc nos doceat? Ibid.

Hic ſtimulus Paulo rapto datus eſt, ſicut monitor triumphanti, qui ſuggereret, hominem te eſſe memento. Ibid.

Paulus pro ſuâ liberatione orans, non auditus fuit, & auditus fuit. 661. D.

Ita ſæpè audiuntur & non audiuntur juſti. 661. D. 666. D.

Studium.

S. Paulos à Spiritu ſancto afflatus, nihil negligit quo inſtruatur. 1244. E.

Quantò magis oos, etiam citò morituri, oihil negligamus ſtudii. 1243. A.

Stultitia. Stultum.

Jeſus-Chriſtus gentibus ſtultitia. quare? 263. A.

Stultum Dei. quid? 263. B.

Stultum Dei ſapientius eſt hominibus. quare? Ibid.

Stultitia crucis ſapiens. 262. B.

Stultitia coram Deo ſapientia mundi. 292. D.

Quàm ſapiens ſit ſtultitia crucis? 262. B.

Subjectio.

Tres ſubjectionis ſpecies. 885. C.

Modus omnem ſubjectionem ſanctificandi. Ibid.

Subditi.

Subditi duo debent prælatis obedientiam & reverentiam. 1483. D. etiam dyſcolis. 1484. C.

Sufficientia.

Omnis noſtra ſufficientia eſt à Deo. 537. D. E.

Hinc humiliatio, hinc neceſſitas omnia à Deo petendi. Ibid.

Sufficientia, ſeu aoimus ſibi ſufficiens, neceſſariis contentus, eſt magnæ, ſtabileſque opes. 1182. D.

Ad hanc ſufficientiam excitantia. Ibid. & 1183. A.

Summa Evangelii.

Evangelium, ſeu Chriſtiana Religio reducitur ad duo, credere & confiteri. 163. E.

Somma Chriſtianæ Religionis, Incarnatio. Vide *Incarnatio.*

Chriſtianæ vitæ ſumma. 767. C. D. E. 772. A.

Chriſtiana moralitas ad duo revocatur; ut anima ſe retrahat à noxiis, ot ſe convertat ad ea, quibus perficitur. 192. E. 193. A.

Chriſtianæ moralitatis ideam dedit nobis D. Paulus in capite 12. epiſt. ad Romanos. quid Deo debemus, quid proximo, quid nobis? 197. C. &c.

Superbia.

Quantum malum? 658. C. 661. A. B. 665. D.

Ut illud vitet vir ſpiritualis, timeat de ſemetipſo loqui; Dei dona ſilentio tegat, ad exemplum D. Pauli. 655. C. D.

Timeat exiſtimari. 658. D. E.

Attendat ad ſuas iofirmitates. 658. C. D. E.

Superbia peccatum diaboli. 1146. D.

Superior Eccleſiaſticus.

Quid ſit? dux militiæ ſpiritualis ſub Imperatore Chriſto. 629. D.

Quæ ſint illius arma?

Qui illorum effectus? 630. D. E.

Ad quid inſtitutus? 630. C. Vide *Prælatus, Epiſcopus.*

Superiorum inſtructio. 427. D. E. 428. A. &c. 432. C.

Superiores nullum ſpernant, quaſi vilem; quos viles putant, ipſis ſunt neceſſarii. 427 E. 428. A. B. C. D.

Deo & Eccleſiæ ſæpè gratiores. E. 432. C.

Chriſtianus ſuperior ſeſe ex charitate ſuis ioferioribus accommodet; eiſque per charitatem ſpiritûs ſerviat. 874. B.

Ad exemplum S. Pauli prælatus authoritatem cum humilitate miſceat. 623. 624. 629.

Sylvanus.

Sylvanus & Sylas. Idem. 1015. C.

Syntyche.

Quæ? 942. D.

Tabernaculum.

TABERNACOLI deſcriptio, & eorum quæ fiebant in eo. 1403. 1404.

Tabernaculum erat quaſi templum portatile. 1407. E.

Ejus longitudo, latitudo, diviſio. Ibid.

Templum Dei.

Quælibet anima ſancta templum eſt Dei. 291. E.

Hoc Dei templum qui violaverit, punietur à Deo. 292. A. B.

Nunquam violantur impunè ſacra Deo, ut patet in Athaliâ & Baltazare. 292. A. B.

Totus homo templum Dei eſt, mens homiois quaſi adytum templi, facultates animæ, Baſilica: corpus quaſi porticus. 325. B.

Tempus.

Varii modi tempus redimendi. 872. B. C.

Tenebrarum opera.

Tenebrarum opera. quæ? 206.

Tria præcipua, quæ ſunt tria vitiorum capita; gula, libido, ambitio. 206. B. C. Vide *Peccatum, Vigilantia.*

Tentatio.

In tentationibus bomiliare coram Deo: tuam agnoſce infirmitatem, virtutem Dei accipies eò majorem, quò magis humiliaberis. 662. A. 661. E.

An de tentationibus carnis liceat gloriari & quomodò? 662. B. C.

Tepor.

Tepor gratiam minuit. 1195. D.

Terrena Bona.

Terrena bona Chriſtiani contentione ſunt indigna. 318. D.

Vilia ſunt & brevi deſitura. 323. A. B. C. ideò ſpernenda. Ibid.

Teſtamentum.

Quare promiſſio, à Deo facta Abrahæ, teſtamentum vocatur? 729. B.

Quod ſit hoc teſtamentum? illius explicatio. 729. C.

Hoc teſtamentum eſt baſis noſtræ juſtificationis. 730. B.

Mira Dei bonitas patet per hoc teſtamentum. 730.

Patet & ſapientia & æquitas. Ibid.

A quibus, & quare *Berith* traductum fuit *Teſtamentum?* 1411. Vide *Berith.*

Teſtamentum Vetus.

Omnia veteris Teſtamenti umbræ & figuræ novi. 1394. A. 1391. D.

Hoc Moyſes fuit edoctus, tabernaculum & arcam constructurus. 1394. A.

Omnia in hoc Teſtamento veteri figuræ & rudia lineamenta Chriſti, aut Eccleſiæ Chriſtianæ. 381. C. D. Vide *Figura, Beneficia, Ingratitudo, Punitio, Judæi.*

Ipſa patriarcharum facta erant figurativa & prophetica. 754. C. D.

Hoc itaque teſtamentum non aliter legendum, quàm ut figura novi. Ibid. C.

Veteris Teſtamenti religio ſummariè deſcribitur. 1403. 1404. 1405. 1467. Vide *Religio.*

Teſtamentum Novum.

Novi Teſtamenti deſcriptio. 1467. D. E. 1468. A. &c.

Quàm differt novum à veteri? in veteri corporalia, temporalia, Deus promittebat; in novo ſpiritualia, æterna. 793. C. D.

Novi Teſtamenti ſpiritus. 793. E. 809. C.

In Novo plura ſciunt pueri, quàm plerique Judæi. 1396. A.

Mira utriuſque correlatio. 735.

Primum fuit quaſi pueritia, ſecundum ætas adulta. Ibid. Vide *Religio.*

Utriuſque convenientiæ & diſconvenientiæ. 1472. A. B. 1395. A. B. C.

Theologicæ virtutes.

Quales eſſe debent? 1017. 1021. B.

Thermus quæ? 1451. B.

Theſſalonica.

Totius Macedoniæ metropolis erat. 1011.

Quomodò D. Paulus hanc in urbem advenit?

Quomodò ea eâ exire coactus?

Cur ad Theſſalonicenſes ſcripſit? Ibid.

Hujus epiſtolæ materia, unde & quando ſcripta? Vide Præfat. 104. 1012. 1013.

Theſſalonicenſium encomium. 1019. A. & D.

Theſſalonicenſes paſſi ſunt cum gaudio ſpirituali. 1018. D.

Secunda D. Pauli ad Theſſalonicenſes eſt primæ complementum, in Præfatione. 1063. 1064.

Theſſalonicenſes putabant diem judicii inſtare. quare? 1065. 1066.

Ut hunc illorum terrorem Paulus adimat, docet nondum inſtare; cujus duo dat authentica ſigna. Ibidem.

Theſſalonicenſibus Paulus ſignum dat, quo ſuas Pauli epiſtolas diſtinguant à ſuppoſititiis. Ibid.

Theſaurus.

Quiſque ſibi theſaurizat, aut bonum aut malum theſaurum ſibi accumulat. 30. A.

Nihil coram Deo perditum. Ibid.

Qui bonitatis divitias contemnit, theſauros iræ reponit. 23. C. D.

Theſauros pro theſauris. 29. C. D. Vide *Judicium Dei.*

Thuribulum aureum.

Quid & ubi collocatum? 1405. C. D.

Thuribulum.

Apoſtoli erant quaſi thuribula incenſa: ſic debet eſſe concionator. 529. B. C.

Timor.

Timoris & humilitatis materia.

Licèt nihil mihi conſcius ſim, non ideò juſtificatus ſum.

Majorem offenſarum partem ne intelligimus quidem: delicta quis intelligit? 299. D.

Memetipſum certò judicare non poſſum.

Quia ſæpè neſcio quo fine, quo motivo, quâ conſcientiâ agam. 299. D.

Timuit damnari Paulus & ſuo nos exemplo docet damnationem timere. 373. D.

Hoc timendum & nunquam nobis in hac re blandiendum. 375. D. E.

Ob ipſas Dei gratias etiam valdè timendum. 376. C.

Hunc timorem nos docet & confirmat exemplum veterum Hebræorum; quorum duo tantùm terram promiſſam ſunt ingreſſi. 375. D. E. 378. D. 379. C. 382. A. 389. B. C.

Timotheus.

Timotheus. unde & quis? 1103. in Præfatione.

Quando & quomodò factus D. Pauli ſocius? Ibid.

Quantum apud tantum doctorem profecit? Ibid.

Fuit D. Paulo unanimis, quaſi eumdem animum habens. Ibid.

Ad Timotheum jam Eccleſiæ Epheſinæ Epiſcopum, duas D. Paulus ſcripſit Epiſtolas, de quibus? ubi & quando? 1106. in Præfatione.

D. Paulus ad Timotheum ſcribens, verba ſua ad omnes Epiſcopos & Eccleſiæ miniſtros dirigit. 1109. D.

Has itaque epiſtolas legant & meditentur Eccleſiaſtici, tanquam ſibi ſcriptas. Ibid. & 1106. in fine.

Maximum Timothei elogium, Pauli collega & cooperarius fuit. 500.

D. Paulus qui nihil pro ſe timet, pro Timotheo timet. 500. C.

S. Paulus tria pro Timotheo Corinthios rogat. 500. D.

Timotheus ex revelatione factus fuit Evangeliſta & Epiſcopus. 1119. C.

Brevis & magna laus Timothei. 923. E.

Timotheus cur in ſalutatione ſecundæ epiſtolæ ad Corinthios cum Paulo conjunctus. 511. C.

Quare S. Paulus ad Timotheum ſcribens, ei non tantùm pacem & gratiam, ut ſolet, apprecatur; ſed & miſericordiam, pacis & gratiæ fontem? 1111. C.

Secunda ad Timotheum epiſtola ſcripta fuit in fine vitæ ab Apoſtolo. 1243. B. C. D.

Hanc opinionem non deſtruit, imò confirmat verſus 17. cap. 4. ejuſdem epiſtolæ. 1246. B. &c.

Titus.

S. Pauli filius. quare? 1257. E.

Epiſcopus, Archiepiſcopus, Primas Cretenſis. 1258. C.

Epiſtola ad Titum eſt quaſi compendium utriuſque epiſtolæ ad Timotheum. 1250.

Ubi & quando ſcripta? Ibid. in præfatione.

Exordium epiſtolæ ad Titum eſt functionum Apoſtolicarum epitome. 1257. A. B.

Traditio.

Traditio ante Scripturam. 1210. E.

Prima itaque fuit aliquando unica fidei regula. 1211.

In dubiis ergo conſulenda.
Per occaſionem tantùm ſcripſerunt Apoſtoli, quæ verbo tradiderant. 406. B.
Hinc infertur non Scripturam tantùm, ſed & traditiones non ſcriptas eſſe ſervandas. Ibid.
Traditione doctrina fidei communicata ab Apoſtolis. 470. C. ibi duplex videtur traditio.
Multa ſine ſcripto tradita ab Apoſtolis. 398. A.
Traditioni credendum, non tantùm ſcripturis. 1082. E. 1090. A. B.

Tribulatio.

Tribulatio affinis eſt cum gloriâ æternâ.
Mater eſt gloriæ filiorum Dei.
Afflictio parit patientiam, patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem Divinæ futuræ gloriæ non confundit. 70. E. 71. A.
Ob hanc tribulationis affinitatem cum æternâ gloriâ, Chriſtianus gaudet ſpiritualiter in afflictionibus. 70. D. E.
Gloria in tribulatione continetur, ſicut fructus in ſemine. 71. A.
Tribulatio indicium eſt & oſtenſio juſti judicii, quo Deus juſtis regnum ſuum ex juſtitiâ adjudicaturus eſt. quare? 1069 E. 1070. E. 1071. A. B.
Quanta hinc afflictis conſolatio! Ibid. B.
Crux verè pretioſa, verè mater gloriæ. Ibid.
Dignum de tribulatione ſenſum vide in D. Paulo. 1069. E.
Ad illius exemplum nobis in tribulationibus gaudendum & gloriandum. quare? 1069. E.
Tribulatio læta & valdè læta. effectus eſt gratiæ, qui paruit in Macedonibus. 599. E.

Tributa.

Judæi repugnabant tributa ſolvere. quare? 201. D.
Judas Galilæus rebellionem in Galilæâ excitavit, negans à Judæis ſolvendum eſſe tributum. 201. D.
E contrà D. Paulus ſtatuit tributa ſolvere. 204.
Tributum eſt debitum ex juſtitiâ. 204. C.
Quando circa tributa peccant principes? 204. D.

SS. Trinitas.

Sanctiſſimæ Trinitatis in Chriſtianos amor. 1279. B. C. 1281. A. B.
Hujus ineffabilis amoris Divini finis. 1279. A. 1281. B.
Hujus ejuſdem amoris effectus præſens. 1282. A.
Quæ & qualis eſſe debeat gratitudo noſtra? Ibid. B.
Tota ſancta Trinitas nos amat, fovet & tuetur. 128. B.
Unde inſtitutio ſanctiſſimæ Trinitatis doxologiæ, gloria patri & filio & Spiritui ſancto. 185. C.

Triſtitia.

Omnis triſtitia naſcitur ex amore; hinc ſicut duplex amor, Dei ſcilicet & ſæculi; ita duplex triſtitia: triſtitia ſecundùm Deum, ſeu pœnitentia, & triſtitia ſæculi: hæc parit mortem; illa vitam æternam. 593. E. 594. A. B.
Ad delenda peccata tantùm utilis triſtitia.
Ad cætera inutilis, nec opes perditas reparat, nec morbum ſanat, &c.
At peccata delet & abſumit. 594. B. C.
Medicamentum eſt ad hoc tantùm utile. Ibid. C.

Troas.

Troas Phrygiæ minoris. 528. B.
An ſit famoſa Troja. Ibid.

Thymiama.

Ubi erat altare thymiamatis? 1405. C. D.
Oblatio thymiamatis erat omnium totius diei ſacrificiorum conſummatio. 1406. C.

Vanitas.

VANITAS antiquum vitium eſt in Doctoribus. 1113. D.
Duplex in eis vanitas. Vide *Doctor.*
Doctores vanos pungit Apoſtolus, ut eos ſanet. 301. C. D.
Quid habes quod à Deo non accepiſti? hujus veritatis penetratio erit omnis vanitatis ſanatio. 301. D. 306. A.
Omnia à Deo: Deo igitur pro omnibus gloria. 303. D. E.

Vas.

Quid ex D. Paulo ſignificat vas in honorem, vas in contumeliam? 147. C. 148. C. D.
Fideles vaſa Dei, alia aurea, alia teſtacea, &c. 1220. A. Vide *Fideles.*
Hujus ſimilitudinis diſſimilitudines. 1220. A. B. C.

Velamen cordis.

Moyſes velamen in facie gerebat; Judæi velamen in corde gerunt. 540. E. 541.
Chriſtiani multi & velamen ſuper cor habent. 541.
Cupiditas eſt velamen. 551. A. B. Vide *Cupiditas.*

Verax.

Deus ſemper verax: hinc in eum ſemper ſperandum. 41. A.
Non obſtante hominum infidelitate, adimplet ſua verba. Ibid.
Homo mendax: hinc ſemper timenda cordis humani perverſitas. Ibid.
Hominum infidelitas veritatem Dei reddit illuſtriorem. Ibid.

Verbum Dei.

Fides eſt medium ad ſalutem: verbum autem Dei, ſeu Evangelium eſt inſtrumentum, quo nobis fides datur. 17. B.
Sub Dei verbo abſconditur efficacia ſancti Spiritûs. Ibid.
Hinc cum pietate audiendum, legendum, meditandum. Ibid.
Evangelio credere, & obedire, neceſſarium ad ſalutem. 17. A.
Sicut medicamentum non prodeſt niſi ſumptum; ita verbum Dei non ſalvat, niſi creditum, & obſervatum. Ibid.
Quàm magnifaciendum Divini verbi miniſterium? 166. A.
Quanto reſpectu audiendum Dei verbum?
Quanto ſtudio annuntiandum? 166. A.
Idem Dei verbum emollit & indurat. 166. B.
In omnem terram exivit ſonus eorum. S. Paulus dicit de Apoſtolis, quod David de cælis dixit. 166.
Quomodò hoc impletum tempore D. Pauli? Ibid.
Quid ſentiendum de illis, qui de fide nihil audierunt? 166. E.
Quam inexcuſabiles Chriſtiani, qui aure corporis audiunt, & aure cordis non recipiunt. 167. A.
Duplex auditus verbi Dei, externus, internus. 167. A.
Verbi Dei auditus non prodeſt, niſi credatur, & in praxim redigatur. 1338. E. 1339. A. B.
Verbum Dei per fidem digerendum, ſicut cibus per ſtomachum digeritur. 1339. B. C.
Verbum Dei legendum, & quomodò? 1000. C. D. E.
Verbum Dei, ſemen charitatis. 1030.
Charitatem producit in terris, & in cælis; in corde noſtro, & in corde Dei.
Quo diſcrimine? 1030. B. C.

Verbum Dei, fulcrum mundi. 1306. B.
Quæ peccatoris ingratitudo? Ibid.

Veritas.

Veritatem in injuſtitiâ detinere quid? 28. D.
Quot Chriſtiani veritatem in injuſtitiâ detinent? 28. E. 19. A. Vide *Fides*, *Chriſtianus*.
Eccleſia eſt columna, & firmamentum veritatis, duplici modo, activo & paſſivo. 1150. A. B. C. D.
Hæc veritas ſpeciatim intelligitur de Dominicæ Incarnationis myſterio. 1150. C. D. E.
Incarnatio ſumma eſt Chriſtianæ veritatis, ſeu Religionis.

Viaticum.

Fideles ſolebant Apoſtolum ſuum deducere, in viâ comitari, & viatico juvare. 500. B.

Vidua.

Multiplex viduarum ſtatus. 1169. C. D.
Pia verè viduæ officia. 1170. A. B.
Vidua voluptuoſa coram Deo mortua. quare? Ibid. G.
Eccleſiaſtica vidua quæ? & conditiones ad hunc ſtatum requiſitæ. 1171 B. C.
Quod de junioribus viduis ſtatuit Apoſtolus, hoc juniorum votis non opponitur. 1172. D.

Vigilantia.

Chriſtianus, filius lucis: hinc vigil eſſe debet. 1056. E.
Tria nobis ad ſalutem neceſſaria; vigilantia, ſobrietas, & armatura. 1056.
Exemplum ad hæc excitans. Ibid.
Mortis noſtræ dies veniet inopinatus, ſicut fur. 1054. B. D. E.
Itaque vigilandum. Ibid. E.
De hoc multoties, multiſque & variis modis nos Deus monet, in quo lucet Divina miſericordia, quæ nos imparatos non vult invenire. 1055. A.
Verè itaque ex nobis perditio noſtra. Ibid. & 1061. B. C.
Vita noſtra militia eſt: ideò nobis vigilandum.
Dormientes ad vigilandum excitat Apoſtolus, clamans: *Hora eſt nos de ſomno ſurgere*. 205. D. E. 208. A.
Duo nobis vigilantibus facienda.
Opera tenebrarum abjicienda;
Arma lucis, ſancta opera, induenda. 206. A. B.
Tria præcipuè fugienda tenebrarum opera, gula, libido, ambitio. 206. B. C.
Chriſtus autem nobis induendus; eum ſic imitari debemus, ut ſolus in nobis videatur, ſicut in homine veſtito ſola veſtis apparet. 206. C.

Vindicta.

Chriſtiana vindicta eſt malitiam bonitate ſuperare. 197. B. 198. A. B. E.
Carbones ignitos illi ſuperimponere.

Vir ſpiritualis.

Quis ſit vir ſpiritualis? 837. D.

Vir.

Virorum munera. 874. E. 875. B. 877. B. C.

Virginitas.

Virginitas conjugio præferenda.
Primò, propter vitandas urgentes & inevitabiles rei uxoriæ moleſtias. 340. C.
Secundò, propter vitæ brevitatem, hujuſque mundi rerum vanitatem. 341. A. B.
Tertiò, propter majorem Deo ſerviendi facultatem. 342. A. B. &c.
Virginitas ergo matrimonio melior, non tantùm ad vitandas temporales moleſtias; ſed ut quis ſanctior evadat, Deoque faciliùs & perfectiùs ſerviat. 343. A.
Virginitatis bona. 343. A. B. 344. B.

Viſio, Revelatio.

Quid viſio? quid revelatio?
Quid viſio ſine revelatione?
Quid viſio cum revelatione? 655. B.

Viſitatio.

Incarnatio eſt Dei viſitatio. 1317. E.
Euchariſtia communio eſt, Dei viſitatio, ſicut Incarnatio fuit Dei viſitatio. 1317. E. 1318. A. Vide *Incarnatio*.

Viſitatio Paſtoralis.

Viſitationum Paſtoralium finis. 15. E.
Earum conditiones, ſeu quæ in eis vitanda, quæ facienda. Ibid.
Ad exemplum S. Pauli, Timotheum miſerit Epiſcopus, debet ipſe perſonaliter viſitare. 1038. A.
Quid in viſitatione debet intendere & orare? 1038. D.

Vita Chriſtiana.

Eſt agon, ſtadium, militia. 1241. B. C. D.
Felicem illum, qui benè certaverit, cucurrerit, fidelis fuerit. Ibid.
Ad hæc nos excitantia. 1242. E. 1248. D. E.
Cur Chriſtus in gloriâ gerit diademata multa? 1243. A.
Cur veſtem oſtendit ſanguine aſperſam? Ibid.
Ad duo reducitur vita Chriſtiana;
Scilicet ad depoſitionem veteris hominis,
Ad indutionem novi hominis. 856. C. D. E.
Utrumque in baptiſmo repræſentatur. Ibid. & 861.
Vita verè Chriſtiana, myſterium. 948. D.
Sacrificium eſt. Ibid. E.
Laus Dei perennis. Ibid. E.
Duæ ſunt partes fidei, ſeu vitæ Chriſtianæ, credere verum, facere bonum; ſeu veritatem ex charitate facere. 852. A.
Vitæ Chriſtianæ compendium. 859. D.
Aliud. 860. E. 861. A. Vide *Epitome*, *Summa*.
Vita Chriſtiana, curſus. 764. A.

Vita æterna.

Æternæ corporis & animæ fidem & ſpem firmantia, & augentia. 564. B. C. D. E.
Ad hanc creatus ſum,
Ad hanc regeneratus ſum,
Illam Deus nobis promiſit,
In illius pignus Spiritum ſanctum dedit. Ibid.

Vita præſens.

Hæc vita, tempus noſtrum eſt, dies hominis. quare? 28. C.
Totum vitæ noſtræ tempus, dies eſt hodierna: *Hodie ſi vocem*, &c. 1331. C.

Vita mala & ſcelerata.

Vitæ ſceleratæ gradus & origo. 855. E. 856. A.

Vitia ſpiritualia.

Spiritualia vitia frequentia. 770. C.
De iis vix ſit pœnitentia. 768. E.

Umbra.

Lex & legalia erant tantùm umbra. Quid ſit hæc umbra? 1423. E.

Unguentum.

Apoſtoli erant quaſi unguentorum ampullæ. 529. Ita ſit & concionator.

Unio.

Duo Chriſtianos omnes invitant ad unionem mentis, cordis & oris. 258. A. 265. C.

Vocatio.

Vocatio Divina eſt Eccleſiaſtici miniſterii principium. 791. E.
Quomodo reparandus vocationis defectus? Ibid.
Dei voluntas, & quidem beneplaciti, debet eſſe omnis Eccleſiaſticæ dignitatis origo. 255. A.

ſter,

Attendat itaque ad ſuam vocationem Eccleſiæ miniſter, & videat, an per Dei voluntatem, an ſecundùm Dei indignationem & iram, in miniſterium ſit ingreſſus. 255. A. 266. C.
Vocationis beneficium ſæpe attendendum. 845. D. E.
Ad hæc duo attendenda. 819. C. D. E. 821. A. B. D.

Dei voluntas.

Dei voluntas eſt omnis ſanctitatis regula. 193. A.
Hinc illam in omnibus cognoſcere, & adimplere debemus.
Hæc cognitio eſt fructus renovationis interioris. 193. A.
Triplex Dei voluntas; bona, beneplacens, & perfecta; pro incipientibus, proficientibus, & perfectis. 193. B.
Dei voluntas, Chriſtiani regula. 870. C. 16. B.
Hinc oramus: *Fiat voluntas tua*, &c. Brevis & ampla hujus orationis explicatio. 870. C.
Modus Deo placendi.
Si voluntatem illius faciamus. 565. D.
Dei voluntas circa charismata ſpectanda, & adoranda; non tamen examinanda. *Dominus eſt*. 427. A. B. C. D. 430. A.

Voluptas.

Voluptates infames ſunt juſta irati Dei punitio. 20. C.
Sunt ipſiua naturæ pudefactio. Ibid. D.

Votum.

Votum Apoſtolo dignum, gratia, miſericordia, & pax. 1197. C. D.

Idem opta tibi & aliis.

Uſtio.

Tentatio non eſt uſtio, imò coronæ eſt materia. 335. D.
Quid ſit uri, ex D. Paulo; Ibid.

Uxor.

Uxorum munera. 874. D. 877. B. C.

Zelus, Zelotes.

ZELOTES Deus; Paulus zelotypus: ſancta ergo zelotypia ſalutis animarum. 639. A. B. C.
Zelus ſanctum & ſapiens reddit, quod inſipiens foret & illicitum. 640. C.
Judæi zelum habuerunt, non ſcientiâ directum. 161. C. D.
Talis zelus apud Chriſtianos non tarus. Ibid.
Quomodò corrigendus? 161. D.
Eliæ exemplum nos docet zelum gloriæ Dei. 175. E.
Dei reſponſum ad Eliam nos docet humiliter Divinæ voluntati ſubjici, confiſi quòd ſit omnipotens, & ex malo bonum ſit elicitura. 176. A.

Zelotypia.

Eſt ſancta zelotypia ſalutis animarum. 639. A. B. C.
Hic zelus ſanctum reddit & ſapiens, quod foret illicitum & inſipiens. 640. C. Vide zelus.

Zezabel.

Achab & Zezabel impiè altaria deſtruxerunt, quæ Ezechias & Joſias piè everterunt. 175. D.

Errata.

COL. 10 C. ſtultitias, *lege* ſtultitia.
29 D. cerà, *lege* cera
82 B. Thophy. *lege* Theophy.
C. ubi vos conſequenter, *dele* vos, *&* *lege* ubi conſequenter.
115 C. ad Deum, *lege* ad eum.
144 E. Jabubum, *lege* Jacobum.
178 E. concilîorum, *lege* conſiliorum.
180 E. quod, quod tu, *dele primum* quod, *&* *lege* quod tu.
Paulò *poſt*. ob eâ, *lege* ab eâ.
193 D. functionem, *lege* functionem.
201 D. repugnabunt, *lege* repugnabant.
216 A. ſed & facti, propoſitum; *lege* ſed & facti propoſitum.
D. quid judicans, *lege* judicas. E. eo, *lege* ab eo.
217 E. *ultimâ lineâ*, cum, *lege* cum.
228 C. implere, *lege* impleret.
250 D. Theodorttut, *lege* Theodoretus.
300 E. nos vos, *lege* non vos.
302 D. vanitatem, *lege* vanitatem.
335 C. erga omnes, *lege* ergo omnes.
336 E. ſi qui, *lege* ſi quis.
349 E. ſeu imago, *lege* imago, ſeu.
368 B. verber, *lege* verbero.
514 E. Gr. ut, *lege* ut. Gr. ὡς *&*.
580. C. *lege* differt; *lineâ infer.* *lege* puniat.
647 D. quaſi Dei, dona; *lege* quaſi Dei dona.
667 C. cùm tot &c. tanta, *lege* cum tot & tanta.
682 D. patat. ad refellendum, *lege* patat ad refellendum.
767 C. ſpiritum ambulare, *lege* ſpiritu ambulare.
782 A. quaſi epitome in, *lege* quaſi epitome. in.
793 C lac & mel lege; *lege* lac & mel. Lege.
808 E induitione, *lege* indutione.
816 *in margine* E. induitionem, *lege* indutionem.
812 B Arabica verſio ſi forte, *lege* Arabica verſio, ſi forte.
848 E. *ultimum verbum*, eae, *lege* eas.
887 B. [illegible], *lege* [illegible].
829 A. irreconſiliabilis, *lege* irreconciliabilis.
943 *dele primam lineam*, *&* *duo verba ſecunda*.
946 B Ge. [illegible], *lege* [illegible], *pura*.
972 D. ſcianria, *lege* ſcientia.
948 E. myſtrium, *lege* myſterium.
1019 D. formâ, *lege* forma.
1028 E. ſed quid ſit, *lege* ſed quidquid ſit.
1031 D. neceſſariò, *lege* neceſſario.
1080 C. in eâ, *lege* in ea.
1105 *ſub finem*, lectroi, *lege* lectori.
1143 B. ſucceſſivè videantur, *lege* ſucciſſivè. videantur.
1138 A. quod pretioſius eſt pretioſo, *lege* quod pretioſius eſt, pretioſo.
1198 B. di, *lege* id.
1277 obedientiæ, *lege* obedientia.
1321 C. ℣. 18. *lege* 16.
1363 D. cruc fixo, *lege* crucifixio.
1366 A. miniſtraſti, *lege* miniſtraſtis.

Digitized by Google

Privilége du Roy.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, A nos amez & feaux Conſeillers, les gens tenans nos Cours de Parlement, Maiſtres des Requeſtes ordinaires de noſtre Hoſtel, Grand Conſeil, Prevoſt de Paris, Baillifs, Seneſchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Juſticiers qu'il appartiendra, Salut. Noſtre bien amé Jean Aniſſon, l'un de nos Imprimeurs ordinaires & Directeur de noſtre Imprimerie Royale, nous a fait remontrer qu'il deſireroit donner au Public un nouvel Ouvrage du P. Bernardin de Piquigny Religieux Capucin, ayant pour titre, *In omnes Epiſtolas ſancti Pauli triplex expoſitio; Analyſis ſcilicet, qua textûs Apoſtolici ordo & connexio declaratur: Paraphraſis, qua mens Apoſtoli breviter exponitur & claré: Commentarius, in quo litterales notæ, variæ lectiones ſenſuſque probabiliores*, s'il nous plaiſoit luy en accorder la permiſſion & nos Lettres ſur ce neceſſaires. Et voulant donner lieu à chacun de profiter d'un Ouvrage auſſi utile pour le bien de noſtre ſainte Religion; nous avons audit Aniſſon permis & accordé, permettons & accordons par ces préſentes, d'imprimer ou faire imprimer par tel Imprimeur qu'il voudra choiſir ledit Livre, en telle forme, marge, caractere, & autant de fois que bon luy ſemblera pendant le temps de dix-huit années conſecutives, à compter du jour de la datte des préſentes, & de le vendre ou faire vendre & diſtribuer par tout noſtre Royaume; faiſant deffenſe à tous Libraires Imprimeurs & autres, d'imprimer, faire imprimer, vendre & diſtribuer ledit Livre ſous quelque pretexte que ce ſoit, meſme d'impreſſion étrangere & autrement ſans le conſentement de l'expoſant ou de ſes ayans cauſe, ſur peine de confiſcation des exemplaires contrefaits, de quinze cens livres d'amende contre chacun des contrevenans, applicable un tiers à nous, un tiers à l'Hoſtel-Dieu de Paris, l'autre tiers audit expoſant, & de tous dépens dommages & intereſts; à la charge d'en mettre avant de l'expoſer en vente, deux exemplaires en noſtre Bibliotheque publique, un autre dans le Cabinet des Livres de notre Château du Louvre; & un en celle de notre trés cher & feal Chevalier, Chancelier de France, le Sieur Phelyppeaux, Comte de Pontchartrain, Commandeur de nos Ordres; de faire imprimer ledit livre dans notre Royaume, & non ailleurs, en beau caractere & papier, ſuivant ce qui eſt porté par les Reglemens des années 1618. & 1686. & de faire enregiſtrer les preſentes es Regiſtres de la Communauté des Libraires de notre bonne Ville de Paris; le tout à peine de nullité d'icelles; du contenu deſquelles nous vous mandons & enjoignons de faire jouïr l'Expoſant, ou ſes ayans cauſe, pleinement & paiſiblement; ceſſant & faiſant ceſſer tous troubles & empêchemens contraires. Voulons que la copie deſdites préſentes, qui ſera imprimée au commencement, ou à la fin dudit Livre, ſoit tenuë pour dûement ſignifiée: & qu'aux copies collationées par l'un de nos amez & feaux Conſeillers & Secretaires, foy ſoit ajoutée comme à l'original; commandons au premier notre Huiſſier ou Sergeant de faire, pour l'exécution des préſentes, toutes ſignifications, défenſes, ſaiſies, & autres actes requis & neceſſaires, ſans demander autre permiſſion, & nonobſtant Clameur de Haro, Chartre Normande, & Lettres à ce contraires: CAR tel eſt notre plaiſir. DONNÉ à Verſailles le dix-neuviéme jour de Fevrier, l'an de grace mil ſept cens deux, & de notre Regne le cinquante-neuviéme. *Signé*, Par le Roy en ſon Conſeil, LE COMTE. *Et ſcellé du grand Sceau de cire jaune.*

Regiſtré ſur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, numero 2. conformément aux Reglemens, & notamment à l'Arrêt du Conſeil du 13. Août 1703. A Paris ce 4. Septembre 1703. Signé, P. TRABOUILLET, Syndic.

38.3601(5

Digitized by Google

Digitized by Google